DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE SE ELABOREAZĂ DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ DIN CLUJ-NAPOCA ȘI DE CENTRUL DE LINGVISTICĂ, ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR DIN IAȘI

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE

(DLR)

SERIE NOUĂ

TOMUL X

PARTEA 1

LITERA S

S—SCLABUC

1986

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
79 717, BUCUREȘTI, Calea Victoriei nr. 125

Redactori responsabili:

IORGU IORDAN
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

ALEXANDRU GRAUR
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

ION COTEANU
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

Partea 1 a tomului al X-lea a fost elaborată în cadrul Sectorului de lexicologie şi lexicografie al Institutului de Lingvistică din Bucureşti, de următorul colectiv:

Redactori:

Carmen APOSTOLESCU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Alexandra BURNEI
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Monica BUSUIOC
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Elena CIOBANU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL

Eugenia CONTRAŞ
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Zorela CREŢA
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Cristina GHERMAN
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Eugenia GUŢULESCU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Valentina HRISTEA
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL

Iulia MANOLIU
FILOLOG PRINCIPAL

Radu MICHĂESCU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Eleonora POPA
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Elena STÎNGACIU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Filofteia TĂNĂSESCU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Ileana VULPESCU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Revizori:

Alexandra BURNEI
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Zorela CREŢA
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Ion DĂNĂILĂ
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL

Lucreţia MAREŞ
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL, DOCTOR ÎN FILOLOGIE

Luiza SECHE
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL, DOCTOR ÎN FILOLOGIE

Tatiana ŢUGULEA
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL

Ileana VULPESCU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Revizie finală:

Elena CIOBANU
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL

Luiza SECHE
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC PRINCIPAL, DOCTOR ÎN FILOLOGIE

Au fost consultaţi pentru *etimologiile* din acest tom:

Alexandru GRAUR, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti; Grigore BRÂNCUŞ, doctor în filologie, conferenţiar, Universitatea Bucureşti; Vladimir DRIMBA, doctor în filologie, conferenţiar, Universitatea Bucureşti; Theodor HRISTEA, doctor în filologie, conferenţiar, Universitatea Bucureşti; Maria ILIESCU, doctor în filologie; Bela KELEMEN, doctor docent în filologie; Gheorghe MIHĂILĂ, doctor docent în filologie, profesor, Universitatea Bucureşti; Nicolae URSU, doctor în filologie, cercetător ştiinţific principal la Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor din Iaşi.

Corelaţii:

Cristina GHERMAN
CERCETĂTOR ŞTIINŢIFIC

Redactori responsabili ai tomului al X-lea (partea 1):

ION COTEANU
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

MIRCEA SECHE
Doctor în filologie, şeful Sectorului de lexicologie şi lexicografie de la Institutul de Lingvistică din Bucureşti

BIBLIOGRAFIE

(Completare la Bibliografia dată în tomul al VI-lea, p. XXIII ş.u. şi în tomul al VIII-lea, partea 1, p.V ş.u.)

ALR—M I ş.u. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş.* Vol. I ş.u. de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 ş.u.

ALR SN IV ş.u. = *Atlasul lingvistic român.* Serie nouă. Vol. IV ş.u. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965 ş.u.

ALRM SN II ş.u. = *Micul Atlas lingvistic român.* Serie nouă. Vol. II ş.u. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 ş.u.

ANTIM, O. = Antim Ivireanul, *Opere.* Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel. Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

ARGHEZI, S. XXIII ş.u. = Tudor Arghezi, *Scrieri.* [Vol.] 23 ş.u. [Bucureşti], Editura Minerva [1972 ş.u.].

BACONSKY, V. = A. E. Baconsky, *Versuri.* Bucureşti, Editura Tineretului, 1964.

BARBU, I. I—IV = Eugen Barbu, *Incognito.* Ciné-roman. Bucureşti, I, Editura Albatros, 1975; II, Editura Eminescu, 1977; III, Editura Eminescu, 1978; IV, Editura Eminescu, 1980.

BARBU, S. N. = Eugen Barbu, *Săptămîna nebunilor.* Bucureşti, Editura Albatros, 1981.

BĂNULESCU, C. M. = Ştefan Bănulescu, *Cartea milionarului.* Roman. [Vol.] I. *Cartea de la Metopolis.* Bucureşti, Editura Eminescu, 1977.

BERINDEI, D. = Mihai Berindei, *Dicţionar de jazz.* Cuvînt înainte de Mihai Brediceanu. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

BLAGA, M. M. = Lucian Blaga, *Meşterul Manole.* Dramă. Bucureşti, Editura Eminescu, 1977.

BLANDIANA, P. = Ana Blandiana, *Poezii.* [Bucureşti], Editura Cartea Românească [1974].

BREBAN, A. = Nicolae Breban, *Animale bolnave.* Ediţia a II-a. Bucureşti, Editura Tineretului, 1969.

V. BREBAN, D. = Vasile Breban, *Dicţionar al limbii române contemporane. De uz curent.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980.

BUGHICI, D. = Dumitru Bughici, *Dicţionar de forme şi genuri muzicale.* Prefaţă de Ion Dumitrescu. Bucureşti, Editura Muzicală, 1974.

BUZURA, O. = Augustin Buzura, *Orgolii,* Roman. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

CALIMACH = *Codul Calimach.* Ediţie critică. Lucrare întocmită de un colectiv condus de acad. Andrei Rădulescu. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.

CIOCULESCU, C. = Şerban Cioculescu, *Caragialiana.* Bucureşti, Editura Eminescu, 1974.

CIOCULESCU, I. C. = Şerban Cioculescu, *Itinerar critic.* Bucureşti, Editura Eminescu, 1973.

C. ÎNȚEL. = *Cartea înțelepciunii populare.* Proverbe. Ediție îngrijită, prefață [„Despre proverbe"] și bibliografie de Ion Dodu Bălan. București, Editura Minerva, 1974.

CME = [Circulară monetară], foaie volantă. [Cluj], 1811.

CMG = [Circulară monetară], foaie volantă. [Cluj], 1811.

COD. PEN. R.S.R. = *Codul penal al Republicii Socialiste România*, comentat și adnotat. *Partea generală.* București, Editura Științifică, 1972.

COD. PEN. R.S.R.[2] = Teo Vasiliu (coord.), Doru Pavel (coord.), George Antoniu ..., *Codul penal al Republicii Socialiste România*, comentat și adnotat. *Partea specială.* Vol. I. Prefață de Emil Nicolcioiu. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

CODREANU, S. I—II = Mihai Codreanu, *Scrieri.* Vol. I—II. Ediție de Constantin Ciopraga și Ilie Dan. București, Editura pentru Literatură, 1968.

COD. VOR.[2] = *Codicele voronețean.* Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu. București, Editura Minerva, 1981.

CONST. R.S.R. = *Constituția Republicii Socialiste România.* București, Consiliul de Stat, 1980.

CORESI, LIT. = *Liturghierul lui Coresi.* Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969.

COTEANU, S. E. = Ion Coteanu, *Structura și evoluția limbii române.* (De la origini pînă la 1860). București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.

COTEANU, S. F. = I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române.* București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.

CROHMĂLNICEANU, L. R. I—III = Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale.* Vol. I—III. București, Editura Minerva, 1972 ș.u.

D. ASTR. = *Dicționar de astronomie și astronautică.* Coordonator general Călin Popovici. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.

D. BIOL. = Teofil Crăciun — Virginia Crăciun, *Mic dicționar de biologie.* București, Editura Albatros, 1976.

DCR = Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente* (DCR). [București], Editura Albatros, 1982.

DDC = Mircea Costin, Mircea Mureșan, Victor Ursa, *Dicționar de drept civil.* Redactor coordonator : Gheorghe Gheorghe. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

D. DIPL. = *Dicționar diplomatic.* București, Editura Politică, 1979.

D. DR. I. = *Dicționar de drept internațional.* Coordonator Ionel Cloșcă. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

D. ECOL. = Petre Neacșu, Zoe Apostolache-Stoicescu, *Dicționar de ecologie.* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

D. EC. POL. = *Dicționar de economie politică.* Redactor responsabil : N. N. Constantinescu. București, Editura Politică, 1974.

DERS = *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374—1600.* Redactor responsabil : Gh. Bolocan. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.

D. ETNOL. = Romulus Vulcănescu, *Dicţionar de etnologie. I. Terminologie. II. Personalităţi.* Bucureşti, Editura Albatros, 1979.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX).* Conducătorii lucrării : Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.

D. FIL. = *Dicţionar de filozofie.* Bucureşti, Editura Politică, 1978.

D. FILAT. = Marcel Dănescu, *Dicţionar filatelic.* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979.

D. FIZ. = *Dicţionar de fizică.* Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1972.

D. INF. = *Dicţionar de informatică.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

DJP = *Dicţionar juridic penal.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

D. MAR. = Anton Bejan — Mihai Bujeniţă, *Dicţionar de marină.* Bucureşti, Editura Militară, 1979.

D. MEC. = *Dicţionar de mecanică.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980.

D. MUZ. = Iosif Sava — Luminiţa Vartolomei, *Dicţionar de muzică.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

DN[3] = Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme.* Ediţia a III-a. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978.

DOC. AGR. I—II = *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea.* Vol. I : *Ţara Românească.* Vol. II : *Moldova.* [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române [1961].

DOC. Î. (XVI) = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea.* Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareş. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

DOINAŞ, A. P. = Ştefan Augustin Doinaş, *Alfabet poetic.* Prefaţă de Aurel Martin. Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

DPEA = *Dictionnaire de la presse écrite et audiovisuelle.* Espagnol — français — italien — portugais — roumain. Avec index. Paris, La Maison du Dictionnaire, 1981.

D. PED. = *Dicţionar de pedagogie.* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1979.

D. POL. = *Dicţionar politic.* Bucureşti, Editura Politică, 1975.

D. PSIH. = Paul Popescu-Neveanu, *Dicţionar de psihologie,* Bucureşti, Editura Albatros, 1978.

DREV = *Dicţionarul limbii române pentru elevi.* Redactori responsabili : Luiza Seche şi Mircea Seche. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

DSR = Luiza Seche şi Mircea Seche, *Dicţionarul de sinonime al limbii române* (DSR). [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.

DTL = *Dicţionar de termeni literari.* Coordonator : Al. Săndulescu. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976.

D. ZOOT. = *Dicţionar enciclopedic de zootehnie.* Sub redacţia lui Ion Dinu. Bucureşti, Editura Ceres, 1982.

ENC. TEHN. III = Ing. Nic. P. Constantinescu, *Enciclopedia invenţiunilor tehnice*. Vol. III. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1946.

EVERAC, C. L. = Paul Everac, *A cincea lebădă*. (Seria Teatru comentat). Vol. I—II. [Bucureşti], Editura Eminescu, 1982.

GĂMULESCU, E. S. = Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*. Bucureşti—Pančevo, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.

I. GHEŢIE, B. D. = Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.

GRIGURCU, C. R. = Gheorghe Grigurcu, *Critici români de azi*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981.

GULIAN, B. C. = Constantin I. Gulian, *Bazele istoriei şi teoriei culturii*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.

HELIADE, GR. ROM.[2] = Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească*. Ediţie şi studiu de Valeria Guţu Romalo. Bucureşti, Editura Eminescu, 1980.

IEUD = *Manuscrisul de la Ieud*. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice de Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977.

IONICĂ—CIOBANU, C. B. = Apostol Ionică şi Ion R. Ciobanu, *Compendiu de botanică*, Bucureşti, Editura Medicală, 1977.

IORDACHE, M. E. = Gheorghe Iordache, *Mărturii etnolingvistice despre vechimea meseriilor populare româneşti*. Studiu cu privire specială la Oltenia. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1980.

ISANOS, P. = Magda Isanos, *Poezii*. Antologie, postfaţă şi bibliografie de Magda Ursache. Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

IVASIUC, I. = Alexandru Ivasiuc, *Interval*. Roman. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.

IVASIUC, P. = Alexandru Ivasiuc, *Păsările*. Roman. Bucureşti, Editura Minerva, 1977.

IVĂNESCU, I. L. R. = Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române*. Iaşi, Editura Junimea, 1980.

LEU, P. = Corneliu Leu, *Patriarhii*. Roman. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1979.

LEX. MIL. = *Lexicon militar*. Bucureşti, Editura Militară, 1980.

LOVINESCU, S. I ş.u. = E. Lovinescu, *Scrieri*. I ş.u. Ediţie de Eugen Simion. [Bucureşti], Editura pentru Literatură (apoi Editura Minerva), 1969 ş.u.

MAGAZIN = *Magazin*. Revistă săptămînală. Bucureşti, 1956 ş.u.

MAIOR, S. I—II = Petru Maior, *Scrieri*. Vol. I—II. Ediţie critică alcătuită de Florea Fugariu. Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

MAIORESCU, D. V = Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare, cu priviri asupra dezvoltării politice a României* ... Vol. V. (1895—1899). Bucureşti, Editura Minerva, 1915.

N. MANOLESCU, A. N. I—III = Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*. Eseu despre romanul românesc. Bucureşti, Editura Minerva, vol. I : 1980 ; vol. II : 1982 ; vol. III : 1983.

N. MANOLESCU, C. M. = N. Manolescu, *Contradicţia lui Maiorescu*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1970.

N. MANOLESCU, M. P. = Nicolae Manolescu, *Metamorfozele poeziei*. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.

M. D. ENC. = *Mic dicţionar enciclopedic*. Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1972.

M. D. LINGV. = Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Mic dicţionar de terminologie lingvistică*. Bucureşti, Editura Albatros, 1980.

Z. MIHAIL, T. P. = Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978.

MIHĂILĂ, D. = G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi* (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI). Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974.

MÎNCĂRILE = *Carte întru care să scriu mîncările de peaşte i raci, stridii, melci, legumi, ierburi şi alte mîncări de sec şi de dulce dupre orînduiala lor*. [Manuscris de la 1749, v. şi GCR II, 42 ş.u.]

NALR—B I ş.u. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*. I ş.u., de Eugen Beltechi, Ion Faiciuc şi Nicolae Mocanu. Sub conducerea lui Petru Neiescu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980 ş.u.

NALR—O I ş.u. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*. I ş.u., întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 ş.u.

NEAGU, Î. = Fănuş Neagu, *Îngerul a strigat*. Roman. Bucureşti, Editura Eminescu, 1975.

NOICA, D. = Constantin Noica, *Devenirea întru fiinţă*. Vol. I: *Încercare asupra filosofiei tradiţionale*. Vol. II: *Tratat de ontologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

NOICA, R. = Constantin Noica, *Rostirea filozofică românească*. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

NOICA, S. R. = Constantin Noica, *Sentimentul românesc al fiinţei*. Bucureşti, Editura Eminescu, 1978.

NUNTA = *Nunta la români*. Antologie din poezia ceremonialului nunţii. Prefaţă de M. Beniuc. Ediţie îngrijită de I. Moanţă. Bucureşti, Editura Minerva, 1977.

PANAITESCU, C. R. = P.P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii româneşti*. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.

PAPADAT-BENGESCU, C. = Hortensia Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach. Drumul ascuns*. Postfaţa de Silvian Iosifescu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă [1957].

PAPADAT-BENGESCU, R. I—II = Hortensia Papadat-Bengescu, *Rădăcini*. Roman. [Vol.] I—II. Ediţie îngrijită, tabel cronologic şi note de Gheorghe Radu. Prefaţă de Dana Dimitriu. Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

PAPU, C. N. = Edgar Papu, *Din clasicii noştri*. Contribuţii la ideea unui protocronism românesc. Bucureşti, Editura Eminescu, 1977.

PASCADI, A. = Ion Pascadi, *Arta de la A la Z*. Iaşi, Editura Junimea, 1978.

PÂRVU, M. R. = Dr. Gogu Pârvu, *Minerale şi roci*. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

AL. PHILIPPIDE, S. I ş.u. = Alexandru Al. Philippide, *Scrieri*. Vol. I ş.u. Bucureşti, Editura Minerva, 1976 ş.u.

AL. PHILIPPIDE, V. C. = Alexandru Philippide, *Vis şi căutare*. Poeme. Editura Cartea Românească, 1979.

PILLAT, P. I—II = Ion Pillat, *Poezii*. Vol. I — II. Antologie de Dinu Pillat. Prefaţă de Mircea Tomuş. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.

PL. MED. = D. Gr. Constantinescu şi Elena Maria Haţieganu, *Plantele medicinale*. (Proprietăţile lor terapeutice şi modul de folosire). Bucureşti, Editura Medicală, 1979.

PODOLEANU—LUCA, C.B. = Liliana Podoleanu — Thea Luca, *Carte de bucate*. Bucureşti, Editura Ceres, 1980.

D. R. POPESCU, I. Ş. = Dumitru Radu Popescu, *Viaţa şi opera lui Tiron B.* [Vol.] I. *Iepurele şchiop*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980.

D. R. POPESCU, V. R. = D. R. Popescu, *Vînătoarea regală*. Roman. Bucureşti, Editura Eminescu, 1973.

R. SP. POPESCU, G. G. = Radu Sp. Popescu, *Graiul gorjenilor de lîngă munte*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1980.

PORŢILE DE FIER = Cornelia Cohuţ şi Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porţile de Fier"*. I. *Texte. Sintaxă*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.

POTLOG, D. A. = Alexe S. Potlog, *Dicţionar practic de agronomie*. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

PRAV. LUCACI = *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

PREDA, C. I. P. I—III = Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pămînteni*. I—III. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980.

PREDA, DELIR. = Marin Preda, *Delirul*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975.

PREDA, M. II = Marin Preda, *Moromeţii*. II. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1967.

PREDA, M. S. = Marin Preda, *Marele singuratic*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1973.

RET. ROM. = *Retorica românească*. Antologie. Ediţie îngrijită prefaţă şi note de Mircea Frînculescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1980.

ROGOZ, E. = Ion Rogoz, *Ecologia faunei acvatice din Cîmpia Olteniei*. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

SIMION, D. P. = Eugen Simion, *Dimineaţa poeţilor*. Eseu despre începuturile poeziei române. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980.

SIMION, S. R. I—III = Eugen Simion, *Scriitori români de azi*. I—III. Bucureşti, Editura Cartea Românească, I : 1974 ; II : 1976 ; III : 1984.

SORESCU, D. = Marin Sorescu, *Descîntoteca*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976.

SORESCU, L. L. I—III = Marin Sorescu, *La Lilieci*. Poeme. [Cartea 1], Bucureşti, Editura Eminescu, 1973, [Cărţile 2 şi 3], Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1977, 1980.

STĂNESCU, C. R. = Nichita Stănescu, *Cartea de recitire*. [Bucureşti], Editura Cartea Românească [1972].

STĂNESCU, D. S. = Nichita Stănescu, *În dulcele stil clasic*. Bucureşti, Editura Eminescu, 1970.

STĂNESCU, R. = Nichita Stănescu, *Respirări*. Bucureşti, Editura Sport—Turism, 1982.

N. STOICA, C. B. = Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*. Studiu introductiv, ediţie, glosar şi indice de Damaschin Mioc. Ediţia a 2-a revăzută. Timişoara, Editura Facla, 1981.

STOICESCU, D. = Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova*. Sec. XIV—XVII. Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971.

STREINU, L. U. = Vladimir Streinu, *Studii de literatură universală*. Ediţie întocmită şi prefaţată de George Muntean. Bucureşti, Editura Univers, 1973.

STREINU, P. C. I—III = Vladimir Streinu, *Pagini de critică*. [Vol.] 1 — 3. Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

ŞCHEI = *Acte, documente şi scrisori din Şcheii Braşovului*. Text ales şi stabilit, note de Vasile Oltean. Bucureşti, Editura Minerva, 1980.

T. DIAL. M. I—II = *Texte dialectale. Muntenia*. I—II. Sub conducerea lui B. Cazacu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, I : 1973, II : 1975.

TEXTE ROM. (XVI) = *Texte româneşti din sec. al XVI-lea*. Sub coordonarea lui Ion Gheţie. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.

TEXTE ROM.[2] (XVI) = *Cele mai vechi texte româneşti*. Contribuţii filologice şi lingvistice. Coordonare de Ion Gheţie. Bucureşti, Tipografia Universităţii, 1982.

ŢOIU, G. = Constantin Ţoiu, *Galeria cu viţă sălbatică*. Roman. Bucureşti, Editura Eminescu, 1976.

ŢOIU, Î. = Constantin Ţoiu, *Însoţitorul*. Roman. Bucureşti, Editura Eminescu, 1981.

VARONE, D.[2] = G. T. Niculescu-Varone şi Elena Costache Găinariu-Varone, *Dicţionarul jocurilor populare româneşti*. Bucureşti, Editura Litera, 1979.

S s. m. invar. A douăzecea (iar după reintroducerea literei *â*, a douăzeci și una) literă a alfabetului limbii române și sunetul corespunzător (consoană constrictivă dentală surdă).

SA interj. v. **șo.**

SAÁD s. n. v. **sad.**

SABÁ adv. (Regional; în e x p r.) **A se purta saba** = a merge repede, a se grăbi (Vașcău). Cf. ALR I 1 986/80.
— Etimologia necunoscută.

SABADÁȘ[1] s. m. (Regional) Calificativ injurios dat copiilor. Com. din PIATRA NEAMȚ.
— Pl.: *sabadași.*
— Cf. magh. s z a b a d o s.

SABADÁȘ[2], **-Ă** adj. (Prin Bucov.) Numeros. Cf. ȘEZ. V, 122.
— Pl.: *sabadași, -e.*
— Etimologia necunoscută.

SABÁIA interj. (Regional) Cuvînt care exprimă îndemnul de a se năpusti, de a năvăli asupra cuiva. Com. din STRAJA—RĂDĂUȚI.
— Pronunțat: *-ba-ia.*
— Etimologia necunoscută.

SABAÍSM s. n. v. **sabeism.**

SABAÍȚĂ s. f. v. **săbăiță.**

SABÁR subst. sg. (Prin Munt. și prin Olt.; mai ales art.) Numele unei hore executate în ritm viu, în care dansatorii se țin de mînă sau de brațe; melodie după care se execută această horă. Cf. VARONE, D., id. J. R. 45, H V 434, XI 290.
— De la n. pr. **Sabar.**

SÁBAȘ[1] s. n. (Bucov. și prin Mold.) (Ban dat ca) bacșiș. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Să bagi mîna în buzunar, Să cauți un sabaș de cei mari, Să dai la cei lăutari.* SEVASTOS, N. 295. *O mulțime de sabașe ne-au plătit.* POP., ap. CADE, cf. ȘEZ. III, 87.
— Accentuat și: *sabáș.* CADE. — Pl.: *sabașe.* — Și: **sábuș** s. n. SCRIBAN, D., ȘEZ. III, 87.
— Etimologia necunoscută.

SABÁȘ[2] s. n. (Învechit, rar) Sabat[1] **(2).** [Îndeletnicirea] *prorocilor și popilor și sabașelor.* DOSOFTEI, v. s. februarie 62[v]/7.
— Pl.: *sabașe.*
— Cf. rom. ș a b a s, ucr. c a б á ш.

SABÁT[1] s. n. **1.** Adunare de vrăjitori sau vrăjitoare care, potrivit unor legende medievale, se ținea sîmbăta, de la miezul nopții (pînă la cîntatul cocoșilor); p. e x t. adunare zgomotoasă și dezordonată, agitație frenetică; gălăgie produsă de o asemenea adunare sau agitație. *Teme-te să nu vezi cîmpul unde sabatul s-adună.* NEGRUZZI, S. II, 93. *Risetele femeilor, chiotele de veselie, vorba zgomotoasă a bărbaților, sunenetele ascuțite ale muzicei, . . . formau un sabat infernal.* FILIMON, O. I, 198, cf. PROT.—POP., N. D. *Vîrtejul pe mine în văi m-a zburat, Pe unde infernul sabatul adună.* BOLINTINEANU, P. I, 402. *Ființi ce zîmbesc pierdute în scîrbosu-vă sabat!* NECULUȚĂ, Ț. D. 92. *Piei mai iute, soră lună, Că sabatul dracilor.* SĂM. III, 15. *La acest sabat infernal singură persoana mea va înfățișa pe toate deosebitele dobitoace ale pămîntului.* HOGAȘ, DR. II, 57, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Era un amestec înfiorător de miorlăituri . . . în concertul acela de sabat.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 152, cf. SCRIBAN, D. *Vîntul șuieră, stele nu-s, oameni nu-s, întuneric e . . . Poate că se oficiază un sabat nocturn.* TEODOREANU, M. III, 302. *Goya . . . dă drumul imaginației sale să galopeze, producînd monștri și vrăjitoare, în scene de sabat infernal.* OPRESCU, S. 222. *Vom continua să oferim publicului . . . bucuria și lacrimile noastre, . . . într-un sabat orgiac de strigăte.* RALEA, S. T. I, 144, cf. DM, DN[2], DER. *La sabat nu-ți venim! Degeaba Ne-mbii, cît ești de Belzebut!* VULPESCU, P. 120. *Ca într-o noapte valpurgică, începe un sabat al făpturilor de tot soiul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 22/5, cf. M. D. ENC.

2. Ziua de sîmbătă, care reprezintă ultima zi a săptămînii la mozaici (v. ș a b ă s **1)** și la unii sectanți creștini și care este considerată de aceștia zi de sărbătoare, fiind consacrată odihnei și ceremoniilor cultului; (învechit, rar) sabaș[2]. Cf. PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Îi făcea pe acești secta...ți să respingă biserica și să țină sabatul, ca la evrei.* PREDA, I. 98, cf. DM, DN[2], DER. ✦ Numele primului tratat din Talmud, referitor la sărbători. Cf. DER, M. D. ENC.
— Accentuat și: (rar) *sábat.* SCRIBAN, D., VULPESCU, P. 120. — Pl.: *sabaturi* și *sabate* (SCRIBAN, D.).
— Din lat. **sabbatum.**

SÁBAT[2] s. n. (Regional) Obicei, deprindere (a cuiva) (Nemțișor — Tîrgu Neamț). Cf. SCRIBAN, D., I. CR. VIII, 220. *Așa-i sabatu' lui, de-a tot șparli cîte ceva.* I. CR. VIII, 220.
— Pl.: *sabate.*
— Etimologia necunoscută.

SABÁTIC, -Ă adj. (În sintagma) *An sabatic* = **a)** (în dicționarele din trecut) fiecare al șaptelea an la vechii evrei, în care aceștia erau obligați să-și elibereze sclavii și să lase pămînturile nelucrate. Cf. I. GOLESCU, C., ANTONESCU, D., COSTINESCU, SCRIBAN, D.; **b)** (în învățămîntul superior din unele țări) an destinat cercetării, după un anumit număr de ani de predare.
— Pl.: *sabatici.*
— Din fr. **sabbatique.**

SABATÍLIE s. f. Numele unor plante din America Centrală și din Venezuela, cu bulb în formă de pară și frunze în formă de spadă, ale căror semințe și fructe pulverizate sînt folosite împotriva păduchilor și ca excitant al stomacului *(Schoenocaulon). Aceste trei feluri* [de păduchi] *se curăț lesne și în grabă, cu spălarea locurilor cu fiertură de 10 dramuri de sămînță de sabatilie pisată.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 440/21.
— Din it. **sabadiglia.**

SABATÍSM s. n. (În dicționarele din secolul trecut) Celebrare, sărbătorire a sabatului[1] **(2);** (învechit) sabatizare. Cf. DRLU, COSTINESCU, LM.
— Din lat. **sabbatismus.**

SABATIZÁ vb. I. T r a n z. (Învechit, rar) A celebra, a respecta sabatul[1] **(2).** Cf. COSTINESCU.
— Pret. ind.: *sabatizez.*
— Din lat. **sabbatisare,** it. **sabbatizzare,** fr. **sabbatiser.**

SABATIZÁRE s. f. (În dicționarele din secolul trecut) Sabatism. Cf. COSTINESCU, LM.
— V. **sabatiza.**

SABĂU s. m. v. **săbău.**

SABEÍSM s. n. Cult al focului și al corpurilor cerești practicat în vechime de unele popoare din Arabia meridională. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., PROT.—POP. N. D., ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN[2].

— Şi: (rar) **sabeízm** (SCRIBAN, D.), (învechit) **sabaísm** (ANTONESCU, D.), **sabísm** (I. GOLESCU, C.) s. n.
— Din fr. **sabéisme.**

SABEÍZM s. n. v. **sabeism.**

SÁBIE s. f. **I. 1.** Armă albă alcătuită dintr-o lamă lungă de oţel ascuţită la vîrf şi pe una dintre laturi şi fixată într-un mîner. V. ş p a d ă. *Face ucidere cu sabiia.* PRAV. 108. *Cela ce au scos întîi sabiia . . ., acesta au început svada.* ib. 117. *Iară unul de aceia ce sta scoase sabia, lovi pre sluga popei celui mare.* N. TEST. (1648), 61r/17. *Multă foamete s-arată şi moarte de sabie* (a. 1660—1680). GCR I, 175/16. [Domnul] *arcele sfărîmă, sabiile frînge.* DOSOFTEI, PS. 152. *Sabie care junghe inima.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/7. *Au intrat cu sabiile în dînşii şi i-au tăiat pe toţi.* IST. Ţ. R. 60. *Aşijderea den boiarii de cinste sabia lui ştia, omorîndu-i cu tot feliul de morţi.* N. COSTIN, L. 518, cf. CANTEMIR, HR. 220, ANON. CAR. *Va fi nevoie mare pre pămînt şi mînie întru norodul acesta. Şi vor cădea în gura sabiei* (a. 1700—1725). GCR II, 22/30. *Domnule, o sabie turcească am de vînzare drept zloţi doauozeci* (a. 1730). IORGA, S. D. XII, 222. *Viaţa iaste îndestulată de sabii şi de arme răsplătitoare.* AETHIOPICA, 31r/23. *Ascuţitul sabiei vă va mînca.* MINEIUL (1776), 143v1/3. *Armele sînt: puşti, săbii şi baioneturi.* IST. AM. 19r/6. *Aici mai demult locuiau amazonii, a căror femei . . . ţin suliţa în mînă şi sabia la brîu.* AMFILOHIE, G. 30/17. *Scoasără sabia lui Aremeuş, craiu de la Troada, şi scoasără suliţa lui Deos de Elifant.* ALEXANDRIA (1794), 67/2. *Au venit în Buda la Vladislav, aducînd cai militărești, împărăteşte înşelaţi . . ., sabii poliite cu pietre scumpe.* ŞINCAI, HR. II, 114/19. *Scoţîndu-şi . . . sabia agerită Se găta s-o împlinte în inima pîrlită.* BUDAI-DELEANU, T. V. 100, cf. id. LEX., DRLU. *Ejezip intră la dînsul, ia sabia lui Protezilas, şi-i vesteşte din partea împăratului, că trebuie să-l ducă în insula Samos.* PLEŞOIANU, T. III. 40/5. *Latul săbiei sale luceşte ca fulgerul.* HELIADE, L. B. I, 41/9. *Atît ambasadorului cît şi personalului său li s-au învoit a întra . . . cu sabiile lor.* AR (1829), 82²/21. *O sabie turcească minunată, a căria teacă este îmbrăcată cu smalţ.* ib. (1830), 79¹/33. *În loc de sabie ş-au pus în brîu toporul.* DRĂGHICI, R. 60/27, cf. VALIAN, V. *Ungurii mai fără nici o lovitură de sabie ne-au subjugat.* FM (1842), 172¹/2. *Soldatul de cavalerie va avea un pistol, o sabie şi o suliţă.* REGUL. ORG. 481/14. *D-aş putea . . . să-ntîmpin aci moarte de sabie vrăjmaşă.* ARISTIA, S. 5/11, cf. POLIZU. *Îţi făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău.* NEGRUZZI, S. I, 141. *Sînt fel de fel de prăvălii . . ., în unele găseşti numai fier nelucrat . . ., într-altele puşti, pistoale, săbii.* GHICA, C. E. I, 107. *La lună săbiile scînteiază.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Alexandru se încinse cu sabia bine ascuţită.* SION, P. 184. *Deşi cunoaşte sabia şi cuţitul, totuşi arma de preferinţă . . . a getului este arcul.* HASDEU, I. C. I, 243, cf. BARCIANU, V. *Du-te de zi jăndarilor să vie aici cu săbiile scoase.* ALECSANDRI, T. I, 192, cf. 205, CIHAC, II, 322. *Săbiile trupelor călăreţe, li s-a schimbat mînerul* (a. 1874). URICARIUL, XXII, 482. *Se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii.* EMINESCU, O. I, 147. *Ivan atunci, puind mîna pe sabie, se scoală răpede.* CREANGĂ, O. 138. *Să mănuiască sabia cu virtute.* ISPIRESCU, L. 12. *Cît sînge-n mii de lupte vărsă sabia mea!* MACEDONSKI, O. I, 251. *Mergea cu sabia scoasă chiar şi în păduri.* BACALBAŞA, S. A. I, 11, cf. DDRF. *Sabia îndoită la vîrf, uneori în forma unei secere, arma naţională a geto-dacilor.* XENOPOL, I. R. I, 81. *Fă-ţi toate pregătirile în pace, ascute-ţi sabia, unge-ţi revolverul.* D. ZAMFIRESCU, R. 63, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU². *Iancu Sasul . . . avu parte şi el de sabia călăului în Lemberg.* IORGA, C. I. I, 42. *Însă la cocon I-a adus plocon Sabia turcească, Să mi-o mînuiască.* IOSIF, V. 126, cf. TDRG. *Domnul şef intră, scoase capela, o ţine în mîna stîngă, lipită de sabie.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 97. *Afară de securile de aur de la Ţufalău . . ., avem de reţinut vestita sabie de la Dobolii de Jos.* PÂRVAN, G. 359, cf. RESMERIŢĂ, D., SEVERIN, S. 51, CADE. *Voise să-şi tragă sabia spre a-l lovi.* LOVINESCU, C. IV, 77. *La palat, sabia soldatului de gardă sclipea fulgere fierbinţi în soare.* C. PETRESCU, Î. I, 39. *Sergenţi-majori cu săbii lungi.* BRĂESCU, O. A. I, 9. *Un sublocotenent tînăr . . . agită . . . o sabie subţire ca un fir.* SAHIA, N. 23, cf. 65. *Scosese sabia şi sfărîmase crucifixul pe care jurau împricinaţii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 145. *Călăreţii se repezeau unii la alţii răcnind . . ., cu săbiile sclipind în soare.* VISSARION, B. 44. *Dacă sabia e ridicată în numele dreptăţii, e sabie sfîntă.* VLASIU, D. 137. *Erau îmbrăcaţi aşa cum se sculaseră de la masă: Monica cu capul gol, Dănuţ fără capelă şi fără sabie.* TEODOREANU, M. III, 19. *În van luptam cu sabia mea slabă, Mă răpunea duşmanul nempăcat.* VOICULESCU, POEZII, I, 250. *Cînd a văzut că-l ajung din urmă oştenii măriei tale, a prins a bate cu latul săbiei într-ai lui, ca să-i oprească.* SADOVEANU, O. X, 367, cf. SCRIBAN, D. *Aveau săbii crestate ca nişte fierăstraie.* CĂLINESCU, C. O. 46. *Se mîndresc cu el alde Cîrlig. Sabie în teacă, . . . tunică lipită de trup de parcă ar purta pe dedesubt corset.* STANCU, D. 255. [Comedianţii] *înghiţeau şi o sabie lungă.* PAS. L. I, 58. *Doctorul Istrate să trăiască! mînuieşte linguriţele ca sfîntu Gheorghe sabia.* VINEA, L. I, 382. *Obidiţii plugari au schimbat tăişul secerii pe cel al săbiei.* CONSTANTINESCU, S. III, 78. *Un poliţai înarmat cu pistol şi cu sabie lungă, încovoiată ca un iatagan turcesc, . . . îl însoţea.* TUDORAN, P. 173. *Tăiau şi spintecau oameni cu săbiile.* PREDA, I. 53. *Avea nădragi roşii, dolman vînăt, . . . pinteni şi sabie.* T. POPOVICI, SE. 7. *Şi-acuma, peste veacuri, mînia ta o fluturi, . . . Iluminat feeric de fulgere de săbii.* LABIŞ, P. 297. *Nu-ţi teme pragul: săbiile-n teci!* VULPESCU, P. 69. *Era nevoit să poarte o scurtă sabie, dar nu pe stînga . . ., ci pe şoldul drept.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 45. *Săbiile, suliţele, zalele, armurile ce vor năpădi Cîmpia Turzii stau acum frumos aliniate la zid.* CINEMA, 1969, nr. 3, 4, cf. H II 13. *Sabie scăldată-n lapte, Badea meu e dus departe. Sabie scăldată-n sînge, Taci, mîndruţă, nu mai plînge.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 308. *Tînărul ţinea în mînă o sabie şi eu ea se apăra de capul şarpelui.* POPESCU, B. III, 129. *Văzînd cătanele cum că toate vor gusta ascuţitul săbiei lui, o luară la fugă cu toţii.* CĂTANĂ, P. B. I, 100. *Aş cătăni şi eu, zău, De-ar fi puşca de tuleu Şi saghia de scăiete.* MAT. FOLK. 1 034, cf. CANDREA, Ţ. O. 30. *Să aduceţi şi oastea cu şablia bine ascuţită.* I. CR. II, 33. *Să pui mîna pă săbii, pistoale, puşti.* VÎRCOL, V. 26. *Mîna în poznar băga, Mică sabie scotea.* BALADE, I, 175. *I-o tras cu sabg'ia una după cap, i-o tăiet capu.* O. BÎRLEA, A. P. II, 180. *Cu zăbunu vişiniu, Cu sabia pusă-n brîu.* FOLC. MOLD. I, 79. *Capul plecat nu-l taie sabia.* NEGRUZZI, S. I, 250. *Cel ce se îneacă şi de sabie goală se prinde.* M. COSTIN, ap. CADE. *Cel ce scoate sabia, de sabie va pieri.* CREANGĂ, O. 220. *Nu încap două săbii într-o teacă (şi nici doi domni în ţară săracă).* TDRG. *Se lasă în nădejde ca turcul în sabie.* ZANNE, P. VI, 423. *Nu da sabia în mîna vrăjmaşului.* id. ib. IV, 577. *Cuvîntul împotrivă sabie ascute, iară răspunderea lină frînge mînia.* id. ib. II, 534. *Putinei de tei, limbă de balaur (Sabia).* ŞEZ. IV, 170. ◇ (Ca termen de comparaţie) *Cuvîntul boierului tăia ca sabia.* SĂM. IV, 447. *Dîrzi şi neînduplecaţi sînteţi însă ca două săbii ce nu încap într-o teacă.* REBREANU, I. 434. *Şi razele, ca nişte săbii, Scînteie tremurînd pe gheaţă.* D. BOTEZ, F. S. 45. *Trecu trăsura regimentului, ducînd pe ambii coloneli, tăcuţi şi gravi . . . Ajutorul, lung şi ascuţit ca o sabie, comandantul, scurt, chel.* BRĂESCU, O. A. I, 31. *Aî vrea să fii o teacă din care să ieşi ca o sabie: şi mai gol.* TEODOREANU, C. B. 129. *Umbrele . . . acopăr răsăritul Şi-mping lumina-n zare ca sabia în teacă.* VOICULESCU, POEZII, I, 89. *Nume zăngănitor ca o sabie, Zizi.* CĂLINESCU, O. I, 240. *Plopul . . . ţîşneşte în sus, înalt şi drept, ca sabia de flăcări a unui arhanghel.* BOGZA, C. O. 363. *Sunetul acela pătrundea în mine ca o sabie, mă durea*

şi mă speria. STANCU, M. I. 128. *Se socotea încleştat într-o luptă fantastică în care numai gîndurile adversarilor se căutau, se pipăiau ca nişte săbii.* VINEA, L. II, 269. *I se vedeau urechile, ... nasul ca o sabie lucioasă.* PREDA, R. 406. ◇ Fig. *Evanghelia iaste sabia care biruieşte toate armele protivnicului* (a. 1703). GCR I, 348/7. *Adevărat, fericirea nepriiatenului ascuţită sabie iaste inimii cei mîhnite* (a. 1714). id. ib. II, 14/1. *Săbiile morţei îi părea că o muncea.* PANN, E. IV, 35/7. *Ascute-ţi sabia ca fulgerul şi încoardă-ţi arcul, o, ţara meaI* RUSSO, S. 136. *Papura pe lac se zbate Legănîndu-şi săbiile.* TOPÎRCEANU, B. 47. *De acolo îşi purta săbiile de lumină proiectorul.* C. PETRESCU, Î. II, 203. *Săbiile de aur ale flăcărilor din sobă.* TEODOREANU, C. B. 112. [Şuvoiul de apă] *ţîşneşte în toate părţile din stavili, în săbii scînteietoare de apă.* SADOVEANU, O. VII, 342. *În liniştea de după amiaza tîrzie ţîşni spre cerul senin şi fierbinte încă sabia tăioasă a unui strigăt deznădăjduit.* DAN, U. 215. *Deasupra capului lor stă sabia cumplită a realităţii.* CAMIL PETRESCU, O. II, 619. *O sabie de foc pe cer va scrie Că a sosit şi pentru noi un azi!* BENIUC, V. 87. *Lucu se strecoară nevătămat printre săbiile de lumină ce se încrucişează peste trotuarele pline de lume.* VINEA, L. I, 7. *Sub sabia vîntului, oamenii erau înghesuiţi unul în altul.* T. POPOVICI, SE. 59. *Peste locurile pustii atîrna sabia lunii, covrigată şi rece.* BARBU, G. 189. ◇ *Sabie-baionetă* = sabie (I 1) scurtă care se poate ataşa la puşcă, în luptele corp la corp. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D. (Regional) *Sabie din bucăţi* = sabie (I 1) pliantă. Cf. ŞEZ. IV, 216. ◇ Loc. adj. (Învechit) **De sabie** = (despre bărbaţi) capabil să poarte sabia (I 1) sau, p. gener., arma (pentru a lupta). *Era oameni foarte viteji, mai vîrtos bărbaţi de sabie.* POV. ŢĂR. 51[v]/12. ◇ Loc. adv. (Învechit, rar) **Cît capul sub sabia gealatului** = foarte puţin timp. Cf. DDRF. ◇ Expr. **Sabia lui Damocle(s)**, se spune despre un mare pericol care ameninţă în orice moment situaţia cuiva sau a ceva. Cf. ZANNE, P. VI, 72. *Revizuirea tratatelor atîrnă pe capul ţărilor mici ca o sabie a lui Damocle.* TITULESCU, D. 169, cf. DM, DEX. (Rar) **Sabia lui Dumnezeu**, se spune despre o pedeapsă aspră, despre o nenorocire suportată (dar meritată) de cineva. Cf. RESMERIŢĂ, D. **A trece** (sau **a lua, a trage**, învechit, **a pune**) **în** (sau **sub, prin**) **sabie sau săbii (pe cineva)** sau **a trece (pe cineva) prin ascuţişul sabiei** = a ucide, a omorî (1) cu ajutorul sabiei (I 1) sau, p. gener., al unor arme, al unor mijloace violente. *Pe căzacii ce se închinaseră la Şfed pe toţi i-au pus supt sabie.* NECULCE, L. 245. *Se temea să nu ia turcii şi tătarii pre moldoveni în sabie.* id. ib. 386. *Pre cîţi au mai aflat vii, pre toţi supt sabie i-au pus.* CANTEMIR, HR. 94. *Scoţîndu-i, supt sabie i-au pus pre toţi* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 311/22. *Creştinii ... mai pe toţi turcii cîţi se aflau acolo îi trecură prin ascuţişul sabiei.* BĂLCESCU, M. V. 175. *Vistierul Dan trecuse sub sabia românească cele două mii de spahii ai emirului.* GHICA, C. E. II, 556, cf. BARCIANU, V., DDRF, ALEXI, W., TDRG. *Sînt împuşcaţi, bombardaţi, ... traşi prin sabie oameni nevinovaţi.* CINEMA, 1968, nr. 5, I. *La Huedin, mercenarii au răzbit oraşul ca lăcustele, iar pe cetăţeni i-au trecut sub săbii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 14/1. **A trece prin** (sau, învechit, **a călca cu**) **foc şi (prin) sabie** = a nimici (1), a distruge prin incendiere şi masacrare. *Venea de călca Mezia cu foc şi sabie* (a. 1843). DOC. EC. 788. *Barbarii năvăleau distrugînd, trecînd prin foc şi prin sabie toată cultura antică a romanilor,* GHEREA, ST. CR. II, 111. (Cu schimbarea construcţiei sau cu parafrazarea expresiei, sugerînd violenţa mijloacelor folosite) *Ţara Bîrsei o au gefuit cu sabie şi cu foc.* ŞINCAI, HR. I, 383/6. *Mahomedanii din Creta fuseră siliţi cu foc şi cu sabie a primi credinţa creştinească de ritul grecesc.* FM (1841), 152[1]/17. *Într-acele ziduri se refugiau creştinii ... de foc şi de sabie.* GHICA. C. E. II, 567. *O să vie războiul cu foc şi cu sabie în ţară.* SION, P. 137, cf. DDRF. *Poate să se-arunce ţara-n sabie şi foc.* DAVILLA, V. V. 152. *Popoare nouă de viteji trec pe pămîntul strămoşesc, ducînd foc şi sabie la duşman.* SADOVEANU, O. I, 9. *Cîte n-au pierit prin sabie şi foc, n-au putut fi totuşi păstrate pentru romanitate.* PUŞCARIU, L. R. I, 347. **A pune mîna pe sabie** sau **pe săbii** ori (învechit) **a se scula cu sabie** = a porni la luptă (înarmat cu o sabie I 1). *Saşii ... de multe ori s-au sculat asupra ungurilor cu sabie* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 91/29. *Tot mai încruntaţi de ură Am pus mîna pe săbii.* CĂLINESCU, O. II, 181. **A scoate** (sau **a trage**) **sabia** = a se pregăti de luptă, de atac, a începe o agresiune (folosind sabia I 1). *Cela ce au scos ... sabiia ... să să cearte după voia giudeţului.* PRAV. 117, cf. BARCIANU, V. *Marele Alexandru-Nicolaevici ... trăsese sabia împotriva vrăjmaşului de moşie.* M. I. CARAGIALE, C. 81. **A stăpîni cu sabia în mînă** = a stăpîni folosind forţa (armată). *Stăpînî pînă în zilele din urmă cu sabia în mînă.* IORGA, C. I. I, 34. **A-şi pune capul (teafăr** sau **teafăr şi nevinovat, sănătos) sub sabie** = a-şi cauza singur un necaz, o nenorocire. *Zaharia Duhu ... îşi frînsese mîinile şi-şi pusese capul teafăr şi nevinovat sub sabie.* C. PETRESCU, R. DR. 24, cf. DEX. (Rar) **A avea gura ca o sabie** sau **a(-i) tăia gura în săbii** = (despre oameni) a) a fi flecar, palavragiu; a fi cicălitor; a fi sarcastic. Cf. ZANNE, P. II, 186, IV, 580; b) (în forma **a-i tăia gura în săbii**) a vorbi în mod curent o limbă. *Băiatul ... era deştept şi-i tăia gura în săbii şi pe românește şi pe franţuzeşte.* BASSARABESCU, V. 163. **Sabie cu două tăişuri,** se spune despre o situaţie care prezintă, în acelaşi timp, avantaje şi dezavantaje pentru cineva sau pentru ceva. *Cazul unor asemenea săbii cu două tăişuri cum sînt unele capodopere ale secolului trecut.* M 1968, nr. 7, 23. **(A fi) cu cumpăna într-o mînă şi cu sabia în altă mînă** = (a fi) fals, făţarnic. Cf. I. GOLESCU, C., BARCIANU, V., DDRF, ZANNE, P. V, 225, ALEXI, W., TDRG, CADE. **A fi foc şi sabie** = (despre oameni) a fi furios, violent, rău. Cf. DDRF, ZANNE P. IV, 581.

2. Fig. Lovitură de sabie (**I 1**); atac, luptă (cu sabia **I 1**). [Turcii] ... *în monastire cum întră, sabie încep pe loc.* BELDIMAN, E. 91/29. *Mihai ... le dă o sabie, îi împrăştie.* BĂLCESCU, M. V. 97, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU[2], SCRIBAN, D. ✦ Stare de conflict armat, de război[1] (1); p. ext. prăpăd, urgie, pierdere adusă de un conflict armat, de un război[1]. *N-am venit pace să aruncpre pămînt, ce sabie.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 208/31, cf. BIBLIA (1688), ap. GCR I, 282/32, 318/25, II, 149/22. *Ne rugăm pentru ca să ne păzească ... de sabie.* BUCV. 40[v]/19. *Am auzit de la dascalul mieu că va să iasă sabie de la Machedoniia.* ALEXANDRIA (1794), 29/9, cf. RESMERIŢĂ, D. *Nouă nu ne trebuie, ... nici război, nici dobînda săbiei; noi cu dulceaţă trăim.* SADOVEANU, O. XVIII, 65. ✦ (Concretizat) Luptător (cu sabia **I 1**). *Dovedesc că-n cîmpul nostru Numai două săbii sînt.* ARISTIA, S. 51/32. *Eu sînt un braţ şi-o sabie la porunca măriilor voastre.* DELAVRANCEA, O. II, 91. *Au venit şi alte săbii vestite de la Praguri, ca să se bată împotriva păgînilor asupritori.* SADOVEANU, O. XVIII, 16. *Erau Clănău şi Muşat şi ... toate săbiile vrednice ale Moldovei.* id. ib. XIX, 13.

3. Fig. (Învechit şi popular) Putere (**II 5**); spec. putere (**II 5**) a unui stat cotropitor; p. ext. investitură acordată cuiva pentru conducerea unei armate, a unui stat etc. *Acea pîine însemnează sabia a lui Ghedeon, căruia deade Dumnezeu în mînă toată tabăra.* CHEIA ÎN. 18[r]/5. *Şi dîndu-i Poarta* [domnului] *sabie, face în ţară ce i-i voia.* NECULCE, L. 265. *Înălţate vodă, marilor boieri, Sabia tătară e-n ţară de ieri.* F (1871), 74. *Ţara-n jale Geme cu amar, Căci au intrat iară Sabie în ţară, Paloş de tatar.* ALECSANDRI, P. I, 53, cf. id. T. 482. *Aicea nici o frunte sub sabia străină Nu vine să se plece în hulă şi dispreţ.* BOLINTINEANU, O. 16. *În faţa situaţiei lui de medic supus sabiei, se resemna.* BACALBAŞA, S. A. I, 207, cf. ŞĂINEANU[2]. *Ar fi adus şi asupra*

lor sabia turcească. IORGA, C. I. I, 146. *Ce poate sfatul contra săbiei!* DELAVRANCEA, O. II, 146. *Au venit, făcîndu-şi loc cu sabia, din ţara germană.* VIANU, L. U. 383. *Intrasẽ sabie în ţară... Zaveră..., ciumă..., jaf şi pară!* IOSIF, PATR. 5. *Săi, Ştefane, la hotară, C-a intrat sabia-n ţară!* ANT. LIT. POP. I, 511.

4. Armă sportivă formată dintr-o lamă elastică de oţel, din gardă, mîner şi piuliţă, folosită la scrimă. Cf. DER, M. D. ENC. ✦ Probă de scrimă care se practică cu sabia **(I 4)**. Cf. DER. *Clasamentul finaliştilor la proba sabie.* SPORTUL, 1969, nr. 686, 4/2.

II. P. a n a l. Numele unor piese tehnice, unor părţi de maşini, de unelte etc. asemănătoare ca formă cu o sabie **(I 1)**:

a) Pîrghie cu manetă, cu ajutorul căreia se comandă pornirea şi oprirea războiului de ţesut. Cf. IONESCU-MUSCEL, ŢES. 455, LTR[2].

b) (Şi în sintagma *sabie de bătaie*, LTR[2]) Piesă a mecanismului de lansare a suveicii la războiul de ţesut obişnuit. *Forţei arcului se opune însă altă forţă mai mare aplicată asupra unei săbii împinsă şi ea spre stînga de alt arc.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 441, cf. NOM. MIN. I, 407.

c) (Prin Ban. şi prin sud-vestul Transilv.) Schimbător (la roţile plugului). Cf. LIUBA—IANA, M. 107, BOCĂNEŢU, T. A. 149, PRIBEAGUL, P. R. 89, H XVIII 142.

d) (Regional) Fiecare dintre cele două speteze pe care sînt sprijiniţi caii de la coşul morii (Izbiceni — Corabia). ALR II 6 760/886.

e) (Regional) Parte a morii cu ajutorul căreia se ridică sau se lasă buhaiul (Izbiceni — Corabia). ALR II 6 761/886.

III. (Regional) Brazdă (de fîn cosit). Com. din PĂTREŞTII DE JOS — TURDA.

IV. 1. Peşte de apă dulce, cu corpul lucios şi turtit, cu abdomenul arcuit şi creasta abdominală ascuţită; sabiţă **(1 a)**, săbioară **(2 a)**, săbiuţă **(2)**, (regional) bîrcie, săbiiţă, săbicioară *(Pelecus cultratus)*. Cf. BĂCESCU, P. 51, LTR[2], DM, ALR I 1 746/5.

2. (Bot.; prin Ban.) Stînjenel *(Iris germanica)*. Cf. BORZA, D. 88.

— Pl.: *săbii* şi (învechit) *sabii*. — Gen.-dat.: *sabiei* şi *săbiei*. — Şi: (regional) **şablie** s. f.

— Din slavonul САБЛЬ.

SABIÉR s. m. v. **săbier.**

SABÍN[1] s. n. (Regional) Unealtă asemănătoare cu un tîrnăcop, folosită de lucrătorii forestieri (Rîmnicu Vîlcea). Cf. LEXIC REG. 85.

— Pl.: *sabine.*

— Cf. friul. s a p i n.

SABÍN[2], -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care făcea parte dintr-o populaţie italică supusă de romani la începutul sec. al III-lea î.e.n. Cf. LB, VALIAN, V., BARCIANU, M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparţine sabinilor[2] **(1)**, privitor la sabini[2], caracteristic sabinilor[2]. Cf. BARCIANU. *În van sabine amfori visează Taliarh.* VULPESCU, P. 115, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sabini, -e.*

— Din lat. **sabinus**, fr. **sabin.**

SABÍNĂ s. f. (Bot.; livresc) Cetină-de-negi *(Juniperus sabina)*. Cf. ANTONESCU, D., ORECESCU, FL. 538, BIANU, D. S., PANŢU, PL. 258, VOICULESCU, L. 98.

— Pl.: *sabine.*

— Din lat. **sabina**, fr. **sabine.**

SABINEÁNCĂ s. f. (Învechit, rar) Sabină, v. s a b i n[2] **(1)**. *Legenda răpirei sabinencelor.* ŞION, P. 330.

— Pl.: *sabinence.*

— **Sabin[2]** + suf. *-eancă.*

SABÍR subst. Limbă de circulaţie în bazinul mediteranean, compusă pe baza unui lexic cu elemente italo-spaniole şi arabe.

— Din fr. **sabir.**

SABÍSM s. n. v. **sabeism.**

SĂBIŢĂ s. f. **1.** Numele a două specii de peşti de apă dulce: **a)** peşte cu corpul lucios şi turtit, cu abdomenul arcuit şi creasta abdominală ascuţită; sabie **(IV 1)**, săbioară **(2 a)**, săbiuţă **(2)**, (regional) bîrcie, săbiiţă, săbicioară *(Pelecus cultratus)*. Cf. ANTIPA, F. I. 155, 157, 158, id. P. 789, TDRG, ATILA, P. 67, 151, 345, CADE, SCRIBAN, D., BĂCESCU, P. 51, C. ANTONESCU, P. 24, 41, 65, 101, LTR[2], DM, DER, VÎN. PESC. februarie 1964, 9, îb. septembrie 1964, 6, 7, AP 16, 58, 97, M. D. ENC., DEX; **b)** (regional) obleţ **(II)** *(Alburnus alburnus)*. Cf. BĂCESCU, P. 52, 133, SĂGHINESCU, V. 115, H II 281, 299, 319, III 227, 325, VII 171, 483, XI 428, XII 171, XIV 397, 416, ALR I 1 746/954, 960.

2. (Regional) Rizacă **(1)**. Cf. ANTIPA, P. 547, 551, 566, LTR[2].

— Accentuat şi: (regional, **1**) *sabiţă*. ALR I 1 746/960.

— Pl.: *sabiţe* şi (regional) *sabiţi* (H III 227). — Şi: (regional) **săbiţă** s. f. ATILA, P. 67.

— Din bg. **сабица.**

SABLÁ vb. I. T r a n z. (Complementul indică suprafaţa unor piese metalice) A curăţa, a netezi, a finisa, a face să devină mat prin împroşcare cu particule metalice, nemetalice sau cu lichide. *Aparat de sablat.* LTR[2], cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC, DEX.

— Prez. ind.: *sablez.*

— Din fr. **sabler.**

SABLÁJ s. n. **1.** Acţiunea de a sabla; sablare **(1)**. *Pilele îmbîcsite se pot curăţa fie cu peria de sîrmă, fie mai ales prin sablaj, expunîndu-le unui curent de aer comprimat şi nisip.* ORBONAŞ, MEC. 224. *Curăţirea pieselor se face prin sablaj.* PREV. ACCID. 35, cf. LTR[2], DN[2].

2. Operaţie care constă în îndepărtarea resturilor de ipsos, silicaţi etc. de pe o piesă dentară turnată, prin proiectarea unui jet de nisip sub presiune; sablare **(2)**. Cf. D. MED.

— Pl.: *sablaje.*

— Din fr. **sablage.**

SABLÁNT s. m. Jet de particule cu care se acţionează asupra pieselor în timpul sablării **(1)**. *Sablanţii cei mai folosiţi sînt nisipul de sablat cuarţos şi alicele metalice.* LTR[2] XV, 182.

— Pl.: *sablanţi.*

— **Sabla** + suf. *-ant.*

SABLÁRE s. f. **1.** Acţiunea de a s a b l a; sablaj **(1)**. Cf. MDT, LTR[2], DM, DER, DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. Operaţie care constă în îndepărtarea resturilor de ipsos, silicaţi etc. de pe o piesă dentară turnată, prin proiectarea unui jet de nisip sub presiune; sablaj **(2)**. Cf. D. MED.

— Pl.: *sablări.*

— V. **sabla.**

SABLÁT, -Ă adj. (Despre suprafaţa unor piese metalice) Care a fost supus operaţiei de sablare **(1)**. Cf. M. D. ENC. *Obiecte de podoabă executate manual, cu mai multe elemente componente şi cu mai mult de patru operaţii de ornare, cum ar fi: gravarea manuală artistică, faţetare, traforare de ornare, suprafeţe sablate.* RL 1980, nr. 10 989.

— Pl.: *sablaţi, -te.*

— V. **sabla.**

SABLÉZĂ s. f. Aparat de sablat. Cf. LTR², DEX.
— Pl.: *sableze.*
— Din fr. **sableuse.**

SABÓI s. m. v. **săbău.**

SABOÍȚĂ s. f. v. **săbăiță.**

SABÓJ s. m. (Regional) Dispozitiv care servește la frînarea roții unei căruțe (Crucea — Vatra Dornei). GLOSAR REG.
— Pl.: *saboji.*
— Cf. s a b o t.

SÁBOR s. n. v. **sabur.**

SABÓRD s. n. Deschizătură în bordajul sau în parapetul unei nave, care servește la îmbarcarea și la debarcarea pasagerilor, la încărcarea și descărcarea mărfurilor, la aerisire, la scurgerea apei acumulate pe punte etc. Cf. ALEXI, W., CADE, ABC MAR. *Pilotina, ca un gîndac sforăitor, gîrează în jurul colosului potolit pînă s-agață de unul din saborduri.* BART, S.M. 37, cf. MDT, LTR², DN², DER, M. D. ENC., DEX.
— Pl. *saborduri.*
— Din fr. **sabord.**

SABORDÁ vb. I. T r a n z. (Complementul indică propria navă) A scufunda pentru a nu lăsa să cadă în mîinile dușmanului. Cf. DL, DM, DN², DEX.
— Prez. ind.: *sabordez.*
— Din fr. **saborder.**

SABORDÁJ s. n. **1.** Scufundare intenționată a unei nave, efectuată de echipajul acesteia pentru a evita capturarea ei de către dușman; sabordare. Cf. MDT, LTR², DL, DM, DN², DER, DEX.
2. Găurire a corpului unei nave scufundate pentru a permite scoaterea încărcăturii la suprafață. Cf. LTR², M. D. ENC.
— Pl.: *sabordaje.*
— Din fr. **sabordage.**

SABORDÁRE s. f. Acțiunea de a s a b o r d a și rezultatul ei; sabordaj **(1).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *sabordări.*
— V. **saborda.**

SABÓRNIC, -Ă adj. v. **sobornic.**

SABÓT s. m. **I.** Încălțăminte făcută dintr-o bucată de lemn scobit; p. e x t. încălțăminte cu talpă groasă (de lemn), fără călcîi și cu fețele din piele, din cauciuc sau din material textil, folosită de obicei ca mijloc de protecție în anumite profesiuni. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PROT. — POP., N. D., ALEXI, W. *Ai un șorț nou... — ia uită-te, domnule, și saboți.* CAMIL PETRESCU, T. II, 538. *Vine un fermier tînăr încă, ... în bluză de lucru și cu saboți de lemn în picioare.* SADOVEANU, O. IX, 276. *Puținele însemnări... învie o întreagă lume..., saboții portului caracteristic al locului.* VIANU, A. P. 235. *Li se ia hainele și încălțămintea, dîndu-li-se în schimb salopete din pînză de sac și saboți.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 2/5. *Nebunul furios îți sparge capul cu un sabot de lemn.* CĂLINESCU, C. O. 22. *Uneori saboții se folosesc ca încălțăminte izolantă contra umidității.* LTR², cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX. ✦ (Argotic) Bocanc de fotbal. Cf. BUL. FIL. V, 193.
II. (Tehn.) **1.** Piesă metalică fixată la capătul inferior al unui pilon, pentru a împiedica strivirea acestuia cînd este bătut în pămînt; papuc[1] **(III a).** Cf. MDT, LTR², DM, DN², DEX.
2. Piesă care se fixează la capătul inferior al unor coloane tubulare (țevi sau burlane) sau al unor dispozitive de curățare a sondei, avînd rol de protecție și de ghidaj în timpul introducerii lor în gaura de sondă ori de element de dislocare a depunerilor de la talpa acesteia. Cf. LTR², M. D. ENC. ✦ Capătul de jos al săgeții **(III 10)** șteampului. NOM. MIN. I, 56.
3. (Și în sintagma *sabot de cale*) Dispozitiv, așezat pe una dintre cele două șine de cale ferată, pentru a frîna sau a opri vagoanele (aflate în manevră). Cf. NICA, L. VAM. 218, PREV. ACCID. 70, CV 1950, nr. 5, 30. *Sabotul de cale cu acționare mecanizată are o construcție asemănătoare cu aceea a sabotului de cale manual.* LTR², cf. DER, M. D. ENC.
4. (Și în sintagmele *sabot de fier,* NICA, L. VAM. 218, *sabot de frînă,* LTR²) Organ principal al unei frîne cu fricțiune, care are rolul de a încetini sau de a opri mișcarea unui autovehicul, a unei mașini-unelte etc. Cf. NICA, L. VAM. 218, SOARE, MAȘ. 192, MDT, LTR², DER, M. D. ENC.
5. Organ al mașinilor agricole de recoltat, destinat rezemării pe sol a aparatului de tăiere și reglării înălțimii de tăiere a plantelor; patină² **(2).** Cf. LTR².
— Pl.: *saboți.*
— Din fr. **sabot.**

SABOTÁ vb. I. T r a n z. (Complementul indică procese de producție, acțiuni, inițiative etc.) A împiedica în mod intenționat (cu rea-credință și pe ascuns) desfășurarea normală; (complementul indică oameni) a împiedica în mod intenționat (cu rea-credință și pe ascuns) în activitatea sa, în acțiunile sale. *Am fost acuzați... de intențiunea de a sabota sancțiunile.* TITULESCU, D. 704. *Ne temem că maiștrii nu vor avea destulă ascendență asupra elevilor cari le vor sabota toate străduințele.* I. BOTEZ, B. I, 192, cf. SCRIBAN, D. *Măsurile de represiune ... s-au dovedit ineficace, fiindcă au fost sabotate de eteriști.* OȚETEA, T. V. 157. *Însămînțările de toamnă s-au desfășurat în condițiile unei ascuțite lupte de clasă, chiaburimea căutînd ... să le saboteze.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 3—4, 16. *Grozdea... a sabotat de la început atelierul.* V. ROM. ianuarie 1954, 182. *Tot efortul nostru de război e sabotat și trădat tocmai de fasciști.* H. LOVINESCU, T. 295. *Îi vedeam că în loc să mă saboteze, parcă chiar mă ajutau.* PREDA, I. 79. (A b s o l.) *Oamenii lui boier Pierre sabotau, cleveteau.* STANCU, R. A. I, 160. *Vorbeau de organizare, de producția fabricii, de meșterii fasciști care sabotau.* T. POPOVICI, Ș. 523. *Ești împotriva muncilor agricole! Vrei să saboteziI* LĂNCRĂNJAN, C. II, 447. ✧ F i g. *El însă declară că soarta nemiloasă sabotează opera lui.* CĂLINESCU, C. O. 31.
— Prez. ind.: *sabotez.*
— Din fr. **saboter.**

SABOTĂGIU s. n. v. **sabotaj.**

SABOTÁJ s. n. (Și în sintagma *act de sabotaj*) Acțiune organizată în scopul zădărnicirii, frînării unei activități, a unui proces de producție etc.; infracțiune care constă în neîndeplinirea sau îndeplinirea intenționat defectuoasă de către un angajat a unor îndatoriri de serviciu de natură să aducă prejudicii avuției sau securității statului; sabotare. *Asistăm... la sabotajul complet al reparațiunilor din partea anglo-saxonilor.* TITULESCU, D. 152, cf. SCRIBAN, D., BUL. FIL. VI, 57. *Variatele metode de sabotaj... sînt ... forme ale luptei de clasă.* STUDII, I, nr. 3, 5. *Acțiunile de sabotaj, organizate sub conducerea comuniștilor.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 8/4. *Clasa muncitoare a reușit să înlăture urmările grele ale războiului, secetei și sabotajului capitalist.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2 064. *Guvernul... a dat dovadă de multă răbdare față de actele de indisciplină sau chiar de sabotaj.* BOGZA, A. Î. 407. *Zeci de muncitori bănuiți de sabotaj.* V. ROM. octombrie 1954, 127. *Munca se ducea pe linia sabotajului, ... după cum erau indicațiile date de conducerea partidului.*

BENIUC, M. C. I, 265. *Prodan striga că „asta-i porcărie, ce fac zăpodenii, îi sabotaj, îi ce o fi, da' nu se poate!"* GALAN, B. I, 64. *Într-o acțiune de sabotaj a aruncat o grenadă într-un tren nemțesc.* PREDA, M. S. 22. *Tatăl său rămăsese să conducă echipa de șoc și sabotaj în fabrica militarizată.* T. POPOVICI, S. 212. *Orice tentativă de sabotaj va fi surprinsă.* BARBU, Ș. N. II, 98. *Specialiștii... se prefăceau că sînt neputincioși, exista și un sabotaj bine organizat.* V. ROM. octombrie 1963, 14. *Le-am trimes vorbă la ai mei să nu... se atingă din nou de semănături, că-i dau pe mîna milifiei, să-i bage la legea sabotajului.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 149, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl. : *sabotaje.* — Și: (învechit) **sabotágiu** s. n. BUL. FIL. VI, 57.

— Din fr. **sabotage.**

SABOTÁR s. m. Lucrător feroviar care manevrează sabotul **(II 3)**. Cf. LTR².

— Pl.: *sabotari.*

— **Sabot** + suf. *-ar.*

SABOTÁRE s. f. Acțiunea de a s a b o t a și rezultatul ei; sabotaj. *Acțiunea de sabotare a planului de însămînțări.* LEG. EC. PL. 63. *Politica de sabotare a păcii și colaborării internaționale.* CONTEMP. 1948, nr. 107, 3/2. *În cele mai importante sectoare industriale am avut de luptat cu sabotarea producției.* STUDII, I, nr. 3, 7. *În fabrici, muncitorii organizau, sub conducerea partidului comunist, sabotarea producției de război.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 391. *Sabotarea operei de înmulțire a naftei.* CĂLINESCU, E. O. II, 259. *Tovarăș de cameră, un timp la Brașov, iar acum coleg de sabotare, sub scutul teologiei, a monarhiei austro-ungare.* BLAGA, H. 162. *Am început o campanie... împotriva sabotării epurărilor.* T. POPOVICI, S. 542. *Ei își amintesc acțiunile ferme pe care le-au întreprins muncitorii ... pentru sabotarea mașinii de război a hitleriștilor.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 166.

— Pl. : *sabotări.*

— V. **sabota.**

SABOTÉR s. m. v. **sabotor.**

SABOTÓR, -OÁRE s. m. și f., adj. (Persoană) care sabotează, care săvîrșește un sabotaj. *Despre existența trecătoare a unor fracțiuni mici de secte, precum fusese a sabotorilor și anabaptiștilor, fie atins acilea numai în treacăt.* BARIȚIU, P. A. I, 10, cf. IORDAN, L. R. A. 43. *Înlăturarea elementelor sabotoare din industrie.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 15/5. *Aici e raiul sabotorilor și-al speculanților.* STANCU, R. A. II, 198. *Ăsta e un ticălos de sabotor.* V. ROM. ianuarie 1954, 81. *Jos sabotorii!* H. LOVINESCU, T. 282. *Se vorbește... despre lupta împotriva comerțului particular și acțiunilor sabotoare ale uneltelor foștilor exploatatori.* V. ROM. august 1963, 170. *S-a bătut atunci cu sabotorii, la rînd cu țăranii săraci.* T august 1964, 80. *La fel de bine cei căutați puteau fi spioni sau sabotori sau orice altceva.* CINEMA, 1968, nr. 3, IV, cf. M. D. ENC., DEX.

— Scris și: (cu grafie etimologică) *saboteur.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 11/5. — Pl.: *sabotori, -oare.* — Și: (rar) **sabotér** s. m. IORDAN, L. R. A. 43.

— Din fr. **saboteur.**

SABÓU s. m. v. **săbău.**

SABRÁ vb. I. T r a n z. (Franțuzism, rar) A tăia cu sabia **(I 1)**; (învecbit și popular) a săbia **(1)**. (A b s o l.) *Lovea în toate părțile sabrînd.* ALAS 25 X 1936, 6/7.

— Prez. ind.: *sabrez.*

— Din fr. **sabrer.**

SABRÉR s. m. (Rar) **1.** Luptător cu sabia **(I 1)**. Cf. DN². ✦ (Sens curent) Scrimer specializat în probele de sabie **(I 4)**. *Nici prestigiosul sabrer polonez... nu a reușit să se numere printre protagoniștii finalei la arma sa.* SPORTUL, 1969, nr. 686, 4/1, cf. DEX.

2. Epitet dat unui militar brutal și incult. Cf. DN².

— Pl.: *sabreri.*

— Din fr. **sabreur.**

SABRETÁȘ s. n. Un fel de geantă plată de piele care se purta, de către unii militari din cavalerie, atîrnată de centiron. Cf. CADE, DL, DM, DN², DEX.

— Pl.: *sabretașe.*

— Din fr. **sabretache.**

SABRION subst. (Regional) Toiag preoțesc. Cf. I. CR. IV, 60.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Cf. fr. s a b r e.

SÁBUR s. n. **1.** Rășină de culoare brună, cu miros plăcut și gust amar, extrasă din sucul frunzelor de sabur **(2)** și întrebuințată în farmacie; (turcism învechit, rar) sarisabri. *Sabur, cca 5 bani* (a. 1792). ȘIO II_1, 303. *Praf de sabur de socotrin.* PISCUPESCU, O. 289/17. *Ia aloes sucotrin, adică sabur.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 381/19. *Cînd (mîncîdele curg... se vindecă: cu zer, cu băi, cu clce (sabur).* COPNEA, E. I, 29, cf. POLIZU. *Să-ți pui sabur* [la sîn]. DELAVRANCEA, S. 264, cf. CONV. LIT. XXVI, 458, DLRF, BARCIANU, ȘIO II_1, 303, ȘĂINEANU². *Unii bătrîni de la o vreme încolo nu pot trăi fără porția obicinuită de sabur.* BIANU, D. S., cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Țîță nu mai avem, dă unde țîță, hrănită cu sabur și cu talîn.* KLOPȘTOCK, F. 10. *Sabiul este purgativ.* VOICULESCU, L. 274. *O limbă linse stînca amară ca un sabur.* CĂLINESCU, O. II, 23, cf. LTR², DM, D. MED. ✦ F i g. Alinare, mîngîiere. *Împărăția începu să-și mai facă sabur inimei* (a. 1895). ȘIO II_1, 303, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D.

2. Numele a două specii de aloe *(Aloë ferox* și *succotrina).* Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 127, CIHAC, II, 608. *Cu sucul saburului se fac purgative de stomac.* LM, cf. CONV. LIT. XXVI, 458, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL. 258, SCRIBAN, D., BORZA, D. 16.

— Accentuat și: *sabúr.* CIHAC, II, 608. — Și: **sábor** (accentuat și *sabór*, CIHAC, II, 608) s. n. POLIZU, DDRF, BARCIANU, CADE.

— Din tc. **sabur.**

SABÚRĂ s. f. v. **savură.**

SÁBUȘ s. n. v. **sabaș¹.**

SAC s. m. **I. 1.** Obiect, de obicei în formă alungită, închis la un capăt, confecționat din pînză, hîrtie groasă, material plastic etc. și în care se păstrează sau se transportă diferite materiale. *Și Iosif porunci cum sacii lor să-i împlă cu grîu.* PALIA (1581), 148/20. *Iadul va fi plin de oameni, unii vor fi deasupra,... alții vor fi tocma la fund ca nește grîu cînd bagă oarecine într-un sac.* CHEIA ÎN. 89v/12, cf. ANCN. CAR., LEX. MARS. 243, BUDAI-DELEANU, LEX., ERLU, LB. *De ar da bunul Dumnezeu în fiecare casă din patria noastră... cîte un sac, în care să încapă o sută ștrecuri de aur curat.* FM (1842), $13^1/27$, cf. POLIZU. *Ciupercile... după ce le uscăm..., le închidem în saci și le punem într-un loc uscat.* PENESCU, M. 35/12. *În țara cînepei, sacii și sfoara le cumpărăm de la nemți!* GHICA, C. E. II, 579, cf. COSTINESCU. *Mătușică, vină-te ici, în sacul acesta.* CREANGĂ, P. 176, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Tăind oasele cu fierăstrăul,... le puse toate într-un sac.* ANGHEL, PR. 133. *Petrea, cu cei doi feciori, își luau sacii tăciunați pe umăr, securile la mînă și... sus la pădure.* AGÎRBICEANU, S. P. 54. *Așează pachetul sub un sac împăturit.* C. PETRESCU, C. V. 139, cf. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 17. *Hîncu își așează bine godacul din sac pe spinare.* COCEA, S. I, 10. *Un om nalt, acoperit c-o glugă improvizată dintr-un sac.* SADOVEANU,

O. XII, 537. *Noi nu umblăm cu sacul după împrumut.* DAN, U. 88. *Dintr-o bucată de sac vechi... fiecare și-a făcut o torță.* BOGZA, A. Î. 90, cf. id. C. O. 26. *Hangiul intră cu un sac, în care vîră diverse lucruri.* H. LOVINESCU, T. 201. *Pe la miezul nopții mi-am pus sacul în cap și-am ieșit la Dunăre.* TUDORAN, P. 40. *Cu sacii peticiți, ca o viitoare vie, Curgeau flămînzii, mulți, la primărie.* LABIȘ, P. 341. *Am umplut sacii pîn'la gură cu grîu Curat ca lacrima ochiului.* HOREA, P. 47. *Ritmul dansului e marcat de un sunet curios, un sunet asemănător aceluia pe care îl fac nucile răsturnate din sac.* T iulie 1968, 35. *Sacii de buci slujesc la ținutul făinei.* ȘEZ. VIII, 93. *Nu văita pe țărac De traistă și de sac.* ZANNE, P. V, 559. *Sacul gol nu stă în picioare.* id. ib. III, 343. *Între doi saci goi, alegi pe cel cu paie.* id. ib. 344. *Grijește* (sau *leagă*) *sacul pînă e plin* (sau *rotund*). id. ib. 342. *Cine joacă de-a duracul Nu-și mai umple sacul,* se zice despre cei care, în loc să muncească, își irosesc timpul și avutul la jocul de cărți. id. ib. IV, 357. *Gura sacului legată pururea să nu o ții* (= să nu fii prea zgîrcit). id. ib. III, 349. *Nu căuta a amăgi calul cu sacul deșert* (= alege metoda potrivită pentru a-ți atinge scopul). id. ib. I, 357. *Nu se începe niciodată sacul de la fund.* id. ib. III, 349. *Condacul umple saeul și troparul hambarul.* CREANGĂ, O. 230. *Tac, tac, Ca nucile în sac,* se spune despre cei vorbăreți. ZANNE, P. I, 227. *Două mîțe în sac nu încap.* id. ib. III, 349. *La pomul lăudat să nu te duci cu sacul.* id. ib. I, 260, cf. DDRF, AGÎRBICEANU, A. 257. ◇ (Ca termen de comparație) *Toarnă ca într-un sac spart.* ZANNE, P. III, 350. *A fost o generație care s-a răsucit ca într-un sac, și aceasta i-a provocat multe dureri.* T august 1964, 42. ◇ Fig. *Cum, o, ticăloase trupule, sac de lut,... îndrăznești a cîrti împotriva legilor care ți-am pus?* (a. 1750). GCR II, 47/19. *Se așează la pian ... Și, deodată, din acest sac îndesat și diform, înguierat cu alb, izbucni un șipot turbure, un fel de urlet muzical.* VINEA, L. II, 313. ◇ Expr. **(A fi) sac fără fund = a)** (și în forma **a fi sac spart**) (a fi) om lacom, nesățios; spec. (a fi) om mincăcios. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Pe semne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund, sau cine știe ce pricopsală a fi.* CREANGĂ, O. 108, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 98, ZANNE, P. III, 352, TDRG, PAMFILE, J. II, 164, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, ȘEZ. II, 47, ALR SN IV h 1 087/551; **b)** (a fi) om foarte risipitor. *Femeia-i sac fără fund.* CREANGĂ, O. 56, cf. ZANNE, P. II, 154, TDRG, CADE; **c)** se spune despre un om care știe (și povestește) multe snoave, anecdote, glume etc. Cf. TDRG. *Uneori cînta lucruri vesele, era un fel de izvor nesecat, sac fără fund, cum îi ziceau prietenii.* SADOVEANU, O. I, 556, cf. SCRIBAN, D., DL, DEX. **A-și umple sacul = a)** a realiza un cîștig mare. Cf. ZANNE, P. III, 354; **b)** (rar) a mînca foarte mult. Cf. id. ib. (Regional) **A se vedea cu sacii-n cap** = a fi ferit de primejdii, de surprize neplăcute; a se asigura. Cf. UDRESCU, GL. (Regional) **A găsi sac de bucate,** se spune despre cei cărora le reușesc toate. Cf. ZANNE, P. III, 350. **(Că sau doar) n-au intrat zilele în sac** v. intra. ✦ (Adesea cu determinări introduse prin prep. „cu" sau „de" care arată natura conținutului) Conținutul unui sac **(I 1);** sacul împreună cu conținutul său (considerate adesea ca unitate de măsură). *Începusă a putrezi sacii cu făina.* N. COSTIN, LET. II, 128/14. *Un sac de ordzu da pe dzi unui cal.* NECULCE, L. 57. *Trimise... doi saci de mac.* ALEXANDRIA (1794), 47/7. *Un sac de ovăs la Eș* (a. 1801). BUL. COM. IST. IV, 132, cf. DRLU. *Au început să se facă o mare căutare asupra cafelii. S-au cumpărat aproape de 1 500 saci cîte 310 pînă la 325 lei.* CR (1829), 86/2. *Un sac cu pîini.* BĂRAC, T. 71. *Să se puie etichetă pe saci după ce s-a luat oiemul.* MAN. SĂNĂT. 47/11. *Se încărca pe o cămilă doi saci cu grîu.* GHICA, C. E. II, 543. *Trec furnici duelnd în gură de făină marii saci.* EMINESCU, O. I, 87. *Cînd te-oi încărca zdravăn cu saci de la moară... atunci să mergi așa!* CREANGĂ, O. 27. *Legă pe figancă de coadele cailor împreună cu un sac de nuci.* ISPIRESCU, L. 71. *Alături cu cosciugul zăcea un sac de oase.* MACEDONSKI, O. I, 47. *Ea vine de la moară; Și jos, în ulicioară, Punîndu-și sacul, iacă Nu-l poate ridica.* COȘBUC, P. I, 63, cf. ȘĂINEANU[2]. *Convoiul de mărfuri, cu băiețașul în vîrful sacilor, trage la hanul Colții.* IORGA, C. I. III, 135, cf. TDRG. *Ea... ridică sacul și îl izbi de cîteva ori de pămînt, ca să îndesească fasolea.* AGÎRBICEANU, S. 595, cf. id. S. P. 55. *Milca... mergea cocoțată deasupra sacilor cu grîu.* GÎRLEANU, N. 141. *Un motan... dormea colac într-un colț, la picioarele unui sac cu făină.* HOGAȘ, DR. I, 150, cf. RESMERIȚĂ, D. *Saci cu năut și roșcove.* BRĂESCU, O. A. I, 11. *Va rămîne în București cu Neicu,... să vîndă sacii de făină.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 99. *S-a întors pînă în vîrful dealului cu patru saci de grîu o dată, doi sub brațe și doi pe umeri.* POPA, V. 57. *Eu mă duc să văd cîți saci de grîu mai ai în cămară.* SADOVEANU, O. XVIII, 100. *Se gîndi că și-a uitat afară, în curte, carul cu sacii de făină.* DAN, U. 157. *Un sac de mălai plătit cu anul de muncă al familiei întregi!* ARGHEZI, B. 143. *Lăsați-mă... Din moară să scot sacii, albit tot de făină.* CĂLINESCU, O. II, 38. *Răsturnă un sac cu roșcove.* C. PETRESCU, A. R. 64. *Pe o tarabă mizerabilă înșiră cîteva pîini, un sac cu mălai, o funie de ceapă.* BOGZA, A. Î. 76. *Aveam un sac cu mălai stricat.* STANCU, M. I. 29. *Să vă dea cîte un sac cu grîu, cu porumb, cu orzoaică, cu ce o fi.* PAS, L. I, 122. *Și gîfîi și gîfîi, ca și cum ai sta pe brînci, cu un sac de o sută de ocale în spinare.* TUDORAN, P. 7. *Mitru... se vedea întorcîndu-se de la batoză cu căruța plină de saci.* T. POPOVICI, SE. 329. *Sacii de nisip fuseseră găuriți și din ei se scurgea un șuvoi auriu.* BARBU, Ș. N. II, 266. *Se ridică cu greu, ca și cum o dată cu trupul ar fi ridicat un sac de nisip.* V. ROM. decembrie 1964, 63. *Pe cărăuși i-atacă și-aruncă sacii-n rîu.* T iulie 1964, 41. *Tata urca scara cu doi saci deodată.* V. ROM. ianuarie 1966, 42. *Grăbea pasul, săltîndu-și din mers sacul de grîu pentru a-l așeza mai bine în spinare.* BĂNULESCU, I. 67. *Fîntîna era o groapă de vreo doi metri, căptușită cu saci de paie.* CINEMA, 1968, nr. 8, 30. *Patru boi trăgeau greu un car cu trei saci cu boabe.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 17. *L-au jefuit de sacul în care purta scrisorile secrete.* G. BARBU, A. V. 280. *Lelea mică, mititică, Dac-o pui la sac, ridică.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 435. *Pentru un petic de moșie Se strică un sac de hîrtie.* ZANNE, P. V, 434. *Răzeș c-un sac de hîrtie ș-un petic de moșie.* id. ib. IV, 562. *Ruda omului este punga cu banii și sacul cu mălaiul.* id. ib. 571. *Sacul de la gură* (sau *cît e plin*) *se leagă* (sau *se chibzuiește, se cruță, se păzește*) (= trebuie să facem economii). Cf. DDRF, ZANNE, P. III, 340, PAMFILE, J. II, 164, CADE. *Mai mare banul decît sacul* (= muncă multă și cîștig puțin). Cf. DDRF, ZANNE, P. V, 59. *De la un datornic* (sau *plătitor*) *rău e bun și un sac de paie.* ZANNE, P. V, 262. *Ca porcul la sac,* se spune despre cei obraznici. id. ib. I, 611. *Sacul plin curînd se varsă* (= răbdarea are o limită). id. ib. III, 343. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu sacul** = (care este) în cantitate (foarte) mare, din abundență. *Înțeleg eu că la universitate omul adună învățătură cu sacul.* SADOVEANU, O. XVIII, 363. *Bărbatul să aducă cu sacul, Muierea să scoată cu acul, Tot se isprăvește.* ZANNE, P. IV, 251. *Geaba binele cu sacul După ce moare săracul.* PANN, P. V. III, 139/24. *Tot cu sacul, se supără și dracul.* PAMFILE, J. II, 164. *Nu-i leacu Cu sacu,* se zice pentru a arăta că valoarea nu stă în cantitate, ci în calitate. Cf. ZANNE, P. V, 376. ◇ Expr. (Popular și familiar) **A da de fundul sacului** = a sărăci. id. ib. III, 354, cf. DM. **A(-și) dezlega sacul = a)** a începe să vorbească; a spune tot ceea ce știe. *Ascultați, copiii moșului, să dezleg eu sacu cu glumele și cu snoavele.* JIPESCU, ap. ZANNE, P. III, 352; **b)** a se destăinui. Cf. DEX; **c)** (regional) a făta. CIAUȘANU, V. 195. **A duce** (sau **a căra**) **sacul** (sau **saci**) **la moară** = a munci din greu. *Am mîncat azi destul și n-am cărat saci la moară.* C. PETRESCU, O. P. II, 79. (Rar) **A-și pune sacii**

în ear = a-şi rezolva treburile. Cf. ZANNE, P. III, 352. ✦ S p e c. (Popular; şi în sintagmele *sac de călcat*, ALR II 6 130/531, *sac de struguri*, ib. 6 130/53, *sac pentru călcat poama*, ib. 6 130/520, *sac de pus poamă*, ib. 6 130/414, *sac de vie, sac de zdrobit struguri*, ib. 6 130/235) Sac **(I 1)** în care se zdrobesc strugurii. *Sacii de vie se ţese din răsuceală de cînepă, nevedită şi bătută rar.* PAMFILE, I. C. 287, cf. ALR II 6 130/2, 334, 537, 928, 986. ✦ S p e c. Unitate populară de măsură pentru cereale, egală cu 5 baniţe. *Un sac (de grîu) era egal cu 5 baniţe (de grîu).* L. ROM. 1974, 439, com. din REVIGA — SLOBOZIA. ✦ (Prin exagerare sau f i g.; cu determinări introduse prin prep. „cu" sau „de", care arată conţinutul) Cantitate, grămadă (foarte) mare. Cf. LB. *Vină dar între noi cît mai curînd cu sacul său de poveţe încercate.* HASDEU, în PLR I, 385. *Deşertaţi-vă sacul cu veşti şi poveşti pînă ce mă-ntorc eu.* SADOVEANU, M. C. 118. *Călătoreau pe cine ştie ce căi, împovăraţi de sacul lor cu amintiri.* TUDORAN, P. 113. *Ştia un sac de vorbe şi nu mai termina.* BARBU, G. 298. *Avea să lase tractoriştilor un sac de pureci.* VÎN. PESC. mai 1964, 7. *Parasca şi-a deşertat mai departe sacul cu noutăţi, la întîmplare, cum se nimerea.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 57. *Un sac de minciuni şi o lingură de adevăr.* PAMFILE, J. II, 164. *Ştie şi el o mînă de carte ş-un sac de minciuni.* ZANNE, P. V, 145.

2. Pînză de fuior, de cîlţi sau de buci din care se fac sacii **(I 1)**. *Un val de saci, un ţol de lînă* (a. 1787). URICARIUL, XV, 347/21, cf. MARIAN, NU. 565, TDRG. *Sacul sau ţolul e o pînzătură de casă, cea mai grosolană din toate.* PAMFILE, I. C. 285, cf. DIACONU, VR. LXIX, CADE, SCRIBAN, D. *Ar trebui să aveţi, domnule director, măcar cearşafuri de sac.* ARGHEZI, L. 313, cf. LTR[2], DM, H II 81, 222, X 452. *Asta-i mîndră de diac Şi-i cu poalele în sac!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 442, cf. 443. ✦ (Învechit) Îmbrăcăminte făcută din sac **(I 2)**, care se purta în semn de doliu sau de poeăinţă ori de către cei săraci. *Puşu îmbrăcăciurea mea sacu şi fuiu lor în pildă.* PSALT. HUR. 58[r]/6. *E eu, cîndu ei dodeia-mi, înveştia-me în sacu şi pleca cu agiuratul sufletul mieu.* PSALT. SCH. 104/16. *Îmbrăca-mă în saci şi smerea cu postul.* CORESI, EV. 50. *Iacov . . . se în sac îmbrăcă şi în multă vreame plînse cu amar.* PALIA (1581), 130/15. *Soarele fu întunecat ca un sac cernit.* N. TEST. (1648), 308[r]/22. *Iară stăpînul ei, făcîndu-şi inemă rea, . . . s-au îmbrăcat cu sac de o plîngea.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45[r]/6. *Nu era slobod înaintea lui Artaxerx a intra cineva îmbrăcat în sac, aşa cum s-au cuvenit nici înaintea împăratului . . . a sta slugile lui.* ANTIM, O. 11. *S-au îmbrăcat cu sac.* MINEIUL (1776), 27[r2]/27. *Auzind vestea, împăratul cetăţii lăpădă de pre cap diadima cea împărătească, se îmbrăcă în sac, îşi puse cenuşă pre cap.* MAIOR, P. 31/4. ✦ (Regional) Un fel de suman scurt. Com. din STRAJA — RĂDĂUŢI.

3. P. a n a l. Numele mai multor obiecte asemănătoare ca formă cu un sac **(I 1)**:

a) (Şi în sintagmele *sac de călătorie, sac de drum, sac de voiaj*) Geantă mare de pînză, de piele etc., în care se pun lucrurile necesare pentru o călătorie. Cf. DRLU. *Vameşul mi-a examinat . . . tot ce aveam în geamantan, în sac şi în cutii.* GHICA, C. E. I, 41. *Clementina . . . scăpă sacul de voiagiu ce ţinea în mînă.* SION, P. 99, cf. COSTINESCU. *Repede-mi iau sacul de drum şi mă duc la cel mai apropiat vagon de clasa a doua.* CARAGIALE, O. II, 106, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Un modern . . . eutreieră drumurile Europei în timpul imperiului lui Bonaparte cu Sofocle şi Euripide în sacul de călătorie.* CĂLINESCU, C. O. 167, cf. DM.

b) (Şi, rar, în sintagmele *sac de spate, sac de spinare*) Raniţă, rucsac. *Vă facem loc aici, domnu locotenent. Pă sacii noştri.* C. PETRESCU, Î. I, 248. *În mantale de caveiuc, cu sacul în spate, erau hotărîţi să plece pe orice fel de vreme.* SADOVEANU, O. IX, 293, cf. IORDAN, L. R. A. 487. *E la locul lui şi sacul de spinare.* ARGHEZI, B. 88. *Avea şi o bicicletă, pe care trecea vertiginos, mereu cu sacul în spate şi cu o plasă în faţa ghidonului.* CĂLINESCU, S. 21. *Granadele rămase-n sac Şi-un ban — medalie funebră.* VULPESCU, P. 82, cf. ALR SN IV h 946/250.

c) (În sintagma) *Sac de vînat* = geantă de piele sau de pînză impermeabilă, în care se pun vînatul împuşcat, alimente şi diverse accesorii şi care este purtată de vînător la şold sau pe spate, legată cu curele. V. t o l b ă. Cf. STOICA, VÎN. 23.

d) (Rar) Geantă mică pe care o poartă femeile în mînă şi în care îşi ţin batista, banii etc. Cf. CADE.

e) (În sintagma) *Sac de lucru* = pungă în care femeile îşi ţin cele necesare pentru lucrul de mînă. Cf. COSTINESCU.

f) (În sintagma) *Rochie sac* = rochie a cărei croială porneşte din umăr, fără să urmeze linia corpului.

g) (Prin Transilv. şi prin Maram.; în sintagma) *Sac de* (sau *de pe*) *perină* = faţă de pernă. Cf. ALR II/I MN 138, 3 899/353, A II 8.

h) (Regional; în sintagma) *Sac de perlnă* = dos de pernă (Poiana Sibiului — Sebeş). Cf. ALR SN II h 493/130.

i) (Prin Transilv.; în sintagma) *Sac de paie* = saltea **(1)** de paie. Cf. BARCIANU.

î) (Şi în sintagma *sac de dormit*) Aşternut special în formă de sac **(I 1)** căptuşit, prevăzut de obicei cu fermoar şi cu glugă, folosit mai ales de excursionişti pentru dormit. Cf. DEX.

j) Blană cusută în formă de sac **(I 1)** şi folosită în timpul iernii pentru a proteja în călătorii corpul sau picioarele cuiva. Cf. DM.

k) (Prin Munt., prin Transilv. şi prin Mold.; şi în sintagma *sac mic*, H XVIII 305) Sedilă (pentru scurs zerul). Cf. PRECUP, P. 15, H V 111, IX 143, 246, XI 59, 232.

l) (Regional) Coşul teascului (Mircești — Paşcani). ALR II 6 137/537.

m) (Regional) Cofă în care se pun ciorchinii de struguri (Pecica — Arad). ALR II 6 125/53.

n) (Regional) Bucată de pînză în formă de sac **(I 1)** în care se pune cenuşa cînd se face leşie sau prin care se strecoară leşia (Mihăileni — Miercurea Ciuc). ALR SN IV h 1 225/574.

o) (Prin Transilv. şi prin Mold.) Traistă în care se dă cailor ovăz. Cf. ALR I 1 127/148, 194, 536, A III 16.

4. P. a n a l. Numele mai multor unelte de pescuit sau ale unor părţi din acestea asemănătoare cu un sac **(I 1)**:

a) (Şi în sintagma *sac de peşte*, LB, MARIAN, INS. 58) Instrument de pescuit în formă de sac **(I 1)**, confecţionat dintr-o ţesătură rară sau din plasă, cu gura deschisă printr-un arc de lemn. Cf. DRLU. *Cînd păscariul l-au văzut Au zis . . . — Deci în sac aşteaptă un pic.* ASACHI, F. 118/15, cf. COSTINESCU, DDRF, ANTIPA, F. I. 96, 131, 186, TDRG, ATILA, P. 45, 108, CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DM, H X 68, 107, 538, VICIU, GL. 74, MAT. DIALECT. I, 190. *Să nu prinzi peşte înaintea sacului* (= să nu te lauzi înainte de vreme). Cf. ZANNE, P. IV, 581. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „de") *Pentru pescuit se servesc la Snagov de un instrument special numit sacul de pleavă sau sacul de plevuşcă.* ANTIPA, F. I. 172. *Sacul de raci . . . este un sac întrucîtva asemănător cu sacul de pleavă, însă e cu ceva mai mic.* id. P. 75. *Sacul de scoici . . . seamănă în totul cu sacul de raci, numai că la marginea de jos a gurii, în loc de coardă el are un lemn ascuţit la o muchie.* id. ib. 76. *Sacul de rîuri . . . se aseamănă în totul cu sacul de la păraiele de munte, numai că dimensiunile sînt cu mult mai mari.* id. ib. 137. ◇ F i g. *O, vrăjmaş hiclean! Tu vînezi cu sacul Pre toţi* (a. 1670—1675). GCR I, 204/26. ◇ E x p r. (Regional) **A da cu sacul** = a pescui **(1)**. Cf. H II 88.

b) (Regional) Matiță **(I)**. Cf. ANTIPA, P. 457, 459, LTR[2].

c) (Regional) Juvelnic. Cf. ANTIPA, P. 687.

II. P. a n a l. **1.** (Anat.; în sintagmele) *Sac aerian* = prelungire extrapulmonară a bronhiilor păsărilor, care are rolul de a umple cu aer diversele organe, pielea și porii oaselor pentru a asigura respirația în timpul zborului; (învechit, rar) săcușor pentru aer, v. s ă c u ș o r **(II 2)**. *Sacii aerieni pătrund printre diferitele organe interne și trimit prelungiri pe sub piele și în oasele pneumatice.* ZOOLOGIA, 149. *Sac herniar* (sau, rar, *al herniei)* = diverticul al peritoneului visceral (și conținutul lui). *Sacul herniei se umflă și se învinețește.* BELEA, P. A. 173, cf. D. MED. *Sac lacrimal* sau (învechit) *sacul lacrămilor* = porțiunea superioară, dilatată, a canalului nazal și lacrimal. *Canalele lacrămilor... cuprind lacrămile din punctele lacrămilor și le duc în așa-zis sacul lacrămilor.* ANTROP. 174/14, cf. D. MED. *Sac embrionar* = parte constituentă a unui ovul, în care se află între șapte și cîteva zeci de celule, dintre care una este oosfera. Cf. SANDU-ALDEA, D. 144, LTR[2], DER. *Sac pericardic* (sau al *pericardului)* = pericard. *Sacul pericardului conține 100—200 g lichid limpede.* BABEȘ, O.A. I, 69, cf. D. MED. *Sac vitelin* = vezică ombilicală. Cf. DER. *Sac limfatic* = terminație lărgită, bulbiformă, a unui vas limfatic. *Am introdus cîte o bucățică de burete în sacul limfatic a două broaște.* BABEȘ, O. A. I, 223. *Sac olfactiv* = fiecare dintre găurile olfactive, întinse de la nările embrionare pînă la membranele buconazale. *Celulele senzitive se află în doi saci olfactivi ce comunică prin nări cu exteriorul.* AP 32, cf. D. MED.

2. (Regional) Nimfă sau larvă de furnică. *După ce-au ajuns la furnicar, iaŭ furnicarul cu furnicele și cu sacii acestora cu tot într-o oală.* N. LEON, MED. 90, cf. MARIAN, INS. 233, JAHRESBER. XII, 120, TDRG, CADE, DM.

— Pl.: *saci* și (rar, n.) *sace* (HASDEU, I. V. 53, A III 17), *sacuri* (BUL. FIL. III, 269, BL VI, 189, ARH. FOLK. VI, 383, A III 4). — Și: (regional) **sácă** s. f. VICIU, GL.

— Lat. **saccus.**

SACÁ s. f. **1.** Butoi de lemn (sau alt recipient) montat pe un cadru de căruță (de obicei cu două roți), cu care în trecut se transporta apa (de băut). *Moscalii... n-au obiceiu, ca turcii, să le care apă cu sacalele.* NECULCE, L. 244. *De mare frică ce avea, au lăsat toate calabalîcurile pe cîmp, corturile și tunurile... și sacalele* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 275/20. *La fiecare tulumbă cîte o saca cu un cal, afară însă din sacalile sacagiilor politiii* (a. 1811). DOC. EC. 116. *Un priveleghiu ca să să apere treizeci de sacale ce le-au făcut el* (a. 1827). ib. 380. *Zece purtători de căngi, topoară, doniți și cîte două sacale.* REGUL. ORG. 536/4, cf. POLIZU, PENESCU, M. 14/7. *Vei avea o idee aproximativă de lichidul cu care își potolesc setea acei care nu au un cal și o saca ca să-și aducă apa.* GHICA, C. E. II, 572. *Să aduci apă cu sacaua de la Filaret.* FILIMON, O. I, 133, cf. CIHAC, II, 608, LM. *Din gura... [fiarei] gîlgîia șingele ca dintr-o saca.* ISPIRESCU, L. 140, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 304, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Cumpărarea de pompe pentru foc: „tulumbe" de sacale.* IORGA, C. I. II, 211, cf. TDRG. *Peste drum s-a oprit o saca, la care era înhămat un cal înalt, deșirat.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 32. *Sosește caravana sacalelor murdare.* AL. PHILIPPIDE, S. 65, cf. RESMERIȚĂ, D. *Îl vedeau întorcîndu-se dimineața... pe saca.* M. I. CARAGIALE, C. 62. *Ne deșelaserăm la mers că niște hurumii de saca.* CIAUȘANU, R. SCUT. 62, cf. CADE. *Copiii boierului... l-au înhămat la saca, alături de măgarul curții.* GALACTION, O. 86. *Sacaua primăriei... stropește la zile mari strada.* BRĂESCU, O. A. I, 29. *Veneau sacagii de cîteva ori pe zi, să umple sacalele.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 14, cf. II, 36. *Două rînduri de jandarmi, îndărătul cărora erau înșirate sacalele pompierilor, baricadau drumul.* COCEA, S. I, 264. *Tocmește un om și-i aduce cu sacaua apă.* SADOVEANU, O. IX, 64, cf. SCRIBAN, D. *Tot atît de fidel este pictat un sacagiu, vara pe sacaua lui cu apă.* OPRESCU, S. 31. *Sacaua era un butoi pe 2 roate, astupat în fundul din spate cu un cep.* ARGHEZI, B. 109. *Călare pe saca era un tînăr în frac cenușiu.* CAMIL PETRESCU, O. I, 432, cf. 261. *Nemaipomenit amestec de foarte nou și foarte vechi, de Apus și de Răsărit, de rădvane și săcăli.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Imaginea calului bătrîn ajuns să tragă la saca.* BOGZA, A. Î. 68. *Așa,... pe vadul sacalelor a învățat șoferia.* V. ROM. septembrie 1954, 24. *Îl duceau flăcăii cu sacaua lui Ferenț Ungar.* GALAN, Z. R. 272. *Sacagiii intrau cu sacalele în vad să ia apă pentru gospodării.* TUDORAN, P. 45, cf. LTR[2], DM. *O saca cu un cal.* V. ROM. ianuarie 1966, 178. *La vadurile rîului continuau să intre în apă sacalele.* G. BARBU, A. V. 133. *Dar pe cine-ncăleca? Pe... Șargul de la saca.* BALADE, II, 32. ◇ E x p r. **Dop de saca** = om scund și îndesat, om bondoc. *Era... gras și gros ca un butoi, adecă, cum i-am zice noi astăzi: dop de saca.* ISPIRESCU, U. 104, cf. DDRF, ZANNE, P. V, 278, ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE, SCRIBAN, D. (Rar) **A-l călca** (pe cineva) **sacaua** = **a)** a păți un necaz. Cf. ZANNE, P. V, 543; **b)** a fi slab, plăpînd. Cf. id. ib.

2. (Regional) Vas în care se păstrează apa de băut (Cosîmbești — Slobozia). Cf. CHEST. II 464/123.

3. (Regional) Putină de varză (Somova — Tulcea). Cf. ALR SN I h 190/682.

4. (Regional) Pompă de incendiu (Peștișani— Tîrgu Jiu). Cf. ALR SN III h 909/836.

5. (Învechit) Recipient folosit de vidanjori. *Aici își aveau colibele și maidanele și sacalele latrinarii orașului.* PAS, L. I, 70.

— Pl.: *sacale* și (regional) *săcăli.* — Și: (învechit) **sacál** s. n. DDRF, ALEXI, W.

— Din tc. **saka** „sacagiu".

SACABÁȘ s. m. (Învechit) Șeful sacagiilor (la alaiurile domnești). *Înainte se aduc telegarii; pe urma telegarilor, sacabaș.* GHEORGACHI, LET. III, 317/6. *Șase lei emiclicul lui sacabaș* (a. 1795). ȘIO II$_1$, 304. *Sacabaș al comisiei, cîte 30 lei pe lună* (a. 1859). id. ib., cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Scris și: *sacà-bâș.* SCRIBAN, D. — Pl.: *sacabași.*

— Din tc. **saka başı.**

SACADÁ vb. I. I n t r a n z. (Rar) A acționa sau a se manifesta în mod sacadat. Cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DEX.

— Prez. ind.: *sacadez.*

— Din fr. **saccader.**

SACADÁRE s. f. Acțiunea de a s a c a d a; întrerupere scurtă și deasă, care se succedă la intervale aproximativ egale, a unei mișcări, a unor sunete, a fluxului vorbirii etc. *Acest mod de articulare însemnează întreruperea și apoi reluarea zgomotului, ceea ce dă impresia de sacadare.* IORDAN, STIL. 85. *Metaforă și sacadarea sînt cele două instrumente teatrale ale lui Delavrancea.* CĂLINESCU, C. O. 128. *Mișcările își reluară ritmul și sacadarea obișnuită.* TUDORAN, P. 622. *Sacadarea biciuitoare a dansului modern.* CINEMA, 1968, nr. 9, 36. *Sacadarea mișcărilor intensifică comicul.* ib. 1969, nr. 5, 6. ◇ F i g. *Pe terenul psihicului sacadările și zigzagurile sînt reprezentate prin fenomenele voinței.* PHILIPPIDE, P. 235.

— Pl.: *sacadări.*

— V. **sacada.**

SACADÁT, -Ă adj. (Despre mișcări, sunete, vorbire etc.) Cu întreruperi scurte și dese care se succedă la intervale aproximativ egale; rupt[2] **(3)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CADE. *O melopee scurtă,*

zvîcnitoare..., sacadată și nefirească lunecă printre gesturile firești. LOVINESCU, C. VIII, 163. *Scîncetele ei se transformară în gemete sacadate.* REBREANU, R. II, 126. *Mîna are mișcări sacadate de păpușă mecanică.* C. PETRESCU, Î. II, 36. *Un sunet sacadat, subit, de clopoțel obraznic.* I. BOTEZ, B. I, 41. *Un țigan cîntă în ritm sacadat, îndrăcit, patetic.* COCEA, S. I, 247. *Sunetul sacadat al gușei lui albe cuprindea în el o bucurie.* SADOVEANU, O. XII, 454. *Simt mirosul greu,... de la mașina care-și grăbește mereu bătăile sacadate.* BART, S. M. 19. *O persoană... dacă este corectă, nu are nimic de ascuns — spunea ea c-un ton sacadat.* id. E. 319. *Ocluzivele... dau impresia unor mișcări „seci"... dar totdeauna sacadate, ca niște lovituri.* IORDAN, STIL. 85, cf. SCRIBAN, D. *Un rîs... sacadat și cunoscut mă face să tresar.* MIHĂESCU, D. A. 120. *Mă prinse un rîs sacadat, nervos.* BLAGA, H. 156. *Marșul apăsat și cîntecul sacadat... al unei companii de soldați germani.* BENIUC, M. I. C. I, 54. *De obicei, Laura îi ieșea în cale, cu pașii ei mici, sacadați și mecanici.* VINEA, L. I, 193. *Făcea gesturi sacadate, arătînd încotro trebuia îndreptat furtunul.* T. POPOVICI, S. 27. *Mușcătura moioagei este violentă și sacadată.* VÎN. PESC. octombrie 1962, 5. *Zgomotul sacadat al roților mă enervă un timp.* V. ROM. aprilie 1963, 13. *Zgomotul sacadat al potcoavelor... se frînse.* BĂNULESCU, I. 161. *Ziariștii se mișcă și acționează într-un ritm nervos, compunînd o atmosferă și un stil de muncă sacadat.* T iunie 1968, 80. *Din nou în Piața Aviatorilor răsună pașii sacadați ai plutoanelor.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 166. *O lume bîntuită de ritmuri trepidante și sacadate.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 7/5. ◇ (Adverbial) *Tălăngile sună sacadat pe dealuri.* IBRĂILEANU, A. 106. *Repeta sacadat, ca o bătaie în toacă: — Am ucis pe Dumnezeu.* ARDELEANU, U. D. 206. *Urina se evacuează încet și sacadat.* BABEȘ, O. A. I, 24. *Zidul de soldați execută mașinal, sacadat aceeași mișcare de arme.* REBREANU, R. II, 254. *Omul salută sacadat cu pălăria tare.* C. PETRESCU, C. V. 289. *Am făcut ce trebuia să fac! vorbi Olguța sacadat, sfidînd.* TEODOREANU, M. I, 42. *Începu să rîdă nervos și sacadat.* CĂLINESCU, O. I, 162. *Se auzi, sacadat, făcănitul de fier al roților.* V. ROM. august 1954, 143. *Domnule colonel..., îi răspunse, sacadat, căpitanul.* CAMILAR, N. I, 151. *Sună de patru ori, sacadat.* T. POPOVICI, S. 260. *O Annie Girardot reținută și caldă,... vorbind ușor sacadat.* CINEMA, 1969, nr. 3, 34. *Replicile actorilor sînt rostite adeseori sacadat.* T iunie 1969, 7. *Solicitați... ca personajele să silabisească sacadat.* ib. februarie 1969, 94. ◆ (Despre stil) Cu enunțuri, propoziții sau fraze scurte. Cf. ȘĂINEANU, CADE. *Stilul jurnalistului e sacadat... e stilul demonstrativ și jovial al omului convins.* CĂLINESCU, C. O. 295. [Opera] *este străbătută de pulsul unui stil sacadat.* IST. LIT. ROM. II, 690.

— Pl.: *sacadați, -te.*

— Din fr. **saccadé.**

SACÁDĂ s. f. (Livresc) Mișcare, vorbire sacadată; sunet(e) sacadat(e). *Trahanache a urmărit cu mîna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi.* CARAGIALE, O. VI, 133, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Tăcut, voința dintre noi creștea... ca sacadele unui spasm.* CAMIL PETRESCU, U. N. 94. *Medită o clipă stăpînindu-și sacadele unei izbucniri de rîs.* TEODOREANU, L. 373, cf. SCRIBAN, D., DM, DN², DEX.

— Scris și: (după fr.) *saccadă.* PETICĂ, O. 48. — Pl.: *sacade.*

— Din fr. **saccade.**

SACAGIOÁICĂ s. f. (În dicționarele din secolul trecut) Sacagiță[1]. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D.

— Pl.: *sacagioaice.*

— **Sacagiu** + suf. *-oaică.*

SACAGÍȚĂ[1] s. f. (Rar) Femeie care transporta (și vindea) apă cu sacaua **(1)**; nevastă de sacagiu; (învechit) sacagioaică. Cf. IORDAN, L. R. A. 186.

— Pl.: *sacagițe.*

— **Sacagiu** + suf. *-iță.*

SACAGÍȚĂ[2] s. f. (Iht.; prin Bucov.) Ciră *(Cobitis aurata balcanica).* Cf. BĂCESCU, P. 52, 84.

— Pl.: *sacagițe.* — Și: **sacajíță** s. f. BĂCESCU, P. 52, 84, **săcăjíț** s. m. ALR I 1 746/385.

— Etimologia necunoscută. Cf. s a c ă u c ă.

SACAGÍU s. m. Persoană care transporta (și vindea) apă cu sacaua **(1)**; (regional) apar. *Sacalile sacagiilor polițiii* (a. 1811). DOC. EC. 116, cf. POLIZU. *Argatul se făcu sacagiul curții.* ISPIRESCU, L. 154, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 154, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 304. *Sacagii aruncați ca de vînt pe hulube... mînau înspre centrul orașului.* D. ZAMFIRESCU, R. 6, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D. *În marginea...* [Dîmboviței] *sacagiii își încărcau sacalele.* CAMIL PETRESCU, O. II, 240. *Hamali și sacagii ce vor urca prin copii... toate treptele pricopselii.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 39. *Umblau sacagii cu antale mari trase de boi... umplînd ciuberele de la răspîntii cu apă.* SADOVEANU, O. XIII, 753, cf. BL VII, 121, SCRIBAN, D. *Eram un muncitor asanator de mlaștini și sacagiu cînd trebuia.* CONTEMP. 1949, nr. 184, 3/1. *Răcnea sacagiul pîrpiriu și desculț.* C. PETRESCU, A. R. 60. *Dintr-un vad... își umpleau sacagiii butoaiele cu apă.* PAS, L. I, 70. *Ițic Blonder, sacagiu în Herța.* CAMILAR, N. I, 26. *Eu aveam odaie în curte la un sacagiu.* TUDORAN, P. 24, cf. DM. *Sacagiul smulgea cepul gros și da drumul apei în găleata sau donița cumpărătorului.* ARGHEZI, B. 109. *Treceau sacagiii plouați fără să-și fi vîndut apa.* BARBU, PRINC. 37. *Acolo unde apa părea mai curată, locuitorii își umpleau donițele, iar sacagiii butoaiele.* G. BARBU, A. V. 129. *Să nu vinzi apă la sacagiu.* ZANNE, P. V, 544. ◆ Persoană care conducea sacalele **(1)** cu apă la alaiurile domnești. *Sacagiii călări* (a. 1784). ȘIO II$_1$, 304. *Venea restul alaiului compus din tagmele acestea:... sacagiii domnești și salahorii cu bețile în mîini.* FILIMON, O. I, 303. ◆ Pompier **(1)** care folosea sacaua **(1)**. *Au dat povățuire sacagiilor săi... să alerge la acel întîmplător foc* (a. 1827). DOC. EC. 380. *Înființarea unui corp de scutelnici, care să poată fi întrebuințat în caz de incendiu: tulumbagii, sacagii.* IORGA, C. I. II, 212, cf. ALR SN III MN h 909/836.

— Pl.: *sacagii.*

— **Saca** + suf. *-giu.*

SACAJÍȚĂ s. f. v. **sacagiță[2].**

SACÁL s. n. v. **saca.**

SACALÁȘ s. n. v. **săcăluș.**

SACALÍC s. n. v. **sacatlic.**

SACALÍȘ s. n. v. **săcăluș.**

SACALÚȘ s. n. v. **săcăluș.**

SACAPÍU s. m. (Regional) Lucrător la stînă (Stănești — Tîrgu Jiu). Cf. CHEST. V 25/86.

— Pl.: *sacapii.*

— Etimologia necunoscută.

SACÁR subst. v. **secară.**

SACARÍN, -Ă adj. v. **zaharin.**

SACÁT, -Ă adj. (Învechit; despre vite, rar despre oameni) Bolnav; lovit; rănit; infirm. *Catagrafie de*

toate vitele ce au murit într-acest județ ... i de oameni degerați, morți și sacați (a. 1829). DOC. EC. 452. *Boul fiind sacat, La un picior rănit.* ALEXANDRESCU, O. I, 311, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 304, ȘĂINEANU^2, CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sacați, -te.* — Și: **săcát, -ă** adj. CADE.

— Din tc. **sakat.**

SACATEFSÍT, -Ă adj. v. **sacatifsit.**

SACATIFSÍ vb. IV. Refl. (Grecism învechit) A se mutila, *Țiganul s-a sacatifsit* (a. 1804). GĂLDI, M. PHAN. 247. *Ilie Căpitanul în slujba împărătească aflîndu-se s-a sacatifsit de o mînă* (a. 1822). id. ib.

— Prez. ind.: *sacatifsesc.*

— Din ngr. ἐσακάτευσα (aor. al lui σακατεύω).

SACATIFSÍT, -Ă adj. (Învechit) **1.** Infirm, mutilat, invalid. ◇ (Substantivat) *Meșteșugul tămăduirei celor sacatefsiți de mîni* (a. 1813). GĂLDI, M. PHAN. 247. **2.** Ruinat **(1)**; deteriorat. *Să nu cadă și aceste ziduri ce sînt sacatefsite* (a. 1814). GĂLDI, M. PHAN. 247.

— Pl.: *sacatifsiți, -te.* — Și: **sacatefsit, -ă** adj.

— V. **sacatifsi.**

SACATLÍC s. n. (Turcism învechit) Infirmitate, invaliditate; p. ext. necaz, neajuns. *A slujit 30 ani la treaba calemului ..., de care au venit și la patimă de sacatlîc* (a. 1797). ȘIO II$_1$, 305. *Cărți de apărare ce vor fi date pentru bătrînețe și scăpătăciune sau sacatlîc* (a. 1813). id. ib., cf. I. GOLESCU, C. *Zi întîi mai au altă zi tot același urît ne aduce, tot același sacatlîc ne lasă.* RUSSO, S. 23, cf. ȘIO II$_1$, 304, TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sacatlîcuri.* — Și: **sacalíc** s. n.

— Din tc. **sakatlık.**

SÁCĂ s. f. v. **sac.**

SACĂT adj. invar. (Învechit) De calitate inferioară. *Migdale sacăt cu coajă* (a. 1792). URICARIUL, IV, 131/14, cf. ȘIO II$_1$, 304.

— Din tc. **sakıt.**

SACĂUCĂ s. f. (Iht.; prin Bucov.) Cîră *(Cobitis aurata balcanica).* Cf. S. C. ȘT. (IAȘI), 1958, 146, com. din VICOVU DE SUS — RĂDĂUȚI.

— Pl.: *sacăuce.* — Și: **șicăucă** (S. C. ȘT. IAȘI, 1958, 146), **țicăucă** (ib.) s. f.

— Din ucr. **сукабка.**

SACĂZ s. n. v. **saciz.**

SACCÉMVIRE subst. sg. v. **septembrie.**

SACEÁC s. n. (Regional) **1.** (În forma *salceag)* Parte componentă a unei case, lată de 2 — 3 palme, care se află între calcan și streașina șiței (Mătău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

2. (În forma *saciap)* Parte a podului situată pe capetele ieșite în afară ale grinzilor (Beceni — Rîmnicu Sărat). CHEST. II 217/102.

3. (În forma *saciap)* „Locul gol la streașina casei, între cosoroabă și grinzi" (Beceni — Rîmnicu Sărat). COMAN, GL.

4. „Bîrna care leagă stîlpii casei deasupra" (Vernești — Buzău). CHEST. II 113/98.

— Pl.: *saceacuri.* — Și: **saciáp** (COMAN, GL., CHEST. II 217/102), **salceág** (COMAN, GL.), **sălceág** (id. ib.) s. n.

— Din tc. **saçak.**

SACERDÓCIU s. n. v. **sacerdoțiu.**

SACERDÓT s. m. (Livresc) Preot. *Tagme preoțești care aicea se numea sacerdoți.* SĂULESCU, HR. I, 40/7, cf. ARISTIA, PLUT., PONTBRIANT, D., LM. *Mai multe feluri de preoți ... dovedesc o viață religioasă puternic dezvoltată în Dacia. Așa avem întîi pontificii, apoi flaminii, antistiții, sacerdoții.* XENOPOL, I. R. I, 173, cf. ALEXI, W., DM, DN^2. ◇ Fig. *Este sau nu este poetul un preot, un sacerdote, ca să zic așa al Binelui, Frumosului și Adevărului?* CARAGIALE, O. VII, 134. [Ministrul] *a fost numit „Marele Sacerdot".* ULIERU, C. 15. *Într-un atare registru, ai crede că următoarele versuri sînt de Hölderlin, sacerdot al unui nou mit solar în lumea modernă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 19/2. ✦ Spec. (În dicționarele din secolul trecut) Rabin. Cf. NEGULICI, STAMATI, D., PROT.—POP., N. D.

— Pl.: *sacerdoți.* — Și: (învechit) **sacerdóte, saţerdót** (STAMATI, D.) s. m.

— Din lat **sacerdos, -otis,** it. **sacerdote.**

SACERDOTÁL, -Ă adj. (Livresc) Care aparține unui cult; preoțesc; p. ext. sacru, solemn. Cf. GUȘTI, G. V. 58, NEGULICI. *Multe și alte sacerdotale instituțiuni avînd stabilite Numa, voi face aducere-aminte încă de două.* ARISTIA, PLUT. 172/2. *Primul bas profund, ... în loc să ne facă a auzi acele note sacerdotale ..., ne lovi acustica cu o mulțime de note baritonale.* FILIMON, O. II, 239, cf. PROT.—POP., N. D., PONTBRIANT, D., ANTONESCU, D., BARCIANU, V., LM, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Sacerdotalul vostru pas Vi-l cadențez cu pasul meu.* MINULESCU. VERS. 132. *Eram mistic și visam hlamida sacerdotală,* GALACTION, O. 335. *Convins de importanța sacerdotală a momentului, ... a făcut un gest larg și eroic, de plecare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 352. *Ca și cum ar îndeplini un antic rit sacerdotal, își împlîntă briceagul pe rînd în toate bunătățile.* COCEA, S. I, 166, cf. SCRIBAN, D. *Casta sacerdotală se îngrijește de acțiunea rituală.* BLAGA, Z. 68. *Pe urmă intră, amîndoi odată, cei doi mitropoliți ai Principatelor, ... cu cîrji sacerdotale încrustate cu rubine și diamante.* CAMIL PETRESCU, O. I, 217. *Mai puțin sacerdotal ca Maiorescu, mai suplu ca spirit ..., Zarifopol este structural un junimist* CONSTANTINESCU, S. II, 42. [Baronul] *cu mișcări sacerdotale, sorbea în răstimpuri egale din paharul mare cu citronadă.* T. POPOVICI, S. 194. *Hipocrate a eliberat arta vindecării de orice influență sacerdotală, introducînd în același timp primatul experienței asupra rațiunii.* CONTEMP. 1969, nr. 1 207, 9/2. (Fig.) *Sacerdotalii pini se-nclină Cu pelerine de zăpadă.* CĂLINESCU, O. II, 116. *Poezia lui ardentă ... ridică mîinile la cer, sacerdotală.* IST. LIT. ROM. II, 584. ◇ (Adverbial) *Cum, decît sacerdotal, majestuos și rarefiat, poate fi evocată generația căzută pe cîmpurile de luptă?* CĂLINESCU, C. O. 128. *Gună rosti sacerdotal: Grația!* VINEA, L. I, 412. *Și Grigore Alexandrescu declamase sacerdotal: „Pun mîna pe-a mea frunte și caut un mormînt".* V. ROM. ianuarie 1965, 102. *Pe o sofa ... aștepta și un costum croit aproape sacerdotal, cu nasturi pînă la gît,* ib. ianuarie 1966, 39. *Din piscul turnului picură timpul Sacerdotal.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 22, 15/3.

— Pl.: *sacerdotali, -e.*

— Din fr. **sacerdotal,** lat. **sacerdotalis.**

SACERDÓTE s. m. v. **sacerdot.**

SACERDOȚÍE s. f. (Învechit, rar) Preoție **(1)**; preoțime. Cf. COSTINESCU.

— Pl.: *sacerdoții.*

— **Sacerdot** + suf. *-ie.*

SACERDÓȚIU s. n. (Livresc) **1.** Preoțime, cler. Cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT., ANTONESCU, D., PROT.—POP., N. D., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, DN^2. [În secolul al XVIII-lea] *puterea reacționară a sacerdoțiului descrește.*

RALEA, F. 160. *Ca și sacerdoțiul la unele din popoarele orientului antic, intelectualii și-au trăit în veacul trecut poate cele mai frumoase zile din soarta lor.* id. s. T. I, 177.

2. Preoție **(1)**. *După împlinirea acestui termin este lor permis ... de a îmbrăcia altă viață, părăsind sacerdociul.* ARISTIA, PLUT. 168/27, cf. PROT. — POP., N. D., LM, ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, DN². *Comunicatul episcopatului recunoaște însă că raportul dintre idealul evanghelic al celibatarului și sacerdoțiu trebuie să fie din nou meditat și studiat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 26, 32/3. ✦ P. g e n e r. Funcție, demnitate (de mare răspundere); chemare, misiune (de mare răspundere). *Judecătorii carii gîndesc ... la mărirea sacerdoțiului ce sînt chemați a exercita ... sînt adevărați stîlpi ai templului dreptății.* RUSSO, S. 183, cf. DM. *El i se părea veritabilul prefect, nu momîia de Grigore, timid și ridicol ... în exercițiul unui sacerdoțiu care-l depășea.* V. ROM. ianuarie 1965, 15. ✦ F i g. Ceea ce are un caracter venerabil, ceea ce este demn de respectat. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Paternitatea e un sacerdoțiu.* ȘĂINEANU, D. U.

3. (Neobișnuit) Ritual **(2)**. *Poeți de confesiune, al căror recital se desfășoară în clarobscur, ca un sacerdoțiu.* CINEMA, 1969, nr. 5, 36.

— Pl.: *sacerdoții.* — Și: (învechit) **sacerdóciu** s. n.

— Din lat. **sacerdotium.**

SACFÉSTRU s. m. (Prin Bucov.) „Soi de comisar în plugușorul de Anul Nou". Cf. LEXIC REG. 117.

— Pl.: *sacfestri.*

— Etimologia necunoscută.

SACFÍU s. m. v. **secfiu¹.**

SACHAROMÉTRU s. n. v. **zaharometru.**

SACHELÁR s. m. Grad onorific acordat unui preot sau purtat de acesta; preot care are acest grad; persoană (de obicei cleric) care îndeplinea diverse funcții administrative (la o mănăstire, la o curte boierească etc.). *Sachelariul iaste de ține toate mănăstirile de călugări și călugărițe, iaste ispravnic și preîncepătorul mănăstirilor* (a. 1652). ap. CADE, cf. DOSOFTEI, V. S. septembrie 25ᵛ/4, COSTINESCU, CIHAC, II, 693, DDRF. *Îl salutară pe cîntărețul popular ... sachelari, mirodoți ..., toți foștii lui școlari.* N. REV. R. I, nr. 4, 168, cf. ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sachelari.* — Și: (învechit) **sachelárie** (DOSOFTEI, V. S. septembrie 25ᵛ/4), **sachelárіu** s. m.

— Din slavonul САКЕЛАРИЙ, ngr. σακελλάριος.

SACHELÁRIE s. m. v. **sachelar.**

SACHELÁRIU s. m. v. **sachelar.**

SACHISANÁ s. f. v. **saxana.**

SACIÁLĂ s. f. (Bot.; prin Bucov.) Jaleș de cîmp *(Stachys recta).* Cf. BORZA, D. 164.

— Pl.: *saciale.*

— Etimologia necunoscută.

SACIÁP s. n. v. **saceac.**

SÁCICĂ s. f. (Învechit, rar; cu sens colectiv) Paie¹ tăiate (pentru hrana mînjilor). *Mînzii ... trebuie ... hrăniți cu fîn, cu ovăs și cu paie tăiate (cu sacică).* ECONOMIA, 78/4.

— Din magh. **szecska.**

SACIMÁ s. f. v. **șașma.**

SÁCIMĂ s. f. (Regional) = **șașma (2).** Cf. LTR².

SÁCINĂ s. f. v. **sarcină.**

SACIPAR s. m. (Regional) Nume de pește nedefinit mai de aproape (Negrești — Piatra Neamț). Cf. H X 356.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *sacipari.*

— Etimologia necunoscută.

SACÍS s. n. v. **sacîz.**

SACÍZ s. n. **I. 1.** (Și, învechit, în sintagmele *sacîz alb, sacîz bun, sacîz dulce)* Materie rășinoasă de culoare albă sau gălbuie, transparentă, cu miros balsamic plăcut, secretată de arbustul mediteranean *Pistacia lentiscus,* întrebuințată mai ales în alimentație și în medicina populară; mastic **(1)**. *1 șăr sacîz* (a. 1750). IORGA, S. D. XII, 59, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Praf de sacîz alb.* PISCUPESCU, O. 301/20, cf. I. GOLESCU, C. *Să iei o ocă de rachiu bun de drojdii ..., 1 gugoașă de răstic, 1 gugoașă de dafin, ... 1 sacîz dulce.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 94/25. *Mestecînd mastic, Care românii de obște sacîz bun sau dulce îi zic.* PANN, ap. ȘIO II₁, 305, cf. POLIZU. *Pol oca icre tescuite, 30 dramuri sacîz.* ALECSANDRI, T. 90, cf. CIHAC, II, 608, LM. *Mihnea ... gusta rachiurile de sacîz și de anason.* ODOBESCU, S. I, 84, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG. *După ce e urît, mai e și posac. Parcă i s-au înecat cărăbiile cu sacîz.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 265. *Sacîz alb de mestecat în gură pentru albirea dinților.* N. A. BOGDAN, C. M. 182. *Cu o mărire mijlocie găsim că teaca acestor peri bolnavi e formată din mase ovalare, contopite, suprapuse ca și cristalele de sacîz.* BABEȘ, O. A. I, 14. *Domițian o găsi într-un iatac întunecos, în fundul unui pat, mestecînd sacîz.* BASSARABESCU, V. 16. *Să se adauge ... un hulub alb, tăiat cu pene cu tot, sacîz ... să se scoată din toate acestea o apă foarte folositoare pentru pelită.* CANDREA, F. 299, cf. CADE. *Cu praful de sacîz se oprește sîngele din rănile mici.* VOICULESCU, L. 244, cf. SCRIBAN, D. *În beciul morții, Ion e frumos, Întins gol pe piatră, c-un fraged surîs ... Și gura-i băloasă-i ca de sacîz.* ARGHEZI, VERS. 145. *Nevasta zapciului așează pe masă tăvile cu dulceață de sacîz și apă rece.* CAMIL PETRESCU, O. II, 177. *Zăpada le scrîșnea sub picioare, de parcă ar fi fost sacîz, nu zăpadă.* STANCU, Ș. 412. *Rășina, frumos mirositoare, produsă de aceste plante, servește omului pentru extragerea de ... sacîz.* BOTANICA, 133. *Două dramuri sacîz; 1 dram tămîie albă ... să le amesteci la un loc și să te legi la rană.* ȘEZ. X, 61. *Tămîie albă și sacăz ... acestea toate să le fierbi marți seara și să le bei miercuri dimineața.* I. CR. II, 272. ✧ F i g. *Lăcrămează zmirna și tămîia, balsamul și sacîzul.* PISCUPESCU, O. 62/1. ✦ (Popular) Mastică. Cf. DM, H VII 425. *Și-o ploschiță îmi scotea ... Plină de sacîz era, Și da la băieți de bea.* REV. CRIT. II, 380. *Le cîntă servitorii altarului ... după ce au mai tras ceva sacîz pe gît.* ȘEZ. IX, 79.

2. (Și în sintagma *sacîz de vioară)* Produs solid, sticlos, fără gust și miros, de culoare gălbuie sau brună, obținut prin îndepărtarea terebentinei din rășina de conifere, folosit în industrie și la frecarea arcușurilor; colofoniu. *Își frecă arcușul cu sacîz.* DELAVRANCEA, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU. *Pe cînd lăutarul trăgea arcușul pe sacîz, Stoica Năvodaru se dădu lîngă Pleșea și-i șopti ceva.* SANDU-ALDEA, D. N. 198, cf. ALEXI, W., TDRG, CANDREA, F. 299, CADE, IOANOVICI, TEHN. 254. *Sacîz din vagoanele plumbuite ... și păr pentru arcuș.* KLOPȘTOCK, F. 173, cf. DS, SCRIBAN, D. *Utilizarea prafului de sacîz pentru curele este interzisă.* PREV. ACCID. 9. *Țiganul Măgureanu uitase de cînd nu mai chinuise arcușul ceasuri întregi, pentru un singur client ... I se terminase sacîzul.* V. ROM. februarie 1955, 199. *Coardele sînt puse în vibrație prin frecarea*

lor cu un arc ... al cărui păr de cal este uns cu sacîz ALEXANDRU, I. M. 127, cf. LTR[2], DM, DER, H III 312, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, A VI 26.

II. (Regional; și în sintagmele *bumbac de sacîz, bumbac sacîz, sacîz bumbac)* Bumbac alb de calitate inferioară, folosit la țesut ca bătează. *Gheorghe al Saftei șuguia cu Mărioara, ... un bujor de fată; înaltă, subțirică la trup, cu fața mai albă decît cămașa de sacîz bumbac ce purta.* TAFRALI, S. 6. *Lățimea lor* [a prosoapelor] *este mai mică și au diferite vrăste făcute cu bumbac colorat sau cu bumbac sacîz.* PAMFILE, I. C. 283. *Se făceau și ștergare ... din bumbac „di sacîz".* DIACONU, VR. 59. *O petrecere împrejurul mesei cu față de in și sacîz, în cinci ițe.* SADOVEANU, O. XIV, 149, cf. A V 14, 33.

III. (Bot.) **1.** (Prin sud-estul Mold.) Colăcel *(Pelargonium peltatum).* Cf. BORZA, D. 125.

2. (Regional) Răsfug **(5)** *(Chondrilla juncea)* (Babadag). Cf. BORZA, D. 46.

— Pl.: (învechit, rar) *sacîzuri.* PONTBRIANT, D.

— Și: (regional) **sacâz,** (neobișnuit) **sacîs** s. n.

— Din tc. **sakız.**

SACÎZÉL s. m. (Bot.; prin Dobr.) Colăcel *(Pelargonium peltatum).* Cf. BORZA, D. 125.

— **Saciz** + suf. *-el.*

SACNASÍU s. n. **1.** Un fel de balcon închis cu geamlîc sau cu obloane, care era situat la ultimul cat al caselor domnești sau boierești și care depășea nivelul fațadei. *L-au spînzurat supt sagnișul casei lui* (sfîrșitul[4] sec. XVIII). LET. III, 249/34. *Casa unde ședeam ... avea un sacnasiu scos la uliță.* GHICA, S. 299. *Partea cealaltă a casei de sus cu sagnasiu, cu cămara ... erau ale cucoanei și ale cuconiților.* id. C. E. II, 592. *Una din petrecerile boierului era să-și bea cafeaua și ciubucul după masă în sacnasiu, stînd de vorbă cu cîte un amic.* id., ap. ȘIO II[1], 305. *Sacnasiul cu geamlîc înaintat pe grinzi, care era obicinuita ședere a doamnei și a femeilor sale.* ODOBESCU, S. I, 128. *La sahniș ușa s-au deschis.* CARAGIALE, O. II, 238, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Erau și cîteva sacnasii de la care se privea cu ură de după perdelușe albe.* CAMIL PETRESCU, O. II, 251. *Gasele aveau scosuri în toate părțile și sacnasiu.* BARBU, PRINC. 169.

2. Cameră mică în care așteptau cei ce veneau cu treburi la boier. V. a n t i c a m e r ă. *Voi întrebuința gîrbaciul pe care-l vei fi văzut poate atîrnat deasupra ușii sacnasiului.* FILIMON, O. I, 133. *Luați pe coconașul ăsta și duceți-l în sacnasiu.* id. ib. 235. *L-a împins pe Negoiță pînă-n sagnasiul din fundul sălii.* CARAGIALE, O. II, 238. *Cînd se întoarse în sacnasiu, Medelioglu întinse mîna moale și uscată, în care robul îi puse tăcut caietul.* CAMIL PETRESCU, O. I, 537.

— Pl.: *sacnasie* și *sacnasiuri, sacnasii.* — Și: (învechit) **sacnáș** (ALEXI, W.), **sacnașiu** (DDRF) s. n., **sagnásie** (ȘIO II[1], 305) s. f., **sagnasiu, sagniș, sahnisiu** (TDRG, SCRIBAN, D.), **sahniș, săcnáș** (ALEXI, W.), **săhniș** (SCRIBAN, D.), **signasiu** (id. ib.) s. n., **șachnichíe** (ȘIO II[1], 305) s. f., **șahnichíu** (TDRG) s. n.

— Din tc. **șahnișin, șahniș.**

SACNÁȘ s. n. v. **sacnasiu.**

SACNAȘÍU s. n. v. **sacnasiu.**

SÁCNĂ s. f. v. **sagnă.**

SÁCOS s. n. Veșmînt arhieresc de mătase, lung pînă la genunchi și cu mîneci largi, împodobit cu galoane și broderii, care se poartă peste stihar; (grecism învechit) polistavrion. *Sacosul iaste pleașca cu care purtară pe Hristos la groaznecile patime ale lui* (a. 1652). ap. CADE. *Un sacos de la Moscu, de sarasir roș cu flori pe aur* (a. 1707). IORGA, S. D. XIII, 96. *Mitropolitului i s-a trimis mitra și sacosul* (a. 1723). CAT. MAN. I, 24. *Tot atuncea se trimise episcopului de Moldova mitră și sacos.* SĂULESCU, HR. I, 120/1. *Spre răsplata ospeției ... trimise ... mitropolitului Iosif sacos și mitră.* NEGRUZZI, S. I, 213, cf. CIHAC, II, 693, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], MURNU, GR. 49, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM. ✦ (Rar) Un fel de tunică pe care o purtau domnitorii la ceremonii. *Ștefan are pe cap coroana și tunica (sacos) ce s-au trimis domnilor Moldovii de către împăratul Paleolog.* ASACHI, L. M. 18/10.

— Pl.: *sacose.*

— Din ngr. σάκκος.

SACÓȘĂ s. f. Obiect în formă de geantă sau de sac **(I 1)** mic, confecționat din pînză, piele sau plasă[1], în care se transportă cu mîna tîrguielile sau bagajele mici; p. r e s t r. (rar) poșetă (mai mare). *Imaginea unei femei care se pudra, privindu-se în oglinda sacoșei.* TEODOREANU, M. II, 227. *Cînd pornesc gospodinele la piață, îți iei o sacoșă goală și pleci liniștită.* V. ROM. iunie 1954, 129. *Arătă dintr-o sacoșă o sticlă plină cu ceva.* PREDA, I. 72. *El scotea motocicleta în curte ..., ea pregătea sacoșa cu cele trebuincioase micii excursii.* id. R. 412. *L-a ochit după sacoșă și și-a dat seama că e sportiv.* IL mai 1965, 17, cf. DN[2]. *Producția realizată nu ajunge la timp și în întregime pe piață, respectiv în sacoșa cumpărătorului.* RL 1968, nr. 7387. cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sacoșe.*

— Din fr. **sacoche.**

SACÓU s. n. Haină bărbătească cu tăietură specifică, care poate fi purtată la diferiți pantaloni. Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Ceilalți domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulți în sacouri negre.* REBREANU, I. 143. *Își recăpătă încrederea văzînd și pe ceilalți colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare.* id. R. I, 265, cf. RESMERIȚĂ, D. *Buzunarele sacoului erau înțesate cu franzelușe și mere.* BASSARABESCU, S. N. 28, cf. CADE. *Am pus un sacou de flanelă cenușie.* CAMIL PETRESCU, P. 126. *Ai îmbrăca smochingul, fracul sau sacoul, după cum te duci la un ceai, la un banchet sau pe stradă.* TEODOREANU, M. III, 66. *El se privi în oglinda din față, uimit ca și cînd pentru întîia oară se vedea în sacoul negru.* VOICULESCU, P. II, 220. *Băieți pirpirii, ... vîrîți în pantaloni largi și sacouri cu umeri vătuiți.* P. CONSTANT, R. 92, cf. SCRIBAN, D. *Pe umerii sacoului erau cusute două bucăți de sac gros.* CĂLINESCU, S. 6. *Se îngrășase simțitor și nu părea la largul lui în sacoul negru.* VINEA, L. I, 22. *Purta un sacou de catifea verzuie.* T. POPOVICI, S. 173. *Hainele ascundeau un trup slăbit, sacoul îi aluneca în jurul vechiului pintec bine hrănit.* BARBU, Ș. N. II, 39. *Din cînd în cînd scoate din buzunarul de la piept al sacoului batista de olandă și-și tamponează buzele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 55, 16/3. *S-a înlocuit coaserea gulerelor de la sacouri ... cu lipirea, lor prin adezivi sintetici.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 50, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sacouri.*

— Din germ. **Sakko.**

SACÓVIȘTE s. f. Unealtă de pescuit de dimensiuni mari, formată dintr-un schelet de lemn cu coadă lungă și un sac de plasă[1] montat pe schelet, cu care se pescuiește de pe mal, în locurile unde apa curge repede. *Sacovișteа la pescuit se pune întotdeauna cu gura la vale.* ANTIPA, P. 382, cf. 381, 383, 662, NOM. MIN. I, 28, LTR[2], DM, DER, DEX.

— Pl.: *sacoviști.*

— **Sac** + suf. *-oviște.*

SACÓVIȚĂ s. f. Unealtă auxiliară în pescuitul cu năvodul, formată dintr-o lamă metalică lungă, subțire și ascuțită la vîrf, fixată pe o coadă de lemn, cu care se descurcă plasa și se uniformizează marginea copcilor în gheață. Cf. DDRF, ANTIPA, P. 470, 483, 486, LTR², DM, DEX.

— Pl.: *sacovițe*. — Și: **săcăiță** (LTR²), **sicáiță** (ANTIPA, P. 470, DM), **sicăiță** (LTR²) s. f.

— Cf. s a c o v i ș t e.

SACRÁ vb. I. T r a n z. (Învechit) A sfinți[1] **(1)**; s p e c. a hirotonisi; a unge; p. e x t. a consacra, a consfinți; s p e c. a consacra valoarea, meritele (cuiva). [Adam și Eva] *au fost sacrați de preoți, de mîna preaînaltă Dodată cu viața, venirea lor pe lume.* HELIADE, O. I, 373. *Daca femeia nu și-a exercitat drepturile de cetățeană, cauza n-a fost legile ce i-a recunoscut și sacrat drepturile, ci innoranța în care s-au aflat și femeile și bărbații.* id. ib. II, 50, cf. PROT. — POP., N. D., BARCIANU, V., GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Fiind sacrat de-Academie . . . Chemă îndată La un ospăț gargantuesc Pe numeroșii săi amici.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 79. *A sacra un rege, un preut.* SCRIBAN, D. ◇ F i g. *Al tău suflet . . . A sacrat doritei patrii sinte-altare de lumină.* ASACHI, S. L. I, 162.

— Prez. ind.: *sacrez*.

— Din fr. **sacrer**.

SACRÁL[1], **-Ă** adj. (Livresc) **1.** Sacru² **(1)**. *Tot atît de monotone vor fi și icoanele sacrale.* BLAGA, Z. 69. **2.** Sacru² **(2)**. *Dascălul nutrea un cult cvasireligios față de Socrate, al cărui nume el îl pronunța cu o precauție sacrală.* BLAGA, H. 126. *În locul spațiului solemn, sacral, festiv al sălii de teatru de tip vechi . . ., confortul acestor săli amintește „camerele de defulare" ale psihanaliștilor.* CINEMA, 1968, nr. 4, 8, cf. DEX.

— Pl.: *sacrali, -e*.

— Din fr. **sacral**.

SACRÁL², **-Ă** adj. (Anat.) Care ține de sacrum, privitor la sacrum; sacrat². *De fiecare parte a liniei mediane se văd patru găuri, găurile sacrale anterioare.* KRETZULESCU, A. 29/11, cf. 20/1, PROT. — POP., N. D. *Regiunea sacrală este compusă din 5 vertebre, reunite într-un singur os, numit osul sacru.* ENC. VET. 6, cf. CADE, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sacrali, -e*.

— Din germ. **sakral**.

SACRALITÁTE s. f. (Rar) Caracter sacru² **(2)**; puritate, curățenie sufletească. *Nu sînt un om religios, sînt mai mult decît atît: sînt un om care crede în sacralitatea vieții.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 55, 6/5, cf. DCR.

— **Sacral**[1] + suf. *-itate*.

SACRALIZÁ vb. I. T r a n z. f a c t. (Livresc) A conferi un caracter sacru² **(2)**. *Ceea ce sacralizează poetul e ființa noastră națională.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 35, 9/1. ◇ (Prin lărgirea sensului) *În acest univers al aparențelor ce sacralizează înșelătoria, se mișcă cele trei interprete.* T februarie 1969, 87.

— Prez. ind.: *sacralizez*.

— Din fr. **sacraliser**.

SACRALIZÁRE[1] s. f. (Livresc) Atribuirea unui caracter sacru² **(2)**; p. e x t. fetișizare. *Materialismul trebuie să fie dialectic, critic, liber de orice pozitivism . . ., de orice sacralizare.* CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 8/4. *Reformă . . . care făcea din rege, în urma Actului de Supremație, șef unic al bisericii Angliei, înseamnă în primul rînd sacralizarea abuzivă și arbitrară a puterii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 19, 24/2.

— Pl.: *sacralizări*.

— V. **sacraliza**.

SACRALIZÁRE² s. f. (Med.) Anomalie congenitală a regiunii lombare și sacrate², care constă în tendința de asimilare a ultimei vertebre lombare la prima vertebră sacrată². Cf. ABC SĂN. 322, D. MED.

— Pl.: *sacralizări*.

— După fr. **sacralisation**.

SACRAMÉNT s. n. Nume dat în religia catolică fiecărcia dintre cele șapte taine bisericești; s p e c. taina cuminecăturii. *Mistirio sau saerament sau taine* [Titlu] (a. 1651). BV I, 178, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Să se prezinte nesmintit la oficiolatul comitatului, în ornat bisericesc și aducînd cu sine și cuminecătură, spre a provedea cu sacramentele bisericești pre doi condamnați la moarte.* BARIȚIU, P. A. II, 269, cf. I, 167, 168, PARAB. 249, POLIZU, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DR. X, 329, DM, DN², M. D. ENC., DEX. ◆ (Art.) Imprecație în care sînt invocate ori subînțelese lucrurile sfinte. Cf. LEXIC REG. 108. ◇ (Prin sudul Mold.; cu valoare de interjecție; în forma *sacraminte*) *Sacraminte, borș cu linte, ca căfeaua lui Melinte.* SCL 1974, 439.

— Pl.: *sacramente* și (învechit) *sacramenturi* (POLIZU). — Și: (învechit) **sacremént** (I. GOLESCU, C.), **șacramént** (DR. X, 329), **șacraméntom** (ib.), (regional) **sacramênț** (LEXIC REG. 108), **sacramínte** s. n.

— Din lat. **sacramentum**, germ. **Sakrament**. — **Sacrement** < fr. **sacrement**.

SACRAMENTÁL, -Ă adj. Care ține de sacrament. privitor la sacrament; p. g e n e r. care ține de dogmele bisericești; p. g e n e r. sacru² **(1)**, sfînt **(5)**. Cf. I. GOLESCU, C., PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., BARCIANU, V., COSTINESCU. *Nu atribuie o adevărată valoare decît formelor exterioare ale creștinismului, precum icoanelor și crucilor . . ., formulelor sacramentale care se pronunță la diferite ocazii.* CONTA, O. F. 412, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *De trei ori însămnă larg, cu trei cruci evlavioase și mari, cele patru puncte sacramentale ale trupului său.* HOGAȘ, DR. I, 244, cf. 14. *Pentru ce . . . între două inimi îndrăgostite să se ridice, ca un zid de oțel, o ieftină formulă sacramentală?* id. M. N. 53, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Formele sacramentale ale bisericii . . . întăresc, dezvoltă și provoacă întrucîtva credința.* LOVINESCU, S. I, 244. *Arătau cu degetul o statuie goală, fără sacramentala frunză de viță.* I. BOTEZ, B. I, 77, cf. SCRIBAN, D. *Formule sacramentale, semne magice, relații juridice, chiar economice, totul are valoare convențională de semnificație reprezentativă.* RALEA, S. T. II, 151, cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX. ◇ (Despre imprecații) *Primul gardian . . . transmite ordinul gardienilor de-a doua mînă, însoțindu-l de amenințări și sacramentale înjurături de rigoare.* COCEA, S. I, 151. ◆ (Rar) Sacru² **(2)**. *Pronunțiază numele sacramentale (misterioase) cu același ton ca și subt restaurație.* CR (1832), 24¹/9. *Genealogia mirciană se poate reconstitui astăzi după documente contimporane, iar nu după niște fabule sacramentale.* HAȘDEU, I. C. I, 82. *Amorul de patrie, libertatea, egalitatea și devotamentul sînt vorbele sacramentale ale ciocoiului.* FILIMON, O. I, 98, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, DN², M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial) *Rosti sacramental și într-o atitudine eroică: — Și acuma, domnilor, înainte, la datorie!* REBREANU, R. II, 239, cf. SCRIBAN, D. ◆ (Rar) Care este consacrat, obișnuit pentru o anumită situație (solemnă). *Președintele se ridică pronunțînd fidel formula sacramentală.* BRĂESCU, A. 221. *Peste puțin se auzi întrebarea sacramentală: — Toată lumea gata?* VINEA, L. I, 228.

— Pl.: *sacramentali, -e*. — Și: (învechit) **sacramentále** (BARCIANU, V.), **sacrementál, -ă** (I. GOLESCU, C.) adj.

— Din lat. **sacramentalis**, fr. **sacramental**, germ. **sakramental**. — **Sacramentale** < it. **sacramentale**.

SACRAMENTÁLE adj. v. **sacramental.**

SACRAMÉNȚ s. n. v. **sacrament.**

SACRAMENȚUÍ vb. IV. Tranz. și intranz. (Prin Bucov.) A înjura (invocînd lucrurile sfinte sau folosind cuvîntul „sacrament"). Cf. LEXIC REG. 108.
— Prez. ind.: *sacramențuiesc.*
— **Sacrament** + suf. *-ui.*

SACRAMÍNTE s. n. v. **sacrament.**

SACRÁR s. n. v. **sacrariu.**

SACRÁRE s. f. (Învechit) Faptul de a sacra; p. ext. consacrare, consfințire. V. sfințire[1]. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. ✦ Binecuvîntare (divină). *Omul trăiește fericit cînd sacrarea divină se revarsă asupra-i.* SEVERIN, S. 34.
— Pl.: *sacrări.*
— V. **sacra.**

SACRÁRIU s. n. **1.** Loc în templu unde se păstrau obiectele de cult. Cf. NEGULICI. *Anticii conservau odoare sfinte în sacrar.* SEVERIN, S. 125, cf. DN[2].
2. (Învechit) Sacristie. Cf. NEGULICI, PROT. — POP. N. D., GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.
3. Loc de rugăciune la cei vechi, consacrat de obicei divinităților casei. Cf. COSTINESCU, DN[2].
— Pl.: *sacrării.* — Și: **sacrár** s. n.
— Din lat. **sacrarium.**

SACRÁT[1], -Ă adj. (Livresc) Sfințit[2] (1); sacru[2] (1), sfînt (5). Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D. *Baltazar... bea din cupele sacrate aduse din Ierusalim.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 79, cf. DM.
— Pl.: *sacrați, -te.*
— Din fr. **sacré,** idem.

SACRÁT[2], -Ă adj. (Anat.) Care ține de sacrum, privitor la sacrum; sacral[2]. *Există în al doilea și al treilea segment sacrat la om... un grup celular foarte bine delimitat.* PARHON, O. A. I, 29. *Din măduva sacrată iau naștere nervul pelvian și o serie întreagă de fibre nervoase.* ABC SĂN. 335.
— Pl.: *sacrați, -te.*
— Din fr. **sacré,** idem.

SACREMÉNT s. n. v. **sacrament.**

SACREMENTÁL, -Ă adj. v. **sacramental.**

SACRIFIÁ vb. I v. **sacrifica.**

SACRIFICÁ vb. I. Tranz. **1.** (Complementul indică ființe) A jertfi ca ofrandă adusă divinității sau pentru respectarea unui ritual, (învechit) a pocloni (v. ploconi 1); p. ext. (complementul indică animale) a ucide în scopuri științifice, pentru consum, cu scop preventiv etc. Cf. I. GOLESCU, C., STAMATI, D., PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D. *Aceștia, ca și tracii,... sacrifică soțului pe soția la care a ținut mai mult.* PÂRVAN, G. 233. *După observare timp de 6 săptămîni, animalul a fost sacrificat.* BABEȘ, O. A. I, 23 cf. SCRIBAN, D., VIANU, L. U. 333. *Se recomandă gospodăriilor individuale țărănești... să nu sacrifice pentru carne berbecuții și batalii sub vîrsta de 1 an.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 859. *S-a rătăcit la noi în curte un pui străin și... am pus să mi-l taie și l-am jumulit. Altfe nu sacrificam eu ditamai pasăre, nu te teme.* VINEA, L. II, 311. *Președintele pretindea că are un cocoș ce-i tulbură noapte de noapte somnul și că s-a hotărît să sacrifice acel cocoș chiar azi.* V. ROM. februarie 1964, 75. *În ziua a doua... Sînt sacrificate găște îndopate, apoi un curcan.* ib. ianuarie 1965, 213. *Cei vechi, înainte de a se angaja într-o încăierare, sacrificau o oaie ori o capră.* CINEMA, 1968, nr. 7, 16. *Din inamicii luați prizonieri în război, sciții sacrifică cîte unul la fiecare sută, după ce mai întîi au turnat vin asupra capetelor victimelor.* C. GIURESCU, P. O. 13. ◇ Refl. pas. *Cînd încetează... antropofagia nu se mai sacrifică zeilor decît viței, miei, porumbi etc.* CONTA, O. F. 370.

2. A renunța la..., a părăsi, a ceda de bunăvoie, din proprie inițiativă (în schimbul altcuiva sau a altceva). *Iubeam, iubesc încă, am sacrificat amorului acesta și rangul meu, și onoarea.* HELIADE, D. J. 78/22. *Cînd întîmpinam pre cineva dedat la desfrînări și trufii, pentru care sacrifica (jărtfe) tot feliul..., ziceam...* SĂULESCU, Î. 59. *De ce omul, care își varsă aurul de multe ori pe bagatele neînsemnătoare..., nu voiește mai bine să sacrifice o parte dintr-acest aur... spre a îmbunătăți aceste băi.* DESCR. APE, 43/26. *Aș fi voit să aibă o mic de viețe pentru a le sacrifica în răzbunarea fiului vostru.* LĂZĂRESCU, S. 59/22. *Am fost silit a sacrifica... și parte din armonia care se cere.* ARISTIA, PLUT. II$_2$/30. *Sacrificînd stare și viața priimiră a fi martiri pentru patrie.* PELIMON, I. 217/7. *Pentru foloasele ce găsește în convețuirea cu alți oameni, [omul] sacrifică multe din voințele sale.* GHICA, C. E. I, 172, cf. 58. *M-am decis să sacrific partida* [de joc]. SION, P. 114. *Voi nu știți cu ce monedă vă plătește femeia care a primit să-i sacrificați anii voștri cei mai frumoși.* FILIMON, O. I, 135. *Nu este iertat a sacrifica eterna verităte trecătorului interes.* HASDEU, I. C. I, IX. *Sistemul dumitale de guvernare... este a sacrifica interesele generale în favoarea intereselor individuale.* BOLINTINEANU, O. 440. *Interesul...* [individizilor] *trebuie sacrificat interesului societății.* CONTA, O. F. 337. *Mari poeți care n-au știut să sacrifice un ban pentru literatură.* MACEDONSKI, în PLR I, 336. *Fii gată a sacrifica tot ce-ți este mai scump, pentru idealul tău.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 622, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI W., ȘĂINEANU[2]. *În basme Creangă sacrifică cît poate miraculosul — realului.* IBRĂILEANU, S. 28, cf. RESMERIȚĂ, D. *Nu vom sacrifica adevărul tranzacțiilor.* în PLR II, 480, cf. CADE. *Am să ajung să fiu tratată astfel... de către acela... pentru care-mi sacrific prietenile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210. *N-ar fi fost în stare să sacrifice un ceas cînd la club începeau partidele.* C. PETRESCU, Î. I, 97. *Se jurase că e gata să sacrifice bani și liniște, numai ca să-i asigure un cuib nou.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 107. *V-am sacrificat pe toți lui Vania, dragostei mele pentru Vania.* TEODOREANU, M. III, 384, cf. SCRIBAN, D. *Arta manevrînd imagini, n-are nevoie să sacrifice caracterul individual și sensibil al aparențelor.* VIANU, E. 164. *Soluția problemei succesiunii lăsa impresia că interesele Imperiului erau sacrificate considerațiilor dinastice.* OȚETEA, R. 173. *Bucureșteanul, colecționar galant de imagini, sacrifică reverențios la fiecare vitrină zece minute, din graba lui.* ARGHEZI, S. XVIII, 16. *Pentru ca atacul să fie cît mai decisiv, G. Ibrăileanu n-a sacrificat nici un mijloc intelectual.* RALEA, S. T. I, 37, cf. II, 284. *Mă iubești ca să mă sacrifici unei femei de care nu te leagă decît mila.* VINEA, L. II, 142. *De ce ai sacrificat viața noastră unei ambiții?* H. LOVINESCU, T. 367. *Somnul e o plăcere care nu poate fi sacrificată.* PREDA, R. 494. *Sacrificase totul, situație, fericire personală..., ca să poată striga adevărul în fața lumii.* T. POPOVICI, S. 166. [Nuvela]... *selectează cu dărnicie, din totalitate, pe cît posibil tot ce e tipic, pentru a sacrifica doar ce e secundar.* V. ROM. decembrie 1964, 116. *Gh. Lazăr..., sacrificîndu-și... sănătatea, a militat cu toată convingerea pentru luminarea maselor.* IST. LIT. ROM. II, 163. *În geografia generală se observă adesea... tendința de a sacrifica descrierea faptelor explicării acestora.* GÎ 1968, nr. 931, 4/3. *Deși am sacrificat multă bunăvoință, n-am descoperit în acest film nici o rețetă, nici o formulă.* CINEMA, 1968,

nr. 10, 12. *Reprezentația se închegă din situații, momente și efecte comice de bună calitate ce nu sacrifică savoarea accentelor satirice.* T iunie 1968, 84. ◇ Absol. *A sacrifica unde se cuvine, aceea este înțelept.* HELIADE, ap. GHICA, A. 788. *Ce era înainte Craiova, și ce este astăzi, de cînd atelierele tipografiei „Ramuri" și-au pierdut capacitatea de a sacrifica pentru cultură?* În PLR II, 582. ◇ Refl. pas. *Nu se mai sacrifică principiul autorității lucrului judecat.* COD. PEN. R.P.R. 25. ✦ Refl. A se consacra cu totul, pînă la jertfa de sine, unei ființe, unei cauze, unei idei etc.; a se devota, a se jertfi, (învechit, rar) a se sfări. *Părinte al virtuței... ce pentru oameni te-ai sacrificat... O! te rog cu lacrimi, ia-mi zilele mele.* ARICESCU, A. R. 8/18. *Era... om bun la inimă..., gata... a se sacrifica pentru orice idee nobilă.* SION, P. 198. *Rămîi așa cum ești, nehotărît în multe, dar cu puterea de a te sacrifica pentru o idee generoasă.* D. ZAMFIRESCU, R. 44, cf. CADE. *Cel puțin cred că observi cît mă sacrific, întrebă Raul.* REBREANU, R. I, 221. *O generație se sacrifică pentru a asigura traiul bun al generațiilor viitoare.* C. PETRESCU, Î. I, 14. *Acesta era un motiv mai mult să nu ne lase să ne sacrificăm fără folos.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 42. *Sacrifică-te pentru un camarad bolnav și detracat.* TEODOREANU, C. B. 187, cf. SCRIBAN, D., DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *sacrific.* — Și: (învechit) **sacrifiá** vb. I.

— Din lat. **sacrificare.** — **Sacrifia** < fr. **sacrifier.**

SACRIFICÁBIL, -Ă adj. (În dicționarele din secolul trecut) Care poate fi sau care urmează a fi sacrificat. Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D.

— Pl.: *sacrificabili, -e.*

— **Sacrifica** + suf. *-bil* (după fr. *sacrificable).*

SACRIFICÁL, -Ă adj. (Rar) Care aparține sacrificiului (1), privitor la sacrificiu. *Riturile sacrificale... se fac în colectivități de sute de persoane.* RALEA, S. T. III, 146.

— Pl.: *sacrificali, -e.*

— Din lat. **sacrificalis.**

SACRIFICÁRE s. f. Acțiunea de a (se) sacrifica și rezultatul ei.

1. Jertfire a unei ființe ca ofrandă adusă divinității sau pentru respectarea unui ritual; p. ext. ucidere a unui animal în scopuri științifice, preventive, pentru consum etc. Cf. sacrifica (1). Cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Sub denumirea de abator se înțelege o construcție... servind la sacrificarea și prelucrarea, în condițiuni optime de tehnică și igienă, a animalelor.* BO (1951), 467. *Sacrificarea porcilor e dramatică prin repeziciune și mecanizare.* CĂLINESCU, C. O. 259, cf. LTR², DN². *Legătura dintre artă și medicină a fost consfințită mitologic, pentru că sacrificarea legendară a lui Asclepios, zeul medicinii..., a fost răzbunată de Apollon, zeul artelor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 28/1, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Renunțare la..., părăsire, cedare de bunăvoie, din proprie inițiativă a cuiva sau a ceva; consacrare pînă la jertfa de sine pentru o cauză, pentru o idee etc. Cf. sacrifica (2). *Am trebuit să încep cu sacrificarea plăcerilor mele.* SION, P. 383. *Parțiala sacrificare a unui personaj... devine discutabilă.* T ianuarie 1969, 70, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sacrificări.*

— V. **sacrifica.**

SACRIFICÁT, -Ă adj. **1.** (Despre ființe) Care este jertfit ca ofrandă adusă divinității sau pentru respectarea unui ritual; p. ext. (despre animale) care este ucis în scopuri științifice, preventive, pentru consum etc. Cf. DDRF. *Punem imediat bucăți subțiri din organele animalului sacrificat în acid osmic.* BABEȘ, O. A. I, 81. *Pe adînciturile pietrei a curs cîndva sînge cald de miel sacrificat.* C. PETRESCU, R. DR. 56, cf. M. D. ENC.

2. Ale cărui interese, idealuri, posibilități, însușiri etc. au fost jertfite în interesul sau din cauza cuiva sau a ceva. *Vă numiți generație sacrificată.* C. PETRESCU, Î. II, 218. *Admirabilul meu soț nu e decît cel mai drag și mai generos și mai sacrificat prieten.* T iulie 1968, 46. *Latura artistică* [a compozițiilor] *ne apare de cele mai multe ori timidă, sacrificată, insuficient de pregnant conturată.* M 1968, nr. 5, 9. ◇ (Substantivat) *Peste milioanele de sacrificați ai tuturor națiunilor, omul nou s-a ridicat... iluminat de conștiința menirii sale.* În PLR II, 338. *Ești un sacrificat. Ții de urît unei femei bolnave.* VINEA, L. I, 221.

— Pl.: *sacrificați, -te.*

— V. **sacrifica.**

SACRIFICATÓR s. m. Persoană (de obicei preot) care oficia un sacrificiu (1). Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D., BARONZI, I. L. I, 211, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, DN².

— Pl.: *sacrificatori.* — Și: (învechit, rar) **sacrificătór** s. m. PONTBRIANT, D.

— Din fr. **sacrificateur.**

SACRIFICĂTÓR s. m. v. **sacrificator.**

SACRIFÍCIU s. n. **1.** Ofrandă rituală adusă unei divinități, făcută cu o anumită ceremonie, în cadrul căreia este jertfită (pe altar) o ființă (vie); jertfă, (neobișnuit) oblațiune. V. prinos. Cf. LB, NEGULICI, ISER, STAMATI, D. *Nu s-ar fi întronat în Olimp șezînd în sfatul zeiesc..., împărțindu-se cu Iupiter de sacrificiile credincioșilor.* BARASCH, M. I, 108/13. *În onoarea lui Tezeu fu consacrat un templu și dînsul impuse o taxă la tributarele familii, ca să contribuiască la cheltuielile sacrificelor.* ARISTIA, PLUT. 25/13, cf. POLIZU, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D. *Un altar de sacrificiu.* MAIORESCU, CR. II, 383. *Atît oamenii cît și animalele aduse spre sacrificiu sînt înjunghiate și fripte de preoți pe altar.* CONTA, O. F. 390, cf. DDRF. *În anul 105 terminîndu-se construcția podului, Traian, după ce săvîrșește sacrificiile obișnuite, trece pe el cu restul armatei sale în Dacia.* XENOPOL, I. R. I, 116, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Rugurile sacrificiilor făcute în cinstea lui Zeus ardeau pretutindeni.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 35. *Greșește cînd identifică sacrificiul uman getic cu cel celtic.* PÂRVAN, G. 154, cf. RESMERIȚĂ, D. *Athenienii aveau o lună în care celebrau sacrificiile solemne.* SEVERIN, S. 50, cf. CADE. *Toate asasinatele împăraților sînt urmate de sacrificii divine.* LOVINESCU, C. IV, 70, cf. SCRIBAN, D. *E de întrebat întrucît servește conservării omului, ca individ sau ca speță, sacrificiul prin ardere pe rug a vieți de eopii sau de fecioare, ca în ritualul lui Moloh.* RALEA, S. T. III, 116, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

2. Renunțare sau privațiune, voluntară sau impusă, de ordin material sau moral, pentru binele sau în interesul cuiva sau a ceva, jertfă; spec. jertfă de sine; jertfire a vieții. *Observațiile ce-mi faceți m-au bucurat mai mult decît sacrificiul de fețe.* HELIADE, ap. GHICA, A. 788. *Cîte lupte am susținut..., cîtă abnegațiune am dezvoltat, cîte sacrificii am făcut și noi și voi.* KOGĂLNICEANU, în PLR I, 70. *Barbarii de la nord... tot ni amenință a ni risipi Stambulul pe care noi cu atîtea sacrificii l-am conquistat.* ASACHI, V. 8. *Astăzi nu ni se cer lupte, sacrificiuri de sînge.* ALEXANDRESCU, O. I, 260. *Ce culegeți voi oare din toate sacrificiele ce faceți pentru aceste statuie de marmură?* FILIMON, O. I, 136. *O adevărată hardughie... goală de ornamente bisericești, lipsită de sculpturi artistice și care cere încă mari sacrificiuri pentru ca să merite de a fi vizitată.* ALECSANDRI, S. 18. *El avea credința că nu se dezrobește Un popol niciodată de jugul cel mișel, Decît prin sacrifice, decît prin însuși el.* BOLINTINEANU, O. 235. *Îi adresează veșnicul apel la sacrificiul de sine însuși.*

MAIORESCU, CR. II, 121. *Toți concetățenii noștri v-au iubit atît și au făcut sacrificii.* CARAGIALE, O. I, 81. *Nu pot să fac sacrificiul ce mi se cere.* D. ZAMFIRESCU, R. 44. *Exemple superioare de onestitate, de conștiință, de eroism în sacrificiu, de abnegație pentru arta adevărată.* IORGA, P. A. II, 141. *Era mai bine să se facă aceste sacrificii pentru cultura națională.* În PLR II, 399. *Treizeci de ani de viață austeră și probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu și de laboare.* M. I. CARAGIALE, C. 106. *Problema țărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpînesc pămîntul.* REBREANU, R. I, 34. *Încredere, prudență, acțiune, spirit de sacrificiu, iată cele patru imperative ale momentului.* TITULESCU, D. 378. *Aveam chiar aerul... că am făcut un sacrificiu pentru el întîrziind.* CAMIL PETRESCU, P. 28. *Tot ce a cîștigat vreodată omenirea a fost cu un sacrificiu și a început printr-o catastrofă.* C. PETRESCU, Î. II, 269. *Încerca să cîștige, cu un sacrificiu infim, o victorie mare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 170. *Lucrările ar fi relativ ușoare și n-ar cere prea mari sacrificii bănești.* COCEA, S. I, 114. *După lungi și dramatice ezitări, vînzătorul murmură prețul, ca pe un sacrificiu.* TEODOREANU, M. U. 145. *În această afacere cel nedreptățit era el, deoarece numai el își impusese grijă și sacrificii în interesul prietenului său.* SADOVEANU, O. XII, 489. *Un partid luminat de o concepție clară, înaintată a vieții, cu o putere de sacrificiu încă necunoscută.* ARGHEZI, B. 135. *Peste un ceas își dezgropa copilăria, povestea suferințele lui ca să-și facă carieră, dragostea și sacrificiile surorilor pentru el.* CĂLINESCU, O. I, 243. *Mandarinatul devine funcția nobilă, clasa respectată și întreținută de sacrificiile națiunii.* RALEA, S. T. I, 177. *Dacă e vorba de interesul superior al țării, fac acest sacrificiu.* BOGZA, A. Î. 376. *Fiul ei merita toate sacrificiile.* STANCU, R. A. IV, 20. *Pentru asemenea acțiune se cere spirit de sacrificiu.* V. ROM. noiembrie 1954, 18. *Fenomenalul artist... a fost adus cu mari sacrificii.* PAS, L. II, 107. *Liniștea Laurei merită în ochii lui Silion sacrificiul de a minți.* VINEA, L. II, 92. *Sacrificiul elanului creator poartă în sine și germenul uitării față de acei care s-au străduit pentru noi.* CONSTANTINESCU, Ș. III, 261. *Atîta spirit de sacrificiu ca la acest om eu una n-am văzut.* T. POPOVICI, S. 333. *După ani de stăruințe și sacrificii, grupaseră în jurul lor* [al școlilor] *pe cei dintîi cărturari.* IST. LIT. ROM. II, 38. *Sacrificiul este inevitabil, dar el trezește întotdeauna în noi un regret.* V. ROM. ianuarie 1965, 205. *Arta... este... o taină mare pentru a cărei săvîrșire se cere un sacrificiu indispensabil: propria viață a artistului.* ib. ianuarie 1966, 171. *O baladă discretă și caldă despre eroi și sacrificii, despre jertfă și izbîndă.* CINEMA, 1968, nr. 5, XV. *Sacrificiul dumitale e prea mare.* T iulie 1968, 42. *Manu îi salvează pe cei ce merită să trăiască cu sacrificiul deliberat al propriei sale vieți.* RL 1969, nr. 7 769. *În realitate, sacrificiul lui Vlad transformă pe Petru Cercel dintr-un aventurier într-un om.* CONTEMP. 1969, nr. 1 165, 3/4. *Adeseori ideile își întregesc pentru noi adevărul prin sacrificiile care s-au făcut pentru ele.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 17, 5/3. ◇ *Echipă de sacrificiu* = grup de oameni care înfruntă o mare primejdie pentru a aduce la îndeplinire o sarcină primită ori asumată. *Poate a tras vreo echipă de sacrificiu.* CAMILAR, N. I, 75, cf. DM. ◇ L o c. a d j. **De sacrificiu** = sacrificat (2). *Generația noastră nu e o generație de sacrificiu, ci o generație de biruitori.* LOVINESCU, C. V, 45.

— Pl.: *sacrificii* și (învechit) *sacrificiuri, sacrificie, sacrifice.* — Și: (învechit) **sacrifiție** (STAMATI, D.) s. f., **sacrifițiu** (LB, ISER) s. n.

— Din lat. **sacrificium**, fr. **sacrifice**.

SACRIFÍCUL s. m. (Latinism învechit, în Transilv.) Preot. [Rakoți] *au trimis și la cozaci pre oarecare sacrificul, adecă preot românesc pentru agiutoriu.* ȘINCAI, HR. III, 81/38.

— Pl.: *sacrificuli.*

— Din lat. **sacrificulus**.

SACRIFÍȚIE s. f. v. **sacrificiu**.

SACRIFÍȚIU s. n. v. **sacrificiu**.

SACRILÉG, -Ă adj., s. m. și f. (Livresc; și prin lărgirea sensului) Profanator; p. e x t. ticălos, nelegiuit (2). *Oameni ce se întind a pune mînă sacrilege pe banii publici.* HELIADE, ap. GHICA, A. 675, cf. POLIZU. *Biserica... mîinile cele sacrilege n-a cutezat a o atinge.* PELIMON, I. 182/15, cf. PONTBRIANT, D. *Oprește, proscris fără de lege, Ce vii să turburi morții c-o mînă sacrilege.* MACEDONSKI, O. II, 181, cf. DDRF, BARCIANU. *Coliseul, puternica zidire ce a înfruntat 18 veacuri de viață și mîna sacrilege a omului.* D. ZAMFIRESCU, Î. 80, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Consiliul municipal găsise de cuviință să înalțe un bust de marmoră și celui... al cărui cap nu cunoscuse încă mîna sacrilege care să-i fi aplicat inevitabila mască de plastilină.* ANGHEL, PR. 40, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Eschil va vesteji trufia sacrilege a perșilor, ... va proslăvi... originile justiției instituite.* VIANU, L. U. 91. *Pe rafturi, stăteau risipite talismane astrologice, talismane matematice și talismane sacrilege.* BARBU, PRINC. 129. *Nn este nici o lege Drept care întîlnirile-ntre soți sînt sacrilege.* T iulie 1964, 58, cf. DN².

— Pl.: *sacrilegi, -ge.* — Și: **sacrilége** adj. f.

— Din lat. **sacrilegus**, fr. **sacrilège**.

SACRILÉGE adj. f. v. **sacrileg**.

SACRILÉGHIU s. n. v. **sacrilegiu**.

SACRILÉGI subst. v. **sacrilegiu**.

SACRILÉGIU s. n. **1.** (Livresc; și prin lărgirea sensului) Profanare; faptă profanatoare. Cf. LB, I. GOLESCU, C., NEGULICI, STAMATI, D., ARISTIA, PLUT., POLIZU, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D. *Sacrilej! Voi atacați în forum al Iuliei cortej?* ALECSANDRI, T. II, 340. *Un sacrilegiu în contra spiritului poetic și național.* MAIORESCU, CR. II, 287. *Arăt numai sacrilegiurile săvîrșite.* LĂCUSTEANU, A. 15. *Cine n-ar fi în stare să strige: sacrilej! de trei ori sacrilej! cînd ar cuteza cineva să se atingă de bisericuța Stavropoleos.* CARAGIALE, S. U. 84. *Ca să poată însă săvîrși și mai bine acest sacrilegiu... s-au pus sub scutul numelui lui Eminescu.* GHEREA, ST. CR. III, 131, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ideea* [îndepărtării tablourilor] *fusese respinsă de Elena și Constantin Lipan cu indignare, ca un necugetat sacrilegiu.* C. PETRESCU, C. V. 90, cf. SCRIBAN, D. *Toate mobilele cariate și desfundate ale lui Silvestru fură rupte și aruncate intenționat în fundul curții, spre furia mătușilor, care se văitau prin odăile lor de acest sacrilegiu.* CĂLINESCU, O. I, 303. *Mai existau iobagi, procese de erezie și sacrilegiu, ... călăii executau oameni și ardeau cărți.* VIANU, L. U. 209. *Sacrilegiul s-a comis pe timpul lui Carol Quintul.* RALEA, S. T. I, 345. *Am sosit la țanc, să te împiedic de a săvîrși un sacrilegiu.* VINEA, L. II, 153. *Editurile mercantile reeditau pe clasici cu amputări nejustificate ... era un sacrilegiu care trebuia stăvilit.* CONSTANTINESCU, Ș. III, 266. *O botină nouă... părea un sacrilegiu în aceste locuri.* TUDORAN, P. 349. *Aceeași greșeală, precum și (probabil) alte imperfecțiuni au inspirat unui coleg calificarea de sacrilegiu.* CINEMA, 1968, nr. 6, VII. *O cît de mică jignire adusă unui Habsburg, chiar mort de veacuri, era socotită un sacrilegiu.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 4. *Providența, însă, a încercat după puterile ei să împiedice sacrilegiul oamenilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 54, 29/2.

2. (Regional; și în sintagma *sacrilegiu mic*, MARIAN, S.R. I, 261) Nume dat ultimei sîmbete dinaintea postului de paști[1] **(1)** sau primei sîmbete din postul de paști[1], în care se fac pomeni (și slujbe religioase) pentru morți; (regional) moșii de iarnă. Cf. MARIAN, S. R. I, 261.

— Pl.: *sacrilegii* și (învechit) *sacrilegiuri*. — Și: (învechit) **sacriléghiu** (LB), **sacriléj** s. n., (regional) **sacrilégi** (MARIAN, S. R. I, 261) subst.

— Din lat. **sacrilegium**, fr. **sacrilège**.

SACRILÉJ s. n. v. **sacrilegiu**.

SACRISTÁN s. m. **1.** Persoană care are în grija sa sacristia unei biserici. V. sacristin, paraclisier. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *Se auziră mai multe lovituri în ușa bisericii; ... deschisei ușa, dar, ce grozăvie! erau patru sacristani îmbrăcați cu domine negre și purtau ... un sarcofagiu.* FILIMON, O. I, 334, cf. COSTINESCU. *Luîndu-ne de braț, ieșirăm la ușa bisericei, la care sta bătrînul sacristan și vro doi cerșitori.* EMINESCU, G. P. 90, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., DN[2], DEX.

2. (Neobișnuit) Ministrant. *Ion Budai-Deleanu ... funcționează ... ca sacristan al bisericii Colegiului sfînta Barbara.* IST. LIT. ROM. II, 68.

— Pl.: *sacristani*.

— Din fr. **sacristain**, lat. **sacristanus**, germ. **Sakristaner**.

SACRISTÍE s. f. Încăpere specială în bisericile catolice sau clădită lîngă aceste biserici, în care se păstrează obiectele de cult; (învechit) sacrariu **(2)**. *Au făcut o biserică foarte frumoasă în Roma ... întru a căreia sacristie ... se ținea bătaia aceasta zugrăvită.* ȘINCAI, HR. III, 135/19, cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PROT. — POP., N. D. *Mica sacristie ce este lipită de biserica cea mare și schimbată în paraclis, rămîne mai mult goală.* ALECSANDRI, S. 16, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *În sacristia catedralei din Toledo ... se găsește una din cele mai prețioase colecții de stofe religioase din cîte sînt pe lume.* OPRESCU, S. 160, cf. DL, DM. *Din sacristie noaptea ies flăcări și sclipiri.* T iulie 1964, 33, cf. DN[2].

— Pl.: *sacristii*.

— Din lat. **sacristia**, fr. **sacristie**, germ. **Sakristei**.

SACRISTÍN, -Ă s. m. și f. (Franțuzism; în dicționarele din secolul trecut) Persoană care avea în grija sa sacristia unei biserici. V. sacristan. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PROT. — POP., N. D.

— Pl.: *sacristini, -e*.

— Din fr. **sacristine**.

SACRÍU s. n. v. **sicriu**.

SACROSÁNCT, -Ă adj. (Livresc; și prin lărgirea sensului) Sacru[2] **(1)**, sfînt **(5)**; p. ext. intangibil, inviolabil, sacru[2] **(2)**, sfînt **(6)**. *Altarul sacrosant.* LĂCUSTEANU, A. 15, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *El nu consideră procedura propusă ... ca sacrosanctă.* TITULESCU, D. 144, cf. TEODOREANU, L. 317, SCRIBAN, D. *Persoana declarată sacrosanctă va avea o civilizație, un ritual, o știință și un cult.* RALEA, în PLR II, 546. *De ce ... ambițiile dumitale de regizor să fie socotite sacrosancte și drepte?* CINEMA, 1968, nr. 5, 12. *Cu acest prilej pot fi spulberate unele opinii considerate pînă acum drept sacrosancte în legătură cu Europa.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 9/2. *Opera dramatică, baza sacrosanctă a spectacolului de teatru ..., se prezintă drept un rezultat al conlucrării tuturor realizatorilor săi.* T iunie 1969, 31. (Glumeț) *Dezlegînd-o deci* [pe Pisicuța] *de pripon, o condusei, ca o altă zeitate antică ..., înlăuntrul sacrosant al întăriturilor mele.* HOGAȘ, M. N. 174. ◇ (Substantivat) *Numai Eupatrizilor dede dreptul de ... a fi învățători de legi și interpretători la cele sacrosante ale religiei.* ARISTIA, PLUT. 27/6. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este sacru[2] **(1)**, sfînt **(5)** sau, p. ext., intangibil, inviolabil. *Evoluția și formațiunea dreptului penal ne arată că el e continuarea religioasă a noțiunii autoritare de sacrosant.* RALEA, S.T. III, 146.

— Pl.: *sacrosancți, -te*. — Și: (învechit) **sacrosánt, -ă** (învechit, rar) **sacrosînt, -ă** (COSTINESCU) adj.

— Din lat. **saerosanctus**.

SACROSANCTITÁTE s. f. (Neobișnuit) Faptul, calitatea de a fi sacrosanct. *Nu-mi plăcea să vînez cu ctini. Tulbură frumusețea, aș zice sacrosanctitatea vînătorii.* VOICULESCU, P. II, 165.

— **Sacrosanct** + suf. *-itate*.

SACROSÁNT, -Ă adj. v. **sacrosanct**.

SACROSÍNT, -Ă adj. v. **sacrosanct**.

SÁCRU[1] s. n. v. **sacrum**.

SÁCRU[2], -Ă adj. **1.** Care aparține bisericii sau religiei (creștine), privitor la cultul religiei (creștine); care se consideră a fi înzestrat cu harul divin; sfînt **(5)**, (livresc) sacral[1] **(1)**, sacrat[1], sacrosanct. *O veargă pastorală și sacrele vestminte, Pontificala mitră lucra-naintea crucii.* HELIADE, O. I, 220. *El cunoștea cărțile noastre sacre.* ARISTIA, PLUT. LXXIII$_2$/11, cf. 27/5. *Lîngă această istorie sacră de creațiunea pămîntului, găsim la toate națiunile ... niște tradițiuni despre cosmogenie.* ISIS (1859), 7^2/42. *Pe Coranul sacru jură șapte ori.* BOLINTINEANU, B. 69. *Dar ieșind din templul sacru lasă gîndul lui să cadă.* EMINESCU, O. IV, 116, cf. DDR, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Ritul sacru interesa nu sufletul participanților la dramă, și nici caracterul unei soluții date la început.* IORGA, P. A. II, 182. *Pietrele ornamentale cu spirale ... își au corespondentul lor de caracter sacru în masa votivă de la Sighișoara.* PÂRVAN, G. 322, cf. 624, RESMERIȚĂ, D. *Le plăcea meșterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre.* M. I. CARAGIALE, C. 36, cf. CADE. *Acest mag ... practica ... grafia sacră a cunoașterilor spirituale.* SADOVEANU, O. XII, 11, cf. SCRIBAN, D. *Humorul amestecă amintirile clasicismului și ale pietății, ale culturii profane și sacre.* VIANU, A. P. 296. *Te rog nu denatura textele sacre.* VINEA, L. II, 305. *Și-a azvîrlit cinul și a părăsit zidurile reci ale temniței sacre, de al cărei tavan își spărgeau capetele vulturii dorințelor.* CONSTANTINESCU, S. I, 68. *O să dormi sub cap cu textele sacre.* BARBU, PRINC. 131, cf. 85. *Scriitorul a rămas cu gîndul și cu vorba în domeniul textelor sacre.* VARLAAM — SADOVEANU, 434. *Explicații pe care le dă autorul unora din monumentele descoperite în incinta sacră.* CONTEMP. 1966, nr. 1 004, 8/7. *În evul mediu posedaților li se citeau texte sacre.* CINEMA, 1968, nr. 3, 7. *Risul purifică asemenea unei flăcări sacre.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 18/1. ◇ *Foc sacru* = foc întreținut permanent pe altarele zeilor; fig. însuflețire, elan, pasiune pentru fapte nobile, mari; vocație, talent; geniu. *Se poate crede că vreodată ce e foc sacru se va stinge Și muzele că vor rămîne amăgitoare năluciri?* MACEDONSKI, O. I, 62. *Au și focul sacru și statornicia muncii.* I. NEGRUZZI, în PLR I, 243. *Fie la ei acasă, fie în străinătate, cu toții, lucrători mici și mari, întrețin focul sacru al iubirii de țară* (a. 1896). PLR I, 462, cf. ȘĂINEANU[2]. *Amicul nostru Marinescu are focul sacru al politicii.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 134. *Cu jertfe multe se susține focul sacru pe altarul națiunii.* AGÎRBICEANU, S. P. 166, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Mă însuflețea ceea ce credeam eu pe atunci că e focul sacru al științei.* VOICULESCU, P. II, 178, cf. DM, DN[2]. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este sacru[2] **(1)**. Cf. ȘĂINEANU[2], CADE. *Binele și sacrul sînt problematice.* VIANU, E. 67. [Arta] *nu mai servește*

sacrul sau binele, ci își creează un obiect aparte și preocupări proprii. RALEA, S. T. I, 222. *Autorii elisabetani au înțeles că sacrul și teluricul trebuie amestecate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 57, 32/1.

2. Care impune un respect deosebit, veneratie; care este deosebit de prețios, de important; care nu poate fi vătămat, de care nu te poți atinge sau nu trebuie să te atingi; i n t a n g i b i l, i n v i o l a b i l; sfînt **(6)**, (livresc) sacral[1] **(2)**, sacrosanct, (rar) sacramental. *Dacă toate femeile române sînt însuflețite de asemenea sentiment bărbătesc, apoi fiii unor asemene mume nesmintit vor triumfa în cauza cea sacră a patriei.* ASACHI, V. 4. *Natura este sacră.* ARICESCU, A. R. 45/3. *Misiunea cea sacră a giurnalisticei* (a. 1855). URICARIUL, V, 193/17. *Persoana autorului va fi pururea sacră pentru noi.* KOGĂLNICEANU, în PLR I, 156. *Este de dorit numai ca la aceasta să predomine, nu egoismul, nu ambiția și pretenția că cele propuse de dînsul sînt sacre și inviolabile.* DÎMBOVIȚA (1858), 3[1]/14. *O idee cît de populară, de iubită și de sacră ar fi, nu poate să aibă aceeași valoare la Londra, la Pekin și la București.* GHICA, C. E. II, 325. *La cauza cea sacră, azi mă devotez cu totul.* ALEXANDRESCU, A. 170. *Ciocoiul, mulțămit pe acest jurămînt ce totdeauna e sacru pentru hoți și bigoți, înaintă conversațiunea.* FILIMON, O. I, 271. *La daci jurămîntul cel mai sacru era legat cu solemnitatea de a bea apă din Dunăre.* HASDEU, I. C. I, 293. *Sfîntă muncă de la țeară, izvor sacru de rodire.* ALECSANDRI, P. III, 42. *Puneți ordin lucrurilor voastre spre a nu se vătăma sacra libertate de către dușmanii patriei.* BOLINTINEANU, O. 248. *Ce e cugetarea sacră?* EMINESCU, O. I, 36. *Am ținut să-mi împlinesc o sacră datorie amicală, dîndu-ți aci amănunțit descrierea suferinței mele.* CARAGIALE, O. VII, 47. *Colorile din juru-mi* [sînt] *nimb al cerului divin, Le beau sacra voluptate ce mă-mbată ca un vin.* MACEDONSKI, O. I, 163. *Azi cînd despoiați pămîntul de comoara lui de hrană, Cine are dreptul sacru să se bucure de ea?* DEMETRESCU, O. 38. *Dorea să calce pe pămîntul sacru, în care plugul, răsturnînd brazda, scoate la iveală osemintele eroilor noștri.* D. ZAMFIRESCU, R. 74, cf. ȘĂINEANU[2]. *Autorii și interpreții lor ar fi apostolii acestui cult sacru al științei și moralei.* în PLR II, 230, cf. RESMERIȚĂ, D. *Pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul.* M. I. CARAGIALE, C. 93, cf. CADE. *Junii din generația nouă n-au nimic sacru.* C. PETRESCU, Î. II, 214. *Toate scrisorile și mărturiile concordă, atribuind acestei legături un caracter sacru.* SADOVEANU, O. XX, 52, cf. SCRIBAN, D. *Vlahuță, purtătorul acestei sacre vieți spirituale.* VIANU, A. P. 157. *Burghezia a despuiat de nimbul sacru toate acele genuri de activitate, care pînă atunci erau ... privite cu un fior de venerație.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 13/3. *Foarte multe lucruri au fost mișcate din împietrirea lor și au încetat să mai fie intangibile și sacre.* ARGHEZI, B. 57. *Văzurăm apoi sacrele clădiri ale Romei.* BLAGA, H. 121. *Ironia socratică, aceea care împletește ceea ce e sacru cu ceea ce e vesel și frivol, e ținută la înaltă stimă.* RALEA, S. T. I, 168. *Bibescu a devenit un principe constituțional și ca atare persoana lui e sacră și inviolabilă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 308. *Eram în zona sacră a orașului, lîngă fabricile în care sînt învestite capitaluri engleze.* BOGZA, A. Î. 295. *Urmărește să clatine principiul acesta sacru.* PAS, L. H, 167. *Ca să devie creatoare, sensibilitatea romantică a lui Hasdeu a avut nevoie de un laborator de fișe, de praful secular și sacru al arhivelor.* CONSTANTINESCU, S. III, 119. *Ca rege însă n-am astfel de atribuții, Sortit fiind să păstrez sacrele instituții.* T iulie 1964, 32. *Îngăduiți, prieteni, să cobor, Să-mi părăsesc o clipă soclul sacru.* VULPESCU, P. 124. *Relații ... întemeiate pe principiile sacre ale independenței și suveranității naționale.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 178. *Aci, la mormîntul sacru al poetului, care în numele nostru cîntă eternul omenesc, am venit să ne întărim și mai mult în credința ... că merităm să trăim pe lume.* CONTEMP. 1969, nr. 1 183, 4/7. *Și-așterne vîntul An după an Peste sacre oseminte Pulberi ale neantului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 22, 15/3, cf. H IV 58. (Glumeț) [Dascălul] *lipsit de sacra mulțumire de-a ținea isonul, se stingea pe picioare, oftînd și jălind pe poporeni.* ALECSANDRI, S. 7. (Adverbial) *Spună lumii large steaguri tricolore, Spună ce-i poporul mare românesc Cînd s-aprinde sacru candida-i viișoare.* EMINESCU, O. I, 15. ◇ *Monstru sacru* = mare personalitate într-un domeniu, mai ales artistic. *Antonioni e mai vanitos decît toți monștrii sacri la un loc.* CINEMA, 1968, nr. 5, 12. ✦ (Substantivat, n.; învechit) Obiect sacru[2] **(2)**. *Cum putu să-ndrăznească tocma-n jețu-mpărătesc Pe care ei ca un sacru îl țin, se-nchin și-l cinstesc.* PANN, în CONTRIBUȚII, I, 53, cf. RESMERIȚĂ, D.

— Pl.: *sacri, -e.*

— Din lat. **sacrum.**

SÁCRUM subst. (Și, apozițional sau adjectival, în sintagmele *os sacrum*, D. MED., *os sacru*, învechit, *ciolanele sacrum*) Os triunghiular, alcătuit din cinci vertebre sudate, situat în partea inferioară a coloanei vertebrale, care împreună cu oasele pelviene formează bazinul; (popular) osul crucii, crucea-șalelor, (învechit) os sfînt. *Ciolanele sacrum.* I. IONESCU, V. 63/12. *Coloana vertebrală se compune de 26 de oase ... cele două din urmă se numesc osul crucii sau sacru și osul noadei.* KRETZULESCU, A. 20/6. *Osul acest ... se numește os sacru sau sfînt, pentru că unii credea că în periodul nașterii femeilor după trebuință se deschide și iarăși se închide.* CORNEA, E. I, 198/29, cf. POLIZU, P. 24. *A murit mai tîrziu de pneumonie, după apariția unei escare pe sacru.* BABEȘ, O. A. I, 20. *5 vertebre, reunite într-un singur os, numit osul sacru.* ENC. VET. 6, cf. CADE, SCRIBAN, D. *În urma îndelungatei șederi pe spate, escarele se formează mai des pe crestele sacrului.* BELEA, P. A. 199. *Extremitatea inferioară a sacrului.* ABC SĂN. 332, cf. DM, DN[2], DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Și: **sácru** s. n.

— Din fr. **sacrum**, lat. **sacrum.**

SACSĂU s. m. v. **saschiu.**

SACSÍE s. f. (Regional) Ghiveci (de flori). Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘIO II[1], 317, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *În sacsiile de lut mușcatele și busuiocul își arătau soarelui florile bogate.* P. CONSTANT, R. 95, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, H IX 90, I. CR. III, 376. *Trandafiraș de sacsîie, Busuioc din vărzărie! De mine nu-ți bate joc.* CIAUȘANU, V. 70, cf. CHEST. II 180/33, 83.

— Scris și: *saxie.* BARCIANU, ALEXI, W., ȘIO II[1], 317, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., H IX 90, CHEST. II 180/33. — Pl.: *sacsii.* — Și: **săsciie** s. f. CHEST. II 180/19.

— Din tc. **saksı.**

SACTERÉ s. f. v. **sefterea.**

SACSÍU s. m. v. **saschiu.**

SACÚLĂ s. f. Compartiment al urechii interne, situat în partea inferioară a vestibulului. Cf. DN[2], D. MED., DEX.

— Pl.: *sacule.*

— Din fr. **saccule.**

SACURÍ vb. IV v. **secura.**

SAD s. n. **1.** (Învechit) Plantă[1]. *Pămîntul cela lucratul grăsime sadurilor adauge-le.* CORESI, EV. 33. *Iar și de nu le numește prorocul toate, adecă sadurile, semănăturile, pomii și altele asemenea.* NEAGOE, ÎNV. 13/22. *Au deosebit feliurimile sadurilor, soiurile dobitoacelor, cît pămînt iaste lăcuit și cît nelăcuit* (a. 1798). BV II, 405, cf. MOLNAR, RET. 45/8, BUDAI-DELEANU, LEX., GRECEANU, Î. 125. *Printre sălbatecile saduri și neghine* (a. 1825). CAT. MAN. II, 115, cf. LB, PLEȘOIANU,

C. 56. *Producturile acestui pămînt, atît din ceata mineralelor ..., cît și din ceata plîntelor seau a sadurilor.* AR (1829), 196¹/35. *Multe saduri cresc supt picerile noastre și împrejuru-ne.* MARCOVICI, D. 126/13, cf. 359/2. *Căldura cea mare ... vatămă sadurile care sînt încă fragede,* POENARU, Î. 20, cf. VALIAN, V. *Neștine ... cunoaște ... dăosebirea climei, producturile, dobitoacele, sadurile și metalurile.* TÎMPEANU, G. I/10. [Găsește] *vreun sad lipit de pămînt asupra căruia suflarea dimineții să nu aducă o rouă dulce?* NEGULICI, E. I, 232/20. *Vitele cîte sînt și sadurile toate.* PANN, E. III, 88/9. *Acești arbori ..., nu se învecinesc cu alte sade fără a le strica.* ARISTIA, PLUT. 234/9, cf. POLIZU. *Se află încă în putere, își face singur mămăliga și fertura din fructe și din saduri.* PELIMON, I. 236/27, cf. BARCIANU, V., CIHAC, II, 322, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., H III 496, VI 16, 25, 214, XIV 374, XVI 146. ◇ Fig. *Libertatea cea bărbată și luminoasă, sad puternic și cu rădăcină țapănă.* BĂLCESCU, M. V. 558.

2. (Învechit și regional) Răsad¹ **(1); butaș.** *Soarele ... luminează cu căldura zareei lui și udătura pămîntului numai ce usucă, iară nu bagă saduri și semințe.* CORESI, EV. 440. *Pentru niște saduri de vie ce le cumpărasem de la Stan Turcu* (a. 1780). BUL. COM. IST. V, 272, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Umplu dă saduri un loc.* I. GOLESCU, C. 14ᵛ/12, cf. 14ᵛ/38. *Curechiul va fi pus ... cu o cumpănită depărtare între saduri, după mărimea căpățînilor.* I. IONESCU, C. 87/4. *A căpătat de la ea ramura de fic și arta de a plînta astă sadă.* ARISTIA, PLUT. VI/21, cf. POLIZU, DAMÉ, T. 54, ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., REV. CRIT. III, 167. *Vlăstarii care se răsădesc se numesc sădz.* ALR SN I MN h 220/36, cf. A III 2, GL. OLT. ◇ Fig. *Sadul rugăciunii, adăpîndu-se cu izvorul lacrămilor, crește și să adaoge tare* (a. 1746). ap. TDRG. ✦ Spec. Butaș de salcie de dimensiuni mari, folosit la împăduriri. Cf. LTR², DER, M. D. ENC., com. din CORNĂȚEL — SIBIU.

3. (Bot.; regional; și în sintagma *sad pletos,* BORZA, D. 47) Sadină **(1 a)** *(Chrysopogon gryllus).* Cf. id. ib.

4. (Bot.; regional) Bărboasă *(Botriochloa ischaemum).* Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 32.

5. (Învechit și regional) Livadă; grădină. *Și merșu și văzuiu acolo sadurile raiului și pomeatele raiului.* COD. TOD. 210, cf. ANON. CAR. *Grădină ca aceea și sad ca acela iaste biserica întru care s-au sădit grăunțul cel de mustariu* (a. 1732). BV II, 46. *Îngrijitor dă saduri.* I. GOLESCU, C. 14ᵛ/16, cf. 14ᵛ/30. *Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii.* NEGRUZZI, S. I, 127. *Este un cîmp lat ce are ..., către apus, o apă, Ce saduri, grădină adapă.* ALEXANDRESCU, O. I, 129, cf. 131, CADE, ALR SN I h 212/29. ◇ Fig. *P-aceste saduri sfinte, Răcoritoare ploaie De adevăr să pice.* HELIADE, O. I, 143. ◇ (Ban.) *Mere de sadă* = numele unei specii de mere. DR. I, 360, cf. BULET. GRĂD. BOT. I, 79. ✦ (Învechit și regional) Vie tînără (sădită de curînd). *Acela ce va tăia vie roditoare sau și saduri, aceluia să-i taie mînile.* PRAV. 72, cf. CADE, DM, H IV 115, IX 121, XVIII 267, HEM 1 868, ALR II 6 120/899. ✦ (Învechit și regional) Loc necultivat (pe care cresc arbuști sălbatici). *Și iată un berbeace prins într-un saad* (leasă de mărăcini B 1938, 21). BIBLIA (1688), [prefață] 15¹/15, cf. BOCĂNEȚU, T.A. 217, H VI 16, VIII₂ 284.

6. (Regional) Sămînță **(I 1).** *Începuse și el plugărie mai întinsă și a pune sad mai mult.* CONV. LIT. XLIV₂, 75, cf. CHIRIȚESCU, GR. 254, H XVIII 315. ◇ Expr. **A avea** (sau **a fi cu**) **sad (bun) la vorbă** = **a)** a vorbi cu rost, cu seriozitate. *Ne place de dumneata, că ești om cu sadă la vorbă și cu tîlc la muncă.* LUNGIANU, GL, 187, cf. UDRESCU, GL.; **b)** a vorbi mult, a avea chef de vorbă. Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Învechit și regional; și prin lărgirea sensului) Soi, specie, fel (de plante, de animale). *Neam iaste sadul pentru că se întinde la pomi aducători de multe fealuri de roduri.* MOLNAR, RET. 45/8. *Vai! daca Dumnezeu Al său înfocat trăsnet va repezi! ... Stîrpește, rupe, sparge și sada nerodirei.* ARISTIA, S. 12/22, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 358. *Are sad bun (în el) băiatu-ăsta, se cunoaște.* UDRESCU, GL. ◇ Fig. *Sărăcie, sărăcie, Fi-ți-ar sadu-n pușcărie! Te-ai avut cu tăla bine Și nu te-nduri nici de mine.* id. ib.

— Pl.: *saduri* și (învechit și regional) *sade, săzi.*

— Și: (învechit) **saád** s. n., (regional) **sádă** s. f.

— Din v. sl. САДЪ.

SADACÁT s. n. (Învechit) Devotament, fidelitate; loialitate, sinceritate. *Preaînalții stăpîni cu multă bucurie se veselea de credința și sadacatul românilor.* VĂCĂRESCUL, IST. 299/47. *Nu numai la vremile liniștite, ci și la întîmplări cumplite* [să fie] *cu sădăcat și credință* (a. 1795). URICARIUL, I, 144/28. *Vei dobîndi bune răsplătiri a slujbelor tale și roadele credinții și a sadacatului tău* (a. 1804). TES. II, 325/14. *Noi ... am păzit adevărată dreptate și sadacat și cu rîvnă fierbinte am slujit la împărătești poronci* (a. 1815). URICARIUL, I, 240, cf. I. GOLESCU, C., DDRF. TDRG, DR. II, 794, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sadacaturi* și *sadacate.* SCRIBAN, D. — Și: **sadicát** (SCRIBAN, D.), **sădăcát** s. n.

— Din tc. **sadakat.**

SÁDĂ¹ s. f. (Prin Maram.) Vrană (la butoi). Cf. ALR I 726/341, 345.

— Pl.: *sade.*

— Etimologia necunoscută.

SÁDĂ² s. f. v. **sad.**

SADEÁ adj. invar. **1.** (Învechit) Care este fără ornamente, fără adaosuri; simplu. *Caftan cu blane de samur și alte caftane sadea* (a. 1715). ȘIO II₁, 305. *Materiile de Messina sau Veneția cu fir sau sadea* (a. 1732). id. ib. 306. *2 zarfuri proaste sadea de tumbac* (a. 1802). DOC. EC. 68. *Toate drumurile sînt împodobite ... de cruci, altile sadea, altile cu Domnu Isus Hristos.* KOGĂLNICEANU, S. 5, cf. POLIZU. *Catifea cu aur și sadea de Veneția.* FILIMON, ap. ȘIO II₁, 306, cf. CIHAC, II, 608, LM. *Cămașa cea cu altiță aleasă, sadea sau bătută cu fluturi.* SEVASTOS, N. 235, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM. ✦ (Adverbial) Fără nici un protocol, în mod familiar, simplu, de-a dreptul, direct. *Toată lighioana ... Cîne sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră.* ALEXANDRESCU, O. I, 209. *Zi-mi Stan sadea.* ALECSANDRI, T. 614. *Hai dar să intrăm sadea.* id. ib. 1 371, cf. CIHAC, II, 608, LM, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG. *Mîine, dacă n-apucam să-ți plătesc acum, îmi ziceai „Alecule" sadea, și nu-mi place.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 355, cf. CADE, DL, DM.

2. (Învechit și popular) Care este neamestecat cu nimic altceva, de un singur fel. V. pur², curat. *Apele alcaline răci ... se întrebuințează pe dinlăuntru sadè sau amestecate cu lapte sau cu zăr.* FĂTU, D. 107/17. *Vin sadea.* DDRF, cf. ȘIO II₁, 306, ȘĂINEANU². *Un dram exact de nuci sadea.* IORGA, C. I. II, 181, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, H IV 71. ◇ (Adverbial) *Ne este mult mai ușor de a scri și vorbi franțuzo-românește ... decît sadea românește.* RUSSO, S. 93. *Laptele acru de oi cel mai bun e cînd se face sadea din lapte de oi.* ȘEZ. VII, 76. ✦ (Despre țesături, lînă, păr etc.) Care are o singură culoare; care este uniform colorat; care este fără desen. *Rochie de percal sadea* (a. 1817). ȘIO II₁, 306. *1 rochie ghermesit sadea* (a. 1818). IORGA, S. D. VII, 18, cf. I. GOLESCU, C., HEM 846, DDRF, BARCIANU, TDRG. *Părul e sadea, cînd e colorat la fel peste tot.* ENC. VET. 153, cf. CADE. ✦ Care este cu totul, pe de-a-ntregul; complet. *Un plug sadea numai de oțel.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 278. ◇ (Adverbial) *După fața lînei,*

oile sînt albe sadea, ... brumării, săine, ... negre sadea. DAMÉ, T. 67. *Murgul — așa îl chema pe cal, ... era alb sadea.* COCEA, S. I, 38.

3. (Popular și familiar) Autentic, veritabil, adevărat. *Vezeteul luase pe boier sadea de* [= drept] *cărătaș.* RUSSO, S. 17. *Omenie fără hărnicie se mai poate, dar hărnicie fără omenie e sadea neomenie.* DELAVRANCEA, S. 252. *Știți, boier sadea, nu d-ăștia de-au umplut țara și tîrgurile.* REBREANU, R. I, 15. *Temperament de artist, ochi iscoditori ... pentru ce nu scrie d-sa literatură sadea — un roman, de pildă?* în PLR II, 408. *Îl cunoșteai după săbaș că e moldovean sadea.* CIAUȘANU, R. SCUT. 19. *Să fie om sadea, de ce-i sînt mîinile așa de lungi?* VISSARION, FL. 104. *Nastratin al nostru e filozof sadea.* SADOVEANU, O. XVI, 17. *Eroi diverși, de la simplul arcaș Măciucă, țăran sadea, pînă la postelnicul Șerpe.* IST. LIT. ROM. II, 693. *Ai fost și-ai rămas sub influența omului aceluia, care-i chiabur sadea.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 268. *Nobili, gentilomi-sadea.* VULPESCU, P. 118. ◆ (Adverbial) În mod precis **(1)**. *Alte încercări de publicații literare făcute în așa-zisul centru intelectual al României (sau mai sadea în București) au trăit două zile și au murit a treia zi.* ALECSANDRI, S. 83.

— Din tc. **sade.**

SADÉLCĂ s. f. v. **sidelcă.**

SADÉTICA adj. invar. (Învechit; despre țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.) Care este fără ornamente; simplu. *Să le dai porunca domniei mele pentru flude și linaș, sadetica în cusături și în basmale* (a. 1794). ap. FILIMON, O. I, 217, cf. ȘIO II$_1$, 306.

— Cf. **s a d e a.**

SÁDIC, -Ă adj. **1.** (Despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care pornește din sadism, plin de sadism, care trădează sadism. *Ea n-avea mintea și voluptatea sadică a unei mici sălbatece din continentul peilor roșii.* C. PETRESCU, O. P. II, 327. *Fantezia sadică a unui demn apărător al ordinei publice.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 63. *Cunoscînd curiozitatea confraților, și-a făcut o sadică plăcere să-i lese cîteva momente agățați de buzele lui.* COCEA, S. I, 308, cf. SCRIBAN, D., BLAGA, H. 72. *Omenirea cultivată a occidentului pare a se complace de cîtăva vreme într-o sadică autotortură.* RALEA, S. T. II, 195. *Ceva, ca un fior de sadică plăcere, îți trece prin șira spinării.* BOGZA, A. Î. 335. *Și cu ce sadică înverșunare ... răsucea* [pumnalul] *în rana hidoasă din sînul Laurei.* VINEA, L. II, 187. *Vis sadic și amăgitor.* LABIȘ, P. 234. *Îl observa cu o plăcere sadică.* V. ROM. martie 1960, 25. *Rîmniceanu ... nimerește anumite imagini plastice, cum este ... cea a tiraniei sadice din vremea lui Șufu.* IST. LIT. ROM. II, 127. *Nu am descoperit sentimentul voluptății sadice decapitînd virtual autorii filmelor.* CINEMA, 1968, nr. 10, 12. *Fusese complicea stăpînei ei la o scenă de sadică persiflare a încornoratului care le asista.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 55, 16/4. ◇ (Adverbial) *Acest materialist intransigent ... se complace aproape sadic să biciuiască idealismul.* RALEA, S. T. I, 53.

2. (Despre oameni) Care chinuiește, care torturează pe cineva din plăcerea bolnăvicioasă de a-l vedea suferind. *Criminal sadic.* SCRIBAN, D. *Biata poliție română ... o putem considera ca pe o a doua victimă a sadicului sublocotenent Petrescu.* BOGZA, A. Î. 353. *Văzusem ucigași sadici.* STANCU, R. A. II, 293. *Cît despre profesori, ei sînt în același timp niște satrapi sadici și niște obiecte ale batjocurii elevilor lor.* V. ROM. septembrie 1954, 189. *Știrile macabre despre sadicul criminal.* CINEMA, 1968, nr. 7, IX. ◇ (Substantivat) *Era complet cretin, un caz patologic, un sadic.* T. POPOVICI, S. 482, cf. M. D. ENC.

— Pl.: *sadici, -ce.*

— Din fr. **sadique.**

SADICÁT s. n. v. **sadacat.**

SÁDIE s. f. (Regional) Butaș de salcie (Stănești — Curtea de Argeș). Cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 67.

— Pl.: *sădii.*

— Cf. **s a d i n ă, s a d.**

SADÍLĂ s. f. v. **sedilă**[2].

SADINÁR s. m. (sg.) (Bot.; prin Olt.) Bărboasă *(Botriochloa ischaemum).* Cf. BORZA, D. 32.

— **Sadină** + suf. *-ar.*

SÁDINĂ s. f. **1.** Numele a două plante erbacee: **a)** plantă din familia gramineelor, cu frunze păroase albicioase și cu spiculețe violete sau gălbui, prevăzute la bază cu un smoc de peri aurii sau ruginii, care crește spontan în regiunile aride de cîmpie; (regional) cipcină, sad **(3)** *(Chrysopogon gryllus).* Cf. GRECESCU, FL. 601, ȘĂINEANU[2], PANȚU, PL., SCRIBAN, D., LTR[2], DM, BORZA, D. 47, PĂSCU, C. 199; **b)** (regional) bărboasă *(Botriochloa ischaemum).* Cf. BRANDZA, D. 441, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 32. *S-a-necat în sadină smăcinătura de moloz.* CIAUȘANU, R. SCUT. 91, cf. H IV 84, 143, V 97, 147, VII 48, 182, IX 122, XI 5, XIV 301, XVIII 168. *Ce ți-e gușa galbină? — Tot mîncînd la sadină.* MAT. FOLK. 331. *Foaie verde sadină, Io mă culc, tu leagănă-mă.* VÎRCOL, V. 50, com. din TURNU MĂGURELE. *Cînd aud c-oi să mă-ntorc Tot ca frunza viu la loc, Ca frunza, ca sadina.* CIAUȘANU, V. 61.

2. (Regional) Butaș (de salcie). *La Șerban era un puț și lîngă el o mulțime de sădine de salcie, bătute să facă la vreme umbra ghizdurilor de lemn.* SĂM. IV, 729, cf. COMAN, GL.

3. P. e x t. (Rar) Pepinieră **(1)**. Cf. TDRG, CADE, RĂDULESCU-CODIN. ◆ (Prin Olt.) Vie sădită de curînd. Cf. SCRIBAN, D.

4. (Prin Munt. și prin Olt.) Loc, cîmp necultivat. Cf. POLIZU, DDRF, H V 478, XI 40, com. din TURNU MĂGURELE.

5. (Rar) Neam **(I 8)**, soi, fel. *Femeile închideau pisicile în odăi. Altfel, li s-ar fi stîrpit sadina pentru multă vreme.* VOICULESCU, P. I, 63.

— Pl.: *sadine* și (regional) *sadini* (SCRIBAN, D.).
— Și: (regional) **sădină** s. f.
— Din bg. **садина.**

SADÍSM s. n. Tendință anormală spre cruzime; plăcere patologică de a vedea pe cineva suferind sau de a-i pricinui suferințe (fizice sau morale); cruzime extremă. *Un roman inspirat tocmai din acest caz de sadism moral.* C. PETRESCU, O. P. II, 275, cf. SCRIBAN, D. *Sadismul criminal al soldaților.* OPRESCU, S. 223. *Această scenă de sadism bestial, ... a avut o mare înrîurire asupra lui Dostoievski.* VIANU, L. U. 535. *A primit lovituri de un sadism de neînchipuit.* BOGZA, A. Î. 353. *Vizitarea lagărului m-a năucit. Oameni chinuind cu sadism alți oameni.* STANCU, R. A. II, 387. *Bătrîna Europă, cu rafinamentul și sadismul ei, se uită spre bunul aliat american cu oarecare satisfacție răutăcioasă.* V. ROM. iulie 1954, 286, cf. DM, DN[2]. *Torturile și execuțiile de un rafinat sadism.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 44. *Cruzimea, sadismul și morbidul încep să fie mijloace curente de exprimare a unui protest anticonformist.* CINEMA, 1968, nr. 12, 29. *Vei asista la un măcel oribil pus la cale cu un sadism dezgustător.* ib. 1969, nr. 5, 14. *Un cititor mai rafinat te menține în atenția lui, cu sadism, întîrzie finalul, gustînd deliciile cruzimii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 38, 8/3. *Predestinat unei morți promițătoare, fecundă, lipsită de cinismul, de inteligența și de sadismul care mă întîmpină la fiecare pas.* CONTEMP. 1969, nr. 1 179, 1/3, cf. M. D. ENC., DEX. ◆ S p e c. Perversiune sexuală care constă în faptul că plăcerea sexuală se obține prin supunerea

partenerului la suferințe fizice sau psihice. Cf. ABC SĂN., D. MED., DER, M. D. ENC., DEX.

— Scris și: (rar) *sadizm.* SCRIBAN, D. — Pl.: *sadisme.*

— Din fr. **sadisme.**

SADÎC s. n. v. **sandic**[1].

SADÎRVÍN s. n. v. **șadîrvan.**

SÁDNIȚĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Pepinieră **(1).** *Din sadnița aceasta după aceaia se pot întemeia vii noauo.* ECONOMIA, 150/6. *Via se poate cîrpi cît de bine cu butași din sadnițe.* ib. 158/2.

2. (Prin Ban.) Puiet de curînd sădit. Cf. CADE.

— Pl.: *sadnițe.*

— Din scr. **sadnica.**

SADOVENÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) Sadovenian. *Aceste istorisiri sînt reluate... sub o altă formă, alegînd din tiparele sadovenești numai cîteva strîns legate de copilăria și adolescența maestrului.* V. ROM. ianuarie 1958, 181.

— Pl.: *sadovenești.*

— **Sadoveanu** (n. pr.) + suf. *-esc.*

SADOVENIÁN, -Ă adj. Care aparține lui M. Sadoveanu sau creației lui, privitor la M. Sadoveanu sau la creația lui, specific lui M. Sadoveanu sau creației lui; (rar) sadovenesc. *Un index al tuturor numelor de plante atestate în opera sadoveniană.* L. ROM. 1967, 41. *Limbajul e puternic colorat, are relief și contribuie efectiv la susținerea, transmiterea unui lirism substanțial și a unei vitalități de esență sadoveniană.* CONTEMP. 1969, nr. 1 198, 3/4. *Filmele... cu toată miza lor uriașă..., cu toată zestrea literară — proza sadoveniană, purtau semnele unui confort estetic prea ușor.* FLACĂRA, 1975, nr. 41, 12.

— Pronunțat: *-ni-an.* — Pl.: *sadovenieni, -e.*

— **Sadoveanu** (n. pr.) + suf. *-ian.*

SADOVENÍSM s. n. (Rar) Mod de a scrie specific lui M. Sadoveanu. Cf. IORDAN, L.R.A. 181.

— **Sadoveanu** (n. pr.) + suf. *-ism.*

SADOVENÍST s. m. (Rar) Persoană care scrie în maniera lui M. Sadoveanu. Cf. IORDAN, L.R.A. 181.

— Pl.: *sadovenișți.*

— **Sadoveanu** (n. pr.) + suf. *-ist.*

SADOVENIZÁ vb. I. T r a n z. (Rar) A crea în maniera lui M. Sadoveanu. Cf. BUL. FIL. VI, 53, IORDAN, L.R.A. 181.

— Prez. ind.: *sadovenizez.*

— **Sadoveanu** (n. pr.) + suf. *-iza.*

SADOVENIZÁT, -Ă adj. (Rar) Care este descris, tratat, privit într-o manieră proprie lui M. Sadoveanu. *Sadoveanu ne dă și admirabile imagini de natură, și natură sadovenizată, dar mai ales senzațiile sale.* IBRĂILEANU, S. L. 111.

— Pl.: *sadovenizați, -te.*

— V. **sadoveniza.**

SADRAZÁN s. m. (Turcism învechit) Mare vizir. *Nu mult după aceasta s-a făcut sadrî-azem Ibrahimpașa.* VĂCĂRESCUL, IST. 273, cf. DDRF. *Să meargă că-i poftește sadrazanul.* BELDIMAN, ap. ȘIO II$_2$, 101, cf. TDRG, I. BRĂESCU, M. 71, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sadrazani.* — Și: **sadrîazém** (scris și *sadrî-azem)* s. m.

— Din tc. **sadrazam, sadrı âzam.**

SADRÎAZÉM s. m. v. **sadrazam.**

SADUCEÁN s. m. v. **saduchean.**

SADUCEÍSM s. n. v. **saducheism.**

SADUCÉU s. m. v. **saducheu.**

SADUCHEÁN s. m. (Rar) Saducheu. Cf. DDRF, DN[2].

— Pronunțat: *-che-an.* — Pl.: *saducheeni.* — Și: **saduceán** s. m. DN[2].

— Din fr. **saducéen.**

SADUCHEÍSM s. n. Doctrină a unei secte religioase mozaice opusă fariseismului și favorabilă elenismului, care reprezenta interesele marilor proprietari de pămînt și ale marelui cler și care nega existența sufletului și a vieții viitoare. Cf. I. GOLESCU, C. *Spre a apăra saducheismul său, prin carele cîștigase mulți dușmani dintre iudei, scrise... cartea.* ASACHI, L. 76[1]/18, cf. DN[3].

— Și: (rar) **saduceísm** s. n. I. GOLESCU, C.

— Din fr. **saducéisme.** Cf. s a d u c h e u.

SADUCHÉU s. m. Adept al saducheismului; membru al sectei care susținea saducheismul; (rar) saduchean. *Saducheii amu dzicu că nu va fi înviere.* COD. VCR. 48/19. *Văzură mulți farisei și saduchei viind de la botejunea lui.* CORESI, TETR. 4. *Fariseii auzind c-au astupat Is[us] gurile saducheilor, să adunară împreună.* N. TEST. (1648), 29^v/3, cf. 165^v/28. *Văzuse pre saduchei rușinați și pre Domnul lăudat* (a. 1700—1725). GCR II, 21/20, cf. I. GOLESCU, C., BARONZI, I. L. III, 222, BARCIANU, SCRIBAN, D., DER, DN[2]. *Numai reprezentanții uneia dintre cele două secte religioase din evanghelie, fariseii, nu și saducheii..., au fost denumiți prin termenul duhovnici.* L. ROM. 1967, 72.

— Pl.: *saducheí.* — Și: (rar) **saducéu** s. m. I. GOLESCU, C.

— Din slavonul САДОВКЕЙ.

SAEAGÍU s. m. v. **saigiu.**

SAEGÍ s. m. v. **saigiu.**

SAEGÍU s. m. v. **saigiu.**

SAF s. n. v. **șaf**[2].

SAFALÁD s. n. (De obicei la pl.) Cîrnat preparat din carne proaspătă de bovine de calitate inferioară, carne de porc și slănină, bine condimentat, segmentat în bucăți de circa 10 cm și afumat la cald; p. g e n e r. cîrnat de calitate inferioară; s p e c. debrețin. *Era și o cantină de unde hoții cumpărau safalați împuțiți și rachiu.* I. BOTEZ, B. I, 166. *Zeppelinul... parcă este un safalat de la Pașac.* PAS, Z. III, 44, cf. LTR[2]. *Mi-o adus tata săfălăgi de la tîrg.* CV 1950, nr. 4, 36.

— Pl.: *safalade.* — Și: **safalát** s. m., (regional) **savaládă** (T. DINU, Ț. O. 34) s. f., **săfălăgi** subst. pl.

— Din magh. **szafaládé.**

SAFALÁT s. m. v. **safalad.**

SAFARDEÁ s. f. v. **săferdea.**

SAFÁRI s. n. Expediție vînătorească în Africa. Cf. DCR.

— Pl.: *safariuri.*

— Din fr. **safari.**

SAFÉ s. n. v. **seif.**

SAFÉNĂ s. f. Fiecare dintre cele două vene care colectează singele venelor superficiale ale membrelor inferioare. Cf. POLIZU, H. 17. ◇ (Adjectival) *Vîna safena cea internă ... urmează faţa cea dorsală a metatarsului.* KRETZULESCU, A. 433/7.

— Pl.: *safene.*

— Din fr. **saphène.**

SAFER subst. (Regional; cu sens neprecizat, probabil) Durată. Cf. SCL 1974, 439.

— Accentul necunoscut.

— Cf. tc. s e f e r „dată, oară".

SAFÉSTRU s. n. v. **sechestru.**

SAFÉU s. n. v. **seif.**

SAFÍ adj. invar. (Învechit şi regional; şi adverbial) Curat, pur[2]; net **(1).** *Ieşit-a butea de [la] Cernea, veadre 84, oc[a] pe bani 4, safi de plată, afară din drojdii* (a. 1725). IORGA, S. D. XIV, 20. *Fedeleş ... plin numai cu aur safi.* PLOPŞOR, C. 94, cf. LEXIC BEG. 31. ◇ (Pe lîngă adverbul „numai", întăreşte ideea de exclusivitate) *Dă peste un cazan plin numai safi cu galbeni de aur.* PAMFILE, DUŞM. 98, cf. DR. II, 657, DM. *Pe jos era numai safi apă, boaştină.* I. CR. II, 207. *Găsiră veniţi în peţit ... numai safi fii de împăraţi.* ib. III, 203.

— Şi: **safît** adj. invar. I. CR. II, 207.

— Din tc. **safi.**

SAFIÁN s. n. v. **saftian.**

SÁFIC, -Ă adj. Care aparţine poetei antice Safo sau care este scris în maniera ei; (învechit, rar) saficesc. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., STAMATI, D., ANTONESCU, D., SCRIBAN, D. *Endecasilabul de origine safică.* V. ROM. februarie 1959, 61. ◇ *Vers safic* = vers endecasilabic cu cinci picioare (un troheu, un spondeu, un dactil, doi trohei), folosit în vechea lirică greacă şi latină. *Versurile safice sînt asemenea tot de unsprezece silabe, cu diferenţă că acestea au o cesură determinată.* HELIADE, O. II, 159. *Să fie oare o odă în falnicul vers safic?* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 70, cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. *Strofă safică* = strofă compusă din patru versuri, primele trei safice, iar ultimul adonic. Cf. SCRIBAN, D. *O dată cu poezia lui* [Eminescu], ... *glossa spaniolă ... se înceţeneşte la noi, împreună cu versul şi strofa safică.* VIANU, L. R. 284, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *safici, -ce.*

— Din fr. **saphique.**

SAFICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Safic. *Toată psaltirea e scrisă după forma şi măsura lui Pindar grecul şi a lui Horaţie romanul, care forme şi măsuri grecii şi romanii le-au numit cînd iambiceşti, cînd arhaiceşti, cînd saficeşti* (a. 1827). BV III, 548

— Pl.: *saficeşti.*

— **Safo** (n. pr.) + suf. *-icesc.*

SAFÍR s. n. Varietate de corindon de culoare albastră, transparentă, folosită ca piatră preţioasă. *Aceastea sînt zamfir, rubin, ametist ... şi alte multe.* FL. D. (1680), 56[v]/16. *Are sub dînsul vreo trei-patru crai-întru a căruia împărăţie se găsesc cele mai frumoase rubinuri, smăranduri şi safire.* AMFILOHIE, G. 44/18. *Pietrile unele sînt ... vîrtoase ..., adecă marmura şi pietrile ceale scumpe, în feliurimi de feţe, precum diamantul, robinul, sapfirul.* GRECEANU, Î. 130/6, cf. DRLU, I. GOLESCU, C. *Briliantul şi sapfirul în frunte-i sînt zărite.* PELIMON, S. 34/20, cf. NEGULICI. *Au constatat ... că safirul e mai strălucitor decît marmora.* BARASCH, I. N. 4/10. *Pe-al meu ţărm se găseşte diamantul şi safirul,* NEGRUZZI, S. II, 130. *Rămăseseră dinaintea unui palat de zamfir piatră şi cu porţile de chiparos.* FILIMON, O. I, 416, cf. ANTONESCU, D., LM. *Că-ţi voi da eu nestemate chiar piatra zamfirului, Limpezimea cerului.* F (1877), 16. *Două plăci ovale de cornalină de deosebite mărimi şi despărţite prin doi mai mici samfiri alăturaţi, — încinse toate în cercuri ornamentale de argint.* ODOBESCU, S. I, 420, cf. DDRF. *Safirul oriental, colorat în albastru.* PONI, CH. 231, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Diamante şi robine şi topazuri şi safire Tremură în mii de ape.* IOSIF, PATR. 63, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE. *Se zărea de departe Dunărea cu sclipiri de diamante şi safir.* I. BOTEZ, ŞC. 106. *Un safir palid, montat în aur florentin.* TEODOREANU, M. III, 257. *O seară mîhnitoare urzeşte peste creste Lumină căptuşită cu umbră de zamfir.* VOICULESCU, POEZII, I, 230, cf. SCRIBAN, D., CANTUNIARI, L. M. 113, MACAROVICI, CH. 367. *Iată şi o luminoasă şopîrlă, cu sclntei de safir şi zmarald.* ARGHEZI, S. VIII, 34. *Era un inel simplu, însă cu un foarte frumos safir.* CĂLINESCU, E. O. I, 21. *Pietrele preţioase: topaz, safir, smarald, perle, agate revin mereu.* RALEA, S. T. I, 31, cf. SANIELEVICI, R. 233. *De departe, toate au puritatea cerului şi-a mării, care ele-însele înfăţişează aici tot ce poate avea mai pur safirul şi smaraldul.* TUDORAN, P. 212, cf. LTR[2], DM, DN[2], DER. *Curînd vă voi trimite un nobil musafir, Mai scump ca diamantul, ca piatra de safir.* T iulie 1964, 55. ◇ (Ca termen de comparaţie, cu aluzie la culoarea, transparenţa, strălucirea etc. pietrei preţioase) *Şi supt picioarele lui era ca o piatră frumoasă de şafir.* PO 259/17. *Marea doarme albastră, lucie, străvezie ca o boabă de safir.* COCEA, S. I, 94. *Primăvara-n pădure ... Trecea Dumnezeu şi-aprindea în fiecare mugur un fir de lumină, ca un safir.* ISANOS, Ţ. L. 14. ◇ F i g. *Întindere-albăstrie, Nemărginit safir, O! mare, scumpă mie, Eu veşnic te admir!* ALECSANDRI, P. III, 97. *O, dormi, o dormi în pace pintre făclii-o mie Şi în mormînt de safir şi-n pînze argintie.* EMINESCU, O. I, 379. *Safire pe ceruri lăcrimează.* MACEDONSKI, O. I, 153. *Limpezile safire ale ochilor.* ANGHEL, PR. 44. *Pe cer de safir, comori de avari.* BAŢOVIA, O. 75. *Ascultă-n noaptea de safir şi lut, Din depărtare, calul că-i nechează.* ARGHEZI, VERS. 61. *Vii din Liban, Deborah, frumoasă peste fire, Ai cincisprezece ani şi ochi de mari safire.* CĂLINESCU, O. II, 166. *Colierul de safire cu irizaţii în istoria civilizaţiei lumii: Pompei, Salerno, Paestum.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 7/2.

— Accentuat şi: (rar) *sáfir.* — Pl.: *safire* şi (rar) *safiruri* (CADE, SCRIBAN, D., DN[2]). — Şi: (învechit şi popular) **zamfír,** (popular) **zanfír** (CADE 1 093) s. n., (învechit) **samfír** (pl. *samfiri)* s. m., **sapfír, şafír, zafír** (POLIZU, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE) s. n.

— Din slavonul сафиръ, ngr. σαφείρι, fr. **saphir.** — **Zamfir, samfír**<slavonul самфиръ, ngr. σάμφειρος.

SAFIRÍU, -ÍE adj. (Rar) De culoarea safirului; albăstrui. *Pe fondul safiriu al cerului şi al apei ... se depun repede mii de pete de culori senine.* RALEA, S. T. I, 295.

— Pl.: *safirii.*

— **Safir** + suf. *-iu.*

SAFÍSM s. n. (Med.) Homosexualitate feminină; lesbianism, tribadism. Cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **saphisme.**

SAFÍT adj. invar. v. **safi.**

SAFÍU s. m. v. **seefiu.**

SAFLÍC s. n. v. **şaflic.**

SAFRÁN[1] s. m. v. **şofran.**

SAFRÁN[2] s. n. Parte a cîrmei unei nave, care poate fi rotită în jurul unui ax vertical şi asupra căreia se exercită presiunea apei cînd se schimbă direcţia de mişcare a navei; pană[1] **(II 3 f)**. Cf. ABC MAR., LTR[2], DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *safrane* şi *safranuri*.

— Din fr. **safran**.

SAFRANÉL s. m. v. **şofrănel**.

SAFRANÍU, -ÍE adj. v. **şofrăniu**.

SAFTEÁ s. f. **1.** (Adesea construit cu verbul „a face"). Prima vînzare (considerată de bun augur) făcută la începutul unei zile, săptămîni etc. sau făcută dintr-o marfă nouă, (învechit şi popular) p o c i n o g **(1)**, (învechit, rar) s e f t e n l i c h i; p. e x t. cîştig realizat de pe urma acestei vînzări. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *S-au dus fără a-mi face saftea.* ALECSANDRI, T. 136, cf. CIHAC, II, 609, LM. *Ai mînă bună, Ia poftim de-mi fă saftea* (a. 1875). ŞIO II$_1$, 306. *Safteaua mi-a făcut-o un zaraf din gura peştii — 62 lei pentru un left mare de zece galbeni.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 313, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Paralele luate întîi de la cineva, safteaua, cum am zice, să le dai prin păr şi barbă, să ai noroc.* GOROVEI, CR. 16, cf. REŞMERIŢĂ, D., CADE. *Îi veni în minte că încă n-a vîndut nimic azi şi îşi zise că urîtă saftea a făcut.* REBREANU, N. 158. *Dafi patru sute, saftea de dimineaţă.* BRĂESCU, O. A. II, 10, cf. SCRIBAN, D. *Faceţi-mi safteaua... N-am mai vîndut la nimeni pînă azi.* ARGHEZI, S. VIII, 232. *La întîia vînzare, lunea dimineaţa, Saferian dădea bancnota prin păr, prin barbă, în semn de saftea.* CĂLINESCU, B. I. 444. *Dă dimineaţă să vii, la saftea! Scoţi marfa mai ieftin de la jupîn.* C. PETRESCU, A. R. 58. [Bani] *buni de saftea.* PAS, Z. I, 104, cf. DM. *Muierea le frecă* [hîrtiile] *de bărbie a saftea.* BARBU, G. 44. *Va face saftea des-de-dimineaţă cu un alişveriş zdravăn.* POPESCU, B. IV, 137. *Îţi fac mai ieftin, de saftea.* ALR II 3 646/414, cf. ib. 3 646/520, 531, 537, 551, 682, 705, 728, 784, 791, 812, 836, 848, 876, 886, 899, 928, 987. *Saftea, să nu mai stea,* se spunea în prăvălii, cînd se vindea prima tranşă dintr-o marfă, pentru a merge bine vînzarea. ◇ F i g. *Bukhare verzi, Tebrizuri deşirate — Saftea şi sold atîtor califate Pe care şi-a oprit nisipul goana.* VULPESCU, P. 66.

2. P. g e n e r. (Familiar) Inaugurare, început (bun, norocos) al unei acţiuni, al unui proces etc.; (învechit şi popular) pocinog **(1)**. Cf. ŞIO II$_1$, 306. *Am cinstit... pentru safteaua şi norocul călătoriei noastre.* I. BOTEZ, B. I, 53. *Ploaie de palme peste obraji... — Gata, a spus mustăciosul. I-ai făcut safteaua. Acum lasă-ni-l nouă.* STANCU, D. 342. *Safteaua* [petrecerii] *începea acum, dimineaţa, cînd meşterul venea între ei spălat, bărbierit, primenit ca şi ei.* PAS, L. I, 73. [Ştiucile] *le păstrăm cu grijă în juvelnicele spaţioase doar aşa... pentru saftea.* VÎN. PESC. februarie 1964, 12. ✦ S p e c. Prima întrebuinţare a unui lucru. *Îmi dai voie să fac săftea cumpenii?* ALECSANDRI, T. 1 397. *Mă Spiridoane, fii băiat de treabă, mă, că iau pe sfîntul Niculae din cui; ştii că i-am pus sfîrcul nou de ibrişin, să nu-i fac saftea pe spinarea ta!* CARAGIALE, T. II, 16, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, M. D. ENC.

— Şi: (învechit şi regional) **sefteá** (DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, DM, ALR II 3 646/682), (învechit) **săfteá** s. f.

— Din tc. dial. **sefte**.

SAFTEREÁ s. f. v. **sefterea**.

SAFTIÁN s. n. **1.** Piele fină de capră tăbăcită vegetal (avînd desene în relief sau în culori); imitaţie obţinută din piele de oaie sau de viţel, folosită la confecţionarea unor articole fine de marochinărie şi de galanterie; cordovan, marochin **(1)**. *Povara de săftian* (a. 1705). IORGA, S. D. XII, 15. *Saftiane de Bikir ce trec în ţara căzăcească* (a. 1761). ŞIO II$_1$, 306. *Starostele de ciubotari, ce lucrează sehtieni* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 327. *Saftiene, s-au cumpărat de la Moldova* (a. 1784). IORGA, S. D. VIII, 82. *Ciubotele roşii de săftian* (a. 1792). URICARIUL, IV, 133/19. *Negufitoria aceştii cetăţi, cea mai multă, stă în astare şi în ebechiri de bumbac şi sefţiani roşii.* AMFILOHIE, G. 27/13. *Atîta numai au cavafii de croiesc tălpile şi le dă la meşteri cu saftiene măsurate, ca să nu-i înşele* (a. 1823). DOC. EC. 288. *Saftienile de irbichir de 140 ocă, 3 lei 30 bani.* AR (1830), 220[1]/8. *Au venit... 12 caice, însă cu fîri, pînză, cherestea..., zahar, peşte, fier şi saftiene.* CR (1832), 125[2]/18, cf. I. GOLESCU, C. *Face un însămnătoriu comerţ cu... saftian roşu,* ASACHI, L. 50[2]/2. *Cizme de saftian galben.* BĂLCESCU, M. V. 380, cf. POLIZU. *Picioarele îi erau încălţate cu... pantofi de saftian negru cu funde roşii de mătase.* FILIMON, O. I, 197. *Seftianul iese din piele de capră şi vine din Turcia.* I. IONESCU, M. 704, cf. CIHAC, II, 609, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ŞIO II$_1$, 306. [Armenii] *se îndeletniceau cu... negoţul oriental foarte mănos de covoare, pielării de safian şi cordovan, băcănii sau mirodenii.* ŞEZ. XII, 2. *Încălţămintea bărbaţilor consta din ciubote galbene de safian.* ib., cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *O mare cumpărătură de săftiene.* IORGA, C. I. III, 143, cf. TDRG. *Ciobotarii lucrează ghetele din zilele noastre: cele de tiletin..., cele de săftian, zise iminii.* PAMFILE, I. C. 342, cf. RESMERIŢĂ, D. *Ciubotari ce lucrează sehtianul (pielea fină).* N. A. BOGDAN, C. M. 64, cf. CADE. *Scoate la lumina lămpii o înfloratăpereche de papuci, plini de arăbescuri de piele roşie şi verde, pre saftian de lux.* GALACTION, O. A. I, 346, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DM, DER. *Mai aho! pe la chervane Doldora de mărfi lipscane, Cu tafta şi safiane.* VULPESCU, P. 43. *Ciobote de săftian.* MARIAN, SA. 244. *Datina de a purta ciobote de săftian galbăn există în timpul prezent numai în unele sate.* id. v. 195. *Cu papuci de saftian te-oi încălţa, Cu tulpan de burangic te-oi îmbrobodi.* SEVASTOS, N. 14. ◇ E x p r. (Familiar, rar) **A avea obraz de săftian** v. o b r a z **(2)**. (Familiar, rar) **A avea urechi de săftian** = a fi surd. *Ho!... că doar n-am urechi de săftian.* ALECSANDRI, T. 393, cf. ŞIO II$_1$, 306.

2. (Prin Munt. şi prin Olt.) Carîmbul cizmei. ALRM SN III h 1 013.

3. Pielea feţei; p. e x t. faţă, obraz **(1)**. *A îmbătrînit rău, îi s-a zbîrcit saftianul.* ap. ŞIO II$_1$, 306, cf. ŞĂINEANU[2]. *Ceea ce s-ar fi putut numi faţă, era de astă dată o alcătuire împoncişată de ciolane, peste pudoarea cărora sta aşternut un săftian galben, cum îl apucase vremea: bofit pe alocurea.* HOGAŞ, DR. I, 208, cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D.

— Pronunţat: *-ti-an.* — Pl.: *saftiane* şi *saftiene, saftianuri* (TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM). — Şi: **safián, săftián,** (învechit) **sahtián** (I. GOLESCU, C., SCRIBAN, D.) s. n., **seftián, sehtién** s. m., (regional) **sehtián** s. n.

— Din tc. **sahtiyan**.

SAFTIRÉ s. f. v. **sefterea**.

SAFTÍU[1] s. m. v. **saschiu**.

SAFTÍU[2] s. m. v. **secfiu[1]**.

SAFTÎRĂ s. f. v. **sefterea**.

SÁGA s. f. Nume dat povestirilor specifice vechii literaturi scandinave (sec. X—XIV), în care sînt prezentate evenimente din istoria Islandei, fapte ale regilor norvegieni etc. îmbinate cu elemente din mitologia nordică europeană; p. g e n e r. lucrare epică de mare amploare. *O sagă scandinavă din Oceanul Îngheţat... numeşte pămîntul Basarabilor: Arabia.* HASDEU, I. C. I, 150, cf. SCRIBAN, D. *Această vorbă a anticei saga scandinave e în adevăr ieşită din sufletul unui wiking orgolios.* RALEA, S. T. II, 225, cf. DER, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Şi: **ságă** s. f.

— Din germ. **Saga**.

SAGÁCE adj. (Livresc; despre oameni) Perspicace. Cf. PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *Amfitrionul, sagace cunoscător de oameni, . . . privea curios pe cel ce mă adusese.* GALACTION, A. 457, cf. SCRIBAN, D. *Bergson, James au arătat, cu prea multă claritate poate, că omul e un animal interesant și sagace.* RALEA, O. 38. *Acțiunea de civilizare grăbită e în detrimentul fondului și, sagace, Ioan Maiorescu observa acest lucru.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 55, 8/4. *Mimica unui sagace caricaturist.* CINEMA, 1969, nr. 7, 34. ◇ (Adverbial) *Declarîndu-și astfel poziția și argumentînd-o sistematic, sagace, au oferit un cifru pentru pătrunderea majorității enigmelor piesei.* T octombrie 1968, 8. *Teleastul se configurează ca atare pe măsură ce descoperă forme noi . . . plantînd sagace ideea pe fiecare centimetru pătrat de ecran.* CINEMA, 1968, nr. 12, 35. ◆ (Despre mintea, acțiunile, manifestările etc. oamenilor) Care exprimă, care dovedește perspicacitate. *Lectura lui Dante . . . formează deprinderea lecturii atente și sagace.* VIANU, L. U. 599. *Păstram amintirea unui roman dur și întunecat, polemic și sagace, malițios din spirit de opoziție.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 65, 9/2.

— Pl.: (rar) *sagaci, -ce.*

— Din fr. **sagace.**

SAGACITÁTE s. f. (Livresc) Perspicacitate. Cf. NEGULICI. *Pricepu cu firească lui sagacitate că a brusca lecuirea era a nu ne mai vindeca.* NEGRUZZI, S. I, 338, cf. PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D. *Să zicem . . . agerime în loc de sagacitate.* MAIORESCU, CR. II, 257. *Petru Maior a dezbătut cu multă sagacitate . . . trecerea romanilor celor din Dacia înapoi peste Dunăre.* ODOBESCU, S. I, 219. *D-nii V. A. Urechie și B. P. Hasdeu au atins, în diferite rînduri, cu multă sagacitate și erudiție, acest punct.* ARHIVA, II, 390, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Ce este Turgheniev . . . Orice am spune — cu oricită cheltuială de sagacitate — vor fi vorbe, formule care se potrivesc și altuia.* IBRĂILEANU, S. L. 20, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Oricare ar fi sagacitatea ta, impresiunile tale . . ., plutim în haosul primordial.* GALACTION, O. A. I, 46, cf. SCRIBAN, D. *Dispunea . . . de o impertinență apreciată ca o sagacitate intelectuală.* ARGHEZI, L. 41. *Precizia și adresa lui, plină de finețe, de divinație și sagacitate, pot înlocui orice act al inteligenței.* RALEA, S. T. II, 166. *Piesa . . . păstra în alcătuirea sa precară un iz de sagacitate.* T februarie 1969, 44.

— Din fr. **sagacité**, lat. **sagacitas, -atis.**

SÁGĂ[1] s. f. (Prin vestul Transilv.) Miros (urît). Cf. CV 1949, nr. 3, 35, LEXIC REG. 72.

— Din magh. **szag.**

SÁGĂ[2] s. f. v. **saga.**

SAGEÁC s. n. v. **săgeac**[2].

SAGHÍON subst. (Învechit) Îmbrăcăminte somptuoasă purtată de nobilii bizantini. *Kesarion văzu pe tînărul Vasilevs îmbrăcat cu saghion de purpură brodată cu aur și cu hlamidă.* SADOVEANU, O. XII, 155.

— Pl.: ?

— Din ngr. σαγχίον.

SAGHIS subst. (Învechit) Trandafir (de dulceață) *(Rosa centifolia).* Cf. BORZA, D. 149.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SAGITÁL, -Ă adj. (Anat.; despre planuri) Care urmează axul de simetrie a corpului, fiind orientat antero-posterior. Cf. M. D. ENC. ◇ *Sutură sagitală* = sutură care unește cele două oase parietale. ib.

— Pl.: *sagitali, -e.*

— Din fr. **sagittal.**

SAGITÁR s. m. (Rar) Arcaș în armata romană. *Torent lung de umbre-antice . . . Sagitarii și velifii, limbi străine, înarmați cu proaște, scuturi și cu șepte javeline.* ALECSANDRI, P. III, 93, cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sagitari.*

— Din lat. **sagittarius.**

SAGITÁT, -Ă adj. (Despre frunze) Care are forma unei săgeți. Cf. CADE, ENC. AGR. III, 96, DN², DEX.

— Pl.: *sagitați, -te.*

— Din fr. **sagitté.**

SAGMÁRIU s. n. v. **samar.**

SAGNASÍE s. f. v. **sacnasiu.**

SAGNASÍU s. n. v. **sacnasiu.**

SAGNĂTĂ s. f. v. **zăgneată.**

SÁGNĂ s. f. **1.** Rană sau eroziune pe spinarea cabalinelor, făcută de șa, de tarniță sau de ham; (învechit și regional) săgnitură. Cf. ANON. CAR., IORGA, S. D. XII, 20, LB. *Săgni și viermi sau alte boale de piele.* I. IONESCU, C. 12, cf. HEM 869, CIHAC, II, 322, GHEȚIE, R. M., DAMÉ, T. 52, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., H XII 291, XIII 303, MARIAN, V. 220. *Sahna e o rană mare în spinarea calului, provenită din rosătura tarniței (a șelei).* ȘEZ. III, 202, cf. V, 122, VII, 18, I. CR. III, 156. *Cel cu sagna în spate vede musca-n cer,* se spune despre cei pățiți. Cf. ZANNE, P. I, 641. *Ridica-voi șaua și se va vedea zagna.* id. ib. 651. *Cusururile se văd după ce se ridică zovonul, ca sagna din spinare după ce se ridică samarul.* I. GOLESCU, ap. DDRF. ◇ Compus: (Bot.; regional) **sagna-calului** = numele unei plante medicinale neidentificate mai îndeaproape. Cf. BARONZI, I. L. I, 144, PAMFILE, A. R. 94, BUJOREAN, B. L. 391, H III 243. *Te speli în gură cu ceai de tarhon sau sacna-calului și scapi de mirosul care-l dobîndești cînd te spurcă cucul ori pupăza.* PAMFILE, B. 47. ◆ Cicatrice rămasă pe corpul unui animal după marcarea lui cu fierul roșu. Cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Prin nordul Mold. și prin Transilv.) Necaz **(1, 2)**; ceartă. *Nu trăiesc acătare . . . îs cam cu sagnă.* Com. din VLĂSINEȘTI — BOTOȘANI. *Lasă-l că crește el mare și-l mai roade sacna de mai capătă minte.* PAȘCA, GL. 52.

— Pl.: *sagne* și (regional) *săgni.* — Și: (regional) **sácnă, sáhnă, zágnă, záhnă** (DDRF) s. f.

— Din ser. **sadno**, ucr. **садно.**

SAGNÍȘ s. n. v. **sacnasiu.**

SAGÓ s. n. Produs alimentar sub formă de praf alb sau de granule de culoare albă sau roșiatică, care se prepară din fecula măduvei de sagotier sau din amidon de cartofi și care se consumă de obicei fiert în supă sau în lapte. [Plinea] . . . *se face din mai multe feluri de făină, de grîu, de sago, cum și din orez.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 23/25. *A se da copiilor mai timpuriu zamă de pismeți pisați bine . . . sau de sago bine pisat.* VASICI, M. II, 108/6, cf. ALEXI, W., BIANU, D. S., NICA, L. VAM. 216, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D. *Sagu e un produs comestibil.* LTR², cf. DM, DN², DEX.

— Și: **sagú** s. n.

— Din fr. **sagou**, germ. **Sago.**

SAGOTIÉR s. m. Nume dat mai multor specii de palmieri din măduva cărora se extrage sago *(Metroxylon).* Cf. CADE, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ti-er.* — Pl.: *sagotieri.*

— Din fr. **sagoutier.**

SAGRÍU s. m., s. n. **1.** S. m. Specie de măgar alb, care trăiește în nordul Africii. *Grăunțele cele mărunțele carile în chipul sagriului peste piele îi sînt.* CANTEMIR, IST. 208, cf. id. I. I. II, 332.

2. S. n. Piele granulată obținută prin prelucrarea pielii de sagriu **(1)**; p. g e n e r. piele granulată. *Sagriu bun, de 14* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160, cf. ȘIO II$_2$, 101, TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: **(1)** *sagrii* și **(2)** *sagriuri.*

— Din tc. **sağri.**

SAGÚ s. n. v. **sago.**

SAGUDÁȚI s. m. pl. Populație care a locuit în vechime în Macedonia. *Sagudații anume se întîlnesc în Macedonia încă din anul 675.* XENOPOL, I. R. II, 107.

— Etimologia necunoscută.

SÁGUM s. n. Manta scurtă, prinsă pe umăr, pe care o purtau romanii și galii. Cf. DN^3, DEX.

— Pl.: *sagumuri.*

— Din lat. **sagum,** fr. **sagum.**

SAHÁ s. f. Braț vechi al Dunării sau gîrlă veche în delta Dunării, izolate la ambele capete prin împotmolire în perioada apelor mici. *Această imensă baltă este acoperită la suprafață cu stuf... și lasă numai din loc în loc... să apară ochiurile sclipitoare ale luminișurilor de apă cari sînt ghiolurile rotunde și gîrlele sau sahalele lungi și cotite.* ANTIPA, P. 622, cf. LTR^2.

— Pl.: *sahale.*

— Din tc. **saha.**

SAHAGNÍLA s. f. art. (Regional; în l o c. a d v.) Cu **sahagnila** = **a)** în mod silnic, cu forța. Cf. DM. *Tatăl lui Ion Chirvase a luat așa, cu sahagnila, un loc cu casă pe el, de la niște orfani.* PAMFILE, DUȘM. 96; **b)** cu nemiluita, v. n e m i l u i t **(2).** Cf. id. J. II, 164, DM. *El muncește la Brăila Și eu beau cu sahamila.* PAMFILE, C. Ț. 321.

— Și: **sahamíla** s. f. art.

— Etimologia necunoscută.

SAHAIDÁC s. n. v. **săhăidac.**

SAHAIDACÁR s. n. v. **săhăidăcar.**

SAHAMÍLA s. f. art. v. **sahagnila.**

SAHÁN s. n. **1.** (Învechit și regional) Vas metalic de diverse forme și dimensiuni, în care se gătește, se încălzește ori se servește mîncarea. *10 talgiri tij dă plumb, 3 sahani. 1 lighean cu ibric vechi* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *10 sahane de bucate* (a. 1809). URICARIUL, X, 254, cf. XIV, 234. *2 tăvlale mari de dat dulceți... Săhanul... 2 butelce cu oțăt* (a. 1827). IORGA, S. D. XXII, 326, cf. I. GOLESCU, C. *Bucatele era nenumărate feluri... și puse tot în sahane și în castroane tot de aur venetic.* GORJAN, H. II, 108/27, cf. POLIZU. *Tingiri, castroane și sahane.* ALECSANDRI, T. 432, cf. CIHAC, II, 609, LM. *„Poftiți, luați boieri!" — le zise domnul, și fiecare pe rînd turnă cu lingura din sahan.* ODOBESCU, S. I, 79. *Gogoși prăjite în ulei! Sahanul clocotește!* CARAGIALE, M. 163. *Cumătrul mare taie plăcintele... și, puindu-le pe sahane, le împărțește pe la oaspeți.* MARIAN, NA. 235. *După ce s-au sătucat acum de jucat... ia cumătra mare șipul cel cu rachiu, îl pune pe un șahan, umple un pahar și închină.* id. ib. 269, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 307, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG, GOROVEI, GR. 457, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM. *După ce-au ospătat bine, iarăși poronci cuțitelor, sahanelor și furculițelor să se strîngă.* SBIERA, P. 157. *Mese pline de șipuri Cu felurite băuturi, Și sahane cu fripturi.* MARIAN, NU. 179. *Săhanuri ferecate, Talgere poleite.* SEVASTOS, N. 395. *Dar cînd auzi* [baba] *că-i dau fetele trei sahane cu galbeni... își călcă pe inimă.* STĂNCESCU, B. 86. *Ioniță Bîrlădeanu, Care bate cu tufanu Și ia galbini cu sahanu Ca si mai împaci divanu.* VASILIU, Ç. 58. *Ori vreo pungă s-a furat, Ori sahane scumpe s-a spart, Ori fiu de domn s-a tăiat?* PĂSCULESCU, L. P. 235. *Să ne dea și nouă darul, Rachiașul cu paharul Și mîncare cu sahanul.* FOLC. MOLD. II, 726, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI și din DARABANI — DOROHOI, GOROVEI, C. 381, PASCU, C. 109.

2. (Regional) Abajur (Marginea — Rădăuți). ALR II/I MN 142, 3 911/386. *Sahan di bleah ori di marmură.* ib.

— Pl.: *sahane* și (învechit, m.) *sahani.* — Și: (învechit și regional) **săhán** (pl. și *săhanuri*) s. n., (regional) **sahănă** (SCL 1974, 439) s. f.

— Din tc. **sahan.**

SAHANÁ s. f. v. **zalhana.**

SAHÁNĂ s. f. v. **sahan.**

SAHÁR s. n. v. **zahăr.**

SAHARĂRÍE s. f. v. **zahărărie.**

SAHARIÁNĂ s. f. Haină ușoară, de sport, cu mîneci scurte, pentru vreme călduroasă. Cf. DGR.

— Pronunțat: *-ri-a-.* — Pl.: *sahariene.*

— Din fr. **saharienne.**

SAHARICÁLĂ s. f. v. **zaharica.**

SAHARÍN, -Ă adj., s. f. v. **zaharin.**

SAHARISÍ vb. IV v. **zaharisi.**

SAHARISÍRE s. f. v. **zaharisire.**

SAHARISÍT, -Ă adj. v. **zaharisit.**

SAHÁRNIȚĂ s. f. v. **zaharniță.**

SAHARÓS, -OÁSĂ adj. v. **zaharos.**

SAHARÓZĂ s. f. v. **zaharoză.**

SÁHĂN subst. (În dicționarele din trecut) Grăsime. Cf. CIHAC, II, 609, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SAHÉL s. n. sg. Zonă de tranziție între Sahara și savanele Africii subecuatoriale, cu precipitații puține, cu vegetație de savană uscată și de stepă. Cf. DER, M. D. ENC., DEX, DGR.

— Din fr. **sahel.**

SAHÉLBE s. f. v. **sihlă.**

SAHELIÁN, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care aparține primului etaj al pliocenului inferior din nordul Africii, care se referă la acest etaj, care datează din sau este caracteristic pentru acest etaj.

2. Subst. Primul etaj al pliocenului inferior din nordul Africii, reprezentat prin depozite cu faună marină. Cf. LTR^2, DN.

3. Subst. Serie de straturi geologice din sahelian **(2).**

— Pronunțat: *-li-an.* — Pl.: *sahelieni, -e.*

— Din fr. **sahélien.**

SAHÎLĂ s. f. (Prin Mold.) Un fel de plăcintă nedefinită mai de aproape. SCL 1974, 439.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

SÁIINĂ s. f. v. **sagnă.**

SAHNISÍU s. n. v. **sacnasiu.**

SAHNÍȘ s. n. v. **sacnasiu.**

SAHOLNĂ s. f. (Prin Bucov.) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. CHEST. V/15, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ? — Și: **sahotnă** (accentul necunoscut) s. f. Com. din STRAJA —RĂDĂUȚI.

— Etimologia necunoscută.

SAHOTNĂ s. f. v. **saholnă.**

SAHTIÁN s. n. v. **saftian.**

SAI s. n. v. **saia**[3].

SAIÁ[1] s. f. **1.** (Învechit și popular) Ață pentru însăilat. Cf. SĂGHINESCU, V., TDRG, DM, M. D. ENC., DEX.

2. P. ext. Cusătură provizorie, cu împunsături rare; însăilătură, (regional) seilătură, șular **(2).** *Au niște scurteici vătuite cu lînă și trase cu saiele.* ap. CADE, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Am tras o saia.* ALR SN II h 525/605, cf. ALRM SN III h 1 052. ✦ Spec. (Învechit) Cusătură ornamentală cu împunsături rare. *Anterie cu saiale* (a. 1788). IORGA, S. D. VIII, 16.

3. (Prin sud-estul Mold.) Rochie proastă (parcă doar însăilată). Cf. SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *sa-ia.* — Pl.: *saiele* și (învechit) *saiale.* — Și: (regional) **salái** (ALRM SN III h 1 052/705) s. n., **săiá** (ib. h 1 052/531) s. f., **sălái** (SCRIBAN, D.) s. n.

— Etimologia necunoscută. Cf. însăila.

SAIÁ[2] s. f. Construcție improvizată mai ales din nuiele, stuf, pămînt, ori făcută din lemn sau zid, cu sau fără acoperiș, servind ca adăpost pentru oi, vite, unelte, nutreț etc. V. saivan **(2).** *Saiele făcute în pădure, de oi; însă: de lemne proaste* (a. 1802). DOC. EC. 70. *Ne băgară prin colibile lor, care era făcute întocmai ca niște saiele, învălite cu frunze de curmale.* GORJAN, H. II, 43/21, cf. VALIAN, V., LM. *D-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile cu vite.* ODOBESCU, S. I, 126, cf. DDRF. *Sărîră peste saiaua oborului* (a. 1897). ȘIO II$_1$, 307, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, PAMFILE, A. R. 258. *Dăm planul unui adăpost deschis; „saia".* ENC. VET. 540. *La cîmp oile sînt iernate în „saieli", iar ciobanii iernează în „surli".* GR. S. VI, 44, cf. CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI—CAZACU, I. L. R. I, 338, LTR[2], DL. *Înapoia grajdurilor se întindea ograda în care se găseau cotețele de porci și păsări, saiaua oilor.* MIHALE, O. 65, cf. DM, H II 117, 145, 207, 261, VII 389, 422, IX 54, XII 329. *D-aolică, neică frate, Numa balta ne desparte Și-o grădină... Și-o pustie de saia.* ȘEZ. II, 221. *Ardă-le focu de nuiele, N-oi să fac nificai saiele Să bag ormăsaru-n ele.* MAT. FOLK. 224, cf. I. CR. III, 376, VI, 313, VII, 312, CIAUȘANU, V. 13, CHEST. II 429/66, 81, 82, 86, 96, 101, 125, 144, 434/108, V 14/73, 36/6, 73, 39/1, 51, 79, 91, 46/73, ALR I 336, 689, 1 792, ALR SN II h 392, 393, L. ROM. 1962, nr. 1, 103. ✦ P. restr. (Regional) Gard improvizat în jurul adăpostului pentru vite. Cf. RESMERIȚĂ, D. ✦ P. restr. (Prin nord-estul Olt.) Podul grajdului. Cf. LEXIC REG. II, 31.

— Pronunțat: *sa-ia.* — Pl.: *saiele* și (regional) *saieli.* — Și: (regional) **saié** (I. CR. VI, 313, CHEST. II 434/108, V 39/44), **săiá** (I. CR. VII, 312, CHEST. II 429/82, ALR I 1 792/684), **șaiá** (DRAGOMIR, O. M. 48) s. f.

— Din tc. **saye** „umbră; umbrar".

SAIÁ[3] s. f. (Învechit și regional) **1.** Țesătură (subțire) de lînă sau de bumbac. Cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 307, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM. *Mărie, poale de sai, Toată vara te-ntrebai.* HODOȘ, P. P. 53, cf. PĂSCULESCU, L. P. 375.

2. Obiect de îmbrăcăminte confecționat din saia[3] **(1).** Cf. CIHAC, II, 694, DDRF, ȘIO II$_1$, 307, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *Cu saia îmbărată, Cu șalvari de ciorcă lată.* ALECSANDRI, P. P. 105. *Să-mi dai gluga ciobănească Ca să-ți dau saia domnească.* TEODORESCU, P. P. 501. *Ia să-mi dai tu ipingeaua, Io să-ți dau ție saiaua.* id. ib. 506. *Cu saiaș sumes în brîu, Cu murgu trăgînd de frîu.* ALEXICI, L. P. 65. *Iară plimbă-mi-se plimbă, D-ale Iencea Săbiencea, Cu saiaua-nfiptă-n brîu Trăgînd pe murgu de frîu.* MAT. FOLK. 1 060, cf. PĂSCULESCU, L. P. 204, ANT. LIT. POP. I, 349, BALADE, II, 183.

— Pronunțat: *sa-ia.* — Pl.: *saiele.* — Și: (învechit) **seiá** (CIHAC, II, 694) s. f., (regional) **saiáș, sai** s. n.

— Din tc. **saya.**

SAIÁC s. n. (Regional) = **șiac.** Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., H XIV 107.

ȘAIÁȘ s. n. v. **saia**[3].

SAICHIU subst. (Regional) Substanță grasă cu care se alimentează opaițul și candela (Jena — Lugoj). Cf. CHEST. II 362/6.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SAICIÓR s. m. (Regional) Scatiu *(Carduelis spinus)* (Sălcioara — București). Cf. ALR II 6 208/928.

— Pronunțat: *sa-i-.* — Pl.: *saiciori.*

— Etimologia necunoscută.

SAIDACÁR s. m. v. **săhăidăear.**

SAIDĂCE s. n. pl. v. **săhăidac.**

SAIDECÁR s. m. Meșter argintar care broda cu fir odoarele bisericești. *Un studiu curios asupra acelei arte a picturei cu acul sau a cusăturilor religioase... exercitată de breslele seidicarilor și ceaprazarilor.* ODOBESCU, S. I, 347, cf. BARCIANU, ȘIO II$_1$, 307, ALEXI, W., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pl.: *saidecari.* — Și: (învechit) **seidicár, sidecár** (ALEXI, W.), **sidicár** (BARCIANU) s. m.

— Din tc. **sadekâr.**

SAIÉ s. f. v. **saia**[2].

SAIELÚȚĂ[1] s. f. (Regional) Diminutiv al lui saia[2] (Topraisar — Techirghiol). ALRM SN I h 263/987.

— Pronunțat: *sa-ie-.* — Pl.: *saieluțe.*

— **Saiele** (pl. lui *saia*[2]) + suf. *-uță.*

SAIELÚȚĂ[2] s. f. (Regional) Diminutiv al lui saia[3] **(2).** Cf. TDRG. *Peste saieluța ta Pune, maică, rochia mea.* POP., ap. ȘIO II$_1$, 307.

— Pronunțat: *sa-ie-.* — Pl.: *saieluțe.* — Și: **săielúță** s. f. TDRG.

— **Saiele** (pl. lui *saia*[3]) + suf. *-uță.*

SAIEVÁNT s. n. v. **saivan.**

SAIGÉN s. m. v. **saigiu.**

SAIGGÍ vb. IV v. **saigi.**

SAIGGÍE s. f. v. **saigie.**

SAIGGÍT s. n. v. **saigit.**

SAIGGÍU s. m. v. **saigiu.**

SAIGÍ vb. IV. Intranz. (Învechit şi regional) A îndeplini funcţia de saigiu **(1)**; tranz. (folosit şi absol.) a strînge (cu sila) beilicul sau oieritul. Cf. ŞIO II_1, 308, TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM. *Sultanul... firman îi da Ca să haiducească, Ca să saiggească, Haraci să-şi întoarcă.* TEODORESCU, P. P. 671. *Turme Ce găsea Toate Le scria Şi le saiggea.* id. ib. 672.

— Pronunţat: *sa-i-*. — Prez. ind.: *saigesc*. — Şi: **saiggí** vb. IV.

— Derivat regresiv de la **saigiu.**

SAIGÍE s. f. (Învechit) Slujba saigiului **(1)**; faptul de a saigi; saigit. Cf. ŞIO II_1, 308, TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM. *C-acum mi-a venit şi mie Ca să plec în saiggie.* TEODORESCU, P. P. 670.

— Pronunţat: *sa-i-*. — Pl.: *saigii*. — Şi: **saiggie** s. f.

— **Saigiu** + suf. *-ie*.

SAIGÍT s. n. (Învechit) Saigie. Cf. ŞIO II_1, 308. *Ş-acum am venit Pentru saiggit.* TEODORESCU, P. P. 671.

— Pronunţat: *sa-i-*. — Pl.: *saigituri*. — Şi: **saiggít** s. n.

— V. **saigi.**

SAIGÍU s. m. **1.** Slujbaş însărcinat de Poartă cu strîngerea beilicului şi a oieritului din Ţările Române; slujbaş al stăpînirii care numără oile în vederea percepерii beilicului. *Merge în Ţarigrad la casa unui saigiu, anume Fotache* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 151/3. *Să nu îngăduiască pe saigii să le ia oile cu sila şi fără dă tocmeală* (a. 1749). IORGA, S. D. X, 377. *Aşijderea şi pentru saegii vă poruncim... ca, de unde era obicei de daţi dintr-o sută 13 oi..., cine va avea o sută de oi va da la beilic numai 7 oi* (a. 1765). id. ib. X, 392. *Cumpărătoarea oilor prin saigii* (a. 1792). ŞIO II_1, 307. *Saingii ce vor lua asupră treaba strîngerii oilor* (a. 1799). URICARIUL, III, 4/13. *Jăluiesc măriii tale pentru Hristodor sin Costicarestul saigiu, carele stăpîneşte moşiia Breaza* (a. 1801). DOC. EC. 67, cf. 1 054. *Silnica luare a saingiilor* (a. 1827). URICARIUL, VII, 105/27. *Cererea ce prin jalbă... au făcut Hristodor Costandin saigiu... pentru 3 828 scînduri* (a. 1830). DOC. EC. 471, cf. 1 054, ŞIO II_1, 307. *Skarlatos, puternicul saegiu, socrul tînărului domn.* IORGA, L. I, 29, cf. TDRG, SCRIBAN, D., DM.

2. Spec. (Învechit; în forma *saegiu*) Furnizor de vite din ţările române pentru măcelăria împărătească din Constantinopol. *Radu însoară pe fiul său Alexandru cu Ruxandra, fata lui Scarlat saegiul sau furnizorul de vite pentru măcelăria împărătească din Constantinopol.* IORGA, C. I. I, 92; cf. CADE.

3. (Învechit) Persoană care îndeplinea diverse funcţii la grajd(urile domneşti). V. comis, grăjdar. Cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 394, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

4. (Prin Dobr.; la pl.) Flăcăii care, în noaptea din ajunul zilei sfîntului Dumitru, merg din casă în casă (unul îmbrăcat în cadină), jucînd şi cîntînd; p. ext. datină îndeplinită de aceşti flăcăi. Cf. ŞIO II_1, 307. *Prin unele părţi din Dobrogea întîlnim... datina saegiilor.* PAMFILE, S. T. 72, cf. SCRIBAN, D.

— Pronunţat: *sa-i-*. — Pl.: *saigii*. — Şi: **saigéu** (ŞIO II_1, 307), **saiggíu** (DM), **saingíu, saeagíu** (GHEŢIE, R. M.), **saegí** (ŞIO II_1, 307), **saegiu** s. m.

— Din tc. **sayıcı.**

SÁILĂ s. f. (Prin sudul Mold.) Însăilătură. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *saile*.

— Cf. însăila.

SAÍN[1] s. n. (Învechit) Carne de porc. [Calmucul] *mînca... sain.* DIONISIE, C. 183. *Le da* [nemţilor] *sainuri, cărnuri de porc.* id. ib. 222, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sainuri*.

— Cf. lat. suina.

SAÍN[2], **-Ă** adj., s. f. v. **sein.**

SÁINĂ s. f. v. **sanie.**

SAINGÍU s. m. v. **saigiu.**

SAINT-BERNÁRD s. m. Rasă de cîini mari, originară din Elveţia, cu părul lung de culoare albă cu pete roşcate, dresată pentru găsirea persoanelor rătăcite în munţi; cîine din această rasă; bernardin. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *sen-bernar*. — Pl.: *saint-bernarzi*.

— Din fr. **saint-bernard.**

SAINT-SIMONIÁN, -Ă s. m., adj. **1.** S. m. Adept al saint-simonismului. *Slujnicăria este o societate secretă ca a francmasonilor, carbonarilor şi sansimonienilor.* FILIMON, O. I, 371. *Preocuparea fundamentală era... cum ziceau saint-simonienii, exploatarea universului de către om.* RALEA, S. T. I, 176, cf. DN[3].

2. Adj. Care aparţine saint-simonienilor **(1)** sau saint-simonismului, privitor la saint-simonieni sau la saint-simonism, specific saint-simonienilor sau saint-simonismului. Cf. DN[3].

— Scris şi: *sansimonian*. — Pronunţat: *sen-simonian*. — Pl.: *saint-simonieni, -e*.

— Din fr. **saint-simonien.**

SAINT-SIMONÍSM s. n. Doctrină socialist-utopică, care considera că societatea viitoare se va întemeia pe marea industrie planificată, pe participarea la muncă a tuturor membrilor societăţii şi pe repartiţia după muncă, cu păstrarea proprietăţii private şi a claselor sociale, progresul societăţii fiind determinat de ştiinţă şi de raţiunea umană. Cf. DN[3].

— Pronunţat: *sen-simonism*.

— Din fr. **saint-simonisme.**

SAIÓC interj. v. **saitoc.**

SAÍP s. m. (Turcism învechit) Prieten intim, favorit al sultanului. V. musaip. *Îndată ce au văzut pre saipul împăratului, Hadîm-Negru,... nimică alt n-au mai căutat* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. V, 140, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 395, ŞIO II_2, 101.

— Pl.: *saipi*.

— Din tc. **sahip.**

SAITÍN s. n. v. **satin.**

SAITÓC, -OÁCĂ interj., s. n., adj. (Regional) **1.** Interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită mersul săltat şi grăbit. *La moment spurcatu, saitoc! S-aruncă, bîltîbîc! în baltă.* SĂM. III, 664, cf. SCRIBAN, D. *Ei făceau paşii ca oamenii, iar zmeul saitoc-saitoc cu crăcanele lui cît doi şi trei paşi omeneşti.* POPESCU, B. II, 52, cf. COMAN, GL.

2. S. n. Săritură **(I 1)**. *Zburdă acum... roiul de fete şi băieţi, săltînd tot în saitocuri, cu buchete de garofiţe la urechi.* LUNGIANU, CL. 53, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Ce mai saitoace fac lăcustele-alea mari!* UDRESCU, GL.

3. Adj. „Care merge săltînd". SCRIBAN, D. ◆ (Prin sudul Olt.; despre copii) Neastîmpărat **(2)**. Cf. ALR I 1 517/870, 887.

— Pl.: (2) *saitocuri* şi *saitoace*, (3) *saitoci*, *-oace*.
— Şi: **saióc** interj. COMAN, GL.
— Onomatopee.

SAIVÁN s. n. **1.** Cort deschis, mobil, asemănător cu un baldachin, destinat împăratului, domnitorului sau înalţilor demnitari (turci sau români). *Din sus de Tighina pe podiş, despre Nistru, acolo era întins seivanul paşii şi corturile.* N. COSTIN, ap. ŞIO II$_1$, 308. *Şi marsără aşa cu toţii la un loc, ... până la un săivan a paşii, ce era întinsu.* NECULCE, L. 145. *Au descălecat supt saievant de la deal de la ţîrgul boilor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 13/5. *Dacă au descălecat împăratul sub saivan, i-au închinat daruri Duca Vodă.* MUSTE, LET. III, 12/27. *Să iasă întru întîmpinarea domnului la Gălaţi ... Şi saivantul este întins pre malul Dunării.* GHEORGACHI, CER. (1762), 264, cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 308. *În curtea bisericii ... se întind saivane, locuri de coborîre pentru stăpînitor.* IORGA, C. I. I, 172, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Cînd i-au înălţat săivan, oastea a făcut de jur-împrejur golişte.* SADOVEANU, O. XIII, 894, cf. XVII, 154. *La margenea cea mai de sus a silniculuï rîu ... fusese ridicat saivantul, un cort în care aşteptau scaone pentru domn, familia lui şi ... boierii cei mari.* BARBU, PRINC. 251.

2. Adăpost pentru ovine şi, mai rar, pentru vite, integral închis sau numai cu trei pereţi, construit din materiale uşoare şi acoperit cu nuiele, paie, stuf etc.; (regional) colniţă. V. g r a j d, p e r d e a (II 1 a), s a i a^2, ş o p r o n (II). Cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 308, ŞĂINEANU^2, TDRG. *Săivanele sau colniţele ... sînt lungi adăposturi pentru vite, un fel de şoproane lungi ce se învelesc cu paie.* PAMFILE, I. C. 433, cf. id. J. II, 164, CHIRIŢESCU, GR. 254, RESMERIŢĂ, D. *Saivanul era o construcţie mai mare.* VUIA, PĂST. 44. *Oile trebuie ţinute la saivan, adică sub un şopron închis de 3 părţi.* ENC. VET. 535, cf. CADE. *Păstorul şi-a adăpostit în saivanuri şi perdele oile şi vitele.* SADOVEANU, O. XX, 86. *A găsit penele păsărilor, ... mai la deal de săivane.* POPA, V. 23, cf. BUL. FIL. V, 172, SCRIBAN, D. *Se lăsă dincolo de Lişteava spre saivanele oilor.* V. ROM. iulie 1954, 155. *S-au angajat ca la amenajarea saivanului ... să facă mai multe zile de muncă patriotică.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 833, cf. LTR^2. *Anul ăsta ... ne construim şi-un saivan.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 166, cf. REV. CRIT. IV, 290, I. CR. II, 55, CHEST. II 418/44, 429/123, V 36/40, 94, 46/24, ALR I 415/618, 677, 986, 1 792/200, 614, 677, 679, 1 796/744. ✦ (Dobr.) Şură^1 **(1)**. Cf. ALR I 689/679, 690, 1 352/679, 690, 984, 986. ✦ (Prin sud-estul Mold. şi prin sudul Dobr.) Construcţie, încăpere unde se păstrează plugul, căruţa, unelte, obiecte casnice etc. Cf. CHEST. II 434/130, 185. ✦ (Dobr.) Magazie cu pereţi de scînduri sau de trestie pentru adăpostit tutunul pe vreme umedă. Cf. ŞIO II$_1$, 308, ŞĂINEANU^3, RESMERIŢĂ, D., CADE.

— Pronunţat: *sa-i-*. — Pl.: *saivane* şi *saivanuri*. — Şi: (învechit şi popular) **săiván**, (învechit) **saivánt**, **seiván** s. n.
— Din tc. **sayvan**. — **Saivant** < tc. dial. **sayvant**.

SAIVÁNT s. n. v. **saivan**.

SAÎZ-BÁŞ s. m. v. **seiz-başa**.

SAÎZ-BAŞÁ s. m. v. **seiz-başa**.

SÁJĂ s. f. (Mold. şi Transilv.) Funingine; s p e c. chinoroz. Cf. CIHAC, II, 324, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.
— Pl.: *săji*. SCRIBAN, D. — Şi: **sárjă** s. f. SCRIBAN, D.
— Din ucr. **сажа**.

SAL^1 s. n. Plută^1 mare formată din mai multe plute^1 mici alăturate. Cf. SCRIBAN, D., LTR^2, DM, DEX., COM. din TURNU MĂGURELE, ALR I 428/870, ALR II 6 534/791 876, 886, ARVINTE, TERM. 164.
— Pl.: *saluri*. — Şi: **şal** s. n. LTR^2.
— Din tc. **sal**.

SAL^2 subst. v. **sală**^{1}.

SALACETÓL subst. (Farm.) Substanţă obţinută din acetonă şi salicilat de sodiu, care se prezintă sub formă de cristale incolore, solubile în alcool, eter etc. şi care se întrebuinţează în medicină, ca antiseptic; (rar) salicilacetonă. Cf. BIANU, D. S., NICA, L. VAM, 216, LTR^2, DC.
— Şi: **salicilacetól** subst.
— **Sal**[icilat] + **acet**[onă] + suf. *-ol*.

SALACILÁT s. m. v. **salicilat**.

SALACINÁT s. m. v. **salicilat**.

SALACITÁTE s. f. (Franţuzism rar) Pornire, incli nare (irezistibilă) spre plăcerile sexuale. *Simpla lui înfăţişare ne apropie de antichitate, prin masca turmentată şi hilară, ... prin aerul de salacitate ce-i dă urmărirea fictivă a unei nimfe invizibile.* LOVINESCU, C. V, 183.
— Din fr. **salacité**.

SALÁDĂ^1 s. f. Cască adîncă, de metal, cu vizieră scurtă, care făcea parte din armura cavalerilor între secolele al XV-lea şi al XVII-lea. Cf. DN^2.
— Pl.: *salade*.
— Din fr. **salade**.

SALÁDĂ^2 s. f. v. **salată**.

SALADIÉRĂ s. f. v. **salatieră**.

SALÁFIU s. n. v. **sileaf**.

SALÁHII subst. pl. v. **selah**.

SALAHÓR s. m. **I. 1.** Demnitar al Imperiului otoman care avea grijă de grajdurile împărăteşti şi care, uneori, era însărcinat cu instalarea noului domn în ţările române. *Darul lui Osman-Aga, salahorul împărătesc, cînd a venit cu mujdeaua pentru coconul împăratului ce s-a născut* (a. 1693). ŞIO II$_1$, 309. *Cu mare alai, dimpreună cu salahorul cel împărătesc care era orînduit,* [Constantin Vodă Racoviţă] *au intrat în curtea domnească* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 237/9. *Au venit un salahor efendi şi le-au dat de ştire boierilor* (a. 1822). ŞIO II$_1$, 309, cf. ŞĂINEANU, D. U., TDRG, SCRIBAN, D.
2. Boier sau slujbaş din ţările române aflat sub ordinele rahtivanului, care avea grijă de grajdurile curţii domneşti şi însoţea alaiurile cu un fel de baston în mînă. V. c o m i s. *Doi salahori cîte 20 lei unul* (a. 1776). ŞIO II$_1$, 309. *Salahorii toţi călări cu semnele în mînă* (a. 1784). id. ib. *Venea restul alaiului compus din tagmele acestea: ... sacagiii domneşti şi salahorii cu beţele în mîini.* FILIMON, O. I, 303, cf. CIHAC, II, 609, ŞĂINEANU, D. U., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE.
3. Ţăran scutit de dări, pus de domnie la dispoziţia Porţii otomane pentru repararea cetăţilor turceşti, întreţinerea drumurilor şi pentru alte munci grele. *Muntenii amu venise înainte de săpau unii la şanţul cetăţii, alţii căra la lemn; că muntenii adusese şi salahori.* N. COSTIN, ap. ŞIO II$_1$, 309. *Venit-au poroncă de la Poartă la Antohi Vodă să margă să lucredzi la Tighine. Deci îndată s-au rădicat cu toată boierimea şi cu salahori şi s-au dus la Tighine.* NECULCE, L. 182. *Început-au a veni iar grele porunci de la împărăţie, de cară, de boi ..., de salahori* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 343/19, cf. 357/15. *Rînduieli de cară, salahori, cherestea* (a. 1794). IORGA, S. D. VII, 133, cf. VIII, 44.

Au poruncit vodă să meargă turcii cu sarahori . . ., să strice o parte de zidurile mănăstirilor. DIONISIE, C. 176. *Să da . . . cară de rînd să slujască, sarahori, başca etc.* (a. 1821). IORGA, S. N. 177. *Nu se va mai cere de la aceste provinţii lucrători (salahori) pentru zidirea cetăţilor.* AR (1829), 216[1]/51, cf. I. GOLESCU, C., DDRF, ŞIO II$_1$, 309, ŞĂINEANU[2]. *Se cerură salahori şi cară pentru dezgroparea din ruină şi întărirea din nou a cetăţii.* IORGA, C. I. II, 103, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Oştile de uscat umblau . . . avînd în coadă miile de cară cu podvezi de zeherea şi salahori.* SADOVEANU, O. XII, 270, cf. SCRIBAN, D. *Maică, să te duci, tot la domnul Ştefan Vodă; Salaorii ca să-mi cei, Tot cu sape, cu lopeţi.* MAT. FOLK. 148.

II. Muncitor **(I 2)** necalificat, angajat şi plătit cu ziua (v. z i l e r), care lucrează mai ales la construcţii de case, şosele etc.; p. g e n e r. muncitor **(I 2)** (care prestează munci fizice grele); persoană care munceşte din greu, care face partea cea mai neplăcută, mai brută a unei acţiuni, care duce tot greul unei acţiuni. *Făcîndu-se multe răle şi jafuri salahorilor şi cărăuşilor ce se trimit cu plată în slujbele împărăteşti, s-au hotărît, . . . nici un ban să nu le oprească* (a. 1741). URICARIUL, IV, 402/14. *Salahorul de lucru pe zi 40 bani* (a. 1791). ŞIO II$_1$, 309. *Plata salahorilor ce au tăiat cheresteaoa . . . s-au plătit cu bani dă la visterie* (a. 1811). DOC. EC. 92, cf. VALIAN, V. *Fieşcare soţ cisluindu-se pentru plata salahorilor, a transporturilor, a materialelor.* REGUL. ORG. 27/14, cf. POLIZU. *Sînt salahor, muncesc pe trei lei pe zi.* GHICA, C. E. I, 60. *Spoitori şi salahori la ziduri.* id., ap. ŞIO II$_1$, 309. *Din ţigani se recrutau argaţi, văcari, . . . salahori, prăsitori.* SION, P. 67, cf. CIHAC, II, 609, LM. *Pierdeţi ce-avurăţi sacru şi iată-vă priviţi Ca cioclii ce îngroapă, ca salahori plătiţi.* BOLINTINEANU, O. 155. *Trebuie să asude muncitori mulţi cu sapa şi lopata şi salahori cu roaba.* ODOBESCU, S. II, 265. *Se alcătuiesc schelele, se urcă zidarii şi salahorii, se ridică zidurile.* SLAVICI, N. I, 346. *Om cu pămînt . . . să ajungă salahor la cărămidărie.* REV. NOUĂ, I, 32. *Acela care-n schimbul unei munci de salahor de-abia-şi duce viaţa de azi pe mîine.* BACALBAŞA, S. A. II, 33. *A se lăsa în părăsire acest element de căpetenie, este a se face în istorie numai treabă de salahor, foarte meritorie, fiind ea foarte grea.* XENOPOL, I. R. IV, 35, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Îl ademeneşte . . . viaţa porturilor cu salahorii ei încovoiaţi sub poveri.* ANGHEL, PR. 156, cf. TDRG. *Avea groază de dăscălie . . . Mai curînd salahor, decît dascăl.* REBREANU, I. 61. *Oraşu-i plin de salahori.* AL. PHILIPPIDE, A. 65, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Salahorii uzinii se întorceau rînjind spre cuptoare.* KLOPŞTOCK, F. 157, cf. NOM. PROF. 9. *Ascultam . . . pămîntul respirînd adînc, ca un salahor în somn fără vise.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 86. *Păreau mai mult grupuri de şcolari în vacanţă decît salahori.* COCEA, S. I, 76. *Am găsit o bina, unde trebuie douăzeci saraoli.* VISSARION, FL. 37. *Pe schele, salaorul visează-n zare largă.* LESNEA, VERS. 212, cf. DS, SCRIBAN, D. *Poate găsesc salahori, să fac şi casă cum ştiu eu.* CĂLINESCU, E. O. II, 202. *El trimite pe versificatorii timpului să înveţe franţuzeşte din gura salahorilor de la Pont-aux-Foins.* VIANU, L. U. 163, cf. id. P. 168. *Salahorii şi rîndaşii la vite . . . vieţuiau în nişte chiţimii de lut.* G. PETRESCU, A. R. 69. *Era muncitor zidar, salahor care cară var şi cărămidă.* BOGZA, A. Î. 513, cf. id. C. O. 308. *Lucrasem la turnul de apă ca salahor.* STANCU, D. 451. *Nu i se cunoştea nici numele, nici naţia, ci numai biciul îndoit pe spinarea salahorilor.* TUDORAN, P. 49, cf. LTR[2]. *Meşter mic, Ucenic, Salahor, Fără spor.* BANUŞ, P. 84, cf. PREDA, R. 408. *Se auzea sforăitul gros, de salahor, al lui Sabin.* T. POPOVICI, S. 39. *Au mîncat cu salahorii împreună.* BARBU, G. 102. *A lucrat un timp ca salahor.* LĂNCRĂNJAN, C. I. 18, cf. H XVIII 314, ARH. OLT. III, 382, CIAUŞANU, V. 195, NOVACOVICIU, C. B. II, 20. *Poame face, Nu se coace; Cînd a fost la coptul lor, M-a dat maica salahor.* ŞEZ. XXIII, 11, cf. ALR SN VI MN h 1 828/2. *Voi nouăzeci şi nouă de salahori, Unde vă duceţi?* FOLC. MOLD. I, 424. ◇ F i g. *Nu sînt cîntăreţ de stele, Sînt salahorul gîndurilor mele!* V. ROM. ianuarie 1954, 153. ◇ E x p r. (Regional) **A umbla în** (sau **la**) **sărăor** = a lucra degeaba, fără plată. Com. LIUBA, cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 20.

— Pl.: *salahori.* — Şi: (popular) **salaór,** (învechit) **sarahól** (ŞIO II$_1$, 309, TDRG, SCRIBAN, D.), **sarahór, saraól, saraór, serahór** (CIHAC, II, 609), (regional) **sălăhór** (ARH. OLT. III, 382), **sărăhór** (ib.), **sărăór** s. m.

— Din tc. **salahur, serahur.**

SALAHORÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) Care aparţine salahorului **(II),** privitor la salahor, specific salahorului; p. g e n e r. (despre munca prestată de cineva) extrem de greu, care cere mari eforturi (fizice). Cf. I. GOLESCU, C., CIHAC, II, 609, SCRIBAN, D.

— Pl.: *salahoreşti.*

— **Salahor** + suf. *-esc.*

SALAHORÉŞTE adv. Ca salahorii **(II);** p. g e n e r. extrem de greu, cu mari eforturi (fizice); (rar) salahoric. Cf. I. GOLESCU, C.

— **Salahor** + suf. *-eşte.*

SALAHORÍ vb. IV. I n t r a n z. A munci ca (un) salahor **(II);** p. g e n e r. a munci din greu, a t r u d i. *Nu eraţi deprinşi decît să salahoriţi prin tîrguri şi să scurmaţi pămîntul pe la ţară.* GANE, N. I, 189, cf. ŞIO II$_1$, 310, ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Salahorea cît credea el că-i destul pentru mîncarea şi adăpostul ce-l primea.* în SCL 1974, 439, cf. SCRIBAN, D., DM, DEX.

— Prez. ind.: *salahoresc.*

— V. **salahór.**

SALAHÓRIC adv. (Rar) Salahoreşte. *Munceşte . . . salahoric pentru a putea scoate din munţi de minereu inform, şi uneori îndoielnic, bulgărul de artă veritabilă.* T iulie 1968, 93.

— **Salahor** + suf. *-ic.*

SALAHORÍE s. f. **1.** Muncă prestată de salahor **(I 3),** (rar) s a l a h o r i t; stare de salahor **(I 3).** *S-au mai orînduit şi la alte ţinuturi care pentru salahorie.* MUSTE, ap. CADE. *Să nu fie supăraţi a lucra nici la salahorie* (a. 1802). URICARIUL, I, 304. *Armaşul cel mare . . . profita de salahoria lor ca să-şi facă pe ieftin o căscioară.* GHICA, ap. CADE, cf. ŞIO II$_1$, 310.

2. Muncă de salahor **(II);** p. g e n e r. muncă (fizică) grea. *Lucrează lucru de salahorie, cum la curăţitul ocnelor, scoaterea şi aşezarea bolovanilor.* REGUL. ORG. 559/7, cf. CIHAC, II, 609. *Dacă ai şti cum salahoria asta în care petrec . . . mă apasă.* VLAHUŢĂ, O. A. II, 112, cf. ŞIO II$_1$, 310, ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Sînt mulţi care au venit de curînd de la ţară şi fac salahorie.* PAS. L. II, 52, cf. CIAUŞANU, V. 196. *Decît la salahorie, Mai bine cu puica-n vie.* ŞEZ. XXIII, 11.

3. (Învechit, rar) Salahorime. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *salahorii.* — Şi: (popular) **salaorie** (ŞIO II$_1$, 310, CIAUŞANU, V. 196), (regional) **saraolie** (ŞIO II$_1$, 310, TDRG) s. f.

— **Salahor** + suf. *-ie.*

SALAHORÍME s. f. (Rar) Totalitatea salahorilor, mulţime de salahori; (învechit, rar) salahorie **(3).** Cf. I. GOLESCU, C.

— **Salahor** + suf. *-ime.*

SALAHORÍT s. n. (Rar) Salahorie **(1).** *Înălţimea ta . . .* [dispui de] *doi cărămidari, treizăci şi doi liudi pentru salahorit, cari . . . să fie apăraţi de bir* (a. 1823). URICARIUL, V, 66/20, cf. ŞIO II$_1$, 310.

— V. **salahori.**

SALÁI s. n. v. **saia**[1].

SALÁICĂ s. f. (Regional) Seceră (instrument agricol) (Vaşcău). TEAHA, C. N. 262.

— Pl.: *salăici.*

— Etimologia necunoscută.

SALÁM[1] s. n. Produs alimentar, de obicei cu durată mare de conservare, preparat din carne tocată şi condimentată, supus unor tratamente termice şi introdus într-un înveliş (cilindric) din membrane naturale sau artificiale de diferite dimensiuni. V. m e z e l, c î r n a t. *2 funţi cîrnaţi, salami... numai să fie proaspeţi* (a. 1787). IORGA, S. D. VIII, 14. *Zăce solame şi fo trei, patru ocă piezântin* (a. 1800). id. ib. 37, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Tot aici vei găsi... saleami de Bolonia, macaroane de Neapole* (a. 1846). N. A. BOGDAN, C. M. 141, cf. POLIZU. *Se obicinuieşte atît de mult cu mîncările delicate... brînză de Parma, salami de Verona.* FILIMON, O. I, 96. *Limbile, salamurile şi muşchiurile lunecau ca untul pe gîtlejurile lor.* GANE, N. II, 42. *N-aţi ăştia un mezelic, ceva? nitică pastramă... Or salam.* CARAGIALE, O. II, 43. *A tras sertarul şi-a găsit o coajă de pîine şi-o bucăţică de salam.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 263, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Birtaşul le aducea în grabă salamă, slănină, brînză.* AGÎRBICEANU, A. 75, cf. RESMERIŢĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE, BL I, 18. *Copiii înfulecară cu lăcomie sardele, zacuscă, felii de salam.* C. PETRESCU, Î. II, 174. *Program de masă... Măsline, salam, sardele.* BRĂESCU, O. A. I, 33. *Icre negre, ghiudem, salam, masline marinate... şi cataif cu frişcă.* TEODOREANU, M. I, 161, cf. SCRIBAN, D. *Afi luat din lichidări, pe nimic, fabrica de spirt..., fabrică de salam.* ARGHEZI, L. 49. *Vinul e acru, pîinea e piatră, brînza e stricată, salamul e mucegăit.* BOGZA, A. Î. 76. *Nu-i trebuiră decît cîteva clipe ca să recunoască pisica cenuşie care-l însoţise pe scări noaptea trecută, cînd cobora cu salamul.* V. ROM. iulie 1954, 299, cf. LTR[2]. *Un pahar de iaurt murdar şi cu coji de salam uscate.* PREDA, R. 65. *A cumpărat salam şi zahăr, calupi de săpun, drojdie de bere.* BARBU, G. 97. *A coborît să-şi cumpere un sandvici cu salam.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/2, cf. FD III, 197. ◇ (Cu determinări care indică sortimentul) *Salam de Sibiu.* LTR[2]. *Salam rusesc, italian, „Poiana", vînătoresc.* ib. XI, 75.

— Pl.: *salamuri* şi (învechit) *salame,* (m.) *salami.* — Şi: (rar) **salámă** s. f., (regional) **sălăm** (ALR SN IV h 1 125/53) s. n., **sălámie** (ib. h 1 125/53; pl. *sălămi,* ib.) s. f., (învechit, rar) **saleám** s. m., **solám** s. n.

— Din tc. **salam.**

SALÁM[2] subst. v. **selam.**

SALAMAÍC s. n. v. **salamalec.**

SALAMALÉC s. n. Salut după obiceiul oriental, cu mîna dreaptă dusă, pe rînd, la inimă, la gură şi la frunte; p. e x t. (familiar) plecăciune (1), închinăciune, reverenţă (1). *Intrînd în divan cu mare trufie au şezut pe saltea... şi au făcut cu mîna salamalichiul sau herefisma către capigiu.* DIONISIE, C. 188. *Mergînd agalele cu halaiu şi deschizîndu-se poarta cetăţii, după salamalichiu ce i-au făcut, l-au luat agalele.* id. ib. 200, cf. ŞĂINEANU[2]. *Cu reverenţe şi salamalecuri se despart.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 234, cf. TDRG, CADE. *A schimbat cu el un salamalec larg. Gestul său a fost teatral; al turcului reţinut.* SADOVEANU, O. L. 226, cf. SCRIBAN, D. *După felul cum ne-au petrecut pînă la uşă, cum ne-au împachetat... lucrurile şi după salamalecurile lor suplimentare, am înţeles că nu le fusesem antipatici.* RALEA, O. 105. *Se ovri în faţa acestuia, puse un genunchi la pămînt şi făcu de trei ori salamalec.* CAMIL PETRESCU, O. III, 173. *Văzînd că oaspeţii tot aşteptau, le arătă seara, salutîndu-i după obiceiul turcesc, cu salamalecuri.* TUDORAN, P. 196. *Salamalecuri nu ştiam, Nici laude, nici temenele, Nici rîvna... La odă şi epitalam.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 118, 11/3. *În casă că mi-ş intra, Salamanicu eă-ş da, Domnia nu-i mulţumea.* MAT. FOLK. 54. ✦ (Regional; în forma *salamanlîc*) Formulă care însoţeşte salutul mai sus definit. *Şi din gura-aşa-mi zicea: Nu-i zicea salamanlîc, Turcii nu ziceau nimic.* PAMFILE, C. Ţ. 76.

— Pl.: *salamalecuri.* — Şi: (învechit) **salamalîchiu, salamalîc** (SCRIBAN, D.), **salamaíc** (ZEITSCHRIFT, XIX, 395), (regional) **salamanîc, salamanlîc, selamalîc** (CADE, TEODORESCU, P.P. 545) s. n.

— Din tc. **selâmaleyküm** „pacea să fie cu voi!"

SALAMALÍCHIU s. n. v. **salamalec.**

SALAMALÎC s. n. v. **salamalec.**

SALAMÁNDRĂ s. f. **I. 1.** Specie de animal amfibian din ordinul caudatelor, asemănător cu şopîrla, cu picioarele scurte şi îndreptate în lături, cu corpul turtit şi lat, cu pielea de culoare neagră cu pete galbene, cu tegumentul lucios care secretă o substanţă iritantă cu rol protector; (regional) şopîrlă (2) *(Salamandra salamandra).* V. g u ş t e r. *Iaste un fealiu de gadine făcute în chip de şopîrlă..., acealea să cheamă salomândre.* FL. D. (1680), 66[r]/4, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Cocostîrcul... este o pasăre folositoare, curăţind împrejurimea, unde îşi are cuibul, de şerpi, solomîzdre, şoareci.* MARIAN, O. II, 332, cf. id. S. R. II, 207, DDRF, BARCIANU, N. LEON, MED. 105. *Solomîzdră îi un animal din ordinul batracianilor cu coadă, cu pete galbene şi negre pe trup.* ŞEZ. VII, 183, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG. *Ţărancele noastre rîvnesc mai cu seamă armonioasa colorafiune a sulamandrei.* PAMFILE, I. C. 292, cf. RESMERIŢĂ, D. *La animalele cu organizaţia superioară ca... salamandrele, un membru tăiat, nu smuls, se poate reface.* MARINESCU, P. A. 44, cf. CADE, ARH. FOLK. V, 203, SIMIONESCU F. R. 199, SCRIBAN, D. *L-o trimes băbuţa mea să mă păzească de solomîzdre.* V. ROM. februarie 1954, 49. *Azi nu străbate-n grota mea Nici un străin, Doar salamandrele pestriţe vin.* BLAGA, POEZII, 73, cf. DN[2]. *Acum zvicnesc şopîrle pe lespezi, salamandre, Pe unde-n vremi trecură arhonţi, efebi şi sclave.* VULPESCU, P. 146. *Ne vom tolăni ca salamandrele în nisipurile galben-roşcate.* FLACĂRA, 1969, nr. 4, 19, cf. H XII 301, XVII 229, ALR I, 1 185, ALRM SN II h 549, TEAHA, C. N. 270. ◇ (În credinţe şi în superstiţii populare) *La gura iadului... se află fel de fel de balauri, solomîzdre, broaşte.* MARIAN, Î. 460, cf. DDRF. *Duşmanul ce ar voi să te nenorocească cu solomîzdre, caută o asemenea lighioaie, o arde în foc şi cenuşa o pune în rachiu.* ŞEZ. II, 71. *Cînd ies furnici în casă ori solomîzdre în ogradă, va ploua.* ib. VI, 51, cf. 56. *I-a dat duşmanca cenuşă de solomîzdră în rachiu!* SĂM. IV, 808, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG. *Se zice că plouă cînd... solomîzdrele ies în ogradă.* PAMFILE, VĂZD. 103, cf. CADE. *Ansamblu puţin înfricoşător de basm cu gnomi, cu silfe, cu strigoi, cu salamandre.* RALEA, S. T. I, 282. ◇ F i g. *Cad pe gînduri, privind la salamandrele din sobă.* GHICA, S. 341. *Cu ochii fintă la salamandrele flăcărilor.* C. PETRESCU, S. 80. ◇ C o m p u s e: **sălămîzdră-crestată** = specie de batracian de culoare castanie, cu pete, avînd o creastă dinţată de-a lungul spinării *(Molge cristata).* Cf. SIMIONESCU, F. R. 203; **sălămîzdră-cu-dungi** = specie de batracian de culoare măslinie, cu dungi de-a lungul trupului, cu vîrful cozii ascuţit *(Molge vulgaris).* Cf. id. ib.; **sălămîzdră-de-munte** = specie de batracian cu spatele colorat albăstrui-cenuşiu şi cu numeroase pete *(Molge alpestris).* Cf. id. ib. 204; **sălămîzdră-de-apă** = specie de batracian specifică zonelor montane *(Triton montandonii).*

2. (Regional) Şopîrlă (1) *(Lacerta).* Cf. H XII 287, XVIII 74.

3. (Regional) Epitet dat unei capre pestrițe. Cf. PRECUP, P. 25, 56, H IX 42, DENSUSIANU, Ț. H. 83.

4. (Prin nord-estul Transilv.; în forma *șulimandră*) Epitet dat unei femei vioaie, flușturatice, intrigante. Cf. BUGNARIU, N. 48/329.

II. (Rar) Sobă de fier, asemănătoare cu godinul, folosită la încălzit. *În birou, salamandra încinsă strălucea cu ferestrele ei de mică.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 143. *Eu, lîngă calda salamandră, m-așez comod într-un fotoliu.* id. C. M. II, 35.

— Pl.: *salamandre.* — Și: (popular) **sălămîzdră** (LB, DDRF, BARCIANU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SIMIONESCU, F. R. 203, SCRIBAN, D., ALR I 1 185/418, 420, 424, 510, 512, 516, 518, 528, 540, ALRM SN II h 549), **solomîndră** (CONV. LIT. XXIII, 344, ALR I 1 185/9, 30, 76, 156, 772, ALRM SN II h 549), **solomîzdră** s. f., (regional) **salamándru** (POLIZU), **salamástru** (DDRF) s. m., **salamăzdră** (ALEXI, W.), **salamîzdă** (N. LEON, MED. 105, ARH. FOLK. V, 203), **salamîzdră** (ARH. FOLK. V, 203, ALR I 1 185/93, 412, ALRM SN II h 549/95), **salămázdră** (DDRF), **salomăndră, saramîzdă** (ARH. FOLK. V, 203), **sălamăzdră** (ȘEZ. VII, 183), **sălămăndră** (LB), **sălămăzdră** (ib., ȘĂINEANU[2]), **sălămîndră** (LB, ALEXI, W., TDRG, ALR I 1 185/846), **solomándră** (BARCIANU, ALEXI, W.), **solomázdră** (N. LEON, MED. 105), **solomăndră** (LB), **solomézdră** (ALR I 1 185/85; pl. și *solomezdrî*, ib. 1 185/87), **solomîzgă** (ARH. FOLK. V, 203, ALRM SN II h 549/95), **soromîslă** (ALR I 1 185/387), **sulamándră, sulumăzdră** (ib. 1 185/24, ALRM SN II h 549/29), **calamîndră** (DR. IX, 438), **călămîzdră** (ib., ALRM SN II h 549/130), **colomîndră** (H XVII 229), **coromîzlă** (ALRM SN II h 549/551), **foromîzlă** (ib. h 549/53), **holomîzdră** (ALR I 1 185/63, ALRM SN II h 549/325, TEAHA, C. N. 270), **jolomîzdră** (TEAHA, C. N. 270), **șolomăzdră** (ALR I 1 185/24), **șoloméndră** (TDRG), **șolomîzdră** (ALRM SN II h 549), **șolomîndră** (H XVII 229, ALR I 1 185/12, 18, 28, 825, ALRM SN II h 549), **șolomîzdră** (ALR I 1 185/96, 346, 360, ALRM SN II h 549, TEAHA, C. N. 270), **șulimándră** (BUGNARIU, N. 48/329), **zalamîzdră** (ALR I 1 185/266), **zălamîzdră** (ib. 1 185/90), **zălămăzdră** (ib. 1 185/308, ALRM SN II h 549), **zălămîzdră** (ALR I 1 185/80, ALRM SN II h 549, TEAHA, C. N. 270), **zolomîndră** (ALR I 1 185/51, 61, 289), **zolomîzdră** (ib. 1 185/51, 61, 289, ALRM SN II h 549, TEAHA, C. N. 270), **zolomîzlă** (ALR I 1 185/298) s. f.

— Din ngr. σαλαμάνδρα, lat. **salamandra**, fr. **salamandre**, germ. **Salamander**. — Pentru variantele de tipul **solomandră, solomazdră, solomîndră**, cf. s o l o m o n a r și m î n d r ă (v. m î n d r u).

SALAMÁNDRIȚĂ s. f. **I.** Diminutiv al lui s a l a m a n d r ă.

1. Diminutiv al lui s a l a m a n d r ă **(I 1)**; p. g e n e r. salamandră **(I 1)** *(Salamandra salamandra). Hameleonul așa de cu dulce mîncarea sulimendriții văzînd (căci așa se numea jigania aceea), foame în maț e i se scorni.* CANTEMIR, IST. 251, cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, PAMFILE, I. C. 292, GOROVEI, CR. 461, PĂCALĂ, M. R. 31. *O sulimendriță vine dinspre pădure.* LUNGIANU, C. 124, cf. SCRIBAN, D., H IX 457. *Sulumîndrița este un fel de șopîrlă foarte frumos împestrițată.* POP., ap. HEM 855, COM. MARIAN, ALR I 1 185/122, 170, 582, 588, 594, 596, 748, 760, 772, 776, 782, 798, 800, ALRM SN II h 549, UDRESCU, GL. ✧ (În credințe și în superstiții populare, mai ales în descîntece) *E bine să lași să-ți treacă peste mînă șolimîndrița, că te înveți să coși frumos.* PĂCALĂ, M. R. 159, cf. 218. *Sulimîndriță pristiță Într-n os din cheliță.* GRAIUL, I, 292. *Sulemendriță pistriță Intră-n tufuliță.* ib. 293. *Șulimendriță pestriță, cine ți-a adus vestea, să-ți bea veninul.* ȘEZ. XIII, 12. *Sulumendriță pestriță, Peliță de os, Să rămîie coșul sănătos!* CHEST. V/75, cf. ALR I 1 185/548, 764, 768.

2. (Regional; în forma *șilimîndriță*) Cf. s a l a m a n d r ă **(I 2)** (Nucșoara — Cîmpulung). ALR II 6 225/784.

3. (Prin nord-vestul Munt.) Cf. s a l a m a n d r ă **(I 4)**. Cf. UDRESCU, GL.

II. (Prin nord-vestul Munt. și prin nord-estul Olt.) Haină jerpelită, ruptă. Cf. LEXIC REG. II, 32, UDRESCU, GL. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O șulemendriță de cortel.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *salamandrițe.* — Și: (regional) **șilimiéniță** (ALR SN III h 735/531), **solomîzdriță** (ALR I 1 185/582), **suleméndriță, suliméndriță, sulimîndriță, suluméndriță, sulumîndriță, șalumîndriță** (PAMFILE, I. C. 292), **șălămindriță** (ALR I 1 185/584), **șilimîndriță** (ALR II 6 225/784, ALRM SN II h 549/784), **șoliméndriță** (H IX 375; accentuat și *șolimendriță*, ALR I 1 185/770), **șolimîndriță, șoloméndriță** (ib. 1 185/798), **șolomindriță** (BARCIANU), **șolomîndriță** (ALR I 1 185/122, 174, 178, 820, ALRM SN II h 549/812; accentuat și *șolomîndriță*, ALR I 1 185/122, 178, 820), **șoluméndriță** (ib. 1 185/800), **șondroméIniță** (ib. 1 185/954), **șuleméndriță** (TDRG, ALR I 1 185/740, 776, UDRESCU, GL.; accentuat și *șulemendriță*, ALR I 1 185/764, ALRM II h 549/762), **șulimédriță** (ALR I 1 185/170), **șuliméndriță, șulimîndriță** (H IX 457, ALR I 1 185/768; accentuat și *șulimîndriță*, ALR I 1 185/768), **șuliuméndriță** (ȘEZ. XIII, 12, ALR I 1 185/592, 594, 735, 795; accentuat și *șuliumendriță*, ALR I 1 185/735, 740, 768), **șulumándriță** (DDRF), **șulumăndriță** (PAMFILE, I. C. 292, GOROVEI, CR. 461), **șuluméndriță** (ALR I 1 185/588, 786, LEXIC REG. II, 32), **șulumêniță** (ALR I 1 185/748), **șulumîndriță** (ib. 1 185/772) s. f.

— **Salamandră** + suf. *-iță*.

SALAMÁNDRU s. m. v. **salamandră.**

SALAMANGEÁ s. f. v. **șamalagea.**

SALAMANÍC s. n. v. **salamalec.**

SALAMANLÍC s. n. v. **salamalec.**

SALAMÁSTRĂ s. f. **1.** Curea, funie care leagă visla unei bărci de strapazan (SCRIBAN, D.) sau împletitură de parîme care se pune ornamental la bordul unei nave (LTR[2]).

2. (Prin sudul Mold.) Vînă de bou. Cf. SCRIBAN, D. *Lovindu-l cu salamastrele în cap, l-au omorît.* ap. id. ib.

— Pl.: *salamastre.*

— Din tc. **salmastra.**

SALAMÁSTRU s. m. v. **salamandră.**

SALÁMĂ s. f. v. **salam[1].**

SALAMĂZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SALAMÉNT subst. v. **selamet.**

SALAMÉT subst. v. **selamet.**

SALAMÎZDĂ s. f. v. **salamandră.**

SALAMÎZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SALAMLĂC s. n. v. **selamlic.**

SALAMLÍC s. n. v. **selamlic.**

SALAMULÁSTRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SALAMÚRĂ s. f. v. **saramură.**

SALANÁ s. f. (Regional) Livadă frecvent inundată de ape. Com. din TURNU MĂGURELE.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

SALANGÁNĂ s. f. Pasăre asemănătoare cu rîndunica, de culoare brună, cu ciocul și cu picioarele negre, care trăiește în sud-estul Asiei și în Oceania *(Collocalia esculenta)*. Cf. ALEXI, W., ENC. AGR., SCRIBAN, D.
— Pl.: *salangane.*
— Din germ. **Salangane**, fr. **salangane.**

SALAÓR s. m. v. **salahor.**

SALAORÍE s. f. v. **salahorie.**

SALÁR[1] s. n. v. **salariu.**

SALÁR[2], **-Ă** s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte dintr-o populație turcică din nord-estul Chinei. *Salarii sînt semnalați în China chiar din primii ani ai dinastiei Ming.* SCL 1968, 35.
2. Adj. Care aparține salarilor[2] **(1)**, privitor la salari[2]. *Problema clasificării limbii salare a preocupat de timpuriu și continuă să preocupe pe specialiști.* SCL 1968, 35.
— Pl.: *salari, -e.*
— Din rus. **cajap**, fr. **Salar.**

SALARIÁ vb. I. Tranz. (Rar) A salariza. Cf. PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D., DM, DN[2], DEX.
— Pronunțat: *-ri-a.* — Prez. ind.: *salariez.*
— Din fr. **salarier.**

SALARIÁL, -Ă adj. (Învechit, rar) De salariu, relativ la salariu; organizat pe bază de salariu; remunerat cu salariu. *Statul salarial este partea cea mai ponderoasă a organizațiunei de justiție.* BARIȚIU, P. A. III, 238. *De vrea cineva să organizeze justiția, apoi nu o poate organiza fără a defige totdeodată și statul salarial.* id. ib.
— Pronunțat: *-ri-al.* — Pl.: *salariali, -e.*
— Din fr. **salarial.**

SALARIÁRE s. f. v. **salariere.**

SALARIÁT, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Persoană) care, în schimbul unei munci depuse (ca angajat permanent), primește un salariu. V. lefegiu, simbriaș. *O coterie obscură și salariată înadins se mai forță a arăta că românul e dac* (a. 1862). PLR I, 57. *Ion Vodă reuși... fără concursul unei miriade de agenți salariați.* HASDEU, I. V. 46, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Viața de salariat e hărăzită tuturor claselor populare.* PLR II, 159, cf. ȘĂINEANU[2]. *Scapă din mînă conducerea producției și o trece unor funcționari salariați.* PLR II, 298, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Directorii marilor întreprinderi colaborează laolaltă cu salariații lor.* SAHIA, N. 64. *E silit să-și recruteze membrii numai dintre salariații statului.* COCEA, S. I, 80. *Conducea pe vînători... nu ca un salariat obișnuit, ci cu pasiune.* SADOVEANU, O. X, 491, cf. SCRIBAN, D. *Salariații comisiilor de muncă din porturi se pun în disponibilitate.* LEG. EC. PL. 275. *Mi-e peste putință acceptarea... oficianților salariați pentru asemenea sinistră ispravă.* ARGHEZI, B. 9, cf. id. L. 99. *Ținea toi atît de mult la salariații care veneau acolo, ca și la director.* PREDA, I. 6, cf. id. R. 191, DN[2]. *Să prezinte pentru ultima oară lista celor cerute de salariați.* BARBU, G. 155. *Pe dumneata, ca salariat, nu te leagă nimic.* T martie 1965, 51. *9 la sută din salariații rețelei de cercetare activează în domenii capitale.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 903, cf. CINEMA, 1968, nr. 2, XV. *Era salariat la fermă.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 182. *Producția valorică a muncii pe salariat a crescut.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 50, cf. CONTEMP. 1969, nr. 1 183, 10/3. *Personalul de proiectare și ceilalți salariați... sînt pe funcții cu gradații.* SCÎNTEIA, 1970, nr. 8 329. ◇ Fig. *Un om angajat în slujba unui ideal, salariatul unei idei.* T iunie 1968, 80.
2. Adj. (Despre muncă, funcții etc.) Care este plătit cu un (anumit) salariu. *Pensia de serviciu tranzitorie poate fi cumulată cu salariul unei funcții salariate.* BO (1955), 268. *Tata... n-a avut mînă salariată.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 197. *S-au răspîndit relațiile de producție burgheze, exploatarea muncii salariate s-a intensificat.* GÎ 1968, nr. 928, 2/2.
— Pronunțat: *-ri-at.* — Pl.: *salariați, -te.*
— Din fr. **salarié.**

SALÁRIE s. f. v. **salariu.**

SALARIÉRE s. f. (Rar) Acțiunea de a salaria și rezultatul ei; salarizare. Cf. DDRF, ALEXI, W., DN[2], DEX.
— Pronunțat: *-ri-e-.* — Pl.: *salarieri.* — Și: **salariére** s. f. PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W.
— V. **salaria.**

SALÁRIU s. n. Plată[1] **(1)** pe care o primește cineva regulat pentru activitatea depusă undeva (în mod permanent), leafă, (popular) simbrie, (învechit) hac, nafaca **(1 2)**, năiem; (astăzi impropriu) parte a venitului național destinată în socialism consumului individual, care se repartizează oamenilor muncii în raport cu cantitatea, calitatea și importanța social-economică a muncii prestate, retribuție. V. soldă, oncrariu, indemnizație. *Pentru învățătura celor ce au a se găti la dăscălîile cele de prin orașe și de prin sate, cu salarium sau cu plată.* MAIOR, IST. 260/30. *Numai să capăt eu banii miei (simbria, adecă salariumul).* PETROVICI, P. 40/4, cf. DLRU. *Făcu pretenție... a li se mai mări salariul.* SĂULESCU, HR. I, 178/22. *Voi învăța măiestria aceasta, di vor avè trebuință, fără salariu (plată).* CORNEA, E. I, XII/16, cf. CONTRIBUȚII, II, 273, STAMATI, D. *Mașinile au sporit salariul.* GHICA, C. E. I, 68, cf. 302, PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Profesiunile cele mai nesănătoase aduc... muncitorului un salariu comparativamente mai adaus.* HASDEU, I. C. I, 226. *Banii ce se dau muncitorului pentru aceasta se numesc... salariu.* IONESCU-RION, S. 181, cf. ȘEZ. III, 69, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Lupta zilnică și practică pe care o duce astăzi pentru ridicarea salariilor.* în PLR II, 157, cf. ȘĂINEANU[2]. *Aș munci cît șapte pentr-un modest salar.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 72. *Își dădu dimisia din cauza salariului prea mic.* AGÎRBICEANU, A. 543, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *De n-ar fi salariul... ar fi vai de toți.* REBREANU, R. I, 96. *Lucrătorii vor cere fatal o sporire de salarii.* TITULESCU, D. 389. *Să-și primească salariul actorii.* CAMIL PETRESCU, P. 80. *E vorba să ne mărească salariile.* C. PETRESCU, Î. II, 265. *Lucrezi trei-patru luni, fără salar.* id. C. V. 133, cf. 109. *Oricît de mare ar fi salariul slujbașului, cheltuielile... în sarcina celor inspectați cad.* VOICULESCU, P. I, 118, cf. SCRIBAN, D. *Salariul reprezintă partea din produsul social repartizată muncitorilor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 922. *În capitalism, salariul este o formă transformată a valorii.* CONTEMP. 1952, nr. 290, 5/4. *În economia socialistă, salariul este partea produsului social care se pune la dispoziția... oamenilor muncii.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 76. *Am cerut... o compensație în salariu.* ARGHEZI, L. 99, cf. id. B. 148. *Promite angajamente și salarii mari.* CĂLINESCU, C. O. 270, cf. RALEA, S. T. I, 79. *Întîrzierea era pedepsită cu reținerea din salariu.* STANCU, R. A. IV, 392. *Oamenii muncii primesc salarii în funcție de capacitatea lor.*

CONTEMP. 1954, nr. 383, 2/3. *N-ai altă grijă decît să semnezi de primirea salariului.* VINEA, L. I, 43. *Îţi garantez un salar îndoit.* id. ib. 247. *N-o să mai primească salariul dacă nu pune mîna să muncească.* PREDA, R. 27. *Aşa a început lupta pentru pîine, pentru salar.* VINTILĂ, O. 7. *Tata avea salariul mic.* T. POPOVICI, S. 93, cf. DM, DN², gî 1968, nr. 933, 2/7. *Nu primise salariul mai multe luni la rînd.* G. BARBU, A. V. 207. *Vor fi retribuiţi cu salariul corespunzător gradului lor profesional.* SCÎNTEIA, 1970, nr. 8 329, cf. VAIDA, ALR I 454/518, 522, 530, 750, 790, ALR II 5 230/29, 310, ALR SN II h 1 022/130. ◇ *Salariu nominal* v. nominal (2). *Salariu real* v. real² (3). *Salariu social* v. social. *Salariu tarifar* v. tarifar.

— Pl.: *salarii.* — Şi: (popular) **salár,** (învechit) **salárium** s. n., **salárie** (CONTRIBUŢII, II, 120) s. f., (regional) **sălăriu** (ALR SN II h 1 022/130) s. n., **şălărie** (VAIDA) s. f.

— Din lat. **salarium, fr. salaire.**

SALÁRIUM s. n. v. **salariu.**

SALARIZÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică oameni) A plăti cu salariu pentru munca prestată; (rar) a salaria. *Consistoriul meu regulat, compus din asesori destoinici şi bine salarizaţi.* BARIŢIU, P. A. III, 207, cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Va trebui să-l angajăm la fix, fiindcă grofii n-au bani... O să-l salarizăm.* VINEA, L. I, 139, cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 58, DN². *Personalul era alcătuit dintr-un medic primar, salarizat cu 1 000 de lei pe lună.* G. BARBU, A. V. 151, cf. M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *salarizez.*

— Din lat. **salarisare.**

SALARIZÁRE s. f. Acţiunea de a salariza şi rezultatul ei; (rar) salariere. *Salariaţii... vor fi plătiţi după sistemul de salarizare cu ora, cu ziua sau cu luna.* LEG. EC. PL. 283. *Trebuie folosit sistemul de salarizare ca pîrghie în realizarea celor mai arzătoare sarcini.* CONTEMP. 1954, nr. 383, 2/1. *Recrutarea se făcea din rîndurile voastre, cu salarizare la fel de proastă.* PAS. Z. I, 295, cf. DM, DN². *Este necesară o revizuire a îndatoririlor şi a salarizării inspectorilor şcolari.* gî 1968, nr. 930, 3/2. *Pentru personalul de cercetare, noul sistem de salarizare a fost adaptat la specificul acestei activităţi.* SCÎNTEIA, 1970, nr. 8 329, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salarizări.*

— V. **salariza.**

SALÁŞ s. n. v. **sălaş.**

SALAŞÍ vb. IV v. **sălăşi.**

SALÁTĂ s. f. **1.** (Şi în sintagmele *salată verde,* regional, *şalată creaţă,* BORZA, D. 95, *salată necreaţă,* id. ib., *salată cu căpăţînă,* DR. I, 361, LTR², BORZA, D. 95, *şelată căpăţînă,* BORZA, D. 95, *şălată galbenă,* id. ib., ALR SN IV h 1 110/172, *salată mică,* BORZA, D. 95, *salată roşie,* id. ib., *salată de grădină,* TDRG, BORZA, D. 95, *salată mărule,* BORZA, D. 95, *salată de marole,* ALRM SN III h 928/414, *şălată ca limba oii,* BORZA, D. 95, *şelată limba oii,* id. ib., *şălată de iarnă;* id. ib.) Plantă erbacee legumicolă din familia compozeelor, cultivată pentru frunzele sale mari, rotunde, bogate în vitamine şi în săruri minerale, care se consumă în stare verde, lăptucă, (regional) marulă *(Lactuca sativa);* p. gener. plantă asemănătoare cu salata (1), cu frunzele comestibile. Cf. ANON. CAR., COTEANU, PL. 28. *Cere un grădinar „numai pentru sălătruri şi pentru verdeţuri"* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII, 25, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Doreşte săminţuri:... cardama şi alte feluri de săminţii de sălături* (a. 1807). IORGA, S. D. VIII, 43. *Sălată de cea învăluit[ă], dă ciailaltă ce să face ca verzile, gălbinicioasă* (a. 1808). id. ib. 44, cf. LB. *Sugea citeodată capete de peşte, bucăţele mici de carne şi sălată.* AR (1829), 200²/32, cf. VALIAN, V. *În această lună se îngrijeşte gospodina de a sămăna tot felul de sălată.* I. IONESCU, C. 156/23. *Cînd vindea salată... Nu răcnea în piaţă Ca zarzavagii[i].* PR. DRAM. 257, cf. LM. *S-au mai adus... şi nişte sălăţi foarte minunate.* CREANGĂ, O. 91, cf. DDRF, BRANDZA, FL. 317, BARCIANU, GRECESCU, FL. 360, BIANU, D. S. *Rămase rece la toate foile de salată... cu care noul oaspe îl îmbia.* ANGHEL, PR. 42, cf. TDRG, PAMFILE, A. R. 197, DR. I, 361, RESMERIŢĂ, D. *Fac ciorbă de păstăi... sau de salată verde (şălaţe).* PRECUP, P. 17, cf. PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 349. *Mestecau mereu ca broaştele ţestoase cînd le dai la salată verde.* TEODOREANU, M. II, 119. *Toate soiurile de varză, de salată,... bine rînduite şi bine lucrate.* SADOVEANU, O. VI, 476, cf. ENC. AGR., ARH. SOM. IV, 463. *Se spune şi se scrie adesea... saladă.* IORDAN, L. R. A. 41, cf. SCRIBAN, D. *Pe o farfurie se aflau... morcovi fetiţi, varză roşie tocată şi salată verde.* CĂLINESCU, O. I, 177. *Vitaminele şi sărurile minerale se mai pot introduce sub formă de salată.* BELEA, P. A. 251, cf. LTR², BORZA, D. 95. *Începură masa cu o gozbă năpraznică, în care... fărîmase piper, salată, roşii şi brînză moldovenească.* BARBU, G. 75, cf. 254. *Se alege frunza de salată verde şi se opăreşte în apă cu sare.* S. MARIN, C. B. 60. *Vorbeşte... despre salata verde, despre cireşele roşii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 2/5, cf. H IV 176, XVIII 17. *Frunză verde de salată, Să laşi uşa descuiată.* HODOŞ, P. P. 51. *Mi-a trimis o fîr' de dor. Eu i-am trimis înapoi Într-o foaie de salată, Să m-aştepte trei ani fată.* BIBICESCU, P. P. 73. *Frunză verde de şălată, Mîndră-i hora legănată.* T. PAPAHAGI, M. 17, cf. CIAUŞANU, GL. *Frunză verde de salată, de te-aş vedea puică odată.* ŞEZ. XXII, 25, cf. ALR SN IV h 1 110, ALRM SN III h 928, MAT. DIALECT. I, 96, L. ROM. 1960, nr. 2, 21. *Frunză verde de salată, Greu e cu lumea legată.* FOLC. MOLD. II, 593. ◇ *Salată sălbatică* = plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpină înaltă, frunze lungi şi crestate pe margini, care creşte în locuri necultivate şi aride; lăptuci, susai, palma-tîlharului *(Lactuca serriola).* Cf. LM, BARCIANU, PĂCALĂ, M. R. 22, SIMIONESCU, FL. 349, BORZA, D. 95, CHEST. VIII 87/17. ◇ Compuse: (regional) **salata-cîinelui** sau **salată-cîinească** = zgărbunţică *(Lapsana communis).* Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 308, BARCIANU, GRECESCU, FL. 351, TDRG, PANŢU, PL., BORZA, D. 96; (regional) **salata-cîinilor** = sălăţică *(Aposeris foetida).* BORZA, D. 21; (regional) **salată-de-cîmp** = **a)** untişor *(Ranunculus ficaria).* Cf. BRANDZA, FL. 524, BARCIANU, TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 69; **b)** calcea-calului *(Caltha palustris).* ALR SN III h 645; (regional) **salata-cucului** sau **salată-nemţească** (sau **-mică** ori **-sălbatică**) = untişor *(Ranunculus ficaria).* BORZA, D. 69; (regional) **salatele-broaştei** = floare-de-leac *(Ranunculus repens).* id. ib. 145; (regional) **salată-de-iarnă** = **a)** salsifi *(Scorzonera hispanica).* Cf. DDRF, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 358, BORZA, D. 157; **b)** barba-caprei *(Tragopogon dubius major).* Cf. BRANDZA, FL. 311, BARCIANU, TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 170; (regional) **salată-cîinoasă** = tîlhărea *(Mycelis muralis).* BORZA, D. 112; **salata-iepurelui** = plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpină înaltă, cu flori roşii-purpurii sau violete; (regional) crestăţea, tîlhărea, frunza-voinicului, susai-de-pădure *(Prenanthes purpurea).* Cf. LM, BRANDZA, FL. 316, BARCIANU, TDRG, PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 245, ENC. AGR., DM, BORZA, D. 137, M. D. ENC., DEX; (regional) **salată-împărătească** = năfurică *(Artemisia annua).* BORZA, D. 24; (regional) **salata-mielului** = **a)** fetică *(Valerianella locusta).* Cf. LM, DDRF, BRANDZA, FL. 253, DAMÉ, T. 187, BARCIANU, GRECESCU, FL. 286, ŞĂINEANU², TDRG, PANŢU, PL., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 177; **b)** untişor *(Ranunculus ficaria).* BORZA, D. 69; (regional) **salata-porcului** = buruiană-porcească *(Hypochoeris radicata).* Cf. BARCIANU, BOR-

ZA, D. 86; (regional) **şălată-de-baltă** = nufăr **(1 b)** *(Nuphar luteum)*. Cf. ALR II 6 280/53; (regional) **şălata-broaştii** sau **şălatili-broaştii** = calcea calului *(Caltha palustris)*. Cf. ALR SN III h 645; **salată-de-mare** = specie de algă, cu talul asemănător cu o frunză, care trăieşte în apa mărilor *(Ulva)*. *În apa mărilor trăieşte salata-de-mare, al cărui tal lăţit ca o frunză se poate observa aruncat de valuri pe plajă.* BOTANICA, 107. ✦ (Regional; şi în sintagma *salată de endivie*, BORZA, D. 48) Cicoare *(Cichorium endivia)*. id. ib.

2. (Adesea urmat de determinări care arată felul) Preparat culinar făcut din salată **(1)** sau din anumite legume crude, fierte sau coapte, sau, p. g e n e r., din peşte, ouă etc., la care se adaugă sare, untdelemn, oţet sau alte condimente şi care se serveşte ca aperitiv sau ca garnitură. *Învăţătură de a face multe feluri de sălături.* MÎNCĂRILE, 96/5, cf. MAN. GÖTT. 11, I. GOLESCU, C. *O bună salată este . . . cel mai bun ajutor unei mistuiri obosite.* MAN. SĂNĂT. 39/24, cf. POLIZU, LM, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG, PAMFILE, A. R. 197. *A pregătit . . . o salată de ţîri.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 62. *Cu asemenea salată de hribi, ce mai vorbeşti sfinţia-ta de năcazuri?* HOGAŞ, DR. I, 249, cf. RESMERIŢĂ, D. *Şi-i plăcea pînă şi mirosul uşor al salatei de castraveţi.* BASSARABESCU, V. 106, cf. CADE. *Am mîncat în silă o farfurie de salată de vinete.* CAMIL PETRESCU, P. 43. *Mai mănînc̆ă omul o salată, mai bea un şpriţ.* C. PETRESCU, Î. I, 44. *Mai pune o friptură de pui . . ., o salată de ţîri.* BRĂESCU, O. A. I, 33. *Să se uite . . . la farfuria de salată rusească de pe tejgheaua restaurantelor.* TEODOREANU, M. II, 54, cf. I, 203. *Asemenea salată* [de icre] *trebuie cu rînduială făcută . . ., să toarne untdelemn un chior, să picure alămîia un zgîrcit şi să le bată un nebun.* SADOVEANU, O. IX, 443, cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D. *Castraveţii scot capete prin frunză, chemaţi în cete şi mînaţi către găvanul de cristal pentru salată.* ARGHEZI, S. VIII, 76. *Va avea şi salată de castraveţi, indiciu că are şi untdelemn.* CĂLINESCU, C. O. 90. *Salată de andive . . . cu untdelemn şi muştar.* VINEA, L. II, 312, cf. LTR[2]. *Îl servi din farfuria mare, plină de salată de vinete cu roşii şi ceapă tocată.* PREDA, R. 373. *O să le servim la început salată boeuf.* id. ib. 467, cf. 373, DN[2], VULPESCU, P. 80. *La mijloc se aşază o salată de cartofi.* S. MARIN, C. B. 24. *Salata bulgărească este o salată de vară care se prepară din toate zarzavaturile.* id. ib. 32, cf. 23, H II 208, V 268, 375, IX 90, 365, XI 117, CHEST. VIII 11/3. *Salatră dă lăptuci.* ALR SN III h 1 110/876. ✧ E x p r. (Familiar) **A-i face** (cuiva) **o salată** = a certa, a mustra, a ocărî (pe cineva). *Acum să vezi ce salată o să-mi facă!* H. LOVINESCU, T. 248. (Familiar) **A mînca o salată** = a suferi o ceartă, o mustrare, o ocară; a fi zdrobit în bătaie. Cf. HEM 214. (Familiar) **A face** (pe cineva) **salată** = a-i trage (cuiva) o bătaie zdravană. Cf. CV 1949, nr. 1, 3. ✦ (De obicei în sintagma *salată de fructe*) Desert preparat din diferite feluri de fructe tăiate în cuburi mici sau în felii, amestecate cu zahăr şi la care se adaugă rom, coniac, vin alb etc. *În loc de cină, o salată de fructe.* VINEA, L. I, 65. *După anotimp, salata se poate face cu . . . fragi, căpşuni, zmeură, caise.* S. MARIN, C. B. 293.

— Pl.: *salate* şi *sălături*, (popular) *sălăţi*. — Şi: (popular) **saládă**, (învechit şi regional) **sălătă**, (regional) **salătră, sălătră** (BUL. FIL. VII—VIII, 327, BORZA, D. 95, CIAUŞANU, GL., ALR II 4 111/848, ALR SN IV h 1 110/812), **şalátă** (BORZA, D. 95, ALR SN IV h 1 110/365), **şălátă, şălátră** (BORZA, D. 95), **şelátă** (id. ib. 95, GR. S. V, 45, CHEST. VIII 11/3, ALR SN IV h 1 110, L. ROM. 1960, nr. 2, 21), **şelátră** (BORZA, D. 95, H XVIII 17), **şolátră** (ALR SN IV h 1 110/346), (învechit, rar) **insalátă** (MAN. GÖTT. 11) s. f.

— Din ngr. σαλάτα, magh. **soláta**, it. **salata**, germ. **Salat**, fr. **salade**.

SALATIÉRĂ s. f. Vas, castron de porţelan, faianţă, sticlă etc. în care se pregăteşte sau se serveşte salata **(2)**. Cf. VALIAN, V., POLIZU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Îi puseră îndată o masă deosebită, . . . lingură de argint, salatieră.* HOGAŞ, DR. II, 157, cf. RESMERIŢĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE, SCRIBAN, D. *Se întoarse legînd cu graţie în palmă o saladieră.* VINEA, L. II, 312, cf. DM, LTR[2], SFC I, 119, 120. *Se aşază varza în salatieră, iar pe margini se presară hrean ras.* S. MARIN, C. B. 29. ✧ (Sport) *Salatiera de argint* = cupă pusă în joc pentru cîştigătorii finalei competiţiei mondiale de tenis „Cupa Davis". *„Salatiera de argint", de dimensiuni impresionante şi o frumuseţe fascinantă, este adusă pe un podium.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192. *Sportivii români sînt angrenaţi direct în disputa pentru . . . salatiera de argint a familiei Davis.* FLACĂRA, 1970, nr. 20, 21. ✦ Serviciu de masă alcătuit dintr-un suport (de metal) cu sticluţe pentru untdelemn, oţet şi cu borcănaşe pentru sare, piper şi alte condimente (pentru salată **2**). Cf. DM, DEX.

— Pronunţat: *-ti-e-*. — Pl.: *salatiere*. — Şi: (rar) **saladiéră** s. f., (învechit) **salatír** (VALIAN, V., PONTBRIANT, D.) s. n.

— **Salată** + suf. *-ieră*. Cf. ngr. σαλατιέρα.
— **Saladieră** <fr. **saladier**.

SALATÍR s. n. v. **salatieră.**

SALÁTRĂ s. f. v. **salată.**

SALAVÁT s. n. **1.** Rugăciune canonică a musulmanilor, cuprinzînd mărturisirea credinţei că unica divinitate este Alah şi că Mahomed este profetul lui Alah. *Turcii . . . făcură toţi salavat mare şi strigară de trei ori: halila, halila, halila* (sfîrşitul sec. XVII). MAG. IST. V, 26, cf. ŞIO II[1], 310, TDRG, SCRIBAN, D., DM.

2. Obiect pe care era gravată formula religioasă a Islamului şi care era folosit ca talisman. Cf. ŞIO II[1], 310, TDRG, SCRIBAN, D., T. PAPAHAGI, C. L. *Că, inelul de-mi privea, Salavatul cunoştea, Că era de sălavat Şi-i fusese de schimbat, De schimbat la cununat.* TEODORESCU, P. P. 621.

3. (Regional) „Taifas" (Rîmnicu-Vîlcea). Cf. LEXIC REG. II, 31.

— Pl.: *salavaturi*.
— Din tc. **salâvat**.

SĂLĂ[1] s. f. **1.** Încăpere spaţioasă destinată pentru solemnităţi, întruniri, spectacole, întîlniri sportive, expoziţii etc.; p. g e n e r. încăpere, cameră, odaie, de obicei de dimensiuni mari. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Au chiemat împreună pe toţi cetăţenii într-o sală (polată) mare.* ŢICHINDEAL, F. 94/7, cf. CONTRIBUŢII, III, 86. *Indianiilor s-au poroncit ca să între în sal.* CHREST. ROM. 31/3. *Cîteva odăi şi o sală mare, foarte frumos împodobită . . . unde dau baluri sau primesc deosebite persoane.* GOLESCU, Î. 42. *La intrarea în şala cea mare se suia pre scaunul domnesc.* CANTEMIR, S. M. 131/18, cf, DRLU, LB. *A intrat marşalu cu toiagul cel negru în sală.* CR (1831), 119[1]/39. *Curiozitatea îi adusese în grămadă înclt abia îi încăpea sala.* ib. (1832), 137[1]/16. *Se vede o sală împodobită de bal.* HRISOVERGHI, A. 69/3. *Pentru aşezarea muzeului şi a bibliotecii să va zidi o sală mare* (a. 1837). DOC. EC. 662. *Este o sală foarte mare . . . unde se fac examenele.* KOGĂLNICEANU, S. 86. *Bravo-n sală au răsunat.* ASACHI, F. 77/14, cf. VALIAN, V. *Parlamentul să ţine . . . unde amîndouă casile au sale deschilinite.* FM (1839), 203[2]/10. *O duse în sala cea împodobită cu gherlande.* ib. (1842), 154[1]/4, cf. STAMATI, D., PANN, în CONTRIBUŢII, I, 48. *Acea sală servea pentru primiri şi sfaturi.* RUSSO, S. 196, cf. 197. *Conjuraţii încă era în sală cînd a sosit Valerius.* ARISTIA, PLUT. CXX/9, cf. POLIZU. *În salele unde erau ele* [maşinile] *expuse, îmbulzeala era totdeauna . . . mare.* GHICA, C. E. I, 65, cf. II, 570. *În vesele cadrile, în sala luminată, Stam singur şi mîhnit.* ALEXAN-

DRESCU, M. 119. *Se făcuse o mare întrunire în sala spațioasă a otelului de Petersburg.* SION, P. 217. *Locuințele monahilor sînt clădite..., avînd în centru o sală mare, rotundă.* FILIMON, O. I, 308. *Aceste sale sînt ornate numai cu picturi în afresco.* id. ib. II, 154. *Într-o sală-ntinsă, printre căpitani, Stă pe tronu-i Mircea, încărcat de ani.* BOLINTINEANU, O. 36. *Această sală..., loc de ospețe și de danț..., se numea hora.* ODOBESCU, S. I, 127. *În sălele pustie, luminș roșii de torții Rănesc întunecimea ca pete de jeratic.* EMINESCU, O. I, 96, cf. id. P. L. 12. *El se pune... în capul mesei, aținind mereu ochii pe podul afumat al salei.* GANE, N. I, 172. *Treceam dintr-o sală într-alta căutînd să dau de-o ieșire.* CARAGIALE, O. II, 298. *În sălile antice, vasalii se adună Să-și uite de sclavie.* MACEDONSKI, O. I, 257, cf. VLAHUȚĂ, O. A. I, 101. *Față de numărul cel mare de săteni ce văd în sală, îmi veți da voie să mă ocup mai mult de ei.* BACALBAȘA, S. A. II, 40, cf. DDRF. *Într-o sală largă... se făcea repetiția rolurilor.* DEMETRESCU, O. 130. *Singur el, în sala rece a strămoșilor, nepotul Celor ce-or pieri cu totul.* COȘBUC, P. II, 97, cf. BARCIANU. *Se face o mișcare în fundul sălii.* DAVILA, V. V. 177, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *În divan, sala cea mare a judecătilor din fiecare zi, așteaptă turcii.* IORGA, C. I. I, 167. *De prin morminte umbre mari se scoală În șoapte, pe furiș, vin toate-n sală Și țin divan.* IOSIF, P. 24, cf. TDRG. *Cîntau lăutari vestiți și, prin sala mare, romanța... avea răsunet deosebit.* AGÎRBICEANU, S. P. 89. *Intrînd însă în sala cea mare..., o bătrînă călugăriță ne întîmpină.* HOGAȘ, DR. I, 33. *Unele teatre de provincie... închiriau sala.* în PLR II, 399, cf. RESMERIȚĂ, D. *În sala unde grozolana petrecere... pornise să se înfierbinte..., masa noastră avea aerul unui ospăț.* M. I. CARAGIALE, C. 9, cf. CADE. *În sală, publicul pare un sigur om.* LOVINESCU, C. IV, 36. *Iar peste noi, în sala goală, — Barbar, Cînta femeia-aceea.* BACOVIA, O. 32. *Sala va fi în perdele cenușii, iar scena transformată.* CAMIL PETRESCU, P. 186, cf. id. O. I, 216. *Intră în sala unde țăcăneau aparatele de alarmă.* C. PETRESCU, Î. I. 150, cf. II, 227. *În sala... strălucitoare de lumină,... stau pe pereți chipuri de oameni în sumane.* I. BOTEZ, B. I, 26. *Noi toți,... care ne aflăm în această „sală". — Sală, cucoane Ghiță.* SADOVEANU, O. XI, 671, cf. XII, 36, SCRIBAN, D., VIANU, A. P. 315. *Străbăteam o sală cu oglinzi, unde se furișase toată umbra din grădini.* ARGHEZI, S. XII, 70. *Scormonind cu binoclul prin sală... cunoscu pe Alexandrina Burelly.* CĂLINESCU, C. O. 207. *Ne era lehamite de mirosul închis al sălilor și al colecțiilor de tablouri.* BLAGA, H. 115. *Se găsesc în sală mulți oameni ai roșilor, care fac haz... că albii sînt luați peste picior.* PAS, L. I, 278. *E în conferință, în sala cea mare.* VINEA, L. I, 34, cf. II, 306. *Stingerea luminii în sală l-a alarmat.* CONTEMP. 1956, nr. 483, 1/4. *Tensiunea în sală crescuse.* PREDA, R. 58, cf. 371. *Cea mai completă descriere a sălii mari, numită divan, ne-a lăsat-o Dimitrie Cantemir.* STOICESCU, S. D. 19. *Era plină sala și aerul era închis.* V. ROM. noiembrie 1964, 32, cf. 114. *În sală s-a stîrnit iarăși zarvă.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 12, cf. MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 46. *E o tăcere de strană în sală.* GÎ 1968, nr. 928, 1/4. *Nu pledez pentru teatrul cu sălile goale.* T iulie 1968, 6. *Grupul de regie tehnică... va fi așezat în fundul sălii, la nivelul superior al balconului.* ib. septembrie 1968, 14. *Intri în sală cu speranța sfioasă în două ore de relaxare.* CINEMA, 1968, nr. 10, 38, cf. ib. 1969, nr. 6, 12. *Expoziția, deschisă... în sala de la subsolul Ateneului Român, a fost de natură să îndreptățească o așteptare.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 7/3. *Sînt curți nalte și domnești, Iar în curți o sală mare Unde șede la prînzare Mihnea Vodă cel cruntat.* ALECSANDRI, P. P. 201. *S-au dus dintr-o cămară în alta, pînă ce au venit într-o sală foarte mîndră și frumoasă.* SBIERA, P. 148. ◇ (Urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. „de", care indică specificul, destinația sau funcționalitatea încăperii) *Se înșirară jos la scara cea mare care duce la șala divanului.* AR (1829), 75[2]/22. *În șala cavalerilor, craiul vine o dată pe an și acolo dă cavaleriile.* KOGĂLNICEANU, S. 94, cf. POLIZU. *Îi întîlnești pe sălile muzeelor, espozițiunilor.* GHICA, C. E. II, 402. *Sala tronului era împodobită cu o sofa pentru prințul.* FILIMON, O. I, 109. *Altele* [încăperi] *mai întinse și mai luminate erau sălile de adunare.* ODOBESCU, S. I, 127. *Există la oameni sala de bal, jocul, muzica.* EMINESCU, P. L. 81. *Să mărș la-nchisoare! Patru zile sala de poliție!* BACALBAȘA, S. A. I, 40, cf. DDRF. *Să iasă... din sala de conferințe.* SP. POPESCU, M. G. 70. *Dintre alte ziduri... mai amintim sala de gardă cu portice și cu o sală de primire.* XENOPOL, I. R. I, 201, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *Uriașul policandru al cerului își aprinde... luminile, ca într-o nemăsurată sală de danț.* GÎRLEANU, L. 92. *Publicul... s-a grăbit să umple sălile de teatru.* în PLR II, 248. *Era transformată în sală de spectacol împodobită cu ghirlande de brad.* REBREANU, I. 140, cf. V. MOLIN, V. T. 72, RESMERIȚĂ, D. *Doar zidul sălei de gimanstică e mai vesel.* BASSARABESCU, V. 113. *Unii miniștri înadins adună atîția nenorociți în sala de așteptare.* CAMIL PETRESCU, U.N. 68. *Sălile de disecție... îi răpiseră toată feminitatea.* C. PETRESCU, Î. I, 21. *Se jeluiesc între ei ofițerii, posomorîți, adunîndu-se în sala de conferințe.* BRĂESCU, O. A. I, 54. *Ce paradis ar fi dacă... și-ar face... sală de consult.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 52. *Trecură în salele de petrecere.* VISSARION, B. 309. *În sala de ședință, mirosul rău e un solist care-și acordă instrumentul în surdină.* TEODOREANU, M. III, 115. *Domnul trecu în sala diecilor.* SADOVEANU, O. XII, 294. *Sala de probă unde... viitorul generator de electricitate este verificat.* CONTEMP. 1948, nr. 113, 11/1. *Cîte un amator părea să fie delegatul vreunei instituții, în scopul de a achiziționa mobile pentru cantine, săli de lectură.* CĂLINESCU, S. 56. *Este destul... să se anunțe un spectacol... pentru ca sălile de spectacol... să fie luate cu asalt.* VIANU, L. U. 79. *Nu mi-am putut face loc în sala adunării.* BLAGA, H. 232. *O sală imensă de cinematograf.* RALEA, S. T. I, 186. *Grupuri de oameni iau loc pe scaunele din sala de spectacol.* V. ROM. martie 1954, 244. *S-a deschis o anchetă. N-o fi în legătură cu pînza de beton de la sala de sport?* H. LOVINESCU, T. 328. *Parc-ar fi confete, serpentine sfîșiate, într-o sală de bal imensă.* TUDORAN, O. 52. *A intrat în sala aceea de bal.* PREDA, R. 12. *Adăpostul de la subsol... fusese amenajat ca sală de festivități.* T. POPOVICI, S. 313. *Intrară cu toții în sala de consultații.* V. ROM. ianuarie 1965, 79. *Scena: aceeași arcadă gotică, în sala palatului.* T iunie 1968, 4. *Experimentele se fac acasă..., nu însă în sala de concert.* M 1968, nr. 1, 13. *Unele școli noi construite nu au sală de ansamblu coral.* ib. nr. 2, 27. *Iată una dintre micile petreceri pe care mi le oferă... sala de lectură a acestei admirabile biblioteci.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 20/3. ◇ *Sală de arme* sau *sala armelor* = **a)** încăpere (în incinta unui muzeu) în care sînt păstrate armele, trofeele, veșmintele de luptă etc.; **b)** încăpere special amenajată în care se dau lecții de scrimă. Cf. CADE. *Sală de baie* = cameră de baie; baie. *Ar fi trecut în sala de baie... sub grindina... dușului.* CĂLINESCU, O. I, 186. *S-a instalat... într-o cameră la etaj, cu balcon, alcov, salonaș și sală de baie.* VINEA, L. I, 242, cf. 66. *Sală de mîncare* (sau *de mese*, învechit, *de ospețe*) = sufragerie (de obicei într-o școală, într-un spital, într-o unitate militară, într-o întreprindere etc.). *La ușa de intrare a salei de ospețe, Sta un fecior din casă.* HELIADE, O. I, 219. *Ține cuinia și sala de mîncare ferită de verice emanațiune.* MAN. SĂNĂT. 62/8. *Îi întîlnesc... în sala de mîncare.* GHICA, C. E. II, 441, cf. DDRF. *Lăsă pe Mihai... și se repezi în sala de mîncare.* D. ZAMFIRESCU, R. 22. *Pentru salele de mîncare se vor zugrăvi... scene de natură moartă.* IORGA, P. A. II, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Sala de mîncare avea două oglinzi.* C. PETRESCU, Î. I, 92. *Ei plecară în sala de mîncare.* VISSARION, B. 309. *Soldații mai*

stau încă în sala de mese. SAHIA, N. 116. *Lîngă marea sală de mese fusese improvizată o ceainărie.* STANCU, M. I. 91. *O încăpere mare ce servește și de cameră de primire... și de sală de mîncare.* H. LOVINESCU, T. 91. (Neobișnuit) *Sală de moarte* = abator. *Minată lin, cireada se apropia de obloanele sălii de moarte.* ARGHEZI, B. 8. ◇ Expr. **A face sală plină** sau **săli pline** = (despre spectacole) a avea public mult; p. ext. a avea succes. Cf. IORDAN, L. R. A. 263. **A face sală goală** sau **săli goale** = (despre spectacole) a nu avea public; p. ext. a nu avea succes. ✦ Spec. (Adesea urmat de determinările „de clasă" sau „de curs") Încăpere în care se desfășoară procesul de învățămînt pentru elevi (v. clasă), studenți (v. amfiteatru) etc. *Universitatea... sînt sălile, în care școlerii ascult cuvintele dascălilor.* KOGĂLNICEANU, S. 86. *Ca profesor, a făcut foloase foarte mari în mărginitul coprins al sălii sale profesorale.* FM (1839), 59[2]/27. *Fiecare profesor va face eczamen... în sala unde își face cursul.* REGUL. ORG. 406/22. *Ieșiră cu pași repezi din salele de curs.* AGÎRBICEANU, A. 31. *În sală ... răsună... strigătul de taur al directorului.* DAN, U. 251. *Se grăbi să-i arate sălile de clasă.* GALAN, B. I, 233. *Nu te văzusem niciodată decît... în sălile de curs și de laborator.* V. ROM. decembrie 1966, 11. *Va fi... sprijinită și construirea a mai mult de 200 de săli de clasă.* gl 1968, nr. 931, 1/4. *Termenul de dare în funcțiune a sălilor de clasă... era 1 septembrie.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 184. ✦ Totalitatea persoanelor care se află într-o sală[1] **(1)**. *Sub vraja adîncă a melodiei, întreaga sală amuțise.* M. I. CARAGIALE, C. 10. *Era sala cea mai elegantă ce-a pomenit vreodată Teatrul Național. Pînă și la galerie... stăteau posesori de nume respectabile.* REBREANU, R. I, 264. *Privi circular... sala agitată de spasm și surîse.* C. PETRESCU, C. V. 199, cf. id. Î. II, 190. *Vorbea cu o sală de ascultători murdari și rupți.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 31. *Monica aștepta, sala o privea, — o priveau și savanții dascăli.* TEODOREANU, M. III, 74, cf. 139. *El își plimba privirea peste sală, căuta parcă pe cineva.* PREDA, R. 8. *Sala a amuțit deodată.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 11. *Numeroase situații obligau personajele la un dialog direct cu sala.* FLACĂRA, 1969, nr. 4, 28.

2. Încăpere mică (de trecere) în care se intră într-o casă venind de afară; antreu; vestibul; anticameră; tindă. *Să nu mai tremure cei ce vin la răspunsuri, prin săli și prin tinzi.* GOLESCU, Î. 30. *Au intrat în lăcașul ce i s-au orînduit, unde în sala dinafară negustătorimea au avut cinste a-i aduce înainte pîne și sare.* AR (1829), 102[1]/50, cf. I. GOLESCU, C. *Casele răposatului... cu cinci odăi sus și două săli... sînt de vînzare.* CR (1832), 12[2]/37, cf. VALIAN, V. *Căpitane, pe lîngă acei chemați, Mai este cine-n sală?* ALECSANDRI, T. II, 88, cf. DDRF, TDRG, PAMFILE, I. C. 402. *Dar ce se aude? Un dupăit grăbit pe sală.* GÎRLEANU, L. 86, cf. CADE. *El salută o femeie... care îi ieșise înainte, pe o mică sală.* BACOVIA, O. 220. *Porunci să fie atîrnat tabloul chiar în sala de intrare.* C. PETRESCU, Î. I, 144. *Comandantul,... lăsînd ofițerul pe sală, intră în cancelarie.* BRĂESCU, O. A. I, 173. *Puișor adormise, îmbrăcat, în patul din sală.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 45, cf. id. M. D. I, 18, SCRIBAN, D. *Acum i se aude pînă pe sală răsuflarea, parcă geme.* DEMETRIUS, A. 186, cf. LTR[2], DM, DN[2], DEX, H II 89, ALR I 657/516, 584, 588, 590, 610, 684, 695, 704, 740, 808, 865, 932, 661/230, 954. ✦ (Olt. și Munt.) Prispă **(1)**; pridvor **(1)**. Cf. ALR II/I h 234, LEXIC REG. 85. *Și cît a fost vara vară, M-am culcat pe sală afară, Învelită-n folișoară.* UDRESCU, GL.

3. Încăpere (de trecere) lungă și îngustă care face legătura între camerele unei locuințe, instituții etc.; coridor, culoar. *Iese; găsește ușa sălii pe pipăite și coboară în curte.* CARAGIALE, O. I, 24. *Polites... Fuge prin salele lungi și prin largile ganguri.* COȘBUC, AE. 42. *O umbră pe sală nu mai avea astîmpăr.* CONV. LIT. XLIII, 404, cf. CADE. *Îl purtă pe o sală lungă la dreapta..., la stînga.* C. PETRESCU, Î. I, 108. *Intrați pe sală. Odaia din fund, pe dreapta.* BRĂESCU, O. A. I, 6.

— Pl.: *săli* și (astăzi rar) *sale*. — Gen.-dat. și: (astăzi rar) (unei) *sale, salei*. — Și: (învechit și regional) **șálă** s. f., (învechit) **sal** subst.

— Din ngr. σάλ(λ)α, fr. **salle**, germ. **Saal**, it. **salla**.

SÁLĂ[2] s. f. (Mold). Slănină. Cf. BL X, 105.

— Din ucr., rus. **сало**.

SALĂMÁZDRĂ s. f. v. **salamandră**.

SALĂMLĂC s. n. v. **selamlîc**.

SALĂU s. m. (Transilv.) Persoană aflată în trecere, care înnoptează ori stă cîtva timp la cineva sau undeva. Cf. KLEIN, D. 416, LB, CIHAC, II, 524, MÎNDRESCU, UNG. 180, TDRG, DM. *Că de asear' din scăpătat, Greu un salău mi-a picat.* BIBICESCU, P. P. 294. *Știi-va Dumnezeu Sălaș ce o da, Că sălății-s mult.* ALEXICI, L. P. 164. *Oliolio! Salău de cine! Tu vii, să mă-nșeli pe mine!* MAT. FOLK. 1 275. *Asară, cam pă-nsărat, Un sălău m'-o picat... Ala-i Gruia lu Novac.* DENSUSIANU, Ț. H. 184. *O-ntrebat că ce sălăi o lăsat în casă de mas.* ARH. FOLK. I, 191. *Numa de trii zile Greu sălău n'-o picat, Trii buț de vin o golit.* ib. VII, 72. *Am venit să-mi dai un lipideu, Că mi-o picat un salău.* ALRT II 136, cf. MAT. DIALECT. I, 91, TEAHA, C. N. 262. *Noi vă facem și cină... c-așa am sucuit... cu tăț sălăii a facere.* O. BÎRLEA, A. P. II, 479. ✦ (Prin nord-vestul Transilv. Chiriaș. Cf. CABA, SĂL. 100.

— Pl.: *sălăi*. — Și: **sălău** s. m.

— Din magh. **szálló**.

SALBÁI s. m. v. **salvie**.

SALBÁNDĂ s. f. (Geol.) Zonă de contact între un filon și rocile înconjurătoare. Cf. CANTUNIARI, L. M. 140, LTR[2], DL, DM, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salbande*.

— Din fr. **salbande**, germ. **Salband**.

SALBÁTEC, -Ă adj., s. m. și f. v. **sălbatic**.

SÁLBĂ[1] s. f. **1.** (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Podoabă purtată (de femei) la gît sau, rar, pe frunte, alcătuită din unul sau mai multe șiraguri de monede (de aur), pietre prețioase, mărgele etc.; (popular) zgardă. V. colan, colier. *Gazda l-au văzut că are o salbă de aur* (a. 1675). GCR I, 222/13. *Își luasă o fată... și o purta cu sălbi de galbeni.* NECULCE, L. 85. *Cere... o salbă de 30 gălbinași* (a. 1778). IORGA, S. D. XII, 98. *Vrea o salbă de galbeni mari* (a. 1780). id. ib. VIII, 4. *1 zgardă (salbă) de 500 lei* (a. 1783). URICARIUL, XXI, 368. *Scoasă salbile împărătescului Solomon împărat.* ALEXANDRIA (1784), 29[r]/13. *1 400 în galbeni ce sînt în salbă* (a. 1798). IORGA, S. D. XII, 123, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Îmi place romîncuța cu salbă de mărgele.* ARICESCU, A. R. 26/1. *A văzut... risipite salbe și brățare.* ARISTIA, PLUT. 314/10. *Atîrna o salbă de multe șiruri de mărgăritar.* NEGRUZZI, S. I, 145, cf. II, 36, POLIZU. *La gît purta o salbă de bani de argint...*, *monete din diferite țări.* SION, P. 373, cf. PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 95. *Crai-nou!... Să mă lași cu salbă De galbini frumoși, Cu naframă albă Și iminii roși.* ALECSANDRI, P. I, 22, cf. 66, CIHAC, II, 324. *Pace vouă... Mume tinerele cu aure salbe!* BOLINTINEANU, O. 10. *Hurmuzul pămîntului ardea în salba ei de mărgăritare.* EMINESCU, P. L. 53. *Pe cucoș îl purta... cu salbă de aur la gît.* CREANGĂ, P. 70, cf. 291. *La gît avea o salbă... de bani vechi de aur.* ISPIRESCU, U. 316. *Sălbi de aur.* MACEDONSKI, O. I, 10. *Se-nșiră ca o salbă... mîndrețe de sate.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 320. *Să i se vadă..., gîtul rotund, înconjurat*

de o salbă de galbeni. BACALBAŞA, S. A. I, 148. *Şi n-ai fi dat d-ajunsul preţ Al salbei, dînd o ţară.* COŞBUC, B. 41, cf. 90. *Se înşiră lucita adunare, Precum pe-o salbă scumpă se-nşir mărgăritare.* I. NEGRUZZI, S. II, 155. *Salba e făcută... din diferite monete de argint şi de aur.* MARIAN, NU. 296. *Sar în joc ştergare albe, Rîd la soare mii de salbe.* BELDICEANU, P. 56, cf. DDRF, DAMÉ, T. 54, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU [2]. *Juvaere de tot felul: salbe, lanţuri, brăţări.* IORGA, C. I. I, 181. *Minunată şi pierdută salbă de mărgele.* GOGA, POEZII, 53. *Resfiră o salbă, jucînd-o în lumină.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 81. *Mi-am uitat pe masă salba şi năframa.* IOSIF, P. 60, cf. TDRG. *Salbe de bani... poartă fetele şi nevestele.* PAMFILE, I. C. 369. *A schimbat banii pe un galben, ca să-l ducă... în salba unei fete.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 114. *Rotocoale de fum... se-nşiră-n aer, ca o salbă.* GÎRLEANU, N. 65. *Ai fi zis că ai înaintea ochilor o salbă de mărgăritare pe o tavă de smarald.* HOGAŞ, DR. I, 31. *Lanţul... a legat desigur două fibule, el însuşi făcînd o frumoasă salbă pe piept.* PÂRVAN, G. 536, cf. RESMERIŢĂ, D. *Colierele ţărancelor noastre se numesc azi salbe sau mărgele.* DR. IV, 681, cf. CADE. *La gît o salbă şi în jurul capului o coroană din aceleaşi pietre preţioase.* LOVINESCU, C. IV, 129. *S-a rupt salba de la gîtul fetei şi a căzut în apă.* GALACTION, O. 325. *Brazi împodobiţi de ger, Atîrnînd ca nişte salbe Pe grumajii lor de stînci.* TOPÎRCEANU, B. 27. *Ibovnice... plătite cu salbe de aur.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 38. *Zdrenţele... şi sclipirea focoasă a salbelor abia se desluşeau prin întunericul înceţoşat.* TEODOREANU, M. I, 281. *Jăcmăneau gîtul preciştelor de salbe şi lefti.* VOICULESCU, P. I, 198. *Se furaseră... cîteva sălbi cu galbeni, mamudele şi icuşari.* IOVESCU, N. 120, cf. SCRIBAN, D. *O babă s-a apropiat... sunîndu-şi salbele.* SADOVEANU, E. 45. *Îmi voi încinge fruntea, ca idolii, cu laur, Căci vreau să-mi umple poala... cu sălbi de aur.* ARGHEZI, S. V, 24. *Lepădase... salba de aur pe trei rînduri de la gît.* CAMIL PETRESCU, O. I, 76, cf. II, 305. *S-a ivit altă demoazelă... cu trei rînduri de salbe la gît.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Puse... la gît sălbile ei străvechi făcute din bani de aur.* STANCU, Ş. 493, cf. id. D. 73. *Ţi-a-nflorit la gît o salbă.* PARASCHIVESCU, C. Ţ. 121. *Fată cu zestre, cu salbă şi cercei de aur.* TUDORAN, P. 24. *Părea o cioară printre femeile care purtau... salbe de aur şi argint.* T. POPOVICI, SE. 266. *Cumpărase ba o salbă de galbeni,... ba mărgele.* BARBU, G. 118, cf. id. PRINC. 139. *Şi-a scos sălbile De smarald, de aur, de platine.* VULPESCU, P. 40. *Trebuia să-mi fac o salbă de monede.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 23. *De părinţii mei iubită Şi de dînşii potrivită Cu luna, cu stelele, Salba cu mărgelele.* ALECSANDRI, P. P. 230, cf. H I 190, II 14, 223, 295, III 19, X 33. *Frunză verde foi de nalbă, Ce duci, mîndră, pe sub salbă?* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 399. *Plînge tînara copchilă C-o scapat salba din mînă.* ŞEZ. III, 21, cf. VICIU, GL., GRAIUL, I, 42. *S-a dus ş-a vîndut bou şi ş-a făcut salbă.* VÎRCOL, V. 74, cf. GR. BĂN., GIAUŞANU, GL., com. din STRAJA — RĂDĂUŢI, ALR I 1 865/80, 378, 558, 708, 750, 772, 790, 800, 825, 856, 870, 896, 900. *Salbă de gît îi punea, Mamudele-asemenea, C-aşa le-i datoria.* BALADE, I, 410. *Galbeni curgeau... La nepoate salbe făcea.* FOLC. MOLD. I, 298. *Am două fete: Una poartă salbă neagră, Alta poartă salbă albă. Neîncetat se gonesc Şi în veci nu se-ntîlnesc* (Ziua şi noaptea). GOROVEI, C. 138. ◇ Fig. *Această noapte fericită, la gîtul ei cu sălbi de astre, S-a coborît pe flori rozalbe.* MACEDONSKI, O. I, 64. *Vise, foi galbene, tîrzii, Rupte din salba dragostei dintîi.* PĂUN-PINCIO, P. 68. *Se desfac prăpăstii şi-adîncul lor înghite Strălucitoarea salbă a multelor ispite.* GOGA, POEZII, 71, cf. 145. *Ciobanul rumpse salba povestei.* GALACTION, O. 282. *Scuturã din treacăt salbe, Reci podoabe care mint.* TOPÎRCEANU, B. 17. *De orizont s-anină nori în salbe Ca pînze de corăbii iluzorii.* CAZIMIR, L. U. 42. *Li-s frunzile albe Răsfrîngeri de vis, Şi glumele salbe De hohote li-s.* LESNEA, VERS. 69. *Soli ai crustei albe Ce-o să se-aşeze de pe-acum, În dantelării de fine salbe, Pe tufă umedă, pe drum.* I. BARBU, J. S. 12. *Iarna vine albă, Sunînd furfurii din salbă.* ARGHEZI, S. P. 125. [Iarna] *venea cruntă... să mai adauge un ban în salba nevoilor.* V. ROM. februarie 1955, 176. *Firul este tot mai negru şi lacrimile se leagă în salbă.* ISAC, O. 196. *Din stelele scuturate în iarbă, să-ţi înşiri salbă.* VULPESCU, P. 132. *Anicuţa romăncuţa, Luceafărul satului, Salba împăratului.* ALECSANDRI, P. P. 112. ◇ (Prin lărgirea sensului). *Un văcar de sat Catîrului i-a atîrnat Salbă de clopoţei, Numindu-l el îngrijitor Şi înainte mergător.* ALEXANDRESCU, M. 399. *Colacul e frumos împodobit cu diferite flori de cocă, numite sălbi — făcute cu cuţitul.* N. REV. R. IV, nr. 38, 71. *O creangă de măr se împodobeşte cu covrigi şi turte, şi pe deasupra cu aşa-numita salbă: prune coapte, stafide şi boabe de mazăre înşirate pe aţişoare.* PĂCALĂ, M. R. 168. *La gîtul gol o salbă de chipăruşi i-atîrnă.* LESNEA, A. 112. *Na-ţi salba cu florile, Şi-mi lasă tu zilele.* ALECSANDRI, P. P. 36. ◇ (Popular) *Salba dracului* = persoană supărătoare, agasantă, de care nu te poţi debarasa. *Cămeşa e mai aproape decît anteriul, dar nepotul e salba dracului.* NEGRUZZI, S. I, 249. *Nepotul meu e chiar salba dracului.* ALECSANDRI, T. 772, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM. ◇ Expr. (Regional) **A lăsa** (pe cineva) **în salba lui** = a lăsa (pe cineva) aşa cum este, cu proastele lui obiceiuri, (familiar) a lăsa (pe cineva) în banii lui. Cf. ZANNE, P. III, 356. ✦ (Prin sudul Transilv.) Bucată de catifea, împodobită cu cusături de flori şi mărgele, pe care o pun fetele ca podoabă pe cap. Cf. CADE, VICIU, GL. 74.

2. Fig. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Grup (restrîns) de elemente de acelaşi fel înşirate sau aşezate ca o salbă **(1)** şi constituind o unitate. V. mănunchi, buchet. *„Iorgu de la Sadagura", cea întîi verigă a acestei preţioase salbe de bucăţi teatrale.* NEGRUZZI, S. I, 344. *Sînt şi expresiuni neaoşe... care ar luci ca nestemate într-o frumoasă salbă de versuri armonioase.* ODOBESCU, S. III, 86. *Salba de căsuţe albe Se-nsenin-atunci deodată.* GOGA, POEZII, 84. *Pe Olt scînteia o salbă de lumini.* GALACTION, O. 66. *Cei care aveau de purtat multe socoteli... purtau salbele de răboaje într-un săculeţ.* DR. V, 402. *Pornesc pieziş... înscriind astfel, sub lumina soarelui, o nesfîrşită salbă de ochiuri limpezi de apă.* BOGZA, C. O. 382. *Cei unsprezece ani trecuţi constituie o minunată salbă de fapte omeneşti.* CONTEMP. 1955, nr. 463, 3/6. [Casa] *era... înveselită la toate ferestrele cu salbe de pansele.* DEMETRIUS, A. 124. *Această salbă de bălţi şi lacuri au... apa tulbure.* AP 13, cf. VULPESCU, P. 114. *Salba de hidrocentrale de pe marile fluvii generează azi energii.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 214.

3. P. anal. Cută a pielii de pe marginea inferioară a gîtului la bovine şi la unele rase de ovine, constituind adesea un caracter de rasă; fanon. Cf. DAMÉ, T. 32, ŞĂINEANU[2]. *Trunchiul bovideelor are la partea de jos a gîtului o îndoitură de piele numită salbă.* ENC. VET. 369, cf. ENC. AGR. II, 502, DER II, 347, com. din TĂRCĂIŢA — BEIUŞ, ALR I 1 079/616 65, 170, 800, 805, 810, 815, 820, 825, 831, 840, 842, 860, A I 12, 13, 17, 21, 22, 23, 26, 35, III 3. ✦ (Prin vestul Transilv.) Bărbie (la oameni şi la unele animale). Cf. ALRM I/I h 50/308, A I 21. ✦ (Regional) Poliţă [1] **(2 f)** (Dr. Petru Groza). Cf. TEAHA, C. N. 262.

4. Compuse: (Bot.) **salbă-moale** = a) arbust înalt pînă la 6 m, cu frunze opuse, lanceolate sau eliptice, cu flori verzi-gălbui, cu fructele capsule cu patru lobi de culoare roz, care creşte prin păduri, crînguri şi tufişuri; vonicer, (regional) caprifoi, clocuţă, grujarcă, sînger, voinicar, lemn-cîinesc, lemnul-cînelui, parastasul-popii, pomiţă-de-sînger *(Evonymus europaeus).* Cf. COTEANU, PL. 17, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, CIHAC, II, 324, LM, BRANDZA, FL. 207, id. D. 97, BARCIANU, GRECESCU, FL. 150, 741, N. LEON, MED. 62, ŞĂINEANU[2], TDRG, CHIRIŢESCU, GR. 254, ŞEZ. XV, 118, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU.

FL. 56, 176, 225, SCRIBAN, D., LTR[2], PRODAN—BUIA, F. I. 343, DER, BORZA, D. 66; **b)** (şi, regional, în compusul **salbă-mare,** BORZA, D. 66) arbust înalt pînă la 5 m, cu frunze late, opuse, mărunt dinţate, cu flori verzui şi cu fructe capsule roşii cu patru lobi; (regional) verigar, vonicer, lemn-clinesc *(Evonymus latifolius).* Cf. DDRF, DAMÉ, T. 183, GRECESCU, FL. 150, PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 227, SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 66, L. ROM. 1967, 52; **c)** arbust cu ramurile terminate prin cîte un spin, cu flori galbene-verzui şi cu fructe cărnoase, negre, întrebuinţate în medicină pentru proprietăţile lor purgative; verigar, (regional) paţachină **(I a),** crasici, gladiş, porumbel **(II 6),** vonicer, lemnul-clinelui, părul-ciutei, poamaclinelui, spinul-cerbului *(Rhamnus cathartica).* Cf. BRANDZA, FL. 208, BIANU, D. S. 502, TDRG, PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 57, VOICULESCU, L. 274, SCRIBAN, D., BORZA, D. 146; **d)** (regional; şi în compusul **salba-dracului,** DDRF, BARCIANU) cruşin *(Rhamnus frangula).* Cf. CIHAC, II, 324, ŞEZ. XV, 118; **e)** (regional) săpunele (v. s ă p u n e l **II 4)** *(Aster novae-angliae).* Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, 54, BORZA, D. 26; **f)** (regional) liliac *(Syringa vulgaris).* Cf. TEAHA, C. N. 262. *În valea Motrului, salba-moale şi teii cresc amestecaţi cu falnici jugastri.* ODOBESCU, S. I, 147. *Frunză verde salbă-moale, Adus-au un nor în poale Boala cea mai rea din boale !* ALECSANDRI, P. P. 35, cf. H I 18, II 79, IV 83, 93, 115, X 140, XI 325, XII 18, XIV 21. *Foicică salbă-moale, Frăţiorul ăl mai mare, ... Merişor că-i întindea, Spre mîncare i-l dădea.* TEODORESCU, P. P. 440. *Foaie verde salbă-moale, Căpitane Răducane, Coboară din deal devale.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 505. *Foai verdi salbi-moali.* MAT. FOLK. 1 381. *Foaie verde salbă-moale, La Ploieşti, pe strada mare, Trece-un escadron călare.* GEORGESCU-TISTU, B. 72; **salbă-rîioasă** (sau, regional, **-moale**) = arbust înalt de 1—3 m, cu frunze ovale sau alungite, cu flori mici de culoare brună şi cu fructe capsule cu patru lobi, şi care conţine o specie de gutapercă în scoarţa rădăcinilor; lemnrîios, (regional) vonicer, cerceii-babei *(Evonymus verrucosus).* Cf. BRANDZA, D. 97, GRECESCU, FL. 150, 741, LTR[2], DER, BORZA, D. 66; (regional) **salbă-mare** = numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. *Foaie verde salbă-mare ..., Doi băieţi din Valea Mare Au plecat la vînătoare.* ŞEZ. XVII, 59.

5. (Bot.; regional) Gîrbiţă *(Limodorum abortivum).* Cf. RESMERIŢĂ, D., CIAUŞANU, V. 196.

6. (Bot.; regional) Secară *(Secale cereale).* BORZA, D. 158.

7. (Prin sudul Transilv.) Funie cu care se leagă capătul din faţă al prăjinii la carul de fîn. Cf. VICIU, GL., LEXIC REG. 94.

— Pl.: *salbe* şi (popular) *sălbi.* — Şi: (regional) **slálbă** s. f. GR. BĂN.

— Lat. **subalba.**

SÁLBĂ[2] s. f. v. **sihlă.**

SÁLBĂ[3] s. f. v. **solbă.**

SÁLBĂD, -Ă adj. v. **searbăd[1].**

SÁLBED, -Ă adj. v. **searbăd[1].**

SÁLBIE s. f. v. **salvie.**

SÁLCĂ[1] s. f. (Transilv.) Aşchie, ţandără. Cf. ALR II/I h 93/325, A I 12, LEXIC REG. 10.

— Pl.: *salce.*

— Din magh. **szálka.**

SÁLCĂ[2] s. f. v. **salcie[1].**

SÁLCE[1] s. f. **1.** (Şi, regional, în sintagmele *salce mare,* BORZA, D. 161, *sălce părită,* id. ib.) Numele mai multor plante erbacee perene din familia liliaceelor, originare din Mexic şi din America de Sud *(Smilax medica, officinalis* şi *sarsaparilla);* p. r e s t r. rădăcina acestor plante, cu gust amărui-acrişor, întrebuinţată în medicină ca sudorific, depurativ etc.; (livresc) sarsaparilă, (rar) saparină[1]. Cf. COTEANU, PL. 32, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 524. *Negustor de ... salcie, fumuri şi alte otrăvuri.* CREANGĂ, P. 112, cf. id. GL. *Bolnavilor de cel perit, ... li se dă salce.* ŞEZ. I, 16. *Salcea aceasta ... se aduce din ţări depărtate şi se vinde pe la dughenile vechi.* ib. IV, 182, cf. BARCIANU, N. LEON, MED. 63, ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S. 646. *Salcia ..., întrebuinţată ca ceai.* ŞEZ. XIV. 138, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Nu lipsea ... dintr-o băcălie ... salcea.* N. A. BOGDAN, C. M. 183, cf. DR. IV, 393, PANŢU, PL., CADE, VOICULESCU, L. 11, BUJOREAN, B. L. 392, SCRIBAN, D., BORZA, D. 161. ◇ (Popular) *Salce mare* (sau *păzită)* = leac preparat din salce[1] **(1)** fiartă mult în apă şi apoi turnată într-un vas cu rachiu (sau vin), scoasă din rachiu, uscată, pisată şi cernută. *Salce fiartă se cheamă păzită.* CREANGĂ, GL., cf. ŞEZ. IV, 182. *După modul cum se prepară ... se deosebeşte salce mare sau salce păzită ... şi salce mică sau umblătoare. Salcea păzită ... se dă ... celor cu boale lumeşti, reumatism, sînge stricat şi orice alte bube.* N. LEON, MED. 63. (Popular) *Salce mică* (sau *purtătoare, umblătoare*) = leac preparat din salce[1] **(1)** nefiartă, ţinută în rachiu, la căldură, cu zahăr candel, stafide, roşcove etc. *Salce ... care se ia nefiartă, se cheamă îmblătoare.* CREANGĂ, GL. *Salce purtătoare sau umblătoare ... o beau cei slabi.* ŞEZ. IV, 182, cf. N. LEON, MED. 63. ◇ E x p r. (Regional) **A se pune la salce** = a urma un tratament cu salce[1] (păzită). *El a făcut greşeala să se puie la salce la o ... doftoroaie.* I. CR. II, 314. (Regional) **A intra în** (sau **a ieşi din) salce** = a începe (sau a termina) un tratament cu ceaiuri de salce[1] **(1).** Cf. TDRG.

2. (Regional; în forma *sarcie)* Iederă *(Hedera helix)* (Vidacut — Cristuru Secuiesc). Cf. BORZA, D. 81.

— Şi: (regional) **sálcie, sárce** (COTEANU, PL. 32 LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 524, BARCIANU ŞĂINEANU[2], BIANU, D. S. 646, TDRG, PANŢU, PL., CADE BORZA, D. 161), **sárcie** (DR. IV, 393, BORZA, D. 81) s. f.

— Din germ. **Salsa,** fr. **salse** (prin apropiere de *salcie[1]).*

SÁLCE[2] s. f. v. **salcie[1].**

SÁLCE[3] s. f. v. **salţă[1].**

SALCEÁG s. n. v. **saceac.**

SALCHÍM s. m. v. **salcîm.**

SALCICÓRN s. m. (În dicţionarele din trecut) Sărăcică **(5)** *(Salsola kali).* Cf. POLIZU, PONTBRIANT D., LM, GHEŢIE, R. M. 391, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *salcicorni.*

— Cf. s a l i c o r n.

SÁLCIE[1] s. f. **1.** Numele mai multor arbori din familia salicaceelor, cu ramuri lungi, subţiri şi mlădioase, cu frunze lanceolate, cu flori galbene-verzui, dispuse în amenţi, şi care cresc, de obicei, pe lîngă ape: **a)** (şi în sintagmele *salcie pletoasă,* DDRF, BRANDZA, FL. 167, BARCIANU, GRECESCU, FL. 531, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 385, 387, 390, BUJOREAN, B. L. 392, SCRIBAN, D., BORZA, D. 153, L. ROM. 1967, 52, ALRM SN I h 411, A I 13, 21, *salcie plîngătoare,* TDRG, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, DS, SCRIBAN, D., BORZA, D. 153, L. ROM. 1967, 52, ALRM SN I h 411/876, A III 6, regional, *salcie jalnică,* POLIZU, GRECESCU, FL. 531, TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 153, ALRM SN I h 411, A II 6, 8, *salcie moartă,* TDRG, PANŢU, PL., CADE, BORZA, D. 153, *salce plecată,* BORZA, D. 153, *salcă plecată,* ALRM SN I h 411/102, *salce mlăjoasă,* BORZA, D.

153, *salcie albă*, ALRM SN I h 411/812, *salcie bătrînă*, ib. h 411/192, *salcie poloasă*, ib. h 411/682, *salcie răchitoasă*, ib. h 411/172, *salcă amărîtă*, ib. h 411/64, *salcă aplecată*, A III 16, *salcă bîtoasă*, ALRM SN I h 411/47, *salcă care plînge*, ib. h 411/250, *salcă domnească*, A III 18, *salcă sălbatică*, ALRM SN I h 411/2, *salcă supărată*, ib. h 411) arbore cu ramuri foarte lungi, subțiri și flexibile, care sînt aplecate în jos; (regional) lozie, răchită **(1 f)**, răchițică **(1)**, sălcuță **(1)** *(Salix babylonica)*. Cf. FLORA R. P. R. I, 289, PRODAN—BUIA, F. I. 115, BORZA, D. 153, ALRM SN I h 411; **b)** (și, regional, în sintagmele *salcie albă*, POLIZU, BRANDZA, FL. 165, id. D. 383, GRECESCU, FL. 531, BORZA, D. 153, *salcie alburie*, GRECESCU, FL. 531, BIANU, D. S., PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 225, 247, 255) mic arbore cu ramurile erecte și flexibile, cu lemn ușor, moale, a cărui scoarță conține salicilina, folosită în medicină, iar frunzele tanin, utilizat la tăbăcitul pielor; (regional) lozie, răchită **(1 d)**, sălcuță **(1)** *(Salix alba)*. Cf. POLIZU, BRANDZA, FL. 165, id. D. 383, BARCIANU, BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., CADE, DS, BUJOREAN, B. L. 392, FLORA, R.P.R. I, 286, PRODAN—BUIA, F. I. 115, BORZA, D. 153, D. MED.; **c)** (și, rar, în sintagmele *salcie de munte*, BARCIANU, ALEXI, W., *salcie pentandră*, BRANDZA, FL. 164) arbore înalt pînă la 12 m, cu scoarța brună închisă, cu frunzele fin și dens dințate, mirositoare și lucioase, cu florile galbene-verzui și cu fructul capsulă ovală-lanceolată *(Salix pentandra)*. Cf. BRANDZA, FL. 164, BARCIANU, GRECESCU, FL. 530, ALEXI, W., PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 392, FLORA R. P. R. I, 282, PRODAN—BUIA, F. I. 115, BORZA, D. 154; **d)** (și, rar, în sintagma *salcie triandră*, BRANDZA, FL. 165) arbust cu ramurile lungi, subțiri și flexibile, cu frunzele lanceolate sau oblonge, ascuțite și dințate, de culoare verde închis, lucioase pe partea superioară, cu florile galbene-verzui și cu fructul capsulă *(Salix triandra)*. Cf. BRANDZA, FL. 165, GRECESCU, FL. 530, PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 225, BUJOREAN, B. L. 392, FLORA R.P.R. I, 285, PRODAN—BUIA, F. I. 115, BORZA, D. 154; **e)** (regional; și în sintagmele *salcie căprească*, BRANDZA, FL. 166, DS, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 153, L. ROM. 1967, 52, *salcie moale*, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, 623, BORZA, D. 153, *salce crestată*, BORZA, D. 153, *salcie de munte*, id. ib.) iov *(Salix capraea)*. Cf. POLIZU, BRANDZA, FL. 166, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DS, BUJOREAN, B. L. 392, FLORA, R.P.R. I, 304, PRODAN—BUIA, F. I. 117, BORZA, D. 153; **f)** (regional; și în sintagmele *salcie fragedă*, POLIZU, DDRF, BRANDZA, FL. 164, BARCIANU, ALEXI, W., PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 225, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 153, *salcie plesnitoare*, BORZA, D. 153) răchită **(1 a)** *(Salix fragilis)*. Cf. GRECESCU, FL. 530, N. LEON, MED. 63, FLORA, R.P.R. I, 285, PRODAN—BUIA, F. I. 115, BORZA, D. 153; **g)** (regional; și în sintagmele *salcie roșie*, POLIZU, BARCIANU, GRECESCU, FL. 531, BORZA, D. 154, *salcie purpurie*, BRANDZA, FL. 165, SIMIONESCU, FL. 255, *salce neagră*, BORZA, D. 154) răchită roșie, v. răchită **(1 c)** *(Salix purpurea)*. Cf. POLIZU, BRANDZA, FL. 165, BARCIANU, GRECESCU, FL. 531, PANȚU, PL., FLORA R.P.R. I, 290, PRODAN—BUIA, F. I. 116, BORZA, D. 154; **h)** (regional; și în sintagmele *salce vînjoasă*, BRANDZA, FL. 165, *salcie de mlaje*, SIMIONESCU, FL. 255, *salcie roșie*, BORZA, D. 154, *salcie americană*, id. ib., A III 2) mlajă **(1 a)** *(Salix viminalis)*. Cf. FLORA R. P. R. I, 298, PRODAN—BUIA, F. I. 116, BORZA, D. 154; **i)** (regional; și în sintagma *salcie albicioasă*, BRANDZA, FL. 166) mlajă **(1 b)** *(Salix incana)*. Cf. FLORA R. P. R. I, 298, PRODAN—BUIA, F. I. 118; **j)** (și, regional, în sintagma *salce aurită*, BRANDZA, FL. 166) arbore cu frunze foarte subțiri și lungi, de culoare verde închis și cu nervuri foarte pronunțate *(Salix aurita)*. Cf. GRECESCU, FL. 532, FLORA R.P.R. I, 307, PRODAN—BUIA, F. I. 116; **k)** (regional; și în sintagmele *salcie cenușie*, BRANDZA, FL. 166, *salcie sălbatică*, BORZA, D. 153) zălog *(Salix cinerea)*. PRODAN—BUIA, F. I. 116; **l)** (regional) *Salix rubens*. BORZA, D. 154; **m)** (regional) *Salix rubra*. id. ib.; **n)** (regional) iov *(Salix silesiaca)*. PRODAN—BUIA, F. I. 117. *În salce (sălci) pre mijloc de ea spîndzurămu organele noastre.* PSALT. 285. *Și-l goni pre la o salce.* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 287/4. *Și bucine ferecate Lăsăm prin sălcii aninate.* DOSOFTEI, PS. 463/8, cf. ANON. CAR., GCR I, 357/7. *Pre pușcașii ungurești și nemțești i-au ascuns prin sălcii.* ȘINCAI, HR. II, 211/25. *Împlîntîndu-se, ca selcile, mai anevoie se prind.* ECONOMIA, 210/7, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Salca văzînd pre spine... l-au întrebat.* ȚICHINDEAL, F. 441/3. *Sălci și alți copaci era pe malul pîrîului.* BELDIMAN, N. P. II, 65, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Să află 5 sălcii, ce să muncesc triste, cu ramurile în jos lăsate.* FM (1838), 74/2, cf. VALIAN, V. *Alte 20 fălci luncă de sălci..., din care se alcătuiește acest loc* (a. 1840). URICARIUL, XIII, 377. *Parcul meu se compune de... cîțiva tei, ulmi și salcii.* NEGRUZZI, S. I, 96, cf. 192, POLIZU. *Cîteva sălcii... au luptat sute de ani în contra insalubrității.* GHICA, C. E. II, 319. *Niște pomi și niște vii, Niște sălcii semănate, ici și colo, pe cîmpii.* ALEXANDRESCU, M. 261. *Ne opriserăm... sub o salcie mare și pletoasă.* SION, P. 257, cf. BARONZI, L. 144. *O grădină frumoasă înconjurată de... sălcii mlădioase.* F (1871), 566. *Vîntul... Sălcii sfinte mișcă a lor frunză.* EMINESCU, O. IV, 94. *Apa* [curge] *sub ulmi și sub sălcii.* MACEDONSKI, O. I, 225. *Zăvoaiele de sălcii prind iarăși să îmbrace malurile.* VLAHUȚĂ, R. P. 19. *Să se bage în scaldă viorele albe și coajă de salcă.* MARIAN, NA. 113, cf. id. Î. 437, DDRF. *Se pierd departe, de-a lungul sălciilor verzui și mirositoare.* PĂUN-PINCIO, P. 98, cf. PHILIPPIDE, P. 180, DAMÉ, T. 183, BARCIANU. *Putregaiul de salcie amestecat cu tărîțe de grîu se pune la gît pentru gîlci.* N. LEON, MED. 63, cf. ALEXI, W. *Șuierul vîntului se auzea... în sălciile de pe mal.* DUNĂREANU, CH. 97, cf. ȘĂINEANU[2]. *Nu se ivea nimic decît... uriașa pădure de sălcii.* IORGA, P. A. II, 212. *Subt adumbriri de sălcii despletite Mă-ndrumă azi cea mai din urmă vrere.* GOGA, POEZII, 126. *Vei căuta... să revezi salcia ce te-a umbrit.* ANGHEL, PR. 14. *Poposeau sub sălciile care împrejmuiau moara.* ANGHEL—IOSIF, ap. TDRG. *Își afumă oile cu untură de oi în care se află... frunze de salcie cu mițișoare.* PAMFILE, DUȘM. 268. *Salcia și-a plecat vîrful Și s-a făcut punte.* id. S. T. 24, cf. PAMFILE—LUPESCU, CROM. 33, 182. *De-o parte și de alta a drumului sînt sălcii... în care cîntă privighetorile.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 207. *Hudița, străjuită... de sălcii, se înfunda.* AGÎRBICEANU, S. 352, cf. id. A. 143, ȘEZ. XV, 111. *În lungul cîmpiei... se înalță doar un singur pîlc de sălcii.* GÎRLEANU, L. 94. *Umbra tainică a luncilor tinere de sălcii și arini.* HOGAȘ, M. N. 58, cf. PASCU, S. 247, RESMERIȚĂ, D. *Tăia... un fluier într-o ramură de salcie.* BASSARABESCU, V. 26, cf. CADE. *Trecea acum pe subt o luncă deasă de sălcii bătrîne.* MIRONESCU, S. 105. *Am rămas să-mi plimb scheletul Pe sub sălciile ude.* MINULESCU, VERS. 28, cf. 41. *Sălciile dăduseră canafuri cenușii și moi.* C. PETRESCU, Î. II, 174. *Gîrlița... se duce la vale șopotind pe sub perdele de sălcii și tei.* I. BOTEZ, B. I, 26, cf. 65. *Urcat pe un trunchi de salcie bătrînă... îi turna în cap... apă.* BRĂESCU, O. A. I, 81. *Lîngă podul acesta știam o salcie bătrînă, despletită în apă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 43. *Ne-am întins la rădăcina unei sălcii.* COCEA, S. I, 7. *Sălciile stau pe maluri pieptănîndu-și părul ud.* LESNEA, VERS. 135. *Mina Olguței izbucni dușmănos, arătînd... un ciot de salcie săltată deasupra apei.* TEODOBEANU, M. I, 185, cf. VOICULESCU, L. 244. *Ici-colo, prăie pe sub sălcii încremenite în mîhnirea singurătăților.* SADOVEANU, O. XVIII, 28, cf. XII, 69. *O boare umedă... pipăia șovăitor frunzele sălciilor.* BART, S. M. 80, cf. SCRIBAN, D., BL XV, 91, DR. XI, 63, 64. *Materialul cel mai apropiat de mătură și papură e răchita, de o fire cu papura și salcia.* ARGHEZI, B. 41. *O luam la goană... pînă departe sub o pădurice de sălcii.* BLAGA, H. 33, cf. id. P. 57. *Cîmpie imensă de sălcii, fără o depresiune.*

RALEA, S. T. I, 267. *Crengile sălciilor ne loveau obrajii.* STANCU, D. 520. *Plopii și sălciile văilor... sînt plini de cîntecul păsărilor.* V. ROM. februarie 1954, 301. *Sălciile răsăreau puternic pe creștetul malului.* GALAN, Z. R. 91. *Tilinca se mai face din coajă de salcie.* ALEXANDRU, I. M. 55. *Mugurul sălciei a început să se umfle.* TUDORAN, P. 9, cf. 71. *Să mă scald în Valea Morii, unde e salcia aia bătrînă.* PREDA, Î. 45, cf. id. M. 18. *A pipăit o crenguță de salcie și a simțit mîțișorii mătăsoși.* T. POPOVICI, SE. 57, cf. id. S. 24. *În sălcii cineva atîrnase lanterne și serpentine.* BARBU, PRINC. 31. *Salicilați, săruri ale acidului salicilic, izolat din coaja de salcie.* ABC SĂN. 316. *Milu rupea... o nuia de salcă.* V. ROM. noiembrie 1964, 4. *Sălciile au lepădat haina protectoare a mugurilor.* VÎN. PESC. mai 1964, 11. *Pe rîu la deal se înșirau... pîlcuri de sălcii și de arini.* LĂNGRĂNJAN, C. III, 139. *Mătănii bat uscate răchitele, în cete, Și salcia crescută cu elegii în plete.* VULPESCU, P. 82. *Sălciile... se leagănă unduios.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/1. *A luat-o pe mama la umbră, sub sălciile de lîngă fîntînă.* V. ROM. ianuarie 1966, 74, cf. L. ROM. 1967, 52. *Stînd... pe puntea vaporului, vedea plecînd în urma lui ostroavele de sălcii.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 1/5. *Ca vîntul tulbure prin sălcii, ierbi și spini, Pe mîini o nesfîrșită beznă s-a prelins.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 34, 21/4. *Lîngă salce, o bătrînă Cu trei caftane-ntr-o mînă.* ALECSANDRI, P. P. 135, cf. id. T. 1 514, H IV 175, X 149, XVII 226. *Bate vîntul sălcile Să-mi pornesc ștaicile.* TEODORESCU, P. P. 309. *Lelea-naltă caș-o salcă.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 435, cf. 459, 480, HODOȘ, P. P. 251. *Și mai e frunză pe salcă Și mai sînt voinici să-ți placă.* BIBICESCU, P. P. 138. *Foiliță foi ca salca, Pornește, mîndruță, vaca!* MAT. FOLK. 231, cf. BREBENEL, GR. P., CANDREA, Ț. O. 14. *Sub o salcie răsădită Este o fată despletită.* PAMFILE, B. 29, cf. 30, 34, ȘEZ. XV, 111. *Cîntă cucu-n vîrf de salcă.* BÎRLEA, L. P. M. I, 44, cf. CIAUȘANU, V. 122. *Atunșa pune un fir dă salcă la găleată.* ARH. FOLK. III, 136, cf. 58, GREGORIAN, CL. *Cînd de sălcie s-apropia, Vidra-nainte-i ieșea.* BALADE, I, 353. *Avea niște sălcii în curte, așa, scorburoase.* O. BÎRLEA, A. P. II, 474. *Sub o salcie răsădită, Șade o fată răstecnită.* FOLC. MOLD. I, 225. *Nici salcia pom, nici mojicul om.* PANN, P. V. III, 47/18. *Nici din salce pere, nici din răchită vișinele.* ZANNE, P. I, 277, cf. IX, 522. *Cînd o da salcia-n Vrancea* (= niciodată). PAMFILE, J. II, 164. *Ce se prinde degrabă și nu face roadă? (Salcia).* GOROVEI, C. 327. ◇ (Cu sens colectiv) *Dărîmă păduri de salcie în bălți, pentru hrana oilor lor.* IORGA, S. D. X, 357. *Adia vîntul aducînd... cele din urmă frunze de salcie.* SADOVEANU, B. 20. *Ca esențe moi, întîlnim salcia, răchita.* PROBL. GEOGR. I, 149. *Dintre dicotiledonate se cunosc mai ales urme de... salcie, arțar.* GEOLOGIA, 88. *Pîlcuri de păduri sînt... în lunci din salcie, plop și stejar.* JUD. ROM. SOC. 77. *Mureș, pe marginea ta Nu se face nimica, Numa plopul și salca.* FOLC. TRANSILV. I, 36. ◇ (Ca termen de comparație pentru a sugera frăgezimea, suplețea, flexibilitatea, subțirimea etc.) *Ea cădea din brațele lui... ca o salcie.* EMINESCU, P. L. 54. *Ultimul licăr de conștiință fusese stins de vijelia ce... aplecase sufletele, ca pe niște sălcii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 252. ◇ (În contexte figurate) *Privindu-se ca-ntr-o oglindă în luciul apei liniștite, Din harfe sălciile cîntă.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 37. *Un pin cu fruntea maiestoasă, O salcie plîngînd pleoasă.* CĂLINESCU, O. II, 230. ◇ *Salcie brumărie* (sau, rar, *dafnoidă*) = arbore cu frunzele ca ale dafinului *(Salix daphnoides).* Cf. BRANDZA, FL. 165, FLORA R. P. R. I, 300, PRODAN — BUIA, F. I. 118. *Salce cu foi de mirt* = arbore care are frunzele ca ale mirtului *(Salix myrsinites).* Cf. BRANDZA, FL. 166. *Salce cu foi de rozmarin* (sau *tîrîtoare*) = arbore care are frunzele liniare, verzi închise ca ale rozmarinului *(Salix rosmarinifolia).* Cf. BRANDZA, FL. 384, FLORA R. P. R. I, 311, PRODAN — BUIA, F. I. 118. *Salcie pitică* (sau, rar, *reticulată, retusă*) = arbust alpin care crește în boschete, cu frunze mici, lucioase, avînd pe partea inferioară nervuri proeminente *(Salix retusa).* Cf. BRANDZA, FL. 167, SIMIONESCU, FL. 123, FLORA R. P. R. I, 293, PRODAN — BUIA, F. I. 118. *Salcie de pîrîu* = arbore cu lujeri subțiri, verzui sau bruni, cu frunze late, relativ mici, rotunjite, de culoare verde închis, lucitoare, cu nervuri subțiri *(Salix starkeana).* Cf. POLIZU, BARCIANU, FLORA R. P. R. I, 308, PRODAN — BUIA, F. I. 118, BORZA, D. 154. *Salce galbenă* = arbore cu lujeri de culoare galbenă sau galbenă-roșcată *(Salix alba vitellina).* BORZA, D. 153. ◇ Expr. (Familiar) **A umbla pe după salcie** = a vorbi pe ocolite. *Zi-i, mă, pe nume, ce îmi umbli pe după salcie?* PAS, L. I, 250. ✦ (Regional) *Tată de salcie* = tată vitreg. *A prins a vorbi cu tată-so cel de salcă.* COM. SAT. V, 99. *Frate de salcie* = frate vitreg. Cf. UDRESCU, GL. *Copil de salcie* = copil adoptiv. Cf. id. ib. *Rudă de salcie* = amant(ă). id. ib. ✦ P. restr. Ramură de salcie[1] **(1)**, care se folosește adesea la împletitul gardurilor, al coșurilor, cu scop ornamental etc. *Norma... avînd tîmplele încinse cu o cunună de salce.* ASACHI, N. 7/17. *În ogrăzi, după gardurile de salcie, se aud caii ronțăind.* C. PETRESCU, Î. I, 128. *Cînd au pus salcia la acoperiș a îndrăznit să aducă vorba despre actul casei.* BARBU, G. 102. ✦ P. restr. (Regional; adesea cu determinarea „de la Florii") Ramură de salcie[1] **(1)** verde (și înflorită) care se duce de către credincioși și se împarte în biserică, în duminica Floriilor; (popular) stîlpare, mițișor **(II 1)**, (regional) sălcuță **(1)**. *Molitva în duminec[a] Florilor pe sălci* (a. 1689). GCR I, 286/31. *De cîte ori la biseric-am mers, Popa salcie mi-a dat.* PANN, ap. CADE. *Salcia din ziua de Florii... e bună de durere de mijloc.* N. LEON, MED. 63. *Se leagă vița de vie cu salcie de la Florii, pentru a o păzi de piatră.* GOROVEI, CR. 142. *Salcia de la Florii... e bună să se aprindă cînd fulgeră.* ȘEZ. III, 122, cf. 120. *Se pun pe foc... — flori de salcie de la Florii — cu credința că fumul... va împrăștia furtunile.* PAMFILE, VĂZD. 49, cf. 147. *Ca să nu te doară urechile și șalele te lovești cu salcie... cînd vii de la biserică în ziua de Florii.* id. B. 49, cf. ALRM II/I h 261.

2. (Bot.; regional; și în sintagmele *salcie mirositoare,* BRANDZA, FL. 109, id. D. 364, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 63, *salcă domnească,* BORZA, D. 63, *salcă ce miroase frumos,* id. ib.) Răchițică **(2)** *(Elaeagnus angustifolia).* Cf. BORZA, D. 63.

3. (Regional) Pat de crengi (de salcie[1] **1)** pe care se așază claia de fin (Vînători — Sighișoara). ALR SN I MN h 134/157.

— Pl.: *sălcii* și (astăzi rar) *salcii.* — Și: (învechit și popular) **sálce** (pl. *sălci* și *selci*), (popular) **sălcă,** (învechit) **sălcíe** (LB, ALECSANDRI, T. 1 514) s. f.

— Lat. **salix, -icis.**

SÁLCIE[2] s. f. v. **salce[1].**

SÁLCIE[3] s. f. v. **salță[1].**

SALCIÉR s. n. v. **sărcîner.**

SALCÍN, -Ă adj. v. **sălciu[2].**

SÁLCINĂ s. f. v. **sarcină.**

SALCÎM s. m. **1.** (Și în sintagmele *salcîm alb,* BRANDZA, FL. 89, GRECESCU, FL. 177, PANȚU, PL., ENC. AGR., BORZA, D. 148, rar, *salcîm altoit,* GRECESCU, FL. 177, regional, *salcîm rotund,* id. ib., BORZA, D. 148) Arbore din familia leguminoaselor, cu ramurile brune, prevăzute cu cîte doi spini la baza frunzelor imparipenate-compuse, cu florile albe, plăcut mirositoare, melifere, grupate în raceme lungi, cu fructele păstăi, care, în perdele de protecție, este folosit pentru fixarea terenurilor nisipoase și al cărui lemn, tare și rezistent, este utilizat pentru obiecte de uz

gospodăresc şi pentru foc; (regional) acaţ, măgrin, dafin, liliac, mălin (I 7), mălinaş (2), păsuicle, pinar (v. pînar 2), rug[1] (3), lemn-alb, (învechit, rar) setim *(Robinia pseudacacia)*. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Trei stînjeni... de grădină englezească cu vreo şase salcîmi slabi şi subţiri.* NEGRUZZI, S. I, 71, cf. POLIZU. *Respir... în mijlocul frumoasei păduri de salcîmi.* SION, P. 197, cf. CIHAC, II, 609, LM. *Se scuturâ salcîmii de toamnă şi de vînt.* EMINESCU, O. I, 129, cf. 231, id. P. L. 54. *Nişte salcîmi mari creşteau pe amîndouă părţile casei.* CONTEMPORANUL, III, 781. *Să fiu... Salcîm, răchită, plută, sub mine să-l umbresc.* MACEDONSKI, O. I, 270. *Cortina de dril se lăsă pe mica scenă acoperită de ramurile a doi salcîmi.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 9. *Sub coperişul salcîmului înflorit, au căzut unul în braţele celuilalt.* BACALBAŞA, S. A. I, 168, cf. DDRF. *Pe stradă plouă; salcîmii se scuturâ, frunzele cad.* DEMETRESCU, O. 115, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 395, BRANDZA, FL. 89, 547, DAMÉ, T. 183, BARCIANU, GRECESCU, FL. 177, 756, ŞIO II$_1$, 310, N. LEON, MED. 64, ALEXI, W. *Printre ramurile salcîmilor bătrîni, vîntul trece cu oftări aspre.* DUNĂREANU, CH. 107, cf. ŞĂINEANU[2]. *Ţii minte tu, erau salcîmii-n floare.* GOGA, POEZII, 152. *Castanul şi salcîmul spun mersul primăverii.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 146. *Suspină trist..., Foşnindu-şi frunza moartă Salcîmul de la poartă.* IOSIF, PATR. 73, cf. TDRG. *Florile de salcîm căderau încet.* PETICĂ, O. 284. *El şi-a urmat liniştit drumul pe sub salcîmii de lîngă ulucile şcoalei.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 326, cf. ŞEZ. XV, 118, RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE. *Salcîmii plini de floare Se uită lung spre sat.* TOPÎRCEANU, B. 30, cf. SIMIONESCU, FL. 179. *Salcîmii de la ferestre înfloriseră.* C. PETRESCU, S. 65. *Mîna lui Radu Comşa s-a înfipt într-un ghimpe din trunchiul salcîmului.* id. Î. II, 271, cf. 245. *Mă petrecu tăcută pînă la... un pîlc de salcîmi decoloraţi de secetă.* I. BOTEZ, B. I, 51. *Înfloresc salcîmii dinaintea porţii.* LESNEA, VERS. 248, cf. DS, BUJOREAN, B. L. 391. *O bisericuţă... se întrevede printre salcîmii în floare.* SADOVEANU, O. VI, 479, cf. IX, 212, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DR. X, 393. *Străjuiau ştingheri cîţiva salcîmi.* V. ROM. decembrie 1951, 164. *Salcîmii staţiei începură să alunece pe dinaintea trenului.* CĂLINESCU, O. I, 9, cf. II, 78. *O cărare se curma sub nişte salcîmi sferici.* BLAGA, H. 154, cf. 142, RALEA, S. T. I, 291. *Un pîlc de salcîmi foarte înalţi.* CAMIL PETRESCU, N. 69. *Au scos masa cea mare... şi-au aşezat-o sub salcîm.* STANCU, D. 218. *Doar salcîmii-au ameţit de atîta primăvară.* V. ROM. iunie 1954, 5, cf. ib. iunie 1955, 59. *Uscat ca un salcîm a rămas Tudorică.* PAS, L. I, 305. *Suia... pe sub salcîmii cotropitori şi plopii firavi.* VINEA, L. I, 54, cf. H. LOVINESCU, T. 214, LTR[2]. *Porni... către pădurica de salcîmi.* T. POPOVICI, SE. 590, cf. BORZA, D. 148. *Pinul şi salcîmul se găsesc în plantaţii făcute acum 20—30 de ani.* PROBL. GEOGR. II, 97, cf. FLORA R. P. R. V, 246. *Plesneau florile de salcîm şi toată groapa era verde.* BARBU, G. 271, cf. id. PRINC. 45. *Umbra salcîmilor era îmbietoare.* HOREA, P. 47, cf. PRODAN—BUIA, F. I. 299. *La dreapta era un dîmb cu salcîmi.* V. ROM. octombrie 1964, 57, cf. L. ROM. 1967, 52. *Ne-a apărut o lizieră de salcîmi.* BĂNULESCU, I. 66. *Frunză verde de salcîm, La puţul de lîngă drum.* TEODORESCU, P. P. 616, cf. PAMFILE, B. 52, BOCEANU, GL., BUL. FIL. V, 172. *Hai, salcîm, salcîm de vară, Pentru tine, fa lleană.* FOLC. MOLD. I, 102. ◇ *Salcîm roşu* = numele a doi arbori scunzi din familia leguminoaselor, originari din America de Nord, cu flori roz sau roşii dispuse în raceme, cultivaţi ca plante ornamentale *(Robinia hispida şi viscosa)*. Cf. GRECESCU, FL. 177, PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 372, FLORA R. P. R. V, 250, BORZA, D. 148. ◇ Expr. (Rar) **A umbla cu vorbe pe după salcîm** = a vorbi pe ocolite. *N-au umblat cu vorbe pe după salcîm, cum zicea... Gheorghiu.* PAS, Z. IV, 207. (Regional; adverbial) **A vorbi (mai) salcîm** = a vorbi mieros, cu amabilitate exagerată şi falsă. Cf. ŞĂINEANU[2], ŞIO II$_1$, 310, ZANNE, P. II, 846. ✦ P. restr. Floare de salcîm (1). *Miresme de salcîm... îmbălsămează aerul.* ANGHEL, PR. 114. *Veneau în adieri miresmele salcîmilor.* GÎRLEANU, N. 143. *Era pe vremea salcîmului,... după ploaie.* M. I. CARAGIALE, C. 80. *Salcîmul... este liniştitor în stările nervoase.* VOICULESCU, L. 275. *Culoarea mierii de salcîm.* PREDA, M. S. 28. *Salcîmii aveau să umple nopţile cu dulcea lor mireasmă.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 1/5. ◇ (Învechit) *Apă de salcîm* = loţiune obţinută din florile de salcîm (1), cu diverse întrebuinţări în cosmetică. *Aburul de cărămidă arsă stropită cu apă de salcîm şi apă de pelin cu care-şi întindea pieliţa.* GHICA, S. 65. *Se aburea cu cărămizi încălzite în foc şi stropite cu apă de salcîm.* FILIMON, O. I, 131. ✦ Compuse: **salcîm-albastru** = plantă căţărătoare din familia leguminoaselor, cultivată pentru ornament *(Wistaria sinensis)*. Cf. BORZA, D. 185; **salcîm-galben** = **a)** arbust din familia leguminoaselor, cu frunze trilobate şi cu florile galbene dispuse în raceme, adesea cultivat ca plantă ornamentală şi din lemnul căruia se confecţionează obiecte de artă şi mobilă fină; (regional) bobiţel, drob, grozamă, lemnul-bobului *(Laburnum anagyroides)*. Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 559, BARCIANU, GRECESCU, FL. 160, TDRG, PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 371, VOICULESCU, L. 245, DS, ENC. AGR., FLORA R. P. R. V, 73, PRODAN—BUIA, F. I. 289, BORZA, D. 95, DER, M. D. ENC.; **b)** (regional) băşicoasă *(Colutea arborescens)*. Cf. GRECESCU, FL. 177, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 222, BORZA, D. 50; **salcîm-japonez** (sau, popular, **-boieresc**) = arbore din familia leguminoaselor, cu coroană rotundă, umbroasă, cu frunze mici, înguste, lucioase şi bogate, cu fructul păstăi, adesea cultivat ca plantă ornamentală; (rar) sofora, (regional) acaţie-boierească *(Sophora japonica)*. Cf. ENC. AGR., LTR[2], BORZA, D. 163; **salcîm-mic** = arbust din familia leguminoaselor originar din America de Nord, cu florile purpurii-violacee închis dispuse în raceme de forma unor spice, adesea cultivat ca plantă ornamentală; (rar) amorfă *(Amorpha fruticosa)*. Cf. GRECESCU, FL. 177, TDRG, PANŢU, PL., CADE, ENC. AGR., LTR[2], FLORA R. P. R. V, 241, PRODAN—BUIA, F. I. 299, BORZA, D. 18.

2. (Bot.; regional; şi în sintagma *salcîm boieresc*, BORZA, D. 78) Glădiţă *(Gleditschia triacanthos)*. Cf. id. ib. 78.

— Pl.: *salcîmi*. — Şi: (învechit) **salchim** (CIHAC, II, 609), (regional) **salcîmp** (SCRIBAN, D., DR. X, 393), **salcîn** (BRANDZA, FL. 547, SCRIBAN, D., BORZA, D. 148), **salcîz** (BOCEANU, GL.) s. m.

— Din tc. **salkım**.

SALCÎMÁŞ s. m. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui salcîm (1). *Salcîmaş di lîngă drum, Cu mirosu di parfum.* FOLC. MOLD. II, 213.

— Pl.: *salcîmaşi*.

— **Salcîm** + suf. *-aş*.

SALCÍMĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Fruct de salcîm (1), alcătuit dintr-o păstaie mare, lată, cu numeroase seminţe. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *salcîme*.

— **Salcîm** + suf. *-ă*.

SALCÎMĂRÍE s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Pădure de salcîmi (1); pui deşi de salcîm (1). *S-a prăsit o salcîmărie pe Valea Găinuşii, de nu mai poţi răzbi cu plugul.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *salcîmării*.

— **Salcîm** + suf. *-ărie*.

SALCÎMÍŞ s. n. (Regional) Salcîmişte. Cf. GLOSAR REG., UDRESCU, GL.

— **Salcîm** + suf. *-iş*.

SALCÎMÍȘTE s. f. (Rar) Mulțime de salcîmi **(1)**; loc acoperit cu salcîmi **(1)**; (regional) salcîmiș. *Tocmai trecea prin fața salcîmiștii care ascundea casa.* T. POPOVICI, SE. 540, cf. 590. [Spitalul] *așezat în mijlocul unei salcîmiști.* în SCL 1974, 440.

— **Salcîm** + suf. *-iște.*

SALCÍMP s. m. v. **salcîm.**

SALCÍN s. n. v. **salcîm.**

SALCÍZ s. m. v. **salcîm.**

SALDÁT s. m. v. **soldat.**

SALEÁM s. m. v. **salam**[1].

SALEDÚCT s. n. Conductă care transportă saramura **(1)**. *Saleductele transportă saramura în bazinele întreprinderilor clorosodice.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 8, cf. DN [3], DCR.

— Pl.: *saleducte.*

— Din lat. **sale** + suf. *-duct* (prin apropiere de *apeduct*).

SALÉP s. m., s. n. **1.** S. m. (Bot.; regional) Poroinic **(1 a)** *(Orchis mascula).* Cf. BARCIANU, N. LEON, MED. 60, BORZA, D. 120.

2. S. m. (Bot.; regional) Untul-vacii *(Orchis morio)* BORZA, D. 120.

3. S. n. Tubercul uscat al unor specii de poroinic **(1)**, de formă ovală-sferică, dur, de culoare gălbuie sau brună, cu aspect mucilaginos. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, LM, PANȚU, PL., VOICULESCU, L. 245, LTR [2]

4. S. n. Feculă alimentară extrasă din salep **(3)** care se întrebuințа ca aliment întăritor (în diferite boli); p. ext. băutură preparată din această feculă, (miere) și apă. *Salepul oca 3 bani* (a. 1792). ȘIO II_1, 310. *Urdinarea s-alină... cu băutura de salep fără miere.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 110/32, cf. 34/32, I. GOLESCU, C. *A se da copiilor mai timpuriu zamă... de salep.* VASICI, M. II, 108/6, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D, *Poate c-ai vîndut salip la noi.* DELAVRANCEA, S. 206, cf. DDRF, BARCIANU, ȘIO II_1, 310, N. LEON, MED. 60, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2], BIANU, D. S., TDRG, RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE. *Plătesc eu salipul, pîinea și pastrama de berbec.* GALACTION, O. A. I, 270, cf. SCRIBAN, D. *Prin mulțime mișunau limonagii, vînzători de salep.* TUDORAN, P. 16. ◇ (Învechit) *Salepul morții* = otravă. *Văzînd că va cădea în urgie împărătească, s-au adăpat cu salepul morții și au murit.* DIONISIE, C. 217, cf. ȘIO II_1, 310, TDRG.

— Pl.: **(1, 2)** *salepi* și **(3, 4)** *salepuri.* — Și: (învechit, **4**) **salip** s. n.

— Din tc. **salep.**

SALEPÁR s. m. (Învechit) Salepgiu. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM.

— Pl.: *salepari.*

— **Salep** + suf. *-ar.*

SALEPĂRÍE s. f. (Învechit) Meseria saleparului. Cf. LM.

— Pl.: *salepării.*

— **Salepar** + suf. *-ie.*

SALEPCÍU s. m. v. **salepgiu.**

SALEPGÍU s. m. Persoană care (prepara și) vindea salep **(4)**; (învechit) salepar. *Își petrecea timpul mai mult la poarta școalei, între plăcintari și salepcii, decît în clasă.* GHICA, S. 677. *Bragagiii și salipgiii arnăuți făceau contrast cu alunarii și vînzătorii de șerbet din Fanar.* FILIMON, O. I, 109, cf. II, 181, CARAGIALE, O. I, 158, DDRF, ȘIO II_1, 310, ȘĂINEANU [2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Sînt și salepgii pentru cei ce vor să bea.* CAMIL PETRESCU, O. I, 197. *Bragagii și salepgii... își strigau pe isonul de datină marfa.* C. PETRESCU, A. R. 8, cf. 93, FD II, 87, IV, 63.

— Pl.: *salepgii.* — Și: (învechit) **salepclu, salipgiu** s. m.

— Din tc. **salepçi.**

SALÉRI s. m. pl. (Învechit, rar) Salieni. [Trăiesc aici] *în mai bună pază decît Romil între salerii săi.* BELDIMAN, N. P. II, 132/2, cf. 133/19.

— Din lat. **saliares.**

SALÉTRĂ s. f. v. **silitră.**

SALÉTROM subst. v. **silitră.**

SALÉU s. n. Preparat de patiserie sărat, de obicei în formă de bastonașe, obținut din aluat de făină, unt, brînză, chimen etc. copt în cuptor. *Îi amintea lui Puciu să comande tortul, pateurile și saleurile.* C. PETRESCU, O. P. II, 141, cf. BL III, 24, LTR [2], DN [2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saleuri.*

— Din fr. **salé** „sărat".

SALHANÁ s. f. v. **zalhaua.**

SALHANAGÍU s. m. v. **zalhanagiu.**

SALHÁT s. n. v. **serhat.**

SÁLHĂ s. f. v. **sihlă.**

SÁLIC, -Ă adj. Care aparține unui trib al vechilor franci din regiunea Țărilor de Jos, privitor la acest trib. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU [2], SCRIBAN, D. ◇ *Lege salică* = corp de legi elaborat în Franța medievală, care cuprindea o serie de reguli de drept civil, de drept penal și procedurale, dintre care cea mai cunoscută era prevederea care excludea femeile de la, dreptul de succesiune a pămîntului. Cf. I. GOLESCU, C., PROT. — POP., N. D., ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN [2], DEX.

— Pl.: *salici, -ce.*

— Din fr. **salique,** it. **salico,** germ. **salisch.**

SALICACÉE s. f. (La pl.) Familie de arbori sau de arbuști, cu frunze simple, alterne, cu flori unisexuate reunite în amenți care apar înainte sau o dată cu frunzele, cu fructe capsule care au numeroase semințe mici, acoperite cu peri lungi, albi-argintii *(Salicaceae);* (și la sg.) plantă care face parte din această familie. Cf. LTR [2], PRODAN—BUIA, F. I. 111. *Din familia salicaceelor fac parte două genuri: plopul (Populus) și salcia (Salix).* DER, cf. BOTANICA, 166, M. D. ENC., DEX. ◇ (Adjectival) *Plantă salicacee.*

— Scris și: *salicaceae.* LTR [2].

— Din fr. **salicacées.**

SALICÍD s. m. (Regional) Salicilat folosit drept conservant (Bujoreni — Rîmnicu Vîlcea). Cf. GL. OLT.

— Pl.: *salicizi.*

— Cf. s a l i c i l a t, a c i d.

SALICÍL s. m. (Rar) Salicilat. Cf. ALEXI, W.

— Pl.: *salicili.*

— Din germ. **Salizyl.**

SALICILACETÓL subst. v. **salacetol.**

SALICILACETÓNĂ s. f. (Farm.; rar) Salacetol. Cf. LTR [2].

— **Salicil**[at] + **acetonă.**

SALICILAMÍDĂ s. f. Compus din grupa salicilaţilor, care, datorită proprietăţilor lui analgezice, antipiretice şi antireumatice, asemănătoare cu ale aspirinei, este folosit ca medicament. Cf. DER, D. MED., M. D. ENC.

— **Salicil**[at] + **amidă.**

SALICILANILÍDĂ s. f. Produs chimic obţinut prin acţiunea acidului salicilic asupra anilinei, care se prezintă sub formă de ace, solubile în apă, şi care se întrebuinţează ca antipiretic; salifebrină. Cf. LTR.[2]

— Din fr. **salicylanilide.**

SALICILÁT s. m. (Adesea urmat de determinări care arată felul) Sare sau ester al acidului salicilic, folosit drept conservant în industria alimentară şi în medicină; (rar) salicil. Cf. BIANU, D. S. 645, RESMERIŢĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE. *Doctoria dumitale e salicilatul.* C. PETRESCU, Î. II, 243. *În odaia... cu miros lincav de salcîm al unsorilor plămădite din salicilat.* VOICULESCU, P. I, 154, cf. id. L. 276, SCRIBAN, D. *Am pus salicilat, camfor, muştar.* CĂLINESCU, O. I, 128, cf. SANIELEVICI, R. 232. *Salicilaţii sînt foarte mult folosiţi în medicină.* LTR[2]. *Salicilatul de aluminiu.* ib. *Salicilatul de bismut.* ib. *Salicilatul de sodiu şi aspirina sînt medicamente înrudite.* BELEA, P. A. 268, cf. DER, DN[2], ABC SĂN., D. MED., M. D. ENC., DEX, GL. OLT.

— Pl.: *salicilaţi.* — Şi :(regional) **salacilát**(GL. OLT.), **salacinát** (ib.), **saracilát** (ib.), **saricilăt** (ib.) s. m.

— Din fr. **salicylate.**

SALICÍLIC adj. (În sintagma) *Acid salicilic* = acid derivat din fenol, care se prezintă sub formă de cristale aciculare, albe, de pulbere albă sau de prisme monoclinice, inodor, acrişor, parţial solubil în apă, alcool şi eter şi care este întrebuinţat în medicină, în industria coloranţilor şi în industria alimentară (la prepararea conservelor). Cf. BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S., RESMERIŢĂ, D., CADE. *Acidul salicilic se pune în legume (conserve) spre a le păstra iarna.* VOICULESCU, L. 42, cf. SCRIBAN, D., MACAROVICI, CH. 409, 532, 542, LTR[2], DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **salicylique.**

SALICILÍNĂ s. f. Substanţă extrasă din scoarţa unor specii de salcie[1] **(1)** sau obţinută pe cale sintetică din acid salicilic, care se prezintă sub formă de cristale albe, cu gust amărui, solubile în apă şi în alcool, şi care se întrebuinţează în medicină ca antifebril şi antireumatic; (rar) salicozidă. Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., LTR[2], D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Şi: **salicină** s. f. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D., LTR[2], D. MED.

— Cf. fr. s a l i c y n e, germ. S a l i z i n.

SALICÍNĂ s. f. v. **salicilină.**

SALICÓRN s. n. v. **salicornie.**

SALICÓRNIE s. f. (Bot.; rar) Brîncă *(Salicornia europaea).* Cf. BRANDZA, FL. 417, id. D. 342, GRECESCU, FL. 498, PANŢU, PL., L. ROM. 1967, 52, SCL 1969, 393.

— Pl.: *salicornii.* — Şi: (rar) **salicórn** s. n. L. ROM. 1967, 52, SCL 1969, 393.

— Din **Salicornia** [europaea], numele ştiinţific al brîncii. Cf. fr. s a l i c o r n i a. — **Salicorn** <fr. **salicorne.**

SALICOZÍDĂ s. f. (Farm; rar) Salicilină. Cf. LTR[2].

— Din fr. **salicoside.**

SALÍE s. f. v. **sălie.**

SALIÉNI s. m. pl. Nume dat la romani preoţilor zeului Marte; (rar) salii, (învechit, rar) saleri. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunţat: *-li-eni.*

— Din fr. **saliens.**

SALIFEBRÍN s. n. v. **salifebrină.**

SALIFEBRÍNĂ s. f. Produs chimic obţinut prin acţiunea acidului salicilic asupra anilinei, care se prezintă sub formă de ace, solubile în apă, şi care se întrebuinţează ca antipiretic; salicilanilidă. Cf. NICA, L. VAM., 216, LTR[2], DC.

— Şi: **salifebrin** s. n. NICA, L. VAM. 216.

— Din fr. **salifébrine.**

SALIFÉR, -Ă adj. (Despre terenuri, soluri, roci, regiuni) Care conţine sare **(1)**, bogat în sare. *Ape clorosodice... provin din spălarea masivelor de sare sau a argilelor salifere.* ONCESCU, G. 391, cf. DER. *Rocile carstice au permis formarea unor lacuri în zonele... salifere (Ocna Mureş).* JUD. ROM. SOC. 43. ◇ *Complex salifer* = denumire dată depozitelor sedimentare din zona precarpatică, provenite din izvoarele sărate, din eflorescenţele saline şi din zăcămintele de sare **(1)** pe care le conţin formaţiile acestui complex în unele regiuni. Cf. DER.

— Pl.: *saliferi, -e.*

— Din fr. **salifère.**

SALIFIÁBIL, -Ă adj. (Chim.) Care are proprietatea de a forma săruri **(2)**. *Nu se cunoaşte nici o bază salifiabilă care să rezulte din combinaţia unui metaloid cu oxigenul.* MARIN, PR. I, XIII/15, cf. URSU, T. Ş. 272.

— Pronunţat: *-fi-a-.* — Pl.: *salifiabili, -e.*

— Din fr. **salifiable.**

SALIFIÉRE s. f. Operaţie de separare a coloizilor liofili dintr-o soluţie prin adăugare de electroliţi, alcool etc. şi prin îndepărtarea mai mult sau mai puţin completă a moleculelor de apă reţinute la suprafaţa particulelor coloide. Cf. LTR[2], DER, M. D. ENC.

— Pronunţat: *-fi-e-.* — Pl.: *salifieri.*

— După fr. **salifier.**

SALIGÁ vb. I. R e f l. (Prin sudul Olt.; mai ales ironic) A se sui, a se urca. COM. SAT. III, 52.

— Prez. ind.: ?

— Etimologia necunoscută.

SALIGENÍNĂ s. f. Substanţă extrasă din scoarţa şi frunzele de salcie[1] **(1)** prin hidroliza salicilinei sau pe cale sintetică (din fenol şi formaldehidă ori fenol şi clorură de metilen), care se prezintă sub formă de cristale albe, rombice, solubile în alcool, eter etc. şi este utilizată în medicină ca anestezic şi în tratamentul reumatismului, gutei etc; (rar) saligenol. *Prin încălzirea saligeninei la 200°, cu hidroxid de sodiu, se obţine acidul salicilic.* LTR[2], cf. DC.

— Pl.: *saligenine.*

— Din fr. **saligénine.**

SALIGENÓL s. m. (Farm.; rar) Saligenină. Cf. LTR[2].

— Pl.: *saligenoli.*

— Din fr. **saligénol.**

SÁLII s. m. pl. (Rar) Salieni. Cf. DN[2].

— Din lat. **salii.**

SALÍN, -Ă adj. **1.** Care conţine sare **(1)** în mod natural, s ă r a t[2] **(1)**; p. e x t. (învechit) pe care (sau în care) s-a pus sare **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU,

LEX., LB. *Apele... saline... răcoresc sîngele.* FĂTU, D. 90/9. *Fîntîna băii saline descoperită în anul 1819.* DESCR. APE, 63/1. *Cataplasme saline... se adaugă două uncii de sare.* MAN. SĂNĂT. 133/3, cf. PROT. — POP., N. D., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Vastele întinderi abureau seva sălină a mării.* TEODOREANU, M. III, 7, cf. SCRIBAN, D. *Adierea amară şi sălină a aerului.* CĂLINESCU, O. I, 114. *Un pachet... format din marne... cu eflorescenţe saline.* ONCESCU, G. 72. *Soluţie sălină.* LTR[2], cf. DN[2]. *În masa... mărilor şi lacurilor saline există atît de multă sare.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 6, cf. DEX. ✦ Care are gust de sare **(1)**. Cf. CADE.

2. (Chim.) Care are caracter de sare **(2)**; care conţine (multă) sare; care conţine o anumită concentraţie de sare. *Pricina cea organică a hipohondriei... stă mai vîrtos în organul ficatului şi al splinei, într-o prea sălină iuţeală a veninului lui.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 304/21. *Credea... că amoniacul se goneşte din combinaţiile sale cele saline prin alcalizi fiçsi.* MARIN, PR. I, XX/26. *Această decocţiune este foarte vermifuge prin principiul său salin (săros) şi iodurat.* MAN. SĂNĂT. 161/30. *Substanţele saline au proprietatea generală de a se salva (topi) în apă.* BARASCH, I. N. 66/11, cf. DL, DM, LTR[2], DEX.

3. (Despre plante) Care creşte într-un pămînt ce conţine sare **(1)**. Cf. CADE.

— Pl.: *salini, -e.*

— Din lat. **salinus**, fr. **salin.**

SALINÁR s. m. (Învechit, rar) Persoană care munceşte într-o salină; (rar) ocnaş **(1)**, (învechit) ocnar, (învechit, rar) ocnean **(1)**. *Oameni liberi scot sarea din ocne, oare nu e destul de uman a atribui această treabă criminalilor..., în loc de a-i spînzura ? Poate că cu aceasta se vatămă numai simţul salinarilor de bunăvoie.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 69.

— Pl.: *salinari.*

— **Salină** + suf. *-ar.*

SALÍNĂ s. f. Mină[1] **(1)** din care se extrage sarea gemă sub formă solidă (blocuri sau măruntă) şi sub formă lichidă (saramură concentrată); p. gener. (învechit) mină[1] **(1)**. *La anul 1826 s-au scos din salinile (ocnile) 7 milioane puduri de sare.* AR (1829), 236[1]/11. *Au vizitat de curînd salinile (ocnile).* ib. (1838), 384[2]/24. *Sarinele (ocnele)... în Galiţia.* IC. LUM. (1841), 297/17. *Drumul de la Bacău la sarine (ocnă).* LAURIAN, M. III, 35/9. *La sarine (ocne) pusă cămăraşu după datina veche.* CALENDAR (1857), 14/14, cf. NEGULICI. *Orăşelul Salinele Sibiului, situat... de către miazăzi cu salinele.* BARIŢIU, P. A. II, 424. *Bromul ...s-a găsit în... salinele Germaniei.* MARIN, PR. I, 21/29, cf. STAMATI, D. *Sarea... se găseşte în sînul pămîntului în nişte miniere sau saline (ocne).* BARASCH, I. N. 66/25. *Salinele de pe lîngă fluviul Tibru.* ARISTIA, PLUT. 84/28. *Propunea companiei salinelor exploatarea metalului.* GHICA, C. E. III, 64, cf. PROT. — POP., N. D. *Sîntem în una din cele mai bogate saline din lume.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 293. *Dintre dările arendate amintim mai mulţi întreprinzători ai păşunilor şi salinelor.* XENOPOL, I. R. I, 163, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *A văzut o sălină, un munte de sare.* V. ROM. aprilie 1954, 98, cf. LTR[2], DER, DN[2]. *Se găsesc saline foarte bogate, numite ocne.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 6, cf. VÎRCOL, V. 99.

— Pl.: *saline* şi (învechit) *salini.* — Şi: (învechit) **sarínă**, (regional) **sanină** (VÎRCOL, V. 99) s. f.

— Din fr. **saline**, germ. **Saline**, lat. **salina.**

SALINIFÉR, -Ă adj. Care conţine sare **(1)**, bogat în sare, format din sare. *Marile depozite salinifere au fost descoperite în patria noastră încă în perioada antichităţii.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 6.

— Pl.: *saliniferi, -e.*

— Din fr. **salinifère.**

SALINITÁTE s. f. Conţinutul în sare **(1, 2)** al unei ape, al unei soluţii, al unui sol; însuşire a unei ape, a unei soluţii, a unui sol de a conţine o anumită cantitate de sare **(1, 2)**. *Aceste lacuri pot avea... salinităţi variabile.* ONCESCU, G. 93. *Argila transportată de fluvii este... o suspensie coloidală pe care schimbarea de salinitate, la vărsarea în mare, o aglomerează.* CIŞMAN, FIZ. I, 431, cf. LTR[2], DN[2]. *Se cunosc condiţiile speciale de temperatură şi salinitate care s-au stabilit în Marea Neagră, în urma legăturii cu Mediterana.* GEOLOGIA, 106. *De-a lungul litoralului Mării Negre... multe lacuri... au salinitatea accentuată.* AP 14, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salinităţi.*

— Din fr. **salinité.**

SALINIZÁ vb. I. Refl. (Despre ape sau despre soluri) A acumula, a reţine săruri minerale solubile. *Din cauza acestor condiţii, lacurile se salinizează.* PROBL. GEOGR. II, 202.

— Prez. ind. pers. 3: *salinizează.*

— **Salin** + suf. *-iza.*

SALINIZÁRE s. f. Acţiunea de a se saliniza. *Cultivarea orezului în luncile rîurilor conduce, după un număr de ani de monocultură, la salinizarea secundară a solului.* LTR[2]. *Salinizarea s-a făcut prin concentrarea în săruri a apelor.* PROBL. GEOGR. I, 140, cf. 144, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salinizări.*

— V. **saliniza.**

SALINIZÁT, -Ă adj. (Despre ape, soluri) Care conţine săruri minerale solubile. *Cernoziomul salinizat se formează pe marne presalinizate, pe depozite salinizate.* PROBL. GEOGR. I, 145, cf. 144.

— Pl.: *salinizaţi, -te.*

— V. **saliniza.**

SALINOMÉTRU s. n. Instrument folosit pentru determinarea concentraţiei soluţiilor de sare. Cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salinometre.*

— Din fr. **salinomètre.**

SALÍP s. n. v. **salep.**

SALIPGÍU s. m. v. **salepgiu.**

SALIPIRÍN s. n. v. **salipirină.**

SALIPIRÍNĂ s. f. Substanţă obţinută din acid salicilic şi antipirină, care se prezintă sub formă de cristale albe, cu gust dulceag-acrişor, întrebuinţată ca analgezic, antireumatic etc. Cf. BIANU, D. S., NICA, L. VAM. 216, LTR[2], DM, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Şi: (rar) **salipirín** (scris şi *salypirin*) s. n. NICA, L. VAM. 216.

— Din germ. **Salipyrin**, fr. **salipyrine.**

SALIRETÍNĂ s. f. Răşină sintetică obţinută prin acţiunea acizilor diluaţi asupra saligeninei şi care este întrebuinţată în industria lacurilor. Cf. LTR[2].

— Din fr. **salirétine**, germ. **Saliretine.**

SALIRGÁN s. m. Substanţă care se obţine prin tratarea amidei acidului salicilic cu ester monocolor acetic şi care, de obicei în amestec, are diverse întrebuinţări în medicină, ca diuretic. Cf. NICA, L. VAM. 216, LTR[2]. *Mercurul se întrebuinţează într-o serie de compuşi organici ca salirganul, novuritul ori mercuritul.* BELEA, P. A. 278.

— Scris şi: *salyrgan.* NICA, L. VAM. 216.

— Denumire comercială.

SALÍȘTE, s f. v. **siliște.**

SALÍT subst. Varietate de piroxen monoclinic fără aluminiu. Cf. CANTUNIARI, L. M. 112, LTR[2].

— Și: (rar) **salită** s. f. CANTUNIARI, L. M. 112.

— Din fr. **salite**, germ. **Salit.**

SALÍTĂ[1] s. f. (Zool.; învechit, rar) Melc **(I 1).** *Cearcă și găsește salită și ia-le pre ale ei bale într-o scoică* (a. 1805). GRECU, P. 86, cf. 413.

— Pl.: *salite.*

— După ngr. σάλιαγκος.

SALÍTĂ[2] s. f. v. **salit.**

SALÍTRĂ s. f. v. **silitră.**

SALÍTRU subst. v. **silitră.**

SALIVÁ vb. I. Intranz. A secreta (multă) salivă. Cf. I. GOLESCU, C., PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D., DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *salivez.*

— Din fr. **saliver.**

SALIVÁL, -Ă adj. v. **salivar.**

SALIVÁR, -Ă adj. Care aparține salivei, privitor la salivă, de salivă. Cf. I. GOLESCU, C., PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., BARCIANU, SCRIBAN, D. *Vasodilatația... însoțește secreția salivară.* PARHON, O. A. I, 319, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ *Glandă* (sau, învechit, *glandulă*) *salivară* sau (învechit) *aparat salivar, canalele salivare* = (fiecare dintre) cele trei perechi de glande situate în cavitatea bucală, care secretă saliva. *Organele ce atîrnă de canalul mistuielii sînt:... glandele salivere ce fin de gură...* KRETZULESCU, A. 269/25. *Cavitățile organelor de escrețiune..., canalele salivare (băloase).* MAN. SĂNĂT. 287/5. *Glande salivere mici se află în ființa buzelor.* POLIZU, P. 95/12, cf. ANTONESCU, D., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *În glandele salivare am observat o migrațiune de celule limfatice în jurul vaselor.* BABEȘ, O. A. I, 168, cf. CADE, SCRIBAN, D. *E de ajuns să se agite numai clopotul... pentru ca glandele salivare ale cîinelui să secreteze.* RALEA, S. T. II, 166, cf. DM, DN[2]. *Glandele salivare secretă saliva.* ABC SĂN. 127, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salivari, -e.* — Și: (învechit) **salivál, -ă** (BARCIANU), **salivér, -ă** adj.

— Din fr. **salivaire.**

SALIVÁRE s. f. Faptul de a saliva; salivație. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *salivări.*

— V. **saliva.**

SALIVÁȚIE s. f. Faptul de a secreta salivă, salivare; secreție (exagerată) de salivă; funcție a glandelor salivare. *La ieșirea dinților cea cu anevoie să arală... blînde, salivație.* POV. 7/22, cf. I. GOLESCU, C. *Salivație (curgere de bale).* HUBOGI, Î. 96/23. *Aceste mici beșicuțe înmulțindu-se, ajung... a turbura funcțiunile salivațiunii.* MAN. SĂNĂT. 202/20. *Salivațiunea provenită din luarea argintului-viu.* DESCR. APE, 88/27, cf. PROT. — POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *S-a constatat... salivațiunea abundentă.* BABEȘ, O. A. I, 186, cf. CADE, SCRIBAN, D. [Bolnavul] *prezintă o salivație abundentă.* PARHON, O. A. I, 271. *În timpul vărsăturilor, bolnavul poate prezenta amețeli, cefalee, salivație abundentă.* BELEA, P. A. 507, cf. DM, DN[2]. *Tulburări... caracterizate prin grețuri, salivație exagerată.* ABC SĂN. 318, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salivații.* — Și: **salivațiúne** s. f.

— Din fr. **salivation**, lat. **salivatio, -onis.**

SALIVAȚIÚNE s. f. v. **salivație.**

SALÍVĂ s. f. Lichid secretat de glandele salivare și eliminat prin canalele excretoare în cavitatea bucală, servind la formarea și la înghițirea bolului alimentar, la păstrarea umidității membranei mucoase a gurii etc.; scuipat. V. bale. Cf. I. GOLESCU, C. *Cea de căpetenie umezeală spre mestecare de lipsă este scuipatul sau balele (saliva).* ANTROP. 49/26. *Buzele slujesc a ține saliva sau scuipatul de a ieși afară din gură.* KRETZULESCU, A. 272/1, cf. 271/20. *Sînt trei perechi de glande care secretă saliva, balele sau scuipatul.* POLIZU, P. 99, cf. 95/18, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D. *Își înghițeau saliva ce le umplea gura.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 43, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D. *Am studiat saliva... tuberculoșilor.* BABEȘ, O. A. I, 36, cf. CADE. *Îi curgea din gură un fir lung de salivă.* DAN, U. 316, cf. SCRIBAN, D. *Zvîcnirea aortei nu-l lăsa să-și înghită saliva.* CĂLINESCU, O. I, 24. *Gura i se acri și se umplu de salivă.* STANCU, Ș. 367. *Duce batista la colțul gurii, unde s-a închegat o virgulă de salivă.* VINEA, L. I, 325. *Clămpănitul metalic... însoțit... de descărcări de apă, asemeni salivei unui monstru, inunda hala.* PREDA, R. 324, cf. DM, DER, DN[2]. *Glandele salivare secretă saliva.* ABC SĂN. 127, cf. 365. *Gustul percepe substanțele dizolvate în salivă.* AP 30. *Examenul clinic era completat cu cel... al salivei.* G. BARBU, A. V. 39, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saline.*

— Din fr. **salive**, lat. **saliva.**

SALIVÉR, -Ă adj. v. **salivar.**

SALM s. m. v. **salmon.**

SALMASTRÍCOL, -Ă adj. (Despre animale și plante) Care trăiește în ape salmastre. Cf. M. D. ENC.

— Pl.: *salmastricoli, -e.*

— **Salmastru** + suf. *-icol.*

SALMÁSTRU, -Ă adj. (Despre ape, lacuri, lagune etc.) Cu salinitate intermediară între salinitatea apelor dulci și a celor marine. *Regiunea lagunelor sau a marilor lacuri litorale cu apă salmastră.* ANTIPA, P. 201. *În apele salmastre de la gurile Dunării pescarii prind... nisetru și cegă.* SADOVEANU, O. XX, 83. *Gen de pești..., foarte răspîndiți în toate apele interioare — dulci și salmastre.* ENC. AGR. III, 624. *Lacurile litorale salmastre, caracterizate prin... specii marine migratoare.* LTR[2], cf. DN[2]. *Formele curat marine dispar și rămîn... forme de apă salmastră.* GEOLOGIA, 21, cf. 103. *Este o pasăre caracteristică lagunelor salmastre.* VÎN. PESC. septembrie 1964, 9. *La noi... deosebim următoarele grupe de apă:... lacuri salmastre și sărate, Marea Neagră.* AP 13. *Relieful are caracterul unui șes în care singurele zone accidentate sînt... cuvetele lacurilor sărate, dulci sau salmastre.* JUD. ROM. SOC. 151, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Sectorul estic al Mării Mediterane rămîne... fără legătură cu Oceanul... trecînd printr-o fază salmastră.* ONCESCU, G. 18.

— Pl.: *salmaștri, -stre.*

— Din lat. **salmaster.** Cf. it. salmastro.

SALMIÁC s. n. Clorură de amoniu naturală, cristalizată, incoloră, galbenă sau roșie, cu gust sărat înțepător, folosită la curățirea metalelor, în operații de lipire, în industria textilă, în industria chimică și în medicină; (popular) țipirig. *O compoziție din sare și salmiac se întrebuințează mai ales la desfacerea metalurilor.* ASAGHI, L. 86[1]/26. *Un profesor... mirosea la fiecare vorbă dintr-un șipușor de salmiac.* I. NEGRUZZI, S. V, 158, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE, CANTUNIARI, L. M. 112, MACAROVICI, CH. 351, SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2].

— Pronunțat: *-mi-ac.*

— Din fr. **salmiac**, germ. **Salmiak.**

SÁLMIE s. f. Un fel de tocană preparată din bucăţi de vînat care au fost prăjite în prealabil. *Mă interesez cum prezidează la elaborarea salmiei de raţă sălbatică.* SADOVEANU, O. XV, 327, cf. SCL 1969, 387.

— Pl.: *salmii.*

— Din fr. **salmis.**

SALMÓN s. m. (Iht.; rar) Somn *(Silurus glanis). Salmon, un feliu de peşte.* ŞINCAI, în DR. V, 561, cf. ALEXI, W., NIGA, L. VAM. 216, SCRIBAN, D.

— Pl.: *salmoni.* — Şi: (rar) **salm** s. m. ALEXI, W.

— Din lat. **salmo, -onis.**

SALMONÉLĂ s. f. Bacterie patogenă, larg răspîndită în natură, cuprinzînd microbii care provoacă febra tifoidă, febrele paratifoide şi toxiinfecţiile alimentare. Cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Scris şi: *salmonella.* DER, D. MED., DEX. — Pl.: *salmonele.*

— Din fr. **salmonella.**

SALMONELÓZĂ s. f. Boală infecţioasă a mamiferelor şi păsărilor, care se poate transmite şi la om, provocată de o bacterie din grupul salmonelei, care se manifestă prin febră, tulburări gastrointestinale, pneumonii etc.; paratifoză. Cf. ENC. VET. 349, 640, 824, DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salmoneloze.*

— Din fr. **salmonellose.**

SALMONICÓL, -Ă adj. Care aparţine salmoniculturii, care se referă la salmonicultură; de salmonide. *Problema refacerii fondului salmonicol.* VÎN. PESC. iulie 1960, 6. *Gospodăriile salmonicole sînt specifice apelor cari trec peste straturi cristaline, deci limpezi, bine oxigenate.* LTR² XV, 210. *Creşterea păstrăvului şi reproducerea artificială a acestuia în instalaţiile salmonicole existente au dat rezultate bune.* PROBL. GEOGR. I, 130.

— Pl.: *salmonicoli, -e.*

— Din fr. **salmonicole.**

SALMONICULTÚRĂ s. f. Cultură în instalaţii şi în amenajări speciale a diferitelor specii de salmonide, în vederea producerii de puiet, reproducerii artificiale şi creşterii efectivelor destinate repopulării sau comercializării pentru consum. Cf. LTR², DN². *Staţiune de salmonicultură.* PROBL. GEOGR. I, 128. *A început cursurile prima promoţie de elevi... specialitatea tehnicieni de vînătoare şi salmonicultură.* VÎN. PESC. octombrie 1962, 23, cf. DER IV, 289. *S-a recurs la creşterea artificială a păstrăvului (salmonicultură).* AP 80.

— Din fr. **salmoniculture.**

SALMONÍD s. n. (La pl.) Familie de peşti răpitori caracterizaţi printr-o a doua înotătoare dorsală, care trăiesc în ape dulci (de munte) şi în mări *(Salmonidae);* (şi la sg.) peşte care face parte din această familie. *Marea Neagră mai are şi alte specii de salmonide:... Salmo labrax... şi Salmo ponticus.* ANTIPA, F. I. 200, cf. id. P. 274. *Primul salmonid al apelor reci din munte şi-a arătat în limpezime... silueta sinistră.* SADOVEANU, O. XIV, 512. *Speciile de salmonizi... în apele de munte sînt: păstrăvul indigen, păstrăvul curcubeu, păstrăvul fîntînei, lipanul şi lostriţa.* BO (1953), 39, cf. LTR², DL, DM, DN². *Afluenţii Jiurilor... sînt apele cele mai mult populate cu salmonide.* PROBL. GEOGR. I, 128. *Asigurînd factorii care concură la dezvoltarea normală a salomnizilor..., problema refacerii fondului salmonicol pare a fi rezolvată.* VÎN. PESC. iulie 1960, 6, cf. februarie 1964, 4. *Ca şi la salmonidă, această hrană artificială asigură o bună dezvoltare a peştilor.* AP 71, cf. 81. *Specia de salmonide mai reprezentată este păstrăvul indigen şi mai puţin curcubeul.* JUD. ROM. SOC. 143.

— Pl.: *salmonide* şi (m.) *salmonizi.* — Şi **salmonídă** s. f.

— Din fr. **salmonidés.**

SALMONÍDĂ s. f. v. **salmonid.**

SALNÍTRU s. n. (sg.) (Chim.; învechit, în Transilv.) Silitră. Cf. KLEIN, D. 417, DRLU, LB.

— Din lat. **sal nitri.**

SALOÁNTĂ s. f. (Ornit.; regional) Sitar *(Scolopax rusticola)* (Zălau). Cf. BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pl.: *saloante.* — Şi: **salónta** s. f. art. BĂCESCU, PĂS. 151.

— Din magh. **szalonka.**

SALOFÉN s. n. Antiseptic intestinal pe bază de acid salicilic, care se prezintă sub formă de pulbere cristalină albă, fără miros, cu gust slab amărui, folosit în tratamentul reumatismului articular. Cf. BIANU, D. S., LTR².

— Din germ. **Salophen,** fr. **salophène.**

SALÓL s. n. Salicilat de fenil, întrebuinţat ca antiseptic şi antipiretic. Cf. BIANU, D. S. *Streptococi care produc acid lactic inactiv..., sau... care descompun salolul.* BABEŞ, O. A. I, 357, cf. NICA, L. VAM. 216, CĂDE, MACAROVICI, CH. 542, 603. *Salolul e folosit ca antiseptic şi ca antipiretic.* LTR². *Mai des folosite sînt salolul, albastrul de metilen, urotropina.* BELEA, P. A. 278, cf. DM, DN², D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Din germ. **Salol,** fr. **salol.**

SALOMÁNDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SALOMÍE s. f. (Bot.; regional) **1.** Filimică *(Calendula officinalis).* Cf. BORZA, D. 37. *Şi frumos mi l-au gătit, Cu-antiriu de cununie Şi cu brîu de salomie.* TEODORESCU, P. P. 204.

2. Compus: **salomii-galbene** = margaretă *(Chrysanthemum leucanthemum).* Cf. PANŢU, PL., BULET. GRĂD. BOT. V, 49, BORZA, D. 47.

— Pl.: *salomii.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n. pr. Salomia.

SALÓN s. n. **1.** Încăpere (spaţioasă) într-o locuinţă (mai luxoasă) care serveşte pentru primirea oaspeţilor sau pentru reuniuni de familie. Cf. I. GOLESCU, C. *Solii au dat dreapta adiutantului... ca să meargă pînă în salonul lor.* CR (1830), 403²/28, cf. VALIAN, V. *Găsi vreme pe căţel să-l ia Prin salon în braţe spre a-l mîngîia.* PANN, P. V. I, 45/24. *Se îndeletniceau a bea ciubuce pe nişte lungi divanuri în odaia cea mare, care... nu se chema peste tot locul salon.* RUSSO, S. 27, cf. ARISTIA, PLUT. 139/14. *În mijlocul unui salon mare... se întindea o masă.* GHICA, C. E. I, 156. *Camera pregătită pentru primirea şi ospătarea invitaţilor era un fel de salon pătrat.* FILIMON, O. I, 178, cf. 122, PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D. *Salonul principal* [al apartamentului] *se deschidea pe o grădină.* ALECSANDRI, O. P. 140. *Califul a coborît în salon.* CARAGIALE, O. II, 281. *Stăm amîndoi în salon, la masa pregătită pentru revelion..., aşteptăm miezul nopţii.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 461. *Mă înfundai pe o canapea ce se găsea în colţul cel mai întunecos al salonului.* I. NEGRUZZI, în PLR I, 253. *Vuietul crivăţului... contrasta într-un chip fermecător cu liniştea şi căldura din salon.* DEMETRESCU, O. 123, cf. ŞĂINEANU². *Aşezat în mijlocul salonului... dormea acuma liniştit.* ANGHEL, PR. 65. *În mijlocul salonului... e aşezat bradul.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 26. *Într-un salon, o mulţime de femei şi de bărbaţi sorb ceaiul.* GÎRLEANU, L. 139. *În fundul salonului, o claie de duduci stăteau în cerc.* HOGAŞ, DR. II, 68. *Uşa odăii care slujea de sufragerie, salon şi birou, era dată la*

perete. REBREANU, I. 64. *Le-am primit în... birou și salon.* IBRĂILEANU, A. 66, cf. RESMERIȚĂ, D. *Un salon în față și o odaie de dormit în fund.* M. I. CARAGIALE, C. 37, cf. 74. *Trecură în salon, la cafea.* BASSARABESCU, V. 232, cf. CADE. *Coniția vine numaidecît și să poftească dumnealor în salon.* REBREANU, R. II, 50. *În tristul, tăcutul salon, Tu cîntă-nainte, iubito.* BACOVIA, O. 42. *Trebuie schimbată mobila din salon.* C. PETRESCU, Î. I, 40. *Doamnele, în salon, discutau frivolități.* BRĂESCU, O. A. Ī, 85. *Stăpîna domina salonul cu făptura și cu uitătura ei.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 177. *Toate ferestrele salonului sînt deschise.* TEODOREANU, C. B. 234, cf. SCRIBAN, D., VIANU, A. P. 71. *Trecea ca o umbră delicată prin odăi și saloane.* SADOVEANU, E. 174. *Se întîlnesc la ceai, în saloanele tale, sofiile cetățenilor.* ARGHEZI, B. 20, cf. 48. *Condus de Ioanide, o luă în sus pe scara ce ducea la marele salon... de la etaj.* CĂLINESCU, S. 69. *Un modest salon... care se deschidea ... numai musafirilor de la oraș,* BLAGA, H. 9. *Închise ușa în urma lui Landră, se întoarse în salon. Femeia de serviciu îi aduse cafeaua.* STANCU, R. A. IV, 95. *Să mă aștepte în salon.* PAS, L. I, 22, cf. DEMETRIUS, A. 262. *Salonul dă... spre o terasă.* H. LOVINESCU, T. 207, cf. LTR[2]. *Casa... cu trei odăi, dintre care cea din mijloc sufragerie și salon.* PREDA, R. 11. *Acest mare salon nu făcea impresia nici că e locuit, nici că e nelocuit.* BARBU, PRINC. 126, cf. id. Ș. N. II, 181. *Au instalat în salon pe unchiul sosit în ajun.* V. ROM. ianuarie 1965, 11.

2. Sală[1] **(1)** în care au loc baluri, serbări, reuniuni, petreceri etc.; p. ext. (la pl.) societatea bună (care frecventează saloanele **2)**. Cf. STAMATI, D. *Monotonul menuet, dansul clasic al saloanelor europene.* FILIMON, O. I, 197. *În salonul unde se adunase atîta mulțime de oameni... toți oamenii erau cuprinși de discuțiile lor politice.* MAIORESCU, CRITICE, 93. *Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane, Sînt cîntați în cafenele și fac zgomot în saloane.* EMINESCU, O. I, 137. *Du-te într-un salon, privește astă-seară bărbații de la bal.* D. ZAMFIRESCU, R. 28, cf. ȘĂINEANU[2], PETICĂ, O. 296. *Împărtășeau cu bucurie hotărîrea colonelului de a pune... parchet în salonul clubului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 164, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ce-ți pasă dac-o să sfîrșească Orchestra valsul?... Tu nu știi Că nu-i în tot salonul altul la fel cu mine să iubească?* MINULESCU, VERS. 66, cf. SCRIBAN, D. *Își purta dimia... prin saloanele aristocratice din Paris.* CĂLINESCU, S. 8, cf. id. C. O. 373. *Tragedia franceză era o prelungire a conversației într-un salon, purtată de oameni binc crescuți.* VIANU, L. U. 57. *Clienții viefii elegante ale saloanelor secolului* [al] *XVIII-lea francez.* RALEA, S. T. III, 123. *Salonul avea o podoabă de lanțuri de hîrtie.* BARBU, G. 241. *Oaspeții români, împreună cu personalitățile belgiene, se îndreaptă apoi spre salonul oficial.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 224. *În saloanele elegante ale protipendadei, conformismul său merge pînă la grotesc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 34, 9/2. *Dați mai tare din picioare, Salonu-i destul de mare.* FOLC. MOLD. I, 165. ◇ (Învechit) *Salon de așteptare* = sală[1] **(1)** în care solicitatorii așteaptă să fie primiți de cineva. *Mă chemă în salonul de așteptare.* GANE, N. II, 143. ◇ Loc. adj. (Adesea peiorativ) **De salon** = specific lumii mondene, societății bune (care frecventează saloanele **2)**; care se produce într-un salon **(2)**. *Coconița de salon învață pe slujnica sa să zică „muliere".* HELIADE, O. II, 238. *Purta un nume mai mult de șatră decît de salon.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 69. *Mulți poeți de salon ar fi încîntați cînd ar putea descoperi... idei cu o umbră... de frumusefea celor populare.* MAIORESCU, CRITICE, 7, cf. 75. *Începe a turna o serie de gogoși de salon.* BĂCALBAȘA, S. A. I, 223. *Seniorul... se ocupa numai cu vînătoarea, cu gimnastica de salon.* id. ib. 248. *Conversația dintre Mefisto și vrăjitoarele nu este o conversație de salon.* în PLR II, 61. *Aceste cîntărețe de salon... împodobesc „balurile".* IORGA, C. I. I, 136. *Literatura rezultată... nu poate mulțumi... nici pe amatorii de povestiri gentile de salon.* în PLR II, 286. *Ce-ai văzut... a fost o glumă de salon.* REBREANU, R. II, 301. *Nu era un erou de salon.* OȚETEA, T. V. 124. *Sînt notate... toate varietățile... jargoanelor de salon.* VIANU, S. 205. *Este întruchiparea stilării de salon.* V. ROM. octombrie 1964, 84. *Înfruntarea devine... manierată ca o conversație de salon.* CONTEMP. 1966, nr. 1 019, 4/7. *Grațioase evoluții de mișcări și dansuri de salon.* M 1968, nr. 4, 39. *Ajunge... în mediul pestrif al intelectualității de salon.* CONTEMP. 1969, nr. 1 182, 2/3. ◇ Expr. (Argotic) **Fii salon!** = **a)** ține-te de cuvînt!; **b)** nu fi mojic! (Argotic) **A fi salon** = a fi de calitate foarte bună; a fi distins.

3. Cenaclu literar, artistic, filozofic etc. ai cărui membri au o îndrumare critică și o ideologie comună; reuniune a unui asemenea cenaclu; loc unde se reunesc membrii acestui cenaclu. *Foile publice au răsărit din politica saloanelor.* FM (1840), 205[1]/4. *Ofițerimea... prinde gust pentru literatură. Cele dintîi saloane se deschid acum.* IORGA, C. I. II, 141. *Salonul maestrului era plin de celebrități, critici, ziariști temuți, pictori.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 148. *Salonul... îi dă putința... să participe direct și mai activ la viața literară.* VIANU, L. U. 423. *Saloanele literare și filozofice sînt în... eflorescență.* RALEA, F. 161. *Literatura franceză... cunoaște numeroase și vestite saloane literare.* CONSTANTINESCU, S. III, 151, cf. DER.

4. (Adesea urmat de determinări care indică felul) Sală[1] **(1)** în care se organizează expoziții de pictură, sculptură, fotografii etc.; p. ext. expoziția însăși. *Au ajuns pictorii saloanelor mondene.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 368, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Aduc un aer de actualitate, întrucît se vorbește chiar de salonul de pictură din București.* LOVINESCU, C. IV, 33, cf. SCRIBAN, D. *Artistul lucrează și expune la toate saloanele Parisului.* OPRESCU, S. 127, cf. LTR[2], DM, DN[2]. *Salonul internațional de artă fotografică de la București.* CINEMA, 1968, nr. 7, X.

5. Încăpere dintr-o unitate spitalicească destinată să adăpostească un număr relativ mare de bolnavi. [Bîrfelile] *infirmierelor de la salon.* KLOPȘTOCK, F. 135. *Fu repartizat la Spitalul Central, într-un salon cu cîțiva bolnavi.* CĂLINESCU, S. 236. *Medicul șef... părăsește cancelaria și începe vizita în saloane.* BOGZA, A. Î. 257, cf. LTR[2]. *Sora se opri în dreptul... unui salon în care zăceau zeci de bolnave.* PREDA, R. 261, cf. DM, DN[2]. *Primele saloane de bolnavi au fost deschise în 1838.* ABC SĂN. 73. *Du-te la bolnavul din salonul cinci.* T august 1964, 56.

6. (De obicei urmat de determinări care indică felul) Sală[1] **(1)** sau unitate în care se desfășoară unele activități profesionale destinate în mod nemijlocit publicului. *Nae, cel mai fain bărbier al mahalalei (are salon special de tuns, ras și frezat).* SĂM. III, 262. *Încăperea era decorată cu eleganță demodată de... salon de modă.* CĂLINESCU, O. I, 170. *Nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureștiului.* PREDA, R. 72.

— Pl.: *saloane* și (învechit) *salonuri* (ALECSANDRI, O. P. 140).

— Din fr. **salon**.

SALONÁRD, -Ă adj. (De obicei peiorativ) Obișnuit (și apreciat) în saloanele mondene sau în așa-numita lume bună; care manifestă, trădează un spirit și un gust pline de snobism; (rar) salonier. *Singura preocupare... e „amorul", pe care și-l exprimă într-un limbaj salonard.* IST. LIT. ROM. II, 552. *Fundează la Iași „Arta română", asociație... ridicîndu-se împotriva influențelor idiliste, salonarde, ce amenințau... plastica românească.* V. ROM. martie 1963, 120. *Lumea „subțire" se ducea numai la comediile bulevardiere, la piesele salonarde, cu toalete și adultere.* T au-

gust 1964, 87, cf. SFC II, 119, IV, 179, DN². *Din Beaumarchais s-a făcut totdeauna un autor salonard, înecat în mătăsuri.* T septembrie 1968, 18. *Perioada diletantică a manierismelor salonarde de acum mai bine de jumătate de secol.* M 1969, nr. 9, 23. *Din spiţa lui Paşadia, replică salonardă a acestuia, Sergiu Mălureanu este... imaginea amplificată a unui personaj real.* CONTEMP. 1969, nr. 1 182, 3/4, cf. DEX. ◇ (Substantivat) *Eminescu şi Creangă n-au fost puşi în valoare pentru meritele lor de salonarzi de la „Junimea".* PERPESSICIUS, M. III, 318, cf. DN². ◇ (Adverbial) *Nu anunţau decît vestimentar (şi asta salonard) pe solii unui curent.* CINEMA, 1968, nr. 4, 4.

— Pl.: *salonarzi, -de.*

— Din fr. **salonnard.**

SALONÁŞ s. n. Diminutiv al lui s a l o n **(1).** *Avea un salonaş şi o odaie de culcare.* CARAGIALE, O. I, 7, cf. 127. *Trecurăm în odaia de-alături, un salonaş cu mobile vechi, joase.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 121. *Se îndreptă spre salonaşul ei, să caute hîrtie şi cerneală.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 39. *Afară-i noapte, vijelie, Şi-i cald în salonaşul lor.* IOSIF, PATR. 31. *Cel dintîi lucru pe care aş vrea să-l facem ar fi să mobilăm salonaşul.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 213. *Trecu prin cele două camere de lîngă intrare şi ajunse în salonaş.* AGÎRBICEANU, S. P. 140. *Gheorghe îi deschise uşa salonaşului.* BUJOR, S. 138, cf. REBREANU, I. 132, id. R. I, 258, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Mă întreb dacă mă supără că a aşteptat în salonaş.* CAMIL PETRESCU, P. 19. *O aştepta în salonaşul părintesc.* C. PETRESCU, C. V. 170. *Petrecuseră plictisiţi ziua aceea în salonaş.* SADOVEANU, O. XII, 688. *Salonul mare are mobilă de stil vechi..., dar salonaşul e numai în creton cu flori vii pe berjere.* CĂLINESCU, S. 80. *Vilişoara ... era compusă dintr-un hol şi un salonaş.* BENIUC, M. C. I, 116. *Îl chemase pe Lucu în salonaş.* VINEA, L. I, 107, cf. 242.

— Pl.: *salonaşe.*

— **Salon** + suf. *-aş.*

SALÓNCĂ s. f. v. **soloancă**[1].

SALONIÉR, -Ă adj. (Rar) Salonard. *Limbaj salonier.* SCRIBAN, D.

— Pronunţat: *-ni-er.* — Pl.: *salonieri, -e.*

— Din fr. **salonnier** „critic al unei expoziţii de artă".

SALÓNTA s. f. art. v. **saloantă.**

SALÓON s. n. Cîrciumă americană din trecut, cunoscută la noi în special din filmele western.

— Pronunţat: *salun.* — Pl.: *saloonuri.*

— Din engl. **saloon.**

SALÓP s. n. Haină de damă (relativ scurtă), îmblănită sau vătuită, cu sau fără mîneci, care se purta în trecut. V. s c u r t e i c ă. *Salop lung şi şorţ negru de mătase* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 145. *Căptuşeală la un salop* (a. 1824). id. ib. XXI, 200, cf. I. GOLESCU, C., KOGĂLNICEANU, în CONTRIBUŢII, I, 79, VALIAN, V., STAMATI, D., POLIZU, CIHAC, II, 324, LM. *Să lăsăm cununia pe joi ... nu-i gata salupul.* CONTEMPORANUL, V_1, 100. *Şade... avînd picioarele acoperite cu un salup blănit.* I. NEGRUZZI, S. I, 125, cf. DDRF, JAHRESBER. II, 208, GHEŢIE, R. M. 391, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., T. PAPAHAGI, C. L., CADE, SCRIBAN, D., DM, GRAUR, E. 44.

— Pl.: *salopuri* şi *saloape.* — Şi: (învechit) **salúp, şalóp** (I. GOLESCU, C.) s. n.

— Din rus. **салопъ,** fr. **salope.**

SALOPERÍE s. f. (Franţuzism rar) Murdărie. Cf. ALEXI, W., SFC IV, 74.

— Pl.: *saloperii.*

— Din fr. **saloperie.**

SALOPÉTĂ s. f. Costum de protecţie alcătuit dintr-o singură piesă, confecţionat din doc, pînză tare, material impermeabil etc., care este îmbrăcat deasupra hainelor obişnuite, de obicei de către muncitori. *Îmbrăcasem salopeta ca pe nişte nădragi pînă la piept.* CAMIL PETRESCU, P. 313. *O matahală, în salopetă albastră, îi duhni în nas... o adiere dospită de alcool.* C. PETRESCU, A. 313. *Din şeile de-oţel descălecară Cei patru tractorişti în salopete.* D. BOTEZ, F. S. 78. *Cuşmă deosebită aveau, pe lîngă cizme şi salopetă.* SADOVEANU, O. XIV, 478. *Primăverile-ngînă-n salopete albastre Cel mai frumos imn.* TULBURE, V. R. 42. *Muncitorii cu salopete albastre înaintau în rînduri strînse.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 3/5. *Locul hainelor zdrenţuite... l-au luat astăzi salopetele frumoase, albastre.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 824. *Omul cu salopeta plină de păcură ţinea într-o mînă ţigara.* V. ROM. ianuarie 1957, 96. *Şoferul acesta slăbuţ, înfăşurat în salopeta mult prea mare..., se dovedi a fi cel mai dibaci.* JIANU, C. 48, cf. LTR². *Era un băiat scund..., îmbrăcat într-o salopetă neagră.* PREDA, I. 80. *Porni..., cu pumnii strînşi, vîrîţi adînc în buzunarele salopetei.* MIHALE, O. 38. *Se vedeau alţii, în salopete, murdari de ulei.* T. POPOVICI, S. 519, cf. DM, DN². *Era şi ea îmbrăcată într-o salopetă largă.* BARBU, Ş. N. II, 274. *Oameni în salopetă..., Robii de ieri, stăpînii viitori!* BRAD, O. 69. *Alăturarea eteroclită de aparate, mobilier,... şi oameni îmbrăcaţi în salopete.* CINEMA, 1968, nr. 9, 28.

— Pl.: *salopete.* — Şi: (regional) **şalopétă** s. f. Com din BUCUREŞTI.

— Din fr. **salopette.**

SALÓT s. n. v. **salut**[1].

SALPÉTER s. n. v. **salpetru.**

SALPETRÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Care conţine salpetru, cu aspect de salpetru. Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D.

— Pl.: *salpetroşi, -oase.*

— Din fr. **salpêtreux.**

SALPÉTRU s. n. Nume generic dat la două specii de azotaţi: **a)** (şi în sintagma *salpetru de Chile,* ENC. AGR., LTR², DC, M. D. ENC.) azotat (natural) de sodiu, care se prezintă sub formă de cristale în mase granulare compacte, sub formă de eflorescenţe etc., transparent, incolor sau alb, uneori divers colorat, care se foloseşte ca îngrăşămînt mineral, în industria metalurgică etc., (popular) s i l i t r ă; **b)** (şi în sintagma *salpetru de India,* DC, M. D. ENC.) azotat (natural) de potasiu, care se prezintă sub formă de cristale în agregate grăunţoase compacte, sub formă de eflorescenţe etc., transparent, incolor sau alb-cenuşiu, care se întrebuinţează ca îngrăşămînt, în industria de explozivi, alimentară etc., (popular) s i l i t r ă. *După slobozirea sîngelui să i se dea tot al 4-lea ceas salpeter cite 1 lot.* CALENDARIU (1814), 186/14, cf. CALENDARIU (1844), 185/14, NEGULICI, PROT. — POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², BIANU, D. S., RESMERIŢĂ, D., NICA, L. VAM. 216, CADE. *Era, o duhoare închisă de... salpetru.* CĂLINESCU, C. N. 33, cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D., CANTUNIARI, L. M. 99, 106, 112, MACAROVICI, CH. 259, 342, 349, LTR², DM, DN² SFC I, 196, DER, DC, H IV 167, 184. ◇ (Rar) *Salpetru de Leuna* = azotat de amoniu (cu sulfat de amoniu). Cf. ENC. AGR., DC. (Rar) *Salpetru de Norvegia* (sau *norvegian)* = azotat de calciu. Cf. LTR² XI, 466, DC. *Salpetru de Montana* = amestec de azotat de amoniu cu sulfat de amoniu. Cf. DC.

— Şi: (învechit) **salpéter** s.n.

— Din germ. **Salpeter,** fr. **salpêtre.**

SALPÍNĂ s. f. v. **ţapină.**

SALPÍNGE subst. Formaţiune anatomică de formă tubulară; salpinx. Cf. D. MED., DN³.
— Din it. **salpinge.**

SALPINGECTOMÍE s. f. Operaţie chirurgicală prin care se efectuează extirparea (totală sau parţială) a trompei uterine. Cf. D. MED., DN³.
— Pl.: *salpingectomii.*
— Din fr. **salpingectomie.**

SALPINGÍTĂ s. f. Inflamaţie acută sau cronică a trompelor uterine. Cf. BIANU, D. S., ENC. AGR., DM, DN², DER IV, 289, D. MED., M. D. ENC., DEX, DN³.
— Pl.: *salpingite.*
— Din fr. **salpingite.**

SALPINGOGRAFÍE s. f. Radiografie a trompei uterine prin introducerea în lumenul ei a unei substanţe de contrast. Cf. D. MED., DN³.
— Pl.: *salpingografii.*
— Din fr. **salpingographie.**

SALPINGOOVARÍTĂ s. f. (Med.; rar) Anexită. Cf. D. MED., DN³.
— Pronunţat: *-go-o-.* — Pl.: *salpingoovarite.*
— Din fr. **salpingo-ovarite.**

SALPINGOSCÓP s. n. Instrument cu ajutorul căruia se realizează salpingoscopii. Cf. D. MED. II, 510, DN³.
— Pl.: *salpingoscoape.*
— Din fr. **salpingoscope.**

SALPINGOSCOPÍE s. f. Explorare vizuală, cu ajutorul salpingoscopului, a orificiului faringian al trompei lui Eustache. Cf. D. MED., DN³.
— Pl.: *salpingoscopii.*
— Din fr. **salpingoscopie.**

SALPINGOTOMÍE s. f. Operaţie chirurgicală prin care se efectuează secţionarea trompei uterine. Cf. D. MED., DN³.
— Pl.: *salpingotomii.*
— Din fr. **salpingotomie.**

SÁLPINX subst. Formaţiune anatomică de formă tubulară; salpinge. Cf. D. MED., DN³. ◆ *Spec.* Conduct-pereche care face legătura între ovar şi uter; trompă uterină. Cf. DER, M. D. ENC. ◆ *Spec.* Conduct care uneşte urechea medie şi fosele nazale; trompa lui Eustache. Cf. DER, M. D. ENC.
— Din lat. **salpinx.**

SALSAPARÍLĂ s. f. v. **sarsaparilă.**

SÁLSĂ¹ s. f. v. **salţă¹.**

SÁLSĂ² s. f. v. **salţă².**

SALSĂU s. m. v. **sasehiu.**

SALSIFÍ s. m. (sg.) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu rădăcina pivotantă, groasă, fusiformă, cu partea exterioară negricioasă, iar cea interioară albă, moale, cu gust plăcut, cu tulpina dreaptă ramificată în partea superioară, cu flori galbene plăcut mirositoare grupate în capitule, cultivată ca legumă şi ca materie primă pentru fabricarea surogatelor de cafea; (rar) scorţoneră, (regional) salată-de-iarnă *(Scorzonera hispanica).* Cf. PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 358, LTR², BORZA, D. 157.
— Şi: **salsifíe** s. f. LTR².
— Din fr. **salsifis.**

SALSIFÍE s. f. v. **salsifi.**

SALSÓLĂ s. f. (Bot.; rar) Săricică *(Salsola kali).* Cf. ANTONESCU, D., BRANDZA, FL. 417, id. D. 344, ENC. AGR., LTR².
— Pl.: *salsole.*
— Din fr. **salsola.**

SALSOLÍNĂ s. f. Alcaloid extras din salsolă, sub formă de pulbere cristalină, albă, slab gălbuie, solubilă în apă, întrebuinţat ca medicament pentru scăderea tensiunii arteriale, a excitabilităţii sistemului nervos etc. Cf. LTR².
— Pl.: *salsoline.*
— Din fr. **salsoline,** germ. **Salsolin.**

SALT¹ adv. **1.** (Învechit şi regional) Singur, neînsoţit (de trupe, de escortă). *De acolo au mers salt numai cu curtea sa Antioh Vodă.* N. COSTIN, LET. II, 60/12. *Au venit în mezil la Ieşi saltu, numai cu dzece, doaădzeci de oameni.* NECULCE, L. 203, cf. 141. *Nu trebuie să vii cu oaste multă..., ci vino salt* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 150/30. *Sosi marişdlul la Focşani salt, căci armia îi trecuse la Brăila.* DUMITRACHE, ap. ŞIO II₂, 101, cf. DDRF, TDRG, T. PAPAHAGI, C. L., SCRIBAN, D. ◇ (Adjectival) *La început era D-zeu salta-singurel, şi unde sîntem noi era apă.* POP., ap. HEM 1 185.
2. (Învechit) Cel puţin, doar, numai **(I).** Cf. CIHAC, II, 609.
— Şi: (regional) **sálta, sáltă** (com. din BUCUREŞTI) adv.
— Din tc. **salt.**

SALT² s. n. **1.** Mişcare prin care fiinţele se desprind brusc de la pămînt (sau de pe un punct de sprijin) avîntîndu-se în sus şi revenind în acelaşi loc sau deplasîndu-se; mişcare de deplasare bruscă în zbor; săritură **(II),** (învechit şi regional) săltătură **(1),** (învechit) săltare **(1),** (regional) saitoc **(2),** sălţat¹. *În cîteva salturi sare pînă sus scara care începuse a se dărîma.* HELIADE, L. B. I, 43/21. *Sub salt se încovie picioarele şi spinarea, şi iute tarăşi întingîndu-se ţipă trupul în sus.* ANTROP. 195/14. *Roib-atunci pe munte înalt, Ia o milă într-un salt.* ASACHI, L. M. 11²/8. *Printr-un salt repede o luă în braţe.* FILIMON, O. I, 120. *Iepuraşul se răpede Naintînd din salt în salt... plin'ce vede În desime fagul nalt.* ALECSANDRI, POEZII, 358. *Regele un semn mai face, se deschide-o altă poartă Şi dintr-însa se repede C-un sălbatec salt un tigru.* EMINESCU, O. I, 165. *În cer s-ajunge dintr-un salt.* MACEDONSKI, O. I, 189. *Cu salturi se piteau iberii-n cale.* COŞBUC, P. I, 339, cf. 56, 117. *Leoaica... face salturi după o pradă închipuită.* în PLR II, 60. *Cu mii de paşi ajunge ea; Da-n urmă, oricît s-ar grăbi, Cu-un salt bărbatu-o va sosi.* GORUN, F. 181. *Diana vine repede şi trage salturi chefnind de bucurie în preajma trăsurii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 163. *Căprioara îşi azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăzneţe.* GÎRLEANU, L. 97. *Nu vedem însă decît grupuri care fac salturi înainte şi se culcă repede.* CAMIL PETRESCU, U. N. 334. *Ce dans sălbatec, cu chiot şi cu salturi printre vîrf de cuţite.* C. PETRESCU, Î. II, 228, cf. 34. *O muscă zbura în salturi scurte.* BRĂESCU, O. A. I, 133. *După ultimul salt, l-am văzut cum se ridică.* SAHIA, N. 62, cf. 61. *Îi vedeam acum bine, apropiindu-se cînd cu paşi mărunţi, cînd în salturi.* COCEA, S. I, 12. *Domnul Deleanu sări ars, dar în salt îşi schimbă fulgerător fizionomia.* TEODOREANU, M. III, 145. *Dintr-un salt, pieri în goană spre castel.* VOICULESCU, P. I, 165, cf. I, 317. *Fugea, zbura, făcea salturi mari, de abia se putea ţine de el Gheorghieş.* SADOVEANU, O. III, 111. *În cîteva salturi sui scara spre cabină.* BART, S. M. 102. *Un grup de alergători... cu toţi muşchii într-o supremă încordare nu numai pentru întîiul salt, ci pentru cursa întreagă.* PUŞCARIU, L. R. I, 65. *Toţi copiii,... cu dansul în*

sînge și cu saltul în talpă și călcîie, s-au pus să joace. ARGHEZI, S. VII, 135. *C-un salt să peşte punte.* CĂLINESCU, O. II, 254, cf. 24. *Romi își freacă mîinile și face un salt pînă la copiii de alături.* BLAGA, H. 213, cf. id. POEZII, 180. *Iepurele o tuli în salturi mari.* STANCU, Ş. 410. *Dintr-un singur salt, Sălbaticele, negre căprioare Țîșneau pe piscul cel mai drept, mai-nalt.* V. ROM. ianuarie 1954, 132. *Anton Lupan făcu un salt și... izbuti cu oarecare trudă să ajungă pînă sus.* TUDORAN, P. 76, cf. 512. *Urcă scările din cîteva salturi.* PREDA, R. 245. *Căprioare... Înaintează-n salturi grațioase.* ISANOS, V. 294. *Văzuse... pe cineva sărind gardul și străbătînd din cîteva salturi curtea.* T. POPOVICI, SE. 527, cf. 277, 285. *Deasupra țipă-n aer dansînd în salturi bruște... Un tînăr pescăruș.* LABIȘ, P. 322. *Cu coada lungă și stufoasă... își menține echilibrul în salturile ce le face din copac în copac.* VÎN. PESC. februarie 1964, 7. *Ești în apă dintr-un salt.* VULPESCU, P. 62. *Minzul... pornește apoi în salturi.* BĂNULESCU, I. 185. *Plasează, după un salt inspirat, balonul, cu capul, în colțul plasei lui Oprea.* SPORTUL, 1969, nr. 658, 3/4. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Încă un salt, barcă... Iacă am sosit.* ARICESCU, A. R. 89/8. *Butoiul gol îl rostogoliră pe coastă la vale și bubuiturile lui, în salturi tot mai largi, se auziră pînă tîrziu.* AGÎRBICEANU, A. 296. *Capetele lor luminate de lună mai răsăriră încă o bucată de vreme în salturi domoale.* HOGAȘ, DR. II, 16. *Pe strada goală vîntul deodată face-un salt.* BACOVIA, O. 108. *Soarele, zeul luminii, face un salt.* SADOVEANU, O. XII, 14. *Un brad începe să se clatine... și într-un salt definitiv se aruncă în golul de dedesubt.* BOGZA, C. O. 58, cf. 378. *E-un clocot de valuri, e-un cor ce se zbuciumă-n salturi.* LABIȘ, P. 245. *În salturile mari ale scaunelor care se smuceau, îl vedeau cînd deasupra, cînd dedesubt pe Paraschiv.* BARBU, G. 275. ◇ Fig. *Nu putem să rămînem încremeniți în formulele trecutului, dar nici nu putem... să facem un salt în necunoscut.* TITULESCU, D. 378. *Se deschid vesel ferestrele caselor, pornind c-un șalt în primăvară.* TEODOREANU, M. U. 200. *Individualismul burghez... autorizează și admiră rebeliunea individului, saltul lui în afară de circuitul social.* VIANU, L. U. 309. *Faust își pune tragica problemă a saltului peste speță.* RALEA, S. T. I, 89, cf. II, 232. ◇ *Triplu salt* = probă atletică de săritură **(I 1)** în lungime, în care atletul face trei sărituri consecutive care se însumează. *În proba de triplu salt urmează Scerbacov, vestește crainicul.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 733, cf. M. D. ENC. *Salt mortal* v. mortal. ✦ (Învechit și regional) Dans; joc. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. [Muzicantul] *preface... pe cei liniștiți într-o dezmierdare de rai, de salt, de veselie.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXIII/13. *Ce șalt, ce veselie, Ce lucru poate să fie.* SEVASTOS, N. 92. ✦ Mișcare, deplasare în care nu este respectată ordinea consecutivă a unor trepte sau faze. *Este recomandabil ca frezarea dinților să nu se facă urmînd ordinea consecutivă, ci prin salturi, lăsînd intervale de 2—3 dinți.* IOANOVICI, TEHN. 316.

2. Trecere (bruscă) de la o situație la alta, de obicei superioară. *Printr-o lege providențială ce nu sufere salt, popolii încep mai întîi de la luminare ori învățătură particulară a individelor.* HELIADE, ap. GHICA, A. 683. *Aceste modificări accidentale nu pot să se producă decît sau prin salturi, sau pe nesimțite* CONTA, O. F. 287. *Considerînd fără dreptate fenomenul ca un fel de salt... au închipuit tot felul de combinații care de care mai încurcate.* PHILLIPIDE, P. 27. *Toate popoarele tinere care vor să se pună în curent cu civilizația modernă, trebuie să treacă printr-o epocă de salturi.* D. ZAMFIRESCU, Î. 54. *Saltul de nivel cultural.* LOVINESCU, C. VII, 146. *Asemenea împrumuturi... le găsim în număr mare, mai ales în epoci în care starea culturală a unui popor a făcut salturi mari.* PUȘCARIU, L. R. I, 366. *Saltul din registrul realist în cel retoric este manifestarea atitudinii ironice a scriitorului.* VIANU, A. P. 126. *A concepe că materia este factorul prim, inițial și gîndirea factorul secund, derivat — înseamnă a concepe dezvoltarea dialectică a materiei, dezvoltare nu numai cantitativă, dar și calitativă, nu numai evolutivă, dar și în salturi.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 15/5. *Din punct de vedere cultural, sfîrșitul secolului al XVIII-lea în Principatele române marchează un adevărat salt.* CV 1950, nr. 3, 20. *Ca să ajungă om, maimuța făcuse un salt.* ARGHEZI, S. XX, 7. *Trebuie să ne gîndim și să cercetăm dacă el nu se poate semăna după perioada acestor salturi de temperatură.* V. ROM. august 1954, 21. *Istorie înseamnă efort și continuitate, înseamnă și înlănțuire și salt.* CONSTANTINESCU, S. I. 150. *Ultimul salt fusese și mai ușor de făcut... Îl făcuseră căpitan de port, fără să cerceteze dacă omul avea vreo pregătire.* TUDORAN, P. 78. *Socialismul nu înseamnă pentru noi numai revoluție socială, ci și salt istoric.* PREDA, R. 253, cf. 254. *Arta literară* [a latiniștilor] *nu face saltul pe care l-a făcut știința.* IST. LIT. ROM. II, 29, cf. 468. *Acești douăzeci de ani reprezintă un salt uriaș.* T august 1964, 85. *Pescuitul românesc... a făcut un salt evident.* AP 53. *Arta cinetică... se cristalizează în veacul nostru ca un salt al imaginației tehnologice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 26/1. *Amplasarea dezvoltării învățămîntului în țara noastră atestă un salt uriaș față de trecut.* GÎ 1968, nr. 933, 2/1. *În industrie se fac eforturi gigantice în vederea saltului înainte al sectoarelor cruciale ale economiei naționale.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 212. *Aștept... un nou salt ce se pregătește sigur în dramaturgie.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 51. *În ciuda saltului formidabil al științei și tehnicii, se petrec sub ochii noștri toate atrocitățile.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 62, 21/5. *S-a realizat prin această Mioriță un apreciabil salt în creația noastră.* M 1969, nr. 12, 5. ◇ *Salt calitativ* = moment, stadiu necesar al dezvoltării în natură, societate și gîndire, constînd în schimbarea calității unui obiect sau proces. *Cinematograful a marcat... acel uriaș „salt calitativ" de la „miraculosul" unei ingenioase descoperiri științifice la stadiul unei arte înaintate.* CONTEMP. 1948, nr. 110, 15/1. *Studiul salturilor calitative... în istoria limbilor.* CV 1949, nr. 9, 46. *O călătorie e o eliberare. Eliberare de mecanica cotidiană, un mic salt calitativ.* V. ROM. februarie 1954, 193. *Transformarea limbii latine populare în mai multe limbi romanice reprezintînd un salt calitativ.* SCL 1960, 572. *S-au produs imense salturi calitative în toate ramurile creației artistice.* M 1968, nr. 1, 15. *Aceste romane sînt remarcabile... marcînd un mult așteptat salt calitativ.* CONTEMP. 1969, nr. 1 174, 3/4.

— Pl.: *salturi.*

— Din lat. **saltus, it. salto.**

SÁLTA adv. v. **salt[1]**.

SALTAMÁRCĂ s. f. (Învechit și regional) Un fel de haină (îmblănită) purtată de bărbați. Cf. SCHIBAN, D., H XIV 437.

— Pl.: *saltamarce.* — Și: **santamárcă** s. f. SCRIBAN, D.

— Din tc. **saltamarka.**

SALTANÁT s. n. (Învechit) Pompă [2] **(1)**. *Mustafapașa... trecu cu grabă în serai și scoase după nobetul saltanatului pe sultan Osman III și-l sui în tahtul împărătesc.* VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO II[1], 311. *Tufekci-bașa Vasile... fiind ciocoi de curte făcea haz de saltanăt.* BELDIMAN, E. 16/14, cf. I. GOLESCU, C. *Unde vezi... saltanaturi..., acolo e ticăloșia cea mai mare.* GORJAN, H. IV, 9/23. *Venitul îmi era prea mic pe lîngă cheltuielile și saltanaturile ce aveam.* id. ib. 135/15. *Asta este casă de boier de protipendadă, e saltanat domnesc.* FILIMON, O. I, 256. *Porni împreună cu tot saltanatul de slugi* (a. 1875). ȘIO II[1], 311. *Conu Dinu fu sculat... de sunetul clopotelor unor poștalioni, ce intrau în curte cu strigăte și saltanat.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 13. *Se*

uitau... așteptînd parcă trecerea unui saltanat. id. R. 6. *Nunta se petrecu cu mult saltanat și mare paradă.* ap. ȘĂINEANU [2], cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. *A doua zi plecă... și nunta cu tot saltanatul său.* POPESCU, B. III, 110.

— Pl.: *saltanaturi* și *saltanate.*

— Din tc. **saltanat.**

SALTÁR s. n. v. **sertar.**

SALTARÁȘ s. n. v. **sertăraș.**

SALTARÉLLO subst. Vechi dans italian și spaniol, care are o mișcare rapidă, cu sărituri; melodie după care se execută acest dans. Cf. IVELA, D. M., DN [2], DER, M. D. ENC., DEX. ✦ Parte dintr-o veche suită instrumentală, vioaie, care urmează după un dans mai lent. Cf. M. D. ENC.

— Din it. **saltarello.**

SÁLTĂ adv. v. **salt**[1].

SALTEÁ s. f. **1.** Obiect în formă de sac plat, de obicei de formă paralelipipedică, confecționat din pînză, din diverse țesături sintetice, din cauciuc etc., în care se introduce (și se fixează prin cusături din loc în loc) un strat gros de lînă, de iarbă-de-mare, de paie, de vată etc. sau care se umple cu aer, și care se folosește ca așternut moale (pe paturi), pentru protecție corporală în unele probe sportive, pentru a pluti pe apă etc. V. m i n d i r **(1)**, p î n z a i c ă **(3)**. *1 saltè de atlaz* (a. 1780). URICARIUL, XI, 249. *Două saltele, una de atlaz și una de cit* (a. 1797). ȘIO II$_1$, 311. *1 seltele, 1 plapoma* (a. 1798). IORGA, S. D. XII, 123. *1 saltè de cit* (a. 1809). URICARIUL, X, 254. *L-au îmbrăcat agalele și l-au poftit pe saltea, dîndu-i cafea.* DIONISIE, C. 188. *În odaie la Reiz-Efendi, au aflat pe domn șezînd pe saltele* (a. 1822). ȘIO II$_1$, 311, cf. I. GOLESCU, C. *Să doarmă pe saltele... umplute cu păr de cal.* VASICI, M. II, 111/14, cf. POLIZU. *Un ietăcel de culcare în care se afla un pat cu o saltea.* PELIMON, I. 249/7. *Dorm într-un pat pe scînduri, fără mindir, fără saltea.* GHICA, C. E. II, 387, cf. 592. [Haina] *mi-o așternu în loc de saltea.* SION, P. 228. *Camera... era împodobită cu două paturi turcești înfundate, peste care erau puse saltele de lînă.* FILIMON, O. I, 185. *O casă în care locuiește... avînd... divanuri cu salteli și perine de puf.* I. IONESCU, D. 206. *Ies... din casă purtînd geamandanuri, cutii și saltele.* ALECSANDRI, T. 500, cf. CIHAC, II, 609, LM. *De friguri, de lingoare voi pe saltea pieriți.* BOLINTINEANU, O. 143. *Încep cu toții a cărăbăni la saltele cu puf, perini moi.* CREANGĂ, O. 281. *Își aduce o saltea de-acasă.* CARAGIALE, O. I, 16. *Îi adusese o saltea cu paie, două perini.* SLAVICI, O. I, 82. *Tu îți iei nu numai plăpomi călduroase, dară încă și saltele de puf.* ISPIRESCU, U. 25. *Vara... îmi așternea mama o saltea pe prispă.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 285, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 311, ȘĂINEANU[2], ALEXI, W., IORGA, B. R. 11, BIANU, D. S., TDRG. *Saltele de pene se văd și mai greu pe la gospodinele noastre de țară.* PAMFILE, I. C. 15. *Se întinse în culcușul lui, pe salteaua de paie.* AGÎRBICEANU, S. 392. *Cred că saltelele biblice... nu erau nici mai moi, nici mai mirositoare.* HOGAȘ, DR. I, 202, cf. RESMERIȚĂ, D. *Din zori de zi... ciomăgește saltelele cu bărbăție.* BASSARABESCU, V. 96, cf. CADE. *Se hrănește numai cu paiele și penele smulse din salteaua și din pernele patului.* LOVINESCU, C. IV, 69, cf. DR. VII, 193. *L-au așezat pe saltele în fundul culoarului.* CAMIL PETRESCU, P. 184. *Sfoară pentru cusut saltelele.* BRĂESCU, O. A. I, 62. *Un pat cu saltea de paie, pătură.* SAHIA, N. 34. *Un pat de fier, fără saltea.* COCEA, S. I, 139. *Îi răscolesc patul,... îi caut sub saltea și în saltea.* TEODOREANU, C. B. 182. *Șoimaru își așează prietinul pe divanul cu saltea moale de lînă.* SADOVEANU, O. VII, 119, cf. GR. S. VII, 130, BL VI, 207, SCRIBAN, D., BUL. FIL. VII—VIII, 384. *Acum se odihnea, Moțăind ca pe saltea, Pe un val de fîn cosit.* ARGHEZI, S. V, 250, cf. XVIII, 115. *Culcat pe o saltea...,* *Urc spre o altă stea.* CĂLINESCU, O. II, 88. *Au parte de saltele de paie.* BOGZA, A. Î. 252. *Paturile erau înguste, acoperite cu cîte o saltea de paie.* STANCU, M. I. 85. *Li s-au dat saltele de paie.* PAS, L. II, 158. *Nu pot să uit... Patul acela fără saltea.* JEBELEANU, G. 14, cf. DEMETRIUS, A. 39. *Dormea toată ziua într-un pat fără saltele.* T. POPOVICI, S. 481. *Căutau banii... pe sub saltele, pe unde-i aveau ascunși.* BARBU, G. 169. *Iese din cort cu saltelele de papură, cu perne.* T iulie 1968, 38. *L-a pus cu umerii pe saltea.* SPORTUL, 1969, nr. 658, 1/7. *Salteaua de pe patul meu era... îmbibată de apă.* CONTEMP. 1969, nr. 1 174, 9/3. *Fabricăm saltele cu poliuretan.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192, cf. H II 254, V 4. *Mă duc la ea, Să mă culce pe saltea.* ȘEZ. I, 174, cf. ALRM II/I h 356, 357, A I 35, III 12. *Mi-i jăli dar di peni Cî-mi făceam niști salteli.* FOLC. MOLD. II, 348, cf. 263. *Dacă întinzi salteaua, se rupe.* ZANNE, P. III, 356. ✧ (Prin analogie) *Sub răchiți bătrîne... Pe o saltea de iarbă, flăcăii se lungesc.* BELDICEANU, P. 62. ✧ E x p r. **A sta** (sau **a ședea**) **pe saltea** = **a)** a nu face nimic, a fi leneș, comod. *Locuitorii Moldovei... ar fi oameni voroși, gata de luptă și nu de a stà pe saltea.* XENOPOL, I., R. IV, 160, cf. ZANNE, P. III, 356. *Ai bani destui, n-ai decît să ședzi pe saltea și să poruncești.* FUNDESCU, L. P. I, 120; **b)** a fi fără nici o grijă. Cf. ZANNE, P. III, 356; **c)** a fi bogat. Cf. id. ib. **A pune** (sau **a avea**) **sub saltea** = a-și face sau a avea economii. Cf. id. ib. *Aveau bani sub saltea.* PAS, L. II, 47. **(De) pe saltea** = **a)** fără a se obosi, fără a face ceva. Cf. ZANNE, P. III, 356. *N-am așteptat zilele să treacă, pe saltea.* ARGHEZI, L. 105; **b)** fără să-l coste ceva. Cf. ZANNE, P. III, 356. **A se întinde cît ține salteaua** = a pretinde doar atît cît este posibil. Cf. id. ib. II, 590.

2. P. a n a l. (Urmat de determinări) Nume dat mai multor obiecte făcute din piatră, cărămidă, nuiele etc. care sînt întrebuințate pentru a proteja, a apăra, a fortifica etc. *Saltea de apă.* LTR [2]. *Saltea de beton.* ib. *Saltea de fascine.* ib. *Saltea de piatră.* ib. *Saltea de protecție.* ib.

3. (Și în sintagma *saltea pentru reproducere*, LTR [2]) Cadru de lemn de diferite forme, în care sînt fixate mustăți de salcie, crengi de brad, vîrfuri de stuf etc., folosit la reproducerea dirijată a diferitelor specii de pește. Cf. ANTIPA, P. 612, NOM. MIN. I, 26, LTR [2].

— Pl.: *saltele* și (învechit și regional) *salteli.* — Și: (învechit) **seltelé,** (regional) **sălteá** (ALR II/I MN 137, 3 895/848) s. f.

— Din ngr. σελτές.

SALTEGÍU s. m. (Prin nordul Munt.) Saltelar. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *saltegii.*

— **Saltea** + suf. *-giu.*

SALTELÁR s. m. Meseriaș care confecționează saltele **(1)**; (regional) saltegiu. V. m i n d i r i g i u. Cf. NOM. PROF. 36, SCRIBAN, D., SFC I, 79.

— Pl.: *saltelari.*

— **Saltele** (pl. lui *saltea*) + suf. *-ar.*

SALTELÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui s a l t e a **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, DEX.

— Pl.: *saltelușe.*

— **Saltele** (pl. lui *saltea*) + suf. *-uță.*

SALTÉU s. n. Unealtă de pescuit cu suprafață mare, făcută dintr-o plasă îndoită și cusută pe margini, folosită mai ales în bălți, gîrle, rîuri domoale etc. *Salteul poate avea 20 m lățime și 40—50 m lungime.* ATILA, P. 119, cf. 120.

— Pl.: *salteuri.*

— Din **sălta.** Cf. ATILA, P. 119.

SALTIGRÁD, -Ă adj. (Biol.; despre unele animale) Care înaintează sărind. Cf. DN [2].

— Pl.: *saltigrazi, -de.*

— Din fr. **saltigrade.**

SALTIMBÁC s. m. v. **saltimbanc.**

SALTIMBÁNC s. m. Actor de circ, cu mimică exagerată, care în trecut evolua în piețe sau la bîlciuri, executînd exerciții acrobatice ușoare. V. acrobat, măscărici, paiață **(1).** Cf. ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Visul meu de saltimbac la... „Circul sudanez!"* KLOPȘTOCK, F. 155. *După prînz era rîndul saltimbancului de bîlci.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 48, cf. SCRIBAN, D. *În cap nu stau decît saltimbancii.* TUDORAN, O. 64, cf. DM, DN [2], V. ROM. februarie 1964, 210. *Pictează... cuprinzînd scene de circ, cu saltimbanci.* CONTEMP. 1965, nr. 954, 1/5. *Au fost... saltimbancii de geniu.* CINEMA, 1969, nr. 5, 17. *Piețele publice cu măscărici și saltimbanci.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 15/4. ◇ (Ca termen de comparație) *Înțelesese... de ce fac drăgovenii ca saltimbancii de bîlci.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 29. *Coboară Asemeni unui saltimbanc pe sfoară.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 18. ◇ Fig. *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și Irozii.* EMINESCU, O. I, 149. *Poeții au ajuns acrobați vulgari, saltimbanci de piață publică.* în PLR II, 82. *Ce cap de Rege-Saltimbanc părea azi-noapte luna! Un negru nor... s-apropia De saltimbancul ce rîdea.* MINULESCU, V. 68. *Va bate cu vorba, cu cnutul... pe toți nebunii, saltimbancii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 80.

— Pl.: *saltimbanci.* — Și: (rar) **saltimbáe** s. m.

— Din fr. **saltimbanque.**

SALTÍRE s. f. v. **psaltire.**

SALTISÓN s. n. (Regional) Tobă de porc (Ciocănești — Vatra Dornei). Cf. ALR SN IV h 1 125/365.

— Pl.: *saltisoane.*

— Etimologia necunoscută.

SÁLȚĂ [1] s. f. (Învechit) Sos (picant); spec. zeamă acrișoară făcută din usturoi pisat amestecat cu lămîie, oțet sau vin, sare, piper, dafin, cimbru etc., cu care se ungeau anumite fripturi. *Nu este iertat să i se adaoge* [peștelui] *vreo sălță.* HELIADE, L. B. III, 41/16, cf. I. GOLESCU, C. *Pune pe fundul unei farfurioare salcia următoare: oțet, usturoi pisat, dafin, cimbru, scorțișoară, piper și sare.* MAN. SĂNĂT. 38/28. *Ca să-nviezi și să asmuți acea smeadă și diafană salce, răspîndești dasupră-i un... nor de piper.* ODOBESCU, S. I, 464, cf. POLIZU. *Și-l ungea c-un fel de sălță... făcută cu vin amestecat cu usturoi pisat și cu băcănii, cu lămîie și cu sare.* GHICA, S. 67. *Scosese un miel... și îl udau cu un fel de sălță.* FILIMON, O. I, 160. *Cigă fiartă în salcie de frunze de dafin și alămîie.* ALECSANDRI, T. 1 259, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU [2]. *Desfăceau... zahăr, scorțișoară, sosuri (salsa).* IORGA, C. I. II, 174, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., GÁLDI, M. PHAN. 247, DM.

— Pl.: *salțe.* — Și: (rar) **sálce, sálcie, sálsă** s. f.

— Din ngr. σάλτσα, it. **salsa.**

SÁLȚĂ [2] s. f. (Geol.) Ridicătură conică formată prin erupția la suprafața pămîntului a gazelor degajate dintr-un zăcămînt de hidrocarburi, care antrenează apă și noroi; pîclă **(6),** vulcan noroios. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR [2], DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salțe.* — Și: (rar) **sálsă** s. f. LTR [2].

— Din it. **salsa.**

SALÚBER, -Ă adj. v. **salubru.**

SALUBRITÁTE s. f. **1.** Însușirea de a fi salubru; stare generală, favorabilă sănătății, a condițiilor igienice și sanitare din locuințe, curți, orașe etc.; curățenie. Cf. I. GOLESCU, C. *Ar fi de dorit... mijloacele de curățenie și de salubritate.* KRETZULESCU, M. 7/9, cf. NEGULICI. *Împroșpătarea deasă a aerului este principiul fundamental al salubrității domestice.* BREZOIANU, A. 516/16. *Un element de salubritate într-această curățenie.* MAN. SĂNĂT. 67/27. *Himia, care intervine neîncetat... în toate chestiunile de higienă, de salubritate.* MARIN, PR. I, III/6. *Îmbunătățirea traiului material, a stării igienice și a salubrității.* GHICA, S. 224, cf. PROT.—POP., N. D. *I s-a făcut... proces de contravențiune asupra salubrității.* CARAGIALE, O. I, 190, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR [2], DM, DN [2], DER. *Condițiile climatice și de salubritate pe care le oferea lunca Dîmboviței.* G. BARBU, A. V. 15. ✦ Ansamblu de însușiri care fac ca ceva să fie curat, igienic, sănătos. *Frumusețile acestor locuri și salubritatea aerului lor.* DESCR. APE, 45/14. *Necesitatea asigurării condițiunilor de igienă și salubritate în circuitul laptelui.* BO (1951), 1 116.

2. (Adesea urmat de determinarea „publică") Totalitatea măsurilor și metodelor prin care este întreținută starea de salubritate **(1);** (concretizat) întreprindere (sau ansamblu de întreprinderi) care asigură aplicarea acestor măsuri și metode. *Este... de interesul salubrității publice ca să nu lase... gunoi pe strade.* MAN. SĂNĂT. 71/12. *Ce a făcut... cu un alt ram de îngrijire, salubritatea publică, higiena?* MAIORESCU, D. I, 219, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR [2], DM. *Un proiect pentru înființarea unui consiliu de salubritate publică.* G. BARBU, A. V. 125.

— Pl.: (rar) *salubrități.*

— Din fr. **salubrité,** lat. **salubritas, -atis.**

SALUBRIZÁRE s. f. (Rar) Faptul de a face salubru. *Salubrizarea și înfrumusețarea cartierului.* ABC SĂN. 329. *A fost adoptată una din primele măsuri oficiale de salubrizare.* G. BARBU, A. V. 18.

— Pl.: *salubrizări.*

— **Salubru** + suf. *-izare.*

SALÚBRU, -Ă adj. Care este favorabil sănătății; care asigură curățenia, igiena, sănătatea. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *El este principiul care... produce și o materie mai curată și mai salubră.* DESCR. APE, 158/3, cf. PROT.—POP., N. D. *Vîntul nordic... conservă această salubră siccitate în toată zona.* HASDEU, I. C. I, 221, cf. 225, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D. *Mirosul salubru de vîsc marin.* M. I. CARAGIALE, C. 42, cf. CADE. *A trebuit... să se strămute într-o regiune salubră.* VOICULESCU, P. II, 189, cf. SCRIBAN, D., DM, DN [2]. *Pe lîngă funcția lor salubră, parcurile... îndeplinesc și un rol decorativ.* V. ROM. august 1963, 155. ◇ Fig. *S-ar putea deștepta... idei energice și salubre.* ODOBESCU, S. III, 51. *În curînd vom avea bucuria de a-i simți salubrele-i binefaceri.* LOVINESCU, S. I, 168. *Mînia lui Dante este justă și salubră.* VIANU, L. U. 139, cf. 485. (Adverbial) *Nici idila..., nici aria tematică mărginită salubru conform regulilor... esteticii pașoptiste, nu mai erau la modă.* V. ROM. ianuarie 1965, 108.

— Pl.: *salubri, -e.* — Și: (învechit, rar) **salúber, -ă** adj. NEGULICI.

— Din fr. **salubre,** lat. **saluber.**

SALÚD, -Ă adj. v. **zălud.**

SALÚP s. n. v. **salop.**

SALURÉTIC, -Ă adj., s. n. (Medicament) care favorizează excreția renală de sodiu. Cf. D. MED.
— Pl.: *saluretici, -ce.*
— Din fr. **salurétique.**

SALÚT[1] s. n. Cuvînt, frază, formulă, gest, mișcare etc. prin care cineva salută pe altcineva (direct sau mediat); (învechit) sărutătură, sărutare **(1)**; (turcism învechit) selam Cf. I. GOLESCU, C. *Adresau saluturi și bun rămas tuturor.* PELIMON, I. 258/14. *Vă trimit un salut din Budapesta.* CARAGIALE, O. VII, 139. *Salutul lui e larg și zîmbitor.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 37, cf. ȘĂINEANU[2]. *Saluturi respectuoase... nu-l întîmpinase încă.* ANGHEL, PR. 88. *Răspund saluturilor țărancelor care trec.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 61. *Răspunse c-un fel de reverență la salutul preotului.* AGÎRBICEANU, A. 434, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Se mulțumi să ducă degetele la tîmplă, într-un fel de salut milităresc.* C. PETRESCU, Î. I, 224, cf. BUL. FIL. I, 119. *Domnul Deleanu răspundea la saluturi.* TEODOREANU, M. II, 98, cf. III, 19. *Făcu cu dreapta salut, la piept, la gură și la frunte.* SADOVEANU, O. VII, 17, cf. XVIII, 540. *Se îndoi într-un salut ceremonios.* BART, E. 152, cf. BUL. FIL. V, 202, SCRIBAN, D. *Același mare ban răspunzînd salutului mulțimii.* VIANU, A. P. 66. *Saluturile „bună ziua", „fii sănătos".* CV 1949, nr. 6, 20. *Am învățat anume saluturi monahale... Smerite genuflexii.* CĂLINESCU, L. L. 132. *Făcînd un salut ultimativ cu mîna, se îndepărtă.* id. S. 48. *Această condiție umană îmi impunea un salut cuviincios.* BLAGA, H. 141. *„Noroc bun" e salutul minerilor.* BOGZA, Ț. 51. *Salutul rămînea închis în inimile lor.* V. ROM. martie 1954, 173. *Gestul larg al salutului voise să însemne un elegant dispreț.* ib. septembrie 1955, 76. *Duse un deget la frunte, în semn... de salut.* PAS, L. I, 48. *Un salut neluat în seamă e o greșeală.* VINEA, L. I, 11, cf. 141. *Profesorul face un gest de salut.* H. LOVINESCU, T. 414. *După cuvenitele saluturi... se așeză la masă.* TUDORAN, P. 34. *Nu-i mai răspundea la salut.* PREDA, R. 68. *Andrei se înclină în chip de salut.* T. POPOVICI, S. 14, cf. id. SE. 323, DM, DN[2]. *Zîmbea cu plăcere la saluturile boierilor veliți.* BARBU, PRINC. 141. *Al șaptelea Osiris era cioplit în poziția de salut.* CINEMA, 1968, nr. 6, IX. *Făceam salotu și el ni mulțămea.* GRAIUL, I, 227.
— Pl.: *saluturi.* — Și: (regional) **salót** s. n.
— Din fr. **salut.**

SALÚT[2] s. n. (Învechit) Salvare **(1)**; p. e x t. fericire; bunăstare, prosperitate. *Vom conveni în Blaj... cari vreau salutea națiunii noastre.* BARIȚIU, P. A. II, 80. *Datoria ei este d-a îngriji de saluta (bunăstarea) celor sănătoși.* BARASCH, I. 4/16. *Italia fu cea dintîi care răspunse la invitul făcut pentru salutul ei.* FILIMON, O. I, 138, cf. PROT. — POP., N. D., GHEȚIE, R. M. 391, BARCIANU, ALEXI, W. *Armata salutului.* SCRIBAN, D.
— Pl.: *saluturi.* — Și: (învechit, rar) **salútă, salúte** s. f.
— Din lat. **salus, -tis.**

SALUTÁ vb. I. T r a n z. (Folosit și a b s o l.) (Complementul indică oameni) A rosti, a scrie, a transmite un cuvînt, o frază, o formulă etc. ori a face un gest, o mișcare etc. pentru a-și exprima politețea, respectul, afecțiunea etc., îndeosebi la întîlnire și la despărțire, (învechit) a s ă r u t a **(1)**, (turcism învechit) a f a c e s e l a m (v. s e l a m 1), (regional) a n o r o c i **(3)**, a s ă l u t ă r i; p. e x t. a-și manifesta bucuria (prin aclamații, gesturi). *În limba grecească m-au sălutat (...au dat bineț) zicînd...* T. AARON, S. A. 23/17. *Am cinste de a vă săluta.* VIDA, GRAM. 501/31, cf. I. GOLESCU, C. *Salutîndu-l cu modestie, îi răspunse...* MAG. IST. I, 268/30. *L-am salutat adineaori.* LĂZĂRESCU, S. 18/28, cf. STAMATI, D. *Ea pre Teseu... l-a salutat bătrînește.* ARISTIA, PLUT. 13/19. *Se vedea curtenit, salutat, stimat.* NEGRUZZI, S. I, 73, cf. 172, POLIZU. *Eu îl salutai din mînă.* PELIMON, I. 46/10. *Plecă salutînd și strîngînd mîna lui tata.* GHICA, S. 519, cf. id. C. E. II, 582. *Și-i porunci Să saluteze pe prințul.* ALEXANDRESCU, O. I, 308. [Cocoana] *saluta în dreapta și în stînga.* SION, P. 90, cf. PROT. — POP., N. D. *Pe loc tot regimentul... Salută cu onor Românul care pleacă.* ALECSANDRI, POEZII, 447, cf. id. T. II, 363. *Albert îi salută cu mărinimie.* BOLINTINEANU, B. 31/11. *Cea grupă zdrențuită în cale-i o salută.* EMINESCU, O. I, 61. *Saluta cu respect în dreapta și în stînga.* CARAGIALE, O. I, 4, cf. VII, 19, DDRF, PHILIPPIDE, P. 215. *Noroc bun, om d-omenie! zice craiul salutînd.* COȘBUC, P. II, 127, cf. BARCIANU. *L-am salutat cu respect.* DELAVRANCEA, H. T. 76, cf. ALEXI, W. *Boierii..., făcîndu-se cerc, salută.* IORGA, C. I. I, 171. *Salută pe viitoarea soacră.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 147. *Toate mă salută-n cor.* IOSIF, PATR. 31. *O salută întotdeauna ducîndu-se sau întorcîndu-se de la slujbă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 231. *Îl saluta de cîte ori se întîlneau pe drum.* AGÎRBICEANU, A. 266. *Îl salută de „bună-dimineața".* GÎRLEANU, L. 68. *N-avea bună-cuviință nici să te salute cînd te întîlnea.* REBREANU, I. 183, cf. id. R. II, 103, RESMERIȚĂ, D. *Vă salut!... și plecă.* ARDELEANU, U. D. 226. *Salută lumea cu două degete duse repede la pălărie.* BASSARABESCU, V. 211, cf. CADE. *Iartă-mă că te salut numai din ușă.* MINULESCU, VERS. 322. *Am salutat, cînd am trecut prin dreptul ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 162. *Salută oameni cărora de multă vreme nu le mai dăduse ziua bună.* C. PETRESCU, Î. II, 151, cf. id. C. V. 289. *Să poftiți,... zice ofițerul adjutant, salutînd scurt.* BRĂESCU, O. A. I, 40. *Îl saluta numai pe Ivan.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 33, cf. id. SF. M. N. I, 68. *Îi salută cu o înclinare a capului.* TEODOREANU, M. III, 414, cf. id. C. B. 229. *Tînărul puse mîna la căciulă și salută tăcut.* VOICULESCU, P. II, 141. *Omul... ne-a salutat c-o temenè.* SADOVEANU, O. XVI, 26, cf. XVIII, 540. *Pe bătrîni îi salută în silă.* DAN, U. 62. *Trebuie să-l salutăm cu „glas tare".* IORDAN, STIL. 70, cf. BUL. FIL. VI, 67, 135, SCRIBAN, D. *Tătuțu și-a mai întors o dată capul, ca să-i salute.* ARGBEZI, S. VII, 46, cf. id. B. 75. *Driade ieșeau din boschete pentru a o saluta.* VIANU, L. U. 60. *Salutam smerit și cu inima gămălie.* BLAGA, H. 78. *Se scoală în picioare și le salută.* BOGZA, A. Î. 42. *Stăpînul șatrei ridică pălăria și salută.* STANCU, Ș. 146. *Salută cu un deget pe cunoscuți.* PAS, L. I, 47. *Iată-mă..., salută ea cu o însuflețire voită.* VINEA, L. II, 250. *O salută cu intimitate.* DAVIDOGLU, M. 9. *Plutașul își scoase căciula... salutîndu-i.* TUDORAN, P. 101. *Salutase ducînd mîna cu mănușa la chipiu.* PREDA, R. 298, cf. 178. *Mergea grăbit, nu saluta.* T. POPOVICI, SE. 253, cf. DN[2]. *Sentinelele fură salutate cu brațele ridicate.* BARBU, Ș. N. II, 167. *Ne salută pe toți și se îndreptă abătut înapoi.* BĂNULESCU, I. 70. *Saluta... publicul prezent.* CINEMA, 1968, nr. 4, II. *Vă salut cu tot respectul!* Ț ianuarie 1969, 14. *Și vă salut, și să trăiți.* O. BÎRLEA, A. P. II, 439. ◇ R e f l. r e c i p r. *Ne salutăm, dar într-atît se mărginesc relațiunile noastre.* GHICA, C. E. II, 441. *Nu-și vorbeau, nu se salutau.* REBREANU, I. 303. *Ne-am salutat, am vrut să-l opresc.* CAMIL PETRESCU, P. 139. *Îi vezi cum trec, cum se salută, cum se invidiază?* C. PETRESCU, C. V. 164. *Oamenii se salută între ei.* BOGZA, A. Î. 138. *Chinezii se salută aplecîndu-se din spate foarte jos.* CONTEMP. 1954, nr. 383, 6/2. *Omul din ataș scoase cîteva hîrtii pe care i le întinse celui de pe șa și se salutară scurt.* BARBU, Ș. N. II, 16. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Salutăm celelalte porturi cu fluturări de batiste.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 470. ✦ (Complementul indică persoane sau acțiuni, evenimente etc.) A primi, a întîmpina, a aprecia, a se ralia, a marca etc. (cu bucurie, cu simpatie, cu entuziasm). *Alți pascari rămași pe mal salutează purcederea.* ASACHI, P. R. 56/27. *După aceasta, salutînd pre doamna Ruxandra de regentă..., proclamară pre Bogdan de domn.* NEGRUZZI, S. I, 160. *Fiește care alerga să saluteze pe noul imperator.* CALENDAR (1857), 38/31. *O să vii aici... să saluți...*

pe deputatul ales și pe prefect. CARAGIALE, O. I, 176. *Nimeni n-a salutat splendida și neașteptata răsărire a acestui poet.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 419. *Salutăm pe cei ce vor mai veni* (a. 1899). PLR I, 499, cf. II, 40. *Pușlile și tunurile salută, în bucuria obștească.* IORGA, C. I. I, 162. *Îl salutăm cu bucurie și încredere ca pe un viitor al picturei noastre.* ANGHEL, PR. 157. *Secuii salutară cu bucurie pe principii localnici.* BUL. COM. IST. II, 191. *Salutăm cu o sinceră bucurie cele două evenimente mai importante în politica Franței.* TITULESCU, D. 642. *Vor saluta cu pahare înflorite... speranța unei primăveri.* SADOVEANU, O. XII, 690, cf. id. E. 48. *Antichitatea clasică a fost salutată cu entuziasm.* OȚETEA, R. 332. *Popoarele lumii salută acest eveniment.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 388. *În 1846 tipărea „Cîteva ore de colegiu", salutînd corpul profesoral.* CĂLINESCU, S. C. L. 87, cf. RALEA, S. T. I, 66. *Oamenii au salutat cu firească bucurie eliberarea naturii.* CONTEMP. 1953, nr. 343, 1/4. *Poporul român salută și sprijină cu căldură nobila chemare la luptă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 860. *Salutau biruința civilizației.* V. ROM. octombrie 1955, 173. *Salută marea mișcare revoluționară europeană.* IST. LIT. ROM. II, 463. *Salutăm inițiativa revistei „Cinema".* CINEMA, 1968, nr. 1, X. *Salutăm faptul că noua conducere a inclus „Don Juan" în repertoriu.* M 1968, nr. 1, 24. *Sute de tineri veniți să-i salute pe oaspeții români.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 178. ◇ Fig. *Fiecare început de an... a fost salutat de calda inimă a românului.* TIMPUL (1856), nr. 1, 1¹/21. *Această zi ce odată mă saluta ferice.* SION, C. 87/17. *Vine rîul Bahna, să salute sosirea marelui fluviu.* VLAHUȚĂ, R. P. 7. *Un mierloi saluta... întîile raze ale zorilor.* HOGAȘ, DR. I, 216. *Un șuierat prelung salută ivirea zorilor.* MINULESCU, VERS. 13. *Nici un freamăt nu se ridică să salute răsăritul lunii.* COCEA, S. I, 97. *Horcăielile adormiților măsurau singure liniștea nopții, salutate... de țîrîitul greierilor.* CĂLINESCU, O. I, 20. *Cîteva sălcii pletoase... ies înaintea Oltului, salutîndu-l.* BOGZA, C. O. 101. *Un ropot scurt de aplauze îi salută apariția.* VINEA, L. I, 22.

— Prez. ind.: *salút* și (învechit) *salutez.* — Și: (învechit și regional) **sălută** vb. I. DR. IV, 1 155.

— Din lat. **salutare**, it. **salutare**.

SALUTÁR, -Ă adj. Care este folositor pentru menținerea (sau recîștigarea) sănătății, pentru viața cuiva etc.; p. g e n e r. care este potrivit, adecvat, necesar etc. (prin consecințele pozitive) într-o împrejurare dată. *Cel cuget salutariu.* HELIADE, O. I, 201. *Îmbină cu această numire salutară... ce-i zace omenirei mai mult la inimă.* VASICI, M. I, 23/23. *Balta-Albă... renumită... pentru efectele ei cele salutare.* LAURIAN, M. III, 65/22. *Salutaria filosofie... rareori ajunge a spera oarecare mîntuire.* LĂZĂRESCU, S. 38/8. *Să prepare proiecte de legi... spre a le sanctiona, dacă le-ar afla bune și salutarie.* BARIȚIU, P. A. III, 7. *Căsătoria are o influință salutară asupra stării sănătății... oamenilor.* BARASCH, I. 147/12. *Cuvîntul se dezvoltă... propagînd... perceptele salutarie.* ARISTIA, PLUT. XIV/9. *Un instinct salutar l-a condus pe căile salvării.* TIMPUL (1856), nr. 1, 1¹/31. *Acea trezire salutarie începe a se simți* (a. 1858). PLR I, 178. *Această precauțiune este foarte salutară.* ISIS (1859), 165/25. *Principiul cel mai salutariu pentru creșterea avuției unui stat.* GHICA, C. E. II, 541, cf. PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D. *Nu cred să producă vreun efect salutar asupra lor.* ALECSANDRI, S. 45. *O reacție salutară a spiritului nostru literar.* MAIORESCU, CRITICE, 88. [Spectacolul] *avu o influință salutară asupra eroului.* EMINESCU, P. L. 27, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Mijloacele noastre de exprimare... pentru a propaga o credință salutară.* ANGHEL, PR. 187. *Pentru omenire e mai salutară praxa doctoricească.* AGÎRBICEANU, A. 125. *Părurile noastre... aveau la bază rîvna salutară de a ne lumina.* HOGAȘ, DR. II, 127, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Îngăduie domnia absolutismului... fără nici o reacțiune salutară.* LOVINESCU, C. IV, 80. *Ședeam... stăpînit de o salutară teamă.* GALACTION, O. 57. *S-ar putea întreține... focul sacru și salutar al vieții.* COCEA, S. I, 203, cf. SCRIBAN, D. *Cred că... descriind crud urîtul moral fac operă salutară.* CĂLINESCU, C. O. 146. *Pozitivismul a reprezentat o reacție salutară.* VIANU, M. 125. *Sînt și emoțiuni salutare?* VINEA, L. II, 69, cf. DL, DM. *Această critică este... salutară.* V. ROM. aprilie 1961, 126, cf. DN². *Ideea de justiție are un alt sens, mai salutar.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 19/1. *O acțiune hotărîtă... ar putea aduce remediul salutar.* M 1968, nr. 11, 15. *Satisfacția de a vedea preconizate multe măsuri salutare.* GÎ 1968, nr. 935, 3/6.

— Pl.: *salutari, -e.* — Și: (învechit) **salutáriu, -ie** adj.

— Din fr. **salutaire**.

SALUTÁRE s. f. Faptul de a (se) s a l u t a ; cuvînt, frază, formulă etc. sau gest, mișcare etc. prin care cineva își exprimă politețea, respectul, afecțiunea etc. față de altcineva, mai ales la întîlnire și la despărțire ori (de obicei la pl.) prin intermediul cuiva; (rar) salutat², (învechit) salutație. V. s e r v u s. Cf. I. GOLESCU, C. *Salutare și frăție!* (a.1848). DOC. EC. 951, cf. NEGULICI. *Remus bine primit... în salutări.* ARISTIA, PLUT. 55/6, cf. POLIZU. *Schimbasem salutările de rigoare.* GHICA, C. E. I, 119. *Fiu al țării, salutare!* ALEXANDRESCU, O. I, 262. *Făcurăm o salutare generală.* SION, P. 269. *După cîteva salutări adînci, se puse dinaintea stăpînului.* FILIMON, O. I, 116, cf. PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D. *O salutare grațioasă!* CARAGIALE, O. I, 112. *Primește-o salutare.* MACEDONSKI, O. I, 51, cf. 14, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Zicînd drept salutare celui cu care se întîlnește: — Ce faci, mă, hoțule?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 132. *Salutare, colega.* AGÎRBICEANU, A. 291. *Plecînd apoi capul în semn de salutare.* REBREANU, I. 240, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Socotind salutarea asta matinală și pură de bun augur.* COCEA, S. I, 312. *Își înălță pălăria... în semn de salutare.* SADOVEANU, O. VII, 83. *Îi trimet salutări cordiale.* id. ib. XX, 18, cf. IORDAN, STIL. 47, SCRIBAN, D. *Se transmit salutări de la Jim.* CĂLINESCU, O. I, 67. *Salutări din Rîmnicu-Sărat.* BOGZA, A. Î. 348, cf. DM, DN². *Cămărașul... plecat și unsuros, numai salutări.* BARBU, PRINC. 31. ◇ Fig. *Du Oltului din partea mea O caldă salutare.* COȘBUC, B. 56. *Du o caldă salutare tîrgului meu natal.* CONTEMP. 1953, nr. 374, 4/2.

— Pl.: *salutări.*

— V. **saluta**.

SALUTÁRIU, -IE adj. v. **salutar**.

SALUTÁT¹ adj. Care primește un salut¹. Cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D.

— Pl.: *salutați, -te.*

— V. **saluta**.

SALUTÁT² s. n. (Rar) Salutare. Cf. DDRF.

— V. **saluta**.

SALUTÁȚIE s. f. (Învechit) Salutare. *Salutația țehalnică și luarea taxei întru acest chip obicinuite.* ȘT 49/18, cf. I. GOLESCU, C. *Tuturor... salutație!* VEISA, I. 165/12, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PROT. — POP., N.D., ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., DN².

— Pl.: *salutații.* — Și: **salutațiúne** s. f. ANTONESCU, D., BARCIANU.

— Din lat. **salutatio**, fr. **salutation**.

SALUTAȚIÚNE s. f. v. **salutație**.

SALÚTĂ s. f. v. **salut²**.

SALÚTE s. f. v. **salut** [2].

SALVÁ vb. I. Tranz. și refl. A izbuti să scoată (v. **a m i l u i I 4**) sau să iasă dintr-o situație critică (v. **a s c ă p a**), (învechit și popular) a (s e) **m i n t u i (1)**; spec. a (se) dezrobi a (se) elibera. *Salvă-ți poporul, Doamne!* HELIADE, O. I, 210, cf. NEGULICI. *A nutrit și a salvat pe Romul.* ARISTIA, PLUT. 79/22. *Sub pretextul că... salvă patria...* GHICA, C. E. II, 335. *Viața... nu i-a mai putut-o salva.* SION, P. 440, cf. PROT.—POP., N. D. *El ar fi putut să-și salve propria sa viață.* HASDEU, I. V. 156, cf. LM. *Era... nu numai salvat, era chiar răzbunat.* CARAGIALE, O. III, 184. *Nu pot salva tablourile de Grigorescu și covoarele.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 482, cf. ȘĂINEANU [2]. *Scris a fost să fiu salvată.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 67. *Privirea cuviosă a moșneagului salvă reputația de bun predicator a clericului.* AGÎRBICEANU, A. 110. *Miile de călăreți... nu pot totuși salva decît în parte femeile și copiii.* PÂRVAN, G. 48. *Visai s-o salvezi din ghearele unor bandiți.* IBRĂILEANU, A. 50, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Oamenii curții au sărit să salveze vitele.* REBREANU, R. II, 116. *Nu te salvează nimeni și nimic.* TOPÎRCEANU, P. O. 146. *Suma de un milion era salvată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 57, cf. id. P. 22. *Regizorii fac apel la decor pentru a salva mediocritatea textului.* C. PETRESCU, O. P. I, 87. *Nici nu știi de la ce te-am salvat.* SEBASTIAN, J. 21. *Salvase și pușca de sechestru.* TEODOREANU, M. I, 309. *A convins pe oameni să se salveze ei singuri.* SADOVEANU, O. XX, 148, cf. SCRIBAN, D. *Zadarnic fluturul încearcă... Să se salveze de dezastre.* CĂLINESCU, O. II, 111. *Aveam ceva de salvat din casă.* BLAGA, H. 32. *Muntele însuși îl salvează.* BOGZA, C. O. 45. *Să-i pună picioarele în scînduri și să i le salveze.* STANCU, Ș. 488. *Eu am salvat averea părintească.* VINEA, L. I, 189. *Era peste putință ca prietenul său să nu se fi salvat.* TUDORAN, P. 61. *Bolnavul a fost salvat.* BELEA, P. A. 194, cf. DL. *Erau lucruri ce trebuiau salvate.* T. POPOVICI, S. 256. *Viața unui om salvează.* LABIȘ, P. 64, cf. DM, DN [2]. *Vine să-i salveze un vas englez.* IST. LIT. ROM. II, 272. *Doar ploile te pot salva.* VULPESCU, P. 108. *Țineam încă să ne salvăm.* BĂNULESCU, I. 221. *Corpul expediționar britanic se salvează..., dincolo de mare.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 16. *Salva pieile-roșii.* CINEMA, 1968, nr. 1, 20. *Eroi... care se salvează povestind.* CONTEMP. 1969, nr. 1 182, 3/1, cf. DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului și fig.) *Încercasem să salvăm ultimul petic alb al sufletului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 19. *Scriitorul... revine la elementul concret și salvează... impresia singurătății.* VIANU, A. P. 187. *Mania sa de a se salva prin cuvinte.* RALEA, S. T. III, 55. *Trebuie... să salvăm civilizația.* H. LOVINESCU, T. 153. *Îl va salva de ridicol... umorul lui verde.* CONSTANTINESCU, S. II, 342. *Fă ceva... spre a-ți salva sufletul.* BARBU, PRINC. 74. *Voința literaturii... de a se salva de pericolele implicate în cultura literară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 34, 8/1. *A salva situația.* DEX. ◇ Expr. (Tranz.) **A salva aparența** (sau **aparențele**) = a da unui lucru, unei situații etc. o înfățișare capabilă să ascundă răul lăuntric. *Acum rămînea doar grija să salveze aparențele și să-l utilizeze la alergătura prin sate.* C. PETRESCU, Î. II, 135, cf. COCEA, S. I, 173. *Credea că numai așa se puteau salva aparențele.* BLAGA, H. 138. *Cată să salvăm aparențele măcar prin detaliu.* VINEA, L. I, 110, cf. DL, DM, DEX.

— Prez. ind.: *salvez* și (învechit) *salv.*

— Din lat. **salvare**, it. **salvare**.

SALVAMÁR s. n. Serviciu destinat să ajute la salvarea celor care sînt în pericol de a se îneca în mare. Cf. DCR.

— **Salva** + **mar**[e][2].

SALVAMARÍST s. m. Persoană din cadrul salvamarului care se ocupă cu salvarea celor aflați în pericol de a se îneca în mare. Cf. DCR.

— Pl.: *salvamariști.*

— **Salvamar** + suf. *-ist.*

SALVAMÓNT s. n. Organizație care se ocupă cu salvarea persoanelor rătăcite, surprinse de viscole, de avalanșe etc. în munți. Cf. DCR.

— **Salva** + **mont**[an].

SALVAMONTÍST s. m. Persoană din cadrul salvamontului care se ocupă cu salvarea persoanelor rătăcite, surprinse de viscole, de avalanșe etc. în munți. Cf. DCR.

— Pl.: *salvamontiști.*

— **Salvamont** + suf. *-ist.*

SALVÁRE s. f. **1.** (Adesea prin lărgirea sensului și fig.) Acțiunea de a (s e) **s a l v a** și rezultatul ei, **s c ă p a r e**, (astăzi rar) **m î n t u i n ț ă (1)**, (învechit și popular) **m î n t u i r e (1)**, (învechit) **s e l a m e t**; spec. dezrobire, eliberare; (concretizat) ceea ce salvează pe cineva sau ceva. *Amorul... ministeriu al zeilor pentru... salvarea junilor.* ARISTIA, PLUT. 95/19, cf. 174/4. *Dau... danii pioase... pentru salvarea sufletului.* GHICA, C. E. I, 74, cf. ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, Đ., CADE. *Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare.* REBREANU, R. I, 241. *Salvarea protocolară îmi venea de la el.* ȚIȚULESCU, D. 136. *În mine pulsează gîndul acesta al salvării.* CAMIL PETRESCU, U. N. 403. *Dă ajutor și la salvarea celor prinși sub vagoane.* VOICULESCU, P. I, 186. *Lupi răniți... căutîndu-și punctul salvării.* SADOVEANU, O. XII, 555, cf. SCRIBAN, D. *Nu le lasă altă certitudine și altă salvare decît averea.* OȚETEA, T. V. 60, cf. VIANU, L. U, 87. *Singura salvare ar fi să te înscrii la teologie.* BLAGA, H. 157. *O operă de curaj și tocmai o salvare.* RALEA, S. T. II, 300. *Au fost luate toate măsurile pentru salvarea supraviețuitorilor.* H. LOVINESCU, T. 199. *Se uită în pămînt, așteptînd salvarea.* CONSTANTINESCU, S. III, 280. *Salvarea moșiei se făcuse... pe socoteala micilor proprietari.* PREDA, M. 108, cf. ABC SĂN. 319. *I-a dat... cea mai puternică speranță în salvarea țării.* V. ROM. octombrie 1964, 36. *Tu ești singura mea salvare.* T mai 1968, 21. *E aici salvarea clasicismului prin chiar termenii abstracți.* CONTEMP. 1969, nr. 1 165, 3/4, cf. DEX. ◇ *Armata salvării* v. **a r m a t ă**. ◇ Loc. adj. **De salvare** = care servește pentru a salva. *Convins... să colaboreze cu autoritățile în opera lor de salvare a prestigiului civic.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 74. *O umbră culcată într-o barcă de salvare se ridică.* TEODOREANU, M. III, 37. *O scară de frînghie — mijloc de salvare în caz de incendiu.* BART, S. M. 41. *Oameni îngrămădiți... în bărcile de salvare.* BOGZA, A. Î. 301. *Am cerut... bărci de salvare.* STANCU, D. 114. *O parte din apelurile de salvare sînt notate lapidar.* TUDORAN, O. 10.

2. Instituție medicală care acordă primul ajutor accidentaților sau bolnavilor care au nevoie de o intervenție medicală urgentă. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Pin' vin ăi de la salvare, Mai poci să trag o țigare.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 88. *Auzi... claxonul unei ambulanțe a salvării.* T. POPOVICI, S. 25, cf. DM, ABC SĂN., DN [2]. *A trebuit să fie reanimat de echipa salvării chemată de urgență.* CINEMA, 1968, nr. 2, IX, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Vehicul special amenajat care transportă accidentați sau bolnavi la un spital (de urgență); ambulanță. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Îl înspăimîntă gîndul unei scene absurde:... toți agitîndu-se în jurul lui,... chemînd salvarea.* C. PETRESCU, C. V. 129. *După cîteva minute a sosit salvarea.* VINEA, L. II, 195. *A venit salvarea și m-a luat.* PREDA, I. 203. *L-au transportat cu salvarea.* id. M. S. 9, cf. DN [2], M. D. ENC., DEX. *Mirile-o așteaptă-n poartă — Salvarea o-aduci moartă.* FOLC. MOLD. II, 77.

— Pl.: *salvări.*

— V. **salva**.

SALVARSÁN subst. Substanță care conține arsen în moleculă, cu aspect de pulbere galbenă, cristalină, higroscopică, solubilă în apă, cu acțiune curativă în tratamentul unor boli, mai ales al sifilisului. Cf. NICA, L. VAM. 216, MACAROVICI, CH. 594. *Minuiește flacoane de parfum și cutii cu fiole de salvarsan.* VINEA, L. II, 167, cf. LTR[2], DER, DC, M. D. ENC., DEX.

— Din germ. **Salvarsan.**

SALVÁT s. m. v. **salvet.**

SALVÁTĂ s. f. v. **salvet.**

SALVATÓR, -OÁRE adj. (Adesea prin lărgirea sensului și fig.) Care salvează sau poate salva, mîntuitor (1), (învechit) mîntuielnic; spec. care dezrobește sau poate dezrobi, dezrobitor; care eliberează sau poate elibera, eliberator. *Partidul... și-a dat numele de salvator.* GHICA, C. E. II, 477. *Nici o mînă Salvatoare ea nu poate să mai spere !* NECULUȚĂ, Ț. D. 26. *Se va distinge prin această operă... patriotică și salvatoare* (a. 1900). PLR I, 502. *Mă sui repede-n tren cu muscalul meu salvator.* CARAGIALE, O. II, 203, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *A mulțumit... că i-a dăruit ideea salvatoare.* REBREANU, R. II, 208. *Ideea salvatoare... a scăpărat sub frunte.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 314. *A urmat... un certificat salvator.* COCEA, S. I, 160. *Decretaseră singura soluție salvatoare: nebunia.* TEODOREANU, M. III, 138, cf. SCRIBAN, D. *Să se ia această măsură salvatoare și în orașul său.* CĂLINESCU, C. O. 26. *Vitele... umblau slobode... mugind ca pentru depărtări salvatoare.* BLAGA, H. 31. *S-au agățat ca de un stupefiant salvator de toate minciunile.* RALEA, S. T. II, 307. *Măsuri salvatoare nu se văd.* BOGZA, A. Î. 506. *Se pregăteau să aștepte primăvara salvatoare.* STANCU, Ș. 418. *Părea... un înger salvator.* VINEA, L. II, 226. *Vaporul salvator înainta greoi.* TUDORAN, P. 457. *Ideea mi se păru salvatoare.* PREDA, I. 215. *Gîndul... îi păru salvator.* T. POPOVICI, S. 479, cf. ABC SĂN. 165, DN[2]. *Acest film gazetăresc ne apare... ca un remediu salvator.* CINEMA, 1968, nr. 5, 25. *Teașcă, pasionat al destinului salvator, s-a hotărît.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 2/4, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Substantivat) Persoană care salvează sau care poate salva; spec. persoană care dezrobește sau poate dezrobi, dezrobitor; persoană care eliberează sau poate elibera, eliberator. Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D. *Mai pe toți latinii a liberat într-un an, căpătînd din cele foarte frumoase titluri* [pe acela de]... *salvatori de părinți.* ARISTIA, PLUT. 97/10. *Găsește virtutea prin care se naște un salvator.* GHICA, C. E. I, 184, cf. ȘĂINEANU[2]. *Moartea... salvat orului l-a împiedicat de a duce la capăt opera lui.* IORGA, P. A. II, 167, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Să trăiască salvatorul „însă" !* TOPÎRCEANU, P. O. 52. *Urlîndu-și frenezia de recunoștință pentru salvator.* CAMIL PETRESCU, U. N. 422. *Salvatorul providențial de astăzi.* C. PETRESCU, O. P. I, 70. *Te așteptam de dumneata ca pe un salvator.* SADOVEANU, O. XII, 418, cf. SCRIBAN, D. *Fostul salvator al patriei... se aliază cu dușmanul.* VIANU, L. U. 84, cf. DN[2]. *Felița a scăpat..., salvatorul ei... se află în stare extrem de gravă.* T ianuarie 1969, 11, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *salvatori, -oare.*

— **Salva** + suf. *-tor.*

SÁLVĂ s. f. Lovituri de tun sau de pușcă trase simultan, adesea în împrejurări solemne sau festive; zgomot produs de aceste lovituri. *Salvele de artilerie au făcut cunoscută venirea sultanului.* AR (1829), 42[1]/26, cf. I. GOLESCU, C. *Toate corăbiile și bateriile porturilor să sloboade salve.* CR (1831), 204[1]/1. *În mijlocul salvelor de artilerie, cu rosturi de bucurie ura buna venire.* AR (1831), 534[2]/24. *Căpitanul au urat... de ziua bună prin șasă salve de tunuri.* DRĂGHICI, R. 7/10. *După obicei, marinarii vor ura venirea... cu salve de lovituri de tunuri* (a. 1834). URICARIUL, VII, 181. *Vestiră... luarea cetății... cu salve de artilerie.* ASACHI, L. 75[1]/26, cf. NEGULICI. *A saluta fericitul tău țărm cu salvele artileriei mele.* LĂZĂRESCU, S. 135/5, cf. STAMATI, D. *Luarea cetății... s-a anunțat... printr-o salvă de 110 tunuri.* TIMPUL (1856), nr. 2, 2/42. *Socoteau că* [tunurile] *sînt puse pentru a serba... ceremonia prin salve.* NEGRUZZI, S. I, 150. *Călărețli îi primiră cu o salvă.* SION, P. 446, cf. PROT. — POP., N. D. *Flota ce răsună de salve tunătoare Plutește sub catarguri de foc.* ALECSANDRI, P. III, 383. *Slobozind fiecare baterie cîte 21 de salve de tunuri.* LĂCUSTEANU, A. 83. *Strigară ai noștri împroșcîndu-l... cu o salvă de puști.* GANE, N. II, 103. *Împușcăturile se aud... în mănunchiul grozav al focului de salvă.* MILLE, V. P. 157, cf. DDRF, BARCIANU. *Se auziră salve de puști.* D. ZAMFIRESCU, R. 257, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Ascultă salvele de puști și tunuri.* IORGA, C. I. I, 158, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Salva de gloanțe umplu cerul cu o răpăială pripită.* REBREANU, R. II, 254. *Ne primesc salve repezite de focuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 320, cf. SADOVEANU, O. XVIII, 585. *La întîia salvă pe care o vor trage, au să moară de frică.* DAN, U. 309, cf. SCRIBAN, D. *Începură și salvele pe ferestre.* BLAGA, H. 227. *Amiralul... slobozește prima salvă.* BOGZA, C. O. 60. *Te așteptî... să se cutremure pereții de salvele de tun trase.* V. ROM. iunie 1954, 127. *Tancurile trăgeau în salve.* T. POPOVICI, S. 436. *Se auzi a treia salvă.* BARBU, Ș. N. II, 285. *Cu salve triste de bombardă Lovind tărîmul celălalt.* VULPESCU, P. 103, cf. DN[2]. *Răsună cele 21 de salve de artilerie.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 166. *O dată cu salvele de salut... s-a încheiat și era în care ierarhia Pentagonului o ducea bine.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 9/3, cf. GR. S. IV, 134. ◇ (Prin analogie; cu determinări introduse prin prep. „de") *Dete executantului o mare salvă de aplaude din partea acelor zece spectatori.* FILIMON, O. II, 210. *O salvă de aplauze zgudui sala.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 438. *Salvă de pietre și bulgări de pămînt.* PAS, Z. I, 58.

— Pl.: *salve.* — Și: (regional) **sălburi** s. f. pl. GR. S. IV, 134.

— Din fr. **salve,** germ. **Salve.**

SALVCONDÚCT s. n. **1.** Permis care se acorda unei persoane pentru a se putea duce într-un anumit loc și a se putea întoarce fără restricții. V. pașaport. *Cazimir Craiul... au trimis lui Petru Vodă larg salv-conduct.* ȘINCAI, HR. II, 15/25. *Un salv-conduct eliberat de papa Eugeniu lui Grigori, arhiepiscopul.* XENOPOL, I. R. III, 131, cf. IV, 14, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

2. Document eliberat de autorități care permitea unei persoane să intre, să staționeze în zona de război sau să iasă din ea. Cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], DEX.

— Scris și: (învechit) *salv-conduct.* — Pl.: *salvconducte.* — Și: (rar) **salvocondúct.** s. n. ALEXI, W.

— După it. **salvacondotto.** Cf. fr. saufconduit.

SÁLVE interj. (Familiar) Cuvînt prin care cineva salută (mai ales la întîlnire sau la despărțire). V. servus. Cf. CARAGIALE, O. VII, 5. *Salve, fie, viață puternică.* D. ZAMFIRESCU, Î. 158, cf. CADE. *Salve, Sandi !* C. PETRESCU, O. P. I, 65, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din lat. **salve.**

SALVÉT s. n. (Transilv. și Ban.) Șervet (1). *1 față de masă fainî, 4 salveturi* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 145, cf. KLEIN, D. 417. *Două măsari bune..., salvetunuri, 16 cofi de pînză* (a. 1811). IORGA, S. D. XII, 227, cf. LB, ISER, LM, DDRF, TDRG, SCRIBAN, D. *Așternu frumos o masă, le aduse... cuțite, salveturi.* CĂTANĂ, P. B. I, 21, cf. MAT. DIALECT. I, 92, 266, 267.

— Accentuat şi: *sălvet.* KLEIN, D. 417. — Pl.: *salvete* şi *salveturi.* — Şi: **salvétă** (LB, ISER, DDRF; accentuat şi *sălvetă*, KLEIN, D. 156) s. f., **salvétun** s. n., **salvát** (LM) s. m., **salvátă** (LM, DDRF) s. f., **sălvét** (MAT. DIALECT. I, 267) s. n.

— Din magh. **szalvéta.**

SALVÉTĂ s. f. v. **salvet.**

SALVÉTUN s. n. v. **salvet.**

SALVGARDÁ vb. I. Tranz. A asigura apărarea, protecţia, securitatea, integritatea, salvarea (1) etc. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Trebuie salvgardate interesele României chiar în chestia tehnică.* TITULESCU, D. 129, cf. SCRIBAN, D. *Ipoteza neutrinului, care salvgardează principiul conservării energiei, este necesară.* SANIELEVICI, R. 110, cf. DN [2]. *Să-şi salvgardeze... propriile sale interese.* GÎ 1968, nr. 930, 4/1. *Tăcerea i se pare lui mijlocul... de a-şi salvgarda libertatea interioară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 19, 24/3. ◇ Refl. pas. *Numai salvgardîndu-se plantaţiile... se evită la noile aşezări urbane uniformitatea.* V. ROM. august 1963, 155.

— Prez. ind.: *salvgardez.* — Şi: (rar) **salvogardá** vb. I, ALEXI, W.

— Din fr. **sauvegarder**, it. **salvaguardare** (după *salva*).

SALVGARDÁRE s. f. Acţiunea de a salvgarda şi rezultatul ei. *Noi nu putem primi... „salvgardarea" altor oratori din Camerele române (franţ. sauvegarder) în locul „scăpării neatinse sau a păstrării în întregime".* MAIORESCU, CR. II, 260, *O piedică în acţiunea... pentru salvgardarea păcii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 701, cf. DM, DN [2]. *Subordonarea... faţă de comandamentul salvgardării celui mai de preţ bun colectiv, patria.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 4/5. *Sacrificiul individului pentru salvgardarea cetăţii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 60, 23/1. *An european pentru salvgardarea monumentelor arhitecturale.* ib. 1975, nr. 47, 19/1.

— Pl.: *salvgardări.*

— V. **salvgarda.**

SÁLVIE s. f. 1. Numele mai multor plante din familia labiatelor: **a)** (şi în sintagma *salvie de grădină*, BRANDZA, FL. 385, N. LEON, MED. 64, BIANU, D. S., BORZA, D. 154) mic arbust cu tulpina semilemnoasă, aromată, cu frunze lanceolate, cu flori albastre, violete, mai rar albe, originară din sudul Europei, cultivat ca plantă ornamentală şi (pentru frunzele sale) medicinală; jale, jaleş *(Salvia officinalis).* Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 384, BRANDZA, FL. 385, N. LEON, MED. 64, BIANU, D. S., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 154; **b)** (regional; şi în sintagmele *salvie busuioacă*, BORZA, D. 155, *salvie de cîmp* sau *de cîmpuri*, POLIZU, ALEXI, W., PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 144, BORZA, D. 155, *sălvie de finețe*, BRANDZA, FL. 384, *salvie sălbatică*, ANON. CAR., POLIZU, ALEXI, W., BORZA, D. 155) jale *(Salvia pratensis).* Cf. LB, CADE, PANŢU, PL., SCRIBAN, D., BORZA, D. 155; **c)** (şi în sintagma *salvie roşie*, BORZA, D. 155) plantă ornamentală cu frunze ovate şi cu flori roşii, aşezate de-a lungul ramurilor *(Salvia splendens).* Cf. SIMIONESCU, FL. 401, BORZA, D. 155, M. D. ENC. *Să se ia:... foi de salbă.* CALENDARIU (1814), 183/12, cf. ISER. *Iată mintă, sălbiuţă,... sălvie.* NEGRUZZI, S. I, 97, cf. POLIZU, BARONZI, L. 144, PHILIPPIDE, P. 62, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU [2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., SIMIONESCU, FL. 381. *Vinul de salvie... se dă celor slabi de nervi.* VOICULESCU, L. 276. *Leac de tuse... 3 crenguţe de şalvie şi 3 smochine.* ŞEZ. X, 113. ◇ *Sălvie amplexifoliată* = arbust cu numeroase frunze *(Salvia amplexifolia).* Cf. BRANDZA, FL. 385. *Sălvie de Austria* (sau *austriacă*) = arbust cu flori alburii sau galbene-alburii *(Salvia austriaca).* Cf. id. ib. 383, id. D. 311. (Rar) *Salvie cleioasă* = cinstеţ *(Salvia glutinosa).* Cf. POLIZU, BRANDZA, FL. 383, id. D. 311. (Rar) *Sălvie de Etiopia* = şerlai **(b)** *(Salvia aethiopis).* Cf. BRANDZA, FL. 383. *Sălvie cu frunze de betonică* = arbust cu tulpina foliată, cu frunze oblong-lanceolate, cu flori albastre *(Salvia betonicaefolia).* Cf. id. D. 312. *Sălvie de pădure* = plantă erbacee cu frunzele pețiolate, cu flori violacee sau roz *(Salvia silvestris).* Cf. id. FL. 384. *Sălvie plecată* (sau *nutantă*) = plantă erbacee cu flori violacee-albastre *(Salvia nutans).* Cf. id. ib., id. D. 312. (Rar) *Sălvie verticilată* = urechea-porcului *(Salvia verticillata).* Cf. BRANDZA, FL. 385, id. D. 312.

2. Compus: **salvie-albă** = plantă meliferă erbacee din familia malvaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunze lobate, cu flori trandafirii; (regional) nalbă **(1 f)**, ghilie, rujă-de-deal, rujă-floare-mare *(Lavatera thuringiaca).* Cf. PANŢU, PL., BORZA, D. 97, FLORA R.P.R. VI, 44.

— Pl.: *salvii.* — Şi: **sălbie** (LB, LM, PHILIPPIDE, P. 62, BRANDZA, FL. 385, BARCIANU, N. LEON, MED. 64, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG, SCRIBAN, D., BORZA, D. 154) s. f., (învechit) **salbái** s. m., (regional) **sălvie, sélghie** (PAMFILE—LUPESCU, CROM. 165, BORZA, D. 154, ŞEZ. X, 66), **sélvie** (POLIZU, CIHAC, II, 384, BORZA, D. 154), **silvie** (CIHAC, II, 384, TDRG, BORZA, D. 154), **cílvie** (CIHAC, II, 384), **şálie** (ANON. CAR., LB, CIHAC, II, 384, BORZA, D. 154), **şálvie, şălvie** (CIHAC, II, 384, BIANU, D. S., BORZA, D. 154), **şélvie** (CIHAC, II, 384, BORZA, D. 154) s. f.

— Din lat. **salvia.** — Pentru **salbie, salbai**, cf. germ. Salbei.

SALVOCONDÚCT s. n. v. **salvconduet.**

SALVOGARDÁ vb. I v. **salvgarda.**

SAM s. n. (Regional) Tiv făcut la poalele hainelor prea lungi (Merişor — Petroşani). Cf. VICIU, GL.

— Pl.: *samuri.*

— Din germ. **Saum.**

SAMÁ s. f. 1. Produs bogat în enzime, întrebuinţat în pielărie la operaţia de sămăluire [2]. Cf. LTR [2], M. D. ENC.

2. (Rar) Sămăluire [2]. Cf. LTR [2].

— Pl.: **(1)** *samale.*

— Etimologia necunoscută.

SAMACHÍSĂ s. f. v. **sămăchişă.**

SAMACHÍŞ s. n. v. **sămăchişă.**

SAMACHÍŞĂ s. f. v. **sămăchişă.**

SAMADÍA s. f. art. (Prin sudul Olt.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. I. CR. I, 155.

— Etimologia necunoscută.

SAMALAGEÁ s. f. v. **şamalagea.**

SAMALÁRE s. f. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. *Foiliţă samalare, Cît mi ţi-i ziua de mare Se plimba pe hat călare.* PAMFILE, C. Ţ. 60. *Foaie verde samalare, Cît mi ţi-i noaptea de mare Mă port pe murgul călare.* id. ib. 175.

— Etimologia necunoscută.

SAMALÍ vb. IV v. **sămălui [1].**

SAMALÍT, -Ă adj. (Prin vestul Transilv.; despre oameni) Calculat, socotit, chibzuit. *Îi uom samalit la vorbe,* TEAHA, C. N. 262.

— Pl.: *samaliți, -te.*

— V. **samali.**

SAMALÍC s. n. (Dobr. și prin sudul Mold.) Construcție (rudimentară) pe lîngă gospodăria țărănească, în care se păstrează nutrețul pentru vite și sînt adăpostite vitele. Cf. PAMFILE, J. II, 164, id. A. R. 216, T. PAPAHAGI, C. L., CADE, SCRIBAN, D., DM, H XIV 390, I. CR. II, 21, COMAN, GL., CHEST. II 70/108, 414/108, ALR I 689/675, ALR II/I h 262/987, ALR SN I h 138/682.

— Pl.: *samalicuri* și *samalice*, (m.) *samalici* (ALR SN I h 138/682). — Și: **samalóc** (DM, I. CR. II, 21), **samalúc** (SCRIBAN, D., COMAN, GL., CHEST. II 414/108) s. n.

— Din tc. **samanlık.**

SAMALÍȘ, -Ă adj. (Prin nord-estul Transilv.; despre oameni) Zgîrcit, avar. Cf. BUGNARIU, N. 50/381.

— Pl.: *samalișI, -e.*

— Din magh. **számolás.**

SAMALÓC s. n. v. **samalic.**

SAMALÚC s. n. v. **samalic.**

SAMANDÚRĂ s. f. (Regional) Mămăligă pusă în plasa de pescuit și folosită ca momeală pentru pești (Călărași). Cf. cv 1951, nr. 9—10, 43.

— Pl.: *samanduri.*

— Cf. g e a m a n d u r ă.

SAMANÍU, -ÍE adj. (Învechit) Care are culoare galbenă deschisă, ca paiul[1] **(1)**. *O boiama samani cu bibiluri de mătase* (a. 1817). ȘIO II$_1$, 312. *1 cot atlaz samaniu* (a. 1824). IORGA, S. D. XXI, 199, cf. VALIAN, V., POLIZU, CIHAC, II, 609, LM. *Cu părul ca un abur samaniu.* DELAVRANCEA, S. 247. *Frunzele..., cu fața samanie, ruginite, așterneau pe sub creci un covor.* MACEDONSKI, O. III, 68. *O broșă samanie.* REV. NOUĂ, I, 339, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M. 391, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM.

— Pl.: *samanii.*

— Din tc. **samanı.**

SAMÁR s. n. **1.** Un fel de șa[3] **(I 1)** mare de povară, fără scări, care se pune de obicei pe măgari, catîri, cămile etc.; pereche de traiste în care se pune încărcătura și care se așază pe spatele unui animal de povară; p. e x t. încărcătură transportată pe spatele unui animal de povară. *Îl pusără călare pe un asin, legat pre somar cu funia.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 25^{v}/11. *Luo bozii și-i vîrî în samarul cămilei.* BIBLIA (1688), 23^{2}/1, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Se îmbia... a-mi da calească și asin, cu samar comod.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 148, cf. ISER. *Își cumpără un magar ... La cap cu căpăstru și la spate cu samar.* PANN, H. 44/5, cf. CIHAC, I, 238, II, 325. *Tăind chinga de la samar (un fel de șa), il răstoarnă.* MARIAN, NU. 629, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Meșteri de șele numite samare.* PAMFILE, I. C. 39. *Sămarul sau șaua de măgari.* PĂCALĂ, M. R. 456, cf. RESMERIȚĂ, D. *Samarul sau șaua de povară este construit... ca și șaua de călărie.* ENC. VET. 266, cf. CADE. *Baciul... pe un samar și-a adus aminte de zilele tinereții.* GALACTION, O. 64. *Cumpănește pe samare O gospodărie-ntreagă.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 14. *Trecea un măgar cu felinarul legat de samar.* I. BOTEZ, ȘC. 101. *În samar... are numai aur.* VISARION, B. 118. *Un baci burduhos se suise... pe samarul unui măgăruș.* SADOVEANU, O. X, 601, cf. XII, 35, SCRIBAN, D. *Nu o să-mi puie samar îndoit, Că n-o să mai fiu răsplătit.* ARGHEZI, S. V, 59. *Părinte, te-ai topit ca sarea din samarul măgarului.* CAMIL PETRESCU, O. III, 587. *Puse samarul pe un catîr.* STANCU, Ș. 62. *Apoi au venit... catîrii cu merinde în samare.* V. ROM. octombrie 1955, 151. *Păreau niște măgărași încărcați cu samare.* TUDORAN, P. 257, cf. LTR[2], DM, H V 447, IX 90, 496, XIV 21, 30, 86, 93, 284, 489. *Vine Ghiță... C-un samar de gălbinași.* TEODORESCU, P. P. 626, cf. GRAIUL, I, 67, ALR I 1 091/1, 180, 516, 675, 677, 679, 684, 695, 704, 746, 768, 792, 800, 831, 850, 898, 984, 988, 990, A III 2, 16, 17, 18. *Și-mi mere La soacră-sa C-un samar de gălbinași.* BALADE, III, 270. *Celui ce poartă samarul Tată-i este armăsarul.* PANN, Ș. II, 21/3. *Bate samarul să priceapă măgarul.* id. P. V. II, 144/10. *Măgarul, să-l potcovești cu aur și să-i pui samar cu diamante, armăsar arăbesc nu se face.* CARAGIALE, O. VII, 187. *Ori moare măgarul, ori pierde samarul.* STANCU, D. 445, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, 43. *Să nu încarci pe bou ca pe măgarul cu samarul.* ZANNE, P. I, 328. *S-a mărit măgarul, s-a micșorat samarul,* se zice despre copii cînd cresc și le rămîn hainele scurte. id. ib. 536. *Coarne avea, bou nu era; samar avea, măgar nu era* [Melcul]. GOROVEI, C. 118. ◇ F i g. *Viața săracilor cu samarul necazurilor în spinare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 100. ◇ E x p r. (Regional) **A-și lega samarul** = a deveni bogat. ZANNE, P. IX, 709.

2. Dispozitiv pentru transportul cărămizilor pe șantierele de construcție, alcătuit dintr-un panou de lemn care are fixată pe una dintre fețe o mică platformă, iar pe cealaltă față două chingi rezistente de piele, frînghie etc., pentru a putea fi purtat în spinare. *A deșertat cărămida..., țiganii au fugit cu samarele pă maidan.* KLOPȘTOCK, F. 35. [Muncitorii] *vor fi înzestrați cu samare.* PREV. ACCID. 28. *Să care cărămida cu samarul.* PAS, L. II, 25, cf. LTR[2]. *Sus pe schele ..., Ursitoare Cu samare.* BANUȘ, P. 83.

3. (Popular) Culme (la acoperișul unei case). Cf. ȘĂINEANU[2], TDRG. *Pe samar se așază căpriorii... Samarul mai poartă numele de laț, leaț..., culme, samară.* PAMFILE, I. C. 422, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., ALR II/I h 228/728.

4. (Învechit) Cal de povară (cu samar **1**). Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, V., CIHAC, II, 325, GHEȚIE, R. M. 390, ALEXI, W.

— Pl.: *samare* și *samaruri*, (învechit, m.) *samari* (ISER). — Și: (învechit și regional) **sămár,** (învechit) **sagmáriu** (LB) s. n., **samără** s. f., **săgmár** (CIHAC, II, 325, GHEȚIE, R. M. 390), **săgnár** (POLIZU), **slgmáriu** (BARCIANU, V.), **slgnár** (GHEȚIE, R. M. 390, BARCIANU, ALEXI, W.), **somár** s. n.

— Din bg. **самар,** ngr. σαγμάρια, σαμάρια.

SAMARAGÍU s. m. **1.** Persoană care confecționează (și vinde) samare **(1)**; (învechit, rar) sămărar. *Samaragii, meșteri de șele numite samare.* PAMFILE, I. C. 39, cf. DM.

2. (Rar) „Soldat conducător de samare" **(1)**. Cf. IORDAN, L. R. A. 159.

— Pl.: *samaragii.*

— **Samar** + suf. *-agiu.*

SAMĂRĂ[1] s. f. Tip de fruct uscat, cu o singură sămînță și cu pericarpul prelungit în formă de aripioare; (învechit, rar) samaridie. *Roadă aripoasă; samara... are o învălitură pieloasă... precum la sămînța de paltin.* J. CIHAC, I. N. 260/16. *Fructul este o samare (aripoasă).* BARASCH, B. 125, cf. GRECESCU, FL. 394, CADE, DS 257, ENC. AGR., SCRIBAN, D., LTR[2], DM. *Fructul este o samară cu două aripioare membranoase.* BOTANICA, 165, cf. DER, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *samare.* — Și: (învechit) **samáre** s. f.

— Din fr. **samare.**

SAMĂRĂ[2] s. f. v. **samar.**

SAMÁRE s. f. v. **samară[1].**

SAMAREÁN, -Ă s. m. şi f., adj. v. **samarinean.**

SAMAREANÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Samarinean **(2)**. *Pre calea limbilor nu meargereţi, şi în cetatea samareanească nu intrareţi.* CORESI, EV. 477.

— Pl.: *samareanești.*

— **Samarean** + suf. *-esc.*

SAMAREANÍN, -Ă s. m. şi f., adj. v. **samarinean.**

SAMAREANINÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Samarinean **(2)**. *În cetatea samareaninească să nu intraţi.* CORESI, EV. 476.

— Pl.: *samareanineşti.*

— **Samareanin** + suf. *-esc.*

SAMARENÍNĂ s. f. v. **samarinean.**

SAMARÍDIE s. f. (Învechit, rar) Samară[1]. *Florile mici, regulate;... samaridie dimeră.* GRECESCU, FL. 13.

— Pl.: *samaridii.*

— Cf. s a m a r ă[1].

SAMARINEÁN, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care locuia, în antichitate, în provincia palestiniană Samaria şi care provenea din amestecul evreilor antici cu coloniști aduşi de cuceritorii asirieni; samaritean **(1)**. *Nu se apropie jidovii de samareanini.* CORESI, EV. 151. *Cei iudei..., ce lăcuia mai nainte în Samaria, nu se chema samareani.* id. ib. 155, cf. 161. *Cum şi judeaninul samareaninei grăia.* id. ib. 163. *Un samarinean... veni la dăns.* VARLAAM, C. 299. *Dumeneca samareaninei..* id. ib. 501. *Grăi lui samarenina* (a. 1643). GCR I, 108/6, cf. 194/19. *Trecu un samarinian şi-i făcu milă* (a. 1750). id. ib. II, 63/35, cf. TDRG, SFC I, 227, DER, M. D. ENC., DEX. ✦ Om bun, milostiv. *Părintele Nicodin slujeşte cu inimă de samarinean şi cu osîrdie.* SADOVEANU, O. XIII, 810.

2. Adj. Care aparţine Samarici sau samarinenilor **(1)**, privitor la Samaria sau la samarineni; samaritean **(2)**, (învechit, rar) samareanesc, samareaninesc. *Grăi lui muiarea samareanină.* CORESI, EV. 151. *Cum ... ceri să bei, eu muiare samareanină fiind?* id. ib., cf. GCR I, 108/1.

— Pl.: *samarineni, -e.* — Şi: **samarinián, -ă,** (învechit) **samareán, -ă, samareanín, -ă** s. m. şi f., adj., **samarenínă** s. f.

— Din slavonul САМАРЯНИНЪ.

SAMARINEÁNCĂ s. f. Femeie care locuia, în antichitate, în provincia palestiniană Samaria şi care provenea din amestecul evreilor antici cu coloniști aduşi de cuceritorii asirieni; samariteancă, samarineană (v. s a m a r i n e a n **1)**, samariteană (v. s a m a r i t e a n **1)**. *Duminica a cincea, a samarinencii.* CORESI, EV. 151, cf. 553.

— Pl.: *samarinence.*

— **Samarinean** + suf. *-că.*

SAMARINIÁN, -Ă s. m. şi f., adj. v. **samarinean.**

SAMARITEÁN, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care locuia, în antichitate, în provincia palestiniană Samaria şi care provenea din amestecul evreilor antici cu coloniști aduşi de cuceritorii asirieni; samarinean **(1)**. Cf. VALIAN, V., BARCIANU, ALEXI, W. *Nu parabola bunului samaritean îl determina pe patronul restaurantului.* TEODOREANU, M. III, 243, cf. DEX. ✦ Om bun, milostiv. *Samaritean cum arăta mi-ar fi cerut să-i spun şi ce... mi se părea de rîs.* PREDA, I. 56. *Un samaritean milostiv şi iertător?* T august 1964, 80.

2. Adj. Care aparţine Samariei sau samaritenilor **(1)**, privitor la Samaria sau la samariteni; samarinean **(2)**, (învechit, rar) samareanesc, samareaninesc. *Nimeni nu cere indulgenţă samariteană.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 1/4.

— Pl.: *samariteni, -e.* — Şi: (învechit) **sămariteán** s. m. VALIAN, V.

— Din fr. **samaritaine.**

SAMARITEÁNCĂ s. f. Femeie care locuia, în antichitate, în provincia palestiniană Samaria şi care provenea din amestecul evreilor antici cu coloniști aduşi de cuceritorii asirieni; samarineancă, samariteană (v. s a m a r i t e a n **1)**. Cf. VALIAN, V. *Samariteanca s-a mînuit tîrînd în sus... ciutura cu răcoare.* ARGHEZI, S. VI, 17.

— Pl.: *samaritence.* — Şi: (învechit) **sămariteánce** s. f. VALIAN, V.

— **Samaritean** + suf. *-că.*

SAMÁRIU s. n. Element chimic din familia lantanidelor, metal de culoare cenuşie deschisă. Cf. PONI, CH. 30, SCRIBAN, D., ENC. TEHN. I, 78, MACAROVICI, CH. 398. *Samariul e folosit ... în unele aliaje sau, mai recent, în tehnica nucleară, la obţinerea prometiului.* LTR[2], cf. DER, DN[2], DC, M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **samarium.**

SAMAŞĂR s. m. v. **sameşer.**

SAMATÓC s. n. (Prin Olt.) **1.** Rachiu de drojdie. Cf. H V 16. *Dezleagă de la ciochină plosca cu samatoc.* PLOPŞOR, C. 82, cf. 144.

2. Must care se trage de pe tescovină imediat după zdrobirea strugurilor. *[Strugurii] după ce-i stropim în hîrdaie, îi punem într-o putină mai mare; după aceea ne şi apucăm şi tragem samatocu.* GL. OLT.

— Şi: **sanatóc** s. n. H V 16.

— Din bg. **самотек.**

SAMAVÁR s. n. v. **samovar[1].**

SAMAVÓLNIC, -Ă adj. (Despre oameni) Care procedează după bunul lui plac, nerespectînd şi încălcînd (în mod flagrant) voinţa şi drepturile altora; (despre acţiunile, manifestările etc. oamenilor) făcut după bunul plac personal, prin nerespectarea şi încălcarea (flagrantă a) voinţei şi drepturilor altora. V. a b u z i v, a r b i t r a r. *A fi domni samavolnici, să facă ce vor vrea sau rău sau bine şi nimeni să nu-l oprească, ,aceasta este obiceaiu rău păgînesc.* IST. Ţ. R. 15, cf. MAG. IST. V, 101. *Un crai samavolnic.* CONACHI, P. 264, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Sustragerea samavolnică a unui lucru.* COD. PEN. R.P.R. 567. *În opera... cinematografică există o prezenţă uneori samavolnică a scriitorului.* CINEMA, 1968, nr. 6, XII, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Adverbial) *Cu de la sine putere, ca să nu zic samavolnic.* HOGAŞ, DR. II, 182. *Scriitorul N. D. Cocea a fost arestat samavolnic.* V. ROM. ianuarie 1954, 188. ✧ (Substantivat) *Nu se găsea copac în drum în care să nu fi rămas, de amintire, cîte un şireang pe urma samavolnicilor spînzuraţi.* ap. CADE.

— Pl.: *samavolnici, -ce.* — Şi: (rar) **samovólnic, -ă** adj. ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

— Din slavonul САМОВОЛНЪ, rus. **самовольный.**

SAMAVOLNICÉŞTE adv. În mod samavolnic. Cf. TDRG, CADE. *Cîţiva duläi..., scoşi samavolniceşte din cuştile lor..., săriră.* BRĂESCU, V. A. 115. *Nişte documente... pe care Vodă Şuţu pusese mîna samavolniceşte.* C. GANE, TR. V. 447, cf. SCRIBAN, D.

— Şi: (rar) **samovolnicéşte** adv. CADE, SCRIBAN, D.
— **Samavolnic** + suf. *-eşie.*

SAMAVOLNICÍE s. f. **1.** (Învechit, rar; în forma *samovolnicie)* Libertatea de a lucra, de a acţiona fiecare după voia sa. *Deade... oamenilor tuturora înţeles şi samovolnicie.* CORESI, EV. 24. *Toţi... oamenii au înţelegere şi cu nuşii împreună şi samovolnicie.* id. ib.

2. Libertatea pe care şi-o arogă cineva de a proceda, de a acţiona după bunul său plac, prin încălcarea (flagrantă a) voinţei şi drepturilor altora; atitudine, acţiune, manifestare samavolnică; act samavolnic. *Ţara... au scos-o din haosul catahrisurilor şi a samovolniciei* (a. 1735). URICARIUL, VIII, 124. *Hotra iubire de sine a răpi au voit toate... Au dat la a ei tovarăşi legi de samovolnicie, Şi ş-au făcut dreptăţi eişi după a sa fantasie.* CONACHI, P. 303. *Guvern ii aista?... în care domneşte interesul şi samavolnicia?* ALECSANDRI, T. 1 341, cf. 1 357, DDRF, ALEXI, W., TDRG. *Au început presiunile şi samavolniciile.* REBREANU, I. 264, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE, LOVINESCU, C. IV, 69. *I s-au semnalat... regretabile acte de samavolnicie.* COCEA, S. I, 305, cf. SCRIBAN, D. *Vestea acestei samavolnicii a străbătut ca fulgerul lumea întreagă.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 361. *Piese zdrobitoare în dosarul procesului ce va trebui să fie intentat... regimului lor de samavolnicie şi teroare.* V. ROM. ianuarie 1954, 188. *Învederează atitudini îndrăzneţe... împotriva samavolniciei celor puternici.* IST. LIT. ROM. II, 75. *Crimele şi samavolniciile legionarilor au provocat un val de indignare.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 62. *Braniştе ia poziţie împotriva samavolniciei.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 1/4, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Samavolnicia destinului... însemna... degradarea unei idei.* VIANU, L. U. 379.

— Pl.: *samavolnicii.* — Şi: (învechit) **samovolnicie** s. f.
— **Samavolnic** + suf. *-ie.*

SÁMĂ s. f. v. **seamă.**

SÁMBĂ s. f. (Mai ales art.) Dans de origine braziliană, înrudit cu rumba, în măsură binară, dar cu mişcare mai vie şi ritm sincopat; melodie după care se execută acest dans. *Samba a cunoscut o mare răspîndire în Europa.* DER, cf. DN². *Apare un eseu despre sambe.* CINEMA, 1968, nr. 2, 15, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *sambe.*
— Din fr. **samba**, port. **samba.**

SAMBÉCHIU s. n. (Turcism învechit) Ambarcaţie întrebuinţată în Orient. Cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 395.
— Pl.: *sambechie.*
— Din tc. **sünbeki.**

SAMBÍLĂ s. f. v. **zambilă.**

SÁMCĂ s. f. **1.** (Mai ales art.; în credinţe şi în superstiţii populare) Fiinţă imaginară rea, care omoară sau vatămă pe oameni (îndeosebi lăuzele şi pe copiii lor). *Samca echivalează cu „Avestiţa, aripa satanei".* TEODORESCU, P. P. 366. *Un alt spirit necurat... este samca... Acest spirit rău... se arată femeilor îngreunate.* MARIAN, NA. 26, cf. id. S. R. II, 23, DDRF. *Întîiul nume e Avestiţa, aripa satanei..., sanca.* ŞEZ. V, 157, cf. XXIII, 95. *Fiinţă supranaturală care chinuieşte mai ales copiii şi-i îmbolnăveşte greu e sanca sau samca.* CANDREA, F. 163, cf. CADE, TDRG. *Regina tuturor spiritelor rele, pe care unii o identifică cu samca sau Avestiţa.* PAMFILE, DUŞM. 151, cf. 241, DR. III, 822, SCRIBAN, D., DM, SCL 1959, 403, M. D. ENC., DEX. *O avut samca nouă feciori.* MARIAN, D. 129. *Samca... este o fiinţă mitologică,... ca zmeii.* BUGNARIU, N. 50/404. *Am întîlnit sîmca cu sîmcarii.* PĂSCULESCU, L. P. 146. *M-am întîlnit: Cu sanca cu săncoiu, Ursu cu ursoaica.* I. CR. III, 181, cf. V, 374. *Vine samca şi se lipeşte de copil şi-i strică spatele.* ALRT II 181, cf. 207, GLOSAR REG. *Pe cărare, pe cărare; La capătul podului: Lupu cu lupoaica,... Sanca cu săncoiu.* FOLC. MOLD. I, 203.

2. (În credinţe şi în superstiţii populare) Nume dat unor boli (mai ales de copii) cu manifestări diverse, grave (care ar fi provocate de samcă **1**). *Samca este ... o boală ce apucă pe prunci pînă la 4 ani.* TEODORESCU, P. P. 390. *Pruncii... capătă boala numită, pe lîngă samcă, încă şi răul... şi spaimă.* MARIAN, NA. 27, cf. DDRF. *Se zice că copiii mor de samcă... se fac vineţi pe tot trupul.* N. LEON, MED. 145. *Cînd o femeie n-are parte de copii se spune că suferă de sancă (samcă).* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 161, cf. ŞĂINEANU². *Pe copiii de curînd născuţi... îi omoară-sau le dă... boala numită samcă.* PAMFILE, DUŞM. 237. *Copiii ce zac de samcă se vindecă scăldîndu-se în zamă de crengi de cacadîr.* ŞEZ. XV, 12, cf. V, 122, T. PAPAHAGI, C. L. *Descîntă... copiii bolnavi „de boghiţi", samcă.* DR. V, 1 042, cf. SCRIBAN, D. *Samca* [este]... *un morb rău ce bîntuie cu deosebire pe pruncii noi născuţi.* BUGNARIU, N. 50/404, cf. PĂSCULESCU, L. P. 375, com. din STRAJA — RĂDĂUŢI. ✦ Amuletă pe care o poartă oamenii superstiţioşi, datorită puterii magice pe care ar avea-o de a-i feri de boala descrisă mai sus. Cf. ŞĂINEANU², SCRIBAN, D. ✦ (Regional) „Boală de cai" (Bistricioara — Borsec). H X 37. ✦ (Regional) Umflătură care se face sub pielea vitelor (mai ales la gît) (Enisala — Babadag). Cf. ALR I 1 658/679.

3. (Bot.; regional) Scai vînăt *(Eryngium planum).* Cf. ŞĂINEANU ². *Samca creşte pe sub păduri. E bună de tusă.* ŞEZ. XV, 119, cf. V, 122, PANŢU, PL., GADE, SCRIBAN, D. *Se ia leuştean, samcă (un fel de iarbă), untură de porc... se lipesc de trupul copilului, unde se află buba.* BUGNARIU, N. 50/404.

4. (Bot.; regional; în forma *sancă)* *Lallemantia iberica.* BORZA, D. 95.

— Pl.: *samce.* — Şi: **sáncă**, (regional) **sîmcă, sîncă** (ALRT II 207), **şamcă** (DDRF, T. PAPAHAGI, C. L.) s. f.
— Din ucr. **самка.**

SAMCOÁICĂ s. f. v. **sămcoaică.**

SAMCOÁIE s. f. v. **sămcoaie.**

SAMCÓI s. m. v. **sămcoi.**

SAMDANGÌ-BAŞÁ s. m. v. **şamdangi-başa.**

SAMDANGÍU s. m. v. **şamdangiu.**

SAMEDÍVA s. f. art. v. **samodiva.**

SÁMEŞ, -Ă s. m., adj. **1.** S. m. Dregător însărcinat (în evul mediu, în Ţara Românească) cu stringerea birului de la contribuabili; funcţionar administrativ care încasa diverse plăţi, care supraveghea bunul mers al unor instituţii etc.; (învechit) administrator (de moşie); (învechit) sameşer. *Jeluind către un sameş l-au învăţat să margă la un săhastru.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 11r/8. *680 lei samişului mănăstirei pe acest an* (a. 1773). URICARIUL, XXI, 359. *Sameşii ţinuturilor să trimată ... trebuincioasele izvoade* (a. 1804). ib. I, 15, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Fieşcare ispravnic să-şi aibă sameşu lui* (a. 1811). DOC. EC. 119. *Sărdarul Nica, sameşul acestui judeţ* (a. 1818). IORGA, S. D. XII, 175. *Ocîrmuitorii norodului..., sameşii, condicarii.* ZILOT, CRON. 77. *Să nu iei nimic dă la sameşi.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 66. *Sameşul va fi blînd şi răbdător, ... căci această meserie are mare trebuinţă de aceste două fireşti daruri* (a. 1822). CAT. MAN. I, 126. *Cînd mă aflam sameş la Urziceni ..., mi-au cerut să-i însemnez toate satele.* TÎMPEANUL, G.

IV/12. *Ramurile despărţirii dinţii: ... a someşului sau a casierului prinţipatului.* CR (1829), 63/1, cf. ib. (1830), 387²/10, VALIAN, V. *Să priimească cfitanţie de la sameşul judeţului.* REGUL. ORG. 61/18. *Intendenţii dominiilor, cunoscuţi ... sub nume diverse: ... contabili sau sameşi.* BARIŢIU, P. A. I, 643, cf. POLIZU. *Medelnicerul Iordache, ... fost sameş, cu casă în strada Luminată.* GHICA, C. E. II, 323. *Cuza se făcu ispravnic, iar tatăl meu sameş (casier).* SION, P. 339. *Mă îndeletnicesc cu umilita mea slujbuliţă de sameş.* PILIMON, O. I, 101, cf. 200. *O venit la Roman, la sameşu-n gazdă.* ALECSANDRI, T. 194, cf. 243, DDRF, GHEŢIE, R. M. 392, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU ². *O altă parte* [a boierimii] *intră în rîndurile sameşilor, strîngători de biruri.* IORGA, C. I. II, 166, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Cucoana Elenca a sameşului, una din cele mai de ispravă mahalagioaice.* M. I. CARAGIALE, C. 84, cf. BUL. COM. IST. IX, 164, 165, CADE, SCRIBAN, D. *Ispravnicul are pe sameş peste tot judeţul lui.* OŢETEA, T. V. 50. *E sameş la Departamentul Finanţelor.* CAMIL PETRESCU, O. I, 250. *În întîmpinarea ţăranilor au ieşit sameş, nazirul şi arnăuţii.* V. ROM. mai 1954, 181. *Veneau feciorii boiereşti, sameşii vitelor.* CAMILAR, C. P. 104. *Surprins de mişcarea lui Tudor Vladimirescu în poziţia de sameş al Doljului ..., se refugiază.* IST. LIT. ROM. II, 507, cf. ZANNE, P. I, 516. (Rar, la f.) *Pe mine pune-m-or Crîşmăriţa buţilor, Samîşa florinţilor !* BALADE, III, 295. *Vai cînd ajunge lupul sameş la oi !* PANN, P. V. II, 52/14. ✦ (Nordul Mold.) Baci (la o stînă). Cf. CHEST. V 27/39, ALR I 1 1807/394, GLOSAR REG.

2. Adj. (Învechit şi regional; despre oameni) Chibzuit, socotit, calculat (la bani, în administrarea unor bunuri). *Dacă oblici un părinte sameş, face rugă la D[u]mn[e]dzău, şi veni îngerul de-i zisă: — Ce te miri?* DOSOFTEI, V. S. octombrie 67ʳ/18. *El nu era prè samiş, nice lacom.* NECULCE, L. 238, cf. TDRG, com. din ORAVIŢA.

— Pl.: *sameşi.* — Şi: (învechit şi regional) **sámiş, -ă** s. m., adj., (învechit) **sămăş** (BUDAI-DELEANU, LEX.) s. m.

— **Samă** + suf. *-eş.*

SAMEŞÉR s. m. (Învechit) Sameş **(1)**. *Grigore Vodă, pentru cîşla „samaşărului", unde stau 3 000 de oi, 260 de stupi, 500 de cai* (a. 1738—1739). IORGA, S. D. VI, 437. *Iartă de orice dare 20 de oameni de la cîşla sameşerului de pe Elant* (a. 1739). CAT. MAN. I, 237, cf. 506.

— Pl.: *sameşeri.* — Şi: **samaşár** s. m.

— **Sameş** + suf. *-ar.*

SAMET subst. (Învechit, rar) Catifea, velur. *Pielea sa moale ca sametul lucea ca atlasul.* F (1887), 7, cf. SCL 1960, 610.

— Accentul necunoscut.

— Din germ. **Samet.**

SAMFÍR s. n. v. **safir.**

SAMFÍU s. m. v. **secfiu¹.**

SÁMIŞ, -Ă s. m., adj. v. **sameş.**

SÁMITE adv. (Prin Ban.) Pesemne, cred că ..., bag de seamă că ... Cf. SCL 1966, 684, 687, FORM. CUV. I, 221. *Samice ştie el.* ARH. OLT. III, 382, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 177.

— Cf. p a s ă m i t e.

SAMNÍT, -Ă s. m. şi f. (La pl.) Populaţie italică din centrul Peninsulei Italice, supusă de romani la începutul sec. 3 î.e.n.; (şi la sg.) persoană care aparţinea acestei populaţii. Cf. DER, M. D. ENC., DEX. ✧ (Adjectival) *Triburi samnite.*

— Pl.: *samniţi, -te.*

— Din lat. **Samnites, fr. Samnites.**

SAMOÁN, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a insulei Samoa sau care este originară de acolo.

2. Adj. Care aparţine insulelor Samoa sau samoanilor **(1)**, privitor la insulele Samoa sau la samoani. *Generarea unei fraze din limbile hawaiană sau samoană ... ar fi deci posibilă.* SCL 1968, 311.

— Pronunţat: *-mo-an.* — Pl.: *samoani, -e.*

— **Samoa** (n. pr.) + suf. *-an.*

SAMOCHÍŞ s. n. v. **sămăchişă.**

SAMODĂRJEŢ s. m., adj. v. **samoderjeţ.**

SAMODERJÁVIE s. f. (Rusism învechit) Autocraţie, absolutism. *În ţara Moscului ... fine samoderjavia împărăţiei o nepoată de frate a lui Petru.* NECULCE, L. 315. *Au luat samoderjavia, adecă stăpînirea împărăţiei.* id. ib. 386, cf. T. PAPAHAGI, C. L. 42, SFC I, 162.

— Pl.: *samoderjavii.*

— Din rus. **самодержавие.**

SAMODÉRJEŢ s. m., adj. (Învechit) (Suveran) absolut, autocrat. *Fiind strigat de tatăl său autocrator şi samodîrjeţ Leon.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 223ʳ/23. *Săninatul domn al Ţării Moldovii samoderjeţu (singur stăpînitor).* NECULCE, L. 212. *Alte răspublice făcîndu-se, adecăte mai de obşte lucrurile lor otcîrmuindu-şi, nu unul numai samoderjeţ să poruncească.* C. CANTACUZINO, CM I, 61. *Să scrie în hrisoave samodîrjăţ (adecă singur stăpînitor).* R. POPESCU, CM I, 228. *Toţi pravoslavnici creştini şi ... prè fericiţi şi samodrăjiţi împăraţi* (a. 1705). URICARIUL, II, 98/23, cf. GCR II, 35/2. *Înălţat-au ... pre cneaz Lazar ca să fie despot şi fu mare samodărjeţ.* REV. CRIT. I, 380, cf. TDRG, T. PAPAHAGI, C.L., SCRIBAN, D.

— Pl.: *samoderjeţi.* — Şi: **samodărjeţ, samodîrjăţ, samodîrjeţ, samodrăjiţ** s. m. adj.

— Din slavonul **самодрѣжецъ**, rus. **самодержец.**

SAMODERJIÁT subst. (Învechit, rar) Autocraţie, absolutism. Cf. KOGĂLNICEANU, ÎN CONTRIBUŢII, I, 79.

— Pronunţat: *-ji-at.*

— Cf. s a m o d e r j e ţ.

SAMODÍA s. f. art. v. **samodiva.**

SAMODÍVA s. f. art. **1.** (În credinţe şi în superstiţii populare) Fiinţă fantastică imaginată ca o femeie foarte frumoasă care ademeneşte fetele şi băieţii, pentru a le stoarce puterea, sau care răpeşte copiii şi le provoacă moartea (sugîndu-le sîngele); p. g e n e r. fiinţă imaginară aducătoare de nenorociri. Cf. DDRF, TDRG. *Samodiva ... este o zînă de o frumuseţe rară care ademeneşte pe fete sau pe tineri.* PAMFILE, S. V. 25, cf. id. DUŞM. 333, CADE, SCRIBAN, D. *Că-n puţ era scorpia, Şi-afară samodia, Să teme lumea de ea.* MATEESCU, B. 127. *Şi somodîia aşa-m dzîşa: Să mi-ş iasă pan' afară !* ARH. FOLK. III, 107. (În imprecaţii) *Mînca-te-ar samodiva !* ap. CIHAC, II, 95, cf. DDRF, PAMFILE, S. V. 25. ✦ (Popular) Moarte **(1)**. *Moartea personificată ... e numită ... samodiva.* CANDREA, F. 260. *Moartea, pe care unii o numesc ... samodiva, sila samodiva ..., este duhul nevăzut care ia sufletul omului.* PAMFILE, DUŞM. 333, cf. CIAUŞANU, V. 196, com. din TURNU MĂGURELE, UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Ursită (Drăgăşani). I. CR. IV, 187. *Du-te de-ţi vezi samodiva.* ib.

2. (Prin Olt.) Epitet depreciativ pentru o femeie urîtă, rea, prefăcută, cu apucături grosolane. Cf. SCRIBAN, D., CIAUŞANU, V. 196, UDRESCU, GL.

— Pl.: *samodive.* — Și: (regional) **samodía, samedíva** (CIAUȘANU, V. 196) s. f. art., **somodívă** (LEXIC REG. 50, 56), **somodzie** s. f.
— Din bg. **самодива.**

SAMODÎRJĂȚ s. m., adj. v. **samoderjeț.**

SAMODÎRJEȚ s. m., adj. v. **samoderjeț.**

SAMODRĂJÁVNIC s. m. (Învechit, rar) Suveran absolut; autocrat. Cf. DOSOFTEI, MOL. 86.
— Pl.: *samodrăjavnici.*
— Din slavonul **самодръжавьнъ.**

SAMODRĂJIȚ s. m., adj. v. **samoderjeț.**

SAMOGLÁSNIC s. n. (Învechit) Cîntec bisericesc în versuri care servește la crearea unor tropare izolate. *Stihirariul cu toate samoglasnicile praznicilor celor stăpînești și ale sfinților celor mari* (a. 1713). CAT. MAN. I, 144. *Samoglasnicul se cîntă înaintea altor cîntări bisericești.* SEVERIN, S. 28. ◇ (Adjectival) *Aceste stihiri samoglasnice.* MINEIUL (1776), 154[r2]/38.
— Pl.: *samoglasnice.*
— Din slavonul **самогласьнъ.**

SAMÓLADON subst. (Grecism învechit) Ulei de susan. *Iarba de pușcă, samoladon, ulei* (a. 1802). FURNICĂ, I. C. 215, *Trementin, samoladon, sacîz și ceară albă... făcînd mehlem, să ungi.* ap. HEM 868, cf. T. PAPAHAGI, C. L.
— Pl.: ?
— Din ngr. σαμόλαδο.

SAMÓR s. m. v. **samur.**

SAMORÁSLĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMOVÁR[1] s. n. Vas de metal, prevăzut cu două mînere laterale și cu un încălzitor (cu cărbuni aprinși sau electric), în care se fierbe apă pentru ceai. Cf. I. GOLESCU, C. *Pune apă-n samovar.* PR. DRAM. 105. *Samuvarul clocotea.* NEGRUZZI, S. I, 74, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 325, LM. *Ne pofțește în salonul cel mare la ceai. Un samovar... de toată frumusețea.* CARAGIALE, O. I, 235, cf. CONTEMPORANUL, IV, 81. *Un samovar fierbea la o parte.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 53, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 216. *Seara... venea la el cu samovarul..., fierbea ceaiul și stau amîndoi de vorbă.* BASSARABESCU, V. 18, cf. CADE. *Fredona-n calorifer... Un vag susur de samovar rusesc.* MINULESCU, V. 123. *Lumina... e caldă și bună ca un samovar aprins alături de cozonaci.* TEODOREANU, C. B. 18. *Între ibricele și samovarele unui tinichigiu.* CAZIMIR, GR. 29. *Ceaiul fu adus cu samovar, după moda rusească.* C. PETRESCU, Î. I, 177. *Ceaiul... torcînd domol în samovarul de alamă.* I. BOTEZ, B. I, 13. *Americanii vin... să vadă un samovar.* SAHIA, U.R.S.S. 123. *Clocotea surd samovarul.* COCEA, S. I, 2. *Comand un samovar și cele de cuviință.* SADOVEANU, O. XVII, 276, cf. SCRIBAN, D. *În jurul samovarului, cețile de ceai.* STANCU, U.R.S.S. 43. *Puse pe masă un samovar cu ceai fierbinte.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 905. *Poftit la samovar..., toarnă ceai rusesc.* V. ROM. ianuarie 1954, 16. *O sobă de faianță ceva mai mare decît un samovar.* VINEA, L. II, 314. *Clocotește samovarul — și ceaiul este gata.* ISAC, O. 182. *Samovarul era... foarte frumos.* T. POPOVICI, S. 102, cf. SFC I, 162, M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *samovare.* — Și: (rar) **samavár** (SCRIBAN, D.), (învechit) **samuvăr** s. n.
— Din rus. **самовар.**

SAMOVÁR[2] s. n. Balanță specială pentru determinarea greutății volumetrice a semințelor. Cf. MDT, LTR[2], DER.
— Pl.: *samovare.*
— Etimologia necunoscută.

SAMOVÍLE s. f. pl. (Regional) Iele. *Ielele se mai cheamă și nemilostive,... drăgaice, samovile.* PAMFILE, DUȘM. 260.
— Din bg. **самовила.**

SAMOVÓLNIC, -Ă adj. v. **samavolnic.**

SAMOVOLNICÉȘTE adv. v. **samavolnicește.**

SAMOVOLNICÍE s. f. v. **samavolnicie.**

ȘAMPÁN s. n. v. **șampană.**

SAMPSÓN s. m. v. **samson**[1].

SAMSÁR s. m. Persoană care înlesnește o afacere; mijlocitor **(2)**, misit **(2)**, intermediar. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Alături cu comerciantul mai găsim... alți agenți ai schimbului, curtieri sau samsari.* GHICA, C.E. III, 42. *Sosește... vreun posesoraș sau vreun simzar.* ALECSANDRI, T. 48, cf. CIHAC, II, 609. *A chemat un samsar... să-i găsească o pereche de case.* CARAGIALE, O. III, 29. *S-a pus dar în legătură cu ovreimea și mai ales cu samsarii.* SLAVICI, N. II, 339. *Samsarii se întreabă... de-a murit vreun negustor de bursă.* MACEDONSKI, O. I, 45. *După ce pleca samsarul, tata era vesel cîteva zile și casa îndestulată cu de toate.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 307, cf. DDRF. *Guvernul a dat bunurile țării în exploatarea samsarilor.* DEMETRESCU, O. 200, cf. BARCIANU, ȘIO II[1], 311, D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 88, ALEXI, W., TDRG. *Să stai să te cerți cu samsarii cari forfotesc de colo pînă colo și întind clienții de mînecă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 208, cf. RESMERIȚĂ, D. *Comerțul în ambele porturi se face mai ales prin samsari greci.* N. A. BOGDAN, C. 124. *Moravurile literare... sînt mai nedemne și mai interesate decît însuși traficul samsarilor.* în PLR II, 419. *Samsarii și cumpărătorii de vinuri.* ARDELEANU, U. D. 166. *Un ticălos de boier bătrîn, samsar, geambaș... îmi făcea numaidecît rost de împrumut cu dobînzi.* M. I. CARAGIALE, C. 88, cf. CADE. *Geambași vicleni ori samsari de lînă și brînzeturi.* I. BOTEZ, B. I, 65. *Au fost înainte mici negustori, samsari de tîrg.* SAHIA, U.R.S.S. 184, cf. COCEA, S. I, 298, SCRIBAN, D. *Era samsar avut Și da bani cu împrumut.* ARGHEZI, S. P. 40. *Ceri prea mult! zise el către samsar.* CĂLINESCU, S. 49. *Am văzut și tipuri de samsari, agitați, nervoși..., de o insistență irezistibilă.* RALEA, S. T. I, 262. *Se înfățoșau vechilii ori samsarii stăpînilor de moșii să vîndă grîul.* C. PETRESCU, A. R. 102. *Cine nu-l cunoaște pe bătrînul grec, samsar de grîne.* STANCU, M. I. 172. *Ciflva samsari... iscusiți în materie de contrabandă și furnituri.* PAS, Z. IV, 138. *O lume amestecată îi umplea prăvălia: mecanici,... samsari.* BARBU, G. 15. *Om de afaceri, vînzător de covoare și de antichități, samsar.* V. ROM. ianuarie 1965, 20. ◇ (Prin lărgirea sensului și f i g.) *Oameni fanatici... care... devin samsarii și propagatorii tuturor corupțiunilor.* GHICA, C. E. II, 435. *Se propune ca ginere...; trămite samsari de căsătorie în toată țara.* FILIMON, O. I, 97. *Par a fi jucat... un rol de samsari între dînșii și între popoare mai obscure.* HASDEU, I. C. I, 193. *Fusese... samsar de slugi.* CARAGIALE, O. III, 161. *Am cunoscut eu un samsar de slujbe.* VLAHUȚĂ, D. 295, cf. REBREANU, R. I, 297. *Regele... este samsarul tuturor trădărilor intereselor naționale.* LIT. ANTIMONARHICĂ, 129. [Eros] *samsar al destinelor omenești.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 108. *Ai mai îmbogățit și ciflva odioși samsari de presă.* ARGHEZI, L. 68, cf. id. B. 21. *Enaclide nu era avocat, ci intrigant..., un samsar juridic.* CĂLINESCU, S. 176.
— Pl.: *samsari.* — Și: (învechit) **simsár,** (CIHAC, II, 609), **simțăr** (TDRG), **simzár, sinzár** (CADE, SCRIBAN, D.), (regional) **sămsár** (ALR SN IV MN h 1 015/848). **sîmsár** (ALR I 1 591/842), **țamțár** (ib. 1 574/896) s. m,

— Din tc. **simsar**, bg. **camcap**.

SAMSARÁŞ s. m. (Rar; ironic) Diminutiv al lui samsar. *Zbîrniiesc... o mulţime de... trîntori samsaraşi şi gheşeftăraşi.* GHICA, C. E. II, 447.

— Pl.: *samsaraşi*.

— **Samsar** + suf. *-aş*.

SAMSARÍ vb. IV v. **sămsări**.

SAMSARÍE s. f. v. **sămsărie**.

SAMSARLÍC s. n. 1. Ocupaţia, activitatea samsarului; tranzacţie încheiată de samsar; misitic (1), (rar) sămsărie (1). *Alergările după fonciuni, samsarlicul la concesiuni, partituri ce frămîntă ţara.* HELIADE, O. II, 55, cf. I. GOLESCU, C., LM. *Un simplu samsarlic între micii producători români şi marii comercianţi europeni.* ODOBESCU, S. II, 110, cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 312, ŞĂINEANU [2], ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Iscusit în samsarlicuri şi pezevenglicuri.* M. I. CARAGIALE, C. 19, cf. CADE. *Era un fost postăvar îmbogăţit prin samsarlicuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 174, cf. id. O. II, 49, SCRIBAN, D. *E geambaş şi nu vrea decît să-i facă samsarlicul.* V. ROM. decembrie 1954, 56. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Înjurături... pentru samsarlicul de măritiş al unor nepoate.* CIAUŞANU, R. SCUT. 67. *Şi-a făcut un mic samsarlic din aprecierea literaturii şi a cugetării.* ARGHEZI, S. X, 50. *Samsarlicuri nemţeşti... Ne-au băgat la Bismarck, fără simbrie.* PAS, L. I, 43.

2. Plată pentru serviciile samsarului; beneficiu obţinut de samsar; misitie (2), (rar) sămsărie (2). Cf. I. GOLESCU, C. *Cheltuieli... Răspunşi... pentru comision, samsarlic şi port de scrisori* (a. 1846). DOC. EC. 918, cf. DDRF, ŞIO II$_1$, 312, ŞĂINEANU [2], ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *samsarlicuri*.

— Din tc. **simsarlık**.

SAMSAROÁICĂ s. f. (Ieşit din uz) Femeie care mijlocea plasarea slugilor la stăpîni. Cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *samsaroaice*.

— **Samsar** + suf. *-oaică*.

SAMSCRÍT, -Ă adj. v. **sanscrit**.

SAMSÓN[1] s. m. (Astăzi rar) Dulău, zăvod. *Samsun..., cotei mare şi foarte vîrtos, carile pe urs birueşte.* CANTEMIR, I. I. I, 21, cf. II, 148. *Vine... să cumpere cincisprezece samsoni* (a. 1804). IORGA, S. D. VIII, 40, cf. BARCIANU, ŞIO II$_1$, 312, TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *samsoni*. — Şi: (învechit) **samsún**, (regional) **sampsón** (ŞIO II$_1$, 312, DR. I, 456, SCRIBAN, D.) s. m.

— Din tc. **samsun**.

SAMSÓN[2] s. m. Varietate de struguri cu boabele mari, cilindrice, negre, cu pieliţa subţire. Cf. CV 1949, nr. 7, 32.

— Pl.: *samsoni*.

— Din fr. **senson**.

SAMSÓN[3] s. m. (Regional) Legumă nedefinită mai de aproape (Scăieni — Ploieşti). Cf. H XI 401.

— Pl.: *samsoni*.

— Etimologia necunoscută.

SAMSONÍE s. f. (Învechit, rar; în loc. adj.) **De samsonie** = din oraşul turcesc Samsun, făcut la Samsun. *Ceşti de samsonie* (a. 1831). ap. T. PAPAHAGI, C. L.

— **Samson** (= *Samsun*) (n. pr.) + suf. *-ie*.

SAMSÚN s. m. v. **samson**[1].

SAMŞÚG (Regional) Sănie (1) folosită pentru cărat lemnele (lungi) (Oneşti Malu — Gheorghe Gheorghiu-Dej). Cf. A IX 5.

— Pl.: *samşuguri*.

— Etimologia neconoscută. Cf. s a n c e u.

SAMTARTĂU s. m. (Învechit, în Transilv.) Contabil. Cf. KLEIN, D. 417, LB. [Îi] *califică „samtartoi" (contabili)*. CODRU-DRĂGUŞANU, C. 244, cf. LM, SCL 1960, 42, CABA, SĂL. 100.

— Pl.: *samtartăi*. — Şi: **samtartóu** s. m. LM, SCL 1960, 42.

— Din magh. **számtartó**.

SAMTARTÓIŢĂ s. f. (Învechit, rar) Contabilă. Cf. LB. 606.

— Pronunţat: *-to-i-*. — Pl.: *samtartoiţe*.

— **Samtartóu** + suf. *-iţă*.

SAMTARTÓU s. m. v. **samtartău**.

SAMULÁSTRĂ s. f. v. **samurasiă**.

SAMÚN s. n. v. **simun**.

SAMÚR s. m.,s. n. **1.** S. m. Animal mamifer carnivor din familia mustelidelor, originar din pădurea siberiană şi din Asia Centrală, cu blana preţioasă, sură, cu o pată albă pe piept; zibelină *(Martes zibellina)*. Cf. ANON. CAR. *Dacă va găsi... coadă de samur ... să ia vro 5 000* (a. 1759). IORGA, B. R. 337. *Domnul îmbrăcînd pe Divan-efendi cu blană de samur* (sfîrşitul sec. XVIII). ŞIO II$_1$, 312. *Va da pei de samor.* ŞINCAI, HR. III, 41/14, cf. KLEIN, D. 417, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C. *Samurul... lăcuieşte în Siberia, blana lui este foarte scumpă.* J. CIHAC, I. N. 27/2, cf. VALIAN, V. *Donaţia... consta în zece mii de galbeni şi un număr oarecare de blăni de jder şi de samur.* BĂLCESCU, M. V. 214. *Se duse să-şi petreacă viaţa cu samurii.* NEGRUZZI, S. II, 246, cf. POLIZU. *Se află mai cu seamă acei samuri... care dau pieile de un aşa mare preciu.* DRĂGHICEANU, C. 117, cf. CIHAC, II, 610, LM. *Lasă să se vadă o scumpă blană de samur.* ODOBESCU, S. I, 101, cf. DDRF, BARCIANU, ŞIO II$_1$, 312, ŞĂINEANU [2], TDRG. *Blănile de samur... trebuiesc apoi plătite.* BUL. COM. IST. III, 130, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D. *Alt domn cu blană de samur.* ARGHEZI, L. 17. *Giubeaua... împodobită pe margini cu blană de samur.* TUDORAN, P. 15, cf. LTR [2], DL. *Blană de samur.* BARBU, PRINC. 19. *Auzim noi, mireasă, Că porţi negoţ Cu rîşii şi cu savorii.* MARIAN, NU. 338.

2. S. n. Blană de samur (1), z i b e l i n ă; obiect de îmbrăcăminte confecţionat din blană de samur. *Cojoc de samur* (a. 1673?). IORGA, S. D. V, 370, cf. GCR I, 335/32. *Cu caftanul cel împărătesc, căptuşit fiind cu cojoc de samur.* R. GRECEANU, CM II, 46. *3 rînduri straie, unul cu samur* (a. 1780). URICARIUL, XI, 249. *Giubè de samur* (a. 1876). IORGA, S. D. VI, 109, cf. VII, 16, LB. *Aducînd... odoară: samururi şi alte rarităţi.* CR (1830), 376[2]/32. *Trămise atunci domnului stofe..., samururi frumoase.* BĂLCESCU, M. V. 242. *Un guciuman de samur.* ALEXANDRIA, 152/24. *Îmbrăcat c-un ceapchiu verde şi blănit tot cu samur.* NEGRUZZI, S. I, 121, cf. POLIZU. *Cînd o căldură dulce de samur... Vă-adoarme pe-un divan.* BOLLIAC, O. 91, cf. GHICA, C. E. II, 559. *Se dezbrăcă de scurteica sa de samur.* SION, P. 82. *Scoase maloteaua sa blănită cu samur.* FILIMON, O. I, 152. *Vedea răsărind domni în haine de aur şi samur.* EMINESCU, P. L. 37, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 395, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU [2]. *Un dolman de blăni scumpe, mai ales samur.* IORGA, C. I. I, 117. *Giubele de mătase blănite cu samur.* HOGAŞ, DR. I, 251, cf. CADE. *Cabaniţa împărătească, mărginită cu*

samur alb. SADOVEANU, O. VII, 72, cf. SCRIBAN, D. *Purtau comanacul de samur... tras pe sprînceană.* ARGHEZI, B. 100. *Îmbrăcat după moda orientală,... cu gugiuman de samur pe cap.* CĂLINESCU, S. C. L. 39, cf. H. LOVINESCU, T. 272. *Contăș... îmblănit cu samuri.* IST. LIT. ROM. II, 170. *Am să te despoi... De samur și malotele.* VULPESCU, P. 45. *Blană lungă, moale Cu samur în poale.* ALECSANDRI, P. P. 121, cf. MARIAN, NU. 42, BALADE, III, 228. ✦ (Învechit, rar) Culoare albă-cenușie, asemănătoare cu blana samurului **(1)**. *Lumina dulce pe-ale copilei fețe, Pe ochii ei albaștri umbriți d-un blond samur.* BOLINTINEANU, O. 205.

— Pl.: **(1,** rar **2)** *samuri* și **(2)** *samururi.* — Și: (învechit) **samór,** (regional) **savór** s. m., **șămúre** (MAT. FOLK. 1 210) s. n. pl.

— Din tc. **samur,** ngr. σαμούρι.

SAMURÁCHE s. m. sg. Câine cu părul fin, lucios, lins, asemănător cu acela al samurului **(1)**. Cf. ȘIO II$_1$, 312, ȘĂINEANU, D.U., PASCU, S. 400, RESMERIȚĂ, D. *Un domn și fidelul său, un cogeamite samurache, veniră musafiri.* GALACTION, O. 304, cf. H II 117, XII 150.

— **Samur** + suf. *-ache.*

SAMURÁI s. m. Persoană care făcea parte dintr-o castă feudal-militară din Japonia, desființată după revoluția din 1867—1868. *Puricele este o ființă..., lăcuită, amintind armurile samurailor.* CĂLINESCU, C. O. 48. *Am fost... Războinic ca un samurai.* id. O. II, 229, cf. DM, DN^2, DER. *Revin din mări vînători samurăi.* VULPESCU, P. 17. *Samuraii nu mor cum trebuie: strigă, se zvîrcolesc mult și ciudat.* CINEMA, 1968, nr. 10, 26, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ (Adjectival; neobișnuit) *Mînglie albastrul Castel samurai.* LESNEA. VERS. 71.

— Pl.: *samurai.*

— Din fr. **samouraï, samurai.**

SAMURÁSLĂ s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Plante de cultură răsărite de la sine din semințele scuturate la recoltarea culturilor anterioare, sau din bulbi, tuberculi etc. nescoși din pămînt. V. o ț a v ă **(2)**. *Această samuraslă de malai de toamnă poate să rămîie pe la anul.* I. IONESCU, C. 79/8, cf. HEM 3 007, CIHAC, II, 325, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG. [Cățeii de usturoi] *răsar... din căpățînile... uitate sau pierdute la scos... se numesc sămulastră sau sămuraslă.* PAMFILE, A. R. 195, cf. JAHRESBEHR. XIX—XX, 75, RESMERIȚĂ, D., CADE, PRIBEAGUL, P. R. 57, SCRIBAN, D., LTR^2, BORZA, D. 14. *Foaie verde sămuraslă, Uite mintea mea cea proastă.* ȘEZ. V, 15. *Frunzuliță samulastră,... Bea Radu și cu-o nevastă.* MAT. FOLK. 176. *Foaie verde samurastră,... A crescut doi pomi în coastă.* ib. 248. *Și iar verde samulastră, De dragostea femeiască Dumnezeu să te ferească.* I. CR. I, 20, cf. II, 130, VI, 252, VÎRCOL, V. 82. *Frunză verde sămurastră, Bobocel de floare-albastră.* ȘEZ. XIV, 144, cf. XII, 204, com. din TURNU MĂGURELE, din STRAJA — RĂDĂUȚI și din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, GEORGESCU-TISTU, B. 88, ALR I 935/720, ALR II 5 198/876, 928, ALRM SN I h 66. *Foaie verde sămulastră, Veni moartea la fereastră.* ANT. LIT. POP. I, 26. *Foaie verde samurastră, Mult mai bine e acasă.* FOLC. MOLD. I, 143. ✧ (Adjectival) *Hrana îi era samorasle bilii.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 12^v/7, cf. HEM 3 007, DDRF, TDRG. ✧ L o c. a d j. **De samuraslă** = (despre plante de cultură) crescut de la sine, fără a fi semănat. Cf. DDRF, MUSCEL, 74. *Usturoi de șamulastră,* PAMFILE, S. V. 96. *Usturoi de samulastră, Toată lumea ar fi a noastră.* CANDREA, G. 159. *Grîu de samurastră.* ALRM SN I h 66/762.

2. (Bot.; regional) Ceapa-ciorii *(Allium vineale). Purul (Allium vineale) se mai numește... șamulastră sau usturoi sau usturoi sălbatic.* ȘEZ. XV, 111, cf. BORZA, D. 16, I. CR. V, 152.

— Pl.: *samurasle.* — Și: (regional) **samurástră** s. f., **samurástru** (ALRM SN I h 66), **samurást** (ib.) s. m., **samurástă** (ib.), **samurázdră** (GEORGESCU-TISTU, B. 88), **samulástră, samursálă** (com. din STRAJA — RĂDĂUȚI), **samoráslă, salamulástră** (ALRM SN I h 66/520), **sămulástră, sămuráslă, sămurástră** s. f., **murástru** (ALRM SN I h 66/29), **zamurástru** (MAT. DIALECT. I, 14) s. m.

— Din slavonul саморасъ, -о, -а, bg. **саморасъл, -сла.**

SAMURÁST s. m. v. **samuraslă.**

SAMURÁSTĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMURÁSTRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMURÁSTRU s. m. v. **samuraslă.**

SAMURÁZDRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMURÉU, -ÉE adj. (Învechit, rar) Care aparține samurului **(1)**, de samur. *O pelerină neagră De samuree piele cădea rotund pe mijloc.* HELIADE, O. I, 231.

— Pl.: *samurei, -ee.*

— **Samur** + suf. *-eu.*

SAMURÍU, -ÍE adj. (Învechit, rar) De culoarea blănii samurului **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *samurii.*

— **Samur** + suf. *-iu.*

SAMURSÁLĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMUVÁR s. n. v. **samovar^1.**

SANÁ vb. I. T r a n z. (Latinism rar) A însănătoși, a vindeca. Cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Prez. ind.: *sanez.*

— Din lat. **sanare.**

SANABÓR subst. (Regional) Numele unui leac folosit pentru astmă. Cf. ȘEZ. IV, 29. *Unii bolnavi* [cu tuse de năduf] *cumpără sanabor și apă-de-nimic.* N. LEON, MED. 150.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SANÁRE s. f. (Neobișnuit) Acțiunea de a s a n a; însănătoșire, vindecare. Cf. ALEXI, W.

— Pl.: *sanări.*

— V. **saua.**

SANATÓC s. n. v. **samatoc.**

SANATÓR s. n. v. **sanatoriu.**

SANATORIÁL, -Ă adj. Care aparține sanatoriului, privitor la sanatoriu, specific sanatoriului; care are regim de sanatoriu. *Înființarea zecilor de case de odihnă și sanatoriale în care muncitorii își petrec concediul de odihnă.* CONTEMP. 1952, nr. 296, 4/4. *Se prezentase la vila sanatorială.* PREDA, R. 343, cf. DM, DN^2, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ri-al.* — Pl.: *sanatoriali, -e.*

— **Sanatoriu** + suf. *-al.*

SANATÓRIU s. n. Instituție medicală special dotată pentru tratarea unor boli cronice (tuberculoză, nevroză etc.) sau pentru convalescență, repaus și recuperare a capacității de muncă, c a s ă d e s ă n ă t a t e (v. s ă n ă t a t e); (în trecut) spital particular în care îngrijirea bolnavilor se făcea contra plată. V. s p i t a l. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D., CADE. *Originalitatea d-lui Camil Baltazar este de a ne fi dat poezia sanatoriului.* LOVINESCU, C. VII, 168. *Nebun și bolnav Prin sanatorii sau spitale... Voi sta.* BACOVIA, O. 181. *Mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu.* CAMIL PETRESCU,

U. N. 190, cf. id. P. 176. *Nevasta îi murea de ftizie într-un sanatoriu.* C. PETRESCU, Î. I, 95, cf. II, 222. *Aveam impresia că tata... se-ntoarce din război și nicidecum dintr-un sanatoriu.* SAHIA, N. 59. *Intrase în sanatoriu.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 208. *Bunica mea așa a trăit, din spital în spital, din sanatoriu în sanatoriu.* TEODOREANU, M. III, 383. *În sanatorii cura de soare se face și iarna în galerii anume clădite.* VOICULESCU, L. 293. *Să intri într-un sanatoriu de reculegere.* SADOVEANU, O. XVIII, 467, cf. BUL. FIL. V, 31, SCRIBAN, D. *Pretextează un ulcer stomacal pentru a-și îndulci regimul într-un sanatoriu.* VIANU, A. P. 272, cf. BL X, 43. *Nu exista pentru mineri nici un sanatoriu sau dispensar.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 389. *Se învelea cu o pătură de sanatoriu.* ARGHEZI, L. 138. *Ușile... cu plăci de sticlă în chenare albe de metal ar fi dat casei un aer de sanatoriu.* CĂLINESCU, O. I, 112. *Tata a plecat într-un sanatoriu.* BLAGA, H. 87. *Doi clienți de sanatoriu ne-au predat secretul lor.* RALEA, S. T. I, 119. *Ce-ar fi să te internezi într-un sanatoriu?* VINEA, L. I, 82. *Mă mulțumește în sanatoriul ăsta... respectul pentru liniște.* DEMETRIUS, A. 105. *Vă așteptați să găsiți și un sanatoriu model!* H. LOVINESCU, T. 359, cf. LTR [2]. *Mîine o să te trimit la munte într-un sanatoriu.* PREDA, M. 283. *Să-l interneze într-un sanatoriu de boli nervoase.* T. POPOVICI, S. 493, cf. DN [2]. *L-au cărat ... la sanatoriu.* BARBU, G. 207, cf. DER, ABC SĂN. *S-a vindecat într-un sanatoriu.* T iunie 1964, 37. *A întîlnit în acest sanatoriu un tînăr.* CONTEMP. 1969, nr. 1 181, 9/4, cf. D. MED. *Sanator din depărtare, Am un gagic ca și-o floare. Nu știu, Doamne, cum aș face Să mă duc să văd cum zace?!* FOLC. MOLD. II, 232. *Adă, mamă, -un cărucior Și mă ia din sanator.* ib. 243.

— Pl.: *sanatorii.* — Și: (popular) **sanatór** (pl. *sanatoare*, BUL. FIL. V, 31), (regional) **senatóriu** (BL X, 43) s. n.

— Din fr. **sanatorium**, germ. **Sanatorium.**

SANATORIZÁ vb. I. Tranz. și refl. (Rar) A (se) interna într-un sanatoriu. V. spitaliza. *Bolnavii veniți din stațiuni să fie sanatorizați pentru scurtă vreme.* RL 1967, nr. 7 337.

— Prez. ind.: *sanatorizez.*

— **Sanatoriu** + suf. *-iza.*

SANCÁUĂ s. f. v. **sanceu.**

SÁNCĂ s. f. v. **sameă.**

SANCẮU s. n. v. **saneeu.**

SANCÉU s. n. (Regional) **1.** Sanie **(1)** (cu care se transportă poveri); spec. sanie **(1)** cu tălpile scurte care, atașată în prelungirea unei sănii mai lungi, servește ca suport la transportul lemnelor lungi. Cf. TDRG. *Lemnele lungi din pădure se așază cu capetele joase pe o sanie trasă de boi, iar vîrfurile se razimă și se leagă de scaneeu.* PAMFILE, I. C. 155, cf. ȘEZ, XIX, 112, SCRIBAN, D. *Sanie scurtă și groasă trasă de cai și numită saneiu.* BUL. FIL. VII—VIII, 267, cf. SCL 1959, 224. *Bîrna se pune pe sanceu.* VICIU, GL. *Ca lemnul să nu se tîrîie pe jos, pun scanceul.* id. ib., com. din CAPU CODRULUI — GURA HUMORULUI, ALR I 832/227, 268, 552, 588, A V 1, 14, 15, VI 26. *Pe drum treceau două sanceie cu cai.* MAT. DIALECT. I, 190, cf. 287. ✦ (În forma *sanciu*) Sanie **(1)** mare, fără șine pe tălpi. *Ne lua cu sanciul de la pompierie și ne dueea la vînătoare.* Com. din PIATRA NEAMȚ.

2. Sanie **(3 d)**. Cf. PAMFILE, I. Ç. 104.

— Pl.: *sanceie.* — Și: **sancéuă** (LEXIC REG. II, 108) s. f., **sancău** (ib.), **saneiu, seaneéu** s. n.

— Cf. magh. szánkó „săniuță".

SÁNCHE adv. v. **sanchi** [1].

SÁNCHI[1] adv. (Familiar) Așa-zicînd, cum s-ar zice, chipurile; vorbă să fie! așa să crezi!; (familiar) aiurea! *Se încercară a face, sanche,... o revoluție.* ALECSANDRI, T. 115, cf. CIHAC, II, 324. *M-am dus... să-ți aduc, sanchi, copii de suflet.* CREANGĂ, O. 45, cf. DDRF, ZEITSCHRIFT, XIX, 396, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘIO II$_1$, 313, TDRG, CONV. LIT. XLIV, 79, CHIRIȚESCU, GR. 254, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ◇ Expr. (Argotic) **Sanchi pontu,** se spune cuiva pentru a-i atrage atenția asupra unei primejdii iminente; atenție! (argotic) zexe! Com. din BUCUREȘTI.

— Și: **sánche** adv.

— Din tc. **sanki.**

SANCHÍ[2] vb. IV. Refl. (Prin nord-estul Olt.) A se lenevi. Cf. CIAUȘANU, V. 196.

— Prez. ind.: *sanchesc.*

— Cf. sanchi[1].

SANCHILÓT s. m. v. **saneulot.**

SANCHÍU, -ÍE adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Popular; despre oameni) Tăcut; posac, morocănos, ursuz; prefăcut; rău; arțăgos, gîlcevitor; încăpățînat, îndărătnic. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 610, LM, DDRF, BARCIANU, ȘIO II$_1$, 313, ȘĂINEANU[2]. *Era om sanchiu și sucit care-i căuta nod în papură.* SĂM. III, 360, cf. ALEXI, W., LÖBEL, C. 257, TDRG, I. CR. IV, 251. *Așa muiere leneșă, risipitoare și sanchie nici c-am mai văzut.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 39, cf. RESMERIȚĂ, D. *Greaca ursuză și sanchie clocindu-și cu gura încleștată lunga dambla.* M. I. CARAGIALE, C. 51, cf. CADE. *Iordache...* [era] *sanchiu și nemilos..., nu rîdea niciodată.* GALACTION, O. 277. *Și satu mic și oamenii sanchii!* STĂNOIU, C. I. 58. *Sanchiu și dugos* [era] *bărbat'su.* VOICULESCU, P. I, 66, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1974, 440, DEX, VÎRCOL, V. 99, CIAUȘANU, V. 196, TOMESCU, GL., ALR I 1 558/805. *Ie sanchiu la inimă.* ALR SN V h 1 257/872, cf. ib. h 1 243, LEXIC REG. 85. (Substantivat) *Șeful vămei, un sanchiu bătrîn, strașnic de formalist.* BART, S. M. 82. *Un sanchiu mare și uricios.* CĂLINESCU, C. O. 356. (Adverbial) *Tocmai ăștia îmi plac, făcu sanchiu dricarul, tăindu-și un zîmbet pe buze.* ap. CADE. *Maiorul îl privi sanchiu.* CAMIL PETRESCU, O. II, 559. ◇ (Glumeț) *Ariciul... știe multe..., nu i le poate afla nimeni că e sanchiu de tot.* MARIAN, INS. 129, cf. ȘEZ. III, 27.

2. Adj. (Familiar) Bizar, ciudat, curios; aiurit zăpăcit. *Aprobă cele mai sanchii idei.* ANGHEL—IOSIF C. M. I, 127. *Firea lui bătăioasă și sanchie.* CAMIL PETRESCU, O. I, 240.

3. Adj., s. m. și f. (Prin nord-estul Olt.) (Om) trîndav, leneș. Cf. CADE, VÎRCOL, V. 99, CIAUȘANU, V. 196.

— Pl.: *sanchii.* — Și: (regional) **sănchíu, -íe** (VÎRCOL, V. 99) adj., s. m. și f., **tănchíu, -íe** (N. REV. R. VIII, nr. 6, 88) adj.

— Din tc. **sanki.**

SANCIRÚȚĂ s. f. (Bot.; regional) Iarbă-creață *(Mentha spicata).* Cf. BORZA, D. 111. ◇ *Sancirușa broaștei* = izmă *(Mentha longifolia).* id. ib. 110.

— Pl.: *sancirușe.*

— Etimologia necunoscută.

SANCÍU s. n. v. **saneeu.**

SANCT, -Ă s. m. și f., adj. (Latinism învechit) **1.** S. m. și f. Sfînt **(3)**. *Sanctul Ieronim întărește.* ȚICHINDEAL, A. M. 25/8.

2. Adj. Sfînt **(6)**. *Corul (inima)... este altarul cel mai sanct.* BARASCH, I. 76/22. *Orhidee... imagine ca prezentațiune a spiritului sanct.* ISIS (1859), 24[1]/44, cf. LM.

— Pl.: *sancți, -te.*

— Din lat. **sanctus, -a, -um.**

SANCTIFIÁ vb. I v. **sanctifica.**

SANCTIFICÁ vb. I. Tranz. **1.** (În religia creștină; complementul indică oameni) A trece în rîndul sfinților **(3)**; a sfinți[1] **(1)**, a canoniza, (învechit) a sacra. V. martiriza **(2)**. Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], SFC III, 101, M. D. ENC., DEX.

2. (Livresc) A sfinți[1] **(2)**. (Fig.) *Unire... Unii au moștenit-o de la părinți..., alții au sanctificat-o cu stima și cu afecția candidă și entuziastă.* HELIADE, ap. GHICA, A. 705.

3. (Livresc; complementul indică obiecte, mai ales de cult) A sfinți[1] **(3)**. *Crist, care murise... Sanctificîndu-și crucea.* MINULESCU, VERS. 40.

4. (Livresc) A consfinți. *Cîștigurile lor au fost sanctificate de sacrificiul eroilor.* VIANU, L. U. 148. *Principiu comod care să-i sanctifice și să-i apere privilegiile.* RALEA, F. 31. *Oamenii... sanctifică analiza.* CINEMA, 1968, nr. 6, XI. *Nu amplifică universul, ci... îl sanctifică... concretețea.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 218. ◇ Absol. (Glumeț) *Soborul fațelor judecă și sanctifică.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 129.

— Prez. ind.: *sanctific.* — Și: (învechit) **sanctifiá**, (învechit, rar) **santificá** (PLR I, 391), **sănțificá** (ANTONESCU, D.) vb. I.

— Din lat. **sanctificare.** — **Sanctifia**<fr. **sanctifier.**

SANCTIFICÁRE s. f. Acțiunea de a sanctifica și rezultatul ei.

1. Sfințire[1] **(1)**, canonizare, (învechit) sanctificație. Cf. sanctifica **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., RESMERIȚĂ, D. *Primesc sanctificarea, adunați într-un limb al aleșilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 9/1. *Sensul unei sanctificări creștine.* T ianuarie 1969, 70, cf. M. D. ENC.

2. (Livresc) Sfințire[1] **(3)**. Cf. sanctifica **(3)**. *Înjghebaseră o bisericuță..., spre sanctificarea mormintelor.* CĂLINESCU, B. I. 69.

— Pl.: *sanctificări.*

— V. **sanctifica.**

SANCTIFICÁT, -Ă adj. **1.** Sfințit[2] **(1)**, canonizat. Cf. PONTBRIANT, D. ◇ Fig. *Actorul... se crede cel puțin sanctificat pe piedestalul marilor neuitări.* T ianuarie 1971, 36.

2. (Rar) Venerat, preamărit. *În vechiul și sanctificatul Petersburg trăia un mic funcționar.* CONTEMP. 1956, nr. 497, 3/4.

— Pl.: *sanctificați, -te.*

— V. **sanctifica.**

SANCTIFICĂȚIE s. f. (Învechit) Sanctificare **(1)**. Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D.

— Pl.: *sanctificații.* — Și: **sanctificațiúne** s. f. PONTBRIANT, D.

— Din fr. **sanctification.**

SANCTIFICAȚIÚNE s. f. v. **sanctificație.**

SANCTITÁTE s. f. **1.** (Livresc) Sfințenie **(3)**. *Sub masca santității... se petrec toate blăstămățiile.* BARIȚIU, P. A. I, 245. *Sanctitatea ce-mi inspira internul monasterului.* FILIMON, O. I, 308, cf. ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D., ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN[2]. ✦ (Jur.; rar) Inviolabilitate. *Aci sînt mai multe paragrafe... asupra sanctității tratatelor.* TITULESCU, D. 729.

2. (Art.; urmat de un adjectiv posesiv) Termen de reverență folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un patriarh ortodox sau un papă (precedînd adesea titlul acestora). V. sfinție **(3)**. *Solul venețian este rugat de Ștefan să spună sf. părinte toate cele ce nu i le poate scrie, ca și cînd ar vorbi el singur cu sanctitatea sa.* XENOPOL, I. R. IV, 54. *Răsfățat al sanctității sale papa.* SADOVEANU, O. XII, 279, cf. SCRIBAN, D. *Sanctitatea sa papa ar fi primit... știrea.* CĂLINESCU, S. 23, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Și: (învechit) **santitáte** s. f.

— Din lat. **sanctitas, -atis.**

SANCTUÁR s. n. Loc într-un locaș de cult considerat sfînt și interzis profanilor; spec. altar; p. gener. locaș de cult. Cf. NEGULICI. *Semnul draconului... s-a făcut nevăzut din sanctuariu.* ARISTIA, PLUT. 301/27, cf. ANTONESCU, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], HOGAȘ, DR. I, 20. *Sanctuarul lui Dionysos.* PÂRVAN, G. 88, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Sanctuarul strîmt al bisericii Stavropolecs.* ARGHEZI, B. 34, cf. LTR[2], DL, DM, DN[2]. *Sanctuarul bisericesc părea plin de minuni.* BARBU, PRINC. 101. *Impresionante... sînt... construcțiile religioase ale daco-geților, sanctuarele lor.* H. DAICOVICIU, D. 143. *Cetățile, sanctuarele... să fie acoperite cu pămînt.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 3/1, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Dar într-un stat regulat, ... nimeni nu poate a sforța sanctuarul conștiinței noastre.* BREZOIANU, Î. 130/15. *Năvala... în sanctuarul familiei lor.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 137. *Cultura... este sanctuarul omenirii.* în PLR II, 446, cf. CĂLINESCU, B. I. 174. *A deschis un sanctuar, din care scotea manuscrisele lui Eminescu.* BLAGA, H. 109.

— Pronunțat: *-tu-ar.* — Pl.: *sanctuare.* — Și: (învechit) **sanctuáriu** s. n.

— Din lat. **sanctuarium, fr. sanctuaire.**

SANCTUÁRIU s. n. v. **sanctuar.**

SÁNCȚIE s. f. v. **sancțiune.**

SANCȚIONÁ vb. I. Tranz. **1.** A confirma, a consfinți, a ratifica, a omologa, printr-o sancțiune **(1)**; a da un caracter legal sau oficial. *Ați ținut cu cumpătate sanționitile seau întăritele prințipii prin ale noastre constituționale legi.* AR (1829), 147[2]/32. *Adunarea națională... sanționește seau sfințește schimbarea.* ib. 170[1]/13. *Acesta prin înscrise documente sanționă driturile de libertate ale nației ungurești.* SĂULESCU, HR. I, 239/19. *Legile noastre niciodată n-au sancționat tortura.* FM (1841), 66[1]/19, cf. NEGULICI. *S-a mai decis, ca nici o lege votată în dietă să nu poată fi publicată nici să oblige pe cineva, pînă nu va fi sancționată de către monarh.* BARIȚIU, P. A. I, 363, cf. STAMATI, D. *Șeicul Islam au întărit astă hotărîre... și în urmă și sultanul au sanționat-o (sfințit-o).* GM (1854), 2[2]/38. *Dispozițiile Regulamentelor Organice sancționate de demult de ambele Curți* (a. 1855). URICARIUL, IV, 436/24. *Nu s-a purtat... nici cu moleciune, nici cu concesiuni..., nici împlinind plăcerea celor ce-l aleseseră a sancționa legile.* ARISTIA, PLUT. 219/19. *În urma unei cereri... formale, a unei deciziuni a consiliului de miniștri, sancționate de domn.* KOGĂLNICEANU, S. A. 159, cf. PROT. — POP., N. D., MAIORESCU, CR. III, 416. [Regele] *sancționează și promulgă legile.* HAMANGIU, C. C. XXX, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Legea municipală de la 1698 sancționă aceste măsuri.* PĂCALĂ, M. R. 57, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN[2], M. D. ENC., DEX. (Refl. pas). *Cinstita obicinuita obștească adunare... va binevoi a alege proiectul care va socoti de cuviință, și avînd norocire de a se sancționa de către prea înălțatul domn.* CUCIURAN, D. 90/34. ◇ Fig. *Spectatorul însuși e convocat la dezbatere, obligat de a compara adevărurile personajelor,... de a sancționa sau reformula verdictele.* T iunie 1968, 87. ✦ P. gener. A accepta, a recunoaște drept valabil, adevărat, just etc.; a conferi un caracter durabil; a consacra, a consfinți. *Se vede cît de mică importanță au motivele conștiente chiar*

cînd sînt sancționate. CONTA, O. F. 150, cf. DDRF. *Știm doar cu toții că o revoluție nu e utilă, justificată și durabilă, decît atunci cînd sancționează o evoluție împlinită.* C. PETRESCU, Î. II, 90. *Poetul se pricepe să desfacă aceste clișee, sancționate printr-o întrebuințare generală.* VIANU, E. 144. *Gîndirea e o complicație și o derivare a simțurilor. Rolul ei, ca și al acestora, e de a adapta organismul la lumea exterioară, de a sancționa instinctul de conservare în lupta lui cu ambianța.* RALEA, S. T. III, 131. *Compunerile lui Heliade... reprezintă o expresie modernă, fină, perfect sancționată de timp.* IST. LIT. ROM. II, 280. *Pronunțarea bănățenească trebuia sancționată drept literară.* L. ROM. 1967, 221. *Timpul, succesivele verificări sînt singurele criterii care sancționează și delimitează valoarea de nonvaloare.* M 1968, nr. 11, 14, cf. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 56, 6/2. ◇ Absol. *Vremea înlătură, șterge și suprimă, dar totdeodată ea consacră și sancționează.* în PLR II, 438. ◇ Refl. pas. *Admirat deja în anticitate, acest gen de atac căpătă nește sufragie și mai ponderoase și se sancționă prin nește esemple și mai strălucite în timpii moderni.* HASDEU, I. V. 147.

2. (Și prin lărgirea sensului) A aplica o sancțiune **(2)**, a pedepsi **(2)**; p. ext. a dezaproba, a condamna. Cf. SCRIBAN, D. *Este adevărat că cercetarea adevărului i se impune lui Hamlet, ca și lui Oedip, nu numai din pasiunea omului teoretic pentru adevăr, ci și dintr-o necesitate etică, din nevoia de a sancționa abjecția, crima și minciuna.* VIANU, L. U. 97. *În fața mea o fată a surîs parcă. Cinci perechi de ochi mirați și severi au privit-o. Scandalul e sancționat.* RALEA, S. T. I, 276. *De data aceasta cel puțin forțele răului vor fi învinse și infamia sancționată.* BOGZA, A. Î. 363. *S-a simțit obligat să sancționeze... pe colegul său, dovedit... că ar fi săvîrșit un furt.* PREDA, R. 239, cf. DN². *Fusese luat la rost, criticat, amenințat, sancționat.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 8. *Vii beat mort la serviciu și mă întrebi cu naivitate pentru ce te sancționez,* T martie 1965, 54. *Toți factorii tehnico-administrativi sînt sancționați economic dacă nu se realizează numărul de filme planificate.* CINEMA, 1968, nr. 10, 35. *Nu se putea clădi fără știrea stăpînirii... orice încălcare urmînd să fie sancționată.* G. BARBU, A. V. 51. *Au fost sancționați cu mustrare scrisă cu avertisment.* FLACĂRA, 1969, nr. 4, 4. *Spiritul ieșeanului... sancționează rezolvările hibride, care se exclud singure din perimetrul armoniilor arhitecturale.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 213, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *Proprietatea personală realizată prin muncă fiind apărată de lege, orice atingere adusă acesteia se sancționează.* PR. DREPT, 722.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Prez. ind.: *sancționez.* — Și: (învechit) **sancțiúná** (PONTBRIANT, D.), **sanționá** vb. I, **sanționí** vb. IV.

— Din fr. **sanctionner.**

SANCȚIONÁBIL, -Ă adj. Pasibil de o sancțiune **(2)**. *Legea devizelor susține că faptul nu este sancționabil în țară.* COD. PEN. R.P.R. 29.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Pl.: *sancționabili, -e.*

— **Sancționa** + suf. *-bil.*

SANCȚIONÁRE s. f. Acțiunea de a sancționa și rezultatul ei.

1. Confirmare, consfințire, ratificare a unei legi, a unei decizii, a unei stări de fapt. Cf. sancționa **(1)**. Cf. NEGULICI, PROT. — POP., N. D., BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DN². *Prin sancționarea acestui regulament au fost puse bazele unei noi organizări sanitare.* G. BARBU, A. V. 217, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Aplicare a unei sancțiuni **(2)**, pedepsire; p. ext. dezaprobare, condamnare (a cuiva sau a ceva). Cf. sancționa **(2)**. *Acest om... se trezește în visul lui la o luciditate mai mare și la o energie sporită în lucrarea de sancționare a crimelor mai vechi și mai noi.* VIANU, L. U. 139, cf. DL. *Ceea ce se spunea... avea să ducă la sancționarea ei în organizație (era membră de partid) cu vot de blam.* PREDA, R. 57, cf. DM, DN². *Decretul nr. 184/1954 pentru reglementarea sancționării contravențiilor.* AP 48. *Greșelile de cubaj persistă și după sancționarea unor lucrători.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192. *Accentuata sancționare a prostiei, a ridicolului, a lipsei reprezentării de sine a personajelor, proiectează un fascicol de lumină unică, orbitoare, imobilă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 9/1, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Pl.: *sancționări.* — Și: (învechit) **sancțiunáre** s. f. PONTBRIANT, D.

— V. **sancționa.**

SANCȚIONATÓR, -OÁRE adj. (Rar) **1.** Care sancționează **(1)**, care are rol de sancțiune **(1)**. [Clauza] *ar fi dat Rusiei în legislațiunea internă drept sancționator.* ap. GHICA, A. 126.

2. Care sancționează **(2)**. *Consiliul de Miniștri a fost împuternicit să ia măsurile legale împotriva celor vinovați de dezastrul țării, măsuri sancționatoare privind persoana lor.* PR. DREPT, 26.

— Pronunțat: *-ți-o-.* — Pl.: *sancționatori, -oare.*

— **Sancționa** + suf. *-tor.*

SANCȚIUNÁ vb. I v. **sancționa.**

SANCȚIUNÁRE s. f. v. **sancționare.**

SANCȚIÚNE s. f. **1.** Aprobare dată unei legi de către șeful statului, pentru a o face executorie; confirmare a unui act, a unei decizii etc. de către o autoritate sau o instanță superioară celei care le-a emis, pentru a le da valabilitate. Cf. NEGULICI. *Tot în această ședință s-a publicat și sancțiunea legii relative la inarticularea Diplomei și Patentei.* BARIȚIU, P. A. III, 253. *El va pune sentințile Principatelor sub formala sancție a dreptului public al Europei.* ROM. LIT. 278²/51, cf. GHICA, A. 616, PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., HAMANGIU, C. C. XIX, BARCIANU. *Atît Statutul 200 cît și Regulamentul de alegere vor dobîndi curînd sancțiunea împărătească.* SBIERA, F. S. 332, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX. ✦ P. gener. Acceptare, recunoaștere, aprobare a valabilității, realității, justeții etc. a ceva; conferire a unui caracter durabil; consacrare, consfințire. *Aste motive comandă la conștiința omului, dau sancțiunea cea mai augustă la legi.* ARISTIA, PLUT. LXIV/1. *Probitatea, buna-credință și moderațiunea... sînt elementele de căpetenie ale moralei private... Cu cît o societate este mai civilizată, cu atît acele principii au o sancțiune mai tare.* GHICA, C. E. I, 26, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Sufletele nobile sînt totuși indiferente la recompensă, la sancțiunea premială acordată creațiilor lor.* RALEA, S. T. II, 231, cf. DN².

2. Măsură represivă aplicată cuiva ca o consecință a nerespectării unei legi, unei dispoziții etc.; pedeapsă **(2)** atrasă de nerespectarea unei legi, a unei dispoziții, etc.; p. gener. pedeapsă **(2)**. Cf. PHILIPPIDE, P. 11, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Pe urmă va începe și opera justiției, care va aplica sancțiuni necruțătoare spre a evita în viitor repetarea unor astfel de nenorociri naționale!* REBREANU, R. II, 244. *Plătești impozite... de teama sancțiunilor legale.* TEODOREANU, M. III, 148. *Neculai Vodă a dat porunca aceasta cu asprime și cu iuțeală, întrebuințînd ca sancțiune buzduganul și închisoarea.* SADOVEANU, O. XVII, 77, cf. XX, 10. *La cazarmă... există sancțiuni pentru cei nedisciplinați.* PUȘCARIU, L. R. I, 32, cf. SCRIBAN, D. *Ipsilanti și partizanii săi, care erau supuși ruși, fură invitați, sub amenințarea celor mai aspre sancțiuni, să se întoarcă în Rusia.* OȚETEA, T. V. 187. *Prin urmare, Curtea drept a judecat, Hotărînd că numai oaia le-a*

mîncat. Şi, ca sancţiune, dreapta judecată Hotărî să fie şi executată. ARGHEZI, S. V, 221. *Azi toate aceste bufonerii sînt perimate. Elmira n-ar pretinde lui Tartuffe s-o liniştească în privinţa sancţiunilor cerului.* CĂLINESCU, C. O. 178. *În concepţia medievală a Divinei Comedii, echilibrul moral al lumii... se restabileşte dincolo de limitele acestei lumi, prin sancţiunea infernală aplicată criminalilor.* VIANU, L. U. 532. *Sancţiunea care ţi se va da, probabil, nu înseamnă o decapitare!* H. LOVINESCU, T. 333. *O transferare nu e o sancţiune.* PREDA, R. 310, cf. DN². *În activitatea instanţelor, sancţiunea este unul din mijloacele prin care se asigură constrîngerea de stat.* PR. DREPT, 732, cf. VÎN. PESC. februarie 1964, 3. *Îşi va primi în final sancţiunea meritată.* CINEMA, 1968, nr. 1, VIII. *Procedura constatării contravenţiei şi a aplicării sancţiunii a primit... o reglementare nouă.* SCÎNTEIA, 1968, nr. 7 885. *Este necesar să se aplice sancţiuni contravenienţilor la obligativitatea învăţămîntului.* GÎ 1968, nr. 934, 3/3, cf. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 3/2, M. D. ENC., DEX. ◇ (Urmat de determinări care arată felul) *Sancţiune civilă.* M. D. ENC. *Sancţiune penală.* ib. *Sancţiune disciplinară.* ib. *Sancţiune administrativă.* ib. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Chiar sub sancţiunea morţii, un fluture de noapte nu poate rezista atracţiei unei fişii de lumină.* RALEA, S. T. II, 160. *Actul critic era menit, printre altele, să creeze o anume morală a sancţiunii publice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 3/1. ◆ (În dreptul internaţional) Ansamblu de măsuri (economice, financiare, militare) cu caracter de pedeapsă **(2)**, aplicat unui stat; represalii contra părţii care nu respectă obligaţiile luate printr-o convenţie. *Am trimis textul sancţiunilor financiare, votate de unanimitatea Ligii Naţiunilor.* TITULESCU, D. 683, cf. DEX.

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Pl.: *sancţiuni.* — Şi: (învechit) **sánc|ţie, sanţiúne** (ALEXI, W.) s. f.

— Din fr. **sanction**, lat. **sanctio, -onis.**

SANCULÓT s. m. Revoluţionar din cadrul mişcării populare în timpul revoluţiei burgheze din 1789—1794 din Franţa. Cf. PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D. *Armata sanchiloţilor nu este în mare parte opera acelei „Convenţiuni" care... dinamizase în primul rînd Parisul cartierelor muncitoreşti?* RALEA, F. 253. *Armatele republicei franceze, brigăzile acelea de sanculoţi... au învins toată Europa.* CAMIL PETRESCU, B. 138, cf. SFC I, 163, DER, M. D. ENC., DEX. ◇ (Adjectival) *Armata Comunei pariziene de la 1871 era compusă din strănepoţii proletarilor „sanchiloţi" de la Valmy.* RALEA, F. 253.

— Scris şi: *sanchiulot* (PROT.—POP., N. D.), *sans-culotte* (ANTONESCU, D.). — Pronunţat: *-cü-.* — Pl.: *sanculoţi.* — Şi: **sanchilót** s. m.

— Din fr. **sans-culotte.**

SANCVÍNIC, -Ă adj. v. **sangvinic.**

SANCVINICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Sangvin. *De va fi pealea pe trup frumoasă... însămnează a fi sănătos, călduros, şi cu sancvinicească alcătuirea, şi cu sînge bun.* FIZIOGN. 104/12.

— Pl.: *sancvinicești.*

— Din rus. **сангвинический.**

SANDÁ s. f. v. **sandală.**

SANDÁC s. n. v. **sandlc[1].**

SANDACÁR s. m. (Învechit, rar) Meseriaş care confecţiona sandîcuri[1] **(1)**. *Neculai, starostile di sandacari* (a. 1837). FURNICĂ, D. C. 399.

— Pl.: *sandacari.*

— **Sandac** + suf. *-ar.*

SANDACÍU s.m. (Învechit) Luntraş. Cf. D. BOGDAN, GL. 98.

— Pl.: *sandacii.*

— Din tc. **sandalçı.**

SANDAGELÍC subst. v. **sandalgealic.**

SANDÁL[1] s. n. (Învechit şi regional) Luntre lungă pentru transportat mărfuri (la turci). *Şi, mergînd ei acolo, pun în sandal negoaţile lor pre rînd.* HERODOT (1645), 270. *Au alergat cu sandalurile de-i au luat în galioane* (a. 1715). ŞIO II_1, 313, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 610. *Îţi voi da bacşiş sandalul... Ce întrece-n fugă valul.* BOLINTINEANU, O. 112, cf. DDRF, ŞĂINEANU², TDRG, CADE, SCRIBAN, D., LTR². *La Brăila-n vale Şepte bolozale Şi şepte sandale Descarc la zamboale.* ALECSANDRI, P. P. 116. *Pe Kir' a furat Şi-n sandal a pus-o.* TEODORESCU, P. P. 645, cf. GRAIUL, I, 54. *Şapte, opt sandale, Mult sînt frumuşele. Dar... Cu ce să-ncarcă?* PĂSCULESCU, L. P. 288. *Două, trei sandale, Şi un caic mare.* ANT. LIT. POP. I, 357.

— Pl.: *sandale* şi *sandaluri.* — Şi: **zandál** s. n. ŞIO II_1, 313.

— Din tc. **sandal.**

SANDÁL[2] s. n. Numele unei ţesături de mătase. *Pe fata măţuşei Maricăi să o înzăstrează cu 2 vaci, 2 boi, o rochie de dimie şi un zăbun de sandal* (a. 1728). IORGA, S. D. XI, 265. *1 polog taftă alagè, cu sandal căptuşăt* (a. 1730). id. ib. VII, 191. *1 cot sandal cu ibrişin de cusut perinuţa şi colţunii* (a. 1738). BUL. COM. IST. IV, 72. *1 polog sandal* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225. *O umbrelă de sandal* (a. 1792). ŞIO II_1, 313. *Au învălit toate cărţile într-un sandal verde* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 241/19, cf. I. GOLESCU, C., DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU², TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Îşi pusese pe rînd rochiile de terfanel cu flori de fir..., zăbunele de sandal... etc.* BARBU, PRINC. 19. ◇ (Cu determinări care indică originea sau felul) *Sandal frîncesc cotul 3 1/2 bani, sandal de Ţarigrad şi de Hiu 90 bani* (a. 1792). ŞIO II_1, 313. *Sandal cianfes, canavăţ, tafta.* FILIMON, O. I, 223. *Zăbun de sandal de Veneţia.* ODOBESCU, S. I, 421. *Sandal cianfes, narez pungiuc.* C. PETRESCU, Ç. V. 79.

— Pl.: *sandaluri.*

— Din tc. **sandal.**

SANDÁL[3] s. n. v. **sandală.**

SANDÁL[4] s. n., s. m. v. **santal.**

SANDÁLĂ s. f. **1.** Încălţăminte uşoară (de vară), de obicei cu feţele foarte decupate sau făcute din bentiţe. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C. *Opinci în formă de sandal.* ASACHI, S. L. II, 99, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D., BARONZI, I. L. I, 211/30. *O pereche de sandali încrustaţi cu sidef.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 369, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU². *Către nămiezi... Ultima sandală a răsunat pe drum.* ANGHEL, P. 36. *O cupă de cleştar, rostogolită de sandala lui, sună preluny.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 9, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, BL I, 31. *Paşii sandalelor rupte adorm pe bazaltul sonor.* MINULESCU, VERS. 122. *Era acum cu două mii de ani îndepărtat, printre colonadele albe ale cetăţii antice, în togă albă, în sandale şi cu fruntea încinsă de cunună.* C. PETRESCU, Î. II, 103. *În faţa mea rămîne o şchioapă de copil, în sandale fără ciorapi.* SAHIA, U.R.S.S. 127. *Clipi stîngaci şi abia deslușì prin tremurul de ploaie subţire al genelor — gleznele, sandalele mici.* TEODOREANU, U. C. 26. *Neagu se căznea neîndemînatic să-i lege sandalele.* BART, E. 170. *Îmi las toiagul, praful şi sandala: Nici umbră nu mai sînt.* PILLAT, P. 265. *Unele forme în -(e)à, precum bretea, şi sandà, sînt mai des întrebuinţate decît*

cele „regulate“. IORDAN, L. R. A. 103, cf. SCRIBAN, D. *Avea sandale romane în picioare.* CĂLINESCU, O. I, 69. *Cînd treci fără sandale pe sub tei, Porumbii adormiți pe streșini ciuruite Se trezesc.* BLAGA, POEZII, 67. *E îmbrăcat cu fes, cu halat alb, lung, cu picioarele goale în sandale.* RALEA, S. T. I, 253. *Avea picioarele goale în sandalele făcute numai din vreo două curele.* V. ROM. iulie 1954, 23. *Aici ar fi trebuit să vii în peplum și în sandale.* TUDORAN, P. 349. *Îi desfăcu catarama sandalei.* PREDA, R. 176. *Ieși în goană, cu o sandală descheiată.* T. POPOVICI, S. 346, cf. DN². *În picioare purta sandale.* BARBU, PRINC. 34. *Bătea tactul ușor cu piciorul său gol încălțat în sanda romană.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/3, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *În pantofii-sandale, picioarele ei se rotiră nervos.* VINEA, L. I, 179. ◇ Fig. *M-am luptat... cu soarta nempăcată Sub a căreia sandală inima-mi însîngerată Chiar și astăzi e strivită.* MACEDONSKI, O. I, 11. *Treptat mai șters amurgul în ritmică măsură Sandala de lumină o joacă peste mări.* PILLAT, P. 202. *Purtăm sandale de convenție ireală, pașii noștri răsună pe drumurile de sticlă ale absolutului.* în PLR II, 652. *Și calcă-n sandale De fier, Siracuza.* HOREA, P. 18.

2. (Prin Transilv.) Papuc[1] **(I).** *Sândale (papuci) nu era.* ALR II 3 352/219, cf. ALR SN IV h 1 196.

3. (Regional; în sintagma) *Sandală de lînă* = cipic. Com. din BEBA VECHE — SÎNNICOLAU MARE.

— Pl.: *sandale.* — Și: **sandă** s. f., (învechit) **sandál** (pl. *sandale* și, m., *sandali*) s. n., **sandáliu** (ANTONESCU, D.) subst., (regional) **săndál** (ALR SN IV h 1 196/95) s. n., **săndálă, săndoálă** (ib. MN h 1 190/574), **scandálă** (ALR II/235) s. f.

— Din fr. **sandale,** lat. **sandalium.** — **Sanda:** sg. refăcut după pl. **sandale** (al lui *sandală).*

SANDALGEALÎC subst. Numele unei țesături de mătase (folosită în trecut pentru obiecte de îmbrăcăminte). *Fiind fost fabrica aceasta a sandalgealîcului cu menghina izvodită și adusă de noi într-această țară* (a. 1824). DOC. EC. 321. *După coprinderea hrisovului ce avea fabrica de sandagelîc, menghina și lucrul menghinei s-au fost dat a ținea numai fabrica aceasta* (a. 1824). ib., cf. 1 054.

— Pl.:? — Și: **sandageli̇́c** subst.

— Cf. s a n d a l[2].

SANDÁLIS subst. v. **santal.**

SANDÁLIU subst. v. **sandală.**

SANDARÁC s. n. Rășină naturală extrasă dintr-o specie de tuia *(Callitris quadrivalvis)* care crește în Africa de nord și în Australia, utilizată în industria lacurilor, a vopselelor etc. *Să iai sandarac 20 dram. și sarisabru* (a. 1805). GRECU, P. 84. *Pune... zece dramuri sandaroc pisat bine* (a. 1805). id. ib. 85, cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., LTR², DM, DN², DER, D. MED.

— Pl.: (rar) *sandaracuri.* PONTBRIANT, D. — Și: (învechit) **sandarácă** (ALEXI, W., SCRIBAN, D.) s. f., **sandaróc** s. n.

— Din ngr. σανδαράχη, lat. **sandaraca,** fr. **sandaraque.**

SANDARÁCĂ s. f. v. **sandarac.**

SANDARÓC s. n. v. **sandarac.**

SANDÎC[1] s. n. **1.** (Învechit și regional) Cufăr; ladă. *3 săndăcuri mici* (a. 1766). FURNICĂ, I. C. XXVII. *Și nu știu că în sănduce N-au șoarecii ce s-apuce* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 284/46. *Dobîndiră rușii 3 senducuri pline de săbii.* DUMITRACHE, ap. ȘIO II$_1$, 313. *Table de Veneția mici, sînducul de șease sute 90 bani* (a. 1792). ȘIO II$_1$, 313, cf. CIHAC, II, 614, ZEITSCHRIFT, XIX, 398, 401, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 335, T. PAPAHAGI, C. L. *Trecem pe la mine pe-acasă și-ți deschid sunducurile și răclițele.* SADOVEANU, O. XIII, 915, cf. IORDAN, L. R. A. 509, SCRIBAN, D., SCL 1958, 236. *Ascunde-mă, măiculiță, În sandac ori în chivniță.* PAMFILE, C. Ț. 49. *Sîndicul l-au descuiat, Pe Catinca mi-au luat.* id. ib., com. din ORAVIȚA și din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ, NOVACOVICIU, C. B. II, 19, CHEST. II 334/9, ALR II/I MN 136, 3 892/682.

2. (Prin Dobr.) Coșul căruței. Cf. SCRIBAN, D., H II 244, COMAN, GL. ✦ (Prin sud-estul Munt.) Dricul căruței. CV 1950, nr. 1, 32.

— Pl.: *sandîcuri* (SCRIBAN, D.) și *sandîce* (id. ib.), (regional, m.) *sandîci* (ALR II/I MN 136, 3 892/682). — Și: **sandáe, sadíe** (H XIV 359), **săndúe, sendúe, sîndíe, sîndúe, sundúe** s. n.

— Din tc. **sandık, sanduk.**

SANDÎC[2] subst. (Învechit) Intenție. *Au ucis... cu sandîc rău.* CORESI, ap. DHLR II, 541. *De va fi una ca aceaia, cu sandîcul și vrăjmășia diavolului, cinci ai ca se se bage în canon a se pocăi.* PRAV. LUCACI, 231^r/9.

— Pl.: ?

— Din magh. **szándék.**

SANDJÁC s. m. v. **sangeac.**

SANDJACÁT s. n. v. **sangeacat.**

SANDÓL s. m. v. **santal.**

SANDÓLĂ s. f. (Prin Dobr.) Ostie[1] **(2).** *Pescarii ruși și lipoveni din Deltă... numesc* [ostiile] *sandole.* ANTIPA, P. 295, cf. ALRM SN II h 561/682.

— Pl.: *sandole.* — Și: **sandólie** s. f. ALRM SN II h 561/682.

— Din ucr. **сандоля.**

SANDÓLIE s. f. v. **sandolă.**

SANDOMÍRCĂ s. f. Varietate de grîu cu spicul de culoare roșie deschisă, cu bobul mic, oval, alb-gălbui (cultivată mai ales în Moldova) *(Triticum vulgare albo-rubrum).* Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D., H III 306, V 187, 199, 207. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Prin unele părți întîlnim grîul românesc..., grîul sandomirca și grîul bănat.* PAMFILE, A. R. 103.

— Scris și: *sandomirka.* ENC. AGR. — Pl.: (rar) *sandomirci.* SCRIBAN, D.

— Din pol. **sandomirka.**

SANDRÁCE subst. pl. v. **șatrancă.**

SANDRÁCI subst. pl. v. **șatrancă.**

SÁNDRĂ s. f. Tip de cîmpie fluvio-glaciară, ușor ondulată, formată prin depunere de nisipuri și pietrișuri de la periferia ghețarilor continentali în fața morenelor frontale. Cf. DER, M. D. ENC.

— Pl.: *sandre.*

— Din fr. **sandre.**

SANDUCÉL s. n. (Învechit și regional) Diminutiv al lui s a n d î c[1] **(1).** *Sînducelele cu steclișoarele* (a. 1715). ȘIO II$_1$, 313. *Sanducel de aur bătut cu rubinuri* (sfîrșitul sec. XVIII). DR. I, 42. *Te poftesc... să primești... cîteva mărunțișuri care se află într-un sunducel de argint.* SADOVEANU, O. X, 257.

— Pl.: *sanducele.* — Și: **sînducél, sunducél** s. n.

— **Sandîc**[1] + suf. *-el.*

SANDÚH[1] s. m. v. **schinduf[1]**.

SANDÚH[2] subst. v. **sfanduh**.

SÁNDVICI s. n. v. **sandviș**.

SÁNDVIȘ s. n. Felie de pîine (unsă cu unt) pe care se pune un aliment rece (șuncă, salam, brînză etc.) și uneori o altă felie de pîine. Cf. ANTONESCU, D., ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *O întîlnire abil ticluită ori un angajament cu tact smuls recompensa risipa de sandvișuri și de lichioruri lipicioase.* C. PETRESCU, C. V. 180. *Să-mi aduci un sandvich că mi-e foame.* SEBASTIAN, T. 330, cf. SCRIBAN, D. *Servit cu mare ceremonial pe platouri de argint: sandwich-uri savant combinate de barmani în smoching.* CĂLINESCU, O. I, 63. *Organiza „reuniuni tovărășești", cu bufet și tombolă, cu bere, mititei, prăjituri și sandvișuri.* PREDA, R. 110. *Mîncau cu beatitudine sandvișuri, salate, răciturl.* T. POPOVICI, S. 324, cf. DN[2]. *A coborît să-și cumpere un sandvici cu salam.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/2. *Am fost nevoit să mă uit îndelung la o dactilografă care, în timp ce bătea la mașină, mînca, la fiecare pagină, dintr-un sandvici cu parizer și ardei conservat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 18/2. *Lipsisem cîteva minute ca să mănînc un sandviș.* CINEMA, 1971, nr. 11, 26. ◇ Expr. (Familiar) **A face sandviș** (pe cineva) = a strivi (pe cineva); a bate pe cineva (strivindu-l). ◇ (Prin analogie; atribuind calitatea ca un adjectiv) *Alteori se folosește „metoda sandvici": o foiță subțire din materialul cercetat se așază între două straturi de emulsie fotosensibilă.* SANIELEVICI, R. 218.

— Pl.: *sandvișuri* și (rar) *sandvișe* (CADE, SCRIBAN, D.). — Și: **sándviei** (scris și: *sandvich, sandwich*), **sánviș, sénvici, sénviș** s. n.

— Din fr. **sandwich**, engl. **sandwich**.

SÁNE s. f. v. **sanie**.

SANEPÍD s. n. Instituție sanitară care se ocupă de diferite domenii de igienă publică, precum și cu combaterea bolilor contagioase. Cf. SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 846, DER.

— Pl.: *sanepiduri*.

— Din **san**[itar] + **epid**[emiologic].

SANFEDÍST s. m. Membru al asociației politico-religioase Santa Fede, formată în Italia meridională pentru a lupta împotriva stăpînirii și a guvernului impuse de francezi după revoluția din 1789. V. carbonar. *Carbonarii trecură în Piemont și, sub nume de sanfediști, urziră colosalul plan de a revolta Italia întreagă.* FILIMON, O. II, 100.

— Pl.: *sanfediști*.

— Din it. **sanfedista**.

SANFÍE s. f. v. **secfiu[1]**.

SANFIÓR s. m. (Prin Maram.) Diminutiv al lui sanfiu. Cf. secfiu[1]. LEXIC REG. 13.

— Pronunțat: *-fi-or*. — Pl.: *sanfiori*.

— **Sanfiu** + suf. *-ior*.

SANFÍU s. m. v. **seefiu[1]**.

SANFÎN s. m. (Bot.) Plantă erbacee din familia papilionaceelor, cu rădăcina pivotantă, cu frunze alterne și flori roz sau purpurii, reunite într-un spic lung, conic, cultivată ca plantă furajeră *(Hedysarum onobrychis). Sanfînul (Hedysarum onobrychis) se seamănă și se cultivă ..., dar nu cere nici un pămînt așa de bun.* BREZOIANU, A. 117/20.

— Pl.: *sanfîni*.

— Din fr. **saintfoin**.

SANFORIZÁRE s. f. Operație de stabilizare a dimensiunilor țesăturilor de bumbac, pentru a se elimina contracția lor la spălare, la umezire etc. *Sanforizarea consistă din umezirea țesăturilor, urmată de aburire și de uscare.* LTR[2], cf. SCÎNTEIA, 1961, nr. 5 354, M. D. ENC.

— Pl.: *sanforizări*.

— După fr. **sanforisage**.

SANGEÁC s. n., s. m. **1.** S. n. (Și în sintagma *sangeac-șerif*) Steag de mătase verde, despre care se credea că ar fi aparținut lui Mahomed și care era folosit în războaiele turcilor, cînd la luptă participa sultanul sau marele vizir; p. gener. steag turcesc. *Au venit Mahmet-bei cu toate oștile și sangealele gata de oaste* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. IV, 269. *Scoțînd sangeacul din haznea* (a. 1715). ȘIO II[2], 102. *Sangeac-șerif și pecetea nu se fac muhaserea.* DUMITRACHE, ap. id. ib. 103. *Descoperindu-și cugetul către unchiu-seu Hamza, [Mahomed]-i dete steagul stăpînirii sale, (... numindu-se sangeag-șerif, adecă sfîntul steag).* VĂCĂRESCUL, IST. 247, cf. 276. *S-au mutat tabăra sultanului ... la Terapia, unde cu țeremonia obicinuită s-au adus și sangeac-șerif: adecă steagul lui Mahomet.* AR (1829), 22[2]/34. *Sprijină cu viața, cu braț apărător Sângeacul lui Mohamed și lege și onor.* ALECSANDRI, POEZII, 354. *Sangeacuri, șușanele, ienicerești cazane, ... Și Bosforul răsună de-o lungă detunare!* id. ib. 377. *Împăratul să scoață numaidecît sangeac-șeriful afară și să ridice pe zorbagii.* COLUMNA, VII, 497, cf. ZEITSCHRIFT, XIX, 396, BARCIANU, ȘIO II[2], 102, 103, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, M. D. ENC. ◇ (Prin metonimie) *Fiind și de multe ori întrebat ... ce împărat au supus Bulgaria și Nicopoli la sangeacul otomanicesc, fără vrednicie m-am îndemnat a scrie o adunare istorică a preaputernicilor împărați otomani.* VĂCĂRESCUL, IST. 245. ◇ *Sangeac-beg* = portdrapel (1) (la turci). Cf. CANTEMIR, HR. 469.

2. S. n. Steag cu semilună în vîrful lăncii, pe care Poarta otomană îl trimitea în țările române cu prilejul alegerii unui nou domn, ca semn de învestire. *Dumitrașco Vodă ... au purces din Țarigrad spre Moldova ... fără tuiuri, fără sangeac.* N. COSTIN, LET. II, 99/28. *N-au cheltuit nici un ban la Poartă, că și tuiurile și singeacul pre urmă i l-au trimis.* NECULCE, L. 203. *Venit-au lui Nicolai Vodă și sangeacul de la Poartă.* AXINTE URICARIUL, LET[2]. II, 129. *După aceasta, puindu-să sangeacul și tuiurile la rînduiala cea obicinuită, îndată au încălecat și domnul și spahilar-agasi.* GHEORGACHI, CER. (1762), 272. *Au scăpat numai cu sufletul în Țara Ardealului, pierzîndu-și și tuiurile și sangeacul și tot ce au avut* (sfîrșitul sec. XVIII). BUL. COM. IST. II, 145. *Au scoborît și tuiurile și sîngeacul* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 245/34. *Domnia se dete lui Const. Vodă Mavrocordatul, carele după ce veni în ordine, îi se dete sangeacul și tuiurile de către vezirul și merse în Iași.* DUMITRACHE, ap. ȘIO II[2], 102: *Dîndu-i caban[iță] sau hlamidă împărătească și cucă și sîngeac și două tuiuri.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Poftindu-i sultanul noroc la domnie, i-au trimis ... două cozi de cal și un sangeac sau steag.* ȘINCAI, HR. II, 138/15. *După aceștia urmează sangeacul cel mare, adecă steagul cel mare, care are în vîrf semiluna, împreună cu alte două steaguri ce să dau domnului, cînd intră în stăpînire.* MAG. IST. II, 47/19. *În urmă de tot venea tagma divanului purtînd topuzul, sangeacul și semnul domniei.* FILIMON, O. I, 303. *Aprozii purtau sîngeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date de la împărăție.* ODOBESCU, S. I, 73, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, I. BRĂESCU, M. 71, DHLR II, 552, CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI — CAZACU, I. L. R. I, 338. *Sangiacul, stindardul cel mare, răsărea deasupra convoiului.* BARBU, PRINC. 200, cf. M. D. ENC.

3. S. n. Margine a așternutului pe care stătea vizirul, și care avea un loc anumit pentru a fi sărutat

de supușii săi. *Domnul se închină iarăși sărutînd sangeacul vizirului* (a. 1359). ȘIO II_2, 102, cf. SCRIBAN, D.

4. S. n. Subdiviziune teritorial-administrativă a unui pașalîc sau a unui vilaiet, în Imperiul otoman; (învechit) sangeacat, (învechit, rar) sangealîc. *Mehmed, încă trăind, dedese sangeacul Amasiei fii-său Baiazid și sangeacul Iconiei fii-său Iem.* VĂCĂRESCUL, IST. 259. *Este un sangeac cu depărtare de 13 leghe n.o. de la Gallipoli.* CR (1829), $222^2/10$, cf. I. GOLESCU, C. *Mustafa..., deși s-au întărit în sangeacul seu, nu încetează după cele mai nouă înștiințări a se înarma asupra Porței.* AR (1831), $24^1/16$. *Astfel se prefăcu partea Ungariei pînă la munții Transilvaniei în pașalîc, împărțit în 12 sangeacuri.* XENOPOL, I. R. IV, 255, cf. BARCIANU, ȘIO II_2, ALEXI, W., TDRG, I. BRĂESCU, M. 71, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC. *Tudorel că mi-și pleca, Un vătaf cu el lua, Prin sangeacuri Că umbla, Zaherele Că strîngea.* TEODORESCU, P. P. 678. *Împăratul se-nvoia,... Și poruncă Poruncea Să strîngă Cît o putea Din sangeacul care-o vrea.* BALADE, III, 348.

5. S. m. (Și în sintagma *sangeac-bei*, ȘIO II_2, 102, TDRG) Guvernator al unui sangeac **(4)**. *Movile de cei morți au strîns și mulți pași și sângeați au perit.* URECHE, LET. I, 127/2. *De sîrg trimise în toate părțile, la toți sangeagii, să se gătească de oaste și să treacă Dunărea.* SIMION DASC., LET. 228. *Dete poruncă puternicului sangeacului de Timișvar.* M. COSTIN, O. 300. *Mihai Vodă se întristă și începu a face pace cu turcii și cu sangeacul Neeopoiei* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. IV, 288. *Sangeacul sau prefectul cetății l-au cinstit cu multe daruri.* ȘINCAI, HR. II, 264/26. *Sandjacul de Akkerman trimise 10 000 de păgîni în sprijinul citadelei.* HASDEU, I. V. 112. *Sultanul dă ordin sangiacilor de la Dunăre să între în Moldova.* ARHIVA, I, 547, cf. ȘIO II_1, 313, II_2, 102, ȘĂINEANU [2], TDRG, DHLR II, 552, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Știrea neguțătorilor întărește pe cea care mi-a venit de la sangeacul Silistrei, Balibeg.* SADOVEANU, O. XII, 387, cf. SCRIBAN, D. *Sangeacul, dacă vedea, Sangeacul se necăjea, Altă poteră strîngea.* TEODORESCU, P. P. 588. *Un arap sangep, Negru și buzat.* POP., ap. ȘIO II_1, 313.

— Scris și: *sangiac.* — Pl.: (n.) *sangeacuri* și (m.) *sangeaci.* — Și: **sangeág** s. m., s. n., (învechit) **sangeál** (pl. *sangeale*) s. n., **sangég** (SIMION DASC., LET. 57), **sangép, sangét** (id. ib.), **sandjác** s. m., **săngeác** s. n., **săngeát, săngég** (id. ib.) s. m., **singeác, șingeác** s. n., **șingeáh** (M. COSTIN, ap. GÎDEI, 331; pl. *șingeași*, id. ib.) s. m.

— Din tc. **sancakı.**

SANGEACÁT s. n. (Învechit) Sangeac **(4)**. *Țara se împărțește în trii sangeacaturi.* ASACHI, L. $90^1/40$, cf. $61^1/7$. *Sinan-pașa, născut în satul Tapsiane, în sangeacatul Prevezei.* BĂLCESCU, ap. ȘIO II_2, 102. *Turcii și tătarii se concentrau în sandjacaturile otomane de peste Prut.* HASDEU, I. V. 106. *Știam despre sangeacatele de Tulcea și Chiustenge cît știm și astăzi despre ținutul Nicopolei sau al Rusciucului.* SĂM. III, 514, cf. ȘIO II_2, 102, ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., FD IV, 66.

— Scris și: *sangiacat.* — Pl.: *sangeacaturi* și *sangeacate.* — Și: **sandjacát** s. n.

— **Sangeac** + suf. *-at.*

SANGEACTÁR s. m. (Învechit) Portdrapel **(1)** (la turci). *Un sângeactar șezător la Oltenița* (a. 1775). ȘIO II_2, 103. *30 lei sangeactarul* (a. 1795). id. ib., cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D.

— Scris și: *sangiactar.* — Pl.: *sangeactari.* — Și: **șingeactár** s. m. DDRF.

— Din tc. **sancaktar.**

SANGEÁG s. m., s. n. v. **sangeac.**

SANGEAGÁȘI s. m. v. **sangeagaș.**

SANGEAGÁȘ s. m. (Învechit) Portdrapel **(1)** (la turci). *După povodnici venea sangeagasi.* M. COSTIN, ap. GÎDEI, 331. *Acei sângeagași și spahii petrecu pe saraschierul până la cortul lui.* N. COSTIN, LET. I, 81/17, cf. DDRF, ȘIO II_2, 102, LÖBEL, C. 33, TDRG, SCRIBAN, D.

— Scris și: *sangiagaș.* — Pl.: *sangeagași.* — Și: **sangeagási, săngeagăș** s. m.

— **Sangeac** + suf. *-aș.*

SANGEÁL s. n. v. **sangeac.**

SANGEALÎC s. n. (Învechit, rar) Sangeac **(4)**. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *sangealîcuri.*

— **Sangeac** + suf. *-lîc.*

SANGEANGÍU s. m. (Învechit) Portdrapel **(1)** (la turci). *Beglerbei cu cinci sangeangii au rămas la Azac.* N. COSTIN, LET [2]. II, 455, cf. DDRF, ȘIO II_2, 102.

— Scris și: *sangiangiu.* — Pl.: *sangeangii.* — Și: **șingeangíu** s. m. DDRF.

— **Sangeac** + suf. *-giu.*

SANGEÁP subst. v. **șingeapă.**

SANGÉG s. m. v. **sangeac.**

SANGÉP s. m. v. **sangeac.**

SANGÉT s. m. v. **sangeac.**

SANGHÍN, -Ă adj. v. **sangvin.**

SANGHINOLÉNT, -Ă adj. v. **sangvinolent.**

SANGINÁRIU, -IE adj. v. **sangvinar.**

SANGRÉU subst. (Regional) Drojdie uscată rămasă pe pereții interiori ai butoaielor de vin (Boureni — Băilești). LEXIC REG. 31.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SANGUÍN, -Ă adj. v. **sangvin.**

SANGUINÁR, -Ă adj. v. **sangvinar.**

SANGUINÁRIU, -IE adj. v. **sangvinar.**

SANGUINÁRD, -Ă adj. (Rar) Singeros. *Nu răzbunarea sanguinardă și meschină e ceea ce împinge pe Hamlet spre acțiune.* V. ROM. noiembrie 1964, 109.

— Pl.: *sanguinarzi, -de.*

— **Sanguin** + suf. *-ard.*

SANGUÍNĂ s. f. **1.** Mineral de culoare roșiatică-brună care conține oxid feric natural (hematit sau oligist). Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN [2], DER, M. D. ENC., DEX.

2. Creion a cărui mină este făcută din sanguină **(1)**. Cf. ȘĂINEANU [2]. *Lucrări rămase de la artist: desenuri în peniță, creion și sanguină.* ARH. OLT. I, 339, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Sînt peste o sută de lucrări: portrete, nuduri, flori, vederi din Franța și din Maroc — în ulei, pastel, sanguină și desen.* ALAS 17 I 1937, nr. 3/4. *Mai fiecare planșă are ca punct de plecare un desen, în creion sau în sangvină.* OPRESCU, S. 223, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Desen executat cu sanguină **(2)**; litografie care imită un astfel de desen. Cf. ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, DN [2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sanguine.* — Și: **sangvínă** s. f.

— Din fr. **sanguine.**

SANGUÍNIC, -Ă adj. v. **sangvinic.**

SANGUINOLÉNT, -Ă adj. v. **sangvinolent.**

SANGULÍE s. f. (Învechit și popular) Țesătură foarte subțire (de mătase); năframă (vărgată) făcută din această țesătură. *1 gevrea dă nună, sangulie, cu fir i cu betelă* (a. 1815). IORGA, S. D. VII, 44. *Rădică după ochi o sangulie cu totul de fir.* GORJAN, H. IV, 128/9. *Le învăța cusături... de sangulii, împletituri de bibiluri.* GHICA, S. 295. *Capul îl avea acoperit cu un fes alb cu fundă de mătase neagră și legat cu o sangulie albă cusută cu fir.* FILIMON, O. I, 196. *Stofe bogat țesute; sangulii mai subțiri și mai transparente decît pînza pătanjenului.* ODOBESCU, S. I, 338. *Fata își cusu toată istoria pe două sangulii.* ISPIRESCU, L. 364, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2], TDRG. *Pe aici era punctul obștesc pe unde „caimacanul"... își strecura... sanguliile, lasticul, ibrișinurile.* CONV. LIT. XLIII, 925, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Și să ne mai dați, să știe, Și cîte o sangulie De in subțire, țesută, Și cu flori de fir cusută.* TEODORESCU, P. P. 172.

— Pl.: *sangulii.*

— Etimologia necunoscută.

SANGVÍN, -Ă, adj. **1.** Care aparține sîngelui, privitor la sînge, la compoziția sau la circulația sa în organism; de sînge; prin care circulă sîngele. *Toate bolile acestea... aruncă pe bolnav într-o boală adîncă, cu primejdie... de a-i molepsi sistemul sînguin.* MAN. SĂNĂT. 281/24, cf. 140/7, PROT.—POP., N. D. *Bogăția globulelor sanguine.* HASDEU, I. C. I, 172. *Vibrionii nu pot pătrunde în abcesuri prin sistemele limfatic și sanguin.* CONTA, O. F. 210, cf. ȘĂINEANU [3], RESMERIȚĂ, D. *Ambii bacili pătrund în canalele glandulare și în vasele sanguine obliterate.* BABEȘ, O. A. I, 40. *Să admitem că... în plasma sanguină ar circula elementele fabricate gata de celelalte celule din organism, spre a fi oferite direct celulei nervoase.* MARINESCU, P. A. 55, cf. CADE. *Plîngea, ștergîndu-și ochii tulburi, plini de vinișoare sanghine.* TEODOREANU, M. III, 136, cf. SCRIBAN, D. *Ipoteza finalistă le este inutilă pentru a explica modul în care mușchiul cardiac absoarbe și respinge lichidul sanguin.* VIANU, P. 169. *Au găsit... o creștere a calciului și magneziului sanguin și o scădere a fosforului.* PARHON, B. 50. *O latură caracteristică a serodiagnosticului o constituie și determinarea grupelor sanguine la om.* ABC SĂN. 328. *Capilarele sanguine sînt separate de apă doar prin peretele lor fin.* AP 37, cf. DN [2].

2. Care are culoarea sîngelui; în care predomină sîngele; (învechit) sanguinic **(2).** Cf. NEGULICI, ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Părul devenise ceva mai cenușiu, tenul ceva mai sanghin.* TEODOREANU, M. II, 174. *Pe cer se aprinse, ca într-o mohorîre de fum gros, sanghinul nimb al vulcanilor.* id. ib. III, 10, cf. SCRIBAN, D. *Peste tot... Se scurge un balsamic vin, Un suc de-eucaristii, sangvin.* CĂLINESCU, O. II, 103. *Gravurile lui... s-au transformat în virtuozități de meșteșug prin strălucirea și subtilitatea laviurilor roșii, galbene, sanguine.* CONTEMP. 1966, nr. 1 007, 7/6.

3. (Despre temperamentul oamenilor) Care se caracterizează prin vioiciune, mobilitate, impulsivitate în reacții sau (după alte concepții) care se caracterizează printr-un echilibru puternic și totodată mobil în reacții; sanguinic **(1).** Cf. SCRIBAN, D. [Stendhal] *credea a putea identifica temperamentul sanguin în conaționalii săi francezi.* VIANU, L. U. 468. ✦ (Despre oameni) Cu temperament sanguin **(3);** sanguinic **(1).** *Bărbatul trebuie să fie sanguin în fața micilor suferințe.* D. ZAMFIRESCU, Î. 49. *Robuști, sanguini,... cutreieră schelele menținînd disciplina.* BOGZA, A. Î. 44.

— Pl.: *sangvini, -e.* — Și: **sanguín, -ă,** (astăzi rar) **sanghín, -ă,** (învechit) **singuín, -ă** adj.

— Din fr. **sanguin,** lat. **sanguineus.**

SANGVINÁR, -Ă adj. (Astăzi rar) Sîngeros. Cf. NEGULICI. *Este rătăcire de a crede că luînd sînge curăță cineva sîngele... În sfîrșit, pentru ce să alergăm la aceste mizloace silnice și sanguinarii?* MAN. SĂNĂT. 181/24. *Aci Lucreția nu este în caracterul ei sanguinariu... Ea aci se află pătrunsă de amorul matern.* FILIMON, O. II, 194, cf. PROT.—POP., N. D. *Secretarul redacției se gîndea să publice impresiile tînărului redactor, inclusiv conflictul cu maiorul sanguinar.* REBREANU, R. II, 300. *Stabilise motive tot așa de serioase de răzbunare și în sarcina lui Gore și a flăcăului clăpăug, tip lombrozian, deci capabil să ucidă numai ca să-și satisfacă temperamentul sanguinar.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 361. *S-a prăpădit o generație. Din nebunia unor megalomani sanguinari.* SADOVEANU, O. XX, 347, cf. SCRIBAN, D. *Orice criză de conștiință sau bucurie sanguinară personală este exclusă.* CĂLINESCU, B. I. 277. *Paroxismul sangvinar al acestui feroce visător atinge delirul.* RALEA, F. 42, cf. DN [2], DEX. ◇ Fig. *Vorbea... fără obiceiul prost al urletului... și al anatemizării unui capitalism sanguinar și rapace.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 32. *Formația ecleziastică a d-lui Arghezi se desprinde din fundalul larg al Bibliei, în năvala de invective care azvîrle suflul de ocară și mînie peste Sodoma organizației sociale, nedreaptă, vicleană și sanguinară.* CONSTANTINESCU, S. I, 68.

— Pronunțat: *-gvi-.* — Pl.: *sangvinari, -e.* — Și: **sanguinár, -ă,** (învechit) **sanguináriu, -ie, sanginăriu, -ie** adj.

— Din fr. **sanguinaire.**

SANGVÍNĂ s. f. v. **sanguină.**

SANGVÍNIC, -Ă adj. **1.** (Despre temperamentul oamenilor) Care se caracterizează prin vioiciune, mobilitate, impulsivitate în reacții sau (după alte concepții) care se caracterizează printr-un echilibru puternic și totodată mobil în reacții; sangvin **(3).** *Temperamentul sancvinic cu o adăogire de flegmă.* ALBINEȚ, M. 47/20, cf. STAMATI, D. *Oamenii cu temperament sanguinic... sînt d-o natură foarte impresionabilă.* BARASCH, I. 137/16. *Temperamente... sanguinic sîngeros; coleric veninos, iute; flegmatic, nepăsător.* POLIZU, P. 214/31. *Cu gestul larg și cu rîsul zgomotos al temperamentului sanguinic, era mai întîi de toate un om bun la inimă.* MAIORESCU, CR. II, 333, cf. ALEXI, W., DN [2], M. D. ENC., DEX. ✦ (Despre oameni) Cu temperament sangvinic **(1);** sangvin **(3).** *E sangvinic, se agită oribil în furtuni.* BARBU, PRINC. 86.

2. (În dicționarele din trecut) Sangvin **(2).** Cf. POLIZU, BARCIANU.

3. (Învechit) Care se manifestă prin expectorație cu sînge. [Această apă] *asemenea este folositoare la tot felul de astme, adică astma mucoasă, astma tuberculoasă, astma sanguinică.* DESCR. APE, 96/15.

4. (Învechit) Sîngeros. Cf. GT (1839), 170[1]/52.

— Pl.: *sangvinici, -ce.* — Și: **sanguínic, -ă,** (învechit) **sancvínic, -ă** adj.

— Din germ. **sanguinisch.**

SANGVINITÁTE s. f. (Rar) Aspect (sangvinolent **2**) al unui țesut prin care circulă sîngele. *Ceea ce impresiona în această figură de octogenar era paloarea ei diafană... Nicăieri, nici o urmă de sangvinitate în această fantomă deplin spiritualizată.* RALEA, S. T. III, 257.

— **Sangvin** + suf. *-itate.*

SANGVINOLÉNT, -Ă adj. **1.** Amestecat cu sînge, care conține sînge, cu sînge. *În acest stomac se află rămășite de alimente lichide și cîteodată sanguinolente.* BABEȘ, O. A. I, 69. *Părțile posterioare și inferioare ale pulmonilor sînt roșu-vinete, hepatizate, infiltrate cu lichid... sanguinolent.* id. ib. 289. *Bolnavii prezintă urinări dese, dureroase și sanghinolente.* BELEA, P. A. 174.

2. De culoarea singelui; singeriu. *Asfințitul vărsa o lumină sanghinolentă de abces.* C. PETRESCU, Î. II, 249. *Pe cheiul de beton al lacului străjuiesc acum flori scumpe, un chenar sanguinolent de cana-india.* I. BOTEZ, B. I, 204. *Într-o zi venise la ea arhitectul cu buzunarele pline de cireșe amare din speța acelora cărnoase, sangvinolente.* CĂLINESCU, B. I. 12, cf. DN [2]. ◇ (Adverbial) *Indiferența impiegatei cu părul superoxigenat și cu unghiile sanguinolent lăcuite mări sentimentul solitudinei totale.* C. PETRESCU, O. P. I, 19.

— Pronunțat: *-gvi-*. — Pl.: *sangvinolenți, -te.* — Și: **sanghinolént, -ă, sanguinolént, -ă** adj.

— Din fr. **sanguinolent**, lat. **sanguinolentus**.

SANHEDRÍN s. n. **1.** Tribunal suprem, religios și civil, la vechii iudei, alcătuit din membri ai nobilimii sacerdotale; sinedriu. Cf. ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN [2], M. D. ENC., DEX. ✦ Tribunal părtinitor, care dă verdicte discutabile. Cf. SCRIBAN, D.

2. Grup, cerc închis de oameni care pretind a da verdicte infailibile. *Titu Herdelea,... intimidat de sanhedrinul redacțional, deveni centrul interesului.* REBREANU, R. II, 25. *Odată stabilit de un sanhedrin medical oarecare, diagnosticul capătă o putere de tradiție.* VINEA, L. II, 70, cf. DN [2].

— Pl.: *sanhedrinuri*.

— Din fr. **sanhédrin**.

SANHÍU s. m. v. **secfiu**[1].

SANICIOÁRĂ s. f. v. **sănișoară**.

SANICIÓR s. m. v. **sănișoară**.

SANIDÍN subst. Feldspat potasic incolor, alb, roz ori cenușiu, cu luciu sticlos, cristalizat în sistemul monoclinic. Cf. ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., CANTUNIARI, L. M., LTR [2], DER, M. D. ENC.

— Și: **sanidină** s. f. BARCIANU, ALEXI, W., CANTUNIARI, L. M., LTR [2], M. D. ENC.

— Din fr. **sanidine**.

SANIDÍNĂ s. f. v. **sanidin**.

SANIDINÍT subst. Rocă magmatică formată în cea mai mare parte din sanidin și care conține minerale rare. Cf. CANTUNIARI, L. M., LTR [2], DEX.

— Din fr. **sanidinite**.

SÁNIE s. f. **1.** Vehicul prevăzut cu două tălpi de lemn sau de metal în loc de roți, cu tracțiune animală, umană sau autopropulsat, folosit la transportul pe zăpadă sau pe gheață. Cf. URECHE, L. 200, N. COSTIN, L. 557. *Au fugit în lungă cu sania.* NECULCE, L. 78. *Într-o sanie cu paie l-au pus* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 29/22, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 249. *Cinipă, oloi, căruță, sanii* (a. 1803). URICARIUL, VII, 281, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Anul 1825... au umblat sania pînă la martie 13* (a. 1825). IORGA, S. D. XIII, 176, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Trăiește ca un bancher: ține apartament în strada mare, caretă, droșcă și sanie.* GHICA, C. E. II, 449. *Am înjugat boii la sănii.* SION, P. 189. *În genarî și-n februari ninge și lumea îmblă cu sanie.* HASDEU, I. C. I, 169. *Hai să lăsăm harabagiul și să ne suim într-o sanie.* ALECSANDRI, T. I, 116, cf. CIHAC, II, 325. *Zgomotul a doi armăsari ce trăgeau repede o sanie mă făcu să întorc capul.* BOLINTINEANU, O. 387, cf. LM. *Dar plug, grapă, teleagă, sanie... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, O. 25. *Dacă ține așa pînă deseară, umblăm la noapte cu sania.* CARAGIALE, O. VII, 20. *Ne urcarăm într-o sanie mare acoperită cu țol de pîslă.* CONTEMPORANUL, III, 569, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2]. *La pescuitul sub gheață se încarcă mai întîi năvodul în două sănii speciale, numite sănii de năvod.* ANTIPA, P. 483. *Săniile... umpleau aerul cu sunetul clar al zurgălăilor.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 149, cf. TDRG. *Sania ține locul carului pe ot timpul iernii.* PAMFILE, I. C. 153. *Pe porțile deschise larg nu mai conteneșc săniile încărcate cu musafiri.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 26. *Scoală, omule, înhamă caii la sania cea mică.* AGÎRBICEANU, S. P. 156. *Se văd săniile cum trec, în zbor.* GÎRLEANU, N. 51, cf. PASCU, S. 248, RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 217, CADE. *Ne-a trimis sania, căci... zăpada era tot întreagă.* GALACTION, O. 101. *Lîngă drum bătut de sănii... Vede urme de dihănii.* TOPÎRCEANU, B. 17. *Săniile spintecau sprinten șesul nins.* C. PETRESCU, Î. I, 189. *Bogătașul scobora dintr-o sanie cu valtrapuri și zurgălăi.* I. BOTEZ, B. I, 19. *Berlina lui Șarpalău... se face și cupeu și sanie.* BRĂESCU, O. A. I, 117. *E veselia șampaniei. Veselie pură ca zurgălăii unei sănii.* TEODOREANU, M. III, 269, cf. DS. *Săniile cu călătorii fugeau pe zarea dealului.* SADOVEANU, O. XII, 360. *Cu sania pe drumuri de țară pleca-vor lin oamenii astăzi.* PILLAT, P. 19, cf. ROSETTI, L. R. III, 93, SCRIBAN, D. *Pînă la Ceahlău, pe jos și în sanie, este drum greu și lung.* ARGHEZI, S. XVIII, 160. *O sanie cu zurgălăi clinchenitori lunecă repede.* CĂLINESCU, O. I, 202. *La fundul saniei au pus o ladă cu lucrurile de preț mai grele.* CAMIL PETRESCU, O. I, 9. *Într-un tîrziu... sosesc și cîteva sănii cu lemne.* BOGZA, A. Î. 138. *Umbrele... lunecau lîn ca două sănii cu aripi.* STANCU, Ș. 30. *Săniile se încrucișau, clinchetînd vesel din clopoței.* V. ROM. ianuarie 1954, 192. *Așa a lunecat sania, cu mirii,... trasă de șase cerbi.* PAS, L. I, 121. *Auzise o bufnitură, dincolo, pe covor, și un clinchet aerian ca de clopoței de sanie.* VINEA, L. II, 132. *Sănii zvelte străbătînd nămeții.* ISANOS, V. 318. *Sania se topi în acel văzduh plin de fulgi de zăpadă.* BARBU, PRINC. 58. *Încremeniră sănii. Tăcură zurgălăi.* HOREA, P. 28. *Ajunge iarna, după o expediție oarecum polară, cu sania.* IST. LIT. ROM. II, 574. *Zăpada stîrnită de copite intra prăfuită în sanie.* V. ROM. decembrie 1964, 47. *Se plimbase cu o sanie trasă de cerbi.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 27. *Asane, Asane, Bine-ți șade mortu în sane.* TEODORESCU, P. P. 130. *Vin'ind seara cu o san'ie plină-ncărcată cu pești, odată să trezește că să opresc caii.* O. BÎRLEA, A. P. I, 115, cf. FOLC. MOLD. I, 298. *Merge greu sania pe uscat.* PAMFILE, J. II, 164. *Vinde moșia și cumpără sanie.* ZANNE, P. V, 434. *Sînt trei frați: unul roagă iarna, unul roagă vara, și unul: fie cum va fi* (Carul, *sania* și jugul). GOROVEI, C. 46. ◇ Fig. *Tinerețea mea, Ah, tu, sanie Pe cărări de nea Și pierzanie!* BENIUC, V. 47. ◇ Expr. (Regional) **A lua cuiva roatele de la sanie** = a nu avea ce să iei de la cineva (atît e de sărac). Cf. ZANNE, P. V, 544. ✦ Conținutul unei sănii (**1**). *O sanie lemne* (a. 1805). BUL. COM. IST. IV, 137. *Se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-și mai care cîteva sănii de lemne.* REBREANU, I. 194.

2. Sanie (**1**) de dimensiuni reduse, folosită, mai ales de copii, la alunecarea pe zăpadă sau pe gheață. *Sînt copii. Cu multe sănii De pe coastă vin țipînd.* COȘBUC, P. I, 224, cf. PAMFILE, J. II, 80. *Iarna nu-mi place să învăț pentru că mă dau cu sania pe zăpadă.* ARGHEZI, S. VII, 93. *Sania e mică, îngustă, așa cum sînt săniile tuturor copiilor din aceste țări.* STANCU, U.R.S.S. 139. *Așa a fost de fain la săniuș... Sania zboară.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 435. *Să cară cu saina.* ALR SN V h 1 308/2.

3. P. anal. Nume dat unor obiecte sau unor părți de obiecte tehnice asemănătoare, ca formă sau ca funcție, cu sania (**1**):

a) Dispozitiv pentru transportul greutăților mari la manevrele de forță. Cf. LTR [2].

b) Organ de mașină-unealtă sau piesă componentă a unor subansambluri de mașini-unelte sau a unor aparate de măsură, care poate aluneca pe ghidaje, asigurînd deplasarea fie a sculei prelucrătoare sau a

mecanismului de măsurare, fie a piesei care se prelucrează sau se măsoară. *Sania... susține și conduce cuțitul de strung.* IOANOVICI, TEHN. 265. *Mașina se compune dintr-un platou..., două coloane transversale pe cari culisează sania.* ORBONAȘ, MEC. 284. *Mecanismul... se compune din următoarele părți esențiale...: sania..., solidară cu banca, vergeaua cremalieră..., coroana oscilantă.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 189, cf. LTR [2], M. D. ENC.

c) (Și în sintagma *sanie de lansare*) Ansamblu de grinzi montate sub o navă, care ajută la alunecarea acesteia pe cala de lansare în timpul operației de lansare. *Ceilalți potriveau cavalefii sub bordaj, pregătind sania de lansare.* TUDORAN, P. 134. *Cînd o corabie se lansează sau cînd se scoate din apă, i se pune dedesubt o sanie cu cavalefi.* id. ib. 649, cf. LTR [2].

d) Ansamblu de plute unite provizoriu, folosit la transportarea buștenilor; (regional) sanceu (2). Cf. PAMFILE, I. C. 104.

4. (Regional; art.) Numele unei constelații nedefinite mai îndeaproape (Provița de Jos — Cîmpina). H XI 390.

5. (Regional) „Greșeală la urzit" (Pîrîul Cîrjei — Vatra Dornei). GLOSAR REG.

— Pl.: *sănii* și (învechit și regional) *sanii*, (regional) *săni* (ALR I 832/125, 178, 186). — Și: (regional) **sáne** (pl. *săni*, ALR I 832/795), **sáină** (pl.: *săini*, ib. 832/1, 5, 12, 18, 24, 1 695/2, 5, 12 și *saine*, ALR II 5 642/2) s. f.

— Din v. sl. ***sani**. Cf. bg. САНИ.

SANIFICÁ vb. I. Tranz. (Învechit, rar) A vindeca. (Fig.) *Literatura și artele sînt chemate dar să sanifice inteligențele de această boală psihologică a scepticismului.* EMINESCU, în L. ROM. 1961, nr. 1, 56.

— Prez. ind.: *sanific.*

— Cf. lat. sanus.

SANÍNĂ s. f. v. **salină**.

SANIR subst. (Învechit, rar) Numele unui vînt nedefinit mai de aproape. *Un înger pre crivățul oprindu-l, celalalt pre austrul, celalalt pre zefirul și celalalt pre sanirul* (a. 1805). GRECU, P. 196.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

SANITÁR, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține sănătății și igienei, privitor la sănătate și la igienă; (despre instituții, personal, legi, măsuri etc.) care se ocupă de sănătatea și de igiena publică, destinat asigurării ocrotirii și îngrijirii sănătății publice; spec. care se ocupă de sănătatea și de igiena din cadrul unităților militare, destinat asigurării, ocrotirii și îngrijirii sănătății din cadrul acestor unități. Cf. I. GOLESCU, C. *Starea sanitară a Moschi.* CR (1830), 265[2]/16. *Înaltul comitet sanitariu.* ib. 419[2]/23. *Comitetul sanitari a dat afară o înștiințare arătînd că este minciună această tristă vestire.* ib. (1832), 8[1]/24. *Pă țărmurii Dunării, în lungul Românii, sînt 11 carantine sanitare.* GENILIE, G. 184/6. *După măsurile sănitare (despre sănătate) luate de pașa, să crede cum că epidimia va înfrîna cursul ei.* AR (1834), 334[1]/32. *Toți pasajerii... și toate lucrurile lor să se curățe întocmai după acele regule și măsuri sanitare ce să întrebuințează la boala ciumei.* CUCIURAN, P. 3/4. *Comisia sanitarie au însărcinat pe d. doctorul Cihac de a cerceta astă apă la fața locului.* POVĂȚ. (1844), 146/21. *Vasele în care să vor pune aceste parale să șă pecetluiască... și, după ce să vor supune la regulile sanitare..., să vor pecetlui iarăș la loc* (a. 1845). DOC. EC. 873. *Stampa înfățoșază prospectul fragidului așezămînt sanitar precum era la 1836.* CALENDAR (1850), 93/28. *Casă sanitară pentru călugării nesănătoși.* ib. (1852), 96/16, cf. STAMATI, D., POLIZU, P. 1/30. *După împlinirea tutulor formalităților prescrise... de regulamentele sanitare... am putut dezbarca.* GHICA, C. E. I, 40, cf. PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D. *O companie sanitară* (a. 1874). URICARIUL, XXII, 447. *A fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă.* CARAGIALE, O. II, 127. *Vorbea... despre... starea sanitară a capitalei.* VLAHUȚĂ, D. 62. *Sergentul-major... era la compania sanitară.* BACALBAȘA, S. A. I, 135, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Premergătorii consiliului sanitar de astăzi au inventat groaznica pestă bovină.* ANGHEL, PR. 108. *Am hotărît modificarea bolnavelor legi sanitare.* ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 63, cf. RESMERIȚĂ, D. *Această dorință... s-a îndeplinit, hotărîndu-se de membrii comitetului carantinei și cei ai comitetului sanitar să se facă un vas, înarmat cu 5 tunuri.* N. A. BOGDAN, C.M. 120, cf. BABEȘ, O. A. I, 59, CADE. *Cartea... lămurește pe om de ce trebuie să se supuie legilor sanitare.* VOICULESCU, L. 6. *Am avut inspecția unui inspector general sanitar.* ULIERU, C. 5. *Prin efectul naționalizării, instituțiile sanitare trec în proprietatea statului.* LEG. EC. PL. 39. *Milioane de țărani mănîncă mămăligă din porumb stricat și serviciul sanitar nu se amestecă.* BOGZA, A. Î. 363. *Mii de muncitori sanitari de toate gradele, medici și personal mediu, desfășoară o muncă plină de devotament.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 741. *Starea ta sanitară e cu totul îngrijorătoare.* V. ROM. iulie 1954, 294. *Căuta să afle cine a avut gîndul rău să aducă pe capul mahalalei comisia sanitară.* PAS, Z. I, 218. *O să convocăm o ședință a corpului sanitar.* H. LOVINESCU, T. 291. *Revizia sanitară, care constă doar în cercetarea și vizarea actelor, se face din mers.* TUDORAN, O. 69. *Se scuza că nu mai venise... de două săptămîni, fiind reținut de reorganizarea sanitară a județului.* V. ROM. ianuarie 1965, 53. *În prezent funcționează 165 licee industriale, agricole, economice și sanitare.* GÎ 1968, nr. 933, 4/4. *Băile se numără printre cele mai vechi așezăminte sanitare.* G. BARBU, A. V. 19. *Am avut prin '67 un medic veterinar la comună... Am cerut direcției sanitare să-l mute.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 217. *Cadre sanitare cu pregătire superioară, medie și elementară.* JUD. ROM. SOC. 81. ◇ *Instalație sanitară* = denumire generică pentru instalațiile de closet, baie, apă curentă etc. *Gazda sa nu avea instalații sanitare.* PREDA, R. 381. *Cordon sanitar* v. cordon. *Punct sanitar* v. punct (IV 1). *Spirt sanitar* v. spirt. *Cruce sanitară* v. cruce. ✦ Care aparține instalațiilor sanitare, privitor la instalațiile sanitare. *S-au găsit 1 062 de obiecte sanitare defecte, prin care apa se pierdea efectiv.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 142.

2. Adj. (Despre mijloace de transport) Care servește la transportarea bolnavilor, a răniților. *Trenul sanitar se depărtează.* V. ROM. mai 1954, 89. *Ne trimit un tren sanitar.* H. LOVINESCU, T. 304. *Îl ducem la București? Cerem un avion sanitar?* T august 1964, 53. *Am trimis în 10 minute un avion sanitar.* CINEMA, 1969, nr. 12, 15.

3. S. m. și (rar) f. (Și, adjectival, în sintagma *agent sanitar*) Persoană din cadrul personalului medical mediu al unei unități medicale (îndeosebi din mediul rural și din armată). *Țipetele creștean, bolnavul se zbătea în mîinile sanitarilor.* BACALBAȘA, S. A. I, 137. *Cu grijă, sanitarii coborîră pe răniți, unul cîte unul.* D. ZAMFIRESCU, R. 276, cf. ȘĂINEANU [3], RESMERIȚĂ, D. *Trei doctori, cîțiva sanitari... alcătuiau la început tot personalul medical și subaltern al acestui spital.* MIRONESCU, S. A. 122. *Neîndemînatec, un sanitar îmi bandajează mîna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 405. *În sat sînt mulți pe care îi doare capul; au friguri. Le dă sanitaru prafuri.* C. PETRESCU, Î. II, 163. *Îl înhăța mîna fulgerătecă, așijderi unui cioc de cormoran, a sanitarului.* VOICULESCU, P. I, 9. *Injecții... poate face orice agent sanitar.* id. L. 78. *Au venit sanitarii să ridice pe rănitul său.* SADOVEANU, O. XVIII, 266. *Agentul sanitar Hulub mi-a adus un sitar vînat de el.* ULIERU, C. 1. *Ar fi nevoie de un agent sanitar, în sfîrșit, de ci-*

neva care se pricepe să îngrijească și să lege o rană. STANCU, R. A. I, 89. *M-au dus sanitarii... la spital' la Rusciuc.* V. ROM. octombrie 1954, 11. *Răniții, claie peste grămadă... —Dă ordin repede doctorilor noștri, sanitarilor noștri să-i ridice.* PAS, L. I, 318. *Medicii și toți sanitarii frontului ar trebui să se ducă să le verse în obraz toate ligheneleplineînsânge.* CAMILAR, N. I, 443. *Apoi se adresă unei alte femei, spunîndu-i să se ducă la sanitar, să-i dea niște prafuri.* PREDA, M. 278. *Pe cîmp umblă sanitarii... Rădaș e mort.* T. POPOVICI, SE. 281. *Apăruse un sanitar care scotocea în trusa lui, pansînd pe rînd pe fiecare.* BARBU, Ș. N. II, 268. *Ș-unu' mi-e la sanitari, Face-armata prin spital.* CIAUȘANU, V. 99, cf. A III 2. *Și m-a dus la sanitar, S-aud geamătul bolnavului, Sunetul gornistului.* FOLC. MOLD. I, 142.

— Pl.: *sanitari, -e.* — Și: (învechit) **sanitáriu, -ie, sănitár, -ă** adj., (regional) **sălitár** (A III 2) s. m.

— Din fr. **sanitaire.**

SANITÁRIU, -IE adj. v. **sanitar.**

SANITÁȚIE s. f. Ansamblu de procedee și de măsuri luate în vederea asanării mediului. Cf. D. MED.

— Din engl. **sanitation.**

SANITOÁRE s. f. v. **sunătoare.**

SANITOÁRIE s. f. v. **sunătoare.**

SAN-PAN pron. nehot. (Regional) Unul-altul (Vlăsinești — Botoșani). Com. FURTUNĂ. *Că-i Vasile, că-i sluga, că-i san-pan.* id.

— Accentul necunoscut.

— Din pol. **sam pan.**

SANSANDÍC adv. (Regional) În mod intenționat (Sanislău — Carei). LEXIC REG. 10.

— Din magh. **szántszándékkal.**

SANSCRÍT, -Ă adj. **1.** (În sintagma) *Limba sànscrită* (și substantivat, f. și, învechit, n.) = limbă veche indo-europeană din India, care a devenit limba clasică a civilizației brahmane din această țară; (învechit) limba sanscritică. *Sanscrit, limbă a literaților indiani.* GENILIE, G. 148/8, cf. STAMATI, D. *Limbile a cărora tulpină se pare a fi sanscritul se numesc indo-europeene.* ROM. LIT. 166/13. *Imamul se pronunță și în limba sanscrită.* CALENDAR (1861), 130/27, cf. PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D. *Nu știa limba samscrită.* HASDEU, I. C. I, 40, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Cunosc limba arabă și ceva sanscrită.* HOGAȘ, H. 93, cf. CADE. *La dramaturgii vechi ai Indiei brahmanii și regii vorbeau pe scenă sanscrita.* PUȘCARIU, L. R. I, 344, cf. SCRIBAN, D. *Studiul sanscritei l-a preocupat cîtva timp.* VIANU, L. Ú. 598. *Studiul limbii sanscrite a fost factorul hotărîtor care a dus la crearea celor mai de seamă lucrări din această vreme.* SCL 1954, 385. *Tot din limbile vechi indiene face parte sanscrita, limba literară a păturilor culte.* GRAUR, I. L. 196, cf. DER. *Din cele trei faze... prima... s-a petrecut în toate limbile indo-europene, cu excepția limbilor sanscrită, greacă și latină.* L. ROM. 1967, 417. *Mi-ar fi foarte greu să țin o conferință în sanscrită.* CINEMA, 1968, nr. 6, 7, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Care aparține limbii sanscrite **(1)**, privitor la limba sanscrită; scris în această limbă. [Siretul] *își trage originea din radicala sanscrită „sru" „a curge".* XENOPOL, I. R. I, 28, cf. CADE, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial; rar) *A scrie sanscrit.* SCRIBAN, D. ✦ (Substantivat, n.) Cuvînt din limba sanscrită **(1)**; etimon de proveniență sanscrită **(1)**. *Unii specialiști ai noștri au umblat... după explicații îndepărtate și complicate, derivînd pe Vrancea cînd din sanscritul „vran" „munte", cînd dintr-un slav. „vran" = bran „poartă".* IORDAN, T. 535. ✦ (Substantivat, m.) Autor care scria în limba sanscrită **(1)**. *În zadar apela în memoria lui la poeții dragostei, de la sanscriți pînă la contemporani.* VINEA, L. II, 97.

— Pl.: *sanscriți, -te.* — Și: (învechit, rar) **samscrít, -ă** adj.

— Din germ. **Sanskrit, fr. sanscrit.**

SANSCRÍTICĂ adj. (Învechit; în sintagma) *Limba sanscritică* = limba sanscrită, v. sanscrit **(1)**. *Asemine limba și cărțile lor scrise în limba sencritică.* SĂULESCU, HR. I, 9/3. *Cercarea despre o literatură a limbei sanscritice.* ASACHI, L. 43[1]/7. *Cartea legii, scrisă în vechea limbă — sanscritică se numește Vedas.* RUS, I. III, 23/30.

— Pl.: *sanscritici, -ce.* — Și: (învechit, rar) **senerític, -ă** adj.

— Din fr. **sanscritique,** germ. **sanskritisch.**

SANSCRITÍST s. m. (Rar) Sanscritolog. Cf. SCRIBAN, D. *Țiganologii nu sînt mulți în țară, dar sanscritiștii, după cîte știu, sînt și mai puțini.* s aprilie 1958, 124.

— Pl.: *sanscritiști.*

— Din germ. **Sanskritist, fr. sanscritiste.**

SANSCRITOLÓG s. m. Specialist în limba sanscrită **(1)** și în literatura scrisă în această limbă; (rar) sanscritist. Cf. DL, DM, DN[2], L. ROM. 1959, nr. 3, 90, HRISTEA, P. E. 49, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sanscritologi.*

— Din rus. **санскритолог.**

SANSIBILITÁTE s. f. v. **sensibilitate.**

SANSÍU s. m. v. **saschiu.**

SANȘÍU s. m. v. **saschiu.**

SANTA s. f. v. **șanta[2].**

SANTÁL s. n., s. m. **1.** S. n. Esență extrasă (prin distilare) din lemnul (și din rădăcina varietății albe) de santal **(2)**, folosită în medicină și în parfumerie; colorant (roșu sau galben) extras din lemnul de santal **(2)**. *Sandalul, oca 1 pol leu vechi* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160. *Ia sandal galben, dram. 8.* MÎNCĂRILE, 110/14. *Ia santaloz dram. 100 și piseză-l bine* (a. 1805). GRECU, P. 83. *Santal (ulei volatil).* NICA, L. VAM. 217. *Fierturăde tutun cu miere, santal, smochine și opiu.* TEODOREANU, M. III, 8. *Se întrebuințează în blenoragie... cîteva hapuri de santal pe zi.* VOICULESCU, L. 247. *Căci vreau... Să aibă carnea de migdală. Și să lase-n urmă val De smirnă și santal.* CĂLINESCU, O. II, 146, cf. DN[2].

2. S. m. Nume dat mai multor varietăți de arbori exotici tropicali, puțin înalți, cu frunze mari, opuse și cu flori dispuse în raceme. *Copaci de sandal.* LEON ASACHI, B. 25/29, cf. I. GOLESCU, C., BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *A fost cîndva un negustător... care a aflat prin oameni pribegi cum că în cetatea Basora... are preț mare lemnul de santal.* SADOVEANU, O. XV, 476, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], M. D. ENC., DEX.

3. S. n. Lemnul santalului **(2)**, de culoare albă sau brună-roșiatică, dens și parfumat, folosit mai ales în tîmplăria de lux și la extragerea santalului **(1)**. Cf. VĂLIAN, V. *Iat-o joncă aurită pe albastrul apei line, Cu vîntreli de rogojină și cu vîsle de sandal.* ALECSANDRI, POEZII, 84. *În lădițe de sandal, Floarea tainică de lotus întristat se vestejește.* MACEDONSKI, O. I, 104, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., TDRG, NICA, L. VAM. 217. *După ce îmi dai povara de santal, binevoiește, străine, să vii ca să-ți alegi ce-ți place din lucrurile mele.* SADOVEANU, O. XV, 486, cf. SCRIBAN, D. *Pune pe măsuța de santal din stînga lui o listă.* CAMIL PETRESCU, O. II,

321. *Bătea mereu mătăniile de santal încrustat cu rubine.* id. ib. 676. *O măsuță de santal.* VINEA, L. II, 22, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: **(1, 3)** *santaluri*, **(2)** *santali.* — Și: (învechit) **santáloz** s. n., **sandál** s. n., s. m., (învechit, rar) **sandális** (N. A. BOGDAN, C.M. 161) subst., (neobișnuit) **sandól** (ALEXI, W.) s. m.

— Din fr. **santal**, ngr. σάνταλον. — **Sandal, sandol** < tc. **sandal**.

SANTÁLOZ s. m. v. **santal**.

SANTAMÁRCĂ s. f. v. **saltamarcă**.

SANTASÉ subst. (Popular) Jocul de cărți „șaizeci și șase", v. **șaizeci (1)**. *Petrecerea... își urmă cursul mai departe: care jucau maus, care preferans, ... care santase.* HOGAȘ, DR. II, 68, cf. H III 20, 312, IV 12, XI 518, XII 403.

— Și: **santasie** s. f. H III 20, 312, XI 518.

— Din it. **sesanta sèi**.

SANTASÍE s. f. v. **santase**.

SÁNTĂ s. f. (Regional) Sloi (de gheață). SCRIBAN, D.

— Pl.: *sante*.

— Din scr. **santa**.

SANTIFICÁ vb. I v. **sanctifica**.

SANTÍM s. n. v. **centimă**.

SANTÍMĂ s. f. v. **centimă**.

SANTIMENTÁL, -Ă adj. v. **sentimental**.

SANTÍNĂ s. f. Spațiu situat pe fundul unei nave, în care se colectează apa de pe punțile inferioare sau provenită din infiltrații și din condensare. Cf. ABC MAR. 91. *Patru țevi... străbăteau magazia de la punte pînă la santină, cum se numește spațiul de sub podea.* TUDORAN, P. 129. *Ai sondat în santină? E ceva apă?* id. ib. 143, cf. LTR², DN², DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *santine*.

— Din fr. **sentine**.

SANTINEÁ s. f. v. **santinelă**.

SANTINÉLĂ s. f. **1.** Militar înarmat care face serviciul de pază a unui post, a unei instituții, a unui loc etc.; p. gener. persoană care stă de pază. V. **străjă, caraulă**. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Pe țărm ne așteaptă sentinela mea.* ARICESCU, A. R. 88/20. *Dumnealui, marele vornic de Moldavia..., viind din Austria, au trecut pă dinnaintea sentinelii* (a. 1846). DOC. EC. 905, cf. NEGULICI. *Santinelele de pază anunțînd apropierea unor armate, conversația capitanilor să termină.* CALENDAR (1852), 62/21, cf. STAMATI, D., POLIZU. *Ăsta-i ținutul... Ce Oltul, Jiul, rotind în spume, Ca sentinela îl ocolesc.* BOLLIAC, O. 136. *Precum o sentinelă, pe dealul depărtat Domnește mănăstirea.* ALEXANDRESCU, O. I, 67. *Întrevorbirea acestor doi tîlhari... fu întreruptă de vocea santinelelor ce păzeau prima rază a lagărului.* FILIMON, O. I, 272, cf. PROT.—POP. N. D., PONTBRIANT, D. *O mulțime de sentinele preserate în toate direcțiunile, prin sate, pe înălțimi, în strîmtori.* HASDEU, I. V. 122. *Spre paza nopței se așezară sentinelele pe la diferitele locuri învecinate cu casa.* ALECSANDRI, O. P. 154. *Trista santinelă ce n-adormise încă În depărtate locuri striga din cînd în cînd.* BOLINTINEANU, O. 7, cf. LM. *Movilele... stau... ca sentinelele mute și gîrbovite subt ale lor bătrînețe.* ODOBESCU, S. III, 16. *Din cînd în cînd, s-aude, pe la posturi, glasul santinelelor.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 145. *Santinela de la ușă se sprijinea cum putea mai bine, ca să nu doarmă.* BACALBAȘA, S.A. I, 133, cf. DDRF, BARCIANU. *Sentinelele de pe malul Dunării fuseseră retrase în interior.* D. ZAMFIRESCU, R. 92, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Înalții duzi din fundul grădinii, ce stăteau de atîta vreme ca două santinele, ... își tremurară frunzișul.* ANGHEL, PR. 8. *Stătu de vorbă cu sentinela... Nu era permisă intrarea!* AGÎRBICEANU, S. P. 181. *Santinelele căzăcești de pe malul Prutului.* GÎRLEANU, N. 31, cf. BESMERIȚĂ, D., CADE. *El nu voise să creadă că sentinela trebuie..., după trei întrebări fără răspuns, să tragă foc.* GALACTION, O. 153. *Pe fiecare culoar erau sentinele cu baioneta la armă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 6. *Sătulă de imobilitatea de sentinelă, trecu la cealaltă ușă.* C. PETRESCU, C. V. 17. *Să se pună santinele de jur împrejurul căzărmii.* BRĂESCU, O. A. I, 230. *Sentinela de la postul nr. 4 ne-a bătut în geamul dormitorului.* SAHIA, N. 118. *Prin noaptea și liniștea temniței grele, S-aud pe sub ziduri umblînd santinele.* LESNEA, VERS. 25. *Te așteaptă acuzatul între sentinele.* TEODOREANU, M. III, 116. *Hm?, a dracului santineaua.* SADOVEANU, ap. IORDAN, L. R. A. 103, cf. SCRIBAN, D. *Pășind o sută de metri dincolo de santinela care păzește hotarul, am parcurs, de fapt, în timp, două sute de ani.* RALEA, S. T. I, 355. *Singuri copiii vor putea merge la școală... cu două santinele la spate.* BOGZA, A. Î. 454. *Sentinelele păreau turnate în bronz.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 797. *Începură să se furișeze, noaptea, printre santinele, către cîmpul de luptă.* PAS, L. I, 322. *Au consimțit să o lase sub pază, cu sentinelă la ușă.* VINEA, L. II, 221. *Și în curtea pușcăriei umblați cu lanțuri pe mîini și sentinela în urma voastră.* ISAC, O. 321. *A fost prins și dat în paza unei santinele.* PREDA, I. 136. *Soldatul spuse ceva santinelei, care îi lăsă să intre.* T. POPOVICI, S. 452, cf. DN². *Acolo, sub un acoperiș fuguiat, veghea o sentinelă.* BARBU, Ș. N. II, 54. *Doar pașii santinelei din poartă se mai auzeau.* V. ROM. octombrie 1964, 31. *La liziera de salcîmi... am fost somat de santinele.* BĂNULESCU, I. 82. *Trii turmi de ținoreli, Cu trii săntineli.* DIACONU, VR. 6, cf. ALR SN IV h 961, O. BÎRLEA, A. P. II, 142. *Trii santineli pleca Și pi Peneș aducea.* FOLC. MOLD. II, 99. *Ț-a pus mă-ta flori în păr, Și la gît ț-a pus mărgele, Și la poartă santinele Să nu poi trece prin ele.* ib. 311. ◇ Fig. *Pe aceste mîndre țărmuri, sentinelă-naintată, Neamul nostru... Stă pe loc la postul său.* ALECSANDRI, P. II, 75. *Gazeta Transilvaniei a fost sentinela vecinic trează care și-a făcut cu neclintit eroism datoria.* în PLR I, 72. *Se ținea țeapănă și nemișcată ca o sentinelă a destinului.* VINEA, L. II, 26. *Rolul de santinelă a creștinătății pe care românii l-au jucat la gurile Dunării.* IST. LIT. ROM. II, 252. *Un critic... trebuie... să ridice din cînd în cînd privirea spre orizontul unor creații nemuritoare, santinele ale existenței noastre.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 24, 9/1.

2. (De obicei precedat de prep. „de", rar, „în", și în construcții cu verbe ca „a fi", „a sta" etc.) Faptul de a veghea, de a supraveghea ca ceva sau cineva să fie în siguranță; pază **(I 1)**. *Căpitanul de barieră, ca și dorobanțul de sentinelă, dormea.* SION, P. 289. *De-aseară-n sentinelă Jder șede tot la pîndă.* ALECSANDRI, POEZII, 452, cf. 441, RESMERIȚĂ, D. *Facem toată lumea de sentinelă, toată noaptea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 285. *Alaltăieri seara cînd am intrat pe sector am căzut de santinelă.* C. PETRESCU, Î. II, 8. [Pedeapsa] *cea mai simplă era să stai de sentinelă echipat de război.* BRĂESCU, A. 134. *Să dorm? Glumiți, ... eram de sentinelă.* SEBASTIAN, T. 25. *E noapte. Stau de sentinelă.* V. ROM. mai 1954, 85. *Ia, ia culcă-te tu, să fac ieu dă santinelă.* O. BÎRLEA, A. P. II, 574. ◇ Loc. adj. **De santinelă** = care servește la pază **(I 1)**. *Cei 2 tîlhari studiau inginerește teritoriul claustrat, cu turnuri de sentinelă înșirate pe ziduri.* ARGHEZI, B. 123.

— Pl.: *santinele*. — Și: **sentinélă**, (regional) **santineá, săntinélă, sentineă** (ALR SN IV h 961/574), **țantinélă** (ib. h 961/235) s. f.

— Din fr. **sentinelle**.

SANTINIÉR s. m. Mecanic la santina unei nave. Cf. DN [2].
— Pronunțat: *-ni-er*. — Pl.: *santinieri*.
— **Santină** + suf. *-ier*.

SANTITÁTE s. f. v. **sanctitate**.

SANTONIÁN, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care aparține celui de al doilea subetaj al senonianului, care se referă la acest subetaj, care datează din sau este caracteristic pentru acest subetaj. Cf. M. D. ENC.
2. Subst. Al doilea subetaj al senonianului, caracterizat prin anumite specii de amoniți, echinide, lamelibranhiate, corali etc. Cf. ONCESCU, G. 61, 71, LTR [2], DER, M. D. ENC.
3. Subst. Serie de straturi geologice din santonian (**2**).
— Pronunțat: *-ni-an*. — Pl.: (**1**) *santonieni, -e*.
— Din fr. **santonien**.

SANTÓNIC s. m. (Bot.; învechit, rar) Pelin (**I 1 a**) *(Artemisia absinthium)*. *Praf de sămînță de santonic.* PISCUPESCU, O. 274/17.
— Și: **santónică** s. f. EPISCUPESCU, PRACTICA, 293/20.
— Din lat. **santonicus**.

SANTÓNICĂ s. f. v. **santonic**.

SANTONÍNĂ s. f. Substanță extrasă din mugurii unor specii de pelin (**I 1**), folosită în medicină pentru proprietățile ei antihelmintice. Cf. BIANU, D. S., LTR [2]. *Santonina dă rezultate bune în cazul ascarizilor (limbricilor)*. BELEA, P. A. 276, cf. DL, DM, DN [2], D. MED., M. D. ENC., DEX.
— Din fr. **santonine**.

SANTÚN s. m. (Învechit, rar) Nebun venerat de arabi, deoarece ar fi comunicat nemijlocit cu Mahomed. *De-a lungul pieței doi santuni aleargă sărind și amenințînd pe toți trecătorii cu vîrful lăncilor ce poartă în mînă.* ALECSANDRI, O. P. 323, cf. 384.
— Pl.: *santuni*.
— După fr. **santon**.

SANTÚR subst. (Învechit, rar) Instrument muzical asemănător cu harpa. *Le aduse două neiuri și un santur (fel de arfă)*. GORJAN, H. I, 95/7.
— Pl.: ?
— Din tc. **santur**.

SANȚIONÁ vb. I v. **sancționa**.

SANȚIONÍ vb. IV v. **sancționa**.

SANȚIÚNE s. f. v. **sancțiune**.

SÂNVIȘ s. n. v. **sandviș**.

SAÓN s. n. v. **sovon**.

SAPALẮU s. n. v. **săpălău**.

SAPÁN s. n. Parimă cu care se încing mărfurile care sînt încărcate pe o navă sau descărcate de pe o navă. Cf. LTR [2], L. ROM. 1967, 316.
— Pl.: *sapane*. — Și: **sapánă** (LTR[2]) s. f., **țapán** (ib.) s. n.
— Din tc. **apan**.

SAPÁNĂ s. f. v. **sapan**.

SAPARÍNĂ[1] s. f. (Rar) Salce [1]. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *saparine*.
— Din tc. **saparna**.

SAPARÍNĂ[2] s. f. v. **țaparină**.

SAPARÍȘ, -Ă adj. v. **țapariș**.

SÁPĂ[1] s. f. **I. 1.** Unealtă agricolă alcătuită dintr-o lamă metalică lată, plană sau ușor concavă, și o coadă de lemn, folosită îndeosebi la săpat și la prășit. *52 de sape* (a. 1588). ÎNV. D. BĂTR. I, 207/2. *De să va afla vreun lucrătoriu de vii... să fie furat vreo sapă..., să plătească atîtea zile cîte au fost trecute de cînd au furat el sapa.* PRAV. 9. *De pogonul de păpușoiu și de parincu ce-l făcè oameni cu sapeli pen curături... el le lua cîte un zlot.* NECULCE, L. 122. *Îndată luă sapa sluga cea mai mare... și începu de săpă pîn-ajunse la moaștele svîntului* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. IV, 253, cf. ANON. CAR. *3 sape..., 2 seceri* (a. 1802). DOC. EC. 72, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Alții iarăși muncesc cu sapele* (a. 1818). DOC. EC. 192, cf. IORGA, S. D. XII, 216, DRLU. *Deaca lăcuitorii nu vor avea vite ca să-ș are holdele, să se îndatoreze a le lucra cu sapa.* CR (1829), 17[2]/13, cf. I. GOLESCU, C., DOC. EC. 487. *Au găsit o scoică mare care i-au slujit în loc de sapă.* DRĂGHICI, R. 52/6, cf. VALIAN, V. *Fiind îndatorat lăcuitorul a lucra cu sapa, atunci i se va socoti pe zi trei sferturi dintr-un pogon.* FM (1841), 317[2]/35. *Doi fii avu, din care unul era păstor, Iar altul în sudoare cu sapa se hrănea.* NEGRUZZI, S. II, 197. *Atunci cînd nu se cunoștea plugul și locomobila, atunci se ara cu sapa.* GHICA, C. E. I, 68. *Noi știm a învîrti sapa, coasa și secera.* CREANGĂ, O. 266. *V-ați trudit o vară-ntreagă și cu sapa și cu plugul.* DEMETRESCU, O. 37. *După casă... să află un șopru sub care să scutesc uneltele de lucru, carul, plugul,... săpe, arșoave.* LIUBA—IANA, M. 101, cf. DAMÉ, T. 37. *Coasa va dormi, și sapa, Va tăcea cîntarea-n grîu.* COȘBUC, P. I, 316. *Meșterul faur... făcea cîte o sapă, cîte o broască.* IORGA, C. I. III, 76. *De lîngă șură, răzimată, Te va privi muncita sapă.* GOGA, POEZII, 110. *Urcați în căruță cu săpi, cu tîrnăcoape.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 46. *P-aceste plaiuri binecuvîntate Ei nu știau de sapă și de plug.* IOSIF, V. 102. *La prășit omul pleacă dis-de-dimineață, cu sapa pe umăr.* PAMFILE, A. R. 79. *O sapă, cînd o iei întîi, nu ți se pare la-ndemînă, pînă te dedai cu ea — darmite un barbat ori o muiere.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 121. *Mătușa Veronica... deschise cu grijă ușa, lăsînd în tindă sapa.* AGÎRBICEANU, S. P. 100, cf. ATILA, P. 64. *E mai ușor să stai cu luleaua-n gură decît să dai cu sapa, cum nu!* REBREANU, R. II, 71. *Toamna... Se agită ca un ascuțiș de sapă.* MINULESCU, VERS. 300. *El era drumeț sărman, Muncitor cu sapa.* TOPÎRCEANU, B. 9. *Mîini bătătorite de sapă, de munci grele.* C. PETRESCU, Î. I, 255. *Începe să facă șanțuri cu o sapă.* VLASIU, D. 248. *Pe partea caselor de țară, pe-nserat, intră doar carele cu boi, și oamenii cu seceri, sape sau securi.* TEODOREANU, M. I, 139. *Se coboară... Cu sape, cu pluguri și grape, o mută și searbădă gloată.* VOICULESCU, POEZII, I, 30, cf. DS. *Mai sus, în furca trunchiului, stau aninate unelte ale gospodăriei: o coasă, o bardă, o sapă.* SADOVEANU, O. XII, 617, cf. IORDAN, L. R. A. 68. *Lopeți, furci, greble, cozi de sapă.* ARGHEZI, B. 104. *Am luat sapa, grebla, și am scormonit puțin pămîntul curții ca să semăn niște flori.* CĂLINESCU, C. O. 132. *Vrei să pipăi snopii, sapa, Te uimește graiul, apa.* BLAGA, POEZII, 194. *În dimineața următoare, femeile pornesc cu sapa la cîmp.* BOGZA, C. O. 379. *O hrubă dibuită cu sapa.* VINEA, L. I, 331. *Se vedeau fete, cu basmale roșii, cu sape pe umeri.* TUDORAN, P. 339, cf. DEȘLIU, G. 53. *Purtau pe umeri sape, lopeți, tîrnăcoape.* T. POPOVICI, S. 413. *Coada sapei grele O lustruiau la muncă.* LABIȘ, P. 357. *Sape, lanțuri... fură coborîte într-o pivniță.* BARBU, PRINC. 20. *Mumă-sa veni... cu o sapă în mînă și cu o traistă plină de cartofi.* V. ROM. noiembrie 1964, 26. *Nu punea mîna pe sapă sau pe secere.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 13. *Bărbatul... dădea mai departe cu sapa printre cuiburile de sfeclă.* BĂNULESCU, I. 76, cf. H II 62, 168. *Din copită să-ți faci sapă, Lîngă ulmi să-mi faci o groapă.* ALECSANDRI, P. P, 74. *Te las naibei, sapă lată, Și iau pușcă ferecată!*

JARNÍK—BÎRSEANU, D. 285. *Cu hîrleţul l-oi sapa, Cu sapa l-oi lua.* ŞEZ. I, 117. *Ş-o purces nouă fete albe, dalbe, Cu mînele suflicate Şi cu nouă sepe.* MAT. FOLK. 1 533. *Sapă şi săpoi lua, La grădină că-mi pleca.* MATEESCU, B. 98. *Sepile făcute de ţigani.* ALR II 5 039/836. *Care cu sape că săpa, Care cu gheare zgîria ... Şi pe Negru mi-l găsa.* BALADE, II, 174. *Şi-a ieşit cu topoare, cu săpi, care cum avea.* O. BÎRLEA, A. P. II, 209. *Şi-a ieşit Adam plîngînd, Cu sapa-n pămînt săpînd.* FOLC. MOLD. I, 258. *Lopata grămădeşte şi sapa răsipeşte.* ZANNE, P. V, 391. *Sapa şi plugul, hrana ta.* id. ib. VIII, 527. *Sapă-n basma,* se spune despre un om sărac şi îngîmfat. Cf. DR. VIII, 206. ◇ *Sapă rotativă* = unealtă agricolă, cu tracţiune mecanică sau animală, alcătuită dintr-un sistem de discuri dinţate, folosită pentru afinarea superficială a solului în urma ploilor sau a zăpezii. Cf. LTR[2], DL, DM. *Sapa calului* = maşină agricolă care servea la prăşitul anumitor culturi. *Bobul sămănat în linii se prăşăşte de două şi de trei ori cu maşina numită sapa calului.* I. IONESCU, C. 69/24. *Sapă flamandă* = unealtă agricolă care servea la secerat şi la cosit. *O altă unealtă... să numeşte sapa flamandă. Cu aceasta să dobîndesc folosurile şi a săcerii şi a hrepcii.* id. ib. 128/13. ◇ Loc. adj. **De sapă** = (despre oameni) capabil să lucreze cu sapa[1] **(I 1).** *Aş fi avut acum şi nepoţi de sapă, dar n-a vrut Dumnezeu să-mi trăiască copiii cei dintîi.* RĂDULESCU-CODIN, L. 68, cf. 136. ◇ Expr. **A ajunge (sau a se vedea, a aduce, a lăsa** etc.) **la (sau în) sapă de lemn** = a (se) ruina **(2).** Cf. LB. *Comercianţii, meşterii îşi abandonă comerciul şi industria pînă ajung în sapă de lemn.* HELIADE, O. II, 55, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Astea or fi bune pe la împărăţiile care sînt bogate, dar nu la noi, or să ne aducă în sapă de lemn!* GHICA, C. E. I, 164. *Mi-a mîncat starea şi m-a lăsat în sapă de lemn.* FILIMON, O. I, 253. *Populaţiunea... perde, cade la pămînt, ajunge în sapă de lemn de multe ori.* I. IONESCU, M. 198, cf. BARONZI, L. 40. *A pus înadins pe feciorii boiereşti să-mi caute pricină şi să mă aducă în sapă de lemn.* CREANGĂ, O. 273. *Pe timpul lui Alexandru Vodă III ţara ajunsese în sapă de lemn prin hrăpirile... ce căzuseră pe capul bieţilor locuitori.* ISPIRESCU, M. V. 4. *Pierde tot, şi din gospodar de frunte,... se vede la sapă de lemn.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 13, cf. DDRF, ZANNE, P. V, 546, 547, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], DELAVRANCEA, O. II, 367, AGÎRBICEANU, A. 206. *De nu-l asculţi,... din lipsit de toate ce eşti, te lasă-n sapă de lemn!* LUNGIANU, CL. 148, cf. 234. *Vedea îngrozit că va fi nevoit să-şi vîndă tot şi să rămînă în sapă de lemn.* REBREANU, I. 321, cf. CADE, SCRIBAN, D. *„Cavalerii", mici proprietari rurali, au fost duşi la sapă de lemn prin decadenţa cavaleriei şi prin deprecierea proprietăţii funciare.* OŢETEA, R. 311, cf. ARGHEZI, S. V, 236. *Nobilimea franceză trăia de fapt pe spinarea ţărănimii, impusă prin cele mai variate şi mai apăsătoare impozite directe şi indirecte şi adusă în sapă de lemn.* VIANU, L. U. 166. *La ce-ţi slujea faptul că aveai putere pe unii oameni să-i procopseşti, iar pe alţii să-i laşi în sapă de lemn?* STANCU, R. A. V, 156. *A`rămas în sapă de lemn, săraca!* PAS, L. I, 43. *Tatăl tău a avut grijă să mă lase în sapă de lemn.* VINEA, L. I, 96. *Noi, oamenii din sat, citeodată ajungem în sapă de lemn. Adică rău de tot.* PREDA, Î. 96. *Umblă să vă cumpere cu o bucată de pămînt, ca mai la urmă să ia tot, să vă ducă la sapă de lemn.* T. POPOVICI, SE. 263. *Vrei... să m-aduci în sapă de lemn?* LĂNCRĂNJAN, C. I, 256, cf. O. BÎRLEA, A. P. II, 144.

2. (Popular) **Săpăligă (1).** Cf. DRLU, ALR SN I h 28.

3. (Regional; şi în sintagma *sapă de laz,* FD II, 153, com. din POIANA ILVEI — SÎNGEORZ BĂI) Cazma. Cf. ALR I 943/9, 800. ◇ Expr. **Sapa şi lopata** = moarte **(1),** deces. *Dacă la patruzeci n-am putut, la optzeci ce o să poci?! D-aci nainte, sapa şi lopata.* PANN, P. V, III, 155/10. *Sapa şi lopata are să-l scape.* ISPIRESCU, U. 78. *Sînt bolnav prăpădit şi... singura mea speranţă, sapa şi lopata!* I. NEGRUZZI, S. I, 107, cf. DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], PAMFILE, J. II, 164. *Tot cu străinii să ai noroc! oftă el, că de pe partea alor tăi..., sapa şi lopata.* AGÎRBICEANU, S. 233, cf. CADE. *N-o să mai apuc de multe ori lumina stelelor de sus... Ca mîine, sapa şi lopata.* COCEA, S. I, 210. *L-am crescut, am cheltuit cu el şi tocmai cînd să fie şi el om: sapa şi lopata.* DAN, U. 286. *Ce speranţă să mai am eu: ca mîine, sapa şi lopata.* CĂLINESCU, E. O. II, 212, cf. IORDAN, STIL. 99, SCRIBAN, D. *Măseaua cleştele, ohlica sapa şi lopata, şi ciuma fuga.* ZANNE, P. II, 266. *Beţia o vindecă sapa şi lopata.* id. ib. III, 467.

4. (Prin Maram. şi prin nord-vestul Transilv.; şi în sintagma *sapă de laz,* ALR II 5 045/353) Ghionoi. ALR II 5 045/310.

5. (Şi în sintagma *sapă de foraj,* LTR[2], M. D. ENC.) Unealtă care constituie extremitatea inferioară a garniturii de foraj, cu ajutorul căreia se sapă gaura de sondă. Cf. MDT, CV 1950, nr. 2, 28. *Maestrul sondor... lasă să coboare sapa din turlă, drept în jos, în punctul unde se vor sfredeli sute de metri, pînă la petrol.* BOGZA, A. Î. 49, cf. LTR[2], DL, DM. *Forajul a reînceput... Mai sînt totuşi hibe. Se îneacă sapa.* SCÎNTEIA, 1960 nr. 4 862, cf. M. D. ENC.

6. (Prin nord-vestul Olt. şi prin sudul Transilv.) Brăzdar. Cf. ALR I 891/837. *Plug cu trii săpe.* A II 12.

7. (Prin Transilv.; şi în sintagma *sapă de plug,* ALR SN I h 99/316) Rariţă[1] **(1).** Cf. ib. h 99/157.

8. Dispozitiv situat la extremitatea inferioară a afetului de tun, care serveşte ca punct de sprijin şi de fixare în timpul tragerii. Cf. CADE, LTR[2], DL. *Tunul sălta, înfingîndu-şi sapele în pămînt.* T. POPOVICI, S. 418, cf. DM.

II. 1. Fiecare dintre cei patru căpriori de la colţurile acoperişului unei case ţărăneşti; p. ext. (şi în sintagma *sapa casei,* PAMFILE, I. C. 422) scheletul acoperişului unei case ţărăneşti. Cf. DAMÉ, T. 94, ŞĂINEANU[2]. *În alte părţi, cele patru căpriori de pe la colţuri se numesc sape.* PAMFILE, I. C. 422, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, A VI 9.

2. (Prin Maram.; în sintagma) *Sapa casei* = „faţa casei". LEXIC REG. 15.

III. Compus: (Bot.; regional) **sapă-sălbatică** = brîndușă de toamnă *(Colchicum autumnale)* (Beba Veche — Sînnicolau Mare). ALR I 1 941/49.

— Pl.: *sape* şi (regional) *săpe, săpi, sepe, sepi.*

— Lat. **sappa.**

SĂPĂ[2] s. f. Fărîmiţare, scobire a pămîntului cu sapa[1] **(I 1),** efectuată îndeosebi în cadrul unor lucrări agricole, sapare **(1),** sapat[1] **(1),** (învechit) săpătură **(1);** spec. prăşilă, prăşit[1]. *Viile mănăstirii trei s-au lucrat de toate lucrurile, pînă la sapa după lăstar* (a. 1802). DOC. EC. 72. *Oamenii nu prea avea bani..., vremea de coasă şi de sapă nu era să lucreze să cîştige bani să se plătească.* DIONISIE, C. 193. *Via cere sapă adîncă şi deasă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 304. *Pentru orice sămănătură sau sădire ce are trebuinţă de sapă, să va socoti o a şaptea parte din pogon.* REGUL. ORG. 81/1. *Cînd avem ori sapa porumbului sau coasă de fin... ne abatem pă la casele noastre* (a. 1837). DOC. EC. 688, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Pe urmă a ieşit la sapă, cu taică-su şi cu mumă-sa.* SADOVEANU, O. XVII, 174. *Pe vremea sapii mă coborîi iar; de astă dată pe ceea parte a munţilor.* DAN, U. 201, cf. SCRIBAN, D. *De la sapă vin ţeranii, De pe faţă le plîng anii.* ISAC, O. 46. *Această sapă se făcea mai adînc decît săpile obişnuite.* C. GIURESCU, P. O. 110. *Regele mincinoşilor e un lungan care sforăie ca după o zi de sapă.* CINEMA, 1969, nr. 12, 9. *Astfel via ia 4 sape.* H XVI 42, cf. II 58, IV 45, XI 400. *Ştii tu, mîndră, ce ţi-am spus La sapă de cucuruz?* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 245, cf. ŞEZ. I, 139. *Odată, cînd era cu*

oamenii la sapă de porumb, iar nevasta rămăsese acasă, ... vine un zmeu năzdrăvan. MERA, L. B. 201. *Ostenit și plin de apă, Cum e omul de la sapă.* PAMFILE, J. II, 164, cf. ALR II 5 130/141, 157, 172, 182, 284, 310, 784, 987, 6 113/531. *Săpam cucuruzu sapa-ntîi.* ALR SN h 100/182, cf. h 101, A I 17, 21, 31, 35, II 7, 8.
— Pl.: *sape* și (regional) *săpi.*
— Postverbal de la **săpa.**

SÁPĂ³ s. f. (Anat.; învechit și popular) Crupă (la cal). *Să fie lepădat tot, și numai pe sora lui Laslău, ... pe sapa calului, după sine aruncînd-o, să fie plecat fuga.* GANTEMIR, HR. 143, cf. ANON. CAR., POLIZU. *Călări pe cai de frunte ce saltă-n loc și trapă La glas de seizi negri ce-i netezesc pe sapă.* ALECSANDRI, POEZII, 377, cf. CIHAC, II, 610, DDRF, ȘIO II$_1$, 314, ȘĂINEANU ². TDRG, DR. V, 226, 279, 319. *Crupa sau sapa ... are de bază osul coxal, osul sacru, precum și mușchii, ce acoper aceste oase.* ENC. VET. 114, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Pe sapă mi-l bate Și mi-l netezește, Din gură-i grăiește: — Paști, murgule, paști.* TEODORESCU, P. P. 56. *Un cal negru, mîngîios, Mîngîios și arătos: Șade-n apă pînă-n sapă.* FOLC. MOLD. I, 251. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Coada păunului, cea rotată, nu despre sapă, după obiceiul a tuturor dobitoacelor, ce în loc de cercel, alăturea cu capul, în sus o ridicase.* CANTEMIR, IST. 174. *Ședea Corbea, tîlhar Corbea, ... Și-mi zace-n apă pînă-n sapă.* PĂSCULESCU, L. P. 224.
— Pl.: *sape* și (regional) *săpi.*
— Cf. scr. s a p i.

SAPEÚR s. m. (Franțuzism rar) Săpător **(1)**. *Corpurile de sapeuri, mineuri, pontonieri și ingenieuri ... s-au înființat tot în zilele sale.* BARIȚIU, P. A. I, 359, cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *sapeuri.* — Și: **sapiér** s. m. SCRIBAN, D.
— Din fr. **sapeur.**

SAPFÍR s. n. v. **safir.**

SAPÍE¹ s. f. v. **săpie.**

SÁPIE² subst. (Regional) Măcelar **(1)** (Orlea — Corabia). Cf. PĂSCULESCU, L. P. 190. *Pe sapia să-l chemi Mînzatul să-l taie.* id. ib., cf. 375.
— Pl.: ?
— Cf. c a s a p, c ă s ă p i e.

SAPIÉNT, -Ă adj., s. m. și f. (Învechit) (Om) înțelept; (om) doct, învățat, savant. *Muma sa era o damă sapientă (procopsită), inițiată în toate științele.* HELIADE, D. J. 4/26. *Se poate un om să știe multe și multe, ca anticii sapienți.* id. o. II, 39, cf. NEGULICI. *Conjugația, articulul și țesetura țeranului în cît se osebește de a sapientului?* RUSSO, S. 53. *Alexandru Polyhistor, un sapient compilator (adunător) de timpul lui Sylla în Roma.* ISIS (1859), 146²/23. *Pandurii lui Vladimirescu și lui Solomon, deși nu cunoșteau manoperile sapiente ale generalilor noștri de astăzi ..., au respins pe inimic la Calafat, la Băilești.* GHICA, C. E. II, 391, cf. PROT. — POP., N. D., CANELLA, V. 127. *Cine e grațiosul și mult sapientul Densușeanu care m-a luat în răspăr?* ALECSANDRI, S. 152. *Pentru un psiholog ca tine nu este, firește, nevoie și de explicațiuni. Sapient, te știu; destul ți-e atîta!* CARAGIALE, O. VII, 328, cf. ALEXI, W.
— Pronunțat: *-pi-ent.* — Pl.: *sapienți, -te.*
— Din lat. **sapiens, -ntis.**

SAPIENTÍSIM s. m. (Latinism învechit, rar) Om foarte înțelept. Cf. ARISTIA, PLUT. *Solon a fost sapientisimul dintre oameni.* id. ib. 284/1.
— Pronunțat: *-pi-en-.* — Pl.: *sapientisimi.*
— Din lat. **sapientissimus.**

SAPIÉNȚĂ s. f. (Învechit) Înțelepciune; știință, învățătură. *Fără litere, ... cu moartea unui sapient, s-ar fi pierdut și sapiența lui.* HELIADE, O. II, 40, cf. NEGULICI. *Un milion de suflete binecuvîntează această tendență a unui domnitor care, în a sa sapiență, au deschis toate izvoarăle pentru înflorirea și binele nației.* LITINSCHI, M. [prefață] 1/7. *Se îndeletnicea la numita sapiență ..., care era o adîncă știință de politică și o prudență întru a conduce lucrările statului.* ARISTIA, PLUT. 29 /24, cf. PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D., ALEXI, W.
— Pronunțat: *-pi-en-.* — Și: (învechit) **sapiénție, sapiínță** (ANTONESCU, D.) s. f.
— Din lat. **sapientia.**

SAPIENȚIÁL, -Ă adj. (Rar) Care aparține sapienței, referitor la sapiență, specific sapienței. Cf. SCRIBAN, D. *Viziunea largă a lui Eminescu, prin care el se situează în zona celor mai uriașe depărtări, are la bază ceva din caracterul de inițiere într-o anumită ordine sapiențială.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 103, 23/1. *Era la mijloc o mutație pe care am numi-o sapiențială, căci, aidoma unui înțelept rafinat, obedința poetului merge doar spre eternitate.* ib. 1975, nr. 48, 4/1.
— Pronunțat: *-pi-en-ți-al.* — Pl.: *sapiențiali, -le.*
— **Sapiență** + suf. *-ial.*

SAPIÉNȚIE s. f. v. **sapiență.**

SAPIÉR s. m. v. **sapeur.**

SAPIÍNȚĂ s. f. v. **sapiență.**

SAPÍN s. n. v. **țapină.**

SAPINÁR s. m. v. **țapinar.**

SAPÍNĂ s. f. v. **țapină.**

SAPLAÍC s. n. (Prin nord-estul Olt.) Cauc sau cupă mare de lemn care se folosește la cazanele de țuică și la teascurile de vin. Cf. CADE, SCRIBAN, D., CIAUȘANU, V. 196, VÎRCOL, V. 99.
— Pl.: *saplaicuri* (CADE, SCRIBAN, D.) și *saplaice* (SCRIBAN, D.).
— Din scr. **saplak.**

SAPLÍC subst. (Regional) **1.** Șură¹ **(1)** de paie (Băneasa — Medgidia). ALR I 336/984. *Saplicu esti după casi.* ib.
2. Șiră¹ de paie (Băneasa — Medgidia). ALR I 926/984.
— Pl.: ?
— Din tc. dial. **saplık.**

SAPÓI s. n. v. **săpoi.**

SAPÓN s. n. v. **săpun.**

SAPONIFICÁ vb. I. T r a n z. (Complementul indică esteri) A descompune, prin hidroliză, în acizi organici și în alcooli; (complementul indică grăsimi) a descompune, sub acțiunea apei și în prezența hidroxizilor alcalini, spre a forma glicerină și săpunuri. *Produsul distilat era saponificat prin barită.* ARHIVA, II, 144, cf. ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *Într-o tinichea strînge toate resturile de grăsime ce rămîn din gospodărie, apoi le tratează cu sodă caustică și le saponifică.* CĂLINESCU, C. O. 70. ◇ R e f l. *Nitrilii se saponifică ușor prin încălzire cu soluții apoase acide.* ENC. AGR. IV, 171. *Grăsimile, descompunîndu-se în acide grase și în glicerină, se saponifică.* SCRIBAN, D. *Esterii se hidrolizează ușor, se saponifică.* MACAROVICI, CH. 537, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Prez. ind.: *saponific.*
— Din fr. **saponifier.**

SAPONIFICÁRE s. f. Acțiunea de a (s e) s a p o n i f i c a și rezultatul ei; (rar) saponificațiune. *Saponificarea grăsimilor poate fi obținută prin acțiunea aci-*

zilor. MARINESCU, P. A. 46, cf. SCRIBAN, D. *Introducerea sodei... în cazanele de săpunificare.* PREV. ACCID. 94. *În domeniul chimiei organice, fenomenele de hidroliză cele mai importante sînt: saponificarea esterilor... în alcool și acid, scindarea substanțelor albuminoase în aminoacizi.* MACAROVICI, CH. 126. *O proprietate generală a grăsimilor, ca și a tuturor esterilor, este saponificarea, procesul de hidroliză cel mai vechi.* id. ib. 541, cf. DM, DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saponificări.* — Și: (rar) **săpunificáre** s. f.

— V. **saponifica.** — **Săpunificare:** prin apropiere de *săpun.*

SAPONIFICÁȚIE s. f. v. **saponificațiune.**

SAPONIFICAȚIÚNE s. f. (Rar) Saponificare. Cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-ți-u-.* — Pl.: *saponificațiuni.* — Și: **saponificáție** s. f. SCRIBAN, D.

— Din fr. **saponification.**

SAPONÍNĂ s. f. Substanță de origine vegetală care, în contact cu apa, formează o spumă abundentă și persistentă. *Alți derivați importanți ai sterinelor sînt... saponinele și substanțele ce acționează asupra inimei.* MACAROVICI, CH. 636, cf. LTR², DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saponine.*

— Din fr. **saponine.**

SAPONÍT subst. Silicat natural de magneziu și de aluminiu, hidratat, care se prezintă sub formă de cristale microscopice, fine, de culoare albă, cenușie, gălbuie, roșietică, brună, verzuie, cu luciu gras. Cf. CANTUNIARI, L. M. 113, 171, LTR².

— Din fr. **saponite.**

SAPÓRNIȚĂ s. f. v. **săporniță.**

SAPORNÓI s. m. (Regional; într-un descîntec) Ființă imaginară despre care se crede în popor că îmbolnăvește sau omoară oameni; săpornicar (Huși). Cf. PĂSCULESCU, L. P. 375. *M-a întîlnit sîmca cu sîmcoiu, Potca cu potcoiu, Sapornița cu sapornoiu.* id. ib. 146.

— Pl.: *sapornoi.*

— Cf. s a p o r n i ț ă.

SAPOTIÉR s. m. Arbore din America tropicală, foarte înalt, cu frunze alterne ce au la subțioara lor flori albe solitare, iar fructul bacă cenușie, de mărimea unei lămîi, cultivat pentru latexul alb pe care îl produce *(Achras sapata).* Cf. M. D. ENC., DN³.

— Pronunțat: *-ti-er.* — Pl.: *sapotieri.*

— Din fr. **sapotier.**

SAPROFÍT, -Ă adj., s. n. și f. (Organism vegetal sau microorganism) care își procură hrana din substanțe organice moarte, în descompunere. *Miceliul... poate crește într-un sol încărcat cu humus sau poate trăi saprofit pe rămășițele vegetale.* ENC. AGR. III, 89, cf. LTR², DL, DM, DN². *Ciuperci saprofite, adică ciuperci care se hrănesc cu materii organice gata preparate, cu resturi de plante moarte.* BOTANICA, 129, cf. DER, D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saprofiți, -te.*

— Din fr. **saprophyte.**

SAPROFITÍSM s. n. **1.** Mod de viață al organismelor saprofite. *Saprofitismul, în lumea plantelor, este întîlnit la bacteriile nepatogene.* BOTANICA, 14, cf. D. MED.

2. Incapacitate a unor microorganisme de a provoca boli unui organism pe care se dezvoltă. Cf. D. MED.

— Din fr. **saprophytisme.**

SAPROGÉN, -Ă adj., s. m. (Microorganism) care produce putrefacția. *Tot astfel, de exemplu, proprietatea saprogenă a unor bacili se va pierde pe gelatină.* BABEȘ, O. A, I, 46. *Un bacii saprogen scurt, cu extremități boante.* id. ib. 278. *În puroiul din abcesele ficatului se găsește un saprogen mai gros și mai lung decît bacilii febrei tifoide.* id. ib. 364, cf. DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saprogeni, -e.*

— Din fr. **saprogène.**

SAPROPÉL s. n. Mîl bogat în substanțe organice aflate în diferite stadii de descompunere, format pe fundul apelor sărace în oxigen (mări, lagune, lacuri). *Materia organică... se transformă, sub acțiunea bacteriilor anaerobe, în nămolul negru-verzui, bogat în iod, cunoscut sub numele de sapropel.* ENC. AGR. IV, 584, cf. CANTUNIARI, L. M. 167, LTR², DM DN². *Acest nămol negru — sapropel — este prima fază în formarea petrolului.* GEOLOGIA, 43, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sapropeluri.*

— Din fr. **sapropel.**

SAPROPÉLIC, -Ă adj. Format din sapropel; bogat în sapropel. *Un nomol negru sapropelic, încărcat cu materii organice în putrefacțiune.* ANTIPA, P. 235. *Se întîlnesc... și resturi cărbunoase de alge sapropelice.* ONCESCU, G. 381. *Din Lacul Negru se extrage un nămol sapropelic, folosit în împachetări.* ABC SĂN. 339, cf. DCR.

— Pl.: *sapropelici, -ce.*

— Din fr. **sapropélique.**

SAPROPELÍT subst. **1.** Cărbune provenit prin descompunerea unor materiale vegetale bogate în substanțe proteice și grase. Cf. LTR².

2. Rocă sedimentară constituită din elemente fine, silicioase, argiloase, marnoase ori calcaroase, cu un conținut variabil de sapropel. Cf. LTR².

— Din fr. **sapropélite,** germ. **Sapropelit.**

SAPTÉMBER subst. sg. v. **septembrie.**

SAPÚN s. n. v. **săpun.**

SAPUNÍ vb. IV v. **săpuni.**

SAR subst. (Regional) Vas de bucătărie nedefinit mai de aproape (Blăjani — Rîmnicu Sărat). H II 14.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SARABALÍE s. f. (Prin nord-estul Olt. și prin nord-vestul Munt.) Ceată, gloată, liotă. Cf. CIAUȘANU, V. 196, LEXIC REG. 38.

— Pl.: *sarabalii.* — Și: **țarabalíe** s. f. LEXIC REG. 39.

— Etimologia necunoscută.

SARABÁNDĂ s. f. **1.** Vechi dans popular spaniol de origine orientală, cu caracter solemn, mișcare lentă și ritm în trei timpi, devenit în secolul al XVII-lea dans de curte în Franța și din secolul al XVIII-lea introdus în balete și suite instrumentale; melodie după care se execută acest dans. Cf. I. GOLESCU, C., ANTONESCU, D., TIM. POPOVICI, D. M., ȘĂINEANU, D. U., RESMERIȚĂ, D., IVELA, D. M., DN². *Argumentele... erau șchioape, dar patetice, și-n jurul lor, într-un fel de sarabandă, eroii istoriei dănțuiau, finîndu-se anacronic de mînă.* T. POPOVICI, S. 185. *Sonata în re major, a lui Jean Maria Leclair, conține o sarabandă în largo.* CĂLINESCU, C. O. 164, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Mișcare amețitoare, tumultoasă; p. e x t. mulțime dezlănțuită, agitată, gălăgioasă. *Din umbră... răsare conul Leonida, nedomolitul republican, cu nevinovata lui Efimiță... În jurul lor dănțuiește nebuna sarabandă a unui carnaval.* SADOVEANU, E. 147. *Li se înfățișa un carusel de perechi imens, învîrtit de ani-*

mările profunde și exaltate ale unui jazz. Instrumentele, adunate din toate epocile, întețeau sarabanda într-o cacofonie de sunete și de contraste. ARGHEZI, S. IX, 110. *Flăcări plutesc pe deasupra apelor, purtate de oameni goi, ... dezlănțuiți într-o sarabandă de gesturi.* BOGZA, C. O. 301. *Vedem cîteva zeci de oameni care sar, ondulează, țopăie sau plutesc, șerpuiesc în aer, descriu cercuri și spirale, într-o sarabandă înaripată.* CINEMA, 1968, nr. 1, XI. *Seriozitatea și grotescul, agonia și sarabanda, penumbra și lumina sînt mereu înlănțuite, se cheamă reciproc și întrețin pulsul inimitabil al spectacolului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 29, 22/2. ◇ Fig. *Hășmașul Mare este un punct meteorologic cumplit, și din sarabanda pe care necontenit elementele naturii o dezlănțuie pe crestele lui, trei rîuri mari pornesc în largul țării.* BOGZA, C.O. 55. *Ce ar putea fi mai uimitor pentru oamenii simpli ... decît această sarabandă a milioanelor?* id. A. Î. 378. *O drăcească sarabandă de explozii, de flăcări și fum.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 792. *Figurile unui mare număr de reprezentanți ai României burghezo-moșierești năvălesc astfel în mintea naratorului, prinse într-o sarabandă nebunească.* V. ROM. februarie 1970, 109. *El se adresează însă doar publicului și prea rar jocul devine o sarabandă a propriilor gînduri și spaime.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 25/2.

— Pl.: *sarabande.*

— Din fr. **sarabande.**

SARACÉN, -Ă s. m. și f., adj. v. **sarazin.**

SARACHÍN, -Ă s. m. și f., adj. v. **sarazin.**

SARÁCI s. m. (Turcism învechit) Rîndaș, grăjdar domnesc. *Beizadea cu ciohodarii i un saraci* (a. 1788). ȘIO II_2, 103, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *saraci.*

— Din tc. **saraç** „șelar".

SARÁCI-BÀȘ s. m. v. **saraci-bașă.**

SARÁCI-BÀȘĂ s. m. (Turcism învechit) Mai mare peste rindașii de la serai sau peste cei de la curtea domnilor țărilor române. *350 tal. s-au dat la saraci-baș al vezirului, cînd au mers la Moldova pentru vești* (a. 1693). ȘIO II_2, 103. *Saraci-baș 10 lei pe lună* (a. 1761). id. ib. *Încălecînd domnul de acolo cu doi ciohodari și cu saraci-baș numai ... și așa au mers întru întîmpinerea pașii.* GHEORGACHI, CER. (1762), 309. *120 lei pe an saraci baș* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 391, cf. DDRF, TDRG, T. PAPAHAGI, C. L.

— Scris și: *saraci bașă.* — Și: **saráci-bàș** s. m.

— Din tc. **saraç-başı** „șeful șelarilor".

SARÁCI-IAMÀC s. m. (Turcism învechit) Ajutor de saraci-bașă. *Saraci-iamac 7 lei 60 bani* (a. 1761). ȘIO II_2, 103. *Saraci-baș cu saraci-iamac* (a. 1783). id. ib.

— Din tc. **saraç-yamağı.**

SARACILÁT s. m. v. **salicilat.**

SARACÍN[1], -Ă s. m. și f. v. **sărăcin[2].**

SARACÍN[2], -Ă s. m. și f., adj. v. **sarazin.**

SARACLIU subst. (Învechit, rar) Numele unui obiect de îmbrăcăminte bărbătesc pentru cap nedefinit mai de aproape. *Popei lui Lavrentie de la bolniță i-au făgăduit că-i va cumpăra ... un saracliu de șai* (a. 1726). IORGA, S. D. XIV, 33.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Cf. tc. s a r ı k l ı „care poartă turban".

SARACÚSTĂ s. f. v. **sărăcustă.**

SARÁF s. m. v. **zaraf.**

SARAFÁN s. n. **1.** Un fel de fustă lungă și foarte largă, cu platcă și cu bretele scurte, purtată peste cămașă, care face parte din costumul popular femeiesc rusesc. Cf. M. D. ENC.

2. Un fel de rochie fără mîneci și de obicei foarte decoltată, care se poartă peste bluză. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sarafane.*

— Din rus. **сарафан**, fr. **sarafane.**

SARAFLÍC s. n. v. **zaraflic.**

SARAGEÁ s. f. Călăreț din vechea cavalerie turcească; călăreț din corpurile de cavalerie cu caracter neregulat, în țările române; (la pl.) vechi corp de cavalerie (cu caracter neregulat) din Imperiul otoman și din țările române. *Doi călărași și o saragea cînd au mers la Odrii* (a. 1693). ȘIO II_2, 103. *Patru sarigele ce au mers să fie cu Necula căpitanul la Vozia* (a. 1693). id. ib. *Ducîndu-l prin lunca Buzăului, mergînd saragelele înaintea lui.* N. COSTIN, ap. ȘIO II_2, 103. *Trimis-au și el pe Mănăilă, căpitanul, cu saragele să prindză pe giupîneasa lui Iordachi Rusăt.* NECULCE, L. 99. *Și au strîns turci mulți, unii saragele, alții delii, alții beșlii, alții seimeni* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 350. *Nevezîndu-l nimene, făr' numai o saragea serb, l-au găsît acolo și l-au acoperit* (începutul sec. XVIII). ib. V, 16. *Avea măria sa cu cazaci pedestrime, cu saragele, cu seimeni și cu alți lefecii ca la 2 000 de oameni buni.* R. GRECEANU, ap. ȘIO II_2, 103. *I-am vîndut dumnealui pogone de vie șase în dealul Mărunțișului, alătarea cu Frone sarageoa i cu frate-său Constandin* (a. 1734). BUL. COM. IST. V, 246. *Sărăceii 500 și scutelniceii iar 500, aceștia erau călărimea Bucureștilor sub căpitanul spătăriei.* BĂLCESCU, M. V. 591. *Sărăcei, scutelnici, ageri călărești.* BOLINTINEANU, ap. ȘIO II_2, 103, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Saragelele sînt amintite în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, făcînd pază la București.* STOICESCU, C. S. 135, cf. 134, DEX. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Cu catane sarangele Cari poartă slujbe grele.* POP., ap. ȘIO II_2, 103.

— Pl.: *saragele.* — Și: **sarangeá, sarigeá** s. f., **sărăcéi** s. m. pl.

— Din tc. **sarıca.**

SARAHÓL s. m. v. **salahor.**

SARAHÓR s. m. v. **salahor.**

SARÁI s. n. v. **serai.**

SARÁI-BAȘÀ s. m. (Turcism învechit) Intendent al seraiului. Cf. ȘIO II_2, 104.

— Din tc. **saray başı.**

SARAIGLÍ s. f. v. **sarailie.**

SARAILÍE s. f. Prăjitură făcută din foi subțiri (de plăcintă) rulate, cu umplutură de nuci, de alune sau de migdale, îmbibată cu sirop de zahăr sau de miere. *Iaurt, seralii, baclavale ... se îngropau în stomahul lui ca într-un abîs fără fund.* NEGRUZZI, S. I, 286, cf. POLIZU, LM, DDRF, ZANNE, P. VI, 749, ȘĂINEANU, ȘIO II_1, 314, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Masinca trimitea să scoată apă proaspătă de la puț și-i trata cu sarailie făcută de mîna ei.* BASSARABESCU, S. N. 29, cf. CADE. *Cînd veniră sarailia și minciunile, cheful era în toi.* STĂNOIU, C. I. 99. *Cocktail tabagic ... dulceag ca sarailiile orientale.* TEODOREANU, M. III, 8. *Un rubiniu mai așezat și mai cuminte pentru fripturi grase și alivenci, baclavale și sarailii.* VOICULESCU, P. I, 138. *Mînca însă bine feluri moldovenești, îmbielșugate și grase, isprăvind cu sarailii și baclavale turcești.* SADOVEANU, O. X, 113, cf. SCRIBAN,

D., BL X, 47. *Aduceau pe tăvi late de argint ... saraiiile de datină.* C. PETRESCU, A. R. 128. *Fripturi, udate cu vin de Nicorești ori de Valea Călugărească, și îndulcite apoi cu sarailie, baclavale.* BENIUC, M. C. I, 471. *Dar parcă mai rămăseseră niște sarailii.* VINEA, L. I, 393. *Baclava, cataif, corăbiele, sarailie etc. Nu este exclus ca unele dintre acestea din urmă să ne fi venit prin greacă.* GRAUR, E. 40. *Găteam musaca, bucătar bun ... Făceam saraigli.* TUDORAN, P. 66. *Se aduse sugiucul, pastrama și sarailiile.* BARBU, PRINC. 288, cf. S. MARIN, C. B. 274, H VI 97. ◆ (Prin Mold.; în forma *saralie*) Plăcintă cu poale-n brîu, coaptă în tigaie. I. CR. II, 134.

— Pronunțat: *-ra-i-.* — Pl.: *sarailii.* — Și: (rar) **saraigli,** (învechit) **seralie,** (regional) **saralie** (I. CR. II, 134) s. f.

— Din tc. **saraylı** „(prăjitură) de palat".

SARALÍE s. f. v. **sarailie.**

SARAMISLIȚĂ s. f. (Regional) Specie de șopîrlă (1) (de culoare neagră) (Văcăreni — Măcin). H XIV 464.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *saramisliție.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s a l a m a n d r i ț ă.

SARAMÍZDĂ s. f. v. **salamandră.**

SARAMOÁRĂ s. f. v. **saramură.**

SARAMÓRĂ s. f. v. **saramură.**

SARAMÚLĂ s. f. v. **saramură.**

SARAMURĂ vb. I. T r a n z. **1.** (Complementul, indică alimente) A introduce în saramură **(1)** sau a injecta cu saramură pentru a conserva; (învechit) a mura **(2).** Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Complementul indică piei de animal) A ține în saramură **(1)** înainte de tăbăcire. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

3. (Complementul indică semințe de cereale) A trata cu fungicide înainte de semănare, pentru combaterea unor boli. *Oamenii n-au nici măcar un butoi ca să-și saramureze grîul de sămînță.* V. ROM. martie 1954, 72, cf. DM, M. D. ENC., DEX.

4. (Regional; complementul indică viță de vie) A stropi cu substanțe toxice pentru distrugerea dăunătorilor (Balș). ALR SN I h 226/876.

— Prez. ind.: *saramurez.*

— V. **saramură.**

SARAMURÁRE s. f. Acțiunea de a s a r a m u r a.

1. Cf. s a r a m u r a **(1).** Cf. LTR², DM, M. D. ENC., DEX.

2. Cf. s a r a m u r a **(2).** Cf. LTR², DM, M. D. ENC., DEX.

3. Cf. s a r a m u r a **(3).** *Boabele șiștave sînt vătămate de soluțiunile ... întrebuințate la saramurarea și prăfuirea grîului contra mălurei.* ENC. AGR. IV, 422, cf. DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saramurări.*

— V. **saramura.**

SARAMURÁT, -Ă adj. Care a suferit operația de saramurare. Cf. DEX.

— Pl.: *saramurați, -te.*

— V. **saramura.**

SARAMÚRĂ s. f. **1.** Soluție preparată din apă în care se dizolvă sare de bucătărie (folosită mai ales la conservarea unor alimente); (regional) mură³, slatină. *Saramură, adică acea apă sărată în care punem oarece să se sare.* I. GOLESCU, C. *Hoțul de unde se prinde Și de o mie se-ntinde Ș-apoi, Plătește cu pielea ca lupul. Îi pune-n sare-mură trupul.* PANN, P. V. II, 31/27, cf. POLIZU. *Lăsăm jamboanele sau limbile ... în sare-mură ca să-și scurgă sîngele.* PENESCU, M. 40/8, cf. CIHAC, II, 324, DDRF, PHILIPPIDE, P. 97, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, JAHRESBER. XVI, 227. *Se string rîșcovii, se curățâ de frunze, se spală curat și apoi se opăresc într-un ceaun cu salamură ori slatină.* PAMFILE, I. C. 247, cf. id. B. 50. *Putini cu sardele și scrumbii în saramură.* HOGAȘ, DR. II, 40, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ia poftește mai aproape, zise rînjind un vagmistru ... aplecîndu-se să ia o funie pusă la muiat într-o covată cu salamură.* MIRONESCU, S. 4. *Aceasta e telemeaua dulce. Calupurile sînt puse în saramură și lăsate aici pînă ce se întăresc.* STOIAN, PĂST. 58. *Mușchiuleț de purcel scos de la saramură și fript pe grătar.* VOICULESCU, P. I, 130, cf. SCRIBAN, D. *Am cîntat cu lacrimi vechiul cîntec popular francez, cu istoria copiilor puși de un măcelar în butoi, la saramură.* CĂLINESCU, C. O. 260. *Saramura are proprietatea de a pătrunde mai repede și mai uniform în carnea peștelui, conservînd-o.* VÎN. PESC. iunie 1962, 9. *Peștele ... astfel sărat este păstrat în saramură.* AP 74. *Dovlecei în saramură.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 210. *Separat se pregătește o saramură din 500 g sare mare de bucătărie la 10 litri de apă* S. MARIN, C. B. 502, cf. H I 139, 286, II 281, IV 85, VII 154, 262, 442, 484. *Să pună jaratic pe bucățica cea de sare, s-o încălzească bine, apoi s-o arunce într-un vas cu apă neîncepută ... să facă salamură.* MARIAN, D. 94. *De gușă îi trece vitei ungînd-o cu slatină ori salamură (apă sarată).* ȘEZ. IV, 129. ◇ E x p r. **A-și pune pielea în (sau la) saramură pentru cineva** (sau **pentru ceva**) v. p i e l e **(I 1).** ◆ Zeamă sărată, uneori condimentată cu oțet, cu usturoi etc., cu care de obicei se servesc unele feluri de mîncare; p. e x t. mîncare preparată cu astfel de zeamă; aliment extrem de sărat. *Saramură dă pește.* I. GOLESCU, C. *Saramură de oțet.* id. ib. *Tot castraveți acri, fierți, Și-n dumineci saramură, Ca un răsfăț pentru gură.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 10. *Lîngă strămoșeasca mămăligă, va fi o strachină cu puțină saramură pe fund, unde vor întinge cu toții.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 381. *Pescarii le dădură o saramură de pește proaspăt.* SANDU-ALDEA, U. P. 43. *Să stau colo ... cu strachina de saramură de biban dinainte.* I. BOTEZ, ȘC. 80. *Fac un borș de pește și o saramură cu chiperi de să nu mă uiți!* VOICULESCU, P. I, 126. *Am și niște plătici care-i plac tare lui cuconu Panainte, fripte pe cărbuni și cu salamură de usturoi.* SADOVEANU, O. IX, 378. *Cei cîțiva crapi fuseseră făcuți o saramură caldă.* CAMIL PETRESCU, N. 69. *Mămăligă cu ciorbă sau saramură de pește.* PAS, L. II, 252. *Ieri pe vremea asta aveam de-o saramură.* VÎN. PESC. mai 1964, 3. *Se așază peștele în farfurie, se toarnă saramură deasupra și se servește rece.* S. MARIN, C. B. 72. *Saramoră la ardei și cu mămăligă.* H I 121, cf. II 256, 275, III 341, V 17, VII 486, XIV 351. *Găina s-o fac friptură Și bobocul saramură.* MARIAN, O. II, 379. *D-o junincă că-m tăia ... Nu mi-o frige cum să frige, Ci mi-o frige din cîrlige ... Și mai dă cu saramură Să să facă to mai bună.* GRAIUL, I, 107. *Ca să-i hii carnea dulși, Îl strochiesc cu salamură.* ib. 289. *Dar la masă ce-mi mînca? ... Cosăcel din saramură, Face-un chef de băutură.* BALADE, I, 347. *Și îmi frige di-un berbece: ... Și mi-l dă cu salamură.* FOLC. MOLD. II, 127. ◆ (Popular) Telemea. *Cașu dulce și salamura ce foloase nu ți-ar da, d-ai cunoaște bine cum să-mprăsilește oaia?* JIPESCU, ap. GCR II, 258. *Saramura e un caș din lapte de vacă, tăiat bucăți, sărat.* PAMFILE, I. C. 27, cf. PĂCALĂ, M. R. 117. *Din acest caș se face așa-zisa „saramură" („brînză albă"), tăindu-se „felii" și punîndu-se de obicei în zer fiert, sărat, căruia i s-a scos „urda".* DR. III, 573, cf. H II 145, VII 390, 422, IX 154, CHEST. V/56, 94, 98, VICIU, GL. *Am plecat din stînă-n stînă Ca să cerc brînza de-i bună Și urda de salamură.* GEORGESCU-TISTU, B. 47.

◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Dacă [brînza] se scurge, uo tăiem ş-o punem şi-i dăm sare. Şi să numeşte... brînză saramură.* GL. OLT. ✦ Soluţie obţinută prin dizolvarea unor săruri (de sodiu, potasiu, magneziu etc.) în apă, folosită în agricultură, în industrie etc. *Se capătă... înfierbîntînd nitrat de amoniac într-un aparat pneumatic şi primind gazul pe salamură concentrată.* ASACHI, L. 59[1]/33, cf. CADE, LTR[2]. *Saramură se mai zice şi soluţiei făcută din piaira-vînătă cu apă cu care se stropesc frunzele de viţă.* CHEST. V/46.

2. (Regional) Nutreţ preparat cu saramură **(1)** (Bîrsana — Sighetu Marmaţiei). CHEST. V/8.

3. (Popular) Izvor de apă sărată; apă care conţine sare **(1)** în mod natural; slatină, sărătură. *Se află... pe malul drept al părăului trei fîntîni cu slatină sau salamură.* FĂTU, D. 179/10. *În stînga acestei gîrle... sînt salamuri sau sorginte de apă sărată.* I. IONESCU P. 31. *Înspre apus-miazăzi vin mănăstirile..., Bălţăteştii cei plini de salamură.* CREANGĂ, O. 218. *Colina e sub apă... Cred că am înghiţit vreo două găleţi de saramură.* H. LOVINESCU, T. 181, cf. CHEST. V/13, 167. *Sălămuri, apă sărată din lacul Tuzlei.* ALRT II 336. *Salamură la Tîrgu-Ocna.* ALR II 4 095/574, cf. 4 095/228, 414, 762. *Bolboacă, groapăde saramură.* ib. 4 096/762, cf. A V 16.

— Pl.: *saramuri.* — Şi: (astăzi rar) **salamúră**, (învechit) **saremúră** (scris, prin etimologie populară, *sare-mură*), (regional) **saramúlă** (ALR II 4 095/414), **saramoără** (ib. 4 097/682, 704), **saramóră, sălămúră** s. f.

— Din ngr. σαλαμούρα.

SARANDÁR s. n. v. **sărindar.**

SARANDÍC adj. v. **sărăndic.**

SARANGEÁ s. f. v. **saragea.**

SARAOÁLĂ s. f. (Regional) Unitate de măsură de capacitate nedefinită mai de aproape (Vela — Craiova). MAT. FOLK. 203. *Car că mi se-ncarcă; Două-trei stamboale, Nouă saraoale.* ib.

— Pronunţat: *-ra-oa-.* — Pl.: *saraoale.*

— Etimologia necunoscută.

SARAÓL s. m. v. **salahor.**

SARAOLÍE s. f. v. **salahorie.**

SARAÓR s. m. v. **salahor.**

SARASCHÉR s. m. v. **serasehier.**

SARASCHÉRIU s. m. v. **serasehier.**

SARASCHERLÍC s. n. v. **serascherlie.**

SARASCHÉZ s. m. v. **serasehier.**

SARASCHIÉR s. m. v. **serasehier.**

SARASCHIÉRIU s. m. v. **serasehier.**

SARASÉR s. n. v. **serasir.**

SARASÍR s. n. v. **serasir.**

SARAZÍN, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (În antichitate) Persoană care făcea parte din populaţia Arabiei apusene şi sudice, (învechit) s ă r ă c i n[2]; p. g e n e r. (în evul mediu) arab (din apusul Europei); p. e x t. musulman (din apusul Europei). *După aceaia o au ţinut împăraţi greci creştini... pănă o au luat sarachinii.* FL. D. (1680), 73[v]/14. *Califi ori cniajii sarachinilor.* AMFILOHIE, G. 27/19, cf. DDRF. *Găsim vechile colonii romane din insula Creta retrase în munţi, înaintea năvălirei sarazinilor.* XENOPOL, I. R. II, 35. *Cere de la banul Slavoniei şi de la voievodul Ardealului ca să deie mînă de ajutor legatului apostolic contra camanilor, saracenilor, schismaticilor şi eretici-lor.* id. ib. III, 34. *Sarazinii cuceresc castelul în care perechea de îndrăgostiţi se adăpostise.* VIANU, L. U. 52, cf. DER, M. D. ENC.

2. Adj. Care aparţine sarazinilor **(1)**, privitor la sarazini, caracteristic sarazinilor. *O uşe sarazină.* ALECSANDRI, ap. DDRF.

— Pl.: *sarazini, -e.* — Şi: (rar) **saracín, -ă** (DER, M. D. ENC.), (învechit) **saracén, -ă, sarachín, -ă** s. m. şi f., adj.

— Din fr. **sarrazin.** — **Sarachin** < ngr. Σαρακηνός. — **Saracen, saracin** < lat. **saracenus.** Cf. s ă r ă c i n[2].

SARAZÍNĂ s. f. Un fel de poartă suplimentară executată din grinzi groase de lemn armate la partea inferioară cu colţi metalici, situată între podul ridicător şi poarta de intrare a cetăţilor medievale, care, la nevoie, putea fi coborîtă pentru a bara trecerea atacatorilor. Cf. LTR[2].

— Pl.: *sarazine.*

— Din fr. **sarrasine.**

SÁRĂ s. f. v. **seară.**

SARĂC s. n. v. **saric.**

SARĂMPĂU s. n. v. **şarampol[1].**

SARBACÁNĂ s. f. **1.** Tub lung şi drept cu care se pot arunca, prin suflare, mici proiectile. Cf. ALEXI, W., DN[2].

2. Armă cu care musulmanii aruncau materii incendiare asupra inamicului. Cf. ALEXI, W., DN[2].

— Pl.: *sarbacane.*

— Din fr. **sarbacane.**

SÁRBĂD[1], -Ă adj. v. **searbăd[1].**

SÁRBĂD[2], -Ă adj. v. **searbăd[2].**

SÁRBED[1], -Ă adj. v. **searbăd[1].**

SÁRBED[2], -Ă adj. v. **searbăd[2].**

SARBEZÍ vb. IV v. **serbezi[1].**

SARBÚŞCĂ s. f. v. **sărbuşeă.**

SARCADEÁ s. f. v. **zarnacadea.**

SARCÁRE pron. nehot. (Regional) Oricare (Telega — Cîmpina). GRAIUL, I, 174. *Să arăm drumu morii, că acolo trece cu seminţe cu caru, sarcare ar hi.* ib.

— Etimologia necunoscută. Cf. o r i c a r e, o a r e c a r e.

SARCÁSM s. n. **1.** Atitudine plină de dispreţ şi de ironie necruţătoare; ironie necruţătoare. *Să mă întind în pat şi să vină preoţii să-mi cetească rugăciunile dimineţii, iară eu să... blagoslovesc de supt poneavă (lepedeu), formos sarcazmuz!* ŢICHINDEAL, F. 277/17, cf. NEGULICI. *Aristocraţia şi legislaţiunea ei... asupra poporului românesc mai adaose la tiranie încă şi sarcasmul, infamia.* BARIŢIU, P. A. I, 479, cf. STAMATI, D. *Satirile cele pline de sarcasmă... coprind într-însele idei poetice şi epigramatice.* FILIMON, O. I, 407, cf. PROT.— POP., N. D., ANTONESCU, D. *Sarcasmul nu te prinde nicicum.* ALECSANDRI, T. II, 302. *Rănit de sarcasmul confraţilor..., a pornit ca glonţul unui anarhist.* CARAGIALE, O. II, 16, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Cu ce-aş putea să-ţi mulţumesc pentru cinstea deosebită*

ce-mi faci? întrebă directorul c-o voce plină de sarcasm. AGÎRBICEANU, A. 318, cf. RESMERIȚĂ, D. *Nu se mai sătura să-i admire... severa stăpînire asupra mișcărilor și vorbirei, amărăciunea acelui viu sarcasm ce geruia sclipitor.* M. I. CARAGIALE, C. 64. *Reporterul își reluă explicațiile, acuma înmuiate în sarcasm din cauza comunicatului care tăgăduia o realitate îngrozitoare.* REBREANU, R. I, 304. *Aveam o reputație de imensă răutate, dedusă din îndîrjirea și sarcasmul cu care-mi apăram părerile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 38. *Talentul lui de povestitor glumeț și plin de sarcasm se vedea și în felul... cum ne istorisea șederea lui la Londra.* I. BOTEZ, B. I, 42. *Revista... aducea... acel pelin al sarcasmului, pe care mulți bătrîni îl apreciaseră în tinerețe.* TEODOREANU, M. III, 51. *Era plină de bunătate, statornică în iubire ca și în ură, și, ca mai toate ființele slabe și pasive, cu ieșiri, uneori, de sarcasm.* CĂLINESCU, E. 30. *Scriitorul care știe... să rîdă cu un sarcasm neîmblînzit, se pricepe să și adore.* VIANU, A. P. 28. *În cîteva sute de gravuri, el a biciuit, cu sarcasmul lui, pe cei care cauzau acele rele.* OPRESCU, S. 220. *Sarcasmul lui a tulburat multe priviri și a stîrnit multe dușmănii.* SADOVEANU, E. 173. *Un fel de înclinare către ceea ce viața oferea mai puțin trandafiriu, ... sarcasmul pentru ceea ce părea gargariseală idealistă,... constituiau crezul comun.* RALEA, S. T. I, 176. *Cei care vor să se servească de el... riscă să fie demascați și să plătească adevărului un tribut plin de sarcasm.* BOGZA, A. Î. 410. *Tonul persiflării e mușcător, dar lipsit de sarcasm.* IST. LIT. ROM. II, 303. *Dotat cu mult simț pentru nota comică, poetul caută caricaturalul și-l redă cu ușurință, surprinzînd uneori umorul ..., alteori scoțînd în evidență grotescul, satiricul, dus cîteodată pînă la sarcasm.* V. ROM. decembrie 1964, 157. *Are un zîmbet care nu este sarcasm, dar nici bucurie.* T iulie 1968, 16. *Autorul își stăpînește acum realmente materia, o domină prin sarcasmul tăios.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 57, 9/3, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Exprimare, enunț, element care denotă sarcasm **(1)**. *Nu este lucru rar a auzi împotriva lui și pîri și ocări și sarcazmuri.* GOLESCU, E. 307/4. *Aici cronicarul nostru, prin acest sarcasm, se vede stăpînit de acel duh de vrăjmășie care au domnit mult timp între munteni și moldoveni.* MAG. IST. I, 93/27. *El nu se supăra de glumele și sarcasmele noastre.* SION, P. 167. *Fanariotul simți toată greutatea acestor sarcasme, dar continuă povestirea nenorocirilor sale.* FILIMON, O. I, 250. *Cum mă recunoscu, mă împovără cu o mulțime de sarcasme.* BOLINTINEANU, ap. CADE. *Lumea care s-amuzase așa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului și i-a plătit-o cu sarcasme groase.* CARAGIALE, O. I, 30. *De la situațiunea cea mai sublimă... ești azvîrlit fără nici o tranzițiune, printr-un sarcasm..., față în față cu realitatea cea mai plină de goliciune.* MACEDONSKI, O. IV, 93. *Iar ateul trist, o vorbă nemaîndrăznind să zică, Cu sarcasme-n colțul buzei, coborîndu-se porni.* DEMETRESCU, O. 39. *În articole și notițe pline de glume și sarcasme, mă sileam să accentuez trăsăturile ridicole, dar și pe cele odioase ale literaturii curente.* în PLR II, 297. *În scrisorile sale,* [Alecsandri] *nu mai isprăvește cu sarcasmele la adresa politicei din Muntenia.* IBRĂILEANU, SP. CR. 16. *Elementul ei este humorul amar, indignarea, care nu zîmbește glumeț, ci rîde crud, care urmărește egoismul și josnicia nu cu epigrama, ci cu sarcasme.* CONTEMP. 1949, nr. 165, 8/4. *Lucu îndură sarcasmul Anei fără să răspundă.* VINEA, L. II, 286. *Prin sarcasmele și criticile sale nemiloase, el își crease mulți dușmani.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1957, 269. *Necruțător, plin de sarcasme pentru confrați, el era la fel de aspru cu sine.* CONTEMP. 1966, nr. 1 007, 1/7. *Temperament vindicativ, artistul comprimă neverosimil fraza și o destinde, apoi, în sarcasme necruțătoare, în apărarea poeziei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 26, 15/2. *E o mare sănătate în filmele lui..., în pofida cenușiului lor bolnav, în pofida sarcasmelor lui juvenile.* CINEMA, 1969, nr. 3, 31. ◇ Fig. *Vîntul aducea strigăte sinistre, hohote grozave, sarcasme neauzite.* ROM. LIT. 231²/39.

— Pl.: **(2)** *sarcasme* și (rar) *sarcasmuri* (I. GOLESCU, C.). — Și: (învechit) **sarcásmă** s. f., **sarcázm, sarcázmuz** s. n.

— Din lat. **sarcasmus**, ngr. σαρκασμός, fr. **sarcasme**.

SARCÁSMĂ s. f. v. **sarcasm**.

SARCÁSTIC, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. (Despre acțiuni și manifestări ale oamenilor, despre fizionomia lor etc.) Care denotă, arată, trădează sarcasm **(1)**. *Le dai un praf de sare d-a neagră ca și ele Ș-apoi le vezi cum varsă, stîrcindu-se, ăl sînge, Prorupse Rad-Buzescul c-un eroism sarcastic.* HELIADE, O. I, 222, cf. I. GOLESCU, C. *Ne întrebară în ton cam sarcastic: „Adecă și voi ați venit aici ca să cerșiți?"* BARIȚIU, P. A. III, 228, cf. ANTONESCU, D. *Avea un spirit pătrunzător,... adesea sarcastic.* LĂCUSTEANU, A. 21. *De tonul lui sarcastic adîne te simți rănit.* MACEDONSKI, O. I, 259. *D. Hășdău, cu spiritul său sarcastic cunoscut, își bătu ... joc de dînsul.* I. NEGRUZZI, S. I, 397. *Încep a-și bate joc de dînsul, cîntîndu-i diferite cîntece sarcastice.* MARIAN, NA. 268, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Poți scrie un articol nobil și înălțător, poți scrie o cronică sarcastică..., toate se vor trece în noianul uitării.* PETICĂ, O. 320. *Alecsandri..., boier moldovan, antiburghez și spirit sarcastic.* IBRĂILEANU, în PLR II, 323, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Îndărătul „Epistolelor", nu mai sînt modele grecești, ci însuși geniul roman lucid, practic și, mai ales, sarcastic.* LOVINESCU, C. IV, 94. *În lugubrul sălii pufneau în rîs sarcastic Și Poe, și Baudelaire.* BACOVIA, O. 47, cf. SCRIBAN, D. *Niște ochi mici, sfredelitori și sarcastici, cercetau necontenit lumea asta nouă care se încălzea o clipă la soare.* SADOVEANU, E. 125. *Femeile vorbesc ceva foarte agitat... în vreme ce bătrîna ține mîna peste gura sarcastică.* CĂLINESCU, C. O. 104. *Un suflet calm și vibrant iese la iveală de sub masca sarcastică pe care pictorii vremii începuseră s-o fixeze în tablourile lor.* VIANU, L. U. 181. *Comicul sarcastic, comicul ironiei acre... va dispare.* RALEA, S. T. II, 212. *Prefăcuta ignoranță a căpitanului Costache nu ascundea oare cel mai sarcastic și mai precis înțeles?* C. PETRESCU, A. R. 122. *Istorioarele acelea hazlii... erau în realitate cele mai sarcastice pamflete ale vremii.* BOGZA, A. Î. 486. *Tonul ei deveni sarcastic.* VINEA, L. I, 188. *Inconformist, sarcastic pînă la paroxism, climatul poeziei argheziene nu este mai puțin incompatibil decît al celei eminesciene.* CONSTANTINESCU, S. I, 131, cf. DN². *Și-i de ajuns să citîm scrisoarea trimisă de Russo consiliului de război din Cluj spre a ne da seama de tonul sarcastic de care era capabil.* VARLAAM—SADOVEANU, 210. *Un comentariu sarcastic tragico-grotesc.* CINEMA, 1968, nr. 1, VII. *Comediile au devenit poate mai subtile, au căpătat poate un substrat mai filozofic..., mai sarcastic, dar rîsul, bucuria spontană au dispărut.* CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 5/1. (Fig.) *Pînzele subțiri de ferăstrău... izbucnesc cu hohotul sarcastic al unor bufnițe.* BOGZA, C. O. 129. *Bătrînii munți vulcanici oferă Oltului acest sarcastic spectacol.* id. ib. 173. ◇ (Adverbial) *Roșu, care nu scosese un cuvînt, zîmbi acum sarcastic.* REBREANU, R. II, 183. *Surîdea sarcastic din colțul buzelor.* C. PETRESCU, O. P. I, 127. *„Efectul inițiativei!" intonă sarcastic, la rîndul său, maiorul.* BRĂESCU, V. 39. *Rezultatul îl vezi, constată puțin cam sarcastic Ioanide.* CĂLINESCU, B. I. 170. *Rînjind sarcastic, sub mustața întărîtată, Ladima îi puse mîna pe umăr.* CAMIL PETRESCU, N. 39. *Zîmbește mirat și-și plimbă privirea sarcastic, de la unul la altul.* V. ROM. octombrie 1953, 76. *Glasul lui Trude sună sarcastic și aspru.* VINEA, L. I, 181. *Gluma cosmopolitismului junimist este numai o armă polemică, pe care o folosește, pasionat și sarcastic, și Hasdeu.* CONSTANTINESCU, S. III, 146. *„Se va vedea mai tîrziu..." își spunea el, surîzînd sarcastic.* V. ROM. ianuarie 1965, 14. (Fig.) *Întreg mormîntul începîndu-l, Sarcastic îi spunea: „E loc!"* DEMETRESCU, O.

44. *Sarcastic coardele vibrînd Sub mîna cea cu joc îndemînatic Gemeau acum scîrbos, urlau sălbatic.* COȘBUC, P. I, 139. *Gardu-n zări rîzînd s-afundă, Și mă tem a-l mai privi: Azi, sarcastic, el ar fi Gata să-mi răspundă.* id. ib. 262. *Sarcastic rîdea pianul cu dinții lui de fildeș.* ANGHEL, PR. 5. *A doua particularitate a acestui om era fobia microbilor. Îi vedea presărați sarcastic pe toate cele.* TEODOREANU, M. III, 203. *Poetul are sensul versului hohotind sarcastic sub bolți de dom.* IST. LIT. ROM. II, 584. ✦ (Despre oameni) Care este plin de sarcasm (1), caracterizat prin sarcasm. (Substantivat) *Cei recunoscuți cu brevet ca sarcastici și sceptici.* CINEMA, 1968, nr. 8, 20.

2. S. n. Element sarcastic (1) (într-o operă literară). *De la Baudelaire încoace, poezia modernă cultivă nu atît calofilia, cît alte valori — aș zice: ale expresivității — în care intră: urîtul, grotescul, sarcasticul, tragicul etc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 29, 9/3.

— Pl.: (1) *sarcastici, -ce.*

— Din fr. **sarcastique.**

SARCÁZM s. n. v. **sarcasm.**

SARCÁZMUZ s. n. v. **sarcasm.**

SÁRCĂ[1] s. f. (Grecism învechit) Culoare folosită odinioară de pictori pentru redarea carnației. *În sarcă pune mai întîi ohră de Veneția și psimit și puțin chinovar* (sfîrșitul sec. XVIII). GRECU, P. 392.

— Din ngr. σάρκα, „carne".

SÁRCĂ[2] s. f. v. **țareă**[1].

SÁRCE[1] s. f. (Ornit.; Transilv.) Lișiță *(Fulica atra).* Cf. KLEIN, D. 418, DRLU, LB, VALIAN, V., ISER, 188, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 525, MARIAN, O. II, 355, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pl.: *sărci.*

— Din magh. **száresa.**

SÁRCE[2] s. f. v. **salce**[1].

SÁRCENĂ s. f. v. **sarcină.**

SARCÉRIU s. n. v. **sărciner.**

SÁRCIE s. f. v. **salce**[1].

SARCIÉR s. m. v. **sărciner.**

SARCINÁR s. n. v. **sărciner.**

SÁRCINĂ s. f. **1.** Obiect, ființă sau grup de obiecte ori de ființe având o anumită greutate (mare) și fiind transportate cu un animal de tracțiune, cu un mijloc de transport, pe spinarea omului etc.; greutate pe care o reprezintă aceste obiecte sau ființe; povară (1), încărcătură. *Luat-au de la sarcinră spinarea lor.* PSALT. HUR. 69[v]/1. *Și de vei vedea înjugătoriul nepriatenului tău căzut supt sarcina lui, să nu-l treci, ce să o ridici pre dînsa împreună cu el.* BIBLIA (1688), 55[2]/14, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 244. *Le era încredințată paza sarcinilor.* MAIOR, IST. 48/16, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Fiește-carele oștean purta asupra sa cortul său, hrana și armele sale fără a să osteni de sarcina ce purta.* BELDIMAN, N. P. I, 88/13, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Lamas... le slujeau în loc de catîri, purtîndu-le sarcinile.* DRĂGHICI, R. 65/4. *Își răzimase sarcina ca să se mai odihnească.* GORJAN, H. II, 2/11. *Obosit, neputincios, Pune sarcina sa jos.* ASACHI, F. 53/8, cf. VALIAN, V. *Putea-vor puterile lui trupești purta aceea sarcină.* VASICI, M. II, 20/21, cf. ISER, 188. *Sarcini de-aur și de smirnă ei încarcă pe cămile.* EMINESCU, O. IV, 192. *Au ridicat greutatea și i-au pus-o lui Cănuță în circă ... Tocmai venea o birjă... Băiatul s-a ferit repede-n lături și odată, băldîbîc! și sdronc! Cănuță într-o parte cît colo și sarcina din spinare într-alta.* CARAGIALE, O. I, 133. *Îl căina într-o zi un pădurar bătrîn, uitîndu-se cu milă cum ducea o sarcină prea mare.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 353, cf. PHILIPPIDE, P. 180. *Tarhat, cu înțelesul de sarcină a unui animal de povară.* IORGA, C.I. III, 228. *Va plăti în Moldovița de fiecare sarcină sau tarhat 2 groși.* N. A. BOGDAN, C. M. 28. *Există și azi obiceiul roman de a purta sarcini ușoare și vase cu apă pe cap.* PUȘCARIU, L. R. I, 339. *Și mijlocul mi se frînge ... De sarcina armelor.* ALECSANDRI, P. P. 255. *Se duce pînă într-un vîrf de munte. Acolo pune sarcina jos.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 130, cf. ALRM SN III h 1 227. *Multe mîni fac sarcina mai ușoară.* ZANNE, P. II, 234. ✧ Fig. *De unde veniți, îngerii mei, de aduceți aceale sarcine iușoare și rugăciuni?* (cca 1550). GCR I, 1/13. *Datori sîntem noi ceia ce sem tari să purtăm sarcina slabilor.* CORESI, L. 271/18. *Cu atîta sarcină vom putea întra întru împărăția ceriului?* VARLAAM, C. 408. *Că e giugul mieu dulce și sarcina mea iușoară iastă.* N. TEST. (1648), 15[r]/5. *Deci să ne nevoim ca să lepădăm sarcina păcatelor noastre* (a. 1689). GCR I, 285/39. *Întru aceste, țeara geme supt sarcina cererilor.* AR (1831), 499[2]/26. *O biată slabă ființă a căzut sub sarcina ticăloșiei vieții.* NEGRUZZI, S. I, 31. *Locuitorii pot purta sarcinile ce necesită întreținerea confortului și a igienei.* GHICA, C. E. II, 583. *Voi fugi... departe de casa părintească în care sînt sarcină!* ALECSANDRI, T. I, 351. *Ce faci, iubite caspe, și cum te mai găsești Sub sarcina de daruri a dragostei domnești?* id. ib. II, 96. *Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica și a purta sarcina culturei?* MAIORESCU, CRITICE, 87. *Dealurile erau încărcate cu sarcini de purpură.* EMINESCU, N. 48. *Să nu rămînă toată sarcina știinților rele... numai pe umerii lor.* AGÎRBICEANU, A. 449. *Doritor de a ști orice, de a se deprinde cu orice împrejurări, de a primi pe umerii săi zdraveni orice fel de sarcină.* IORGA, P. A. II, 94. *Foaia, nu numai că nu mai era o sarcină, dar aducea carecare cîștig.* CAMIL PETRESCU, P. 209. *Înlăturase, cu sfatul lui bine gîndit, multe piedici și necazuri din viața tovarășilor de muncă, se hotărîse să ia o bună parte din sarcina ce-l împovăra pe Gore, pe umerii lui.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 141. ✦ (Învechit) Apăsare, presiune. *Greutatea aerului care o purtăm pe noi... se socotește a fi de mai multe cîntare și, din obișnuință, nu se simte sarcina lui.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 18/16. ✦ Spec. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Legătură sau grămadă (delimitată) (de lemne, de fîn, de paie etc.) care (sau cîtă) poate fi dusă în spinare sau cu brațele. *I era o sarcină de paie așternutul.* DOSOFTEI, V. S. februarie 64[v]/4. *Măgarul, trecînd cu o sarcină de lemne preste o baltă, au căzut în tină.* ȚICHINDEAL, F. 116/22. *Își defugă boii..., le așternu o sarcină de fîn dinainte.* GANE, ap. CADE. *Harap Alb... odată începe a smulge la sălăți într-ales și leagă o sarcină mare.* CREANGĂ, O. 94. *Culese cîteva uscături, făcu o sarcină mică, o luă la spinare și plecă cu dînsa acasă.* ISPIRESCU, L. 266. *Femei nevoiașe ce de-abia pășesc sub sarcina de iarbă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 361. *Îți faci legătorile... și le duci unde trebuie cu sarcina, cu spinarea... sau cu carul.* PAMFILE, A. R. 131. *Era un smoc, mai bine zis, o sarcină de ceapă verde.* HOGAȘ, DR. I, 26. *Dădu sarcina de mohor vacei s-o mănînce.* RETEGANUL, P. III, 3. *Se duce pînă într-un vîrf de munte. Acolo pune sarcina jos.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 130. *O sarcină de fîn.* ALR I 933/510, cf. ALRM SN I h 413. ✦ (Învechit) Măsură de greutate sau de volum folosită pentru lemne de foc, echivalînd probabil cu cantitatea care poate fi dusă cu spinarea. *Alte diferite măsuri... mai erau... sarcina, carul și maldacul pentru lemn de foc.* N. A. BOGDAN, C. M. 173.

2. Obligație materială (în bani, în produse, în muncă etc.) față de o autoritate. *Măria-sa... au mîntuit*

cu hrisov domnesc toată ceata preoților de sarcina dărilor. ANTIM, O. 388. *Negreșit să va așeza cu un simțitor adaos de liude, pricinuindu-se sarcină peste a sa cea de acum putere* (a. 1819). DOC. EC. 228. *Va fi cu păcat a rămînea lipsiți de tot, nemaiavînd cu ce ne plăti sarcinile de asupră-ne* (a. 1838). ib. 700. *Orice fel de sarcină și cerere în natură... se despulnicează pentru totdeauna.* REGUL. ORG. 27/21. *Cifra... care reprezintă acest raport este adevărata expresiune a sarcinei care apasă pe contribuabilul român.* GHICA, C. E. II, 360. *Vînătorii domnești, scutiți de multe sarcini.* IORGA, C. I. I, 159. *Sarcinile feudale care apăsau asupra țăranilor noștri erau incontestabil mai grele la începutul secolului al XIX-lea decît cu o jumătate de secol înainte.* OȚETEA, T. V. 40. *Stabilește partea contributivă a fiecăruia din ei la plata sarcinilor și datoriilor ce compun pasivul succesiunii.* CĂLINESCU, S. 198.

3. Ceea ce i se impune cuiva sau își impune cineva să facă într-o anumită situație sau într-un anumit scop, o b l i g a ț i e **(1)**, î n d a t o r i r e, m i s i u n e **(I 1)**; acțiune, activitate de o importanță deosebită pe care trebuie s-o înfăptuiască cineva, m i s i u n e **(II)**; responsabilitate materială sau morală. V. r o l[1] **(I 2)**. *Greutatea sarcinii unui începător doctor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, LII/16. *Dregători vrednici în purtarea sarcinilor publice.* ASACHI, Î. 10/18. *Această grea sarcină era menită lui Ștefan al șesele, carile, prin a sale fapte iroice, ș-au cîștigat nume de Mare.* FM (1841), 275[1]/22. *Menesteu... ș-a impus sarcina de a pleda la popoare.* ARISTIA, PLUT. 36/27. *Ia ca o sarcină asupra lui să-i numească el pe cine să aleagă de ginere.* PELIMON, I. 205/18. *A luat sarcina de-a stîrpi jafurile boierilor.* GHICA, S. 6. *Cucoana Profirița... dete Mariei și această sarcină suplimentară.* SION, P. 86. *Cultura e o sarcină care reclamă și consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei națiuni* (a. 1871). PLR I, 265, cf. MAIORESCU, CRITICE, 144. *Niciodată n-au lipsit sarcini și îngrijiri a puterii sociale în favoarea conservării și fericirii indivizilor.* CONTA, O. F. 337. *De acum toți au să ieie parte la sarcini.* CREANGĂ, O. 268. *Îmi păru foarte bine că luasem sarcina întreținerii și educației acestui tînăr.* CARAGIALE, O. I, 236, cf. SLAVICI, N. II, 345. *Nu mă voi lăsa pînă nu voi duce la capăt bun sarcina ce îmi iau.* ISPIRESCU, L. 220. *Sarcina unui scriitor este foarte grea într-o literatură în care principiile abia sînt schițate.* MACEDONSKI, O. IV, 88. *I-a dat lui Pala Sarcina să făptuiască ce-ntîi mie mi-a propus.* DAVILA, V. V. 148. *Multele d-sale sarcini îl împiedică de a mai fi directorul revistei.* în PLR II, 23. *Om ești pentru oameni. Și nu pentru a le cruța sarcina de a se îngriji de tine, ci pentru a primi sarcina de a te îngriji de ei.* IORGA, P. A. II, 35. *Hotărît-am izbînda luptei grele Să las s-o poarte altul cu sarcinile mele.* PETICĂ, O. 186. *Oho! de sarcina asta nu scapi.* AGÎRBICEANU, A. 95. *Radu Greceanu a avut sarcina să eternizeze splendoarea curții lui Constantin Brîncoveanu.* BUL. COM. IST. II, 3. *Lucrul acesta e o adevărată cimilitură, n-ai putea mata să-mi ușurezi puțin sarcina de a o dezlega?* HOGAȘ, DR. II, 143. *E... vorba de împărțirea sarcinilor între nobilii daci în vremea războiului.* PÂRVAN, G. 133. *Sarcina romancierului este grea, căci el trebuie să redeie viața cu adevăr și cu poezie în feluritele ei forme.* IBRĂILEANU, S. L. 100. *Questorul citește un discurs al împăratului, prin care se plînge de senatorii ce se feresc de la îndeplinirea sarcinilor publice.* LOVINESCU, C. IV, 83. *Recunoștea că avem o sarcină extrem de dificilă și mai ales primejdioasă.* REBREANU, R. II, 215. *Fiecare are sarcina sa de îndeplinit.* TITULESCU, D. 379. *Ne luăm sarcina să tratăm în mod științific... toate problemele ideologice ale vremii noastre.* în PLR II, 600. *Doi redactori... aveau sarcina de a controla tipărirea fidelă a materialului.* VLASIU, D. 78. *Intervenția inevitabilă a unui element personal în apreciere face deosebit de grea sarcina celui ce vrea să-l studieze* [materialul toponimic]. IORDAN, T. 314. *Preocupări... acordate altor sarcine decît acele ale literaturii.* VIANU, A. P. 38. *Divanul s-a opus, lăsînd domnului toată sarcina și toată răspunderea inițiativei sale.* OȚETEA, T. V. 97. *Înarmat cu un material științific justificator, bine ordonat pentru teoriile grupului..., își ia sarcina de a explica mișcarea în publicații.* OPRESCU, A. M. 17. *Sarcina lui... era să fie de față.* ARGHEZI, L. 262. *Tot timpul e plin de sine, dar nu de îngîmfare, ci de sentimentul că a primit de la soartă sarcina de a călăuzi și ocroti Moldova.* CĂLINESCU, C. O. 127. *Își îndeplinea sarcinile preoției, pe care în cea mai mare parte le socotea emanate din credințî deșarte.* BLAGA, H. 42. *Sarcina principală a fizicii secolului al XIX-lea a fost să ducă mai departe, în extindere și în adîncime, cercetarea fenomenelor macroscopice.* SANIELEVICI, R. 11. *Îți încredințez sarcina să mă reprezinți pe lîngă sultan.* TUDORAN, P. 58. *Am crezut că n-o să reușesc să îndeplinesc sarcina.* PREDA, R. 252. *Gheorghe primi sarcina să descopere și să izoleze elementele provocatoare, agenții Siguranței.* T. POPOVICI, S. 210. *Are conștiința sarcinilor grele pe care le impune un studiu.* IST. LIT. ROM. II, 326. [Dregătorii] *mai mici... ajutau pe marii dregători la îndeplinirea sarcinilor lor la curtea domnească sau în statul feudal.* STOICESCU, S. D. 77. *Te scutesc de sarcina delicată pe care presimt că ți-ai luat-o.* T Iulie 1968, 47. *Au îndeplinit sarcini de o deosebită însemnătate.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 5. *Desigur, sarcinile majore ale vieții științifice contemporane impun colaborarea între colectivități umane, între instituții.* CONTEMP. 1969, nr. 1 169, 1/3. *Fiecare cu sarcina sa.* ZANNE, P. VIII, 106. ◇ L o c. a d v. **În sarcină** = în seamă; împotrivă. *O fi făcînd natura multe lucruri ciudate, dar unul ca ăsta nu i se poate pune în sarcină.* TUDORAN, P. 409. *Declară că nu se face vinovat de faptele care i se pun în sarcină.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192. ◇ L o c. p r e p. **În** (sau, învechit, **pe**) **sarcina...** = (adesea în construcție cu verbe ca „a rămîne", „a sta", „a cădea", „a reveni", „a pune" etc.) **a)** în seama...; în grija...; în obligația...; în atribuția... *Cărarul însă al acestor clăi va fi pe sarcina proprietarului.* REGUL. ORG. 81/7. *Cei mai mulți fără avere și reduși în mizerie era în sarcina urbei.* ARISTIA, PLUT. 111/4. *Nu mai pot conta decît pe cavalerii bîtei recrutați prin mahalale în sarcina bugetului și în detrimentul siguranței publice.* GHICA, C. E. II, 335. *Știa că fostul lui sergent-major viețuia în sarcina bucătăresei.* BACALBAȘA, S. A. I, 179. *Literatura a revenit însă, în epoca noastră, în sarcina exclusivă a proletariatului intelectual.* LOVINESCU, C. IV, 6. *Cine era prea sărac... rămînea în sarcina vătafului și dădea vătaful pentru el.* GALACTION, O. 280. *În sarcina lui cădea să îngrijească de pisici.* STĂNOIU, C. I. 128. *Cheltuielile cu călătoriile și întreținerea tot în sarcina celor inspectați cad.* VOICULESCU, P. I, 118. *Lăsînd grija despre viitorul revistei nu numai în sarcina celor din jurul ei, dar tuturor.* în PLR I, 258. *Se temea oare să nu cădem în sarcina sa?* BLAGA, H. 98. *În sarcina vornicilor au rămas numai atribuțiile judecătorești.* STOICESCU, S. D. 196; **b)** în legătură cu..., pe seama...; asupra; împotriva. *Cei ce le vorbeau le înfloreau pentru profesoară și le înrăiau în sarcina lui.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 330. *S-ar putea decide, cu siguranță, dacă o lectură greșită sau curioasă trebuie pusă în sarcina copistului sau a autorului.* BUL. COM. IST. I, 51. *Vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului.* REBREANU, I. 206. *Stabilise motive tot așa de serioase de războinare și în sarcina lui Gore și a flăcăului clăpăug.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 361. *Faptă reținută în sarcina inculpatului.* COD. PEN. R.P.B. 420. ✦ (De obicei articulat; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de") Activitate pe care o prestează cineva în mod regulat și organizat, într-o întreprindere, instituție etc.; funcție, slujbă. *Măcar că cneziia Ardealului iaste în primejdie..., de va plăcea lui Dumnăzău și de-l va chema la acea sarcină, nu să va pune împrotiva lui.* N. COSTIN, L. 596. *Cînd ați fost încredințat mie sarcina viziratului, eu n-am lipsit prin toate mijloacele a mă sîrgui de a statornici pretutindenea*

cultura și fericirea publică. AR (1831), 550[1]/22. *El ș-au luat acum a împlini sarcina de bucătariu.* DRĂGHICI, R. 75/16. *Fu numit el și censor, sarcină de magistratură considerată de mare dignitate.* ARISTIA, PLUT. 337/4. *Eu nu știu dacă am făcut bine sau rău primind a duce sarcina direcției teatrale.* ALECSANDRI, T. II, 58. *E grea... sarcina de împărat!* CONTEMPORANUL, I, 234. *Fu numit ofițer cu aprovizionarea, sarcina cea mai onorabilă din corp.* BRĂESCU, O. A. I, 94. *S-a angajat, fără murmur, într-un restaurant de stat, unde îndeplinește nu știu ce sarcină.* CĂLINESCU, C. O. 132. ◆ (Rar) Funcție, facultate (psihică). [Poporul] *cînd face poezie nu face politică; cînd inima îi saltă încetează sarcina reflecției.* MAIORESCU, CRITICE, 7.

4. Stare a femeii gravide din momentul fecundării pînă la expulzarea fătului; perioadă cît o femeie este gravidă; graviditate. *Aceast*[ă] *Neagă... este în sarcină, dă va face fată și va trăi,... să ș-o ia* (a. 1803). IORGA, S. D. VII, 43. *Trebuiește să fie mumele apărate în toată vremea sarcinilor de toată nevoia și supărarea.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 63/4. *O damă... cercase la 37 de ani toate simptomele unii sarceni.* CR (1832), 76[1]/19, cf. I. GOLESCU, C. *Întinde mîna ta cea dreaptă peste mijlocul meu, să plezniască cercul și să se nască pruncul tău, că nu mai pot duce această nesuferită sarcină.* CREANGĂ, O. 53. *Acele friguri ale Anei erau simptomele sarcinei.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 99. *E oare indiferent dacă muma omului... a trăit în societatea capitalistă ca proletară, lucrînd 16 ore pe zi în mine de cărbuni și bătută de bărbatul ei chiar în timpul sarcinei?* GHEREA, ST. CR. II, 17, cf. BIANU, D. S. *Doctorul Georgescu zisese într-un rînd că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moștenesc de copil.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 178. *Un singur sfat se încumetase să-i dea fetei, în aceste prime săptămîni de sarcină.* AGÎRBICEANU, S. P. 463. *Laura era însărcinată și se lăuda că are sarcină grea.* REBREANU, I. 331. *Un pîntec turtit de grăsime tînără... de parcă ar avea un mic început de sarcină.* CAMIL PETRESCU, P. 90. *Toate femeile... au dreptul la un concediu al sarcinei și al nașterei.* SAHIA, N. 108. *Circiumăreasa avea un trup urît, cu picioarele scurte și pîntecul diformat de cele cinci sarcini grele.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 152. *Sarcina e... starea cronică a unei femei.* RALEA, S. T. I, 244. *N-ai să poți să-ți mai ascunzi sarcina multă vreme.* STANCU, R. A. II, 173. *Hemoragia... se produce în momentul ruperii acestei sarcini.* BELEA, P. A. 173. *Rămăscse însărcinată și el îi ceru să întrerupă sarcina.* PREDA, R. 276. *Ana surîse, se ploconi atîta cît îi îngăduia sarcina.* T. POPOVICI, SE. 18. *Riscurile unei concepții în stare de alcoolizare sau consumul de alcool în primele luni ale sarcinii apar convingătoare prin aceste experiențe.* CONTEMP. 1969, nr. 1 181, 8/4, cf. T. PAPAHAGI, M. 231. ◇ *Sarcină extrauterină* v. extrauterin.

5. Mărime fizică ce produce o stare de solicitare mecanică într-un corp solid deformabil sau într-un sistem fizic ori tehnic; solicitare mecanică produsă de o asemenea mărime fizică; putere debitată de un sistem generator, transmițător sau transformator de energie. *În cataloagele fabricilor de rulmenți sînt date sarcinile pe care le pot suporta rulmenții.* SOARE, MAȘ. 94. *Altă serie de fire de urzeală... se nevedesc în primele ițe... pentru motive cari privesc echilibrarea sarcinii în ițe și ușurința de condus războiul.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 337. *Ampermetrul vinciului nu arată sarcină prea mare.* TUDORAN, O. 116. ◇ Expr. **A pune în sarcină** = (despre sisteme fizice ori tehnice producătoare de energie) a pune în funcțiune, a face să funcționeze. *M-au trezit din somn zornăitul lanțului și încordarea motoarelor, care fac să vibreze pereții cînd sînt puse în sarcină.* id. ib. 192. ◆ (Și în sintagma *sarcină electrică*) Mărime fizică ce caracterizează starea de încărcare electrică a unui corp; mărime scalară care caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul său un cîmp electric sau de a fi acționat atunci cînd se află în cîmpul electric al altui corp; (cantitate de) electricitate. *Sarcina electrică a nucleului, care era deosebită de aceea a corpului celulelor tinere, se modifică cu înaintarea în vîrstă.* MARINESCU, P. A. 84. *Particule*[le] *care merg spre polul negativ sînt încărcate cu sarcini pozitive.* MACAROVICI, CH. 100. *Mărimea sarcinei electrice a ionilor.* id. ib. 102. *Aceste fapte puneau în lumină existența unei structuri discrete a sarcinilor electrice.* SANIELEVICI, R. 11. *Frecarea face să apară, pe sticlă și pe ebonită, două specii diferite de sarcini electrice.* CIȘMAN, FIZ. II, 99. *Cele două discuri se încarcă cu sarcini egale și de semne contrarii.* id. ib. *Cînd un atom neutru cîștigă un electron, capătă o sarcină electrică negativă.* CHIM. AN. CALIT. 17. ◆ (În sintagma) *Sarcină magnetică* = mărime fizică ce caracterizează starea de magnetism a unui corp; masă magnetică. Cf. LTR[2].

— Pl.: *sarcini* și (învechit și popular) *sarcine.* — Și: (învechit) **sărcenă,** (regional) **săcină** (ALRM SN III h 1 227/284), **sălcină** (ib. h 1 227/105) s. f.

— Lat. **sarcina.**

SARCINÉR s. n. v. **sărciner.**

SARCOCÉL s. n. Tumoare dură a testiculelor, datorită unei inflamații, unui traumatism etc. Cf. BIANU, D. S., DER, M. D. ENC.

— Pl.: *sarcocele.*

— Din fr. **sarcocèle.**

SARCOFÁG[1] s. n. Sicriu monumental din antichitate, executat din materiale durabile (piatră, marmură, bronz etc.), adesea bogat ornamentat. Cf. VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D. *Avînd de făcut ei două sarcofage de piatră, le îngropară la poalele muntelui.* ARISTIA, PLUT. 189/10, cf. POLIZU. *La ieșirea din cetate, la stînga drumului roman, am găsit două sarcofage.* BOLLIAC, O. 274. *Cum intri pe poartă se vede așezat... un sarcofagiu.* PELIMON, I. 85/10, cf. PROT.— POP., N. D. *Am văzut mulțime de sarcofagii deschise.* BOLINTINEANU, O. 306. *Friza celui mai frumos din sarcofagele de piatră din muzeul nostru național.* ODOBESCU, S. III, 636, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *După forma secerilor de pe sarcofagul... de la Lateau am trage concluzia că aceste seceri ... erau foarte mici.* PÂRVAN, G. 140, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Și-n templul Liniștii, ce pare Un sarcofag enorm, Toți muezinii parcă dorm.* MINULESCU, VERS. 38. *Mai fiecare casă din Celei trebuie să aibă... un troc... făcut dintr-un sarcofag roman.* GALACTION, O. 119. *Răsăriseră totuși gîzele... de primăvară..., roșii, cu puncte negre, ca zugrăveala veche din interiorul sarcofagiilor egiptene.* C. PETRESCU, A. 315. *Sarcofagul unui faraon.* I. BOTEZ, B. I, 91. *Lapovița închisése ca într-un sarcofag de sticlă prispa betonată a școlii.* KLOPȘTOCK, F. 26. *Muzeul civic... cuprinde o bogată colecție de monumente, de vase, de sarcofagii etrusce.* COCEA, S. I, 83. *Sarcofagele vechiului Egipt.* TEODOREANU, L. 128, cf. SCRIBAN, D. *O direcție unică se dezvoltă de la basoreliefurile asiriene... atît de general reprezentate în temple sau pe sarcofage.* VIANU, E. 20. *Un sarcofag antic, vezi tu, e mult mai plin De tîlcuri, de istorie, cînd e deșert.* BLAGA, POEZII, 261. *În sarcofagele egiptene s-au găsit boabe de grîu care au rodit după o așteptare de trei mii de ani.* CAMIL PETRESCU, O. II, 33. *Măsline pricăjite culese din sarcofagul lui Tutancamon.* VINEA, L. II, 253, cf. LTR[2], DM, DN[2], CONTRIBUȚII, III, 301. *O lumină moartă înăuntru ca într-un sarcofag scump.* BARBU, Ș. N. 10. *La Ampellum, pe un sarcofag păgîn, s-au săpat în veacul IV semnele crucii.* PANAITESCU, C. R. 100. *Dobrogea..., pămînt plin de sarcofagii romane, inscripții eline, vestigii feniciene, slave, bizantine, geamii turcești, colibe de țigani tătari și vile cubiste.* V. ROM. ianuarie 1965, 18, cf. DER. *Procedeul redat într-o scenă de pe capacul unui sarcofag încas din perioada precolumbiană este aidoma aceluia din*

basorelieful unei case de naşteri din Luxorul Egiptului antic. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 28/4. ◇ Fig. *Eu* [gramofonul] *sînt un sarcofag de note îmbalsamate.* TOPÎRCEANU, P. O. 84. *Însăşi Coloseul, mort în sarcofagiul zidurilor lui..., se umplu şi tresări de viaţă.* COCEA, S. I, 130. *Trebuie să te înfăşur mitologic în o mie de ani, să-mi dau seama dacă poţi să spargi pereţii sarcofagului de vremi.* CĂLINESCU, C. O. 219. *În sarcofagul artei fără artă, În fantasmagoria lor deşartă, Se descompun cadavre-mbălsămate.* V. ROM. decembrie 1954, 6, ✦ Monument funerar modern construit ca un sicriu mai sus definit. *Mai multe morminte, între care e şi sarcofagul cel minunat de marmor al lui Frideric III.* FM (1841), 85[1]/5, cf. ŞĂINEANU[2], CADE, LTR[2], DN[2], DM. ✦ P. gener. (Rar) Sicriu. *Patru sacristani purtau pe umăr un sarcofagiu (coşciug).* FILIMON, O. I, 334. *Asistă la coborîrea sarcofagului lui Napoleon în cripta Domului Invalizilor.* VIANU, A. P. 85. ✦ P. anal. (Rar) Ladă, cufăr, sipet (in care se ţin lucruri vechi). *Sarcofagiile eu blănuri... au secat de tot.* VINEA, L. I, 127.

— Pl.: *sarcofage.* — Şi: (astăzi rar) **sarcofágiu** (pl. *sarcofagii*), (învechit, rar) **sarcofáj** (VALIAN, V.) s. n.

— Din fr. **sarcophage**, lat. **sarcophagus.**

SARCOFÁG[2], -Ă adj. (Învechit; despre animale) Carnivor. Cf. I. GOLESCU, C. *Animale fitofage (mîncătoare de ierburi) şi sarcofage (mîncătoare de carne).* ANTROP. 41/15. *Se poate dară zice, în înţelesul hemic, cum că vietatea sarcofagă, spre ţinerea procesului vieţii, se mistuieşte pe sine însuşi.* FM (1846), 228[2]/21, cf. NEGULICI, STAMATI, D., ARISTIA, PLUT., PROT. — POP., N. D.

— Pl.: *sarcofagi, -ge.*

— Din ngr. σαρκόφαγος.

SARCOFÁGIU s. n. v. **sarcofag[1].**

SARCOFÁJ s. n. v. **sarcofag[1].**

SARCOLÉM s. n. (Anat.) Membrană conjunctivă laxă, fină, care înconjură fibra musculară. *Sarcolemul e umplut de o substanţă granulată.* BABEŞ, O. A. I, 133. *Într-un caz de febră tifoidă s-a văzut o proliferare a nucleilor sarcolemului.* id. ib. 146, cf. LTR[2], D. MED.

— Pl.: *sarcoleme.* — Şi: **sarcolémă** s. f. LTR[2].

— Din fr. **sarcolemme.**

SARCOLÉMĂ s. f. v. **sarcolem.**

SARCOLOGÍE s. f. (Anat.; rar) Miologie. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PROT. — POP., N. D., SCRIBAN, D., DN[2], DEX.

— Din fr. **sarcologie.**

SARCÓM s. n. Tumoare malignă a ţesutului conjunctiv, care se dezvoltă rapid şi produce metastaze în diferite organe. Cf. I. GOLESCU, C., BARCIANU, ALEXI, W., BIANU, D. S. *De sub picioare eu pămîntul mi-l amputez ca pe-un sarcom.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 6. *Cele mai multe cazuri de sarcoame primitive publicate ar fi... cazuri de sifilis.* BABEŞ, O. A. I, 476. *Gravitatea sarcoamelor constă în aceea că ele se întind repede în profunzimea organului atins.* ENC. VET. 747. *Scrisoarea lui... vorbeşte de sarcom canceros.* TEODOREANU, M. III, 383, cf. SCRIBAN, D., DN[2], DER. *Sarcoamele sînt mai frecvente la nivelul tegumentelor.* ABC SĂN. *Este vorba de un agent viral pus în evidenţă în sarcomi.* CONTEMP. 1969, nr. 1 207, 8/4, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sarcomuri* şi *sarcoame*, (rar, m.) *sarcomi.* — Şi: (rar) **sarcómă** s. f. I. GOLESCU, C., BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D.

— Din fr. **sarcome**, lat. **sarcoma.**

SARCOMATÓS, -OÁSĂ adj. (Med.; despre ţesuturi, celule etc.) Care are sarcom(uri), cu sarcom(uri), atins de sarcom. *De aci, începe o proliferare, manifestîndu-se printr-o dublare a celulelor..., celulele... luînd caracterele mai mult ale unei ţesături sarcomatoase.* BABEŞ, O. A. I, 483. *Filtratul obţinut a fost inoculat unor celule conjunctive normale umane, ce şi-au schimbat aspectul transformîndu-se în celule sarcomatoase.* CONTEMP. 1969, nr. 1 027, 8/6.

— Pl.: *sarcomatoşi, -oase.*

— Din fr. **sarcomateux.**

SARCOMATÓZĂ s. f. Boală caracterizată prin apariţia unor sarcomuri multiple. Cf. D. MED.

— Pl.: *sarcomatoze.*

— Din fr. **sarcomatose.**

SARCÓMĂ s. f. v. **sarcom.**

SARCOPLÁSMĂ s. f. Substanţă lichidă sau semilichidă care intră în componenţa citoplasmei fibrei musculare. Cf. LTR[2], DN[2], D. MED., M. D. ENC.

— Pl.: *sarcoplasme.*

— Din fr. **sarcoplasme.**

SARCÓPT s. m. Parazit microscopic din clasa arahnidelor, care pătrunde în pielea omului sau a animalelor şi care produce scabia *(Sarcoptes scabiei).* Cf. BIANU, D. S., ENC. VET. 496, CADE. *Sarcoptul rîiei, păianjeni ce dau boala urticioasă de care n-a scăpat nici Creangă.* SIMIONESCU, F. R. 422, cf. LTR[2], DER, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Duci, impostori, lingăi, lichele, Sarcopţi adăpostiţi sub piele.* VULPESCU, P. 142.

— Pl.: *sarcopţi.*

— Din fr. **sarcopte.**

SARCÓPTIC, -Ă adj. Care este produs de sarcopt. *Rîia sarcoptică se iveşte pe părţile dinainte ale corpului.* ENC. VET. 496, cf. 577.

— Pl.: *sarcoptici, -ce.*

— **Sarcopt** + suf. *-ic.*

SARCOSPORIDIÓZĂ s. f. Boală parazitară a erbivorelor şi păsărilor, produsă de un sporozoar care se localizează în musculatură, formînd chisturi. Cf. ENC. VET. 653, LTR[2], DER, DEX.

— Pronunţat: *-di-o-.* — Pl.: *sarcosporidioze.*

— Din fr. **sarcosporidiose.**

SARCOÚSTĂ s. f. v. **sărăcustă.**

SARCOZÍNĂ s. f. Aminoacid obţinut sintetic sau prin hidroliza creatinei musculare, care se prezintă sub formă de cristale incolore cu gust dulceag. *Sinteza sarcosinei în organism are loc printr-o reacţie... biologică.* LTR[2], cf. M. D. ENC., DC.

— Scris şi: *sarcosină.* LTR[2], M. D. ENC.

— Din fr. **sarcosine.**

SARD, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Sardiniei sau care este originară de acolo; (la m. pl.) populaţie care locuieşte în Sardinia; (rar) sardinian **(1).** Cf. CADE, SCRIBAN, D., DER.

2. Adj. Care aparţine Sardiniei sau sarzilor **(1)**, privitor la Sardinia sau la sarzi; (rar) sardic, sardinian **(2)**, (învechit, rar) sardinesc, sardinez. *O corabie sardă sosind astăzi de la Alexandria... a adus vestea că un trup de corăbii de transport... n-a putut să se apropie de ţărmurile ostrovului.* CR (1829), 20/1, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Am auzit desluşit chiar vocabule sarde şi spaniole.* SADOVEANU, O. XIII, 971, cf. SCRIBAN, D. ◇ *Limba sardă* (şi substantivat, f.) = limba vorbită de sarzi **(1).** *Limba sardă, vorbită în Sardinia.* GRAUR, I. L. 203. *În sardă se observă*

numeroase infiltrații din spaniolă și catalană. SCL 1957, 116, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *sarzi, -de.*

— Din fr. **sarde.**

SARDÁC s. n. v. **sărdac.**

SARDANAPALÉSC, -Ă adj. (Franțuzism rar) Sardanapalic. *Lîngă masa lui sardanapalescă, în sufrageria uriașă..., trona un boloboc de vin.* I. BOTEZ, B. I, 38.

— Pl.: *sardanapalești.*

— Din fr. **sardanapalesque.**

SARDANAPÁLIC, -Ă adj. (Despre ospețe, modul de viață al oamenilor etc.) Exagerat de îmbelșugat, de luxos, (franțuzism rar) s a r d a n a p a l e s c; p. e x t. (despre modul de viață, manifestările oamenilor) desfrînat, destrăbălat, dezmățat. *Banchetul sardanapalic.* ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 99. *Ultimul „speech" s-a ținut la banchetul sardanapalic.* IOSIF, V. 173. *Luase obiceiul să întindă ospețe sardanapalice.* CIAUȘANU, R. SCUT. 89. *Îmi repeta cuvînt cu cuvînt cîte o scenă mai cu coarne și mai cu moț din orgiile mele sardanapalice.* COCEA, S. I, 207. *Urmăriți oare... să mă asasinați cu belșugul unui ospăț sardanapalic?* STANCU, R. A. III, 339. *Ajunsese și prin fața prefectului, căruia-i mulțumi pentru distinsa favoare de-a-l fi invitat la această petrecere sublimă, sardanapalică.* T. POPOVICI, S. 331, cf. DN [2]. *La Constantinopole vegeta un întreg „proletariat al literelor", compus din poeți care cîntau la ferestrele și mesele sardanapalice ale împăraților.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 19/2, cf. M. D. ENC.

— Pl.: *sardanapalici, -ce.*

— **Sardanapal** (n. pr.) + suf. *-ic.*

SARDANAPALÍSM s. n. (Livresc) Viață desfrînată, destrăbălată (dusă de cineva). Cf. I. GOLESCU, C., DN [2], M. D. ENC., DEX.

— **Sardanapalic** + suf. *-ism.*

SARDEÁ s. f. Numele mai multor specii de pești marini (de dimensiuni mici) din familia clupeidelor, asemănători cu scrumbia, cu carne gustoasă, care trăiesc mai ales în Oceanul Atlantic și în bazinul Mării Mediterane, dintre care cea mai cunoscută este *Sardina pilchardus;* (mai ales la pl.) conservă preparată din carnea acestor pești; (rar) sardină **(3)**. *Ostropielul de sardeale care să mănînce cu peaște fript pe grătar.* MÎNCĂRILE, 93/3. *Una mie sardele* (a. 1792). URICARIUL, IV, 132/7. *O sută de sardele* (a. 1794). IORGA, S. D. VIII, 30. *Mulțimea peștelui este nesocotită, din care: sardele, pește roșu.* GOLESCU, Î. 81, cf. LB. *Sardea... și sardelă, un pește mic și foarte sărat, dă mare.* I. GOLESCU, C., cf. VALIAN, V. *În Oceanul Ghețos să prind multe balene, în Oceanul Atlantic heringi, și în Mr. Mediterană mai cu samă sardele.* RUS, I. I, 96/28, cf. ISER, 188, POLIZU. *Sardelele se găsesc în Oceanul Atlantic.* DRĂGHICEANU, C. 117, cf. CIHAC, I, 242, DDRF, PHILIPPIDE, P. 64, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2]. *Sardelele sînt hrănitoare, plăcute și ușor de mistuit.* BIANU, D. S., cf. TDRG. *Toate cutiile de lemn sau de carton, toate cutiile de sardele... le aduna cu sfințenie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 80. *Am sardele de cutie tare bune.* HOGAȘ, DR. I, 97, cf. RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 217, CADE. *Copiii înfulicară cu lăcomie sardele, zacuscă, felii de salam.* C. PETRESCU, Î. II, 174. *Măsline, salam, sardele, scobitori.* BRĂESCU, O. A. I, 33. *Cutii de sardele și tinichele de conserve.* TEODOREANU, M. III, 173, cf. GÁLDI, M. PHAN. 247, SCRIBAN, D., LTR [2]. *Apoi mănînca în chilia lor raci scordolea, sardele de cutie și alte asemenea.* CĂLINESCU, S. C. L. 97, cf. H. LOVINESCU, T. 171. *Tonul,... răpitor prin excelență, se hrănește cu scrumbii albastre, lufari, sardele.* AP 127, cf. SFC IV, 146. *Se curăță sardelele, se taie mărunt.* S. MARIN, C. B. 38, cf. ZANNE, P. IX, 709. ✧ (Ca termen de comparație, sugerează ideea de maximă îngrămădeală) *Musafirii sînt grămădiți ca sardelele-n putină.* ALECSANDRI, T. 772. *Oameni îngrămădiți ca sardelele căscau gura la comedii.* SADOVEANU, O. III, 58. *Într-o magazie a șlepului încăpeau o sută de marinari rînduiți ca sardelele în cutie.* BART, S. M. 71. *Dintre miile de cetățeni înghesuiți ca sardelele, agățați de balcoane sau uluci..., nici doi la sută nu erau țărani.* COCEA, S. I, 263.

— Pl.: *sardele* și (învechit) *sardeale.* — Și: **sardélă** s. f.

— Din **sardele** (pl. al lui *sardelă*). — **Sardelă** < ngr. σαρδέλλα.

SARDÉLĂ s. f. v. **sardea.**

SARDELÚȚĂ s. f. (Iht.) **1.** Diminutiv al lui s a r d e a. Cf. I. GOLESCU, C., DDRF, CADE, GÁLDI, M. PHAN. 247. *Acest soi de pește trăiește în cîrduri mici, care bagă groaza în bancurile de hamsii și sardelușe.* AP 124.

2. (Rar) Gingirică *(Clupeonella cultriventris).* Cf. ANTIPA, F. I. 234. *Sardeluța sau gingirica... este un peștișor de 8—10 cm cu corpul foarte turtit lateral.* C. ANTONESCU, P. 186.

3. (Regional) Mic pește marin cu corpul foarte turtit lateral, cu operculul lipsit de striuri și cu gura mică *(Sprattus sprattus phalericus).* Cf. C. ANTONESCU, P. 186.

— Pl.: *sardelușe.*

— **Sardelă** + suf. *-uță.*

SÁRDIC, -Ă adj. (Rar) Sard **(2)**. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl: *sardici, -ce.*

— **Sard** + suf. *-ic.*

SARDÍNĂ s. f. **1.** Pește marin din familia clupeidelor, asemănător cu scrumbia, cu spatele albastruverzui și cu pintecele argintiu, cu o singură dorsală, extrem de vorace *(Sardina pilchardus).* Cf. ANTIPA, P. 275.

2. Pe ște marin rezultat din adaptarea sardinei **(1)** la condițiile de mediu din Marea Neagră *(Sardina dobrogica).* Cf. ANTIPA, P. 275.

3. (Rar) Sardea. Cf. ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D.

— Pl.: *sardine.*

— Din fr. **sardine.**

SARDINÉLĂ s. f. **1.** Pește marin din familia clupeidelor, asemănător cu sardeaua, care trăiește în Marea Egee și pătrunde în Marea Neagră prin Bosfor *(Sardinella aurita).* Cf. ANTIPA, P. 275.

2. Pește marin rezultat din adaptarea sardinelei **(1)** la condițiile de mediu din Marea Neagră *(Sardinella euxina).* Cf. ANTIPA, P. 275.

— Pl.: *sardinele.*

— Din lat. **sardinella,** fr. **sardinelle.**

SARDINÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Sard **(2)**. *O corabie sardinească a sosit aicea la 10 de la Odesa.* CR (1820), 213[2]/19.

— Pl.: *sardinești.*

— **Sardinia** (n. pr.) + suf. *-esc.*

SARDINÉZ, -Ă adj. (Învechit, rar) Sard **(2)**. *Frumoasa priveliște și neprețuioasele săltări dă bucurii... cu prileju slobozirii, la 14 ale aceștiia, în apa Dunării, a corăbiii negustorului Gîlcivici, supus sardinez* (a. 1838). DOC. EC. 706.

— Pl.: *sardinezi, -e.*

— **Sardinia** (n. pr.) + suf. *-ez.*

SARDINIÁN, -Ă s. m. și f., adj. (Rar) **1.** S. m. și f. Sard **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., SCRIBAN, D.

2. Adj. Sard (2). *S-au rădicat plata vămei pentru averea supușilor sardinieni (ai craiului de Sardinia) la ieșirea lor din Rossia.* AR (1829), 30[1]/3, cf. RESMERIȚĂ, D.

— Pronunțat: *-ni-an.* — Pl.: *sardinieni, -e.*
— **Sardinia** (n. pr.) + suf. *-ian.*

SARDINÓV subst. v. **sardiu.**

SÁRDION subst. v. **sardiu.**

SÁRDIU subst. Piatră semiprețioasă transparentă, de culoare roșie sau brună. *Asămăna să vedea lui pietriei i iaspisului și sardinovului, și împrejurul scaunului era curcubeu.* N. TEST. (1648), 306[v]/13. *On rînd de pietr va fi sardion, topazion și zmaragd.* BIBLIA (1688), 59[1]/56, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D. *Sardonix și sardiu, iacinte și ametiste.* C. PETRESCU, R. DR. 380, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Și: (învechit) **sárdion,** (învechit, rar) **sardinóv** subst.

— Din lat. **sardius** [lapis]. — **Sardion** <ngr. σάρδιον.

SARDOA s. f. (Învechit, rar) Numele unei plante care provoca un rîs spasmodic. *Bătrînii au cunoscut o plantă pre carea au numit-o sardoa,... carea deacă o mînca cineva îl trăgea spre rîs, și de aicea este numele rîsului primejdios, ce-i zicem rîsul sardonicu.* ANTROP. 115/12.

— Accentul necunoscut.
— Cf. gr. Σαρδώ „Sardinia".

SARDÓN subst. v. **sardonix.**

SARDÓNIC, -Ă adj. (Despre rîs, zîmbet, voce etc.) Care exprimă ironie ori satisfacție răutăcioasă, sarcasm (1), batjocură. *Poeții, oratorii publici n-au decît sau lacrămele elegiei sau rîsul sardonic al satirei.* HELIADE, O. II, 83, cf. I. GOLESCU, C. *Bătrînii au cunoscut o plantă pre carea au numit-o sardoa,... carea deacă o mînca cineva îl trăgea spre rîs, și de aicea este numele rîsului primejdios, ce-i zicem rîsul sardonicu.* ANTROP. 115/15. *Un fel de rîs sardonic (viclean), desprețuitor și crunt.* FIS. 47/21. *Este geniul meu protector, zise juna fémeie cu-n viers triumfător și sardonic.* ROMÂNUL (1858), 303/71. *Dînd într-un rîs sardonic, curmă tăcerea.* FILIMON, O. I, 188, cf. PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D., LM, BARCIANU. *Cunoști tu pe acei indivizi care cu rîsul lor sardonic pozau în bunii mei prieteni ?* SĂM. I, 267, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Își dezveli într-un rînjet sardonic dinții galbeni.* VOICULESCU, P. II, 108, cf. SCRIBAN, D. *Ce a înțeles prietenul Gănescu prin sardonica-i hohotire ?* PAS, L. II, 183, cf. DN[2]. *Cît de chinuitoare îi poate fi singurătatea o dovedește fervoarea sardonică cu care erupe ori de cîte ori este printre semeni.* CONTEMP. 1969, nr. 1 166, 1/5, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial) *Rîde sardonic, și-aruncă mantaua peste umăr și pleacă cu pași largi și apăsați.* CARAGIALE, O. I, 11. *Boierul rîdea sardonic.* COCEA, S. I, 201. *Suceveanul mă privi sardonic.* SADOVEANU, O. XVIII, 480. *A rîs, s-a veselit sardonic.* C. PETRESCU, A. R. 32. (Fig.) *Trenul împrăștia în răstimpuri caravane de cămile scheletice... rîzînd parcă sardonic.* BRĂESCU, A. 214. ✦ (Despre oameni) Care se manifestă printr-o ironie ori satisfacție răutăcioasă, prin sarcasm (1), cinism, dispreț. *Și rîde cum ar rîde-n hohot sardonicul Mefistofel.* V. ROM. decembrie 1954, 153.

— Pl.: *sardonici, -ce.*
— Din lat. **sardonicus,** fr. **sardonique.**

SARDÓNICE subst. pl. v. **sardonix.**

SARDÓNIE s. f. v. **sardonix.**

SARDÓNIU subst. v. **sardonix.**

SARDÓNIX subst. Varietate de calcedonie cu dungi roșii sau brune, dispuse regulat, folosită ca piatră semiprețioasă de podoabă și ornament. *Den rîndul den primă era: sardonie, pazia și smaracdia.* PO 311/20. *Sardoniz... o piatră ca marmura cu fețe multe.* I. GOLESCU, C. *Între agatele fine... unele sînt roșii, precum cornalinul, altele sînt galbene, precum sardonul.* BARASCH, I. N. 44/10. *Sardonix și sardiu, iacinte și ametiste.* C. PETRESCU, R. DR. 380. *Lăsă o mînă să-i alunece pe genunchii puși unul peste altul, expunînd vederii un inel cu o enormă piatră portocalie în formă de migdală, probabil sardoniu.* CĂLINESCU, S. 164, cf. LTR[2], DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Accentuat și: *sardónix.* M. D. ENC. — Și: **sardóniu** subst., (rar) **sardónice** (SCRIBAN, D.) subst. pl., (învechit) **sardónie** s. f., **sardóniz, sardón** subst.

— Din ngr. σαρδώνυξ, germ. **Sardonix.**

SARDÓNIZ subst. v. **sardonix.**

SÁRE s. f. 1. (Adesea urmat de determinările „de bucătărie" sau, popular, „de bucate") Substanță chimică naturală alcătuită din clor și sodiu, care se prezintă sub formă de cristale cubice incolore, solubile în apă, cu gust specific, extrasă din saline sau din apele marine ori lacustre și folosită la condimentarea și la conservarea alimentelor, ca materie primă pentru fabricarea produselor clorosodice (soda caustică, acidul clorhidric, clorul) etc., clorură de sodiu; spec. sare (1) gemă, v. gemă; drob de sare (1) gemă. *Că de se va împuți sarea, cu ce o veți săra?* CORESI, EV. 411. *Muiarea lui Lot înapoi căută și se făcu un stîlp de sare.* PO 63/3. *Aceasta este cetatea Dejului. Și este și acolo o ocnă de sare foarte vestită* (a. 1660—1680). GCR I, 177/7. *Și Amasis să întări și luă pre norodul lui și mearse la valea sărilor.* BIBLIA (1688), 324[1]/55, cf. 109[2]/42. *Să fie sfîntului schit milă de la domnia mea 50 de bolovani de sare de la Ocna cea mare* (a. 1689). IORGA, S. D. XIV, 3, cf. ANON. CAR. *Lua sfînta mănăstire mai mult decît 600, 700 bolovani de sare* (a. 1705). IORGA, S. D. XIV, 10. *Dupre ce vei griji peaștile, să-l faci în patru părți... puindu-i untu de lemnu, sare, piper* (a. 1749). GCR II, 42/18. *Să-l pui într-o tipsie au într-altu vas presărîndu bucățile pe deasupra cu sare.* MÎNCĂRILE, 3/2. *3 bani de drobul de sare* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 378. *Pămîntul acestiii țări are miniere de argint, plumb, fier și de sare.* AMFILOHIE, G. 80/20. *Sările care se vor putea duce din măcar care ocnă din Ardeal, cu cheltuielele de comun.* ȘINCAI, HR. I, 271/9. *1,35 pe sari la oi* (a. 1801). BUL. COM. IST. IV, 133, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Amestecîndu-se în douăzeci de dramuri de untdelemn o lingură de sare de bucate prăfuită subțire, să se ungă pruncul peste tot trupul.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 67/18. *Încă și vinul, pînea, sarea, untul, laptele... nu putea să-i fie de vrun folos mesii lui.* PLEȘOIANU, T. II, 47/2. *Sarea urmînd de la 28 ale următoarei să se vînză cîte 7 parale oca.* AR (1829), 225[1]/40, cf. I. GOLESCU, C. *Fără a se zăticni cîtuși de puțin sloboda vînzare a sării înlăuntru în țară..., se îndatorează osebit și contraccii ca să facă vînzare de sare în toate orașele.* CR (1830), 356/2. *Are... multe lacuri sărate din care prin distilație se scoate sare.* ASACHI, L. 72[1]/41. *În pămînt, în lemne, sare, bălți și altele se coprinde o mare parte din prețul lor.* FM (1841), 137[2]/21. *Plutirea sării este slobodă de orice plată.* REGUL. ORG. 551/5. *Și-l spăla cu apă de mare, unde se punea sare, laură și orz.* ARISTIA, PLUT. XVIII/33. *Cel mai departe drum Făceam la iarmaroace, cînd sare-mi cumpăram.* NEGRUZZI, S. II, 249. *Acei oameni care taie sarea... sînt espuși a resufla recea și năbușitoarea atmosferă care este acolo.* PELIMON, I. 132/30. *Noi lăsăm mormanele de praf de sare să umple curțile ocnelor noastre fără folos nici pentru stat nici pentru particulari.* GHICA, C. E. III, 73, cf. CIHAC, I, 242. *Mai înainte, aceste mine de sare prezentau un aspect înspăimîntător.* BOLINTINEANU, O.

432. *Uşa mamei descuieţi, Că mama v-aduce vouă Frunze-n buze, Lapte-n ţîţe, Drob de sare în spinare.* CREANGĂ, P. 20. *A fost odată un moş şi o babă. Ei erau săraci... Cînd mălai aveau, n-aveau sare.* ISPIRESCU, L. 313, cf. MARIAN, CH. 10, PHILIPPIDE, P. 67. *Atît geţii cît şi dacii se foloseau de bogatele ocne de sare ale Munteniei şi Transilvaniei.* XENOPOL, I. R. I, 60, cf. MURGOCI—LUDWIG, M. 64. *Pe pămînt stăteau bolovani mari de sare.* IORGA, C. I. III, 125, cf. BIANU, D. S. *Mănuşa de piele... se strînge... înfăşurînd tot mai strîns degetele închise în tăieturile făcute şi umplute cu sare din podul palmei.* ANGHEL, PR. 100. *De altfel, în loc de sare solidă, gospodarii întrebuinţează de-a dreptul slatina adusă de la izvor.* PAMFILE, I. C. 397. *După aceasta se scurge sacul într-o putină şi se lasă să se răcorească, punînd înlăuntrul putinei sare mare sau piatră-acră.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 161. *Puse acum pe masă blide cu fasole frecată, varză acră, ceapă, sare şi pîine.* AGÎRBICEANU, S. 110. *Aş fi pus pe Axinia să te frece cu rachiu şi cu sare.* HOGAŞ, DR. I, 136. *Părerea e destul de verosimilă dată fiind bogăţia în sare a Ardealului.* PÂRVAN, G. 410. *Murat în argint-viu şi în spirt ca un gogoşar în sare şi în oţet.* M. I. CARAGIALE, C. 10. *Şi le-arătaşi albastrul însingerat de soare..., Cîmpiile cu grîne şi mările cu sare.* MINULESCU, VERS. 159. *Mai mult se uita la noi, căci nu mînca decît cartofi fără sare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 25. *Îl scosese dintr-o dugheană strîmbă, cu fitiluri de lampă şi bulgări vineţi de sare.* C. PETRESCU, C. V. 27. *Ne puneam pe furiş piper în vin, sare în bere.* I. BOTEZ, B. I, 66. *Setea era mare, vinul bun iar sufletele: ca nişte ocnaşi scăpaţi în lumină şi aer, după ani mulţi de robie în văgăuni de sare şi întuneric.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 124. *O bucată de pîine cu puţină sare... îmi erau de ajuns.* VLASIU, D. 41. *Dacă nu se vor linişti, vor fi trimişi să taie sare la Ocnele Vilcii.* C. GANE, TR. V. 121. *Neam de neamul meu n-a stat la gros, şi nici n-a tăiat sare la ocnă.* SADOVEANU, O. XII, 475. *Ar trebui un cîntec încăpător, precum Foşnirea mătăsoasă a mărilor cu sare.* I. BARBU, J. S. 64, cf. BL XIV, 10. *Ciure şi ceaune pentru păstrat sarea măruntă.* ARGHEZI, Ţ. 42. *O şedere de 12 ani în „metaloasă ocnă" cu „droburi de metale", de fapt o ocnă de sare.* CĂLINESCU, S. C. L. 43. *Să ne umplem căruţele cu făină, cu mălai, cu sare.* STANCU, Ş. 155. [Norii] *o prefac în stană de sare pe curioasa femeie a lui Lot.* BOGZA, C. O. 50. *Sarea de bucătărie se va da în cantitate moderată.* BELEA, P. A. 240. *Căprioarele vinete vin la izvoare de sare.* LABIŞ, P. 354. *Le-am golit minele de sare.* BARBU, PRINC. 52. *Singur, Aş fi fost stropul de apă din mare Zvîrlit pe uscat, Din care Ar fi rămas doar o pată de sare.* BRAD, O. 9. *Numai marea-n nepăsare Nu ştia că-i eşti aproape Şi-şi rostogolea pe ţărmuri Spuma apelor cu sare.* HOREA, P. 71. *Sarea de bucătărie... cristalizează în sistemul cubic şi este transparentă cînd e curată.* GEOLOGIA, 16, cf. SCL 1962, 516. *Sarea are o mare putere de a reţine cervidele pe teren.* VÎN. PESC. octombrie 1962, 14. *Se adaugă măsline şi puţin ulei, oţet, sare, zahăr.* ABC SĂN. 107. *Sfarmă-nţeleaptă drobul de sare.* VULPESCU, P. 132. *I-am pus sare în şampanie.* T iulie 1968, 47. *Se pune sare şi piper după gust.* S. MARIN, C. B. 17. *Îi dă în dar un grunj de sare.* CINEMA, 1969, nr. 7, 9. *În zona subcarpatică au fost descoperite importante zăcăminte de lignit, de sare şi mai ales de petrol.* JUD. ROM. SOC. 73. *'N schela mării, 'N vadul sării Născut-a, Crescut-a.* TEODORESCU, P. P. 84. *Haide, mîndră, pîn' la cruce De vezi neamţul cum mă duce... Fără pită, fără sare, Numai cu puşca-n spinare.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 317. *În pămîntul nearat Flori frumoase-am sămînat... Pare c-am sămînat sare, Că nimic nu mai răsare.* RETEGANUL, TR. 129. *Şi-a plecat la vînat, Să vîneze cîmpii cu lupii, Munţii cu urşii, Văile cu sărurile Şi cu grînele.* SEVASTOS, N. 107. *Bine v-ar şedea la fiare, Să vă trimet la Ocna-Mare, Să-mi tăiaţi ceva la sare.* BALADE, III, 122. *Ş-o găsît on hrib. Şi l-o luat şi l-o fript pi foc, fără sare.* O. BÎRLEA, A. P. I, 198, cf. FOLC. MOLD. I, 141. *Vorba fără glume pare ca bucate fără sare.* ZANNE, P. II, 825. *Nimene nu-ţi pune sare în mămăligă.* id. ib. III, 606. *Trebuie să mănînci un car de sare cu cineva, ca să-l poţi cunoaşte.* id. ib. IV, 105. ◇ (Prin analogie) *Apele ciucurilor de cristal, trecînd prin sarea de gheaţă a geamurilor, se prefăceau într-o ploaie fină de scîntei albe.* CĂLINESCU, C. N. 271. ◇ Fig. *Iară voi fiind sare, de vă veţi împuţi... întuneca-vă-veţi.* CORESI, EV. 218. *Şi ceialalţi apostoli sînt vîrfuri şi stîlpi, şi sare şi lumină* (a. 1699). GCR I, 320/35. *Cuvîntul tău iaste cu sare îndulcit.* MINEIUL (1776), 175[r1]/27. *Eterna uniformitate dezgustă, numai varietatea e sarea plăcerii.* I. NEGRUZZI, S. VI, 151. *Risul şi veselia sînt piperul şi sarea vieţii.* HOGAŞ, DR. II, 59. *Priviri şi-abecedare catalizezi sever Ca să se nască sarea învăţăturii, nouă.* LABIŞ, P. 408. ◇ *Sare şi piper* = numele unor stofe a căror ţesătură, în două culori, dă impresia unui amestec de cristale de sare **(1)** cu boabe de piper **(1 1)** pisat. Cf. SFC IV, 246. ◇ Loc. adv. **La sare** = **a)** (construit cu verbe ca „a pune", „a fi" etc.) în saramură **(1)**. *Spinările erau încă la sare, într-un ciubăr curat.* AGÎRBICEANU, S. 177. *Maldăre enorme de piei puse la sare.* BOGZA, A. 1. 99; **b)** (construit cu verbe ca „a trimite", „a duce" etc.) la muncă silnică în saline. Cf. ZANNE, P. IV, 107. *Toate faptele astea încîlcite au fost descurcate de judecători, şi tîlharii au fost trimişi la sare.* PAS, Z. I, 162. *Dincolo... de mormîntul alb al viilor trimişi la sare va mai rămîne ceva.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 80. *La sare-i duce şi ocna-i mănîncă!* id. ib. 146. ◇ Loc. vb. **A da (sau a pune) sare** = a săra **(1)**. Cf. DDRF. *Pun sare. Gust în vîrful lingurii.* SADOVEANU, O. XII, 630. **A pune** (ceva) **la sare** = a saramura **(1, 2)**. ◇ Expr. **Marea cu sarea** sau **marea şi sarea, sarea cu marea** v. mare[2] **(1)**. (Rar) **Sarea şi marea** = lume foarte multă. *Însoţisem pe tată-meu la băile de la Balta-Albă, unde se adunase în acel an sarea şi marea.* ODOBESCU, S. III, 21. **A mînca pîine** (sau, regional, **pită, mămăligă**) **şi sare cu cineva** (sau **împreună**) ori **a mînca toţi o pîine şi o sare** v. mînca **(1)**. **A mînca pîinea şi sarea cuiva sau a mînca pîine şi sare de la cineva** v. mînca **(1)**. (Regional) **A (nu)-i fi cuiva de ceva sau a (nu)-i veni cuiva să facă ceva cum (nu) îi este cinelui a linge sare** = a nu dori, a nu avea chef de (a face) un lucru (necesar). *Nu ne era a învăţa, cum nu i-i cinelui a linge sare.* CREANGĂ, O. 230. *Că nu i-a fost voinţa de a face ceva: îmi era şi mie ca şi cinelui a linge sare.* ŞEZ. II, 75. **A fi ca sarea-n bucate** = a fi potrivit, adecvat. Cf. ZANNE, P. IV, 110. **A-i fi** (sau, regional, **a-i avea, a-i sta** etc.) **cuiva (drag) ca sarea-n ochi** = a-i fi cuiva antipatic, nesuferit, a nu putea suferi (pe cineva). *Fetele împăratului... priveau la verişor... cum priveşte cinele pe mîţă şi li era drag ca sarea-n ochi.* CREANGĂ, O. 102. *Neveste-sei îi sta aceşti copilaşi ca sarea în ochi.* ISPIRESCU, L. 333, cf. ZANNE, P. II, 354. *Se mutase înapoi la Trifon Tătaru... deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi.* REBREANU, I. 484. *Numai pe bogaţii cari nu dădeau popii zeciuiala... îi avea dragi ca sarea în ochi.* DAN, U. 88. *Cînd zice că nu i-i drag cineva: mi-i drag ca sarea-n ochi.* ŞEZ, II, 75. **A primi pe cineva (sau a ieşi înaintea cuiva) cu pîine şi (cu) sare** = a primi pe cineva cu mare cinste. *Multe sate de munteni... ieşiră întru întîmpinerea domnului cu pîne şi sare.* SION, P. 160, cf. ZANNE, P. IV, 58. **A pune (sau a turna) sare pe rană** = a provoca (cuiva) o durere sufletească sau iritare, reactualizînd o problemă delicată, insistînd asupra ei etc. *Ferindu-se să toarne sare pe rană în asemenea situaţie, el vorbi înadins cu oarecare ironie.* V. ROM. martie 1954, 163. **A-i pune (sau parcă i-a pus) sare pe coadă**, se spune despre cineva care s-a (ori a fost) enervat. Cf. M. D. ENC. **A se amesteca în toate ca sarea-n bucate** = a se amesteca în numeroase probleme, treburi etc. care nu îl privesc. Cf. ZANNE, P. IV, 110. **Sarea pămîntului** (sau, rar, **a lumii, a poporului** etc.) = element esenţial (al

unei comunități sociale); ceea ce este mai prețios. *Voi sefi sarea pămîntului.* COBESI, TETR. 7. *Voi sînteți sarea pămîntului.* ANTIM, O. 125. *Clerul era sarea poporului.* GHICA, C. E. II, 407, cf. ZANNE, P. IV, 110. *Voi popii sînteți sarea lumii de oameni. Voi cînd vă stricați, stricat ajunge și poporul, pentru că voi le slujiți de modele.* VISSARION, B. 361. *Cei mulți, săraci și proști, Teosva, sînt sarea pămîntului; pe aceștia îi asupresc puterile lumii.* SADOVEANU, O. XII, 85. *Ar putea fi sarea pămîntului și grădina lui Dumnezeu — acești oameni amuzanți cu bancurile lor spirituale* CINEMA, 1968, nr. 6, 9. *Opera de artă... să fie sarea pămîntului, lumina care alungă bezna.* M 1968, nr. 12, 3. (Regional) **A(-i) fi (cu) mîna (sau mîinile) de sare** = a avea ghinion. Cf. ZANNE, P. II, 258. (Cu schimbarea verbului) *Cîte flori pe iaz în sus Toate cu mîndra le-am pus... Le-am pus cu mîna de sare Și nici una nu răsare.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 154. ◇ Compus: (regional) **sarea-caprei** = specie de lichen *(Cladonia rangiferina)*. Cf. BORZA, D. 197. ✦ Fig. Finețe spirituală, spirit; farmec; haz. *Gluma-și pierde sarea cînd cel care glumește rîde însuși.* I. NEGRUZZI, S. V, 362. *N-are nici o sare În critica ce-o face.* ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 26. *Oamenii de soiul ăsta dau sare vieții.* H. LOVINESCU, T. 344, cf. ZANNE, P. IV, 110.

2. (Adesea urmat de determinări care indică felul, natura) Compus chimic rezultat din reacția dintre un acid și o bază, dintre un acid și o altă sare **(2)**, dintre o bază și o altă sare **(2)**, dintre două săruri **(2)**, dintre metale, oxizii lor și acizi sau prin combinarea unui metal cu un metaloid. Cf. I. NAT. 35, IST. NAT. 12. *Ia piatră-vînătă, adică sare de aramă de la spițărie, cinci dramuri.* PISCUPESCU, O. 318/7. *Apa cea dulce curgătoare de izvoare..., limpede și ușoară, proaspătă și curată, de sări și de metal.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 29/31. *Fîntîni cu apă minerală feruginoasă (cu fier) și cu pucioasă, avînd pe fund și alte săruri.* AR (1829), 68²/20. *Sările minerale... să deosebesc de alte minerale mai ales prin lesnicioasa lor topire și desfacerea în apă.* J. CIHAC, I. N. 386/23. *Borax (sare minerală).* IC. LUM. (1840), 72²/12. *Materia organică și toate sărurile aflătoare pe surfața terenului.* CAIET, 100ᵛ/2. *Adesea încă... se mai arată prin numele sărei raporturile după care acidul și basa se află combinați.* MARIN, PR. I, XVIII/1, cf. STAMATI, D. *O mulțime de săruri minerale care se află în stare solidă în pămînt (sare, calcar, gips etc.) se desolve în corpul plantei și contribuiesc asemenea la clădirea ei.* BARASCH, B. 4. *Fluviile au totdeauna o mică cantitate de săruri în disoluțiune.* CONTA, O. F. 224, cf. DDRF. *Sările care cuprind în ele apă de cristalizațiune se numesc sări hidratate.* PONI, CH. 165. *Az*[otul] *rămîne în sol sub formă de săruri amoniacale.* MARINESCU, P. A. 40, cf. NICA, L. VAM. 218. *Metalele... cu acizii dau compuși chimici numiți săruri.* ORBONAȘ, MEC. 37. *Preparator de săruri galvanice și tratare termică.* LEG. EC. PL. 292. *Inervațiunea are loc numai asupra protoplasmei, nu și asupra rezervelor de grăsime, glicogen sau asupra sărurilor din schelet.* PARHON, B. 139. *Lucrările lui... făcuseră cunoscut, în primul deceniu al secolului, efectul de descompunere chimică legat de trecerea curentului continuu în soluții apoase de acizi, baze și săruri.* SANIELEVICI, R. 11. *Din săruri și scoici, în chimii de-nceput, Migala-i meschină în rocă rezistă: Milenii de mîluri pe-aici au trecut... Și crește, bătută, cetatea lui tristă.* V. ROM. ianuarie 1954, 165. *Fierul e și mai tare și mai ieftin decît bronzul, dar are neajunsul că în atingere cu lemnul de stejar și cu apa mării, care cuprinde fel de fel de săruri, rugînește.* TUDORAN, P. 106. *Hrana mai trebuie să conțină elemente absolut necesare vieții, și anume: apă, săruri minerale și vitamine.* BELEA, P. A. 235. *Ascultă în retorte cum lucrează Acizi și săruri tonic murmurînd.* LABIȘ, P. 309. *Cum aurul este unul dintre cele mai nobile metale, forma stabilă a sărurilor este, mai ales, forma complexă.* CHIM. AN. CALIT. 174. *Apa mării conține totdeauna o cantitate de săruri.* GEOLOGIA, 30. *Săruri biliare, componente importante ale bilei, luînd naștere la nivelul ficatului prin combinarea acizilor biliari cu doi aminoacizi... și cu sodiul.* ABC SĂN. 320. *Dintre sărurile metalice, cea mai întrebuințată este piatra-vînătă.* VÎN. PESC. februarie 1964, 17. *Hidrologii și ihtiologii... se referă mai ales la sărurile pe care le conține apa.* AP 11, cf. D. MED. ◇ *Sare amară* (sau *de Seidlitz*) = sare **(2)** de magneziu a acidului sulfuric, sub formă de praf alb, cristalizat, solubil în apă, care se întrebuințează în industrie și în medicină (ca purgativ); sulfat de magneziu. *Această boală se întîmpină... cu luarea de cinci dramuri a sării amare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 417/10. *Avem pilde unde 2 sau 3 loți de salitru sau piatră-acră... au fost luate în loc de sare amară.* VASICI, M. II, 61/16. *Mi-am împărțit deci sarea amară cu simpaticul meu vecin.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 201. *Era posomorît parcă i-ar fi dat să bea ceai de siminichie cu sare amară.* REBREANU, NUV. 243. *Eunica a găsit pachețelul cu sare amară.* TEODOREANU, C. B. 63. *Sarea amară nu trebuie să lipsească din nici o casă.* VOICULESCU, L. 248, cf. MACAROVICI, CH. 357. *O vindec cu o sare amară.* ARGHEZI, L. 109. *Același remediu unic și sinistru: doza de chinină, doza de sare amară.* BOGZA, A. Î. 88. *Sare amară! ghiți el. Multă!* VINEA, L. I, 399. *Sare de lămîie* = acid tartric (sau citric) folosit drept condiment. Cf. POLIZU, ALEXI, W. *Cositor și sare de lămîie.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 112. *Pojghiță sticloasă și acră ca sarea de lămîie.* I. BOTEZ, B. I, 65. *Sarea de lămîie (acid citric) cu care se acresc ciorbele. E folosită la facerea limonadei pentru bolnavi cu fierbințeli.* VOICULESCU, L. 248. *Sorbiră apoi prin pai limonadă... care nu era decît apă zaharată, acidulată excesiv cu sare de lămîie.* CĂLINESCU, O. I, 114. *Se adaugă smîntîna, mărarul tocat fin... și sare de lămîie.* S. MARIN, C. B. 35. *Sare de măcriș* = substanță chimică rezultată prin combinarea moleculară a acidului oxalic cu oxalatul acid de potasiu, sub formă de cristale mărunte, folosită ca decolorant în industria textilă. Cf. DM 484, LTR², M. D. ENC. (Regional) *Sare acră* (sau *amară*) = alaun (de aluminiu și de potasiu). Cf. BARCIANU, ALR SN II h 580. (Popular) *Sarea pisicii* (sau *mîței*) = (sulfură de) antimoniu. Cf. LB, I. GOLESCU, C. *Atcea se fin încă preparatele de argint-viu, (sărăcica) a antimoniului (sarea pisicei).* VASICI, M. II, 61/6, cf. LM, DDRF, CONV. LIT. XXIII, 1 068, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., H XI 324. *Ia o ulcică nouă, toarnă într-însa apă neîncepută, apoi nouă petricele albe, crude, cu deosebire sarea mîței.* ȘEZ. XIX, 160, cf. II, 23. (Învechit) *Sare de cenușă* (sau *de leșie*) = carbonat de potasiu. *Pucioasa topită cu sare de cenușă seau potașă.* AR (1829), 44¹/10. *Să se ia unt de sare de cenușă, cîte 60 de picături într-o ceașcă de lapte dulce.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 368/13, cf. I. GOLESCU, C. (Învechit) *Sare de prunel(ă)* = azotat de potasiu lichid. *Ia sare de prunel, un dram.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 274/20. *Ia sare de prunelă.* id. ib. 394/30. ✦ Spec. (Mai ales la pl.; de obicei urmat de determinări care arată felul) Nume dat unor substanțe folosite pentru a parfuma apa de baie și în scopuri curative. *Mîini nevăzute dăduseră iama în sărurile Yardley.* VINEA, L. I, 75.

3. (La pl.) Nume dat unor substanțe (volatile) cu miros puternic (pe bază de fenol, camfor etc.), întrebuințate (în trecut) pentru trezirea din leșin ori pentru prevenirea acestuia. *Deșeptări palide pe sofale, cu săruri la nas și apă de flori la tîmple.* TEODOREANU, M. II, 405. *Atunci răsună un tunet vocal, din senin, răstit, crîncen, hain care are efectul sărurilor englezești — săruri de lavandă în amoniac — destupate sub nas.* id. ib. III, 143, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: **(2, 3,** regional, **1)** *săruri* și (învechit, **1, 2)** *sări, sărure, sari.*

— Lat. **sal, salis.**

SÁRECĂ s. f. v. **sarică.**

SAREMÚRĂ s. f. v. **saramură.**

SARÉTR subst. v. **silitră.**

SARF subst. (Turcism învechit, rar) Gramatică. *Am învățat și eu sarf, la veleat 64, în Țarigrad.* VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO II_2, 159.

— Din tc. **sarf.**

SARGÁS s. n. v. **sargasă.**

SARGÁSĂ s. f. Algă de culoare brună care crește îndeosebi pe coastele Americii, de unde este smulsă de curenți și dusă în jumătatea nordică a Oceanului Atlantic, între insulele Bermude, Canare și Azore. Cf. ALEXI, W. *Și prin valuri translucide cu vibrații de fosfor, Unde tremură sargasul.* PILLAT, P. 47. *Alge verzi și anemone palide și lungi sargase, Înșirate pe nisipuri de-al refluxului șivoi.* id. ib. 60, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2], DEX.

— Pl.: *sargase.* — Și: (rar) **sargás** s. n.

— Din fr. **sargasse.**

SARGHÍE[1] s. f. (Regional) Pînză (rară) de sac folosită la împachetat, la făcutul saltelelor, ca ștergător pentru talpa încălțămintei etc. Cf. SCRIBAN, D., CV 1951, nr. 1, 36, 37.

— Pl.: *sarghii.* — Și: **sarghíu** s. n. SCRIBAN, D.

— Din tc. **sargı** „bandaj, bandă".

SARGHÍE[2] s. f. v. **sîrghie.**

SARGHÍU s. n. v. **sarghie**[1].

SARGII subst. pl. (Prin vestul Olt.) Obiect pe care tăbăcarii întind pieile la uscat. *Se întinde pielea pre masă și, ungîndu-se cu untdelemn sau cu untură de pește, se întinde afară la sargii ca să se usuce.* I. IONESCU, M. 703.

— Accentul necunoscut.

— Din tc. **sergi.**

SARHÁT s. n. v. **serhat.**

SARÍ s. n. Obiect de îmbrăcăminte femeiască, purtat mai ales în India, constînd dintr-o fîșie lungă de țesătură, drapată în jurul corpului, pînă la glezne, și avînd un capăt aruncat peste umăr. Cf. DER. *Femeile poartă frumosul „sari" viu colorat.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 211. *Femeile poartă în genere sariul, care le dă o înfățișare sărbătorească.* CONTEMP. 1969, nr. 1 168, 10/1, cf. M. D. ENC., DEX.

— Accentuat și: *sári.* DEX. — Pl.: *sariuri.*

— Din fr. **sari.**

SARÍC s. n. Văl făcut dintr-o țesătură fină (adesea împodobit cu pietre prețioase) care se înfășura în jurul fesului, alcătuind împreună turbanul turcesc.; p. gener. (învechit) turban; (învechit, rar) sariclic. *Sărechi... mic urșinic* (a. 1736). IORGA, S. D. VII, 196. *Oameni, alții cu ișlice, alții cu sărîcuri, alții cu capul gol* (a. 1805). GRECU, P. 156. *Și aproape lîngă dînsul patru oameni cu sarăcuri, stînd înspăimîntați.* id. ib. 251, cf. I. GOLESCU, C. *Văzui în văzduh un altfel de zmei îmbrăcați în albe, și cu sarice în cap ca hogi*[i]. GORJAN, H. IV, 141/31. *În capul său era un fachiul (saric) plin de rubinuri.* id. ib. 155/28. *Pe capu-i, de o parte, saricu-i de velură Rouat de pietre scumpe.* BOLINTINEANU, O. 217, cf. CIHAC, II, 610. *El își scoase haina largă și fesul, înconjurat de saricul cel pestrițde borangic.* TAFRALI, S. 71, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Saricul era un fel de turban.* C. GANE, TR. V. 434. *Nu te uita la albeața saricului, cînd săpunul cu care l-a spălat pe răboj l-a luat.* ZANNE, P. III, 359. ✦ (Învechit) „Turban de cocoană". SCRIBAN, D.

— Pl.: *sarice* și *sarîcuri.* — Și: (învechit) **sarăc, sarîc** (GRECU, P. 114), **sărechi, sărîc** s. n.

— Din tc. **sarık.**

SÁRICĂ s. f. Manta țărănească lungă și mițoasă pe dinafară, țesută din fire groase (de lînă), pe care o poartă oamenii de la munte, mai ales ciobanii; p. ext. material din care se confecționează această manta. V. suman. *Cu sarecă de păr de cămilă îmbrăcat.* VARLAAM, C. 492. *Elisei oarecînd prorocul cu sareca lui Ilie apa Iordanului trecu neudat.* DOSOFTEI, V. S. februarie 77[r]/2, cf. ANON. CAR. *1 păr*[eche] *mănuș de lănă..., o sarica* (a. 1754). IORGA, S. D. XII, 68, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Romanii în Dacia fiind nevoiți de frig a lepăda toga și a se revesti cu sarica dacă.* HELIADE, O. II, 383, cf. I. GOLESCU, C. *Sarica lui strălucea.* I. VĂCĂRESCUI, P. 455/6. *6 dîrste în satele Lopătari și Mănești, care scoate una dîrstă 30 și 40 pături pă an, avînd una sarică de făcut lei 1, par*[ale] *30* (a. 1850). DOC. EC. 979, cf. POLIZU, BARONZI, L. 95. *Neam de neam n-a cumpărat lucru de tîrg, nici glugă, nici cămași,... nici sarică.* JIPESCU, O. 144. *Români..., cu sarica lor neagră, la spate cu glugă.* ODOBESCU, S. I, 228. *Pînă a vorbit acestea eram și învălit într-o sarică ghițoasă de Cașina.* CREANGĂ, O. 191. *Sărici blănoase..., căciuli cu fundul mai larg.* DELAVRANCEA, S. 171. *Ciobanul cu sarica dăcică pînă în pămînt.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 360. *În cap poartă o glugă, lucrată..., și făcută dintr-o bucată de sarică.* ȘEZ. I, 41, cf. DDRF. *Vara se poartă pentru ploaie „zeiche" făcută din pănură neagră de casă, iarna se poartă „sarică".* MOLDOVAN, Ț. N. 174. *Sarica este o haină care servește în contra gerului mare, ea este făcută din lînă lungă, dar netoarsă.* MANOLESCU, I. 183, cf. BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 121. *În fața lui sta Iancu Temelie, cu o sarică lățoasă pe umeri.* SANDU-ALDEA, A. M. 152, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Pe spate mai poartă ciobanii sarica și o bucată de postav alb.* PĂCALĂ, M. R. 120. *A început să-i îngrămădească pe spate o sarică,... două lăvicere.* GÎRLEANU, L. 99. *De jur împrejur așternuse piei de oaie, cojoace și sarici.* HOGAȘ, DR. I, 58. *Șube... cam în felul sumanelor, iar nu a saricelor... lungi și largi mocănești.* PÂRVAN, G. 169, cf. RESMERIȚĂ, D. *Parte din lînă o lucrează în casă, făcînd: dimii, zeghi, chilimuri, plocate, sarici pentru purtat ori pentru desfacere la tîrguri.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 59. *Țăranii mai preparau și alte articole, ca pînzeturi, straie, foale, sarici, stofe de lînă cari se vindeau în zilele de tîrguri.* GOLOGAN, C. R. 27, cf. DR. V, 85. *Mai erau „sarișî" îmbrăcate nu numai de ciobani la munte, dar și de „fruntași", la sărbătorile de iarnă și nunți.* DIACONU, VR. LIX, cf. CADE. *Cartea mea-i... hrisovul vostru cel dintîi, Al robilor cu saricile pline De osemintele vărsate-n mine.* ARGHEZI, V. 9. *Jder văzu un singur păstor într-un corn de rîpă, stînd neclintit cu sarica în spate și privind în depărtare.* SADOVEANU, F. J. 325. *Văzui apoi o namilă urîtă, Un fel de baci cu sarica subt glugă.* TOPÎRCEANU, B. 99. *Încăperea păstrează din caracterul ei țărănesc de munte: vreo două sarici pe podea.* CAMIL PETRESCU, T. II, 63. *Aș fi ieșit acuma Primăvara, Să samăn cîmp, grăunte, Și ca o aspră sarică de munte S-ar fi lăsat și peste mine sara.* D. BOTEZ, P. O. 16. *Sarica lungă și largă făcută din lînă de oi țurcane.* STOIAN, PĂST. 68. *Dar nu mai dorm pe sarici, ca-n alte dăți, cu frică.* LESNEA, I. 34. *A plecat chiuind de bucurie, cu... sarica în spinare.* VOICULESCU, P. I, 90. *Lepădase de pe el toate pe cărare, și glugă și sarică și căciulă.* SADOVEANU, O. IX, 177. *Proptit în bîtă stă cu trei picioare În sarica lățoasă cît un urs.* PILLAT, P. 108, cf. ROSETTI, L. R. II, 57, SCRIBAN, D. *Baba Dochia-nvălită cu opt sărici Stă covrig.* I. BARBU, O. 53. *Doi oameni dormeau învăliți în sarici, în fundul chervanului.* V. ROM. noiembrie 1953, 10, cf. LTR[2]. *Pe deasupra purtau un fel de sarice aruncate pe umeri.*

TUDORAN, P., 263, cf. DM. *Se primblă prin ponoare, Prin potice fără soare Cu sarică bocsănească.* ALECSANDRI, P. P. 86. *Ci de mînă-l apuca Şi la baie mi-l ducea, De sarică-l dezbrăca, Fără haine mi-l lăsa.* TEODORESCU, P. P. 477. *Cordenaş cu burcă sură Şi cu sarică ciobănească.* SEVASTOS, C. 324. *Frigurile l-a luat Şi sarica şi-a luat.* MAT. FOLK. 155, cf. VICIU, GL. *Du-te flăcăuaş, pînă la tîrgul cel mai aproape, vinde lucruşoarele acestea ..., apoi din paralele ce-i lua să-mi cumperi o sarică.* I. CR. I, 73. *Măi baciule, dumneata Dă-mi mie sarica ta, Să-ţi dau eu dulama mea.* MATEESCU, B. 57. *Mocănaş cu chica neagră ... Mîndru sarica-şi purta, Dar tare mîndru mai cînta.* PĂSCULESCU, L. P. 66. *Strai cu laţi dă lînă ţurcană, ca sarica.* ALR II/I MN 148, 3 900/182, cf. ALRM SN III h 1 005. *Vine Costea din Galaţi Ş-a'ce sare La mioare, Bolovani Pe la cîrlani, Sarice Pe la ciobani.* BALADE, II, 491. *Singurel mergea călare, Cu sarica largă-n poale.* FOLC. MOLD. I, 79, cf. ZANNE, P. III, 734. ◇ Fig. *Merge filfiindu-şi sarica de soare.* LESNEA, A. 34. *Albă iarnă dunăreană Cu zăpezi pînă la briu, Culcă-n sarica bălană Bărăganele de grîu.* VOICULESCU, POEZII, II, 166. *Mi-e sete de răcoarea de cetină ... Cînd doarme-n sarici luna.* VULPESCU, P. 81.

— Accentuat şi: (regional) *sarică.* ALRM SN III h 1 005. — Pl.: *sarici* şi *sărici,* (rar) *sarice.* — Şi: (învechit) **sărecă** s. f.

— Lat. **sarica.**

SARICILÁT s. m. v. **salicilat.**

SARICLÍC s. n. (Învechit, rar) Saric. *Un rînd de straie de maltin cu samur ... Şese saricliţuri cu tactmul lor* (a. 1797). URICARIUL, XVI, 275.

— Pl.: *saricliţuri.*

— **Saric** + suf. *-lic.*

SARICÚŢĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui s a r i c ă. Cf. CIHAC, I, 243.

— Pl.: *saricuţe.*

— **Sarică** + suf. *-uţă.*

SÁRIG s. m. v. **sarigă.**

SARÍGĂ s. f. (Zool.; rar) Oposum *(Didelphys virginiana).* Cf. ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.

— Pl.: *sarigi.* — Şi: **sárig** s. m. ALEXI, W.

— Din **fr. sarigue.**

SARIGEÁ s. f. v. **saragea.**

SARÍNĂ[1] adj. v. **sein.**

SARÍNĂ[2] s. f. v. **salină.**

SARINDÁR s. n. v. **sărindar.**

SARISABRÍ subst. (Turcism învechit, rar) Sabur **(1).** *Ia sandarac dramuri 20 şi sarisabri dramuri 10 şi pune-le în oală şi pune şi ulei ca un ban şi pune-le să se topească* (sfîrşitul sec. XVIII). GRECU, P. 397. *Să iai sandarac 20 dram. şi sarisabru, adecă ulei ..., şi le pisează bine ca praful* (a. 1805). id. ib. 84.

— Şi: **sarisabrú** subst.

— Din tc. **sarısabır.**

SARISABRÚ subst. v. **sarisabri.**

SARISTÓCU subst. art. (Prin nord-vestul Munt.) Numele unui dans popular care constă dintr-o horă urmată de o sîrbă; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D., id. D[2].

— Şi: **saristrócu** subst. art. VARONE, D., id. D[2].

— Etimologia necunoscută.

SARISTRÓCU subst. art. v. **saristocu.**

SARÍC s. n. v. **saric.**

SARJANT s. m. v. **sergent.**

SÁRJĂ[1] s. f. (Învechit; de obicei la pl.) Cercel (folosit ca podoabă la urechi). V. ş a r g ă. *1 părechi sarji, cîte cu trei picioare de mărgăritari şi cu rubin* (a. 1678). IORGA, S. D. VII, 178. *1 părechi sarj* (a. 1678). id. ib. 175. *O păreche de sarje, care astăzi nu le pot scoate* (a. 1680). id. ib. XVI, 300. *1 părechi şărjă cu zamfir albastru* (a. 1686). id. ib. VII, 183. *O sarjă de aur mică şi cu o verigă strîcată* (a. 1716). BUL. COM. IST. II, 210. *1 părechi serfi cîte trii picioare ... cu diamanturi sus* (a. 1734). ib. IV, 68. *1 păreche serji mai proaste de purtat* (a. 1734). ib. *O păreche sărji aur, cîte cu un rubin în mijloc* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 236. *1 părechi sărgi cu izmărandu* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225. *O păreche de sărgi (cercei) de aur şi poleite* (a. 1787). ib. XV, 347. *Juvaiere de tot felul: salbe, lanţuri, brăţări, sarje.* IORGA, C. I. I, 181.

— Pl.: *sarje* şi *sarji, sărji, serji.* — Şi: **serţi** s. f. pl., **şárjă** s. f.

— Din rus. **серьга.** Cf. ucr. c e p r a.

SÁRJĂ[2] s. f. v. **saţă.**

SARLÁI s. m. v. **şerlai.**

SARMÁ s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Preparat culinar obţinut din carne tocată amestecată cu orez (sau numai din orez), cu ingrediente etc., rulate în foi de varză (acră), de viţă etc.; (regional) găluşcă, perişoară **(I 2),** pernuţă **(3),** puică **(III 4),** purcel **(I 2).** *O oală cu sarmale de drum* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 207, cf. I. GOLESCU, C. *Costachi bucătarul, care nimerea foarte bine sarmalele, ihnelele ..., se încurca în blanmangele.* GHICA, S. 76. *Dincă ... s-a încercat a face cînd sarmale, cînd ostropel.* SION, P. 93. *Răstoarnă apoi sarmalele în strachină şi i le pune dinainte.* CREANGĂ, O. 18. *Afară de bucatele amintite mai sus, urmează ... sarmale sau găluşte.* MARIAN, NU. 657, cf. ŞIO II$_1$, 315, PAMFILE, CR. 27. *Sarmale de porc sau de gîscă.* HOGAŞ, DR. II, 153. *Două oale uriaşe vechi, legate cu sîrmă, pline cu sarmale, forfoteau pe cuptor.* REBREANU, I. 169. *La românii bănăţeni e foarte lăţit obiceiul ... ca la sărbători ... să se mănînce ... indispensabilele sarmale.* MOLIN, R. B. 289. *Vînătorii noştri luau pe turci în spăngi ca pe nişte sarmale.* I. BOTEZ, B. I, 14. *La mine s-a gătit tot sarmale ... de purcel.* BRĂESCU, O. A. I, 32. *Măria sa mestecă şi înghiţi o sarmală prea fierbinte.* SADOVEANU, O. X, 50. *Mămăligă, sarmale cu varză şi ciorbă de potroace.* TEODOREANU, M. III, 198. *Au gustat ... sarmale de porc cu varză.* VOICULESCU, P. I, 130. *Sufletul tău e ca bucătăria ta: ... porcul şi fazanul, sarmalele şi pateul.* ARGHEZI, B. 17. *Sub nucul din curte iau masa: brînză cu smîntînă şi mămăliguţă cu sarmale.* BOGZA, A. Î. 555. *Coana Uţa era vestită în gătitul sarmalelor.* PAS, L. I, 45. *Mîna de fier, omul ordinii ... un burduf de şpriţuri şi sarmale.* VINEA, L. I, 403. *Scoate de sub sarma o scobitoare.* PREDA, R. 431. *Nu ţi-o plăcut sarmalele mele şi plăcintele cu poale-n brîu?* T iunie 1964, 34, cf. S. MARIN, C. B. 178. *Sarme sau perişoare [se zice] la curechiu împlut.* H XVIII 146, cf. VICIU, GL. 66. *Cumnatu ... după sarme strînge bań.* ARH. FOLK. III, 55. *Punem varză de sarme să năcrim.* ALR I 753/35, cf. ALR SN IV h 1 098, ALRM SN III h 907, LEXIC REG. II, 41. *Saracile babele, Potochesc sarmalele!* FOLC. MOLD. I, 175.

2. (Ban. şi prin vestul Munt.; şi în sintagma *sarmă de piparcă* sau *de pipară,* ALRM SN III h 908) Ardei umplut. Cf. ib.

— Pl.: *sarmale* şi (regional) *sărmale* (ALR SN IV h 1 098). — Şi: (regional) **sarmálă, sármă** (pl. *sarme)*

sărmă (ALR SN IV h 1 098; pl. și *sărmi*, ib. h 1 098/991) s. f.

— Din tc. **sarma**, scr. **sarma**. — **Sarmală**: sg. refăcut după **sarmale** (pl. lui *sarma*).

SARMÁLĂ s. f. v. **sarma**.

SARMÁLE s. f. pl. (Bot.; regional) Porumb **(II 1)** (*Zea mays*) (Vadu Izei — Sighetu Marmației). Cf. COMAN, GL.

— Etimologia necunoscută. Cf. s a r m a.

SARMÁT, -Ă s. m., adj. **1.** S. m. (La pl.) Veche populație indo-europeană nomadă, înrudită cu sciții, care a populat teritoriile din jurul Mării Negre și a fost asimilată de slavii vechi, de geto-daci etc.; (la sg.) persoană care făcea parte din această populație. Cf. DRLU. *A înăbușit revolta sarmaților orientali.* XENOPOL, I. R. I, 91. *Sarmații iranieni sînt la Don mult înainte de sec. IV a. Chr.* PÂRVAN, G. 4. *Pacostea mare au constituit-o luptele acelea nenorocite cu sarmații.* CINEMA, 1969, nr. 7, 9, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparține sarmaților **(1)**, privitor la sarmați; sarmatic **(II)**. *Provincia reîntrase sub stăpînirea neamurilor sarmate care se întindeau mai ales în Muntenia.* XENOPOL, I. R. II, 11. ◇ *Limba sarmată* (și substantivat, f.) = limba vorbită de sarmați **(1)**. *Tot din limbile vechi iraniene au făcut parte și limba sarmată și limba scitică.* GRAUR, I. L. 196.

— Pl.: *sarmați, -te.*

— Din fr. **Sarmates**. Cf. lat. s a r m a t a.

SARMÁTIC, -Ă adj., subst. **I.** (Geol.) **1.** Adj. Care aparține ultimei diviziuni a miocenului **(2)**, care se referă la această diviziune. V. s a r m a ț i a n **(1)**. *Datorită impermeabilității argilelor sarmatice inferioare . . ., efectul eroziunii este foarte slab.* ONCESCU, G. 14. *Acestea sînt formate din cristalin, calcare jurasice . . . și conglomerate sarmatice.* PROBL. GEOGR. I, 101. [Calcarele oolitice] *se găsesc în mare cantitate în Dobrogea de sud (în calcarele sarmatice).* GEOLOGIA, 33. *Stratele sarmatice pot fi văzute pe coasta mării,* ib. 103. *Roci sedimentare calcaroase cu intercalații de gresii, marne, argile și nisipuri sarmatice și pliocene.* JUD. ROM. SOC. 126.

2. Subst. Ultima diviziune a miocenului **(2)**. V. s a r m a ț i a n **(2)**. *Urmează apoi nisipuri, marne și calcare cu scoici, care corespund sarmaticului, ultima diviziune a miocenului.* GEOLOGIA, 103.

3. Subst. Serie de straturi geologice din sarmatic **(1 2)**. *În Podișul Moldovei, depozitele neogene sînt reprezentate mai ales prin sarmatic, constituit la bază din marne.* GEOLOGIA, 103. *În Dobrogea, formațiunea neogenă cea mai răspîndită este tot sarmaticul.* ib.

II. Adj. Care aparține sarmaților **(1)**, privitor la sarmați; sarmat **(2)**. *Slavii, care erau numărați de scriitorii antichității între popoarele sarmatice cele mai apusene, purtau în vremile mai vechi numele de veneți, sclavini și anți.* XENOPOL, I. R. II, 48. *De o stăpînire sarmatică asupra Daciei . . . nu se poate în nici un caz vorbi.* PÂRVAN, G. 250. *Restul (Muntenia și Moldova de mai tîrziu) rămîn ținut țărănesc getic și sarmatic.* PANAITESCU, C. R. 52.

III. Adj. (Despre plante) Care caracterizează stepele sudice din URSS. Cf. LTR[2].

— Pl.: (adj.) *sarmatici, -ce.*

— Din fr. **sarmatique**.

SARMAȚIÁN, -Ă adj., subst. (Geol.) **1.** Adj. Care aparține ultimului etaj al miocenului **(2)**, care se referă la această perioadă. V. s a r m a t i c **(I 1)**. *Regiunea se caracterizează prin existența depozitelor sarmațiene.* ONCESCU, G. 14. *Lucrările din ultimii ani au dovedit existența în depozitele sarmațiene a unor importante zăcăminte de petrol și gaze,* GEOLOGIA, 103. *De la probele de nisipuri la calcarul sarmațian, varietatea de probe a fost extrasă cu toată exigența.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 200, cf. M. D. ENC.

2. Subst. Ultimul etaj al miocenului **(2)** din sudestul Europei, caracterizat prin existența unei faune (lamelibranhiate, gasteropode, foraminifere etc.) adaptate la un regim de ape salmastre. V. s a r m a t i c **(1 2)**. *În zona centrală predomină nisipurile calcaroase ale sarmațianului.* ONCESCU, G. 13, cf. DN[2]. *La bază 5 m nisipuri, cu o intercalație de argilă, aparținînd sarmațianului II.* PROBL. GEOGR. II, 200. *În sarmațian, cele mai caracteristice fosile sînt: Mactra . . . și Tapes.* GEOLOGIA, 100. *Fauna sarmațianului.* LTR[2].

3. Subst. Serie de straturi geologice din sarmațian **(2)**. *Sarmațianul este alcătuit aproape exclusiv din roci detritice.* ONCESCU, G. 21, cf. LTR[2].

— Pronunțat: *-ți-an.* — Pl.: **(1)** *sarmațieni, -e.*

— Din fr. **sarmatien**.

SÁRMĂ s. f. v. **sarma**.

SARMENTÓS, -OÁSĂ adj. (Despre plante) Care are tulpina sau ramurile lungi, mlădioase și agățătoare. Cf. CADE, ENC. AGR., DEX.

— Pl.: *sarmentoși, -oase.*

— Din fr. **sarmenteux**.

SÁRNIȚĂ s. f. (Regional) Solniță. Cf. CIHAC, I, 242. *Chiar sarnița de dinaintea lui era plină cu zahăr pisat.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., MIHĂILĂ, Î. 43, ALR I 708/129; 164, 174, 512, A II 12.

— Pl.: *sarnițe* și *sarnițî* (ALR I 708/512). — Și: **sárniță** s. f. ALR I 708/129.

— **Sare** + suf. *-niță*.

SARÓNG s. n. Obiect vestimentar malaiez, de forma unei fuste lungi și strîmte, purtat de bărbați și de femei. *Mă supărau din cînd în cînd acele saronguri de rogojină, un fel de jupoane de paie împletite.* VOICULESCU, P. II, 199, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saronguri.*

— Din fr. **sarong**.

SÁROS s. n. Perioadă de optsprezece ani, unsprezece zile și opt ore, după care se repetă, în aceleași intervale și în aceeași ordine, eclipsele de soare și de lună. Cf. M. D. ENC., DEX, DN[3].

— Pl.: *sarosuri.*

— Din fr. **saros**.

SÁRPE s. m. v. **șarpe**.

SARPÉNCĂ s. f. v. **șerpencă**.

SARPONÉL s. m. (sg.) (Bot.; regional) Sănișoară *(Sanicula europaea)*. Cf. BORZA, D. 155.

— Etimologia necunoscută.

SARSAÍL s. m. v. **sarsailă**.

SARSAÍLĂ s. m. (Popular) Diavol, drac; s p e c. căpetenia dracilor, s c a r a o ț c h i, t a r t o r u l. *Măi, jupîne scaraoschi. Să te înveți tu altă dată a mai bîntui oamenii, sarsailă spurcat ce ești!* CREANGĂ, O. 141, cf. DDRF, CANDREA, F. 115. *Cum sare iapa naibii peste copaci, parcă are pe sarsailă în pîntece.* HOGAȘ, M. N. 207, cf. PASCU, S. 332. *Scuipă-ți în sîn . . . să nu-ntîlnești vreodată pe sarsailă-n cale.* LUNGIANU, CL. 27, cf. 234, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Unul ca ăsta te fură de te zvîntă. Îl îndeamnă sarsailă al băuturii,* SADOVEANU, O. XVII, 291, cf. SCRIBAN, D., ȘFC

II, 151, 155, 159. *Dumnădzău are oi şi sarsailî capri.* ŞEZ. III, 7, cf. V, 122. *Să sui un drac la el, îl umflă pre sus, şi-l aduşă lui „sîrsăilă".* CĂTANĂ, P. B. II, 121. *Tu, zice sarsailă altui necurat, să ai grijă cînd o ieşi preotul din altar, să-l duci în cîrciumă să se îmbeţe.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 48. *Palaşca cu zapisul pe care-l dedese Adam diavolului cînd ne-a vîndut pe noi era după gîtul lui sarsailă.* POP., ap. TDRG. *Alt sărsăilă a îmbolnăvit pe fata împăratului.* PAMFILE, D. 68, cf. T. PAPAHAGI, M. 193. *Nikiduţ al bătrîn, sărsăilă.* ALR II/I h 184/812, cf. ALR II/I MN 95, 2 744/833. ✦ (Regional; în forma *sarsail*) Epitet depreciativ dat unui om rău, viclean. *Nu poţi găsi gaura flacătului], sarsail viclean?* ap. TDRG.

— Şi: (regional) **sarsaíl** (TDRG), **sărsăílă, sîrsăílă** s. m.

— Etimologia necunoscută.

SARSALAM s. m. (sg.) (Bot.; regional) Ciumăfaie *(Datura stramonium).* BORZA, D. 58.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

SARSÁM s. n. v. **sărsam.**

SARSÁN s. m. (Prin Olt.) Diavol, drac. Cf. CIAUŞANU, GL., LEXIC REG. 31.

— Pl.: *sarsani.*

— Cf. s a r s a i l ă.

SARSANÁ s. f. v. **saxana.**

SARSÁNĂ s. f. v. **sărsam.**

SARSAÓR s. m. (Regional, într-un descîntec) Diavol, drac. Cf. GR. S. VI, 146.

— Pl.: *sarsaori.*

— Cf. s a r s a i l ă.

SARSAOROÁICĂ s. f. (Regional, într-un descîntec) Diavoliţă, drăcoaică. Cf. GR. S. VI, 146.

— Pronunţat: *-sa-o-.* — Pl.: *sarsaoroaice.*

— **Sarsaor** + suf. *-oaică.*

SARSAPARÍLĂ s. f. (Livresc) Salce[1]. *Boalele mitrei cată să le tracteze la început* [cu]... *tisane de salsaparila.* MAN. SĂNĂT. 217/28, cf. STAMATI, D., PONTBRIANT, D., ALEXI, W., BIANU, D. S., RESMERIŢĂ, D., N. A. BOGDAN, C. M. 183, SCRIBAN, D., I. CR. II, 314, BORZA, D. 161.

— Şi: **salsaparílă** s. f.

— Din [Smilax] **sarsaparílla,** numele ştiinţific al salcei[1]. — Pentru **salsaparílă,** cf. fr. s a l s e p a r e i l l e.

SÁRSĂ s. f. v. **sarselă.**

SARSÉLĂ s. f. Mică pasăre sălbatică de baltă, din familia raţei sălbatice *(Anas crecca). Crihance ori sarsele, cu zboruri fulgerătoare.* SADOVEANU, O. VIII, 407, cf. BĂCESCU, PĂS. 151. *Am tras repede şi uliul mi-a căzut la picioare, împreună cu sarsela pe care o ducea în gheare.* VÎN. PESC. noiembrie 1961, 20.

— Pl.: *sarsele.* — Şi: (regional) **sársă** (BĂCESCU, PĂS. 151), **sarţeá** (id. ib.) s. f.

— Din fr. **sarcelle.**

SART s. n. Parîmă, odgon etc. care serveşte la fixarea catargelor de bordurile navei şi la prinderea scărilor cu care se urcă pe catarge. Cf. CADE, ABC MAR., SCRIBAN, D., MDT. *„Speranţa" naviga spre Baleare, în sunetele marşului triumfal pe care etrava, sarturile, catargele şi pînzele întinse... îl cîntă în surdină.* TUDORAN, P. 394, cf. LTR², DN², DER, M. D. ENC.

— Pl.: *sarturi.*

— Din it. **sarta,** tc. **sart,** ngr. ξάρτια.

SARŢEÁ s. f. v. **sarselă.**

SARVANEÁ s. f. v. **şabana.**

SARVÁT s. m. (sg.) (Prin nord-vestul Munt. şi prin sudul Olt.) Plantă erbacee nedefinită mai de aproape. *Frunză verde de sarvat, Zice lumea că sînt beat.* Com. din fostul judeţ DOLJ. *Foicică şi-un sarvat, Cîte mîndre-am sărutat, De le-aş strînge-aş face-un sat.* UDRESCU, GL.

— Etimologia necunoscută.

SAS[1] s. n. **1.** Încăpere sau compartiment dintr-un sistem tehnic, dintr-o instalaţie, dintr-o hală, care separă sectoare cu regim climatic sau tehnologic diferit şi care poate comunica alternativ cu fiecare dintre aceste sectoare ori cu exteriorul. Cf. MDT, LTR², DER, M. D. ENC. ✦ (Rar) Încăpere mică situată între două sau mai multe camere ale unui apartament; degajament.

2. Tub de oţel al unui cheson pneumatic pentru executarea fundaţiilor, care leagă camera de lucru de celula de aer. Cf. LTR², M. D. ENC.

— Pl.: *sasuri.*

— Din fr. **sas.**

SAS², -Ă s. m. şi f. (Rar la f.) Persoană care face parte din populaţia germană originară din Flandra, din regiunile Rinului şi ale Mosellei şi din Saxonia colonizată în Transilvania în secolele al XII-lea şi al XIII-lea; (la m. pl.) populaţie alcătuită din aceste persoane. *De sasi şi de zidirea lor, cum au zidit cetăţile în ţara Ardealului...* (cca 1660—1680). GCR I, 178/3, cf. DR. IV, 157. *Moscalul şi Avgust craiu cu sasii şi craiul Daniei şi prusul, toţi aceşte s-au învoit la un locu cu legături.* NECULCE, L. 279, cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 418, LB, DRLU, I. GOLESCU, C. *Nobilii de român şi de sas au tocma aceleaş preroţative în comitaturi.* FM (1838), 132[1]/7, cf. VALIAN, V., ISER, POLIZU. *Aici, de bună seamă, saşii cari au colonizat Transilvania au făcut prima lor desţălecătoare.* SION, P. 303, cf. CIHAC, II, 327, DDRF. *Alăturea cu trupele răsculate ale Ardealului, compuse mai ales din secui şi din saşi, se văd figurînd de îndată armatele române.* XENOPOL, I. R. IV, 239, cf. BARCIANU. *Solul unguresc Ce ne-nfruntă chiar aicea c-un hotnog de saşi călare.* DAVILA, V. V. 65. *Ardelenii au avut norocul de a trăi în Apus, în directă atingere cu popoare — ca germanii şi mai ales saşii — înzestrate cu o veche şi profundă cultură sufletească.* în PLR II, 109, cf. AGÎRBICEANU, S. P. 67. *În curînd saşii plecară cu boii.* REBREANU, I. 354, cf. DR. VI, 237, CADE, CAMIL PETRESCU, U. N. 327, I. BOTEZ, B. I, 31. *Printre noi era şi un sas din Sibiu.* VLASIU, D. 77. *Omul meu, meşterul cizmar, e sas.* SADOVEANU, O. XVIII, 463, cf. BART, S. M. 34, PUŞCARIU, L. R. I, 345, IORDAN, T. 11, SCRIBAN, D., ARGEEZI, S. XVII, 8. *Saşii staţionînd duminica pe ulîţele satelor lor.* CĂLINESCU, C. O. 192, cf. BLAGA, H. 9, BOGZA, C. O. 200. *Pe Felix îl îmbrac bine şi-l trimit la saşii şi şvabii de peste munţi.* VINEA, L. I, 139, cf. L. ROM. 1959, nr. 5, 84. *Şi te-am scoborît... La un sas bogat Cu sasă bătrînă.* TEODORESCU, P. P. 19. *Şi cînd dă să între-n casă Zice aşa către sasă: — Bună vremea, jupîneasă!* MARIAN, SA. 186. *Măi, bădiţo, sasule.* MAT. FOLK. 931. *A venit neşte saş de Austria ş-a lucrat pi la noi.* VÎRCOL, V. 44, cf. ALRM SN II h 697, 698. *Am un sas Cu sacu-n nas* (Coşul cu astupătoarea). GOROVEI, C. 108. ◇ (Adjectival) *Ţăranul sas este preste tot cu... bune năravuri.* FM (1841), 92[1]/7. *Cele dintăi ciobote par a fi fost aduse de negustorii saşi.* IORGA, C. I. III, 168, cf. PĂCALĂ, M. R. 50, PÂRVAN, G. 1, RESMERIŢĂ, D., CADE. *În Maramureş, într-o regiune locuită de colonişti saşi, curge o apă limpede şi poetică.* SADOVEANU, O. IX, 288. *Meşterii argintari saşi se bucurau de o mare faimă.* OPRESCU, S. 171. *Conacul... era un fel de amestec între un pavilion de vînătoare, casă de chiabur sas şi moară romantică.* T. POPOVICI, SE. 355. *Un medic sas din Transilvania.* G. BARBU, A. V. 103, cf. JUD.

ROM. SOC. 114. ✦ (Prin nordul Munt.) Epitet dat unui om care mănîncă mult. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: *saşi, -se* şi (învechit şi regional, m.) *sasi*, (regional, m.) *şaşi* (ALRM SN II h 697/2). — Şi: (regional) **sáşă** (ib. h 698/682) s. f., **şas** (ib. h 697/836; pl. *şaşşi*, ib.) s. m.

— Cf. magh. szász.

SASAFRÁS s. m. invar. Arbore originar din America de Nord, cu lemn gălbui, uşor, folosit în construcţii, cu rădăcini din care se extrage o esenţă parfumată şi cu frunze întrebuinţate, după uscare, drept condiment *(Sassafras officinalis)*. Cf. COTEANU, PL. 20, LB, ISER, POLIZU, LM, ALEXI, W., NICA, L. VAM. 217, ENC. AGR., LTR [2].

— Scris şi: *sassafras*. COTEANU, PL. 20, ENC. AGR., LTR [2].

— Din fr. **sassafras**.

SASANÍD, -Ă adj. Care aparţine dinastiei persane a Sasanizilor sau epocii ei, privitor la această dinastie sau la epoca ei, care este specific acestei dinastii sau epocii ei. *A privi de subt umbră... peripeţiile unei goane şi unui măcel de cerbi, iată încă o petrecere sasanidă, care negreşit că nu este tocmai de despreţuit.* ODOBESCU, S. III, 112. *Moda impusese claselor aristocratice, rînd pe rînd, decorul clasic roman, cu ghirlande de flori şi cu genii, decorul bizantin sau ornamentele sasanide.* OPRESCU, S. 157.

— Pl.: *sasanizi, -de*.

— Din fr. **sassanide**.

SASĂU s. m. v. **saschiu**.

SASC s. m. v. **saschiu**.

SÁSCĂ[1] s. f. (Nordul Transilv., prin Bucov. şi prin Ban.) Săsoaică. Cf. DR. IV, 157, ANON. CAR. *Sas Vodă au fost de neam sas sau că mumă-sa au fost sască sau săsoaică.* ŞINCAI, HR. I, 325/17. *Muierea lui, sască născută în Braşov.* MAIOR, IST. 192/2. *Frunză verde cea nemţească Fost-au un sas şi o sască.* MARIAN, SA. 185, cf. ALRM SN II h 698. *Sasca Parasca S-ar sui în cer, Dar n-are picioare* (Fasolea). GOROVEI, C. 141.

— Pl.: *sşte*.

— **Sas**[2] + suf. *-că*.

SÁSCĂ[2] s. f. **1.** (Regional) Varietate de struguri acrişori, cu pieliţa bobului tare. *Voiculeasă, sască, romostin.* JIPESCU, ap. HEM 2 133, cf. DDRF, ŞĂINEANU [2], RESMERIŢĂ, D. *Gordinul se deosebeşte de sască pentru că este mai vîrtos decît ea, pe cînd sasca are o zamă foarte subţire şi acrişoară.* H IV 8, cf. 104, XI 362.

2. (Bot.; regional) Roiniţă [2] **(1 a)** *(Melissa officinalis)* (Drăgăneşti Vlaşca — Alexandria). ALR I 1 943/926.

3. (Entom.; regional) Cosaş (mic) *(Locusta cantans Charp.)* (Mircești — Paşcani). ALR II 6 554/537.

— Etimologia necunoscută.

SÁSCĂ[3] s. f. (Geogr.; prin nord-estul Olt.) Vale. LEXIC REG. II, 31.

— Pl.: *săşti*.

— Etimologia necunoscută.

SASCHÍU s. m. (Bot.) **1.** Numele a două plante erbacee, cu tulpină tîrîtoare, cu frunzele opuse, lanceolate-eliptice, cu flori albastre-violete, roz, rar albe, aşezate solitar la subsuoara frunzelor; (regional) brebenoc, cununiţă, merişor[1] **(7)**, secfiu[1] *(Vinca herbacea şi minor)*. Cf. COTEANU, PL. 17, LB, CIHAC, II, 327, LM. *Fac... din sasău sau bărbenog (lat. Vinca minor)... o cunună.* MARIAN, NU. 251, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., PĂCALĂ, M. R. 16, DR. V, 562, VI, 275, PANŢU, PL., CADE, VOICULESCU, L. 249, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 180. *Frunză verde de dudău, Mergea lelea pingă tău, Cu cununa de sasău.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 17, cf. 254. *Frunză verde de saştiu, Faceţi-mi loc că io viu Cu cocoşu fript în brîu.* MÎNDRESCU, UNG. 100, cf. VICIU, S. GL.

2. (Transilv. şi Maram.; şi în sintagmele *sansiu plin,* ALR I 1 935/355, *sansiu de cîmp*, ib. 1 935/348, 351, *sasfiu de cîmp*, ib. 1 935/359, *sastiu de cîmp*, ib. 1 935/251) Garoafă *(Dianthus caryophyllus)*. Cf. BRANDZA, FL. 195, BULET. GRĂD. BOT. V, 57, DR. VI, 275, BORZA, D. 59, H XVIII 17. *Mîndre semne mi-i afla: La picioare, iarbă verde,... Din buzuţă, tămăiţă... Şi din gît, sanşiu-nflorit, Că de grea moarte-am murit.* BÎRLEA, B. 69. *Numai eu mi-oi sămîna, Tot pe margini rozmolin, Şi la mijloc sansiu plin.* id. L. P. M. II, 148, cf. 495. *Mîndrior, şir de sansiu, Vrut-aş şi să nu te ştiu.* T. PAPAHAGI, M. 4, cf. 231, ALR I 1 935/144, 347, 354, 357. ✧ (Regional) *Zaschiu sălbatic* = garoafe *(Dianthus barbatus)*. Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, 57, BORZA, D. 58. ✦ (Regional) Cuişoare *(Dianthus chinesis)*. Cf. BORZA, D. 59.

3. (Regional; în forma *saşti*) Limba-mării *(Iberis umbellata)* (Vatra Dornei). BORZA, D. 87.

4. (Regional; în sintagma) *Sansiu turcesc de cîmp* = săpunariţă *(Saponaria officinalis)* (Berbeşti — Sighetu Marmaţiei). ALR I 1 911/351.

5. (Prin nord-vestul Transilv.; în forma *sasău*) Papură[1] **(1)** *(Typha angustifolia şi latifclia)*. Cf. CABA, SĂL. 92.

6. (Regional; în sintagma) *Sasău iepurilor* = feriga *(Dryopteris filix-mas)* (Sînmihaiu Almaşului — Zalău). ALRM SN II h 446/284.

7. (Regional; în sintagma) *Sasău de apă* = nufăr **(1 b)** *(Nuphar luteum)* (Sînmihaiu Almaşului — Zalău). ALR II 6 280/284.

— Pl.: *saschii*. — Şi: (regional) **sase** (BARCIANU), **sasău, saseău** (PANŢU, PL. 265), **saséu** (GRECESCU, FL. 396, BORZA, D. 180, RETEGANUL, TR. 141), **sasfíu** (ALR I 1 935/359), **sasíu** (DR. VI, 275), **sastíu** (ALR I 1 935/251), **sacsău** (BORZA, D. 180, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 168), **sacsíu** (ENC. AGR.), **saftíu** (TDRG, DR. VI, 275, MARIAN, Î. 354), **salsău** (MAT. DIALECT. I, 215), **sansíu** (BORZA, D. 59; accentuat şi **sánsiu**, ALR I 1 911/351), **sanşíu, saşti** (BORZA, D. 87), **saştíu, săsău** (LB, POLIZU, CIHAC, II, 327, DR. VI, 275), **zaschiu** (BULET. GRĂD. BOT. V, 57, BORZA, D. 58) s. m.

— Din magh. szászfű.

SASEÁU s. m. v. **saschiu**.

SASÉU s. m. v. **saschiu**.

SASFÍU s. m. v. **saschiu**.

SASISTÍT, -Ă adj. v. **sastisit**.

SASÍU s. m. v. **saschiu**.

SASOÁICĂ s. f. v. **săsoaică**.

SASTISÁRE s. f. (Învechit, rar) (Mod de) organizare. *S-au cetit înaintea domniei mele anaforaua aceasta... în pricina cercetării socotelelor pămînteştilor şcoli...; a sastisării lor pe vremea viitoare* (a. 1827). URICARIUL, VII, 91.

— Pl.: *sastisări*.

— Etimologia necunoscută.

SASTISÍ vb. IV. Tranz. şi refl. **1.** (Învechit) A (se) tulbura, a (se) zăpăci, a (se) dezorienta. *Nu poate acum a savdisi pre jăluitori aruncînd pricina asupra acelui preot* (a. 1807). GÁLDI, M. PHAN. 247. *Nu te roşi, soro dragă... Lumea-i lume, şi tinereţa... Ce te sastiseşti?* ALECSANDRI, T. 409, cf. 436,

CIHAC, II, 695. *Copila, sastisită de-atîta lume străină, l-a apucat de pulpana jachetei și, gata să plîngă,... l-a rugat s-o ducă la pension.* VLAHUȚĂ, D. 57, cf. DDRF, ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

2. (Familiar) A (se) plictisi **(1, 2)**; a (se) sătura. *Blajina localnică stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în sînul lui Avram, fără de a ne mai sastisi cu statistice iscodiri.* ODOBESCU, S. III, 218, cf. TDRG. *L-au sastisit politicianii tîmpiți cu colaborările constipante.* REBREANU, R. I, 183. *Judecătorul, sastisit de apucăturile noastre, propusese înlocuirea mea cu d-l Corentie.* KLOPȘTOCK, F. 315, cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 94. *Era sastisit de prezența pilotului cu care juca la nesfîrșit table.* BARBU, Ș. N. II, 204. *Bacchus... sastisit de toasturile oficiale din Olimp.* VULPESCU, P. 124.

— Prez. ind.: *sastisesc.* — Și: (învechit) **savdisí** vb. IV.

— Din ngr. ἐσάστισα (aor. al lui σαστίζω).

SASTISÍRE s. f. (Învechit și familiar) Faptul de a (se) sastisi. *Această încetare a meterhanelii dete pricină ienicerilor a pricepe că se făcu ceva și de mîhnire. Această siastisire făcu încetare iurușiurilor.* VĂCĂRESCUL, IST. 270, cf. GÁLDI, M. PHAN. 247. *Sastisirea era un fenomen moral necunoscut lui Max.* CĂLINESCU, B. I. 302.

— Pl.: *sastisiri.* — Și: (învechit, rar) **siastisíre** s. f.

— V. **sastisi.**

SASTISÍT, -Ă adj. **1.** (Învechit și familiar) Tulburat, zăpăcit, dezorientat, descumpănit; stînjenit; emoționat. Cf. sastisi **(1)**. *Balș rămîne-n uimire, amețit și sastisit.* BELDIMAN, E. 100/2. *Nu acum, că-s prea sastisită... Altă dată... mîni... Ah! inima mi se bate ca o toacă.* ALECSANDRI, T. 811. *Iată-l iar pe badea Ion, ca și azi dimineață, stîlpit lîngă ușă, sastisit, învîrtindu-și căciula în mîini.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 200, cf. BARCIANU. *Ce vreai, neică? ce vreai, neiculiță? Ce vreai? — Firimituri, răspunde băiatul sastisit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 37. *Pentru întîia oară pășea acum la „Junimea"... La început Creangă șezu într-un colț, sasistit, tușind pe înfundate și ștergîndu-și mereu sudorile de pe față cu basmaua.* CĂLINESCU, I. C. 187, cf. GÁLDI, M. PHAN. 247. ✦ Care trădează, exprimă tulburare, zăpăceală, dezorientare, emoție. *Ca o perfectă actriță de comedie... la cuvintele „părinții pusnici din sfînta Agură"... ea complectează textul luîndu-și o figură sastisită și făcîndu-și o cruce mare.* IBRĂILEANU, A. 64.

2. (Familiar) Plictisit **(1, 2)**. Cf. sastisi **(2)**. *Cum, domnule? va zice prozatorul, sastisit; ce bazaconii mai sînt și astea?* MACEDONSKI, O. IV, 84. *Chir Tănăsache, patronul, se plimbă de colo pînă colo, sastisit, că avea atîta tevatură și consumație aproape deloc.* CONV. LIT. XLV, 606. *Ia mai lăsați, nene, ciubucele astea, ne întrerupea sastisit Pirgu.* M. I. CARAGIALE, C. 56. *Erau doi dobrogeni sastisiți care se uitau pe părești. Ar fi poftit mai degrabă să fie undeva singuri, să-i tragă niște soamne.* SADOVEANU, O. XVI, 174. ✦ Care trădează, exprimă plictiseală **(1, 2)**. *Atîta trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau... în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor.* M. I. CARAGIALE, C. 11.

— Pl.: *sastisiți, -te.* — Și: (rar) **sasistit, -ă** adj.

— V. **sastisi.**

SASTÍU s. m. v. **saschiu.**

SÁȘĂ s. f. v. **sas [2].**

SAȘÉU s. n. (Franțuzism rar) Pungă mică din material textil în care se păstrează batiste, ciorapi etc. sau în care se pun flori plăcut mirositoare pentru a parfuma rufele. *În apartamentul lui Dănuț, Monica pusese florile; doamna Deleanu, sașeuri de livănțică în șifonieră.* TEODOREANU, M. II, 276, cf. DM, DEX.

— Pl.: *sașeuri.*

— Din fr. **sachet.**

SAȘI s. m. pl. (Prin sud-vestul Mold.) Scoarțe de lînă, cu desene lineare simple. Cf. DIACONU, VR. LV.

— Etimologia necunoscută.

SAȘÍU, -ÍE adj. **1.** (Despre oameni) Care suferă de strabism, care se uită cruciș; strabic, (regional) chiomb, pachionț, paliu [2] **(2)**, ponciur **(2)**, zbanghiu, bazaochi. Cf. POLIZU. *Om plăcut la înfățișare și tovarăș glumeț; numai atîta că e șașiu.* CARAGIALE, O. I, 220. *Bietele fete se uitau... toate cruciș. Mahalaua întreagă le zicea: fetele zbanghii, sau fetele șașii, sau fetele bazaoaiche.* ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *În Bucovina cred că dacă se uită un copil prin sită va deveni șașiu.* CANDREA, F. 98. *Un țigan șașiu și știrb de gura toată o să-l bată toată ziua.* ARGHEZI, S. VII, 28, cf. ABC SĂN. 344, CONTEMP. 1966, nr. 1 019, 3/6, ALR I/I h 68. ✧ (Substantivat) *Șașiul se uită lung la tînăr, ba-i mai face și cu ochiul.* CARAGIALE, O. I, 221. *La nevoie m-aș face și șașiu și șchiop și chiar coccșat* (a. 1882). ȘIO II [1], 336. *Copiii o ochiră cu pepeni și castraveți și... o nemerită chiar chiorii și șașiii.* CĂLINESCU, I. 169. ✦ (Despre ochi, privire) Specific unei persoane care suferă de strabism; cruciș, încrucișat, (regional) paliu [2] **(2)**, ponciș **(I 3)**. *I se părea ochii lui șașii strașnic de strălucitori.* CARAGIALE, ap. CADE. *Se uită la ea foarte lung, foarte stăruitor, cu ochii lui negri și șaști.* SANDU-ALDEA, A. M. 55. *Chiorii sînt reputați în Orient ca provocatori ai decchiului. Au acest dar funest și cei cu ochii șașii.* CANDREA, F. 189. *Avea brațele albe, cărnoase, o față rotundă, cu ochi mici, negri și puțin șașii.* BĂNULESCU, I. 106. ✧ (Adverbial; adesea cumulînd și ideea de încruntare, de nemulțumire) *Negustorul se uită la fată, se uită șașiu la băiat și merge să vază ce mai e pe dincolo.* CARAGIALE, O. I, 221, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U.

2. (Prin Munt.; despre oameni) Scrîntit, țicnit. Cf. RĂDULESCU-CODIN, com. din TURNU MĂGURELE.

— Pl.: *saștii.* — Și: **șașíu, -íe** adj.

— Din tc. **șaș.**

SAȘMÁ s. f. v. **șașma.**

SÁȘMĂ s. f. v. **șașma.**

SAȘTI s. m. v. **saschiu.**

SAȘTÍU s. m. v. **saschiu.**

SAT s. n. **I. 1.** (Învechit) Cort; locuință (rudimentară); p. ext. așezare umană compusă din corturi; (sens curent) așezare, aglomerare umană rurală ai cărei locuitori sînt în majoritate țărani (agricultori). *Muta-te-va de satul tău și rădăceinra ta de la ce păm[în]t viiai.* PSALT. HUR. 46r/11. *Și dîinpregiurul locul[u]i aceluia era 500 sate.* COD. VOR. 98/10. *Fie curtea lor pustinie și în șatele lor nu fie cine se vie.* PSALT. SCH. 211/4. *Iubește Domnul ușa Sionului mai vrătos de toate șatele* (s ă l a ș e l e D) *lu Iacovu.* PSALT. 178. *Spuseră în cetăte și în sate.* CORESI, EV. 373. *Au vîndut... din vatra satului și din cîmpu* (a. 1591). GCR I, 38/29, cf. BUL. COM. IST. III, 79. *Că D[u]m[ne]zău este... în totu pămîntul..., în oraș, în sate* (cca 1600—1650). GCR I, 138/40. *Îmbla Is[us] preîn toate orașăle și satele.* N. TEST. (1648), 12r/31, cf. BUL. COM. IST. IV, 17, GCR I, 178/19, 240/35. *Și i-au dat sate în Țara Moschicească de chivernisala vieții.* NECULCE, L. 254, cf. ANON. CAR. *Mers-au și mai nainte la satul Cărstieanul.* R. GRECEANU, ap. GCR I, 333/29, cf. MAG. IST. I, 104/21, LEX. MARS. 233, BUL. COM. IST. III, 81. *Ne rugăm pentru ca să se păzească... satele*

de ciumă, de foamete. BUCV. 40v/7, cf. BUCAVNA, 38. *Pe lîngă rîul de Amazon... sînt sate ce să cheamă sate de aur.* AMFILOHIE, G. 155/3, cf. KLEIN, D. 418, BUDAI-DELEANU, LEX. *Şi întru oarecare sat lăcuind... cu pace au adormit* (a. 1809). GCR II, 204/4, cf. DOC. EC. 212. *Întrînd cinevaş într-acele locuri unde să numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă... şi, în scurt, nimică.* GOLESCU, Î. 59, cf. DRLU. *Se orînduiesc de către guvernul statului îngrijitori de ţinerea sănătăţii vitelor dupîn sate.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 90/7, cf. PLEŞOIANU, T. II, 178/4, CR (1829), 108²/11. *Am văzut şcoalele româneşti înfiinţate nu numai în capitală şi în oraşele de căpetenie, ci şi în sate.* HELIADE, O. II, 414. *Toate cheltuielile satelor... se strică şi se desputernicează.* REG. ORG. 21/32, cf. AR (1831), 550¹/3, I. GOLESCU, C., GORJAN, H. I, 2/24. *Aice ... are graful Severin multe saturi.* KOGĂLNICEANU, S. 116, cf. VALIAN, V., BĂRAC, T. 5/11. *Începură şi romanii... a ţine rezbelul necurmat, fără a se retrage... spre iernare în urbi şi prin sate.* ARISTIA, PLUT. CXLVI/12. *Plugari... aşezaţi la ţară, în sate.* GHICA, C. E. I, 15. *Am sosit într-un sat alcătuit de bordeie coperite cu stuh.* ALECSANDRI, O. P. 261, cf. BOLINTINEANU, O. 426. *Înainte de a avea învăţători săteşti, am făcut şcoli prin sate.* MAIORESCU, CRITICE, 81, cf. CONTA, O. F. 74. *Nurorile despletite o boceau de vuia satul.* CREANGĂ, O. 10. *În tot satul era astîmpăr desăvîrşit, ca-n puterea nopţii.* CARAGIALE, O. I, 175, cf. ISPIRESCU, L. 67, VLAHUŢĂ, S. A. I, 5. *Îşi iau drumul devale, spre marginea satului.* BACALBAŞA, S. A. I, 47, cf. ŞP. POPESCU, M. G. 23. *Întîlnim în Dacia o sumă însemnată de oraşe şi de sate cari exclud ideea unui popor nomad.* XENOPOL, I. R. I, 135, cf. IORGA, P. A. II, 212. *Spunea de-un sat cu case albe, pierdut pe coasta unui munte.* GOGA, POEZII, 90, cf. IOSIF, PATR. 13. *Viaţa de la ţară, în satele dace, nu ne-a fost decît cu totul incidental transmisă.* PÂRVAN, G. 272. *Hoţu ăl mare l-a trimis îndată să-i fure o găină din sat.* LUNGIANU, C. 62. *Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn.* REBREANU, I. 50. *Oamenii l-au îngropat într-un loc aiurea, Unde drumul către sat Taie-n lung pădurea.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 7. *M-am întors la locul meu, ca să privesc... satele de sub dealuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 143. *Satul moşnenesc, cu aer tare şi lapte mult.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 46. *Tăcerea spaţiază ca la sate, lătrat de cîini, muget de vite şi raţe accente omeneşti.* TEODOREANU, M. III, 89. *Acei vînători, aşezaţi în sat, peste apă, aveau întocmire să ţie cu vînat... cuhniile măriei sale.* SADOVEANU, O. XII, 258. *Satele săseşti sînt frumoase şi severe, cu uliţe largi.* CĂLINESCU, C. O. 191. *La vad, un pod de lemn,... Lung cît o uliţă de sat, Se-ntinde peste Mureş.* BLAGA, POEZII, 393. *Devine... primar în satul lui.* RALEA, S. T. I, 109, cf. BOGZA, C. O. 10. *Undeva, în vreun sat de pescari din Deltă, avea să se pripăşească vreun bătrîn prăpădit.* TUDORAN, P. 140. *Încercară într-o zi să-l vadă pe Nicolae Moromete înainte ca acesta să părăsească definitiv satul.* PREDA, M. S. 7, cf. LABIŞ, P. 41. *Mogoşii... au dat foc unei maşini în capul satului.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 417. *Prin sate şerbii mor de pestă!* VULPESCU, P. 105, cf. BĂNULESCU, I. 99. *Pune-oi pana-n foc să ardă Şi n-oi mai trimite carte La mîndrele de pe sate.* BÎRLEA, L. P. M. I, 326, cf. BALADE, I, 294, FOLC. TRANSILV. II, 220. *L-a mînă pă băiat... din sat în sat.* O. BÎRLEA, A. P. II, 441. *Vino-n vatra satului.* FOLC. MOLD. I, 108. *Nu întărîta cîinii în sat de vrei să scapi nemuşcat.* ZANNE, P. I, 371. *Bătrînii satului, ca cîinii la o turmă.* id. ib. II, 489. *Decît codaş în oraş Mai bine în satul tău fruntaş.* id. ib. IV, 312. ◇ Expr. **Sat fără cîini ori satul lui Cremene** = loc fără pază, unde poate intra şi ieşi oricine şi oricînd; p. ext. loc în care lipseşte ordinea, organizarea. *Sărmană ţeară! cu astfel de chibzuieli nechibzuite ai ajuns a fi satul lui Cremine şi Parlamentul palavrament.* ALECSANDRI, T. 119. *La noi e ţară oarbă, sat fără cîini.* JIPESCU, O. 85. *Hoţii foiau în toate părţile ca prin satul lui Cremene.* GANE, N. III, 30. *Vorba ceea: găsise un sat fără cîini şi se primbla fără băţ, că altă ce poi să zic?* CREANGĂ, O. 102, cf. DDRF. *Umblă ca în satul lui Cremene.* ZANNE, P. VI, 67, cf. SCRIBAN, D. *Sat fără cîini... Dacă nu eram eu să-i deschid, pleca.* BARANGA, I. 155. (Popular) **A face sat (undeva sau cu cineva)** = (mai ales în construcţii negative) a rămîne, a sta mult (undeva sau cu cineva). *Descalecă iute, Încalecă, du-te, sat nu face.* PANN, P. V. II, 47/16, cf. ZANNE, P. VI, 306, 307. *Nu fac eu sat cu tine.* PAMFILE, J. II, 164.

2. (Învechit, rar) Cetate. *Sosîră la satul* [notă marginală: *cetatea*] *Edesei.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 208r/16.

3. Locuitorii unui sat **(I 1).** *Furtuşag mare să cheamă... cînd fură şi pate nevoie tot satul.* PRAV. 30. *Iar prostimea, satele s-au răsipit carii încotro au putut.* NECULCE, L. 76. *Să facem zapisul înaintea satului* (a. 1604). BUL. COM. IST. III, 86. *Fugise satele prin păduri* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 242/30. *Această sf[i]ntă bisearică... s-au făcut cu osteneala tot satul[ui]* (a. 1783). IORGA, S. D. XIII, 60. *S-au şi pornit satele la ocnă* (a. 1814). DOC. EC. 166. *Să nu se cuteze a se înjunghia vită bolnavă şi a se vinde carnea ei de hrană, care poate să bolnăvească un sat.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 91/23. *Se vor chema să lucreze satele de judeţul acela unde trebuie să se facă acele drumuri.* REGUL. ORG. 27/37, cf. PELIMON, I. 213/2. *Trămise pe isprăvnicei să cheme satul.* FILIMON, O. I, 161. *Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul.* CREANGĂ, P. 306. *Stăpînirea să-ndaloreze satu... a-şi căpăta prăsitori.* JIPESCU, ap. GCR II, 259, cf. CARAGIALE, O. I, 47, DELAVRANCEA, S. 13. *După datina feodală, satul n-avea voie să-şi facă moară.* IORGA, C. I. III, 161. *Mi-ar fi azi casa-n rînd cu toţi... Cum m-ar cinsti azi satul!* GOGA, POEZII, 22. *Satu-i strîns în bătătură, Cîntă, joacă, chefuieşte.* IOSIF, PATR. 25. *Destul îmi este că satul poate vorbi de-o cununie la care eu nici nu visez.* AGÎRBICEANU, S. 58, cf. GÎRLEANU, N. 111, BUJOR, S. 53. *Făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc.* REBREANU, I. 60. *Începuse satul să bage de samă şi lumea să vorbească.* MIRONESCU, S. A. 93, cf. C. PETRESCU, Î. I, 141. *Lut moale şi untos din care atîtea sate megieşe se hrănesc cu olăritul.* I. BOTEZ, B. I, 20, cf. SAHIA, N. 65. *Risetele satului la poartă.* TEODOREANU, M. III, 189. *Satul s-a arătat foarte nemulţumit de judecata mea.* VOICULESCU, P. I, 106. *Hapsîni şi răi cum sînt oamenii, ar fi dus-o la primărie şi ar fi făcut-o de rîsul satelor.* DAN, U. 1. *Pe la-nceputul dulce-al primăverii Satul şi-aduce aminte de poveşti.* ARGHEZI, S. I, 101. *La venirea lui vodă Ghica, domn pămîntean, tot satul Bezdead se veseleşte.* CĂLINESCU, S. C. L. 20, cf. VINEA, L. II, 186. *Satul nu s-a întristat, n-a plîns Pe cei trei moşi cheflii.* LABIŞ, P. 108. *Tot satul se uita lung după mine.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 38. *În limba veche românească sat însemna nu noţiunea geografică, toponimică, ci cea demografică, totalitatea locuitorilor.* PANAITESCU, O. Ţ. 33. *Măi bădiţă, satu-i plin Că amîndoi ne iubim!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 69. *Ce ştie satul Nu ştie bărbatul.* PAMFILE, D. 14. *Unde scuipă un sat, merge o moară.* ZANNE, P. II, 724. *Ferească Dumnezeu pe om de gura satului.* id. ib. VI, 299. ◇ Expr. **A se supăra** (sau **a se mînia** etc.) **(ca) văcarul pe sat** = a se supăra în mod nejustificat pe cineva. *Se mînie văcarul pre sat; satul nu ştie nimic.* NEGRUZZI, S. I, 250, cf. ZANNE, P. V, 651. ✦ Ţărănimea considerată în calitatea sa de clasă socială. *Legătura dintre sat şi oraş.* ✦ (Prin analogie) Colonie, grup mare (şi relativ stabil) de animale. *Ţigănuşii fac sat în baltă.* ANTIPA, P. 790. *Acolo alta şi mai şi... A dat voinicul peste satul maimuţelor.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 254.

4. Aşternut, culcuş; pat¹ **(1).** *În fsatul lui întors-ai în lăngoarea lui.* PSALT. SCH. 128/17. *Domnul agiută lui îm patul lăngoarei lui; în fsatul* (tot stratul CC² D, tot aşternutul H) *lui întors-ai.* PSALT.

78. *Se întrare în ſsatul caseei meale, sau suire în patul stratului mieu.* id. ib. 278, cf. IORGA, L. R. 31.

II. (Învechit) Lăcaş, sanctuar. *Voiu întra în ſsatul zeului.* PSALT. SCH. 226/14, cf. PSALT. 144. *Vom întra în satul lu Dumnezeu.* CORESI, PS. 193/8. ◇ Fig. *Muta-mă-voiu în satul tău în veaci.* PSALT. HUR. 50v/8. *Sălăşuiescu-me in ſsatul tău în veaeu.* PSALT. SCH. 183/14. *Spurcară ſsatul* (s ă l a ş u l D) *numelui tău.* PSALT. 147. *În pămînt spurcară satul numelui tău.* CORESI, PS. 196/8.

III. (Învechit) Cimp; ogor, ţarină. *Omul ca iarba, zilele lui ca florile ſsatelor.* PSALT. SCH. 333/5. *Sătură ei de vipturile ſsatelor* (ţ a r i n i l o r D). PSALT. 314. *Socotiţi crinul satelor cum creaşte neustenindu-se.* CORESI, EV. 215. *Cumpărat-am sat... Pentr-un blid de bucate, ca Isav, ţ-ai vîndut blagosloveniia.* VARLAAM, C. 322. *Împlu Satana inema ta a minţi d*[u]*hului sf*[i]*nt ca să ascunzi den preţul satului.* CHEIA ÎN. 5r/31.

— Pl.: *sate* şi (învechit şi regional) *saturi.* — Şi: (învechit) **ſsat** s. n.

— Lat. **fossatum** „şanţ". Cf. alb. f s h a t.

SATÁN s. m. v. **satană.**

SATÁNĂ s. m. şi (rar) f. (Mai ales în limbajul bisericesc; art.) Căpetenie a diavolilor, s c a r a o ţ c h i, t a r t o r u l; p. g e n e r. (şi nearticulat) drac, diavol, demon; p. e x t. duh necurat, i a z m ă. *Noi să nu fim ispitiţi de satana.* CORESI, L. 349/13. *Însuşi satana să schimbă în chip a înger luminat* (a. 1618). GCR I, 48/1. *Satana iaste domn tuturor pradelor.* VARLAAM, C. 163. *Va trimeate satana unii dintre voi în temniţă ca să vă ispitiţi.* N. TEST. (1648), 304v/29, cf. NECULCE, ap. GCR I, 168/9. *Şi era acolo în pustie patruzeci de zile ispitindu-se de satana.* BIBLIA (1688), 774²/32. *Satana care au pîrît pre Dumnezeu la Adam!* ANTIM, P. 84. *Satana şi dracii lui* (a. 1765). GCR II, 80/17. *Începu a mă turbura satana.* MINEIUL (1776), 138r²/16. *Satana* [este] *însetoşat de răpirea sufletului creştinesc.* EUSTATIEVICI, GR. RUM. 78v/22. *Iar arhangelu i-a zîs: stăi, sătano!* (a. 1799). GCR II, 171/17. *Nici satana nu poate să scoaţă nimic din gura lui.* KOTZEBUE, U. 14v/17. *Nu vedeai călugări sau preoţi..., ci nişte hoţomani de grecotei... şi satana îi ştia ce era.* ZILOT, CRON. 71, cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., ISER, 188, POLIZU. *Mă mir, cum laşi să între în om duh de sătană.* MUREŞANU, P. 30/5. *Sai din hău făr' de lumină, Tu, al cerului duşman! Duhul reului, satan!* ALECSANDRI, P. I, 10, cf. CIHAC, II, 695, JIPESCU, O. 144. *Satana îşi întinse picioarele lui de cal, răsuflînd din greu.* EMINESCU, P. L. 43. *Boldul satanei se vede că-i înghimpase.* CREANGĂ, P. 167. *Nimic! răspunsei, lăpădindu-mă ca de satana şi mulţumit că pot scăpa cu faţă curată.* SLAVICI, N. II, 343. *După ce se rugă puţin ca să se depărteze de el ispita satanei..., prinse a scoate sicriaşul la margine.* ISPIRESCU, L. 189, cf. DDRF. *Baba-n mijloc căpitan, Scuipă-n sîn şi face cruce De satan.* COŞBUC, P. I, 227, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Satana e gonit de îngeri.* GOGA, POEZII, 367, cf. TDRG. *Satana vine şi-i pune pe cap o chitie roşie, cum şi-o are pe a sa.* PAMFILE, DUŞM. 130. *Robitule de satana, întoarce-te la Dumnezeu că perirea este aproape.* AGÎRBICEANU, A. 421, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Satana are frică de clopote, nu se atinge de ele, că sînt închinate.* VOICULESCU, P. I, 142, cf. SCRIBAN, D. *De-o veşnicie Dumnezeu şi cu satana Au înţeles că e mai mare fiecare Dacă-şi întind de pace mîna.* BLAGA, P. 38. *Pune mîna pe vîsle, nu vezi că te fură satana?* TUDORAN, P. 41. *Ce se mai bucură satana cînd te aude.* PREDA, M. 164. *Şi satul nu s-a întristat, n-a plîns Pe cei trei moşi cheflii, vînduţi satanei.* LABIŞ, P. 108, cf. DER. *Era un copil veninos, avînd o inteligenţă de satană, pe care o folosea doar pentru a-şi bate joc de ceilalţi.* L 1965, nr. 176, 6/1. *Pogorîndu-se... Din muntele Elionului, A întîmpinat pe Avezuha, Aripa satanei.* TEODORESCU, P. P. 392. *Dracul, satana, scaraoschi, ucigă-l crucea, diavolu, necuratu e duşmanul cel mai neîmpăcat al omului.* ŞEZ. I, 241. *Sătana mult s-o gîndit, Cu-a lui draci s-o sfătuit, Cum să-nşele şi pe om.* BÎRLEA, L. P. M. I, 146, cf. ALR SN V h 1 568. *O făcut cruše o datî cu etrja pisti capu uşigaşului — că aşela ira sătanî.* O. BÎRLEA, A. P. I, 319. *Femeia hotărăşte şi satana împlineşte.* ZANNE, P. II, 148. ◇ Fig. *Trufia este o satană ce totdauna îşi vîră coada unde vede că se adună cîţiva oameni să săvîrşească o faptă bună.* ISPIRESCU, M. V. 33. *S-a lepădat de satana teribilismelor juvenile.* FLACĂRA, 1969, nr. 3, 13. ✦ (Adesea ironic sau glumeţ) Epitet dat unei persoane nesuferite, viclene, rele, neastîmpărate etc. *Slutul se dete pe lîngă fată... Dară fata îi zise: piei de dinaintea mea, satano!* ISPIRESCU, L. 47. *Apropie-te, satană împielifată, dă-te mai încoace... aşa... întinde palma!* VLAHUŢĂ, S. A. II, 135. *Cînd vei vrea să muncească omeneşte şi să te laşi de beţie, atunci să vii la mine să mai vorbim!... Pînă atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită!* REBREANU, I. 484. *Cînd vru să iasă, se întîlni piept în piept cu dînsa... — Ptiu, că-mi sări inima, satano!* BASSARABESCU, V. 177. *Astîmpăraţi-vă, fiicelor!... Voi sînteţi satane necuviosae!* ŞEZ. VIII, 74.

— Pl.: *satane* şi (regional) *sătăni* (ALR I 616/227). — Şi: **satán,** (învechit şi regional) **sătánă** s. m.

— Din slavonul САТАНА, ngr. Σατανᾶρ. — **Satan** < fr. **satan.**

SATANÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit şi popular) Satanic. *Depărtează toată diavoleasca facere şi toată sătănească nadă* (cca 1650—1675). GCR I 228/27, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Pare că văd p-un critic cum clatină din cap, Cum strînge din sprîncene c-un zîmbet satanesc.* NEGRUZZI, S. II, 267. *De o stîncă Pe călător sfărmă c-un zbieret sătănesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 121. *Vînzări, satanești planuri, de lume neştiute, În inima-mi pun iadul.* id. ib. 293, cf. DDRF, ŞĂINEANU², TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Cucoşul... să vestească diavolilor că vremea încurcăturilor şi meşteşugirilor lor sătănești trebuie să încete.* ŞEZ. VI, 132.

— Pl.: *satanești.* — Şi: **sătănésc, -eáscă** adj.

— **Satană** + suf. *-esc.*

SATÁNIC, -Ă adj. Al satanei, de satană, ca de satană; p. e x t. care (prin cruzime, răutate, perfidie, vicienie, perversitate etc.) este demn de satana; drăcesc, diabolic, diavolesc, demonic, infernal, (învechit şi popular) satanesc, (învechit) satanicesc. Cf. I. GOLESCU, C. *Feriţi-vă de acea cmorîtoare şi satanică învăţătură care povăţuieşte pe cei mari a dezghina ca să poată stăpîni.* MARCOVICI, D. 470/2. *M-au pîrît că umblu cu fărmăcătorii şi cu murse satanice.* ASACHI, P. R. 10/13. *Mai ales asupra conductorilor poporului s-au aplicat toate satanicele invenţiuni de tortură.* BARIŢIU, P. A. I, 313. *O idee satanică veni unuia în minte.* NEGRUZZI, S. I, 12. *Apoi iaca, adăogă cel mai matur, cu surisul său satanic pe buze.* PELIMON, I. 179/16. *Vei deveni ipocrit şi, în furia acestui morb satanic, te vei munci să amăgeşti pe fratele tău.* FILIMON, O. I, 311, cf. PONTBRIANT, D. *Planul e într-adevăr satanic.* I. NEGRUZZI, S. VI, 75, cf. MARIAN, NA. 95, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D. *Şi-n lungi, satanice ecouri, Barbar cînta femeia-aceea.* BACOVIA, O. 32. *Ar suporta toate necuviinţele... zîmbind cu o satanică inocenţă.* C. PETRESCU, O. P. I, 23. *A simţit o bucurie oribilă, satanică, s-o vază chinuindu-se.* COCEA, S. I, 247. *Îşi rezema paloarea frunţii în palmă, arătînd purpura cu ascuţit contur... a unghiilor manichiurate special pentru efectul satanic.* TEODOREANU, M. III, 183. *Luai numaidecît cunoştinţă, cu o satanică bucurie, de superioritatea poziţiei.* VOICULESCU, P. II, 211, cf. SCRIBAN, D. *Dumneata pretinzi ca virtuozul... să aibă faţa osoasă, lunară şi satanică a lui Paganini.* CĂLINESCU, C. O. 162. *Baudelaire, cu un fel de sată*

nică perversitate, e obsedat de urît. RALEA, S. T. I, 232. *Oameni aproape goi, desfiguraţi, muncesc o muncă satanică.* BOGZA, A. Î. 100. *Hai, moartea mea, ... În banda ta satanică Mă fă soldatul-panică.* BENIUC, C. P. 106. *O satanică satisfacţie îl încerca în faţa închipuitei privelişti a micului grup.* VINEA, L. II, 138. *Îşi umilise trufia satanică într-o asceză dureroasă şi nefirească.* CONSTANTINESCU, S. I, 68. *Prin meseria ei se afla ... mai aproape de acea stare de spirit satanică, existentă în noi toţi.* PREDA, I. 154. *Lăpuşneanu, crud şi satanic, dar totodată lucid şi decis, era omul cerut de împrejurări.* IST. LIT. ROM. II, 392. *Am intrat în societatea unor oameni inteligenţi şi satanici.* T aprilie 1S64, 82; cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial) *Sînt ridicole concepţiile satanic romantice.* IBRĂILEANU, S. 287. *Eu lovesc întotdeauna, aci! spuse ... rîzînd, cum credea el, satanic.* C. PETRESCU, C. V. 320, cf. SCRIBAN, D. *Alte trei avioane au coborît atunci şi s-au luat după ei, urmărindu-i în lungul străzilor, trăgînd satanic cu mitraliera.* BOGZA, A. Î. 284. *Grădina mea ..., În care dorm subtile şi tainice narcoze Satanic distilate prin vîrful veşnic ud.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 14, 3/1. *Rîde satanic de mizeria de a nu fi decît atît într-o lume tot mai vastă, mai copleşitoare, mai ameninţătoare.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 2/6. ◇ (Substantivat, n.) *Prin răspunsul Olgăi se relevă totodată satanicul intelectului discursiv care nu se poate depăşi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 15, 5/2.

— Pl.: *satanici, -ce.*

— Din fr. **satanique.**

SATANICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Satanic. *Această satanicească patimă, această turbată iubire de argint.* ANTIM, ap. TDRG. *Nu ştim cu ce chibzuială sătănicească s-au obicinuit.* IACOV, SYN. 39r/7. *Necurăţia iaste lucru urît şi satanicesc.* MOLNAR, RET. 58/19. *De să află vreun ticălos care să caute stare în sărăcia obştească ... bucuria lui este satanicească.* MARCOVICI, D. 262/22. *Cu agiutorinţă şi mijloace satanicești ar fi putind scrie atîta de curînd şi de mult.* SĂULESCU, HR. I, 247/10. *I să părea să zăreşte om asemenea obştesc, Şi bănuia să nu fie vreun năluc satanicesc.* PANN, E. V, 68/15. *Aceştia ... făceau toate chipurile satanicești ... cum să deie vitişoarele mele macar de-un pas pe moşia boierească.* CREANGĂ, O. 273, cf. TDRG, CADE. *Atunci le pedepsi să facă la canon în biserică. Lucru care nu făcu decît tot mai multă vîlvă în jurul acestei vrajbe satanicești.* STĂNOIU, C. I. 214, cf. SCRIBAN, D., SFC I, 108.

— Pl.: *satanicești.* — Şi: **sătănicése, -eáscă** adj.

— **Satană** + suf. *-icesc.* Cf. ngr. σατανικός.

SATANÍSM s. n. Însuşire a ceea ce este satanic; caracter satanic. *Dar irlandezul, celtul acesta, ... acest profanator şi al morţilor pentru a face să scapere flacăra albastră a satanismului său, aparţine altei rase.* IORGA, P. A. II, 100, cf. DN2. *Nimic din satanismul tradiţional al personajului n-a mai rămas în înfăţişarea acestui descurcăreţ* [actor]. T ianuarie 1969, 119. ✦ Motiv generat de literatura romantică, care situează în centrul operei literare pe satana sau personajul satanic, care se caracterizează printr-o atmosferă satanică. *Modernismul lui constă din ... satanism.* LOVINESCU, S. I, 409. *Eroii sînt melodramatic demonici ... Satanismul şi macabritatea sînt în floare.* CĂLINESCU, S. C. L. 167, cf. DN2. *Personaje zugrăvite realist, veridic, deşi prin prisma romantică a satanismului.* IST. LIT. ROM. II, 659. *Atît Lautréamont, cît şi Rimbaud prelungesc, radicalizînd-o, direcţia satanismului baudelairian.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 34, 20/1.

— Din fr. **satanisme.**

SATÁRĂ s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Denumire a dărilor excepţionale percepute în ţările române, în orînduirea feudală; p. gener. (Învechit) impozit, bir, dare. *De către domnia mea vor fi aceşti oameni în pace şi iertaţi ... de orînduialele şi sataralele ce să pun pă silişte, şi de alte dăjdii* (a. 1684). HEM 3 213. *Scoasă orînduiele multe, şi satarale, şi hîrtii, şi fumăret cîte un zlot de toată casa.* NECULCE, L. 178. *Satarale ce să pun aici în oraş pre mah[a]lele* (a. 1701). IORGA, S. D. V, 349. *A patra zî au pus satara de bani pe mitropolitul şi pe episcopi şi pe boieri.* DIONISIE, C. 168. *Am plătit şi plătim bir şi toate sataralile, ... numai şi numai să scăpăm dă închisori* (a. 1832). DOC. EC. 519, DDRF, cf. ŞIO II1, 315, ALEXI, W., TDRG, I. BRĂESCU, M. 71, CADE. *Ruptoarele şi birul breslelor le-am moştenit de asemenea, sataralele şi mîncăturile alţii le-au scris în datoriile poporului faţă de mine.* BARBU, PRINC. 105. ✦ (Prin nordul Munt.) **Şugubînă (2).** *A fost omorît un ţigan domnesc ... Oamenii din acel sat, ca să nu pice sataraua pe ei şi să plătească pe ţigan ... au dat bani mulţi cinovnicului.* RĂDULESCU-CODIN, L. 80.

2. (Popular) **Povară (2)**; p. ext. (adesea în corelaţie cu b e l e a) **pacoste (1), năpastă (I 4).** *Satarabelea-n spinare-ţi căzu ca din senin.* ap. ŞIO II1, 316, cf. ISPIRESCU, ap. ŞIO II1, 315, BARCIANU. *Bine, ce fel, bou lui Dumnezeu, ai văzut tu pe naşi-la spălînd vreun cojoc? Ti! Mare satara ai să fii tu la uşa mea.* SĂM. IV, 766, cf. ŞĂINEANU2, TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Tu eşti satara-belea, mă!* PAS, L. II, 91, cf. H IX 92. *Baba începu iarăşi să tocăne pe vladul de bărbat, ca s-o scape de sataraua procletului de băiat.* POP., ap. ŞIO II1, 315, cf. CIAUŞANU, GL. *Ai, la bărbat dă vînzare! Şi să-l laşi în cinci parale ... Să te cureţi d-o belea, D-o belea, d-o sătara.* GR. S. V, 24, cf. ZANNE, P. II, 433.

— Pl.: *satarale.*

— Cf. tc. (m u) s a d e r e „confiscare".

SATĂR s. m. v. **şatîr.**

SATĂR-BÁŞ s. m. v. **şatîrbaş.**

SATÉL s. m. v. **satelit.**

SATELÍT s. m. **1.** Corp ceresc natural sau artificial care gravitează pe o orbită circulară sau eliptică în jurul altui corp ceresc sub acţiunea a două forţe egale şi de sens contrar. *Sînt două feliuri de acesti steli rătăcitoare au planeti, unile numite planeti de al doilea rînd, luni au satelite.* AMFILOHIE, G. F. 112r/15. *Pe lîngă soare umblă planetele şi cometele; pe lîngă planete umblă sateliţi.* SIBINEANU, C. 41/23, cf. I. GOLESCU, C. *Sateliţii sau lunele sînt nişte stele mici cu trei mişcări, căci se rotesc în osia lor, împrejurul planeţilor lor, şi cu dînşii împrejurul soarelui.* GENILIE, P. 71/17, cf. MN (1836), 502/36. *Numitele luni, ce se zic şi sateli, mişcîndu-se împrejurul planetelor sale călătoresc cu ele împreună şi împregiurul soarelui.* ELEM. G. 7/11, cf. SĂULESCU, Î. 77/1. *Tu priveşti a lui Jupiter strălucitori sateliţi.* CONACHI, P. 260. *Provinciile din care e compusă o monarhie mare ... seamănă mult cu sateliţii cari se rotesc împregiurul soarelui.* BARIŢIU, P. A. III, 1. *Satelit numim acea planetă mai mică care se învîrteşte aproape de altă planetă mai mare.* MARIN, P. 5/25. *Luna este cunoscută în astronomie subt numire de trabant sau satelit (slugă) al pămîntului.* BARASCH, M. II, 82/20. *Se numesc în particular sateliţi planetele secundare care se învîrtesc împregiurul unei planete principale.* DRĂGHICEANU, C. 7. *Satelitul luna nu are nici apă, nici atmosferă.* MAIORESCU, L. 158. *În jurul planetelor principale cunoscute, ... se văd circulînd astre relativ mai mici cărora li s-a dat numirea de sateliţi.* CULIANU, C. 348. *Planetele cu sateliţii.* TOPÎRCEANU, P. O. 56. *Anii pe feluritele planete sînt mai lungi ori mai scurţi, după revoluţia satelitului.* CĂLINESCU, C. O. 213, cf. LTR2. *Pămîntul apare deci, ca toate celelalte planete, ca un satelit, legat în sistemul solar prin forţa de atracţie universală.* GEOLOGIA, 6. *Cei doi sateliţi ai lui Marte au putut fi văzuţi tot atît de bine cum*

se vede luna printr-un binoclu. SCÎNTEIA, 1977, nr. 10 933. (Prin analogie) *O dată cu mișcarea...* [roții diferențiale] *roțile... fac mișcări de sateliți în jurul axului principal.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 187. ◇ Fig. *Originea numelui Mării Negre se poate împinge cel mult pînă în secolul X... și-n care epocă noi vezuserăm mai sus formîndu-se o variată nomenclatură de sateliți negri în giurul centralului negrism al ferei Basarabilor.* HASDEU, I. C. I, 157. *Din haosul vieții* [iubirea] *mi te-a dezvăluit Pe tine, frumusețe atotcotropitoare. Vast cosmos, ce-n orbita-ți mi-ai prins, biet satelit.* VOICULESCU, POEZII, II, 289. *Cînd în loc de scaun zic scaunul, „n" nu mai e satelitul lui „an" precedent.* PUȘCARIU, L. R. I, 68. *Sfera în care acționează personajele lui Nicolae Iorga e un satelit al cosmosului shakesperian.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 8, 9/2. *Un film, mai ales un film bun, inedit, interesant, determina adesea, la data apariției, o adevărată școală, un curent, sau sateliți mai mult sau mai puțin epigonici.* CONTEMP. 1969, nr. 1 199, 5/2. ✦ (Adjectival) Care gravitează în jurul cuiva sau a ceva, care depinde de ceva, subordonat cuiva, care însoțește ceva; p. ext. secundar. *Putem întîlni însă* [nevralgia] *și în celulele satelite din celelalte straturi ale scoarței* [cerebrale]. PARHON, B. 92. *În jurul nucleului... gravitează... niște particule satelite, încărcate negativ, care se numesc electroni.* CIȘMAN, FIZ. I, 223. ◇ *Oraș satelit* = oraș de importanță secundară, fără adevărată autonomie economică, plasat în apropierea unui oraș mare și dependent de acesta. *Autostrada aleargă spre Roma prin pădurile de pini, ... traversează savanta compoziție în spațiu a EUR-ului, marele oraș satelit al Romei.* CONTEMP. 1969, nr. 1 181, 10/2. *Tapiola — faimos oraș satelit al capitalei — a fost înălțat în plină pădure.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192.

2. (Și în sintagma *satelit artificial*) Vehicul cosmic, prevăzut cu aparataj, lansat în spațiul circumterestru în scopuri științifice cu ajutorul unor rachete și care, după plasarea pe orbită, continuă să graviteze în jurul pămîntului, sau al altei planete, fără a mai avea nevoie de propulsie. *Construirea și lansarea unui satelit artificial reprezintă una din cele mai fantastice idei ale omenirii.* CONTEMP. 1955, nr. 478, 4/4. *Comandantul oprește reprezentația, ca să ne arate un satelit pe care l-a semnalat ofițerul de cart.* TUDORAN, O. 87, cf. PREDA, R. 120. *Dimensiunile, greutatea și aparatura sateliților... au crescut în ritm accelerat.* GEOLOGIA, 7. *Perfectarea unui sistem de televiziune-laser destinat sateliților artificiali pentru studierea resurselor pămîntului.* CINEMA, 1968, nr. 2, VI. *Mai departe de lună, în direcția soarelui, sateliții — observatori nelocuiți — suportă adesea adevărate furtuni de particule ionizante.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 33, 23/5. *La bordul satelitului este instalat aparataj științific.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 217, cf. HRISTEA, P. E. 178. *Luna... urmează să dobîndească pînă în 1980 un satelit artificial.* CONTEMP. 1977, nr. 1 601, 5/5. (Cu determinări care arată felul) *Satelit staționar.* M. D. ENC. *Un satelit de telecomunicații, capabil să transmită cît șapte cabluri la un loc, costă mai puțin decît întinderea unui singur cablu peste Atlantic sau Pacific.* CONTEMP. 1969, nr. 1 182, 9/4. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *La 12 aprilie 1961 a fost lansată o navă cosmică-satelit, avînd la bord un om.* GEOLOGIA, 7.

3. Roată dințată a unui mecanism planetar care se poate roti liber în jurul unui ax al unui portsatelit, iar împreună cu acesta în jurul axului roții planetare, servind la transformarea unei mișcări de rotație în alte mișcări de rotație. Cf. LTR², DER. *Un nou sistem de cuplare a sateliților la automobile.* RL 1973, nr. 8 810, cf. M. D. ENC.

4. Persoană, grup de persoane, națiune etc. care depinde de cineva sau de ceva în jurul căruia gravitează; persoană, grup de persoane, națiune etc. care se află la dispoziția, la ordinele, în subordinea cuiva. *Aerul respectabil și o simpatie vederată pentru nenorocirea ei n-au putut alina oțărîrea ei pentru acest bătrîn, credincios satelit al păgînului.* ASACHI, S. L. II, 58. *Întîi a desființat compania celor trei sute sateliți pe cari avîndu-i Romulus totdeauna ca o guardie de corp celeri îi pronumise, adecă iuți.* ARISTIA, PLUT. 161/30, cf. 19/28. *În sfîrșit, puterile îi slăbiră și sateliții tiranului ducîndu-l pe poarta curții, îl îmbrînciră în mulțime.* NEGRUZZI, S. I, 156. *Mi-e teamă în tot minutul să n-aud umbletul sateliților lui Duca.* ALEXANDRESCU, ap. CADE. *Pantelimon Tacu profită de ocazie și ceru al doilea sirop cu sifon, deși nu era satelit la sfatul cel mare.* C. PETRESCU, O. P. I, 184. *Fata avea, era limpede, toată inițiativa și Costache era un simplu satelit al voinței ei.* CĂLINESCU, E. O. I, 22. *Lupta împotriva fascismului german și a sateliților săi.* CONTEMP. 1954, nr. 380, 2/3. *Frați, confrați — nu sateliți.* CINEMA, 1968, nr. 5, 18. ◇ (Adjectival) *Folosesc trupele satelite în misiuni de sacrificiu.* CONTEMP. 1951, nr. 223, 4/4.

— Pl.: *sateliți* și (învechit, n.) *satelite.* — Și: (învechit) **satél** s. m.

— Din fr. **satellite.**

SATELITÍSM s. n. (Neobișnuit) Sistem universal de dependență între diferitele corpuri cerești. (Fig.) *Mie îmi trebuiește, în satelitismul universal, o planetă.* ARGHEZI, S. VIII, 255.

— **Satelit** + suf. *-ism.*

SATELIZÁ vb. I. Tranz. (Rar) A stabili, a plasa pe o orbită circumterestră (ca satelit **2**). (Fig.) *Ultimele 3 debarcadere satelizează 3 sectoare ale Capitalei.* ARGHEZI, B. 96. *Prin parcurile de odihnă, te întîlnești cu cîte o droaie de baloane satelizate pe ață.* Id. ib. 153.

— Prez. ind.: *satelizez.*

— Din fr. **satelliser.**

SATELIZÁRE s. f. (Rar) Faptul de a sateliza. (Fig.) *Pînă la ora prînzului doamna primise cîteva vizite care, cu toată neînsemnătatea nominală a titularilor, suprimă toate distanțele, intră în compunerea personalității și a trupului însuși al gazdei aproape, căpătînd prin satelizare o fracțiune din autoritatea ei.* ARGHEZI, S. IX, 171.

— Pl.: *satelizări.*

— V. **sateliza.**

SATELOÍD s. n. Aparat de zbor orbital, cu motor-rachetă de mică tracțiune, constituind un intermediar între un avion și un satelit artificial. Cf. M. D. ENC., DEX, DN³. ✦ Satelit **(2)** destinat să se miște pe orbite apropiate de pămînt. DN³.

— Pl.: *sateloide.*

— De la **satelit.**

SÁTERĂ s. f. v. **satiră.**

SATÍN s. n. Țesătură de mătase, de bumbac (mercerizat), de fibre sintetice etc., cu una dintre fețe lucioasă și netedă, folosită mai ales pentru căptușeli de obiecte vestimentare. Cf. STAMATI, D., BARONZI, I. L. I, 212/2. *Era cam sărăcăcios îmbrăcată, cu un burnuz de satin cam ros.* CONTEMPORANUL, IV, 87. *Te-nzestrezi cu mîneci roșii la tunică de satin.* MACEDONSKI, O. I, 29, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *A împresurat cu scînduri picioarele meselor și cu satin negru decolteul profesoarelor.* I. BOTEZ, B. I, 100, cf. SCRIBAN, D., NOM. MIN. I, 426. *Mîna dreaptă îi era îmbrăcată într-o mînecă suplimentară de satin.* CĂLINESCU, S. 175, cf. LTR², DN². *Oamenii care se îndreaptă spre intrarea sălii par propriile lor siluete decupate într-un satin închis.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 52, 32/2, cf. M. D. ENC., DEX. *C-am cămașă cu altiță, Pînzătură-n nouă ițe; Catrincioara toată fir, Tulpănelul de satin.* FOLC. MOLD. II, 770.

— Pl.: *satinuri.* — Şi: (regional) **saitín** s. n. Com. IORDAN.
— Din fr. **satin.**

SATINÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică ţesături de bumbac sau hîrtie, carton) A da aspect de satin prin presare (şi netezire) la calandru. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., CADE, DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Prez. ind.: *satinez.*
— Din fr. **satiner.**

SATINÁJ s. n. Luciu caracteristic dat ţesăturilor (de bumbac) sau hîrtiei, cartonului prin operaţia de satinare. Cf. LTR². *Satinaje inegale.* SCL 1964, 405, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *satinaje.*
— Din fr. **satinage.**

SATINÁRE s. f. Acţiunea de a satina. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *satinări.*
— V. **satina.**

SATINÁT, -Ă adj. Care are netezimea, luciul, reflexele satinului. V. lucios, mătăsos. *Aceste ţesături, vizibile într-o earieră, sînt satinate, roşii şi cenuşii la culoare.* ONCESCU, G. 53. *Tălpile lui erau satinate.* ARGHEZI, C. J. 77, cf. DL, DM, DEX.
— Pl.: *satinaţi, -te.*
— V. **satina.** Cf. fr. satiné.

SATINÉT s. n. Ţesătură de bumbac sau de bumbac amestecat cu mătase, care seamănă ca aspect cu satinul; ţesătură deasă, lucioasă, folosită în legături de pînză. Cf. ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR², DN², SFC IV, 82, 83, 84, DEX.
— Pl.: *satineturi.* — Şi: **satinétă** s. f. ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., SFC IV, 83.
— Din fr. **satinette.**

SATINÉTĂ s. f. v. **satinet.**

SATINÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Ca de satin, specific satinului, ca al satinului. *Pe dedesubtul veşmintelor sale trecu un foşnet satinos.* CĂLINESCU, S. 8.
— Pl.: *satinoşi, -oase.*
— **Satin** + suf. *-os.*

SATINTÚR s. n. (Învechit) Varietate de satin. *Patru rochii de satintur.* ALECSANDRI, T. 432, cf. ŞĂINEANU², SCRIBAN, D.
— Pl.: *satinturi.*
— Din fr. **satin** [de] **Tours.**

SATÍR s. m. **1.** Nume dat unor divinităţi minore, rustice, din mitologia greacă, reprezentate prin fiinţe cu corp omenesc acoperit cu păr, cu urechi ascuţite, cu coarne, coadă şi picioare de ţap (sau de cal), care personificau instinctele brutale. Cf. I. C., POEZII, 41. *Satiri ieşind din păduri pintru ca să dănţuiască împregiurul lui.* TELEMAHOS, 12v/5. *Satirii părăsea pădurile şi vinea a juca împrejurul lui.* MAIOR, T. 42/20, cf. id. I. B. 283/10, BUDAI-DELEANU, LEX. *Satirul e om sălbatec sau măiemuică de ceale mari asemenea omului.* ŢICHINDEAL, F. 183/16, cf. LEON ASACHI, B. 99/15, DRLU. *Silen, un satir bătrîn, fu crescătorul şi sotul lui Bacus.* PLEŞOIANU, T. I, 251/7, cf. 102/22. *Fecioreasca voastră sfială să nu să teamă întru nimic de fauni şi de satiri.* HELIADE, D. C. 221/1, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D. *Că satir sînt îţi spune a mea înfăţişare... Ce codrii stăpîneşte.* NEGRUZZI, S. II, 224, cf. POLIZU. *Satirul..., cornat şi bărbos, duce o torţă aprinsă în mîna stîngă.* BOLLIAC, O. 268. *Cu drept cuvînt s-ar crede cineva într-un oraş mitologic, între satiri, fauni şi fii ai zeului Bachu.* SION, P. 254, cf. PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D., DÖRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU². *Cu satiri şi cu bacante, Tată palidei Lucreţii Sta de gît cu trei amante.* GOGA, POEZII 188, cf. 187. *Era pe vremea cînd zeii locuiau pămîntul cînd... orice peşteră adăpostea un satir.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 187. *La pîndă, răzemaţi pe coaste, Stau satirii şi zic din naiuri.* IOSIF, P. 86, cf. SCRIBAN, D. *În ripi stau la pîndă satirii, ciclopii Frecîndu-şi spinarea de marginea gropii.* ARGHEZI, VERS. 32. *Satirul, personificarea bestialităţii primitive, se resoarbe în natură; el devine Pan.* VIANU, L. U. 497, cf. DER. *Noi vin vom bea mai mult decît satirii.* VULPESCU, P. 123. *Atunci uriaşu-şi ia de seamă Şi pe toţi satirii-i cheamă.* MAT. FOLK. 1 079. ◇ (Ca termen de comparaţie) *Ca satirii... aruncă* [săgeata] *din trupul gol asupra vrăjmaşilor, neavînd nici o trebuinţă de fier.* AETHIOPICA, 59v/7, cf. MACEDONSKI, O. I, 223. *Cei doi boieri făceau un haz nespus..., urîţi şi libidinoşi ca doi satiri.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 30. *Am sărit din tufiş ca satirii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 1/2. ✦ Reprezentare plastică a unui satir **(1).** *Una din principalele statuie ce se află în spaţioasa sală despre care tratăm este satirul adormit.* FILIMON, O. II, 153. *În orfăurăria din sudul Rusiei capetele de sileni ori de satiri sînt folosite cu predilecţie.* PÂRVAN, G. 18.

2. Epitet dat unui om desfrînat, senzual, brutal în relaţiile sexuale. *E un satir ahtiat după femeile române tinerele şi frumuşele.* IBRĂILEANU, SP. CR. 142, cf. RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *N-avem noi... destui stricaţi?... Ne mai trebuiesc isprăvile unui bătrîn satir!* COCEA, S. I, 183. *Şi pe mama ei, sărmana, o bătuse şi o alungase din casă, monstrul, satirul, fiara cu chip de om.* TEODOREANU, M. III, 141, cf. SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC.
— Accentuat şi: *sátir.* DEX. — Pl.: *satiri.*
— Din ngr. σάτυρος, lat. **satyrus,** fr. **satyre,** germ. **Satyr.**

SATIRÁ vb. I. Tranz. (Învechit) A satiriza; a batjocori; a ironiza. Cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Lăudînd faptele bune, arăţi, şi învederat, Că nu sîntem de aceia! Pe noi tu ne-ai satirat!* ALEXANDRESCU, O. I, 175. *Serbii catolici şi mahometanii din Eosnia satirează uneori cu epitetul de vlahi pe serbii cei ortodocşi.* HASDEU, I. C. I, 39, cf. ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D. ◇ Absol. *Formaţi societăţi, declamaţi, scrîşi, lăudaţi, satiraţi.* BOLLIAC, O. 56.
— Prez. ind.: *satirez.*
— V. **satiră.**

SÁTIRĂ s. f. **1.** Scriere în versuri sau în proză, operă cinematografică etc. în care sînt aspru criticate, ridiculizate, de obicei cu intenţii moralizatoare, viciile oamenilor sau diverse aspecte negative ale societăţii; p. restr. conţinut al unei astfel de scrieri, opere etc.; p. ext. satirizare. Cf. I. C., POEZII, 2, BUDAI-DELEANU, LEX. *Horaţ serise ode, satire, epistole.* NICOLAU, P. 285/5, cf. LEON ASACHI, B. 99/11, DRLU. *Am făcut aceste satire, socotind că mai întîi printr-aceste glume să fac doauo folosuri.* MUMULEANU, în BV III, 468. *Este adevărat că-i dideseră unii, alţii să înţeleagă cum că Telemah ar fi o satiră pentru împărăţia şi cîrmuirea sa.* PLEŞOIANU, T. I, 8/4. *Satirile lui Juvenal în două tomuri.* CR (1829), 238/28. *Satira este zugrăvirea greşalelor şi a lucrurilor de rîs.* HELIADE, GR. P. 49/2. *Plin de această aspră bucurie, băgă pînă la împăratul această satiră scrisă de însuşi mîna lui Sadie.* CĂPĂŢINEANU, S. 20/16. *Prinţul Antioh... cel întîi au alcătuit satire în limba rusească.* AR (1830), 52²/2. *Cine o vrea să mă înţeleagă vede curat că poema mea nu este satiră, ci o elegie.* GTN (1836), 42/19. *Vreo cîteva satire de glumă asupra influenţei damii aceia m-au făcut să şăz la închisoare.* VOINESCU II, M. 117/6. *A tradus satirile lui Arioste şi versurile lui Osian.* ASACHI, L. 99¹/30, cf. VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D. *Boierimea mică*

și... înlăturată... se deda cu doctrinele filosofice și răspîndea satire, duh ce nu s-a mai stins încă. RUSSO, S. 112. *Fie spre laudă sau spre ofensare satira lui Aristofan pentru acest bărbat.* ARISTIA, PLUT. CXL/26. *Nu putea uita nici satirele lui Cantemir, nici scenele din viața lui Lăpușneanu.* NEGRUZZI, S. I, 334, cf. POLIZU. *Spune-mi cum poci de rimă, de muza mă desface, Și eu, drept răsplătire, o satiră ți-oi face.* ALEXANDRESCU, O. I, 184. *M-am jurat că am să mă răzbun, adresîndu-i... o ploaie de satire și de epigrame mușcătoare.* SION, P. 368, cf. ANTONESCU, D., PROT. — POP., N. D. *Nu este dar de mirare că dezgustul și satira au succes modei.* HASDEU, I. C. I, 87. *„Termitele mele", ca mică satiră ușurică, n-or să-ți displacă.* CARAGIALE, O. VII, 232. *E drept că nu se mai fac fabule cum se făceau odinioară, și nici satire nu se prea fac.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 483. *În satira a treia idealizează veacul de mijloc al nostru, național.* GHEREA, ST. CR. I, 108, cf. II, 95, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Și în politică el s-a însemnat prin violentele pagini de satiră din ziarul său.* IORGA, P. A. II, 26. *Neculce... recurge la satiră cînd e vorba de Constantin Ipsilanti.* BUL. COM. IST. II, 24. *Și cumpănindu-mi visul cu rîjetul satirii Fac lumea după chipul și-asemănarea mea.* AL. PHILIPPIDE, S. 12, cf. RESMERIȚĂ, D. *Caragiale e privit ca întemeietorul teatrului de satiră socială.* LOVINESCU, C. VI, 16. *Citea pentru a nu știu cîtea oară arzătoarele satire ale lui Decimus-Iulius Iuvenalis.* SADOVEANU, O. V, 612. *Scriitorii reacționează în două feluri, prin satiră și printr-o apropiere voită de limba poporului.* PUȘCARIU, L. R. I, 384. *Ironia... se poate manifesta sub diferite forme, de la simpla glumă, fără nici o răutate, pînă la satiră.* IORDAN, STIL. 175, cf. SCRIBAN, D. *Mi se pare o nuvelă... remarcabilă mai ales prin puterea satirei.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 393. *Este învederat să avem de a face cu o satiră a societății.* CĂLINESCU, I. 97. *Transcrierea limbii vorbite este, la Caragiale, un mijloc al satirei sociale.* VIANU, S. 88, cf. id. L. U. 54, 110. *Suficiența, calmul și indolența satisfăcută a noii clase inspiră satira socială a spiritelor critice și rebele.* RALEA, S. T. I, 179. *Satira sa este personificarea... spiritului subtil și ascuțit al atenienilor din antichitate.* V. ROM. septembrie 1954, 211. *Chiar cînd satira ia forma directă, să nu înțelegem însă cumva că ne găsim în fața unui pedestru didactism.* CONSTANTINESCU, S. I, 86. *Poema intenționa să fie o satiră cuprinzătoare a stărilor de lucruri.* IST. LIT. ROM. II, 85, cf. 753, DER. *Cartea este o satiră a atmosferei rarefiate, sufocante a școlii burgheze.* V. ROM. martie 1963, 155. *Satira este cu atît mai savuroasă... cu cît atacă miturile filistinismului contemporan.* T decembrie 1964, 44. *Era însă satisfăcut să recunoască în eroii negativi biciuiți de satira operetei pe anumite persoane din protipendada țării.* M 1968, nr. 1, 29. *O seamă de hoinăreli și peripeții... merg paralel cu savuroasă satiră a poliției și birocrației.* ib. 1969, nr. 4, 36. *Cine citește astăzi „Colocviile" regăsește simțul măsurii lui Erasmus, satira usturătoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 60, 20/3. ◇ Fig. *Să compare oricine legea electorală din 1863... cu legea electorală improvizată de către dieta din Cluj în 1848, adevărata satiră și urgie a unei legi electorale.* BARIȚIU, P. A. III, 172. *Parveniți fără rușine... Este o satiră-ntreagă faptul că v-ați zămislit.* MACEDONSKI, O. I, 97. *Lirismul și satira se joacă pe-a lui frunte, Cu fulgere desprinse.* id. ib. 109. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Am luat îndrăzneala de am scris aceste obiecturi satere, prin care arăt osebite caracteruri și rele năravuri.* MUMULEANU, în BV III, 468.

2. Categorie estetică din sfera comicului, care critică cu violență și caricatural pe cineva sau ceva, scoțînd pe primul plan aspectele negative; specie literară reprezentată de satiră **(1)**. *Satira și comedia sînt cele care mai cu deosebire dau pe față slăbiciunele unei nații sau unei epohe.* ROM. LIT. 405/6. *Dintre genurile literare, satira, prin procedeele artistice specifice, poate și trebuie să joace un rol important în nimicirea vechiului.* CONTEMP. 1953, nr. 367, 4/5, cf. DN³. *Scrierile lui poartă pecetea stilului caustic de satiră și pamflet.* IST. LIT. ROM. II, 159. *S-ar putea vorbi despre evoluția satirei în noua dramaturgie românească.* T februarie 1964, 5. *Despre întreaga eră a democrației burgheze nu vom putea găsi un cuvînt în plus peste cele ce s-au spus, s-au scris, s-au dăltuit în pamflet și satiră.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 3/1, cf. M. D. ENC.

3. (În dicționare) Piesă de teatru, la grecii antici și la romani, în care se biciuiau moravurile și ale cărei personaje principale reprezentau niște satiri **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE.

— Accentuat și: *satiră.* CADE, SCRIBAN, D., DEX. — Pl.: *satire.* — Și: (învechit) **sătéră** s. f.

— Din ngr. σατύρα, lat. **satira**, fr. **satire**.

SATIRIÁZĂ s. f. v. **satiriazis**.

SATIRIÁZIS subst. Exagerare patologică a plăcerii sexuale la bărbați; aidomanie. *Satiriazis este la partea bărbătească, și la cea femeiască nimfomania, o aprinzătoare și leșinătoare poftă de împreunare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 285/11. *Aceasta este un mijloc prețios de a triumfa de lovirile nimfomaniei, priapismului și satiriasei.* MAN. SĂNĂT. 106/24. [Nimfomania] *fine, ca și satiriaza, de o adevărată nebunie impulsivă.* BIANU, D. S. 510, cf. D. MED., DN³.

— Scris și: *satiriasis.* — Pronunțat: *-ri-a-.* — Și: (rar) **satiriázĕ** (scris și *satiriasă*) s. f.

— Din ngr. σατυρίασις, fr. **satyriasis**.

SATÍRIC¹, -Ă adj. (Ca) de satir **(1)**, al satirilor, specific satirilor; (învechit) satiricesc². Cf. VALIAN, V., SCRIBAN, D. *Din bălării se ivi capul satiric al cotoiului meu cenușiu.* ARGHEZI, S. XII, 142.

— Pl.: *satirici, -ce.*

— Din fr. **satyrique**.

SATÍRIC², -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Care aparține satirei **(1)**, privitor la satiră, care are caracter de satiră, specific satirei, care critică în mod aspru și ridiculizează, de obicei cu intenții moralizatoare, viciile oamenilor sau aspectele negative ale societății; care constituie o satiră; (învechit) satiricesc¹. BUDAI-DELEANU, LEX. *Poezie satirică.* HELIADE, GR. P. 49/1, cf. I. GOLESCU, C. *Și titlurile scrierilor sale poartă acest caractir satiric, precum: „Rușine de lume!"* ASACHI, L. 15/14, cf. VALIAN, V., NEGULICI, STĂMATI, D. *Poezia satirică au fost scornită mai întîi de Lucilie.* ROM. LIT. 430/4, cf. POLIZU, ANTONESCU, D. *Romanii... începură a face verse satirice.* NEGRUZZI, S. II, 173. *A doua zi li ceti o cantonetă satirică.* SION, P. 437. *Și, pentru a sfîrși prinir-o trăsătură satirică: prostul găsește oricînd unul mai prost ca el care să-l admire.* BOLINTINEANU, O. 253. *Arma adevărată ce li se cuvine nu este cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică.* MAIORESCU, CRITICE, 39, cf. id. CR. I, 383. *A te plînge... ori a biciui cu rîsul satiric, e tot revoltă, numai altmintrelea exprimată.* GHEREA, ST. CR. III, 107, cf. DDRF. *Aceste două elemente, cel critic și cel satiric, se combină în mod natural.* XENOPOL, în PLR I, 232, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Se ivea... o nouă literatură satirică.* IORGA, C. I. II, 82. *Poezii satirice ca aceea care schițează astfel tipuri din societatea de atunci.* id. P. A. II, 125. *Geniul latin se rezumă în trei scriitori: Virgiliu pentru epopee, Horațiu pentru poezia lirică și, mai ales, satirică, și Tacit pentru istorie.* LOVINESCU, C. IV, 88, cf. 81. *„Ciocoii noi" împrumută de la Filimon intenția satirică, nu și realismul.* CĂLINESCU, S. C. L. 155, cf. 130. *Ideea circuitului naturii materiale este folosită aici ca un mijloc satiric față de trufia și cruzimea regală.* VIANU, L. U. 73, cf. id. S. 130. *Caragiale excelează-n reportajul satiric, în stilul de vervă vorbită.* CONSTANTINESCU, S.

II, 71, cf. 365, III, 104. *Este foarte bine cînd scriitorii prezintă personajii și aspecte negative pentru a le biciui cu mijloace satirice.* V. ROM. ianuarie 1954, 246, cf DN[2]. *Dorim să păstrăm vigoarea satirică a spectacolului.* T iulie 1964, 9. [Piesa] *rămîne notabilă pentru tonalitatea satirică pe linia umorului popular.* V. ROM. ianuarie 1965, 149, cf. 102. *Remarcabile ni se par aici observațiile cu privire la epitetul cromatic și la cel satiric.* L. ROM. 1967, 278. *Prima ambiție a istorioarei de față e să atingă nu știu ce gravitate satirică.* CINEMA, 1968, nr. 10, 12, cf. nr. 7, 6. *Cultivarea piesei de gen, a comicului satiric de pildă..., filmul le suportă mai greu.* ib. 1969, nr. 5, 11. *Virulența satirică a metaforei sporește prin instalarea la vedere a decorului ultimului act.* T februarie 1969, 75, cf. 31. *Altitudinea satirică și moralizatoare, aceea care presupune o nemulțumire, ascunde o mentalitate de clasă necăjită.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 21, 7/2. ◇ (Substantivat) *Satirice* [Titlu]. EMINESCU, L. P. 89. ✦ Înclinat spre satiră (1); căruia îi place să satirizeze. *Cea preste măsură rîvnă îl făcea prea strașnic, melancolic și uneori satiric.* GOLESCU, E. 48/5. *În Franța nimic nu este mai obicinuit decît o femeie satirică (batjocoritoare).* FL (1838), 50/39. *Un om foarte cunoscut pe timpii aceia prin spiritul său satiric și plin de originalitate.* FILIMON, O. I, 179, cf. 183, ȘĂINEANU[2]. *Gîze, flori înfrizate! Muza mea satirică V-a-nchinat de drag la toate Cîte-o strofă lirică.* TOPÎRCEANU, B. 52. *Nicu... s-a oprit la lucrarea unui scriitor cunoscut prin verva lui satirică.* IST. LIT. ROM. II, 43. *Observator satiric al vieții sociale, d. Arghezi vitriolează toate acele metehne cîte se pot surprinde.* CONSTANTINESCU, S. I, 85, cf. 106. ✦ (Substantivat, n.; de obicei art.) Element, conținut satiric[2] (1). *Femeia... e mai puțin compatibilă cu comicul și mai ales cu satiricul.* IBRĂILEANU, S. L. 44. *Au simțit nevoia unor complectări, a unor adăugiri care să adîncească satiricul piesei.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 10/3. *Proza lui Baronzi evoluează între satiric și fabulos.* CĂLINESCU, S. C. L. 104. *Poetul caută caricaturalul... scoțînd în evidență grotescul, satiricul dus cîteodată pînă la sarcasm.* V. ROM. decembrie 1964, 157.

2. Adj., s. m. (Scriitor) care compune satire (1). *Acesta era un poet dramatic, totdeodată... și satiric.* ARISTIA, PLUT. LXXXV/16. *Acei vestiți satirici, Pers, Iuvenal, Orațiu... cîștigară încă nemuritoare slavă.* NEGRUZZI, S. II, 215, cf. BOLLIAC, O. 119. *Acesta este nea Ionică Care se crede și satiric... Crede că singur are talentul Și că e lumii prea de folos.* ALEXANDRESCU, O. I, 361, cf. PROT.—POP., N. D. *Nu trebuie să uităm nici pe Iacob Negruzzi, poet și satiric eminent.* MACEDONSKI, O. IV, 18. *Publicul român s-a învățat... să rîză de spiritualele producțiuni ale mult talentatului nostru satiric.* GHEREA, ST. CR. II, 132. *Satiricul vrea să ne arate fondul său de lirism senin care, desigur, ne va surprinde.* DEMETRESCU, O. 190. *Satiricii vechi rîd pe atît de moravurile pocite..., pe cît biciuiesc pe poeții și literatorii cei răi.* XENOPOL, în PLR I, 232. *În trezirea acestor sentimente e mai puternic scriitorul, — un satiric fără milă.* SĂM. IV, 403. *Rîsul acela batjocoritor și rău al satiricului fără îndrăzneală, fără ideal îmi hihia la ureche prea bătrînește.* IORGA, P. A. II, 134, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Maiorul Brăescu poate fi considerat ca cel mai puternic talent satiric al literaturii române actuale.* LOVINESCU, în PLR II, 360. *Prin temperament, satiricul e un combativ.* id. C. VIII, 13. *Procedeul aparține, în general, limbii literare, fiind utilizat din belșug de către scriitorii satirici și umoriști.* IORDAN, STIL. 39, cf. SCRIBAN, D. *Scriitorul satiric devine un pictor al urîtului, un caricaturist ingenios.* VIANU, A. P. 271. *Există la autorii satirici obiceiul de a prezenta proxenetele patronînd societăți de apărare a tinerelor fete.* BOGZA, A. Î. 591. *Gazetarul și creatorul satiric fac un fel de alianță, sprijinindu-se reciproc.* CONSTANTINESCU, S. II, 68. *Marele nostru satiric a intuit just legile interne de dezvoltare ale limbii.* VARLAAM—SADOVEANU, 371. *Satiricul nu glumește pe socoteala viciilor.* T aprilie 1969, 36. *Satiricul are o finalitate didactică, el condamnă anumite moravuri pentru a îndrepta.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 8/1.

— Pl.: *satirici, -ce.*

— Din lat. **satiricus**, ngr. σατυρικός, fr. **satirique.**

SATIRICÉSC[1], -EÁSCĂ adj. (Învechit) Satiric[2] (1). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Aristofanes, a cărui c medii veselitoare și satiricești lui Socrates nu-i plăcea..., au atins pe Socrates în teatrum.* MOLNAR, I. 396/14, cf. DRLU, I. GOLESCU, C. ✦ Înclinat spre satiră (1); căruia îi place să satirizeze. *Bărbații carii giudecă bine de lucruri nu dă nici o credință la cuvintele unii minți satiricești.* CUGETĂRI, II, 40[v]/16.

— Pl.: *satiricești.*

— **Satiră** + suf. *-icesc.*

SATIRICÉSC[2], -EÁSCĂ adj. (Învechit) Satiric[1]. *Așa cîntă izbucnind cuvinte trecsărite... și din gură cîntînd lucruri de rușine și adevărat satiricești.* BUDAI-DELEANU, T. 90.

— Pl.: *satiricești.*

— **Satir** + suf. *-icesc.*

SATIRICÉȘTE adv. (În dicționarele din secolul trecut) În mod satiric[2] (1). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D.

— **Satiric[2]** + suf. *-este.*

SATIRISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A satiriza. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Prez. ind.: *satirisesc.*

— Din ngr. σατυρίζω.

SATIRISÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a satirisi și rezultatul ei; satirizare. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pl.: *satirisiri.*

— V. **satirisi.**

SATIRÍST s. m. **1.** (Învechit) Satiric[2] (2). Cf. NEGULICI, POLIZU.

2. (Învechit, rar) Măscărici. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *satiriști.*

— **Satiră** + suf. *-ist.*

SATIRIZÁ vb. I. Tranz. A critica în mod aspru sau a ridiculiza printr-o satiră (1); a prezenta în mod satiric[2] (1); a biciui, (învechit) a satira, (învechit, rar) a satirisi. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *Au vrut odată, într-un moment de umur, să satirizeze acest tainic lăcaș de broaște.* ROM. LIT. 304/6, cf. POLIZU, PROT.—POP., N. D., PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Alecsandri a satirizat efectele influenței franceze asupra boierilor și mai ales a boiernașilor.* IBRĂILEANU, S. L. 86, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Este satirizată justiția în persoana procurorului Guță.* CĂLINESCU, S. C. L. 171, cf. id. C. O. 62. *Rabelais a avut adeseori prilejul să satirizeze divagația pedantă și ridicolă a discipolilor scolasticii.* VIANU, L. U. 117, cf. id. S. 90. *În cele mai multe dintre rondeluri, poetul creează de fapt biografia specimenelor pe care le satirizează.* V. ROM. ianuarie 1954, 174, cf. octombrie 1954, 271. *„Țiganiada" satirizează... instituțiile... feudale.* IST. LIT. ROM. II, 74. *Anghel evocă un destin de parazit politic..., un portret amplu al tipului satirizat.* CONSTANTINESCU, S. I, 33, cf. DN[2]. *Își propun să satirizeze situații de viață care se pretează realmente la intervenții satirice.* CINEMA, 1968, nr. 7, 6. *Dramaturgul nefiind foarte sever cu personajele satirizate..., actorii sînt și ei indulgenți.* T decembrie 1968, 87.

— Prez. ind.: *satirizez.*

— Din fr. **satiriser.**

SATIRIZÁBIL, -Ă adj. Care poate fi satirizat. Cf. DCR.

— Pl.: *satirizabili, -e.*

— **Satiriza** + suf. *-bil.*

SATIRIZÁRE s. f. Acțiunea de a satiriza și rezultatul ei; biciuire, (învechit, rar) satirisire. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Cele patru comedii ale lui Caragiale... au toate aceeași notă generală: bătaia de joc..., satirizarea mai ales a acelor neajunsuri și anomalii.* GHEREA, ST. CR. I, 330. *„Muza de la Burdujăni" conține... satirizarea ridicolului izvorît din amestecul fanariotismului pămîntean cu civilizația apuseană neasimilată.* IBRĂILEANU, SP. CR. 108, cf. id. S. L. 88, RESMERIȚĂ, D. *În căutarea mijloacelor de satirizare a viciilor, Macedonski a introdus în literatura noastră genul special de meditație al „Nopților".* CONTEMP. 1954, nr. 390, 3/4, cf. nr. 378, 1/2. *Întreaga sa operă Aristofan și-a închinat-o satirizării necruțătoare a exploatatorilor de toate felurile.* V. ROM. septembrie 1954, 211.

— Pl.: *satirizări.*

— V. **satiriza.**

SATISFÁCE vb. IV. Tranz. **1.** (Complementul indică dorințe, porniri, necesități, exigențe, norme etc.) A face sau a fi făcut să corespundă, să rezolve, să împlinească, a aduce la îndeplinire; a fi conform cu..., pe măsura... *Acesta... nu e moștenitorul consulatului lui Brutus, fiindcă nicidecum nu-i satisface ambiția.* ARISTIA, PLUT. 261/19. *Un individ... caută a satisface în fiecare lucru a sa voință desfrînată, ce este un feliu de vandalism.* CALENDAR (1861), 97/7. *Publicația cursului de himie generală... ne făcea o datorie de a da la lumină dodată o prescurtare care să poată satisface trebuințele întîitoarelor studii himice.* MARIN, PR. I, II/9, cf. STAMATI, D. *Cată să le satisfacem curiozitatea.* NEGRUZZI, S. I, 109. *Bogăția unui popor se măsoară după mărimea trebuințelor ce-și satisface.* GHICA, C. E. II, 372, cf. 419. *Aceasta era un vis... pe care venerabilul său soț nu voise să i-l satisfacă.* SION, P. 90, cf. 108, PROT. — POP., N. D. *Acel mușchi... primește impulsiunea pentru a satisface trebuințele deosebite de ale organismului.* CONTA, O. F. 222, cf. 118. *Evenimentele le fac alții, în cazul de față le fac scriitorii populari și nevoia, cea provocată și satisfăcută prin mii și mii de cauze.* PHILIPPIDE, P. 9, cf. ALEXI, W. *El se va supune acestui îndemn, satisfăcînd, desigur, pornirea contemporanilor săi pentru zgomotoasele acțiuni războinice.* IORGA, P. A. II, 158. *Veneau să-și satisfacă dulcea manie de colecționari.* ANGHEL, PR. 16. *Să aibă în vedere nevoile istoricilor, satisfăcînd și cerințele filologilor.* BUL. COM. IST. I, 97. *Îi hotăra și data anumită, cînd cererea îi va fi satisfăcută.* HOGAȘ, DR. II, 155. *O pasiune, cu cît n-o satisfaci, cu atîta te chinuiește mai mult.* IBRĂILEANU, S. L. 19, cf. id. A. 111. *Cerea... ca fiecare cerere de capitaluri să poată fi satisfăcută și pe alte căi sigure, decît pe bani gata.* N. A. BOGDAN, C. M. 170. *Cultura latină satisface, deci, o necesitate lingvistică de un interes mai general.* LOVINESCU, C. IV, 87. *Această formulă satisface toate interesele.* TITU-LESCU D. 80. *Totuși închipuirea nu-mi satisface curiozitatea.* CAMIL PETRESCU, P. 363, cf. C. PETRESCU, C. V. 258. *Am satisfăcut legea recrutării în țară străină.* BRĂESCU, A. 234. *Mahalaua, dornică de un scandal nou, care să înnoroze și să satisfacă nevoia de vărsare a veninului acumulat,... începuse să fiarbă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 239. *Se înalță, se răsucesc, ca să-și poată satisface mai bine curiozitatea.* SADOVEANU, O. XII, 506. *Curiozitatea științifică era satisfăcută în momentul cînd procesul fiziologic... era înțeles.* PUȘCARIU, L. R. I, 2. *De obicei sînt considerate ca satisfăcînd nevoile estetice așa-numitele figuri de stil.* IORDAN, STIL. 12, cf. 17, 22. *Cerințele impuse de anumitul text au fost satisfăcute.* COD. PEN. R.P.R. 20, cf. 491. *Dorința noastră de necunoscut... poate să fie de multe ori satisfăcută trecînd peste drum.* ARGHEZI, B. 86. *De cîte ori avea o dorință i-o satisfăceam.* CĂLINESCU, O. I, 241. *Cine e împiedicat de puteri care îl depășesc să-și satisfacă o tendință, nu va uita-o, adică va păstra-o undeva, pusă bine.* RALEA, S. T. II, 175. *Calorimetrul cu gheață... satisface aceste condiții.* SANIELEVICI, R. 209. *Vecinul de compartiment și-ar fi putut satisface curiozitatea mai din vreme.* TUDORAN, P. 12. *Are nevoie de toți cei din jur ca să-i satisfacă toate capriciile.* PREDA, R. 286, cf. 33. *Visează la ea, deci amorul nu e satisfăcut.* T iunie 1964, 14. *Aceste cercuri... nu satisfac marea sete de informare a elevilor.* GÎ 1968, nr. 932, 3/5. *Cinematografia poate satisface în cel mai înalt grad această sete de cunoaștere.* CINEMA, 1968, nr. 6, 7. *Cererea i-a fost probabil satisfăcută.* G. BARBU, A. V. 197. *Cumpărătorul este generos cu aprecierile ori de cîte ori cerințele, gusturile sale, preferințele îi sînt satisfăcute.* RL 1969, nr. 7 706. ◇ Refl. pas. *Dorința de stabilitate în vorbire se satisface de către om mai cu succes altfel.* PHILIPPIDE, P. 6. *Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a se putea satisface baremi cererile cele mai simandicoase.* REBREANU, R. I, 253. *În marea majoritate a cazurilor, nevoia de noutate se satisface prin împrumuturi.* IORDAN, STIL. 22. *Aspirația omului către unitate se satisface pe diferite căi.* VIANU, E. 198. *Ideea de ordine se putea satisface în două feluri: prin dictatură ori prin cooperație democratică.* RALEA, în PLR II, 337. *Se satisfac în proporții tot mai largi nevoile crescînde materiale și culturale ale oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 598. *Oamenii sînt și ei ciclopici..., fiindcă apetitul lor uriaș se satisface cu vîrtoșie în ospețe.* CONSTANTINESCU, S. II, 345. ◇ Refl. *Numai actul nobil e un act unilateral, fără ecou. El se satisface prin el însuși.* RALEA, S. T. II, 231. ◇ Intranz. (Învechit) *Tu îndeamnă-te la toată osteneala și prinde toate mijlocirile bune a satisface nădejdei nației.* ȚICHINDEAL, A. M. VI/3. *Școlarul care satisface datoriilor sale e vrednic de laudă.* GR. R.-N. II, 72/16. ✦ Spec. (Rar; complementul indică obligații, datorii) A realiza, a achita, a onora etc. potrivit unei convenții, unui angajament. *Unul dintre mijloacele cel mai des folosite de boieri de a intra în satele obștilor este acela de a plăti ei birul pe care sătenii nu-l puteau satisface la timp.* PANAITESCU, O. Ț. 253. ◇ Expr. (Curent) **A(-și) satisface serviciul militar** (sau **armata**) = (despre ostași în termen) a îndeplini serviciul militar, a face armata. *Era la Bîrlad cînd a cunoscut-o, își satisfăcea serviciul militar.* PREDA, I. 177.

2. (Complementul indică oameni) A îndeplini anumite dorințe, porniri, necesități etc., a face să fie mulțumit, împăcat; a mulțumi **(5)**. *Dacă am rădicat în sufletul nostru dorința de a se aduce un remediu acestor rele, sînt cu prisos satisfăcut.* GHICA, C. E. II, 412. *A voit, spre a mă satisface, să mi-o spuie în toate amănuntele.* SION, P. 62, cf. ANTONESCU, D. *Și totuși rezultatul nu ne satisfăcea.* HASDEU, I. C. I, 17, cf. DDRF. *Simplul fier de plug, cu care se slujise părinții și străbunii noștri..., îl satisfăcea cu prisosință.* ANGHEL, PR. 81. *Toată lumea va fi satisfăcută.* TITULESCU, D. 204. *El s-a ridicat și, în cuvinte inspirate, a satisfăcut plebea.* C. PETRESCU, O. P. I, 105. *Sofia lui, Pulcheria..., nu fu satisfăcută cu noua apelație și se iscălea Șerica.* CĂLINESCU, S. 13, cf. 17, RALEA, S. T. I, 106, II, 299. *Evident că această soluție nu ne poate satisface în toate cazurile.* GRAUR, E. 12. *Ce să-i cumpere?... Nu găsi ceva care să-l satisfacă.* PREDA, R. 346, cf. id. I. 44, 177. *Nu-l satisfăceau explicațiile pe care și le dădea.* T. POPOVICI, SE. 480, cf. DN². *Transcrierea actuală... nu este de natură să ne satisfacă.* L. ROM. 1967, 206. *Poezia, cuvîntul și muzica s-au dovedit prea abstracte pentru a-l satisface pe deplin.* CINEMA, 1968, nr. 5, 12. *Satisfăcut de inovațiile sale spirituale... a luat în atenție reconsiderarea stilului și a tehnicii literare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 54,

23/2. *Pont Aven l-a satisfăcut pînă la un timp, dar, de la o vreme, l-au ajuns și aici neplăcerile civilizației.* CONTEMP. 1969, nr. 1 170, 7/3. (Absol.) *Să mă ierte tinerii dramaturgi pasionați de teatru modern, dar nu cred că realizările promovate pînă acum satisfac.* T iulie 1968, 5. (Refl.) *Avem impresia, scriind aceste prime rînduri, nu că ne satisfacem pe noi înșine..., dar că indicăm cu degetul pe cer zborul viitor al neamului nostru.* în PLR II, 368. ◇ (Prin lărgirea sensului; complementul indică animale) [Cîinele] *deprins să fie satisfăcut la comandă... intra în bătătură fără să fie poftit.* ARGHEZI, S. VIII, 138. ✦ Spec. A repara o ofensă (printr-o înfruntare directă). Cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. ◇ Refl. *Jurnalistul îl invită să ceară satisfacție pe „canalul justiției". Eliade zice: „Mă voi satisface singur", și-l lovește pe Aricescu cu bastonul peste mîini.* CĂLINESCU, S. C. L. 90.

— Prez. ind.: *satisfăc.*

— Din lat. **satisfacere**, fr. **satisfaire** (după *face*).

SATISFĂCERE s. f. Acțiunea de a (se) satisface.

1. Cf. satisface **(1)**. *Satisfacerea trebuințelor este originea proprietății.* GHICA, C. E. I, 194, cf. II, 371. *Destrucțiunea undelor se face tocmai în măsura trebuincioasă... pentru a da astfel deplină satisfacere legii ondulațiunii universale.* CONTA, O. F. 190. *Societatea noastră... a căpătat forțe vii din această satisfacere morală.* ARHIVA, II, 2, cf. ALEXI, W. *Cînd termenul fatal de satisfacere a vreunei cereri trecea..., se trezea cu o cerere formală scrisă.* HOGAȘ, DR. II, 156. *Pentru satisfacerea foamei se luptă, se sfîșie.* IBRĂILEANU, S. 286, cf. RESMERIȚĂ, D. *Este desigur aici... și satisfacerea acelei nevoi de puternice senzații directe.* VIANU, A. P. 131, cf. COD. PEN. R.P.R. 455. *Asemenea acorduri economice care urmăresc satisfacerea intereselor reciproce... erau imposibile în trecut.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 386. *Luxul... nu e atît satisfacerea unei nevoi de confort,... cît un simbol al deosebirii de tagmă socială.* RALEA, S. T. I, 151. *Scopul principal căruia partidul îi consacră toate eforturile este grija pentru om, satisfacerea nevoilor materiale și culturale ale oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3 055. *Pentru satisfacerea ambițiilor tale ești în stare să omori oameni.* BARANGA, I. 191. *Se simte bine... într-o lume în care satisfacerea trebuințelor dă bucurie și fericire.* PREDA, R. 84. *Avem de-a face... cu satisfacerea... unei nevoi reale.* H. DAICOVICIU, D. 54. *Pentru satisfacerea unor nevoi urgente... legea prevedea posibilitatea calificării muncitorilor.* GÎ 1968, nr. 933, 3/2. ✦ (Rar) Satisfacție **(1)**. Cf. CADE. *Acesta îl izbește pe Eliad cu bastonul pe spate, apoi cere tribunalului „satisfacerea onoarei".* CĂLINESCU, S. C. L. 90.

2. Cf. satisface **(2)**. *Mai urmară și cereri de despăgubire, satisfaceri și învoiri pentru sîngele ce cursese sau mai bine pentru capetele sparte.* PELIMON, I. 163/17. *Nu tot scriitorul știe să dea cărții sale tonul convingerii și... a deplini satisfaceri a cititorului.* ARHIVA, I, 479. *Între două soluții... CFR-ul a ales-o pe cea mai complicată: satisfacerea, cu aceleași trenuri, a ambelor categorii de călători.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 178. ✦ (Astăzi rar) Satisfacție **(2)**. *Într-o zi avui satisfacerea de a-l lovi peste mînă tocmai cînd obținea un admirabil efect de toacă.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 77. *Nu sînt în stare a-ți răspunde spre deplina d-tale satisfacere.* CARAGIALE, O. VII, 295. *Mîndria, iubirea lui ofensată găsea o satisfacere în aerul ei umilit.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 250, cf. DDRF. *A simți plăcere și satisfacere în acea sărăcie.* PHILIPPIDE, P. 201, cf. CADE, DN². ◇ Fig. [Izvoarele] *suspinînd de satisfacere s-adîncesc în lac.* EMINESCU, P. L. 79.

— Pl.: *satisfaceri.*

— V. **satisface**.

SATISFÁCȚIE s. f. **1.** (Adesea construit cu verbe ca „a cere", „a obține", „a da" etc.) Act prin care se repară o ofensă sau, p. gener., o nedreptate, un neajuns etc. făcut cuiva; act prin care cineva obține de la altcineva sau dă cuiva ceea ce pretinde, dorește, i se cuvine; (rar) satisfacere **(1)**. *Mă rog dimpreună și la toată cinstită companie ca să am sădesfacția pentru ruș[in]ea[a] aceasta ce mi-a făcut și îm[i] face* (a. 1749). IORGA, S. D. XII, 52. *Trebuie să se hotărască satisfacție dreaptă pentru rușine și paguba care au pătimit.* RÎND. JUD. 269/10. *Să ne... dea toată satisfacția ce avem dreptul de a-i cere.* CR (1829), 7¹/29. *S-a îndouplecat să facă Franții ceruta satisfacție.* ib. (1831), 138²/35. *Un șir de defăimări și nedreptăți, pentru care... n-au urmat nici o satisfacție.* AR (1831), 84²/14, cf. I. GOLESCU, C. *Se va cere strînsă satisfacție pentru vătămarea făcută maiestății sale, prin aruncarea la temniță a reprezentantului ei.* GT (1839), 201²/37. *Pentru a cunoaște nevinovăția d-sale ispravnicului și satisfacția cinstei sale, prin buletin să se publicarisească necuviincioasa urmare a d-sale.* BULETIN, F. (1843), 350¹/3, cf. NEGULICI. *La această insultă plenipotentul anglu declară că va cobori pavilionul dacă într-un scurt soroc nu i se va da satisfacție.* CONCORDIA, 38²/52, cf. PROT.—POP., N. D. *Nu ne putem lăsa insultați... Eu vreau imediat satisfacție personală.* CARAGIALE, O. I, 18, cf. ȘĂINEANU². *Printr-o rezoluție... i se dădu satisfacție lui Petru Maior: cartea lui putu circula.* DENSUSIANU, L. 65, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Conferința ține foarte mult să dea satisfacție României.* TITULESCU, D. 163, cf. SCRIBAN, D. *Jim fusese jignit și avea nevoie de o satisfacție.* CĂLINESCU, O. I, 132. *Aricescu se disculpă, Eliade nu-i mulțumit, jurnalistul îl invită să ceară satisfacție „pe canalul justiției".* id. S. C. L. 90, cf. 88. *N-ar strica să le dea chiar satisfacția să facă ei comerț la munte.* PREDA, M. 73. ◇ Loc. vb. **A da satisfacție** = a satisface **(2)**. *Ți-au solicitat autografe și fotografii, iar tu nu le dai satisfacție.* CĂLINESCU, C. O. 133. *Mari succese ale animației care să... dea satisfacție unui mare public.* CINEMA, 1968, nr. 6, XI. ◇ Expr. **A cere (sau a da) satisfacție** = a provoca (sau a accepta o provocare) la duel. *Am poftit pe Tell să se bată la duel... I-a fost frică... Am văzut pe baron Spleny la Brown și mi-a zis că are să ceară satisfacție lui Eliad pentru pricina ce știi.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 418. *M-ai insultat-o... trebuie să-mi dai satisfacție... mă duc să aduc arme.* ALECSANDRI, F. 46/23, cf. DL, DM, DN².

2. Sentiment de mulțumire, de plăcere, de bucurie care rezultă din îndeplinirea (de către sine sau de către alții) a ceva dorit, așteptat, datorat etc.; (astăzi rar) satisfacere **(2)**. Cf. STAMATI, D. *O cadră frumoasă care produce în inima privitorului o simțire de satisfacțiune interioară și de o pace sufletească.* BARASCH, I. F. 15/7. *Eu porniiu după dînsul, gîndind cu o nemărginită satisfacție la mărimea Moldovei.* ROM. LIT. 100¹/23. *Este în interesul societății, atît pentru satisfacția umanității, cît și pentru onoarea civilizației, a popri pe muncitor să nu piară în mizerie.* ROMÂNUL (1858), 150/29. *Aceste asigurări, din gura altei voastre, le primesc cu o vie satisfacțiune* (a. 1866). URICARIUL, X, 365, cf. CANELLA, V. 290. *Elena simțea în inima ei o satisfacție că a văzut femeia ce-i făcuse atîta rău, umilită.* BOLINTINEANU, O. 450. *Noi nu lucrăm decît numai spre a ne asigura o satisfacțiune mai mult sau mai puțin depărtată și durabilă.* CONTA, O. F. 94, cf. 47. *Amicul meu zîmbește cu acea satisfacție pe care o simte orice om cînd i se face dreptate.* CARAGIALE, O. I, 299. *Unii zîmbeau cu satisfacția pe care o dă spiritul de corp.* BACALBAȘA, S. A. I, 159, cf. DDRF. *Vechiul simț estetic îl lasă pe seama negustorilor, care gustă arta cu aceeași satisfacție grosolană cu care ar digera o porție de icre.* DEMETRESCU, O. 146, cf. BARCIANU. *Simți în fundul sufletului o revărsare de fericire intimă, o satisfacție dată secretei lui gelozii.* D. ZAMFIRESCU, R. 181, cf. ALEXI, W. *Era atîta fericire și satisfacție în*

toată ființa lui. ANGHEL, PR. 8. *El rîdea înainte clătinînd din cap cu mare satisfacție.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 66. *Bădicul Ionuț vorbi c-un fel de satisfacție, simțindu-și superioritatea.* AGÎRBICEANU, A. 225, cf. 70, 86. *Putere, parale, distincții, nu numai că, odată dobîndite, nu-mi procurau nici o satisfacție, dar mă indispuneau.* M. I. CARAGIALE, C. 106, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Numai cînd e nemijlocită, contemplația estetică ne dă cea mai înaltă satisfacție.* LOVINESCU, C. VIII, 11, cf. VII, 32. *Tîlharule! mormăi Miron Iuga, văzîndu-l cum se frînge, cu o satisfacție care-i îngrășa inima.* REBREANU, R. II, 197, cf. I, 28. *Se subliniază cu satisfacție aici una dintre diferențele care există între punctele de vedere francez și belgian.* TITULESCU, D. 119. *Adevărata satisfacție a fost triumful lui în Cameră.* CAMIL PETRESCU, P. 247. *Aveam satisfacția că îți cunosc gîndurile, cum mi le știi pe ale mele.* C. PETRESCU, Î. II, 87. *Îmi revizui raportul, punctînd proza cu semne aprobative, clătinate din cap cu satisfacție.* BRĂESCU, O. A. II, 275. *Mă declar în mine însumi mulțămit și fericit, ca și cum viața n-ar avea să-mi dea altă satisfacție.* SADOVEANU, O. IX, 410, cf. XII, 466. *Sîntem mult mai sensibili la nemulțumirea decît la satisfacția pe care ne-o provoacă semenii noștri.* IORDAN, STIL. 347. *Plăcerea motivației face parte din grupul acestor ultime satisfacții.* VIANU, E. 422. *Satisfacțiile pe care nu ți le poate da averea, culege-le din tine.* ARGHEZI, S. XX, 23. *Satisfacția estetică în fața tablourilor din perete era direct proporțională cu destinderea resimțită în picioare.* BLAGA, H. 116. *Un murmur de satisfacție.* BOGZA, A. Î. 228. *Este o mare satisfacție morală și o mare fericire să dai societății, țării tale, elemente valoroase.* CONTEMP. 1953, nr. 327, 1/2. *La început, faptul că nu învățî îmi dădea satisfacția unui soi de răzbunare.* H. LOVINESCU, T. 250. *A știut să-și strige triumful și să-și acopere satisfacția personală.* CONSTANTINESCU, S. III, 83. *Colectivul nostru are satisfacția că eforturile lui n-au fost zadarnice.* BARANGA, I. 168. *Închise dosarul și făcu un gest nestăpînit de satisfacție.* PREDA, R. 366. *Urmărea toate astea cu o satisfacție crescîndă.* T. POPOVICI, S. 324. *Înfrîngerea turcilor o privește cu satisfacție.* IST. LIT. ROM. II, 129. *Satisfacții îndreptățite a produs și transmisia programului muzical-distractiv susținut de colectivul de estradă.* V. ROM. februarie 1964, 208. *Zoe încerca o satisfacție intimă la gîndul că farmecele verișoarei ei se treceau.* ib. ianuarie 1965, 13. *Își va gîndi cu glas tare satisfacția de a încheia tranzacții pe care nu avusese altcîndva șansa să le încheie.* BĂNULESCU, I. 175. *Asemenea compoziții nu pot da decît o satisfacție de ordin pur intelectual.* M 1968, nr. 1, 10. *El jefuiește, ucide, violează cu satisfacția de a perpetua anarhia.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 32/2. *Cînd întîlnesc pe chipuri reacții spontane, e suprema mea satisfacție.* CINEMA, 1969, nr. 6, 11. ✦ Ceea ce constituie obiectul dorinței, al așteptării, al mulțumirii cuiva. *Se pune secfestrul pe toată averea lui, pînă ce ocîrmuirea ș-au primit satisfacția ca să-și mulțamească aviditatea ei* (a. 1848). URICARIUL, X, 3. *Toată tinerețea forfotea de ambiții vulgare, unii pregătindu-se să cucerească situații politice, alții avere, alții mai știu eu ce satisfacții terestre.* C. PETRESCU, C. V. 22.

3. (Astăzi rar) Faptul de a satisface **(1)**; satisfacere **(1)**. Cf. STAMATI, D., ANTONESCU, D. *Teatrul trebuie să fie pentru noi nu satisfacția ușoară a unui gust trecător..., ci o necesitate sufletească.* în PLR II, 188. *Marii imaginativi sînt creatori de lumi arbitrare în care satisfacția absolută a aspirațiilor e posibilă.* CONSTANTINESCU, S. II, 229. ◇ Loc. v b. **A da satisfacție** = a satisface **(1)**. *Totdeodată să dăm satisfacție dorinței de obște de o centralizație a lucrărilor noastre.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 552. *Trebuie o mînă de fier care să știe să dea satisfacțiune aspirațiunelor naționale.* GHICA, C. E. I, 158. *Tristele picturi ale nuvelelor sale, obținute printr-o voință de „depoetizare", care trebuia să dea satisfacție normei contemporane a realismului, se desfăceau pe un fond de revoltă și dezgust.* VIANU, A. P. 195.

— Pl.: *satisfacții.* — Și: (învechit) **satisfacțiúne,** (învechit, rar) **sădesfăcție** s. f.

— Din lat. **satisfactio, -onis,** fr. **satisfaction.** — Pentru **sădesfacție,** cf. it. *soddisfazione.*

SATISFACȚIÚNE s. f. v. **satisfacție.**

SATISFĂCĂTÓR, -OÁRE adj. **1.** Corespunzător anumitor cerințe, anumitor trebuințe, anumitor norme etc., potrivit cu anumite criterii. Cf. *satisface* **(1)**. *Privind aceste vase, în tehnica satisfăcătoare a cărora putem vedea un stadiu de mediocritate generală..., ai impresia că ai intrat complet în vremea greco-romană.* PÂRVAN, G. 192. *Toți indivizii cu o musculatură satisfăcătoare mînuiau un arc și o suliță.* CĂLINESCU, C. O. 45, cf. id. S. 222. *Aspirația spre cuprinzător, nesusținută de un sistem satisfăcător de semne expresive, cădea în emfază.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 7/1.

2. Care satisface **(2)** pe cineva (fără a depăși o anumită limită medie); mulțumitor **(2)**. *Acei cari au încercat nu au dobîndit rezultate satisfăcătoare.* GHICA, C. E. III, 70, cf. II, 487. *Această explicațiune nu este tocmai satisfăcătoare.* CONTA, O. F. 414, cf. 41, 111, DDRF, ALEXI, W. *Avem documente satisfăcătoare... în ce privește viața getică.* PÂRVAN, G. 383, cf. 153, RESMERIȚĂ, D. *Îi lipseau însă mijloacele spre a da un răspuns satisfăcător.* BUL. COM. IST. II, 118, cf. V, 90, 130, CADE. *Va face tot ce e posibil să-mi dea un răspuns satisfăcător.* TITULESCU, D. 749. *Rezultatul fu de bună seamă satisfăcător.* C. PETRESCU, Î. I, 270. *Nici cea mai recentă încercare în privința aceasta... nu pare că va duce la un rezultat satisfăcător.* PUȘCARIU, L. R. I, 139. *Numai după aceea a fost posibilă, cu șanse de a obține rezultate satisfăcătoare, cercetarea numelor de locuri.* IORDAN, T. 8, cf. 527. *Țăranii s-au arătat refractari sau primitori față de propaganda evanghelică după cum condiția lor era satisfăcătoare sau precară.* OȚETEA, R. 311. *Cînd replica din oglindă a persoanei sale i se păru satisfăcătoare, făcu un calcul vizual și sări.* CĂLINESCU, O. I, 62. *Nici una din aceste traduceri nu era satisfăcătoare, ceea ce a dus mai tîrziu la adoptarea neologismelor.* VIANU, S. 189, cf. id. L. U. 208. *Explicația e satisfăcătoare.* CONTEMP. 1953, nr. 329, 4/5. *Precum se vede, acordul este satisfăcător.* SANIELEVICI, R. 99, cf. DN[2]. *Actuala stagiune se poate desfășura în condiții satisfăcătoare pentru publicul nostru.* M 1968, nr. 1, 23. ✦ (Adverbial) În mod mulțumitor **(2)**, (destul de) bine. *Nu poate zugrăvi satisfăcător pe țărani.* IBRĂILEANU, S. 194. *Iubea abstract pe oricine ar fi corespuns satisfăcător simțului său estetic.* CĂLINESCU, O. I, 98. *Consoana... poate fi explicată satisfăcător pe cale strict fonetică.* L. ROM. 1967, 306, cf. 255. *Solicitînd în mod perseverent eforturi conștiente din partea elevilor, am reușit să-i fac să pronunțe satisfăcător.* GÎ 1968, nr. 929, 2/2. *Întrezărim și pe această linie unele întrebări ce nu au fost satisfăcător dezlegate.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 13/3. ✦ (Adverbial; rar) Destul (de...). *Această limbă era satisfăcător de maleabilă.* PÂRVAN, G. 167.

— Pl.: *satisfăcători, -oare,*

— **Satisface** + suf. *-ător.*

SATISFĂCÚT, -Ă adj. (Despre oameni) Ale cărui dorințe, exigențe, necesități etc. au fost îndeplinite; plin de satisfacție **(2)**; mulțumit **(1)**; împăcat. Cf. PROT. — POP., N. D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Biruitorul trecea liniștit, ironic și satisfăcut că ucisese mașinismul.* ANGHEL, PR. 85. *Bătrînelul se îmbulzi satisfăcut între clopotar și crîsnic.* AGÎRBICEANU, S. 522, cf. id. A. 50. *Făcînd... bilanțul activității noastre, ne putem declara satisfăcuți.* în PLR II, 67, cf. RESMERIȚĂ, D. *Satisfăcut, portarul se înmuie și nu-i ascultă pînă*

la capăt. REBREANU, R. I, 269. *Părea satisfăcut de această soluțiune.* TITULESCU, D. 423. *Își zîmbi satisfăcută.* C. PETRESCU, C. V. 234. *Toate cucoanele aplaudară satisfăcute.* BRĂESCU, O. A. I, 90, cf. 178. *Comisarul se răsturnase, satisfăcut, ... și aștepta.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 66. *Se declarau foarte satisfăcuți cînd izbuteau, bunăoară, să citească... vreun mare autor străin.* BLAGA, în PLR II, 622. *Rîsul veacului trecut... devine o concepție despre viață: atitudinea burgheziei satisfăcute.* RALEA, S. T. II, 201. *Fierarul, fierarul! strigau copiii, în sfîrșit satisfăcuți.* TUDORAN, P. 18, cf. 633. *O să mergeți cu mine, zise elevul foarte satisfăcut.* T. POPOVICI, S. 413, cf. DN[2]. *E satisfăcut ca și cum ar fi descoperit el treaba asta.* T iulie 1068, 53. ◇ (Prin analogie) *De deasupra, caprele privesc, curioase și satisfăcute, acest primejdios început de călătorie.* BOGZA, C. O. 373, cf. 44. ✦ (Despre manifestări ale omului) Care exprimă mulțumire, satisfacție **(2)**. *Cuprinse cu o privire satisfăcută și protectoare copiii strînși în juru-i ca puii de cloșcă în cuibar.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Jocul continua, pînă la semnul scurt și surîsul satisfăcut al comisarului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 63. *Cu resemnare satisfăcută, ca salvat de la sinucidere, Dănuț se lasă tras îndărăt.* TEODOREANU, M. I, 10. *Auzim glasul satisfăcut al negustorului prosperînd sub masca falsului său patriotism.* VIANU, S. 111. *Oamenii și-au modelat fața într-un surîs satisfăcut.* RALEA, S. T. I, 272.

— Pl.: *satisfăcuți, -te.*

— V. **satisface.**

SATÎR[1] s. n. **1.** Cuțit mare de bucătărie cu lama lată și groasă, cu care se sparg oasele sau se toacă (mai mare) carnea, zarzavaturile etc. *Un pescariu... își luo satirul cel de măcelărie.* MINEIUL (1776), 103[r2]/20. *Satîr se zice cuțitul bucătarului și al măcelarilor.* I. GOLESCU, în ȘEZ. XVIII, 162, cf. VALIAN, V., POLIZU. *Bucătarul împăratului... se aruncă cu satirul de la bucătărie și-i tăie capetele.* ISPIRESCU, L. 202, cf. 256, CIHAC, II, 610, LM, DDRF, BARCIANU, ȘIO II[1], 316. *Cine n-are satîr toacă carnea cu cuțitul ori cu toporul.* ȘEZ. VIII, 89, cf. TDRG. *Cu satirul se taie vitele și carnea.* SEVERIN, S. 52. *Zgomotul satîrului, tocînd carnea, fura uneori cu sălbăticie părți din această muzică gospodărească.* BASSARABESCU, S. N. 36. *Pregăteau tocătura pentru „patricieni"..., băteau toaca din satire grele.* I. BOTEZ, ȘC. 21. *De la bucătărie se auzeau tacturi meșteșugite din cuțite și satîr.* BRĂESCU, A. 49. *Se pricepea... să toace carne cu satîrul și să curețe cartofii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 228. *Ascuțitorii de topoare și satire valsau cu piciorul pe o pedală, care învîrtea piatra de moară.* ARGHEZI, B. 106. *Taie cu satîrul carnea, o cîntărește, o înfășoară în hîrtie.* STANCU, D. 339, cf. id. R. A. V, 77. *Nu băgase carnea în mașina de tocat, ci o migălise cu satîrul, ca la Stambul.* TUDORAN, P. 86, cf. LTR[2]. [Carnea pentru cîrnați] *o tocăm cu satîru pe fund.* ALR II 4 136/537, cf. A V 15, 16, VI 26.

2. Secure folosită în trecut ca armă de luptă sau ca unealtă a călăului. *Satîr, baionetă, spangă — se aseamănă la făptură și la trebuință.* I. GOLESCU, în ȘEZ, XVIII, 162. *Trînti satîrul...* [strigînd] *în gura mare că el nu îndrăznește a tăia capul lui Mihai.* F. AARON, I. II, 120/9. *Gîdea... a trîntit satîrul zicînd că el nu îndrăznește să-și puie mîna pe dînsul.* FM (1841), 21[1]/8. *Sosind în locul unde trebuia să primească moartea, gîdea cu satîrul în mînă... se apropie de osîndit.* BĂLCESCU, M. V. 30. *Vine în toate nopțile vechiul călău al baronului și face zgomot, ascuțindu-și satîrul, de nu poți dormi.* GHICA, S. 536. *O bătălie între patru amazoane, dintre care trei sînt încălecate pe armăsari cu bogate podoabe și poartă satîre.* ODOBESCU, S. II, 195, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Înarmați cu puști, pistoale, topoare, cuțite late, satîre, pătrunseră în mulțime, despicînd-o furtunos.* CAMIL PETRESCU, O. II, 467, cf. 253. *Turcul cel tînăr a făcut: hîc! ca și cum i-ar fi tăiat cineva gîtul cu un satîr.* BOGZA, A. I. 670. ✦ (Rar) Cuțitul ghilotinei. *Potriveau mereu greșit bascula și satîrul neascuțit cădea pe vertebre.* CAMIL PETRESCU, T. II, 620, cf. 619. ✦ (Glumeț) Sabie. *Măi, șezi binișor că scot satîrul și te hă... hăcuiesc!* ALECSANDRI, T. 926. *Vă poroncesc, în numele meu, să puneți satîrele-n teacă, și vouă, să lăsați ciomegele-n odihnă.* id. ib. 1 119.

— Pl.: *satîre* și (rar) *satîruri* (BUL. FIL. V, 22), (învechit, m.) *satîri* (VALIAN, V., LM, BARCIANU, ALEXI, W.).

— Din tc. **satır.**

SATÎR[2] s. m. v. **șatîr.**

SATÎRAȘ[1] s. m. Soldat lefegiu din vechea gardă domnească, în țările române, înarmat cu satîr[1] **(2)**; șatîr, satîrgiu. *Patru satirași cîte 10 lei fiecare pe lună* (a. 1859). ȘIO II[1], 316. *Tufecciii, arnăuții și satirașii își curățau armele.* FILIMON, O. I, 109. *Se încheia cortegiul prin ortaua ciohodarilor și a satirașilor.* id. ib. 303, cf. DDRF, ȘIO II[1], 316, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM.

— Pl.: *satirași.*

— **Satîr[2]** + suf. *-aș.*

SATÎRAȘ[2] s. n. Diminutiv al lui **satîr[1]**. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *satirașe.*

— **Satîr[1]** + suf. *-aș.*

SATÎRBĂȘ s. m. v. **șatîrbaș.**

SATÎRGÎ-BAȘĂ s. m. (invar.) Comandant al satîrgiilor; șatîrbaș. *Douăzeci și cinci idiclii, sub comanda marelui satîrgi-baș al cămărășiei, străbăteau întinsa pădure a Vlăsiei.* FILIMON, O. I, 155. *Satîrgi-baș scoase un fluieraș de pămînt de la cingătoare și... făcu să iasă dintr-nsul cîteva sunete ascuțite.* id. ib. 157, cf. ȘIO II[1], 316, RESMERIȚĂ, D., CADE.

— Din tc. **satırcı başı.**

SATÎRGÍU s. m. Soldat lefegiu din vechea gardă domnească, în țările române, înarmat cu satîr[1] **(2)**; șatîr, satiraș[1]. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Îl încunjură mai de aproape 17 satîrgii... bărboși.* IORGA, C. I. I, 175, cf. DHLR II, 552, DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *satîrgii.*

— Din tc. **satırcı.**

SATRÁP s. m. **1.** Guvernator al unei satrapii **(1)**, cu puteri aproape nelimitate; p. gener. guvernator, suveran, conducător cu puteri absolute, despotic. *Avîndu-le aceastea spre lăcuință satrapii cînd nu iaste împăratul de față.* AETHIOPICA, 13[v]/2, cf. 21[r]/20. *Satrapi becișnici și cruzavi, vrăjmași stări[i] norodului și plini de nebăgare de seamă către monarhul lor.* CANTACUZINO, N. P. 120[r]/6. *Satrapii sau mai-marii cetății ai acestor provinții toate poruncile nemijlocit le primea de la crai și trebuia să dea sama craiul pentru toate.* MOLNAR, I. 151/8, cf. I. GOLESCU, C. *Cruzimile satrapilor persieni... întărîtă pe avgani.* SĂULESCU, HR. II, 362/27, cf. VALIAN, V. *Au simțit giugul satrapului de Ianina carele... au introdus nemoralitatea în mijlocul unei nații.* FM (1842), 231[1]/8, cf. STAMATI, D. *A vorbit cu satrapul din Lidia rugîndu-l ca să trimită înapoi vergina (statuă) la Atene.* ARISTIA, PLUT. 332/6, cf. 330/27, POLIZU, PROT. — POP., N. D., DDRF. *Chiar dacă o clipă am parveni să devenim cancelari sau satrapi..., ora unei judecăți aspre nu întîrzîază să sosească.* DEMETRESCU, O. 207, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Satrapi cupizi, aventurieri de răspîntie, s-au dus de-a berbeleacul... popoarele au luat în mii-*

nile lor puternice destinele statelor democratice. COCEA, în PLR II, 565, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Lumea asociaților e împărțită în două tabere aproape egale... avînd în cap... satrapi atotputernici în județ.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 195, cf. SCRIBAN, D. *Fusese din născare în Persia satrap.* ARGHEZI, S. V, 243, cf. DER. *Satrapi ai lumii, tremurați... Iar voi, mișcați-vă, popoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 38, 23/3. *Atît i-ar mai trebui să se întoarcă în cetatea eternă, ca un satrap, înconjurat de țiitoare.* CINEMA, 1969, nr. 7, 9, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Epitet dat unei persoane cu înclinații și comportări despotice, dictatoriale, tiranice. Cf. PROT.—POP., N. D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Gîndi cu ură la... și-canele mărunților satrapi locali nemulțumiți de rigorile acestui magistrat scrupulos.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Ar fi avut putere să-i pună cu botul pe labe pe toți satrapii mici și mari ce terorizau umanitatea de la marginile orașului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 16, cf. SCRIBAN, D., V. ROM. septembrie 1954, 189, DN [2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *satrapi.*

— Din ngr. σατράπης, fr. **satrape**, lat. **satrapes.**

SATRÁPIC, -Ă adj. De satrap, al satrapului, privitor la satrap, specific satrapului; p. ext. tiranic, dictatorial, despotic; (învechit, rar) satrapicesc. Cf. DN [2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *satrapici, -ce.*

— Din fr. **satrapique.**

SATRAPICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Satrapic. *Cătră curțile satrapicești cu grabă și făr' de veaste întră.* AETHIOPICA, 45[r]/8.

— Pl.: *satrapicești.*

— **Satrap** + suf. *-icesc.*

SATRAPÍE s. f. **1.** Provincie în vechiul Imperiu persan, în monarhiile elenistice etc., guvernată de un satrap **(1)**. *Biruind la război... de voie mi-ai lăsat toată satrapiia.* AETHIOPICA, 84[r]/10, cf. I. GOLESCU, C. *Împărăția era împărțită în satrapii.* SĂULESCU, HR. I, 13/23. *După aceasta luînd și pre mumă-sa... s-au dus în Africa... și în urbea Tagasta din satrapia Tunesului.* CALENDAR (1854), LIV/22, cf. ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Înțelege că a intrat pe teritoriul unei satrapii asiatice unde un singur om taie și spînzură fără nici o teamă de stăpînire.* C. PETRESCU, O. P. I, 47. *La curtea sa cea nouă veneau darurile satrapiilor încărcate pe cămile și catîri.* SADOVEANU, O. XV, 346, cf. SCRIBAN, D., DN [2], M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *România nu e chemată să rămînă în vecii vecilor proprietatea sau satrapia politicianilor analfabeți.* MACEDONSKI, în PLR II, 250.

2. P. ext. Dominație, guvernare, stăpînire despotică, tiranică; faptă, atitudine, comportare de satrap **(2)**. *Era pentru muncitori camaradul ale cărui ordine erau păreri exprimate. Nici o mîndrie, nici o satrăpie.* ARDELEANU, V. P. 281, cf. SCRIBAN, D. *Pentru români, la liberarea țării de o putere străină, care ne făgăduia o satrapie (citez: de o mie de ani), se adaugă începutul lichidării unei oligarhii.* V. ROM. ianuarie 1957, 11, cf. DN [2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *satrapii.*

— Din ngr. σατραπεία, lat. **satrapia**, fr. **satrapie.**

SATURÁ vb. I. Tranz. **1.** (Complementul indică sisteme fizico-chimice sau tehnice) A aduce în stare de saturație **(1)**. *Stratul de jos este clor licuefiat și stratul de sus este apă saturată de clor.* MARIN, PR. I, 15/32, cf. XXI/12, ANTONESCU, D., PROT.—POP., N. D. *Cantitatea de vapori însă care poate să satureze aerul atîrnă de la temperatura sa.* PONI, F. 137, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Gazele întrebuințate în industrii sînt totdeauna saturate cu vapori de apă.* IOANOVICI, TEHN. 26. *În lumina difuză, înecați în aerul saturat de vapori de apă, conturul formelor se ștergea ca într-o vagă pictură.* BART, S. M. 95, cf. SCRIBAN, D., DN [2]. *Forme de organizare pe bază de siliciu... ar avea șanse să se dezvolte în atmosfera saturată de bioxid de carbon.* CONTEMP. 1969, nr. 1 180, 9/4, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *Curentul într-o lampă cu vid se saturează la valorile mari ale tensiunii de placă.* LTR [2] XV, 262.

2. A face să ajungă la saturație **(2)**. *Dacă nu e saturată strîmta piață, aș vrea să tipăresc instantaneul într-o broșurică de lux.* CARAGIALE, O. VII, 326, cf. BARCIANU. *A satura cu necazuri.* ȘĂINEANU [2]. *Cultul bacovian nu poate fi privit deci decît ca o reacțiune împotriva unei literaturi saturate de estetism.* LOVINESCU, C. VII, 120. *Creația marelui poet trăiește, respiră în atmosfera saturată de extrema tensiune a voinței.* VIANU, L. U. 83. *Totul e... impregnat, saturat de zăpadă.* BOGZA, A. Î. 138. *Saturat de cunoștințe profesionale, ieși într-o zi dintr-o librărie... cu cărți literare sub braț.* PREDA, R. 116. *Îndemnurile care încheie fiecare paragraf sînt saturate de date concrete.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 549. *Cărțile lui mă-nconjoară saturate de sunet.* VULPESCU, P. 52. *Furat de dialogul frumos, saturat de poezie, autorul pierde din atenție meandrele sufletești ale personajelor.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 926. *Observațiile lui erau vrednice de luat în seamă, înregistrînd impresia generală de șoc pe care o produsese apariția lui Coșbuc într-o atmosferă saturată de decepționism eminescian.* L. ROM. 1967, 135. *Se pot realiza creații cinematografice admirabile... cu o atmosferă saturată de idilism.* CINEMA, 1968, nr. 9, 10. *În acest cadru saturat de atributele tehnicității absolute își impune prezența și se ambiționează să cîștige teren bucuria contemplației artistice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 38, 2/5. ◇ Refl. *Publicul anilor '30, suprahrănit cu muzicaluri, s-a saturat.* CINEMA, 1969, nr. 5, 28.

— Prez. ind.: *saturez.*

— Din fr. **saturer**, lat. **saturare.**

SATURÁBIL, -Ă adj. (Despre sisteme fizico-chimice sau tehnice) Care poate fi adus în stare de saturație **(1)**. Cf. SCRIBAN, D., DN [2], DEX.

— Pl.: *saturabili, -e.*

— Din fr. **saturable.**

SATURABILITÁTE s. f. (Rar) Însușirea de a fi saturabil. Cf. SCRIBAN, D., DN [3].

— Din fr. **saturabilité.**

SATURÁNT, -Ă adj. **1.** Care (poate) produce saturație **(1)**. Cf. M. D. ENC. ◇ *Vapori saturanți* = vapori care se află în contact cu lichidul sau solidul din care s-au dezvoltat; p. ext. vapori saturați **(1)**. Cf. MACAROVICI, CH. 54. *Vaporii de eter au atins presiunea maximă... și au devenit vapori saturanți.* CIȘMAN, FIZ. I, 403, cf. 411. *Deosebirea esențială dintre vaporii saturanți și cei nesaturanți este că vaporii saturanți nu urmează legea gazelor perfecte.* MARIAN—ȚIȚEICA, FIZ. II, 114, cf. 177, DN [2].

2. Care produce saturație **(2)**. *Acel tip specific de copil care se cheamă poet..., apucat din cînd în cînd de accese de luciditate, pentru ca delirul lui să nu fie saturant, inexpresiv.* RALEA, S. T. III, 245.

— Pl.: *saturanți, -te.*

— Din fr. **saturant.**

SATURÁRE s. f. **1.** Aducere a unui sistem fizico-chimic sau tehnic în stare de saturație **(1)**. Cf. SATURA **(1)**. *Combustibilii gazoși artificiali... se fabrică prin... saturarea aerului cu vapori de hidrocarburi.* IOANOVICI, TEHN. 22. *Saturarea unei soluții*

în raport cu o anumită substanță ... e operație de aducere a concentrației soluției în această substanță la valoarea ei maximă care se poate realiza. LTR[2], cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. (Rar) Săturare. *Se vor urmări ... stimularea poftei de mîncare... întîrzierea senzației de saturare prin divizarea rației în mese mici și dese.* ABC SĂN. 336.

— Pl.: *saturări.*

— V. **satura.**

SATURÁT, -Ă adj. **1.** (Despre sisteme fizico-chimice sau tehnice) Care a fost adus ori se află în stare de saturație **(1)**; care se află într-o asemenea stare încît nu poate forma compuși de adiție. *Cînd toate valențele unui corp sînt satisfăcute prin unirea sa cu alte corpuri, combinațiunea produsă se numește saturată.* PONI, CH. 146, cf. 164. *Asemenea vapori ce se află încă în contact cu lichidul din care au luat naștere se numesc vapori saturați.* id. F. 128, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Proba se ațîrnă sub un clopot de sticlă cu aer saturat.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 50. *Locomotive de cale normală cu aburi saturați.* NOM. MIN. I, 108. *Cînd dizolvăm o substanță într-un dizolvant oarecare pînă la limita ei maximă de solvire, atunci obținem ceea ce se numește o soluție saturată, la o temperatură dată.* MACAROVICI, CH. 60, cf. 433, 450. *Compușii chimici saturați sînt mult mai stabili decît cei nesaturați.* LTR[2], cf. DER, M. D. ENC., DEX.

2. Care se află în stare de saturație **(2)**. *Pe subțirele fir al ideii ... se angrenează numeroase determinări care îmbogățesc și completează portretul, dîndu-i înfățișarea unui întreg saturat.* VIANU, A. P. 162. *Toate elementele ... facilitează conturarea unor opere dense și saturate.* M 1968, nr. 3, 45.

— Pl.: *saturați, -te.*

— V. **satura.**

SATURATÓR s. n. Aparat folosit pentru concentrarea unei soluții pînă la saturație **(1)**, prin dizolvarea unui solid sau a unui gaz. *Umidificarea aerului se face cu ajutorul saturatorilor ... și pulverizatorilor.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 626. *Saturatoarele cu gaz seamănă cu ... turnurile cu materiale de umplere.* LTR[2], cf. DM, DN[2].

— Pl.: *saturatoare* și (m.) *saturatori.*

— Din fr. **saturateur.**

SATURÁȚIE s. f. **1.** Stare a unui sistem fizico-chimic sau tehnic în care, prin variația unui anumit parametru, unele mărimi care caracterizează sistemul au atins valoarea maximă (sau sînt foarte aproape de aceasta). *Pentru acest vapor elastic ... punctul seu de saturațiune fiind același ca în gol ..., noi putem lesne calcula greutatea.* MARIN, F. 490/23. *Wenzel a hotărît capacitatea de saturație relativă a bazelor și a acidilor.* id. PR. I, XXI/7, cf. ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Aerul cafenelelor e încărcat pînă la saturație de fum.* STANCU, Ș. 97. *Saturația incompletă a curentului de ionizare duce la valori prea mari.* SANIELEVICI, R. 213, cf. 190, 230. *Norii sînt curenți ascendenți în care s-a produs condensarea deoarece umiditatea relativă a crescut pînă la saturație, o dată cu înălțimea.* CARAFOLI—OROVEANU, M. F. I, 77, cf. LTR[2], DN[2], DER. ◇ *Saturație magnetică* = stare a unui corp feromagnetic aflat într-un cîmp magnetic foarte puternic și care, prin sporirea în continuare a intensității acestui cîmp, nu mai poate realiza nici o sporire a inducției magnetice. Cf. LTR[2], M. D. ENC.

2. Stare de plinătate, de intensitate maximă a ceva sau a cuiva, satisfacere deplină a ceva sau a cuiva; stare de suprasaturație; p. ext. plictiseală, oboseală, dezgust, silă care decurge dintr-o astfel de stare, s a ț i e t a t e **(2)**. *Saturația sufletească era atît de desăvîrșită, încît simplul fapt de a se găsi față în față trebuia să-i aducă aici.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 134, cf. CADE. *Negația poate fi uneori rodnică. Prin saturație, nu e decît deprimantă.* LOVINESCU, în PLR II, 277, cf. SCRIBAN, D. *Au atins cele mai adînci sondaje în obscuritățile sufletului nostru ... ambii insistînd pînă la saturație ... asupra celor doi poli ai tuturor tendințelor omenești.* RALEA, S. T. I, 50. *Saturația, risipa au fost ținute totdeauna la stîlpul infamiei.* id. ib. II, 278. *Ca să nu mai aibă de cerut drepturi, nobletea a trebuit să ajungă la satisfacția totală, să cunoască saturația.* id. F. 40. *Aș vrea să găsesc alte vorbe, deoarece eu însumi le-am folosit pe acestea pînă la saturație.* TUDORAN, O. 294. *Imaginația lui ... este populată pînă la saturație de clișeele marilor gesturi istorice.* CINEMA, 1968, nr. 1, VII. *Tonul apologetic pînă la saturație nu li se pare criticilor noștri „moderni" suficient.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 14, 1/1. *Estetician și om de litere, cult pînă la saturație, simte la un moment dat satisfacția de a fi distrus în el ... un talent al oratorului.* ib. nr. 34, 8/2.

— Și: (învechit) **saturațiúne** s. f.

— Din fr. **saturation**, lat. **saturatio, -onis.**

SATURAȚIÚNE s. f. v. **saturație.**

SATÚRN subst. Nume dat (în alchimie) plumbului **(1)**. *Subacetatul de plumb lichid (extractul lui saturn) ... este un medicament rezolutiv.* BIANU, D. S. 594, cf. DL, DM, DN[2].

— Din fr. **saturne.**

SATURNÁLE s. f. pl. **1.** Sărbătoare populară la romani, care se celebra în fiecare an, în mai multe zile de la mijlocul lunii decembrie, la terminarea muncilor agricole, în onoarea zeului Saturn. *Saturnalii să zic sărbătorile-praznicile ce să făcea spre cinstea Saturnului, cu beții și desfrînări.* I. GOLESCU, C. *Un gioc de hazard care la romani era iertat numai în vremea saturnaliilor.* ASACHI, L. 102[2]/36, cf. VALIAN, V., ARISTIA, PLUT. *El este un sclav carile se bucură în curs de cîteva zile de privilegiul saturnalelor, fiindcă domnul său lipsește.* CALENDAR (1858), 48/18, cf. PROT.—POP., N. D. *Aceste sărbători zgomotoase în care se petreceau fel de fel de necuviințe se numeau saturnale.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2]. *Prea sînteți cultivați, cu gust ... Știți anul primei saturnalii.* VULPESCU, P. 138, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului; la sg.) *Spectacolul vesel, cornrile saturnalei nu tulbură pe mucenicul de bunăvoie, ... el cere la anul următor să i se mai îngăduie a ținea o conferință.* SĂM. IV, 162. ✦ Dans cu caracter obscen, executat în timpul petrecerilor care aveau loc cu ocazia acestei sărbători; p. g e n e r. dans zgomotos, sălbatic. *Dantul merge nebun ... sub ochii încremeniți ai bătrînilor care privesc din ramele lor la scena aceasta de saturnalii sălbatece.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 138. *S-a păstrat de atunci legenda unor hori, ca niște saturnale, purtate prin uliție.* CONTEMP. 1969, nr. 1 177, 7/3.

2. Nume dat unor petreceri libertine, desfrînate; orgie[1]. Cf. PROT.—POP., N. D., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DN[2]. ✦ (Concretizat) Loc unde se desfășoară această petrecere. *De zece luni ești rob al Capitalii! ... Te-am dus prin fel de fel de saturnalii, Prin locurile zise de bon-ton.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 139.

— Și: **saturnálii** s. f. pl.

— Din fr. **saturnales.** — **Saturnalii** < lat. **saturnalia.**

SATURNÁLII s. f. pl. v. **saturnale.**

SATURNIÁN, -Ă adj. **1.** (Rar; în sintagma) *Perioadă saturniană* = perioadă anterioară revoluției

geologice care a dat continentelor forma lor actuală. Cf. SCRIBAN, D.

2. (Livresc; despre oameni) Trist; melancolic **(2)** morocănos **(1)**. *Totdeauna ai fost tu cam saturnian, dar acum parcă ai suferi și de ficat.* T februarie 1964, 29.

3. (Rar; în sintagma) *Vers saturnian* = vers saturnin, v. saturnin[1] **(1)**. Cf. M. D. ENC., DEX.

4. (Rar) Saturnin[1] **(2)**. Cf. DN[3].

— Pronunțat: *-ni-an.* — Pl.: *saturnieni, -e.*

— Din fr. **saturnien.**

SATÚRNIC, -Ă adj. (Livresc) Trist; melancolic **(2)**; morocănos **(1)**. *Iuno trimis-a din ceruri, saturnica doamnă, la flota Troiei pe Iris.* COȘBUC, AE. 98. *Zise-i saturnicul domn al adîncului mării cuvîntul: Venus, cuminte-ai gîndit.* id. ib. 102.

— Pl.: *saturnici, -ce.*

— Din fr. **saturnique.**

SATURNÍN[1] adj. **1.** (În sintagma) *Vers saturnin* = vers de tip iambic, caracteristic poeziei latine arhaice; (rar) vers saturnian, v. saturnian **(3)**. Cf. SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2]. *În versuri saturnine au fost scrise epitafurile a doi membri ai familiei Scipio.* DER, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Rar) Care aparține planetei Saturn, care se referă la Saturn; (rar) saturnian **(4)**. Cf. DN[2].

— Pl.: *saturnini, -e.*

— Cf. fr. saturnien.

SATURNÍN[2], -Ă adj. **1.** (Despre anumite boli) Care este provocat de intoxicația cu plumb **(1)**. *Se arată folositoare în... pelagră, friguri, colică, colică saturnină.* DESCR. APE, 125/10, cf. ALEXI, W. *La unii se observă guta zisă saturnină, care este caracterizată prin diformațiunea încheieturilor.* BIANU, D. S. 593, cf. SCRIBAN, D., DL, DN[2]. *Manifestările principale ale saturnismului sînt: colica abdominală saturnină...* DER IV, 311. *Dacă intoxicația este lăsată să progreseze survin anemia, semne de suferință a tubului digestiv (colica saturnină).* ABC SĂN. 320. *Boală profesională... caracterizată prin... scleroză renală, gută saturnină.* D. MED. 514, cf. DEX.

2. Referitor la plumb **(1)**, produs de plumb. *Otrăvire saturnină.* SCRIBAN, D., cf. DN[2].

— Pl.: *saturnini, -e.*

— Din fr. **saturnin.**

SATURNÍSM s. n. Boală profesională provocată de intoxicația cu plumb **(1)**, caracterizată prin fenomene ca: astenie, anemie, gingivită, colici, scleroză renală etc. *Otrăvirea cronică prin plumb, numită și saturnism, să observă la lucrătorii cari fabrică sau umblă cu plumb.* BIANU, D. S. 593, cf. SCRIBAN, D. *Tuberculoza și saturnismul secerau în fiecare an zeci de vieți din rîndurile muncitorilor tipografi.* SCÎNTEIA, 1958, nr. 2 613, cf. LTR[2], DL, DM, DN[2]. *Tratamentul saturnismului constă în suprimarea contactului cu plumbul.* DER. *Prevenirea saturnismului se realizează prin supravegherea medicală activă a celor care lucrează cu plumb.* ABC SĂN., cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **saturnisme.**

SAȚ s. n. **1.** (Popular) Senzație de săturare, de sațietate **(1)**, stare a celui sătul **(1)**, faptul de a fi sătul. *Și acelea le se par a fi mai dulci și mai bune, iară căce nu mai pot mînca, acel sațiu vrăjmaș iaste dulceției acelor.* CORESI, EV. 264, cf. 431. *Pînrea noastră sățioasă dă-o noauă astăzi. Sațiu grăiaște ceea ce iaste firea noastră* (a. 1619). GCR I, 55/20. *Că rîvna lui D[u]mn[e]dzău mă stîrniia și nu mi-am dat sațiu... de mîncat.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 158[r]/36, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Pentru sațiul pîntecelui* (a. 1809). CAT. MAN. I, 410, cf. DRLU, LB. *Cel mai trudit organ al trupului... este stomahul..., care* [prin lăcomie]*... ne slăbește simțirea sațiului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 140/17, cf. 302/6, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Făgăduința îi bună, Numai nu aduce saț.* DONICI, F. I, 55/20, cf. POLIZU. *Poame A căror suc aflță foame, Iar saț n-aduce nicidecum.* ALECSANDRI, POEZII, 548, cf. BARCIANU, TDRG. *Bobul se mănîncă pentru saț, căci... omului îndată îi vine sete și se simte sătul.* PAMFILE, CR. 27, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Cu sudoarea și lacrimile lor au îngrășat țărîna din care au scos holde nu pentru sațul lor.* SADOVEANU, O. XVII, 54, cf. SCRIBAN, D. *Căutîndu-se prin biblie rețeta celor 5 pîini și 3 pești pentru sațiul populației flămînde.* ARGHEZI, B. 147. *Iastă gîscă s-o faci friptură și umplutură, să ne ținem sațul cîtăva vreme.* POP., ap. TDRG. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Folosește... odihna somnului îndelungat, pînă se vor deștepta de sațiul lui.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 78/14. ◇ Loc. adj. (Învechit) **De saț(iu)** = sățios[1] **(1)**. *În bișug de saț(iu) beau cu disfătare.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 60[v]/17. *Nici într-o mare și mică bucata sau înghițitura mai de saț(iu) sau mai de nesaț(iu) a fi socotesc.* CANTEMIR, I. I, 60. ◇ Loc. adj. și adv. **Fără (de) saț** = (adesea fig.) lacom, nesățul, insațiabil; p. ext. nepotolit, neistovit. *Lup ce bea sînge fără saț(iu).* MOXA, 378/27, cf. LEX. MARS. 218. *Hai, lume fără saț, cum nu se putură îndestula Cantacuzineștii cu atîta cinste ce avea la acest domn!* MUSTE, LET. III, 61/38. *Vrei ca să dau pe Palmira vierșunatelor poftiri, sub ochii fără de saț(iu)?* HELIADE, O. I, 411. *El nu se gîndește la alta decît... la oca căzanului și la alte mai multe ospețe, unde ș-ar putea sătura pîntecele cel fără saț.* FM (1838), 55/1. *Viața orășenească ne înghite fără saț(iu) vremea atît de scumpă.* VOINESCU II, M. 46/25. *Se află cazuri de sete fără saț(iu) ca și de foame fără saț(iu).* MAN. SĂNĂT. 268/21. *Ochii mei se plîmbau fără saț(iu)... pe tainica nemărginire a ceriului.* ALECSANDRI, O. P. 274. *Dar ochii mari și minunați Lucesc adînc himeric, Ca două patimi fără saț. Și pline de-ntuneric.* EMINESCU, O. I, 172, cf. 97, DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Rar se petrecea murdărie în care să nu fi fost amestecat și dînsul și adesea numai dintr-o crudă și fără saț(iu) poftă de a-și bate joc.* M. I. CARAGIALE, C. 20. *Era roș aristocrat al ogoarelor muncite fără spor și fără saț.* I. BOTEZ, B. I, 65. *Bicicliștii au dreptate să umble fără hodină și fără saț prin această gospodărie.* SADOVEANU, O. IX, 253, cf. SCRIBAN, D. *Spre-o altă lume fluida-ți formă tinde, Cu slava-ntrevăzută un dor fără de saț(iu).* I. BARBU, O. 6. *Cei din preajmă... îl ascultă fără saț, Cu sfîrlările tăiate.* V. ROM. octombrie 1954, 18. *Omul fără saț, toată lumea să dobîndească, tot cere să-i mai dăruiască.* ZANNE, P. VIII, 317. ◇ Loc. adv. **Pînă la saț(iu)** sau (învechit) **de (ori în sau întru) saț(iu)** = în mare cantitate, de ajuns, din belșug; din plin, cu prisosință. *Și pămîntul va da hazna sa... și veți avea pînă la saț(iu)* (a. 1560). GCR I, 4/2. *Și veți mînca pîinea voastră pînă la saț(iu).* CORESI, EV. 459. *De toate să vă îndulciți de saț(iu), numai ce vă feriți de pomul preceptului.* MOXA, 346/39, cf. 392/22. *Dumnezeu* [e]*... giudeț cumplit celor răi, celora ce nu-l ascultă, ... celora ce-s de saț(iu) în păcate slobozi.* VARLAAM, C. 308. *Mîncare tremease lor pără la sătul* (până la destul c[2], *de saț(iu)* D). PSALT. 157. *Că părăul tău, Dumnedzău, varsă De saț(iu) gătind tuturor masă.* DOSOFTEI, PS. 208/2, cf. id. V. S. decembrie 206[v]/9. *Și va apuca voauă treirișul... și veți mînca pîinea voastră în saț(iu).* BIBLIA (1688), 90[2]/58, cf. 50[2]/29. *Mai pre lesne mi-ar fi fost cu care chip mai mult a te îndulci și de știința lor mai de saț(iu) a te îndestuli ai fi putut.* CANTEMIR, I. I. I, 3. *Mai mult te vei cinsti, te vei îmbogăți întru saț(iu).* AETHIOPICA, 28[r]/4. *Hrănindu-se cu ierbile ce să făcea acolo, încă și de acealea cîte puțin... și nu de saț(iu).* MINEIUL (1776), 87[v2]/1. *Își crea, fără îndoială, iluzia că mănîncă mult, că mănîncă pînă la saț.* STANCU, R. A. II, 27. (Rar) **Peste saț** = foarte mult; exagerat, peste măsură de mult.

Nu sînt deloc cuvinte căutate ... cu care ne deprinsesem peste saț, și pe care le răspingem astăzi. SĂM. IV, 341. *Apare ... spre a arăta că cineva a mîncat peste sațiu.* PUȘCARIU, L. R. I, 40. ◇ Expr. **A (nu) avea** sau (învechit și popular) **a (nu) afla, a (nu) vedea saț** = a (nu) se putea sătura (niciodată), a (nu) ajunge la sațietate **(1)**; p. ext. a (nu) fi mulțumit cu ce are. *Și vine foamete spre toată țara Eghipetului ... și nu aflară sațiu părinții noștri.* CORESI, L. 26/4. *Și scrîșnea cu dinții spre turma lui H*[risto]*s ca niște cîni turbați, că era curvari cît nu avea sațiu și plini de tot rău.* MOXA, 363/29. *Lacomul și curvariul n-are sațiu niciodată* (a. 1746). ap. TDRG. *Această aprindere a simțirii de sete o au bețivii care n-au sațiu de băutură.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 343/2. [Împăratul] *nu mai avea saț de bogăție și nici o milă n-avea de supușii lui.* VLAHUȚĂ, O. A. 214. *Mămăliga rămasă pe făcăleț (melesteu) nu e bine s-o mănînci, căci ... n-ai nicicînd saț.* CANDREA, F. 70. *Cînd fierbe oala la foc, să nu mănînci că nu vei avea saț.* GOROVEI, CR. 243. *N-ai hodină, vericule. N-ai saț.* PAS, L. II, 91. *Firi-ați blăstămați, Voi să n-aveți saț, Num'o dată-n an, Numai la Ispas.* ALEXICI, L. P. 165. *Beui prețu murgului, Văzui sațu vinului.* VÎRCOL, V. 38. *Am sațiu la mîncare.* ALR I 781/343. (Cu inversarea elementelor construcției) *Că fierile, cîndu se satură de bucate, iale se duc, iară camatnicii și asupritorii sațiu nici dinioară nu au.* CORESI, EV. 397. *Cine-i bogat de-aveare pre lume, ... Acela de-avuție sațiu nu mai veade.* M. COSTIN, O. 327. *Firea muierii saț n-are.* ZANNE, P. II, 283. *Cei ce saț nicicum au, la nedreptăți, asupriri și jafuri gîndul lor îl au.* id. ib. VIII, 317. (Învechit și popular) **A ține (de) saț** sau **a fi eu (sau de) saț** = (despre alimente) a sătura repede (și pe mai multă vreme), a potoli foamea, a fi hrănitor, sătios. *Sămînța de linte ... ține saț ca și carnea.* I. IONESCU, C. 25/3. *Peștele de undiță și mămăliga de rîșniță nu țin saț.* SADOVEANU, N. F. 40. *Am mîncat colac cu cîrnat, Că ține mai bine de saț.* POP., ap. GCR II, 228/30. *Mălaiul e de saț.* CIAUȘANU, GL. *Mîncarea e cu saț.* CHEST. VIII 1/27. *Îi ține sațiu ca și calului care după ce trece drumul iar flămînzește*, se spune despre lucrurile trecătoare, efemere. Cf. ZANNE, P. I, 352. ◇ Fig. *Și deade lor cerearea lor, treamese sațiu în sufletele lor.* PSALT. SCH. 350/15. *Nici poate priimi sațiu de sufleteasca masă cine va să se satură.* CORESI, EV. 264, cf. 451. *Împlîndu-să în de-alalt de sațiul voroavelor s*[u]*fl*[e]*ești ..., slava lui Dumnedzău ... chemai.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 43r/31. *O nevastă ședea deasupra unii pietri, îmbrăcată cu haină de aur foarte scumpă, neprețuită și de frămseațea ei nu era sațiu.* id. ib. 83r/2. *Nici ochilor la priveală, nici nărilor la miroseală sațiu se putea da.* CANTEMIR, IST. 125. *Sațiul de desfătări, moliciunea traiului întru bogății multe ..., acestea toate mă înduplecară a mai călători.* GORJAN, H. II, 41/8. *Cînd înțelese că stăpînul atîtor bogății nu-și poate îndestula sațul, mormăi cîteva sudălmi.* V. ROM. noiembrie 1960, 20. ✦ P. ext. Stare sau senzație, atitudine etc. de plictiseală, silă, dezgust (cauzate de suprasaturație). *Sărbătorile voastre uraște sufletul mieu, făcutu-v-ați mie spre sațiu.* BIBLIA (1688), 455²/47, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Și este aceasta în toate plăcerile voastre, avînd toate sațiul lor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXVIII/25. [Erau] *foarte săturați unii de alții. Pretutindeni icoana sațiului și a celii mai amare căiri.* VOINESCU II, M. 91/26, cf. ALEXI, W. *Cele mai mari iubiri au clipe, ore și zile moarte, au osteneli, au saț trecător.* TEODOREANU, M. III, 61. *Vederea aceleiași și iar aceleiași nemărginiri pustii de ape sfîrșește prin a-ți naște o plictiseală fără seamăn: acel sațiu obositor care-l produce drumul mai multor zile de mare.* BART, S. M. 66. *Pleca spre țărm, copleșit de aceleași îndemnuri: sațiul de ai săi, plecarea, îmbogățirea fabuloasă.* V. ROM. ianuarie 1965, 16. ✦ (Adjectival; învechit, rar; în forma *sațiu*) Sătul, plictisit, dezgustat. *Sațiu d-ale curții, de marele-i zvon, D-amăgiri, de intrigi ce-ajung lîngă tron, Tras în mănăstire ... Carol Cinci sta singur.* HELIADE, O. I, 296.

2. (Popular) Stare, senzație, pornire a omului lacom, nesătul sau îmbuibat. *Derep' ce amu că den sațiu naște-se curviia.* CORESI, EV. 16. *Că unora le vine neputința den sațiu și den beție.* id. ib. 60, cf. 219. *Că toată iubirea aurului și argintului și sațiul și veselia ... sînt ca nește tină împuțită, toate.* VARLAAM, C. 162, cf. 222, 309. *Feriți-vă să nu cumva să să îngreuiaze inimile voastre cu sațiul mîncării și beției.* N. TEST. (1648), 98v/15. *Bine vor mînca cu sațiu mare, Mulțămînd cu laudă-n cîntare.* DOSOFTEI, PS. 69/7, cf. id. V. S. decembrie 206v/11. *Că nice boalele trupului nu să tămăduiesc cu sațiul și cu beția* (a. 1689). GCR I, 285/7. *Dumnezeu, de cu zorile, luase sub cîrma sa carul soarelui, că de, o dată se însoară omul și are și el dreptul la o zi de sațiu.* PAMFILE, CER. 112. *Sațul aduce greață.* ZANNE, P. VIII, 317. ◇ Expr. (Regional) **A avea saț la (sau de) vorbă** = a vorbi mult și cu miez. UDRESCU, GL.

3. (Învechit și regional) Abundență, belșug, îndestulare de produse destinate alimentației. *Iară care-i lucrează pîntecelui cu sațiul și nu va fi nici dinioară să-și flămînzească mațele, atunce ... iaste neputincios.* CORESI, EV. 83. *Să nevoiaște pentru ceia ce sînt ai săi să aibă sațiu de toate, să hie veseli.* VARLAAM, C. 207. *N-are toată lumea ... de grîu sațiu, vinuri dulce și ușoare.* M. COSTIN, LET. I, 8/22. *Sprînceana stîngă de să va clăti, sațu de bucate spuni* (a. 1779). GCR II, 123/20. *Sosi toamna și, nu știu cum, cu dînsa veni și sațiul în casa lui.* NEGRUZZI, S. I, 73, cf. DDRF, ȘĂINEANU, D. U. *Grija cea mare se îndrepta asupra capitalei, de la sațul sau foametea ... căreia atîrna păstrarea sau schimbarea celor mai înalți dregători.* IORGA, C. I. III, 104, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu sațiu** = îndelung, mult timp. *În trudirea cărților limbii patriei cu sațiu am petrecut* (a. 1826). GCR II, 252/14.

— Și: (învechit și popular) **sățiu** (pl. *sațiuri* și, învechit, *sații*) s. n.

— Lat. **saties.**

SAȚERDÓT s. m. v. **sacerdot.**

SAȚIÁBIL, -Ă adj. (Rar) Care (se) poate sătura **(1)**. Cf. ARISTIA, PLUT., SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-ți-a-*. — Pl.: *sațiabili, -e.* — Și: (învechit, rar) **saținbile** adj. ARISTIA, PLUT.

— Din lat. **satiabilis.**

SAȚIÁBILE adj. v. **saținbil.**

SAȚIABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea de a fi saținbil. Cf. SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-ți-a-*.

— **Saținbil** + suf. *-itate.*

SAȚIÁT, -Ă adj. (Învechit și regional) Sătul **(1)**. Cf. DRLU. *Nemernico ce ești, ce bunătăți ai tu în stăpînire? Și ce plăceri poți cunoaște tu oare, dacă nu voiești să faci nimic spre a ți le agonisi? Căci nedînd pas dorinților nici să se ivească măcar, ești saținată mai nainte d-a avea vrun gust.* ISPIRESCU, U. 25, cf. PAMFILE, J. III, 94.

— Pronunțat: *-ți-at.* — Pl.: *saținați, -te.*

— De la **saț(iu).**

SAȚIETÁTE s. f. **1.** Stare a celui sătul **(1)**, (popular) **saț (1)**; (în special) stare de suprasaturație produsă prin îmbuibarea cu alimente. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, DN². *Numai în acest mod se poate asigura după masă senzația de bine pe care o dă saținetatea.* S. MARIN, C. B. 14, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Plictiseală, oboseală, dezgust, silă provocată de suprasaturație; saturație **(2)**. Cf. ȘĂINEANU[2]. *Vizitez pe cineva mereu pînă la sațietatea lui și a mea.* IBRĂILEANU, A. 32, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Jocul cunoscut al sațietății... împinge pe rafinați spre primitivism.* LOVINESCU, C. VII, 120, cf. SCRIBAN, D. *Nu-i fără grație poezia senzualistă cîntînd roadele pămîntului, însă în cele din urmă produce sațietate.* CĂLINESCU, C. O. 204. *Moda e o stare de spirit: o sațietate.* CONTEMP. 1969, nr. 1175, 6/1. *E un intelectual de o rară finețe, ajuns la anume sațietate, citindu-i pe clasici cu spiritul insurgent al unui avangardist.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 13/3. ◇ Loc. adv. **Pînă la sațietate** = în mod excesiv, dincolo de limitele normale. *În jurul ei egoismul și vanitatea, îndestulate pînă la sațietate, au pus între restul lumii și ea un vid izolator.* C. PETRESCU, C. V. 262. *Apar... un univers dramatic, un mod de a scrie teatrul deosebit de modurile frecventate pînă la sațietate.* T ianuarie 1969, 113.

— Pronunțat: *-ți-e-*. — Pl.: (rar) *sațietăți*. POLIZU. — Și: (învechit, rar) **sățietáte** s. f. BARCIANU, ALEXI, W.

— Din fr. **satiété**, lat. **satietas, -atis.**

SĂȚIU s. n. v. **sat.**

SAU conj. (Semnifică ideea de separare a două elemente prin substituirea în mod egal acceptabilă ori justificabilă a unuia cu celălalt; în construcții corelative cu el însuși, cu „ori", cu „fie" și, învechit, cu „au" evidențiază raportul de egalitate existent între cele două elemente)

1. (Exprimă excluderea pe baza alegerii între două alternative) *Face-vremu ceasta sau ceaia.* COD. VOR. 130/30. *Răspuns să dăm de viața noastră. Și avăm a lua au împărăția ceriului ceaia nesfârșită și fericită, sau osînda și munca de vecie.* CORESI, EV. 408. *Nu putea... a se otărî ce să facă, să rămîie sau să plece.* PELIMON, I. 171/1. *Ți-oi da de soție pe cutare sau cutare fată de împărat.* ISPIRESCU, L. 2. *Vecine, s-a dus bărbatu-meu la moară; nu știu, să mă mărit sau să-l mai aștept?* ZANNE, P. IV, 234. *Despre morți trebuie să taci sau să spui numai bine.* I. BOTEZ, B. I, 40. *Nu există oare decît alternativa: moartea sau pierderea libertății?* PREDA, R. 248. *Doriți cafea sau ceai?* DEX. (Alternativele privesc destinări, domenii de aplicare etc. ale aceluiași element de referință) *Aceste adunări se convocau de domn... pentru hotărîre de război sau de pace.* BĂLCESCU, M. V. 9. *Un gest e valabil prin semnificație, și nu-i totuna dacă un om ridică mîna spre frunte spre a indica o durere morală sau spre a se scărpina.* CĂLINESCU, C. O. 61. (Alternativele privesc localizări, sensuri de orientare etc. ale aceluiași element de referință) *Să mă duc la munte sau la mare?* (Alternativele privesc perioade, circumstanțe etc. puse în legătură cu același element de referință) *Să trăiesc în vremea lui Mircea cel Mare sau a lui Alexandru cel Bun — este oare absolut imposibil?* EMINESCU, P. L. 31. *De băut, bei mereu, sau numai așa, la sărbători?* TUDORAN, P. 23. □ *Pleacă miercuri sau vineri.* (Alternativele privesc motivări, surse de proveniență etc. ale aceluiași element de referință) *Ce să prefere: să spună că se duce acolo din interes sau din dragoste?* (Alternativele privesc instrumente, mijloace, modalități etc. raportate la același element de referință) *Oricine va voi să vîndză vreun lucru nemișcător se va arăta sau însuși sau prin vechil cu jalbă la judecătoria județului.* CR (1831), 293[1]/19. □ *Cum să fac mai repede: cu mîna sau cu mașina?* (Alternativele privesc atribuiri calitative, determinative, modale etc. aparținînd unui element de referință comun) *S-au bucurat în ascuns sau pe față de sprijinul nostru.* M. I. CARAGIALE, C. 55. (Alegerea alternativei se bazează pe un factor justificativ) *Că nimea nu nevoiaște Dumnezeu ori să vie bine, ori rău; ce pre voie-ș cine-ș cum se va pleca, sau bine lui sau rău lui.* CORESI, EV. 24. □ *Mă duc la teatru sau la film, după cum am chef.* (Alegerea dintre elementele unei enumerări) *Am grăit au în biserică propoveduind cuvîntul lui Dumnezeu, au afară în taină, sau de față înaintea măriei tale, au și pe după dos.* ANTIM, P. XXIV. □ *Serviți fie lapte, fie ceai sau sirop.* ✦ (Excluderea privește incompatibilitatea, prin raportare la un element de referință comun, dintre două elemente opuse, contrare, contradictorii etc. între care nu intervine posibilitatea de alegere) *Pînă a treia zi, sau se sfîrșește bolnavul în moarte sau se deșteaptă și se scoală sănătos.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 323/13. *Ș-arăta prin lucrarea aceștii nădușali, cît de mult folosește sau slăbește... toată mașina trupului.* PLEȘOIANU, T. III, 127/14. *Viața mea fi-va oară chinuită de amărăciuni sau zile plăcute și bine mă așteaptă?* MARCOVICI, D. 2/14. *Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa.* NEGRUZZI, S. I, 161. *Uriaș e al Daciei, sau e Mircea cel Bătrîn?* ALEXANDRESCU, M. 14. *Ce-ți pasă ție, chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul?* EMINESCU, O. I, 181. *Or ești lămișliu ca vulpea, sau grozav ești de nătîng!* DAVILA, V. V. 20. *Turnul lipsește sau e de tot mic, răsărind abia din spinarea de șindrilă a bisericuții.* IORGA, C. I. II, 6. *Parcă strigau doi sau trei.* AGÎRBICEANU, S. 280. *Era aceasta darea pe față a unei vieți ce dusese și pînă atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi de cari rîvna de a izbuti îl făcuseră să se dezbere un lung șir de ani?* M. I. CARAGIALE, C, 13. *Boierul sau locțiitorul lui, arendașul, e stăpînul satului.* REBREANU, R. I, 107. *Vedeai sau îți închipuiai că ar vorbi.* VOICULESCU, P. I, 171. *Din noi doi, cine oare Te vede-adevărat? Oglinda ce te are, Sau eu ce te-am păstrat?* PILLAT, P. 256. *Scade sau se ridică voltajul, totuna e.* ARGHEZI, B. 39. *Ai dumneata, sau îți dă cineva atîția bani ca să putem pleca la un drum așa lung?* TUDORAN, P. 119. *Cînd se poate subînțelege sau e inclus în determinările predicatului verbal, numele determinat... poate dispărea.* L. ROM. 1967, 487. *Se poartă rău, insultător, cu cele patru sau cinci fete ale sale.* BĂNULESCU, I. 137. *Ambiguu ca o clepsidră care nu știi: se golește sau se umple?* CINEMA, 1968, nr. 6, I. *Nu știu-n crîșmă s-o-mbătat? Sau c-o fată de sfat a stat?* FOLC. MOLD. I, 274. □ *Să vină mama sau tata. Plînge sau rîde?* (Elementele incompatibile privesc destinări, domenii de aplicare etc. ale aceluiași element de referință) *Mie sau ție îți încredințară părinții lui îngrijirea sa?* PLEȘOIANU, T. II, 21/7. *Este* [omul] *oare pentru muncă născut și zidit în lume? Sau numai spre desfătare și spre odihnă anume?* CONACHI, P. 274. *Dregătorilor le erau sfetnici și călăuze, lucrau după împrejurări la înălțarea sau la răsturnarea lor.* M. I. CARAGIALE, C. 54. (Elementele incompatibile privesc localizări, sensuri de orientare etc. ale aceluiași element de referință) *Eu cunosc acela om, să el au fost în trup sau afară de trup, eu nu știu.* CORESI, L. 381/15. *Se simte dus pe aripile vînturilor în mijlocul unei mulțimi... sau la hotarul cel după urmă al lumii.* MARCOVICI, C. 14/5. *Nu știu mai trăiesc pe lume, sau din lume sînt afară?* CONACHI, P. 100. (Elementele incompatibile privesc perioade, circumstanțe etc. puse în legătură cu același element de referință) *Tot una-i dacă astăzi sau mîne o să mor.* EMINESCU, O. I, 127. *După un an, sau după mai mulți, Moș Nichifor s-a răsuflat, la un pahar cu vin.* CREANGĂ, P. 136. *Nu-mi fu dat să găsesc pe nimeni la care, mai curînd sau mai tîrziu, să nu se dea pe față vreo meteahnă.* M. I. CARAGIALE, C. 47. *Demult, sau niciodată, visam sub harfa ramurilor.* LESNEA, VERS. 185. *Curînd sau mai tîrziu ne vom supune Îngenunchiați Prea-sumbrei Principese.* VULPESCU, P. 33. □ *A sosit toamna sau iarna trecută.* (Elementele incompatibile privesc motivări, surse de proveniență etc. ale aceluiași element de referință) *Iară Lazar nemică de-ale iadului nu spuse. Sau n-au fost lăsat de toate să vază, ... sau... învățătură i-au fost dată, să tacă.* CORESI, EV. 98. *De este hotărît... ca acest an să fie cel după*

urmă al vieții noastre, sau ca firul zilelor noastre să se taie . . ., fie ca sufletele noastre să păsască spre nemurire. MARCOVICI, D. 17/26. *Pentru ce orașul atît de strălucit, Acum între orașe e cel mai umilit? . . . E o fatală soartă? sau pe acest pămînt Lasă urmele sale blestemul unui sînt?* ALEXANDRESCU, M. 10. *N-am putut să mai găsesc nici urmele mele, nici direcțiunea, nici impresiunea acelor locuri. Sau că strada aceea nu mai este, sau că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală.* GALACTION, O. 503. (Elementele incompatibile privesc instrumente, mijloace, modalități etc. raportate la același element de referință) *Tot ce se întîmpla era spre izbăvirea mea care sta numai în înșelăciunea Wandei sau în grabnica ei pieire.* M. I. CARAGIALE, C. 86. *O momeală așezată în vegetație nu este simțită de pește. Ea poate fi găsită ocazional sau mirosită.* AP 28. (Elementele incompatibile privesc atribuiri calitative, determinative, modale etc. aparținînd unui element de referință comun) *Și împreună numai înaintea judecătoriului sta-văm . . . să va fi fost bogat, sau și sărac.* CORESI, EV. 538. [Caracterul lui,] *după care se și prețuiește omul de bun sau de rău.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXI/1. *Visurile unei nădejdi care sau niciodată sau foarte greu poate fi împlinită.* MARCOVICI, D. 12/9. *Adevărat sau părelnic, acel bine le lovește* [patimile]. CONACHI, P. 278. *Sau lucra bine și conform legilor, sau rău.* BARIȚIU, P. A. I, 574. *De umblă prin domnie, asta numai ca să-i spună De-i belșug sau sărăcie.* DAVILA, V. V. 23. *Într-o țară însă, în care Tănase Scatiu ajunge deputat sau ministru, e firesc ca artiștii . . . să fie de-a dreptul niște învinși.* LOVINESCU, C. IV, 11. *Sînt ca sitarii, numai în pasaj, sau băștinași?* VOICULESCU, P. I, 79. *Orice om, complicat sau simplu, păstrează în suflet o lumină de oglindire.* ARGHEZI, B. 153. *Cu sau fără pîine, cu bănci de argint ori cu bancnote de cinci milioane, dați-mi voie să iau prezentul în serios.* CĂLINESCU, C. O. 103. *Pica domol o floare moartă Ce risipea un stins parfum De liliac sau de salcîm.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 15. *Valahii tăi sînt oameni mai buni, sau tot țicăloși și ei?* TUDORAN, P. 49. ◇ (Elementele incompatibile aparțin unei enumerări) *De ce-i situat acolo unde se găsește și nu cu o sută de km mai sus, sau mai la dreapta sau mai la stînga și într-un peisaj mai confortabil?* ARGHEZI, B. 125. ✦ (Excluderea privește un element anulat prin opusul lui negativ) [Judecătorul] *să giudece bătaia ucenicului de va fi fost cu măsură și spre învățătură, sau de nu va fi fost.* PRAV. 224. *De se va întîmpla vreo pricină (sau dreaptă sau nedreaptă) . . . răpșesc cei mai mulți și zic că este păcat.* ANTIM, P. XXVIII. *Să vadă . . . dacă acele poame era de mîncare sau ba.* DRĂGHICI, R. 51/13. *Spuie-ți morții din mormînt de sînt om sau nu sînt!* ALECSANDRI, P. II, 25. *Este un fapt care se află sau nu se află în masa poporului.* MAIORESCU, CRITICE, 42. *Spune-mi dacă știi seau nu știi ce soi de zburătoare este grangurul?* ODOBESCU, S. III, 32. *Cine știe de este mai bine A fi sau a nu fi.* EMINESCU, O. I, 38. *M-aș duce eu, dar știu eu, ori de mi-a da el fata sau ba.* SBIERA, P. 42. *O podoabă e frumoasă sau nu.* C. PETRESCU, R. DR. 65. *Întrebam la fiecare haltă dacă am ajuns sau nu în gara cu pricina.* BLAGA, H. 71. *Puțin îi păsase atunci dacă lumea întreagă va pieri sau nu.* BARBU, PRINC. 45. *S-a acordat o atenție sporită problemei existenței sau inexistenței, în limba română, a verbelor semiauxiliare.* L. ROM. 1967, 297. *Cu două bucătărese, iesă ciorba prea sărată sau nesărată.* ZANNE, P. V, 97.

2. (Exprimă discontinuitatea pe baza alternării unui element cu altul) *Și în jur parcă-mi colindă dulci și mîndre primăveri, Sau văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele.* EMINESCU, O. I, 31. *Din cînd în cînd se auzea din poiată sunet surd de lanț, sau izbituri trecătoare de corn în iesle.* AGÎRBICEANU, S. 8. *Iar trenul cădea între maluri de lut, sub firele de telegraf, sau ieșea pe marginea unor ripe prăpăstioase.* CĂLINESCU, O. I, 11. *Reținăriri integrale sau ample selecții se succed cu o regularitate impresionantă.* CONSTANTINESCU, S. III, 266. *Aburi albăstrii țîșneau . . . făcînd să dispară o parte din trupul lor sau o parte din acoperișurile lungi pe lîngă care treceau.* PREDA, B. 5. *Visam ca Gordon Pym călătorii imposibile sau ca Niels o cutreierare mirifică în țările Nordului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 35, 2/5. (Alternarea privește conformitatea cu un factor justificativ) [Sufletul] *se află în bucurie sau întristare, după felul himerelor.* MARCOVICI, C. 14/12. *Și după cum mi-s ochii, te bucuri sau te-ntuneci.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 65. (Alternarea unor elemente aparținînd unei enumerări) *Ea privea oare întregi la înmiirea undelor depărtate . . . — sau alte dăți . . . plivea firele de iarbă de pe cărare sau se ascundea într-un boschet.* EMINESCU, P. L. 100. ✦ (Discontinuitatea privește compatibilitatea, prin raportare la un element de referință comun, dintre două elemente conexe, complementare, de aceeași natură etc.) *Cinre me va duce în cetatea de o prevegherea sau cinre mă va păstăvi pînră la Idumea?* PSALT. HUR. 50r/17. *Nu me-au aflat cu neștiințe grăind sau întorcătură făcînd.* COD. VOR. 60/20. *Doară mărăncu carne de giuncu sau beau sînge de țapu?* PSALT. 96. *Că eu nu în cinste alerg sau alergai* (a. 1569—1575). GCR I, *15/32. *Pentru aceaia să nu zicem noi că mare greșală au greșit noao vecinii sau mult rău ne-au făcut frații noștri.* CORESI, EV. 47. *Să vei tîlni înainte boul sau asinul rătăcit al aleanșului tău, mînă-i-l acasă lui.* PO 254/22. *Cela . . . ce va fi avînd pre mîna sa bani domnești, sau alte lucruri, pre acesta vor certa ca și pre un fur.* PRAV. 320. *Cine va iubi feciorul sau fata mai virtos de mine, nu-i destoinic de mine.* N. TEST. (1648), 13v/26. *S-ar cuveni ca lexiconul rumânesc să fie împreunat și cu alte limbi, sau . . . să avem întroduse în limba noastră și lexicoane dă streine limbi.* I. GOLESCU, C. *Cînd vei pierde vreo rudă sau vreun prieten . . . nu trebuie să plîngi.* MARCOVICI, D. 15/8. *Porumbii, sau alte pasări, fripți, ar fi zburat în gura noastră.* DRĂGHICI, R. 50/11, cf. CONACHI, P. 276. *Cerință . . . de la a cării împlinire nu se poate dispensa nici un jurnal care își respectă publicul sau cel puțin se respectă pe sine însuși.* MAIORESCU, CRITICE, 46. *Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gîndesc?* EMINESCU, O. I, 133. *Rîdea de dînsul, ca de unul ce aiurează sau visează deștept.* ISPIRESCU, L. 9. *Cînd plecam la vînătoare sau dam cîte o raită pe la mănăstiri era cu un alai de cel puțin douăzeci de trăsuri.* M. I. CARAGIALE, C. 87. *Nu mai fin minte care școli sau care școală filozofică din vechime se întreba și discuta dacă femeia are . . . un suflet.* GALACTION, O. 96. *Veneau rar cîte un om sau doi.* VLASIU, D. 289. *Ar fi oare un frate mai în cinste ținut, sau un unchi mai iubit decît el dacă ar zice da și l-ar lăsa în grija lor?* PREDA, R. 247. *Prețurile . . . au evoluat în țara noastră în limitele indicilor planificați sau chiar sub această limită.* SCÎNTEIA, 1977, nr. 10 907. *Cînd orașul, sau satul, se vede, într-un zadar căznești pe oameni să-ți fie călăuză.* ZANNE, P. VI, 297. (Elementele compatibile privesc destinări, domenii de aplicare etc. ale aceluiași element de referință) *Eu nemică într-aleanu nu feciu oamerilor sau obicnitelor tătărești.* COD. VOR. 102/2. *Nu ne cheamă pre noi Hristos la rău sau la pîiarderea sufletului.* CORESI, EV, 67. *Ele nencetat lucrează sau pentru a ei păstrare, Sau pentru o pregătire întru cele viitoare.* CONACHI, P. 279. [Se adunau] *femei de rînd meștere să dea cu cărfile sau să citească în cafea* M. I. CARAGIALE, C. 75. *Poate dizerta mulțumitor despre judecăți sau sentimentul estetic.* I. BOTEZ, B. I, 29. (Elementele compatibile privesc localizări, sensuri de orientare etc. ale aceluiași element de referință) *În ce cetate vreți sau în oraș intra, ispitiți cine întru ea destoinic easte.* TETRAEV. (1574), 215. *Ceia ce vor pune foc la grajd sau la alt loc . . . acestora ca să li să taie mănule.* PRAV. 23. *Nici se strămută la o biserică de cele proaste, sau la o mănăstire.* ANTIM, P. XXVIII.

Urzicîndu-să orbul ori la mîni, sau la picioare, el simte arsura că-i de urzică (a. 1799). GCR II, 171/6. *Locul propriu pentru ilustrarea acestor elucubraţiuni originale ar fi scena comică sau jurnalele de felul Ghimpelui.* MAIORESCU, CRITICE, 40. *Cînii dormeau prin girezile de paie sau pe ogrinjii de subt vreun şopron.* AGÎRBICEANU, S. 40. *Se mai întîmplă să piardă omul, pe drum sau la slujbă, un portofel.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 237. *Viaţa spălătoreselor din Bucureşti, muncind în subsoluri sau la mansardă.* BOGZA, A. Î. 215. *Plecau după bărbaţi, să-i caute la bărbierit sau la drojderie.* BARBU, G. 367. (Elementele compatibile privesc perioade, circumstanţe etc. puse în legătură cu acelaşi element de referinţă) [La Valea Adîncă] *mă duceam în zile de ferii sau de sărbători.* SION, P. 55. □ *Iernile sau verile mă duceam la munte.* (Elementele compatibile privesc motivări, surse de provenienţă etc. ale aceluiaşi element de referinţă) *Nu spăimînta-te cînd bogăţeaşte-se omul, sau cînd umnojaşte-se slava caseei lui.* PSALT. 94. *Deaca cu nemică nu-i poate ajuta, sau a-l mîngîia..., în mai mare grije iaste.* CORESI, EV. 78. *Am întors răutate prin rău cine-mi face, Sau cuiva strîmbătate.* DOSOFTEI, PS. 24/19. *Teme-te numai de relele ce însuţiţe-ai uneltit din greşeala sau din slăbiciunea ta.* MARCOVICI, D. 16/10. *Nu cumva din nevedere, sau din ciuda depărtărei... Să mă dai şi tu uitărei!* CONACHI, P. 103. *Sau îndemnul meu,... sau acele fatale tăbliţi au fost născut un prieteşug între Olga şi Ipolit.* NEGRUZZI, S. I, 46. *Într-o zi, sau că nu putuse să încheie socoteli bune cu Iancu..., sau că iar i se făcuse poftă de hagialîc, s-a pus într-o şaică, să treacă la Nicopoli.* GHICA, S. 302. *Nu este bine să primim expresiile figurate din limba germană sau din alte limbi şi să ne înavuţim astfel pe a noastră?* MAIORESCU, CRITICE, 24. *Vezi deodată cu mirare c-ai trăit într-o ordine de lucruri strict organizată fără ca s-o ştii sau s-o vrei.* EMINESCU, P. L. 81. *Bărbatu-mieu... nu s-a putut plînge că l-am înşelat sau i-am răsipit casa.* CREANGĂ, P. 4. *Calul... mînat de patimă sau de sete, ciuleşte urechile.* IORGA, P. A. II, 162. *Foiletonistul scrie azi despre un roman, mîine despre un studiu, mai apoi despre un volum de versuri, după hazardul cronologiei sau după dispoziţiile lui de lectură.* CONSTANTINESCU, S. III, 7. *N-am primit nici un răspuns — Nu ştiu hîrtia-ţi lipseşte, sau doru nu te-nţîlneşte.* FOLC. MOLD. II, 202. (Elementele compatibile privesc instrumente, mijloace, modalităţi etc. raportate la acelaşi element de referinţă) *Ne dosădeaşte cu boalele sau cu alte pagube.* CORESI, EV. 60. *Ce folos e lor deacă popa grăieşte în limbă striină rumînilor... sau pre altă limbă ce nu vor înţeleage ascultătorii.* id., ap. GCR I, 24/39. *Cineva... înşală prin vicleană spunere, sau arătare.* CARTE TREB. I, 178/18. *El întemeiază chibzuirile şi purtarea sa pe nişte cuvinte sau păreri nestatornice.* MARCOVICI, D. 8/4. *Întrebuinţează forma pasivă „relaţiunea" sau, cînd aceasta e ambigenă, „raportul".* MAIORESCU, CRITICE, 41. *Cum şi literatul... simte trebuinţa exactităţii, nu-i de mirare că recurge uneori la neologisme sau foloseşte un cuvînt existent, dîndu-i un înţeles mai precis.* CĂLINESCU, C. O. 357. *Pot fi găsit pornind de la pietre, Sau după semafoarele stelelor.* V. ROM. ianuarie 1965, 45. (Elementele compatibile privesc atribuiri calitative, determinative, modale etc. aparţinînd unui element de referinţă comun) *Nece ura greşală de moarte sau de legătură dostoinicu nu aflai.* COD. VOR. 56/4. *Şi unde să veţi afla ceva neisprăvit bine, sau greşit, iară voi să dereptaţi.* CORESI, EV. 6. *Cînd te văzum lînged sau în temniţă şit venim către tine?* id., ap. GCR I, 18/33. *De la creşteă la picioare s-o admiri şi s-o dezmierzi Ca pe-o marmur de Paros sau o pînză de Corregio.* EMINESCU, O. I, 157. *Purtau comanacul de samur sau astrahan, tras pe sprînceană.* ARGHEZI, B. 100. *Nu există nimic, dar absolut nimic din ceea ce ar putea scăpa de la moarte sau ar aduce o alinare în suferinţele omului căzut pradă flăcărilor.* BOGZA, A. Î. 88. □ *Cumpăraţi ţesături de lînă sau de in.* ◇ (Elementele compatibile aparţin unei enumerări) *Argint sau aur sau veşmente nece de la urulu n-am jeluit.* COD. VOR. 22/30. *De fieri mîncaţi, sau de paseri mîncat, sau de peşti mîncaţii* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 454/24. *Mulţi în multe chipure de multe ori sufletele-ş pierd: sau tîlhărind, sau ucigînd,... sau groape săpînd, sau alte necuviinţe făcînd.* CORESI, EV. 72. *Cine va mînca lup, sau vulpe, sau cîine, sau pisică, sau ariciu, sau pîlş, sau nevăstuică, sau veaveriţă şi ş-altele altele cîte sînt necurate...* PRAV. GOV. ap. GCR I, 90/34. *Aci nu s-auzea alt decît ciripirea paserilor, au dulcea suflare a zefirilor ce se juca prin ramurile arburilor; sau murmurarea unui rîuleţ.* PLEŞOIANU, T. I, 105/23. *Se plînge că n-are blana unui urs,... Sau vîrtutea unui taur, sau a cerbului iuţală.* CONACHI, P. 267. *Era un obosit, un sfios sau un mare mîndru.* M. I. CARAGIALE, C. 34. [Natura] *trăieşte, suferă, consolează sau persecută.* RALEA, S. T. I, 10. *Unde ţi-s pruncii, Hiroshima? Poate În oceanul De-argint nepăsător... Poate-n cavoul infinit Al cerului... Sau, poate, chiar pe-acest pămînt.* JEBELEANU, S. H. 8. *Numai 9 la sută din salariaţii reţelei de cercetare activează în domenii capitale ca metalurgia, construcţia de maşini, energetica sau minele.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 903. *La fel de bine cei căutaţi puteau fi spioni sau sabotori sau orice altceva.* CINEMA, 1968, nr. 3, IV. *Pentru a da la rîndea se întrebuinţează sau rîndeaua sau cioplitorul sau gealăul.* DEX. *Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit, Ori pe mine m-ai urît, Sau negreala s-o gătat, Ori pe mine m-ai uitat?* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 142. ◇ (Compatibilitatea priveşte consecinţa ultimă a unui element prin raportare la altul) *Să nu te întîlnesc, mîine-poimîine, cocoşat sub poveri sau schilod.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 55. *Ar fi voit să mă crească ea, sau chiar să mă adopte.* BLAGA, H. 159. □ *Chinuit în bătăi sau chiar mort.* ◆ (Discontinuitatea priveşte coexistenţa — reală sau posibilă — a două planuri, aspecte etc. simultane pe care se desfăşoară o acţiune, se manifestă o stare, o însuşire etc.) *Nu se vedea aci altfel de carne decît de paserile acelea pe care le prinseră în laţuri, sau de vite sălbatice pe care le pătrunseseră cu săgeţile lor la vînătoare.* PLEŞOIANU, T. I, 68/15. *Muntencile cu-ndemn La lucru cu suveica răz'oiului de lemn, Sau undeva pe prispe,... Torcînd pe fusuri visuri.* LESNEA, VERS. 4. *Titlul întreg al cărţilor şi periodicelor prezentat în continuare prescurtat sau sub formă de sigle se află în tabelul de la sfîrşitul lucrării.* L. ROM. 1967, 500. (Elementele coexistente aparţin unei enumerări) *Nisipul se găseşte pe fundul rîurilor, lacurilor sau mărilor.* DEX.

3. (Exprimă deosebirea dintre două modalităţi de exprimare echivalente ca sens, privitoare la aceeaşi realitate) *E cela amu ce nemică nu greşaşte, a lu Dumnezeu iaste, sau bărbat dumnezeiesc.* CORESI, EV. 26. *Cînd veţi vedea golul sau dezbrăcatul, îmbracă-l şi coapere pre el.* id. ib. 51. *Rugăciunea sau datul de har ce se zice după mîncare.* id., ap. GCR I, 28/9. *Struguri sau poame.* ST. LEX. 169v/1. *Menelau sau Melei craiul nu-şi găsi crăiasa.* ALEXANDRIA (1794), 76/10, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Lacrămile, sau plîngerile lui Jung, săvîrşesc înalta... poemă, ce să numeşte „Nopţi".* MARCOVICI, C. 4/18. *Chibzuirile neîmplinite sau zădărnicite lasă după dînsele... mîhniri.* id. D. 8/14. *Halima sau povestiri mitologhiceşti arăbeşti.* GORJAN, H. I, 1/2. *Puterea d-a face legi stă în adunarea sau soborul a toată ţeara.* BĂLCESCU, M. V. 9. *Cea mai înfricoşătoare patimă a neamului omenesc este ciuma sau pesta.* CORNEA, R. I, 115/35. *Peatra-sulimanului sau peatră-bună pentru făcut alifie de obraz.* CREANGĂ, P. 112. *Tata merge goştie, oare ce-mi va aduce în straiţă sau taşcă?* ZANNE, P. IV, 208. *Acest costum, luat atunci, în veacul al XIV-lea, o dată cu eticheta sau ceremonialul..., s-a păstrat.* IORGA, C. I. I, 114. *Le fusese oaspe sau tovarăş de petrecere şi vînătoare.* M. I. CARAGIALE, C. 43. *Carpaţii sau Alpii Transilvaniei.* CADE. *Odaia doctorului era foarte sumar mobilată, sau mai bine zis*

era aproape nemobilată. PREDA, R. 19. *Etimologia populară se poate manifesta în limba oricărui subiect vorbitor, nu numai a oamenilor simpli (sau „din popor").* L. ROM. 1967, 237. *Vinde pe datorie sau pe așteptare.* ALR SN IV h 1 018/130. *Pe al tău mai mare sau stăpîn nu împrumuta.* ZANNE, P. IV, 426. (Deosebirea dintre două modalități de exprimare privește două moduri de acționare ori două situații echivalente prin raportare la același element de referință) *A viețui fără de pravili, adecă sau să nu aibă pravili, sau să nu urmeze după pravili* (a. 1780). GCR II, 124/17. *Și în farmecul vieți-mi Nu știam că-i tot aceea De te razimi de o umbră Sau de crezi ce-a zis femeia.* EMINESCU, O. I, 113. ✦ (Deosebirea dintre două modalități de exprimare privește convertirea unei mărimi pe baza divizibilității în altele, echivalente valoric, numeric etc.) *Doi napoleoni sau 40 de franci.* ȘĂINEANU[2]. □ *O sută sau cinci poli. Doisprezece sau o duzină.*

4. (Exprimă dezacordul relativ dintre două modalități de estimare, referitoare la unul și același element) *Era inteligent sau aproape inteligent. Vinul acesta este cel mai bun sau unul dintre cele mai bune.* ✦ (Dezacordul privește distanța dintre un mod de acționare și un altul care reprezintă ori ar putea reprezenta o justificare a acestuia) *Ai încetat de-a fi viitoriul meu bărbat — sau cel puțin anul meu de doliu au depărtat această fericită perspectivă.* EMINESCU, P. L. 99. *Dar voi ce vă legănați? Sau vreți cuibul să-mi stricați, De-aici să mă depărtați?* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 204. *De ce nu scrii? Sau n-ai timp?* DEX. ✦ (Dezacordul privește lipsa de certitudine în ceea ce privește un anumit element al relației) *Nu mai gîndi nimic sau Dumnezeu știe ce.* EMINESCU, P. L. 68. *Se vede că m-a născut mama într-un ceas rău sau nu știu cum să mai zic.* CREANGĂ, P. 234. *Bucătarii curții se îmbătaseră seau nu știu ce făcuseră, că nici focul nu era făcut pe vatră.* ISPIRESCU, L. 23.

— Și: (învechit și regional) **seau** conj.

— **Să + au** (conj.).

SĂULĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Măciucă **(I 1).** *Vor a stăpîni moșia cu saula* (a. 1847). URICARIUL, X, 406.

2. Parîmă (subțire) folosită la bordul unei nave pentru ridicarea pavilionului, fixarea suplimentară a unei vele etc. Cf. CADE, ABC MAR., SCRIBAN, D. *Îl legăm cu saule și tot nu-i dăm drumul . . . — Sînt și legături mai zdravene decît saulele.* H. LOVINESCU, T. 353. *Trăgea lochul înapoi, pe punte, și întindea saula la uscat.* TUDORAN, P. 184, cf. 183, 276, LTR[2], DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX.

— Accentuat și: *saúlă.* CADE, SCRIBAN, D. — Pronunțat: *sa-u-.* — Pl.: *saule.* — Și: **(1) sáură** (URICARIUL, X, 406), **șáură** (ib.) s. f.

— Etimologia necunoscută. Cf. germ. S ä u l e.

SAUM subst. (Învechit) Măsură de greutate egală cu aproximativ 137 kg. *Saumu (saum) are 275 funți.* MĂS. GR. 98/20.

— Pl.: ?

— Din germ. **Saum.**

SĂUNA s. f. Baie de aburi care constă în expunerea corpului la o temperatură de 60—80° C, produsă de obicei prin stropirea unor pietre poroase încinse, după care se activează circulația organismului prin lovirea corpului cu un mănunchi de nuiele și prin dușuri reci. Cf. D. MED., DEX, DN[3].

— Pronunțat: *sa-u-.* — Pl.: *saune.* — Și: **sáună** s. f. DN[3].

— Din fr. **sauna.**

SÁUNĂ s. f. v. **sauna.**

SÁUR[1] adj. (invar.) (Germanism, prin Ban.; și substantivat) (Lapte) acru, (lapte) bătut. Cf. FD III, 180, ALRM SN I h 197/36.

— Din germ. **sauer.**

SÁUR[2] s. m. (Rar) Balaur. *Sfîntul . . . a îmbrăcat armură Lucrată-n ochiuri ca din solzi de saur.* BLAGA, POEZII, 362.

— Pl.: *sauri.*

— Din germ. **Saur.**

SAÚRĂ[1] adj. (Regional; despre piatră) Mărunt **(I 4)** (Niculițel — Isaccea). Cf. ALR I 1 372/684.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SÁURĂ[2] s. f. v. **saulă.**

SAURIÁN, -Ă s. m., adj. **1.** S. m. (La pl.) Ordin de reptile cu pielea acoperită de solzi cornoși și cu coada de obicei lungă, care cuprinde șopîrlele și cameleonii *(Sauria);* (și la sg.) animal care face parte din acest ordin. Cf. ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2]. *Majoritatea saurienilor au membrele bine dezvoltate.* DER. *Doar în desenele animate ale lui Gopo ne mai putem întîlni cu saurieni supradimensionați.* CINEMA, 1968, nr. 4, 14. *Dar monștrii stau să dispară ca saurienii din primul ceas al naturii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 39, 14/1.

2. Adj. (Rar) Care aparține saurienilor **(1),** din ordinul saurienilor, privitor la saurieni. Cf. SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *sa-u-ri-an.* — Pl.: *saurieni, -e.*

— Din fr. **sauriens.**

SAUVIGNÓN subst. Soi de viță de vie cu struguri avînd boabele verzui, îndesate, ușor transparente, bune pentru producerea unor vinuri superioare. Cf. DER, M. D. ENC., DEX, DN[3]. ✦ P. e x t. Vin făcut din acest soi de struguri. Cf. DER, M. D. ENC., DN[3].

— Pronunțat: *sovinion.*

— Din fr. **sauvignon.**

SAVÁI[1] adv. v. **săvai.**

SAVÁI[2] s. n. v. **seval.**

SAVALÁDĂ s. f. v. **safalad.**

SAVÁNĂ s. f. Cîmpie vastă, caracteristică regiunilor tropicale secetoase, acoperită cu ierburi înalte și cu rare tufe de arbuști spinoși sau cu arbori rezistenți la condițiile de secetă. *Fața acelui pămînt înfățoșa o savană (un fel de pădure în America).* AR (1834), 280[1]/21. *Unele cîmpuri au diferite nume după calitatea lor. Stepele în Rosia și Asia de MN; savanile în America de MN.* GENILIE, G. 120/18. *În savane (pustiuri americane) se văd cerezi de acest animal.* IC. LUM. (1841), 325[2]/17, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Se oprea cu privirea* [pe glob] *la o anumită pată . . . verde de codri și pampasuri, savane și jungle.* C. PETRESCU, O. P. II, 45. *Pe savane se întîlnesc, singuratici, arbori sau tufe.* ENC. AGR., cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2]. *Savanele sînt dezvoltate larg în Africa, mai restrînse în Asia, în Australia și America de Sud.* DER, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Pe cea savană-ntinsă și cu sălbatic nume* [= Bărăgan] . . . *o cumpănă se-nalță aproape de un puț.* ALECSANDRI, POEZII, 90.

— Pl.: *savane.*

— Din fr. **savane,** germ. **Savanne.**

SAVÁNT, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f., adj. (Persoană) care posedă cunoștințe temeinice și vaste într-unul sau în mai multe domenii ale cunoașterii, în-

deosebi ale științei; (persoană) care creează în domeniul științei; erudit, învățat. *În secolul trecut, savantul profesor... a găsit un schelet împietrit (fosilă).* ISIS (1859), 6[1]/30, cf. 42[1]/12, PROT.—POP., N. D., LM. *Pentru savantul nostru critic Gherea, literatura e o catedră* (a. 1893). PLR I, 421. *Dar tu, savant ilustru,... În luptele științei ești Hercule modern!* DEMETRESCU, O. 46. *Ne-am ales din toată această asudare a savanților țării cu o broșurică de trei file.* PHILIPPIDE, P. 268. *Era savant și eu socot Că pricepea filozofie.* COȘBUC, P. II, 255, cf. id. S. 99, BARCIANU. *Savantul profesor universitar... ne va ierta indiscreția.* în PLR II, 40, cf. ALEXI, W. *Sînt destui critici savanți cari... vor zidi un sistem.* ANGHEL, PR. 171. *Savanți, artiști, scriitori, ziariști, cu toții trebuie să ajutăm ca izbînda noastră de arme să se cimenteze pe calea gîndirii.* în PLR II, 379, cf. ȘĂINEANU, D. U. *După savanți și medici ca doctorul Argon, Bacilul se prezintă sub formă de baston.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 158. *Un savant localnic l-a vestit că are să-l facă să se predea prin foame.* CAMIL PETRESCU, U. N. 71. *Se uită mașinal pe țeavă cu căutătura distrată a savantului care plndește mereu... secretele naturii.* BRĂESCU, O. A. I, 55. *Un hotel modest dar frecventat de artiști și de savanți.* COCEA, S. I, 97. *Am înțeles că era un savant,... dar și un om ciudat.* TEODOREANU, M. U. 38, cf. id. M. III, 74. *Ciudate de asemeni pentru un savant ca el ni se păreau efuziunile lui lirice.* SADOVEANU, O. XII, 7, cf. IX, 260. *Se dă o atenție deosebită formării tinerei generații de savanți.* D. GUSTI, P. A. 236, cf. 337. *Înțelegînd... valoarea disciplinei imaginate de savantul genevez, au căutat s-o sprijine.* IORDAN, STIL. 24. *Scriitorii savanți aduc contribuția lor dezvoltării artistice a literaturii.* VIANU, A. P. 140. *Buna inspirație a cîtorva savanți a creat o insulă de reculegere calmă, cedată studiului benedictinilor de laborator.* ARGHEZI, B. 115. *Baronzi are și pretenții de savant.* CĂLINESCU, S. C. L. 106. *Franța, ... deși își lăsa în mizerie unii savanți, stima totuși știința și literatura.* RALEA, S. T. I, 142, cf. 86. *Să vedem acuma cine sînt savanții astronomi care fac aceste calcule precise.* BOGZA, A. Î. 396, cf. H. LOVINESCU, T. 97. *A fost un savant în cea mai frumoasă accepțiune a cuvîntului.* L. ROM. 1959, nr. 3, 12. *Se servește de lucrările unor savanți contemporani.* IST. LIT. ROM. II, 518. *Începutul cuceririi cosmosului a fost făcut de către savanții sovietici.* GEOLOGIA, 7. *A fost un savant cu renume european, autor a numeroase publicații de igienă.* ABC SĂN. 160. *Savantul stabilește originea și sensul exact al cuvintelor.* V. ROM. ianuarie 1965, 132. *Savantul-cetățean, poetul-cetățean, artistul-cetățean sînt împliniri maxime care cer dăruire maximă.* CONTEMP. 1969, nr. 1 166, 1/4. *Acest fenomen este o rezultantă a contribuțiilor savanților din cele mai diferite țări.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 23. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Decanul și savantul anticarilor din București a fost un bibliofil.* ARGHEZI, B. 47. [Topîrceanu] *cel mai savant minuitor al tehnicii poetice românești.* RALEA, S. T. I, 61.

2. Adj. (Despre manifestările, creațiile etc. oamenilor) Care denotă multă știință, erudiție sau, p. ext., mult rafinament, multă artă, pricepere, iscusință etc. *Anca... arată perfecta cunoștință a sufletului lui Dragomir pe care-l torturează într-un chip aproape savant.* GHEREA, ST. CR. II, 238. *Versuri, versuri... umplu paginele revistelor cu melodia lor frustă sau savantă, cu glasul lor subțire sau sonor.* LOVINESCU, C. IV, 51. *Am privit-o mirat de preferințele atît de precise și oarecum savante.* CAMIL PETRESCU, P. 341. *Ați transformat războiul... într-un asasinat metodic. Într-adevăr o ucidere savantă.* C. PETRESCU, Î. I, 15. *Polonia are grijă să facă o savantă propagandă pentru a arăta că aderă la acordurile de la Roma.* TITULESCU, D. 599. *Fantazia și intuițiile... pot să se rușineze în fața metodelor exacte ale cercetării savante.* VIANU, A. P. 210. *O mai savantă hoție nici nu se poate.* CĂLINESCU, C. O. 18. *Poetul este deplin stăpîn pe mijloacele sale violent decorative, desfășurate cu o lucidă organizare interioară și o savantă mînuire a efectelor sonore.* CONSTANTINESCU, S. III, 294. *Se ține o savantă conferință despre mersul războiului.* T. POPOVICI, S. 489, cf. DN[3]. *Patru zile de discuții savante.* CINEMA, 1968, nr. 5, 20. *Cu o savantă dibăcie... unește contrastele.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 179. (Fig.) *Mai ieri aveam attea adevăruri, Savante mingi cu care mă jucam.* AL. PHILIPPIDE, S. 55. *Fu văzut împărțind în toate părțile zîmbete subtile și strîngeri de mînă savante ca niște arcușuri mînuite de un virtuoz.* CĂLINESCU, B. I. 171. *Chipul ei, precizat de acea savantă lumină de criptă,... părea de o frumusețe fără greș.* VINEA, L. I, 194. *Și iar îmi plimb ochii pe acel perete fantastic și minuțios, naiv și savant.* CONTEMP. 1969, nr. 1 208, 1/3. ◇ (Adverbial) *Nu l-ar mulțumi acum decît o răzbunare mai savant distilată.* C. PETRESCU, O. P. I, 22. *Hitleriștii otrăviseră sistematic și savant lumea.* SADOVEANU, O. XVII, 22. *Un cal de rasă pe care trebuie să știi să-l călărești savant.* CĂLINESCU, C. O. 53. *Metrica lui savant meșteșugită scoate nebănuite efecte vizuale și auditive.* CONSTANTINESCU, S. III, 267. *Echivocul a fost savant cultivat.* FLACĂRA, 1969, nr. 3, 29. *De pretutindeni se năpustesc asupra sa... firme de neon, vitrine savant decorate, pancarte.* CONTEMP. 1969, nr. 1 166, 6/2. ✦ (Despre lucrări științifice, artistice) Care este făcut după legile științei sau ale artei, care conține date valoroase din domeniul științei sau al artei. Cf. ȘĂINEANU[2], CADE. *Dorm volumele savante-n înghețatele vitrine.* BACOVIA, O. 62. *Ședeau strînse ad-hoc volume savante cu zăloage în ele.* CĂLINESCU, B. I. 238.

3. Adj. (Despre organizații, colectivități, adunări) Format din savanți (1); p. ext. inaccesibil, interzis maselor, publicului larg. [Astra] *nu înseamnă nici o uzină de creație artistică, nici o academie savantă.* în PLR II, 554. *Eteria Filomusilor a rămas o societate savantă, fără influență asupra maselor.* OȚETEA, T. V. 118. ◇ (Ironic) *Și prostatecele nări Și le umflă orișicine în savante adunări.* EMINESCU, O. I, 134. *Să fim cu toții împreună miercuri seara la savanta sindrofie.* CARAGIALE, O. VII, 225.

4. Adj. (Despre cuvinte, construcții ale limbii) Care este împrumutat (recent) din greacă sau din latină ori care este format din elemente grecești sau latinești; p. ext. care este folosit de oamenii instruiți, livresc. *În a doua parte* [vom trata] *despre elementul savant introdus de Dimitrie Cantemir în limba pe care o scria.* VARLAAM—SADOVEANU, 125. *Înțelesurile travestite în limbaj savant fac cel mult plictiseala mai decentă.* V. ROM. ianuarie 1965, 208. *Acest latinism savant nu are acces decît în postume.* L. ROM. 1967, 215. *Neologisme savante.* ib. 492. ✦ Care are la bază limbile și cultura clasică greco-latină, care provine din acestea; p. ext. (în opoziție cu popular, folcloric) cult, livresc. *O dată cu această complicație în construcția frazelor se introduse în lirică și coloritul savant.* PETICĂ, O. 395. *Curtea domnească și cancelariile ne-au dat un număr mare de termeni juridici și administrativi de origine savantă.* PUȘCARIU, L. R. I, 297, cf. 296. *Cînd dorește să înfățișeze idei de proveniență savantă... nu poate oferi echivalențele juste.* VIANU, A. P. 253. *Prin înfrîngerea curentelor savante ale latinismului și italienismului, națiunea întreagă a putut să se împărtășească de la izvoarele culturii.* id. S. 203. *Principiile esteticii savante sînt ignorate cu dezinvoltură; pulsează însă ritmul vorbirii moldovenești de epocă.* V. ROM. decembrie 1964, 78. ✦ Despre creații literare) Care este inspirat din cultura clasică sau cultă, care folosește forme și procedee prozodice clasice sau culte. *O poezie savantă este semnul unei sterilizări a simțirii.* CONSTANTINESCU, S. II, 412. ✦ (Despre unele limbi) Care este folosit (de specialiști) ca limbă de cultură. *Limba latină a continuat să fie folosită ca limbă savantă pînă în secolul al XIX-lea.* GRAUR, I. L. 272.

— Pl.: *savanți, -te.*

— Din fr. **savant.**

SAVANTERÍE s. f. (Rar) Pedantism. *Savanteria demonstrativă nu se bucura la ei de trecere multă.* ARGHEZI, B. 53. *Un confrate... face observația cu delicii de savanterie că „u" final, din vechea scriere, nu se citește.* L 1967, nr. 10, 8/4.

— Din fr. **savanterie.**

SAVANTÍSM s. n. (Rar) **1.** Însușire a unui savant **(1)**, calitatea de a fi savant. Cf. SCRIBAN, D., IORDAN, L. R. A. 181.

2. Calitate a unei lucrări științifice, artistice etc. de a fi savantă **(2)**. *O carte de un adînc savantizm.* SCRIBAN, D.

3. Pedantism. Cf. SCRIBAN, D.

— Și: **savantízm** s. n.

— **Savant** + suf. *-ism.*

SAVANTIZÁ vb. I. Tranz. (Rar) A da un aspect savant **(4)**. *Cineva își savantizează limbajul sau stilul spre a da impresia că este profund.* Com. IORDAN.

— Prez. ind.: *savantizez.*

— **Savant** + suf. *-iza.*

SAVANTÍZM s. n. v. **savantism.**

SAVANTLÍC s. n. (Familiar, adesea ironic) Erudiție; element savant **(2)**; p. ext. pedanterie. *Data emigrării cîntecului a trebuit împinsă pînă în timpurile preistorice; iar drumurile cele cu atîta savantlîc dovedite că ar fi fost în toate direcțiunile cerului au fost reduse la un singur drum...: de la est spre vest.* N. REV. R. I, nr. 4, 165. *Bietul nostru dascăl suferea de boala savantlîcului, a îngîmfării firoscoase.* CIAUȘANU, R. SCUT. 23. *Cartea e de un savantlîc cu totul nepotrivit menirii ei și e înfesată de neologisme.* CĂLINESCU, I. C. 148, cf. IORDAN, L. R. A. 190. *Cea mai mare crimă a unui critic este dorința... de a dovedi stilul sau savantlîcul propriu.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 12/5. *Intelectualul... știe biologie, filozofie, chimie, sociologie și alte savantlîcuri.* BENIUC, M. C. I, 153, cf. DL, DM, SFC IV, 76, 189. *Notele pseudofilozofice la propriile sale poezii sînt delicios de autentice în savantlîcul lor prefăcut.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 22/2. ✦ (Rar) Preocupare științifică. *Cam sătul de la un timp de savantlîcuri, simțeam nevoia să petrec, să rîd.* M. I. CARAGIALE, C. 115.

— Pl.: *savantlîcuri.*

— **Savant** + suf. *-lîc.*

SAVÁR s. m. v. **savart.**

SAVARÍNĂ s. f. Prăjitură făcută dintr-un aluat moale copt în forme speciale, bine îmbibată cu sirop (amestecat cu rom) și garnisită cu frișcă. *La Tuffli mînînc întotdeauna o indiană și o savarină.* IBRĂILEANU, A. 76, cf. CADE. *S-a servit... prăjitură chinezească, șarlote, savarine, cataife.* ULIERU, C. 105. *Savarinele poartă numele inventatorului lor francez Brillat Savarin.* GRAUR, I. L. 103, cf. id. N. P. 158, DL, DM, DN². *Rețetarul stabilește că la savarine jumătate din cantitatea de sirop cu rom prevăzută trebuie livrată cofetarilor în sticle, spre a fi adăugată în fața consumatorilor.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 926. *Cînd savarina este coaptă, se scoate din formă, se stropește cu siropul cu rom.* S. MARIN, C. B. 270.

— Pl.: *savarine.*

— Din fr. **savarin.**

SAVÁRT s. m. Unitate de măsură pentru intervale muzicale, de 301 ori mai mică decît o octavă. Cf. LTR², DN², DER, M. D. ENC.

— Pl.: *savarți* (LTR², DN²) și (n.) *savarte* (DN²).

— Și: **savár** s. m. DER, M. D. ENC.

— Din fr. **savart.** Cf. germ. Savart.

SAVASTÓC s. n. v. **șleștoc.**

SAVÁT s. m. (sg.) (Regional) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. *Frunză verde de săfat, Fetițo de om bogat, Nu primi la măritat.* MAT. FOLK. 439. *Frunză verde de savat, Sub un lomuleț de gard Șeade Zbangă pitulat.* ib. 1 243.

— Și: **săfát** s. m. (sg.).

— Etimologia necunoscută.

SAVĂI adv. v. **săvai.**

SAVDÉS subst. (Grecism învechit, rar) Plăcere **(2)**, voie. *Iar, întîmplîndu-să a-i nu face lucru după placu și savdesu dumisale, să fiu lipsit de cusur de bani* (a. 1816—1819). GÁLDI, M. PHAN. 248.

— Pl.: ?

— Din ngr. σεβντᾶς.

SAVDISÍ vb. IV v. **sastisi.**

SAVOÁRE s. f. **1.** Senzație produsă de unele substanțe asupra organului gustului; spec. gust ales, plăcut, deosebit pe care îl au unele alimente. *Combinația himică se caracterisă... prin schimbarea mirosului, coloarei, savoarei.* MARIN, PR. I, XII/14. *Camforul ar ajunge în gură într-o stare de savoare, iar nu de abor.* MAN. SĂNĂT. 110/8, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *I-a interzis să utilizeze vreodată fasolea verde, mazărea... decît imediat ce sînt culese din grădini: după cîteva ore își pierd toată savoarea.* C. PETRESCU, Î. II, 65. *Am băut mai multe cupe cu picioruș dintr-un vin care-și sporea necontenit savoarea.* SADOVEANU, O. IX, 455. *Facultatea pe care el o denumește stăpînește aceleași însușiri... ca și simțul fizic al gustului, acela care percepe savorile.* VIANU, E. 424, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Fig. Stare de încîntare, de farmec, de plăcere, de satisfacție etc. produsă de cineva sau de ceva; calitate a cuiva sau a ceva de a produce încîntare, farmec, plăcere, satisfacție etc. *Știu că ai să te plîngi și acum de mine că-ți scriu puțin și fără savoare.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 562, cf. 561. *Mi-au cerut să destăinui savoarea sărutului rustic.* C. PETRESCU, S. 26. *Toată autoritatea familială a vechilor boieri, savoarea graiului lor deschis și necioplit..., trec prin energica ființă a doctorului.* LOVINESCU, C. IV, 34. *Intoleranța aceasta... are o savoare unică.* TOPÎRCEANU, în PLR II, 407. *Mama lor, în clipe de mînie, întrece în savoare și cruditate vocabularul anecdotelor din jurul mesei.* TEODOREANU, M. III, 126. *Asta însemnează... părăsirea cuvintelor care nu mai corespund acestor nevoi și înlocuirea lor prin altele... pline de suc și de savoare.* IORDAN, STIL. 340. *În acumularea atîtor trăsături sînt unele de o savoare particulară.* VIANU, A. P. 28. *Fură fericiți de acest joc care avea savoarea primejdiei.* CĂLINESCU, E. O. II, 23. *E o formulă care își păstrează încă toată savoarea.* BOGZA, A. Î. 428, cf. 630. *Bolnavii, deprimații nu cunosc... savoarea robustă, suculentă, a vieții în acțiune.* RALEA, S. T. I, 116, cf. II, 106. *Poezia lui Necrasov... păstrează întreaga ei valoare și savoare.* CONTEMP. 1953, nr. 327, 3/3. *Nelipsită... de savoare verbală..., narațiunea... alunecă ușor.* IST. LIT. ROM. II, 90. *Atîtea schițe mărturisesc un pitoresc colectiv umoristic de o savoare neîntrecută.* CONSTANTINESCU, S. II, 35, cf. I, 62. *Actorul... se dezvăluie treptat... construind un caracter plin de savoare și de autenticitate.* T decembrie 1964, 56. *Autorul va delimita cele două planuri ale acțiunii prin mijloace variate, de mare subtilitate și savoare.* V. ROM. ianuarie 1965, 151. *Reprezentația se încheagă din situații, mo-*

mente și efecte comice de bună calitate ce nu sacrifică savoarea accentelor satirice. T iunie 1968, 84. *Aceste micromonografii și-au avut savoarea lor.* CINEMA, 1969, nr. 9, 37. *Savoarea lecturii de calitate îmi rămîne principala desfătare pe care o cunosc.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: (rar) *savori.*

— Din fr. **saveur.**

SAVOIÁRD, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Savoiei sau care este originară de acolo; (la m. pl.) populație care locuiește în Savoia. Cf. BARCIANU.

2. Adj. Care aparține Savoiei sau savoiarzilor **(1)**, privitor la Savoia sau la savoiarzi, originar din Savoia. Cf. BARCIANU.

— Pronunțat: *-vo-iard.* — Pl.: *savoiarzi, -de.*

— Din fr. **savoyard.**

SAVÓN s. n. v. **sovon.**

SAVONIÉRĂ s. f. Cutie sau vas mic în care se ține săpunul de toaletă; săpunieră. [Săpunul] *brumat și plin de crăpături agoniza în savoniera plină cu apă.* VINEA, L. I, 75, cf. DN[2]. *Au fost confecționate... savoniere, rigle, echere.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 855, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ni-e-.* — Pl.: *savoniere.*

— Cf. fr. s a v o n n i e r.

SAVÓR s. m. v. **samur.**

SAVURÁ vb. I. T r a n z. (Atestat prima dată la I. GOLESCU, C.) **1.** A se bucura pe îndelete (de ceva); a simți o plăcere rafinată (pentru ceva); a aprecia (ceva) în mod deosebit. V. d e l e c t a, d e s f ă t a. *Un om... poate încă mult timp să savureze (să guste cu încet plăcerea) făr-a arăta ceva afară.* FIS. 230/21, cf. COSTINESCU. *La cameră are voturi d-acea tristă natură, O sută să ofere, o sută el savură.* BOLINTINEANU, O. 175. *Am savurat această plină de buchet scrisoare.* CARAGIALE, O. VII, 51. *Mie-mi trebuie parfumul iubirii ei nevinovate, și-l am, și-l savurez.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Moartea se distrează, savurînd, cu ochii aprinși, o pradă sigură.* CAMIL PETRESCU, V. 48. *Cînd rubrica... se întindea pe două coloane, o savura cu voluptate.* C. PETRESCU, O. P. I, 163. *Savuram cu mîndrie întinderea și succesul mișcării inițiate de mine.* VOICULESCU, P. II, 206. *Recunoscu că încercase sub masca prieteniei să savureze emoția intimității cu fiecare.* CĂLINESCU, O. I, 99. *Judecătorul de instrucție se înveseli savurînd mai dinainte spaima în care se va zbate Tair.* STANCU, R. A. V, 197. *Cine a savurat subtilitatea lui psihologică își explică reușita lui deplină în aceste portrete.* CONSTANTINESCU, S. I, 10, cf. DM, DN[2]. *Un film care este savurat numai de cinci eșteți nu mă interesează.* CINEMA, 1968, nr. 6, XII, cf. nr. 10, 10. *Diagnosticele sale sînt enunțate direct, calm, cu o voluptate ce savurează fiecare cuvînt sub masca unui zîmbet disimulat.* T iunie 1968, 76, cf. mai 1969, 77. *Și-i sărută mîna și savură din ochi desenul umbrei verzui pe degetele ei cu unghii prețioase.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 16/1, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ R e f l. p a s. *Se savurează poantele polemice ale duelului de idei dintre cele două personaje.* T mai 1969, 43.

2. A gusta, a mînca sau a bea pe îndelete și cu plăcere (pentru a simți cît mai bine gustul); a aprecia în mod deosebit gustul. V. d e g u s t a. *Cu atît mai bine savuram mîncările, cu cît aveam înainte vinuri generoase.* SION, P. 180, cf. COSTINESCU, ALEXI, W., CADE. *În loc să savurez încet bomboana, ca orice plăcere care trebuie să dureze cît mai îndelung, începu să o crîncăne cu dinții.* C. PETRESCU, C. V. 14. *Deocamdată să savurăm cafeaua.* COCEA, S. I, 377, cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. *Ei savurează în continuare licoarea albă și tare din paharele destinate apei minerale.* FLACĂRA, 1977, nr. 35, 7.

— Prez. ind.: *savurez,* pers. 3 și (învechit) *savură.*

— Din fr. **savourer.**

SAVURÁRE s. f. Acțiunea de a s a v u r a și rezultatul ei.

1. Cf. s a v u r a **(1)**. *La cei din jurul lui... savurarea intrigii e mai vizibilă.* V. ROM. octombrie 1964, 98. *Emoția estetică... se poate organiza... ca proces de savurare a stărilor sufletești declanșate de perceperea operei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 23/5.

2. Cf. s a v u r a **(2)**. *Savurarea unei băuturi.*

— Pl.: *savurări.*

— V. **savura.**

SAVÚRĂ s. f. **1.** Balast (format în general din nisip sau pietriș) care se pune pe fundul navelor de transport neîncărcate pentru a le asigura stabilitatea și a îmbunătăți randamentul elicei; lest. *Își făcură savura sau povara corăbiei.* GORJAN, H. II, 46/1, cf. ALECSANDRI, P. III, 193. *Lîngă mal erau ancorate... corăbii cu savură.* SANDU-ALDEA, ap. CADE, cf. TDRG, ABC MAR., SCRIBAN, D., LTR[2], DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

2. Material granular obținut prin concasarea rocilor, care se folosește la construcția îmbrăcăminților rutiere. *Obținerea savurii se face fie în granulatoare cu cilindre, fie în granulatoare cu ciocane.* LTR[2], cf. DL, DM, DER, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *savuri* și (rar) *savure* (CADE). — Și: (învechit) **sabúră** s. f. LB, VALIAN, V., POLIZU, CIHAC, I, 237, DDRF.

— Din ngr. σαβοῦρα. — Pentru **sabură,** cf. și tc. s a b u r a.

SAVURÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre alimente) Care are un gust agreabil, ales, plăcut, deosebit, plin de savoare **(1)**; delicios, gustos. Cf. ALEXI, W. *Era pe atunci un băiețandru... cu buzele întotdeauna umede, ca și cum ar fi fost veșnic după mușcătura unui fruct savuros.* C. PETRESCU, S. 109. [Lichiorul] *era într-adevăr savuros, cu vreo trei soiuri de gusturi de drojdie.* CAMIL PETRESCU, P. 389. [Turiștii] *desfășurați pe iarbă consumă savuroase alimente.* TEODOREANU, M. III, 186. *Nu se află în apele noastre alt pește mai bogat și mai savuros.* SADOVEANU, O. IX, 443, cf. DL, DM, DN[2]. *Ea urmărește succesul imediat, pe care înțelege să-l culeagă ca pe un fruct savuros dintr-o grădină pe care au lucrat-o alții.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 8, 4/2. *Mîncărurile erau savuroase, iar laudele noastre îl făceau să chicotească de satisfacție.* ib. 1969, nr. 53, 16/3, cf. M. D. ENC., DEX.

2. F i g. Care este plin de farmec, care produce încîntare, plăcere, satisfacție etc., plin de savoare **(2)**. *Îmi fac o savuroasă datorie să strecor, pe sub mînă, ... tot ce primesc scris în românește.* COCEA, S. I, 172. *Acum zîmbea leșiat și vag pentru imaginea savuroasă.* POPA, V. 218, cf. TEODOREANU, M. II, 358. *Ascultați acest savuros portret al lui Dumitrașco-Vodă.* SADOVEANU, O. XVII, 80. *Acest sentiment îi făcea asediul mai savuros.* CĂLINESCU, O. I, 152. *Cele mai savuroase anecdote născocite de poet sînt în legătură cu călugării.* BLAGA, G. 216. *Mulți vor gusta din savuroasa operă a lui Anton Pann.* V. ROM. ianuarie 1954, 249. *Acest savuros umorist ar putea exploata mai adînc domeniul atît de bogat al burgheziei orășenești.* CONSTANTINESCU, S. I, 382, cf. II, 360, DL, DM, DN[2]. *Departe de a servi false dulcegării sentimentale, diminutivul întregește atmosfera poemului realizînd savuroase efecte comice.* VARLAAM—SADOVEANU, 153. *Intriga și acțiunea, în general, sînt naive dar savuroase și cu efecte de critică socială incontestabile.* V. ROM. ianuarie 1963, 87. *A publicat savuroase scrieri memoralistice.* ABC SĂN. 329. *Satira este cu atît mai savuroasă... cu cît atacă mițurile*

filistinismului contemporan. T decembrie 1964, 44, cf. mai 1964, 85. *O seamă de hoinăreli și peripeții... merg paralel cu o savuroasă satiră a poliției și birocrației.* CINEMA, 1969, nr. 4, 36. *O limbă și un humor subtil și macabru, savuros și înțelept totodată.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 29, 20/1, cf. 53, 19/2, T aprilie 1969, 29, M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial) *În ciuda concepției moderne... expresia rămîne adesea savuros arhaică.* IST. LIT. ROM. II, 120.

— Pl.: *savuroși, -oase.*

— Din fr. **savoureux.**

SAXANÁ s. f. **I. 1.** (Învechit și popular) Sarcină, povară (mare) (pe care o poartă animalele sau oamenii în spinare); p. ext. animal de povară. *Și acolo pre loc îndată au ales Mieliski 700 de leeși, întorcînd alte sachisanale și oameni mai proști în țara leșească.* M. COSTIN, ap. GÎDEI, 331. *Doi țigani cu două saxanale* (a. 1821). ȘIO II$_1$, 316, cf. I. GOLESCU, C. *Se hotărî și el a se duce acasă cu saxanaua în spinare.* ISPIRESCU, L. 212, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU^2, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. *În grajd de piatră intra, Pe Cioaca că i-o scotea, Saxanaua i-o punea.* POP., ap. ȘIO II$_1$, 316, cf. REV. CRIT. IV, 86. *Trăgea măciuca de la sacsana, Care venea șaptesprece oca.* MAT. FOLK. 214. *Nu știi tu c-ai mai avut Saxanale Cu parale, Sămărași Cu gălbenași.* BALADE, III, 347. (Adverbial) *Mărimea de 5 oca Mi ți-o poartă saxana.* POP., ap. ȘIO II$_1$, 316. ◇ Expr. **Saxana briceag,** se spune, ironic, despre un om nevoiaș, prost îmbrăcat. *Pirpiri cosac, sacsana briceag.* DDRF, cf. ȘIO II$_1$, 316, ZANNE, P. I, 440. *Cavaler gîndac, sacsana briceag.* MARIAN, INS. VIII. *Sacsana briceag, Ruptură de sac.* CIAUȘANU, GL., cf. COMAN, GL., UDRESCU, GL. (Regional) **(A fi) saxana de bani** = (a fi) plin de bani. *Uite, bă, chimirul: saxana de bani.* UDRESCU, GL. ◇ (Adverbial; ca determinant al adjectivului „gol", căruia îi dă valoare de superlativ absolut) *Gol saxana.* DDRF, cf. SCRIBAN, D. ✦ (Adjectival) Complet dezbrăcat, gol pușcă. *Se lăsară toți saxana, cum i-a născut mă-sa.* POP., ap. ȘIO II$_1$, 316. ✦ Fig. (Învechit și regional) Necaz, dificultate, greutate. Cf. ȘIO II$_1$, 316. *Învățat cu sarsanaua.* COMAN, GL. ◇ Expr. (Regional) **A-și găsi saxanaua cu cineva** = a avea neplăceri, a-și găsi beleaua cu cineva. Cf. UDRESCU, GL.

2. (Regional; la pl.; în forma *sarsanale*) Lucruri de tot felul, în dezordine (Nemțișor — Tîrgu Neamț). Cf. I. CR. VI, 152.

II. (Învechit, rar; în forma *sarsana*) Loc unde se lucrează sau se repară corăbii. Cf. I. GOLESCU, C.

— Scris și: *sacsana.* — Pl.: *saxanale.* — Și: (învechit) **saxaneá** (ȘIO II$_1$, 316), **sachisaná,** (regional) **saxánă** (scris *sacsană,* GHEȚIE, R. M.), **sarsaná, sărsăná** (VÎRCOL, M.), **săxănă** (SCRIBAN, D.) s. f.

— Din tc. **seksane.** Cf. scr. seksana.

SAXÁNĂ s. f. v. **saxana.**

SAXANEÁ s. f. v. **saxana.**

SAXATÍL, -Ă adj. (Despre plante și, rar, despre animale) Care crește sau trăiește prin locuri pietroase, stîncoase. Cf. ALEXI, W., ENC. AGR. *Plante saxatile.* SCRIBAN, D., cf. DM, DN^2, M. D. ENC., DEX.

— Accentuat și: (rar) *saxátil.* SCRIBAN, D. — Pl.: *saxatili, -e.*

— Din fr. **saxatile,** lat. **saxatilis.**

SAXAÚL s. m. (La pl.) Gen de arbori sau arbuști din Asia Centrală, din familia chenopodiaceelor, care pot atinge circa 7 m înălțime, cu frunze foarte puțin dezvoltate, buni fixatori ai solurilor nisipoase *(Haloxylon);* (și la sg.) plantă care face parte din acest gen. *În alte părți s-a pus împotrivă pustia de nisip, unde crește numai sacsaulul, arborele fără frunză.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 499, cf. M. D. ENC.

— Scris și: *sacsaul.* — Pl.: *saxauli.*

— Din fr. **saxaoul.**

SAXHÓRN s. n. Instrument muzical de suflat din alamă, care poate emite de la cele mai grave pînă la cele mai acute sunete, folosit în fanfare și în orchestre. Cf. IVELA, D. M., CADE. *Se folosesc mai multe tipuri de astfel de instrumente...: saxhorn mic..., saxhorn sopran.* LTR^2, cf. DM, DN^2, DEX.

— Pl.: *saxhornuri.*

— Din germ. **Saxhorn,** fr. **saxhorn.**

SAXÍCOL, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. (Despre unele specii vegetale) Care crește pe stînci sau prin locuri pietroase. *Cele mai răspîndite plante saxicole sînt: mușchii, lichenii și algele.* LTR^2.

2. S. f. Gen de păsări cîntătoare cu penajul cenușiu deschis pe spate, cu pîntecele galben, gușa ruginie și aripile negre. Cf. ENC. ROM., ENC. AGR.

— Pl.: *saxicoli, -e.*

— Din fr. **saxicole,** lat. **saxicola.**

SAXIFRAGACÉE s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, polipetale, cu flori de obicei hermafrodite, care cuprinde arbori, arbuști, plante perene și unele specii de ierburi; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. *Saxifragaceele se divid în următoarele 6 triburi...* ENC. ROM., cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D., LTR^2. ◇ (Adjectival) *Plantă saxifragacee.*

— Pl.: *saxifragacee.*

— Din fr. **saxifragacées.**

SAXIFRÁGĂ s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene din familia saxifragaceelor *(Saxifraga).* Cf. BRANDZA, FL. 148. *Saxifraga are vro 160 de specii, răspîndite prin regiunile temperate.* ENC. ROM., cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D., DN^2. *Frumoasele specii de saxifraga te ispitesc adeseori.* BOTANICA, 181, cf. DEX.

— Pl.: *saxifrage* (SCRIBAN, D.) și *saxifragi* (DN^2, DEX).

— Din lat. **saxifraga,** fr. **saxifrage.**

SAXOFÓN s. n. Instrument muzical de suflat din alamă, cu ancie simplă și tub conic, cu timbru dulce și pătrunzător, întrebuințat mai ales în muzica militară și în muzica de jazz. Cf. TIM. POPOVICI, D. M. *Proiecte de cumpărare de instrumente perfecționate, saxofoane.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 177, cf. RESMERIȚĂ, D., IVELA, D. M. *Încăperile răsunau de sughițul saxofonului, de zingătul cimbalului și de suspinul extenuat al banjoului.* C. PETRESCU, C. V. 179, cf. 198. *În locul saxofoanelor de acum, fluierau ziua mierlele, iar noaptea privighetorile.* I. BOTEZ, B. I, 201, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Plîngeri de saxofon răsunară în odaia alăturată.* CĂLINESCU, O. I, 304. *Cei 15 tovarăși ai săi nu cîntă din saxofoane.* BOGZA, A. Î. 498. *Se desfășura, printre acorduri sughițate de saxofon și sonorități metalice de tipsii muzicale, una din seratele cu dans ale Matildei.* VINEA, L. I, 224. *Saxofonul, armonica și acordeonul... sînt produse de fabrici.* ALEXANDRU, I. M. 10, cf. LTR^2, DN^2, DER. *Am cîntat, ca orice instrument, ca o cobză ori ca un saxofon.* V. ROM. noiembrie 1964, 40, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saxofoane.*

— Din fr. **saxophone,** germ. **Saxophon.**

SAXOFONÍST s. m. Instrumentist care cîntă la saxofon. Cf. DL, DM, DN^2. *Un fundal în care se văd*

sticle de whisky..., saxofoniști în smochinguri. CINEMA, 1968, nr. 5, 15, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *saxofoniști.*

— Din fr. **saxophoniste.**

SAXÓN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care aparține populației germane de pe teritoriul aflat între Elba și Rin sau care este originară de acolo; (la m. pl.) populație formată din aceste persoane. Cf. I. GOLESCU, C. *Anglii sau englezii, rămășițele anglilor și a saxonilor vechi, sînt un soi de oameni tari, a căror limbă e fiica limbii populare nemțești mestecate cu multe vorbe lătinești, frighicești, franțozești și briticești.* FM (1839), 1/7, cf. ȘĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D. *Este chemat un saxon din Britania,... care organizează învățămîntul.* VIANU, L. U. 12, cf. DER, M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparține Saxoniei sau saxonilor **(1)**, privitor la Saxonia sau la saxoni, originar din Saxonia; (învechit, rar) saxonic. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Uzina saxonă nu vindea decît predat în gara ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 54, cf. SCRIBAN, D. *Acest mod de lucru se mai numește sistemul de urzit în bandă, iar mașina poartă denumirea de urzitor saxon.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 88, cf. 105. *Înfruntarea dintre cele două personaje centrale — regele și prietenul său saxon.* CINEMA, 1968, nr. 3, I. *Ilustrul vostru împărat... drege ceasornice, într-o asemenea clipă, ca un umil meșter saxon.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 17/5. ✦ (Rar) Sas[2]. *Cărți nemțești, ce și le procura de la profesorii saxoni de la gimnaziul din Sebeș... Fusese și el elev la gimnaziul săsesc din Sebeș.* BLAGA, H. 11. ✦ (Substantivat, f.) Ansamblul dialectelor germanice occidentale provenite din vechiul idiom vorbit în Saxonia. Cf. GRAUR, I. L. 110. ✦ (Substantivat, m.) Cîine de vînătoare originar din Saxonia. *În curtea palatului domnesc urlau saxonii de vînătoare, aduși atunci de un trimis.* BARBU, PRINC. 75.

— Pl.: *saxoni, -e.*

— Din fr. **saxon.**

SAXÓNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Saxon **(2)**. *Arhiepiscopul de Bremen și Hamburg, fiul unui elector saxonic.* ASACHI, L. 35[2]/17.

— Pl.: *saxonici, -ce.*

— Din fr. **saxonique.**

SAXOTRÓMBĂ s. f. Instrument muzical de suflat folosit în muzica militară și în fanfare. Cf. LTR[2], DN[2], DEX.

— Pl.: *saxotrombe.* — Și: **saxtrómbă** s. f. LTR[2].

— Din fr. **saxotromba.**

SAXTRÓMBĂ s. f. v. **saxotrombă.**

SAXTÚBĂ s. f. Instrument muzical de suflat din alamă, de dimensiuni mari, cu sonoritate puternică de bas, folosit în orchestre mari. Cf. IVELA, D. M., LTR[2].

— Scris și: *sax-tubă.* IVELA, D. M. — Pl.: *saxtube.*

— Din germ. **Saxtuba.**

SAZ s. n. Numele unui instrument muzical oriental cu coarde. *Ducîndu-mă la Rusciuc în casele sale-mi făcu ziafet în seara aceea aducînd și sazuri.* VĂCĂRESCUL, IST. 299. *Cu tată-tău dempreună de hurii încunjurat, Zi și noapte dezmierdat De melodioase sazuri lîngă marele Profet.* CONV. LIT. VIII, 333, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sazuri.*

— Din tc. **saz.**

SAZÁN s. m. (Ihț.; Mold.) Crap *(Cyprinus carpio).* *În Moldova de sus li se zice cîteodată și șaran sau sazan.* ANTIPA, F. I. 114, cf. id. P. 789, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE.

— Pl.: *sazani.*

— Din tc. **sazan.**

SAZOLÍC s. n. (Maram.) Procent **(I)**; p. ext. impozit, dare. *Nu ceri de la noi porție, Ca și de la-mpărăție; Și tu nu ceri sazolic, Dacă moare vrun voinic.* BUD, P. P. 44, cf. 82, BÎRLEA, L. P. M. II, 495, LEXIC REG. 15.

— Pl.: *sazolicuri.* — Și: **săzălíc** s. n. CV 1949, nr. 3, 35.

— Din magh. **százalék.**

SĂ conj. (Semnifică ideea posibilității de realizare a unei stări, acțiuni etc. aflate în legătură directă cu un fapt exprimat sau subînțeles; așa-numitul „semn" sau așa-numita „marcă" a conjunctivului).

1. (Exprimă enunțarea posibilității realizării unei stări, unei acțiuni etc. independent de actualizarea formală a faptului cu care se află în legătură) *Pentru aceaia să nu zicem noi că mare greșală au greșit noauă vecinii sau mult rău ne-au făcut frații noștri.* CORESI, EV. 47. *Să se știe cînd m-am călugărit* (a. 1785). IORGA, S. D. XIII, 52. *Să știți că o săptămînă bem.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 127. (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este enunțată ca sfat, îndemn, poruncă etc.) *Domniile voastre să vă păziți cum știți mai bine* (a. 1521). IORGA, C. I. II, 231. *Derept aceaia să ne ferim de păcate.* CORESI, EV. 60. *Să ne închinăm c-au priimit toată putearea în ceriu și pre pămînt.* id. ib. 179. *Să iubești pre... de aproapele tău ca însuți pe tine.* VARLAAM, C. 299. *Aceast[ă] carte să meargă foarte cu grab[ă] pre la toți feți cu dieci* (după 1748). IORGA, S. D. XIII, 137. *Să nu căutăm pentru dînsa alt profesor decît dragostea maternă.* NEGULICI, E. I, 145/28. *Aci să-mi opresc cursul, unde m-a-mpins chiar mîna lui.* ARISTIA, S. 5/5. *Fiecare pas al vostru să fie pentru binele și înălțarea neamului.* în PLR II, 7. *Să-mi aduc aminte... că sînt milioane de orfani pe pămînt.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 37. *Să nu-ți faci ție chip cioplit.* id. ib. 91. *Să izolăm, după aceeași metodă, fenomenul Sadoveanu.* RALEA, S. T. I, 9. *S-aud propunerea! îl somă Lucu.* VINEA, L. I, 132. (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este enunțată ca urare, imprecație, jurămînt etc.) *Cine l-a fura să fiie al dracului* (a. 1734). IORGA, S. D. XIII, 139. *Să-i fie pomana la împărăția ceriului* (a. 1791). id. ib. 138. *Să vă fie de bine!* ALECSANDRI, T. I, 459. *Să n-aibă somn... Ei, alchimiștii noului pîrjol.* LABIȘ, P. 28. *Amanți ai morții... Eu vă blestem în numele durerii... Bucatele vă sîngereze-n gură Și groaza să vă ciocănească-n uși!* id. ib. 35. (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este enunțată ca fapt ipotetic) *Să ningă oare acolo? Să fie acasă la ora asta?* (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este enunțată în perspectivă sau retrospectiv) *Învierea cea ce va să fie.* COD. VOR. 62/4. *După cinci sute de ani va să moară* (a. 1777). GCR II, 109/13. *Vine nenea Iancu, și... o să mă puie față.* CARAGIALE, O. VI, 212. *O să mîncăm la birt.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 42. □ *Nu era exclus să fi fost acolo și el.* ✦ (Precedat, explicit sau implicit, de „ca", posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este enunțată ca dezvoltare explicativă, precizînd la ce se referă exprimarea formală a unui act de declarație, de voință, de îndemn etc.) *Vrea ucis se fie.* COD. VOR. 54/9. *Alexandru... lui Filon zise să meargă pre uscat cu călărași.* ALEXANDRIA (1794), 72/1. *O puseră la închisoare și porunci celor mai înțelepți bătrîni ca să-i cerceteze oate faptele sale.* PLEȘOIANU, T. II, 54/11. *Voi să-l văd ucis.* ARISTIA, S. 7/31. *Soldații de la scheală nu ne lăsară să coborîm.* BOLINTINEANU, O. 274. *Tu ai vrea*

să spui... către dînsul o solie. EMINESCU, O. I, 82. *În drum nu se ivea nimic decît sate arse, fîntîni din care nimeni nu cuteza să scoată apă.* IORGA, P. A. II, 212. *Aş fi vrut să fiu un muzicant.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 40. *Singur Bela... încercase să-l convingă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 17. *Mă sfătuia încă o dată să nu mă încrunt.* id. ib. 34. *Sigur că a vrut să se omoare* id. i b. 104. *Hotărîse să mă ia cu binişorul.* BLAGA, H. 4. *Experimentatorii de laborator, cînd voiesc să cunoască un detaliu..., îl izolează.* RALEA, S. T. I, 9. *Au consimţit să o lase sub pază, cu sentinelă la uşă.* VINEA, L. II, 221. *Nu nădăjduia să aibă o veste mai bună.* TUDORAN, P. 14. *Fetele mari din sat, cu ochiul stins..., Mă rugau, înăbuşite-n plins, Să le-nsăilez spre dînşii cîte o carte.* LABIŞ, P. 24. *Cînd pentru el doar, inima-i se strînge — Tu vrei să arzi-o lacrimă de sînge În ochiu-i lînced?* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 1/3. (Dezvoltarea explicativă precizează la ce se referă exprimarea formală a existenţei unei posibilităţi, necesităţi sau obligativităţi) *Ci nu trebuiaşte să ne închinăm noi feciorului lui Filip.* ALEXANDRIA (1794), 55/1. *Nu poate cineva să-şi facă idee despre alergarea şi îndesarea publicului.* CR (1831), 192[1]/21. *Dacă nu crezi, poţi s-o întrebi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 51. *Simbătă, voievozii din văzduhuri trebuiau să stea de-a dreapta şi de-a stînga preotului.* ARGHEZI, B. 35. *Trebuie să fie un farmec secret şi inexplicabil care... atrage şi pe străini şi-i lipeşte de oraş.* id. ib. 127. *Cu slabe aripi de şindrilă Ai fi putut spre alte zări să zbori.* LABIŞ, P. 21. *Sărutul stînjenit şi strîmb în colţul gurii Nu a putut fireşte să-nvie un trecut.* id. ib. 184. *Trebuie să-ţi spun acest secret.* T mai 1968, 16. *N-am văzut niciodată o furtună la mare... Trebuie să fie nemaipomenit de frumos.* ib. iulie 1968, 36. *Ea nu poate să înţeleagă ceea ce participanţii la tragedie au trăit cu sîngele şi stupoarea lor.* CINEMA, 1968, nr. 6, II. □ *Stă să plouă. Era să cad. Urmează să apară. Îmi vine să rîd. Rămîne să vedem.* (Dezvoltarea explicativă precizează la ce se referă exprimarea formală a unui act de observare, de constatare, de apreciere etc.) *Nu iaste bine să să fircăluiască pre cărţile cealea folositoare* (cca 1824). IORGA, S. D. XIII, 60. *Mi-ar plăcea să se mărite cu tine.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 242. *Sigur că e ceva să schimbi un om.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 50. *E dreptul meu să fac atîtea lucruri de care-am şi uitat că se pot face.* VULPESCU, P. 64. (Dezvoltarea explicativă precizează ce se manifestă, se desfăşoară etc. într-un stadiu exprimat formal ca incipient, intermediar sau final) *Începu să privească şi ea pe cer.* CĂLINESCU, S. 102. *Începusem să sper.* VINEA, L. I, 367. *Şocul femeii frumoase încetează să mai fie agresiv şi steril.* CINEMA, 1968, nr. 3, 26. □ *Continuă să se opună. A apucat să-şi adune lucrurile.* (Dezvoltarea explicativă precizează ce se atribuie restrictiv ca formă de particularizare a conţinutului unui fapt) *Nu făcuse domnilor plăcerea ca să intre în ţeară şi în capitală cu paradă şi pompă.* BARIŢIU, P. A. III, 125. *Supuneau riurile şi le strîngeau în hotarele de piatră peste care n-aveau voie să treacă.* IORGA, P. A. II, 103. *Dă porunci să stea un argat de strajă la poartă.* C. PETRESCU, A. R. 85. *Spun tatii că mi-i sete şi-mi face semn să tac.* LABIŞ, P. 38. (Atribuirea restrictivă se referă la o formă de identificare a conţinutului unui fapt) *Ceea ce-i cerem totuşi este să evite preţiozitatea.* CĂLINESCU, C. O. 359. (Atribuirea restrictivă se referă la o formă de motivare a conţinutului unui fapt) *Mi-e groază să plec pe ploaia asta.* SLAVICI, N. I, 26. □ *Îi era frică să rămînă singur.* ✦ (Precedat, explicit sau implicit, de „pentru ca" ori explicit de „ca" precedat subînţeles de „pentru", posibilitatea realizării unei stări, unei acţiuni etc. este enunţată ca dezvoltare explicativă precizînd finalitatea care justifică un anumit fapt) *Sînt tot felul de unelte trebuincioase ca să tai şi să formezi părţile unei corăbii.* PLEŞOIANU, T. II, 21/19. *O manifestare lingvistică este menită să atingă un cerc omenesc mai larg.* VIANU, A. P. 15. *Aoleo, măi hoţ de dor, N-am topor să te omor, Nici secure să te tai.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 93. *Arză-te focu de lume, Să nu-ţi mai aud de nume.* ANT. LIT. POP. I, 28. (Finalitatea unui fapt este enunţată ca intenţie urmărită prin săvîrşirea acestuia) *Ne miluiaşte se cunoaştem pre pămînt calea ta.* PSALT. HUR. 54[v]/18. *Chemară soţiia-şi... să vie.* CORESI, EV. 329. *Îmbla de căota să afle pre şarpele acela.* VARLAAM, C. 425. *De m-ai pus cap preste alţii Să bat pe toţi necuraţii.* DOSOFTEI, PS. 16/17. *Dalu-i-am doi mărgăritari... ca Rostani, fata lui Soliman, să-şi facă cercei din ei pre nunta sa.* ŞINCAI, HR. II, 175/25. *Hotărî d-a mă trimite în Itaca cu corăbii şi trupe ca să scap pe Penelopa de toţi peţitorii ei.* PLEŞOIANU, T. I, 110/1. *Fă-mă prooroc, să te fac bogat.* NEGRUZZI, S. I, 250. *A scris carte frăţine-său craiului să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoţi.* CREANGĂ, P. 184. *Se rugă cu lacrămi ca să o ierte.* ISPIRESCU, L. 6. *Aicea stătură ei să se odihnească.* id. ib. *Astăzi merge omul să taie un lemn.* AGÎRBICEANU, S. P. 13. *L-a luat... tatăl său, să-i ajute la păscutul boilor.* id. ib. *Mergeam să ne închinăm.* M. I. CARAGIALE, C. 39. *Sosesc călări voinicii, să afle apă vie.* LESNEA, VERS. 8. *Căci a descălecat Ştefan cel Mare Să vadă ce mai face Rareşoaia.* id. ib. 13. *Se întoarse să controleze cîrma.* BART, E. 397. *Se înţelegeau toţi dintr-o singură ochire, să-l pună pe goană cu tot soiul de născoceli poznaşe.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Gheaţa trebuie spartă în fiecare zi... ca să nu te sugrume.* TUDORAN, P. 8. *O ţin aşa, să zic şi eu că am ceva.* id. ib. 22. *Cînd toţi sînt aşa hîzi Îndeplineşti un ordin, nu cred că vii să rîzi.* T iulie 1964, 63. *Trag la lucru ca ş-o vită Să-mi cîştig mălai şi pită.* ANT. LIT. POP. I, 24. *Ma bag servitor la dumneta ca să servesc.* O. BÎRLEA, A. P. I, 202. (Învechit; precedat de „de" sau „drept", intenţia urmărită prin săvîrşirea unui fapt este enunţată ca obiectiv vizat în mod direct) *Acesta vine întru mărturie de să mărturisească de lumină* (a. 1579). GCR I, 20/17. *El, derept să nu se spaie boiarii..., alergă de sfărimă o oglindă ce era făcută de un filosof.* MOXA, 389/3. ✦ (Precedat explicit de „în loc ca" ori de „în loc" urmat subînţeles de „ca", posibilitatea realizării unei stări, unei acţiuni etc. este enunţată ca dezvoltare explicativă precizînd ce se anulează sau este anulabil prin petrecerea în schimb a unui alt fapt evaluat ca opus, contrar etc. în conjunctura dată) *În loc să iasă la drum, dă de un heleşteu.* CREANGĂ, P. 46. *În loc să asculte rugăciunea, dete drumul ogarului.* ISPIRESCU, L. 296. ✦ (Precedat de „decît" comparativ, posibilitatea realizării unei stări, unei acţiuni etc. este enunţată ca dezvoltare explicativă precizînd ce nu este indicat sau acceptat prin confruntare cu un fapt evaluat ca preferabil în conjunctura dată) *Mai bine... într-o noapte mireasă a împăratului, decît să trăiască.* GORJAN, H. I, 21/32. *Mai bine omoară-mă decît să ne dăm jos din tren.* BRĂESCU, O. A. I, 181. *Decît să te văd aşa Mai bine te-oi îngropa.* FOLC. TRANSILV. I, 520. ✦ (Precedat de „decît" restrictiv, posibilitatea realizării unei stări, unei acţiuni etc. este enunţată ca dezvoltare explicativă precizînd ce se manifestă în exclusivitate, adesea cu valoare de excepţie, într-o conjunctură în care actualizarea unei alte probabilităţi este negată) *Alt nimic mai cu dor nu aştept, decît să văz pă dumneata la noi.* EUSTATIEVICI, I. 75/11. *Noi nu cugetăm alta decît să ne suim în corabii.* MAIOR, T. 49/17. *N-aş vrea altă fericire dăcît să mă norocesc Cu prieteşug şi stimă.* PR. DRAM. 98. *Nu face decît să atingă el însuşi principiul constituţional al Curţii.* MAIORESCU, D. V, 8. *Nici unul din băietani nu făcuse altceva decît să strîmbe gura într-un rînjet sec.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 267. *N-ai decît să plîngi.* LESNEA, VERS. 58. *Cui nu i-i sete, n-are decît să nu beie.* SADOVEANU, O. IX, 393. *Nu izbuteau decît să taie cărări mari şi mişcătoare pe întunericul cafeniu.* DEMETRIUS, A. 20. *Nu rămînea decît să aştepte sfîrşitul.* TUDORAN, P. 570. *N-ai decît să te opinteşti.* PREDA,

I. 227. *Nu pot decît să aplaud.* M 1975, nr. 1, 7. ✦ (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este enunțată ca dezvoltare explicativă precizată retrospectiv) *Doream să-ți fi oferit mai mult. Era bine să fi fost și tu acolo. În loc să te fi mîniat, mai bine stăteai calm.*

2. (Exprimă presupunerea posibilității realizării unei stări, unei acțiuni etc.; în sensul fundamental, învechit; astăzi înlocuit prin „dacă") *Iară să eu am greșit, eu m-am plecat.* CORESI, L. 377/4. *Să iaste neștine creștin,... într-această zi... să veselească* (a. 1661). GCR I, 179/24. *Spune-mi să ești tu rîmlean.* N. TEST. (1648), 165r/33. (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă ca o condiționare de care ar depinde împlinirea a ceva) *Să ești fiiul lui Dumnedzeu, aruncă-te gios.* N. TEST. (1648), 5v/24. *Și să te săblizneaște mîna ta dereaptă, taie-o și o lapădă de la tine.* ib. 7r/33. *Să nu voi spăla pre tine, n-ai parte cu mine.* ib. 124r/6. *Tată, eu voi lepăda pre ea... să nu să vor întorna din faptele lor.* ib. 305r/30. (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă ca un mediator care ar influența împlinirea a ceva) *Înainte de orice vilegiatură și sportivitate, bucureștenii vor cîștiga să vadă Bucureștii, care... la fiece zece metri păstrează pentru călător o surpriză.* ARGHEZI, B. 61. ▭ *I-ar face bine să-i atragă atenția.* ✧ (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă în perspectivă sau retrospectiv) *Să va zice cineva cum vor scula morții* (cca 1569). GCR I, 13/32. *Să i se-ar tîmpla pre cale vreo perire..., pre capul mieu cu mare amar l-ați duce în mormînt.* PALIA (1581), 178/6. *Iară să nu veți ierta oamenilor greșalele lor, nice tatăl vostru va ierta voauă greșalele voastre* (a. 1644). GCR I, 112/1. *Că mai bine ar hi fost lui să n-ar hi înviat* (a. 1650). id. ib. 136/14. *Iară să voi căuta ceriurile nec[i] o lumină nu au* (a. 1650). id. ib. 141/31. *Zicînd că acolo iaste casa ce-au zidit oarecînd Avraam, să va fi adevărat nu știm.* POV. ȚĂR. 72v/4. *Fugarul Bogdan ar fi fost extrădat, să nu fi fugit în Polonia.* HASDEU, I. V. 24. ✦ (Precedat, explicit sau implicit, de „chiar", posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă ca ipoteză argumentativă menită reliefării faptului că, în ciuda existenței unor condiții necesare pentru ceva, acestea nu vor atrage efectul scontat) *Să fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac printre nisip.* CREANGĂ, O. 120. ▭ *Chiar să am bani, tot n-aș cumpăra tab!oul.* ✧ (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă în perspectivă sau retrospectiv) *Să nu veți... îngădui mie, cu 7 or[i] mai tare voi bate pre voi peîntru păcatele vo[a]stre* (a. 1560). GCR I, 4/31. *Să nu va fi de folos, încă în deșert nu va fi* (a. 1651). id. ib. 152/24. *Să va și muri va învia* (a. 1669). id. ib. 187/36. ▭ *Să fi fost și eu acolo, tot se întîmpla asta.* ✦ (Precedat, explicit sau implicit, de „pentru ca" ori de „ca" precedat subînțeles de „pentru", posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă ca deducție logică din existența unui fapt indicat ca premisă justificativă) *În seara asta sînt poet prea mult Ca să mai scriu poeme ori ecloge.* VULPESCU, P. 7. ▭ *Am destulă minte pentru ca să nu fac asta. N-are suficiente motive să-l pedepsească.* ✦ (Precedat, explicit sau implicit, de „încît", posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă ca rezultat necesar al condițiilor particulare pe care le prezintă un anumit fapt) *Cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși.* NEGRUZZI, S. I, 49. ▭ *Nu sînt așa de rău încît să te cert.* ✦ (Precedat, explicit sau implicit, de „de", posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă ca urmare a influenței exercitate de un anumit fapt) *O saramură cu chiperi de să nu mă uiți!* VOICULESCU, P. I, 126. ▭ *Era atît de frumoasă, să nu-ți crezi ochilor.* ✦ (În contexte în care posibilitatea realizării unei stări, unei acțiuni etc. este presupusă retrospectiv, ca urmare a unui fapt) *Se strecurase fără să-l fi văzut cineva.*

— Și: (învechit) se conj.

— Lat. **si.**

SĂBÁC s. n. v. **șăbac.**

SĂBÁI adv. v. **săvai.**

SĂBĂȘ s. n. **I. 1.** (Nordul Munt., sudul Transilv. și Olt.; de obicei precedat de prep. „pe", „după") Mod în care se prezintă (sub aspect fizic, ca fizionomie, ca statură, ca alură etc.) cineva. Cf. LB, LM, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 99, CADE, SCRIBAN, D. *Te cunosc după sabaș.* RĂDULESCU-CODIN, cf. CIAUȘANU, V. 195. *Îl cunosc după săbaș că-i de-ai lui Constandin.* PAȘCA, GL., cf. LEXIC REG. 94. *După săbaș e frate.* LEXIC REG. II, 47. *Cunoscui copilul numai pe săbaș că-i al lui Ion.* ib. 101. ✧ (Prin analogie) [Ciobanii] *mai cunosc (vitele) după sabașiu.* H XI 276.

2. (Prin Olt.) Comportament, comportare, purtare; obicei, deprindere. *Îl cunoșteai după săbaș că e moldovean sadea.* CIAUȘANU, R. SCUT. 19. *Sabașul lui tot rău: are apucăturile lui tal'său.* ARH. OLT. XXI, 274.

3. (Prin nord-vestul Munt.; în forma *sabaș*) Origine **(2).** *De unde ți-i sabașul, vere?* UDRESCU, GL.

II. (Art.; prin Transilv.) Numele unui dans popular cu lăutari; melodie după care se execută acest dans. *Sabașul, cunoscut în Ardeal.* PAMFILE, J. III, 11, cf. 94.

— Pl.: (rar) *săbașe* și *săbașuri.* — Și: **sabáș, șăbáș** (PAMFILE, J. III, 94) s. n.

— Din magh. **szabás.**

SĂBĂCEÁG s. n. v. **săbășag.**

SĂBĂDÍ vb. IV. Intranz. (Regional) A întîrzia undeva mai multă vreme (Boiu Mare — Baia Mare). Cf. ALR II 2 387/272. *Am săbădit pîn sat.* ib.

— Prez. ind.: *săbădesc.*

— Cf. s ă b ă ș a g.

SĂBĂDȘÁG s. n. v. **săbășag.**

SĂBĂÍ vb. IV. (Transilv.) **1.** Tranz. (Complementul indică materiale textile) A croi; a lucra. Cf. LB, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 100. *Am venit ca să întreb De cel jig de dușulnic Ce stă-n lume necroit. Nu-i săbău să-l săbăiască, Nici foarfeci ca să-l croiască.* VICIU, COL. 30, cf. 204. ✦ P. ext. A coase, a cîrpi. Cf. LB, LM.

2. Intranz. A practica meseria de croitor. Cf. LM, DDRF, SFC IV, 124.

— Prez. ind.: *săbăiesc.* — Și: **săboí** (LM, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 100), **săbui** (SFC IV, 124, VICIU, COL. 204) vb. IV.

— V. **săbău.** Cf. magh. s z a b.

SĂBĂIÉSC, -IÁSCĂ adj. (Prin Transilv. și prin Ban.) Care aparține croitorilor, privitor la croitori, specific croitorilor. Cf. ANON. CAR. *Foarfeci săbăiești.* LB, cf. LM.

— Pronunțat: *-bă-iesc.* — Pl.: *săbăiești.* — Și: **săboiésc, -iáscă** adj. LM.

— **Săbău** + suf. *-esc.*

SĂBĂIÉȘTE adv. (Transilv.) În felul croitorilor, ca croitorii. Cf. LB, LM, MÎNDRESCU, UNG. 100.

— Pronunțat: *-bă-ieș-.* — Și: **săboiéște** adv. LM.

— **Săbău** + suf. *-ește.*

SĂBĂÍRE s. f. (Transilv.) Acțiunea de a s ă b ă i; (regional) săbăit. Cf. LB, LM, MÎNDRESCU, UNG. 100.

— Pl.: *săbăiri.* — Şi: **săboire** s. f. LM.
— V. **săbăi.**

SĂBĂÍT s. n. (Transilv.) Săbăire. Cf. LB, LM, MÎNDRESCU, UNG. 100.
— Pl.: *săbăiri.* — Şi: **săboit** s. n. LM.
— V. **săbăi.**

SĂBĂÍŢĂ s. f. (Transilv. şi Maram.) Croitoreasă. Cf. KLEIN, D. 415, LB, ALR SN II h 522, LEXIC REG. 72, LEXIC REG. II, 106, MAT. DIALECT. I, 92.
— Pl.: *săbăiţe.* — Şi: **săboiţă** (ALR SN II h 522, LEXIC REG. II, 106), **sabaiţă** (ALR SN h 522/95), **saboiţă** (ib. h 522), **sobăiţă** (ib. h 522/316) s. f.
— **Săbău** + suf. *-iţă.*

SĂBĂOÁNCA s. f. art. (Regional) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. (Uideşti — Fălticeni). Cf. VARONE, D. 129.
— Pronunţat: *-bă-oan-.*
— **Săbăoani** (n. pr.) + suf. *-că.*

SĂBĂRÉL subst. (Mai ales art.) Numele unui dans popular răspîndit mai ales în Muntenia; melodie după care se execută acest dans. Cf. JIPESCU, O. 91, SEVASTOS, N. 282, TDRG, PAMFILE, J. III, 10, VARONE, D. 129, CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX. *Cît e Argeşu de mare Haz ca Săbărelu n-are!* POP., ap. SCRIBAN, D.
— **Sabar** (n. pr.) + suf. *-el.*

SĂBĂŞÁG s. n. (Transilv. şi Maram.) Vacanţă; concediu; permisie, v. p e r m i s i u n e **(2).** Cf. CADE. *Fă-te, măi mindruţ, beteag Şi vină pe săbăşag.* BÎRLEA, L. P. M. I, 99. *Iuon îi pe săbăşag, Nu şede, numai on ceas.* id. ib. II, 144, cf. 495. *Copkitaňe, domnuţ drag, Dă-mi o lună săbăceag Să văd mîndrele če fac.* T. PAPAHAGI, M. 20. *Măi mîndruţ, mîndruţule, Cîţ cu t'ine ş-o plecat Săbăşag ş-o căpătat.* id. ib. 26, cf. 102. *O d'inît on cotună pe săbăceag ş-o văzut videre mîndră la o casă.* ARH. FOLK. VI, 299, cf. CV 1949, nr. 3, 35, ALRM SN II h 775, LEXIC REG. II, 78, 81, 106.
— Pl.: *săbăşaguri.* — Şi: **săbăceág, săbădşág** (ALRM SN II h 775/279), **săbătşág** (ib. h 775/316), **sloboşág** (ib. h 775/95) s. n.
— Din magh. **szabadság.** — **Sloboşág:** prin apropiere de *slobod.*

SĂBĂŞÍ vb. IV. T r a n z. (Regional; complementul indică oameni) A asemui, a confunda (Comloşu Mare — Jimbolia). Cf. LEXIC REG. II, 42.
— Prez. ind.: *săbăşesc.*
— V. **săbaş.**

SĂBĂŞUÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Transilv.; complementul indică oameni) **1.** A identifica, a recunoaşte după fizionomie. Cf. LEXIC REG. 94, ALR II/141.
2. A asemui, a confunda. *M-o săbăşuit cu Ion.* LEXIC REG. II, 63, cf. 53.
— Prez. ind.: *săbăşuiesc.*
— **Săbaş** + suf. *-ui.*

SĂBĂTŞÁG s. n. v. **săbăşag.**

SĂBĂU s. m. (Transilv., Maram. şi Ban.) **1.** Croitor. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 120, MOLNAR, D. *Meşterii, adecă nălbitoriul, săbăul şi alţii..., din năiem vor fi detori să plătească.* MICU, în CONTRIBUŢII, III, 135. *Nu e aşa neînţeleaptă ca să năd̆jduiască că va dobîndi de la croitoriu (săbău...) mai mult.* ŢICHINDEAL, F. 306/16, cf. LB, POLIZU, DDRF, MÎNDRESCU, UNG. 100, GHEŢIE, R. M., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM. *La croitor zice săbău.* H IV 177, cf. XVII 8, 63, XVIII 34, 143. *Nu-mi ajute D*[umne]*zeu Că am haine la sabou, Să n-ajung să le port eu!* RETEGANUL, TR. 25, cf. VAIDA. *Nu-i săbău să-l săbăiască, Nici foarfeci ca să-l croiască.* VICIU, COL. 30, cf. 204, ŢIPLEA, P. P. 32, 116. *Boreasa e sebeul casei.* BREBENEL, GR. P., cf. CABA, SĂL. 100, T. PAPAHAGI, M. 97. *Du-te, taico, la săbău Să mă duc cătană ieu.* L. COSTIN, GR. BĂN. 176, ALR I 1 747, ALRM SN I h 327, MAT. DIALECT. I, 91.
2. Cojocar; blănar. Cf. ALR I 1 668/302, 343, ALR II 6 535/47, 53, 141, ALR II/310.
— Pl.: *săbăi.* — Şi: **sabău** (CABA, SĂL. 100, T. PAPAHAGI, M. 97, ALR I 1 747, ALRM SN I h 327, MAT. DIALECT. I, 91), **sabói** (ŢIPLEA, P. P. 32), **sabóu, sebéu** s. m.
— Din magh. **szabó.**

SĂBĂVÍ vb. IV v. **zăbovi.**

SĂBIÁ vb. I. **1.** T r a n z. (Folosit şi a b s o l.) (Învechit şi popular) A tăia cu sabia **(I 1)**, (rar) a s a b r a, (regional) a s ă b u i[1]; p. e x t. a face să simtă dureri ca şi cum ar fi fost lovit cu sabia **(I 1).** [Î]*i spînzurară şi-i săbiară.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 103[r]/32, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, VALIAN, V., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, BUL. FIL. III, 188, SCRIBAN, D., DM. *Nu-i înceta De-a ustura..., Şi-a săbia, Şi-a giunghia.* MARIAN, D. 41, cf. ŞEZ. V, 122. *Nu junghia, Nu săbia.* GR. S. VI, 104, cf. ARH. FOLK. III, 154.
2. R e f l. (Prin nord-estul Olt.; în forma *săbii*) A se ascuţi, a se îngusta ca o sabie **(I 1).** Cf. CADE, CIAUŞANU, GL., id. V. 105.
— Pronunţat: *-bi-a.* — Prez. ind.: *săbiez.* — Şi: **săbii** vb. IV. CADE, CIAUŞANU, GL., id. V. 195.
— V. **sabie.**

SĂBIÁN s. m. v. **sibian.**

SĂBIÁR s. m. v. **săbier.**

SĂBIÁRE s. f. v. **săbiere.**

SĂBIÁT, -Ă adj. **1.** (Învechit şi regional) Care este ca o sabie **(I 1)**, ascuţit ca o sabie. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, GHEŢIE, R. M. 389, BARCIANU, ALEXI, W., com. din ZAGRA — NĂSĂUD, CIAUŞANU, GL. 57.
2. (Prin nord-vestul Munt. şi prin Olt.) Strîmb; pieziş **(I 1)**, oblic **(1).** Cf. ALR SN III h 810, cf. UDRESCU, GL. ◇ (Adverbial) *Ca să nu tai săbiat, taie pe fir.* UDRESCU, GL.
— Pronunţat: *-bi-at.* — Pl.: *săbiaţi, -te.* — Şi: **săbiét, -ă** adj. LB, ALEXI, W., com. din ZAGRA — NĂSĂUD.
— De la **sabie.**

SĂBICIOÁRĂ s. f. (Iht.; regional) Sabie **(IV 1)** *(Pelecus cultratus).* Cf. DDRF, ANTIPA, F. I. 155, 158, id. P. 789, TDRG, CADE.
— Pl.: *săbicioare.*
— **Sabiţă** + suf. *-ioară.*

SĂBIÉR s. m. **1.** Persoană care făcea (şi vindea) săbii **(I 1).** Cf. ANON. CAR., IORGA, S. D. VI, 45. *Să facă faorii coifuri şi săbiiarii sabii.* ALEXANDRIA (1794), 41/16, cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Unii fac săbii şi săbieri de aceştia se întîmpină destul de adeseori.* IORGA, C. I. III, 173, cf. TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM. *Fost-a tal'tău săbier Ca să le cunoşti pe fier?* TEODORESCU, P. P. 571.
2. (Învechit) Luptător (cu sabia **1 1).** Cf. DRLU, LB.
— Pronunţat: *-bi-er.* — Pl.: *săbieri.* — Şi: (învechit) **săbiár, sabiér** (DDRF), **sebiér** (IORGA, S. D. VI, 45) s. m.

— **Sabie** + suf. *-ar.*

SĂBIÉRE s. f. (Învechit și regional) Acțiunea de a s ă b i a **(I)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., VALIAN, V. *Beșică prin giunghiere, Beșică prin săbiere.* MARIAN, D. 45.

— Pronunțat: *-bi-e-.* — Pl.: *săbieri.* — Și: (învechit) **săbiáre** s. f. GCR II, 341.

— V. **săbia.**

SĂBIERÍE[1] s. f. Locul unde se făceau (și se vindeau) săbii **(I 1)**. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C., TDRG, SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-bi-e-.* — Pl.: *săbierii.*

— **Sabie** + suf. *-ărie.*

SĂBIERÍE[2] s. f. Meseria săbierului **(1)**. Cf. SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-bi-e-.*

— **Săbier** + suf. *-ie.*

SĂBIÉT, -Ă adj. v. **săbiat.**

SĂBIETÚRĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Semn făcut de om la urechile oilor (pentru identificare). Cf. CHEST. V 156/1, 51.

— Pronunțat: *-bi-e-.* — Pl.: *săbieturi.*

— **Săbia** + suf. *-ătură.*

SĂBIÍ vb. IV v. **săbia.**

SĂBIÍȚĂ s. f. (Iht; regional) Sabie **(IV 1)** *(Pelecus cultratus).* Cf. ANTIPA, F. I. 158, CADE.

— Pl.: *săbiițe.*

— **Sabie** + suf. *-iță.*

SĂBIOÁIE s. f. (Învechit, rar) Săbioi. *Pierzînd oastea toată, El însuș abia scăpă de prinsoare, Lăsînd această săbioaie de jac Unui nemeșel.* BUDAI-DELEANU, T. V. 41.

— Pronunțat: *-bi-oa-.* — Pl.: *săbioaie.*

— **Sabie** + suf. *-oaie.*

SĂBIOÁRĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui s a b i e **(I 1)**; săbiuță **(1)**, (regional) săbiușcă. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Apucam să-mi scot lucea săbioară.* id. T. V. 92. *La Po s-a întîmplat un duel între două femei, una era armată cu un șiș și cealaltă cu o săbioară foarte subțire.* CR (1833), 17[2]/32, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Asupra săbioarei lui era o armă înfricoșată care-l putea ajunge dintr-un salt.* SADOVEANU, O. XII, 70, cf. SCRIBAN, D. *De nu-și alege-un paloș voinic, pe încercate, Ci vrea o săbioară cu pietre nestemate, Să știi că-i fată.* V. ROM. septembrie 1954, 81. *O, sabie, săbioară, Prea dulcea mea surioară.* TEODORESCU, P. P. 117. *Și-o dus badea acasă Și-o băgat mîna-n streșioară Și o scos o săbioară.* MAT. FOLK. 1 476. *O să trag săbioara Și-o să-ți tai căpățîna.* PĂSCULESCU, L. P. 258. *Așa mă-ntorsei și eu Și-m zisăi în gîndu mieu: . . . Săbioara să-m fac plug, Pistoalile să-m înjug.* VÎRCOL, V. 25.

2. Numele a doi pești: a) pește de apă dulce, cu corpul lucios și turtit, cu abdomenul arcuit și cu creasta abdominală ascuțită; sabie **(IV 1)**, sabiță **(1 a)**, săbiuță **(2)**, (regional) bîrcie, săbiiță, săbicioară *(Pelecus cultratus).* Cf. ANTIPA, F. I. 158, id. P. 384, TDRG, ATILA, P. 55, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SIMIONESCU, F. R. 228, BĂCESCU, P. 51, 52, 145, DM. *Pentru obleți de mărimea săbioarei sînt suficiente 1—2—3 alice.* VÎN. PESC. iulie 1962, 3, cf. AP 97; b) (rar) obleț **(II)** *(Alburnus alburnus).* Cf. DAMÉ, T. 127, ȘĂINEANU[2], SCRIBAN, D., VÎN. PESC. februarie 1964, 9, ib. septembrie 1964, 6. *O săbioară argintie dăduse în cîrligul lui nenea Radu.* SADOVEANU, O. XVIII, 582, cf. H IV 55, V 53, XIV 65, PĂSCULESCU, L. P. 375, ALR I 1 746/874.

3. (Regional) Numele a trei plante erbacee: a) săbiuță **(3)** *(Gladiolus imbricatus).* Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 449, PASCU, S. 161, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 77; b) gladiolă *(Gladiolus gandavensis).* Cf. M. D. ENC.; c) *Iris halophila* (Cristești — Pașcani). Cf. ȚOPA, C. 220, BORZA, D. 88. *Frunzuliță săbioară, Dragă Mărioară, Ce ți-am povestit aseară?* BIBICESCU, P. P. 75.

4. (Ornit.; regional) Uliu-păsăresc *(Accipiter nisus). Săbioarele mănîncă porumbei.* BĂCESCU, PĂS. 151, cf. 212.

— Pronunțat: *-bi-oa-.* — Pl.: *săbioare.*

— **Sabie** + suf. *-ioară.*

SĂBIÓI s. n. Augmentativ al lui s a b i e **(I 1)**; (învechit, rar) săbioaie. *După ce alese un săbioi, ce de-abia oamenii ceilalți îl ținea în mînă . . ., voi să plece.* ISPIRESCU, L. 136, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM.

— Pronunțat: *-bi-oi.* — Pl.: *săbioaie.*

— **Sabie** + suf. *-oi.*

SĂBIȚĂ s. f. v. **sabiță.**

SĂBIÚȘCĂ s. f. (Regional) Săbiuță **(1)**. Cf. LEX. MARS. 271, TDRG. *Săbiușca mea asta noauo.* POP., în JAHRESBER. III, 292.

— Pronunțat: *-bi-uș-.*

— **Sabie** + suf. *-ușcă.*

SĂBIÚȚĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui s a b i e **(I 1)**; săbioară **(1)**, (regional) săbiușcă. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., POLIZU. *Noi, cîți sîntem aici, nu avem nici o săbiuță.* SION, P. 225, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Dănuț se retrase pe lîngă zid într-un colț, trîrnd săbiuța ruginită și zingănitoare.* TEODOREANU, M. I, 174. *O văzut în cui, aproape de ușă, o săbiuță.* VASILIU, ap. CADE. *Băgai mîna-n minteuță, Scosăi dalbă săbiuță.* BÎRLEA, L. P. M. I, 24. ◆ (Familiar, rar) Epitet (depreciativ) pentru un sublocotenent tînăr. Cf. RESMERIȚĂ, D.

2. Pește de apă dulce, cu corpul lucios și turtit, cu abdomenul arcuit și cu creasta abdominală ascuțită; sabie **(IV 1)**, sabiță **(1 a)**, săbioară **(2 a)**, (regional) bîrcie, săbiiță, săbicioară *(Pelecus cultratus).* Cf. SCRIBAN, D., DER, M. D. ENC.

3. Plantă erbacee bulboasă din familia iridaceelor, cu tulpină dreaptă, adesea puțin sucită, cu frunze în formă de sabie **(I 1)** și cu flori purpurii, dispuse în racem; (popular) secerele (v. s e c e r e a), (regional) săbioară **(3 a)**, cocardău, cocoșică, cordău, rogoz **(8)**, săcărele (v. s e c ă r e a), săgeată **(IV 3)**, săgețică **(II 1)**, secere, seceruică, seceruie, spătează (v. s p e t e a z ă), crin-de-apă, crin-vînăt, floare-vînătă *(Gladiolus imbricatus).* Cf. LEX. MARS. 211, DRLU, LB, NEGRUZZI, S. I, 97, POLIZU, BARONZI, L. 143. *Barbarii, spre a-și scădea volumul splinei . . ., aspiră pe gură fum de săbiuță.* ODOBESCU, S. II, 293, cf. DDRF, DAMÉ, T. 187, BRANDZA, FL. 449, BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 99, GRECESCU, FL. 552, ȘĂINEANU[2], CANDREA, F. 300, TDRG, PĂCALĂ, M. R. 24, RESMERIȚĂ, D., COMȘA, N. Z. 14, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 401, SCRIBAN, D., BORZA, D. 77, DER, M. D. ENC., DEX.

4. (Bot.; regional) Gladiolă *(Gladiolus gandavensis)* (Vatra Dornei). Cf. BORZA, D. 77.

5. (Ornit.; regional) Cioc-întors *(Recurvirostra avosetta).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 151, LINȚIA, P. III, 310.

— Pronunțat: *-bi-u-.* — Pl.: *săbiuțe.*

— **Sabie** + suf. *-uță.*

SĂBLÁZNĂ s. f. (Învechit) **1.** Pericol, primejdie (de moarte); supărare, necaz. *Multă vreame trecu fiindu săblazna nutariei* (vînslare cu p e r i r e N. TEST. 1648). COD. VOR. 86/6, cf. 232. *Ceastă cale a lor, săblazne* (s f i r ş i t u l B 1938) *lor.* PSALT. 04, cf. CADE. ◇ *Piatra săblaznei* = obstacol, dificultate. *Piatra poticniriei şi piatra săblazneei, de ea poticnescu-se ceia ce cuvîntului lui protivescu-se.* COD. VOR. 146/23, cf. TDRG, DHLR II, 528.

2. Prilej de a greşi, de a cădea în păcat; ceea ce constituie un izvor de greşeli, de păcate; cursă, ispită, tentaţie. *Fereaşte-mă de cursele ceastea ce ascunseră mie, şi de săblazne ce fac fărăleage.* CORESI, PS. 385/3. *Pasă după mine, satano, că săblazná-mi eşti.* id. EV. 67. *Caută cum prietnicie să nu faci cu lăcuitorii acelui pămînt pre care tu mergi, cum fie pre săbladznă să nu-ţi fie.* PO 294/27. ✦ (Învechit, rar) Defăimare, ponegrire. *Pre fratele tău cleveteai Şi pre fiiul muminiei tale puseşi săblazná* (o c a r ă şi b î r f e a l ă B 1938). CORESI, PS. 133/7.

3. Faptul de a greşi, de a cădea în păcat. *Pace multe celor ce iubesc leagea ta şi nu iaste lor săblazná.* PSALT. 266. *Vai lumiei de săblazná* (din pricina s m i n t e l i l o r B 1938). CORESI, TETR. 40. *Cine iubeaşte fratele său întru lumină lăcuiaşte şi săblazná întru el nu iaste.* id. EV. 468. *Că să vei sluji bodzilor lor, pre săblazná-ţi va fi.* PO 258/10, cf. DOSOFTEI, MOL. 86, DDRF, SCRIBAN, D.

4. Poluţie. *De faci săblazná întru vis* (sec. XVI). ap. DHLR II, 529. *Cine va avea săblazná în vis, elu să spuie popeei.* PRAV. LUCACI, 64. *De va fi întru tine om carele nu iaste curat den săblazna lui noaptea şi va ieşi afară den tabără şi nu va întra în tabără...* BIBLIA (1688), 143[1]/4, cf. SCRIBAN, D. ✦ (Învechit, rar) Onanie[2]. *Să nu preacurvească, sau să curvească, sau să facă săblazná, sau va mearge la dobitoc.* ANTIM, O. 359, cf. 460.

— Pl.: *săblazne.*

— Din slavonul съблазнь.

SĂBLĂZNÍ vb. IV. (Învechit) **1.** T r a n z. şi r e f l. A (se) abate de la calea morală, a duce sau a cădea în ispită, în păcat. V. g r e ş i. *Cela ce va săblăzni unul de aceşti mitulei ce cred întru mine, mai iuşor lui ar fi să-şi spînzure o rîşniţă... de ceafa lui şi să se afunde în volbura mării.* CORESI, TETR. 40. *De ce se săblăzneaşte sau greşaşte sufletul e pentru ranele trupului şi boalele.* id. EV. 144. *Vei vedea... cum cetind să nu te cumva săblăzneşti, să ştii ce săblazná iaste acolo.* PO 8/1, cf. 455. *Şi să te săblăzneaşte mîna ta dereaptă, taie-o şi o lapădă de la tine.* N. TEST. (1648), 7[r]/33, cf. DDRF, TDRG, DHLR II, 529, SCRIBAN, D.

2. R e f l. A avea poluţie. *Preotul... de să va săblăzni în vis* (a. 1645). ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

3. R e f l. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") A nu recunoaşte ca atare, a se lepăda de... *Toţi vă veţi săblăzni de mine în noaptea aceasta.* CORESI, TETR. 61. *Şi fericit iaste cela ce nu se va săblăzni de mine.* id. EV. 525.

4. T r a n z. şi r e f l. A (se) supăra, a (se) necăji. Cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *săblăznesc.*

— Din slavonul съблазнити (сѧ).

SĂBLĂZNÍRE s. f. (Învechit, rar) Rătăcire, pribegire. *Săblăznire lor* (şi-i f a c e s ă p r i b e g e a s c ă B 1938) *prin netrecute, nu pre cale* (sec. XVI). ap. DHLR II, 306.

— Pl.: *săblăzniri.*

— V. **săblăzni.**

SĂBLĂZNITÓR s. m. (Învechit) Om păcătos **(1).** *Tremite-va fiiul omenesc îngerii lui şi va aduna toţi săblăznitorii de împărăţia lui şi făcătorii fără leage şi arunca-i-va în cuptoriul de foc.* CORESI, TETR. 30, cf. DDRF.

— Pl.: *săblăznitori.*

— **Săblăzni** + suf. *-tor.*

SĂBOÁRĂ s. n. v. **sobor[2].**

SĂBOÍ vb. IV v. **săbăi.**

SĂBOÍE s. f. (Maram. şi prin nordul Transilv.) Croitorie. Cf. ALR II 5 764/260, 346, 353, 362.

— Pl.: *săboii.*

— **Saboi** + suf. *-ie.*

SĂBOIÉSC, -IÁSCĂ adj. v. **săbăiese.**

SĂBOIÉŞTE adv. v. **săbăieşte.**

SĂBOÍRE s. f. v. **săbăire.**

SĂBOÍT s. n. v. **săbăit.**

SĂBOÍŢĂ s. f. v. **săbăiţă.**

SĂBÓR[1] s. m. (sg.) (Bot.; regional) Limba-boului *(Agave americana).* Cf. BORZA, D. 12.

— Etimologia necunoscută.

SĂBÓR[2] s. n. v. **sobor[2].**

SĂBÓRNIC, -Ă adj. v. **sobornic.**

SĂBORNICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sobornicesc.**

SĂBUÍ[1] vb. IV. T r a n z. (Prin Bucov. şi prin nord-estul Olt.) A săbia **(1)**; p. e x t. a tăia cu un obiect tăios. *Noi mireasă i-am găsit Pe jupîneasa Carpina ... Din bardă nebărduită, Din secure săbuită.* MAT. FOLK. 150, cf. LEXIC REG. 108.

— Prez. ind.: *săbuiesc.*

— Din magh. **szabni** „a tăia, a spinteca".

SĂBUÍ[2] vb. IV v. **săbăi.**

SĂC, SÁCĂ adj. v. **sec.**

SĂCÁ vb. I v. **seca[2].**

SĂCALĂŞ s. n. v. **săcăluş.**

SĂCÁR s. m. **1.** (Învechit, rar) Persoană care făcea sau vindea saci **(I 1).** Cf. LB.

2. (În dicţionarele din trecut) Cărător de saci **(I 1)**; p. e x t. hamal (în port). Cf. DRLU, LB, POLIZU, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *săcari.*

— **Sac** + suf. *-ar.*

SĂCÁRĂ s. f. v. **secară.**

SĂCÁSTRU s. n. (Transilv.) Şiră[1]. Cf. KLEIN, D. 415, LB, POLIZU, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ALR I 926/150, 229, 576. *Săcastruri se fac rar, de obicei se fac stoguri.* ALR SN I MN h 66/228, cf. ib. MN h 133/235.

— Pl.: *săcastre* (ALR SN I h 66/235) şi *săcastruri.*

— Şi: **secástru** s. n. LM, ALEXI, W.

— Cf. magh. s z a k a s z.

SĂCÁT[1], -Ă adj. v. **sacat.**

SĂCÁT[2], -Ă adj. v. **secat.**

SĂCĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **secăcios.**

SĂCĂCIÚNE s. f. v. **secăciune.**

SĂCĂDÍ[1] vb. IV. Intranz. (Prin nord-vestul Transilv.) „A seca". Cf. CABA, SĂL. 92.
— Prez. ind.: *săcădesc.*
— Din magh. **szikkad** „a se usca, a se zbici".

SĂCĂDÍ[2] vb. IV. Intranz. (Regional; despre animale) A șchiopăta (Bonț — Gherla). Cf. COMAN, GL. 66.
— Prez. ind. pers. 3: *săcădește.* — Și: **săcălí** vb. IV. COMAN, GL. 66.
— Etimologia necunoscută. Cf. magh. szökni „a sări".

SĂCĂDÍT, -Ă adj. **1.** (Regional) „Uscat, însetat, neuns" (Bonț — Gherla). COMAN, GL.
2. (Prin Maram.) Slab, sleit (de puteri), istovit. LEXIC REG. 21.
— Pl.: *săcădiți, -te.*
— V. **săcădi**[2].

SĂCĂDUÍT, -Ă adj. v. **secătuit.**

SĂCĂÍȚĂ s. f. v. **sacoviță.**

SĂCĂLÁȘ s. n. v. **săcăluș.**

SĂCĂLÍ vb. IV v. **săcădi**[2].

SĂCĂLÚȘ s. n. **1.** Tun mic, rudimentar, sau pușcă mică folosite, în evul mediu, ca arme de luptă, iar mai tîrziu la festivități și la parade; salvă de săcăluș **(1).** *Ce nemică nu putea folosi cu a lor spaimă, că-i împrăștia pre departe cu pușcile și cu săcălășele.* MOXA, 403/36. *Și se suia grecii și frîncii prin turnurile cetăților de-i împrăștia pre departe pre turci... cu sacalășe și cu tunure.* ib. 404/14. *Au slobozit tîrgoveții... un sacaluș.* M. COSTIN, LET. I, 304/7. *Acolo au agiuns ... cu oastea turcească și cu două pusci și cu niște sacalușe.* N. COSTIN, LET.[2] II, 29. *Ș-au lăsat pușeile și caii și 2 sacaluși și 2 căruță iarbă ș-au fugit care încotro au putut.* NECULCE, L. 355. *3 lovituri de secălușe vor vesti sosirea... în preajma Gălăței* (a. 1834). URICARIUL, VIII, 183, cf. CIHAC, II, 322. *Pun pe alți oameni ca să facă un foc mare și să așeze mai multe sacalușuri în rînd, anume ca să aibă din ce împușca în decursul sfințirii.* MARIAN, S. R. I, 196. *S-au slobozit și 101 săcălușe pînă la intrarea înălțimii sale în palatul domnesc din Iași.* ARHIVA, II, 340, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., BOGDAN, O. 66, TDRG. *După sfîrșirea sf. liturghii, care se face cu cea mai mare solemnitate și-n decursul căreia se slobod mai multe rînduri de sacalușuri, ies cu toții din biserică, afară.* PAMFILE, S. V. 90, cf. DR. III, 748, RESMERIȚĂ, D., CADE. *De la o vreme se născocise pe lume un meșteșug de puțini cunoscut, al pulberei de pușcă și a unor sacalașuri mari de bronz care detună și bat cu ghiulele de piatră și de fier.* SADOVEANU, O. XIII, 363, cf. 1 015, XI, 236, SCRIBAN, D., DL, DM, DER, M. D. ENC., H X 69. *Cînd îl izbea de pămînt parcă slobozea un săcăluș.* MARIAN, T. 348, cf. I. CR. II, 247, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, A V 2, 20, VI 4, 26. ✦ (Regional) Pușcă de soc (Chiril — Cîmpulung Moldovenesc). Cf. A V 16, GLOSAR REG. ✦ (Regional) Un fel de jucărie în formă de piuă mică, în care se introduce partea inflamabilă a chibriturilor, care, aprinzîndu-se, produce o mică explozie (Drăgușeni — Tîrgu Neamț). GLOSAR REG. ✦ P. ext. (Regional) „Praf de pușcă pus într-o țeavă" (Crucea — Vatra Dornei). A V 15.
2. (Mold.) Bucată groasă (sferică) de lemn sau, p. ext., dintr-un aliment. Cf. CADE. *Face cîte-un sacaluș de ie sperii cum îl înghite.* I. CR. VI, 152, cf. VII, 51 ✦ (Regional) Bucată de lemn de care se priponesc vitele. V. pripon, țăruș (Crucea — Vatra Dornei). Cf. GLOSAR REG. ✦ (Prin Mold. și prin Bucov.) Lemn care se pune cailor nărăvași în gură cînd sînt potcoviți, unui animal cînd se umflă și trebuie tratat etc. Cf. A V 15, 31, VI 26, GLOSAR REG.
— Pl.: *săcălușuri* și *săcălușe,* (rar, m.) *săcăluși.* — Și: **șacalúș,** (învechit) **săcalăș, sacalăș,** (regional) **săcăláș** (SCRIBAN, D., DER, M. D. ENC.), **sacalíș** (com. din STRAJA — RĂDĂUȚI), **secălúș, țăcăláș** (DER, M. D. ENC.) s. n.
— Din magh. **szakallás.**

SĂCĂLÚȘĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui saca **(1).** Cf. TDRG, SCRIBAN, D., SFC II, 210.
— Pl.: *săcălușe.*
— **Sacale** (pl. lui *saca*) + suf. *-ușă.*

SĂCĂLÚȚ s. n. (Regional) Săculeț **(I 1)** (Sebeșel — Sebeș). Cf. A II 3.
— Pl.: *săcăluțe.*
— **Sac** + suf. *-ăluț.*

SĂCĂNĂU subst. (Sud-vestul Transilv. și prin Ban.) Nărav **(2)** (la cai). Cf. ALR I 1 110/65, 75, 85, 90, 107.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. magh. szokás.

SĂCĂRÁR s. m. (Rar) Persoană angajată să păzească semănăturile; (regional) jitar. *Păzitorul țarinelor se numea jitari, literal săcărari.* MARIAN, NU. 403.
— Pl.: *săcărari.*
— **Săcară** + suf. *-ar.*

SĂCĂRĂȚÁ vb. I v. **secărăți.**

SĂCĂREÁ s. f. v. **secărea.**

SĂCĂRÉȘ s. m. v. **sechiraș.**

SĂCĂRÉȚ[1]**, -EÁȚĂ** adj. v. **secăreț**[1].

SĂCĂRÉȚ[2]**, -EÁȚĂ** adj. v. **secăreț**[2].

SĂCĂRÍ vb. IV v. **secări.**

SĂCĂRÍCĂ s. f. v. **secărea.**

SĂCĂRÍȘTE s. f. v. **secăriște.**

SĂCĂRÍT[1] s. n. v. **secărit.**

SĂCĂRÍT[2]**, -Ă** adj. (Regional; despre lanuri de grîu) Prin care a crescut secară **(1);** (despre boabe de grîu) amestecat cu boabe de secară **(1),** plin de boabe de secară; (învechit și regional) secăros, (regional) secăreț[2] (Peștișani — Tîrgu Jiu). ALR SN I h 41/836.
— Pl.: *săcărîți, -te.*
— V. **săcări.**

SĂCĂRÎMBÍT s. n. Telurură naturală de aur și de plumb, cristalizată în sistemul rombic, avînd culoare plumburie și luciu metalic, folosită la extragerea aurului. *Telurul se găsește în natură sub formă de silvanit... și de săcărîmbit.* LTR VI, 847, cf. LTR[2], M. D. ENC.
— **Săcărimb** (n. pr.) + suf. *-it.*

SĂCĂTÁTE s. f. (Regional) Lipsă de vlagă, de putere, slăbiciune (Bozovici — Oravița). Cf. ARH. FOLK. III, 122. *Acuma cînd un om să bolnăvieșce, are săcătațe (n-ai puêere) în mîn' și pișoare.* id. ib., cf. 154.
— **Sec** + suf. *-ătate.*

SĂCĂTĂU s. n. v. **săcăteu.**

SĂCĂTÉU s. n. (Regional) **1.** Săculeț **(I 1).** Cf. CADE, DM. *Bagă mîna-n săcătau, Scoate la minciuni mereu.* MAT. FOLK. 424. *Cercam să-l prind să-l bag în săcăteu și nu puteam.* PLOPȘOR, C. 72. [Lîna] *o facem desagi, . . . facem ișoale, facem săcăteauă.* GR. S. V, 345, cf. VI, 244, CHEST. V/60, PAȘCA, GL., ALR I 727/831, ALRM II/I h 414/836, com. din PETRILA, A II 3, 7, 8, III 2. ◆ P. r e s t r. Barieră de săcăteu **(1)** (Loman — Sebeș). A II 8.

2. Sedilă[2] (pentru strecurat zerul) (Răchita — Sebeș). A II 6.

— Pl.: *săcăteie* și *săcăteauă.* — Și: **săcătáu, săcetéu** (PAȘCA, GL.) s. n.

— Din magh. **szakató** „coș, paner".

SĂCĂTÓR, -OÁRE adj. v. **secător.**

SĂCĂTÓS, -OÁSĂ adj. v. **secătos.**

SĂCĂTUÍ vb. IV v. **secătui.**

SĂCĂTUÍT, -Ă adj. v. **secătuit.**

SĂCĂTÚRĂ s. f. v. **secătură.**

SĂCĂȚÍU, -ÍE adj. v. **secățiu.**

SĂCĂȚÍV, -Ă adj. v. **secățiv.**

SĂCEÁLĂ s. f. v. **țesală.**

SĂCEÁS interj. (Regional) Cuvînt cu care se îndeamnă vaca să stea liniștită la muls (Slănic — Cîmpulung). Cf. UDRESCU, GL.

— Cf. rus. с е й ч а с.

SĂCEÁTĂ s. f. v. **săgeată.**

SĂCELÁ vb. I v. **țesăla.**

SĂCELÁT, -Ă adj. v. **țesălat[2].**

SĂCERÁ vb. I v. **secera.**

SĂCERÁT s. n. v. **secerat[1].**

SẮCERĂ s. f. v. **seceră.**

SĂCERĂTÓR, -OÁRE subst., adj. v. **secerător.**

SĂCERĂTÚRĂ s. f. v. **secerătură.**

SĂCERĂȚÍCĂ s. f. (Regional) Secerătoare, v. s e c e r ă t o r **(1)** (Balcani — Buhuși). MAT. FOLK. 1 470. *C-or curge săcerătorii, Ca norii Și săcerățelele, Ca stelele.* ib. *Și dintr-acelea mi-am ales O săcerețică mai hărnicuță . . . Cu dreapta săcera, Cu stînga lega.* ib.

— Pl.: *săcerățele.* — Și: **săcerețícă** s. f.

— **Secera** + suf. *-ățică.*

SẮCERE s. f. v. **seceră.**

SĂCEREÁ s. f. v. **secerea.**

SĂCEREȚÍCĂ s. f. v. **săcerățică.**

SĂCERÍCĂ s. f. v. **secerea.**

SĂCERÍȘ s. n. v. **seceriș.**

SĂCERITÓR, -OÁRE subst., adj. v. **secerător.**

SĂCERÚICĂ s. f. v. **seceruică.**

SẮCETĂ s. f. v. **secetă.**

SĂCETÉU s. n. v. **săcăteu.**

SĂCETÓS, -OÁSĂ adj. v. **secetos.**

SĂCFÉSTRU s. n. v. **sechestru.**

SĂCFESTRUÍ vb. IV v. **secfestrui.**

SĂCFÍU s. m. v. **secfiu[1].**

SĂCHESTRÁ vb. I v. **sechestra.**

SĂCHÉSTRU s. n. v. **sechestru.**

SĂCHISTRÁ vb. I v. **sechestra.**

SĂCI s. n. v. **seci.**

SĂCIFÍU s. m. v. **secfiu[1].**

SĂCIRÁ vb. I v. **secera.**

SĂCIRÁT s. n. v. **secerat[1].**

SĂCIRĂTÓR, -OÁRE subst., adj. v. **secerător.**

SẮCIRE s. f. v. **seceră.**

SĂCIRÍȘ s. n. v. **seceriș.**

SẮCITĂ s. f. v. **secetă.**

SĂCIUÍ vb. IV v. **seciui.**

SĂCIUÍT[1] s. n. (Prin sud-vestul Transilv.) Defrișare, despădurire. *În aceste părți se practică încă „săciuitul", adică curățirea pădurei spre a cîștiga teren pentru culturi și îndeosebi fînețe.* VUIA, Ț. H. 89.

— V. **săciui.**

SĂCIUÍT[2], -Ă adj. (Învechit; despre copaci, păduri) Tăiat, doborît. *Tot drumul de pre fața pămîntului cu stînci pohîrnite, cu dealuri și holmuri răsipite și cu păduri săciuite pretutinderelea.* CANTEMIR, IST. 170, cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pl.: *săciuiți, -te.*

— V. **săciui.**

SĂCLÍC s. n. v. **sălic.**

SĂCNÁȘ s. n. v. **sacnasiu.**

SĂCNÍ vb. IV v. **săgni.**

SĂCÓI s. n. Augmentativ al lui s a c **(I 1).** Cf. DDRF, CADE, DM, DEX. *Văzîndu-se scăpat din atîtea nevoi și încă cu un săcoi de galbini, plin, nu mai știa ce să facă de bucurie.* SBIERA, P. 184, cf. CIAUȘANU, GL.

— Pl.: *săcoaie* și (m.) *săcoi.*

— **Sac** + suf. *-oi.*

SĂCÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Care se aseamănă cu un sac **(I 1)**; ca de sac **(I 2).** Cf. LB. *Casele sînt înalte, ulițile înguste, . . . săcoase.* VASICI, M. II, 32/6. *Purta o haină săcoasă, gri-cafenie.* C. PETRESCU, A. 479, cf. DM.

— Pl.: *săcoși, -oase.*

— **Sac** + suf. *-os.*

SĂCOTÉI s. n. (Prin Olt., prin nordul Munt. și prin Transilv.) Săculeț **(I 1).** Cf. DDRF, TDRG, PASCU, S. 312, CADE, SCRIBAN, D., DM, RĂDULESCU-CODIN, CIAUȘANU, GL., com. din BRAȘOV.

— Pl.: *săcoteie.*

— **Sac** + suf. *-otei.*

SĂCOTÍ vb. IV v. **socoti.**

SĂCRĂȚÍ vb. IV. Refl. (Prin vestul Olt.) „A se supăra, a i se acri de ceva, de cineva". VÎRCOL, M. *M-am săcrățit de-atîta dat.* id. ib.
— Prez. ind.: *săcrățesc.*
— Etimologia necunoscută.

SĂCRÉI s. n. v. **sieriu.**

SĂCRÉT[1], -Ă s. n., adj. v. **secret[2].**

SĂCRÉT[2], -EĂTĂ adj. v. **secret[3].**

SĂCRETÁR, -Ă s. m. și f. v. **secretar.**

SĂCRÍ s. n. v. **sieriu.**

SĂCRIÁȘ s. n. v. **sieriaș.**

SĂCRÍI s. n. v. **sieriu.**

SĂCRÍN s. n. v. **sieriu.**

SĂCRITÁR s. m. v. **secretar.**

SĂCRÍU s. n. v. **sieriu.**

SĂCȘÓR s. m. v. **săcușor.**

SĂCTÉMBĂR subst. sg. v. **septembrie.**

SĂCTÉMBRE subst. sg. v. **septembrie.**

SĂCTÉMBRI subst. sg. v. **septembrie.**

SĂCTÉMVRE subst. sg. v. **septembrie.**

SĂCTÉMVRI subst. sg. v. **septembrie.**

SĂCÚI[1] s. m. v. **secui[1].**

SĂCÚI[2] s. n. **1.** (Regional) Săculeț **(I 1)**; traistă; trăistuță. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU. *Mierea se stoarce puindu-se fagurii în săcuie și aceștia într-un teasc... pentru a se stoarce mierea și ceara.* I. IONESCU, M. 382, cf. PAMFILE, CR. 247, id. VĂZD. 178, CADE, DM, H IX 86, DENSUSIANU, Ț. H. 332, GR. S. V, 123, CHEST. II 489/20, ALR I 727/842, ALRM II/I h 414/833, A III 1, 2, 3, 4, 12, 16, 17.

2. (Prin nord-vestul Olt. și prin sud-vestul Transilv.) Săculeț **(I 4)**. Cf. H XVIII 305, com. din STRÎMBA VULCAN — TÎRGU JIU.

3. (Regional) Un fel de mezel la care se folosește ca înveliș cecumul porcului (Ostrov — Drobeta Turnu Severin). GL. OLT.

4. (Regional) Botniță pentru viței (I.upeni). A III 3.
— Pl.: *săcuie.*
— Sac + suf. *-ui.*

SĂCUÍ[3] vb. IV v. **secui[2].**

SĂCUIÁNCĂ s. f. v. **secuiancă.**

SĂCUIÁȘ s. n. (Regional) Diminutiv al lui **săcui[2] (2)** (Imoasa — Strehaia). GL. OLT.
— Pronunțat: *-cu-iaș.* — Pl.: *săcuiașe.*
— Săcui[2] + suf. *-aș.*

SĂCUIENÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **secuienesc.**

SĂCUIÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **secuiesc.**

SĂCUIÉȚ s. n. (Regional) Diminutiv al lui **săcui[2].** DRLU.

1. Cf. **săcui[2] (1).** Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU LEX., DDRF, TDRG, CADE, DM. *I-a dăruit nu numai viața, dar și un săcuieț cu galbini.* SBIERA, ap. CADE. *Săcuiețul de ținut chiper se face tot din pînză.* ȘEZ. VIII, 89, cf. ALRM II/I h 414, A I 13, 20, 21, 36. *Împrumută-mi un săcuieț de făină.* MAT. DIALECT. I, 190, cf. GLOSAR REG.

2. Cf. **săcui[2] (2).** Cf. H II 61, VICIU, GL., id. S. GL., com. din ȘIEUȚ — BISTRIȚA și din MONOR — REGHIN, GLOSAR REG.
— Pronunțat: *-cu-ieț.* — Pl.: *săcuiețe.*
— Săcui[2] + suf. *-eț.*

SĂCUÍME s. f. v. **secuime.**

SĂCUÍRE s. f. v. **secuire.**

SĂCUIȘÓR subst. (Regional) Cenușar (pentru strecurat leșia) (Marginea — Rădăuți). Cf. ALR SN IV h 1 225/386.
— Pl.: ?
— Săcui[2] + suf. *-(i)șor.*

SĂCUÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Prădat, jefuit. Cf. DRLU.
— Pl.: *săcuiți, -te.*
— V. **săcui[3].**

SĂCUITÓR s. m. (Învechit, rar) Jefuitor. Cf. DRLU.
— Pronunțat: *-cu-i-.* — Pl.: *săcuitori.*
— Săcui[3] + suf. *-tor.*

SĂCUIZÁT, -Ă adj. v. **secuizat.**

SĂCULEÁȚĂ s. f. v. **săculeț.**

SĂCULÉTE subst. **1.** (Prin Munt. și prin Olt.) Săculeț **(I 1)**. Cf. CADE. *Își ia un săculete în care bagă un pietroi.* MUSCEL. *Venea la ei noaptea o arătare de om cu fes roșu în cap; avea în mînă un săculete de bani.* RĂDULESCU-CODIN, L. 33, cf. ALRM II/I h 414.
2. (Prin Olt.) Săculeț **(I 4)**. Cf. CADE, CHEST. V 80/17.
— Pl.: ?
— Sac + suf. *-ulete.*

SĂCULÉȚ s. n. **I.** Diminutiv al lui **sac.**
1. Cf. **sac (I 1).** Cf. ANON. CAR. *Scorțișoară..., cuișoare..., toate aceastea le pisează gros și le pune într-un săculeț de pînză subțire* (a. 1749). GCR II, 45/20. *S-au aflat aceste... cingători de bumbac, cingători de mătasă, într-un săculeț* (a. 1752). IORGA, S. D. XII, 63, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Floare de livant și foi de floare de trandafir..., acestea punîndu-le într-un săculeț de pînză legat la gură, să-l bage într-un cazan.* EPISCUPESCU, O. Î. 295/14, cf. id. PRACTICA, XLVIII/29, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *A găsit... și douăsprezece săculețe cu bani sunători.* SION, P. 147. *Aoleu! O pungulință!... Ba-i un săculeț cam greu!* HASDEU, R. V. 10. *Bate cu palma pe săculeț, care sună foarte plin.* CARAGIALE, O. I, 201, cf. DDRF, ALEXI, W. *În Transilvania se întrebuințează ca amulet un săculeț, în care se pun trei fire de usturoi.* CANDREA, F. 202. *Voia să știe ce zice în „pieile de cerb" din săculețele cu documente ale moșnenilor.* IORGA, P. A. II, 33, cf. TDRG. *La popușoi se poate purta sămînța și într-un săculeț.* PAMFILE, A. R. 58, cf. id. I.C. 258. *Îndată ce se simți la adăpost, încunjurat de săculeții de aur, notarul începu să meargă tot mai des la oraș.* AGÎRBICEANU, A. 210, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Parfum de levănțică și sulfină strînsă în săculețe colorate care atîrnă de rafturi.* TEODOREANU, M. I, 239. *Să se încredințeze că nu are vreun săculeț cu bani legat de pulpe.* VOICULESCU, P. I, 278, cf. SCRIBAN, D. *De coviltir atîrnau înăuntru, pe ici, pe colo, săculețe cu de-ale mîncării.* CAMIL PETRESCU, O. I, 10. *Kir Postolachi se întoarce fără greș... cu pungile sigilate în săculețul de piele.*

C. PETRESCU, A. R. 99. *Am săculeți plini cu aur.* STANCU, R. A. II, 194. *Făcu semn birjarului să stea și luă din mîna lui Halepliu săculețul întesat.* V. ROM. decembrie 1954, 93. *Se vinde esență de jasmin, apă de trandafir, săculeți cu mosc.* TUDORAN, P. 218. *În acest fel nu numai că se sătura mîncînd, dar chiar strîngea cîte un săculeț.* PREDA, M. 54. *Tatăl său... se întorcea cu un săculeț de cartofi.* T. POPOVICI, S. 497, cf. DM. *Făina pentru mămăligă se ține în săculețe de pînză de cîlț.* ȘEZ. V, 5, cf. ALRM II/I h 414. *Femeia care vrea să ia mana vacilor... își leagă de picior un săculeț în care pune o piatră.* FOLC. MOLD. I, 226. ◇ (Ca termen de comparație) *Cel mai mic... era îndesat ca un săculeț.* C. PETRESCU, Î. II, 164.

2. (Și în sintagma *săculeț de mînă*) Cf. s a c **(I 3 a, d)**. *Mam'mare scoate din săculețul ei un beret.* CARAGIALE, O. I, 269. *Conductorul face un pas către cocoana, care-și caută biletul în săculețul de mînă.* id. ib. II, 95. *Cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mînă.* HOGAȘ, DR. II, 81, cf. DM.

3. Cf. s a c **(I 3 e)**. *Preoteasa scoase dintr-un săculeț un ghem de lînă și andrele.* T. POPOVICI, SE. 475.

4. (Și, regional, în sintagma *săculețul cașului*) Cf. s a c **(I 3 k)**. *Ciobanii duc cașul în sădilă... sau în săculeț.* DAMÉ, T. 70. *Sacul... în care se pune urda în căldare poate să fie chiar sacul în care se scurge cașul, săculețul.* PAMFILE, I. C. 34. *Cașul îl scotea, îl punea în „săculețul cașului", făcut tot din lînă, și apoi îl storcea.* DRAGOMIR, O. M. 206. *Oamenii se înghesuiesc întocmai cum se adună în săculețe bulzii de caș.* VIANU, S. 208, cf. DM, H I, II, IV, VII, IX, XI, XII, XIV, XVI, XVII, CHEST. V 80/61, GOROVEI, C. 328.

5. (Prin Munt. și prin Dobr.; și în sintagmele *săculeț de cenușă*, ALR SN IV h 1 225/723, 728, *săculeț de leșie*, ib. h 1 225/705) Cf. s a c **(I 3 n)**. Cf. ALR SN IV h 1 225.

6. (Popular) Un fel de perniță din pînză subțire, în care se pun diferite substanțe medicamentoase, care se aplică pe locul bolnav. Cf. s a c **(I 3 g)**. Cf. N. LEON, MED. 157.

II. P. a n a l. **1.** (Anat.; regional) Scrot. *Întorsul* [viților] *se face întorcînd testiculele și legînd capătul săculețului cu o ață de lînă.* DAMÉ, T. 20.

2. (Anat.; rar; în sintagma) *Săculeț seminal* = testicul. *Spermatozoidul, imobil în săculețul seminal, odată ieșit în apă devine mobil.* AP 39.

3. (Med.; învechit; la pl.) Varice. *Strîmptorez și împiedec țirculația sîngelui..., fac îmbulzeală de sînge și pricinuiesc săculețe, varițe de vene și de arterii.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 267/8.

— Pl.: *săculețe* și (m.) *săculeți*. — Și: (regional, **I 1) săculeață** s. f. VICIU, S. GL.

— Sac + suf. *-uleț*.

SĂCULTEÁȚĂ s. f. v. **săculteț**.

SĂCULTÉȚ s. n. **1.** (Învechit și regional) Săculeț **(I 1)**. *Să trimiță săculețul jidovului cu galbenii.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 118^{v}/27. *Sămințele alese se vor pune în secultețe.* I. IONESCU, C. 209/16, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU^{2}, TDRG. *Din pînza de țol sau de sac se fac... săculețe sau săculețe.* PAMFILE, I. C. 285, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Un dulap cu săculețe pentru molii.* TEODOREANU, C. B. 255. *Se va întoarce unde se află acuma, avînd cu sine mai multe scule într-un săculteț, sub strai.* SADOVEANU, O. XIII, 794, cf. ȘCRIBAN, D. *Strînge din șapte feluri de semințuri de oricare plante,... și, punîndu-le într-un săculteț, le descîntă.* ȘEZ. I, 157, cf. V, 79, IX, 137, GRAIUL, I, 501, ALRM II/I h 414, A V 2, GLOSAR REG. ✦ S p e c. (Prin Mold.) Sac **(I 1)** în care cad grăunțele la moară. Cf. ȘĂINEANU^{2}, ȘEZ. VII, 187.

2. (Învechit, rar; în forma *secultet*) Fileu (pentru strîns părul). *Zulufii după reguli în rînduială-i pui,... Ș-o parte după ceafă în secultet s-ascunde.* NEGRUZZI S. II, 189.

3. P. a n a l. (Învechit, rar) Glandă în care moscul^{2} **(1)** mascul acumulează o secreție puternic și frumos mirositoare. *Moscul... materia mirositoare o ține supt pîntece în săculeț.* AR (1829), 20^{2}/30.

— Pl.: *săculețe*. — Și: (regional) **săculteáță** (ALECSANDRI, T. 200, BARCIANU, ȘĂINEANU^{2}, SCRIBAN, D., CAMIL PETRESCU, O. II, 121) s. f., **secultéț** s. n.

— Sac + suf. *-ulteț*.

SĂCÚNT s. n. v. **secundă**.

SĂCÚRĂ s. f. v. **secure**^{1}.

SĂCÚRE s. f. v. **secure**^{1}.

SĂCUREÁ s. f. v. **securică**.

SĂCURÍ vb. IV v. **secura**.

SĂCURÍCĂ s. f. v. **securică**.

SĂCURÍCE s. f. v. **securice**.

SĂCUȘÓR s. m. **I.** Diminutiv al lui s a c.

1. Cf. s a c **(I 1)**. *Oamenii nu avè ce mînca, că era săcșorul de făină cîte 15 lei.* NECULCE, L. 266, cf. LEX. MARS. 243, DDRF, ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 166, CADE. *Căței, rotunzi și plini ca niște săcușori, începură a scheuna subțirel.* SADOVEANU, O. XII, 628. *Așteaptă tu lădițe și săcușori de la mine, pînă ți s-or lungi urechile.* V. ROM. martie 1954, 21, cf. DM, ALRM II/I h 414. *Ș-o luat on săcușor ș-o plecat iară.* O. BÎRLEA, A. P. II 35. *Săcșori albi sub streașnă roșie* (Dinții în gură). SBIERA, P. 320, cf. GOROVEI, C. 131. ◇ F i g. *Cîte povești și lucruri frumoase din vremurile vechi avea ea la săcușor.* SĂM. I, 10.

2. (Învechit, rar; în sintagma) *Săcușor de voiaj* = sac **(I 3 a)** mic de voiaj. *Iată două geamantane și trei săcușori de voiagiu.* SION, P. 252.

3. (Rar) Cf. s a c **(I 3 d)**. *Le dă bomboane, care nu lipsesc, pentru acest scop, niciodată din săcușorul ei.* IBRĂILEANU, A. 107.

II. P. a n a l. **1.** (Anat.; învechit, rar; în sintagma) *Săcușor pentru aer* = sac aerian, v. s a c **(II 1)**. *La unele pasări lipsesc de tot aceste deșerturi seau săcușoare pentru aer.* J. CIHAC, I. N. 70/9.

2. (Entom.; regional) Larvă sau nimfă de furnică. V. s a c **(II 2)**. Cf. JAHRESBER. XII, 120. *Larvele de furnică se numesc „pui", sing. „pui", iar nimfele... „saci", sing. „sac" sau „săcușori", sing. „săcușor".* MARIAN, INS. 233, cf. id. O. I, 59, CADE, DM.

— Pl.: *săcușori* și (învechit, n.) *săcușoare*. — Și: (învechit și popular) **săcșór** s. m.

— Sac + suf. *-ușor*.

SĂCÚȚ s. n. **1.** (Regional) Săculeț **(I 1)**. Cf. DRLU, LB, DDRF, ALRM II/I h 414, A I 35, V 33. ✦ S p e c. (Prin Bucov. și prin Mold.) Săculeț **(I 1)** în care se dă ovăz la cai. Cf. A V 14, 20, 25.

2. (Prin Maram.) Față de pernă. Cf. SFC IV, 156, ALRM II/I h 363/353, LEXIC REG. 21.

— Pl.: *săcuțe* (LB, A V 14, 20, 25) și *săcuțuri* (LEXIC REG. 21).

— Sac + suf. *-uț*.

SĂDĂCÁT s. n. v. **sadacat**.

SĂDÉCHIU s. n. (Regional) Cring de sălcii (Aurel Vlaicu — Orăștie). COMAN, GL.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SĂDÉLĂ s. f. v. **sădilă**[1].

SĂDÉLCĂ[1] s. f. Unealtă de lemn sau de fier, cu un capăt ascuțit, cu ajutorul căreia se fac manual gropi pentru sădit viței de vie sau al unor răsaduri; (regional) sădelniță, sădilă, sighincă. Cf. ALR II 5 046/769, LEXIC REG. II, 71. *Sedelca este un fier de șaizăj de centimetri, c-un belcug la cap.* GL. OLT.

— Pl.: *sădelci.* — Și: (regional) **sădíleă** (ALR II 5 046/769), **sedéleă** s. f.

— Din bg. **садилка.**

SĂDÉLCĂ[2] s. f. v. **sidelcă.**

SĂDÉLNIȚĂ s. f. (Prin sud-vestul Munt.) Sădelcă[1]. Cf. CV 1951, nr. 1, 36.

— Pl.: *sădelnițe.*

— **Sădi** + suf. *-elniță.* Cf. GRAUR, E. 37.

SĂDERÍU, -ÍE adj. (Mai ales în dicționarele din trecut) Care este de culoarea fierului. Cf. CIHAC, II, 323, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., DR. II, 790.

— Accentuat și: *sădériu.* ALEXI, W. — Pl.: *săderii.*

— **Sider** + suf. *-iu.*

SĂDESFĂCȚIE s. f. v. **satisfacție.**

SĂDÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Complementul indică răsaduri, puieți etc.) A înfige cu rădăcinile în pământ la locul definitiv pentru a se dezvolta, a răsădi; (complementul indică terenuri) a acoperi cu răsaduri, cu puieți etc.; a planta **(I 1).** *Om neștine era căsătoriu ce-ș sădi viia.* CORESI, EV. 296. *Iară Avraam sădi leamne în Verzava.* PO 70/1, cf. 37/4. *Veți sădi tot lemnul de mîncat.* BIBLIA (1688), 85[1]/35. *Semiramis într-însul raiul spîndzurat... a sădi.* CANTEMIR, I.I.I, 28, cf. ANON. CAR. *Direptul ca finicul va înflori, sădit în casa Domnului* (a. 1698). GCR I, 318/34, cf. LEX. MARS. 237. *S-au apucat oamenii de au curat acea pădure... și a sădit vii și pomi* (a. 1776). URICARIUL, VII, 21. *Pomii ce sînt sădiți spre a rodi* (a. 1794). IB. IV, 46/14. *Au sădit doi nuci, cari și acum să află în locul stejariului* (a. 1806). IORGA, S. D. VII, 85. *Acest an e bun de a sădi vie.* CALENDARIU (1814), 70/5. *Să împlîntăm (sădim) plantele ceale mai bune.* PETROVICI, P. 227/5. *Oamenii, cu felurimi de meșteșuguri și munci, păduri întregi au sădit.* GOLESCU, Î. 109, cf. LB. *Minerva da lăcuitorilor noului său oraș maslinul, pomul cel sădit de dînsa.* PLEȘOIANU, T. III, 115/29, cf. I, 131/28, I. GOLESCU, C. *S-ar putea sădi în toată lungimea lor, pe amîndouă părțile, copaci.* REGUL. ORG. 542/2. *Cine putu să-i sădească Lui acel pom în grădină?* BĂRAC, ap. GCR II, 175/6. *Tot spini sădiți, tot stînci săpați; Rod vouă nu se coace!* I. VĂCĂRESCUL, P. 351/8, cf. POLIZU. *Cine ar sădi duzi, pruni, peri... dacă nu i s-ar garanta dreptul de a să folosi de roadele acelor sădiri?* GHICA, C. E. I, 195. *Toate aceste sate sînt pline cu livezi de pomi roditori sădiți împrejurul caselor locuitorilor.* I. IONESCU, D. 336. *Este o florărie sădită de mine anume pentru albine.* EMINESCU, P. L. 79, cf. 45. *Această grădină va fi sădită de mîini omenești.* ISPIRESCU, L. 224, cf. 125. *Regret... pomii cei sădiți de tata și iubitele lui flori.* MACEDONSKI, O. I, 9. *Să sădească un număr de pomi pe marginea drumului mare.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 253, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *El sădise cu viță tot pămîntul ce avea pe dealurile vîlcene.* IORGA, C. I. II, 108, cf. 156. *Nu era viță să nu fie sădită de el.* ANGHEL, PR. 58, cf. 59, TDRG. *Din trei în trei stînjeni, au făcut gropi și au sădit un dud.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 278. *Era acolo și o vie mare, boierească... sădită cu viță altoită.* AGÎRBICEANU, S. 550. *Mie nu-mi prea vine să cred c-o să se prindă... via care vrea s-o sădească.* GÎRLEANU, N. 26. *Uream în pasul calului... printre brădet tînăr, sădit anume ca să arate drumul.* GALACTION, O. 333. *Acolo sădeau copaci și așezau bănci.* COCEA, S. I, 73. *Porunci să sădească toate florile.* VISSARION, B. 29, cf. SCRIBAN, D. *Un palmier sădit în Polonia... așa trebuie să se simtă.* RALEA, S. T. I, 258. *Aici am sădit noi odată un nuc.* STANCU, M. I. 194. *Și sădea, tăcut și trist, flori pentru tine.* ISAC, O. 123. *A sădit primăria pomi în jurul ei.* BARBU, G. 173. *Stăpînirea efectivă a viei o avea cel ce o sădise.* PANAITESCU, O. Ț. 124. *Cînd au început înaintașii pe acest pămînt să sădească vie, e greu de precizat.* C. GIURESCU, P. O. 12. *Crescutu-mi-au... Doi meri împletiți, Din toamnă sădiți.* POP., ap. GCR II, 331. *Să sădim un mîndru măr, Năltișor și verzișor.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 82. *Da' ei m-or sădit La cap de voinic, La cel loc jalnic!* MARIAN, Î. 103, cf. id. NU. 549. *Busuioc verde-n cărare Îi sădit de-o fată mare.* ȘEZ. IV, 235. *Rupe-ți o foaie de fragă Ș-o sădește lîngă salcă!* HODOȘ, P. P. 112. *Floricele că-i sădea, Cu trei lacrămi le stropea.* BALADE, II, 259, cf. III, 164. *Cine se teme de brumă să nu sădească vie.* BARONZI, L. 55, cf. ZANNE, P. I, 15. (Absol.) *Cel ce va semăna și va sădi pre moșie și țarină streină...* PRAVILA (1814), 84/4. *Se molipsise și dînsul de frigurile de a clădi, sădi și împodobi.* M. I. CARAGIALE, C. 22. *Aș sădi da' n-am răsad!* BLAGA, H. 101. *Mereu cîntă și sădește, Păru-n flori și-l împletește.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 285. *După cum a fost sădit, Astfel a și răsărit.* ZANNE, P. I, 276. (Refl. pas.) *Acest revent este rădăcina unei buruieni... și se poate sădi și în prinfipaturi lesne, prin grădini.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 496/11. *Via se sădește prin butași.* H IX 40. ◇ Fig. (De obicei cu privire la acțiunea de formare a unor deprinderi, la apariția și dezvoltarea unor sentimente, stări psihice, la cultivarea unor principii, învățături etc.) *Și fire le-au dat și pofta ca a(ceeaia) într-însa au sădit* (a. 1702). GCR I, 343/30. *Maică, te milostivește, Rana lui Hristos sădește Tare în inima mea* KLEIN, ap. GCR II, 187. *Alergăm... acolo unde este încuibată dreptatea și sădită milostivirea* (a. 1805). URICARIUL, II, 145. *Sădită fiind în sufletul nostru iubirea învățăturei* (a. 1820). IB. 62. *Puternice părinte, Ai sădit Slava strămoșească!* HELIADE, în SCL 1962, 485. *În inima părinților au sădit iubire de pruncul care-l nasc.* TEAMPĂ, O. S. 47/15. *Sădi în mine sacrul tău amor.* ARICESCU, A. R. 7/10. *Dragostea ce-i sădită în inima omenească.* CONACHI, P. 39, cf. 216. *De dînsa îngrijește, sădind neîncetat Semința mîntuirei.* NEGRUZZI, S. II, 211, cf. I, 289. *Prin poetica sa iubire, a sădit... în sufletul meu sentimentul poeziei.* SION, P. 381. *Amorul omenirii,... Al țării, al măririi... În inimile noastre cu drag să le sădiți.* BOLINTINEANU, O. 154. *Văd cerul lan albastru sădit cu grîu de stele.* EMINESCU, O. IV, 64. *Și alte legi sădește în sufletu-omenesc.* MACEDONSKI, O. I, 109. *Pentru a sădi de timpuriu în inimă gustul citirii, am rezervat și copiilor cîteva pagini.* în PLR II, 91. *Sădește Sfadă la fel între toți* MURNU, I. 81. *Gustul de antiteze și compensații, adînc sădit în firea omenească, cere și alte priveliști.* IORGA, P. A. II, 197. *Sădește-n brațul meu de-a pururi Tăria urii și-a iubirii.* GOGA, POEZII, 3. *Prin astfel de cărți, au sădit în sufletul românilor dragostea pentru literatura națională.* în PLR II, 219. *Cărțile astea îți sînt dușmani dacă-ți sădesc și fac să-ți încolțească în minte gînduri pizmașe.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 131. *Toate acestea sădesc încet în sufletul judecătorului un dispreț și un dezgust de oameni.* id. ib. 251. *Moartea lui Ion îl încărunțise de tot și-i sădise în ochii blînzi o tristețe statornică.* REBREANU, I. 482. *Veșted cuvînt pe care-odinioară Drept trandafir în suflet mi-l sădeam.* AL. PHILIPPIDE, S. 103. *Răspunderea, iată ce trebuie sădit cu mai multă grabă în sufletele noastre.* în PLR II, 618. *Știa cu mijloace simple să sădească în sufletele fragede temeinice frumuseți.* V. ROM. septembrie 1954, 188. *Sădesc în azi un tainic mîne.* BENIUC, V. 56. *Numai dumneata ești de vină pentru că n-ai știut să sădești în el dorința de carte!* PREDA, M. 302. *Visuri sfinte să-*

deai în noi, plătind cu al tău chin. LABIŞ, P. 100, cf. 119. *Învăţătura primită... a rodit bogat, sădind în el dragostea pentru ţară.* IST. LIT. ROM. II, 594. *Sîntem chemaţi să sădim în mintea elevilor noi cunoştinţe.* GÎ 1961, nr. 637, 1/1. *Dragostea pentru teatru i-a fost sădită de pe cînd era elev.* T ianuarie 1969, 78. (Refl. pas.) *A lui aducere-aminte... se sădi întru inima mea* (a. 1648). GCR I, 131/23. *Cel mai întîi mijloc al vorbirii este auzirea, prin care se sădesc cuvintele organului cuvîntării.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 137/28. *Acea rîvnă se sădi aşa de adînc în inima ei, încît toată ziua numai de ea îi era vorba.* POPESCU, B. I, 118. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Ana continuă să sădească în tăcere luminări prin sfeşnice şi năsălii.* VINEA, L. II, 108. ✦ (Rar; complementul indică seminţe, plante etc.) A semăna. *În bălăriile din arie a sădit tata cîteva seminţe de tutun.* STANCU, D. 246. *Cînepa pe care o sădeam eu era mai albă.* BĂNULESCU, I. 120. ✦ (Învechit, rar) A popula. (Refl. pas.) *Aceştia sînt carii ieşiră din corabie... şi din aceştia se-au sădit tot pămîntu.* PO 37/3.

2. (Învechit; complementul indică popoare) A aşeza, a stabili, a statornici (într-un anumit loc). *Nărodul iudeesc... den Eghipet amu adus fu şi în ţara făgăduită sădit de Dumnezeu.* CORESI, EV. 298. *Du-i lăuntru ei şi-i sădeaşte în muntele moşiiei tale, carele, Doamne, ai orînduit ţie a fi loc de lăcuită.* PO 229/11. ✦ Tranz. şi refl. A (se) localiza. *Junghiul cel înfipt şi sădit în capul beregăţii plămînilor pricinuieşte numai o gîdilitură de tuse uscată.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 196/15. *De va răzbate junghiul... şi se va sădi pe dasupra pielii plămînului atunci este mai mic şi cu mai puţină împiedicare şi primejdie.* id. ib. 197/3. ✦ (Învechit şi regional) A întemeia, a înfiinţa. *La sfîrşit grăi-voiu spre limbi şi împărăţiia să zidească şi să sădească.* CORESI, EV. 213. *Sălăşluiri... carele nici număr, nici sfîrşit au... peste tot pămîntul ş-au sămănat, sădit şi întemeiat.* CANTEMIR, HR. 88. ◇ Refl. pas. *D'e cîn s-o săd'it satu o fos ńéd'eia.* DENSUSIANU, Ţ. H. 116.

— Prez. ind.: *sădesc.*
— Din v. sl. садити.

SĂDÍLĂ[1] s. f. (Prin Munt. şi prin Olt.) Sădelcă[1]. Cf. I. GOLESCU, C., ALR II 5 046/899, LEXIC REG. II, 18, GL. OLT.

— Pl.: *sădile.* — Şi: **sădélă** (GL. OLT.), **sătílă** (ib.), **sidílă** (ALR II 5 046/899) s. f.

— Din bg. **садило.**

SĂDÍLĂ[2] s. f. v. **sedilă[2].**

SĂDÍLCĂ s. f. v. **sădeleă[1].**

SĂDÍNĂ s. f. v. **sadină.**

SĂDÍRE s. f. Acţiunea de a sădi.

1. Cf. sădi (1). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Îmbunătăţirile ce va face pre moşie preste aşăzarea contractului, precum cu sădirea de vie, de pomet şi altele.* PRAVILA (1814), 66/27. *Sădirea să să urmeze întocmai după tocmeală.* CARAGEA, L. 24/9, cf. LB, I. GOLESCU, C. *Pentru orice sămănătură sau sădire ce are trebuinţă de sapă să va socoti o a şaptea parte din pogon... drept o zi de lucru.* REGUL. ORG. 81/1, cf. LM, DDRF. *Oamenii se apucară şi de sădirea viilor.* AGÎRBICEANU, S. 618, cf. RESMERIŢĂ, D., LTR[2], DER. *Dă primăvara, începem ... cu sădirile: pruni, meri, cireşi.* VÎRCOL, V. 46. ◇ Fig. *Sădirea din nou în tineret a credinţei în valorile spiritului... va constitui, deopotrivă, grija de toată clipa a celor de la această revistă.* în PLR II, 639. *Un singur lucru n-avem încă: suficientă şi cutezătoare mobilitate spirituală în sădirea ori răsădirea ideilor noi.* CINEMA, 1969, nr. 5, 37. ✦ (Învechit; concretizat; mai ales la pl.) Plantă sădită; p. ext. plantaţie **(2)**; p. gener. semănătură. *Nu putem şti în ce feliu sînt acele sădiri şi din care parte de a lumii vin.* AMFILOHIE, G. 212/2. *Cum rădăcina sădirii prinde hrana de o face de creşte?* id. G. F. 235[v]/8, cf. 4[v]/17, VALIAN, V. *Văzînd acea rînduială... Cu care era-ntocmite înfloratele sădiri; Că era pe de o parte în rînd pomi tot plini cu flori, Şi de ceialaltă parte alt şir de pomi roditori.* PANN, E. I, 84/14, cf. POLIZU. *Cine ar sădi duzi, pruni, peri, meri, dacă nu i s-ar garanta dreptul de a să folosi de roadele acelor sădiri?* GHICA, C. E. I, 195. *Locuitorii... au fost o dată scoşi din pămînturile şi sădirile lor şi stremutaţi.* I. IONESCU, M. 147, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D. ◇ Fig. *Dezrădăcinează împrejuru-ne toată sădirea ce ne-ar putea aduce oarecare mîngîiere.* MARCOVICI, C. 17/26.

2. (Învechit, rar) Localizare. Cf. sădi **(2)**. *Scrofuloase ghinduri... pricinuiesc, după locul sădirii lor,... o deosebită formă de boală.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 196/13.

— Pl.: *sădiri.*
— V. **sădi.**

SĂDÍŞ s. n. (Învechit, rar) Sădit[1]. Cf. ANON. CAR.

— **Sădi** + suf. *-iş.*

SĂDÍT[1] s. n. Acţiunea de a sădi **(1)**; sădire **(1)**, plantare **(1)**, plantat[1], (învechit) plantaţie **(1)**, plantaj, (învechit, rar) sădiş. *Sădîtul florilor.* VISSARION, B. 32, cf. DL, DM, LTR[2]. ✦ (Învechit şi regional) Butăşire. ECONOMIA, 211/1. *Lucrul viei se împarte în: tăiatu..., săditu I-iu prin viţă moartă (fără rădăcini).* H IV 83.

— V. **sădi.**

SĂDÍT[2], -Ă adj. (Despre răsaduri, puieţi etc.) Înfipt cu rădăcinile în pămînt la locul definitiv pentru a se dezvolta; răsădit[2]. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., CADE.

— Pl.: *sădiţi, -te.*
— V. **sădi.**

SĂDITÓR, -OÁRE adj., subst. **1.** Adj. Care sădeşte **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Pre omul Ce îi-au sădit ţie pomul L-am aflat... Mîna cea săditoare Este şi stăpînitoare.* BĂRAC, ap. GCR II, 175/21, cf. POLIZU, DL, DM, M. D. ENC. ◇ *Material săditor* = plante tinere care pot fi sădite; puieţi. *Executarea măreţului plan de împăduriri în stepă necesită... material săditor îndestulător şi oameni bine pregătiţi.* CONTEMP. 1948, nr. 113, 11/2. *Pentru asigurarea materialului săditor s-a înfiinţat o reţea de pepiniere silvice.* ib. *Ministerul Agriculturii... organizează înzestrarea agriculturii cu maşini, unelte, seminţe, material săditor, vite.* LEG. EC. PL. 83. *Materialul săditor pomicol şi viticol se plantează toamna, după căderea frunzelor.* DER III, 774. *Cere încă eforturi în cîteva direcţii şi anume: ... la asigurarea cantităţilor de material săditor.* V. ROM. august 1963, 156. *La sesiune au fost... expuse noi rezultate privind producerea materialului săditor, îmbunătăţirea continuă a procesului de vinificaţie.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 892.

2. S. m. şi f. Persoană care se ocupă cu plantarea **(1)** răsadurilor, a puieţilor etc.; plantator **(1 1)**, (rar) răsăditor. *Cînd va veni... să judece tuturor, săditoriu viei şi domn, răii rău i va piarde.* CORESI, EV. 301, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Închiriem pămîntul nostru la altul, ca să sădească... Cel ce cu arătatul mijloc ia pămîntul nostru să cheamă săditoriu.* CARAGEA, L. 24/7, cf. LB, I. GOLESCU, C. *O nouă legiuire privind atît drepturile proprietarului, cît şi săditorilor.* REG. ORG. 65/1, cf. VALIAN, V., BARCIANU, ALEXI, W. *Ne înturnam apoi spre tropice, trăiam cu săditorii visul galeş al Floridei şi al ostroavelor Antile.* M. I. CARAGIALE, C. 40. *În cinstea zeului de altădată, A săditorului de viţă pe-aste locuri, Strivesc pios ciorchini.* PILLAT, P. 204. ◇ Fig. *Traian, marele împărat, iaste săditoriul şi răsăditoriul nostru.* CANTEMIR, HR. 106. *Doresc ca floarea minţii A fi nemuritoare... Voi înţelepţii zdraveni Să-i fie grădinari Şi săditori.* I. VĂCĂRESCUL, P. 53/28.

3. S. n. Unealtă de lemn sau de fier, în formă de baston scurt, ascuțit la un capăt și îndoit la celălalt, folosită la plantarea răsadurilor, a puieților etc.; plantator **(II 1)**. *Rădăcini subțiri, înfipte cu săditorul.* COMȘA, N. Z. 38, cf. DL, DM.

— Pl.: *săditori, -oare.*

— **Sădi** + suf. *-tor.*

SĂDITÚRĂ s. f. (Învechit) Plantație **(2)**; material săditor, v. s ă d i t o r **(1)**. *Și așè roada săditurii carea am săditu... să-mi crească.* CANTEMIR, I. I. II, 94, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., DL, DM. ✦ S p e c. (Prin Transilv.) Pădure tînără, sădită de curînd. CHEST. IV 102/68, 174[a].

— Pl.: *sădituri.*

— **Sădi** + suf. *-tură.*

SĂDRIE s. f. (Regional) Tribunal (Berbești — Sighetu Marmației). Cf. BÎRLEA, L. P. M. I, 80. *Nici am drăguț, nici bărbat, Fără suflet îngrecat, Și la sădrie de-mblat.* id. ib., cf. II, 495.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *sădrii.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s i n d i e, s a n h e d r i n.

SĂDUȘ s. m. v. **sodăș.**

SĂFÁT s. m. (sg.) v. **savat.**

SĂFĂLĂGI subst. pl. v. **safalad.**

SĂFERDEÁ s. f. (Mold.; familiar) Bătaie (dată cuiva). Cf. DDRF. *Pe la noi, cînd este cineva bătut de către altul, îi zic că a mîncat o săferdè; unii îi zic: salată.* ap. HEM 214. *Ai să mănînci o săferdea.* I. CR. V, 95.

— Și: **safardeá** s. f. SCRIBAN, D.

— Din tc. **safarda** „mustrare, dojană".

SĂFESTRÁ vb. I v. **sechestra.**

SĂFÉSTRU s. n. v. **sechestru.**

SĂFESTRUÍ vb. IV v. **seefestrui.**

SĂFRÁN s. m. **șofran[1].**

SĂFTĂREÁ s.f. v. **sefterea.**

SĂFTEÁ s. f. v. **saftea.**

SĂFTEREÁ s f. v. **sefterea.**

SĂFTIÁN s. n. v. **saftian.**

SĂFTIÉLE subst. pl. (Regional) Saftian **(1)**. *Pieile, săftielele, cordovanele și le aduceau ciobotarii din răsărit.* PAMFILE, I. C. 342. *Să mă îmbraci Cu cămeșă de drăgiostele, Cu ciobote de săftiele.* PÎRVESCU, C. 73, cf. MARIAN, V. 180.

— Pronunțat: *-ti-e-.*

— Cf. s a f t i a n.

SĂFTÍNĂ s. f. v. **sefterea.**

SĂFULCÁ vb. I v. **sufleca.**

SĂGÁR s. m. (În dicționarele din trecut) Ostaș; luptător (în antichitate). Cf. POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *săgari.*

— Etimologia necunoscută.

SĂGEÁC[1] s. n. (Prin sud-vestul Transilv. și prin Ban.) Pirostrie **(1)**. Cf. GĂMULESCU, E. S. 184, CHEST. V 59/34, 78, ALR SN IV h 1 033.

— Pl.: *săgeacuri* și *săgece.* — Și: **săiác** (SCL 1967, 567), **săjác** (GĂMULESCU, E. S. 184, ALR SN IV h 1 033/47, 53, 64) s. n.

— Din scr. **sadžak.**

SĂGEÁC[2] s. n. **I.** (În dicționarele din trecut) (Articol de) ceaprăzărie. Cf. CIHAC, II, 609, GHEȚIE, R. M., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

II. (Prin estul Munt.; în forma *sageac*) Prelungire a podului făcută pe capetele ieșite în afară ale grinzilor și care, la casele fără streașină, ferește pereții de ploaie; fiecare dintre capetele de grindă (sau scurtăturile de lemn) care susține această prelungire. Cf. CHEST. II 217/95, 120, 245/101.

— Pl.: *săgeacuri.* — Și: **sageác** s. n.

— Din tc. **saçak.**

SĂGEACÁR s. m. (În dicționarele din trecut) Ceaprazar. Cf. CIHAC, II, 609, DDRF.

— Pl.: *săgeacari.*

— **Săgeac[2]** + suf. *-ar.*

SĂGEÁTĂ s. f. **I. 1.** Vargă subțire de lemn, de trestie etc., la un capăt cu un vîrf ascuțit (de obicei metalic), iar la celălalt cu două aripioare, folosită în trecut (la unele populații și astăzi) ca proiectil de vînătoare sau de luptă, iar astăzi în unele probe de tir, aruncată dintr-un arc încordat; (învechit) săhăidac **(1)**, (regional) răpezitor **(1)**. *Săgeatele tale ascuțite silnice, oamerii sup tire cadu.* PSALT. 86. *Coifurele, segeatele, sulițele, platoșele și toate armele lui era mai dragi decît mease tinse pline de veselie.* MOXA, 395/8, cf. 402/31. *Iar arcul și-l încordă și găti săgeți de săgeta și sabia și-o fulgera.* GAVRIL, ap. GCR I, 171/8. *Mă răniră cu săgeata vrăjmașii miei.* ST. LEX. 174[v]/2. *Dederă amîndoi cu săgețele și o junghiară.* NEAGOE, ÎNV. 60/23. *Și iată păgînii încordară arce, Pun săgeți în tulbe, să grijesc de lance.* DOSOFTEI, PS. 35/16, cf. id. V. S. octombrie 78[v]/33. *Iar un copil din casă zic... să-i fi căzut săgeata într-un delușel.* NECULCE, ap. GCR II, 32/31. *Și aceasta n-ar fi fost de nu s-ar fi împănat sigeata cu peanele vulturului, carele o îndreptează și ucide iară pre hultur.* CANTEMIR, HR. 107, cf. id. IST. 128. *Au scris răvaș și l-au aruncat cu săgeata în tabăra turcilor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 163/9, cf. LEX. MARS. 214. *Și cît se ivea vreun șved... da într-însul cu săgețele* (a. 1716). GCR II, 19/27. *Pentru arc și pentru săgeți și pentru toate ce-m scrii voi nevoi în tot chipul ca să poci sluji dumnealui de aceasta* (a. 1741). IORGA, S. D. XII, 39. *Arunca cu săgeți asupra lor... ca să le poprească meargerea înainte.* AETHIOPICA, 52[r]/12. *Le făcură arce cu săgeți.* ALEXANDRIA (1784), ap. GCR II, 133/2. *Bătînd la cetate dincătrou era tătarii, mergea săgețile ca ploaia.* ALEXANDRIA (1794), 56/14, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Nu se vedea aci alt fel de carne decît... de vite sălbatice pe care le pătrunseseră cu săgețile lor la vînătoare.* PLEȘOIANU, T. I, 68/16, cf. 241/15. *De trei ori vibrai arcul, trei căpriori căzură Străpunse de săgete.* HELIADE, O. I, 344, cf. 331, I. GOLESCU, C. *Cu spaimă luînd o săgeată, au tras asupra lui Robinson.* DRĂGHICI, R 168/1. *Se vede un moldovan încordînd a sale segeți omoritoare.* ASACHI, L. M. 8/26, cf. VALIAN, V. *Împregiurară urbea cu ziduri nalte... avînd umplut-o cu arme și săgete.* ARISTIA, PLUT. 337/25. *Cum pot fățari d-aceștia călca pe iarbă verde Cînd ei trimit săgete, ca fulgere din nuori?* MUREȘANU, P. 127/22. *Ei ades cu-a lor săgeată... Au oprit vulturu-n zbor.* ALECSANDRI, P. I, 33. *Cad săgețile în valuri.* EMINESCU, O. I, 148. *Trage, săgeata vîjîie și se pierde în desișul ierbei.* CARAGIALE, O. I, 117, cf. DDRF. *Pe cine voiau ei să sperie prin săgețile lor?* XENOPOL, I. R. I, 65. *Și pare-că străbate-o*

săgeată *De-a lungul cîmpiilor reci.* COȘBUC, P. II, 9, cf. 255. *Un al patrulea... arată săgeți cu vîrful muiat în sucuri otrăvitoare.* ANGHEL, PR. 31, cf. 161. *Podu-i frînt în două, Săgețile-i plouă.* IOSIF, V. 124, cf. PAMFILE, J. III, 37. *Sfoara se întinde, scapă din cocîrlonț și săgeata își face vînt drept în sus.* PĂCALĂ, M. R. 420. *Tolbele scitice... erau făcute să poată cuprinde atît arcul cît și săgețile.* PÂRVAN, G. 26, cf. 371, 397. *Lebăda de argint, luîndu-și zborul cu gîtul străpuns de o săgeată.* M. I. CARAGIALE, C. 70. *Țîșnesc săgeți din arcuri și șuieră în aer.* EFTIMIU, Î. 144. *Călăreții lui s-au oprit la o bătaie de săgeată.* SADOVEANU, O. XVII, 154. *Zadarnic spre noi își îndreaptă săgeata și arcul de bronz.* PILLAT, P. 19. *Vremea cînd omul locuia în peșteri și vîna cu arcul și săgeata.* PUȘCARIU, L. R. I, 134. *Un rege, probabil, urmărit de hoarde și săgeți.* ARGHEZI, B. 119. *Mongolul trage arcul... Trimite-n sus săgeata spre flori monumentale.* CĂLINESCU, O. II, 204. *Săgeată vreau să fiu să spintec Nemărginirea.* BLAGA, POEZII, 5, cf. 100. *Cu arcul trăgeam în sus să ajung norii cu săgeata.* STANCU, M. I. 105. *Fu uimit... de măiestria călăreților care ocheau cu săgeata, din goana juganilor.* V. ROM. aprilie 1954, 110. *Să nu vă apropiați prea mult, să nu le cădeți în bătaia săgeților.* TUDORAN, P. 576. *Modelează din lut Chipul dușmanului lor Și-l străpung cu săgețile.* SORESCU, P. 48. *Mi-a tras o săgeată-n gît și m-a omorît.* VULPESCU, P. 57. *Ghioaga și săgeata lui Fac pustiul codrului!* ALECSANDRI, P. P. 164. *Într-însa pune băietul săgeata, care nu-i decît un vîrf de trestie solid.* ȘEZ. IX, 75. *O dat cu săgeata ca s-o săget'e.* O. BÎRLEA, A. P. I, 537, cf. 221. *Este-un stol de porumbei, Trăsăi cu săgeata-n ei.* FOLC. MOLD. I, 243. *Săgeata slujaște după săgetător.* ZANNE, P. IV, 583. *După arc și săgeată.* id. ib. 245. *Suflet n-are, suflet duce Și de pămînt nu s-atinge (Săgeata).* ȘEZ. XIII, 30. ◇ (Învechit și popular; în legătură cu divinitatea sau cu alte forțe supranaturale ori naturale, de obicei personificate, sugerează ideea de moarte, suferință, nenorocire, pedeapsă trimisă oamenilor) *Tremeate săgeatele tale și smentești-i. Tremeate mîra ta de sus.* PSALT. 297. *Adăpa-voiu săgeatele meale de sînge și armele meale mînca-voru carne.* ib. 318, cf. 10, 16. *Aduna-voiu spr-înși rău și săgeatele meale sfîrși-vor într-înși.* CORESI, ap. GCR I, 15/39. *Izbăvindu-i de frica nopții, de săgeată ce zboară preste dzuă* (a. 1650—1675). GCR I, 220/4. *Și de nu veți întoarce către pocăință, Are săgeți a mînă scoase din tulbiță.* DOSOFTEI, PS. 26/6. *Domnul... Săgeți va trimite, Greșiții să-și moaie inemi împietrite.* id. ib. 51/5. *Pavăză de foc cu care ne apărăm de săgețile ceale aprinse cu foc ale satanii.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/8. *Nu te vei teame de frica nopței și de săgeata ce zboară dzua* (a. 1689). GCR I, 286/12, cf. 345/16. *Deodată săgeata morții m-a pătruns.* MARCOVICI, C. 79/14. *Aceasta se întîmplă... cînd moartea trage în om cu săgeata.* PAMFILE, DUȘM. 346. *Fulgerele mute... ar fi săgețile de foc ale vîlvelor!* BLAGA, H. 13. ◇ (Ca termen de comparație, sugerează de obicei ideea de mare viteză) *Zboară împreună ca o săgeată.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXIII/3. *De ce zbori ca o săgeată care aerul despică?* ASACHI, în PLR I, 31. *Ca o săgeată ce zboară, De la pămînt îl luară.* BĂRAC, A. 71/9. *Alergătorii plecară ca săgeata.* NEGRUZZI, S. I, 40. *Vasul fugea ca o săgeată pe marea lucie.* GHICA, C. E. I, 22. *O căutătură care încălzește ca razele soarelui și pătrunde ca o săgeată.* id. ib. II, 428. *Îndeamnă calul meu Să mă poarte ca săgeata.* ALECSANDRI, P. III, 12. *O sanie trecu repede ca săgeata pe lîngă noi.* BOLINTINEANU, O. 390, cf. 15. *Și azi el se avîntă pe calul său arab Și drumul, ca săgeții, îi dă peste pustie.* EMINESCU, O. I, 97. *Calul odată zboară cu dînsul pînă la nouri și apoi se lasă în jos ca o săgeată.* CREANGĂ, O. 83. *Din gurile lui ieșea văpaie de foc și limbile îi jucau ca niște săgeți arzătoare.* ISPIRESCU, L. 18, cf. 6. *Un cerb... ca o săgeată spintecă desișul.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 300. *Străbăteau văzduhul ca două săgeți nevăzute de sus.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 68. *Ca o săgeată, o rîndunică se repezi din cuibul de supt streșină.* GÎRLEANU, L. 9, cf. 57. *Panaghia Ceahlăului, ca o săgeată de aur, spintecă deșerturile albastre.* HOGAȘ, DR. I, 105, cf. 43, 270. *Automobilul țîșni pe lîngă ea ca o săgeată.* REBREANU, R. I, 152. *Toate privirile îl izbiră ca niște săgeți.* id. ib. 265. *Rîndunica pleca din cuibul de sub streașină, cu zborul ca o săgeată frîntă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 20, cf. 41. *Șoimii alunecau în cădere ca niște săgeți.* VISSARION, B. 380. *Prinse o sămînță,... o dezghioacă scurt și-o scuipă ca pe o săgeată.* VLASIU, D. 47. *Se ducea ca o săgeată cu ochii țintă către soare.* VOICULESCU, POEZII, I, 6. *I se înfipse în creier un gînd ca o săgeată venită din senin.* DAN, U. 12. *Gîndul îmi rămăsese mai ales la ochii lui mici, dar pătrunzînd ca săgeata.* OPRESCU, A. M. 99. *El pleacă. Pornește ca săgeata.* ARGHEZI, S. V, 71. *Mă neliniștea incertitudinea, în care mă lansam ca o săgeată de încercare.* BLAGA, H. 178. *Bușteniі... își dau drumul la vale asemeni unor săgeți scăpate din arc.* BOGZA, C. O. 372. *Unul din acei vulturi care se reped ca săgeata fură în gheare un pui din ogradă și fuge cu el.* STANCU, M. I. 102. *Și-aud cum fluieră piatra sub copită ca săgeata!* PARASCHIVESCU, C. Ț. 137. *O mașină, claxonînd la nesfîrșit, trecu ca o săgeată.* T. POPOVICI, S. 20. *Iute la înot... se repede apoi asupra ei ca săgeata.* AP 110. *Îmbla ceriul și pămîntul Ca săgeata și ca vîntul.* ALECSANDRI, P. P. 27. *Merge ca o săgeată.* ALR I 1 418/180. ◇ Fig. *Muiară-se cuvintele lor mai vîrtos de untul și acealea sîntu săgeate* (s ă b i i ' a s c u ț i t e B 1938). PSALT. 106. *Fiii oamenilor dinții lor arme și săgeate, Limba lor spată ascuțită.* CORESI, PS. 148/2. *Aurul... e segeată lucie și se înfige lesne la inimă de om.* MOXA, 369/5. *O, pizmă! De început vrăjmașe, fiară cumplită,... segeată fără fier.* id. 371/21, cf. ALECSANDRI, O. P. 132. *Cu săgeata-i otrăvită, A sosit ca să mă certe Fiul cerului albastru Și-al iluziei deșerte.* EMINESCU, O. I, 236. *Toți țintiră asupră-mi săgeata dușmăniei.* PETICĂ, O. 188. *O săgeată străbate prin aer. E un vultan.* GÎRLEANU, L. 37. *Dar orbul lui avînt încremeni, Săgeată-n fruntea Veșniciei crunte!* AL. PHILIPPIDE, A. 88. *Priveau cu frică la săgețile albe de ploaie.* REBREANU, NUV. 5. *Pe altazul azurului palid alunecă săgețile rîndunelelor, ca într-o stampă.* ARGHEZI, S. VIII, 37. *Formulele sale sînt excesive... Săgeata e trimisă mai departe de spațiile bătute fiindcă coarda arcului e prea mult întinsă.* RALEA, S. T. I, 20. *Începu din nou de acolo de unde îl întrerupsese săgeata mută a spaimei.* CAMIL PETRESCU, O. II, 24. *Cum știe destinul să te ochească exact în călcîi și de acolo săgeata să-ți străbată tot trupul și să-ți iasă prin creștet!* CINEMA, 1968, nr. 1, 10. *Trec apoi unitățile de rachete antiaeriene. Uriașele săgeți argintii acționează cu precizie.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 166. ✦ Lovitură de săgeată (**I 1**). *M-am pomenit deodată... cu un junghi ca o săgeată în partea dreaptă a pieptului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 43. ✦ (Adverbial) În mare viteză, foarte repede (ca o săgeată **I 1** în zbor). *Cămilele aleargă săgeată și ele.* MACEDONSKI, O. I, 145. *Pluta... trece săgeată prin cotul arcuit spre stînga.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 325. *Voinicul dă pinten, Fugarnicul sprinten. Pornește, săgeată.* IOSIF, P. 81. *Venea săgeată către mine.* PAMFILE, J. I, 133. *Un vultur căzu săgeată și înhață pe mîță.* DELAVRANCEA, A. 106. *Îl vedem cum aleargă săgeată în partea aceea.* LUC. III, 104. *Își luă biciul și porni săgeată după babă.* REBREANU, R. I, 149. *Trecură săgeată pe lîngă sania de unde Laura Vardaru îl amenința cu degetul.* C. PETRESCU, Î. I, 189. *Numai el e în stare să fugă săgeată și să urmărească pînă în zare un iepure.* SADOVEANU, O. X, 499. *O fineam săgeată pînă acasă.* BLAGA, H. 79.

2. Nume dat unor resturi de arme vechi, găsite în pămînt (considerate, în credințele populare, ca fiind vîrfuri de trăsnet). *Limba trăsnetului este socotită a fi mai rar ca o săgeată de fier.* PAMFILE, VĂZD. 74, cf. 75. *Se descîntă cu o săgeată din cele picate o*

dată cu trăsnetul... iar în lipsă cu un cuțit de găsit. id. B. 59. *Cu nouă lopeți, Cu nouă săgeți Ea ți-a descîntа, Săgetăturile te-or lăsa.* id. ib., cf. ALR I 2 002/870.

II. Fig. **1.** Rază luminoasă a unui corp ceresc, care străbate spațiul. *Se trag și se depărtez ca o săgeată de soare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 190/5. *Și-n ceruri călătorul soare Rîdea cu hohot repetat... Izbea săgeți răzbunătoare De-a lungul brîului furat.* COȘBUC, P. I, 124. *Și soarele, din drumul lui de pară, Își trimitea săgețile aprinse.* GOGA, POEZII, 78. *Străluci ca un luceafăr cu săgeți de aur.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 128. *În cap aveam tot vîntul, săgeata cădea drept, A soarelui, spre neagra, nechezătoare trupă.* CĂLINESCU, O. II, 23. *Soarele e perfect perpendicular și perfect nemilos. Ne trimite săgeți incandescente.* RALEA, S. T. I, 256. *Tremură luciul apei parcă străpuns De săgețile luminii stinse.* ISAC, O. 109.

2. (Învechit și popular; și, învechit, în sintagma *săgeata cea de piatră* sau, regional, în sintagmele *săgeată de trăsnet,* POLIZU, ALR I 1 243/554, *săgeată de piatră,* PAMFILE, VĂZD. 82) (Lumină de) fulger; trăsnet. *Și tură din ceriu Domnul și susul deade glasul său. Tremease săgeate și-i răspîndi și fulgerul... smenti ei.* PSALT. 26. *Glas deaderă nuorii că săgeatele tale trecu... Lumireadză fulgerele tale toată lumea.* ib. 153. *Trăsnetul, adică săgeata cè de piatră care trăznești din materie norilor* (a. 1750). GCR II, 64/26, cf. POLIZU, CANELLA, V. 273. *Abiè zice și deodată Fulgeră-n cer o săgeată.* ALECSANDRI, P. II, 13, cf. RESMERIȚĂ, D. *A căzut săgeata, a spart lemnu, l-a frînt.* ALR I 2 002/922, cf. 1 243.

3. (La pl.) Privire sfredelitoare, pătrunzătoare (și aspră). *Privirile mă săgetează... Am rezistat pînă aici, înfruntînd ploaia de săgeți.* CARAGIALE, O. I, 75. *Toți ochii, toate săgețile răutății sînt țintite asupră-mi.* I. NEGRUZZI, S. VI, 54. *Și ne-am oprit la jumătatea scării Încrucișîndu-ne în clipa-ntîmpinării Săgețile perechilor de ochi.* MINULESCU, VERS. 327. *Nae Pîrle-Lungă... încrunta din sprîncene și-mi arunca săgeți din ochi.* ULIERU, C. 113. *Își vorbeau atunci fără să se înțepe și să aibă săgeți otrăvitoare în ochi.* PAS, L. II, 36.

4. (De obicei la pl.) Vorbă, afirmație, aluzie răutăcioasă, ironică sau critică; ironie (usturătoare); înțepătură. *El... laudă calitățile stilului aceluia numai pentru a înfige... amarele săgeți ale censurei sale.* ARISTIA, PLUT. LXVI$_2$/22. *Asemenea săgeți* [invectivele] *se întorc totdeauna în contra celui ce le-a slobozit.* MAIORESCU, CRITICE, 131. *Și-ascunde săgeata de epigramist.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 194. *Maica arhondară,... vestită pentru promptitudinea și dibăcia cu care arunca săgeți în dreapta și-n stînga, mă privi ascuțit.* IBRĂILEANU, A. 148. *Propriile lui săgeți împotriva retoricei clasice amintesc pe acele azvîrlite de Titu Maiorescu.* VIANU, A. P. 123. *Frînge astfel o săgeată împotriva religiozității feudale, mai frînge una și împotriva literaturii acestei epoci.* id. L. U. 54, cf. 443. *Critica istorică încerca aceeași lovitură autometafizică, îndreptînd săgeți împotriva miturilor istorice.* BLAGA, Z. 103. *Din corespondența sa nu reies preocupări filologice, afară de cîteva săgeți îndreptate împotriva latiniștilor.* CONTRIBUȚII, II, 171. *În prima comedie... săgețile țintesc mai cu seamă viața intimă de familie.* IST. LIT ROM. II, 476. *Săgețile ironiei sale îi vizează pe acei meșteri nepricepuți.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 221.

5. Durere fizică vie, pătrunzătoare și de scurtă durată, înțepătură, junghi, săgetătură (**II 1**); p. ext. (regional) săgetătură (**II 2**); suferință morală (neașteptată și intensă). *Și nemaiputînd încă răbda săgeata dragostei, s-au dus o dată ca să o vază* (cca 1800). GCR II, 178/21. *Aducerea-aminte... înfige o săgeată nouă în amărîta mea inimă* MARCOVICI, C. 20/26. *Și cine-i acel om drept Să-mi ia săgeata din piept Și să n-o înfigă iar?* CONACHI, P. 62, cf. 86. *A săgetat-o la inimă cînd l-a văzut și săgeata aceasta a pătruns-o și acum.* AGÎRBICEANU, S. 566, cf. RESMERIȚĂ, D. *Bine închegat, de-o paloare însă ce ne da săgeata prin inimă.* BLAGA, H. 235. *A simțit săgeata durerii dintîi în inimă.* ISAC, O. 189. *Așa să înceteze Și să se alineze... Toate săgetăturile, Toate umflăturile..., Toate săgețile.* ȘEZ. III, 140. *Mă săgetară nouă săgeți În rădăcinile măsălilor.* PAMFILE, B. 59, cf. ALR II/I MN 37, 2 206/551.

III. P. anal. **1.** Semn în formă de săgeată (**I 1**) care servește la indicarea direcției, a evoluției unui proces etc. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Agonizau felinarele de la macaze, cu geamuri verzi și roșii sau cu săgeți albe pe matul vopsit al uneia din cele patru suprafețe semnalizatoare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 61. *Săgețile indică direcțiile în care au atacat.* STANCU, R. A. II, 374, cf. LTR [2]. *Îi arătă graficul în punctul în care săgeata cobora.* PREDA, R. 403. *Pe garduri erau lipite afișe-program, săgeți indicatoare.* id. ib. 427. *Pe masă era desfășurată harta cu săgețile noastre de atac, trase cu roșu.* V. ROM. octombrie 1964, 4.

2. Vîrful ascuțit al coroanei (piramidale a) unor arbori. *Sosi cea dintîi undă de vînt în săgețile brazilor.* SADOVEANU, O. IX, 103. *Cînd se coborî soarele spre săgețile brădeturilor, auziră aproape zvonind toaca mănăstioarei.* id. ib. XIII, 501, cf. LTR [2].

3. (Regional) Brad tînăr cu ramurile retezate pînă aproape de vîrf, care se înfige pe mormînt la capul unui flăcău sau al unei femei tinere; (regional) suliță. Cf. CADE.

4. (Geom.) Distanța maximă dintre coarda care unește extremitățile unui arc de curbă și punctele arcului; perpendiculară trasă din mijlocul unui arc pe coarda acestuia. Cf. CADE, SCRIBAN, D., LTR [2], DL, DM, DER, DEX.

5. Nume dat mai multor piese ale unei nave, formate din bare ori traverse de lemn sau de fier care servesc la susținerea, consolidarea, fixarea etc. altor piese componente ale navei. Cf. TDRG, ABC MAR., LTR [2]. *La bompresul constituit din două părți, se deosebesc coloana și săgeata.* LTR [2] VIII, 669.

6. Fiecare dintre stîlpii caselor țărănești, ai pătulelor, ai coșarelor etc. care sînt fixați cu un capăt în temelie iar cu celălalt în grinzile acoperișului. *Spre a face un coșer... trebuiesc 16 săgeți cu păjurile lor îngropate în căpătîele picioarelor.* I. IONESCU, C. 167/22, cf. 168/2. *Coșările... mai slăbesc din săgeți și greutatea porumbului le pleacă spre povîrniș.* SEVASTOS, N. 26. *Acolo-i țidula, subt grindă în dreptu săgeții, zise omul arătînd stîlpul de la intrarea în tîrnaț.* BENIUC, M. C. I, 66, cf. DL, DM, LTR [2], CHEST. II 119/2, 4, 271/2, 3, ALR II 6 429.

7. (Regional) Fiecare dintre căprioriі care formează cele patru muchii laterale ale acoperișului unei case (Marginea — Rădăuți). Cf. CHEST. II 229/241.

8. Fiecare dintre barele de care sînt fixate aripile morii de vînt, (regional) colur; p. ext. (regional) aripă a morii de vînt. *La aripele morii se zice și săgeți.* ap. HEM 1 669, cf. DAMÉ, T. 162, TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., DL, DM, LTR [2].

9. (Regional) Fiecare dintre barele scrînciobului de care sînt atîrnate scaunele; pîrghie (**3 b**). *Acest scrînciob are numai patru săgeți, nu opt ca cel dintîi.* PAMFILE, I. C. 470, cf. CADE.

10. Fiecare dintre stîlpii de lemn sau de metal ai unui șteamp, care pisează mîncarea într-o piuă. *În curtea fostului primar se învîrtea încet o roată de piue și trei săgeți izbeau pe rînd cu măselele lor de cremene.* AGÎRBICEANU, A. 529, cf. LTR [2]. *În capătul de jos, săgețile au înțepenite bucăți de cremene sau sînt încălțate cu fier.* VICIU, GL. 97.

11. (Regional) Fiecare dintre cele două țepușe de pe coama caselor țărănești; (regional) suliță, sulinar, țeapă, bold. *Să-mi lipească el o săgeată în vîrful învelitorii.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 112. *De la cele două*

stinghii ale căprioarelor se bate cîte un bold care străbate prin acoperiș și rămîne afară. În alte părți boldul se mai numește și țep, țeapă, săgeată. PAMFILE, I. C. 422, cf. CADE.

12. (Regional) Prăjină folosită ca proptea la o stivă de lemne (Stînceni — Toplița). ALR I 2 002/227.

13. (Popular) Prăjină **(2 d)**. Cf. DL, DM, LTR [2], CHEST. II 455/156, ALRM SN II h 673, GLOSAR REG. ✦ (Mold. și prin Bucov.) Cumpăna fîntînii. Cf. ALR I 795/385, 420, 516, 518, 522, 530, 540, 618. *Fîntînă cu săgeată.* CV 1951, nr. 6, 28.

14. (Regional) Cordar (la ferăstrău). Cf. DAMÉ, T. 86, TDRG, PAMFILE, I. C. 121, CADE.

15. (Prin Transilv. și prin Olt.) Ccardă (la arc). ALR I 1 419/223, 880.

16. (Regional) Deschidere a rostului, la războiul de țesut, pe unde trece suveica. Cf. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 242. *La războaiele de mătase săgeata rostului e 3—5 cm.* id. ib. 243.

17. (Regional) „Tulei" la usturoiul de toamnă. Com. MARIAN. ✦ Pistil [1] **(1)** la usturoiul de toamnă. Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

18. (Regional) Lucrare simplă de fortificație alcătuită dintr-o ridicătură de pămînt sau dintr-o ieșitură de zid. Cf. TDRG, com. din ȘANȚ — NĂSĂUD.

19. (Geogr.; în sintagma) *Săgeată litorală* = formă pozitivă de relief din zona țărmurilor marine joase, care poate închide un golf, formînd un liman; perisip, cordon litoral. Cf. M. D. ENC.

IV. (Bot.) **1.** (Și în sintagmele *săgeata apei*, DDRF, BRANDZA, FL. 434, ȘĂINEANU [2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, DM, BORZA, D. 153, DER, M. D. ENC., DEX, ȘEZ. XV, 118, *săgeata apelor*, GRECESCU, FL. 541, TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 153) Plantă erbacee cu frunza în formă de săgeată **(I 1)**, cu flori albe, care crește pe marginea rîurilor sau în apele stătătoare și ai cărei tuberculi sînt comestibili; (regional) iarba săgeții. *(Sagittaria sagittifolia).* Cf. BARCIANU, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 153.

2. (Prin Mold.) Rodul-pămîntului *(Arum maculatum).* BORZA, D. 24.

3. (Regional) Săbiuță **(3)** *(Gladiolus imbricatus).* BORZA, D. 77.

4. Compuse: (regional) **săgeata-lui-Dumnezeu** = **a)** verigel *(Orobanche caryophyllacea).* Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 162, TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 121; **b)** verigel *(Orobanche gracilis).* Cf. GRECESCU, FL. 448, PANȚU, PL., BORZA, D. 121; **c)** crăielici *(Orobanche lutea).* Cf. BORZA, D. 121; **d)** crăielici *(Orobanche major).* Cf. BARCIANU; **săgeata-Domnului** = sporiș *(Verbena officinalis).* Cf. BORZA, D. 178.

— Pl.: *săgeți* și (învechit și regional) *săgeate, săgețe,* (învechit) *săgețe.* — Și: (învechit) **segeátă, sigeátă,** (învechit, rar) **săceátă** (COD. TOD. 214) s. f.

— Lat. **sagitta.**

SĂGEDEÁ s. f. v. **segedea.**

SĂGÉT, -EĂTĂ adj., s. m. și f. (Prin nord-vestul Munt. și nord-estul Olt.) Sărman **(7)**. Cf. CV 1952, nr. 2, 37, LEXIC REG. 85. *Săgetu de el, viorean, a căzut mugind pe brazdă!* UDRESCU, GL.

— Pl.: *săgeți, -te.*

— Etimologia necunoscută. Cf. b i e t.

SĂGETÁ vb. I. **I. 1.** Intranz. A trage cu săgeata **(I 1)**, a arunca săgeți cu arcul. *Fiii lui Efrem se întindză și se săgeate cu arce, turnară-se în zi de război.* PSALT. 3. *Bogdan Vodă... știa a săgeta den arc, nu putea fi mai bine.* N. COSTIN, LET. I A, 78/13. *Iară singur hatmanul, cu cine era pre lîngă dînsul, au stătut... a săgeta în gloata leșilor.* MUSTE, LET[2]. III, 82. *Să-i învețe a săgeta și să umble cu el la vînat.* ALEXANDRIA (1794), 26/4, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Săgeta și arunca cu lancea.* DRĂGHICI, R. 152/10, cf. VALIAN, V. *Dînsul... săgeta și avînta lancea.* ARISTIA, PLUT. 310/S, cf. POLIZU. *Începu a săgeta la căprioare și la ciute.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Au săgetat pe deasupra imașului în galopul cailor.* GALAN, Z. R. 73. ◇ (Subiectul este „arcul") *Iar în cîmpul tătăresc Mii de arce săgețesc.* ALECSANDRI, P. III, 160. ◇ Fig. *Asemine și mirosul, a căruie ascuțime Prin nevăzutele arce ce săgeată cu iuțime,... Ar fi adus ametală.* CONACHI, P. 268. *Și-n cer, pe car de flăcări, Apollon, crud și blînd,... Jucîndu-și caii de-aur și-n inimi săgetînd.* MACEDONSKI, O. I, 148. *Îndată s-au desfăcut cîteva străji de la urdinișurile stupilor, săgetînd împotriva tulburătorilor.* SADOVEANU, O. XVIII, 514.

2. Tranz. (Complementul indică ființe sau părți ale lor) A ținti sau a atinge, a lovi, a străpunge cu săgeata **(I 1)** sau, p. gener., cu o armă; a răni sau a omorî cu lovituri de săgeată sau, p. gener., cu lovituri de armă; spec. a vîna (cu arcul), *El să-l ucigă cu pietri sau cu pușcă să-l săgeate.* CORESI, L. 572/15. *Nice cu mîna să nu-l atingă pre acela, ce cu pietri să-l împroașce sau să-l săgeate.* PO 242/13. *Ajunseră păgînii cei neobrezuiți și săgetătorii și-l săgetară prin coapsă.* NEAGOE, ÎNV. 30/12, cf. 58/31. *Și mainte i-au pus proașcă copiilor de i-au săgetat cu săgetuice copilărești.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 142[v]/33. *Un vînătoriu... au săgetat pre vultur.* ȚICHINDEAL, F. 5/20. *Pregătindu-mă d-a săgeta o căprioară care se băga într-o pădure.* PLEȘOIANU, T. III, 71/17, cf. I. GOLESCU, C. *Am dat peste un cerb, din cei mai măreți, pre carele îl săgetai, însă nu de moarte.* ASACHI, P. R. 29/18. *Acolo pedestrîndu-se moldovenii, pre obiceiul lor, au prins a săgeta pe crijații nemți.* BĂLCESCU, M. V. 657. *Îl vedeau săgetînd rîndunica din zbor.* CARAGIALE, O. II, 151. *O săgetă drept în ochi.* ISPIRESCU, L. 195. *Fiindcă fugea ca fulgerul de iute, Ercule o săgetă la un picior.* id. U. 37. *N-ajunge... să săgeteze-n zbor Vulturul.* DAVILA, V. V. 92. *Pe vultur îl săgetă un curtean.* DELAVRANCEA, A. 106. *Le-am purtat praporul cu lebăda săgetală pe mări de dinșii.* M. I. CARAGIALE, C. 94. *Și omul, vînător fără greș, venea cu arcul descordat, aducînd doar un vultur săgetat din văzduh.* VOICULESCU, P. I, 1, cf. SCRIBAN, D. *Pitit în desimea ierbii Săgetez lei și cerbii.* CĂLINESCU, L. L. 46. *Zmeul se prăbușește cînd îi tai sfoara, vulturul cînd îl împuști sau îl săgetezi.* STANCU, M. I. 105. *Voinice, voinice... Nu mă arunca, Nu mă săgeta.* TEODORESCU, P. P. 444, cf. GCR II, 299. *Săgetau cu arcurile lor cîte ceva și duceau la părinți.* RETEGANUL, P. IV, 37. *Să fac arc și săgeată și ce vom săgeta tot vom mînca.* ȘEZ. I, 66. *De-i găsi-o stînd la masă, Îi săgetă mînușița Ca să-i scape furculița.* ib. V, 12. *Stăi de nu da, Nu ne săgeta.* BALADE, I, 442, cf. III, 113. *Iel o dat cu săgeata ca s-o săget'e.* O. BÎRLEA, A. P. I, 537, cf. 323. (Refl. recipr.) *S-au sigetat între ei păr' unde s-au sfîrșit toate sigețile.* HERODOT (1645), 88, cf. I. GOLESCU, C. ◇ Fig. *Întinsără arcele sale, fire amară, a săgeta furiș nevinovatul.* PSALT. HUR. 52[v]/1. *Ascuțiră ca armă limbile sale... se săgeate în ascunsu nevinovatul.* PSALT. 120, cf. 68. *Păcătoșii întinseră arcul... Să săgeate întru întunearec derepții cu inema.* CORESI, PS. 24/6. *Și cu săgeata cea împizmoșată a fărădelegilor va să mă săgeate* (a. 1633). GCR I, 81/27, cf. DOSOFTEI, PS. 36/2. *Nu mai sta cu capul gol în soare, jupîne, că te săgetă fierbințeala.* REBREANU, NUV. 95. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Dumitre de la miori, Un'ț-a fost soarta si mori! ...: De trăsnet detunat!... Miercuri, demiazi-n disart Pe Dumitru-l săgetarî.* FOLC. MOLD. II, 244. ✦ (Regional; despre obiecte ascuțite) A împunge, a înțepa. *Așa m-a săgetat pustiul de ghimpe, încît am țipat.* ISPIRESCU, L. 244.

II. Fig. (Cu aluzie la efectul produs de o săgeată I 1, la mișcarea sau la forma ei) **1.** Tranz. A lovi cu violență producînd înțepături, dureri vii, intense (la suprafața pielii). V. biciui. *Cînd copilul ieși afară din tindă, îl săgetă crivățul care te orbea și-ți îneca răsuflarea.* DELAVRANCEA, H. T. 255. *Vîntul, oricît de lin, Mă săgetează-n plin.* CĂLINESCU, L. L. 130. *Dumnezeu i-a dat un bici și i-a zis: „cu ăsta să săgetezi și tu pă diavoli".* ȘEZ. III, 78.

2. Tranz. (Folosit și absol.) (În credințe și în superstiții populare; despre ființe imaginare, duhuri rele, boli, moarte) A pricinui brusc dureri fizice intense, suferință mare ori moarte. *Copilul bolnav de ceas rău e săgetat prin trup, amețește, cade jos.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 17. *Fiind prea rău la inimă, prea pizmaș, moartea îl săgetează.* id. ib. 160. *Muma-pădurii caută să ucidă sau să sperie oamenii... uneori îi săgetă sau îi ologește de picioare.* CANDREA, F. 165. *Beșică cu pocitură,... nu junghia, nu săbia, nu ustura, nu săgeta.* POP., ap. GCR II, 341. [Moroiul] *de se atinge de cineva, pe loc îl săgetă, îl junghie sau îl și omoară.* SBIERA, P. 317. *Cucu-n spate mi-a cîntat Și moartea m-a săgetat.* MARIAN, Î. 506, cf. id. D. 75. *La jumătate de cale L-o săgetat 9 săgetături, Pocituri, Umflături.* ȘEZ. II, 88. *Pe unii oameni moartea îi săgetează prin mîni ori picioare și le ie o mînă ori un picior.* ib. III, 174, cf. IV, 221. *Noi merem la Petre Să-l săgetăm, Irimă de pai să-i punem.* ARH. FOLK. I, 197. *Luni noaptea pă iel l-o săgetat, n-o putut din pchicioare face nimic.* ib. 219. *Zina te-a săgetat Și tu mort jos ai picat.* BALADE, I, 357.

3. Tranz. (Adesea cu determinări introduse prin prep. „în", „la", „prin"; despre dureri fizice) A cuprinde pe neașteptate (și intens), a străpunge, a înjunghia (brusc și cu violență), (regional) a pușca (5); (despre stări fiziologice, sentimente, stări afective etc.) a cuprinde brusc (și cu intensitate); a produce un efect puternic și instantaneu. *El fu săgetat la inimă de frumusețele ei.* ALEXANDRIA (1794), 10/12. *Cu inima săgetată de amărăciuni, ați chemat întru ajutor.* MARCOVICI, D. 324/15. *O prea fericită groapă! Tu ceea ce spăimîntezi și întristezi pe tot muritorul, săgetîndu-l cu mii de fiori.* GORJAN, H. IV, 233/11. *Inima săgetată De-a amoriului lovire... Trebuie ori să iubească, ori să rabde și să moară.* CONACHI, P. 84, cf. 100. *S-a simțit săgetată la inimă de dragostea lui.* SION, P. 134. *Bătăile se apropie tot mai tari, îl săgetează prin creieri și-i dau tresăriri nervoase, cari-l dor.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 133, cf. DDRF. *Cu ochii holbați, cu sufletul săgetat de durere, nu putu spune o vorbă.* DUNĂREANU, CH. 234, cf. ȘĂINEANU². *Un fior adînc, dar nespus de dulce, o săgeta prin inimă.* AGÎRBICEANU, S. P. 84, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Și-așa mă săgeta prin piept... de nici nu puteam răsufla cîte-un răstimp.* MIRONESCU, S. A. 76. *Fana, săgetată la un moment dat de un fior, se făcuse mică lîngă mama.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 329. *M-a săgetat o durere ascuțită.* STANCU, R. A. I, 12. *Îl săgetă o durere neagră, și o clipă ochii i se împăienjeniră.* V. ROM. august 1955, 29. *Are o zi bună,... nu-l săgetează junghiuri.* PAS, Z. II, 119. *Trupul său fusese săgetat de o durere ascuțită.* VINEA, L. II, 153. *Amintirile din închisoare... ne-au săgetat cu uimire admirativă.* CONSTANTINESCU, S. I 66. *Cînd văzu clădirea băncii, pe Mihai îl săgetă o durere în inimă.* T. POPOVICI, SE. 33. *Unde Ghiță-mi-auzea, La inimă că-l seca, În suflet că-l săgeta.* TEODORESCU, P. P. 627, cf. 88. *Bate vîntul și nu-nceată, Dorul badei mă săgeată.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 143. *Cum au auzit țiganca aceasta, îndată au săgetat-o prin inimă.* SBIERA, P. 112. *Cînd o văd la joc gătată, Pin inimă mă săgeată.* MÎNDRESCU, L. P. 95, cf. CIAUȘANU, GL. *Pe vodă de l-o vedea, La suflet l-o săgeta.* BALADE, II, 241, cf. 138, III, 272. ✦ (Despre gînduri, amintiri etc.; de obicei urmat de determinările „la inimă", „prin minte", „prin cap" etc.) A-i apărea brusc, a-i veni cuiva deodată (în minte). *Și l-au și săgetat la inimă cuget rău* (a. 1760). GCR II, 73/33. *Le săgetă la inimă același gînd.* DELAVRANCEA, H. T. 156. *M-a săgetat prin minte: să știi că a avut dreptate Ionescu.* V. ROM. ianuarie 1954, 79.

4. Tranz. (Folosit și absol.) (Complementul indică oameni) A-i face aluzii sau observații răutăcioase, ironice sau critice (usturătoare); a înțepa. *Săgetează cu limba și fără săgeată te trăsnesc într-adînc.* MOLNAR, RET. 8/17. *În zadar l-am săgetat, Căci o epidermă Fermă Este greu de perforat.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 223. *Mumă-sa nu l-a mai săgetat cu nici o vorbă.* SADOVEANU, O. XVII, 175, cf. XIII, 25. *Îl atacară cu înverșunare albii, cînd firesc ar fi fost să-l săgeteze roșii și să-l țintuiască la stîlp.* PAS, L. I, 240.

5. Tranz. (Complementul indică oameni; de obicei urmat de determinările „cu privirea", „cu privirile" etc.) A privi cu insistență, a-l aținti cu priviri pătrunzătoare, sfredelitoare (și adesea aspre, dezaprobatoare). *Oamenii îl săgetau cu priviri disprețuitoare.* REBREANU, R. I, 127. *Flăcăul urmă săgetîndu-l cu o privire urtă.* id. ib. II, 112. *Ne pomenirăm în Calea Victoriei... săgetînd cu priviri provocatoare orice matroană întîlneam în drum.* BRĂESCU, A. 255. *Mitrea i-a săgetat cu privirile negre.* SADOVEANU, O. XVII, 180. *Îi săgeta pe toți cu repezi și pătrunzătoare priviri.* C. PETRESCU, A. R. 88. *Lucrătorul se smulsese din mîna meșterului..., săgetîndu-l cu o atare privire.* PAS, L. I, 181. (Refl. recipr.) *Hadîmbii s-au săgetat cu privirile.* SADOVEANU, O. XII, 166. (Intranz.) *Copilul avea ochi de drac. Și săgeta cu ei în toate părțile.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. (Tranz. și intranz.; despre ochi, privire) *Iar ochii chiar ca soarile Mă săgeta.* ASACHI, N. 21/2. *Căci ochii ce săgetează... Sub două arce-nghinate Inimile țin legate.* CONACHI, P. 32. *Toți ochii se pironesc asupră-mi... Privirile mă săgetează.* CARAGIALE, O. I, 74. *Doi vineți ochi în suflet mă săgeată.* IOSIF, P. 18. *Nu-ș' ce-o dres cu ochii dumisale... că l-o săgetat prin inimă.* HOGAȘ, DR. I, 120. *Redevenit studentul tînăr de odinioară, cu ochii săgetînd sub scutul agresiv al frunții.* TEODOREANU, M. III, 144. *Vorbind, ochii lui împungători săgetau din cînd în cînd spre mine.* SADOVEANU, E. 128. (Prin lărgirea sensului) *Pătrunde oriunde... dreapta-ți privire săgetînd viitorul.* LABIȘ, P. 414. ✧ (Prin analogie; despre unele animale) *Disprețuitor... îl săgeta păunul.* ANGHEL, PR. 95. *Vasiliscul... iaste un șarpe foarte mare... Săgeată și otrăvește pre om cu ochii lui.* I. CR. IX, 60. ✦ (În credințe și în superstiții populare) A deochea cu privirea. *Plînsul s-a iscat din cauză că copilul ar fi fost săgetat de niște oameni cu ochi răi.* MARIAN, NA. 371.

6. Intranz. și tranz. (Despre surse de lumină sau de căldură) A trimite, a răspîndi raze sau radiații (asupra a ceva, străpungîndu-l, luminîndu-l, încălzindu-l). *Săgetată fiind noaptea cu raze de lumină au fugit și s-au risipit întunearecul.* MOLNAR, RET. 59/23. *A lui raze așa căldură Săgetat-au peste țară, Că apele a unui lac Toate-n aburi se prefac.* ASACHI, F. 95/4. *De-a lui Febus calde raze Răce-omătul săgetat.* id. S. L. I, 92. *Un nor se oprește deasupra noastră;... soarele-l săgetează și-l sparge.* VLAHUȚĂ, O. A. 155. *Soarele săgeta în răscrucea cerului curat ca lacrima.* REBREANU, I. 309. *Înfloriră zorile în răsărit, săgetînd lumină trandafirie prin geamul deschis.* SADOVEANU, O. XIII, 87. *Mai fulgeră din soare cîte-o rază, Scurt săgetînd.* JEBELEANU, S. H. 10. *Dinspre Mongolia săgeta Cu roșii raze, roșie stea.* BOUREANU, S. P. 11. *Soarele scade dinspre amiaz; Mai săgetează Roiuri de rază.* DEȘLIU, M. 28.

7. Intranz. (unipers.) (Regional) A fulgera; a trăsni. *Deodată săgetă un trăsnet năprasnic, despicînd bolțile norilor cu străvuiet prelung de peșteri surpate.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Și sfîntu Ilie cînd săgetează, poate să te omoare și pe tine.* ȘEZ. II, 194. *Din fulger săgeată.* ALR I 2 002/178, cf. ib. 1 244, 1 418.

✦ Tranz. (Despre fulgere sau trăsnete) A cădea asupra cuiva sau a ceva (distrugîndu-l, nimicindu-l). *Îl săgată pe om.* ALR I 2 002/348, cf. ib. 1 418/93, 107, 116.

8. Intranz. A se deplasa în mare viteză (și în linie dreaptă), a trece ca o săgeată **(I 1)**. *Peste ape săgetează rîndunica cea voioasă.* BELDICEANU, P. 57. *Săgetă, în văzduhul limpede, o cioctrlie și salută, cu viers de cristal, venirea primăverii.* DUNĂREANU, N. 170. *Acele felurite musculițe... se văd săgetînd... în joc săltăreț pe luciul apei.* ATILA, P. 63. *Celălalt* [cățelandru]*... se năpusti înainte-i, făcu un ocol prin ogradă și săgetă pe poartă.* SADOVEANU, O. VI, 592. *S-au văzut..., săgetînd o clipă și mistuindu-se în bungeturi, pîlcuri mici de căprioare cu țapii lor.* id. ib. XVIII, 92. *Trecătorii săgetau pe trotuarul de vis-a-vis.* V. ROM. decembrie 1966, 10. *Avioanele au încetat să săgeteze pe deasupra.* ib. 59. ✧ Refl. *Pruncul... se săgetă în sus, spre obrazul lui Silion.* VINEA, L. II, 154. ✦ Tranz. A străbate, a trece prin ceva în mod rapid, fulgerător. *Un șuier a săgetat cuprinsul.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Un tren săgetează noaptea, pămîntul se cutremură o dată cu el.* C. PETRESCU, S. 53. *Lăstunii ... săgetau și acum înseratul, tăind arcuri negre.* BRĂESCU, O. A. II, 12. *Săgetînd penumbra la stăvilarul morii, Se-alungă rîndunele.* PILLAT, P. 142. *Pasărea care săgetează lumina și azurul mi se păru uimitor de frumoasă.* ARGHEZI, S. VIII, 24. *Explozia de bucurie... săgetează cu ecoul ei liniștea tainicelor întinderi.* VÎN. PESC. august 1964, 12. *Un fond sonor continuu, modificat de exclamațiile... care săgetează nemișcarea.* M 1968, nr. 1, 19. ✦ (Rar) A țîșni. *Laptele săgeta în hîrdău în linii drepte care se frămîntau în bolboci.* SANDU-ALDEA, D. N. 223.

9. Tranz. (Rar; complementul indică construcții sau părți ale acestora) A înălța, a proiecta (în formă de săgeată **I 1**); (despre construcții) a străbate înălțimile, a domina prin înălțime. *Turnurile săgetate spre stratosferă.* BLAGA, ap. IORDAN, L. R. A. 509. *Tu ești columna săgetată-n soare.* BRAD, O. 69. ✧ (Prin analogie) *Sub straja ridicată a strășinei de crengi săgetate-n lături, era răcoare.* ADAM, S. 191.

— Prez. ind.: *săgetez* și (învechit și regional) *săgét.* — Și: (regional) **săgeți** vb. IV, (învechit, rar) **sigetá** vb. I.

— Lat. **sagittare.**

SĂGETÁR s. m. **1.** (În dicționarele din trecut) Persoană care făcea săgeți **(I 1)** (și arcuri). Cf. I. GOLESCU, C., VĂLIAN, V., POLIZU, CIHAC, I, 237, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D.

2. (Învechit și regional) Săgetător **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C. *Trimiseră de mai adunară și alți ostași...,* *lănceri și săgetari.* BĂLCESCU, M. V. 138, cf. ȘĂINEANU², TDRG, CADE, DL, DM. *E Bogdanul cel glumeț Și la luptă îndrăzneț Și de carte cărturar Și de arc bun săgetar.* ALECSANDRI, P. P. 175. ✦ (Învechit, rar) Țintaș. *El, care fusese odată mult ilustru săgetar, Aruncînd discul și lancea peste-al țintelor hotar!* OLLĂNESCU, H. O. 45.

— Pl.: *săgetari.*

— **Săgeată** + suf. *-ar.*

SĂGETÁRE s. f. Acțiunea de a săgeta și rezultatul ei.

I. Tragere cu săgeata **(I 1)**; țintire, atingere, lovire, străpungere cu săgeata **(I 1)**; rănire, omorîre cu lovituri de săgeată **(I 1)**; săgetat¹ **(1)**, săgetătură **(I 1)**. Cf. săgeta **(I)**. *Dereptu aceaia nu în deșert fi-vor venite năpăștile, ce ca o săgetare sînt, ce împung ascuțit.* CORESI, EV. 266, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 238. *În scurt timp copilul nu numai învăța meșteșugul săgetării, dară încă mi-i și întrecu.* ISPIRESCU, U. 20. *Mai dulce-i săgetarea ce-n clipă te-a sfîrșit, Decît cînd libertatea-ți e-n laț, chiar aurit.* F (1890), 205, cf. DDRF, ALEXI, W., M. D. ENC., DEX. ✧ Fig. *De chin născă toare, toț împotrivă află-se săgetarea ei* [a trufiei]. CORESI, EV. 14. ✦ (Învechit; concretizat) Distanță parcursă de o săgeată **(I 1)** azvîrlită din arc; (învechit) săgetătură **(I 1)**. *Și ducîndu-se împotrivă, șezu departe, loc de o săgetare.* PO 68/7.

II. Fig. **1.** (În credințe și în superstiții populare) Cf. săgeta **(II 2)**. *Cînd a fost la miez de cale... l-au întîmpinat și l-au apucat:... beșică prin junghiare, beșică prin săbiare, beșică prin săgetare.* POP., ap. GCR II, 341.

2. Cf. săgeta **(II 5)**. *Din ochii lincezi sclipi o scurtă săgetare de inteligență ironică și disprețuitoare.* C. PETRESCU, O. P. I, 41.

3. Cf. săgeta **(II 6)**. *Pe alocurea, lumina lui aprinsă cădea în săgetări piezișe.* ADAM, R. 7. *Porniră într-acolo, cu junghiurile și chimirurile late sticlind în săgetările soarelui.* SADOVEANU, O. I, 202.

4. Cf. săgeta **(II 8)**. *Lăstunii din ajun făceau în jurul turlei bisericii aceleași cercuri, aceleași săgetări învălmășite, cu dulci țîrîiri cristaline.* SADOVEANU, O. IV, 153. *Marea avea încrețiri pripite, parcă treceau la fața ei săgetări de vînt.* id. ib. XII, 692. *Siluete de păsări zburînd...* [sugerau] *săgetarea neagră a aripilor în amurgul aproape întunecat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 17, 28/3.

5. Cf. săgeta **(II 9)**. *Înainte se vedea săgetarea albă a picurilor.* ADAM, S. 220.

— Pl.: *săgetări.*

— V. **săgeta.**

SĂGETÁȘ s. m. **I.** (Învechit) Săgetător **(1)**. *Vînătorii cei vestiți de săgetași dibaci.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Dușmanul... cădea pradă săgetașilor români ascunși în codru.* PUȘCARIU, L. R. I, 350, cf. DL, DM.

2. (În credințe și în superstiții populare) Săgetător **(3)**. *Întîlnii nouă moroni cu nouă strigoni, Nouă săgetași Cu nouă vîlvași.* GR. S. V, 52.

— Pl.: *săgetași.*

— **Săgeată** + suf. *-aș.*

SĂGETÁT¹ s. n. **1.** Tragere cu săgeata **(I 1)**; țintire, atingere, lovire, străpungere cu săgeata **(I 1)**; rănire, omorîre cu lovituri de săgeată **(I 1)**; săgetare **(I)**, săgetătură **(I 1)**. Cf. săgeta **(I)**. *La sigetat au fost prea meșteri.* CANTEMIR, HR. 125. *Foarte erau iscusiți în meșteșugul săgetatului.* C. CANTACUZINO, LET². I, 98. *Cu săgetatul și sinețul bătînd la pravilă prea bine, întrecînd la aceasta pe toți boierii.* AMIRAS, LET. III, 151/28, cf. PONTBRIANT, D., CADE.

2. Cf. săgeta **(II 8)**. *Săgetatul acestor șoimuleți, în amurg, părea cauzat tocmai de prezența rîndunelelor.* VÎN. PESC. noiembrie 1961, 10.

— Și: (învechit) **sigetát** s. n.

— V. **săgeta.**

SĂGETÁT², **-Ă** adj. **I. 1.** Atins, lovit, străpuns de săgeată **(I 1)**; rănit sau omorît cu lovituri de săgeată **(I 1)**. Cf. săgeta **(I 2)**. *Puțini întregi, mai toți răniți și săgetați.* URECHE, LET. I, 204/29, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Vulturul săgetat* [Titlu]. ȚICHINDEAL, F. 5/11, cf. I. GOLESCU, C., DDRF, ALEXI, W. *Și s-a tîrît o pînză de fum în lung și-n lat Ca o imensă-aripă de vultur săgetat.* CERNA, P. 18, cf. DL, DM. ✧ Fig. *I-a plăcut să se oprească lîngă eroii suferințelor umile și a* [sic!] *elanurilor săgetate.* VIANU, A. P. 318. *Tapiseria de velur Mai relatează episoade De bivuac și cavalcade Pe-un cîmp de glorie obscur Cînd seara săgetată cade.* VULPESCU, P. 103.

2. În formă de săgeată **(I 1)**, ca o săgeată. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Și-n unghi săgetat Pămîntu-și trimite cocorii Spre cercul cel mare.* BLAGA, POEZII, 245.

II. 1. Fig. (În credințe și în superstiții populare) Atins, bolnav de săgetătură **(II 2)**. Cf. săgeta

(II 2). Cf. DDRF. *Cu zeama lor spală bolnavul pe locul săgetat, mînă și picior.* BIANU, D. S. 73. *Voi, nouă fete fecioare, Luați toate cîte o floare... Și vă duceți colo-n sat La cel bolnav săgetat.* ALECSANDRI, P. P. 272.

2. Care simte o durere fizică neașteptată, bruscă și violentă; stăpînit, copleșit brusc de un sentiment, de o stare afectivă. Cf. s ă g e t a **(II 3).** *Își simți inima săgetată, dar se stăpîni.* TUDORAN, P. 362.

3. (Despre zbor, mers etc.) Cu mișcări sau deplasări extrem de rapide (și în linie dreaptă); săgetător **(8).** Cf. s ă g e t a **(II 8).** *Am observat... ciocănitori verzi cu salturi de zbor săgetat.* SADOVEANU, O. XVIII, 623, cf. DL. *Din lac veneau spre suprafață în zbor săgetat imaginile rîndunicilor din aer.* PREDA, R. 436, cf. DM.

— Pl.: *săgetați, -te.*

— V. **săgeta.**

SĂGETĂTIC s. m. (Într-un descîntec) Săgetător **(4).** *Așa să crăpe... Ochii săgetaticilor, Ochii cășunaticilor.* GR. S. VI, 111.

— Pl.: *săgetatici.*

— **Săgeta** + suf. *-atic.*

SĂGETĂRÍCĂ s. f. (Bot.; regional) Greghetin *(Geranium pratense).* Cf. BORZA, D. 76.

— **Săgeată** + suf. *-ărică.*

SĂGETĂTÓR, -OÁRE subst., adj. **1.** S. m. Persoană (îndeosebi ostaș) care trage cu arcul; arcaș, (învechit și regional) săgetar **(2),** (învechit) săgetaș **(1).** *Gotoviți doauo sute de voinici..., șaptedzeci de călărași și doauo sute de săgetători.* COD. VOR. 54/14, cf. CORESI, L. 115/1. *Săgetătorii vor mînia și vor oști pre el și-l vor dosădi.* PALIA (1581), 208/1, cf. 79/10. *Ajunseră păgînii cei neobrezuiți și săgetătorii și-l săgetară prin coapsă.* NEAGOE, ÎNV. 30/12. *Și-l săgeta... mulțime de săgetători.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 37r/18, cf. noiembrie 165r/31. *Getele, carii mai toți sînt săgetători, tot acele arme au care le au și schitele.* ȘINCAI, HR. I, 312/24, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *S-apropie fantasma de Oradin, espertul, săgetător celebru.* HELIADE, O. I, 331, cf. I. GOLESCU, C. *O pușăi pe calul meu și, într-o fugă, urmat de săgetătoriul meu, am ajuns la țermul lacului.* ASACHI, P. R. 31/11, cf. VALIAN, V. *Fiecare nave avea cîte optusprezece belatori,... dintre care segetători era patru.* ARISTIA, PLUT. 309/20, cf. POLIZU. *Acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătoriului și nepotul arcașului.* CREANGĂ, P. 246. *Zise săgetătorului celui dibaci: — Ia te uită, fîrtate!* ISPIRESCU, L. 324, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2]. *Cu arcul frînt, stă trist săgetătorul.* GOGA, POEZII, 187, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. *Săgeata slujește după săgetător.* ZANNE, P. IV, 583, cf. 584.

2. Adj. Care săgetează **(I),** care trimite săgeți **(I 1),** care trage cu arcul. Cf. I. GOLESCU, C. *Apollon... îi dete ăn arc mai săgetător decît razele soarelui.* ISPIRESCU, U. 46. *Întîlnim în Dacia corpuri ajutătoare de traci săgetători.* XENOPOL, I. R. I, 132, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Regele săgetător călare pe o căprioară.* BARBU, PRINC. 87, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Adj. F i g. Care săgetează **(II 1).** V. b i c i u i t o r. *Plecară cu toții pe un vînt săgetătoriu.* BARIȚIU, P. A. II, 480.

4. S. m. și f. (În credințe și în superstiții populare) Duh rău, ființă imaginară etc. care ar provoca boala numită săgetătură **(II 2);** (regional) săgetătură **(II 2).** Cf. CANDREA, F. 118. *Înainte i-o ieșit: Moroi cu Moroaie, Strigoi cu Strigoaie,... Săgetător cu Săgetătoare.* MARIAN, D. 171. *M-am tîlnit cu... 99 sagetatori, 99 sagetatoari.* ȘEZ. III, 136. *Unde vă duceți voi, strigoi cu strigoaie..., săgetători cu săgetătoare?* ib. IV, 19. *Să luară noauădzăci și noauă d'e strîgoi..., Noauădzăci și noauă d'e săgetători D'e la căstle lor.* T. PAPAHAGI, M. 141. *M-am tîlnit Cu nouă săgetători, Cu săgeata m-o săgetat, Cu deochiu m-o deochiat.* ARH. FOLK. I, 198, cf. GR. S. VI, 146. *A întîlnit nouă pocitoare, Nouă săgetătoare, Nouă deochitoare.* FOLC. MOLD. I, 411.

5. Adj. F i g. Care săgetează **(II 3);** (învechit, rar) săgetos **(1).** *Durere săgetătoare. Junghi săgetător.* ✦ Care produce o intensă tristețe, amărăciune; dureros. *Un cunoscut cîntec al lui Eminescu termină cu săgetătoarea invocație interogativă: „Mai suna-vei, dulce corn, pentru mine vreodată?"* VIANU, E. 166. *Nu în forma unei amintiri săgetătoare, capabilă să deschidă vechea și dureroasa rană, ci ca un exemplu al înțelepciunii care a știut să uite și să mîngîie.* id. L. U. 160.

6. Adj. F i g. (Despre cuvinte, afirmații, aluzii etc.) Plin de răutate, de ironie sau de critică; înțepător, tăios, caustic, usturător; p. e x t. (rar) plin de pătrundere **(4).** *Schiller reia această temă... dîndu-i o semnificație socială mai săgetătoare.* VIANU, L. U. 308. *Colegul nostru își permitea necuviința de-a desena caricaturi sau schițe, pline de săgetătoare aluzii.* BLAGA, H. 128.

7. Adj. F i g. (Despre ochi, privire) Care săgetează **(II 5).** *Eram cu toții în vîrsta aceea, în care... ești convins că zîmbetul d-tale e fermecător și ochiul săgetător.* EMINESCU, G. P. 45. *Avea niște priviri așa de săgetătoare.* AGÎRBICEANU, S. P. 221. *Ce-i cu ăsta? întrebă el..., aruncînd spre Furtună o privire scurtă, săgetătoare.* MIRONESCU, S. A. 26. ✧ (Adverbial) *Ochii îi sclipeau săgetător în jeraticul obrazului.* BASSARABESCU, V. 76.

8. Adj. F i g. (Despre zbor, mers etc.) Cu mișcări sau deplasări extrem de rapide (și în linie dreaptă); săgetat [2] **(II 3).** *Săgetătorul zbor de rîndunică.* CAZIMIR, L. U. 8. *Foșnetul misterios al pădurișului clătinat de alunecarea săgetătoare a unei șopîrle.* T. POPOVICI, S. 125.

9. S. m. (La sg.; art.; de obicei ca nume propriu) Constelație zodiacală din emisfera australă, care cuprinde peste 140 de stele vizibile, a r c a ș u l; semn al acestui zodiac reprezentat printr-un om sau centaur care trage cu arcul. *De la acest punct trecînd soarele... pogoară spre polul de miazăzi prin zodia scorpiei și a segetătoriului.* AR (1830), 74[1]/18, cf. VALIAN, V. *La solstițiul de iarnă soarele intrînd în semnul Capricornului, constelațiunea zodiacală corespunzătoare este constelațiunea săgetătorului.* CULIANU, C. 159, cf. 54, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *În tavan zodiacul a fost zugrăvit de un meșter stîngaci după un almanah oarecare: gemenii și cumpăna, racul și săgetătorul.* C. PETRESCU, C. V. 258, cf. SCRIBAN, D. *Doar tîrziu Săgetătorul Încerca-ntr-o doar s-apună.* BLAGA, POEZII, 336, cf. LTR [2]. *În direcția constelației Săgetătorul se află centrul Galaxiei noastre.* DER, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *săgetători, -oare.* — Și: (învechit) **segetătór, -oáre** subst., adj.

— **Săgeta** + suf. *-ător.*

SĂGETĂTOROÁICĂ s. f. (Într-un descîntec) Săgetătoare, v. s ă g e t ă t o r **(4).** *L-a-ntîlnit potca cu potcoii... Săgetătorul cu săgeți[tă]toroaica.* GR. S. VI, 146.

— **Săgetător** + suf. *-oaică.*

SĂGETĂTÚRĂ s. f. **I. 1.** Tragere cu săgeata **(I 1);** țintire, atingere, lovire, străpungere cu săgeata **(I 1);** rănire, omorîre cu lovituri de săgeată **(I 1);** săgetare **(I),** săgetat [1] **(I).** *La război mi-ai datu-mi bună-nvățătură, Brațe de aramă la săgetătură.* DOSOFTEI, PS. 54/4. *Văzînd fără ispravă săgetăturile..., fiindcă Idasp au socotit... să nu ajungă săgeata pre cei ce vor lucra,..., începea altă meșteșugire* (a. 1773). GCR II, 92/30, cf. POLIZU, CIHAC, I, 238, ȘĂINEANU [2], CADE. ✦ (Învechit; concretizat) Distanță pe care o parcurge o săgeată

(I 1) azvîrlită cu arcul; (învechit) săgetare (I). *Și șănțuind la Odri mai departe decît agiunge săgetătura, a doua zi oștile le-a apropiat de ziduri.* ȘINCAI, HR. I, 224/26.

2. Lovitură de săgeată (I 1); împunsătură, rană provocată de o săgeată. *Împăratul lui Izrail să vîndeca... de săgetăturile ce l-au săgetat pre el.* BIBLIA (1688), 272²/8, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC. ◇ Fig. *Atita nesuferire săgetătura adevărului în inima necurată aduce.* CANTEMIR, I. I. I, 102. *Nu putem să răbdăm de săgetăturile dracilor.* BUCOV. 34ʳ/8.

II. Fig. 1. Durere fizică vie, pătrunzătoare și de scurtă durată; junghi, înțepătură, săgeată (II 5). Cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, M. D. ENC., ALR II/I MN 37, 2 206/219.

2. (În credințe și superstiții populare) Nume dat mai multor boli, la oameni și la animale, care se manifestă brusc și cu violență prin dureri de cap, ochi, nas, măsele, prin congestii cerebrale, paralizii etc. (despre care se crede că sînt produse de duhuri rele, ființe imaginare etc. și care s-ar vindeca prin leacuri băbești și prin descîntece); (regional) săgeată (II 5). *Fata nu se prea simțea bine..., ba c-o fi deochi, ba c-o fi săgetătură și toate descîntătoresele și vracii nu-i putură da pe leac.* ISPIRESCU, L. 353, cf. DDRF, TDRG. *De segetătură omul e cuprins la munca cîmpului, în casă sau cînd doarme.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 160, cf. ȘĂINEANU². *Boalele creierului și ale sistemului nervos: congestie,... apoplexie, hemiplegie (dambla, săgetătură).* CANDREA, F. 328, cf. 224, 357, CADE. *Ai fost lovit de apoplexie cerebrală sau de săgetătură.* BIANU, D. S. 72. *Nu cumva știi tu să descinți de săgetătură?* HOGAȘ, DR. I, 120, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., GCR II, 339, 519. *Vă duceț colo-n sat, La cel bolnav săgetat, Cu ochii să-l mîngîieți... De giunghiuri, De săgetături.* ALECSANDRI, P. P. 272, cf. H III 129, 273, X 98, 268. *Cînd au fost La mijloc de cale, Buba l-au întîlnit. Buba cu săgetătură, Buba cu pocitură.* TEODORESCU, P. P. 359. *Nu este alt leac spre a se scăpa de săgetătură și de junghi.* SBIERA, P. 318. *Ceas rău cu săgetătură, Ceas rău din spaimă... Să te duci pe munți.* MARIAN, D. 71. *Să se mănînce ochiul lui... De albeață, Și de ceas rău, Și de săgetătură.* ȘEZ. II, 87, cf. 88. *Ceas rău de săgîtături, Ceas rău de spăriet, Ieși din creierii capului, Din pumnii obrazului.* MAT. FOLK. 1 519. *Și tăieți orbalțul de segetură.* id. ib. 1 521. *Junghiurile și săgetăturile... să cheie, să răscheie, ca spuma de mare.* ȘEZ. VII, 156. *Cum să-ngăduie șeru cu pămîntu, Așa să să-ngăduie junghiurile,... Sușetătura și spulberătura.* GRAIUL, I, 498. *L-au întîlnit Doamnele, Domnițele, Ierodiecile... cu săgetături, cu întîlniturî.* PÎRVESCU, C. 80. *Tu ești apărător, să mă aperi De frică, De lipitură, De săgetătură, De deochetură.* PĂSCULESCU, L. P. 120, cf. 119, 134. *Nu te văita... Ea ți-a descînta, Săgetăturile te-or lăsa.* PAMFILE, B. 59, cf. I. CR. IV, 151, ȘEZ. XIV, 115, XV, 141. ✦ (Regional) Săgetător (4). *Purces-a pe cale, pe cărare, Gras și frumos. S-a întîlnit cu săgetătura, Cu pocitura.* FOLC. MOLD. I, 227.

3. (Regional) Trăsnet (Gura Teghii — Buzău). ALR I 1 243/735.

4. (Regional; în forma *săgetură*) Greghetin (*Geranium pratense*) (Sebeș). Cf. BORZA, D. 76.

— Pl.: *săgetături.* — Și: (regional) **săgetûră** (BORZA, D. 76), **săgitătûră, segetûră, sugetătûră** s. f.

— **Săgeta** + suf. *-ătură.*

SĂGETĂȚÍCĂ s. f. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai de aproape, folosită ca plantă medicinală, în săgetătură (II 2). Cf. ȘEZ. XV, 118.

— **Săgeată** + suf. *-țică.*

SĂGETEÁ s. f. v. **săgețică.**

SĂGETOÁICĂ s. f. (Într-un descîntec) Săgetătoare, v. săgetător (4). *Aș ieși și nu mă lasă... diavolul cu diavoloaica, ceas-rău cu cesoaica, săgetătorul cu săgetoaica.* FOLC. MOLD. I, 414.

— **Săgeată** + suf. *-oaică.*

SĂGETOÁIE s. f. (Într-un descîntec) Săgetătoare, v. săgetător (4). *A fost... diavolul cu diavoloaica, ceas-rău cu ceas-rău, săgetătorul cu săgetoaia.* FOLC. MOLD. I, 414.

— Pronunțat: *-toa-ie.*

— **Săgeată** + suf. *-oaie.*

SĂGETÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) 1. Săgetător (5). *Junghiul este o sminteală locală... cu mari, săgetoase dureri.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 193/21. *Acest junghi este cu mult mai săgetos decît al ficatului.* id. ib. 209/21, cf. 223/28. *Stă într-o simțire... a mădulariului împreunător, foarte setoasă, săgetoasă.* PISCUPESCU, O. 110/11.

2. Care trimite, răspîndește lumină, căldură. (Fig.) *Răvarsă săgetoase raze de dragoste, cu simțire de înțelegere.* PISCUPESCU, O. 145/8.

3. (Despre aer) Producător de boli. *Boalele dobitoacelor... se pricinuiesc din osteneală, din hrană stricată și rea și din aer săgetos și contagios.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 88/21.

— Pl.: *săgetoși, -oase.*

— **Săgeta** + suf. *-os.*

SĂGETÚICĂ s. f. (Învechit, rar) Săgețică (I). *I-au pus proașcă copiilor de i-au săgetat cu săgetuice copilărești.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 142ᵛ/33, cf. TDRG.

— Pl.: *săgetuice.*

— **Săgeată** + suf. *-uică.*

SĂGETÚRĂ s. f. v. **săgetătură.**

SĂGETÚȚĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Săgețică (I). Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 237, TDRG.

— Pl.: *săgetuțe.*

— **Săgeată** + suf. *-uță.*

SĂGEȚEÁ s. f. v. **săgețică.**

SĂGEȚÉL s. m. (sg.) (Bot.; învechit) 1. Rogoz (1) (*Carex arenaria*). BORZA, D. 40.

2. Gladiolă (*Gladiolus gandavensis*). BORZA, D. 77.

— **Săgeată** + suf. *-el.*

SĂGEȚÍ vb. IV v. **săgeta.**

SĂGEȚÍCĂ s. f. I. Diminutiv al lui săgeată (I 1); (învechit) săgetuță, (învechit, rar) săgetuică. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Fata nu se putu fine și umblă la uneltele lui și-i pierdu o săgețică de care punea el în arculeț lui.* ISPIRESCU, L. 342, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, M. D. ENC. *Pe două delușele Stau două săgețele* (Sprincenele). GOROVEI, C. 353, cf. PASCU, C. 74.

II. (Bot.) 1. (Regional; mai ales în forma *săgețea*) Săbiuță (3) (*Gladiolus imbricatus*). Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 449, GRECESCU, FL. 552, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 77.

2. (Regional) Greghetin (*Geranium pratense*). Cf. PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, BORZA, D. 76.

3. (Regional) Buchet (*Geranium pusillum*). Cf. BUJOREAN, B. L. 391, BORZA, D. 77.

4. (Bucov.; la pl.) Lintea-pratului (*Lathyrus pratensis*). PANȚU, PL.

— Pl.: *săgeţele.* — Și: **săgeţeá** (BUDAI-DELEANU, LEX., GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 440, GRECESCU, FL. 552, ALEXI, W., ȘĂINEANU [2], TDRG, DR. VI, 238, RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 77, GOROVEI, C. 353), (regional) **săgeteá** (DDRF, DR. VI, 238) s. f.

— **Săgeată** + suf. *-ică.* — **Săgeţea:** cu schimbare de suf.

SĂGHIÉȘ s. m. (Ornit.; regional) Cinteză *(Fringilla coelebs* și *montifringilla).* Cf. MARIAN, O. I, 383, DDRF, TDRG, DOMBROWSKI, P. 131, BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pronunţat: *-ghi-eș.* — Pl.: *săghieși.*

— Cf. s a b i e.

SĂGITĂTÚRĂ s. f. v. **săgetătură.**

SĂGMÁR s. n. v. **samar.**

SĂGNÁR s. n. v. **samar.**

SĂGNÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

SĂGNEÁLĂ s. f. (Învechit și regional; cu sens neprecizat, probabil) Sagnă **(1).** Cf. I. GOLESCU, C., H XIV 439.

— Pl.: *săgneli.*

— **Săgni** + suf. *-eală.*

SĂGNÍ vb. IV, (Regional) **1.** R e f l. (Despre animale de tracţiune sau de călărie) A căpăta răni sau eroziuni (pe spinare) de la jug, de la șa, de la ham etc., p. e x t. (despre oameni) a se răni [1] **(1).** Cf. LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, BARCIANU, V., DDRF, GHEȚIE, R. M., TDRG, DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ T r a n z. (Complementul indică animale de tracţiune sau de călărie) A produce răni sau eroziuni (pe spinare) de la jug, de la șa, de la ham etc. Cf. SCRIBAN, D. ✦ T r a n z. (Complementul indică animale) A marca prin înfierare. Cf. DDRF, ALEXI, W., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. I n t r a n z. (În forma *săcni)* „A slăbi, a da îndărăt, a sărăci" (Păușești Otăsău — Băile Govora). COMAN, GL.

— Prez. ind.: *săgnesc.* — Și: **săcní** (COMAN, GL.), **sígní** (BARCIANU, V., DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.) vb. IV.

— V. **sagnă.**

SĂGNÍRE s. f. (Regional) Acţiunea de a (s e) s ă g n i **(1).** Cf. I. GOLESCU, C., DDRF, DEX. ✦ Marcare prin înfierare a unui animal. Cf. DDRF.

— Pl.: *săgniri.*

— V. **săgni.**

SĂGNÍT, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre cabaline) Care a căpătat o sagnă **(1);** p. e x t. rănit [2] **(1).** Cf. I. GOLESCU, C. *Pentru calul săgnit să se iaie piele de șarpe...* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 50/2, cf. TDRG. *Cal săgnit.* SCRIBAN, D. 1 159.

2. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Care este oarecum murdar. *Guleru nu-i chiar murdar, da-i puţin săgnit.* SCRIBAN, D. 1 159.

— Pl.: *săgniţi, -te.* — Și: **ţignít, -ă** adj. SCRIBAN, D. 1 159.

— V. **săgni.**

SĂGNITÚRĂ s. f. (Med.; învechit și regional) Sagnă **(1).** Cf. I. GOLESCU, C., DDRF.

— Pl.: *săgnituri.*

— **Săgni** + suf. *-tură.*

SĂHAIDÁC s. n. v. **săhăidac.**

SĂHÁN s. n. v. **sahan.**

SĂHÁSTRU, -Ă s. m. și f. v. **sihastru.**

SĂHĂIDÁC s. n. **1.** (Învechit) Tolbă (de purtat săgeţile). *Ș-au trimis hanul la căzaci o mie de cai... și o mie de sahaidace* (a. 1629). IORGA, D. B. I, 58. *Sahaidacele lor au spînzurat de zăbrealele tale împrejur.* BIBLIA (1688), 553[2]/22, cf. ANON. CAR. *Au ieșit hanul ... cu tătarii și încins cu săhaidacele și paşa cu pistoale la cal.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 164/11. *Arcarii sfîrșise arcele, săgeţile și săhăidacele ce au avut în dugheanile lor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 341/2. *Tătarii singuri numai cu sahaidacile nu vrea putea trece* (începutul sec. XVIII) ib. IV, 52/30. *500 feciori de boieri cu cai cerchezești și turcești, cu rafturi, cu săidace ferecate* (a. 1720). BUL. COM. IST. IV, 54, cf. TDRG, DHLR II, 552, CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. ✦ P. e x t. (Învechit) Săgeată **(I 1).** *Tulbă de sahaidace* (cca 1600—1630). CUV. D. BĂTR. I, 299. *Să vie... cu oaste lată. Moav și Agar la săhăidace, Geval și Amon găteadză lance,... Filistineanii praștii s-arunce.* DOSOFTEI, PS. 279/1, cf. DDRF.

2. (Învechit, rar) Armura unui ostaș. *Acest cuvînt mai în urmă luase întindere asupra a toată înarmare încît, zicînd săhăidacile, se înţălegea toată gătirea înarmării unui oștean.* POGOR. HENR. 232/8.

3. (Transilv.) Un fel de sac de pînză cu care își poartă femeile de la ţară copiii, în spate, cînd merg la cîmp sau la un drum mai lung. *Din scutice copilul, Cînd plînge-n săhăidac, Te duci și-l joci în braţe.* COȘBUC, P. I, 215, cf. ȘĂINEANU [2], RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX, com. din ZAGRA — NĂSĂUD, PAȘCA, GL.

4. (Regional; la pl.; în forma *saidace)* Bagaj (Frumoasa — Zimnicea). CV 1951, nr. 6, 30. *Ţi-ai luat saidacele și-ai plecat.* ib.

— Pl.: *săhăidace.* — Și: (învechit) **săhaidăc, săidác, sahaidác, seidăc** (ANON. CAR.), (regional) **săhăidán** (CADE, PAȘCA, GL.) s. n., **saidáce** (CV 1951, nr. 6, 30) s. n. pl.

— Din pol. **sahajdak.** — **Săidac, seidac** < pol. **sajdak,** tc. **sajdak.**

SĂHĂIDACÁR s. m. v. **săhăidăcar.**

SĂHĂIDÁN s. n. v. **săhăidac.**

SĂHĂIDĂCÁR s. m. (Învechit și regional) Persoană care făcea sau vindea săhăidace **(1)** sau, p. e x t., arcuri, săgeţi, sulițe, obiecte de harnașament etc. *Șălariul..., șebierul, săhăidăcariu* (a. 1748—1749). IORGA, S. D. VI, 45. *Pocloanele pe ficștecare an...: 160 de la un sehăidăcar...* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 324. *Pentru ocupaţiile practicate de creștini și evrei se stabilește următoarea tabelă: „... săhăidăcari ..."* (a. 1820). N. A. BOGDAN, C. M. 101, cf. CIHAC, II, 323, DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Breasla saidacarilor la biserica s-ţii Atanasie și Chiril.* N. A. BOGDAN, C. M. 178. *Făcătorii de arcuri... se cheamă săhăidacari.* IORGA, C. I. III, 173. *Ce a fost mai tîrziu saidacarul, se știe; aceștí presupuși meșteri de arcuri s-au prefăcut pe încetul în meșteșugari și vînzători de... efecte militare.* id. ib., cf. TDRG. *Pînă la calul său, din proaspăt împodobit de sahaidacarul domnesc, îl petrecu Miron.* SADOVEANU, O. X, 178. *Ulițele tuturor breslelor care lucrează pentru război, de la armurieri pînă la săidăcari, s-au sculat mergînd către hipodrom.* id. ib. XII, 150, cf. XIII, 528, XVIII, 207, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pl.: *săhăidăcari.* — Și: **săidăcár, saidacár,** (învechit) **săhăidacár, sehăidăcár,** (regional) **sahaidacár, sfeideceár** (SCRIBAN, D.) s. m.

— **Săhăidac** + suf. *-ar.*

SĂHĂLBÁR s. m. (Maram.) Cărbunar. Cf. T. PAPAHAGI, M. 231, ALR I 1 671/355, ALR II 6 507/349.

— Pl.: *săhălbari.*

— **Sehelbă** + suf. *-ar.*

SĂHĂNÉL s. n. (Învechit și regional) Diminutiv al lui s a h a n **(1)**. *Ia sacîș..., terpentin..., topește-le întru-n săhănel.* PISCUPESCU, O. 311/15, cf. CADE. *Beți și ospătați Din săhănele.* MARIAN, NU. 648.
— Pl.: *săhănele.*
— Sahan + suf. *-el.*

SĂHĂSTRÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sihăstresc.**

SĂHĂSTRÉȘTE adv. v. **sihăstrește.**

SĂHĂSTRÍ vb. IV v. **sihăstri.**

SĂHĂSTRÍE s. f. v. **sihăstrie.**

SĂHÉLBĂ s. f. v. **sihlă.**

SĂHÉLBE s. f. v. **sihlă.**

SĂHÎSTRÍ vb. IV v. **sihăstri.**

SĂHLÓS, -OÁSĂ adj. v. **sihlos.**

SĂHNÍȘ s. n. v. **saenasiu.**

SÁHOÁLBE s. f. v. **sihlă.**

SĂHRÁSTI, -E s. m. și f. pl. v. **sihastru.**

SĂIÁ [1] s. f. v. **saia**[1].

SĂIÁ [2] s. f. v. **saia**[2].

SĂIÁC s. n. v. **săgeac**[1].

SĂIÁSTRĂ s. f. (Prin Maram.; într-un descîntec) Ființă supranaturală închipuită ca o zînă cu puteri magice. *Suraia o vinit, Da' mana-i n-o sosit. D'e luatu-i d'e săiestre, O' d'e măiestre.* T. PAPAHAGI, M. 138, cf. 231.
— Pronunțat: *să-ias-.* — Pl.: *săiestre.*
— Cf. m ă i a s t r ă, v. m ă i e s t r u **(3)**.

SĂICĂRÁ vb. I. Refl. și i n t r a n z. (Prin Mold.; într-un descîntec) A se văita, a se căina. *O prins Ion a se văicăra, Săicărînd. Șini l-o audzît? Maica Domnului: — Nu ti săicăra, Nu ti văicăra.* GR. S. VI, 252.
— Prez. ind: ?
— Cf. [s ă] v ă i c ă r a, c ă i n a.

SĂIDÁC s. n. v. **săhăidac.**

SĂIDĂCĂR s. m. v. **săhăidăcar.**

SĂIDĂCĂRÍE[1] s. f. (Învechit și regional) **1.** Meseria săhăidăcarului. Cf. CIHAC, II, 323, SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1974, 441.
2. Atelierul săhăidăcarului; loc unde se păstrează, se expun și se vînd obiecte de șelărie. Cf. CIHAC, II, 323, SCRIBAN, D.
— Pl.: *săidăcării.*
— Săidăcar + suf. *-ie.*

SĂIDĂCĂRÍE[2] s. f. (Învechit și regional; cu sens colectiv) Obiecte de harnașament, de șelărie. Cf. CIHAC, II, 323. *Adela se mișca încoace și încolo... privind nerăbdătoare la seidecăria empirică a birjarului.* IBRĂILEANU, A. 118.
— Pl.: *săidăcării.* — Și: **seidecărie** s. f.
— Săidac + suf. *-ărie.*

SĂIELÚȚĂ s. f. v. **saieluță** [2].

SĂÍM s. n. v. **seim.**

SĂIMÁN s. m. v. **seimen.**

SĂIMÉN s. m. v. **seimen.**

SĂÍN, -Ă adj., s. f. v. **sein.**

SĂINÁ vb. I v. **sănia.**

SĂINÚȘĂ adj. (Într-o ghicitoare) Diminutiv al lui s ă i n, cf. s e i n **(1)**. *Găinușă Săinușă Trece marea-n piciorușe* (Rața). ȘEZ. VII, 122, cf. PASCU, C. 37.
— Pronunțat: *să-i-.* — Pl.: *săinușe.*
— Săin + suf. *-ușă.*

SĂINÚȚĂ s. f. v. **săniuță.**

SĂÍȘI adj. pos. pl. v. **său.**

SĂITĂU s. n. v. **șaitău**[1].

SĂITÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sătesc.**

SĂIÚȘ s. m. (sg.) (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape; (regional) ovăsniță (Galați). H III 209.
— Pronunțat: *să-iuș.*
— Etimologia necunoscută.

SĂIVÁN s. n. v. **saivan.**

SĂJÁC s. n. v. **săgeac**[1].

SĂLÁC, -Ă adj. v. **sărac.**

SĂLÁF subst. (Regional) Pungă sau săculeț în care își păstrează ciobanii cele necesare pentru aprins focul (Gubaucea — Craiova). H V 280.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

SĂLÁI[1] s. n. v. **saia**[1].

SĂLÁI[2] subst. (Regional) Tăișul secerii; (regional) sălaică[2] (Lelești — Beiuș). A I 21.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

SĂLÁICĂ[1] adj. (Regional; despre fasole verde) „Bătrînă, ațoasă" (Crișcior — Brad). PAȘCA, GL.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. s ă l a i[1].

SĂLÁICĂ[2] s. f. (Regional) Sălai[2] (Nucet). A I 35.
— Pl.: ?
— Sălai[2] + suf. *-că.*

SĂLÁM s. n. v. **salam**[1].

SĂLAMĂZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SĂLÁMIE s. f. v. **salam**[1].

SĂLÁRIU s. n. v. **salariu.**

SĂLÁȘ s. n. **1.** Locuință modestă; p. g e n e r. loc (special amenajat) în care cineva locuiește în mod statornic, d o m i c i l i u, l o c u i n ț ă, c a s ă, c ă m i n, (astăzi rar) l o c a ș; p. e x t. (învechit și regional) sediu, reședință (a unei autorități, a unei instituții etc.); (învechit) sălășluință **(2)**, sălășluire **(2)**, (învechit, rar) sălașnă. *Să-și gătească sălaș ca cînd va veni să-l afle unde lăcuiaște.* CORESI, L. 530/5. *În acel loc era sălașăle a mai marelui ostrovului.* N. TEST. (1648), 172[r]/21, cf. 172[v]/29. *Cugetul lor iaste că vor rămînea casele lor în veac și sălașile lor den neam pînă în neam* (a. 1651). GCR I, 155/20, cf. DOSOFTEI, MOL. 89.

Nu va veni către tine rău și bătaie nu să va apropia către sălașul tău (a. 1689). GCR I, 286/19. *Jigăniile și dobitoacele toate... la sălașul monarhiii sale sosiră.* CANTEMIR, I. I, 232, cf. II, 149. *Nu i-au spus în tîrg, numai în sălașul lui chir Sanfirel i-au spus* (a. 1748). IORGA, S. D. XII, 49, cf. 51. *Pohtești să-ți fie lăcașul lîngă mare, să fie îndelungată lăcuința și sălașul tău* (a. 1760). GCR II, 71/7. *Făcîndu-și sălașurile lor depărtate unul de altul... numai duminica să aduna.* VARLAAM—IOASAF, 52v/13. *Se înturna numitul Mihnea Vodă... din parohia cetății către sălașul său.* ȘINCAI, HR. II, 125/32, cf. KLEIN, D. 416. *Leafa va fi de 400 fl.... pe an, și pe lîngă sălaș slobod, și 6 stînjeni lemne* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 207. *Pentru ca să plîngă asupra mormîntului maicii sale, va veni întru sălașul dragostei noastre cei dintîi.* BELDIMAN, N. P. II, 85/18. *Sălașul are să aibă 10 odăi în bună stare, cu uși i ferește bune* (a. 1825). DOC. EC 346, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Slaba lumină ce mai ardea în sălașul contesei îl îndreptă la această colibă.* FM (1842), 35¹/16, cf. POLIZU. *Aveam soție, aveam și tată, mumă, Aveam un copilaș! Viața-mi părea lesne ... Privind al meu sălaș!* BOLLIAC, O. 128, cf. DDRF. *Să fiu de-acum hrană pădurilor sihastre Și vremurilor grele! Să n-am eu nici sălaș!* COȘBUC, P. II, 179, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *După sălașele cu întărituri de lut și nuiele arse, un cunoscător putea... să reconstituie civilizația străbătută de-a lungul vremilor.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 45, cf. TDRG, CADE. *Găsi și peștera cea rînduită de Dumnezeu... să-i fie sălaș de sihăstrie și de mîntuire.* STĂNOIU, C. I. 154. *Nimeni nu cunoștea, nici măcar n-auzise de Bistriceanca ori de fața ei și nici de sălașurile lor.* VOICULESCU, P. I, 53. *După aceea nè-am pornit cu chef la sălașurile noastre.* SADOVEANU, O. X, 434, cf. IX, 7, SCRIBAN, D. *Ne făceau numai rareori cîte-o vizită la sălaș.* BLAGA, H. 38. *Nu se îndurase să părăsească sălașul din anii începuturilor.* C. PETRESCU, A. R. 70, cf. 169. *Zeci de mii de sălașuri omenești consemnate în același recensămînt.* CONTEMP. 1953, nr. 326, 1/3. *Din sălașul lui copleșit de bezne... nici nu știuse că se aflau pe lume... vile și hoteluri și cazinouri.* V. ROM. februarie 1954, 7, cf. martie 1954, 46. *Pînă să-și strămute sălașul către munte, lucrase în București la căile-ferate.* PAS, L. II, 155. *Megarienii... nu s-au arătat atît de războinici ca să-și poată apăra sălașul.* TUDORAN, P. 213. *Ana se duse într-o fugă la sălașurile sămădăilor și-i trezi.* T. POPOVICI, SE. 26. *Sălașul lui Filoctet pe insula Lemnos e... un adăpost... întocmit din bîrne grosolane.* T iunie 1969, 28. *Dragul mamei copilaș, Copilaș fără sălaș!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 198. *Hai, mireasă, la sălaș De-aici năravul să-ți lași!* MARIAN, NU. 598. *Să mai faci și-un fecioraș... Să vii la al meu salaș.* ȘEZ. V, 90. *Soră, surioara mea Dă-mi drumul în selaș... Că m-a bătut bărbatu.* MAT. FOLK. 1 275. *A fos' să facă în altă parte sălașu hăsta, cășile hestea.* GRAIUL, I, 13. *Acolo să lăcuiască,... La sălașele lor Să nu mai gîndească.* PĂSCULESCU, L. P. 117. *Înapoi ń-om înturna, Pînă ni-a veni vălaș, Că urîtu-i în sălaș.* BÎRLEA, L. P. M. I, 87. *Și de ți-o fi tare greu Să vii la sălașul meu, Că te-oi milui și cu.* FOLC. MOLD. II, 542. (Fig.) *Sălaș să nu ne lăsăm a fi chinurilor hitleanilor.* CORESI, EV. 543, cf. 439. *Pus-ai întunearec de-ți ascundzi lumina Cu sălaș de ape ce-ai făcut cu mîna.* DOSOFTEI, PS. 50/31, cf. 57/16. *Iat-o vine! a sa frunte, al cuviinții lăcaș, Rușuind, inima-i arată d-al virtuților sălaș.* HELIADE, O. I, 403. *Oricare turburare în inima ta simți, Nu vezi că izvoraște tot dintr-acel sălaș?* ARISTIA, S. 21/20. *Zavistia nu-și are nicăieri un sălaș mai trainic decît la mănăstire.* STĂNOIU, C. I. 91. *Munte, cădelnițî de izvoare, Altar de șoimi, sălaș de sori.* ARGHEZI, VERS. 25. *Sînt locuri în care apele devin rele..., sălaș al duhurilor negre.* BOGZA, C. O. 197. *N-a mai suflat pînă cînd a înțeles că zarva și-a mutat sălașul de acolo.* PAS, L. I, 32. *Trebuia doar să dibuiască spiritul rău care pusese stăpînire pe organismul bolnavului și să-l silească să-și părăsească sălașul.* G. BARBU, A. V. 43. *Foarte rareori o persoană este unicul sălaș al rătului.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 5/1. ◇ (Rar) *Sălaș de veci* = mormînt. *La toamnă se sfințește sfînta mănăstire a Putnei. Acolo își gătește măria sa sălaș de veci.* SADOVEANU, O. XIII, 60. ✦ P. ext. (Rar; cu sens colectiv) Persoanele (din aceeași familie) care locuiesc într-un sălaș **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C. ✦ P. anal. (În concepțiile religioase) Loc imaginar considerat ca sediu pentru sfinți, ființe supraomenești, morți etc.; (învechit) **sălășluire (2)**. *Lăuda-se-vor cuvioși[i] în slavă și se vor bucura în sălașele sale.* PSALT. HUR. 125r/3. *În sălașurile a tuturor sfinților să ne veselim și de a vecilor bucurie să ne îndulcim.* CORESI, EV. 475, cf. 511. *În casa tatălui mieu sălașuri multe sînt.* N. TEST. (1648), 125r/11. *Și neputînd-o înduplleca cu muncile o mutară de pre pămînt în sălașele ceriului.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 22v/10. *Și în sălașul dreptilor odihnește-l.* MOLITVENIC (sec. XVII), 304, cf. 302, 305. *Luîndu-i sufletul îngerul și purtîndu-l pre la sălașele D[o]mnului îi arăta frumusețea lor.* MINEIUL (1776), 35r²/18. *Pot zice... că nu trăiesc;... sufletul meu ațipește pe prispa sălașelor Morții.* M. I. CARAGIALE, C. 107. ✦ P. anal. Loc de adăpost sau de culcuș al animalelor sălbatice, bîrlog, cuib, vizuină; loc în care își petrec viața sau poposesc vremelnic păsările sălbatice și peștii. V. sălășluire **(2)**. *Atuncea oamenii vor fugi să lăcuiască în peșteri și în sălașele gadinilor.* FL. D. (1680), 7r/9. *Cîte alte neamuri de zburătoare... își găsesc aici sălașul.* GÎRLEANU, L. 94. *Sălașul său sînt apele repezi de munte și e aproape singurul pește care le populează.* ATILA, P. 176. *Sălaș al urșilor, al lupilor, al tigrilor.* TEODOREANU, U. C. 13. *În Delta Dunării paserile de apă își au sălașuri pe întinderi considerabile.* SADOVEANU, O. XX, 81. *Se pare că-și găsise aici sălașul o capră.* TUDORAN, P. 282. *Delta a devenit sălaș de păsări zgomotoase.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 10. *Sălbăticiunile cîmpului... își găsesc sălaș acolo unde te aștepți mai puțin.* ib. mai 1964, 7. *Ihtiofauna R. P. Române... cuprinde numeroase specii ce-și găsesc sălaș în pîraiele din munți.* AP 7. ◇ (Prin lărgirea sensului) *La noi se află numai o fîntînă. În ea este sălașul unui 'balaur.* ISPIRESCU, L. 341. ✦ P. ext. (Rar) Animalele sălbatice care trăiesc într-un sălaș **(1)**. *Corbule, îi zise și Prîslea,... eu îți voi da trei stîrvuri. — Unde dă Dumnezeu să cadă o asemenea tiflă peste mine! Mi-aș sătura sălașul întreg.* ISPIRESCU, L. 87. ✦ (Învechit și regional) Așternut, culcuș (al omului). *Lăuda-se-vor preapodobnicii în slavă și bucura-se-vor în straturele sale* (culcușurile D, *sălașele* H, așternutul B 1938). PSALT. 307. *Dar tu, bade Ionaș, Tot în pene ai sălaș.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 460. *Bună sara crai nou... Uită-te și spre mine De mă vezi Că nu mă pot odihni În casa mea Și în sălașul meu.* ȘEZ. XII, 137. ◇ Expr. (Învechit, rar) **A face sălaș (cu cineva)** = a avea relații sexuale (cu cineva). *Împăratul îndrăzni de grăi către ea cu pohta curviii: cum să-s culce cu ea... și așe face David sălaș cu ea.* ap. D. POP, M. 50. ✦ (Regional) Locaș de cult. *Eu m-oi face Un mic dăscălaș La ăst sfînt sălaș, Ș-oi duce plocoane Tot pe la icoane.* BALADE, III, 155. ✦ (Prin Transilv.) Placentă **(2)**. *Pe muierea, după ce face, o leagă, după ce-i taie buricu, și-o pune-n pat și șade moașa de lapădă nevasta sălașu.* CONV. LIT. XXXVI, 549, cf. TEAHA, C. N. 262. ✦ (Regional, mai ales în Transilv. și Maram.) Sicriu, coșciug. *Dacă moare finul, nînașul trebuie să-i ducă sălașul la mormînt.* MARIAN, NA. 295, cf. id. I. 235. *Văd că-i scris... Să n-am eu nici sălaș, Nici preoți.* COȘBUC, P. II, 179, cf. TDRG. *Sicriul pentru morți, numit sălaș, cosciug, raclă..., se face după măsura decedatului.* PAMFILE, I. C. 157, cf. CADE, ARH. FOLK. I, 159. *Moare fără lumină Și la cap fără perină Ș-așa trage cu năcaz Că nu-s scînduri spre sălaș, Nici nu-i pînză pe obraz.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 320. *N-aibă pînză pe obraz, Nici țărînă pe sălaș.* MÎNDRESCU, L. P. 116,

cf. VICIU, GL. *Ș-o făcut aședzălaș Pînă m-a băga-n sălaș.* ȚIPLEA, P. P. 36. *Colacii de la nănăși Ți i-o dat peste sălaș.* BÎRLEA, B. 124. *Cine-o făcut sălașu Nu-l primească pămîntu.* id. L. P. M. II, 51, cf. 97. *H'ie patru cet'eraș. Să-mi tragă lîngă sala*ș. T. PAPAHAGI, M. 17, cf. 35. *Puńe pă sălaș bań la popă.* ALR II/I MN 89, 2 712/272, cf. ALRM I/II h 416, ALRT II 128, A V 16, 17, VI 4, 8, LEXIC REG. II, 93.

2. Loc unde poposește cineva pentru a se odihni, pentru a găsi adăpost ori găzduire; p. ext. (de obicei în legătură cu verbele „a da", „a cere", „a căuta", „a găsi" etc.) adăpost, găzduire vremelnică oferită cuiva sau obținută de cineva, (popular) sălășluire (5). *Ai datu sălaș vrunui călătoru* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 454/2. *Și-l puse în iasle pentru căce nu era lor loc în sălaș* (casa de popas B 1938). N. TEST. (1648), 67v/29. *I-au adus pre ei la sălașu* (în cămara de oaspăț B 1938). BIBLIA (1688), 201[1]/1, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 97. *Să-i găzduiești ..., să le dai sălaș și ce să vor ruga de dumneata* (a. 1760). BUL. COM. IST. II, 214, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Omul cel rău... niminea nici sălaș a-i da nu trebuie.* ȚICHINDEAL, F. 46/9. *Va sosi acolo un sehastru pentru care să îngrijească de sălaș.* BARIȚIU, P. A. I, 419. *La un sat dacă ajunse, trase să-și cate sălaș.* PANN, H. 75/9, cf. id. P. V. III, 87/9. *Mulți dar nobili îl duseră la un osebit salaș, Și acolo culcîndu-se a zăcut pe pat cîtvaș.* id. E. II, 116/15. *Cînd veni omul să se roage pentru sălaș, el îi zise...* ISPIRESCU, L. 175. *Aici trage la o babă săracă în marginea satului și o roagă să-i deie sălaș pe cîteva zile.* CONV. LIT. XVII, 164. *Veți fi voi binecuvîntați Sălaș pe noapte de-o să-mi dați.* SĂM. III, 795, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Tot adormită părea și lunca dintre sat și balta lîngă care își găsise pentru cîteva zile sălaș șatra.* STANCU, Ș. 18. *Căutasem un sălaș de liniște în acea sihăstrie.* V. ROM. iulie 1954, 5. *Du-te, mută-te la Cruțu. El ți-o da sălaș.* ib. aprilie 1955, 135. *Ș-oi veni să-mi dai sălaș.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 74. *Mă dusei la naș Ionaș Să-l rog să-mi dea salaș.* MARIAN, SA. 336. *Mulțămi de sălaș, apoi se duse pe-aci-ncolo.* RETEGANUL, P. III, 27. *Sălaș și-au cerut.* BIBICESCU, P. P. 241. *Sănătate bună și mulțămesc dumitale pentru sălașul ce mi-ai dat.* MERA, L. B. 63. *Poate-ai căpăta sălaș Că pe-acolo sînt păstori Foarte buni și primitori.* T. PAPAHAGI, M. 188. *Codrule cu foaia deasă, Mul'ți-ai dat sălaș și casă.* GR. S. VI, 194. *Cizmaș mare, Doar mie sălaș mi-i dare.* BÎRLEA, L. P. M. I, 38. *L-am primit și l-am ominit, i-am dat sălaș.* ALR II 4 841/53, cf. ib. 4 841/141, 157, 172, 229, 250, 325, 574, A V 15. *Ș-ar cere sălaș la iel amu să hod'inească-n noaptea asta.* O. BÎRLEA, A. P. II, 478, cf. I, 513. (Fig.) *Slujba și lauda lui Dumnezău va avea sălaș în cetatea lui în Sion.* N. TEST. (1648), IIIr/17. *De aicea pîn' la Blaj, Dorul meu n-are sălaș.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 138. ◇ Loc. vb. (Învechit) **A se afla în sălaș** = a sălășlui (3). *Prenumăr*ația *se face la d. Fotila, carele să află în sălaș în casele d. marelui vornic Gheorghie Filipescu.* CR (1830), 364, 2/2. ◇ (Prin analogie) *Cintezii și sticleții care ceruseră sălaș în peșteră cît ținuse puterea iernii se mutaseră pe crengușele mestecenilor.* SADOVEANU, O. XII, 17.

3. (Învechit și regional) Construcție (rudimentară făcută pe locurile de pășunat, în țarină, la munte etc.) care servește ca locuință sau ca adăpost sezonier pentru oameni sau animale. *Alți striini să nu fie volnici a mergere acolo într-acel munte... că dumnealor au curățit muntele și au făcut sălaș* (a. 1678). BUL. COM. IST. II, 259. *Fugi pîn'în codrii Ciuculuі... și nimeri la niște pădurari... Și-i spuse de toate, cum au rătăcit și au nemerit la sălașul lor.* ANON. CANTAC., CMI, 134. *Nici să cutezăm a face pe pămîntul Moldovei lăcaș au sălaș pentru păstorii noștri.* AMIRAS, LET. III, 172/ 9, cf. VALIAN, V. *Sălașul este o clădire mică... din bîrne necioplite și neîncheiate, cu un acoperiș de scînduri.* VUIA, Ț. H. 88. *Cucuruzul se rupe de pe tulei cu pănușă cu tot; se cară la sălaș.* PRIBEAGUL, P. R. 74, cf. 53, 62. *Dinaintea unei colibe ardea un foc de trestie cu pălălăi lungi: acolo era sălașul baciului.* SADOVEANU, O. XVI, 26, cf. XII, 429. *Descoperiseră via... Sălașul era părăsit, fără geamuri, fără uși.* T. POPOVICI, S. 485, cf. H XVIII 25, 261, 268, VICIU, GL., com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. *La salaș șăd oameńi cu vițel'e primăvara cîn fată oile.* GREGORIAN, CL. 62, cf. CHEST. II 35/412, 37/4, 118[a]/29, 429/1, 255, ALR I 308/229, 1 707/28, 1 788/103, A III 18, IV 2, 5. *Bună-i brînza, bunu-i cașu, amaru-i sălașu.* ZANNE, P. III, 355. ✦ (Regional) Loc unde își închid ciobanii oile, în timpul nopții, ca să îngrașe pămîntul cu excrementele. Com. din JIDOȘTIȚA — DROBETA TURNU SEVERIN. ✦ (Regional; în forma *salaș*) Loc unde se adăpostesc oile la amiază, în timpul verii. V. staniște. (Vicovu de Sus — Rădăuți). GLOSAR REG.

4. (Învechit) Cort; p. ext. campament sau așezare (temporară) în corturi; tabără. *Și mîniară Moisii în sălașu* (tabără D). PSALT. 224. *Pasări cu peane... Căzură pre mijloc de pîlcul lor Și împrejur de sălașele* (tabără D) *lor.* CORESI, PS. 211/4. *Au întrat în munte să treacă..., iară oamenii dumiilor voastre au curs după-nși și i-au giu(n)s durmind în sălaș, noaptea, de acii i-au tăiat și-au jecuit* (începutul sec. XVII). IORGA, D. B. I, 15. *Și unealtele lui le-au pus la sălașul lui* (cortul lui B 1938). BIBLIA (1688), 200[1]/31. *Au mers în tabăra de la Sas-Sebeș... fiindcă Malaspina era bolnav în sălașul lui, s-au abătut pre la el.* ȘINCAI, HR. II, 272/22. *La Mirmidon a sosit, la sălașul de vase și corturi, Unde-l aflară pe el lîngă cort.* MURNU, I, 13. *Luă cei doi ostași și se duse la sălașul lor și făcură un foc mare să se prăjească toată noaptea.* DUMITRAȘCU, STR. 13. ✦ Spec. (Curent; de obicei urmat de determinări ca „de țigani", „țigănesc" etc.) Cort de țigani (nomazi); p. ext. familie sau grup de familii de țigani (nomazi sau robi) locuind de obicei în corturi și adesea aflate sub conducerea unui vătaf; șatră (**I 2**). *19 salași de țigani* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. II, 211/21. *I-am mai dat și zece sălașe țigani* (a. 1712). URICARIUL, XI, 221/30. *45 de sălașe de țigani* (a. 1793). ib. XVI, 208. *Un sălaș dă țigani* (a. 1802). DOC. EC. 71. *Aduce tot sălașul țigănesc.* PANN, P. V. III, 49/16. *Adusese soțului ei ca dotă... și vreo două sute salașe (familii) de țigani.* SION. P. 65. *S-adaugi încă două sălașe de țigani în foaia de zestre.* ALECSANDRI, T. 347, cf. CIHAC, II, 524, DDRF. *Petru Vodă, fiul lui Alexandru cel Bun, dă mînăstirei Probota 4 sălașe de țigani.* XENOPOL, I. R. III, 138. *Țiganii sînt împrăștiați prin toată Moldova și nici un boier nu este care să nu aibă robi vreo cîteva sălașe dintr-înșii.* N. A. BOGDAN, C. M. 58. *Se închinau fabricii și patru sălașe țigani, meșteri de hier.* IORGA, C. I. III, 193, cf. ȘĂINEANU, D. U. *În harmalaia de sălaș zlătărește... ar fi putut vedea o muncă strunită.* CIAUȘANU, R. SCUT. 80. *O oștire de argați era sub ordinele lui, și cinci sălașe de țigani.* COCEA, S. I, 236. *Dimineața, mă așteptam să găsesc înșirați pe călcîie pe toți dancii și puradeii șatrei. Nici țipenie de sălaș țigănesc.* VOICULESCU, P. II, 62. *În tinerețea lui ăsta s-a bătut cu un sălaș de spoitori.* SADOVEANU, O. XVIII, 551. *A poposit în luncă, lîngă gîrlă... un sălaș de țigani.* STANCU, D. 231, cf. 474. *Te porți cu casa în care trăiești ca o țigancă de sălaș.* PREDA, R. 66. *Aproape de sălașurile țiganilor și de răstoacă, era casa lui.* T. POPOVICI, SE. 63, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 358, CHEST. II 24/97. *Boierii m-au dăruit... Cu mărămi din pozitnari, Cu sălașe de rudari.* BALADE, III, 75.

5. (Regional) Încăpere sau construcție specială dintr-o gospodărie, unde se adăpostesc vitele (v. graj d), oile (v. staul) etc.; (la pl.) acareturi. *Multe familii țin și odaia aceasta de paradă, locuind iarna în bucătărie, mai ales cînd au „sălașe".* MOLIN, R. B. 288. *Adăpostul porcilor (porcăreața, cocina sau sălașiul) va fi astfel făcut încît să poată avea în per-*

manență cea mai mare curățenie. ENC. VET. 599, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Trage murgu la sala; Și voinicu unde-o mas.* ȘEZ. I, 10, cf. GR. S. VI, 244, CHEST. II 391/2, 324, 325, 392/4, ALR I 1 122/140, 1 792/28, 30, 40, 388, ALRM II/I h 295, A II 6. *Am un sălaș Plin cu miei albi* (Dințiî). GOROVEI, C. 132.

6. (Învechit și regional) Mică așezare umană de proporțiile unui cătun sau ale unui sat; (învechit) **sălășluire (2).** *Că sfătuiră cu un cuget depreură... Fsatele (sălașele* D) *lu Idumei și ismailți.* PSALT. 171. *Stau pitulite printre stînci și păduri numai selașe neaoș românești.* ODOBESCU, S. III, 527. *În Ardeal n-au fost, pînă după anul 1 000, decît sate de români sau sălașe... de pecenegi de rasă turcească.* IORGA, C. I. III, 81, cf. II, 198. *Către asfințitul soarelui găsise vreme să stea de vorbă cu jidovii și cu asiaticii lui de la sălașul unde poposise.* SADOVEANU, O. XII, 32, cf. ALR I 379/9, 28, 65.

— Pl.: *sălașe* și *sălașuri.* — Și: (învechit și regional) **salaș, selaș** s. n.

— Din magh. **szállás.**

SĂLĂȘNĂ s. f. (Învechit, rar) Sălaș **(1).** Cf. MÎNDRESCU, UNG. 180.

— Pl.: *sălașne.*

— De la **sălaș.**

SĂLĂTĂ s. f. v. **salată.**

SĂLĂTRĂ s. f. v. **salată.**

SĂLĂBĂGÍE s. f. (Prin Ban.) Forță, silnicie, violență. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 20, L. COSTIN, GR. BĂN. 177.

— Etimologia necunoscută. Cf. s ă l ă b ă r i e.

SĂLĂBĂRÁȘ, -Ă adj. (Regional) Care face uz de violență, care folosește forța. Com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ.

— Pl.: *sălăbărași, -e.*

— Cf. s ă l ă b ă r i e, s ă l ă b ă g i e.

SĂLĂBĂRÍE s. f. (Prin Ban.) Forță, silnicie, violență. Com. LIUBA. *Îl scoate din casă cu sălăbărie.* Com. din BANAT. *A venit asupra mea cu sălăbăria.* Com. din SASCA MONTANĂ — MOLDOVA NOUĂ.

— Etimologia necunoscută. Cf. s ă l ă b ă g i e.

SĂLĂCÁȘ s. m. (Învechit) Țăran (clăcaș) care își avea sălașul **(1)** pe moșia unei mănăstiri. *Sătenii aveau dreptul de a-și lua „lemne de foc pentru trebuința casălor lor", afară de „lăturașii ce nu sînt sălăcași"* (a. 1797). IORGA, S. D. XIV, XLI. *Însă lăturași* [sic!] *ce nu sînt sălăcași* [sic]*! mănăstirii, nici lemne de foc nu au voie a tăia fără voia părintelui egumen* (a. 1797). id. ib. 157.

— Pl.: *sălăcași.*

— Cf. s ă l a ș, c l ă c a ș.

SĂLĂDUÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Maram.) „A simți, a pricepe". T. PAPAHAGI, M. 231. *Cu fecioru să ibghea Și doamna-i sălăduia.* id. ib. 115.

— Prez. ind.: *sălăduiesc.*

— Etimologia necunoscută.

SĂLĂGEÁ s. f. (Bot.; regional) Untișor *(Ranunculus ficaria).* Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 524, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, ENC. AGR., DM., BORZA, D. 69.

— Pl.: *sălăgele.*

— Cf. s ă l ă ț e a.

SĂLĂHÓR s. m. v. **salahor.**

SĂLĂJEÁNUL subst. art. (Prin vestul Transilv.) Numele unui dans popular de perechi; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. [2], ALR I 1 477/302.

— **Sălaj** (n. pr.) + suf. *-ean.*

SĂLĂMÁR s. m. (În dicționarele din trecut) Fabricant de salamuri [1]. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *sălămari.*

— **Salam**[1] + suf. *-ar.*

SĂLĂMÁNDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SĂLĂMÁZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SĂLĂMÍNDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SĂLĂMÍZDRĂ s. f. v. **salamandră.**

SĂLĂMÚRĂ s. f. v. **saramură.**

SĂLĂRÍȚĂ s. f. v. **sărărițâ.**

SĂLĂȘÁR s. m. (Învechit, prin Transilv.) Persoană care se ocupa cu găzduirea oaspeților, trecătorilor etc. Cf. LB, LM.

— Pl.: *sălășari.*

— **Sălăși** + suf. *-ar.*

SĂLĂȘÉL s. n. Diminutiv al lui s ă l a ș.

1. (Învechit) Cf. s ă l a ș **(1).** *Văzură un sălășăl ca o peșteră de mic supt pămînt, întru carea șidea un om trăind întru sărăciia cea mai de pre urmă.* VARLAAM — IOASAF, 67[v]/20, cf. LB, I. GOLESCU, C, LM, DL, DM, DEX. ✦ (Regional, mai ales în Transilv.) Sicriaș. *Oameni s-adunau, Pe Ana o-ngropau. Fira supărată... Pășea-ncetinel După sălășel.* COȘBUC, P. II, 162. *Fă-mi sălășelul de nuc, Că noi o fost să fim un trup... Să ne-ngroape-n cintirim.* RETEGANUL, TR. 17. *Mere-aș, mamă, să o cat, Nu poci me, că-s îngropat. Numai el că ș-o făcut D'in pîndza d'e pă obraz Ș-o făcut căpeńegaș, D'in sălășăl Murgușăl.* T. PAPAHAGI, M. 96, cf. A VI 8.

2. (Învechit, rar) Cf. s ă l a ș **(2).** Cf. LM.

— Pl.: *sălășele.*

— **Sălaș** + suf. *-el.*

SĂLĂȘÍ vb. IV. (Regional, mai ales în Transilv.) **1.** I n t r a n z. A sălășlui **(1).** Cf. LM, DDRF, TDRG, T. PAPAHAGI, C. L., SCRIBAN, D., DL, DM. *Dar poteca duce Tocmai la răscruce Unde-mi sălășește Și mi te pîndește Ianoș Ungurul.* TEODORESCU, P. P. 497.

2. I n t r a n z. A sălășlui **(3).** Cf. LM. *O salașit noapt'e într-o casă la uo muiere.* TEAHA, C. N. 262.

3. T r a n z. A găzdui. Cf. LM, TEAHA, C. N. 262.

— Prez. ind.: *sălășesc.* — Și: **salași** vb. IV. TEAHA, C. N. 262.

— V. **sălaș.**

SĂLĂȘÍI vb. IV v. **sălășui.**

SĂLĂȘÍME s. f. (Regional) „Loc de odihnă pe care s-a așezat ceva sau cineva" (Gherța Mică — Satu Mare). Cf. ARH. FOLK. VI, 299. *O fost aici... sălășîme de marhă... ș-apăi s-o făcut căș, s-o numit aci oamini.* ib. 213.

— **Sălaș** + suf. *-ime.*

SĂLĂȘITÓR, -OÁRE adj., subst. **1.** Adj., s. m. și f. (Învechit, rar) (Persoană) care (se) sălășluiește **(3)**; (învechit, rar) sălășluitor **(3).** Cf. LM.

2. S. f. (Bot.; regional) Osul-iepurelui *(Ononis hircina, spinosa* și *arvensis)*. Cf. LB, POLIZU. *Această plantă se mai numește sudoarea-calului, osul-iepurelui, dărmotin și sălășitoare.* HEM 1 921, cf. LM, CONV. LIT. XXIII, 1 054, DDRF, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, FL. 556, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 120.

— Pl.: *sălășitori, -oare.*

— **Sălăși** + suf. *-tor.*

SĂLĂȘLUÍ vb. IV. I. Intranz. (Despre oameni) A sta, a-și avea locuința, sălașul **(1)** într-un anumit loc, a locui; a-și duce existența, a trăi, a viețui; (învechit) a sălășui **(1)**, (regional) a sălăși **(1)**. *Și voiu pune loc norodului mieu... și-l voiu răsădi pre el și va sălășlui* (să locuiască B 1938) *deosebit.* BIBLIA (1688), 224²/42, cf. 24¹/24, ANON. CAR., KLEIN, D. 416, I. GOLESCU, C., POLIZU. *În pădure!... aici sălășluiește Mama-Pădurii!* GANE, N. III, 57, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Părăsesc o casă unde apusese o viață, sătul de a sălășlui o sută de ani în aceeași închisoare de lut.* ANGHEL, PR. 61, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Trupuri de clădiri multe pentru a putea sălășlui toată liota și țigănia.* M. I. CARAGIALE, C. 22. *Această dorință sfîșie fără îndurare existența tuturor, fie că sălășluiesc pe tronuri regești sau în bordeiele umile.* în PLR II, 495, cf. CADE. *Eram numai noi singuri acolo, în locuri unde n-a sălășluit niciodată omul.* SADOVEANU, O. IX, 203, cf. XI, 39, XII, 10, 130, SCRIBAN, D. *Apăru, la etajul unde sălășluiesc, într-o insulă de asfalt, un greiere elegant.* ARGHEZI, S. VIII, 50. *Sălășluiam acolo într-o veche și îmbietoare căsuță de lemn.* BLAGA, H. 162, cf. id. POEZII, 388. *Oamenii trudei creatoare și copiii lor sălășluiau în mahalale.* CONTEMP. 1953, nr. 326, 1/3. *La vizuina Dochiei... sălășluia o sihastră.* IST. LIT. ROM. II, 368. *Junele... a părăsit căminul studențesc unde sălășluia și s-a mutat în locuința domnișoarei.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 2/7. (Refl.; învechit și regional) *Osedec era nepot lui Nevrod, pentru aceaia să sălășluia în polate* (a. 1600—1625). GCR I, 66/10. *Noi nu sîntem harnici nici pre pămînt de a ne sălășlui.* NEAGOE, ÎNV. 116/18. *Acolo trăia, Voinic nu vedea... Așa, tot așa Se sălășluia Și ea că-mi trăia Dumnezeu cît vrea.* TEODORESCU, P. P. 35. *Mama-Pădurei să sălășluiește în crierii codrilor, unde desimea este mai întemeiată.* ȘEZ. I, 151. ◇ În concepțiile religioase, cu aluzie la locuri imaginare considerate ca sediu pentru ființe supraomenești, sfinți, morți etc.) *Purtîndu-l pre la sălașele D[o]mnului... și-l întreba unde-i place să sălășluiască.* MINEIUL (1776), 35r²/20. *În iad sălășluiesc... trădătorii și hainii.* IST. LIT. ROM. II, 75. *În rai sălășluiesc numai cei ce nu au făcut păcate pe lume.* ȘEZ. II, 160. (Refl.) *Făcu Dumnezeu omul... și-l puse să se sălășluiască în Edem* (a. 1620). GCR I, 58/5. ◇ Fig. *În capul pedepsit și cu multe nevoi domirit crierii cei mulți sălășluiesc.* CANTEMIR, I. I. I, 79. *Au lăsat sînul tatălui și au venit de au sălășluit în prea curatul și sîntul pîntecele tău.* ANTIM, P. 40. *Lăcașurile unde să sălășluiască învățăturile meșteșugarilor* (a. 1823). N. A. BOGDAN, C. M. 108. *Și nu sînt nimic... o podoabă închipuită de om în care sălășluia un suflet tare.* DELAVRANCEA, O. II, 260. *Convingîndu-se că-n el sălășluiește o forță... simțea cum îi crește o nouă putere în suflet.* AGÎRBICEANU, A. 60. *Ceva străin a sălășluit în ea.* id. s. 496. *Trebuie idealizate toate actele mărețe ale unui popor și tot divinul care poate sălășlui în om.* în PLR II, 259. *Niciodată n-a sălășluit atîta mîndrie în casa Herdelea, ca în zilele acestea.* REBREANU, I. 184. *Nici judecata, nici mila, în timpul muncei, nu sălășluiau între zidurile fabricei.* ARDELEANU, D. 106. *În sufletul ei a început a sălășlui, la început, dușmănia.* id. ib. 264, cf. 287. *În făptura sa... sălășluia, mistuit de toate flacările Sodomei, un suflet de femeie.* M. I. CARAGIALE, C. 58. *Într-o colibă sălășluiește vîntul.* LESNEA, I. 34. *În mine sălășluia un glas rău care încerca să mă smulgă farmecului.* VLASIU, D. 199. *Un suflet aristocratic a sălășluit în acest cîine urît.* ARGHEZI, S. IX, 61. *Aici sălășluiește Liniștea!* CĂLINESCU, C. O. 308. *În ei sălășluiesc toate virtualitățile deopotrivă.* RALEA, S. T. I, 36, cf. II, 186, 261. *În sufletul lui... sălășluia ascunsă teama omului care a trecut de cîteva ori pe lîngă moarte.* V. ROM. martie 1954, 208. *Trăia pentru ea și pentru ceva perfect, nemaiatins, care voise să sălășluiască în ea, ca o binecuvîntare.* DEMETRIUS, A. 82. *Sălășluia în noi o altă lume.* LABIȘ, P. 136. *O bunătate și o căldură care nu pot sălășlui altundeva decît într-o inimă de femeie.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 48. *Poezia sălășluiește în chiar substanța acestei istorisiri policrome.* T octombrie 1968, 61. *Pentru a distruge reprobabilul sentiment, inexistent în sine, se impune a fi dinamitată întreaga structură poetică în care acesta sălășluiește.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 14, 8/3, cf. nr. 17, 28/1. *Urîturile mele... Acolo să văcuiască, Acolo să lăcuiască, Acolo să sălășluiască.* PĂSCULESCU, L. P. 123. ◇ (Prin analogie) *Prin preajma turnurilor părăsite... nu mai sălășluiau decît cucuveicile.* BLAGA, H. 48. *Cunoscînd locurile unde sălășluiește* [animalul] *vom ști unde să așezăm capcana.* VÎN. PESC. iunie 1962, 6. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Acum nu sălășluia în apă nici un balaur.* BLAGA, H. 63. *Balaurii sălășluiesc în nouri.* ȘEZ. I, 244. ✦ (Rar) A-și avea culcușul, a dormi. *Atîta omenire... sălășluia în paturile de lemn suprapuse.* ARGHEZI, L. 225.

2. Refl. și tranz. (De obicei cu determinări locale) A (se) așeza, a (se) stabili într-un loc, a(-și) fixa domiciliul, sediul; a (se) instala; (învechit și regional) a (se) sălăși **(2)**, a lăcăși. [Dumnezeu] *pus-au pustinia în iazere de ape... Și băgă (sălășlui* V, lăcășlui D, mută H) *acie flămînzii și feaceră cetați.* PSALT. 232. *Și veni de să sălășlui în cetatea carea să cheamă Nazaret.* N. TEST. (1648), 4v/28. *Să sălășluiră în pustie ca niște hiară și lăcuiră prin munți.* NEAGOE, ÎNV. 126/8. *Delungaiu-me fugind și sînt (m-am sălășluit* D) *întru pustinie.* PSALT. 104. *Și-l sălășlui* (1-a așezat B 1938) *pre dînsul în preajma grădinii desfătăciunii.* BIBLIA (1688), 3¹/53. *Au venit în Bugeac și s-au sălășluit lîngă... Cetatea Albă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 294/5, cf. 295/3, GCR I, 366/15. *Aicea Vagoa împreună cu cei dimprejurul lui s-au sălășluit, cort făcînd pomii.* AETHIOPICA, 46v/2, cf. VARLAAM—IOASAF, 51r/12. *Întru un loc neumblat ducîndu-să, împreună cu hiarăle s-au sălășluit* (a. 1809). GCR II, 203/16. *Iară Avraam s-au sălășluit în pămîntul Hanaan.* CALENDARIU (1814), 108/1. *Să lasă o căscioară întunecoasă... și să se sălășluiască într-un palat strălucit.* GORJAN, H. IV, 81/33. *Clăcașii ce să află sălășluiți pă proprietatea sfintei mănăstiri... sînt toți în număru ce să arată mai jos* (a. 1834). DOC. EC. 567. *Proprietarii se îndatorează să dea fieșcăruia sătean sălășluit pe moșia sa...* FM (1841), 316¹/23, cf. POLIZU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Înhățînd-o, s-au sălășluit cu dînsa în pustie la moșiile sale.* SBIERA, P. 51. ◇ (În concepțiile religioase, cu aluzie la locuri imaginare considerate ca sediu pentru ființe supraomenești, sfinți, morți etc.) *Doamne...,, cire se va sălășui (sălășlui* D, muta H) *în codrul sfînt al tău?* PSALT. 20, cf. 5, 292. *Acesta... să sălășluiaște în sălașele ceriului.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 10r/17. *Carele petreace întru agiutoriul înălțatului, în coperămîntul D[u]mn[e]dzăului ceriului să sălășluiaște* (a. 1689). GCR I, 286/6. *I-au sălășluit pre amîndoi în rai.* N. COSTIN, L. 50. *Sălășluiaște-l în laturea aleșilor tăi, în locul dulcefii.* MOLITVENIC (sec. XVII), 306, cf. 303. *Sufletele tuturor drepților... în rai pînă la preaslăvită înălțarea sa le-au sălășluit.* IACOV, SYN. 8r/2. *Di păcate ne ferești Și în rai ne sălășluiești* (a. 1785). GCR II, 144/3. *În rai v-ați sălășluit Și mărire ați primit.* ȘEZ. VIII, 42. ◇ Fig. *Frica întru inima mea se sălășlui* (ante 1633). GCR I, 82/5. *Și cuvîntul trup să făcu și să sălășlui întru noi* (a. 1693). GCR I, 309/9. *Întru numele tău, D[oa]mne,... cu pace mă voi culca...,*

că tu însuți spre nădejde m-ai sălășluit. BUCOV. 20v/17. *Cuvîntul... s-au sălășluit în pîntece de fecioară.* MINEIUL (1776), 72r1/9. *Și înțeleptul Solomon cunoscînd că sînt unite, și împreună cu înțelepciunea sălășluite toate bunătățile, zice...* (a. 1775). URICARIUL, I, 75, cf. VARLAAM—IOASAF, 6v/3, CALENDARIU (1814), 32/24. *Și pacea lui D[u]mnezeu să se sălășluiască întru inimile voastre.* ȚICHINDEAL, F. 458/11, cf. 113/13. *Fericirea... numai în sînul unui prieten poate a se sălășlui.* MARCOVICI, C. 37/11, cf. 40/18, id. D. 96/11. *N-am gîndit niciodată că sfînta poezie va veni să se sălășluiască în casa mea.* NEGRUZZI, S. I, 76. *Întotdeauna a rîmnit la veselia altora și niciodată nu s-a mai sălășluit în sufletul lui ticna acestora.* CONV. LIT. XXVI, 828, cf. 819. *Cu cît acest produs original va fi redat în formele consfințite de veacuri, cu atît se va putea sălășlui mai ușor și mai întreg în sufletul omenirii.* în PLR II, 387. *În aer să sălășluise o tăcere adîncă.* DAN, U. 193. *Rămîne din toată această epocă de 25 de ani o poezie sălășluită în inima oamenilor.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 214. *Mărin roșiu, Aicea nu te cocini, Nu te sălășlui.* CANDREA, Ț. O. 41. ✦ Tranz. (Învechit) A popula. *Împle (sălășluiadză* D, locuiește B 1938) *pămîntul și paște-te întru bogăția-i.* PSALT. 67. *În toată Dachia cetăți făcînd... cu orășeni romani să le sălășluiască.* CANTEMIR, HR. 105. *Aproapele nostru este și sînt toți oamenii cari sălășluiesc pămîntul* (a. 1889). URICARIUL, II, 211.

3. Intranz. și (învechit) refl. (Popular) A petrece noaptea (v. mînea **1**) sau un anumit timp undeva (v. mînea **2**), a trage în gazdă, a locui provizoriu la cineva; (învechit) a (se) sălășui **(3)**, (regional) a sălăși **(2)**. *Mearse afară den oraș, în Vithaniia, și să sălășlui acolo. Iară demineața turnînd în oraș.* N. TEST. (1648), 27r/33. *Unde vei mearge și unde vei sălășlui* (unde vei mînea B 1938) *mă voiu sălășlui.* BIBLIA (1688), 192[1]/55. *Au rămas de au sălășluit acolea pînă a doua zi* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 153/6. *Sălășluise la el peste noapte.* MICU, L. 167/2. *Întorcîndu-se craiul biruitoriu din Țeara Românească... iarăși acolo au sălășluit, și fata chemată fiind la el i-au spus că este tăroasă.* ȘINCAI, HR. I, 362/24. *Am hotărît a sălășlui în coliba ta.* BELDIMAN, N. P. II, 85/24, cf. LB, VALIAN, V. *La o văduvă sosiră Unde și sălășluiră.* BĂRAC, A. 40/14, cf. CADE. *Tot timpul cît am sălășluit aici, pacea aceasta... n-a fost tulburată.* SADOVEANU, O. IX, 229. *Drumarii mei se sălășluiră în casa văduvei.* MERA, L. B. 90. ✦ Intranz. și refl. recipr. (Învechit, rar) A avea relații sexuale cu cineva. *Va veni și aș̀ă el va sălășlui cu tine și-s vii fi arăduit tăroasă.* ap. D. POP, M. 50. *N-au mărs la casa sa de să-ș vadă curțile și curtenii săi și să să sălășluiască cu d[oa]mna sa.* id. ib. ✦ Refl. (Învechit, rar) A se opri **(2)**, a poposi **(1)**. *Tînărul în floare virstei... se va sălășlui în mijlocul mormînturilor ca să gîndească la nenorocirile tale.* MARCOVICI, C. 75/12.

4. Tranz. (Învechit și regional; complementul indică oameni) A găzdui. *Veniră de-i sălășlui și-i ospătă.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 25r/5. *Casa maicămea n-a fost de sălășluit boiarilului aceluia* (a. 1746). BUL. COM. IST. II, 231, cf. LB, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ne-am dus să vizităm vestalele sălășluite... în vecinătatea căminului nostru.* BRĂESCU, A. 195. *I-a adus apoi la chilia lui, sălășluindu-i, acum vara, afară pe prispă.* VOICULESCU, P. I, 287, cf. IORDAN, L. R. A. 346. *Să sălășluiți Pe cei neavuți.* SEVASTOS, N. 139. ✧ Fig. *Bubă de nouă neamuri... Acolea nu te-alipt'i Că (cutare) nu te poate sălășlui.* CANDREA, Ț. O. 24.

— Prez. ind.: *sălășluiesc.* — Și: (învechit, rar) **sălășluiă** vb. I.

— Din magh. **szállásol.**

SĂLĂȘLUÁ vb. I v. **sălășlui.**

SĂLĂȘLUÍNȚĂ s. f. (Învechit) **1.** Faptul de a-și avea sediul, reședința. *Să cheamă satul Moni, adecă lăcaș sau sălaș pentru sălășluința acestor sv[i]nte moștii.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 6v/5.

2. Sălaș **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C. *Protestul trebuie să se facă la sălășluința trasului* (a. 1840). ap. TDRG, cf. DDRF. *Începură deci a împiedica strămutările și apoi a readuce cu sila pe acei fugiți la sălășluințele lor.* XENOPOL, I. R. IV, 151, cf. II, 18, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Niște palaturi ca de domni era sălășluința unui zmeu.* ISPIRESCU, L. 337.

— Pl.: *sălășluințe.*

— **Sălășlui** + suf. *-ință.*

SĂLĂȘLUÍRE s. f. **1.** Acțiunea de a (se) sălăși **(1)** și rezultatul ei; locuire sau viețuire într-un anumit loc. *Locurile pe apa Tisii le-au dat ungurilor în sălășluire.* CANTEMIR, HR. 355, cf. 180. *Cei ce s-au așezat întru sălășluire aici întîi au cuprins județul Romanaților.* VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, S. I, 300, cf. KLEIN, D. 416, BUDAI-DELEANU, LEX. *Și de va dovedi veniți acolo la dînșii cu sălășluirea alți lăcuitori, de la alte sate, să-i rădice și să-i trimită înapoi la urma lor* (a. 1826). DOC. EC. 368, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, DDRF. *Toț printre boieri își făcuse vacul, și din sălășluirea aceasta îndelungată se alesese el și cu știința unui cîntec străin.* LUC. VI, 389, cf. CADE, DL, DM. ✧ (În concepțiile religioase) *Măcar de ne despărțim de trupul cel vremelnic, dar spre mai bună sălășluire treacem și cu sufletul petreacem în veaci* (a. 1785). GCR II, 147/23. ✧ (Prin analogie) *Partea din josul vadului trebuie căutată să fie destul de adîncă, de întinsă și potrivită sălășluire peștilor mari.* ATILA, P. 47, cf. 49.

2. (Învechit; concretizat) Sălaș **(1)**; p. ext. așezare umană. *Fiilor lui Israil... zise:... Să nu ardeți foc în toată sălășluirea voastră în zioa simbetelor.* BIBLIA (1688), 65[1]/22. *Lăcașurile și sălășluirile troadeanilor... cerceta și le privea.* CANTEMIR, HR. 102. *Pentru ca colonia (așa zicea romanii sălășluirelor sau sloboziilor noauo)... mai fără grije și mai cu odihnă să poată petreace...* id. ib. 105. *Să fie apărați... ca să poată și ei într-această vreme a-și face sălășluire și a să întemeia* (a. 1775). BUL. COM. IST. V, 267. *Sălășluire pentru domnie și pentru dregătoriile și pentru judecătoriile pămînteșt*i (a. 1812). URICARIUL, I, 190. *În proasta sălășluire vă poftesc ca să intrați.* BELDIMAN, O. 28/16. *Într-acest catastih se va însemna al lor nume, porecla, neamul..., sălășluirea de acum.* REG. ORG. 38/14. *Puind el la cale sălășluirea, bucătăria, hruba... îi lipsă acum numai trii lucruri care le socotè de nevoie.* DRĂGHICI, R. 121/21. *Înlesnindu-să comunicația orașului înlăuntrul sălășluirilor și cu cele de afară.* REGUL. ORG. 567/4, cf. POLIZU. *Toate ne arată cît de mult ține la sălășluirea lui omul așezat.* XENOPOL, I. R. II, 30, cf. BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. ✧ Fig. *Fost-ai lăcaș lui D[u]mnezeu..., fecioară prea lăudată întru care ș-au făcut sălășluirea negrăită cel ce lăcuiaște în ceriuri.* MINEIUL (1776), 105r1/9. ✦ P. anal. (În concepțiile religioase) Loc imaginar considerat ca sediu pentru sfinți, ființe supraomenești, morți etc.; sălaș **(1)**. *Citu-s iubite sălășluirile tale, Doamne a puterilor.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 239/8. *Eu n-am venit, o, umbre! să turbur pacea noastră... Este și-a mea odihnă sălășluirea voastră.* HELIADE, O. I, 179. *Nu voiesc a cînta... strălucitoarele lăcașuri ale îngerilor..., spăimîntătoarea sălășluire a chinurilor și a relelor.* MARCOVICI, C. 111/6. ✦ P. anal. Loc în care își petrec viața sau poposesc vremelnic păsările sălbatice. V. sălaș **(1)**. *O pasăre... aveanainte cele mai mici rămurele În loc de sălășluire, de să odihnea pe ele.* PANN, E. I, 52/13. ✦ Spec. Mică așezare umană de proporțiile unui cătun sau ale unui sat; (învechit și regional) sălaș **(6)**. *Acele opt sate...*

ce s-au zis mai sus, cunoscîndu-se întru adevăr sălășluirea dă margine, s-au chibzuit ca să să socotească cu oareșce adaos dă oameni (a. 1819). DOC. EC. 207, cf. LB.

3. (Învechit, rar) Acțiunea de a (se) sălășlui **(2)** și rezultatul ei; așezare, instalare, stabilire a cuiva într-un anumit loc. *Părăsim a însămna a elinilor în Evropa, Asia și Africa sălășluiri, și în toate a lumii părți puneri de temelii de țări.* CANTEMIR, HR. 88.

4. (Popular) Acțiunea de a (se) sălășlui **(3)** și rezultatul ei; loc în care cineva se oprește, petrece, locuiește în mod temporar. *Însăși sălășluirea ta în curțile lui Tație iaste foarte primejdioasă pentru tine.* BELDIMAN, N. P. I, 31/17, cf. VALIAN, V. *Alegîndu-și... sălășluirea pe vremea vînării aurului în prunduri.* REGUL. ORG. 45/18, cf. POLIZU. *Zilele acestea de aspră și singuratică sălășluire în creștetul de stîncă al Măgurii făcură pe Pintilie să cugete la faptele lui.* MIRONESCU, S. 202.

5. (Popular; de obicei în legătură cu verbele „a da", „a cere", „a găsi" etc.) Sălaș **(2)**. Cf. sălășlui **(4)**. *Vei afla sălășluirea palatului ce s-au zidit.* MINEIUL (1776), 35r1/33. *Am purces ca să aflu pre biruitoriul mieu și la el să cei sălășluire.* BELDIMAN, N. P. II, 29/16, cf. LB. *Am nimerit la casa d-tale și te rog să-mi dai sălășluire!* CREANGĂ, O. 132, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU2, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pl.: *sălășluiri.*

— V. **sălășlui.**

SĂLĂȘLUITÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Învechit) (Persoană) care sălășluiește **(1)**, locuiește, trăiește într-un anumit loc. V. locuitor. *S-au cerut dă la toate județile catagrafii dă toți sălășluitorii fieșcăruia județ* (a. 1819). DOC. EC. 204. *Vatra satelor... să se îndrepteze după suma sălășluitorilor ce vor avea* (a. 1819). ib. 216. *Dare pentru patentă care se va împlini de la toți neguțătorii și meșterii sălășluitori prin orașe și tîrguri, împărțiți pe corporații.* REG. ORG. 28/6, cf. I. GOLESCU, C.

2. Adj. (Învechit, rar; despre așezări omenești) Care se află, care este situat într-un anumit loc. *Să întărească paza spre a nu să împrăștia sare din maluri sau apă din fîntîni sărate... la îndestularea satelor sălășluitoare în părțile locurilor* (a. 1837). DOC. EC. 657.

3. Adj., s. m. și f. (Învechit, rar) (Persoană) care (se) sălășluiește **(3)**; (învechit, rar) sălășitor **(1)**. Cf. LM.

4. S. m. și f. (Învechit, rar) Persoană care sălășluiește **(4)**, găzduiește pe cineva; gazdă. *Gazdei sale să nu-i facă vreo pagubă; iară care va îndrăzni a păgubi pre sălășluitoriul său, pre acela giudecătoriul... să-l pedepsească.* ȘINCAI, HR. I, 396/5.

— Pronunțat: *-lu-i-.* — Pl.: *sălășluitori, -oare.*

— **Sălășlui** + suf. *-tor.*

SĂLĂȘTIOÁRĂ s. f. (Bot.; regional) Osul-iepurelui *(Ononis spinosa* și *arvensis)*. Cf. GRECESCU, FL. 163, BORZA, D. 120.

— Pronunțat: *-ti-oa-.* — Pl.: *sălăștioare.*

— Etimologia necunoscută.

SĂLĂȘUÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Învechit) A sălășlui **(1)**. *Adecă mă delungaiu, fugiiu și sălășuiiu în pustie.* PSALT. HUR. 45v/8. *Sînt (sălășuii* HC, petrec viața B 1938) *întru pustinie.* PSALT. 104, cf. CORESI, PS. 142/7, DDRF, ȘĂINEANU2, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. ◇ (Prin analogie) *Prinseră-mă ca leul gata spre vînat Și ca schimenul ce iaste de sălășuiaște în comoara sa.* CORESI, PS. 34/12. *Face stîlpări mari cît pot supt umbra lui pasările ceriului să sălășuiască.* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 128/21.

2. Refl. și tranz. (Învechit și regional) A (se) sălășlui **(2)**. *Și bägă (sălășui* c2, lăcășui D, mută H) *acie flămînzii și feacerä cetați.* PSALT. 232. *Iosif... se sculă de luo coconul și muma lui, și se duse în țara creștinilor... Duse-se în laturea Galileiului... sălășui-se în cetate ce se cheamă Nazaret, să se izbîndească zicerea prorocilor.* CORESI, TETR. 4, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. ◇ (În concepțiile religioase, cu aluzie la locuri imaginare sau reale considerate ca sediu pentru ființe supraomenești, sfinți, morți etc.) *În cuperemîntul Zeului de ceriu încurți-se (sălășui-se-va* H). PSALT. 190. *Doamne,... cire se va sălășui în codrul sfînt al tău?* PSALT. 20. *Sălășuiescu-me în fsatul tău în veac, coaperi-me în coperemîntul arepilor tale.* ib. 115. *Să ne sălășuim în piștea raiului, întru veaci.* CORESI, EV. 43. *Suflete omenești... le sui la ceriu... Și în Ierusalimul-de-Sus sălășui-i.* id. ib. 178. *Sînt înaintea scaunului lui Dumnezeu... și cela ce șade în scaun să va sălășui cu ei.* N. TEST. (1648), 309r/12, cf. GCR I, 130/20. *Cum lăcuia în măgura Sionului D[u]mn[e]zeu (... Măgura Sionului întru care te-ai sălășuit).* CHEIA ÎN. 94v/16. *Unde să sălășuia? În mijlocul raiului.* FOLC. MOLD. I, 320. ◇ Fig. *Jeluiaște d[u]hul cela ce se sălășuiaște întru voi.* COD. VOR. 128/21. *Veseleaște-se inrema mea i bucură-se limba mea și... peliță mea (sălășuiaște-se) întru upuvăință.* PSALT. 22. *Se sălășuiaște întru noi duh de credință.* CORESI, EV. 199. *Să priimim pre D[umne]zeu sălășuindu-se întru sufletele noastre.* id. ib. 481, cf. 490, 536, GCR I, 185/15.

3. Intranz. și refl. (Învechit) A (se) sălășlui **(3)**. *Știum la cine sălășuiam* (stăm în gazdă B 1938) *la Asson.* CORESI, L. 102/4. *Lăsă ei de ieși afară de în cetate de în Vithania și se sălășui acia... deminează.* id. TETR. 47. *Rogu-te spune-mi, iaste loc la casa tătîni-tău unde am putea sălășui?* PO 77/26. *La un om păcătos au întrat să sălășuiască.* N. TEST. (1648), 94v/21, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CADE.

4. Tranz. (Învechit) A găzdui. Cf. ȘĂINEANU2, CADE, TDRG.

— Prez. ind.: *sălășuiesc.* — Și: (învechit, rar) **sălășii** vb. IV. PSALT. 146.

— **Sălaș** + suf. *-ui.*

SĂLĂȘUÍRE s. f. (Învechit, rar) Acțiunea de a (se) sălășlui și rezultatul ei. Cf. DDRF.

— Pl.: *sălășuiri.*

— V. **sălășlui.**

SĂLĂTRÚC subst. (Regional) Cotitură a unui drum (Ciubăncuța — Dej). COMAN, GL.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SĂLĂTRÚICĂ s. f. (Bot.; regional) Untișor *(Ranunculus ficaria)* (Bîrsău de Jos — Baia Mare). H XVIII 17.

— Pl.: *sălătruici.*

— **Sălatră** + suf. *-uică.*

SĂLĂTÚȚĂ s. f. (Bot.; regional) Untișor *(Ranunculus ficaria)* (Gădălin — Cluj Napoca). Cf. BORZA, D. 69.

— Pl.: *sălătuțe.*

— **Salată** + suf. *-uță.*

SĂLĂȚEÁ s. f. v. **sălățică.**

SĂLĂȚÍCĂ s. f. (Bot.) **I.** Diminutiv al lui salată **(1)**. *Frunză verde șelățele, Eu cu dor, badea cu jele.* RETEGANUL, CH. 69. *Frunză verde șălățele, Cîte fete-s frumușele, Toate-s cumnatele mele.* MARIAN, NU. 350. *Sînt și șălățele care se mănîncă.* ALR SN III MN h 645/260.

II. 1. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene, care crește în locurile umbroase ale pă-

durilor din zona muntoasă; (regional) salata-ciinilor *(Aposeris foetida)*. Cf. BORZA, D. 21.

2. (Regional) Untișor *(Ranunculus ficaria)*. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 524, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., BORZA, D. 69.

3. (Regional; în forma *sălățea*) Rostopască **(1)** *(Chelidonium majus)*. Cf. BORZA, D. 45.

4. Compus: (regional) **sălățica-zidului** = răsfug **(5 a)** *(Chondrilla juncea)*. Cf. CIHAC, II, 524, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *sălățele*. — Și: **sălățeá** s. f., (regional) **șelățéle, șelățéle** s. f. pl.

— **Salată** + suf. *-ică*. — **Sălățea**: cu schimbare de suf.

SĂLẮU s. m. v. **salău.**

SĂLBÁTEC, -Ă adj., s. m. și f. v. **sălbatic.**

SĂLBÁTIC, -Ă adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** (Despre plante) Care a crescut de la sine, fără să fie cultivat, necultivat, (regional) sălbăticos **(1)**; care nu este altoit, nealtoit. *Hrăniți cu burüiane sălbateci.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 103r/10, cf. ANON. CAR. *Hrana buruienilor sălbateci.* MINEIUL (1776), 137r1/22. *Culegînd roadele pomilor sălbateci, ce cădea pe jos.* PLEȘOIANU, T. III, 117/14. *Aste ierburi sălbatici ce în pustiuri cresc.* HELIADE, O. I, 182. *Toate poamele cresc aice sălbatice.* ASACHI, L. 61/17. *Codri de copaci sălbatici.* CONACHI, P. 85. *Umblînd cîteodată ca pusnic ce se găsea după vlăstări sălbatece și după zmeură.* CREANGĂ, O. 33. [Coline] *înveșmîntate cu verdeață și împodobite cu flori sălbatice.* PETICĂ, O. 340. *Acum eram pe o potecă într-un crîng sălbatec.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 42. *Hambarul se ridică din față, în mijlocul acestei ape de flori sălbatice.* GÎRLEANU, N. 146, cf. 189. *Ici-colea își mai ridica sfios capul cîte un fir de iarbă roșietică și sălbatică.* HOGAȘ, DR. I, 50. *Vreun ceas m-am plimbat singură prin grădina noastră, care-i foarte mare și cu tufișuri sălbatice.* C. PETRESCU, Î. I, 103. *Sub acest pîlc de arbori sălbateci, în amurg Mi-ai apărut.* I. BARBU, J. S. 23. *În fund au crescut, sălbatici, salcîmi ghimpoși.* STANCU, M. I. 194. ◇ (Ca determinativ, urmînd după nume de plante, indică specii necultivate sau nealtoite ale acestora) *Puțintei pruni și... vreo doi cireși sălbatici* (a. 1725). URICARIUL, VII, 17. *Se zice că s-ar fi pricinuind această boală, din pîine de amestecat grîu cu mălură, secară și mușlar sălbatec.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 329/22. *Spicii orzului selbatic... se întruduc cîte puțin-puțin în plămîni.* MAN. SĂNĂT. 69/9. *Rodiul cultivat la nordul Franței este de o mie de ori mai puțin activ decît rodiul selbatic al sudului.* ib. 155/6. *Cînepa..., castanul sălbatec, portocalul etc. sînt originare din India.* CONTA, O. F. 242. *Snopuri de flori, de viițe sălbatice, de ierburi nalte.* EMINESCU, P. L. 78. *Cireși sălbatici luminau fundul trist al zării cu mănunche de flori albe.* D. ZAMFIRESCU, R. 76. *Mărul sălbatic... în unele locuri se ia ca copac deosebit de măr.* ȘEZ. XV, 99. *Din cerdacul îmbrăcat cu viță sălbatică îi coborî într-ajutor o țărancă sprintenă.* REBREANU, R. I, 93. *Cireșii sălbateci arată de departe ca niște pete de sînge.* I. BOTEZ, B. I, 5. *„S-au instalat pe scara cerdacului, la umbra viței sălbatice.* TEODOREANU, C. B. 127, cf. VOICULESCU, L. 34. *Cătușnică sălbatecă.* ENC. AGR. IV, 83. *Ovăz sălbatic.* ib. 245. *Spanac sălbatic.* ib. 606. *Spre curte casa era într-ntregime acoperită de viță sălbatică.* BLAGA, H. 9. ◇ (Ca determinativ, urmînd după nume de fructe, indică varietăți necultivate sau nealtoite ale acestora) *Copilăria și tinerețea Olguței răsunaseră în casă ca o veșnică revărsare de castane sălbatice, rostogolite nebunește.* TEODOREANU, M. III, 235. *Nu-i displac nici afinele, zmeura, cireșele sălbatice.* VÎN. PESC. februarie 1964, 7. *Cireșă sălbatică.* ALR SN I h 209/64. ◇ (Învechit, rar) *Vin selbatec* = (cu sens neprecizat, probabil) vin care provine din viile cu viță-de-vie nealtoită. *Vinurile... ceale aspre și selbatece..., cu cît... se trag în alte buți, cu atîta... se fac mai gustoase.* ECONOMIA, 168/24.

2. (Despre animale) Care trăiește în natură, ferindu-se de om, care este nedomesticit, neîmblînzit, (învechit, rar) sălbăticos **(2)**; p. ext. (despre cai) aproape sălbatic **(I 2)**, greu de stăpînit, sireap, aprig, focos. *Goni-voiu afară jivinile reale sălbatice* (a. 1560). GCR I, 4/4. *De el și fierile sălbateci sfiia-se.* CORESI, EV. 943. *Să-l aruncăm în cea fîntînă veache și aceasta să dzicem că l-au mîncat o fiară sălbatecă.* PALIA (1581), 152/11. *Și multă pacoste va fi de fieri sălbatece.* PARACLIS (1639), 256. *Îi lepădă unde știa nește heri sălbateci.* PRAV. 335. *Și-i goniè ca pre o fiară sălbatică.* NECULCE, L. 198. *S-au umplut de mînie ca un leu sălbatec* (cca 1750). GCR II, 55/22. *Și de acolo nu mai era oameni dumestici și era gadeni salbateci* (a. 1784). id. ib. 132/20. *Norod este mult, dar trăiesc cu frică pentru fiarele cele sălbatece și veninoase.* AMFILOHIE, G. 49/7. *Unghiile... sălbatecelor pasări* (a. 1798). GCR II, 163/37. *Gadinilor celor sălbatece va fi perire* (a. 1799). id. ib. 165/25. *Rău nărăvit, mai rău decît o sălbatică hiară.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXIII/7, cf. 11/27. *Vite sălbatice pe care le pătrunseseră cu săgețile lor la vînătoare.* PLEȘOIANU, T. I, 68/15. *Îmblînzi fiarăle cele sălbatice, mișcă copacii și pietrile.* id. ib. II, 62/17. *Sălbatici ale pădurii fiare.* HELIADE, O. I, 361, cf. I. GOLESCU, C. *Dobitoacele sălbatice arată mai multă mulțămire către făcătorul lor de bine.* DRĂGHICI, R. 103/5. *Asta-i o jiganie sălbatică și spurcată.* GORJAN, H. I, 3/12. *Ceata vînătorilor... în vreme de pace să întrebuința la vînatul dobitoacelor sălbatice pentru masa domnului.* MAG. IST. II, 41/21. *Călăreții împlu cîmpul și roiesc după un semn Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn.* EMINESCU, O. I, 148. *Am găsit cu cale să mă întorc la dumneata acasă, decît să fiu prada fiarelor sălbatice.* CREANGĂ, O. 78. *Mă lupt și cu fiare sălbatice.* ISPIRESCU, L. 14, cf. 6. *E mort! a zis și-n clipă a-ncălicat feciorul Pe Vinteș, cal sălbatec, să-și caute frățiorul.* COȘBUC, P. II, 176. *Mergeam... pe o potică tăietă, poate, de rarii pași ai fiarelor sălbatice.* HOGAȘ, DR. I, 64. [Terenurile] *populate cu animale sălbatice... n-au fost lucrate decît mai tîrziu.* în PIR II, 468. *Să ne închipuim turmele sălbatice, în luptă continuă cu asprimea naturii.* BABEȘ, O. A. I, 5. *Călăreți ai pustiului pe sirepi sălbatici.* M. I. CARAGIALE, C. 101. *Să mă duc pe-un cal sălbatec, să mă duc fără să știu.* EFTIMIU, Î. 27. *Erau și fiare sălbatice înăuntru, domesticite de mizerie și foame.* ARGHEZI, B. 69. *Mișcarea aceea specific orientală... făcută din gesturi de o morbiditate rară, din strigăte, cînd ascuțite ca de păsări sălbatice, cînd răgușite ca de fiară.* RALEA, S. T. I, 248. *Dobitoace domestice și sălbatice.* C. PETRESCU, A. R. 19. *Vietăți sălbatice zvîcnesc.* LABIȘ, P. 112. *Noaptea... prin care mișună fiarele sălbatice.* IST. LIT. ROM. II, 82. *Preferă ouăle și puii păsărilor sălbatice.* VÎN. PESC. februarie 1964, 7. *Ție să-ți fie subpusă toate ceale sălbatece ale cîmpului și a dumbrăvilor.* POP., ap. GCR II, 357. *Bălauri, bălauri, Fiarî sălbaticî, L'ast-mă, nu mă mînca.* MAT. FOLK. 1 258. *L'iĝioi sărbat'iše.* ALR SN III h 721/228. ◇ (Ca determinativ, urmînd după nume de animale, indică specii nedomesticite ale acestora) *Am aflat acoperirea labelor picioarelor cu piele de iepure sălbatec.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 399/16. [Cîinele] *se ia după un ied selbatec.* NEGRUZZI, S. I, 59. *Stoluri de rațe sălbatice își filfîie aripile greoaie pe deasupra apei.* VLAHUȚĂ, R. P. 18. *Luceafărul bolnav în lumea de-ngheț Clipește din gene molatic... Și-l geme porumbul sălbatic.* GOGA, POEZII, 36. *Ochi de mîță sălbatecă nu erau.* GÎRLEANU, L. 60, cf. 118. *Cînd îl căutai, îl găseai... peste Siret după rațe sălbatece.* HOGAȘ, DR. II, 150, cf. I, 18. *Una*

dintre speciile cele mai simpatice acestor nomazi iubitori de vînat era capra sălbatică. PÂRVAN, G. 27. *La marginea unei păduri negre, pe vîrful unui copac înalt, o găină sălbatică.* IBRĂILEANU, A. 12. *În al doilea rînd, ca mărime, vin gîştele sălbatece.* SIMIONESCU, F. R. 72. *Numeroase la noi sînt soiurile de raţe sălbatece.* id. ib. 73. *Roia, cuprins, tot crîngul de-un freamăt lung ca marea, Vuind de gunguritul hulubilor sălbateci.* VOICULESCU, POEZII, I, 7. *Citeodată cade şi cîte o pisică sălbatică, ori un jder.* SADOVEANU, O, XX, 80. *Se puteau vîna gîşte şi raţe sălbatice, sitari, becaţine.* CĂLINESCU, S. 184. *Caprele sălbatice deasupra prăpastiei execută un dans diavolesc.* VIANU, S. 126. *Crapul sălbatic... variază în ceea ce priveşte culoarea.* AP 84. *Şi iar aude armăsaru sălbatic şi iar aleargă-n toate părţile.* VÎRCOL, V. 27. *A aflat atîţa porci sălbatici cîtă frunză şi iarbă.* COM. SAT. V, 95. *Porumbi sălbatici.* ALR II 6 217/228. ◇ (Învechit) *Miere sălbatecă* = miere produsă de albinele sălbatice. *Mîncarea lui era mugur şi miare sălbatecă.* TETRAEV. (1574), 4. *Mînca mugur şi miare sălbatecă* (cca 1625). GCR I, 68/8. *Mînca lăcuste şi miare sălbatecă.* N. TEST. (1648), 41r/20. ✦ (Despre animalele domestice; p. ext. despre oameni, mai ales despre copii) Care se sperie uşor, se arată temător în prezenţa oamenilor (străini). *Făcîndu-li-să numărătoarea vitelor* [la obor] *într-un loc strîmt şi acestea fiind sălbatice dă la cîmp, spăimîntîndu-să... din pricina mulţimii lumii, să răsipesc* (a. 1842). DOC. EC. 775. *Şi pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă, Către vreo trandafirie şi sălbatică Clotildă.* EMINESCU, O. I, 140, cf. SCRIBAN, D., DEX.

3. Care este creat de natură, fără intervenţia omului, natural (2); lipsit de artificiu, de rafinament, simplu, frust. *Nu este... un adorator al naturii sălbatice.* VIANU, A. P. 84. *Uşor iritabilă, cumnată-mea era înginată de o sălbatică frumuseţe, cînd se supăra.* BLAGA, H. 124. *Sînt ciudate şi pline de o sălbatică frumuseţe nopţile de toamnă din jurul Munţilor Perşani.* BOGZA, C. O. 248. *Focul se vede în toată frumuseţea lui sălbatecă.* STANCU, D. 125, cf. DEX. *Sălbatică-n splendoare, marea.* BRAD, O. 86. ✦ Care aparţine naturii vegetale, specific, propriu, caracteristic naturii vegetale. *Şi soarbe Miresmele sălbatice şi oarbe.* AL. PHILIPPIDE, A. 95. *Aceste stîve de scînduri, cu o oră înainte mai aminteau tot freamătul sălbatic al pădurii.* BOGZA, C. O. 131. *Cîmpul e de un verde crud, puternic, gras, sălbatic.* STANCU, U.R.S.S. 164. *Năvăleşte peste noi mirosul greu şi sălbatic al cîmpului.* id. M. I. 236. *În marginea apelor... miresme ameţitoare. Este mirosul sălbatic al arborilor putrezi.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 657. ✦ (Despre pămînt, terenuri etc.) Care este (încă) nedesţelenit, nelucrat, necultivat. *Fui silit a mă bucura de-a stăpîni... acest pămînt sălbatec, şi d-al face patria mea.* PLEŞOIANU, T. II, 101/26. *Am luat pămînt sălbatic din pădure Şi-am frămîntat cu mînă de olar, În parte, fiecare mădular Al fiinţei tale mici.* ARGHEZI, VERS. 67. *În fiecare an se cultiva pămîntul pe alt loc, care fusese lăsat anul precedent în paraginǎ (cultura în moină sălbatică).* PANAITESCU, O. Ţ. 18, cf. DEX.

4. (Despre ţinuturi, locuri etc.) Care este greu accesibil sau neospitalier (datorită unor factori naturali); p. ext. care este nelocuit, pustiu sau neumblat, nefrecventat; care este (foarte) puţin locuit sau umblat, frecventat; care este lipsit de urmele civilizaţiei. *Sînt constrînsă... în aceste deşerturi selbatice a mistui pe acel ce a fost menit pentru un viitor strălucit.* ASACHI, P. R. 6/20. *Pe cei munţi pustii, selbatici... S-adun demonii.* ALECSANDRI, P. II, 46. *Eu plec pe alte ţărmuri, sălbatice, străine.* BOLINTINEANU, O. 236. *Şi a mers ea... pînă ce-a ajuns într-un loc sălbatic şi cu totul necunoscut.* CREANGĂ, O. 47. *Teatrul reprezintă o poiană muntoasă şi sălbatică.* DAVILA, V. V. 17. *Drumul posomorît şi sălbatic al Sihlei.* HOGAŞ, DR. I, 31. *Zeul suprem dacic e... adorat în peşteri, pe înălţimile sălbatice ale munţilor.* PÂRVAN, G. 660. *Am văzut lumina zilei într-un colţ de ţară sălbatic şi muntos.* GALACTION, A. 56. *Merg tăcuţii lui prieteni Prin sălbatice pripoare.* TOPÎRCEANU, B. 21. *Vine călăreţul... din pusta sălbatecă.* TEODOREANU, C. B. 153. *Destinul i-a fost să piară într-o rîpă a acelor locuri sălbatice.* SADOVEANU, O. XII, 8. *Geologii cercetează văile cele mai sălbatice.* GEOLOGIA, 3. *Nu obosesc gîndindu-mă la munca dumitale istovitoare în acele locuri sălbatice.* V. ROM. ianuarie 1965, 53. *Întreprinderi subartistice, oferind decoruri europene deghizate drept cadru al unor aventuri situate în sălbaticele ţinuturi stîncoase.* CINEMA, 1968, nr. 1, VIII. *A fost, se crede, un erou adevărat al vestului sălbatic.* ib. nr. 1, 20.

II. 1. Adj., s. m. şi f. (Persoană) care aparţine unor grupuri de oameni aflate (încă) în prima perioadă de dezvoltare a societăţii omeneşti. V. primitiv (1). *Despre laturea măgurei despre miazănoapte, ieşi-va un om sălbatec* (cca 1600). GCR I, 65/34. *Locuitorii sînt ca nişte sălbatici.* AMFILOHIE, G. 141/21. *Aceştia era emerienii, popoară sălbatice.* PLEŞOIANU, T. I, 80/12. *Vedem astăzi pre acei sălbatici lăcuitori dumesticiţi, politicindu-să, învăţîndu-se* (a. 1829). PLR I, 28. *Putè să fie acolo şi fiare sau oameni sălbatici.* DRĂGHICI, R. 38/29. *Unele neamuri dintre aceste sînt foarte sălbatice, urîte şi mîncătoare de oameni.* J. CIHAC, I. N. 17/9. *La popoarele sălbatice, din vremea introducerii rachiului se trage şi scurta ţinere de viaţă şi slăbiciunea lor.* VASICI, M. II, 38/23, cf. 38/29. *Progresul şi civilizaţiunea au de scop îndreptarea relelor şi îmbunătăţirea societăţilor omeneşti, iar nu... întoarcerea la omul sălbatic.* GHICA, C. E. I, 168. *Întocmai ca sălbaticii din America, se culca din cînd în cînd şi punea urechea la pămînt.* SION, P. 289. *Culoarea şi lucirea* [aurului]*... nu pot a nu atrage atenţiunea sălbatecilor.* HASDEU, I. C. I, 253. *Văd... cete de sălbatici prin codri deşi perdute.* ALECSANDRI, P. III, 5. *La popoarele sălbatice emoţiunile domnesc exclusiv sau aproape exclusiv asupra voinţei.* CONTA, O. F. 95, cf. 330. *Acolo se petrec fapte pe care lumea civilizată nu le crede, pe care sălbaticii nu s-au gîndit să le săvîrşească.* BACALBAŞA, S. A. I, 198. *Cunoştinţele şi instrumentele unui australian sălbatic... sînt cam aceleaşi ca ale strămoşilor noştri necivilizaţi.* în PLR II, 104. *Triburile sălbatice de astăzi poartă încă asupra lor... astfel de podoabe aducătoare de noroc.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 44. *Privirǎ cu spaimă la uriaş, care părea sălbatic în bucuria sa.* AGÎRBICEANU, A. 479. *Începu să mînînce cu o lăcomie şi o furie vrednică de un sălbatec.* HOGAŞ, DR. I, 119. *Căpetenii de seminţii sălbatice cărora le fusese oaspe sau tovarăş de petrecere.* M. I. CARAGIALE, C. 43. *Stam la pîndă să nu ne vadă bătrînii şi la întîiul moment prielnic, ţipînd ca sălbaticii, evadam.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 127. *La prima vedere, totul ne apare ca simbol în viaţa sălbaticilor.* RALEA, S. T, II, 151. *Bucăţile de fildeş pe care sălbaticii le poartă în nas.* BOGZA, A. Î. 493. *Se învîrte cu ea prin odaie, strigînd ca un sălbatic.* H. LOVINESCU, T. 6. ✦ (Persoană) care aparţinea unei populaţii migratoare din epoca marilor migraţiuni; (ieşit din uz) barbar. *Sălbaticii goţi au cuprins toată Asia.* MAG. IST. I, 47/10. *Ce nu pot sălbaticii duce cu dînşii... nimicesc.* PÂRVAN, G. 100.

2. Adj. Caracteristic omului sălbatic (II 1), primitiv (1), înapoiat; care datează din timpul acestor oameni. *Pîn-atuncea ei trăiseră o viaţă sălbatecă şi dobitocească.* PLEŞOIANU, T. I, 104/18. *Mai bine moarte, moarte, decît a mai trăi Sălbatecă viaţa în peşteri.* ARISTIA, S. 16/7. *În timpuri neorînduite şi sălbatece ca acelea, nici o piatră nu s-a aşezat pe mormîntul celui care a dat românilor, ca o puternică cetate, Ţara Moldovei.* IORGA, C. I. I, 29. *Ciocanele fierarului... parcă băteau tactul melodiilor sălbatice.* SADOVEANU, O. I, 144. ✦ (Despre ochi, privire etc.) Ca de om sălbatic (II 1). *Se măresc şi se mulţesc spasmele peste tot trupul, cu aprinzeala căldurii lui, cu căutătură sălbatecă.*

EPISCUPESCU, PRACTICA, 311/21. *Cu ochii mari, sălbateci se privește în oglindă.* EMINESCU, O. I, 80. *Și ochii lui sălbatici Străfulgerînd tresar.* IOSIF, PATR. 70. ✦ (Despre păr, bărbi etc.) Ca de om sălbatic **(II 1)**; p. ext. care este (total) neîngrijit. *Sprîncenile lungi și sălbatice ca părul de porc* (a. 1779). GCR II, 118/25. *Părul capului americanilor iaste negru, sălbatec și gros.* IST. AM. 12[v]/17. *Mi se păru... că, în locul sălbaticului meu păr, mi se întinsese pe creștet luciul pustiu și gol al cheliei.* HOGAȘ, DR. I, 195, cf. 96. *Bărbații... aveau toți... bărbi sălbatice.* STANCU, Ș. 9. ✧ (Adverbial) *Lăsase să-i crească barba sălbatec.* C. PETRESCU, Î. I, 163.

3. Adj., s. m. și f. (Persoană) care se comportă ca un om sălbatic **(II 1)**, primitiv **(1)**, necivilizat, înapoiat, grosolan. *Departe de a fi sălbatice, damele d-aici sînt civilizate și încă prea civilizate.* GHICA, C. E. II, 429. *Pe semne, păcatele mele cele mari și grele m-au aruncat și aici, să învăț niște țopîrlani sălbatici.* CREANGĂ, O. 221. *N-avusese relații cu țăranii și nu voia să aibă. Îi socotea sălbateci și răi.* REBREANU, R. I, 169. *Acei oameni sălbateci și slabi din Munții Apuseni valorau, pentru stăpînitori, greutatea lor în aur.* BOGZA, A. Î. 124. *Rău a făcut venind să domnească peste niște sălbatici.* PAS, L. I, 251. *Solitarul și destul de sălbaticul vînător.* CINEMA, 1968, nr. 2, III.

4. Adj. (Despre oameni) Care este lipsit de omenie, care se comportă în mod crud, brutal, barbar, sîngeros, violent. *Fanarioți cari trec în mijlocul unui buluc de arnăuți sălbateci.* IORGA, C. I. I, 175. *Stăpînea ca un sălbatec împărat.* VOICULESCU, P. I, 93. *S-o găsi o bucată de pîine și pentru dumneata. Nu sîntem sălbatici.* H. LOVINESCU, T. 102. *Ian răspunde-mi tu, vlădică, Om sălbatec, făr' de frică, Cum te bate Dumnezeu Ca să surpi tu tronul meu?* BALADE, III, 99. (Fig.) *Valul i-au acoperit pe toți, înghițindu-i sălbatica mare.* DRĂGHICI, R. 34/6. ✧ (Adverbial) *Marchizul Castelmare se uită lung și sălbatec asupra acelei copile, ce-i disprețuia amorul.* EMINESCU, P. L. 76. *Biciuise cai sălbatic.* BARBU, PRINC. 112. ✦ (Despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor sau despre fața, fizionomia, ochii, privirea etc. lor) Care exprimă, care arată, care trădează lipsă de omenie sau cruzime, brutalitate, violență. *O gonire sau un neajutor mai blînd ar fi fost mult mai puțin povăros pentru dînșii decît o milostivire uscată și sălbatecă.* CR (1832), 63[1]/15. *Năcăjită de-a lui selbatice fapte.* CONACHI, P. 102. *Genarul, perdut în sălbatecele sale vînători, se depărtase cale de-o zi.* EMINESCU, P. L. 12. *Setos de bătaie, aplica loviturile cele mai sălbatice unui nenorocit de soldat care nu-și putuse stăpîni somnul.* BACALBAȘA, S. A. I, 189. *În sălbateca-i privire sîngeră pedeapsa cruntă.* IOSIF, PATR. 61, cf. 70. *O purtare sălbatică.* CADE. *Focul! Focul! răcni un glas cu o bucurie sălbatecă.* REBREANU, R. II, 205. *Acum ar fi vrut o biruință sălbatică, numai ca să-i îngenunche pe toți... și să-i biciuiască șuierător.* C. PETRESCU, C. V. 122. *Cărăușii... trezesc cu lovituri sălbatice boii.* BRĂESCU, O. A. I, 173. *Se uită la soră-mea cu ochi sălbatici, ar mînca-o de vie dacă s-ar putea.* STANCU, M. I. 221. *Îl luară și pe el și frînghia udă săpă și în carnea lui semnele sălbatice ale bătăii.* BARBU, G. 287, cf. 9. ✦ (Învechit, rar; despre obiecte; în forma *sălbatec*) Care produce dureri violente, insuportabile. *Le zdrobiră mădularele cu beațe sălbatece și-i aruncară în foc.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128[r]/13.

5. Adj., s. m. și f. (Om) căruia nu-i place compania altora, care fuge, se izolează de semenii săi, de societate, i n s o c i a b i l, n e s o c i a b i l; (om) care nu respectă convențiile sociale; (om) retras, izolat, singuratic. *Un geniu sălbatec, prin societate, se înnobilează.* BOLLIAC, în PLR I, 45. *Curios om! El nu vorbește cu noi!... Este sălbatic!* BOLINTINEANU, O. 431. [Genarul] *om mîndru și sălbatic ce-și petrece viața vînînd prin păduri bătrîne.* EMINESCU, P. L. 11. *N-ai idee ce sălbatic e. Eu m-am mirat grozav că vrea să meargă mîine cu noi.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 40. *Fii oricît de talentat, rămîi sălbatec, ciudat, neînțeles, dacă nu trăiești în focarul mulțimii.* în PLR II, 35. *Pierd măsura timpului de îndată ce rămîn pe voia slobodă a pornirilor mele de sălbatec, cînd adică biruit de dragostea neînfrînată a singurătății, îmi șterg urma dintre oameni.* HOGAȘ, M. N. 63, cf. CADE. *Întrebam ca un sălbatec, așa cum sîntem noi de pe la țară, flămînzi să aflăm cîte-o știre mai nouă.* C. PETRESCU, Î. II, 206. *Cu cît înainta în vîrstă, se făcea mai posac, mai sălbatic.* VOICULESCU, P. I, 160. *Nu vei voi să devin sălbatecă, să rup relațiile de curtoazie cu oameni care ne pot fi de folos la amîndoi.* CĂLINESCU, S. 196, cf. M. D. ENC., DEX.

III. Adj. **1.** Care se manifestă cu o violență, o forță, o intensitate extraordinară. *Numai în selbatica sete de a obori acele de față și în dușmănie între sine toate se învoiesc.* AR (1831), 534[1]/11. *Inemicia lor n-a produs vreo cruddă, nici vreo selbatică pasiune.* ARISTIA, PLUT. 200/16. *Besii, deveniți famoși în vechime prin cea mai sălbatecă ferocitate, trăiau în munții Balcani.* HASDEU, I. C. I, 71. *Gerul aspru și sălbatic strînge-n brațe... Neagra lunică.* ALECSANDRI, P. III, 11. *Ochii nu mai aveau acea sălbatică și noptoasă strălucire.* EMINESCU, P. L. 92. *Pentru calul strîns în pulpe sînt sălbatică durere.* MACEDONSKI, O. I, 29. *Suna la fereastră vuietul crivățului... Era un acord sălbatic, care contrasta într-un chip fermecător cu liniștea și căldura din salon.* DEMETRESCU, O. 123, cf. 140. *E una din acele serbări care vin la un popor ca o ploaie bună, rodnică, asupra unor cîmpii secate de arșiță sălbatecă.* IORGA, P. A. II, 28. *Deodată simți o sălbatică poftă de mîncare.* AGÎRBICEANU, S. P. 108. *Suferi cu eroism felul... sălbaticei mele strînsori.* HOGAȘ, M. N. 31. *Un urlet sălbatic, nemaiauzit, ce mi-a zbîrlit părul-n cap.* LUNGIANU, C. 51. *Îl cuprinse o mînie sălbatică împotriva lui Herdelea.* REBREANU, I. 287. *Un țăran prea de tot vesel ne-a petrecut trăsura cu un chiot sălbatic.* IBRĂILEANU, A. 88. *Copii, înjurături, geamantane, pălării de cucoane se amestecau în vaierul sălbatic al mulțimii ieșită din minți.* BRĂESCU, O. A. I, 179. *Să știi, frățioare, că în cîntecul ăsta cu sfîșieri de suflet și cu bucurii sălbatice e visul și norocul nostru.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 124. *Oamenii de la noi din mahala mureau crunt de moarte sălbatică.* id. M. D. I, 64. *Neputința și o ură surdă, sălbatică, animalică, îi clocoteau în suflet.* COCEA, S. I, 276. *Mă simțeam mai bine la atelier și-am început să lucrez cu rîvnă sălbatică.* VLASIU, D. 346. *Era o energie sălbatică în gest și-n trup.* TEODOREANU, M. III, 22. *Ochii arzători îi sticleau de un foc sălbatic.* VOICULESCU, P. I, 153. *Un chef sălbatic se încinse.* SADOVEANU, O. I, 308. *O pasiune sălbatică a meșteșugului.* id. ib. IX, 138. *Mereu crește zgomotul valurilor ce se izbesc de chei, spărgîndu-se într-un muget sălbatic.* BART, S. M. 14. *O lașitate dulce punea stăpînire pe sălbatica ei vigoare.* ARGHEZI, L. 291. *Am o sete sălbatecă de viață.* CĂLINESCU, S. 87. *Un țipăt sălbatic de spaimă.* BLAGA, H. 28. *Nu mai suna în vocea ei aceeași sălbatică îndîrjire.* CAMIL PETRESCU, O. I, 592. *Oamenii scot din beregată strigăte sălbatice și deznădăjduite.* BOGZA, C. O. 166. *Un geamăt sălbatec și monoton.* VINEA, L. II, 313. *Simboluri lipsite uneori de subtilitate au o forță sălbatică a ideii, o brutalitate pe care n-aș schimba-o cu nici o finețe.* CINEMA, 1968, nr. 2, 24. ✧ (Adverbial) *Arald se primblă singur, rîzînd, vorbind sălbatic.* EMINESCU, O. I, 96. *Stoluri de ciori, cîrîind sălbatic, începură să se învăluie peste sate.* AGÎRBICEANU, S. P. 30. *Vuiete de vînt alergau în răstimpuri prin pădurile moarte, scuturînd sălbatic crengile copacilor dezbrăcați.* REBREANU, NUV. 48. *Această iubire înflorea fără seamăn, cum înfloresc sălbatec, în luna mai, nimfele lujerilor de crin.* CAMIL PETRESCU, U. N. 23. *Cu ghearele încleștate sălbatic în grațiile coliviei, cu pliscul deschis gata să sfîșie, șoimul se zbătea turbat.* BART, S. M. 68. *Amețit, o*

sărut sălbatec pe gura crudă și rece. CĂLINESCU, L. L. 143. *Calul... nechează pătrunzător și sălbatic.* PREDA, R. 269. *Începu să-l scuture sălbatic, cu ură.* T. POPOVICI, SE. 251. *De ce-mi răsună-atîta de sălbatic Cîntecu-acesta cu dureri străvechi?* LABIȘ, P. 121. *Silvestru strînse sălbatic frînele.* BĂNULESCU, I. 161.

2. S p e c. (Despre elemente mobile) Care se mișcă, se deplasează cu mare viteză (și în mod impetuos); (despre mișcări, deplasări ale unor elemente mobile) care se face cu mare viteză (și în mod impetuos). *Că sălbatică cea apă e în mare prefăcută.* ASACHI, S. L. I, 209. *Riurile cele frumoase și spumegoase, pîraiele cele răpede și sălbatice cîntă neîncetat lauda ta.* RUSSO, S. 126. *Se repede C-un sălbatec salt un tigru.* EMINESCU, O. I, 165. *Ieși-vor din negru pămînt În zale de-argint cavalerii... Și roibii cu nările-n vînt Vor trece-n sălbatic galop.* COȘBUC, B. 100. *Ce dans sălbatic, cu chiot și cu salturi printre vîrf de cuțite!* C. PETRESCU, Î. II, 228. *În munții în care trăiau strămoșii noștri nu curgeau ape mari..., ci pîraie sălbatice.* PUȘCARIU, L. R. I, 162. *Dansează sălbatice, satanice jocuri.* LABIȘ, P. 37. *Căută cu ochii un loc pe unde să scape din hora sălbatică.* BARBU, G. 37. ◇ (Adverbial) *Prin deșert străbat sălbatec mari familii beduine.* EMINESCU, O. I, 45. *Răsună ghitara fierbinte și-ntins Și jocul se-ncinge sălbatic și-aprins.* COȘBUC, B. 147. *Trec mîinile-i pe clape, în maximul vitezii... Și mai sălbatec prind notele să zboare.* IOSIF, V. 170. *Jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic.* REBREANU, I. 12. [Vînătorii] *dansau sălbatec ca la călușari.* BARBU, PRINC. 144.

3. (Despre oameni) Care are manifestări nestăpînite; aprig, impulsiv. *A izbutit a domoli o inimă selbatică.* NĂGRUZZI, S. I, 47. *Arold, al deznădejdei sălbatec călător.* ALEXANDRESCU, O. I, 80. *O femeie... Oricît ar încerca să se răscoale, Și cît e ea de sălbatecă, Va rămîne, încolțită, în plasa dumitale.* CAMIL PETRESCU, T. III, 348. *Cu opt ani mai tînără, Laura părea o copie poetizată a sumbrei, sălbaticei și grațioasei creole.* VINEA, L. I, 195. ✦ (Despre firea, manifestările oamenilor) Care denotă, trădează lipsă de stăpînire, impulsivitate. *În singurătate gîndul aspru și sălbatic se rătăcește.* MARCOVICI, C. 38/5. *Peste tot bărbăția lăcuitorilor Caucazului vine și de la firea lor cea sălbatică.* FM (1838), 3/2. *Datul natural... irumpe brutal, impetuos în firea noastră, în reacțiunile noastre sălbatice.* RALEA, S. T. III, 122.

— Pl.: *sălbatici, -ce* și (învechit și regional, f.) *-ci.* — Și: **sălbătec, -ă,** (învechit) **salbătec, -ă, selbătec, -ă, selbátic, -ă,** (regional) **sărbátic, -ă** adj., s. m. și f.

— Lat. **silvaticus.**

SĂLBĂCITÚRĂ s. f. v. **sălbăticitură.**

SĂLBĂNÁR subst. (Regional; cu sens neprecizat, probabil) Tip de cusătură cu care se împodobesc poalele la portul popular. *Poalele-s cu sălbănar.* DOINE, 48.

— Pl.: ?

— Cf. s a l b ă[1].

SĂLBĂNÁȘ subst. (Prin vestul Transilv.) Tip de cusătură cu care se împodobesc mînecile cămășii la portul popular; (regional) sălbănele. Cf. FRÎNCU—CANDREA, M. 105.

— Pl.: ?

— Cf. s a l b ă[1].

SĂLBĂNÉLE s. f. pl. (Prin vestul Transilv.) Sălbănaș. Cf. FRÎNCU—CANDREA, M. 105.

— Cf. s a l b ă[1].

SĂLBĂTĂ s. f. v. **sălbăție.**

SĂLBĂTĂCÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sălbăticesc.**

SĂLBĂTĂCÉȘTE adv. v. **sălbățește.**

SĂLBĂTĂCÍ vb. IV v. **sălbătici.**

SĂLBĂTĂCÍE s. f. v. **sălbăticie.**

SĂLBĂTĂCÍME s. f. v. **sălbăticime.**

SĂLBĂTĂCÍRE s. f. v. **sălbăticire.**

SĂLBĂTĂCÍT, -Ă adj. v. **sălbăticit.**

SĂLBĂTĂCIÚNE s. f. v. **sălbăticiune.**

SĂLBĂTEÁ s. f. v. **sălbăție.**

SĂLBĂTECÍ vb. IV v. **sălbătici.**

SĂLBĂTECÍE s. f. v. **sălbăticie.**

SĂLBĂTECÍME s. f. v. **sălbăticime.**

SĂLBĂTECÍT, -Ă adj. v. **sălbăticit.**

SĂLBĂTECITÚRĂ s. f. v. **sălbăticitură.**

SĂLBĂTECIÚNE s. f. v. **sălbăticiune.**

SĂLBĂTECÓS, -OÁSĂ adj. v. **sălbăticos.**

SĂLBĂTICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Sălbatic. Cf. s ă l b a t i c **(II).** Cf. I. GOLESCU, C. *Obiceiul sălbătăcesc.* DRĂGHICI, R. 172/30, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., DL, DM.

— Pl.: *sălbăticești.* — Și: **sălbătăcésc, -eáscă** adj.

— **Sălbatic** + suf. *-esc.*

SĂLBĂTICÉȘTE adv. (Învechit) **1.** Ca un animal sau ca un om sălbatic, în felul animalelor sau al oamenilor sălbatici; p. e x t. brutal, crud, violent. *Apucîndu-l sălbătăcește.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126[v]/6. *[Fiara] sălbătăcește năvălește asupra lui* (a. 1802). CONTRIBUȚII, III, 136, cf. I. GOLESCU, C., TDRG.

2. (Învechit, rar; în forma *selbătăcește*) Care are loc cu mare viteză, cu impetuozitate. V. s ă l b a t i c **(III 2).** *Se aprindeau razele soarelui pe cer... Liniile flacării aprinse... zburau selbătăcește.* CONV. LIT. IV, 28.

— Și: (învechit) **sălbătăcéște,** (învechit, rar) **selbătăcéște** adv.

— **Sălbatic** + suf. *-ește.*

SĂLBĂTICÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. și r e f l. (Despre plante cultivate) A ajunge în starea plantelor sălbatice **(I 1).** *Fiindcă toți pomii carii resar din sîmburi cît de cît selbăticesc... trebuie oltuiți.* ECONOMIA, 127/20. ▭ *Un măr care s-a sălbăticit.*

2. R e f l. (Despre animale domestice) A deveni sălbatic **(I 2).** *I s-au calul sălbătăcit și mergea năsîlnic.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 118[v]/18. [Calul] *să sălbătăcea cu totul auzind nechezătura cailor ce mergea înaintea sa.* BELDIMAN, N. P. I, 82. *Fiarele... și-au luat lumea în cap, s-au sălbătăcit cu totul.* ODOBESCU, S. III, 101. *Iepele se sălbătăciseră și se făcuseră rele.* ISPIRESCU, U. 48. ✦ T r a n z. f a c t. A face să devină sălbatic **(I 2).** [Zeul] *sălbătăci și înrăutăți pe taurul ieșit din mare pînă într-atît încît nu se mai putea apropia nimeni de dînsul.* ISPIRESCU, U. 45.

3. R e f l. (Despre plantații, terenuri etc.) A ajunge în stare de paragină[1] **(3),** a se degrada sau a se distruge din lipsă de îngrijire; a se părăgini **(2).** *Grădina, neîngrijită, se sălbătăcea.* REBREANU, I. 399. ✦ T r a n z. f a c t. A aduce în stare de paragină[1] **(3),** de neîngrijire. *El intră în curtea ce semăna a părăsită a mănăstirii,... în mijlocu-i c-un iaz, ale cărui maluri erau sălbătăcite de fel de fel de buruiene.* EMINESCU, P. L. 96.

4. Refl. (Despre locuri, ținuturi) A deveni sălbatic (**I 4**), pustiu, nelocuit, neumblat, inaccesibil. *De la mînăstirea Horez în sus, locurile se sălbătăcesc, văile-s tot mai înguste și mai rîpoase.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 265, cf. DEX.

5. Tranz. fact. și refl. (Astăzi rar) A face să devină sau a deveni sălbatic (**II 4**), violent, brutal. *Al curviii păcat... și preablînda firea omenească sălbătăceaște-o.* CORESI, EV. 542. *Sălbătăcindu-se atunce în nebunie ca cînd n-ar fi fost pămîntean.* AMIRAS, LET. III, 161/30. *Herselia... cu totul sălbătăcită... de pornirea mîniei.* BELDIMAN, N. P. II, 198/21. *Se smintește echilibrul puterilor împreună cu sănătatea și mintea și se sălbătăcește omul vremelnicește.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XL/17, cf. I. GOLESCU, C. [Oștirea] *ce pre om sălbătăcește.* CONACHI, P. 42. ✦ Intranz. și refl. (Învechit; în forma *sălbătăci*) A se purta cu o cruzime neobișnuită, a comite atrocități. *După tirănească și păgînească lui fire... mai mult asupra creștinilor se sălbătăcea* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 176/5. *Asupra celui fără de arme a sălbătăci..., aceasta nu-i vitejie, ci dobitocească neomenire.* ȚICHINDEAL, F. 367/1. ✦ Tranz. fact. (Rar) A face să devină fioros, înspăimîntător. [Minia] *îngălbenește fața, spumează gura, sălbătăcește chipul.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 154/3. *Ochi sălbăticiți de foame.* BARBU, PRINC. 103. ✦ Refl. și intranz. (Învechit; în forma *sălbătăci*) A deveni extrem de agitat, de zbuciumat. *Marea și riturile și izvoarele să vor amesteca și marea să va sălbătăci.* FL. D. (1680), 3v/16. *Au sălbătăcit... marea acea ce pînă atuncea să arăta lină și blîndă.* DRĂGHICI, R. 31/23. *A început să răcnească ca un leu înfricoșat, Și pe Haridim să-l taie, tot sărea neîncetat. N-au sălbătăcit vrodată nici marea grozav ca el.* PANN, E. II, 71/7.

6. Refl. A ajunge în starea de sălbăticie (**II 2**), de primitivism. *Nici nu ne-ai spus bună noapte... Te știam om bine crescut... — Am fost. De la o vreme m-am cam sălbăticit.* STANCU, R. A. I, 98. *S-au sălbăticit. S-au umplut de păduchi.* PAS, L. I, 320, cf. DEX.

7. Intranz., refl. și tranz. fact. A deveni sau a face să devină sălbatic (**II 5**), nesociabil, retras, izolat; a se retrage sau a face să se retragă departe de societate. *Mîhnirea și încordarea... scoteau pe poet din orice interes pentru higiena lumii,... înstrăinîndu-l sau sălbăticindu-l.* CĂLINESCU, E. 349. *Se putea vedea că singurătatea îl sălbătăcise de tot: arunca mereu priviri piezișe, nu-și putea stăpîni tremurul mîinilor.* T. POPOVICI, SE. 361. *Am pribegit Pe poteci strimte, Prin vale adîncă, În singurătate... M-am sălbătecit.* TEODORESCU, P. P. 420. *Și eu am fugit De-am sălbătăcit De rușinea ta Și de-a maică-ta.* ȘEZ. I, 114. *În singurătate, Sub lespezi de piatră, De vînt nebătută, De nimeni știută, Aici m-am pilit, M-am sălbătecit Și m-am pedepsit.* BALADE, I, 322.

— Prez. ind.: *sălbăticesc.* — Și: (popular) **sălbătăci**, (regional) **sălbăteei**, (învechit, rar) **selbătici** vb. IV.

— V. **sălbatic**.

SĂLBĂTICÍE s. f. **I. 1.** (Rar; în forma *sălbătăcie*) Vegetație naturală spontană. *Și-n căldura veselă a dimineții aceleia cu soare mult și fierbinte plutea un miros năprasnic de fîn cosit, de rîșină, de frunză verde, de sălbătăcie crudă.* MIRONESCU, S. 68.

2. Stare în care se află animalele sălbatice (**I 2**); (învechit) sălbătăciune (v. sălbăticiune **2**), sălbătăcime (v. sălbăticime **1**). Cf. I. GOLESCU, C. *Sălbătăcia tigrului.* CADE. *Cum oare ai putut cunoaște sălbătăcia calului?* SADOVEANU, O. XVII, 127. ✦ (Prin Transilv.; în forma *sălbătăcie*) Sălbăticiune (**1**). *Mergea la vînătoare și aducea... căprioare... și alte sălbătăcii bune de mîncat.* RETEGANUL, ap. CADE, cf. ALRM SN II h 536/235. ✦ Stare a omului lipsit de îndrăzneală, de curaj, sperios, temător sau sfios. *Știa că, pentru închipuirea lui Lucu, sălbăticia ei era un aprig stimulent.* VINEA, L. I, 211, cf. DEX. □ *Sălbăticia unui copil.*

3. Stare a naturii neprelucrate, netransformate de om. *Trăiam bine în aceste ținuturi bogate, cu a căror sălbăticie ne împrietenisem repede.* BRĂESCU, O. A. I, 46. *Gustînd... libertatea și sălbăticia stepelor în care turmele, fără frîul vasalității, zburdă suverane.* TEODOREANU, M. II, 108. *Plugarul a cucerit asupra sălbătăciei pămîntul întreg, bucată cu bucată.* SADOVEANU, O. VI, 176. *Un snop de flori din sălbătecia țărînei bucură casa.* ARGHEZI, S. VIII, 266.

4. Stare a unui loc, a unui ținut nelocuit, neumblat, pustiu; p. ext. (concretizat) loc, ținut nelocuit, neumblat, pustiu, (rar) sălbătăciune (v. sălbăticiune **3**), sălbătăcime (v. sălbăticime **4**). *Pustietatea, sălbăticia acestor locuri neumblate, întinsele păduri, toate te fac să te crezi departe de pămînt.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 231. *Sihla... atinge aproape culmea de asprime, singurătate și sălbăticie.* HOGAȘ, DR. I, 18. *Din depărtatele sălbătății... Doar căprioare vor pătrunde în orașe.* BLAGA, POEZII, 101.

II. 1. (Rar) Paleolitic (**2**). Cf. DL, DM, DER, DEX.

2. (Stare de) înapoiere extremă, lipsă (totală) de civilizație; primitivism, (învechit) sălbătăciune (v. sălbăticiune **4**), sălbătăcime (v. sălbăticime **6**). *Crescuți în astfeli de sălbăticie..., iubirea nu-i leagă către nevastă și copii.* FM (1838), 4/1. *Într-o sălbăticie comună furnicau aceleași ființe stăpînite de aceleași puține gînduri și dorinți.* PHILIPPIDE, P. 112. *În această urcare de la starea de sălbăticie pînă la civilizație, omenirea a întrebuințat mușchii..., dar și, din ce în ce mai mult, creierii.* în PLR II, 104. *Cei trei cosmonauți sînt încă surprinși de o turmă de ființe umane în stare primitivă, de sălbăticie.* CINEMA, 1968, nr. 10, 14. ✦ Loc unde nu a pătruns încă civilizația. *Umblam toată ziua singur... și mă mustram la fiecare pas de prostia pe care o făcusem să mă-nfund în sălbăticia și anosteala asta.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 244. *Vechea așezare de pescari dobrogeni avea biserică — lucru rar în aceste sălbătății și singurătăți.* SADOVEANU, O. VII, 335. *Ah!... ce rău îmi pare că o să plecați așa curînd. În sălbăticia asta unde trăiesc, cînd voi avea fericirea să mai schimb vreo vorbă cu astfel de oameni!* BART, S. M. 27. *Am venit în sălbăticia asta... O să ne fie tare greu.* H. LOVINESCU, T. 361. *El s-a hotărît să se stabilească cît mai departe posibil în mijlocul sălbăticiei, rupînd cu desăvîrșire cu viața lui anterioară.* CONTEMP. 1969, nr. 1 170, 7/3.

3. Atitudine sau trăsătură a omului sălbatic (**II 4**), lipsit de umanitate, crud, brutal, violent etc.; manifestare, acțiune lipsită de umanitate, crudă, brutală, violentă etc.; (învechit) sălbăticiune (**5**), sălbătăcime (v. sălbăticime **7**). *Giudecînd dupre a lui sălbăticie, amorul său cel înfocat se va preface în urgie.* ASACHI, P. R. 34/6. *În anecdotele despre sectarii iluminați, se povestesc cîteodată executări de așa absurdă sălbăticie.* CARAGIALE, O. I, 59. *Silnicia, sălbătăcia, cruzimea sînt trăsăturile caracteristice ale acestei epoce.* GHEREA, ST. CR. II, 112, cf. III, 108. *Sălbătăciei gradațiilor, dintr-un fel de viclenie primitivă, le opune o prostie simulată.* LOVINESCU, C. VIII, 24. *Sălbăticia cu care fusese reprimată greva ceferiștilor... era încă vie în amintirea multora.* VLASIU, D. 301. *O pildă de sălbăticie și cruzime.* BOGZA, A. I. 563. *De altfel nu neg că sălbăticia e eroismul poltronilor.* VINEA, L. I, 402. *În materie de relații de familie, [în film] sălbăticia... alternează cu imoralitatea.* CINEMA, 1968, nr. 6, 18. ✦ Loc. adv. **Cu sălbăticie** = fioros, crunt; crud. *Ne-au furat caii!... — Cine? — Nu știu! răspunse Alioșa și-l privi cu sălbăticie.* SADOVEANU, O. V, 532. *Îl găsiră... lovindu-și cu sălbăticie calul căzut.* STANCU, Ș. 224. ✦ Act de cruzime, de brutalitate, de violență. *Băiatul, văzînd sălbăticia, dete un țipăt de alarmă.* CARAGIALE, O. I, 54. *Geniala sa poemă... are un fond groaznic de sombru și de dureros, foarte potrivit pentru descrierea sălbăticiilor ce-au însoțit distrugerea albigenților.* GHEREA, ST. CR. I, 175. *Urmărește toată presa. Pretutindeni... sînt justificate, aprobate, blagoslovite chiar,*

sălbăticiile țăranilor răzvrătiți. REBREANU, R. I, 301, cf. II, 47. *Privise sălbăticia mut, tremurînd.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 319. *Există ... o clasă de oameni ... pe care această sinceritate subită, revelatoare a atîtor sălbăticii mascate, i-a enervat.* RALEA, S. T. II, 304.

4. Fel de a fi al persoanei sălbatice **(II 5)**, izolate, retrase. *Se făcea că nu înțelege sălbăticia ei de a se încuia în odaie și a fugi de toată lumea.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 97. ◆ (Rar) Izolare, singurătate în care trăiește cineva. *Căutînd prin stînce și peșteri un loc mai potrivit pentru sălbăticia traiului monastic, clădește succesivamente chilie, schituri, biserici.* HASDEU, I. C. I, 144.

III. Intensitate, forță ieșită din comun. *Datoria noastră de a lupta bărbătește ... cu sălbăticia elementelor.* GHICA, C. E. I, 271. *Domnul Emilian Papaciovschi simțea foamea și frigul mușcîndu-l cu sălbăticie.* SADOVEANU, O. VII, 632. *Pătrunse înăuntru lumina crudă de afară, apoi, îndată, un vuiet ca de mulțime, punctat de sunetul tobei, bătută cu sălbăticie.* T. POPOVICI, SE. 264.

— Pl.: *sălbăticii.* — Și: (popular) **sălbătăcie, sălbătecie** s.f.

— **Sălbatic** + suf. *-ie.*

SĂLBĂTICÍME s. f. **1.** (Învechit; în forma *sălbătăcime*) Sălbăticie **(I 2)**. *Mentor era, în mijlocul acestor noroade furioase, ca și Bahus atunci cînd fu înconjurat de tigri, carii, uitînd sălbăticimea lor, venea trași de puterea dulcelui său glas.* PLEȘOIANU, T. II, 142/1.

2. (Regional) Sălbăticiune **(1)**. Cf. TDRG, CADE. *El ținea o mulțime de pușcași, carii cutriera pădurile și-i grija de sălbătăcime pentru masă.* SBIERA, P. 66. *Dragoș Vodă ... care selbătăcime cum o vedea o lăsa să se ducă în treabă-și.* MARIAN, T. 43. *Cărare prin pădure făcută de sălbăticimi.* Com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, cf. ALR I 1 157/40, 45. ◆ P. restr. (În forma *sălbălăcime*) Carne de sălbăticiune **(1)** folosită ca aliment. *Ei se îngrijea mai mult de aceea să nu-i cîrtească stăpînul lor deacă nu va avea mîne sălbătăcime la measă.* F. (1887), 279.

3. (Prin Bucov.; în forma *sălbătăcime*) Mulțime de animale sălbatice **(I 2)** (pentru vînat). *Vai de mine, ce de mai sălbătăcime e anul acesta!* Com. MARIAN.

4. (Rar; mai ales la pl.; în formele *sălbătăcime* și *sălbătecime*) Sălbăticie **(I 4)**. *În niște țărmuri pustii aleargă ca un turbat, Loc nu s-află nicăiri, de sălbătăcimi e beat.* BELDIMAN, O. 21/22. *În aceste sălbătăcimi căzuse prin mîni de ucigași mulți oameni.* FM (1842), 33²/21. *Se minună cînd văzu așa casă într-o astfel de sălbătăcime.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Dacă sătenii ar deprinde ... să strîngă* [plantele medicinale] *din sălbătecimile codrilor ..., ar putea face un frumos negoț.* VOICULESCU, L. 5.

5. (Învechit, rar) Mulțime de sălbatici **(II 1)**. Cf. I. GOLESCU, C.

6. (Învechit; în forma *sălbătăcime*) Sălbăticie **(II 2)**. *N-au avut vro creștire și petrec în sălbătăcime.* DRĂGHICI, R. 39/16.

7. (Învechit; în forma *sălbătăcime*) Sălbăticie **(II 3)**. *Numa au îmblînzit sălbătăcimea ostășească a romanilor.* CALENDARIU (1814), 99/21. *Ochii ei ... avea un nu știu ce de asprime și sălbătăcime.* PLEȘOIANU, T. II, 17/15, cf. ALEXI, W.

— Pl.: *sălbăticimi.* — Și: (învechit și popular) **sălbătăcime, sălbătecíme,** (regional) **selbătăcíme** s. f.

— **Sălbatic** + suf. *-ime.*

SĂLBĂTICÍRE s. f. Acțiunea de a (se) sălbătici și rezultatul ei.

1. Pierdere a însușirilor specifice plantelor de cultură, degradare a plantelor de cultură la starea plantelor sălbatice **(I 1)**. Cf. sălbătici **(1)**. *Sălbăticirea trandafirului,*

2. Pierdere a însușirilor specifice animalelor domestice, degradare a animalelor domestice la starea animalelor sălbatice **(I 2)**. Cf. sălbătici **(2)**. *Sălbăticirea unui cal.*

3. Decădere a unei plantații, a unui loc la starea de paragină[1] **(3)**. Cf. sălbătici **(3)**. *Sălbăticirea unei grădini.*

4. Pierdere a însușirilor morale specific umane; p. ext. cruzime, brutalitate, violență. Cf. sălbătici **(5)**. *A lor sălbătăcire și nesilnicie, care pururea asupra creștinilor lupi răpitori sînt* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 222/15. *Sălbătăcirea vrăjmașilor.* MINEIUL (1776), 167^{v1}/33, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C. *Pentru o scurtă iubire Această sălbătăcire Acum, acum mă omoară.* BĂRAC, A. 66/16, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Fig. *Contra sălbăticirii sufletului românesc revin la o luptă fără cruțare.* în PLR II, 605.

5. Cădere în sălbăticie **(II 2)**, în primitivism; p. ext. sălbăticie **(II 2)**. Cf. sălbătici **(6)**. *Nici episcopi ..., nici o școală pentru candidați ..., nici o îngrijire pentru subsistența lui; ce mai trebuia acestui popor pînă la sălbătăcire deplină.* BARIȚIU, P. A. I, 324. *Rămășiți din timpuri de sălbătăcire.* PHILIPPIDE, P. 120.

— Și: (popular) **sălbătăcire** s. f.

— V. **sălbătici.**

SĂLBĂTICÍT, -Ă adj. **1.** (Despre plante cultivate) Care a ajuns (prin degradare) în starea plantelor sălbatice **(I 1)**. *Acolo unde a fost grădina cu flori ... răsăriseră și în vara aceasta flori pe jumătate sălbătăcite.* C. PETRESCU, Î. II, 5, cf. id. C. V. 300, DL, DM. *Nu se întoarse, merse numai frumos prin iarba sălbăticită.* BARBU, PRINC. 125.

2. (Despre animale domestice) Care a devenit sălbatic **(I 2)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C. *Pisica nu se mișcă. Sclipirile verzi priveau din întuneric ... cu teamă de vietate pe jumătate sălbătăcită.* C. PETRESCU, Î. II, 13, cf. DL. *Porcul acesta e selbătăcit.* Com. MARIAN.

3. (Despre plantații, terenuri etc.) Care a ajuns în stare de paragină[1] **(3)**, care s-a degradat ori s-a distrus din lipsă de îngrijire. *Privea ore întregi ... la prăvălatica grădină frumoasă și sălbătăcită.* EMINESCU, P. L. 100. *Totul se topea într-un țîrîit inumerabil și strident de greieri pierduți într-un cîmp sălbăticit cu scaieți.* CĂLINESCU, O. I, 18.

4. (Despre oameni) Care a ajuns asemenea unui sălbatic **(II 1)**; care a devenit crud, brutal, violent; care s-a abrutizat, s-a îndobitocit. *Strigă asupra lui sălbătăcit.* MINEIUL (1776), 35^{r1}/37. *Mintea mi se rătăcise, stam zălud, sălbătăcit, Dar ea cătîndu-mi cu spaimă, îndată au și fugit.* BELDIMAN, O. 46/3. *La poalele Ceahlăului, printre călugării cu păr mărăcinos, sălbăticiți și imbecilizați ..., era în sfîrșit singur.* TEODOREANU M. III, 164. ◆ (Despre fizionomia, ochii etc. cuiva) Care arată, trădează pe omul sălbăticit **(4)**. *Fețele lor erau sălbătăcite, îndobitocite.* EMINESCU, G. P. 115. *I se tăie capul ... după ce toate odraslele-i șîngeraseră supt sărmanii lui ochi bătrîni, sălbătăciți, fără lacrimi.* IORGA, C. I. I, 28.

5. (Învechit, rar) Care a decăzut enorm. *Moldova, care ... avea în epoha romanilor politii înflorite și așezăminturi însemnătoare, la venirea acestui domn era cu totul sălbătăcită.* FM (1841), 213^{1}/11.

— Pl.: *sălbătăciți, -te.* — Și: (popular) **sălbătăcit, -ă, sălbătecít, -ă** (IORGA, P. A. II, 65), (regional) **selbătăcit, -ă** adj.

— V. **sălbătici.**

SĂLBĂTICITÚRĂ s. f. (Transilv.) Sălbăticiune **(1)**. Cf. ALR I 1 157/223, 229, 295, ALR SN III h 721.

— Pl.: *sălbăticiuri*. — Și: **sălbătecitură** (ALR I 1 157/223), **sălbăcitură** (ALR SN III h 721/310) s. f.
— **Sălbăticit** + suf. *-ură*.

SĂLBĂTICIÚNE s. f. **1.** (La sg. adesea, popular, cu sens colectiv) Animal sălbatic **(I 2)** (pentru vînat); (regional) sălbătăcie (v. s ă l b ă t i c i e **I 2**), sălbăticime **(2)**, sălbăticitură. *Iarnă aspră în toată Europa, moarte de vite prin grajduri, și a tot felul de sălbăticiune prin cîmpii și codruri.* CR (1830), 395²/28, cf. I. GOLESCU, C. *Toată sălbăticiunea, nu numai a acestui loc, ci a toatei țări, pieri.* FM (1842), 20²/19. *O mulțime de oameni și de sălbăticiuni zac fără suflare în pădurea lui.* CREANGĂ, O. 95, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Vînătorii domnești... aduc sălbăticiuni la Curte.* IORGA, C. I. I, 159, cf. TDRG. *Ați intîlnit multe sălbăticiuni? — O! Cît lumea! Mă mir cum d-avu răbdare domnul să nu-nceapă vînătoarea.* DELAVRANCEA, O. II, 105. *Erau păduri domnești și numai sălbăticiunile și pădurarii le cutreierau.* AGÎRBICEANU, S. P. 116. *Mormăi... cu fața înveninată, ochii mici, arătîndu-și albul răutăcios, și sprîncenile prăvălite spre nas făcîndu-l îngrozitor, ca o sălbăticiune zădărîtă.* MIRONESCU, S. 33, cf. 159. *Țîncul se trase fricos lîngă peretele de lemn, ca sălbăticiunile într-o scorbură.* C. PETRESCU, Î. I, 196, cf. II, 97. *Dar fiindcă pe aice nu sînt astfel de sălbăticiuni, se va mulțumi numai cu un urs.* STĂNOIU, C. I. 157. *O văzuseră devreme fugind printre bălării ca o sălbăticiune.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 209. *Să-mi faci un castel în munți; să-mi strîngi în grădina lui din toate sălbăticiunile.* VISSARION, B. 46. *Ziua colindam temeiurile codrilor cu luminișuri aurite, căutînd să stîrnim sălbăticiunile, ca să ne însemnăm culcușurile și bataliștile lor.* VOICULESCU, P. I, 91, cf. 94. *În ogele ponoare și poieni, în care de veacuri domnea liniștea, sălbăticiunile codrului n-aveau nici o sfială.* SADOVEANU, O. XII, 18, cf. X, 459. *Sălbăticiune, clipa să-ți numeri... Leapădă-ți blana, tu, urs și tu, vulpe.* TULBURE, V. R. 40. *Animalele domestice toate sînt lipsite de noblețea sălbăticiunilor.* CĂLINESCU, B. I. 274. *Trebuia, pînă la izbînda mișcării, să-și ducă viața ca o sălbăticiune.* STANCU, R. A. IV, 96. *Moș Irimie se retrăsese de la foc, cu mișcări domoale de sălbăticiune.* CONTEMP. 1954, nr. 421, 3/1. *Vîntule,... tu scuturi codrii, și tu cazi în peșteri ca să trezești din somn sălbăticiunile.* ISAC, O. 175. *Nu pot muri ca sălbăticiunile, în resemnare și pace.* ISANOS, V. 97. *Un ceas de taină cînd în munții grei Sălbăticiuni sfioase trec prin sară.* LABIȘ, P. 100. *Atunci eram ca o sălbăticiune. Acum seamăn și eu a om.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 129. *Păsările și mici sălbăticiuni cad victimă sigură șarpelui.* GÎ 1968, nr. 931, 4/6. *Dar nu ți-am spus că era chiar o veveriță?... O ființă mică, o sălbăticiune.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 15/2. *Se întreprind adevărate hăituieli după sălbăticiuni în timpul iernii.* RL 1969, nr. 7 769. *Cînd sălbăticiunile intră în sat ziua, nu-i a bine.* ȘEZ. I, 126, cf. ALR I 1 157/63, 65, ALR SN III h 721. *N-a vini șeva sălbătișune la mine ca să mă mininșe.* O. BÎRLEA, A. B. II, 327. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Bănuii că vreo sălbăticiune de lup sau de urs trecuse pe acolo.* HOGAȘ, DR. I, 218. ✦ Epitet dat unei persoane care fuge de lume, care trăiește izolată, retrasă, departe de oameni (și de civilizație). *Leonora era o sălbăticiune slabă și rea... Se animalizase stînd toată ziua în casă, departe de soare și de lume.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 26. *Anume fusese adusă sălbăticiunea* [părintele Hilarie] *din creierul munților, din fundul unei sihăstrii, ca să nu vadă și să n-audă, să nu simtă și să nu priceapă nimic din ceea ce se petrecea în jurul ei.* COCEA, S. I, 335. *Radu era încă o mică sălbăticiune, tăcută, singuratică și orgolioasă.* H. LOVINESCU, T. 265, cf. 94, 324.

2. (Învechit; în forma *sălbătăciune*) Sălbăticie **(I 2)**. *Toate aceste d-acum domesnice dobitoace și pasări era sălbatece și sînt și chiar în ziua de astăzi de tot felul lor în sălbătăciune, pe care le prind oamenii.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 88/10.

3. (Rar; în forma *sălbătăciune*) Sălbăticie **(I 4)**. *Cum era să viu eu singur prin sălbătăciunea asta!* GALACTION, O. 211.

4. (Învechit; în forma *sălbătăciune*) Sălbăticie **(II 2)**. *Americanilor... cine și de unde le-a adus* [boala]*? Abuzul sălbătăciunii lor, va fi răspunsul; așadar este un rod al... norodului nefivilizat.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 350/27.

5. (Învechit) Sălbăticie **(II 3)**. *Acei răi împrumutători, întru sălbăticiune fiind porniți..., au format multe meșteșuguri ce aduce cu totul la dărăpănare și sărăcie pă bieții lăcuitori* (a. 1813). DOC. EC. 161. ◇ Fig. *Cu așa sălbătăciume* [sic!] *s-au turbat marea, încît undele ei se înălțau ca niște case.* DRĂGHICI, R. 9/18.

— Pl.: *sălbăticiuni*. — Și: (popular) **sălbătăciúne**, (regional) **sălbătecitúne** (ALR SN III h 721/64) s. f.
— **Sălbatic** + suf. *-iune*.

SĂLBĂTICÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Regional; despre plante) Sălbatic **(I 1)** (Valea Lupului — Hațeg). A IV 3. *Tufă sălbăticoasă.* ib.

2. (Învechit, rar; despre animale) Sălbatic **(I 2)**. *Toate zburătoarele, mîndri păunași, sălbăticoși cocori ..., găinușe moțate... picau ca fermecate cînd ieșca el la vînătoare.* ODOBESCU, S. III, 180.

3. (Învechit; despre oameni) Sălbatic **(II 3, 4)**. *Gîndeai că-s de turbare porniți, Așa era de sălbătecoși.* BUDAI-DELEANU, Ț. 329. *Telemah e aprins de mînie ... făr-a fi sălbăticos.* PLEȘOIANU, T. I, 30/19. *Niște oameni foarte varvari și sălbăticoși.* AR (1829), 220²/30. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor, despre fața, fizionomia etc. lor) Care arată, trădează pe omul sălbatic **(II 3, 4)**. *Sultanul... ti zise cu chip sălbăticos și aspru...* GORJAN, H. IV, 57/5, cf. POLIZU, BARCIANU.

— Pl.: *sălbăticoși, -oase*. — Și: (învechit) **sălbăteós, -oásă, selbătcós, -ásă** (DDRF) adj.
— **Sălbatic** + suf. *-os*.

SĂLBĂTÍE s. f. v. **sălbăție**.

SĂLBĂTIOÁRĂ s. f. (Prin Transilv.) Animal sălbatic **(I 2)** mic; (regional) sălbătișoară. *Dădurăm de-o urmă, Nu știam dacă-i de fiară Ori de sărbătioară.* MÎNDRESCU, L. P. 203, cf. 244.

— Pronunțat: *-ti-oa-*. — Pl.: *sălbătioare*. — Și: **sărbătioáră** s. f.
— **Sălbat**[ic] + suf. *-ioară*.

SĂLBĂTIȘOÁRĂ s. f. (Regional) Sălbătioară (Ocna Sibiului). MAT. FOLK. 412. *Sfetnici au sfătuit, Filozofii au ghicit Că n-o fi urmă de fiară, Nici de sălbătișoară.* id. ib.

— Pl.: *sălbătișoare*.
— **Sălbat**[ic] + suf. *-ișoară*.

SĂLBĂȚĂ s. f. v. **sălbăție**.

SĂLBĂȚÍCĂ adj. (Regional) Diminutiv al lui s ă l b a t i c ă (v. s ă l b a t i c); cam sălbatică, destul de sălbatică.

1. Cf. s ă l b a t i c **(I 1)**. *Să iasă din os, din carne, din pele, mușcăturele rele — de dinți de oțel — celui șerpurel — ce stă sub petricică — în fîntînă mică — sub tufă selbățică.* POP., ap. GCR II, 339. *La cămeși poale nu-s... Îs la soacrî-me pi fus Di sîchici, di urzîci, Di cînipî sălbățîci.* GRAIUL, I, 334.

2. Cf. s ă l b a t i c **(I 2)**. *Mierlică, mierlică, Nu fi sălbățică.* TEODORESCU, P. P. 455. ✦ Cam lipsită de îndrăzneală, de curaj, cam sperioasă, temătoare

sau sfioasă. *Să n-ai nici o frică, Fată sălbățică, Că te-oi lua-n brață Să mai prind la viață.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Sora cea mai mică Și mai selbățică S-a dus, mări, dus, Pe Cerna în sus.* ALECSANDRI, P. P. 14. *Ogariu asmuțea... Să sape piatra, Să scoată feata, Feata sălbățică, Mîndră și voinică.* TEODORESCU, P. P. 418.

— Și: **selbățică** adj.

— **Sălbatic** + suf. *-ică.*

SĂLBĂȚÍE s. f. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpină rigidă, cu frunze aspre, cu flori dispuse în spice lungi și înguste și cu fructe otrăvitoare, care crește prin semănături și locuri părăginite; (regional) beție, ciormoiag, nebuneală, obsigă (h), zizanie *(Lolium temulentum).* Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 100.

2. (Regional) Zizanie *(Lolium perenne).* Cf. BRANDZA, FL. 503, BARCIANU, TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 100.

— Pl.: *sălbății.* — Și: **sălbățâ** (BORZA, D. 100; accentul necunoscut), **sălbătă** (BRANDZA, FL. 503, TDRG; accentul necunoscut), **sălbăteá** (BARCIANU), **sălbătíe** (id. ib.), **selbățeá** (BORZA, D. 100) s. f.

— Cf. s a l b ă[1].

SĂLBEZÍ vb. IV v. **sărbezi[2].**

SĂLBIOÁRĂ s. f. (Regional) Sălbiuță. Cf. I. GOLESCU, C. *C-am să plec mîne la țară Să vînd grîul și secară, Să-ți cumpăr o sălbioară.* POP., ap. CADE.

— Pronunțat: *-bi-oa-.* — Pl.: *sălbioare.*

— **Salbă**[1] + suf. *-ioară.*

SĂLBÍȘ s. m. (sg.) (Bot.; regional) Crușîn *(Rhamnus frangula).* Cf. BORZA, D. 146.

— Cf. s a l b ă[1].

SĂLBULÍȚĂ s. f. Diminutiv al lui s a l b ă[1] **(1)**; (regional) sălbioară. Cf. I. GOLESCU, C., TDRG, CADE, DM. *Am o neagră sălbuliță De cercat la gîtul tău.* ALECSANDRI, P. P. 36. *Mai am d-o sălbuliță, Și s-o dau la copiliță.* MAT. FOLK. 380. *Că mai am d-o sălbuliță De cînd eram copiliță.* GRAIUL, I, 110.

— Pl.: *sălbulițe.*

— **Salbă**[1] + suf. *-uliță.*

SĂLBURI s. f. pl. v. **salvă.**

SĂLCÁRI s. m. pl. (Vestul Transilv.) Sălciș. Cf. ALR II 6 390/53, 64, 105, A I 23.

— **Salcă**[2] + suf. *-ari.*

SĂLCÁT, -Ă adj. (Regional; cu sens neprecizat, probabil) Cu crengile plecate ca salca[2]. *Frunză verde măr sălcat, Din flăcăii de prin sat Mulți îmi plac și mulți nu-i vreu.* PAMFILE, C. Ț. 125. *Ș-apoi verde măr sălcat, Cîntă fetele prin sat... Dar puicuța cîntă-n casă, Cîntă, cîntă că-i mireasă!* id. ib. 192.

— Pl.: *sălcați, -te.*

— Cf. s a l c ă[2].

SĂLCĂRÍE s. f. (Regional) Sălciș. Cf. ALR II 6 390/848, A II 4. *Ce sălcărie s-a făcut pe zăvoi, să te mănînce lupii!* UDRESCU, GL.

— Pl.: *sălcării.*

— **Salcă**[2] + suf. *-ărie.*

SĂLCĂRÍȘ s. n. (Regional) Sălciș. *De furia mușteloi, toate vitele s-au băgat în sălcăriș.* UDRESCU, GL., cf. SCL 1974, 447.

— Pl.: *sălcărișuri.* — Și: **selcăríș** s. n. SCL 1974, 447.

— **Salcă**[2] + suf. *-ăriș.*

SĂLCĂRÍȚĂ s. f. (Ornit.; regional) Pitulice **(I 1a)** *(Phylloscopus collybita).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pl.: *sălcărițe.*

— **Salcă**[2] + suf. *-ăriță.*

SĂLCEÁG s. n. v. **saceac.**

SĂLCEÁLĂ s. f. v. **țesală.**

SĂLCÉR s. n. v. **sărcíner.**

SĂLCÉRIU s. n. v. **sărcíner.**

SĂLCÉT s. n. Loc acoperit cu sălcii[1] **(1)**; desiș, cring, pădure de sălcii[1]; sălciș, (regional) sălcari, sălcărie, sălcăriș, sălcime, sălciniș. Cf. ANON. CAR., DRLU, LB, VALIAN, V., POLIZU, BĂLĂȘESCU, GR. 144/13. *E plăcut a privi la sălcetul cel des.* F (1886), 408, cf. PHILIPPIDE, P. 180, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., BL V, 112. *În dreptul orașului Petroșani, aninișurile se amestecă cu sălcete și plopișuri.* PROBL. GEOGR. II, 93.

— Pl.: *sălceturi* și *sălcete.*

— **Salce**[2] + suf. *-et.*

SĂLCÉU, -ÉIE adj. v. **sălciu[2].**

SĂLCÍCĂ s. f. (Bot.; regional) Sălcioară **(I 1).** Cf. DDRF. *Zărea O sălcică rămurată Pe-un izvor rece culcată.* ALECSANDRI, P. P. 135, cf. VICIU, GL. ✦ Răchită **(1 a)** *(Salix fragilis).* Cf. BORZA, D. 153.

— Și: **sălțícă** s. f. VICIU, GL.

— **Salcie**[1] + suf. *-ică.*

SĂLCÍE s. f. v. **salcie[1].**

SĂLCIÉR s. n. v. **sărcíner.**

SĂLCIÍȘ s. n. v. **sălciș.**

SĂLCÍME s. f. (Regional) Sălciș. I. GOLESCU, C., ALR II 6 390/36, 235.

— Pl.: (rar) *sălcimi.*

— **Salcie**[1] + suf. *-ime.*

SĂLCÍN, -Ă adj. v. **sălciu[2].**

SĂLCÍNĂ s. f. v. **sulfină.**

SĂLCINĂTÓR subst. (Regional; cu sens colectiv) Ramuri sau crengi (înverzite) de salcie[1] **(1)** care se pun la poarta caselor în ziua de sfîntul Gheorghe (Valea Lungă Cricov — Pucioasa). Cf. ALR II/I h 213/762.

— Pl.: ?

— De la **salcie[1].**

SĂLCINÉR s. n. v. **sărcíner.**

SĂLCINÉRIU s. n. v. **sărcíner.**

SĂLCINÍȘ s. n. (Regional) Sălciș. Cf. DR. XI, 72.

— Pl.: *sălcinișuri.*

— **Salcie**[1] + suf. *-iniș* (după *aluniș, stejăriș, păltiniș).*

SĂLCINÍU adj. (Regional; în sintagma) *Măr sălciniu* (și substantivat, m.) = varietate de măr[1] **(1)** cu fructele asemănătoare merelor pădurețe; p. r e s t r. fructul acestei varietăți de măr[1] (Timișoara). H XVIII 276.

— Pl.: *sălcinii.*

— Cf. s ă l c i u[2].

SĂLCIOÁRĂ s. f. I. (Bot.) **1.** Diminutiv al lui s a l c i e[1] **(1)**; (regional) sălcică. Cf. I. GOLESCU, C., CIHAC, I, 238, DDRF, ȘEZ. XV, 119, RESMERIȚĂ, D., CADE, DS

256, DM, M. D. ENC., DEX. *Frunză verde sălcioară, Puiculiță bălăioară... Amîndoi sîntem de-o seamă.* ALECSANDRI, P. P. 242, cf. H II 14, IV 9, 269, IX 201, 306, 338, 472. *Subt o sălcioară naltă Și de vîrf cam aplecată... Un caic e priponit.* TEODORESCU, P. P. 559, cf. 288. *Frunză verde sălcioară, Trage-o cătană să moară.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 319, cf. MARIAN, Î. 30. *Foiliță sălcioară, Cîte păsărele zboară Toate zic: „bade, te-nsoară!"* ȘEZ. I, 103, cf. HODOȘ, P. P. 125. *Frunzuliță sălcioară, Puica neichii bălăioară, Am un foc la inimioară.* MAT. FOLK. 220. *Frunzișoară sălcioară, Mori, puiule, ori te scoală.* VASILIU, C. 106. *Foaie verde sălcioară, La un cotuleț de țară E-o femeie văduvioară.* ȘEZ. XII, 66, cf. ALR I 1 926/584, 588, 880. *Frunză verde sălcioară, Ce-ai în poală, Mărioară?* FOLC. MOLD. I, 101. ✦ (Regional) Răchită **(1a)** *(Salix fragilis).* Cf. BORZA, D. 153.

2. (Regional; și în sintagma *sălcioară mirositoare*, BORZA, D. 63) Răchițică **(2)** *(Elaeagnus angustifolia).* Cf. GRECESCU, FL. 514, ȘEZ. XV, 119, RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, DS 256, LTR², BORZA, D. 63, M. D. ENC., DEX.

3. (Regional) Săpunele (v. săpunel **4)** *(Aster novae-angliae).* Cf. BORZA, D. 26.

4. (Regional) Scinteiuțe *(Aster novi-belgii).* Cf. BORZA, D. 26.

5. (Regional) Flori-de-toamnă *(Aster salignus).* Cf. BORZA, D. 26.

II. (Art.) Numele unui dans popular (horă) care se joacă după masa de nuntă; melodie după care se execută acest dans. *De-ndată ce s-a săvîrșit masa de cununie, toți nuntașii se prind în joc* [dansînd]... *sălcioara.* SEVASTOS, N. 282. *O parte din horele ce se cîntă și se joacă:... sălcioara, samadia.* I. CR. I, 155. *Se numește danțul miresei..., sălcioara.* PAMFILE, J. III, 13, cf. VARONE, D., H IV 18, COMAN, GL.

— Pronunțat: *-ci-oa-.* — Pl.: *sălcioare.*

— **Salcie**[1] + suf. *-ioară.*

SĂLCIÓS, -OÁSĂ adj. (În dicționarele din trecut) Sălciu² **(1)**. Cf. LB, BARCIANU.

— Pronunțat: *-ci-os.* — Pl.: *sălcioși, -oase.*

— **Salcie**[1] + suf. *-os.*

SĂLCÍȘ s. n. Loc acoperit cu sălcii[1] **(1)**; desiș, cring, pădurice de sălcii[1]; sălcet, (regional) sălcari, sălcărie, sălcăriș, sălcime, sălciniș. *Pe lîngă bălți cresc răchite și se îmbuibă sălcișul.* SLAVICI, O. I, 55, cf. CADE. *Răsăreau ostroave cu lațele sălciișurilor zbicite.* VOICULESCU, P. I, 32, cf. SCRIBAN, D. [Pasărea] *preferă uneori să cuibărească... în zăvoaiele și sălciișurile din teritoriile inundabile ale Dunării.* LINȚIA, P. II, 31. *Se zărea lumină la Ion al Rotarului, în fundul uliței, unde începe sălciișul Alisandroaiei.* CAMILAR, N. II, 111, cf. ALR II 6 390/192.

— Pl.: *sălcișuri.* — Și: **sălciíș** s. n.

— **Salcie**[1] + suf. *-iș.*

SĂLCIU[1] subst. (Într-un colind; cu sens neprecizat, probabil) Tron. *Jur prejur de masă Stau scaune dese, Făclii dalbe aprinse. Sus la cap de masă Sălciu de argint 'N sălciu cine șade?... Bunul Dumnezeu.* PAMFILE, CR. 62.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SĂLCÍU[2]**, -ÍE** adj. **1.** (Despre apă) Care are un gust neplăcut, de obicei leșietic, amărui; (învechit) sălcios, (regional) sărături **(3)**. *Nice un izvor nu poate da apă sălcie și dulce.* N. TEST. (1648), 178ᵛ/5. *Apă sălcie au premenit în dulce.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128ᵛ/6. *Apele de puț... stîfoase, sălcii și grețoase de gust și de băut.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 30/21. *Să mai află încă oarecare lacuri selcii și nitroase.* AR (1829), 196[1]/10, cf. I. GOLESCU, C. *Apa de puț este sălcie.* FĂTU, D. 3/23, cf. PONTBRIANT, D. *Pădurile cele depărtate în mijlocul bălților sălcie.* HASDEU, I. C. I, 269. *Țintirim de apă-i Unda ei sălcie.* GOGA, POEZII, 201. *Un caporal... împărțea cu o cănuță de tinichea,... o apă sălcie, plină de gunoaie.* BRĂESCU, V. A. 106. *Apa e rece, dar cam sălcie.* TEODOREANU, M. U. 259. *Stă sufletul fără iubire, ca o fîntînă părăsită C-un pic de apă-n fund, sălcie.* VOICULESCU, POEZII, I, 4. *Venit-am pînă aici atîta cale... ca să bem apă sălcie?* SADOVEANU, O. XII, 442. [Morunul] *leapădă ierele atît în fluvii cît și în mare, la apă sălcie, pe bancuri de nisip.* ENC. AGR. IV, 68. *Apa, și sălcie, s-o bei din al tău puț.* CĂLINESCU, O. II, 196. *Apa mi se părea sălcie.* STANCU, D. 452. *E searbăd acolo și trist ca un pahar cu apă sălcie.* VINEA, L. II, 148. *Sorbi cu grijă apa stătută, sălcie, și se strîmbă.* T. POPOVICI, S. 253. *Pînzele de apă subterană apar la diferite nivele în izvoare de coastă cu apă dulce, mai puține cu apă sălcie.* PROBL. GEOGR. I, 143. *M-am dus la car să beau niște apă, dar apa era sălcie.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 155. *Cam frig, cam mizerie, ... nu curge apa caldă, apa rece de băut e sălcie.* CINEMA, 1969, nr. 7, 9, com. din ZAGRA — NĂSĂUD. *Și eu m-am dus la ... fîntînă Cu apă sălcină.* DENSUSIANU, Ț. H. 272, cf. CHEST. II 461/13, 15, 17, 48, 156, 266, ALR SN IV h 1 129.

2. (Despre alimente, băuturi etc.) Care are un gust neplăcut, care nu este gustos, care este nepotrivit ca gust, care nu are nici un gust; (despre gust) caracteristic alimentelor, băuturilor etc. sălcii² **(2)**; (învechit) sălcos **(II)**. V. fad, insipid, leșietic, leșios. *După gust vinul se zice: dulceag, acriu, mistreț, sălciu, amăriu.* HEM 1 031. *Dacă linețul sau sculul galben voiau să fie ceva mai deschis, atunci mai turnau în apa aceasta încă și puțin borș sălciu, adecă nu de tot acru.* MARIAN, INS. 465. *Urmînd numai din sare a... cruța [zeama] pentru ca să nu-i deie gust sălciu.* ap. TDRG. *De la un timp uita să puie sare și coliva ei celebră... era sălcie.* KLOPȘTOCK, F. 51. *A înghițit burueni fel de fel, dulci, amare, sălcii.* STANCU, D. 231. *Lucu recunoscu țuica sălcie și apoasă.* VINEA, L. II, 308. *Mîncă o friptură sălcie și bău un pahar mare de rachiu.* T. POPOVICI, SE. 79. *Silvina... are proprietăți asemănătoare* [cu sarea], *dar gustul ei e sălciu.* GEOLOGIA, 16. *Vin sălciu.* H X 534, cf. XIV 435, com. din LOMAN — SEBEȘ. *Sălcie se zice despre mîncare cînd nu are gust.* ALR SN IV MN h 1 129/172. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Aerul avea un gust dulceag și sălciu de furtună.* VINEA, L. I, 183. ✧ *Măr sălciu* = varietate de măr[1] **(1)** de vară ale cărui fructe au gust sălciu² **(2)**; p. restr. fructul acestei varietăți de măr[1]. Cf. ANON. CAR., DR. I, 360. *Nu se găseau nici mere sălcii.* STANCU, D. 391, cf. H IV 52, VI 40, IX 374. *Frunzuliță măr sălciu, Frățiorul mijlociu Și de fire cam zglobiu, El pe loc că nu-mi ședea.* TEODORESCU, P. P. 440, com. MARIAN. *Foaie verde măr sălciu, De dragoste tot mă țiu.* ȘEZ. II, 174. *Verde foaie măr sălciu, Fată de cîntaragiu, Nu te strînge tare-n brîu.* MAT. FOLK. 421. *Frunză verde măr sălciu, Mă dusei pe unde știu, Găsii mîndra la pîrlaz.* ȘEZ. VIII, 24. *Foaie verde măr sălceu, Mori, mîndro, să mor și eu.* PAMFILE, C. Ț. 243, cf. MAT. DIALECT. I, 266. *Frunză verde măr sălciu, Hai, nevastă, la rachiu.* FOLC. MOLD. I, 372. ✦ (Despre gură) Cu gust neplăcut, asemănător aceluia al alimentelor sălcii² **(2)**. *Febra te înmoaie, te împiedică să vezi limpede. Ți-e și cerul gurii sălciu și mintea coclită.* CAMIL PETRESCU, T. II, 278. *Foaie verde liliac, Dulce-i gura de diac Că nu-i dulce, nici sălcie, Numai cum îmi place mie.* ȘEZ. II, 18.

3. Fig. (Despre oameni, despre manifestările lor etc.) Care este lipsit de atracție, de interes, care nu suscită interesul; plictisitor **(1)**, anost, searbăd. *Galanți cu ochelari Ce se cred eleganți rari... Stau, șăd, vorbesc, sînt sălcii.* I. VĂCĂRESCUL, P. 364/14. *Tita, de săl-*

cie ce era, ajunsese să fie ocolită și unii jucători se plîngeau că le face ursuzluc. M. I. CARAGIALE, C. 126. *Măcar atita să se aleagă în ședința asta care fusese atita de scurtă și sălcie.* PAS, L. I, 284. *Lumea era ciudat de sălcie. Robert, ceilalți la masă, erau străini, zgomotoși, nesuferiți.* DEMETRIUS, A. 304. *Ni s-a mai servit un „reportaj la ore tîrzii", sălciu și toropit.* CINEMA, 1968, nr. 1, XIII, com. din LOMAN — SEBEȘ.

— Pl.: *sălcii* și (învechit, f.) *sălcie.* — Și: (învechit) **selcíu, -ie,** (regional) **sălcín, -ă, sălcéu, -éie, salcín, -ă** (CHEST. II 461/48) adj.

— **Salcie**[1] + suf. *-iu.*

SĂLCIÚȚĂ s. f. (Bot.; regional; în sintagma) *Sălciuță mirositoare* = răchițică **(2)** *(Elaeagnus angustifolia).* Cf. BORZA, D. 63.

— Pronunțat: *-ci-u-.* — Pl.: *sălciuțe.*

— **Salcie**[1] + suf. *-uță.*

SĂLCÓS, -OÁSĂ adj. **I.** (Învechit și regional; despre terenuri) Care este acoperit cu sălcii[1] **(1)**, plin de sălcii[1]. Cf. KLEIN, D. 416, DRLU, VALIAN, V., PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALR II 6 390/250.

II. (În dicționarele din trecut) Sălciu[2] **(2)**. Cf. LB, VALIAN, V.

— Pl.: *sălcoși, -oase.*

— **Salcă**[2] + suf. *-os.* — Pentru sensul **II**, cf. s a l c e[1].

SĂLCÚȚĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui s a l c ă[2] (v. s a l c i e[1] **1)**. Cf. CUV. D. BĂTR. I, 124, DDRF, TDRG, CADE. *Ne-a și pus urite nume: ... Mie, frunză de sălcuță, Că-s copilă tînăruță.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 66. *Pe sub umbră de sălcuță, Merge-un voinic și-o măicuță.* MARIAN, Î. 31, cf. id. NU. 44. *Frunză verde de sălcuță, Eu iubesc o romăncuță.* F (1891), 42. *Să te ducă la fîntînă, La fintîna cu sălcuță.* HODOȘ, P. P. 193, cf. BÎRLEA, L. P. M. I, 307, ALR I 1 926/116, 850, ALRM SN II h 431, A. III 3. *Cînd o face plopul nuci și sălcuța mere dulci* (= niciodată). JARNÍK—BÎRSEANU, D. 272. ✦ (Regional) Salcie[1] **(1a)** *(Salix babylonica).* Cf. BORZA, D. 153. ✦ (Regional) Salcie[1] **(1b)** *(Salix alba).* Cf. BORZA, D. 153. ✦ P. r e s t r. (Regional) Ramură de salcie[1] **(1)** verde (și înflorită) care se duce de către credincioși și se împarte în biserică, în duminica Floriilor; (popular) stilpare, mițișor **(II 1)**, (regional) salcie[1] **(1)**. *În dosul „cotătoarii" se păstrează... sălcuța căpătată la miruirea de la Florii.* PRIBEAGUL, P. R. 31, cf. ALRM II/I h 261.

2. (Bot.) Plantă erbacee cu rizom lung, cu frunze înguste, lanceolate, lucioase și cu inflorescențe spice groase, de culoare roșie, care plutește la suprafața apelor stătătoare; (regional) iarbă-roșie-broștească, troscot de apă, troscotul broaștelor *(Polygonum amphibium).* Cf. BORZA, D. 134.

— Pl.: *sălcuțe.*

— **Salcă**[2] + suf. *-uță.*

SĂLDÁT s. m. v. **soldat.**

SĂLEÁC, -Ă adj. v. **sărac.**

SĂLECÚȚ, -Ă adj. v. **sărăcuț.**

SĂLÈM-ACAÁSĂ s. f. v. **selemachesă.**

SĂLÉRIȚĂ s. f. v. **sărărițe.**

SĂLEȘTE s. f. v. **silițe.**

SĂLFĂREÁ s. f. **sefterea.**

SĂLGĂBIRĂU s. m. v. **solgăbirău.**

SĂLHANÁ s. f. v. **zalhana.**

SĂLHĂ s. f. v. **sihlă.**

SĂLHĂT subst. (Regional) Desiș (Bonț — Gherla). Cf. PAȘCA, GL.

— Pl.: ?

— **Sălhă** + suf. *-et.*

SĂLHÚI, -ÚIE adj. v. **silhui.**

SĂLÍ vb. IV v. **sili.**

SĂLÍC s. n. **1.** (Prin Ban.) Sticlă de lampă sau de felinar de mină. Cf. ARH. OLT. III, 382, ALRM II/I h 383/27, L. ROM. 1959, nr. 6, 52.

2. (Regional) Țoi (de rachiu) (Comloșu Mare — Jimbolia). Cf. LEXIC REG. II, 42.

3. (Prin Ban.) Măsură de capacitate care variază între un sfert și o jumătate de litru. Cf. VICIU, GL., CHEST. V 6/61, LEXIC REG. II, 42.

— Pl.: *sălice* (L. ROM. 1959, nr. 6, 52, LEXIC REG. II, 42) și *sălicuri* (ALR II/I MN 142, 3 910/27). — Și: **săclíe** s. n. CHEST. V 6/61.

— Etimologia necunoscută.

SĂLICÉL, -EÁ adj. v. **sărăcel.**

SĂLÍE s. f. **1.** (Ban. și prin Transilv.) Pînză cu care se acoperă mortul în sicriu. V. g i u l g i u. *Sălașul se acoperă de regulă cu așa-numita „sălie", care se face din pînză neagră.* MARIAN, Î. 247, cf. CADE, DM, GREGORIAN, CL. 62, ALRM I/II h 415, MAT. DIALECT. I, 267.

2. (Prin Ban. și prin Transilv.) Văl, voal; voaletă. Cf. CADE. ✦ S p e c. (Regional) Vălul miresei (Glimboca — Caransebeș). Cf. ALR II/I h 160/27.

— Pl.: *sălii.* — Și: **salíe** s. f. GREGORIAN, CL. 62.

— Cf. magh. s z á l „fir".

SĂLIHTÁR s. m. v. **silihtar.**

SĂLIHUTÁR s. m. v. **silihtar.**

SĂLIMÁN, -Ă adj., s. m. și f. v. **sărman.**

SĂLINDÁR s. n. v. **sărindar.**

SĂLÍNȚĂ s. f. v. **silință.**

SĂLIȘTE s. f. v. **silițe.**

SĂLIȘTEÁNĂ s. f. (Regional) Catrință (cu ciucuri) (Sereca — Orăștie). MAT. DIALECT. I, 267.

— Pl.: *sălițene.*

— **Sălișie** (n. pr.) + suf. *-eană.*

SĂLITÁR s. m. v. **sanitar.**

SĂLITÓR, -OÁRE adj. v. **silitor.**

SĂLÍTRĂ s. f. v. **silitră.**

SĂLIȚĂ s. f. Diminutiv al lui s a l ă[1].

1. Cf. s a l ă[1] **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., LM, DDRF, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ (Urmat de determinări care indică specificul, destinația, funcționalitatea încăperii) *Toi norodul acesta se revărsa în unica sălită de așteptare ce se găsea.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE.

2. Cf. s a l ă[1] **(2)**. *Omul ședea la masă cu consoarta sa în sălița de intrare.* CARAGIALE, O. I, 149. *O casă veche, acoperită cu trestie: o sălită între două odăi.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 284, cf. DDRF. *Milescu ieși și se schimbă de haine. În sălită îl ajunge de pe urmă Mărăcineanu.* D. ZAMFIRESCU, R. 211, cf. RESMERIȚĂ, D.

S-a îmbrăcat ș-a ieșit pe săliță. CAZIMIR, GR. 57, cf. C. PETRESCU, C. V. 120. *Peste o săliță cu draperii... am trecut în biroul divorțurilor.* SAHIA, U.R.S.S. 114. *O săliță întunecată..., o masă pătrată la intrare.* TEODOREANU, M. III, 312. *În săliță, înainte de a urca scara, își aruncă ochii în oglindă.* BART, E. 114. *Într-o odaie cu săliță, locuia contele Iablonski.* CĂLINESCU, S. 12, cf. id. O. I, 41. *O dată cu femeia... intră în săliță vîntul aprig.* STANCU, R. A. V, 347, cf. CHEST. II 290/97, 190.

3. Cf. s a l ă[1] **(3).** *Te sui pe o scăriță... și intri într-o săliță îngustă... În dreapta acestui coridor este o ușuliță.* NEGRUZZI, S. I, 311.

— Pl.: *sălițe.* — Și: (regional) **șăliță** s. f. CHEST. II 290/190.

— **Sală**[1] + suf. *-iță.*

SĂLIȚÍE s. f. (Bot.; regional) Untișor *(Ranunculus ficaria).* BORZA, D. 69.

— **Salată** + suf. *-ie.*

SĂLÎNGĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Țandără, așchie. Cf. FRÎNCU—CANDREA, M. 105.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. s a l c ă[1], s c ă r î m b ă.

SĂLÎNGÍ vb. IV. R e f l. (Prin vestul Transilv.) A se înțepa (cu o așchie). FRÎNCU—CANDREA, M. 105. *M-am scărîmbit și m-am sălîngit.* id. ib.

— Prez. ind.: *sălîngesc.*

— V. **sălîngă.**

SĂLMĂJÁC s. n. (Transilv.) Saltea **(1)** (umplută cu paie). V. m i n d i r, s t r ă j a c. Cf. CABA, SĂL. 100, COMAN, GL., CV 1951, nr. 6, 27, ALRM II/I h 356, MAT. DIALECT. I, 94.

— Pl.: *sălmăjacuri.* — Și: **sormojác** (pl. *sormojace,* MAT. DIALECT, I, 94 și *sormojece,* COMAN, GL. 67) s. n. COMAN, GL. 67, MAT. DIALECT. I, 94.

— Din magh. **szalmazsák.**

SĂLNIC s. m. (sg.) (Regional) Cenușă din care s-a făcut leșia (Brădișoru de Jos — Oravița). Com. LIUBA.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

SĂLTÁ vb. I. **1.** I n t r a n z. (Despre ființe) A se desprinde brusc de la pămînt (sau de pe un punct de sprijin) avîntîndu-se în sus și a reveni în același loc sau (ceva) mai departe (de obicei repetînd mișcarea); a sări[2] **(1).** V. ț o p ă i, z b u r d a. *Săltînd grierul la țară Șuierat-au toată vară.* ASACHI, F. 4/1. *Barbarii dau năvală asupra lui, saltă... înălțînd gladii.* ARISTIA, PLUT. 394/23. *Caii saltă și nechează, Lupta urlă, se-ncleștează.* ALECSANDRI, P. II, 16. *Într-un cuib de turturele, Ca și fluturii de-ușor, Saltă Eros nebunește.* EMINESCU, O. I, 13. *Voioși păstorii prin crîng s-arată, Oile zbiară și mieii saltă.* BELDICEANU, P. 61. *Cu tropote roibii de spaimă pe mal Rup frînele-n zbucium și saltă.* COȘBUC, P. I, 205. *Elenuța... mai saltă de cîteva ori prin casă, apoi se opri.* AGÎRBICEANU, A. 247. *Începu deodată să țipe... săltînd prin cameră cu privirile aiurite.* id. S. P. 141. *Merge fără să salte; rar cai merg la gebea.* HOGAȘ, DR. I, 158. *Calul tresare strîns în pinteni și saltă cu copitele din față drept în sus.* TEODOREANU, C. B. 154. *Gînsacul... stînd drept și semeț, cu capul foarte sus, începu a sălta din picioare.* SADOVEANU, O. VII, 468. *Un altul ca păstruga săltînd în rîu se joacă.* CĂLINESCU, O. II, 218. *Saltă în sus ca un spîrnel.* STANCU, Ș. 30. *Alai de jocuri, cu urși ce veseli saltă.* LABIȘ, P. 196. *O sacă baltă Unde iepurile saltă.* MARIAN, SA. 228. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Au visat un vis precum dealul... tot sălta, giuca și să pleca lui Rareș.* NECULCE, L. 12. ◇ F i g. *Împărații nu puțin fură clătiți de împotrivă cuvinte ca acestea și fietecarile în vălurile chitelelor ni în sus, ni în gios sălta.* CANTEMIR, I. I. I, 37. *Vîntul îi sălta-n cosiță Și-i făcea floare-n obraz.* COȘBUC, P. I, 49. ◇ E x p r. **A sălta de bucurie** sau **a-i sălta** (cuiva) **inima** sau **sufletul (de bucurie)** = **a)** a se bucura foarte mult, a simți o mare bucurie. *Inima ei săltează de bucurie.* BELDIMAN, N. P. II, 108/3. *Sufletul meu saltă de bucurie.* MARCOVICI, C. 10/9. *Iar maica lîngă mine sălta de bucurie.* ARICESCU, A. R. 72/3. *Cum a săltat inima mea de bucurie cînd am auzit că... a fost vorbă despre meritul scrierii tale.* GHICA, C. E. I, 51. *La aceste vorbe ale boierului, inima lui Dinu Păturică sălta de bucurie.* FILIMON, O. I, 101. *Cum văzu pe fiul său, săltă de bucurie.* ISPIRESCU, L. 126. *Și fiindcă amîndoi bătrînii știau că fiul lor Costică... avea să le sosească chiar în acea zi..., simțeau că le saltă inimile.* MACEDONSKI, O. III, 5. *Tare bine ai chitit tu, măi băiete, răspunde țiganul săltînd de bucurie.* SBIERA, P. 73, cf. 97. (Cu inversarea termenilor expresiei) *De bucurie săltînd, da laudă ziditoriului.* DRĂGHICI, R. 61/9. *Dînd uitării grija, scîrba, Inima în piept'le saltă.* IOSIF, PATR. 28. (Cu parafrazarea expresiei) *Tot norodul din cetate de păreri bune sălta.* PANN, E. V, 75/1; **b)** (mai ales în forma **inima saltă**) a fi cuprins de o mare emoție, a simți o mare emoție. *Inima mea saltă și asudă.* HRISOVERGHI, A. 26/6. *Inimile noastre săltară mai fierbinte La dulcele său cîntec.* ALECSANDRI, P. I, 134. *Atunce în credință A mea inimă saltă, Ca la un glas prieten, iubit și așteptat.* id. ib. 203. [Poporul] *cînd face poezie nu face politică; cînd inima îi saltă, încetează sarcina reflecției.* MAIORESCU, CRITICE, 7. *De piatră de-ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie cînd auzeai... pe Mihai scripcarul din Humulești.* CREANGĂ, A. 118. ✦ F i g. (Astăzi rar) A trăi, a simți (cu intensitate) o anumită stare afectivă (bucurie, veselie, emoție, satisfacție, entuziasm etc.), exteriorizînd-o adesea prin sărituri, gesturi, mimică. *Bucurați-vă într-acea zi și săltați, că iaca plata voastră multă iaste.* N. TEST. (1648), 74[v]/6. *Tesalonicul săltează întru pomenirea ta.* MINEIUL (1776), 152[r1]/1. *Săltează... și te veselește.* ANTIM, P. 206. *Bucură-te și săltează, Sioane! că mare rază preste tine strălucește* (a. 1802). GCR II, 195/9. *Lingușitorul îndată îl vezi gat-a se mira: Tot versul ce el aude pe loc îl face-a sălta.* HELIADE, O. I, 122. *Iar maica Vitalia, ca o soră fără ascunzișuri, sălta și mai mult în inima sa.* STĂNOIU, C, I. 195, cf. ALR II/I MN 45, 2 238/53. ✦ (Astăzi rar) A dansa; a juca. *Românii saltă, mîncă, beau cu-ai săi.* MUREȘANU, P. 144/22. *Toți în hore saltă.* BĂRAC, A. 81/1. *Trei fecioare... În veselă horă ușoară sălta.* ALECSANDRI, P. I, 190. *Nu era chip să stea la un loc, fără a sălta, cînd cînta muzica aia.* ISPIRESCU, L. 237. *Mîndre zîne... Rîd și-n jur de mine lin, Prinse-n horă, saltă.* IOSIF, PATR. 19. *Fetele săltau gingaș... și abia de atingeau pămîntul.* REBREANU, R. I, 126. *În ploaie de confetti saltă Perechile dănțuitoare.* TOPÎRCEANU, B. 66. *Se încinse jocul. În frunte, sălta nașul pocnind din degete.* BARBU, G. 36. ◇ F i g. *Cînd se aprinse șomoiogul de paie din sobă, limbile roșii începură să salte pe pereți.* DAN, U. 254. ✦ (Prin Bucov.; în forma *sălti*) A înnebuni. Cf. LEXIC REG. 108.

2. I n t r a n z. și (rar) r e f l. A se mișca (repetat, ritmic) de jos în sus (și de sus în jos) (sub impulsul unei forțe din afară). *Cavaleri care saltă calare.* DACIA LIT. 264/10. *Pe frunte-i ducea cofiță Cu apă rece de la izvor... Și-i sălta floarea pe sînișor.* ALECSANDRI, P. I, 20. *De-un suspin îți saltă pieptul.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 74. *Lina sta-n portiță, Sălta-n vînt a ei altiță.* COȘBUC, P. I, 49, cf. 112. *Șalupa începu să salte jucîndu-și lumina roșie prin valuri.* DUNĂREANU, CH. 94. *Se duc uitați Cei trei fîrtați Săltînd în șa.* IOSIF, PATR. 67. *Piepturile saltă sub podoaba diamantelor.* PETICĂ, O. 319. *De după geana aceleiași zări, o imensă căciulă neagră... se arătă săltînd în cadență și suind.* HOGAȘ, DR. I, 282. *Călărețul se apropie tot mai mult... săltînd*

n trap bătut. CAMIL PETRESCU, U. N. 318. *Pe harmăsarul lui alb arăbesc curat, întruna se sălta în șaua adîncă.* SADOVEANU, O. V, 489, cf. VII, 405. *Zări săltînd ușor, după trapul calului, trei țevi de armă.* GALAN, Z. R. 212. *Săltau ca niște pești zburători bărci mînuite de tineri îndrăzneți.* TUDORAN, P. 16, cf. 99. *Tunul sălta înfingîndu-și sapele în pămînt.* T. POPOVICI, S. 418. *Mărgelele... săltau sticlind pe pieptul rotund, zguduit de plîns, al fetei.* BĂNULESCU, I. 30. ◇ Tranz. fact. *Du-te de vezi... canapelele acele elastice care te saltă.* ALECSANDRI, T. 996. *Nimfe albe ca zăpada scutur-ap-albastră caldă... Și pe valuri luminoase oceanul lin le saltă.* EMINESCU, O. IV, 118. *Mirat el vedea... Alături boierii cătări Și-a bărbilor Dunări cărunte Săltîndu-le vîntu-n suflări.* COȘBUC, P. I, 292. *Două scînduri... S-au prins alături cînd simțiră că tot același val le saltă.* GOGA, POEZII, 353. *Cînd adieri dezmierdătoare atingeau țesătura străvezie, părea că însăși răsuflarea caldă a copilului o saltă ușor.* GÎRLEANU, L. 25. *Canapelele săltau necontenit capetele inerte ale călătorilor scufundați în somn.* CĂLINESCU, O. I, 22. *O vîltoare care sălta trunchiurile brazilor nebunește.* BOGZA, C. O. 373. ✦ Tranz. (Regional) A legăna. *Merg juneii șuierînd, Nevestele prunci săltînd.* TEODORESCU, P. P. 54. ✦ Tranz. A ridica (printr-un efort) prinzînd în mînă (ori în mîini) sau ținînd în palmă (ori în palme). *Omul sălta arma de oțel oxidat în palmă, părea că îi verifică greutatea.* C. PETRESCU, C. V. 286. *Iar Miul rîdea, Mîna că-ntindea, Buzdugan prindea, 'N palmă-l sprijinea, Și, unde-l sălta, Sus că-l azvîrlea.* BALADE, II, 269. ✦ Intranz. (Învechit și regional; despre ape) A se agita, a se învolbura. *Riurile plăsa-voru* (PLESAZĂ II, *sălta-vor* V, TROPOTI-VOR D) *cu mărule depreură.* PSALT. 203. *Pentru ce salți, Dunăre bătrînă?... Apele tale se umflă, sar în sus și vîjîie îngrozite.* RUSSO, S. 136. *Vîntul suflă, cerul tună, apa saltă clocotind.* ALECSANDRI, P. II, 143. *Cîntec de-mi cînta, Un cîntec de jale, De sta om pe cale. Apele săltau, Valuri ascultau.* BALADE, II, 201. ✦ Intranz. P. gener. (Învechit) A mișca **(I 1)**. *Săltat-au pruncul în pîntecele ei.* BUCV. 33[r]/8, cf. I. GOLESCU, C. *Nu departe, văzînd că frunz-a săltat, Gîndi că-i vro căprioară.* PANN, E. II, 44/15.

3. Intranz. A se deplasa în salturi[2] **(1)**. *Iepurașu-n trei picioare Saltă, fuge ușurel.* ALECSANDRI, POEZII, 358. *Ursu' venea săltînd iepurește la vale.* LUNGIANU, C. 55. *Rotile săltau înainte peste bolovani, se înfundau în moîrle.* C. PETRESCU, Î. I, 133. *Aleargă pe urmele unei ciute care saltă prin luminișuri.* VOICULESCU, P. II, 170, cf. I, 178. *Tălăngenii văzuseră trăsura săltînd peste cîmp ca o broască.* PAS, L. I, 15. [Căprioara] *s-arătă săltînd și se opri.* LABIȘ, P. 38. ✦ A merge, a păși sprinten. *Muzele săltînd se adunară împrejuru-i.* FM (1841), 145[2]/15. *Domnișoarele cele mari înclinau din cap, fetița cea de doisprezece ani rîdea, săltînd ușor pe lîngă ele, în haina de zăpadă.* AGÎRBICEANU, A. 53. *Pe trotoar alături saltă Două fete vesele... Zău că-mi vine să-mi las baltă Toate interesele!* TOPÎRCEANU, O. A. I, 194. ✦ A trece, a se deplasa dintr-un loc în altul (situat mai sus sau mai jos) printr-un salt[2] **(1)**. *Paserea... din ram în ram săltează și de tine se ascunde.* ASACHI, S. L. I, 108. *Cînd acela a dat să salte în trirema lor, lovindu-l și împingînd l-au aruncat mort în mare.* ARISTIA, PLUT. 310/16. *Lampa-n glob se stinge Și saltă cățelușu-mi de pe genunchii mei.* ALECSANDRI, P. III, 6. *Din viroagă am săltat în albia unui torent.* VOICULESCU, P. II, 261. *Lie îl prinse de subsuoară și-l ajută să salte în șa.* SADOVEANU, O. V, 711. *Biciclistul avu un gest de protest, dar se răzgîndi și sări în șa.* V. ROM. august 1955, 52. *Cosma Răcoare saltă în șa.* LABIȘ, P. 85. (Fig.) *Eram uniți... prin tinerețe și prin pornirea de a sălta din matca veche.* VLASIU, D. 153. ◇ Refl. *Ne-ai îngropat aici..., îl trase la răspundere Putinica, săltîndu-se greu să ajungă în brișcă.* PAS. L. I, 15. ✦ Intranz. și tranz. A trece peste ceva printr-un salt[2] **(1)**. *Picioarele meale le-ai tocmit să salte... Preste măguri nalte.* DOSOFTEI, PS. 54/1. *Avem încă... Nouă rîuri a sălta.* ASACHI, L. M. 10/79 *A săltat peste ziduri, urmat de toți.* VOICULESCU, P. II 29, cf. DEX. ✦ A ieși brusc (și cu putere, cu viteză) de undeva, a apărea pe neașteptate, a țîșni. *Strigătele unor bătăiași mai întîrziați încă răsunau, făcînd să salte fiarele care se pitulau în desișuri.* SION, P. 163. *Izvoară vii murmură și saltă de sub piatră.* EMINESCU, O. I, 93. *Din cînd în cînd saltă dintr-o brazdă o ciocîrlie.* SADOVEANU, O. VII, 304. *Am ajuns pînă la lăcașul său, într-un loc unde trei izvoare vii saltă de sub piatră.* id. ib. XII, 10. *Din ochiurile de apă... aveau să salte păstrăvi argintii.* VIANU, L. U. 295. *Sub brîiele de lînă săltară cuțitele lor lungi și ascuțite.* BARBU, G. 187. ◇ Fig. *Cu ochii închiși își sfîrîie degetele pe strune și cîntecul saltă aprig, înfocat.* REBREANU, I. 12. (Refl.) *Albe, curate, se saltă căsuțele dintre livezi.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 306. ✦ Intranz. și refl. A se ridica în înălțime; p. ext. a se înălța în văzduh. *Corabia... a săltat în vînt împreună cu doi corăbieri ce se afla într-însa.* CR (1830), 346/2. *Într-o clipă cu tărie unul de alt s-au izbit, Încît d-ar fi fost ș-un munte între dînșii la mijloc Trebuia în sus să sălteze și să se miște din loc.* PANN, E. II, 108/9. *Vezi tu vulturul falnic... Cum saltă, se ridică și zboară către nori?* ALECSANDRI, P. I, 136. *Încet se saltă soarele rotund și scîntcietor.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 255. *O ciocîrlie se saltă... în neclintit albastru.* SADOVEANU, O. III, 224. *Mi-este-un stol de porumbei, Trăsăi cu săgeata-n ei. Ei săltară și zburară.* FOLC. MOLD. I, 243. ◇ Tranz. fact. *Și-n vreme ce fierbea borșul deasupra focului, mereu picau în ceaunaș, săltate de pară, scîntei și tăciuni.* CONTEMP. 1953, nr. 376, 4/2.

4. Refl. (Despre ființe) A părăsi poziția orizontală (sau șezîndă) și a-și îndrepta corpul (sau jumătatea lui superioară) în poziție (relativ) verticală; a se ridica **(I 11)**, a se scula. *Se saltă repede, răzămîndu-se într-un cot.* BUJOR, S. 79. *Dadacele se săltară din locurile lor și-și strînseră lucrul.* SADOVEANU, O. X, 263, cf. IX, 431. *Adunîndu-și toate puterile se sălță în coate.* CAMILAR, N. I, 103. *Se sălță de la locul lui.* TUDORAN, P. 117. *Natalia tresări, se sălță de pe pernă, dădu să coboare din pat, dar rămase pe marginea lui, nehotărîtă.* V. ROM. ianuarie 1965, 71. *M-am săltat după scaun.* ALR II/I MN 45, 2 238/682. (Tranz. fact.) *Rîsul îl sălță în genunchi.* TEODOREANU, C. B. 87. ◇ Expr. **A se sălța în vîrfuri** = a-și desprinde călcîiele de la pămînt, sprijinindu-și corpul numai pe vîrfurile picioarelor. *M-am săltat în vîrfuri și am sărit... în gol.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 89.

5. Tranz. A lua de jos și a duce în sus (printr-un efort fizic, printr-o mișcare); a deplasa dintr-un loc mai jos în unul situat mai sus; a împinge, a trage în (sau mai) sus; a ridica **(I 1, 2)**. *Să punem cu toții umerii la ele, să le săltăm din glod afară* (a. 1869). URICARIUL, XIV, 145. *Găsind portița încuiată puse de o sălță pînă o scoase din țîțîne.* SION, P. 185. *Hangiul a dat atunci să-l salte de jos.* CARAGIALE, O. I, 172. *Mă ia el apoi frate-meu deoparte, binișor, mă saltă și m-așează pe genunchiul lui.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 289. *Dă paru, Toadere, să săltăm grinzile.* id. R. P. 206. *Ea ajunge la fîntînă... Din mînă Saltă cumpăna bătrînă Și se pleacă.* COȘBUC, P. I, 222. *Își sălță dăsagii în spate, ieși în curte și se îndreptă spre grajd.* AGÎRBICEANU, S. 255. *Ofta, săltînd haina pe umăr.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 21. *Hai ș-om merge, îi răspunde cel mai mic, săltînd pe umeri un suman fără ființă.* TEODOREANU, C. B. 92. *Și-i luceau ochii în găvanurile lor adînci cînd o sălță spre el ca s-o sărute.* SADOVEANU, O. VII, 376, cf. XII, 418. *Un colac de plută aruncat de sus unde apa forfotea, se văzu deodată săltat de-o pereche de coarne care ieșeau încet la suprafață.* BART, S. M. 94. *O rolă... ridică platina corespunzătoare, care va sălța la rîndu-i discul său.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 317. *Matei... își sălța acordeonul pe umeri.* CĂLINESCU, S. 28. *Își sălță cu un bobîrnac pălăria udă, să-și dezvelească fruntea.*

C. PETRESCU, A. R. 58. *Îl şi lua de chică... Îl săltă în sus... şi-l aruncă ceva mai departe, în iarbă.* STANCU, Ş. 487. *Fă-ţi pomană şi saltă-mi niţel povara, se rugă bătrîna.* VINEA, L. II, 180, cf. I, 38. *Se aplecă peste un cufăr din fund, îi sălţă capacul.* TUDORAN, P. 19. *Puse mîna pe un scaun... îl sălţă de la locul lui şi îl duse undeva mai la distanţă.* PREDA, Î. 34. *Haideţi, fraţi cu umeri laţi, Compresorul mi-l săltaţi Şi mi-l duceţi colo sus, Pe cărări ce încă nu-s.* DEŞLIU, M. 63. *Se vîrî sub cărucior şi-l sălţă cu umărul.* T. POPOVICI, S. 30. *Grăbea pasul, săltîndu-şi din mers sacul de grîu pentru a-l aşeza mai bine în spinare.* BĂNULESCU, I. 67. *Şi scorpia mi-auzea, Apa-n puţ borboroşea, Ghizdurile-n sus sălta De necăjită ce era.* BALADE, I, 338, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 173, 175. ✦ Spec. (Complementul indică o parte a corpului unei fiinţe) A(-şi) îndrepta în sus, a(-şi) duce mai sus; a înălţa, a ridica **(I 3)**. *Nicuşor răspunde cu umărul drept săltîndu-l în sus.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 24. *Macedon îşi saltă puţin mustaţa, încruntă din sprîncene.* REBREANU, I. 15. *Gheţu îşi săltă în sus grumazul.* SADOVEANU, O. XII, 448, cf. X, 614. *Mii de tritoni îşi saltă din apă spinările verzi.* CĂLINESCU, O. II, 178. *Tata saltă sprîncenele a mirare.* STANCU, M. I. 115. *Bătrînul săltă faţa şi-şi strîmbă colţul gurii batjocoritor.* V. ROM. mai 1958, 43. *Din cînd în cînd sălta mîna în care avea pistolul şi striga cuvinte fără de şir.* ib. august 1958, 64. *Păsările... se mutau de pe-un picior pe altul şi-şi săltau capetele la izbiturile toporului.* BĂNULESCU, I. 85, cf. 14. (Intranz.) *Saltă din umeri, vîrîndu-şi scrisoarea în buzunar.* SAHIA, N. 116. *Ionică oftă din greu, sălţă din umeri.* TEODOREANU, M. I, 133. ✧ (Prin analogie) *Lumînarea străjii îşi sălta flacăra palidă, gălbuie, pe peretele din faţă.* AGÎRBICEANU, A. 437. ✧ Fig. *Muntele, namilă-naltă,... Îşi saltă-n tărie gurguiele gemene.* DEŞLIU, G. 26.

6. Refl. şi intranz. (Despre fiinţe sau plante tinere) A se face mai înalt, a cîştiga în înălţime (şi în maturitate); a creşte, a se înălţa, a se ridica **(II 1)**. *Grîul se săltase bine în pai.* SANDU-ALDEA, U. P. 85. *S-a săltat sub ochii lui, din copilă în fată mare.* AGÎRBICEANU, S. 13, cf. 22. *Flori sălbăticite... săltaseră vînjos printre scaieţi.* C. PETRESCU, C. V. 300. *Acolo sub umbra deasă şi adînc mirositoare s-au săltat... feciorii lui.* V. ROM. mai 1958, 37. *Foaie verde micşunea, Începu primăvara-a da, Ierbuliţa-a se sălta.* BALADE, II, 156.

7. Tranz., intranz. şi refl. Fig. A determina sau a-şi, ori a se crea o situaţie (materială, socială etc.) mai bună, a(-şi) sau a se îmbunătăţi situaţia (materială, socială etc.); spec. a avansa, a promova. V. ridica **(I 18)**. *Unde va fi puterea vieţii îngenuncheată... acolo să o ajute şi să o salte, cu înfrînarea plăcerilor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 334/6. *La noi cată România, din a noastră poposire, Sau să cază ruşinată, sau să salte la mărire.* ARISTIA, PLUT. XVI_2/20. *Te rog nu mă lăsa! Contez pe tine să mă salţi în această ocazie.* CARAGIALE, O. II, 131, cf. 255. *Destul am argăţit şi pînă acum nu văd nici un semn ca să pot şi eu sălta ceva.* ISPIRESCU, L. 231. *De pe urma faptelor lor se vor înălţa la cinul dregătoriilor obşteşti..., de vor pieri ei, şi mai sus să salte pe urmaşii lor.* DELAVRANCEA, O. II, 228. *O dată cu influenţa din guvern şi-ar fi săltat brusc şi acţiunile opiniei publice.* C. PETRESCU, C. V. 102. *Acum, toamna, saltă comerţul.* I. BOTEZ, B. I, 35, cf. 24. *Bătrînul s-a săltat însurîndu-se cu Mîţa Arionoaia.* CĂLINESCU, S. 67. *Sînt mulţi care au săltat aşa pe neaşteptate din posturi mici în poziţii cheie.* V. ROM. februarie 1954, 127. *Acolo... cunoştinţele mele poliglote şi-ar fi găsit punctul de sprijin, de pe care m-aş fi săltat.* VINEA, L. I, 122. *Afaceri care vor sălta banca şi ne vor sălta şi pe noi.* VORNIC, P. 172. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Acestui ultim manuscript ... să-i tindem o mînă binevoitoare ca să-l săltăm pînă pe pragul dorit.* ODOBESCU, S. II, 383.

— Prez. ind.: *salt* şi (învechit) *săltez*. — Şi: (regional) **sălti** vb. IV. LEXIC REG. 108.

— Lat. **saltare.**

SĂLTÁR s. n. v. **sertar.**

SĂLTÁRE s. f. Acţiunea de a (se) sălta şi rezultatul ei.

1. (Învechit) Salt² **(1)**, săritură **(I 1)**; ţopăială; dans; joc; p. ext. petrecere cu dansuri, cu jocuri; fig. trăire, manifestare (intensă) a unei stări afective. *Dobîndeşte necurăţii, săltări drăceşti, nesaţiu de păcate, pohte spurcate.* VARLAAM, C. 15. *Cum poate aicea de să uneşte lumina cu întunericul,... săltările cu suspinul?* ANTIM, O. 202. *În 8 zile toată boierimea au fost în giocuri, săltări şi desfătări.* ŞINCAI, HR. III, 262/32. *Cîte săltări şi alte închipuiri de bucurie arăta el.* DRĂGHICI, R. 100/23. *Primiră aceasta cu săltări de bucurie.* GORJAN, H. II, 209/17. *Frumoasa privelişte şi nepreţuioasele săltări dă bucurii, urmate între populul acestui oraş, cu prileju slobozirii la 14 ale aceştiia, în apa Dunării, a corăbii negustătorului Gilcivici* (a. 1838). DOC. EC. 706. *Aceste animale imitează... gesturile omului şi au uă mare deprindere în toate lucrurile; însă forţa lor cea mai mare consistă în nişte săltări.* BARASCH, I. N. 244/27, cf. PONTBRIANT, D. *Fiţi fără grijă şi vă repausaţi de ostenelele danţului şi săltărilor din astă noapte.* ISPIRESCU, L. 376. ✧ Fig. *Lunele care ziua a douăzeci şi noua se suprima... cu săltarea de la 28 la 30.* ARISTIA, PLUT. XXXI_2/24.

2. Fig. (Învechit) Vioiciune; elan, avînt; cerinţă sufletească, trupească etc. *Altă nemică nu potoale săltarea trupului ca viaţa pustiei.* VARLAAM, C. 366. *Săltările trupeşti le-ai veştejit.* MINEIUL (1776), 81^{r2}/5. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Versurile capătă o săltare înveselitoare.* IST. LIT. ROM. II, 135.

3. (Învechit) Zvîcnire; palpitare **(1)**; tresărire; spasm. *Răsăritura din somn este o întărîtare a sistemei nervelor, c-o săltare a muşchiurilor unei părţi a trupului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 150/19. *De obşte sînt înteţirile paroxismului însoţite... cu săltare spasmodică de inimă.* id. ib. 300/12, cf. 313/11.

4. Mişcare (repetată, ritmică) de jos în sus (şi de sus în jos) a unui corp (sub impulsul unei forţe din afară); deplasare în sus, ridicare a unui corp. Cf. LTR².

5. Fig. (Rar) Îmbunătăţire a situaţiei (materiale sociale etc. a) cuiva sau a ceva. *Gîndind la milostivirea cinstitii vornicii, m-au invitat a destăinui următoarele, ce-i împiedică la săltarea negoţului ce-l fac* (a. 1835). DOC. EC. 578. *Tentaţia succesului public, a săltării în avere răvăşeşte spiritele, le sustrage de la îndeletnicirea creatoare, le unilateralizează.* V. ROM. octombrie 1964, 83.

— Pl.: *săltări.*

— V. **sălta.**

SĂLTÁT¹ s. n. Faptul de a (se) sălta. Cf. BARCIANU, ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., CADE. ✦ (Regional) Salt² **(1)** (Somova — Tulcea). Cf. ALR II/I MN 45, 2 240/682.

— Pl.: *săltaturi.*

— V. **sălta.**

SĂLTÁT², -Ă adj. **1.** (Despre mers, mişcări etc.) Care se face în salturi² **(1)**; p. ext. care se face cu sprinteneală, cu vioiciune, sprinten, vioi, zglobiu; săltăreţ **(2)**. *Înconjura masa cu paşi săltaţi.* C. PETRESCU, C. V. 178. *Colini de deal moldovenesc, Cu vii, cu crame şi podgorii, La care toamna poposesc, Din zborul lor săltat, prigorii.* D. BOTEZ, F. S. 7. *Şi-a pus harmasarul alb în galop săltat şi a fost în clipă lîngă cortul părintelui său.* SADOVEANU, O. XVII, 154. ✧ (Adverbial) *Femei tinere în rochii uşoare... păşeau mărunt şi săltat.* id. ib. VII, 604. *Îl revăd pe dascălul meu, Ion*

Creangă, burduhănos, călcînd apăsat și totuși săltat. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 12/4.

2. (Despre muzică, dans, versuri etc.) Cu ritm vioi, săltăreț **(3)**, (învechit, rar) săltător **(2)**; p. ext. ritmat, sincopat. *Începu o melodie săltată.* BĂNULESCU, I. 196. ◇ (Adverbial) *Rise săltat, așa ca atunci în cîmp.* GÎRLEANU, N. 20.

3. (Prin Transilv., prin Bucov. și prin Munt.) Smintit, nebun. *Era cam săltat, cum spuneau desigur muntenii care ne întovărășeau.* SADOVEANU, O. XII, 7, cf. ALR II 4 239/192, LEXIC REG. 108.

4. Care este dus, împins, deplasat în sus. *Apele veneau cu nahlapi săltați.* VOICULESCU, P. I, 54. ✦ Spec. (Despre părți ale corpului) Îndreptat în sus; înălțat, ridicat[2] **(I 3)**. *Strigau nestăpîniți, cu capetele puțin săltate, cu armele ținute nemișcat în fața pieptului.* V. ROM. octombrie 1964, 66.

5. (Despre ființe sau plante tinere) Care a devenit mai înalt, care a crescut (în înălțime, în maturitate). *Fetițe săltate cari furișează cîte o ochire pe cine mai știe ce flăcău voinic.* DELAVRANCEA, ap. CADE, cf. DL, DEX.

— Pl.: *săltați, -te.* — Și: (regional) **săltít, -ă** adj. LEXIC REG. 108.

— V. **sălta.**

SĂLTĂRÁȘ s. n. v. **sertăraș.**

SĂLTĂRÉȚ, -EĂȚĂ adj. **1.** (Despre ființe) Care saltă **(1)**, care face salturi[2] **(1)** sau care se deplasează în salturi[2] **(1)**, (astăzi rar) săltător **(1)**; p. ext. care se mișcă sprinten, vioi, (învechit) săltînd **(1)**. *Mistreții colțați Cădeau împroșcați, Capra săltăreață Nu scăpa cu viață.* ODOBESCU, S. III, 189. *Este cea mai săltăreață broscuță din toată țara asta.* CARAGIALE, O. II, 332, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *A lui arc: făcut era neted din coarne De-un căprior săltăreț.* MURNU, I. 70, cf. TDRG, CADE. *S-a isprăvit cu tine, făptură săltăreață.* TOPÎRCEANU, P. O. 16, cf. SCRIBAN, D., DL, M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Pîrîul se micșorează, devenind tot mai săltăreț, ca un copil buiac și neastîmpărat.* REBREANU, P. S. 149. ✦ (Substantivat, f.; prin Mold.) Codobatură *(Motacilla alba).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 151.

2. (Despre mers, mișcări etc.) Care se face în salturi[2] **(1)**; p. ext. care se face cu sprinteneală, cu vioiciune, sprinten, vioi, zglobiu; săltat[2] **(1)**. *Venea repegior în fuga mărunță și săltăreață a picioarelor înghețate.* VLAHUȚĂ, O, A. II, 203. *Apoi deodată-și iau avînt Și lupta-ncepe săltăreață.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 195. *Pe ulițele bătute de pasul săltăreț al lui Topîrceanu, cresc numai ierburi, numai bălării.* TEODOREANU, M. U. 14. *Porni la vale mai viu, c-un pas săltăreț și sprinten.* SADOVEANU, O. VII, 344. *Parcurgea cu pași săltăreți sala de la un capăt la altul.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 46. *Pași săltăreți de rumbă.* CINEMA, 1968, nr. 2, VII, cf. M. D. ENC. ✦ (Rar; despre ochi) Vioi, ager, viu. *Avea niște ochi căprui săltăreți și o figură jovială.* REBREANU, R. I, 11.

3. (Despre muzică, dans, versuri etc.) Cu ritm vioi, săltat[2] **(2)**, (învechit, rar) săltător **(2)**; p. ext. ritmat, sincopat. *De ce dorm îngrămădite între galbenele file Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?* EMINESCU, O. I, 137. *O bucată de muzică săltăreață.* ARDELEANU, U. D. 19. *Începea să răsune monocord și unsuros glasul... vesel și săltăreț al rahagiului cu șalvari.* I. BOTEZ, B. I, 64. *Versurile săltărețe ale lui Topîrceanu răsăreau pe alt̂tea buze tinere, aproape ca refrenul unui cîntec.* TEODOREANU, M. U. 204. *Baronzi și-a publicat ratata sa Daciadă în versul săltăreț al lui Bolintineanu.* CĂLINESCU, S. C. L. 114. *Cînta... două melodii vieneze cu sunete metalice, săltărețe și ușurele.* BLAGA, H. 9. *Cîntați cîntece vesele și jucați jocuri săltărețe.* STANCU, Ș. 304. *Le zicea din muzicuță... o sîrbă săltăreață.* MIHAIE, O. 184. *Lăutarii o înconjurară repede, cîntînd ceva săltăreț.* BARBU, G. 35, cf. 244. *Înfruntarea, povestită în versuri săltărețe, nepotrivite poemului epic, dintre viteazul Decebal și cuceritorul Traian.* IST. LIT. ROM. II, 742. *Protasov se va omorî în sunetele vioaie și săltărețe ale unei fanfare.* CINEMA, 1969, nr. 5, 30. *Ritmurile săltărețe ale muzicii de jazz fac să crească și mai mult tensiunea celor pregătiți să intre în dansul morții atomice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 29/2, cf. M. D. ENC. (Fig.) *Viața e ușoară și săltăreață. Peste tot răsună gluma și cîntecul.* RALEA, S. T. I, 317. ◇ (Adverbial) *Nunțile boierești celebrate de popa Vasile, în sunetul marșului din „Boccaccio" cîntat săltăreț.* BRĂESCU, A. 100.

4. Care saltă **(2)**, care se mișcă (repetat, ritmic) de jos în sus (și de sus în jos) (sub impulsul unei forțe externe); (învechit) săltînd **(2)**. *Goi sînt genunchii și strînse sub nod săltărețele-i șnuri.* COȘBUC, AE. 18. *Viața e un vast fluviu ce ne poartă pe undele-i săltărețe.* AGÎRBICEANU, A. 231, cf. 296.

— Pl.: *săltăreți, -e.*

— **Sălta** + suf. *-ăreț.*

SĂLTĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** Adj. (Astăzi rar) Săltăreț **(1)**. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Cerbul săltător Să rumege, stînd pacinic în umbră la izvor.* COȘBUC, S. 28. *Lighioile tîrîtoare și săltătoare ale pădurii s-au ascuns.* IORGA, ap. CADE, cf. DL, DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *S-a înțîrțît asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mînă.* CARAGIALE, O. I, 276. ◇ (Învechit) *Fîntînă săltătoare* = fîntînă arteziană, v. artezian. Cf. IC. LUM. (1840), 35.

2. Adj. (Învechit, rar; despre muzică, dans, versuri etc.) Săltăreț **(3)**. *Aceștia s-a numit salieni... mai mult de la danța care joacă ei, fiind saltatoarie.* ARISTIA, PLUT. 175/1.

3. S. f. (Învechit) Zvîcnire; palpitare **(1)**; tresărire; spasm. [Turbarea se manifestă] *cu spasmosuri mărunte și mici săltătoare de ochi, de buze, pe obraz și prin piept.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 311/16.

4. S. f. Sac de plasă sau instalație din șipci ori ghiondere, folosite ca anexe la gardurile pescărești cu leasă, în perioada creșterii sau a scăderii apelor, în care se prind peștii care sar (din interior) aceste garduri. *În aceste săltători se prinde mai cu seamă crapul.* ANTIPA, P. 594, cf. DL, LTR[2], DM.

— Pl.: *săltători, -oare.* — Și: (învechit) **săltătóriu, -toárie** adj.

— **Sălta** + suf. *-ător.*

SĂLTĂTÓRIU, -TOÁRIE adj. v. **săltător.**

SĂLTĂTÚRĂ s. f. (Învechit și regional) **1.** Salt[2] **(1)**, săritură **(I 1)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 241. *El intră în curțile domnești în săltăturile și în desghinurile unui arămășaș arăbesc ager și zglobiu.* ODOBESCU, S. I, 132, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., BARCIANU, CADE. *Călărețul cobora coasta în săltăturile roibului.* SADOVEANU, O. I, 101, cf. SCRIBAN, D. *De la poarta principală venise, în săltături de broască, Lefterache.* PAS, L. I, 201, cf. DL, DM, DEX. *Dintr-un salt, dintr-o săltătură a făcut cinci metri.* ALR II/I MN 45, 2 240/987. ✦ (Învechit) Dans; joc; p. ext. petrecere cu dansuri, cu jocuri. *Ce iaste năravul dracului? Măriile și săltăturile și zbiarătele și danțurele* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 227/10. *N-au vrut părăsi nănăravurile* [sic!] *trupului cele relele carele sîntu trufele, mîniile, uciderile, curviile, trăsurile grozave, săltăturile, cîntecele și bețiile.* COD. TOD. 225. *Unul altuia nu zavistuiți, nice să o cinstiți cu giocur, sau cu cempoi, sau cu alaute, sau cu cînțece lumești, sau cu săltătur, cum nu iubește D*[u]*mn*[e]*dzău* (a. 1661). GCR I, 181/21.

2. Mișcare de ridicare, de înălțare (în raport cu poziția, cu nivelul obișnuit). *Sughițul este o săltătură bruscă a diafragmei, care gonește aerul din plămîni printr-o zguduitură subită.* F (1884), 212, cf. ALR II/I MN 45, 2 240/414.

— Pl.: *săltături.*

— **Sălta** + suf. *-ătură.*

SĂLTEÁ s. f. v. **saltea.**

SĂLTEÁLĂ s. f. (Prin Bucov.) Nebunie **(4).** Cf. LEXIC REG. 108.

— Pl.: *sălteli.*

— **Sălta** + suf. *-eală.*

SĂLTÍ vb. IV v. **sălta.**

SĂLTÍCĂ s. f. v. **sălcică.**

SĂLTÍRE s. f. v. **psaltire.**

SĂLTÍT, -Ă adj. v. **săltat.**

SĂLTÎND, -Ă adj. (Învechit) **1.** (Despre ființe) Care se mișcă sprinten, vioi; săltăreț **(1).** *La raza lunei, Vinerea Din Pafos, încîntată, Duce di zîne, grație, Săltîndă giună ceată.* ASACHI, S. L. I, 151.

2. Săltăreț **(4).** *Cerul era senin ca o boltă de smaragd susținută în orient și occident de oglinzile cele verzi și săltînde ale mărilor.* EMINESCU, G. P. 133. *Pe cîmp se văd două ființe ușoare Săltînde pe-un cal.* id. O. I, 3.

— Pl.: *săltînzi, -de.*

— V. **sălta.**

SĂLUÁ s. f. v. **sihlă.**

SĂLUÍ vb. IV. **I. 1.** Intranz. (Transilv.) A poposi **(1)** undeva (peste noapte); a primi ospitalitatea cuiva (peste noapte). V. mînea. Cf. KLEIN, D. 417, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Iată-mă la ce-am venit, În ce loc am săluit.* RETEGANUL, TR. 28. *Coborît-a coborît, Florile dalbe, Trei îngeri pe-acest pămînt, La păstori a săluit.* VICIU, COL. 32. *O fost un om ğila munče... Vin'e în Turda. Săluie aiș.* ALRT II 121. *Unde doară om sosi, În loc gol vom sălui.* ANT. LIT. POP. I, 84, cf. MAT. DIALECT. I, 92.

2. Tranz. (Prin vestul Transilv.) A găzdui (peste noapte). *Că io d-aș vut știi, V-aș vut sălui. Sobă călduroasă Și părină groasă.* ALEXICI, L. P. 167. *Trasără la alt sat să să culce, că doară i-a sălui mai biňe.* O. BÎRLEA, A. P. II, 116. *Haidem pi la oamenii noști ... să ved'em că cum ne-or sălui.* id. ib. 477.

II. Refl. (Regional) A se îmbolnăvi subit (Frata — Turda). PAȘCA, GL.

— Prez. ind.: *săluiesc* și *sălui.*

— Din magh. **száll.**

SĂLUÍRE s. f. (Prin Transilv.) Faptul de a **sălui (1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB.

— Pl.: *săluiri.*

— V. **sălui.**

SĂLUNÍNĂ s. f. v. **sulumină.**

SĂLUTÁ vb. I v. **saluta.**

SĂLUTĂRÍ vb. IV. Tranz. (Prin Maram.) A saluta. (Absol.) *Înălțate împărate, Lasă-ne un pic să sălutărim.* BÎRLEA, L. P. M. I, 6.

— Prez. ind.: *sălutăresc.*

— Cf. germ. salutieren.

SĂLVÁ vb. I v. **sovilta.**

SĂLVÉT s. n. v. **salvet.**

SĂLVIE s. f. v. **salvie.**

SĂMÁR s. n. v. **samar.**

SĂMARITEÁN s. m. v. **samaritean.**

SĂMARITEÁNCĂ s. f. v. **samariteancă.**

SĂMÁȘ s. m. v. **sameș.**

SĂMĂCHÍȘ s. n. v. **sămăchișă.**

SĂMĂCHÍȘĂ s. f. **I. 1.** (Transilv., Maram., Bucov. și Mold.) Lapte prins, lapte acru de vacă (de pe care s-a luat smîntîna); (regional) chișleag. *Hrana cea dintîi a puilor iaste mălaiul cel mărunt fert, zămătișa de lapte de vacă.* ECONOMIA, 106/8. *După ce se mai întărea cu mîncările aceastea, le da* [puilor] *mălai mărunt, semătișă și miez de pîine muiat în lapte.* ib. 109/24. *De mîncare ce-mi aduce: Sămăcișă, lapte dulce, Mălai dulce nesărat.* F (1889), 79, cf. CIHAC, II, 324, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG. *Unii zic samachiș chișleagului.* PAMFILE, I. C. 26, cf. PASCU, S. 358, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., H XII 301, BRAN, S. *Sămăchișul e un fel de lapte acru foarte acru și oțetit.* ȘEZ. VII, 99, cf. II, 43. *Jupîneasă tătăișe, Nu-mi da sfîntă sămătișe, Ci deschide podișorul Și-mi dă oala cu grosciorul.* BUD, P. P. 62, cf. 82, I. CR. II, 218, IV, 59, CABA, SĂL. 94. *Fetele de pe la noi Nu pot să fie gătdoi, Că duc laptele-n Bîșcoi, Sămătișă-n Crăciunești, Să-și ieie haine domnești.* BÎRLEA, C. P. 302, com. din ZAGRA — NĂSĂUD, CHEST. V. 5/25, 51, 66, 85, 109/32, 81, 85, 92. *După s-ai loot groștoru, sămăc'isa o pui lîngă foc să să scoacă.* ALRT II 95. *Scoasăm* [brînza] *din sămăcișă.* ALR I 1 823/214, cf. ALRM SN I h 276/325. *Ie zmîntina de pe sămăchișe.* A I 12. *Scoacăz sămătișa.* ib., cf. I 13, 23, V 14, LEXIC REG. 72.

2. (Transilv., Bucov. și Mold.) Brînză (proaspătă) de vaci. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 539, CONV. LIT. XX, 1 016, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, VICIU, S. GL., DENSUSIANU, Ț. H. 332, COMAN, GL., CHEST. V 86/26, 100, 88/34, 94/15, 97/7, 12, 18, 26, 85, 116/65, A I 13, 23, 26, 31, 35.

3. (Prin Bucov. și prin Transilv.) Brînză de vaci cu smîntînă. *Brînză cu smîntînă sau samachișă.* MARIAN, NA. 136, cf. H XII 288, com. din CÎMPULUNG MOLDOVENESC, CHEST. V 5/15, L. ROM. 1950, nr. 5, 83.

4. (Regional) Lapte gras cu multă smîntînă (Vișeu de Sus). Cf. CHEST. V 104/99.

5. (Regional) Cheag, maia[1] (pentru prinderea laptelui fiert) (Șieuț — Bistrița). Cf. ALR I 1 066/223.

II. (Regional) Numele mai multor plante erbacee: **a)** coroniște *(Coronilla varia).* Cf. BRANDZA, FL. 557, GRECESCU, FL. 182, ȘĂINEANU², TDRG, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 52; **b)** (în forma *sămăcișă)* brumărele *(Phlox paniculata).* Cf. PANȚU PL., BORZA, D. 129; **c)** (în forma *sămătișă)* ghizdei *(Lotus corniculatus).* Cf. BORZA, D. 101; **d)** saschiu **(1)** *(Vinca minor).* Cf. DDRF, BORZA, D. 180.

— Pl.: *sămăchișe.* — Și: (regional) **sămăchiș** s. n., **sămăchiște** (GRECESCU, FL. 182, PANȚU, PL., SCRIBAN, D.), **sămăcișă, sămătișă, sămcișă** (BORZA, D. 52), **sămpchiște** (id. ib.), **samachisă** (BRANDZA, FL. 557) s. f., **samachiș** s. n., **samachișă** s. f., **samochiș** (RESMERIȚĂ, D., CADE, I. CR. IV, 59) s. n., **semătișă** s. f., **semechiș** (ALR I 1 067/302) s. n., **semechișă** (BARCIANU), **smechișă** (ALEXI, W.), **sminchișă** (H IX 154, CHEST. V 97/85), **smiuchișă** (PAMFILE, I. C. 26, VICIU, GL.), **zămătișă, zămichișă** (COMAN, GL.), **zminchișă** (L. ROM. 1969, nr. 5, 83) s. f.

— Din ucr. **самокиша.**

SĂMĂCHÍȘTE s. f. v. **sămăchișă.**

SĂMĂCÍȘĂ s. f. v. **sămăchișă.**

SĂMĂCÓV s. n. (Prin Ban.) Ciocan folosit la topitorie. Com. LIUBA, cf. SCL 1960, 42.
— Pl.: *sămăcoave.*
— Din scr. **samokov.**

SĂMĂDÁȘ s. n. (Transilv. și Maram.) Socoteală, calcul; situație care cuprinde o socoteală (asupra veniturilor și cheltuielilor). *S-au făcut sămădaș... cîte cărț are băserica* (a. 1793). IORGA, S. D. XIII, 191, cf. KLEIN, D. 417, LB. [Compania grecească] *refuză a da „sămădașul bisericii"* (a. 1847). IORGA, S. D. XII, 181, cf. LM, DDRF. *Pe răvaș Făcea trăsuri și sămădaș Din slove și din numărușuri.* COȘBUC, P. II, 234, cf. VAIDA, COMAN, GL., CV 1951, nr. 3—4, 46. *Faș sămădașuri ori socoț.* ALR SN IV h 927/228. *Faș sămădaș.* ib. h 927/250. *Mă sămăluiesc, fac sămădaș.* ib. h 927/353, cf. ALR SN IV h 928, LEXIC REG. 21. *Să ne facem sămădașul ș-apoi poți pleca.* MAT. DIALECT. I, 92. *Nu știu să fac sămădașul. La sămădaș nu mă pricep.* ib. 190. ✦ (Prin nord-vestul Transilv.) Dare de seamă. Cf. CABA, SĂL. 100.
— Pl.: *sămădașuri.*
— Din magh. **számadás.**

SĂMĂDĂU s. m. (Transilv.) **1.** Persoană care ține socotelile cuiva, c o n t a b i l; casier. Cf. MÎNDRESCU, UNG. 100, DDRF, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Ar trebui să-mi bag un sămădău Ca numărul dușmanilor să-mi țină.* BENIUC, V. 86. *Nu te băga sămădău, Că-i pare satului rău.* POP., ap. MÎNDRESCU, UNG. 101.
2. Porcar care răspunde material de porcii pe care-i are sub supraveghere, avînd în subordine alți porcari. *Acest cineva e „sămădăul", porcar și el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduți ori pe cei furați.* SLAVICI, N. II, 55, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D. *Creșcătoria de porci peste care Mihai era sămădău număra la patru mii de capete și avea o sumedenie de slugi.* T. POPOVICI, SE. 19, cf. 17, id. s. 137.
— Pl.: *sămădăi.*
— Din magh. **számadó.**

SĂMĂDÍ vb. IV. T r a n z. (Prin Maram.) A calcula, a socoti. Cf. LEXIC REG. 21.
— Prez. ind.: *sămădesc.*
— V. **sămădău.** Cf. magh. s z á m i t g a t.

SĂMĂDUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Transilv.) A da seamă, a da socoteală de ceva. Cf. LB, MÎNDRESCU, UNG. 101, DDRF.
— Prez. ind.: *sămăduiesc.*
— **Sămădău** + suf. *-ui.*

SĂMĂDURI s. f. pl. (Regional) Sufertaș. Cf. DDRF.
— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

SĂMĂDUȘÁG s. n. (Prin Transilv.) Contabilitate. Cf. CADE. *Cînd împărăția prea slăvită Guttie, sobornic era Căpșuna, postelnic Vișina, iar sămădușag trăzè Cireșa.* ALEXICI, L. P. 225.
— Pl.: *sămădușaguri.*
— Din magh. **számadóság.**

SĂMĂHOÁNCĂ s. f. (Regional) Rachiu **(1)** (Pîrteștii de Jos — Gura Humorului). Cf. LEXIC REG. II, 117.
— Din ucr. **самогонка.**

SĂMĂLÍ vb. IV v. **sămălui¹.**

SĂMĂLUÍ¹ vb. IV. **1.** T r a n z. (Folosit și a b s o l.) (Învechit și regional, în Transilv., Maram. și prin Bucov.) A calcula, a socoti; a aprecia, a estima din punct de vedere numeric, cantitativ, valoric etc. *Pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem, urmat-am trii vestiți și a vremilor iscusiți sămăluitori... cari în scurt și foarte cu credință vreme și viața a tuturor stăpînirilor lumii strîngînd și cursul anilor nu numai istoricește, ci încă și astrologhicește foarte curat sămăluind, din toate învălătuciturile îi descurcă.* CANTEMIR, HR. 51. *Această vîrstă a lui Milutin o sămăluiește Posonie.* id. ib. 481. *Sămăluiește că de la întemeierea aceștii cetăți... au putut să treacă... patru sute de ani.* IST. AM. 36ᵛ/18, cf. CADE, VAIDA, com. din POIANA — VAȘCĂU, ALR SN IV h 927, A V 14, LEXIC REG. 21. *N-am sămăluit bine.* MAT. DIALECT. I, 190, cf. 92, GLOSAR REG. ✧ R e f l. i m p e r s. *Sămăluiaște-să acesta să fie fost crai dachilor pre vrămile lui Iulie Chesar.* CANTEMIR, HR. 78. *Începutul Italiei și al Greciei se sămăluiește a fi mai eu 2000 ani în. d. H.* SĂULESCU, HR. I, 9/13. ✦ (Prin nord-vestul Transilv.) A număra¹ **(1).** Cf. CABA, SĂL. 100.
2. T r a n z., i n t r a n z. și r e f l. (Învechit și regional, în Transilv. și Maram.) A gîndi, a chibzui, a judeca, a raționa **(1)**, a socoti. *Omul acela fiind înțălept au sămăluit ș-au giudecat că acesta lucru iaste o socoteală dumnăzăiască.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 11ʳ/26, cf. decembrie 230ᵛ/14, DDRF. *Pe omuțu supărat Da-l poți cunoaște pe-umblat, Merge pe drum chitilin, Și din cap sămăluind.* BÎRLEA, L. P. M. II, 75. *Hei, tu, mîndruluțu meu, Dacă ni-om sămălui bine, Da-s mai gazdă eu ca tine.* id. ib. 215. *Marțole o sămăluit c-o pune torturile dedesubt.* ARH. FOLK. I, 221. *Sămăluiesc io cam cît să-i dau.* GR. S. VI, 244. *Uare ce — sămălește iel — or m-ajunge aște-n lume?* O. BÎRLEA, A. P. II, 380, cf. 23, I, 128.
— Prez. ind.: *sămăluiesc.* — Și: (învechit) **semăluí,** (regional) **sămălí, samalí** (TEAHA, C. N. 262) vb. IV.
— Din magh. **számol.**

SĂMĂLUÍ² vb. IV v. **semălui¹.**

SĂMĂLUIÁLĂ s. f. (Învechit, rar) Faptul de a s ă m ă l u i. *Curioasă sămăluială.* CANTEMIR, ap. DDRF.
— Pronunțat: *-lu-ia-.* — Pl.: *sămăluieli.*
— **Sămălui¹** + suf. *-eală.*

SĂMĂLUÍNȚĂ s. f. (Învechit, rar) Dar de a discerne, de a aprecia, de a anticipa. *I s-au adaos lui încă și a sămăluinței dar și ceale fiitoare gîcea. Și altor minuni făcător au fost.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 18ᵛ/6.
— Pl.: *sămăluințe.*
— **Sămălui¹** + suf. *-ință.*

SĂMĂLUÍRE¹ s. f. (Învechit) **1.** Faptul de a s ă m ă l u i¹ **(1)**; calculare, socoteală; apreciere, estimare numerică, cantitativă, valorică etc. *Patavie, în cartea sămăluirii vreamilor..., o pune cu 39 de ani mai pre urmă.* CANTEMIR, HR. 447. *Greșala ce fac istoriile noastre în sămăluirea anilor... înainte pre larg avem de arătat.* id. ib. 479, cf. 483, CADE.
2. Faptul de a (s e) s ă m ă l u i¹ **(2)**; judecată; p. e x t. discernămînt. *Fiecăruiaș i să dau daruri sufletești de folos că unuia cu d[u]hul i să dă cuvînt de înțelepciune, altuia cuvînt de înțeleagere, ... altuia de-a sămăluirea ceale sufletești, altuia de-a tălmăcirea în limbi* (a. 1618). GCR I, 51/21. *Au nu toate laudele Cucunozului și sămăluirile Corbului mi se cuvin?* CANTEMIR, IST. 58, cf. DDRF.
— Pl.: *sămăluiri.*
— V. **sămălui¹.**

SĂMĂLUÍRE² s. f. Operație care constă în tratarea pieilor, înainte de tăbăcire, cu un amestec

bogat în enzime, pentru a le da suplețe, elasticitate, tușeu mătăsos etc.; (rar) sama **(2)**. *E preferabil să se lucreze cu concentrații de enzime și la temperaturi mai joase, prelungindu-se durata sămăluirii.* LTR[2]. *Pielile fine pentru fețele de încălțăminte, îmbrăcăminte, mănuși etc. sînt supuse unei operații de sămăluire.* DER, cf. M.D. ENC.

— Pl.: *sămăluiri.*

— De la **sama.**

SĂMĂLUITÓR, -OÁRE s. m., adj. (Învechit, rar) **1.** S. m., adj. (Persoană) care sămăluiește[1] **(1)**, calculează, socotește, apreciază, estimează. *Pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem, urmat-am trii vestiți și a vremilor iscusiți sămăluitori.* CANTEMIR, HR. 51. *Patavie, iscusit a vremilor sămăluitoriu.* id. ib. 154, cf. 324, CADE.

2. Adj., s. m. (Ființă) care sămăluiește[1] **(2)**, chibzuiește, judecă. *Apoi giudecătoriu asuprelelor mele și drept sămăluitoriu să te potfesc.* CANTEMIR, I. I. I, 3. *Numai Papagaia ieste carea mai chiar cuvintele dobitocului sămăluitoriu a urma poate.* id. ib. 82.

3. Adj. Capabil, destoinic. *Și mai vîrtos pentru ca toți ai cărora ochi sămăluitori sînt să vadă și să mărturisească.* CANTEMIR, în BV I, 363.

— Pronunțat: *-lu-i-.* — Pl.: *sămăluitori, -oare.*

— **Sămălui**[1] + suf. *-tor.*

SĂMĂNÁ[1] vb. I v. **semăna**[1].

SĂMĂNÁ[2] vb. I v. **semăna**[2].

SĂMĂNÁRE[1] s. f. v. **semănare**[1].

SĂMĂNÁRE[2] s. f. v. **semănare**[2].

SĂMĂNÁȘ, -Ă adj. v. **semănaș.**

SĂMĂNÁT s. n. v. **semănat.**

SĂMĂNĂCIÚNE s. f. (Învechit, rar) Asemănare. *Vrea să ia de-aceaiași moarte de carea au murit despuitoriul său... Și pentr-aceaia îl proslăvea cu mulțămite glasuri mărturisindu-i har mult pentru închipuiciunea și sămănăciunea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 184[r]/8.

— **Sămăna**[2] + suf. *-ăciune.*

SĂMĂNĂTÓR[1], **-OÁRE** adj. v. **semănător**[1].

SĂMĂNĂTÓR[2], **-OÁRE** subst. v. **semănător**[2].

SĂMĂNĂTORÍSM s. n. Curent literar, ideologic și social-politic de la începutul veacului nostru, care formulează o critică severă a instituțiilor burgheze, a capitalului străin și a politicianismului vremii, de pe poziții conservatoare, considerînd că problema fundamentală, cea țărănească, s-ar putea rezolva printr-o vastă acțiune de culturalizare care să pregătească reformele sociale, care propovăduiește armonia socială și socotește că țărănimea este singura forță capabilă să asigure progresul social și singura depozitară a valorilor spirituale naționale, idilizînd (în literatură) viața satului patriarhal și opunînd această viață aceleia a orașului „viciat"; ideologie a acestui curent. *Sămănătorismul, departe de a fi o mișcare consumată, se înfățișează astăzi sporit și fortificat.* În PLR II, 466. *Sămănătorismul a fost expresia literară... la începutul veacului al XX-lea.* CV 1949, nr. 9, 12. *Autohtonizarea personagiilor sfinte e rezolvată într-un sămănătorism, înnoit numai prin incongruențe.* CONSTANTINESCU, S. II, 330, cf. SFC I, 126, DL, DM. *Începutul sămănătorismului constituie încă obiectul unei pasionate controverse în publicistica literară actuală.* CF 1961, nr. 1, 177. *Maiorescu va milita, ca și semănătorismul mai tîrziu, fără șovinism, pentru „păstrarea și chiar accentuarea elementului național".* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 62, 13/3, cf. M. D. ENC., DEX.

— Și: **semănătorísm** s. n.

— **Sămănătorul** (n. pr.) + suf. *-ism.*

SĂMĂNĂTORÍST, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține sămănătorismului, privitor la sămănătorism, specific sămănătorismului. *Literatura semănătoristă e o apologie a instinctelor primare dezlănțuite, după tehnica baladelor populare.* În PLR II, 350. *Întreaga literatură sămănătoristă reflectă, de altfel, acest proces de inadaptare.* LOVINESCU, C. IV, 10. *Vrea să picteze țăranii așa cum sînt. Viziunea lui nu mai e sămănătoristă.* VLASIU, D. 81. *Va fi greu să se stabilească legături personale între influentul membru al grupului sămănătorist și autorul „Cărții de aur".* VIANU, A. P. 250. *Să-l mai aducem aminte pe un șef de guvern de revendicări radicale, într-un program sămănătorist, talent înflăcărat și înverșunat naționalist?* ARGHEZI, B. 132. *Cartea... ridică satului un imn curat sămănătorist, idealizînd viața rurală într-un chip naiv.* CĂLINESCU, I. 250. *Ideologia sămănătoristă era de esență moldo-ardeleană.* CV 1949, nr. 9, 12. *Nu e vorba de dezrădăcinarea strict sămănătoristă, de opoziția sat-oraș, din lirica unui Goga și Iosif.* CONSTANTINESCU, S. III, 70, cf. DL, DM. *Șt. O. Iosif nu poate scrie versuri mai sămănătoriste decît versurile lui N. Iorga.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 26, 8/4, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial) *N. Iorga simțea sămănătorist, cum simțeau și poeții curentului, fie ei ardeleni, munteni sau moldoveni.* CONSTANTINESCU, S. III, 269.

2. S. m. și f. Adept al sămănătorismului; s p e c. scriitor sămănătorist **(1)**. *Semănătoriștii elaborează geografia poetică a țării.* VIANU, A. P. 218, cf. DL, DM, M.D. ENC., DEX.

— Pl.: *sămănătoriști, -iste.* — Și: **semănătoríst, -ă** adj., s. m. și f.

— **Sămănător**[ism] + suf. *-ist.*

SĂMĂNĂTÚRĂ[1] s. f. v. **semănătură**[1].

SĂMĂNĂTÚRĂ[2] s. f. v. **semănătură**[2].

SĂMĂNDÍLĂ s. f. (Regional) Ființă imaginară cu puteri nefaste. Cf. DR. III, 1 087.

— Pl.: *sămăndile.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s a m o d i v a, s a m o v i l e.

SĂMĂRÁ vb. I. T r a n z. (În dicționarele din secolul trecut; complementul indică animale de povară) A pune samarul **(1)** pe spinare. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., VALIAN, V., PONTBRIANT, D.

— Prez. ind.: *sămărez.*

— V. **samar.**

SĂMĂRÁR s. f. (Învechit, rar) Samaragiu **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *sămărari.*

— **Samar** + suf. *-ar.*

SĂMĂRÁRE s. f. (În dicționarele din secolul trecut) Acțiunea de a s ă m ă r a și rezultatul ei. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., PONTBRIANT, D.

— Pl.: *sămărări.*

— V. **sămăra.**

SĂMĂRÁȘ[1] s. m. (Învechit, rar) Persoană care îngrijește și mînă măgarii (încărcați cu samare **1**). Cf. AN. IST. NAȚ. III, 547.

— Pl.: *sămărași.*

— Din magh. **szamaras.**

SĂMĂRÁȘ[2] s. n. Diminutiv al lui s a m a r **(1)**; sămărel. Cf. I. GOLESCU, C. *Nu știi tu c-ai mai avut Saxanale Cu parale, Sămărași Cu gălbenași, Cirezi multe De boi grași.* TEODORESCU, P. P. 678.

— Pl.: *sămărașe* și (m.) *sămărași.*

— **Samar** + suf. *-aș.*

SĂMĂRÉL s. n. Diminutiv al lui s a m a r **(1)**; sămăraș[2]. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *sămărele.*

— **Samar** + suf. *-el.*

SĂMĂRÎT, -Ă adj. (Învechit și regional; despre oameni) Vesel, voios. Cf. ST. LEX. 173/2, CUV. D. BĂTR. I, 299, PHILIPPIDE, P. 291, DDRF. *Dar d-o fi cam sămărît, El la el că t'-o trăgea, În guriț t'-o săruta.* ALEXICI, L. P. 28.

— Pl.: *sămărîți, -te.*

— Etimologia necunoscută.

SĂMĂRMAN s. m. (Regional) Meșter care construiește case (Făurești — Baia Mare). Cf. CHEST. II 10/362.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *sămărmani.*

— Din germ. **Zimmermann.**

SĂMĂȘÍE s. f. v. **sămeșie.**

SĂMĂȘLUÍ vb. IV. T r a n z. **1.** (Învechit) A chibzui, a judeca, a socoti; a decide, a hotărî. *În voia și putearea giudețului stă acest lucru, să sămășluiască certarea morții, ce să cade să dea celuia ce-ș va hotri muiarea sa.* PRAV. 178. ◇ R e f l. p a s. *De veri socoti, elu-i cumuși dzisem, cumu se sămășluiaște în a patra spiță de aceastea.* PRAV. LUCACI, 181, cf. 125.

2. (Învechit, rar) A oficia **(I)**, a celebra. *De acea noi nu avăm ce grăi, că nice în ocină, nice de pre semenție, nunta vom sămășlui ca ceaia.* PRAV. LUCACI, 178, cf. 125.

— Prez. ind.: *sămășluiesc.*

— Din slavonul **сѣмѣıсаıтн, -шлѫ.**

SĂMĂȘLUÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a s ă m ă ș l u i **(1)**. Cf. PRAV. LUCACI, 170, DHLR II, 529.

— Pl.: *sămășluiri.*

— V. **sămășlui.**

SĂMĂTÍȘĂ s. f. v. **sămăchișă.**

SĂMĂȚ, -EÁȚĂ adj. v. **semeț.**

SĂMBATRIÓT s. m. v. **simpatriot.**

SĂMBRÁȘ s. m. v. **simbraș.**

SĂMCEÁ s. f. v. **smicea.**

SĂMCIOÁRĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui s ă m c e a (Turceni — Motru). GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 78. *Tăiatul sub limbă e mai cu leac în luna mai și se taie cu sămcioară.* id. ib., cf. PASCU, S.160.

— Pronunțat: *-ci-oa-.* — Pl.: *sămcioare.*

— **Sămcea** + suf. *-ioară.*

SĂMCÍȘĂ s. f. v. **sămăchișă.**

SĂMCOÁICĂ s. f. (În credințe și în superstiții populare) Sămcoaie. *L-o-ntîmpinat:... Samca cu samcoaica, Diavolița rea.* MARIAN, D. 201. *Mă întîlnii cu nouă pocitori,... Nouă sămcoi, Nouă sămcoaice.* ȘEZ. II, 96, cf. XXIII, 95, GR. S. VI, 146.

— Pl.: *sămcoaice.* — Și: (regional) **sameoăică** s. f.

— **Samcă** + suf. *-oaică.*

SĂMCOÁIE s. f. (În credințe și în superstiții populare) Augmentativ al lui s a m c ă **(1)**; sămcoaică. *Tu, lupule cu lupoaic, Și tu, samcă cu samcoaie... În pace-l lăsați.* MARIAN, NA. 377. *Samca cu sămcoaia.* GR. S. VI, 146.

— Pronunțat: *-coa-ie.* — Pl.: *sămcoaie.* — Și: (regional) **sămcoáie** s. f.

— **Samcă** + suf. *-oaie.*

SĂMCÓI s. m. (În credințe și în superstiții populare) Augmentativ al lui s a m c ă **(1)**; samcă de sex masculin. *Iată-l întîlni... Șamca cu șamcoiul.* TEODORESCU, P. P. 390. *Pe loc mă opri: Leu cu leoaica,... Samca cu samcoiu.* MARIAN, D. 209, cf. 210. *Mă întîlnii cu nouă pocitori, Nouă pocitoare:... Nouă sămcoi, Nouă sămcoaice.* ȘEZ. II, 96. *Întîlnitu-l-a: sanca cu săncoiul, Striga cu strigoiul.* I. CR. II, 127, cf. III, 181. *M-a întîlnit sîmca cu sîmcoiu.* PĂSCULESCU, L. P. 146. *La capătul podului: Lupu cu lupoaica...,* *Sanca cu săncoiu.* FOLC. MOLD. I, 203.

— Pl.: *sămcoi.* — Și: (regional) **săncói, samcói, sîmcói, șamcói** s. m.

— **Sameă** + suf. *-oi.*

SĂMCÚȚĂ s. f. (Bot.) **1.** (Bucov.) Cucută-de-pădure *(Galium schultesii).* Cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, PANȚU, PL., BORZA, D. 74.

2. (Regional) Bobornic *(Veronica chamaedrys).* Cf. BORZA, D. 178.

3. (Regional) Brîncuță *(Sisymbrium officinale).* Cf. TDRG, CADE, BORZA, D. 161.

— Pl.: *sămcuțe.* — Și: (regional) **sîmcúță** s. f. BORZA, D. 74, 161.

— **Sameă** + suf. *-uță.*

SĂMÉN s. m. v. **seimen.**

SĂMENÍȘ s. n. v. **semeniș[1].**

SĂMEȘÍE s. f. **1.** Funcția de sameș **(1)**. *Însemnările de treaba sămeșăii unui județ... sînt neapărate și neschimbate la această datorie* (a. 1822). CAT. MAN. I, 125, cf. 126. *Obicinuita leafă a acestei sămișii* (a. 1828). URICARIUL, III, 12. *Milă să-ți fie D-înviforat-așa sămeșie!* I. VĂCĂRESCUL, P. 350/14. *Fără a îndrăzni să aspire la slujbe mai înalte decît... o sămeșie.* GHICA, S. 295, cf. CADE, DL, DM, DEX.

2. Instituție în care sameșul **(1)** își desfășura activitatea; local în care se afla această instituție. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Răvașe de soroc și alte pricini ce se vor scrie la sămeșie* (a. 1818). URICARIUL, I, 254. *S-a furat și bani de la sămeșia ispravniciei.* FILIMON, O. II, 343, cf. PONTBRIANT, D. *Am găsit lada sămișiei deschisă.* ALECSANDRI, T. 226, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX.

— Pl.: *sămeșii.* — Și: (învechit) **sămășie** (BUDAI-DELEANU, LEX.), **sămișie** s. f.

— **Sameș** + suf. *-ie.*

SĂMEȘOÁIE s. f. Soția sameșului **(1)**. *Ieri dimineață o venit la Roman, la sameșu-n gazdă. Eu eram acolo, de făceam dulcești sămeșoaiei.* ALECSANDRI, T. 194, cf. CADE, DL, DEX.

— Pronunțat: *-șoa-ie.* — Pl.: *sămeșoaie.*

— **Sameș** + suf. *-oaie.*

SĂMÉȚ, -EÁȚĂ adj. v. **semeț.**

SĂMEȚÍ vb. IV v. **semeți.**

SĂMEȚÍE s. f. v. **semeție.**

SĂMINCÉR s. m. v. **semincer.**

SĂMINCIOÁRĂ s. f. v. **semincioară.**

SĂMINCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **sămînțos.**

SĂMINȚÉNIE s. f. v. **seminţenie.**

SĂMINȚÉT s. n. v. **sămînțetă.**

SĂMINȚÉTĂ s. f. (Învechit; cu sens neprecizat probabil) Șemizetă **(1).** *1* [leu] *pe spălat cămeșilor... 4* [lei] *o sămînțetă* (a. 1824). BUL. COM. IST. IV, 139. *O sămînțetă blondă* (a. 1824). IORGA, S. D. XXI, 202. *Doi sămînțeti cu horboti* (a. 1824). id. ib. *Doi sămînțeturi cu vapeluri* (a. 1824). id. ib.

— Pl.: *sămînțete.* — Și: **sămînțét** (pl. *sămînțeturi*) s. n.

— Etimologia necunoscută. Cf. fr. c h e m i s e t t e.

SĂMINȚÍE s. f. v. **seminţie.**

SĂMIȘÍE s. f. v. **sămeșie.**

SĂMÎNĂTÓR, -OÁRE subst. v. **semănător**[1].

SĂMÎNĂTÚRĂ s. f. v. **semănătură**[1].

SĂMÎNCIOÁRĂ s. f. v. **semincioară.**

SĂMÎNȚĂ vb. I. T r a n z. (Prin Mold., prin Olt. și prin Ban.) A însămînța. Cf. A VI 16. *Sămînțam porumbi.* GL. OLT., cf. PORȚILE-DE-FIER, 344.

— Prez. ind.: *sămînțez.*

— V. **sămînță.**

SĂMÎNȚÁRE s. f. (Regional) **1.** Acțiunea de a s ă m î n ț a și rezultatul ei; însămînțare (Uricani). Cf. A III 2. *Plan de sămînțări.* ib.

2. Ceea ce se scutură din finul uscat; (regional) stroh (Scărișoara — Abrud). Cf. ALRM SN I h 89/95.

— Pl.: *sămînțări.*

— V. **sămînța.**

SĂMÍNȚĂ s. f. **I. 1.** (La sg. adesea cu sens colectiv) Organ al plantelor superioare (închis în fruct), care conține embrionul și din care, în condiții prielnice, se poate dezvolta o nouă plantă; p. g e n e r. orice parte a plantei care se seamănă[1]; (învechit) plod **(1),** (regional) sad **(6).** *Ce semărară cu lacrămi, în bucurie secera-voru. Îmblindu îmbla și plîngea lepădîndu semenţele (sămînța* DH) *sale.* PSALT. 273. *Cela ce semănă de-i căzu sămînța pe piatră, altuia în mărăcini și rod nu-i făcură.* CORESI, EV. 3, cf. 350. *Rodească pămîntul iarbă vearde, făcînd sămînță și pomi făcînd rodul său.* PO 13/10, cf. 269/20. *Un plugar ce va fi sămănat sămînța sa în pămînt strein... ca un fur... să-și piardză toată roada de pre acel pămînt.* PRAV. 7, cf. 2. *Au n-ai sămănat sămînță bună în pămîntul tău?* N. TEST. (1648), 17v/11, cf. 77r/34. *Aseamene... unui grăunț de muștariu... carele iaste mai mic de toate semințele.* CHEIA ÎN. 14r/30. *Și plîngea aruncînd sămînța lor* (a. 1680). GCR I, 240/28, cf. BIBLIA (1688), ap. GCR I 281/7, ANON. CAR. *Cînd iaste creașterea lunei, sămînța virtoasă să samine la pămînt uscat* (a. 1733). GCR II, 26/31. *Sămînță de coliandru* (a. 1749). id. ib. II, 45/19. *Sămînți... de nap, de gulii, de varză nemțească* (a. 1778). IORGA, S. D. VIII, 3. *Seminţile ce iaste să să aducă dă năuntru..., cunopidii de Beci, cartafion* (a. 1784). id. ib. 82. *Apoi le bat cu beţe și iese sămînța.* AMFILOHIE, G. 214/21. *Și au zis D*[u]*mnezeu să răsară pămîntului iarbă vearde, carea să samene sămînță* (a. 1795). GCR II, 157/22. *Niscareș sămințe de flori alese* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII, 30. *Să-m trimiț cevaș seminți de grădină* (a. 1799). id. ib. 36. *Sămînță de foltine învolte* (a. 1801). id. ib. 86, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Să nu fie seminţile veichi, că nu răsar* (a. 1808). IORGA, S. D. VIII, 44, cf. 49, 74, LB. *Se fierbe un dram de praf de revent... cu un dram de sămînță de molotru pisat.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 145/23, cf. 147/16, I. GOLESCU, C. *Sămînța trebuincioasă pe anul următor nu s-au socotit în citățimea rodurilor găsite* (a. 1833). DOC. EC. 498. *Sămînța doarme iarna ascunsă în sînul pămîntului.* MARCOVICI, D. 3/24, cf. 12/14. *Întîi trebuie să se curăţe sămînța ce este a să sămăna.* DRĂGHICI, R. 78/3. *Plîntele... se măresc și se înmulțesc mai cu seamă prin seminţe.* CIHAC, I. N. 4/10. *Atîte mii de sămînță Cuprind cu a lor rodire a cîmpiilor ființă.* CONACHI, P. 291, cf. POLIZU. *Plugarul bun... curăță de mărăcini țelina sa pînă a nu semăna în ea sămînța cea bună.* NEGRUZZI, S. I, 8. *Luăm castraveți..., îi jupuim de coajă și le scoatem seminţele.* PENESCU, M. 34/8. *Treisprezece milioane de pogoane... semănate cu deosebite seminţe.* GHICA, C. E. II, 348, cf. III, 69. *Semănătorii harnici... Pășesc în lungul brazdei... Zvîrlind în a lor cale sămînța după vînt.* ALECSANDRI, POEZII, 43. *Stăpînirea să-ndatoreze satu a-și... căpăta prăsitori și sămînța pîntru ghitili și holdile satilor.* JIPESCU, ap. GCR II, 259/27. *Sămînța de cînepă se făcea oloi, pîrîind sub talpele noastre.* CRKANGĂ, O. 233, cf. 119. *În ziua de 40 de sfinți se samănă unele seminți.* MARIAN, S. R. II, 152. *De cumva e sămînța destul de roditoare... Avea-vei grîu atîta, cît nu vor avea opt.* COȘBUC, P. II, 192, cf. BARCIANU. *Din sălcii ningeau seminţele ușoare, albe, ca niște fulgi de zăpadă.* SANDU-ALDEA, U. P. 105, cf. ALEXI, W. *Se ia iarbă-mare, se covăsește cu sămînță de cînepă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 155. *Sămînță de luminărică pisată.* ANTIPA, P. 91. *Știa că-n pămîntul neîntors nu se poate arunca sămînța.* ANGHEL, PR. 108. *Sămînța de cînepă... poate sluji la facerea oloiului.* PAMFILE, I. C. 241. *Pică o sămînță dintr-un pom, ori dintr-o floare, singură încolțește.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 54, cf. 52. *O găină moțată... venea să-i ciugulească sămînțe din palma mică.* AGÎRBICEANU, L. T. 177. *O ciocîrlie... ducea totdeauna lui Dumnezeu o sămînță din fiecare floare ce crește pe pămînt.* GÎRLEANU, L. 123. *O sămînță de harbuz neagră și lată îi rămăsese lipită de vîrful nasului.* HOGAȘ, DR. I, 163, cf. 24. *Un alt amănunt interesant e prezența depozitelor de seminţe.* PÂRVAN, G. 471, cf. 145. *Eflorescenţele constau în parte din noduli... de mărimea seminţei de in.* BABEȘ, O. A. I, 21. *Sămînță de bumbac.* NICA, L. VAM. 221. *La poalele grămezei de cărbuni, un mușețel rătăcit... crește. Sămînța a biruit pămîntul otrăvitor.* BASSARABESCU, V. 117. *Un hambar de sămînță a fost golit de aseară.* REBREANU, R. II, 209. *Ronțăie seminţe de floarea-soarelui.* C. PETRESCU, Î. I, 263, cf. II, 185. *Mirîștea argintată de rouă răspîndea mirosuri de seminţe și ierburi coapte.* BRĂESCU, O. A. I, 246. *Seminţe de floarea-soarelui, rapiță, in, cînepă.* NOM. PROF. 47. *Mănîncă seminţe, bea titiun și nu se supără.* TEODOREANU, C. B. 139, cf. id. M. III, 299. *Spicele lor cu seminţe rodnice ne gîdilau obrazele.* VOICULESCU, P. I, 70. *Sămînța e în floare, învățămintele sînt în lucruri.* SADOVEANU, O. XX, 7, cf. XII, 689. *Cocoșul... A dat de un mărgăritar Și-l duse la ceasornicar... — Nu-mi dai pe el o mînă de seminţe?* ARGHEZI, S. V, 50. *Luă... o sămînță de floarea-soarelui și o pocni în dinți.* CĂLINESCU, S. 164, cf. id. L. L. 31. *Se împrăștiaseră pe semne de-un vînt al dorului ca seminţele păpădiei.* BLAGA, H. 64, cf. 30. *Îți vom da și pămînt și vite pentru arătură și sămînță.* BOGZA, A. Î. 608, cf. 386. *Vîntul duce ramuri uscate, spini, sau chiar seminţe de ciulini.* V. ROM. ianuarie 1954, 154, cf. ib. martie 1954, 115. *Să se oprească numai ploaia și poți arunca seminţele.* ib. aprilie 1955, 184. *Treceți și pămînturile voastre în cuprinsul moșiei, că tot n-aveți sămînță și nici vreme să le munciți.* PAS, L. I, 122. *Crescuse canari, vînduse seminţe, fusese brutar.* T. POPOVICI, S. 541. *Vede-o veverița ce strănută Rozînd seminţe.* LABIȘ, P. 113, cf. 56. *Stăpînul... despică dibaci* [pepenii] *și miezul roșu, plin de seminţe, fu îmbucat cu lăcomie.* BARBU, G. 57. *Aruncam sămînța în cele patru vînturi,* HOREA,

p. 40. *Anumite viroze vegetale se transmit urmașilor prin semințe.* ABC SĂN. 388, cf. 345. *După 7 zile de la ieșirea puilor din ou, cantitatea de sămînță de cînepă* [care li se dă] *se reduce la minimum.* VÎN. PESC. septembrie 1962, 20. *Era liniște, se-auzea cum mănîncă oamenii semințe de floarea-soarelui.* V. ROM. noiembrie 1964, 32. *Mașina de treierat și cea de ales semințele.* L. ROM. 1967, 511. *Tinerii biologi din Botoșana fac schimb de semințe cu diferite institute agronomice.* GÎ 1968, nr. 929, 3/3. *În sămînță stau neștiute aromele și culorile florilor.* M 1968, nr. 7, 1. *Sînt asigurate cantități îndestulătoare de semințe în fiecare unitate agricolă.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 184. *Îmi dă semințe de dovleac.* FLACĂRA, 1969, nr. 4, 19. *S-a stîrnit Un vînt mare pre pămînt Și ploi multe după vînt Pămîntul de-a răcorit Și sămînța-a încolțit.* ALECSANDRI, P. P. 388. *Se pisează sămînță de cînepă.* ȘEZ. III, 18. *Semințe încolțite de vei găsi în bostan, e semn de toamnă lungă.* ib. VI, 22. *Descîntătoarea ia un cuțit, păr de porc și sămînță de cînepă.* ib. VII, 107. *Cînd se încuie omul în amîndouă părțile, să mănînce semințe de dovleci uscate.* ib. IX, 126. *La mijloc de poieniță El vedea de-o grădiniță Cu tot felul de sămînță.* BALADE, III, 148. *Busuioc, nu te-ai mai coace, Că din sămînța ta S-a izvodit dragostea!* FOLC. MOLD. I, 123. *Cine-și mănîncă sămînța de in își mănîncă cămașa.* ZANNE, P. I, 199. *Rodul după sămînță, ca oul după pasăre.* id. ib. 275. *Sămînță bună, bun rod îți dă.* id. ib. 286. *Din țivgă amară în zadar iei sămînță.* id. ib. 296. *O bag lată, O scot funie și o iau ghem* (*Sămînța*, vrejul și dovleacul). ȘEZ. XIII, 30. ◇ (Ca termen de comparație) *O gîngamie mică,... rotundă, ca o sămînță.* GÎRLEANU, L. 7. *Nenorocul se cuibărise ca o sămînță în inima Prințepelui.* BARBU, PRINC. 113. *Păsările... [cu] Ochii ca semințele de cînepă.* HOREA, C. 128. *În idealul fiecăruia sînt cuprinse, ca o sămînță, coordonatele epocii noastre.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 104. ◇ Fig. *Să semănăm sufletului sămînță sufletească.* CORESI, EV. 174. *Lupul... cu fuga semințile meșterșugului sămăna.* CANTEMIR, I. I. I, 94. *N-ai presărat sămînța răscoalei?* ARISTIA, S. 32/5. *Fusese aruncată în brazdă prima fecundă sămînță a latinității în orînte.* HASDEU, I. C. I, VIII. *Românii nu mai sînt acea tabula rasa care erau la începutul secolului prezent, un cîmp roditor și nestricat pentru a primi semințele culturei adevărate.* MAIORESCU, CRITICE, 71. *Ei cer să iasă din teatru cu mintea îmbogățită cu o idee nouă, cu sămînța cuvîntului bun încolțită în inima lor.* în PLR II, 230. *Din sămînța risipită a genurilor literare dizolvate s-ar putea să rodească în viitor atîtea subgenuri încît lirismul modern să răsară ca un punct sintetic.* LOVINESCU, C. VII, 16. *Năădjduia în încolțirea spirituală a sămînței aruncată în racla putreziciunii.* I. BOTEZ, B. I, 34. *Sămînța tristă a îndoielii nu i-a mai încolțit în suflet.* COCEA, S. I, 323. *De pe tribune înalte tună și fulgeră, aruncînd în suflete neagra sămînță a urii.* BOGZA, A. Î. 626, cf. PAS, L. II, 182. *Vei răzleți cu mîinile tale albe sămînța culturii în ogorul Ardealului.* ISAC, O. 342. ◇ (Prin nordul Mold.) *Măr de sămînță* = varietate de măr[2] **(I 1)** de culoare gălbuie, cu gust dulce înțepător. Cf. ȘEZ. V, 42, XV, 70. ◇ Loc. adj. și adv. **De** (sau **pentru**) **sămînță** = (păstrat) pentru semănat, (bun) pentru semănat. *I-au vîndut Gavril lui Iordachi opt dimirlii orzu de sămănță* (a 1771). IORGA, S. D. VII, 95. *Să mi se dea voie a aduce din Turchia... una sută douăzeci chile grîu pentru sămînță* (a. 1842). DOC. EC. 762. *Porumbul de semință.* DAMÉ, T. 62. *La semănatul grîului s-au certat rău... Era vorba dacă să mai cearnă și cu ciurelul grîul de sămînță, ori nu.* AGÎRBICEANU, S. 476. *E jăcmănit ca-n codru și e amenințat să rămîie fără porumb de sămînță.* REBREANU, R. I, 234. (Glumeț; despre obiecte) *Nepotul numărase banii-ncet și rar — Păstrează-i de sămînță — îi zise — 'n buzunar.* ARGHEZI, S. V, 239. ◇ Expr. **Nici de sămînță** = absolut nimic, deloc *N-a mai lăsat para nici de sămînță în punga românului.* GHICA, C. E. I, 159. ✦ (Adjectival; prin nordestul Olt.; la pl.; în forma *sămînți*) Care este păstrat pentru semănat, bun pentru semănat. Cf. VÎRCOL, V. 99. ✦ (Învechit și regional; la pl.; în formele *sămînțuri*, CADE, *sămînțiuri*, *săminți*, *săminjuri*, *seminjuri*, *seminjiuri*, UDRESCU, GL., *seminții*, MAT. DIALECT. I, 93) Diferite soiuri de semințe **(I 1)**. *Am auzit că ai grădin[i] foarte frumoase... Cere seminjuri, cu țidul[ă], fieștecare săminți de ceeste* (a. 1810). IORGA, S. D. VIII, 48. *Tărăbi pline cu miere, smirnă, piper, săminjuri de tot felul.* id. C. I. III, 125. *Oloiuri fac țăranii români din mai multe soiuri de seminjuri.* PAMFILE, I. C. 236, cf. CADE. *Din seminjuri primăvara, să nu dai nimănui pînă ce nu-i pune tu întîi din ele.* ȘEZ. I, 51. *Primăvara începem cu garduri și dărîmături; pă urmă cu sădirile. După aia cu pusu porumbului, sămînțiuri.* VÎRCOL, V. 46, cf. PORȚILE-DE-FIER, 344. ✦ Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate, parte etc. (extrem de) mică din ceva. V. bob, fărîmă, pic[1] **(II 2)**, strop. *Cu cît se apropia mai mult..., sămînța de foc se ivea în ochii lui întunecați.* AGÎRBICEANU, S. P. 64. *O lele de vîntoasă din cînd în cînd fura Sămînța de lumină ce-i scăpăra-n țigară.* LABIȘ, P. 33. ✦ Fig. Ceea ce reprezintă partea centrală, profundă, esențială, fundamentală a ceva. V. miez **(III 8)**, nucleu **(II 1)**. *Strămoșii toți își spun mustrarea mie... Eu o ascult și-n suflet îmi învie Sămînța bun-a vremurilor moarte.* GOGA, POEZII, 128. *Satul se înfiripa din nou, într-altă parte, din sămînța satului pierit.* ARGHEZI. S. VIII, 16.

2. (Învechit și popular; la sg. adesea cu sens colectiv) Element biologic (ou, icră, ovul, spermă etc.) care servește la reproducerea ființelor. Cf. PRAV. 148, 200. *Și ai luat trup fără sămînțe din născătoare de D*[umne]*dzău Marie* (a. 1692). GCR I, 303/18. *Una curată și nevinovată fecioară născut-ai D(o)mnul fără sămînță.* MOLITVENIC (sec. XVII), 312. *Din toate sistemele și organele... se află și organele împreunătoare cu sămînța lor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 53/25, cf. 54/28. *Singele... este umezeala trupului de căpetenie, din carea cealelalte se nasc și sînt:... fearea, sămînța, untura.* ANTROP. 12/25. *Overele sau cuibul ouălor ce slujesc a lucra ouășoarele sau sămînța.* KRETZULESCU, A. 10/14. *Scăldătorile răci... se întrebuințează la... pierderea sămînței bărbătești.* FĂTU, D. 21/18, cf. 91/24. *Sămînță de gîndaci* [de mătase]. GHICA, C. E. I, 92. *Această sămînță caută setoasă ouăle depuse de femele și le rodnicește.* VOICULESCU, P. I, 13. *Țiparii?... coboară pe rîuri... și din fluvii în mare, pînă la adîncimea neagră unde strămoșii lși amestecau semințele și lapții.* SADOVEANU, O. IX, 398. *Viermii de mătasă... ieșiseră de vreo cîteva zile din sămînță.* BLAGA, H. 32. *Apa țîșnește asupra lumii împroșcînd-o cu furie, ca o sămînță virilă.* BOGZA, C. O. 77. *Sămînța ta e rece și sterilă ca a diavolului.* BARBU, PRINC. 150. *De-o hi deocheat de român: să-i crepe ochii, să-i curgă sămînțele.* ȘEZ. XIII, 5. *Viermii de mătase...* [se fac din] *sămînță dă gîndaci.* ALRT II 292. ◇ Loc. adj. **Bun de sămînță** = (despre ființe) prolific. *Ilenuța... era și bună de sămînță: pe tot anul făcea cîte un copil.* SION, P. 156. *Găină bună de sămînță.* GOROVEI, CR. 457. (Regional) **Fără sămînță** = (despre ființe) steril, sterp. *Fomeie știră, fără sămînță.* ALR II/I h 142/272. ◇ Loc. adj. și adv. **De** (sau **pentru**) **sămînță** = (care este bun, care este selecționat) pentru reproducere; de prăsilă. *Crescătorii de vite aleg pentru sămînță pe acele vite care întrunesc mai mult și mai bine calitățile folositoare omului.* CONTA, O. F. 278. *Trebuința cere să aibă rumânu la bătătura lui și armăsar de sămînță.* JIPESCU, ap. GCR II, 259. *Nu-i giscă, ci-i gînsac: l-am cumpărat de sămînță.* CREANGĂ, O. 28. *Crescătorii de cai și țăranii țin iepe de sămînță.* DR. V, 225. *De la o nuntă Costică Bibescu se făcuse c-un rățoi și-o rață de sămînță.* SADOVEANU, P. M. 14. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Niște oameni tot unul și unul, sămînță de voinic, nu glumă.* ISPIRESCU, ap. CADE.

3. (Învechit și regional) Organ genital (împreună cu elementele de reproducere). *Le-au fost făgăduit pre Mesie, H[risto]s, cum va naște den sămînța mulieriei.* PO 8/20. *Berbec, dacă se lasă de rudă, iar dacă i se scoate sămînța — asman.* HEM 1 868. *Mai bea ea încă și sămînță de iepure și iepuroaică..., adecă boașele unui iepure și matca unei iepuroaice.* MARIAN, NA. 4. ✦ Compus: (Bot.; regional) **sămînța purcelului** = *Plantago.* Cf. BORZA, D. 132.

4. (Învechit și popular; adesea urmat de determinări care precizează sensul) Germen patogen. [Epidemia] *piere pînă în sfîrșit de tot..., iar sămînța ei cea închisă în haine și mărfuri se mai ține o seamă de vreme.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 192/12. *S-au arătat aice neîndoite semne a boalei, al căria sămînță să pare a fi adusă în capitalie încă la începutul lunii.* AR (1831), 78[1]/32. *În China s-au descoperit cele dintîi seminție din epidemia mai universală de la 1348.* CR (1832), 164[1]/4. *În Iafa soldații lui Napoleon căpătară sămînța de ciumă.* BOLINTINEANU, O. 292. *Numai moscali din război au trecut și au lăsat sămînță de boală.* SADOVEANU, O. XII, 433. *Fuseseră încolțiți și atinși de sămînța turbării vreo treizeci de localnici.* BLAGA, H. 19.

II. Fig. (De obicei cu determinări care precizează sensul) **1.** Element din care se dezvoltă ceva; germen. *Născuți nu din sămînța putrediriei, ce de neputrede cu cuvîntul viului D[um]n[e]dzeu.* COD. VOR. 144/18. *Omul în lume cînd vine, în leagănul său aduce Sămînța de mortăciune care în mormînt îl duce.* CONACHI, P. 280. *Progresul este în muncă și sămînța progresului este învățătura.* GHICA, C. E. I, 255. *Creșterea servilă ce am avut Strivi în tînărul meu suflet a dragostei sămînță.* I. NEGRUZZI, S. VI, 179. *Aceste două izvoare — am putè să le numim sămințe — de sunete nouă poartă numiri tehnice în fiziologia sunetelor.* PHILIPPIDE, P. 37. *Nu au popasuri gîndurile mele, Sămînța lor se zbate veșnic nouă.* GOGA, POEZII, 87. *S-ar părea că sămînța inspirației se dezvoltă anexînd și subordonînd unității ei alte elemente ale spiritului.* VIANU, E. 339. *Înțelegeri războinice separate — sămînță a viitoarelor comploturi militare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 3/2.

2. Ceea ce reprezintă cauza, motivul sau pretextul a ceva. *Iară trufa e cea sămînță rea a ocărîrei.* CORESI, EV. 15. *Această stricăciune din lontru, această semînță a perirei sale, este fireasca urmare a trufașelor ei biruințe și a călcării drepturilor streine.* FM(1840), 66[2]/15. *Pacea de la Cainarge poartă în sine sămînța tuturor relelor, cîte năpădiră de atunci încoace asupra turcilor.* b. (1842), 42[1]/19. *Biata cucoană! Unde-i să vadă ce blăstăm și-o făcut cu banii lăsînd în urmă-i sămînță de vrajbă.* ALECSANDRI, T. 914. *Nu vedeți c-acea iubire sîrv-o cauză din natură? Că e leagăn unor viețe ce seminție sînt de ură?* EMINESCU, O. I, 157. *Lucrului pentru care se învrăjbesc oamenii, noi îi zicem sămînță de gîlceavă.* ISPIRESCU, U. 2. *Ei aduc sămînța discordiei între partizanii papilor și ai împăraților.* VIANU, L. U. 138. *Dintr-o ochire dibuia astfel clenciul strecurat dinadins, pentru o viitoare sămînță de gîlceavă și prilej de pagubă pentru stăpîn.* C. PETRESCU, A. R. 96. ◇ Expr. **Sămînță de vorbă** = prilej de a începe vorba, ocazie de discuție, de flecăreală; dispoziție, poftă de a vorbi, de a discuta, de a flecări. *Are sămînță de vorbă.* PANN, P. V. III, 9/13. *Românul... bogat în sămînță de vorbă... învață foarte ușor meseria parlamentară.* ODOBESCU, S. I, 495. *Călăuzul meu ... avea sămînță multă de vorbă.* id. ib. III, 174. *Iar cauți sămînță de vorbă, măi Buzilă?* CREANGĂ, O. 115. *O întrebă ce mai face, căutînd cum se zice sămînță de vorbă.* CONTEMPORANUL, V[2], 485, cf. ZANNE, P. II, 835, RESMERIȚĂ, D. *Cînd s-au aflat singuri în căruța ușoară ..., diacul Radu Suliță și logofătul Iorgu au căutat sămînță de vorbă, adică de prietenie.* SADOVEANU, O. XVIII, 49. *Scandalul rămînea scandal și da multora sămînță de vorbă.* STANCU, R. A. IV, 423, cf. 37. *Fără să le mai dea sămînță de vorbă, lor și femeii, Aristică porni îmbufnat spre hotel.* PAS, L. I, 127, cf. 41. *Se încălziseră cu țuică și aveau sămînță de vorbă.* BARBU, G. 339. *Băutura e sămînță de vorbă.* ZANNE, P. III, 477.

III. 1. (Învechit și regional; la sg. adesea cu sens colectiv) Copil; urmaș, descendent; neam (I 2), rudă[1] (4); familie; colectivitate umană distinctă. *Sămînța mea șerbește lui.* PSALT. HUR. 18[r]/24. *Mie alte semențe plecară-se.* ib. 50[2]/15. *Se spăminte-se de elu toată semînța lu Izrailu.* PSALT. 38. *Sufletul lui în dulceață intră și semînța lui preimescu pămîntul.* ib. 42. *Noi, sămînța ovreiască, nu limbile păgîne* (cca 1569—1575). GCR I, *16/24. *Den sămînța lui David... Hristos va veni.* CORESI, EV. 188. *Avraam și sămînța lui pînă în veaci.* id. ib. 492. *Și zice Domnul lu Avraam: Păzește derept aceaia legătura mea, tu și sămînța ta după tine și carii vor fi după ei.* PALIA (1581), 62/4, cf. 57/2. *Vrajbă pune-voiu... între sămînța ta și sămînța ei.* PO 20/11. *Era întru noi șapte frați și cel dentăi să însură și muri și neavînd sămînță lăsă pre muiarea lui fratelui său.* N. TEST. (1648), 20[r]/23, cf. 57[v]/8. *Nu vrea fi sămînță de domn.* M. COSTIN, ap. GÎDEI, 100. *Să împărătească David fără smîntă Și a lui sămînță în veaci să trăiască.* DOSOFTEI, PS. 56/15. *Veniți cîți din sămînța lui Adam.* MOLITVENIC (sec. XVII), 310. *Era den sămînța lui Ruvină* (a. 1698). GCR I, 329/30. *Dobîndise... de la împăratul turcesc ca sămînța lui cea bărbătească pururea să domnească în Moldova.* ȘINCAI, HR. II, 317/33. *Prințesa, vrînd să poruncească însăși bărbatului și celorlalți, ș-au adus toată românească sămînța sa, cea de la Oradea Mare, în Ardeal.* id. ib. III, 122/24, cf. I, 193/23, II, 115/38. *Fiii robilor tăi vor lăcui și seminția lor în veac se va îndrepta* (a. 1801). GCR II, 186. *Precum să stinge focul de apă, așa să să stingă sămînța lor dă mînia Domnului!* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 84. *Justin arată că „dacii sînt din sămînța geților".* XENOPOL, I. R. I, 47. *Piritou... a fost sămînță din veșnicul Zeus.* MURNU, I. 44. *Sămînța acelor oameni liberi era de vechi pămînteni ai Daciei.* SADOVEANU, O. XII, 200. *Zarinca s-a pornit pe născut copii. Patru, cinci sate sînt acum năpădite de sămînța lor.* STANCU, D. 11. *Adam a greșit Și din rai a fost gonit... Și de atunci se trage Vițe Și semințe.* TEODORESCU, P. P. 167, cf. 109, ALRM I/II h 252/631. *La arnăuți poruncea, Feciorul ăl mic îl lua. Dar Gherghina țiganca Sub fustă îl pitula, P-al ei tnainte-l da, Să nu se pearză sămînța.* BALADE, III, 120. *Pi uni am umblat ieu, sî nu mai umbli ńiam di ńiamu mńeu și samînți d'i samînța me.* O. BÎRLEA, A. P. II, 61. ✦ (Prin Transilv.) Neam (I 2) bun, ales. *M-ai lăsat... că te-am lăsat Și alta mi-am căpătat, Mai din viță și sămînță, Nu ca tine-o răpătiță!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 257.

2. (Popular) Soi, rasă de animale; animal care aparține unui anumit soi, unei anumite rase. *La oi deja s-au introdus turme de merinoase, de unde toată lumea poate să prindză la semînță bună.* I. IONESCU, D. 466. *Da, dă-mi-l* [ginsacul], *dă-mi-l, că-ți dau și eu o sămînță bună.* CREANGĂ, P. 43. *Cînd duc vreo oaie la tîrg, iau puțină lînă de pe spate, ca să nu-i piară sămînța oilor.* PRECUP, P. 27. *De unde ai dobîndit așa sămînță de boi?* SADOVEANU, O. IV, 198.

3. (Popular) Fel, tip, categorie, gen (de ființe). *În toate zile miluiaște și împrumut dă dereptul și semînța lui în blagoslovenie iaste.* PSALT. 69. *Era un om care... zicea că nu este sămînță mai rea pe lumea asta decît neamul muieresc.* SADOVEANU, D. P. 117. *Nu s-a pierdut sămînța noastră de pescari.* DAVIDOGLU, O. 52. *Se spune că* [linul] *n-ar exista decît acolo unde s-a stîrpit sămînța peștilor.* AP 87. *Frunză verde liliac, Așa mi-i bărbatul drag... Dacă-i din sămînță rea, Nu-i mai place slujba mea... Dacă-i din sămînță bună, El nu mai cată pricină.* ȘEZ. I, 11. *Dumnezeu nu voia să se stingă nici sămînța dobitoacelor.* ib. II, 3. *Nu piere sămînța rea!* GALACTION, O. A. I, 89. ◇ Expr. **Sămînță de ...** = (în construcții negative) absolut nici un ... *Să nu vadă sămînță de călugăr pe la bise-*

rica lui, că-i potopește. CREANGĂ, A. 80. *La Sfîntul Munte este și acum o mănăstire unde... nu pune piciorul sămînță de bărbat.* VOICULESCU, P. I, 188. *Vroiau ca în raionul lor să nu mai rămînă sămînță de analfabeți.* PREDA, R. 211. *Așa era bine, să nu rămînă sămînță de domn pe toată fața pămîntului.* T. POPOVICI, SE. 119. *Deocamdată vrem să lămurim fiecare caz în parte, să nu mai existe sămînță de discuții.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 169, cf. RETEGANUL, P. III, 13.

4. (Popular; în expr.) **Pe rudă (și) pe sămînță** sau **de pe rudă, de pe sămînță** v. rudă[1] **(6).**

— Pl.: *semințe* și (învechit și regional) *seminți, semințuri, sămințe,* (învechit) *semențe, sămințe, sămînți, sămînțuri,* (regional) *semințîi* (MAT. DIALECT. I, 93), *semințiuri* (UDRESCU, GL.), *sămînțiuri* (VÎRCOL, V. 46), *sămînțuri.* Gen.-dat.: *semințîi* și *semințîi,* (rar) *săminței.* — Și: (învechit și regional) **semință, semință** s. f., (regional) **sămințîi** (GL. OLT.), **sămințîiuri** (îb.) s. f. pl.

— Lat. **sementia.**

SĂMÎNȚĂRÍE s. f. v. **semințărie.**

SĂMÎNȚÉR s. m. v. **semîncer.**

SĂMÎNȚÎI s. f. pl. v. **sămînță.**

SĂMÎNȚÎIURI s. f. pl. v. **sămînță.**

SĂMÎNȚÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre fructe) Care are multe semințe **(I 1).** Cf. SCRIBAN, D. *Foarte bune! confirmă acesta, învîrtind fructul, palpîndu-i carnea sămînțoasă.* CĂLINESCU, B. I. 15, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Substantivat, f. pl.) Grup de arbori fructiferi cu fructe cărnoase, provenite din dezvoltarea receptaculului floral și a ovarului și avînd mai multe semințe **(I 1)** situate în cinci loji; (și la sg.) arbore din acest grup. Cf. LTR[2], M. D. ENC., DEX.

2. (Popular și familiar; despre vietuitoare) Prolific. Cf. SCRIBAN, D. *Gîngăniile care pier repede sînt sămînțoase și se plodesc nestăvilit, lăfîndu-se în stoluri și scuturîndu-se ca floarea stufoasă.* CĂLINESCU, C. O. 117, cf. DEX. *Măi! dar sămînțos a mai fost și asta: cu 8 copii!* CIAUȘANU, GL. *Sămînțoasă muiere: 16 copii a turnat și tot voinică e.* UDRESCU. GL.

— Pl.: *sămînțoși, -oase.* — Și: (regional) **sămînciós, -oásă** adj. SCRIBAN, D.

— **Sămință** + suf. *-os.*

SĂMN s. n. v. **semn.**

SĂMNÁ vb. I v. **semna.**

SĂMNÁT s. n. v. **semnat[1].**

SĂMNĂTÚRĂ s. f. v. **semnătură.**

SĂMNIFICÁT s. n. v. **semnificat.**

SĂMNUÍ vb. IV v. **semnui.**

SĂMNUÍRE s. f. v. **semnuire.**

SĂMOSTREÁ s. f. (Învechit, rar) Arbaletă. *Și căpcana încă să-i găsască, Și pre sămostrea să-și nemerească.* DOSOFTEI, PS. 115/4.

— Din pol. **samostrzał.**

SĂMPCHÍȘTE s. f. v. **sămăchișă.**

SĂMSÁR s. m. v. **samsar.**

SĂMSĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) Care aparține samsarilor, privitor la samsari. Cf. JIPESCU, ap. TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sămsărești.*

— **Samsar** + suf. *-esc.*

SĂMSĂRÉȘTE adv. (Rar) Ca samsarii, în felul samsarilor. Cf. SCRIBAN, D.

— **Samsar** + suf. *-ește.*

SĂMSĂRÍ vb. IV. Tranz. și intranz. (Popular) A face treburi de samsar; a înlesni încheierea unei afaceri, a unei tranzacții etc. *Sămsăresc interesele țării.* JIPESCU, ap. ȘIO II[1], 312, cf. TDRG, SCRIBAN, D., DL, DM, UDRESCU, GL. ✦ Tranz. (Regional) A păcăli (într-o tranzacție) (Pitești). UDRESCU, GL. *L-a samsarit pe Ion cu o mie de lei.* id. ib.

— Prez. ind.: *sămsăresc.* — Și: (regional) **samsarí** vb. IV.

— V. **samsar.**

SĂMSĂRÍE s. f. (Rar) **1.** Misitie **(1),** samsarlîc **(1).** Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Misitie **(2),** samsarlîc **(2).** Cf. POLIZU. *Samsarie... este o bonificație ce se dă samsarului... pentru mijlocirea de afaceri.* I. PANȚU, PR. 3, cf. ALEXI, W.

— Pl.: **(2)** *sămsării.* — Și: **samsarie** s. f.

— **Samsar** + suf. *-ie.*

SĂMUÍ vb. IV v. **semui.**

SĂMUIÁLĂ s. f. v. **semuială.**

SĂMUÍRE s. f. v. **semuire.**

SĂMUITÓR s. m. (Prin Bucov.) Șeful unei echipe forestiere, care ia în primire ceea ce are de lucrat echipa sa. Cf. LEXIC REG. 108.

— Pronunțat: *-mu-i-.* — Pl.: *sămuitori.*

— **Sămui** + suf. *-tor.*

SĂMULÁSTRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SĂMURÁSLĂ s. f. v. **samuraslă.**

SĂMURÁSTRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SĂMURÉLE s. f. pl. (Regional) Diminutiv al lui samuri, v. sam (Merișor — Petroșani). Cf. VICIU, GL. 74. *E prea lungă haina copilei, să-i fac două sămurele.* id. ib.

— **Samuri** (pl. lui *sam*) + suf. *-ele.*

SĂMUȚÁ vb. I v. **sumuța.**

SĂNASE adj. pl. (Regional; în sintagma) *Mere sănase* = varietate de mere[2] **(I 1)** nedefinită mai de aproape (Bobîlna — Dej). Cf. BULET. GRĂD. BOT. I, 79.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

SĂNÁT s. n. v. **senat.**

SĂNĂCIOÁRĂ s. f. v. **sănișoară.**

SĂNĂTÁTE s. f. Stare generală bună a unui organism, care rezultă din funcționarea normală și regulată a tuturor organelor sale; p. gener. stare generală a unui organism. *Avăm în trup vreo nevoie... ne nevoim cum văm face să-l slobozim, să-i dăruim sănătate.* CORESI, EV. 57, cf. 278. *Aduceți-vă aminte de-aceasta veselie ce pentr-însa sveții ș-au pus nu numai avuția, ce și sănătatea și viața.* VARLAAM, ap. GCR I, 107/4. *Atîta ponos de la măria ta, carele nice la o sănătate nu mă aduce* (a. 1657). IORGA, C. I. II, 244, cf. ST. LEX. 171/1. *Întîi cercetăm ca să știm de a dumnetale bună sănătate* (a. 1674). BUL. COM. IST. II, 225. *Ne va agiuta D[u]mn[e]zău ținînd... pre măria*

ta în pace și în sănătate (a. 1683). GCR I, 269/19. *Au dat D*[umne]*zeu pace și bișug în toate și sănătate* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 343/29. *Sînt nefolositoare... cuvîntul fără de ispravă... și viața fără sănătate* (a. 1713). GCR II, 7/17. *Părinții iarăși trebuie să crească pre copiii lor, să le poarte de grija pentru ale sănătății lor* (a. 1794). id. ib. 155/19. *Materia meșteșugului doftoriei iaste trupul omenesc și cîte să aduc și să fin spre sănătatea și boalele lui.* MOLNAR, RET. 14/10. *Fapta bună... aduce în sufletul nostru dulce și frumoasă desfătare, trupului sănătate și toate vredniciile sufletului* (a. 1802). BV II, 436. *S-a obicinuit a fi în unile locuri de a duce trupurile morților, atuncea cînd pentru putrejunea și putoarea sînt sănătății foarte stricătoare, la biserică* (a. 1808). IORGA, S. D. XII, 200. *Am scris dumnealor dohtorilor Filitis și Arsache să cercteze de sînt aceste băi folositoare la sănătatea omenirii* (a. 1825). DOC. EC. 347. *Educația ce poruncea a se da copiilor le întărea trupul și sănătatea.* PLEȘOIANU, T. I, 181/3, cf. II, 111/1. *Temerea relelor celor viitoare este cea mai mare nenorocire, căci îți turbură sănătatea.* MARCOVICI, D. 13/2, cf. 3/4. *Vă veți bucura pururea de o întreagă sănătate.* DRĂGHICI, R. 157/6. *Starea sănătății mele nu mă iartă a îmbla între așa petreceri.* GORJAN, H. I, 4/21. *Leul,... aflîndu-se în slabă sănătate, nu ieșea afară din peștera sa.* FM (1838), 62/1. *Zdruncinarea sănătății l-a nevoit a se întuma în Paris.* ASACHI, L. 10^2/42. *Surfața plămînului se află... acoperită de plevre, în care starea de sănătate este slobodă.* KRETZULESCU, A. 310/9. *Prea multă îngrijire strică sănătatea copiilor.* VAȘICI, M. II, 9/15. *Igiena este artea de a-și păstra cineva sănătatea.* MAN. SĂNĂT. 1/7. *Apele riurilor... pot să aibă o mulțime de sulfat și de hlorur de var, care sînt vătămătoare sănătății.* FĂTU, D. 2/25. *Nimic nu e ca sănătatea.* PANN, ap. CADE. *Avînd din natura sa o sănătate stricată, a pierit de sine sub greutatea relelor.* ARISTIA, PLUT. 87/6, cf. 374/6. *Mustrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au atacat sănătatea.* NEGRUZZI, S. I, 54, cf. 51. *Trimis ca să trăiască într-o climă... contrarie sănătății lui.* PELIMON, I. 117/12, cf. 70/13. *Cultura spiritului nu este mai puțin prețioasă decît sănătatea corpului.* GHICA, C. E. II, 409, cf. I, 57. [Călătorul] *se simte cuprins de o adevărată jale văzînd că se desparte de o localitate care i-a încîntat sufletul sau i-a întremat sănătatea.* SION, P. 52. *Boala împăraților e ca sănătatea noastră.* CREANGĂ, O. 41. *Dorim să avem știință despre sănătatea voastră a tuturor.* CARAGIALE, O. VII, 19. *Acum vede el ce scump lucru e sănătatea.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 450. *Sănătate să fie, Moș Gheorghe, că-i mai bună decît toate.* SP. POPESCU, M. G. 86. *Numai o sănătate din cele mai tari putea să susțină, fără a cădea, o asemenea viață.* XENOPOL, I. R. IV, 119. *Întîi de toate, dînsul întreabă azi prin noi De ești în sănătate.* COȘBUC, S. 109. *Și ne-a-ntrebat de sănătate Și de nevoile din sat.* GOGA, POEZII, 120. *Sănătatea este echilibrul dintre toate organele.* BIANU, D. S. *Îmi place aice... nu numai pentru că-mi prieste sănătății.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 50. *Sărăcie este destulă, dar dacă-i sănătate, bună înțelegere și hărnicie, omul răzbate prin toate.* AGÎRBICEANU, S. 318. *Din întrebările și răspunsurile obișnuite despre sănătate, ne puturăm lămuri că sfinția sa suferea de un gutunar.* HOGAȘ, DR. I, 8. *Pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sănătate, de viață chiar.* M. I. CARAGIALE, C. 93. *Prefuiește pe oameni după sănătatea trupului.* LOVINESCU, C. IV, 34. *Da' conu Alecu cum o mai duce cu sănătatea?* TEODOREANU, C. B. 50, cf. 187. *Mă întrebă întîi de sănătate.* VOICULESCU, P. I, 88, cf. II, 25. *Am fost la Hîrjanca și am dat pentru sănătatea lui o sfîntă icoană de argint.* SADOVEANU, O. XII, 668. *Ai sănătate și cîteva petece de pămînt.* DAN, U. 183. *Cocoana Leonora răspunde trecătorilor care o întreabă de sănătate.* VIANU, A. P. 202. *O birocrație de arhivar... mai dăunătoare sănătății decît inactivitatea.* ARGHEZI, B. 12. *Căută din obișnuință un lemn sau o masă spre a lovi în ele cu degetul în semn de „sănătate excepțională".* CĂLINESCU, S. 39. *De un timp n-o ducem prea strălucit cu sănătatea.* BLAGA, H. 135. [Topîrceanu] *nu e un burtă-verde mulțumit, fiindcă natura a pus în el sănătate.* RALEA, S. T. I, 61. *Amîndoi vor să te vadă pe dumneata și să te întrebe de sănătate.* C. PETRESCU, A. R. 125. *Fără sănătate omul nu face două parale.* STANCU, R. A. III, 296. *Laura se arătă îngrijorată de sănătatea lui Silion.* VINEA, L. I, 65. *Nu respectă regulile de protecție a sănătății lor.* BELEA, P. A. 148. *Un asemenea tratament readuce bolnavul la starea de sănătate de care s-a bucurat mai înainte.* PREDA, R. 27. *Au rămas numai cei care stau rău cu sănătatea.* BARBU, Ș. N. II, 272. *Neglijențele... aduc prejudicii sănătății.* ABC SĂN. 316. *Un tabel... cu notații amănunțite asupra vîrstei, sănătății, antecedentelor de familie.* V. ROM. octombrie 1964, 88. *Grija pentru viața și sănătatea copilului trebuie să înceapă încă din cursul vieții intrauterine.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 930. *Se știa în primul rînd responsabil de sănătatea omului care în acele momente conducea destinele țării sale.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 54. *Din pricina sănătății sale zdruncinate, domnul a fost apoi obligat să se stabilească vremelnic la Rîmnicul Vîlcii.* G. BARBU, A. V. 45. *Dacă alimentația nu este echilibrată, sănătatea omului se resimte.* S. MARIN, C. B. 5. *Cine strică dragostele... Să n-aibă pîne-n masă Și nici sănătate-n casă.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 281, cf. 398. *Eu-l întreb de sănătate, El îmi dă cu bota-n spate.* BÎRLEA, L. P. M. II, 237. *Niciodată nu e bine Să iubești de lîngă tine — Să iubești mai de departe, Te-ntreabă de sănătate.* FOLC. MOLD. II, 277. *Moartea lupului e sănătatea oilor.* ZANNE, P. I, 523. *Sănătatea face banii și banii sănătatea.* id. ib. II, 702. *Sănătatea e mai scumpă ca auru din lume.* id. ib. 704. *Sănătatea e ca o iapă albă, cum trece dealul nu se mai vede.* id. ib. 705. *Bolnavul dorește sănătatea și flămîndul pînea.* id. ib. III, 553. *Cine bea vin își bea punga și mintea, ba și sănătatea.* id. ib. IV, 184. *Sanatate goală-i jumatate boală.* Com. din PIATRA NEAMȚ. ◇ (În superstiții) *La lună veche (plină) unii postesc, ca să aibă parte de avere și sănătate.* PAMFILE, CER. 86. *Cînd vezi craiu nou să zici: „sănătate în casă și ploșnițele afară".* ȘEZ. I, 101. *Să nu gătești hainele sîmbăta, să leși măcar o cheotoare negată, că nu-i bine pentru sănătate.* ib. 277. *Cînd mînînci trufandale de legume... trebuie să zici: „sănătate nouă în gură veche".* ib. VI, 42. *Cînd vii de la Paști... să intri în casă pe brazda verde, că e bine de sănătate.* ib. XII, 156. *Înainte de a îmbrăca o cămașă nouă, să dai cu foarfecele de trei ori prin ea, că e bine de sănătate.* ib. 157. ◇ (Singur sau în diferite construcții, în formule de urare) *Cetitorilor într-această sf*[i]*ntă carte milă, pace și sănătate de la tatăl Domnulu nostru Is*[us] *H*[risto]*s.* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 125/19. *Milostivul Dumnezeu să te cruțe pre măria ta cu bună pace și sănătate* (a. 1657). IORGA, C. I. II, 242. *Cinstite dumneata Lazor Iștioan, biruitorul ținutului Ciucului, dumitale poftesc bună sănătate* (cca 1673). BUL. COM. IST. II, 203. *Multă sănătate și viață îndelungată îți poftim de la putearnicul Dumnezău* (a. 1674). ib. 225. *Tuturor adevăraților creștini pravoslavnici și cui să cuvine a ști, sănătate... poftește și roagă* (a. 1680). GCR I, 343/15. *Milă, pace și sănătate, tuturor cetitorilor poftesc* (a. 1683). id. ib. 269/31. *Sănătate și tot binele poftim dumilor voastrea* (cca 1700). BUL. COM. IST. II, 209. *Sănătate și tot bunul poftim dumilor vostre de la milostivul Dumnezău* (a. 1706). IORGA, C. I. II, 192. *Poftesc de la milostivul Dumnezău... să afle pe dumneata cu bună și fericită sănătate* (cca 1740). BUL. COM. IST. II, 202. *Să te găsească a noastră înștiințare întru... fericită sănătate* (a. 1824). IORGA, S. D. XII, 211. *Noroc și sănătate.* PAMFILE, J. II, 164. *Mă închin cu prietenie din partea slăvitului meu domn și vă poftesc sănătate și putere.* SADOVEANU, O. XII, 334, cf. XVIII, 545. *Noroc și sănătate și numai gînduri bune.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 318. *Consiliul de Stat... te felicită din toată inima și îți urează ani mulți, sănătate și fericire.* GÎ 1968, nr. 931, 1/1. *Să fii gazdă sănătos... Și găzdoaia sînă-*

toasă.. Să ajungeți mulți Crăciuni Cu pace și sînătate. BUD, P. P. 72. *Să ai sînătate.* ALR I 1 497/359. *La mulți ani cu sănătate.* FOLC. MOLD. I, 244. ◇ (Singur sau în diferite construcții, în formule de salut, mai ales la despărțire, implicînd de obicei și ideea de urare) *Eu te las cu sănătate.* ASĂCHI, F. 19/19. *„Noroc bun, om d-omenie"! zice craiul salutînd. „Să trăiești cu sănătate"! răspunse moșneagul blînd.* COȘBUC, P. II, 127. *Păi, sănătate bună, cucoană, și să ne vedem cu bine.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 59. *Rămîi cu bine și cu sănătate.* C. PETRESCU, A. R. 186. *Drum bun și sănătate.* VINEA, L. II, 298. *Du-te cu Dumnezeu, sănătate bună.* T. POPOVICI, SE. 515. *Auzi, mîndră, doba bate... Mai rămîi cu sănătate!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 298. *Sănătate bună, sat, Să trăiesc, să te mai cat.* BÎRLEA, L. P. M. II, 10, cf. ALR I 1 498, 1 501, 1 502. *Mîna cu Bula îmi da, Sănătate își lua; Fuga mare că îmi da, Din oraș afar-ieșea.* BALADE, II, 46. *Ie-ț sănătat'e bună d'e-aici.* O. BÎRLEA, A. P. I, 378. ◇ *Sănătate publică*= (bună) stare sanitară a unei colectivități umane; starea de salubritate a întregii populații de pe un anumit teritoriu. *Întru îngrijire pentru sănătatea publică, din orînduiala guvernului s-au publicat următoarea feritoare și vindicătoare prescriere pentru holera morbus...* AR (1831), 59[1]/36. *Au apărat sănătatea publică.* BOGZA, A. Î. 464. *Au vorbit... despre succesele obținute de medici în domeniul ocrotirii sănătății publice.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 581, cf. DEX. *Casă de sănătate* = instituție medicală special dotată pentru tratarea unor boli cronice (tuberculoză, nevroză etc.), pentru convalescență, repaus și recuperare a capacității de muncă (v. s a n a t o r i u) sau pentru tratarea alienaților mintali (v. o s p i c i u **3**). *Două trăsuri plecau de la casa de sănătate a doctorului Șuțu.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 200. *Au urmat apoi pas cu pas momentele unei nebunii întrerupte dar progresive, popasurile drumului spre casa de sănătate a d-rului Șuțu.* LOVINESCU, C. IV, 48. *Fusese în unele sezoane client al unor case de sănătate.* BLAGA, H. 78. *Despărțit oarecum de Zoe Mavrocordat-Brîncoveanu, internată într-o casă de sănătate, Bibescu îi confiscase toată averea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 307, cf. DL, DEX, M. D. ENC. ◇ L o c. a d v. **Cu sănătate** = în condiții bune, fără necazuri; cu bine, v. b i n e. *Marți, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine.* CREANGĂ, O. 188. ◇ E x p r. **În** (sau, învechit, **pentru**) **sănătatea** (cuiva) = **a)** urare făcută în cinstea cuiva atunci cînd se închină un pahar cu băutură. *Dinu luă paharul și zise: În sănătatea cocoanei Duducăi!* FILIMON, O. I, 141. *Mineu ridică halba: — În sănătatea dumitale, domnule.* GÎRLEANU, N. 66. *În sănătatea lui Alcibiade Resch și a marii finanțe.* VINEA, L. I, 401. *(Ridică paharul) — În sănătatea dumitale.* H. LOVINESCU, T. 102; **b)** pentru a onora sau a preamări pe cineva; în cinstea cuiva. *Slujitorii moscali și pușcile sta pe deal de slobodzie focul pentru sănătatea împăratului.* NECULCE, L. 275. *Oaspeții străini sînt mai ales onorați prin prînzuri date în sănătatea lor.* PÂRVAN, G. 195, cf. DEX. **A închina** (sau **a bea** etc.) **în** (ori **pentru** sau, regional, **de**) **sănătatea** (cuiva) = a închina băutura sau a bea în cinstea cuiva, urîndu-i să fie sănătos **(1)**, fericit, să aibă noroc etc. *Mulți... care nu avea vin bea apă pentru sănătatea lui Șărban Vodă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 10/14. *Bea acest spirt în sănătatea mea.* FILIMON, O. I, 141. *Nădăjduiesc că îți chili vîrtos în sănătatea isprăvnicesei.* ALECSANDRI, T. I, 219. *Dă-mi voie să-nchin în sănătatea soției dumitale.* CARAGIALE, O. I, 196. *Beau un pahar de bere în sănătatea voastră.* id. ib. VII, 396. *Închinînd într-un glas în sănătatea lui Pantazi... sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare.* M. I. CARAGIALE, C. 17. *Să-mi dați voie, în fine, să închin acest pahar în sănătatea sexului frumos.* BASSARABESCU, V. 232. *Să închinăm în sănătatea și pentru buna lor învrednicire.* VOICULESCU, P. I, 291. *Închină pentru sănătatea șubredă încă... a invitatului.* VINEA, L. II, 309. *Eu rădic păharu de sînătatea dumitale.* ALR I 1 726/348. (Cu inversarea termenilor expresiei) *Căpitanii toarnă prin pahare vin Și în sănătatea lui Mihai închin.* BOLINTINEANU, O. 31. *E, cine-mi poate spune mie În sănătatea cui să-nchin?* IOSIF, PATR. 32. *Și-n sănătatea tuturor am băut, după olaltă, pînă la fund.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 48. (Cu schimbarea construcției) *Golind la pahare, cînd în sănătatea unuia, cînd a altuia, se scoală de la masă cam amețit.* GHICA, S. 314. *Trebuie să bea atîta timp cît se închină, de unul și de altul, în sănătatea lui.* IORGA, C. I. I, 179. (Regional) **A scoate** (pe cineva) **din sănătate** = a scoate (pe cineva) din minți, v. m i n t e **(1)**. Cf. ALRM SN III h 1 158/551. *Și-ntîlnii o copiliță Cu păru lăsat pe față, Cam pe față, cam pe spate, De m-o scos din sănătate.* FOLC. MOLD. I, 40. **Sănătate (bună)!** = **a)** (popular și familiar) s-a sfîrșit! nu mai e nimic de făcut! *De va fi alegător influent părintele, se primește fata în pension; dacă nu, sănătate!* BOLINTINEANU, O. 456. *Voi încerca norocul, de voi izbuti..., iară de nu, sănătate bună!* ISPIRESCU, ap. CADE. *A umblat în cheltuieli s-o îndrepteze: fă-i, drege-i, sănătate!* RĂDULESCU-CODIN, Î. 235; **b)** (popular și familiar) mi-e indiferent, nu-mi pasă, atîta pagubă! *I-a bătut inima pentru Milca. Nu l-a vrut. Ei și? — sănătate!* GÎRLEANU, N. 142; **c)** (regional) (absolut) nimic. *Mai e ceva (fel de bucate)? — Sănătate!* CIAUȘANU, GL. (Regional) **A lăsa sănătate** = a muri[1] **(1)**. *Mămuca nu face bine ce face; are de gînd să ne lese sănătate, sărmana.* CREANGĂ, O. 9. (Regional) **Parcă mînînci sănătate**, se spune atunci cînd cineva mănîncă o mîncare foarte bună, foarte gustoasă. Cf. CIAUȘANU, GL. ◇ (Prin lărgirea sensului și f i g.) *Eu pentru credință dau trupului vindecare și sănătate sufletească.* CORESI, EV. 61. *Să cîștige bolnavul sănătatea sufletului.* ANTIM, O. 375. *Nu mai avem sănătate De le putem răbda toate* (a. 1774). GCR II, 104/10. *Am încredere în tinerețea și sănătatea noastră spirituală.* în PLR II, 540. *Faptele au dovedit limpede puterea și sănătatea partidului nostru.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 365. *Sănătatea personalității ei l-a impresionat.* ARGHEZI, S. XI, 82. *Sănătatea sufletească se măsoară după gradul de încordare psihică.* RALEA, S. T. I, 117. *Pastelurile capătă caracterul unor ode închinate sănătății morale.* IST. LIT. ROM. II, 466. *Sănătatea morală, forța și pasiunea de a munci... fac din tineretul țării noastre, alături de generațiile mature, o resursă nesecată de vitalitate.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 928. *Un festival este controlul periodic al sănătății unei arte.* CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 5/2. ✦ (Mai ales în formule epistolare) Urare prin care se dorește cuiva să fie sănătos **(1)**. *Scriu închirăciuri și sîrîtate birăului de Bistrîți* (a. 1600). IORGA, S. N. 56. *Scriem multă pace și sărătate la ai noștri aleș de la Domnul Dumnedzău și buni preiatini* (a. 1607). id. D. B. I, 28. *Să te închini cu sănătate de la mene și să ceri dumneta să-ți dea omul dumnealui și să meargă împreună cu Savul* (a. 1658). BUL. COM. IST. II, 225. *Dumitale m-închin cu bună sănătate* (a. 1697). ib. 207. *Se sculă banul și zise: boiari fraților, sănătate de la măria sa Grigorie Vodă* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. I, 12/29. *Cinstitului nostru frate, dumisale Ion Neculce hatman, cu bună sănătate să să dea* (a. 1718). BUL. COM. IST. IV, 46. *Dumitale cu sănătate mă închin* (cca 1730). ib. II, 202. *Cu sănătate ne închinăm dumitale* (cca 1740). ib. II, 201. *Eu, Alexandru, împărat preste toți împărații, scriu voauo ierusalimleanilor sănătate și viață.* ALEXANDRIA (1794), 80/3, cf. 35/8, 45/15. *Urîndu-și unul altui sănătăți, S-au despărțit.* PANN, H. 75/6. *Pe la mijlocul mesei începură sănătățile.* GANE, N. II, 192. *Să spui cumătrului multă sănătate și să auzim de bine.* ISPIRESCU, ap. CADE. *L-am întîlnit pe kir Livarditi. Ți-a trimes multă sănătate.* TUDORAN, P. 169. *Trandafir de pe cetate, Spune mîndrii sănătate.* HODOȘ, P. P. 80. ✦ (Glumeț) Băutură. *(Se aude... ciocnete de pahare...) Parcă văd c-or să cadă bolnavi de mult ce înghit la sănătăți.* ALECSANDRI, T. 552.

— Pl.: (rar) *sănătăți*. Gen-dat.: *sănătății* și (învechit) *sănătății*. — Și: (regional) **sînătate** s. f.

— Lat. **sanitas, -atis.**

SĂNĂTĂȚÍE s. f. (În dicționarele din trecut) Salubritate (1), puritate a aerului. Cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 239.

— **Sănătate** + suf. *-ie*.

SĂNĂTĂȚÍME s. f. (Învechit, rar) Salubritate (1) (a factorilor naturali). *Frumusețea și sănătățimea climei*. ELEM. G. 44.

— **Sănătate** + suf. *-ime*.

SĂNĂTOÁRE s. f. v. **sunătoare.**

SĂNĂTORÍȚA s. f. art. Numele unui dans popular care se joacă de obicei după masa de cununie; melodie după care se execută acest dans. Cf. SEVASTOS, N. 282, PAMFILE, J. III, 10, VARONE, D.

— Etimologia necunoscută. Cf. s ă n ă t o s.

SĂNĂTÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre ființe, despre corpul sau părți ale corpului lor) Care se bucură de sănătate deplină, care nu suferă de nici o boală sau infirmitate. V. t e a f ă r, î n t r e g, n e v ă t ă m a t, z d r a v ă n. *De iaste ochiul sănătos, luminează trupul, iară de e beteag, întunecă-l.* CORESI, EV. 217, cf. 61. *Ieși ca și înainte, întreg și sănătos* (cca 1600—1650). GCR I, 137/19. *Dè va lua văcariul dimineață bou de la plugar, și va fi boul sănătos, nu va avea nice o vătămătură.* PRAV. 13, cf. 16. *Să mira mulțimea văzînd mulți grăind, nevolnicii sănătoși, șchiopii îmblînd și orbii văzînd.* N. TEST. (1648), 20v/21. *Oameni păcătoși, a cărora trupurile măcar deși sînt vii și sănătoase, iară sufletele lor pentru păcate sînt moarte.* CHEIA ÎN. 9r/28. *Puțini au scăpat sănătoși dentr-acel codru.* N. COSTIN, L. 179. *Era sănătos, mînca bine și bè bine.* NECULCE, L. 93, cf. 235. *Așa făcură și să făcură toți sănătoși, ori di ci boală au fost bolnavi* (a. 1784). GCR II, 134/10. *Noi cu toți... sîntem sănătoși* (a. 1824). IORGA, S. D. XII, 211. *Lăcuitorii acestor țări sînt ei mai sănătoși și mai puternici decît noi?* PLEȘOIANU, T. II, 67/9, cf. 192/1. *Trimițînd p-un sătean zdravăn de sănătos într-o călătorie de patru-cinci zile, a venit galben ca ceara.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 391/1, cf. I. GOLESCU, C. *Iată că-ți trimet o bucată de pîne, caută să fii sănătos.* DRĂGHICI, R. 92/17. *D. este desăvîrșit sănătos.* HRISOVERGHI, A. 35/6. *Văzîndu-se că este sinătos, chemă pe toți boierii palatului său și le spusă la toți minunea tămăduirei sale.* GORJAN, H. I, 48/1. *Să fie dator a merge să vază vitele ce să taie la măcelării de sînt sănătoase.* REGUL. ORG. 541/10. *Ana au născut un prunc zdravăn, sănătos și puternic.* BĂRAC, T. 5/20. *Dînsa... va închina victime, dacă junele se va înturna sănătos.* ARISTIA, PLUT. 13/22. *Un medic... compară cele infirme corpuri cu cele sănătoase.* id. ib. 105/10. *Să știi că-s sănătos.* EMINESCU, O. I, 149. *Am adormit mort și de abia a doua zi pe la toacă m-am trezit sănătos.* CREANGĂ, A. 16. *Bucuria lui crescu cînd văzu că fetele îi erau sănătoase.* ISPIRESCU, L. 52. *Își lunecă puțin palma pe fruntea lui înfierbîntată. Zece zile după asta era sănătos.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 55, cf. 241. *Iar Linii... Să-i spui că-s sănătos.* COȘBUC, P. I, 78, cf. II, 289. *Sîntem toți sănătoși.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 39. *Ești o fată sănătoasă și tare.* AGÎRBICEANU, S. 464. *Stă la masă, cu capul plecat pe stînga, de partea ochiului cel sănătos.* GÎRLEANU, N. 131. *Aduce înapoi la grosul oastei în aceeași zi pe toți cei cu care plecase, sănătoși și teferi.* PÂRVAN, G. 47. *Din șase iepuri sănătoși examinați de două ori pe zi, unul singur a avut, în 23 de zile, cîteva ore de febră.* BABEȘ, O. A. I, 57. *Am să-mi găsesc băieții sănătoși, și am să le cumpăr sumănele la toți.* MIRONESCU, S. 14. *Domnul fără mînă luă resemnat pe genunchi, cu mîna sănătoasă, cățelul alb.* C. PETRESCU, Î. II, 246. *Nu ne durea nicăiri, eram sănătoși.* BRĂESCU, O. A. I, 144. *Acum sînt un om sănătos.* SAHIA, N. 62. *Mîine, sau, în orice caz, poimîine se dă jos din pat, sănătoasă și harnică.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 28. *Mi s-a părut mai sănătos ca totdeauna.* COCEA, S. I, 181. *Cum a văzut-o pe soră-sa sănătoasă, a mustrat-o pentru viclenia ei de muiere.* SADOVEANU, O. XII, 679. *Veteranul uzinei cu părul alb, sănătos și sprinten..., lucrează de 27 de ani.* ARGHEZI, B. 141. *Riioșii trezesc în oamenii sănătoși pofta să-i scarpine.* BOGZA, A. Î. 400. *Nu sînt chiar atît de sănătos încît... să duc pușca pe umăr și să pot dormi... pe pămînt.* STANCU, D. 368. *Iradieri... care acționează asupra organului bolnav fără a dăuna țesuturilor exterioare, sănătoase.* SANIELEVICI, R. 240. *Cine știe dacă ai să mă mai iubești cînd voi fi sănătoasă?!* VINEA, L. I, 259. *Înainte de război cînd... Pierre era sănătos, nu mirosea pe aici a mucegai.* H. LOVINESCU, T. 94. *Examinîndu-l îl găsi perfect sănătos.* PREDA, R. 27. *Foamea apare în condițiile unui organism sănătos, normal.* VÎN. PESC. mai 1964, 10. *Începu să sforăie ca un om sănătos căruia îi prieste somnul oriunde l-ar prinde.* V. ROM. decembrie 1964, 66. *Copiii generațiilor de astăzi sînt mai sănătoși.* GÎ 1968, nr. 935, 3/4. *Mă simt perfect sănătos.* T mai 1968, 19. *Moartea rămîne pentru ochii oamenilor sănătoși cea mai gravă, cea mai cumplită perplexitate.* CINEMA, 1968, nr. 10, 27. *Dar de badea cc mai știi? —Știu bine că-i sănătos, Șede la masă voios.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 119, cf. 118. *Io-l întreb dc-i sănătos, El ia parul cel mai gros.* HODOȘ, P. P. 194. *Gras, Frumos, Mintos, Și veșnic sănătos.* PAMFILE, B. 19. *Am scăpat teafăr, sînătos.* ALR SN V h 1 439/219, cf. ib. h 1 439. *Și să semeni busuioc În vatră nouă de loc; Și d-o răsări frumos, Să știi că sînt sănătos.* BALADE, III, 307. *S-a deșteptat copilu, puternic, sănătos, de zece ori pă cum a fost.* O. BÎRLEA, A. P. I, 549, cf. II, 400. *Mi-a venit veste de-acasă, Că nevasta-i sănătoasă.* FOLC. MOLD. I, 143. *Inima sănătoasă e viața trupului.* ZANNE, P. II, 202. *Un picior sănătos e mai de prințț decît două catalige.* id. ib. 406. *Cine-i sănătos e destul de bogat.* id. ib. 706. *Mai bine obraz gros Și om sănătos.* id. ib. 707. *Decît bogat și bolnav, mai bine sărac și sănătos.* id. ib. V, 88. *Cine munceste mai sănătos este.* id. ib. VIII, 548. (Substantivat) *Nu trebuiașe sănătoșilor vraci, ce bolnavilor.* CORESI, EV. 5, cf. N. TEST. (1648), 11v/15. *S-au potolit boala, făcînd să fie atingerea și amestecarea sănătoșilor cu cei bolnavi oprită.* C. VÎRNAV. H. 37/10. *Am adormit mort și... m-am trezit... ca toți sănătoșii.* CREANGĂ, A. 16. *Cum poate rîde vesel sănătosul Cînd geme alături un bolnav?* COȘBUC, P. II, 282. *Bolnavii la spital — decretase el,... și sănătoșii la muncă!* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 186. *Bolnavul multe zice și sănătosul face ce știe.* ZANNE, P. II, 500. ◇ (În superstiții și în credințe populare) *Cine nu primește o lovitură de la cuci... se zice că acela nu va fi sănătos peste an.* ȘEZ. I, 42. *Fluture roșu de vei vedea întîi primăvara, e semn că peste an vei fi sănătos.* ib. VI, 33, cf. 21, 23. *De voiești ca să fii totdeauna sănătos, să porți negreșit asupra ta liliac de noapte uscat.* ib. XIII, 106. ◇ (În formule de urare și de salut) *Sărătosu fii.* COD. VOR. 56/13. *Și fiți sănătoși* (a. 1600). IORGA, Ç. I. II, 236. *Prea milostive doamne, să fii dumneata sănătos* (a. 1614). id. ib. 240. *Pre Domnul pomeniți și nu uitareți și fiți sănătoși* (a. 1643). GCR I, 111/16. *Mergi, fătul mieu, sănătos, dacă au vrut Dumnezeu așa* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 315/29. *Să fii dumneata sănătos* (a. 1719). BUL. COM. IST. IV, 46. *Milostive și luminate doamne, să fii măria ta sănătos* (a. 1732). id. ib. 67. *Fiți sănătoși în D[o]mnul, cei ce veți ceti* (a. 1765). GCR II, 79/5. *Iar de voi muri eu, va fi Erotocrit în locul mieu, și rămîneți sănătoși* (a. 1800). id. ib. 180/12, cf. 196/4. *Să o stăpînești dumneata sănătos* (a. 1810). DOC. EC. 84. *Și de urmare să trimiteți răspuns. Și fiți sănătoși* (a. 1813). ib. 157. *Să rămîneți sănătoși.* DIONISIE, C. 206. *Rămîi sănătos, eu mă duc.* PLEȘOIANU, T. III, 78/15. *Bine ați venit, boieri!... — Să fii m*[ăria] *ta sănătos, răspunseră*

boierii. NEGRUZZI, S. I, 138. *O luai de mînă şi-i zisei: rămîi sănătoasă,!* GANE, N. III, 44. *Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.* CREANGĂ, O. 12, cf. id. P. 178, 275. *L-au îmbrăcat într-o duminică în haine nouă ... şi i-a zis părintele: „Să le porţi sănătos, Mitule, să creşti mare, cu minte şi noroc".* CARAGIALE, O. I, 33. *Să te găsesc sănătos.* ISPIRESCU, L. 19, cf. 9. *Mergi sănătos şi fii voinic.* IOSIF, PATR. 34, cf. 59. *Să fii sănătos şi-ţi mulţumim de ajutor.* AGÎRBICEANU, S. 173. *Să mergeţi sănătoşi şi drum bun, ne doriră într-un glas badea Ilie şi jupîneasa Zamfira.* HOGAŞ, DR. I, 122. *Rămîi sănătoasă, cucoană, Că-mi iau geamantanul şi plec.* TOPÎRCEANU, B. 61. *Să vii sănătos, îngîna mama, rămasă la poartă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 21. *Să ne vedem sănătoşi, — se adresase tuturora din pragul salonului.* TEODOREANU, M. III, 30. *Bine vă găsii sănătoşi.* SADOVEANU, O. XVII, 258. *Nu ştiu ce să te mai întreb ... Du-te sănătos.* ARGHEZI, S. VII, 72. *Mergi sănătos! spuse bătrînul cu glas străin, fără să-l privească.* C. PETRESCU, A. R. 51. *Să trăieşti şi să fii sănătos!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 187. *Îţi urez să trăieşti ani mulţi şi să fii sănătos.* V. ROM. ianuarie 1956, 178. *Bine-ai venit, sănătos, Trandafirul meu frumos.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 146, cf. 235. *Ia mergi, Corbeo, sănătos, La bună mină mi-ai fost.* MAT. FOLK. 1 257. *Să fii gazdă sînătos ... Şi găzdoaia sînătoasă.* BUD, P. P. 72. *Rămîneţi voi sănătoase Dacă n-aţi fost bucuroase Să mă mai vedeţi prin case.* BALADE, III, 176. *Mergeţi sănătoasă, că ieu de-aiş nu mă mai duc.* O. BÎRLEA, A. P. I, 533. (Fig.) *Rămîneţi sănătoase voi, zile tinerele.* BOLINTINEANU, O. 212. ◇ Loc. vb. **A (se) face sănătos** = a (se) însănătoşi, a (se) vindeca. *Dacă ai pe cine să te bage în baie, te faci sănătos.* ZANNE, P. III, 15. *Trebuie să te supui dacă vrei ... să te faci sănătos.* PREDA, R. 261, cf. id. M. 179, ALRM I/I h 195. ◇ Expr. (Popular) **A se lega** (de cineva) **ca boala** (sau **a se agăţa ca moartea**) **de om(ul) sănătos** = a aduce învinuiri (nejustificate) cuiva; a căuta (cuiva) prilej de ceartă. Cf. ZANNE, P. II, 497, 626. (Familiar) **A nu fi sănătos dacă ...** = a nu se putea reţine sau abţine de la ceva (rău), a nu se simţi bine pînă nu face sau nu spune ceva (rău); a-i sta în fire să facă ceva (rău). *Eşti ca un cîine, mă ... Nu eşti sănătos dacă nu împungi omu-n coaste.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 30. (Regional) **Nu-i e boala sănătoasă,** se spune despre o boală gravă. Cf. ZANNE, P. II, 498, UDRESCU, GL. ◇ (În construcţii cu verbe, arată indiferenţa sau dezaprobarea faţă de o persoană, de o situaţie etc.) *Ce muntenii de-or scrie de aceste ce le văd că avem oaste multă, să scrie sănătoşi.* NECULCE, L. 200. *Dacă nu mă vei, pas sănătos, că alţii mă roagă* (a. 1773). GCR II, 97/13. *Şi d-ta zici că eşti actriţă? ... — La Teatru Naţional ... — Să fii d-ta sănătoasă ... dar cît pentru fratele dumitale ..., cine a fi acela, ... nu avem cinste.* ALECSANDRI, T. I, 223. *Eu sînt Florivist Timofti Circioc. — D-ta să fii sănătos, ce-mi pasă?* id. T. 642. *Îl întreb dacă se gîndise şi la cele două paraferne ce puteau veni în urmă: copiii şi coarnele? — Dumneata să fii sănătos, îmi răspunse el liniştit.* M. I. CARAGIALE, C. 99. *Păstrează-ţi sănătos ştiinţele tale.* C. PETRESCU, A. R. 31. *M-am ales cu patru lei. — Păstrează-i sănătos.* STANCU, D. 355. *Poruncit-a bădiţa Pe-un spic verde de secară Să mă duc că el se-nsoară. Foaie verde lemn sucit, Înapoi i-am poruncit Pe-un spic verde de ovăz Să se-nsoare sănătos.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 98. *Las' să zacă sănătos, Pîr' s-a trece os prin os.* FOLC. MOLD. I, 48, cf. 116. ✦ Care denotă sănătate. *Rareori poţi întîlni aici o figură sănătoasă şi rumenă.* GHICA, C. E. II, 422. *Lucrătorii au înfăţişarea sănătoasă, sînt robuşti şi veseli.* COCEA, S. I, 76. *Era o femeie ... cu faţa albă, sănătoasă.* DAN, U. 143. *Copilul e drăguţ, de o conformaţie sănătoasă.* CĂLINESCU, C. O. 105. *Obrazul îi era rumen şi sănătos.* id. O. I, 54. *Bărbatul avea o faţă roşie şi sănătoasă.* BARBU, G. 18. ✦ (Substantivat, n. sg.) Ceea ce este sănătos (1). *Frumosul şi sănătosul erau noţiuni foarte învecinate.* RALEA, S. T. I, 228.

2. Spec. (Despre oameni; şi în sintagma *sănătos la minte*) Cu mintea întreagă, normală, care este în deplinătatea facultăţilor mintale; (despre minte, raţiune etc.) care reacţionează în mod normal, firesc; p. ext. înţelept, cumpănit, chibzuit. *Văzură pre cel îndrăcit şăzînd şi sănătos la minte pre acela ce avea legheon.* N. TEST. (1648), 46v/11. *Cumpăniţi şi cu judecare sănătoasă pricepeţi urmările care izvorăsc din aşa fapte bune.* HELIADE, în PLR I, 21. *El conserva încă în cărunta sa etate o raţiune sănătoasă.* ARISTIA, PLUT. LXXXIII$_2$/8. *Puţinătatea de giudecată sănătoasă serbează o intimă căsătorie cu cea mai despletită rea-credinţă.* HASDEU, I. C. I, XI. *Rîndurile de faţă au scopul ... de a deştepta, în spiritele care ... vor mai fi putut păstra judecata lor sănătoasă, o tendinţă de reacţiune.* MAIORESCU, CRITICE, 13. *Ce? Nu cunoaşte el mintea sănătoasă şi inima cinstită a Elenei?* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 211. *Henriette ... are o minte sănătoasă.* LOVINESCU, C. VII, 52. *Pentru un om sănătos la minte ... se impune ... o singură mare înţelepciune.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 19. *Mare descoperire! Ce om sănătos a negat asta vreodată?* CĂLINESCU, B. I. 274. *Om cu minte sînătoasă.* ALR I 1 555/339. *Capul de-ar fi sănătos, că belelele curg gîrlă.* CREANGĂ, O. 96, cf. ZANNE, P. II, 36. □ *Nu eşti sănătos de vrei să procedezi astfel?*

3. (Despre plante, fructe, produse vegetale etc.) Care este neatins de boală; care este în bună stare, întreg, neatins, nevătămat; p. ext. care are un aspect plăcut. *La cules să se ieie numai poama cea sănătoasă şi coaptă.* I. IONESCU, C. 193/13. *Nu era grădină în tot oraşul mai strălucitoare de verdeaţă sănătoasă ca a lui.* COCEA, S. I, 49. *O sămînţă, un tubercul ... trebuie să aibă embrionul sau mugurele nevătămat, viu şi sănătos.* AGROTEHNICA, II, 18. *Nu toată nuca are miez bun şi sănătos.* ZANNE, P. I, 227. *Pînă ce rădăcina sănătoasă este, frunze şi rod mult vei vedea.* id. ib. 271.

4. P. anal. (Despre obiecte) Care este în bună stare, întreg, intact, solid, rezistent, trainic. *Piatra ce va fi pentru facerea baniţii să să aleagă a fi sănătoasă şi de soi tare* (a. 1824). DOC. EC. 338. *Vei a dărăpăna Temeiul casii tale acel mai sănătos.* ARISTIA, S. 64/16. *Căruţa-i sănătoasă şi calul voinic.* GANE, N. I, 193. *E o clădire veche de piatră, sănătoasă, ca o mică cetăţuie.* CARAGIALE, O. I, 57. *În pragul dealului, dai de casele boierului Dinu Murguleţ, case bătrîneşti şi sănătoase.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 21. *Lemnul din care se face dîrjeaua şi hadaragul trebuie să fie sănătos, vîrtos.* PAMFILE, A. R. 199. *Aveam ... la şoldul sting cîte un revolver, în dreapta cîte un baston sănătos.* HOGAŞ, DR. I, 1, cf. 38. *Vasele sfinte de metal sînt muncite în bulgări de metal sănătos.* ARGHEZI, B. 36. *Era o casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urîtă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 71, cf. II, 672. *Şi-a înălţat ... casa aceasta pe temelii sănătoase şi tari.* C. PETRESCU, A. R. 188. *Lemnul în jur a rămas întreg şi sănătos, ca la început.* TUDORAN, P. 107, cf. 76. *Îşi făcuse prăvălie frumoasă de zid, clădită pe temelie sănătoasă.* BARBU, G. 80. *Ştiam că armătura e putredă, voiam să cunosc valoarea zăcămîntului şi apoi să armez din nou cu lemn sănătos.* V. ROM. ianuarie 1963, 61. *Meşterul cel bun, cu cel mai sănătos lemn caută să se slujească.* ZANNE, P. V, 413. ◇ Fig. *A săborului şi apostolească besearecă de pururea să o aibă întreagă şi sănătoasă să o păzească.* CORESI, EV. 3. *Guvernul reînsufleţi comerţul încheind tratate de comerţ, construind şosele, poduri şi porturi noi, creînd o monetă sănătoasă.* OŢETEA, R. 87, cf. 307. *Dacă familia e sănătoasă, atunci şi statul se poate considera sănătos.* BOGZA, A. Î. 350. *Familia noastră teatrală mi se pare o alcătuire trainică, sănătoasă.* T august 1964, 43.

5. (Despre oameni, caracterul lor etc.) Care este nealterat moralicește. V. cinstit, corect, onest. *Ne bizuim... pe aprobarea tuturor elementelor sănătoase din țară.* în PLR II, 114. *Din al uitării-ntunecat noian A fost odat-o fată sănătoasă, cu gînd senin, curat.* GOGA, POEZII, 152. *Suflet cinstit de rural sănătos, soldatul Virugă încercase, dimpotrivă, să-l convingă pe surtucar că așa i-a fost scris fetei să moară.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 316. *Tudorel al meu... se născuse cu un suflet sănătos.* CĂLINESCU, S. 60. *Autorul neuitatului Taras Bulba posedă un suflet sănătos, sincer, spontan.* id. C. O. 278.

6. Care este prielnic sănătății. V. salubru, bun. *Oile... să le ducă la loc cu pășune bună și la izvoară cu apă sănătoasă.* N. TEST. (1648), n^{v}/5. *Apa acestui rîu e sănătoasă, dar e plină de crocodili foarte mari.* AMFILOHIE, G. 45/2. *Și era țara lui toată sănătoasă și plină de toată dulceața lumii.* ALEXANDRIA (1794), 2/8. *Carnea* [mieilor]... *cea sănătoasă, a celor mari, este roșie ca vișina.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 27/20. *Vă veți deprinde... cu bucate măsurate și fără multe amestecături, fiind sănătoase.* DRĂGHICI, R. 156/27. *Apele rîurilor... sînt mai aeroase și mai sănătoase.* FĂTU, D. 2/19. *Nenumeroasele feliuri de pești ne produc carne sănătoasă și foarte plăcută.* BARASCH, I. N. 230/13. *Mîncînd tot lucruri simple, dar sănătoase și curat gătite.* ODOBESCU, S. III, 39. *Are ceva din... aerul curat și sănătos pe care-l respiră.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 263, cf. 238. *Vechiul rachiu, mai sănătos, se făcea din grîne.* IORGA, C. I. III, 198. *Mîncărurile astea simple sînt mult mai bune... Dau impresie de curat și sănătos.* CAMIL PETRESCU, P. 342. *În clopotniță e curat și sănătos c-ar putea sta și un ofticos.* VOICULESCU, P. I, 136. (Fig.) *I-a fost dat lui Odobescu să facă o largă spărtură în zidurile purismului latinist, pentru a lăsa să intre aerul sănătos adus de operele scriitorilor timpului.* IST. LIT. ROM. II, 713. ◇ (Adverbial) *Populațiile cari ignorează medicina trăiesc mai sănătos și mai mult.* CAMIL PETRESCU, U. N. 81. *A început să soarbă din farfurie... Ridea puternic spunînd: — Pe front așa se bea. Nu există lingură. Și e mai sănătos.* SAHIA, N. 57.

7. Fig. Care este așa cum trebuie să fie, care corespunde așteptărilor, care este adecvat, indicat, nimerit, potrivit, recomandabil, care este întemeiat, temeinic, care este util, folositor. *Au ascultat Dabija Vodă sfatul cel sănătos al lui Stamati postelnicul.* MUSTE, LET. III, 8/24. *Pentru cele mai lesne lucrări în ziua de astăzi avem un metod mai prescurt și oareșicare instrumenturi mai sănătoase și grabnice de lucrare.* CR (1830), 400^{1}/12. *Se poate întreba pe dreptul, oare românii pot aduce contradovezi mai sănătoase?* FM (1842), 274^{2}/29. *Aseminea principie de această natură ... nu sînt... conforme la politica sănătoasă.* ARISTIA, PLUT. LXXVIII/21. *Părinți care vă iubiți copiii,... dați-le învățătură multă și sănătoasă.* GHICA, C. E. I, 16. *Literatura înaintată fără critică sănătoasă nici nu poate exista.* F (1865), 8. *Cartea d-lui Alecsandri este și va rămîne pentru tot timpul o comoară de adevărată poezie și totdeodată de limbă sănătoasă.* MAIORESCU, CRITICE, 3. *Pentru ce d. X este învățat? Pentru că e profesor la universitate. O stare mai sănătoasă ar cere ca acest domn să fie profesor la universitate numai fiindcă este învățat.* id. IB. 114. *Dînd uitării sănătoasele dar asprele legi ale înțelepciunei, își petrecuse viața în dezmierdări lumești.* ODOBESCU, S. III, 34. *Pilde și învățături sănătoase.* VLAHUȚĂ, în PLR II, 9. *Această stare de lucruri nu putea să nu producă o reacțiune sănătoasă.* XENOPOL, în PLR I, 231. *Ne strîngem cu credință și dragoste... pentru chemarea atitor puteri risipite, la o îndrumare mai sănătoasă, la sfînta grijă a întăririi și a înălțării neamului acestuia.* în PLR II, 6. *Se iviră o mulțime de opere puternice, sănătoase, zguduitoare, aducătoare de idei largi și generoase.* IB. 75, cf. 107. *Și desăvîrșită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase... ale micii lor gospodării în mijlocul naturii.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 170. *Gîndurile bune și sănătoase biruiseră pe cele rele.* AGÎRBICEANU, S. 286. *Am lămurit necazul Salomiei și l-am pornit pe un drum sănătos.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 179. *Mi-a spus că ai vederi sănătoase și rare.* COCEA, S. I, 29. *Aceștia formau simburele sănătos pentru marele spor demografic realizat de neamul nostru.* PUȘCARIU, L. R. I, 352. *Scriitor viguros, inspirat de un humor sănătos și comunicativ.* VIANU, A. P. 282. *Procesul de etnogeneză prezentat* [de Micu] *cuprinde... și idei sănătoase.* IST. LIT. ROM. II, 39. *Idealul lui e sănătos, tangibil, și dorința lui de mai bine e semnul unui adînc optimism.* CONSTANTINESCU, S. III, 91. *Drept aceea vă rugăm Și sfat sănătos vă dăm Să fiți cu noi buni și blînzi.* TEODORESCU, P. P. 178. *Fuga e rușinoasă, dar e sănătoasă.* DIONISIE, C. 206, cf. SION, P. 258, CREANGĂ, P. 23. ◇ (Adverbial) *Să începi mai de jos că e mai sănătos.* GHICA, C. E. I, 43. *Judicăm sănătos... știm vorbi și cu gravitate.* ODOBESCU, S. III, 49. *El sănătos cugetînd vorbi cădunării.* MURNU, I. 145. *Viața mea de azi, e limpede și sănătos așezată.* H. LOVINESCU, T. 326. ◇ Expr. (Substantivat, f.) **A o lua la** (sau, învechit, **a se apuca de**, familiar, **a o apuca la, a o șterge la, a o rupe la** etc.) **sănătoasa** = a fugi, a pleca foarte repede (și pe furiș) de undeva, a dispărea în mare grabă (și pe furiș) de undeva, a o rupe la fugă. *Turcii... s-au apucat de sănătoasa.* DIONISIE, C. 177, cf. 164. *Cum oi duce pe ciocoaica acasă, îmi strîng cătrafusele (bagajele) și o apuc la sănătoasa.* FILIMON, O. I, 233, cf. BARONZI, L. 41. *Sfinția sa părintele închinător a luat-o la sănătoasa.* GANE, N. II, 85. *Atunci eu... o ieu la sănătoasa spre casă.* CREANGĂ, O. 182. *Copiii... o șterseră la sănătoasa.* CARAGIALE, O. II, 311, cf. ZANNE, P. II, 708. *O luam la sănătoasa prin pădure.* HOGAȘ, DR. I, 67. *Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plîngă de durere.* REBREANU, I. 280. *Lăsînd... toiagul, o rupse la sănătoasa.* STĂNOIU, C. I. 158. *Celelalte dobitoace se grămădiră la gaură, priviră din nou și, îngrozite, o luară la sănătoasa, ascunzîndu-se.* VOICULESCU, P. I, 7. *Să ardeți legăturile, să săriți asupra mea, să mă omorîți și s-o luați la sănătoasa.* STANCU, Ș. 350. *Iarăși o luați la sănătoasa, tovarășe director?* GALAN, B. I, 26. *Și apucînd la sănătoasa Nu m-am oprit pîn-acasă.* MARIAN, SA. 104, cf. id. T. 271. *Pindește o zi cînd femeia... lipsea de acasă și o rupe la sănătoasa.* RĂDULESCU-CODIN, L. 45. *Își ia haine de purtat... și-o ie la sănătoasa cu flăcăul.* ȘEZ. XVIII, 16. *Ș-o luat-o Rudolf la sănătoasa.* O. BÎRLEA, A. P. I, 336. (Eliptic) *La sănătoasa, Alecule!* ALECSANDRI, T. 1 342. *Răpede-i mai dă și-un strîns în brațe, de-acolea la sănătoasa.* ȘEZ. III, 170. (Prin lărgirea sensului) *Căruța o luă la sănătoasa.* PAS, L. I, 193.

8. Fig. Care are o mare amploare, o mare bogăție, o mare consistență, o mare intensitate etc.; care depășește anumite limite normale. *Visul său dulce fusese viața la țară, patriarcală; s-ar fi pus pe plugărie sănătoasă, și-ar fi lucrat podgoria.* M. I. CARAGIALE, C. 116. *Punea la cale o mișcare sănătoasă din partea țăranilor.* COCEA, S. I, 23. *Uite colo cîte-o claie De coceni, de fîn și paie. Ia cît poți, stăi colea, jos. Prinzul cel mai sănătos.* ARGHEZI, S. V, 201. □ *I-a tras o palmă sănătoasă. O ploaie sănătoasă.* (Expr.) **Rîs sănătos** = rîs puternic, din toată inima. *E un bărbat tînăr cu gîtul vînjos, cu o explozie de optimism în gura deschisă într-un rîs sănătos.* CĂLINESCU, C. O. 295. *Rîse cu putere, un rîs sănătos și sincer.* V. ROM. ianuarie 1965, 69. ◇ (Adverbial) *Vîrîse cam de trei coți în apă alte lăturoaie, lipite unul de altul și prinse sănătos în cuie și-n piroane încît nu se clinteau.* TUDORAN, P. 100, cf. 165. *Se chinuia să agonisească ceva, să iasă din sărăcie. Sănătos, sănătos, așeza totul la spate, nu se încurca.* BARBU, G. 13. (Expr.) **A rîde sănătos** = a rîde cu poftă, din toată inima. *Rîde gros, plin, sănătos.* CA-

MIL PETRESCU, P. 319. *Ne făceam teatru la noi acasă așa cum ne pricepeam și să mă crezi că rîdeam sănătos și nu ne ținea nici o cheltuială.* STĂNOIU, C. I. 120. (Prin parafrazarea expresiei) *S-a rîs în toate felurile: gras, bonom și trivial, sănătos și bestial în felul lui Rabelais.* RALEA, S. T. II, 199.

— Pl.: *sănătoși, -oase.* — Și: (învechit și regional) **sînătós, -oásă, sînátós, -oásă** adj.

— Lat. **sanitosus.**

SĂNĂTOȘÁ vb. I v. **sănătoși.**

SĂNĂTOȘÁRE s. f. v. **sănătoșire.**

SĂNĂTOȘÁT, -Ă adj. v. **sănătoșit.**

SĂNĂTOȘÉL, -ÍCĂ adj. Diminutiv al lui s ă n ă t o s **(1).** Cf. I. GOLESCU, C. *Cînd te-i întoarce sănătoșel... pune de cheamă pe popă... să ți-o citească.* JIPESCU, ap. CADE. *Bine-ai venit, dragă Negoiță! Ce mai faci? sănătoșel?* CARAGIALE, O. II, 237, cf. DDRF. *Te-ai întors sănătoșel?* DELAVRANCEA, O. II, 306, cf. CADE, M. D. ENC., DEX. ◇ (În formule de urare și de salut) *Așa dară, rămîi sănătoșel.* GORJAN, H. II, 229/14. *Bravo! împăratul zise către el, Ai ghicit, așa e, mergi sănătoșel.* PANN, P. V. I, 48/16. *Ai noroc! Poartă-i sănătoșel!* JIPESCU, O. 145, cf. 19. *Rămîi sănătoasă mătușă,... — Mergi sănătoșică.* CONTEMPORANUL, V_1, 292. *Să-mi fii tu sănătoșică, fata mea, cum erai odată.* ap. CADE.

— Pl.: *sănătoșei, -ele.*

— **Sănătos** + suf. *-el, -ică.*

SĂNĂTOȘÍ vb. IV. T r a n z. și r e f l. (Învechit și regional) A (se) însănătoși, a (se) vindeca. *Că unora le sănătoșează trupul, iară alții spre pocaanie se întorc și se pocăiesc.* CORESI, EV. 148. *Și să sănătoși fiia ei dentr-acel ceas.* N. TEST. (1648), 20^{v}/13. *Scoaseră inelul împărătesei de antrax piatră, de vrea fi omul bolnav și căuta într-însa, el să sănătoșea de toate boalele.* ALEXANDRIA (1794), 77/12, cf. DRLU, I. GOLESCU, Ć., PONTBRIANT, D. *Pară-ți bine că te-ai sănătoșet.* ALR II 3 245/64.

— Prez. ind.: *sănătoșesc.* — Și: **sănătoșă** vb. I.

— V. **sănătos.**

SĂNĂTOȘÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a (s e) s ă n ă t o ș i; însănătoșire, vindecare. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C.

— Și: **sănătoșáre** s. f. DRLU.

— V. **sănătoși.**

SĂNĂTOȘÍT, -Ă adj. (Învechit) Însănătoșit, vindecat. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C.

— Pl.: *sănătoșiți, -te.* — Și: **sănătoșát, -ă** adj. DRLU.

— V. **sănătoși.**

SĂNĂXÁR s. n. v. **sinaxar.**

SĂNCEÁ s. f. v. **smicea.**

SĂNCHÍU, -ÍE adj., s. m. și f. v. **sanchiu.**

SĂNCÓI s. m. v. **sămcol.**

SĂNDÁL s. n. v. **sandală.**

SĂNDÁLĂ s. f. v. **sandală.**

SĂNDICÓS, -OÁSĂ adj. v. **sunducos.**

SĂNDOÁLĂ s. f. v. **sandală.**

SĂNDÚC s. n. v. **sandic[1].**

SĂNDULÍE s. f. (Rar) Covoraș (care se pune lîngă pat). *Nu s-ar fi dat înapoi să ochească bine, cu oricare din cele trei puști automate, care atîrnau în peretele din partea sănduliei dumisale.* POPA, V. 29, cf. BL X, 46, SCL 1974, 442.

— Pl.: *săndulii.*

— Din fr. **descente de lit** (probabil prin etimologie populară, după n. pr. *Sandu*).

SĂNEÁȚĂ s. f. v. **sineață.**

SĂNEC s. n. (Regional) **1.** Țesătură de cînepă din care se fac rufe de corp, prosoape, fețe de masă etc. (de proastă calitate) (Livezile — Drobeta Turnu Severin). Cf. LEXIC REG. 56.

2. P. e x t. (În forma *sănic*) Ștergar făcut din țesătură de cînepă (Bistrița — Drobeta Turnu Severin). Cf. LEXIC REG. 50.

— Pl.: *sănece.* — Și: **sánic** s. n. LEXIC REG. 50.

— Etimologia necunoscută.

SĂNÉT s. f. v. **sinet.**

SĂNÉȚ s. m. v. **sineață.**

SĂNEȚÁR s. m. v. **sinețar.**

SÁNGE s. n. v. **sînge.**

SĂNGEÁC s. n. v. **sangeac.**

SĂNGEAGÁȘ s. m. v. **sangeagaș.**

SĂNGEÁT s. m. v. **sangeac.**

SĂNGÉG s. m. v. **sangeac.**

SĂNGIÁB s. m. v. **singeap.**

SĂNGIÓS, -OÁSĂ adj. v. **singios.**

SÁNGUR, -Ă adj. v. **singur.**

SĂNHISÍ vb. IV v. **sinchisi.**

SĂNHÍU s. m. v. **secfiu[1].**

SĂNIÁ vb. I. **1.** T r a n z. și r e f l. (Rar) A (se) duce, a (se) deplasa, a (se) plimba cu sania **(1).** Cf. LB, VĂLIAN, V. *Îmi scrii că.. te săniezi pe drumurile albe... Nici nu-mi pot închipui că ți-ar ședea mai bine decît într-o astfel de săniuță, dusă-n zbor de doi cai albi ca zăpada.* AGÎRBICEANU, A. 339.

2. R e f l. (Regional, mai ales în Transilv.) A se da cu sania **(2).** *Moina, care de sărbători nu le-a permis* [copiilor] *d-a se sănia, e-nlocuită cu prisos de înghețul și zăpada ce ne-au cutropit zilele aceste.* F (1887), 81, cf. PAMFILE, J. III, 94, DEX, com. MARIAN. *M-am sîniet la fîntîna lui Iordan.* ȘEZ. VI, 90, cf. ARH. OLT. III, 382, COMAN, GL. *Să sănii pi ńa.* ALR SN V h 1 308/95, cf. ib. h 1 308. ◇ T r a n z. *Pare că-l văd ca azi, iarna, cînd ne săniam copiii.* MOROIANU, S. 25. ✦ (Prin Transilv. și prin nordul Munt.) A se da pe gheață, a aluneca pe gheață (cu tălpile încălțămintei). Cf. ALR SN V h 1 309, ALRM SN III h 1 109.

3. T r a n z. A transporta tîrînd pe jos sau lăsînd să alunece pe un plan înclinat. Cf. DEX.

4. R e f l. P. g e n e r. (Regional) A se deplasa prin alunecare; a aluneca (Mățău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL. *Blana s-a săniat într-o parte.* id. ib.

5. R e f l. (Regional; despre pămînt) A se surpa (Hodac — Reghin). Cf. ALR I 395/229.

— Pronunțat: *-ni-a.* — Prez. ind.: *săniez* și *sănĭu* (PAMFILE, J. III, 94). — Și: **săiná** vb. I. ARH. OLT. III, 382.

— V. **sanie.**

SĂNIÁRE s. f. v. **săniere.**

SĂNIÁT s. n. (Prin Transilv.) Săniuș **(2).** Cf. AGÎRBICEANU, S. 234, VLASIU, A. P. 264, ALR SN V h 1 308/219.

— Pronunțat: *-ni-at.*

— V. **sănia.**

SĂNIC s. n. v. **sănec.**

SĂNICIOÁRĂ s. f. v. **sănișoară.**

SĂNICIÓR s. m. v. **sănișoară.**

SĂNIÉR s. n. (Regional) Patină[2] **(1)** (Bîrsana — Sighetu Marmației). Cf. ALR SN V h 1 311/353.

— Pronunțat: *-ni-er.* — Pl.: *sănieruri.*

— **Sănia** + suf. *-ar.*

SĂNIÉRE s. f. (În dicționarele din trecut) Acțiunea de a (se) s ă n i a **(1, 2);** (învechit) sănietură. Cf. LB, VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pronunțat: *-ni-e-.* — Pl.: *sănieri.* — Și: **săniére** s. f. LB, BARCIANU.

— V. **sănia.**

SĂNIETÚRĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Săniere. Cf. LB, POLIZU.

— Pronunțat: *-ni-e-.* — Pl.: *sănieturi.*

— **Sănia** + suf. *-tură.*

SĂNIÍȘ s. n. v. **săniuș.**

SĂNÍN, -Ă s. n., adj. v. **senin.**

SĂNINÁ[1] vb. I. I n t r a n z. și t r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** A (se) sui pe o înălțime, pe un vîrf. Cf. UDRESCU, GL.

2. A ajunge ori a face să ajungă repede la o situație materială bună. V. p a r v e n i. Cf. UDRESCU, GL.

— Prez. ind.: *săninez.*

— Cf. a n i n a.

SĂNINÁ[2] vb. I v. **senina.**

SĂNINÁRE s. f. v. **seninare.**

SĂNINÁT, -Ă adj. v. **seninat**[2].

SĂNINĂTÁTE s. f. v. **seninătate.**

SĂNINEÁȚĂ s. f. v. **senineață.**

SĂNINÓS, -OÁSĂ adj. v. **seninos.**

SĂNIOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui s a n i e; săniuță.

1. Cf. s a n i e **(1).** *Vîntul acuma ne da brînci din spate, și sănioara luneca de-a lungul Valului... Într-un tîrziu mîna lui roșie de frig înalță biciul.* ANGHEL, PR. 176. *Își puse calul la trap întins, ca să ajungă sania stăpînului său... Kivi își alătură sănioara ei de a fratelui său... Apoi trecu înainte conducînd convoiul.* SADOVEANU, O. XII, 561.

2. Cf. s a n i e **(2).** Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 186, ALEXI, W. *Copiii trau sănioarele primitive de scînduri.* C. PETRESCU, O. P. II, 52. [Copiii] *să trag cu săniuara.* ALR SN V h 1308/886, cf. ALRM SN III h 1 108.

— Pronunțat: *-ni-oa-.* — Pl.: *sănioare.*

— **Sanie** + suf. *-(i)oară.*

SĂNIÓI s. n. Augmentativ al lui s a n i e. Cf. s a n i e **(1).** *Un sănioi scurt ca de un metru, cu doi drugi lungi ce slujesc ca tălpi, cu care se cară scînduri.* ȘEZ. XIX, 112.

— Pronunțat: *-ni-oi.* — Pl.: *sănioaie.*

— **Sanie** + suf. *-oi.*

SĂNISFORÁ s. f. v. **sinisfora.**

SĂNIȘOÁRĂ s. f. Plantă erbacee perenă din familia umbeliferelor, cu tulpina dreaptă cu frunze bazale palmate-lobate, cu flori mici albe-roșietice, grupate în capitule globuloase care formează o umbelă neregulată, cu fructe mici achene acoperite cu spini lungi, care crește prin păduri umbroase și umede și se folosește în medicina populară; (regional) șarponel, buruiană-de-dambla, cinci-foi(-mari), iarba-frîntului, iarba-sasului *(Sanicula europaea).* Cf. COTEANU, PL. 17, BRANDZA, FL. 220, BARCIANU, PANȚU, PL., CADE. *Ceaiul de foi de sînișoară se dă în urdinare ..., în boalele de stomac .., și în boalele de rinichi.* VOICULESCU, L. 281, cf. SCRIBAN, D., BORZA, D. 155, M. D. ENC.

— Pl.: *sănișoare.* — Și: (regional) **sănișór** (COTEANU, PL. 17, LB, POLIZU, TDRG, BORZA, D. 155) s. m., **sănicioáră** (LB, POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M., BRANDZA, D. 220, BARCIANU, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., BORZA, D. 155, M. D. ENC.) s. f., **săniciór** (BORZA, D. 155) s. m., **sănăcioáră** (POLIZU), **sanicioáră** (ALEXI, W.) s. f., **saniciór** (TDRG) s. m., **sinicioáră** (BORZA, D. 155) s. f., **siniciór** (id. ib.) s. m., **sinișoáră** s. f.

— Pl.: *sănișoare.*

— Cf. lat. s a n i c u l a.

SĂNIȘÓR s. m. v. **sănișoară.**

SĂNITÁR, -Ă adj. v. **sanitar.**

SĂNITOÁRE s. f. v. **sunătoare.**

SĂNIÚCĂ s. f. (Prin Maram.) Săniuță **(2).** Cf. ALR I 1 605/347. [Copiii] *se săniază, se cară cu săniuca.* ALRM SN III h 1 107/362, cf. ib. h 1 108/362.

— Pronunțat: *-ni-u-.* — Pl.: ?

— **Sanie** + suf. *-ucă.*

SĂNIÚȘ s. n. **1.** Loc în pantă acoperit cu zăpadă sau cu gheață, unde iarna se dau copiii cu săniuțele **(2);** derdeluș. *În zile geroase de iarnă mă desfătam pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, O. 244, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *De pe coastele săniușurilor coboram la ghețuș.* SADOVEANU, O. VII, 311, cf. SCRIBAN, D. *Iarna, îi îndemna pe elevi, pe noi toți, să ne petrecem joaca la săniuș, în zăpadă, oricît ar fi fost de mari nămeții.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 13/2, cf. M. D. ENC., DEX, CIAUȘANU, GL. ✦ (Prin Transilv. și prin Maram.) Ghețuș (pe care se dau copiii, iarna). *În Ardeal, locul unde se dau copiii pe gheață se numește... și săniuș.* PAMFILE, J. III, 33. *Să dau pă sîniuș.* ALR I 1 257/122, cf. ALR SN V h 1 310.

2. Faptul de a se da cu săniuța **(2);** (regional) săniat. Cf. BARCIANU. *Și acum cînd văd cîte un copil zgrebulit iarna... mi se arată iarna de la noi, cu vîntul ei, cu săniușul ei.* SĂM. IV, 548, cf. TDRG. *Sania, săniuța, săniușca e o jucărie de iarnă... De aici joaca: săniuș.* PAMFILE, J. I, 345. *În spatele caselor părînțești era un deal minunat pentru săniuș.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 79, cf. CADE. *Noi, cei de la deal, eram meșteri la săniuș.* SADOVEANU, O. XX, 262. *Iarna mergeam la săniuș pe coastă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 342, cf. M. D. ENC., DEX. ✧ L o c. a d v. **De-a săniușul** = alunecînd

(pe gheață). *Ușa... a... a... Bine-i de dat de-a săniișul.* ALECSANDRI, T. 398. *Da' vezi dumneata că* [roata lumii] *nu se învîrtește; a împiedecat-o nu știu cine și merge de-a săniușul.* HOGAȘ, DR. I, 200.

3. (Regional) Drum de sanie (1). Cf. REV. CRIT. III, 167, SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-ni-uș-*. — Pl.: *săniușuri*. — Și: (învechit) **săniiș** s. n.

— **Sanie** + suf. *-uș*.

SĂNIÚȘCĂ s. f. (Regional) Săniuță (2). *Sania, săniuța, săniușca e o jucărie de iarnă.* PAMFILE, J. I, 345. *Sanie, săniuță sau săniușcă... își fac și copiii pe timpul iernii, ca să aibă cu ce să se dea pe omăt.* id. I. C. 153.

— Pronunțat: *-ni-uș-*. — Pl.: ?

— **Sanie** + suf. *-ușcă*.

SĂNIÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui sanie; sănioară.

1. Cf. sanie (1). *Caii muște-a' lor zăbale, surugiul e călare; Săniuța, cuib de iarnă, e cam strîmtă pentru doi.* ALECSANDRI, POEZII, 15. *Îl înhămai la săniuța cea sprintenă care sta afară.* GANE, ap. CADE. *Săniuță, dusă-n zbor de doi cai ca zăpada.* AGÎRBICEANU, A. 339, cf. CADE. *A purces la drum în munte cu săniuța lui cu cai.* SADOVEANU, O. X, 282. *Ni se gată lemnele și numai în spate ori cu săniuța de-a mînă cu greu e de adus.* RETEGANUL, ap. CADE. *O cară vara-n căruță și iarna în săinuță.* HODOȘ, P. P. 178.

2. Cf. sanie (2). Cf. DRLU, I. GOLESCU, C., RESMERIȚĂ, D., CADE. *Lui Petrică al tău nu i-o fi ajungînd toloaca dîndu-se cu săniuța colo pe corhană.* MIRONESCU, S. 98. *Doi obraji sănătoși de copil care s-a dat cu săniuța.* TEODOREANU, M. II, 105, cf. SCRIBAN, D. *Luam cu mine... o mică săniuță, primitivă, de lemn.* BLAGA, H. 215. *Au mai sosit între timp oameni... cu săniuțe pentru copii.* BOGZA, A. Î. 138. *Iarna puneam cîinele în săniuță Ca să știe și el ce bine-i să te poarte alții.* BENIUC, în DL. *Derdelușul anima săniuța?* CINEMA, 1968, nr. 6, 9. *Să trag cu săniuța.* ALR SN V h 1 308/872, cf. ib. h 1 308, ALRM SN III h 1 107, 1 108.

3. Cf. sanie (3 b). *Pîrghia... va fi obligată de mișcarea săniuții... să înceteze a mai funcționa.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 369.

— Pronunțat: *-ni-u-*. — Pl.: *săniuțe*. — Și: (regional) **săinúță** s. f.

— **Sanie** + suf. *-uță*.

SĂNJÉNE s. f. pl. v. **sînziană**.

SĂNOÁNE s. f. v. **sărune**.

SĂNORISÁ vb. I v. **sinorisi**.

SĂNTINÉLĂ s. f. v. **sentinelă**.

SĂNȚIFICÁ vb. I v. **sanctifica**.

SĂNȚÍRE s. f. v. **simțire**.

SĂNÚN s. n. v. **sărune**.

SĂNÚNĂ s. f. v. **sărune**.

SĂNÚNE s. f. v. **sărune**.

SĂNZUIÉNE s. f. pl. v. **sînziană**.

SĂÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Învechit și regional; în forma *săuos*) Care are (mult) seu. Cf. VALIAN, V. *Acolo-s ciute grasă, săuoșă.* CANDREA, Ț. O. 24.

2. (Regional) De culoarea seului (Crișteleс — Șimleu Silvaniei). Cf. CHEST. V 167/25. *Vinele din albul ochilor sînt săoase, gălbenoaie, cînd oaia are călbază.* ib.

3. (Anat.; învechit; în sintagma) *Gîlcă săoasă* = glandă sebacee. *Sub peale se află multe gîlci care se numesc gîlcile săoase.* ANTROP. 27/10.

— Pl.: *săoși, -oase*. — Și: (regional) **săuós, -oásă** adj.

— **Seu** + suf. *-os*.

SĂPÁ vb. I. **1.** Tranz. (Folosit și absol.) (Complementul indică solul) A tăia și a fărîmița, a afîna, a scobi cu sapa[1] (I 1), cu altă unealtă similară sau cu o mașină agricolă specială, în vederea efectuării unor lucrări agricole, îndeosebi în vederea cultivării; p. ext. (rar) a cultiva. *Orice să va afla c-au tăiat pădure, sau au săpat de au făcut laz pre locul altuia..., să nu ia nemică dentr-aceaia roadă.* PRAV. 3, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Săpați cîmpul de cu vară, De la zori și pînă-n seară.* ASACHI, F. 30/15, cf. 65/10, VALIAN, V. *Mai totdeauna de la sfîrșitul acestei luni februarie, poate cineva să înceapă de a săpa grădina.* I. IONESCU, C. 12/19, cf. 13/23, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *De două ceasuri lucrase în grădină, făcînd cuiburi în pămîntul săpat mai înainte.* AGÎRBICEANU, S. P. 100, cf. 67. *Sapă bunica, scoate, face, drege, stropește cu stropitoarea.* TEODOREANU, M. U. 241. *Pînă ce-oi veni eu, să gătească de săpat grădina.* SADOVEANU, O. I, 82. *Primăvara o zăreai cu o cazma, săpînd voinicește pămîntul răzorului închiriat.* CĂLINESCU, S. 21. *Fiecare palmă de pămînt a fost desfundată, săpată, plantată cu viță de soi bun.* V. ROM. februarie 1964, 73, cf. H II 165. *Și mi-i mult de la săpat De cînd nu te-am sărutat.* HODOȘ, P. P. 75. (Refl. pas.) *De vor fi ploi multe..., pămîntul de moale nu se poate săpa.* ECONOMIA, 41/6. *Nu se ară, nu se grăpează, nu se sapă din răsputeri.* I. BOTEZ, B. I, 29. ◇ Fig. *Iată și descîntecul de orbalț:... Cu grebla l-oi grebla, Cu sapa l-oi lua, Cu herleful l-oi sapa.* ȘEZ. I, 117. ◆ Spec. (Regional; complementul indică plante sau locuri cultivate) A prăși[1]. Cf. DRLU, LB. *Sapă un pogon de porumb, printr-această lucrare înlesnește dezvoltarea plantei.* GHICA, C. E. I, 59. *După borunit, muncitorii ies la prășit, care se mai numește și săpat...; verbele respective sînt: a prăși, săpa...* PAMFILE, A. R. 73. *Și răsplătindu-i viclenia Vierului ce sapă via, Paharul vărsă vin curat.* PILLAT, P. 134. *Mîine am să sap aici la răsadurile astea.* T august 1964, 52. *Săpăm cucuruzu.* ALR SN I h 100/172, cf. ib. 100, 101. ◇ Refl. pas. *De să va afla vrun lucrător de vii, la vreamea cînd să sapă viile, atunce să fie furat vreo sapă..., să plătească.* PRAV. 9. *Cucuruzul se pune primăvara. După ce a răsărit de o palmă bună, se „sapă".* PRIBEAGUL, P. R. 74. *Vinia să părășinea ghin șe în șe... Vara trecu și nu să săpă nișі o portată* [sic! = postată] *ghin viniă.* POP., ap. GCR II, 262. *De s-ar săpa tenchiu așa.* DOINE, 81. *Cînd mărăcinii să sapă și pomii să leapădă, ce rod mai aștepți de la grădina ta?* ZANNE, P. I, 209. ◇ Intranz. *Ieri am săpat mult la flori.* DRĂGHICI, R. 83/20.

2. Tranz. (Învechit și popular; complementul indică plante) A scoate cu sapa[1] (I 1) sau cu altă unealtă similară din pămînt pentru a transplanta, a răsădi, a distruge etc.; a tăia rădăcinile din pămînt pentru a distruge. *Cînd va să samene sămînța, atunce înainte tremite nimîții săi pre pămînturi de sapă spinii și ară pămîntul.* VARLAAM, C. 274. *Hai, Ileană, la poiană, Ileană, Ileană, Să săpăm o buruiană.* ALECSANDRI, P. P. 324. *Șe mare a crescut dudaiu hăsta! Săptămîna venitorie pun să-l sape.* POP., ap. GCR II, 262. *Au venit cu securi de argint Să sape această floare din pămînt... S-o răsădească la împăratul nostru-n grădină.* SEVASTOS, N. 170. *Fata popii lui Enachi nachi sapa, printre gard nachi-ți da.* ȘEZ. IV, 228. *Via această din fețe Oi săpa-o să nu fie, Că i-a murit stăpînul Și a-mplut-o gătejul.* BUD, P. P. 5. *Ce faci,*

moșule-n grădină? — Sap via pe sub tulpină Să secе din rădăcină. BALADE, III, 307.

3. Tranz. (Complementul indică obiecte, substanțe etc. îngropate, formate etc. total sau parțial în pămînt) A scoate, a degaja din pămînt, a aduce la suprafață, fărîmițind și dislocînd pămîntul din jur cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc.; a dezgropa. V. extrage. *Nu vă ascundeți comoară în pămînt... Furii o sapă și o fură.* CORESI, EV. 44. *Cînd sapă neștine piatră pre hotarul altuia, aceasta încă să cheamă furtușag.* PRAV. 51. *Nu adunareți voauo comoară pre pămînt... unde furii o sapă și o fură.* N. TEST. (1648), 8[v]/11, cf. CHEIA ÎN. 36[r]/32. *Au întrat în Valahia pre la Turnul Roșu... ca să-și sape vistieria carea o îngropase acolo.* ȘINCAI, HR. III, 84/2. *Fură osîndiți ca în părțile Serbiei să taie marmure și să sape metaluri.* MAIOR, IST. 188/21. *Sap puțul prin prejur... să iau puțul în spinare... și să-l duc în bucătărie.* ALECSANDRI, T. I, 448. *Comori sînt ele în pămînt destule, dar vorba e, cine le sapă?* AGÎRBICEANU, S. P. 26. *Spre a le avea cît mai fragede și momitoare, rîmele trebuiesc săpate cu o zi-două înainte.* ATILA, P. 59. *Numai în cazuri destul de rare tumulii au fost săpați sistematic de către arheologi.* PÂRVAN, G. 371. *Ce faci, măi omule, acolo? — Ia, săp comoara asta.* ȘEZ. I, 285. ◇ Refl. pas. *La Apahida... nu s-au săpat decît exclusiv morminte.* PÂRVAN, G. 201.

4. Intranz. P. anal. (Regional) A vîsli (Glimboca — Caransebeș). Cf. ALR SN III h 842/27.

5. Tranz. (Complementul indică pămîntul, rocile etc.) A scoate din locul în care se află (dislocînd, sfărîmînd) cu ajutorul sapei[1] **(I 1)** sau al altor instrumente sau mașini, formînd gropi, șanțuri, excavații, fundații etc.; (învechit și regional) a scurma **(I 1).** *Cu multă cheltuială cearcă și sapă pămîntul... de găsăsc de aceale vine de izvor* (a. 1646). GCR I, 118/17. *Această adîncime se dobîndește aruncînd departe bucata de pămînt săpată cu hîrletul.* I. IONESCU, C. 13/18. *Globurile... din aluminiu, din spatele combinatului... au apărut acolo în timp ce noi mai săpam încă pămîntul sau în timp ce încă ne calificam.* PREDA, I. 11. ✦ (Și absol.) (Popular; complementul indică pămîntul, țărîna etc.) A scurma, a scormoni; spec. (despre porci) a rîma. Cf. POLIZU. *Porcul sapă cu rîtul.* DDRF. *Sapă murgul și nechează Și-nspre vale vrea s-apuce.* GOGA, POEZII, 55. [Cocoșii] *săpară pămîntul cu pintenii și țărîna sărea împrăștiată.* GÎRLEANU, L. 75. [Porcul] *jumurlește ori sapă.* ALR SN II h 334/64, cf. ib. h 334. [Porcul] *sapă cu ciortul.* TEAHA, C. N. 262, cf. A V 14, 15, VI 3. ◇ Intranz. Fig. *În pieptul zbuciumat de doruri Eu simt ispitele cum sapă.* GOGA, POEZII, 3. ✦ (Și absol.) (Învechit; complementul indică construcții, părți de construcții, ziduri etc.) A face o spărtură sau a forța pentru a pătrunde undeva (și a jefui, a distruge etc.); p. ext. a dărîma. *Descoperiră coperămîntul casei unde era; săpară și lăsară patul cu funii pr-insul slăbitul zăcea.* CORESI, EV. 54, cf. 70. *De-are ști domnul casei în ce ceas va veni furul, are străjui și n-are lăsa să-i sape casa sa.* VARLAAM, C. 288. *Furtușag mare să cheamă, cînd iaste lucrul furtușagului de mare preț sau... cînd va săpa casa sau va răsipi zidiu.* PRAV. 30. *De-ar ști stăpînul casei în care ceas va veni furul, are preveghea și n-are lăsa să-i sape casa lui.* N. TEST. (1648), 32[v]/4. *Să săpați de tot capiștile lor și să surpați stîlpii lor.* BIBLIA (1688), 135[r]/12.

6. Tranz. (Folosit și absol.) P. ext. (Complementul indică gropi, șanțuri, excavații, concavitatea unor construcții etc.) A face, a executa, a realiza prin scoaterea, prin dislocarea unui volum de pămînt, de roci etc. cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc. *Părău rimă și sapă, și cădzu în groapă ce feace.* PSALT. 10. *Că de Iacov iaste săpat acel puț.* CORESI, EV. 156. *Îngroapă pre mine în mormîntul mieu, carele am mie săpat în pămîntul Canaanului.* PO 177/2. *Și cînd sapă groapă, îngerul sămnă groapa* (cca 1600—1625). GCR I, 65/3. *Poate fiecine să ucigă fără certare pre cela ce să găteadză să-l fure... vădzîndu-l că... sapă pre supt casă sau sparge părеatele.* PRAV. 120. *Sădi vie și cu gard îngrădi pre ea și săpă în ea teasc și zidi turn.* N. TEST. (1648), 28[r]/8, cf. 33[r]/2. *Săpară un părău... de-l porniră asupra svi[n]tei besearici.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 8[v]/23. *Nici să te miri că ar fi putut săpa un șanțu mare ca acesta.* N. COSTIN, L. 133. *Și au pus masă suptu acel cortu, gios pre pămînt, și au săpat șanțu de slobozit picioarele în gios.* NECULCE, L. 232. *Au găsit cu cale ca să încungiure hora cu șanțu împrejur... Și-așa au poroncit să iasă toate breslele să sape* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 195/24. *Au poruncit ca să sape șanțu* (a. 1773). GCR II, 92/24. *Bostangiii puțin săpară Și acolo îl îngropară* (a. 1777). id. ib. 117/27, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Să curățe... săpînd canaluri ca să se scurgă apele.* CR (1832), 57[2]/27. *Săpînd cu toporul ce avea, ca de un cot adînc, au socotit apoi ca să încungiure acea bortă cu zidiu.* DRĂGHICI, R. 79/5. *Romul săpa fosa care era să fie împregiurul zidurilor.* ARISTIA, PLUT. 58/14, cf. 234/13. *Carul... se opri și cioclii, coborînd pe moartă, începură a săpa groapa.* NEGRUZZI, S. I, 32. *Săpați-mi un mormînt La marginea mării.* EMINESCU, O. I, 223, cf. 129. *Săpă un șanț adînc.* ISPIRESCU, L. 129. *V-aș săpa mormîntu-adînc Dac-aș fi sapă.* MACEDONSKI, O. I, 123. *Și-abia avem pe lume loc Să ne săpăm mormîntul.* NECULUȚĂ, Ț. D. 51. *De-acuma tu... Cît va cuprinde Mantaua deasupra-mi o-ntinde Și-apoi cu picioarele-mi sapă Mormîntul pe margini de apă.* COȘBUC, P. II, 29, cf. I, 84. *Urcau din nou săpînd tuneluri.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 119. *Greu i-or săpa și groparii mormîntul, că-i pămîntul înghețat cremene.* AGÎRBICEANU, S. 103. *Mi-ai săpat groapa supt nuc, unde ți-am spus să mă îngropi?* GÎRLEANU, N. 12. *Mi-am tulburat fîntînile... Pe care le săpasem ani de-a rîndul.* AL. PHILIPPIDE, S. 27. *Săpăm de zor, Dar cu mișcări înăbușite Vom face aici un post înaintat.* CAMIL PETRESCU, V. 37. *Lăsați-mă... să-i săp groapa cu mîinile mele.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 71, cf. id. M. D. II, 257. *Sta într-o vizuină săpată în pămînt care avea legătură... cu vizuinile fiecărui grup de oaste.* VISSARION, B. 344. [Fîntîna] *a fost săpată o dată cu beciul, de tatăl bunicei.* TEODOREANU, M. U. 258. *Săpară adînc, sub un preval, groapa schimnicului.* VOICULESCU, P. I, 183. *În fundul pămîntului, în munțele de sare, sînt săpate marile bolți răsunătoare.* SADOVEANU, O. II, 482. *Flăcăul se duse în „progadie" să sape groapa.* BLAGA, H. 23, cf. id. POEZII, 324. *Culoarele sînt săpate în stînca muntelui.* RALEA, S. T. I, 256, cf. 306. *Deasupra acestui înalt podiș... nu era cu putință să fie săpate gropi.* BOGZA, C. O. 34. *Bunicul săpă, pe locul unde se găsește acum bordeiul părăsit..., un dam pentru vite.* STANCU, D. 482, cf. 29. *Tat'tu de ce n-a săpat și el puț?* PAS, L. II, 73. *Toate aceste mașini se înșiruiră pe grînd și începură să detune și să geamă, să sape și să scurme.* V. ROM. august 1954, 116. *Am primit patru tunuri cărora trebuie să le săpăm amplasamente.* T. POPOVICI, S. 413, cf. 22. *Cînd își adusese Grigore nevasta și lopata să-și sape bordeiul, împrejur nu era țipenie de om.* BARBU, G. 8, cf. 9. *Există unii pești... care, folosindu-se de coadă ca de o adevărată cazma, sapă niște șănțulețe... unde își leapădă icrele.* AP 46. *Se strecura în gaura pe care o scobise în poala gorganului și săpa.* V. ROM. ianuarie 1965, 31. *I-au dus pe bătrînii mai zdraveni să sape șanțuri.* ib. decembrie 1966, 63. *Cu hîrletele... lor de fier oamenii sapă... gropi.* H. DAICOVICIU, D. 79. *Săpa și înjura pînă cînd a început să bolborosească apa și să arunce stropi în sus.* BĂNULESCU, I. 18. *Au fost săpate șanțuri prin care se scurgea o parte din apa Dîmboviței.* G. BARBU, A. V. 128. *Șanțuri largi săpa, Și mereu lucra, Zidul ridica.* ALECSANDRI, P. P. 187. *Pe Picală l-au pus să sape un beci.* ȘEZ. III, 129. *Și iar poruncea, Șanțuri mari săpa, Iezeru-mi seca.* BALADE, III, 37; cf. I, 333. *De-ar ști omul cînd are să moară și-ar săpa*

groapa singur. ZANNE, P. II, 637. (Refl. pas.) *Se sapă fundamente, se cară piatră și cărămidă.* AGÎRBICEANU, A. 342. *Cît timp se sapă puțul sondei, gaura cilindrică... nu este niciodată goală.* BOGZA, A. î. 50. *Nu se făcea altceva decît să se sape un canal îngust.* TUDORAN, P. 49. *Se sapă fîntînile.* LABIȘ, P. 247. *Se sapă fundația viitoarelor hale.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 224. (Intranz.) *Singur el cu mîinile sale săpă cu hîrletul la șanțul cetății.* MUSTE, ap. DDRF. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Se lăsă în genunchi și începu să-și sape un culcuș în fîn.* T. POPOVICI, S. 389. ◇ Fig. *Nimic n-am pus de la mine, iubitul meu cititor! Decît ce-am văzut cu ochii, și am scos și din izvor Pre care Mircea și Vladul... L-au sepat spre vecinicie, și ne adăpăm și noi.* ZILOT. CRON. 347. *Partizanii săi... au săpat fundamentele instituțiunilor municipale.* GHICA, C. E. II, 480. *În inimile fiecăruia dintre noi sila izbînditoare sapă răni.* IORGA, P. A. II, 55. *Baia de aur... n-a săpat prăpăstii îngrozitoare între oameni?* AGÎRBICEANU, A. 46. *Între noi și oameni săpasem un hotar prăpăstios.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 92. *Clase sociale deosebite... între care vechile prejudecăți ale feudalității săpaseră prăpăstii adînci.* VIANU, L. U. 9. *Notația dură, deși poetizată..., sapă prăpastia dintre poet și societate.* CONSTANTINESCU, S. III, 301. *Seceta săpase mai multe cimitire.* LABIȘ, P. 78. *Distanța săpată între ei nu mai poate fi scurtată de nici o punte.* T iunie 1964, 71. (Refl.) *Atîtea seri, Pe-aceeași cale Am rătăcit, dar între noi Vedeam săpîndu-se prăpastia Tot mai adînc.* DENSUSIANU, L. A. 28. ◇ Expr. **A săpa groapa** (ori, învechit, **groapă, groape**) (cuiva sau a ceva) = a încerca să facă sau a face un mare rău, a pricinui mari necazuri; (și în forma **a săpa** cuiva **mormîntul**) a întreprinde ceva care provoacă sau a provocat moartea (cuiva) sau sfîrșitul (a ceva). *Fiii oamerilor... săpară între fața mea groapă și cădzură într-însa.* PSALT. 109. *Iar el în toate zilele săpa groapă și cugeta cum va face să-l piarză* (a. 1654). GCR I, 171/21. *Își sapă groapa singur.* I. GOLESCU, C. *Este silit să sape groapa unei ființe din cele mai iubite.* MARCOVICI, D. 9/11. *În patimi, tu singur îți sapi mormîntul.* CONACHI, P. 100. *Mă lupt cu durerea din urmă Căci ranele-mi sapă mormîntul.* COȘBUC, P. II, 28. *Cine sapă groapa altuia cade el într-însa.* ZANNE, P. I, 191. (Cu inversarea termenilor expresiei) *Mulți în multe chipuri... sufletele-și pierd: sau tîlhărind...,* *sau furînd sau groape săpînd.* CORESI, EV. 72. *De nime bine nu grăia... Groapa au săpat, și au căzut într-însa.* N. COSTIN, LET.[2] II, 75. *Eu cred că veți pica tocmai în groapa ce vreți a săpa naționalității.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 355. *Și tu, bade, m-ai lăsat, Mormîntul mi l-ai săpat.* HODOȘ, P. P. 268. (Refl. pas.) *Săpase-va păcătosului groapă.* PSALT. 196. (Cu parafrazarea expresiei) *Ca o propaste fără fund... loruși înșiși au săpat.* CORESI, EV. 370. *Nemilostivirea ce-și sapă singură o prăpastie fără fund.* PLEȘOIANU, T. III, 154/25.

7. Tranz. (Despre ape, ploi, vînturi etc.; complementul indică soluri, terenuri) A exercita o acțiune de desprindere și de înlăturare prin transport a unor elemente componente, a eroda; a degrada, a distruge printr-o acțiune lentă și îndelungată de frecare, izbire, măcinare; p. ext. a surpa. *Privesc cum apa curge și la cotituri se pierde... Cum adoarme la bulboane, săpînd malul năsipos.* ALECSANDRI, POEZII, 50. *Bătrîna stîncă... sfarmă viforul tăios, Și ocrotită valea-ntreagă dă roade spornice voios Pe cînd chiar apa care-o sapă din sînul ei se limpezește.* MACEDONSKI, O. I, 101, cf. 20. *Cînele de Olt săpase pe dedesubt tot malul.* GALACTION, O. 74, cf. 294. *Picătura sapă piatra.* ZANNE, P. I, 58. ✦ (Despre ape curgătoare; complementul indică albia unei ape sau un echivalent al acesteia) A forma, a scobi, a adînci prin eroziune. [Dunărea] *a trebuit să spintece munții, să-și sape albia în piatră de-a curmezișul Carpaților.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 206. *Părăiașul acesta... își săpase între munți o călicică destul de largă.* AGÎRBICEANU, A. 189. ◇ Fig. *Apele moarte din sufletul lui săpaseră un șanț și se eliberau.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 123.

8. Tranz. Fig. A nimici (**1**), a distruge în mod progresiv, lent, încetul cu încetul, pe nesimțite. *Acest principiu atacă* [corpurile] *chiar de la nașterea lor, le sapă pe însurzite în toate zilele.* ARISTIA, PLUT. XVIII$_2$/25. *Sînteți putrăjunea și mucegaiul ce sapă din temelii și răstoarnă împărățiile și domniile.* FILIMON, O. I, 94. *Timpul... vecinic clădirile le sapă, Apasă peste turnuri, le pleacă și le crapă.* MACEDONSKI, O. I, 24. *Nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea.* DAVILA, V. V. 134. *Mustrarea mintea mea o sapă.* GOGA, POEZII, 112. *O boală nemiloasă, încet, p-ascuns îl sapă.* IOSIF, V. 150. *Două luni de zbucium neîntrerupt, de plăceri, dar și de chinuri amare, pline de deznădejde cari îi săpase sănătatea.* AGÎRBICEANU, L. T. 352. *Publicistul e persecutorul viițiilor ce se strecoară în moravuri... și sapă temelia așezămintelor sănătoase.* în PLR II, 424. *Cu încetul boala sapă trupul și mintea lui.* CĂLINESCU, I. C. 265. ✦ (Complementul indică oameni) A încerca sau a izbuti să compromită, să facă să-și piardă poziția, funcția, prestigiul, viața etc. prin uneltiri, mașinații, acțiuni reprobabile; a submina. *Alții îl săpa pe dînsul la Poartă.* N. COSTIN, LET. II, 61/9 *Tot îmbla cu marafet de-l săpa pe Ghica* (sfîrșitul secolului XVIII). LET. III, 264/37. *O seamă de boieri, după vechiul obicei, săpa pe domn lîngă sultan.* BĂLCESCU, ap. CADE. *Fl vede cu durere abuzul cum îi scapă Și cum o altă clasă din zi în zi îl sapă.* BOLINTINEANU, O. 142. *Invidioșii intriganți căutară să-l sape.* CARAGIALE, O. I, 69. *Urăsc... pe aceia care în față îți zîmbesc Ș-abia întors, la spate te sapă.* I. NEGRUZZI. S. II, 76, cf. ZANNE, P. V, 550. *Părăsit de prieteni, săpat de dușmani,... el trebui să cadă.* IORGA, L. I, 112. *Am simțit de mult că mă sapă și am tăcut. Dar toate au o margine.* REBREANU, I. 137. *Săpa pe director într-ascuns, căutînd să-l scoată din scaun.* I. BOTEZ, ȘC. 103. (Refl. recipr.) *Constantin Brîncoveanu... și Constantin Cantemir al Moldovei... se pîrăsc și se sapă mereu unul pe altul.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Împinși de noi în taină ca să se răzvrătească, Boierii sapă tronul lui Mircea.* ALECSANDRI, T. II, 158.

9. Tranz. (Complementul indică suprafața unor materiale dure) A prelucra, a modela prin cioplire, tăiere, scobire cu ajutorul unor instrumente cu vîrful ascuțit, prin batere, prin mijloace chimice etc. spre a obține un obiect finit (utilitar sau de artă); spec. (rar) a sculpta. *Neîncetat lucra la copaciu, cu chip că doară va alcătui un caic, dar întru atîta vreme încă nici pe giumătate copaciul săpase.* DRĂGHICI, R. 154/12. *Artiștii... cari au săpat marmurile columnei dacice.* ODOBESCU, S. III, 75. ◇ Intranz. *Ziceam eu c-o să-l învăț să cînte din ceva, ori să zugrăvească, ori să sape în lemn.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 350. *În piatră... trebuie să tai, să sapi, ca să ajungi acolo unde se ascunde subiectul.* OPRESCU, A. M. 99. ✦ Pas. (Complementul indică inscripții, ornamente, reprezentări, părți de obiecte sau obiecte cu valoare utilitară ori artistică; adesea cu determinări care indică materialul) A face, a executa, a realiza, a modela prin cioplire, tăiere, scobire într-un material dur cu ajutorul unor instrumente cu vîrful ascuțit sau prin mijloace chimice. *Împrejurul a toată biserica făcu ca o strașină tot dă marmură albă, cioplită cu flori... și săpată frumos* (a. 1654). GCR I, 172/31. *Era în besearica lui Solomon doi stîlpi de aramă, pe care stîlpi era săpate flori de crin.* CHEIA ÎN. 9^v/18, cf. 83^v/4. *Au vrut... să-ș facă nume și laudă vecinică în lume, scriindu-și și săpîndu-și toți numerele sale pe pietri.* N. COSTIN, L. 68, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C. *Table de argint pe care sînt săpate în limba grecească cuvintele psalmistului.* FM (1842), 54^2/7. *Pe copaci au săpat slove.* CONACHI, P. 88. *Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de cridă, ca să poată săpa mîntuitorul semn.* NEGRUZZI, S. I, 89, cf. CIHAC,

II, 694. *Talgerele toate săpate din cîte un singur mărgăritar mare.* EMINESCU, P. L. 5. *Pe ușile-i de stejar sînt săpate cu multă măiestrie iconițe.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 245, cf. II, 373. *Originalele tuturor diplomelor se aflau săpate în tabula de aramă în Roma.* XENOPOL, I. R. I, 160, cf. III, 30, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Alege pentru cîte un rar tablou în ulei, sau pentru acvafortele săpate adînc..., numai ceea ce corespunde îndeosebi viziunii sale.* IORGA, P. A. II, 200. *Nu oricine poate săpa o albie, o covată.* id. C. I. III, 159, cf. 18, I, 4. *Pe placa de marmură frumos șlefuită era săpată în litere mari, aurite, următoarea inscripție...* ANGHEL, PR. 138, cf. TDRG. *Ține, doamne, potirul săpat în argint.* DELAVRANCEA, O. II, 254. *Atîția — al căror nume era săpat în brațele de piatră — căzuseră morți.* GÎRLEANU, L. 142. *Cuțitul meu săpase întregul nume.* HOGAȘ, DR. I, 38, cf. 118. *Geții... în vremea romană și-au săpat singuri în piatră chiar icoanele închinate zeilor.* PÂRVAN, G. 165. *Inscripțiile consulare au fost săpate în marmoră.* LOVINESCU, C. IV, 53. *Un sfinx săpat în stîncă.* MINULESCU, VERS. 151. *Terține Săpate în granit.* TOPÎRCEANU, B. 90. *Stîlpi de piatră, pe care fură săpate aceste sfaturi, fură înfipți la toate răscrucile drumurilor.* VISSARION, B. 376. *A săpat pe piatră funerară epitaful.* OPRESCU, A. M. 19. *Din...* [numele] *săpat în piatră n-au rămas decît cîteva litere.* BOGZA, C. O. 114. *Era vrăjit de arabescurile încîlcite, de foile și frunzele săpate în metale cu o răbdare uriașă.* BARBU, PRINC. 68. *Pe mormînt sînt săpate cu briceagul... tot felul de nume.* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/6. *O cruce săpată în piatră.* CINEMA, 1969, nr. 3, 33. *În piatră de granit sînt săpate cuvintele...* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 180. *Un țigan cu scoabele Să sape coveițile.* ȘEZ. II, 10. (Refl. pas.) *Traian... orîndui să se sape... cele mai însemnate scene din luptele sale cu dacii.* XENOPOL, I. R. I, 122, cf. III, 30. *Pe crucea lui săracă ar trebui să se sape cuvintele înțelepte ale cronicarului.* I. BOTEZ, B. I, 43. ◇ Fig. *Mi-i dor să sap în inimi ca-ntr-un lemn, un nume ce-l purtăm cu toții: viață.* ISANOS, Ț. L. 43. ◆ Spec. A împodobi prin cioplire, tăiere, scobire. *Ș-un lung caic de abanos... Cu imnuri din coran frumos pe margine săpat.* ALECSANDRI, P. I, 147. *Jugul are două scîndurele... chindisite ori săpate cu flori.* BREBENEL, GR. P. ◆ (Regional; complementul indică ouă) A încondeia. *A săpa ouă.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 189. ◆ (Adesea fig.) A face, a lăsa o adîncitură, o urmă în ceva prin apăsare, prin izbire etc. V. întipări, imprima. *Se videa mișcînd la zare un cal alb... Și-a lui sprintene copite săpau urme pe pămînt.* ALECSANDRI, P. I, 50. *Nici o rușine nu e pe fruntea lor săpată.* id. POEZII, 254. *Zadarnic șterge vremea a gîndurilor urme! În minte-mi ești săpată.* EMINESCU, O. IV, 276. *Fiecare an săpa o dungă mai adîncă în inima ei.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 52. *Nu mă judeca după chip. Văd cum nenorocirile au săpat urme adînci și-ntr-al tău.* DELAVRANCEA, O. II, 185. *Ne urmam drumul pe hogașul săpat de bulucii în coasta muntelui.* HOGAȘ, DR. I, 10. *Suflarea... vijelioasă* [a vîntului] *săpa valuri adînci cu fețe schimbătoare în finețele înalte și înflorate.* id. ib. 110. *Bravura cu care sărmanele lui haine înfruntaseră trei ierni întregi săpase urme nesterse pe la coate și pe la încheieturi.* BASSARABESCU, S. N. 166. *Pieptul săpase două culcușuri rotunde în nisip.* C. PETRESCU, Î. I, 28. *Femeile lui Teofil Steriu rămîn totdeauna săpate în amintire.* id. O. P. I, 94. *Anii săpaseră brazde adînce pe obrazul lui.* VLASIU, D. 236. *Pe fruntea lui, între ochi, gîndul cel fără hodină săpase trei linii.* SADOVEANU, O. XII, 30, cf. XIII, 678. *Vremurile acelea săpate-n amintire.* LABIȘ, P. 201. *Cu unghia... Lorenz săpă o liniuță în cartonul întors cu textul înspre Silion.* VINEA, L. I, 68. *Pe fețele nebărbierite osteneala săpase urmele ei nemiloase.* BARBU, G. 157. *Îl luară și pe el și frînghia udă săpă și în carnea lui semnele sălbatice ale bătăii.* id. ib. 287. ◇ Refl. *Adîncături mari, negre i se săpaseră sub ochi.* AGÎRBICEANU, A. 349, cf. 547. *Pe fețele bătrînilor, în ochii lor, s-a săpat o spaimă adîncă.* BASSARABESCU, S. N. 20. *Două crețuri timpurii... se săpaseră la rădăcina sprîncenelor.* T. POPOVICI, SE. 16. *Între sprîncenele negre i se săpase semnul posomorîrii.* BARBU, G. 9. *O cută de tristețe se săpase pe fața sa.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 33, 12/2.

— Prez. ind.: *sap* și (popular) *săp.* — Și: (învechit) **sepá** vb. I.

— Lat. **sappare.**

SĂPÁRE s. f. Acțiunea de a săpa.

1. Tăiere și fărîmițare, afînare, scobire a solului cu sapa[1] **(I 1)**, cu altă unealtă similară sau cu o mașină agricolă specială, în vederea efectuării unor lucrări agricole, îndeosebi în vederea cultivării; săpat[1] **(1)**, sapă[2], (învechit) săpătură **(1)**. Cf. săpa **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., LTR[2], M.D. ENC., DEX. ◆ Spec. (Transilv.) Prașilă, prășit[1]. Cf. DRLU, LB, A I 12, 13.

2. Scoatere, degajare din pămînt, dezgropare a unui obiect, a unei substanțe etc. prin fărîmițarea și dislocarea pămîntului din jur cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc.; săpat[1] **(2)**. Cf. săpa **(3)**. *Orice cerere vor face, atît pentru arătarea vinelor dă metaluri, cît și a cercetării și a săpării..., să să dea porunci și să să orînduiască oameni* (a. 1811). DOC. EC. 120, cf. DRLU. *Am hotărît înaintea oricărei alteia săparea stațiunii protoistorice de la Piscul Crăsanilor.* PÂRVAN, G. 173, cf. 394, 684.

3. Scoatere a unui volum de pămînt, de roci etc. din locul în care se află (prin dislocare, sfărîmare etc.) cu ajutorul sapei[1] **(I 1)** sau al altor instrumente ori mașini, pentru a forma gropi, șanțuri, excavații, fundații etc.; p. ext. facere, executare, realizare a unei gropi, a unui șanț, a unei excavații, a concavității unor construcții etc. prin dislocarea unui volum de pămînt, de roci etc. cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc.; săpat[1] **(3)**, săpătură **(2)**. Cf. săpa **(5, 6)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *La săparea fîntînilor artiziane s-au dovedit că temperatura pămîntului crește de la față către centru.* FĂTU, D. 81/13, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Săparea unui tunel prin munți.* TEODOREANU, M. II, 164. *Săparea canalului... a soluționat problema aprovizionării cu apă a Moscovei.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 402. *Au fost luate măsuri pentru săparea unui canal.* G. BARBU, A. V. 56, cf. 122, M. D. ENC., DEX.

4. Exercitare de către ape, ploi, vînturi etc. a unei acțiuni de desprindere și de înlăturare prin transport a unor elemente componente ale solului; erodare, eroziune. Cf. săpa **(7)**. *Săparea malului de către ape.*

5. Fig. (Învechit) Nimicire **(1)**, distrugere (progresivă, lentă). Cf. săpa **(8)**. *După răstignirea lui Hristos au fost prădarea și săparea Ierusalimului.* CORESI, EV. 305. ◆ (Sens curent) Acțiune reprobabilă prin care cineva încearcă sau izbutește să compromită pe altcineva, să-l facă să-și piardă poziția, funcția, prestigiul, viața etc. Cf. săpa **(8)**.

6. Prelucrare, modelare prin cioplire, tăiere, scobire, batere, prin mijloace chimice etc. a suprafeței unui material dur pentru a obține un obiect finit (utilitar sau de artă); p. ext. facere, executare, realizare, modelare prin cioplire, tăiere, scobire, batere etc. într-un material dur a unei inscripții, a unui ornament, a unei reprezentări, a unui obiect etc.; săpat[1] **(4)**, (învechit) săpătură **(3)**. Cf. săpa **(9)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *În această săpare a metalului și a prețioaselor... se încheie cea mai rodnică și mai adevărată „artă profană" a trecutului.* IORGA, C. I. III, 9. *Săparea sau gravarea lemnului desigur că s-a practicat foarte demult.* PAMFILE, I. C. 172, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *săpări.*

— V. **săpa.**

SĂPÁȘ s. m. (În dicționarele din trecut) Săpător **(1)**. Cf. VALIAN, V., GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Pl.: *săpași*.

— **Săpa** + suf. *-aș*.

SĂPÁT[1] s. n. Faptul de a **săpa**.

1. Tăiere și fărîmițare, afinare, scobire a solului cu sapa[1] **(I 1)**, cu altă unealtă similară sau cu o mașină agricolă specială, în vederea efectuării unor lucrări agricole, îndeosebi în vederea cultivării; săpare **(1)**, sapă[2], (învechit) săpătură **(1)**. Cf. **săpa (1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *I-au plăcut mai mult lucrurile muierești: săpatul, porlogul, cărătul, semănatul.* REBREANU, I. 47, cf. 262, RESMERIȚĂ, D., LTR[2]. ✦ Spec. (Regional) Prașilă, prășit[1]. *De să va afla vreun lucrător de vii, la vremea cînd să sapă viile, ... să fie furat vreo sapă, și dacă va treace vreamea săpatului, să plătească.* PRAV. 9. *De vor fi ploi multe pre vremea săpatului* [porumbului] *..., buruienile iară se prind.* ECONOMIA, 41/4. *Cînd porumbul a ajuns la genunchi, se prășește ... trăgînd pămîntul la rădăcină, lucrare ce se numește săpat.* DAMÉ, T. 62. *Îndată după borunit, muncitorii ies la prășit, care se mai numește și săpat.* PAMFILE, A. R. 73. *Săpatul porumbului se isprăvise.* DAN, U. 197, cf. LTR[2]. *Nu numai stropitul cu soluție de sulfat de cupru se repetă* [în vie], *ci și săpatul.* C. GIURESCU, P. O. 106, cf. H II 11, 193, 219, 243, 251, IV 83, XI 502, ALR SN I h 101, A I 31.

2. Scoatere, degajare din pămînt, dezgropare a unui obiect, a unei substanțe etc. prin fărîmițarea și dislocarea pămîntului din jur cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc.; săpare **(2)**. Cf. **săpa (3)**. Cf. FOLC. MOLD. I, 153. ▭ *Săparea unei comori.*

3. Scoatere a unui volum de pămînt, de roci etc. din locul în care se află (prin dislocare, sfărîmare etc.) cu ajutorul sapei[1] **(I 1)** sau al altor instrumente ori mașini, pentru a forma gropi, șanțuri, excavații, fundații etc.; p. ext. facere, executare, realizare a unei gropi, a unui șanț, a unei excavații, a concavității unor construcții etc. prin dislocarea unui volum de pămînt, de roci etc. cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc.; săpare **(3)**, săpătură **(2)**. Cf. **săpa (5, 6)**. *Capul tăiat ... s-a găsit în săpatul temelielor cînd se zidea Capitoliul.* ARISTIA, PLUT. 378/29. *Încotro să meargă cu săpatul, ca să iasă de cealaltă parte, tocmai unde trebuie?* SP. POPESCU, M. G. 33. *La săpatul unei fîntîni s-ar fi aflat ... piatră care măcinată a dat aur.* AGÎRBICEANU, A. 244. *Canunul cel mare era cu săpatul gropilor.* STANCU, R. A. I, 347.

4. Prelucrare, modelare prin cioplire, tăiere, scobire, batere, prin mijloace chimice etc. a suprafeței unui material dur pentru a obține un obiect finit (utilitar sau de artă); p. ext. facere, executare, realizare, modelare prin cioplire, tăiere, scobire, batere etc. într-un material dur a unei inscripții, a unui ornament, a unei reprezentări, a unui obiect etc.; săpare **(6)**, (învechit) săpătură **(3)**. Cf. **săpa (9)**. *S-au întors iarăși către lucrul său de mai înainte, adecă la săpatul copaciului.* DRĂGHICI, R. 165/14. *Unii dintre călugări se pricepeau și la legatul cărților și la săpatul în argint al chipurilor de sfinți.* IORGA, L. R. 12. *Meșteșugul săpatului se vede și în alte părți ale bisericii.* PAMFILE, I. C. 172. ✦ (Regional) Încondeiere a ouălor de Paști. *Meșteșugul de a înflora ouă se numește ... săpat.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 189.

— Pl.: *săpaturi*.

— V. **săpa**.

SĂPÁT[2]**, -Ă** adj. **1.** (Despre sol) Tăiat și fărîmițat, afînat, scobit cu sapa[1] **(I 1)**, cu altă unealtă similară sau cu o mașină agricolă specială, în vederea efectuării unor lucrări agricole; spec. (regional) prășit[2]. Cf. **săpa (1)**. *5 pogoane arate ... și săpate* (a. 1802). DOC. EC. 70, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., POLIZU, DDRF, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, M. D. ENC., DEX.

2. (Despre obiecte, substanțe etc. îngropate, formate etc. în pămînt) Scos, degajat din pămînt, adus la suprafață prin fărîmițarea și dislocarea pămîntului din jur cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc.; dezgropat. Cf. **săpa (3)**. Cf. DRLU. *Ghertina, dupre temeliile descoperite și săpate, se alcătuia dintro cetățuie și din politie.* FM (1838), 91/2, cf. POLIZU, ALEXI, W.

3. (Despre pămînt, roci etc.) Scos (prin dislocare, sfărîmare) din locul unde se află cu ajutorul sapei[1] **(I 1)** sau al altor instrumente ori mașini, formînd gropi, șanțuri, excavații etc.; p. ext. (despre gropi, șanțuri, excavații etc.) executat, realizat prin dislocarea unui volum de pămînt cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente similare, cu mașini speciale etc. Cf. **săpa (5, 6)**. Cf. POLIZU. *Apa țîșnește printr-o gaură îngustă, spală pămîntul săpat ..., se revarsă pe gura puțului.* BOGZA, A. Î. 50. *Morminte, groapă săpată, Lasă-mă s-o văd o dată.* BÎRLEA, L. P. M. II, 46.

4. (Despre soluri, terenuri) Care a suferit un proces de eroziune; erodat. *Maluri săpate.*

5. (Despre suprafața unor materiale dure) Prelucrat, modelat, împodobit prin cioplire, tăiere, scobire, batere etc. pentru a obține un produs finit (utilitar sau de artă); p. ext. (despre inscripții, ornamente, reprezentări, obiecte etc.) executat, realizat, modelat dintr-un material dur prin cioplire, scobire, batere etc. Cf. **săpa (9)**. *1 icoană săpată și ferecată* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 195/9. *Se văd ... flori săpate peste toată biserica* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. 152/25. *Un inel ... cu pecete, bărbătescu, săpat, de aur* (a. 1716). BUL. COM. IST. II, 210. *Un inel de aur cu pecete săpată de matostat* (a. 1728). ib. IV, 63. *Un inel ... săpat.* AETHIOPICA, 44[v]/15. *Turcii icoane nu sufere nici a vedea, nici săpate ..., nici zugrăvite.* VĂCĂRESCU, IST. 249. *Laudă pre un chip săpat, lăudînd pre cel ce l-au lucrat.* MOLNAR, RET. 79/10. *Te vedeam cu casă ..., cu mobile de stejar săpat.* GHICA, C. E. I, 52. *Brațu-i sting era-ncordat Sub un scut de fer săpat.* ALECSANDRI, P. II, 10. *Pereții erau împodobiți cu chipuri și flori săpate.* ISPIRESCU, L. 300, cf. DDRF. *Divanurile ..., mesuțele săpate ... nu par să fi pătruns însă la noi.* IORGA, C. I. I, 111. *La masă de piatră ... cu slove săpată.* ALECSANDRI, P. P. 63. ✦ (Regional; despre ouăle de Paști) Încondeiat. Cf. PAMFILE—LUPESCU, CROM. 189. ✦ (Despre locuri, drumuri etc.) În care s-a format o adîncitură, un făgaș, în care a rămas o urmă; p. text. (învechit și regional) accidentat. *Craiul au mărs asupra lor prin niște drumuri săpate și cu totul stricate.* IST. CAROL XII, 66[v]/14. *Se sileau cu toții spre pîrtia abia zărită, dar care în curînd se schimba în cărare săpată.* AGÎRBICEANU, S. 224. *La dealul Barbat, Pe drumul săpat ... Mult e frundza deasă, Noaptea-ntunecoasă Și calea petroasă.* ALECSANDRI, P. P. 62. *Și l-am auzit Sara, pe-nsărat, ... La dealul săpat, La bradul plecat, ... La valea adîncă, La poteca strîmtă.* FOLC. MOLD. I, 88.

— Pl.: *săpați, -te*.

— V. **săpa**.

SĂPĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre boli) Care distruge, care se agravează (în mod lent, pe nesimțite). Cf. DRLU, I. GOLESCU, C., CADE, GRAIUL, I, 304. [Mătrice] *Nu te lăți, Nu te ascuți ... Nu fi săpăcioasă, Nu fi mîncăcioasă.* PAMFILE, B. 47, cf. GR. S. VI, 152.

— Pl.: *săpăcioși, -oase*.

— **Săpa** + suf. *-ăcios*.

SĂPĂLĂU s. n. **1.** (Prin Bucov. și prin Transilv.) Sapă[1] **(I 1)** mare (și grea). Cf. DRLU, LEXIC REG. 108, LEXIC REG. II, 117.

2. (Prin Transilv.; în forma *sapalău*) Tîrnăcop. Cf. ALR SN I h 27/250. *O bătut sapalauăle napoi.* A I 13.

3. (Regional) Ghionoi (Toplița). ALR II 5 045/228.

4. (Prin Transilv. și prin Maram.) Otic **(1)**. Cf. DRLU, ALR SN I h 23.

5. (Prin Maram. și prin nord-estul Transilv.; în forma *sapalău*) Unealtă cu care se jupoaie scoarța de pe trunchiurile de copaci. Cf. ARVINTE, TERM. 164.

— Pl.: *săpălaie* (LEXIC REG. II, 117) și *săpălăie* (ALR II 5 045/228). — Și: **sapalău** (pl. și *sapalauă*) s. n.

— **Sapă**[1] + suf. *-ălău.*

SĂPĂLÍCĂ s. f. (Regional) Săpăligă **(1)**. *Catrina trecu în spatele casei și începu să curețe cu o săpălică scaieții.* PREDA, M. 442, cf. ALR SN I h 28/47.

— Pl.: *săpălici.* — Și: **săpelică** s. f. ALR SN I h 28/47.

— **Sapă**[1] + suf. *-ătică.*

SĂPĂLÍE s. f. (Regional) Săpăligă **(1)**. Cf. CONV. LIT. XXXVIII, 694.

— Pl.: *săpălii.*

— **Sapă**[1] + suf. *-ălie.*

SĂPĂLÍGĂ s. f. Diminutiv al lui s a p ă[1] **(I 1)**.

1. Sapă[1] **(I 1)** mică; s p e c. unealtă asemănătoare cu o sapă[1] **(I 1)**, cu lamă mai mică, oblongă, avînd adesea la partea opusă lamei unul sau mai mulți colți, folosită în lucrări de grădinărie și în legumicultură, (popular) s a p ă[1] **(I 2)**, (regional) s ă p ă l i c ă, s ă p ă l i e, s ă p ă l u c ă, s ă p ă l u g ă, s ă p e l ă, s ă p i ț ă **(1)**, s ă p o a i c ă, s ă p u c ă, s ă p u l i ț ă, s ă p u ș o a r ă **(1)**, s ă p u ț ă, s c r a p i n ă, o g ă r ă t o a r e. Cf. I. GOLESCU, C., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Scormonesc pămîntul cu săpăliga.* COMȘA, N. Z. 37, cf. CADE, DR. VII, 153, BL IV, 97, 98. *O roabă bătrînă, care scurma cu degetele și cu săpăliga la rădăcina prajilor, își înalță . . . obrazul negru și asudat.* SADOVEANU, O. XII, 80, cf. SCRIBAN, D. *Diferitele garnituri ale daracelor . . . au acele conice . . ., teșite . . . sau în formă de săpăligă.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 289. *Două lovituri, cu o coasă și o săpăligă în cap.* COD. PEN. R. P. R. 489. *Am scormonii cu săpăligile după rădăcini.* STANCU, D. 99, cf. LTR[2], FD II, 153. *În mîna stîngă avea o straiță mică, iar în dreapta purta o săpăligă.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 116, cf. SCL 1969, 407. *S-au găsit . . . felurite unelte agricole: coase, . . . săpăligi, greble.* H. DAICOVICIU, D. 147, cf. ALR SN I h 28.

2. Cf. s a p ă[1] **(I 3)**. (Glumeț) *Dintr-o . . . cupă de argint, doamna Ulmu savura, cu o săpăligă făcută din același metal, . . . o înghețată de fructe.* VINEA, L. I, 151.

— Pl.: *săpăligi* și (rar) *săpălige* (CADE). — Și: (regional) **săpelígă** (SFC VI, 133), **săpulígă** (ALR SN I h 28/728) s. f.

— **Sapă**[1] + suf. *-ăligă.*

SĂPĂLÚCĂ s. f. (Regional) Săpăligă **(1)**. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *săpăluci.*

— **Sapă**[1] + suf. *-ălucă.*

SĂPĂLÚGĂ s. f. (Regional) Săpăligă **(1)**. *Acolo vei găsi doi pui de dafini . . .; alături cu dînșii vei vedea o săpălugă de aur.* ISPIRESCU, L. 234, cf. DDRF, DAMÉ, T.[2] 54, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., H IX 18, ALR SN I h 28.

— Pl.: *săpălugi* și (rar) *săpăluge* (CADE), (regional) *săpăluje* (ALR SN I h 28/182). — Și: **săpelúgă** s. f. H IX 18.

— **Sapă**[1] + suf. *-ălugă.*

SĂPĂTÓR, -OÁRE subst. **1.** S. m. și f. Persoană care muncește cu sapa[1] **(I 1)** sau cu alte instrumente (asemănătoare) de săpat. *Deacă trecu iarna și înflori primăvara, că strînse săpători și lucrători.* MOXA, 386/39, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 208. *Un săpătoriu au cules smochine de ceale bune și le duse poclon la stăpînu-său* (cca 1705). GCR I, 351/11, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, DRLU, I. GOLESCU, C. *Trimise spre a săvîrși acest lucru săpători, băiași și ciocănași.* CR (1836), 202[1]/41, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Toate aceste tezaure așteaptă și vor mai aștepta pe săpătorii cari . . . să le recheme la lumina zilei.* PÂRVAN, G. 144, cf. CADE. *Sufleacă mînecele și apucă hîrletul, ca un săpător zilar la vie.* C. PETRESCU, R. DR. 56, cf. NOM. PROF. 14. *Săpătorii vița pe dealuri o dezgroapă.* PILLAT, P. 145, cf. SCRIBAN, D. *Săpătorii erau străini, de la munte.* V. ROM. mai 1055, 21. *Care ești meseriaș? Fierar? Bun! Potcovari? Buni și voi! . . . Tu? Salahor? Săpător?* PAS, L. I, 145. *Boscorodenia mîne-ta de săpător, înșfacă morții de picioare mai repede!* CAMILAR, N. I, 296. *Săpătorii s-au apucat să scormone pămîntul pentru temelie.* BARBU, G. 171, cf. H X 539. *Săpători adînc săpa, Lopătari Pămînt scotea.* TEODORESCU, P. P. 533. *Erau odată doi săpători cari, oriunde se duceau, lucrau împreună.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 46, cf. CHEST. II 454/6. ◇ (Adjectival) *Să orînduiască . . . și oameni săpători din oricare sat vor trebui* (a. 1811). DOC. EC. 120. *Așezarea lucrătorilor săpători . . . se va face în așa fel ca materialul . . . să nu se rostogolească printre lucrătorii așezați . . . mai la vale.* PREV. ACCID. 57. ✦ S p e c. (Numai la m.) Ostaș din trupele de geniu care lucrează (prin săpare) la fortificații sau la diferite construcții militare. *Artileria să dărîmuiește din 12 000 artileriști . . ., din 3 000 bombardieri, 3 000 săpători și pionieri.* AR (1829), 224[2]/5, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. ✦ S p e c. (Regional; numai la m.) Gropar. Cf. DRLU. *Groapa se sapă . . . de ciocli numiți altmintrelea gropniceri, gropari, gropași și săpători.* MARIAN, Î. 319, cf. SCRIBAN, D. ✦ (Învechit; numai la m.) Hoț prin efracție. *Că năravu au în cetăți, pentru săpătorii de case și de groape și pentru furii și ucigătorii, să străjuiască . . ., să preveaghe noaptea.* CORESI, EV. 266, cf. DRLU.

2. S. f. și n. (Olt. și prin Mold.) Cazma, hîrleț. Cf. ALR I 943/825, 842, 846. *Sapă cu săpătoriul.* A IX 5, cf. GL. OLT.

3. S. f. Mașină cu care se sapă, cu care se dezgroapă ceva prin săpare. *Pentru recoltarea cartofilor se aplică cu succes săpătoarele și combinele de cartofi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 789, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Regional) Rariță[1] **(1)** (Dobra — Deva). Cf. ALR SN I h 99/105, ALRM SN I h 70/105.

4. S. m. Persoană care sapă **(9)**; s p e c. (popular) pietrar **(I 1)**; sculptor; gravor. *Săpătorii de icoane și la lemn.* COD. SILV. 19. *Următoarea tabelă: „. . . sărari, săpători de piatră, șăpcari . . .“* (a. 1820). N. A. BOGDAN, C. M. 101. *Sculptorii seau săpătorii . . . au lucrat statuile și reliefurile.* AR (1829), 144[2]/36. *Unul din cii întîi săpători în aramă.* ASACHI, L. 45[2]/42. *Noi, cei mai jos iscăliți, pentru un Iosif săpătorul . . . cu contract adeverit prin comisia dă albastru, am tocmitără dă a lucra tîmpla dă la mănăstirea Găiseni* (a. 1839). DOC. EC. 734, cf. POLIZU, DDRF. *Săpători în piatră, în marmură, în os și-n lemn.* JIPESCU, ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Acel călugăr din Ivir, meșter în toate meșteșugurile, zugrav, sculptor . . ., săpător în lemn.* IORGA, C. I. II, 43, cf. III, 19, CADE, SCRIBAN, D. ◇ (Adjectival) *Ștefan a făcut din piatră gropnița domnească a Rădăuților, și meșterul său săpător . . . încunjură păreții bisericii cu o prispă de pietre mormîntale.* IORGA, C. I. I, 34, cf. III, 31.

5. S. f. (Învechit) Unealtă specială cu care se sapă **(9)**. *Un meșter îndeminatec cu săpătoarea sa scobește în aramă figurile ce voiește să le arate ochilor celor mai trecute vremi din viitorime.* PLEȘOIANU, T. IV, 15/22.

— Pl.: *săpături, -oare.*
— **Săpa** + suf. *-ător.*

SĂPĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit) Săpat[1] **(1).** Cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE. ◆ Spec. (Regional) Prașilă, prășit[1]. *Stăpînul viei are... să-i dea o săpătură țapănă, căci prea s-a înțelenit pămîntul.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. RESMERIȚĂ, D., H XVIII 260, ALR SN I h 101. ◆ (Învechit și regional; concretizat) Teren lucrat (cu sapa[1] **I 1**); p. gener. teren cultivabil (pentru lucrat cu sapa[1] **I 1**). *Trii săpături: una a lui Dănilă, cu loc de casă și cu livadă, și doauo a Stratului* (a. 1763). IORGA, S. D. XVI, 67. *Care moșie... am dat dumilor sale cu iazuri, cu loc de fîn, cu pădure, cu sepături în deal* (a. 1780). URICARIUL, X, 79. *Și a mai cumpărat la gîrlă, pe locul Balomireștilor, o săpătură, alături cu drumu Tîrgoveților* (a. 1817). C. GIURESCU, P. O. 320. *Îndată după borunit, muncitorii ies la prășit,... iar ceea ce rezultă se numește: prășitură,... săpătură.* PAMFILE, A. R. 73, cf. H XII 140.

2. Scoatere a unui volum de pămînt, de roci etc. din locul în care se află (prin dislocare, sfărîmare etc.) cu ajutorul sapei[1] **(I 1)** sau al altor instrumente ori mașini, pentru a forma gropi, șanțuri, excavații, fundații etc, săpare **(3)**, săpat[1] **(3)**; spec. (la pl.) lucrări arheologice de excavație. Cf. săpa **(5, 6)**. *Și așa au hălăduit și bieții boieri și slujitorii de săpătura șanțului.* N. COSTIN, ap. CADE. *Din săpătura ce cu cercare s-au făcut, s-au găsit rădăcini de pari de gard* (a. 1791). IORGA, S. D. VII, 10. *Uneltele țehului cele de săpătura morților* (cca 1810—1830). id. ib. XII, 216. *Din aceste săpături urmează cum că aici mai era încă o a patra politie.* CR (1832), 12[2]/7. *Mergînd cu săpătura în josul curgerii acestui lac.* REGUL. ORG. 524/15. *Poporul a înaintat la munca săpăturei și apa fu resturnată la locul ei.* ARISTIA, PLUT. 341/5. *Din fundul acestui puț urma cu săpătura în toate direcțiile.* BOLINTINEANU, O. 432. *Săpăturile ce se fac prin împrejurimi descopăr ziduri antice.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 207. *Acel cadavru... s-a găsit acolo, în săpăturile din urmă.* IORGA, C. I. I, 40. *S-a observat că, întîmplător sau din săpături, antichitățile scitice se găsesc aproape exclusiv în Transilvania meridională.* PÂRVAN, G. 7, cf. 40. *După trei palme de săpătură, țîrnăcopul izbi ca într-o oală.* GALACTION, O. 149. *Ba unii, cînd dezgroapă la săpătura vrunui zămnic asemenea cioburi, tot la Zaharia le duc.* C. PETRESCU, R. DR. 25, cf. 86. *Hotărîsem săpături într-un punct unde după oarecare presupuneri ar fi putut fi o așezare trecătoare a barbarilor.* VOICULESCU, P. II, 179. *Din ce loc putea să înceapă șoseaua subterană, are să se știe cînd viitoarele săpături vor aduce arheologilor noi plocoane de surpriză.* ARGHEZI, B. 122, cf. 104. *Am văzut grija pe care regimul nostru o pune în opera de conservare culturală, restaurările de monumente ce se fac pretutindeni, săpăturile arheologice.* CĂLINESCU, C. O. 245. *Săpăturile... au descoperit... un întreg sat din epoca neolitică.* BOGZA, C. O. 201. *Din săpăturile întreprinse la Tariverdi reiese că populația băștinașă avea legături cu coloniștii greci.* CONTEMP. 1954, nr. 384, 5/6. *Cînd s-a deschis șantierul, am aruncat briciul și-am venit aici, la săpătură.* V. ROM. aprilie 1954, 22. *Așteptînd rezultatul săpăturilor, privea plictisit cîmpul năpădit de buruieni și golomoaze.* ib. octombrie 1954, 110. *S-a tocmit... să adune de prin județ oameni pentru săpături și pentru alte munci.* PAS, L. I, 146. *Au venit de s-au tocmit aici la săpături.* GALAN, Z. R. 379. *Vrea să finanțeze niște cercetări și săpături istorice.* VINEA, L. I, 403. *Ca prim punct figurează cercetarea vieții materiale și spirituale în perioada de stăpînire romană pe teritoriul R.P.R., bazată pe săpături arheologice.* CONTEMP. 1956, nr. 483, 1/1. *Săpăturile fac parte din categoria lucrărilor de terasamente.* LTR[2]. *Săpături făcute pentru canalul care unește marea cu lacul Liman descoperiseră... un asemenea mormînt plin de scule, de giuvaeruri și de arme.* V. ROM. ianuarie 1965, 26. *Elevii au aflat obiectivele importante ale noilor săpături arheologice.* GÎ 1968, nr. 933, 1/4. *În urma săpăturilor făcute pentru amenajarea unui imens șanț..., a rezultat o mare cantitate de pămînt.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 213. *Plecînd de la rezultatele cercetărilor arheologice,... [Pârvan] a deschis propriile sale săpături sistematice.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 23/1. *Din această perioadă datează și palatul de oaspeți al lui Alexandru al II-lea, dezgropat la săpăturile din ultimul timp.* G. BARBU, A. V. 14. ◆ (Concretizat) Groapă, șanț, excavație, adîncitură etc. rezultate în urma unei săpături **(2)** ori în mod natural. *Schimbat fui celora ce deștingu în groapă (săpătură* H). PSALT. 180, cf. ANON. CAR. *Trecînd din cetate printr-o săpătură pe sub munte... să află băile cele calde.* AMFILOHIE, G. 125/12, cf. LB. *De vor curge puhoaiele și vor învăli săpăturile, nu să va cunoaște nici urma Ghertinei.* FM (1838), 94/1. *Cele petre ce să fie, Cele cruci și săpături?* ASACHI, L. M. 11/50, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Nu puteau prinde pe cei pitulați prin fundul săpăturilor.* VISSARION, B. 351, cf. SCRIBAN, D. *După cît se pare, săpăturile sînt făcute pentru a îngădui plugarilor bucureșteni să semene cabluri de sîrmă.* BOGZA, A. Î. 415. *S-a ridicat, a ieșit din gaură și s-a întors acasă. A așteptat să pogoare noaptea adîncă, apoi și-a luat nevasta și cazmaua și s-a dus la săpătură.* STANCU, D. 483. *Fusese trimis acolo ca șef al șantierului... Noaptea viscolul acoperea săpăturile.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 224. ◆ (Prin Transilv., prin Bucov. și prin Mold.; concretizat) Loc săpat, mîncat de ape; urmă lăsată pe sol de torente, de șuvoaie. Cf. CADE, CHEST. IV 44/137. *O sapaturi di apă.* ALR SN III h 820/384. *Săpături di apă sau mîncături.* ib. h 820/537, cf. h 820/219.

3. (Învechit) Săpare **(6)**, săpat[1] **(4)**. *Au trimis pe un nemiș din ținutul Hotinului... ce era foarte meșter de scrisori și de săpături la pietre... de au făcut chip cetății Cameniței de ceară.* NECULCE, L. 41. *Pictura și săpătura în piatră se părură lui Mentor niște meșteșuguri pe care nu trebuia să le părăsească.* PLEȘOIANU, T. II, 187/18. *Înotatul, săpătura pe alamă, claviriul le-am lăsat.* KOGĂLNICEANU, S. 90, cf. POLIZU, BARCIANU, TDRG. ◆ (Concretizat) Lucrătură ornamentală, ornamentație, inscripție etc. făcută prin săpat[1] **(4)**. *Să faci răspetie [cruce cu răstignirea], au de nuc, au de alun, au de tei să fie... Și să fie cu 2 rînduri de săp[ă]turi împrejur* (a. 1778). IORGA, C. I. III, 235. *Cîrma* [gondolei]... *este împodobită cu săpături.* HELIADE, L. B. III, 45/28. *La coif avea săpătură cu zugrăveli foarte vii.* PANN, E. II, 10/6. *Reliefurile, cornișele sau goticele săpături aproape de streașină.* PELIMON, I. 74/8. *Săpăturile... încunjură ușile și ferestile.* IORGA, C. I. III, 18, cf. 63, II, 34, SCRIBAN, D. *Săpătura e maleabilă, uite acest sidef... ce delicatețe! Numai la India se umblă atît de firesc cu dăltița.* BARBU, PRINC. 102. ◆ (Învechit; concretizat) Obiect făcut prin săpat[1] **(4)**; (în special) sculptură. *Un sculptor vestit..., cel întîi carele a format lămurit vinele și părul capului în săpături.* ASACHI, L. 27[1]/36. *Ori nu vezi c-acea figură E de piatră sepătură, Fără cuget și simțire?* id. F. 130/22, cf. ȘĂINEANU[2], CADE. ◆ (Învechit) Sculptură **(2)**. *Asupra sculturii, săpăturii, academia a scos 12 vrednici cultori.* CR (1829), 269[2]/19, cf. AR (1830), 348[1]/35. *Carol Lebrun... director al Academiei de pictură și sculptură (săpătură), ne-a lăsat două scrieri folositoare.* FIS. 85/5. ◆ Spec. (Învechit; concretizat; și în sintagma *săpătură cu apă tare*) Gravură. *Albert Dürer este aflătorul săpăturei cu apă tare.* CR (1833), 264[1]/5, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE.

— Pl.: *săpături.* Gen.-dat. și: (învechit) *săpăturei.*
— Și: (învechit) **sepătúră** s. f.
— **Săpa** + suf. *-ătură.*

SĂPĂȚÎNĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Legumă

care se sapă (1). Cf. FRÎNCU—CANDREA, M. 105.
— Pl.: ?
— **Săpat**[2] + suf. *-ină*.

SĂPÉLĂ s. f. (Regional) Săpăligă (1) (Glimboca — Caransebeș). Cf. ALR SN I h 28/27.
— Pl.: *săpele*.
— De la **sapă**[1].

SĂPELÍCĂ s. f. v. **săpălică**.

SĂPELÍGĂ s. f. v. **săpăligă**.

SĂPELÚGĂ s. f. v. **săpălugă**.

SĂPET s. n. v. **sipet**.

SĂPÍE s. f. 1. (Prin Ban.) Apă cu adaos de săruri, în care se argăsesc pieile. Com. LIUBA.

2. Ciubăr cu gura mai largă decît fundul, folosit la argăsitul pieilor. *Se ridică un nor negru... încărcat cu ploaie și cu neauă... și, începînd a curge dintr-însul, muiă cojocul deasupra de pe babă, ca și cum l-ai fi scos dintr-o cadă cu apă ori din sapie.* MARIAN, S. R. II, 123. *Sculele cojocarului sînt: ... săpia în care se mureză pieile...* LIUBA-IANA, M. 122, cf. CADE, LTR[2], GĂMULESCU, E. S. 184.
— Pl.: *săpii*. — Și: **sapie** s. f.
— Din scr. **sepija**.

SĂPIȚÁT s. n. (Regional) Răritare (Micăsasa — Mediaș). Cf. ALR II 5 132/141.
— De la **săpiță**.

SĂPÍȚĂ s. f. 1. (Prin Olt.) Săpăligă (1). Cf. CIAUȘANU, GL., ALR SN I h 28, FD IV, 262.

2. (Regional) Rariță[1] (1) (Micăsasa — Mediaș). ALR SN I h 99/141.
— Pl.: *săpițe*.
— **Sapă**[1] + suf. *-iță*.

SĂPOÁICĂ s.f. (Prin Olt.) Săpăligă (1). Cf. H IX 18, ALR SN I h 28/876.
— Pl.: *săpoaice*.
— **Sapă**[1] + suf. *-oaică*.

SĂPOÁIE s. f. v. **săpoi**.

SĂPÓI s. n. I. Augmentativ al lui s a p ă[1].

1. Cf. s a p ă[1] (I 1). Cf. I. GOLESCU, C. *La dealuri să sapă țelina cu săpoiul sau budacul, carele e o sapă de 6—15 cm de lată și de 20—30 cm de lungă.* LIUBA—IANA, M. 108, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, LTR[2], ALR II 5 039/102.

2. (Regional) Cf. s a p ă[1] (I 2). Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., ALR SN I h 28/76.

3. (Regional) Cf. s a p ă[1] (I 3). Cf. PASCU, S. 114, CADE, SCRIBAN, D., VICIU, GL., ALR I 943/18, 180, 860.

4. (Regional) Tîrnăcop. Cf. LB, VALIAN, V., POLIZU, DDRF. *Rotariul are și chesăriu carele e în forma unui săponiu.* LIUBA—IANA, M. 121, cf. BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., FD I, 163, H V 375, XVI 47, I. CR. V, 277, ARH. OLT. III, 382, ALR SN I h 27, A I 31, II 7, III 17, L. ROM. 1959, nr. 3, 72, TEAHA, C. N. 263.

5. (Ban., Transilv. și Olt.) Cf. s a p ă[1] (I 4). Cf. ALR II 5 045/27, 29, 105, 172, 812, 833, 848, A I 20, 35, II 3.

II. (Regional) Chitonag (cu care se fac găuri în pămînt pentru semănatul diferitelor culturi sau pentru înfipt aracii la vie) (Peștișani — Tîrgu Jiu). ALR II 5 046/836.
— Pl.: *săpoaie*. — Și: (regional) **săpoáie** (FD I, 163) s. f., **sapói** (TEAHA, C. N. 262) s. n.
— **Sapă**[1] + suf. *-oi*.

SĂPOICHÍȚĂ s. f. (Regional) Sapă[1] (I 1) mică (Livezile — Drobeta Turnu Severin). LEXIC REG. 56.
— Pl.: *săpoichițe*.
— **Săpoaică** + suf. *-iță*.

SĂPÓN s. n. v. **săpun**.

SĂPONÁR s. m. v. **săpunar**.

SĂPONĂRÍCĂ s. f. v. **săpunărică**.

SĂPONĂRÍE s. f. v. **săpunărie**.

SĂPONÉL s. n., s. m. v. **săpunel**.

SĂPONÍ vb. IV v. **săpuni**.

SĂPONÍRE s. f. v. **săpunire**.

SĂPORNICÁR s. m. (Regional; într-un descîntec) Ființă imaginară despre care se crede în popor că îmbolnăvește sau omoară oameni; sapornoi (Huși). Cf. PĂSCULESCU, L. P. 375. *Am întîlnit sîmca cu sîmcarii, Potca cu potcarii, Săpornița cu săpornicarii.* id. ib. 146.
— Pl.: *săpornicari*.
— Cf. s ă p o r n i ț ă.

SĂPÓRNIȚĂ s. f. (Regional; într-un descîntec) Ființă imaginară (feminină) despre care se crede în popor că îmbolnăvește sau omoară oameni (Huși). Cf. PĂSCULESCU, L. P. 375. *Am întîlnit sîmca cu sîmcarii, Potca cu potcarii, Săpornița cu săpornicarii.* id. ib. 146. *M-a întîlnit... Potca cu potcoiu, Sapornița cu sapornoiu.* id. ib.
— Pl.: *săpornițe*. — Și: **sapórniță** s. f.
— Etimologia necunoscută. Cf. s a p o r n o i, s ă p o r n i c a r.

SĂPROTIVÍRE s. f. (Învechit, rar) Împotrivire. Cf. DOSOFTEI, MOL. 86.
— Pl.: *săprotiviri*.
— Cf. slavonul **сапротивьство**, rom. **împotrivire**.

SĂPȘOÁRĂ s. f. v. **săpușoară**.

SĂPTĂMÎNÁL, -Ă adj. Care are loc, care se întîmplă, se petrece, se produce, apare (cu regularitate) o dată pe săptămînă, în fiecare săptămînă; (învechit) săptămînar (2). *La scrisoarea în privința publicațiunii literare săptămînale, îți răspund eu însumi.* CARAGIALE, O. VII, 271, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Foaie săptămînală.* ȘĂINEANU[2]. *Am hotărît să tipărim această revistă o dată pe săptămînă. Apariția săptămînală e mai bună din toate punctele de vedere.* în PLR II, 123, cf. TDRG. *Se încerca și smulgerea orașelor de supt autoritatea regală pentru a le face „cetăți libere" cu drept de bîlci săptămînal și anual.* BUL. COM. IST. II, 190. *Joia, ducîndu-se la bîlciul săptămînal în Armadia, ... se oprea... în dreptul stăvilarului.* REBREANU, I. 117. *Așteptam tăcut și concentrat mica noastră vacanță săptămînală.* CAMIL PETRESCU, P. 229. *Astăzi e ziua cînd ea așteaptă scrisoarea săptămînală de la Mihai.* C. PETRESCU, A. 459. *Grijitura mare e sporadică — în unele case e săptămînală.* TEODOREANU, M. III, 231. *Au apărut în acest răstimp multe reviste literare săptămînale.* SADOVEANU, O. XIX, 197. *Întîrziind vreo două zile... la tîrgurile săptămînale.* ARGHEZI, B. 102. *Scria, între altele, și un scurt articol săptămînal.* VINEA, L. I, 120. *Foaia lui săptămînală „Nichipercea" a fost suspendată de autoritățile terorizate.* IST. LIT. ROM. II, 753. *Legea repausului săptămînal.* L. ROM. 1967, 239. *„Sala mare"... în fiecare sîmbătă seara, la ședința săptămînală, era arhiplină.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 46. *Necesitatea creării unei reviste săptămînale de informație muzicală.* M 1968, nr. 6, 12. *Emisiunea e săptămînală.* CINEMA, 1968, nr. 6, VII. *Publicație săptămînală.* ib. 1969, nr. 4, 10. *10 ani de activitate*

săptăminală. SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 213. ✦ (Adverbial) O dată pe săptămînă, în fiecare săptămînă. *Proba... era vărsată în niște hambare anume și vîndută săptămînal.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 432. *O să vă aduc, domnule cetitor, săptăminal, o icoană, un vis, o idee.* în PLR II, 550. *Nu mai scrie decît pentru tarabă, fără plăcere... ca să umple săptăminal cele cîteva pagini.* I. BOTEZ, B. I, 42. *Se contura în mine adolescentul fericit, că odată va fi lucrător și va primi, săptăminal, un plic cu bani.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 24, cf. id. M. D. II, 208, 222. *Continua să-mi dea cîte două sute de lei săptăminal.* VLASIU, D. 172. *Venea săptăminal acasă.* TEODOREANU, M. III, 234. *Am hotărît să sporim numărul paginilor la 8 — pînă ce vom putea să dăm săptăminal 10—12 și 16 pagini.* în PLR II, 564. *Revista apare săptăminal.* SCRIBAN, D. *Televiziunea recrutează săptăminal, pînă în cătune, săteni cu neașteptate talente.* ARGHEZI, B. 157. *Spală foarte des rufăria casei, care este redusă, și am prilejul să contemplu săptăminal pe frînghie pijamaua dungată... și alte efecte.* CĂLINESCU, C. O. 129. *Mersul lucrărilor de mică mecanizare este analizat săptăminal.* SCÎNTEIA, 1964, nr. 6 387. *Săptăminal, postul Monte-Carlo invită o personalitate... să aleagă trei cîntece.* CINEMA, 1968, nr. 1, XIII. *Săptăminal gazeta noastră și-a informat cititorii despre desfășurarea concursului.* GÎ 1968, nr. 929, 2/5, cf. nr. 935, 2/8. ✦ (Substantivat, n.) Publicație care apare o dată pe săptămînă; hebdomadar. *„Lumea" este primul săptăminal românesc de politică externă.* V. ROM. decembrie 1963, 215. *Săptăminalul francez denunță cu înverșunare totala indiferență oficială față de formarea culturii actoricești.* T ianuarie 1966, 96. *Nu ar fi necesară crearea unui săptăminal de muzică și artă?* M 1968, nr. 8, 8. *În același număr al săptăminalului, criticul de artă... susține pertinent și judicios că misiunea cronicarului de film este „de a deprinde pe spectator cu meseria de spectator".* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 221. *S-a ajuns la o suprapunere, săptăminalul repetînd simbăta cîte ceva din ceea ce televiziunea a spus deja.* CINEMA, 1969, nr. 4, 10. ✦ Care este destinat să se desfășoare timp de o săptămînă, care durează o săptămînă. Cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Am schițat aici un fel de tîntar, un program săptăminal.* VINEA, L. I, 353.

— Pl.: *săptăminali, -e.*

— **Săptămînă** + suf. *-al.*

SĂPTĂMÎNÁR, -Ă s. m., adj. (În dicționarele din trecut) **1.** S. m. Muncitor angajat cu săptămîna. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., GHEȚIE, R. M., BARCIANU.

2. Adj. Săptămînal. Cf. ALEXI, W.

— Pl.: *săptăminari, -e.*

— **Săptămînă** + suf. *-ar.*

SĂPTĂMÎNĂ s. f. Perioadă de șapte zile consecutive care se socotește (la noi) de luni dimineața pînă duminică seara și care se repetă de cincizeci și două de ori într-un an, constituind o diviziune calendaristică; p. g e n e r. perioadă de șapte zile consecutive. *Postescu-mă de doauo ori în săptămînă.* CORESI, EV. 11, cf. 16. *Să-ți iarte toate păcatele tale cealea ce ai greșit în ceastă săptămînă trecută* (cca 1580). GCR I, 24/30. *Sfîrșaște cu ceasta săptămîna de nuntă.* PO 98/24, cf. 295/28. *De va intra ciine în bisearică... să nu se facă leturghie pînă 1 săptămînă* (a. 1640). GCR I, 91/12. *Foarte de demeneață în dzua dintîi a săptămînii, veniră la mormînt* (cca 1660). id. ib. 230/2. *N-au trecut săptămîna și veni jalbă din tîrg la divan.* M. COSTIN, ap. GCR I, 199/19. *Acum o săptămînă* (a. 1670). GCR I, 207/30. *Carii să vor căsători, popa să dea știre la besearică mai nainte de o săptămînă* (a. 1675). id. ib. 217/31. *O sută și 68 de ceasuri sînt în săptămînă* (a. 1691). id. ib. 293/32. *Întîia săptămînă după rusalii* (a. 1693). id. ib. 309/17. *S-au veselit 2 săptămîni cu feluri de feluri de muzici.* NECULCE, L. 154, cf. 256. *Trecînd 3 săptămîni, au flămînzit și ei și caii lor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 12/20, cf. I, 281/29, ANON. CAR., LEX. MARS. 212. *Îi ținea cu vorbe cîte trei săptămîni* (a. 1773). IORGA, S. D. VII, 40. *Cu o săptămînă înainte* (a. 1777). GCR II, 113/7, cf. 136/39. *Mai curînd decît pîn în 2 săptămîni după Paști nu să pot găti* (a. 1789). IORGA, C. I. III, 237. *Într-acest loc, în toată săptămîna de două ori și de trei ori plouă.* AMFILOHIE, G. 45/14. *Precum spun cărțile cioreștí, De șapte ori într-o săptămînă S-au bătut voinicii țigănești.* BUDAI-DELEANU, Ț. 337. *Tîrgul de afară — cu obor dă vite — următori pă toată săptămîna* (a. 1811). DOC. EC. 110. *Lucrul la pădure îl vom începe îndată, în săptămîna viitoare* (a. 1820). BUL. COM. IST. IV, 239, cf. LB. *După șese săptămîni... vor putè a să înturna pe la casele lor.* AR (1831), 553^2/15. *Peste trí săptămîni iarăș ne putem întoarce aice.* DRĂGHICI, R. 6/6. *Congresul a ținut 7 săptămîni.* ASACHI, L. 5^1/4. *După un timp mai scurt sau mai lung (cam în patru septămîni) observăm... următoarele semne...* VASICI, M. II, 74/18. *Vor sluji cu rîndul cîte o săptămînă, schimbîndu-se din duminică în duminică.* REGUL. ORG. 498/6. *Merse în sat la Domnești... zăbovind vro două săptămîni.* MAG. IST. I, 140/19. *N-au putut suge la pieptul maicii sale numai vro cîteva săptămîni.* BĂRAC, T. 7/24. *Nu să poate să mai îngăduiți o săptămînă? Numai opt zile. Că pînă atunci mă voi înlesni de bani.* PR. DRAM. 251. *Copiii se vor scălda numai o dată pe septămînă.* FĂTU, D. 56/4. *Zilele săptămînei se numera cu numirile numerordinale.* ARISTIA, PLUT. XXX III$_2$/9. *Am petrecut două săptămîni vesele.* NEGRUZZI, S. I, 68. *Minutele ca orele, zilele ca săptămînele, lunile ca anii trec.* SION, P. 88. *Îmi luai ziua bună de la bătrînul marinar care mă găzduise în vreme de patru săptămîni.* ALECSANDRI, O. P. 276. *N-a venit acasă de e opt stămîni.* JIPESCU, O. 34, cf. 30. *Minușițe, ce făcurăți De atîtea săptămîni?* EMINESCU, O. IV, 370. *Nu era mai mult decît două săptămîni de cînd se măritase.* CREANGĂ, P. 114, cf. 86, 136. *Nu ieșisem din casă de vreo săptămînă.* CARAGIALE, O. VII, 553. *În toată împărăția se țin veselie mare o săptămînă întreagă.* ISPIRESCU, L. 2, cf. 24, 32. *Încă o săptămînă cel mult și sărmanul de el se duce.* DELAVRANCEA, S. 148, cf. 56. *Doctorul mi-a spus că peste o săptămînă ești bine.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 453, cf. III, 116. *În săptămînile astea, Moș Teacă stă mai rău ca un candidat înainte de alegeri.* BACALBAȘA, S. A. I, 52. *Abia am lăsat să treacă o săptămînă și m-am dus să-l văd* (a. 1889). PLR I, 241. *N-ai venit la noi o săptămînă.* COȘBUC, P. I, 173. *Dă-mi niște oloi de in, să pot minca mazărea asta bătută, că-i făcută de o săptămînă.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 11. *O nuntă mare ținea două și chiar trei săptămîni.* IORGA, C. I. I, 181, cf. 38. *Și mai este-o veste... Peste-o săptămînă Măritățm pe Floare.* GOGA, POEZII, 124, cf. 111. *Cît s-a muncit, sărmana, întreaga săptămînă Să-și facă albă fața și moale pielea mînii.* IOSIF, V. 168. *Timp de cîteva săptămîni n-am deschis alte cărți de citire decît codurile de legi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 37. *Și nouă o să ne priască vacanța asta de două săptămîni.* AGÎRBICEANU, A. 33. *Peste vreo săptămînă, cînd se scularà de la masă, Ruja trase pe moșneag spre grajd.* GÎRLEANU, N. 23. *După două săptămîni de grăunțe și de săceală, Pisicuța... reintrase în deplinătatea formelor alese și drăgălașe pe care i le însămnase soiul.* HOGAȘ, DR. I, 158, cf. 167, II, 150. *George a fost hirotonisit acum patru săptămîni.* REBREANU, I. 307, cf. id. R. I, 48. *La o serie de fapte din textul în extenso nu se dă ziua săptămînii.* BUL. COM. IST. III, 127. *Peste trei săptămîni conservatorii veneau la putere.* M. I. CARAGIALE, C. 98. *O săptămînă a stat pe gînduri.* BASSARABESCU, V. 225, cf. 183. *În cursul ultimelor săptămîni... au avut loc, la Geneva, convorbiri.* TITULESCU, D. 124. *Pe drumul ăsta lung... De-o săptămînă mergem către Nil.* TOPÎRCEANU, P. O. 66. *Iar acum două săptămîni ai avut și un guturai.* CAMIL PETRESCU, U. N. 77, cf. id. P. 105. *Pleca pentru o săptămînă ori pentru o lună și revenea irezistibil atrasă îndărăt,*

C. PETRESCU, Î. II, 227, cf. 124. *Ușa mare de la cramă Este scoasă din țițini, Că-i în toi cules de poamă De vreo două săptămîni.* D. BOTEZ, F. S. 90. *Mama mergea în fiecare săptămînă să-l vadă.* SAHIA, N. 59. *Avusese, în ultima săptămînă, o purtare ciudată.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 116, cf. id. SF. M. N. I, 56. *Toate zilele de peste săptămînă, la un loc, mi s-au părut mai scurte ca ziua aceea.* COCEA, S. I, 9. *Cele două săptămîni de vacanță la țară îi rotunjiră obrajii.* TEODOREANU, M. I, 12. *Nu trecea o săptămînă... să nu fie sfîrtecat un bou.* VOICULESCU, P. II, 317, cf. I, 110. *Cine pînă luni dimineața, în cealaltă săptămînă, nu se vă pleca, va cunoaște mînia măriei sale.* SADOVEANU, O. XII, 261. *Mă întorsei după trei săptămîni cu cinci cupițe de făină de mălai.* DAN, U. 201. *Nu m-am putut dezmetici o săptămînă.* ARGHEZI, B. 140, cf. id. L. 262. *A stat în pat o săptămînă.* CĂLINESCU, O. I, 20. *Fură ținuți în Institutul antirabic vreo cîteva săptămîni.* BLAGA, H. 20. *Se însurase de vreo două săptămîni.* BOGZA, A. Î. 80. *Trece rar săptămîna fără să moară careva.* STANCU, M. I. 131. *Pînă în două săptămîni vine poate poruncă de la guvern.* PAS, L. I, 10. *De pe terasa cufundată în întunerec... puteau urmări în toată voia filmul săptămînii.* VINEA, L. I, 105. *Lucrasem peste iarnă un baraz mărișor și nu-l dădusem la apă decît de vreo două săptămîni.* TUDORAN, P. 40, cf. 9. *A bolit o săptămînă, învelit în prișnițe.* T. POPOVICI, SE. 13, cf. 300. *În pomi, nimfele fluturilor lăsate în urmă cu o săptămînă se deșteptau.* BARBU, PRINC. 21, cf. id. G. 19. *Am jucat în piese repetate o săptămînă-două.* T iulie 1964, 9. *O săptămînă am umblat așa, bombănind și suduind.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 21. *Duminicile gătesc mîncare pentru toată săptămîna.* IL mai 1965, 33. *Nu mai venise pe la Bistra de două săptămîni.* V. ROM. ianuarie 1965, 53. *Chefuiau de-o săptămînă.* VULPESCU, P. 56. *Foarte frecvente sînt numele date după ziua din săptămînă... în care s-a născut animalul.* L. ROM. 1967, 171. *Dacii nu cunoșteau săptămîna.* H. DAICOVICIU, D. 191. *Cunoaștem destui regizori care termină un spectacol în două săptămîni, și știm care sînt rezultatele.* T iulie 1968, 6. *Parcurse... cei cinci sute de kilometri într-o săptămînă.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 83. *Cei doi s-au certat violent în ultima săptămînă.* BREBAN, A. 33. *Era cu cîteva săptămîni înainte ca ecluza să fi intrat în exploatare provizorie.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 177. *Astăzi îi o săptămînă De cînd umblam prin grădină Cu iubita mea de mînă.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 82, cf. 207. *Că mi-i nevasta beteagă, N-o spălat cămeși di-o lună, Di-o lună și-o săptămîni.* MAT. FOLK. 1 426. *Cînd mănînci fasole în săptămîna întîi din postul mare, faci bube.* ȘEZ. VI, 23. *Ni-o plouat două stămîni.* GRAIUL, I, 474. *O trecut poate ca o stămînă, două, și numai ce s-aude c-o murit împaratul fării aceleia.* VASILIU, P. L. 80. *Stămîna asta n-am lucrat nimic.* Com. din BILCA — RĂDĂUȚI. *Duc șinstă și la moașă și la naș, la șasă stămîni.* ARH. FOLK. III, 49, cf. 58, 93. *Facim* [masa mortului] *la șesi saptamînri.* ALR II/I MN 88, 2 720/95, cf. ib. 88, 2 720, A V 25, VI 16, 26. *Nici mai mult să haiducești, Nici mai mult să zăbovești Decît șase săptămîni.* BALADE, II, 291, cf. III, 50. *Își ia nutreț în car pentru boi, să aibă o săptămînă dă zile.* O. BÎRLEA, A. P. II, 498, cf. 518. *Decît o săptămînă vrabie, mai bine o zi șoim.* ZANNE, P. I, 66. *Calicului să-i dai toată săptămîna și să nu-i dai simbăta, te înjură.* id. ib. V, 115. *S-au plimbat o săptămînă și au plîns o sută de ani încheiați,* se spune cînd cineva suportă mari neajunsuri pentru un avantaj de scurtă durată. id. ib. II, 676. ◇ *Săptămîna (cea) mare* (sau *a Paștilor, a patimilor,* popular, *a deniilor,* regional, *neagră, a chinului*) = ultima săptămînă înainte de Paști. Cf. I. GOLESCU, C. *De ce nu vă astîmpărați în mănăstiri și să vă căutați de suflet, măcar în săptămîna patimilor?* CREANGĂ, P. 110, cf. MARIAN, S. R. II, 212, ȘĂINEANU[2]. *Din săptămîna mare domnul dă să-i facă bogata luminare pe care o va ține în mîini în noaptea de înviere.* IORGA, C. I. I, 163, cf. RESMERIȚĂ, D. *Tragedia din săptămîna patimilor atinsese o culme nebănuită.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 57, cf. SCRIBAN, D. *În săptămîna mare... să nu prea lipești sau spoiești, căci e rău de boală.* ȘEZ. III, 123. *Nu-i bine să mănînci grăunțe ferte sau cucoși în săptămîna mare.* ib. VI, 23. *De-ți curge sînge din nas în săptămîna mare, vei fi bolnăvicios peste vară.* PAMFILE, B. 60, com. CIAUȘANU. *Joi, în săptămîna mare, Merg feciorii la colaine.* FOLC. MOLD. II, 485. *Săptămîna Paștilor* (sau, popular, *a sărbătorilor, luminată,* regional, *a Paștilor mici, a albilor, a negrilor, a nedeii, a Tomii, a blajinilor, a mironosițelor*) = săptămîna care începe cu duminica Paștilor. *În săptămîna luminată e iarmaroc mare.* CARAGIALE, O. VII, 450. *Românii din Bucovina cît și cei din Transilvania și Banat cred că cel ce moare... în săptămîna luminată... intră de-a dreptul în rai.* MARIAN, Î. 43. *Vom face anul acesta la Iași, în joia săptămînei luminate de după Paști, întîia noastră întrunire* (a. 1893). PLR I, 412, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Cele 40 de zile, din vinerea săptămînei luminate și pînă joi înainte de rusalii, fac azi în amintirea mea o lacună curioasă.* GALACTION, O. 240, cf. SCRIBAN, D., com. CIAUȘANU. *Săptămîna albă* (sau *a brînzei*) = prima săptămînă din ~~postul~~ Paștilor (în care biserica ortodoxă permite să se mănînce lapte și derivatele lui); (regional și în sintagmele *săptămîna nebunilor, a bondrișilor, a ouălor, a peștelui*) ultima săptămînă înaintea începerii postului Paștilor. *Au ars Brăila marți în săptămîna albă.* URECHE, LET. I, 12/16. *Miercuri în săptămîna albă* (a. 1738). BUL. COM. IST. IV, 74. *Și cînd am scris fost în săptămîna brînzii* (a. 1815). IORGA, S. D. XV$_1$, 301, cf. BARONZI, L. 98, MARIAN, S. R. I, 114, 115, 256, 257, ȘĂINEANU[2]. *În săptămîna brînzei, numită și săptămîna albă, nu e bine să te lai.* CANDREA, F. 32, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Joia în săptămîna brînzii... sătenii fac turtă cu brînză.* ULIERU, C. 110. *În săptămîna brînzei să nu te speli la cap.* ȘEZ. III, 123. *Săptămîna brînzei și postul păresimilor să nu te spurci, adică să nu mănînci carne.* ib. XII, 170, cf. ALRM II/I h 253. *Săptămîna învîrstată* (sau, regional, *vîrstată, a hîrții, hîrțească, de harți, mistreață, curată, tărcată, a cătărigelor, a clisei, a aicilor*) = penultima săptămînă înainte de începerea postului Paștilor (în care biserica ortodoxă permite să se mănînce carne, în afară de miercurea și vinerea); (regional) cîrneleagă, harți. *În săptămîna hîrții sau cîrneleaga, Moș Vasile... aduce feciorului său trei purcei.* CREANGĂ, A. 107, cf. ȘEZ. VIII, 160, ALRM II/I h 252. (Regional) *Săptămîna cu harți* (sau *hîrțească, popistrită, pestriță, a fariseului, a moșilor, de carne, învîrstată*) = a treia săptămînă înainte de începerea postului Paștilor (în care biserica ortodoxă permite să se mănînce carne miercurea și vinerea); harți, cîrneleagă. Cf. ALRM II/I h 251. (Regional) *Săptămîna negrilor* = a doua săptămînă după duminica Paștilor. *Cei ce mor a doua săptămînă după Paști, numită a negrilor, sînt cei mai nefericiți oameni, pentru că se duc de-a dreptul în iad.* MARIAN, Î. 43. ◇ L o c. a d j. și a d v. **Cu săptămîna** = (pe) timp de o săptămînă. *Am avut rînd cu săptămîna la alți arendași și ne da mertic de mîncare* (cca 1830). IORGA, S. D. VII, 10. *Nu te văd cu săptămîna Și ești negru ca și tina.* BÎRLEA, L. P. M. II, 39. (Regional) **De săptămînă** = (care este) de serviciu pe timp de o săptămînă. *Aflasem că ești de săptămînă.* SADOVEANU, O. IX, 81. *Prinșii... îi duceau răzășii de săptămînă să-i năpustească în ocne.* id. ib. XII, 256. ◇ L o c. a d v. **Pe săptămînă** = în fiecare săptămînă, săptămînal; în interval de o săptămînă. *Divanul... să se facă de trei ori pe săptămînă* (a. 1780). GCR II, 125/6. *Să aibă ceaușul să ia de la toate prăvăliile cîte 1 para pă săptămînă* (a. 1824). DOC. EC. 323. *Îmbăierea de apă limpede, curată și proaspătă..., o dată pe săptămînă.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 12/20. *O gazetă ce se va da într-o coală și jumătate pe săptămînă și care va fi politico-literară.* CR (1829), 25/2. *Acest curier va pleca de două ori pe săptămînă din București* (a. 1829). PLR I,

19. *La Eghipt au mai ieşit şi o gazetă tipărită o parte arăpeşte şi alta turceşte, şi să împărţeşte de două ori pe săptămînă.* CR (1830), 383²/25. *Ar fi păcat ca să las această limbă, de vreme ce o învăţ numai o dată pe săptămînă şi că costisăşte atît de puţin.* KOGĂLNICEANU, S. 90. *Mădularile eforiei să vor aduna o dată pe săptămînă la un loc hotărît.* REGUL. ORG. 393/7. *Zimbrul va ieşi de două ori pe săptămînă* (a. 1850). PLR, I, 138. *Această frumoasă reprezentaţiune se dă... de patru ori pe săptămînă.* GHICA, C. E. I, 40, cf. 105. *Am hotărît să tipărim această revistă o dată pe săptămînă.* în PLR II, 123. *Ce făceai cu două vedre de spirt pe săptămînă?* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 147. *În oraşu-n care plouă de trei ori pe săptămînă Un bătrîn şi o bătrînă ... Merg ţinîndu-se de mînă.* MINULESCU, VERS. 198. *Bela trăise... cu Sultana o noapte pe săptămînă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 18. *Bătrînii posteau cîte o zi, două, trei pe săptămînă.* CĂLINESCU, C. O. 46. *Ne vedeam aşa, cam o dată pe săptămînă.* PREDA, R. 39, cf. 250. *Tirajul gazetei lui Bolliac scade... apare luni de zile doar o dată pe săptămînă.* IST. LIT. ROM. II, 338. *A viziona două sau chiar trei filme pe săptămînă e acum un lucru obişnuit.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 894. *S-ar putea... face o oră pe săptămînă, nu mai mult, ca să nu supraîncărcăm programul.* CINEMA, 1968, nr. 7, IV. **Din săptămînă în săptămînă** sau **săptămînă de săptămînă** = săptămînal. *Din săptămînă în săptămînă să dea la cutie fieşcare prăvălie cîte parale 4* (a. 1824). DOC. EC. 322, cf. 328. *Publicaţiile revistei vor lămuri mai de aproape, săptămînă de săptămînă, acest program.* în PLR II, 27. *Din săptămînă în săptămînă, ieşeau de la marele vizir amînări.* SADOVEANU, O. XII, 325. **Cu săptămînile** = timp de mai multe săptămîni; p. ext. timp (relativ) îndelungat. *Umbla vara prin munţi cu săptămînile.* VLAHUŢĂ, S. A. III 399. *Bunicul tatei... pleca de acasă cu săptămînile.* STANCU, D. 481. *Cum unii lipseau cu săptămînile, tinerii voştri prieteni luau asupra lor sarcinile acestora.* TUDORAN, P. 52. ◇ Expr. (Popular şi familiar) **A fi (sau a intra) în săptămîna oarbă (sau chioară)**, se spune despre cineva care nu-şi dă seama de realitate, care acţionează pe negîndite. *Tu eşti intrat în săptămîna oarbă, dar ai să deschizi curînd ochii şi ai să te căieşti amar.* SADOVEANU, O. XVIII, 570. (Regional) **Este în săptămîni**, se spune despre o femeie lăuză. Cf. ALR II/I h 124/235. ◆ Spec. (Urmat de determinări, de obicei în genitiv) Perioadă de 7 zile consecutive dedicată (în mod oficial) unei anumite activităţi. *În cadrul Săptămînii prieteniei româno-sovietice, zilele trecute a avut loc... un simpozion în cinstea sărbătoririi teatrului sovietic.* CONTEMP. 1948, nr. 110, 14/3. *Săptămîna cărţii sovietice constituie un eveniment de seamă al vieţii culturale a poporului nostru.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 798. *A organizat... o săptămînă festivă de concerte.* M 1968, nr. 11, 41. *În martie.. se va desfăşura „săptămîna primăverii".* GÎ 1968, nr. 935, 2/3. *Un ecou deosebit de favorabil în rîndul opiniei publice belgiene... a avut recent Săptămîna culturii române.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 221. *Mi-au propus să organizăm în Bologna o săptămînă de artă românească.* CONTEMP. 1971, nr. 1 282, 5/5. ◆ (La pl.) Timp nedeterminat, care cuprinde un număr de zile considerat (relativ) mare; vreme, perioadă (destul de) îndelungată. *Te urmăreşte săptămîni Un pas făcut alene, O dulce strîngere de mîni, Un tremurat de gene.* EMINESCU, O. I, 189, cf. 167. *Zile, săptămîni, luni, avea de umblat.* GÎRLEANU, L. 13. *Săptămîni întregi, din douăzeci şi patru de ceasuri dormea cel mult două.* M. I. CARAGIALE, C. 66. *Soarele nu se mai arătase de săptămîni.* C. PETRESCU, Î. I, 132. *Săptămîni şi săptămîni în şir i-am furnizat maldăre de imprimate.* COCEA, S. I, 174. *După umblet de săptămîni, Urcan se întorcea acasă, tot pe jos.* DAN, U. 41. *Sălciile... i s-au înşiruit pe amîndouă malurile... aşteptîndu-l săptămîni întregi să apară.* BOGZA, C. O. 209. *Săptămîni de zile rămase tăcută.* STANCU, R. A. II, 110. *Frigurile... reizbucneau, zgîlţîindu-i săptămîni întregi trupul slăbit.* TUDORAN, P. 51. *Pe masa de alamă zăceau..., pahare cu dungi uscate, uitate acolo de săptămîni.* PREDA, R. 65. *Unităţile din partea aceasta luptau de săptămîni întregi pe pămînt unguresc.* V. ROM. octombrie 1964, 34. *Îl purtasem luni, săptămîni, nopţi, şi zile.* VULPESCU, P. 57. *Întîrzierile ajung la săptămîni şi luni.* GÎ 1968, nr. 932, 2/5. ◆ Perioadă de şase zile lucrătoare consecutive, care începe luni şi sfîrşeşte sîmbătă. Cf. RESMERIŢĂ, D. *Lefurile se dau, la toate fabricile, la sfîrşitul săptămînii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 201. *Am fost obişnuiţi din moşi-strămoşi să lucrăm toată săptămîna şi duminica să ne odihnim.* STANCU, D. 447. *Cunoşti sistemul meu: săptămîna de şase ore.* VINEA, L. II, 244. *În mahala răsunau gramofoane, şi pînă tîrziu se simţea bucuria sfîrşitului de săptămînă, a sîmbetei.* BARBU, G. 369.

— Pl.: *săptămîni* şi (învechit) *săptămîne*. — Şi: (învechit) **septămînă**, (regional) **stămînă** s. f.

— Lat. **septimana.**

SĂPTĂMÎNÚCĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui săptămînă. Cf. GR. S. VII, 79, SFC VI, 95.

— **Săptămînă** + suf. *-ucă*.

SĂPTÉMBĂR subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPTÉMBRI subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPTÉMVERE subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPTÉMVIRE subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPTÉMVIRIE subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPTÉMVRE subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPTÉMVRI subst. sg. v. **septembrie.**

SĂPÚCĂ s. f. (Regional) Săpăligă **(1)** (Bîrsana — Sighetu Marmaţiei). ALR SN I h 28/353, cf. SFC VI, 95.

— Pl.: *săpuche*.

— **Sapă**[1] + suf. *-ucă*.

SĂPUIÓR s. m. (Bot.; prin Olt.; adesea la pl.) Săpunariţă *(Saponaria officinalis)*. Cf. BORZA, D. 156, H IX 122.

— Pronunţat: *-pu-ior*. — Pl.: *săpuiori*.

— **Săpun** + suf. *-ior*.

SĂPULÍGĂ s. f. v. **săpăligă.**

SĂPULÍŢĂ s. f. (Regional) Săpăligă **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *săpuliţe*.

— **Sapă**[1] + suf. *-uliţă*.

SĂPÚN s. n., s. m. sg. **I.** S. n. Sare a unui acid gras cu un metal (alcalin), produs obţinut prin saponificarea acizilor graşi sau a grăsimilor cu soluţii care conţin de obicei hidroxid de sodiu sau de potasiu şi care serveşte la spălarea corpului, a rufelor, în diverse procese tehnice şi industriale etc.; bucată din acest produs. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 244. *Sopon rău de casă* (a. 1743). BUL. COM. IST. I, 227. *Cînd vei vrea să speli arginturile să faci spumă cu săpun.* MÎNCĂRILE, 121/11. *1 săpun, 19 lei turceşti, 1 păreche foarfeci* (a. 1760). IORGA, S. D. X, 224. *Sopon bun* (a. 1792). URICARIUL, IV, 131/8. *2 pe sopon de au spălat cămeşile* (a. 1794). BUL. COM. IST. IV, 128. *Am fost scris dumitale pentru neşte săpun* (a. 1798). IORGA, S. D. XIII, 36, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Săpun de Veneţia.* CALENDARIU (1814), 184/25. *3 ocă săpun prost* (a. 1817). DOC. EC. 176. *Un calup sopon* (a. 1818). BUL.

COM. IST. IV, 143, cf. DRLU, LB. *10 dramuri de săpun de cel alb, bun.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 368/18, cf. I. GOLESCU, C. *12 caice au venit cu marfă... de Ţarigrad, săpun, rachiu, bumbac, nuci, peşte.* CR (1832), 124[1]/9. *Face... comerţ cu sopon, apă de trandafir, unt de roză.* ASACHI, L. 50[1]/5. *De două ori pe săptămînă fac şi feredei de săpon.* KOGĂLNICEANU, S. 90, cf. VALIAN, V., POLIZU. *De fabrici de săpun, de potasă, şi de alte multe, nici pomeneală.* GHICA, C. E. III, 72. *Podul corăbiei, spălat cu sopon şi grijii, luceşte.* ALECSANDRI, O. P. 313. *Noi gîndeam să-ţi dăm sopon şi frînghie.* CREANGĂ, O. 152. *Iorgu însă... mănîncă el caşul şi-i dă în loc un cocoloş de luminare... tăvălit în răzătură de săpun.* CARAGIALE, O. I, 6, cf. III, 254. *Îi dete un săpun, un peptene şi o perie.* ISPIRESCU, L. 128. *Două ocă de sopon.* CONTEMPORANUL, II, 215, cf. DDRF. *Formaţiunile politice ce se înjghebează cînd la dreapta, cînd la stînga sînt efemere, băşici de săpun fără consistenţă.* în PLR I, 521, cf. ALEXI, W. *Cutii strălucitoare de chipuri frumoase, pentru săpun sau ciocolată.* IORGA, C. I. I, 107, cf. III, 177. *Numai săpunul ridică materiile grase şi celelalte murdării cari să găsesc pe piele.* BIANU, D. S. *Lucruri de ale gospodăriei: săpun în lespede, în calupuri,... furci,... lopeţi.* CONV. LIT. XLIV[2], 658. *Industrializarea grăsimilor se mai face mai ales în scopul de a căpăta lumînări şi săpun.* PAMFILE, I. C. 56, cf. id. B. 35, 61, 63, 70. *Punînd mîna pe prăjiturile oprite pentru mama Uţica, începe să le frămînte în mîini, să le frece cum freci săpunul cînd te speli.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 37. *Zoli albi, ca de săpun, curgeau de pe calul care se scutură cu putere.* AGÎRBICEANU, A. 186. *Simţul gustului deveni pervers şi pe cînd dînsul refuza orice aliment, mînca cu lăcomie săpun.* BABEŞ, O. A. I, 186. *Glasul se stinse gol ca o băşică de săpun.* REBREANU, R. II, 72. *N-am avut şi fabrică de săpun?* CAMIL PETRESCU, U. N. 60. *Îl loveşte din prag un miros dospit şi închis, de parfum prost, de săpun, de apă zăcută.* C. PETRESCU, Î. II, 195, cf. 157. *N-am nici unsoare de cizme, nici de arme. Şi săpunul nu ne-a sosit încă de la Galaţi.* BRĂESCU, O. A. I, 64, cf. 177. *Mă spăl în toate dimineţile şi serile cu sopon.* VLASIU, D. 220. [Rufele] *răspîndeau un miros tare, de săpun în calup.* TEODOREANU, M. III, 30. *Săpunul este cel mai bun curăţitor al murdăriilor şi necurăţeniilor de pe trup.* VOICULESCU, L. 280. *Aduse într-o strachină făină aspră de mălai şi sopon şi lăsă pe călători să-şi cureţe pulberile şi să-şi limpezească feţele.* SADOVEANU, O. XIII, 262, cf. IX, 224. *Era trandafiriu şi tînăr ca o faţă de copil din reclamele de... săpun de toaletă.* ARGHEZI, L. 245, cf. id. B. 154. *Pulberea de stele de pe cer îşi schimba ţesătura mereu, aşa cum şi-o schimbă o spumă fină de săpun care se topeşte.* CĂLINESCU, E. O. I, 122, cf. id. O. II, 65. *În mîinile uscate, scheletice, ţine o cutie cu cîteva bucăţi de săpun vechi.* BOGZA, A. Î. 243. *Se spală pe mîini cu apă fiartă şi cu săpun.* STANCU, Ş. 54. *Şi-a luat din geamandan un prosop, un săpun, şi a pornit spre malul Borcii.* V. ROM. martie 1954, 44. *Trăgea cu briciul ştirb pe obrazul muiat... cu săpun.* PAS, L. I, 62. *Numai cu săpunul o să-i dăm la cap exantematicului.* H. LOVINESCU, T. 207. *Ctrciumarul... a umplut prăvălia cu făină şi cu mălai, a cumpărat salam şi zahăr, calupi de săpun, drojdie de bere.* BARBU, G. 97. *Prevenirea bolii se face prin... spălarea cu apă şi săpun.* ABC SĂN. 330. *Începu iarăşi să dea cu săpun rufele.* V. ROM. noiembrie 1964, 49. *Săpun uitat dinadins acolo, pe ţărm,... ca să albă marea cu ce face clăbuci.* SORESCU, U. 63. *Te dezumfli ca o băşică de săpun!* LĂNCRĂNJAN, C. II, 256. *Veneam din Belgia, impresionat de spălatul trotoarelor cu peria şi cu săpun.* CONTEMP. 1969, nr. 1 177, 10/1. *Eu portul mi-l voi cerni. Dar cum facu să-l cernesc, Că mai tare-l săpunesc Cu săpun de la Turda, Măi bădiţă-n ciuda ta.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 236. *Să-mi trimită cămeşa... Frumuşel că mi-oi spăla-o Nici cu apă, nici cu-ncrop, Nici cu oca de sopon, Numai cu lacrimi de om.* MARIAN, Î. 504. *Să treacă Iorgu călare Cu cămeşă mîndră floare Spalată de fată mare Cu sopon de trei parale.* ŞEZ. I, 13, cf. 37. *Leşia de ciucălăi cu sopon prost e cea mai bună doftorie* [pentru rapăn]. ib. III, 175, cf. 12. *Merge hîda la zăton Cu o cute de sopon, Să se spele ca de domn.* BUD, P. P. 55. *La rîie... cu o apă tare de sopon a unge părţile trupului cele pătimitoare.* ŞEZ. X, 121. *Io-s albă fără sopon, Hireşă ca şi de domn.* BÎRLEA, L. P. M. II, 16. *Mîndra mea s-o sopon'it Cu sopon d'e-un zlot d'e-argint Şi tot neagră ş-o rămas.* T. PAPAHAGI, M. 62. *Spălăm chimeşile cu sopun.* ALR 637/5. *Doi săpuni.* ib. 641/131. *Două dărăburi de sopon.* ib. 641/315. *Sorponim cu sorpon.* ALR SN IV h 1 224/95. [Rufele] *le freacă cu sapun.* ib. h 1 224/833. *A pus apă la foc, l-a scăldat cu săpun.* O. BÎRLEA, A. P. I, 240, cf. II, 332. *Cum se spală cămeşa... Hai, puico, să te-nvăţ eu, Cu apă de la pîrău, Cu sopon din sînul tău.* FOLC. MOLD. I, 111. *Săpun ai cumpărat, săpun mînînci.* ZANNE, P. III, 357. ◇ (În superstiţii) *Să nu iei săpunul din mînă de la nimeni, că te vei certa cu cineva.* ŞEZ. VI, 55. *De săpun, cînd îl faci, să nu te miri că-ţi curge sîngele din nas.* ib. XII, 157. *După ce faci săpunul şi-l pui pe poliţă şi crapă singur, e rău de moarte.* ib. 172. ◇ Expr. (Regional) **A face** (pe cineva) **cu săpun şi cu apă rece** sau **a trage** (cuiva) **un săpun** = a certa aspru (pe cineva); a face cu ou şi cu oţet, a trage o săpuneală. Cf. ZANNE, P. III, 358. (Regional) **A striga la săpun** = a striga tare. id. ib. ✦ **Clăbuc de săpun (I).** Cf. LB. *Apa nu curgea decît cîteva ore pe zi... Rămîneam cîteodată cu săpunul pe faţă.* PREDA, I. 83, cf. ALRM SN I h 338/95. ✦ (La pl.) **Sorturi de săpun (I).** *Cînd se întorcea, aducea un car încărcat cu lucruri mărunte: cercei, mărgele, săpunuri, testemele.* SION, P. 130. *Săpunurile solubile sînt de 2 feluri: moi şi tari.* BIANU, D. S. *Săpunuri... de ras, toaletă, medicamentoase.* NICA, L. VAM. 217. *S-a întors nepăsătoare la pălăriile aruncate pe mese,... la maldările de ciorapi şi la cutiile cu săpunuri.* C. PETRESCU, Î. II, 226. *Săpunurile parfumate strică... pielea.* VOICULESCU, L. 280. *Tase, priceput la chimie, face săpunuri fine.* CĂLINESCU, C. O. 70. ✦ *Săpun de pămînt* = argilă fină, de culoare vînătă, care bătută cu apă face spumă, folosită pentru îndepărtarea grăsimii de pe lîna prelucrată în industria textilă; argilă smectică. *Pămîntul acesta, frecat în mînă cu apă, face un fel de spumă, care spală ca şi săpunul, de unde s-a şi numit săpun de pămînt.* I. IONESCU, D. 364, cf. GEOLOGIA, 29.

II. S. m. sg. (Bot.; regional; şi în sintagmele *săpunul calului,* BRANDZA, FL. 190, GRECESCU, FL. 103, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 248, BORZA, D. 156, H III 117, 261, V 35, VI 105, *săpunul popii,* CADE, ENC. AGR. IV, 243, BORZA, D. 156, *floare de săpun,* BORZA, D. 156, ALR I 1 911/270, 335, 337, 341, 345, 357, *sopon de flori,* ALR I 1 911/270, *rădăcină de săpun,* BORZA, D. 156, *săpunul cîinelui,* H IX 153, *săpunul păsăricii,* ib. V 208, *soponu broaştii,* ALR I 1 911/223) Săpunariţă *(Saponaria officinalis).* Cf. CABA, SĂL. 100, BORZA, D. 156, ALR I 1 911/118, 870.

— Pl.: **(I)** *săpunuri* şi (regional) *săpune* (ALR I 641), (m.) *săpuni.* — Şi: (învechit şi regional) **săpón, sopón, sopún, sorpún** (ANON. CAR., H XVIII 168), (regional) **sapón** (ALR I 641/18), **sapún, sorpón,** (învechit, rar) **sopín** (ALEXI, W.) s. n.

— Lat. **sapo, -onis.**

SĂPUNÁ vb. I v. **săpuni.**

SĂPUNÁR s. m., adj. **1.** S. m. Persoană care se ocupă cu prepararea sau cu vînzarea săpunului **(I);** (învechit, rar) săpungiu, săpungia. *Săpunarii care fac săpun* (sfîrşitul sec. XVII). IORGA, S. D. V, 240. *„Lupaşco, ficiorul lui Dumitraşco săponariului de Focşani", vinde vie la Grozăşti* (a. 1699). id. ib. VII, 61, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU. *Le ia ispravnicii de tot săpunarul cîte 3 ocă săpun pă lună* (a. 1820). DOC. EC. 242, cf. LB, I. GOLESCU, C. *Săpunari..., dulgheri*

(a. 1835). DOC. EC. 599, cf. VALIAN, V. *Săpunarii... de acum înainte să-şi lucreze meseria lor tot din josul morii mănăstirii Radului Vodă.* REGUL. ORG. 530/14, cf. POLIZU. *Săpunar, fumar, grădinar.* BĂLĂŞESCU, GR. 140/27. *Luminărarii şi săpunarii exercită cu multă osteneală meseria lor.* I. IONESCU, P. 428, cf. DDRF, BARCIANU. *Se îndrepta lumea ca în zilele de paradă spre Podul Mogoşoaiei:... săpunari şi luminărari de la Bărăţie, cavafi din gura pieţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 5, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG, RESMERIŢĂ, D. *Breasla soponarilor la biserica Ziua Crucei.* N. A. BOGDAN, C. M. 178, cf. CADE, NOM. PROF. 44, SCRIBAN, D., LEG. EC. PL. 292. *Era grevă... Trec... să văz... cum s-au purtat turnătorii şi săpunarii noştri.* PAS, Z. IV, 232. *Tot atunci îi aflăm în Bucureşti pe primii săpunari.* G. BARBU, A. V. 37, cf. 83.

2. Adj. (În sintagma) *Cartof săpunar* (şi substantivat, m.) = soi de cartof de calitate superioară, de formă lunguiaţă, cu miezul alb-roz. Cf. ENC. AGR. I, 668, DM, DEX.

3. S. m. (Bot.; prin sudul Transilv. şi prin nordul Munt.) Săpunariţă *(Saponaria officinalis).* Cf. ALR I 1 911/122, 786.

— Pl.: *săpunari.* — Şi: (învechit) **săponár, soponár** s. m.

— **Săpun** + suf. *-ar.*

SĂPUNĂRĂ s. f. v. **săpunare.**

SĂPUNÁRE s. f. (Bot.; învechit) Săpunariţă *(Saponaria officinalis).* Cf. VALIAN, V., POLIZU, BARONZI, L. 144, LM.

— Pl.: *săpunări.* — Şi: **săpunără** s. f. VALIAN, V., POLIZU.

— După lat. **saponaria,** numele ştiinţific al plantei.

SĂPUNĂRIŢĂ s. f. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunze de forma vîrfului de suliţă, dispuse cîte două faţă în faţă, cu flori trandafirii sau albe asemănătoare cu garoafele, care creşte în lunci sau pe marginea drumurilor, folosită ca nutreţ pentru vite, în medicină (pentru poftă de mîncare, pentru proprietăţile ei sudorifice şi depurative etc.), iar rizomul ei, cunoscut şi pentru însuşirea de a scoate petele de pe stofe, este întrebuinţat la prepararea săpunului **(I);** odagaci **(2),** ciulin, (popular) săpunel **(II 1),** (învechit) săpunare, săpunărică, (regional) berbecei, grozdică, juni, mieluşei (v. m i e l u ş e l **III 3),** săpuior, săpun **(II),** săpunar **(3),** săpunaş **(II 1),** săpunioară, săpuniţă, săpunăriţă, soponaică, spumariţă, văcărică, văcăriţă, buruiană-albă, mărariu-calului (v. m ă r a r), sansiu turcesc de cîmp (v. s a s c h i u **4)** *(Saponaria officinalis).* Cf. I. GOLESCU, C., GRECESCU, FL. 103. *Săpunariţă... Decoctul de floare se bea pentru curăţirea sîngelui.* N. LEON, MED. 67, cf. BIANU, D. S., PANŢU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 248. *Săpunariţa... se dă în boale de piele.* VOICULESCU, L. 280, cf. BUJOREAN, B. L. 392, ENC. AGR. IV, 243, SCRIBAN, D., BORZA, D. 156.

— Pl.: *săpunariţe.* — Şi: (regional) **soponăriţă** s. f. BORZA, D. 156.

— **Săpun** + suf. *-ariţă.*

SĂPUNÁŞ s. n., s. m. **I.** S. n. Diminutiv al lui s ă p u n.

1. Cf. s ă p u n **(I).** Cf. I. GOLESCU, C., RESMERIŢĂ, D.

2. Supozitor (împotriva constipaţiei) făcut dintr-o bucată mică de săpun **(I);** săpunel **(I 2).** Cf. BIANU, D. S.

II. S. m. (Bot.) **1.** (Munt. şi prin Olt.; de obicei la pl.) Săpunariţă *(Saponaria officinalis).* Cf. BORZA, D. 156, H IV 84, V 389, ALR I 1 911/748, 750, 792, 960.

2. (Regional) Feciorică *(Herniaria incana).* Cf. BORZA, D. 83.

— Pl.: **(I)** *săpunaşe,* **(II)** *săpunaşi.*

— **Săpun** + suf. *-aş.*

SĂPUNĂREÁSĂ s. f. (În dicţionarele din trecut) Femeie care se ocupa cu prepararea sau cu vînzarea săpunului **(I).** Cf. I. GOLESCU, C., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *săpunărese.*

— **Săpunar** + suf. *-easă.*

SĂPUNĂRÍCĂ s. f. (Bot.; învechit) Săpunariţă *(Saponaria officinalis).* Cf. POLIZU, CIHAC, I, 240, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., BORZA, D. 156.

— Pl.: *săpunărici.* — Şi: **săponărícă** s. f. CIHAC, I, 240.

— **Săpunare** + suf. *-ică.*

SĂPUNĂRÍE s. f. **I.** Fabrică sau atelier în care se face săpun **(I).** *62 tăbăcării..., 1 săpunărie..., 2 povarne de rachiu* (a. 1832). DOC. EC. 501, cf. I. GOLESCU, C. *Bucureşti... are... 100 fabrici, cum: săpunării 5, povărne 10, berării 5.* GENILIE, G. 215/28, cf. VALIAN, V. *Magazie de scînduri, fără tavan, alături cu săpunăria după uliţă de lîngă lacu Cişmegiului* (a. 1842). DOC. EC. 774. *Asemenea trebuinţă fiind... săpunăriile din lăuntru oraşului... să-şi lucreze meseria lor tot din josul morii mănăstirii Radului Vodă.* REGUL. ORG. 530/13. *Trebuie să zicem tot acestea şi despre grasele ape din săpunării.* BREZOIANU, A. 41/7, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Dezvoltarea săpunăriilor indică, desigur, progresele igienei.* G. BARBU, A. V. 38, cf. SCRIBAN, D.

2. Prăvălie în care se vindea săpun **(I).** Cf. I. GOLESCU, C., CADE.

3. Sortimente de săpun **(I).** Cf. TDRG, CADE.

— Pl.: *săpunării.* — Şi: (învechit) **săponărie** s. f. CIHAC, I, 240.

— **Săpun** + suf. *-ărie.*

SĂPUNĂRÍT s. n. Dare care se percepea în ţările române de la cei care fabricau (sau vindeau) săpun **(I).** Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Căminăritul, fumăritul, gărdurăritul, săpunăritul... şi tot felul de altă luare şi avaeturi ce se lua pe seama a feluri de slujbaşi.* REGUL. ORG. 26/12. *În afară de văcărit, mai sînt amintite:... cotăritul (pe cotul de stofă vîndut în prăvălii), săpunăritul (pe fabricile de săpun) etc.* OŢETEA, T. V. 52. *În 1695 apare săpunăritul, birul pe fabricarea şi vînzarea săpunului.* CV 1949, nr. 5, 24, cf. M. D. ENC.

— **Săpun** + suf. *-ărit.*

SĂPUNĂRIŢĂ s. f. (Bot.; regional) Săpunariţă *(Saponaria officinalis).* Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., VOICULESCU, L. 280, BORZA, D. 156, ALR I 1 911/26, 30, 160, 825.

— Pl.: *săpunăriţe.* — Şi: **soponăriţă** s. f. ALR I 1 911/30.

— **Săpun** + suf. *-ăriţă.*

SĂPÚNE vb. III v. **supune.**

SĂPUNEÁLĂ s. f. **I. 1.** (Rar) Săpunire. Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D.

2. (Mai ales la pl.; la sg. de obicei cu sens colectiv) Clăbuc de săpun **(I),** spumă de săpun; apă cu săpun. *Fereduială cu apă şi cu săpuneală.* ap. CADE, cf. TDRG. *Din săpuneli răsăreau ţepoşi perii mari ai bărbii.* V. ROM. martie 1953, 161, cf. M. D. ENC., DEX. *Calul era tot alb de spume, gîndeai că-i săpunit cu săpunele, aşa era de asudat.* RETEGANUL, P. I, 26. *Decît roabă turcilor, Mai bine lac broaştelor, Soponele fetelor.* BIBICESCU, P. P. 275. *Eu mă duc, mîndră,-n cătane, Tu*

rămîi și-mi spală haine, Și le spală-n soponele, Le limpezi în lăcrămele. BÎRLEA, L. P. M. II, 140, cf. 16, ALR SN II h 513, LEXIC REG. II, 81.

3. Fig. (Familiar) Dojană, ceartă, mustrare (severă). *Redactorul găsi cu cale să mă cruțe de săpuneala cunoscutului meu militari.* SBIERA, F. S. 132, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, IORDAN, STIL. 370, SCRIBAN, D. *Să ne lămurim ..., începu Coco Conduraky, potrivindu-și manșetele rotunde și tari, ca și cum ar fi voit să le suflece pentru grozava săpuneală pe care o pregătea.* C. PETRESCU, A. R. 32, cf. M. D. ENC., DEX.

◇ Loc. vb. **A-i trage** (sau **a-i da**) **o săpuneală** (cuiva) = a) a săpuni **(2)** (pe cineva). *Îmi pare rău c-a prins de veste la timp și a schimbat vorba, că i-aș fi tras o soponeală.* HOGAȘ, DR. II, 10. *Felul cum preotul se poartă cu el în vremea din urmă l-ar îndreptăți să-i tragă o săpuneală bună.* REBREANU, I. 140, cf. PUȘCARIU, L. R. I, 358. *O să-i tragă regele o săpuneală de-o s-o ție minte.* STANCU, R. A. V, 164. *Cînd o să afle Rotaru de isprava ta, vai! vai! ce săpuneală-ți trage.* BENIUC, M. C. I, 434. *Noroc că Gherasim dormea ..., altminteri i-ar fi tras o săpuneală ca la baia de aburi.* TUDORAN, P. 271. *Pe loc îți trăgea o săpuneală și-ți arăta calea cea dreaptă.* V. ROM. iunie 1967, 62, cf. M. D. ENC., DEX. *I-a dat o soponeală bună.* ȘEZ. IX, 148, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ; **b)** (rar) a bate (pe cineva). Com. din LOMAN — SEBEȘ. ◇ Expr. **A primi** (sau **a încasa, a mînca**) **(o) săpuneală** = a fi (aspru) dojenit, certat, criticat. *S-a dus la tîrguială Și-a mîncat o soponeală.* ZANNE, P. V, 630. *Au primit o săpuneală bună și sancțiuni.* IL martie 1961, 13.

II. (Bot.; regional) **1.** (În forma *soponeală*) Ochiul-boului *(Aster alpinus)*. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

2. *Aster laevigatus*. Cf. BORZA, D. 26.

— Pl.: *săpuneli* și (regional) *săpunele*. — Și: (regional) **soponeálă, supuneálă** (ALR SN II h 513/36), **sorponeálă** (ib. h 513/64), **supuneálă** (ib. h 513/76) s. f.

— **Săpuni** + suf. *-eală*.

SĂPUNÉL, -EÁ, -ÍCĂ subst. **1.** S. n. Diminutiv al lui săpun **(I)**.

1. Cf. săpun **(I)**. Cf. I. GOLESCU, C., CADE, M. D. ENC., DEX.

2. Supozitor (împotriva constipației) făcut dintr-o bucată mică de săpun **(I)**; săpunaș **(I 2)**. *Cel mai îndemînat și mai înlesnicios mijloc de slobozirea încuietării mistuielii este săpunelul.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 483/3, cf. 110/21. *Punerea unui glistir sau unui săpunel.* PISCUPESCU, O. 251/14, cf. DDRF, BIANU, D. S. *Tot din ...* [săpun] *facem săpunele ce se vîră în șezutul copiilor mici.* VOICULESCU, L. 280, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC.

II. (Bot.) **1.** S. m., s. f. (Popular; mai ales la pl.; și, regional, în sintagma *soponele domnești*, ALR I 1 911/266) Săpunariță *(Saponaria officinalis)*. Cf. COTEANU, PL. 21, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Avea un obraz ca floarea săpunelului, alb și dulce.* DELAVRANCEA, S. 43, cf. DDRF, BRANDZA, FL. 190, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG. *Firele se scot ... și apoi se spală în flori de săpunel cari fac un fel de spumă ce curăță oricari pete.* PAMFILE — LUPESCU, CROM. 52, cf. RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE. *Florile mari de săpunel ce seamănă cu garoafele.* SIMIONESCU, FL. 216, cf. DS, BUJOREAN, B. L. 392. *Fetele strîng soponele, romaniță, măzăriche și păiuș de pe marginea cărărilor.* SADOVEANU, O. I, 406, cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D. *Albe flori de săpunea, În val trece stea de stea, Cîntecul ogoarelor, Fratele popoarelor.* CORBEA, A. 53, cf. BULET. GRĂD. BOT. V, 67, BORZA, D. 156, H II 142, V 279, VII 182, 438, XI 192, XVII 226, ȘEZ. XV, 125, ALR I 1 911.

2. S. m. (În forma *soponel*) Mică plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu flori mari roșii-purpurii; (regional) cimbrișor, cimbru *(Thymus comosus)*. Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 169.

3. S. m. (Regional) Vălul-miresei *(Gysophila muralis)*. Cf. BORZA, D. 79.

4. S. f. (La pl.) Plantă erbacee cu frunze lanceolate și cu flori albastre, cultivată ca plantă ornamentală; (regional) dumitraș, salbă[1]-moale, sălcioară **(I 3)**, scînteiuțe, vinețele, floarea-sfintei-Mării, stele-chineze *(Aster novae-angliae)*. *În ogradă ... se prăjeau în soare straturi de flori mirositoare, azi demodate: busuioc ..., săpunele, gura-leului.* BRĂESCU, A. 28, cf. BORZA, D. 26.

5. S. f. (La pl.) *Aster laevigatus*. Cf. BORZA, D. 26.

6. S. f. (Regional; la pl.; în forma *soponele*) Floride-toamnă *(Aster salignus)*. Cf. BORZA, D. 26.

7. S. f. (Regional; la pl.) Scînteiuțe *(Aster novibelgii)*. Cf. BORZA, D. 26.

— Pl.: *săpunei, -ele*. — Și: **săpunícă** s. f., (regional) **săponél** (LB, BRANDZA, FL. 100, BIANU, D. S., PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 26, 169) s. n., s. m. **soponél** (BRANDZA, FL. 190, PANȚU, PL., ENC. AGR., BORZA, D. 169, ȘEZ. XV, 125, ALR I 1 911/302) s. m., **soponéle** s. f. pl., **sopunél** (ALR I 1 911/69), **sorponél** (COTEANU, PL. 21, ALR I 1 911/90, 249) s. m., **sorponéle** (ALR I 1 911/63) s. f. pl., **supunél** (H VII 182) s. m.

— **Săpun** + suf. *-el, -ea*. — **Săpunică**: cu schimbare de suf.

SĂPUNGIA subst. (Sîrbism învechit, rar, în Ban.) Săpunar **(1)**. Cf. ANON. CAR.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Din scr. **sapundžija**.

SĂPUNGÍU s. m. (Învechit, rar) Săpunar **(1)**. Cf. DDRF.

— Pl.: *săpungii*.

— **Săpun** + suf. *-giu*.

SĂPUNÍ vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A (se) freca cu (apă și cu) săpun **(I)**, a (se) acoperi cu clăbuci de săpun (pentru a spăla sau a se spăla); p. ext. a (se) spăla cu săpun **(I)**. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Singur, pe un bolovan, maiorul deșirat își săpunește trupul osos.* C. PETRESCU, Î. I, 208. *Îl freca cu nisip pînă i se roșea pielea, îl săpunea din belșug, apoi ... îi turna în cap gamela cu apă.* BRĂESCU, O. A. I, 81. *Reproducătorii ... fac baie zilnic și sînt soponiți și pieptănați.* SADOVEANU, O. XIX, 70, cf. SCRIBAN, D. *Udă și săpunește burta.* STANCU, D. 335. *Îi ajutam doctoriței Margareta să se săpuneze pe spinare.* VINEA, L. I, 70. *Tu, bade, așa-ai gîndit Că dacă mă vei urî Eu portul mi-l voi cerni, Dar cum facu să-l cernesc, Că mai tare-l săpunesc Cu săpun de la Turda, Măi bădiță-n ciuda ta.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 236. *Schimburile-ți s-or negri, Cine ți le-a soponi?* MARIAN, Î. 536. *Că cine săponește și fața și-o rumenește Mult în lume că plătește.* RETEGANUL, TR. 162, cf. id. P. I, 26, CABA, SĂL. 100. *Sărută-mă, mîndră dragă, Pînă mi-i cămașa neagră ... Dacă mi-o voi soponi, Trei și patru mi-oi găsi.* BÎRLEA, L. P. M. II, 12, cf. 16. *Mîndra mea s-o soponit Cu sopon d'e-un zlot d'e-argint.* T. PAPAHAGI, M. 62. [Rufele] *le sapunim cu sapun.* ALR SN IV h 1 224/2. [Rufele] *le sopunește.* ib. h 1 224/36. [Rufele le] *sorponește.* ib. h 1 224/64, cf. ib. h 1 224, MAT. DIALECT. I, 93, 287. ◇ Absol. *Să nu săpunești cînd speli fosca (geanta) de vînătoare (dacă e de cînepă), că n-ai noroc la vînat.* GOROVEI, CR. 237. ◇ Refl. pas. [Rufele] *să supunesc.* ALR SN IV h 1 224/76. *Numai rufele mai fine se săpunesc.* ib. IV MN h 1 224/141. ✦ Spec. A(-și) muia barba cu clăbuci de săpun **(I)**, înainte de ras. *I-a tuns scurt barba, i-a săpunit-o bine și la urmă i-a ras-o cu perdaf.*

CARAGIALE, O. I, 168, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ion Ozun își săpunește barba îndelung.* C. PETRESCU, C. V. 216, cf. SCRIBAN, D. *Îi înfășură în jurul gîtului un prosop alb și începu să-l săpunească pe îndelete.* CONTEMP. 1954, nr. 402, 4/1. *Începu să se bărbierească cuprins de-o neliniște încordată, grea. Se săpuni repede.* V. ROM. august 1954, 78. *Bărbierii... se apucară să le săpunească obrazul.* TUDORAN, P. 198. *Permiteți-mi la gît șervetul să vi-l pun Și să vă săpunesc cu-n delicios săpun.* T iulie 1964, 57. *Își săpunea cu atenție barba neagră.* BĂNULESCU, I. 104.

2. Tranz. Fig. A dojeni, a certa, a mustra[1] **(2)**, a critica (cu asprime); a trage o săpuneală. Cf. ZANNE, P. III, 359. *Directorul îl chemase de acasă și-l săpunise rău de tot.* I. BOTEZ, B. I, 207, cf. IORDAN, STIL. 370. *L-ar fi cunoscut ministrul că e după beție și l-ar fi săpunit.* PAS, L. II, 19, cf. M. D. ENC., DEX, MAT. DIALECT. I, 287.

— Prez. ind.: *săpunesc.* — Și: (rar) **săpuná** vb. I, (regional) **săponi, sapuní, soponí, sopuní, sorponí, supuní** vb. IV.

— V. **săpun.**

SĂPUNÍCĂ s. f. v. **săpunel.**

SĂPUNIÉRĂ s. f. Cutie sau vas mic în care se ține săpunul **(I)** de toaletă; savonieră. Cf. BUL. FIL. VI, 37, DL, DM, SFC I, 119, 120, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-ni-e-.* — Pl.: *săpuniere.*

— **Săpun** + suf. *-ieră.* Cf. savonieră.

SĂPUNIFICĂRE s. f. v. **saponificare.**

SĂPUNIOÁRĂ s. f. (Bot.; regional) Săpunariță *(Saponaria officinalis).* Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *săpunioare.*

— **Săpun** + suf. *-ioară.*

SĂPUNÍRE s. f. Acțiunea de a (se) săpuni **(1)** și rezultatul ei; (rar) săpuneală **(I 1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DDRF. *Cu pălăria pe ceafă, frecîndu-și mîinile ca pentru săpunire, domnul Deleanu cobora din vagon.* TEODOREANU, M. III, 250, cf. 247. ◆ Spec. (Text.) Operație de finisare la vopsirea și imprimarea textilelor, care constă într-o baie de săpun **(I)** la temperatura de fierbere. Cf. LTR[2]. ◆ Fig. (Familiar) Certare, dojenire, mustrare sau criticare (aspră) a cuiva. Cf. săpuni **(2)**.

— Pl.: *săpuniri.* — Și: (învechit) **săponíre** s. f. CIHAC, I, 240.

— V. **săpuni.**

SĂPUNÍT[1] s. n. Faptul de a (se) săpuni **(1)**. Cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., M. D. ENC., DEX. *Lăutu cămeșilor, soponitu și fiertu.* ALR II 3 365/219.

— Și: (regional) **soponít** s. n.

— V. **săpuni.**

SĂPUNÍT[2], **-Ă** adj. Care este frecat cu (apă și cu) săpun **(I)**, care este acoperit cu clăbuci de săpun (pentru a fi curățat); p. ext. spălat cu săpun **(I)**; (regional) curat (prin spălare cu săpun **I)**; spec. care este muiat cu clăbuci de săpun **(I)**, înainte de ras. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, DDRF. *Bolnavii... îmbrăcați în cămăși curate, săpuniți și periați, așteptau.* C. PETRESCU, Î. II, 70. *O barbă bine săpunită e pe jumătate bărbierită.* id. C. V. 216. *Nu vorbi prostii, își întoarse Jurca spre el obrazul săpunit pe jumătate.* T. POPOVICI, S. 257. *Jupîneasa de gazdă... Avea niște mîini albe și săpunite.* MÎNDRESCU, L. P. 218. *Am pus șaua pe doi cai Și m-am suit sus la rai... Ce-am văzut m-am bucurat, Trupuri albe soponite, De păcate izbăvite.* ȘEZ. I, 14. *Dară care mi-i urîtă, Umblă albă, soponită, cu Cămeșa tot ghilită Și mie mi-i tot urîtă.* ib. VIII, 62. *Stau fetele și mă-ntreabă De ce port cămeșă neagră? Eu le spun c-așa mi-e dragă. Soponită mi-e urîtă. Neagră mi-e rînduluită, Că mi-e inima cernită.* BUD, P. P. 51. *Niște mîni albe soponite, Ca niște garoafe-nflorite.* FOLC. MOLD. I, 440.

— Pl.: *săpuniți, -te.* — Și: (regional) **soponít, -ă** adj.

— V. **săpuni.**

SĂPUNÍȚĂ s. f. (Bot.; prin Mold. și prin Munt.) Săpunariță *(Saponaria officinalis).* Cf. ALR I 1 911/558, 776.

— Pl.: *săpunițe.* — Și: **soponíță** s. f. ALR I 1 911/558.

— **Săpun** + suf. *-iță.*

SĂPUNÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Care conține săpun **(I)**; pe bază de săpun; cu aspect de săpun. Cf. I. GOLESCU, C. *Pătimașul, spre a se vindeca, pune peste toată partea plastronul soponos.* CORNEA, E. I, 55/6. *Pe dinafară unge mădulările cu alifia soponoasă.* id. ib. 63/29, cf. 30/18, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 240, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *săpunoși, -oase.* — Și: **soponós, -oásă** adj.

— **Săpun** + suf. *-os.*

SĂPUȘOÁRĂ s. f. **1.** Diminutiv al lui sapă[1] **(I 1)**; spec. (regional) săpăligă **(1)**. Cf. CUV. D. BĂTR. I, 300, LEX. MARS. 224, DDRF, RESMERIȚĂ, D. *Luați nouăzeci și nouă de săpușoare, Nouăzeci și nouă de hîrlecioare.* MARIAN, V. 226, cf. ALR SN I h 28/531, FD II, 151.

2. (Prin Transilv.) Tîrnăcop. Cf. DDRF.

— Pl.: *săpușoare.* — Și: **săpșoáră** s. f. CUV. D. BĂTR. I, 300, LEX. MARS. 224, DDRF.

— **Sapă**[1] + suf. *-ușoară.*

SĂPÚȚĂ s. f. (Regional) Săpăligă **(1)**. Cf. ALR SN I h 28, FD II, 160, IV, 262.

— Pl.: *săpuțe.*

— **Sapă**[1] + suf. *-uță.*

SĂRÁ vb. I. Tranz. **1.** (Folosit și absol.) (Complementul indică alimente) A pune, a presăra sare **(1)** pentru a potrivi gustul; (regional) a sărui. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 243. *Să iai peaștile dupe ce-l vei griji și să-l sari și să presări cu sămînță de molotru pisat.* MÎNCĂRILE, 15/1, cf. BUDAI-DELEANU, LEX, DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., ISER, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE. *Pun sare. Gust în vîrful lingurii. Mai trebuie. Iar gust și iar sărez.* SADOVEANU, O. XII, 630, cf. SCRIBAN, D. [Roșiile] *le tăiarăm în feliuțe, le sărarăm, le savurarăm.* STANCU, R. A. II, 232. *Ficatul nu trebuie sărat înainte de a fi fript.* S. MARIN, C. B. 15. *Capră neagră... O-mpușcară..., În oală neagră o băgară, Cu sare neagră o sărară.* ȘEZ. IV, 21. *Săr mîncarea.* ALR SN IV h 1 104/349, cf. ib. h 1 104. *Cum vei săra, așa vei mînca.* ZANNE, P. IV, 102. (Refl. pas.) *Toată jărtva cu sare să sară.* N. TEST. (1648), 53[v]/26. *Să vezi oul cum se sară.* NEGRUZZI, S. I, 5. *Nu se sărează înainte de a fi puși la prăjit.* S. MARIN, C. B. 163. ◇ Fig. *Minciunile fiarse, coapse, sara, pipara, înghiți și bort.* CANTEMIR, IST. 223. ◇ Expr. **A-și săra inima** (sau **sufletul**) = a simți o satisfacție deosebită (în urma unei răzbunări). *Încai mi-am sărat sufletul: i-am dat eu dumneaei ce i se cuvenea.* CARAGIALE, ap. CADE. *Joe... acum era încredințat că-și va săra inima cu fericirea omenirei.* ISPIRESCU, U. 93, cf. ZANNE, P. II, 204, TDRG. *Va veni și vremea mea, bîtule, să-mi săr inima.* CONV. LIT. XLIV[2], 551. *Parcă-i părea bine că se află oamenii, ca să-i poată veni și lui mai lesne să-și sare inima.* REBREANU, R. II, 171. *Își sără inima cu cîteva înjurături.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 358. *Să vină cu adevărat o vreme să-și săreze și robii inimile pentru toate răutățile ce stau asupra lor.* SADOVEANU,

o. XVII, 214, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Nu puturăm scăpa de ei... Ne sărarăm cel puțin inima.* STANCU, D. 285. (Regional) **A-și săra sufletul cu cineva** = a face un rău cuiva, a avea pe cineva pe conștiință. Cf. MAT. DIALECT. I, 234. ✦ (Complementul indică alimente) A adăuga, a pune sare **(1)** pentru a conserva; p. ext. a conserva prin adăugare de sare **(1)**. *Ce să facă (cugeta în sine-și) cu rămășița cărnii..., să o sar nu am vas.* DRĂGHICI, R. 85/9. (Refl. pas.) *Scoțîndu-se... brînza, se sară și se bate în băști, burdușe și putini.* STOIAN, PĂST. 57. *Blocurile de slănină se sărează.* CĂLINESCU, C. O. 259. ◇ Expr. (Regional) **A săra** (pe cineva) **să nu se înpută** = a bate rău (pe cineva). Cf. ZANNE, P. IV, 104. ✦ Tranz. (folosit și absol.) și refl. A da, a conferi sau a căpăta un gust (mai) sărat[2] **(2)**. *Spune că sarea romană nu prea sărează.* CINEMA, 1969, nr. 7, 9. *Se adaugă sare, mai puțină decît s-ar cere la gust, deoarece supa scade la fiert și se mai sărează.* S. MARIN, C. B. 39.

2. Fig. (Regional; complementul indică oameni) A certa, a dojeni; a jigni, a ofensa (cu vorba) (Girișu Negru — Salonta). LEXIC REG. II, 87.

— Prez. ind.: *sărez* și (regional) *sar, săr.*

— Lat. **salare.**

SĂRĂC, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Învechit și regional) (Copil) orfan. *Tată siracilor, giudeț văduolor, Dumnedzeu în loculu svîntu al său.* PSALT. HUR. 55[2]/23. *Să cer[c]ete săracii și văduole întru scrăbiia lor.* COD. VOR. 116/18. *Să fie fiii lui săraci și muiarea lui văduo.* PSALT. 235, cf. 195. *Vădua și săracul nu-i obidireți.* PO 253/11. *Cu armă voi omorî pre voi și vor fi muierile voastre văduo și feciorii voștri săraci.* ib. 253/16. *Iaste... săracilor miluitoriu, văduolor hrănitoriu* (a. 1633). GCR I, 84/27. *Încă acea casă de să va afla că iaste a niscare cuconi săraci, nu va fi domnească; iară de să va afla că acei săraci au vrun ispravnic pre toate bucatele lor,... atunce... să plătească.* PRAV. 77, cf. 414. *Să fie feciorii lui rămași săraci și muierea lui văduvă* (a. 1652). MAG. IST. I, 128/25. *Vor putea aștepta și ei după moartea lor mult bine pre săracii lor* (a. 1685). GCR I, 278/11, cf. 278/6. *Toată văduva și săracul să nu le faceți rău.* BIBLIA, (1688), 55[1]/39. *Pentru cea văduvă și pentru cei săraci făcu D[umne]dzău acest lucru* (a. 1692). GCR I, 307/11, cf. ANON. CAR. *Am socotit să-ți scriu doar mi-ai putea însemna două copile sărace..., de nu s-or putea afla sărace, fie și cu mamă* (a. 1740). IORGA, S. D. XXI, 239, cf. LB. *M-au oprit arătîndu-mi un cap țintuit în poarta curții... — Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci.* NEGRUZZI, S. I, 147, cf. DDRF, CADE, VÎRCOL, V. 99. *Au rămas copîii săraci.* GR. S. I, 138, cf. ALRM I/II h 308, com. din JINA — SEBEȘ. *C-am crescut fată săracă Și far' mumă și far' tată.* FOLC. OLT. — MUNT. I, 157. *Nu e sărac cel ce n-are tată și mamă, ci cel ce n-are învățătură bună.* ZANNE, ap. CADE. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „de") *Pruncii carii vor fi rămas săraci de părinți* (a. 1645). ap. TDRG. *Era... sărac de părinți.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 44[v]/13. *Rămăind și săracă de tată, o au fost dus muma dumneaei în Țara Ardealului* (a. 1682). BUL. COM. IST. II, 237. *Este un an de cînd am rămas săracă de mumă-mea* (a. 1750). IORGA, S. D. V, 385. *Copiii săraci de părinți nu era îndatoriți a da nici un fel de bir.* IST. AM. 95[v]/15. *Pruncul cel sărac de părinți.* MICU, în CONTRIBUȚII, III, 135. *Fiește-care a voastră lovire ne face sau văduve sau sărace de părinți.* BELDIMAN, N. P. I, 21/18. *Eu trebuia să rămîi sărac de părinți.* id. ib. 144/20. *Încă cît erați în față săraci de maică-ați rămas.* CONACHI, P. 49. *Rămasără tri copii săraji d'e părinți.* O. BÎRLEA, A. P. II, 231. ◇ (Prin lărgirea sensului) *O mîncat țiganii cloșca Ș-o ramas puii saraci Și le-o dat brînză de vaci.* FOLC. MOLD. I, 70. ◇ Expr. (Învechit) **A rămîne sărac de** (cineva) = a pierde o ființă dragă care a decedat. *Mi se umplu sufletul de întristăciune, căci rămăsei sărac de tine.* NEAGOE, ÎNV. 176/10. *Iară ucinicii mult plîngînd... rămasără săraci de dascălul lor cel dulce și bun.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 32[r]/31, cf. noiembrie 160[r]/10. *Se află în mare primejdie... a rămînea săraci de un așa bun împărat.* GORJAN, H. I, 49/12.

2. Adj., s. m. și f. (Învechit) (Om) văduv. *Că acea muiare au fudzit de la bărbat, ce noi nu am știut c-au fudzit, ce ne-am gîndit că iaste o săracă* (cca 1620). ROSETTI, B. 91. *S-au pristăvit preoteasa Maria... și ao rămasu popa săracu* (a. 1626). CUV. D. BĂTR. II, 243/3, cf. 244/24. *Încă de să va afla că aceă casă iaste a vrea unii muiari sărace, nu va fi domnească.* PRAV. 77, cf. 414. *Și să știi că nu îi s-a naște cuconul pînă nu îi-i acoperi bărbatul cu țărna... Și preste șease luni s-au împlut cuvîntul sv[ț]nt[u]lui și rămasă săracă.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 93[r]/12. *Toate femeile cele rămase sărace să să mărite.* id., ap. TDRG, cf. ANON. CAR. *După moarte unchiu-miu... rămînd giupăneasa unchiu-miu lui Iordachi stolnicului săracă, s-au așezat la sat la Păscani* (a. 1732). BUL. COM. IST. IV, 67.

3. Adj., s. m. și f. (Om) lipsit de avere sau de bunurile materiale necesare vieții, sărman **(1)**, nevoiaș **(1)**, (livresc) mizer **(1)**, (învechit și popular) neavut, nenorocit **(2)**, (popular și familiar) nepripcopsit **(2)**, (învechit și regional) mișel **(1)**, (învechit) measer, neputernic, neputincios **(2)**, (regional) sărăcoi **(2)**, obielos, pămîntit **(2)**, (depreciativ) păduchios **(1)**; p. ext. (om) care face parte din clasa socială (cea mai) de jos, (om) de condiție socială modestă, (om) fără rang, (învechit) sărman **(1)**. *Și te mîniai, și cu limba badjocoreai și dosădeai... Cu mînile ucideai săracii* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 452/6. *Giudecați a săracu și measeru.* PSALT. 170, cf. 15. *Cu milostenie de veri mîngîia săracii, aceaia iaste unsura capului tău.* CORESI, EV. 32. *Și era săraci cît nu-ș putea cumpăra mreaje noauo.* id. ib. 211. *Astăzi ești bogat, iară mîine ești sărac* (a. 1642). GCR I, 96/28. *Atăta rămase de sărac,... cît o picătură de apă n-avea pre ce să cumpere.* VARLAAM, C. 284. *De iaste vreun om de gios și micșor și sărac, să va certa cu certare trupască.* PRAV. 288, cf. 289. *Vinde tot ce ai și dă săracilor și vei avea comoară în ceriu.* N. TEST. (1648), 25[r]/22, cf. II[v]/11. *Trebuiește și să cade să judecăm pre toți săracii pre dreptate* (a. 1654). GCR I, 169/25. *Sîntem niște oameni săraci și nu avem venit nici de o parte.* NEAGOE, ÎNV. 167/6. *S-agiuți și săracul cu mînă-ndurată.* DOSOFTEI, PS. 34/14. *Cela ce va da săracului nu va scădea niciodată.* CHEIA, ÎN. 20[v]/22. *Preutul defăimă pre fămeaia pentru căci era sărac(ă) și văduvă* (a. 1692). GCR I, 300/16, cf. 291/21. *Făcea boi de negoț și mînca iarna finațele oamenilor săracilor.* N COSTIN, LET. II, 21/24. *Au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui sărac.* NECULCE, L. 11. *După ce i-au murit părinții, au strîns toată avearea lor și, chemînd săracii, o au răsipit numai într-o zi* (a. 1698). GCR I, 321/17, cf. 326/26. *Au cerut pînă 550 de pungi să dea; deci măcar că foarte peste putință era săracilor..., au făgăduit boiarii ca să deă acești bani.* R. GRECEANU, CM II, 134, cf. 67, 73, 171. *Să se facă milostenie la săraci în toate duminicile.* ANTIM, P. XIV. *Săracului tu îi fii într-agiutor* (a. 1710). GCR I, 365/11. *Făcea multe supărări săracilor* (a. 1718). URICARIUL, V, 254/8. *Să se socotească săracii și mișeii* (a. 1760). GCR II, 68/20. *Se bucura cum mînca săracul pîinea.* BUCAVNA, 46/8. *Ca să se astîmpere, li se cade înfruntare și înfrînare obrăzniciei lor, ca să se odihnească și ceilalți săraci de acolo, că mare pagubă le aduce cu neastîmpărarea lor* (a. 1783). BUL. COM. IST. IV, 113. *Pentru puțină apă carea dai unui sărac cînd are lipsă, ți făgăduiaște Dumnezeu tot ceriul și raiul.* MOLNAR, RET. 95/2. *Să vază încă deaca iaste martorul sărac.* id. ib. 106/3. *Poftește ca vrăjmașilor să fie rău și să fie săraci, ca să nu te împiadece pre tine* (a. 1812). GCR II, 208/10. *Îndatoritul fiind lipsit și sărac, nu*

sloboade pravila ca să fie silit a sluji creditoriului său pentru banii datoriei. PRAVILA, (1814), 23/9, cf. 22/12. *În rîndul învățăturii, atît copiii celor bogați cît și celor săraci tot într-un chip să să trăctăluiască* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 207. *O maică binevoiește să să afle între toți copiii săi din care... pe nici unul nu poftește să fie sărac.* GOLESCU, Î. 70. *Se mira... de dreptatea ce se făcea săracului împotriva bogatului.* PLEȘOIANU, T. I, 88/15. *Cînd vei fi stăpînitor celorlalți oameni, adu-ți aminte că ai fost și tu neputincios, sărac și suferitor ca și dînșii.* id. ib. 98/25. *De vor fi de părinți săraci, se mai îndreptez cu truda muncii, iar de vor fi de părinți cu stare de avere..., atunci se sălbătăcesc de tot.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 302/7. *Un biet dascalaș cu 50 lei pe lună, înconjurat de cîțiva școlari săraci.* HELIADE, O. II, 215. *Sofietatea facerii de bine formată în acest oraș au hărăzit... 6 590 ruble pentru ajutorul săracilor.* CR (1831), 113[1]/27. *Minutul într-care un an să sfîrșaște... este de mare interes pentru toți oamenii, pentru sărac în zmerita lui colibă și pentru stăpînitor în palatul său.* MARCOVICI, D. 3/8. *Oh! de ce nu m-am născut sărac!* HRISOVERGHI, A. 46/8. *Cînd m-am însurat cu tine, n-am fost nici tînăr, nici sărac.* PR. DRAM. 213. *Fiecare ducea acolo ce avea, și seracii se ospăta din acele ce a adus bogații.* ASACHI, L. 23[1]/50. *Săracul Cu necazul se hrănește, ca unul ce cu el crește.* PANN, P. V. I, 135/10. *Teseu... convingea popoarele și familiele a aproba propunerea; și dintre săraci... curînd primiră îndemnul lui.* ARISTIA, PLUT. 25/26, cf. 114/20. *Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă.* NEGRUZZI, S. I, 19. *În machini omul laborios și sărac vede surîzîndu-i averea și libertatea.* GHICA, C. E. I, 65. [Boierii] *trăiesc și se hrănesc din sudoarea și munca săracului care lucrează.* id. ib. 72. *Omul..., cît de sărac, nu poate scăpa de coasa neîndurată a morții.* SION, P. 88. *Ești sărac, nu te bagă nimeni în seamă.* FILIMON, O, I, 168, cf. 167. *Din Fanar plecară, Săraci ca niște iepuri și-aici se-ndestulară.* BOLINTINEANU, O. 143, cf. 406. *Mai tîrziu... ofrandele de valoare aduse zeilor servesc în parte și pentru întreținerea săracilor.* CONTA, O. F. 370. *Pe bănci de lemn... Stătea posomorîtă... O ceată pribegită, Copii săraci și sceptici ai plebei proletare.* EMINESCU, O. I, 56. *Vezi pe un rege ce-mpînzește globu-n planuri pe un veac, Cînd la ziua cea de mîne abia cuget-un sărac.* id. ib. 130. *Cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur..., iară cel mai mic era serac.* CREANGĂ, P. 37. *A început atunci pentru băiatul sărac frecușul jugului vieții.* CARAGIALE, O. III, 19, cf. I, 236. *Cîtă vreme vor fi sărăcenii leneși, ei vor rămîne săraci și eu stau flămînd.* SLAVICI, N. I, 11. *El domni cu dreptate... ocrotind pe săraci.* ISPIRESCU, L. 32. *A fost odată un om și o femeie. Ei erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă.* id. ib. 174, cf. 175. *De, om sărac și cu nasul în sus.* DELAVRANCEA, S. 15. *Să găzduiască... pe studenții săraci.* MACEDONSKI, O. III, 81. *Săracilor îmbrăcați mai bine li se punea în mînă mai mult.* id. ib. 101. *Era sărac, străin în București.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 45. *Trebuie să dispară colosala disproporție între bogați și săraci.* IONESCU-RION, S. 170. *E un biet muncitor sărac, care are o singură băgăție: copilul.* DEMETRESCU, O. 102. *Lasă pe Ionel, Nu gîndi la el, Căci sărac e tare.* COȘBUC, P. II, 145, cf. I, 218. *Ajungînd foarte sus și putînd răzbate și pînă la cea mai înaltă culme a puterii și strălucirii, a știut să rămîie modest și sărac.* IORGA, P. A. II, 39. *Icoanele umile ale săracilor.* id. C. I. III, 8. *La casa de om sărac S-a gătat făina-n sac Și n-avem să-ți dăm colac.* GOGA, POEZII, 106, cf. 33. *Prin Oltenia se crede că stelele luminoase sînt ale bogaților, iar acele întunecoase sînt ale celor săraci.* PAMFILE, CER. 157. *Crucile răsar din vegetația luxuriantă a cimitirului săracilor.* PETICĂ, O. 304. *Un avocat care s-ar hotărî și s-ar ține să nu ia decît pricini drepte ... ar rămînea numai cu clientela nedreptățiților, obijduiților, săracilor.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 45. *Îmi dau un bruș de brînză ori o crestătură de slănină, să duc acasă, ca o femeie bătrînă, singură și săracă ce sînt.* AGÎRBICEANU, S. 217. *De ce l-ai făcut să cheltuiască..., că doar bietul Toderică-i om sărac?* HOGAȘ, DR. II, 101, cf. I, 77. *Numai cei mai bogați beau vin..., în vreme ce săracii vor fi băut sau bere... sau mied.* PÂRVAN, G. 138. *Oamenii modești și săraci de aici... se mulțumeau cu excelentele și solidele fabricate locale.* id. ib. 207. *Așa nevastă să-ți iei: „Curățică și săracă, Să te asculte și să tacă".* LUNGIANU, CL. 59. *La unul era înverșunarea..., la celălalt numai disprețul față de o rudă săracă.* M. I. CARAGIALE, C. 57. *El însuși a luat o fată săracă, fără nimica, numai pentru inimă.* REBREANU, R. I, 96. *Nu-i drept ca unii care-s mai înstăriți să mai ia pămînt, iar cei săraci să rămîie tot necăjiți.* id. ib. 193. *E acum un om sărac și fără căpătîi.* C. PETRESCU, Î. II, 151, cf. 249. *Pe înserate... năvălește... miros de pîine caldă... și mireasma călătorește printre crucile bogaților și săracilor.* I. BOTEZ, B. I, 34. *Așa-i, conașule, da' iacă, o samă nu beau și-s tot săraci.* BRĂESCU, O. A. I, 246. *Mă legănam ca un copil de om sărac în copaie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 96. *Lupta cu capitalismul... va fi ușoară în ziua cînd vom cuceri deplin sufletul săracului.* id. ib. 155. *Se recăsătorise cu o văduvă frumoasă și săracă.* TEODOREANU, M. III, 134. *A rămas tot omul sărac din bojdeuca din strada Țicău nr. 4.* SADOVEANU, O. XX, 51. *Dacă hainele murdare și toată ținuta neîngrijită nu l-ar pune în rîndul săracilor, l-ai putea lua drept un fecior de gazdă mare.* DAN, U. 300. *Dă-te la o parte, jupîne, să mai încăpem și noi, ăștia mai săraci, la smîntînă.* id. ib. 326. *În Nănța numai familiile sărace mai vorbesc românește.* PUȘCARIU, L. R. I, 225. *Așa să faci și dumneata, că altfel ai să mori sărac.* ULIERU, C. 11. *Buni băieți, dar cam săraci.* ARGHEZI, S. V, 48. *Omul de toate zilele mai poate să trăiască și sărac, poetul, dacă n-are toate bucuriile vieții la vreme, e lipsit de avînt și închipuire.* CĂLINESCU, C. O. 38. *Înțelepciunea întinde atunci săracului o bucată de pîine.* VIANU, L. U. 127. *Feericul e răzbunarea necăjiților și săracilor, visul unei fericiri ieftine, fără complicație.* RALEA, S. T. I, 295. *Se poate vedea și astăzi casa unde a murit, sărac, cel mai mare geniu al Spaniei, Cervantes.* id. ib. 343. *Zamfira... era văduvă și mai mult sărăcă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 21, cf. 14. *Își cumpără din tîrg talpă pentru opinci, iar cei mai săraci din ei, cîte o traistă cu mălai.* BOGZA, A. Î. 131, cf. 132. *Dumneata, femeie, trebuie să fii tare săracă.* STANCU, R. A. III, 93, cf. 383. *Dădeau birul numai săracii.* PAS, L. I, 16. *Sînt copilul unui neam sărac... Bieți români ce scormonesc pămîntul.* BENIUC, C. P. 9. *Mama era o sfîntă. Avea săracii ei pe care-i ajuta.* VINEA, L. II, 123. *Casele de lemn Ale săracilor Sînt smulse ca niște aripi de fluturi Și azvîrlite În oceanu-n spume.* JEBELEANU, S. H. 37. *Radu și cu mine sîntem tineri și săraci.* H. LOVINESCU, T. 268, cf. 116. *Ah, efendi, sînt om sărac!* TUDORAN, P. 207. *Și încă mare mult bine va mai face, fiindcă el este partidul oamenilor săraci și luptători.* T. POPOVICI, SE. 587, cf. 234. *Se ajutau unul pe altul, că așa-s oamenii săraci.* BARBU, G. 10. *Demagogia ține de cald săracilor.* id. PRINC. 104. *Oricine, Cît de sărac, găsește în ziua asta vin.* LABIȘ, P. 196. *Săracii din sat îi lucrau pămînturile.* HOREA, P. 48. *Face milostenii pe la babe și săraci.* IST. LIT. ROM. II, 167. *Elena este o moșiereasă caritabilă care... înzestrează pe tinerii săraci.* ib. 557. *I se mai păru... că-l tolerau ca pe-o rudă săracă.* V. ROM. ianuarie 1965, 24. *Țăranul rămas în obște poate fi socotit sărac nu în raport cu ceilalți membri ai obștii, ci cu boierii.* PANAITESCU, O. Ț. 47. *Pirați plecați să afle izvoarele comorii, Întorși săraci în porturi.* VULPESCU, P. 95, cf. 45. *Un subiect arhibanal și desuet, de operetă siropoasă, cu tînărul călăreț sărac.* CINEMA, 1968, nr. 1, IX. *O fată de 18 ani, singură pe lume și săracă.* T iulie 1968, 40. *Sărac și orb, el slujea de peste 32 de ani spitalul.* G. BARBU, A. V. 82. *Le revenea îndatorirea să îngrijească fără plată pe săracii din oraș.* id. ib. 202. *Drumul lung și anevoios*

de la modestia elevului sărac... pînă la suprema magistratură a țării. CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 9/2. *Voinicel și sprintenel, Dar sărac ca vai de el.* ALECSANDRI, P. P. 105. *Că săracul n-are soare, Nici zile de sărbătoare.* id. ib. 169. *Ferice... De părinții noștri... Că, deac-or trăi, Săraci n-or mai fi.* TEODORESCU, P. P. 412, cf. 296. *Sfîntul soare, dacă-i soare, Și tot după line moare; Dară eu, fecior sărac, Cum să nu mor de-al tău drag?* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 15. *Dă-mă, maică, dă-mă, dragă, Dă-mă și dup-un sărac.* id. ib. 275. *Prin apropiere locuia o babă săracă.* SBIERA, P. 140, cf. 243. *Eu mi-oi căta mai sărac, Numai să-mi fie pe plac.* MARIAN, H. 5. *Apoi era... sărac de n-avea chiar nimic.* RETEGANUL, P. V, 58. *Da' iubitu-s-o iubit Un fețior de om bogat C-o fată de om serac.* id. TR. 16. *O fost odată un moșneag ș-o babă așa de saraci, că n-aveau la casa lor decît o găinuță.* ȘEZ. I, 270. *A fost odată un om atît de sărac, încît nu avea nici ce să mînince.* POPESCU, B. II, 47. *Foaie verde lemn uscat, La ce, Doamne, m-ai lăsat Așa voinic și sărac?* BIBICESCU, P. P. 390. *Își iau ei o casă cu chirie și trăiesc ca oamenii săraci, muma și fata lucrînd pe la alții.* CĂTANĂ, P.B. III, 20. *A fost un pescar, nici prea bogat, nici prea sărac.* FUNDESCU, L. P. I, 95. *Foaie verde nucă seacă, Nu caut că ești săracă, Că nu-mi trebuie boi, nici vacă, Numai ochii tăi să-mi placă.* MAT. FOLK. 754, cf. 1 339. *Omul sărac... n-avea cum să amăgească pe copii, să nu mai ceară de mîncare.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 165. *Hei, tu, mîndrulioru mieu... Tata ție nu m-a da, Bălăr că-s pruncă săleacă.* ȚIPLEA, P. P. 60. *Fata sarcă Mult lucră la cea găzdacă.* BUD, P. P. 64, cf. 24. *Se duce fratele cel sarac la lucru.* VASILIU, P. L. 68, cf. 77. *Rău, Doamne, m-ai blestemat, Copil frumos și sărac Și slugă la al bogat.* VÎRCOL, V. 80. *Frunză verde liliac, Sărmanul omul sărac.* PAMFILE, C. Ț. 306, cf. 304. *Zis-am, zău, că nu-mi trebuie O fată cu avuție; Mai bine una săracă, Unde-oi mîna-o, să meargă.* BÎRLEA, L. P. M. II, 173. *Să mustradză două fet'e, Una-i hîdă și găzdacă, Una-i mîndră și săracă.* T. PAPAHAGI, M. 11. *Cea sărac-așa zicea: Pă mine badea mă ia.* id. ib. 12. *Frunză și-un pelin, Voinicel strein, Strein și sărac, Unde poposăști, Gazdă nu găsăști.* ANT. LIT. POP. I, 20. *Sînt străin și sînt sărac. Nimănui nu sînt pe plac.* BALADE, III, 251. *Bolbocean negustorea, Dar bănet ce cîștiga Cu săracii-l împărțea.* id. ib. 346, cf. ALR SN VI h 1 592. *Place-mi fata hăi săracă, Că cu mîna ei să-mbracă.* FOLC. TRANSILV. II, 463, cf. 389. *Omu ăsta sărac avea și doisprezece copii.* O. BÎRLEA, A. P. II, 345, cf. 46. *Unde-s banii tăi cei mulți? — I-am îngropat la copaci, Să-i găsească cei săraci, Să-și cumpere boi și vaci.* FOLC. MOLD. I, 80, cf. II, 106. *Au tăbărît pe el șiorile, ca nevoile pe sărac.* ZANNE, P. I, 418. *Bogatul nu crede niciodată celui sărac, nice sătulul celui flămînd.* id. ib. IV, 112. *Mai bine slugă bogată decît stăpîn sărac.* id. ib. 593. *Bogatul greșește și săracul își cere iertăciune.* id. ib. V, 83. *Săracului nu-i trebuie pungă.* id. ib. 551. *Ochii săracului sînt în mîinile bogatului.* id. ib. *Nu plătește bogatul, ci săracul.* id. ib. 552. *La omul sărac nici luleaua nu-i arde.* id. ib. *La omul sărac nici boii nu trag.* id. ib. 553. *Sărac la sărac aleargă.* id. ib. *Săracul, cînd îmbracă cămașă nouă, atunci face Paștile.* id. ib. 554. *Vrabia mălai visează și săracu praznicu.* id. ib. 555. *Săracul nu se teme de tîlhari.* id. ib. 559. *La ușa săracului nu vine nici un cîine.* id. ib. 561. *Mai bine sărac și curat, Decît bogat și pătat.* id. ib. 565. *Săracul de va găsi vorba cea mai bună, nimeni o bagă în seamă, iar bogatul, cît de proastă, la mare mirare o ureă.* id. ib. VIII, 552. *Fiece sărac la al său bordei împărat se socotește.* id. ib. 553. *Săracu, ca racu, vara mult bine face, iarna sub gară zace* (Meliță). PASCU, C. 227. ◇ (Prin lărgirea sensului) *O instituție, o întreprindere săracă.* ◇ (Regional) *Săracu și bogatu* = numele unei hore; melodie după care se execută această horă. Cf. VARONE, D. *Steaua săracului* = steaua polară. Cf. ALR II 2 459/102. ◇ Expr. **Sărac lipit** (sau, regional, **pistol**[1]) v. lipit, pistol[1].

4. S. m. și f. (Popular) Cerșetor. *De-acum vor fi și ei bogați,... Nevasta lui se va-ntrăma; Și vor avea și ei ce da Săracilor de-acum.* COȘBUC, P. I, 110, cf. 240. *Spre a fi ferit de acest neajuns... să te ștergi de traista săracului.* CANDREA, F. 19, cf. RESMERIȚĂ, D. *Un sărac la ușa bisericii.* SCRIBAN, D., cf. M. D. ENC., DEX, ALR I 451.

5. Adj. (Despre așezări sau colectivități omenești, despre ținuturi, teritorii etc.) Care are insuficiente bunuri materiale (naturale); cu oameni săraci **(3)**; sărăcăcios **(2)**, (învechit) sărman **(3)**, (regional) sărăcios[2] **(2)**. *Micșoară era cetatea Vithleemului și săracă și mai de jos.* CORESI, EV. 502. *Fiind acest schit sărac și fără de nici o hrană, neavînd nici un venit..., Constandin Vodă l-au iertat ca să aibă bună pace de dijmărit* (a. 1716). IORGA, S. D. XIV, 14. *Eu aleg de mai bună patria mea, mica și săraca insulă a Itacii.* PLEȘCIANU, T. I, 211/4. *Țară săracă.* EMINESCU, O. I, 183. *În satul sărac, popa nici spice n-are de unde culege.* SLAVICI, N. I, 11. *Părea un sat sărac, cu uliți strîmte, cu case mici, acoperite cu paie ori șindrilă.* AGÎRBICEANU, A. 44. *Orașul părea mai sărac și încă și mai vechi.* C. PETRESCU, O. P. II, 9. [Orașul] *nu mai e nici sărac și întunecos, nici strîmb și noroios.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 108. *Escorialul e enorm. El reprezintă ideea de opulență a unui popor sărac.* RALEA, S. T. I, 328. *Eram noi, acum patru-cinci sute de ani, cel mai sărac popor din Europa?* PREDA, R. 254. *Nu sînt decît... un voievod de țară săracă.* T iunie 1968, 31. *Ce-ar fi cerul cu doi sori, Așa-i țara cu doi domni; Două paloșe-ntr-o teacă, Doi domni în țară săracă.* BALADE, III, 59. ✦ (Despre viață, trai, vremuri etc.) Care este plin de lipsuri, de greutăți (materiale); greu, anevoios, sărăcăcios **(2)**. *Eu în săracul trai Voi să pasc în pace, scai.* ASACHI, F. 11/16. *Căci vremurile sînt trudnice și sarace, a zis măria sa.* SADOVEANU, O. XII, 340.

6. Adj. Care reflectă, care denotă, care trădează sărăcie **(3)**; specific omului sărac **(3)**, de om sărac; sărăcăcios **(3)**, mizerabil **(1)**, (rar) meschin **(1)**, (livresc) mizer **(2)**, (învechit) sărăcesc **(1)**, (regional) sărăcios[2] **(3)**, (învechit, rar) mizericos. *Deschide ușa săracei sale cămăruțe cu fața veselă.* PELIMON, I. 92/4. *Pe un pat sărac asudă... Tînărul.* EMINESCU, O. I, 52. *C-un fel de frică uneori își privesc îmbrăcămintea lor săracă.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 41. *Casa lor, săracă dar sigură, nu se mai deschidea pentru el.* BACALBAȘA, S. A. I, 141. *Vîntule,... Nu te doare cînd suspini Prin uscații mărăcini, Cînd smulgi ușa din țîțîni Bietului bordei sărac?* PĂUN-PINCIO, P. 43. *Bordei sărac.* COȘBUC, P. I, 312. *În chichineața săracă, cele două suflete stăpînite de durere se priveau.* DUNĂREANU, CH. 204, cf. 9. *În una din acele sărace barăci... am văzut deodată un om bătrîn, cu barba ca omătul.* ANGHEL, PR. 19. *O dimineață umedă, posacă Pătrunde în odaia mea săracă.* IOSIF, V. 25. *Și-a strîns ... repede cufărul lui sărac să se refugieze sub alt adăpost.* C. PETRESCU, Î. I, 22, cf. 253, id. C. V. 26. *Pe crucea lui săracă ar trebui să se sape acum cuvintele înțelepte ale cronicarului.* I. BOTEZ, B. I, 43. *Pe o ușă deschisă, într-o odăiță destul de săracă, zărim aplecat asupra unei mese pe un bătrîn militel, cărunt, cu ochelari.* SADOVEANU, O. IV, 143, cf. XII, 223. *Sînt vetre sărace și-n alte colțuri De lume.* ISANOS, V. 104. *Steagul roșu vuvuia Printre casele sărace.* LABIȘ, P. 45. ◇ (Adverbial) *O tînără sărac îmbrăcată.*

7. Adj. P. gener. (Urmat de determinări introduse prin prep. „în") Care posedă, conține ceva (altceva decît bunuri materiale necesare existenței) în cantitate nesatisfăcătoare, insuficientă, redusă. *Partea istoriei noastre cea mai săracă în documente.* MAG. IST. I, 10/25. *Franța contimporană e foarte săracă în poeți* (a. 1898). PLR I, 491. *Duminica de a doua zi căpătă deodată importanța unei date memorabile, în existența ei săracă în peripeții.* C. PETRESCU, C. V. 376. *Agitația politică lipsită de conținut, săracă în idei, abstractă și generală, nu dă și nu poate da rezultate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 637. *Platforma moldovenească este un ținut*

sărac în resurse miniere. ONCESCU, G. 33. *Pe cît de sărac a fost anul trecut în producții lirice, pe atît de surprinzător în talente noi și continuări de cariere poetice se arată cel actual.* CONSTANTINESCU, S. III, 293. *O gonise pe fata care îl iubea, din pricina răspunsului ei care părea sărac în sentimente.* PREDA, R. 117. *Subsolul, sărac în zăcăminte, oferă totuși... o bogăție deosebită: apele minerale.* PROBL. GEOGR. II, 186. *Stîngele... este foarte sărac în oxigen.* ABC SĂN. 14. *Numai dunele sînt sărace în înveliș vegetal.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 3. *Astfel, există ape dulci, sărace în săruri solvite.* AP 11. *Ceea ce surprinde aici este tocmai repertoriul sărac în atracție al unităților construite de O.N.T.* RL 1969, nr. 7 763. ◇ (Substantivat) *Calea cealaltă, a înșirării de vorbe, de fraze, dialoguri, nimicuri sentimentale cu înfățișare populară..., rămîne celor săraci în ale artei.* în PLR II, 96. ✦ Spec. (Despre limbă) Care are un vocabular redus; care posedă insuficiente mijloace de expresie. *Văzînd el limba sloveană a fi foarte varvară, săracă și togma cu neajungere a scrie într-însa ceva lucru iscusitu.* MAIOR, IST. 279/17. *Limba românească îi părea inexpresivă și săracă.* TEODOREANU, M. III, 99. *O variație fonetică... nu se poate realiza nici în cea mai săracă limbă de pe pămînt.* IORDAN, STIL. 89. ✦ Care există în cantitate sau în măsură (prea) mică, în număr (foarte) redus; insuficient. *Inventarul celor de la Tîrgul Mureșului e... extrem de sărac și constă din două, cel mult trei tipuri de vase de pămînt.* PÂRVAN, G. 349, cf. 392. *Experiența e săracă, dar concludentă.* IBRĂILEANU, A. 56. *Au închis o clipă ochii, apoi i-au deschis asupra hranei sărace desfăcută pe iarbă.* SADOVEANU, O. XII, 638. *Recolta mea de material este mai degrabă săracă și puțin variată.* IORDAN, STIL. 276. *O fîntînă de piatră sau de marmură... aruncă în aer cîteva fire sărace de apă.* TUDORAN, P. 216. *Întreaga lui viață în lotcă-a petrecut-o Bătrînul ce din muncă a tras sărac folos.* LABIȘ, P. 429. *Indiscutabil, sortimentul de semipreparate este foarte sărac.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 212.

8. Adj. P. gener. (Rar; cu determinări introduse prin prep. „de") Care este lipsit (în totalitate sau în parte) (de)..., care este fără...; (învechit) sărman **(4)**. *Pre cît este de cu greu și de scădere cineva de știință sărac a fi, cu atîta de uricios lucru este cineva știința despre cei poftitori a-și ascunde.* CANTEMIR, I. I, 80. *Ardelenii, seraci de stilul limbii, cearcă a-și ascunde sărăcia cu mitologia și cuvinte latinești.* RUSSO, S. 69. *Sărac de bunuri, frumusețe și spirit.* EMINESCU, P. L. 72. *Serac să fie de păcate:* CREANGĂ, P. 37. *În jurul unui om cu cît de puțin talent se strîng cîteva muscuțe ce bîzîie pe lira lor săracă de coarde.* IONESCU-RION, S. 265. *Pe drumul de drumeți sărac Mai vezi fugind cîte-o vecină.* COȘBUC, P. II, 51. ◇ Expr. (Curent) **Sărac cu duhul** sau (rar) **sărac de duh** = (despre oameni) prost **(B IV 1)**, (rar) sărman cu duhul; (despre atitudinea, manifestările, însușirile oamenilor) care denotă prostie **(4)**, de om prost **(B IV 1)**. *Are ceva de profesoară, un fel de aer sărac cu duhul și sigur de el.* CAMIL PETRESCU, P. 55. *Dar el era sărac de duh și curat la suflet.* COCEA, S. I, 49. *Alți epigoni ai argonauților pripășiți în huzmeturile Valahiei... mai stăruitori într-un chiverniseala procopselilor, măcar că mai săraci cu duhul.* C. PETRESCU, A. R. 94. *Specularea situațiilor, ...a contrastului facil dintre siguranța de sine a descurcărețului Felix și bunăvoința cam săracă cu duhul a secundului său.* CINEMA, 1968, nr. 2, III. (Substantivat) *Dacă nu va moșteni el împărăția cerului, apoi să știi, sfinția-ta, că n-o mai moștenește nici un sărac cu duhul.* HOGAȘ, DR. II, 26. *Nu eram un sărac cu duhul.* M. I. CARAGIALE, C. 93. (Învechit) **Sărac de viață** = plăpînd, firav, bolnăvicios. *Nu va căpăta prunci puternici din nevastă bolnăvicioasă și săracă de viață.* VASICI, M. II, 94/7.

9. Adj. (Despre pămînt, sol) Care este lipsit de componenții care îl fac propriu pentru agricultură; neroditor, nefertil, (rar) sărăcăcios **(5)**, (regional) macru **(3)**, searbăd[1] **(II 2)**. *Pămîntul nostru este foarte sărac; stratul vegetal la noi nu e mai gros de două degete.* GHICA, S. 553. *Pămîntul... era mic și sărac.* HASDEU, I. C. I, 3, *Vorbise de țările friguroase unde glia e săracă și unde oamenii sînt nevoiți să ceară mărilor hrana.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 296. *E în adevăr un pămînt mai sărac decît în orice altă parte.* BOGZA, C. O. 269, cf. 272. *Avînd... un sol podzolic sărac, regiunea Olănești — Cheia nu se pretează decît la slabe culturi agricole.* PROBL. GEOGR. II, 186. *Pămîntul era sărac pe aici.* V. ROM. august 1966, 9. *Mostrele lunare pot fi asimilate solurilor terestre extrem de sărace.* RL 1969, nr. 7 706. ✦ (Despre ani) Cu recoltă slabă, insuficientă. *Se întîmplase ca anul celalt să fie an sărac.* DAN, U. 200.

10. Adj. (Despre plante, vegetație etc.) Care este lipsit de vigoare, care crește pipernicit, firav; (rar) sărăcăcios **(6)**. *Pe unele coaste... pădurile erau pustiite, numai tufișuri sărace se înălțau dintre marile grămezi de stînci sfărîmate.* AGÎRBICEANU, A. 72. *Cum coardele le leagă vierul de arac, Cum taie joarda slabă și lemnul prea sărac.* PILLAT, P. 146. *Caii... păsteau... iarba... săracă a luncii.* STANCU, Ș. 36. *Cîțiva pomi uscați își ridicau coroanele sărace pînă la înălțimea geamurilor de sus.* BARBU, G. 208.

11. Adj. (Despre lumină și surse de lumină sau de căldură) Care are o intensitate scăzută, care este lipsit de intensitate; slab. *O luminare de ceară înfiptă într-un sfeșnic de alamă, bine frecat, împrăștie o lumină săracă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 150. *Aprinse lumînărica și o lumină săracă cuprinse chichineața.* DUNĂREANU, CH. 8, cf. 96. *Caii se opriră de voia lor în lumina săracă ce brăzda bătătura crîșmei.* BRĂESCU, O. A. I, 243. *La flăcările înșelătoare ale focului sărac din șanțul șoselei am pîrpălit cîțiva porumbi.* STANCU, M. I. 49. *În lumina săracă, fumurie, a celor trei lămpi de petrol, ofițerii aveau fețe pămîntii.* T. POPOVICI, SE. 298. *Mai era unul cu barbă și ochelari, cu fața palidă în lumina săracă a becurilor electrice.* BARBU, G. 153. ◇ (Adverbial) *Era liniște deplină, abia începea să se lumineze, mijind încet, sărac.* AGÎRBICEANU, A. 495.

12. Adj. Care are calitate sau valoare modestă, scăzută, de calitate inferioară; cu aspect (extrem de) modest; care este lipsit de fast; p. ext. cu evenimente puține (și puțin semnificative); sărăcăcios **(7)**, (învechit) sărăcesc **(3)**. *Văd și ei o oală spartă Dintr-un lut sărac și prost.* COȘBUC, P. I, 320. *Ni părea rău că sicriașul sărac, pe care și l-a dorit, se va cufunda în adîncul gropii deschise.* IORGA, P. A. II, 47. *Ctitoria de la Dolhești are tipul cel mai sărac din acea vreme.* id. C. I. II, 24, cf. 35. *Haina săracă în care apare revista e singura ce i-am putut găsi.* în PLR II, 253. *Goții au băncile lor așternute cu niște lăicere sărace, mese simple de lemn, pahare de lemn.* PÂRVAN, G. 60. *Brățara de la Dolj e un fel de imitație modestă și săracă.* id. ib. 340. *Biserica săracă și urîtă se proptește în cei doi stîlpi ai tindei.* I. BOTEZ, B. I, 54. *La noi în șat nu sînt flori prin curțile oamenilor... Numai pe cîmp sînt flori,... flori sărace, sălbatice.* STANCU, M. I. 121. *Dar eu, mi-am cîștigat eu bucuria? Nu mi-a fost traiul sarbăd și sărac?* LABIȘ, P. 125. *Însăși acțiunea se arată săracă, adunată în jurul unui mic eveniment dramatic.* T. decembrie 1964, 45. *Pe ecrane galopează caii celor mai sărace superproducții.* CINEMA, 1968, nr. 5, XIV. *Ambalaje strălucitoare, inutile, folosite prea mult pentru supraîncărcarea unui fond sărac.* ib. nr. 7, VII. *Conținutul educativ al muncii școlare... este de multe ori sărac și neadecvat condițiilor date.* GÎ 1968, nr. 932, 1/2. *Viața lui Leonardo este uimitor de săracă, dacă o desprinzi de timpul zbuciumat în care a trăit și de universul uriaș al spiritului său.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 19, 19/1. □ *O nuntă săracă. O înmormîntare săracă.* ✦ Lipsit de farmec, de frumusețe, de strălucire. *E în mine o tristețe mînjită, ca de moarte... E ceva de înmormîntare în amurg sărac.* CAMIL PETRESCU, U. N. 397. *Trenul sparge spațiile mohorîte ale Bărăganului... Simt parcă o bucurie că ceea ce văd pe fereastra*

vagonului e așa de sărac. RALEA, S. T. I, 291. *Culorile sînt groase și sărace, nedizolvate suficient pare-că.* CINEMA, 1968, nr. 2, II. *Imaginea e săracă și amorfă.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 5/1.

13. Adj. (Exprimă o stare afectivă; de obicei precedă substantivul sau pronumele determinat) Care se găsește într-o situație grea, care este vrednic de plîns. V. biet, nefericit, nenorocit **(1)**, nemernic **(2)**, sărman **(3)**, păcătos **(2)**.

a) (Exprimă compătimire și înțelegere plină de omenie) *Suduind pe săracii călugărașii cu nesuferite înjurături și ocări* (a. 1811). BUL. COM. IST. III, 105. *Spre apărarea neputinciosului și săracului popor s-au luat din toate părțile mîntuitoare măsuri asupra acelui pașă.* AR (1831), 66²/23. *De nu vei mai avea nici o nădejde, nici o bucurie, nu te socoti sărac.* MARCOVICI, D. 15/5. *Prin natura sa predispusă, el devenea și mai sărac.* EMINESCU, P. L. 27, cf. id. O. I, 83. *Vă mulțumesc... pentru cuvintele bune pe care le-ați spus... Le merita, săracul băiat.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 30. *Turculuì nu i-i atît de Tomșa, cît de lîna pe care o tunde de pe saraca țară, ca de pe-o oaie.* SADOVEANU, O. V, 682. ◇ (În construcții exclamative) *Ține-te, săracă Moldovă, de acmu înainte de jac și mîncări!* NECULCE, L. 100. *O! sărace pumn de pămîntu!* (a. 1750). GCR II, 49/17. *Săracul nenea Antonache!... Patima jocului de cărți îl făcuse să demisioneze.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 37. *Săraca mea copilă! zicea mereu... Tu cea mai mică și mai fără noroc.* AGÎRBICEANU, A. 375. *Săracul Ioska, îl căiau cei care treceau peste trupu-i.* DAN, U. 327. *Săracele femei și săracii copii!... Greu — nu atîta pentru mine, cît pentru ei.* PAS, L. II, 245. *Săraci ochișorii mei, Multă lume văd cu ei, Dar nu văd oameni de-ai mei.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 200, cf. 188, 313. *Vai, săracele răgute! Cîn' ați trecut peste munte N-ați putut trece de multe, Dar cîn' veniți înapoi Veniți numa cîte doi.* MAT. FOLK. 1 085. *Frunză verde de dudău, Oi, săleacu murgu meu, Mult e slab și iernat rău.* ȘEZ. VII, 43. *Hei, săracii feciorii, Merg în gios ca și norii... Că să duc în țări streine.* ȚIPLEA, P. P. 73. *Da' cîntă seleacu cucu, Că i-o spart dujmanii cuibu.* T. PAPAHAGI, M. 46. *Săracu omu strein, De i-ei fa(ce) din apă vin, Nu i-i fa(ce) voia deplin; De i-ei fa(ce) din apă lapte, Pe voie nu-i mai poți face.* ARH. FOLK. I, 164. *Săracă inima mea, Mare foc arde la ea! Să poată focu ieși, Mare cîmp ar pîrjoli.* ANT. LIT. POP. I, 28. *Săracă inima mea, Iar începe-a mă durea!* FOLC. TRANSILV. II, 259. *Săracă inima mea, Că tristă-i și-n voie rea.* FOLC. OLT.—MUNT. I, 165. *Săracu barbatul meu, El muncește și eu beu.* FOLC. MOLD. I, 72. ◇ (Cu valoare de apoziție sau substantivat propriu-zis) *O! vai de nebunia lor, săracii!* (a. 1646). GCR I, 117/19. *Au murit unchiu-meu Pătru necumenecal și neslujit. Deci ne-am tocmit de i-au făcut, săracu, de cumenecătură și l-au slujit* (cca 1680). BUL. COM. IST. III, 84. *Cum ar hi fostu ei, săracii, pricina răutății!* NECULCE, L. 56, cf. 340. *Au trimis și pe feciorul Drosului sărdar, tînăr, săracul, la ocnă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 23/30. *Pe Petru Vodă, seracul, după aceea l-au aruncat în mare.* ȘINCAI, HR. II, 240/8. *După ce Crăciun săracu înțăleasă... De groază mare Tot încremeni.* BUDAI-DELEANU, T. V. 71. *Săracul, nevinovat fiind l-au omorît.* DRĂGHICI, R. 65/30. *Tu ai rădicat cuțit... Și în inimă ai dat... Săraca! cît oi trăi, Nu s-a mai tămădui.* CONACHI, P. 108. *Am trimis după doctor, dar, săracul, era în cele de pe urmă minute.* NEGRUZZI, S. I, 62. *Iată pe mînă ... un negru purec;... Am să-l prind — ba las' săracul!* EMINESCU, O. I, 48, cf. id. G. P. 43. *Cînd ați ști voi cîte a pătimit sireaca din pricina mea, i-ați plînge de milă.* CREANGĂ, A. 59. *Achim, săracul, A dat de-atîtea neplăceri Încît el simte-se-n puteri De-a duce-n circă și pe dracul.* COȘBUC, P. II, 246. *Dinșii, săleacii,... nu știu încă trăi în lume cu bine.* SBIERA, F. S. 18. *Mama o fi crezînd că m-am înecat și m-o fi plîns... cît m-o fi plîns, săraca!* DELAVRANCEA, V. V. 85. *Aștia au noroc. Plătiți cu opt franci și stau la umbră. Dar noi, săracii!...* DUNĂREANU, CH. 225, cf. 166. *Ei comandau ca boierii și noi, sireacii, ne rupeam ficații făcînd instrucție.* PETICĂ, O. 204. *Ho, măi Bator, ho, măi sărace, stai să mai odihnim.* AGÎRBICEANU, S. P. 69, cf. 73, id. S. 464. *Dezmeardă fruntea îndurerată a celui răstignit și-l mîngîie: — Săracul!* GÎRLEANU, N. 92. *Săraca, nu se mai îndura s-o ia Dumnezeu. Nici nu se mai știa de cînd își pierduse mințile.* M. I. CARAGIALE, C. 127. *El tăcea, săracul, ca un pește Și doar fiori de groază, cînd și cînd, Treceau prin trupșorul lui plăpînd.* TOPÎRCEANU, P. O. 135. *O ducea rău, săracu, pentru că n-avea nici slujbă.* CAMIL PETRESCU, P. 163, cf. 326. *S-o împlinit trei ani de cînd o murit. — Săracu, ce-om de treabă.* BRĂESCU, O. A. I, 165. *S-o lase în pace, pentru că ea — sărac — e un suflet plin de necazuri.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 130, cf. 73. *Își mai aduce aminte, săraca, de satul ei — explică el.* TEODOREANU, M. U. 259. *Căprioarele? Săracele! Pui răzleți de mamele lor gonite de lupi.* VOICULESCU, P. I, 95. *Se poate să lăsăm noi... să trăiască păgîni și păgîne în preajma noastră și să nu-i aducem la lumină?... Săracii!* SADOVEANU, O. I, 579. *Ale noastre sînt învățate cu robotul, sireacele!* C. PETRESCU, A. R. 54, cf. id. C. V. 85. *Lisandra se întoarse spre bărbatul ei: — Săraca! Săraca! Este ca și cum ai încerca să te hrănești cu pietre.* STANCU, Ș. 18. *Săracu, ce-a mai îndurat de pe urma ăstora!* PREDA, D. 126. *Nici nu mă întrebă dacă mi-s flămînd ... Ori poate n-are ce-mi da, săraca.* T. POPOVICI, SE. 68. *De-aici pînă la Brașeu Nu-i voinic străin ca eu, Ba mai e încă unu Ș-ala-i cucu, săracu!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 149. *Tu ești în stare să-mi învii bărbatul? Acuma-i pierdut, săleacul, pîn'la a doaua venire.* SBIERA, P. 288. *Pîn'vine mîndra cu leacul Mai moare badea, săracul!* RETEGANUL, TR. 101. *Vai de-acela, saleacu, Care-i slugă la altu.* ȘEZ. II, 214. *Nu bate, Doamne, omu, Ie-i mintea și norocu, Că bătut i, săleacu!* ȚIPLEA, P. P. 41. *Toți turcii de și-ar pieri, Pe Firuca n-or plăti... C-a fost mîndră, săleaca, Și și-a ciontat viața.* BUD, P. P. 10. *La cîtăva vreme, purcede fata groasă. Rușinea ei, săraca!* VASILIU, P. L. 19. *Cine-o zis focu' doina Așa i-o fost inima Cum îi ș-a mea, săleaca!* BÎRLEA, C. P. 161. *Spune-mi, soră, dumata, Mai trăiești mămuca, Și ce face, săleaca? Baladă,* III, 290. *Baba, săraca, o-nlemnit colo-n cotruț.* O. BÎRLEA, A. P. I, 141, cf. II, 14. ◇ (Substantivat; ca epitet, pus înaintea termenului calificat, un nume sau un pronume, de care se leagă prin prep. „de"; adesea sudat cu un pronume suplimentar intercalat) *Săracii de noi!* CORESI, ap. GCR I, 27/30. *Noi rugăm pe dumneavoastră să faceți bine să slobodzi(ți) calea să să hrănească aceș(i) sărace de omene* (cca 1595—1622). ROSETTI, B. 71. *Intrat-au tătarîi în țară... nemărui nefiindu nice o milă de săraca de țară, cum ar hi fostu țara fără domnu.* NECULCE, L. 56. *Îți facem știre... jeluind ceastă săracă de femeie Rucsanda ... avînd o moșie la Drăcseni* (a. 1702). URICARIUL, XVII, 24. *Au! vai! săracu-m de mine!* BUDAI-DELEANU, T. V. 71. *L-au scos* [din domnie]... *ca să se înceapă altă nevoie pe săraca de țară.* DIONISIE, C. 184. *O, păsări de pradă, hiară sălbatice..., mînile mele nu mai au săgeți! săracul de mine!* PLEȘOIANU, T. III, 85/7. *Ei, săracul de mine!... Unu zice într-un fel și altu-ntr-altul.* PR. DRAM. 211. *Dacă nu ne-om jălui la d-ta, care ne ești stăpînă veșnică, ... la cine să ridicăm glasul, săracii de noi!* ALECSANDRI, T. I, 170, cf. 211. *Împărăteasa... cînta, cînta și plîngea și mai mult plîngea, săracami de ea!* DELAVRANCEA, S. 258. *Sărac de noi, Să stai la masă-ntre bătrîne.* COȘBUC, B. 202. *Of, săraca de mine, că tare de tînără am rămas văduvă!* DUNĂREANU, CH. 79. *Tare-i slăbuță și urîțică, săraca de ea!* REBREANU, I. 54. *Știu, comise Manole, știu, saraca de mine!* SADOVEANU, O. XIII, 652. *Dar eu, săracul de mine, n-am decît vise.* PILLAT, P. 285. *Săraca de ea, spusese mai tîrziu gazda, are o viață grea.* DEMETRIUS, A. 268. *Mă gîndesc... prin cîte ai trecut, săracu de tine!* T. POPOVICI, SE. 68, cf. 396. *Dar ce-o fi, sărac de mine, Că mă duc în țări străine Unde nu cunosc pe nime.* JARNÍK—BÎRSEANU,

D. 110. *Dar acum, sărac de mine, Şi urîtu-mi prinde bine.* RETEGANUL, CH. 31. *Saaaraca de mine!... mulţi puişori mi-o prăpădit duşmanca de vulpe!* ŞEZ. III, 186. *Saleaci di noi flăcăi, Cum ni stringi di pi văi Cu primari, Cu vătăjăi.* ib. IV, 134. *Săracii de noi, Cum... ne mînă ca pe boi, Şi ne tunde ca pe oi, Şi ne duce la războiu.* PAMFILE, C. Ţ. 278, com. din BRAN — ZĂRNEŞTI şi din MARGINEA—RĂDĂUŢI. ✧ (Calitatea este atribuită obiectului care provoacă situaţia de compătimit) *Săracă străinătate, Mulţi avui de tine parte.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 191. *Săraci cărările mele, Cum miroase-a dor şi jele.* FOLC. TRANSILV. II, 120.

b) (Exprimă admiraţie, simpatie, afecţiune, îngăduinţă) *O samă de basne a unui Misail şi a unui Simeon, despre carii s-au fost lunecat şi saracul Ureachie vornicul.* N. COSTIN, ap. GCR II, 1/26. *Mai bun iaste vecinul şi priatenul de aproape, decît fratele de departe...,* zice sărac şi prea înţeleptul Isiod. ŢICHINDEAL, F. 213/8. ✧ (În construcţii exclamative) *Este o vorbă ţărănească:* ... „*sireacu Ştefan Vodă, unde-i să vadă*“? RUSSO, S. 11. *Vai, sărace poloboace, de te-ai face mai încoace.* CREANGĂ, A. 139. *Săracu' moş Din, cîtă dreptate avea el!* LUNGIANU, CL. 33. *Sărac plug cu şase boi, Dragu-mi-i mie de voi.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 27. *Săracă mîndruţa mea, De cînd n-o am mai văzut, Toţ de rău parte-am avut,* id. ib. 140, cf. 202. *Săraci mîndruţele mele, Ce să fac eu făr'de ele?* FOLC. TRANSILV. II, 377, cf. 246. ✧ (Cu valoare de apoziţie sau substantivat propriuzis) *Crede-i, săracii, cînd îţi spun că numai ţie să supun* (a. 1796). GCR II, 161/5. *Ştii că şi aici loveşte bine...* — *Apoi de ce scrie el, sireacul!* — *Dă-i nainte, că-mi place.* CARAGIALE, O. VI, 15. *Al Crăciun — sireacu! — le aştepta pe toate la casele lor cu purcelu la tavă.* MACEDONSKI, O. III, 34. *Asta află, că-i calu'-dracilor... una-i Ioneasca, sireaca!* VLAHUŢĂ, D. 267. *Gardu-i bun, hei! hei! că uite l-am tocmit doar eu, săracul!* CONTEMPORANUL, V_1, 143. *Oi, sireacu... cum întinde ...* [zmeul] *meu!* DELAVRANCEA, O. II, 272. *Bombăni el, aşa ca să-l auzim noi, „tot eu, tot Pîrgu, sireacul!“* M. I. CARAGIALE, C. 46. *Ia să văd ce mai fac figările mele, sireacele!* C. PETRESCU, Î. II, 130. *Cînd a minţit vreodată Stănică, săracul?* CĂLINESCU, E. O. II, 152, cf. 186. *Trei cupe de vin aş bea, La nime n-aş închina, Făr' la mîndra, săraca!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 137, cf. 144, 289. *Cînţi cucu şi nici prea, Dar mnierluţa, saleaca, Îţi răpuni inima.* ŞEZ. II, 181, cf. V, 123. *Tu te duci, bade, salace, Eu cu dorul tău ce-oi face?* MAT. FOLK. 1 386, cf. 795, 1 111. *Ehei! Ionică, sireacu, pe unde-i sticleau acum ochişorii?* I. CR. III, 65. *Foaie verde ca spanacul, La poienîţa cu lacul Cum cîntă cucul, sileacul!* PAMFILE, C. Ţ. 243. *Păz, nevastă, cu drumu, Că te-ajunge drăguţu. — Las să ţie, săleacu, Că mă-a duce leagănu, Că mă doare umăru.* ARH. FOLK. I, 163. *Şi-mi începu a cînta Tot doiniţa, săraca.* FOLC. MOLD. I, 40.

c) (Ironic sau glumeţ; în construcţii exclamative) *Săracele fetele, Mulfu-şi bat picioarele Pe toate răzoarele S-adune ceapă cioarească, Faţa să şi-o rumenească.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 439, cf. 244, 470. *O, sălacii mitocani, Ştie lumea că-s tălhari, Că-s tălhari De codri mari.* MARIAN, H. 79, cf. 78, id. O. II, 38. *Vai, săracul prunarul! Dacă-i fură cioara pruna, El o jeleşte cu luna.* BIBICESCU, P. P. 224. *Oi, sileaca mîndra mea, Cît de bine mă ţinea, Cu lapte dintr-o lulea, Mămăligă pe-o surcea.* ŞEZ. IV, 233. *Hop, săracu dascălu, Pentru-o coajă de prescură Şi-o muşcat limba din gură.* ANT. LIT. POP. I, 192. *Vai, sărace fetele, Gura dulce place-le, Să le dai cu lingura Şi nu le poţi sătura.* FOLC. TRANSILV. II, 254. ✧ (Substantivat) *Nemeşug, nemeşug, Nu te-oi prinde eu la plug, Ca să vezi şi tu, sireace, Pînea albă cum se face?* BENIUC, V. 155.

— Pl.: *săraci, -ce* şi (regional, m.) *săraji.* — Şi: (popular) **sireác, -ă**, (învechit şi regional) **serác, -ă** adj., (învechit) **sirác, -ă** adj., s. m. şi f., (regional) **sălác, -ă, săleác, -ă, seleác, -ă, sileác, -ă** adj.

— Din v. sl. сиракъ.

SĂRACÁN s. m. v. **sărăcan.**

SĂRÁD s. n. **1.** Şiret făcut din lînă împletită (de obicei în trei), cu care se cos figuri decorative pe marginea sumanelor, catrinţelor etc. Cf. CREANGĂ, GL. *Sumanul de sărbători... se garnisează jur-împrejur cu sarad (un fel de găitan) lucrat şi garnisit tot de femei.* MOLDOVAN, Ţ. N. 299, cf. DDRF, ŞĂINEANU², TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., com. MARIAN, ŞEZ. VII, 183, VICIU, GL., com. din STRAJA — RĂDĂUŢI, CHEST. V 165/32, A VI 26, GLOSAR REG. ✦ Ornament făcut din sărad **(1)** aplicat pe sumane, catrinţe etc. Cf. CADE. *Suman cu săraduri.* ALR II 3 332/228, cf. ib. 3 331/219, 228, 235, 362, 365, 386, 414, 514, 520, 537, 551, 574, 3 332/365, 386, A V 15. ✦ (Regional) Ornament făcut din postav cusut pe clinii sumanului. Com. FRATA — TURDA. ✦ (Bucov.) Şiret împletit cu care se leagă diverse obiecte. *Cu un picior anume ieşit înainte..., ca să i se vadă opincile galbene legate cu sarad cu canafuri roşii, Grigoriţă privea lumea cu o crispare de mîndrie la un colţ al gurii.* CAMILAR, C. P. 113, cf. A V 2, 6.

2. (Învechit, rar) Ghirlandă (de frunze, flori etc.). *Sfîntul îi dete frunze de finic şi-i zise: apucă şi împleteşte sărad.* DOSOFTEI, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *săraduri.* — Şi: (prin metateză) **răsád** s. n. GLOSAR REG.

— Din ngr. σειράδιον.

SĂRÁF s. f. v. **zaraf.**

SĂRAFÍM s. m. v. **serafim.**

SĂRÁR subst. **1.** S. m. (În trecut) Vînzător de sare **(1)**. *Şi cui ar trebui să cumpere sare,... să meargă să cumpere dă la sărari, dupfă] obicei* (a. 1695). IORGA, S. D. V, 338, cf. I. GOLESCU, C. *Pentru datorii ce are administraţia Valahiii pă la unii din sărarii turci...,* nu va putea secvestrui... sarea vîndută (a. 1836). DOC. EC. 620. *O baniţă de sare se plăteşte cu 10 parale, din care 8 se dau ciocanarului şi 2 sararului.* I. IONESCU, P. 36, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Fiecare uliţă are negustori de acelaşi fel: de o parte sînt băcanii..., de alta pescarii..., tălpălarii, sărarii, olarii, sticlarii.* IORGA, C. I. III, 125, cf. TDRG. *Păcurarii şi sărarii, cei ce umblă prin sate cu desfacerea păcurii sau a gazului şi a sării, îşi fac acoperiş deasupra coşului carului.* PAMFILE, I. C. 244, cf. 139, DR. V, 226, CADE, SCRIBAN, D., CIAUŞANU, GL. ✧ (Atribuind calitatea cu un adjectiv) *Să arată şi aceştii cinstite Eforii... a da slobodă mergere călăreţilor sărari* (a. 1836). DOC. EC. 629

2. S. n. (Prin Munt. şi prin Olt.) Vas de pămînt, de lemn etc. în care se păstrează sarea **(1)**. Cf. LTR², CHEST. V 42/40, LEXIC REG. 85. ✦ (Munt., Dobr. şi prin Mold.) Solniţă. Cf. DDRF. *Solniţa sau sărariul.* DAMÉ, T. 75, cf. TDRG. *Solniţa sau sărariul... poate fi cu o cavitate sau două: una pentru sare, alta pentru piper, iar la mijloc avînd loc pentru sfeşnic.* PAMFILE, I. C. 391, cf. CADE, H XI 8, ALR I 708/679, 684, 690, 695, 898, 922, 980, 984, 986.

3. S. n. (Prin nord-vestul Mold. şi prin nord-vestul Munt.) Crăcană în care se pune un bulgăre de sare **(1)** pentru vite. Cf. GLOSAR REG., UDRESCU, GL.

4. Subst. (Regional) Bulgăre de sare **(1)** (Drăgăneşti de Vede — Roşiori de Vede). Cf. ALR I 1 813/896.

— Pl.: **(1)** *sărari*, **(2, 3)** *sărare* şi *sărăruri* (ALR I 708/896.)

— Sare + suf. *-ar.*

SĂRÁRE s. f. Acţiunea de a s ă r a **(1)** şi rezultatul ei; (învechit şi regional) sărătură **(I 3)**. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Procedeu de) conservare a alimentelor prin adăugare de sare **(1)**; sărat¹. *Sărarea se face mai*

ales de pescari de meserie. PAMFILE, I. C. 72. ✦ (Procedeu de) conservare a peștilor brute prin tratare cu sare **(1)**. Cf. LTR[2], M. D. ENC.

— Pl.: *sărări.*

— V. **săra.**

SĂRÁT[1] s. n. Faptul de a **s ă r a (1)**. Cf. VALIAN, V., DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. CADE, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Procedeu de) conservare a alimentelor prin adăugare de sare **(1)**; sărare. *Săratul peștilor.* DDRF, cf. ȘĂINEANU[2]. *Carnea pentru cartaboși va fi fiartă și cu sărat vom fi gata.* AGÎRBICEANU, S. 173.

— V. **săra.**

SĂRÁT[2], -Ă adj. **1.** Care conține sare **(1)** în mod natural; îmbibat de sare; (astăzi rar) sărături **(1)**. *Doară izvorul dintr-aceeiași curere izvori-va dulce și amaru?... Așa nece urul izvoru săratu și dulce a face apă.* COD. VOR. 126/11. *Dentr-adînc să scoață peștele cel ce înota întru nestătătoarea și în sărata undă.* CORESI, EV. 330, cf. 270, LEX. MARS. 243, DRLU, LB. *Se află puțuri de apă sărată.* CR (1829), 121/2, cf. I. GOLESCU, C. *Apa mării este atîta de sărată și amară, încît nimine poate să o bea.* DRĂGHICI, R. 22/24. *În județul Vîlcii s-au aflat izvoară dă apă sărate* (a. 1837). DOC. EC. 657. *Apa acestuia în față este dulce, iară mai afund sărată.* ASACHI, L. 29[1]/50. *Două lacuri sărate... să întind de-a lungul țărmului mării.* FM (1840), 74[1]/8. *Oile de pe pajiștile sărate a țărmurilor mării... sînt ferite de gălbează.* I. IONESCU, C. 4/16. *Apele sărate se împart în mai multe clase.* FĂTU, D. 100/8, cf. MAN. SĂNĂT. 116/7. [Rîul] *nu sufere ca cristalinele lui unde să se amestece cu apele sărate și noroioase.* NEGRUZZI, S. I, 316, cf. POLIZU, DDRF. *Izvoare sărate ce-aștern, pe unde trec, cărări de zăpadă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 301, cf. 226, 293, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Aerul mărei sărat a venit pînă la mine.* ANGHEL — IOSIF, C. L. 89, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Mă așez lîngă unda sărată a Pontului Negru.* CĂLINESCU, O. II, 177, cf. I, 120. *Cerul s-a înnorat și aerul e plin de aburi sărați.* RALEA, S. T. I, 267, cf. 265. *Valurile se spărgeau în preajma lui, aruncîndu-i în nări stropii sărați.* TUDORAN, P. 142, cf. 35. *În unele lacuri sărate și lagune, microorganismele găsesc un mediu extrem de prielnic pentru creștere.* GEOLOGIA, 42. *Slănic — Prahova, localitate... cu lacuri și izvoare de ape sărate.* ABC SĂN. 336. *Există ape dulci, sărace în săruri solvite, și ape sărate.* AP 11. *În căldura umedă și sărată, nisipoasă și nestatornică, Histria părea un trup dezmembrat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 17, 2/5. *Apele sărate... au creat condiții pentru înființarea de stațiuni balneare.* JUD. ROM. SOC. 86/2. *O fîntînă lină Cu apă puțină, Cu apă sărată, Cu lacrimi udată.* ALECSANDRI, P. P. 192. *Hei, mare, apă sărată, Mai lasă-mă afar-o dată Să mai văd pămînt uscat.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 321, cf. BALADE, III, 15. ✧ *Loc sărat* = sărătură **(III)**. Cf. ALRM SN I h 4, A II 12. ✦ (Ca) de sare **(1)**, specific, caracteristic sării. *Îmi curg lăcrimile pe obraz și simt în gură gustul lor sărat.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 286. *Vîntul saniei le aducea miros sărat, pișcător în nări.* AGÎRBICEANU, S. 286. *Pe buze simți gustul sărat al lacrimilor.* C. PETRESCU, Î. I, 254.

2. (Despre alimente, mîncăruri) Căruia i s-a adăugat sare **(1)** pentru a i se potrivi gustul; presărat cu sare; care are (prea) multă sare; p. **g e n e r.** care are gust de sare **(1)**. Cf. LEX. MARS. 236. *Zeamă de lămîie cu mirodii pisate și sărate.* MÎNCĂRILE, 73/7, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C., POLIZU. *Bune bucate, tot cam sărate și chipărate.* NEGRUZZI, S. III, 72. *Nici chipărat, nici sărat, Cum-i mai bun de mîncat.* ZANNE, P. III, 629, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Mie bomboane mi-aduce tata... Și mie un corn de cel sărat.* AGÎRBICEANU, S. P. 87. *Bune sărmale, — și dulci și sărate.* GÎRLEANU, N. 116. *Hribii au fost cam sărați.* HOGAȘ, DR. I, 237, cf. 201, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Toți mestecau felurite zaharicale, covrigei sărați și brînzoaice.* SADOVEANU, O. XVIII, 484, cf. SCRIBAN, D. *Cu două bucătărese iese ciorba prea sărată sau nesărată.* ZANNE, P. V, 97. ✧ **E x p r.** (Regional) **Sărat și piperat,** se spune despre un om rău. Cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 104. (Regional; substantivat) **A mînca sărat** = a trăi bine. Cf. ZANNE, P. V, 144. (Regional; substantivat) **A nu lua sărat pe limbă** = a nu mînca nimic. Cf. CIAUȘANU, GL. ✦ **S p e c.** (Mai ales despre pește) Care este conservat prin sărare. *Se face o mare vînătorie de pește... aducîndu-l mai prin toată Europa sărat și uscat.* AMFILOHIE, G. 158/13. *Au încărcat... aproape la șaptezeci mîie ocă pește sărat* (a. 1823). DOC. EC. 279. *Se vor bolnăvi de tot peștele sărat și afumat.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 26/13, cf. 252/15. *Aveam acum la începutul postului... cîteva ocă de pește sărat.* CREANGĂ, A. 100. *Fasole, mălai, pastramă, pește sărat.* ISPIRESCU, L. 268. *Slăninile sărate, mari cît niște fundre, atîrnau de grinzi.* AGÎRBICEANU, S. 117. *Nu te pricepeai dacă mîroase... a grăsime rîncedă, a pește sărat, a piele nedubită.* HOGAȘ, DR. I, 95, cf. II, 115. *Tatăl său era... negustor de pește sărat.* LOVINESCU, C. IV, 90. *Un lipovean cu căruța de pește sărat.* I. BOTEZ, B. I, 22. *O putină unde a fost cîndva provizia de scrumbii sărate.* C. PETRESCU, A. R. 65. *Băiatul de prăvălie... cu un șorț verde în față, mirosind a brînză, a măsline și a pește sărat.* BOGZA, A. Î. 245. *Îi era sete după pește sărat.* V. ROM. noiembrie 1964, 16. *Se aleg scrumbii sărate, cu lapți.* S. MARIN, C. B. 20. ✦ Acoperit de sare **(1)**, plin de sare. *Murdare și sărate-s aripile-i deschise... De valuri aruncate pe țărmul sec și tare.* LABIȘ, P. 321.

3. **F i g.** (Despre expuneri, vorbe, glume etc.) Cu (mult) spirit; spiritual. *Ține... un discurs foarte sărat și foarte gustat.* CARAGIALE, O. III, 51, cf. ZANNE, P. IV, 104, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Curg vorbele de spirit și glumele sărate cu cît se golesc și se reînnoiesc mereu halbele.* BART, S. M. 13, cf. SCRIBAN, D., DM, DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *După ce a intrat odată în danțul cu limbele ascuțite și împungătoare, e greu să scape... cu una cu două... Un al treilea... i-o dă mai sărată și mai piperată decît fărtații săi, zicînd...* MARIAN, O. I, 132.

4. **F i g.** (Despre prețuri, dobînzi etc.) (Excesiv de) ridicat[2] **(II 2)**. *Pîn-acuma el luase dobînzi cam sărate.* CARAGIALE, O. II, 231, cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 104, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., CIAUȘANU, GL. ✧ (Adverbial) *Dreptul de vasalitate al țării noastre nu era gratuit. România bisericească se obliga să-l plătească, periodic și destul de sărat, patriarhiilor grecești.* ARGHEZI, B. 31. ✧ (Adverbial; ca determinant al adjectivului „scump", căruia îi dă valoare de superlativ absolut) *Să fi băgat acea economie de două mii de galbeni în cumpărătoarea unei moșii, nici scumpă sărată, cum să zice, nici ieftină chilipir.* GHICA, C. E. I, 204. □ *Mărfuri sărat de scumpe.*

5. **F i g.** (Regional; despre lovituri, bătaie etc.) Care este (excesiv de) intens, puternic. *Loviturile sînt după număr și tărie:... moi, dulci,... tari, sărate, pipărate, oțelite.* PAMFILE, J. I, 12. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Dacă-i pe feșe...; apoi să ți-o gioc eu mai sărată și mai chipărată.* ALECSANDRI, T. I, 227.

— Pl.: *sărați, -te.*

— V. **săra.**

SĂRĂ subst. (Prin vestul Transilv.) „Om neînsemnat, dar guraliv". Com. BENIUC. ✧ **L o c. a d j.** **De sără** = (despre oameni) arțăgos, certăreț; răutăcios. Cf. TEAHA, C. N. 263.

— Pl.: ?

— Cf. magh. învechit **s z e r** „guraliv, fanfaron".

SĂRĂBÓI s. m. v. **sărăoaic.**

SĂRĂCÁN, -Ă s. m. și f. (Popular) **1.** Om sărac **(3)**. *Niște sărăcani care vor să facă pe grozavii.* STANCU,

R. A. I, 322. *Petre Zgămîie, sărăcanul, e cînd pîndar, cînd porcar, după cum îl ia în stăpînire satul.* id. D. 130, cf. 80. *S-a uitat întotdeauna de sus... şi la găzdoi şi la sărăcani.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 135.

2. (Art.; exprimă o stare afectivă, de obicei compătimire şi înţelegere plină de omenie sau admiraţie, simpatie) Om sărac **(13)**. *Da' sprinten şi sprinţăroi copil mai ai!... — Samănă tătîne-său, sireicanul, zise Dănilă.* CREANGĂ, O. 33. *Cînd ajunge pe la străjerul Ochilă, el sireicanul mi ţi-o vede.* id. P. 267. *Nevasta şi băieţii, sărăcanii, ce bruma ajutor îţi dau.* JIPESCU, O. 34, cf. CADE, SCRIBAN, D. ◇ (Ca epitet pus înaintea termenului calificat, un pronume, de regulă de pers. 1, de care se leagă prin prep. „de"; adesea sudat cu „de" şi cu pronumele) *Pe... fete... acum le văz ca nişte zîne, iar, eu săracan de mine, pîrlită ca un buştean.* GORJAN, H. II, 205/26, cf. IV, 76/13, 75/5, HEM 1 448. *Săracan de mine! Ce-au păţit?* ALECSANDRI, T. 349, cf. id. T. I, 66. *Şi tot eu, seracan de mine, voi căuta să te urmez la groapă.* CONTEMPORANUL, V_2, 527, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., DIACONU, VR. XC. *Săracan de mine!* CADE. *Sărăcan de mine, conaşule, pisemne nu mă mai cunoşti.* BRĂESCU, O. A. I, 163. *Iracan de mini! Zîc şi eu ca prostul.* TEODOREANU, M. II, 185. *Da' n-o murit 'racan di mini. Ne-am împăcat.* id. ib. III, 121. *Vorbirea populară cunoaşte formula, devenită oarecum fixă, săracan de mine.* IORDAN, STIL. 35, cf. SCRIBAN, D., GRAUR, E. 136. *Arăcan de mine! şi eu încă să joc?* SBIERA, P. 9. *Saracandemine!... Şi eu am scăpat un măţişor.* id. ib. 112. *Aracan di mini! Cum să-ţi dau un purcel, că aiştia-s tot comîndul tatei.* ŞEZ. II, 153, cf. ib. V, 26, 98. *De ce m-aţi mai chemat, sărăcan de mine?* ib. XII, 39.

— Pl.: *sărăcani, -e.* — Şi: **săracán,** (regional) **serácean** s. m., **sirelcán, -ă** s. m. şi f., **aracán, ăracán** (DIACONU, VR. XC), **iracán, iracán** (DA II_1, 889) s. m.

— **Sărac** + suf. *-an.* Cf. s ă r a c a - m i d e m i n e. GRAUR, E. 136.

SĂRĂCĂCÍ vb. IV. I n t r a n z. (Rar) „A sărăci". Cf. SFC IV, 40.

— Prez. ind.: *sărăcăcesc.*

— Derivat regresiv de la **sărăcăcios.**

SĂRĂCĂCÍE s. f. (În dicţionarele din trecut) Sărăcie **(3)**. Cf. KLEIN, D. 417, POLIZU, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *sărăcăcii.*

— **Sărăcăci** + suf. *-ie.*

SĂRĂCĂCIÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Rar; despre oameni) Care este (cam) sărac **(3)**; care dă impresia de om sărac **(3)**. *Sărăcăcios şi zgîrcit, trăia din te miri ce, şi-aduna mereu.* ANGHEL, PR. 139. *Din circiumar sărăcăcios s-a pomenit după război mare proprietar.* GALACTION, O. 110.

2. (Despre aşezări sau colectivităţi omeneşti, despre ţinuturi, teritorii etc.) Care are insuficiente bunuri materiale (naturale); cu oameni săraci **(3)**; sărac **(5)**, (învechit) sărman **(3)**, (regional) sărăcios[2] **(2)**. *Trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele întunecăturile ale Fanarului.* ODOBESCU, S. I, 123. *Maică-sa tot pe apă a murit şi a fost îngropată la marginea unui sat sărăcăcios.* DUNĂREANU, CH. 93. *Trenul urca domol pe lîngă sate sărăcăcioase.* I. BOTEZ, B. I, 81. *Îl aştepta Maria lui, o fată dintr-un sătuc sărăcăcios.* PILLAT, P. 165. *Figuri omeneşti din lumea micii burghezii, trăind în cartierele sărăcăcioase ale capitalei, cu circiumile şi casele lor leproase.* VIANU, L. U. 537. *Ce s-a construit peste tîrgul sărăcăcios de odinioară pare o suită de poze de arhivă groteşti.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 35, 5/2. ✦ (Despre viaţă, trai, vremuri etc.) Care este plin de lipsuri, de greutăţi (materiale); greu, anevoios, sărac **(5)**. *Care suflet de-al meu suflet... S-ar lipi să ia povara unui trai sărăcăcios?* MACEDONSKI, O. I, 124.

3. Care reflectă, care denotă, care trădează sărăcie **(3)**; specific omului sărac **(3)**, de om sărac; sărac **(6)**, mizerabil **(1)**, (rar) meschin **(1)**, (livresc) mizer **(2)**, (învechit) sărăcesc **(1)**, (regional) sărăcios[2] **(3)**, (învechit, rar) mizericos. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Palatul... s-a schimbat iarăşi în sărăcăciosul bordei al moşneagului.* CREANGĂ, O. 47, cf. 116. *Îl duse... tocmai dinaintea unei cocioabe de bordei sărăcăcios.* ISPIRESCU, L. 368. *Înlăuntrul sărăcăcioasei căsuţe de ţară,... nevasta... stă lîngă vatră şi-şi adoarme copilul.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 360, cf. DDRF, BARCIANU. *Lascar dă trist din cap şi-şi apropie gulerul surtucului sărăcăcios de bărbie.* LUC. III, 400. *Pe atunci casa nu era încă schimbată: aceleaşi odăi... cu tavanul jos,... aceleaşi atenanse sărăcăcioase pentru locuinţa unui întreg popor de ţigani.* IORGA, C. I. I, 134. *În odăiţa sărăcăcioasă şi umedă, îl dezbrăcă amîndoi ca pe un copil şi-l puseră în pat.* GÎRLEANU, N. 74. *Se vedea guma sărăcăcioasei mele încălţăminte.* HOGAŞ, DR. I, 162, cf. II, 113. *Picioarele mai păstrau încă pantofii negri şi sărăcăcioşi.* C. PETRESCU, C. V. 36. *Camarazii ascund aspectul sărăcăcios al încăperilor sub un torent de fraze pompoase.* COCEA, S. I, 91. [Hainele] *nu erau nici elegante, nici sărăcăcioase.* TEODOREANU, M. III, 24. *Era un bătrîn înalt, drept încă şi fudul, îmbrăcat în haine evropeneşti sărăcăcioase şi cîrpite.* SADOVEANU, E. 125. *Oltul trece prin dreptul a două case singuratice, unde două femei bătrîne îşi au întemeiate sărăcăcioasele... lor gospodării.* BOGZA, C. O. 355, cf. 221. *Şi-a făcut loc... pînă la grupul profesorilor cu redingote sărăcăcioase.* PAS, L. I, 43. *M-ai dus în cămăruţa ta sărăcăcioasă.* H. LOVINESCU, T. 322. *O fermă părăginită şi sărăcăcioasă.* T decembrie 1964, 55, cf. CHEST. II 13/44. ◇ (Adverbial) *Îl certă pentru că-l văzuse de mai multe ori stînd de vorbă cu doi băieţi murdari şi sărăcăcios îmbrăcaţi.* VLAHUŢĂ, D. 83. *Un preot..., îmbrăcat sărăcăcios, se sfătuia cu trei ţărani.* REBREANU, P. S. 131. *Îmi atrage atenţia, dintre ceilalţi, o doamnă... sărăcăcios îmbrăcată.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 20/4.

4. P. g e n e r. Care posedă, conţine ceva ori există în cantitate sau în măsură (prea) mică, în număr (foarte) redus. V. s ă r a c **(7)**. *Că nu s-a scris nimic decît ici şi colo vreo însemnare... se vede din felul sărăcăcios cum expun istoria munteană din acest timp cronicile de curte de mai tîrziu.* IORGA, L. II, 612. *Dau asalturi pentru a ocupa un loc la praznicul sărăcăcios al vieţii.* în PLR II, 557. *Avocat mediocru sînt. O licenţă în litere neutilizată pînă astăzi am undeva în fundul geamantanului. Acesta e tot bagajul meu. Destul de sărăcăcios.* C. PETRESCU, O. P. I, 91. *Rămîne c-un bagaj destul de sărăcăcios, reproducînd vorbirea şi întorsătura populară.* SADOVEANU, O. XX, 56. *Nu reuşeau să ascundă că masa era totuşi cam sărăcăcioasă.* PREDA, R. 234.

5. (Rar; despre pămînt, sol) Sărac **(9)**. *Pămîntul ce convine mai mult dăliilor este cam argilos şi nici prea fertil, nici prea sărăcăcios.* ap. TDRG. *Pămîntul... se vede sărăcăcios, cu iarba colbuită.* TUDORAN, O. 97. ✦ (Prin Bucov.; despre ani) Cu recoltă slabă, insuficientă. *Dacă e goliţe în ziua de sfinţi, anul va fi... sărăcăcios.* ŞEZ. VI, 160.

6. (Rar; despre plante, vegetaţie etc.) Sărac **(10)**. *Nu mai era zăpadă, ci numai tufe mici şi ierburi sărăcăcioase.* VISSARION, B. 258.

7. Care are calitate sau valoare modestă, scăzută, de calitate inferioară; cu aspect (extrem de) modest; care este lipsit de fast; p. e x t. cu evenimente puţine (şi puţin semnificative); sărac **(12)**, (învechit) sărăcesc **(3)**. *Capul său, dezgropat..., stătea pus într-o cutiuţă sărăcăcioasă, în mijlocul strălucitei biserici.* IORGA, C. I. I, 9, cf. 60, III, 65. *O sărăcăcioasă activitate populară.* PÂRVAN, G. 362. *Veşminte muiate*

în fir și pietre scumpe, toate cu mult mai presus de sărăcăcioasele lui închipuiri. VOICULESCU, P. I, 264. *Dumitrana privi vitrina sărăcăcioasă în care se aflau cîteva pahare de sticlă.* BARBU, Ș. N. II, 17. *A construit un cadru sărăcăcios și sumbru.* T iulie 1969, 79. *Descriu dragostea umilă a îndrăgostiților umili, înfățișează idilele sărăcăcioase ale oamenilor sărmani.* CINEMA, 1969, nr. 4, 15.

— Pl.: *sărăcăcioși, -oase.*

— **Sărac** + suf. *-ăcios.*

SĂRĂCĂCITÚRĂ s. f. (Regional) Casă urîtă, sărăcăcioasă **(3)** (Cepari — Slatina). Cf. CHEST. II 49/85.

— Pl.: *sărăcăcituri.*

— **Sărăcăci** + suf. *-tură.*

SĂRĂCĂTÚRĂ s. f. v. **sărăcitură.**

SĂRĂCEÁ s. f. v. **săricică.**

SĂRĂCÉI s. m. pl. v. **saragea.**

SĂRĂCÉL, -EÁ adj. (Regional) Diminutiv al lui sărac. Cf. sărac **(13)**. Cf. I. GOLESCU, C., DDRF. *Nu-i ploaie, mamă, curată, Că-s lacrimi d'e la o fată, D'e la o fată sălicea, Ce-i la curte slujnicea.* T. PAPAHAGI, M. 115, cf. 231.

— Pl.: *sărăcei, -ele.* — Și: **sălicél, -eá** adj.

— **Sărac** + suf. *-el, -ea.*

SĂRĂCÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) **1.** Sărăcăcios **(3)**. Cf. ANON. CAR. *Văzîndu-l în haină de aceaia sărăcească groasă, vîrtoasă și aspră, carele odinioară cu luminate și moi haine era îmbrăcat.* VARLAAM—IOASAF, 8^{v}/24. *O colibă sărăcească jumătate ascunsă între niște copaci.* KOTZEBUE, U. 4^{v}/8, cf. LB. *Poștile chinezilor... sînt numai niște sărăcești poieți seau urte.* AR (1829), 195^{2}/13, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU.

2. Care este lipsit de avantaje, care nu este avantajos; care nu îmbogățește. *Mai sărăcesc și mai ticălos lucru nu iaste ca vînarea de peaște.* CORESI, EV. 525, cf. DHLR II, 321.

3. Sărăcăcios **(7)**. *Dumnezeu... toate le priimește, macară și camai sărăcești și mai mici că sînt darurile noastre.* CORESI, EV. 116. *Nu puținel ceva și sărăcească cearere cerșu orbul de la Dumnezeu.* id. ib. 441. *Mă știu cu un meșterșug sărăcesc și ticăit.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 133^{v}/21. ✦ Umil, smerit. *Săraci și neslăviți și prea proști fiind, cu glasul sărăcesc și cu chip smerit... fiind.* CORESI, EV. 333.

— Pl.: *sărăcești.* — Și: **sirăcésc, -eăscă** adj. ANON. CAR.

— **Sărac** + suf. *-esc.*

SĂRĂCÉȘTE adv. (Învechit și regional) Ca un om sărac **(3)**, în felul oamenilor săraci; în sărăcie **(3)**. *Părinții i-au fostu-i prostaci, știindu-să sărăcește, cu al său fiind sătuli.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 208^{v}/2. *Dezbrăcîndu-să de hainele ceale luminate ce avea, cerșu de la unchiaș de să îmbrăcă sărăcește.* VARLAAM—IOASAF, 70^{v}/24. *Mihai Vodă prea sărăcește s-au crescut.* ȘINCAI, HR. II, 246/10, cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Trăiam cam sărăcește.* F (1872), 6, cf. LM, DDRF, CADE. *Împăratul... văzîndu-le așa de frumoase, să îndrăgosti de cea mai mică, cu toate că erau îmbrăcate sărăcește.* RETEGANUL, P. II, 23. *Feciorii l-au îngropat sărăcește, cum au putut.* MERA, L. B. 77.

— **Sărac** + suf. *-ește.*

SĂRĂCÍ vb. IV. **1.** Tranz. și refl. (Regional) A face să ajungă sau a ajunge orfan. Cf. sărac **(1)**. Cf. ȘĂINEANU^{2}, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Casele se pustiesc, copiii se sărăcesc, femeile vădănesc.* POP., ap. DDRF. *El de păr o apuca, ...Gîtu jos că i-l tăia... Vai de mine! ce-am făcut? Copil mic mi-am sărăcit, Pe mine m-am văduvit?* BIBICESCU, P. P. 345. *Turcii-n țară că mi-a dat De m-a ars și m-a prădat, Pe Mogoș mi l-a tăiat, Pe mine m-a văduvit, Copilași mi-a sărăcit.* BALADE, III, 134, cf. I, 353.

2. Intranz. și tranz. A-și pierde sau a face să-și piardă avutul, bunăstarea, bunurile materiale necesare vieții; a ajunge sau a face să ajungă sărac **(3)**. V. meseri, mișeli **(1)**, sărmăni. *Că acela pentru tine sărăci.* VARLAAM, C. 333. *Dumnezău pugoară și înalță, îmbogățește pe om și-l și sărăcește.* EUSTRATIE, PRAV. 11/4. *Îl vom ucide acolo în odaie, că ne-au mîncat și ne-au sărăcit el cu frații lui.* N. COSTIN, ap. CADE. *Și-i sărăciră, de rămaseră cum le-a fostu postrigul, mojici.* NECULCE, L. 119. *Au luat den țară 2 000 de pungi de bani... pîn i-au sărăcit pre toți* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 24/23. *Mulți din pricina foametei au sărăcit.* AMIRAS, LET^{2}. III, 136. *Ne mirăm de mare strîmbătate ce-i face, că l-au sărăcit și casa i-au pustiitu* (a. 1705). IORGA, S. D. VII, 106. *Sărăcind, au luat bani de la vorniceasa Racovițoaia* (a. 1753). URICARIUL, XVI, 307. *Sărăcind lăcuitorii... au ajuns la suma ce este acum* (a. 1811). DOC. EC. 94, cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Tatăl zece fii hrănește Și le împlinește toate; Dar pe el de sărăcește, Un fiu a-l hrăni nu poate.* PANN, P. V. II, 41/10, cf. POLIZU. *Toderică, după ce sărăci în cărți pe 12 coconași..., prăpădi și el tot ce cîștigase.* NEGRUZZI, S. I, 81, cf. 186. *Iată un împrumut care sărăcește și dărapănă.* GHICA, C. E. I, 131, cf. II, 365. *Am văzut zarafi... care sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate.* FILIMON, O. I, 93, cf. 162, LM. *A început să-i meargă rău cămătarului,... a sărăcit cu totul.* MACEDONSKI, O. III, 143. *Toți sărăceau, numai el se îmbogățea.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 350. *Băutura... te sărăcește de te lasă pe drumuri.* id. ib. III, 241. *Concurența... îl face să producă fără socoteală, să dea pe credit și la urma urmei să sărăcească ori să dea faliment.* IONESCU-RION, S. 163, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Tîlharule,... vrei să ne sărăcești.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 184, cf. ALEXI, W. *Am prins tîlharul care ne sărăcește.* DUNĂREANU, CH. 135. *În cîțiva ani, lăutarii, mesele și cărțile îl sărăciră de tot.* ap. TDRG. *Pe el îl ura pentru că sărăcise și ologise.* AGÎRBICEANU, A. 533, cf. 78. *Hambarul... fusese al boierului Pintea, care sărăcise.* GÎRLEANU, N. 141, cf. CADE. *A găsit sistemul să se îmbogățească în timp ce noi, ceștilalți, sărăcim.* C. PETRESCU, C. V. 74, cf. id. A. R. 34, SCRIBAN, D. *Un nabab miliardar... cheltuiește fără grijă... fiindcă știe că n-o să sărăcească.* RALEA, S. T. I, 119, cf. 306. *Clasa rurală, pe care mulți ani de recoltă rea... au sărăcit-o.* PAS, L. I, 300. *Hrana elefantului îl sărăcea.* TUDORAN, P. 55. *Năvălirile tătarilor și altor barbari au sărăcit în lupte sîngeroase... un popor de păstori și plugari.* PREDA, R. 254. *Tot om mare ești? Mai scrie la gazete despre tine? Sau ai sărăcit și de aceea ai venit acasă?* T februarie 1964, 9. *Este-un biet român legat Ca un mare vinoval, Român Gruie Grozovanul... Care-a sărăcit pe hanul.* ALECSANDRI, P. P. 77. *Împărăteasa au fost sărăcit cu totul, încît ajunsese, sărmana, dintr-atîtea slugi, să-și mături singură casa.* SBIERA, P. 130. *La omul sărac o fată frumoasă îi face și mai mare sărăcie; dar pe el nu-l putea sărăci mai tare, căci nu avea chiar nimic.* RETEGANUL, P. V, 16. *Nu știu, tare-a sărăcit, Galbeni mulți ori c-a făcut, A domni ori a poftit, La divan de n-a venit?* BALADE, III, 106. *Nași-su a început a sărăci, nu mai avea căruță, nu mai avea nimic.* O. BÎRLEA, A. P. II, 539, cf. 263. *Cine-și numără banii ades, nu sărăcești* (a. 1779). GCR II, 121/18. ◇ Refl. *Carele va mearge după mine, cu voie să se sărăcească.* CORESI, EV. 251. *M-am sărăcit pe mine pentru ei.* SCRIBAN, D. ◇ Refl. recipr. *Ne-am socotit amîndouă părțile ca să nu ne mai sărăcim cu cheltuiala judecăților* (a. 1783). IORGA, S. D. VII, 21.

3. Intranz. şi tranz. A decădea, a regresa sau a face să decadă, să regreseze din punct de vedere economic. *Ţara a sărăcit.* ŞĂINEANU[2]. [Sciţii] *au sărăcit înfloritoarea viaţă agricolă pe care o găsiseră aici.* PÂRVAN, G. 454. *Dacia e turburată... şi mult sărăcită din cauza năvălirilor.* id. ib. 636. *Ne sărăciră ţara şi ne duseră copiii la pieire fără folos şi fără bunăvoia noastră.* SADOVEANU, O. XVII, 284. *La sultanul te-au pîrît că ţara ai sărăcit.* POP., ap. DDRF. ◇ Refl. pas. *Nu trebuie să se sărăcească ţara cu atîtea lefi în deşărt* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 308/12.

4. Intranz. şi (rar) tranz. A (se) reduce (mult) în cantitate, în număr; a (se) împuţina. *Zăcămintele au sărăcit cu totul.* BOGZA, C. O. 122. *Popa sabia trăgea, Mînecile sufleca..., Rău pe turci îi sărăcea.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 493. □ *A sărăci sortimentele.*

5. Intranz. şi tranz. (Învechit şi regional; cu determinări introduse prin prep. „de") A ajunge sau a face să fie lipsit (în totalitate sau în parte) de... *De toate bunătăţile am sărăcit.* MINEIUL (1776), 80r1/2. *Cu cît glasul era mai aspru, mai răguşit, mai sărăcit de artă, cu atîta plînsul i se părea mai real, mai sincer, mai sfîşietor.* BACALBAŞA, S. A. I, 174, cf. CADE. *Mărul lîngă drum N-are pace nicidecum, Cîţi trec îl zburătăiesc Şi de crăngi îl sărăcesc.* ALECSANDRI, P. P. 290, cf. 78. ◇ Refl. pas. *De să va afla neştine den clirosul besearicii să fie sodomlean, să va sărăci de toate.* PRAV. 208.

6. Tranz. (Complementul indică pămîntul, solul) A face să devină neroditor, nefertil, sărac **(9)**. *Mazerea sărăceşte puţin pămîntul.* I. IONESCU, C. 24/16, cf. GHICA, C. E. III, 67. *Plantele i-au supt pămîntului toată vlaga şi l-au sărăcit.* ap. TDRG, cf. RESMERIŢĂ, D., DM, DEX. ◇ Intranz. *Pămîntul sărăceşte fără îngrăşăminte.*

7. Tranz. A face să-şi piardă din calitate, din valoare, din semnificaţii etc. (în urma simplificării, a schematizării). *N-ai făcut decît să sărăceşti viaţa, s-o areţi şi mai pustie.* AGÎRBICEANU, A. 177. *Repetarea situaţiilor la nesfîrşit... sărăceşte povestea, o schematizează.* CINEMA, 1968, nr. 10, 15.

8. Refl. (Învechit şi regional) A se văita, a se căina (considerîndu-se sărac **13**). *Zic că n-au, s-afurisesc, Să vaiet, să sărăcesc, Parcă e cel mai sărac, Aşà jurăminte fac.* MUMULEANU, C. 112/11. *Ei, săracu d'e noi. — Mă! Nu vă sărăcireţi aci, că ieu mă sui în copaciu ăsta şi mă uit păstă lume... n-oi ved'e cumva on foc?* O. BÎRLEA, A. P. I, 343.

9. Tranz. (Regional) A compătimi (considerînd sărac **13**). Cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Pe drum cine trecea Tot pe Badiu-l sărăcea, Tot pe Badiul mi-l căia.* TEODORESCU, P. P. 549, cf. CIAUŞANU, GL. *Ia nu-l mai sărăci tu p-ăsta; cu ce are el ar putea trăi un sat.* UDRESCU, GL.

— Prez. ind.: *sărăcesc.*

— V. **sărac.**

SĂRĂCÍCĂ s. f. v. **săricică.**

SĂRĂCÍE s. f. **1.** (Învechit şi regional) Starea, situaţia de orfan. *Să poarte în minte părinţii vitregi... că şi cuconii lor pot rămînea la sărăcie, ca şi aceia* (a. 1685). GCR I, 278/5. *Mă uitai din deal, din vie Şi-mi văzui casa pustie Şi nevasta-n văduvie Şi copiii-n sărăcie.* FOLC. TRANSILV. II, 466.

2. (Învechit) Văduvie. *Această fată... nu iaste făcută din bărbat cu cununie, ci ar fi din sărăcie, făcută în vă(d)uviia ei* (a. 1783). IORGA, S. D. VII, 77.

3. Lipsă de avere sau de bunuri materiale necesare existenţei; starea celui sărac **(3)**; lipsă, nevoie **(2)**, (livresc) penurie, (învechit şi popular) neavere, (învechit şi regional) nistotă **(1)**, (învechit) neputinţă **(2)**, sărăcăcie, sărmănie, (regional) sărăpanie, (învechit, rar) mizerăciune. *Şi Hristos întru meserătate şi în sărăcie via.* CORESI, EV. 41, cf. 38. *Mă ajunse şi vestea... de sărăcia doamnă-sa şi a coconilor* (a. 1602). IORGA, C. I. II, 239. *Roditoriul tuturorah, că ce eşti aşè în sărăcie?* (cca 1600—1650). GCR I, 136/30, cf. VARLAAM, C. 284. *Să va milostivi şi giudeul văzînd sărăcia şi nevoia ei.* PRAV. 177. *Unii de sărăcie, alţii de datorie şi de alte nevoi ş-au vîndut viile* (cca 1670). BUL. COM. IST. III, 86. *Să facă milă pentru sărăcia lui, să-i iarte acei bani* (a. 1676). ib. IV, 171. *În cetatea Vavilonului mare supărare răbda izrailteanii, sărăcie şi nevoie.* CHEIA ÎN. 95v/2. *Sînt nelipsiţi di cele trebuitoare ce le trebuiescu şi nu ştiu pedeapsa sărăciii aceştii lumi ca noi.* NECULCE, L. 148, cf. 170. *Cît nimini den creştini poate zice că n-au rămas de pradă şi de sărăcie scăpaţi.* R. GRECEANU, CM II, 59. *S-au dus sărac la Ţarigrad... şi în sărăcie au murit* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 351/15. *Eu aici în ţară n-am venit de voia mea, nici de vreo sărăcie sau lipsă.* ANTIM, P. XXIV. *De sărăcie fugeau prin munţi şi prin codri.* CANTA, LET[2]. III, 185. *Mai mulţi pătimesc în sărăcie.* VARLAAM—IOASAF, 108v/7. *Va să laude sărăcia ca pre o adevărată norocire.* MOLNAR, RET. 120/23. *Lăcuitorii... pătimesc o mare strîmbătate şi sărăcie despre stăpînitorii moşiilor* (a. 1816). URICARIUL, II, 23/4. *Bolnavii cei trudiţi de muncă şi de sărăcie, slabi şi uscăţivi.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 113/17. *Îl va găsi nebiruit... prin deprindere a suferi sărăcia, prin bărbăţia în războaie.* PLEŞOIANU, T. I, 207/6. *Întîmplîndu-se la vreun oraş sau sat foc, nespusă pagubă şi sărăcie să priciniueşte.* CR (1830), 119r/7. *Ce război necontenit de bogăţie şi de sărăcie!* MARCOVICI, C. 11/3. *Lenea sau trîndăvirea să numără între cele şapte păcate de moarte, pentru că dintr-însa se naşte sărăcia, nenorocirea şi alte multe răuteţi.* FM (1838), 54/2. *El a trăit şi a murit în sărăcie la Boston.* ASACHI, L. 37[2]/25. *Cu toată sărăcia lor, înfăţişă bogatului o masă cît să poate de bună.* FM (1841), 340[1]/2. *Săracii... vor avea dovadă în scris de sărăcia lor.* REGUL. ORG. 251/1, cf. 142/16. *Privind sărăcia lui, îl dărui c-o moşie.* MAG. IST. I, 203/27. *Văităndu-se de sărăcia sa, implora mila senatului.* ARISTIA, PLUT. 379/9. *Sărăcia şi lipsa îl înlovărăşiră.* NEGRUZZI, S. I, 206. *Ignorenţa, care este una din atribuţiunile sărăciei, va dispare.* GHICA, C. E. I, 67, cf. 163, 255. *Plăceri mincinoase, care duc pe nesimţite pe biata junime la sărăcie.* FILIMON, O. I, 114. *Ştii tu ce va să zică, Sorine, sărăcia?* BOLINTINEANU, O. 201. *Ne iubim, ce ne pasă nouă de sărăcie?* ODOBESCU, S. I, 146. *Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeşnic mai e bună! Şi mucoasa lumînare sfîrtînd săul şi-l arde Şi-n această sărăcie, te inspiră, cîntă, barde!* EMINESCU, O. I, 46, cf. 147. *Sărăcia nu se oploşise încă la uşa lor.* CREANGĂ, O. 236. *Din toată sărăcia, a cumpărat un crap mare.* CARAGIALE, O. I, 137, cf. 55. *Să moară în ticăloşie, în sărăcie şi cu ruşine.* ISPIRESCU, L. 11. *Răutatea omenească ne azvîrlise într-o mare sărăcie.* MACEDONSKI, O. III, 106. *De pe vremea lui Solon două lucruri au mers paralel: sărăcia şi tîlhăria.* IONESCU-RION, S. 165, cf. 174. *I se părea că toţi trecătorii îi cunosc sărăcia.* BACALBAŞA, S. A. I, 174, cf. 280. *Şi sărac, purtat de grijă, De puternici insultat, Pentr-un ţel viaţ-am dat... Ducînd fruntea cu mîndrie, Sărăcie, sărăcie!* MILLE, V. P. 70. *Umblă prin domnie... ca să-i spună De-i belşug sau sărăcie.* DAVILA, V. V. 23. *Să nu mănînci ţinînd strachina pe genunchi sau pe braţ... că tragi a sărăcie.* CANDREA, F. 67. *Doamna lui Scarlat... adusă de împrejurări la mare sărăcie, e înmormîntată la Iaşi.* IORGA, C. I. I, 58, cf. 21. *N-avea credinţa mea înfrîngeri Şi-n mîndra noastră sărăcie Ea ne vrăjea un cor de îngeri.* GOGA, POEZII, 192. *Sărăcia... apărea în toată goliciunea ei.* ANGHEL, PR. 120. *După socotinţa poporului..., nenorocul sau piaza rea se leagă de sărăcie.* PAMFILE, DUŞM. 96. *Douăzeci de ani de slujbă ticăloasă şi patruzeci şi nouă de viaţă dusă în sărăcie nu-i ajung?* AGÎRBICEANU, S. P. 144, cf. id. A. 216, 326. *Nu mai scap de sărăcie pînă-i Prut şi Siret.* REBREANU, I. 109. *Nu mi-aş fi închipuit să*

poată cineva, oricît de zgîrcit, trăi într-o asemenea sărăcie. M. I. CARAGIALE, C. 91; cf. 75. *De foame și de sărăcie am suferit și eu.* C. PETRESCU, C. V. 152, cf. id. Î. I, 95. *Iar de sărăcie, au de pătimire, au de defăimarea oamenilor să nu te scîrbești.* STĂNOIU, Ç. I. 150. *Aici, în sărăcia noastră, e un mediu mai prielnic pentru inițiativele culturale decît în prosperitatea comercială pe care o vedem înflorind în alte părți.* în PLR II, 582. *Am bătut întîia oară la ușa lui, mînat de sărăcie.* I. BOTEZ, B. I, 41, cf. 43. *Mă duc la mama. M-am săturat de sărăcie.* BRĂESCU, O. A. I, 127. *De ce să te condamni... la sărăcia aspră a unui curelar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 55, cf. 16, id. M. D. I, 171. *Pînă și Stanca, spălătoreasa, din toată sărăcia ei, a scos un pitac de cinci și a cumpărat un număr de gazetă.* COCEA, S. II, 52, cf. 55. *Își trăia zilele tot în sărăcie.* VISSARION, B. 10. *Priveam cu uimire sălbăticia locurilor. Peste tot, sărăcie de preistorie.* VOICULESCU, P. II, 263, cf. SADOVEANU, O. XII, 80. *S-ar fi putut socoti fericit, cu toată sărăcia lui.* DAN, U. 296. *Urmarea fatală era sărăcia, adică înglobarea lor în categoria țăranilor de rînd.* IORDAN, T. 186, cf. ARGHEZI, B. 147. *Sărăcia lui... nu se confirmă documentar.* CĂLINESCU, C. O. 201. *Sînt figuri dezintegrate în mediul lor, singurii la care se așază ban peste ban într-o lume a sărăciei și a nevoii.* VIANU, L. U. 591, cf. id. A. P. 52. [Creștinismul] *predica respectul bolii, al sărăciei, ... într-o mentalitate care iubea pînă atunci sănătatea, bogăția.* RALEA, S. T. I, 164. *Sărăcia moților e... nudă, lipsită de aspectele mizeriei.* BOGZA, A. Î. 133, cf. id. C. O. 221. *Voiam... să alung sărăcia de la pragul casei noastre.* STANCU, M. I. 14. *O viață întreagă n-o să mai poată alunga sărăcia din casă.* V. ROM. februarie 1955, 165. *Mi-am luat lumea în cap de sărăcie.* PAS, L. I, 146, cf. II, 250. *Două tractoare, rușinate parcă de atîta sărăcie și delăsare, zăceau alături sub o prelată unsuroasă.* GALAN, B. I, 52. *Un student dintre aceia pe care sărăcia îi fugărește toată ziua.* VINEA, L. I, 107. *Nu l-au sărăcit. Aș vrea să am și eu sărăcia lui.* DEMETRIUS, C. 18. *El crede că boierii sînt vinovați de sărăcia țăranului.* CONSTANTINESCU, S. III, 90. *Se gîndise să nu se întoarcă pe capul bătrînilor, că și fără el abia își duceau sărăcia.* TUDORAN, P. 171. *Fiu al unor țărani umili, Arany a crescut în sărăcie.* V. ROM. februarie 1957, 127. *Moții... trăiau într-o sărăcie cumplită.* T. POPOVICI, SE. 357, cf. 20. *Se chinuia să agonisească ceva, să iasă din sărăcie.* BARBU, G. 13, cf. id. PRINC. 44. *O Europă... torturată de plăgile mereu mai întinse ale sărăciei.* T decembrie 1964, 49. *Acolo unde domnea odinioară sărăcia și pelagra a venit lumina.* V. ROM. ianuarie 1965, 4. *Ne-am rupt satul ca să scăpăm de sărăcie și să luăm în dijmă culesul porumbului.* BĂNULESCU, I. 57. *Sărăcia îi face căpătînoși, Doamne, grei de cap, lipsiți de dărnicie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 14/2. *O cocioabă... cu un acoperiș de carton gudronat care prin cenușiul său accentuează senzația de sărăcie.* CINEMA, 1969, nr. 5, 4. *Te las naibei, sărăcie, Și mă duc la vitejie.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 285. *Moarte la tinerețe, Sărăcie la bătrînețe, Boală la călătorie, N-ar mai fi să fie.* MARIAN, Î. 401. *Lumea zice că la omul sărac, o fată frumoasă îi face și mai mare sărăcie.* RETEGANUL, P. V, 16. *Și cît pentru sărăcie, Ți-a rămas casa pustie.* BIBICESCU, P. P. 223. *Afară de sărăcie mai avea apoi omul acela și o zamă de copii.* CĂTANĂ, P. B. I, 7. *Cine-a făcut cătănia, Mînce-i casa sărăcia.* MAT. FOLK. 924. *Oricum s-ar fi trudit el... de sărăcie tot nu mai putea să scape.* VASILIU, P. L. 73. *Nu ți-i scris găzdușagu Alăturea cu capu, Nici mie sărăcia Alăturea cu lumea.* BÎRLEA, L. P. M. II, 173, cf. id. C. P. 249. *Greu e drumul muntelui, Dar mai grea e sărăcia.* ANT. LIT. POP. I, 77. *Sarașie, Fost-ai dăruită mie Dzin mică copilărie.* FOLC. OLT.—MUNT. I, 157. *Am ajuns... într-o sărăcie nemaipomenită.* O. BÎRLEA, A. P. II, 109. *Cînta cucu sus la vie, Eu gîndeam că-mi cîntă a bine, El cînta a sărăcie.* FOLC. MOLD. I, 55, cf. II, 72. *Vorba multă e sărăcie omului.* NEGRUZZI, S. I, 247, cf. CREANGĂ, P. 250, DDRF, TDRG, REBREANU, R. I, 142, BRĂESCU, O. A. I, 32, PAS, L. I, 20, ZANNE, P. II, 818. *Fete multe, sărăcie la casă.* ZANNE, P. II, 129. *Beția e sărăcie grozavă.* id. ib. III, 467. *Averea-i gard de nuiele, Sărăcia-i zid de piatră.* id. ib. V, 23. *Unde e sărăcie, e și ceartă.* id. ib. 572. *Sărăcia nu-i rușine.* id. ib. 573. *Sărăcia învață pe om.* id. ib. 576. ◇ (În imprecații) *Lasă-l în sărăcie.* ȚIPLEA, P. P. 116. *Du-te-n sărăcie.* id. ib. *Am drăgucior bocotan, În temniță-i de un an. Lasă-l fie, în sărăcie, Dacă nu-i de omenie.* BÎRLEA, L. P. M. I, 235. *Ducă-se-n sărăcie.* UDRESCU, GL. ◇ *Sărăcie lucie* (sau *cu luciu*) v. lucriu. ◇ Expr. (Popular) **A face cumetrie cu sărăcia** = a nu mai putea scăpa de mizerie. Cf. UDRESCU, GL. 62. (Popular) **A trage sărăcia de coadă** = a trage mîța de coadă, v. mîță (**I 1**). id. ib. **A-și vedea** (sau **căuta**) **de sărăcie** = a nu se amesteca în treburile altuia, a-și vedea de treabă. Cf. DDRF, TDRG. *Tu judeci pe dracu în loc să-ți vezi de sărăcie.* PETICĂ, O. 207, cf. CADE. ✦ (Popular și familiar) Epitet depreciativ pentru un om sărac (**3**), pentru un golan, o haimana. *Sărăciile de pe stradă să-și vadă de goliciuni.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 176, cf. 183. *Încotro, sărăciilor?... Nu vreți să munciți la mine...* CAMILAR, N. II, 385, cf. CIAUȘANU, GL., ALR I 452/180, 370, ALR II 2 880/987. ✦ (Bot.; prin Transilv.; și în sintagma *iarba sărăciei*, BORZA, D. 74) Busuioc sălbatic *(Galinsoga parviflora)*. Cf. id. ib.

4. Aspect, mediu etc. sărăcăcios (**3**). *Să privim acum și la sărăcia iluminată de razele unei lumînări de seu.* EMINESCU, P. L. 32. *De cite ori n-o podideau lacrimile... privind acareturile... pline de sărăcie și de pustiu.* DELAVRANCEA, S. 4. *O lampă de tablă lumina sărăcia dinăuntru.* DUNĂREANU, CH. 79. *În sărăcia și înghețul odăii, flacăra de sub vatră îi aducea deodată poetului inspirarea.* LOVINESCU, C. IV, 18.

5. Lipsă de fertilitate a solului. *Mai de mult, cu toată sărăcia pămîntului muntos, sătenii sămănau grîu de primăvară, săcară.* AGÎRBICEANU, A. 73. *Sărăcia solului a învățat pe oameni să lupte cu natura.* BLAGA, Z. 319. *Locurile de acum își dovedesc asprimea și sărăcia.* BOGZA, C. O. 354. *Altădată, cînd sărăcia nu potopise locul, cînd ogorul nu arăta ca o spinare crăpată de măgar..., oamenii prețuiau cîntarea lăutarului.* PAS, L. I, 9.

6. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate (prea) mică, număr (prea) mic, insuficient, nesatisfăcător din ceva; ceea ce este lipsit de bogăție, de (prea mare) valoare, de amploare; ceea ce este insuficient; lipsă (de...); stadiu nesatisfăcător, insuficient de dezvoltare. *Între nenorociri a fi fericiți și la sărăcia de cerești comori a fi foarte bogat.* BIBLIA (1688), 3/35. *Eu nu... pretinz să întrebuințăm termenii teologici și la celelalte științe și meșteșuguri. Nu, căci cu aceasta va rămînea în veci limba noastră tot în sărăcia în care s-a aflat.* CR (1833), 253[1]/3. *Seraci... de stilul limbii, cearcă a-și ascunde sărăcia cu mitologia și cuvinte latinizate.* RUSSO, S. 69. *Urmașii noștri vor vedea cu mîhnire sărăcia de idei și avuția de patimi care ne sfîșie.* GHICA, C. E. I, V. *Nu cumva munca și voința să fie covîrșite prin sărăcia puterii.* HASDEU, I. C. I, VIII. *Așa sărăcie de lemne nu s-a văzut nici la bordeiul cel mai sărăcăcios.* CREANGĂ, O. 116. *Dar dacă despre sărăcia mișcării noastre științifice mai poate fi îndoială, în privința secetei literare sîntem cu toții de acord.* GHEREA, ST. CR. III, 13. *Limbile ingleză și chineză se mulțămesc cu sărăcia lor de forme.* PHILIPPIDE, P. 201. *Astăzi... e sărăcie de individualități puternice* (a. 1898). PLR I, 494. *Cad puncte, virguli, exclamații pe sărăcia de idei.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 22. *Ceea ce face inutilitatea revistelor existente este sărăcia lor de ideal.* în PLR II, 186. *M-a scos din sărite atîta sărăcie de spirit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 17. *Vorbitorul... într-o stare de emoție sufletească va trebui... să înlocuiască sărăcia lexicală cu mijloace extralexicale.* PUȘCARIU, L. R. I, 43, cf. 231. *Recolta mea de material*

e mai degrabă săracă... Sînt dispus să atribui această sărăcie realității lingvistice. IORDAN, STIL. 276, cf. 158. *Ne izbește... sărăcia vocabularului.* VIANU, S. 180. *O serie de studenți dovedesc o nepermisă sărăcie de idei.* GÎ 1968, nr. 935, 1/5. *O enormă sărăcie a fantazării.* CINEMA, 1968, nr. 3, 14. *O foarte tristă sărăcie de vocabular și de întorsături de frază.* CONTEMP. 1971, nr. 1 311, 7/7. *A intra în rîndurile banalităților indispensabile alertarea opiniei publice în legătură cu sărăcia sau inconsistența repertoriului cinematografic estival.* CINEMA, 1972, nr. 7, 22. ◇ *Sărăcie de duh* (ori *cu duhul* sau, rar, *de minte, mintală*) = lipsă de inteligență, prostie (4). *Sărăcia mintală a clasei poruncitoare atingea o formă unică de degradare.* ARGHEZI, B. 151. *Tenorii au o reputație bine stabilită de sărăcie cu duhul.* CAMIL PETRESCU, P. 6. *Ambiția superbă a curiozității filozofice se coboară pînă la sărăcia de duh a călugărilor ignoranți.* RALEA, S. T. I, 230. *Sărăcia de minte duce încet și monoton la unitate, la sistem, la obsesie.* id. ib. II, 294. *Ne trebuie cît mai multe filme în care naivitatea să nu țină de sărăcia de duh, ci de prospețimea cu care descoperă viața orice ființă omenească.* CINEMA, 1968, nr. 6, XI. ✦ (Popular și familiar; de obicei pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") Epitet depreciativ pentru ceva de mică valoare sau fără valoare, puțin folositor sau nefolositor ori neplăcut, supărător. *Ați văzut banii ăi noi? Săraciile de tinichea.* ap. TDRG. *Ce sărăcie de vită.* PAMFILE, J. II, 164. *Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de înțepătură.* REBREANU, I. 129. *Sărăcia de epistolă.* M. I. CARAGIALE, C. 7. *D-apoi cine umblă prin asemenea sărăcii... De-acuma pînă la cîșlele lui Nastratin al nostru nu se găsește fir de umbră.* SADOVEANU, O. XVI, 22. *Toată ziua m-am necăjit cu o sărăcie de rădăcină, că altceva n-am găsit.* DAN, U. 116. *Femeile rămase acasă hrănesc sărăcii de vite.* STANCU, R. A. II, 298. *Se ridică o sărăcie de fir de tuse și astupă gîtlejul maicii Natalia.* STĂNOIU, C. I. 195.

— Pl.: *sărăcii.*

— **Sărac** + suf. *-ie.*

SĂRĂCÍLĂ s. m. sg. 1. (Popular; depreciativ) Om sărac (3). Cf. DDRF. *Ce poftești, nea sărăcilă?... — Nici la furat n-am noroc!* DELAVRANCEA, V. V. 138. *Sărăcilă ăsta... trăiește din bacșișul tău și al altuia.* GÎRLEANU, N. 56. *Ce-i folosesc atîția poli de aur? Dacă trăiește ca sărăcilă, e mai sărman decît noi.* SADOVEANU, O. XVII, 192, cf. H II 32. *Măi sărace, sărăcilă, Face-mi-aș de tine milă, De n-ai fi tu om pizmaș.* ALECSANDRI, P. P. 41. *Aud ăi doi frați de bețigugul ce găsise pe sărăcilă al lor.* RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE. *Măi săraci, sărăcili, Nu-ți pune punga cu mini.* FOLC. MOLD. II, 106.

2. Vînt foarte uscat și cald, care suflă (vara) în Dobrogea, distrugător pentru culturi; (regional) vîntul negru. *În regiunea Constanța bate, mai ales vara, vîntul negru, denumit și sărăcilă.* AGROTEHNICA, I, 272, cf. LTR[2] XVIII, 551, H III 215, XIV 381, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ.

— **Sărac** + suf. *-ilă.*

SĂRĂCÍME s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea oamenilor săraci (3); (mulțime de) oameni săraci; (învechit, rar) sărmănime. *Aice în oraș erau pline mănăstirile de bieții oameni tîrgoveți și sărăcime.* M. COSTIN, LET[2]. I, 367. *Se împuținase boii și sărăcimea cită era în țeară se-nvățase de-și făceau ogoare cu sapa.* N. COSTIN, LET[2]. II, 40, cf. 33. *Nimini den creștini poate zice că n-au rămas de pradă și de sărăcie scăpați, care de tătari, care de nemți, lăsînd multă sărăcime.* R. GRECEANU, CM II, 59. *Nu ari acum sărăcime unde să pășunezi cîte o vacă ci au pe la casăli lor* (a. 1780). IORGA, S. D. V, 261. *Fiind oameni turburători nu contenesc a supăra pe măria ta cu jălbi mincinoase, și, făcînd cheltuieli zadarnice, le încarcă pe obște și pe sărăcime* (a. 1783). BUL. COM. IST. IV, 112. *Toți să dau la streini. Și rămîne numai sărăcimea* (a. 1818). POC. EC. 187. *Este pricinuitor dă mare folos și iconomie la toți dă opște, mai vîrtos la sărăcime* (a. 1826). ib. 372, cf. I. GOLESCU, C. *Spre a se agiuta sărăcimea în pericolul gerurilor acestei ierne, n-au pregetat... a se îngrija de aciuare bieților săi concetățeni.* AR (1830), 47[1]/26. *Loteria mică, adevărat blăstem pentru sărăcime, se restaurase îndată.* BARIȚIU, P. A. II, 668. *Secara este o adevărată facere de bine pentru sărăcime.* I. IONESCU, B. C. 275/15. *Avanul domnitor... vrea să-și cîrpească hlamida aurită Cu zdrențe sărăcimii de veacuri moștenită.* ALECSANDRI, O. 260. *Cenușa sa n-a sfințit-o pămîntul patriei, ci e pe vecie amestecată cu aceea a sărăcimii din Palermo.* EMINESCU, în PLR I, 326. *Veselie mare între toți era, chiar și sărăcimea ospăta și bea.* CREANGĂ, P. 279. *Cărușașii, negustorimea, sărăcimea din mahalale... se potoliseră ca prin minune.* CARAGIALE, O. III, 207. *Putem scuti pe biată sărăcime de vărsarea de singe.* ISPIRESCU, L. 327. *Sărăcimea își făcea loc printre lume și... ajungea la coșurile cu lumînări.* MACEDONSKI, O. III, 101. *Chiar scriitorii burghezimii... se văd siliți să îmbrățișeze cauza mare a sărăcimii.* BACALBAȘA, S. A. I, 288. *Vechile case de țară aveau desigur ferestile de băsică de bou, care a fost înlocuită de sărăcimea din zilele noastre cu hîrtie.* IORGA, C. I. III, 162. *Vasele acestea nici nu erau întrebuințate decît de sărăcimea care nu-și putea procura de celelalte,... de lemn.* PÂRVAN, G. 188, cf. 562. *Dar boierii de la București ce gînduri mai au cu noi, sărăcimea?* REBREANU, R. I, 138, cf. 237. *Toată sărăcimea petrecu și fu dăruită... cu bani.* VISSARION, B. 200, cf. LESNEA, C. D. 42. *Sărăcimea de prin alte părți începu să curgă.* DAN, U. 72. *Țăranii și sărăcimea au rămas desigur în țară și după evacuarea oficială.* PUȘCARIU, L. R. I, 330. *Dostoievski a înfățișat sărăcimea marilor orașe, dar mai cu seamă pe intelectualul care trăiește cu nervii zdruncinați contrădicțiile societății sale.* VIANU, L. U. 544. *Din sate veni vestea că sărăcimea murmură.* STANCU, R. A. IV, 172. *Amîndoi și-au exprimat simpatia pentru viața tragică a sclavilor și a sărăcimii libere.* V. ROM. septembrie 1954, 220. *Sîntem sărăcimea tîrgului.* CAMILAR, N. I, 72. *Sărăcimea paria pe sume mai mici.* TUDORAN, P. 509. *Toată sărăcimea dibuia, își făcea pereți de adăpost, case de bălegar și chirpici.* BARBU, G. 121. *Spun c-o să facă o groază de înlesniri sărăcimii, necăjiților.* LĂNGRĂNJAN, C. II, 56. *Ca urmare a aceleiași diferențieri de avere, se formează în sate o sărăcime a satului.* PANAITESCU, O. Ț. 237. *Despre bordeiele și colibele sărăcimii ni s-au păstrat prea puține informații.* G. BARBU, A. V. 14.

— **Sărac** + suf. *-ime.*

SĂRĂCÍN[1] s. m. (Bot.; regional) Mei (1) (*Panicum miliaceum*). BORZA, D. 123.

— Și: **sărăcír** s. m. BORZA, D. 123.

— Cf. s ă r a c.

SĂRĂCÍN[2], **-Ă** s. m. și f. (Învechit) Sarazin (1). *Împărăteasa sărăcinilor.* CORESI, ap. DHLR II, 529. *Și-ți părea că-i un sărăcin.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 56[v]/13, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Saracinul Hisiam, califul Damascului, porunci să i se taie mîna dreaptă.* NEGRUZZI, S. I, 265, cf. HEM 1 456. ◇ (Adjectival) *Un bărbat sărăcin.* CORESI, ap. DHLR II, 529.

— Pl.: *sărăcini, -e.* — Și: **saracín, -ă** s. m. și f.

— Din slavonul сраčинъ. Cf. slavonul сарακинъ.

SĂRĂCINÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Sarazin (2). *Și-l dedeș pre-acela mîncare oamenilor sărăcinești* (cca 1650). HEM 1 470.

— Pl.: *sărăcinești.*

— **Sărăcin**[2] + suf. *-esc.*

SĂRĂCINÉȘTE adv. (Învechit, rar) Ca sarazinii (1), în felul sarazinilor. *Într-ascuns ținea creștinește*

şi era creştini, iară-n vedeare să făcea a ţinea sărăcineaşte. DOSOFTEI, V. S. septembrie 25[v]/5.

— **Sărăcin**[2] + suf. *-eşte.*

SĂRĂCIÓS[1], **-OÁSĂ** adj. (Învechit şi regional) Care conţine multă sare **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., A II 7.

— Pl.: *sărăcioşi, -oase.*

— **Sare** + suf. *-ăcios.*

SĂRĂCIÓS[2], **-OÁSĂ** adj. (Regional) **1.** (Despre oameni) Sărac **(3)**. *Feciorul babei să... dăduse... în dragoste c-o fată sărăcuţă şi frumuşică... Baba însă n-o voia pe aceea, că era din soi rău şi sărăcios.* ŞEZ. IV, 159.

2. Sărac **(5)**. *Satele: sînt... sărăcioase, cu multe coperişe pe paie.* LUC. III, 396.

3. Sărac **(6)**. *La o crîşmă sărăcioasă din mijlocul drumului s-au întărît amîndoi cu cîte-un ciocan de rachiu.* LUC. III, 396.

— Pl.: *sărăcioşi, -oase.*

— **Sărac** + suf. *-ios.*

SĂRĂCÍR s. m. v. **sărăcin**[1].

SĂRĂCÍRE s. f. Acţiunea de a (se) **sărăci** şi rezultatul ei.

1. Pierdere a averii sau a bunăstării, a bunurilor materiale necesare vieţii. Cf. **sărăci (2)**. Cf. I. GOLESCU, C., VĂLIAN, V., POLIZU. *Creşterea vitelor, păstoria... a căzut din cauza grelelor impozite şi sărăcirea populaţiunei agricole.* GHICA, C. E. II, 492, cf. DDRF, ALEXI, W., RESMERIŢĂ, D. *Cu atît sînt mai mari profiturile capitaliştilor, cu cît se adînceşte sărăcirea oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 712.

2. Scădere, împuţinare a trăsăturilor calitative, a valorii, a semnificaţiilor etc. Cf. **sărăci (7)**. *O... înlănţuire de fapte care duce la una şi aceeaşi concluzie: sărăcirea culturii din Dacia.* PÂRVAN, G. 439. [Dementa] *este o sărăcire mare a gîndirii bolnavului.* ABC SĂN. 121. *Ceea ce caracterizează schizofrenia sînt fenomenele de degradare şi sărăcire a psihicului bolnavului.* ib. 322. *O sărăcire a vieţii spirituale.* CINEMA, 1969, nr. 7, 37.

— Pl.: (rar) *sărăciri.*

— V. **sărăci.**

SĂRĂCÍT, -Ă adj. **1.** Care a devenit sărac **(3)**. Cf. **sărăci (2)**. Cf. I. GOLESCU, C., DDRF, ALEXI, W. *Neamurile sărăcite ale boierilor... nu mai puteau ajunge la boierie.* IORGA, C. I. II, 166, cf. I, 47, RESMERIŢĂ, D. *Mi-am găsit neamurile sărăcite şi casa părinţilor mei pustie.* SADOVEANU, O. V, 572, cf. X, 108. *Regele Lear poate fi... tragedia seniorului sărăcit şi a vasalilor săi credincioşi.* T mai 1964, 72. *Sărăcită, nobilimea este constrînsă să pactizeze cu cei mai noi dintre îmbogăţiţi.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 193. *Sărăcit şi prăpădit, Tare mi-s sărac lipit.* ANT. LIT. POP. I, 18. ◇ Fig. *Şi de priveşti a inimii hambare, Mai goale le găseşti la cercetare, Gîndind că sărăcit ca mîine pleci În pribegie către neguri reci.* LABIŞ, P. 88.

2. Care s-a redus (mult) în dimensiuni, în cantitate, în număr. Cf. **sărăci (4)**. [Calul] *se arăta cu coada înainte, sărăcită ca o perie de dinţi.* ARGHEZI, B. 75. ✦ (Despre limbi) Care a devenit mai puţin complex, mai puţin bogat. *În gura popoarelor alogene romanizate, latina păstra ce avea mai banal, ea era o limbă sărăcită.* PUŞCARIU, L. R. I, 327.

3. (Despre pămînt, sol) Care a devenit nefertil, neroditor. Cf. **sărăci (6)**. *Se nimeriră în comisia de agronomi, care veni să preţuiască locul, oameni conştiincioşi, care, văzînd cît de exploatat şi de sărăcit e pămîntul, nu-i făcură un preţ prea mare.* AGÎRBICEANU, S. 488, cf. DS.

— Pl.: *sărăciţi, -te.*

— V. **sărăci.**

SĂRĂCITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar; despre plante) Care sărăceşte **(6)** solul în care creşte. *Îngrăşarea se pune la plintele cari storc mai multă vlagă din pămînt şi astfel alternă plintele sărăcitoare cu acele îmbunătăţitoare.* I. IONESCU, D. 321.

— Pl.: *sărăcitori, -oare.*

— **Sărăci** + suf. *-tor.*

SĂRĂCITÚRĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.; depreciativ) Om foarte sărac **(3)**. *I-auzi la el, sărăcitura, să se pună el cu mine!* UDRESCU, GL.

— Pl.: *sărăcituri.* — Şi: **sărăcătúră** s. f. UDRESCU, GL.

— **Sărac** + suf. *-itură.*

SĂRĂCÓI, -OÁIE adj., s. m. şi f. **1.** (Vestul Transilv.) (Copil) orfan. Cf. ALRM I/II h 308.

2. (Regional) Augmentativ al lui **sărac (3)**. *Grija scrupuloasă ce au boierii de a nu se amesteca cu sărăconii.* PĂCALĂ, M. R. 108. *De-atunci am rămas cam sărăconi.* N. REV. ROM. VIII, nr. 6, 87. *Frat'i-to să gospodăreşt'e d'i iese păstă noi şi iel o fi sărăcoiu lumii.* O. BÎRLEA, A. P. II, 467.

3. (Regional) Cerşetor (Boiţa — Haţeg). Cf. ALR I 451/122.

— Pl.: *sărăcoi, -oaie.*

— **Sărac** + suf. *-oi.*

SĂRĂCOVÉŢ s. m. v. **sorocovăţ.**

SĂRĂCÚSTĂ s. f. **1.** (Învechit) Interval de patruzeci de zile. *Să postească două sărăcuste... şi deaca se vor împlea cele două sărăcuste, atunei să-i citească molitvele de curăţie* (a. 1652). ap. CADE, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

2. (Învechit şi regional) Sărindar **(1)**; (Transilv. şi Bucov.) slujbă de pomenire a morţilor făcută în simbetele postului Paştilor. Cf. D. BOGDAN, GL. 98. *Pentru că au murit Negrita necumineca[tă]..., s[ă]-i fac[ă] diaconul sărăcustă de cumineca[tă] şi... să o pomenească* (a. 1627). IORGA, S. D. VII, 32. *Cele 40 de liturghii ce să zice o sărăcustă* (a. 1645). ap. TDRG. *Dau sărcuste pe la sv[i]ntele besearecı şi împart m[i]-l[o]stenie săracilor* (a. 1661). GCR I, 180/38. *Această carte... au dat-o... popa Pinte, de trei saracuste* (a. 1673). IORGA, S. D. XVII, 41. *Eu, popa Iacobu, slujit sărăcuste lui Gorghie p[i]ntru acei 3 mărieşi* (a. 1742). id. ib. 183. *Preoţii besericii, carii vor fi după vremi, să aibă deosebit pomelnic al enoriaşilor, în care vor scrie numele acelora ce va da sărindare, sărăcuste... pentru a lor pomenire* (a. 1814). ARH. OLT. I, 60. *Pentru leturghiile ce dau preoţilor, pentru sărăcuste pentru cei vii şi pentru cei morţi* (cca 1819—1825). CAT. MAN. I, 638, cf. LB, VALIAN, V., POLIZU. *Liturghii şi sărăcuste pentru partea sufletească.* CONTEMPORANUL, III, 427. *Merită a fi amintite încă şi parastasele, slujbele, sărindarele sau sălindarele, sarcoustele sau sărăcustele.* MARIAN, Î. 376, cf. 378, GHEŢIE, R. M. *Şi nu se va mai teme de nopţi şi căi înguste, Cînd zece sărindare şi zece sărăcuste Plini-vei pentru Lina: scăpat vei fi atunci.* COŞBUC, P. II, 181, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], CADE, SCRIBAN, D., REV. CRIT. IV, 146, CIAUŞANU, V. 196. ✦ Plată (în bani sau în natură) care revine preotului pentru o sărăcustă **(2)**; sărindar **(1)**. Cf. D. BOGDAN, GL. 98. *„Episcopul Vasilie Moga" către birăul companiei, pentru „sărindare şi sărăcuste" ce ia arhimandritul grec... „ca cînd tunde cineva oile allui păcurariu"* (a. 1832). IORGA, S. D. XII, 180, cf. SCRIBAN, D., I. CR. V, 152.

3. (Prin Bucov; la pl.; în forma *sorocouste*) Alimente care se duc la biserică, pentru a fi sfinţite, cu prilejul zilei sfîntului Toader, şi care se împart ca pomană. *Este datină de a duce în ziua de Sîn-Toader la biserică nu numai grîu fiert, adecă colivă, ci şi pomeniri sau sorocouste.* MARIAN, S. R. II, 74.

4. (Prin Transilv.; la pl.) Popasurile în care se citesc evangheliile, pe drumul de la casa mortului pînă la groapă. *L-o dus cu sărăcuste.* ALR II/I MN 87, 2 710/235. *Îl îngroapă cu sărăcuste.* ib. 2 710/250, cf. MAT. DIALECT. I, 92. ◇ Expr. **A merge cu sărăcuste** = a merge încet. Cf. MAT. DIALECT. I, 92.

5. (Învechit și regional) Praznic, ospăț la înmormîntare. Cf. D. BOGDAN, GL. 98. *În Transilvania, și anume în ținutul Făgărașului, comîndarea se numește „sărăcustă".* MARIAN, Î. 371, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., SCRIBAN, D. — Pl.: *sărăcuste.* — Și: (învechit) **sărcústă, saracústă,** (regional) **sarcoústă** s. f., **sorocoúste** s. f. pl. — Din v. sl. сарако́вети. — **Sorocouste** < ucr. **сорокоуст.**

SĂRĂCÚȚ, -Ă adj. Diminutiv al lui sărac; cam sărac.

1. Cf. sărac **(3).** Cf. LB, I. GOLESCU, C. *Medicinistul, băiat sărăcuț, ... nu căuta deloc a contraria pasiunea gazdei.* CARAGIALE, O. II, 124, cf. DDRF, CADE. *Sărăcuț și fără nume, Ca noi toți urmînd cărarea, Vei trăi ca vai de lume.* LESNEA, VERS. 29. *Pe lîngă ei, tata era sărăcuț.* VLASIU, A. P. 75, cf. SCRIBAN, D. *Dacă era mai sărăcuț, clientul putea să mănînce pe datorie.* PAS, L. I, 46. *Tu, flăcăuaș sărăcuț de la țară, Care-ți fărîmai bucuria sub sapă Pe-un boț de mămăligă cu ceapă.* DEȘLIU, G. 53. *Place-mi fata sărăcuță, Că umblă vara desculță ... Dar cu fata de bogat, Totdeauna ești mustrat Să-i cumperi cizme de capră, Că altele se tot crapă.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 437, cf. 38. *Era sărăcuț, săracul de el, încît ... trăia tot cu noduri fripte învăluite cu răbdări prăjite.* RETEGANUL, P. I, 59. *Feciorul babei să dăduse hăt demult în dragoste c-o fată sărăcuță și frumușică.* ȘEZ. IV, 159. *O fată ... Sălecuță Ce-i la curte slujnicuță.* ȚIPLEA, P. P. 20. *Biata mîndruță ..? Vezi că-i sărăcuță.* BALADE, III, 288. *Un băiat sărăcuz dă tot.* O. BÎRLEA, A. P. I, 564. ◇ (Substantivat) *De-aș ști da cu coasa-n laz, Fi-aș gazdă ca Bobuțul, Nu coldău ca selecuțul.* BUD, P. P. 64.

2. Cf. sărac **(6).** Cf. POLIZU. *Un popă îmbrăcat în straie sărăcuțe.* CREANGĂ, A. 133, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Zări ... o fată slăbuță ..., sărăcuță la straie.* CĂLINESCU, C. O. 16. *A fost cam sărăcuță nunta lor, așa cum erau și ei.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 106. *Și îndată a fost acasă la ei, acolo în căsuța pescariului cea sărăcuță.* RETEGANUL, ap. CADE. ◇ (Adverbial) *Neamțul sărăcuț îmbrăcat, bea retras.* BRĂESCU, A. 119. *Era cam urît la chip și îmbrăcat cam sărăcuț.* SBIERA, P. 141.

3. Cf. sărac **(7).** *Posteritatea trebuie să afle după date pozitive cu ce mijloace mici, sărăcuțe, cercau bătrînii să ajungă scopuri mari.* BARIȚIU, P. A. III, 69.

4. Cf. sărac **(12).** *Ziare politice în tot cuprinsul țării nu erau în nici o limbă, afară de unicul „Bote" german din Sibiu, care acum apărea în format 4°, sărăcuț.* BARIȚIU, P. A. I, 576, cf. RESMERIȚĂ, D. *Din gazeta sărăcuță dar bătăioasă ..., astăzi devenise un abil mare cotidian.* C. PETRESCU, C. V. 331.

5. (De obicei în construcții exclamative) Cf. sărac **(13).** *Sărăcuță inimioară, cum te arzi în pară!* (a. 1800). GCR II, 181. *Muncești pînă cazi pe brînci. Sărăcuța lelea plătește cu pielea!* PANN, P. V. I, 135/24. *Sărăcuțul cărăbuș!* GÎRLEANU, L. 16. ◇ (Substantivat; adesea cu valoare de apoziție) *Îl păștea păcatul și-l mînca spinarea, sărăcuțul.* CREANGĂ, P. 24. *S-au fost ascuns odată acolo niște domnițe ... Cînd le-au dat păgînii de urmă, ele s-au suit, sărăcuțele, pe stînci și s-au azvîrlit în prăpastie.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 284. *Lăsasem rîma în cîrligul undiții și biata privighetoare, umblînd după mîncare, a înghițit cîrligul! ... Sărăcuța!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 140, cf. id. P. 348. *Unde dormea, sărăcuța, somnul ei senin!* GÎRLEANU, N. 168. *Tare mi-e frică să nu-și piardă mințile, sărăcuța ... Că prea i-a fost drag.* REBREANU, NUV. 56, cf. 55. *Sărăcuții! ... I-am găsit pe amîndoi căzuți lîngă fîntînă ... fîntîna e otrăvită.* GALACTION, O. 256. *Sărăcuțele — începură maicile să căineze pe femeile din sanie — hai fuga să le luăm sus.* VOICULESCU, P. I, 194. *Domnița noastră mai are a se chinui, sărăcuța!* SADOVEANU, O. X, 321. *L-am crescut cu prea puțină dragoste și el, sărăcuțul, a ajuns un ghemotoc de ură.* H. LOVINESCU, T. 195, cf. 114. *A murit, sărăcuțul! S-a dus omul meu! M-a lăsat.* BARBU, G. 337. *Lămurește-i nițel, că ei, sărăcuții! ...* LĂNCRĂNJAN, C. III, 413. *Murgul să se poticnească, De pămînt să te izbească ... Să tragi țolu Cu picioru Și chinguța Cu mînuța Bucățele, sărăcuța!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 265. *Unde-s tinerețele, Ele, sărăcuțele, Mă purtau și le purtam, Cu ele mă fuduleam.* PAMFILE, C. Ț. 306. (Substantivat; ca epitet, pus înaintea termenului calificat, un pronume sau un nume, de care se leagă prin prep. „de") *Fie-vă milă de mine ... am și copilași, sărăcuț de maica mea!* GORJAN, H. II, 51/25. *Sărăcuț de maica mea, ... s-a răpus domnul ininger!* ODOBESCU, S. III, 189. *Sărăcuțul de mine! zise cel mic. Să nu cumva să faceți pozna să deschideți.* CREANGĂ, P. 22. *Ar fi dat averea lui toată dac-ar fi putut spăla pata cu care s-a născut copilul lui. Sărăcuța de ea! Grozavă pedeapsă!* SLAVICI, N. II, 214. *Și am dat pe el o groază de bani ..., sărăcuț de mine.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 46. *Ce pustiu de gînd l-o mînat să se suie în mașinile care zboară pe sus? Sărăcuțu de el!* TEODOREANU, U. C. 23. *Însă el, bietul de el, sărăcuțul de el, îl ura pe Peter.* H. LOVINESCU, T. 195. *Sărăcuța de mine ... rămîn singură.* BARBU, G. 334. *Se vede că-i necăjit rău, sărăcuțu de el!* LĂNCRĂNJAN, C. II, 507. *Sărăcuț, amar de mine! Căci un agiutor nu-mi vine Să mă scoată de la greu.* ALECSANDRI, P. P. 136, cf. 265. *Vai! sărmană biată țară ... Sărăcuț de maica mea, Cui a fi milă de ea? Sărăcuț de locul meu, Cînd l-a scăpa Dumnedzeu?* id. ib. 246. *Mă-nsurai, luai muiere, Mă bucurai la avere, Vai de păcatele mele ... Argintul s-a cheltuit Și muierea-a-mbătrînit ... Sărăcuț de maica mea, C-am rămas numai cu ea.* TEODORESCU, P. P. 272. *Sărăcuț, amar de mine!* FOLC. TRANSILV. I, 128. *De mic, sărăcuț de mine, Mă născui prin țări străine.* FOLC. MOLD. I, 134.

— Pl.: *sărăcuți, -e* — Și: (regional) **sărăcúz, -ă, sălecúț, -ă, selecúț, -ă** adj.

— **Sărac** + suf. *-uț.*

SĂRĂCÚZ, -Ă adj. v. **sărăcuț.**

SĂRĂDÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică sumane, catrințe etc.) A sărădui. *Țundra-i neagră, sărădită cu găitane vinete.* ODOBESCU, S. III, 545.

— Prez. ind.: *sărădesc.*

— V. **sărad.**

SĂRĂDUÍ vb. IV. Tranz. (Complementul indică sumane, catrințe etc.) A coase, a împodobi cu **sărad (1)**; (regional) a sărădi. *La cusut și sărăduit sumane ... mă întreceam cu fetele cele mari.* CREANGĂ, O. 213, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *A sărădui sumane.* SCRIBAN, D., A V 15. ◇ Refl. pas. *Sarad, cu care se sărăduiește și se înflorește sumanul.* ȘEZ. VII, 183. *Gluga ... se sărăduiește pe margini.* CHEST. V 165/53.

— Prez. ind.: *sărăduiesc.*

— **Sărad** + suf. *-ui.*

SĂRĂDUÍT, -Ă adj. (Despre sumane, catrințe etc.) Împodobit cu **săraduri (1).** Cf. BARCIANU, MIRONESCU, S. 620. *Colțun sărăduit ..., din pănură albă.* ALR II 3 352/362. *Sumane sărăduite.* ib. 3 352/551, cf. 3 352/192, 235, 362, 414, 514, 537, 551, 574, A IX 2.

— Pl.: *sărăduiți, -te.*

— V. **sărădui.**

SĂRĂFÍE s. f. v. **zărăfie.**

SĂRĂHÓR s. m. v. **salahor.**

SĂRĂÍJI subst. pl. (Regional) „O specie de ciuperci foarte gustoase" (Gurghiu — Reghin). Cf. VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută.

SĂRĂIMÁN, -Ă adj., s. m. și f. v. **sărman.**

SĂRĂIMĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sărmănesc.**

SĂRĂMÁN, -Ă adj., s. m. și f. v. **sărman.**

SĂRĂNÁIE s. f. v. **sărăoaie.**

SĂRĂNDÍC adj., s. m. **1.** Adj., s. m. (Maram. și prin vestul Transilv.) (Copil) orfan. Cf. CADE, CANDREA, Ț. O. 52, ALRM I/II h 308, LEXIC REG. 21, TEAHA, C. N. 262.

2. S. m. (Prin Maram.) Om sărac **(3)**. Cf. LEXIC REG. II, 106.

— Pl.: *sărăndici.* — Și: **sărîndíc** (CADE, CANDREA, Ț. O. 52) adj., s. m., **sarandíc** (TEAHA, C. N. 262) adj.

— Etimologia necunoscută. Cf. s ă r ă n t o c.

SĂRĂNTÓC, -OÁCĂ s. m. și f. (Popular; de obicei depreciativ) Om (foarte) sărac **(3)**. Cf. LB. *Mișcat de vorba sărîntocului, îi zice se puie vasu jos,* GT (1839), 146, cf. POLIZU. *Voi fi silită să o mărit după un mut sau un sărăntoc.* F (1871), 16, cf. CIHAC, II, 326, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Și cel din urmă sărîntoc... e azi mai fericit ca mine.* AGÎRBICEANU, A. 273, cf. 214, 254. *Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai?* REBREANU, I. 28, cf. 288. *Ia, niște sărăntoci și niște prăpădiți.* VLASIU, A. P. 68. *Noi, sărăntocii, cum ne spui dumneata, plătirăm. Dumneata de ce nu stăi în rînd cu noi?* SADOVEANU, O. XVIII, 600, cf. XVII, 195. *Încă dacă ar fi acătarete om, vreun gazdă mare, cu iugăre multe, dar e un sărăntoc.* DAN, U. 180, cf. 32. *Cu voi doi, sărăntocilor, am eu o socoteală mai veche.* STANCU, D. 55. *Învață carte,... îl sfătuia... unul din cei mai clonțoși dintre sărăntocii satului.* V. ROM. decembrie 1954, 156. *La fiecare pas găsesc un bruș, Ce-l zvîrl să ardă aur în lumină. Puțin îmi pasă cine-o să-l culeagă, Bogați cu burtă, sărăntoci flămînzi.* BENIUC, C. P. 24, cf. id. M. C. I, 403. *Vrea să-și dea averea la sărăntoci.* T. POPOVICI, SE. 456, cf. 345. *De ce-ai mai plecat în America, dacă te-ai dus sărăntoc și-ai venit cerșetor?* V. ROM. aprilie 1963, 19. *Clădesc o casă... ca și casele bogătașilor, nu ca colibele sărîntocilor.* RETEGANUL, P. III, 62, cf. IV, 64, REV. CHIT. III, 167, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI și din LOMAN — SEBEȘ. *I-o zis lu Boadăr sărîntoc și peleg.* GREGORIAN, CL. 53, cf. ALR I 452/5, 227, ALR II 2 880/2, 102, 105, 228. *Pă mine Pătru mă ia... Că-s gazdă cu boi și vacă, Nu ca tine-o sărăntoacă.* FOLC. TRANSILV. I, 282. *Sărîntocul îmbrăcat În cojoc de brad Stă în mijloc de sat Și ciinii nu-l bat* (Cuptorul). PASCU, C. 199. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Vecinul lor îi dete măsura, dar curîos să vadă ce măsoară cu ea sărîntocul de om,... unse fundul măsurei cu cleĭ.* CĂTANĂ, P. B. III, 8. ◇ (Adjectival) *Nobilimea măruntă și sărăntoacă nu cuteză să-și caște gura.* BARIȚIU, P. A. I, 566, cf. 270. *Un băiat zdravăn și simplu, o ioapă sportivă, un fante sărăntoc.* VINEA, L. I, 258. ✦ (Regional) Cerșetor. *Turme de sărîntoci necurățiți și zdrențăroși se află în toate cetățile.* RUS, I. I, 256/18, cf. CADE.

— Pl.: *sărăntoci, -oace.* — Și: (regional) **sărăntúc, -ă** (UDRESCU, GL.), **sărîntóc, -oácă** s. m. și f.

— Din v. sl. сиротъкъ.

SĂRĂNTÚC, -Ă s. m. și f. v. **sărăntoc.**

SĂRĂOÁIE s. f. (Transilv. și prin Maram.) **1.** (Bot.) Tigvă *(Lagenaria siceraria).* Cf. BORZA, D. 95, ALR SN I h 200.

2. Țeavă de tras vinul din butoi (făcută din sărăoaie **1)**. Cf. VICIU, GL., COM. SAT. V, 30, com. din HERECLEAN — ZĂLAU, COMAN, GL. *Trag vin cu sărăoaia.* ALR II 6 160/272, cf. ib. 6 161/272, 279, 284, 349. [Din țigvă] *facem sărăoaie „țîlv de tras vinul".* ALR SN I MN h 200/349, cf. LEXIC REG. 21.

— Pronunțat: *-ră-oa-.* — Pl.: *sărăuăi.* ALR SN I h 200/279, 284. — Și: **sărăbói** (BORZA, D. 95) s. m., **sărănáie** (COMAN, GL.) s. f.

— Etimologia necunoscută.

SĂRĂÓR s. m. v. **salahor.**

SĂRĂPÁNE s. f. v. **sărăpanie.**

SĂRĂPÁNIE s. f. (Transilv.) Sărăcie **(3)**. Com. DRĂGANU, cf. PAȘCA, GL., LEXIC REG. 15. ◇ (În imprecații) *Dă-le în sărăpanie de minciuni.* VLASIU, A. P. 63. *Du-te-n sărăpane.* Com. din ZAU DE CÎMPIE — LUDUȘ. *De-te-n sărăpanie.* Com. din DEDA — REGHIN. ◇ (În propoziții interogative, precedat de „ce", exprimă nemulțumire, enervare) *Ce sărăpanie faci acolo?* MAT. DIALECT. I, 190.

— Și: **sărăpáne** s. f.

— Cf. s ă r ă c a n.

SĂRĂREÁSĂ s. f. (Învechit, rar) Nevasta sărarului **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *sărărese.*

— **Sărar** + suf. *-easă.*

SĂRĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) De sărar **(1)**, al sărarului. Cf. I. GOLESCU, C.

— Pl.: *sărărești.*

— **Sărar** + suf. *-esc.*

SĂRĂRÉȘTE adv. (Învechit, rar) Ca sărarii **(1)**, în felul sărarilor. Cf. I. GOLESCU, C.

— **Sărar** + suf. *-ește.*

SĂRĂRÍE s. f. **1.** (Învechit și regional) Salină. *Danie de loc „la sărărie cea veache"* (a. 1715). IORGA, S. D. VII, 93. *Au deschis sărării sau mine de sare.* ASACHI, I. 123/11, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., LTR[2].

2. Loc de unde se extrage sarea **(1)** prin evaporarea apei de mare. Cf. LTR[2]. *Iera sărării. Giolu iera cu sari.* ALRT II 224, cf. 336.

3. Depozit, prăvălie, loc în care se vindea sare **(1)**. [Mănăstirea] *să nu facă căsăpii, pitării,... băcălii, sărării, tiutiungirii* (a. 1806). URICARIUL, X, 214, cf. I. GOLESCU, C. *Cămara este cantora sărăriilor.* NEGRUZZI, ap. CADE, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

4. Impozit care se percepea pe vinzarea sării **(1)**. *Sărăria numai éstimp are a se urma, iar de la anul viitor înainte să lipsească cu totul... Verice băcan sau negustor să fie slobod a vinde sare în polithie după nartul ce se va orîndui de la divan* (a. 1809). TES. II, 342. *Această vătășie... împreună cu altele: vamă dă zaherele, sărărie și cherhanaua dă lumînări... s-au arădicat, stricîndu-să de a nu mai fi* (a. 1822). DOC. EC. 248, cf. TDRG, SFC III, 168.

5. Loc unde se pune sarea **(1)** pentru animale; p. e x t. amestec de sare și lut, care se pregătește pentru a completa hrana vînatului; construcție rudimentară în care se pune sare în blocuri sau sare în amestec cu lut, pentru a completa hrana vînatului. Cf. STOICA, VÎN. 23, SCRIBAN, D. *Sărăriile nefixate în sol prezintă avantajul că pot fi mutate ușor după nevoie.* LTR[2]. *Să înființăm sărării în apropierea locului unde vedem*

culcușuri sau urme de mers liniștit. VÎN. PESC. octombrie 1962, 14. *Au fost construite din vreme hrănitori și sărării.* ib. martie 1964, 5, cf. mai 1964, 9.

6. (Olt. și Munt.) Solniță. Cf. SCRIBAN, D., LTR[2]. *Vase pentru pusul bucatelor pe masă: strachinele..., sărării.* H IV 284, cf. N. REV. ROM. XIV, nr. 21, 249, ALR I 708/727, 926, LEXIC REG. 56.

— Pl.: *sărării.*
— **Sare** + suf. *-ărie.*

SĂRĂRÍT s. n. Impozit care se percepea pe extragerea sării **(1)** (pentru nevoile individuale). *Dau sărărit pentru căci sînt ei slobozi de-ș iau ei sare den munții aciia de sare de acolo* (a. 1701). IORGA, S. D. V, 340, cf. LB, VALIAN, V., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Țăranii care luau cu munca lor sare din munte și nu de la ocna domnească plăteau domniei o dare numită „sărărit".* PANAITESCU, O. Ț. 134.

— **Sare** + suf. *-ărit.*

SĂRĂRÍȚ s. n. v. **sărăriță.**

SĂRĂRÍȚĂ s. f. **1.** (Popular) Solniță. Cf. LEX. MABS. 243, BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, LM. *O oglindă spartă, o sărăriță răsturnată..., toate acestea le anunță nenorocire.* F (1870), 302. *Vecinul... întinde plăpîndei sale vecine sărerița.* ib. (1875), 411, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], H XVII 237, XVIII 6, 27, CONV. LIT. XX, 1 016. *N-aibă sare-n sărăriță Cît să-și sare-o chisăliță.* F (1886), 190. *Toate făcăturile, Toate pusăturile, Toate adusăturile... Și le pune-n salărița cu sare, În blidul cu mîncare, În patul de culcare.* MARIAN, V. 175. *N-are mălai să mînce... Nici sare în sărăriță.* HODOȘ, P. P. 143, cf. VÎRCOL, V. 99, com. din TIMIȘOARA, ARH. OLT. III, 382. *Să n-aibă pită și sare, Nici sare în sălăriță, Nici pită pe poliță.* BÎRLEA, L. P. M. II, 62, cf. ALR I 708, A I 12, 13, 17, 21, 22, 26, 31, 34, 35, 36, II 3, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, III 2, 3, 4, 7, 17, 18, IV 5, LEXIC REG. 10, 66, 115, MAT. DIALECT. I, 266, GLOSAR REG. ✦ (Regional; în forma *sălăriță*) Obiect de construcție rudimentară, făcut dintr-un lemn lung și scobit, în care se pune sare **(1)** cu făină pentru oi. Com. din LUPȘA — ABRUD.

2. Dispozitiv mecanic (remorcabil) folosit pentru împrăștierea sării **(1)** (pe arterele de circulație, în timpul iernii). Cf. DCR.

— Pl.: *sărărițe.* — Și: (învechit) **sărerítă** s. f., (regional) **sărărít** (ALR I 708/842) s. n., **sălărítă, sălerítă** (GLOSAR REG.) s. f.
— **Sare** + suf. *-ăriță.*

SĂRĂTÁȘ adj. (Învechit, rar; despre pescari) Care se ocupa cu conservarea peștelui prin sărare. *Păscariul prospătașu i sărătașu* (a. 1748). IORGA, S. D. VI, 45.

— Pl.: *sărătași.*
— **Sărat[2]** + suf. *-aș.*

SĂRĂTÓR, -OÁRE subst. **1.** S. n. (Învechit și regional) Solniță. Cf. I. GOLESCU, C., ALR I 708/760, LEXIC REG. II, 31.

2. S. f. (Regional) Jgheab în care se pune sarea **(1)** pentru vite (Clopotiva — Hațeg). Cf. GREGORIAN, CL. 62.

3. S. m. și f. Lucrător într-o fabrică de conserve, care se ocupă cu săratul[1] produselor alimentare. *Spălător de pește, tăietor de zarzavat, sărător.* NOM. PROF. 50, cf. DM, DEX.

— Pl.: *sărători, -oare.*
— **Săra** + suf. *-ător.*

SĂRĂTURÁT, -Ă adj. (Rar; despre pămînt, terenuri, soluri etc.) Sărăturos **(2)**. Cf. DCR.

— Pl.: *sărăturoși, -oase.*
— **Sărătură** + suf. *-at.*

SĂRĂTÚRĂ s. f. **I. 1.** Mîncare preparată cu prea multă sare **(1)**; aliment conservat cu sare. *Pă toată suma peștelui, sărătura ce au încărcat și l-au trecut în ceia parte peste graniță... au plătit dreptul după ponturi* (a. 1823). DOC. EC. 279, cf. DRLU, LB. *După sărături și acrituri,* [vinul] *este mai virtos de sminteală sănătății.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 33/5, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Cămara lui gemea de tot felul de băcănii și de sărături.* GHICA, C. E. II, 582. *Ce să fie, domnule? Ia, țiri... Eu postesc miercurea și vinerea și metahirisesc sărături de cînd pătimesc de rast.* ALECSANDRI, T. 71. *Cînd s-a deșteptat, a simțit mare poftă de mîncare și iar i s-a părut că-i miroase a sărătură.* CARAGIALE, O. II, 194, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], BIANU, D. S., TDRG. *Gospodina... să nu dea nimic cu împrumut, mai ales sărături și foc.* PAMFILE, S. T. 115, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Dacă mîncăm ceva, mai ales sărătură, o să bem mai departe cu și mai multă poftă.* STANCU, R.[1] A. V, 313. *Te țîi mare și fudulă, N-ai în casă-o sărătură.* FOLC. MOLD. I, 177. *Sărătură, sărătură, Pîn-ajungi la murătură.* ZANNE, P. IV, 104. ✦ (Învechit și regional) Amestec preparat din sare **(1)** și făină, tărîțe etc., care se dă animalelor domestice sau de vînat pentru completarea hranei. *Stăpînii apărătorilor de vînat vor fi volnici în locurile de vînat a lor a hrăni și a ține cu sărături și cu șuri de fîn.* COD. SILV. 49/7. *Să se dea oilor celor călbejoase dintru acea sărătură numai atîta cît să vrea să mănînce.* CALENDARIU (1814), 189/19. *Ai dat ceva sărătură la vite?* Com. din BILCA — RĂDĂUȚI. ✦ Fig. Element de preț, indispensabil din componența a ceva. *De unde fietecare, cît de puțină sărătură avînd la crieri, pre lesne poate cunoaște...* CANTEMIR, HR. 244. *Umoru-i sărătura vieții mai senine.* CONV. LIT. II, 192.

2. Izvor de apă sărată; apă care conține sare **(1)** în mod natural; slatină, (popular) saramură **(3)**. *O sărătură ce cură în hălășteu* (a. 1759). IORGA, S. D. XIX, 30. *Din slăvi se lasă-n mare Și-acolo dă o fugă peste unde Ca pescărelul care-n sînul groaznic al sterpei mări... își moaie Aripa deasă-n sărătură.* MURNU, O. 80, cf. SCRIBAN, D. *Își trăiesc în sărătura mării vîrsta prefacerii.* SADOVEANU, O. IX, 397, cf. ALR II 4 095/284, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI. ✦ (Prin Transilv.) Saramură **(1)**. Cf. TODORAN, GL. *Umple butea cu apă și după ce s-a înfoia, dă-i sare cu grosul... Fata de împărat făcu așa și pe cînd veniră șărpoaicele, sărătura era gata.* MERA, L. B. 32.

3. (Învechit și regional) Sărare. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU, DDRF, TDRG, RESMERIȚĂ, D., I. CR. III, 186. ✦ (În dicționarele din trecut) Conservare (a alimentelor) prin adăugare de sare **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

4. Calitatea (unui aliment) de a fi sărat[2] **(2)**; însușirea (unui aliment) de a conține sare **(1)**. Cf. DRLU, LB, VALIAN, V. *Hribii au fost cam sărați și sărătura face sete.* HOGAȘ, DR. I, 237. ✦ (Învechit) Cantitate, proporție de sare **(1)** conținută de ceva; sare **(1)** conținută (într-o anumită proporție) de ceva. Cf. AMFILOHIE, G. F. 208[r]. [Mierea] *se leagă lesne cu toată untura, grăsimea, acritura și sărătura bucatelor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 503/19, cf. 30/27. *Sărătura și acritura bucatelor să coclește lesne de aramă și sînt otrăvitoare.* PISCUPESCU, O. 195/9, cf. VALIAN, V. *Și temperatura și gradul de sărătură sînt încă o pricină care ajută circulația apelor oceanului.* MEHEDINȚI, G. F. 81.

II. (Regional; la pl.) Resturi depuse la fundul cazanului după prepararea săpunului (Ostrovu Mare — Drobeta Turnu Severin). GL. OLT.

III. Sol, teren bogat în săruri solubile sau în cationi alcalini (de sodiu), în general impropriu pentru culturi agricole sau cu fertilitate scăzută. *Pămîntul roditoriu în slatină (sărătură* D) *de reale ce via spr-insu. Pus-au pustinia în iazere de ape.* PSALT. 232. *Și am pus petreacerea lui pustiul și lăcașurile lui sără-*

tura. BIBLIA (1688), 380[1]/48. *O bucată de loc... pînă la niște sărături* (a. 1733). BUL. COM. IST. IV, 84. *Drept în costișă lîngă o sărătură au aflat stîlp de piatră vechi* (a. 1741). URICARIUL, XXV, 314. *Sărăturile arătate prin hrisovul domnului Grigorie Ghica sînt în malul iazului Hangului* (a. 1755). BUL. COM. IST. IV, 85. *Li-au dat loc unde nu-i bun de nemică... li-au dat nește loc de sărături* (a. 1756). IORGA, S. D. XVI, 413, cf. DRLU. *Oile ce pasc la sărături... sînt ferite de gălbază.* I. IONESCU, C. 4/15. *În partea despre Prut, pămîntul moșiei este nisipos — iară în celelalte părți este lutos, avînd multe sărături.* id. D. 351. *Pămînturi în toloacă, sărături și pămînturi necultivate.* ap. TDRG. *Sărăturile sînt un fel de locuri sărate, albe la-nfățișare, pe care nu crește nici un fel de verdeață, oricît de mult ar căuta plugarul să le desfunde cu plugul.* PAMFILE, A. R. 18, cf. CADE. *Flora sărăturilor uscate o formează mai ales plante scunde.* ENC. AGR., cf. SCRIBAN, D. *I se dăduse... pogoanele cele mai proaste, cele de pe marginea eleșteului, cu pămînt clisos, în care se tîra greu plugul și se făceau bucate rare, ca în sărătură.* CAMIL PETRESCU, O. I, 20. *Cătunul a fost clădit pe sărătură, pe lunecă.* STANCU, D. 89. *În flancul estic... se dispun argile cu sărături și cu gipsuri.* ONCESCU, G. 181, cf. LTR[2]. *Porțiunea rămasă uscată... se prezintă ca o plajă tipică, cu accentuate caractere de sărătură.* PROBL. GEOGR. II, 203, cf. I, 95. *Astupă sărătura, hîrtoapele și balta, și cît cuprinzi cu ochii... Să vezi doar o grădină.* HOREA, C. 28. *În cîteva puncte există sărături tipice... care îți amintesc de celc din Dobrogea, de lîngă mare.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 3. *În lunca Călmățuiului se dezvoltă sărături cu vegetație halofilă.* JUD. ROM. SOC. 152, cf. M. D. ENC. *Felurile pășunei sînt: felină,... sărătură...* H I 269, cf. II 131, 207, VIII 78, X 539. *Avem sărătură și pășunat mult și bun.* RETEGANUL, ap. CADE, cf. VICIU, GL. *Pînă să-ți dea locuri în vrun lac sau sărătură, îți vini să ti lipsești și di alea.* GRAIUL, I, 231, cf. COMAN, GL., CHEST. IV 65/387, ALRM SN I h 4, A II 12.

IV. (Bot.) Compuse: (regional) **sărătură-roșie** = brîncă *(Salicornia europaea).* BORZA, D. 153; (regional) **sărătură-tufoasă** = iarbă-de-sărătură *(Suaeda maritima).* id. ib. 165.

— Pl.: *sărături.*

— **Săra** + suf. *-ătură.*

SĂRĂTURÍCĂ s. f. (Bot.; prin Transilv.) *Goniolimon tataricum.* Cf. BORZA, D. 78.

— Pl.: ?

— **Sărătură** + suf. *-ică.*

SĂRĂTURÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Astăzi rar) Sărat[2] **(1).** Cf. DRLU, DDRF. *Cutezătorul program de perspectivă include... construirea unor instalații de desalinizare a apelor subterane sărăturoase.* SCÎNTEIA, 1975, nr. 10 316.

2. (Despre pămînt, terenuri, soluri etc.) Care este bogat în săruri minerale solubile sau în cationi alcalini (de sodiu) (fiind de obicei nefertil sau puțin fertil); (rar) sărăturat. *Pămînt sărături os.* DDRF. *Sînt răspîndite petice de lăcovișți și soluri sărăturoase.* MG I, 675.

3. (Regional; despre apă) Sălciu[2] **(1)** (Mădîrjac — Iași). Cf. ALR I 798/522.

— Pl.: *sărăturoși, -oase.*

— **Sărătură** + suf. *-os.*

SĂRĂȚÉL, -EÁ, -ÍCĂ adj., s. f. **I.** Adj. Diminutiv al lui sărat[2]; cam sărat[2].

1. Cf. sărat[2] **(1).** Cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN V. *Apa acestui izvor... este la gust acră, sărățică pișcă la limbă.* FĂTU, D. 166/14, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Cf. sărat[2] **(2).** *Să găsește aici... bericică blondină, care, cu un hering sărățel, rezolvă perfect orice disonanță.* CARAGIALE, O. VII, 141.

II. Subst. **1.** S. f. (Mai ales la pl.) Preparat de patiserie sărat[2] **(2),** asemănător cu saleurile. *Se obțin astfel niște sărățele delicioase.* S. MARIN, C. B. 207. *Sărățele cu chimen.* id. ib. 263, cf. 262.

2. S. f. art. (Prin Dobr.; în forma *sărățica)* Numele unui dans popular (învîrtită); melodie după care se execută acest dans. *Alteori se juca sărățica, cu pași repezi înainte și înapoi.* PÎRVESCU, C. 48, cf. VARONE, D., H II 276.

3. S. m. (Prin Bucov.) Numele unei păsări mici cu pene galbene, nedefinită mai de aproape. *Sărățelul cîntă numai seara.* MARIAN, O. I, 430, cf. BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pl.: *sărăței, -ele.* — Și: **sărățică** adj., s. f.

— Sărat[2] + suf. *-el, -ea.* — **Sărățică:** schimbare de suf.

SĂRĂȚÍCĂ adj., s. f. v. **sărățel.**

SĂRĂZUÍ vb. IV v. **surzui.**

SĂRBÁ vb. I v. **serba.**

SĂRBÁRE s. f. v. **serbare.**

SĂRBÁT, -Ă adj. v. **serbat.**

SĂRBÁTIC, -Ă adj., s. m. și f. v. **sălbatic.**

SĂRBÁT, -Ă adj. v. **searbăd[2].**

SĂRBĂTIOÁRĂ s. f. v. **sălbătioară.**

SĂRBĂTOÁRE s. f. **1.** (Adesea urmat de determinări care indică felul) Zi (ori succesiune de zile) consacrată celebrării unui eveniment religios ori comemorării unui sfînt, sau, p. gener., în care se serbează un eveniment, un personaj de seamă, o categorie de oameni etc. (și în care, de obicei, au loc solemnități, respectarea unor ritualuri, întreruperea activității obișnuite etc.), (învechit și popular) praznic **(1),** (învechit) sărbătorie **(3);** p. ext. zi oficială de odihnă; (de obicei la pl.) perioada din jurul, din timpul Crăciunului, a Anului Nou sau a Paștelui. *Și lăudară-se ce nenăvidiră tire pre mijloc de sărbătoarea (sărbotoarea* S, praznicului H) *ta.* PSALT. 147. *Aduraț sărbătoare* (praznic H) *în umbrire, pără la cornul altariului.* ib. 249. *Sărbătorile sînt tocmite cum în iale să grijim de slujba lui Dumnezeu și de grija sufletului.* CORESI, ap. GCR I, 24/22. *Că sufleteștile praznice și dumnezeiești sărbători spăsenie amu adevăr scumpără sufletelor noastre.* CORESI, EV. 516. *Dzioa de-a prima va fi sfîntă și sărbătoare și a șaptea dzi iară cu aceaia sărbătoare va fi cinstită, nice un lucru nu facereți într-însele.* PO 216/4. *Apropiindu-să sărbătoarea azimelor carea să cheamă Paștile.* N. TEST. (1648), 98[v]/33. *Despre rîndul sărbătorilor, cum le-m datu o dată și înainte, le-u luoatu toți protopopii, așè să să ție* (a. 1675). GCR I, 220/8. *Și pre numele lor să faceți beseareci spre laudă lui D[u]mn[e]zeu și să prăznuiți sărbătorile lor.* CHEIA ÎN. 1[v]/12. *Atuncea era și sărbătoare, dzioa sfinților apostoli Petru și Pavel.* NECULCE, L. 231. *Sărbătoarea Întîmpinării Domnului* (a. 1695). URICARIUL, V, 140/19, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 205. *Eu întru această sărbătoare și prăznuire voi să vă arăt pre alt Iraclis.* MOLNAR, RET. 118/25. *Dat în cetatea noastră Tîrgoveștî, sîmbătă înaintea sărbătoarei muceniței și vergurei Varvarei.* ȘINCAI, HR. II, 113/5, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Se țin sărbători de mulțămire după săceriș.* PETROVICI, P. 233/6. *Poftim să ajungi multe sărbători de-aceștea sfinte* (cca 1820). GCR II, 229/14. *Cînd să va întîmpla ori greșeală să facă vreun bărbier de a nu lucra bine ori de a nu păzi duminica sau alte sărbători...,* numai *starostea dimpreună cu epitropii să-i judece* (a. 1824). DOC. EC. 312, cf. LB. *Toate zilele era sărbători: aci nu*

s-auzea alt decît ciripirea paserilor. PLEȘOIANU, T. I, 105/20, cf. 174/30, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Pentru obiceiurile și ceremoniile sărbătorilor naționale... s-a păstrat la noi, în arhiva statului, niște condice.* MAG. IST. I, 14/8. *Judecătoriile vor căuta judecăți în toate zilele, afară de duminica, joia și sărbătorile cele mari.* REGUL. ORG. 215/24. *Era o sărbătoare: duminică spre seară.* ARICESCU, A. R. 107/3, cf. POLIZU. *Mă duceam în zile de feerii sau de sărbători.* SION, P. 55, cf. 134. *Dar clopotele sună.... Să fie o sărbătoare?* ALECSANDRI, T. II, 154. *Atunci ați trece viața cum trece-o sărbătoare.* BOLINTINEANU, O. 20. *Făcuse un clopot mare la acea mînăstire... și avea dragoste să-l tragă singur la sărbători mari.* CREANGĂ, O. 275, cf. 56. *Mergeau să petreacă sărbătorile în orășelul lor natal.* CARAGIALE, O. I, 59, cf. II, 9. *Era tot așa, cam pe la sărbătorile Paștilor.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 453, cf. III, 355, DDRF. *Și de-acum în sărbători, Părăsindu-mi mieluțeaua, Mai juca-voi Arcăneaua?* COȘBUC, P. II, 171, cf. I, 260, BARCIANU. *Ferestrele erau iluminate ca de sărbătoare.* D. ZAMFIRESCU, R. 201, cf. ȘĂINEANU[2]. *La sărbători mari ele obișnuiesc iștlicul.* IORGA, C. I. I, 130. *Al vostru-i plînsul strunei mele, Creștini ce n-aveți sărbătoare.* GOGA, POEZII, 5, cf. TDRG. *Zilele cînd comorile ard sînt zilele mari sau însemnate, adică sărbătorile.* PAMFILE, COM. 28, cf. id. VĂZD. 113. *Umbla fanfoș printre români, îmbrăcat bine, în duminici și sărbători.* AGÎRBICEANU, S. P. 51. *Stăpînul chibzuise să le dea gata în două săptămîni, să-i rămînă o săptămînă înainte de Crăciun pentru tăiatul porcilor și-a lemnelor pentru sărbători.* id. S. 62. *Să vă alegeți zece dintre voi, cariați fi, și poimîne, des-dimineață, că mîne-i sărbătoare, să veniți aici.* GÎRLEANU, N. 135. *Femeile silesc pe bărbați la respectarea sărbătorilor și cultului zeilor.* PÂRVAN, G. 147. *Să nu se mai îmbrace și el la sărbători cu cioareci noi și iarna cu zeghe de miță?* LUNGIANU, C. 13. *Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească și prostimea.* REBREANU, I. 22. *În Amara, la circiumă, obișnuiau să se strîngă oamenii, în sărbători, de prin toate părțile.* id. R. I, 126. *E-atît de vesel cerul! și parcă-i sărbătoare În fiecare zi.* AL. PHILIPPIDE, A. 64, cf. RESMERIȚĂ, D. *La sărbători... era ținut să facă și serviciu peste rînd.* BASSARABESCU, V. 8. *Sărbătorile Crăciunului întrerupînd programul, vom pleca... la 9 ianuarie.* TITULESCU, D. 150. *O fi azi sîmbătă, dar sînt două sărbători la rînd, că luni e Sfînta Maria, nu se lucrează la Dîrste.* CAMIL. PETRESCU, U. N. 223, cf. 87. *Petrec uneori sărbătorile la țară.* BRĂESCU, O. A. I, 163. *Ascultam pentru întîia oară pămîntul respirînd adînc, ca un salahor în somn fără vise, în ajun de sărbătoare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 86. *Au să-mi cumpere haine... în săptămîna mare, să fiu gătit de sărbători.* id. ib. 126, cf. TEODOREANU, M. U. 162. *Dumnezeu nu-i îngăduie lui Laiotă să apuce sărbătoarea Crăciunului.* SADOVEANU, O. XII, 314. *De data asta se nimerise ca sărbătorile creștinești să le facem și noi după lege, pe loc, în port.* BART, S. M. 96. *De sărbători hoinăream peste cîmpuri.* PILLAT, P. 273. *Sărbătorii celor patruzeci de mucenici i se zice sîmț.* PUSCARIU, L. R. I, 339. *Floriul pare a fi singularul numelui de sărbătoare Florii.* IORDAN, T. 510. *Sărbătorile prea dese lezau, prin întreruperea muncii, interesele burgheziei.* OȚETEA, R. 313. *Pentru poporul nostru, ziua de 23 August este cea mai mare sărbătoare națională.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2 114. *Zicea că pleacă de sărbători la familie, înainte de sfîntul Niculaie.* CĂLINESCU, B. I. 256. *A doua zi era duminică și sărbătoarea Sfintei Mării.* BLAGA, H. 176, cf. id. POEZII, 147. *Nevasta lui Goșu ieșise din cort, gătită ca de sărbătoare.* STANCU, Ș. 254. *Nu ne mai duceam la moșie decît de sărbători și, uneori, vara.* VINEA, L. I, 281. *De băut bei mereu, sau numai așa, la sărbători?* TUDORAN, P. 23. *Se invitau reciproc la masă, la sărbători și aniversări.* PREDA, R. 147, cf. 83. *De sărbători se întîlneau toate notabilitățile.* T. POPOVICI, S. 140. *Azi e sărbătoare. Să salutăm, prieteni, voioși acest nou an.* LABIȘ, P. 197. *Îi spuse că a doua zi era sărbătoare și el trebuia să țină slujbă la biserică.* V. ROM. noiembrie 1964, 33. *Vrem și noi să cumpărăm un purceluș,... să-l îngrășăm pînă-n sărbători.* T decembrie 1964, 14. *Trebuia să lucreze fără sărbători.* V. ROM. ianuarie 1966, 66. *Sărbătoarea celor 40 de sfinți.* L. ROM. 1967, 437, cf. 171. *De intrat însă, în această cameră..., în afara gospodinei care o deretică înaintea sărbătorilor..., nu intră în ea nimeni.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 3/1. *Îmi fac veacul tot pe cale, N-am în lume sărbătoare, Nici n-am partea mea la soare.* ALECSANDRI, P. P. 277. *Zi mă-ti să te dea mie,... Să te dea de sărbători Cînd e cîmpul plin de flori.* TEODORESCU, P. P. 270. *Cînd îl văd duminica, Mi se rupe inima, Cînd îl văd în sărbători, Mereu mă iau la fiori.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 91, cf. 426. *Eu, murgule, oi să mor; Dupe Paști-n sîrbători.* GRAIUL, I, 82. *Vine-mi vremea să mă-nsor, După Paști, în sărbători.* BÎRLEA, L. P. M. II, 242, cf. ALR II/I MN 112, 2 831. *Într-o duminică,... Într-o sărbătoare,... Vodă de-mi venea.* BALADE, III, 30, *Vine și fata-mpăratului să-și aleagă și ea un costum pentru sîrbătorlî Paștiului.* O. BÎRLEA, A. P. I, 565. *Citeodată, uneori; În unele sărbători, Îi dă drumul prin oraș, Să-și mai vadă-al său locaș.* FOLC. MOLD. I, 187, cf. 309. *Dacă des sărbători faci, Nu o să aibi ce să-mbraci.* ZANNE, P. V, 150. *Sărbătoarea sfîntului, sărăcia omului.* id. ib. VIII, 560. ◇ (În formule de urare) *Sărbători fericite și la mulți ani.* BRĂESCU, O. A. I, 176. ◇ (În credințe populare) *Sărbătorile drăcești, marțe și miercure, cine va țineà vrăji, aceia să să dea spanilor* (a. 1675). GCR I, 218/36. *Afară de acestea mai au încă și alte sărbători pe cari le țin românii..., precum: sărbătoarea dinților.* MARIAN, S. R. I, 113. *Sărbătoarea ursului cade totdeauna în ziua de Întîmpinarea Domnului.* id. ib. 249. *Sînt și sărbători mai mărunte, așa-numitele „sărbători bășești", în care nu se cade să se descînte.* CANDREA, F. 325. *Sărbătoarea vărsatului,... sărbătoarea bubelor... se serbează de către femei mai ales spre a-și feri copiii de bubat sau vărsat.* PAMFILE, S. T. 149. ◇ Fig. *Ce sărbătoare de colori, ce roșu-vioriu în bogata draperie care... se revarsă în falduri largi.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 349. *Cîmpiile țin astăzi sărbătoare.* IOSIF, V. 71. *N-ai să mă faci s-aștept mult încă această sărbătoare a tinerețelor mele.* M. I. CARAGIALE, C. 10. *Cad flori de-argint, de spumă pe lunca-n sărbătoare.* I. BARBU, J. S. 16. *Deșteaptă-te în sufletul meu, soare... Străbate-mă cu sărbătoare.* ARGHEZI, F. 7. *Toate aceste pregătiri care îmi aduceau moartea în suflet se vor transforma în sărbătoare a unei învieri.* PREDA, I. 250. *Copilăria însăși e o sărbătoare.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 097. *Urmat de alte cîteva zeci, dialogul acesta prin corespondență se transformă într-o adevărată sărbătoare a înțelepciunii, a revelației unor mari afinități de gîndire.* CONTEMP. 1969, nr. 1 197, 10/4. ◇ *Sărbătoarea muncii* = 1 Mai, ziua solidarității celor ce muncesc din lumea întreagă. (Cu topica inversată) *În mai, cînt rozele-nfloresc, Scăldate-n aurul din soare, Popoarele sărbătoresc A muncii sfîntă sărbătoare.* DEMETRESCU, O. 80. ◇ **De sărbătoare sau de sărbători** = a) loc adj. (despre zile) în care se sărbătorește ceva sau cineva; în care (oficial) nu se lucrează, de odihnă. *Preoții... să îndatorează să citească porunca aceasta la zile dă sărbători în biserică* (a. 1829). DOC. EC. 451. *Clopotul bisericei satului... ne vestește zilele frumoase de serbătoare.* RUSSO, S. 135. *Oamenii umblau... ca în zi de sărbătoare.* ISPIRESCU, L. 36. *La unele zile de sărbătoare se țineau ospețe comune.* XENOPOL, I. R. I, 176. *Continuă să ningă și... a doua zi de sărbători.* AGÎRBICEANU, S. 224, cf. 431. *Era într-o duminică, și... locul de petrecere și de adunare în zile de sărbătoare e crîșma.* HOGAȘ, DR. I, 148. *Primăvara, fată mare, A sosit în sat la noi, Ca un cîntec de cîmpoi Într-o zi de sărbătoare.* MINULESCU, VERS. 301, cf. 300. *Tot pe la poartă își aveau tărăbile, în fiece duminică sau altă zi de sărbătoare, călugării din cine știe ce vechi schit.* TEODOREANU,

M. U. 68. *Vor încheia ziua de sărbătoare cu o bătaie.* PAS, L. I, 73. *Săracul n-are soare, Nici zile de sărbătoare!* ALECSANDRI, P. P. 169. *Mîine mi-e duminică. Chiar duminica cè mare. Zi de sfîntă sărbătoare.* BALADE, II, 234; **b)** loc. adj. și adv. (ca) pentru sărbătoare **(1)**; (în mod festiv, ceremonios, sărbătoresc). *Iosif... deade lor după porînca lu Faraon... tuturor cîte un veșmînt de sărbătoare.* PALIA (1581). 191/8. *Văzui o sumă de săteni în îmbrăcăminte de serbătoare.* PELIMON, I. 39/19. *La mijloc stau fecioare Și neveste-n largă horă, Toate-n port de sărbătoare.* COȘBUC, P. I, 72. *Mario, o să vie boierii... Să ne-mbrăcăm de sărbătoare.* DELAVRANCEA, A. 99. *Ulițele se împopulară de bărbați, de femei, de copii în port de sărbătoare.* AGÎRBICEANU, A. 109. *Mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători.* REBREANU, I. 45. *Îi ieși înainte, în haine de sărbătoare.* C. PETRESCU, Î. II, 170. *Mă întorc după atîția ani... la socul plin de furnici,... care-mi pătau hainele de sărbătoare.* BRĂESCU, O. A. II, 12. *Fetițele gătite cu rochii de sărbătoare.* TEODOREANU, M. III, 416. *Femeile îl îmbrăcau pe Baru în straiele lui de sărbătoare.* STANCU, Ș. 112. *Munții se ivesc ca în odăjdii de sărbătoare.* BOGZA, C. O. 65. *Erau toți îmbrăcați de sărbătoare.* PREDA, R. 468. *Era îmbrăcat de sărbătoare.* BARBU, G. 24. *Prin toate orașele, prin toate satele... ieșeau oamenii, în haine de sărbătoare, să se închine noului domnitor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 15, 13/2. *Mîndra mea... Nici o ie bună n-are; Ia cea de sărbători Și-o ține după cuptori!* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 443, cf. O. BÎRLEA, A. P. II, 438. (Prin lărgirea sensului și fig.) *Ziua-și muie aerul în lumină de sărbătoare.* EMINESCU, N. 27. *Își ia un aer voios, de sărbătoare.* IOSIF, V. 149. *Mierla bucuroasă se înalță în picioare... în haina-i de sărbătoare.* GÎRLEANU, L. 132. *Sala de festivități îmbrăcase haină de sărbătoare.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 499. *Cerul se aprinsese deasupra cu toate strălucirile sale de sărbătoare.* RALEA, S. T. I, 125. *Celebra șansonetă... a îmbrăcat o haină de sărbătoare în interpretarea lui.* M 1968, nr. 5, 22. *Lelișoară, trup de flori, Gura ta-i de sărbători.* HODOȘ, P. P. 173; **e)** loc. adj. (regional; despre cai) care este folosit de sărbători **(1)** sau în ocazii deosebite. *Cai de sărbători, adică acei cai pe care bogătașul îi prinde în zile mari (nuntă) la căruță.* DR. V, 226. ◇ Expr. (Regional) **Împarte sărbătorile (pe drum)**, se spune despre o persoană care își pierde vremea, care umblă fără rost. CIAUȘANU, V. 196. (Rar) **Sărbătoare-n casă**, se spune pentru a evita discuții jenante, cînd sînt fete de față. Cf. DDRF. ◇ (Adjectival; învechit) *Ziua serbătoare... s-a disputat cu ziua lucrătoare de mîine.* ARISTIA, PLUT. 314/30. ✦ (Adverbial; în formele *sărbătoarea, sărbătorile*) În zilele de sărbătoare **(1)**; la (ori în) fiecare sărbătoare. *Oamenii toți serbătoarea petrecînd alene, se bucură de cele preparate.* ARISTIA, PLUT. 315/1. *În școală, în biserică, în adunări, sărbătorile și serile de iarnă li se vorbește necontenit de morală.* GHICA, C. E. I, 187. *Adeseori, sărbătoarea, în fundul mîndrei grădini a gazdei mele... priveam în tihnă măreața frumusețe a firii.* PĂUN-PINCIO, P. 123. *S-ajung să-i văd cîntînd pe toți În strană, sărbătoarea.* GOGA, POEZII, 29. *Duminicile și sărbătorile să te înființezi la biserică.* HOGAȘ, DR. II 50. *Beat, așa cum era-ntotdeauna sărbătoarea după masă, începu să slujească.* LUNGIANU, CL. 69. *Mai umblu eu după ei, așa, cîteodală... sărbătoarea, cînd am vreme.* BRĂESCU, O. A. I, 16. *Am să viu cu banii toți acasă,... să bem sărbătoarea vin la masă.* O. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 56, cf. 83. *Sărbătoarea, cînd venea în sat, popa îl ispitea să afle cu ce se îndeletnicește orîndarul cel nou.* SADOVEANU, O. VII, 355. *Sărbătoarea, oamenii trec aici cu bărci și vapoare, se odihnesc.* STANCU, U.R.S.S. 197. *Sărbătoarea, domnul Ferenț punea în picioare cizme de lac.* PAS, L. I, 73. *Venea unguri sărbătoarea și în zile mari și făcea zafeturi.* VÎRCOL, V. 33, cf. 77. ✦ Eveniment foarte plăcut, emoționant etc.; prilej de mare bucurie, de deosebită plăcere. *Mergeam din cînd în cînd să-l văd și era de atîtea ori pentru mine o sărbătoare.* M. I. CARAGIALE, C. 48. *Altădată apariția tatălui era o adevărată sărbătoare.* SAHIA, N. 96. *Congresul a fost în viața țării, în viața tuturor... o sărbătoare.* L 1965, nr. 16, 6/2.

2. (Astăzi rar) Sărbătorire. *Craiul au făcut mare veselie și sărbătoare tuturora idolilor săi* (a. 1764). GCR II, 77/10. *Pașa dă o sărbătoare pentru biruința ce este să facă împotriva piraților.* HELIADE, L. B. I, 35/10. *Sărbătoarea satului...*, *adunări cîte de la 10 și 20 de sate,... petrecînd.* I. IONESCU, C. 233/19. *O nuntă se isprăvea și zece începeau, încît Bucureștii într-o serbătoare o duceau.* GHICA, S. 36. *Într-o zi zînele plecară la o sărbătoare.* ISPIRESCU, L. 149. *Mîine-i Anul Nou, știi bine, Și-obicei din vremuri este Ca-ntr-această zi să fie Sărbătoare de neveste.* COȘBUC, P. I, 71. *Era altă sărbătoare în grădina Princio.* ANGHEL, PR. 39, cf. 116, BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 233. *În sărbătoare neîntreruptă, de zi și noapte, am petrecut cum nu se mai petrecuse.* M. I. CARAGIALE, C. 53, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Cînd se întoarse, toamna, fu primit cu sărbătoare.* BASSARABESCU, V. 79. *A fost o mare... sărbătoare de familie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 40. *E întrucîtva o sărbătoare a lui.* C. PETRESCU, Î. I, 68. *În sala pentru sărbători, strălucitoare de lumină...*, *stau pe păreți chipuri de oameni în sumane cenușii.* I. BOTEZ, B. I, 26. *Plină de măreție a fost sărbătoarea zilei de 1 Mai.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 651. *Vasul a fost pus pe cală — prilej de sărbătoare, ca și atunci cînd, de pildă, se pune cea dintîi piatră la temelia unei case noi.* TUDORAN, P. 105, cf. 142. *Sărbătoarea zilei a șaptea fu tulburată.* BARBU, PRINC. 13. *În jurul acestei mese se întrunesc plugarii... porniți pe petrecere, la sărbătorile familiei, la praznice sau nunți.* V. ROM. decembrie 1964, 155. *Douăzeci și cinci de ani de cînd ai absolvit liceul nu-i o sărbătoare de la care să lipsești.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 177. ◇ Fig. *Împlu aerul varatic de mireazmă și răcoare A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.* EMINESCU, O. I, 85. *Aerul... era plin de sărbători murmuitoare ale albinelor.* id. P. L. 98. *Un vînt ușor și somnoros adie Și-n codru prinde frunza să se miște... Ce mîndră sărbătoare se-nfiripă!* IOSIF, P. 31.

— Pl.: *sărbători.* Gen.-dat.: *sărbătorii* și (rar) *sărbătoarei.* — Și: (învechit) **sărbotoáre, serbătoáre** s. f.

— **Sărba** + suf. *-ătoare.*

SĂRBĂTORÉSC, -EÁSCĂ adj. Care este specific unei sărbători (1), pentru sărbători, (ca) de sărbătoare; p. ext. festiv; solemn. *Duminică, la 22 septembrie, s-a cîntat în cîmpul lui Mart tedeum foarte sărbătoresc... pentru pacea care s-a încheiat la 2 septembrie.* CR (1829), 231/2. *Deputațiunea fu primită... în audiență sărbătorească.* BARIȚIU, P. A. III, 163, cf. PONTBRIANT, D. *Prepară haine serbătorești pentru plecarea fratelui său.* HASDEU, I. C. I, 100, cf. CIHAC, I, 253. [Galbenii] *se dezmierdau sărmanii în salba sărbătorească.* id. R. V. 11, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Aceștia își luară... o ținută sărbătorească.* AGÎRBICEANU, A. 252. *Clișeul va cuprinde icoana fugară a evenimentelor mari și sărbătorești prin care trecem.* în PLR II, 258, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *O vedea așa, ca prin ceață, proptindu-se cu o mînă de colțul mesei, îmbrăcată în haine frumoase sărbătorești.* REBREANU, NUV. 36. *Acest sărbătoresc început de caldă împrietenire a fost brusc întrerupt de apariția lui Tino.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 248, cf. id. SF. M. N. I, 13, SCRIBAN, D., DL, DM. *N-am de gînd să vă țin o cuvîntare sărbătorească.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 493. *Am străbătut 5 etape. Peste tot primiri sărbătorești.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 104. ◇ (Prin lărgirea sensului și fig.) *Mitropolitul... începu a zice cu glas serbătoresc...* NEGRUZZI, S. I, 232. *E în cuprins ceva așa de măreț și de sărbătoresc că uiți deodată și osteneală, și foame, și sete.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG, *Școlarul... își aducea aminte de lucrurile pe cari le învățase pe dinafară*

și i le spunea cățelului cu glas sărbătoresc. GALACTION, O. 306, cf. VIANU, A. P. 238. *Tăcură o vreme privind vremea sărbătorească de afară.* BARBU, PRINC. 51. *Altul e sărbătorescul prilej care mă face să aștern aceste rînduri.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 657.

— Pl.: *sărbătorești.* — Și: (învechit) **serbătorésc, -eáscă** adj.

— **Sărbătoare** + suf. *-esc.*

SĂRBĂTORÉȘTE adv. (Ca) de sărbătoare **(1)**, în mod sărbătoresc; p. ext. festiv; solemn; cu pompă[2] **(1)**, cu fast. *Să descarc... daruri strălucite și să acoper cu ele masa... împodobind-o sărbătorește.* FM (1842), 89[1]/25, cf. CIHAC, I, 253. *Toți îs îmbrăcați sărbătorește.* MARIAN, NU. 219. *Măria sa a hotărît sărbătorește că vrea să ne scape de nevoile trecutului.* SBIERA, F. S. 136, cf. ALEXI, W., CADE. *Se socotise îndestul de arătos și de vrednic să o primească pe Zoe, sărbătorește.* C. PETRESCU, Î. II, 226, cf. SCRIBAN, D. *Hotărît să întîmpine sărbătorește ziua de 1 Mai, colectivul uzinelor... desfășoară tot mai larg întrecerea socialistă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 649. [Ziarul] *apăruse sărbătorește, cu pagina întîi imprimată cu litere de aur.* IST. LIT. ROM. II, 338. *Aeroportul...* [este] *împodobit sărbătorește.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 179.

— **Sărbătoare** + suf. *-ește.*

SĂRBĂTORÍ vb. IV. Tranz. (Complementul indică evenimente, persoane etc.) A marca (admirația, entuziasmul, bucuria, însemnătatea, semnificația etc.) sau a cinsti, a onora printr-o sărbătoare **(1)**, printr-o serbare, printr-o întrunire, printr-o petrecere etc. V. aniversa, celebra, prăznui **(1)**, serba. *La 26 ministru britanicesc a sărbătorit nașterea monarhului său.* CR (1830), 79[2]/41, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Pretutindeni e bine primit, sărbătorit, plimbat și ospătat.* NEGRUZZI, S. I, 69. *Toată lumea se grăbi a sărbători această întîmplare.* ISPIRESCU, M. V. 3, cf. id. L. 305. *Cine ajunge mai degrabă la țintă, acela e cinstit și sărbătorit de toți.* MARIAN, S. R. II, 78, cf. DDRF. *Într-una din serile trecute am fost invitat să sărbătorim nașterea acestei scumpe creaturi.* DEMETRESCU, O. 104, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *În petreceri — și era atît de sărbătorită — nu afla decît oboseală.* M. I. CARAGIALE, C. 75. *Să-ți dea Dumnezeu sănătate și viață, să mai poți sărbători multe zile de praznic.* REBREANU, NUV. 41. *Să bem împreună un pahar de vin, ca să sărbătorim seara asta atît de așteptată.* CAMIL PETRESCU, P. 154. *Se încurcase să sărbătorească debutul.* C. PETRESCU, C. V. 48, cf. id. Î. II, 151. *În luna martie artiștii, oratorii, medicii... și gospodinele romane sărbătoreau pe fiica lui Jupiter.* I. BOTEZ, B. I, 45. *Pentru a sărbători succesul... medicii se fotografiară în jurul colonelului.* BRĂESCU, O. A. I, 144. *Au fost, desigur, să sărbătorească ziua de 6 august.* SAHIA, N. 24. *M-a întîmpinat ca ieri alaiul dancilor, m-au sărbătorit țigăncușele.* VOICULESCU, P. II, 89. *Mine îmi dau demisia și vreau să sărbătoresc acest eveniment.* SADOVEANU, O. XVII, 118. *Cu prilejul împlinirii unui veac de la naștere, poetul a fost sărbătorit în toată țara.* id. E. 76. *Evenimentul era sărbătorit.* ARGHEZI, L. 18. *Poporul român sărbătorește măreața zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 649, cf. V. ROM. septembrie 1954, 210. *Ei sărbătoresc astăzi ziua împăratului.* PAS, L. I, 252, cf. 25. *Și iată că acum ei, toți împreună, s-adună să sărbătorească ziua de 1 Mai.* GALAN, Z. R. 17. *Să sărbătorim acest eveniment.* PREDA, R. 178, cf. id. I. 93. *Programul corului sărbătorit a cuprins lucrări clasice.* M 1968, nr. 8, 34. *A doua zi... întregul sat... a sărbătorit optsprezece decenii de viață a școlii.* GÎ 1968, nr. 929, 3/7. *Actul istoric de la 24 Ianuarie 1859... națiunea noastră socialistă îl sărbătorește... cu îndreptățite sentimente de mîndrie patriotică.* ib. 1968, nr. 930, 1/1. ◇ Absol. *Cine des sărbătorește, acela în adevăr păcătuiește.* ZANNE, P. VIII, 560. ◇ Refl. pas. *Departe, într-un sat ardelean, se sărbătorește... modest amintirea lui Al. Papiu Ilarian.* IORGA, P. A. II, 72. *Se sărbătoresc 4 ani de naștere și 1 an de botez.* ARGHEZI, S. VII, 88. *Să nu ratați vreun director sau directoreasă care se sărbătorește.* VINEA, L. I, 142. ✦ A consacra, a închina o sărbătoare **(1)**. *Calendarul creștin sărbătorește un anumit sfînt.* L. ROM. 1967, 437.

— Prez. ind.: *sărbătoresc.*
— V. **sărbătoare.**

SĂRBĂTORÍCĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui sărbătoare **(1)**. *Fie și-într-o sărbătorică sau în zi de clacă.* JIPESCU, ap. CADE, cf. DDRF.

— Pl.: *sărbătorele.*
— **Sărbătoare** + suf. *-ică.*

SĂRBĂTORÍE s. f. (Învechit) **1.** Sărbătorire. *Și atîta sînt mai bune decît praznicele lumiei și de sărbătorii și de toate ale vieți negoațe, cu cît iaste mai bun și sufletul de trup.* CORESI, EV. 516. *La asemenea sărbătorie fu cînd văzu Orlando întîiași dată pă Camiola.* FM (1842), 133[1]/22.

2. Glorificare, preamărire **(1)**, slăvire. *Templurile lui Israil au răsunat de mare cuviință și sărbătorie prin psalmii proorocului și împăratului.* CR (1831), 63[2]/44.

3. Sărbătoare **(1)**. Cf. BARCIANU.

— Pl.: *sărbătorii.*
— **Sărbătoare** + suf. *-ie.*

SĂRBĂTORÍRE s. f. Faptul de a sărbători; p. ext. serbare (publică sau particulară); festivitate; petrecere **(II 2)**; (astăzi rar) sărbătoare **(2)**, (învechit) sărbătorie **(1)**. V. aniversare, celebrare, prăznuire **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 253, ALEXI, W. *Spre sărbătorirea deplinei mele biruințî... aprinsei o țigară.* HOGAȘ, DR. I, 280. *Scrisoarea adresată d-lui Brătescu-Voinești, cu ocazia sărbătoririi sale cînd a împlinit șaizeci de ani,...* [a fost] *cetită în ședința festivă.* IBRĂILEANU, S. L. 91. *Mi se părea că acel prînz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Pașadia dintr-o lungă pribegie.* M. I. CARAGIALE, C. 63. *Sărbătorirea celor o sută și cincizeci de ani de la nașterea lui Victor Hugo a înmulțit studiile... consacrate poziției poetului în epoca sa.* VIANU, S. 147. *Sărbătorirea nu e un act de dezinteresare și pietate..., ci... o calculată căutare de precursori.* RALEA, S. T. I, 154. *Au venit la sărbătorirea scriitorului danez muncitori și savanți.* STANCU, U.R.S.S. 92. *Sărbătorirea zilei minerului arată cît de mult este cinstită și apreciată munca.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 735. *Organizăm aici o sărbătorire pentru cei care au ieșit anul ăsta la pensie.* IL mai 1965, 29. *S-a organizat recent sărbătorirea învățătoarei.* GÎ 1968, nr. 931, 2/9.

— Pl.: *sărbătoriri.*
— V. **sărbători.**

SĂRBĂTORÍT, -Ă adj. (Adesea substantivat) (Persoană) căreia i se fac manifestări de simpatie, de admirație, de prețuire etc. pentru meritele sale cu ocazia unui eveniment deosebit, a unei aniversări etc. în cadrul unei festivități, al unei petreceri etc. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *La dreapta și la stînga buhosul cap și-nclină Sărbătoritul geniu.* IOSIF, V. 169. *Numele sărbătoritului este legat de pregătirea a numeroase promoții de ingineri constructori.* CONTEMP. 1966, nr. 1 619, 8/1. *Au felicitat-o pe sărbătorită urîndu-i viață îndelungată.* GÎ 1968, nr. 931, 2/9. *La mișcătorul omagiu adus sărbătoritei... s-au asociat foștii ei elevi.* ib. 1968, nr. 935, 2/9. ✦ (Rar) Triumfal, pompos **(1)**, solemn, maiestos. *Își face cea mai sărbătorită intrare în capitală.* MAIORESCU, D. II, 111.

— Pl.: *sărbătoriți, -te.*
— V. **sărbători.**

SĂRBĂTÓRIU s. m. (Învechit, rar) Cel care sărbătorește, care serbează, care ia parte la o sărbătorire. *În glas bucuros și ispovedire surul sărbătoriului* (prăznuitorului c², de prăznuitoriu D). PSALT. 80, cf. DHLR II, 337.
— Pl.: *sărbători.*
— **Sărba** + suf. *-ătoriu.*

SĂRBĂZÉLE s. f. pl. v. **sărbezele.**

SĂRBEJÚNE s. f. (Învechit) Sărbezie[1]. Cf. LB, LM, PHILIPPIDE, P. 182.
— Pl.: *sărbejuni.*
— **Sarbăd**[2] + suf. *-iune.*

SĂRBEZÉLE s. f. pl. (Bot.; regional; și în sintagma *sărbăzele roșii*, BORZA, D. 22) Strugurii-ursului *(Arctostaphylos uva-ursi)*. BORZA, D. 22, cf. M. D. ENC.
— Și: **sărbăzéle** s. f. pl.
— **Sarbăd**[2] + suf. *-ele.*

SĂRBEZEÁLĂ s. f. v. **serbezeală.**

SĂRBEZÉNIF[1] s. f. (Regional) Sărbezie[1]. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *sărbezenii.*
— **Sarbăd**[2] + suf. *-enie.*

SĂRBEZÉNIE[2] s. f. (Regional) Paloare **(1)**. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *sărbezenii.*
— **Sarbăd**[1] + suf. *-enie.*

SĂRBEZI[1] subst. pl. v. **searbăd**[2].

SĂRBEZÍ[2] vb. IV. **1.** Refl. (Învechit și regional; despre lapte, rar despre alte produse lactate sau alimente) A se acri (în urma alterării). V. brînzi, corăsli. Cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Laptele nu se vinde în piață..., căci altminteri s-ar sărbezi de căldura cea mare.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 157, cf. POLIZU, CIHAC, I, 241. *Untul nu s-a serbezit.* LM, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Oalele... trebuiesc să fie foarte bine curățate, căci altfel se sărbezește laptele.* PAMFILE, I. C. 21, cf. id. J. II, 164. *Dacă laptele se sărbezește se dă pe riu cel ce se mulge în trei vineri consecutive.* PĂCALĂ, M. R. 268, cf. RESMERIȚĂ, D. *Laptele se serbezește.* ȘĂINEANU, D. U., cf. CADE, ȘEZ. V, 122, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI, ALR I 1 063, TEAHA, C. N. 262. ◇ Intranz. *Nu lăsați laptele să serbezească.* LM. ◇ Tranz. Fig. *Se simțea mic și ros de o amărăciune care parcă-i sărbezea sîngele.* REBREANU, I. 210. ✦ Fig. (Învechit, rar; despre oameni) A deveni aspru, sever, rigid. Cf. VALIAN, V.

2. Refl. și intranz. (Regional; despre dinți) A se strepezi. ALRM II/I h 71.

— Prez. ind. pers. 3: *sărbezește* și (regional) *sărbáde* (ALR I 1 063/94, 103, TEAHA, C. N. 263), *sărbăză* (A III 2, 3, 12, 16, 17, 18) și *sarbéde* (TEAHA C. N. 263). — Și: **serbezí**, (regional) **săbezí** (ALRM II/I h 71/228), **sălbezi** (ib. h 71/76), **selbezí** (TDRG), **zerbezí** (ALR I 1 067/986) vb. IV.
— V. **sarbăd**[2].

SĂRBEZÍ[3] vb. IV v. **serbezi**[1].

SĂRBEZÍE[1] s. f. (Învechit și regional) Calitatea de a fi searbăd[2] **(1)**; (învechit) sărbejune, (regional) sărbezenie[1]. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *sărbezii.* — Și: (învechit) **selbezíe** (SCRIBAN, D.), (regional) **serbezie** (id. ib.) s. f.
— **Sarbăd**[2] + suf. *-ie.*

SĂRBEZÍE[2] s. f. v. **serbezie**[1].

SĂRBEZÍME s. f. (Rar) Serbezeală. Cf. CIHAC, I, 241, SĂM. IV, 560.
— **Sarbăd**[2] + suf. *-ime.*

SĂRBEZÍT, -Ă adj. (Regional; despre lapte sau produse lactate) Acrit, acru (în urma alterării). V. brînzit, corăslit. Cf. CHEST. V 108/12, 38, 58, 86.
— Pl.: *sărbeziți, -te.*
— V. **sărbezi**[2].

SĂRBEZÍU, -ÍE adj. (Regional; despre culori) Pal[2] **(3)**. MARIAN, CH. 51.
— Pl.: *sărbezii.*
— **Sarbăd**[1] + suf. *-iu.*

SĂRBÍ vb. IV v. **serba.**

SĂRBOTOÁRE s. f. v. **sărbătoare.**

SĂRBÚȘCĂ s. f. **1.** (Regional) Mîncare (H III 229, VI 143, X 92, 436, 500, 540, XVI 272, CHEST. V 153/66) preparată din zer de unt sau chișleag, lapte prins sau lapte dulce fiert cu mălai sau făină (PAMFILE, I. C. 24, TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. VII, 98, CHEST. V 154/90, ALR I 735/512) ori cu orez (SCRIBAN, D.), brînză de vaci (ȘEZ. III, 88) sau dovlecei (CHEST. V 119/74). *M-am îndulcit de sărbușcă.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U., cf. DDRF, BARCIANU. *Alți gospodari fac sărbușcă din zară, punînd-o să fiarbă pe foc și, cînd văd că începe să fiarbă, țîrtie... făină din mînă, amestecînd în zară.* PAMFILE, I. C. 24. *Sărea stropii din oala cu sărbușcă, care începuse a fierbe.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG, cf. CHEST. VIII 7/27, 13/29. *Îți pare mai bună serbușca din satul altuia, decît mențița din satul tău.* ZANNE, P. VI, 302. *Decît mențița din alt sat, mai bine serbușca din satul tău.* id. ib.

2. Ciorbă preparată din zarzavat, la care se adaugă zer de la brînza de vaci și puțină făină de porumb. Cf. S. MARIN, C. B. 55.

— Pl.: *sărbuște.* — Și: (regional) **sarbúșcă** (DDRF), **serbúșcă, solbúșcă** (BUL. FIL. IV, 75), **sorbúșcă** (CHEST. V 153/66, VIII 7/27) s. f.
— Etimologia necunoscută. Cf. sarbăd[2].

SĂRCĂLÍ vb. IV. Intranz. (Prin nord-vestul Transilv.; despre coțofene) A sărcui (Groși — Baia Mare). ALRT II 154, cf. 333.
— Prez. ind. pers. 3: *sărcălește.*
— **Sarcă**[2] + suf. *-ăli.*

SĂRCEÁ s. f. (Ornit.; regional) Lișiță *(Fulica atra)*. Cf. MARIAN, O. II, 355, BĂCESCU, PĂS. 151.
— Pl.: *sărcele.*
— **Sarce**[1] + suf. *-ea.*

SĂRCEÁLĂ s. f. v. **țesală.**

SĂRCÉL s. n. v. **săreiner.**

SĂRCELÁ vb. I v. **țesăla.**

SĂRCÉR s. n. v. **săreiner.**

SĂRCÉRIU s. n. v. **săreiner.**

SĂRCIÉR s. n. v. **săreiner.**

SĂRCIÉRIU s. n. v. **săreiner.**

SĂRCINÁ vb. I. Tranz. (Învechit) A însărcina. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C.

— Prez. ind.: *sărcinez.*

— V. **sarcină.**

SĂRCINÁR s. m. v. **săreiner.**

SĂRCINÁRE s. f. (Învechit) Însărcinare. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C.

— Pl.: *sărcinări.*

— V. **sărcina.**

SĂRCINÁT, -Ă adj. **1.** (Învechit, rar) Însărcinat, împovărat. Cf. DRLU.

2. (Prin Munt. și prin sudul Olt.; despre femei) Însărcinată, gravidă. ALR II/I h 143.

— Pl.: *sărcinați, -te.*

— V. **sărcina.**

SĂRCINÉL s. n. v. **săreiner.**

SĂRCINÉR s. n., s. m. **I.** S. n. **1.** Par[1] **(1)** lung (și gros) înfipt în pământ, făcut dintr-un trunchi de copac (mai tînăr) cu crengile retezate pînă aproape de tulpină, de care se atîrnă, la țară, diverse obiecte gospodărești ca să se scurgă, să se usuce etc.; prepeleac **(I 1)**, (regional) par[1] **(2)**, olar **(II 1)**, sărcior. V. cuier. *În casă se mai află un sărcinerîu pentru... pus pre el oale, strachine tigăńii.* LIUBA—IANA, M. 99. *La ușa strungii un sărcineriu în carele-și anină șuba, găleata, zbiciul etc.* id. ib. 114, cf. TDRG. *Oalele se țin pe cuptor sau pe poliță cu gura în jos; se mai țin afară sau în prepeleac sau sărcieriu, par de oale.* PAMFILE, I. C. 392, cf. 30. [Săculețul] *după ce s-a pus urda în el, se atîrnă într-un lemn cu colți (clenciuros) numit sercer (sărcer).* PRECUP, P. 15. *Lîngă stînă era înfipt în pămînt un lemn cu crengile tăiate, numit sălșineri, sărciner, pe care se agățau vasele stînii.* VUIA, PĂST. 30, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Aceste obiecte se atîrnă într-un lemn cu cărci, înfipt în pămînt cu un cap, numit sărcer.* H V 111, cf. V 116, IX 59, XVII 95, XVIII 25, 141, ȘEZ. III, 87, VICIU, GL., GR. BĂN., N. REV. R. VIII, nr. 6, 88, BOCEANU, GL., DENSUSIANU, Ț. H. 332, T. PAPAHAGI, M. 155, 231, TODORAN, GL., CHEST. II 33/8. [A crescut deșirat] *parcă-i un sărcineri.* ALR II/I h 83/2. *Străcătorile să opăresc și le scoat-afară, le acață pe sarcińeri, să să uște.* A III 17, cf. II 7, 8, III 1, 2, 3, 5, 6, 19, IV 3, V 15, 20, 25, 31, 34, VI 4. [Cașul] *îl luom de strecătoare, de urek, ș-l-atîrnăm într-un sălcer, într-un par.* GL. OLT. ◆ Spec. (În formele *sălcier, sărcier, sărcieriu, sercier)* Lemn fixat vertical pe plută, de care plutașii își agață hainele sau alte obiecte. Cf. A V 15. *Așa de mari erau nahlapii în Toance, că apa a udat toată păchila din vîrful sărcierului.* Com. din PIATRA NEAMȚ, cf. ARVINTE, TERM. 164, SCL 1974, 442.

2. P. anal. Nume dat unor obiecte asemănătoare ca formă cu sărcinerul **(I 1)** și care au diverse întrebuințări:

a) (Transilv. și Bucov.) Trunchi de copac (mai tînăr) cu crengile retezate, înfipt în pămînt, pe care se clădește claia de fîn. *Se clădește pe sărceriu ploscoana, uneori și bogheana (căpița).* PĂCALĂ, M. R. 458, cf. BOCĂNEȚU, T. A. 154, ALRM SN I h 93/833, A II 3, 6, 7, 12, III 1, 4, 16, 17, 18, 19. ◆ P. ext. (Prin sud-estul Transilv.; în formele *sălcer, sălceriu)* Claie mică de fîn. A II 4, 6.

b) (Prin sudul Transilv.) Fiecare dintre prăjinile legate cîte două cruciș, care se așază (împotriva vîntului) de o parte și de alta a clăii de fîn. Cf. A II 8, III 2.

c) (Prin vestul Olt.) Arac pentru susținut fasolea. Com. din județul MEHEDINȚI.

d) (Regional; în forma *sălcer)* Par[1] la gard (Toplița). ALR II/I MN 125, 3 838/228.

II. S. m. (Prin Transilv.; în formele *sărcinar, sarcinar)* Persoană care transportă o greutate, o sarcină. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Săracă cinipa mè, Cum stă ie, măi sarcinare, Cole pă su strășinare.* ALEXICI, L. P. 131, com. din BRAȘOV.

— Pl.: *sărcinere* și (rar, m.) *sărcineri* (TODORAN, GL.). — Și: **sărcinériu, sărcinél** (A III 3) s. n., **sărcinár** (BARCIANU, ALEXI, W., com. din BRAȘOV) s. m., **sărciniér** (CHEST. V 58/92), **sărciér, sărcieriu** (pl. și, m., *sărcieri*, com. MARIAN), **sărcél** (CHEST. V 58/48), **sărcér, sărcériu, sălcér, sălcériu** (ib. V 58/9, 57, A II 6), **sălciér** (CHEST. V 58/19, A V 20, 25, 31, 34, ARVINTE, TERM. 164), **sălcinér, sălcinériu** (TDRG, PAMFILE, I. C. 30, VICIU, GL.), **salciér** (H V 116), **sarcériu** (CHEST. V 58/65) s. n., **sarciér** (ib. V 58/15, 99) s. m., **sarcinár** s. n., s. m., **sarcinér, sercér, serciér** (ARVINTE, TERM. 164) s. n.

— **Sarcină** + suf. *-ar.*

SĂRCINÉRIU s. n. v. **săreiner.**

SĂRCINIÉR s. n. v. **săreiner.**

SĂRCINIOÁRĂ s. f. (Rar) Sărcinuță. Cf. CIHAC, I, 242, DR. VI, 242, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sărcinioare.* — Și: **sărcioóră** s. f. SCRIBAN, D.

— **Sarcină** + suf. *-ioară.*

SĂRCINÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui sarcină **(I)**; (rar) sărcinioară. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, CIHAC, I, 242, BARCIANU, ALEXI, W. *Au mărs, o luat o sarcînuți d'i țepurĕli, cum o putut iel, ș-au mărs acasi.* O. BÎRLEA, A. P. I, 406.

— Pl.: *sărcinuțe.*

— **Sarcină** + suf. *-uță.*

SĂRCIOÁRĂ s. f. v. **sărcinioară.**

SĂRCIÓR s. m. (Prin Bucov.) Sărciner **(I 1)**. *Se spală gălețile cari apoi curate se anină în sărcior, adecă într-un vîrf de fag cu mai multe cornări, tăiat și înfipt în pămînt, ca pe cornării lui să se scurgă și usce gălețile stînii.* JUN. LIT. 1923, nr. 4-5, 103, cf. CHEST. V 58/15.

— Pronunțat: *-ci-or-.* — Pl.: *sărciori.*

— **Sarcină** + suf. *-ior.*

SĂRCÓI s. m. v. **țărcoi.**

SĂRCUÍ vb. IV. Intranz. (Transilv.; despre coțofene) A scoate strigătul caracteristic speciei; (regional) a sărcăli. *Cînd șărcuiește, adică cînd cîntă sarca, spun românii din Transilvania că prevestește venirea unui oaspe.* MARIAN, O. II, 55, cf. TDRG.

— Prez. ind. prez. 3: *sărcuiește.*

— **Sarcă**[2] + suf. *-ui.*

SĂRCÚSTĂ s. f. v. **sărăcustă.**

SĂRDÁC s. m. (Mold. și Bucov.) Haină țărănească făcută din dimie, scurtă pînă la brîu. V. surtuc. *Cu asta se hrănesc mai mult humulești, răzăși fără pămînturi, și cu negustoria din picioare: vite, cai, porci..., sumane mari, genunchere și sărdace.* CREANGĂ, A. 37, cf. id. GL., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. V, 122. *Beu holercă, beu tabac, Vine iarna, n-am sardac.* ȘEZ. VIII, 62, cf. I. CR. III, 156.

— Pl.: *sărdace.* — Și: **sardác** s. n.

— Din ucr. **сердак, сардак.**

SĂRDÁNIE s. f. (Regional) Necaz **(1)**. Com. din RĂȘINARI — CISNĂDIE. ◇ (Ca epitet, pus înaintea

termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O sărdanie de copil.* ib.
— Pl.: *sărdanii.*
— Cf. bg. сърдене.

SĂRDÁR s. m. v. **serdar.**

SĂRDĂREÁSĂ s. f. v. **serdăreasă.**

SĂRDĂREÁSCA s. f. art. v. **serdărese.**

SĂRDĂRÍE s. f. v. **serdărie.**

SĂRÉCHI s. n. v. **saric.**

SĂRÉLNIȚĂ s. f. (Regional) Solniță (Gura Teghii — Buzău). ALR I 708/735.
— Pl.: *sărelniți.*
— **Sare** + suf. *-elniță.*

SĂRENIÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sirienesc.**

SĂRERÍȚĂ s. f. v. **sărăriță.**

SĂRGÉNȚ s. m. v. **sergent.**

SĂRI[1] subst. pl. (Prin Transilv.; în loc. adv.) **De-atîtea sări** = de atîtea ori; adesea. Cf. PĂȘCA, GL.
— Din magh. *-szer.*

SĂRÍ[2] vb. IV. **1.** Intranz. (Despre ființe) A se desprinde brusc de la pămînt (sau de pe un punct de sprijin) avîntîndu-se în sus și a reveni în același loc sau a se deplasa (puțin) (de obicei repetînd mișcarea); a sălta **(1).** V. țopăi, zburda. *Cu mînile ucidei săracii...,* iară *cu picioarele curei și săreai și giucai* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 452/7. *Scoală pre picioarele tale derept, și sări și îmblă.* N. TEST. (1648), 153v/29. *Cînd i-au tăiat capul lui Barnovschi Vodă, calul lui au și început a sări cît n-au mai putut să-l ție comisul în mînă.* NECULCE, L. 16. *Precum arată și jocul lor în care se plec, se covîie și sar în sus ca capriorii* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 47/24, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C. *Ia vezi cît de ușor pot a sări.* DRĂGHICI, R. 83/25. *Săream prea tare la alte jocuri și nu îndestul la vals.* HRISOVERGHI, A. 72/15, cf. BOLLIAC, O. 68. *Îmi vine să sar, Să joc ca nebunii.* ALECSANDRI, T. 202. *Calu-i turbă, mușcă, sare, Nechezînd cu înfocare.* id. P. II, 15, cf. CONTA, O. F. 112. *Apage Satana! zise bătrînul sărind într-un picior.* EMINESCU, P. L. 74. *Calul fiului de crai începe a sări în două picioare.* CREANGĂ, O. 78. *Sărea pitic-u-ntr-un picior De nu-și da rînd!* COȘBUC, P. I, 58, cf. BARCIANU. *A învățat... calul să sară în două picioare cînd îl mînă altul.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 61. *Grivei A-nnebunit de vesel ce-i, Mă mușcă, sare, joacă.* IOSIF, PATR. 16. *Iepurele... a început să sară de bucurie.* GÎRLEANU, L. 92. *Michiduță... se suia pe casă și sărea de colo pînă colo.* LUNGIANU, CL. 38, cf. CADE. *Cellalt cîine, o corcitură de șase luni,... sărea pe la spatele babei.* REBREANU, R. I, 147. *Un dulău mare, urît,... se gîtuia în lanț sărind.* BRĂESCU, O. A. I, 48. [Elevele] *din cursul inferior săreau într-un picior.* TEODOREANU, M. III, 415. *Un cățel sare lătrînd la poartă.* SADOVEANU, O. I, 61. *Lăsați cățelul în pace, că sare cu labele și vă umple de noroi.* ARGHEZI, S. VII, 53. *Săr sprinten ca copiii, la rîset n-am pereche.* CĂLINESCU, O. II, 249. *Hai, joacă, ursoaică, sai sus.* BENIUC, V. 67. *Copiii începură să sară în sus, bătînd din palme și strigînd.* TUDORAN, P. 18. *Cîinele... a sărit de două ori și a apucat hartanul.* BARBU, G. 255. *Sărea în sus de bucurie cînd simțea oameni pe aproape.* BĂNULESCU, I. 37. *Vedem cîteva zeci de oameni care sar, ondulează, înțepăie sau plutesc.* CINEMA, 1968, nr. 1, XI. *Iar morariul meșter mare... Într-un picior că sărea, Moara că mi-o amăgea.* POP., ap. GCR II, 336. *Pepelea... i-a spus că... nu-i de vină dacă* [oile] *au sărit toată ziua ca mieii primăvara.* SBIERA, P. 8. *Sare-n sus ca o broscuță.* DOINE, 54. *După vetrilă sare peștele în sus ca s-o prindă.* ȘEZ. IV, 116. *Cerbu o dată o sărit și s-o dat de trii ori peste cap.* CANDREA, Ț. O. 36. *Lelea sărind într-un picior S-a tăiat într-un cosor,* se spune despre femeia leneșă căreia îi place să petreacă. Cf. ZANNE, P. V, 382. *Ce e mic ca și un fir de mac, Și sare în sus ca și un țap?* (Puricele). GOROVEI, C. 310. ◇ Fig. *Trupul omului din pămînt sare și iarî în pămînt mearge și să face pămînt.* FL. D. (1680), 14r/14. ◇ *Pe sărite* subst. = numele unui dans popular care se execută în formație de horă, de obicei cu pași bătuți pe loc. Cf. VARONE, D. 122, id. J. R. 44, H XVIII 78, ALR II 4 336/141. ◇ Loc. adv. (Popular) **În** (sau **pe**) **sărite** (ori **săritele**) = în salturi[2] **(1).** *N-am decît să-i fac un semn și are să vie-ndată tot în sărite.* F (1886), 139, cf. DDRF, BARCIANU. *Se întorceau apoi la ale lor, în grabă și pe săritele.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 419. *Alergă iarăși în sărite la domnitoriu.* MARIAN, T. 320, cf. ALR I 341/280, 350, 360, A I 12. ◇ Expr. (Regional) **A sări într-un călcîi** = a fi vrednic, iute la treabă, Cf. ZANNE, P. II, 32. ✦ (Popular) A dansa; a juca. *Sări vals cît poți.* I. VĂCĂRESCUL, P. 216/4. *Dacă lipsește vioara care să facă pe mosafiri să sară în cadență, serata devine plicticoasă.* GHICA, C. E. II, 429. *Călușul sare șimbătă seara, înaintea duminicii de Rusalii.* PAMFILE, S. V. 69. *Și sărim în hop și-n trop Că e ziua de uncrop.* ALECSANDRI, P. P. 384. *Și mi-e drag cu cine săr Că miroasă a călăpăr.* RETEGANUL, CH. 56. *Ardeleana știu sări.* DOINE, 130. *Sare ursul de nevoie.* DDRF. ✦ Tranz. (Popular; despre animalele masculi, mai ales despre cai) A efectua monta **(1);** a fecunda. Cf. LB. *Iepile... au fost sărite astă primăvară cu hărmăsarii.* I. IONESCU, D. 370, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Armăsariul a sărit iapa.* CIAUȘANU, GL., cf. ALR I 1 071/107, 290, 614, 842, 846, 850, 1 104/90, 107, 150, 156, 180, 357, 394, 536, 800, 842, 846, 850, A II 3.

2. Intranz. (De obicei urmat de determinări care indică punctul de plecare sau direcția, locul în care se face acțiunea) A se deplasa prin salt[2] **(1)** de sus în jos, de jos în sus sau pe o traiectorie curbă (spre a se plasa undeva). *Zise celor ce potu și nuta și săriră* (să să sloboazi N. TEST. 1648) *ainte la marginri.* COD. VOR. 96/4. *Deci, văzînd cei din turnuri pre dînsul sărea gios și deschiseră o portiță.* HERODOT (1645), 207, cf. 451. *Sărîră toată turma de porci de pre țărmure în mare și murîră în apă.* N. TEST. (1648), 11r/12. *Sluga au sărit după teasc* [în mare] *de să-l apuce* (a. 1675). GCR I, 223/6. *Chira... au și sărit din carâtă și au mers însuș cu sine* (a. 1760). id. ib. II, 73/13, cf. DRLU. *Îndată papagalul au sărit pe mîna lui.* DRĂGHICI, R. 161/31, cf. 33/27, 111/29. *Cocoșul, sărind pe grindișoară, În pene se umfla.* DONICI, F. 86. *Amazoanele... n-a fugit de Teseu, cînd el a sărit în cetate.* ARISTIA, PLUT. 29/2. *Prizonierii... sărîră voioși în barcă.* SION, P. 276. *Sosim la mal și sărim pe cheiuri, în mijlocul hamalilor lungiți la soare.* ALECSANDRI, O. P. 314, cf. id. P. I, 10. *Alexandru sări de pe cal spre dînsa.* BOLINTINEANU, O. 427. *Pe masa-mpărătească sare-un greier.* EMINESCU, O. I, 87, cf. 74. *Eu... umflu pupăza de unde era, sai cu dînsa pe sub streașina casei și mă duc... în tîrgul vitelor.* CREANGĂ, O. 209, cf. 33. *L-au pus să sară jos pe un covor, în mijlocul salonului.* CARAGIALE, O. II, 279. *Fiul pașei din Ianina Sare-n șa.* COȘBUC, P. I, 63, cf. 196, BARCIANU. *Irinel sări ușor din trăsură.* DELAVRANCEA, H. T. 69. *El sări din nou spre trăsură.* D. ZAMFIRESCU, R. 9. *Mă cunosc... alții cărora le săream pe genunchi.* DELAVRANCEA, O. II, 181. *Cei doi grăsuni se dădură cu rîturile la ușiță, pufnind și grohotind înspăimîntați, dar repede săriră înapoi.* AGÎRBICEANU, S. 164, cf. id. A. 186. *Cloștele... gata să sară în capul oricui s-ar apropia...,* scurmă mereu. GÎRLEANU, L. 35, cf. 44. *Cînd clăița e sfîrșită, fala sare din vîrful ei în brațele deschise ale flăcăului.* LUNGIANU, CL. 59, cf. 29. *A oprit trăsura, a sărit jos, ușor.* IBRĂILEANU, A. 57. *Cînd s-au dat jos de pe scaun, au sărit*

și [pisicile]... *apropiindu-se de picioarele ei.* ARDELEANU, U. D. 13. *În lungime, calul poate sări 4—6 metri.* ENC. VET. 133. *Bietul Ulise gemea, gata să sară în valuri.* TOPÎRCEANU, P. O. 10. *O pisică tărcată sări pe pervazul ferestrei.* C. PETRESCU, Î. I, 236. *Suru a sărit repede pe capră iar Saru, lîngă el, a dat bice cailor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 72, cf. 51. *Tînărul sări jos după cal.* VISSARION, FL. 6. *Olguța și sărise de pe scară.* TEODOREANU, M. I, 11. *Doi săriră într-o luntre, vîsliră pînă la cel dintîi stîlp.* VOICULESCU, P. I, 24. *Un cucoș sări pe zaplazul de scînduri.* SADOVEANU, O. I, 84, cf. V, 592. *Marinarii au sărit într-o clipă pe bord, răspîndindu-se ca un stol risipit.* BART, S. M. 92. *Sar Pe spatele acelui puternic armăsar Ce vine în nechezuri.* CĂLINESCU, O. II, 17. *Un om sare în apă și, în condiții pline de risc pentru viața lui, salvează pe aceea a unui copil.* RALEA, S. T. II, 221. *Sări sprinten din căruță.* STANCU, Ș. 47. *Negrilă lătră neliniștit, pe urmă sări pe punte.* TUDORAN, P. 149, cf. 14. *Alte broaște, de toate mărimile, săriră de pe mal împroșcînd apa.* PREDA, M. 19. *A sărit din căruță... și a început să plîngă.* T. POPOVICI, SE. 19. *Îi venea să sară din carîtă.* BARBU, PRINC. 124. *Păstrăvul sare din apă după insecte.* AP 11, cf. VULPESCU, P. 132. *S-a suit și s-a uitat în curte, să găsească un loc potrivit unde să sară ca să nu-și rupă ceva.* BĂNULESCU, I. 50, cf. 165. *Coboară dealul în fugă și sare în fîntînă.* CINEMA, 1968, nr. 8, 30. *Zicea că sare-ntr-o mașină și că-n zece minute-i la noi.* T ianuarie 1969, 10. *Murgul... Necheza și răspundea: — Iată coama, sai pe mine.* ALECSANDRI, P. P. 73, cf. 214. *Sai, cocoș, din pod, Pe vatră la foc.* POP., ap. GCR II, 228/32. *Astă fată știi juca... Ian te uită cum se țipă, Parcă sare de pe rîpă.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 420. *Aci, pînă nu-l văd ăi de jos, face vînt fetei sfintei cu cal cu tot, să saie... mai departe de palat.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 78. *Da' zmău de spaimă o și sărit de cîndzeci de pași cu spatele înapoi.* CANDREA, Ț. O. 37. *Păsărică ghiocică, Sări ici, sări colea, Sări în vîrf de măciucel.* I. CR. I, 14. *Din pridvor că mi-ți sărea Și la cal că-mi alerga.* BALADE, III, 115, cf. II, 415. *Puiul cucului... De pe nuc sare pe poartă.* FOLC. TRANSILV. I, 308. *Și-atunci o sărit iepurașu pi umăr la dînsu, ș-au plecat cu dînsu acasă.* O. BÎRLEA, A. P. I, 406, cf. II, 8. *Nu cădea ca oaia-n rîpă, văzînd pe altele sărind.* ZANNE, P. I, 570. *Nimenea nu poate sări ca cocoșul deodată în pridvor sus.* id. ib. II, 714. ◇ F i g. *Se întîmplă aceasta și pînă astăzi cu aceia carii mai ieri-alaltăieri săriră din fundră... în frac.* FM (1842), 66²/2. *Dacă Zița... se schimba în proporție cu durata de timp, era oare posibil să sară tot atît de vie din paginile lui Caragiale?* IBRĂILEANU, S. L. 33. *Vestea sări din mijlocul curții pe poartă și bătu din aripi.* DAN, U. 165. *Tolstoi nu sare... în afară de curentul neistovit al vieții.* VIANU, S. 163. *Scrutam fizionomiile, mimica, gesturile acestor oameni care prin modul lor căutau să sară din normă.* BLAGA, H. 183. (R e f l. p a s.) *S-a sărit în extrema cealaltă, orientarea nefiind nici de această dată cea mai judicioasă.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192. ◇ L o c. a d j. și a d v. **Pe sărite** (sau, popular, **săritele**) = (care se face, care se desfășoară etc.) trecînd peste anumite părți, peste anumite elemente, omițînd sau neglijînd anumite părți; (care este) ici și colo. *Și alte curiozități publicate așa pe sărite în Tesaurul lui Papiu.* MAIORESCU, CR. III, 39. *Mă mulțumesc să transcriu aici, pe sărite, cîteva strofe din ea.* MACEDONSKI, O. IV, 56. *Ieri a arătat că știe pe sărite literele pînă la I.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 236. *O parcurgere pe sărite, dar oarecum logică, a Capitalei.* ARGHEZI, B. 92. *Îi cîți pe sărite cîteva titluri.* STANCU, R. A. V, 19. *Silion istorisi din nou... cam tot ce îi spusese pe sărite.* VINEA, L. I, 30. *Am vorbit și am povestit așa, pe sărite și cam la întîmplare.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 101. ◇ E x p r. **A sări din lac în puț** = a intra dintr-o nenorocire în alta, a scăpa ori a fugi de un necaz și a da de altul și mai mare. *Omul nemulțumit fuge de bine și dă peste mărăcine. Sare din lac în puț.* PANN, P. V. III, 105/7, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, 10, ZANNE, P. II, 716. (Rar) **A sări în pod** = a fi foarte bucuros, fericit. *Ah! cînd ai știi cît de mult te adorează acel suflet... tu n-ai sta cufundat în gînduri triste, ci ai sări în pod.* ALECSANDRI, T. 1 128. ✦ F i g. (Adesea urmat de determinarea „de la una la alta") A trece brusc, în cursul unei expuneri, de la o idee la alta. *Vorbea mai mult și mai tare decît toți: sărea de la una la alta.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 34. *Și-i sări deodată gîndul la viței.* COȘBUC, P. I, 248, cf. ȘĂINEANU², TDRG. *Cu mine o luă însă pe jos,... vorbind numai ea, descusut și dezlînat, sărind de la una la alta.* M. I. CARAGIALE, C. 137, cf. CADE. *Vorbea frumos, dar cam sărea de la o idee la alta.* VLASIU, D. 131. *Vorbeau mult, sărind de la una la alta.* T. POPOVICI, S. 98. ✦ P. g e n e r. A se deplasa prin salturi² **(1)**; a sălta **(3)**. *Atunce sări-vor ologii ca cerbii, și dezlegate fi-vor limbile gîngavilor.* CORESI, EV. 525. *Precum un cai furios ce fuge sărind peste întinsele livezi,... așa și Telemah... nu putu fi oprit.* PLEȘOIANU, T. III, 92/14. *Vîntul șuieră și muge, Roibul sare în galop.* ASACHI, L. M. 10²/26. *Prin salon... Sașa sărea șchiopătînd.* NEGRUZZI, S. I, 60. *După măști trec doi draci sărind.* ALECSANDRI, T. 1 117. *Iedul, bucuros, o ia înainte sărind.* GÎRLEANU, L. 97. *Ieși sărind ca o căprioară.* BRĂESCU, O. A. I, 12, cf. 116. *Așa, de frică, sare prin crăpături șopîrla.* CĂLINESCU, L. L. 125. *Nu mai sări ca o veveriță, mergi ca o doamnă.* T august 1964, 59. *E sigur că-l vom întîlni odată și odată, că-l vom vedea prin transfocator sărind agale.* CINEMA, 1968, nr. 2, VI. *Cai... Care, cînd încep să saie, Din nări aruncă văpaie.* TEODORESCU, P. P. 171. *Făt-Frumos... dete peste un om care sărea din munte în munte.* FUNDESCU, L. P. I, 40. *Ș-așă turci că fugè To(t) sărind ca buratici.* ȘEZ. V, 61. ◇ F i g. *Să sărim din roman în roman, să ne tăvălim din noroi în noroi.* I. NEGRUZZI, S. VI, 151. *În vorbirea de toate zilele exteriorizăm graiul nostru intern în propoziții necomplete, sărind de pe culme pe culme.* PUȘCARIU, L. R. I, 127. ◇ L o c. a d j. și a d v. **La sărite** = (care are loc, care se desfășoară) în timp ce vînatul fuge în salturi² **(1)**. *Partidele de iepuri la sărite prin păpușoaie, prin pîrloage, prin ierburi.* SADOVEANU, O. X, 470. *Vînătorii... caută* [iepurii] *la sărite cu prepelicar.* id. ib. XX, 81. *Întîmplări culese de la vînătoarea „la sărite" a iepurelui.* VÎN. PESC. decembrie 1961, 7. *Vînătoarea la sărite a trebuit să fie interzisă.* ib. noiembrie 1964, 3. ✦ F i g. (Despre puls, temperatură etc.) A se urca brusc sau a înregistra brusc valori ridicate. *Acuma n-am temperatură, dar îmi garantezi tu că la noapte nu sare la un moment dat la treizeci și nouă de grade?* PREDA, R. 181. *Am să fiu ca o sfîntă... În timp ce pulsul îmi va sări la 140.* T mai 1964, 32. ✦ P. a n a l. (Regional; despre soare) A răsări¹ **(II 1)** (C. A. Rosetti — Tulcea). ALR I 1 220/675.

3. I n t r a n z. și t r a n z. A trece printr-o săritură **(I 3)** sau prin escaladare peste un obstacol sau peste ceva care se interpune. V. e s c a l a d a. *Orice fecă de dobitoc vrînd să saie preste gard la vie... și de se va împăra, să nu aibă nice o pagubă cela cu gardul.* PRAV. 16, cf. N. COSTIN, L. 101, id. LET². I, 58. *Și așa prinsără și pre rămentarul Turculeț viu, subt cetatea Neamțului, unde era numai să saie peste părcane.* NECULCE, L. 128, cf. 286. *Punea de pîndă opt bivoli și să răpezea iute și sărind peste ei se da în văzduh peste cap* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 352/6, cf. GCR II, 52/1. *Era un pîrău adînc, de 15 coți de larg, și-l sări Alexandru.* ALEXANDRIA (1794), 24/17, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU. *Era conservat obiceiul... ca mireasa să nu sară pragul ușei în casa mirelui de bunăvoie a sa.* ARISTIA, PLUT. 66/28, cf. XXXI/32, id. S. 71/17. *L-au văzut oameni trăgînd cu pistolul în nenorocitul de Ghencea cînd sărea pe fereastră.* GHICA, C. E. II, 598. *O parte... din servitori începuseră a dezerta sărind peste ziduri.* SION, P. 450. *Beizadeaua... sări pe fereastră și numai astfel se putu apăra de lovitura a două gloanțe.* FILIMON, O. I, 118. *D. Solomon*

sare pe fereastră. BOLINTINEANU, O. 249. *Pe alte locuri ... vedea pe cavaleri sărind gardurile.* EMINESCU, N. 57. *Iapa a sărit peste gardul de răzlogi și a fugit într-o pădure depărtată.* CREANGĂ, O. 163. *Sare peste poartă fără zgomot.* CARAGIALE, O. I, 25. *Să trecem prin pădure e peste poate; noi însă să ne silim ... să sărim pe deasupra.* ISPIRESCU, L. 6, cf. 30. *Să te arunci mai sigur cînd vrei să sari peste un obstacol mare.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 396, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Ca să nu turbeze cineva dacă i s-a uitat un cîine turbat în ochi, i se recomandă să sară de trei ori peste cîine.* CANDREA, F. 235, cf TDRG. *P-al patrulea* [leș], *care m-a doborît, nu l-am văzut ... Ș-apoi m-au sărit caii, și s-a mutat bătălia mai departe.* DELAVRANCEA, O. II, 224. *Ca să ajungă mai degrabă acasă o taie prin prunii boierești, sare pîrleazul din dreptul crucii Căminarului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 115, cf. id. P. 93. *Cînd să sară pîrleazul în progadie ... se împiedică și se dă peste cap.* AGÎRBICEANU, S. 113, cf. 205. *Sărirăm un pîrleaz și intrarăm în ogradă.* HOGAȘ, DR. I, 86, cf. 135. *Folosindu-se de o surlă de fum care se-nălța acum în dreptul nostru, Barnaru sări peste valul tranșeii.* MIRONESCU, S. 93. *Fata împăratului ... și-a dat mai nainte cuvîntul împărătesc că va lua pe oricare va sări un șanț adînc de nouă stînjeni.* VISSARION, B. 62. *Ciute răzlețe ... Sar peste șanțuri scobite în mare.* VOICULESCU, POEZII, I, 163, cf. id. P. I, 101. *Sări cu bățul ciobănește vadul.* PILLAT, P. 371. *Dezlega probleme de administrație, cu aparența de ușurătate a unei fetițe care sare pe deasupra coardei.* CĂLINESCU, S. 111. *Horică sare peste bănci, speriat, și fuge în zigzag.* BLAGA, H. 130. *Au sărit peste șanț și au luat-o la fugă.* PAS, L. I, 53, cf. 32. *Unul a sărit gardul nostru.* LABIȘ, P. 30. *Săreau gardurile putrede și de acolo tăiau maidanul.* BARBU, G. 130. *După asta am sărit un șanț și am intrat într-o grădină cu varză.* V. ROM. octombrie 1964, 49. *Desenează un fel de Osirișii care sar gardul.* CINEMA, 1968, nr. 6, IX. *Zid de piatră nalt sărea Și sărind, așa zicea ...* ALECSANDRI, P. P. 91. *Alții malul că sărea Și de ea s-apropia.* TEODORESCU, P. P. 564. *Dar lelița militea Sare gardul ș-o proptea.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 392. *Sai valea și mă sărută.* DOINE, 200. *A fost odată cînd a fost, poate pe cînd puricele sărea dintr-o săritură muntele.* ȘEZ. I, 97. *Țiganul începu a cînta ... iar mocanul a juca și a sări peste băț.* ib. 282. *Care-m iestă ginerile, ... Ca să-m saie porțile Să-i văz vițelițile?* VÎRCOL, V. 64, cf. 65. *Io sau peșce gard.* ALR I 1 339/576. *Odată să opintea, Dunărea-n ciumag sărea Și trecu la Calafat.* BALADE, II, 21, cf. 174. *A sărit lupu ... șapte garduri.* O. BÎRLEA, A. P. I, 190. *Cine sare mulți pari ascuțiți, i se-ntîmplă să se-nțepe.* CAMIL PETRESCU, O. II, 206. *Nu zi: hop! pînă n-ai sărit.* ZANNE, P. II, 715, cf. SBIERA, P. 249. *Pe unde a sărit capra, trebuie să sară și iada.* ZANNE, P. II, 716. *Capra sare masa și iada sare casa.* CREANGĂ, O. 113, cf. MARIAN, NA. 60. *Cine vrea să sară peste groapă, arunce-și mai-nainte desagii peste ea.* SLAVICI, O. I, 54, cf. ZANNE, P. I, 190. *Peste gardul mititel Sare și un cățel.* id. ib. III, 160. *Îmi schimb locul, Sar focul Și ghicesc norocul* (Ghiocul). TEODORESCU, P. P. 220. *Am o herghelie de cai, Ăi slabi Sar gardul, Ăi grași Cad jos* (Vînturatul). id. ib. 248. *Am doi boi, Unul gras și altul slab: Cel slab sare peste gard, Iar cel gras cade jos* (Grîul și pleava). GOROVEI, C. 180. ◇ Fig. *Ce ... nu-l văm putea pre el așa să-l vedem, de nu văm sări de cei ce ne apără pre noi către el.* CORESI, EV. 454. *Aci* [pe patul de moarte] *omul sare peste toate.* MARCOVICI, C. 46/11. *Noi nu putem niciodată sări fără pagubă așezămîntul naturei.* VASICI, M. II, 364. *Cînd or încerca să sară peste adevăr, le-am răsturna afirmarea cu înșeși cuvintele lor* (a. 1897). PLR I, 467. *Sărim acum cincizeci de ani și găsim altă privelișce.* IORGA, C. I. I, 153. *Averchie este numai călugăr simplu și a sărit puțin peste jumătatea sutei.* STĂNOIU, C. I. 5. *Sărind peste decenii ... obține Ion Ghica în șirul scriitorilor către V. Alecsandri un document de o vivacitate unică.* VIANU, A. P. 68. *Ucenicia ... nu mai avea răbdarea să o ia de la început, trebuia sărită.* ARGHEZI, L. 101. *Meșteșugul este, dar, de a păstra strofei curgerea discursului din proză și a sări peste toate obstacolele impuse de versificație.* CĂLINESCU, C. O. 54. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Și corăbiile cu mare răpegiune sărea valurile* (a. 1750—1780). GCR II, 84/11. *S-au refugiat ... în umbra unor viițe sălbatice, ce săreau peste gard, din curte.* BLAGA, H. 6. ◇ Expr. (Intranz.) **A sări peste cal** = a exagera în manifestările, în acțiunile sale. *Simțea că greșește undeva, că „sare peste cal", dar socotea de datoria lui să-și arate gîndul pînă la capăt.* GALAN, B. I, 36. (Refl. impers.) *S-a sărit peste cal în unele privințe, s-au făcut anumite exagerări.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 81. (Tranz.; popular) **A sări groapa** = (despre bolnavi) a scăpa de o boală extrem de gravă; a scăpa cu greutate de moarte. *Era să-i cînte popa, Dar a sărit groapa.* PANN, ap. CADE, cf. ZANNE, P. I, 194, CIAUȘANU, V. 196. (Tranz.; popular și familiar) **A sări pîrleazul** = (mai ales despre fete) a avea purtări ușuratice, imorale. Cf. ZANNE, P. III, 303. (Tranz.; popular) **A sări garduri** (ori **gardul** sau, intranz., **peste garduri)** = a umbla după sau a avea aventuri amoroase. *Breee! ... ce berbantlic! ... Îmi ia fata, îi mănîncă zestrea, și sare garduri!* ALECSANDRI, T. 1 278, cf. 1 227. *Apoi doar eu nu-s de-acelea de cari crede el: n-am sărit peste garduri niciodată de cînd sînt.* CREANGĂ, P. 28, cf. ZANNE, P. III, 165. *N-ai hulit pe D-zeu, ... n-ai suduit fețele bisericești, n-ai sărit gardul?* ȘEZ. VI, 179. ✦ Compus: (Tranz.) **sare-garduri** subst. = persoană care umblă după sau are aventuri amoroase. *Nu ți-i rușine ca să te porți ca un sare-garduri?* ALECSANDRI, T. 968, cf. SCRIBAN, D. ✦ Fig. (Complementul indică elemente ale unui ansamblu) A lăsa la o parte (involuntar sau conștient), a trece cu vederea. V. omite. *Unii se miră cum de zețarul sărise rîndul din manuscript.* MAIORESCU, CRITICE, 168, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU². *Am sărit o slovă ... Care dracului de slovă? Sandomir, tu ești cărturar, am scris bine?* DELAVRANCEA, O. II, 189. *Cetiți poezia sărind peste strofa a treia.* IBRĂILEANU, S. L. 228. *A sărit de la pagina nouă la pagina unsprezece.* CADE. *A sări un cuvînt din carte.* SCRIBAN, D. *Li s-a părut lor că numaidecît ești decadent dacă sări peste ceva ce-ți pare vechi și stricat.* ARGHEZI, în PLR II, 83. *Mai sar, pe ici, pe colo, cîte-o pagină, două.* STANCU, D. 297. ✦ Intranz. (Prin nord-estul Olt. și prin nord-vestul Munt.) A depăși o anumită cantitate, o anumită greutate, un anumit volum, o anumită dimensiune etc. (considerate ca etalon), a fi mai mult decît un anumit etalon estimat. *Sare de trei chile.* CIAUȘANU, GL. *E o mie de kg acolo, dacă nu și mai sare.* UDRESCU, GL. ✦ (Prin nord-vestul Munt.) A cere să dea mai mult decît prețul oferit (de cumpărător), a adăuga, a trece peste prețul propus. *Mai sai ceva (peste preful dat) și hai să facem tîrgul.* UDRESCU, GL.

4. Intranz. (De obicei cu determinări introduse prin prep. „în", „din", „de la", „de pe" care indică fie modul deplasării, fie locul din care se face deplasarea) A se scula, a se ridica brusc de undeva, de pe ceva (pentru a porni, pentru a face ceva). *Iară Filip să sperie și sări din scaun.* ALEXANDRIA (1794), 14/14. *Îndată ... sărind din loc și luînd toporul ...* DRĂGHICI, R. 147/31. *Sar din așternut.* NEGRUZZI, S. I, 62. *Nu știu nici cum am sărit din pat, nici cînd m-am îmbrăcat.* GHICA, S. 4. *Un țipet s-aude ... eu sai în picioare, Din somnu-mi de groază atunci deșteptat.* ALEXANDRESCU, O. I, 91. *Bine-ai venit, Făt-Frumos — zise ea, sărind de la fereastră.* EMINESCU, P. L. 11, cf. 85. *Nurorile atunci sar arse în picioare și cele mari încep a tremura ca varga.* CREANGĂ, O. 7. *Omul sări în picioare ... și fugi în curte.* CARAGIALE, O. I, 34, cf. 59. *Călugărița simți, sări o dată în sus.* ISPIRESCU, L. 30. *Moș Teacă strigă un „drepți"! care face pe colonel să sară de pe scaun.* BACALBAȘA, S. A. I, 53. *De dorul cui și de-al cui drag, ... Să sar din pat, s-alerg în prag.* COȘBUC,

P. I, 147. *Sare deodată în picioare.* DAVILA, V. V. 47. *Hagiul sări în capul oaselor.* DELAVRANCEA, H. T. 13. *Vasile ... sări din pat şi văzu, abia acum, că durmise îmbrăcat.* AGÎRBICEANU, A. 57, cf. 344. *Omul ... sare în picioare.* GÎRLEANU, L. 119. *Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă.* REBREANU, I. 15, cf. 337. *În puterea nopţii ... sări din pat.* BRĂESCU, O. A. I, 213. *Sări de pe scaun.* SAHIA, N. 80. *Am sărit în picioare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 148. *Sar ca fript şi văd un şirag lung de raţe.* COCEA, S. I, 6. *Cînd deschidea ochii dimineaţa spontan sărea din pat.* TEODOREANU, M. III, 12, cf. id. C. B. 106. *Şi-am sărit deodată iarăşi în picioare.* VOICULESCU, PEZII, I, 46. *Sărise îngrozit de pe divan.* SADOVEANUO O. I, 149. *După ce spui ce-ai fi avut de spus, Din ,locul lui îl vezi că sare-n sus.* ARGHEZI, S. V, 43. *Aceasta sări speriată în sus.* CĂLINESCU, O. I, 23. *Sări din pat, mă îmbrac repede şi ies în curte.* BLAGA, H. 90. *Numai după ce mama îşi aspreşte glasul, sar şi ele din pat.* STANCU, M. I. 171. *Sări deodată în picioare şi făcu, stîngaci, o plecăciune.* VINEA, L. I, 33, cf. 41. *Un băieţaş aflat ... lîngă soba de tuci, sări în picioare.* TUDORAN, P. 15. *O lovitură puternică peste picior îl face să sară în sus.* PREDA, R. 28, cf. 278. *Rămase uluit un timp, apoi sări de pe scaun.* T. POPOVICI, SE. 245. *Din ierburi pădurarul sare drept.* LABIŞ, P. 112. *Am sărit repede din pat şi-am pus mîna pe bîtă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 8. *Aşa deac-aude, De la masă sare.* TEODORESCU, P. P. 52. *A sărit Petre voinicul drept în picioare.* SBIERA, P. 32, cf. 2. *Antofiţă, dacă auzea, Drept în picere sărea.* BALADE, I, 349, cf. II, 55. ✦ Spec. (Despre vînat) A fugi, a ieşi brusc (şi în salturi[2] **1)** din culcuş, din ascunzătoare etc. cînd e stîrnit de vînător sau de cîine. Cf. STOICA, VÎN. 23. *Haieşte să saie iăpurli.* ALR I 1 216/744, cf. 1 216/730. ◇ Tranz. fact. *Îl săr vînatu din crăngu ăsta.* ib. 1 216/18. ✦ (De obicei cu determinări introduse prin prep. „din") A se trezi brusc din somn sau dintr-o stare de somnolenţă, de visare, de apatie, de neatenţie etc.; a tresări din cauza unei emoţii puternice şi neaşteptate. *Inima-mi bate şi sai ca din visare.* HELIADE, O. I, 187. *Se afunda în gînduri, sărea strigînd: „Maria"!* BOLLIAC, O. 103. *Băiatul sare din somn.* CARAGIALE, O. II, 248. *Toţi fraţii sar şi se-nspăimîntă.* COŞBUC, P. I, 116. *Zgomotul roatelor pe caldarîmul colţuros îl făcu să sară din somn, buimac.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 70. *Din vis femeia sare-nfrigurată.* GOGA, POEZII, 370. *La cel mai mic zgomot, sărea în sus.* ANGHEL, PR. 79. *În noaptea asta chiar băieşii bătrîni săreau speriaţi din somn.* AGÎRBICEANU, A. 106. *Sărea înfricoşată de orişice mişcare.* TEODOREANU, M. III, 389. *Doarme iepureşte, sare şi iar aleargă să cerceteze.* VOICULESCU, P. I, 27. *Sare deodată din somn.* BOGZA, A. Î. 65. ◇ Tranz. fact. *Că eu apuc Şi mă duc Pe N. să-l sar.* MARIAN, D. 240, cf. ALR II 4 429/531, 907. ✦ Fig. (Familiar; despre somn, lene etc.) A dispărea, a pieri **(4)**. *Fu cuprins şi el de spaimă încît deodată îi sări lenevia şi întrebă ...* REBREANU, R. I, 97. *Mi-o sărit somnul.* CONTEMP. 1954, nr. 426, 4/6.

5. Intranz. (Despre obiecte sau părţi de obiecte) A se deplasa brusc în sus sau mai sus, de sus în jos, de obicei sub impulsul unei forţe exterioare. *Acest lichid ... poată să facă să sară dopul ca şi vinul de Champagne.* BREZOIANU, A. 613/2. *Aşa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele ... cît mine de sus.* CREANGĂ, O. 215, cf. 232. *Iată-le, sărind se joacă Undele de vînt.* COŞBUC, P. II, 16. *Se zbuciumă dornica mare, Şi geme şi ţipă, şi sare.* GOGA, POEZII, 100. *Ploaia curge potop, şi din streşină sar stropi mărunţi ca o pulbere rece.* C. PETRESCU, Î. II, 30. *Luînd parte la o întrunire calificată de guvern „turburare" în sala Bossel, făcuse să sară chipiul prefectului.* CĂLINESCU, S. C. L. 135. *Lespezile de metal săriră cu putere în sus.* BLAGA, H. 22. *Turbanul îi sărise din cap.* TUDORAN, P. 289. *Trînti cu putere în masă, făcînd să sară călimara, ca o broască mare.* T. POPOVICI, S. 255. *Se leagă fiecare* [sticlă] *cu sfoară, ca să nu sară dopul.* S. MARIN, C. B. 327, cf. 334. *Cîn i-o puşcat o palmă, i-o sărit comănacu d'in cap.* O. BÎRLEA, A. P. I, 541. ◇ Expr. **A sări în aer = a)** a se distruge, a se preface în bucăţi (în urma unei explozii). *Sfînta-Troiţă, sau Negru Vodă de astăzi, sărise în aer.* GHICA, C. E. II, 556. *Pulberăria a sărit în aer.* CADE. *Un pod sărea în aer cu fiarele răsucite.* C. PETRESCU, Î. I, 127. *Opun o rezistenţă vitejească şi sar în aer prin explozia ierbăriei.* CĂLINESCU, S. C. L. 76. *O singură neatenţie şi rafinăria sare în aer.* BOGZA, A. Î. 63, cf. 80. *Cînd au sărit digurile în aer, totul a fost înecat.* H. LOVINESCU, T. 174, cf. 152. *Casele care erau minate au început să sară în aer.* V. ROM. octombrie 1964, 50. (Cu inversarea termenilor construcţiei) *Toate cu o înfricoşată izbucnire în aer au sărit, fiindcă Meaules au poroncit a să da foc vaselor.* AR (1831), 143[2]/36; **b)** a se desfiinţa, a se dizolva, a cădea. *Sare guvernul în aer, dacă ştii cum să pui fitilul!* C. PETRESCU, O. P. I, 55. **A sări în ţăndări** = a se sparge sau a se rupe în mai multe bucăţi, fragmente ca urmare a unei violente solicitări exterioare. *Am uitat ce-a fost atunci? Scandal fără veste, toată mahalaua urlînd la poartă, ... geamurile sărind în ţăndări.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 43. *Vîsla slabă sare-n ţăndări.* LABIŞ, P. 310. *Ferestrele săreau în ţăndări. — Ochi după ochi.* id. ib. 342. (Prin lărgirea sensului) *E un lucru să înnebuneşti, să-ţi sară capul în ţăndări.* BOGZA, A. Î. 197. **Plînge (sau rîde) de sare cămaşa de pe el** = plînge (sau rîde) foarte tare, în hohote. *Smărăndiţa pe urmă şedea cu mîinile la ochi şi plîngea ca o mireasă, de sărea cămeşa de pe dînsa.* CREANGĂ, O. 180, cf. ZANNE, P. III, 6. *Rîdea de sărea cămaşa de pe el.* T. POPOVICI, SE. 9.

6. Intranz. (De obicei cu determinări locale introduse prin prep. „din"; şi prin lărgirea sensului) A se deplasa, a ieşi, a cădea etc. (brusc) din locul în care se află (crescut, fixat, pus etc.) sub acţiunea unei forţe exterioare; a-şi schimba brusc poziţia datorită unei forţe exterioare; a se desprinde în mod brusc, neaşteptat etc. de ... datorită unei forţe exterioare. *Să neştine va lopi ochiul robului ... său cum să-i saie, sloboază în pace acela pentru orbitura ochiului.* PALIA (1581), ap. C. CR. 68/7. *Să va afla boul au cu piciorul frînt, au cornul sărit.* PRAV. 13. *În zece zile ce a bolit ... i-a înnegrit tot trupul şi încă viu fiind ochii amîndoi din cap i-au sărit* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 109/32. *Vai de tine! de trăsură! De voieşti primblare ... tronc, Dinţii toţi îţi sar din gură.* ALECSANDRI, T. I, 149. *Abia ţi-ai întins mîna, sare ivărul la uşă.* EMINESCU, O. I, 155, cf. 165. *Cînd oi chiui eu, a să asurzeşti ş-au să-ţi sară creierii din cap.* CREANGĂ, O. 34. *Afară era un ger cumplit şi stelele, puzderie pe cerul înalt, săreau mereu din locul lor.* AGÎRBICEANU, S. 104. *Patru nasturi săriră, se durigară pe podele.* id. A. 354. *Era usturoi de toamnă, iute, de-ţi sărea căciula în podele cînd gustai.* HOGAŞ, DR. II, 32. *Nu mai erau voinţe energice, nu mai erau pumnale să sară din teacă pentru a ucide pe tirani.* LOVINESCU, C. IV, 75. *Striga gesticulînd de eră să-i sară mănşetele.* CAMIL PETRESCU, P. 241. *L-am văzut cum se ridică, chinuitor, potrivindu-şi cu teamă piciorul schilod, sărit din curele.* SAHIA, N. 62. *Podurile grele nu mai sar din lanţuri.* LESNEA, VERS. 245. *Uşa trosni, sări din clampă, şi în birou ţîşni un omuleţ.* GALAN, B. I, 6, cf. VINEA, L. I, 359. *Sub loviturile pe care corabia le primise cînd fusese aruncată pe nisip, ... nici o scîndură nu sărise din loc.* TUDORAN, P. 76. *Cînd ţi-oi da un pumn după ceafă, îţi sar ochii pe jos.* PREDA, D. 94. *În fund de epave căţuşele sar, răsunînd Sub dalţă.* LABIŞ, P. 246. *Era vînător şi nu purta ceasul la mînă, să nu se strice cînd trage cu arma, să-i sară acele şi roţile.* V. ROM. noiembrie 1964, 14. *Tata pierduse vreme pe drum pentru că-i sărise căruţei o roată.* ib. ianuarie 1966, 53. *Baltagul şi-l redica, ... Şi capul îi reteza, Capul de-a dura sărea.* ALECSANDRI, P. P. 89. *Sabia din teacă-ţi sară.* DOINE, 236. *Paloşul din teacă saie, Pe tine să nu te taie.* BIBICESCU, P. P. 131. *Îţi dau o palmă*

de-ți săr dinții din gură. ALR I 1 435/24. *Te cărt'esc de-ți sare oichii.* ib. 1 435/200. *Se mînie pe vedriță, De pămînt cînd o trîntea, Dăogili, zo, -i sărea!* BALADE, II, 22. *Atunci domnul Bogdan Făcea pumnul buzdugan, În poartă cu el dădea, Poarta-n nouă părți sărea.* ib. III, 311. *A sarit țigla de pe cui și s-a înh'ipt într-însu.* O. BÎRLEA, A. P. II, 505. *Care vedea, ochii le sărea; Care mînca, crăpa.* FOLC. MOLD. I, 229. *Aşchia nu sare departe de pomul tăiat.* ZANNE, P. I, 114, cf. 291, M. I. CARAGIALE, C. 109. *Sita nu sare de după sobă.* SADOVEANU, O. XII, 523. *Sare cuțitu din teacă,* se spune despre cei care, fiind strîmtorați, în mari nevoi, cer grabnic ajutor. Cf. ZANNE, P. V, 235. ◇ (În imprecații și în jurăminte; construit cu „ochii", „ochișorii") *Duducuță, să-mi sară ochișorii dacă se află alt om mai fericit decît supusă sluga matale.* ALECSANDRI, T. I, 55. *Ochii mai bine vreau să-mi sară, Dar nu te iert!* COȘBUC, P. II, 200. *Cu noi a fost alta, la tribunal, cu omul cu trabuc, sări-i-ar ochii mă-sii.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 78, cf. 103. *Să-i saie ochii ei din cap, Să-i pice tot părul.* MARIAN, V. 138. *Sară ochii de la tine.* DOINE, 199. *Tu, Ileană, sapa-ți șede — Saie ochii cui o vede.* ȘEZ. V, 14, cf. ALR I 595/516, 538, 540, 554, 588, 740. *Nu vez, sări-ț-ar okii, că-i labă di cocoș?* O. BÎRLEA, A. P. II, 460. *Cozonac de modă veche, Sară-i ochii cui îl vede!* FOLC. MOLD. I, 156. ◇ Expr. **A(-i) sări inima (din loc)** = a simți în mod brusc o mare frică sau o emoție intensă. *Să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.* NEGRUZZI, S. I, 146. *Cum le-am văzut, mi-a sărit inima din loc și-am încremenit!* ALECSANDRI, T. 227. *Cînd spunea cîte una, ori te fîneai cu mîna de inimă, rîzînd, ori te făcea să-ți sară inima din loc, de frică.* CREANGĂ, P. 120. *Cum să cînțați?... întrebă Făt-Frumos, căruia îi sări inima de frică.* ISPIRESCU, L. 110, cf. ZANNE, P. II, 209, ȘĂINEANU². *Te-am speriat! — Oh! Mi-a sărit inima!* DELAVRANCEA, O. II, 108, cf. 109. *Ei, biata! i-a sărit inima din loc.* GÎRLEANU, L. 42. *Le-a sărit inima din loc.* PAS, L. I, 53. *Cît el o zărea, Inima-i sărea.* ALECSANDRI, P. P. 188, cf. ȘEZ. II, 74, IX, 146, BALADE, III, 10. (Cu inversarea termenilor construcției) *Inima din loc îmi sare.* EMINESCU, O. I, 106. (Cu schimbarea construcției) *Troienii... Stau pe nălțimi, și la porți cu inimi sărite de frică.* COȘBUC, AE. 170. **A-și sări din minți** (sau, popular, **din fire** ori, regional, **din urmă**) = a înnebuni; a se comporta ca un nebun. *Lațul diavolesc astfel se înnoadă... că... își sărea din minți.* GALACTION, O. 44. *Din pricina năcazurilor uneori parcă își sare din fire.* SADOVEANU, O. VI, 531. *Atîta s-o spăriet el di rău, c-o fost mai să-și saie din minți.* ȘEZ. II, 102, cf. UDRESCU, GL. **A fi sărit din minte** (sau, familiar, **din țîțîni**) = a fi nebun. Cf. DDRF, ZANNE, P. III, 403. *Ori, poate, ești sărit din minte, Nu cum erai mai înainte.* TEODORESCU, P. P. 111. (Familiar) **A-i sări** (cuiva) **țandăra (de-a-ndoaselea,** sau **aşchia, țîfna, mușterul, bîzdîcul, arțăgul)** = a se enerva; a se înfuria. *Baba se opri în mijlocul ogrăzii, ascultă o bucată, dar de la o vreme îi sări țandăra.* DUNĂREANU, CH. 73. *Lui Ieremie nu-i sărea ușor țandăra, și apoi era și obișnuit cu cicăliturile lui Nichifor.* AGÎRBICEANU, S. 68. *Cum s-a liniștit mahalaua, mi-a sărit mie țîvna.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 263. *Repede îți mai sare aşchia.* C. PETRESCU, A. R. 124. *I-a sărit țîfna.* STANCU, D. 251. *Din fitece îi sare bîzdîcul.* id. ib. 447, cf. 42. *Încă o pricină ca tăbăcarii care chefuiau dimpreună cu oamenii lui Ferenț... să simtă că le sare harțagul.* PAS, L. I, 77. *Lui Brebu îl sare mușterul.* id. ib. II, 53. *Soseau aghesmuiți, cu limba ascuțită, gata să le sară țandăra și să se supere.* BARBU, G. 240. *Îți sare țandăra de-a-ndoaselea.* V. ROM. decembrie 1963, 53. *Întotdeauna îi sare țandăra din te miri ce!* T iunie 1968, 42, cf. ALR SN V h 1 247/105. (Familiar) **A-și sări din țîțîni** (sau **din balamale, din niturі**) ori (regional) **a sări de pe țăneuș** = a nu mai avea răbdare, a nu mai putea suporta, a-și pierde cumpătul; a se enerva. Cf. ZANNE, P. III, 403. *Învățătorul n-a mai putut răbda. Și-a sărit din niturі și s-a pus: dă-i și dă-i.* IOVESCU, N. 102. *Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale.* PREDA, Î. 11, cf. UDRESCU, GL. (Regional) **A-i sări chefu**l = a) a se enerva, a se supăra. Cf. UDRESCU, GL.; b) a-i trece timpul potrivit, favorabil, optim. id. ib. ✦ Fig. (Familiar) A înnebuni, a se sminti. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, com. din ȚEPEȘ VODĂ — CERNAVODĂ. ✦ Tranz. (Regional; complementul indică membre ale corpului) A-și scrînti, a-și luxa. Cf. ALR I 1 642/103, ALRM I/I h 206. ✦ (Învechit; despre focuri, incendii) A se extinde, a se răspîndi. *De va lăsa neștine pojar în pomătul său... și de va sări focul dea acolea și va arde casa cuiva,... nu iaste vinovat.* PRAV. 22. *Și din mănăstiri* [focul] *au sărit și în curțile domnești.* NECULCE, L. 298. ◇ Fig. *Și de acolo... au sărit scînteia și la noi în Moldova, de s-au aprinsu acest pojar de obiceiu.* id. ib. 104.

7. Intranz. A se grăbi, a se repezi să facă ceva; a interveni prompt, grabnic într-o acțiune. *Auzit-am spre mulți dînd vina aceasta, cum și leșii... și alte neamuri creștinești nu sar o dată cu toții la război.* M. COSTIN, O. 256. *Oastea ce sare roată odată, toată să și răsipească îndată.* N. COSTIN, L. 118. *Scriind la toți locuitorii de or trebui... să aibă a sări toți, cine cu ce arme ar avea.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 159/11. *Iară maimuța au sărit de au apucat fărîma de carne* (a. 1705). GCR I, 354/4. *Cînd oi striga iuruș! să săriți cu toții.* ALECSANDRI, T. 1 125. *Să sărim, voinici, la treabă!* id. P. I, 59. *Tînăra domniță la fereastră sare.* BOLINTINEANU, O. 34. *Ho, mă! ce vă este, zise Zaharia, sărind ca un vultur între dînșii.* CREANGĂ, A. 112, cf. id. O. 12. *Au sărit toți și au dat-o într-o parte pe bătrîna.* CARAGIALE, O. II, 272. *I se părea că-l vede... gata să sară la cel mai mic ordin al lui.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 20, cf. 63. *Nimeni nu s-a plîns de judecățile lui în vreme de pace, ori că-n războaie n-a sărit unde a fost mai greu.* DELAVRANCEA, O. II, 31. *Femei care au sărit împreună cu dînșii să scape vitele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 255. *Dimineața, de cum deschide ochii, nepotul sare la fereastră să vadă cum e cerul.* TEODOREANU, M. U. 244. *Sărîră toți și lungiră alături de vacă fiara.* VOICULESCU, P. I, 101. *Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară de cîte ori trebuia ceva.* SADOVEANU, O. X, 541. *Dă-mi fata! am zis turbat, e prada mea... Și-ndată goi sărîrăm pentru ea La luptă.* CĂLINESCU, O. II, 181. *Poporul sărise să-și apere republica.* STANCU, R. A. I, 299, cf. id. D. 5. *Sare și-l apucă de mîini.* H. LOVINESCU, T. 96. *În loc să sară la bătaie, lăsase capul în pămînt.* PREDA, M. 249, cf. 99. *No, eu mă țip în fîntînă... David și Adam sărîră la ea.* T. POPOVICI, SE. 542. *Dacă nu săream între ele,* [femeile] *se omorau.* BARBU, G. 394. *Verifică dacă oamenii sînt într-adevăr gata să sară într-o singură clipită la atac.* V. ROM. octombrie 1964, 7. *Că de n-om sări cu toții, Vor veni turcii.* JARNÍK —BÎRSEANU, D. 302. *Sai de-i despărțește.* ALR II 4 401/762, cf. 4 401/886. *Ei, săriz, măi oameni, dați șarpele pă foc.* O. BÎRLEA, A. P. I, 358, cf. 533. *Am o rață Șobîrlaiță, Cu grumajii șobîrloi, Cu capul păhărnicește, Sai, băiete, de ghicește* [Vioara]. GOROVEI, C. 339. ◇ (Regional) *Sai că-l înghit* subst. = papanaș **(1)**. *Cel cu dare de mînă... face păpănași sau găluștele ca în Țepu, sau „sai că-l înghit", cum zic cîrnicenenii Iașului, cu făină, ou și brînză.* PAMFILE, I. C. 24. ◇ Expr. **A-i sări** (cuiva) **înainte** = a alerga în întîmpinarea cuiva, a-i ieși cuiva înainte cu mare grabă. *Crîșmărița, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte.* CREANGĂ, A. 96. *Ea-i sări înainte, întinzîndu-i mîna de departe.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 38. *Doamna... smulge pumnalul din mîna unuia din ei și se repede; dar Gruie îi sare înainte și o duce de brațul înarmat.* DAVILA, V. V. 164. *Copiii, întrerupîndu-și jocul, îi sărîră 'nainte, îi luară rozele.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 157. *Tocmai atunci venea, cu carul, și Mitru Ruja îi sări înainte.* GÎRLEANU, N. 22. *Pe la prînz sosi nevasta lui Simion... Cum se ivi, îi sări înainte.* VOICULESCU, P. I, 71. *Nimeni în prăvălii nu-i sare înainte s-o servească.* CĂLINESCU, S.

15. *Sorioara... îndată i-a sărit înainte.* SBIERA, P. 53. (Cu inversarea termenilor construcției) *Pe-Ardin că-l vedea, Nainte-i că-i sărea, Ca fapii prișnea.* BALADE, I, 444. **A-i sări** (cuiva) **de** (sau, astăzi rar, **în**) **gît** = a îmbrățișa pe cineva (cuprinzîndu-l cu brațele pe după gît); p. ext. a arăta cuiva o dragoste exagerată sau impudică, senzuală. *Dinaintea oamenilor era să-ți sar în gît?* ALECSANDRI, T. 195. *I-ar fi sărit în gît, l-ar fi sărutat de o mie de ori.* EMINESCU, P. L. 68. *Era o fată așa de zglobie... încît, cînd o vedeai pentru prima oară, îți venea să crezi că dacă peste-un ceas nu-ți va sări-n gît, dar pentru a doua zi... te puteai aștepta... la așa ceva.* VLAHUȚĂ, N. 51. *Oricărei femei îi sari de gît.* COȘBUC, S. 139. *Bătăioasă și pornită, i-era destul să vază un bărbat ca să necheze și să-i sară de gît.* M. I. CARAGIALE, C. 124. *Știe că de fiecare dată îi sare de gît și-l pupă.* H. LOVINESCU, T. 353. ◆ Spec. A veni repede în ajutorul cuiva, a interveni grabnic, prompt pentru a ajuta pe cineva. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *M-am pomenit cu acei lei turbați, bătîndu-mă de moarte... Și de nu sărea amploiații acestii cămărășii, negreșit astăzi trebuia să fiu mort* (a. 1835). DOC. EC. 569. *Are niște prieteni, tot unu și unu; au sărit cu toții ca niște zmei și l-au scos din belea.* GHICA, C. E. I, 246. *Făcu legătură tare cu Vladislav,... ca la orice primejdie să sară unul pentru altul.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Neculai Tătaru... pe multă lume ajuta... De aceea și oamenii... mai jumătate de sat, cu mare cu mic, sărea la el, cînd da de știre că face cutare sau cutare clacă.* SANDU-ALDEA, A. M. 133, cf. ȘĂINEANU². *O să sai pentru mine cu fapta și graiul.* MURNU, I. 6. *O snopeau în bătăi. La țipetele ei săreau vecinii sau trecătorii.* M. I. CARAGIALE, C. 123. *A trebuit să se certe vreun ceas cu Didina de era gata-gata s-o bată dacă nu sărea caporalul.* REBREANU, R. II, 148. *Din nou avea impresia că cineva a sărit pentru el.* SAHIA, N. 81. *Poroncind la toți să saie Pe-Oprișan ca să nu-l taie.* ALECSANDRI, P. P. 205. *Prieten bun, pentru prieten sare.* PANN, E. III, 87/25. ◇ (La imperativ, ca cerere de ajutor, ca semnal pentru o situație desperată, ca îndemn la o acțiune promptă etc.) *Lupul a pornit un răcnet foarte mare, Urlînd: Săriți! Tîlharii!* DONICI, F. 73. *Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?* NEGRUZZI, S. I, 161. *Fugi în curte strigînd: „Săriți, oameni buni!"* CARAGIALE, O. I, 34, cf. BARCIANU. *Sai și tu, Culai. — Acuși, mătușică.* DELAVRANCEA, O. II, 305. *Nu-i lăsați! Săriți!* REBREANU, I. 39. *Flăimucule, sai de ajută lui bunicu-tău să fie cavaler.* TEODOREANU, M. U. 231. *Săi, Ștefane, la hotare C-a intrat sabie-n țeară.* ALECSANDRI, P. P. 170, cf. 11. *Săriți, frați, Nu mă lăsați.* TEODORESCU, P. P. 280, cf. 483. *Săi voinice de mă scapă.* ȘEZ. III, 65. *Săi tu, Vidră, și-mi ajută!* BIBICESCU, P. P. 321, cf. ALR II 3 593/325. *Săriți, fraților, de mă scăpați.* ALR SN IV h 977/987, cf. 977. *Sai, nepot al Badiului, Că se duce viața lui.* ANT. LIT. POP. I, 420. *Sărit și m-agiutorat, și nu mă lăsat!* O. BÎRLEA, A. P. I, 230. ◆ Spec. A interveni într-o discuție sau a începe discuția în mod prompt, neașteptat sau nedorit. *Boierul sări și zise și el...* ISPIRESCU, L. 69. *Supărarea lui îi mîhnea pe toți din casă. Fetele săreau și-i luau apărarea.* REBREANU, I. 187, cf. 132. *Unii și alții din preajma mitropolitului au și sărit cu sfatul.* TEODOREANU, M. U. 200, cf. 235. *În toiul gîlcevei... se ivi sora mai mare, sărind să-i împace.* VOICULESCU, P. II, 247, cf. I, 134. *Îndată am sărit cu întrebarea.* SADOVEANU, O. IV, 172, cf. VII, 288. *La Sulina nu te-am văzut niciodată cu fes, sări și Ieremia.* TUDORAN, P. 193. *Noroc că a sărit mama și mi-a spus că trebuie să am grijă să nu afle lumea.* PREDA, R. 252. *Toți au semnat, sare tînăra.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 217. *Băiatu sare dă colo, că nu dormea, stătea-n gîndire. — Da' ce vreț să faceț?* O. BÎRLEA, A. P. I, 178, cf. 335. ◇ (Urmat de determinările „cu gura", „cu vorba", învechit, „cu glasul") *La orce îi sare glasul Și rîde nebun cu ceasul.* PANN, P. V. I, 97/1. *Cum vorbea frumos un boier dintre cei tineri, iaca și moș Ion Roată sare cu gura.* CREANGĂ, O. 271. *Țiganca iar sări cu vorba: — Un tăciune Ș-un cărbune, Taci, băiete, nu mai spune.* ISPIRESCU, L. 69. *Ceilalți săriră cu gura, certîndu-l.* VOICULESCU, P. I, 83. *Oamenii au sărit iarăși, cu gura, din toate părțile, spunînd fiecare cîte ceva la întîmplare.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 10. ◇ Expr. **A sări cu gura (mare)** sau **cu vorba la** (sau **pe**) **cineva** (sau **asupra cuiva**) = a face cuiva reproșuri în mod vehement, cu tonul ridicat. *Bogatul, văzîndu-și viia moartă, sări cu gura mare asupra săracului.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Lelea Ana și sări cu gura la el, cît ce ieși din curte și rămaseră o clipă singuri.* AGÎRBICEANU, S. 510. *Sare cu gura pe Avendrea, nalantolul de Gîngu.* STANCU, D. 252. *A sărit și mai tare, cu gura, plesnindu-mă peste mînă.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 455. *Preutul... a început a-l cîrti și a sări cu gura la dînsul.* SBIERA, P. 266. (Cu schimbarea construcției) *Ce te legi de mine? Hai să vezi ce ard, Iacă-mi sari cu vorba, Că eu fur din gard!* COȘBUC, P. I, 252. ◆ Spec. (Adesea cu determinări introduse prin prep. „asupra", „la", „pe" etc.) A se repezi la cineva cu dușmănie, cu agresivitate, a se năpusti asupra cuiva; a ataca. *Și sări* (năvăli N. TEST. 1648) *spre ei omulu cela ce era întru elu duhului hicleanu.* COD. VOR. 6/12. *Întru-acel ceas va sări asupra lui și-l va ucide de tot într-acel loc.* PRAV. 85, cf. 47. *De să va afla c-au sărit asupra stăpînului cu bucatele, ș-au fost de-a-l uciderea...* (a. 1652). GCR I, 161/27. *Au lovit tătarii cu pradă, gioi pe amează-zi..., și mulți oameni au robit... Moscalii n-au vrut să saie după dînșii... zicînd că n-au ucaz.* N. COSTIN, LET². II, 109. *Temîndu-să să nu sară țara după dînsul să-l prindză, au purces noaptea de la tîrgul Sucevei spre Botășeni.* NECULCE, L. 34, cf. 126. *Și numaidecît sări asupra preotului aceluia... ca un leu strașnic* (a. 1750). GCR II, 56/40. *A sărit cu securea să-l omoare* (a. 1755). URICARIUL, XIV, 115. *Lupul... nu se încumătă... să saie asupra lui.* ȚICHINDEAL, F. 54/16. *Am fost beteagă și a sărit cu un băț la mine și de-atuncea l-am urît* (a. 1822). IORGA, S. D. XII, 210, cf. DRLU. *Într-una de zile veni un leu flămînd, gata să se arunce asupra turmei mele... Eu... sării către el cu îndrăzneală.* PLEȘOIANU, T. I, 108/3. *Tot acești șase au fost cei dintîi năvălitori cu bătaie la amîndouă locurile și Dumitru Mustățea cel ce i-au învitat cu strigarea sa ca să saie* (a. 1835). DOC. EC. 574, cf. 573. *Dorobanții... mai cu îndatorire vor fi a sări înarmați asupra tîlharilor.* REGUL. ORG. 156/13. *Teseu... sări asupra celor ce pîndea într-ascuns și pe toți îi repuse.* ARISTIA, PLUT. 12/26. *Săriți cu toții pe liftele trufașe!* ALECSANDRI, POEZII, 202, cf. id. P. II, 15. *Dacă vrei să nu te muște cîinii,... cum îi vezi că sar la tine, să te tupilezi jos la pămînt.* CREANGĂ, A. 67. *Cîinii... sar la ei.* COȘBUC, P. I, 227, cf. BARCIANU. *Ștefan Vodă Pe neașteptate Le-a sărit în spate.* IOSIF, V. 123. *El a sărit cu toporu la mine.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 122. *Se părea că în toată clipa va sări una la cealaltă.* AGÎRBICEANU, S. P. 63. *După ce te primește omul în casă și te hrănește, mai sai cu bătaia la dînsul.* REBREANU, NUV. 73. *Haita de cîini ai curții sări furioasă să-l sfîșie.* VOICULESCU, P. I, 2. *Rîșii... săreau pe neașteptate la om și-l sfîșiau cu ghearele.* STANCU, R. A. III, 52. *Dacă unul cîrtea împotriva jupînului, ceilalți săreau și îl luau la bătaie.* PAS, L. I, 186. *Am venit și eu la poarta lui... și el sare la mine, pare-că aș fi venit să-i sparg casa.* PREDA, M. 38. *Erați plini de sudoare... și ele* [albinele] *nu suferă nici un miros urît și d-aia au sărit pe voi.* V. ROM. noiembrie 1964, 49. *Furios,... a sărit cu sabia asupra omului stăpînirii.* G. BARBU, A. V. 86. *Soacra sare să mă bată Cu vătraiul de pe vatră.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 178. *Tata sare să mă bată.* HODOȘ, P. P. 71. *Să sărim la el numai noi tustrei și ceilalț soți ce-i avem să șadă sup pod.* CANDREA, Ț. O. 37. *Vrînd zmeul să sape trupul împăratului, feciorul fără veste sare asupra lui cu paloșul.* BOTA, P. 68. *Nu sări asupra copilului.* ALR II 3 172/876, cf. TEAHA, C. N. 263. *El*

încă-n loc să-l cinstească c-aduce, da încă sare și-il bat'e! O. BÎRLEA, A. P. II, 179, cf. 171. (Glumeț) *Șapte sate o sărit Cu săcuri și cu topoară La păduchi ca să-i omoare.* ȘEZ. I, 165. ◇ Expr. **A sări în capul cuiva sau a-i sări cuiva în cap** = a se repezi la cineva cu vorbe aspre, violente, critice etc. *Opurile lui Eder... sînt cunoscute istoricilor noștri. Pre cînd a sărit acel om în capul românilor, era tocma trecut de 30 de ani.* BARIȚIU, P. A. I, 543. *E mică și a dracului, Sare-n capul bărbatului.* ZANNE, P. IV, 506, cf. II, 61. *Se uită țintă la dînsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 11. *Eu în cap cum să nu-ți sar Dacă ești un uliftar.* MARIAN, SA. 4. (Regional) **A sări în coada cucoanei** = a se obrăznici **(1)**. Cf. ZANNE, P. IV, 320.

8. Intranz. A apărea pe neașteptate, a se ivi în mod brusc (în salturi[2] **1)**. *Acrostihescu (declamînd): — Prostia din născare Nici un leac nu are! — Iaca mă! da' aista de unde-o sărit cu poeziile lui?* ALECSANDRI, T. 564. *Din-nalta bălărie Sare o fetiță blondă Ca un fir de păpădie.* IOSIF, PATR. 22. *De jos, de la picior, Fără veste văd că-mi sare Un șoldan cît un viței.* TOPÎRCEANU, M. 29. *Acolo trebuie să ne sară vrun iepure de prin ogoarele nestrînse.* SADOVEANU, O. VI, 636. *Nu știe de unde-i sare iepurele.* ODOBESCU, S. III, 113. ◇ Fig. *Îmblă, să primblă, stă și socotește... Și s-ar fi gîndit toată ziua doară, De nu-i sărea în cap că treaba zăbavă Nu sufere.* BUDAI-DELEANU, T. V. 117. ◇ Expr. **A(-i) sări în ochi** = **a)** a(-i) fi evident, a(-i) apărea cu evidență; a(-l) frapa. Cf. DDRF. *Îi părea cu neputință să nu-i fi sărit și ei în ochi asemănarea.* AGÎRBICEANU, S. 501, cf. 544. *Ceea ce sare mai întîi în ochi, în operele de mare creație, este densitatea de fapte externe ori interne.* IBRĂILEANU, S. L. 65. *Nici nu bănuiam atîtea înțelesuri cîte îmi sar în ochi de atunci încoace.* CAMIL PETRESCU, P. 193. *Nici unul din elementele alcătuitoare ale acestor formule nu este expresiv prin el însuși și totuși expresivitatea fiecăruia sare în ochi din capul locului.* IORDAN, STIL. 20, cf. 74, SCRIBAN, D. *Sare în ochi că Hoffmann parodiază mai ales pe Novalis.* CĂLINESCU, C. O. 222. *Ceea ce sare... în ochi este chiar numele lor.* VIANU, S. 139. *Nu sînt înregistrate decît punctele care sar în ochi.* RALEA, S. T. I, 70. *Traducerea prin „a scovîrdi" nu a atras atenția... asupra legăturii cu „scovardă", care mi se pare că sare în ochi.* GRAUR, E. 75. *Tehnica lui Creangă e aceea a unui narator care se adresează întotdeauna unor auditori, încît oralitatea sare în ochi.* V. ROM. decembrie 1964, 79. *Nivelul de pregătire s-ar fi cuvenit să sară oricui în ochi.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 182; **b)** (rar) a se evidenția, a se distinge (în mod șocant). *Hotelurile mai recente... îți sar în ochi, ca tot ce-i nou și mare.* TEODOREANU, M. U. 157.

9. Intranz. (Despre elemente de același fel) A se împrăștia brusc (și neîntrerupt) în toate părțile; p. ext. (despre lichide) a ieși cu presiune printr-o crăpătură, o tăietură, o deschizătură etc., a țîșni. *Unii vor fi luminați... ca fierul aprinsu cînd sar scînteile dintru elu* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 459/15, cf. ANON. CAR. *Pe urmă... se aude un zgomot ca al tunetului, și după cîteva minute deodată sare apa cu mare sunet.* CR (1829), 222/1. *Stropii de apă... săreau ca milioane de brilianturi din roatele vaporului.* GHICA, C. E. I, 22. *Să-nchege apa-n sînge, din pietre foc să saie.* EMINESCU, O. I, 94. *Vechiul cîntec mai străbate, cum în nopți izvorul sare.* id. ib. 157. *I-a sărit sîngele din nas.* CADE. *Bulgării moi săreau din copite, se sfărîmau în obraji, împroșcau pulbere mărunță.* C. PETRESCU, Î. I, 189. *Unghiile se învinețiseră și sărea sîngele în perete, după fiecare izbitură.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 62, cf. 47. *Nu mai vedem decît ciocanul și dalta de sub care aschiile săreau împrejur ca din praștie.* VLASIU, D. 48. *Cînd înfigeai furculița săreau cît colo stropi de untură.* VOICULESCU, P. I, 132. *Acolo unde nu se întind în oglinzi de unde, apele sar vesele din pămînt și bazine.* ARGHEZI, B. 129. *Izvorul... sărea ca un ied.* ISANOS, Ț. L. 5. *De sub ținte săreau scîntei mici.* T. POPOVICI, SE. 117. *Sar stropi de sînge. Fiarele lovite mor.* LABIȘ, P. 112, cf. 418. *Puseră căldarea cu laptele pe foc și o lăsară să fiarbă așa de cumplit, de săreau stropii tot cît curtea.* RETEGANUL, P. III, 24. *Sîngele din ea sărea.* ȘEZ. I, 14. *Poruncea... s-aducă spirt și-l minjea pă spinare să stea sîngile-n loc, că sărea sîngile cît colo.* VÎRCOL, V. 32, cf. ALRM SN III h 937, ALR SN IV h 1 119.

— Prez. ind.: *sar* și *săr*, (popular) *sai*, *săi* (ALR I 1 972/138, 710, 815, 900, ALR II/I h 69), (regional) *ser* (ALR I 1 972/98), *sau*, pers. 2 *sari* și (popular) *sai*, *sări* (ib. 1 972, ALR II/I h 69), *săi* (ALR I 1 972/138, 815, 900, ALR II/I h 69), (regional) *seri* (ALR I 1 972/56, 59, 578, ALR II/I h 69/53), *sei* (ALR I 1 972/98), pers. 3 și (popular) *sáie*, (regional) *sáre* (ib. 1 972/45, 107, 116, 856, ALR SN IV h 1 119/836), pers. 4 și (regional) *săim* (ALR I 1 972/103), *serim* (ib. 1 972/98, 100), pers. 5 și (regional) *săiți* (ib. 1 972/103), *seriți* (ib. 1 972/98, 100), pers. 6 și (popular) *săr* (ib. 1 972), (regional) *ser* (ib. 1 972/98), *sau* (ib. 1 972/229); prez. conjunct. și: (popular) *să săr*, (regional) *să sau* (ALR II/I MN 35, 2 237/872), pers. 2 (popular) *să sai*, pers. 3 *să sáie;* imper. pers. 2 și (popular) *sai*, *sări*, *săi*, (regional) *seri* (ALR II/I h 69/53), pers. 5 *sărîzi*.

— Lat. **salire.**

SĂRÍ[3] vb. IV. Tranz. (Prin vestul Transilv.) A batjocori. FRÎNCU—CANDREA, M. 105.

— Prez. ind.: *sărese.*

— Cf. SĂRĂ.

SĂRICEÁ s. f. v. **săricică.**

SĂRICÍCĂ s. f. **1.** (Popular) Diminutiv al lui sare **(1)**. Cf. ȘĂINEANU, D. U., DM, M. D. ENC., DEX. *Unde, bade, te găsești Murgu de-ți potcogești Și-i dai apă din găleată, Săricică de pe piatră?* MAT. FOLK. 1 332.

2. (Popular) Trioxid de arsen; arsenic; p. gener. combinație a arsenului. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Topirea săricichei in apă.* VASICI, M. II, 68/24. *Sărăcica (arsenic)... este un venin foarte înfricoșat.* CALENDARIU (1844), 67/15. *Este încă datoria lor, astăzi, să nu voiască a vinde nu numai săricica (acid arsenicos), dar încă și șoricioaica.* MAN. SĂNĂT. 61/8. *Într-acele ruine locuia vestita Rădoveanca, femeie groasă și chipeșă care descînta de șerpi, de deochi, omora săricica în lapte de cuc.* GHICA, C. E. II, 596, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Cumpără de la prăvălie de 5 bani săricică... = Șoricioaică, un fel de arsenic.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 35, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, DER. *A fost oprită folosirea afionului, a săricichii.* G. BARBU, A. V. 260, cf. DEX, H XVI 26, XVIII 137. *Și lua săricică d-o para Și otravă de alta.* MAT. FOLK. 46. *Și tîrgui marfă, Șorecie d-o para, Argint viu d-a doilea, Săricică de-a treilea.* PĂSCULESCU, L. P. 299. ✦ (Prin Munt.) Clorură mercurică. Cf. CADE.

3. (Popular; și în sintagma *săricică de lămîie*) Sare de lămîie (v. sare **2)**; p. gener. acid tartric. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 35. *Se pun 3 dramuri de săricică (sare de alămîie) la oca, după care se mai fierbe puțin.* PAMFILE—LUPESCU, CROM. 66. *După aceasta în cazan se toarnă 50 dr*[amuri] *apă-tare..., săricică de lămîie 5 dr*[amuri] *la oca de fire.* id. ib. 112, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, DEX.

4. (Prin nord-vestul Transilv.; în forma *săricea*) Alaun. Cf. ALR SN II h 580.

5. Plantă erbacee cărnoasă, cu tulpina foarte ramificată, păroasă ori glabră, cu frunze spinoase la vîrf, cu flori verzui, alburii sau roșietice, care crește în locuri nisipoase sărate; (rar) salsolă, (învechit) salcicorn, (regional) burcum, ciurlan, ciulin, curai, ciortan, fugaci, parpalac[3], pochitnic (v. popilnie **3)**, tăvălug **(5 a)**, tîrtan[1] **(b)**, vălătuc, vălătan, că-

ruțele-dracului, iarbă-sărată, iarba-porcului *(Salsola kali)*. Cf. I. GOLESCU, C., BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 126, PASCU, S. 175, PANȚU, PL., CADE. *Tot atît de răspîndită e și Salsola kali, căreia chiar poporul i-a dat numele de săricică.* SIMIONESCU, FL. 299, cf. VOICULESCU, L. 5, LTR[2], DM, BORZA, D. 154, M. D. ENC., DEX, H XII 355.

— Pl.: **(5)** *săricele.* Gen.-dat. și: (rar) *săricichii* și (învechit) *săricichei.* — Și: (regional) **săriceă** (ALR SN II h 580), **sărigeá** (BORZA, D. 154), **sărăceá** (PAMFILE, A. R. 132, I.CR. IV, 10), **sărăcică, siriceá** (ALR SN II h 580/325) s. f.

— **Sare** + suf. *-icică.* — **Săricea, sărăcea** etc.: cu schimbare de suf.

SĂRIGEÁ s. f. v. **săricică.**

SĂRIMÁN, -Ă adj., s. m. și f. v. **sărman.**

SĂRÍN[1], -Ă adj., s. f. v. **sein.**

SĂRÍN[2], -Ă s. n., adj. v. **senin[1].**

SĂRINÁT s. n. v. **seninat[1].**

SĂRÍND, -Ă adj. (Învechit, rar) Care sare[2] **(5).** *Numai omul a căruia inimă a săltat de bucurie asupra sărindelor valuri poate să descrie aceste strămutări de veselie.* HELIADE, L. B. I, 6/7.

— Pl.: *sărinzi, -de.*

— V. **sări[2].**

SĂRINDÁR s. n. (În biserica ortodoxă) **1.** Ciclu de patruzeci de rugăciuni făcute de preot timp de patruzeci de zile consecutive pentru morți, pentru iertarea păcatelor, pentru bolnavi etc.; (sens suspect) rugăciune făcută de preot la 40 de zile de la moartea cuiva sau o dată pe an, p a r a s t a s **(1)**; (învechit și regional) sărăcustă **(2).** *Ne-a pomenit pentru păcatele noastre la sărindar* (cca 1680). BUL. COM. IST. III, 84. *N-a lăsat numai milile și pomenile atît pre la biserică cu sărindare, cît și altele pre taină la cei săraci* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 352/6. *A purces cu oastea în gios de acole, după făgăduință, a dat și un sărindar.* AMIRAS, LET. III, 163/18. *Apoi se duce cu gînd ca acela ce dă vreunui popă să-i facă sărindar, ca să-i ierte păcatul.* ANTIM, P. 137. *A dat trei sărindare la moartea ficiorului lui Chiriac* (a. 1712). URICARIUL, XV, 269/8. *Ni-au întrebat domnii: ci om ce[r]e de u[n] sărindari* (a. 1720). IORGA, S. D. XII, 21. *Iar rugătorii noștri călugări... sînt datori ca să-i facă sărindar nelipsit* (a. 1731). URICARIUL, V, 257/25. *Neajungînd acești bani de serendare, am mers... la dumnealui ca s[ă] ne mai dea bani* (a. 1736). IORGA, S. D. X, 350. *Izvod de sărindare ce am dat Mariii* (a. 1738). BUL. COM. IST. IV, 74. *Mai ales a să face sărindari totdeaolaltă pănă în 40 de zile.* IACOV, SYN. 62[v]/12. *Acest sv[i]nt ap[o]stol al besearicii Simbeti[i] de Sus, luat de la părintele Anania pe un sărindar* (a. 1748). IORGA, S. D. XIII, 185. *Zice popa... că ar fi zis să-i slujească după moarte un sărindari* (a. 1752). id. ib. XII, 64. *Să-mi slujească un sărindariu la țărână, să mă pomenească* (a. 1756). BUL. COM. IST. V, 253. *Am primit... galben[i] 3,... pentru sărindari, care s-a făcut la Săcele, pentru sufletul răposatului părului Vasilie* (a. 1767). IORGA, S. D. XII, 82. *Să mi se facă pe urma mea... trei pomen[i] frumoase și trei serindare* (a. 1787). id. ib. 188, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Arhiereului ce va fi, să-i dea îl. 250, ca să slujească și un serindar de 40 de zile arhierești* (a. 1819). BUL. COM. IST. IV, 157, cf. LB, I. GOLESCU, C. *A plătit serindariul la popa* (a. 1834). IORGA, S. D. XIII, 123. *Spre a avea cerescul har La-ntreprinderea pascară, A dat cît-un sărindar.* ASACHI, S. L. I, 178. *Preoților să se împărtească liturghii de sărindare,* FM (1841), 170[1]/21. *Drept-credincioșii vor fi datori a da sarindare, pentru ca să se cureție de amestecul ce au avut cu ei.* NEGRUZZI, S. I, 232, cf. POLIZU. *De i-aș prinde gineri... aș da sărindar.* ALECSANDRI, T. 406. *Cînd ar da Dumnezeu să mi se împlinească gîndul... aș da șepte sărindaruri.* id. ib. 476, cf. CIHAC, II, 695, LM. *Am să dau trei sărindare dacă se va isprăvi lucrul cu bine.* GANE, N. I, 203. *Multe sărindare mai dăduse el pînă atunci pe la popi... ca să-i poată izgoni dracii de la casă.* CREANGĂ, O. 140. *Bogatul are cu ce plăti și sărindare și vămi și cu ce face și pomene.* ȘEZ. II, 161. *Unele femei umblă cu babe, cu vrăji, cu descîntece... pentru a face pe copiii lor să trăiască; altele dau sălindare pe la mănăstiri.* ib. IV, 228, cf. DDRF. *De părăstas și sărindare, Nici vorbă pentru Pipăruș.* COȘBUC, P. II, 254, cf. 181, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Preotul... deschide o carte bisericească... citește și se leagă de cutare cuvînt care i se pare nimerit... spunînd omului pricina boalei, sfîrșitul ce-l așteaptă și cîte sărindare să dea și la cîți preoți.* CANDREA, F. 229, cf. TDRG. *Alții plătesc cîte una sau mai multe liturghii și sălindare atît pentru sănătatea și fericirea celor vii, cît și pentru iertarea păcatelor celor repauzați.* PAMFILE, S. V. 87, cf. id. S. T. 110, RESMERIȚĂ, D. *E smerit, bate metanii, Dă acatiste, face sfeștanii, Liturghii și sărindare.* ARGHEZI, S. V, 181, cf. CADE. *Mă duc duminică la biserică să dau sărindar și să-i ptrăsc la Maica Precistă.* SADOVEANU, O. XVII, 213, cf. SCRIBAN, D. *Veți da la sarindare Doară vă veți măritare.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 450, cf. 486. *De mi-i da după om drag Șapte sărindare-ți fac.* MÎNDRESCU, L. P. 69. *Și-ți cetesc un serindar.* RETEGANUL, CH. 38. *Și-a veni postul cel mare Și-om da două sălindare.* MARIAN, SA. 37. *Ca să poți da un sălindar trebuie să spui c-ai greșit.* ȘEZ. VI, 179. *Are nași-tău parale Și dă la popi sărindare.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 358, cf. H IX 484, XVII 40, BUD, P. P. 38, 82. *C-are nași-to parale, Face cruci și sărindare.* VÎRCOL, V. 80, cf. PODARIU, FL. 47, ALR I 596/402, 510, 526, 530, 532, 582, 584, ALR II/I MN 106, 2 789/784, 836. *Și-ți cetește-un sălindar.* ANT. LIT. POP. I, 193, cf. 93. *L-a scris la sărindari, Să-l spuie la zile mari.* BALADE, III, 135. *Las' feciorii să-ți trăiască, Sălindare să-ți plătească.* FOLC. MOLD. I, 245, cf. 620. ✦ Plată (în bani sau în natură) care revine preotului pentru oficierea sărindarului **(1)**; (învechit și regional) sărăcustă **(2).** *Noi preoții am cerut 16 florinți; ei au zis că-i mult, că n-are sărindari mai mult de 12 flori[n]ți* (a. 1720). IORGA, S. D. XII, 21. *Venitul lor... Două sute lei sărindare pe la bisărice și monastiri* (a. 1805). URICARIUL, XI, 330/24. *A luat frumoase parastase și prè grase sarandare de la clerul nostru* (a. 1856). ib. V, 149/6. *Sărindarele, acatistele... îmbogățesc epitropia bisericii și pe popa.* GHICA, ap. CADE. *Ce-ți mai trebuie știubeie... dă-mi-le ca sărindari, te-oi pune la pomelnic.* CONTEMPORANUL, VI[2], 99, cf. CADE. *Unii... care nu îngenuncheau la popa Nae și nu-l hrăneau cu sărindare, rîdeau.* SADOVEANU, O. XVII, 332, cf. SCRIBAN, D., H IV 260.

2. Păcat săvîrșit de cineva, pentru a cărui iertare preotul face o slujbă specială. *Că numa sîmbăta ce-o să vie la biserică, și toamna sînt pomeni multe și dezlegări de sărindare.* STĂNOIU, C. I. 29. ✦ (Regional) Penitență **(2).** Cf. ALRM II/I h 254.

— Pl.: *sărindare* și (rar) *sărindaruri.* — Și: (învechit și regional) **sărindări, serindár,** (învechit) **sărindáriu, sarandár, serendár, serindáriu,** (regional) **sălindár, sarindár** s. n.

— Din slavonul сарандаръ, ngr. σαραντάρι. — **Sălindar** < slavonul салиндаръ.

SĂRINDÁRI s. n. v. **sărindar.**

SĂRINDÁRIU s. n. v. **sărindar.**

SĂRÍRE s. f. Acțiunea de a s ă r i[2].

1. Cf. **sări[2] (1).** Cf. DRLU, VALIAN, V., POLIZU, DDRF.

2. Cf. **sări[2] (2).** *Ernia... Pricinile acesteia sînt căderea seau sărirea de sus.* CORNEA, E. I, 142/3. ✦ Fig. Trecere, urcare bruscă de la o stare, de la o treaptă etc. la alta. *Fiecare rădăcătură de pămînt de 100 metri echivalează cu o sărire în sus peste un grad de latitudine.* HASDEU, I. C. I, 179.

3. Cf. **sări[2] (3).** *Se alese întrecerea și sărirea șanțului într-o zi de duminică.* VISSARION, B. 20.

4. Cf. **sări[2] (4).** *Sărirea cuiva din pat.*

5. (Învechit, rar) Atac, agresiune; invazie. Cf. DRLU.

— V. **sări[2].**

SĂRÍT[1] s. n. Faptul de a **sări[2]**.

1. Cf. **sări[2] (1).** *Încetează cu săritul!* ✦ (Regional) Montă **(1).** *Harmăsariu... în timpul săritului... capătă o porțiune de ovăz ceva mai mare.* I. IONESCU, D. 529.

2. Cf. **sări[2] (3).** *Săritul gardului.* ✧ (Regional) *D-a săritu* = numele unui joc de copii în care un copil stă aplecat cu mîinile sprijinite pe genunchi, iar ceilalți sar peste el; (de-a) capra. Cf. ALR SN V h 1 290/762.

3. (Rar; în expr.) **A scoate** (pe cineva) **din sărit** = a scoate (pe cineva) din sărite, v. **sărit[2] (II 2).** *Rada-i mare hoață, Poate satul tot să-l scoață Din sărit, ea știe bine!* COȘBUC, P. I, 98.

— V. **sări[2].**

SĂRÍT[2], -Ă s. f., adj. **1.** S. f. (Popular) Săritură **(I 1),** salt[2] **(1);** p. ext. distanță mică (parcursă prin salt[2] **1).** Cf. **sări[2] (1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, DEX. *Filip fuge călărește, Marcu fuge delogește, Trei sărite că sări Și-nainte îi ieși.* REV. CRIT. II, 268, cf. ALR I 341/255, 361, ALR II/I MN 45, 2 239/310, 362, A I 26. ✧ (Regional) *De-a sărita* = **a)** șotron **(1).** Cf. ALR SN V h 1 300, ALRM SN III h 1 100; **b)** (și în forma *de-a săritele*, ALR SN V h 1 290/250) numele unui joc de copii în care un copil stă aplecat cu mîinile sprijinite pe genunchi, iar ceilalți sar peste el; (de-a) capra. Cf. ib. h 1 290, ALRM SN III h 1 094. ✧ Loc. adj. **De-a sărita** = (despre pași) care saltă **(1).** [La jocul popular ardeleana] *urmează trei scuturate în loc, de aici trei pași de-a sărita în vîrvări.* HEM 1 527. ✦ (De obicei art.; și în sintagmele *de-a sărita*, H IV 179, *d-an săritele*, VARONE, D. 47) Numele unui dans popular care se execută în formație de horă (participanții ținîndu-se de mînă sau stînd unul în spatele celuilalt), de obicei cu pași bătuți pe loc. Cf. I. GOLESCU, C., PAMFILE, S. V. 56, VARONE, D. 47, 143, H IV 179, XVIII 62, ALR I 1 477/293, ALR II 4 336/64.

2. S. f. (Transilv. și Maram.) Cascadă. Cf. **sări[2] (2).** Cf. CHEST. IV 43/264, ALR I 430/217, 218, 350, 351, 355. ✦ Spec. Cădere a apei la moară (din scoc pe cupele roții). Cf. ALR II 6 735/260, 272, 284, 346, 353. ✦ (Regional) Săritoare, v. **săritor (I 6)** (Moisei — Vișeu de Sus). GLOSAR REG. ✦ (Regional) Săritoare, v. **săritor (I 7)** (Vatra Moldoviței — Gura Humorului). ARVINTE, TERM. 164.

3. S. f. (Învechit, rar) Fugă (în salturi[2] **1).** Cf. **sări[2] (2).** *Ce în sărita lui de la Sudiale (!) trecînd pă la mănăstirea Mărgineni mai întîi prădă pă frate-său Dumitrache sluger* (a. 1782). GCR II, 127/29, cf. 521.

4. Adj. Care a fost lăsat la o parte (conștient sau involuntar), care a fost trecut cu vederea; omis. Cf. **sări[2] (3).** Cf. RESMERIȚĂ, D. □ *Cîteva rînduri sărite.*

5. Adj. (Despre obiecte) Deplasat, desprins brusc din locul în care a fost fixat. Cf. **sări[2] (6).** *Avea deasupra o firmă albă pe care era zugrăvit un dorobanț țeapăn, cu arma la ochi, trăgînd în urma unui turc pus pe fugă, cu fesul sărit.* TUDORAN, P. 17. ✧ Expr. **(A fi sau a aștepta, a sta** etc.) **cu inima sărită** = (a fi sau a aștepta, a sta etc.) extrem de emoționat, de speriat. *Cîte nopți nu dormise el o clipă măcar cumsecade, trăgînd cu urechea și așteptînd cu inima sărită pe musafirii de noapte!* CARAGIALE, O. I, 165. *Ajunse la soțioara lui care îl aștepta cu inima sărită.* ISPIRESCU, L. 345, cf. TDRG. *Să nu fiu întruna cu inima sărită.* M. I. CARAGIALE, C. 94. *Erai cu inima sărită să nu te întîmpine tîlharii.* PAS, L. I, 144. *Să nu mai stau nopțile cu ochii deschiși, de groază, cu inima sărită.* H. LOVINESCU, T. 255. ✦ Fig. (Familiar; despre oameni) Nebun **(I 4).** *Nu face... ca unii rumâni săriți... care cum te simt că ți-e nițeluș rău, te leagă cobză.* JIPESCU, O. 66. *Mă crezi poate cam sărită.* D. ZAMFIRESCU, A. 79, cf. ȘĂINEANU[2], PAMFILE, J. III, 94. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Mitrea ăsta e cam sărit, își ziceau ei; grăiește ca neoamenii.* SADOVEANU, O. XVII, 245, cf. SCRIBAN, D. *E sărită rău. Nu sufere să-i vorbească nimeni.* STANCU, D. 106. *Nu țipa, se scoală satul... ce, ești sărită?* CAMILAR, N. II, 418. *Lumea îl socotea oleacă sărit, oleacă năzdrăvan.* TUDORAN, P. 98. *Mă, tu ești sărit rău, zise Mitru.* T. POPOVICI, SE. 420. ✧ (Urmat de determinări) *De ce să mîncăm fa, zăltato, sărito de la locul tău.* PREDA, M. 22.

6. S.f. (În expr.) **A-și ieși din sărite** sau (popular) **a(-și) pierde sărita** = a nu se mai putea stăpîni, a se enerva tare, a se înfuria, a-și pierde cumpătul. *A perdut Racoți sărita curînd.* M. COSTIN, LET. I, 333/16. *Ei ș-or pierde toată sărita.* DOSOFTEI, PS. 205/5. *Dascălul Clăiță... nu-și perdea lesne sărita.* SLAVICI, N. I, 163, cf. II, 284, 345, BARONZI, L. 45. *Cam așa, dar iar nu prea — îmi răspunse munteanul pierzîndu-și oarecum sărita, în urma glumei mele.* ODOBESCU, S. III, 196, cf. 245. *Fiecare își pierduse sărita, la gîndul că s-ar fi putut întinde și la el focul.* M. I. CARAGIALE, C. 21, cf. 85. *Coana Frosa își iese din sărite.* BASSARABESCU, V. 41. *Nu mai știu..., îmi pierd sărita.* EFTIMIU, Î. 53. *Trage, domnule, odată cocoșul și nu-mi umbla mie cu marafeturi, că-mi pierd sărita.* C. PETRESCU, Î. II, 55. *Azi nu voia să-și iasă din sărite.* PAS, L. I, 74, cf. 283. (Cu inversarea termenilor expresiei) *Blastamatul toată sărita își pierdu.* CANTEMIR. IST. 194. **A scoate** (pe cineva) **din sărite** = a enerva peste măsură, a înfuria (pe cineva). *Cuvintele d-tale pot să mă scoată din sărite.* ALECSANDRI, T. 510, cf. 1 111. *Depărtarea cu totul grabnică a lui Ghiță îl scoase cu desăvîrșire din sărite.* SLAVICI, N. II, 129. *Mi-i să nu mă scoți din sărite și să mă faci cîteodată să-mi ies din răbuș afară.* CREANGĂ, O. 62. *Cînd cineva îl scotea rău din sărite, hotărîrea lui era fulgerătoare.* AGÎRBICEANU, S. 71. *Ar fi scos din sărite și pe cel mai răbdător.* BASSARABESCU, V. 159. *Ascultă, Didino, mă scoți din sărite.* REBREANU, R. II, 64. *Mă scoate din sărite. Într-o zi o să terminăm cu un scandal.* SEBASTIAN, T. 76. *Luminează-ți paleta, îi spuneam mereu, încît îl scoteam din sărite.* VLASIU, D. 37, cf. SCRIBAN, D. *Răspunsul cu pricină i-l dădusem într-adins, ca s-o scot din sărite.* BLAGA, H. 124. *Complimentele care mi se fac pentru nevastă-mea mă scot din sărite.* CAMIL PETRESCU, U. N. 218. *Dacă mai spui prostii, mă scoți din sărite.* STANCU, Ș. 25, cf. id. D. 251. *Ea se folosi de pauza dintre două paragrafe ca să întrebe cu o placiditate care ar fi scos din sărite pe orice autor.* VINEA, L. II, 305. *Termină..., nu mă mai scoate și tu din sărite.* H. LOVINESCU, T. 375. *Mă scoate din sărite căldura asta înăbușitoare.* PREDA, R. 329, cf. 32. *Solicitudinea asta îl scoase din sărite.* T. POPOVICI, S. 161, cf. 502. *M-a scos din sărite tot timpul.* CINEMA, 1968, nr. 5, 21, cf. PAMFILE, C. 51. (Regional) **A-i sări săritele** = a se speria. Cf. ZANNE, P. II, 715.

— Pl.: *săriți, -te.*

— V. **sări[2].**

SĂRITÓR, -OÁRE adj., subst. **I. 1.** Adj. Care sare[2] **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Nedumeritele patimi ale poporului ca și pe atîția cai săritori a le sili cu linul joc al friului.* FM (1839), 231[2]/17. *Capra-i șugubeață... Și cam săritoare.* DONICI, F. 97. *Capra mea nu-i de cele săritoare, și-i bună de lapte.* CREANGĂ, O. 28, cf. DDRF, ALEXI, W., CADE, DEX. (Prin lărgirea sensului) *Nu se prea lasă să-l ducă ea, cu toată puterea brațelor ei, în goana săritoare a galopului.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 17. ◇ Expr. **Săritor în ochi** = absolut evident, frapant. *Citeva fapte săritoare în ochi voim numai să scoatem la iveală.* PHILIPPIDE, P. 22. *Data e prea săritoare în ochi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 186. ✦ Spec. (Substantivat) Persoană care practică probe de sărituri **(I 1)** în diverse ramuri sportive. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., L. ROM. 1959, nr. 2, 85, ib. 1959, nr. 5, 116. ✦ Spec. (Învechit; substantivat) Acrobat. Cf. DRLU, POLIZU.

2. S. f. (Popular) Cascadă. *Jiul... se prăbușește în săritoarea de la Zăval... părăsindu-și vechea albie.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 212, cf. 246, TDRG, PASCU, S. 126, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., RĂDULESCU-CODIN, CHEST. IV 43/106, 174 b, ALR I 430/65, 112, 308, 554, 573.

3. S. f. (La pl.) Familie de insecte din ordinul ortopterelor, care au picioarele din urmă adaptate pentru sărit[1] **(1)**; (și la sg.) insectă care face parte din această familie. Cf. ENC. ROM., ENC. AGR.

4. S. m. Spec. (Entom.; regional) Cosaș (Somova — Tulcea). ALRM SN II 569/682, cf. ALR II 6 554/682.

5. S. f. (Învechit, rar; la pl.) Ordin de mamifere care au caracteristica de a sări[2] **(2)**. *Clasificația sugătoarelor este:... săritoarele..., rumegătoarele..., copitatele.* J. CIHAC, I. N. 15/23.

6. S. f. (Bucov. și nord-vestul Mold.) Parte a lăptocului morii de lîngă roată, mai înclinată decît restul lăptocului; (regional) sărită, v. sărit[2] **(2)**. Cf. A V 22, 33, 34, 35, GLOSAR REG.

7. (Regional) Ultima porțiune a ulucului pe care sînt coborîte lemnele din munte, puțin ridicată în sus, de unde acestea cad în tason făcînd un salt[2] prin aer; (regional) sărită, v. sărit[2] **(2)** (Vatra Moldoviței — Gura Humorului). ARVINTE, TERM. 164.

8. S. f. (Regional) Săritură **(I 3)** (Nucșoara — Cîmpulung). ALR II/I MN 45, 2 239/784.

9. S. f. și (regional) n. (Popular) Pîrleaz **(1)**. Cf. PAMFILE, I. C. 431, CHEST. II 413/98, IV 19/546, ALR II/I MN 124, 3 836 bis/531, 682, 987, ALRM II/I h 298/682, A IX 2, 4, 5.

10. S. f. (Regional) Loc în care o potecă de munte se întrerupe brusc și se continuă apoi la alt nivel. *Așa se vede aici sus, răspunse el, însă numaidecît colea, mai în jos, unde începe a se îngusta locul, se fac niște săritori de stîncă și sghiaburi foarte rele, încît să ferească Dumnezeu, numai cu mare băgare de seamă poți scăpa cu viață dintre ele.* TURCU, E. 134.

11. S. f. (Regional) Piatră mare, așezată în drum, care trebuie sărită pentru a putea trece drumul. Com. din BRAN — ZĂRNEȘTI.

12. Adj. (Despre lucruri) Care se ridică brusc în sus, de obicei sub impulsul unei forțe exterioare, care sare[2] **(5)**. *I se închideau ochii aproape automatic și i se deschideau brusc, ca niște capace de ceasornic săritoare.* ARGHEZI, S. XV, 22. ✦ (Astăzi rar; despre ape) Care țîșnește în sus (din pămînt). *Cu dulceață amu și fără moarte și nescăzută adîncatul acestii ape dulci și vie săritoare și preacurătoare și preaplină, beați toți dentr-însa.* CORESI, EV. 154. *Fîntîni de apă săritoare Ar răcori-o-n orice clipă.* MACEDONSKI, O. I, 67. ◇ *Fîntînă săritoare* = fîntînă arteziană, v. artezian. Cf. M. DRĂGHICI, F. I, 57[v]. *De aice se poate lămuri în orînduirea apaducerilor, a fîntînilor săritoare.* STAMATI, F. 43. *Fîntînele săritoare din Piața Concordiei... asemene sînt dărîmate.* F (1871), 263. *Mai sus, altă fîntînă săritoare, iar în stînga zărim un chioșc.* ib. (1883), 438. *Luarăm loc pe-o bancă în fața unei fîntîni săritoare.* BLAGA, H. 173. (Fig.) *În suflet i se deslușì întîia oară șoptirea fîntînii săritoare a bucuriei.* ARGHEZI, C. J. 55.

13. Adj. (Despre oameni) Care se grăbește, care se repede (să facă ceva); care intervine grabnic într-o acțiune; (în special) care vine grabnic în ajutorul cuiva, care e gata să ajute pe cineva, îndatoritor, serviabil. *Ercule, săritor precum firea îl lăsase pre el cînd auzea de nedreptăți, n-aștepta să-i zică de două ori.* ISPIRESCU, U. 75, cf. DDRF. *Numai prietenii cei vechi sînt săritori la nevoie.* REBREANU, R. I, 82, cf. 137. *L-aș fi luat și pe el la trei parale, dacă n-ar fi săritor la nevoile oricui.* COCEA, S. I, 389. *Eminescu, săritor pentru frații lui, ia cu împrumut de pe unde poate 2 000 de lei.* CĂLINESCU, E. 35. *Cînd a început a cărunți era, ca orice român, blînd și săritor la nevoia altuia.* SADOVEANU, O. VI, 575. *Se arăta totdauna foarte săritor.* BLAGA, H. 95. *Neam cu firea tare și dreaptă, săritoare la păsurile altora, neam la care cercau sprijin în ceas de cumpănă marele vornic al țării și vodă.* C. PETRESCU, A. R. 157. *Sîntem oameni săritori și, dacă o să fie nevoie să te ajutăm, n-o să ne codim.* STANCU, R. A. V, 350. *În materia asta, prietenul Găină e săritor și generos.* VINEA, L. I, 410. *Ce-i mai rămînea de făcut lui Jean...? Nimic decît o sarcină de trepăduș, săritor și bun de pus la treburile mărunte.* id. ib. II, 227. *Erau săritori, nu te lăsau la vreun necaz.* BARBU, G. 10. *Masa vînătorilor conștienți, săritori la nevoie.* VÎN. PESC. februarie 1964, 2, cf. CIAUȘANU, V. 196. ✦ Spec. (Învechit) Care se repede la cineva cu dușmănie, care se năpustește asupra cuiva, care atacă pe cineva. Cf. DRLU. *Din cari băcani, trei... se trimit cinstitii mari[i] dvornicii, împreună și cu cei întîi săritori la bătaie* (a. 1835). DOC. EC. 574.

II. S. f. (Prin Munt. și prin Olt.) Numele unui joc de copii nedefinit mai de aproape. H IX 56, 498.

— Pl.: *săritori, -oare* și (în unele sensuri, la f.) *săritori.*

— **Sări**[2] + suf. *-tor.*

SĂRITÚRĂ s. f. **I. 1.** Mișcare prin care ființele se desprind brusc de la pămînt (sau de pe un punct de sprijin) avîntîndu-se în sus și revenind în același loc sau deplasîndu-se; mișcare de deplasare bruscă în zbor; salt[2] **(1)**, (învechit și regional) săltătură **(1)**, (învechit) săltare **(1)**, (regional) saitoc **(2)**, săltat[1]. Cf. sări[2] **(1, 2)**. Cf. DRLU. *Mușchii cei adevărate ale nașterii pruncului vin după potolirea sărîturilor, a înțepenirilor și a întoarcerilor pruncului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 64/27, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *În două sărituri de polcă se opri dinaintea mea.* GHICA, C. E. I, 160, cf. II, 482. *Numai o sărîtură făcui pînă la dînsa și o apucai de mînă.* GANE, ap. CADE. *Eu atunci iute mă răsucesc într-un picior, fac vreo două sărituri mai potrivite, mă azvîrl peste gard... și-mi pierd urma.* CREANGĂ, O. 206. *Fiara nebună dintr-o săritură fu de gîtul prăzii.* CARAGIALE, O. I, 47. *Îi spunea... ce însemnează săritura locustelor prin iarbă.* ISPIRESCU, L. 287. [Flăcăul] *din o săritură îi jos de pe prispă și cu fuga-i dă o roată prin omătul din ogradă.* ȘEZ. III, 179. *Lăsînd mantaua jos, voinic Făcu luntrașul săritura.* COȘBUC, P. I, 310. *Leul... Și-așteaptă prada... Ca dintr-o săritură s-o culce la pămînt.* IOSIF, PATR. 71. [Iepurele] *în loc s-o întinză la fugă, după două sărituri, văz că se întoarce să se uite la mine.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 158. *Dintr-o săritură fu lîngă divan... și începu să plîngă.* AGÎRBICEANU, A. 445, cf. id. S. P. 125. *Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.* GÎRLEANU, L. 86. *Săritura berbecească este o mișcare prin care întreg corpul e aruncat deodată în aer.* ENC. VET. 133. *Iapa înaintașă, într-un*

acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta, să se ferească parcă de primejdie. REBREANU, R. I, 215. *Ajunse din cîteva sărituri lîngă apă.* C. PETRESCU, Î. I, 80. *Săritura, calculată, mă aruncă întotdeauna în iarba de pe mal.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 237, cf. 247. *Lupii făcură cîteva sărituri înainte.* COCEA, S. I, 13. *Cu un urlet de biruință, dintr-o săritură, el i-a căzut în spate.* id. ib. 249, cf. 198. *Alexandru Șchiopu a făcut și el o săritură.* SADOVEANU, O. XII, 607. *O săritură o aduce pe masa cu cărți.* ARGHEZI, S. VIII, 151. *Trecu pe lîngă ei, cu sărituri zvelte, un iepure gras.* STANCU, Ș. 126. *Trebuie să ajung la tanc din cîteva sărituri.* H. LOVINESCU, T. 236. *Se năpusti înainte, răscolind nisipul ud, se agăță de scară și din două sărituri fu sus.* TUDORAN, P. 137. *Cel mai mic făcuse o săritură spre ușă.* PREDA, R. 410. *Urcă dintr-o săritură treptele și intră în casa cea mare.* T. POPOVICI, SE. 342. *Prima... săritură* [a scobarului]... *mi-a atras atenția.* VÎN. PESC. aprilie 1964, 15. *Cînd era la săritură Mîndra mă-mbia cu gură.* MARIAN, SA. 102. *Săritură de ciută, Urmă de nimică* (Puricele). GOROVEI, C. 310. ◇ Fig. *Soneria s-a repetat și el se duse la aparat. Inima i-a făcut o săritură.* ARGHEZI, L. 261. ◇ (Regional) *Sărituri de inimă* = palpitații. Cf. N. LEON, MED. 121. ◇ Expr. (Rar) **A da o săritură** = a merge undeva în grabă, a se repezi (pînă) undeva. *De cîte ori îmi venea la îndemînă, dam o săritură pînă acolo.* BLAGA, H. 84. *Pe la 20 septembrie am dat o săritură pînă la Sibiu.* id. ib. 157. ◇ (Prin analogie) *Pe treptele de stînci s-azvîrle Pîrăul Cerbului în sărituri mari.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 288. *Fesul lui Ismail făcu o săritură comică.* TUDORAN, P. 416. ✦ Spec. (Adesea cu determinări care arată felul sau instrumentul ajutător) Desprindere temporară a unui sportiv de pe sol, de pe un punct de sprijin, de pe o instalație etc., în înălțime, în jos sau în lungime, ca urmare a unei mișcări bruște, de pe loc sau cu elan; (la pl.) ramură a atletismului, a natației, a schiului etc. în care are loc o asemenea desprindere. *În mijlocul stadionului se desfășoară întrecerea de aruncare a suliței, iar în sectorul din dreapta, atleții își măsoară forțele... în proba de săritură cu prăjina.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 754, cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 84, DER. *Mult simpatizatul atlet grec...* [este] *finalist în proba de săritură cu prăjina.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 193. *Tînărul atlet... a cîștigat titlul de campion unional la săritură în înălțime.* ib. 1969, nr. 8 213. *Anul acesta, sezonul competițiilor interne de sărituri nu a fost prea bogat.* SPORTUL, 1969, nr. 658, 2/2, cf. M. D. ENC. ✦ Fig. (Rar) Schimbare, oscilație bruscă. *Nu știu dacă sînt colțuri de lume unde săriturile climei să fie mai aprige.* SADOVEANU, O. XII, 230. ◇ *Săritură de vînt* = schimbare bruscă a direcției vîntului, întîlnită de obicei în timpul cicloanelor. Cf. ABC MAR., LTR[2]. ✦ Fig. Trecere bruscă de la o idee la alta, de la o etapă, o fază etc. la alta. *Prin aceasta s-ar face o săritură neexplicabilă de la materia brută la cea organizată.* CONTA, O. F. 206. *Nu cred că printr-o săritură se poate ajunge și întrece națiunile cele mai înaintate.* GHICA, C. E. I, v. *Trebuia evitată săritura de la o articulație la alta* [în asimilația regresivă]. PHILIPPIDE, P. 27. *Mecanismul gîndirii noastre lucrează de obicei cu „sărituri" de la o idee la alta.* PUȘCARIU, L. R. I, 127, cf. 23. *Aparatul mai mișcă, animația mai are sărituri.* CINEMA, 1968, nr. 5, XV. ✦ Fig. (Învechit) Promovare, avansare rapidă, considerabilă într-o funcție. *Împărăteasa rezolvă rugarea sașilor după dorința lor, denumește totodată secretar gubernial sas pe același Samuil Brukenthal... Săritură frumoasă aceasta.* BARIȚIU, P. A. I, 500.

2. (Regional) Spațiu străbătut printr-o săritură **(I 1)**; p. ext. distanță mică (între două puncte în spațiu). *Se prinse să fie și slugă la popa, fiind casa lui numai de o săritură de aici.* SLAVICI, N. I, 24, cf. DDRF. *Stă la o săritură departe de mine.* PAMFILE, J. III, 94, cf. CADE, DL, M. D. ENC.

3. Deplasare, trecere prin salt[2] **(I)** sau prin escaladare peste un obstacol sau peste ceva care se interpune; (regional) săritoare, v. **săritor (I 8)**. Cf. **sări[2] (3)**. *Vrînd a mai cerca o dată săritura cataractului, și-au găsit mormîntul într-însa.* AR (1830), 7[1]/25. *Acel ponor lamile numai cu săritura îl trecea.* DRĂGHICI, R. 120/29. *Un cîine... dacă... este învățat de stăpînul său a face sărituri peste un băț, atunci el sare fără să știe că sare.* CONTA, O. F. 112. *După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hîrtie,... ieșea și domnișoara Henriette.* CARAGIALE, O. I, 19. *Sărituri peste sfori sau butuci fac copiii din Ardeal.* PAMFILE, J. III, 45. *Băltoagele... ne sileau la sărituri gimnastice.* HOGAȘ, DR. I, 5, cf. ALR II/I MN 45, 2 239. *Măgarul din cerb lesne se cunoaște din săriturile piste munți.* ZANNE, P. I, 537. (Glumeț) *Puricele sărea dintr-o săritură muntele.* ȘEZ. I, 97. ✦ (Regional; și în sintagmele *de-a săritura*, ALRM SN III h 1 094/899, *săritura caprei*, ib. h 1 094/414) Numele unui joc de copii în care un copil stă aplecat cu mîinile sprijinite pe genunchi, iar ceilalți sar peste el; (de-a) capra. Cf. ALRM SN III h 1 094/235. ✦ Fig. Lăsare la o parte, trecere cu vederea (involuntară sau conștientă) a unor elemente dintr-un ansamblu. V. omisiune. *Să fie în consecință bine stabilit că orice săritură, oricît de nerațională ar fi, este permisă adevăratei poezii.* MACEDONSKI, O. IV, 83, cf. V. MOLIN, V. T. *În această carte îs o mulțime de sărituri.* SCRIBAN, D.

4. Ridicare, sculare bruscă în picioare; schimbare rapidă a poziției corpului din poziția orizontală în cea verticală. Cf. **sări[2] (4)**. *A stat mult astfel... supus sub călcîiul ocnașului... Dar cînd nebunul a voit să-l sugrume, atunci hangiul, smintit și el de frica morții, a făcut o săritură deznădăjduită.* CARAGIALE, O. I, 173. *În copilărie, cînd deschidea ochii dimineața, spontan sărea din pat, resortul săriturii fiind parcă în ridicarea pleoapelor.* TEODOREANU, M. III, 12. *Fusese atît de neașteptată această săritură, după ce pînă atunci zăcuse, țeapăn,... încît rămaseră cu toții năuci.* TUDORAN, P. 140.

5. (Învechit) Atac rapid împotriva cuiva sau a ceva. *De aceea săritură a oștenilor lui Ștefan Vodă, cum s-au și dat hartul lui Vasilie Vodă înapoi..., au și plecat steagurile lui Vasilie Vodă înapoi fuga.* M. COSTIN, LET. I, 316/15.

II. (Prin Transilv. și prin Ban.) Cascadă. Cf. ALR I 430/9, 178, 268. ✦ Spec. (Prin Transilv. și prin Maram.) Cădere a apei la moară (din scoc pe cupele roții). Cf. ALR II 6 735/284, 349.

— Pl.: *sărituri.*

— **Sări[2]** + suf. *-tură.*

SĂRÍU subst. (Prin nord-vestul Transilv.; în sintagma) *Săriu nopții* = miezul nopții, v. **miez (I 1)**. *Ceasu rău îmblă în săriu nopți.* ARH. FULK VI, 285, cf. 299.

— Etimologia necunoscută.

SĂRIUTÁ vb. I v. **săruta.**

SĂRIUTÁRE s. f. v. **sărutare.**

SĂRÍC s. n. v. **sarie.**

SĂRÎNDÍC adj., s. m. v. **sărăndie.**

SĂRÎNTÓC, -OÁCĂ s. m. și f. v. **săranioc.**

SĂRÍT, -Ă adj. (Prin vestul Transilv.) Batjocoritor. Cf. FRÎNCU — CANDREA, M. 105.

— Pl.: *sărîți, -te.*

— V. **sări[3].**

SĂRJÉNT s. m. v. **sergent.**

SĂRMÁ s. f. v. **sarma.**

SĂRMÁCI s. m. v. **sîrmaci.**

SĂRMÁN, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Om) lipsit de avere sau de bunurile materiale necesare vieții, sărac **(3)**, nevoiaș **(1)**, (livresc) mizer **(1)**, (învechit și popular) neavut, nenorocit **(2)**, (popular și familiar) nepricopsit **(2)**, (învechit și regional) mișel **(I 1)**, (învechit) measer, neputernic, neputincios **(2)**, (regional) sărăcoi **(2)**, obielos, pămîntit **(2)**, (depreciativ) păduchios **(1)**; p. ext. (învechit) (om) care face parte din clasa socială (cea mai) de jos, (om) de condiție socială modestă, (om) fără rang, sărac **(3)**. *Lucrul sirumanului să nu-l podobești în nevoia sa.* PO 254/21. *Această văduo suromană mai multe aruncă de toți.* N. TEST. (1648), 58r/28. *În soborul vostru... va intra și sirumanul în veșmînt prost.* ib. 177r/18. *Și voi, fiii oamenilor, și voi, fiii boiarilor, împreună bogatul și surumanul.* PSALT. (1651), ap. GCR I, 155/7. *Și surumanii lui săturai-voi de pâine* (a. 1658). C. CR. 112/24. *Fericitu-i cela ce înțăleage spre mișel și sărăiman, la zua cumplită izbăvi-l-va Domnul.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 248/19. *Fericit de cela ce socotește surumanul (și mișelul), în zi de nevoie izbăvi-l-va pre el Domnul* (a. 1683). C. CR. 123/1. *Nu înfrunta pre sirimani cînd sună la ușa ta,... ci frînge piinea ta flămînzilor* (a. 1685). id. ib. 132/19. *Dioclețian... era unul dintre ostași, prăsit... din părinți sirimani.* ȘINCAI, HR. I, 33/26. *Robii carii s-au prins în bătălii..., fie aceia nobili, coloni sau oameni sirimani..., trebuie să se sloboadă.* id. ib. II, 120/37. *Cei mai sirimani, ba încă și cei mai cu prindere, bucuroși curățâ rădăcinele.* ECONOMIA, 13/18, cf. 115/18. *La două sau trei ținuturi era boieri mai aleși, Ceilalți de călitură, sărăimani și nevoiești.* BELDIMAN, E. 65/8, cf. LB, I. GOLESCU, C. *Pentru ținerea creștinilor sărăimani să orînduiește de la ocîrmuire cite 20 părale pe zi în vremea aflărei lor la încăperile făcute la Gălata.* AR (1831), 72²/15. *Putînd... să miluiești un sîrman, tu hrăpești hrana lui.* MARCOVICI, C. 52/13. *Dar la Roma crude obezi Sărimanii vor să poarte, Decît moarte mai amară.* ASACHI, N. 27/15. *Și cel mai sărăiman la foc se încălzește.* DONICI, F. 75. *Un sărăman poet odat-a reclamat Asupra unui om prostuț dar prea bogat.* id. ib. 81. *Sîrmanul, fără să se sfiiască că este scump, cu toată mulțumirea scoasă de-i plăti.* FM (1841), 339²/5. *O mulțime de lăcuitori sărmani au venit la cîrmuire cu plîngere de înaltul preț cu care se vinde acest zarzavat* (a. 1845). DOC. EC. 864. *Tot sărăimanul, văduva, streinul Să fie primit.* C. STAMATI, P. 270. *Bogatul ajuta pe sărman.* RUSSO, S. 131. *Sărman, fără rude, pe țărmuri streine, N-avea... nici un ajutor.* ALEXANDRESCU, O. I, 161, cf. 75. *Dacă mă vede că-s o văduvă sermană și c-o casă de copii, mai trebuie să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P. 28. *Să fi luat o mahalagioaică sărmană, s-o ții încuiată pe măsline și pe mămăligă.* CARAGIALE, O. II, 226. *Spuse și împărătesei că o fată sărmană și nenorocită a născuit la curtea împărătească.* ISPIRESCU, L. 308. *Bogății însemnate avea,... ce-i păsa lui de cei sirimani și nevoiași?* id. U. 107, cf. DDRF. *Nu era mai bine să dăruiești ciorapii la un om sărman?* D. ZAMFIRESCU, T. S. 23, cf. ALEXI, W. *Venea dintr-un sat, din mijlocul unor oameni sărmani.* IORGA, P. A. II, 142. *De unde atîția bani la un om de teapa lui? O comoară pentru un sărman.* DELAVRANCEA, O. II, 125. *Schituri locuite de cîteva femei sărmane.* HOGAȘ, DR. I, 6, cf. PASCU, S. 341, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Era drumeț sărman, Muncitor cu sapa.* TOPÎRCEANU, B. 9. *O biată femeie, o văduvă sărmană care a trăit numai pentru cei doi copii.* C. PETRESCU, Î. I, 254, cf. II, 209. *Soțul tău se vede după față că e un sărman și el.* VISSARION, B. 183. *A venit ... ș-a stat cu mine de vorbă un fecioraș sărman,... slujitor la noi în sat.* SADOVEANU, O. X, 395. *Stoluri și roiuri de muște și viermi-sămsari... împuiau în munca sărmanului, anemiat pînă la uscăciune de impozite... repetate.* ARGHEZI, B. 136. *M-am dus și eu Să spăl minereu De la Doișpe ani, Ca omul sărman.* DEȘLIU, M. 50. *Trebuie să fie destul de amarnic să fii sărman.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 15/4. *Înfățișează idilele sărăcăcioase ale oamenilor sărmani.* CINEMA, 1969, nr. 4, 15, com. LIUBA, VICIU, GL., CABA, SĂL. 92. *Vîră mîna-n buzunar, Scoate ruble, hîrtii mari, Să le dăm pe la sărmani, Că-s muncite de țărani.* BALADE, II, 411, cf. 368. *O fimei sărmană, năcăjită.* O. BÎRLEA, A. P. I, 306. *Numai omul seriman Nu are nici un dușman.* RETEGANUL, P. II, 3, cf. ZANNE, P. V, 592. *De bolță trebuință sărmanul nu are.* ZANNE, P. III, 27.

2. S. m. și f. (Regional) Cerșetor (Almaș — Brad). ALR I 451/65.

3. Adj. (Învechit; despre așezări sau colectivități omenești, despre ținuturi, teritorii etc.) Sărac **(5)**. *Ai suferit În țara ta sărmană și-n țări mai depărtate.* BOLINTINEANU, O. 137.

4. Adj. (Învechit; de obicei cu determinări introduse prin prep. „de") Sărac **(8)**. *Și fiind eu voinic siriman de toate* (a. 1746). IORGA, S. D. XII, 43. *Șaua îi rămase goală și calul de el sirman.* PANN, E. II, 95/19. *Vezi casa mea sărmană de-a rămas De-nalta-i strălucire.* ARISTIA, S. 21/6. ◇ Expr. (Rar) **Sărman cu duhul** = (despre oameni) prost **(B IV 1)**; sărac cu duhul. *Farfuria pe care ai scăpat-o din mînă, ca o sărmană cu duhul ce ești, era din tacîmul de douăsprezece persoane.* STANCU, R. A. III, 387.

5. S. m. și f. (Vestul Transilv.) Om fără căpătîi (pe care n-are cine să-l îngrijească). FRÎNCU—CANDREA, M. 105, cf. ALR I 1 553/65, 93, 103.

6. Adj., s. m. și f. (Învechit și regional) (Copil) orfan. *Am mîntuit pre săraș den mîna silnicului, și surumanului căruia nu era ajutoriu am dat.* BIBLIA (1688), 375¹/23, cf. 143²/55, 372²/20. *Cîți tineri, sirimani fiind, să hrănesc de prea osfinția ta?* (a. 1806). în BV II, 474. *Mai găsiră de cuveninţă a orîndui copiilor sărăimani epitropi* (a. 1817). URICARIUL, V, 25/7. *El s-a arătat părinte orișicărui săriman.* BELDIMAN, E. 118/19. *Casă pentru copiii sirimani, pe care, după ce-i hrănesc, îi învață și meșteșuguri.* GOLESCU, Î. 32. *Două institute pentru copiii cei sîrmani.* EPISCUPUSCU, PRACTICA, 82/29. *Se hotărăște fondul seau casa pentru sholi și învățătura serimanilor.* AR (1829), 170²/31. *Sînt copil sîrman.* I. GOLESCU, C. *Muierile și fetele, după ce rămîn văduve sau sîrmane, să năzuiască la lucru.* GORJAN, H. I, 156/25. *Neculaie, copilu dintre sărmani,... s-au dat d. chir Dumitrache... ca să-l învețe meșteșugu* (a. 1837). DOC. EC. 694, cf. VALIAN, V. *Mi s-au dat supt a mea îngrijire Nicolae, copilu dintre sîrmani* (a. 1843). DOC. EC. 807. *Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîția serimani.* NEGRUZZI, S. I, 146. [Mihai] *unde vedea nevoiașul, văduva și sirimanul..., îi ocrotea.* ISPIRESCU, M. V. 5, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., ALRM I/II h 308. *Să îngrijești de sîrmani ca de însuși ai tăi copii.* ZANNE, P. VIII, 561. *Nu rîvni la averea sîrmanilor, că și copiii tăi ca mîine vor fi sîrmani.* id. ib. (Prin lărgirea sensului) *Un tînăr vînător Ucis-o păsăruică; și prin a lui urmare... Puii ei rămase sărmani în cuibușor.* DONICI, F. 92. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „de") *Cînd nevîrsnecul va fi sîrman de mumă, atunci tatăl său să fie epitropul său.* CARAGEA, L. 57/29. *Siriman de părinți.* LB. *Daca nevîrsnicul va rămînea sărman de părinți nu să va putea slobozi de subt epitropie.* REGUL ORG. 258/19. *Mumă, tată... A rămas de dînșii sirman.* PANN, E. II, 31/6, cf. POLIZU. *Cănuță a rămas sărman de părinți.* CARAGIALE, O. I, 131, cf. II, 294. *A fost odată un flăcăiandru sărman de părinți.* ISPIRESCU, L. 229.

7. Adj. (Învechit; despre copii) Natural **(I 4)**, bastard. Cf. DDRF, ZANNE, P. V, 352.

8. Adj., s. m. și f. (Adesea în construcții exclamative; exprimă compătimire și înțelegere plină de omenie; de obicei precedă substantivul sau pronumele determinat) (Om) care se găsește într-o situație grea, care este vrednic de plâns. V. biet, nefericit, nenorocit (1), nemernic (2), sărac (13), păcătos (2). *Iară răscolnicul, sirimanul, tare crede că, care își rade barba, cu totul piarde chipul... lui D[u]mnezeu.* ȚICHINDEAL, F. 57/20. *S-a sîrguit a-și afla... scăparea sîrmanului obosit de nenorocire.* MARCOVICI, C. 4/13, cf. 23/3. *Sermanii mei părinți! striga adeseori.* DRĂGHICI, R. 10/4, cf. 24/2. *El, sermanul, ține diploma nobilității strămoșilor săi în unghiul cel mai ferit al casei.* FM (1838), 81/2. *Sîrmanu! ce om bun era.* KOGĂLNICEANU, S. 65. *Poate că sermanul fiul meu se luptă cu furia undelor.* ASACHI, P. R. 18/8. *Nu mai poci răbda a vedea atîtea vinețeli pă trupul sărmanului mieu copil* (a. 1842). DOC. EC. 761. *Serimanul copil va ședea toată ziua intr-un stat pasiv.* VASICI, M. II, 118/9. *Iar stremoșii noștri, cu ce să se mîngîie, sermanii!* RUSSO, S. 34, cf. 35. *Părintele... nu suferă s-o lase A sta-n palat, sărmană, cu mult amar a plînge.* ARISTIA, S. 9/10. *Nu, nu te iubesc, sermană copilă!* NEGRUZZI, S. I, 55. *Sermanul! sermanul! trebuia să-l vezi cum urla.* id. ib. 62. *Doar de i-or da un post; e păcat, sărmanu! uite, am iscălit toți.* GHICA, C. E. I, 161, cf. II, 423. *Nici o floare n-află sîrmanul călător.* ALEXANDRESCU, O. I, 251. *Îl săruta, sîrmana, plîngînd necontenit.* id. ib. 322. [Osman] *avea, sărmanul, un picior mai scurt.* SION, P. 133. *Eu nu sînt răzvrătitor, ci un sărman părinte care-și apără pe unica sa fiică.* FILIMON, O. I, 112. *Sărmana copilă!... Mult o ține cînd o apucă?* ALECSANDRI, T. I, 208. *Statua ecuestră a voievodului român... sc Mihai Viteazul, carele — dacă ar putea vorbi, sărmanul, — ar spune desigur tuturor cît se simte de rușinat.* ODOBESCU, S. III, 68. *O, sărmane, ții tu minte cîte-n lume-ai auzit?* EMINESCU, O. I, 134. *Sîrmane omule! dac-ai învia, ai vedea că de ce te temi, nici moartea nu te poate scăpa.* CARAGIALE, O. III, 7, cf. I, 158. *Împărăteasa se îndui cînd auzi că o sirimană nevoiașă cere adăpost.* ISPIRESCU, L. 309. *Eu am întîlnit adeseori pe acești sărmani copii.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 40. *Toate clădirile sărmanilor sociologi se spulberă cînd explicăm societatea omenească și evoluția ei.* IONESCU-RION, S. 123. *Fira, sărmana, Plîngea după Ana.* COȘBUC, P. II, 162. *Ce m-aș face eu, sărmanul, de nu te-aș avea pe tine.* DAVILA, V. V. 70, cf. ȘĂINEANU². *Și Ionuț al Floarii ni l-a prăpădit, sărmanul.* GOGA, POEZII, 103. *Acolo... și-au clădit noua citadelă sărmanii anticari.* ANGHEL, PR. 18. *Uitat și părăsit..., nespălat și murdar, așa trăia, sărmanul!* id. ib. 63. *N-are somn sărmana doamnă, negre amintiri o dor.* IOSIF, PATR. 62. *Poate ar fi ajuns departe — Dar pîn-acum, sărmanul, n-avu pesemne parte.* id. V. 149. *Ah! sărmanul, și nu l-am așteptat, și zicea nenea Nicu.* AGÎRBICEANU, S. P. 141. *În jurul meu, s-au învîrtit toți ceilalți, mai ales sărmana Laura.* id. A. 340. *Iată deci la ce să mărginea sărmana mea ființă.* HOGAȘ, DR. I, 37. *Toată noaptea se-nchină la lună Sărmana năluca nebună.* AL. PHILIPPIDE, A. 69, cf. 31. *Sărmană ființă, aș fi crezut eu să te mai întîlnesc?* M. I. CARAGIALE, C. 27. *Sărmanul, nu mai era de recunoscut.* id. ib. 82. *Ea știe cît a suferit sărmana maică-sa.* REBREANU, R. I, 29. *Patru ani ai dus-o-n circă, nu ți-a fost de-ajuns, sărmane?* EFTIMIU, Î. 67. *De atunci sărmanul Stoicea crescuse pe la pragurile tuturor.* GALACTION, O. 45. *Sărmane călător în veșnicie.* I. BOTEZ, B. I, 5. *Și pe mama ei, sărmana, o bătuse și o alungase din casă.* TEODOREANU, M. III, 141. *Nedumeriți, o vreme, sărmanii poporeni Străinul glas de clopot cu frică ascultară.* VOICULESCU, POEZII, I, 21, cf. SCRIBAN, D. *Întreaga bucată, evocînd soarta sărmanului poet, este menținută într-o atmosferă de humor.* VIANU, A. P. 255. *Chinuiești sărmana lor făptură.* ARGHEZI, S. V, 226. *Să poți recruta attîția clienți, care, sărmanii, n-au de ales.* RALEA, S. T. II, 301. *Ar fi în stare să te omoare, sărmana bătrînă care a trudit.* T. POPOVICI, SE. 431. *Ce cazna pe sărmanul croitor căruia i se cerea să încurce... lumile folclorice.* CINEMA, 1968, nr. 4, 4. *Căpitane Pavele, Unde-ți duci cătanele? — Da, la foc, sărmanele.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 302. *Să poci trece Dunărea La sărmana mîndruța.* id. ib. 131. *I-am azvîrlit... piciorul acela. El, sărmanul, în loc să-l prindă în mîni, a ținut mînile în buzunar.* SBIERA, P. 107. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, un nume sau un pronume, de care se leagă prin prep. „de") *Dar nu vrei, serman de eu! Și eu mor de dorul tău.* ALECSANDRI, P. P. 213. *Dară eu, sirman de mine!* DOINE, 212. *Ibomnicu meu Nu te ia pe tine, Sărmana de mine!* BALADE, III, 282. □ *Sărmanul de Gheorghe!* ◇ (Prin lărgirea sensului) *De-oi peri în bătălie Și-n sărmană văduvie... Cu duioasă lăcrămare Rourează-al meu mormînt.* ASACHI, S. L. I, 71. *Ci te deznădăjduiește, sirmana inima mea.* PANN, E. I, 16/18. *Acum sermana luntre... Se zărește la fulgeri trecători!* ALECSANDRI, P. I, 195. *O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar.* ODOBESCU, S. III, 36. *Din sărmana noastră viață, am dura ròman întreg.* EMINESCU, O. I, 157. *Așa s-a păgubit sărmana capră și de cei doi iezi.* CREANGĂ, O. 19. *Burta, auzi, cică n-am mîncat de ieri, și cere, sărmana.* ISPIRESCU, L. 275. *A uitat sermana pungă că pe lume sînt parale.* I. NEGRUZZI, S. I, 45. *Întunericul cît crește, ni se face tot mai drag Și-n afund stelos ne duce cu sărmanul gînd pribeag.* BELDICEANU, P. 122. *Toate odraslele-i singeraseră supt sărmanii tăi ochi bătrîni.* IORGA, C. I. I, 28. *Atît de singur, fără de povață. Erai, sărmane suflet de la țară.* GOGA, POEZII, 293. *Aducea poclada să o puie pe sărmanul dobitoc.* GÎRLEANU, L. 99. *Sărmanul port Abia-și mai lămurește-n zare Conturul alb.* MINULESCU, VERS. 14. [Tinerețe] *cheltuită în sărmane desfătări de o clipă.* în PLR II, 650. *Mi-a căzut zilele trecute în mînă... o fascicolă din acele sărmane romane pe care unele ziare cotidiene le tipăresc.* RALEA, S. T. I, 146. *De prisos! Nu mai zic nimic, sărmane Coco!* C. PETRESCU, A. R. 34, cf. 75. *Acum, ei nu mai țineau înnodați într-o basma cîțiva sărmani creițari.* BOGZA, C. O. 308. *Sărmanul lui trup hrănește ierburile cimitirului.* V. ROM. ianuarie 1965, 196. *Toate ticăloșiile... se sparg, finalmente, în capul sărmanului asin.* CINEMA, 1969, nr. 5, 33. *Să-mi ustoaie inima, Tare-i arsă, sărmana.* FOLC. MOLD. I, 53. *Sărmana inima mea, Cînd începe-a mă durea.* ib. 99.

9. S. m. și f. (Învechit; în forma *suruman*) Om smerit, evlavios, cucernic. *Fericiți surumanii sufletești că acelora iaste împărăția ceriurelor.* N. TEST. (1648), 6ᵛ/10. *Surumani cu sufletul.* DOSOFTEI, MOL. 87.

— Pl.: *sărmani, -e.* — Și: (învechit și regional) **sărăimán, -ă, sărămăn, -ă, sărimán, -ă, serimán, -ă** (ARHIVA R. I, 54/17), **sermán, -ă, sirimán, -ă, sirmán, -ă, sirúman, -ă, sirmán, -ă, surmán, -ă** (DOSOFTEI, ap. HEM 1 398, ALRI 1 553/65), **surumăn, -ă,** (învechit) **sărumán, -ă,** (N. TEST. 1648, IIIᵛ/16), **sereimán, -ă** (DDRF), **siromăn, -ă** (ANON. CAR., CIHAC, II, 326), **suromán, -ă,** (regional) **sălimán, -ă** (TDRG, PASCU, S. 342, SCRIBAN, D., VICIU, GL. 74), **stromăn, -ă** (com. LIUBA), **surimăn, -ă** (TDRG, SCRIBAN, D.), **șirimán, -ă** (GHEȚIE, R. M.) adj., s. m. și f.

— Din v. sl. сиромаѣ, scr. **siromah,** cu schimbare de suf.

SĂRMĂ s. f. v. **sîrmă.**

SĂRMĂLÍȚĂ s. f. (Regional) Sărmăluță (Giurgeni — Hîrșova). ALR SN IV h 1 098/705.

— Pl.: *sărmăliție.*

— **Sarmale** (pl. lui *sarma*) + suf. *-iță.*

SĂRMĂLÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui sarma (1); (regional) sărmăliță. *Nu mai pot, bată-l năpasta! De-atîtica timp în șir Să nu vezi o sărmăluță, ci tot numai borș cu știr!* HASDEU, R. V. 114, cf. DDRF. *Să*

am și eu parte de borș și de sărmăluțe. N.A. BOGDAN, ap. ȘIO II$_1$, 315, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Sărmăluțe mici, grase, rumenite, ca la voi acasă, n-am mîncat nicăiri.* BRĂESCU, O. A. II, 343. *Baba le servise un simbol, un fel de stemă culinară a Moldovei: sărmăluțe de piept de gîscă.* TEODOREANU, M. III, 263, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, ALR SN IV h 1 098/987. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Abia expus la dogoreala jaraticului,... [grangurul] se preface într-o sărmăluță de grăsime profumată.* ODOBESCU, S. III, 33.

— Pl.: *sărmăluțe.*

— **Sarmale** (pl. lui *sarma*) + suf. *-uță.*

SĂRMĂNCÚȚ, -Ă adj., s. m. și f. (Regional) Diminutiv al lui sărman **(1)**. V. săracuț **(1)**. Cf. DDRF, DL, DM, SFC IV, 147, ALECSANDRI, P. P. 363, POP., ap. GCR II, 309. *Oi lua o sărmăncuță Care poartă opincuțe.* MARIAN, NU. 35.

— Pl: *sărmăncuți, -e.* — Și: **sermăneúță** s. f. ALECSANDRI, P.P. 363, GCR II, 309.

— **Sărman** + suf. *-icuț.*

SĂRMĂNÉL, -ÍCĂ adj., s. m. și f. (Popular) Diminutiv al lui sărman; cam sărman.

1. Cf. sărman **(1)**. *Mario,... te văd sărmănică. Să nu te superi!... De ce ai îndura-nainte o viață amărîtă?* VISSARION, B. 183, cf. DL.

2. Cf. sărman **(8)**. *Ah! sirmanica-n de mine, zău că te-aș lovi în cap și n-am cu ce.* GORJAN, H. IV, 176/31, cf. II, 125/33. *Osenește sărmănica Și nu-nghite mai nimica.* ASACHI, F. 23/9, cf. 92/2. *Ah! omule, sărmănele, Mîngăie-te cu-a mea jele.* CONACHI, P. 163. *Sărmănelele femei, La bărbați ele sînt date Spre jertfire, ca pe mei.* în PR. DRAM. 332. *S-or purta cu dînșii* [copiii], *sărmăneii, ca stăpînul cel rău cu cîinele său.* RUSSO, S. 138. *Ce-i vinovată sărmănica de dînsa ca să rabde de foame?* CONTEMPORANUL, IV, 391. *Sîrmănelul bărbățel! Bun a fost cît a trăit, Rău îmi pare c-a murit!* MARIAN, Î. 409, cf. DDRF. [Copilul] *moare, sărmănelul de el!* DUMITRAȘCU, STR. 4, cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Sărmănica inimioară, Simt că-n mine O să moară.* SION, P. 300. *Se-mbolnăvește* [cățelul] *Bijulică, sărmănelul de el.* C. PETRESCU, O. P. II, 38. *Sărmănica, vai de ea, Șade-ntr-un vîrf de nuia* (Aluna). GOROVEI, C. 12. *Vîjîitul sărmănel, Puiu-n vîrf de curcudel* (Alunul și aluna). PAMFILE, C. 16.

— Pl.: *sărmănei, -ele.* — Și: (popular) **sîrmánél, -ieă,** (învechit) **sirmanícă** adj.

— **Sărman** + suf. *-el.* — **Sărmăniéă** : cu schimbare de suf.

SĂRMĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Care aparține sărmanului, de sărman. Cf. ANON. CAR. *Sărăimănească subrînduire* [a tutorelui] *încetează cînd fiul... va păși peste al douăzecilea an.* COD. ȚIV. 98/24, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *sărmănești.* — Și: **sărăimănése, -eáseă** adj.

— **Sărman** + suf. *-esc.*

SĂRMĂNÍ vb. IV. Intranz. (Învechit și regional) A sărăci **(2)**. *Deacă veți surumăni, să vă priimească pre voi în corturele ceale de veaci.* N. TEST. (1648), 91^r/7, cf. ANON. CAR., LEXIC REG. II, 16.

— Prez. ind.: *sărmănesc.* — Și: **surumăni** vb. IV.

— V. **sărman.**

SĂRMĂNÍE s. f. (Învechit) Sărăcie **(3)**. *O văduo săracă aruncă doi fileari... Aceasta den surumăniia ei tot ce avu aruncă.* N. TEST. (1648), 58^r/31, cf. 304^v/25. *Știu faptele tale și scîrba și surumănia... și te hulesc ceia ce zic a fi jidovi și nu sînt.* ib., ap. GCR I, 129/20. *D[u]mnezău în minunatu chip ne-a ajutat după surumănia noastră cum tipografia românească să o rădicăm* (a. 1683). C. CR. 115/9, cf. ANON. CAR., LB, POLIZU, LM, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D.

— Și: **sirimănie** (LB, BARCIANU, ALEXI, W.), **surumánie** s. f.

— **Sărman** + suf. *-ie.*

SĂRMĂNÍME s. f. (Învechit, rar; cu sens colectiv Sărăcime. Cf. POLIZU.

— **Sărman** + suf. *-ime.*

SĂRMĂNÚȚ, -Ă adj., s. m. și f. (Popular) Diminutiv al lui sărman.

1. Cf. sărman **(6)**. *Cătanele-or veni, Fetele ni s-or scumpi, Care fată-i cu părinți La cinci sute de florinți, Care fată-i sermănuță La cinci sute de dutcu e.* MARIAN, SĂ. 123.

2. Cf. sărman **(8)**. *Dar vai d-acela care-ndrăznește Să ia patentă de autor Cînd, sîrmănuțul, n-o iscălește Bietul Apollon.* ALEXANDRESCU, O. I, 363.

— Pl.: *sărmănuți, -e.* — Și: **sermánúț, -ă, sîrmánúț, -ă** adj.

— **Sărman** + suf. *-uț.*

SĂRMEÁ s. f. v. **sîrmea.**

SĂRMEIÁ s. f. v. **sermaia.**

SĂRMÍNTE s. f. pl. (Latinism învechit, rar) Crengi. *Împiedicat de niște sărminte, Cad pe pîntece.* BUDAI-DELEANU, T. V. 78.

— Din lat. **sarmenta.**

SĂRNIȚĂ s. f. v. **sarniță.**

SĂRÓS, -OÁSĂ adj. (În dicționarele din trecut) Care conține sare **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *săroși, -oase.*

— **Sare** + suf. *-os.*

SĂROTÁ vb. I v. **săruta.**

SĂRPÁN subst. (Regional) Giulgiu (care se pune pe fața mortului) (Iapa — Sighetu Marmației). ALR I/II h 296/354, cf. ALRM h 415/354.

— Etimologia necunoscută.

SĂRPUÍ vb. IV v. **șerpui.**

SĂRPÚN s. m. (Bot.; regional) Cimbrișor *(Thymus pulegioides* și *serpyllum).* Cf. PONTBRIANT, D. *Scurgerea pe nas a sîngelui se oprește cu sărpun.* PĂCALĂ, M. R. 268. *Zeama de cimbru și sărpun... alină durerea de măsele.* id., ap. CADE, cf. PANȚU, PL., ENC. AGR., SCRIBAN, D., BORZA, D. 170.

— Pl.: *sărpuni.* — Și: **serpún** (DAMÉ, T. 56, BORZA, D. 170), **șărpún** (DDRF, TDRG), **șerpún** (CIHAC, II, 274, GRECESCU, FL. 462, BORZA, D. 170) s. m.

— Cf. lat. serpullum.

SĂRPUNÉL s. m. (Bot.; regional) Cimbrișor *(Thymus pulegioides* și *serpyllum).* Cf. CIHAC, I, 243, TDRG, PANȚU, PL., SCRIBAN, D., BORZA, D. 169, 170, GRECESCU, FL. 462.

— Pl.: *sărpunei.* — Şi: **serpunél** (DAMÉ, T. 56, BORZA, D. 169, 170), **şărpunél** (TDRG), **şerpunél** (CIHAC, I, 274, GRECESCU, FL. 462, BORZA, D. 170) s. m.

— **Sărpun** + suf. *-el.*

SĂRSÁM s. n. (Învechit şi regional; mai ales la pl.) **1.** Unealtă, sculă; instrument. Cf. KLEIN, D. 418, BARCIANU, FD I, 177, CABA, SĂL. 100, com. din STRAJA — RĂDĂUŢI, DENSUSIANU, Ţ. H. 347. *Kol'ea mi-o rămas o l'easă, kol'ea mi-o rămas on sărşam.* BL IV, 163, cf. GREGORIAN, CL. 62. *Sersamu să-l pui la locu lui.* ALR I 297/200. *Toată sărsama s-o pui de unde ai luat-o.* ib. 297/360, ALR II 3 535/36, 53, 219, 260, 349, 385. *Sorsamurili căşî.* ALR SN I h 17/36. *Tot sorsamu omului.* ib. h 17/47. *Sărsamu plugarului.* ib. h 17/64. *Sîrsame de casă.* ib. h 17/346, cf. ib. h 17, A I 12, III 7, 18, V 2, 8, 15, 17, 19, 20, 22, 25, 31, VI 3, 4, ARVINTE, TERM. 164, LEXIC REG. II, 78, MAT. DIALECT. I, 92, TEAHA, C. N. 262. ✦ (Regional; eufemistic) Penis (Vîlcele — Turda). MAT. DIALECT. I, 92. ✦ (Regional) Organul genital al calului (Turnu — Arad). DR. V, 312.

2. Harnaşament. *Un astrucan foarte frumos înşălat, înfrînat cu sărsamuri ţintuite cu petre scumpe.* ŞINCAI, HR. II, 291/1, cf. KLEIN, D. 418. *Patru cai... cu ţarţamuri placate de argint.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 109, cf. CIHAC, II, 526, BARCIANU, ALEXI, W., DR. III, 748, BL II, 62, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 177, ALR I 1 123/9, A I 12, 21, 34, V 8, 20, TEAHA, C. N. 277.

3. (În limba literară, adesea familiar şi deprecia tiv, în forma *ţarţam*) Ciucure; franj; p. gener. (element de) podoabă **(I 1)** (inutilă, de prost gust). *Ţarţamuri de aur, ghirlande,... ramuri de chiparis împodobea marea rătunzime a acestei negrite biserici.* AR (1829), 144²/14. *Un voal preveziu cu franşe (ţarţamuri) de aur.* ASACHI, S. L. II, 86. *Un prosop alb cu ţarţamuri.* CONV. LIT. XII, 130. [Femeile] *pe cap sînt cu ştergare frumoase-mbrobodite, În virfuri cu ţarţamuri subţiri împodobite.* I. NEGRUZZI, S. II, 112, cf. TDRG. *Peste oglindă spînzurau ţarţamuri (ciucuri) de mărgele.* I. CR. III, 81. *Împiedecîndu-se în ţarţamurile şi paftalele încîlcite, a căzut în genunchi.* AP. CADE. [Copiii] *îşi fac o stea... cu zarzamuri de hîrtie tăiată cu foarfecele.* PAMFILE, CR. 126. *L-au suit pe cal cu tacîm de argint, înflorit cu ţarţamuri.* SADOVEANU, O. XV, 414, cf. DL, DM. *Şi-avea Halba nişte hamuri Cu sarsamuri.* MARIAN, SA. 317, cf. ŞEZ. V, 165, A V 15. ◇ Fig. [Pe] *coperişul înnegrit de fum... spînzură ţarţamuri de funingină.* MIRONESCU, S. A. 71.

— Pl.: *sărsamuri* şi (regional) *sărsame* (ALR SN I h 11). — Şi: (şi literar, **3) ţarţám,** (învechit şi regional) **sarsám, sersám** s. n., (regional) **sarsănă** (CV 1951, nr. 3-4, 44), **sărsámă** s. f., **sărţám** (A I 21), **sîrsám, sorsám, ţarsám** (TEAHA, C. N. 277), **ţarţán** (UDRESCU, GL.; pl. şi m., *ţarţani,* id. ib.), **zarzám** s. n.

— Din magh. **szerszam.**

SĂRSÁMĂ s. f. v. **sărsam.**

SĂRSĂÍLĂ s. m. v. **sarsailă.**

SĂRSĂNĂ s. f. v. **saxana.**

SĂRŢÁM s. n. v. **sărsam.**

SĂRUÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A săra **(1).** Cf. SFC IV, 124, 141.

— Prez. ind.: *săruiesc.*

— **Sare** + suf. *-ui.*

SĂRUMĂN, -Ă adj., s. m. şi f. v. **sărman.**

SĂRÚNE s. f. **1.** (Prin Ban. şi prin Maram.) Sare **(1)** (pisată, amestecată cu tărîţe) care se dă oilor şi vitelor. *Şi ne dă săruŋea deasă, Ţ-om puŋea putina rasă.* T. PAPAHAGI, M. 81. *Dă-ne des săruńile, Că ţ-om împlea găleţile.* id. ib. *În săruŋea asta o-aruncaţ, D'e aiasta a bea Ş-a mînca. Şi s-a încărca D'e unt şi d'e groscior.* id. ib. 140, cf. 231, L. COSTIN, GR. BĂN. 178.

2. (Regional) Loc, prevăzut de obicei cu un jgheab sau cu lespezi de piatră, în care se aşază (bulgări de) sare **(1)** pentru oi, vite sau animale sălbatice. Cf. CANDREA, Ţ. O. 52, TDRG, PASCU, S. 54, CADE, SCRIBAN, D., H XVII 5, VICIU, GL., N. REV. R. X, nr. 6, 87, com. din ZAGRA — NĂSĂUD, DENSUSIANU, Ţ. H. 44, 63, CHEST. V 42/109. *La sănuni... veneau căpriuare la sare.* ALRT II 73, cf. A V 14, 20, VI 4. ✦ Fîntînă cu apă sărată² **(1)** sau minerală (Berinţa — Baia Mare). CHEST. II 462/363.

3. P. restr. (Mold. şi Bucov.) Jgheab de lemn în care se pune sare **(1)** (amestecată cu tărîţe) pentru oi sau vite. Cf. SCRIBAN, D., SCL 1955, 117, ŞEZ. II, 43, III, 87, A V 2, 8, 15, 20, 31. ✦ (Prin sudul Transilv.) Lespede de piatră pe care se presară sarea **(1)** pentru oi. Cf. PĂCALĂ, M. R. 453. *O văzî neşte sănuni ş-o gîndit că-s oile.* GR. S. VI, 244. ✦ (În forma *sănun*) Obiect alcătuit din trei pari[1] **(1)** aşezaţi cruciş şi înfipţi în pămînt, în care se pune sarea **(1)** pentru vite (Crucea — Vatra Dornei). A V 15.

— Pl.: *săruni.* — Şi: **sănoáne** (A V 2) s. f., **sănún** (SCRIBAN, D., A V 15) s. n., **sănúnă** (PASCU, S. 34, SCRIBAN, D., H XVII 5, VICIU, GL., DENSUSIANU, Ţ. H. 544, GR. S. VI, 244), **sănúne** (CADE), **senúne** (ŞEZ. II, 43) s. f.

— De la **sare.**

SĂRÚT s. n. Faptul de a săruta **(2)**; atingere cu buzele a buzelor, obrazului, mîinii etc. cuiva în semn de afecţiune, de respect, de umilinţă etc.; sărutare **(2)**, (popular şi familiar) pupare, pupat, (familiar şi în limbajul copiilor) pup[3]. V. pupătură. *Între sărutul însoţirei voastre se va pune fantoma acelei ce s-a ucis.* NEGRUZZI, S. I, 54, cf. 56, CIHAC, I, 234. *Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat.* EMINESCU, O. I, 80, cf. 95. *Hora-n care p-ici pe colo, se primeau, se dau săruturi.* MACEDONSKI, O. I, 10, cf. DDRF. *La calea jumătate Cer plata, trei săruturi.* COŞBUC, P. I, 63, cf. TDRG. *El nu simţi nimic la sărutul acesta, părea împietrit.* AGÎRBICEANU, A. 309, cf. 301, RESMERIŢĂ, D., ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Sărutul îl atinse, neisprăvit şi ridicol, în bărbie.* C. PETRESCU, Î. I, 48, cf. PUŞCARIU, L. R. I, 58, SCRIBAN, D. *Îmi vei aduce totuşi floarea Neprihănitului sărut?* I. BARBU, J. S. 13. *Tema sărutului are o importanţă capitală în opera şi activitatea artistului.* OPRESCU, A. M. 96, cf. ARGHEZI, VERS. 106. *Domneşte o irespirabilă atmosferă prusacă: la care trebuie adăugat sărutul mîinii.* BOGZA, A. Î. 41. *Un sărut tîrziu şi zadarnic tocmai prin tîrziul lui.* STANCU, M. I. 83, cf. id. Ş. 435. *Să vină să-i dea un sărut,... Trezind-o din vraja bolnavă.* BENIUC, V. 85, cf. 68. *Ea se zbătuse sub sărutul lui.* PREDA, R. 168. *Săruturile-năbuşesc idei.* LABIŞ, P. 387. *Boierii îşi plecară capetele, simulînd cu mîna la buze sărutul de umilinţă.* BARBU, PRINC. 118. *Primul ei sărut... a provocat un adevărat scandal.* CINEMA, 1968, nr. 1, 12. *Şi numai dintr-un sărut Capul lui şi l-au pierdut.* ALECSANDRI, P. P. 114, cf. ALR I/I h 79. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Sărutul unei icoane. Sărut dat pisicii.* ◇ Fig. *Sărutul otrăvit al brumii Omoară toamna trandafirii.* GOGA, POEZII, 158. *Cobori pe trepte de săruturi Spre un aerian castel.* AL. PHILIPPIDE, A. 16. *I se vedea pe mînă inel crestat în piele — sărutul unui lanţ.* LABIŞ, P. 341, cf. 333. *Pădurea... Aşteaptă de la toamnă medieval sărut.* VULPESCU, P. 15. *Dorul mi-ardea săruturi noi pe gură.* CONTEMP. 1969, nr. 1 174, 9/3.

— Pl.: *săruturi.*

— Postverbal de la **săruta.**

SĂRUTÁ vb. I. Tranz. **1.** (Învechit) A saluta. *Chiemă Pavelu ucenicii şi-i sărută* (luîndu-şi

ziua bună, N. TEST. 1648, închinîndu-se, BIBLIA 1688). COD. VOR. 14/15. *Şi sosimu întru Ptolmaida şi sărutămu* (deca ne închinămu, N. TEST. 1648). *fraţii şi lăcuimu întru o zi la dînşii.* ib. 26/20, cf. 68/23. *Agripa împăratu şi Vernichie deştinseră întru Chiesariia cum se sărute Fistu.* COD. VOR^2. 296, cf. 197. *Sărută pre ei cu cuvîntul; grăi lor: „Pace voao".* CORESI, EV. 129. [Îngerii] *sărutară pre svînta maica lui Cristos şi ziseră: bocură-te cins*[ti]*ta lumiei.* COD. TOD. 200, cf. DDRF, TDRG, DHLR II, 474, GR. S. II, 20, SCRIBAN, D. ◇ Absol. *Intrînd în casă sărutaţi şi ziceţi pace casei aceştia.* CORESI, TETR. 20. ◇ Refl. recipr. *Sărutaţi-vă sîinre* (închinaţi-vă unulu către alaltu, BIBLIA 1688) *cu sărutarea iubostei: pace voao tuturora.* COD. VOR. 166/5. ✦ A primi, a întîmpina, a aprecia, a se ralia, a marca etc. (cu bucurie, cu simpatie, cu entuziasm, cu satisfacţie); a saluta. *Luară sufletul di trupu şi-l sărutară şi să cunoscură şi ziseră sufletului...* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II, 422/18. *Învaţă... dragostea oamenilor a sărută.* CORESI, EV. 363. *C[e]la dirtîiu îndulceşte-lu... şi înţelepciunea (sic) lui sărută şi lucrul lui cinsteşte-i.* COD. TOD. 193. *Orice născocire... va fi sărutată din parte-mi prin strigări de bucurie.* BREZOIANU, I. 7/15. ✦ (Învechit, rar) A îmbrăţişa, a se consacra. *Făcîndu-ş un bordeuţ mic sărută viaţa călugărească.* DOSOFTEI, V. S. februarie 11^r/9.

2. (Complementul indică oameni sau părţi ale corpului lor) A atinge cu buzele pentru a-şi manifesta afecţiunea, respectul, umilinţa, recunoştinţa etc. faţă de cineva; (popular şi familiar) a pupa (1), (regional) a ţuca. *Toţi bătrînii vereră şi-i sărutămu ei* (deaca-i îmbrăţişă, N. TEST. 1648). COD. VOR. 30/6. *Sărutaţi-mă sărutare de apoi, că cu voi de acmu nu voi mai înbla* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 449/10. *Căzu pre cerbicea lui şi sărută el.* CORESI, EV. 21. *Isac, tată-său zise lui: vino încoace şi mă sărută, drag fătul mieu.* PALIA (1581), 107/4, cf. 126/3. *Iosifu năvăli pre faţa tătîne-său plîngînd şi sărutînd pre el.* ib., ap. GCR I, 37/9. *Să mă sărute din sărutarea rostului lui.* COD. TOD. 198, cf. 217. *Cela ce va săruta călugăriţă, să va certa, după cum va vrea giudeţul.* PRAV. 197, cf. 283. *Să apropie către Is*[us] *să sărute pre el. Iară Is*[us] *zise lui: Iudo, cu sărutare pre fiiul omenesc vinzi?* N. TEST. (1648), 100^r/23. *Să săriutăm pre acest mortu* (a. 1669). GCR I, 184/6. *Veniţi să-l sărutăm... că iată să dă groapei* (a. 1669). id. ib. 185/13, cf. 185/5. *Cuprindea pe Dumitraşco Vodă de grumadzi şi-l săruta pe faţă.* NECULCE, L. 227. *Au venit de au sărutat mîna tătîne-său* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 149/15. *L-au chiemat să sărute mîna împăratului* (începutul sec. XVIII). ib. 291/10, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 190. *Au început a intra în palat şi a săruta mîna monarhului* (a. 1757). GCR II, 53/26. *Eu mă duc la oaste... Şi o sărută dulce şi să dusă.* ALEXANDRIA (1794), 9/6, cf. 17/18, BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Sărutînd mîinile părinţilor săi, au încălecat... şi au plecat* (cca 1800). GCR II, 180/16, cf. I. GOLESCU, C. *Dă-mi mîna să-ţi sărut.* în PR. DRAM. 101. *Îmbrăţoşaz-o, sărută-o, gîndeşte la dînsa şi purcede.* HRISOVERGHI, A. 52/8. *Ea să arunce pe cel ce trăgea să moară...., îi sărută faţa lui cea rece.* FM (1838), 33/1. *Înainte de a-i vorbi, bat metanii..., îi sărută mînile.* ASACHI, L. 91/42, cf. VALIAN, V. *Să nu sărutăm pe nimenea în gură dacă nu sîntem de tot convinşi despre sănătatea lui.* VASICI, M. II, 75/21. *Dulce mă sărută.* ARICESCU, A. R. 69/10. *Îşi strîngea în braţă şi îşi săruta pruncul.* BĂRAC, T. 5/23. *La poale i-au căzut... Căci s-au prilejit cu gura sărutînd a ei picioare.* CONACHI, P. 86. *Soţia sa... se grăbeşte a-l săruta.* ARISTIA, S. 49/19, cf. 30/3, id. PLUT. 12/2. *Se plecă şi-i sărută mîna.* NEGRUZZI, S. I, 145. *Tată-meu... într-o zi mă luă în braţe, mă sărută pe frunte.* GHICA, C. E. I, 51. *Dă-mi voie, dragă, să te sărut şi să te fericesc de odorul ce-ai să capeţi.* ALECSANDRI, T. I, 223, cf. 36. *Tînăra soţie... sărută părul în război albit.* BOLINTINEANU, O. 51, cf. 183. *Sărut cu-mpătimire ai tăi albi şi netezi umeri.* EMINESCU, O. I, 82, cf. IV, 370. *Pe unde te-a scuipat boierul te-a sărutat domnitorul ţării şi ţi-a şters ruşinea.* CREANGĂ, O. 274. *Acesta l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte.* CARAGIALE, O. II, 237. *El, luînd-o în braţe şi sărutînd-o pe frunte, îi zise: văd că tu eşti voinică, fata mea.* ISPIRESCU, L. 18. *Mama îi sărută pe amîndoi cu foc.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 126, cf. 95. *Îşi sărută plîngînd copilul.* BACALBAŞA, S. A. I, 141, cf. DDRF. *Suflet de voinic iar prinde Şi-a babei mîni a sărutat.* COŞBUC, P. II, 243, cf. BARCIANU. *Tu eşti, mă băiatule? Vino să te sărut.* D. ZAMFIRESCU, R. 8, cf. ALEXI, W. *Şi capul greu de gînduri Să-l culc la mama-n poală. Ea, biata, să-mi sărute Şuviţele pe frunte.* GOGA, POEZII, 27. *Şi-acuma-ochii să-i sărut. Mergi sănătos şi fii voinic!* IOSIF, PATR. 34, cf. TDRG. *Mi-a luat capul între mîini, m-a sărutat adînc pe frunte şi a plecat.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 43. *Muierea... îi mîngîia, îi săruta pe obrăjorii scofoşi.* AGÎRBICEANU, S. P. 71. *În seara nunţii, Ruja sărutase mîna moşneagului.* GÎRLEANU, N. 18. *Binecuvîntarea ce-i adresase patriarhul cînd îi sărută mîna.* BUL. COM. IST. II, 27. *Mă sărută cu zgomot pe frunte.* HOGAŞ, DR. I, 163, cf. id. M. N. 26. *Fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung.* REBREANU, I. 20. *Întotdeauna mi-a fost cu neputinţă să sărut copiii în public.* IBRĂILEANU, A. 23, cf. RESMERIŢĂ, D., GR. S. II, 20. *Ca să-i dovedească lui Pantazi... cît îl iubea, îl tot săruta mereu.* M. I. CARAGIALE, C. 46, cf. CADE. *Întinse buzele, sărutînd cu înfiorată smerenie mîna rece şi pămîntie a pustnicului.* MIRONESCU, S. 202. *Obrajii voştri-adeseori scuipaţi, I-om săruta — Căci voi ne sînteţi fraţi!* MINULESCU, VERS. 19. *Sărută braţul zîmbitoarei fete.* TOPÎRCEANU, B. 59. *Le dau bani şi ei* [copiii] *îmi sărută mîna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 257. *O sărută pe frunte, punîndu-i mîna pe umăr.* C. PETRESCU, Î. I, 93. *Cuprinzînd gîtul băiatului, îl sărută pătimaşă.* BRĂESCU, O. A. I, 7. *Le sărutam, la amîndouă, mîinile harnice.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 196. *Sărutară mîna pustnicului şi plecară.* VISSARION, B. 269. *O mîngîiam pe păr şi-o sărutam pe obraji.* VLĂSIU, D. 184. *Nepotul sărută mîna bunicilor.* TEODOREANU, C. B. 35. *Îl sărută cu bucurie pe frunte.* VOICULESCU, P. I, 128, cf. 130. *Sărută cu ochii în lacrimi buclele bălăi ale copilului.* SADOVEANU, O. VII, 260, cf. SCRIBAN, D. *Iar fata minunată, cu paşi smeriţi şi muţi, Se-opreşte şi-o sărută.* CĂLINESCU, O. II, 62. *M-a luat în braţe şi m-a sărutat cu putere.* BLAGA, H. 7, cf. 184. *Pe urmă îi sărută obrajii uşor traşi.* STANCU, Ş. 21. *Zîmbi şi-şi ţuguie buzele, făcînd gestul de a săruta pe cineva.* V. ROM. martie 1954, 103. *Îl cuprinse de după gît şi-l sărută apăsat pe amîndoi obrajii.* VINEA, L. I, 64. *El îi ia mîna, i-o sărută.* H. LOVINESCU, T. 175. *Îl cuprinse în braţe şi-i sărută obrajii cu o dragoste părintească.* TUDORAN, P. 344. *Mama îl sărută şi îşi feri, de emoţie, privirea.* PREDA, R. 347. *Se apropie de el şi-l sărută uşor.* T. POPOVICI, SE. 245. *Iubito, timpul cît de iute zboară! Sărută-mă din nou.* LABIŞ, P. 383. *Celălalt îi sărutase dreapta.* BARBU, PRINC. 35, cf. V. ROM. decembrie 1964, 58. *E dreptul meu să te sărut.* VULPESCU, P. 64, cf. 33. *Voievodul sărută dreapta episcopului, apoi se amestecă în mulţime.* T. iunie 1968, 48, cf. CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 3/4. *El mireasa-şi redica, Pe ochi dulce-o săruta, Şi pe braţe mi-o purta.* ALECSANDRI, P. P. 177. *Se mărită mîndrele... Şi rămîn cele urîte Dracu să le mai sărute.* POP., ap. GCR II, 309. *Hai mîndră să te sărut Că îndată plec la plug.* JARNÎK—BÎRSEANU, D. 381, cf. 225. *Baba cu bătrînul îi luară în braţe şi îi sărutau cu foc de dragoste părintească.* RĂTEGANUL, P. II, 35. *Cînd voieşti să scapi de şuhărie (gutunar), sărută pe cineva în spate, fără să ştie.* ŞEZ. I, 127, cf. MAT. FOLK. 1 472, com. FURTUNĂ. *Pe mine mă cheamă Floare, Cine mă sărută, moare.* BÎRLEA, L. P. M. I, 270, cf. ARH. FOLK. III, 156. *Copiii cînd auzirăţ... Pe ta-său îl sărutară Şi cu lacrimi îl udară.* BALADE, II, 169, cf. 47, III, 11. *Iel cînd a văzut-o a da năvală, a puz mîna şi-a sărutat-o.* O. BÎRLEA, A. P. II, 16. *Şi mi-i faţa un bujor: Vin de-o sărută cu dor.* FOLC.

MOLD. I, 108, cf. 106, 147. *Cine n-are ochi negri, sărută și albaștri.* NEGRUZZI, S. I, 249, cf. CREANGĂ, O. 87. *Sărută-l în bot de vrei să-i iei tot.* ZANNE, P. II, 680, cf. 717. *Sărută mîna pe care n-o poți mușca.* id. ib. 244. (Absol.) *Sărutarea-i este farmec. Apărați-vă de dînsul de-a voi a săruta.* ASACHI, S. L. I, 161. *Dragu mi-i bădița nalt Că sărută peste gard.* ZANNE, P. IV, 249. (Refl. pas.) *I se sărută mîna stîngă... cu o îngenunchiare.* ARGHEZI, S. XII, 26. (Refl. recipr.) *Cînd fu noao a sfîrși dzilele... nă închirămu genrunchiele... și nă rugămu și nă sărutămu urul alaltu.* COD. VOR. 26/13. *Fără de rușine-lucru să înțeleage... Cîndu-i vor găsi sărutîndu-să.* PRAV. 103. *Mare cinste i-au făcut oștile, și împreunîndu-se cu chesariul, s-au sărutat* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 28/13, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Cum mă culc și-îm închiz ochii să dorm și eu un minut, Parcă vine lîngă mine, și cu dînsa mă sărut.* PANN, E. I, 68/16. *Toți... se sărută cu soldații care se aflau în palat.* BOLINTINEANU, O. 249. *Și se sărutară feciorii de-mpărați în urările boierilor și băură.* EMINESCU, P. L., 6, cf. id. O. I, 82, BARCIANU, DHLR II, 474. *Se priviră parcă pînă-n fundul sufletului și se sărutară.* GÎRLEANU, N. 103. *Se sărutară cu răceală.* C. PETRESCU, C. V. 229. *S-au sărutat toți trei emoționați.* BOGZA, A. Î. 57. *Era ca și cînd, în timp ce se sărutaseră, ar fi primit amîndoi o lovitură invizibilă.* PREDA, R. 168. *Să-mi arăți și niște tineri care se sărută.* T mai 1964, 54. *Eroii care se iubesc... se sărută.* CINEMA, 1968, nr. 8, 10. *De cînd badiu te-a lăsat, Tu cu cîți te-ai sărutat?* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 403, cf. 28. *Două buze dulci și moi, Săruta-m-aș eu cu voi.* BIBICESCU, P. P. 33. *Leliță-i place ginei, Tot ginet făr' de mustață, Ce să-nvață-a strînge-n brață, Se sărută cu dulceață.* FOLC. MOLD. I, 73. ◇ *Sărut mîna* (sau *mînile, mînușița* etc.)!, formulă de salut (la întîlnire ori la despărțire) sau de mulțumire adresată femeilor, persoanelor (mai) în vîrstă sau, în trecut, stăpînilor. Cf. POLIZU. *M-am închinat cu sărut mînă, cucoană Zamfiriță.* ALECSANDRI, T. 325, cf. DDRF. *Copilul luîndu-i* [banii] *zice: „sărut-mîna", și plecă grăbit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 25. *Sărut mîna, cucoane Ioniță.* HOGAȘ, DR. II, 98. *Iertăciune! Sărut mîna.* EFTIMIU, Î. 68. *S-o întîlnesc, ca s-o întreb: sărut' mîna, mamă, de ce mai mă născuși?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 67, cf. VISSARION, FL. 129. *Sărut-mîna, duduie Monică — șopti Gheorghiță.* TEODOREANU, M. II, 248. *Sărut mîna, tușe Tinco.* P. CONSTANT, R. 95, cf. IORDAN, STIL. 70, BUL. FIL. VI, 64. *Ce faci la curte? l-a-ntrebat. — Cioban sînt, sărut mîna, și argat.* ARGHEZI, C. O. 163. *Trebuie să știi să spui: sărut mîna.* BOGZA, A. Î. 42. *Îți spun sărut mîna.* PAS, L. II, 86. *Sărutăm dreapta,* formulă de salut (la întîlnire ori la despărțire) sau de mulțumire adresată (în trecut) preoților, domnitorilor, boierilor, stăpînilor. *Ce e? Bine? — Sărutăm dreapta, bine.* DELAVRANCEA, O. II, 28, cf. CONTEMPORANUL, IV, 390. *Boier Stoicco, sărutămu-ți dreapta.* GALACTION, O. 52. *Săr't dreapta, părinte... Da' de unde mă cunoaște sfinția ta?* POPA, V. 258. *Sărutăm dreapta măriei tale! tresări pădurarul, întorcîndu-se către stăpîn.* SADOVEANU, O. XII, 423, cf. IX, 429. ◇ (În formule epistolare) *Cu multă plec[ă]ciune închinîndu-mă, sărut cinstită mîna dumitale* (a. 1730). IORGA, S. D. XII, 221. *Cu multă plecăciune, sărut cinstită mîna dumneavoastră* (a. 1810). BUL. COM. IST. IV, 122. *Cu plecată închinăciune pînă la pămînt sărutăm luminatele tălpile înălțimii tale* (a. 1822). DOC. EC. 245. ◇ Fig. *Gingașa față... Numai de soare fu sărutată.* ALECSANDRI, P. I, 20, cf. III, 11. *Sînt gelos și de lumina zilei ce te sărută.* BOLINTINEANU, O. 405. *Pe cînd vîntul o sărută... Ea* [naiada], *zîmbitoare și tăcută, Își stoarce părul blond.* MACEDONSKI, O. I, 60. *Venea zîmbind cu pas domol, De vîntul zilei sărutată.* COȘBUC, P. II, 257. *Sufletu-mi... te caută, Iar gîndurile mele te sărută.* CERNA, P. 90. *Senina dimineață pătrunde-n casa mută... Și obrajii cei palizi îi sărută.* IOSIF, PATR. 89. *Și vîntul mării ne sărută Pe frunte, Pe obraji, Pe gură.* MINULESCU, VERS. 15. *Primăvara asta, ca întotdeauna, Ne sărută ochii cu mireazma ei.* LESNEA, I. 87. *Căldura soarelui îmi sărută obrajii.* VLASIU, D. 193. *Nemărginirea sărutatu-m-a pe frunte.* BLAGA, POEZII, 16, cf. 8, 41. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Au intrat în biserică cu boierii și sărutînd icoanile, au șăzut în scaun.* IST. Ț. R. 7. *Au purces a săruta poala turcului și-a lui Dumitrașco beizade.* NECULCE, L. 115. *Pentru mîndrie, nevrînd să sărute paracavița papii, unde era chipul lui H[risto]s,... s-au mîniat papa* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 96/26. *Toți sfinții, nu numai cu mintea, ci și cu trupul o cinstesc* [crucea] *și o sărută pre dînsa* (a. 1765). GCR II, 80/40. *Mă rugă să-l îngădui a săruta armele acestea așa de vestite și consfințite de nebiruitul Ercul.* PLEȘOIANU, T. III, 80/1. *Apropiindu-se de Alexandru Vodă, se închinară..., fără a-i săruta poala după obicei.* NEGRUZZI, S. I, 138. *Săruta icoana la mir.* GHICA, C. E. II, 599. *Duioasa lui mumă... le săruta* [scrisorile]*..., și noaptea le punea sub căpătîiul ei.* SION, P. 91. *Îi dă paloșul să-l sărute și apoi pornesc împreună.* CREANGĂ, O. 164, cf. DDRF. *Cînd domnul văzu cosciugul, se repezi la el... sărutîndu-l.* XENOPOL, I. R. IV, 180. *Și-ajuns în țară, eu te rog... Pămîntul țării să-l săruți și pentru mine.* COȘBUC, P. I, 79. *Domnul sărută crucea din mîna mitropolitului.* IORGA, C. I. I, 164. *Îngenunchind, sărut pămîntul și-i mulțumesc.* ANGHEL, Î. G. 38. *O ia* [prescura] *cu o mătanie adîncă,... o sărută cu zgomot și mi-o dă mie.* I. BOTEZ, B. I, 55. *Luînd cizmele în brațe, Olguța le sărută cu evlavie,..., cum sărutau strămoșii luptători armele de luptă.* TEODOREANU, M. I, 170. *Au îngenuncheat boierii sub brațul măriei sale, sărutînd crucea.* SADOVEANU, O. XII, 319. *Femeii îi venea să sărute iarba din marginea drumului.* DAN, U. 32. *Maimuța... descoperindu-și chipul în oglindă, îl sărută.* VIANU, A. P. 217. [Nevolnicii] *rîd, se lingușesc, Sărută roțile răzvanului domnesc.* V. ROM. septembrie 1954, 66. *Cine era evlavios, săruta iconița.* PAS, L. I, 58. *Și-a pus odăjdiile, după ce le sărutase tivul.* BARBU, G. 109. *E absurd... să te mulțumești a săruta scrisori.* T iulie 1964, 49. *Scoate petecul de jurnal din buzunar, îl despăturește... și vrea să-l sărute.* ib. iulie 1968, 36. *El nu concepe a săruta firmanul și a se ploconi în fața turcului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 8/3. *Nu ești mîndră vrednică Să calci în biserică, Nici crucea s-o săruți.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 248. *Popa i-a dat să sărute crucea.* CANDREA, Ț. O. 28. (Expr.; regional) **A-i săruta** (cuiva) **cununile** = a asista la cununia cuiva, a ajunge să vadă pe cineva căsătorit. Cf. DDRF, ZANNE, P. IV, 327. (Fig.) [Țara mea] *Dunărea bătrînă... îți sărută poala.* RUSSO, S. 126. *Dimineața... soarele sărută stîncile cele mai înalte.* F (1884), 135. *Se plînge o durere Străină ce sărută petalele de flori.* PETICĂ, O. 174. *Papura se îndoia așa de tare, încît sărută apa.* CAZABAN, V. 32. *Primii fulgi au căzut... sărutînd cu spaimă noroiul mahalalelor.* SAHIA, N. 91. *Tainic, în gînd, sărutăm Anii cu roadele coapte.* FRUNZĂ, Z. 73. *Cu pașii sărutînd asfaltul, Călcam pe drumul spaimei tale.* VULPESCU, P. 36, cf. 23. (Refl. recipr.) *Mesereare și deadevăr tămpirară-se, dereptate și pace sărutară-se.* PSALT. 176. *Ramurile acestea în multe locuri se sărută sau se unesc laolaltă.* ANTROP. 85/5. *Un firicel de izmă creață Se sărută atunci cu Oltul.* GOGA, POEZII, 23.

— Prez. ind.: *sărút.* — Și: (învechit) **săriutá, sărotá** (GCR II, 193/1) vb. I.

— Lat. **salutare.**

SĂRUTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) săruta și rezultatul ei.

1. (Învechit) Salut[1]. Cf. săruta (1). *Sărutați-vă sinre* (închinați-vă unul către altu, BIBLIA 1688) *cu sărutarea iubostei: pace voao tuturora* COD. VOR. 166/5. *Întră în casa Zahariei și*

apucă înainte cu sărutarea pre Elisavta, cinste dînd ei. CORESI, EV. 493. *Fu glasul sărutărei tale întru urechile mele.* PARACLIS (1639), 247. *Sărutare, voi frumoase zile ce ați mai rămas!* HELIADE, O. I, 104. *I-am săpat groapa, i-am șoptit sărutarea cea după urmă.* MARCOVICI, C. 72/18, cf. 109/6. *Sărutare! locuri triste ce plîngînd am părăsit.* ALEXANDRESCU, O. I, 341, cf. 72, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

2. Atingere cu buzele a buzelor, obrazului, mîinii etc. cuiva în semn de afecțiune, de respect, de umilință etc.; sărut, (popular și familiar) pupare, pupat, (familiar și în limbajul copiilor) pup[3]. Cf. s ă r u t a **(2)**. *Sărutați-mă sărutare de apoi* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 449/10. *Să mă sărute den sărutarea rostului lui.* CORESI, EV. 178. *Sărutarea rostului lui.* COD. TOD. 198. *Atunce vei căuta spre crucea celuia ce te iubește și mîinile spre a ta sărutare și cuprindere* (a. 1642). GCR I, 101/39. *Iară Is*[us] *zise lui: Iudo, cu sărutare pre fiiul omenesc vinzi?* N. TEST. (1648), 100[r]/24. *Veniți la săriutarea cea mai de apoi, fraților, să săriutăm pre acest mortu* (a. 1669). GCR I, 184/6, cf. 185/24. *Mitropolitul sărută crucea cea din mîna domnului, făcînd amîndoi și sărutarea cea duhovnicească și obicinuită.* GHEORGACHI, LET. III, 313/18. *Heretisea unul pre altul cu lacrămi împreună și cu sărutări.* AETHIOPICA, 16[r]/10. *Împăcîndu-se cu turcul... numai la sărutarea mănilor trebuia să meargă.* ȘINCAI, HR. II, 239/26, cf. 209/10, BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *L-a primit... cu cea mai mare cinste și sărutare de mînă.* CR (1831), 23[1]/24, cf. VALIAN, V. *Nu este bine a face sărutarea un mijloc... arătător de reverință.* VASICI, M. II, 75/23. *Cu sărutări în față l-a ridicat sus pre brață.* BĂRAC, A. 56. *Dorind cu înfocare a vă da sărutarea frățiii și a libertății* (a. 1848). în PLR I, 118. *Nu se tulbura nicidecum de ... duioasele sărutări ale părinților.* ARISTIA, PLUT. 303/16. *Ce! te mînii? E bine, să-ți dau înapoi sărutarea ce ț-am luat-o.* în PR. DRAM. 459. *Gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.* NEGRUZZI, S. I, 17, cf. POLIZU. *Ceremonialul sărutării de mînă se săvîrși.* FILIMON, O. I, 110. *Șoful meu, îți dau cea-ntîi și cea de pe urmă sărutare pe-aist pămînt!* ALECSANDRI, T. II, 26. *Am văzut pe frate dînd dulce sărutare.* BOLINTINEANU, O. 3. *Tu-mi ceri chiar nemurirea mea În schimb pe-o sărutare.* EMINESCU, O. I, 173, cf. 55. *Ea... ar fi stat mai mult cu noi dacă n-am fi alungat-o prosteșe, mulțămindu-i, cite c-o sărutare plină de foc.* CREANGĂ, A. 97. *Sărutare-i dete, iar Lelia tresare Pălindu-se ca roza d-arșițele solare.* MACEDONSKI, O. IV, 19, cf. DDRF, ALEXI, W. *Treceau eternele idile, Născute dintr-o sărutare.* ANGHEL, Î. G. 30, cf. 24, TDRG, DHLR II, 474. *Copilul simți pe obraz o sărutare caldă, ca de mamă.* GÎRLEANU, N. 92, cf. 159. *Ș-acum din visu-ți te deștept Cu aceeași sărutare.* ap. HOGAȘ, M. N. 49. *Lăsați, lăsați, murmura preotul, întinzînd însă dosul palmei spre sărutare.* REBREANU, I. 23, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Cu buzele întinse dădea sărutări de frățească bucurie mai ales amicilor.* MIRONESCU, S. 85. *S-auzi ecoul rece-al unor calde sărutări.* BACOVIA, O. 107. *Ochii ei... Se dublău ca-ntr-o supremă sărutare de adio.* MINULESCU, VERS. 145, cf. 218. *Îi strivi buzele cu o sărutare încleștată.* C. PETRESCU, Î. I, 52. *Discuțiile se terminau prin sărutări.* TEODOREANU, M. III, 401, cf. 86. *Și, cu o binecuvîntare, îi întinse mîna pufoasă pentru sărutare.* VOICULESCU, P. I, 157. *Apăru ca să întindă mînuța-i brună pentru sărutare.* SADOVEANU, O. XII, 504. *Îl sufoca cu sărutările.* CĂLINESCU, S. 191. *Mîna ușoară... i-o ridică spre buze și i-o acoperi de sărutări.* PREDA, R. 440. [Îmbrățișări] *împlinite Într-un șirag prelung de sărutări.* DEȘLIU, G. 30. *Vorbele se înecau în strigăte, plînsete, sărutări stîngace.* T. POPOVICI, SE. 69. *Pe fruntea ta să-mi pun Sărutarea mea din nou.* LABIȘ, P. 220. *Își băteau joc de... sărutările stîngace ale adolescenților.* CINEMA, 1969, nr. 4, 15. *Dragul meu... Pe care l-am părăsit, Părăsit și nu prea tare Că-i dau cîte-o sărutare.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 402. *Sora cea mai mare Dulce-n sărutare.* BALADE, I, 311. *Sărutarea de fățarnic ca mușcătura de tînțar.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Îmbrățișarea fără sărutare nici un dar are.* ZANNE, P. II, 585. *Dulcea sărutare, la dragoste leac mare.* id. ib. 717. *Întru zadar sărutare, cînd nu-i dai de mîncare.* id. ib. ◇ Fig. *Aș! D-abia l-au zgîriat! Sărutare de săgeată..., nu-i lucru de speriat.* HASDEU, R. V. 115. *Pămîntul și cerul... își dau sărutare prin stele și flori.* ALECSANDRI, P. I, 126. [Moartea] *înghețată sărutare-și aplecase peste ea.* MACEDONSKI, O. I, 70. *Tu unde ești: în noaptea asta, Cînd plouă sărutări din cer?* GOGA, POEZII, 264. *Soarele... le mai pălește fața cu sărutările lui fierbinți.* ANGHEL, PR. 3. *Din zbor fură o sărutare unei cicori.* GÎRLEANU, L. 33. *Hotarul însă era amorțit sub sărutarea pătimașă a soarelui.* REBREANU, I. 310, cf. 51. *Sub sărutările solare, Pluteșe și-o... ghitară spartă.* MINULESCU, V. 23. *Lasă să ți se îmbujoreze fața de sărutarea rumenă a zorilor.* ISAC, O. 315. *Alba sărutare-a sorei lune.* LABIȘ, P. 101. ◇ Expr. (Învechit) **A da lumii veșnica sărutare** = a muri[1] **(1)**. *La 1765, aprilie 12, lung a dat lumii vecinica sărutare.* MARCOVICI, C. 4/17. *Au vestit că era aproape a da lumii vecinica sărutare.* id. ib. 70/88. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Sărutarea icoanelor.* ✦ Gest care imită sau sugerează sărutul. *Doi vineți ochi în suflet mă săgeată ... O sărutare Ce trimit în fugă.* IOSIF, P. 19. *Ea s-a dus... I-a aruncat din prag o sărutare.* TOPÎRCEANU, B. 60.

— Pl.: *sărutări.* — Și: (învechit) **săriutáre** s. f.

— V. **săruta.**

SĂRUTÁT s. n. Faptul de a (se) s ă r u t a **(2)**. *L-au chiemat... Însă nu era numai pentru sărutatul mîinii, ci pentru că avea pîră mare* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 291/11, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C. *Nimic nu știi din lume, tu nu cunoști durere, Decît pe fruntea-ți dulce un dulce sărutat.* ARICESCU, A. R. 10/5. *Strîns la piept o ține, căutînd să o învie cu al său rece sărutat.* NEGRUZZI, S. II, 8. *Caută vreo fetiță Dacă-ți trebui sărutat.* în PR. DRAM. 461. *Și sufletu-mi atuncea pe buzele-ți să zboare, Să ia un lung, un dulce, un vecinic sărutat.* ALEXANDRESCU, M. 59. *Depuse pe mîna lui un sărutat inocent.* FILIMON, O. I, 106, cf. 120, 135. *Se mulțămise c-un sărutat din partea frumoasei crîșmărițe.* CREANGĂ, O. 234, cf. 243. *Dă un țipăt speriat. Căci ea simte, deodată, Pe obraz un sărutat.* BELDICEANU, P. 67. *A luat capul Săftichei... și parcă nu mai înceta cu sărutatul.* N. REV. R. I, nr. 2, 65, cf. TDRG. *Iată-mă, săracul, Să-i duc o poștie sacul P-un singur sărutat.* COȘBUC, P. I, 64. *Cel din urmă sărutat.* DAVILA, V. V. 109, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Prin sărutat se mai pot împărtăși și alte boale.* BIANU, D. S., cf. TDRG. *O podidi plînsul și mai tare. Gheorghe o mai potolește cu un sărutat.* BUJOR, S. 62, cf. RESMERIȚĂ, D. *Îl mîngîie iarăși sărutatul mamei.* BASSARABESCU, V. 26. *Ascunși pe-o bancă ei și-au dat, Atuncea, primul sărutat.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 97, cf. SFC IV, 302, 304. *Da-ți-oi dulce sărutat Și dulci poame de mîncat.* ALECSANDRI, P. P. 241, cf. 15. *Și-om trăi cu sărutate, Ca și cei cu vaci cu lapte.* MÎNDRESCU, L. P. 60. *Num-un leu am cîștigat Și l-am dat pe-un sărutat.* MARIAN, SA. 38. *Sărutatul de cu seară Te duce cu mîndra-n țară.* HODOȘ, P. P. 69. *Noi apa, zău, nu te-om trece Pînă nouă nu ni da La trei inși, trei sărutate.* BUD, P. P. 7, cf. DR. IX, 432. *Vino-n vatra satului Și-ți ia sărutatele.* FOLC. MOLD. I, 108. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Pentru întîia oară* [păsările] *și-au apropiat pliscurile: întîiul sărutat.* GÎRLEANU, L. 71. *Popa n-o poate lipsi de sărutatul crucii și al icoanelor.* STANCU, D. 34.

— Pl.: *sărutaturi* și (regional) *sărutate.*

— V. **săruta.**

SĂRUTĂTĂ s. f. (Învechit) **1.** Salut[1]. *Iubesc... sărutatele în tîrguri,* CORESI, ap. TDRG, cf. DHLR II, 300.

2. Sărut. *Fraţi dragi veseliţi-vă voi... şi vă închinaţi unul către alalt cu sărutata sfîntă.* CORESI, L. 387/9, cf. DHLR II, 300.

— Pl.: *sărutate.*

— De la **săruta.**

SĂRUTĂTÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. (În dicţionarele din trecut) (Persoană) care sărută **(2).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CIHAC, I, 241, BARCIANU.

— Pl.: *sărutători, -oare.*

— **Săruta** + suf. *-ător.*

SĂRUTĂTÚRĂ s. f. (Învechit) **1.** Salut[1]. *Deca auzi Elisavta sărutătura Mariei... strigă cu glas mare şi zise:... Fu glas sărutătura ta în urechile meale.* CORESI, EV. 491. *Iubiţi nainte a şedea în gloate şi sărutături la tîrguri.* id., ap. TDRG, cf. CADE, SCRIBAN, D. **2.** Sărutare **(2)** (insistentă, de lungă durată). *Lina ta mînă mă uşurează..., Sărutătura-ţi mă înviază.* HELIADE, O. I, 150, cf. I. GOLESCU, C. *Sărutătura-i doar ai furat-o... Spune-mi, fur tainic! Ea nu ţi-a dat-o?* I. VĂCĂRESCUL, P. 220/5. *Mă răcoream adese cu dulce sărutături.* CONACHI, P. 180, cf. POLIZU, CIHAC, I, 243, DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *sărutături.*

— **Săruta** + suf. *-ătură.*

SĂRV, -Ă s. m. şi f. v. **serv.**

SĂRVÍ vb. IV v. **servi.**

SĂRVÍCI s. n. v. **serviciu.**

SĂRVISÍ vb. IV. Refl. (Învechit, rar) A se servi, a se folosi. *Unii... din rîndul scriirei o leapădă, vrînd a să sărvisi numai de litera „i".* GRAM. MOLD. 15[r]/2.

— Prez. ind.: *sărvisesc.*

— **Servi** + suf. *-isi.*

SĂSĂIÁG s. n. v. **sisiiac.**

SĂSĂLÁ vb. I v. **ţesăla.**

SĂSĂRÚICĂ s. f. (Bot.; regional) Plantă erbacee nedefinită mai de aproape, întrebuinţată în medicina populară veterinară. *Săsăruica... se dă la vaci în tăriţă, cînd le curge sînge din fiţă.* ŞEZ. XV, 119.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SĂSĂU s. m. v. **saschiu.**

SĂSCÍIE s. f. pl. v. **sacsie.**

SĂSCÚTE s. f. pl. v. **săscuţă.**

SĂSCÚŢĂ s. f. (Regional) **1.** Diminutiv al lui s a s c ă[1]. *Mă uitai în vîrf de munte Cum plîngea sasu prin curte, Sasu plîngea cu săscuţa.* MARIAN, SA. 192. **2.** (Bot.; mai ales la pl.) Crăiţă *(Tagetes patula).* Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, 69, BORZA, D. 167, 284, SFC IV, 156, com. din BĂLĂCEANA — GURA HUMORULUI.

— Pl.: *săscuţe.* — Şi: **(2) săscúte** s. f. pl. BORZA, D. 167, 284.

— **Sască**[1] + suf. *-uţă.*

SĂSÉSC, -EÁSCĂ adj., s. f. art. **1.** Adj. Care aparţine saşilor[2], privitor la saşi[2], specific saşilor[2]. *Pornit-au... cu oşti să se adune în cîmpii Barciului, la un tîrgu săsăscu.* N. COSTIN, L. 582. *O ulicioară strîmtă şi întunecată carea iese despre biserica cea mare săsească* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 114/20, cf. ANON. CAR. *Un pomesealnic... l-au aflat la proptealele popii celui săsesc* (a. 1800). IORGA, S. D. XII, 215. *Ieşind unii din scamnele ceale săseşti... fură acolo făcuţi iobagi.* MAIOR, IST. 107/3, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Privilegiurile... nu se dau poporului săsesc, ci cavalerilor ... teutoni.* FM (1842), 178[2]/25, cf. POLIZU. *Catedrala săsească, monument impozant.* SION, P. 303. *Un poet săsesc de pe la 1550 îl descrie în următorul mod...* HASDEU, I. C. I, 12, cf. DDRF. *Vladislav... atacă întîi domeniile lui Huniade, apoi satele săseşti.* XENOPOL, I. R. III, 106, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU[2]. *Vechile elemente străine s-au prefăcut cu timpul în români... Negoţul săsesc îl fac românii din suburbia românească a Braşovului.* IORGA, C. I. I, 212, cf. 140. *Satul e frumos, cu case de piatră după stilul săsesc.* AGÎRBICEANU, A. 332. *Nevoia pentru oraşele săseşti de a-şi plăti un logofăt românesc... cari să priceapă scrisori.* BUL. COM. IST. II, 180, cf. PASCU, S. 67. *Familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc.* REBREANU, I. 61, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Coloniile prospere săseşti şi şvăbeşti, în graniţele noastre, au cam aceeaşi înfăţişare.* SADOVEANU, O. IX, 330, cf. SCRIBAN, D. *„Frontul înlănţuit"... al puternicei organizări colective a satului săsesc.* VIANU, A. P. 314. *Artă săsească din Ardeal.* OPRESCU, S. 191. *Satele săseşti sînt frumoase şi severe, cu uliţe largi.* CĂLINESCU, C. O. 191. *Casele săseşti, deşi bogate, sînt reduse la util.* BLAGA, Z. 320. *Molnar... deschide o manufactură de tors lînă, înfruntînd opoziţia breslelor săseşti.* IST. LIT. ROM. II, 99. *Le explicase într-o limbă cîlţoasă, cîrpită cu multe cuvinte săseşti.* DEMETRIUS, A. 58. *Numele Bloch..., după cît se pare, este forma săsească a cuvîntului valah.* GRAUR, N. P. 87. *Alături de o secţie românească, în institut funcţionează o secţie... săsească.* CL 1957, 20. *Elaborarea Dicţionarului graiurilor săseşti din R.P.R.* L. ROM. 1959, nr. 4, 13. *Am stors bani de la cetăţile săseşti şi ungureşti.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 13/5. *A inundat... în splendide costume populare centrul pitorescului sat săsesc.* T august 1969, 92.

2. S. f. art. (Regional) Numele unui dans nedefinit mai de aproape; melodie după care se execută acest dans (Bîrsău de Jos — Baia Mare). H XVIII 22.

— Pl.: *săseşti.*

— **Sas**[2] + suf. *-esc.*

SĂSÉŞTE adv. Ca saşii[2], în felul saşilor[2], în limba saşilor[2]; (regional) nemţeşte **(1).** Cf. LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, SCRIBAN, D., DL, DM, ALRM SN II h 699.

— Şi: (regional) **şăşéşte** adv. ALRM SN II h 699/836.

— **Sas**[2] + suf. *-eşte.*

SĂSIÁC s. n. v. **sisiiac.**

SĂSÍME s. f. Populaţie săsească **(1)**; mulţime de saşi[2]; totalitatea saşilor[2]. Cf. ANON. CAR., I. GOLESCU, C. *Ce frică mare ducea săsimea cu 90—100 de ani înainte, de orice umbră de concurenţă, economică, industrială, comercială.* BARIŢIU, P. A. I, 524, cf. 85, DDRF, BARCIANU, PASCU, S. 142, CADE, DL, DM. ✦ Ţinut, teritoriu locuit de saşi[2]. *În săsime dă dijmă locma popei celui săsesc.* MAIOR, I. B. 140/5. *Trecea prin satul nostru cu căruţa, să meargă la Ardeal în săsime.* RETEGANUL, ap. CADE.

— **Sas**[2] + suf. *-ime.*

SĂSÍSM s. n. Termen, expresie sau construcţie a limbii saşilor[2], împrumutată fără necesitate de altă limbă şi neadaptată la sistemul acesteia. *După aşezarea coloniilor germane în Transilvania, a început în această provincie un val de „săsisme".* PUŞCARIU, L. R. I, 274. *Cele cîteva ungurisme şi săsisme din Transilvania.* id. ib. 410.

— Pl.: *săsisme.*

— **Sas**[2] + suf. *-ism.*

SĂSÍȚĂ s. f. (Regional) Săsoaică (Ineu). ALRM SN II h 698/64.

— Pl.: *săsițe.*

— **Sas**[2] + suf. *-iță.*

SĂSOÁICĂ s. f. Femeie care face parte din populația germană originară din Flandra, din regiunile Rinului și ale Mosellei și din Saxonia, colonizată în Transilvania în secolele al XII-lea și al XIII-lea; (învechit și regional) săsoaie, (regional) sască[1], săsiță. Cf. POLIZU. *Le mai place a se ținea de chipul vorbirii cei vechi, făcînd femeiescul în -oaie, ori și mai rău -oaică, ... sas, săsoaie ori săsoaică.* BĂLĂȘESCU, GR. 42/4. *O săsoaică, un blond și melancolic căpșor german din Transilvania.* HASDEU, I. V. 171, cf. DDRF. *Doamna... găsește hazliu să-și schimbe o clipă hainele cu ale săsoaicei.* IORGA, C. I. I, 133. *În vîrful căruței era cocoțată o săsoaică bătrîioară.* REBREANU, I. 126. *Sașii și săsoaicele cred că ne retragem și au apărut la porți și la ferestre.* CAMIL PETRESCU, U. N. 336. *Găzduiți eram... la o săsoaică.* BLAGA, H. 37, cf. DL, DM, SFC I, 137, M.D. ENC., DEX, ALRM SN II h 698.

— Pl.: *săsoaice* și (regional) *săsoici* (ALRM SN II h 698). — Și: (regional) **sășoáiecă** (ALRM SN II h 608), **sasoáiecă** (ib. h 698/886), **sesoáiecă** (ib. h 698/531), **șășoáiecă** (ib. h 698) s. f.

— **Sas**[2] + suf. *-oaică.*

SĂSOÁIE s. f. (Învechit și regional) Săsoaică. *Mențiunea „țiitoarei săsoaie" care întovărășea pe Ioan Vodă în ultima sa luptă pe viață și pe moarte.* N. COSTIN, ap. IORGA, L. I, 89, cf. ALRM SN II h 698.

— Pronunțat: *-soa-ie.* — Pl.: ? — Și: (regional) **sășoáie** s. f. ALRM SN II h 698/316.

— **Sas**[2] + suf. *-oaie.*

SĂSTÁV s. n. (Învechit, rar) Element component. *Numele lui Dumnedzeu împreună iaste, a tatălui și a fiului și a duhului sfîntu. Iară ce e de-a gicerea: tatăl și fiul și duhul sfîntu nu sîntu împreună și unul numerele, ce-s usebi, căruiași de sine usebite numerele săstavelor, anume a încheieturilor făpturiei-și.* PRAV. LUCACI, 161. *Grăiescu trei săstave, anume trei feațe.* id. ib., cf. 125.

— Pl.: *săstave.*

— Din slavonul сѣставъ.

SĂSTUÍ vb. IV. Intranz. (Rar) A cere să se facă liniște spunînd „s(s)t!"; (regional) a țistui. *Tată..., a venit părintele. Preotul îi săstui.* în SCL 1974, 442.

— Prez. ind.: *săstuiesc.*

— **S(s)t** + suf. *-ui.*

SĂȘOÁICĂ s. f. v. **săsoaică.**

SĂȘOÁIE s. f. v. **săsoaie.**

SĂTÁ vb. I v. **seta.**

SĂTÁN, -Ă s. m. și f. v. **sătean.**

SĂTÁNĂ s. m. v. **satană.**

SĂTÁȘ s. m. (Învechit) Consătean. *Nu prin hatiruri... să să ia fruntașii satelor și să să așaze în slujba poștelor, din care pricină să să aducă dărăpănare celorlanți sătași ai lor* (a. 1819). DOC. EC. 217, cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *sătași.*

— **Sat** + suf. *-aș.*

SẮTĂ s. f. v. **sită.**

SĂTĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **satanesc.**

SĂTĂNICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **satanicesc.**

SĂTCÉL s. n. v. **sătcel.**

SĂTEÁC s. n. (Prin nord-estul Olt.) Sătuleț. Cf. CADE, VÎRCOL, v. 99.

— Pl.: *sătece.*

— **Sat** + suf. *-eac.*

SĂTEÁN, -Ă s. m. și (învechit și regional) f. Om care locuiește într-un sat **(I 1)** și care are ca ocupație de bază agricultura, p l u g a r **(1)**, ț ă r a n, (învechit și regional) p o p o r a n **(I 2)**; s p e c. (învechit) țăran iobag; țăran clăcaș. *Pentru mori, cînd se vor strica, să aibe a le direag*[e] *săteanii* (a. 1691). IORGA, S. D. V, 364, cf. LEX. MARS. 233. *Deci noi, umblînd preste tot hotarul dimpreună cu mulți megiași și săteani, tînplatu-s-au și popa Ivașco* (a. 1712). BUL. COM. IST. III, 91. *Și vezi să nu faci cum au făcut un sătean carele au prinsu o priveghitoare* (a. 1764). GCR II, 77/18. *Eu să aibu a împarți fălcile de boiereșcu ce le vor face setenii de pe moșia mea* (a. 1779). IORGA, S. D. VII, 117. *Să fie datori a da zăhărea celor tăbărîți nu cu mai mare preț, fără numai ca la săteni.* ȘINCAI, HR. I, 395/38. *Aveam și eu ca și lumea drăguță Pe o copilașă tineră săteană.* BUDAI-DELEANU, T. V. 64. *Să binevoiești a da strașnică poruncă atît zapciilor cît și sătenilor să nu-i mai supere întru nimic* (a. 1810). DOC. EC. 85. *Aculo trăiesc* [oamenii] *mai bine unde nu să teme cel slab de cel mai tare, nici săteanu (iobagiul) nu se sparie de neameș.* ȚICHINDEAL, F. 15/19, cf. LB, DRLU. *A oprit jocurile sătenilor în zilele duminecilor.* PLEȘOIANU, T. I, 4/12, cf. EPISCUPESCU, PRACTICA, 348/1. *Care este pricina că pronunția sătenilor rumâni cu a sătenilor italieni se potrivește în mai multe?* HELIADE, O. II, 418, cf. VALIAN, V. *Să hotărască... drepturile și datoriile reciproace între proprietar și al său sătean.* REGUL. ORG. 24/12, cf. BĂRAC, T. 5/9. *Apafi își bătea nevasta ca oricare sătean barbar.* BARIȚIU, P. A. I, 6. *El, aplicînd cuvîntul la faptă, a împărțit terra laconică la săteni.* ARISTIA, PLUT. 111/17, cf. POLIZU. *Știa pe dinafară claca și dijma datorită de fiecare sătean.* GHICA, S. 302. *Omul acesta era un bătrîn sătean carele mă purtase în brațe în copilărie.* SION, P. 214. *Orășeanul sau săteanul simbolizează țara prin casă, prin cămin, prin vatră.* HASDEU, I. C. I, 49. *Ce ambiție calculătoare ar putea îndemna pe simplul sătean ca să-și întrupeze simțirea în forma poetică!* MAIORESCU, CRITICE, 4. *Du-te și spune sătenilor dumitale, moș Ioane, că pe unde te-a scuipat boierul, te-a sărutat domnitorul țării.* CREANGĂ, O. 274. *Mulțimea sătenilor... năvăli înăuntru.* CARAGIALE, O. I, 68. *Cum auziră, sătenii începură să-și facă cruce și să-și scuipe în sîn de frică.* ISPIRESCU, L. 138. *Ce cămătă vor cere bogații cînd vor vedea pe sătean strîns cu ușa, încolțit de mizerie și deznădăjduit?* BACALBAȘA, S. A. II, 26, cf. DDRF. *Au dat sătenii jalbă la prefectul.* COȘBUC, P. I, 172, cf. BARCIANU. *Ei puteau vedea, cu toții, peste gard, că sătenii nu se risipiseră, ci așteptau.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 108, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Sătenii seara să-i adun Și să le spun din carte:... Sînt din neam împărătesc, Din țară-ndepărtată.* GOGA, POEZII, 28, cf. TDRG. *Pe vremea revoluției erau între bătrînii satului fruntașii cei dintîi, bărbați recunoscuți de căpetenii de către toți sătenii.* AGÎRBICEANU, S. 29, cf. PÂRVAN, G. 131, CADE. *Logica populară nu admite conservatismul dogmatic al unui fiu de sătean.* LOVINESCU, C. V, 12. *Ai luat moșia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere.* REBREANU, R. I, 37, cf. COCEA, S. I, 10. *Săteanul nu știe, în sumedenia de boale, să le descurce.* VOICULESCU, L. 4, cf. SADOVEANU, O. XII, 679, SCRIBAN, D. *Altădată, doagele erau arse decorativ, și capacul doniței era obiectul fanteziei și talentului săteanului.* ARGHEZI, B. 42, cf. CĂLINESCU, C. O. 267. *Prestigiul față de săteni și l-a sporit și altfel, și mai ales ca mare sfetnic al Lancrămului.* BLAGA, H. 41. *Ploaia dansat-a pe sat și pe munți; Cu priviri înecate*

în vinele cercuri, Sătenii-n ogrăzi au primit-o tăcuți. LABIȘ, P. 41. *Eu să știu bine De azi înainte Că m-am curățit... De fapt de săteană, De fapt de poporană.* TEODORESCU, P. P. 373. *Cînd eram sătean în sat Și în pircălab în sfat, Cîte poteri venea-n sat, Pe mine mă dai legat.* MATEESCU, B. 69. *Sateńii d'in sat.* O. BÎRLEA, A. P. II, 386. *Cîți săteni în sat, atîtea și bordeie.* ZANNE, P. VI, 300. ◇ (Adjectival; învechit) *Născu o femeie săteană patru prunci deodată.* GT (1838), 11[2]/12. *O nuntă la români săteani este pentru oaspeți un semn spre a mînca și a bea după plăcere.* FM (1841), 173[1]/32, cf. VASICI, M. II, 72/15. *Cînd lăcuitorul sătean va avea vite mai multe decît numărul mai sus arătat..., să va învoi cu bună tocmeală cu proprietarul.* REGUL. ORG. 76/10. *Una partidă nu voia să auză... de nici o ușorare a stării locuitorilor săteni.* BARIȚIU, P. A. I, 642. *Cînd ajunsei pe la jumătatea riului, niște fete sătene tocmai veneau de cealaltă parte.* PELIMON, I. 39/22. ◆ (Învechit, rar) Consătean. *Și-ncepu a zidi besearică. Iară săteanii lui s-au învitat noaptea cu arme.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 115[r]/10.

— Pl.: *săteni* și (învechit) *săteani.* — Și: (învechit și regional) **seteán, -ă,** (regional) **sătán, -ă** (ALR II 2 874/284), **siteán, -ă** (ALR I 444/186) s. m. și f.

— **Sat** + suf. *-ean.*

SĂTEÁNCĂ s. f. Femeie care locuiește într-un sat **(I 1)** și care are ca ocupație de bază agricultura; țărancă, (învechit și regional) săteană (v. s ă t e a n). Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Mumele lor... se aflau alături cu sătencile, care făceau la un loc o adunătură de mai multe coloare.* PELIMON, I. 211/9, cf. PONTBRIANT, D. *Mătăsurile orientale cu care se servă la noi sătencele... au de acele tonuri călduroase ale orientului.* ODOBESCU, S. I, 482, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., CADE. *D. învățător de la Dreptu a făcut pe sătence să deprindă creșterea gîndacilor de mătasă.* SADOVEANU, O. XX, 90. *Săteanca e autoarea scoarțelor, iilor și cusăturilor ei nestite.* ARGHEZI, S. XVIII, 114. *Rămase în prag uitîndu-se cum o săteancă bătrînă o îmbrobodea pe Hanora cu o basma țărănească.* CAMILAR, N. I, 103, cf. HRISTEA, P. E. 50. *Cărturărește între sătence nu sînt decît foarte rar cîte-o țigancă.* ȘEZ. III, 234, cf. ALR II 2 874/537. ◇ (Adjectival) *În răstimpuri strigau la alte femei sătence cari se îmbulzeau de dinapoi.* AGÎRBICEANU, A. 88.

— Pl.: *sătence* și (învechit și regional) *sătenci.*

— **Sătean** + suf. *-că.*

SĂTENÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Sătesc. *A preda pruncilor sătenești tabelele cunoașterii literilor după cum s-au fost obicinuit învățătorii cei bătrîni.* PETROVICI, P. 29/10. *Învățătoriul sătenesc să se sîrguiască a ști caracterul săteanului.* MAN. ÎNV. 66/7. *Cartea cuprinde... o așezare potrivită pentru toată starea neamului, nobilă, orășănească și sătenească.* EPISCUPESCU, PRACTICA, VI/3, cf. I. GOLESCU, C. *Cîntec sătenesc din Ardeal este acesta* (a. 1838). PLR I, 75, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., IORDAN, L. R. A. 171, SCL 1974, 442.

— Pl.: *sătenești.*

— **Sătean** + suf. *-esc.*

SĂTENÉȘTE adv. (Învechit) În felul sătenilor, ca sătenii. Cf. LB, I. GOLESCU, C., POLIZU.

— **Sătean** + suf. *-ește.*

SĂTÉSC, -EÁSCĂ adj. Care aparține satului **(I 1)** sau sătenilor, privitor la sat sau la săteni, specific satului sau sătenilor, de sat; țărănesc, rural, (învechit) sătenesc. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Pe cine îndulcești tu cu glasul tău? poate că vreun păstoriu sătesc.* ȚICHINDEAL, F. 466/20, cf. LB, I. GOLESCU, C. *În Ungaria venirăm cu poșta sătească.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 49. *Sătescu clopot mare Stă p-ăst lăcaș d-aci. I.* VĂCĂRESCUL, P. 163/12, cf. POLIZU. *Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate.* MAIORESCU, CRITICE, 81. *Pogacea, untura și crucerii îi duce și-i dă porcarului satului sau altui păstor sătesc.* MARIAN, NA. 153, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Aceia cari lucrează la astfel de „fabrici" sătești... se cheamă piuari sau dîrstari.* IORGA, C. I. III, 160, cf. TDRG. *Marina se purta și mai departe în portul ei sătesc.* AGÎRBICEANU, A. 205, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Chitanța... deocamdată o întrebuința numai pentru consolidarea prestigiului său în fața lumii lui sătești.* REBREANU, R. I, 192. *Pirogravura și țesăturile sătești erau principalele mărfuri ale prăvăliei.* CAMIL PETRESCU, P. 331. *Se lipiseră și de mine cuvinte de altă rezonanță decît cele sătești, neologisme.* VLASIU, D. 173. *În mormintele cimitirului sătesc odihneau rîndurile de muncitori ai acelui pămînt dunărean.* SADOVEANU, O. XVIII, 513. *Primele obștii sătești care au îmbrăcat o formă cooperatistă datează din 1900.* ENC. AGR. IV, 231, cf. SCRIBAN, D. *Scenele... sătești din „Niculăiță Minciună"... reprezintă unul din cîștigurile cele mai sigure ale artei narative a lui Brătescu-Voinești.* VIANU, A. P. 200. *Eram încă acasă, în cursul acelui an de școală sătească fără spor.* BLAGA, H. 47. *O liniște sătească plutea peste tot.* PREDA, I. 117. *I se refăcu în minte imaginea aceea rotundă, plină de vigoare, a lumii sătești.* T. POPOVICI, SE. 259. *În calitate de director general al școlilor... se va preocupa de dezvoltarea învățămîntului sătesc.* IST. LIT. ROM. II, 759. *Deși comunitatea sătească era formată din familii diferite,... se păstrase totuși... tradiția despre comunitatea de sînge.* PANAITESCU, O. Ț. 10. *Obștea bazată pe legături de rudenie... devine obștea sătească sau de vecinătate.* H. DAICOVICIU, D. 33. *A contribuit la crearea unor... asociații sportive, școli, case culturale și biblioteci sătești.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 2/4, cf. ALR SN I h 5.

— Pl.: *sătești.* — Și: (regional) **săitésc, -eáscă** adj. ALR SN I h 5/310.

— **Sat** + suf. *-esc.*

SĂTÉȘTE adv. (Învechit) Ca la sat **(I 1)**. Cf. LB, I. GOLESCU, C., DDRF.

— **Sat** + suf. *-ește.*

SĂTÍC s. n. (Regional) Sătuleț (Podu Dîmboviței — Cîmpulung). Cf. CV 1950, nr. 3, 36.

— Pl.: *sătice.*

— **Sat** + suf. *-ic.*

SĂTICEÁN s. n. (Regional) Sătuleț. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *săticene.*

— **Sat** + suf. *-icean.*

SĂTICÉL s. n. (Învechit și regional) Sătuleț. *Pentru aceea nime de semințiia noastrî să n-aibă a să amesteca nice a învălui aceaste 2 sătceale Berindeeștii și Săbăoanii* (a. 1618). IORGA, S. D. XI, 89. *Ne-au făcut multu bine altor sătceale ce am avut și le-au scădzut din cislă* (a. 1638). id. ib. XVI, 417. *Duceți-vă în cel sătcel carele iaste înaintea voastră.* N. TEST. (1648), 26[v]/32, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, JAHRESBER. VIII, 127, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Coală d'hîrtiă lua Și pe loc că îmi scria Volnicii Pe la zapcii, Răvășele-N săticele.* TEODORESCU, P. P. 601.

— Pl.: *săticele.* — Și: **sătcél** s. n.

— **Sat** + suf. *-icel.*

SĂTÍLĂ s. f. v. **sădilă[1].**

SĂTIRÍ vb. IV v. **sietiri.**

SĂTÍȘCĂ s. f. v. **sitișcă.**

SĂTIȘÓR s. n Diminutiv al lui s a t **(I 1)**; sătuleț, sătuc, (rar) sătulean, (învechit și regional) săticel, sătucean, sătucel, (regional) săteac, sătic, săticean,

sătuț. *La poalele muntelui ... era un sătișor care se alcătuia din vro douăzeci de case.* CONV. LIT. XI, 100, cf. DDRF, CADE. *Urcară din ripa bălții pe lîngă pădure, lăsînd în urmă bordeiele sătișorului sub fumuri ușoare.* SADOVEANU, O. XIII, 615, cf. SCRIBAN, D. *De dimineață vizităm templul de la Karnak: un sătișor la trei kilometri.* RALEA, S. T. I, 254. *În loc să ducă hăului avuția lui, puhoaiele au smuls casele unui sat din sus, un sătișor înconjurat de sălcii.* CAMILAR, C. P. 54. *Prin verde ogor, Lîngă sătișoare-N răsărit de soare.* TEODORESCU, P. P. 65. *Într-acest sătișor au sosit cam de către sară și au fost nevoit să-și caute aici un aciuaș peste noapte.* SBIERA, P. 217.

— Pl.: *sătișoare.*

— **Sat** + suf. *-işcr.*

SĂTMĂREÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a orașului Satu Mare sau este originară de acolo; (la pl.) locuitorii orașului Satu Mare.

2. Adj. Care aparține orașului Satu Mare sau sătmărenilor **(1)**, privitor la Satu Mare sau la sătmăreni, originar din Satu Mare. *Publicului sătmărean ... i se pune astfel la îndemînă încă un mijloc de educare.* T decembrie 1968, 80. *Montarea sătmăreană a piesei ... descoperă frumusețea și incandescența polemicii intelectuale.* ib. martie 1969, 81.

— Pl.: *sătmăreni, -e.*

— **Sătmar** (n. pr.) + suf. *-ean.*

SĂTMĂREÁNCĂ s. f. Femeie care face parte din populația de bază a orașului Satu Mare sau este originară de acolo.

— Pl.: *sătmărence.*

— **Sătmărean** + suf. *-că.*

SẮTNIC s. m. (Învechit, rar) Sutaș, centurion. V. s o t n i c. *Cu aceastea să vă înveațe voi și cel sătnic ce mearse către Isus cu credință.* CORESI, EV. 225, cf. DHLR II, 529, PAPAHAGI, C. L., SFC I, 242.

— Pl.: *sătnici.*

— Din slavonul сътьникъ.

SĂTORÁ vb. I v. **sătura.**

SĂTÚC s. n. Diminutiv al lui s a t **(I 1)**; sătuleț, sătișor, (rar) sătulean, (învechit și regional) săticel, sătucean, sătucel, (regional) săteac, sătic, săticean, sătuț. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *O clipă se vede deasupra-i sătucul risipit pe poalele Palmeșului.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 322, cf. DDRF, TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Să fi rămas în sătucul acela ... cu cîntec de cristei în diminețile cu cer cristalin.* C. PETRESCU, S. 8, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Într-o zi ..., se abătu în sătucul oropsit un strein.* VOICULESCU, P. I, 218. *Mi-e gîndul la sătucul în codru așezat.* PILLAT, P. 331, cf. SCRIBAN, D. *S-au învrednicit să biruie toate vrăjmășiile și să-și dureze sătucul lor cel nou și chipeș.* V. ROM. februarie 1954, 13. *O agricultură săracă se întindea prin ripi, pe delușoare, în marginile sătucurilor acoperite cu stuh și paie.* CAMILAR, C. P. 97. *A fost ... trimis într-un sătuc din Dobrogea.* T. POPOVICI, S. 50. *Și cirez iera două-n sătucu nostru.* GRAIUL, I, 220. *Și la mă-sa o-nturnat Cînd în sătuc s-o băgat.* T. PAPAHAGI, M. 122.

— Pl.: *sătuce* și *sătucuri.*

— **Sat** + suf. *-uc.*

SĂTUCEÁN s. n. (Învechit și regional) Sătuleț. *M-am născut într-un sătucean.* BREZOIANU, Î. 5/5. *Și cîte* [cîntece] *nu s-află vechi la sătucene în gura fetilor, nevestilor și a flăcăiendrilor pînă a nu hi răcruți!* ȚIPESCU, O. 89. *În dreapta monăstirei se ridicau dealuri cu păduri, grădini, vii, sătucene cu căsuțe albe.* EMINESCU, N. 94. *Ei se mulțumiră a le rămînea oasele în sătuceanul în care se născuseră.* ISPIRESCU, L. 106. *La jumătatea drumului între Agapia cu maicile și Bălțătești cu băile, este un sătucean fericit.* SĂM. II, 6. *Peste cîteva ceasuri, el gîfîia în durerile agoniei pe patul improvizat din sătuceanul Astakovo.* IORGA, P. A. II, 36, cf. PASCU, S. 304, CADE.

— Pl.: *sătucene.*

— **Sătuc** + suf. *-ean.*

SĂTUCÉL s. n. (Învechit și regional) Sătuleț. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C. *Preotul Mușat, dintr-un sătucel, se dusese la o moară.* ISPIRESCU, ap. CADE.

— Pl.: *sătucele.*

— **Sătuc** + suf. *-el.*

SĂTÚL, -Ă adj. **1.** (Despre ființe) Care și-a potolit pe deplin foamea sau setea, care s-a săturat **(1)**; îndestulat, săturat **(1)**, mîncat[2] **(2)**, (popular) ospătat[2], (învechit și regional) sațiat, (regional) omiat. *Să ținea sătul cu hrana verdeațelor, fără nice o hertură, nice pită.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 206[v]/25. *Cu adevărat mare nesimțire iaste a socoti pre înșăne întru o foamete desăvîrșit a fi sătui și întru nenorociri a fi fericiți.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/35. *Băcăliile sta vărsate pe uliță, de era sătui și copiii.* NECULCE, L. 220. *Nici de mîncare nu era sătul și de băutură* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 361/9, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 244. *Fiarele pămîntului vor fi sătule* (a. 1799). GCR II, 164/25, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C. *Însă pîn-a fi sătui Deodată ușa sună.* ASACHI, F. 18/13, cf. 19/10, VALIAN, V., POLIZU. *Țăranul nostru ... zice că fără de mămăligă nu se poate ține sătul.* I. IONESCU, ap. CADE. *Boierul ăsta e păianjinul sătul ... Tot strigînd că nu-i destul.* HASDEU, R. V. 65. *Vine profumul de mătitei: e o senzație neplăcută pentru cine c sătul.* CARAGIALE, O. I, 280. *Agale se scoboară pe tapșan vitele grăpaie și sătule.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 121, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 17. *De mori sătul, ori mori flămînd, Tot una e!* COȘBUC, P. I, 149, cf. II, 297, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. [Musculița] *ieșise sătulă din biserică.* GÎRLEANU, L. 22. *Eram sătui. Ne scularăm de la masă.* HOGAȘ, DR. I, 47, cf. PASCU, S. 280, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Un monstru, un balaur ... Ce-nghite fără milă ... Și tot nu-i mai ajunge, tot nu mai e sătul.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 158. *În privirea dilatată de tortura foamei, se perindau, ciudat și spasmodic, numai oameni sătui.* C. PETRESCU, C. V. 118. *Un copan de pui ciugulit numai de cine știe ce odraslă sătulă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 129. *Am muncit și sătui și flămînzi, și pe vreme bună și pe vreme rea.* COCEA, S. I, 17. *Orișicît se-ndoapă, nu-i chip să-l vezi sătul.* LESNEA, VERS. 6. *Voi altia știți: să mîncați ... Mărioara, sătulă, îl stropi pe Traian cu lapte.* DAN, U. 55, cf. SCRIBAN, D. *Sătul de ghindă ... Se-ntinse porcul ea un domn.* ARGHEZI, S. V, 224. *Ești sătul și nu-ți place nici pîinea.* CĂLINESCU, O. I, 58. *Cea mai mare mulțumire a noastră era să ne întoarcem seara cu gîștele sătule.* BLAGA, H. 16. *Orice om sătul e darnic.* RALEA, S. T. I, 279. *Răsăritul ne află sătui, adormiți.* STANCU, D. 446. *Sătui sîntem, barba ne-am dat-o jos, provizii avem.* PAS, L. I, 65, cf. 124. *Mustața ... groasă și îndesată ca burta vrăbioiului sătul.* TUDORAN, P. 69. *Unul, frînt de foame piere, Altul e sătul de miere.* ISAC, O. 95. *Sătul, se fudulea privindu-i cum se încaieră pentru ciozvîrta rămasă.* BARBU, G. 252. *Ciobanii ... Pe-aici se-mprăștiară cu turmele sătule.* HOREA, P. 107. *Lupul se comporta ca un predicator sătul și mieros.* IST. LIT. ROM. II, 324. *Ăl făt, Logofăt, Negru ca tăciunele Și sătul ca cîinele.* MARIAN, SA. 279. *Îngreunat de sătul ... îl apucă o toropeală de somn.* PLOPȘOR, C. 47. *Bine-mi pare că-s sătul, Fost-am și flămînd destul.* BÎRLEA, L. P. M. II, 278, cf. ALR I 780/26, 40, 51, 69, ALR II 4 059/95. *Dacă ești poftit la vreo masă, Pleacă sătul de-acasă.* PANN, ap. CADE. *Și lupul sătul, și mielul întreg, nu se poate.* ZANNE, P. I, 512. *Musca sătulă nu prea mușcă tare.* id. ib. 561. *Îi sătul de dulce, vrea și amar citeodată,* se spune despre cei care s-au săturat cu binele id. ib. III, 441. *Și sătul și cu punga plină nu se poate.* id. ib. IV, 113. *Ăl sătul gîndește că nu mai flămînzește.* id. ib. *Sătul ca șoarecele în biserică,* se spune

despre cel înfometat. id. ib. 114. ◇ Loc. adv. (Învechit și regional) **Pînă la** (sau **din**) **sătul** = pe săturate, v. sătura (1). *Mîncare tremease lor pără la sătul.* PSALT. 157. *Cine jeluiaște să mănînce pînă la sătul.* CORESI, EV. 401, cf. id. PS. 210/13. *Mîncară și băură din sătul.* VISSARION, B. 307. (Regional) **Pe sătule** = **a)** cu stomacul plin; după masă. *Nu mă lua pe sătule, că nu sînt bun de nimic.* UDRESCU, GL.; **b)** pe săturate, v. sătura (1). id. ib. ◇ Loc. vb. (Regional) **A da de sătul** = **a)** a se sătura (1). UDRESCU, GL.; **b)** a ajunge la o situație bună, prosperă. *A dat și el o dată de sătul și acuma, na, i-a ieșit pe nas.* id. ib. ◇ (Substantivat, m.; cumulează adesea și ideea de îmbuibare) *Iară bogații și sătuii nu au a întra pre iușor întru ea* [împărăția cerului]. CORESI, EV. 365. *Vai de voi, sătuilor, că veți flămînzi.* N. TEST. (1648), 74^{v}/10. *Lacomul, și sătulul, flămînd este.* CANTEMIR, IST. 45. *Cei sătui de pîini s-au lipsit* (a. 1784). ap. TDRG. *Sătulul nu crede celui flămînd.* NEGRUZZI, S. I, 248, cf. BARONZI, L. 61, CARAGIALE, O. VI, 82, DDRF, ȘĂINEANU^{2}. *Știu eu bine că sătulul nu crede flămîndului. VISSARION, B. 100. Cînd o crezut sătulul flămîndului?* T iunie 1964, 21. *Crăciunul e al sătulului.* ZANNE, P. IV, 114. ✦ (Învechit; substantivat, n.) Belșug, abundență (de mîncare). *Adăpa-se-vor de sătulul caseei tale.* PSALT. HUR. 30^{v}/3, cf. SFC I, 216. ✦ (Rar) Saturat (1); bogat (în anumiți componenți) (pînă la limita maximă). *Vinarsul este sătul de camfor, cînd, după un pătrar de ceas, vede cineva că a mai remas încă grunji pe fundul vasului.* MAN. SĂNĂT. 116/11. *Pămîntul era sătul de ploi; din iarba măruntă, apa țîșnea.* C. PETRESCU, S. 36. [Apa] *trece, ca să lase după ea... un pămînt sătul și bun de rod.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 117. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Sosește vîntul printre ziduri, sătul de flori de cîmp.* ANGHEL, Î. G. 45. ✦ P. ext. (Rar; despre recipiente) Care este plin pînă la refuz; arhiplin. *Grăunțele veneau trierate gata, în saci sătui.* AGÎRBICEANU, P. M. 72.

2. Fig. (Despre oameni; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de") Care este (pe deplin) mulțumit (I), satisfăcut. *Cu bogăția și cu prea înmulțirea darurilor... sătui să-i facă pre ceia ce nu se satură.* CORESI, EV. 398. *Aceia vor fi îndulciți și sătui de dragostea lui D*[u]*m*(*n*)[e]*zău* (a. 1661). GCR I, 181/38. *Iară părinții i-au fostu-i prostaci, țîndu-să sărăceaște, cu al său fiind sătuli.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 208^{v}/2. *Ce s-au făcut dar trupul acela care a fost sătul de atîta cinste și bunătate?* (a. 1746). ap. TDRG. *Era obosită de emoțiune, dar nu sătulă de a privi.* EMINESCU, P. L. 84, cf. RESMERIȚĂ, D. *Bela trăise numai pentru el... sănătos și tînăr, sătul și domn.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 18, cf. 78. *Să se bucure de toate bunurile, sătui și fără grijă.* C. PETRESCU, C. V. 58. *Aude și nu e sătul de ce aude.* STANCU, D. 122. *Tare veselă e viața... Cu mîndruța-mbrățișat Și sătul de sărutat.* FOLC. MOLD. II, 325.

3. Fig. (Despre oameni; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Care a ajuns la o stare sufletească de suprasaturație, de plictiseală, de oboseală, de dezgust, de silă etc. (față de ceva sau de cineva); (astăzi rar) săturat (2). *Duca Vodă domnind în Țara Muntenească, era muntenii acum sătui de dînsul, ci începuse a se cerca... Șerban logofătul.* N. COSTIN, LET. II, 16/32. *Grigore Vodă, sătul de binele nemților..., au făcut pace.* MUSTE, LET. III, 9/10. *Crede-mă că sînt sătul pînă piste urechi de străinătate.* KOGĂLNICEANU, S. 135. *Sătul și ostenit de lume se trase la moșia lui.* MAG. IST. I, 204/6. *Cînd cineva atît amar de vreme n-a mîncat decît pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.* NEGRUZZI, S. I, 220. *D-aceste vorbe noi sîntem mai mult decît sătui; noi cerem fapte.* ap. GHICA, A. 766. *Sătul de mari nimicuri ce ne dau fericirea... Aș trece neștiut.* ALEXANDRESCU, M. 113, cf. BOLINTINEANU, O. 133. [Slujitorul] *sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, își ceru seama.* ODOBESCU, S. III, 44, cf. 206. *Sînt sătul de-așa viață... Mizeria aceasta, proza asta e amară.* EMINESCU, O. I, 155. *Moșneagul, sătul și el de-atîta singurătate..., își ia traista-n băț.* CREANGĂ, O. 40. *Eu mă călătoresc înapoi, spre casă,... sătul de frumusețile naturii, ale cărei farmece nu le pot pricepe.* CARAGIALE, O. VII, 143. *În cele mai de pe urmă, sătulă de osteneală, ajunse la niște palaturi.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Publicul e sătul de lucruri ordinare.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 381. *Popoarele, sătule de apăsarea claselor îmbogățite..., tot mai tare duc lupta.* BACALBAȘA, S. A. II, 31, cf. I, 257. *De tine, doamnă, e moșia mea-nchinată... De-o așa călăuzire fără noastră e sătulă.* DAVILA, V. V. 154, cf. ALEXI, W. *Țara, sătulă de dînsul, îl lăsă a fi bătut de un vîntură-lume grec.* IORGA, C. I. I, 39. *Sătul de-avîntul van, de visul mic, Îmi voi ciopli statuie din nimic.* AL. PHILIPPIDE, A. 93, cf. 112, RESMERIȚĂ, D. *Sătui de spiritul străin în literatura românească, au creat o noutate.* IBRĂILEANU, în PLR II, 115. *Cam sătul de la un timp de savantlicuri, simțeam nevoia să petrec.* M. I. CARAGIALE, C. 115, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Trebuie să fie sătul de asemenea epistole.* C. PETRESCU, C. V. 54. *Sînt sătul de zgomotul orașelor mari.* BRĂESCU, O. A. I, 12. *Era sătulă de viața ei.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 119. *Sînt sătul de suferințe.* VISSARION, B. 108. *Sătui de zarvă, ne-am depărtat spre fundul văii.* VOICULESCU, P. II, 76. *Sătul de mine însumi, priveam... La masca de femeie pe fața ta de față.* PILLAT, P. 35. *Stam uneori lungit pe pat,... obosit, sătul de studiu.* DAN, U. 238, cf. SCRIBAN, D. *Corul nu-i păru prea mult melodios Stăpînului... Sătul și el de muzică.* ARGHEZI, S. V, 130. *Sînt sătulă de atîta filozofie, zise ea.* CĂLINESCU, O. I, 71, cf. II, 237. *Sătul de atîta vis, ca să cîștige echilibru,... intră în realitatea cea mai realitate.* RALEA, S. T. I, 68. *Copiii sătui de joacă... se repezeau spre focuri.* STANCU, Ș. 328. *Popoarele sătule de războiul rece... doresc, mai mult ca orice, să se renunțe la așa-numita politică de forță.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 838. *Ai clipe în care ești sătul de mine.* VINEA, L. II, 99. *Lumea e sătulă de necinste și de minciună.* H. LOVINESCU, T. 337. *Întoarse capul..., sătulă parcă de ceea ce vedea.* PREDA, R. 68, cf. id. M. 42. *Unii dintre călători o luaseră pe jos, sătui să tot aștepte.* BARBU, G. 152. *Sătul de ea* [de militărie], *fuge din regiment.* IST. LIT. ROM. II, 668. *Sătui de tot cît ați cuprins, Sentențiii, idoli, introspecții, Stați ezitanți la intersecții.* VULPESCU, P. 139, cf. 84. *Sînt sătul de cronici, de interpretări.* CINEMA, 1969, nr. 6, 13, cf. ȘEZ. III, 69. *Sătul ca de mere acre.* ZANNE, P. IV, 114. ◇ (Prin lărgirea sensului și fig.) *Veacul cel crîncen atunci, de războaie sătul, va fi pacinic.* COȘBUC, AE. 18. *Lampa sătulă de veghere Își pîlpîie-n feștilă lumina.* IOSIF, V. 147. *Erau vagoane vechi, jerpelite, sătule de atîta alergătură.* AGÎRBICEANU, S. P. 175. *Războiul E sătul.* JEBELEANU, S. H. 17. *Lumina asta... O redau plantele sătule de vară.* ISANOS, Ț. L. 30.

— Pl.: *sătui, -le* și (învechit, m.) *sătuli.*
— Lat. **satullus.**

SĂTULĂ vb. I v. **sătura.**

SĂTULEÁN s. n. (Rar) Sătuleț. *Nu departe de hotar se vedea un sătulean înecat în fumul ce ieșea de prin ursoaice.* GANE, N. I, 218, cf. DDRF, TDRG, CADE.

— Pl.: *sătulene.*
— **Sat** + suf. *-ulean.*

SĂTULÉȚ s. n. Diminutiv al lui sat (I 1); sătișor sătuc, (rar) sătulean, (învechit și regional) săticel, sătucean, sătucel, (regional) săteac, sătic, săticean, sătuț. *Îndulciră natura cea sălbatecă a colibilor și sătulețelor din Atena.* PLEȘOIANU, T. IV, 22/24, cf. I. GOLESCU, C. *Ajunse seara într-un sătuleț unde se adăposti.* BĂLCESCU, M. V. 222, cf. POLIZU. *Calea este mult monotonă... neîntîmpinînd în această distanță decît vreo două sătulețe.* PELIMON, I. 140/6. *Așa vînt strașnic, așa valuri mari de mult nu se pomeniseră la Caterlez, să-*

tuleț la gura San-Giorgiu a Dunărei. CONTEMPORANUL, IV, 41, cf. DDRF. *În lumea asta sînt mai multe Lechințe. A mea a fost un sătuleț nenorocit.* REBREANU, I. 263. *El se odihnește acum în pămîntul darnic și iertător al unui sătuleț.* I. BOTEZ, B. I, 67. *Se oprise ca să privească o clipă farul cel vechi, de pe cînd Kiustenge era un sătuleț turcesc.* SADOVEANU, O. XII, 691, cf. IORDAN, T. 30, SCRIBAN, D. *O curiozitate dureroasă îl îngîndura: ce-o să facă Andrei, singur, acolo, într-un sătuleț de pustă.* T. POPOVICI, S. 129. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Cu fața îmbujorată de plăcere, prîslea Bucur se adresă sătuleștului mușteloi aurii: — Voi nu fineți repausul duminical?* SADOVEANU, O. XVIII, 514.

— Pl.: *sătulețe.*

— **Sat** + suf. *-uleț.*

SĂTURÁ vb. I. **1.** Refl. și tranz. A(-și) potoli pe deplin foamea sau setea, a mînca sau a bea ori a da să mănînce sau să bea suficient, a (se) hrăni suficient; a (se) îndestula, (regional) a (se) sătui. *Mînca-vor... și sătura-să-voriu.* PSALT. HUR. 18^{r}/10, cf. 31^{v}/13. *Aruncă spre Domnul grija ta și el te va sătura* (hrăni H). PSALT. 106. *Ei împărțiră-se a mînca e, se nu se săturare, cîrti-vor.* ib. 113. *Mîncară și se săturară foarte.* ib. 157, cf. 314. *Mînca-veți și nu vă veți sătura* (a. 1560). GCR I, 5/11. *Mîncară toți și se săturară.* CORESI, TETR. 32. *Flămînzii sătorați-i* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 50/15. *În toate zile sătura săracii.* VARLAAM, C. 387, cf. N. TEST. (1648), 19^{r}/24. *Hristos au săturat cu cinci pîte cinci mii de oameni.* CHEIA ÎN. 17^{r}/6, cf. 37^{r}/9. *Și mîncă Iacov și să săturâ.* BIBLIA (1688), ap. GCR I, 282/10, cf. ANON. CAR. *Dă hrană celor flămînzi și satură toată jivina* (a. 1785). GCR II, 148/30, cf. 248/19, BUDAI-DELEANU, LEX. *Că satură și hră[n]esc Pe corbii ce-i păgubesc Iar nu dau la cei lipsiți.* MUMULEANU, ap. GCR II, 248/19. *Aista-i Flămînzilă... nu-l mai poate sătura nici pămîntul,* CREANGĂ, P. 241. *După ce s-au săturat ei bine, au pornit la vînat.* id. o. 166. *După ce mîncă și se sătură, se puse la vorbă cu unchiașul.* ISPIRESCU, L. 101, cf. 23. *Îmi place să mă satur bine.* IOSIF, V. 38. *Ce masă înfricoșată!... Nu se mai puteau sătura.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 61. *Avea vreo cinci-șase boi... Îi sătura, îi scărpina pe bărbie, îi mîngîia.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. *Să-mi iau și eu măcar niște porumb... să-mi satur copilașii.* REBREANU, R. II, 67. *Mîncau de se săturau.* I. BOTEZ, B. I, 33. *Mi-au venit în cap copiii tăi... I-ai săturat vreodată?* SAHIA, N. 32. *Bea tu și satură-te.* VOICULESCU, P. I, 200. *De ochii cuscrilor nu satur eu golanii din nouă sate.* DAN, U. 60. *Despre un om lacom, care mănîncă mult și nu se mai satură, se spune sac fără fund.* IORDAN, STIL. 221. *Mănîncă toată ziua și nu se mai satură!* CĂLINESCU, O. I, 50. *Mîncară în grabă... pînă se săturară.* STANCU, Ș. 51, cf. id. M. I. 184. *Copiii săraci, care nu s-au săturat Niciodată.* ISAC, O. 137. *După ce se săturară, se ridicară tăcuți.* T. POPOVICI, SE. 221. *Eu iubesc păsările... cînd își satură puii, ori cînd i-nvață să zboare.* HOREA, C. 128. *Eu murgu l-am dezlegat, Bine că l-am săturat.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 341. *Gata-i cina, sărac mare? — Gata, Gata..., Cîn nu ne-om sătula Lu Dumnedzău ne-om ruga.* T. PAPAHAGI, M. 79. *Mă saturez.* ALR I 780/159, cf. 780/269. *Mă săturez.* ib. 780/341, cf. 780/345. *O turtă-am făcut Și noi am mîncat Și ne-am săturat.* BALADE, I, 450. *Na, bea apă dă te satură!* O. BÎRLEA, A. P. II, 111, cf. I, 288. *N-are... Nici viețelul cu ce-l sătura,* FOLC. MOLD. I, 197. *Dacă nu te saturi mîncînd, dar lingînd niciodată,* se zice cînd cineva se lasă de o treabă mai importantă și mai bănoasă ca să se apuce de o alta, mai puțin importantă și mai puțin bănoasă. ZANNE, P. IV, 115. *Cine bea apă din pumni străini, nu se satură niciodată.* id. ib. III, 443. *Rău mîncai, Bine mă săturai.* id. ib. 615. *Nu se mai satură Novac,* se spune celui care mănîncă mult. id. ib. VI, 236. *L-o mai sătura fălina,* se spune despre cei lacomi. id. ib. IV, 144. (Intranz.) *Și veți mînca mîncînd și veți sătura și veți lăuda numele D[o]mnului.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 264/29, cf. 264/12. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. „cu" sau, învechit și popular, „din", „dintru", „de", care arată felul hranei) *Jăluia să se sature de fărîmele ce cădea den masa bogatului.* N. TEST. (1648), 91^{v}/2. *Ei sînt ca și Dumnezeu, ce se satură din nectar și ambrozie.* PLEȘOIANU, T. IV, 7/20. *Nu te saturi cu pîine? Ce-ți trebuia simiți?* DELAVRANCEA, H. T. 17. *Mă întorc la mine-n sat, Să mă satur cu păsat.* ARGHEZI, S. V, 84. *Cu mîndra de-acum un an, Dintr-un măr mă săturam.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 155. *Și tot frig voinicii mei Un berbece și opt miei... Să se sature cu ei.* BALADE, II, 364, cf. 240. *Cu vorba nu ne săturăm.* ZANNE, P. II, 825. ◇ Tranz. fact. (Despre alimente) *Cerșură și vereră crăstei, și păre din ceriu sătură ei.* PSALT. 221. *Bucate ce nu să mistuiesc din pîntece, ce mai multu-i îngreuiadză* [pe oameni] *decîtu-i satură.* VARLAAM, C. 279. *Stridiile nu era atîta de multe încît să-l satureze.* DRĂGHICI, R. 44/4. *Bei apă multă după ele și apa te umflă, te satură.* T decembrie 1964, 18. *Orice mîncare satură pă om, ca orice apă stinge pă foc* (= să ne mulțumim cu ce avem). ZANNE, P. III, 641. (Absol.) *Vă plăcea* [plinea] *că era cu cartofi și sătura.* PAS, Z. I, 137. ◇ Loc. adv. **Pe săturate** = pînă la atingerea senzației de sațietate **(1)**; p. ext. foarte mult, din belșug, din plin; (învechit și regional) pînă la sătul, pînă din sătul, (învechit) în săturare, (regional) pe sătule (V. **sătul 1**). *Lupul, jos, a jăcmănit pe săturate.* VOICULESCU, P. I, 167. *Iapa... s-a îmbătat turtă de momeala hoțului, care i-a dat o jumătate de noapte, pe săturate, zahar înmuiat în spirtul ameițitor.* id. ib. II, 10. *Zilele Crăciunului erau singurele zile de mîncare pe săturate.* BOGZA, A. Î. 324. *Dormea pe săturate și mînca pînă da afară din el.* STANCU, D. 475. *Astăzi au să mănînce carne pe săturate.* PAS, L. I, 73. *Ea dădea lucruri pe săturate și vin și chiar șampanie.* id. ib. 104. *Mănînc și beau pe săturate.* id. ib. II, 9. *De mult a simțit nevoia să huzurească o dată mai mult decît trebuie, să doarmă pe săturate.* VINEA, L. I, 92. *O să mănînci pe săturate, în fiecare zi.* TUDORAN, P. 545. *Iarna dormea într-un bordei, pe săturate.* BARBU, G. 113. ✦ Tranz. (Învechit) A satura **(1)**. *Țiperigul săturat de camfor se face turnînd un pahar mărîcel de alcool camforat în cele 7 uncii de țiperig.* MAN. SĂNĂT. 91/10.

2. Refl. Fig. (Astăzi mai ales în construcții negative; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de", conj. „să" etc.) A se simți sau a ajunge să se simtă (pe deplin) mulțumit **(1)**, satisfăcut. *Saturu-me cîndu iveaște-mi-se slava ta.* PSALT. 24. *Cine lucrează Domnului satură-se den dumnezeiești cuvintele lui.* CORESI, EV. 25. *Ș-oi sătura-mă-n sfînta sa slavă Cînd cu te-oi vedea-te fără zăbavă.* DOSOFTEI, PS. 48/19. *Nu s-au săturat de bine și de cinstea lui Ștefăniță Vodă, ce au șezut și au scris niște cărți viclene.* NECULCE, ap. CADE. [Cu] *aceaste puține învățătur[i] veț[i] putea să vă săturaț[i] de lumina cunoștinței.* ANTIM, ap. GCR II, 28/26. *El se oprește,... izbit de sonul cel drag al acelui glas ce nu se putea sătura de a-l asculta.* HELIADE, L. B. I, 20/20. *Robinson nu se sătura privind frumusețea acestui ostrov.* DRĂGHICI, R. 28/12, cf. 88/22. *Nu se putea sătura d-a privi.* BOLINTINEANU, O. 429. *Eu caut și caut în ochi-ți cerești Și-n veci nu mă satur.* EMINESCU, O. IV, 66, cf. CREANGĂ, A. 75. *Ar fi vrut s-o ia și s-o ascundă ca pe o comoară... să se poată sătura privind-o.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 308. *Copiii nu se mai săturau să se uite la flăcări.* AGÎRBICEANU, S. 282, cf. 445. *Nu mă puteam sătura de privit.* HOGAȘ, DR. I, 104. *O rugă să stea cîteva clipe, să se sature măcar privind-o.* REBREANU, R. I, 184. *Nu mă săturam să admir fosforescența teatrală a zăpezii.* COCEA, S. I, 11. *În gînd nu se mai sătura să se minuneze de iscusita făptărnicie și vicleșug al popii.* VOICULESCU, P. I, 253. *Privesc, fără să se sature, larga..., cosmica rostogolire a apelor.* BOGZA, C. O. 210. *Așază-te colo, pe coastă și privește pînă te-i sătura.* STANCU, D. 370. *Părea că nu se mai satură ascultîndu-i.* VINEA, L. I, 102. *După ce-au intrat în curte, nu se putea destul sătura... de privit*

tot binele și toate minunățiile ce se afla grămădite aice. SBIERA, P. 157. ◇ Tranz. *Dă-mi-i mie ochii negri... nu privi cu ei în laturi, Căci de noaptea lor ceă dulce vecinic n-o să mă mai saturi.* EMINESCU, O. I, 155. *Te sătura măreția de ocean încremenit a piscurilor tălăzuite.* VOICULESCU, P. I, 161. ✦ Tranz. (Complementul indică dorințe, porniri etc.) A satisface **(1)**. *De vreme ce-și caută moartea prin mijlocul furtunelor ca să-și sature lăcomia negoțului...* PLEȘOIANU, T. II, 76/2. *Să încongiure toată lumea, ca să-și sature nestîmpăratul duh.* DRĂGHICI, R. 29/17. *Cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgîni?... — Cu averile voastre.* NEGRUZZI, S. I, 140. *Păgînii știu numai lăcomia să și-o sature.* SADOVEANU, O. V, 671. *Pămîntul l-ar frige pe tavă, Să-și sature visul nătîng.* FRUNZĂ, Z. 15.

3. Refl. Fig. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de" sau, rar, „cu", ori de conj. „să") A ajunge la o stare sufletească de suprasaturație, de plictiseală, de oboseală, de dezgust, de silă etc. (față de ceva sau de cineva), a ajunge să nu mai poată suporta (ceva sau pe cineva); (familiar) a se sastisi **(2)**. *M-am săturat de bătrînețe.* NEGRUZZI, S. I, 91. *Ne-am săturat de aristocrație! Voim egalitate și libertate.* GHICA, C. E. I, 172. *Mă săturasem de trai rău.* ID. S. 25. *Poporul și copilul nu atît mai iute se satură de un lucru... cu cît mai mult li plăcuse.* HASDEU, I. C. I, 87. *M-am săturat de carte.* ALECSANDRI, T. I, 173. *Cînd te-i sătura de strujit pene, vei pisa malai.* CREANGĂ, O. 4. *M-am săturat de atîtea primejdii ale călătoriilor,* CARAGIALE, O. II, 222. *M-am săturat îmi pare De-a curăți întruna la vase.* MACEDONSKI, O. II, 81. *De toate parc-aș ajunge să mă satur cu vremea; numai de gîndit... în veci nu m-aș sătura.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 284. *Răspunderea pe care și-o ia ducînd pe Ana într-o lume de care el se va sătura peste cîteva luni.* ID. IB. III, 146. *M-am săturat de neizbîndă.* ADAM, S. 194. *M-am săturat de zarvă.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 125. *Poate s-a săturat văzîndu-l mereu amețit de băutură.* AGÎRBICEANU, S. 519. *Se cam săturase să le vadă pe toate la fel.* GÎRLEANU, L. 48. *Ne-am săturat de vechiul nostru vis.* AL. PHILIPPIDE, A. 5. *Omenirea... s-a săturat brusc de atîta tîlhărie și mulțumire.* în PLR II, 333. *Să te saturi de viața Și dulceața traiului patriarhal.* TOPÎRCEANU, P. O. 25. *Scuză-mă. Plec acasă. M-am săturat.* CAMIL PETRESCU, P. 183. *Ne săturasem să trăim cu o bolnavă în casă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 41. *S-a săturat cu viața de slujbaș.* COCEA, S. I, 172. *Ne-am săturat de chinuri.* VOICULESCU, P. I, 5. *M-am săturat de deșertăciuni și de rău.* SADOVEANU, O. VII, 360. *S-a săturat lumea de el.* PAS, L. I, 179. *M-am săturat să-mi număr anii Ca un călugăr negrele mătanii.* BENIUC, V. 134. *Aștepți pentru că nu poți renunța la mine. Nu te-ai săturat încă.* VINEA, L. II, 52. *M-am săturat de minciuni.* H. LOVINESCU, T. 193. *Pesemne vrea să se sfîrșească, s-a săturat de trai.* TUDORAN, P. 99. *A săpat mai multe zile pînă a dat de apă... Ha! Al dracului, că începupsem să mă satur!* PREDA, Î. 158. *S-a săturat de multele rugăciuni.* ISAC, O. 137. *M-am săturat de atîta stat în casă.* BARBU, Ș. N. II, 141. *M-am săturat de ocări, de morală și de trai prost.* T decembrie 1964, 23. *Prinde doi cai... să-i încălecăm și să ajungem mai repede la Dunăre, că m-am săturat.* BĂNULESCU, I. 93. *A găsit... drumul, dar el s-a săturat să-l facă de unul singur.* CINEMA, 1969, nr. 3, 19. *Și eu mult m-am săturat A trăi tot departe.* ALECSANDRI, P. P. 252. *Să trăiască cui i bine, Doar se satură de lume!* JARNÍK—BÎRSEANU D. 223. *S-a săturat acuma de toate.* ȘEZ. III, 114. *Să satură copiii d'e jucat cu briș'ele.* O. BÎRLEA, A. P. I, 126. *De război m-am săturat.* FOLC. MOLD. II, 175. (Refl. recipr.) *Mai tîrziu se vor sătura, poate, unul de altul, dar decepții nu pot avea niciodată.* TEODOREANU, M. III, 68. (Tranz. fact.) *Nu-l mai satură Dumnezeu de mașii.* REBREANU, R. I, 146. *Vă satur eu acușica de revoluție.* ID. IB. II, 273. *I-am dat pe spinare, i-am dat pînă l-am săturat.* STANCU, M. I. 207. *Nu știu ce să fac cu Nilă, că îmi vine să-i dau cîțiva pumni după ceafă și să-l satur.* PREDA, M. 222. *Te satur eu de bine, dacă-i pe așa!* LĂNCRĂNJAN, C. III, 102. *Peste spate mi-o croi Pîn' ce-i face pelea neagră Și-o satură de spovadă.* MARIAN, SA. 54. *Na! Să te satur eu de cerut!* ȘEZ. I, 258. *Să-i pun mîna în chică, Să-l satur de ibovnică.* HODOȘ, P. P. 166. ◇ Expr. **A se sătura** (de ceva sau de cineva) **ca de mere acre** (sau **pădureț**e) sau **a se sătura pînă în gît** = a se sătura **(3)** în cel mai înalt grad. *M-am săturat de dînsul ca de mere acre.* ALECSANDRI, T. 366. *Să tacă, că m-am săturat de mojică ca de mere pădureț*e. ID. IB. 412. *M-am săturat de ei ca de mere pădureț*e. CREANGĂ, O. 200. *M-am săturat pînă-n gît de mucegaiul de babă.* ID. IB. 284. *M-am săturat pînă-n gît de viața pe care o duc aici.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *M-am săturat pînă în gît de... toate ifosele ei.* STANCU, R. A. IV, 15. (Cu parafrazarea expresiei) *Mi-e pînă peste gît de tine, m-am săturat.* PREDA, R. 216. (Învechit) **A se sătura de viață** sau (regional, ironic) **a se sătura de toate** = a muri[1] **(1)**. *Cînd amu bătrîn era și se sătură de viață... lîngă oaminii său* [sic f] *puse-se.* PO 82/23. *Bietul bolnav, în cele din urmă, a scăpat de chinuri..., a murit, a răposat, s-a prăpădit,... s-a săturat acum de toate.* CANDREA, F. 219. (Rar) **A se sătura cu binele** = a i se urî cu binele, v. urî. *Nu știe ce scoate pe gură. S-o săturat cu binele.* T. POPOVICI, SE. 27.

— Prez. ind.: *sătur* și (regional) *saturez, săturez.* — Și: (învechit) **sătorá,** (regional) **sătulá** vb. I. — Lat. **saturare.**

SĂTURÁRE s. f. Acțiunea de a (se) sătura **(1)** și rezultatul ei, îndestulare, (rar) saturare **(2)**; p. ext. belșug (de mîncare); îmbuibare; (învechit) săturătură. *Vor veni ani de foamete după aceasta și vor uita de săturarea ce va să fie în tot Eghipetul.* BIBLIA (1688), 31[1]/53, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Mieluș*orul... *îl gătește-n ast*ă-seară, *spre cumplită săturare.* CONACHI, P. 262, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 243, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *N-au avut parte la nimic din bunurile pe care le împrăștie politica arivismului și săturării.* IORGA, P. A. II, 68, cf. RESMERIȚĂ, D. *Voi face s-ai mîncare, Multe luni de săturare.* POP., ap. GCR II, 302. ◇ Loc. adv. (Învechit) **În săturare** = pe săturate, v. sătura **(1)**. *Și veți mînca în săturare* (a. 1650). GCR I, 193/33. *Pomii vor da roada sa și veți mînca în săturare* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. IV, 236/11. ✦ (Învechit; concretizat; mai ales la pl.) Hrană (suficientă, din belșug). *Și vei da săturări la tarine și dobitoacelor tale.* BIBLIA (1688), 134[2]/2. *Și paie și săturări măgarilor noștri sînt și pîne și vin iaste mie.* ID. 189[1]/53, cf. 16[2]/9.

— Pl.: *săturări.* — V. **sătura.**

SĂTURÁT, -Ă adj. **1.** (Despre ființe) Care și-a potolit pe deplin foamea sau setea, care s-a săturat **(1)**; îndestulat, sătul **(1)**, mîncat[2] **(2)**, (popular) ospătat[2], (învechit și regional) saț*iat, (regional) omiat. Cf. LEX. MARS. 244, BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 243, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Învechit) Saturat **(1)**. *Ca norul săturat, care se descarcă deodată.* ap. TDRG 1 371.

2. Fig. (Astăzi rar; despre oameni) Sătul **(3)**. Cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *săturați, -te.* — V. **sătura.**

SĂTURĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit; despre alimente) Săț*ios[1] **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *săturăcioși, -oase.* — **Sătura** + suf. *-ăcios.*

SĂTURĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit; despre alimente) Săţios[1] **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 243, BARCIANU, ALEXI, W., CADE.

— Pl.: *săturători, -oare.*

— **Sătura** + suf. *-ător.*

SĂTURĂTÚRĂ s. f. (Învechit) Săturare. Cf. POLIZU, CIHAC, I, 243.

— Pl.: *săturături.*

— **Sătura** + suf. *-ătură.*

SĂTURÉLE s.n. pl. (Într-o poezie populară) Sătulețe, v. s ă t u l e ţ. *Vei pleca pin săturele Şi să ceri, neico, cu jele.* HODOŞ, P. P. 128.

— **Sat** + suf. *-urele.*

SĂTÚŢ s. n. (Transilv. şi prin Maram.) Sătuleţ. *Un hom cu muierea sa... într-o iarnă grea veniră într-nn sătuţiu.* BUCAVNA, 62. *Văzînd un sătuţ dinaintea taberii cei potrivnice, ce era preste apă, au aşezat tunurile într-însul.* ŞINCAI, HR. II, 211/24, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V. *Toate sătuţele îs bine şi sănătos construite.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 32. *Tatăl lui Tilu au fost un cîrpaci om de treabă întru un sătuţ Knetling, în prinţipatul Saxoniii.* BĂRAC, T. 5/5, cf. POLIZU. *Într-un sătuţ trăia odată, demult, un lucrător de pămînt.* F (1891), 366, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRO. *Tot aşa tînjesc şi eu, Fără de sătuţul meu.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 202. *În cel sătuţ de colea, O nevastă frumuşea, Toată noaptea nu durmea, Ce tot una se gîndea.* BÎRLEA, L. P. M. I, 93. *Numai tu m-ai măritat Într-un sătuţ depărtat.* FOLC. TRANSILV. I, 209.

— Pl.: *sătuţe.*

— **Sat** + suf. *-uţ.*

SĂŢIETÁTE s. f. v. **saţietate.**

SĂŢIÓS[1], -OÁSĂ adj. **1.** (Despre alimente) Care satură **(1)** repede şi bine, care ţine de saţ (v. s a ţ **1**); nutritiv **(1)**, hrănitor, substanţial, consistent, (învechit) săturăcios, săturător. *Pita noastră săţioasă dă-ne noauo astăzi.* CORESI, EV. 561, cf. GCR I, 41/37. *Bucate săţioase ţi-am gătat.* CANTEMIR, ap. DDRF, cf. ANON. CAR., DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Scriptura ne istoriseşte... de mană săţioasă ploată din ceriu.* FM (1838), 101[2]/18. *Îşi făcu un vas maiestru şi trase săţiosul lapte.* ib. (1839), 83[1]/3, cf. POLIZU. *Orezul este mult mai bun şi mai săţios decît orzul* (a. 1878). ap. TDRG, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, PAMFILE, J. III, 94, RESMERIŢĂ, D., CADE. *Fructele d-acolo sînt dulci şi săţioase.* VISSARION, B. 109, cf. SCRIBAN, D. *Încuviinţează mîncări săţioase şi substanţiale.* CĂLINESCU, C. O. 168. *Ţiitnea caldă şi săţioasă, rachiul şi vinul le-a alungat tristeţea.* STANCU, M. I. 40. *La copii le trebuie mîncare săţioasă.* IL ianuarie 1960, 14. *Merinde mai puţin săţioase.* CINEMA, 1968, nr. 7, X. *Am o pasăre neagră Pe-aceea s-o mînc, S-o strice De săţioasă, De măduoasă.* MARIAN, D. 336. *Ş-o adus nişte mîncări ca acelea: fripturi... mă rog, tot mîncări de cele săţioase şi pofticioase.* ŞEZ. VIII, 74, cf. ALR I 781/100, 170, 229, 590, 825. ◇ F i g. *Voroava lungă... pînă mai pre urmă să arătă greţoasă şi săţioasă.* CANTEMIR, I. I. I, 85. *Românul încă poftеşte de aci înainte o hrană pentru inima şi mintea sa mai săţioasă* (a. 1837). PLR I, 63. ✦ (Regional; despre oameni) Care se satură **(1)**, care trebuie săturat. *Oamenii iau şi ei iubitori, cu chibzuială de săţios, două putini de brînză.* CAMIL PETRESCU, U. N. 349, cf. ALR I 781/880. ✦ (Învechit) Îmbelşugat, bogat (în produse alimentare). *Veste bună de pradă bişugoasă şi vînătoare săţioasă... să-ţi vestesc am venit.* CANTEMIR, IST. 223.

2. F i g. (Învechit şi regional) Îngîmfat; p. e x t. ursuz, nesuferit. *A conformat republica cu modul acela prin care spartanii, devenind liberi şi săţioşi de sine..., să se menție foarte mult timp.* ARISTIA, PLUT. 148/28, cf. LEXIC REG. II, 47, 53.

— Pronunţat: *-ţi-os.* — Pl.: *săţioşi, -oase.*

— **Saţiu** + suf. *-os.*

SĂŢIÓS[2], -OÁSĂ adj. (Învechit şi regional) Setos, însetat. *Frăţuţul săţios Tot soarbe mereu şi înghiţeşte gros.* BUDAI-DELEANU, T. V. 79, cf. 162, CIHAC, I, 253, ALRM II/I h 157.

— Pronunţat: *-ţi-os.* — Pl.: *săţioşi, -oase.* — Şi: **seţiós, -oásă** adj. CIHAC, I, 253, ALRM II/I h 157. — Cf. s e t e.

SĂŢUÍ vb. IV. R e f l. şi t r a n z. (Prin Transilv. şi prin nordul Olt.) A (se) sătura **(1)**. Cf. DRLU. *Voi, boi, să fiţ săţuiţ Pînă-m prînzu şel micuţ.* DENSUSIANU, Ţ. H. 123. *Nu să săţuie din puţin.* ALR I 782/837, cf. ALR II/836.

— Prez. ind.: *săţui.*

— **Saţ** + suf. *-ui.*

SĂU[1], SA pron. pos., adj. pos. (În concurenţă cu l u i, e i; pronumele este precedat de articolul „al", „a", „ai", „ale"; adjectivul primeşte articolul numai cînd stă înaintea substantivului, cînd determină un substantiv nearticulat sau cînd, între substantiv şi adjectiv, au fost intercalate unul sau mai multe cuvinte).

I. Pron. pos. (Înlocuieşte numele obiectului posedat de cel despre care se vorbeşte, înlocuind, totodată, şi numele acestuia) *Să le închidză* [dobitoacele] *cu ale sale.* PRAV. 18. *Francesco apucă mîna într-a sa.* EMINESCU, P. L. 76. *Iată ce zic, răspunse arătînd pe a sa* [scrisoarea]. id. ib. 88. *Avea nevoie de un apartament, nu pentru că al său nu era bun, ci pentru că vroia unul central.* PREDA, R. 33. ✦ (La m. sg.; indică lucrurile personale, proprietatea, avutul, partea persoanei despre care se vorbeşte) *Cristos al său tuturor împarte, daruri dînd tatălui.* CORESI, EV. 179. *Cazacii vrînd să nu dea dobîndă, iar moldovenii* [vrînd] *să scoaţă al său, tare război s-au făcut.* URECHE, LET. I, 204/7. *Şi l-au silit pe Ghica de le-au plătit 15 pungi de bani dintr-al său.* ŞINCAI, HR. III, 84/13. *La ţară se cheamă şezătoare, şi se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său.* CREANGĂ, A. 63. ✦ (La f. pl.; indică ocupaţia, îndeletnicirile, treburile, preocupările, părerile etc. persoanei despre care se vorbeşte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *Însemnînd pre fieştecare... are rînd nu numai de ale sale, ci şi de folosul a toată obştea.* MOLNAR, RET. 55/21. *După aceasta împăratul îi lasă încurcaţi şi se duce la ale sale.* CREANGĂ, P. 266. *Fiul de boier nu era acasă, ci dus într-ale sale.* ISPIRESCU, L. 63. *Aşa crede poporul şi dintre ale sale e greu a-l scoate.* MARIAN, NA. 350. *Nu-şi îngrijaşte singur d-ale sale.* ZANNE, P. IV, 519. *Profesorul se socotea... prea mult scos din ale sale.* BLAGA, H. 76. ◇ E x p r. **A se ţine de ale sale** = a-şi vedea de treabă, v. v e d e a. Cf. DL. ✦ (Indică pe soţul, respectiv pe soţia persoanei despre care se vorbeşte) *Al său a murit!* ✦ (La m. pl.; indică familia, rudele, persoanele apropiate ale celui despre care se vorbeşte sau membrii grupului din care acesta face parte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *Dzice Domnul alor săi să lucreadze.* VARLAAM, C. 259. *Moş Nichifor... lasă pe jupînul Strul şi cu ai săi, cu lacrimile pe obraz.* CREANGĂ, P. 117. *Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii, îl jeliră şi poporul.* ISPIRESCU, L. 42. *El găsi de cuviinţă să spuie şi alor săi ceea ce era să se întîmple fiului lor.* id. ib. 98. *S-a-ntors să mai trăiască doar cu ai săi de-acum.* PILLAT, P. 304. *Tata nu se îndemna acasă, printre ai săi, niciodată la vreo rugăciune.* BLAGA, H. 47. *Aşa ar fi cîntecul unui rănit, uitat de ai săi în întunerec.* VINEA, L. II, 313. *Era ştiut că n-o să-i mai vadă pe ai săi.* TUDORAN, P. 52. *Spăriet, galbăn ca ceara... soseşte la ai săi.* ŞEZ. XII, 65. ◇ (Învechit; sudat cu pronumele reflexiv în forma neaccentuată „-şi", aşezat

enclitic) *Ei întoarseră-se între ai săiși.* COD. VOR 26/18. *Învață pre noi mainte ai săiși să învățăm.* CORESI, EV. 457.

II. Adj. pos. **1.** Care este al celui despre care se vorbește.

a) (Indică posesiunea) *Se nu vă întoarsetu, arma sa va ascuți; arcul său încordă.* PSALT. 10. *Latră întru ascunși ca leulu întru ograda sa.* ib. 15. *Și-ș împarte toată avuția sa cită are.* CORESI, EV. 70. *Și dezlegat fu, și mearse în casa sa.* id. ib. 97. *Hristos beseareca sa și nărodul său încă curat și sfînt pofteaște.* PO 8/22. *Scoală-se Isacu din patul său* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. II, 192/8. *Aruncară și filosofii lui Faraon toiagele sale.* VARLAAM, C. 46. *De va lăsa neștine pojar în pomătul său... și va arde casa cuiva... nu iaste vinovat.* PRAV. 22. *Să-și direagă ale sale case.* ib. 26. *Nu-ș va piiarde muiaria dzeastrele sale.* ib. 141. *Dumnedzău toate veade din scaunul său.* DOSOFTEI, PS. 14/1. *Domnul... mă grijește din sfînta sa casă.* id. ib. 36/6. *Iar boierii toți s-au întorș la pămîntul său.* NECULCE, L. 267. *Orfeu... scotea cu glasul lirii sale pe norod din pădure.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXIII/16. *Iubitorul de argint... șade deștept lîngă comoara sa.* MARCOVICI, C. 9/10. *Tatarii... pun carnea sub șaua cailor săi.* DRĂGHICI, R. 70/12. *Îi ieși spre întîmpinare cu toți sfetnicii palatului său.* GORJAN, H. I, 2/27. *Unul din pintenii săi de aur se sfărîmă.* BĂLCESCU, M. V. 392. *Noaptea își întindea pe încetul tristul său hohot.* NEGRUZZI, S. I, 236. *Deodată simți cum că pe marginea patului său șede cineva.* EMINESCU, P. L. 63. *Și cîte și mai cîte nu cîntă Mihai lăutarul din gură și din scripca sa răsunătoare.* CREANGĂ, A. 118. *Cine știe Ce prăpăstii blînda noapte-acoperă cu vălul său.* DAVILA, V. V. 139. *Colegii mă însărcinaseră pe mine să țin o cuvîntare pe marginea gropii sale.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 30. *I-am fost oaspe în palatul său.* M. I. CARAGIALE, C. 70. *Îl ademenește într-o zi în casa sa.* LOVINESCU, C. IV, 68. *Domnul... se retrase în biroul său.* C. PETRESCU, Î. I, 109. *Împărtea grăunțe porumbeilor săi dragi.* I. BOTEZ, B. I, 8. *Fui chemat de urgență la cabinetul său.* VOICULESCU, P. I, 77. *Copilul revine în casele sale.* PILLAT, P. 255. *Pe dedesubtul veșmintelor sale trecu un foșnet satinos.* CĂLINESCU, S. 8. *Arcul său bătea la șapte stadii.* VULPESCU, P. 29. *Un popor mic a cărui luptă angajează pînă la ultima suflare de pe pămîntul său, și este dusă în numele dreptății..., nu poate fi înfrînt.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 1/1. *Tot omul e domn în casa sa.* ZANNE, P. III, 78.

b) (Indică apartenența) *Și-ș legă picioarele sale.* COD. VOR. 28/6. *Să să pocăiască cu lacrămile sale* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 465/20. *Mărule sale lă în sîngele păcătosului.* PSALT. 111. *Și scrîșneaște cu dinții săi și suspină.* CORESI, EV. 78. *Cu rostul său bl*[ago]*s*[lo]*vea și cu inima sa blăstema.* id. PS. 158/6. *Și scoase inelul den degetul său și-l deade în mîna lui Iosif.* PALIA (1581), 170/6. *Cel ce taie pomul cu mîna sa... îndoită să-i fie certarea.* PRAV. 21. *Ne-au spălat pre noi deîn păcatele noastre cu sîngele său.* N. TEST. (1648), 303v/22. *De la sfîntul șcaun, din ceriu Caută Domnul Cu ochii săi cei sfinți.* DOSOFTEI, PS. 36/8. *Să ia boierii asupra capetelor sale această grijă.* MUSTE, LET. III, 18/7. *Ei, ridicînd... ochii săi la ceriuri, striga.* MINEIUL (1776), 144r1/36. *Graiurile lui arată recunoștința inimii sale.* MARCOVICI, D. 4/11. *Prin sîngele său vărsat... el ne arată legea... jertfirii, a iubirii.* BĂLCESCU, M. V. 2. *Rădicînd-o ca pre o pană, o puse pre genunchii săi.* NEGRUZZI, S. I, 145. *Magenta în umbră dispare, Cu ranele sale.* ALECSANDRI, P. II, 148. *Unul caută-n oglindă de-și bucleză al său păr.* EMINESCU, O. I, 130. *Nu care cumva să meargă la pieirea capului său.* ISPIRESCU, L. 4. *Îi dete înscris cu sîngele său.* id. ib. 5. *Ochiul său profetic deschis E singura veste prin neguri.* BLAGA, P. 98. *Știuse să strecoare cu tact, printre buzele sale veștede, anume luări-aminte.* C. PETRESCU, A. R. 87. *Butoaiele acelea erau averea lui, sub cercurile de fier clipocea sîngele său.* BARBU, G. 379. ◇ L o c. a d v. **După ființa sa** = în esență, în fond. *Sînul care mîni va fi un cadavru și care, după ființa sa, este și astăzi.* EMINESCU, P. L. 87. ◇ (Determină abstracte, acțiuni, fenomene etc. legate de cel despre care se vorbește) *O, fericați de oamenii ceia ce frîngu voia sa* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 468/27. *Așa-șu arătă Hristos a sa mare frîmseaje.* CORESI, EV. 81. *Porăncitele lu Dumnezeu le-au ținutu în viiața sa* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 225/12. *Carele va muta hotarul cu putearea sa... să plătească.* PRAV. 40. *Ș-ar fi lăsat viața sa... întru atîtea primejdii și griji.* N. COSTIN, L. 41. *L-au dus la cortul vizirului, neavînd el nici un cuget al său să iasă la domnie.* NECULCE, L. 44. *Singuri cu a sa numai știință și simțire neîndestulîndu-să.* CANTEMIR, I. I. I, 29. *Trupurile acelora după moartea sa să steie vii* (a. 1780). URICARIUL, X, 80/13. *Luptele lui Ulise și înțelepciunea sa fură înălțate pînă la ceruri.* PLEȘOIANU, T. I, 69/2. *Asupra mîncării este cea mai întîi grijă a-și înfrîna pofta sa.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 37/32. *Fieșcare aș voi să pătrundă măcar o parte a soartei sale.* MARCOVICI, D. 3/22. *Este dator să lucreze din răsăritul soarelui pînă la al său apus.* REGUL. ORG. 80/24. *Nu e destul ca o națiie să-și reclame... libertatea sa în numele suvenirilor istorice.* BĂLCESCU, M. V. 5. *O faceți de își calcă datoriile sale de femeie.* NEGRUZZI, S. I, 48. *Reușii a o îndupleca să-mi spuie viața sa.* SION, P. 62. *Poetul celei mai frumoase epopee... s-a pierdut fără vreo urmă a individualității sale.* MAIORESCU, CRITICE, 5. *Albastru și cuvios e adîncul cerului și divina sa eternitate.* EMINESCU, P. L. 45. *Cine nu-și aduce aminte de tinerețea sa?* id. ib. 67. *Stan era om tăcut în feliul său.* CREANGĂ, P. 142. *Las' dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boieriul în gîndul său.* id. ib. 301. *Cîtă încredere avea în puterea talentului său, ne-o spune singur.* CARAGIALE, O. III, 6. *Anul morții sale nu se știe.* IORGA, C. I. I, 4. *A scris studii de istorie care se așază printre cele mai frumoase ale epocii sale.* BUL. COM. IST. III, 1. *Veverița pusese frîu neobositei sale zburdălnicii.* HOGAȘ, M. N. 172. *Punînd între privirile sale și realitate vălul culturii.* VIANU, A. P. 48. *Libertatea omului este pricina măreției și mizeriei sale.* id. L. U. 30. *Poziția sa ni se pare absurdă, falsă și anticritică.* CONSTANTINESCU, S. II, 46. *În ziua aceea au luat sfîrșit și îndoielile sale.* PREDA, R. 17. *Meritul său este cu atît mai mare... cu cît este primul care execută planșe.* AP 7. ◇ (Precedat de cuvinte cu valoare prepozițională) *Și va pune oile de-a dereapta sa.* CORESI, EV. 38. *Un văcar... va lua asupra sa un bou.* PRAV. 12. *Învins de firea lui cea omenească se uita înapoia sa.* EMINESCU, P. L. 14. *Craiul... chemă lustrei feciorii înaintea sa.* CREANGĂ, P. 184. *A izbutit să grupeze... în jurul său un mare număr de scriitori.* IORGA, P. A. II, 26. *Atmosfera de dragoste pe care o simțea crescînd în jurul său.* AGÎRBICEANU, S. 460. *Foarte interesat de aceste peripeții și, înlăuntrul său, foarte flatat.* C. PETRESCU, C. V. 70. *Fiind un barbat cu stăpînire asupra sa însuși.* SADOVEANU, O. XI, 337.

c) (Indică dependența, în legătură cu termeni care denumesc persoane considerate în raportul lor față de cel despre care se vorbește) *Venre Filiesu cu Drusiliia, muiarea sa.* COD. VOR. 64/9. *Deșertu grăi cireș către soțul său.* PSALT. 17. *Giură-se aproapelui său.* ib. 20. *Izbăvi Domnul sufletul șerbilor săi.* ib. 61. *Feace nuntă fiiului său.* CORESI, EV. 301. *Și cu veselie juca în mațele mumîniei sale.* id. ib. 495. *Scrie-se... despre... Iacov cu feciorii săi cum fu dus în Eghipet.* PO 4/21. *Și grăi Cain cu Avel, frățele său.* PALIA (1581), 24/11. *Boiarii nu se vor pleca domnului său și vor fugi.* PARACLIS (1639), 254. *Îndată va striga furul pe oamenii săi.* PRAV. 121. *De va giurui bărbatul cu giurămînt muierii sale.* ib. 139. *Cînii mănîncă den fărîmele cealea ce cad den masa domnilor săi.* N. TEST. (1648), 20v/11, cf. 184r/10. *Solomon... învață pre fiiul său.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/47. *Dumnezău au poruncit sfinților săi ucenici și apostoli.* ib. [prefață] 4/55. *Cearta cea de șapte frați... împreună cu*

doi părinți ai săi. MINEIUL (1776), 172[v]1/8. *Boierii moldovenești cu toții au stat de domnul său Vasilie Lupul să-și dea fata.* ȘINCAI, HR. III, 52/4. *Îi încredință educația micilor săi fii.* PLEȘOIANU, T. I, 3/1. *Mumă înconjurată de copiii săi.* MARCOVICI, D. 3/12. *Luîndu-și ziua bună de la împărătească, nevasta sa.* GORJAN, H. I, 3/12. *Porunci nevestei sale a-l la și a-l premeni.* PANN, P. V. I, 97/15. *Zise ai sale neveste...* id. ib. 157/16. *Slujaște... pe împăratul său.* ARISTIA, S. 33/9. *Atîrnă în salba iubitei sale albastrul mărgăritar.* EMINESCU, P. L. 51. *Muri de apoplexie în mijlocul păharelor și a comesenilor săi.* id. ib. 99. *Împăratul Verde nu cunoștea nepoții săi.* CREANGĂ, P. 183. *Ivan atunci mulțămi mai-marilor săi.* id. ib. 297. *Trăia în pace și liniște cu soția și cumnatele sale.* ISPIRESCU, L. 8. *Se va supune... satisfăcînd, desigur, pornirea contemporanilor săi pentru zgomotoase acțiuni războinice.* IORGA, P. A. II, 158. *Și-a luat... tatăl său să-i ajute la păscutul boilor.* AGÎRBICEANU, S. P. 13. *Nepătrunsă îi rămîne taina care va fi silit-o odinioară pe această soră a sa să îmbătrînească fecioară cu cosița albă.* C. PETRESCU, S. 127. *Slugile sale... se iveau și piereau, ca niște stafii.* M. I. CARAGIALE, C. 48. *Strîngea felicitări călduroase de la bunii săi prieteni.* MIRONESCU, S. 85. *Un frate mai tînăr de al său, Dionisie, apariție meteorică, ce s-a stins repede.* BLAGA, H. 11. *Spiritul pandur al marelui scriitor îi vine... de la bunicul său gorjan.* RALEA, S. T. I, 10. *Ce se va întîmpla... cu ceilalți fii ai săi.* STANCU, Ș. 46. *Avea încredere desăvîrșită în semenii săi.* TUDORAN, P. 14. *Copilărise în sat... împreună cu frații săi.* PREDA, R. 247. *Tudor și oastea sa de panduri anulează orice încercare a forțelor stăpînirii de a stînjeni desfășurarea răscoalei.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 926. *Striga pe supușii săi în tot feliul.* ȘEZ. XVIII, 153. *Luat din scurt și pus în față cu cele spuse de femeia sa, nu mai tăgădui.* ȘEZ. XIX, 110. ◇ (Precedat de cuvinte care indică demnități, formează construcții folosite ca termeni de reverență pentru persoane de rang înalt) *Datu-ne-au mărîia sa Moisei Moghila Voievod satele* (a. 1631). GCR I, 75/24. *Acea mărturie de la acei oameni buni, mărîia sa domnu nostru au credzut-o.* (a. 1657). id. ib. 174/37. *În zilele mărîii sale lui Șărban Vodă* (a. 1686). BUL. COM. IST. III, 85. *Mărîia sa este împărat.* NECULCE, L. 237. *Vorbind în taină cu mărîa sa, i-am zis cum că mă las de vlădîcie.* ANTIM, P. XXIII. *La cărțile mărîmei sale am făcut să se acațe pecețile noastre.* ȘINCAI, HR. II, 113/19. *Craiul, afară de aceea ce ar da domniilor sale, va da pentru Ardeal, pe an..., cîte 150 000 de galbeni.* id. ib. 201/26. *Din parte prè sfinției sali părintelui mitropolit* (a. 1804). CAT. MAN. I, 4. *Am arătat mărîi sale lui Vodă* (a. 1813). DOC. EC. 158. *Se vede că așa place sfinției sale.* CREANGĂ, P. 190. *Mărîa sa Petru Vodă.* IORGA, C. I. I, 81. (Prin lărgirea sensului) *Domnia sa ce părere are?* (Ironic) *Ivit călare pe un cal de lemn..., mare avocat și proprietar, situația domniei sale de joleu... a stupefiat.* ARGHEZI, B. 75. ◇ (Enclitic; la sg.) *Fata ceii muieri... dobîndi vîndecare pentru credința mîni-sa.* CORESI, EV. 59. *Vedea fiiu-său muncindu-se cu acel duh hîtlean.* id. ib. 79. *Și-i certa tată-său să asculte de dascăl.* MOXA, 365/30. *Moșiile și țiganii ginere-său* (a. 1668). IORGA, S. D. VII, 28. *Fiiu-său doară ce ți-i cu credință... Grijești de dînsul.* DOSOFTEI, PS. 28/1. *Aruncîndu-și ochii asupra maică-sa, au văzut-o zăcînd moartă.* DRĂGHICI, R. 27/24. *Începu a dori... să vază pe frate-său.* GORJAN, H. I, 2/19. *Mumă-sa, o femeie palidă, naltă... îi vorbise adesea de tatăl.* EMINESCU, P. L. 30. *Ea se aruncă suspinînd la gîtul tătîne-său.* id. ib. 59. *Elis adică Cleopatra, vară-sa.* id. ib. 66. *Ipate... începe a se ține de față... Se duce la tată-său și la mă-sa de-o cere.* CREANGĂ, P. 168. *Se trezește într-o zi cu socru-său.* id. ib. 169. *A scris carte frăține-său, craiului.* id. ib. 184. *Calul... cît pe ce să izbească pe stăpînu-său.* id. ib. 185. *Mănîncă zdravăn, nu se încurcă, iar mă-sa se-ngrașă privindu-l.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 88. *Nevastă-sa e una blondă cu părul creț.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 143. *Și așa dacă s-a întors la noi, trăia și el cu tat-so acolo, om ca toți oamenii.* id. ib. 155. *Am cunoscut pe tat-su.* id. ib. 176. *Știa de jurămînt. Îi spusese tată-său.* AGÎRBICEANU, S. 329. *Taică-su... bătut și legat la stîlp fiindcă nu împlinise birul.* C. PETRESCU, A. R. 72. *Dacă un copil ridică mîna și-l lovește pe tată-său sau pe maică-sa, i se usucă mîna.* STANCU, D. 167. *Ce-o fi avînd tată-său în chilia de către miazăzi?* RETEGANUL, P. II, 4. *Frati-so îl mare a prins-o în brațe.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 322. *Samănă cu nică-su.* ALR SN V h 1 445/27. *Aduce cu moșu-so.* ib. h 1 445/514, cf. ALRM SN III h 1 180. *Izbit cu capu lu tată-so,* se spune despre un copil care seamănă foarte mult cu tatăl lui. Cf. ZANNE, P. IV, 656. *Cînd a ajuns domn, întîi pe tată-său a spînzurat,* se spune la adresa celor foarte răi și nerecunoscători. Cf. id. ib. VI, 356. *Cum îi dracu, așa-i și tată-său.* id. ib. 578. *A ajuns* (sau *a nimerit*) *de la dracu la tat-său* (sau *tat-so*) (= a ajuns sau a nimerit din rău în mai rău). Cf. id. ib. 576. (Popular; la f. sg., preluînd flexiunea substantivului) *Dar după ce a murit, în fața deznădejdii nevesti-și și a fii-si, mi s-a părut că l-aș ucide a doua oară, în dragostea lor, dacă aș vorbi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 186. *S-a ivit în ușă, petrecut în spate de gunguritul nevesti-si.* GALAN, B. I, 56. (Popular; în construcție cu pron. pers. „el" la forma de genitiv sg. sau pl. care dublează semantic valoarea adjectivului) *Mă-sa lor, soru-mea, l-a apucat pe Ghiță în brațe.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 152. *M-am dus la tat-so al lui.* BL XV, 98. ✦ (În legătură cu unele nume de colectivități, de ținuturi etc. raportul de dependență se analizează invers) *Întoarseră-se... în cetatea sa.* CORESI, EV. 520. *Să răschirară unii la satele sale.* VARLAAM, C. 236. *Le gătì Dumnezeu prilej de a se întoarce înapoi la țeara sa.* MAIOR, IST. 198/15.

2. (Cu valoare subiectivă) Care este spus, făcut, realizat, săvîrșit, folosit, obținut de persoana despre care se vorbește. *A lu Dumnezeu dreaptă judecată... le va plăti cuiș după lucrul său.* CORESI, EV. 141. *Cine-ș înțeleage amu greșalele sale* [Dumnezeu] *mai milostiv va fi.* id. ib. 286. *Cu clevetele sale au spartu case* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 342/15. *Să dea răspuns cineș de păcatele sale* (cca 1600). ib. 225/8. *Să propovăduiască pre făcătoriul de viață cuvîntul său.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/56. *Fieștecare va aduce faptele sale.* MARCOVICI, C. 14/9, cf. 3/27. *Au fost zădarnică toată cercarea sa.* DRĂGHICI, R. 48/21. *Purtările sale cele înțelepte cu toate treptele de oameni.* GORJAN, H. I, 2/9, cf. 3/14. *Mircea este silit a părăsi o parte din concuistele sale.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Publicistica română prezintă deocamdată, în tonul și maniera criticelor sale, spectacolul a două extreme greu de împăcat.* MAIORESCU, CRITICE, 49. *Și astfel Bolintineanu începu cîntecul său.* EMINESCU, O. I, 32. *Mama... era vestită pentru năzdrăvăniile sale.* CREANGĂ, A. 34. *Răspunsul său prea sigur face o impresie ciudată avocatului.* CARAGIALE, O. I, 171. *Pe creangă, vesel, un florinte-mi cîntă, Ce dulce-i glasul ciripirii sale.* IOSIF, P. 34. *Un om foarte vesel și vestit pentru ospețele sale și pentru vinul ales din pivniță.* C. PETRESCU, S. 124. *D. Brătescu-Voinești... se povestește în fiecare din nuvelele sale.* LOVINESCU, C. IV, 11. *Cunoaștem influența covîrșitoare a lecturilor sale din Poe.* I. BOTEZ, B. I, 42. *Bălcescu nu este avar cu adjectivele sale.* VIANU, A. P. 34. *A lăsat strănepoților moștenire moara și mai ales învățăturile sale.* SADOVEANU, N. P. 141. *Argumentația sa e aidoma cu a cazuiștilor.* CĂLINESCU, C. O. 178. *După propriile sale mărturisiri, revoluția prin violență are două inconveniente.* RALEA, Ș. T. III, 96. *Simți cu neliniște că opera sa de cărămidă, metal și beton putea fi... pieritoare.* PREDA, R. 19. *Rugăciunile sale înflăcărate.* BARBU, PRINC. 17. *Era conștient de faptul că toate planurile sale eșuau.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 84. *Știam vorbele sale.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 158.

3. (Cu valoare obiectivă) Care este spus, făcut, realizat, săvîrșit, folosit, obținut în legătură cu persoana despre care se vorbește. *Nimeni nu are grija sa.*

— Pl.: *săi, sale.* Nom.: (enclitic; la m. sg.) *-său,* (popular) *-so, -su;* gen.-dat.: (enclitic; la f. sg.; popular) *-si.* — Și: (învechit) **săișI** adj. pos. pl. — Lat. ***seus*** (<lat. *suus,* după *meus*).

SĂU[2] s. n. v. **seu.**

SĂUÁR s. m. (Învechit) Negustor de seu. *549 lei săuariului* (sfîrșitul sec. XVII). IORGA, S. D. VII, 184. *Pentru ocupațiile practicate... se stabilește următoarea tabelă:... șindilari, săuari, săhăidăcari* (a. 1820). N. A. BOGDAN, C. M. 101.

— Pronunțat: *să-uar.* — Pl.: *săuari.*
— **Său[2]** + suf. *-ar.*

SĂUCÁLĂ s. f. v. **sucală.**

SĂUÓS, -OÁSĂ adj. v. **săos.**

SĂVÁ adv., conj. v. **săvai.**

SĂVÁDĂ s. f. v. **zăvează.**

SĂVÁI adv., conj. **I.** Adv. **1.** (Învechit; de obicei urmat de un numeral) Măcar **(I 2)**, barem. *Rămîie cu noi fata săva numai 10 dzile, după acea să meargă.* PO 81/6, cf. 157/7. *Împărăteasa foarte tînjea dup-ins de nu i vrea vedea fața săva o dzi.* MOXA, 394/11. *Mie... nu mi-ai dat săvai o capră.* VARLAAM, C. 13. *Să rugară să o vadză săvai.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18[r]/12. *Să facem milostenie (săvai a cincea din cît avem).* id. ib. octombrie 93[v]/5, cf. DDRF, TDRG, ȘĂINEANU, D. U. *Săvai o zi.* SCRIBAN, D.

2. (Învechit și popular) Chiar (și...); întocmai. *Că săvai și cu nește săraci... ca aceia să slujaște Dumnedzău.* VARLAAM, C. 368. *Savai bolnav cum era.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Săvai cum fac la noi cucii.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 25[r]/21, cf. SCRIBAN, D., DL, DM. ◇ (Cu valoare de interjecție; în poezia populară, precedă un substantiv propriu sau comun, pe care-l subliniază) *Savai Petre, sfinte Petre, Ia să mi-l trăznești cu sete.* TEODORESCU, P. P. 32. *Unde este badiul tău, Savai, frățiorul meu?* id. ib. 539. *Nainte murgul trecea Savai cale d-o prînzare.* POP., ap. ODOBESCU, S. II, 432. *Cine urcă la Istriță? Savai, căpitan Gheorghiță.* MAT. FOLK. 155. *Ce vedea el, nu credea. Savai, calea că-mi venea, Surioara Miului.* ib. 185, cf. 1 274. *La masă le punea... Cu paharu cin' le da? Săvăi, fină-său Vartici.* MATEESCU, B. 29, cf. 171. *La curțile Zmeului Născutu-mi-a, Crescutu-mi-a, Săvai, Mistricean voinic!* PĂSCULESCU, L. P. 170. *Muște mari cît aluna, Săvai, prăpădea lumea!* id. ib. 217, cf. 266. *Și-ncă mai era una: Savăi, soră-sa Voica.* PAMFILE, C. Ț. 60. *De la letinul cel bogat, Savai, cinele spurcat.* id. ib. 63. *Pe culmița dealului... Primblă-mi-să, cin' să plimbă? Savai, Ghiță Cătănuță.* GR. S. III, 170. *Savai, Toma Alimoș, Haiduc din țara de jos.* ANT. LIT. POP. I, 292. *Și-mi bea vin dintr-o ploschiță, Săvai, mică mititea.* ib. 476. ◇ (Învechit; în sintagme care au valoarea unor compuse) *Săvai cine* = oricine. *Dintr-aceastea den toate, poate vedea săvai cine* (a. 1651). GCR I, 154/3, cf. DDRF, SCRIBAN, D. *Săvai ce* = orice[1]. *Va da a paște asin, bou sau oaie, au săva ce dobitoc.* PO 251/22, cf. 116/24. *Nu te voi ucide, săvai ce mi-ai spune.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 104[v]/23. *Săvai unde* = oriunde. *Învățătoriu, veni-voi după tine, săvai unde te-i duce.* VARLAAM, C. 331. *Săva a care* = oricare. *De unde să veade că nu-i săva a căruia Ioann, ce-i a lui Ioan ap[o]s[to]l.* N. TEST. (1648), 190[r]/8. *Săvai de cîte ori* = ori de cîte ori, v. **oară[1] (II).** *Au puteare... a bate pămîntul cu tot biciul săvai de căte ori vor vrea.* N. TEST. (1648), 311[r]/33. *Săvai cît* = oricît[1]. *Car[e] popă va sluji besearecei, săvai cîți ar hi, nice un popă să nu s[ă] opreasc* (a. 1702). IORGA, S. D. XIII, 152. ◇ Loc. conj. **Săvai să** (sau **de**) = chiar de, chiar dacă, și dacă. *Săvai să iaste și de lemn svănta cruce..., puterea celuia ce s-au răstignit prinsă lăcuiaște.* VARLAAM, C. 49, cf. 62, 334. *Făcusă giurămînt să nu-ș mai iasă din chilia pesterii săvai de i s-ar fi și tîmplat premejde.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 43[r]/24, cf. 95[v]/1, SCRIBAN, D. **Săvai că** (sau **și**) = deși, cu toate că. *Săbai că iaste apa numai într-un fealiu, iară în multe fealuri lucrează* (a. 1643). GCR I, 107/22. *Săvai că iaste și om, iară mai presus de putearea omenească le face toate.* VARLAAM, C. 32. *Săvai și în patru stihii să răschiră trupul omului deca moare, iară Dumnedzău poate să-l stringă iarăși într-una, ca și pre Lazar.* id. ib. 60. *Și noi oameni sîntem și am putut și greși, săva că am silit... să nu greșim* (a. 1648). GCR I, 126/40. *Săva că iaste mai mic de toate semințele, iară deacă creaște mai mare-i de toate ierbile.* N. TEST. (1648), 17[v]/23. *Aceasta-i calea lor, săva că-i întru ea nebunie* (a. 1651). GCR I, 155/24. *Săvai că ne iaste cărarea-nchisă, Către tine, Doamne, ni-i inema tinsă.* DOSOFTEI, PS. 145/17, cf. id. V. S. septembrie 10[v]/10. *Într-aceia să deșteptă, săva că se temea* (a. 1683). GCR I, 273/29. *Biblia... săvai că de la răposatul Șărban Voievod... s-au început..., cu osîrdie ai nevoit a să isprăvi* (a. 1691). id. ib. 290/11. *Acești cronicari săvai că sînt și străini de alte țări... n-au lăsat a nu scrie* (începutul sec. XVIII). BUL. COM. IST. I, 171. *S-au rădicat împreună... de au mers, săvai că nu puțină oaste era* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 222/4. *Și săvai că cu strein glas și grai să cîntă... Aibă însă cu ai tăi psalmi o parte svîntă* (sec. XIX). CAT. MAN. I, 444, cf. SCRIBAN, D., ROSETTI—CAZACU, I. L. R. I, 89.

3. (Învechit, rar) În zadar, zadarnic. *Săvai păcătoșii cu dinții lor scrășcé, Că tot n-au puteare.* DOSOFTEI, PS. 122/5.

II. Conj. **1.** (Învechit) Deși, cu toate că; chiar dacă. Cf. CUV. D. BĂTR. I, 300. *Săvai ești și păcătos... iară pentr[u] acea tot să te rogi.* VARLAAM, C. 254. *Cela ce va creade în mine, săvai are și muri în trupu, iară în suflet nu să va teame* (a. 1600—1650). GCR I, 139/23. *Săvai izgonește, taie, fă cum ți-i voia.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 63[r]/29, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX.

2. (Învechit, rar; în forma *săva*) Dacă. *Nu putem mearge gios, săva fratele nostru cel mai mic cu noi va fi.* PALIA, (1581), 187/2. *Și săva... trupului bărbătesc piialea denainte nu se va tăia împregiur...* PO 54, cf. 158, 216, 242, 251.

3. (Regional) Dar, însă. *Săvai Calea ce-mi făcea? Ea multă grijă avea.* PĂSCULESCU, L. P. 234. *Săvai Marcu ce-mi făcea? Un stejar verde lua... Și pe mă-sa mi-o lega.* id. ib. 269.

4. (Regional) Ca să, în scopul... (Dragomirești — Tîrgoviște). GRAIUL, I, 131. *Voinicii caii-și potcovește Cu potcoave de argint Săvai rabde la nisip, Cu caiele dă oțăl Săvai rabde la muscel.* ib.

5. (Învechit; adesea în corelație cu sine însuși) Fie, ori **(I 1)**, sau **(1).** *Supunreți-vă amu... seva lu împăratu..., seva giudeaților.* COD. VOR. 148/20. *Cine va fi mîncînd avenit, săva fie nimearnic de laturi, săva lăcutoriu de-aicea, sufletul aceluia va peri.* PO 216, cf. 251, 295. *Dentre dobitoace încă, săva oi săva boi, ce mainte va fi, al mieu să fie.* PALIA (1581), ap. C. CR. 80/30, cf. 70/11. *Această carte să o ceteasc săva preut, săva diac* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 53/18. *Cu aceasta ne blagoslovim, cu aceasta ne svențim, săvai preuții cînd vor să cînte leturghie sau să boteze, săvai vlădicii cînd vor să puie popi și diaconi.* VARLAAM, C. 48. *Pentr-acea și noi, săvai în cale cînd mergem, aceasta să avem soție; săvai în casă cînd simtem, aceasta să o avem socotitoriu; săvai cînd vom să dormim, aceasta să o avem străjeriu.* id. ib. *Sufletul hie a cărui om, săvai bărbat, săvai*

muiare. id. ib. 359. *Săvai la moarte și săvai la viață, că acolo va fi robul tău.* BIBLIA (1688), 231²/25.

— Și: (învechit și popular) **savái** (accentuat și *sávai,* SCRIBAN, D.) adv., (învechit) **săvá** adv., conj., **săbái** adv., **sevá** conj., (regional) **săvái** (accentuat și *săvái,* id. ib.), **savái** (accentuat și *sávai,* id. ib.) adv.

— **Să + va** „vrea".

SĂVASTÓC subst. (Regional; în sintagma) *Bătaie la săvastoc* = bătaie strașnică, zdravănă. Cf. PAMFILE, J. II, 164.

— Deformare de la n. pr. **Sevastopol.** Cf. PAMFILE, J. II, 164.

SĂVĂI[1] adv. v. **săvai.**

SĂVĂÍ[2] vb. IV v. **sovîlta.**

SĂVĂRDOÁCĂ s. f. v. **zăvîrdacă.**

SĂVEÁCĂ s. f. (Regional) Plăcintă de post (Comloșu Mare — Jimbolia). LEXIC REG. II, 42.

— Pl.: *săveci.*

— Etimologia necunoscută.

SĂVÎRSÍ vb. IV v. **săvîrși.**

SĂVÎRȘÉNIE s. f. (Învechit) **1.** Sfîrșit. *Dumnezeul mieu vărtutea mea, și face-va picioarele meale spre sfrășire (săvîrșenie* D). PSALT. 323, cf. 475. *Cînd va fi... săvîrșenia lumii* (a. 1746). ap. TDRG.

2. Moarte **(1, 2).** [Sfîntul] *priimit-au de sabie săvîrșenie* (a. 1675). GCR I, 228/8. *Acesta au fost ucinic svîntului... După a lui săvîrșenie...* DOSOFTEI, V. S. februarie 50ʳ/30. *După săvărșenia măriei sale... m-am jeluit lui Iliiaș* (a. 1679). BUL. COM. IST. IV, 173, cf. SFC I, 228.

3. (Suspect) „Acțiunea de a săvîrși". SCRIBAN, D.

— Pl.: *săvîrșenii.*

— **Săvîrși** + suf. *-enie.* Cf. slavonul съвръшение.

SĂVÎRȘÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit și regional; complementul indică activități, lucrări etc. în curs de executare) A termina, a isprăvi, a sfîrși, a încheia. *Ce am început, nu putui săvîrși.* VARLAAM, C. 353. *Am săvrășit aceste sfinte cărți* (a. 1641). BV I, 118. *Cela ce au început întru voi lucru bun săvîrși-l-va.* N. TEST. (1648), 264ʳ/19, cf. 311ʳ/33. *Cu vrearea lui Dumnezău o au săvîrșit* [traducerea]. BIBLIA (1688), [prefață] 1/46. *Săvîrșind învățătura sa, să duse.* MINEIUL (1776), 10ʳ¹/20. *Nu săvîrși vorba bine și un soldat... lovi pe împăratul.* VĂCĂRESCUL, IST. 252. *Avea o mare rîvnă de a-și săvîrși lucrul său.* IST. CAROL XII, 36ʳ/13. *După ce am săvîrșit* [de cartografiat] *hotarăle împărăției turcești..., trecem la India.* AMFILOHIE, G. 35/10, cf. 108/9. *El au zidit mănăstirea Misiei, ci doară începută fiind de Petru, el o au săvîrșit.* ȘINCAI, HR. II, 170/36, cf. III, 79/22. *Voi putea săvîrși în urmă lucrul apucat.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Încă nu săvîrșisem școalele obicinuite cînd am început a aduna cuvinte.* id. ib. *Toate acele cișmele... să fie drese, săvîrșite și cu curgere* (a. 1811). DOC. EC. 112. *Săvîrșind sfatul cel nelegiuit, fac și anafora către măria sa.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 63. *Își săvîrși lucrările dregătoriii sale.* PLEȘOIANU, T. I, 2/20. *În soroc de trei luni mă leg ca să le dau toate săvîrșite gata* (a. 1829). DOC. EC. 443. *Aci se oprește și nu cutează a săvîrși cuvîntul.* HELIADE, O. II, 28. *Voiesc a săvîrși povestirea.* DRĂGHICI, R. 106/14, cf. 25/19, 60/14. *Îndată ce au săvîrșit a sa educație,... s-au făcut călăuz de caravane.* ASACHI, L. 8¹/40, cf. VALIAN, V. *Săpatul grădinii să fie săvîrșit în această lună.* I. IONESCU, C. 12/22. *Lupta cea cu sulițe... Mai întîi săvîrșindu-o.* PANN, E. II, 92/12. *Își săvîrși cursul academic.* NEGRUZZI, S. II, 144, cf. POLIZU. *Săvîrșii conversarea ce o avusei cu maica starița.* PELIMON, I. 68/5. *Opera de destrucțiune este săvîrșită.* GHICA, C. E. I; VI. *Nu putea să o săvîrșească* [mănăstirea]... *căci turnul se surpa.* ISPIRESCU, L. 295, cf. 26, DDRF. *Întreprinde zidirea frumoasei mănăstiri..., dar nu apucă a o săvîrși.* XENOPOL, I. R. III, 73, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Cuvîntul Nu săvîrșea, Iataganul Că-și scotea.* TEODORESCU, P. P. 508. *Manoleo... Ai săvîrșit de-a bine Sfînta mănăstire?* PĂSCULESCU, L. P. 192. *Cel ce de multe s-apucă, nici una săvîrșește.* ZANNE, P. VIII, 547. ◇ Absol. *Fiecin' istorisește... Iar cînd toți au săvîrșit Copilașii au vorbit.* BOLINTINEANU, O. 88. ◇ Tranz. fact. *Toate glasurile săvîrșească-le Pavel, grăind:* „*Cine suie la ceriu?*" CORESI, EV. 178. *Prinderea lui săvîrși lupta.* FM (1842), 136¹/3. *De-aș fi slobod să-mi dau moarte ca să-mi săvîrșesc durerile!* PLEȘOIANU, T. II, 20/1. *Să-mi săvîrșești durerile mele.* id. ib. III, 75/21. ◇ Refl. pas. *Și se-au săvîrșit lucrul la o mie 581.* CORESI, EV. 1, cf. 371. *Se-au început aceste cărți luna noiembrie și se-au săvîrșit în luna lu iunie.* PO 1/14. *Și se-au săvîrșit lucrul.* ib., ap. GCR I, 28/25. *N-au vrut să iasă din beseareca păn' nu s-au săvîrșit sfînta slujbă.* M. COSTIN, O. 46. *Întru zilele măriei sale s-au săvîrșit acest... lucru.* BIBLIA (1688), [prefață] 1/16. *După ce s-au săvîrșit cetatea Romei... mulțime de voinici s-au strîns.* CANTEMIR, HR. 99, cf. id. I. I. I, 105. *Săvîrșindu-se așa războiul... au venit cinești la țara lui* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 348/16. *După ce să vor săvîrși mișcările oștirilor...* (a. 1809). DOC. EC. 78. *După ce se vor săvîrși transporturile carelor, să se dea răpaos.* CR (1829), 21¹/19. *Ceremonialul sărutării de mînă se săvîrșí; toți boierii părăsiră sala.* FILIMON, O. I, 110. *Vorba nu se săvîrșea, Coarba la el iar sosea.* ȘEZ. IV, 10. ✦ Spec. (Complementul indică „viața" sau „zilele"; construit cu dativul pronumelui personal) A-și sfîrși, a-și încheia (murind[1] **1).** *Alții... întru multe dezmierdări și bogății își săvîrșiră viața.* VARLAAM—IOASAF, 34ᵛ/22. *Își săvîrșise zilele prin moartea cea mai cumplită.* MARCOVICI, D. 130/3. *Nu care cumva să își săvîrșească viața închiși în acele cule.* GORJAN, H. IV, 21/13. ◇ Intranz. *Vezi... cu ce moarte vitejii săvîrșesc.* PANN, E. II, 77/8. ◇ Refl. *I s-au săvîrșit viața cu cinste, aici, la scaunul domniei.* IORGA, C. I. I, 27. ✦ (Învechit) A consuma pînă la capăt; a epuiza. *Săgețile mele le voi săvîrși la ei.* BIBLIA, (1688), ap. TDRG. ✦ Refl. pas. (Jur.; învechit) A se prescrie **(5).** *Toate greșealele pînă în cinci ai să săvîrșesc.* PRAV. MOLD. 100/27, cf. DDRF. ✦ (Învechit, rar) A desăvîrși. Cf. VĂLIAN, V. ✦ (Învechit, rar) A petrece **(II 1).** *Viața... ai săvîrșit... cu rugăciunea, cu privigherile.* MINEIUL (1776), 61ʳ²/13.

2. Refl. (Învechit și regional; despre oameni; adesea cu determinarea „din viață") A muri[1] **(1).** *În slava lui Dumnezeu nu se săvîrșiră,* CORESI, EV. 108. *Pulheria... în fețe s-au săvîrșit cu pace.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 13ᵛ/21, cf. noiembrie 129ʳ/10. *Și-au dat sufletul în mîna îngerului și s-au săvîrșit* (a. 1760). GCR II, 74/41. *Să săvîrși marile împărat Pori în luna lui iulie.* ALEXANDRIA (1784), 79ʳ/17. *Și să săvîrși Filip craiu în luna lui mai.* ALEXANDRIA, (1794), 38/12, cf. 21/17. *Fiul... întîmplîndu-se... să se săvîrșească..., nepotul poate să mișce jaloba.* PRAVILA (1814), 135/4, cf. 160/18. *Sărdăreasa... au dat cumplitul sfîrșit Cu noră-sa... la un loc s-a sevîrșit.* BELDIMAN, E. 55/14. *Cînd s-au săvîrșit, au lasat cu limbă de moarte să-i comînde* (a. 1827). URICARIUL, XXV, 70. *S-au săvîrșit din viață la 4 avgust.* AR (1829), 174¹/5. *Se află lăzi cu lucrurile rămase după la ce i ce s-au săvîrșit acolea* [la spital]. CR (1830), 327¹/8. *La moartea maicii mele... Mamă, te-ai săvîrșit!* I. VĂCĂRESCUL, P. 103/10. *Acest nenorocit Pentru dragostea mea... În pustiu s-a săvîrșit!* CONACHI, P. 161. *Și să săvîrși marele împărat Alexandru.* ALEXANDRIA, 171/18, cf. 124/4. *Soarta acelor lipsiți... de apă este*

mult mai tristă... Se săvîrșesc din viață într-o furie de nebunie. FĂTU, D. 12/12. *S-a săvîrșit din viață... după o boală cruntă.* ALECSANDRI, S. 171. *S-a săvîrșit din viață și cuconul Miron.* GANE, N. II, 163, cf. DDRF. *Declară... că nu răspunde de viața domnului, care se și săvîrși puține zile după operație.* XENOPOL, I. R. IV, 121, cf. ȘĂINEANU[2]. *S-a săvîrșit din viață la 2 februarie.* IORGA, C. I. I, 61, cf. 17, ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 42, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Numai de nu s-ar săvîrși înainte de a-i vedea așezați.* REBREANU, R. I, 49. *Femei care au petrecut și s-au săvîrșit întru Domnul.* STĂNOIU, C. I. 208. *Tata și maica de pe cînd eram copil s-au săvîrșit.* SADOVEANU, O. III, 174. *Descrise împrejurările în care poetul se săvîrșise din viață.* STANCU, R. A. II, 39. *S-a săvîrșit din viață și-o duc la cimitir.* T iulie 1964, 45, cf. PĂSCULESCU, L. P. 376. *Am iubit ș-am să iubesc, Măcar să mă săvîrșesc.* PAMFILE, C. Ț. 121, cf. 54. ✦ Tranz. (Învechit; complementul indică oameni) A omorî (1), a ucide. *Se nevoia în tot chipul ca să-l săvîrșească* [pe domn] (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 56/14. *Nedreptatea lui... e mare atît foarte, Încît doresc... să-l săvîrșesc.* PANN, E. IV, 67/11. ◇ Refl. pas. *Sfinții mucenici de sabie s-au săvîrșit.* MINEIUL (1776), 63[r1]/21.

3. Tranz. A face să devină real, să existe (în urma unei activități prestate în acest scop), a aduce la îndeplinire, a pune în aplicare, a realiza (1), a înfăptui, (învechit), a plini (7); spec. a elabora; a crea; a exercita; a comite. *Și toate învățăturile lui cu drag să le săvîrșim.* CORESI, EV. 73. *Dumnezeu săvîrși toate lucrurile bune.* MOXA, 346/35. *Să săvîrșească o lege ce va fi legiuit giudețul besearicii.* PRAV. 279. *Tatăl împreună cu fiiul... au săvîrșit toată lumea* (a. 1680—1695). GCR I, 311/33, cf. MOLITVENIC (sec. XVII), 311. *Această păgînătate săvărșind Mihnea Vodă..., își strînse oștile* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 322/16. *Orice ne va porunci Hristos... să săvîrșim lucrul după pofta lui.* ANTIM, p. 20. *S-au fost rădicat asupra puternicului împărat și neputînd săvîrși lucrul, au pribegit cu totul în Țara Moschicească* (a. 1712). BUL. COM. IST. IV, 42. *Mi-au poruncit mie a săvîrși această tălmăcire* (a. 1765). GCR II, 79/11. *Săvîrșiți multe minuni.* MINEIUL (1776), 64[r2]/10, cf. 59[v1]/24. *Au săvîrșit cu o grabnică isusință poronca stăpînului său.* IST. CAROL XII, 74[v]/17, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Au fost gata cu supunere a săvîrși... toate cîte dă la dînșii[i] s-au cerut* (a. 1809). DOC. EC. 78. *Îndată să întoarce daniia fiind măcar săvîrșită ca de la un nemulțemitoriu.* PRAVILA (1814), 80/3. *Au săvîrșit porunca ta.* ARTAXERXU, 59[v]/5. *Voi muri maică învrednicită a vedea săvîrșit aceaia ce am dorit.* BELDIMAN, N. P. I, 12/18. *Scoposul... să-l săvărșim.* id. ib. 41/8. *Vei urma... alăturata însemnare... săvîrșind întocmai cele ce să arată la legătura fieșcăruia număr* (a. 1819). DOC. EC. 217. *La fieșcare pas ce face omul, vede lucruri ce au fost săvîrșite cu mari cheltuieli.* GOLESCU, Î. 83, cf. LB. *Acestea toate nu le săvîrșaște toată mintea și în toată vremea deplin.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXII/9. *Săvîrșise drumul său prin ceale mai mari călduri.* CR (1829), 42[2]/10. *Spune-mi dară jărtfa ce-ai a săvîrși.* HELIADE, O. I, 427. *A însărcinat pe... ca să săvîrșească o statuie.* CR (1830), 15[2]/2. *În grab sculîndu-se, a încălecat iar ca să săvîrșească arestarea.* ib. (1831), 131[1]/23. *Nici o faptă nu voi săvîrși făr' de a-m ardica ochii către tine.* MARCOVICI, D. 2/7, cf. 280/22. *Are hotărîrea să nu să lasă pînă nu-l va săvîrși* [caicul]. DRĂGHICI, R. 148/8, cf. 169/4. *Tată, am săvîrșit toate cîte mi-ai poruncit.* GORJAN, H. I, 81/32, cf. 87/27. *N-am putut să săvîrșim ceea ce doream.* MAG. IST. I, 54/3. *Iată în ce chip autorul povestește omorul săvîrșit.* ib. 271/25. *În toate aceste ranguri nu să va putea înălța..., dacă nu va săvîrși mai întîi o slujbă lucrătoare.* REGUL. ORG. 578/28. *Cunoaștem pre mulți oameni... Ce-au săvîrșit științe, Arte și meșteșuguri.* I. VĂCĂRESCUL, P. 54/3. *Prin neorînduială, rînduială săvîrșește.* CONACHI, P. 298. *Oameni ce săvîrșiră vărsare de sînge, călcări, jafuri.* PELIMON, I. 133/20, cf. 278/19. *Era amenințat pentru un omor ce săvîrșise asupra unui turc.* GHICA, S. 120. *Nu poate să săvîrșească păcatul de care tu mă bănuiești.* GANE, ap. TDRG. *O lăsă acolo și-și căută de drum, mulțumită... că a putut săvîrși o faptă bună.* CREANGĂ, O. 131. *Să plîngă amîndoi împreună păcatul săvîrșit.* CARAGIALE, O. I, 50. *Fapta cea mișelească ce era să săvîrșească.* ISPIRESCU, L. 77, cf. DDRF. *Pururi menit-ai a rele... Și nici săvîrșit-ai vrun bine.* MURNU, I. 6. *O faptă pentru oameni poate săvîrși oricine.* IORGA, P. A. II, 49, cf. TDRG. *Am priceput atunci... greșeala neiertată pe care o săvîrșisem.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 40, cf. 157. *Îl apăsau greu greșeala săvîrșită și toate cuvintele ce i le spusese.* AGÎRBICEANU, S. 42, cf. 273. *Săvîrșesc binefaceri fără seamăn.* BUL. COM. IST. II, 14, cf. RESMERIȚĂ, D. *Că nu a fost drept ce am săvîrșit, se poate.* M. I. CARAGIALE, C. 93, cf. 85, ȘĂINEANU, D. U. *Va trebui să săvîrșească unul din actele cele mai primejdioase din viață.* BASSARABESCU, V. 37, cf. CADE. *A săvîrși o nedreptate e mai dureros chiar decît a o suferi.* LOVINESCU, C. IV, 169, cf. 88. *Tîlharii au săvîrșit toate blestemățiile.* REBREANU, R. II, 225, cf. 171. *Simt că am să săvîrșesc o faptă bravă.* C. PETRESCU, Î. I, 119, cf. II, 176. *La școala ei* [a suferinței] *a săvîrșit omul toate faptele lui mărețe.* I. BOTEZ, B. I, 6, cf. 7. *Vrun omor n-am săvîrșit!* VISSARION, B. 97. *Au săvîrșit singuri fapta.* TEODOREANU, M. I, 42. *Tînărul nu-și dă seama de ceea ce săvîrșește.* VOICULESCU, P. I, 160. *Eu am săvîrșit azi o ispravă, împreună cu cinstiții oșteni.* SADOVEANU, O. XVIII, 97, cf. XX, 40. *Locul persoanei care săvîrșea acțiunea exprimată de verb l-a luat obiectul.* IORDAN, STIL. 218. *A săvîrșit o nouă și josnică acțiune.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 361. *Întrebat cum săvîrșește această ispravă, răspundea cu candoare.* CĂLINESCU, C. O. 225. *Se jeluiește din pricina boului cu care își săvîrșea munca.* VIANU, L. U. 56. *Camelia săvîrșise un act imprudent.* BLAGA, H. 203. *Astfel săvîrși păcat, și păcatul se osîndește.* PAS, L. I, 13, cf. II, 150. *Trebuie să săvîrșească numaidecît lucrul acela.* CAMILAR, N. I, 228. *Am sosit la țanc, să te împiedic de a săvîrși un sacrilegiu.* VINEA, L. II, 153. *Era să săvîrșesc o greșeală profesională.* H. LOVINESCU, T. 335. *De unde avea să bănuiască... ce boroboațe avea să săvîrșească?* TUDORAN, P. 66. *Poate ar dori să săvîrșim la bancă fapte miloase.* VORNIC, P. 224. *Fapta era săvîrșită în afara satului.* PREDA, R. 262, cf. 251. *Visau că o să săvîrșească, amîndoi, fapte mari.* T. POPOVICI, S. 129. *A fost să-i judece pentru toate cîte săvîrșiseră.* BARBU, G. 409. *Să se ferească de greșelile săvîrșite de înaintași.* IST. LIT. ROM. II, 519, cf. 472. *Ai săvîrșit omor,... ai băgat în pămînt oameni nevinovați.* LĂNGRĂNJAN, C. II, 65. *Prometeu săvîrșise pas cu pas ce fusese prescris în mit.* VULPESCU, P. 71. *Mi-am adus aminte de o crimă săvîrșită în nu știu care oraș.* V. ROM. decembrie 1966, 16. *Marile erori săvîrșite.* L. ROM. 1967, 200. *Ecourile greșelilor săvîrșite cîndva.* CINEMA, 1968, nr. 5, VI. *Am săvîrșit o cantitate cu totul remarcabilă de greșeli la viața mea.* T ianuarie 1969, 25. *Săvîrși un greu păcat.* SEVASTOS, N. 140. *Că am țeară de domnit, Giudecăți de săvîrșit.* ALECSANDRI, P. P. 203. *Ceea ce săvîrșește muierea, nimenea nu poate săvîrși.* ZANNE, P. II, 283. *Ciocanul fără gălăgie, nici un lucru bun săvîrșește.* id. ib. V, 177. (Absol.) *Muierile tot vorbesc, iar bărbații săvîrșesc.* id. ib. II, 297. (Refl. pas.) *Orbii cunoscură pre el, ca să se săvîrșească ce a zis.* CORESI, EV. 252. *Cele poruncite... la 25 iulie cu no. 5 618 s-au săvîrșit* (a. 1811). DOC. EC. 121. *Care poruncă săvîrșindu-se, s-au făcut alegere datorii fieșcăruia* (a. 1824). ib. 338. *Să să săvîrșească aceste trebuincioase lucrări* (a. 1829). ib. 441. *Trecerea Dunării să săvîrșaște pe trei poduri.* CR (1829), 33[1]/6. *În cancelaria Consulatului ghenerał... se săvîrșesc și asigurările* (a. 1848). DOC. EC. 943. *Cu mulțumire s-a sevîrșit uciderea lui.* ARISTIA, PLUT. 81/28. *Alte îndeletniciri culturale ce se vor fi săvîrșit în Dacia, nu*

putem ști. XENOPOL, I. R. I. 204. *Cîmpia Turdei, unde se săvîrșise omorul.* IORGA, C. I. I, 18, cf. 195. *Știu să-și reclădească cu închipuirea toate împrejurările în care s-a săvărșit fapta.* BRĂTESCU-VOINEȘTI. P. 117. *Se zvonește că s-ar fi săvîrșit și omoruri.* REBREANU, R. II, 184. *Ireparabilul se săvîrșise.* CAMIL PETRESCU, U. N. 417. *Părea că minunea s-a săvîrșit.* C. PETRESCU, Î. I, 237, cf. II, 161. *Miracolul se săvîrșise.* BRĂESCU, O. A. I, 179. *Deci hotărîrile... se săvîrșesc.* SADOVEANU, O. XII, 89. *Exprimă... chipul cum s-a săvîrșit acțiunea.* IORDAN, STIL. 58. *Asupra copilului... s-au săvîrșit loviri.* COD. PEN. R.P.R. 485. *Asasinatul se săvîrșise noaptea.* ARGHEZI, S. XV, 13. *Susținea... că acolo se săvîrșesc orgii.* CĂLINESCU, C. O. 14. *Așteptase ... ca moartea Anei să se săvîrșească.* VINEA, L. II, 262. *Cum s-a putut săvîrși această înlocuire?* BARANGA, I. 205. *Trebuie să semnalăm însă că o minune s-a săvîrșit.* CINEMA, 1968, nr. 2, 31. *Prefacerile se săvîrșeau repede.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 34, 32/3. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Meșteșugurile... au săvîrșit lucruri de care zic că nu numai omul s-au spăimîntat, ci și toată firea.* MOLNAR, RET. 5/3. *Vedem progresele ce săvîrșește arta la noi.* BACALBAȘA, S. A. I, 292. *S-a vorbit de atîtea ori de lucrul fecund pe care îl săvîrșește inconștientul noaptea.* RALEA, S. T. II, 24. (Refl.) *Creșterea trupului omenesc să săvîrșaște în stare de sănătate.* PISCUPESCU, O. 135/1. ✦ Spec. (Învechit, rar; complementul indică piese muzicale) A executa. *Un muzicant, care săvîrșește cu zece degite... p-un clavir cea mai harmonică fantasie.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXIII/8. ✦ (Învechit) A alcătui, a forma. *Doi casnici săvîrșesc numai un trup.* MARCOVICI, D. 159/26. *Lacrămile sau plîngerile lui Iung săvîrșesc înalta și nemuritoarea poemă ce să numește Nopți.* id. c. 4/18. *Ceilalți doi* [snopi] *ce vor săvîrși piciorul* [la o claie]. I. IONESCU, C. 133/13. ✦ (Învechit, rar) A dobîndi, a obține. *Din gura pruncilor și a celor ce sug ai săvîrșit laudă* (a. 1784). ap. TDRG. ✦ (Învechit) A clarifica, a lămuri; a rezolva **(1)**, a soluționa. *Te rog ca să-mi săvîrșăști ce e care de dumneata să numește apropierea trupurilor.* AMFILOHIE, G. F. 4r/9. *Pe tot anul o dată să strîng la poliția... cîte un sinator din toate maghistraturile, și săvîrșesc pricinile cele nesăvîrșite în județele lor.* GOLESCU, Î. 9. ✦ (Învechit, rar; complementul indică dureri, suferințe) A îndura, a suporta. [Mucenicii] *cu carii dinpreună săvîrșind durerile ceale prea îndelungate.* MINEIUL (1776), 114r2/7. ✦ Intranz. (Învechit, rar; despre oameni) A se închina, a sluji. *Zise Moise... Ucideți pre cel ce-au săvîrșit lui Velfegor.* BIBLIA (1688), 115¹/15.

4. Tranz. (Învechit și popular; complementul indică ritualuri, ceremonii, evenimente) A oficia **(1)**, a celebra. *Rugăciune faceți-mi și pomeană săvărșiți-mi.* MOLITVENIC (sec. XVII), 310. *Tot el* [episcopul] *săvîrșește și osfeștania cea mare.* GHEORGACHI, LET. III, 307/45. *Să săvîrșim pomenirea lor cea prea luminată cu cîntări.* MINEIUL (1776), 59r2/23. *Săvîrșind... dumnezeiasca liturghie.* ib. 163r1/11. *Și așa cu toate gloatele săvîrșind praznecul, pre toți îi cinsti.* VARLAAM—IOASAF, 13r/16. *Preoții săvîrșesc jertva.* BELDIMAN, N. P. I, 63/16. *Săvîrșiră, cu solemnitatea cuvenită, sfîntul oficiu.* PELIMON, I. 144/22. *Să știți că noi săvîrșim măritarea Anei cu Christian.* CONTEMPORANUL, II, 248. *Se simțeau acum mai aproape ..., mîndri de importanța ritualului străvechi săvîrșit.* AGÎRBICEANU, S. 340, cf. RESMERIȚĂ, D. *Ceremonia tainică pe care au săvîrșit-o monahii.* SADOVEANU, O. XII, 22. *Dumnezeu că ne-a păzi, Nunta că ne-om 'săvîrși.* ȘEZ. VIII, 81. (Absol.) *Șezi de-a dereapta mea... După aceaia săvîrșaște: „Unse-te cu untul firei dumnezeiești" cum zice și slujaște.* CORESI, EV. 179. (Refl. pas.) *Să se săvîrșească prea cinstită ziua ta.* MINEIUL (1776), 65r1/32. *Un loc în care ani de zile s-a cîntat și săvîrșit sfînta liturghie.* GALACTION, O. 82. ◇ Fig. *Mărită fie dimineața Ce-a săvîrșit a noastră nuntă, Bătrîne Olt!* GOGA, POEZII, 10.

— Prez. ind.: *săvîrșesc.* — Și: (învechit) **săvîrsi, săvrăși, sevîrși** vb. IV.

— Din slavonul съвръшити.

SĂVÎRȘÍE s. f. (Regional; în construcția) *Pînă în* (sau *la*) *săvîrșie* = pînă la moarte **(1)**; p. ext. (în loc. adv. și adj.) etern, veșnic. Cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Și-aceasta se va chema Mie soție Pînă-n săvîrșie.* MARIAN, NU. 576. *Și se va chema ție soție Pînă-n săvîrșie.* SEVASTOS, N. 174. *Mîni s-o ales soții Pîn la a me săvîrșii.* ȘEZ. V, 87. *Aici să-mi durați Chiar din temelie Pîn'la săvîrșie Mîndră mănăstire.* PAMFILE, C. Ț. 20.

— **Săvîrși** + suf. *-ie.*

SĂVÎRȘÍRE s. f. Acțiunea de a (se) săvîrși și rezultatul ei.

1. (Învechit) Terminare, isprăvire, sfîrșire, încheiere a unei activități, a unei lucrări etc. în curs de executare; p. ext. capăt, sfîrșit. Cf. săvîrși **(1)**. *După săvîrșirea întocmirii fieșcăruia sat...* (a. 1819). DOC. EC. 216. [Floarea] *se vestejește mai nainte de săvîrșirea zilii.* PLEȘOIANU, T. IV, 18/16. *Apropiind săvîrșirea gardului, au socotit să facă și o scară.* DRĂGHICI, R. 53/2. *Lei șase mii, ... am să-i priimesc după săvîrșirea* [lucrărilor] (a. 1834). DOC. EC. 559. *După săvîrșirea rezboiului voi încheia o alianție.* ASACHI, L. 46²/33. *M-am întors ... după săvîrșirea studiilor.* I. NEGRUZZI, în PLR I, 240. *Nici lucrările lor nu erau ajunse la săvîrșire ... era puțin de lucru: o zi.* SADOVEANU, O. XXI, 459. ◇ Loc. adv. **Fără de săvîrșire** = în mod continuu, veșnic. *Vaș[i] de voi, păcătoșilor, că fără de săvîrșire ve veți munci* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 350/13. ◇ Loc. vb. **A lua săvîrșire** = a se sfîrși, a se termina. [Judecățile] *să ia săvîrșire cu un ceas mai nainte.* PRAV. COND. (1780), 50. *Să ia săvrîșire spitalurile pîn'la toamna viitoare* (a. 1811). DOC. EC. 105. *Să taie cheresteaua aceea ce are să să facă pînă va lua săvîrșire* (a. 1813). ib. 157. *Vînzările ... nu pot lua săvîrșirea lor pînă cînd mai întîi să va scrie zapisul vînzării.* PRAVILA (1814), 41/26. *Atunci să ia săvîrșire vînzarea.* CARAGEA, L. 21/11. *Va lua săvîrșire diaforaua lui Efstatie cu creditorii* (a. 1819). DOC. EC. 195. [Catagrafia] *luînd săvîrșire, iată, o și trimiserăm la cinstita visterie* (a. 1829). ib. 444. *Să ia săvîrșire tot lucrul într-o mărginire de ani hotărîți.* REGUL. ORG. 344/32. *Astfel cu încetul luă săvîrșire, Iat-o și ieșită de supt tipărire.* PANN, E. I, IV/7, cf. POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DM. ✦ Spec. Sfîrșit, încheiere a vieții, a zilelor cuiva. *Mă ajunse vestea de săvîrșirea zilelor fiului nostru.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 19/4. ✦ (Jur.) Prescriere a unei infracțiuni. Cf. DDRF. ✦ Desăvîrșire, perfecțiune **(1)**. *Treapta săvîrșirii, pănă unde el* [omul] *trebuie să înțeleagă și să știe un lucru.* CARTE TREB. I, 62/8, LB, VALIAN, V. *A voiei înalte înțeleapta adîncime Alergînd a-și croi planul cu deplină săvîrșire.* CONACHI, P. 260. *Posedă săvîrșirea făptuirilor divine.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U., cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Perfecțiunea și imperfecțiunea lucrurilor (săvîrșire și nesăvîrșire).* BLAGA, G. 158, cf. DL, DM.

2. (Învechit și regional) Moarte **(1, 2)**; dispariție. Cf. săvîrși **(2)**. *Iar înaintea săvîrșirei sale, chemat-au ... toți sfetnicii.* URECHE, LET. I, 145/31. *Arătînd... precum începătura, așè săvîrșirea ei* [a familiei]. CANTEMIR, HR. 119. *Numai a ta săvîrșire de chinuri te va scăpa.* PANN, E. I, 78/9, cf. DDRF. *Dangătul clopotului... vestea săvîrșirea din viață a unuia din ei.* P. CONSTANT, R. 144.

3. Realizare **(1)**, înfăptuire a ceva (în urma unei activități prestate în acest scop), aducere la îndeplinire, punere în aplicare; spec. elaborare; creare; comitere; p. ext. (învechit; concretizat) ceea ce (s-)a realizat **(1)**, (s-)a înfăptuit, (s-)a elaborat, (s-)a creat; (învechit) săvîrșit¹ **(3)**. Cf. săvîrși **(3)**. [Dumnezeu] *începătura săvîrșirei lucrurilor și a omului*

iaste. BIBLIA (1688), [prefață] 6/12, cf. 6/13. *Pofta spre săvîrșirea răului.* CANTEMIR, I. I. I, 60. *Fericit iaste care au crezut că va fi săvîrșire celor zise ei de la Domnul.* BUCV. 33[r]/19. *Să povestim și pentru săvîrșirile lui conte Panin.* DUMITRACHE, 370/29. *Era iute și grabnic la săvîrșirile hotărîrilor sale.* VĂCĂRESCUL, IST. 253. *Ieșim din lume ... fără să fi făcut vreo socoteală ... asupra săvîrșirilor lumii.* CRITIL, 12/18. *Sîntem datori ... să avem plăcere din săvîrșirile altora.* MICU, L. 154/15. *Atîtea osebite mișcări și săvîrșiri, care face trupul omului.* CALENDARIU (1814), 102/11, cf. 105/10. *Toate hotărîturele de locuri aice în oraș să se rînduiască numai la d-sa vel-vornic al politiei ..., iară spre înlesnirea acestei săvîrșiri ... se va rîndui de către d-sa vel logofăt* (a. 1813). URICARIUL, I, 199. *S-au întors înapoi, făr'de nici o săvîrșire* (a. 1819). DOC. EC. 198, cf. LB. *Celelalte săvîrșiri și lucrări ale omului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 416/26, cf. XXXIX/29. *Pă vinovați să-i dea în judecată. Pentru săvîrșirea aceștiia aștept înștiințarea* (a. 1828). DOC. EC. 411, cf. I. GOLESCU, C. *Să privigheze pentru întocmai săvîrșirii a acestor pravili.* CR (1831), 17[2]/17. *Au arătat smerenie prin săvîrșirea celor mai îngiosite lucrări.* ASACHI, L. 35[1]/34. *Să prevadă otrăvitoarele întîmplări și săvîrșirile nepotrivitului amor.* PANN, E. I, VI/12, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Crezură în apropiata săvîrșire a minunii.* IORGA, I. L. I, 441, cf. RESMERIȚĂ, D. *Se ținea de tot soiul de pozne, după săvîrșirea cărora ... ar fi trebuit să-i fie rușine.* M. I. CARAGIALE, C. 17. *Înculpatul ... prilejuind astfel săvîrșirea omorului fără voie.* COD. PEN. R. P. R. 499. *Pregătirile fugii sînt duse pînă în pragul săvîrșirii.* VIANU, L. U. 490. *Deasupra tuturor* [dorințelor] *vine săvîrșirea propriu-zisă.* RALEA, S. T. I, 116. *Purtarea Adei ..., după săvîrșirea crimei, a fost de asemenea scrutată de aproape.* VINEA, L. II, 89. *Călătoria lui ... e una din aceste săvîrșiri.* S ianuarie 1960, 23. *Contează eroarea, nu perioada săvîrșirii ei.* CINEMA, 1968, nr. 7, 18. *Trăia indisponibilitatea săvîrșirii unei acțiuni demonstrative.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 16, 21/1. ◇ L o c. v b. (Învechit) **A aduce la** (sau **în, întru**) **săvîrșire** = a săvîrși **(3).** *Măria ta,* [Biblia] *lipsă de atîția ani o ai dus la săvîrșire.* BIBLIA (1688), [prefață] 8/18. *Înpăratul ... au putut a aduce lucrul întru săvîrșire.* PRAVILA (1814), V/8. *Să ne grijim să-l aducem întru săvîrșire.* ȚICHINDEAL, F. 134/10. *A înfățoșa și a aduce în săvîrșire toate acele de care un om are trebuință.* DRĂGHICI, R. 77/3. *Încheind un tractat ... nu-l putu aduce în săvîrșire.* NEGRUZZI, S. II, 141. ◇ E x p r. (Învechit) **A pune la săvîrșire** = a pune în practică. *Lucruri unde să cere de a le face și de a le pune la săvîrșire.* CARTE TREB. I, 78/12. ✦ (Învechit) Destinație, scop. *Hotărîm să rămîie a nu se mai întrebuința la această săvîrșire* (a. 1814). URICARIUL, I, 189. *Vătășia dă pescari nu are altă săvîrșire, nici privește la vreun folos ..., ci numai la o adîncă hrăpire* (a. 1822). DOC. EC. 248. *Să vedem și lovitura lui ... Ce săvîrșire lucrează și ce fel de rod au dat.* PANN, E. II, 122/22.

4. (Învechit și popular) Oficiere, celebrare a unor ritualuri, ceremonii etc. Cf. s ă v î r ș i **(4).** *După săvîrșirea jertfii, făccam un ospăț.* PLEȘOIANU, T. I, 107/17. *Săvîrșirea pîngăritei prăznuiri ce urma a face.* DRĂGHICI, R. 166/22. *Dă agiutoriu preotului la sevîrșirea liturghiei.* ASACHI, L. 75[1]/41. *Se crede că acel copil care plînge pe timpul săvîrșirei tainei botezului, va trăi lung.* GOROVEI, CR. 29. *Supraveghea cu străjnicie săvîrșirea sfintelor slujbe.* VOICULESCU, P. I, 119.

— Pl.: *săvîrșiri.* — Și: (învechit) **săvrășire, săvrîșire, sevirșire** s. f.

— V. **săvîrși.**

SĂVÎRȘÍT[1] s. n. (Învechit) **1.** Sfîrșit; capăt. Cf. s ă v î r ș i **(1).** *Tot omu, cînd începe ... oare lucru, dentăiu are grije și scîrbă, iară la săvîrșitul lucrului, bucură-se.* CORESI, EV. 77, cf. 224. *Să țineți ... praznicul strînsurii împreună, în săvîrșitul anului.* PO 256/9. *Biserecă den temelie pînă-n săvîrșit [o au] făcut* (cca 1640). IORGA, S. D. XV[2], 3. *Arată cum va fi săvîrșitul lumiei.* N. TEST. (1648), 186[v]/20. *Făcutu-s-au această svîntă și dumnezeiască besearecă din temelie ... de am văzut și începutul și săvîrșitul* (a. 1653). IORGA, S. D. XIII, 152. *Să tragă casa lui pierzarea la săvîrșit.* BIBLIA (1688), 371[2]/59, cf. 55[2]/46. *Alegerea sfatului la un severșit se împropriia.* CANTEMIR, IST. 30, cf. id. I. I. I, 111. *Dau începere* [lucrării], *nădăjduind că fără zăbavă să-i arăt și săvîrșitul.* VĂCĂRESCUL, IST. 245, cf. LB, DDRF, CADE. ◇ L o c. a d j. **Fără săvîrșit** = etern, veșnic. *Iadul ... de veci muncitoriu și fără săvîrșit.* VĂCĂRESCUL, IST. 249, cf. 248. ◇ E x p r. **A ieși la săvîrșit** = a reuși să termine. *Îi arată că acesta lucru la săvîrșit va putea ieși.* CANTEMIR, ap. DDRF. ✦ (Învechit, rar) Rezultat; folos. *Toate faptele sta înainte lui în acela ceas și văzui fapte bune cu săvărșitu* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II, 421/19.

2. Moarte **(1, 2);** pieire **(1).** Cf. s ă v î r ș i **(2).** *După săvîrșitul svîntului Alexandru ...* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 109[v]/26. *Îngăduința omului ai pierdut, înpingînd pre dînsul la săvîrșit.* BIBLIA (1688), 369[1]/52. *Au tăiat și pe bătrînul Băsărab Vodă ... Acest săvîrșit au luat acel vestit domn.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 180/16.

3. Săvîrșire **(3).** Cf. s ă v î r ș i **(3).** *Toți amu, fraților, carei au luat dar, ... toate să lucreaze și să se nevoiască ... și cineș de noi săvîrșitul credinței să facă.* CORESI, EV. 92. *Cu ajutoriul fiului și cu săvîrșitul duhului sfînt.* PALIA (1581), 11/15. ◇ L o c. v b. **A aduce la săvîrșit** = a săvîrși **(3).** *Întrebînd pre sfeatnicii miei în ce chip s-ar aduce aceasta* [pacea] *la săvîrșit.* BIBLIA (1688), 357[2]/16, cf. 307[2]/39. ✦ Destinație, scop; intenție. *Care este al său săvîrșit?* AMFILOHIE, G. F. 5[v]/1. *Care săvîrșit nu iaste alt fără cît însuși D*[u]*mn*[e]*zău.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/8, cf. 6/19. *Voia aceasta a lor spre ce severșit? Spre alcătuire a doae firi într-una.* CANTEMIR, IST. 112, cf. 89, URSU, T. Ș. 275.

— Pl.: *săvîrșituri.* — Și: **severșít** s. n.

— V. **săvîrși.**

SĂVÎRȘÍT[2], -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Învechit) Care a ajuns sau a fost dus pînă la capăt, pînă la sfîrșit; terminat. Cf. VALIAN, V., POLIZU, DDRF, ALEXI, W., CADE. ◇ (Gram.) *Timp săvîrșit* (și substantivat, n.) = perfectul simplu, v. p e r f e c t[2] **(II).** Cf. HELIADE, GR. ROM. 63/19, I. GOLESCU, C. *Săvîrșitul definit arată o faptă săvîrșită de curînd.* GR. R. N. II, 25/19. *Ei nicăiri n-au voit a întrebuința timpul săvîrșit al verbului, ci tot cel nehotărît; niciodată avui, făcui, fui, totdeauna: am avut, am fost.* NEGRUZZI, S. I, 256, cf. ROSETTI—CAZACU, I. L. R. I, 465.

2. Adj. (Învechit) Perfect[2] **(I 1),** desăvîrșit. Cf. LB. *Lumea este ... Ca cel mai săvîrșit cadru.* CONACHI, P. 289. ◇ (Substantivat) *Apostolii ... poftiia să moară ca niște săvîrșiți.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/51.

3. Adj., s. m. și f. (Învechit și regional) (Persoană) care a murit[1] **(1),** care a decedat. Cf. s ă v î r ș i **(2).** *Va plăti și toate ... interesurile, din ziua ce s-au lăsat de către săvîrșitul.* PRAVILA (1814), 167/12. *Monastirea avînd danie de la săvîrșitul ban Toma Cozma* (a. 1820). URICARIUL, VI, 171. *O parte din Negrești a fost a săvîrșitului Stati.* Com. din PIATRA NEAMȚ.

— Pl.: *săvîrșiți, -te.*

— V. **săvîrși.**

SĂVÎRȘITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Învechit) Care săvîrșește **(3);** s p e c. (Jur.) executiv. [Să fie] *săvîrșitor făr' de cusur la toate poruncile ... ce să vor da* (a. 1819). IORGA, S. D. VII, 70. *Își va lua titlul de general săvîrșitor al cetelor regulate și comandant.* CR (1829), 31[2]/9. *Privegheză asupra lucrărilor tuturora părților legiuitoare și săvîrșitoare.* ib. 125[1]/22. *De la divanul săvîrșitor al Valahiii către dumnealui ispravnicu streinilor*

(a 1829). DOC. EC. 430. *De la divanul săvîrșitor al Valahiii să face în știre la toți de obște că... s-au depărtat din slujbă* (a. 1830). ib. 323¹/7, cf. 363¹/6, I. GOLESCU, C. *Puterea săvîrșitoare îi va porunci să iasă afară din sala adunărilor.* REGUL. ORG. 10/11, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Răspunde la întrebările mele oarbe și neghioabe cu îndurările tale... săvîrșitoare de minuni.* GALACTION, O. 195, cf. CĂLINESCU, S. C. L. 15. ◇ (Substantivat) *Vulpea... va fi săvîrșitoarea faptului.* CANTEMIR, I. I. I, 85, cf. LB. *Blesteme cu care fulgerează pe săvîrșitorii acestei crime.* MAG. IST. I, 273/8, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Învechit, rar) Care completează; care perfecționează. *Școalele săvîrșitoare sau a științelor mai înalte în care să învețe ucenicii cei pregătiți în școalele pregătitoare.* CR (1830), 91²/15.

2. (Gram.; învechit, rar; despre verbe) Intranzitiv. *Graiul cu feațe iaste... de patru feliuri: înființitori, numitori, trecători și săvîrșitori.* EUSTATIEVICI, GR. RUM. 41ʳ/4, cf. 41ʳ/14.

— Pl.: *săvîrșitori, -oare.*

— **Săvîrși** + suf. *-tor.*

SĂVÎRȘITÚRĂ s. f. (Învechit) Terminare, sfîrșit; p. ext. (concretizat) lucru terminat. *Lucru spurcat la începătură și încă mai spurcat la săvîrșitură!* CANTEMIR, IST. 310, cf. TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *săvîrșituri.*

— **Săvîrși** + suf. *-tură.*

SĂVOLDÁ vb. I v. **sovilta.**

SĂVÓN s. n. v. **sovon.**

SĂVONÍT, -Ă adj. v. **sovonit.**

SĂVRĂȘÍ vb. IV v. **săvîrși.**

SĂVRĂȘÍRE s. f. v. **săvîrșire.**

SĂVRÎȘÍRE s. f. v. **săvîrșire.**

SĂXĂNÁ¹ s. f. v. **saxana.**

SĂXĂNÁ² vb. I. Tranz. (Regional; complementul indică animale de povară) A încărca pe spinare cu o sarcină mare; (regional) a însăxăna. Cf. TDRG, DA II_1, 737, T. PAPAHAGI, C. L., SCRIBAN, D. *Plimbă-mi-se Cătănuță... Cu doi-trei catîrași Săcsănați de gălbinași.* MAT. FOLK. 173.

— Scris și: *săcsăna.* — Prez. ind.: *săxănez.*

— V. **saxana.**

SĂZĂLÍC s. n. v. **sazolie.**

SĂZDÁNIE s. f. (Învechit; în limbajul bisericesc) Creație; p. ext. (concretizat) creatură, făptură. *Și păcătoșii sămt săzdania lui Dumnedzău.* VARLAAM, C. 14. *De om, ce iaste săzdania lui Dumnedzău, nu gîndea nemică.* id. ib. 315, cf. 111. *Is*[u]*s H*[risto]*s D*[u]*mn*[e]*dzău și tvoreț a toate săzdaniile.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 173ʳ/27. *Făptoriul... a toată săzdania.* id. ib. decembrie 192ᵛ/2. *Aceștii lumi și a toată săzdanie lucrătoriul Dumnădzău pe carile tu batjocorind, ficiorul teslarului îl faci.* CANTEMIR, HR. 252, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., ROSETTI—CAZACU, I.L.R. I, 311.

— Pl.: *săzdanii.*

— Din slavonul **създание**.

SCABÁ subst. (Ornit.; prin nordul Dobr.) Codalb *(Haliaëtus albicilla).* BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SCÁBIE s. f. **1.** (Bot.; învechit) Scabioasă, v. scabios **(2)** *(Scabiosa).* Cf. ȘINCAI, în DR. V, 561, I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG.

2. Boală de piele contagioasă provocată, la om sau la unele animale și păsări, de pătrunderea în epidermă a unui artropod parazit și caracterizată prin apariția unor bășicuțe și printr-o puternică senzație de mîncărime; (popular) rîie **(I 1)**. V. rapăn¹ **(1)**. *Causa și mai de aproape a scabiei, adecă a rîiei, e mai totdeauna contagiul.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 94/2, cf. MAT. MEDIC., ap. URSU, T. Ș. 273, BIANU, D. S., RESMERIȚĂ, D., DN², DER, ABC SĂN., D. MED., M. D. ENC., DEX, ALRM II/I h 168/531. ◇ (Urmat de determinări care indică felul) *Scabie sacă.* CUPARENCU, V. 25. *Scabie roșie.* id. ib. 29. *Scabie neagră* (sau *porumbacă*). id. ib. *Scabie mare.* id. ib. *Scabie comună.* id. ib. *Văzui atunci, aproape de intrare, Un pudel gras și plin de panglicuțe, Cu scabie canină pe spinare.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 70. ◇ *Scabia cerealelor* = boală de piele datorată unui parazit care trăiește pe cereale, de la care se poate transmite la om. Cf. D. MED. *Scabia zidarilor* = eczemă profesională cauzată de sensibilizarea la bicromați. Cf. ib. *Scabia nichelatorilor* = eczemă profesională cauzată de sensibilizarea la săruri de nichel. Cf. ib.

— Pl.: *scabii.* — Și: (învechit și regional) **șcábie** (PONTBRIANT, D., TDRG, CHEST. V/167), (învechit) **scámbie** (I. GOLESCU, C.), **șcápie** (TDRG) s. f.

— Din lat. **scabies.**

SCABIÓS, -OÁSĂ adj., s. f. **1.** Adj. Privitor la scabie **(2)**, care aparține scabiei, provocat de scabie; (despre ființe) bolnav de scabie **(2)**, rîios **(1)**, (regional) răpănos, rîiat². *Pielea se acopere cu scoarță... și uneori rămîne seacă, uneori se preface în rane scabioase, adecă rîioase.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 93/21. *Unde se păștea oile cele scabioase, adecă rîioase.* ib. 94/16, cf. DL, DM, DN², M. D. ENC., DEX, ALRM II/I 168/723. ◇ (Substantivat) *Căpitanul medic, de cîte ori vine la vizita medicală... în căutare de scabioși, țipă.* SAHIA, N. 113.

2. S. f. (Bot.; adesea cu determinări care indică specia) Nume dat mai multor plante erbacee, sălbatice sau cultivate, cu flori albastre, liliachii, albe sau roșii, dispuse în capitule, cu frunze alungite și cu tulpina acoperită cu peri scurți; (învechit) scabie **(1)** *(Scabiosa). Recomenduia mai deosăbit lui Pavel două feluri de sămînță: pe acelea a toporașilor și a scabiozului.* BUZNEA, P. V. 125/9. *Scabiozul... face o floare frumoasă albastră deschisă cu cîmpul negru picat cu alb.* id. ib. 125/18. *Oalele aceste cu... scabioase... ne spun că aici locuiește o văduviță.* NEGRUZZI, S. I, 322, cf. BRANDZA, FL. 259, id. D. 245, ALEXI, W., BIANU, D. S., SCRIBAN, D.

— Pronunțat: *-bi-os.* — Pl.: *scabioși, -oase.* — Și: (învechit, **2) scabióz** s. m., **scabióză** (I. GOLESCU, C.) s. f.

— Din lat. **scabiosus, fr. scabieux.**

SCABIÓZ s. m. v. **scabios.**

SCABIÓZĂ s. f. v. **scabios.**

SCABRÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Ieșit din uz) Anevoios, dificil, greu; delicat; neplăcut. *Se aflară trei bărbați care s-au decis ca să ia asupră-și acea misiune grea și scabroasă.* BARIȚIU, P. A. III, 113, cf. PONTBRIANT, D. *Să trecem acum la puntul cel mai scabros în istoria Țării Românești... Așa-numita descălecare a așa-numitului Negru Vodă.* HASDEU, I. C. I, 111, cf. ALEXI, W. *Întreprindere scabroasă.* CADE.

2. (Despre oameni) Care este lipsit de decență, de cuviință, de rușine, de morală; (despre manifestările oamenilor) care denotă, arată, trădează lipsă de decență, de cuviință, de rușine; indecent, imoral,

obscen, trivial. *Situațiile* [din comedii] *sînt adeseori scabroase.* MAIORESCU, CR. II, 181. *Subiect scabros.* ȘĂINEANU², cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Avea un fel deosebit de a istorisi anecdotele cele mai scabroase.* C. PETRESCU, C. V. 309, cf. id. Î. II, 254, SCRIBAN, D. *Sînt interese importante și scabroase.* ARGHEZI, L. 69. *Arată chiar o predilecție desăvîrșită pentru subiectele scabroase.* RALEA, S. T. I, 232. *Era de un optimism scabros, care și ținea loc de curaj.* CAMIL PETRESCU, O. II, 573. *Înjurături fiziologice amănunțite și scabroase.* PREDA, R. 210. *Îi auzea povestind fără încetare anecdote scabroase.* T. POPOVICI, SE. 294, cf. DL, DM. *Piese de teatru unde cuvîntul sau gestul scabros apăreau nedisimulate.* CONTEMP. 1969 nr. 1 168, 1/5. ✦ (Substantivat, n.) Element scabros **(2)**, atmosferă scabroasă. *Cultivarea amănuntului picant, ... a scabrosului, indică suficient dozarea conștientă a elementelor de succes.* CONSTANTINESCU, S. II, 392. *Frumosul estetic nu exclude macabrul și scabrosul din natură.* IST. LIT. ROM. II, 680. *Preferința ... pentru împuțit, scabros.* CINEMA, 1968, nr. 2, XIV. *Conținutul lor vulgar, licențios, ... frizează scabrosul.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 183, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Adverbial) În mod scabros **(2)**. SCRIBAN, D. ▭ *Se comportă scabros.* ✦ (Rar; despre sunete) Neplăcut la auz. *Sunetele jargonului ... îs scabroase.* SCRIBAN, D.

— Pl.: *scabroși, -oase.*

— Din lat. **scabrosus, fr. scabreux.**

SCABROZITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este scabros **(2)**; vorbă, atitudine, faptă scabroasă; indecență, imoralitate, obscenitate, trivialitate. *Să citești ... scabrozități de-ale lui Pitigrilli.* I. BOTEZ, B. I, 166, cf. DM, DN², DEX.

— Pl.: *scabrozități.*

— Din fr. **scabrosité.**

SCÁBRU, -Ă adj. (Despre plante sau despre părți ale lor) Aspru la pipăit; acoperit cu peri scurți și rigizi. *Foile, cîte patru, lineare, glabre, marginea ușor scabră.* GRECESCU, FL. 266. *Foile filiforme cam țepene ..., cam scabre pe alocuri.* id. ib. 627, cf. DN².

— Pl.: *scabri, -e.*

— Din fr. **scabre.**

SCÁDE vb. III v. **scădea.**

SCADÉNT, -Ă adj. **1.** (Învechit, rar; despre lucrări, realizări etc.) Cu scăderi, cu slăbiciuni (de calitate). *Partea lui lord Ashton pare oarecum mai scadentă, dar cauza aceasta nu vine de la neglijența maestrului, ci dintr-o necesitate dramatică.* FILIMON, O. II, 227.

2. (Despre datorii, obligații) Care a ajuns la scadență; (despre termene) la care trebuie onorată o datorie, o obligație. *Valoarea de scris în polița scadentă — peste 92 de zile.* I. PANȚU, PR. 60, cf. SCRIBAN, D., DM, DN², HRISTEA, P. E. 110, M. D. ENC., DEX. ▭ *Termenul scadent al unei polițe.*

— Pl.: *scadenți, -te.*

— Din it. **scadente.**

SCADENȚÁR s. n. Registru în care se ține evidența scadențelor. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, DN², DER, HRISTEA, P. E. 110, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scadențare.*

— Din it. **scadenzario.**

SCADÉNȚĂ s. f. Termen de plată pentru o datorie, o poliță, o obligație materială; expirare a termenului de plată a unei datorii, a unei polițe, a unei obligații; (popular) soroc, (învechit) vadea. Cf. I. GOLESCU, C. *De să va întîmpla scadența plății ... într-o duminică sau sărbătoare, creditoriu trebuie a aștepta ziua viitoare.* NICHIFOR, P. 77/15. *O sumă de cinci sute icosari noi, cu scadența de 11 zile de la înfățișare.* BULETIN, G. (1844), 98²/8. *Scadența ... cînd se împlinește sorocul plății la o poliță.* IARCU, D. S. II, 440/25. *Valoarea hîrtiei atîrnă numai și numai de la siguranța că va fi plătită la scadență.* GHICA, C. E. I, 99, cf. 254. *Dicta sumele datorate, cu indicarea dobînzii și scadenței lor.* VLAHUȚĂ, D. 64, cf. DDRF. *Ziua fixă de plată se numește scadența biletului.* CLIMESCU, A. 270, cf. 278. *Asta se cheamă o poliță ... Scrie aici suma primită și aici data sau scadența.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 37, cf. I. PANȚU, PR. 46, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Polița ... ajunge luni la scadență.* REBREANU, R. I, 45. *Vocabular special: ... cambie, scadență, amînare.* TEODOREANU, M. III, 407. *Cu recolte care atîrnă de capriciile anotimpurilor ... nu se poate face față la scadențe cu termen precis.* SADOVEANU, O. XII, 420. *Aștepta cu groază scadența polițelor.* BART, E. 239, cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D. *Ne luăm răspunderea de a amîna împrumutul de război dacă Antanta refuză prelungirea scadenței.* TITULESCU, D. 69. *Plătești la scadență polițele.* VINEA, L. II, 217, cf. 241, DN². *Îl interesează opinia negustorului, care, obișnuit să plătească polița la scadență, știe ce e răspunderea.* IST. LIT. ROM. II, 268, cf. DER, HRISTEA, P. E. 110, M. D. ENC., DEX. ✦ P. gener. Dată, termen la care trebuie să se facă, să se producă, să se împlinească etc. ceva. *Era noaptea Paștelui: scadența făgăduielii lui Gheorghe.* CARAGIALE, O. I, 56. *Se apropie noaptea, scadența amenințării lui.* GHEREA, ST. CR. II, 137, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Toate excesele și nebuniile se plătesc. Există un ceas al scadențelor.* C. PETRESCU, C. V. 32, cf. id. Î. II, 229. *Insinua că scadența acestor făgăduieli a sosit.* OȚETEA, T. V. 182. *Tîlhari spilcuiți, în frac și smoching, presimțind scadența și lichidarea ..., jefuiau țara.* ARGHEZI, B. 136, cf. 12. *E momentul să vă gîndiți la toate crimele pe care le-ați făcut și la scadența care vine.* V. ROM. noiembrie 1954, 26. *Conferința a căpătat intensitatea pe care i-o împrumută scadența.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 179. *Îmbătrînirea ar fi deci o boală și moartea o ultimă scadență.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 60, 32/1.

— Pl.: *scadențe.*

— Din it. **scadenza.**

SCÁDRĂ s. f. v. **escadră.**

SCADRÓN s. n. v. **escadron.**

SCAF s. m. v. **scafă.**

SCAFÁ vb. I. Tranz. (Învechit) A scobi (cu dalta) sau a găuri; p. ext. a cizela. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Prez. ind.: ? — Și: **scăfá** vb. I. DDRF.

— Probabil de la **scafă.**

SCAFALD subst. (În dicționarele din trecut) Eșafod. Cf. NEGULICI, PROT.—POP., N. D.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. v. fr. chafaud.

SCAFANDRIÉR s. n., s. m. **1.** S. n. (Rar) Scafandru **(1)**. Cf. RESMERIȚĂ, D.

2. S. m. Persoană calificată care, cu ajutorul unui echipament special, efectuează lucrări la anumite adîncimi sub apă; scafandru **(2)**. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, NOM. PROF. 64. *Într-o vară am făcut cîteva săptămîni pe scafandrierul fără aparat.* VOICULESCU, P. I, 14. *Era marinar, mecanic și scafandrier.* BART, E. 30, cf. SCRIBAN, D., DN², LTR², DEX. ✧ Fig. *Să nu se înspăimînte cînd vor descoperi că sîntem oameni Și noi* [minerii], *scafandrierii pămîntului.* V. ROM. ianuarie 1957, 22.

— Pronunțat: *-dri-er.* — Pl.: **(1)** *scafandriere*, **(2)** *scafandrieri.*

— Din fr. **scaphandrier.**

SCAFÁNDRU s. n., s. m. **1.** S. n. Echipament special de protecție, impermeabil, de forma unui combinezon, prevăzut cu o cască metalică cu vizor, cu mănuși și bocanci speciali, cu aparat respirator (autonom sau în legătură cu suprafața apei), care permite unui scufundător să rămînă mai mult timp sub apă, pentru explorarea fundului apelor, pentru efectuarea anumitor lucrări subacvatice etc.; (rar) scafandrier **(1)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D., DN², M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Ireproșabil în negru îmbrăcat, În frac... căci fracul este adesea un scafandru.* IOSIF, V. 170. ✦ Costum special de zbor, izolat față de mediul exterior, cu care se îmbracă aviatorii sau cosmonauții pentru a fi protejați împotriva condițiilor nefavorabile vieții din atmosfera superioară sau din spațiul cosmic. Cf. LTR², DER, M. D. ENC., DEX.

2. S. m. Persoană calificată care, cu ajutorul unui echipament special, efectuează lucrări la anumite adîncimi sub apă; scafandrier **(2)**. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Își curmă vorba să salute... un domn cu ochelari de scafandru și cu pardesiu de doc.* C. PETRESCU, O. P. I, 68, cf. SCRIBAN, D. *Văzîndu-l departe venind, ți se părea că iese din mare un scafandru.* ARGHEZI, B. 111. *Diferite aparate electrice și lămpi cu înfățișare de monștri marini sau de scafandri.* VINEA, L. I, 208. *Au văzut... Scafandrii povestind neagra pățanie.* BOUREANU, S. P. 26. *Fundul... să n-aibă stînci, că lași ancora zălog și n-o mai răscumperi decît dacă vii cu scafandri.* TUDORAN, P. 559. *Menționa în procesul-verbal că sinucigașul ar fi fost de meserie scafandru.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 18/3, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Satira lui... s-a îndreptat spre adîncul vieții sociale: în opera lui de scafandru n-a cules mărgăritarele.* LOVINESCU, C. VII, 61. [Eminescu] *s-a adîncit — scafandru unic și uimitor — în mitul și lirica populară.* SADOVEANU, E. 83. *Scafandru sînt, beat de genuni. Coralul ți-l fur de pe buze!* V. ROM. decembrie 1964, 74. *Arta lui de scafandru al sufletului omenesc a descoperit noi adîncimi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 7/2. ✦ Persoană specializată care, cu ajutorul unui echipament special, efectuează zboruri și cercetări în spațiul cosmic. *Îmbrăcați în costume de scafandru, comandanții navei „Vostok 4"... au luat loc în autobuz.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 648. *Exploratorii cosmici, în costume de scafandri astrali..., vor păși pe suprafața mercuriană.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 29.

— Pl.: **(1)** *scafandre*, **(2)** *scafandri*.

— Din fr. **scaphandre**.

SCÁFĂ s. f. **1.** (Învechit) Pahar **(1)**; cupă; ceașcă. *Că scafa* (păharul CC², D) *în mărule Domnului, viru nemestecat împlut de mestecare.* PSALT. 150, cf. 39. *Blidele-i, lingurile-i, cupele, scafele, cu carile să împlă și să bage, den curat aur să le faci.* PO 262/27, cf. 305/25. *Scafa d-argintu... de la Dragomir* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 205/5. *Au dăruit pre Krauseneg cu cupe și scafe de argint.* ȘINCAI, HR. II, 291/7, cf. III, 48/18. *Cînd șade cineva lîngă scafa (păharul) plină cu vin..., atuncea nu gîndește la regula cumpătării.* PETROVICI, P. 41/3, cf. 244/19, LB, ISER, POLIZU, CIHAC, II, 695, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DHLR I, 358, CADE, SCRIBAN, D., BL XIV, 102. ✦ Spec. Vas mare, de obicei în formă de cupă, care servea la păstrarea vinului (sfințit), a unor substanțe (folosite în ritualul religios etc.). *Să plecară înaintea mielului, avînd tot însul alăute, și scafe de aur pline de mirodenie.* N. TEST. (1648), 307ʳ/28, cf. ANON. CAR. *Iată ce fel de opere influențau aurfăurăria religioasă creștină... răsfrîngerile lor se văd în... scyphi (scafe) ce păstrau vinul.* NAUM, IST. ART. 153, cf. 174.

2. (Învechit și regional) Recipient din lemn, de obicei în formă de strachină de diverse dimensiuni, întrebuințat la stîne sau în gospodăriile țărănești la pregătirea, la păstrarea bucatelor sau la servirea acestora la masă, la spălarea vaselor etc.; spec. blid, strachină (de lemn). *El fierse fiertură și dumică pîine în scafă.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Albii, covăți, scafe, căușe* (a. 1761). ap. id. ib. *Într-acele părți de loc (se fac) dintr-însul* [plop] *covăți, scafe, talgere și cofe.* COD. SILV. 19, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, DDRF. *Stupul... este făcut dintr-un butuc găurit, acoperit cu un capac (adesea o strachină sau scafă).* DAMÉ, T. 119, cf. ȘĂINEANU², TDRG. *Pe horn stă de regulă o covețică sau o scafă cu făină de popșoi, ca făina să fie caldă.* PAMFILE, I. C. 444. *Aduse nu știu de unde o scafă de lemn plină cu brînză.* HOGAȘ, DR. I, 141, cf. 289, RESMERIȚĂ, D., CANDREA, F. 33, CADE. *Scafa e făcută din lemn de fag... și servește la pus mîncarea sau la pisatul usturoiului.* DIACONU, P. 27, cf. SCRIBAN, D. *Dogăria și rogojinăria erau reprezentate în Obor:... copăi..., scafe, lopeți.* ARGHEZI, B. 104, cf. LTR², H IX 62, X 5, XII 482, XVIII 25, 262, com. MARIAN. *Un fel de scafă strîmtă și adîncă în care se face mujdei.* ȘEZ. II, 224. *În scafele mari se spală blidele.* ib. VIII, 89, cf. BOCEANU, GL., com. din ORAVIȚA și din TIMIȘOARA, ALRM SN II h 848, A V 2, 15, 16, 19, 20, 25, 26, 31, 34, GLOSAR REG. ✦ (Regional) Covată din lemn în care se frămîntă aluatul sau se spală vasele (Baia Mare). Cf. LEXIC REG. 21. ✦ (Regional) Teică la moara de apă (Bucșa.— Zălau). ALRM SN I h 117/279. ✦ (Învechit, rar; în forma *scufă*) Recipient în care se spălau nisipurile aurifere. [Mașina] *spală... atîta năsip, cît pot 5 rudari într-o zi cu urca sau scufa lor a spăla* (a. 1843). DOC. EC. 789.

3. Căuș de lemn sau de metal care servește la manipularea sau la măsurarea produselor în stare de pulbere, grăunțe etc. *Cînd apa din ceaun începe a se umfla, se pune făina cu pumnul sau cu scafa.* ȘEZ. V, 5, cf. CADE, CANDREA, F. 33. *Babița... se mai poate scoate* [din apă] *prin căușe..., prin scafe (ca cele de prin băcănii).* ATILA, P. 220, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, LTR². *Pretutindeni... e loc de... scafe, lopeți, furci, greble.* ARGHEZI, B. 104, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Conținutul unei scafe **(3)**; conținutul împreună cu scafa **(3)**. *Păsat den casă, 5—6 scafi, 1 leu* (a. 1738). BUL. COM. IST. IV, 72. *Să te miluiesc și eu c-o litră de cărbunași... Și c-o scafă de tărtă.* ȘEZ. XX, 68.

4. (Învechit și regional) Taler de balanță. Cf. LB, ISER, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., H XVIII 307, FRÎNCU—CANDREA, M. 43, ALR II 4 278/219, 228, MAT. DIALECT. I, 190, GLOSAR REG.

5. (Învechit) Luntre primitivă asemănătoare cu o albie, făcută dintr-un trunchi scobit. *Noaptea s-au suit într-o scafă și cu mare rușine și mare perdere au fugit.* ȘINCAI, HR. I, 135/29, cf. DRLU. *Ministrul regelui puse pruncii într-o scafă și se coborî la marginea fluviului, ca să-i dea pe apă.* ARISTIA, PLUT. 48/10, cf. 45/23, POLIZU.

6. (Învechit) Corpul unei nave **(1)**; epavă a unei nave. *Am zărit un bric a căruie catargurile, pînzile și funiile era rupte, iară scafa bortelită.* AR (1829), 5²/13, cf. POLIZU.

7. (Arhit.) Suprafață cilindrică (prevăzută cu stucaturi sau picturi) care face racordarea tavanului (și pardoselii) cu pereții unei încăperi. *Scafele unei biserici.* FM (1846), 71²/24, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., LTR². *Utilizarea tuburilor fluorescente ascunse într-o scafă dublă.* CONTEMP. 1966, nr. 1 033, 7/6, cf. DER. *Becuri ascunse în scafele și calotele tavanului.* FLACĂRA, 1969, nr. 3, 13 cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Piesă prefabricată, din beton sau din gresie ceramică, din care se execută scafe **(7)**, pardoseli etc. Cf. M. D. ENC., DEX.

8. (Regional) Orbită **(2)** la cal (Alunișul — Năsăud). Cf. DR. V, 284.

9. (Învechit, rar) Matcă **(4)**. *Albia apei se numește scafa sau pătul, preste care de-a lungul trece o apă curgătoare.* ASACHI, L. 94¹/19.

10. (Regional) Scobitură mică în pămînt, către care este dirijată mingea, în jocul poarca¹ **(2)** (Sînmihaiu Almașului — Zălau). ALR SN V MN h 1 302/284.

11. (Anat.; învechit şi regional) Craniu; ţeastă. *Pîrîiesc ciolane ş-a morţilor scafe.* C. STAMATI, ap. CADE, cf. SĂGHINESCU, V. 103, DR. IV, 468, CANDREA, F. 33, CADE, SCRIBAN, D., L. COSTIN, GR. BĂN. 178.

12. (Rar) Carapace de broască ţestoasă. *Broască cu scafă.* SĂGHINESCU, V. 103, cf. DR. IV, 468, CADE.

13. (Transilv., prin Ban. şi prin Mold.) Un fel de cuţit lat, netăios, cu mîner de lemn, care serveşte în tăbăcărie la înlăturarea de pe pici a părţilor grase şi a celor cărnoase. Cf. VICIU, GL., ALR II 6 612/47, 76, 130, 260, 520 A V 25, GLOSAR REG.

14. (Învechit, rar; cu sens neprecizat, probabil) Coroana unui copac. *Trunchiul nu numai din afară îl acopere scafa (păharul) carea de rînd e veardе şi frunzoase.* ÎNV. POM. 29/25. *Părţile... în floare sînt părţile născătoare sau roditoare... scafa şi cununa sînt acelora acoperămînt şi scutire.* ib. 30/3.

— Pl.: *scafe.* — Şi: (învechit) **scaf** s. m., (regional) **şcáfă** (ALR II 6 612/260), (învechit, rar) **scúfă** (DOC. EC. 789) s. f.

— Din ngr. σκάφη.

SCAFĂU subst. (Regional) Vas de lemn în care se pune mîncarea. V. s c a f ă **(2)** (Mădei — Borsec). Cf. GLOSAR REG.

— **Scafă** + suf. *-ău.*

SCAFÍŢĂ s. f. v. **scăfiţă.**

SCAFÍU s. m. v. **spahiu.**

SCAFÎRLÍE s. f. v. **scăfîrlie.**

SCAFOÁLCĂ s. f. v. **scatoalcă.**

SCAFOÍD s. n. Unul dintre cele şapte oase ale labei piciorului. *Scafoidul se află la partea internă a tarsului şi se articulează prin faţa posterioară... cu calcaneul.* KRETZULESCU, A. 87/2, cf. 59/25. *Tarsul se compune de 7 oase aşezate în două rînduri,... în cel de-al doilea scafoidul.* POLIZU, P. 43/23, cf. DN[2], DEX. ◇ (Adjectival) *Os scafoid.* DEX.

— Pl.: *scafoide.*

— Din fr. **scaphoïde.**

SCAFOIDÍTĂ s. f. (Med.) Inflamaţie a osului scafoid. Cf. D. MED., DEX.

— Pronunţat: *-fo-i-.* — Pl.: *scafoidite.*

— Din fr. **scaphoïdite.**

SCAI[1] s. m. **I.** Numele mai multor plante erbacee cu frunze ghimpoase şi cu fructe globuloase înconjurate de ghimpi îndoiţi la vîrf: **a)** plantă erbacee din familia compozitelor cu tulpina robustă, cu frunze lanceolate acoperite pe partea superioară de spini mici, şi cu flori roşii, rar albe, terminate cu un spin lung; (regional) scaiete **(I h)**, ghimpe, ciulin, crăpuşnic, rostogol **(II c)** *(Cirsium vulgare).* Cf. BRANDZA, FL. 293, GRECESCU, FL. 333, PANŢU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 392, ENC. AGR., DM, BORZA, D. 49, LTR[2], M. D. ENC.; **b)** (regional) crăpuşnic *(Cirsium decussatum).* Cf. BORZA, D. 48; **c)** (regional) ciulin *(Carduus nutans).* Cf. ANON. CAR., GRECESCU, FL. 329, PANŢU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 40; **d)** (regional; şi în sintagmele *scai roşu,* BORZA, D. 40, *scai voinicesc,* BARCIANU, TDRG, BORZA, D. 40) spin *(Carduus acanthoides).* Cf. GRECESCU, FL. 328, PĂCALĂ, M. R. 15, PANŢU, PL., BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 40; **e)** *Carduus candicans.* BORZA, D. 40; **f)** (regional; şi în sintagmele *scai rotund,* DDRF, BARCIANU, BORZA, D. 63, *scai rotunjor,* PANŢU, PL., BORZA, D. 63, *scai gogoneţ,* BORZA, D. 63) rostogol **(II a)** *(Echinops sphaerocephalus).* Cf. BRANDZA, FL. 292, PANŢU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 63; **g)** (regional; şi în sintagma *scai voinicesc,* BORZA, D. 63) tătarnică *(Echinops ritro).* Cf. id. ib. 63; **h)** (şi în sintagmele *scai măgăresc,* DDRF, DAMÉ, T. 186, BRANDZA, FL. 298, BARCIANU, GRECESCU, FL. 336, TDRG, PANŢU, PL., BORZA, D. 120, PRODAN — BUIA, F. I. 517, *scai mare,* BORZA, D. 120, *scai muced,* BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 120, H XVII 226, *scai voinicesc,* BORZA, D. 120) plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina robustă, cu frunze lunguieţe, albicioase pe partea inferioară, cu flori purpurii dispuse în capitule şi cu involucrul cu foliole terminate într-un spin; (regional) ciulin, scaiete **(I j)**, pălămidă[1] **(4)**, ghimpe mare, spin alb, sita-zînelor *(Onopordon acanthium).* Cf. CADE. BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 120; **i)** (regional; şi în sintagmele *scaiul Sfintei Mării,* BARCIANU, BORZA, D. 160, *scai peştrif,* BORZA, D. 160) armurar(iu) *(Silybum marianum).* Cf. BORZA, D. 160; **î)** (şi în sintagmele *scaiul dracului,* BRANDZA, FL. 221, DAMÉ, T. 186, GRECESCU, FL. 237, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 192, BORZA, D. 65, PRODAN — BUIA, F. I. 356, M. D. ENC., DEX, *scaiul vîntului,* DAMÉ, T. 186, BRANDZA, FL. 221, BARCIANU, GRECESCU, FL. 237, ALEXI, W., TDRG, PANŢU, PL., BORZA, D. 65, *scai muced,* BORZA, D. 65, *scai vînăt,* id. ib., *scai voinicesc,* id. ib., *scai mneriu,* id. ib., *scai de cîmp,* id. ib.) plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina robustă, ramificată, cu flori solitare, albăstrui-verzui, folosită în medicina populară, mai ales contra durerilor de dinţi; (regional) îndrăcită, rostogol **(II d)**, scăieţi (v. s c a i e ţ e **I k)**, scăiuş **(3)**, spin, sperioasă, tăvălici, amărea *(Eryngium campestre). Se spală negii cu roua ce s-adună în frunze de scai voinicesc.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 129, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Scaiul dracului... cu tulpina voinică..., cu ramurile întinse, frunzele cu spini..., se dă în boale de rinichi.* VOICULESCU, L. 282, cf. DM, BORZA, D. 65; **j)** (regional; şi în sintagmele *scaiul oii,* BORZA, D. 22, *scai mărunt,* id. ib.) brusture *(Arctium lappa).* Cf. id. ib.; **k)** (regional; şi în sintagma *scai alb,* id. ib.) brusture *(Arctium tomentosum).* Cf. id. ib.; **l)** (regional; şi în sintagmele *scai de ochi,* PANŢU, PL., BORZA, D. 60, *scaiul popii,* BORZA, D. 60, *scaiul voinicului,* DAMÉ, T. 180, CADE, SIMIONESCU, FL. 206, BORZA, D. 60, *scai voinicesc,* DDRF, DAMÉ, T. 184, BRANDZA, FL. 254, GRECESCU, FL. 279, PANŢU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 60, *scai pădureţ,* POLIZU) varga-ciobanului *(Dipsacus silvestris).* Cf. POLIZU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], TDRG, ENC. AGR., DM, BORZA, D. 60; **m)** (regional; şi în sintagmele *scaiul măgarului,* BORZA, D. 60, *scaiul voinicului,* id. ib.) scaiete **(I d)** *(Dipsacus laciniatus).* id. ib.; **n)** (regional; şi în sintagmele *scai muscălesc,* BORZA, D. 187, *scai tătăresc,* id. ib., *scai rusesc,* BRANDZA, FL. 326, BARCIANU, BIANU, D. S., TDRG, PANŢU, PL., BORZA, D. 187) holeră *(Xanthium spinosum).* Cf. BORZA, D. 187; **o)** (regional) zgrăbunţică *(Lapsana communis).* Cf. BORZA, D. 96; p. r e s t r. fructul cu ghimpi al acestor plante, care se agaţă de haine, de blana animalelor etc. *Veţi culege de în spin struguri sau de în scai smochine.* CORESI, TETR. 13, cf. N. TEST. (1648), 9[v]/14. *Îl tăvăliră preste spini şi scai de cei acoşi.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 73[v]/20, cf. ANON. CAR., COTEANU, PL. 29. *Tot fealiul de scai... acestea toate sînt păguboase holdelor.* ECONOMIA, 47/4, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, DRLU. *Eu, cîntînd ca-n zi de mai, Încă-n pace-oi paşte scai.* AR (1830), 262[2]/39, cf. I. GOLESCU, C. *Cînd eu în săracul trai Voi să pasc, în pace, scai.* ASACHI, F. 11/18, cf. VALIAN, V. *Pe-o lege dată Şi scaiul şi trandafirul răsar şi cresc.* CONACHI, P. 250, cf. 58, POLIZU, BARONZI, L. 144. *Împrejurau pe-alocurea... ciulini, scai şi vrejuri de mure.* DELAVRANCEA, S. 60, cf. DDRF, DAMÉ, T. 185, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Umflături ca nişte flori de scai sau ţepi mărunţi.* IORGA, C. I. III, 21, cf. TDRG. *Scai tînăr, tăiat de frunze şi de rădăcină.* PAMFILE, J. II, 88, cf. id. S. V. 42. *De lîna oilor se agaţă, în treacăt,... şi scaii pîrloagelor.* HOGAŞ, DR. I, 234. *Oare cum... Porni el* [ariciul], *oare ca un*

scai la drum? TOPÎRCEANU, P. O. 135. *Niște animale mărunte, teribil de îndîrjite și cu cozile pline de scai.* SADOVEANU, O. XII, 667. *Doar pe plai, Cît un scai, Mai juca un nour mic.* I. BARBU, J. S. 135. *Sub varul unor șanțuri și floarea unor scai Sudoarea-atîtor vite se scurge-n rîulețe.* CĂLINESCU, O. II, 30, cf. VOICULESCU, L. 30. *Cine sînteți, fețe alese... Ca să rupeți mîndrul strai Prin mărăciniș și scai?* V. ROM. septembrie 1954, 73. [Samuraii] *Trec lent,... Stîrnind linear, cu brocartele, scaii.* VULPESCU, P. 17, cf. H II 79, 130, III 67, IV 52, X 58, 85, 534, XI 436, XII 373. *Prin grădină spini și scai, Nici în cas-oglindă n-ai.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 234, com. MARIAN. *Foaie verde lemn de scai, Cată, maică, cui mă dai.* ȘEZ. I, 12. *Ziditorul l-a făcut un scai și de atunci se ține de lîna oilor.* ib. VI, 149. *Eu veneam să-ți cer mălai, Tu mă dai de păr prin scai.* MATEESCU, B. 66. *Ulița mi-e putregai Și în prilaz spini și scai.* BÎRLEA, L. P. M. I, 285. *Loc cu scai.* ALR SN III h 633/102, cf. BALADE, II, 501. *Plugurile am pornit... Ca să arăm o pîrloagă de scai.* FOLC. MOLD. I, 308, cf. 131. *Se leagă de om ca scaiul*, se spune despre cei prea insistenți. Cf. ZANNE, P. IX, 522. ◇ (Glumeț) *Cară de cele mocănițe, De buni meșteri alcătuite, Cu butucii de scai.* POP., ap. GCR II, 336. *Mă suii în scai Ca să văd de cai.* SBIERA, P. 321. ◇ Fig. *Sînt singur și sînt plin de scai.* BLAGA, P. 73. ◇ *Scai albastru* (sau *vînăt*) = plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina de culoare violetă, dreaptă, ramificată în partea superioară, cu frunze late, spinoase, cu flori violacee dispuse în capitule ovale, care se cultivă uneori și prin grădini; (regional) samcă **(3)**, spin vînăt, spinul vîntului, buruiana zmeului, șipul-vîntului *(Eryngium planum)*. Cf. COTEANU, PL. 17, LB, BRANDZA, FL. 221, BARCIANU, GRECESCU, FL. 237, TDRG, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 201, BUJOREAN, B. L. 392, DM, BORZA, D. 65, M. D. ENC., DEX. (Regional) *Scai tătăresc* sau *scaiul popii* = cornuț(i) *(Xanthium strumarium)*. Cf. CADE, BORZA, D. 187. *Scai de țesătorie* = plantă erbacee bienală cu ramificațiile tulpinii purtînd în vîrf inflorescențe în formă de capitule cu semințe prevăzute cu țepi elastici avînd vîrful îndoit, care se recoltează cînd plantele încep să se usuce și se folosesc în industria textilă, la mașinile de scămoșat *(Dipsacus fullonum)*. Cf. ENC. AGR., LTR[2]. ◇ Expr. **A se ține** (sau **a se lega, a se agăța** etc. de cineva sau, rar, de ceva) **ca scaiul** sau (adverbial) **scai (de...)** = a urmări, a însoți (pe cineva) pretutindeni, a manifesta o insistență exagerată, adesea inoportună (față de cineva sau, rar, de ceva). Cf. POLIZU. *Începe a se ține de fată ca scaiul de oaie.* CREANGĂ, O. 70. *Necuratul se ținea scai de brad, spunînd că e copaciul lui.* MARIAN, Î. 112, cf. DDRF. *Ca pe-o bufniț-o-nconjoară... Și se țin de dînsa scai.* COȘBUC, P. I, 226, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Se ține de mine ca scaiul de cîne.* PAMFILE, J. II, 165. *Se ține scai după ea, la joc, pe uliță.* AGÎRBICEANU, S. 391, cf. 164. *De-atunci te-ai ținut scai de mine.* REBREANU, N. 208, cf. 129. *Tristeți pustii, molipsitoare... Vă țineți scai de capul meu.* TOPÎRCEANU, P. O. 144. *S-a ținut scai de capul nostru și nu ne slăbea decît cînd dispăream.* I. BOTEZ, B. I, 40. *Acești oameni de care sărăcia se ține scai.* DAN, U. 178. *Bobby se ținu scai după ea.* CĂLINESCU, O. I, 300. *Sătenii care se țineau scai de sporitul alai.* CAMIL PETRESCU, O. II, 179. *Soră-mea... se ține scai de mine.* STANCU, M. I. 84, cf. id. R. A. I, 155. *După ea se țineau scai cîinele și motanul cel roș.* V. ROM. februarie 1955, 221. *Se ținea scai de capul lui.* PAS, L. I, 80. *Nenorocul în ziua aceea se ținu scai de Gaby.* VINEA, L. II, 15. *Cățărătoarea se ținea scai de el, sărind din trunchi în trunchi.* TUDORAN, P. 603. *S-a ținut de mine ca scaiul.* PREDA, R. 435. *Altul... se ținuse pur și simplu scai de amîndoi.* id. M. S. 38, *Un băiețaș din clasa I-a se ținea scai de el.* T. POPOVICI, S. 12. (Regional) **A-și aprinde scaii în cap** = a-și aprinde paie-n cap, v. **pai[1] (1)**. Cf. ZANNE, P. II, 828, V, 596. (Regional) **A pune** (cuiva) **scaiul la ușă** = a sărăci (pe cineva). Cf. id. ib. III, 423. ◇ Compuse: **scai-ghimpos** (sau **-mărunt, -voinicesc**) sau **scaiul-dracului** = plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina foarte ramificată și cu flori purpurii, spinoase, dispuse în capitule; (regional) vădană, ghimpe *(Centaurea calcitrapa)*. Cf. GRECESCU, FL. 349, PANȚU, PL., CADE, ENC. AGR. IV, 506, BORZA, D. 42; **scai-galben** = plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina ramificată, cu frunze subțiri și flori galbene dispuse în capitule ovale, prevăzute cu ghimpi; (regional) pălămidă[1] **(5)**, vădană, zglăvoc galben *(Centaurea solstitialis)*. Cf. GRECESCU, FL. 348, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 202, ENC. AGR. IV, 417, BORZA, D. 43, PRODAN—BUIA, F. I. 519; (regional) **scai-mărunt** = **a)** turiță *(Agrimonia eupatoria)*. Cf. LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], BORZA, D. 12; **b)** lipicioasă *(Galium aparine)*. Cf. BRANDZA, FL. 247, TDRG, PANȚU, PL., CADE, DM, BORZA, D. 74; (regional) **scai-de-papură** = bucsău *(Spartium junceum)*. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., BORZA, D. 163; (regional) **scai-de-tufă-mare** = mielărea *(Vitex agnus castus)*. Cf. BORZA, D. 181; (regional) **scai-amar** = schinel *(Cnicus benedictus)*. Cf. id. ib. 50; (regional) **scai-porcesc** = buruiană porcească *(Hypochoeris radicata)*. Cf. id. ib. 86; (regional) **scai-creț** = numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. H III 66; **scai-domnesc** = numele unei plante nedefinite mai îndeaproape. Cf. ib. XVI 280. ◆ Epitet dat unei persoane care te urmărește cu insistență, de care nu poți scăpa, nu te poți descotorosi. Cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., MAT. FOLK. 1 210.

II. (Ornit; prin Olt.) Sticlete *(Carduelis carduelis)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 152. *Scaii strică la cinepă și floarea-soarelui.* id. ib. 193.

— Pl.: *scai* și (rar, n.) *scaiuri* (PONTBRIANT, D). —Și: (învechit și regional) **zgăie** (POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., PAMFILE, A. R. 259, BORZA, D. 22) s. f., (regional) **scăie** (CADE) s. f., **sgai** (MAT. FOLK. 1 481) s. m.

— Etimologia necunoscută.

SCAI[2] subst. Imitație de piele făcută din material plastic, maleabilă și rezistentă la schimbările de temperatură; p. ext. obiect confecționat din acest material. Cf. DEX.

— Din engl. **skay**.

SCAICIÓR s. m. v. **scăiecior.**

SCÁIE s. f. v. **scai[1].**

SCAIECIÓR s. m. v. **scăiecior.**

SCAIECIÓS s. m. (Ornit.; Olt.) Inăriță *(Carduelis flammea)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 151.

— Pronunțat: *sca-ie-*. — Pl.: *scaiecioși*.

— **Scaieți** (pl. lui *scaiete*) + suf. *-ios*.

SCAIÉR s. m. v. **scăier.**

SCAIÉT s. m. v. **scaiete.**

SCAIÉTE s. m. **I.** Numele mai multor plante erbacee cu frunze sau capitule spinoase: **a)** plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze păroase pe partea superioară, terminate printr-un spin puternic, cu flori purpurii reunite în capitule solitare pe vîrful ramurilor; (regional) spin *(Carduus kerneri)*. PANȚU, PL.; **b)** (regional) ciulin *(Carduus nutans)*. GRECESCU, FL. 329, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 392, DM, BORZA, D. 40, DER, DEX; **c)** (regional) spin *(Carduus acanthoides)*. Cf. GRECESCU, FL. 328, PĂCALĂ, M. R. 15, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 40; **d)** plantă erbacee cu tulpina acoperită cu peri și țepi inegali; (regional) porci (v. **porc 5 a)**, scăiuș,

scai[1] **(I m)** *(Dipsacus laciniatus)*. Cf. BORZA, D. 60; **e)** (regional) varga-ciobanului *(Dipsacus silvestris)*. Cf. GRECESCU, FL. 279, PANȚU, PL., BORZA, D. 60; **f)** (popular; și în sintagma *scaietele popii*, BRANDZA, FL. 326, BARCIANU, GRECESCU, FL. 377, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, ENC. AGR., BORZA, D. 187, PRODAN—BUIA, F. I. 498) cornuț(i) *(Xanthium strumarium)*. Cf. BARCIANU, GRECESCU, FL. 377, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 187; **g)** (regional) pălămidă[1] **(I)** *(Cirsium arvense)*. Cf. GRECESCU, FL. 336, PĂCALĂ, M. R. 15, ENC. AGR. IV, 417, PANȚU, PL., BORZA, D. 48, DER; **h)** (regional) scai[1] **(I a)** *(Cirsium vulgare)*. Cf. PĂCALĂ, M. R. 15, PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 199, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 49; **i)** (regional) rostogol **(II a)** *(Echinops sphaerocephalus)*. Cf. BRANDZA, FL. 292, PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 63; **î)** (regional) tătarnică *(Eclinops commutatus)*. Cf. GRECESCU, FL. 325, PANȚU, PL., BORZA, D. 63; **j)** (regional; și în sintagmele *scăiete muced*, PANȚU, PL., BORZA, D. 120, *scăiet măgăresc*, PĂCALĂ, M. R. 15) scai[1] **(I h)** *(Onopordon acanthium)*. Cf. BRANDZA, FL. 298, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 120, DER; **k)** (regional; la pl.; în forma *scăieți*) scai[1] **(I i)** *(Eryngium campestre)*. Cf. BORZA, D. 65; **l)** (regional; și în sintagma *scăiete mare*, id. ib. 22) brusture *(Arctium lappa)*. Cf. id. ib.; **m)** (regional; în forma *scăietiu*) zgrăbunțică *(Lapsana communis)*. Cf. id. ib. 93; **n)** (prin Ban.) ciumăfaie *(Datura stramonium)*. Cf. ARH. OLT. III, 382; **o)** (regional) păpădie **(I)** *(Taraxacum officinale)*. Cf. ALR I 1 919/116; p. restr. fructul cu ghimpi al acestor plante, care se agață de haine, de blana animalelor etc. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Lingă crin nu crește scaietele, lingă micșunea, viorea, nu crește și urzica?* BOLLIAC, O. 59. *El este ca scaietele, se agață, se lipește.* GHICA, C. E. I, 76, cf. BARONZI, L. 144. *Flori dă cîmp, scăieți... și altă mulțime dă buruieni, pentru felurite boale.* JIPESCU, O. 74. *De astăzi chiar întruna Cu scaieți te-oi bombarda.* I. NEGRUZZI, S. I, 314. *Azi, Capitol! — dar atunci un pustiu cu scăieți și hățișuri.* COȘBUC, AE. 157, cf. ALEXI, W., TDRG. *Se dezvoltă și o mulțime de buruieni... printre care însemnăm neghina,... scăieții.* PAMFILE, A. R. 94, cf. id. J. II, 165. *Nu se vedea din blana albă, strălucitoare, a iernii, nici un scaiete.* AGÎRBICEANU, S. 284. *În curțile de la Mălinești poate astăzi cresc scaieții.* GALACTION, O. 332. *Contemplu o tufă de scaieți.* TOPÎRCEANU, B. 31. *Flori sălbăticite... săltaseră vînjos printre scaieți.* C. PETRESCU, C. V. 300. *Mă întorceam acasă plîngînd de mila mărăcinilor și a scaieților... pe care-i lăsasem singuri.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 77. *Parcă m-aș fi tăvălit în pulberea drumurilor și cu toți scaieții de pe garduri prinși de mine.* COCEA, S. I, 191. *Amurgul mă-ntîrzie Printre scaieții mici.* LESNEA, I. 130. *Pe maluri ning scaieții zadarnicul lor puf.* PILLAT, P. 56, cf. SCRIBAN, D. *Un cinic puf au nins scaieții.* I. BARBU, J. S. 12. *Celuloza din substanța scaieților se transformă.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 422. *Și, de sete, Limba-n dinți ca un scaiete Se răscoace.* ARGHEZI, S. V, 53, cf. id. B. 5. *Lăsa scaietele să crească în crăpături de trotuar.* CĂLINESCU, B. I. 5, cf. id. O. I, 18. *M-am culcat sub un șopron acoperit cu scaieți.* STANCU, R. A. II, 62, cf. id. Ș. 53. *Drumul semăna mai degrabă cu o cărare mai lată, năpădită de ierburi și scăieți.* V. ROM. iulie 1953, 100. *Alături e un loc pustiu cu scaieți.* PAS, L. I, 82, cf. II, 77. *E un deșert secetos. Nu mijește în el nici un scaiete.* VINEA, L. I, 273. *Era cald... scaieții de pe marginea drumului nu se clătinau.* T. POPOVICI, S. 136, cf. id. SE. 134. *În blana-i năpîrlită au năpădit scaieții.* LABIȘ, P. 47. *Vîntul culca scaieții.* BARBU, G. 11, cf. 308, 371. *O mare parte din compozite sînt buruieni dăunătoare diferitelor culturi:... scaieții...* BOTANICA, 158. *Mă sculați din somn ca sălbaticii, mi-aruncați scaieți în cap.* T decembrie 1964, 5. *Asemeni unei uriașe tufe de scaieți, a înflorit cea mai proaspătă legendă.* V. ROM. ianuarie 1965, 31. *Din hățișul de vulpoaică și scaieți, dădurăm peste un fel de izlaz.* BĂNULESCU, I. 71. *Iarba din curte, scaietele... îi produc o impresie descurajantă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 35, 5/2, cf. H I 129, II 11, 26, 130, 142, 207, 243, IV 44, 52, 83, V 415, IX 338, XVIII 168. *Plină-i țara, mult e plină De scaieți, de mărăcină.* ALECSANDRI, P. P. 35. *Nu sîntem... Nici nescaiva morari beți Să descălicăm în scaieți.* TEODORESCU, P. P. 175. *Și-aș cătăni, cătăni... De-ar fi pușca de scăiete.* RETEGANUL, TR. 55. *Scaieții, usturoiul și tămîia neagră... sînt bune de ăl spurcat.* ȘEZ. XII, 156. *Vărgelele să fac din scăiete.* BREBENEL, GR. P. *Să mă fie Dumnezeu, Foaie verde trei scaieți, Pin's-or libera băieții.* FOLC. MOLD. I, 142, cf. 218. *S-a lipit ca scăietele.* ROMÂNUL GLUMEȚ, 51. *A semănat castraveți și au răsărit scaieți,* se spune atunci cînd rezultatele sînt sub cele așteptate. Cf. PANN, P. V. I, 4/30, BARONZI, I. L. I, 56, ZANNE, P. I, 136. *În cîmpii cei mai frumoși și plini de flori, se găsește și scaietele.* ZANNE, P. I, 130. *Nici mărăcinele struguri scoate, nici scaietele smochine.* id. ib. 208. *Pe cîmpul lui Barbalac Se dau porcii peste cap (Scaietele).* ȘEZ. XVI, 171. ◇ Fig. *Nu răsare lumina adevărului și a dreptății..., ci numai spini și scaieți.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 42/52. *Lăudatu-te-au profeții, Dar din laudele toate N-ai culeș decît scaieții.* MINULESCU, VERS. 207. *De-ar da Dumnezeu să reziste cît mai mult scăietele acesta bătrîn! își ziceau ei* [anchetatorii]. BENIUC, M. C. I, 368. *Bălăriile și scaieții pedagogiei infantile.* I. BOTEZ, B. I, 7. ◇ (Regional) *Scaiete muscălesc* = holeră *(Xanthium spinosum)*. Cf. GRECESCU, FL. 377, BIANU, D. S., PANȚU, PL., BORZA, D. 187. ◇ Compus: (regional) **scăiete-voinic** = plantă erbacee cu tulpina spinoasă, înconjurată de frunze mari care reține apa de ploaie ca într-o pîlnie, neidentificată științific. Cf. H IV 311.

II. (Ornit.) (Prin nord-estul Olt. și prin vestul Munt.) Scatiu **(1 a)** *(Carduelis spinus)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 152.

— Pronunțat: *sca-ie-*. — Pl.: *scaieți*. — Și: (popular) **scăiéte**, (regional) **scaiét** (BORZA, D. 187), **scăiétiu** (id. ib. 96), **scăiéț** s. m.

— **Scai[1]** + suf. *-ete*.

SCAIEȚÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Plin de scaieți **(I)**, cu scaieți. Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF.

— Pronunțat: *sca-ie-*. — Pl.: *scaiețoși, -oase*. — Și: **scăiețós, -oásă** adj. PONTBRIANT, D., DDRF.

— **Scaiete** + suf. *-os*.

SCAÍMB s. n. v. **schimb.**

SCAL s. m. (Zool.; învechit) Rechin **(1)**. Cf. CONV. LIT. XXIII, 343, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *scali*.

— Din lat. **squalus, fr. squale.**

SCALADÁ vb. I v. **escalada.**

SCALADÁRE s. f. v. **escaladare.**

SCALÁMB, -Ă adj. **scălîmb.**

SCALANDISÍ vb. IV v. **scandalisi.**

SCALANDÍV, -Ă adj. v. **scarandiv.**

SCALÁR[1] s. m. Pește teleostean originar din America de Sud, cu corpul discoidal, argintiu cu reflexe aurii și brune, brăzdat de dungi transversale negre sau gri, folosit ca pește de acvariu *(Pterophyllum scalare)*. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scalari*.

— Din fr. **scalaire.**

SCALÁR[2], -Ă adj., s. m. (Mat., Fiz.) (Mărime) care are o valoare determinată printr-o unitate de măsură

și printr-un singur număr real (care arată cîte unități de măsură cuprinde valoarea respectivă). *Forma elementului de matrice... nu este univoc determinată: sînt apriori posibile diferite forme (scalară S, vectorială V).* SANIELEVICI, R. 118. [Masa, timpul] *se exprimă printr-o simplă indicație numerică... și se numesc mărimi scalare.* CIȘMAN, FIZ. I, 37. *Produsul unui vector cu un scalar este tot un vector.* id. ib. 40, cf. 190. *În fizică se întîlnesc mărimi scalare și mărimi vectoriale.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. I, 16. *Scalari... care se pot exprima numai prin valoarea lor numerică.* id. ib., cf. MDT, LTR², DM, DN², DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scalari, -e.*

— Din germ. **Skalar,** fr. **scalaire.**

SCALARIFÓRM, -Ă adj. Care este în formă de scară **(I 1).** *Ceea ce face ca vasele... să aibă un aspect... reticulat sau scalariform.* BOTANICA, 15. *La unele animale nevertebrate... sistemul nervos este numit... ganglionar scalariform.* D. BIOL.

— Pl.: *scalariformi, -e.*

— Din fr. **scalariphorme.**

SCÁLĂ[1] s. f. **I.** (Învechit) Punct vamal; p. ext. port[3] **(1)** (care servește și ca punct vamal); p. restr. debarcader (la o mare, la un ocean). Cf. DHLR II, 554. *Ce să lăsați să nu închideți această scal[ă] la Cîmpulung, ca să îmble negustătorii... ca să hrănească și la noi și la mările voastre* (cca 1634). IORGA, D. B. I, 51. *Numai cetatea Naferatis era scală.* HERODOT (1645), 145. *Spre răsărit iaste orașul Măiacului și scala, căruia îi zic elinește Crimni.* ib. 216. *Oricare vameș va fi pricină ca să nu treacă negoțătorii cu negoț pe la vreo scală, făcîndu-le multă asupreală și luîndu-le mai mult de cum au fost obiceaiul..., să plătească.* PRAV. 48. *Vameș mare ce ține scălile țării.* SIMION DASC., LET. 23. *Pre unii îi duc la Țarigrad... și pre la alte scale.* id. ib. 108. *Scala Indiei în carea sînt tot oameni negri.* FL. D. (1680), 57[r]/2, cf. 52[v]/7. *Unghiul Mării Negre cu scalele lui, unde-i acum Bugiacul.* N. COSTIN, LET[2]. I, 70, cf. LET. I A, 79/21. *Sluga măriei tal[e] veni aici în scal[ă] cu cinstit[ă] cartea măriei sal[e]* (a. 1699). IORGA, S. D. X, 50. [Hotarul] *întorcîndu-să spre apus pre după vestită cetatea și scala Arhanghelului, mearge tot pe malul Ocheanului.* CANTEMIR, HR. 60. *Ajungînd la scala de la Tophana, au întrat ambasadorul în gătitul caic.* AR (1829), 75[1]/42. *Spania poate declăra toate scalele sale francoporturi.* ib. 136[2]/25, cf. DDRF, TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Celelalte orașe maritime italiene... își stabilesc „scalele" lor pe coastele Asiei Mici.* OȚETEA, R. 45. *Slujba ce făceau cu rîndul „ziua și noaptea" la paza scalei.* STOICESCU, C. S. 151, cf. PANAITESCU, O. Ț. 204. ◇ (Urmat de determinări care arată felul) *Punctul de trecere de la Rucăr și Dragoslavele se numea scală domnească.* STOICESCU, C. S. 314.

II. 1. Scară **(IV 1)** ale cărei elemente sînt diviziuni ale unei linii, marcate cu valorile numerice ale mărimilor raportate corespunzătoare; scară gradată. Cf. TEM. GHEOM. I, 9[r]/1. *Distanția dintre două locuri se află puind vîrfurile compasului pe ele, apoi pe scalele ce sînt tot pe cartă.* GENILIE, G. 67/20. *Întîi se deschide compasul cît este scala.* id. ib. 67/25. *Scalele ce sînt pe orice hartă.* id. P. IV/10, cf. G. POP, ap. URSU, T. Ș. 274. *Cheie cu scală pentru proiectil.* ENC. TEHN. I, 465, cf. LTR², D. MED., M. D. ENC., DEX. ✦ Spec. Placă gradată pe care se pot urmări, la aparatele de radio, posturile și lungimile de undă. Cf. DL, DM, DN². *Căută puțin pe scala aparatului de radio, ascultă cîteva posturi.* BARBU, Ș. N. II, 223. ✦ (Învechit, în Transilv.) Tabel care cuprindea cursul unor efecte comerciale, financiare etc. *Cea mai lesne măiestrie, orice sumă după scală a o socoti.* CALENDARIU BUDA (1813), 92/20. *După urmarea scalei pre acea vreame, cursul era rădicat la 134 de zlo[ți].* ib. 92/24.

2. (Muz.; învechit) Scară **(III 1).** Cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.

3. (Învechit, rar) Scară **(I 1).** Cf. STAMATI, D.

4. (Învechit, rar; în forma *sicală)* Scăriță **(I 4).** Cf. DHLR II, 554.

— Pl.: *scale* și (învechit, **I**) *scăli.* — Și: (învechit) **sicálă** s. f. DHLR II, 554.

— Din ngr. σκάλα, it. **scala, scalo, (II)** germ. **Skala.**

SCÁLĂ[2] s. f. **1.** Boală a animalelor cornute, a oilor și cailor, caracterizată printr-o rană la țesutul cornos de la picior, provenită, de obicei, din necurățenie. Cf. LB. *Din udeală și din necurățenie* [oaia] *capătă la picioare zgaibă și scală; acea dinții să face deasupra unghiei, iar acea al doilea, între unghii.* MANOLACHE DRĂGHICI, ap. TDRG, cf. ISER, POLIZU, CIHAC, II, 328, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., PĂCALĂ, M. R. 267, CADE, H V 195, XIV 127, XVIII 106, com. din VAȘCĂU, MAT. DIALECT. I, 92. ✦ (Regional) Epitet dat unui cal „opărit la gleznе" (Tiha Bîrgăului — Bistrița). DR. V, 226.

2. (Regional) Boală a cailor, caracterizată prin inflamarea ganglionilor de la gît. V. melic[1] **(2).** (Pești-șani — Tîrgu Jiu). ALR II 4 222/836.

3. (Regional) Panarițiu (Negrești — Baia Mare). ALR II/I h 122/346.

4. (Prin Olt. și prin Transilv.) Nume generic dat unor răni superficiale sau, p. gener., unor boli, unor infirmități (la oameni). *Am o scală la inimă.* CIAUȘANU, GL., cf. ARH. OLT. XXI, 275. *Smîntîna curată vindecă scalele, bubele dulci.* CHEST. V 182/48.

— Pl.: *scale.* — Și: (regional) **ṣcálă** s. f. DR. V, 226.

— Etimologia necunoscută.

SCÁLĂ[3] s. f. (Regional) **1.** Strat sau aglomerare de stînci sau de piatră de dimensiuni foarte mari (Somova — Tulcea). H XIV 444.

2. Cascadă (Vicovu de Sus — Rădăuți). Cf. GLOSAR REG.

— Pl.: *scale.*

— Din ucr. **скала.**

SCĂLCE s. f. (Bot.; regional) **1.** Calce *(Caltha palustris).* Cf. CADE, BORZA, D. 38.

2. (La pl.) Bulbuci *(Trollius europaeus).* Cf. BORZA, D. 172.

3. Compuse: **scălci-mici** = **a)** scînteiuță **(II 1)** *(Anagallis arvensis).* Cf. BORZA, D. 18; **b)** (și în compusul **scalce-mare) rostopască (1)** *(Chelidonium majus).* id. ib. 45; **c)** untișor *(Ranunculus ficaria).* id. ib. 60; **d)** scînteiuță **(II 2)** *(Gagea arvensis).* id. ib. 73.

— Pl.: *scălci.*

— Pref. *s-* + **calce.**

SCALD s. m. Nume dat vechilor poeți nordici (islandezi și scandinavi), a căror poezie are în general un caracter eroic. Cf. PROT. — POP., N. D. *Piramide uriașe, Racle ce încap în ele epopeea unui scald.* EMINESCU, O. I, 43, cf. ȘĂINEANU[2]. *Vin neguri negre de se lasă Ca din povestea unui scald.* GOGA, POEZII, 307, cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, DN², DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scalzi.*

— Din fr. **scalde.**

SCÁLDĂ s. f. (Popular) **I.** Scăldare **(I),** îmbăiere; baie. Cf. DRLU, LB. *Aparat de scaldă cu toate vasele trebuincioase în toată casa la toată familia.* FM (1838), 64[1]/3, cf. POLIZU. *La cea dintîi scaldă a copilului se pun bani de argint, ca viața lui să rămîie nepătată ca argintul.* FRÎNCU — CANDREA, M. 147, cf. DDRF, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG. *Apa pentru scalda prunculuí se aduce de la rîu.* PĂCALĂ, M. R. 163. *Cu săpunul ce-l*

întrebuința Ana la scalda copilului, își mîngîie ușor barba. REBREANU, I. 335, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Scalda fără aruncatul în apă de sus, de pe mal, nu face doi bani.* STANCU, Ș. 76, cf. DEX. *După ce te vei arunca-n feredeu, cînd a clocoti laptele mai cumplit, și după scaldă te vei șterge cu ștergăloarea aceea.* RETEGANUL, P. III, 24, cf. A II 2, 3, III 1, 13.

II. (Concretizat) **1.** Apă în care se scaldă cineva, mai ales copiii mici; (regional) scăldare **(II 1).** *Cînd tu m-ai băiat și cînd mi-ai pus nume, O! cu mult era, măicuță, mai bine în scalda de întîi să mă fi înecat.* BUDAI-DELEANU, T. V. 71, cf. LB, BARCIANU, V. *Scalda aceasta... e făcută din apă nencepută.* MARIAN, NU. 374. *Și limpede să-i fie de-a pururi scalda ei.* COȘBUC, S. 83. *Spune, maic-adevărat În ce apă m-ai scăldat... — Cu scaldă d'e vineri sara.* DENSUSIANU, Ț. H. 203. *Strînțem sîmdzîiene. Le ținem; fașem scaldă cînd îi un om bețag.* ALRT II 18. *Se duc dupe scalde la rîu muierile, s-aducă ape dî la rîu.* ib. 26. ◇ Fig. *Tiptil, ca înduioșată de atîta slăvire, Nada răsări din umbra sălciilor și se ivi sub scalda pulberii de lună.* CHIRIȚESCU, GR. 82. ◇ Expr. (Regional) **A da** (pe cineva) **în scaldă** = a provoca (cuiva) un mare neajuns. CIAUȘANU, GL. ✦ (Prin Olt.; în superstiții) Apă în care s-a spălat și obiecte de care s-a folosit un om bolnav, aruncate în credința că sînt spurcate. *În jud. Dolj, pentru a vindeca un copil de epilepsie, îl scaldă... „cu apă descîntată...; scalda se leapădă pe loc și cine trece peste ea poate să-i ia boala".* CANDREA, F. 380, cf. CIAUȘANU, V. 196.

2. Loc într-o apă, într-un rîu unde se poate scălda cineva, (învechit și popular) scăldătoare (V. scăldător **I 3),** (învechit și regional) scăldare **(II 2),** scăldat[1] **(II);** (învechit și regional) loc sau localitate, așezămînt public etc. cu instalații pentru îmbăiere (cu ape curative), (învechit și regional) scăldătoare, V. scăldător **(I 3).** *Voi să-ți descriu puțin scaldele sau băile herculene de la Mehadia.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 73, cf. 227. *Scălzile de mare pînă aci erau în partea nordică a Constanței.* F (1885), 422. *Întorcîndu-se aceștia de la înmormîntare... rudeniile și amicii repausatului mergeau îndată la scaldă să se spele.* MARIAN, Î. 378, cf. DDRF. *Cînd se întîlneau mai întîi la scaldă mulți mergeau acasă cu ochii umflați.* AGÎRBICEANU, S. P. 216. *Izvorul Tămăduirii bolbocește prin guri numeroase, adunîndu-și borvizul într-un canal arămiu care-l duce în clădirea scaldelor.* REBREANU, I. 415. *Somnii hulpavi... înhață copii de la scaldă.* VOICULESCU, P. I, 12, cf. FD I, 158.

3. Vas, cadă, albie etc. în care se scaldă cineva, de obicei copiii mici; (învechit și regional) scăldare **(II 3),** scăldătoare (V. scăldător **I 4).** Cf. ISER. *Plînse, într-o scaldă de aur așezată lîngă ea, lacrimi curate ca diamantul.* EMINESCU, P. L. 22, cf. DDRF, MARIAN, INS. 53, ȘĂINEANU[2], CANDREA, F. 247, CADE, SCRIBAN, D., DEX. *Nu se puteau destul mira, cum și cine le fură copiii unul din leagăn și altul din ciupă (scaldă).* RETEGANUL, P. V, 20. *În scaldă puñi un galben.* ALRT II 26.

— Pl.: *scalde* și (învechit) *scălzi.*

— Postverbal de la **scălda.**

SCALÉN adj. **1.** (Geom.; în sintagma) *Triunghi scalen* = triunghi ale cărui laturi sînt de mărimi diferite. *Întîi vom zice pentru triiangolu scalen, fiind în toate fețele osebit.* AMFILOHIE, E. 157/8. *Trigonon scalinos.* GHEOM.-TRIGON. 14[r]/8, cf. I. GOLESCU, C. *Triunghi scalen, acela ale cărui cîte trele laturi nu sînt deopotrivă.* POENARU, G. 3/25. *Un triunghi a cărui toate unghiuri și laturi sînt inecvale să numește scalen.* ASACHI, E. III, 82/21, cf. G. POP, ap. URSU, T. Ș. 274, ANTONESCU, D., PROT.—POP., N. D. *A treia figură este un triunghi scalen, căci laturile... sînt neegale.* MELIK, G. 10, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DM, DN[2]. *Un triunghi ale cărui laturi sînt neegale între ele se numește triunghi scalen.* GEOMETRIE VIII, 37, cf. M. D. ENC., DEX.

2. (Anat.; în sintagma) *Mușchi scalen* (și substantivat, m.) = fiecare dintre cei trei mușchi[2] egali, în formă de triunghi scalen **(1),** situați în regiunea cervicală laterală. *Mușchiul scalenul cel anterior... este situat la partea inferioară și din laturi a gîtului.* KRETZULESCU, A. 189/22. *Amîndoi scalenii încovoaie gîtul înainte și în laturi.* id. ib. 190/14. *Cu ocazia apropierii mușchiului șcalen (mușchiul mișcării gîtului) să nu se astupe gaura vînei.* PARAB. 159/23. *Scalenul anterior resare de pă marginea... coastei.* POLIZU, P. 53/17. *Cîteșitrei scaleni se prind de apofizele transverse vertebrelor cervicale.* id. ib. 53/20. *Secționarea mușchiului scalen în scopul imobilizării coastelor 1 și a 2-a.* D. MED. II, 515, cf. DEX.

— Pl.: *scaleni, -e.* — Și: (învechit) **scalinós, șcalén** adj.

— Din it. **scaleno,** fr. **scalène.** — **Scalines** < ngr. σκαληνός.

SCALENOÉDRU s. n. Formă cristalografică limitată de fețe triunghiuri scalene. Cf. LTR[2].

— Pl.: *scalenoedre.*

— Din fr. **scalenoèdre.**

SCALENOTOMÍE s. f. Secționare a mușchiului scalen, în scopul obținerii imobilizării primelor două coaste superioare. Cf. D. MED.

— Pl.: *scalenotomii.*

— Din fr. **scalénotomie.**

SCALFÚTĂR s. m. (Regional) Nădrăgar (Bonț — Gherla). PAȘCA, GL.

— Pl.: *scalfutări.*

— Etimologia necunoscută.

SCALIMETRÍE s. f. (Metodă de) determinare a vîrstei peștilor acoperiți cu solzi, prin cercetarea cercurilor concentrice care se adaugă la solzi, pe măsura creșterii peștilor.

— Din fr. **scalimetrie.**

SCALINÓS adj. v. **scalen.**

SCÁLNIȚĂ s. f. v. **slaniță.**

SCALOÁICĂ s. f. (Prin vestul Munt. și prin Olt.) Fată sau femeie (tînără) micuță și sprintenă, vioaie, neastîmpărată. Cf. RESMERIȚĂ, D. 721, UDRESCU, GL.

— Pl.: *scaloaice.*

— **Scaloi**[2] + suf. *-că.*

SCALOGRÁMĂ s. f. (În statistică și în marketing) Reprezentare grafică cu ajutorul căreia se măsoară și se ilustrează intensitatea opiniilor unor grupuri sociale. Cf. M. D. ENC.

— Pl.: *scalograme.*

— Din fr. **scalogramme.**

SCALÓI[1] s. m. (Prin Olt., prin Munt. și prin sudul Transilv.) Fir de ceapă răsădită care nu a făcut bulb; lujer care poartă sămînța cepei; bulb de ceapă de formă lungăreață cu foile groase. Cf. VICIU, S. GL., CV 1951, nr. 5, 26, DR. III, 660. ✦ (Regional) Căpățînă de usturoi (nedezvoltată), fără căței, formată dintr-o singură bucată. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. ROM. 1959, nr. 2, 54, MAT. DIALECT. I, 234. *Tot usturoiul a ieșit numai scaloi.* UDRESCU, GL. ✦ (Regional) Varză care are căpățîna nedezvoltată (Arefu — Curtea de Argeș). Cf. ALR I 847/782. ✦ (Prin nordul Munt.) „Grăunte". DR. IV, 876, RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: *scaloi* și (n.) *scaloaie.* — Și: **scălói** s. m. VICIU, S. GL., DR. III, 660, IX, 291.

— Cf. [Allium] ascalonicum, numele științific al unei specii de ceapă.

SCALÓI[2], -OÁIE s. m., adj. **1.** S. m. (Prin Olt., prin Munt. și prin sudul Transilv.) Persoană, în special copil sau tînăr, foarte vioaie, neastîmpărată. Cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DR. III, 660. *Mai stați și voi, mă, scaloilor, la un loc!* CV 1951, nr. 11, 38. *Mă, scaloiule, mai astîmpăr-te!* UDRESCU, GL. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ce mai scaloi de fată!* SCRIBAN, D. ✦ (Prin Munt.) Persoană foarte slabă (și înaltă). Cf. SCRIBAN, D., GR. S. IV, 134. ✦ (Prin nord-estul Olt.) Om înalt și moliu. MAT. DIALECT. I, 234. ✦ (Prin Munt.) Femeie sterilă. SCRIBAN, D.

2. Adj. (Prin Olt.; despre copii) Zburdalnic, vioi, neastîmpărat; (despre oameni) inoportun, plictisitor sau insistent. LEXIC REG. 38.

3. S. m. (Prin Mold.) Unul dintre numele diavolului. Cf. DDRF, ZANNE, P. VII, 148, DR. IV, 876.

— Pl.: *scaloi, -oaie.*

— Cf. scaloian, scaloi[1].

SCALOIÁN s. m. **1.** (În credințele populare) Caloian. *După ce au făcut ele* [fetele] *acest om care se numește în cele mai multe părți caloian sau scaloian..., îl pun într-un sicriu și-l îngroapă pe cîmp.* MARIAN, S. R. III, 298. *În multe locuri scaloienii, înainte de a se arunca în apă, stau trei zile îngropați în pămînt.* id. ib. 303, cf. ZANNE, P. VII, 148, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Iene, Iene, Scaloiene, Du-mi-te la Dumnezeu Și te roagă tot mereu Să dea drumul cerului Ca să curgă ploile.* TEODORESCU, P. P. 211. *Scaloiene, Tinerel te-au îngropat... Apă multă să ne ude, Să se facă poame multe!* PAMFILE, J. II, 6, cf. 7. *La trei joi din Paști să fac scaloieni.* ALR II/723, cf. FOLC. MOLD. I, 330.

2. (Regional) Persoană (tînără) vioaie, sprintenă, neastîmpărată (și slabă). Cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Tartorul dracilor... trimise un scoloian de drăcușor la dînsul, ca să afle ce face.* PAMFILE, S. V. 128.

— Pronunțat: *-lo-ian.* — Pl.: *scaloieni.* — Și: **scolólan** s. m.

— Pref. *s-* + **caloian.**

SCALOÍȚĂ s. f. (În credințele populare) Caloian cu înfățișarea unei femei. Cf. DA I_2, 53. *Scaloiță, scaloiță, Trupușor de cuconiță, Mă-ta că mi te-a cătat... În pădurea deasă.* PAMFILE, J. II, 7, cf. FOLC. MOLD. II, 330.

— Pl.: *scaloițe.*

— De la **scaloian.**

SCALP[1] s. n. (Rar) Scalpare. *Triburi în care domnește legea scalpului.* LOVINESCU, în PLR II, 277. *Schițează cu pălăria de indian un început din dansul scalpului.* C. PETRESCU, Î. II, 102, cf. DEX.

— Postverbal de la **scalpa.**

SCALP[2] s. n. Piele a capului uman împreună cu părul, după ce a fost desprinsă de pe craniu printr-o tăietură circulară sau în urma unui accident. Cf. DM, DN[2]. *Eu am să-mi schimb pe dolari mexicani scalpurile de indieni.* VULPESCU, P. 91, cf. 126. *Ne mai trebuie, bătrîne, scalpul caraghios și vechi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 15/3, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scalpuri.*

— Din fr. **scalp,** engl. **scalp.**

SCALPÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică oameni) A desprinde, a detașa, a scoate sau a smulge pielea și părul care acoperă cutia craniană printr-o tăietură circulară a pielii sau în cursul unui accident, a executa o scalpare. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *scalpez.*

— Din fr. **scalper.**

SCALPÁRE s. f. Acțiunea de a scalpa și rezultatul ei; (rar) scalp[1]. Cf. DL, DM, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scalpări.*

— V. **scalpa.**

SCALPÉL s. n. Instrument în formă de cuțitaș, cu mîner îngust și cu lamă ascuțită, de obicei curbă, prevăzută cu unul sau cu două tăișuri, folosit la disecții anatomice și în chirurgie (mai ales la scalpări). V. bisturiu. Cf. NEGULICI. *Poate cineva a observa jocul vinelor, mușchilor, creierilor..., fibrelor omului viu... Dar pentru ca să poată a cerceta cineva pe aceste objete în sineși cu scalpelul în mînă, trebuie ca noi să fim încetați din viață.* BREZOIANU, Î. 108/19. *Între bisturiu și scalpel este deosebirea aceasta...* TURNESCU, MED. OP. 13[v]/1, cf. PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D., ANTONESCU, D., ȘĂINEANU[2]. *Un doctor să-și ucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul și cu scalpelul.* CARAGIALE, O. II, 127, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ca un anatomist cu scalpelul în mînă voi diseca.* COCEA, S. I, 146, cf. SCRIBAN, D. *Moare brusc, în chip absurd, de septicemie: făcînd o operație s-a tăiat la un deget cu scalpelul.* SADOVEANU, E. 242, cf. LTR[2], DN[2], D. MED., M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Nu e dat tuturor a crea ziceri și a băga scalpelul în biata limbă.* NEGRUZZI, S. I, 255. *A cercetat sub toate fazele această clasă cu scalpelul spiritului său investigator.* GHICA, S. 64. *Văd că iar ai să-ncepi a băga scalpelul în sărmana omenire.* ALECSANDRI, T. 1 200. *Bătrîn la suflet, cu scalpelul realității... disecăm orice avînt.* MILLE, V. P. 77. *Scalpelul criticei... a intrat mai adînc în viața noastră socială.* GHEREA, ST. CR. I, 333. *Și noi putem fi eroi de tragedii... scalpelul psihologiei poate pătrunde și în sufletul nostru.* DEMETRESCU, O. 183, cf. ANGHEL, PR. 51. *Din poporul pe care odinioară îl însuflețea, ar rămîne, cel mult, numele, asupra căruia istoricii s-ar arunca, spre autopsie, cu scalpelul lor neîndurat.* HOGAȘ, DR. II, 183. *Nici un scalpel n-a pătruns atît de adînc în bătaia inimii feminine.* LOVINESCU, S. I, 344. *Complexul sufletesc supus scalpelului său.* VIANU, A. P. 131. *Sub scalpelul de lumină al minții lor, se perindau prietenii, gîndurile.* VINEA, L. I, 208. *Mazilu scrie cu scalpelul... Scrisul său a devenit... o răfuială.* T aprilie 1969, 36.

— Pl.: *scalpele* și *scalpeluri* (PONTBRIANT, D., DEX).

— Din fr. **scalpel,** lat. **scalpellum.**

SCALPÉTE s. m. v. **scarpete.**

SCALTOÁFĂ s. f. v. **seatoaleă.**

SCAM s. n. v. **seamă.**

SCAMATÓR s. m. (Mai ales în construcții comparative și ca termen de comparație) Specialist în scamatorie; prestidigitator, iluzionist, (învechit) cabaz, (regional) boscar. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, POLIZU. *Ne arată... venirea unor escamatori arabi și turci, care scoteau panglice din guri.* FILIMON, O. I, 210, cf. PROT. — POP., N. D., COSTINESCU. *Cu o mișcare de scamator, trece lui Dan un buchet.* VLAHUȚĂ, D. 214, cf. id. S. A, II, 491, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvîrșită de scamator.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 196. *Degetele-i albe și iuți de scamator.* HOGAȘ, DR. I, 152, cf. RESMERIȚĂ, D. *Cîteva rufe... ies una după alta, ca din pălăria unui scamator.* BASSARABESCU, V. 137, cf. CADE. *Eram uluit, ca în fața unui scamator rar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 61. *Se uită la el admirativi..., ca la mîinile scamatorului.* TEODOREANU, C. B. 85. *Părea un scamator care... se pregătește pentru un mare număr final.* C. PETRESCU, Î. I, 13. *Era căruța lui Mihail... scamatorul.* SAHIA, N. 65, cf. BL V, 75, SCRIBAN, D. *Au apărut, colindînd toate drumurile, păpușarii...,*

scamatorii. CONTEMP. 1949, nr. 126, 11/1. *Un scamator-actor-fotograf se aruncă în glumă în Motrul înfuriat.* CĂLINESCU, S. C. L. 78. *Își făcea băiatul rost de acești taleri c-o dibăcie de scamator.* BLAGA, H. 100. *Nu cumva îți închipui că sînt scamator... Poate vrei să mă vezi scoțînd și panglici pe nas?* V. ROM. octombrie 1954, 60. *Ca un scamator de la Moși a spus: „una, două, trei!" apoi l-a desfăcut* [pachetul]. PAS, Z. I, 205. *Peste adînca dălbină Sar peștii în aerul tremurător. Ai zice: un mare scamator Aruncă pumnale-n lumină.* BENIUC, V. 99. *Era pesemne un scamator sau așa ceva.* VINEA, L. I, 311, cf. H. LOVINESCU, T. 96, DM, DN². *Lumea în sală rîde cu poftă; la un moment dat apare și un vraci scamator.* T mai 1964, 76. *Era și un scamator iute de mînă, inventiv.* CINEMA, 1968, nr. 5, XIII. *Și pe aici mingea aceasta buclucașă poate să circule ca între scamatori.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 213. *Telepatia..., apanajul scamatorilor, a devenit recent o ramură a științei.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 35, 23/1, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Era vestit pentru dibăcia lui de scamator judiciar. Pentru el o pledoarie era un joc de-a „uite popa, nu e popa".* TEODOREANU, M. III, 157. ✦ Fig. Șarlatan, escroc. Cf. DDRF, ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *scamatori.* — Și: (învechit) **escamatór, escamotér** (GHEȚIE, R. M.), **escamotór** (ISER) s. m.

— După fr. **escamoteur.** Cf. BL V, 75—76.

SCAMATORÍE s. f. Arta și tehnica de a produce iluzii (optice) prin mișcări abile și rapide ale mîinilor; p. ext. iluzie (optică) provocată de scamator cu ajutorul acestei tehnici; iluzionism, prestidigitație, (regional) boscărie. *Ne vorbiserăm, cu stăpînul meu, să vă facem o petrecere de scamatorie astă-seară.* în PR. DRAM. 293, cf. POLIZU. *Scamatorii de bîlci.* MACEDONSKI, O. IV, 142, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Vremea vrednic ca să-ți treacă, Să-ți fac ceva scamatorii.* GORUN, F. 60, cf. ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Și-a început spectacolul... Nu s-a gîndit decît la scamatoriile pe care le făcea.* SAHIA, N. 67. *Face... un fel de scamatorii drăcești.* COCEA, S. I, 180, cf. SCRIBAN, D. *Isprava... mi se părea de domeniul scamatoriei.* BLAGA, H. 164. *Știe... să facă diverse scamatorii cu cărți de joc.* RALEA, S. T. I, 305. *Scamatoria asta pînă și eu... știu s-o fac.* STANCU, D. 405. *Îi înveseli pe copii făcînd cîteva scamatorii.* PAS, Z. III, 196, cf. VINEA, L. I, 373. *Se pricepea la scamatorii cu cărți de joc.* VORNIC, P. 196, cf. DN². *Este vorba... despre spectacolele „de magie" (scamatorie, prestidigitație).* CINEMA, 1968, nr. 4, XI. *Vrăjitoria sa nu e scamatorie sau trucaj.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 15/2. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Pisica inventa necontenit scamatorii și farse și admirația papagalului îi era asigurată.* ARGHEZI, S. VI, 68. ◇ Fig. *Niponul magic rîde-n soare... Scamatorie de culori Și jucărie răpitoare.* MACEDONSKI, O. I, 89. *Nu mai făceau decît penibile scamatorii de cuvinte, treapta cea mai de jos a umorului.* I. BOTEZ, B. I, 43. ✦ (Popular) Spectacol (mai ales de marionete sau de circ) care are loc la bîlciuri, iarmaroace etc. Cf. ALR II 4.375/537, 928, 987, ALR SN V h 1 505/705. ✦ Fig. Șarlatanie (1), escrocherie; înșelăciune. Cf. POLIZU, DDRF. *Inima ta de cetățean te lasă să comiți o asemenea scamatorie în banii statului?* ALECSANDRI, T. 769, cf. SCRIBAN, D. *Nereușind să ducă la bun sfîrșit această scamatorie economică... au recurs la mașinații de culise.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 9/3, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scamatorii.* — Și: (învechit și regional) **scămătorie** s. f. POLIZU, ALR II 4 375/537.

— **Scamator** + suf. *-ie.*

SCĂMĂ s. f. (Atestat prima dată la ANON. CAR.) **I. 1.** (Prin Mold.) Formație tegumentară pe aripile fluturilor. [Fetelor] *li se dă... să bea scamă (solzi) de fluturi de aceștia în rachiu.* MARIAN, INS. 294, cf. TDRG.

2. (Prin Munt. și prin Transilv.) Învelișul boabelor de grîu sau de orz. Cf. ALR SN I h 88/762, A II 8.

3. Fir subțire și scurt, destrămat dintr-o țesătură, dintr-o blană etc.; (la sg. cu sens colectiv) fibre textile foarte scurte (și subțiri), rezultate de obicei în cursul proceselor tehnologice din filaturi, și întrebuințate în scopuri industriale (ca straturi termoizolatoare, ca material de umplutură etc.); destrămătură, ațișoară care se depune pe un obiect de îmbrăcăminte, pe un material textil. Cf. DRLU, VALIAN, V. *Peste acest culcuș de pulbere întinde fire de scamă unse.* MAN. SĂNĂT. 129/10, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 244, BARCIANU, TDRG. *Întunericul se destramă, Material, ca țesăturile de scamă.* CAMIL PETRESCU, V. 38, cf. RESMERIȚĂ, D. *Scame de mătase artificială.* NICA, L. VAM. 219, cf. CADE. *Urechea lui închisă pentru graiuri Cu scamă s-a umplut.* ARGHEZI, V. 128. *Perna trăsurii, lustruită și cu scama smulsă prin spărturi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 147. *Degetele gazdei mele alegeau un fulg de scamă.* SADOVEANU, O. IX, 426. *Îi înlătură o scamă de pe mînecă.* V. ROM. decembrie 1951, 201. *Se juca... cu o păpușă cheală, din pîntecul căreia ieșeau scame.* STANCU, R. A. II, 52, cf. id. D. 108. *Meșterul... răsărise dintr-o dată lîngă războiul ei, parcă din scamele de bumbac ce pluteau prin aer.* V. ROM. martie 1954, 112. *Aerul era parcă încețoșat, plin de scame.* PREDA, R. 278, cf. 65. *Zoe ciupea fire de scamă din vîrful mînecii.* V. ROM. ianuarie 1965, 8. *S-a aplecat să vadă dacă nu cumva urechea acului este blocată de vreo scamă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 18/1. *O trage* [lîna din caier] *cu degetele, dacă iese cîte-o zgamă o apucă cu dinții.* ALR I 1 271/922, cf. A II 6, VI 26. *Ai un scam pe guler.* UDRESCU, GL. *S-a umplut covorul de scămi, trebuie scuturat.* id. ib. *Numai scămuri aici.* id. ib. *Lingușitorul le destramă, ca cel ce scoate scamă.* ZANNE, P. IX, 82. ◇ Fig. (La sg. deobicei cu sens colectiv) *Alimenta mereu focul, privind... scînteile ce țîșneau schimbîndu-se în scame de sperlă neagră.* AGÎRBICEANU, S. 169. *Purceseră ploile... Scama norilor atîrna de vîrful brazilor.* C. PETRESCU, Î. II, 242, cf. id. O. P. II, 9. *Acel asfințit vînăt cu... vagi fulguiri de scamă.* I. BOTEZ, B. I, 40. *Nu știu în ce sară, Învelit în scamă de poveste, Voi pleca.* LESNEA, VERS. 199. *Nouri alburii de scamă fugeau... pe sub un cer adînc.* SADOVEANU, O. XII, 683, cf. IX, 202. *Erai o scamă-n haos, plutită la-nîmplare.* ARGHEZI, C. O. 41, cf. id. VERS. 119. *Dulcele cîntec... părea... învelit în scamă.* CĂLINESCU, O. I, 31. *Scama fumurie a întîiului ceas de seară.* STANCU, Ș. 423, cf. id. D. 193. *Două scame de nori, albe, transparente, rătăceau în neștire.* V. ROM. aprilie 1955, 147. *Nici o scamă de nor... nu plutește pe cerul curat.* TUDORAN, P. 102, cf. 103. ✦ (La sg. de obicei cu sens colectiv) Fire destrămate dintr-o bucată de pînză albă (uzată), cu care în trecut se pansau rănile (în loc de vată). Cf. DRLU, LB. *Alifie roșie... spoită pe pufințică scamă de cîrpă.* PISCUPESCU, O. 280/23. *Strivituri pe piele... se vindecă cu punerea pe dînsele de scamă muiată în vin cald.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 457/26, cf. 126/7, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *O pînză unsă astfel poate în unele cazuri să ție loc de curățiune întreagă și să scutească de scamă, de cîrpe sau bendițe.* MAN. SĂNĂT. 131/3. *Au murit mii de răniți din lipsa totală de... scame, de bandaje.* BARIȚIU, P. A. III, 373, cf. POLIZU. *Mi-a dat, pentru bieții răniți, cinci ocă de scamă, făcută cu mîinile d-sale.* ALECSANDRI, T. 1 318. *Tearfă, din care se face scamă pentru bolnavii din spitale.* CREANGĂ, O. 294, cf. DDRF, ALEXI, W. *Scama... se făcea destrămînd bucăți de pînză veche.* BIANU, D. S., cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D.U., CADE. *M-aș teme să-i dezvelesc rana; nu mai avem scamă.* SADOVEANU, O. XVIII, 31, cf. XII, 393, SCRIBAN, D. *Căpitanul... le ține de urît, în saloane, femeilor care scarmănă scamă.* PAS, L. I, 314. *Borta* [din arteră] *se astupă... cu scamă.* ȘEZ. III, 147. ✦ (Prin Bucov. și prin Transilv.) Vată. Com. din BILCA — RĂDĂUȚI, ALRM SN III h 1 055. ✦ (Învechit, rar) Fir țesut de păianjen, care plutește în aer. VALIAN, V.

4. (Bot.; rar; la sg. cu sens colectiv) Puf[2] **(I 4).** *Scuamele ce împresor caliciul sînt... de aspect palid.* GRECESCU, FL. 98. *Făgăduieli, trecătoare ca scamele de păpădie.* SADOVEANU, O. XVII, 337. *Vata e scamă de bumbac.* VOICULESCU, L. 326.

5. (Rar; la sg. cu sens colectiv) Puf[2] **(I 1).** Cf. LB. *Printre brazii neclintiți filfîie, cu aripi moi de scamă, huhurezi.* SADOVEANU, O. IX, 14.

6. (Prin Transilv.; cu sens colectiv) Rumeguș **(1).** Cf. DDRF.

7. (Prin nord-estul Transilv.; cu sens colectiv) Talaș **(1)** rezultat din prelucrarea cu scămarul a suprafeței unei scînduri. Cf. COMAN, GL. 70.

II. (Regional; suspect; la pl.) Căpriorii casei (Jupalnic — Orșova). ALR I 666/1.

— Pl.: *scame* și (regional) *scămi* (UDRESCU, GL.). — Și: (învechit) **scuámă** s. f., (regional) **scam** (pl. *scămuri*) s. n., **zgámă** s. f.

— Lat. **squama.**

SCÁMBIE s. f. v. **scabie.**

SCAMÉICĂ s. f. Un fel de scăunoaie **(1)** care servește pescarilor la ascuțitul cîrligelor de la carmace. *La un zăvod... se mai găsesc și următoarele instalațiuni: un șopron cu mai multe scameice pentru ascuțitul carmacelor.* ANTIPA, P. 361, cf. 348.

— Pl.: *scameice.*

— Din rus. **скамейка.**

SCAMÉLĂ s. f. (Regional; într-o colindă) Întristare, durere adîncă (Tîrgoviște). PĂSCULESCU, L. P. 16. *Maica cu amar plîngea... Și plîngea cu mare chin. De mare scamelele, De grîul ca pietrele.* id. ib., cf. 376.

— Pl.: *scamele.*

— Etimologia necunoscută.

SCÁMIE subst. v. **scamnie.**

SCAMIFÉR, -Ă adj. v. **scuamifer.**

SCAMIN s. n. v. **scaun.**

SCÁMNIE s. f. (Ban.) Scaun **(I 1).** Cf. MOLIN, R. B. 283. ✦ (În formele *scămnie* și *scamie*) Bancă. Cf. CADE, VICIU, GL., ARH. OLT. III, 382.

— Pl.: *scamnii.* — Și: **scámie** (ARH. OLT. III, 382), **scămnie** (VICIU, GL.; accentuat și *scămnie*, CADE) s. f.

— Din scr. **skamija.**

SCAMNÍȘ s. n. v. **scăunieș.**

SCAMONÉE s. f. **1.** Suc rășinos extras din rădăcina scamoneei **(2),** folosit în medicină ca purgativ puternic; (rar) scamoniu. *Mai îndrăznește apoi medicina să tragă înaintea tribunalurilor... pe niște bieți tămăduitori de omenire dînd bolnavilor lor aloi și scamoneea!* MAN. SĂNĂT. 59/18. *Scamoneea este un purgativ drastic.* BIANU, D. S., cf. NICA, L. VAM. 219, DM, DN[2], DEX.

2. Plantă din Asia Mică, cu frunze de formă triunghiulară și cu flori de culoare galbenă-pal, din care se extrage scamoneea **(1)** *(Convulvulus scammonea).* Cf. DM, DN[2], DEX.

— Pronunțat: *-ne-e.* — Pl.: *scamonee.*

— Din fr. **scammonée,** lat. **scammonea.**

SCAMÓNIU subst. (Rar) Scamonee **(1).** *Ia... praf de gumi amoniac, de cvaiac, de scamoniu, din cîte trele cîte doă dramuri.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 226/12, cf. ENC. AGR., LTR[2].

— Și: **scamónium** (scris *scammonium*) subst. ENC. AGR., LTR[2].

— Din [Convulvulus] **scammonea,** numele științific al scamoneei **(2).**

SCAMÓNIUM subst. v. **scamoniu.**

SCAMÓS, -OÁSĂ adj. v. **scămos.**

SCAMOTÁ vb. I v. **escamota.**

SCÁMPOLO s. n. Bluză de damă confecționată din tricot, avînd la gît o deschizătură (prevăzută cu nasturi sau cu fermoar). Cf. LTR[2]. *Se vor executa costume de baie, scampolouri, bluze, rochii...* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 842, cf. DEX.

— Pl.: *scampolouri.*

— Din it. **scampolo** „cupon".

SCAN s. n. v. **scaun.**

SCANCÉU s. n. v. **saneeu.**

SCAND s. n. v. **scaun.**

SCANDÁ vb. I. Tranz. **1.** (Complementul indică versuri, de obicei grecești sau latine) A marca măsura, d scompunînd în unități metrice sau silabice, în cursul recitării; a recita, scoțînd în evidență alternanțele silabice. Cf. PROT—POP., N. D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Cînd învățăm să scandăm hexametrele latine, ni se spune că sunetele închise în paranteze... nu se citesc.* PUȘCARIU, L. R. I, 185, cf. SCRIBAN, D. *Îi plăcea să recite și scanda patetic sute de versuri latine.* CĂLINESCU, C. O. 239, cf. DL, DM, DN[2]. *Ai bătut atîtea piste Scandînd prin pîrtii lungi de nea Atîtea carmine și triste.* VULPESCU, P. 100, cf. SFC IV, 296, M. D. ENC., DEX. ✧ Absol. *Citește întruna bardul, Scandează cu emfază, accentuînd detaliuri.* IOSIF, V. 170. ✦ P. gener. A vorbi sau a recita în mod ritmic, accentuînd fiecare cuvînt, fiecare silabă sau fiecare inițială a unei prescurtări. *Alecu și Costachi scandau silabele, ca niște boabe de mătănii.* IORGA, L. II, 516. *Minute în șir muncitorii au scandat numele.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 391. *Ne scapă băieții printre degete, scanda părintele Simion.* ARGHEZI, L. 91. *Cuvintele „pace" și „prietenie" au fost scandate minute întregi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 735. *Ultimile cuvinte le scandă clălinîndu-și amenințător arătătorul în aer.* VINEA, L. II, 72. *Zeci de mii de oameni scandau lozinci.* H. LOVINESCU, T. 324, cf. DL. *Se auzea un fel de cor, cîntînd sau scandînd, dar cuvintele nu se deslușeau.* T. POPOVICI, SE. 192. *Scandau refrenul în cor.* BARBU, Ș. N. II, 81. *Lozinci scandate de întregul ansamblu actoricesc.* IST. LIT. ROM. II, 370. *Acel strigăt al independenței... e scandat de popor în fiecare localitate din țară.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 24, 32/4, cf. SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 166, M. D. ENC., DEX. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Strigătele animalice prin care primitivul își scandează munca.* VIANU, E. 218.

2. (Complementul indică fraze muzicale) A citi, a executa punînd accentul pe timpii tari. Cf. DL, DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *scandez.*

— Din fr. **scander.**

SCANDÁL s. n. **1.** (Învechit) Prilej de a păcătui, ocazie de a greși. *De se vor hirotoni episcopi, nu-i iartă [canonul] să șază cu ale lor soții (adecă femei), ca să nu cumva fie de aicea împiedecare oamenilor, puind și scandăl* (a. 1652). ap. TDRG. *Nu voiu rădica pre ei de către fața voastră și vor fi voao întru supărări și D[u]mn[e]zăii lor vor fi voauo întru scandală.* BIBLIA (1688), 174[1]/31. *Vai lumei de scandale, că de nevoi este a veni scandalele.* C. CANTACUZINO, LET[2]. I, 116, cf. I. GOLESCU, C., CADE.

2. (Învechit) Păcat[2] **(1),** greșeală. *Mihail împărat... era om bun... răbduriu, nelacom, nice se bucura de*

scandala altuia, nice se grăbea cu moartea cuiva. MOXA, 383/21. *Lăsați strîmbătățile, vrăjmășiile, curvitle și scandalile.* ANTIM, O. 149. *Pedeapsa faptei reale este prinsoare vremealnică mai strînsă, care trebuie a să iuți prin certarea cu bătaie și cu post, de cumva s-au făcut o mare sminteală și scandală.* PRAVILA (1788), 137/22. *Blînd, plecat, cucernic, negîlcevos, nepricinuitor întru nici un feliu de sminteală au scandelă* (a. 1792). IORGA, S. D. XII, 189. *Socotiți că scandelele aceastea atuncea încep cînd se văd?* MAIOR, DIDAHII, 29/7. *Nesupunerea este totdeauna rodul unei creșteri rele... mîngîierea cea fără vreme și covîrșitoare a mumii sau nebăgarea în seamă a unui părinte nevrednic de acest nume sînt cea dintîi pricină a acestui nenorocit scandal.* MARCOVICI, D. 89/14. *El știe „că e de lipsă să vie scandalul — sminteala — în lume"* (a. 1848). în PLR I, 130. *Copiii noștri care erau mai înainte Supuși și blînzi Acuma prin biserici scot scandal din scriptură.* NEGRUZZI, S. II, 176.

3. Ceea ce încalcă normele morale sau sociale și provoacă indignare, revoltă, protest, nemulțumire etc.; ceea ce contrariază, ofensează modul de a gîndi comun al cuiva; p. ext. prilej de indignare, de revoltă, de nemulțumire etc.; persoană care oferă un asemenea prilej. *Îi era oprit de a se lupta mai nainte de a primi ordin de la cavalerie... Grozavul acesta scandal nu-l lăsa să se odihnească.* HELIADE, D. C. 9/18. *Un bărbat de la Glascov au dat cetățenilor săi un scandal..., el a așteptat pînă a murit fămeia sa și a vîndut trupul ei la un hirurg.* CR (1832), 16^{1}/5. *Copiii noștri... ne vor strica toate obiceiurile... să nu treiesc io a vedea acel scandal.* FM (1839), 53^{1}/17. *Din necunoașterea drepturilor canonice au pătruns în biserică foarte multe erori și scandale cumplite.* BARIȚIU, P. A. I, 216. *Nici bogăție..., nici lingușire..., nici tinerețe, nici scandaluri politice sau amoreză, hronica Iașului așa de bogată pe acea vreme nu-l știa.* RUSSO, S. 27. *Purtarea sa hristiană era un ghimpe și un scandal.* ROM. LIT. 42^{1}/41. *Cîtă vreme a șezut la Paris, unde cel mai mare scandal nu pricinuiește, de multe ori, cea mai mică mișcare..., contele n-a cunoscut conduita (purtarea) consoartei sale.* FIS. 27/11. *Eu care trebuia să fiu bucuria și consolațiunea bătrînețelor părinților mei..., să fiu un scandal în familia mea!* GHICA, C. E. I, 45. *Pentru ce ne-ai dat în mîinile acestor oameni nelegiuiți, cari ne omoară și sufletele și trupurile prin intrigile, tirania și scandalele lor?* FILIMON, O. I, 111. *Vor căta vieții tale Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale.* EMINESCU, O. I, 134. *Să-l tunză ridiche. Țipă lumea: scandal! ce-i asta?* CARAGIALE, O. III, 131. *Povestește o mică întîmplare ce stă în legătură cu ultimul scandal al capitalei.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 11. *E un adevărat scandal să vezi cum se predau prin școli cărți în care se vorbește de „sîmburele soarelui".* IONESCU-RION, S. 103. *Cu puterea, cu scandalul, cînd cei mari se îngrădesc Al lor cuget înnoptează, creierii le putrezesc.* BELDICEANU, P. 121. *Cititorii de azi... umblă numai după crime și scandaluri.* REBREANU, R. I, 180. *A devenit un scandal cu cerșetorii aceștia.* C. PETRESCU, C. V. 115. *A fost un mare scandal judiciar.* id. ib. 230. *Viața lui ajunsese în ultimii ani un scandal public.* COCEA, S. I, 62. *E un adevărat scandal cum ne tratează autoritățile portului.* BART, S. M. 108. *Ca o fată de optsprezece ani să aibă relații amoroase, asta e monden, dar să rămînă gravidă e un scandal.* CĂLINESCU, S. 89. *Sînt zece ziare de informațiuni și de scandal, care au avut știrea de la poliție.* VINEA, L. II, 155. *Aș socoti scandal, ba chiar o înfamie Ca unul să ignore un bun ce-mi place mie.* T iulie 1964, 47, cf. M. D. ENC., DEX.

4. Indignare, revoltă provocată de o faptă urîtă, neconformă cu normele morale ori sociale existente. *Au aflat mijloc ca acela, carile să nu dea prepus și scandală în nărod.* CANTEMIR, HR. 96. *Să-mi iei zapisele de la datornici..., să ia sfîrșit scandelile, care vei fi socotind măria ta că doar să trag despre mine.* ANTIM, P. XXX. *Dacă-i preot, de ce dă paștile dă l*[e] *poartă muieril*[e] *pin sat, de fac atîta scandală?* (a. 1766). IORGA, S. D. XIII, 259. *Nebăgînd sama toate tainele le priimesc laolaltă, spre grea scandală a ortodocsilor.* ȘINCAI, HR. I, 259/7. *Ei vor face poprire de cele netrebnice și pre cele ce pricinuiesc desfrînare sau scandal de obște* (cca 1800). URICARIUL, IV, 285. *Petrecerea ei în Englitera... au fost pricina unei nesuferite împresurări însoțită de călcarea jurămîntului credinței spre scandalul tuturor națiilor țivilizate.* AR (1829), 126^{2}/31. *Agenții cari s-au întors de la Constantinopol în toamna trecută cu decorațiile cu care îi cinstise sultanul... se arată pretutindenea cu găteala cea nouă ce este în locul legăturii la cap, spre mai mare scandalul musulmanilor ce se țin de părerile cele vechi.* CR (1836), 13^{1}/18, cf. CADE, SCRIBAN, D. ◇ Expr. (Regional) **A-i fi scandel** = a fi contrariat, a i se părea ciudat. Cf. SCRIBAN, D.

5. (Învechit și regional) Rușine, jenă, sfială provocate de o faptă (rușinoasă, proprie sau a altcuiva). *Pentru datorie, să plinim și să nu purtăm pre măria ta cu cuvinte, căci este măriei tale cu scandală* (a. 1657). IORGA, C. I. II, 243. *Dzisă sfîntul: Nu-ț fie scandală, fia mea, și lasă să te tămăduiesc.* DOSOFTEI, V. S. februarie 56^{r}/18. *Iară slujitorii, fiindu-le scandală de bunătatea sv*[î]*nt*[u]*lui, nu vrea nice unul să mișce să-l taie, că nu-i trăgea inima.* id. ib. noiembrie 159^{r}/34. *O, slugi rele ca acelea, să fie de trei ori anatema! că cu al lor svat rămase domnul cu nume rău și cu scandelă* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. IV, 367. *Slavă lui David a răsărit ... din lacrămile de pocăință cu care a udat scaunul său ca să spele scandalul căderii sale.* MARCOVICI, C. 137/8. *Mi-i scandilă de ceea ce văd.* ȘEZ. XIX, 13.

6. Reacție de protest violentă (manifestată oral sau în scris) față de ceva considerat nedemn, rușinos, jignitor, șocant, inacceptabil etc. *I s-a oprit supt pedeapsă de moarte de a nu mai pune piciorul în Veneția, numai pentru scandalul ce produce prin fatala sa asemănare.* LĂZĂRESCU, S. 67/15. *Mi-e teamă de vreun scandal.* BOLINTINEANU, O. 433. *A fost un scandal nemaipomenit cînd trupa franceză de operete... a cutezat să facă pe scenă un joc de cuvinte inocent.* CARAGIALE, O. I, 17. *Îi trecuse prin cap ideea despărțeniei, însă groaza de scandal o făcuse să dea înapoi înfricoșată.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 93. *El dădu publicității aceste date și se făcu un scandal îngrozitor.* AGÎRBICEANU, S. P. 165. *Un îndoit scandal, izbucnit pe neașteptate, le-ar fi retezat... pofta de șefie.* C. PETRESCU, C. V. 102. *Cînd judecătorul a cerut mutarea fanfarei, s-a născut un adevărat scandal.* POPA, V. 212. *Achitarea a produs rumoare și scandal.* SADOVEANU, O. XX, 22. *Îi era teamă de vulgaritatea unui scandal.* CĂLINESCU, O. I, 25. *Lunga afacere Dreyfus a împărțit Franța în două tabere, dintre care una cerea încheierea scandalului... în timp ce cealaltă dorea lumină deplină.* VIANU, L. U. 508. *Era declarat mediocru tot ce nu producea scandal.* RALEA, S. T. II, 303. *Liberalii au provocat scandal, susținînd cu nerușinare că urna a fost măsluită.* BOGZA, A. Î. 458. *Nu-i poate ierta că... a adus dosarul în Adunare și că a încurajat cu ipocrizie scandalul.* PAS. L. I, 251. *Opoziția, aflînd de această scamatorie, a pornit un scandal enorm în parlament și în presă.* V. ROM. decembrie 1964, 99.

7. Ceartă violentă, zgomotoasă, adesea însoțită de bătaie, de vătămări corporale, de deteriorări de obiecte, provocată de cineva sau izbucnită între două sau mai multe persoane; p. ext. zgomot, gălăgie mare, zarvă produsă de o asemenea ceartă. *Dovedindu-să că sînt pricinuitori de scandal și neodihna celorlalți, orînduim... să ducă pe doi dintr-înșii la Ocna Slănicu* (a. 1827). DOC. EC. 384. *Se născu între ambele artiste o luptă surdă și neîncetată, care trebuia numaidecît să producă scandal la cea dintîi ocazie.* ALECSANDRI, O. P. 134. *Scandalurile lui prin cîrciumi, pe stradă, cu femei și beți, erau destul de cunoscute.* DEMETRESCU, O. 131. *Era așteptat și totuși a stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.* REBREANU, I. 84. *Alături e un scandal absolut de neînțeles... Emilia vocife-*

reazâ, amenințâ. CAMIL PETRESCU, P. 255. *Se ridica de la masă tremurînd și suflînd pe nări cu țîvnă de scandal.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 30. *Scandalul provocat de domnișoara Lina într-o seară, la un mare restaurant, nu putea să nu sfîrșească la poliție.* ARGHEZI, L. 18. *Ar fi trebuit... s-o dea pe nepoftită afară, chiar cu prețul unei scene ori al unui scandal!* VINEA, L. I, 86. *Să zică o vorbă, ar fi ieșit scandal.* TUDORAN, P. 659. *Crezînd că urmează scandalul, ceilalți amuțiră.* T. POPOVICI, SE. 81. *Deși, în general, ei nu sparg geamuri, sau mai știu eu, vreun cristal, se strîng în jur tot felul de vecini și țipă la ei a scandal.* SORESCU, U. 15. *Nu-ți amintești că doar cu cîteva zile înainte tu ai avut un scandal cu mine și că ne uram?* T mai 1968, 16. *Să mai iuvea și citi-un scăndal.* VÎRCOL, V. 47. ✦ P. gener. Zgomot, gălăgie mare; zarvă. *Orchestra, compusă mai mult din alămuri, făcea un scandal nemaipomenit.* ANGHEL—IOSIF, L. 97. *Încep cocoșii,.. ca să facă iar scandal.* TOPÎRCEANU, P. O. 25. *Trompeta face scandal.* ARGHEZI, S. VII, 19. *Noi urlam, băteam cu rigla, miorlăiam, cotcodăceam, Un scandal urit făceam.* CĂLINESCU, O. II, 237. *Unii* [autori] *au... stridența piculinei, răgușeala fagotului ori scandalul surd al tobei.* RALEA, S. T. II, 295.

8. (Învechit) Neînțelegere, dezacord; vrajbă, dușmănie; supărare (pe... sau între...). *De-ți va fi zis el ție cu mînie tu-i zi lui cu blîndețe, sau de-ți va fi grăit cu scandală, iar tu să-i răspunzi cu cuvinte de pace.* NEAGOE, ÎNV. 222/29. *Pre vremile epitropiii Vidrii, cînd cu Pardosul în Țara Cîmpilor au pribegit și acolo cu dînsul în scandală și la cuvinte au fost vinit.* CANTEMIR, I. I. I, 219. *Dentr-aceasta viind scandela între dînșii, s-au sculat acei boiari și s-au dus la pașa de s-au jăluit* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 147/13. *Cînd ai trimis la mine pre părintele Nysis... ca să nu mă arăt către măria ta iubitor de scandele și se potolesc mănia măriei tale, am zis către sfinția sa că voi face după cum îmi poruncești.* ANTIM, P. XXIX. *Să nu rămîie în urma mea vreo scandelă între fiii mei* (a. 1802). IORGA, S. D. VI, 112. *Papa... îl amenința apoi pentru relele poveațe ce da regelui și pentru această crimă și acest scandal împotriva creștinității.* BĂLCESCU, M. V. 217.

9. (Învechit și regional) Greutate, dificultate, împotrivire, neajuns, neplăcere pe care le întîmpină cineva într-o acțiune. *Fietecarile hotarîle sale să-și cunoască și supușii fără nici o scandală să-și deosăbească.* CANTEMIR, I. I. I, 239. *O am cumpărat-o de la Mihail Săbișanul cu florinți ungurești 15, și cine ar cerca a face vreo scandală să fie afurisit* (a. 1742). IORGA, S. D. XIII, 44. *Pre Ocinovski, solul polonilor, cînd au întrat în Țarigrad, să înnoiască legăturile, cu scandală l-au primit.* ȘINCAI, HR. III, 10/35. *Să află prin dealurile cu vii coturi... făr dă măsura aiarului cel drept, cu care măsurîndu-să vinurile... să pricinuiește scandală huzmetului* (a. 1825). DOC. EC. 341. *Am dat de o scandală (de un rău).* Com. din ORAVIȚA și din STRAJA — RĂDĂUȚI, cf. O. BÎRLEA, A. P. II, 388. ◇ (Învechit) *Piatra* (sau *pietruța, stînca*) *scandalei* (sau *scandalului, de scandală*) = obstacol, piedică, dificultate neprevăzută. *Mica stîncă a scandalului la tot pasul caii aceștia au aruncat și toată greuimea lucrului la mijloc a vini au pricinit.* CANTEMIR, IST. 114. *De s-ar și cumva într-un chip prea repede și preste înțelepțeasca socoteală tîmpla ca vreo pietruță de scandal să de la cineva într-însă să să arunce, însă darea într-o parte-i și unirea-i... cine va putea?* id. I. I. I, 142, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE.

10. (Familiar) Portjartier. Cf. DN[3].

— Accentuat și: (învechit) *scándal.* — Pl.: *scandaluri* și (învechit) *scandale.* — Și: (învechit) **scándală, scándălă, scándelă** s. f., (regional) **scándel** s. n., **scándilă** s. f., **scăndál** s. n.

— Din slavonul СКАНДАЛЪ, ngr. σκάνδαλον, fr. **scandale**, lat. **scandalum.**

SCANDALAGIOÁICĂ s. f., adj. (Femeie) care are obiceiul să provoace scandal (7), căreia îi place scandalul. Cf. SCRIBAN D., DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scandalagioaice.*

— **Scandalagiu** + suf. *-oaică.*

SCANDALAGÍU s. m., adj. (Bărbat) care are obiceiul să provoace scandal (7), căruia îi place scandalul. V. arțăgos, certăreț. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Au adunat toate glumele proaste... spre a crea un tip specific de primitiv: violent...,* *scandalagiu și prădalnic.* PÂRVAN, G. 173, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Are obrazul crestat de tăieturi: poate un individ scandalagiu cu suvenirul unei lovituri de sifon.* C. PETRESCU, Î. II, 147. *Se cunoaște după mutră că trebuie să fii un scandalagiu.* id. ib. 149, cf. SCRIBAN, D. *Avea reputația de prea asiduu vizitator la Bolta Rece și de scandalagiu.* SADOVEANU, E. 166. *Chemase poliția să-i risipească pe scandalagii.* STANCU, R. A. IV, 423. *Scandalagiii mahalalelor nu erau turbați deloc... Se prefăceau turbați ca să bage spaima în oameni.* V. ROM. decembrie 1954, 55. *Pot străbate toată Delta, ca să explic fiecăruia că doctorul nostru nu e un scandalagiu?* H. LOVINESCU, T. 374. *De ce m-amestec cu scandalagiii.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 467. *Voi, catagrafi de vin, arhivă De bețivani scandalagii, Gustați o mînă de colivă!* VULPESCU, P. 89, cf. ALR SN V h 1 247/537.

— Pl.: *scandalagii.*

— **Scandal** + suf. *-agiu.*

SCANDÁLĂ[1] s. f. v. **sandală.**

SCÁNDALĂ[2] s. f. v. **scandal.**

SCANDALÍ vb. IV v. **scăndăli.**

SCANDALICÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A scăndălisi, v. scandalisi (3). *Să să ferească de tot ce i-ar abate pre ei ca să facă rău, și cu nimica să nu-i scandaliceaască.* TEAMPE, O. S. 89/3.

— Prez. ind.: *scandalicesc.*

— **Scandal** + suf. *-ici.*

SCANDALISÍ vb. IV. **1.** Refl. (Învechit, rar; în forma *scădălizi*) A se jena, a se rușina, a se sfii. *Eu n-am nice o pricină să-mi fie scandală nice leac de om pemintean, și mai vortos de tine că ești bătrîn... Carnea mea iaste atîta de croită, cît îm*[i] *pare nime să nu să scădălizască de mine.* DOSOFTEI, V. S. februarie 56[r]/24.

2. Refl. recipr. (Învechit, rar; în forma *scalandisi*) A se învrăjbi, a se certa. *Fiind Nifon patriarhul mazăl, și gonit de turci aicea în țară, scalandisindu-se cu Radul Vodă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 153/12.

3. Tranz. (Învechit, rar; în forma *scăndălisi*) A îndemna la rău; (învechit, rar) a scandalici. *Ostașii în tabără cu răotatea năravurilor pre tineri scăndălisesc.* MAIOR, P. 111/13.

4. Tranz. și refl. (Învechit) A (se) scandaliza. *Să petreacă... fără turburare, fără a scandalisi pre altul sau a să scandalisi de la altul* (a. 1765). CAT. MAN. I, 363, cf. CUGETĂRI, I, 13[v]/3, II, 43[r]/27. *La toți alții au făcut sînge rău, ba și cei streini s-au scăndălisit cînd au auzit că Petru Maior n-au fost ales întră noii canonici.* MAIOR, RĂSP. 26/27. *Pre de aproapele îl scîrbesc, îl vatamă și îl scăndălisesc.* id. P. 164/9, cf. BUDAIDELEANU, LEX. ✦ (În formele *scăndălisi, scăndălizi*) A surprinde sau a fi surprins în mod neplăcut. *Nice să nu te scăndăliseaască aceia, că limba românească e spinoasă.* MAIOR, IST. 243/13. *Vei afla unele cuvinte în Cărticica aceasta, care poate cu văzuta dintîi nu le vei pricepe; ci să nu te scăndălizești* (a. 1816). BV III, 149.

— Prez. ind. *scandalisesc.* — Și: **scalandisi** (MAG. IST. I, 153/12), **scădălizí** (DOSOFTEI, V. S. februarie 56[r]/24), **scăndălisi, scăndălizí** (BV III, 149) vb. IV.

— Din ngr. σκανδάλισα.

SCANDALISÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a se scandalisi și rezultatul ei. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Asupra buiurdiului dat după jaluba noastră, a căîva din boieri, pentru pricinile de scandarăsăre și de dihonie ce urmează în tîrgul Botoșănii* (a. 1828). IORGA, S. D. V, 280.

— Pl.: *scandalisiri.* — Și: **seandarăsăre** s. f.

— V. **scandalisi.**

SCANDALITÁTE s. f. (Învechit, rar) Fapt scandalos **(1)**. *De aș fi priimit, fără a mă jelui, despretul ce mi s-a făcut de către prințul..., aș fi dat prilej concetățenilor mei să socotiască că eu prin vreo scandalitate-mi am pricinuit pierderea mîinii lui.* FM (1842), 154[1]/28.

— Pl.: *scandalități.*

— **Scandal** + suf. *-itate.*

SCANDALIZÁ vb. I. Tranz. și refl. A face să fie sau a fi cuprins de revoltă **(2)**, de indignare, a (se) indigna, a (se) revolta **(2)**, (învechit) a (se) scandalisi **(4)**; tranz. fact. (prin atenuarea sensului) a șoca. *Opiniele cele mai culpabili de a scandalisa pe toți aceia carii conserva oarecare respect pentru religie și pentru obiceiuri,* ARISTIA, PLUT. LXIX$_2$/1. *La Paris... cel mai mare scandal... nu scandalizează decît prea puțini oameni.* FIS. 27/12, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Vestitul cenzor Florescu s-a speriat și s-a scandalizat cînd i-am adus nr. 1 al revistei.* GHICA, S. 216. *Știu că zicînd aceste cuvinte scandalizez multe inimi curate și generoase.* id. C. E. I, 241, cf. PROT.—POP., N. D., BARONZI, I. L. II, 234, DDRF. *Atîta îndrăzneală îl scandalizâ.* D. ZAMFIRESCU, A. 165, cf. ȘĂINEANU[2]. *La început aproape se scandalizară, apoi... au început să rîdă.* AGÎRBICEANU, A. 340. *George se scandalizâ că un tată poate vorbi astfel despre niște oameni așa de simpatici!* REBREANU, I. 177. *Am văzut aci-ntr-o noapte Niște fapte Care m-au scandalizat!* TOPÎRCEANU, P. O. 23. *Vă scandalizează că noi vrem să ne trăim viața, așa cum o înțelegem.* C. PETRESCU, Î. II, 220. *Voichița e pur și simplu scandalizată de această doamnă.* MIHĂESCU, D. A. 144. *Fanarioți simandicoși, care nu se scandalizau de îndrăznelile lui cu duh.* VOICULESCU, P. I, 264. *O asemenea afirmație este menită să scandalizeze pe sclavii regulilor gramaticale.* IORDAN, L. R. A. 19. *Negustorii de tablouri... adoptă și favorizează... o anumită mișcare, dintre cele care scandalizează opinia publică.* OPRESCU, A. M. 33. *Ca să nu scandalizeze pe nimeni cerea pentru orice muncă, oricît de grea, 2 lei de țigări.* CĂLINESCU, C. O. 21. *Cu toate că e din alte vremuri, mama înțelege totul, nu se scandalizează de nimic.* VINEA, L. II, 105. *Pe unii acest lucru îi scandalizează.* PREDA, R. 453. *Tînărul se dedă la petreceri zgomotoase, ce scandalizează marea societate.* IST. LIT. ROM. II, 527. *Am făcut eu acest lucru, cu toate că știu că-i va scandaliza pe mulți.* CINEMA, 1968, nr. 2, IV. ◇ Tranz. absol. *Violența metaforei a scandalizat și poetul a fost multă vreme suspectat de pornografie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 31, 5/3.

— Scris și: (după fr.) *scandalisa.* — Prez. ind.: *scandalizez.*

— Din fr. **scandaliser**, lat. **scandalizare.**

SCANDALIZÁRE s. f. Acțiunea de a (se) scandaliza și rezultatul ei, indignare, revoltă **(2)**; (prin atenuarea sensului) șocare. *Aceli scandalizări și dihonii să pricinuiesc numai di către un comis Anghelachi* (a. 1828). IORGA, S. D. V, 281, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Nu avea altcui să-și împărtășească scandalizarea.* C. PETRESCU, C. V. 69. *Scandalizarea în fața poeziei lui Arghezi, fiindcă vorbește despre păduchi, e un semn de inexperiență literară.* CĂLINESCU, C. O. 47, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: (rar) *scandalizări.*

— V. **scandaliza.**

SCANDALIZÁT, -Ă adj. (Despre oameni) Care este cuprins de revoltă **(2)**; (despre manifestările, mimica etc. oamenilor) care denotă, care exprimă revoltă; indignat, revoltat **(2)**. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Ptii! făcu bădicul scandalizat, doar nu te temi că nu-ți voi plăti!* AGÎRBICEANU, A. 462. *Directoarea... era scandalizată.* BASSARABESCU, V. 214. *Pleacă, odată, domnule, invită Nae pe birjar, cu un gest scandalizat.* TEODOREANU, M. II, 20. *Stolul de fete se desfăcu numaidecît scandalizat.* SADOVEANU, O. XII, 503. *Șeful vămei... era foarte scandalizat că moderna instalație a docurilor noastre ajunge un fel de tîrlă de vite.* BART, S. M. 82. *Nu împărtășeam pe din două cu președintele agitația lui scandalizată.* ARGHEZI, S. X, 19. *Petrișor făcu o mutră scandalizată.* CĂLINESCU, S. 239. *Să ne păzim de hibriditatea corcită dintre prea multă suficiență și prea puțină putință — încrezută, scandalizată și gălăgioasă.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 418. *Împreună mîinile..., văzînd scandalizat, și ridică suspinînd ochii la cer.* T IULIE 1964, 37, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scandalizați, -te.*

— V. **scandaliza.**

SCANDALÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Care provoacă sau este de natură să provoace scandal **(4, 6)**, indignare, revoltă, revoltător **(1)**; care creează o faimă proastă, vîlvă, zarvă; care constituie o rușine[1] **(1 4)** sau aduce rușine[1], rușinos **(1 2)**; (învechit) scandălicios; (cu sens atenuat) care șochează (prin caracterul insolit, neașteptat, neconformist). Cf. DRLU. *Spre a mai distrage publicul de evenimentul cel mai scandalos..., Ineț își făcu votul de a arde cîteva livre de lumînări.* HELIADE, D. J. 77/14. *Ce norocită ar fi acea țară care în așezămînturile sale ar dărăpăna pravila sau obiceiul cel scandalos al zestrii.* CR (1832), 64[1]/2. *Cînta imne scandaloase și prezicea feliurite lucruri, spre a aduna bani.* ASACHI, L. 28[2]/16, cf. NEGULICI. *Danțuri... ce pentru o seamă de vizitatori erau cam scandaloase și triviale.* PELIMON, I. 266/3. *Viața scandaloasă și depravațiunea luînd proporțiuni mari, infestară și demoralizară pînă la un mare grad societatea întreagă.* FILIMON, O. I, 177, cf. PONTBRIANT, D. *Scene... mai scandaloase se produceau cîteodată chiar dinaintea publicului.* ALECSANDRI, O. P. 136. *Ce e mai scandalos decît orice, e că omul acesta pervers are... conștiința ticăloșiei lui.* CARAGIALE, O. I, 11. *Ce scandaloase sfezi la poarta nemuririi* (a. 1893). PLR I, 417. *Pările... deveniră scandaloase, publice.* IORGA, L. I, 310. *Fu biruit de amenințarea unui proces scandalos care ar fi dat în vileag izvorul bogățiilor lui.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 8. *Directorul... batjocorea cu cuvinte scandaloase pe popa cu slujba lui cu tot.* AGÎRBICEANU, A. 476, cf. CADE. *Cetățenii vor fi robii exproprierilor comercializate și scandaloase.* CAMIL PETRESCU, P. 109. *Debutase... într-un proces celebru în analele proceselor scandaloase.* TEODOREANU, M. III, 133. *Noaptea aceea în care găsise explicația purtării scandaloase a Liei... îi despicase viața în două.* V. ROM. august 1954, 34. *Se afla totuși la curent cu istoria acelei afaceri scandaloase.* PREDA, R. 348. *E un text scandalos, firește, atît pentru public, cît și pentru vedetele sale.* CINEMA, 1968, nr. 5, 12. ◆ Excesiv (de mare, de mult), cu totul exagerat. *S-a reușit a se acredita credința că orice cheltuială făcută pentru artă și cultură ar fi o risipă scandaloasă.* în PLR II, 532. *Tîrgul s-a făcut cu greutate și cu o chirie scandaloasă.* ARGHEZI, S. VII, 123. *Oamenii cei mai puțin dotați intelectualicește au succese scandaloase la femei la care oamenii excepționali n-au nici un acces.* CĂLINESCU, B. I. 275. *De acest rol al împărțitorului de glorie Malherbe nu s-a folosit niciodată cu acel exces care a stabilit... reputația scandaloasă a italianului*

Pietro Aretino. VIANU, L. U. 162. *Vulgarizezi într-un chip scandalos critica.* T martie 1965, 51. ◇ (Adverbial) *Directorul însă mi se păru scandalos de serviabil.* GALACTION, O. 103. *Trupul îi era... ridicat pe tocurile unor pantofi scandalos de înalți.* CĂLINESCU, O. I, 171.

2. (Învechit) Privitor la scandal **(7)**, care se ocupă de scandaluri sau de zvonuri, bîrfeli etc. *Dumnealui așa zice, dar hronica scandaloasă vorbește altele.* HELIADE, O. I, 246. *Pentru că pe atunci nu era introduse încă gazetele spre a se putea obști hronica scandaloasă a celor mari, așa nici la Sicilia nu se auzi decît numai vestea vitejiilor lui Orlando.* FM (1842), 132²/39. *Dacă pe atuncea s-ar fi ocupat cineva de cronica scandaloasă a timpului, cine știe ce ar mai fi scris.* SION, P. 335. *Fiece Olimp trebuie să-și aibă mica lui cronică scandaloasă.* CARAGIALE, O. III, 207.

3. (Prin Mold. și prin Olt.; despre oameni) Certăreț, arțăgos. ALR SN V h 1 247.

— Pl.: *scandaloși, -oase.* — Și: (regional) **scăndălós, -oásă** adj. ALR SN V h 1 247/537.

— Din fr. **scandaleux.**

SCÁNDARĂ s. f. v. **scandră.**

SCANDARĂSÁRE s. f. v. **scandalisire.**

SCANDÁRE s. f. Acțiunea de a s c a n d a.

1. Marcare a măsurii unor versuri (grecești sau latine) prin descompunerea lor în unități metrice sau silabice, în cursul recitării; recitare ce scoate în evidență alternanțele silabice; vorbire sau recitare ritmică, ce scoate în evidență (prin accentuare) fiecare cuvînt, fiecare silabă sau fiecare inițială a unei prescurtări; (învechit) scanzie. Cf. s c a n d a **(1)**. Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Foarte meșter la scandare, nicicînd nu părea sătul De Properțiu și Catul.* CĂLINESCU, L. L. 197. *În elanul scandării și purtat încă de cadența textului, Domnu îți repede, cu glas suitor.* BLAGA, H. 129, cf. DN², M. D. ENC., DEX. ◇ F i g. *Dincoace o plută spartă agită, într-o scandare leneșă, ochiuri de apă prinse în goană.* KLOPȘTOCK, F. 330.

2. Citire, executare a unei fraze muzicale punînd accentul pe timpii tari. Cf. s c a n d a **(2)**. Cf. DN. *În experimentul făcut, cîntecele... au fost încadrate într-o poveste. Au fost folosite scandări.* M 1968, nr. 3, 20, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Tulburare funcțională a vorbirii care constă în disocierea cuvintelor în silabe. Cf. DM, DN², DEX.

— Pl.: *scandări.*

— V. **scanda.**

SCANDÁT, -Ă adj. Care este recitat, spus, executat prin scandare **(1)**. *Parnasienii... cultivau muzica bine scandată a sonetului.* L. ROM. 1966, 22. ◇ (Adverbial; și f i g.) *Sufletul meu sună... Metalic ca cembalul, scandat ca un poem.* CĂLINESCU, L. L. 148. *Îi sună scandat în urechi un glas dogit și furios.* VINEA, L. I, 13.

— Pl.: *scandați, -te.*

— V. **scanda.**

SCÁNDĂLĂ s. f. v. **scandal.**

SCÁNDEL s. n. v. **scandal.**

SCÁNDELĂ[1] s. f. (Regional) Scăzămînt aplicat cantității de grîu dat la trior (Vicovu de Sus — Rădăuți). Cf. GLOSAR REG.

— Pl.: *scandele.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s c ă d e a.

SCÁNDELĂ[2] s. f. v. **scandal.**

SCÁNDILĂ s. f. v. **scandal.**

SCANDINÁV, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Scandinaviei sau este originară de acolo. *După romani au urmat... arabii și normanii sau scandinavii.* GENILIE, G. 16/12, cf. BARCIANU, CADE, SCRIBAN, D. *Azi avem la Paris un teatru afectat special lui Ibsen..., felul cum e masacrat acolo marele scandinav e o impietate.* RALEA, S. T. III, 130, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparține Scandinaviei sau scandinavilor **(1)**, privitor la Scandinavia sau la scandinavi, specific Scandinaviei sau scandinavilor, originar din Scandinavia; scandinavic. Cf. BARGIANU. *Waregii scândinavi pierdură naționalitatea lor germană în sînul triburilor slavone supuse de ei politicește.* XENOPOL, I. R. II, 76. *Oceanul cu acorduri grave Nu-și mișcă crețele verzui, Toți zeii mării scandinave Veghează-n adîncimea lui.* GOGA, POEZII, 307. *Se știe că... bronzul scandinav și cel ungaro-român au dat motivului ornamental al spiralei o dezvoltare... excepțională.* PÂRVAN, G. 324. *Romancierul scandinav... văd că are talent.* IBRĂILEANU, S. L. 71, cf. CADE. *Spune că nu-i un peisagiu scandinav!* C. PETRESCU, O. P. II, 18, cf. SCRIBAN, D. *Venise adus într-adins din nordul scandinav.* ARGHEZI, L. 171. *Această vorbă a anticei saga scandinave e în adevăr ieșită din sufletul unui viking orgolios.* RALEA, S. T. II, 225. *Într-un muzeu scandinav am văzut un tablou mare cu zeci de produse alimentare... pictate voit banal.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 223. *Nu ucide cu spada pe cei apropiați, ca vechii eroi scandinavi.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 16, 19/2, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scandinavi, -e.*

— Din fr. **scandinave.**

SCANDINÁVIC, -Ă adj. Care aparține Scandinaviei sau scandinavilor **(1)**, privitor la Scandinavia sau la scandinavi, specific Scandinaviei sau scandinavilor, originar din Scandinavia; scandinav **(2)**. *Oceanul occidental între Europa, Africa și America, care de la 66°—55° se numește Oceanul scandinavic.* GENILIE, G. 116/21. *De prin secolul al VIII-lea, unitatea limbii străvechi nordice scandinavice se destramă.* GRAUR, I. L. 199. *Alpii scandinavici.* DER III, 707.

— Pl.: *scandinavici, -ce.*

— Din germ. **skandinavisch.**

SCANDION subst. (Învechit) Act doveditor eliberat cu ocazia încărcării mărfurilor într-o navă pe Dunăre. *Să să conformeze fără împotrivire cu toate legiuirile..., precum: la darea poliții de caricon, la priimirea de scandion de la încărcători, și la alte de asemenea* (a. 1843). DOC. EC. 804, cf. 1 054.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SCÁNDIU s. n. Element chimic metalic din grupa pămînturilor rare, alb-cenușiu cu luciu specific, care se găsește în natură sub formă de oxid. Cf. PONI, CH. 30, SCRIBAN, D. *Scandiu se apropie mai mult de aluminiu.* MACAROVICI, CH. 397. *Se cunosc puțini compuși ai scandiului.* LTR, cf. LTR², DM, DER, M. D. ENC., DEX.

— Din germ. **Skandium,** fr. **scandium.**

SCÁNDRĂ s. f. (Prin Mold. și prin Bucov.; în e x p r.) **A-i fi scandră** (sau **scandură**) = **a)** a-i fi scîrbă, greață, silă de... Cf. SCRIBAN, D.; **b)** a se sfii, a se rușina să... *Mi-i oarecum scandură să mă duc la el.* ȘEZ. XIX, 13; **c)** a ezita să... *Ți-i scandră să sari în apă.* A V 34.

— Și: **scándară** (SCRIBAN, D.), **scándură** s. f.

— Cf. v. sl. СКАРЖАНИЕ „murdărie".

SCÁNDURĂ s. f. v. **scandră.**

SCANSIÚNE s. f. v. **scanzie.**

SCANT s. n. v. **scaun.**

SCÁNZIE s. f. (Învechit) Scandare **(1).** Cf. STAMATI, D., GHEȚIE, R. M.

— Pl.: *scanzii.* — Și: **scansiúne** (pronunțat: *-si-u-*) s. f. GHEȚIE, R. M.

— Din lat. **scansio, -onis,** fr. **scansion.**

SCÁON s. n. v. **scaun.**

SCAP s. m. **1.** Tulpină, pețiol sau pedunculă la o plantă; s p e c. peduncul floral lipsit de frunze, care se dezvoltă direct din sol. *Rizomă subterană ce emite foi radicale și scapuri florifere.* GRECESCU, FL. 84. *Planta noastră are scapii floriferi cu mult mai înalți.* id. ib. 351, cf. D. BIOL.

2. Articol sau segment bazal la antena unor insecte. Cf. D. BIOL.

— Pl.: *scapi* și (n.) *scapuri.*

— Din fr. **scape.**

SCĂPĂR s. n. (Rar) **1.** Fulger(are). *Se dezlănțui ploaia... La fiecare nou scapăr, altă detunare prelungă din hrubele umede care se surpau în văzduh.* C. PETRESCU, A. R. 44.

2. Scăpărare **(1).** (Prin exagerare) *Cu mîini în cer dibuitor de astre Perechi de constelări ciocnește-n scapăr.* VULPESCU, P. 27.

— Postverbal de la **scăpăra.**

SCĂPĂT s. n. **1.** (Popular) Asfințit, apus (al unui astru, al zilei); p. e x t. momentul, vremea asfințitului. *Soarele era pe scapăt, cînd un biet unchiaș bătrîn se apropie încetinel de porțile cetății.* ODOBESCU, ap. CADE, cf. TDRG. *Prin scapătul soarelui, cînd am picat la han, eram cu oasele pisate.* CIAUȘANU, R. SCUT. 11, cf. CADE. *În cîte un scapăt de ziuă sau revărsat de zori..., dangătul clopotului... vestea săvîrșirea din viață a unuia din ei.* P. CONSTANT, R. 144, cf. SCRIBAN, D. *Cum soarele era în scapăt, umbrele tufelor și-ale dealurilor erau îndreptate toate către răsărit.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 180. *Vremea apusului... se cheamă și... sfințit, asfințit, scapăt.* PAMFILE, CER. 35. *Ciobanii impart ziua în mai multe părți, așa: dimineața, ei zic după răsăritul soarelui..., după amiază, la chindie, la chindia mică, în scapătul soarelui.* H V 356. *Noaptea dă la scapătu soarelui pînă-n răsărit.* ȘEZ. III, 79. *În scapătul soarelui, La ușa oborului... Văzu coama roibului.* MAT. FOLK. 152, cf. 1 574. *Alaltăseară... În scapătul soarelui... Mi-a sosit, mi-a poposit, Trei voinici închivărați.* PĂSCULESCU, L. P. 255. *Să nu mănînci în scapătul soarelui.* I. CR. III, 148. *După scapătul soarelui, o să te-ndopi pînă-n gît.* PLOPȘOR, C. 11, cf. BALADE, II, 23.

2. (Regional) Apus, vest. *Atît vremea apusului, cît și locul unde apune soarele se cheamă și... sfințit, asfințit, scapăt.* PAMFILE, CER. 258, com. din GRĂDIȘTEA — RÎMNICU VÎLCEA.

3. (Astăzi rar) Capăt, sfîrșit (în spațiu, în timp). *Oprește la scapăt* (s f î r ș i t u l CORESI, PS. 44). DOSOFTEI, PS. 58/4. *Pace... carea Traian cu cinstita romanilor păituire și nu cu de mijloc a dachilor scapăt o deade lui Dechebal.* MAIOR, IST. 4/24. *La fel cu vulturii spre ceruri M-aburc și eu l-al vieții scapăt.* LESNEA, VERS. 299. *Pensionarii citeau ziarele, cu ochelarii crăcănați pe scapătul nasului.* P. CONSTANT, R. 85.

4. S p e c. (Învechit și regional) Capăt al unei pante[1] **(1)**; p. g e n e r. pantă[1] **(1)**, povîrniș. *De acolo... tot în sus pe lungul hotarului drept în podiș, cam în scapăt..., s-au pus stîlp de piatră* (a. 1741). URICARIUL, XXV, 314. *Copoii..., Trec, sé lasă-n scapăt, și pare că vînatul Cu einii împreună s-au dus pe altă lume.* ap. ODOBESCU, S. III, 88, cf. DENSUSIANU, Ț. H. 332, CHEST. IV 86/174$_{1}$, A IV 26, V 26.

5. (Regional) Cărăruie făcută în pădure de animale sălbatice (Iași — Făgăraș). CHEST. IV 26/174$_{6}$.

— Postverbal de la **scăpăta.**

SCAPÉT s. m. **1.** Bărbat castrat; scopit[3] **(2).** *Romanii cu grea rușine a lor și cu scapetul vistieriei împerătești în tot anul plătea... tocmita dare lui Dechebal.* MAIOR, IST. 4/1, cf. DDRF, TDRG. *O doamnă în vîrstă, cu fire sure și rare de scapet spin în barbă, o măsură prin fornion.* C. PETRESCU, C. V. 181. *Începu să îngîne cu glas de scapet.* STANCU, R. A. IV, 330. *Măndica avea o figură ca de scapet.* PAS, Z. I, 55. *Glasul acela de ventriloc sau de scapet.* VINEA, L. I, 168; cf. DEX.

2. S p e c. Membru al unei secte creștine apărute în Rusia, care practica asceza și castrarea, s c o p í t[3] **(2)**; p. e x t. birjar (rus aparținînd acestei secte). V. m u s c a l[1] **(2).** *Mearsă pre la chiliile altor părinți, cari toți lăuda foarte pre Pelaghie scopețul.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 54^{v}/4, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Tristeți... De ordonanțe fără leafă Și de trăsură cu un cal Și cu scapetul ras la ceafă.* TOPÎRCEANU, P. O. 144. *Birjarul, un scapet bătrîn, întoarce fața de zmalț.* TEODOREANU, C. B. 19, cf. SCRIBAN, D. *Scapeți birjari.* ARGHEZI, S. XVIII, 32, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scapeți.* — Și: **scapét** (TDRG, CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC.), (învechit) **scopét** s. m.

— Din slavonul **скопець,** rus. **скопец.**

SCAPÉȚ s. m. v. **scapet.**

SCAPEȚÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A castra. Cf. SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *scapețesc.*

— V. **scapet.**

SCAPOLÍT s. n. Mineral amorf, incolor sau opac, format dintr-un amestec de silicat de calciu cu silicat de aluminiu, care se găsește în unele roci vulcanice. *Se găsesc mai rar și scapolite.* ONCESCU, G. 260. *Structura scapolitului e asemănătoare cu a zeoliților.* LTR[2], cf. DM, DN[2], DEX.

— Pl.: *scapolite.*

— Din fr. **scapolite.**

SCAPÚL[1] s. n. Tip de tulpină aeriană lungă, terminată cu o inflorescență, cu frunze prinse la noduri care formează o rozetă. Cf. LTR[2], DEX.

— Pl.: *scapule.*

— Din fr. **scapule.**

SCÁPUL[2] s. n. v. **scapulă.**

SCAPULALGÍE s. f. (Med.) Durere în umăr. Cf. D. MED.

— Pl.: *scapulalgii.*

— Din fr. **scapulalgie.**

SCAPULÁR, -Ă adj. Care aparține omoplatului sau umărului, privitor la omoplat sau la umăr, situat în zona omoplatului sau a umărului. *Artira scapulară cea de sus naște din partea de dinafară a artirii subclaviculare.* KRETZULESCU, A. 377/22, cf. 44/6. *Fața scapulară învăluie scapula cu mușchii ei cu tot.* POLIZU, P. 67/26, cf. 157/30. ANTONESCU, D., DN[2]. *Centura scapulară... unește membrele superioare de trunchi.* ABC SĂN. 322, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scapulari, -e.*

— Din fr. **scapulaire.**

SCÁPULĂ s. f. Os pereche triunghiular, lat și subțire, care formează partea posterioară a articulației umărului (la oameni) sau a bazei gîtului (la animale); omoplat, spată. *Spata, scapula sau omoplatul se află*

la spate, sus şi în lături. POLIZU, P. 30/31, cf. PROT.—POP., N. D. *Scapulu sau osul spetei.* ENC. VET. 5, cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scapule.* — Şi: (rar) **scápul, scápulum** (ANTONESCU, D.) s. n.

— Din lat. **scapula.** — **Scapulum** < fr. **scapulum.**

SCÁPULUM s. n. v. **scapulă.**

SCAR subst. v. **scaren.**

SCARABÉU s. m. **1.** (La pl.) Gen de insecte din ordinul coleopterelor, cu corpul negru, lat şi turtit, cu capul şi cu picioarele dinţate, coprofage *(Scarabaeus);* (şi la sg.) insectă care face parte din acest gen. Cf. DRLU, PONTBRIANT, D., BARONZI, I. L. IV, 205/7, ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., CADE. *Potop de gîngănii,... scarabei negri şi cornoraţi, bondari fălcoşi şi greoi.* I. BOTEZ, B. I, 63. *Broasca nu s-a sculat niciodată de jos, şi acum tuşeşte, înecată cu un scarabeu.* ARGHEZI, S. VIII, 48. *Pe lespezi dacă te-apleci Auzi scarabei sărutînd pămînteştile luturi.* BLAGA, P. 166, cf. DN², M. D. ENC., DEX, H VII 505.

2. Pecete, piatră gravată sau bijuterie care înfăţişează un scarabeu **(1).** Cf. CADE. *La poalele piramidelor, un copil... îţi oferă un scarabeu.* TEODOREANU, M. III, 198. *Un scarabeu de smarald pe lanţ.* ARGHEZI, B. 100. *Principele îl înveli pe Ottaviano cu toga de postav alb în mijlocul căreia scînteia un mare scarabeu din diamante.* BARBU, PRINC. 150, cf. DEX.

— Pl.: *scarabei.*

— Din lat. **scarabaeus,** fr. **scarabée.**

SCARADÍN, -Ă adj. **scarandiv.**

SCARAMÁNGHION subst. (Grecism rar) Obiect de îmbrăcăminte de gală neidentificat mai îndeaproape. *Kesarion văzu pe tînărul Vasilevs îmbrăcat cu scaramanghion alb, cu saghion de purpură brodată cu aur şi cu hlamidă.* SADOVEANU, O. XII, 155.

— Pronunţat: *-ghi-on.* — Pl.: ?

— Din ngr. σκαραμάγγιον.

SCARAMÚCĂ s. f. (Învechit, în Transilv.) Luptă (preliminară) de mică amploare şi de scurtă durată angajată între detaşamentele a două armate. V. hărţuială, încăierare. *Zolkievski, afară de nişte scaramuce mai mici,... nu s-a slobozit la bătaie deplin.* ŞINCAI, HR. III, 6/13, cf. II, 283/17. *Coloana mică de trupe regulate...,* după un scaramuş uşor sparse lagărul secuiesc. BARIŢIU, P. A. II, 326. *Luptele precum au fost şi acestea cîteva, pe care le memorăm acilea, le vor desconsidera ca pe nescari ciocniri şi scaramuşe fără nici o însemnătate istorică.* id. ib. 329.

— Pl.: *scaramuce.* — Şi: **scaramúş** s. n.

— Din it. **scaramuccia.**

SCARAMÚŞ[1] s. m. Personaj (bufon) din vechea comedie italiană, îmbrăcat în negru. Cf. PROT.—POP., N. D.

— Pl.: *scaramuşi.*

— Din fr. **scaramouche.**

SCARAMÚŞ[2] s. n. v. **scaramucă.**

SCARÁNDĂ s. f. (Olt.) Monedă turcească de aur care se purtă ca podoabă în urechi; ban vechi (turcesc), de diferite mărimi şi valori, care de obicei se poartă ca podoabă în salba femeilor; p. ext. broşă metalică fără valoare. Cf. H XII 262, LEXIC REG. 31, 38.

— Pl.: *scarande.*

— Etimologia necunoscută.

SCARANDÍF, -Ă adj. v. **scarandiv.**

SCARANDÍU, -ÍE adj. v. **scarandiv.**

SCARANDÍV, -Ă adj. (Mold., Munt. şi prin sudul Transilv.; despre oameni şi animale) Care este capricios, năzuros, dificil la mîncare; p. ext. care are o constituţie gingaşă, delicată, plăpîndă, şubredă. *Muierea mea, o ştiţi bine cum iaste de scara[n]divă* (a. 1784). DR. IV, 1 059. *Tare-i scarandin de mîncare omul ista a mieu.* I. CR. II, 302, cf. 218. *Tare-i scarandiu la mîncare.* ib. III, 287, cf. ARHIVA, XXIX, 49, ŞEZ. XVIII, 167, CADE, SCRIBAN, D. *Înainte ieşitu-i-o, În cale opritu-o... Borza fioroasă, Borza scărîndeaua.* MARIAN, D. 231. *Vacă scarandivă.* CHEST. V 76/6, cf. ALR I 1 557/725, 730, 740, 746, 748, 760, 922. *E un copil scărîndav.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *scarandivi, -e.* — Şi: **scarand.f, -ă** (ALR I 1 557/746), **scarandîu, -ie, scarandín, -ă, scalandiv, -ă** (ib. 1 557/760), **scărîndáv, -ă, scărîndeá, scîndaliv, -ă** (ib. 1 557/730), **zgarandîv, -ă** (ARHIVA, XXIX, 49, SCRIBAN, D.), **zgărándiv, -ă** (ARHIVA, XXIX, 49, SCRIBAN, D.) adj.

— Cf. slavonul **скарадьнъ,** rom. **scarandivi.**

SCARANDIVÍ vb. IV. Refl. (Învechit) A-i fi greaţă, scîrbă (de ceva sau de cineva); a se îngreţoşa. *Cum nu ţi-i ruşine a chema de carele înainte te-ai scarîndivit?* VARLAAM, ap. CADE. *De neşte frîmseţi ca acestea se scarandiveşte.* ap. CADE, cf. SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *scarandivesc.* — Şi: **searandizí** (SCRIBAN, D.), **scarîndivî** (CADE), **scărăndivî** (id. ib., SCRIBAN, D.) vb. IV.

— Din slavonul **скарадовати сѧ.**

SCARANDIZÍ vb. IV v. **searandivi.**

SCARAÓCHI s. m. v. **scaraoţchi.**

SCARAÓSCHI s. m. v. **scaraoţchi.**

SCARAÓSTE s. m. v. **scaraoţchi.**

SCARAÓŢCHI s. m. sg. (Mai ales în credinţele populare, în basme etc.; adesea ca nume propriu; şi, regional, în sintagmele *scaraoschi cel bătrîn, scaraoschi cel mai mare)* Căpetenie a dracilor, lucifer, tartorul, satana, (popular) sarsailă, vătafu, tatăl dracilor, dracul cel mare, (învechit şi regional) mamonu (v. mamon **1**); p. gener. demon, diavol, drac. *Cinstite Scaraoţchi! zise Toderică...,* îţi fac o propunere. NEGRUZZI, S. I, 88. *În acea zi, Scaraoschi, căpetenia dracilor..., a dat poroncă tuturor slugilor sale.* CREANGĂ, P. 143. *În mijlocul iadului stă pe un scaun de fier Scaraoţchi, împăratul întunericului,* MARIAN, Î. 458, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CANDREA, F. 115, CADE. *Acolo, la moară, şade Caraoschi şi dihania aceea e pristavul lui.* SADOVEANU, O. XII, 641, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. *Tata e faurul Împăratului Verde, iar eu sînt copilul tatii, aşa să ştii, jupîne Scaraoschi!* RETEGANUL, P. I, 33. *Ieşi oste Scaraoste Din fundul mării.* MARIAN, S. R. I, 131. *Dracul, satana, scaraoschi... e duşmanul cel mai neîmpăcat al omului.* ŞEZ. II, 241. *Satanili lui Caraoste o vrut sî sî-ncairi cu apostolii la batai.* ib. III, 5, cf. I. CR. III, 286. *Scaraoschi cel mai mare Şade pe-un suflet călare.* PAMFILE, CR. 152. *În iad nu era chip să se întoarcă fără ispravă, de frica lui Scaraoschi cel bătrîn.* ib. D. 15. *O văzut că nu-i poati primi în împărăţia lui, aşa că nici lui Scaraochi nu să îndura să îi lească.* ŞEZ. XXIII, 38, cf. ALR II/I h 184. ◇ **Expr.** (Regional) **L-a înţărcat Scaraoţchi,** se spune despre cineva şiret, viclean. *Mare hîtru mai eşti!... Să juri că te-o înţărcat Scaraoţchi.* ALECSANDRI, T. 242, cf. ZANNE, P. VII, 148. (Regional) **A avea pe Scaraoţchi într-însul** = a fi şiret, viclean. ZANNE, P. VII, 148. ✦ (Rar) Epitet (glumeţ) pentru oameni. BUL. FIL. VII—VIII, 382.

— Şi: **scaraóschi,** (regional) **scaraóste, scaraóchi, scarióţchi** (ALR II/I h 184/105), **scărióţchi** (ib. h 184/2), **caraóschi, caraóste, caraóţchi** (I. CR. III, 286),

cărăósti (ALR II/I h 184/551), **şcaroióşchi** (ib. h 184/36) s. m.

— Din slavonul СКАРНОТСКИ.

SCÁRĂ s. f. **I. 1.** Obiect (portativ) format din două bare paralele ori uşor convergente sau din două bucăţi de funie ori de cablu legate între ele la distanţe egale prin piese paralele transversale care servesc drept trepte pentru urcat şi coborît; (învechit, rar) scală[1] **(II 3).** *Îngerii suind la ceriu şi pogorîndu arătară-se pre scară lui Iacov.* CORESI, EV. 461. *Grăiescu unii suire de scară, cumu e prea acealea şuire şi pogorîre, aşea e şi semenţiia.* PRAV. LUCACI, 175. *Iaca o scară stă pre pămînt căriia vîrvul agiunge la ceriu.* PO 95/2. *Cela ce va da altuia arme sau cai sau bani... sau de va da scări sau funi pentru să facă vrun furtuşag...* PRAV. 309. *Poate... să ucigă fără certare pre cela ce să găteaşte să-l fure, ce să zice văzîndu-l că pune scară să se suie* (a. 1652). GCR I, 162/7. *Văzut-au o scară înaltă, care agiungea cu un cap în ceriu* (a. 1683). id. ib. 273/21, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 244. *Catastih de toate lucrurile mănăstirii...: 2 scări mari, purtăreţe* (a. 1802). DOC. EC. 71, cf. DRLU. *A spart poarta, a sărit cu scările pe ziduri.* CR (1829), 7/1. *Au socotit să facă şi o scară de frînghie.* DRĂGHICI, R. 53/3. *Dumnezeu două scări are, Să suie şi să coboare.* PANN, P. V. I, 73/19. *Se făcea că mă coboram pe o scară rezemată de zid.* GHICA, C. E. I, 49. *Fîntîna era adîncă şi nu avea nici roată, nici cumpănă, numai o scară de coborît pînă la apă.* CREANGĂ, P. 204. *Ş-aruncă scări, răzbese prin fum, Străbat mereu făcîndu-şi drum.* COŞBUC, P. II, 43. *Ia o scară de cele care se deschid şi urcîndu-se pe dînsa stropeşte de sus glicina şi iedera care îmbracă chioşcul.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 324. *Trebuie să suim pe o scară ca de doi stînjeni înălţime.* HOGAŞ, DR. I, 20. *O ridică-n osanale Ca pe-o scară de mătase Pînă-n ceru-al şaptelea.* MINULESCU, V. 207. *Scara de la pod nu era la loc.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 250. *Ca să ajungă pînă la ceasornic ar trebui să mai aştepte cîţiva ani, sau să aducă de afară scara podului.* TEODOREANU, C. B. 157. *Pe-o scară de frînghie aruncată de sus, pilotul se suie pe bord ca o pisică.* BART, S. M. 37. *O legat apoi, sub streaşină, scara cea lungă.* DAN, U. 119. *O scară scurtă şedea rezemată de un pom.* CĂLINESCU, B. I. 45. *Oamenii coboară pe scări subţiri de lemn, aşezate vertical.* BOGZA, A. Î. 164. *Se urcă pe scara grajdului şi trînti de-acolo de sus doi snopi de iarbă uscată.* PREDA, D. 5. *Un om găsi o scară, o sprijini de fruntea unei magazii şi se urcă pe acoperiş.* BĂNULESCU, I. 205. *Echilibristică pe o scară de pompieri.* CINEMA, 1968, nr. 1, VIII. *O găsesc îmbrăcată într-un capot, cocoţată pe o scară de zugrav.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 217. *Arză-te focu, sucală, Că-mi făcuşi tu pînza rară. Da' de rară Ca ş-o scară Şi de deasă Ca ş-o leasă.* MÎNDRESCU, L. P. 158. *În palme-mi bătea Şi pod se făcea... Scară se-ntindea, O scară Uşoară... Pîn' la naltul cer.* BALADE, I, 286. *Dacă vedea şi vedea, Scară la Dumnezeu-şi făcea.* FOLC. MOLD. I, 179. *Pe scară străină să nu te urci, că numai îndată te încurci.* ZANNE, P. III, 365. *Trei lucruri nu-s: pod peste mare, scară la cer, măduvă la fier.* PAMFILE, J. II, 165. *Două lemne Hondrolemne Şi mai multe mărunţele (Scara).* ŞEZ. VII, 122. ◇ Fig. *Acesta-i vestitul Păsări-Lăţi-Lungilă, fiul săgetătorului,... brîul pămîntului şi scara ceriului.* CREANGĂ, O. 110. ◇ *Scara mîţei* (sau *pisicii*) ori *scară de pisică* = **a)** scară **(I 1)** flexibilă formată din două parîme vegetale sau de sîrmă între (şu)viţele cărora se fixează trepte cilindrice de lemn, folosită mai ales în navigaţie; p. ext. (rar) mod de a pătrunde într-o casă prin căţărare, fără a se folosi de intrarea obişnuită. *Urmînd cu ochiul tot la stînga... se vedea foişorul de foc, un cap-de-operă de dulgherie, un fel de scara pisicii.* GHICA, C. E. II, 565. *M-am cam săturat de scara mîţei şi de alergări călare.* ALECSANDRI, T. 177, cf. ZANNE, P. III, 366, ŞĂINEANU[2], SCRIBAN, D., LTR[2], SFC I, 197, M. D. ENC., DEX; **b)** (regional; în forma *scara mîţei*) jucărie de hîrtie de forma unei mici armonici. PĂCALĂ, M. R. 423; **c)** (în forma *scara pisicii*) spaţiu alb format în textul cules în urma spaţierilor neregulate. Cf. V. MOLIN, V. T. 72; **d)** (regional; în forma *scara mîţei*) numele unui joc de copii, nedefinit mai de aproape. Cf. SĂGHINESCU, V. 67. ◇ Expr. (Regional) **A se face scară şi punte** = a se face luntre şi punte, V. luntre. ZANNE, P. III, 365. (Regional) **A-i pune** (cuiva) **o scară bună** = a ajuta (pe cineva). id. ib. (Regional) **A tăia** (cuiva) **scara** = a împiedica (pe cineva) să facă ceva. id. ib. 366. ✦ P. anal. Obiect de forma unei scări **(I 1)** folosit ca reazem pentru plante. *Se zăreau scări de surcele, de care se rezemau cerceluşi şi muşcate.* CĂLINESCU, O. I, 21. ✦ Spec. (Regional) Obiect format dintr-o prăjină prin care se introduc la distanţe egale cuie (de lemn) ce servesc drept trepte pentru urcat şi coborît (Răşinari — Cisnădie). PĂCALĂ, M. R. 458. *Se construieşte... scara de pom: prin prăjina dreaptă, eu două proptele subţiate la bază, sau şi fără de acestea, se introduc cuie de lemn, ce se succed în axa longitudinală pînă aproape de vîrful prăjinei.* id. ib.

2. (De obicei la sg.) Ansamblu de trepte care fac legătura între diferitele nivele ale unei construcţii, între nivelul solului şi al parterului (ori etajelor) unei construcţii sau între diferenţele de nivel ale unui teren. *Făcu scara bisericii tot dă piatră scobită cu flori* (a. 1654). GCR I, 173/1. *Descălecînd la scară, s-au suit în curţi.* NECULCE, L. 204, cf. ANON. CAR., DRLU. *Scara odăilor să am a o face bună, zdravănă* (a. 1829). DOC. EC. 442. *În cîteva salturi sare pînă sus scara care începuse a se dărîma.* HELIADE, L. B. I, 43/21. *Un om să tăvălea gemînd pă o treaptă a scării cei mari.* CR (1832), 76[1]/10. *Andrei se scobora pe scara palatului său.* BĂLGESCU, M. V. 392. *Cînd mă dedeam jos pe scară, călătorul care fugise de mine căuta ocaziunea a se apropia.* GHICA, C. E. I, 36. *Căile cetăţii sînt strîmte şi cele mai multe formate din scări de piatră, din pricina neregularităţii ţărmului.* BOLINTINEANU, O. 282. *O trăsură cu patru cai... trase la scară.* GANE, N. III, 53. *Pe scări de marmură, prin vechi portaluri, Pătrunde luna înălbind pereţii.* EMINESCU, O. I, 202. *O scară strîmtă,... încăperi întunecoase.* CARAGIALE, O. I, 26. *Trase la scară o căruţă ferecată în aur.* ISPIRESCU, L. 38. *O scară de marmură urca la catul al doilea.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 83. *Urcai treptele scării ce conduce într-o cameră spaţioasă.* BACALBAŞA, S. A. III, 7. *Căutîndu-l unde-i proaspăt îngropatul, S-a-ndreptat spre scara marelui cavou.* GOGA, POEZII, 288. *Se aşeză, copleşit de durere, pe scara din capătul cerdacului.* BUJOR, S. 121. *Suii scara, aruncai mantaua pe balustrada cafenie a cerdacului şi intrai în casă.* HOGAŞ, M. N. 16. *Urcai pentru întîia oară scara străjuită de sfincşi baroci.* M. I. CARAGIALE, C. 102. *M-am coborît pe scară, Dar pe cea din urmă treaptă, Cheia ce mi-ai dat aseară Am găsit-o.* MINULESCU, VERS. 24. *Lăsară automobilul la scară, intrînd în grădină.* TEODOREANU, M. III, 416. *Treptele pline de ţărînă ale scării de intrare.* MIHĂESCU, D. A. 13. *O odăiţă cu intrare prin scara de serviciu.* CĂLINESCU, S. 14. *Cineva coboară scara, treaptă cu treaptă.* V. ROM. august 1955, 28. *Harapul... făcea temenele, în capul scării.* PAS, L. I, 103. *De sub arcada de piatră a portiţei pornea o scară de lespezi.* VINEA, L. I, 51. *O scară care duce spre încăperile de sus.* H. LOVINESCU, T. 5. *Urcară unicul etaj al vilei, pe o scară largă.* PREDA, R. 61. *Holul semăna cu un bazin de înot; din cele patru colţuri urcau scări largi, mărginite de balustrade de fier forjat.* T. POPOVICI, S. 5. *Repertoriul opulenţei scenografice rămîne neschimbat: scări duble sau în spirală,... grădini luxuriante cu statui.* CINEMA, 1968, nr. 10, 43. *Priveau fascinaţi nimbul de lumină ce aureolează monumentala scară deschisă.* CONTEMP. 1969, nr. 1 177, 7/4. ◇ Fig. *Acest virtuţi cetăţeneşti, de care face atîta pompă, nu sînt decît treptele scării pe care voieşte a se sui la putere.* FILIMON, O. I, 98. *Urca-vom şi-alte scări, de chin mai pline; Nimic au fost pe cîte le-am urcat.* COŞBUC, P. II, 305. *Ar fi o dreptate dreaptă Să-l vedem pe Kaliany coborîn-*

du-se c-o treaptă De pe scara-nriuririi. DAVILA, V. V. 65. *Pe scara unui alb surîs lunatic M-am scoborît spre lacul singuratic.* AL. PHILIPPIDE, A. 38. *Pe scara sufletului meu M-am întîlnit cu bunul Dumnezeu.* MINULESCU, VERS. 327. *Coborînd lăuntrica mea scară, Mă sprijin în condei ca în toiag.* VOICULESCU, POEZII, II, 221. *Acuma soarele suia pe scara cerului în zodia întâia.* SADOVEANU, O. XII, 17. *Trecuse prin atîtea ameţitoare suişuri şi coborîşuri pe scara alunecoasă a norocului.* C. PETRESCU, A. R. 94. *Vibraţia şi spiritul lor urcă... tot mai sus, străbătînd marea scară a vieţii.* BOGZA, C. O. 259. *De aceea s-a retras el în sat, ca să se poată urca din nou pe scara măririi.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 7. ◇ *Scară rulantă* = scară **(I 2)** cu trepte mobile, articulate pe o bandă rulantă, folosită în locuri cu circulaţie intensă sau cu diferenţe mari de nivel; escalator. Cf. LTR[2]. *Peronul sfîrşeşte în dreptul unei scări rulante, care ne coboară lăsîndu-ne pe un al doilea peron.* V. ROM. iulie 1957, 80. *Circulaţia pe străzi şi în interioarele instituţiilor se face pe covoare, trotuare şi scări rulante.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 10/5. ◇ Expr. (Învechit şi popular) **A pune** (sau **a întinde, a aşterne, a aşeza** etc. pe cineva) **la scară** = a întinde (pe cineva) pe jos, de obicei în faţa intrării casei, pentru a-l bate (cu biciul); p. ext. a bate (în felul arătat). *I-au pus la scară, de i-au bătut cîte cu doo sute de toiege la cur.* NECULCE, L. 196. *Ştiţi ce mi-au răspuns mojicii?... Mi-au răspuns că le grăiesc vorbe de clacă... Să nu-i întinzi la scară?* ALECSANDRI, T. 40. *M-a şi ameninţat că altădată... are să poruncească să mă întindă la scară şi să mă bată cu biciul.* CREANGĂ, O. 273. *Strămbunii lor ţărani au fost bătuţi la scară.* în PLR II, 113. *Nu vor mai avea dreptul să bată la scară şi să afume cu ardei ţărănimea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 376. *Jeluitorii au îmblat fugari prin pădure, de frică că-i căuta să-i aducă la curte şi să-i aştearnă la scară.* ŞEZ. IV, 18. (Familiar) **A avea maşină la scară**, se spune despre cineva care are o situaţie materială sau socială bună, care are totul la dispoziţie.

3. (De obicei la pl.) Fiecare dintre treptele unei scări **(I 2)**. *Să să scoboare Antiohi Vodă pănă la trii scări şi solul să să suie iar pănă la trii scări.* NECULCE, L. 148. *Ne-am suit după o mare ostineală tocma în vîrfu turnului, care are mai mult de o mie de scări.* KOGĂLNICEANU, S. 53. *Mi s-a urît să tot urc la scări.* GHICA, C. E. I, 277. *Coborînd scările... vedea începutul turturelor.* SION, P. 82. *Toţi, plini de furie, fac irupţie pe scările palatului.* BOLINTINEANU, O. 240. *Scările de piatră tocite şi mîncate de mult îmblet.* EMINESCU, P. L. 72. *Din cînd în cînd, cîte un soldat întîrzîet pe afară intra repede pe scările de la uşă.* BACALBAŞA, S. A. I, 166. *Scările pe care urci la galeria Teatrului Naţional i se par lui Moş Gheorghe fără sfîrşit.* SP. POPESCU, M. G. 86. *Urcă scările fluierînd şi... intră în salon.* D. ZAMFIRESCU, R. 10. *Acolo, sub bolţi, pe scările roase..., ţineau tarabă de schimb.* ANGHEL, PR. 15. *Iat-o scoborînd în umbră Scările de marmur albe.* IOSIF, PATR. 63. *Inima i se opri de-a mai bate cînd auzi pe scări paşii grei ai primarului.* AGÎRBICEANU, A. 272. *Casele şi-au pătat pereţii de pecinginea ruinii: Pe scări s-a prins muşchi.* GÎRLEANU, L. 24. *Sui scările lustruite ale arhondaricului.* HOGAŞ, DR. I, 12. *De la un capăt al Europei la altul, nu fu curte să rămîie de noi necercetată, locurile noastre roşii sunară pe scările tutulora.* M. I. CARAGIALE, C. 53. *Ce spital tăcut, Cu scările tocite Şi sălile pătrate.* MINULESCU, VERS. 124. *Îmi place că nu mai am scări de urcat.* CAMIL PETRESCU, P. 261. *Dascălul nostru de matematici s-a coborît pe scări val-vîrtej.* I. BOTEZ, B. I, 46. *Pe scări coboară încet o faţă înaltă.* BRĂESCU, O. A. I, 233. *A urcat în fugă scările beciului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 77. *Strecurîndu-mi subţirimile prin înghesuiala de pe scări, am ajuns pînă în pragul incintei.* BLAGA, H. 242. *De la un etaj la altul sînt săpate scări care permit comunicaţia.* RALEA, S.T. I, 322. *În liniştea desăvîrşită a casei se auziră scările scîrţîind.* TUDORAN, P. 15. *Am început să coborîm scările, fiindcă lifturile începuseră să fie raţionalizate.* PREDA, I. 63. *Mulţime se repezi pe scări în jos.* T. POPOVICI, S. 20. *A urcat scările, s-a dus la serviciul vînzări-cumpărări.* BARBU, G. 14. *Aud cum portarul blocului spală scările.* CINEMA, 1968, nr. 3, 20, cf. ALR I 652, A V 15. *Scoborî pă scările-alea-n jos.* O. BÎRLEA, A. P. II, 210. □ *S-a aşezat pe scară, la etajul al IV-lea.* ◇ Fig. *Prilej de lungi oftaturi cu scări.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 11. *Cît de sfioasă creşte noaptea, păşind încet din scară-n scară.* ANGHEL, Î. G. 37. ✦ (Regional) **Pîrleaz (1)** (Zimnicea). ALRM II/I h 298/899. ✦ P. anal. (La pl.) Lungimi inegale ale şuviţelor din părul unui om sau al unui animal tuns cu neîndemînare. *Bărbierul te rade fără să te jupoaie, te tunde fără scări.* ap. TDRG, cf. LEXIC REG. 56. ◇ Expr. **A tunde în scări** = a tunde părul unei persoane astfel încît firele să nu fie retezate la acelaşi nivel, ci la nivele diferite, mai mic spre ceafă şi mai mare spre creştet. Cf. RESMERIŢĂ, D., SCRIBAN, D.

4. (De obicei urmat de determinări în genitiv care arată felul vehiculului) Treaptă sau şir de cîteva trepte care servesc la urcarea într-un sau la coborîrea dintr-un vehicul. *Se apropie cu capul gol de scara trăsurii.* CARAGIALE, O. I, 112. *Un tren întrase încărcat ciucur, cu lume pe scări, pe tampoane, pe acoperişul vagoanelor.* AGÎRBICEANU, S. P. 176. *Scriu de pe scara vagonului.* GÎRLEANU, N. 82. *Fusese înşfăcat, răstignit pe scara trăsurii şi răpus într-un chip fioros.* M. I. CARAGIALE, C. 91. *Se căţărase pe scara tramvaiului, făcîndu-şi loc cu coatele.* C. PETRESCU, Î. II, 180. *O zăreau venind de departe,... în picioare, pe scara trăsurii.* BRĂESCU, A. 23. *I-am auzit cum le sună cîrjile pe scările vagonului.* ŞAHIA, N. 25. *Pe amîndouă scările trăsurii, glodul era prezent.* TEODOREANU, M. III, 310. *În văzul lumii aş cădea de pe scara aglomerată a unui tramvai.* PREDA, R. 60. *Scara troleibuzului.* CINEMA, 1968, nr. 1, IV. ✦ (Popular; la car, căruţă) Cruce (de dinapoi). *Pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba şi strînge la scară.* CREANGĂ, P. 125. *Alţii stau pe draghină, alţii chiar pe scară.* CONTEMPORANUL, II, 691, cf. DAMÉ, T. 10, 15, CADE. *Scara este aşezată la mijlocul carului.* H I 72, cf. X 69, XII 276, ALRM SN I h 229, A VI 16.

5. Fiecare dintre cele două piese de metal care atîrnă de o parte şi de alta a şeii şi în care se sprijină piciorul călăreţului. *Un tacîm de cal de-cele bune, însă şaua turcească, scări turceşti* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 15, cf. LB, I. GOLESCU, C. *O şă englizească, cu scările şi căpestrele aurite.* AR (1830), 79[1]/16. *Împăratul n-a voit să ţie papei scara la încălecarea pe cal.* ASACHI, L. 52[1]/42. *Pierduse scările, se ţinea de coamă şi se lăsase pe gîtul calului.* BOLINTINEANU, O. 429. *Calu-i alb, un bun-tovarăş, Înşeuat aşteapt-afară, Ea picioru-l pune-n scară Şi la codru pleacă iarăş.* EMINESCU, O. I, 103. *Încălecînd să te ţii bine şi în scări.* ISPIRESCU, L. 7. *Trage frîul cu stînga, ş-apasă picioru-n scară.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 330. *Fugarule-al meu..., Te miri că mă clatin în scară.* COŞBUC, P. II, 292. *Şaua roşie, de Persia, are coburi şi scări de argint aurit.* IORGA, C. I. I, 175. *Hamurile cuprind: şaua,... scările, trăgătorile (curelele scărilor).* PAMFILE, I. C. 49. *Puneam piciorul în scară pentru a încăleca.* HOGAŞ, DR. I, 104. *Scări de nichel pentru şa.* NICA, L. VAM. 219. *Răcni prelung, înălţat în scări, bulbucat, cu sabia ameninţătoare.* BRĂESCU, O. A. I, 160. *Călărea în şa naltă, cu scări scurte.* SADOVEANU, O. X, 13. *Lasă tălpile golaşe S-atîrne fără scări în jos.* CĂLINESCU, O. II, 143. *Căpitanul Costache se clătina în scări, căznindu-se să smulgă pistolul de la şold.* C. PETRESCU, A. R. 63. *Rămase numai cu un picior în scară.* T. POPOVICI, SE. 10. *Caii arăpeşti străluceau cu rafturile, şeile şi scările lor de argint.* BARBU, PRINC. 138. *Murgule, calule pag... Cu cioltar şi scări de aur, Taie-ţi drum peste coclaur.* VULPESCU, P. 47. *Dar nunul cel mare... Călare p-un cal... Se ridică în scări.* POP., ap. GCR II, 311. *Num-atît oi zăbovi, Pînă murgu oi potcovi, Şi-oi pune picioru-n scară, Ş-oi trece-n străină ţară.* MÎNDRESCU, L. P. 93. *Cînd o pus picioru-n scară*

Munții s-o cutremurai. ȘEZ. V, 22. *Să mai stea c-un picior în scară gata de-ncălicat.* VÎRCOL, V. 26. *Cînd pusei picioru-n scară, Marița trăgea să moară.* CIAUȘANU, V. 17. *Mîna pe Albu punea, Șaua pe el arunca, Picioru-n scară punea Ș-apoi ca vîntu zbura.* ANT. LIT. POP. I, 346, cf. A V 15. *Da' ce-i, murgule, cu tine, De-mi poticnești tu sub mine, Au ți-s grele potcoavele, Au ți-s grele scările?* BALADE, II, 221. *Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gît și lung la trup... Cînd oi trece Dunărea Să nu se ude scara.* FOLC. MOLD. I, 185. ◇ Expr. (Rar) **A da scări** = a îndemna calul lovindu-l cu scările **(I 5)** sau cu pintenii. *Păturică dete scări calului și înaintă în lagăr.* FILIMON, O. I, 272, cf. CADE. (Rar) **A nu-l ține bine scările = a)** a avea o poziție (socială) nesigură, instabilă. Cf. ZANNE, P. I, 647; **b)** se spune despre un om gîrbovit de ani, de griji și de nevoi. id. ib. (Rar) **A se duce (sau a ajunge) pînă în (ori la) scara murgului** = a nu se lăsa, a stărui pînă ce izbîndește. *La o învoială, unul mai dă, altul mai lasă. Dacă nu vrei, eu mă duc pînă la scara murgului.* CONV. LIT. XII, 6, cf. ZANNE, P. I, 647. **A pune piciorul în scară** = a adopta o atitudine fermă într-o problemă, spre a o rezolva (operativ). Cf. ZANNE, P. II, 408. (Rar) **Cu piciorul în scara murgului** = făcut în grabă. id. ib. I, 647. (Rar) **La scara murgului** = **a)** degrabă, repede. id. ib. 646; **b)** niciodată. id. ib.

II. 1. Parte a morii formată din două bare paralele unite între ele prin alte două bare așezate transversal, astfel încît să formeze un cadru în care este fixat coșul; (regional) ursoi, ursoaie, scaun **(II 13 d)**. Cf. DAMÉ, T. 152. *Caii cu spetezele țin coșul și alcătuiesc scara coșului.* PAMFILE, I. C. 185. *Coșul e așezat în spațiul dintre ursoaie sau scară, iar accasta e susținută de-o parte de scaun, de altă parte de picior.* PĂCALĂ, M. R. 467, cf. H II 20, XII 140, XIV 351. *Coșul în care se bagă bucatele de măcinat e așezat pe ursoi sau scară.* Com. din SĂLIȘTE — SIBIU, cf. ALR SN I h 173.

2. (Vestul, sudul Transilv. și Ban.) Obiect de lemn de forma unei scări **(I 1)**, fixat deasupra ieslei, în care se pune nutrețul pentru ca vitele să-l poată trage pe măsură ce îl mănîncă. *Fînul și alt furaj păios... se pune în scară, astfel caii trebuie să-și ridice capetele în sus ca să-și tragă mîncarea prin zapii scării.* PRIBEAGUL, P. R. 64, cf. FD I, 200, CHEST. II 419/1, ALR I 416/1, 5, 49, A I 23, 35, II 12, III 12, 16, 19, TEAHA, C. N. 263.

3. (Regional) Cordenci (la războiul de țesut). Cf. DAMÉ, T. 136, CADE.

4. (Regional) Schelă (la o construcție) (Cîlnic — Sebeș). A II 12.

5. (Regional) Capră pentru făcut șindrila (Furcenii Vechi — Tecuci). ALR II 6 669/605.

6. (Regional) Cîrjă (pentru infirmi) (Borșa — Vișeu de Sus). ALR II/I MN 61, 4 202/362. *Îmblă-n scări.* ib.

7. (Prin Ban. și prin Transilv.) Năsălie **(1)**. Cf. ALR II/I h 171/2, 47, 130.

8. (Regional; în sintagma) *Scara năvodului* = obiect de lemn în formă de scară **(I 1)**, folosit la transportarea năvodului, cu sănii speciale, cînd se pescuiește sub gheață. Cf. ANTIPA, P. 483.

9. (Prin Transilv. și prin sudul Olt.) Parte a spicului are susține boabele; loc în care se află fiecare grăunte în spic. Cf. ALR II 5 179/102, 250, 872.

10. (Mold., Transilv. și prin nord-vestul Munt.; și în sintagmele *scara mare, scara sufletului*) Colac pentru pomeni, care are forma unei scări **(I 1)** sau care se așază în chip de scară pe o crenguță (de măr). *La o pomană lungă trebuiesc 200—300 de colăcei, arhangheli, scări, prescuri și altele, cari toate se coc din aluat ales.* MARIAN, NU. 751, cf. ȘĂINEANU[2]. *Mărul—scara sufletului — se împlîntă într-un colac mai mare numit rădăcina mărului.* PĂCALĂ, M. R. 184, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, CHEST. VIII 27/17. *O cracă dă măr încărcată cu niște aluat făcut la brutari: îi zice mîini, scări, foarfeci, dreptăți.* ALRT II 252, cf. 76, A V 33.

11. (Regional) Numele unei constelații nedefinite mai de aproape (Bîrsău de Jos — Baia Mare). H XVIII 22.

III. 1. Succesiune, serie, suită continuă sau progresivă de elemente. *Este o scară cumplit de lungă de complicațiuni organice.* CONTA, O. F. 206. *Faptul de delapidare este... pedepsit cu închisoare corecțională și amendă, după scara prevăzută de acest text.* COD. PEN. R.P.R. 14. *Principele vostru... îndeplinind, pe scara îndeletnicirilor omenești, cea mai de jos treabă de serv.* T iunie 1968, 55. ◇ *Scara durității* (sau *de duritate, de durități*) = succesiunea progresivă a durității celor zece minerale adoptate ca etalon al gradului de duritate. *Comparațiunea s-ar putea face cu multe minerale, dar s-a găsit suficient un număr de 10 minerale, care formează termenii de comparațiune, și colecțiunea aceasta s-a numit scara de duritate.* MURGOCI—LUDWIG, M. 43. *Scara de durități după Mohs.* MACAROVICI, CH. 17. *Duritatea... se măsoară prin comparație cu așa-numita scară de duritate.* GEOLOGIA, 11. (Rar) *Scară de salarizare* = ansamblul treptelor de salarizare (înscrise într-un tabel, într-un grafic). *Pentru fiecare grupă de meserii se va stabili cîte o scară de salarizare, împărțită în trepte.* LEG. EC. PL. 282. ✦ Spec. (De obicei urmat de determinări) Ansamblul sunetelor succesive conținute într-un sistem muzical; succesiune a sunetelor muzicale care cuprinde opt octave; (învechit) scală[1] **(II 2)**. Cf. POLIZU, BARCIANU, V. *O adevărată scară muzicală.* MACEDONSKI, O. IV, 77. *Concert pe care cîntăreții naturii îl execută pe niște note necunoscute încă în scara muzicii omenești.* HOGAȘ, DR. I, 15, cf. DDRF, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Scara muzicală întreagă cuprinde aproximativ 8 octave.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. II, 60. ◇ *Scară cromatică* = serie de douăsprezece semitonuri care alcătuiesc o octavă. *Scara cromatică sau temperată, ce cuprinde în intervalul unei octave 12 intervale egale de cîte un semiton.* id. ib. 62. *Glasul domnului Arghir... nu se mai pițigăia acrobatic pe scara cromatică a sunetelor.* VINEA, L. I, 162. ✦ Spec. (De obicei urmat de determinări) Totalitatea ființelor imaginate ca o serie, începînd de la cele mai simple la cele mai complexe. *Să ne rădicăm de la trupurile acele, care cu milioane de ori sînt mai mici decît grăunțul de năsip pe scara naturii, pînă la acele trupuri care cu milioane de ori sînt mai mari decît pămîntul nostru.* FM (1842), 27[2]/33. *Lăudat pe veci să fii Pe-a lumii scară-ntreagă.* EMINESCU, O. I, 177. *Cu cît o viețuitoare e mai jos pe scara viețuitoarelor, cu atîta e mai de timpuriu de-sine-stătătoare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 54. *Există anumite grupări funcționale, care se păstrează în toată scara zoologică.* MARINESCU, P. A. 54. *În întreaga scară biologică, viața ignorează directivele morale.* LOVINESCU, C. VII, 47, cf. CADE. *N-ai văzut că cu cît te înalți pe scara zoologică dispar prestigiile fantastice?* CĂLINESCU, C. O. 290. ✦ (Învechit; concretizat) Text în care se află înscrise, într-o anumită ordine, elemente informative, situații etc. privitoare la ceva sau la cineva; spec. sumar, tablă de materii; indice sau glosar al unei lucrări. *Scară a numerelor și cuvintelor streine tîlcuitoare.* CANTEMIR, I. I. I, 8. *Spre aflarea fieșticării scrisori de moșie s-au făcut scară cu listu fililor și numărul scrisorii pus deasupra, unde începe scrisoarea* (a. 1799). BUL. COM. IST. IV, 183. *S-ar fi căzut în fruntea acestor Propovedanii să pun o scară întru carea pe scurt să arăt fieștecarea Propovedanie despre ce cuvîntă.* MAIOR, P. VI/8, cf. LB, DDRF. *La închiierea părței a doua se va tipări și reghistrul sau scara arătătoare după alfavita de toată cuprinderea îmbelor părți.* AR (1829), 207[2]/30. *După ani urmează o scară pentru cele coprinse în gazetă.* CR (1830), 96[2]/14. *Scara lucrurilor cîte să coprind în vreo carte, în vreo condică.* I. GOLESCU, C., cf. ISER. *La sfîrșitul lor el adaogă, cînd nu aveau, scara domnilor, pe*

care o continuă și peste povestirea cronicii. BUL. COM. IST. II, 155, cf. CADE. *Să comparăm cu acestea următorul pasaj din a doua prefață la Istoria ieroglifică, așezată înaintea scării (a glosarului), în care explică cuvintele străine.* VARLAAM—SADOVEANU; 123. *Scara poeziilor.* VULPESCU, P. 153.

2. (De obicei urmat de determinări) Ierarhie a condițiilor, a stărilor, a treptelor, a rangurilor sociale, politice sau materiale. *Voim fiecare să ne suim sus pe scara socială.* GHICA, C. E. I, 18. *Începînd la talpa însăși a mulțimii omenești Și suind în susul scării pîn' la frunțile crăiești, De a vieții lor enigmă ți vedem pe toți munciți.* EMINESCU, O. I, 133. *Nimeni nu poate ajunge în virful scării sociale decît numai după ce a urcat treptele de mai jos* (a. 1896). PLR I, 461, cf. CADE. *S-a ridicat din nou pe scara socială.* GRAUR, E. 84. *A străbătut toată scara onorurilor, într-o viață plină, agitată și destul de scurtă.* CONSTANTINESCU, S. III, 87. ✦ Fiecare dintre stările, treptele, rangurile ierarhiei mai sus definite. *Lăsînd pe cuconii cei îndestulați și în rîndul cnezilor, din care scară alta mai mare nu este în Țara Moscicească.* AMIRAS, LET. III, 108/15. *El au vrut... Ca starea cea omenească să fie tot scări și rînduri..., Fie acea de avere...* CONACHI, P. 282. *Personajele sînt... dintre oamenii care sînt puși pe ultima scară a situației sociale și ca rang și ca avere.* IBRĂILEANU, SP. CR. 236.

3. (De obicei urmat de determinări) Ierarhie a manifestărilor sau a valorilor morale și spirituale. *Scara valorilor a fost oarecum inversată.* în PLR II, 208. *Problema posibilităților literaturii unui popor va rămînea și ea mereu la ordinea zilei... cîtă vreme vor exista popoare rămase în urmă pe scara evoluției culturale.* IBRĂILEANU, în PLR II, 545. *Nu avem de unde ști că aici... scara valorilor morale e cu totul răsturnată,... nu se ia în serios nimic.* M. I. CARAGIALE, C. 108. *Din toate acestea a rezultat o nesocotire totală a celei mai elementare scări de valori.* în PLR II, 554. *Sentimentalismul e un indice scăzut de tot,... pe scara morală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 66. *Există deci o scară de valori morale profesionale.* CĂLINESCU, C. O. 106. *G. Ibrăileanu își avea scara sa de valorificare.* RALEA, S. T. I, 34. *Dacă un străin și-ar face o scară de valori literare după opiniile tui, și-ar face o falsă imagine despre puterea de creație a neamului românesc.* CONSTANTINESCU, S. III, 259. *S-a ajuns la stabilirea unei scări a satisfacției publice a teleprivitorilor.* CINEMA, 1968, nr. 3, X. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Prezvitera, urcînd și coborînd cu repejune scara înțelegerilor ascunse, a socotit că acolo s-ar afla vistieria de război a răposatului.* SADOVEANU, O. XVIII, 53.

IV. Mulțime ordonată de elemente (diviziuni, grade etc.) care servește la stabilirea, după o anumită regulă, a valorilor unei mărimi (fizice). Cf. CADE, LTR[2], DL, DM, DER, M.D. ENC. ◇ *Scară gradată* (sau *de măsură, grafică*) = scară **(IV)** ale cărei elemente sînt diviziuni ale unei linii marcate cu valorile numerice ale mărimii raportate corespunzătoare; scală[1] **(II 1)**. *Grosimea* [obiectului] *se citește pe scara gradată longitudinală, cu precizie de o zecime de milimetru.* SOARE, MAȘ. 36. *Citirea* [microbalanței] *se face cu ajutorul unei scări gradate în jumătăți de mm.* MARIAN — ȚIȚEICA, FIZ. I, 90, cf. LTR[2], DER, M. D. ENC. *Scară termometrică* = scară **(IV)** constituită dintr-un interval cuprins între două temperaturi și divizat în grade. Cf. M. D. ENC. *Scara Beaufort* = scară **(IV)** pentru măsurarea intensității vîntului, divizată în grade (de la 0 la 12). Cf. ib. *Scară de culori* = fișie de hîrtie pe care sînt dispuse unul după altul opt sau douăsprezece dreptunghiuri colorate în nuanțele spectrului luminii solare, utilizată în tehnica reproducerilor policrome. Cf. DER, M. D. ENC. ✦ Linie divizată în părți egale, care servește la indicarea raportului între dimensiunile indicate pe un plan, pe o hartă etc. și dimensiunile reale (mai mari); raport constant care există între dimensiunile indicate pe un plan, pe o hartă etc. și dimensiunile reale (mai mari). Cf. I. GOLESCU, C. *Îi vor învăța cele dintîi începuturi a desenului liniar și întrebuințarea scării proporționale* (a. 1835). DOC. EC. 593. *Pentru de a potrivi analoghia între mărimea locului ce voim însămna aceasta icoană, care analoghie lipsind, aceasta nu ar încăpè pe hîrtie..., să întrebuințează eșela sau scara a căria construcție vom însămna precum urmează...* ASACHI, E. III, 149/5. *Pentru a putè măsura, trebuie să primim o unime, la care se asămănează toate măsurile... Această unime desinată în mic pe o linie dreaptă și repetuită de mai multe ori se numește scară.* D. ASACHI, T. 6/27. *Cum se pot însemna în desen, sau precum se zice, pă planul obiectului ce voim a înfățișa... spre a agiunge la scopul acesta se-ntrebuințează o scară de proporție; aceasta se face dintr-o linie dreaptă... ce se împarte în părți prea dopotrivă între însele.* CONV. GEOM. 15/10. *Voi trage planul pă această fo[a]ie de hîrtie cu această linie, acest compas și această scară de proporție.* ib. 48/16. *Răferirea ce o are firească pămîntului mărime către hartă se arată prin alăturata scară.* RUS, I. I, 38/10, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Scări topografice.* ENC. AGR., cf. MDT, DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX. ◇ L o c. a d j. și a d v. **La (sau pe, de) scară** ori **la (sau pe) scara...** = (care se află, prin reducție) într-un anumit raport numeric, matematic cu realitatea. *Regiunea... cuprinde zeci de localități La Tène, cari abia de pot încăpea pe o hartă de scară mai modestă.* PÂRVAN, G. 461. *Harta generală a țării la scara 1:1 000 000 arătînd așezarea localităților.* LEG. EC. PL. 488. *Încep să-și întocmească gospodării și apartamente, pe scara topografică de una pe mie.* ARGHEZI, B. 71, cf. DL, DM. *Hărțile la scările 1, 2, 3 și 10 verste într-o diuimă au atras atenția și admirația lumii întregi.* PROBL. GEOGR. II, 25. *Harta hidrogeologică a României, la scara 1:1 000 000..., face parte din Atlasul geologic al țării noastre.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 223, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (E x p r.) **A reduce la scară** = a reprezenta un obiect reducîndu-i dimensiunile, dar păstrînd un raport constant al acestor dimensiuni față de realitate; a reproduce un desen, un plan etc. reducînd dimensiunile lor și păstrînd proporțiile în raport cu dimensiunile reale. ◇ (Prin lărgirea sensului; urmat de determinări care indică dimensiunea, mărimea, măsura — mai mare ori mai mică — a ceva în raport cu un etalon dat) *Va arăta scara proporții după care să vor socoti răspunderile săteanului.* REGUL. ORG. 78/31. *Altă traducere, în scară mare, cuprinzînd întreagă istoria Moldovei, a făcut-o Alexandru Amiras.* BUL. COM. IST. II, 6. *Ne-am înțeles misiunea pe o scară colosală.* HASDEU, I. C. I, VIII. *Lungirile compensative, chiar unde au avut loc pe o scară mai întinsă, au dispărut.* PHILIPPIDE, P. 42. *El a început să bată din nou, și pe o scară și mai întinsă, bani.* IORGA, C. I. III, 212. *Rîvna de originalitate se pronunță pe o scară tot mai întinsă.* în PLR II, 177. *Pătrunderea... fabricatelor străine, și deci imitarea lor pe o scară mai largă, e întîrziată.* PÂRVAN, G. 531. *Transpusă la altă scară, viața dintr-o stație de mare e absolut la fel cu viața corespunzătoare de la oraș.* CAMIL PETRESCU, P. 361. *În America reclama se face pe o scară foarte întinsă.* SAHIA, N. 104. *Secarea* [apei]... *a și început, pe o scară cu mult mai vastă decît la Haarlem.* SADOVEANU, O. IX, 251. *Orașul va putea să se bucure de toate efectele lucrărilor municipale trebuincioase, întreprinse pe o scară întinsă.* ARGHEZI, B. 82. *Se practică pe scară largă masacrarea populației civile.* BOGZA, A. Î. 620. *Aceste cercetări au fost reluate la scară mai largă.* SANIELEVICI, R. 238. *Aveți ceva la fel... privirea, statura... toate astea la o scară mai mică.* VINEA, L. I, 269. *Munca de construire a bazinelor de apă, necesare irigațiilor, se efectuează astăzi pe scară mare.* PROBL. GEOGR. I, 201. *Se ia cunoștință pe scară mai largă de civilizația Europei.* IST. LIT. ROM. II, 144. *Se introduc pe scară din ce în ce mai largă metode moderne de explorare.* GEOLOGIA, 40. *Pescuitul marin se practica pe scară redusă în trecut.* AP 53. *Se cultivă pe o scară largă jocul fascinant al efectelor luminoase.* M 1968, nr. 3, 45. *Proprietăți... neimaginabile dacă apreciem*

la scara cunoștințelor noastre actuale. CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 8/7.

V. Compuse: (Bot.) **scara-domnului** sau **scara-doamnei** = plantă erbacee cu frunze numeroase, cu flori albastre sau albe grupate în buchete și cu fructul o capsulă cu numeroase semințe; scăricea, v. scăricică **(4)** *(Polemonium coeruleum).* Cf. POLIZU, DDRF, BRANDZA, FL. 340, GRECESCU, FL. 402, PANȚU, PL., ENC. AGR., BORZA, D. 133, 284; (regional) **scara-popei** = numele unei plante nedefinite mai de aproape. H I 343.

— Pl.: *scări* și (regional) *scare* (A III 4), *scăre* (A I 31).

— Lat. **scala.** — Pentru unele sensuri, cf. fr. échelle, it. scala.

SCĂRDĂ s. f. (Bot.; regional) Iarba-Sfintei-Mării *(Hierochloë odorata).* Cf. BORZA, D. 84.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SCÁRDIE s. f. v. **scradă**[1].

SCARÉȚ s. n. v. **scoreț.**

SCARÉU s. n. Suport alcătuit din mai multe rînduri de grinzi masive de lemn dispuse în formă de dreptunghi, folosit în șantierele navale spre a sprijini fundul unei nave scoase pe uscat pentru reparații, spre a sprijini corpul unei nave în timpul construcției (v. taco-z), pentru a ușura rostogolirea butoaielor de pe o navă etc. Cf. POLIZU, LTR[2].

— Pl.: *scareuri.* — Și: (rar) **scar** subst. POLIZU.

— Din ngr. σκαρί.

SCARIFÁCE vb. III. Tranz. (Învechit, rar) A scarifica **(1).** (Refl. pas.) *Să se scarifacă, adecă lin să se străpungă.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 120/3.

— Prez. ind.: *scarifác.*

— Din lat. **scarificare** (după *face*).

SCARIFIÁ vb. I v. **scarifica.**

SCARIFICÁ vb. I. Tranz. (Folosit și absol.) **1.** (Complementul indică pielea sau, p. gener., părți ale corpului, p. ext., ființe etc.) A cresta superficial cu ajutorul scarificatorului **(1),** al unui bisturiu, al unui brici etc., pentru a provoca o sîngerare locală, pentru a degaja o regiune infiltrată sau inflamată, pentru a aplica un vaccin etc.; (învechit) a hărăxi, (învechit, rar) a scarifice. Cf. I. GOLESCU, C. *A scarifica... pe pele mai multe tăieturi sau împunsături.* MAN. SĂNĂT. 181/27. *La noi este obicei vechi să scarifiem sau să haraxim copiii mici ce sînt trupoși, sîngeroși.* POLIZU, T. 35/30, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *A să scarifia.* I. GOLESCU, C. *Alt mijloc mai bun de a vieții lung nu ar fi decît a-și slobozi sînge la vreme cuviincioasă, a se scarifica (cresta) și a lua cureșenii.* VASICI, M. I, VI/21. ◇ Intranz. *În nas scarificăm cu foarfecile... ce sînt îndoite în laț: ridicăm cu linșeta o cută mică din membrana mucoasă și o tăiem cu acele foarfeci.* POLIZU, T. 35/26.

2. (Complementul indică pămîntul arabil) A afîna cu scarificatorul **(2)** sau cu alt instrument. Cf. DM, DN[2], DEX.

3. (Complementul indică materialul de suprafață al unor drumuri, șosele în refacere etc.) A scormoni și a disloca cu ajutorul scarificatorului **(3)** sau al altor instrumente. *Pămîntul nu trebuie scarificat în cantitate mai mare decît pot săpa mașinile de săpat și la adîncimi mai mari, deoarece în anotimpul călduros el se usucă repede, iar bulgării se întăresc.* LTR[2] XV, 300. *Productivitatea mașinii de scarificat.* ib., cf. DM, DN[2], DER, M. D. ENC., DEX.

— Prez. ind.: *scarific.* — Și: (învechit) **scarifiá** vb. I.

— Din lat. **scarificare.** — **Scarifia** <fr. **scarifier.**

SCARIFICÁRE s. f. Acțiunea de a scarifica și rezultatul ei; scarificație.

1. Crestare superficială a pielii cu ajutorul scarificatorului **(1),** al unui bisturiu, al unui brici etc.; scarificație **(1).** Cf. scarifica **(1).** Cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D. *Scarificarea se face... cu bisturiul sau cu un aparat scarificator.* A. POP, CHIRURG. 576, cf. DM, DN[2], D. MED., DEX.

2. Afînare a solului cu ajutorul scarificatorului **(2);** scarificație **(2).** Cf. scarifica **(2).** Cf. DM, DEX.

3. Scormonire și dislocare a materialului de la suprafața unui drum (în refacere) cu ajutorul scarificatorului **(3);** scarificație **(3).** Cf. scarifica **(3).** Cf. MDT. *Prin scarificare se poate recupera și folosi din nou o parte din materialul stratului scarificat.* LTR[2], cf. DM, DN[2], DEX.

— Pl.: *scarificări.*

— V. **scarifica.**

SCARIFICÁT, -Ă adj. (Despre materialul de suprafață al unor drumuri) Care a fost supus scarificării **(3).** Cf. scarifica **(3).** *În timpul ploilor, pămîntul scarificat în plus se saturează ușor cu apă.* LTR[2] XV, 300.

— Pl.: *scarificați, -te.*

— V. **scarifica.**

SCARIFICÁTOR s. n. **1.** Instrument medical metalic format din mai multe lame tăioase acționate de un resort, folosit pentru a scarifica **(1).** Cf. I. GOLESCU, C. *În locul scarificatorului însă putem întrebuința foarte bine o lanșetă, un bisturi sau un brici.* POLIZU, T. 28/25, cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W. *Acest scarificator să întrebuințează mai mult cînd punem ventuze..., de exemplu în o aprindere de plămîni.* BIANU, D. S., cf. NICA, L. VĂM. 219, CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], DM. *Crestare superficială a tegumentelor cu ajutorul scarificatorului.* DER IV, 320, cf. DN[2]. *Manevra de aplicare a scarificatorului în scopul obținerii unei emisii sanguine sau a aplicării unui vaccin.* D. MED., cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Adjectival) *Aparatul scarificator constă dintr-un bloc de metal cubic sau hemisferic în interiorul căruia se găsesc o serie de cuțitașe fine, mobile, așezate paralel.* A. POP, CHIRURG. 576.

2. Mașină agricolă prevăzută cu cuțite în formă de gheară, folosită la afînarea profundă a pămîntului, fără scoaterea lui la suprafață, mai ales în scopul întineririi pășunilor și a fînețelor. *Scarificatorul... are dinți.* ER 139[r]/8. *Scarificatorul se întrebuințează în două chipuri, pentru arat și pentru prășit, iar mai cu seamă se vede scopul acestui instrument cînd se întrebuințează în loc de plug la aratul prilogurilor, adecă locurilor ce obicinuiesc cultivatorii a lăsa să se odihnească.* MN (1836), 61[1]/22. *Scarificatorul este un instrument foarte bun pentru a curăți arăturile de buruieni netrebuincioase.* ib. 80[2]/10. *Stîrpitorii, scarificatorii și alți de același fel slujesc a da lucrări... prea folositoare în oarecare împregiurări.* BREZOIANU, R. 45/20, cf. ENC. AGR., LTR[2], DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

3. Mașină de lucru rutieră prevăzută cu colți de oțel, folosită la scormonirea și la dislocarea pămîntului sau a unei suprafețe pietruite, pentru a înlesni operațiile de reprofilare a pietruirii unui drum. Cf. MDT. *Scarificatorul poate fi montat la unele mașini rutiere.* LTR[2], cf. DM. *Operație de dislocare și de întoarcere a pămîntului... Se execută cu mașini numite scarificatoare.* DER IV, 320, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scarificatoare* și (rar, m.) *scarificatori.*

— Din fr. **scarificateur.**

SCARIFICÁȚIE s. f. Acțiunea de a scarifica și rezultatul ei; scarificare.

1. Crestare superficială a pielii cu ajutorul scarificatorului **(1)**, al unui bisturiu, al unui brici etc.; scarificare **(1)**. Cf. VULCAN, ap. URSU, T.Ș. 274, I. GOLESCU, C. *Scarificația este o operație care se întrebuințează obicinuit să slăbească expansitatea texturei unei părți îndurate etc. și să deșertăm sîngele închegat care nu mai circulează.* POLIZU, T. 35/2, cf. MAT. MEDIC., ap. URSU, T. Ș. 274, PROT. — POP., N.D., BARCIANU, ALEXI, W. *Scarificațiunile să recomandă și în unele boale de piele.* BIANU, D. S., cf. SCRIBAN, D. *O combinație a ventuzelor simple, cu scarificație . . ., este indicată ca ultim mijloc de a recolta sîngele la bolnavii la care celelalte procedee nu se pot aplica, în special la copiii mici.* A. POP, CHIRURG. 576, cf. DM, DN², DEX.

2. Afînare a solului cu ajutorul scarificatorului **(2)**; scarificare **(2)**. Cf. DM, DN², DEX.

3. Scormonire și dislocare a materialului de la suprafața unui drum (în refacere) cu ajutorul scarificatorului **(3)**; scarificare **(3)**. Cf. DM, DN², DEX.

— Pl.: *scarificații.* — Și: (învechit) **scarificațiúne** s. f.

— Din fr. **scarification**, lat. **scarificatio, -onis.**

SCARIFICAȚIÚNE s. f. v. **scarificație.**

SCARÍN s. n. v. **sicriu.**

SCARIÓS, -OÁSĂ adj. (Bot.; despre organe) Care este membranos, translucid, tare și lipsit de clorofilă. *Periantul simplu poate fi verde, scarios sau scuamos.* GRECESCU, FL. 7. *Foile . . . au marginea scarioasă.* id. ib. 98, cf. ENC. AGR., DN².

— Pronunțat: *-ri-os.* — Pl.: *scarioși, -oase.*

— Din fr. **scarieux**, lat. **scariosus.**

SCARIÓȚCHI s. m. v. **scaraoțchi.**

SCARÎNDIVÍ vb. IV v. **scarandivi.**

SCARLANTÍNĂ s. f. v. **scarlatină.**

SCARLAONȚÁT, -Ă adj. v. **scîrlionțat.**

SCARLÁT subst. **1.** (Învechit) Numele unei stofe de culoare stacojie. Cf. DRLU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE.

2. (Neobișnuit) Culoare stacojie. *Cei trei Crai . . . În lungile mante, cu palașul la coapsă și cu crucea pe piept și afară de scarlatul tocurilor, înveșmîntați, împanglicați și împănoșați numai în aur și verde.* M. I. CARAGIALE, C. 156.

— Și: **schirlét** subst. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE.

— Din it. **scarlatto**, lat. **scarlatus.**

SCARLATÍN s. n. v. **scarlatină.**

SCARLATÍNĂ s. f., adj. **1.** S. f. Boală acută, infecțioasă, contagioasă și epidemică (specifică mai ales la copii), provocată de streptococi, care se manifestă prin febră, dureri de gît și de cap, vomă și prin apariția unor pete roșii pe mucoasa gurii și pe pielea întregului corp, urmată de descuamare; (învechit) mohorîciune **(2)**, (regional) anghină, cochinadă, cochinar, coracă, bube, bubat, fapt, foc, focărie, mîrced **(II 1 a)**, rapor **(1)**, zapor, vărsat. *Acest vărsat, ce-i zice și roșior, și purpur (scarlatin).* PISCUPESCU, O. 250/5, cf. I. GOLESCU, C. *Scarlatine, friguri întovărășite cu roșele pe trup.* VEISA, I. 175/2, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Nici o boală molipsitoare nu are așa de multe complicațiuni ca scarlatina.* BIANU, D. S. *Platanii . . . se despoaie De coaja lor frumoasă, ca după scarlatină.* ANGHEL — IOSIF, C. M. I, 63. *Două fetițe le muriseră . . . în niște epidemii de scarlatină.* AGÎRBICEANU, S. 432. *Cînd a fost bolnavă de scarlatină . . . am vegheat adesea la patul ei.* IBRĂILEANU, A. 20, cf. RESMERIȚĂ, D. *În scarlatină, se găsesc adesea în organele interne streptococi.* BABEȘ, O. A. I, 122. *Multe boli ca . . . scarlatina, pojarul . . . sînt produse de virusuri transmisibile.* MARINESCU, P. A. 81, cf. CANDREA, F. 222, CADE. *Fusesem bolnav de scarlatină opt săptămîni.* VLASIU, D. 284. *Scarlatina poate fi malignă.* YGREÇ, M. N., cf. SCRIBAN, D. *Doi copii bolnavi de scarlatină.* ULIERU, C. 3. *La vîrsta de 12 ani, în scarlatină . . ., am stat în locuința lor.* ARGHEZI, B. 108. *Copiii au avut scarlatină.* CĂLINESCU, C. O. 31. *În scarlatină suferințele renale apar cam în a 2-a sau a 3-a săptămînă.* BELEA, P. A. 251. *Fusese bolnav numai cînd era mic, de scarlatină.* PREDA, R. 312, cf. DM. *Simptomul caracteristic al scarlatinei este triunghiul palid în jurul nărilor și al gurii.* ABC SĂN., cf. DN². *Denumire generică pentru scarlatine.* D. MED., cf. M. D. ENC., DEX, ALRM I/I h 161, GL. OLT.

2. Adj., s. f. (Învechit, rar) (Față, culoare etc.) stacojie. *Scarlatină, fața roșie care seamănă cu fața de floarea măceșului.* ARISTIA, PLUT. *Simonide . . . și Plinius . . . n-au determinat precis cauza pentru care devine asta fenicică tinctură sau scarlatină culoare.* id. ib. IX/4.

— Pl.: *scarlatine.* — Și: (învechit) **scarlatin** s. n., (regional) **scarlantínă** (ALRM I/I h 161), **șarlatínă** (ib. h 161/370), **șcarlatínă** (ib.) s. f.

— Din ngr. σκαρλατίνα, fr. **scarlatine.**

SCARLATINÉTĂ s. f. (Med.) Formă ușoară de scarlatină **(1)**. Cf. D. MED.

— Pl.: *scarlatinete.*

— **Scarlatină** + suf. *-etă.*

SCARLATINÓS, -OÁSĂ adj., s. m. și f. (Med.) **1.** Adj. Care aparține scarlatinei **(1)**, privitor la scarlatină, specific scarlatinei, (produs) de scarlatină. *Nefrita scarlatinoasă.* BABEȘ, O. A. I, 254. *Reumatism scarlatinos.* YGREC, M. N., cf. IORDAN, L. R. A. 192, DM. *Pe măsură ce boala evoluează, erupția . . . dă impresia de roșeață generală (eritemul scarlatinos).* ABC SĂN. 321, cf. DN².

2. S. m. și f., adj. (Om) bolnav de scarlatină **(1)**. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Analizînd urinele copiilor scarlatinoși . . . ajunge la concluzia că albuminuria lipsește adeseori în timpul perioadei de erupție.* BABEȘ, O. A. I. 253. *Formațiuni străine pe care le găsim în rinichii și în sîngele scarlatinoșilor.* id. ib. 314, cf. 264, DM, DN².

— Pl.: *scarlatinoși, -oase.*

— Din fr. **scarlatineux.**

SCARMÓS s. n. (Regional) Strapazan, ujbă (la o ambarcație). Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *scarmosuri* și *scarmoase.*

— Din ngr. σκαρμός.

SCARP s. m. v. **scarpă.**

SCÁRPĂ s. f. **I. 1.** (Mold. și Bucov.; mai ales la pl.) Pantof femeiesc ușor, de obicei împodobit cu broderii, care se purta în trecut, condur; papuc[1] **(I)** (femeiesc). *Doizăci părechi scarpi de dimie* (a. 1824). IORGA, S. D. XXI, 203. *În zi de lucru umblă cu picioarele goale, iară sărbătorile cu scarpi și cu colțuni roși de bumbac.* KOGĂLNICEANU, S. 9, cf. POLIZU. *Dați brațul și mergeți . . . tot pe vîrful scarpilor.* ALECSANDRI, T. 406, cf. CIHAC, I, 245, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., ALR SN IV h 1 196/228. ◆ (Regional) Încălțăminte veche, scîlciată (cu partea de la spate călcată); papuc[1] **(I)** (uzat) care este tîrșlit. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., I. CR. IV, 251.

2. (Prin Bucov.; în forma *șcarp*) „Bocanc de munte". Cf. LEXIC REG. 118.

II. 1. (Învechit și regional) Suprafață înclinată, taluz de pămînt, de pietriș, de zidărie care mărginește terasamente, exploatări miniere, șanțuri, cursuri de apă sau unele construcții. *Ne-am îndămănat spre a unelti supt scarpa cetății.* AR (1829), 57[1]/27, cf. NEGULICI, POLIZU, PROT. — POP., N. D. [Ocna] *se crede că e de aramă, a cărei caună (gaură) este sub șcarpul călei ferate.* LIUBA — IANA, M. 33, cf. BARCIANU, ALEXI, W., PĂCALĂ, M. R. 141, LTR[2], FD I, 147, CHEST. IV 41/109. ✦ (Regional) Plantație de protecție pe marginea unei căi ferate (Bumbești — Tîrgu Jiu). GL. OLT. *Un fel de scarpă d'-asta de salcîmi deasă.* ib. ✦ (Prin Bucov. și prin Transilv.; în formele *șcarp* și *șcarpăn*) Terasament (în rambleu) de cale ferată. *Dă la o parte vitele de pe șcarpăn că vine trenul.* MAT. DIALECT. I, 192, cf. LEXIC REG. II, 117.

2. (Prin Ban. și prin Bucov.; în formele *șcarp* și *șcarpă*) Vale de rîu (IZV. IV, nr. 11, 16), făgaș (LEXIC REG. 115), șanț (L. COSTIN, GR. BĂN. 191). ✦ (Regional; în forma *șcarpă*) Prăpastie **(1)** (Sibiu). ALR I 394/125.

— Pl.: *scarpe.* — Și: (regional) **scarp** s. m., **șcarp** s. m., s. n., **șcárpă** (PĂCALĂ, M. R. 141, IZV. IV, nr. 11, 16, L. COSTIN, GR. BĂN. 191, CHEST. IV 41/109, ALR I 394/125, ALR SN IV h 1 196/228) s. f., **șcárpăn** (MAT. DIALECT. I, 192) s. n.

— Din it. **scarpa.**

SCARPÉT s. m. v. **scarpete.**

SCARPÉTE s. m. (Popular; mai ales la pl.) Încălțăminte ușoară de postav, de dimie, de pîslă, sau împletită din lînă. V. papuc[1], cipic, tîrlic. Cf. VARONE, J. R. 66, ARH. OLT. III, 389, L. COSTIN, GR. BĂN. 191, COMAN, GL., A III 18, IV 3, UDRESCU, GL., GL. OLT.

— Pl.: *scarpeți.* — Și: **scarpét** (UDRESCU, GL.), **scalpéte** (A IV 3), **scolpéte** (ib.), **carpéte** (COMAN, GL.), **șcarpéte** (ARH. OLT. III, 389, L. COSTIN, GR. BĂN. 191) s. m.

— Din it. **scarpetta.**

SCART s. n. **1.** (Prin Bucov., prin Mold. și prin Transilv.; la unele jocuri de cărți) Punere de o parte a unor cărți, pentru a fi schimbate cu altele; p. ext. (concretizat) cărțile puse astfel de o parte. Com. din BUCOV., cf. H X 358. ◇ Expr. **A pune în scart** = a da de-o parte. *Cînd statul ori suveranul ar avea lipsă de ajutorul națiunei române în avere materială sau în sînge, atunci să fie scoși pe plan capii lor bisericești . . ., pînă ce ar trece pericolul . . ., iară după aceea să fie puși în scart, precum este vorba jucătorilor în cărți.* BARIȚIU, P. A. III, 173. **A fi scart** = a nu mai avea în mînă cărți de o anumită culoare. Com. din BUCOV.

2. (Rar) Șaizeci și șase, v. șaizeci **(1)**. Cf. SĂGHINESCU, V. 67.

3. Material de pielărie care nu se valorifică, din cauza calității sale inferioare. Cf. LTR[2].

— Pl.: *scarturi.*

— Cf. germ. skartieren „a elimina".

SCARTÉCĂ s. f. (Învechit, în dicționarele din Transilv.) Carte veche și fără valoare, nefolositoare. Cf. BARCIANU, V., LM, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Pl.: ? — Și: **scartíeă** s. f. LM.

— Din germ. **Scharteke.**

SCARTÍCĂ s. f. v. **scartecă.**

SCARȚ interj. v. **seîrț.**

SCATIÁȘ s. m. Diminutiv al lui scatiu **(1)**; p. gener. (regional) scatiu **(1)**. Cf. MARIAN, O. I, 388, ENC. ROM. III, 900, CADE, DOMBROWSKI, P. 105, BĂCESCU, PĂS. 152.

— Pronunțat: *-ti-aș.* — Pl.: *scatiași.* — Și: (rar) **scățiáș** s. m. ENC. ROM. III, 900.

— **Scatiu** + suf. *-aș.*

SCATIÍCĂ s. f. (Rar) Femela scatiului **(1)**. Cf. SCRIBAN, D. 1 166, BĂCESCU, PĂS. 152.

— Pl.: *scatiice.*

— **Scatiu** + suf. *-ică.*

SCATINĂ s. f. (Iht.; învechit) Rechin **(1)**. Cf. CONV. LIT. XXIII, 343.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Din [Squalus] **squatina,** numele științific al unei specii de rechin.

SCATÍU s. m. **1.** Numele mai multor păsări mici, cîntătoare: **a)** păsărică foarte vioaie, cu pene verzi-gălbui, cenușii pe spate, iar pe aripi cu două dungi negre, al cărei cîntec seamănă cu al canarului; (regional) cintezoi, ciz, oiță **(III 1 b)**, scaiete **(II)**, saicior, pasăre-galbenă (v. pasăre **I 4)**, poala-Sfintei-Marii (v. poală **IV 2)** *(Carduelis spinus).* Cf. CIHAC, II, 696, MARIAN, O. I, 388, TDRG, SIMIONESCU, F. B. 159, CADE, DOMBROWSKI, P. 105, BĂCESCU, PĂS. 152, 296, DER, M. D. ENC., DEX.; **b)** (rar) cănăraș *(Serinus canaria serinus).* Cf. ȘĂINEANU[2]; **c)** (regional) presură[1] **(1 a)** *(Emberiza citrinella).* MARIAN, O. I, 380. *Botgroșii și scatiii . . . toți îl întîmpinau peste toi locul.* ODOBESCU, S. III, 181. *Auz . . . ciripind pe-ntrecute, ca doi scatii, două glasuri de cuconițe.* CARAGIALE, O. I, 231, cf. DDRF, ALEXI, W. *O păsărică cu pene verzi și galbene, un scatiu, veni moleșit de căldură.* GÎRLEANU, L. 127. *Să chinuie un belfer prins în colivia clasei lor ca un biet scatiu rătăcit.* I. BOTEZ, B. I, 7. *Un scatiu, pe vîrful unei cruci, spunea ceva în limba lui.* CAZIMIR, GR. 211. *În părețele alb, deasupra ușii din față, un scatiu cînta subțire și argintiu, fericit în lumina și-n verdeața aceea.* SADOVEANU, O. II, 227. *Botgroșii, pietrușii, sticleții, scatiii . . . colorați în natură ca fluturii.* ARGHEZI, B. 45. *Se pomeni voinicu înconjurat de o spuză de scatii ca frunza și ca iarba, care se lăsară pe pămînt și se făcură roată împrejurul lui.* POPESCU, B. III, 65, cf. H V 483. ◇ (Regional) *Scatiu de gard* = presură[1] **(1 d)** *(Emberiza cirlus).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 152. (Rar) *Scatiu cu cap roșu* = specie de inăriță *(Carduelis flammea cabaret).* Cf. DOMBROWSKI, P. 111, BĂCESCU, PĂS. 152.

2. (Argotic) Agent de poliție; sergent de stradă. *Scoal', Vasile, maică, C-a venit un scatiu.* în BUL. FIL. IV, 168, cf. SCL 1950, 26. *Simt că o să dau niște pumni în ceafa scatiilor, de s-or amesteca.* PAS, Z. II, 57.

— Pl.: *scatii.* — Și: (rar) **scațíu** s. m. ENC. AGR.

— Din ngr. σκαθί.

SCATOÁLCĂ s. f. **I. 1.** (Popular și familiar; mai ales la pl.; de obicei construit cu verbele „a trage", „a arde", „a da" etc.) Lovitură dată cuiva cu palma[1] (v. palmă[1] **2)**, cu pumnul (v. pumn **2)**, prin înghiontire (v. ghiont) etc.; p. gener. bătaie (dată cuiva). Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Mănîncă zilnic scatoalcele de la jupîn'so și cotoare de mătură de la istericoasa de jupînească.* CONV. LIT. XLIV[2], 656, cf. RESMERIȚĂ, D. *Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească.* REBREANU, I. 29, cf. id. R. II, 67, CADE. *De fiește care falcă Te-alegeai cu o scatoalcă.* ARGHEZI, S. P. 86. *I-au tras cîteva scatoalce la ceafă.* STANCU, R. A. I, 370. *Soră-mea capătă cîteva scatoalce.* id. D. 313. *Ți-oi trage eu o scatoalcă să mă pomenești.* V. ROM. aprilie 1960, 80. *Tata ajuns la capătul răbdărilor îi dădu pantalonii jos și-i trase două sau trei scatoalce cu cureaua.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 56, 15/2. *Îi mai arde două scatolfe zînii.* ȘEZ. VI, 146. *Bagă samă, să nu-ți dau cîteva scatolfe.* VICIU, GL. *Acum e timpul să-i dau mulțumita boierului, pentru scatoalca ce-mi dădură mai dăunăzi.* I. CR. II, 221. *Cînd ți-oi da*

o scaltoafă te-mbeți de cap. PAȘCA, GL., cf. COMAN, GL. *I-a tras cîteva scafoalce.* UDRESCU, GL.

2. (Regional) Retevei; bîtă, ciomag. Cf. BUL. FIL. IV, 126.

II. (Regional) **1.** (În forma *scafoalcă*) Epitet injurios dat unei femei ușuratice, flecare sau intrigante (Săpata de Sus — Pitești). UDRESCU, GL. *Ia te uită la ea, scafoalca, ce i-a dat dracu-n gînd.* id. ib.

2. (În formele *scatolcă* și *scatulcă*) Baborniță. ZANNE, P. III, 367, cf. CADE.

— Pl.: *scatoalce* și (rar) *scatolci.* — Și: **scatólcă** (DDRF, CADE, SCRIBAN, D.), **scatúlcă** (CADE, SCRIBAN, D.; pl. *scatulci*, CADE, SCRIBAN, D.), (regional) **scatoálfă** (COMAN, GL.), **scatólfă, scafoálcă, scaltoáfă, scirtoáfă** (BUL. FIL. II, 292), **scofoálcă** (ib.) s. f.

— Etimologie necunoscută. Cf. ngr. σκαστός „zgomotos".

SCATOÁLFĂ s. f. v. **scatoalcă.**

SCATÓFLĂ s. f. v. **scatoalcă.**

SCATÓL subst. Substanță chimică azotată, naturală, care rezultă din descompunerea proteinelor în intestinul gros al mamiferelor. Cf. ENC. ROM. *Molecula albuminoidă se sfarmă, producînd pe lîngă multe substanțe utile și altele dintre care, unele sînt ușor toxice ca: fenol, indol, scatol...* ENC. VET. 46, cf. MACAROVICI, CH. 583, LTR[2], DER, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Din fr. **scatol.**

SCATÓLCĂ[1] s. f. v. **scatoalcă.**

SCATÓLCĂ[2] s. f. v. **scatulcă**[1].

SCATOLÓGIC, -Ă adj. Care aparține scatologiei, privitor la scatologie, de scatologie, care cultivă scatologia. V. s c a b r o s. *Spunea anecdote pornografice și scatologice.* CAMIL PETRESCU, P. 77. *În categoria scatologică și lubrifiantă a imaginației argheziene, senzația odoratului fetid și nevroza erotică sînt sugerate cu o mare virtuozitate artistică.* CONSTANTINESCU, S. I, 65, cf. DN[2]. *Viziunea scatologică... este produsul unei perioade prin excelență raționaliste, strigătul ei de disperare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 56, 32/2, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Substantivat, n.) Element din sfera scatologiei. *Scatologicul apare ca o formă de percepție artistică: din mijloc se transformă în scop.* CONSTANTINESCU, S. I, 65.

— Pl.: *scatologici, -ce.*

— Din fr. **scatologique.**

SCATOLOGÍE s. f. Scriere, glumă, afirmație etc. grosolană, scabroasă, care face aluzie la excremente; referire trivială la fiziologia excreției, făcută într-o scriere, într-o glumă, într-o afirmație etc.; caracterul scabros al acestor scrieri, glume, afirmații etc. *Aceeași greață decisivă, metafizică... pentru descompunerea putredă a mașinii omenești, de la scatologie la aspectul cadavrului.* RALEA, S. T. I, 22, cf. DN[2], M. D. ENC., DEX. ✦ (Med.) Tendință patologică de a utiliza cuvinte obscene, scabroase; coprolalie. Cf. D. MED.

— Pl.: *scatologii.*

— Din fr. **scatologie.**

SCATÚLĂ s. f. v. **șcătulă.**

SCATÚLCĂ[1] s. f. (Învechit și regional) Lădiță, cutie, cufăraș (compartimentat) în care se pun sticle, mîncare, diverse obiecte mărunte, mai ales pentru călătorie, sau în care se păstrează lucruri de preț. *O scatulcă ce avea cu odoarele sale.* N. COSTIN, LET. II, 93/8. *A luat... o ladă și un sipet și o șcatulcă cu sticle* (a. 1720). IORGA, S. D. X, 327. *Scatulce mai mari, de una 55 bani* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160. *1 șcatulcă de horilcă cu pahare de argint* (a. 1734). BUL. COM. IST. IV, 69. *Un sipet mai mic, 1 sipețel, 1 scaturcă* (a. 1780). URICARIUL, XI, 249. *1 scatolcă cu 4 clondire* (a. 1802). DOC. EC. 68. *1 șcatulcă cu șipuri* (a. 1830). IORGA, S. D. VI, 156. *Umplu cu merinde scatolca trăsurii.* FILIMON, ap. DDRF. *1 scatulcă de vutcă.* ODOBESCU, S. I, 422. *O scătulcă, în care știam că avea bani.* SBIERA, F. S. 97, cf. I. CR. IV, 251.

— Pl.: *scatulce* și *scatulci.* — Și: (învechit) **scatúrcă, scatóleă, scătúlcă, șcatúlcă,** (regional) **scatúlșcă** (I. CR. IV, 251) s. f.

— Din rus. **шкатулка,** ucr. **шкатулка.**

SCATÚLCĂ[2] s. f. v. **scatoalcă.**

SCATÚLȘCĂ s. f. v. **scatuleă**[1].

SCATÚRCĂ s. f. v. **scatuleă**[1].

SCATURÍ vb. IV. I n t r a n z. (Latinism, în dicționarele din trecut; despre ape) A izvorî. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Prez. ind. pers. 3: *scaturește.*

— Din lat. **scaturire.**

SCATURÍGINE s. f. (Latinism învechit, prin Transilv.) Izvor (al unei ape). Cf. GHEȚIE, R. M. 399. ✧ F i g. *Încît pentru cauza și temeiurile acelei portări ilegale, apoi acelea nu trebuie să se caute în vreo instigațiune..., ci mult mai afund, în adevărata lor scaturigine.* BARIȚIU, P. A. II, 198.

— Pl.: *scaturigini.*

— Din lat. **scaturigo, -inis.**

SCAȚÍU s. m. v. **scatiu.**

SCĂUCĂ s. f. v. **scoică.**

SCÁUN s. n. **I. 1.** Mobilă de lemn, de metal etc., cu sau fără spătar, susținută, de obicei, pe patru picioare, pe care poate ședea o singură persoană; (regional) scamnie. *Measele a tîrgarilor și scaunele a vînzătorilor de porumbi le răsturnă.* N. TEST. (1648), 27[r]/21. *Oltăriul cel de aur ce era înaintea scaunului.* CHEIA ÎN. 3[r]/25, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 244. *Douăsprezece scaune cu postav fistichiu* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII, 23. *Bărbații șăd pe scaone.* IST. AM. 71[r]/7. *Răcnea ca un leu și luo un scaun mic și lovi pre acel boiariu.* ALEXANDRIA (1794), 31/2, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Scaune de un om* (a. 1811). IORGA, S. D. XII, 227. *Cu cumpărătura casii nu să socotesc și lucrurile ceale mișcătoare din casă, adecă mease, scaune și altele.* PRAVILA (1814), 49/5. *Cînd mergea numitul Stan către Mariia, ea îș lăsa scaunul și fugea de el* (a. 1817). IORGA, S. D. XII, 206, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Maica era tologită gios între două scaune.* DRĂGHICI, R. 26/18. *Pune scaunul pre fune și șade pre el rădicînd picioarele în aer.* GT (1839), 24[2]/18, cf. VALIAN, V., ISER, POLIZU. *Bătrînul Socoleanu... se lăsase pe un scaun.* NEGRUZZI, S. I, 6. *Celelalte dame se așează pentru toată seara pe scaune și pe canapele.* GHICA, C. E. II, 430. *Zise să puie masa de cărți, invitîndu-ne a lua scaune.* SION, P. 111. *Și ca mumii egiptene stau cu toții-n scaun țepeni.* EMINESCU, O. I, 155. *Mă reîntorc la scaunul meu și șez la loc.* CARAGIALE, O. II, 13. *Cerceta cu ochii cele trei scaune de paie.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 19. *Moș Teacă strigă un „drepți" care face pe colonel să sară de pe scaun din cancelaria regimentului.* BACALBAȘA, S. A. I, 53, cf. DDRF. *Într-o sală largă și luminoasă... se aflau cîteva scaune de paie.* DEMETRESCU, O. 130. *Avea trei scaune prin casă.* COȘBUC, P. II, 234, cf. 97, BARCIANU, ȘĂINEANU[2]. *În odaia de audiență, două scaune stau așezate pe un loc mai ridicat.* IORGA, C. I. I, 155. *Pe scaunul ei de lene sedentară O năpădesc aducerile-aminte.* GOGA, POEZII, 370. *Odată scaunul oferit, timiditatea bătrînei dispăru.* ANGHEL, PR. 119, cf. TDRG. *Mesele, scaunele... se boiesc astfel...* PAM-

FILE, CR. 222. *Îi dădui un scaun şi-l poftii să şază.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 30, cf. 258. *Cei doi fărani îşi apropiară scaunele... şi începură să şoptească.* AGÎRBICEANU, A. 49. *Îşi aruncă pălăria pe un scaun.* GÎRLEANU, L. 87. *Se puse pe un scaun şi începu să se încalţe.* HOGAŞ, DR. I, 153. *Paturile, scaunele... ce servesc geţilor... sînt de lemn.* PÂRVAN, G. 140. *Mă ridicam de pe scaun şi mă depărtam cîţiva paşi.* IBRĂILEANU, A. 19, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Am auzit un rostogolit de tacîmuri, căderea unui scaun.* CAMIL PETRESCU, U. N. 15. *Aruncă pe un scaun gentuliţa.* C. PETRESCU, Î. I, 48. *S-a aşezat sfios pe o margine de scaun.* I. BOTEZ, B. I, 65. *Strînse o dantelă şi o puse în şifonieră, îndreptă un scaun.* BRĂESCU, O. A. I, 6. *Scamatorul, urcat pe scaunul lui, părea că se clatină.* SAHIA, N. 69. *Am bîlbîit nu mi-aduc aminte ce şi am căzut pe scaun.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 76. *Scaunele mamei şi fiului ar fi trebuit să fie alături.* SADOVEANU, O. XII, 41, cf. SCRIBAN, D. *Bazar şi bar, unde se consumau, pe scaune cu picioroange, whisky şi absinth.* ARGHEZI, B. 144, cf. 29. *Privi ocrotitor cele două pisici negre ce se învîrteau printre scaune.* CĂLINESCU, O. I, 40, cf. BLAGA, H. 36. *Ateliere de împletit scaune.* BOGZA, A. Î. 235. *Spune-i... să ne dea două scaune, să vorbim mai în voie.* PAS, L. II, 90. *S-a ridicat de pe scaun într-o stare de mare agitaţie.* H. LOVINESCU, T. 108. *Se întoarse greoi cu scaun cu tot.* TUDORAN, P. 78. *Micul hol avea o masă şi cîteva scaune de lemn.* PREDA, R. 262. *Sări repede şi-i oferi un scaun.* T. POPOVICI, S. 66. *Avem la masă cîte-un scaun gol.* LABIŞ, P. 28. *Jilţurile şi scaonele frumos sculptate fuseseră ocupate de femei.* BARBU, PRINC. 141. *S-a aşezat pe scaun, pe urmă, lîngă sobă.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 60. *Strîng scaunele-n zori pe mese.* VULPESCU, P. 78. *Se aşeza pe scaun, rezemată de sobă, şi mă asculta.* BĂNULESCU, I. 10, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 187, TEAHA, C. N. 263. *După ce s-o băgat în casă, s-o aşezat pă scaun.* O. BÎRLEA, A. P. II, 32. *Nepoftitul n-are scaun.* ZANNE, P. IV, 223. *Nepoftitul are scaun după uşă.* id. ib. *Am un purcel de tei, fiţai, fiţai prin bordei (Scaunul).* ŞEZ. VII, 122. ◇ Fig. *Scaunul lui di rază, undi vra să şazî* (a. 1784). GCR II, 142/28. ◇ *Scaun de tortură* (sau *de supliciu*) = dispozitiv în formă de scaun **(1 1)** pe care, în vechime, era aşezat cel supus torturii. Cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Scaun electric* = dispozitiv folosit în unele ţări pentru executarea prin electrocutare a condamnaţilor la moarte; p. ext. moarte provocată cu acest dispozitiv. *A fost pronunţată cumplita sentinţă: scaunul electric.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 26, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Expr. (Regional) **A şedea între două scaune** = a fi nehotărît. Cf. ZANNE, P. III, 368. (Regional) **A fi în scaun** = (despre soare) a coborî, a se afla la asfinţit. Cf. DDRF, RESMERIŢĂ, D., H XII 182, XIV 351. ✦ (Învechit şi regional; urmat de determinări) Bancă (fără spătar); laviţă. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Părinţele vine la şcoală şi ne aduce un scaun nou şi lung.* CREANGĂ, O. 180. *Cele două lăiţi... sînt numai bănci de şezut, cînd se numesc şi scaune lungi, sînt simplu construite şi adesea fără spate.* PĂCALĂ, M. R. 414. *Şedea bărbatul pe un scaun lung de ţară cu patru picioare.* HOGAŞ, DR. I, 86. *Scamn lung.* ALR I 686/12. *Scaon mare.* ib. 686/860. *Scand lung.* A I 13, cf. 21, 22, IV 3. ✦ (Regional; în sintagma) *Scaunul diacului* = strană (a dascălului) (Mihăileni — Miercurea Ciuc). ALRM II/I h 227/574. ✦ (Popular) Bucată de scîndură fixată la căruţă, la barcă, la războiul de ţesut etc., pentru a şedea pe ea. Cf. ANTIPA, P. 468. *Ţesătoarea stînd pe scaunul războiului, care de cele mai multe ori nu e decît întîia stinghie, calcă pe călcătoare.* PAMFILE, I. C. 276, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 61. ✦ (Prin Bucov., prin Mold. şi prin Transilv.) Butuc de lemn sau brazdă de pămînt mărginită de (trei) ţăruşi bătuţi în pămînt, pe care se aşază ciobanii cînd mulg oile. [Oile] *sînt prinse de mînzărari, care stau pe scaune fixe.* DR. II, 330, cf. H VIII 77. *Cînd înşepe măsuratu iş fac toţ scamn, sapă groapă, şi stau acolo pînă-i viń oaia ş-o mulže.* DENSUSIANU, Ţ. H. 112, cf. CHEST. V 54/72, A VI 3. ✦ (Transilv., prin Maram., prin Ban., şi prin nordul Olt.) Năsălie **(1)**. *Murind Til Buhoglindă l-au aşăzat pre scaun plîngîndu-l gazda.* BĂRAC, T. 75/15. *Cînd pleacă la biserică cei patru juni, iau sicriul cu scaunul pe umeri.* MARIAN, Î. 254. *De vii şedea neic-o lună, Mi-i afla pe cîmp nebună; De vii şedea neic-un an, Mi-i afla moartă pe scamn.* HODOŞ, P. P. 49, cf. ALR II/I h 171, GL. OLT. ✦ (Argotic; în limbajul şcolarilor) Nota patru.

2. Loc pe care se stă la closet. ✦ P. ext. (Şi, învechit, în sintagma *ieşire la scaun*) Faptul de a elimina materiile fecale; (concretizat) materiile fecale eliminate de cineva. *După trei-patru ieşiri la scaun, să se dea aceste picături, de trei-patru ori pe zi.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 322/6, cf. 253/28. *Semnele otrăvirei acestea sînt... trupul se usucă, scaunul se încuie.* CALENDARIU (1844), 68/18. *Să mă duc bolnav de stomac în ţară? să plec de pe front din cauză că am „scaune" dese?* CAMIL PETRESCU, U. N. 343, cf. CADE. *Din cea mai fragedă vîrstă, copiii vor fi deprinşi să dea ascultare chemării naturale la scaun.* ABC SĂN. 107. *Intoxicatul... prezintă greaţă, vărsături, uneori scaune cu sînge.* BELEA, P. A. 150. *Bolnavul va elimina scaunul stînd pe un vas cu apă caldă.* id. ib. 276, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

3. Spec. (Învechit) Tron (pentru monarhi, înalţii prelaţi etc. şi, în credinţele religioase, pentru divinitate). *Şedzut-ai în scaun a giudeca dereptatea.* PSALT. HUR. 5ᵛ/3. *D*[*o*]*mn*[*u*]*l au gătit scaunul său şi împărăţia lui tuturoru vence.* ib. 85ᵛ/13. *Îngerii... merg să să închină la scaunul tatălui* (cca 1550). GCR I, 1/27. *Dzeul şade în scaunul sfîntu al său.* PSALT. 90, cf. 183. *Îngerii împrejurul scaunului înfricoşat cu frică şi cu cutremur sta-vor.* CORESI, EV. 35, cf. 157, 201. *Şi va muri tot... născutul de-a prima a lu Faraon, care şedea în scaunul lui.* PO 213/14. *Atuncea va şedea pe scaunul măriei sale.* VARLAAM, ap. GCR I, 103/30. *Celor direpţi Domnul le veade Toată calea din scaun ce şade.* DOSOFTEI, PS. 12/20. *Scaunul cel vlădicesc ce-i după sv*[*î*]*nt*[*u*]*l prestol, unde şade arhiereul cu vlădicii în sv*[*î*]*nt*[*u*]*l oltariu cînd slujesc.* id., ap. GCR I, 259/1. *Făcu împăratul scaun de efifand mare şi l-au ferecat pre el cu aur lămurit.* BIBLIA (1688), 251²/47. *Alexandru şăzu în scaunul tătîni-său de aur şi-şi puse stema în cap.* ALEXANDRIA (1794), 44/16. *Răpiră scamnul cel împerătesc şi căpătîiul cel de aur.* MAIOR, IST. 181/9, cf. DRLU. *La hotarul cel după urmă al lumii de unde priveşte armonia planeţilor... zăreşte scaunul celui prea drept.* MARCOVICI, C. 14/8, cf. id. D. 23/15. *Până la cerescul scaun mănă a sa văitare.* CONACHI, P. 271. *Da' el din rai ce-a prădat? — Păhăruţul mirului, Scaunul judeţului, Ciubărul botezului.* MARIAN, S. R. I, 10. ✦ P. ext. Simbol al puterii sau al autorităţii (supreme) reprezentat de tron; autoritate sau funcţie (supremă) a monarhului, a unui înalt demnitar (eclaziastic), a divinităţii etc. *Scaunul tău, Dzeu, în veac de veac.* PSALT. 87. *Împense tarii din scaun, şi rădică smeriţii.* ib. 334. *Voauo vă pare... că pe lume iaste împărăţia mea. Pentru aceaia şi scaun pre această lume cearei voi.* CORESI, EV. 89. *Toţi oamenii miei vor îngădui cuvîntului tău, numai cu scaunul crăiei meale te voiu întreace pre tine.* PALIA (1581), 170/1. *Dacă au înţeles că Ureche... s-au depărtat, n-au mai avut ce-i face, ce s-au aşezat de au ţinut scaunul păn' la venirea lui Aron Vodă* (a. 1625). GCR I, 73/26. *Traian împăratul..., cuprinzînd scamnul împărăţiei..., au aşezat împărăţia în ce era stricată şi veniturile ei.* M. COSTIN, LET. I, 16/4. *Şi au murit în scaon, îngropîndu-l la besearica lui den Argeş* (a. 1650—1675). GCR I, 190/9. *Le da scaune şi domnii.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 17ᵛ/32. *Au şăzut iar în scaun cel domnesc.* IST. Ţ. R 5. *Ş-au vinit Duca Vodă din scaonul muntenescu aice în Moldova în locul lui Antonie Vodă.* NECULCE, L. 63. *Mitropolia n-am luat-o cu sila..., ci aşa au fost*

plăcut înaintea stăpînului Dumnezeu... de mi s-au făcut mutare dintr-un scaun în altul. ANTIM, P. XXV. *Pre... Costandin Basarab Voievod... să-l păzească... pănă la adînci bătrîneţe la prea înălţat scaunul măriei sale.* id. ib. 6. *Ci este scaunul mieu în ceriu* (a. 1750). GCR II, 57/27. *Din scaunul cel strămoşesc La lăcaşul cel ceresc S-au mutat* (a. 1752). IORGA, C. I. I, 55. *Acea împărăţie care, peste multe scaune răsturnate, puterea sa au întărit* (cca 1770). ARHIVA, I, 49. *Nu ne lepădăm de tine unule cuvîntule al lui D*[u]*mnezeu Is*[us]*e H*[ristoa]*se, nici batjocorim scaunul nasterii tale,* MINEIUL (1776), 144r2/3. *Au domnit... aice în scaon Moldovii* (a. 1787). CAT. MAN. I, 86. *Murind Crumus, i-au urmat în scaun Critagon.* MAIOR, IST. 198/5. *De biruieşte... va stăpîni scaonul Persiii.* ARTAXERXU, 57v/10. *S-au întors iar la Moldova la scaunul său.* ZILOT, CRON. 65. *Scaun popesc.* DRLU. *El nu primi ca copiii lui să împărăţească în scaun după dînsul.* PLEŞOIANU, T. IV, 22/30. *De va rîndui familia lor în scaunul Rumâniii, ei vor mijloci a strica oştile rumâneşti ca să nu să mai turbure stăpînirea turcului.* CR (1829), 257r1/27, cf. MARCOVICI, C. 63/14. *Moştenitor al scaunului după legile împărăţiei.* GORJAN, H. I, 2/1. *Fiul său Bogdan, pre care îl lasă moştean scaunului.* NEGRUZZI, S. I, 159. *Scaunul patriarcal trebuia negreşit să-i răspunză.* HASDEU, I. C. I, 45. *Vrajbe-ntre boieri Pentru scaun şi averi.* ALECSANDRI, P. II, 107. *Avînd un fiu pe scaun, ea sîrgui să-i agonisească şi celuilalt domnia vecină a Moldovii.* ODOBESCU, S. I, 159. *Ştefan se căsători... spre a lăsa odrasle scaunului ţărei.* XENOPOL, I. R. IV, 111, cf. III, 74. *Ţi s-aşterne drum măreţ Către scaun şi coroană.* DAVILA, V. V. 56, cf. 35. *Alexandru, urmaşul lui Petru, a murit în scaun, la Bucureşti.* IORGA, C. I. I, 16. *Astfel se dă scaunul Ţării Româneşti lui Racoviţă.* BUL. COM. IST. II, 13. *Ştiri despre luptele pentru scaun ale lui Gheorghe Ştefan.* ib. 192. *Scaunul metropolitan al Heracleei.* GALACTION, O. 92. *Intenţia prinţesei era de a-l lăsa pe Filip moştenitor al titlurilor hangerliești şi, deci, platonic, pretendent la scaunul voievodal.* CĂLINESCU, S. 23. *Vrea să păstreze scaunul domnesc pentru fiul ei.* IST. LIT. ROM. II, 722. *După moartea acestuia va accepta patronajul succesorului la scaunul episcopal.* L. ROM. 1967, 129. *Scaun domnesc şi toiag împărătesc.* TEODORESCU, P. P. 168, cf. FOLC. MOLD. I, 238. ◇ Loc. vb. **A (se) pune** sau **a (se) aşeza, a (se) urca, a (se) ridica, a veni, a intra** etc. **în scaun** = a (se) înscăuna, a (se) întrona. *De plodul maţelor tale pure-voiu în scaunul (scanul* H*) tău.* PSALT. 278. *Cînd au venit Vasilie Vodă în scaon.* NECULCE, L. 17. *Alexandru să pusă în scaonul tătîni-său la Machedonia.* ALEXANDRIA (1794), 38/17. *Tatăl tău... e bătrîn şi o să te rădicăm pe tine în scaun.* ISPIRESCU, L. 3. *Apoi s-a urcat în scaunul împărătesc.* id. ib. 32. *Să vesteşti tuturora... că ieri am pus pe Bogdan în scaunul Moldovei.* DELAVRANCEA, A. 141. **A scoate** (sau **a arunca, a izgoni** etc.) **din scaun** = a descăuna, a detrona. *Să-i ia coroana domniei după capul lui şi... din scaun cu ocară gramnică să-l izgonească* (a. 1705). IORGA, S. D. XIV, 10. *Pe sumeţul şi falnicul Bonaparte Napoleon... l-au izgonit din scaun şi l-au trimis rob la ostrovul Elba* (a. 1814). id. ib. XIII, 50. *Nu putui crede că Filocle ar voi să mă scoată din scaun.* PLEŞOIANU, T. III, 8/22, cf. I, 249/19. *Deşi avusese domni de o netăgăduită valoare personală, precum Mihnea cel Rău şi Radu de la Afumaţi, însuşirile lor nu se putură desfăşura, fiind aruncaţi din scaun puţin timp după întronarea lor.* XENOPOL, I. R. IV, 204. *L-au scos din scaun boierii.* STANCU, D. 51. ◆ Loc şi funcţie deţinute de cineva într-un consiliu, într-o adunare constituită, într-o instituţie etc. în virtutea unui drept, ca urmare a unor alegeri, prin numire, angajare, concurs etc. *Un diregătoriu nu iaste datoriu să asculte pre domnul ţărei..., ci mai bine-i iaste lui să-ş lase scaunul.* PRAV. 277. *Ranguri sînt mai multe, cum: duci, marchisi,... grafi, baroni, viscunţi, carii toţi au scaun în clasa de sus, dacă sînt întîi născuţi.* FM (1839), 197r1/10. *Avea şi el scaun în dietă.* BARIŢIU, P. A. I, 540. *Nu mai văd eu scaun în sf. sinod, cît hăul.* CONTEMPORANUL, IV, 7. *Pe scaunul lui Ciocan se încingea o luptă crîncenă între doi candidaţi.* REBREANU, I. 274. *Cîrciumarul, Învăţătorul, Popa Şi notarul — Cei mai de seamă gospodari din sat — Se ceartă pe un scaun vacant de deputat.* MINULESCU, VERS. 192. *Un scaun de deputat..., iată ce poate completa strălucit o carieră universitară.* C. PETRESCU, R. DR. 302, cf. id. Î. II, 134. *Năzuinţele se potolesc într-un scaun de parlament şi cu o sinecură.* ARGHEZI, B. 21. *Vreme de două decenii a condus Gusti destinele comisiei doctoriceşti. Scaunul său s-a dovedit mult mai trainic decît auritul tron domnesc, căci în acest interval au fost alungaţi Alexandru D. Ghica şi Gh. Bibescu.* G. BARBU, A. V. 263.

4. (Învechit; în credinţele religioase; la pl.) Numele unor cete îngereşti (care ocupă un anumit loc în ierarhia îngerilor). *Şi-m dă iertare de multe păcate, cu rugăciunea sf*[i]*nţilor tăi slugi cereşti, îngerilor şi mai marilor îngeri începători, puterile şi putearnicii, şi scaunele, domniile, heruvimii şi serafimii* (a. 1633). GCR I, 82/30. *Arhanghelii, scaunii domnitorii.* DOSOFTEI, MOL. 78. *Am zis să fie ceatele a puterilor îngereşti şi trei ierarhii. Acea dentîi... carea cuprinde scaunele ceale prea svinte, heruvimii cei cu mulţ ochi şi serafimii cei cu multe aripi* (a. 1680). GCR I, 245/19. *Ceatele cereşti, îngerii, căpeteniile şi stăpînîile, scaunele, domniile, heruvimii şi serafimii pentru noi strigă către tine.* MINEIUL (1776), 155r1/18. *Decît heruvimii şi serafimii şi scaunele mai înaltă te-ai arătat.* ib. 202v1/5. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Te găseşti unde-s a îngerilor dzăci de mii, a întăi născuţilor..., scaunele apostolilor, presidenţiile prorocilor, steagurile patriarşilor.* DOSOFTEI, ap. HEM 3 018.

5. (Învechit; adesea urmat de determinări care precizează sensul) Reşedinţă (a unui moharh, a unui cleric înalt etc.); capitală. *La ceatatea Ir*[u]*s*[ali]*mului, la scaunul sf*[i]*nt, căzu o piatră den ceriu* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 43/9. *Au mers la scaonul domnesc la Suceava* (a. 1625). GCR I, 70/32. *Mergînd... la Spartis, scaonul laconilor.* HERODOT (1645), 165. *Simion Ştefan, arhiep*[i]*sc*[o]*p şi mitropolit scaunului Belgradului.* N. TEST. (1648), IV/30. *Au venit din Rîm de au aşezat scaonul împărăţiei la Ţarigrad* (a. 1650). GCR I, 146/12. *Biblia, adecă Dumnezeiasca scriptură... tipăritu-s-au întîiu în scaunul mitropoliei Bucureştilor* (a. 1688). id. ib. 279/2. *Luînd Costandin Vodă o seamă de tătari au venit înainte în Bucureşti la scaon.* IST. Ţ. R. 29. *Acolo au început turnul Vavilonul, vrînd acolo să-ş aşază scaonul crăiei sale.* N. COSTIN, L. 68. *Scaonul, oraşul Siriii iaste Damascul.* id. ib. 73. *Iar de acolo, de la Biga, s-au dus la Petreburcu, la scaonul său de iarnă.* NECULCE, L. 299, cf. 321. *Sofia... scaunul crăiei bulgăreşti au fost.* CANTEMIR, IST. 63, cf. 187. *S-au dus la Argeş de au făcut scaunul acolo, făcînd curţi domneşti şi bisearică* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 85/6. *Ceaslov... tipărit în sf*[i]*nta mitropolie din scaunul Tîrgovişteî* (a. 1715). GCR II, 15/4. *Ş-au aşezat scainul la Carahîsar.* VĂCĂRESCUL, IST. 250. *Moldova... are scaun tîrgul Ieşului.* AMFILOHIE, G. 12/23. *Traian... au agiuns la cetatea în care era scaunul cel crăiesc al Dachilor.* ŞINCAI, HR. I, 4/14. *Cuprinse şi Prosaca, cetate tare foarte. Întru aceasta îşi aşează scamn crăiesc.* MAIOR, IST. 222/4. *Acest oraş este scaunul Ungariei.* GOLESCU, Î. 17. *S-au scris hrisovul acesta... în oraşul scaunului domniii mele, Bucureşti* (a. 1825). DOC. EC. 346. *Este ştiut că Atena va fi scaunul noului guvern.* CR (1831), 184r1/24. *Îşi aşează scaunul în cetatea Samarcanda.* GORJAN, H. I, 2/14. *Dragoş aşează dintăi scaunul domniei în vechea cetate Baia.* ASACHI, S. L. II, 79. *Tîrgovişteа era mereu scaunul ţărei.* BĂLCESCU, M. V. 132. *Iaşii... a fost scaun domnesc.* GHICA, C. E. I, 54. *Cine dintre noi îşi poate face în minte o icoană a Bucureştilor, vechi scaun*

domnesc, măcar de acu cincizeci de ani? CARAGIALE, O. IV, 97. *Aceşti soli aduseră lui Mihai un hrisov prin care îl făcea domn moştenitor al Ţării Româneşti, şi o porunci ca să lase Ardealul şi să plece la scaunul său.* ISPIRESCU, M. V. 45. *Aici a fost odată capitala Olteniei, scaunul vestiţilor bani ai Severinului.* VLAHUŢĂ, R. P. 8. *Înainte vreme scaunul era la Iaşi... numai de la Cuza încoace s-a mutat scaunul la Bucureşti.* SP. POPESCU, M. G. 76. *Cînd regele Poloniei Ioan Sobieski cuceri Moldova..., veni pînă la Iaşi, unde era pe atunci, în 1686, scaunul ţării.* XENOPOL, I. R. IV, 213. *Mitropolia cea nouă din Tîrgovişte... era de puţin timp şi scaunul mitropolitului.* IORGA, C. I. II, 31. *Cam pe la sfîrşitul lui septembrie, Eminescu pornea spre scaunul cesaro-crăiesc.* CĂLINESCU, E. 159. *Calea de la Timiş la scaunul Sucevii ţine trei poşte.* SADOVEANU, O. XIII, 132. *A păstorit românimea de credinţă răsăriteană din Transilvania, din scaunul vlădicesc de la Sibiu.* BLAGA, H. 95. *Mitropolitul şi episcopii erau consultaţi şi în... mutarea scaunului mitropolitan.* STOICESCU, S. D. 83. ◇ *Sfîntul scaun* sau *scaunul apostolic* (ori *pontifical*) = reşedinţa papei[2]; p. ext. papalitatea **(2)**. *Se suptstrase din timpurile cele mai trecute de supt ascultarea scaunului apostolic.* MAG. IST. I, 51/6, cf. CADE, DM, DEX. ◇ Loc. adj. **De scaun** = (despre aşezări) care constituia reşedinţa monarhului sau a cîrmuirii; de reşedinţă. *De către răsărit iaste cetate de scaun* (a. 1660). GCR I, 177/11. *Desigur, vor fi fost astfel de cetăţi de scaun ale principilor localnici, încă din bronz.* PÂRVAN, G. 300. *El a purces pe jos, poftind să vadă Cetatea cea de scaun, tîrgul Iaşi.* LESNEA, VERS. 17. *Partea aceasta e anticul tîrg de scaun, cu beilicul.* SADOVEANU, O. XX, 273. *Iaşii aveau o întinsă podgorie pe dealurile ce înconjurau oraşul de scaun.* C. GIURESCU, P. O. 21. *Ne-am întîlnit în vechea cetate de scaun a Ţării Româneşti cu colegi.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 211. ✦ Loc unde se concentra, unde se producea, unde se manifesta, de unde radia etc. o activitate, un fenomen, o facultate; explicaţie a unui fenomen. V. focar, centru, sediu. *Gîndul omului are scaunul său în cap, că acolo şade mentea şi înţeleagerea din carea purceade înţelepciunea.* VARLAAM, C. 301. *Aceia iaste acmu scaon şi cuib a toată dăscăliia şi învăţătura.* N. COSTIN, L. 108. *Crierii şi măduva din spinare sînt scaunul simţirei şi a toată viaţa.* I. NAT., ap. URSU, T. Ş. 276. *Încă şi acuma scaunul primariu a negufetoriei, a industriei şi a lucrării meşteşugurilor este în oraşele şi în ţinuturile săseşti.* FM (1841), 91[2]/27. *Tacitus numeşte Londinum ca pe un loc ce, deşi nu era învrednicit de a căpăta titlul de colonie romană, totuşi era privit ca un scaun primariu al negoţului.* ib. 245[1]/18. *Scaunul tuturor facultăţilor senzitive, intelectuale şi volitive este în creier.* CONTA, O. F. 43. *Dacă versul nu mai mulţumeşte, pricina îşi are scaun în faptul că poeţii au ajuns acrobaţi vulgari.* în PLR II, 82, cf. CADE, SCRIBAN, D.

6. (Învechit şi regional; de obicei urmat de determinări care arată felul) Consiliu, sfat, divan, instituţie cu atribuţii (predominant) juridice; local, sediu al acestor instituţii. *Se-l înalţe în besereca oamenrilor şi în scaunul bătrînilor lăuda-l-vor.* PSALT. HUR. 94[r]/12. *Să nu se adaugă-se ţie scaunul fărălegiei.* PSALT. 197. *Va începea în mănule vreunui scaun crăiesc, ca să aibă a-i tăia capul.* PRAV. 278. *Scoase pre ei de la scaunul judecăţei.* N. TEST. (1648), 159[r]/32. *Dzicea că i-au fugitu-i doi fărmăcători daţi pre samă de la scaun, şi dintr-aceasta i să cumpăneaşte cu capul.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 29[v]/1. *Pentru faptele cele rele ale preoţilor după legile ţerei este scaun şi giudecată.* ŞINCAI, HR. III, 190/5. *La scaunele ceale de judecată mai multe mărturii mincinoase decît judecăţi.* MOLNAR, RET. 103/3, cf. DRLU, CADE. *A ţinut la Iaşi, Vaslui şi Bîrlad scaune de judecată.* SADOVEANU, O. XII, 256. *A intrat la scaunul judecăţii puţină lume, destulă ca să fie înghesuială.* id. ib. XVIII, 239, cf. SCRIBAN, D. *În Ţara Românească sfatul domnesc propriu-zis... s-a numit sfat sau sfatul ţării, uneori divan singlit, pretoriu şi scaun de judecată.* STOICESCU, S. D. 13. *Scaunele de judecată ale oamenilor buni şi bătrîni.* PANAITESCU, O. Ţ. 221, cf. COMAN, GL., ALRM SN II h 802/279, ib. h 803. (Prin lărgirea sensului) *Aici, în şcoala asta, s-a aşezat iarăşi scaunul de judecată şi de tortură pentru băieţii şi fetele care năzuiesc către pragul învăţăturilor înalte.* I. BOTEZ, B. I, 27. ◇ (Regional) *Scaunul cel mare* = curtea de casaţie. ALRM SN II h 804. ◇ Loc. adj. şi adv. (Rar) **Cu scaun la cap** = temeinic. *Se convinsese repede că hotărîrile lui erau cu scaun la cap.* AGÎRBICEANU, S. 478. *Ustensile bucătăreşti, a căror listă fusese întocmită de Ismail cu mult scaun la cap.* TUDORAN, P. 128. ◇ Expr. (Familiar) **Cu scaun la cap** (sau, rar, **la minte, la judecată**), se spune despre un om care judecă temeinic, just, chibzuit. *S-ar fi găsit cîţiva inimoşi şi cu scaun la minte străjeri care să apere moştiş vistieria graiului nostru din străbuni?* în PLR II, 42. *Oamenii cu scaun la minte nu dau... crezămînt vorbelor.* SANDU-ALDEA, U. P. 174, cf. PAMFILE, J. I, 133. *Mai rar om de ispravă şi cu scaun la judecată ca conu Costache.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 270. *Nu e păcat să cheltuieşti o avere... în loc să mergi binişor cu trenul ca toată lumea cu scaun la cap?* REBREANU, R. I, 156. *Eşti un om cu scaun la cap.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 162. *Un om cu scaun la cap nu poate susţine aşa ceva.* VOICULESCU, P. I, 69. *Acesta-i om mai cu scaun la cap.* SADOVEANU, O. V, 665, cf. SCRIBAN, D. *De-am fi cu toţii... cu scaun la cap.* VISSARION, B. 206. *Om chibzuit. Cu scaun la cap.* STANCU, R. A. V, 364. *Cei cu scaun la cap se desprindeau din prăvălie şi porneau la casele lor.* PAS, Z. I, 34, cf. 264. *El a fost un om cumsecade, cu scaun la cap şi cu judecata întreagă.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 47. *Cum fuge un om cuminte, cu scaun la cap, de unu ce-ţi caută nod în papură.* ŞEZ. XXIII, 9. ✦ (Familiar, rar) Putere de judecată, de discernămînt. *Toate dezlegările erau nemerite, după cum îl povăţuia mintea lui cu scaun sănătos.* CARAGIALE, O. II, 266, cf. CADE.

7. (Învechit) Nume dat autorităţilor unor diviziuni teritorial-administrative; sediul acestor autorităţi; p. ext. nume dat unor diviziuni teritorial-administrative conduse de aceste autorităţi. *Diregătorii şi giudeaţele de pre la toate scaunele Moldovei.* PRAV. V. *Iar pentru multe oşti şi războaie, numai oraş[e] şi sate să ţin, carele sînt împărţite pe scaune, ca să se ştie de cine ascultă* (a. 1660—1680). GCR I, 178/11, cf. II, 523. *Stăpînea pămîntul şi satele, şi pusese şubaşi prin sate, şi scaun pre baltă, de lua vamă din toate cele ce ieşea din bălţi* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 107/27. *S-au scris în cinstitul scaun al Braşovului* (a. 1774). IORGA, S. D. XIII, 5. *Eu, Ion slugitoriu de la scaunul isprăv., adeverez* (a. 1812). BUL. COM. IST. III, 106. *Judecătoria... se va aşăza în oraşul scaunului isprăvnicesc.* REG. ORG. 161/5. *Un sătuleţ... carele ţinuse mai nainte de un alt scaun.* HASDEU, I. C. I, 11. *Căpitan de scaun. Vătav de plai.* BARONZI, L. 126. *La reşedinţele judeţelor, pe lîngă ispravnici, a rămas cîte un post de slujitori de scaun.* OŢETEA, T. V. 49. ✦ Spec. (Adesea urmat de determinări) Diviziune şi organizare teritorial-administrativă a saşilor şi a secuilor din Transilvania, în evul mediu. *Ladislav al IV-le, craiul Ungariei, în anul acesta a dăruit tot scaunul Arieşului săcuilor, pentru mai multe slujbe ale lor.* ŞINCAI, HR. I, 287/33. *Craiul Ungariei Carol Robert a dat un privileghion saşilor din scaunele Mediaşului şi ale Şeicilor.* id. ib. 297/18. *Ieşind unii din scamnele cele săseşti la varmeghii şi la scamnele cele săcuieşti, fură acolo făcuţi iobagi.* MAIOR, IST. 107/3. *Era jude crăiesc de moşie la Ardeal în scamnul Sas-Varoş.* id. ib. 109/2. *Ardealul după cele trei naţii de căpetenie să împarte în 11 comitaturi..., în cinci scaune săcuieşti...* FM (1838), 133[1]/23. *G. Şincai s-au născut... dintr-o familie veche nobilă românească în Şămşud, ce este un sat mare cu săcui*

și români în scaunul Mureșului. ib. (1841), 331[1]/41. *Secuii ... erau împărțiți în scaune și aveau o organizație cu totul democratică.* BĂLCESCU, M. V. 311. *Casînd vechea împărțire a țării în comitate și districte feudale, în scaune săsești și secuiești ... împărți țeara întreagă în 6 districte militare mari.* BARIȚIU, P. A. II, 630, cf. III, 76. *În districte locuiau așa și liberi, așijderea și în scaune secui liberi.* F (1871), 350. *De pe la Jiu încoace, pînă la scaunele săsești din Sebeș și din Sibiu și din Brașov ..., străjuiau vestiții moți, formînd regimentul 1 de grăniceri români.* ODOBESCU, S. II, 524. *Trimite o trupă de cavaleri amestecată din turci și moldoveni către scaunele secuiești, care pradă cumplit localitățile așezate în această regiune.* XENOPOL, I. R. V, 55, cf. II, 215. *Un mare moment de schimbare în viața secuimii ... În cele cîteva decenii de la întemeierea scaunului lor, așezarea lor se apleca mai mult către versantul milcovean al muntelui.* BUL. COM. IST. II, 184, cf. 181. *În 1834 existau în Transilvania în servicilie publice, precum cancelaria de curte, oficiile guvernului ..., tabla judecătorească, administrația în comitate, în scaunele săcuiești ..., un număr de aproximativ 8 000 de funcționari.* BLAGA, G. 85, cf. 170, DER, M. D. ENC., DEX.

II. 1. Butuc, trunchi sau masă[1] specială pe care măcelarul taie carnea. *Scaun de măcelar.* DDRF, cf. ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DEX. ✦ (Învechit, rar) Tocător (de carne, de zarzavaturi). Cf. DDRF. ✦ (Învechit) Abator; măcelărie **(1)**; pescărie **(I 3)**; tarabă, tejghea a unui măcelar sau a unui pescar. *Morunu proaspăt la Dunăre ocaua 4 parale, la tîrg la scaune ocaua 8 parale.* DIONISIE, C. 166. *Să aibă în orașul Craiovii milă dă două pivnițe și două scaune de carne scutite de fumărit* (a. 1819). DOC. EC. 202. *La tîrguri și la scaune staționice, să plătească cîte două parale de un miel* (a. 1822). ib. 254. *Cîți vor voi în urmă să-și deschiză scaun cu vînzare de carne, să să iscălească mai întîi în zapisul isnafului* (a. 1827). ib. 395. *Toată mortăciunea și aruncătura de gunoi și de scaunele de carne și de pește, care bolnăvesc și primejduiesc viața acei mai mari părți de lăcuitori.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 31/16. *Numai proprietarul are drept de a vînde pe a sa moșie vin, rachiu sau alte băuturi și să fie scaune de carne și prăvălii.* REG. ORG. 65/13. *Moșia Filipeștii de Tîrg ... are pe dînsa două sute clăcași, zece roate de moară, zece prăvălii închiriate, trei părți din scaunul de carne.* CR. (1834), 328[2]/6. *Trecea pe lîngă scaunele de carne.* BĂRAC, T. 35/10. *Măcelarul ... la scaun a plecat.* PANN, Ș. II, 6/2. *La bărbat întins se duce și la scaun îl găsi, Căci casap era cu breasla.* CONTEMPORANUL, I, 510. *Șetrele precupeților, scaunele măcelarilor ... erau închise.* ODOBESCU, S. I, 109. *Măcelarii ... își aveau scaune luate în arendă de la oraș.* IORGA, C. I. III, 176, cf. 177, DEX. *Să vindem pe Murgilă ca să-l taie la scaun.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 207. ◇ *Vită de scaun* = vită destinată tăierii. Cf. POLIZU. ✦ (Regional) Baracă (la bîlci, la tîrg) (Grădiștea — Rîmnicu Vîlcea). ALR II/I h 259/812.

2. Parte a meliței, de forma unei scînduri scobite (în care intră limba), pe care se așază mănunchiul de in sau de cînepă pentru melițat; (regional) trup, strat. *Bătutul inului se face ... la un scaun bortelit, strîngînd cu ața și cu piciorul vîrfurile mănunchiurilor.* I. IONESCU, C. 146/10, cf. DAMÉ, T. 139, PAMFILE, I. C. 206, A III 17.

3. (Regional; la războiul de țesut) Cordenci. Cf. DAMÉ, T. 136, RESMERIȚĂ, D.

4. (Tipogr.) Un fel de masă mică și înaltă pe care se așază formele mari pentru corectat. Cf. V. MOLIN, V. T. 72.

5. (În sintagma) *Scaun de cioplit* = butuc pe care lucrează rotarul; bedreag. Cf. DAMÉ, T. 41, CADE, LTR[2].

6. (Și în sintagmele *scaun de cuțitoit, scaun de doage, scaun de lemnar,* regional, *scaun de cuțitoaie,* ALRM SN I h 380, *scaun de cioplit,* ib. h 380/260, *scaun de strujit,* ib. h 380/272, *scaun de mezdrelit,* ib., *scaun de mezdrit,* ib., *scaun cu capră,* ib. h 380/2, *scaun de lucrat,* ib., *scaun de tras,* ib., *scaun de văsărit*) Obiect de forma unei bănci pe care se așază rotarul, dulgherul, tîmplarul cînd lucrează cu cuțitoaia, scăunoaie **(1)**, (regional) capră de cuțitoit; p. restr. parte a acestei unelte pe care stă călare dogarul, dulgherul sau tîmplarul cînd lucrează. Cf. DAMÉ, T. 88, 114. *Scaunele de lemnari ... pe partea de deasupra au două frînturi de scînduri în care se înțepenesc scîndurile pe care vreau să le ... dea la rindea.* PAMFILE, I. C. 123. *Scaunul de cuțitoit sau scaunul de doage ... se compune din ... scaunul pe care stă cel ce lucrează doagele ...* id. ib. 161, cf. CADE, LTR[2]. [Doagele] *le curățim, le cioplim cu mezdreală* [pe] *scaundu cel di vasarit.* ARH. FOLK. V, 114, cf. H X 69, 539, XI 140, GREGORIAN, CL. 62, ALRM SN I h 380.

7. (Prin Ban.) Parte a cuțitului cojocarului, formată dintr-un lemn pătrat, cu care se fățuiesc pieile. Cf. LIUBA—IANA, M. 122.

8. (Popular; urmat de determinări care arată felul) Unealtă (rudimentară) alcătuită, de obicei, din scînduri prevăzute cu găuri, pe care se fixează un obiect la care se lucrează. *Scaun pentru drănițit.* DAMÉ, T. 115. *Scaun de șindrilit.* H X 69. *Scaun de bătut cuie.* ib. 539, cf. ALR II 6 669/53, 64, 102, 192, 228, 272, 284, 531, 791, 848, 876, 886. ◇ *Scaun de spițe* (sau *de înspițat*) = cobilă (a rotarului). Cf. DAMÉ, T. 43, CADE, ALR II 6 683/27. (Regional) *Scaun de cepi* = unealtă a rotarului în care se fixează cepurile obezilor unei roți, cînd se cuțitoiesc. Cf. DAMÉ, T. 43. ✦ Unealtă a rotarului pe care se așază obezile pentru a le găuri sau roata cînd se înspițează ori cînd se obădează. Cf. DAMÉ, T. 42, PAMFILE, I. C. 170, CADE, LTR[2], ALR II 6 685/27.

9. (Regional; și în sintagma *scaun de luminări,* CADE) Dispozitiv format din două scînduri orizontale sprijinite pe două scînduri verticale și prevăzute cu numeroase găuri, în care se introduc țevile (de sticlă) în care se toarnă seul pentru facerea luminărilor. Cf. PĂCALĂ, M. R. 429.

10. (Popular) Oplean **(1)**. Cf. DAMÉ, T. 21, PAMFILE, I.C. 154, RESMERIȚĂ, D., CADE, H II 239, ALR II 5 642/791, 812, 848, 872, 876, 928.

11. (Regional; în sintagma) *Scaunu coarnelor* = bucată de fier care unește coarnele plugului; (regional) punte **(II 1 d)** (Voiniceni — Tîrgu Mureș). ALR SN I h 20/235.

12. Partea de jos, mai masivă, a vîrtelniței, a sucalei, a urzitorului, pe care se sprijină întreaga unealtă; pat[1] **(5 b)**, butuc, talpă, strat, (regional) pitrucă. Cf. DAMÉ, T. 140, 141, L. ROM. 1959, nr. 6, 49, A I 12, 13, 17, 21, 24, 35, III 2, 4, 17.

13. (Regional; la car, căruță) Perinoc **(1)**; pod[1] **(IV 4 c)**. Cf. I. GOLESCU, C., DAMÉ, T. 9. *Se băga supt carul încărcat cu trei chile de bucate și-i ridica podina de două palme de pe scaunul din urmă.* SANDU-ALDEA, U. P. 82, cf. PAMFILE, I. C. 131, RESMERIȚĂ, D., CADE, LTR[2], H II, IV, XII, XIV, RĂDULESCU-CODIN, Î. 61, ALRM SN I h 225, A III 3, UDRESCU, GL.

14. (Regional; la moară) **a)** Pîrghie cu ajutorul căreia se reglează înălțimea pietrelor morii (de apă sau de vînt), pentru a se obține, după voie, o făină mai mare sau mai măruntă; (popular) posadă[2] **(1)** (Poiana Sibiului — Sebeș). ALRM SN I h 111/130.

b) Bucată de lemn scobit pe care se învîrtește cepul grindeiului de la roata morii; (regional) broască (Furcenii Vechi — Tecuci). ALR SN I h 161/605.

c) (În sintagma) *Scamnu pietrilor* = stîlpii care susțin podul[1] morii (Chizătău — Lugoj). ALR SN I h 166/76.

d) (Și în sintagma *scaunu coșului,* ALR SN I h 173/27, 260) Scară **(II 1)**. Cf. PĂCALĂ, M. R. 467, ALR SN I h 173.

e) Suport de lemn care fixează piatra zăcătoare; (regional) crivace (Poiana Sibiului — Sebeș). ALR II 6 784/130.

f) Ansamblul andrelelor pe care se reazemă perna morii. ALR II 6 746/219, 353.

g) Strat de lemn de care este prins scaunul **(II 14 b)** (Poiana Sibiului — Sebeș). ALR II 6 745/130.

15. (Prin Bucov. și prin Maram.; la plută[1]) **a)** Lemn așezat de-a curmezișul pe capătul din față al fiecărei table, la plută[1]; (regional) călădău, chingă. Cf. ARVINTE, TERM. 164, 165.

b) Lemn lung așezat pe partea din față a primei table, pe care se prinde cîrma. Cf. ARVINTE, TERM. 165.

c) Băț înfipt în unul dintre butucii plutei[1], în care își agață plutașul hainele sau alte obiecte în timpul deplasării pe apă. Cf. ARVINTE, TERM. 165.

16. (Regional) **a)** „Săgeată" pe care se urcă trunchiurile la joagăr (Scărișoara — Abrud). ALR II 6 459/95.

b) Carul joagărului. Cf. ALR II 6 424/574, 812.

c) Fiecare dintre corfele între care se mișcă jugul joagărului (Dobra — Deva). ALR II 6 442/105.

d) Căpătîiul cel mare al joagărului. Cf. ALR II 6 445/353, 836.

17. (La casă) **a)** (Și în sintagma *scaunul podului*) Schelet din bare de lemn care susține învelitoarea unui acoperiș (și suportul acesteia), transmițînd greutatea lui elementelor de rezistență ale construcției; lemn care unește cîte doi căpriori ai casei, c o c l e ț, c h i n g a c ă p r i o r i l o r. *Voind a da acoperișului o soliditate și mai mare se mai construiește, mai ales la acoperișele nouă, scaunul podului.* PĂCALĂ, M. R. 405, cf. DER, M. D. ENC., DEX, CHEST. II 230/64, ALR II/I h 226/2, A V 15, LEXIC REG. II, 117.

b) (Regional) Căpătîiul crestat al stîlpilor unei case țărănești (Bîrca — Băilești). CHEST. II 275/28.

c) (Regional) Jgheab în care se îmbucă una într-alta șindrilele de pe acoperișul unei case (Mățău — Cîmpulung). CHEST. II 240/69.

d) (Prin vestul Olt. și prin Maram.) Vatra casei. *Scamnu căsî.* ALR I 648/840. *Scaune de piatră.* Com. din GROȘI — BAIA MARE.

18. Parte a unor sisteme tehnice care servește la susținerea sau la rezemarea unor piese (componente); s p e c. piesă pe care se reazemă clapeta sau bila unei supape. Cf. MDT, LTR[2].

19. (Popular) Suport sau sistem de pari pe care se pune o albie, un cazan, o putină, un butoi etc. *Să fierbi putina cu pieile, i-au zis stăpînul. — Bine, zice el, dar de unde să iau scaun?* BĂRAC, T. 56/15, cf. ȘEZ. VII, 189, ALR II 3 991/105, 182, 192, 260.

20. (Prin Transilv. și prin Munt.) Capră de tăiat lemne. Cf. ALR I 952/229, 890.

21. (Regional) Butuc așezat pe pămînt, sub uluc, pentru a-l susține. Cf. ARVINTE, TERM. 165.

22. Mică piesă de lemn așezată perpendicular pe cutia instrumentelor de coarde, susținînd corzile și transmițîndu-le vibrația; căluș. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], M. D. ENC., DEX, H X 262, XII 142, XVII 241.

23. (Rar) Parte plată a unui inel de podoabă, pe care se incrustează o piatră sau se gravează ceva. *Inelele la bărbați erau de aramă ori de plumb cu scaun, cu cît erau mai mari..., erau mai de preț.* MARIAN, NU. 185, cf. JAHRESBER. VIII, 19.

24. (Regional; în sintagma) *Scaunu cumpenelor* = taler[2] **(2)** (Arpașu de Jos — Victoria). ALR II 4 278/172.

25. (Popular) Fiecare dintre părțile spicului cerealelor care susține cîte un bob; locul grăuntelui în spicul cerealelor. *Spicul se alcătuiește din grăunțe sau boabe așezate în rînduri, fiecare grăunte stînd într-un scaun al său.* PAMFILE, A. R. 96, cf. M. D. ENC., ALR II 5 179/316, 605, 704. ◇ E x p r. **A băga** (sau **a da**) **scaun** = (despre cereale) a prinde rod, a lega. *Grîul băgase scaun și ajungea la genunchi.* SANDU-ALDEA, U. P. 57. [Grîul] *a început să dea scaun.* ALR II 5 188/704.

III. 1. (Regional) Unealtă rudimentară de desfăcat știuleții de porumb, alcătuită dintr-un fel de recipient îngrădit cu nuiele, în care se băgau știuleții și se băteau (Bănița — Petroșeni). A III 18.

2. (Regional) Pîrleaz **(1)** (Măceșu de Jos — Băilești). ALRM II/I h 298/872.

3. (Regional) Pat[1] de scînduri pe care curge apa dintr-un iaz. Com. din SĂLIȘTE — SIBIU.

4. (Regional) Limbă îngustă de pămînt care a scăpat nearată între brazde; (popular) greș (Marginea — Rădăuți). ALR SN I h 30/386.

5. (Regional) Numele unui motiv ornamental care se lucrează pe cojoace. Cf. PĂCALĂ, M. R. 513. ✦ Numele unui motiv de țesătură. *Au așternut pe masă niște lăicere, țesute în scaune.* CONTEMPORANUL, V_1, 295.

6. (Regional) Numele unui joc de copii în care unul dintre copii încearcă să smulgă un alt copil dintr-un șir. Cf. PAMFILE, J. II, 43.

7. (Învechit și regional) Nume dat unor părți de organe sau părți ale corpului omenesc sau animal care au o formă sau o funcție asemănătoare cu un scaun **(I 1)**. *Însuși șirul oaselor grebenului, împreună cu scaunul lui, se sucește și se strîmbează din linia lor, și face cocoașa, cu care se slutește și se schimonosește toată forma trupului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 431/31. ◇ *Scaunu gurii* = falcă. Cf. ALR I 61/103. ✦ S p e c. (Vestul Transilv., prin Maram. și prin Ban.) Greabăn, cerbice (la boul de jug.) Cf. ALR I 1 092/26, 69, 107, 116, 118, 131, 140, 337. *Vita asta n-are scaun de jug.* A II 6.

8. (Art.; Astron.; popular; și în sintagma *scaunul lui Dumnezeu*) Nume dat constelației Casiopeea. *Acestei constelațiuni i se mai dă numirea de scaunul sau tronul... În popor... este cunoscută subt numirea de cobilița sau coromîsla.* CULIANU, C. 45. *Cassiope se cheamă scaunul lui Dumnezeu sau mînăstirea.* PAMFILE, CER. 169, cf. CADE.

IV. C o m p u s e: (Bot.) **scaunul-cucului** = **a)** plantă erbacee robustă cu tulpina tetragonală în partea inferioară și cilindrică în partea superioară, cu flori purpurii reunite într-un capitul *(Dianthus giganteus)*. Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 59, MAT. DIALECT. I, 267; **b)** (regional; în forma *scamnu-cucului*) ciuboțica-cucului *(Primula veris)*. Cf. DENSUSIANU, Ț. H. 332; **c)** (prin Transilv.) garoafă *(Dianthus)*. Cf. ALR I 1 935/109, 112, 118; **d)** (regional) neghină **(1)** *(Agrostemma githago)*. ib. 1 936/825; **e)** (regional) „plantă cu cotorul subțire și ramificat și cu flori de culoare vînătă". Cf. H XVIII 302; **scaunu(l)-popii** = **a)** (regional) cuișoare *(Dianthus chinensis)*. Cf. BORZA, D. 59; **b)** (regional) garoafă *(Dianthus barbatus)*. *Se repeziră să-și culeagă florii garoafe sălbatece, cărora le spunea în sat „scaunul-popii".* AGÎRBICEANU, S. 401, cf. BORZA, D. 58, ALR I 1 935/122, 160, 170; **c)** (regional) arșinic *(Lychnis chalcedonica)*. Cf. PANȚU, PL., BULET. GRĂD. BOT. V, 60, BORZA, D. 102; **d)** (regional) steluțe *(Erigeron acer)*. PĂCALĂ, M. R. 14; (regional) **scaunul-lui-Dumnezeu** = cuișoare *(Dianthus chinensis)*. Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 59; (regional) **scaunul-Domnului** = brumărea *(Phlox paniculata)*. Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 129; (regional) **scaunul-ălor-bune** = pătrunjel-de-cîmp *(Peucedanum oreoselinum)*. Cf. BORZA, D. 127; (regional) **scaunul-hălor-din-vînt** = luminărica-peștilor *(Verbascum nigrum)*. Cf. id. ib. 178.

— Pl.: *scaune* și **(I 4,** m., învechit) *scauni*. — Și: (învechit și regional) **scamn, scáon,** (regional) **scáund** (ALR I 295/308), **scand, scant** (GR. S. II, 379), **scăuán**

(LEXIC REG. II, 42), **scoamn** (H XVIII 104), (învechit, rar) **scan, scavn** (CP 97) s. n.
— Lat. **scamnum.**

SCAUNÁȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCÁUND s. n. v. **scaun.**

SCAUNDÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCAUNÉL s. n. v. **scăunel.**

SCAUOÍ vb. IV v. **scheuna.**

SCAVN s. n. v. **scaun.**

SCĂBÓRCĂ s. f. (Regional) Țandără, așchie (de lemn) (Negrești — Baia Mare). ALR II/I h 93/346.
— Pl.: *scăborce.*
— Etimologia necunoscută.

SCĂCÍ vb. IV. Tranz. (Prin Maram.; complementul indică rufe) A călca. Cf. LEXIC REG. 22.
— Prez. ind.: *scăcesc.*
— Din ucr. **скачати.**

SCĂCINĂTÓRIU s. n. v. **scăciunător.**

SCĂCIUÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică fînul) A scutura cu furca în timpul uscării (Măru — Caransebeș). L. ROM. 1959, nr. 6, 52.
— Prez. ind.: *scăciuiesc.*
— Etimologia necunoscută.

SCĂCIUNÁ vb. I. Intranz. (Regional) A scormoni în foc (cu cleștele). Com. din SATU MARE.
— Prez. ind.: *scăciun.*
— Etimologia necunoscută. Cf. scociorî.

SCĂCIUNĂTÓR subst. (Vestul Transilv.) Clește cu care se scormonește în foc. V. vătrai. Cf. CV 1950, nr. 2, 30, A I 12, 26, TEAHA, C. N. 263.
— Pl.: ? — Și: **scăcinătóriu** s. n. CV 1950, nr. 2, 30, A I 26.
— **Scăciuna** + suf. *-ător.*

SCĂDÁRCĂ s. f. (Prin Ban. și prin Transilv.) Soi de viță de vie care face struguri negri. Cf. ANON. CAR., CADE, H XVII 291.
— Din scr. **skadarka.**

SCĂDĂLIZÍ vb. IV v. **scandalisi.**

SCĂDEÁ vb. II. **1.** Intranz. A deveni mai mic ca dimensiune, ca întindere, ca suprafață, ca volum, ca lungime, ca înălțime, ca adîncime, ca lățime, ca grosime, ca greutate; spec. (despre ape curgătoare, mări, oceane) a-și cobori nivelul; a reveni în matcă. *Derept ruga lui, apa să nu scază.* CORESI, EV. 170. *Lăsă vîntul a veni spre pămînt și scădzură apele.* PO 31/24. *Ai tocmit și luna să crească, să scază.* DOSOFTEI, PS. 27/12. *Scăzînd apa, au stătut corabia.* N. COSTIN, L. 60. *Mai veade-să, zic, și cînd scade apa la mijloc și alte colțuri ca niște picioare de zid.* C. CANTACUZINO, CM I, 15. *Cînepa de să va sămîna... cînd scade luna, să va face mai scurtă și deasă* (a. 1733). GCR II, 27/2. *Și acest rîu adaoge și și scade ca și Nilul.* AMFILOHIE, G. 150/6. *Iară a doao zi... vor scădè toate apele* (a. 1815). GCR II, 217/8. *Scade auru și argintu prin foc.* DRLU. *Acestea se fiarbă într-o litră și jumătate cu apă, pînă scade pe jumătate.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 434/1. *Cînd iarba nu este uscată bine..., stogul scade foarte mult.* I. IONESCU, C. 116/11. *Scăzînd doagele de uscăciune...* (a. 1846). DOC. EC. 887. *Fluvii care mai totdeauna scad..., mai mult secaseră.* ARISTIA, PLUT. 338/31. *Ceahlăul sub furtună nu scade mușunoi.* ALECSANDRI, POEZII, 295. *Apa scade răsfîrîndu-se-n larg pe matca-i bolovănoasă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 324. *Oltul scade pentru-ai noștri, pentru alții Oltul crește.* DAVILA, V. V. 62. *Simt moșia ta cum crește Și hotarul meu cum scade.* GOGA, POEZII, 195. *Tazlăul: într-o noapte așa scăzuse, că i se vedeau pietrele.* HOGAȘ, DR. I, 315. *Stropul vinului ce scade prin paharele deșarte.* MINULESCU, VERS. 27. *Picioarele în ruină ale acestui pod se văd și azi cînd scade Dunărea.* GALACTION, O. 121. *Lacul zînelor din codri a-nceput ursuz să scadă.* VOICULESCU, POEZII, I, 63. *Balta scade moartă.* CĂLINESCU, O. II, 18. *Luminările albe ard și, pe măsură ce ard, scad.* STANCU, M. I. 39. *Numai castanii își păstraseră mărimea, încolo totul scăzuse.* TUDORAN, P. 361. *Arama sa coclește-n ibricul de cafea Și luminarea scade.* V. ROM. ianuarie 1965, 32. *Cînd apele scădeau... ne apucam de grădinărie.* ib. ianuarie 1966, 43. *Izvor de munte, Astăzi curge și îneacă... Și mîni scade ș-apoi seacă.* ALECSANDRI, P. P. 41. *De dalac îi bună rădăcina de spînz, fiartă în apă... și scăzută bine.* ȘEZ. IV, 122. *Aj bè o gură d'e apă. Apa o scăzut și nu mai ieste și pînă înd'e să mai fie apă, io nu mă po să mă mai ducu.* O. BÎRLEA, A. P. II, 387. *Dunărea e mare, însă cîteodată scade foarte mult* (= orice bogat poate sărăci). ZANNE, P. VI, 105. (Tranz. fact.) *Scade porțiile de mîncare.* CADE. ✦ Spec. (Învechit și regional; despre ființe sau părți ale lor) A se usca, a se strînge, a se închirci; a slăbi. *Fața ei n-au... mai scăzut.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 205v/35. *Ochiul perde lustrul său și tăria sa, scade bulbul ochiului și se îngroapă în căpățînă.* VASICI, M. II, 14/21. *Cristophi, care nu dormise toată noaptea, scăzuse mult la făptură.* CAMIL PETRESCU, O. II, 22. *Trupul mamei, secat și scăzut de o îndelungată boală..., rămînea nemișcat.* STANCU, M. I. 8. *Bărbatul m-o mustra, Carnea pe mine-o scădea.* TEODORESCU, P. P. 271. *Cum a putrezit și a scăzut omul ista, așa să scazi și tu.* ȘEZ. II, 73. *De cînd trăiesc cu străinii O scăzut carnea pe mine.* ib. III, 64, cf. FOLC. MOLD. II, 79. (Refl.) *Se veștejaște, se scade, se stafidește pielea și carnea și se usucă în gangrenă.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 462/25. ✧ Fig. *De cînd nu te-am văzut, Inima-n mine-a scăzut.* BIBICESCU, P. P. 342. ✦ Spec. (Despre aștri) A deveni tot mai mic coborînd spre asfințit; p. ext. a asfinți, a apune. *Tîrziu, în miez de noapte. Luna... Peste munții-nalți trecea Ș-apoi lin, încet, scădea.* ALECSANDRI, P. I, 102. *Soarele-a scăzut spre seară.* COȘBUC, B. 86. ✦ Spec. (Despre sosuri, p. ext., despre mîncăruri) A-și pierde lichidul sau o parte din lichid (prin fierbere), a deveni mai consistent (prin fierbere); a se îngroșa. *Acoperită ulceaua bine să nu răsufle pînă ce va scădea a treia parte.* MÎNCĂRILE, 94/14. *Scăzuse la fiert cazanul cu mîncare.* PAS, L. I, 97. *Dacă între timp mîncarea scade prea tare, se mai adaugă cîte o lingură de apă.* S. MARIN, C. B. 129.

2. Intranz. și tranz. fact. A deveni sau a face să devină mai puțin numeros, mai puțin des, mai puțin abundent, mai restrîns; a (se) reduce **(II 1)** ca număr, ca plafon, ca preț etc. *E tu același ești și anii tăi nu vor scădea.* PSALT. HUR. 84v/12. *Cîmpii nu vor face mîncare. Scădzură oile..., și nu vor fi boii lîngă iesli.* PSALT. 323. *Bucate multe și în multe chipure să sînt, însă puțin stau înainte, iară mai apoi scad.* CORESI, EV. 264. *Scăzură cei buni și să-mpuținară.* DOSOFTEI, PS. 37/7. *Scade venitu.* DRLU. *Numărul bravilor scădea pe toată ziua.* NEGRUZZI, S. I, 173. *Scad în preț Florile deodată.* COȘBUC, B. 60. *Numărul negustorilor și meșterilor români scade de la o vreme.* IORGA, C. I. II, 200. *Dînd tot în bani gata, depozitele dumitale ar scădea.* AGÎRBICEANU, A. 324. *Numărul megleniților... în timpul din urmă a mai scăzut.* PUȘCARIU, L. R. I, 225. *Populația scădea și nu mai putea face față necesităților curente ale țării.* IORDAN, T. 294. *În dozajul general al elementelor artistice, elementul retoric scade în mod evident.* VIANU, A. P. 46. *Coța curbei... le mai scăzuse salariile.* ARGHEZI, B. 148. *Numărul șomerilor a scăzut simțitor.* BOGZA, A. Î. 565.

Tirajul scăzuse. VINEA, L. I, 120. *Se strică marfa și scade la preț.* TUDORAN, P. 164. *Anii tineri Sînt rari și scad în calendar.* VULPESCU, P. 81. *Fulgerele au scăzut între timp.* T iulie 1968, 38. *Rău pe turci îi sărăcea..., Dar degeaba se lupta, Căci păgînul nu scădea, Ci mai tare se-nmulțea.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 493. ◇ Absol. *Să le faci îndreptarea ce li să va cuveni, pe alocurea scăzînd și pe alocurea încărcînd, întocmai după cererea cuviinței* (a. 1819). DOC. EC. 215. ◇ Refl. pas. *Sporind numărul abonaților atunce prețul se va scădea în proporție* (a. 1844). PLR I, 101. *Eu vreau să vorbim, să mă conving că marfa îmi convine, că prețul nu se mai poate scădea.* SADOVEANU, O. X, 562. ◇ Refl. (Învechit) *Sugătorii prunci au în starea sănătății cea mai mare desime a bătăii pulsului, care se scade cu înălțarea vîrstei.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XLV/3.

3. Tranz. (Complementul indică un tot, un ansamblu) A lua o parte, a reduce proporțiile prin luarea unei părți. *După ci scade acii 300 lei, apoi o mai scoate și dătoare cu 976 lei* (a. 1813). BUL. COM. IST. IV, 101. *Să scază acum din venit cele pînă acum făcute cuviincioase cheltuieli* (a. 1823). DOC. EC. 297. *Le-am primit drept bani scăzîndu-mi din sumele scrise în ele dobînda pe trei luni.* GHICA, C. E. I, 93. ◇ Refl. pas. *Să scade suma cheltuielilor, după cum în condica de cheltuieli arată* (a. 1811). DOC. EC. 131. *Șase ocale vechi, din care se scade trei litre daraua ocalei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 150. *Se vor scădea pentru fiecare din aceste îndatoriri cîte trei zile de muncă din cele douăsprezece.* BUL. COM. IST. I, 54. ✦ Spec. (Folosit și absol.) (Mat.; complementul indică mulțimi, grupuri aditive) A efectua o scădere **(3)**; (învechit) a subtrahirui, (învechit, rar) a subtragui. *Scade din suma scăderii suma rămășiții:* MILLO, A. 9/14. *Împărțesc 5 prin 2 și scăzînd productul 10 de la împărțitul partnic 10, nu-m rămîne nimică.* ASACHI, E. I, 34/14, cf. id. ALGHEBRA, 5r/17, LM. *A scădea un număr zecimal din altul.* CLIMESCU, A. 131. *Adunau, scădeau..., greșeau, o luau de-a capăt.* COCEA, S. I, 182, cf. TEODOREANU, M. I, 70. *Călca apăsat prin odaie socotind prețurile în cap, adunînd, scăzînd, împărțind.* C. PETRESCU, A. R. 102. *Adună și scade, împarte și înmulțește fără să ție seama de mine.* VINEA, L. I, 145. *Nu știa decît să adune și să scadă.* TUDORAN, P. 403. *Pentru a scădea o sumă algebrică dintr-un număr, scădem succesiv fiecare termen al ei.* ALGEBRA VIII, 10. ◇ Refl. pas. *Sumă se numește cîtimea ce trebuie... să se scază.* POENARU, E. A. 9/15, cf. 176/10. ✦ (Complementul indică elemente dintr-un ansamblu, dintr-un tot) A scoate din inventar, din evidență (în urma uzurii, a deprecierii etc.). *A scădea din inventar obiecte de mobilier.* ✦ (Învechit; complementul indică oameni) A ușura, a înlesni la efectuarea unei obligații materiale, la plata unei datorii (prin diminuarea valorii lor). *Să socotească judecătoriul cu milostivire și să scadă după cuviință pre acel ce au luat lucrul prin naimeală.* PRAVILA (1814), 59/5. *Să le plătească însă: țapul taleri 5 și capra cu ied taleri cinci și capra stearpă taleri patru — făr' de a scădea pă lăcuitori cu nici un ban pentru tunsul părului lor* (a. 1827). DOC. EC. 393

4. Intranz. (Despre intervale sau unități de timp) A deveni mai scurt ca durată, a dura mai puțin; a se micșora **(II)**, a se scurta. *Ziua scade, noaptea crește.* EMINESCU, O. I, 214. *Nu crește Veșnicia, nici nu scade.* AL. PHILIPPIDE, A. 110. *Cu cît scădea ziua, ne întîlneam mai devreme.* M. I. CARAGIALE, C. 37. *Zilele au început să scadă.* CADE. *Au început de-o vreme și zilele să scadă.* PILLAT, P. 84. *Scade noaptea, ies lumine.* I. BARBU, J. S. 92. *Aș vrea să pot auzi cum naște ziua și cum scade seara.* ISANOS, V. 323. *Timpul reține-l, scade.* VULPESCU, P. 102, cf. M. D. ENC., DEX.

5. Intranz. și tranz. fact. A deveni sau a face să devină mai puțin intens, mai puțin viu, mai slab; a slăbi sau a face să slăbească în intensitate, în tărie, în concentrație; a (se) micșora (IV), (învechit, rar) a scurta **(IV)**. *Derept aceaia nu iaste a opri boala..., ce cînd pleacă spre sănătate și dă Dumnezeu vindec, atunce scade ea și tocmealele și firile trupului se întăresc și se însănătoșesc.* CORESI, EV. 82. *De atîtea dzile flămînd..., oarecum virtutea mi-au scădzut.* CANTEMIR, I. I. I, 99. *Acestea sînt care-l făcură să scază din puterea, dreptatea și iubirea sa de omenire.* PLEȘOIANU, T. IV, 29/19. *Atunci și începe a scădea puterile trupești.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXVII/18. *În Pesta scădea epidemia, dar prin țară urma a spori.* AR (1831), 126²/34. *Acei doftori..., În loc de a ne scădè răul, ne-l însutesc.* CONACHI, P. 281. *Acum epidemia începuse a scădea.* NEGRUZZI, S. I, 292. *Pe lună s-a pus o pată Și-n sat focul a scăzut.* ALECSANDRI, P. I, 8. *Bătrînul simțind că-i scade energia, se grăbi să plece.* CARAGIALE, O. I, 40. *Slăbește focul, Aripile-i scad.* COȘBUC, P. II, 54. *Întrebuințarea vechii limbi religioase scăzu foarte mult.* IORGA, C. I. II, 130. *Interesul publicului pentru literatură scăzuse cu desăvîrșire.* IOSIF, în PLR II, 212. *Admirația... ce aveam pentru dînsul a scăzut din zi în zi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 37. *Omul simți vocea schimbată a femeii, totuși nu-i scăzu îndîrjirea.* AGÎRBICEANU, S. 59. *Puterile îi scăzuseră.* GÎRLEANU, N. 155. *Nu i se mai alegea nimic din tabieturile zilnice, chiar somnul și mîncarea mai scăzuseră.* BASSARABESCU, S. N. 15. *Vuiet lung de fierărie Se distramă în tăcere... Scade-n depărtare.* TOPÎRCEANU, B. 41. *Lumina zilei peste dealuri scade Acum, din ce în ce mai timpuriu.* D. BOTEZ, F. S. 88. *Dascălul scade glasul ca un apus de orgă.* TEODOREANU, M. U. 163. *Interesul îmi scăzuse într-atît, că pregetam să mai iau frigul în nas.* VOICULESCU, P. I, 110. *Tropotul calului lui scăzu.* SADOVEANU, O. XII, 412. *Glasul judecătorului scăzuse de tot, era răgușit, stins.* DAN, U. 239. *Fonia scade la sfîrșitul cuvintelor.* PUȘCARIU, L. R. I, 84. *Scade sau se ridică voltajul, tot una e.* ARGHEZI, B. 39. *Cînd lumina scade Tulpinile se-apleacă de-atîtea flori și roade.* CĂLINESCU, O. II, 60. *Patosul adevărului scade.* VIANU, L. U. 97. *E de ajuns să scadă oricît de puțin tonusul vital... pentru a ne adînci... în toate simptomele reale ori fictive ale vieții interioare.* RALEA, S. T. I, 118. *Treptat, bubuiturile scad în intensitate.* BOGZA, C. O. 61. *Intensitatea emisiei luminiscente scade pînă la extincție.* SANIELEVICI, R. 230. *Lumina scade pînă la obscuritate.* H. LOVINESCU, T. 375. *Atenția celor mai în vîrstă scădea... adesea.* PREDA, R. 264. *Frigul scădea.* BARBU, G. 11. *Curățirea atmosferei, sub formă de ploi calde, s-a produs, însă, abia cînd temperatura a scăzut sub 100°.* GEOLOGIA, 59. *Treptat, coloratia galbenă scade.* ABC SĂN. 189. *I-a scăzut febra bolnavului meu.* T august 1964, 53. *Aci oamenii devin irascibili, scad potențele lor de calm și energie.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 10/2. *Dorul ei deloc nu scade.* TEODORESCU, P. P. 348.

6. Intranz. și tranz. fact. A deveni sau a face să devină mai puțin util, mai puțin însemnat, mai puțin valoros, mai puțin necesar ori cu prestigiul știrbit; a decădea sau a face să decadă ca importanță, ca valoare, ca prestigiu etc. *Rădicară-se pără în ceriu și scadu pără la fărăfundu; sufletul lor în rău topea-se.* PSALT. 231. *Era mai înainte foarte cu negustătorie, dar după ce s-au făcut Petersburgul au scăzut.* AMFILOHIE, G. 60/13, cf. MAIOR, D. 64/18. *Mulți din prinții politici începu mai apoi a sprijini învățăturile lui Luther, scăzînd prin aceasta din zi în zi puterea papei.* SĂULESCU, HR. II, 261/23. *Puterea monarhică... au scăzut în cursul acestui timp.* ASACHI, I. 44/4. *Europenii în acelea vremi scăzuseră deocamdată, demoralizîndu-se foarte.* FM (1841), 321¹/28. *Domnii... lăsară a scădea și a să demoraliza armata.* MAG. IST. II, 57/15. *Vei rîde, tată, cum ai rîs și de surioarele mele, fără cu toate astea să le scază cinstea.* ISPIRESCU, L. 15. *În proporția creșterii acestei mișcări scade trebuința unei critici generale* (a. 1886). PLR I, 276. *Aceasta îmi scade reputația.* ap. TDRG. *O asemenea legătură nu scade pe fiul ei.* IORGA, C. I. I, 90. *Colosala tragedie a naturii, pe care*

stihiile se pregăteau s-o joace..., scăzuse în ochii mei la treapta unei drame ordinare. HOGAȘ DR. I, 109. *Aceasta ne silește să scădem foarte mult rolul influenței vestice asupra culturii indigenilor din valea Ialomiței.* PÂRVAN, G. 192. *Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii.* REBREANU, I. 101. *Ușa închisă mă scade sufletește ca o părăsire.* CAMIL PETRESCU, P. 51. *Fără să scădem prea mult acest sublim, am zice despre curaj că e o neglijență.* RALEA, S. T. II, 300. *A scăzut importanța marelui agă.* STOICESCU, S. D. 257. *Redacția ezită să publice lucrări cu caracter prea local, ca să nu scadă acest nivel la care s-au ridicat primele numere.* V. ROM. ianuarie 1965, 214. *Acest lucru nu scade cîtuși de puțin importanța lucrării.* L. ROM. 1967, 479. *Nu omorî domnia C-o să-ți scazi vitejia.* TEODORESCU, P. P. 509. *Cu greu la cel ce scade dintr-o mare stare, cînd nu mai are nici de mîncare.* ZANNE, P. VIII, 270. (Refl.; învechit) *Cei plini de pîine să scăzură și flămînzii descălecară pămînt.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 250/7. *Cunoscut-am că mănăstirile și boierii cu boierii și fără de boierii și alte bresle ce sînt de cinste din starea lor s-au scăzut* (a. 1728). URICARIUL, I, 50. ◇ Expr. (Intranz.; învechit) **A scădea din mărire** = a se rușina **(1)**. ZANNE, P. IV, 441. ✦ Spec. (Învechit) A fi lipsit sau a lipsi de o anumită favoare, calitate, autoritate, de o anumită funcție, de un anumit bun (pe care le avea pînă atunci). *Cîte-au fost după mine, grăiaște Hristos, nemică nu scăzui, ce păzii pre ei.* CORESI, EV. 187. *Cel ce dă săracilor niciodată nu va scădea.* CHEIA ÎN. 33v/27. *Și pe ceilalți frați ai lui au început a-i mai scădè din volnicia ce avè cînd trăiè tat'său.* NECULCE, L. 100. *Nici se scadă sau să lipsească pe monastirea aceasta din cele rînduite spre ajutor și chivernisala ticăloșilor bolnavi* (a. 1799). URICARIUL, I, 102. *Se vor pleca a se uni cu romanii și cu ceilalți italiani ai lor frați și așa va scădea treaba grecilor.* MAIOR, IST. 252/27. *Orice hotărîre de judecată dată asupra unui boier... nu se va putea pune în lucrare pînă cînd domnul nu-l va scădea mai întîi din cinstea lui, luîndu-i rangul.* REGUL. ORG. 240/20. *Umili pe Mihai, scăzîndu-l din treapta de domn suveran.* BĂLCESCU, M. V. 96. ◇ Expr. **A-i scădea cuiva ceva** = a-i prejudicia, a-i dăuna. *Ce vă scade să aprindă cineva luminarea sa de la luminarea voastră?* ap. TDRG.

7. Intranz. (Învechit) A sfîrși; a dispărea, a pieri **(3)**; a se distruge. *Vedea-voi pre voi cu cutremuri..., cu friguri de carele va scădea fața vo[a]stră în sufletul vostru* (a. 1560). GCR I, 4/25. *Nu va scădea jude dentru Iuda și purtătoriu den sămînța lui, pînă va veni cela ce-l așteaptă.* CORESI, EV. 500. ✦ A lipsi. *Și nu scăzu* (n-au lipsit H) *de calea lui asupra și hicleșigu.* PSALT. 105.

— Prez. ind.: pers. 1 *scad* și (popular) *scaz*, pers. 2 *scazi* și (învechit) *scădezi*. — Și: **scáde** vb. III.

— Lat. ***excadere.**

SCĂDÉNIE s. f. (Învechit, rar) **1.** Reducere, micșorare a unei obligații materiale. Cf. scădea **(3)**. *Au adus Dumitrașco păr[călabul] și un răvaș de scădenie a dum. Barbul sărd.... că au fost dat mai nainte la catane... grău și porumbu* (a. 1716). IORGA, S. D. XIV, 15.

2. Decădere, declin. Cf. scădea **(6)**. *Țara în loc de a se realța merse cu grăbire spre scădenie.* BĂLCESCU, M. V. 306.

— Pl.: *scădenii*.

— **Scădea** + suf. *-enie*.

SCĂDÉRE s. f. Acțiunea de a scădea și rezultatul ei.

1. Reducere, micșorare a dimensiunii, a întinderii, a suprafeței, a volumului, a lungimii, a înălțimii, a adîncimii, a lățimii, a grosimii, a greutății; spec. coborîre a nivelului unei ape. Cf. scădea **(1)**. *Pricina adaogerii și scăderii Nilului.* CANTEMIR, IST. 139. *Scăderea aurului și argintului prin foc.* DRLU. *Fiind cu nevoință acum a să măcina bucatele în morile după apa Dîmboviții... pentru scăderea apei din pricina vremii de iarnă* (a. 1828). DOC. EC. 413. *După scăderea Nilului rămîne în bălți apă mai multă din cît trebuiește lăcuitorilor pentru consomație.* CR (1836), 27[1]/33. *De la 1538 începe răpedea scădere a hotarelor Moldovei.* IORGA, C. I. II, 98. *Mlaștinile rămase pe urma scăderii apelor.* VOICULESCU, P. I, 32. *Scăderea lunii prevestea cumpănă.* SADOVEANU, O. IX, 417. *Dunărea, deși în scădere, tot se mai învolbura.* TUDORAN, P. 98. *A doua zi măsură din nou ... apa din strachină..., de va fi apa cu scădere, va fi fără noroc.* ȘEZ. II, 128. ✦ (Geogr.; învechit) Reflux. *În apele ocheanului să întîmplă o orînduită sau hotărîtă umflare ori adeogare și scădere în toate zilele.* GRECEANU, Î. 135/6. *Luna... prin puterea sa atractivă atîta lucrează în pămînt cît undele mării să rădică la mare înălțime, prin carea să pricinuiește umflarea și scăderea mării.* SIBINEANU, C. 6/27.

2. Reducere, micșorare a cantității, a numărului, a desimii, a abundenței, a plafonului, a prețului. Cf. scădea **(2)**. *Scăderea venitului.* DRLU. *Să se afle din ce urmează însemnitoarea scădere a birnicilor.* CR (1830), 387[1]/22. *Armenii sînt în scădere.* IORGA, C. I. II, 200. *Unor epoci de înmulțire mare, urmau desigur răstimpuri de scădere considerabilă.* PUȘCARIU, L. R. I, 335. *Nu va fi în viața Oltului întîmplare, fără ca ea să nu însemne la urma urmei scădere a cifrei dintru început.* BOGZA, C. O. 141. *Amenzile și scăderile de salariu sileau clasa muncitoare la o existență din ce în ce mai apăsătoare.* PREDA, R. 17. *Registrul de casă... înregistra scăderi simțitoare ale veniturilor.* IST. LIT. ROM. II, 579. *Scăderea conținutului de oxigen... sub minimul necesar provoacă moartea peștilor.* AP 37. *Diversele întrebuințări au dus la scăderea numerică a laicelui.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 7 094. *S-ar obține scăderea costului filmelor produse.* CINEMA, 1968, nr. 1, X.

3. Reducere, micșorare a proporțiilor unui tot, unui ansamblu prin luarea (ori absența) unei părți componente; scoatere din inventar, din evidență a unor bunuri (uzate, depreciate etc.); (învechit) înlesnire la efectuarea unei obligații materiale, la plata unei datorii (prin diminuarea plafonului lor). Cf. scădea **(3)**. *Deci cu mare nevoință de-abia s-au strîns 12 pungi de acei bani și au trimis la urdie la vezirul și tot i-au luat cu scădere.* N. COSTIN. LET. II, 128/32. *Cel ce va lua lucru prin năimeală vecinică, datoriu iaste să plătească după așăzarea ce au făcut și nu poate să ceaie scădere arătînd nerodire, secetă, grindină, vărsarea apelor.* PRAVILA (1814), 65/13. *Visteria... nu va priimi nici o scădere întru împlinirea birului.* REGUL. ORG. 37/33. *Cărănșii ce aduc vin să li se ție în samă din țenchiul (vrana) vasului, atît pentru scădere, cît și pentru băutul lor.* N. A. BOGDAN, C. M. 66. *Întocmirea formalităților de scădere din inventar a bunurilor de orice fel.* LEG. EC. PL. 338. *Nu numai că nu se scandalizează, dar îl și scot din impas, dînd la scădere obiectele furate.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 182. ✦ Spec. Una dintre cele patru operații matematice fundamentale prin care se determină diferența dintre două numere, diferență care adunată cu scăzătorul trebuie să dea un număr egal cu descăzutul; diferență a două numere complexe; (învechit) substracție, tragere, (învechit, rar) scăzămînt **(2)**, substrăgăciune. *Scădere este micșurare unui număr mare scăzîndu-să prin altul mai mic.* MILLO, A. 7v/3. *Dîndu-se suma și cîtimea ce trebuie să se scoață, ceialaltă se află prin scădere.* POENARU, E. A. 9/13. *Deosebim numai două operațiuni, și anume: adunare și scădere.* CLIMESCU, A. 16, cf. 42. *Coloane... De cifre cu eterne tota-*

luri și scăderi. ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 104, cf. LTR[2]. *Pentru adunarea și scăderea fracțiilor în aritmetică este nevoie să le aducem mai întîi la același numitor.* ALGEBRA VIII, 88, cf. 30. *În operația 18 — 6 este vorba de scăderea unui număr dintr-o sumă.* GÎ 1968, nr. 931, 2/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ P. ext. (Mat.; învechit, rar) Descăzut. *Numărul mai mare este scădere, cel mai mic scăzătoriu.* MILLO, A. 7[v]/7. *Scrie scădere și dedesuptu scăzătoriu, adecă cel mai micu număr suptu cel mai mare.* id. ib. 7[v]/12.

4. Reducere a duratei unui interval, unei unități de timp. Cf. scădea (4). *Această creștere și scădere purcegînd de supt ecoator spre poluri suie de la 12 ceasuri pînă la 6 luni de zile.* AR (1830), 74[2]/1. *Ziua e în scădere.* STANCU, M. I. 130.

5. Reducere, diminuare, slăbire a intensității, a tăriei, a concentrației. Cf. scădea (5). *Vidra... pentru scăderea puterilor firii din catalogul jiganiilor ați lepădat-o.* CANTEMIR, I. I, 64. *Bătrînețele nu sînt o boală..., ci o firească scădere a puterilor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 51/15. *Spre lămurita cunoștință sporirei și scăderei holerii în Ieși, să adaoge următoarea foaie, scoasă din raporturile oficiale...* AR (1831), 98[1]/22. *Și fugea unul de altul gîndind că prin depărtare Amoriului vor aduce scădere și-mpuținare.* CONACHI, P. 84. *Satul Bogdăneștilor părea o adunătură de mușuroaie negre, și departe, departe, pe dealuri necunoscute, focuri de primejdie ardeau ca stele palide, în scăderi și creșteri.* SĂM. V, 934. *Tudor Fierăscu o iubea arzător și fără scădere.* GALACTION, O. 112. *Difuzia este în general însoțită de scăderea treptată a energiei fotonilor.* SANIELEVICI, R. 149. *Acest defect este compensat printr-o bună acțiune de scădere a febrei.* ABC SĂN. 316. *Să treacă ușor peste scăderile de tensiune dramatică ale ultimelor două acte.* T mai 1964, 100.

6. Reducere, micșorare a utilității, a valorii, a însemnătății, a prestigiului; spec. (învechit) declin, regres, decădere; decadență. Cf. scădea (6). *Apucatu-m-am și eu a scriere începătura și adaosul, mai apoi scădearea, care să vede că au venit în zilele noastre.* URECHE, ap. GCR I, 68/33. *Luînd izvod de la multe feluri de limbi, carii văzînd și ei scădeare și împuținare întru toate lucrurile începelpciunii... au scos toate adîncurile și meșterșugurile cărților de le-au arătat la vedeare tuturor.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 79/8. *Leșii au împiedecat acest lucru, spre scădearea creștinătății.* M. COSTIN, O. 47. *Aice vroim să arătăm pentru mare și multă scădere ce au curs neamului creștinesc în Țarigrad* (a. 1774). GCR II, 102/7. *Principii... socotiră ca o norocire a lor scăderea domnului lor Aladin.* VĂCĂRESCUL, IST. 250. *Așăzămîntul acesta merge din zi în zi spre scădere, amerînțîndu-se a se des[f]iința cu totul* (a. 1836). DOC. EC. 649. *Nici o limbă, nici la naștere, nici la creștere, nici la scăderea ei nu s-a scris așa cum s-a scris după ce s-a format.* ARISTIA, PLUT. IV[2]/9, cf. XLIV[2]/27. *Banii... trebuie să fie și ei supuși... la suire și la scădere.* GHICA, C. E. I, 97. *Pictura de biserică nu e deloc în scădere după 1600.* IORGA, C. I. III, 62. *Din pricina acestei lupte, cultura muntenească a fost mai în scădere.* IBRĂILEANU, SP. CR. 17. *Făcea profeții sumbre despre viitoarea scădere a tuturor valutelor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 58. *Afacerile se află în scădere.* SADOVEANU, O. XVIII, 244. *Scăderea titlurilor sau valorilor admise la bursă.* COD. PEN. R.P.R. 449, cf. RALEA, S. T. I, 109. *Pe măsura scăderii importanței militare a călărașilor...* STOICESCU, C. S. 113. *Fapte... semnificative în privința scăderii importanței uneia dintre sursele... diferențierii dintre grăiurile limbii.* L. ROM. 1967, 512. *Înălțare fără scădere, ca suiș fără scoborîș, nicicum să găsește.* ZANNE, P. I, 290. ◇ Expr. (Învechit) **A umbla cu scădere** = (despre bani) a avea cursul depreciat. *I-am răspuns că [banii] sînt buni, dar în țară umblă cu scădere și țăranii nu-i primesc* (a. 1889). URICARIUL, XIV, 249. ✦ (Învechit) Circumstanță defavorabilă. V. necaz, nenorocire, restriște. *Cunoscînd nevoia ce va veni și scădearea asupra oamenilor ce vor fi lăcuitori în țara Moldovei, fiind fără învățătură vor fi de pururea însătat și lipsiț, ca și cum are fi într-un loc secetos de apă.* EUSTRATIE, ap. GCR II, 119/2. *Omul la scădere cunoaște pe prieten.* I. GOLESCU, ap. DDRF. ✦ (Învechit și regional) Umilire, înjosire, degradare; rușine[1] **(I 4)**. *Popii carii nu să nevoiescu cu rumânie, ce tot cu sîrbie, unii ca aceia și loru facu-și de către Dumnezeu pedeapsă și de către poporani urîciune și săborului scădeare* (a. 1675). GCR I, 220/26. *Autorii de prea vestitul Engel aduși rămîn de scădere, dimpreună cu dînsul.* ȘINCAI, HR. I, 328/12. *Nu ar fi nici o scădere pentru Miron Costin de a fi comparat lui Comines.* MAIORESCU, CR. II, 23. *Patima pe care avea s-o mărturisească era un lucru de scădere și rușine.* SADOVEANU, O. XII, 438. *Iar nuna, ca o muiere, Nu se lasă de scădere, D-apoi să vedeți pe nunul Cu gîtul său larg ca tunul.* MARIAN, NU. 510. *Mi-o spus tot vorbe de scădere.* PAȘCA, GL. ✦ Ceea ce constituie o deficiență, un cusur, un defect o insuficiență, o greșeală, un păcat, un viciu. *Cită de mare scădearea iaste lăcomia.* N. COSTIN, ap. GCR II, 9/27. *Mulți bărbați învățați dintru acea scădere, că n-au știutu limba română, strîmbă judecată au făcut.* MAIOR, IST. 269/33. *La săvîrșiri sminteală și la paza bunelor rînduiele scădere sau strămutare* (a. 1814). URICARIUL, I, 218. *Nu cunoaște scăderile noastre, nu le simte pe acele, prin urmare nici nu știe prescrie mijloace ajutătoare* (a. 1838). PLR I, 68. *Arta... are și ea scăderile și suferințele ei.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 398. *I-a plăcut să puie în opera lui mai mult scăderile și ridicolul societății noastre.* id. ib. 522. *Drese toate scăderile formale după placul tuturora.* SBIERA, F. S. 174, cf. 389. *Acest almanah... trebuie privit numai ca un început, ca toate începuturile, cu scăderile lui.* în PLR II, 219. *A avut el scăderi, dar a avut și însușiri bune.* AGÎRBICEANU, S. 106, cf. LOVINESCU, C. VIII, 160. *Caragiale ride... din marginea societății, pe care nu o mai poate urma în toate formele ei de viață, cu un ochi critic pentru scăderile ei.* VIANU, A. P. 276, cf. COD. PEN. R.P.R. 553. *Urechea mea... se dovedea totdeauna fără scăderi.* BLAGA, H. 4. *Prestigiul și miracolul său artistic stă în această complexitate și în geniul lui de virtuos fără scăderi, oriunde s-ar manifesta.* CONSTANTINESCU, S. I, 72, cf. II, 261. *Cu oricîte scăderi, este totuși întîia lucrare cu adevărat științifică.* IST. LIT. ROM. II, 36. *Sînt consemnate și scăderile acestei opere.* L. ROM. 1967, 199. *Îmi e cu mult superior chiar cu scăderile lui.* CINEMA, 1968, nr. 10, 5. *S-au cîntărit meritele și scăderile interpreților.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 17, cf. M. D. ENC., DEX. *Scăderile și neajunsurile lui să nu i le spui drept în față.* SBIERA, P. 226. *Bordeiul, după ce era gol, mai avea și altă scădere, numai cît nu cădea de rău, de slab.* RETEGANUL, P. IV, 69. ✦ (Învechit) Pagubă **(1)**; pierderi de vieți omenești. Cf. HERODOT (1645), 255. *Sultan Suleiman, împăratul turcesc, cu oastea sa..., multă pradă și scădere făcînd țerti și călcîndu-o, au ajuns pînă la Suceavă.* URECHE, LET. I, 163/23. *Mare scădere au avut în oameni.* M. COSTIN, LET. I, 253/5. *Supt limba lui iaste trudă și dureare, Numai ce i-i gîndul să facă scădeare.* DOSOFTEI, PS. 33/6. *Ș-a priatin scădeare Nu-i va face-ntr-aveare.* id. ib. 42/5. *Nice o scădere Țării Ungurești, pre unde au mărsu, oștile n-au făcut.* N. COSTIN, L. 422, cf. 586. *Au luat cetate ca acie vestită Camenița, așe pre lesne, fără nice o scădere de oști.* NECULCE, L. 44. *Au făcut pace cu el cu mare scădere și pagubă mpărăției lui.* DIONISIE, C. 410. *El păstrase starea și privilegiile lor cu paguba românilor și cu propria sa scădere.* BĂLCESCU, M. V. 472. *Într-un veac nu se întîmplase ordiilor asemenea scădere.* SADOVEANU, O. XII, 323.

7. (învechit) Pieire **(1)**; dispariție. Cf. scădea **(7)**. *Iară o betejală oarecare iaste, de întră den afară înlăuntru și iară iese. Că scăderea-i pre firea năravului iaste și sănătatea.* CORESI, EV. 276. *Nu te voi părăsi, de ari veni toate împărățiile și crăiile mele la scădere, să nu să aleagă nemic de dînsăle.* N. COSTIN, L. 389. *Acești prinți pi... sînt într-o neprecurmată schimbă-*

toare lucrare pînă la un alom al lor, de creşterea lui în viaţă şi de scăderea lui în moarte. EPISCUPESCU, PRACTICA, XVI/31. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Scăderea zilelor meale spure mie.* PSALT. 209. *Unde iaste de destul lucrul hitleanilor acolo e scădeare şi scumpeate bunătăţilor.* CORESI, EV. 26. *Într-acest an... au fost scădeare în vii şi în toată roada* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 367/10. *Au fost scădere în vin şi în vii şi în toată roada.* MUSTE, LET. III, 64/12. *Grîul cel sămănat toamna, scăderi multă* (a. 1750). GCR II, 59/27.

— Pl.: *scăderi.*

— V. **seădea.**

SCĂFÁ vb. I v. **scafa.**

SCĂFĂR s. m. (Regional) Meşteşugar de scafe **(2, 3).** Cf. PAMFILE, I. C. 172, 496. *Lemnar, ... rudar, lingurar, scăfar, copăier.* NOM. PROF. 33.

— Pl.: *scăfari.*

— **Scafă** + suf. *-ar.*

SCĂFĂLÍE s. f. v. **scăfîrlie.**

SCĂFĂNEÁŢĂ s. f. (Regional) Palmă[1] **(2)** (Frata — Turda). PAŞCA, GL. *I-am dat o scăfăneaţă de-o văzut stele verzi.* id. ib.

— Pl.: *scăfăneţe.*

— Etimologia necunoscută.

SCĂFĂRMÁT, -Ă adj. (Regional) Scobit, adîncit (Galaţi). PĂSCULESCU, L. P. 21. *Lua o lopată scăfărmată Şi dădu şi el o dată.* id. ib., cf. 376.

— Pl.: *scăfărmaţi, -le.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s c a f ă, (s) f ă r î m a t.

SCĂFĂTÚRĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Nume dat unei cusături la mînecile cămăşilor ţărăneşti femeieşti. *„Chemeşile" sînt legate de poale, iar la mineci au „scăfătură" (cusătură după tehnica ciupagului).* ARH. FOLK. VII, 41, cf. 122.

— Pl.: *scăfături.*

— **Scafă** + suf. *-ătură.*

SCĂFĂU subst. (Prin Mold. şi prin Bucov.) Augmentativ al lui s c a f ă **(2, 3).** Cf. PASCU, S. 415, CADE, ŞEZ. V, 122. *Scăfău se face din lemn în formă de strachină.* ŞEZ. VIII, 89, cf. A V 15, 24.

— Pl.: ?

— **Scafă** + suf. *-ău.*

SCĂFÍCĂ s. f. (Regional) Scăfiţă **(1 2)** (Ciocăneşti — Vatra Dornei). ALRM SN II h 848/365.

— Pl.: ?

— **Scafă** + suf. *-ică.*

SCĂFÍLĂ s. f. (Prin Ban.) Cutie craniană, craniu. *Ieşi de diochi Din scăfila capului.* L. COSTIN, GR. BĂN. 178, cf. SĂC II, 162, 163, 168.

— Pl.: *scăfile.*

— **Scafă** + suf. *-ilă.*

SCĂFÍŢĂ s. f. **I.** Diminutiv al lui s c a f ă.

1. (Regional) Vas de lemn în formă de cupă sau de ceaşcă de mici dimensiuni, din care se bea ori cu care se scoate apa din fîntînă. Cf. s c a f ă **(1).** Cf. H VIII$_1$ 46, CHEST. V/45.

2. (Învechit şi regional) Scafă **(2)** mică; (regional) scăfică. Cf. ANON. CAR., DDRF. [Pune] *într-o scăfiţă o sumă anumită de bani.* MARIAN, NA. 152, cf. id. S. R. I, 30, SĂGHINESCU, V. 115, TDRG. *O fetişoară... opăreşte un pumn de mălai într-o scăfiţă de lemn.* CIOCÎRLAN, P. P. 9. *Se putea vedea... toată industria muntelui: oale, ... linguri grosolane, scăfiţi.* HOGAŞ, DR. I, 113. *Aducînd pe fundul scăfiţii usturoiul,* id. ib. 200, cf. CADE. *Pisezi căţeii într-o scăfiţă.* SADOVEANU, O. IX, 409. *Scoate nişte brînză în scăfiţă.* id. ib. X, 522, cf. SCRIBAN, D., DEX, H X 436, 512. *Luă brăcinaru-n gură... Ş-uă scăfiţă Cu trei tărîţe Şi alerga Şi striga.* TEODORESCU, P. P. 155, com. MARIAN. *Scăfiţă, scăciţă ori scăfău se face din lemn în formă de strachină.* ŞEZ. VIII, 89, cf. ALR SN IV h 1 043, ALRM SN II h 848, A V 14, 15, VI 4, 26, GLOSAR REG. ✦ (Regional) Conţinutul unei scăfiţe **(1 2),** ceea ce încape într-o scăfiţă; conţinutul împreună cu vasul respectiv. *Pi la mini di-i vini, Şi eu ci ti-oi milui... C-o scaciţi cu tărîţi:* VASILIU, C. 129. *Murăriţa, Meşteriţa... Haţ, o scăciţă De tărîţă.* I. CR. III, 307, cf. IV, 163. *I-aduc eu o scăciţă di moare, nişte măligă.* ŞEZ. XXIII, 55. *Că şi eu l-oi milui, Cu scăciţa cu tărîţă.* FOLC. MOLD. I, 119, cf. 290, II, 525.

3. Căuş mic de lemn cu care se scoate apa din luntre. Cf. s c a f ă **(3).** *Lopăţica cu care se scoate apa din luntre se numeşte... scofiţă sau căuş.* DAMÉ, T. 126, cf. ŞĂINEANU, D. U.

4. (Regional) Sertar mic de masă (Ciupercenii Vechi — Calafat). ALR I 702/865.

5. (Prin sudul Olt.) Parte a morii nedefinită mai îndeaproape. Cf. H V 16, 375.

6. (Într-un descîntec; cu sens neprecizat, probabil) Articulaţie. Cf. BL XIV, 102. *Nu te văieta, Că pchiciorul ţi s-o vindeca. Aşa s-aduie cionţ cu cionţ, Pchiele cu pchiele, Măduă cu măduă, Scăhiţă cu scăhiţă.* ARH. FOLK. I, 206.

II. (Bot.; regional) Numele a două specii de ciuperci necomestibile: **a)** ciupercă mică cu corpul aproape cilindric, de culoare galbenă-brună, şi cu pălăria galbenă sau portocalie, care creşte, de obicei, pe lemnele putrede din păduri *(Cyathus striatus* sau *crucibulum).* Cf. PANŢU, PL., BORZA, D. 284; **b)** ciupercă mică, cu corpul de formă cilindrică, de culoare albă-cenuşie sau albă-gălbuie, care creşte pe lemne putrede *(Nidularia granulifera).* Cf. PANŢU, PL.

— Pl.: *scăfiţe* şi *scăfiţi.* — Şi: (regional) **scafiţă, scofiţă** s. f.

— **Scafă** + suf. *-iţă.*

SCĂFÎRLÍE s. f. **1.** (Învechit şi regional) Cupă; potir **(1);** p. g e n e r. obiect sau parte a unui obiect scobit în formă de cupă; p. e x t. (în forma *scovîrlie)* scobitură a unui obiect. *Vei face sfeaşnic de aur curat bătut să faci sfeaşnicul, fusul lui şi fofeazele şi scăfîrliile şi vîrteajăle şi florile dentr-însul vor fi.* BIBLIA (1688), 57[1]/59, cf. 67[1]/8. *Două cupi piuliţă. Una solniţă. Două scăfîrlii mari* (a. 1793). URICARIUL, XVI, 205, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, UDRESCU, GL.

2. (Anat.; popular) Orbită **(2).** *O sfrijită de lighioaie ... cu ochii numai scovîrliile.* ISPIRESCU, L. 206, cf. TDRG. *Găunoşiturile craniului în cari sînt aşezaţi ochii se numesc adîncături, găvane, scăvîrlii şi melcii ochilor.* CANDREA, F. 42, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Sară-ţi ochii tăi din frunte, Să-ţi rămînă scăfîrlia Ca să ouă ciocîrlia.* TEODORESCU, P. P. 264, cf. MARIAN, SA. 209, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 54. ✦ (Regional) Glob ocular. *Scofîrliile ochilor.* DR. V, 284, cf. ALR II/I MN 4, 6 823/260

3. (Anat.; învechit şi regional) Os parietal, v. p a r i e t a l **(1);** parte a cutiei craniene formată din cele două oase parietale. *Se zic ţesuturi sau scăfîrlii, stînd din dreapta şi din stînga costiţei craniului.* CORNEA, E. I, 196/10, com. din STRAJA — RĂDĂUŢI.

4. (Anat.; popular şi familiar) Cutie craniană, craniu. *Deodată stăpînul se ridică de jos, aprins la faţă şi rînjind ca o scăfîrlie de mort.* CONV. LIT. XXI, 406. *O scăfîrlie părăsită de cal.* MARIAN, NA. 396, cf. DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], CANDREA, F. 33, 42, CADE. *Acei venerabili preistorici nu mi-au lăsat alte documente decît scăfîrliile lor.* SĂM. IV, 679. *Împinse scăfîrlia cu piciorul.* BLAGA, H. 23. *O mulţime de oase şi scăfîrlii de oameni.* CĂTANĂ, P. B. I, 50. ◇ (Ca epitet, pus înaintea terme-

nului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Măi, terchea-berchea, bunică-ta te întreabă ce faci cu scăfîrlia ta de cap, nu cu gogeamite picioarele tale de trîntor.* TEODOREANU, C. B. 78. ◇ (Prin analogie) *Din fruntea unei scăfîrlii de piatră un brad își întinde ramurile-n jos.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 323. ✦ (Familiar, adesea și depreciativ) Cap (al unei ființe). *Unde-i ..., să-i fac scăfîrlia chisăliță?* GANE, N. II, 11. *Dacă și-a atins ținta și s-a înfipt în scăfîrlia vînatului, îl dă gata.* CHIRIȚESCU, GR. 52. *Îl priveam în oglinda aplecată ... înălțîndu-și deasupra umerilor chibiților scăfîrlia scofîlcită și smochinită.* M. I. CARAGIALE, C. 122, cf. CADE. *Cine vrea să te omoare? ... Vino încoace de-ți arată scăfîrlia!* GALACTION, O. 83. *O să fie jale, că ai noștri numai la scăfîrlie trag.* CAMIL PETRESCU, U. N. 142. *Judecătorul și toți ai lui ..., cu scăfîrliile lipite una de alta ..., ascultau destăinuirile.* COCEA, S. I, 204. *Ursul se pleoști ... stînd așa atîrnat de baltagul înfipt în scăfîrlie, ca un trunchi de toporul ce l-a doborît.* VOICULESCU, P. I, 100, cf. id. L, 313. *Mai vrea cineva gloanțe în scăfîrlie?* STANCU, D. 149. *Drept în scăfîrlie l-a nimerit.* H. LOVINESCU, T. 216. *Și-au pus pe umeri bundă de oaie și și-au pus Căciuli pe scăfîrlie, din ceafă mai în sus.* HOREA, P. 119. *A venit la mine, s-a uitat la scăfîrlia mea și mi-a zis cîteva, așa, pentru mine ...* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 18/1, cf. DEX. *Capu-i era cît ciutura și pieptul cît banița, cu barba pînă-n călcîie și opt ochi în scăfîrlie.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 43, com. din fostul județ VÎLCEA, com. din FRATA — TURDA și din STRAJA — RĂDĂUȚI. *Noi om aduce, În astă apă curată, Luminată, Nencepută, Cap la cap, Scăfîrlie la scăfîrlie.* ȘEZ. XXIII, 21. *Cînd o bat în scăfîrlie, Haz și bucurie! Cînd o las, Strîmbă din nas* (Cobza). SADOVEANU, P. C. 7. ✦ (Regional) Sinciput, vertex. *Niște buzoaie groase și dăbălăzate. Și cînd sufla cu dînsele cea de deasupra se răsfrîngea în sus peste scăfîrlia capului.* CREANGĂ, O. 107. *Capete smerite cu scăfîrlia rasă.* IORGA, C. I. I, 137. *I-a luat scofîrlia cu barda.* BOCEANU, GL. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; în forma *scăfălie*) Chelie. Cf. UDRESCU, GL.

5. (Prin Transilv.) Calotă (a pălăriei). *Ia pălăria și-o întoarce cu scăfîrlia într-o scrumieră de alături.* VLASIU, D. 321, cf. ALRM SN III h 982/574.

6. (Anat.; învechit și regional) Rotulă **(1)**. *Și-i tăiară scăfîrliia genunchiului de o lepădară.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 127^{v}/13, cf. TDRG, CADE.

7. (Regional) Prisnel **(I 1)** (Baia — Fălticeni). ALR I 1 270/552.

— Pl.: *scăfîrlii.* — Și: (regional) **scăfălie, scafîrlie** (BL VIII, 133), **selăfie** (ib. 136), **selefie** (ib.), **scofîrlie, scovîrlie, căfălie** (ib.), **găvălie** (ib.), **glăvie** (ib.) s. f.

— De la **scafă**.

SCĂIÁNCĂ s. f. (Regional) Nume dat unui soi de struguri care se coace timpuriu (Pietroasa de Jos — Mizil). H II 165.

— Pronunțat: *scă-ian-*. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

SCĂIÁR subst. v. **scăier.**

SCĂIECIÓR s. m. **1.** (Rar) Diminutiv al lui s c a i e t e **(I)**. Cf. CADE.

2. (Ornit.; popular) Sticlete *(Carduelis carduelis)*. *Copiii, la Crăciun, fac frigărui de brabeți și scaiciori, pe cari le usucă la coș, și în ziua de Crăciun le mînîncă.* PAMFILE, CR. 212, cf. GOROVEI, CR. 183, CADE. *Umbra nu se îndesise căci pădurea atunci înmugurea, dar scaieciorii cîntau pe de rînd.* VISSARION, B. 165, cf. SCRIBAN, D., DOMBROWSKI, P. 102, BĂCESCU PĂS. 152, H XI 146, VICIU, GL., ALR II 6 217/876, 886.

— Pronunțat: *scă-ie-*. — Pl.: *scăieciori.* — Și: (regional) **scaiciór, scaieciór** s. m.

— **Scaieți** (pl. lui *scaiete*) + **suf.** *-ior.*

SCĂIÉR subst. **1.** Subst. (Regional; în forma *scăiar*) Loc cu scaieți **(I)** (Cavnic — Baia Sprie). MAT. DIALECT. I, 267.

2. S. m. (Ornit.; Bucov.) Sticlete *(Carduelis carduelis)*. Cf. MARIAN, O. I, 392, JAHRESBER. XII, 128, TDRG, CADE, DOMBROWSKI, P. 101, BĂCESCU, PĂS. 152

— Pronunțat: *scă-ier*. — Pl.: **(2)** *scăieri*. — Și: **scăiár** (MAT. DIALECT. I, 267) subst., **scaiér** (DOMBROWSKI, P. 102) s. m.

— **Scai**[1] + **suf.** *-ar.*

SCĂIÉTE s. m. v. **scaiete.**

SCĂIÉTIU s. m. v. **scaiete.**

SCĂIÉȚ s. m. v. **scaiete.**

SCĂIEȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **scaiețos.**

SCĂINCÍ vb. IV v. **scînci.**

SCĂIÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Învechit) Plin de scai[1] **(I)**. Cf. I. GOLESCU, C. *Moșioara părintească însă rămînea nelucrată, holdele scăioase, păpușoii plini de buruiană.* F (1883), 185, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M.

2. (În dicționarele din trecut) În felul scaiului **(I)**, care seamănă cu un scai[1]; s p e c. spinos, ghimpos țepos. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG.

— Pronunțat: *scă-ios*. — Pl.: *scăioși, -oase.*

— **Scai**[1] + **suf.** *-os.*

SCĂIȘÓR s. m. **I.** Diminutiv al lui s c a i[1] **(I)**. Cf. CADE.

II. (Bot.; regional) **1.** Turiță *(Agrimonia eupatoria)*. Cf. BORZA, D. 12.

2. Cornicei *(Ranunculus arvensis)*. Cf. BORZA, D. 145.

3. Fluturași *(Cosmos bipinnatus)*. Cf. BORZA, D. 53.

4. (La pl.) Pejmă **(1 a)** *(Amberboa moschata)*. Cf BORZA, D. 43.

5. Puciognă **(1)** *(Bifora radians)*. Cf. BORZA, D. 31.

III. (Ornit.; prin Ban.) Sticlete *(Carduelis carduelis)*. Cf. CADE, BĂCESCU, PĂS. 152.

— Pronunțat: *scă-i-*. — Pl.: *scăișori.*

— **Scai**[1] + **suf.** *-șor.*

SCĂIÚȘ s. m. (Bot.) **1.** Plantă cu tulpina robustă acoperită cu peri și cu țepi, cu flori alburii sau albegălbui dispuse în capitule globuloase și spinoase; (regional) varga-ciobanului, varga-păstorului *(Dipsacus pilosus)*. Cf. ANON. CAR., TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 60.

2. (Prin Transilv.) Scaiete **(I d)** *(Dipsacus laciniatus)*. Cf. BORZA, D. 60.

3. (Regional) Scai[1] **(I 1)** *(Eryngium campestre)*. Cf. BORZA, D. 65.

4. (Prin Transilv.) Flori-de-paie *(Helichrysum bracteatum)*. Cf. BORZA, D. 82.

5. (Regional) Crăstăval *(Cirsiu moleraceum)*. Cf. BORZA, D. 48.

— Pronunțat: *scă-iuș*. — Pl.: *scăiuși.*

— **Scai**[1] + **suf.** *-uș.*

SCĂIUȘÉL s. m. (Ornit.; regional; în sintagmele) *Scăiușel mic* (sau *negricios, mare, de luncă, de pădure*) = urzicar *(Saxicola rubetra)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 152.

— Pronunțat: *scă-iu-*. — Pl.: *scăiușei.*

— **Scai**[1] + **suf.** *-ușel.*

SCĂIUȘÉT s. m. (sg.) (Bot.; prin nordul Transilv.; în sintagma) *Scăiușel de casă* = cicoare *(Cichorium intybus)*. Cf. BORZA, D. 48.
— Pronunțat: *scă-iu-*.
— **Scăiuș** + suf. *-el*.

SCĂLÁN s. n. **1.** (Bot.; prin Ban.) Ciorchine. Cf. cv 1950, nr. 1, 33. *Scălan de strugure.* ib. ◇ (Adverbial) [Albinele] *se acață cu picioarele una de alta și se fac înaintea urdinișului de sus pînă jos ca strugurul, scălan, ca să ușureze pogorîrea și suirea celor ce vin încărcate de la cîmp.* TOMICI, C. A. 21/16. ✦ (Regional) „Șir, rînd" (Bocșa). LEXIC REG. II, 37. ◇ (Adverbial) *Se țin copiii scălan după el ca după urs.* ib. ✦ (Regional) „Ghirlandă de cireșe" (Bocșa). LEXIC REG. II, 37.

2. (Prin Ban. și prin nord-vestul Olt.) Legătură formată din doi știuleți de porumb (de sămînță) despănușați, legați între ei cu propriile lor pănuși. Cf. cv 1951, nr. 2, 34, LEXIC REG. 46.

3. (Regional; la pl.) Obiect de podoabă format dintr-un fel de ciucurași de metal, pe care îl pun femeile bătrîne în conci (Bistrița — Drobeta Turnu Severin). LEXIC REG. 50.
— Pl.: *scălane*.
— Etimologia necunoscută.

SCĂLĂLĂÍ vb. IV v. **schelălăi**.

SCĂLĂMBÁIE s. f. (Prin nord-vestul Munt.) „Scălîmbăitură". Cf. UDRESCU, GL.
— Pronunțat: *-ba-ie*. — Pl.: *scălămbăi*.
— **Scălîmb** + suf. *-aie*.

SCĂLĂMBĂIÁ vb. I v. **scălîmbăia**.

SCĂLĂMBĂIÁLĂ s. f. v. **scălîmbăială**.

SCĂLĂMBĂIÁT, -Ă adj. v. **scălîmbăiat**.

SCĂLĂMBĂIÉRE s. f. v. **scălîmbăiere**.

SCĂLĂMBĂITÚRĂ s. f. v. **scălîmbăitură**.

SCĂLĂMBĂTÚRĂ s. f. v. **scălîmbătură**.

SCĂLCEÁ[1] s. f. v. **scîlcea**[1].

SCĂLCEÁ[2] vb. I v. **scîlcia**.

SCĂLCEÁZĂ s. f. v. **scîlcează**.

SCĂLCEIÁ vb. I v. **scîlcia**.

SCĂLCEIÉRE s. f. v. **scîlciere**.

SCĂLCÉLE s. f. pl. (Bot.; regional) **1.** Coada-zmeului *(Calla palustris)*. Cf. BORZA, D. 37.
2. Păpădie **(1)** *(Taraxacum officinale)* (Breaza — Făgăraș). ALR I 1 919/174.
— **Scalce** + suf. *-ele*.

SCĂLCÍ vb. IV v. **scîlcia**.

SCĂLCIÁ vb. I v. **scîlcia**.

SCĂLCIÁRE s. f. v. **scîlciere**.

SCĂLCIÁT, -Ă adj. v. **scîlciat**.

SCĂLCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Încîlcit, cîlțos. *O barbă deasă și scălcioasă și roșie.* ap. DDRF.
— Pronunțat: *-ci-os*. — Pl.: *scălcioși, -oase*.
— Cf. s c ă l c i a.

SCĂLCIÚȚE s. f. pl. (Bot.; prin sud-estul Transilv.) Coada-zmeului *(Calla palustris)*. BORZA, D. 37.
— Pronunțat: *-ci-u-*.
— **Scalce** + suf. *-uțe*.

SCĂLDÁ vb. I. **1.** T r a n z. (Complementul indică mai ales copii mici sau oameni morți) A îmbăia în apă caldă (sau în alt lichid) pentru a spăla; p. g e n e r. a îmbăia. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., ISER. *Moașele nu-i scălda cu apă, ci cu vin.* ARISTIA, PLUT. 126/3. *Fiindcă știa bine treaba moșitului, lă purcelul, îl scăldă.* CREANGĂ, O. 40, cf. 154, ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Îndeletnicirea ei de căpetenie era să scalde morți.* M. I. CARAGIALE, C. 26. *Scaldă copilul.* CADE. *Copiii mici vor fi scăldați în fiecare zi.* VOICULESCU, L. 38, cf. SCRIBAN, D. *Cînd măicuța m-a scăldat, Ea ciupa că mi-a țipat Tot în umbra nucilor.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 18, cf. 308. *Lapte dulce m-a scăldat, Flori de măr m-a-nfășurat.* HODOȘ, P. P. 71. *Dacă moare îl scaldă și îl clopotesc.* GR. S. VII, 59. *Să vie baba, să-l scalde și să-l spele ca pă copil.* O. BÎRLEA, A. P. I, 240. *Cînd moașa m-o scăldat, Atunci rău m-o blestemat.* FOLC. MOLD. II, 465, cf. I, 127. (R e f l. p a s.) *Să se ungă pruncul peste tot trupul... și îndată să se și scalde în apă caldă.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 67/21, cf. 31/20. *Copiii mici să nu se scalde cu apă din ulcea.* ȘEZ. XII, 176. ◇ E x p r. **A(-și) sau a-i scălda ochii în lacrimi sau cu ochii scăldați în** (ori **de**) **lacrimi,** se spune despre cineva care are ochii plini de lacrimi. *Ochii ei cei frumoși era scăldați în lacrămi.* PLEȘOIANU, T. I, 224/5. *Cînd de Elena grăiește... Ochii în lacrămi și-i scaldă.* BĂRAC, A. 30/22. *Mărioara-l asculta..., Ochii-n lacrimi își scălda.* ALECSANDRI, P. I, 100. *Cînd o căutai era cu ochii scăldați în lacrămi.* ISPIRESCU, L. 126. *Novac, dacă auzea, Ochii-n lacrămi își scălda Și din grai așa grăia.* BALADE, II, 14. (Cu parafrazarea expresiei) *Lacrămile mele fierbinți ochii mi-i scaldă.* ISAC, O. 110. **A scălda** (pe cineva) **în lapte (dulce** sau, regional, **în zahăr, în vinars) (și în miere)** = a oferi (cuiva) ceva din abundență, tot ce-i trebuie, ce dorește, a oferi o viață de huzur. *Lasă, bade, nu te duce, Că te scald în lapte dulce...* — *De m-ai scălda și-n vinars, Că tot trebuie să te las.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 312. *Stăi, Vălene, nu te duce, Că te-om scălda-n lapte dulce!... — Să mă scăldați și-n zăhar, Dac-am pus șaua pe cal, Tot mă duc.* BALADE, III, 176. (R e f l.) *Nici oamenii lui nu s-au scăldat toți în lapte și-n miere.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 64. (Rar) **A fi scăldat în lapte dulce = a)** a fi alb la față. Cf. ZANNE, P. III, 361; **b)** a fi plăcut, amabil. id. ib. (Regional) **L-a scăldat mă-sa în giscă albă,** se spune despre un om norocos. id. ib. I, 482. **A scălda în sînge** = a provoca un măcel sau un omor (sîngeros). *Ce este aceea ce îndemnă pe Silla ca să scalde ulițele Romei în sînge?* FM (1841), 199[2]/2.

2. R e f l. (Despre oameni) A se cufunda cu o parte a corpului sau cu întreg corpul într-o apă curgătoare, într-un lac etc. pentru a se răcori, a înota, a se spăla etc. *Ne văm scălda cu botejunea și cu pocaania păcatele să spălăm.* CORESI, EV. 246. *Mearse gios... fata lu faraon cum să se scalde în apă.* PO 182/23. *Muierile... după ce să vor scălda, vor veni îndărăt.* HERODOT (1645), 281, cf. ANON. CAR. *Tot omul să să scalde, și ei și caii* (a. 1784). GCR II, 134/9. *Norodul într-aceste ostroave se scaldă neîncetat.* AMFILOHIE, G. 48/20, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Din cea mai ruginoasă vechime vedem că se scălda noroadele vara, în rîuri curgătoare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 483/19. *Unul voia să se scalde în mare și celalalt să împrotivea.* CR (1829), 266[1]/11, cf. 67[1]/15. *Ne scăldăm în apă — în gîrlă.* I. GOLESCU, C. *Robinson au hotărît ca să se scalde.* DRĂGHICI, R. 90/12, cf. VALIAN, V. *Sar în apă rece și se scaldă.* FM (1839), 43[1]/33. *Verginele romanilor se dederă jos la Tibru ca să se scalde.* ARISTIA, PLUT. 274/19. *Să scaldă în mare în toate zilele.* GHICA, S. 538. *Vă puteți închipui ce vra să zică a te scălda în Bistrița... tocmai în postul cel mare.* CREANGĂ, O. 193, cf. ȘĂINEANU[2]. *Du-te Pinteo,*

de te scaldă Colo-n iezer unde apa E ca laptele de caldă. IOSIF, P. 71, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *M-aș duce-n zori de ziuă să mă scald.* TOPÎRCEANU, P. O. 132. *Furam pepeni din grădinile sîrbilor și mă scăldam... în girla murdară.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 12. *Trebuie să pîndesc... cînd doarme moara, ca să mă scald în pîrău.* SADOVEANU, O. XII, 641. *Se scaldă în apă... și iar se întind la soare.* VOICULESCU, L. 292, cf. SCRIBAN, D. *Singura plăcere a vieții lor... e să se scalde în apele Oltului.* BOGZA, C. O. 295. *Știi tu ce bine-i după atîta vreme În matca girlei iarăși să te scalzi!* LABIȘ, P. 97. *Să scălda în lac.* O. BÎRLEA, A. P. II, 536. ◇ Tranz. (fact.) și refl. (Prin lărgirea sensului) *Vezi pe cîte un pici de cinci-șase ani că se duce cu trei cai să-i scalde.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 348. *Cocostîrcul... nu simte nici o altă dorință decît să-și scalde picioarele în unda rece.* GÎRLEANU, L. 77. *Lîngă zăgaz scăldăm boii.* STANCU, D. 206. *Te-ai fi-necat într-o baltă curgătoare, Unde se scaldă broaștele-n picioare!* FOLC. MOLD. II, 739. ◇ Refl. și tranz. (fact.) Fig. *Se scălda mai nainte în botezul republicanismului.* FM (1842), 163[1]/14. *A adus o lună plină Ca s-o scalde în lumină.* ALECSANDRI, P. I, 234. *Roma arde și furtuna chiuind în ea se scaldă.* EMINESCU, O. IV, 123. *Luna plutește bălaie, Scăldată-n văpaie Pe-un nor de atlaz!* MACEDONSKI, O. I, 15. *Un uliu se scaldă-n albastrul înălțimilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 179. *O minte superioară... scăldîndu-se în eterica lumină a ideilor nemuritoare.* IORGA, P. A. II, 37. *Ochii totdeauna Scăldîndu-se-n tăriile albastre.* GOGA, POEZII, 327. *Părea o mare-nvăpăiată Măreața boltă purpurie Scăldată-n aurul de seară.* PETICĂ, O. 42. *În aceste două patimi își scălda... mintea și inima.* AGÎRBICEANU, A. 219. *Frunza se scaldă în albastrul văzduhului.* GÎRLEANU, L. 126. *Sufletul Anei se scălda într-o bucurie nemărginită.* REBREANU, I. 161. *Schelele scăldate în soare.* M. I. CARAGIALE, C. 40. *Holdele scăldate în pospaiul lunii.* MIRONESCU, S. 38. *Chipul i se scaldă într-o căldură sufletească fără margini.* VLASIU, D. 229. *Mă voi scălda în soare.* CĂLINESCU, L. L. 20. *Munții se lasă cu voluptate scăldați în această rece și primejdioasă lumină.* BOGZA, C. O. 345. *Zorile... scaldă nesfîrșirile în lumina lor proaspătă.* STANCU, M. I. 53. *Felinarul... îl scălda în lumină,* VINEA, L. I, 185. *Se vedea cîmpia scăldată în lumina feerică a lunii.* PREDA, R. 386. *Cărarea neagră se scaldă în razele de lună.* ISAC, O. 232. *Undeva, în colibe, așteaptă să-i scalde Liniștea orelor calde.* LABIȘ, P. 255. *În piesa lui... totul se scaldă într-o acidă baie de cinism.* T iulie 1968, 76. *O stare de instabilitate... scaldă străzile și șoselele.* CONTEMP. 1969, nr. 1 208, 10/5. *Se scaldă-n zestrea muierii,* se spune despre cel care s-a însurat pentru zestrea soției. Cf. PANN, P. V. II, 126/13, ZANNE, P. IV, 693. ◇ Expr. **Se scaldă în averi** (sau **în parale, în aur** etc.), se spune despre un om foarte bogat. Cf. ZANNE, P. V, 25. *În bălți de aur fără fund Se scaldă veșnic unii.* DEMETRESCU, O. 35. *Nu știa toată lumea că se scaldă în parale?* DEMETRIUS, C. 67. (Rar) **A se scălda în apele sale** = a fi lăsat să facă tot ce dorește. Cf. ZANNE, P. I, 108. (Rar) **Are unde să se scalde** = are pe ce să se bizuie. id. ib. III, 362. **În ce ape se scaldă?** = ce fel de om este?, ce păreri sau intenții are?, în ce dispoziție sufletească se află? Cf. id. ib. I, 108. *Să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă.* REBREANU, I. 193. *Îl lăsase pe individ să spună ce i-o place... ca să-l vadă în ce ape se scaldă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 293. *Mă duc să văz ce gînduri au, în ce ape să scaldă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 382. *Îl îmboldea ... pornirea să afle în ce ape se scăldau oamenii.* PAS, L. I, 40, cf. 224. **A se scălda în sînge** = **a)** a pierde mult sînge, a se acoperi de sînge (în urma unui act de violență comis asupra cuiva ori asupra sa); p. ext. a muri de o moarte sîngeroasă. *Cînd te vei scălda în sînge O vai! Cine te va plînge?* BĂRAC, A. 67/1. *Badiul singur se lupta, Chiar în sînge se scălda Și deloc el nu se da.* ALECSANDRI, P. P. 125; **b)** se spune despre un om violent, care provoacă măceluri sau omoruri (sîngeroase). Cf. CADE. ✦ P. anal. (Despre animale, mai ales despre păsări) A se tăvăli în praf, în nisip, în noroi etc. (pentru a se răcori). *O vrabie-n nisip se scaldă.* IOSIF, PATR. 80, cf. GÎRLEANU, L. 50. *Zări... găinile scăldîndu-se într-o poighiță de pulbere.* REBREANU, R. I, 152. *Vrabia se scaldă în pulbere și ciripește.* CĂLINESCU, C. O. 131. *Se scaldă vrăbiile în colb.* ȘEZ. IV, 119. [Porcul] *se scaldă în tină.* ALR II 5 686/95.

3. Tranz. A uda, a muia (**2**) pe deasupra sau a acoperi cu un (strat de) lichid, cu spumă etc. *Scăldînd calul în spume, de la țermul fermecat... Amîndoi ne-am depărtat.* HASDEU, R. V. 122. *O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal.* CARAGIALE, O. I, 65. *Iată-l scăldat în sudoare.* COȘBUC, P. II, 15. *Sudoarea scaldă fruntea.* SĂM. III, 691. *Îmi vine să scald tot pămîntul cu lacrimile mele.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *O să te scald, de sus, cu ploaia stropitorii de trandafiri.* ARGHEZI, S. VIII, 84. *Să nu-l ajungă ploaia din urmă și să nu-i scalde leoarcă vestmintele.* C. PETRESCU, A. R. 6, cf. 181. *Sudoarea rece ca gheața îi scăldă trupul.* STANCU, R. A. V, 278. *Simți sudoarea scăldîndu-i tot trupul.* TUDORAN, P. 317. *Veniți, ai mei veri și frați, Și cu lacrămi mă scăldați.* MARIAN, Î. 56. *Ploaia d-o cădea, Pe el l-o scălda.* BALADE, III, 44, cf. 328. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Închizînd zarea, se împînzea, scăldat în verdeață, dealul Cotrocenilor.* M. I. CARAGIALE, C. 76. *Umbra începea să urce pe coastele scăldate în flori.* GALACTION, O. 348. *O promoroacă aurie scălda fundul gropii.* BARBU, G. 60. *Cănuțe scăldate în smalț de șofran.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 14, 2/3.

4. Tranz. (Despre ape curgătoare) A curge în jurul..., pe lîngă... (udînd); a străbate (udînd), a uda (străbătînd); (despre ape stătătoare) a atinge, a se extinde pe... (udînd). *Ialomița..., scaldă în deșert profilul vastului bărăgan.* HASDEU, I. C. I, 268, cf. 189. *Moara ta dormea în pace Și pîrîul fără zgomot o scălda și se ducea.* MACEDONSKI, O. I, 74. *Umbroasa vale scăldată de limpedele pîrău al Agapiei.* HOGAȘ, DR. I, 33. *Schimburile economice favorizate de calea de apă a Dunării ce scaldă ambele țări.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 183. □ *Marea scaldă țărmul.* ◇ Fig. *Riul vîntului te scaldă.* TOPÎRCEANU, B. 86. *Proaspete vînturi ne scaldă cărările!* DEȘLIU, G. 38.

5. Refl. Fig. (Rar) A se reflecta (**1**). *Un luciu întins... în a cărui oglindă bălaie se scălda în fund luna de argint.* EMINESCU, P. L. 19. ✦ A se reflecta (**2**). *Visul fraged ce se scaldă-ntr-o privire de fecioară.* DAVILA, V. V. 82.

6. Refl. (Regional; despre grape) A trece ușor pe suprafața unui teren cultivat (Urzicuța — Băilești). GL. OLT.

7. Tranz. (Popular și familiar; în expr.) **A o scălda (în două ape)** = a avea o atitudine lipsită de fermitate, șovăitoare; a da un răspuns evaziv, a ocoli un răspuns. *Nu vă spuneam eu... că lordul Edmond Fritz Maurice n-o să răspundă la interpelarea baronului Worms și c-o s-o scalde?* GHICA, S. 463, cf. HEM 1 269. *De cînd ești prin locurile astea o cam scalzi.* CAMIL PETRESCU, O. II, 219. *O scaldă. Se păstrează în echivoc.* PAS, Z. II, 163. *Moromete, n-o mai scălda, îți spun cu frumosu, zise șeful de post amenințînd.* PREDA, M. 205. *Ei o mai și scaldă, mă, unii mai puțin, alții mai mult.* IL decembrie 1960, 21. *De ce s-o lungim atîta? De ce s-o scăldăm?* LĂNCRĂNJAN, C. I, 255.

— Prez. ind.: *scald.* — Și: (regional) **scăudá** vb. I. CANDREA, Ț. O. 44.

— Lat. **excaldare.**

SCĂLDÁRE s. f. **I.** Acțiunea de a (se) scălda.

1. Îmbăiere a cuiva (în apă caldă) pentru a spăla, în scop curativ etc. Cf. scălda (**1**). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Spre apărarea îngălăciunii, căria sînt copiii supuși..., cu scăldarea pe toată săptămîna, și cu spălarea obrazului și a mîinilor pe toată ziua.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 47/6, cf. I. GOLESCU, C. *O nădușeală potrivită, o scăldare cumpătată sau numai*

o spălare... sînt pentru, aceștia mijloacele cele mai bune pentru a le ușura patimile. DESCR. AȘEZ. 10/12. *Aice socotim scăldarea, adeseori, spălarea trupului.* VASICI, M. II, 69/16. *Folosesc: hapurile,... baia sau scăldarea.* CORNEA, E. I, 173/2, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *După scăldarea copilului... poate orișicine să viziteze pe femeia ce-a născut.* MARIAN, NA. 55, cf. id. Î. 53, DDRF, ALEXI, W., CADE. *Apă de scăldări.* ALR I 426/343.

2. Cufundare a (unei părți a) corpului într-o apă curgătoare, într-un lac etc. pentru a se răcori, a înota, a se spăla, în scop curativ etc. Cf. s c ă l d a **(2)**. *Poeții zic că mumă-sa l-ar fi cufundat de trei ori în Stix... și această scăldare îl făcu nerănit.* PLEȘOIANU, T. I, 230/18. *Scăldarea în apă curgătoare vindecă, apără de boală.* C. VÎRNAV, H. 94/23. *Avea... o cămașă de borangic subțire, făcută înadins pentru scăldarea în Iordan.* BOLINTINEANU, O. 303. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Ca niște turme tunse care au ieșit de întru scăldare.* CHEIA ÎN. 29[v]/4. ◇ F i g. *Pentru a ne face să înțelegem mai bine caracterul deplinei scăldări în lumină a narațiunii homerice... Auerbach se referă la o altă narațiune a antichității.* VIANU, L. U. 45.

II. (Concretizat) **1.** (Ban. și nordul Transilv.) Apă în care se scaldă **(1)** cineva, mai ales copiii mici; (popular) scaldă **(II 1)**. Cf. CADE. *Scăldarea mi-o lăpădat Pe răzvoru viñilor.* HODOȘ, P. P. 71, cf. VICIU, GL. *Scăudarea ce m-o scăudat Mama că mñi-o aruncat În gredina cè cu spt'ini Să trăiesc ca cu streini.* CANDREA, Ț. O. 44.

2. (Învechit și regional) Loc într-o apă, într-un riu unde se poate scălda **(2)** cineva; (învechit și popular) scăldătoare (v. s c ă l d ă t o r **I 3)**, (popular) scaldă **(II 2)**, (regional) scăldat[1] **(II)**. *Deci în Ierusalim zăcea acel slab în pritvor lângă scăldarea oilor.* CHEIA ÎN. 55[v]/21. *În luna lui Iulius, Cînd la scăldare ne-a dus, Din cetate am ieșit Ș-am văzut cîmpu-nflorit.* CĂȚANĂ, B. 147.

3. (Învechit și regional) Vas, cadă, albie etc. în care se scaldă **(1)**, de obicei, copiii mici; (popular) scaldă **(II 3)**, (învechit și regional) scăldătoare (v. s c ă l d ă t o r **I 4)**. Cf. ANON. CAR., CADE, CANDREA, Ț. O. 52. *Hai, bărbate, la mîncare, Că mn'-i de pădzală tare, C-am lăsat pruncu-n scăldare.* ARH. FOLK. I, 166. *Pune apă în scăldare.* GR. S. VII, 60, cf. 70.

— Pl.: *scăldări.* — Și: (regional) **scăudăre** s. f.
— V. **scălda.**

SCĂLDÁT[1] s. n. **I.** Faptul de a (s e) s c ă l d a. Cf. s c ă l d a **(1, 2)**. *A ne scălda măcar o dată pe săptămînă...,* însă *nu în iazuri și bălți glodoase...,* va *fi o nimerită urmare, mai cu samă pentru acei cari sînt deprinși cu scăldatul.* C. VÎRNAV, H. 95/9. *Îndată se pomeniră în apă; cei mai mulți se scăldară scăldatul din urmă.* ISPIRESCU, ap. DDRF, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Scăldatul și baia fac bine sănătății.* VOICULESCU, L. 155, cf. DL, DM, DEX.

II. (Prin Mold.; concretizat) Scăldătoare, v. s c ă l d ă t o r **(I 3)**. *Și pe la scăldat am tras o raită cu prietenul meu Chiriac.* CREANGĂ, O. 187, cf. DL, DM, DEX.

— V. **scălda.**

SCĂLDÁT[2], -Ă adj. Care a fost (ori s-a) supus scăldării **(I)**. Cf. CADE. □ *Copil scăldat.*

— Pl.: *scăldați, -te.*
— V. **scălda.**

SCĂLDĂCIÚNE s. f. (Prin Bucov.) Îmbăiere a copilului nou-născut (de către nașii copilului). *În decursul cumătriei... urmează de regulă scăldăciunea...; adecă copilul nou-născut se scaldă de către... nașii copilului.* MARIAN, NA. 255, cf. TDRG.

— Pl.: *scăldăciuni.*
— **Scălda** + suf. *-ăciune.*

SCĂLDĂTÓR, -OÁRE subst. **I. 1.** S. f. (Popular) Scăldare **(I)**, îmbăiere; baie. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Scăldătoarea se poate face sau în ape curgătoare sau în ape stătătoare.* FĂTU, D. 15/13, cf. POLIZU. *O șandrama mare,... în care se fac scăldătorile, forma stabilimentul acestor băi.* PELIMON, I. 109/6. *Am asistat la scăldătoarea unei fete.* SION, P. 376, cf. BARCIANU, V. *Fiecare se scufunda de trei ori în apă... Ar fi crezut cineva că vede o scăldătoare a nimfelor din mitologie.* BOLINTINEANU, O. 303. [Marea] *se mișca urcindu-și apele pînă la un boschet... tăinuit în ponorîrea unei stînci, ca un azil de scăldătoare.* EMINESCU, P. L. 97. *Face degrabă leșie, pregătește de scăldătoare.* CREANGĂ, O. 40. *Pentru scăldătoare se ducea la vadul de la albia unui pîriiaș.* ISPIRESCU, L. 122. *Nu mult după naștere... urmează scăldătoarea nou-născutului.* MARIAN, NA. 81, cf. id. Î. 53, DDRF, CADE. *Nu este... alt loc mai plăcut și mai prielnic de scăldătoare.* SADOVEANU, O. XII, 650. *Apa cu care faci scăldătoarea pruncului să fie luată din fîntînă.* ȘEZ. VI, 55, cf. 21. *Vineri sara muriră. Cînd a fost la cîntători, Făcutu-i-o scăldători.* BÎRLEA, L. P. M. I, 108. *După botez, fac numai femeile scăldătoarea.* ALRT II 312. *Tu ți-ai pus la cușmă flori, Eu am pus de scăldători.* FOLC. MOLD. II, 169.

2. S. f. (Învechit și popular) Apă (sau alt lichid) în care se scaldă **(1, 2)** cineva; s p e c. apa din cristelniță în care se cufundă copilul cînd se botează. V. s c a l d ă **(II 1)**, s c ă l d ă t u r ă **(2)**. *Deci îș tinsă mîna de o luă și o afundă în scăldătoarea s[f]i[n]tei crăstialnițe unde boteza oamenii.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 52[v]/6. *Boala nedumnezeirii cu ungerea scăldătoarei lui Hristos o au vindecat.* MINEIUL (1776), 111[v1]/27. *M-am curățit cu scăldătoarea dumnezăiescului botez.* VARLAAM—IOASAF, 144[r]/7, cf. ARICESCU, A. R. 104/3. *Voi culege flori de năvalnic, ca să-ți fac o scăldătoare de dragoste.* ALECSANDRI, T. I, 393. *Cînd ieși din scăldătoare, păsărica văzu pe spinarea lui George lipită o frunză.* ISPIRESCU, L. 139. *Cum și-a dat omul ultima resuflare, cea dintîi grijă a celor ce au stat împrejurul lui este... de a face o scăldătoare și a-l scălda într-însa.* MARIAN, Î. 46, cf. CADE. *Pentru copii și bătrîni se fac scăldători din antonică.* BUJOREAN, B. L. 236, cf. PARASCHIVESCU, G. Ț. 129, LABIȘ, P. 158. *Fierbe lapte-ntr-o căldare De-mi gătește-o scăldătoare.* ALECSANDRI, P. P. 113. *I-a pus sare în scăldătoare,* se spune despre un om spiritual. Cf. ZANNE, P. III, 362. ◇ E x p r. (Regional) **S-a căcat în scăldătoare,** se spune: **a)** despre cei ce-și fac singuri rău. id. ib.; **b)** despre un om norocos sau ghinionist. Cf. id. ib., PAMFILE, J. II, 165. (Cu parafrazarea expresiei) *S-au apucat turcii să tragă... Doar să fi făcut ceva în scăldătoare cînd erai mic, ca să te nimerească.* PAS, L. I, 267.

3. S. f. (Învechit și popular) Loc într-o apă, într-un riu unde se poate scălda **(2)** cineva, (popular) s c a l d ă **(II 2)**, (învechit și regional) s c ă l d a r e **(II 2)**, (regional) s c ă l d a t[1] **(II)**; (învechit și regional) loc sau localitate, așezămînt public etc. cu instalații pentru îmbăiere (cu ape curative), (învechit și regional) s c a l d ă **(II 2)**. *N-am om ca, după ce să va turbura apa, să mă arunce în scăldătoare.* CHEIA ÎN. 56[r]/9. *M-au trecut la poarta lui... și la scăldătoarea împăratului.* BIBLIA (1688), 344[2]/45, cf. 280[3]/47. *Dioclitian s-au apucat de zidirea termelor (scăldătoarei) celor din Roma.* ȘINCAI, HR. I, 37, cf. II, 283/32. *Să mă ducă la scăldătoarea oilor...* (a. 1803). BV II, 446, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Apa de izvor... se aduce prin jgheaburi la puțuri ori la scăldătoare.* DESCR. AȘEZ. 34/12, cf. POLIZU. *Se formase un lac de apă, ce servea de scăldătoare cîtorva rațe.* FILIMON, O. I, 264, cf. BARCIANU, V. *Între apele minerale merită... a fi amintite scăldătorile de la Gioagiul de Jos.* FRÎNCU — CANDREA, M. 4, cf. DDRF, TDRG, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Leproșii se lecuiau în scăldătoarea oilor.* HOGAȘ, DR. I, 250, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Trecu puntea pîrîului unde era scăldătoarea lor.* C. PETRESCU, Î. II, 209. *Abia se sculase și ieșea din scăldătoare.* SADOVEANU, O. XII, 484, cf. STOICA, VÎN. 23. *Cînd răzbeau căldurile din vară era aici scăldătoare și pentru oameni mari.* PAS, L. I, 69. *Găsim menționată această scăldă-*

toare într-un text la 8 iunie 1709. G. BARBU, A. V. 70, cf. DEX.

4. S. f. și n. (Învechit și regional) Vas, cadă, albie, bazin etc. în care se scaldă **(1)**, de obicei, copiii mici, (popular) s c a l d ă **(II 3)**, (învechit și regional) s c ă l d a r e **(II 3)**; s p e c. recipient, vas al jertfelnicului la vechii evrei; s p e c. cristelniță. *Cînd botezi copilul, trebuie să aibi scăldătoare sau alt vas deosebi* (a. 1652) ap. CADE. *Cum să născură dintr-un pîntece, așa și dintr-o d[u]mn[e]zăiască scăldătoare să de iznoavă născură s[u]fl[e]tește.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 2^{v}/2. *Tăie împăratul Ahaz închiderile fundurilor și mută de la iale scăldătoriul.* BIBLIA (1688), 278^{2}/57, cf. 225^{2}/21, ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., LE, I. COLISCU, C., VALIAN, V., POLIZU, BARCIANU, V. *Ea-i puse-o scăldătoare cu apa nencepută, De ploaie neatinsă, de soare nevăzută.* ALECSANDRI, POEZII, 274. *În unele părți ale Bucovinei româncele numesc adeseori scăldătoarea în care se scaldă copiii „scăldușcă" și „scăldușă".* MARIAN, D. 200, cf. DDRF, CANDREA, F. 301. *Apa din scăldătoare se varsă la un loc mai ferit, pe unde nu calcă nimeni.* PĂCALĂ, M. R. 163, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, A III 18. ◇ (Apozițional) *Să mă pun în covățică, În covată scăldătoare, Să-i spun mamii ce mă doare.* FOLC. MOLD. II, 502.

5. S. f. Fig. (Rar; și în sintagma *scăldătoarea soarelui*) Apus (al soarelui); vest. *Unii porneau din revărsatul zorilor, alții tocmai din scăldătoarea soarelui.* DELAVRANCEA, V. V. 15. *Îi colindase vestea pîn'la scăldătoarea soarelui, pînă unde pămîntul e drob și piftie.* id. S. 82, cf. 164, DEX.

II. S. m. și f. (Astăzi rar) Persoană care scaldă **(1)**, mai ales pe nou-născuți. Cf. DDRF. *Cele dintîi ființe omenești care mi-au trecut pragul au fost moașele și scăldătoarele.* GALACTION, O. A. I, 136. ✦ Persoană care se scaldă **(2)**; s p e c. persoană care face băi în scopuri curative (într-o stațiune balneară). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Balta era plină de scăldători și vuia de răcnite.* ALECSANDRI, O. P. 267, cf. BARCIANU, V. *Valea Dornei e largă..., băile sînt rău căutate și scăldătorul nu află indemînările trebuincioase.* I. NEGRUZZI, S. V, 110, cf. ALEXI, W. *Un grup de naiade își făceau nestînjenite baia... sub ochii trecătorilor amuzați de joaca paradisiacă a scăldătoarelor.* G. BARBU, A. V. 134.

— Pl.: *scăldători, -oare.*

— **Scălda** + suf. *-ător.*

SCĂLDĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit) Scăldat[1] **(I)**, mai ales în scopuri curative. Cf. LB. *Scăldătura de vară... este... cel de-al doilea puternic mijloc de ușurarea și prelungirea vieții omului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 47/13, cf. 70/28. *Scăldătura... și necontenita băutură a apei ține trupul mai în putere.* DESCR. AȘEZ. 17/5, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., DDRF, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Bolnavu s-a simțit bine după zece scăldături.* SCRIBAN, D., cf. DM.

2. (Învechit și regional) Apă în care se scaldă **(1, 2)** (sau a fost scăldat) cineva. V. s c a l d ă **(II 1)**, s c ă l d ă t o a r e (v. s c ă l d ă t o r **I 2)**. *Vraciul... cînd bagă aceale flori în baie și în scăldătura apei, atunce iaste dulce și bună.* CORESI, EV. 63, cf. 93, 150. *Știa tot felul de scăldături de dragoste.* GHICA, C. E. II, 596. *Gătindu-se de scăldat, moașa ia scăldătura și o aruncă la răspîntii.* MARIAN, NA. 24. *Cine se spală cu scăldătură de gîscă nu se mai lipește nici o boală de el.* N. LEON, MED. 94, cf. TDRG. *Copilul care merge la școală să nu treacă prin gunoaie și scăldături aruncate de cineva.* GOROVEI, CR. 55, cf. CADE, SCRIBAN, D., MAT. FOLK. 660, ȘEZ. XII, 165. *A dat pîn nește scăldături, iese bube pă el.* ALR II/I MN 63, 4 217/886.

3. (Învechit și regional) Vas, cadă, albie (împreună cu conținutul lor) în care se scaldă **(1, 2)** cineva; s p e c. cristelniță. *Să se dezbrace, cu unt să-i ungă trupul... După aceaia, la scăldătură dus, fi-va carele va să se boteaze ca și Hristos.* CORESI, EV. 513. *Scăldăturile, feredeie de apă caldă în care s-au fiert felurite buruieni.* PAMFILE, B. 4.

— Pl.: *scăldături.*

— **Scălda** + suf. *-ătură.*

SCĂLDÚȘ s. n. v. **scălduș**ă.

SCĂLDÚȘĂ s. f. **1.** (Prin Maram. și prin Bucov.) Îmbăiere, mai ales a nou-născuților. Cf. PONTBRIANT, D. *Urmează de regulă scăldăciunea, numită altmintrelea și scălduș sau scălduș; adecă copilul nou-născut se scaldă de către cumătrii mari.* MARIAN, NA. 255, cf. DDRF, TDRG, CADE, BÎRLEA, L. P. M. II, 495. *Și o soră ce-ž d-avea La fcc d'e scălduș'împlea.* T. PAPAHAGI, M. 113. ✦ Fig. (Învechit, rar) Spălare, curățire de păcate (în urma botezării). Cf. PONTBRIANT, D.

2. (Învechit și regional) Apă în care se scaldă **(1, 2)** (sau a fost scăldat) cineva, mai ales copiii mici; (regional) scălduș**c**ă **(2)**. *Nu e niciodată bine ca scălduș**e**le, în care se scaldă copilul, să se arunce... pre sfîntul soare.* MARIAN, NA. 97, cf. id. V. 161.

3. (Prin Maram. și prin Bucov.) Vas, cadă, albie (mică) în care se scaldă **(1, 2)** cineva, mai ales copiii mici; (regional) scălduș**c**ă **(3)**. V. s c ă l d ă t o a r e (v. s c ă l d ă t o r **I 4)**. *În unele părți ale Bucovinei româncele numesc adeseori scăldătoarea în care se scaldă copiii „scălduș**c**ă" și „scălduș**ă**".* MARIAN, D. 200. *Pe cînd el da sosiie, Mă-sa sclăduș**ă** [sic!] împlie.* BÎRLEA, L. P. M. I, 59, cf. II, 495. *Poruncea la soru-mea Să nu-mi împle scălduș**a**.* T. PAPAHAGI, M. 113, cf. 117. ◇ (Învechit; prin lărgirea sensului) *Betegii, carii nu pot a se nutri pre gură, se pun în scălduș**ă** de lapte sau de alte materii.* ANTROP. 126/18.

— Pl.: *scălduș**e**.* — Și: (învechit) **scăldúș** s. n. PONTBRIANT, D.

— **Scaldă** + suf. *-ușă.*

SCĂLDÚȘCĂ s. f. **1.** (Prin Mold. și prin Bucov.) Îmbăiere, mai ales a nou-născuților. *Urmează de regulă scăldăciunea, numită altmintrelea și scălduș sau scălduș**că**; adecă copilul nou-născut se scaldă de către... naș**ii** copilului.* MARIAN, NA. 255. *Înspre dumineacă nu-i bine să faci scălduș**că** sau cumătrie.* I. CR. III, 338.

2. (Prin Mold. și prin Bucov.) Scălduș**ă** **(2)**. *Apa în care se scaldă copiii cei mici se numește în unele părți ale Bucovinei... scălduș**că**.* MARIAN, V. 161. *Mamele să nu schimbe oalele cu scălduș**că** pentru copii, ci să aibă un anumit vas pentru aceasta.* I. CR. IV, 301. *Să-și facă îndată o scălduș**că** din buruiana ce-i zic zburătoare.* SBIERA, P. 318. *Tu pui scălduș**ca** la foc, El cu flăcăii la joc.* FOLC. MOLD. II, 513.

3. (Prin Bucov.) Scălduș**ă** **(3)**. *În unele părți ale Bucovinei româncele numesc adeseori scăldătoarea în care se scaldă copiii „scălduș**că**".* MARIAN, D. 200. *Te rog ca să dăruiești ceva copilului în scălduș**că**.* SBIERA, ap. CADE. *Nu-ți face pat în spatele lui..., Nu-ți face scălduș**că** în coșu lui.* MARIAN, D. 195, com. din STRAJA — RĂDĂUȚI.

4. (Prin nordul Mold.) Mică petrecere la botezul unui copil. Cf. LEXIC REG. II, 121.

— Pl.: *scălduș**te**.*

— **Scaldă** + suf. *-ușcă.*

SCĂLÍMB, -Ă adj. v. **scălimb.**

SCĂLIMBÁ vb. I v. **scălimbăia.**

SCĂLIMBÁRE s. f. v. **scălimbăiere.**

SCĂLIMBĂÍ vb. IV v. **scălimbăia.**

SCĂLIMBĂÍRE s. f. v. **scălimbăiere.**

SCĂLIMBĂITÚRĂ s f. v. **scălimbăitură.**

SCĂLIMBĂTÚRĂ s. f. v. **scălîmbăitură.**

SCĂLÍMB, -Ă adj. (Popular şi familiar; despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Care este strîmb, sucit, răsucit, contorsionat, schimonosit, diform (din naştere sau prin accident); p. ext. (despre manifestări fizice ale fiinţelor) care arată, trădează, caracterizează fiinţa mai sus definită; (popular şi familiar) scălîmbăiat. *Scălîmb era-n faţă-i, în trupu-i, în mişcări.* HELIADE, O. I, 174, cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D., LM, TDRG. *Dacă vîrful cotului e întors înăuntru, atunci tot piciorul calcă în afară, iar calul este scalamb înăuntru.* ENC. VET. 100, cf. CADE. *Picioare scălîmbe.* SCRIBAN, D. *Un hamal bătrîn..., cocoşat din şale şi scălîmb.* ARGHEZI, S. XVII, 40. *Mersul scălîmb, prin noroi, al calului mărunt.* STANCU, R. A. I, 245, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Substantivat) *Nebunul, scălîmbul, cocoşatul.* BOLLIAC, ap. TDRG. *Ascultă, măi scălîmbule...* POPA V. 269. *Scălîmba aia de faţă.* UDRESCU, GL. ◇ Fig. *Toate îl tîrau într-un vălmăşag de peripeţii năsîlnice şi scălîmbe, zbuciumîndu-l prin somn.* V. ROM. februarie 1954, 7. ✦ (Despre obiecte, mai ales de încălţăminte) Care s-a deformat (prin uzură). *Îi privise şi hainele sărăcuţe şi ghetele scălîmbe.* STANCU, R. A. V, 262. *Opincile... se tot ascundeau una după alta, ca ruşinate că-s aşa de mari şi de scălîmbe.* CAMILAR, N. II, 367. *O gheată turtită, scălîmbă.* V. ROM. martie 1954, 45, cf. M. D. ENC., DEX. *Doage scălîmbe.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *scălîmbi, -e.* — Şi: (învechit) **scălímb, -ă** (VALIAN, V.), (neobişnuit) **scalámb, -ă** adj.

— Etimologia necunoscută.

SCĂLÎMBÁ vb. I v. **scălîmbăia.**

SCĂLÎMBÁRE s. f. v. **scălîmbăiere.**

SCĂLÎMBÁT, -Ă adj. v. **scălîmbăiat.**

SCĂLÎMBĂÍ vb. IV v. **scălîmbăia.**

SCĂLÎMBĂIÁ vb. I. Refl. şi tranz. (Popular şi familiar; subiectul ori complementul indică fiinţe sau părţi ale corpului lor) A (se) strîmba, a (se) suci, a (se) răsuci, a (se) contorsiona, a (se) deforma; refl. (despre oameni, faţa sau părţi ale feţei lor) a face grimase, strîmbături sau nazuri, moşturi. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEŢIE, B. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D. *În port bălţat de măscărici, scălămbăindu-se şi schimonosindu-se, ţopăia de-a-ndaratele.* M. I. CARAGIALE, C. 156, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Boierul îşi scălămbăie gura, bolborosind nişte vorbe scîlciate.* VOICULESCU, P. II, 17. *Pantofi de antilopă, cu tocurile înalte... gata-gata să-i scălămbăie picioarele.* IOVESCU, N. 91. *Stă pe scaun, se scălămbăie, aplecînd şi întorcînd scaunul mereu.* ARH. OLT. XXI, 275. *A lăsat-o să se scălîmbăie.* BARBU, G. 172. *Putem să ne scălămbăim pe socoteala ei ca pe a oricărui lucru.* PREDA, I. 272. ◇ Fig. *Limba... în gura şi mîinile nerozilor e rebelă, e îndărătnică, şi cînd vor ei s-o cerceteze ea îşi bate joc de dînşii, se scălîmbă la ei.* HELIADE, O. II, 97. *Nici vă mai amăgiţi cu deşarta speranţă că veţi scălîmba vreodată firea românului ardelean.* ODOBESCU, S. III, 551. *Ai apuca cîmpii scălîmbînd adevărul.* id. ib. 642, cf. CADE, SCRIBAN, D. (Refl. pas.) *La oraş... s-a scălîmbat şi s-a prefăcut vorbirea, de n-o mai cunoşti.* JIPESCU, O. 54.

— Pronunţat: *-bă-ia.* — Prez. ind.: *scălîmbăi* şi *scălîmbăiez* (CADE, SCRIBAN, D.). — Şi: **scălîmbăí** vb. IV, **scălîmbá, scălămbăiá,** (învechit) **scălimbá** (VALIAN, V.) vb. I, **scălimbăí** (id. ib.) vb. IV.

— De la **scălîmb.**

SCĂLÎMBĂIÁLĂ s. f. (Popular şi familiar) Scălîmbăiere. Cf. DDRF. *S-a simţit... mîhnită după urma acestei scălîmbăieli.* P. CONSTANT, R. 78, cf. SCRIBAN D., DEX. ◇ Fig. *Viaţa mea a fost o scălîmbăială oribilă.* H. LOVINESCU, T. 192. ✦ P. ext. Fiinţă scălîmbăiată. *Ajunsese tot o scălămbăială; nu-l mai ţinea picioarele.* KLOPŞTOCK, F. 82.

— Pronunţat: *-bă-ia-.* — Pl.: *scălîmbăieli.* — Şi: **scălămbăiálă** s. f.

— **Scălîmbăia** + suf. *-eală.*

SCĂLÎMBĂIÁT, -Ă adj. (Popular şi familiar; despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Care este strîmb, sucit, răsucit, contorsionat, schimonosit, diform (din naştere sau prin accident); p. ext. (despre manifestări fizice ale fiinţelor) care arată, trădează, caracterizează fiinţa mai sus definită; (popular şi familiar) scălîmb. Cf. I. GOLESCU, C. *Vede mii de copii slăbănogi, deşiraţi, cu faţa searbădă..., pielea obrazului subţiată, încreţită şi scălămbăiată.* GHICA, C. E. I, 269, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, DEX. *Era împresurată tot de pocituri de draci, scălîmbăiaţi şi negri ca tăciunele.* STĂNCESCU, B. 33. ✦ (Despre obiecte) Care s-a deformat, s-a degradat (prin uzură, vechime etc.). *Pe drumurile prăfuite, o căruţă cu covîltir şi roate scălămbăiate se tîra anemică din sat în sat.* SAHIA, N. 65. *O tavă scălîmbăiată.* KLOPŞTOCK, F. 281. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Miniaturile scălîmbate şi ticluite de prin cărţile didactice.* ODOBESCU, S. III, 167. *Trunchiurile scălîmbăiate ale prunilor.* MACEDONSKI, O. III, 110, cf. ŞĂINEANU², CADE. ◇ Fig. *S-auzi o vuială de cutremur c-o mişună amestecată cu cîntece scălămbăiete.* DELAVRANCEA, S. 89, cf. DDRF. *Nu putem şti dacă lăutarul nostru va fi priceput aceste scălîmbăiate... şi grozav de urîte vorbe turceşti.* ŞEZ. XII, 39. *Aceeaşi voce dădu drumul unui cîntec scălămbăiat.* PREDA, R. 388.

— Pronunţat: *-bă-iat.* — Pl.: *scălîmbăiaţi, -te.* — Şi: **scălimbát, -ă, scălămbăiát, -ă** adj.

— V. **scălîmbăia.**

SCĂLÎMBĂIÉRE s. f. (Popular şi familiar) Acţiunea de a (se) scălîmbăia şi rezultatul ei; (popular şi familiar) scălîmbăială, scălîmbăitură. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., PONTBRIANT, D. *Ce mîndre scălîmbări unul făcea..., Clătea capul cu un rînjet de schelet..., Zbîrcea din buze.* BOLLIAC, O. 108. *Ceata... se depărta cu zbierăte şi scălămbăieri de sălbatici.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 50, cf. CADE, DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Fiecare pe rînd a contribuit la scălîmbarea treptată a capului de operă primitiv.* ODOBESCU, S. II, 514.

— Pronunţat: *-bă-ie-.* — Pl.: *scălîmbăieri.* — Şi: **scălîmbáre, scălămbăiére,** (învechit) **scălimbáre** (VALIAN, V.), **scălîmbăíre** (id. ib.) s. f.

— V. **scălîmbăia.**

SCĂLÎMBĂITÚRĂ s. f. (Popular şi familiar) Scălîmbăiere. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Nu vei putea suferi scălîmbăturile şi declamările lui.* FILIMON, O. I, 373, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *S-a strîns mulţime mare... să petreacă, să facă haz, să rîdă de scălîmbături şi schime.* SĂM. I, 4, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG. *Îşi fac o plăcere proastă din scălîmbăturile neruşinate ale perversului vagabond.* IBRĂILEANU, SP. CR. 254, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DEX. *Ce înseamnă, puiule, scălămbăiturile astea?* UDRESCU, GL. ✦ P. ext. Fiinţă scălîmbăiată. *Se duce spre sobă şi apucă de gulerul zeghii scălîmbătura îmbrăcată ca un băiat.* LUNGIANU, CL. 32. *O scălămbăitură (de om, copil etc.).* UDRESCU, GL. ✦ P. ext. (Prin vestul Munt.; în forma *scălămbătură*) Obiect strîmbat, scîlciat, deformat. Cf. UDRESCU, GL.

— Pronunţat: *-bă-i-.* — Pl.: *scălîmbăituri.* — Şi: **scălîmbătúră,** (învechit) **scălămbătúră, scălimbăitúră** (VALIAN, V.), **scălimbătúră** (I. GOLESCU, C.), (regional) **scălîmbăietúră** (CADE, SCRIBAN, D.), **scălămbăitúră** s. f.

— **Scălîmbăi** + suf. *-tură.*

SCĂLÎMBĂIETÚRĂ s. f. v. **scălîmbăitură.**

SCĂLÎMBĂTÚRĂ s. f. v. **scălîmbăitură.**

SCĂLMĂNÁ vb. I v. **scărmăna.**

SCĂLMĂNĂTOÁRE s. f. v. **scărmănător.**

SCĂLMÎNÁ vb. I v. **scărmăna.**

SCĂLÓI s. m. v. **scaloi**[1].

SCĂLÚȘ subst. **I.** S. m. (Entom.) **1.** (Ban. și prin Olt.) Cosaș, căluț *(Locusta viridissima* și *cantans).* Cf. MARIAN, INS. 519, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., L. COSTIN, GR. BĂN. 178, ALR I 1 896/1, 5, 9, 12, 18, 837, ALR II 6 554/2, ALR SN III h 749/2. ◇ Compus: (Ban.) **scăluș-de-apă** = calul-dracului *(Libellula).* Cf. MARIAN, INS. 560, TDRG, CADE.

2. (Regional) Repede **(IV)** *(Cicindela campestris)* (Jupalnic — Orșova). ALR I 1 888/1.

II. 1. S. n. (Învechit și regional) Căluș (de pus în gura omului sau a unor animale). Cf. VALIAN, V., GHEȚIE, R. M., CADE. *Scăluș pun hoții în gura victimei pentru ca să nu poată striga după ajutor.* Com. din FRATA — TURDA.

2. S. n. (Regional) Bulfeu (la jug). Cf. DAMÉ, T. 13, ȘĂINEANU[2], PAMFILE, I. C. 138, id. A. R. 44, SCRIBAN, D. ✦ Cui care ține polița jugului de sulul grindeiului. Cf. I. IONESCU, M. 711, CADE.

3. Subst. (Regional) Lemn, în formă de triunghi care se așază între acoperiș și căpriori, pentru a ridica streașina casei și a feri pereții de ploaie (Cornești — Tîrnăveni). CHEST. II 246/283.

4. Subst. (Regional) Parte a morii care se poate regla pentru a măcina mai mare sau mai mărunt (Copăcel — Făgăraș). H XVII 17.

5. S. n. (Învechit, rar) Căluș (de vioară). Cf. I. GOLESCU, C.

6. S. n. (Regional) Bucată de lemn care se pune în capătul unei funii pentru a o putea apuca mai bine (Răhău — Sebeș). PAȘCA, GL.

7. Subst. (Regional) Cîrlig (la coasă) (Pecinișca — Băile Herculane). ALR SN I h 52/2.

8. S. n. (Regional) Laț (pentru prins păsări) (Pui — Hațeg). ALR I 1 311/118.

III. Subst. (Regional) Semn la urechile oilor (Jina — Sebeș). GR. S. VI, 244.

IV. Subst. (Regional) Trecătoare prin gard sau peste gard de la un vecin la altul. V. pîrleaz **(1)** (Șirnea — Zărnești). CHEST. II 413/66.

V. S. m. (Prin nord-vestul Olt.) Călușarii (joc). *Jucător de scaluș.* ALR II 4 335/836, cf. GL. OLT.

— Pl.: (m.) *scăluși* și (n.) *scălușe, scălușuri.* — Și: (regional) **scălúșă** s. f. ALR I 1 311/118.

— Pref. *s-* + **căluș.**

SCĂLÚȘĂ s. f. v. **scăluș.**

SCĂMÁ vb. I. Refl. și tranz. (În dicționarele din trecut) A (se) scămoșa **(1).** Cf. POLIZU, BARCIANU, V., DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Prez. ind.: *scam.*

— V. **scamă.**

SCĂMÁR subst. (Prin nord-estul Transilv.) Custură sau gealău cu care se ia scama **(I 7)** de pe scînduri sau se geluiește pentru prima dată. Cf. COMAN, GL. 70, com. din ZAGRA — NĂSĂUD.

— Pl.: ?

— **Scamă** + suf. *-ar.*

SCĂMÁRE s. f. (În dicționarele din trecut) Scămoșare **(1).** Cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W.

— Pl.: *scămări.*

— V. **scăma.**

SCĂMÁT, -Ă adj. (Rar) Scămoșat[2] **(1).** Cf. ALEXI, W.

— Pl.: *scămați, -te.*

— V. **scăma.**

SCĂMĂTÓR subst. (Regional) Unealtă cu care se freacă pielea de oaie pentru a o curăța de lînă și pentru a o întrebuința ca învelitoare pentru brînza de burduf (Arieșeni — Vașcău). CHEST. V 96/1.

— Pl.: ?

— **Scăma** + suf. *-ător.*

SCĂMĂTORÍE s. f. v. **seamatorie.**

SCĂMĂTÚRĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Destrămătură. Cf. POLIZU, BARCIANU, V., GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Pl.: *scămături.*

— **Scăma** + suf. *-ătură.*

SCĂMNÁȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂMNÉL s. n. v. **scăunel.**

SCĂMNÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCẮMNIE s. f. v. **scamnie.**

SCĂMNÚȚ s. n. v. **scăunuț.**

SCĂMÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre fibre textile, țesături sau obiecte din fibre textile) Care are scame **(I 3),** care este acoperit de scame, plin de scame; care are aspect de puf[2] **(I 1),** pufos **(1);** care se destramă (cu ușurință), mai ales în urma uzurii; scămoșat[2] **(1),** (rar) scămat. Cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, BARCIANU, V., DDRF, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *A trîntit furios pelerina neagră, cilindrul scămos, cenușiu, mănușile albe.* CAMIL PETRESCU, O. I, 186, cf. M. D. ENC., DEX. *Luară în fiecare sară cîte un vas de praf și o funie lungă și scămoasă.* MARIAN, T. 67. *Pînză scamoasă.* A III 17. (Fig.) *Atîta de scămos la minte și strămțos la cuvinte să va afla.* CANTEMIR, I. I. I, 145. *Poate că e vorba de un cuvînt superficial și scămos pe care ni-l însușim pentru alții.* ARGHEZI, S. IX, 108. ◇ (Prin analogie) *Se puse un strat nou, moale, scămos, peste zăpada înghețată.* AGÎRBICEANU, S. 200. *Izvoarele-năcrite-s și struguri scămoși.* ARGHEZI, VERS. 91. *Urmărea norii scămoși pe cerul curat.* BENIUC, M. C. I, 115, cf. LABIȘ, P. 23.

2. (Rar; despre plante și părți ale lor) Pufos **(4).** *Floarea scămoasă și roșie a mărăcinelui de pe drum.* ap. CADE. *La Rădășani se mai cultivă... chersiți, cu fața vînătă, scămoase, gust dulce sălciu.* ȘEZ. V, 69.

3. (Rar; despre piele) Care este acoperit de scuame, care se descuamează. *O așa pele desfățată și scămoasă se poate întocmi, ungîndu-se seara și dimineața.* CORNEA, E. I, 149/8. *Uscătimea de epidermă scămoasă de lepros.* TEODOREANU, M. III, 353.

— Pl.: *scămoși, -oase.* — Și: (regional) **scamós, -oásă** adj.

— **Seamă** + suf. *-os.*

SCĂMOȘÁ vb. I. **1.** Refl. și (rar) tranz. A-i ieși sau a face să-i iasă, să se ridice scame **(I 3),** fibre, fișii; a deveni sau a face să devină scămos **(1)** sau pufos **(1);** a (se) uza începînd să (se) destrame; (învechit) a (se) scăma. *Nu se prea întrec cu bătutul* [inului], *ca așa scoțînd toată sămînța, se scămoșează vîrfurile lăorului.* I. IONESCU, C. 146/7, cf. POLIZU, BARCIANU, V., DDRF. *Se ung natrele de la pînza de cînț (cînepă) ca să nu se scămoșeze firele de tort și să se rupă.* ȘEZ. V, 4, cf. ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, ALR I 1 297/744. *S-a scămoșit pătura de tot.* UDRESCU, GL. ✦ Tranz. Spec. (Text.; complementul indică țesături) A finisa scoțînd la suprafață capetele fibrelor, în mod mecanizat (prin smul-

gere), pentru a obține un strat moale de fibre și un aspect plușat; (învechit) a scăma. Cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *Țesăturile de bumbac crude se scămoșază mai ușor decît cele supuse altor operații prealabile de finisare.* LTR[2] XV, 304. ✦ Refl. (Prin Ban. și prin sud-vestul Transilv.; despre urși; în forma *scomoșa*) A se zbirli. Cf. ALR SN III h 678.

2. Tranz. (Prin nord-vestul Munt.; în forma *scămoși*) A scărmăna **(1)**. Cf. UDRESCU, GL. *Scămoșiți și voi zgrebenii-ăia.* id. ib.

3. Refl. (Regional; despre boabele de grîu) A se desprinde (parțial) de palee[2]. *Pentru colivă grîul se alege de neghină, se udă cu puțină apă, se aburește și se pisează în piuă de se scămoșează.* ȘEZ. VII, 74.

— Prez. ind.: *scămoșez.* — Și: **scămoși** (UDRESCU, GL.) vb. IV, (regional) **scomoșă** (ALR SN III h 678) vb. I.

— V. **scămos.**

SCĂMOȘÁRE s. f. **1.** Acțiunea de a (se) scămoșa **(1)** și rezultatul ei; scămoșat[1], (învechit) scămare, (regional) scămoșeală. Cf. DDRF, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Spec. (Text.) Operație, în finisarea textilă, care constă în extragerea mecanizată a capetelor de fibre din firele țesăturilor și tricoturilor (cu ajutorul unor organe de smulgere), pentru a obține un strat moale de fibre și un aspect plușat; (învechit) scămare. *Garniturile daracelor au dinți din ce în ce mai fini, ca să împlinească o operă graduată de scămoșare.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 289. *E preferabil să se facă mai multe treceri prin mașină, cu scămoșări moderate.* LTR. *După scămoșare, unele produse, cum sînt stofele de lînă, sînt supuse și operației de tundere.* LTR[2]. ✦ Defect care se produce prin smulgerea, din cauza uzurii, a extremităților capetelor de fibre din firele țesăturilor și ale tricoturilor, astfel încît se schimbă aspectul neted al suprafeței acestora. Cf. LTR[2]. ✦ P. anal. Operație de mărire a rugozității suprafeței pieselor supuse îmbinării prin lipire, prin acțiunea unei unelte abrazive. *Scămoșarea tălpii de piele se efectuează la mașina de scămoșat.* LTR, cf. LTR[2].

2. (Rar) Descuamare. *Această scămoșare se face în stare de sănătate în mod continuu și... în pojar, scarlatină.* BIANU, D. S. 231.

— Pl.: *scămoșări.* — Și: **scămoșíre** s. f. LTR.

— V. **scămoșa.**

SCĂMOȘÁT[1] s. n. Acțiunea de a (se) scămoșa **(1)** și rezultatul ei; scămoșare **(1)**, (învechit) scămare, (regional) scămoșeală. Cf. DM, M. D. ENC., DEX.

— V. **scămoșa.**

SCĂMOȘÁT[2], -Ă adj. **1.** (Despre fibre textile, țesături sau obiecte din fibre textile) Care are scame **(I 3)**, care este acoperit de scame, plin de scame; care are aspect de puf[2] **(I 1)**, pufos **(1)**; care se destramă (cu ușurință), mai ales în urma uzurii; scămos **(1)**, (rar) scămat. Cf. CADE, SCRIBAN, D. *I se întinseră niște fîșii de pînză scămoșată.* STANCU, Ș. 104. *Un costum... lucios pe la coate, cu pantalonii cam scămoșați.* VINEA, L. I, 107. *Ața are capătul scămoșat.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 18/1. *E scămoșită rău cuvertura.* UDRESCU, GL. ◇ (Prin analogie) *Nori albi, scămoșați, plutesc în albastrul cerului.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 222. *Soare zgîrcit care... se tăinuia pe după o trîmbă de nori alburii, scămoșați.* PAS, L. I, 8. *Tîrgul... va fi... ceva murdar și iritant, sub cerul scămoșat.* T. POPOVICI, ȘE. 186. ✦ Spec. (Despre țesături) Care are suprafața acoperită de un strat moale de fibre, cu aspect plușat, în urma procesului de finisare. *Cu talia strîns înfășurată într-un fel de șal scămoșat.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 390. *Țesătura poate fi brută..., vopsită, imprimată, apretată, scămoșată.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 37, cf. 55. *Țesăturile scămoșate se fac din fibre de grosime mijlocie.* LTR V, 826. *E o stofă scămoșită pe-o parte.* UDRESCU, GL.

2. (Rar; despre plante și părți ale lor) Pufos **(4)**. *Prin păinjinișul înnoptării scînteie lacrămile de foc ale măzărichei scămoșite.* ADAM, R. 36.

— Pl.: *scămoșați, -te.* — Și: (regional) **scămoșít, -ă** adj.

— V. **scămoșa.**

SCĂMOȘEÁLĂ s. f. (Prin vestul Munt.) Scămoșare **(1)**. Cf. UDRESCU, GL. ✦ (Concretizat) Mulțime de scame **(I 3)** rezultate prin scămoșare **(1)**. Cf. UDRESCU, GL. *Scămoșeală de vată.* id. ib. *Scămoșeală de mătase.* id. ib.

— Pl.: *scămoșeli.*

— **Scămoșa** + suf. *-eală.*

SCĂMOȘÍ vb. IV v. **scămoșa.**

SCĂMOȘÍRE s. f. v. **scămoșare.**

SCĂMOȘÍT, -Ă adj. v. **scămoșat[2].**

SCĂMP s. n. v. **schimb.**

SCĂMÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui scamă **(1 3)**. Cf. VALIAN, V., POLIZU. ◇ (Glumeț) *Scămuță cu lăbuțe* = păduche **(I 1)**. Cf. BUL. FIL. IV, 126. *Dihania mea e ca și o „scămuță cu lăbuțe", dintre cele care emigrează de la pescar la pescar.* SADOVEANU, N. F. 96.

— Pl.: *scămuțe.*

— **Scamă** + suf. *-uță.*

SCĂNCÍE s. f. v. **seînecie.**

SCĂNDÁL s. n. v. **scandal.**

SCĂNDĂLÍ vb. IV. **1.** Tranz. (În dicționarele din trecut) A insulta, a jigni; a leza. Cf. DRLU, DDRF, TDRG.

2. Refl. și tranz. (Învechit) A (se) scandaliza. *Pentru ocara fiului meu m-am scăndălit.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 147[r]/10. *Majestatea sa încă s-a scandalit din cauza exceselor și... a dat ordin strict la comandanți ca să le înfrîne.* BARIȚIU, P. A. I, 45, cf. POLIZU, BARCIANU, TDRG, SCRIBAN, D. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Mirosul crăițelor iaste albinelor atîta de plăcut... cît lipsind acela în lăcaș sau în roi, îndată toate albinele se scăndălesc, se turbură.* TOMICI, C. A. 17/10.

3. Refl. recipr. (Învechit, rar; în forma *scăndăli*) A se învrăjbi, a se certa. *Nifon patriarhul..., scandălindu-se cu Radul Vodă, pentru un lucru fără de leage ce au făcut Radul Vodă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 110/16.

4. Refl. (Învechit, rar) A se rușina **(2)**, a se sfii. *Fu orînduit de dînsul să boteadze pre toți ce vor veni la Iordan, deci și miruia și botedza. Și cînd miruia femeaie să scăndălea.* DOSOFTEI, V. S. februarie 75[v]/3. *Contenîndu-și mînia, că să scăndălea de sv[ì]nt[u]l.* id. ib. decembrie 247[v]/6.

5. Intranz. (Regional) A greși (Șercaia — Făgăraș). LEXIC. REG. II, 53. *Ionel cam scăndălește la numărat.* ib.

— Prez. ind.: *scăndălesc.* — Și: (învechit) **scandali,** (învechit, rar) **scandăli** (MAG. IST. I, 110/16) vb. IV.

— V. **scandal.**

SCĂNDĂLICIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, prin Transilv.) Scandalos **(1)**. *Destul iaste a nu împiedeca acea scăndălicioasă purtare a fetii cînd poate a o împiedeca.* MAIOR, DIDAHII, 43/30. *Vedem cum au crescut și cresc ici-colo niște bogății și norocuri scăndălicioase.* FM (1841), 268[1]/16.

— Pl.: *scăndălicioși, -oase.*

— **Scandal** + suf. *-icios.*

SCĂNDĂLISÍ vb. IV v. **scandalisi.**

SCĂNDĂLISITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar, prin Transilv.) Care scăndălisește, v. scandalisi **(3).** *Cît rău, cîtă surupare, cîtă pustiire pricinuiesc sofiile cele rele și scăndălisitoare.* MAIOR, DIDAHII, 137/27.
— Pl.: *scăndălisitori, -oare.*
— **Scăndălisi** + suf. *-tor.*

SCĂNDĂLÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Insultat, jignit; lezat. (Substantivat) *Neavînd vreame să să svătuiască cu cei scăndăliți și vătămați, ce să dzice, cu cei suduiț.* PRAV. 325, cf. TDRG 1 375.
— Pl.: *scăndăliți, -te.*
— V. **scăndăli.**

SCĂNDĂLIZÍ vb. IV v. **scandalisi.**

SCĂNDĂLÓS, -OÁSĂ adj. v. **scandalos.**

SCĂNDÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂNDÚȘ s. n. v. **scăunuș.**

SCĂNDÚȚ s. n. v. **scăunuț.**

SCĂNGIUÍ vb. IV v. **schingiui.**

SCĂNTEÁ s. f. v. **scînteie.**

SCĂNTEIÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCĂOÍ vb. IV v. **scheuna.**

SCĂONÁȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂONDÉL s. n. v. **scăunel.**

SCĂONÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂPÁ vb. I. **1.** Intranz. (Despre ființe; adesea urmat ori precedat de determinări introduse prin prepoziții) A izbuti să iasă dintr-o situație critică, primejdioasă, neplăcută etc.; (v. salva); (învechit și popular) a se mîntui **(1).** *E sveatul voinicilor fu, cum să ucigă fuglii, se nu neștinre noate, se scape.* COD. VOR. 94/29. *Și coperi apa dodeitorii lor, urul de ei nu scăpă.* PSALT. 224. *Drept aceaia se dereptă și den foc scăpă.* CORESI, EV. 18. *Mulți boi ard cu dînșii și mulți și scap.* HERODOT (1645), 228. *Puțini au scăpat sănătoși dentr-acel codru.* N. COSTIN, L. 179. *Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunce ți-i schimba numeli din Purice, Movilă.* NECULCE, L. 10. *Domnul a tăiat toată oastea turcească, numai au scăpat turcii care dusease robii înainte* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 107/26, cf. LEX. MARS. 203. *Unii s-au înecat în Prut și au scăpat numai acel păscar cu un fecior a lui* (a. 1739). BUL. COM. IST. IV, 78. *Numai un om a scăpat și a dus vestirea la craiul.* VĂCĂRESCUL, IST. 254. *Cu fuga au scăpat afară de Dachia.* MAIOR, IST. 10/14, cf. DRLU. *O pasere ce cu zborul său cel ușor scapă din curse levînălorului.* PLEȘOIANU, T. III, 123/15. *Închis fiind în cetatea Glogau ... au găsit chip de a scăpa.* AR (1831), 560²/22. *Un leu a scăpat din menajeria marelui ducă de Florența.* CR (1834), 314²/18. *Dușmanii, uimiți de spaimă, luptă, dar nu scapă.* ASACHI, S. L. I, 174, cf. VALIAN, V. *Arestantul ce va scăpa singur din ocnă ... să-și ia a zecea parte peste pedeapsa și osînda ce era hotărîtă.* REGUL. ORG. 291/14. *Labirintul ... era o temniță, din care nu mai putea scăpa custodiții.* ARISTIA, PLUT. 14/22. *Riga singur cu puțini scapă fugînd.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Am scăpat, zise calul cel cu șepte inimi.* EMINESCU, P. L. 19. *Cucoșul, cum scăpă din mînile moșneagului, fugi de-acasă.* CREANGĂ, O. 20. *Avem să dăm peste o primejdie mare; și dacă ne-o ajuta Dumnezeu să scăpăm și de dînsa, apoi sîntem voinici.* ISPIRESCU, L. 6. *Regele însuși scapă cu mare greutate.* XENOPOL, I. R. III, 65, cf. ȘĂINEANU². *Radu fu un trădător, scăpă prin fugă.* IORGA, C. I. I, 214. *Zmeoaica cumplită, ... Prin borta deschisă se vîră și scapă.* IOSIF, V. 118. *Un cîne scăpat din jujău.* DELAVRANCEA, O. II, 66. *Reușì să scape din îmbulzeală.* AGÎRBICEANU, A. 41, cf. RESMERIȚĂ, D. *Neamțul cucoanei n-are să scape de aici fără să mănînce o bătaie soră cu moartea.* REBREANU, R. II, 114. *Rănitul deschise ochii. Gloata ... exclamă: A scăpat!* SAHIA, N. 35. *Din această pieire au scăpat puțini.* SADOVEANU, O. XII, 350, cf. SCRIBAN, D. *În noaptea aceea batalionul avea să fie aproape complet măcinat ... Nici un ofițer n-a mai scăpat.* BLAGA, H. 156. *Au scăpat din măcelul de atunci.* BOGZA, C. O. 321. *Din războiul ăsta n-o să mai scape nimeni.* H. LOVINESCU, T. 166. *Scăpatu-mi-au voinicul! ... Roibul sare zid în loc, Scoate voinicul din foc.* ALECSANDRI, P. P. 91. *Dă-te, Pinte, acu legat ... — Ba — zău eu că nu m-oi da, Să știu chiar că n-oi scăpa.* RETEGANUL, TR. 49. *Primăvara-i mama noastră ... Ia ... Și omătul de la dos, De scapă voinici din gros.* ȘEZ. II, 199. *Durmiam înarmat ca să putem să scăpăm și noi.* VÎRCOL, V. 48. *Dă-te jos, să te mănînc, Că din mîna mea nu scapi.* BALADE, I, 327. *Iel scapă d'i la război.* O. BÎRLEA, A. P. II, 69. *Dă din mîini, dacă vrei să scapi.* ZANNE, P. II, 233. *Ca să scapi de fum, de multe ori te arunci în foc.* id. ib. I, 185. (Refl.; învechit și regional) *Din dureri și din grijă și din suspinare te vei scăpa.* VARLAAM—IOASAF, 43ᵛ/6. *Silește-te a te scăpa de mîhnitoarea stare în care te afli.* MARCOVICI, D. 16/23. *Să ne dați ... Cîte un pahar de vin, Să ne mai scăpăm do chin!* TEODORESCU, P. P. 178. *Perina s-o pun sub cap Ca de grije să mă scap.* RETEGANUL, TR. 162. (Refl. impers.) *Este mai avantajos ... a se scăpa de o rană care roade.* GHICA, C. E. I, 147. (Tranz.) *Nu-i nime să-i scape de boare, Să s-ascundă de dîns la răcoare.* DOSOFTEI, PS. 58/5. *Făgăduiră bani mulți unui bărbiariu, ca să taie capul împăratului, ... și i-au făgăduit că-l vor scăpa* (a. 1700). GCR I, 342/27. *Cine mă scapă de aice?* ARTAXERXU, 58ᵛ/21. *Sărind cu toții, l-am scăpat și l-am băgat în casă* (a. 1835). DOC. EC. 572. *Au fost aruncați în temnițe de unde i-ați scăpat voi* (a. 1848). PLR I, 117. *Fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mîntuiește-mă!* NEGRUZZI, S. I, 52. *Nu pot să te scap decît mărturisind dragostea noastră.* FILIMON, O. I, 139. *Dacă lumea ar trebui să piară și eu aș putè s-o scap printr-o minciună, eu n-aș spune-o.* EMINESCU, P. L. 87. *Ca să mă scape de belea, m-au trimis în dumbrava Agapiei.* CREANGĂ, O. 186. *El o scaiă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni.* CARAGIALE, O. II, 235. *Nu se poate făcătoarea de minuni să nu mi-l scape.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 25. *Acum aruncă vina pe el ... ca să-și scape pe bărbatu-său.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 255. *M-am pomenit legat cu picioarele de cîrligul tavanului ... A venit mama să mă scape.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 66. *A sărit să scape niște plutași din fierbătorile rîului.* VOICULESCU, P. I, 48. *Te-ai întîmplat într-o zi fatală a vieții pe bordul unui vas care a naufragiat. Cineva te-a scăpat.* RALEA, S. T. II, 301. *Olimpici zei de Zevs se roagă. Scapă-l.* VULPESCU, P. 27. *Nu te teme de nimic, Petre ... căci te scapă tata de acolo.* RETEGANUL, P. II, 49. *Pe turci grămadă i-au făcut, Dar pe care n-au tăiat, Numai fuga l-au scăpat.* BALADE, II, 37. *Murguleț cu coama roată, Mai scapă-mă tu o dată.* FOLC. MOLD. I, 152. (Tranz.; cu determinări ca „viața", „capul" etc.) *Strămoșii noștri de multe ori și-au scăpat capetele în țara aceasta în vreame de primejdie* (a. 1673). BUL. COM. IST. II, 228. *Socotind să scape viața muftiului l-au și mazilit den dregătoria lui.* R. GRECEANU, CM II, 129. *Își închipuia că Mentor ar fi un înșelător ce făcuse o mincinoasă prezicere ca să-și scape viața.* PLEȘOIANU, T. I, 80/6. *El mi-a scăpat viața.* HRISOVERGHI, A. 16/14. *Văzînd primejdia de moarte ce era să să facă ... abia mi-au scăpat viața, închizîndu-mă în casă* (a. 1835). DOC. EC. 569. *Îi scăpă viața în luptă, omorînd un secui ce-l amenința cu moartea.* BĂLCESCU,

M. V. 393. *I-am scăpat Viața și mă-nșeală!* DAVILA, V. V. 180. *Fiecare voiește să-și scape viața, făcînd mărturisiri prețioase.* LOVINESCU, C. IV, 76. *Să chibzuim de ce avem nevoie ca să ne scăpăm viețile la o primejdie.* SADOVEANU, O. X, 329. *Omoară șarpele acesta... și-mi scapă viața.* RETEGANUL, P. II, 41. *De-mi deteși pe-Albul, Pe Codalbul, Asta o să-mi scape capul.* BALADE, II, 30. ◇ Expr. (Regional) **A scăpa ca din gheara ursului (cu părul vîlvoi)** = a ieși cu greu și bătut tare dintr-o situație primejdioasă. Cf. ZANNE, P. I, 684. (Regional) **A scăpa chel** (sau **tuns**) = a ieși bătut. Cf. id. ib. II, 520, III, 417. (Regional) **A scăpa cu chica topor** v. chică. **A scăpa prin ușa din dos** v. ușă (Regional) **A scăpa ciul** sau **scurt (de coadă)** = a ieși dintr-o situație primejdioasă cu greutate și cu oarecare pagubă. Cf. id. ib. I, 432, II, 524. **A scăpa ca prin urechile acului** v. ureche. **A scăpa cu obraz(ul) curat** v. obraz (1). (Regional) **A scăpa ca prin pene** v. pană[1] (I 1). (Regional) **A scăpa deasupra nevoii** v. nevoie (3). ✦ Spec. A reuși să se vindece ori să se îndrepte după o boală (gravă). *Nevastă-mea d-abia acuma a scăpat de o foarte grea boală.* CARAGIALE, O. VII, 144. *Copilul scapă, e în afară de orice primejdie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 220. *Operat de medici vestiți, scapă.* BUL. COM. IST. III, 118. *Guță se lasă descîntat de baba Uța pentru a scăpa de piroteală.* LOVINESCU, C. IV, 39. *Are încredere că Puica scapă de boală.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 50. *Dacă bătrînul s-ar întîmpla să scape, ar rămîne sărac.* VOICULESCU, P. I, 211. *A stat în pat cu febră trei zile și a scăpat.* RALEA, S. T. I, 259. *Am prins această boală și niciodată n-o să mai scap de ea.* PREDA, R. 350. *De boală bolesc și scap, Dar urîtu-i tot pe cap.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 180. *Cu buruiene ori cu descîntece nu scapă calul.* ȘEZ. III, 202. *C-au fost doctori din alt sat, Pe mine m-au căutat Și-au spus că nu-s de scăpat.* FOLC. MOLD. II, 487. ◇ Refl. (Regional) *Cînd este cineva... săgetat... de vreun moroi, nu este alt leac, spre a se scăpa de săgetătură și de junghi, decît... sapa și hîrletul.* SBIERA, P. 318. *Foarte multe sătence... iau în sticle ape minerale... pentru a se scăpa de friguri.* ȘEZ. III, 104. ◇ Tranz. fact. *Îi scapă doctorii, cu doctorii scumpe,* STANCU, D. 108. *Untul de oaie rînced..., praful de pușcă pisat, amestecate la un loc, scapă de multe ori pe bolnavi.* ȘEZ. II, 70. ◇ Refl. pas. *Unele vite sufăr de o boală numită șoricei... De șoricei dobitocul se scapă așa: se trîntește jos, se caută pe unde are șoricei și cu cleștele de potcovit se sfarmă șoriceii.* ib. IV, 127. ✦ P. anal. (Despre bunuri) A se menține neatins, în bune condiții, reușind să depășească unele condiții nefavorabile în care s-a aflat ori s-ar fi putut afla. *Puținele odoară ce-i mai scăpasă, mistuite în casă, au arsu și acele.* NECULCE, L. 66. *Vaporul Pesta i cîteva corăbii numai din dumnezeiască milă au scăpatără nefărîmate* (a. 1848). DOC. EC. 946. *Într-acea zi se va rîdica fortuna împrăștiitoare a pedantismului; puține scrieri vor scăpa.* RUSSO, S. 91. *Această inscripție... n-a putut scăpa întreagă din ingiuria timpului.* ARISTIA, PLUT. CII$_3$/10. *Această bisericuță a scăpat neatinsă pînă acum de cazma și de mistrie.* GHICA, C. E. II, 573. *Fulgerele alunecă inofensive și mumia dinăuntru scapă intactă.* RALEA, S. T. I, 256. [Brazii] *din groaznica rostogolire a stîncilor au scăpat aproape întregi.* BOGZA, C. O. 99. *Mica lor căsuță... scăpase doar cu geamurile sparte.* PREDA, R. 222. ✦ Tranz. P. anal. (Complementul indică bunuri) A reuși să pună la adăpost, a feri de primejdie, de pierdere, de distrugere, de dispariție, de trecerea în stăpînirea altcuiva. *Această norocită întîmplare totuși n-au scăpat pe brig din primejdie, căci corabia cea de 74 tunuri au îndoit focul asupra brigului și l-au aprins.* AR (1829), 6^1/7. *Simțiră ei trebuința d-a scăpa gloria părinților din uitare.* MAG. IST. I, 5/29. *Avusese timp să scape obiectele și sculele din casă, aruncîndu-le pe ferestre în grădină.* GHICA, A. 4. *L-ar mîntui de chinuri și ar mai scăpa ceva din averea care se mistuia ca fumul.* VOICULESCU, P. I, 211. *Ea și toți ai ei sînt în viață, sănătoși, deși nu au putut scăpa nimic din avutul lor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 74. ✦ A se elibera de o obligație după îndeplinirea ei. *Armata care-i împinse cu supunerea oarbă, armata o făcuseră, și acum erau scăpați de ea.* BACALBAȘA, S. A. I, 191. *Scăpase de armată atunci cînd cei de-o vîrstă cu el abia se pregăteau s-o facă.* TEODOREANU, M. III, 177. *Scăpași de datorie.* PAS, L. I, 149. *Să mai stea vreo trei ani fată, Vreo trei ani și jumătate, Păn-oi scăpa din armată.* FOLC. MOLD. I, 141. ✦ Tranz. (Complementul indică ființe) A nu mai putea ține sau menține sub control, lăsînd să fugă, să dispară; a lăsa, involuntar (din neatenție, din neglijență), să plece, să fugă, să dispară. *Cînd i-au tăiat capul lui Barnovschi Vodă, calul lui au și început a sări, cît n-au mai putut să-l ție comisul în mînă. Și scăpîndu-l din mînă, pe loc au căzdut de au murit.* NECULCE, L. 16. *Am scăpat un fur.* LB. *Cît pe ce era să mă gîtui, jupînești, și-apoi dacă scăpam iepele, știu că era frumos.* CREANGĂ, P. 120. *Aice au dat băiatului calul în mînă, zicîndu-i să-l ție bine de frîu, ca să nu-l scape.* SBIERA, P. 76. *Am scăpat din cușcă paserea cea scumpă a împăratului.* RETEGANUL, P. V, 82. *S-nu li mai scapi* [oile] *în livada zm'eilor.* O. BÎRLEA, A. P. I, 331. ◇ Expr. **A nu scăpa (pe cineva) din ochi** (sau **din priviri, din vedere**) = a ține (pe cineva) sub continuă ori strictă observație, supraveghere. *O ținea de aproape și n-o scăpa din vedere nici cît ai da în cremene.* ISPIRESCU, L. 120. *Cînd ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o clipă.* REBREANU, I. 145. *Să nu-ți scape bancherul din ochi...,* *să-i studiezi toate mișcările.* BRĂESCU, O. A. I, 75. *Bălcescu nu-i scăpase o clipă din ochi, căci atitudinea lor era hotărîtoare pentru soarta guvernului.* CAMIL PETRESCU, O. II, 626. *Bătrîna... n-o scăpă din ochi.* STANCU, Ș. 66. *Stere n-o scăpa din priviri.* BARBU, G. 25. (Prin parafrazarea expresiei) *Cît m-o ajuta luminile ochilor, din ochii mei n-o să scăpați.* GÎRLEANU, N. 17. **A scăpa (pe cineva) din ochi** (sau **din priviri, din vedere**) = a nu mai izbuti să vadă, să urmărească, să observe, să supravegheze (pe cineva). *L-a scăpat din ochi în mulțime.* ✦ Tranz. (Popular; complee mentul indică plante cultivate) A neglija, a omitu să execute o lucrare agricolă la timpul oportun, ce efecte dăunătoare. [Hrișca] *cîtă băgare de samă cer de la om la strînsul ei, încît ceva de o va scăpa se scutură.* I. IONESCU, C. 169/22. *Atît la prășitul dintîi cît și la cel de-al doilea, cînd lucrul nu se face la vremea cuvenită, se zice că păpușoii au fost scăpați.* PAMFILE, A. R. 76, cf. 152. ✦ (Rar) A se strecura prin..., a străbate puțin prin... *Rareori prin storuri o lumină scapă.* TOPÎRCEANU, S. A. 35. ✦ A reuși să iasă, să pornească, să se arate etc. (învingînd un obstacol, strecurîndu-se prin sau pe lîngă el). *Cînd ai întors stînca-n tău de ape Și din bolovan izvor este să scape.* DOSOFTEI, PS. 396/4. *Să umbli nemernicind prin necunoscute locuri,... locuri din care cu neputință este să scapi.* DRĂGHICI, R. 41/13. *Dintre dealuri scăpa un vîntișor care mișca ierburile.* VLASIU, D. 193. *Prevalul... scăpat din strungă... își lărgește numaidecît albia.* VOICULESCU, P. I, 22. *Pagină consacrată evocării Jiului privit în locul unde scapă din trecătoarea Petroșanilor.* VIANU, A. P. 197. *Fluidele scapă cu viteze care ating viteza sunetului.* LTR[2] XV, 306. *Soarele a scăpat din nori și se plimbă pe orizont.* TUDORAN, O. 231. *Au apucat calea prin cea pădure să scape undeva la largul.* RETEGANUL, P. II, 71. ✦ (Învechit, rar; despre tipărituri) A fi pe punctul de a apărea. *Cînd era să scape Istoria aceasta de sub teasc, am socotit... să întocmesc încă două disertații.* MAIOR, IST. 232/7. ✦ (Tehn.; despre vehicule) A circula pe o cale în pantă cu o viteză care nu mai permite oprirea în timp oportun; (despre trenuri) a depăși viteza maximă admisă pentru circulație pe liniile cu pante mari.

2. Intranz. (Despre ființe; de obicei cu determinări introduse prin prep. „de") A reuși să se îndepărteze, să se elibereze (înlăturînd) pe cineva care îl urmărește, îl primejduiește, îi produce ne-

ajunsuri, neplăceri, îl stînjenește; a reuși să nu mai aibă a face cu cineva; a reuși să se debaraseze, să se degajeze, să se descotorosească de ceva. *Cela ce-ș va ucide pre fiu-său, pentru să scape denaintea lui, să nu-l ucigă, să nu se cearte.* PRAV. 99. *Nu-ș veade durerea, urgia venită, Ce-i pare să scape de mîna ta sfîntă.* DOSOFTEI, PS. 34/12. *Voi toate, oricîte vei zice, numai să scap odată de tine.* ȚICHINDEAL, F. 462/24. *Asta era numai ca să scape de Toderică.* NEGRUZZI, S. I, 89. *Am scăpat de păcătoasa aceea pe care o tot goneam de la casa mea.* PELIMON, I. 179/22. *Boierul... crăpa de ciudă și nu știa ce să mai facă, doar va scăpa de cucoș.* CREANGĂ, O. 22. *Ți-am făcut rău, dar... ai scăpat de mine.* CARAGIALE, O. VI, 27. [Ileana Simziana] *era bună bucuroasă de a putea să scape de zmeu.* ISPIRESCU, L. 24. *Bine c-a scăpat de doctorii.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 363. *Să te sărut, drăguțo, vrei?... De el nu-i nici un chip să scape.* COȘBUC, P. I, 88. *Se roagă de brașoveni... să-i plătească o veche datorie, ca să scape și ea de datornicii ei.* IORGA, C. I. I, 99. *O fetiță... Geaba fuge nebunește Ca să scape de strengar.* IOSIF, PATR. 22. *De cîte ori, în scurgerea anilor, nu s-a gîndit că va scăpa odată de bătrîn, care era tot mai sucit cu cît îmbătrînea.* AGÎRBICEANU, S. 105. *N-a putut scăpa de tatăl său pînă ce n-au încheiat toate socotelile.* REBREANU, R. I, 185. *Anunțase rîzînd că vor scăpa de el într-o săptămînă. Se instală și rămase șapte luni.* C. PETRESCU, C. V. 62. *Nu poți scăpa de dînsul oricît de mult ai vrea.* PILLAT, P. 232. *Nevastă-sa scapă de un musafir greu de suportat.* ARGHEZI, S. XI, 91. *Zor, Niță, să scăpăm de nebuni.* PAS, L. I, 194. *Scăpați de mine. Mă expatriez.* VINEA, L. I, 62. *Ai fugit de pe „Penelopa", ai scăpat de kir Iani.* TUDORAN, P. 210. *El trăi atît de deplin bucuria de a fi scăpat de moșier.* PREDA, M. 69. *Va încerca să scape de această boierime fără dragoste de neam.* IST. LIT. ROM. II, 392. *Și-ar fi dat fata după oricine, numai să se vadă scăpați de ea.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 106. *M-a lătrat cîinele... cînd am scăpat de el am răsuflat ușurat.* V. ROM. noiembrie 1964, 38. *Moromete voia să scape numai de acei băieți de pe izlaz care îl chinuiau uneori.* L. ROM. 1967, 187. *M-oi face mai bine Ca să scăp de tine.* ALECSANDRI, P. P. 8. *Dați babii, dați Că de moșul nu scăpați!* TEODORESCU, P. P. 132. *Au sărit cu totul în poalele unui sămănătoriu... și așa au scăpat dinaintea cosașului.* SBIERA, P. 168. *Mama și tata nu mă lasă să mă mărit după tine, dar lasă numai, bine că am scăpat dinaintea lor.* RETEGANUL, P. II, 76. *Boierule, să-m dai bani Ca să scap dă hăști dușmani.* VÎRCOL, V. 31. *Darie de veste prinde Cum că potira-l cuprinde; Dă să scape, dar nu poate, Căci potira-i deasă foarte.* ANT. LIT. POP. I, 433. *Mulțămăs lu Dumnezău sfîntu, c-am mai scăpat și d'i bala asta spurcătă.* O. BÎRLEA, A. P. I, 220. *De omul dracului, să dai și să scapi.* ISPIRESCU, L. 43, cf. ZANNE, P. V, 246. *Nu pot scăpa de el ca de dracul.* ZANNE, P. VI, 612, cf. II, 697. *Nu întărita cînii în sat, de vrei să scapi nemușcat.* id. ib. I, 371. *De muiere nu scapă nici dracul.* id. ib. II, 283. *Am scăpat de dracul și am dat peste tată-său.* id. ib. VI, 576. *A scăpa de un drac și a da într-un lac.* id. ib. 577. (Refl.) *Ei, scapă-te de dînșii, — le spun eu vro minciună.* COȘBUC, S. 34. *Dacă în loc să-l împuște l-ar fi vîndut, se scăpa de el și nu păgubea nimic.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 64. *Acum se simțea ușurat că s-a scăpat de el.* AGÎRBICEANU, A. 237. *Ca să ne scăpăm de el, îi făgăduirăm să-l însoțim oricînd altă dată.* M. I. CARAGIALE, C. 29. *Oricît se căzni calul să-l trîntească dîndu-se peste cap, fel și chip, nu putu să se scape de el.* VISSARION, B. 16. *Văzură că de bună seamă e copil mic, care... l-a aruncat... vreo muiere prăpădită, ca să se scape de el.* RETEGANUL, P. I, 14. *Ca să-i dăm și să-i ma dăm, De șarpe să ne scăpăm.* BIBICESCU, P. P. 359. *Cum să ne scăpăm noi d-ăsta.* O. BÎRLEA, A. P. I, 152. (Tranz. fact.) *Am hotărît să te fur în astă noapte, pentru ca să te scap de babă.* ALECSANDRI, T. I, 56. *Eu te scap de toți dușmanii tăi.* CARAGIALE, O. VI, 280. *Maică Vinere, scapă-mă de mă poți, dinaintea lui.* RETEGANUL, P. III, 34. *Tu mă scăpaș d'i lup, mă?* O. BÎRLEA, A. P. I, 340. (Ironic) *Ține calea la strîmtori Și oprește negustori, De-i scapă de gălbiori.* BALADE, II, 366. ◇ Expr. **A scăpa de gura cuiva** v. gură. ◇ Refl. (Învechit; prin lărgirea sensului) *L-au întărît temîndu-să să nu se scape de la credința D[o]mn[u]lui H[risto]s.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 8^{v}/13. *Scăpîndu-se din ascultarea cutăruia sihastru.* MINEIUL (1776), 93^{v2}/19.

3. Intranz. (Cu determinări locale; adesea prin lărgirea sensului) A se îndrepta sau a reuși să se îndrepte către..., a se duce spre... pentru a-și afla salvarea, refugiul, azilul, mîntuirea; a căuta sau a-și afla salvarea, refugiul, azilul, mîntuirea (undeva). *Grăiește David: — Doamne, către tine scap; învață-mă să fac voia ta!* CORESI, EV. 5. *Iaca icea aproape iaste un oraș, în care pociu scăpa.* PALIA (1581), 72/2. *Iară sîmbătă din al optul ceas să se oprească de toate lucrurile,... și la biserecă să scape toți oamenii* (a. 1640). GCR I, 89/32. *Bujorănești au scăpat în Țara Munteneașcă.* NECULCE, L. 111. *Neamul boierilor din Craiova, adecă Pîrvulești, s-au mîntuit și au scăpat preste Dunăre, tocmai la Țarigrad.* ȘINCAI, HR. II, 125/5; cf. LB, I. GOLESCU, C. *Robinson... au alergat... să scape într-un copaciu.* DRĂGHICI, R. 112/22. *Numai un singur nobil, Csomortany,... scăpă în Moldova.* BĂLCESCU, M. V. 393. *Dac-ar fi vulturi în aer Ar putea spre nori să scape.* COȘBUC, P. II, 92. *Aleargă un cerb peste creste... Iată, năluca a scăpat devale.* VOICULESCU, POEZII, I, 162. *În urma noastră se lăsa o perdea de neguri. Noi scăpam însă în senin și ieșeam din vremelnicie — în alt timp.* BLAGA, H. 57. ◆ (Regional) A reuși să scoată pui. *Punîndu-se pe lucru, în vreo cîteva săptămîni sturzul scăpă iar la pui. Vulpea, mirosind că sturzul are iar pui, fuga la rădăcina copacului.* ȘEZ. III, 186. ◆ (Rar; despre soare) A trece dincolo de... (pe cer, la orizont). *Soarele scăpa la chindie.* DUNĂREANU, N. 30. *Soarele scăpase din crucea amiezii.* SADOVEANU, O. II, 198. ◆ (Învechit și regional) A avea dorința de a..., a avea chef de...; a-i veni să... Cf. LB. *Cîntă, cîntă, Gură mîndră, După ce te-i mărita, Nu ți-a scăpa a cînta.* MARIAN, NU. 294. *Mie nu-mi scapă a juca.* VICIU, GL. *Îm scapă să plîng de ger.* TOMESCU, GL.

4. Refl. (Învechit; și în contexte figurate) A se clinti, a se mișca; a aluneca; a cădea. *Pămîntul... L-ai întemeiatu-l ca să nu să scape.* DOSOFTEI, PS. 73/11. *Puțin de n-am smintit din cărare, Să mă scap în gios către pierdzare.* id. ib. 239/13, cf. LB. [Omul] *singur află adevărul... Dar singur iarăși se scapă din părere-n rătăcire.* CONACHI, P. 275.

5. Refl. (Despre oameni) A nu se putea reține de a zice sau de a face ceva (rău, nepotrivit, intîme etc.), a face un lucru necugetat, nepotrivit etc. (nemaiputîndu-se stăpîni); (învechit) a nu-și (putea) respecta (în mod accidental) promisiunea, angajamentul. *Unde ne-am dat cuvîntul, nu ne-am scăpat* (a. 1657). IORGA, C. I. II, 244. *Noi, carii sîntem scrișî mai sus, sîntem chizeși: unul de altu să dăm samă. Iar, de s-are scăpa vrunul să nu facă deplin, acela va da îndoit* (a. 1709). BUL. COM. IST. II, 212, cf. LB. *Au pe dracu! se scapă portarul.* VOICULESCU, P. I, 136. *Zis-am, zis și m-am jurat, Că n-oi mere seara-n sat, La nevastă cu bărbat. Dar ș-aseară m-am scăpat, M-am scăpat c-am fost cam beat.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 397. *Tînăra nevastă s-a scăpat cu cuvîntul și a zis către soacră-sa că e primăvară.* MARIAN, S. R. II, 113. *M-am scăpat de i-am băut.* DOINE, 44. *Împărăteasa s-a scăpat de a spus bucătăriței...: — Ei, nu știi tu cît de frumos e bărbatu-meu.* ȘEZ. II, 112, cf. ALRM SN III h 1 129/64. ◆ Intranz. A (se) exprima, a (se) exterioriza ceva (nepotrivit, intîm etc.) ca urmare a faptului că nu se poate stăpîni. *Cuvîntu îi scapă din gură.* BUDAI-DELEANU, LEX., cf. I. GOLESCU, C. *Adeseori poate cineva să cunoască mai bine pe un*

om numai ... dintr-o singură vorbă sau expresie care-i scapă din gură. ARISTIA, PLUT. XXVI$_2$/22. *Un oftat adînc scăpă din pieptul soției sale.* AGÎRBICEANU, A. 158. *Din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbușit de durere.* GÎRLEANU, L. 96. *Un oftat de dureri confuze le scapă printre lacrimile abia reținute.* ARGHEZI, S. VIII, 115. ◇ Tranz. *Biata fată ... tăcu lăsînd să scape din sînul ei o oftare.* NEGRUZZI, S. I, 18. *Dînsa văzîndu-l s-a cutremurat și-a scăpat vorbili astea: așa să rămîi.* JIPESCU, ap. GCR II, 261. *De teamă să nu-l ia gura pe dinainte, să scape vro vorbă și să-și piarză și capul ..., săpă o gropiță.* ISPIRESCU, U. 112. *Slugile ... se grăbeau, vorbeau tare, cîte unul scăpa vreo înjurătură.* AGÎRBICEANU, A. 35. *Oricît de prieten i-ar fi Ghiță Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva.* REBREANU, I. 183. *Mă, curioasă e nevastă-mea! scăpă vorba conu Tăsică.* TEODOREANU, M. U. 111. *Cineva dintre ascultători scăpă un căscat.* VOICULESCU, P. I, 92. *Scapă o exclamație de spaimă.* T iunie 1968, 38. *Moș Gligor scapă o lacrimă, dar simțind că-l arde pe obraz, se-nturnă într-o parte de-o șterse.* RETEGANUL, P. I, 16. (Expr.) **A scăpa o vorbă** = a comite (din imprudență) o indiscreție. Cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Spec. A avea senzația acută de defecare sau de urinare, a simți imperios nevoia de a ieși afară; a nu-și putea stăpîni necesitățile fiziologice (defecarea și urinarea), a face pe sine. Cf. LB. *Copilul s-a scăpat în pat.* CADE. *Se scapă acuma pe el, nesimțitul.* C. PETRESCU, Î. II, 227, cf. SCRIBAN, D., DEX. *Iarăși au strigat Pepelea către frații săi: Mă scap!* SBIERA, P. 6. *Neputincios e cel ce se scapă într-amîndouă felurile..., fie ziua, fie noaptea în pat.* PAMFILE, B. 51.

6. Tranz. (Adesea cu determinări introduse prin prep. „din") A nu mai (putea) ține (strîns) în mînă, în gură etc., a da drumul (fără voie) lăsînd să cadă, să alunece, să se rostogolească, să se spargă etc. *De va dărîma neștine în pădure ... și cu nesocotința lui va scăpa săcurea den mînă și să va prileji de va lovi vreo vită ..., acesta să dea vită drept vită.* PRAV. 18, cf. LB, DRLU, I. GOLESCU, C. *Căpitanul ... a scăpat cuțitul din mînă.* DRĂGHICI, R. 13/7. *Și vrînd versul să înceapă Cașul pe pămînt îl scapă.* ASACHI, F. 6/16. *Un sultan odată umblînd prin cetate, Pe jos ... Văzu înaintea-i o para scăpată.* PANN, P. V. III, 73/26 *Am scăpat scrisoarea din mînă.* NEGRUZZI, S. I, 63. *Clementina ... scăpă sacul de voiogiu ce ținea în mînă.* SION, P., 99. *Să sărim în luntrea mică ... Și să scap din mînă cîrma.* EMINESCU, O. I, 74. *Cum! ziseră bărbații înspăimîntați, scăpînd resteiele din mînă.* CREANGĂ P. 14. *Scapi fusul jos, nimic nu zici.* COȘBUC, P. I, 192. *O lovitură de ciomag peste braț ... îl făcu să scape pușca.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 109. *De spaimă a scăpat din mînă un clondir.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 72. *Cînd fu să pună oala jos, pe vatră, o scăpă din mîini.* GALACTION, O. 149. *Cuiva, din sală, i-a scăpat un ban.* TOPÎRCEANU, P. O. 60. *Mă rușinam cînd scăpam bucățelele de carne în cenușe.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 47. *Un pergament deschis, gata de a se aduna sul, dacă ți-ar fi scăpat din mînă.* BLAGA, H. 49. *Din greșeală scapă lingura pe ciment.* BOGZA, A. Î. 235. *Îi trebuia mare stăpînire de sine să nu scape cîrmele timonei din mîini.* TUDORAN, P. 11. *Se speriară și scăpară funia din mîini.* T. POPOVICI, SE. 337. *Face o adevărată echilibristică, ca să nu scape pernele pe jos.* T decembrie 1964, 32. *Mie mi-i prea grea rîșnița, eu o scap.* SBIERA, P. 6. *Firul cel de piper ... și-l bagă în gură, și zicînd rugăciunile îl scapă pe grumazi la vale.* RETEGANUL, P. V, 27. *Cînd scăpi jos bucățică de mămăligă din mînă, vine cineva flămînd.* ȘEZ. I, 152. *Plîngi tînăra copchilî C-o scapat salba din mînî ... În fîntînî.* ib. III, 21. *Ține ou să nu-l schepi jos.* ALR II 3 451/349. *Vine moșul pe portiță Și își scapă o cheiță; Vine luna și n-o ia, Vin stelele și n-o ia, Vine soarele și-o ia* (Bruma). GOROVEI, C. 32. *Am o cățea albă, Tot dealul aleargă, Și tot urdă scapă* (Coasa). id. ib. 112. ◇ Expr. **A(-i) scăpa din** (sau, învechit, **de a) mînă** = **a)** a pierde un bun prilej de a face, de a obține ceva avantajos. *Mi-ar părea rău ... să-mi scape din mînă o afacere așa de grasă.* GHICA, C. E. II, 415. *Scapi din mînă cel mai frumos model de pictură.* EMINESCU, P. L. 76, cf. DEX; **b)** a pierde de sub control, a nu mai putea controla, domina ceva sau pe cineva. *După ce au scăpat împărații romanilor de a mînă Dachia.* MAIOR, IST. 249/22. *Văzînd că țara le scapă din mînă se gătiră să dea o lovitură hotărîtoare.* MAG. IST. I, 118/27. *Conducerea politică și economică îi scapă din mîini.* OȚETEA, R. 332. *Viața cu sînge și cu poveștî Din mîni mi-a scăpat.* BLAGA, P. 100. *Își dădea seama că amîndoi copiii îi scăpaseră din mînă.* T. POPOVICI, S. 306, cf. DEX. **A scăpa printre degete** v. deget. ✦ Tranz. și refl. A lăsa să alunece sau a aluneca fără voie (în urma destinderii, a relaxării, a oboselii etc.). *Călugării hagii moțăiau pe scaune, scăpînd bărbile în jos, tresărind speriați.* CAMILAR, C. P. 75. *Sînteți nebuni, zău dacă voi nu sînteți nebuni, spuse Miron scăpîndu-și brațele de-a lungul trupului.* V. ROM. ianuarie 1965, 58. ✦ Refl. (Regional) A se cufunda fără voie, accidental într-o apă, într-un smîrc etc. (Bătrîni — Vălenii de Munte). ALR I 423/740. *Mă scapu-n apă.* ib.

7. Tranz. și refl. (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „de") A (se) lipsi de ... *Să nu hiu creștin ... și de legea mea să hiu scăpat și la ziua cea de săvîrșit ... acolo să hiu cu Iuda cel vînzător* (a. 1657). IORGA, C. I. II, 243. *Atîta i-au datu-i războiu pizmașul cel sufletesc, cît s-au scăpat și de aveare și de cuconi și de femeaie.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 22^{v}/25. *Nu ne lipsi de ceale cerești pentru ceale pămînteștî, de care ne-am scăpat.* MINEIUL (1776), 51^{r1}/3. ◇ Refl. pas. *Isav, pentru că nu mulțămi lui Dumnedzău ...; de cinste și de blagoslovenie să scăpă.* VARLAAM, C. 316. *Să va sărăci de toate, după cum scrie pravila besearicii, de tot binele ce va fi avînd de la besearică să va scăpa.* PRAV. 208.

8. Intranz. A nu mai regăsi (momentan) în memorie, a nu reuși (momentan) să-și amintească, a-i ieși (momentan) din minte. *Ceea ce caracterizează mai întîi personalitatea lui Eminescu este o așa de covîrșitoare inteligență, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărise vreodată nu-i mai scăpa.* MAIORESCU, CR. II, 295. *Îi scapă, cum se zice, numele, deși îl obsedează.* ARGHEZI, S. X, 54.

II. 1. Intranz. (De obicei cu determinări introduse prin prep. „de") A izbuti să facă astfel încît să evite pe cineva ori să nu suporte ceva ce-i este dăunător, nefavorabil, neplăcut. V. sustrage, eschiva. *Iară să veri și mulți vedea cămătnicind și asuprind, și nu-i ajunge curînd această osîndă, încă n-au pînă în sfîrșit a scăpa de ea.* CORESI, EV. 447. *Și zise, deaca Isav pre o gloată va veni și va fi bătută, altă va scăpa.* PALIA (1581), 130/18. *Ian gîndește, o, oame! cela ce giudici pre ceia ce fac unele ca acealea, că tu ver scăpa de giudețul lui D[u]mnedzău* (ante 1618). GCR I, 50/41. *Pentr-acea, fraților, curățiți-vă păcatele ... ca să scăpați de muncile de veaci.* VARLAAM, ap. GCR I, 107/8. *Și ia spune-mi, deșarte, cum vei scăpa de judecata lui D[u]mnezeu și de matca focului?* (a. 1644). GCR I, 113/24. *De-are fi neștine boiarin, sau de-are fi fămeaie, nemică nu să va folosi cu aceaia, să poată scăpa de certarea uciderii.* PRAV. 88. *Luară avuție și oameni cît putură și trecură Dunărea de aceia parte și scăpară toți de cursa Mihniei Vodă* (a. 1654). GCR I, 172/7. *A-și da adică fieșcare hainile lor cele vechi ... spre a scăpa de cele mari cheltuieli, ca să arunce pă cele vechi și să cumpere altele nouă* (a. 1826). DOC. EC. 372. *Unii scapă fără a plăti impozitul personal.* GHICA, C. E. I, 160. *Prin vînătoare scapă omul de păcatul trîndăviei.* ODOBESCU, S. III, 60. *A umblat dînsul fel și chip să scape de gardă.* CARAGIALE, O. VI, 9. *N-am putut scăpa să nu iau prînzul la dumnealui.* AGÎRBICEANU, A. 333. *Ca să scape de ispășirea unui îndoit omor, se aciuiase în Valahia.* M. I. CARA-

GIALE, C. 49. *Zor-nevoie să mă oprească la masă. Abia am scăpat.* BRĂESCU, O. A. I, 15. *O parte din ei au preferat să se aşeze definitiv acolo, spre a scăpa de greutăţile unui drum atît de lung.* IORDAN, T. 298. *Dacă scăpăm de grindină, o s-avem două mii de deca şi mai bine.* VINEA, L. II, 199. *Tramvaistul fusese la 13 decembrie şi abia scăpase de gloanţele armatei, culcîndu-se pe caldarîm.* BARBU, G. 145. *Tertipurile şi încercarea disperată ale lui... de a scăpa de răspunderea penală.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192. *Hei, tu, mîndrulica mea, ... Te temi că ti-oi lăsa. De ce te temi, nu-i scăpa.* BALADE, III, 194. *De moarte nici o fiinţă vie nu scapă.* ŞEZ. III, 116. *Doo-n lume nu să poate: Să scape om di la moarte, Să-ntinerească nu poate.* VÎRCOL, V. 50. (Refl.) *Cu acest chip, fiecare se scăpa de răspundere şi de cheltuială.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 13. (Tranz. fact.) *Se oferă să le scape băieţii de serviciul actif al armatei.* GHICA, C. E.[2] II, 363. *El a vrut însă să scape imperiul de înjositorul tribut pe care-l plătea dacilor.* XENOPOL, I. R. I, 94. *Principele ţării o scăpă de a fi dată în mîna turcilor.* IORGA, C. I. I, 97. *Să-l scape cuconu Ştefanache de cei trei ani de temniţă.* TEODOREANU, M. III, 122. *Am ibovnic tinerel Şi l-or duce şi pe el; Nu ştiu, zău, ce mi l-aş face Ca să-l scap, că mult îmi place.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 297. *Vinde, taică, boii toţi Şi mă scapă de la sorţi!* FOLC. MOLD. I, 144. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Rogojina şi mătura au scăpat modernizării.* ARGHEZI, B. 39.

2. Intranz. A nu (putea) sesiza, percepe, pricepe, înţelege, reţine, preciza, identifica. *Lesne este a să înţelegea cum că multe cuvinte româneşti au scăpat de nainte luării mele aminte.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Importanţa socială a artei le scapă cu desăvîrşire.* IONESCU-RION, C. 101. *Spiritul apusean ne scapă.* IORGA, C. I. I, 215. *Înaltul sens moral al acestei denumiri nu poate, credem, scăpa nimănui.* PÂRVAN, G. 162. *Sînt o sumă de cuvinte... al căror sens exact ne scapă.* în PLR II, 436. *O minune are înţeles de ceva imposibil, deşi-i numai un fenomen a cărui demonstraţie fizică ne scapă.* SADOVEANU, O. XII, 662. *Caracterul atît de modern al procedeului nu poate scăpa nimănui.* VIANU, A. P. 189. *Putem oare nota tot conţinutul nostru sufletesc, fără să scăpăm nimic din el?* RALEA, S. T. III, 48. *Sînt anumite lucruri care ţi-l vor scăpa întotdeauna.* H. LOVINESCU, T. 336. *Ea avu un gest de dezgust cu înţelesuri care lui îi scăpară.* PREDA R. 11. *Zilnic luptam cu o neputinţă de a scrie a cărei explicaţie îmi scăpa.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 65, 1/3. ◇ Tranz. *Urechea poate scăpa unele din cele mai caracteristice efecte stilistice ale prozei lui Arghezi.* VIANU, A. P. 275. *Zbori să prinzi ideea cu palmele amîndouă; Şi-o scapi.* LABIŞ, P. 140. ✦ Tranz. (Adesea cu determinarea „din vedere") A nu-şi aminti, a-i ieşi din minte; a lăsa la o parte, a trece cu vederea, a omite, a neglija. *Ai scăpat ceva din vedere, frate.* DRĂGHICI, R. 103/29. *Oricîte hoţii îmi vor fi scăpat din vedere, însemnaţi-le pe un catastih.* FILIMON, O. I, 94. *Nu lasă să-i scape din vedere nici una din însuşirile, din putinţele de dezvoltare ale neamului.* IORGA, C. I. II, 84. *Acest fapt nu a scăpat ulterior din vedere.* BUL. COM. IST. IV, 4. *Mie ce-mi zgîndărea curiozitatea era altceva, tocmai ceea ce scăpase tuturor celorlaţi din vedere.* M. I. CARAGIALE, C. 65. *Lucrul acesta nu scăpă din vedere d-rei Bibi.* BASSARABESCU, V. 214. *Luă aminte că scăpase din vedere alte reguli ale cuviinţei.* C. PETRESCU, A. R. 122. *T. Cipariu... nu scapă din vedere nici dialectele.* IST. LIT. ROM. II, 626. *Informaţia noastră n-a putut să cuprindă totul sau a scăpat involuntar din vedere unele date, necesare acestei scurte expuneri.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 12, 7/2. ◇ Refl. pas. *Gospodarii... să îndeplinească aceea ce s-au scăpat din vedere din obiceiurile cele mai însămnate a gospodăriei lerei.* I. IONESCU, C. VI/7. ✦ Tranz. (De obicei complementul este „prilejul" sau „ocazia") A nu şti sau a nu reuşi să folosească, să valorifice (o împrejurare favorabilă). *Nu lăsa să-i scape nici o ocazie.* PELIMON, I. 190/10. *Pentru nimic, Paşadia n-ar fi scăpat prilejul de a ponegri.* M. I. CARAGIALE, C. 57. *Am scăpat prilejul să turnez filmul capital al vieţii mele.* VOICULESCU, P. I, 101. *Nu scăpa nici un prilej de a-mi spune cît de urît sînt.* BLAGA, H. 132. *Nu trebuie să scap prilejul... să-i cunosc bine firea.* PREDA, R. 46. *Suferinzii de aici nu scăpau prilejul de a-l consulta.* G. BARBU, A. V. 32. ✦ Tranz. şi intranz. A nu reuşi să prindă, să apuce, să obţină, să deţină, să cucerească, să cîştige, să identifice. *Greşealele cele multe ale tipografului alcătuitor (zeţar) fac şi pe corector... a scăpa cîteva.* HELIADE, O. II, 218. *Boierii ce erau cu dînsul, ca să nu-l scape, au tăiat frînghiile cortului sub carele el şedea, şi, dînd năvală, l-au ucis.* NEGRUZZI, S. I, 144. *Să-mi aduci pe clucerul Alecu Gheorghescu în feară... de cumva ţi-o scăpa, mai bine să te duci să te îneci decît să dai ochi cu mine.* GHICA, S. 5. *Cu desăvîrşire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea.* CARAGIALE, O. III, 4. *Pentru-o babă-ncîrligată Pierzi o zi şi scapi o fată.* COŞBUC, P. I, 107. *Scăpase vînatul care-l amăgise încurcîndu-şi urmele pe ponoare.* VOICULESCU, P. I, 1. *Îi făcu o lecţie magistrală sfătuind-o... cum să pună mîna pe Stavrache şi să nu-l scape.* V. ROM. ianuarie 1965, 13. *La fîntîna cu cerdac Este-un trandafir de leac. Cum aş face să nu-l scap, Să mi-l pun seara la cap.* ALECSANDRI, P. P. 411. *Au primit şi popa pe urmă învoiala cuvenită, numai ca să nu scape de la casa sa pe un hargat aşa de ieftin.* SBIERA, P. 8. *Aşea ce trăgea iel dă bine, nu-i scăpa nici o lig'oană ci dă mică.* O. BÎRLEA, A. P. I, 162. ✦ Tranz. Spec. A nu reuşi să facă, să realizeze la timp; a face, a ajunge, a sosi prea tîrziu; a pierde întîrziind. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentaţia de la teatru.* NEGRUZZI, S. I, 67. *N-auzi, cucoană, că scapi trenul?* CARAGIALE, O. II, 2. *Se-ncepe hora a doua..., pe cea dintîi am scăpat-o.* AGÎRBICEANU, A. 146. *Eu eram gata; şi asta numai ca să nu scap învierea.* HOGAŞ, DR. II, 153. *Fără ea scăpăm întîlnirea cu cel mai scump prieten.* M. I. CARAGIALE, C. 8. *Înadins i-a dus la baie, ca să scape vaporul.* BRĂESCU, O. A. I, 45. *Eram îngrijorată. Mă temeam că ţi-am telefonat tîrziu şi că scapi trenul.* BARANGA, I. 161.

— Prez. ind.: *scap* şi (popular) *scăp*, (regional) *schep.*

— Lat. **excappare.*

SCĂPÁRE s. f. **I.** Acţiunea de a (se) scăpa şi rezultatul ei.

1. Acţiunea de a izbuti să iasă ori să scoată dintr-o situaţie critică, primejdioasă, neplăcută etc., salvare (1), (astăzi rar) mîntuinţă (1), (învechit şi popular) mîntuire (1), (învechit) scăpătură (1); spec. dezrobire, eliberare. Cf. scăpa (I 1). *Iată moarte iaste scăparea prea aleasă la om decît viaţă cu dureri.* HERODOT (1645), 376, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Toată Grechia au înălţat de astăzi flamburile scăpării de supt jugul tirăniei* (a. 1821). IORGA, S. D. VII, 85, cf. DRLU, LB. *Se pedepsesc călcătorii de lege şi de obiceiuri... făr' de mijloc de scăpare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 44/26. *Ştefan fu nevoit a fugi spre scăpare către cetatea Neamţul.* AR (1829), 24[1]/38. *Scăparea strmanului obosit de nenorocire.* MARCOVICI, C. 4/12. *Tu-mi vei da ajutor de scăpare.* HRISOVERGHI, A. 28/6. *Vrei a mea scăpare.* ARISTIA, S. 71/17. *Moldoveni şi munteni sînt uniţi; ei se adună împreună, cugetă împreună la scăparea ţării lor* (a. 1857). PLR I, 169, cf. POLIZU. *Lui îi datorim scăparea noastră din ghearele fanarioţilor.* GHICA, S. 21. *Nepotul său, soldatul, îmi căuta scăparea.* SION, P. 227. *Te-aştept, iubito, în a ta cale Precum aşteaptă robul mîntuit Să bată ora scăpării sale.* ALECSANDRI, P. I, 152. *Ştie că, odată căzut în mîinile lui Gheorghe, nu mai poate fi scăpare pentru el.* CARAGIALE, O. III, 182, cf. DDRF.

Au mai urmărit... scăparea de sub epitropia tureilor. COȘBUC, în PLR II, 8, cf. ALEXI, W. *Gheața începu să pîrîie sub sanie și nu mai era nădejde de scăpare.* AGÎRBICEANU, S. P. 157, cf. PÂRVAN, G. 50, C. PETRESCU, O. P. II, 63. *Paznicul farului văzu că nu mai avea putință de scăpare și mărturisi.* TUDORAN, P. 138. *Ce sărbătoreau aici? Scăparea de ciumă?* BARBU, PRINC. 31. *Cunoscuta scăpare a lui Corbea pe calul său minunat... e transpusă în versuri.* IST. LIT. ROM. II 741. *Șoarecele speră scăpare și cînd e în gura pi' sicei.* ZANNE, P. I, 661. ◆ Spec. Acțiunea de a reuși să se vindece ori să se îndrepte după o boală (gravă). [Boala se întîmpină] *cu cè mai grabnică slobozire de sînge..., cu cît se va zăbovi aceasta, cu atît se zadarnicește toată nădejdea scăpării.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 329/9. *Era bolnavă rău, nu mai era nădejde de scăpare.* CARAGIALE, O. II, 330. *O pacientă rău îngrijită... nu mai are nici o nădejde de scăpare.* ANGHEL, PR. 90, cf. ARGHEZI, L. 198. *Munca ți e stingherită de... o boală crudă, pe atunci fără scăpare.* IST. LIT. ROM. II, 510. ◆ P. anal. Menținere în bună stare a ceva, prin depășirea unor condiții nefavorabile; acțiunea de a reuși să pună un bun la adăpost spre a-l feri de pierdere, de degradare etc. *Scăparea unei case de la incendiu.* ◆ Eliberarea de o obligație, după îndeplinirea ei. *După scăparea din armată.* ◆ Pierdere de sub control a cuiva care fuge, dispare. *Scăparea hoțului.* ◆ (Regional; în loc. adv.) **Prin scăpări** = printre picături, v. picătură (1). Cf. GL. OLT. ◆ (Nav.) Alunecare a ancorei. Cf. LTR[2]. ◆ (Tehn.) Erupție liberă a unei sonde, în condiții în care debitul ei nu mai poate fi controlat cu ajutorul instalației normale. Cf. LTR[2]. ◆ (Tehn.) Angajare pe o cale în pantă (în sensul văii) a unui vehicul care circulă cu o viteză ce nu mai permite oprirea vehiculului în timp oportun; depășire de către un tren a vitezei maxime admise pe liniile cu pante mari. Cf. LTR[2]. *Cauzele care provoacă scăparea pe pantă pot fi: defectarea echipamentului de frînă, frînarea tardivă sau insuficientă...* ib.

2. Acțiunea de a reuși să (se) îndepărteze, să (se) elibereze, să (se) debaraseze de cineva sau de ceva care îi produce neajunsuri, neplăceri etc. Cf. scăpa (I 2). *Scăparea de un musafir nepoftit.* ◇ Expr. (Popular) **A-i fi (de-)a scăpare(a) ori a face ceva de-a scăpării** = a) a dori ori a face tot posibilul să scape (I 2) de cineva sau de ceva. *Am croit-o... spre Humulești, uitîndu-mă înapoi să văd, să nu mă ajungă moșneagul; căci îmi era acum a scăpare de dînsul.* CREANGĂ, A. 58. *Nu putea să mai mănînce, ci-i era chiar de-a scăpare.* CONTEMPORANUL, I, 132. *Știu bine că nu pricepuseră nimic, dar lor le e de a scăpare, mie de asemenea.* MILLE, V. P. 185. *De cînd crezi dumneata că umblu eu după o vrăjitoare, care să-mi descînte de-a scăpării.* HOGAȘ, M. N. 21. *Păsările negre fîlfîiră... grabnice ca niște soli cari se duc să ducă vestea, ori cărora le este de-a scăparea, după ce au adus-o.* GALACTION, O. 287. *Îi era a scăpare de Sărilă.* ȘEZ. II, 54; b) a face ceva de mîntuială, v. mîntuială (1). *Ceilalți ofițeri mai fac rondul de-a scăpării: vin o dată în 24 de ceasuri, nu te inspectează cu de-amănuntul... și pleacă pe aici încolo.* BACALBAȘA, S. A. I, 33.

3. Acțiunea celui care nu se poate stăpîni să nu spună ceva (nepotrivit, necugetat). Cf. scăpa (I 5). *Scăparea unei vorbe.* ◆ Spec. Acțiunea celui ce nu-și poate stăpîni defecarea sau urinarea (făcînd pe sine).

4. Acțiunea de a da drumul (din mînă, din gură) lăsînd să cadă, să alunece, să se rostogolească, să se spargă etc. Cf. scăpa (I 6). *Scăparea paharului din mînă.*

5. Acțiunea de a izbuti să facă astfel încît să evite pe cineva ori să nu suporte ceva ce-i este dăunător, nefavorabil, neplăcut. Cf. scăpa (II 1). *Scăparea de o întîlnire nedorită.*

6. Acțiunea de a nu (putea) sesiza, percepe, pricepe, înțelege ceva; faptul de a nu ști sau reuși să folosească o ocazie favorabilă. Cf. scăpa (II 2). ◆ (De obicei cu determinarea „din vedere") Faptul de a trece cu vederea, de a omite, de a neglija ceva; (concretizat) ceea ce a fost omis, neglijat; omisiune, (regional) scăpău (3). *La întîmplare de scăpări din vedere, de neorînduieli și abuzuri urmate la departament, directorul se află în răspundere deopotrivă cu șeful.* REGUL. ORG. 173/28. *Jurnaliștii români de peste Carpați, nu rareori, pe ici, pe colo, din scăpare de vedere, ci sistematicește... în fiecare număr publicat de dînșii fac greșeli neiertate în contra limbei române.* MAIORESCU, CRITICE, 13. *Nu e scăpare din vedere, nu e greșeală de tipar.* CARAGIALE, O. I, 264. *Lucrarea a fost atribuită, printr-o neexplicabilă scăpare din vedere a lui M. Kogălniceanu, lui Nicolae Costin.* IORGA, L. II, 80. *Mi-a spus că de bună seamă e o scăpare din vedere.* AGÎRBICEANU, S.P. 134. *N-a putut inventa această știre și nici de o scăpare din vedere nu poate fi vorba.* PÂRVAN, G. 70. *Două, trei asemenea scăpări din vedere și putem să ne mutăm din acest cartier.* ARGHEZI, S. VII, 171. *Am crezut că este o scăpare, pînă cînd... am constatat că inadvertența se repetă.* L. ROM. 1967, 538, cf. 478. *Păstram în memorie această interpretare și o dorim reeditată, dar... nu însoțită de scăpările consemnate mai sus.* M 1968, nr. 6, 37. *E lesne de închipuit ce prejudicii aduc statului astfel de scăpări neînsemnate.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 184.

II. Posibilitate, modalitate, mijloc de a scăpa (I 1, 2, II 1); (concretizat) ceea ce scapă (I 1, 2, II 1); loc în care cineva reușește să scape (I 1, 2, II 1), (neobișnuit) scăpătură (2). *Agiutoriul mieu ești și scăpare mie, Zeul mieu.* PSALT. 190, cf. 297. *Dumnezeu e noauo scăpare și tărie, ajutătoriu întru ce ne află scîrbe.* CORESI, EV. 4. *Perșii socotiră... să tragă vasăle afară... și să le fie și lor scăpare.* HERODOT (1645), 503, cf. DOSOFTEI, PS. 49/9. *Aceale șase cetăți scăpări vor fi voauo.* BIBLIA (1688), 123[2]/3. *Tu ești scăparea mè de scîrbile cele ce mă ținură* (a. 1710). GCR I, 365/32. *Altă scăpare fără de sminteală nu iaste, decît frica lui D*[u]*mnezeu.* ANTIM, ap. GCR II, 4/25. *Grecii... năvăliră la singură scăparea, care este supunerea și închinăciunea.* VĂCĂRESCUL, IST. 258. *Toți aleargă, cer scăpare, în pustiuri năvălesc.* BELDIMAN, ap. GCR II, 242/28, cf. LB. *Găsește în sfîrșit o scăpare în țări depărtate.* PLEȘOIANU, T. I, 13/8. *Pă toți d-a rîndu îi încercă, și la nici unul nu găsi scăpare.* I. GOLESCU, ap. GCR II, 256/5. *Nevăzînd nici o scăpare, au trimes un alt parlamentar cu deosebite puneri înainte.* AR (1831), 152[2]/22, cf. MARCOVICI, C. 17/19, DRĂGHICI, R. 112/4. *Strămoșii noștri români, năbușiți fiind de neamurile barbare..., au căutat scăparea lor prin munți.* FM (1842), 98[1]/9, cf. VASICI, M. II, 95/18. *Fabius... a găsit scăpare la plebe.* ARISTIA, PLUT. 173/14. *Locuitorii Bucureștiului găseau scăpare pentru ei și averile lor la picioarele altarului și la tăria zidurilor.* GHICA, C. E. II, 567. *Acea ființă pe care voi o credeți îngerul vostru, scăparea și dezmierdarea inimei voastre, aceea este în stare a vă trăda pentru un diamant.* FILIMON, O. I, 135. *Constrînși din nou a fugi, goții caută scăparea în munții Cauca.* HASDEU, I. C. I, 299. *Mulțimea, nebună de groază, își caută scăparea-n fugă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 221. *Și-n mîinile cui e scăparea?* COȘBUC, P. II, 31. *Locuitorii... Și-ar fi căutat acolo scăparea.* IORGA, C. I. II, 205. *Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vînătorul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 227. *Nu mai vedea nici o scăpare, nici o ieșire, — și noptile i se schimbaseră în vedenii de groază.* AGÎRBICEANU, S. 338, cf. HOGAȘ, DR. I, 43. *Gîndul morții i se coborî în suflet ca o scăpare fericită.* REBREANU, I. 289, cf. CADE. *Sfîrșise tot și nu mai vedea nici o scăpare.* C. PETRESCU, C. V. 145. *Nu mai e nici o scăpare pentru*

dinsul. COCEA, S. I, 53. *Fiarele trag la tine singure, ca la o scăpare.* VOICULESCU, P. I, 95. *Armata regească... se simți dintr-o dată încleștată de o oaste care ținea toate drumurile și scăpările.* SADOVEANU, O. XII, 283. *Două invenții de profundă prostie a unei epoci fără scăpare.* ARGHEZI, B. 151. *Fumau pe ascuns cu seriozitatea unor oameni închinați fără scăpare patimii.* BLAGA, H. 85. *Pornirĕ la întîmplare, spre dreapta, fără să știe dacă în stînga scăparea nu era mai aproape.* TUDORAN, P. 610. *Dădu peste alte cărți care îl prinseră de astă dată fără scăpare.* PREDA, R. 120. ◆ (Regional) Loc spre care trebuie să fugă, la oină, jucătorul care a bătut mingea; țel (Pipirig — Tîrgu Neamț). ALR SN V h 1 295/551.

— Pl.: *scăpări.* Gen.-dat. și: (rar) *scăpărei.*

— V. **scăpa.**

SCĂPÁT[1] s. n. **1.** (Rar) Faptul de a scăpa **(I 1).** Cf. DDRF.

2. (Regional) Asfințit, apus (al unui astru, al zilei); p. ext. momentul, vremea asfințitului. *Nu e bine să mănînci în scăpatul soarelui, că faci bube la gură.* GOROVEI, CR. 33.

— V. **scăpa.**

SCĂPÁT[2], -Ă adj. **1.** Care a izbutit să iasă ori să fie scos dintr-o situație critică, primejdioasă, neplăcută etc.; spec. dezrobit, eliberat. Cf. scăpa **(I 1).** Cf. DRLU. *Scăpat de mă va Domnul, eu trebuie să zbor.* ARISTIA, S. 72/24. *Cînd s-a văzut scăpat, fuga la prepeliță să-i spuie ce-a pățit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 226, cf. RESMERIȚĂ, D. *Mă credeam scăpat cînd, în ușă, mă pomenii față în față cu... cucoana Masinca.* M. I. CARAGIALE, C. 120, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Cînd se văzu scăpat... zicea în gînd mereu vorbele ce-l învățaseră oamenii.* STĂNCESCU, B. 304. (Expr.) **A face scăpat** (pe cineva) = a lăsa (pe cineva) să plece liber, să fugă, să evadeze, a înlesni fuga (cuiva). *I-a dat păn' s-a sătural Și-atunci l-a făcut scăpat.* PANN, P. V. III, 24/17, cf. DDRF. *Ieri mi te-am făcut scăpată, Azi nu-mi scapi nesărutată.* COȘBUC, P. I, 99. *I-am dat cu piciorul în spate și l-am făcut scăpat.* SĂM. VI, 468, cf. ȘĂINEANU[2]. *O-ntors capul giuraților, de i-o făcut scăpați pe tilhari.* HOGAȘ, DR. I, 292, cf. CADE. *La sare-i duce și ocna-i mănîncă!... — Cam adică, vecine, să-i facă scăpați?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 146, cf. SCRIBAN, D. *Colonelul fusese osîndit la închisoare...; dar Gavrilcea, care atunci era liber și cu influență, spera să-l facă scăpat.* CĂLINESCU, S. 235. *Îi luăm un șperț gras și-l facem scăpat.* STANCU, R. A. IV, 45. ◇ (Substantivat) *Și au lovit oame[n]ii Galaadului pre Efraim căci au zis cei scăpați ai lui Efraim...* BIBLIA (1688), 184[1]/2. *Cînd cavalerul condeiului este... vreun scăpat de deportațiune, plată și răsplată este îndoită.* GHICA, C. E. III, 16. *Poate că sînt niște scăpați de la vreun arest.* HOGAȘ, DB. I, 4. *Mulți dintre cei scăpați cu viață au rămas cu beteșuguri.* STANCU, D. 185. ◆ (Popular; despre plante cultivate) Care nu a fost îngrijit, lucrat, cules la timpul oportun. *Orzul cel prea pălit, pripit sau scăpat la coacere, spre a nu să scutura cu desăvîrșire, trebuie săcerat numai dimineața și sara, pe rouă.* I. IONESCU, C. 132/13. ◆ (Despre trenuri) Care circulă cu o viteză ce depășește viteza maximă admisă pentru circulație pe liniile cu pante mari (la coborîre). *La trecerea unui tren scăpat, personalul de pază de la cantoane anunță imediat stația vecină, pentru a lua măsuri speciale de primire în stație a trenului.* LTR[2] XV, 306.

2. Care a fost rostit, spus fiindcă vorbitorul nu s-a mai putut stăpîni ori din nebăgare de seamă, involuntar. Cf. scăpa **(I 5).** *Pentru un cuvînt scăpat... cădeam la dezbinare.* BLAGA, H. 15.

3. Care n-a mai putut fi ținut (strîns) în mînă, în gură etc., căruia i s-a dat (fără voie) drumul. Cf. scăpa **(I 6).** *Un balon scăpat se-nalță Dus de vînt* IOSIF, PATR. 37.

4. (Învechit; probabil prin confuzie) Scăpătat[2] **(2).** *Și-l pusesă 10 pungi de bani, și n-avè cu ce plini, că era un om mai scăpat.* NECULCE, L. 112, cf. 299, 415.

— Pl.: *scăpați, -te.*

— V. **scăpa.**

SCĂPĂCIÚNE s. f. (Învechit și regional) Scăpătare **(2).** *I-au prădat casele lui Iordachi Jigniceriu... care, dintr-acea pradă, la mulță scăpăciune a rămas* (a. 1718). URICARIUL, III, 54. *Mi-a plîns inema dacă am înțăles de scăpăciunea dumitale și sînt bucuros să-ți plătesc* (a. 1722). IORGA, S. D. XVI, 108. *Ajungînd la scăpăciune biserica ungurească...* (a. 1747). id. ib. I, 105. *Din pricina oștirilor ce au țănut... au fost rămas la mare scăpăciune atît domnii mazili cît și bezedelele* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 282/11. *Au rămas la lipsă și scăpăciune* (a. 1814). IORGA, S. D. VI, 19. *Făcînd cislă, careși după puterea lui, și toi ne venea cu greu, după scăpăciunea noastră și mare sărăcie ce sîntem împresurat* (a. 1835). id. ib. VII, 20, cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Nu știm vremea la cît vini Și omu la cît rămîne Că rămîne în scăpăciune, De nu-l împrumută nime.* POP., în JAHRESBER. IX, 203.

— Pl.: *scăpăciuni.*

— **Scăpa** + suf. *-ăciune.* Cf. scăpătăciune.

SCĂPĂRÁ[1] vb. I. Intranz. **1.** (Despre oameni) A lovi cremenea cu amnarul și a scoate scîntei (pentru a aprinde iasca sau fitilul) sau a freca între ele alte ustensile (ori părți ale unei ustensile) de aprins focul; a scoate scîntei ori a aprinde focul în felul definit mai sus. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU. *Eu aflam focul scăpărînd cu cremeni.* PLEȘOIANU, T. III, 73/19, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Harap Alb... scapără și-i dă foc cu o bucățică de iască aprinsă.* CREANGĂ, O. 120, cf. ȘĂINEANU[2]. *Scapără din amînar.* PAMFILE, J. II, 165, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Într-o strană am găsit lemn putred... și, scăpărînd și suflînd cu putere, am aprins focul.* GALACTION, O. 81. *Adu paiele, Constandine, și scapără din amnar.* VOICULESCU, P. I, 192. *Marin scăpără și-și aprinse pipa.* SADOVEANU, O. II, 561, cf. SCRIBAN, D. *Cîțiva... își umplură lulelele de pămînt ars cu tutun, scăpărară și se așternură pe fumat.* STANCU, Ș. 143. *Potrivind iasca pe cremene începu să scapere.* V. ROM. mai 1955, 26. *Scăpărînd apoi dintr-o brichetă galbenă, i-o aprinse.* VINEA, L. I, 329. *N-am foc, Floreo! Adică am, dar scapăr greu.* PREDA, Î. 136, cf. M. D. ENC., DEX. *A scăpărat și-a făcut foc.* SBIERA, P. 136. *Cînd dau să le aprindă — pace! lemnușele erau jilave, iască n-aveau să scapere.* RETEGANUL, P. III, 42. *Scăpărînd, făcu un foc mare, unde fripse vînatul.* FUNDESCU, L. P. I, 108. *Ș-aminarul își găsi. D-apoi, măre, că mai scoasă Și o cremene lucioasă; Scăpără, focul aprinsă.* ȘEZ. IV, 131. *Scapăr pe cutie.* ALR II/I MN 128, 3 858/537. *Scapără și ia foc cribitu.* ib. 3 858/872. *Mîna-n buzunar băga Și din el că îmi scotea Un mic de amnărel Și o arsă ieșeuliță; O dată îm' scăpăra, Pojar codrului că-i da.* BALADE, I, 356. (Fig.) *Începea să scapere amnarul norilor.* C. PETRESCU, R. DR. 52. (Expr.) **Cît ai scăpăra (din amnar)** = (într-o clipă. *N-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amnar.* CREANGĂ, O. 187. *Își trimise sluga care nu se despărțise de dînsul nici cît ai scăpăra.* ISPIRESCU, L. 355. *N-a trecut cît ai scăpăra din amnar și pe împăratul... îl cercuiră cu mîngîieri și dezmierdări.* DELAVRANCEA, S. 83. *Iosip de la Nimirceni s-a dus cît ai scapara.* SADOVEANU, O. XIII, 586. ◇ Tranz. fact. *Scapăr un chibrit și mă uit pe cuptor.* ADAM, R. 10. *Scot ceasul și scapăr un chibrit.* SANDU-ALDEA, A. M. 128. *Să scapăr un chibrit ca să văd.* P. CONSTANT, R. 151. *Au început să scapere chibrituri.* BOGZA, A. Î. 183. *Scăpărîndu-și*

bricheta de aur, aprinse și pufăi alene și prelung. VINEA, L. I, 358. *Vine ploaia, rosti Ion Lungu scăpărîndu-și amnarul.* PAS, L. I, 263. *Bătrînul... scăpăra amnarul, să-și aprindă luleaua.* TUDORAN, P. 38. *Scăpără un chibrit și, după ce-și aprinse țigara, îl zvîrli.* V. ROM. martie 1958, 39. *Scapără chibritu ș-aprinde focu.* ALR II/I MN 128, 3 858/899. ✦ P. gener. (Despre corpuri dure) A scoate scîntei prin lovire. Cf. ISER. *Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele clocoteau.* ODOBESCU, S. III, 179. *Copitele potcovite ale tuspatru picioarelor sale... scăpărau în toate părțile.* HOGAȘ, DR. I, 282, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Caii alergau cu gîturile întinse..., cremenile drumurilor scăpărau sub copite.* SADOVEANU, O. I, 279. *Calului îi scapără copitele.* STANCU, D. 465. *Dar cînd se urca Și murgul călca, Piatra seăpăra.* ALECSANDRI, P. P. 62. *Și veniram... Caii încurînd, Pe nări flacări lăsînd, Rînchiezînd Și din unghii scăpărînd.* POP., ap. GCR II, 312. *Roșul flacăre Vărsa, Din picioare Scăpăra, Marfa de se aprindea.* TEODORESCU, P. P. 534. *Cînd pe Roșu-l frîncuia Cu copita cînd lovea, Pietrele că scăpăra, Brazdă roșie vărsa.* BALADE, II, 250. *Trenul scapără pe șină, Pe mine mă înstrăină.* FOLC. MOLD. I, 534, cf. 267. (Fig.) *Neîncetat ciocnindu-mă cu mine, M-am străduit să scapăr singur eu.* VOICULESCU, POEZII, I, 85. (Expr.) (Rar) **A-i scăpăra fălcile** = a mînca foarte lacom. Cf. TDRG. **(Fuge sau aleargă) de (li) scapără picioarele** (sau **călcîiele, potcoavele, pietrele** etc.) = (fuge) foarte repede, din toate puterile. *Calul... alerga de îi seăpăra potcoavele.* GORJAN, H. II, 198/31. *Și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele.* CREANGĂ, O. 182. *Ș-atîta mi-a fost, c-am retezat-o la fugă-ndărăt, de-mi scăpărau călcîiele.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 330. *Fuge de scapără pietrele.* ZANNE, P. II, 573, cf. CADE. *Lui Niță Stanciu îi scăpărau picioarele.* PAS, L. I, 67, cf. UDRESCU, GL. (Cu schimbarea construcției) *Lălei... îi scăpărau piciorușele ca la un drăculeț, se pierdea printre grădini și ajungea acasă totdeauna înaintea celui pornit după ea.* AGÎRBICEANU, S. P. 57. (Eliptic) *Am să mîn iepele iestea, de au să scapere fugînd.* CREANGĂ, O. 286. *Se arăduiră înainte, iar hărmăsarul și cele șepte iepe după ei, de numai scăpărau.* RETEGANUL, P. III, 23. **A-i scăpăra (cuiva) picioarele** (sau **călcîiele**) sau **a scăpăra din picioare** = **a)** (învechit și regional) a azvîrli, a arunca picioarele în toate părțile, a lovi din picioare; a bate din picioare de neastîmpăr, de nerăbdare. Cf. LB, ISER, 191. *Tot scăpăram din picioare, așteptînd... să vie un lainic de școlar de afară.* CREANGĂ, O. 181; **b)** (regional și familiar) a fi extrem de nerăbdător sau de dornic. *Mă duc să le pregătesc odăile,... cred că le scapără călcîiele să aibă una singură.* H. LOVINESCU, T. 148, cf. COMAN, GL. (Regional) **Scaperi în... = a)** se spune despre un teren pietros, nisipos, neproductiv. Cf. UDRESCU, GL.; **b)** se spune despre cineva care e foarte sărac. *E sărac de scaperi în el!* CIAUȘANU, GL. *N-am nici un franc, scaperi în mine.* ALR I 1 597/896, cf. UDRESCU, GL. (Regional) **A-i scăpăra buza** (de ceva) v. buză. ◇ Tranz. fact. *Acest smanț* [al dinților] *este așa de tare, de scapără cu amnarul scînteie de foc.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 134/16. *Zecile de perechi bat someșana cu atîta pasiune, că potcoavele flăcăilor scapără scîntei.* REBREANU, I. 12. *Copitele scapără-n noapte scîntei, Gonesc telegarii nălucă.* PILLAT, P. 223. *Stăteau gata să scapere seîntei de cremene tare.* C. PETRESCU, A. R. 88. (Fig.) *Istoricii moderni, fără a-și da osteneala de a scăpăra lumină prin confruntarea izvoarelor, s-au mulțumit a tot repeți fabula.* HASDEU, I. C. I, 303. *Nimic nu poate scăpăra o scînteie de atenție, în căutătura lui vagă, de o somnoroasă indiferență.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 203. *N-am jinduit... din planete moarte să scapăr eu scîntei.* LABIȘ, P. 326. ✦ P. gener. (Rar; despre corpuri incandescente) A scoate, a emite flăcări, scîntei (în timp ce arde). *Den gura lui ies ca nește făclii arzînd și scapără ca nește gratii de foc.* BIBLIA (1688), 381[1]/49. *Deodată jaru, aproape stins, A scăpărat. Văpaia s-a întins.* ARGHEZI, S. V, 145.

2. (Mai ales despre surse de lumină) A produce o lumină puțin intensă (și intermitentă), ca o scînteie, a licări, a luci; a produce o lumină vie, strălucitoare, a străluci; a sclipi, a scînteia. *S-au stîrnit fortună, vînt; Și ceriul s-au întunecat, Și fulgerul au scăpărat.* DONICI, F. I, 53/17. *Sara pe deal, buciumul sună cu jale, Turmele-l urc', stele le scapără-n cale.* EMINESCU, O. I, 231. *La margini de-orizont răsare Un fulger alb... Și-ntruna spre păduri arată Și scapără spre ea mereu.* COȘBUC, P. I, 82. *Soarele scăpăra pe deal cînd Smaranda ieși din pădure.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 189. *O minunată stea roșie scăpăra.* D. ZAMFIRESCU, R. 123. *Hangere în care scapără pietrele scumpe.* IORGA, P. A. II, 200. *Umbre mor și scapără lumina Din negură.* GOGA, POEZII, 41. *În întunericul ce crescuse, un fulger scăpără.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 16. *Scapără stelele.* IOSIF, V. 101. *Peste puțin deodată adîncul scăpără. Cea dintîi rază străpunse văzduhul.* GÎRLEANU, L. 53. *În clipa aceasta scăpără o lumină tainică, strălucitoare.* id. ib. 92, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Era o vreme frumoasă și culmile scăpărau în cerul luminos.* GALACTION, O. 344. *O stea scăpăra de ger deasupra lunii.* COCEA, S. I, 11. *Ici-colo scăpărau lumini, se învăpăiară ferestre, uși se întîrâră.* VOICULESCU, P. I, 154. *Un fulger scăpără și lumină pereții muruiți.* SADOVEANU, O. I, 287. *Cîteva pîlpîituri luminoase scapără pe cer.* BART, S. M. 16. *S-a purces prin plai alaiul, Sulițele scapără.* BLAGA, POEZII, 389. *Vinul, deși-mi place cînd scapără-n pahare, Mă va-mbia din ce în ce mai rar.* LABIȘ, P. 139. *Stelele începuse să scapere.* POPESCU, B. II, 67. (Fig.) *Revizuirile scapără de spiritul inteligenții.* IBRĂILEANU, S. 223. *M-ai scos din simțiri ... căci cînd te zăresc... ia așa-mi scapără pe dinaintea ochilor.* ALECSANDRI, T. 511. ◇ Tranz. fact. *Nimeni, de la casele negre din preajmă, din uliți și din ulicioare, nu îndrăznea să scoată capul și să scapere lumină.* SADOVEANU, O. X, 341. ✦ Impers. (Popular) A fulgera. *Privește, ce-ntunerec, cum scapără de des.* MUREȘANU, P. 48/21. *Cînd scapără pentru prima oară, să te pleci jos.* GOROVEI, CR. 52, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., ȘEZ. II, 194, ALR SN VII MN h 2 244/605, 682. ◇ Fig. *N-ai știut... Ce fulger mi-e-n condei și-aprins ce scapăr.* COȘBUC, P. II, 284. ✦ (Regional; despre stele) A cădea (lăsînd pentru puțin timp o dîră luminoasă) (Boiu Mare — Baia Mare). Cf. ALRM SN II h 624/272. ✦ P. anal. (Prin Maram. și prin nordul Transilv.) A clipi (din ochi). Cf. ALRM II/I h 11. ✦ Tranz. (Complementul indică surse de lumină) A împrăștia în mod intermitent (și cu intensitate). *Grinzile trosneau, scăpărînd țăndări înflăcărate.* ODOBESCU, S. I, 157. *Armele scăpărau fulgere-n beznă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 320. *Uite colea... luceafărul ăla de scapără scîntei.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 77. *Flăcările mari izbucniră prin coperiș ca o coroană luminoasă, scăpărînd milioane de scîntei.* REBREANU, R. II, 205. ◇ Fig. *Izvorul... aruncă spume lin, Scăpărînd argint din undă pe verdeața crîngului.* HASDEU, R. V. 45. *Orice om... poate, la un moment dat, să scapere o scînteie de artă.* în PLR II, 57. *Mă luptam cu axiomele spinoziene, care scăpărau lumini.* BLAGA, H. 101. *Uneori spune că sînt deștept și scapăr scîntei.* VORNIC, P. 13. ◇ Intranz. (Prin lărgirea sensului) [Cîntecul] *șuieră și strigă, scapără și rupt răsună.* EMINESCU, O. I, 158.

3. (Despre ochi, privire; adesea urmat de determinări care arată cauza ori felul) A avea o strălucire specifică, vie, care trădează un sentiment puternic, o senzație intensă, a luci, a scînteia, a sclipi; p. ext. a simți (brusc) o senzație intensă (de durere), de obicei exteriorizată în ochi, în privire. *Îi scapără ochii.* I. GOLESCU, C. *Ea mi-a tras o palmă... dar știi ce palmă? de mi-au scăpărat ochii.* ALECSANDRI, T. I, 423. *Lupului îi scăpărau ochii și-i sfîrîia gîtlejul de flămînd ce era.* CREANGĂ, O. 13. *I-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiță.* CARAGIALE, O. II, 240.

În întuneric deslușI o față osoasă, negricioasă din care scăpărau doi ochi aprinși. REBREANU, R. I, 66. *Se arcuise toată, ca un animal la pîndă și-i scăpărau privirile.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 239. *Amoașei îi scăpărau ochii de jind.* VOICULESCU, P. II, 10. *Se uită unul la altul și le scapără verde ochii.* SADOVEANU, O. XII, 600. *Ochii nu-i mai scăpărau ca altădată.* BLAGA, H. 87. *Ochii le scăpărară.* STANCU, Ș. 30. *Cu priviri agere, scăpărînd pe deasupra stîncilor..., cei patru plutași mînuiesc cîrmele.* BOGZA, C. O. 374. *Pe chipul bucătarului năvăli un val de sînge, începură să-i scapere privirile.* ȚUDORAN, P. 664. *Îi scăpăra ochii bietului crîșmar.* SBIERA, P. 198. *Cînd a fost la sărutat, Bună palm-am căpătat, Că ochii mi-au scăpărat.* MARIAN, SA. 56. *Li ardea cîteva palme de le scaparau ochii.* ȘEZ. VI, 106. (Tranz. fact.) *Rîmîncele... au ochi negri care scapără scîntei de foc.* GHICA, C. E. II, 428. *Și ochii lui... scăpărau scîntei.* ODOBESCU, S. III, 187. *Mă pocni cu pumnul în frunte, încît îmi scăpărară ochii scîntei verzi și căzui amețit pe spate.* EMINESCU, G. P. 89. ◇ Expr. (Rar) **A-i scăpăra gura** = a avea o senzație de usturime intensă. *Am mîncat... papricaș, un fel de ciulama ungurească, ardeiat, să-ți scapere gura.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 29. ✦ (Despre oameni; determinat prin „din ochi") A avea o privire strălucitoare, vie, care trădează un sentiment puternic, a privi pătrunzător; a scînteia. *Tatăl își înalță fruntea bombată și scapără din ochi.* V. ROM. mai 1958, 42.

4. Fig. (Despre idei, imagini, sentimente) A(-i) apărea dintr-o dată, a se ivi ori a se manifesta brusc, fulgerător (și pentru scurt timp). *Prin ochii lui scăpărase o inspirație excentrică.* CARAGIALE, O. I, 67. *Cozmin închise ochii și în aceea clipă îi scăpără iarăși tabloul de la început.* DELAVRANCEA, ap. TDRG, cf. CADE. *În sentimentul acesta de sinceră compătimire pentru soarta lui Pater a scăpărat, un moment și fără veste, îndoiala.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 26. *Sînt clipe... așa de lungi încît un gînd de groază are vreme să-ți scapere prin minte.* BART, S. M. 19. *O fărîmă de bucurie ți scapără în inimă.* BENIUC, M. C. I, 116. *Se încheagă și conflictul, se colorează la față personajele, ideile prind să scapere.* T iunie 1964, 76. *Unde apărea el, răsărea o revistă literară..., scăpărau ideile și cristalizau crezurile.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1971, nr. 125, 3/1. *Tot aștepta ca să-i mai scapere prin cap vrun cuget bun.* SBIERA, P. 184. ✦ A se manifesta, a se exterioriza cu intensitate, cu violență; a izbucni. *Scapără (de mînie) și trăznește.* PAMFILE, J. II, 165. *Scăpărau înjurăturile de mînios ce era.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 5. *Înjurătura a scăpărat printre dinți ca și cum ar fi fost smulsă din amnar.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 165. *O mînie care scapără.* CAMIL PETRESCU, T. II, 213. *Dintr-o dată Ionuț scăpără într-un rîs pe care Simion nu l-ar fi așteptat niciodată.* SADOVEANU, O. XIII, 437. *Și-n hohotele noastre de rîs Să scapere ura!* LABIȘ, P. 345. ◇ Tranz. fact. *Cearcă zadarnic să scapere o reacțiune.* MACEDONSKI, O. IV, 120. ✦ (Rar; despre ființe) A dori intens ceva, a fi plin de...; a fremăta, a arde. Cf. LB, ISER, 191. *Domnișoarelor ce scapăr, Le arăt că lumea vis e.* EMINESCU, O. I, 48. *Tînărul cel smead scăpăra de neastîmpăr în chilna de dinapoi a căruții.* SADOVEANU, O. XVIII, 19. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Intenția lor scăpăra de întrebări pe care nu știau să le formuleze.* ARGHEZI, S. VII, 107.

— Prez. ind.: *scăpăr.*
— Etimologia necunoscută.

SCĂPĂRÁ[2] vb. I. Intranz. (Regional; despre must) A fierbe (pentru a deveni vin); (regional) a căpăra. Com. din PEȘTIȘANI — TÎRGU JIU. *Mustul a început să scapere.* ib.

— Prez. ind. pers. 3: *scăpără.*
— Pref. *s-* + **căpăra.**

SCĂPĂRÁR s. n. (Regional) Scăpărătoare, v. scăpărător **(1)** (Baia — Fălticeni). Cf. GLOSAR REG.
— Pl.: *scăpărare.*
— **Scăpăra[1]** + suf. *-ar.*

SCĂPĂRÁRE s. f. Acțiune de a scăpăra[1] și rezultatul ei.

1. Lovire a cremenei cu amnarul și producere de scîntei (pentru a aprinde ceva) sau frecare între ele a unor (părți de) ustensile de aprins focul; p. ext. scînteie, flacără produse în acest fel; scăpărat **(1)**. Cf. scăpăra[1] **(1)**. Cf. LTR[2]. [Pe copil] *îl amuză flacăra produsă prin simpla scăpărare a unui chibrit.* GÎ 1968, nr. 929, 2/3, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ P. gener. Lovire a două corpuri dure și emitere de scîntei; p. ext. scînteie, lumină produsă în acest fel; (rar) scapăr **(2)**. *Ieronim plesni cu vîrful săbiei într-un zid de granit și la scăpărare se recunoscură ambii rivali.* EMINESCU, N. 124. *De sub copitele cailor țîșneau scăpărări viorii.* T. POPOVICI, SE. 109, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Lumină puțin intensă (și intermitentă), ca o scînteie, licărire, lucire; lumină vie, strălucitoare, strălucire; scînteiere, sclipire, (rar) scăpărat **(2)**, (învechit) scăpărătură **(2)**. Cf. scăpăra[1] **(2)**. *Într-o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintîi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi îndrăgostiți.* GÎRLEANU, N. 196. *I-au ascultat și taurii vioara... cu ochii în scăpărarea cerului, albastră.* ARGHEZI, S. VII, 183. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Și-n scăpărări de putregai Pan descoperi mirat Că prietenul avea pe spate o cruce.* BLAGA, POEZII, 75. *Folosind o gamă cromatică cu scăpărări puțin obișnuite..., a îmbrăcat fațadele grațiosului monument într-un veșmînt împărătesc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 26/2. ✦ (Popular) Fulgerare; fulger. *Semne de ploaie... Scăpărări se văd din senin.* PAMFILE, VĂZD. 103. *Ca într-o scăpărare de fulger, el văzu șatra de lîngă fîntîna Robilor.* COCEA, S. I, 251. *O scăpărare de fulger rumeni nemărginirea.* SADOVEANU, O. I, 296. *În tîrziul ploii... se strîngeau unii într-alții, umăr la umăr, uitîndu-se drept înainte către scăpărările de la miezul nopții.* CAMILAR, N. I, 10. ◇ Fig. *Bătrîna Diamandula, al cărei dor... se luminează în scăpărarea de fulger a unui amănunt veristic neașteptat.* VIANU, A. P. 187. ✦ (Neobișnuit) (Lumina produsă de un) licurici. *Cîte minuscule scăpărări nu sar din iarbă în colcăirea ei nevăzută.* ARGHEZI, S. VIII, 35.

3. Strălucire specifică, vie, a ochilor, a privirii, care trădează un sentiment puternic, o senzație intensă; scînteiere, sclipire. Cf. scăpăra[1] **(3)**. *Aprinde-ți ochii roșii mai vii în scăpărare.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 152. *O scăpărare furioasă ți țîșni din ochii negri.* REBREANU, I. 28. *Privirea ei liniștită... avu o scăpărare aspră ciocnindu-se de a lui Pașadia.* M. I. CARAGIALE, C. 20. *Avu o scurtă scăpărare de surpriză în ochi.* C. PETRESCU, C. V. 149. *Își lăsă pleoapele, ca două perdele, peste scăpărarea ochilor.* COCEA, S. I, 393. *Văzu... scăpărarea din ochii lor.* PAS, L. I, 19. *Și-n ochii lui a tresărit atunci o scăpărare rece.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 54.

4. Fig. Apariție bruscă, ivire ori manifestare fulgerătoare (și de scurtă durată) a unei idei, a unei imagini, a unui sentiment, a unei senzații etc.; p. ext. idee, imagine, sentiment, senzație care apar ori se manifestă brusc, fulgerător (și pentru scurt timp); (rar) scăpărat **(3)**. Cf. scăpăra[1] **(4)**. *Un biet poet..., voind să facă o selecție..., nu se îndură, găsind ici o imagine fericită, colo o scăpărare ce-i mai amintește... visurile lui juvenile.* ANGHEL, PR. 69. *Pașadia ascundea o fire pătimașă... care... se trăda adesea în scăpărări de cinism.* M. I. CARAGIALE, C. 12. *O scăpărare de bucurie îmi dădu puteri.* SADOVEANU, O. II, 68. *Acea slabă scăpărare a vitalității noastre se aprinde mai tare în fața spectacolului exuberanței naturii.* VIANU, E. 16. *Un amator a manifestat o scăpărare de dureri cu lacrimi.* ARGHEZI, B. 63. *Îl simți cum se caută, ți urmărești sinuozitatea trudnică a inspirației, luptîndu-se să găsească expresia, rămîi uimit de unele scăpărări de imagini.* CONSTANTINESCU, S. III, 95.

— Pl.: *scăpărări.*
— V. **scăpăra[1].**

SCĂPĂRÁT s. n. Acțiunea de a scăpăra[1] și rezultatul ei.

1. Lovire a cremenei cu amnarul și producere de scîntei (pentru a aprinde ceva) sau trecare între ele a unor (părți de) ustensile de aprins focul; p. ext. scînteie, flacără produse în acest fel; scăpărare **(1)**. Cf. scăpăra[1] **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D. *Păru că stă în fața mea... cel mai mare meșter al vremii în scăpărat cu aminarul.* HOGAȘ, DR. I, 232, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Silexul... era întrebuințat pentru scăpărat.* GEOLOGIA, 13. *Palidă și infimă comparație, ca scăpăratul unui băț de chibrit pe lîngă un fulger.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 29/2.

2. (Rar) Scăpărare **(2)**. *Am ajuns, sub primul scăpărat al stelelor, la curtea proprietarului care ne invitase.* GALACTION, O. 102. ✦ (Popular) Fulgerare; fulger. Cf. DDRF. *Fulgerului i se mai zice și scăpărat.* PAMFILE, VĂZD. 71. *Citeodată fulgerul nu se vede pe cer ca o fișie luminoasă..., ci ca o lumină și... i se zice mai cu samă scăpărat.* id. ib. 73.

3. Fig. (Rar) Scăpărare **(4)**. *Din frămîntarea minților, din scaparatul ideilor ies priceperea și adîncul.* RUSSO, S. 85.

— V. **scăpăra[1]**.

SCĂPĂRĂMÍNTE s. f. v. **scăpărămînt**.

SCĂPĂRĂMÍNT s. n. (Popular; mai ales la pl.) Scăpărătoare, v. scăpărător **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., BL, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Scăpărămînt avea cu dînsul.* ap. CADE. *Și-a pus dar la șold o traistă mare cu turtă, săcurea ascuțită bine la spinare, scăpărămintele cu amnar, cremene și iască sub brîu, și a plecat.* VISSARION, B. 97. *Trage scăpărămintea.* ap. SCRIBAN, D., cf, DM, VÎRCOL, M. *Odată îi și apucă noaptea pe acolo, departe de sate, fără foc și fără scăpărăminte.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 36, cf. 359. *O fost tri păcurari la oi... la toți tri li-o furat scăpărămîncili.* ARH. FOLK. III, 87, cf. 154. *Să le furăm scăpărămînt'ele, să nu mai poată fașe foc.* O. BÎRLEA, A. P. I, 342. *Luară tăt'e scăpărămînturile... și le scunsără.* id. ib. *Mama-i din pădure, tata e din tîrg și eu după prund (Scăpărămintea).* PASCU, C. 199.

— Pl.: *scăpărăminte* și *scăpărăminte, scăpărămînturi*.

— Și: (regional) **scăpărămínte** s. f.

— **Scăpăra[1]** + suf. *-mînt*.

SCĂPĂRĂTÓR, -OÁRE s. f., adj. **1.** S. f. (Mai ales la pl.) Instrument format mai ales din amnar, cremene și iască (sau fitil), cu care se scapără[1] **(1)** pentru a aprinde ceva, (popular) scăpărămînt, (învechit și regional) scăpărătură **(1)**, (regional) scăpărar, scăpărici; spec. (regional) chibrit; brichetă; p. ext. (rar) scînteie, flacără produse cu aceste instrumente. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Apa mării... scînteiază ca milioane de scăpărători.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 112, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Na; c-am stins focul și am uitat să-mi aprind luleaua. Dar las'că am scăpărători.* CREANGĂ, P. 132. *Încins c-un chimir de piele, în care-și ține cuțitul, fluierul și scăpărătorile.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 398, cf. DDRF, ALEXI, W. *Femeia ieși după dînșii, grăbită. — Ați uitat scăpărătorile.* DUNĂREANU, CH. 124, cf. ȘĂINEANU[2]. *La fereastră, doi cîrnați lungi... unul alb de fitil de lampă și altul galben de fitil pentru scăpărători.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 143, cf. CADE. *Trase de la brîu scăpărătorile și zbătu rar în cremenea din care săreau smocuri de scîntei frînte ca niște fulgere.* MIRONESCU, S. 59, cf. DS. *Îmi răsucesc o țigară; scot scăpărătorile și iasca și aprind.* SADOVEANU, O. XII, 477, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], H XIII 25. *Luleluța c-o scotea, Tutun în ea că punea, Scăpărătoarea cerea.* PĂSCULESCU, L. P. 262, cf. ALR II/I h 277. *Rage Rujana din pădure Și cerbana din genune Și taur De la faur (Scăpărătorile).* GOROVEI C. 330. *Mireasa în pădure, Ginerile în Țarigrad Și nuna-n gîrlă (Scăpărătorile).* id. ib. ✦ (Rar) Parte a unei cutii de chibrituri (acoperită cu un strat de fosfor roșu) pe care se freacă chibritul pentru a se aprinde. *Îi lăsaseră... cinci bețe de chibrituri și o bucățică de scăpărătoare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 164. ✦ (Transilv.) Cocoș sau percutor al unei arme de foc. *În trei orașe se fabrică pulbere de pușcă, în alte trei scăpărătoare (ace de pușcă).* BARIȚIU, P. A. II, 486. *Dar și-n munte George pune Plumbii sub scăpărătoare.* COȘBUC, P. I, 62, cf. SCRIBAN, D.

2. Adj. (Mai ales despre surse de lumină) Care scapără[1] **(2)**. *Fulgere cu trăsnet prin văzduh scăpărătoare.* CONACHI, P. 101, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Din scîntei scăpărătoare, pară arzătoare se face.* ZANNE, P. I, 280. ◇ Fig. *Se năpusti asupra lui și-i prinse fața într-un vîrtej de palme scăpărătoare.* STANCU, R. A. III, 290. *Toți pomii în zori și-au mișcat cu mirare Perlele florilor scăpărătoare.* LABIȘ, P. 433. ✦ (Entom.; regional; substantivat, m.) Licurici *(Lampyris noctiluca)* (Scheia — Suceava). ALR I 1 895/381.

3. Adj. (Despre ochi, privire) Care scapără[1] **(3)**; scînteietor, sclipitor. *Teodosia, ghemuită pe laviță, privea cu ochi scăpărători.* REBREANU, N. 202. *Avea... ochi mari, negri și mereu umezi, adînci, scăpărători în clipa, repede uitată, a necazului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 139. *Hangiul era... cu mustăți mari, cu nasul ghebos și lung, cu ochi scăpărători.* SADOVEANU, O. I, 285. *Sub fruntea-i îngustă... sclipeau ochii vii, scăpărători, ca de pisică sălbatecă.* DAN, U. 43, cf. BLAGA, POEZII, 35. *Aceiași îi erau ochii: mari și verzui, scăpărători.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 7. *Un om cu ochi scăpărători.* V. ROM. ianuarie 1965, 23. *Ochii să fi fost mari și scăpărători.* SBIERA, P. 314.

4. Adj. Fig. (Despre oameni) Dotat cu o inteligență vie, cu un talent deosebit și de obicei spontan (ce impresionează puternic); (despre manifestări, însușiri ale oamenilor) care arată, trădează, denotă o asemenea inteligență sau un asemenea talent; scînteietor, sclipitor, strălucitor. *Dezlănțuiri scăpărătoare de paradoxe și de glume.* ANGHEL — IOSIF, C. M. II, 122. *N-am să uit niciclnd neliniștea din ochii lui, arătînd o minte scăpărătoare.* V. ROM. octombrie 1955, 150. *A avut de suferit nu numai prezența incomodă a gloriei sale, dar și impertinența scăpărătoarei lor inteligențe.* CONSTANTINESCU, S. III, 231. *Cercul literar de la Sibiu... se afla sub influența scăpărătoarei fantezii lirice a lui Radu Stanca.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 37, 6/4. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Jocul diabolic inspirat de duhul scăpărător al neînfricatului Eros.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 108.

— Pl.: *scăpărători, -oare*.

— **Scăpăra[1]** + suf. *-ător*.

SCĂPĂRĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit și regional) Scăpărătoare, v. scăpărător **(1)**. Cf. VALIAN, V., POLIZU. *În peretele cu funinginea de un deget, lîngă firida cu scăpărături și cu opaițul, troaca cu sare.* PLOPȘOR, C. 39.

2. (Învechit) Scăpărare **(2)**; fulgerare; fulger. *Scăpărăturile scînteielor.* CANTEMIR, I. I. I, 41, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Porniră ca vîntul. În urma lor scăpărături ușoare se aprinseră în negură... Tunete pocneau deasupra în nouri.* SADOVEANU, O. I, 296. ✦ (Învechit, rar) Lovitură, însoțită de o scăpărare **(2)**, a unei arme de foc. *Au deșchis cu picheturile noastre cele dinainte o fusiladă... la carea nu li s-au răspuns din partea noastră nici măcar cu o scăpărătură.* AR (1829), 59[2]/10.

3. Fig. (Rar) Manifestare, creație a unui om scăpărător **(4)**. *Orice rînd al lui, orice scăpărătură a acestui mare duh vioi ne interesează.* SĂM. V, 283.

— Pl.: *scăpărături*.

— **Scăpăra[1]** + suf. *-ătură*.

SCĂPĂRÍCI s. m. (Regional) Scăpărătoare, v. scăpărător **(1)**. Com. din PEȘTIȘANI — TÎRGU JIU.
— Pl.: *scăpărici.*
— **Scăpăra**[1] + suf. *-ici.*

SCĂPĂRÚȘĂ s. f. (Regional) Chibrit (Cetea — Alba Iulia). VICIU, GL.
— Pl.: *scăpăruțe.*
— **Scăpăra**[1] + suf. *-ușă.*

SCĂPĂTÁ vb. I. **1.** Intranz. (Învechit și popular) A aluneca (involuntar); a cădea (în mod accidental). *Mă cumpăneam ca nu cumva să scapăt să caz într-acea prăpastie.* MINEIUL (1776), 28[r2]/31. *Drăgan săracul de cap amete, Scapătă din creanga în care șede Și cade ursului tocma între spete.* BUDAI-DELEANU, Ț. 274. *Capra podului se-ncarcă, căci acolo năvălea... Unul împingînd pe altul, în Prut încep a cădè Cum scăpăta de pe capră, apoi nu se mai vidè.* BELDIMAN, E. 54/22, cf. LB. *Ne mîngîiarăm că încai nu scăpătarăm în lava aprinsă la un pas lîngă noi.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 169, cf. ISER. *Să fii balanțterul cu ochii nedormiți, De frică să nu scapeți de pe frînghie jos.* NEGRUZZI, S. II, 254. *Întinse brațele înainte cu disperarea unui om care scapătă înlr-o prăpastie.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 217. *Li se făcea frică ca... piciorușele, în conduri de argint, să nu-i scapete în crăpăturile pămîntului.* DELAVRANCEA, V. V. 11. *Toader fuma din lulea și tot trăgea din mantaua ce scăpăta după el.* D. ZAMFIRESCU, R. 239. *Chipiul care sta pe cap printr-o minune de echilibru, scapătă deodată pînă peste ochii micului soldat.* SANDU-ALDEA, D. P. 58. *Roatele carului sînt pline de cuie, ca să nu scapete la vale.* PAMFILE, S. V. 203, cf. RESMERIȚĂ, D. *Odată însă, în colindul meu, mi-a scăpătat piciorul de pe piatră și m-am poticnit într-o mătanie.* CIAUȘANU, R. SCUT. 12, cf. CADE. *Era trudit și genele-i scăpătau.* SADOVEANU, O. XII, 482, cf. SCRIBAN, D. *Calcula lățimea literelor cu atîta încordare, încît de multe ori i se întîmpla să nu bage de seamă cum în colțul gurii îi scăpăta vîrful limbii.* GALAN, B. I, 68, cf. PĂSCULESCU, L. P. 185. (Refl.) *Era naintea sa la gura aceii prăpăști căscate, îngrozit și tremurînd și să scăpăta din picioare cîte puțin de apropia să cază în prăpaste.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 41[v]/18. *Îi vedea stînd prè gura prăpastiei, cutremurîndu-se și îngrozindu-se și cîte puțin să scăpăta din picioare de mai cădea.* MINEIUL (1776), 17[v2]/26. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Ochii părintelui scăpătau peste pereți pe acoperiș.* SLAVICI, N. I, 20. ✧ Fig. *Nu văd și nu pricep Din ce capăt să încep Lacrimilor să pui capăt În dureri să nu mai scapăt.* BELDICEANU, P. 109. ✦ Tranz. A lăsa să alunece, să cadă (din cauza oboselii). *Cînd și cînd scăpăta fruntea spre mușuroiul ce și-l făcuse căpătăi.* SADOVEANU, O. XVII, 198, cf. SCRIBAN, D. *Dinaintea hanului, pe o laiță, sta un om care, dè somnoros, leneș și beat ce era, tot moțăia, adică își scăpăta capul în toate părțile.* ȘEZ. I, 262. ✦ A coborî. *De pe Culmea Frumoasei... scăpătăm în valea largă și luminoasă a Tismanei.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Scăpătarăm de la umbră și ieșirăm într-un luminiș de seminceri. Ne aflam în parchetele de pe Cracăul Negru.* HOGAȘ, DR. I, 9. *Cînd am scăpatat după un dîmb, iacă în fața noastră o poiană.* CARDAȘ, C. P. 17. ✦ Intranz. și refl. (Regional) A se împiedica, a (se) poticni **(1)**. *Calul... se poticnește (adică se scapătă din genunchi, cînd merge).* DAMÉ, T. 51, cf. SCRIBAN, D., ALR II/I h 73/172.

2. Intranz. (Popular; despre aștri, mai ales despre soare) A asfinți, a apune. *Trebuie să aibă îngăduință... pănă soarele va scăpăta.* CANTEMIR, I. I. I, 92, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Scapătă stelele.* DRLU. *Așa numea grecii Italia pentru că era spre apusul lor și aci le scăpăta soarele.* PLEȘOIANU, T. II, 209/9. *Soarele scăpăta către apus.* SION, P. 201, cf. PONTBRIANT, D. *Cînd scapătă soarele și va face cornane roșii împrejuru-i, atunci schimbarea timpului este imininte.* I. IONESCU, M. 64, cf. BOLINTINEANU, O. 343. *Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roșatic scăpătase pînă pe zarea orizontului.* ODOBESCU, S. III, 194. *Soarele scapătă să apuie.* CARAGIALE, O. IV, 120. *Soarele scăpătase și el după coasta de la apus.* id., ap. CADE. *Soarele scăpăta, întinzînd pe cer brîul roșu-sînge al apusului.* DELAVRANCEA, T. 74, cf. VLAHUȚĂ, S. A. III, 272. *Grăbitul soare scăpăta, Și fata tot acolo sta.* COȘBUC, P. I, 282. *Soarele scăpăta și peste sat se lăsa liniștea înserării.* SANDU-ALDEA, U. P. 221, cf. ȘĂINEANU[2]. *Soarele scăpăta la apus, colorînd apa cu o pulbere roșiatică.* DUNĂREANU, CH. 49. *E tîrziu. Scapătă luna.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 53. *Soarele scăpăta grăbit după deal, aurind vîrful copacilor.* BUJOR, S. 28. *Are să ne apuce furtuna și ploaie mare, cum a scăpăta soarele.* HOGAȘ, DR. I, 108, cf. RESMERIȚĂ, D. *Soarele scăpătase în spatele conacului vechi.* REBREANU, R. II, 204, cf. MINULESCU, VERS. 194. *Razele soarelui care scăpăta după dealuri împleteau și întindeau o diafană năframă de azur.* COCEA, S. I, 273. *La asfințit, unde scăpătase soarele, se împînzise o vîlvoare uriașă.* SADOVEANU, O. XVIII, 515, cf. CAMIL PETRESCU, O. I, 292, STANCU, R. A. III, 263. *Scăpătează soarele tîrziu.* PĂS, L. II, 74, cf. H. LOVINESCU, T. 342, LABIȘ, P. 38. *Luna a început să scapete către asfințit.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 39, cf. BĂNULESCU, I. 202. *Patru ceasuri se lupta... Pînă soarele-mi scăpăta.* TEODORESCU, P. P. 443. *Sări-i-ar ochii din cap Aluia de m-a-nvățat Ca să umblu aimana Pînă scapătă luna.* ȘEZ. V, 90, cf. ALR I 1 221, 1 222. [Soarele] *s-apropie de desară să scapete.* ALR SN III h 765/848, cf. ib. h 765, TEAHA, C. N. 263. *Soarele s-aprinse De necaz și zise:..., Cînd oi asfinți, Ea s-o ofili; Cînd oi scăpăta, Ea s-o aduna.* BALADE, I, 295. ✦ (Regional; despre stele) A cădea (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALR SN III h 807/47. *O scăpătat steaua.* ib. ✦ (Prin Olt.; despre lună) A scădea **(1)**. ALR SN III h 806.

3. Intranz. (Transilv.) A scădea **(2)**, a se împuțina, a se reduce **(II 1)**, a se diminua. Cf. LB, ISER. *Creditul monarchiei scăpătase atît de tare, încît acela se putea asemăna cu al Turciei.* BARIȚIU, P. A. III, 4. *„Gazeta"... ieșea numai odată pe săptămînă și scăpătase la 450 de abonați.* F (1891), 316.

4. Intranz. și refl. (Învechit și regional) A se îndepărta, a se abate (de la un anumit comportament); spec. a greși (prin faptele sale). *Să nu se scapete de slava celor ce s-au încununat pentru vărsarea sîngelui lor.* NEAGOE, ÎNV. 126/21. *Cînd ajunse la vîrstă de douăzeci de ani, i se întîmplă de să scăpătă și fugi de să duse la o casă de curvăsărie.* MINEIUL (1776), 179[v2]/21. *Tare s-a înșelat și de la scopul său foarte a scăpătat.* ȘINCAI, HR. I, 21/5. *M-am scăpătat și am furat un bou.* ap. TDRG. *S-a scăpătat și a furat.* SCRIBAN, D. *M-am scăpătat c-o vorbă, mai g'ine n-o dzîcem.* GR. S. VI, 244.

5. Intranz. A-și pierde avutul, bunăstarea, bunurile materiale necesare vieții; a ajunge sărac **(3)**; a sărăci **(2)**. *A scăpătat de n-avea cum plăti stăpînilor bucatele* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 204/38. *Țăranul sau gospodarul cel mic... de nu i se face fînul și pînea se împlîntă în datorii și scăpătează.* I. IONESCU, C. 33/23, cf. ISER. *Multe mii de locuitori au scăpătat la sapă de lemn.* BARIȚIU, P. A. III, 425, cf. POLIZU. *Ai scăpătat! Nici apă tu n-ai după ce bea.* BOLINTINEANU, O. 147. *Ai scăpătat și mergi să slugărești unde nu te cunoaște nimeni?* CARAGIALE, O. VI, 273. *Îi spuse toată istoria: cum a scăpătat Racliș, cum își desface ultima rămășiță din avere.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 72, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *A venit lumea asta nouă, care umblă tot după ce e străin și bătrînii au scăpătat.* CĂLINESCU, O. I, 234. *Am avut prăvălie... dar acum, de cînd a fost războiul, am scăpătat.* TUDORAN, P. 207. *Zarafii... cred că măria ta a scăpătat și nu mai vor să dea ce le cerem.* BARBU, PRINC. 303. *Și eu am tot înstrăinat cîte ceva, și-am tot scăpătat.* LĂNCRĂNJAN,

C. II, 439. *Ia mai dă și dumneata, Că cu-atît n-ăi scăpăta.* ȘEZ. IX, 158. ✦ (Învechit) A decădea. [Omul] *cu cît... să va depărta de foloasele cele avute și adevărate și va scăpăta din starea și orînduiala lor, cu atît mai mult și mai vîrtos să primejduiește.* PISCUPESCU, O. 95/11. *Tot omul, de orice treaptă, după ce scapătă din slavă și din bogăție..., trebuie să îmbrățișeze munca.* GORJAN, H. I, 129/37, cf. CADE.

6. Intranz. (Neobișnuit) A rămîne repetent. *După ce scăpătase prin clasa a V-a liceală, făcu un an de ucenicie privilegiată la un mare negustor.* BLAGA, H. 84.

— Prez. ind.: *scăpăt*, pers. 3 *scăpătă* și (rar) *scăpătează*.

— Lat. ***excapitare.**

SCĂPĂTÁRE s. f. Acțiunea de a scăpăta și rezultatul ei.

1. (Popular) Asfințire, asfințit, apus. Cf. scăpăta **(2)**. *Craii afară din cetate dacă au ieșit, Steaoa iarăși s-au ivit. Nu merge spre scăpătare, Spre amiazăzi are cărare* (a. 1784). GCR II, 139/36, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., DDRF, ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Mă culc după scăpătare, Mă scol soare cînd răsare.* TEODORESCU, P. P. 453.

2. Pierdere a averii sau a bunăstării, a bunurilor materiale necesare vieții, sărăcire **(1)**; stare a celui sărac **(3)**, sărăcie **(3)**, (învechit și regional) scăpăciune, (învechit, rar) scăpătură **(3)**; (învechit) scăpătăciune. Cf. scăpăta **(5)**. *În astă scăpătare și lipsă despre toate Născu lui Adam Eva pe-ntîiul fiiu Cain.* HELIADE, O. I, 388. *Cînd ajungem în rea stare Și în vre o scăpătare... Și slujnicile din casă Negonite fug...* PANN, P. V. II, 156/2, cf. POLIZU, BARCIANU, V. *De la gară trec prin niște uliți triste; miroase a scăpătare și părăginire.* CARAGIALE, O. I, 74, cf. DDRF, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *Visam pămînturi și scăpătări și prăbușiri.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 37. ✦ (Învechit) Decădere; degradare, înjosire. *De-și simte scăpătarea și jugul, scoață arma Și cauză comună cu noi vie să facă.* HELIADE, O. I, 225. *Dar cum se sfîrși noblețea?... La rîșniță el fu pus, Unde, prost, în scăpătare, De tatăl său... El aminte și-a adus.* ALEXANDRESCU, O. I, 306. *Însăși fiarele, scîrbite de a vedea scăpătarea gustului artistic la bipezi, și-au luat lumea în cap.* ODOBESCU, S. III, 100, cf. DDRF, ȘĂINEANU².

— Pl.: *scăpătări.*

— V. **scăpăta.**

SCĂPĂTÁT¹ s. n. (Popular) Faptul de a scăpăta.

1. Asfințit, apus (al unui astru, al zilei); p. ext. momentul, vremea asfințitului. Cf. scăpăta **(2)**. *Venim într-a soarelui scăpătat, de văzum lumină de sară* (a. 1680). C. CR. 232/20. *S-a arătat un fenomen pe cer... în toate serile după scăpătatul soarelui.* VĂCĂRESCUL, IST. 263. *Cam pe la scăpătatul soarelui, dete peste niște strîmători cu șanțuri.* BĂLCESCU, M. V. 386. *Într-o zi, pe la scăpătatul soarelui..., s-au dus la plimbare într-o pădure.* CARAGIALE, O. II, 149. *Feciorul bucătăresei și cel de împărat..., cînd fu pe la scăpătatul soarelui, auziră un zgomot.* ISPIRESCU, L. 115. *De pe la nămiezi pînă-n scăpătatul soarelui ne poartă Bistrița tot pe lîngă el.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 238. *În scăpătatul soarelui, florile tăiate și culcate la pămînt împrăștiau cel din urmă, cel mai tare miros.* F (1891), 117, cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Turla bisericii incendiată de scăpătatul soarelui.* BRĂESCU, O. A. I, 233. *Pe la scăpătatul soarelui, își luă omul de scurt și, după ce-l făcu cu ou și cu oțet, îl trimise la drumul Turzii.* DAN, U. 16. *Hogaș se limitează... la... peisagiul general..., descriind... scăpătatul soarelui.* VIANU, A. P. 282. *A plîns pînă la scăpătatul soarelui.* ARGHEZI, S. XII, 155. *Se întorceau osteniți morți după scăpătatul soarelui.* STANCU, R. A. II, 168, cf. H I 377, IX 123, XIV 106. *De va cînta cucoșii după scăpătatul soarelui, se va schimba vremea în ziua următoare.* ȘEZ. VI, 29. *De-asear' din scăpătat, Greu un salău mi-a picat.* BIBICESCU, P. P. 294. *Descîntecul se face în scăpătatul soarelui.* MAT. FOLK. 561. *Dunărea că o trecea, La baba Sîrba mergea, În scăpătatul soarelui, În intratul vitelor.* PĂSCULESCU, L. P. 247. *Să nu dai foc din casă după scăpătatul soarelui.* I. CR. IV, 21. *Di-asară d'în scăpătat, Slabă carț'e-am căpătat Tăt din țara Muscului.* T. PAPAHAGI, M. 11, cf. TEAHA, C. N. 263.

2. Apus, vest. *Soarele răsărind despre răsărite au strălucit părțile scăpătatului.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 5ʳ/22. *Marele Constantin, trecînd de la părțile scăpătatelor spre răsărite..., învață de slobozire pre toți creștinii.* id. ib. decembrie 226ʳ/25, cf. id. PS. 349/17. *Se întoarse și arătă cu mîna, dincolo de zare, undeva spre scăpătat.* STANCU, Ș. 150. *Soarele... nu se mai mișca să coboare spre scăpătat.* PREDA, I. 31. *Eu vă blastăm... ca Dumnezeu să vă desparte de olaltă, pe unul la răsărit și pe celalalt la scăpătat.* MARIAN, O. I, 6. *A fost odată... pe cînd se băteau munții în capete și soarele răsărea de la scăpătate.* REV. CRIT. I, 224. *Cunosc, măicuță, zău... Și-un bătut de Dumnezeu Ș-acela-i bărbatul meu... Pîn'se-ncalță la picior, Soarele-i la prînzișor; Pînă-ncalță celălalt, Soarele-i la scăpătat.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 174. *Colo sus la scăpătat Este-un cort mare rotat.* BIBICESCU, P. P. 302. *Încotro a luat-o? — Ite, a luat-o la scăpătat.* GRAIUL, I, 86, cf. BUD, P. P. 60, ALR I 1 238. ✦ (Prin vestul Transilv.) Miazănoapte **(I 2)**. ALR I 1 237/80, 305.

— Pl.: (învechit și regional) *scăpătate.*

— V. **scăpăta.**

SCĂPĂTÁT², -Ă adj. **1.** (Popular; despre aștri) Care a coborît spre asfințit; care a apus. Cf. scăpăta **(2)**. *Umeda noapte Cade din cer și ne cheamă la somn scăpătatele stele.* COȘBUC, AE. 29. *Afară amurgea. În apus urmele soarelui scăpătat mai înseninau cerul spălăcit.* REBREANU, P. S. 108. ✦ Fig. (Regional) Sfîrșit, terminat, împlinit, încheiat (Lacu Sărat — Brăila). TEODORESCU, P. P. 442. *De cînd eu cu el mă bat... Sînt opt ai și jumătate, Trei săptămîni scăpătate.* id. ib.

2. (Și substantivat) (Om) care a devenit sărac **(3)**; (om) sărăcit **(1)**. Cf. scăpăta **(5)**. *Ori bogat, ori scăpătat le-au făcut ruptoare ca să dea pre an numai cîte doi ughi.* N. COSTIN, LET. II, 42/19. *Necolai Stîrcea, cum era om scapatat, au putut să vînză satul* (a. 1716). URICARIUL, V. 375/26. *Iar eu scăpătat sînt și sărac* (sec. XVIII). CAT. MAN. II, 159. *Să să lege... a le cerceta pricinile lor fără de a mai fi purtați de colo-colo ca să-și piarză vremea muncii lor, aflîndu-se unii foarte săraci și scăpătați* (a. 1824). DOC. EC. 314. *Ajutoare pentru cei scăpătați.* GOLESCU, Î. 36. *La 50 de familii scăpătate s-au împărțit bileturi spre a lua pe toată luna o leafă de la casa spitalului.* CR (1829), 14¹/23. *Acel împărat se poate lăuda în veci ca un părinte bun și renăscător de atîtea persoane cinstite și scăpătate de întîmplări urîte, ce sînt foarte multe preste toată omenirea.* GORJAN, H. I, 162/9. *Au avut mijloc și chip a strînge și pentru dînșii visterii, cu care cumpăra guvernul de la prințipii cii mai mici și scăpătați din osăbite întîmplări.* ASACHI, I. 77/21. *200 mii creștini... au perit pe drum avînd de comendat pe scăpătatul nobil francezu Valter.* SĂULESCU, HR. I, 126/27. *Subt numire de cerșători să înțelege acele fețe scăpătate... de cer milă de la trecători.* REGUL. ORG. 357/9. *Iară 5 odăi se vor da... fără nici o plată... persoanelor scăpătate.* FĂTU, D. 164/18. *Ministrul... te alungă pentru că... a găsit... vreun prieten sau*

vreo rudă scăpătată de chivernisit. GHICA, C. E. II, 616. *Brustur și Cociurlă!... Scăpătații ceia?* ALECSANDRI, T. I, 165. *Le cumpărase... de ocazie, de la un boier scăpătat.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 6. *Să vie în ajutorul lui Grigore Rădulescu și a lui Vasile Culea, vlăstare de neamuri scăpătate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 325. *A trebuit să se găsească un nebun, un oarecare boiernaș scăpătat, care să se ducă la domnie... să ceară protecție.* SADOVEANU, O. XX, 73. *Cumpărase livada în paraginä de la o rubedenie scăpătată a Dudesculuí.* C. PETRESCU, A. R. 69. *Ești frate cu Agop? Negustori scăpătați amîndoi!* TUDORAN, P. 295. *Puterea scăpătaților lipsiți.* BARBU, PRINC. 271. *Născut... dintr-o familie scăpătată de mici boieri.* IST. LIT. ROM. II, 295. *Coasele și furcile... erau lustruite de mîinile altor pălmași, ale altor scăpătați.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 153, cf. H XVIII 287. ◆ (Învechit, rar) Decăzut; într-o situație de (totală) subordonare (față de bărbat). *Deaca într-o țară era femeia prefuită și cinstită, într-o alta era cu atîta mai scăpătată și mai apăsată.* FM (1841), 5[1]/33.

— Pl.: *scăpătați, -te.*

— V. **scăpăta.**

SCĂPĂTĂCIÚNE s. f. (Învechit) Scăpătare **(2).** *Tot m-au încărcat din dajde în dajde pă*[n] *încît am rămas la mare scăpătăciune* (a. 1767). IORGA, S. D. XIV, 282. *Să-l ajute pe tată-său, în vreme ce va pătimi în scăpătăciune.* PRAV. COND. (1780), 130. *Să socotească din vremea aceea de cînd au putut a mișca jalobă, adecă de iaste bărbatul bogat, după a însoțirii desfacere, iar de nu iaste bogat, din vremea scăpătăciunii.* PRAVILA (1814), 117/24. *Văduve sărace ce nu vor fi avînd moșii... cum și nici vreo altă mîngîiere la a lor scăpătăciune* (a. 1819). DOC. EC. 219. *Cîte felurimi de ajutoare pentru cei scăpătați și cîte iarăș pentru alții, de a nu ajunge în scăpătăciune.* GOLESCU, Î. 36. *O sumă de 4 000 ruble s-a împărțit la 75 meșteri, toți de familie, care căzuseră în scăpătăciune.* CR (1829), 14[1]/28. *Preoții de mir... pentru scăpătăciunea lor nu vor fi în stare să plătească avocaților.* REG. ORG. 192/24, cf. CR (1833), 65[2]/16. *Nu voiți a da ajutor sărmanului întru scăpătăciune.* MARCOVICI, D. 205/17, cf. GORJAN, H. IV, 81/22. *Cînd obrazul acela la care va fi capitalul lui va fi în primejdie de scăpătăciune..., nevîrsnicul își va face atunci cererea sa prin jalbă către judecătoria locului.* REGUL. ORG. 260/13, cf. JIPESCU, ap. TDRG, DDRF, CADE, KLOPȘTOCK, F. 8, SCRIBAN, D.

— **Scăpăta** + suf. *-ăciune.*

SCĂPĂTÍȘ s. n. (Regional) **1.** Asfințit, apus (al unui astru, al zilei); momentul, vremea asfințitului. Cf. PAMFILE, CER. 35.

2. Apus, vest. Cf. PAMFILE, CER. 35.

— Pl.: *scăpătișuri.*

— **Scăpăta** + suf. *-iș.*

SCĂPĂTÓR, -OÁRE adj., subst. **1.** Adj., s. m. și f. (Învechit) (Persoană, colectivitate) care scapă **(I 1),** salvează, eliberează, dezrobește pe cineva. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *La acest duel, Pricina sînt eu. Să te pierz astfel, Scăpătorul meu.* PANN, E. V, 2/15. ◇ (Ironic) *Scăparea ce doresc eu țării este ca să scape odată de asemenea scăpători.* I. NEGRUZZI, S. I, 371.

2. S. f. sg. art. (Regional) Loc unde se refugiază copiii, ca să nu fie prinși, la jocul de-a prinselea (Cloșani — Tîrgu Jiu). GL. OLT.

— Pl.: *scăpători, -oare.*

— **Scăpa** + suf. *-ător.*

SCĂPĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit) Scăpare **(1).** Cf. ANON. CAR., I. GOLESCU, C.

2. (Neobișnuit; concretizat) Scăpare **(II).** *Cînd limbile de foc se plimbă la încheietura pereților, printre scăpături, între gratiile ferestrelor, bietele insecte sar umflate.* COCEA, S. I, 153.

3. (Învechit, rar) Scăpătare **(2).** *Carea iaste osebirea scăpăturii și a sărăciei și cum David grăiaște adevărul zicînd: Iar eu scăpătat sînt și sărac?* (sec. XVIII). CAT. MAN. II, 159.

— Pl.: *scăpături.*

— **Scăpa** + suf. *-ătură.*

SCĂPĂU s. n. **1.** (Prin Olt.) Ieșire, gaură prin care scapă **(I 1)** cineva. [Racii] *au și ei culcușuri ca vulpea, cu mai multe scăpăuri.* PLOPȘOR, C. 74, cf. 96.

2. (Regional) Alunecuș (Poiana Lacului — Pitești). UDRESCU, GL. *Scăpău de gheață.* id. ib.

3. (Regional) Scăpare **(I 6);** greșeală (Poiana Lacului — Pitești). UDRESCU, GL. *Scăpăuri d-astea se întîmplă; n-ai ce face!* id. ib.

4. (Popular) Excremente, fecale. *Cum ți-e rău, Cîrmîzul, spînzul, scăpăul... Așa îți este și leacul.* ARGHEZI, VERS. 161. *Să pui la buba care te doare nițeluș scăpău de fată mare și screm de mătușă bătrînă și apoi ți-a trece.* MARIAN, INS. 326. *Nu-ți crește musteața? Unge-te cu scăpău.* Com. din BANAT. *Cu scăpău de fată mare Îți trece de dor de șale.* UDRESCU, GL.

— Pl.: *scăpăuri.*

— **Scăpa** + suf. *-ău.*

SCĂPERÍCI s. m. (Regional) Copil neastîmpărat. Com. din BORȘA — VIȘEU DE SUS.

— Pl.: *scăperici.*

— Cf. s c ă p ă r a [1].

SCĂPÓCI s. m. (Regional) Persoană care se umple de bale; scăpos (Scărișoara — Abrud). ALR II/I MN 13, 6 901/95.

— Pl.: *scăpoci.*

— **Scăpa** + suf. *-oci.*

SCĂPÓS s. m. (Regional) Scăpoci (Scărișoara — Abrud). ALR II/I MN 13, 6 901/95.

— Pl.: *scăpoși.*

— **Scăpa** + suf. *-os.*

SCĂRÁ vb. I v. **scări.**

SCĂRÁR s. m. Meșteșugar care face, care construiește scări **(I 1, 2, 3).** Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Scărariu... construiește ca la 300—320 scări anual.* PĂCALĂ, M. R. 313, cf. CADE. *Scărar în piatră.* NOM. PROF. 38, cf. 39, SCRIBAN, D., SFC V, 24.

— Pl.: *scărari.*

— **Scară** + suf. *-ar.*

SCĂRÁT, -Ă adj. v. **scărit.**

SCĂRĂBÚȘ s. m. v. **cărăbuș.**

SCĂRĂJÍ vb. IV v. **scoroji.**

SCĂRĂJÍT, -Ă adj. v. **scorojit.**

SCĂRĂJITÚRĂ s. f. v. **scorojitură.**

SCĂRĂNDĂVICIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Grețos, scîrbos. *De lucru spurcat și scărăndăvicios ca acesta se apuca.* CANTEMIR, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *scărăndăvicioși, -oase.*

— **Searandiv** + suf. *-icios.*

SCĂRĂNDĂVITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Lucru grețos, scîrbos. CANTEMIR, ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *scărăndăviturí.*

— **Searandivi** + suf. *-tură.*

SCĂRĂNDĂVÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Greţos, scîrbos. *Şi a numelui pomenire greţoasă şi auzului scărăndăvoasă este.* CANTEMIR, ap. TDRG.

— Pl.: *scărăndăvoşi, -oase.*

— **Searandiv** + suf. *-os.*

SCĂRĂNDIVÍ vb. IV v. **searandivi.**

SCĂRĂŢÚIE s. f. (Regional) Diminutiv al lui scăriţă **(I 2)** (Furcenii Vechi — Tecuci). ALR II/I h 272/605.

— Pronunţat: *-ţu-ie.* — Pl.: *scărăţui.*

— **Scăriţă** + suf. *-uie.*

SCĂRCICÁ vb. I v. **scrîşca.**

SCĂRÉMBĂ s. f. v. **scărîmbă.**

SCĂRÍ vb. IV. Tranz. (Regional, mai ales în Transilv.) **1.** (Complementul indică scări **I 1, 2)** A sui treptele). Cf. DRLU.

2. (Complementul indică preţuri) A ridica **(II 2)**, a spori, a sui. Cf. BARCIANU, V., GHEŢIE, R. M. ✦ Spec. A licita. Cf. PONTBRIANT, D.

3. A reduce **(II 1)** (treptat) (în volum, intensitate, preţ, calitate, valoare, importanţă etc.). *În deşert se trudeşte a scări pre românii cei din Ardeal.* MAIOR, IST. 109/5, cf. LM, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W. *A scări preţul.* Com. din ZAGRA — NĂSĂUD. ◇ Tranz. fact. *Bunătatea drumurilor scări chiria cărăuşilor.* GT (1839), 14²/26. ◇ Refl. pas. *Engel... lapădă fabula lui Sulţer, că stînd aceia în picioare, mult s-ar scări crezămîntul notarului lui Bela, pre carele el cu mîni, cu picioare îl apără.* MAIOR, IST. 195/22. ◇ Intranz. *În urmă se răstoarnă pe pat. Mai mult, mai mult răsuflu-i scăreşte din putere.* COŞBUC, P. II, 188. ✦ Spec. A nuanţa, a colora în degradeu. Cf. CIHAC, I, 245.

4. A împărţi în grade; a grada. Cf. CIHAC, I, 245.

— Prez. ind.: *scăresc.* — Şi: (învechit) **scărá** vb. I. LM.

— V. **scară.**

SCĂRÍCĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui scară. Cf. scară **(I 2)**. *M-am urcat în pod, şi de acolo, pe o scărică strîmtă, în turnuleţul cu clopotul cel cu sunet dulce.* ap. CADE.

— **Scară** + suf. *-ică.*

SCĂRICEÁ s. f. v. **scăricică.**

SCĂRICÍCĂ s. f. Diminutiv al lui scară.

1. Cf. scară **(I 1)**. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 245, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE.

2. Cf. scară **(I 2)**. *Deschise oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfioratâ, cobori iute pe scăricică.* CARAGIALE, O. I, 67, cf. 163, CADE. *Trecuse pe sub podul de fier de la scăricică, fugind printre linii şi ieşise în şoseaua Basarab.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 191.

3. Cf. scară **(I 3)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

4. (În forma *scăricea*) Plantă erbacee cu frunze numeroase, cu flori albastre sau albe grupate în buchete şi cu fructul o capsulă cu numeroase seminţe; scara-domnului, scara-doamnei *(Polemonium coeruleum)*. Cf. BRANDZA, FL. 340, GRECESCU, FL. 402, ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., PANŢU, PL., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D., BORZA, D. 133, 284.

— Pl.: *scăricele.* — Şi: **scăriceá** s. f.

— **Scară** + suf. *-icică.* — **Scăricea:** cu schimbare de suf.

SCĂRÍGĂ s. f. (În dicţionarele din trecut) Scărilă **(1)**. Cf. POLIZU, CIHAC, I, 245, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., PASCU, S. 248, SFC VI, 52.

— Pl.: *scărigi.*

— **Scară** + suf. *-igă.*

SCĂRÍLĂ s. f. **1.** (Popular) Parte mobilă de dinapoia (şi de dinaintea) carului sau a căruţei, care seamănă cu o scară **(I 1)** şi care închide extremităţile vehiculului; (învechit) scărigă. V. chelnă, codîrlă, suşlete **(1)**. Cf. DAMÉ, T. 11, DDRF. *Eu stam pe carîmbul căruţii... El şade în scărilă şi mînă boii.* SĂM. IV, 546, cf. ŞĂINEANU², TDRG, PASCU, S. 529, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR², H V 55, RĂDULESCU-CODIN.

2. (Prin nord-vestul Munt.) Pîrleaz **(1)**. Cf. CHEST. II 413/70, ALRM II/I h 298/784.

— Pl.: *scările.*

— **Scară** + suf. *-ilă.*

SCĂRÍMBĂ s. f. v. **scărîmbă.**

SCĂRIÓŢCHI s. m. v. **scaraoţchi.**

SCĂRÍRE s. f. (Învechit, în Transilv.) Acţiunea de a scări **(3)** şi rezultatul ei. *Nici o scărire nu urmează de acolo cădinţelor românilor celor din Ardeal.* MAIOR, IST. 97/13, cf. PONTBRINAT, D., CIHAC, I, 245.

— Pl.: *scăriri.*

— V. **scări.**

SCĂRÍŞ adv. (Învechit) Din treaptă in treaptă, ca treptele unei scări **(I 2)**; p. ext. în mod progresiv (sau regresiv), treptat, gradat; succesiv. *Să nădăjduim însă că oastea, ce scăriş pe drumuri era aşăzată, va împiedeca sosirea acelui agiutor.* AR (1834), 106¹/12. *Tot cu această rînduială scăriş să urmeze scăzînd dozele pănă le va veni la numărul de 5 sau 4 hapuri.* VEISA, I. 57/11, cf. CIHAC, I, 245, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D.

— **Scară** + suf. *-iş.*

SCĂRIŞOÁRĂ s. f. (Atestat prima dată, într-un toponimic, în 1556, cf. CUV. D. BĂTR. I, 244, DERS) Diminutiv al lui scară.

1. Cf. scară **(I 1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 245, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DEX.

2. Cf. scară **(I 2)**. *În fundul bolţii era o scărişoară învîrtită de ieşia întru un foişor foarte desfătat.* MINEIUL (1776), 29ʳ²/25, cf. POLIZU, CADE, DL, DM, DEX.

3. Cf. scară **(I 3)**. *Au mai făcut nişte scărişoare săpate întru acest zidiu, ca la vreme de nevoie să se poată apăra din cetate prin meterezuri.* DRĂGHICI, R. 165/2.

— Pl.: *scărişoare.*

— **Scară** + suf. *-işoară.*

SCĂRÍT, -Ă, adj. (Învechit şi regional; despre terenuri, locuri, pante, povîrnişuri, drumuri) Care prezintă denivelări în formă de trepte; în care au fost făcute trepte. *Se luă după dînsul pănă s-au abătut la pogorîşul cel scărit unde-i besearica sv[n]tului m[u]c[e]n[i]c Iulian.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 133ᵛ/3, cf. PONTBRIANT, D. *Alee scărată.* UDRESCU, GL. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; despre modul de a tunde părul¹; în forma *scărat*) În formă de scară **(I 3)**. *Tunsoare scărată.* UDRESCU, GL. ◇ (Adverbial) *Tuns scărat.* id. ib.

— Pl.: *scăriţi, -te.* — Şi: **scărát, -ă** adj.

— V. **scări.** Cf. scară.

SCĂRITÚRĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Urcare sau scădere (gradată, treptată). Cf. CIHAC, I, 245, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *scărituri.*
— **Scări** + suf. *-tură.*

SCĂRIȚÁ vb. I. Intranz. (Prin Transilv. și prin Ban.) A reduce **(II 1)** (treptat). V. scări **(3)**. *Alegeau lucrurile cele mai scumpe, le plăteau fără nici o încercare de a mai scărița din preț.* AGÎRBICEANU, A. 88, cf. LEXIC REG. II, 42.
— Prez. ind.: *scărițez.*
— V. **scărițá.**

SCĂRIȚÁT, -Ă adj. (Neobișnuit) Care are aspectul întrerupt și succesiv al treptelor unei scări **(I 1)**. *Lingoarea Rinului în pas cu trenul, Și, brusc, sub arcul scărițat cu-albastru Al codrilor — o pantă: un castel.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 16, 4/1.
— Pl.: *scărițați, -te.*
— V. **scărița.** Cf. scărițá.

SCĂRÍȚĂ s. f. Diminutiv al lui scară.

I. 1. Cf. scară **(I 1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, CIHAC, I, 245, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE. *Cadavrele... le tîrau lîngă scărița din grădină.* CAMIL PETRESCU, T. II, 444. *Pe o scărițá de funie, cocoșul și-a înfoiat aripile.* CAMILAR, C. P. 58, cf. M. D. ENC., DEX. *I(a)n fă-ți scărițá de ceară Și te suie-n sus spre soare.* POP., ap. CADE. ✧ Fig. *Gîngănii ovale... suiau din adînc și coborau în adînc pe scărițe invizibile.* SADOVEANU, O. IX, 388. ✦ P. restr. (Regional) Fuscel al unei scări **(I 1)** (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALRM II/I h 346/47.

2. Cf. scară **(I 2)**. *Te sui pe o scărițá la o nălțime de 15 palme și intri într-o săliță.* NEGRUZZI, S. I, 311. *E o curte lungă... cu etaje adăogate, cîrpit fiecare cu scărițe de lemn strîmbe.* CAMIL PETRESCU, P. 53. *Dibui rampa unei scărițe și iată-l ureînd, ca un răufăcător.* VINEA, L. I, 262, cf. M. D. ENC., DEX. *Și-n curte la domn intra..., Pe scărițá se suia..., Pîn' la dînsul se ducea.* TEODORESCU, P. P. 531, cf. ALRM II/I h 372/64.

3. Cf. scară **(I 4)**. *Punînd un picior pe scărița trăsurii, cînd vor toți să-l înhațe, își smulge barba.* CARAGIALE, O. II, 22. *Puse un picior pe scărița cabrioletei.* REBREANU, R. II, 55. *Careta... era prăfuită toată și cînd se puse scărița, coborî mai întîi o femeie bălaie.* CAMIL PETRESCU, O. II, 167. *O cale ferată care mai totdeauna era plină de cisterne... Vedeam uneori cum se urcă cineva pe scărița lor.* PREDA, I. 189, cf. H XVIII 143. ✦ (Prin Olt. și prin Ban.; la car, căruță) Cruce (de dinapoi). Cf. ALRM SN I h 229.

4. Cf. scară **(I 5)**. *Curea de scărițá.* LB, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Începu... să tot dea tîrcoale în jurul calului și nu se putea hotărî să pună piciorul în scărițá.* AGÎRBICEANU, A. 396. *La șa scărițe din fier lucrate Cari sclipeau de pe departe.* RETEGANUL, ap. CADE, cf. A I 13, 31, 34, III 6, 19.

II. 1. (Regional) Cf. scară **(II 1)** (Copăcel — Făgăraș). H XVII 17.

2. (Prin sud-vestul Transilv.) Cf. scară **(II 2)**. Cf. A III 5, 18.

3. (Regional) Cf. scară **(II 10)** (Luța — Făgăraș). Cf. CHEST. VIII 27/17.

III. (Anat.) Unul dintre cele trei oscioare ale urechii mijlocii. *Se numesc osușele auzului..., maiu..., nicovala... și scărița.* ANTROP. 185/14, cf. CADE, DM, DEX.

IV. (Regional; în construcția) **În scărițe** = șotron **(1)** (Arpașu de Jos — Victoria). ALR SN V h 1 300/172.

V. Compus: **scărița-muntelui** = varietate de ferigă care crește prin locuri umede *(Blechnum spicant)*. Cf. BORZA, D. 31, 284, PRODAN—BUIA, F. I. 76.
— Pl.: *scărițe.*
— **Scară** + suf. *-iță.*

SCĂRÍMBĂ s. f. (Transilv.) Așchie; surcea. Cf. LB, VALIAN, V., PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 328, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. FRÎNCU — CANDREA, M. 105, ALR II/I h 254/95.
— Pl.: *scărîmbe.* — Și: **scărémbă** (LB, ALEXI, W.), **scărímbă** (CIHAC, II, 328) s. f.
— Probabil pref. *s-* + **cărimbă.**

SCĂRÎMBÍ vb. IV. Refl. (Prin vestul Transilv.) A se înțepa (cu o așchie). FRÎNCU — CANDREA, M. 105.
— Prez. ind.: *scărîmbesc.*
— V. **scărímbă.**

SCĂRÎNDÁV, -Ă adj. v. **scarandiv.**

SCĂRÎNDEÁ adj. v. **scarandiv.**

SCĂRLĂTÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Stacojiu. Cf. DRLU.
— Pl.: *scărlătești.*
— **Scarlat** + suf. *-esc.*

SCĂRLĂÚNȚ s. m. v. **scîrlionț.**

SCĂRLĂUNȚÁT, -Ă adj. v. **scîrlionțat.**

SCĂRLEONȚÍ vb. IV. Tranz. fact. și refl. (Prin sud-vestul Munt. și prin vestul Olt.) A (se) cîrlionța, a (se) bucla. *Barba neagră mi-a albit, Părul s-a scîrleonțit.* MAT. FOLK. 305, cf. LEXIC REG. 56.
— Pronunțat: *-le-on-.* — Prez. ind.: *scîrleonțesc.*
— Și: **scîrlăonțá** vb. I. LEXIC REG. 56.
— V. **scîrlionț.**

SCĂRMÁ vb. I v. **scurma.**

SCĂRMĂNÁ vb. I. **1.** Tranz. (Complementul indică lînă brută, bumbac etc.) A desface în fibre (descîlcind), a înfoia și a curăța de impurități; (regional) a scămoși, v. scămoșa **(2)**. Cf. ANON. CAR., LB, ISER, PONTBRIANT, D., POLIZU. *Pe jos să șadă fete pe șolul așternut, Să scarmene cu mîna lîna.* EMINESCU, O. IV, 81. *Degetele ei albe și subțiri scărmănau în neștire mițele de lînă.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, I. C. 8. *Toată ziua scărmăna lînă pe pat în bucătărie.* HOGAȘ, DR. II, 147. *Scărmănăm lîna mărunt și curat.* LUNGIANU, CL. 25, cf. RESMERIȚĂ, D. *Lîna... e spălată în cîteva ape reci, zvîntată la soare, scărmănată cu mîna.* STOIAN, PĂST. 60. *Femeia își pusese în gînd să scarmene lînă,* DAN, U. 227, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, com. MARIAN. [Lîna] *o spală, usucă, scalmînă, trag, torc, țis și fac halube (îmbrăcăminte).* CHEST. V 160/92. *Eu scarmîn lînă.* ALR I 1 268/9. *Lîna o scalmănă cu brinca.* A I 22, cf. 23, II 12, III 17. (Refl. pas.) *Lîna uscată și aleasă se scarmînă în șoc.* PĂCALĂ, M. R. 309. *Lîna, după ce este bine spălată..., se pune undeva la soare să se usuce..., se scarmîni apoi.* DIACONU, P. 34. *Scărmănarea industrială se efectua manual cum se scarmănă și în zilele noastre, în sectorul casnic, lîna tunsă.* LTR² XV, 307. *Lîna se scarmînă.* ALR I 1 268/255. ✧ (Învechit și regional; prin lărgirea sensului) *Acești peri* [de cal] *dar negreșit trebuie să se taie,... vinzîndu-se la minderegii, minule aceste trebuie să-i scarmene și așa să umple așternutul.* DRĂGHICI, R. 77/19. *Scarmănă un cojoc.* MARIAN, NA. 267, cf. RESMERIȚĂ, D. *Pănușele uscate bine și scărmănate sînt întrebuințate ca umplutură în dricale (saltele).* PRIBEAGUL, P. R. 74. ✦ (Prin Transilv.; complementul indică lîna din caier) A smulge, a ciupi (în timpul torsului). Cf. ALR I 1 271/122, 158, 305. ✦ (Complementul indică pene) A smulge (și a descîlci) fulgii de pe cotor, pentru a face puf. Cf. LB, ISER, ALEXI, W. *Baba scărmăna pene.* DUNĂREANU, CH. 77, cf. CADE, DEX. *Să trăiască fetele, C-au scăr-*

mănat penele. MARIAN, NU. 566. *Şedea... după cuptor şi scărmăna nişte pene.* MERA, L. B. 230. *Clacă... di scarmanat peni.* ALR II 4 837/520, cf. 4 837/365. ✦ (Prin nordul Transilv. şi prin Maram.; complementul indică păsări tăiate) A jumuli. Cf. ALR SN II h 362. ✦ Refl. (Regional; despre pînză, ţesături; în forma *scărmîna*) A se destrăma (Braşov). ALR I 1 297/180. [Pînza] *se scarmînă pe margine.* ib. ✦ (Rar) A rupe, a desface în fîşii. (Refl. pas.) *Ţîrii... se curăţă de pieliţă şi de oase şi se scarmănă în fişii subţiri.* S. MARIN, C. B. 21.

2. Tranz. (Popular şi familiar; complementul indică fiinţe) A părui[1] **(2)**; p. gener. a bate tare (smulgîndu-i părul, zgîriindu-l, sfîşiindu-i hainele etc.); p. ext. a sfîşia, a rupe hainele (în urma bătăii); (cu sens atenuat) a certa, a lua la rost. *Acest svînt... fu bătut cumplit şi scărmănat coastele cu brînci de her.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 64[v]/19. *Să nu te dezlipeşti de aici, ai înţeles? dacă nu vrei să te scarmăn.* CARAGIALE, O. I, 1, cf. DDRF, ALEXI, W., PAMFILE, J. II, 165, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Fuseseră scărmănaţi destul de strașnic la cercetări.* STANCU, R. A. III, 27. *Mi se pare că l-ai cam scărmănat puţin... Aseară iar te-ai bătut.* H. LOVINESCU, T. 355. *Că-l scărmăna baba lui, asta o ştiau şi copiii din port.* TUDORAN, P. 45, cf. M. D. ENC., DEX. *Cînd au prins ciinii a-l scărmăna, era să-i facă capătul.* SBIERA, P. 290. *I-au scărmănat cumsecade... de le-au mers peticele.* MARIAN, O. I, 125. *Te dau pe mîna Dolfei şi a lui Iuga să te scarmene cum e mai bine.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 54. (Refl. recipr.) *Vreo treizeci de bărbaţi... se certară şi se scărmănară pentru puterea cea mai înaltă.* FM (1842), 30[1]/18. ✧ Expr. (Refl.; regional) **A se scărmăna de cap** = a-şi smulge părul de pe cap (de necaz, de durere, de deznădejde). *Începe a se scărmăna de cap şi a plînge cu amar după frăţiorii săi.* CREANGĂ, O[1] 14, cf. 5. ✦ (Învechit, rar; prin lărgirea sensului; complementul indică armate duşmane, inamici) A hărţui. *Nu îndrăznea a ieşi la larg, fără numai din păduri scărmăna pre poloni.* ŞINCAI, HR. II, 118/2. ✦ (Neobişnuit) A jefui. SCRIBAN, D.

3. Tranz. şi intranz. (Învechit şi regional; complementul indică pămîntul sau focul, jarul etc.) A scormoni **(1)**. *Omul scarmănă pămîntul şi scoate dintru adîncimea lui metaluri.* PISCUPESCU, O. 91/13. *Scarmăn în foc s-s-aprindă.* ALR SN V h 1 331/876. ✧ Expr. (Tranz.) **A-l scărmăna punga cuiva** = a-i lua cuiva toţi banii. Cf. DDRF.

4. Tranz. Fig. (Învechit) A cerceta, a analiza. *Stările împrejur... a le cerca şi a le scărmăna.* PETROVICI, P. 81/23. *Înainte de a respunde la aceste, ar fi de cuviinţă a scărmăna aceasta.* FM (1842), 173[2]/8. *Întru altele acel sinod este şi rămîne foarte memorabile din diverse cauze, pre care este treaba istoricilor bisericeşti a le scărmăna.* BARIŢIU, P. A. I, 336, cf. III, 499.

— Prez. ind.: *scărmăn* şi (regional) *seărmen* (ALR I 1 268/77, 85, 885), *scărmin* (ib. 1 268/350, 363, 870, 887, ALR SN II h 362/346). — Şi: (regional) **scărmină, seălmănă, seălmină** vb. I.

— Lat. ***excarminare.**

SCĂRMĂNARE s. f. Acţiunea de a scărmăna şi rezultatul ei.

1. Prelucrare primară a unui material textil care constă în desfacerea lui în fibre, în înfoierea lui şi în curăţarea lui de impurităţi; scărmănat[1] **(1)**, (regional) scărmăneală **(1)**, scărmeniş **(1)**. Cf. scărmăna **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 245, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DM, MDT, M. D. ENC., DEX. *Pentru toarcerea manuală a lînii, scărmănarea se efectuează la darac.* LTR[2], com. MARIAN.

2. (Popular şi familiar) Cf. scărmăna **(2)**. Cf. DDRF, DM, DEX. *Mă dusei să cumpăr sare... Mă luară la-ntrebare, La dubit şi scărmănare.* MARIAN, SA. 191.

— Pl.: *scărmănări.*

— V. **seărmăna.**

SCĂRMĂNÁT[1] s. n. Acţiunea de a scărmăna şi rezultatul ei.

1 Prelucrare primară a unui material textil care constă în desfacerea lui în fibre, în înfoierea lui şi în curăţarea lui de impurităţi; scărmănare **(1)**, (regional) scărmăneală **(1)**, scărmeniş **(1)**. Cf. scărmăna **(1)**. Cf. ANON. CAR., CIHAC, I, 245, DDRF. *Scărmănatul se face pe apucate, cînd n-are femeia ce să facă iarna.* PAMFILE, I. C. 6. *Afară de scărmănat, altă treabă nu făcea.* HOGAŞ, DR. II, 148, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, M. D. ENC., DEX.

2. (Popular şi familiar) Cf. scărmăna **(2)**. Cf. CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— V. **seărmăna.**

SCĂRMĂNÁT[2], -Ă adj. **1.** (Despre lînă, bumbac etc.) Care a fost desfăcut în fibre, înfoiat şi curăţat de impurităţi. Cf. DRLU, POLIZU, PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *Nouri alburii ca lîna scărmănată alergau spre miazăzi, repeziţi de tăcutele viforuri ale înălţimilor.* SADOVEANU, O. IV, 348, cf. M. D. ENC., DEX, com. MARIAN.

2. (Popular şi familiar; despre fiinţe) Care a fost păruit[1] **(2)**; p. gener. care a fost bătut tare (smulgîndu-i-se părul, sfîşiindu-i-se hainele etc.); p. ext. cu hainele sfîşiate, rupte (în urma bătăii); (cu sens atenuat) certat, luat la rost. *Sfrijită, Ioana Ponici semăna cumva, privită de aproape, a vulpe scărmănată şi flămîndă.* V. ROM. aprilie 1954, 132. ✦ (Învechit, rar; substantivat, f.) Bătaie (zdravănă). *De m-ai prinde păn' la şatră să-mi mai tragi o scărmănată.* CONTEMPORANUL, II, 153.

— Pl.: *scărmănaţi, -te.*

— V. **seărmăna.**

SCĂRMĂNĂTÓR, -OÁRE subst. **1.** S. m. şi f. Persoană care scarmănă **(1)** lînă, pene etc.; spec. meseriaş specializat în scărmănarea **(1)** lînii, a penelor etc. *Abia apucă să se vază şi ea la masă cu scărmănătorii de pene.* SLAVICI, N. I, 45, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Scărmănător de pene.* NOM. PROF. 46. *Acest sistem de producţie reduce pe ţesători..., scărmănători etc., care pînă atunci erau meseriaşi independenţi, la rangul de simpli salariaţi.* OŢETEA, R. 53, cf. DEX. ✧ (Glumeţ) *Bucuri-ti, soacrî mari, Cî ţ-ai adus scărmînătoari, Ş-ar si ti pieptini pi cap C-un scurtei di lemn di fag.* FOLC. MOLD. II, 68.

2. S. f. şi (rar) n. Unealtă cu care se scarmănă **(1)** lîna; darac, (regional) dărăcitoare. V. pieptene **(2)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D. *Lîna tunsă se spală, se piaptănă, se duce la scărmănătoare.* PRECUP, P. 22, cf. GOLOGAN, C. R. 127. *Scărmănătoare acţionate cu mîna.* NICA, L. VAM. 219, cf. CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D., LTR[2], M. D. ENC., DEX. [Lîna] *să t'iaptănă în casă şi la scălmănătoare.* A I 13, cf. II 3, 4, 8, III 3, 16, 18, VI 26, TEAHA, C. N. 263.

— Pl.: *scărmănători, -oare* şi **(2**, rar, f.) *scărmănători* (POLIZU). — Şi: (regional) **scărmînătoáre** (CIHAC I, 245, BARCIANU, ALEXI, W.), **seălmănătoáre** s. f.

— **Seărmăna** + suf. *-ător.*

SCĂRMĂNĂTÚRĂ s. f. **1.** Faptul de a scărmăna **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, com. MARIAN. ✦ (Concretizat) Lînă scărmănată[2] **(1)**. Cf. LB, VALIAN, V., POLIZU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

2. (Popular şi familiar) Faptul de a scărmăna **(2)**, pe cineva; (popular şi familiar) scărmăneală **(2)**, scărmeniş **(2)**. *Nu pot eu s-o ajung, să-i dau o scărmănătură bună.* CREANGĂ, O. 122. *I-a tras o scărmănătură.* DDRF, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. *Atunci ţiganul a apucat-o la fugă, bucuros că a scăpat de scărmănătura babelor.* SBIERA, P. 290. *Tata... mi-a tras o scărmănătură bună şi m-a alungat înapoi la oi.* MARIAN, O. II, 370, cf. id. SA. 102.

— Pl.: *scărmănături.* — Şi: (învechit) **scărmînătúră** s. f. CIAHC, I, 245.

— **Scărmăna** + suf. *-ătură.*

SCĂRMĂNEÁLĂ s. f. **1.** (Regional) Scărmănat[1] **(1)** (Săpata de Sus — Piteşti). UDRESCU, GL.

2. (Popular şi familiar) Scărmănătură **(2)**. Cf. PAMFILE, J. II, 165. *Stroe dăduse zbirului de la agie o binemeritată scărmăneală.* C. PETRESCU, A. R. 172. *Dăduse şi în el, nu se putea treabă fără scărmăneală.* BARBU, G. 88, cf. M. D. ENC., DEX. *I-am tras o scărmăneală să mă pomenească.* UDRESCU, GL. ✦ (Neobişnuit; prin lărgirea sensului) Hărţuială (cu armata inamică). *A plecat din Turnu cînd au început scărmănelile între noi şi turci.* GALACTION, O. A. I, 342.

3. Fig. (Regional) Cercetare, analiză (minuţioasă) (Săpata de Sus — Piteşti). UDRESCU, GL.

— Pl.: *scărmăneli.* — Şi: (regional) **scărmeneálă** s. f.

— **Scărmăna** + suf. *-eală.*

SCĂRMENEÁLĂ s. f. v. **scărmăneală.**

SCĂRMENÍŞ s. n. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Scărmănat[1] **(1)**. UDRESCU, GL.

2. Scărmănătură **(2)**. UDRESCU, GL. ✦ Joc de copii (cu fugă, hărţuieli, prins etc.). *Ce scărmenişuri sînt astea pe voi, mă, neastîmpăraţilor?* UDRESCU, GL.

3. Cercetare; anchetă. UDRESCU, GL.

— Pl.: *scărmenişuri.*

— **Scărmăna** + suf. *-iş.*

SCĂRMÎNÁ vb. I v. **scărmăna.**

SCĂRMÎNĂTOÁRE s. f. v. **scărmănător.**

SCĂRMÎNĂTÚRĂ s. f. v. **scărmănătură.**

SCĂRPINÁ vb. I. **1.** Refl. (Despre fiinţe) A se freca cu unghiile, cu degetele, cu ghearele, cu labele etc. sau cu, ori de un obiect tare în locul unde simte o senzaţie de mîncărime, pentru a înlătura această senzaţie; (regional) a se orjoveni[2]. *Cînd vom să ne rugăm lui D-zeu pentru binele sufletului nostru, ne scărpinăm şi căscăm* (a. 1691). TDRG. *Ca uluiţi sta şi ca somnoroşi, ni pe frunte, ni pe piept să scărpina.* CANTEMIR, I. I. I, 150, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 208, BUDAI-DELEANU, LEX. *Fără de a se fi scărpinat sau zdăriat dobitocul..., îl ungem numai cu o unsoare rece.* CALENDARIU (1814), 182/9, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 246. *Scărpinîndu-se în capul lăţos..., începu a rîde.* EMINESCU, P. L. 43. *Să vedeţi ce şi-a făcut pe trup, tot scărpinîndu-se.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 207, cf. ŞĂINEANU[2]. *Porcul... începu să se scarpine.* ANGHEL, PR. 95. *Mă scărpinai şi împresia înţepăturii dispăru.* HOGAŞ, DR. I, 142. *Cîţiva porci... grohăiau, scărpinîndu-se de chiotori.* LUNGIANU, C. 41. *Bătrînul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept.* REBREANU, I. 44, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Un biet măgar... se scărpinase în treacăt de un stup de albine.* I. BOTEZ, B. I, 7. *Starefful se scărpină în nas.* VOICULESCU, P. I, 135. *Omul îşi scutură capul ca şi cum l-ar fi mîncat ceva după gît şi i-ar fi fost ruşine să se scarpine.* DAN, U. 284, cf. SCRIBAN, D. *Leul... cu ghearele şi colţii se scarpină la sînge.* ARGHEZI, S. V, 97. *Căscăm, ne scărpinăm, sughiţăm, strănutăm.* RALEA, S. T. II, 165. *Trag la pompă numai c-o mînă, iar cu cealaltă se scarpină.* TUDORAN, P. 8. *Se scărpina în capul plin de păduchi.* BARBU, P. 87. *Eu am învăţat la carte A mă scărpina pă spate.* MARIAN, SA. 287. *Dar pustia de purcea... Se scărpina de ulcea.* ŞEZ. V, 15. *Ca să te poţi scărpina bine, trebuie să aibi unghii de ctine.* ZANNE, P. II, 719. *Vai de cel ce nu se scarpină cu unghiile sale.* id. ib. *Îl mănîncă într-o parte şi se scarpină în alta,* se spune despre cel prost. id. ib. 603. *Se înveleşte cu ipingeaua Şi se scarpină cu surceaua,* se spune despre cel zgîrcit. id. ib. III, 197. *Bogatul se scarpină şi săracul socoteşte că caută să-i dea.* id. ib. V, 90. ◇ Tranz. (Şi prin lărgirea sensului) *Îşi scarpină cu furie chelia.* BEŢESCU-VOINEŞTI, P. 183. *Începu să-l netezească pe bot, pe bărbie, să-l scarpine între coarne.* AGÎRBICEANU, S. 290. *Mă rog, zise el, dezmeticîndu-se şi scărpinîndu-şi cu dreapta iute şi îndesat umărul stîng.* HOGAŞ, DR. I, 146. *Telegrafistul îşi scărpină bărbia..., ridică din umeri şi intră.* TEODOREANU, M. III, 175. *Se joacă mai departe cu ursoaica... pe care o mîngîie, o scarpină pe spinare.* STANCU, Ş. 386. *O scărpinai pe după cap, Găsii un păduche cît un ţap.* FOLC. MOLD. I, 167. *Cine scarchină rîia altuia, răcoreşti a lui* (a. 1779). GCR II, 121/7. *Mîna altuia nu te scarpină cum îţi place.* ZANNE, P. II, 235. *Unde o mănîncă, acolo o scarpină.* id. ib. 603. *Precum te scarpină, aşa şi tu să-l scarpini.* id. ib. 719. *Pe unde, mamă, mă scarpini, şi pe unde pe mine mă mănîncă?* id. ib. (Absol.) *Nu ştie unde-l mănîncă şi zice: scarpină încă,* se spune despre cel prost. id. ib.. 604. ✦ (Despre oameni; urmat de determinări care indică locul) A face (cu mîna) gestul celui care se scarpină **(1)** şi a-şi exterioriza astfel îndoiala, încurcătura, nedumerirea, enervarea, plictiseala etc. *Negustorii din Eghipt să scarpină la urechi din mai multe pricini stavilitoare de trebile lor.* GT (1839), 52[1]/2. *Îmi spune... scărpinîndu-se la ureche, că a hotărît să se însoare.* SION, P. 57. *Apoi dă, frate, zise istalalt, scărpinîndu-se în cap, ce să fac?* CREANGĂ, O. 26. *Ţiganul plecă scărpinîndu-se-n cap şi bombănind.* CARAGIALE, O. III, 44. *Călugărul se scărpină în barbă şi nu zise nimic.* HOGAŞ, DR. II, 57. *Logofătul se scărpină în ceafă: are să se supere boierul.* REBREANU, R. I, 315. *Saru fluiera a pagubă, scărpinîndu-se în cap.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I. 71. *Vatamanul şi-a clătit fruntea şi s-a scărpinat la ureche.* SADOVEANU, O. XVIII, 187. *Făcînd o strîmbătură uimită, se scărpină sub căciulă.* ARGHEZI, S. XII, 158. *Îl privi lung, scărpinîndu-se în cap ca să-şi adune gîndurile.* CAMIL PETRESCU, O. II, 547. *Se scărpinau în cap, să vină cu o pildă... care să-l pună în încurcătură.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 8. *Să mai gîndeşte şi iar să mai socoteşte, apoi să mai scarpină în cap, poate de necaz, dacă nu de altele.* RETEGANUL, P. I, 60. *Ce rîs şi ocară o mai fi şi asta, Doamne? zise ţiganul, după ce se gîndi puţin şi se scărpina în cap.* FUNDESCU, ap. GCR II, 367. *Jupîn gazdă supărat, În barbă s-a scărpinat.* FOLC. MOLD. I, 446. ✦ Tranz. A produce sau a simţi o mîncărime. *Că dragostea-i ca şi-o rîie, Te scarpină şi-n călcîie.* FOLC. MOLD. II, 359. □ *Nu ştiu ce mă scarpină.*

2. Tranz. (Familiar, glumeţ sau ironic; complementul indică strunele unui instrument muzical) A atinge uşor cu vîrful degetelor pentru a produce sunete; a ciupi. *Ţiganul înainta pe valuri elastice, scărpinînd strunele scripcei.* TEODOREANU, M. III, 187. *Începu să scarpine corzile unei cobze.* STANCU, Ş. 330. *Are popa două fete... Molfăi Oprea, scărpinînd strunele instrumentului peticit.* PAS, L. I, 8.

3. Tranz. Fig. (Familiar; complementul indică fiinţe sau părţi ale lor) A bate (zdravăn). *Ca nu cumva măgariul să trîntească... pre idol la pămînt ... începură în lung şi-n lat a-l măsura, a-l croi şi a-l scărpina.* ŢICHINDEAL, F. 110/14. *Pesemne te mănîncă spinarea, cum văd eu, şi acuş te scarpin, dacă vrei.* CREANGĂ, A. 57, cf. DDRF. *Nu-l aruncă În temniţă? N-am voie să-i scarpin ceafa?* COŞBUC, S. 135, cf. PAMFILE, J. II, 165, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. *Îi pusei în cap surtucu, Şi cu clopotu, măi frate, Mi ţi-l scărpinai pi spati.* FOLC. MOLD. II, 51.

— Prez. ind.: *scărpin.*

— Lat. **scarpinare.**

SCĂRPINÁRE s. f. Acțiunea de a (se) scărpina.

1. Cf. scărpina **(1)**. Cf. DRLU. *Aduc copiii toate jucăriile lor la gură, spre scărpinarea gingiei.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 134/25, cf. I. GOLESCU, C. *De sărac nici unghii n-are La vreme de scărpinare.* PANN, P. V. I, 132/16, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 216, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. Fig. (Învechit) Bătaie (zdravănă) dată cuiva. Cf. scărpina **(3)**. *Pe cine-l mănîncă-n spinare Lasă-l să-i dea scărpinare.* PANN, P. V. III, 25/9.

— Pl.: *scărpinări.*

— V. **scărpina.**

SCĂRPINÁT s. n. Faptul de a (se) scărpina **(1)**; (regional) scărpineală **(1)**; p. ext. senzație de mîncărime; scărpinătură **(1)**, (regional) scărpiniș **(1)**. Cf. DRLU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Porcul... începu să grohăie și mai prietenos, și tot mai scurt, de plăcerea scărpinatului.* AGÎRBICEANU, S. 278. *În curte se auzea, din cînd în cînd, suflatul greoi al boilor și scărpinatul lor de roatele carului.* BUJOR, S. 29, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Necesitatea scărpinatului... caracterizează cele două boli.* BOGZA, A. Î. 398. *Calul se opri din scărpinat și porni nepăsător spre prispa casei.* V. ROM. iunie 1955, 24. [La] *copilul bolnav de varicelă... Trebuie interzis scărpinatul.* ABC SĂN. 381, cf. M. D. ENC., DEX. *Uneori scărpinatul ajunge pînă acolo că începe să dea sînge.* ȘEZ. I, 251. *Dumnezeu m-o-ndreptat Într-o groapă cu urzici, Mi-o făcui chelea bășici. Cînd am fost de-am sărutat, N-am putut de scărchinat.* MAT. FOLK. 986.

— V. **scărpina.**

SCĂRPINĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** Adj. (Învechit, rar) Care scarpină **(1)**. Cf. CIHAC, I, 246.

2. S. f. Dispozitiv, obiect cu care sînt scărpinate **(1)** (sau de care se freacă pentru a se scărpina) unele animale (domestice); obiect în formă de bețișor, prevăzut la un capăt cu o lopățică, folosit (odinioară) de oameni pentru a se scărpina **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., CIHAC, I, 246. *Se află aci și o scărpinătoare, bună pentru porcii de toate mărimile.* ENC. VET. 606, cf. DL, DM, DEX, A V 28, GLOSAR REG.

3. S. f. Fig. (Regional) Bătaie (dată cuiva) (Poiana Laculuí — Pitești). UDRESCU, GL. ✦ P. ext. (Concretizat) Nuia (cu care se bate cineva) (Poiana Laculuí — Pitești). UDRESCU, GL. ✦ Epitet dat unui om aspru, bătăuș (Poiana Laculuí — Pitești). UDRESCU, GL.

— Pl.: *scărpinători.*

— **Scărpina** + suf. *-ător.*

SCĂRPINĂTÚRĂ s. f. **1.** Faptul de a (se) scărpina **(1)**, (regional) scărpineală **(1)**; p. ext. senzație de mîncărime; scărpinat, (regional) scărpiniș **(1)**; (concretizat) rană provocată prin scărpinare **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Scărpinătură cu oareșice decoct o vom spăla.* CALENDARIU (1814), 182/2. *Roșii, galbene și albe umflături..., peste un ceasdouă, din scărpinătură și frecătură scad, se micșorează și pier.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 252/5, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, CIHAC, I, 246. *Trupul îi era numai jupuieli și bube din pricina scărpinăturilor.* CARAGIALE, O. I, 33, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. *Totul este să se iveaască prima scărpinătură... după aceea individul se va scărpina pînă la moarte.* ARGHEZI, S. XX, 22. *Mîncărimea duce la leziuni de scărpinătură.* ABC SĂN. 320, cf. DEX, UDRESCU, GL.

2. Fig. (Prin vestul Munt.) Bătaie (dată cuiva); (cu sens atenuat) ceartă, dojană (făcută cuiva). Cf. scărpina **(2)**. Cf. UDRESCU, GL. *O scărpinătură bună nu i-ar strica derbedeului.* id. ib.

— Pl.: *scărpinături.*

— **Scărpina** + suf. *-ătură.*

SCĂRPINEÁLĂ s. f. **1.** (Prin vestul Munt.) Scărpinat. Cf. UDRESCU, GL.

2. (Med.; regional) Scabie **(2)**. Cf. BUJOREAN, B. L. 222, cf. 236.

3. Fig. (Prin vestul Munt.) Bătaie (zdravănă) dată cuiva; (cu sens atenuat) ceartă, dojană (făcută cuiva). Cf. UDRESCU, GL. *Ți s-a făcut de scărpineală?* id. ib.

— Pl.: *scărpineli.*

— **Scărpina** + suf. *-eală.*

SCĂRPINÍCI subst. (Vestul Munt.) Senzație de mîncărime; iritație a pielii care provoacă mîncărime; fig. neastîmpăr. Cf. TOMESCU, GL., UDRESCU, GL. ◇ Expr. **A avea scărpinici** = a avea o comportare neastîmpărată (care cere bătaie). Cf. TOMESCU, GL. *Ce, aveți scărpinici, mă, de nu vă mai vine a sta?* UDRESCU, GL. **A avea** (sau **a prinde**) **scărpinici la limbă** = a avea chef de vorbă, a vorbi vrute și nevrute, a trăncăni. TOMESCU, GL. *Ia mai tacă-ți fleanca, ori ai prins scărpinici la limbă?* UDRESCU, GL.

— **Scărpina** + suf. *-ici.*

SCĂRPINÍȘ s. n. **1.** (Regional) Scărpinat. *Cîinele se absoarbe totalmente în propriul scărpiniș.* ARGHEZI, S. XX, 22, cf. id. C. J. 85. *Of! săracul măritișul, Cum potoli scărpinișul!... zice toanta care nu se lea decît în ajunul nunței.* CIAUȘANU, V. 113, cf. UDRESCU, GL.

2. Fig. (Prin vestul Munt.) Bătaie (dată cuiva). Cf. UDRESCU, GL. *Ori ți s-a făcut de scărpiniș? Nu-ți mai vine a sta?* id. ib.

— Pl.: *scărpinișuri.*

— **Scărpina** + suf. *-iș.*

SCĂRPUÍ vb. IV. Tranz. (Rar; complementul indică lemne) A scrijeli cu ajutorul scărpuitorului, pentru a face să adere cleiul. Cf. SĂGHINESCU, V. 67.

— Prez. ind.: *scărpuiesc.*

— Etimologia necunoscută.

SCĂRPUITÓR subst. (Rar) Instrument de fier cu zimți cu care se scărpuiește lemnul pentru a face să adere cleiul. Cf. SĂGHINESCU, V. 67.

— Pronunțat: *-pu-i-.* — Pl.: ?

— **Scărpui** + suf. *-tor.*

SCĂRȘNÍ vb. IV v. **scrișni.**

SCĂRȘNÍRE s. f. v. **scrișnire.**

SCĂRȚ interj. v. **scirț.**

SCĂRȚĂÍ vb. IV v. **scirțîi.**

SCĂRȚĂITÚRĂ s. f. v. **scirțîitură.**

SCĂRȚÎI vb. IV v. **scirțîi.**

SCĂRȚÎÍ vb. IV v. **scirțîi.**

SCĂRÚȘĂ s. f. (Prin Ban.) Scăriță **(I 1)**. *Mă suii pe o scărușă, Mă-ntîlnii c-o albinușă.* MARIAN, INS. 174.

— Pl.: *scăruțe.*

— **Scară** + suf. *-uță.*

SCĂRÚȚĂ s. f. **I.** Diminutiv al lui scară.

1. (Regional) Cf. scară **(I 1)**. Cf. DRLU, TDRG, A II 6.

2. (Rar) Cf. scară **(I 5)**. *S-a clătinat și-a alunecat din șa. Piciorul sting i-a rămas aninat în scăruță.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 42.

3. (Prin Bucov. și prin nordul Mold.) Cf. scară **(II 10)**. *Un crac verde* [al pomului]... *se încarcă și împodobește cu... scăruțe... făcute asemenea din făină de grîu.* MARIAN, Î. 165. [Se crede că sufletul omului] *se suie pe scăruța cea făcută din făină de grîu.* id. ib. 180.

II. P. anal. **1.** (Regional) Cobilă (de transportat plugul) (Arieșeni — Vașcău). ALR I 895/93.

2. (Regional) Corcie (la sanie) (Vadu Crișului — Oradea). ALR I 833/295.

3. (Regional) Grătar (de fript carne) (Ciocănești — Vatra Dornei). ALR II 3 976/365.

— Pl.: *scăruțe.*

— **Seară** + suf. *-uță.*

SCĂTÚICĂ s. f. v. **șcătuică.**

SCĂTÚIE s. f. v. **șcătulă.**

SCĂTÚLĂ s. f. v. **șcătulă.**

SCĂTÚLCĂ s. f. v. **scatulcă**[1].

SCĂTURÍNĂ s. f. (Învechit, rar) Izvor (al unei ape). *Din poporul roman s-a născut..., precum rîul din scăturină sau precum raza din lumină.* SBIERA, F. S. 389.

— Pl: *scăturine.*

— Cl. s c a t u r i.

SCĂȚĂRÁ vb. I. R e f l. (Regional) A se cățăra. *Un loc foarte înalt și priporos, unde numai scățărîndu-te te poți sui.* MARIAN, O. II, 213.

— Prez. ind.: *scățắr.*

— Pref. *s-* + **eățăra.**

SCĂȚIÁȘ s. m. v. **scatiaș.**

SCĂUÁN s. n. v. **scaun.**

SCĂUĂÍ vb. IV v. **scheuna.**

SCĂUDÁ vb. I v. **scălda.**

SCĂUDÁRE s. f. v. **scăldare.**

SCĂUÉL s. n. v. **scăunel.**

SCĂUÍ vb. IV v. **scheuna.**

SCĂUIÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂUNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCĂUNÁL, -Ă adj. (Învechit, în Transilv.) Care aparține unui scaun **(I 7)**, privitor la un scaun, care răspunde de un scaun. Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W. *Organizație scăunală.* ap. IORDAN, L. R. A. 160, cf. SCL 1964, 408. *În fruntea fiecărui scaun săsesc era un jude scăunal.* DER IV, 320.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: *scăunali, -e.*

— **Scaun** + suf. *-al.*

SCĂUNÁR s. m. **1.** Meseriaș care confecționează scaune **(I 1)**. Cf. I. GOLESCU, C., NOM. PROF. 32.

2. (Regional) Măcelar **(1)** (Ibănești — Dorohoi). ALR I 1 665/394.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: *scăunari.*

— **Scaun** + suf. *-ar.*

SCĂUNÁȘ s. n., s. m. **I.** S. n. Diminutiv al lui s c a u n.

1. Cf. s c a u n **(I 1)**. *Singur Vasilie Vodă a fost șezînd... pre un scăuieș* M. COSTIN, LET. I, 304/6. *Cînd vrea să încalece pre cal, în loc de scăuieș supt picioare îl silea de să supunea.* CANTEMIR, HR. 211, cf. id. I. I. I, 62, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Cine se va pune pe scăuiești est de lîngă gura cuptorului să nu se poată scula pănă n-oi vrea eu.* NEGRUZZI, S. I, 84. *Adă un scăuieș de pus sub picioare.* ALECSANDRI, T. 923, cf. CIHAC, I, 246, LM. *Ia poftim, cumătre, zise ea luînd scăuieșul și punîndu-l deasupra groapei ... șezi colea.* CREANGĂ, P. 32. *Sacul cu făină în dreptul unei ferestrui; lîngă masă-un scăuieș.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 381. *Vine soacra cea mică cu un scăuieș mic.* MARIAN, NU. 471, cf. DDRF. *Pușnicul și oasepele s-au așezat pe scăuiește lîngă vatră.* SĂM. III, 102. *Majorul se dase cu scăunașul mai înapoi.* D. ZAMFIRESCU, R. 248, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Pe scăunașe, lîngă stăpînitor..., așteaptă sticle cu vinuri.* IORGA, C. I. I, 156, cf. TDRG. *Scăunețul și scăuiețul de casă este puțin înalt.* PAMFILE, I. C. 156, cf. GÎRLEANU, N. 182. *Stătea sprijinită cu umărul în colțul ei, cu picioarele pe scăunașul dinainte.* IBRĂILEANU, A. 89, cf. CADE. *Erau șase soldați în jurul focului, pe scăunașe improvizate din pietre.* C. PETRESCU, Î. II, 6. *Se așează pe un scăunaș, la gura vetrei.* TEODOREANU, M. III, 386. *Ocupa numai o bucățică de loc pe scăunaș.* SADOVEANU, O. XII, 540. *Își puneau blidul cu mîncare pe un scăunaș.* DAN, U. 53, cf. SCRIBAN, D. *Ședea pe un scăunaș pliant.* CĂLINESCU, S. 34. *Un scăunaș scund cu trei picioare.* STANCU, M. I. 262. *Se așezau în soare, pe scăunașe.* T. POPOVICI, SE. 49, cf. MARIAN, SA. 286, CANDREA, Ț. O. 52, CHEST. V 54/34, ALRM II/I h 370, A I 17, 22, MAT. DIALECT. I, 92. *Rămîn știni Fără stăpîni..., Scăonaș făr' de băcițe.* FOLC. TRANSILV. II, 24. ◇ E x p r. (Regional) **A fi scăunaș de picioare** = a îndura fel de fel de neajunsuri. Cf. DDRF, ZANNE, P. III, 369. ✦ (Regional) Scîndură mică la războiul de țesut pe care șade țesătoarea. Cf. s c a u n **(I 1)**. DENSUSIANU, Ț. H. 332, com. din SCĂRIȘOARA — NUCET.

2. (Bucov.; la vîrtelniță; în forma *scăuneș*) Cf s c a u n **(II 12)**. *Patul* [vîrtelniței] *se mai numește și scaun..., iar în Bucovina scăuneș.* PAMFILE, I. C. 259.

3. (Transilv.; la car, căruță) Cf. s c a u n **(II 13)**. Cf. ALRM SN I h 225, A I 12, 13, 17, 22, 35, TEAHA, C. N. 263.

4. (La vioară) Cf. s c a u n **(II 22)**. Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, H XVIII 48.

II. S. n. **1.** (Transilv. și Ban.; la car) Vîrtej. Cf. ALRM SN I h 226, A I 24, 26, 31, TEAHA, C. N. 263.

2. (Prin Transilv. și prin Ban.; la car) Piesă de lemn avînd la capete cîte o țepușă, care se pune peste perinoc atunci cînd se scot loitrele; telegău. Cf. ALR II 5 633/76, 95, A I 31.

3. (Prin sud-vestul Transilv.) Parte a plugului nedefinită mai de aproape. H XVIII 306.

III. S. m. **1.** (În trecut) Mijlocitor, prepus (al unui negustor) sau negustor, achizitor de grîne, de diverse produse agricole (de prin sate) sau de vite; persoană care strîngea zahereaua. V. s a m s a r, c o m i s i o n a r, m i s i t. [Turcii] *plătea cît vrea ei, ori vite, ori miere..., și pe unii din oameni-i făcea scăunași la trebile lor.* DIONISIE, C. 163. *Face negustătorii cu amănuntul, adică orînduiește scăunași de strînge piei du prin sate* (a. 1822). DOC. EC. 251, cf. 254. *Să ne strîngă sămînță de in la vreme (prin scăunașii ce să află prin sate) și acum vedem că arendașii stau împotivă* (a. 1837). ib. 678. *Badea Niculae... fusese scăunaș, adică comisionarul unui turc din Vidin... pe seama căruia strîngea zaherea de prin satele vecine.* GHICA, S. VII, cf. BARONZI, L. 119, BARCIANU, TDRG. *Amintiri despre scăunași și despre chipul cum a luat boierul Belu moșiile vecine.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 43, cf. CADE, SCRIBAN, D. *La 12 noiembrie 1723, în Oltenia ocupată de austrieci, se lua hotărîrea ca rumînii mînăstirilor și boierilor să nu mai fie plăieși sau scăunași.* STOICESCU, C. S. 144.

2. (Învechit, rar) Paznic de vie. Cf. I. GOLESCU, C.

IV. S. m. (Învechit) Scăunean **(2)**. Cf. ȘĂINEANU[2], SCRIBAN, D.

V. S. m. (Bot.; regional) Garoafă *(Dianthus)* (Aciliu — Sibiu). Cf. ALR I 1 935/129.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: **(I, II)** *scăunașe,* **(III—V)** *scăunași.* — Și: (popular) **scăuiéș,** (regional) **scăundéș** (ALRM SN I h 225/95, A I 12, 17, 22, TEAHA, C. N.

263), **scăunéș** (pl. *scăuneșe* și *scăuneșuri*, ALR II/I MN 139, 3 904/250, 284, 353, 833), **scămnáș** (H XVIII 48, ALR II 5 633/76), **scămnéș** (DENSUSIANU, Ț. II. 332), **scăndéș** (A I 13, 24, 35), **scăonáș, scăonéș** (ALR II/I MN 139, 3 904/235), **scaunáș** (KLEIN, D. 419), **scaundéș** (ALR II 5 633/95) s. n.

— **Scaun** + suf. *-aș.*

SCĂUNÁT adj. (Regional; despre grîu) Care s-a dezvoltat peste măsură din cauza ploilor sau a pămîntului gras (Zimnicea). ALR II 5 201/899.

— Pronunțat: *scă-u-*.

— Cf. s c a u n.

SCĂUNDÉL s. n. v. **scăunel.**

SCĂUNDÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂUNDÚȚ s. n. v. **scăunuț.**

SCĂUNEÁN s. m. (În trecut, în Transilv.) **1.** Membru al unui consiliu (municipal), magistrat, consilier al unui scaun **(I 7).** Cf LB, POLIZU, CIHAC, I, 246, DDRF, GHEȚIE, R. M, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ D.

2. Locuitor al unui scaun **(I 7);** (învechit) scăunaș **(IV).** Cf. LB, POLIZU, BARCIANU, V.

— Pl.: *scăuneni.*

— **Scaun** + suf. *-ean.*

SCĂUNÉCI s. n. **1.** (Popular) Scăunaș **(I 1).** Cf. KLEIN, D. 419, LB, BARCIANU, V., ALEXI, W., PAMFILE, DUȘM. 391. *Le vezi ghemoșate pe cîte un scăuneci lung, în patru picioare.* LUNGIANU, ap. CADE. *Și-a luat un scăunenci de alături și s-a așezat.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 100. *Ciobanii... îi puseră scăuneci să șadă.* RETEGANUL, P. IV, 15. *Omul se pune apoi pe un scăuneci.* BREBENEL, GR. P. [Ciobanii stau] *pe scăunece joase cu trei sau patru picioare.* CHEST. V 54/44, cf. 54/2, 81, ALRM II/I h 370, A II 6, 8, 9, 10, 12, III 3, 4, 7, 17, L. ROM. 1959, nr. 5, 88, LEXIC. REG. II, 42, 126, MAT. DIALECT. I, 267.

2. (Prin Transilv.) Parte a unei unelte pe care se sprijină ori în care se fixează întreaga unealtă. *Furcile se fac de măsari, văpsite și colorate, și se înțepenesc într-un scăuneci rotund în formă de inimă.* BREBENEL, GR. P.

— Pronunțat: *scă-u-*. — Pl.: *scăunece.* — Și: **scăunénci** (pl. și *scăunenciuri*, A II 8), **scăunínci** (KLEIN, D. 419) s. n.

— **Scaun** + suf. *-eci.*

SCĂUNÉL s. n. Diminutiv al lui s c a u n.

I. Cf. s c a u n **(I 1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 246, DDRF, ALEXI, W., PAMFILE, D. 12. *Sta pe un scăunel.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 86. *Șezu pe-un scăunel și își aprinse pipa.* AGÎRBICEANU, S. 491. *Punea un scăunel în fața lădiței.* GÎRLEANU, N. 163. *Se lasă pe un scăunel... și începe să răsufle neliniștit.* BASSARABESCU, V. 95, cf. CADE. *Băieții, strînși în jurul mesei, pe cîte un scăunel, pe cîte o ladă.* BRĂESCU, O. A. I, 47. *Stam cuminte pe un scăunel.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 20, cf. 112. *Putea, urcîndu-se pe scăunel, să-și moaie degetul în gavanosul cu dulceață de pe măsuță.* TEODOREANU, U. C. 14. *Luă un scăunel cu trei picioare.* DAN, U. 176, cf. SCRIBAN, D. *Pe scăunelul lui, Barufu se face băiatul cel mai ascultător.* ARGHEZI, S. VII, 11, cf. id. B. 43. *Stațional în fața unei doamne bătrîne, șezînd jos pe un scăunel.* CĂLINESCU, S. 43. *Un om... care ține subsuoară un scăunel îl așază pe pămînt.* RALEA, S. T. I, 290. *Ar fi trebuit să i se pună un scăunel sub tălpi ca să fie văzut.* PAS, L. I, 284. *Trase un scăunel capitonat.* VINEA, L. I, 40. *Se așeză pe un scăunel, lîngă fierul plugului.* H. LOVINESCU, T. 91. *Stătea pe un scăunel, în gura unui gang murdar.* TUDORAN, P. 232, cf. 68. *Mîncau... la o masă joasă și rotundă, așezați în jurul ei pe niște scăunele.* PREDA, M. 24. *Stătea pe un scăunel cu trei picioare.* T. POPOVICI, SE. 383. *Se așeza pe un scăunel.* BARBU, G. 178, cf. T mai 1964, 35. *S-a așezat pe un scăunel.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 70. *Și-a luat scăunelul și s-a uitat după mine.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 19/1, cf. DEX. *Să i se dea de pomană un scăunel.* ȘEZ. III, 123. *Băga mîna-n găurea Și-mi scotea d-un scăunel, Scăunel de aurel De ședea Miu pe el.* MAT. FOLK. 185. *Mai stai aici oleacă, pe scăunel.* FURTUNĂ, V. 12, cf. A I 12, 26, VI 26. *Dintr-a meli picioreli, Sî fi făcut scăuneli.* FOLC. MOLD. II, 238. *Scăunel cu trei picioare Merge seara-n șezătoare* (Pirostriile). GOROVEI, C. 290, cf. 369. ✦ (Argotic; în limbajul școlarilor) Nota patru. Cf. BUL. FIL. IV, 147.

II. 1. (Prin vestul Transilv.; la car, căruță; în forma *scăundel*) Pod[1] **(IV 4 e)** (mic). Cf. s c a u n **(II 13).** Cf. TEAHA, C. N. 263. ✦ Vîrtej (mic). Cf. TEAHA, C. N. 263.

2. Cf. s c a u n **(II 22).** Cf. BARCIANU, V.

III. (Regional; în forma *scămnel*) Padină **(I 1)** (ușor scobită) pe coasta unui munte (Brădișorul de Jos — Oravița). H XVIII 137.

IV. (Bot.; regional) Potroacă[1] **(1)** *(Centaurium minus).* Cf. BORZA, D. 43.

— Pronunțat: *scă-u-*. — Pl.: *scăunele.* — Și: (regional) **scăundél** (A I 12, TEAHA, C. N. 263), **scăuél, scămnél** (CADE, H XVIII 137, ALRM II/I h 370/76), **scăondél** (A I 26), **scaunél** (ALEXI, W.) s. n.

— **Scaun** + suf. *-el.*

SCĂUNÉNCI s. n. v. **scăuneci.**

SCĂUNÉȘ s. n. v. **scăunaș.**

SCĂUNICÉL s. n. (Învechit și regional) Scăunaș **(I 1).** Cf. PONTBRIANT, D. *Este-un paltin mare, Cu frunza mănuntă, Cu umbră rotundă... Scăunicel d-odihnă Și pat încheiat Cu scînduri de brad.* MARIAN, Î. 490.

— Pronunțat: *scă-u-*. — Pl.: *scăunicele* și (m.) *scăunicei* (PONTBRIANT, D.).

— **Scaun** + suf. *-icel.*

SCĂUNÍME s. f. (În trecut, în Transilv.) (Teritoriu al unui) scaun **(I 7).** Cf. LB, BARCIANU, V., ALEXI, W.

— Pronunțat: *scă-u-*. — Pl.: *scăunimi.* LB.

— **Scau** + suf. *-ime.*

SCĂUNÍNCI s. n. v. **scăuneci.**

SCĂUNÍȘ s. n. (Regional) **1.** (În forma *scamniș)* Scaun **(I 1)** pe care se stă la războiul de țesut (Clopotiva — Hațeg). Cf. GREGORIAN, CL. 62.

2. (În forma *scamniș)* Piesă a scaunului **(II 6)** de tras la cuțitoaie, formată dintr-o scîndură așezată pieptiș pe corpul scaunului (Clopotiva — Hațeg). GREGORIAN, CL. 62.

3. Perinoc **(1)** (la car, la căruță). Cf. TDRG. *Deasupra osiei dinapoi stă un paralelipiped de lemn numit perinocul dinapoi sau scaunul sau scăunișul.* PAMFILE, I. C. 131, cf. PASCU, S. 352, VICIU, GL., GREGORIAN, CL. 62.

— Pronunțat: *scă-u-*. — Pl.: *scăunișuri.* — Și: **scamníș** s. n. GREGORIAN, CL. 62.

— **Scaun** + suf. *-iș.*

SCĂUNIȘÓR s. n. (Învechit, rar) Scăunaș **(I 1).** Cf. LEX. MARS. 244.

— Pronunțat: *scă-u-*. — Pl.: *scăunișoare.*

— **Scaun** + suf. *-ișor.*

SCĂUNOÁIE s. f. **1.** Obiect de forma unei bănci pe care se așază rotarul, dulgherul, tîmplarul cînd lucrează cu cuțitoaia; scaun **(II 6)**, (regional) capră de cuțitoit. Cf. DDRF, DAMÉ, T. 88, SĂGHINESCU, V. 67, ANTIPA, P. 348, TDRG, PAMFILE, I. C. 161, CADE, SCRIBAN, D., H XII 289, XVI 209, com. MARIAN, com. din BUCOVINA, ALRM SN I h 380.

2. (Prin nord-estul Mold.) Capră (de tăiat lemne). Cf. ALR I 952/424.

— Pronunțat: *scă-u-noa-ie.* — Pl.: *scăunoaie.*

— **Scaun** + suf. *-oaie.*

SCĂUNÚC s. n. (Prin Maram.) Scăunaș **(I 1)**. *Fă o masă... ș-un scăunuc.* O. BÎRLEA, A. P. II, 362.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: *scăunuce.*

— **Scaun** + suf. *-uc.*

SCĂUNÚȘ s. n. (Regional) **1.** (În forma *scănduș*) Scăunaș **(I 1)** (Pocoveliște — Beiuș). A I 13.

2. Pod[1] **(IV 4 c)** (mic) (Glimboca — Caransebeș). ALRM SN I h 225/27.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: *scăunușe.* — Și: **scăndúș** s. n. A I 13.

— **Scaun** + suf. *-uș.*

SCĂUNÚȚ s. n. (Transilv. și Ban.) Scăunaș **(I 1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Isabela îngenunchea pe un scăunuț și își făcea rugăciunea.* FM (1841), 144[1]/9, cf. CADE, H. XVIII 141. *Vrăjitoarea ședea pe scăunuțul ei cel mic și în trei picioare.* CĂTANĂ, P. B. II, 4, cf. CANDREA, Ț. O. 52, ALRM II/I h 370, A I 12, 17, 21, 22, 23, III 12.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: *scăunuțe* (CADE) și *scăunuțuri* (ALR II/I MN 139, 3 904/105). — Și: **scăundúț** (TEAHA, C. N. 263), **scămnúț** (ALRM II/I h 370/27, A III 12), **scăndúț** (A I 12, 17, 21, 22, 23) s. n.

— **Scaun** + suf. *-uț.*

SCĂUȘÁ vb. I. Refl. și tranz. (Învechit, rar) A (se) usca, a (se) zvînta. Cf. POLIZU. ✦ Fig. A (se) păcăli, a (se) înșela. Cf. POLIZU.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Prez. ind.: *scăușez.*

— Etimologia necunoscută.

SCĂUȘÁT, -Ă adj. (Regional) Încovoiat, deformat din cauza uscării. Com. din BRAN — ZĂRNEȘTI.

— Pronunțat: *scă-u-.* — Pl.: *scăușați, -te.*

— V. **scăușa.**

SCĂVODÁR s. m. (Într-o poezie populară) Luntraș, barcagiu. *Venea Vidrosu îngăibărat, Cu nisip amestecat, Pe scăvodari i-a-necat.* ap. UDRESCU, GL.

— Pl.: *scăvodari.*

— Etimologia necunoscută. Cf. năvodar.

SCĂZÁLCĂ s. f. (Învechit, rar) Bețișor cu care se arăta ceva la hartă, la tablă, pe un panou etc. *Condeiele, hîrtiile, cărțile de cetire, arătătoarea sau scăzalca, tabla..., după svîrșitul fiștecăriia lecție, să se pună frumos la o parte.* PETROVICI, P. 17/4.

— Din scr. **skazaljka.**

SCĂZĂMÎNT s. n. **1.** Reducere, micșorare (din punct de vedere dimensional, cantitativ, numeric, al plafonului, al valorii, al importanței etc.); rezultatul, efectul acestor acțiuni; (concretizat) ceea ce (se) scade, se reduce (mai ales dintr-o obligație materială). V. scădere. *La visternicul cel mare să ceie scăzămînt ținuturilor, arătînd că vin satele de cer scădere* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 228/13. *Nu da crezămînt oglinzii, ce cu scăzămînt Îți face-nșelăciune* (a. 1796). GCR II, 160/24. [Vistieria] *obișnuiește de face... scăzămînt satelor dă ludele ce poartă* (a. 1811). DOC. EC. 94, cf. 196. *Moldovanul să nu-și mai știe... scăzămîntul puterei românești în Moldova.* AR (1829), 140[1]/36. *A făcut cunoscut divanurilor gîndul său ce are a scuti de bir pe birnici, din care iese un scăzămînt în veniturile obștești de 3 milioane lei.* CR (1829), 95[1]/8. *Prăvăliașii și neguțătorii ar trebui să se înțeleagă într-o unire și să nu mai primească monede lipsă, măcar cu artce scăzămînt li s-ar da.* ib. (1836), 41[1]/33, cf. VALIAN, V. *Să se închiză la închisoarea singuratică o lună de zile cu scăzămîntul de a patra parte din merticul său.* REGUL. ORG. 292/5. *Înțelege prin scăzămînt pierderea de substanță ce se face în cursul unei operații.* BRĂZOIANU, A. 625/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 33. *Acest scăzămînt din veniturile funcționarilor era foarte bătătoriu la ochi.* ap. BARIȚIU, P. A. I, 653, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 182, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Un butoi dă bordo s-a ciumărît..., iar scăzămîntul pînă la pritoc a fost de aproape două sute dă vedre.* STĂNOIU, C. I. 85, cf. SCRIBAN, D. *Să mă înlesniți să nu mai plătesc patentul pentru circiumă, să-mi facă scăzămînt la moară.* PAS, L. II, 48, cf. M. D. ENC., DEX. *Foaie verde bob năut, N-am gîndit, n-am socotit Că doru s-aibă sfîrșit Și dragostea scăzămînt.* GRAIUL, I, 92. *Grîul și lemnul au scăzămînt cînd se usucă.* MAT. DIALECT. I, 235. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu scăzămînt** = în mod incomplet. *Această nelegiuită... Tainele ei nu le spune decît tot cu scăzămînt.* CONACHI, P. 122. ✦ Spec. (Fin.; rar) Scont. *Cîte coroane a fost scăzămîntul (scontul)?* I. PANȚU, PR. 23. ✦ Spec. (Rar) Lipsă, defect. *Om fără scăzămînt.* SCRIBAN, D.

2. Spec. (Mat.; învechit, rar) Scădere **(3)**. *Scăzămîntul iaste scoatere, carele și acesta iaste o parte din cele patru părți a aritmeticii.* MA 18[v]/5, cf. 7[r]/10.

3. (Prin nord-estul Olt.) Loc lăsat liber între plantele de cultură. Cf. MAT. DIALECT. I, 235. *Plantele se pot planta cu ceva în scăzămînt.* ib.

— Pl.: *scăzăminte* și (rar) *scăzămînturi.*

— **Scaz** (prez. ind. popular al lui *scădea*) + suf. *-ămînt.*

SCĂZĂTÍV adj. (Învechit; despre verbe) Defectiv. *Verb scăzătiv* (a. 1815). în SFC IV, 92, cf. 100.

— Pl.: *scăzătive.*

— **Scaz** (prez. ind. popular al lui *scădea*) + suf. *-ătiv.*

SCĂZÚT, -Ă adj. **1.** Care a devenit mai mic ca dimensiune, ca întindere, ca suprafață, ca volum, ca lungime, ca înălțime, ca adîncime, ca lățime, ca grosime, ca greutate. Cf. scădea **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU. [Hainele] *să fie... primăvara mai scăzute la vată sau flanelă și vara mai subțiri.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 80/25, cf. XVII/5. *Fruntea scăzută, nasu mic, rădicat.* ANTROP. 7/25. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte și toate celea din ea scăzute în analogie.* EMINESCU, P. L. 24. *Scăzută luna Printre nori spre-Apus purcede.* COȘBUC, P. II, 98. *Gîndurile ca niște valuri obosite și scăzute nu vor să mai descindă izvorul spre zăgaz.* ANGHEL, PR. 104. *Acum scăzutul soare se scaldă ca un plod, Spălîndu-se de praful șoselelor albastre.* LESNEA, I. 105. [Păstrăvul] *îl descopeream în vadurile mai scăzute, unde-l urmăream cu îndîrjire.* VOICULESCU, P. I, 9. *Apa scăzută a rîului curgea limpede între malurile năsipoase.* SADOVEANU, O. I, 685. *Mult scăzutul lunii rotogol.* CĂLINESCU, O. II, 26. *Gîrla era scăzută și turbure, groasă și gălbuie.* BENIUC, M. C. I, 455. *Pe masă ardea o lampă cu fitilul scăzut.* T. POPOVICI, SE. 362. *Dormeau duși ai noștri toți. O noapte cu lună tîrzie și scăzută.* V. ROM. ianuarie 1966, 56. *Pe cînd soarele-i sus... Pe cînd umbra e scăzută și se face nevăzută Stoian Popa se oprea.* ALECSANDRI, P. P. 98. *Caută într-o dimineață la stîncă, și ce minune! stînca era scăzută, se făcuse mai mică.*

SBIERA, P. 156. *Lună scăzută.* ALR SN III h 806/130. ◆ Spec. (Rar; despre oameni) Care a slăbit (tare), care și-a redus dimensiunile din cauza slăbirii. *Între coroanele împodobite cu tricolorul stătea întins trupul, scăzut așa de tare în uniforma lui.* IORGA, P. A. II, 47. *Văzînd-o așa de mică și de scăzută de moarte, nepoții și nepoatele și-au amintit de vorbele ei.* ANGHEL, PR. 25. *În patul îngust,... ființa ei scăzută abia se mai zărea din așternut.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 78. *Valamanul... scăzut și adus din șale, e în prisacă.* SADOVEANU, O. XVIII, 271. ◆ (Despre sosuri, p. ext., despre mîncăruri) Care și-a pierdut (în parte) lichidul (prin fierbere), care a devenit mai consistent (prin fierbere); îngroșat; (regional) scurs **(II 2)**. *Să se ia altă îmbucătură... începînd de la cele mai zemoase și isprăvind cu cele mai scăzute.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 38/10, cf. 346/6, POLIZU, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Să mănînci ghiveci făcut de mine... că îl făceam scăzut, în oală de pămînt.* CAMIL PETRESCU, P. 69, cf. SCRIBAN, D. *Se lasă să fiarbă acoperit, pînă ce mîncarea este potrivit de scăzută.* S. MARIN, C. B. 187, cf. 74, 97, H IX 311. *Fasole scăzută.* ALRM SN III h 904/987.

2. Care a devenit mai puțin numeros, mai puțin des, mai puțin abundent, mai restrîns; care este ori s-a redus ca număr, ca plafon, ca preț; (învechit) sarbăd, v. searbăd. Cf. scădea **(2)**. Cf. DRLU. *Ceara ce iese din această fabrică este de o calitate bună și de un preț mai scăzut decît cea care să vinde de prăvăliașii aceia ce o aduc din streinătate* (a. 1839). DOC. EC. 728. *10% a fost dobînda legală și este și astăzi chiar dobînda cea mai scăzută în țară.* GHICA, C. E. I, 206, cf. 138. *Slujitorii cari stau cea mai mare parte din timp acasă și răspund către vistierie un bir scăzut pentru slujba oștășească ce fac țării.* IORGA, C. I. II, 162. *Știu că va fi un buget foarte scăzut și lefuri foarte mici.* CAMIL PETRESCU, P. 191. *Se mulțumea cu tariful scăzut.* ARGHEZI, L. 206. *Producția de pește era foarte scăzută.* AP 52. *Dați din belșug la mori și brutării făină Cu-n preț puțin scăzut.* T iulie 1964, 42. *Anul trecut a existat materie primă și totuși s-a obținut o producție scăzută.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 184. □ *Un public tot mai scăzut.* ◇ (Învechit) *Poliță scăzută* = poliță ajunsă la scadență. Cf. DDRF.

3. Care a devenit mai puțin intens, mai puțin viu, mai slab; care a slăbit în intensitate, în tărie, în concentrație. Cf. scădea **(5)**. *Acest fel de vin... este întăritor de scăzuta putere și neputință a vîrstei bătrînețelor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 32/21. *Se simte pătimașul îngreuiat... și scăzut de puterea trupului ș-a gîndului.* id. ib. 162/4, cf. 98/9. *Scăzuta mea putere.* ARISTIA, S. 1/65. *Întunecări de codru în fund, sub dogoreala din ce în ce mai scăzută a cerului.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 355. *A sărit unde a fost mai greu, însuflețind pe cei cu inima scăzută.* DELAVRANCEA, O. II, 31. *Oricît de scăzută, temperatura anuală mijlocie a zonei alpine nu e totuși sub 0°.* PĂCALĂ, M. R. 9. *Biata mamă, Cu puterile scăzute, Vrea copilul să-și ajute.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 253. *S-au adunat obraz lîngă obraz... la o lumină scăzută de lampă.* TEODOREANU, M. U. 72, cf. 193. *Afară ploaia curgea prin lumina scăzută, livada licărea întunecos.* SADOVEANU, O. II, 160. *Stațiunea de la Toplița ... înregistrează iarna cele mai scăzute temperaturi.* BOGZA, C. O. 55, cf. 109. *Oamenilor cu tensiunea scăzută le prinde chiar bine.* CINEMA, 1968, nr. 9, 10. *Se ignorează... potențialul energetic încă scăzut al copilului.* GÎ 1968, nr. 934, 3/1. ◇ Fig. *Ibsen proiectează poate asupra lor ceva din pulsul scăzut al vremii sale.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 16, 19/1. ◆ Spec. (Despre sunete, voce) De o tonalitate (mai) joasă; coborît. *Cîntările de biruință pătrundeau pînă la ei, mai scăzute.* AGÎRBICEANU, A. 107. *Domnișoara Elenuța nu seamănă cu notarul, reuși să spună cu vocea scăzută clericul.* id. ib. 171. *Reveni umil, cu glasul scăzut.* SAHIA, N. 99. *Vorbi președintele cu glas scăzut.* TEODOREANU, M. III, 140. *Atenție! îl înștiință cu aceeași voce scăzută caporalul.* SADOVEANU, O. XVIII, 253. *Glas scăzut și confesional.* CĂLINESCU, O. I, 74. *Vocea lui... e pătrunzătoare chiar în șoaptă și în explicațiile scăzute, ca vocea marilor actori.* CAMIL PETRESCU, O. II, 620, cf. id. P. 8. *Vocea scăzută a stăpînei.* C. PETRESCU, A. R. 83. *Înjură în gînd ori cu voce scăzută.* PAS, L. I, 168. *Cîntă amîndoi cu glas scăzut.* H. LOVINESCU, T. 234. *M-au întrebat cu voce scăzută.* PREDA, R. 316. *Zgomotul vocilor amestecate, mai puternice sau mai scăzute, îi dădea o ameață plăcută.* BARBU, G. 97. *Expunerea abandonează tonul scăzut și intim al conversației uzuale.* L. ROM. 1967, 217.

4. Care este sau a devenit mai puțin util, mai puțin însemnat, mai puțin valoros ori cu prestigiul știrbit; care a decăzut ca importanță, ca valoare, ca prestigiu etc. Cf. scădea **(6)**. *Drept este La cel scăzut războinic s-arăți disprețuire?* ARISTIA, S. 30/16. *Ce virtuți aduceți?... Voi sînteți tot atît de putrezi și scăzuți. N-aveți nici politețea ce-avură cei căzuți.* BOLINTINEANU, O. 144. *Se arată de o valoare etică... scăzută.* LOVINESCU, C. IV, 78. *Popoare îmbătrînite, scăzute ca însușiri, apropiate de pieire.* IORGA, C. I. III, 49. *Mă prețuiești cu o măsură prea scăzută.* C. PETRESCU, A. R. 172. *În aceeași clipă se simți scăzut în ochii lui, fiindcă i se păru că a rostit cuvintele teatral.* id. C. V. 320. *Ei înșiși nu se simt scăzuți și nemulțumiți.* SADOVEANU, O. IX, 340. *Prestigiul... militar destul de scăzut.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 55. *Tablourile cu flori ale pictorului se situează la un nivel artistic mai scăzut.* GÎ 1968, nr. 932, 2/6. *Pierderile de milioane de lei se datoresc ... răspunderii scăzute sau lipsei totale de răspundere.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 178. ◇ (Substantivat) *Nepriceperniciii, scădzuții, mișeii, carii, deaca iau agiutoriu dintru talantul ce-au dat Dumnedzău robilor săi, adaog laudă și mulțumită lui Dumnedzău.* VARLAAM, C. 247.

— Pl.: *scăzuți, -te.*

— V. **scădea.**

SCÉGĂ s. f. (Iht.; prin Ban.) Cegă *(Acipenser ruthenus)*. Cf. BĂCESCU, P. 24.

— Pl.: *scegi.* — Și: **seígă** s. f. BĂCESCU, P. 24.

— Pref. *s-* + **cegă.**

SCELERÁT, -Ă adj., s. m. și f. (Livresc) **1.** Adj., s. m. și f. Ticălos **(3)**; criminal. Cf. NEGULICI. *Am observat pe Cabalini deghizat, care apăra pe scelerat.* LĂZĂRESCU, S. 48/15, cf. STAMATI, D. *Oaminii virtuoși nu se pot însoți cu cel mai scelerat om.* ARISTIA, PLUT. 10/11. *Se află..., în Capitoliu, o stîncă după care precipita și ucidea pe scelerați.* id. ib. 72/2. *Pot face deosebire într-un scelerat (nelegiuit) și-ntr-un om de treabă.* FIS. 9/11. *Este un hoț, un scelerat, un ucigaș.* GHICA, S. 315. *Viața-ai făcut-o grea sărmanilor muritori, Iar pe scelerați i-ai scos din jugul lor neplăcut.* ALEXANDRESCU, O. I, 170. *Iată cum își terminară cariera vieții acești trei scelerați.* FILIMON, O. I, 300, cf. PROT.—POP., N. D., PONTBRIANT, D. [Tirania] *s-a ascuns în întuneric, și numai acolo poate fi exercitată de principi și de miniștri scelerați.* BOLINTINEANU, O. 258. *Durerea mea e mare... Fiindcă sceleratul, ce l-a ucis, trăiește!* MACEDONSKI, O. II, 159. *Se va izgoni... singerosul personaj, sceleratul fără suflet.* BACALBAȘA, S. A. II, 227, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Să se tîrască-naintea mea în nisip... sceleratul!* GORUN, F. 199, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Copleșiți prin impetuozitatea caracterului vostru pe toți sceleraților.* CAMIL PETRESCU, T. II, 518, cf. SCRIBAN, D. *Sceleraților vor prinde curaj.* BOGZA, A. Î. 278. *Infamie... pe care a comis-o acest scelerat!* VINEA, L. I, 405, cf. BARBU, PRINC. 89. *O primă categorie... o formează personajele situate la polul negativ, de-a dreptul sceleratе.* IST. LIT. ROM. II, 658, cf. M. D. ENC., DEX, DN[3].

2. Adj. (Despre fapte, acțiuni, însușiri etc. ale oamenilor) Care este caracteristic unui scelerat **(1)**, care aparține unui scelerat sau este făcut de un scelerat; ticălos **(3)**; criminal. Cf. ALEXI, W. *Nu era... complicele lui Emil Sava în toate scelerățele lui operațiuni?* C. PETRESCU, O. P. II, 249. *Știa să explice... cum a luat naștere capitalismul și prin ce mijloace scelerate, de exploatare... se menține.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 31. *Aceleași caractere pasionate..., uneori scelerate.* VIANU, L. U. 318. *E autorul unor măsuri scelerate.* BOGZA, A. Î. 507. *Trec în procesiune prin fața parlamentului, protestînd împotriva legii scelerate.* V. ROM. ianuarie 1954, 191. ◇ (Adverbial) *O să arate lumii... cît de scelerat îi jefuiește.* BOGZA, A. Î. 599, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *scelerați, -te.* — Și: (învechit) **șcelerát, -ă** adj.

— Din fr. **scélérat.**

SCELERATÉȚE s. f. (Rar) Ticăloșie **(2)**. Cf. NEGULICI. *Licurg... s-a scîrbit de scelerateța ei.* ARISTIA, PLUT. 103/7, cf. PROT.—POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Destin De scelerateți plin.* I. NEGRUZZI, S. I, 80, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *scelerateți.* — Și: (învechit) **scelerătéțe** s. f. PONTBRIANT, D.

— Din fr. **scélératesse.**

SCELERĂTÉȚE s. f. v. **sceleratețe.**

SCELÎLÍÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCENÁL s. n. v. **scenariu.**

SCENÁRÍST, -Ă s. m. și f. Autor de scenarii **(4, 5)**. *Femeile s-au dovedit nu numai strălucite interprete, dar... au afirmat puternice calități ca scenariste.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 11/2, cf. DL, DM, DN². *Este și regizorul și scenaristul acestei ecranizări.* CINEMA, 1968, nr. 2, VIII. *Intenția scenaristului a fost una de nuanță.* ib. 1969, nr. 4, 5. *Criticul și scenaristul italian... are și înclinația de a urmări martirajul uman.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 17, 24/5. *Va reuși să se afirme și el... măcar ca scenarist.* PREDA, M. S. 41, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Balzac e personajul Comediei umane, iar Tolstoi e scenaristul ei, pe alt meridian.* CONTEMP. 1969, nr. 1 198, 3/2.

— Pl.: *scenariști, -ste.*

— Din fr. **scénariste.**

SCENARÍSTIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care aparține scenariului **(4, 5)**, privitor la scenarii, specific scenariului, de scenarii. *Cel puțin trei surse conflictuale se prefigurează din punct de vedere scenaristic.* CINEMA, 1968, nr. 3, VI. *Inventivitatea scenaristică în această direcție s-a dovedit minimă.* ib. nr. 10, 11.

2. S. f. (Rar) Profesiune, activitate de scenarist; arta scrierii de scenarii **(4, 5)**. *„Diminețile" sînt debutul în scenaristică al unui student în filozofie.* CONTEMP. 1966, nr. 1 033, 5/4, cf. DN³.

— Pl.: *scenaristici, -ce.*

— **Scenariu** + suf. *-istic.*

SCENÁRIU, -IE adj., s. n. **1.** Adj. (Învechit) Scenic. *Drama istorică are mai cu samă însușirea de a produce un asemenea rezultat, transpuind pe spectatorul, prin arta scenarie,... în epoha evenimentului.* ASACHI, P. R. 2/6, cf. LM.

2. S. n. (Învechit) Faptul de a pune în scenă, mod de înscenare a unui spectacol dramatic, (rar) scenărie; p. restr. (concretizat) decor. *Scenalul întreg de la această operă este pus în flagrantă opoziție cu istoria.* FILIMON, O. II, 240, cf. ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D. ◇ Fig. *Viața..., poate fi absurdă în scenariile ei.* SADOVEANU, O. XIV, 181. *Ei trăiesc intelectualicește un scenariu fastuos.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 56, 7/2.

3. S. n. Text care cuprinde prezentarea (în linii generale a) acțiunii unei piese de teatru. *Prea se iau... toți meșterii de scenarii drept dramaturgi.* în PLR II 238, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, CADE, SCRIBAN, D. *S-au publicat... proiecte dramatice, rămase nedesăvîrșite, simple scenarii.* VIANU, L. U. 386, cf. M. D. ENC., DEX.

4. S. n. Text care cuprinde dialogurile unei piese de teatru (de dimensiuni mai reduse) sau adaptarea dramatică a unei opere literare, destinat de obicei reprezentărilor la radio ori la televiziune. *Dramaturgul... își exercită condeiul în cîteva scenarii radiofonice.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 5/1. *Scenariul dramatic „Ion și Salomeea" e o reconsiderare.* V. ROM. 1954, nr. 3, 273. *Am terminat scenariul... Ce credeți, de data asta mi-l admite direcția teatrelor?* BARANGA, I. 218. *Televiziunea a încercat... să obțină scenarii special scrise pentru ea.* CONTEMP. 1969, nr. 1 165, 4/1, cf. M. D. ENC., DEX.

5. S. n. Text care cuprinde descrierea acțiunii unui film, dialogurile lui, precum și indicații tehnice și regizorale corespunzătoare. *Să clădim filmul nostru... pe scenarii care aduc o concepție veridică a vieții.* CONTEMP. 1955, nr. 452, 1/3. *Un scenariu solid construit de un scriitor celebru.* CINEMA, 1969, nr. 5, 15. *Scenariul* [filmului]... *mi s-a părut excelent.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 24, 6/9, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

— Pl.: *scenarii.* — Și: (învechit, rar) **scénal** s. n.

— Din fr. **scénario**, it. **scenario.**

SCÉNĂ s. f. **1.** Spațiu (mai ridicat) special amenajat într-o sală sau în aer liber, destinat reprezentării unui spectacol, unui concert etc.; p. gener. teatru **(II 1)**. *Au venit dar asupra senii plîngînd.* CRITIL, 79/15. *Are un teatru mare... în sțena încape oștași călăreți.* GOLESCU, Î. 16. *L-a adus în această stare făcînd toate din nou: scenă..., decorații destul de plăcute, garderob.* CR (1831), 16²/5. *Se arată pe șenă rezemat de altar.* HELIADE, O. I, 451. *Să arate pe șenă un om deprins cu tot felul de viclenii.* GTN (1835), 8²/5. *Cînd sînt baluri mascuite,... parterul să ridică tot una ca și sțena.* KOGĂLNICEANU, S. 97. *S-a înfățoșat... pe sțenă în luna fevruarie.* ASACHI, L. 36²/42. *S-au fost primit la 1838 pe scena națională un epizod din istoria lui Petru Rareș.* id. P. R. 2/9, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Și îndată, în teatru, el pe șena a ieșit.* PANN, E. II, 85/11. *N-am socotit iertat să-l ținem pe sțenă, ca Paraschiva... să-l ocărască.* RUSSO, S. 8. *Defăimat era el pe scena teatrurilor din Attica.* ARISTIA, PLUT. 15/16, cf. POLIZU. *A zidit un teatru... cu scenă și cu mai multe rînduri de loje.* GHICA, S. 44, cf. PROT.—POP., N. D., ANTONESCU, D. *Ai voi să joci un rol și d-ta pe scenă?* ALECSANDRI, T. I, 281. *Locul propriu pentru ilustrarea acelor elucubrațiuni originale ar fi scena comică.* MAIORESCU, CRITICE, 40. *Trec pe scenă, încunjură fondalul și reapar.* EMINESCU, P. L. 65. *Actorul, pe sub masca ce pe scenă și-a luat,... Are-n pieptu-i al său suflet sfîșiat.* MACEDONSKI, O. I, 241. *A fost artistă ș-a cîntat pe scenă.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 225, cf. DDRF. *Scena rămîne cîtva goală.* DAVILA, V. V. 17, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Veneau după masă pe o scenă improvizată, ca să spuie giumbușuri.* IORGA, C. I. I, 186. *Dorința vie de a cultiva cît mai mult raporturile dintre viața de pe scenă și viața reală.* în PLR II, 214. *Pe scenă, dumneata ai secera aplauzele mulțimii.* AGÎRBICEANU, A. 516. [În Persia] *piesele originale n-au ce căuta pe scena subvenționată de șah.* LOVINESCU, C. VIII, 145. *Parcă era o actriță la întîiul pas pe scenă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. *Pe scenă, astorii intraseră.* C. PETRESCU, C. V. 251. *Scamatorul căzu alături... de scena mică.* SAHIA, N. 69. *Iată-l pornind din oraș în oraș, colindînd toate scenele.* COCEA, S. I, 117. *Reproduc pe scenă gesturile mici de toate zilele.* TEODOREANU,

M. I, 86. *Cînd... apăru pe scenă, i se aruncară buchete.* CĂLINESCU, E. 135, cf. SCRIBAN, D. *Cearcănele ei..., cînd nu se uita pe scenă, păreau adevărate inele de întuneric.* MIHĂESCU, D. A. 219. *Pe scena teatrului nostru apar țărani autentici.* CONTEMP. 1950, nr. 186, 3/6. *Se da și un spectacol pe-o scenă improvizată.* BLAGA, H. 33. *Oamenii care vorbesc pe scenă sînt actori.* STANCU, U.R.S.S. 74. *În fața băncilor dinaintea scenei se așezară un rînd de scaune.* PREDA, M. 307. *Glasurile actorilor de pe scenă se aud deslușit.* V. ROM. iunie 1954, 78. *Pe scenă începuse să se joace teatru grecește.* IST. LIT. ROM. II, 32. *Ne simțim responsabili de ceea ce se petrece pe scenă.* T mai 1968, 38. *Dincolo de scenă... știu că bate puternic o inimă.* GÎ 1968, nr. 928, 1/5. *Să vă verificați posibilitățile pe scena unei case de cultură.* CINEMA, 1968, nr. 5, XV. *S-a încheiat marea întrecere a cîntecului... pe scena de concurs.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 179, cf. M. D. ENC., DEX, DN[3]. ◇ Loc. adj. și adv. **La** (sau, rar, **în**) **scenă deschisă** = (care are loc) în timpul spectacolului, al reprezentației, în timp ce cortina este ridicată; la vedere. *Cu astfel de sală iei aplauze la scenă deschisă.* CAMIL PETRESCU, P. 154. [În] *„Apus de soare"... ardea, în scenă deschisă, rana de la piciorul slăvitului voievod.* I. BOTEZ, B. I, 65. *Și-au exprimat, prin aplauze la scenă deschisă, întreaga lor simpatie.* RL 1969, nr. 7 706. ◇ Expr. **A urca** (sau **a intra**) **în** (sau **pe**) **scenă** = **a)** a începe să joace teatru; a începe să-și debiteze rolul repartizat într-un spectacol; **b)** p. gener. a-și începe activitatea într-un domeniu oarecare, a începe să capete experiență etc. *E nevoit... a înșela, în școală și în biserică, pe tucanii cei mici, care intră abia în scenă, asupra valoarei vieții.* EMINESCU, P. L. 81. *Dacă nu-i mai plăcea activitatea socială... n-avea decît să se uite la cei tineri care urcau cu energie pe scenă și să surîdă filozofic.* PREDA, R. 18. **A părăsi scena** = **a)** a părăsi profesiunea de actor, a se retrage din teatru. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX; **b)** p. gener. a se retrage dintr-o activitate oarecare sau din viața socială. *Un om ca tine, oaspe lui Cezar și Mecena, Cînd lumea îl aclamă nu părăsește scena.* ALECSANDRI, T. II, 217, cf. M. D. ENC., DEX. **A pune în scenă** v. pune **(A III 4).** ✦ Fig. (De obicei urmat de determinări) Lumea, viața considerată ca un teatru, ca o scenă **(1)**; loc, mediu de desfășurare a unor acțiuni, evenimente, fapte, fenomene etc. *Aș dori... să călătoresc pe feluritele șcene a vieții.* MARCOVICI, C. 9/20. *Plăceri statornice pe șfena aceasta schimbătoare a lumii.* FM (1842), 214[1]/23. *Nu începe o nouă povestire fără a face aducere aminte de cele vechi, și în loc de a povesti rece trecutul, insuflețește-l cu statornicie, aducînd lucrurile și oamenii pe scenă, ca cînd toate s-ar petrece subt ochii tăi.* BREZOIANU, Î. 215/6. *Națiuni care au ocupat cu atîta strălucire scena lumii.* ARISTIA, PLUT. XCIV, 2/19. *Tu, pe scena lumii, vei fi veselă floare.* ALEXANDRESCU, O. I, 156. *Pe scena istoriei, locuiau deja două antice triburi italice.* HASDEU, I. C. I, 49. [Junimea] *este chemată pe scena literară.* ALECSANDRI, S. 49. *Strălucea pe scena tineretului bucureștean celebrul trio.* CARAGIALE, O. VII, 307. *Au apărut... pe scena literară cîțiva artiști.* BACALBAȘA, S. A. I, 240. *Colosala tragedie a naturii, pe care stihiile se prăgăleau s-o joace pe imensa scenă a văzduhurilor.* HOGAȘ, DR. I, 109. *Primele dibuiri organizatorice și teoretice... ale noilor forțe sociale apărute firesc pe scena istoriei.* în PLR II, 646, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. ✦ (Rar; cu sens colectiv) Actorii care joacă pe scenă **(1).** *Dialogul scenei cu stalul se refuză discrepanțelor, dacă se dorește efectiv dialog.* T septembrie 1968, 73. ✦ Decor (folosit pentru a reprezenta locul unde se petrece acțiunea unui spectacol) montat pe scenă **(1).** *Șfena înfățoșază templu lui Irmenzul cu statua... acestui zeu.* ASACHI, N. 35/9, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Scena înfățișează o pădure.* CADE, cf. SCRIBAN, D., DN[2].

2. Operă literară sau muzicală destinată a fi reprezentată pe scenă **(1)**; p. ext. reprezentație dramatică, spectacol. *Caragiale a vrut să bazeze toată lucrarea sa mai ales pe acțiune, pe marea sa pricepere de scenă.* GHEREA, ST. CR. I, 364. *Elementul muntenesc apoi stăpînește tare în limba scenei.* PHILIPPIDE, P. 9. *Vor năvăli la teatru să vadă montările... cu muzică de scenă, decor de mătase.* în PLR II, 428, cf. CADE. *În scurta lui carieră... a dotat scena engleză cu mai multe caractere titanice.* VIANU, L. U. 255. *Scena i-a ispitit pe toți* [scriitorii] *din motive propagandistice.* IST. LIT. ROM. II, 240. *Scena acumulează... forțe noi, exercitînd o atracție mare și justificată asupra scriitorilor.* T februarie 1964, 5. *La șlefuirea și îmbogățirea limbii române contribuie și scena.* L. ROM. 1966, 190. *Scena formează... gustul publicului.* T iulie 1969, 60.

3. Subdiviziune a unui tablou sau a unui act dintr-o operă dramatică ori muzicală, marcată de obicei prin intrarea în sau plecarea din scenă **(1)** a unui personaj, ori de modificarea locului sau a timpului de acțiune; (învechit, rar) scenetă **(1).** *Actul I. Scena I.* BUDAI-DELEANU, M. 34[r]. *Toată scena...* [cetățeanului turmentat] *a fost însoțită de rîsete și rumoare.* CARAGIALE, O. VI, 145. *În scena a V din actul al II-lea se zugrăvește admirabil caracterul cucoanei Zoița.* GHEREA, ST. CR. I, 352. *Afară se repetară scenele Irozilor.* AGÎRBICEANU, S. 228, cf. CADE. *Vezi să nu pierzi actul I, căci e o scenă foarte importantă.* CAMIL PETRESCU, P. 191. *Văd scena balconului a nemuritorului Shakespeare.* SADOVEANU, O. IX, 211, cf. SCRIBAN, D. *Vorrrba!... (se răstește Ipistatul la Pampon; cuvîntul se repetă de mai multe ori de-a-lungul scenei respective din „D-ale carnavalului").* IORDAN, STIL. 56. *Scena apariției fantomei în Hamlet.* VIANU, L. U. 416, cf. M. D. ENC., DEX.

4. P. gener. Episod, fragment (unitar) dintr-o operă (literară, istorică, cinematografică) în care se consumă (de obicei) o singură întîmplare, într-un cadru neschimbat; operă avînd asemenea trăsături. *În partea literară se publică... memorii, scene istorice* (a. 1893). PLR I, 408. *Iată, de pildă, scena în care* [eroul lui Bălcescu...] *dorește să-l previe față de amenințarea cu moartea.* VIANU, A. P. 34.

5. Creație plastică ce înfățișează unul sau mai multe personaje (în acțiune); p. ext. acțiune, temă etc. înfățișată de o asemenea creație plastică. *Reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare.* ODOBESCU, S. III, 50. *Cu fiecare din aceste scene vînătorești se află împerecheată cîte o scenă religioasă în care împăratul aduce rugăciuni și ofrande zeilor.* id. ib. 75. *Privi pereții sculptați cu scene de amor.* EMINESCU, P. L. 98. *Columna lui Traian arată... mai mulți daci încărcîndu-și averile în care, ceea ce reprezintă... o scenă de emigrare.* XENOPOL, I. R. I, 135. *Erau bătute cu ciocanul scene din viața sfîntului.* IORGA, C. I. III, 49. *Avem o scenă din viața scitică... reprezentată cu destulă dibăcie într-o placă de bronz.* PÂRVAN, G. 16. *Se instalase pe puntea de sus ca să schițeze cîteva scene din viața de bord.* BART, S. M. 32. *O scenă de pe Columna lui Traian a fost interpretată... ca o ilustrare a retragerii dacilor înaintea lui Traian.* PUȘCARIU, L. R. I, 336. *Un tablou reprezentînd o scenă de bilci.* OPRESCU, A. M. 19. *Văd reproducerea unei stampe... reprezentînd o scenă cu multe femei.* CĂLINESCU, C. O. 48, cf. BOGZA, C. O. 357. *Atunci pictează el tablourile... cuprinzînd în mare parte tot scene de circ.* CONTEMP. 1965, nr. 954, 1/5. *Ușile... sculptate abundent, cu tot felul de chipuri de sfinți și scene biblice.* T iunie 1968, 39. *Scenă de interior.* M. D. ENC., cf. DEX. ✦ Tablou (viu) din natură; priveliște **(2)**, peisaj **(1).** *Am cunoscut șfenile cele curioase ce dezvăleșc în natură.* IC. LUM. (1840), 62[2]/31. *De aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturii.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Noaptea, tolul astei scene colosală da mărire.* ALEXANDRESCU, O. I, 75.

6. Acțiune, fapt, eveniment, întîmplare (la care asistă cineva); spec. întîmplare ieșită din comun, care poate interesa, impresiona etc. pe cineva. *Un*

om tînăr mort, un pistol..., toate acestea formau o scene tînguitoare. CALENDARIU (1794), 37/1. *Această scenă nepilduită altădată în oraşul acesta,... fă-o cunoscută Curierului Românesc să o publice.* CR (1830), 205²/16. *După şena ce povestirăm, eî se adunaseră în această cameră.* FM (1838), 60/2. *Şi mie iartă-mi a fi martur la o scenă care îmi va dovedi... cît de nobil ştii să-ţi întrebuinţezi vremea.* VOINESCU II, M. 49/8. *Revederea... doamnei cu unchiul ei înfăţoşa o scenă duioasă.* ASACHI, S. L. II, 63. *Descrie o scenă nopturnă petrecută în curtea domnească.* MAG. IST. I, 12/11. *Aceasta fu singura indiscreţie, cinstită şi măsurată, ce se făcu despre tragica scenă care se pregătea* [moartea lui Mihai Viteazul]. BĂLCESCU, ap. VIANU, A. P. 34. *În toate părţile... sţene de deznădăjduire.* RUSSO, S. 30. *Toţi alergară pe acasă... gîndind la scena ce văzuse.* NEGRUZZI, S. I, 78. *Cîteva ore în urma scenelor de mai sus, Păturică şedea pe sofa.* FILIMON, O. I, 163. *Deasupra acestor schimbări liniştite... s-au petrecut scene sîngeroase.* IONESCU-RION, S. 146. *Această descriere... reînvie în chip plastic scenele de groază ce se petreceau la năvălirea barbarilor.* XENOPOL, I. R. I, 90. *Scena aceasta se repeta în toate serile.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 10. *Lipsa de diplomaţie a lui... a dat loc la multe scene hazlii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 133. *Scena ne e povestită de însuşi Horaţiu.* LOVINESCU, C. IV, 92. *Sergentul... o pişcă de sîn... Radu Comşa îşi luă pălăria. Scena aceasta parcă o mai văzuse aidoma.* C. PETRESCU, Î. II, 173. *Amintindu-şi scena, plutonierul... se scărpină în cap.* BRĂESCU, O. A. I, 197. *Singur Ivan nu uitase scena din noaptea revelionului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 196. *Îmi mărturiseşte că s-a săturat cu viaţa de slujbaş... Scena se repetă zilnic.* COCEA, S. I, 172. *Scena făcuse înconjurul întregii societăţi ieşene.* TEODOREANU, M. III, 64. *Îşi imaginează scena în care boierul... poruncea argaţilor să-i omoare viţele.* IORDAN, STIL. 160. *Artistul se vădeşte în Creangă... şi prin puterea vie cu care îşi reprezintă scenele văzute.* VIANU, A. P. 117. *Povestea cum se petrecuse penibila scenă de justiţie legală.* ARGHEZI, B. 9. *Scena ce voi povesti-o avea să rămînă de pomină.* BLAGA, H. 106. *Martorii unei scene care va rămîne în amintirea jurnalistului.* PAS, L. II, 129. *Uşa se izbeşte violent, şi în încăpere pătrunde un muncitor... Are o puşcă-mitralieră... Cei din încăpere au urmărit, înmărmuriţi, scena.* H. LOVINESCU, T. 222. *În tribună, consulul Angliei priveşte scena, flegmatic.* TUDORAN, P. 509. *Urmărise scena cu ochi apatici.* T. POPOVICI, S. 201. *Scena pe care o povestea despre el ajunsese să capete cu timpul o mare precizie.* PREDA, R. 8. *Gîndul ne fuge la o scenă petrecută în secolul trecut.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 88. *A fost martorul unei scene care a zguduit opinia publică.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 184, cf. M. D. ENC., DEX.

7. Exteriorizare (în vorbe, gesturi) a nemulţumirii, a mîniei cuiva faţă de altcineva; ceartă violentă între două sau mai multe persoane. *Se ţinea cît putea să nu răspundă ca să nu provoace scene de faţă cu lumea.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 11, cf. CADE. *Acum, de două săptămîni, numai scene.* C. PETRESCU, Î. II, 124. *Încă o scenă de isterie ca asta şi sîntem pierduţi.* V. ROM. aprilie 1954, 42. *Ar fi trebuit... s-o dea afară..., chiar cu preţul unei scene.* VINEA, L. I, 86. *S-a petrecut o scenă de o violenţă neobişnuită.* PREDA, R. 332, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ E x p r. **A-i face cuiva o scenă** (sau **scene**) = a aduce cuiva reproşuri cu vorbe violente, ameninţări, plînsi. *I-a făcut o scenă de gelozie.* CADE, cf. SCRIBAN, D., DEX.

— Pl.: *scene.* — Şi: (învechit şi popular) **şcénă,** (învechit) **sénă, sténă, şénă,** (învechit, rar) **scéne** s. f.

— Din fr. **scène,** it. **scena,** germ. **Szene.**

SCENĂRÍE s. f. (Rar) Faptul de a pune în scenă, mod de înscenare (sau de concepere) a unui spectacol dramatic; (învechit) scenariu **(2).** Cf. GHEŢIE, R. M. 399, IORDAN, L. R. A. 482. *O scenerie nu mai puţin bizară figurează, în cealaltă piesă, „Pluta meduzei".* CONTEMP. 1975, nr. 1 482, 10/3. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Întreaga poemă este compusă deci după normele poemelor eroice ale antichităţii, cu scenărie mitologică.* VIANU, L. U. 153. ◇ F i g. *Stăm azi în preziua păcii... Dulce iluziune! Adorabilă scenerie de marionete!* GALACTION, A. 395. ✦ P. r e s t r. (Concretizat) Decor (folosit pentru a reprezenta locul unde se petrece acţiunea unui spectacol) montat pe scenă **(1).** BARCIANU, cf. ALEXI, W.

— Pl.: *scenării.* — Şi: **scenerie** s. f.

— **Scenă** + suf. *-(ă)rie.*

SCÉNE s. f. v. **scenă.**

SCENERÍE s. f. v. **scenărie.**

SCENÉTĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Scenă **(3).** *Am văzut... mai multe bucăţi dramatice cu scenete neîncheiate, numai pentru că n-a avut autorul un al doilea rezon să-i corecteze ceea ce a scris.* BOLLIAC, O. 48.

2. Piesă de teatru, de obicei comedie, într-un singur act şi cu un număr redus de personaje. Cf. ŞĂINEANU², RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Alcătuiesm în grabă un soi de program cu coruri... şi o sceneţă despre război.* V. ROM. iulie 1954, 250, cf. DM, DN². *A mai putut apare în repertoriu sceneta „Chiulangiul".* GÎ 1968, nr. 932, 3/4. *Sceneta compusă parabolic nu depăşeşte însă nivelul satirei absurde.* T iulie 1938, 67, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Alexandrescu transformă fabulele în mici scenete... urmărind pas cu pas acţiunea personajelor şi reprezentîndu-le gesturile şi mimica.* IST. LIT. ROM. II, 326. ✦ (Rar) Libret al unei opere muzicale de mici dimensiuni. *Muzica..., tragismul ei, patetismul exprimării nu se potrivesc cu sceneta burlescă.* M 1968, nr. 2, 40.

3. (Rar) Scenă **(6)** de mică amploare. *Olguţa reconstituia, c-un vîrf de zîmbet, scenete de la Iaşi şi Medeleni. Printr-un tacit acord, războiul era eliminat din discuţie.* TEODOREANU, M. III, 70.

— Pl.: *scenete.*

— Din it. **scenetta.** Cf. fr. s a y n è t e.

SCENGERÍŢĂ s. f. (Prin Ban.) Fiecare dintre verigile de fier care leagă, la car, osia de policioară Cf. H XVIII 142, LIUBA—IANA, M. 105.

— Pl.: *scengerije.* — Şi: **scengheríţă** s. f. LIUBA—IANA, M. 105.

— **Steangără** + suf. *-iţă.*

SCENGHERÍŢĂ s. f. v. **scengeriţă.**

SCÉNIC, -Ă adj. Care aparţine scenei **(1, 2),** privitor la scenă, specific scenei, care se desfăşoară (ori este făcut spre a se desfăşura) pe scenă, adecvat scenei; care este adaptat pentru scenă **(1, 2);** p. e x t. regizoral, (învechit) scenariu **(1).** Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., NEGULICI, PONTBRIANT, D. *Acest răspuns, pe lîngă că e foarte caracteristic..., e şi cît se poate de scenic.* GHEREA, ST. CR. I, 355, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU². *A voit înadins să lase în umbră... toaletele luxoase, fastul scenic.* în PLR II, 229, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE, SAHIA, N. 147, SCRIBAN, D. *Într-un spaţiu scenic colosal..., spectacolul insista asupra dramaticului.* CĂLINESCU, C. O. 226. *Au dat viaţă eroilor prin intermediul cîntului şi jocului scenic.* CONTEMP. 1954, nr. 410, 2/6. *A văzut din cuşca sufleurului, fără miraj, spectacolul scenic.* CONSTANTINESCU, S. II, 87. *Nu considerăm că s-a realizat... o transpunere scenică deosebit de fericită.* GL 1958, nr. 6, 5/6. *Caracterul scenic e tot atît de accentuat în monologul „O profesiune de credinţă".* IST. LIT. ROM. II, 327. *Acţiunea scenică s-ar reduce la un dialog abstract.* T ianuarie 1962, 42. *A construit rolul cu o remarcabilă vitalitate scenică.* ib. mai 1964, 100. *Îşi joacă plin de aplomb emoţia sce-*

nică. VULPESCU, P. 124. *Adaptarea scenică a romanului „Crimă și pedeapsă".* CONTEMP. 1966, nr. 1 022, 10/6. *A prezentat un studiu psihologic al capacității de expresie ca indicator al talentului scenic.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 23/2. *Jocul scenic este un cumul de adaptări consonante.* T aprilie 1969, 58. *O neobosită invenție scenică, alimentată de fantezia cea mai debordantă.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 211. (Adverbial) *Tratează scenic unele din primele lui idei literare.* VIANU, L. U. 268, cf. SCRIBAN, D. *Piesa conține... reflecții filozofice care ar fi păcat să rămînă nevalorificate scenic.* T septembrie 1968, 7. *Regizorul a citit textul cu atenție și l-a echivalat scenic în circumstanțele care-l favorizau.* CONTEMP. 1969, nr. 1 205, 4/6. (Prin lărgirea sensului) *În cadrul unei uși deschise, monoclul lui Puiu sclipi scenic.* TEODOREANU, M. III, 180. ◇ (Rar) *Artă scenică* = scenografie. *Important în teatrul modern e arta scenică.* CONTEMP. 1969, nr. 1 165, 4/2, cf. T ianuarie 1969, 2. *Spațiu scenic* = parte a scenei **(1)** expusă vederii publicului, unde se desfășoară jocul actorilor. Cf. DM, DEX, DN³. *Perspectivă scenică* = vedere de ansamblu a unui decor. Cf. DM, DEX, DN³. ✦ (Rar) Care ține de construcția operei dramatice. *„Patima roșie" are totuși insuficiențe scenice... Toți vin și se duc după bunul lor plac, fără altă motivare... Tot actul al treilea de asemenea e fals.* LOVINESCU, C. IV, 31. ✦ (Substantivat; rar) Dramaturg. *Romanticii francezi... alergară la Shakespeare... Drama pusă la modă de Hugo... era, în definitiv, genul reprezentat cu atîta putere de marele scenic englez.* ARHIVA, II, 726.

— Pl.: *scenici, -ce.* — Și: (învechit, rar) **șénic, -ă** adj. I. GOLESCU C.

— Din fr. **scénique**, it. **scenico.**

SCENICITÁTE s.f. Calitatea, însușirea unui text de a putea fi reprezentat pe scenă **(1)**, de a fi dramatic, vizual. *În ceea ce privește tehnica narativă a primelor scrieri..., ea se caracterizează prin simplitatea epică și prin scenicitatea descrierii și a dialogului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 26, 19/1.

— **Scenic** + suf. *-itate.*

SCENOGRÁF, -Ă s. m. și f. Persoană care se ocupă cu scenografia, specialist în scenografie. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *Scenografii... se iau la întrecere cu regizorii.* CONTEMP. 1956, nr. 498, 4/3. *Ingeniozitatea scenografului va trebui să evoce puntea unui mic vas.* H. LOVINESCU, T. 349, cf. DM, DN². *Fiecare creator, regizor, scenograf, actor să se exprime pe limba lui.* T ianuarie 1962, 38. *O contribuție deosebită a adus-o scenograful.* ib. iunie 1964, 80. *Descoperirea inspirată a scenografului o constituie tocmai această masivitate cvasinaturalistă.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 680. *Am pătruns într-un decor de spital construit după schițele scenografilor.* CINEMA, 1968, nr. 3, 23. *Întîlnește pe... scenograful ale cărui idei inovatoare o impresionează.* CONTEMP. 1969, nr. 1 174, 5/2, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Probleme de stringentă actualitate pentru munca fiecărui actor, regizor sau pictor scenograf.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 12/15. *Și pictorul scenograf are un cuvînt de spus.* T septembrie 1962, 67. *O fructuoasă activitate a desfășurat... și ca decorator scenograf.* V. ROM. ianuarie 1966, 174, cf. DEX, DN³.

— Pl.: *scenografi, -e.* — Și: (învechit, rar) **schinográf, -ă** (I. GOLESCU, C.), **șenográf, -ă** (id. ib.) s. m. și f.

— Din fr. **scénographe**, it. **scenografo.** — **Schinograf** < ngr. σχηνογράφος.

SCENOGRÁFIC, -Ă adj. Care aparține scenografiei, privitor la scenografie, specific scenografiei, de scenografie. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *La succesul baletului a contribuit și pictura scenografică.* CĂLINESCU, C. O. 224. *Creațiile cele mai valoroase actoricești, scenografice și regizorale se cer cunoscute.* CONTEMP. 1954, nr. 382, 1/3, cf. DM, DN². *Calea ascendentă a creației scenografice nu s-a înfăptuit fără greutăți.* T iulie 1964, 11. *Repertoriul opulenței scenografice rămîne neschimbat.* CINEMA, 1968, nr. 10, 43. *Cadrul scenografic și costumele... asigură concertului o ambianță grațioasă.* T mai 1969, 95. *Montarea sa — făcută în cadrul scenografic de o expresivă plasticitate,... a valorificat... adîncimile textului.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 193, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. ◇ (Adverbial) *Strigătul de deznădejde... niciodată nu mi s-a părut mai bine tradus scenografic.* CONTEMP. 1969, nr. 1 180, 10/4.

— Pl.: *scenografici, -ce.* — Și: (învechit, rar) **șenográfic, -ă** adj. I. GOLESCU, C.

— Din fr. **scénographique.**

SCENOGRAFÍE s. f. Arta organizării scenei **(1)** și a sălii de spectacol prin pregătirea cadrului, ambianței, atmosferei în care se desfășoară acțiunea dramatică și care cuprinde crearea decorurilor, a costumelor, iluminatului scenei etc.; arta organizării cadrului, a ambianței în care se desfășoară acțiunea unui spectacol de televiziune sau a unui film; (rar) arta scenică. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *S-a pus un puternic accent pe artele decorative (scenografie și costume).* CONTEMP. 1948, nr. 112, 14/1. *Se predau noțiuni generale de scenografie.* ib. 1949, nr. 126, 10/1, cf. DM, DN². *Se ridică și ei împotriva abuzului de scenografie care se practică pe unele scene ale țării.* V. ROM. iunie-iulie 1963, 89. *La această imagine... contribuie în parte și scenografia.* T iunie 1964, 74. *A dovedit în regia și scenografia spectacolului gust și pricepere.* M 1965, nr. 2, 49. *Există în regie și scenografie forțe excepționale.* T septembrie 1966, 8. *Contez pe puterea de sugestie a scenografiei.* ib. septembrie 1968, 12. *Personajele evoluează de predilecție într-o scenografie somptuoasă, luxoasă.* CINEMA, 1968, nr. 3, 14. *Ceea ce vedem pe ecran este replica... unor performanțe de scenografie.* CONTEMP. 1969, nr. 1 170, 5/5. *Scenografia concepe... o lume unde totul și-a pierdut densitatea.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 25/2, cf. SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 194. *Solicită... catedra de scenografie.* T ianuarie 1969, 4, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scenografii.* — Și: (învechit, rar) **șenografíe** s. f. I. GOLESCU, C.

— Din fr. **scénographie**, it. **scenografia.**

SCENOTÉHNIC, -Ă s. f., adj. **1.** S. f. Disciplină care se ocupă cu studiul rezolvării complexului de probleme tehnice ale spațiului scenic (destinat unui spectacol); tehnica (folosirii) aparaturii de scenă și a trucajelor mecanice în teatru. *Se impune să adăugăm,... alături de regie și scenografie, o nouă disciplină, „scenotehnica".* T septembrie 1966, 51. *Cu aceste instalații se înregistrează, în timpul repetițiilor, scenotehnica spectacolului.* ib. 56. *Nu e ușor... să faci lungi și obositoare repetiții de sincronizare a jocului cu o scenotehnică complicată.* ib. ianuarie 1969, 80, cf. M. D. ENC., DN³.

2. Adj. Care aparține scenotehnicii **(1)**, privitor la scenotehnică, specific scenotehnicii. *S-au pus la punct instalații automate pentru conducerea scenotehnică... a spectacolului de teatru.* T mai 1966, 56. *Desigur, „Săptămîna patimilor" ar fi putut fi „salvată", realizîndu-se... un spectacol strălucitor..., pavoazat cu fel de fel de podoabe scenotehnice.* RL 1969 nr. 8 780. ◇ (Adverbial) *Acest lucru, realizat scenotehnic printr-o sincronizare perfectă, a permis... să creeze momente artistice deosebite.* T septembrie 1966, 56.

— **Scenă** + **tehnică.** Cf. it. s c e n o t e c n i c o, s c e n o t e c n i c a.

SCENÚȚĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui s c e n ă **(1)**. *Un iatac de casă boierească, mic și cald, cu o improvizată scenuță cît o cutie.* T martie 1969, 78.

— Pl.: *scenuțe.*

— **Scenă** + suf. *-uță.*

SCÉPTIC, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj., s. m. și f. (Care este) adept al scepticismului **(2)**. *Era filozofi schipticii, carii în toate prepus avea.* CANTEMIR, I. I, 22. *După această sofietate a răsărit iarăși alta a schepticilor, care avea de învățătorul școalei lor pe Piro..., învățînd a nu se încrede și a nu se da hotărîre nici celui mai dovedit adevăr.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XII/33. *India cinstește pe... brahminii cei scheptici și învățați ce le tălmăcea în taină începutul lumii.* CR (1832), 280[1]/40, cf. I. GOLESCU; C. *Despre învățătura schepticilor, toate lucrurile sînt... nepricepute.* ASACHI, L. 69[2]/26, cf. STAMATI, D., PONTBRIANT, D. *El rămînea nepăsător ca un filozof sceptic.* DEMETRESCU, O. 118. *Am înțeles că ești... unul din învățații aceia sceptici și atei.* C. PETRESCU, Î. II, 218, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX.

2. Adj., s. m. și f. (Persoană) care nu are încredere în nimic, care se îndoiește de orice, care are o atitudine de scepticism **(1)**. V. n e c r e d i n c i o s **(2)**. *Suferințele i-au făcut sceptici.* HELIADE, ap. GHICA, A. 787, cf. I. GOLESCU C. *O, tu, scepticule (necredinciosule), nici acum n-o să crezi în nemurirea sufletului tău?* BARASCH, M. III, 114/9, cf. NEGULICI. *Ești atît de sceptic, încît nici dreptul rezon nu crezi.* LĂZĂRESCU, S. 46/14, cf. POLIZU. *Ar fi mai bine să fiu ceva mai sceptic, Să mă îndoiesc de toate.* BOLLIAC, O. 172. *Noi nu sîntem nici pesimiști, nici sceptici.* GHICA, C. E. II, 543. *Femeile din clasa aristocrată sînt... sceptice.* FILIMON, O. II, 140, cf. PROT. — POP., N. D. *Copii săraci și sceptici ai plebei proletare.* EMINESCU, O. I, 56. *Deși sceptici în privința rezultatului promis cu atîta avînt..., se hotărăsc să aștepte.* CARAGIALE, O. II, 16. *Trecea nepăsător și sceptic.* BACALBAȘA, S. A. I, 147, cf. DDRF. *Ca și el, scîrbit și sceptic, prelungesc această viață.* DEMETRESCU, O. 42. *Părea sceptic, cum sînt toți țăranii cînd e vorba de dreptatea boierului.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 164, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], IORGA, C. I. II, 82. *Românul, sceptic cum e, dă foarte puțină însemnătate faptului.* HOGAȘ, DR. I, 115, cf. RESMERIȚĂ, D. *Despre aceasta nici cele mai sceptice spirite, serios cugetînd, nu se pot îndoi.* BABEȘ, O. A. I, 2, cf. CADE. *Toată lumea e sceptică.* TITULESCU, D. 146. *N-avea opinii exclusive, ci era cu lenevie sceptic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 26. *Părerea mea de belfer necăjit și sceptic.* I. BOTEZ, B. I, 57. *Nevasta, ea e foarte sceptică.* BRĂESCU, O. A. I, 168. *Ascultătorii erau sceptici.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 306. *Le citisem... cu o privire perfidă de intelectual sceptic.* SADOVEANU, O. XVIII, 522. *Înflăcărat și sceptic în fața ei stăteam.* PILLAT, P. 24. *Echipierul sceptic, care nu știe ce vrea.* D. GUSTI, P. A. 308, cf. SCRIBAN, D. *Soldatul e un țăran obișnuit și sceptic cu drepturile boierești și cu nenorocirea.* ARGHEZI, S. XVII, 35. *Poetul este totuși sceptic.* CĂLINESCU, C. O. 284. *Le scoase din buzunar, plictisit și sceptic.* BLAGA, H. 174. *Întîlnim Un bărbos sceptic așadar dezabuzat, Un fel de nobil plebeu.* VULPESCU, P. 71. *Îndoielile unor sceptici au fost infirmate.* T octombrie 1968, 90. *Tineretul era la început nesigur și sceptic.* M 1968, nr. 12, 29. *Foarte mulți oameni sceptici... pot fi transformați... în tot atîția entuziaști.* CINEMA, 1969, nr. 3, 11. *E un pictor ratat, sceptic, cinic.* T iulie 1969, 83. *Atitudinea critică a lui Goya... este aceea a scepticului prin tradiție.* CONTEMP. 1969, nr. 1 198, 10/2.

3. Adj. (Despre înfățișarea, gesturile, manifestările etc. oamenilor) Care exprimă, denotă, trădează scepticism **(1)**, care caracterizează pe omul sceptic **(2)**. *Avea momente cînd sufletu-i, cuprins De cugetele sceptici, părea zdrobit.* BOLINTINEANU, O. 227. *Se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni.* EMINESCU, în PLR I, 279. *Mutra mea rămîne puțin cam sceptică.* IBRĂILEANU, A. 107. *Uitaseră surîsul sceptic* C. PETRESCU, C. V. 253. *Îi privesc... silindu-mă să-mi ascund amărăciunea îndărătul zîmbetului sceptic.* COCEA, S. I, 3. *Cuvintele... exaltate și sceptice ale „Trubadurului".* VIANU, A. P. 174. *Lumea mahalalelor își spune... punctul ei de vedere sceptic.* BOGZA A. Î. 630. *N-a reușit să stîrnească... decît un vag zîmbet sceptic.* BENIUC, M. C. I, 315. *De aci atitudinea de rezervă, de espectativă sceptică.* CONSTANTINESCU, S. III, 322. *Realitatea e întotdeauna... mai crudă decît ți-o poate arăta chiar cea mai sceptică imaginație.* CONTEMP. 1958, nr. 589, 2/1. *Toate aceste reținerі, contorsionate și sceptice..., nu fac decît să păstreze rana pe care o închid.* ib. 1969, nr. 1 165, 3/1. ◇ (Adverbial) *Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic-rece?* EMINESCU, O. I, 151. *Cînd isprăvi, își rosti sceptic concluzia.* C. PETRESCU, O. P. I, 94. *Zîmbește sceptic, trist.* TEODOREANU, C. B. 198. *Privi sceptic barometrul.* TUDORAN, P. 448. *Interlocutorul mă privește destul de sceptic.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 217. ◆ (Despre perioade de timp) În care predomină scepticismul **(1)**, care se caracterizează prin scepticism. *După o întrerupere de cîteva luni sceptice,... se hotărî să reia tratativele.* CĂLINESCU, O. I, 101. *Scriitorul... intră acum într-o perioadă nouă a creației sale, în perioada lui sceptică.* VIANU, L. U. 504. *Fiul veacului nostru sceptic, regizorul acceptă să facă filme polițiste, de aventuri, de spionaj.* CINEMA, 1968, nr. 3, 6.

— Pl.: *sceptici, -ce* și (învechit, f.) *-ci.* — Și: (învechit) **schéptic, -ă, schíptic, -ă** adj., s. m. și f.

— Din fr. **sceptique.** — Pentru **schептic, schiptic,** cf. ngr. σκεπτικός, germ. s k e p t i s c h.

SCEPTICÍSM s. n. **1.** Atitudine de rezervă, de îndoială, de neîncredere față de lucrurile în general admise, față de capacitatea omului de a-și realiza aspirațiile, față de posibilitățile lui de a izbuti într-o acțiune, față de posibilitatea cunoașterii realității obiective etc.; necredință **(1)**. *Cu mult mai înfricoșată este hrănirea minții din adîncita ei gîndire a simțurilor lui, în care neputînd avea încredințare de adevăr din prefacerile lui, se întunecă... și este aceea ce se numește șeptifimus, căruia sînt aplecați... unii din procopsiți.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXV/20. *În filosofie șeptifismu și indiferentismu urmeze.* ANTROP. 233/11. *Nu mă mir nicidecum... pentru ce ești rătăcit atîta încît te-ai părăsit într-un asemenea șepticismu.* GTN (1836), 80[2]/33. *Au început a pătrunde și la cărturarii lor schepticismul religios.* BARIȚIU, P. A. I, 335, cf. ȘTAMATI, D. *Descuragearea și în urmă scepticismul a venit să domine toate facultățile minții noastre.* TIMPUL (1856), nr. 1, 1[3]/32, cf. POLIZU. *În ciocoismul și scepticismul lor își fac rîs de sentimentele cele mari.* GHICA, C. E. II, 474. *Făcu să răsară în acele suflete... venalitatea, ambițiunea, scepticismul.* FILIMON, O. I, 314. *Această boală psihologică a scepticismului.* EMINESCU, în PLR I, 391. *La el, așa nu-i o afectare artistică, un scepticism de modă.* BACALBAȘA, S. A. I, 232, cf. DDRF. *Între noi se face noapte, întuneric fără stele, Izvorît din scepticismul și decepțiile mele.* DEMETRESCU, O. 52. *Scepticismul dărăpănă speranțele unui popor întîr* (a. 1847). PLR I, 466. *Scepticismul nostru... este însă un scepticism numai provizoriu, carele nu neagă din plăcere de a nega, ci pentru a conduce la analiză.* HASDEU, I. C. I, 231, cf. BARCIANU. *Aici... nici mare entuziasm, nici mare frică..., oarecare scepticism rămas din generațiile vechi.* D. ZAMFIRESCU, R. 52, cf. ALEXI, W., CADE. *Ne găsim... dezarmați în fața valului crescînd de scepticism distrugător.* TITULESCU, D. 289. *Un bătrîn, mîncat de scepticism și de reumatisme, își freacă genunchiul sub robă.* C. PETRESCU, C. V. 265. *Față de scepticismul de la sfîrșitul veacului trecut, avem... cîteva încercări noui de a descoperi în românește urme de limbă autohtonă.* PUȘCARIU, L. R. I, 176. *Scepticismul și dispreful de om duceau pe scriitorii occidentali la un impas căruia nu-i puteau găsi ieșire.* SADOVEANU, E. 253, cf.

SCRIBAN, D. *Insinuările mele de scepticism n-au la tine nici o trecere.* ARGHEZI, S. VII, 63. *Îmi exprim adesea scepticismul asupra arhivisticii excesive.* CĂLINESCU, C. O. 217. *Luciditatea sa atinge cîteodată... scepticismul.* RALEA, S. T. I, 57. *A publicat lucrări interesante din care... reiese o notă de scepticism.* PARHON, B. 10. *O violentă satiră, fără iluzii, de un scepticism integral față de mecanismul iremediabil viciat al vieții.* CONSTANTINESCU, S. II, 29. *Coleg... cu obrajii supți și timpuriu cutați, cu părul blond, de gal, cu ochi albaștri..., nepotrivit cu scepticismul și posomoreala sa.* TUDORAN, P. 49. *Se supunea cu un scepticism îngăduitor.* PREDA, R. 146, cf. DM, DN². *Lingviști plini de scepticism cu privire la folosirea statisticilor.* L. ROM. 1967, 265. *La fel de contraindicată ca scepticismul aprioric este și dărnicia automată a superlativelor.* CINEMA, 1958, nr. 8, 3. *Cuvintele lui mărturisesc un scepticism amar.* CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 3/3. *Cînd vorbim de raționalismul și scepticismul lui Zarifopol trebuie s-o facem cu măsură.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 13/3, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Concepție filozofică idealistă care pune la îndoială posibilitatea cunoașterii de către om a lumii existente, a adevărului obiectiv, a oricărei cunoștințe certe. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, STAMATI, D., PROT. — POP., N. D., PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *N-a propagat niciodată... scepticismul, ci tocmai încrederea în viitorul omenirii.* VIANU, L. U. 214, cf. DL, DM, DN². *Scepticismul din perioada Renașterii, îndreptat împotriva scolasticii.* M. D. ENC., cf. DEX.

— Și: (rar) **sceptîcizm** (SCRIBAN, D.), (învechit) **schepticism, șteptițism, șteptițimus, șepticism** s. n. — Din fr. **scepticisme.** — Pentru unele variante, cf. ngr. σκεπτικισμός, germ. Skeptizismus.

SCEPTICÍZM s. n. v. **sceptîcism.**

SCÉPTRU s. n. **1.** Obiect în formă de baston, de obicei incrustat cu metale și cu pietre prețioase, purtat de suverani, de înalții demnitari bisericești, ca simbol al autorității lor; p. ext. autoritate, putere, conducere a unui suveran, a unui prelat (simbolizate de acest obiect). *De acolo au luat Ștefan Vodă schiptrul țării Moldovii.* URECHE, LET. I, 118/17. *Să dai schiptrul și steagul împărățiii și domniii tale... în mîinile lui Dumnezeu.* NEAGOE, ÎNV. 10/2. *Premenindu-să împărații, luă schiptrele romaicești Leon.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 239r/9. *Dupre asămînarea cereștii împărății, ț-au dat ție schiptrul pămînteștii puteri* (a. 1691). BV I, 317. *Un domnu dentre svetnici duce corona și altul schiptrul.* N. COSTIN, L. 312. *Să șază pre scaun... cu cununa în cap și cu schiptrul cel de aur în mînă.* ANTIM, P. 191, cf. 86. *Suptu un scriptru... Să află unite, cu bună-nvoială* (sec. XVIII). CAT. MAN. II, 65. *Au omorît pă craiu nostru Decheval la 104 și au supus crăia noastră la șchiptrurile Romei* (sfîrșitul sec. XVIII). ib. 8. *Mutînd schiptrurile ale Romei ceii vechi cea nouă, au adus într-însa și obiceaiurile Rîmului celui vechi* (a. 1779). BV II, 234. *Fu silit ca să dea schiptrul împărății frățîne-său.* VĂCĂRESCUL, IST. 268. *Pierind aceștia cu moarte groaznică mai nainte de a apuca schiptrul, același senat au întărit pre Filip.* ȘINCAI, HR. I, 20/31, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Ridică schiptrul său cel de aur și cere de la toți ascultare.* BELDIMAN, N. P. I, 182/9, cf. DRLU. *Țiind sceptrul său cel de aur în mînă, judeca popoarăle.* PLEȘOIANU, T. I, 77/6. *Într-o multe giuruiri au primit un schiptru de aur împodobit cu pietre prețioase.* AR (1829), 148/1. *Cu armele, șeptru, altare, brațul meu însărcinat, Viața mea e o luptă.* HELIADE, O. I, 418, cf. I. GOLESCU, C. *În urmarea planurilor sale de a supune schiptrului său toate părțile Rusiei, întîmpina... mare împiedecare.* CR (1830), 352/2. *Cu drit de clironomie le-au tras supt schiptrul Spaniei.* AR (1831), 52¹/19. *Rigatul Poloniii, supus iarăș schiptrului nostru..., va înflori de iznoavă în sînul păcii.* CR (1832), 86¹/41. *Cinurile cu care sînt împovărați, sau măcar și șeptrul, pot avea pornire asupra inimii oamenilor.* MARCOVICI, C. 42/5. *Planul cel măreț de a întruni sub schiptrul său Țară Română și Transilvania.* ASACHI, P. R. 1/14. *O prințesă care... mai ținu ținu schiptrul cu atîta mărire.* FM (1840), 126¹/30. *Socotea... să unească cîte trele prințipatele subt sceptrul său.* ib. (1841), 27²/5. *Îți trimitem ție sceptrul regatului și diadema regală.* MAG. IST. I, 64/11. *Ambiția... pe schipturi și înaltă și zdrobește.* CONACHI, P. 283, cf. ISER, NEGULICI. *La a ta persoană Schiptrul veciniic și coroana să cuvine negreșit.* PANN, E. III, 35/20. *Senatul s-a determinat a trimite la Porsena... un sceptru și o coroană de aur.* ARISTIA, PLUT. CXXVII/22. *Rivnind a uni subt un singur sceptru provințiile române...*, *bate pre Vlad.* NEGRUZZI, S. I, 271. *Domnul... se aștepta la agitațiuni identice și în țara de sub sceptrul său.* SION, P. 287, cf. PROT. — POP., N. D. *În aceaepocă... ni apare sub sceptrul Basarabilor.* HASDEU, I. C. I, 17. *Sceptrul nu dă roade cînd e stropit cu sînge.* ALECSANDRI, T. II, 360. *Dacă mîna-ți slabă sceptrul ți-o apasă Altuia mai harnic locul tău îl lasă.* BOLINTINEANU, O. 58. *Îi pui o coroană pe cap și un sceptru în mînă.* MAIORESCU, CRITICE, 113. *Mîna care-au dorit sceptrul universului și gînduri Ce-au cuprins tot universu] încap bine-n patru scînduri.* EMINESCU, O. I, 134. *Falnicul voievod, călare, cu coroana pe cap și sceptrul întins.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 330, cf. DDRF. *Pe sceptre și steme și tronuri sfărîmate Trufașă tu calcă.* NECULUȚĂ Ț. D. 40. *Al meu sceptru tot de aur.* COȘBUC, P. II, 126, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Mircea n-are în mînă sceptrul precum îl are Constantin.* IORGA C, I. I, 113. *Craii cu toți, purtătorii de schiptru..., s-au ridicat.* MURNU, I. 27, cf. TDRG. *Mai avea... un sceptru de regină.* PÂRVAN, G. 344, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ș-ar crede că domniile noastre n-aveau altă îndeletnicire decît de a pune mîna... pe sceptrul domnesc.* LOVINESCU, C. VII, 75. *Mîna-mi dreaptă abia poate schiptrul țării a-l mai ține.* EFTIMIU, Î. 10. *Straiele băiețești îi fură întîia armură;... o vargă, întîiul sceptru.* TEODOREANU U. C. 15. *Își dăduse drumul din vîrf chiar în mijlocul lor, năvalnic, cu bîta ridicată ca un sceptru.* VOICULESCU, P. I, 114. *Cazimir era un crai... purtînd schiptru și purpură.* SADOVEANU, O. XII, 348. *Crai sortit să porți cunună și schiptru.* id. ib. XVIII, 104, cf. SCRIBAN, D. *I-am smuls schiptrul puterii!* C. PETRESCU, A. R. 80. *Pictorii zugrăviseră pe sfinții părinți cu schiptrul puterii.* BARBU, G. 173. *Țin trei țări sub același sceptru.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 18/2. *Adu-ți și de mine aminte Că-s un cap încoronat Și cu sceptru de-mpărat.* RETEGANUL, TR. 28. (Fig.) *Steagul sfînta cruce, schiptrul Domnului Hristos.* DOSOFTEI, PS. 244/21. *Bucură-te, cinstitul schiptru al împăratului Hristos.* BUCV. 37v/14. *Noaptea... întinde schiptrul său de plumb preste o lume adormită.* MARCOVICI, C. 8/2. *În mînă cu sceptru de flori, Cu stea de lumină pe frunte, Treci mîndră cu pași ușori Din vale în munte.* NECULUȚĂ, Ț. D. 56. *Eu regăsii în mine un suflet de-mpărat, Purtînd puternic sceptru de vis și poezie.* VOICULESCU, POEZII, I, 265. *Se ridică* [plugul] *peste toată țara Ca un împărat peste împărăție Și-și împlîntă sceptrul greu în glie.* HOREA, P. 26. ◇ *Sceptru de fier* = autoritate, domnie despotică; tiranie. *Făcea să geamă tot norodul Romii supt greutatea unui schiptru de fier.* BELDIMAN, N. P. II, 129/9. *Se sfarmă deodată cu lanțul de sclavie Și sceptrele de fier.* EMINESCU, O. I, 24, cf. CADE, SCRIBAN, D.

2. Fig. (De obicei urmat de determinări care indică domeniul) Superioritate, autoritate necontestată a cuiva într-un anumit domeniu; supremație. *Nu alt fără numai însăși ritorica care împreună cu bogățiile bunei vorbiri îi dăruiseră schiptrul.* MOLNAR, RET. 7/8. *Celebrul Rossini, părăsind Italia, lăsă lui Donizetti sceptrul compoziținei.* FILIMON, O. II, 308. *Nemini nu li poate contesta sceptrul de regi ai limbisticei și arheologiei slavice.* HASDEU, I. C. I, 39. *Ține sceptrul frumuseții orientale de douăzeci de ani.*

BOLINTINEANU, O. 288. *Pune-i... [î]n mînă sceptrul mării... Căci ea-i regina frumuseții.* EMINESCU, O. IV, 109, cf. ȘĂINEANU[2]. *Cu vreo cîțiva kilometri de coastă de-a lungul unei mări închise nu se poate cuceri sceptrul mărilor.* în PLR II, 201, cf. RESMERIȚĂ, D. *Anglia ține sceptrul mărilor.* CADE.

— Pl.: *sceptre.* — Și: (învechit) **schéptru** (CALENDAR 1859, 16), **schíptru** (pl. și *schiptruri*), **scríptru, șchíptru** (pl. *șchiptruri*), **șéptru** s. n.

— Din lat. **sceptrum,** fr. **sceptre,** it. **scettro.** — Pentru variantele în *sch-, șch-,* cf. ngr. σκῆπτρον.

SCHEÁMĂT s. n. (Prin Bucov.) **1.** Grup de sunete caracteristice prin care ciinele anunță apropierea unui animal (sălbatic). *Prin cuvîntul scheamăt... înțelege poporul darea de știre despre apropierea vînatului.* MARIAN, O. I, 318.

2. Grup de sunete caracteristice prin care unele păsări anunță apropierea unui pericol. *Mierla cînd simțește sau vede ceva în apropierea sa, făcînd scheamăt..., atunci poți ști de bună samă că... trebuie să fie în apropiere vro fiară sălbatică.* MARIAN, O. I, 318.

— Pl.: *scheamăte.*

— Cf. s c h e a u.

SCHEAU interj. (Prin vestul Munt.; adesea repetat) Cuvînt care redă sunetul caracteristic pe care îl scot cîinii. V. h a m ! Cf. UDRESCU, GL. *Scheau, scheau, răsună prin pădure; a început vînatul.* id. ib.

— Onomatopee.

SCHEÁUN s. n. (Rar) Scheunat **(1).** *Jivinele rătăceau pe întinderea dreaptă amestecîndu-și scîncetele și schiaunele cu glasurile vîntului.* SADOVEANU, O. XVII, 184, cf. 389. *C-un scheaun, animalul sur s-a scuturat și a încetinit.* id. ib. XVIII, 188.

— Scris și: *schiaun.* — Pl.: *scheaune.*

— Postverbal de la **scheuna.**

SCHECI s. n. Scurtă scenetă **(2)** cu caracter umoristic, satiric, pentru teatru, film etc., care tratează, de obicei, teme de actualitate. *Totul împrăștiind, negreșit, viața într-un scheci însuflețit mimat, dramatic.* LOVINESCU, S. II, 89, cf. DL, DM. *Din mozaicul scheciurilor se disting fugare portrete satirice.* T iunie 1964, 86, cf. DN[2]. *Într-unul din scheciurile filmului... apărea... un țigan ursar.* CINEMA, 1968, nr. 2, 1. *O seamă de alte scheciuri, scenete, sînt palide.* M 1968, nr. 8, 32. *Piesa e un scheci dilatat excesiv, o colecție de anecdote, de gaguri, de vorbe de duh.* T iulie 1968, 74. *De ce să nu pornim de la filme mai simple, mai simpatice, cum ar fi scheciurile italiene?* CINEMA, 1969, nr. 5, 38, cf. M. D. ENC., DEX, DN[3]. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Această preocupare se concretizează în cîteva filme scheci, compuse fiecare din mici pilule comice.* CINEMA, 1973, nr. 3, 5.

— Pl.: *scheciuri.*

— Din fr. **sketch,** engl. **sketch.**

SCHEELÍT s. n. Wolframat natural de calciu, cristalizat în sistemul pătratic, incolor sau de culoare cenușie, galbenă-brună, verzuie sau roșiatică, folosit pentru obținerea wolframului. Cf. LTR[2], M. D. ENC., DN[3].

— Pronunțat: *șelit.*

— Din fr. **scheelite,** germ. **Scheelit.**

SCHEFENÉU s. n. (Regional) Blid, strachină (de lemn) (Boiu Mare — Baia Mare). ALR SN IV h 1 043/272.

— Pl.: *schefenaue.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s c a f ă.

SCHÉLĂ s. f. **I. 1.** (Învechit și regional) Port[3] **(1)** mic, neechipat cu instalații portuare speciale, așezat pe fluvii sau pe rîuri navigabile; p. g e n e r. port[3] **(1);** p. r e s t r. debarcader; p. e x t. punct vamal (situat adesea într-un asemenea port[3]). V. s c a l ă[1] **(1).** *Din strămoși au fost greci lăcuind pre la șcheli.* HERODOT (1645), 241. *Le-au dat zălog Crimul și această parte de loc unghiul Mării Negre cu schelele lor.* M. COSTIN, LET. I, 24/20. *Unii ca aceia nici o vam[ă] nu dau... Fiind purtători de grij[ă] și de paz[ă] schealii..., mare nedireptate și mare strîmbătate li s-au fost făcînd* (a. 1676). IORGA, S. D. VII, 51. *Să aibă a luare vama... Și să-i aibă a judeca pre tot omul den satile cari sînt supt ascultarea schilii* (a. 1695). id. ib. V, 339. *Trecînd Dunărea... i-au oprit la lăzăret la schela nemțească, de ceea parte la Islaz* (a. 1727). MAG. IST. IV, 151/26. *Să nu mai trimeată oamenii săi să ieie vamă pe lucrurile ce se pogoară la șchelea de la Galați* (a. 1774). N. A. BOGDAN, C. M. 55. [Peștele] *vine pe Dunăre cu caicele la schelea Galații* (a. 1795). URICARIUL, IV, 70/6. *Cos[tan]din, vameș ot schela Căineanilor* (a. 1801). IORGA, S. D. XII, 140. *Nu va rămînea fără cuviincioasa pedeapsă dregătorul acela... printr-a căruia schelă... să va scoate peste graniță monedă dă argint* (a. 1811). DOC. EC. 98. *Cînd sînt schelile deșchise, adică Brăila, Călărași, Oltenița..., să trecea pînă la douăsprezece și jumătate milioane* [ocale de sare] (a. 1811). ib. 127. *Cu pace adîncă deschizîndu-se toate schelile hotarelor împregiur..., negustătorii se lățea cu alișverișurile lor la cîștig.* DIONISIE, C. 166. *Nici cămărași n-au fost rînduiți pă la scheli* (a. 1822). DOC. EC. 247. *Acesta este acel numit oraș, în golful Mării Adriatice, schelă vestită.* GOLESCU, Î. 77. *Nu s-ar fi silit a coprinde schelele prin care pot să intre într-o țară slobodă.* PLEȘOIANU, T. II, 135/22. *Însemnare pentru scheli pă la care o să treacă vite* (a. 1830). DOC. EC. 465. *Primblîndu-să... pe țărmuri, lîngă schele, au văzut pe... fiul căpitanului unei corăbii.* DRĂGHICI, R. 5/24. *Vin cu acest steag, pentru negoțul lor la schelele de pe lîngă Dunărea* (a. 1835). N. A. BOGDAN, C. M. 118. *Toate vitele... vor veni pă la acest punct, unde în viilor să hotărăște vama schelii din Focșani* (a. 1842). DOC. EC. 776. *La schela Galaților, unu este d-nu Burdicescu.* în PR. DRAM. 278. *Au mijlocit... înființarea unei alte scheli... pentru poposirea vapoarelor* (a. 1848). DOC. EC. 945. *Este schelă, unde se află stabilită agenție a vapoarelor.* PELIMON, I. 261/1. *Au tăiat nartul grîului, la schelele Dunării.* GHICA, S. 512. *Județul Teleorman... are zece plăși... și schelă la Dunăre.* FILIMON, O. I, 169. *Sarea cea mai cu apropiere de schele este aceea din muntele Reghiu.* I. IONESCU, P. 30. *Țara Românească avea în trecut schelă vechiul „oraș de Floci"; cerem dară ca și acuma să se facă aceleași schele... pentru înlesnirea negoțului țărei* (a. 1869). URICARIUL, I, 183. *Vaporul stătu la Brăila... Soldații de la schelă nu ne lăsară să coborîm.* BOLINTINEANU, O. 274. *Împrăștiau vestea... pînă-n cele mai depărtate schele ale Europei.* VLAHUȚĂ, R. P. 131. *Pe mal, la schelă, furnică mulțimea ca la bilci.* id. S. A. III, 207, cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 317. *Grînele sînt scoase prin schele (mici porturi) la Dunăre.* MEHEDINȚI, P. 41. *La Piua Petrei... era odată vestita șchele Floci.* IORGA, B. R. 8. *În schelă sînt atîtea vase Și vechi și noi.* MURNU, O. 26. *De cînd se întemeiase „schela Lehniții", grecii... puseseră mîna pe întreg negoțul.* CONV. LIT. XLIV, 210. *Piua Pietrei a fost o importantă schelă, adică loc de trecere a oilor înspre Bărăgan.* VUIA, PĂST. 22. *Din schelele dunărene, ele treceau apoi Bosforul.* VOICULESCU, P. II, 8. *La tîrgurile și schelele de către miazăzi au crescut prețurile.* SADOVEANU, O. XIII, 911. *Turcii din Ada-Kali năvăliseră în Oltenia și luaseră zaharea și biruri. Schelele erau... libere.* OȚETEA, T. V. 77. *Era... căruțaș cărînd grîne în căruță cu coviltir la schelele dunărene, în primul rînd Oltenița.* CĂLINESCU, C. O. 236. *În port, căci satul avea o schelă cu două punți de lemn, erau vreo două corăbii.* CAMIL PETRESCU, O. II, 179. *Își încărcă*

grîul de la schela din Brăila. C. PETRESCU, A. R. 112. *Era mai mare peste plăiașii care păzeau schela Vîlcan.* STOICESCU, C. S. 146, cf. GRAIUL, I, 23. *Din jos de schilă, Din jos de Brăilă.* MAT. FOLK. 203, cf. GEORGESCU-TISTU, B. 53, UDRESCU, GL. ✦ (Prin Mold. și prin Bucov.) Loc pe malul unei ape curgătoare unde se construiesc sau se ancorează plutele[1]; depozit de scînduri la marginea unei ape. Cf. A V 1, 15, ARVINTE, TERM. 167. ✦ (Învechit, rar; în forma *schele*) Țărm. *Avè de demult în schelca (au vadul mării) un chip de marmure.* AMFILOHIE, G. 31/15. ✦ (Învechit, rar) Vad (al unei ape curgătoare). Cf. I. GOLESCU, C.

2. (Prin Ban.) Tîrg; piață **(I 2).** Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 178.

II. 1. Construcție auxiliară provizorie, metalică sau de lemn, care servește ca suport muncitorilor care lucrează la înălțime pentru executarea sau pentru repararea unei construcții, a unei instalații etc. și pe care se depozitează materialele necesare executării lucrărilor respective; eșafodaj, (regional) pat[1] **(5 l),** alaș. *Cine știe dacă meșterul Manole nu va cădea de pe schele!* HASDEU, I. C. I, VIII. *I-am dat drumul pe schelă ca să iasă pe la spatele binalii.* CARAGIALE, O. VI, 45. *De departe se vedea... lemnăria schelelor.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 81. *Astăzi se veșnicește asupra ei o reparație dintre acelea la care și schelele ajung să putrezească.* IORGA, C. I. II, 37. *Oamenii urcau și coborau schelele, ducînd cărămizile ori molozul trebuitor.* ANGHEL, PR. 57. *Și-aceleași case stau de ani de zile Cu schelele înfipte în pereți.* AL. PHILIPPIDE, S. 40. *Subt scheletul șchelelor se ridicau alte clădiri.* C. PETRESCU, Î. II, 245. *Clădirile-ntre schele-și cresc, Cu șolduri roșii, cărămidă.* LESNEA, VERS. 271. *Un zidar... mănîncă pe o schelă.* TEODOREANU, M. III, 40. *Zidind, schele-nalte și repezi ridici.* ARGHEZI, VERS. 99. *Zidarul... lucrează sus pe schele.* CĂLINESCU, C. O. 151. *În ajun căzuse de pe schela binalei la care lucra.* BOGZA, A. Î. 513. *Schelele se demontează de lîngă zidurile proaspăt tencuite.* STANCU, U.R.S.S. 16. *Se avîntă pe schele de bîrne.* CONTEMP. 1954, nr. 418, 3/4. *Au nevoie deopotrivă de salahori... să care cărămida cu samarul, pe schelă.* PAS, L. II, 25. *Faceți schela așa cum ați vorbit cu domnu inginer.* GALAN, Z. R. 107. *A rămas pe turlă fără schele.* PREDA, I. 42. *Schelele curmate se surpară.* LABIȘ, P. 20. *Salahorii ridicaseră schelele.* BARBU, G. 171. *Mă turbură oamenii aceia, în noapte, Pe schelele albe, deasupra orașului.* s ianuarie 1960, 40. *În fața geamului meu, schelele Și zidul casei neterminate.* HOREA, C. 148. *Își face loc să vadă prin împletitura rogojinei schela unei case.* CINEMA, 1968, nr. 4, 11. *În fiecare rînd scris am pus vibrația căldurii pe care mi-au transmis-o tinerii generoși întîlniți pe schele, în mine, pe tractoare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 38, 16/1. *Se sui Pe gard de nuiele Și mai sus, pe schele.* ALECSANDRI, P. P. 188. *Meșterul Manole De sus de pe șchele, Unde mi-o vedea, Din suflet ofta.* TEODORESCU, P. P. 465. *Dar Manole ce-mi făcea? Pe schilă sus se suia.* MAT. FOLK. 26, cf. DIACONU, VR. 256, ALR II/I h 238. *În brațe-o lua, Pe schele-o urca.* BALADE, III, 11. ◇ Fig. *Te văd... Suind, palid suflet, a norilor schele, Prin ploaie de raze.* EMINESCU, O. I, 37. ✦ Punte ori construcție de lemn sau de metal, adesea mobilă, care face legătura între o navă și chei, pentru îmbarcarea și debarcarea pasagerilor, încărcarea și descărcarea mărfurilor etc. *Bărcile alunecau pe luciul neted... La capătul schelei, bragagii își așteptau nerăbdători mușteriii.* DUNĂREANU, CH. 50. *Corabia aluneca încet între țărmurile lăudate ale mărilor elene... Ne amețea forfoteala pestriță din schelele scăldate în soare, cu legănarea molcomă a catartelor.* M. I. CARAGIALE, C. 40, cf. ABC MAR. *Pontoanele, schelele, debarcaderele din porturi... se pun la adăpost.* BART, E. 329. *Sosise vaporul de pasageri de la Galați și tocmai se punea schela.* TUDORAN, P. 173. *Departe că-mi zărea D-o neagră corăbioară Ce iute la mal venea... Și schela că-mi arunca.* TEODORESCU, P. P. 43. ✦ Punte care se întinde de la țărm spre largul apei și pe care stau pescarii cînd pescuiesc. *Pentru ca instrumentul să poată prinde tot peștele... se face... de-a lungul schelei o apărătoare de pari.* ANTIPA, P. 382. *Se vede cum pornește spre mal: de o parte „schelea" (adică puntea), iar de altă parte gardul mic de pari.* id. ib. 384. ✦ (Prin Ban.) Bac, pod umblător (v. p o d[1] **II 1).** Cf. ALR SN III h 838. ✦ (Rar) Grămadă de obiecte (de același fel) a căror așezare sugerează forma unei schele **(II 1).** *Ce nu ai fi găsit în astă prăvălie?... „măji" de tablă de învelit, „șine" și „drugi" de fier așezați în „schelă".* CONV. LIT. XLIV$_2$, 659. ✦ (Prin vestul Transilv.) Vas cu apă care se așază în pragul ușii unei case în care are loc o nuntă și peste care trec oaspeții cînd se întorc de la cununie. *După sosirea de la cununie, se pune în pragul ușii o troacă cu apă, căreia i se zice „schelă".* PRIBEAGUL, P. R. 122. *Fiecare oaspe care intră trebuie să treacă peste „schelă".* id. ib. ✦ (Învechit) Eșafod (pentru execuții). *Înecă și spînzură vreo 300, apoi se rădică și se așezâ în Șumla, tot vînînd și omorînd pe eschele făcătorii de rele.* DUMITRACHE, 53. *Găsiră deci cu cale a pune trupul cel fără cap în mijlocul pieții, pe o schelă cu trei trepte.* ISPIRESCU, L. 373, cf. CADE. ✦ (Regional) Fiecare dintre lemnele cu care se prind cîte doi căpriori la podul casei (Baia — Fălticeni). A VI 16. ✦ (Regional) Puntea stavilei la moara de apă (Furcenii Vechi — Tecuci). ALR II 6 727/605. ✦ (Regional) Stavilă, zăgaz la moara de apă (Șiștarovăț — Lipova). ALR I 1 843/69. ✦ (Regional; la pl.) Căpițe de lucernă, de trifoi așezate în copaci (Larga — Iași). ALR II 5 283/520.

2. (Și în sintagmele *schelă petroliferă, schelă petrolieră, schelă de petrol*) Unitate industrială de exploatare a unui zăcămînt (sau unor zăcăminte) de țiței, care include totalitatea sondelor și instalațiilor auxiliare din regiunea respectivă. *Sosim la Moinești, cea mai bogată schelă de petrol din Moldova.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 309. *A descins... în toate schelele petrolifere.* BOGZA, A. Î. 59. *Se duc să bombardeze schelele petroliere.* BĂNULESCU, I. 65. *La schela petrolieră Moreni... s-a urcat să verifice funcționarea pompelor.* SCÎNTEIA 1969, nr. 8 219, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ P. r e s t r. Turlă a unei sonde petroliere. *Și sondorii pe schele... Îi aduc sărbătorii... Chezășia izbînzii.* DEȘLIU, G. 48, cf. DEX.

3. (Regional; la pl.; în forma *schile*) Picioroange, v. p i c i o r o n g **(I 1)** (Boiu Mare — Baia Mare). ALR SN V h 1 307/272.

4. (Regional; la pl.; în forma *schile*) Patine[2], v. p a t i n ă[2] **(1).** Cf. ALR SN V MN h 1 311/272.

— Pl.: *schele* și (învechit) *scheli.* — Și: (învechit și popular) **șchélă,** (învechit și regional) **schéle, schílă,** (învechit) **eschélă, șchéle** s. f.

— Din scr. **skela,** bg. **скеля.** — Pentru **eschelă,** cf. tc. i s k e l e.

SCHELĂÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHELĂITÚRĂ s. f. v. **schelălăitură.**

SCHELĂLĂÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Despre cîini; p. g e n e r. despre alte animale) A scoate sunete plîngătoare, ascuțite și repetate (de obicei de durere); a chelălăi, a scheuna **(1),** (regional) a schencăni **(1).** Cf. KLEIN, D. 420. *Săracul cîne... întinse fuga, văitîndu-se și schilălăind.* ȚICHINDEAL, F. 200/4. *Cîini... schelălăiesc sălbatic.* ALECSANDRI, POEZII, 206. *Cîinele se sperie... și-ncepe să schelălăiască.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 447, cf. PHILIPPIDE, P. 87. *Bieții cîini... fug afară schelălăind.* ȘEZ. VII, 66. *O javră de cîine veni spre mine lătrînd. Mă răstii la el și fugi, schelălăind.* DUNĂREANU, CH. 135. *Ușa se închise, prinzînd coada lui Burcuș... A schelălăit el ce-a schelălăit, dar după ce*

Costea i se răsti..., se trase supt un coșer. AGÎRBICEANU, S. P. 194. *Cîinele se simți foarte fericit s-o poată împunge de fugă și să se ascundă schiolălăind.* HOGAȘ, DR. I, 283. *S-aude schelălăind afară Și-n ladă înc-un cîne bufnește șingerînd.* LESNEA, I. 127. *Cîinii lătrau și schelălăiau.* TEODOREANU, M. I, 145. *Nu vă luați după ea, schelălăi dulăul.* VOICULESCU, P. I, 6. *Cîinii schelălăiau și lătrau.* SADOVEANU, O. I, 444. *Se gîndi la dulăul cu ochi onești care tremură și schelălăiește.* CĂLINESCU, O. I, 221. *Dulăii... zvîrneau din cotloane lătrînd și schelălăind.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Avea un rîs subțire și nerușinat; parcă schelălăia.* PREDA, D. 71. *Cățeaua schelălăi prelung.* IL octombrie 1962, 22. *Cîinele trecea schelălăind printre mulțeri.* V. ROM. noiembrie 1964, 6. *Cîinele a schelălăit... și s-a dat deoparte.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 441. *Dolca-ncet schelălăia.* ALECSANDRI, P. P. 55, cf. H V 453, X 323, 356. *Cîinii, neîntrerupt se preumblau... ridînd cu picioarele în pămînt și schilăind.* RETEGANUL, P. IV, 46. *Sî n-aud copchii plîngînd Și cîinii schelăluind.* ȘEZ. III, 21. *Lupu o-nșeput a schelălăi.* GRAIUL, I, 533. *Schilălăia cît putea.* PĂSCULESCU, L. P. 296, cf. ALR SN V h 1 464, ANT. LIT. POP. I, 257, UDRESCU, GL. ◇ Refl. (Rar) *Cîinii se împrăștiau schelălăindu-se.* BLAGA, H. 216, cf. ALR SN V h 1 464.

2. Intranz. și refl. P. anal. (Despre oameni, mai ales despre copii mici; adesea depreciativ) A plînge sau a zbiera (continuu, strident); a scheuna **(2)**. *Boierii... urlau și schelălăiau ca într-o menajerie.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 68, cf. ALR I 82/255, MAT. DIALECT. I, 92, UDRESCU, GL.

3. Tranz. (Prin nord-vestul Munt.; în forma *scherlăi*; complementul indică copii) A bate (făcînd să plîngă, să urle). Cf. UDRESCU, GL.

— Prez. ind. pers. 3: *schelălăie* și *schelălăiește*. — Și: (regional) **schelăloí** (DR. IV, 885), **schelăluí, scheláí, scherláí** (UDRESCU, GL.), **scherlălăí** (id. ib.), **schilăí, schilălăí, schiolălăí, schirloloí** (ALR SN V h 1 464/836), **schiulí** (ib. h 1 464/250, MAT. DIALECT. I, 92), **scălălăí** (H V 453), **scellilí** (PHILIPPIDE, P. 87), **șcheluí** (ALR SN V h 1 464/531), **șchilălăí** (ib. h 1 464/130), **ștelăluí** (ȘEZ. V, 126) vb. IV.

— Pref. *s-* + **chelălăi.**

SCHELĂLĂIÁLĂ s. f. **1.** Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale; schelălăire, schelălăit **(1)**, schelălăitură **(1)**, scheunare, scheunat **(1)**, scheunătură, (rar) scheaun. Cf. schelălăi **(1)**. *Lătrăturile dese și schilălăielile cînilor au deșteptat văile din somn.* LUNGIANU, ap. CADE. *Rămîneau satele mofluze, în nori de colb și în schelălăiala cînilor.* COCEA, S. I, 233. *Schelălăielele* [*cîni*]*lor umplură ograda.* VOICULESCU, P. I, 2.

2. P. anal. (Adesea depreciativ) Exclamație nearticulată, repetată, scoasă de o persoană pe un ton plîngător (și strident); schelălăit **(2)**, schelălăitură **(2)**, scheunat **(2)**. Cf. schelălăi **(2)**. *Numai în gîtlej scînci o schelălăială animală.* C. PETRESCU, Î. II, 226, cf. M. D. ENC., UDRESCU, GL.

— Pronunțat: *-lă-ia-*. — Pl.: *schelălăieli*. — Și: (regional) **scherlăiálă** (UDRESCU, GL.), **scherlălăiálă** (id. ib.), **schilălăiálă** s. f.

— **Schelălăi** + suf. *-eală*.

SCHELĂLĂÍRE s. f. Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale; schelălăială **(1)**, schelălăit **(1)**, schelălăitură **(1)**, scheunare, scheunat **(1)**, scheunătură, (rar) scheaun. Cf. schelălăi **(1)**. Cf. ISER, 192.

— Pl.: *schelălăiri*. — Și: (învechit, rar) **schilălăíre** s. f. ISER, 192.

— V. **schelălăi.**

SCHELĂLĂÍT s. n. **1.** Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale; schelălăială **(1)**, schelălăire, schelălăitură **(1)**, scheunare, scheunat **(1)**, scheunătură, (rar) scheaun. Cf. schelălăi **(1)**. *Se auzea prin curți schelălăitul de groază al cînilor.* AGÎRBICEANU, A. 107. *Schelălăitul șacalilor și lătratul... hienelor.* BRĂESCU, A. 227. *Un lung și plîngător schelălăit de cîine răsună în tot vaporul.* BART. S. M. 100, cf. H XII 194, UDRESCU, GL.

2. P. anal. (Adesea depreciativ) Exclamație nearticulată, repetată, scoasă de o persoană pe un ton plîngător (și strident); schelălăială **(2)**, schelălăitură **(2)**, scheunat **(2)**. Cf. schelălăi **(2)**. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *schelălăituri*. — Și: (regional) **scherlăít** (UDRESCU, GL.), **scherlălăít** (id. ib.), **schiolălăít** (H XII 194) s. n.

— V. **schelălăi.**

SCHELĂLĂITÓR, -OÁRE adj. (Neobișnuit) Care produce un sunet strident. *Trăsese de schelălăitorul clopoțel.* CĂLINESCU, E. O. II, 321.

— Pronunțat: *-lă-i-*. — Pl.: *schelălăitori, -oare*.

— **Schelălăi** + suf. *-tor.*

SCHELĂLĂITÚRĂ s. f. **1.** Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale; schelălăială **(1)**, schelălăire, schelălăit **(1)**, scheunare, scheunat **(1)**, scheunătură, (rar) scheaun. *Dulăii... toate văile cu pădurile de cehnituri și de schilălăituri împlură.* CANTEMIR, I. I. II, 49. cf. ISER, 192. *Într-o liniște solemnă, turburată un moment de schelălăiturile unui cîine vagabond..., generalul trecu prin fața frontului.* BRĂESCU, V. A. 107. *Să nu mai fie martor la scherlălăiturile cu care javra umplea văzduhul.* P. CONSTANT, R. 135. *A schimbat lătratul într-o schelălăitură ca o implorare.* VOICULESCU, P. II, 181, cf. UDRESCU, GL.

2. P. anal. (Adesea depreciativ) Exclamație nearticulată, repetată, scoasă de o persoană pe un ton plîngător (și strident); schelălăit **(2)**, schelălăială **(2)**, scheunat **(2)**.

— Pronunțat: *-lă-i-*. — Pl.: *schelălăituri*. — Și: (învechit) **schilălăitúră**, (regional) **schelăitúră, scherlăitúră** (UDRESCU, GL.), **scherlălăitúră** s. f.

— **Schelălăi** + suf. *-tură.*

SCHELĂLẮU subst. (Popular și familiar) Lătrătură puternică, asurzitoare (produsă de mai mulți cîini deodată). Cf. ANON. CAR., DR. IV, 885. *Dădea buzna printre căpeluții cocoșnețelor de pe uliță,... stîrnind un șchelălău de-a răsunat tot Predealul.* V. ROM. februarie 1954, 70. ◇ Fig. *Vremuri fericite... Ați lăsat în urmă numai schelălău ș-amar nespus.* CONTEMPORANUL, I, 833.

— Și: (rar) **șchelălău,** (învechit) **schilelău** (ANON. CAR.), (regional) **schilău** (DR. IV, 885) subst.

— Postverbal de la **schelălăi.**

SCHELĂLOÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHELĂLUÍ vb. v. **schelălăi.**

SCHELĂRÍE s. f. Ansamblul schelelor **(II 1)** montate pentru executarea sau repararea unei construcții; totalitatea elementelor care constituie structura de rezistență a unei construcții, a unui sistem tehnic, schelet **(2)**; construcție alcătuită (în principal) numai dintr-o asemenea structură de rezistență. *Ambele clădiri erau în faza schelăriei și fără ultimele 4 etaje.* SAHIA, U.R.S.S. 24. *Ciocănind, bocănind de jur-împrejur schelăria.* VOICULESCU, P. I, 23. *Luna Parc e o grădină... laborios construită... Pe munții de schelărie goală se învîrt... căruțele unui tobogan cu dinți.* ARGHEZI, B. 73. *Sub acoperișul în pantă repede al bisericii e o schelărie enormă, o întreținere de lemnărie,*

asemeni unui schelet de corabie. CĂLINESCU, C. O. 159. *Clopotul cel mare atîrnat de schelărie... sună rar.* CAMIL PETRESCU, O. II, 255. *Schelăria barăcii celei noi — cantina — se zărea de departe.* V. ROM. aprilie 1954, 180. *Îi arătă cu mîna cuptorul său... dezvelindu-i schelăria metalică.* PREDA, R. 127. *Blocul era o schelărie neagră de piatră.* T. POPOVICI, SE. 285. *A construit cu ceea ce adunase singur schelăria aceasta de metal și becuri.* CONTEMP. 1969, nr. 1 208, 10/5, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Argumentația logistică și materialistă este un fundal pentru teoria lui..., o schelărie pe care o înlătură după terminarea clădirii sale.* BENIUC, M. C. I, 316. *Ar fi fost în stare să-mi dea peste cap cu o singură vorbă toată schelăria.* PREDA, I. 25. *Să punem umăr zdravăn și inimă voinică la schelăria nouă.* DEȘLIU, G. 21. *Ierarhia genurilor dispare o dată cu schelăria sistemelor speculative.* V. ROM. iulie 1958, 117. *Visarea pururi alta, Ce urcă schelărie să scrie-n sori cu dalta.* VULPESCU, P. 147. *Linia... [eseulul]... exclude orice schelărie și construcție riguroasă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 24, 5/1.

— Pl.: *schelării.*

— **Schelă** + suf. *-ărie.*

SCHÉLE s. f. v. **schelă.**

SCHELÉT s. n. **1.** Totalitatea oaselor care susțin corpul animalelor vertebrate, osatură **(1)**, sistem osos; spec. sistemul osos descărnat. *Scheletul... omului celui crescut se împarte în cap, trunchi, doao mîni și doao picioare.* TEODORI, A. 62/5, cf. DRLU. *În cabinetul istoriei naturale se păstrează scheletul... a unei fiară, numită mamut.* AR (1830), 357/28. *S-au găsit... cîteva scheletre (oase cu toată închietura) de oameni și un scheletru de porc.* CR (1832), 12²/22. *Au dăruit acestui cabinet... rămășițuri de schelete a dobitoacelor mamifere.* ib. (1834), 341²/34. *Aceste* [animale] *au sînge roșu și răce, să răsuflă prin plămîni și au un scheleton.* J. CIHAC, I. N. 129/10, cf. 152/12. [Pescarul] *nu scoase alt nimic fără numai un scheletr (trup numai cu oasăle înșirate) de dobitoc.* GORJAN, H. I, 40/26. *Oasele laolaltă legate, le numim scheletul.* ANTROP. 14/7. *S-au aflat întregi scheleturi ale înmormîntaților romani.* FM (1838), 95/2. *Schelet se numește totalul oaselor împreunate și legate unul de altul prin zgîrciuri.* KRETZULESCU, A. 14/2. *Sistima oaselor ce este temelia făpturii... se numește schelet.* EPISCUPESCU, O. Î. 94/26. *Brațele și mînile spînzură din partea cea mai de sus a scheletului omenesc.* CORNEA, E. I, 199/18, cf. NEGULICI, POLIZU. *Rămase... ca un mare schelet de uriaș.* NEGRUZZI, S. I, 175. *Văzui trecînd moartea pe palidu-i cal. Schelet d-altă lume, cu forme cumplite.* ALEXANDRESCU, O. I, 90, cf. PROT. — POP., N. D., LM, PONTBRIANT, D. *Moartea se înfățișează de moderni sub forma unui schelet hidos.* MAIORESCU, CRITICE, 112. *Se răscoleau din năsip schelete nalte... cu capete seci de oase.* EMINESCU, P. L. 20. *Ieșeau de prin morminte schieletele de morți.* MACEDONSKI, O. I, 126. *Nu-ți trebuia mult ca să-l confunzi cu scheletul pe care-l avea medicul în colțul infirmeriei.* BACALBAȘA, S. A. I, 139, cf. DDRF, ALEXI, W. *Resturile scheletelor calului și călărețului.* PÂRVAN, G. 379, cf. CADE. *Paznicu mi-a-nchis cavoul Și-am rămas să-mi plimb scheletul Pe sub sălciile ude.* MINULESCU, VERS. 28. *Li se văd prea mult coastele și scheletul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 174. *Amîndoi, lîngă schelet omenesc..., erau doborîți de o mare tristețe.* C. PETRESCU, Î. I, 25. *Un sunet sacadat, subit, de clopoțel obraznic..., mi-a dat o clipă halucinația unui rînjet de schelet.* I. BOTEZ, B. I, 41. *Dacă milioanele de schelete ar reapărea acum, li s-ar agăța de coaste cîte o decorație.* SAHIA, N. 60. *Ședea... în pereții scorburii un schelet omenesc.* VOICULESCU, P. II, 183, cf. SCRIBAN, D. *Liniile scheletului se vedeau... limpede prin pielea scorojită.* CĂLINESCU, O. I, 42. *Încep prin a aduna scheletele carbonizate ale premergătorilor.* BOGZA, A. Î. 27. *Șase schelete străvechi se adîneau pe pămîntul ud.* STANCU, R. A. I, 249. *Părea scheletul unui animal uriaș.* V. ROM. aprilie 1954, 180. *Șira spinării formează partea principală a unui schelet omenesc.* TUDORAN, P. 106. *Se întorcea la mal doar cu scheletul acestui pește.* PREDA, R. 440. *Nu va mai găsi în humă scheleturi.* ISAC, O. 304. *În jurul lui, schelete de cai morți și înghețați.* T. POPOVICI, SE. 289. *Calcarele organogene... se denumesc după scheletul cel mai frecvent din masa lor.* GEOLOGIA, 34. *Greutatea totală a scheletului este de aproximativ 5—6 kg la omul adult normal.* ABC SĂN. 321. *Zăcea un schelet mai mic cu țeasta găurită.* V. ROM. ianuarie 1965, 26. *Sugerează deopotrivă scheletele omenești sau urme ale unei vegetații din ere în care nu apăruse omul.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 218. *Vitele se lățesc, cresc în schelet... și căpățîna lor își pierde forma inițială.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 1, 11/1, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Ca termen de comparație) *O umbră galbenă și tristă... ca un schelet.* MARCOVICI, C. 85/11. *Am ajuns ca un schelet.* ARICESCU, A. R. 31/16. *Femeia aceasta... slabă ca un schelet.* PELIMON, I. 164/19. *Trupul lui puțin se adunase ca un schelet arcuit.* AGÎRBICEANU, S. P. 169. [Mașinăriile] *stăteau grămădite... ca niște schelete de bizare animale antideluviene.* SADOVEANU, E. 174. *În marginea cîmpului, ca un schelet de pasăre căzută..., un avion american, lovit de moarte, încercase parcă să intre în pămînt.* V. ROM. iulie 1954, 11. *Era tînăr, blond cu ochelari și slab ca un schelet.* T. POPOVICI, S. 270. ◇ Fig. (Prin analogie) *Pomii goi Își zbat scheletele spre noi.* LESNEA, VERS. 259. *Salcîmii înșirați pe drum își îndoiau scheletele negre scîrțîind cu jale.* BART, E. 250. *Copacul negru... își răsfața scheletul deșirat peste buruienișul dimprejur.* DEȘLIU, G. 41. (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *De n-ar fi fost să cază frunzele și să rămîie scheleți copacii, nimic n-ar trăda sosirea toamnei.* BASSARABESCU, V. 197. ◇ Loc. adj. **De schelet** = (despre ființe sau părți ale corpului lor) foarte slab, scheletic **(1)**. *Ridică deodată o mînă de schelet.* BOLINTINEANU, O. 188. *Își ascundea... brațul lui de schelet.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 134. *Mîini străvezii cu falange de schelet.* C. PETRESCU, C. V. 212. *Îmi întinde gîtul de schelet, cu mărul lui Adam bulbucat.* TEODOREANU, C. B. 182. *Pictura primilor secoli... ne înfățișează corpuri de schelet, măcinate de abstinență și suferință.* RALEA, S. T. I, 231. ✦ (Prin exagerare) Epitet dat unei ființe extrem de slabe, căreia i se văd oasele prin piele. [Boala] *topește pe bolnavi cu piept și braț de uriași, într-un schelet.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 387/1. *Eu pă toată zioa întîlnesc aici chipuri adevărat omenești..., iar nu scheleturi d-ale dumneavoastră din oraș.* VOINESCU II, M. 47/11. *Acum este un scheletru răzemat de cîrja lui.* CONACHI, P. 227. *Omul... era un schelet deșirat, inconsistent.* ARGHEZI, L. 21.

2. Totalitatea elementelor care constituie structura de rezistență a unei construcții, a unui sistem tehnic etc.; schelărie; ceea ce a mai rămas, în urma degradării, dintr-o construcție, dintr-un sistem tehnic etc. V. osatură **(2)**. *Fiu al acestor ruine... Încă mi-aduc aminte de groaza ce simțeam, Cînd la apusul zilei scheletul lor priveam.* ALEXANDRESCU, O. I, 68. *Pe undele încete își mișcă legănate Corăbii învechite scheletele de lemn.* EMINESCU, O. I, 63. *Se ducea vaporul morții pe un pîntec sau pe altul aplecînd al lui schielet.* MACEDONSKI, O. I, 77. [Zidirea] *întrecea... pe toate celelalte în ce privește scheletul însuși, dacă nu și în privința podoabelor.* IORGA, C. I. II, 32. *Corabia din lanțuri desfăcută Își mișcă-ncet scheletele trudite.* GOGA, POEZII, 207. *E vorba de un sistem... care constă în construirea mai întîi a unui schelet de pari.* PÂRVAN, G. 184, cf. NICA, L. VAM. 219. *Scheletul de oțel al turnului Eiffel.* LOVINESCU, C. IV, 182. *Cuptorul este susținut prin doi pivoți ce se rotesc în lagăre fixate pe un schelet metalic puternic.* IOANOVICI, TEHN. 48. *S-au întins... grinzi și scări de lemn... sprijinite de scheletul podului căzut.* SAHIA, N. 34. *Construcții moderne lîngă schelete fantastice de case arse... se înșirau fără orînduială, pe uliți întortocheate.* SADOVEANU, O. VI, 629. *Războiul*

[de ţesut] *este prevăzut cu un schelet alcătuit din piese fixe.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 233. *Fetiţa împletea, pe un schelet de sîrmă, fire de papură văpsită.* ARGHEZI, S. VII, 114. *Sub acoperişul în pantă repede al bisericii e o... întretăiere de lemnărie, asemeni unui schelet de corabie.* CĂLINESCU, C. O. 159. *Maşina porneşte... Scheletu-i de fier păcăne, trosneşte din încheieturi.* BOGZA, A. Î. 107. *Dregeau scheletul* [trăsurii] *ce pe urmă se întărea cu fier.* PAS, L. I, 72. *Schelete de tancuri carbonizate erau semănate pe cîmpia răscolită.* T. POPOVICI, S. 467. *Scheletul uriaş de fier şi piatră prefigurează o construcţie.* CINEMA, 1968, nr. 6, VI, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Era o învălmăşeală acolo... bastoane rupte, umbrele vechi — mai mult scheletul de ele.* BASSARABESCU, V. 42. *Scheletul unui zmeu ce se zbuciuma prizonier în sîrmele de telegraf.* BRĂESCU, O. A. I, 105. *„Miezul" elastic — din arcuri... este un ansamblu uşor, ce constituie scheletul viitoarei saltele.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 097. ✦ Ansamblul elementelor mai dure ale solului, care rezistă eroziunilor. *Mă depărtai ca să mă primblu prin scheletele de piatră ale stîncilor.* EMINESCU, G. P. 160. *Pămînt pietros, arid, răscolit; pretutindenea sfărîmături de stînci... — schelet pietrificat —.* BART, S. M. 54. *Acolo unde vîntul a înlăturat o cantitate oarecare din solul nisipos, creşte procentajul de schelet al solului.* PROBL. GEOGR. II, 200.

3. Fig. Plan sumar redus la cîteva idei generale, principale, care permite o vedere de ansamblu asupra unei lucrări ştiinţifice, literare, artistice, a unui proces, a unui fenomen etc.; schemă **(1)**. Cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Mă luă la o bere şi-mi dezveli scheletul unui plan măreţ.* BRĂESCU, O. A. I, 20. *Scheletu unei tragedii.* SCRIBAN, D. *Scheletul piesei se dovedeşte... foarte solid.* CONTEMP. 1956, nr. 483, 2/1. *În afara desenelor rămase de la Bacovia, care au constituit scheletul unor poezii..., el a lăsat şi lucrări grafice.* V. ROM. decembrie 1964, 156. *Programele şcolare... reprezintă scheletul viitoarelor manuale.* GÎ 1968, nr. 933, 4/1. *A fost solicitat... să recepteze din creaţia artistică doar scheletul acţiunii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 60, 4/3, cf. M. D. ENC., DEX.

4. Caracter tipografic (lung şi subţire) format din conturul literelor. Cf. V. MOLIN, V. T. 72, CADE, CV 1950, nr. 3, 34.

5. Totalitatea sunetelor (sau fonemelor) din care este format un cuvînt. *Unul şi acelaşi principiu provoacă de obicei schimbări şi în scheletul cuvîntului.* PHILIPPIDE, P. 7. *Simţea el însuşi nevoia să insiste asupra subiectului prea „slab" exprimat printr-un cuvînt... redus ca schelet fonetic.* IORDAN, STIL. 271.

— Pl.: *schelete* şi (rar) *scheleturi*, (m.) *scheleţi*. — **Şi**: (învechit) **scheletón, schelétr, schelétru, schielét, scelét** (BREZOIANU, Î. 51/9), (regional) **schiléte** (ALR II/I MN 44, 2 233/876) s. n.

— Din ngr. σκελετός σκέλετρον, lat. **sceletus**, fr. **squelette**, germ. **Skelett**. — **Scheleton** < ngr. σκελετόν.

— **Scheletru** < ngr. σκέλεθρο, it. **scheletro**.

SCHELÉTIC, -Ă adj. **1.** (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Cu înfăţişare de schelet **(1)**, ca un schelet; s p e c. (despre fiinţe, despre părţi ale corpului lor sau despre înfăţişarea lor) foarte slab, uscat (de i se văd oasele); (învechit, rar) scheletos. *Îşi frecă degetele scheletice.* C. PETRESCU, O. P. I, 164. *Întinse mîna scheletică.* id. C. V. 67. *Plecase fără împotrivire, cu străinul scheletic.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 68. *Un scheletic braţ de fachir.* TEODOREANU, M. II, 208. *Se ridicau flămînzii negri, împresuraţi de femei bocind şi copii scheletici.* SADOVEANU, O. XVII, 530. *Era un personaj scheletic.* ARGHEZI, L. 115. *Avea o înfăţişare scheletică.* BLAGA, H. 136. *Dorobanţii scot o umbră de om... scheletic.* CAMIL PETRESCU, O. I, 295. *În mîinile uscate, scheletice, ţine o cutie.* BOGZA, A. Î. 243. *Trupul lui şubred şi aproape scheletic.* STANCU, R. A. II, 228. *Era un om slab, scheletic.* V. ROM. octombrie 1954, 115. *Găsiră un hamal bătrîn, scheletic.* T. POPOVICI, SE. 556. *Vorbele nu mai puţin celebrei şi scheleticei Sarah Bernhardt.* CINEMA, 1968, nr. 8, 17. ◇ Fig. (Prin analogie) *De jur-împrejur copaci scheletici, vitriolaţi, cu crăcile negre, contorsionate.* BOGZA, A. Î. 86. *Cu toţii ne uitam la arborele scheletic.* VINEA, L. I, 312. *Liliacul timpuriu Se legăna scheletic şi pustiu.* LABIŞ, P. 65. (Adverbial) *O fructă ciugulită de pasărea durerii Mai spînzură scheletic de vreascul ros al verii.* VOICULESCU, POEZII, I, 173.

2. (Despre construcţii, sisteme tehnice etc.) Care este alcătuit numai dintr-un schelet **(2)**; din care a rămas doar scheletul, în urma degradării. *Maistrul nostru este un fel de armator de autobuze pe care le scoate din starea scheletică, punîndu-le o carne de tablă peste coastele de fier.* CONTEMP. 1955, nr. 482, 3/2. *Gări arse cu scheletice vagoane.* LABIŞ, P. 289. ✦ (Despre soluri) Alcătuit din elemente (mai) dure, care rezistă eroziunilor. *Substanţele minerale alcătuiesc partea scheletică a solului.* BOTANICA, 93.

— Pl.: *scheletici, -ce.*

— Din fr. **squelettique.**

SCHELETIZÁNT, -Ă adj. (Rar) Care simplifică, care redă numai trăsăturile esenţiale. *Prin 1957, Eminescu era gata, statuie înaltă de 3 m, stranie şi scheletizantă.* CONTEMP. 1969, nr. 1 175, 7/3.

— Pl.: *scheletizanţi, -te.*

— De la **schelet.**

SCHELETÓN[1] s. n. **1.** Sanie de metal foarte joasă, pe care se stă culcat cu faţa în jos şi care se conduce cu mişcări ale corpului şi cu vîrful bocancilor. Cf. M. D. ENC., DEX, DN[3].

2. Sport practicat cu scheletonul **(1)**. Cf. M. D. ENC., DEX, DN[3].

— Scris şi: *skeleton*. — Pl.: **(1)** *scheletoane.*

— Din engl., fr. **skeleton.**

SCHELETÓN[2] s. n. v. **schelet.**

SCHELETÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Scheletic **(1)**. *Cu faţa scheletoasă de veghi îndelungate, Ca statuia tăcută cu buzele-ncleştate.* F (1884), 20.

— Pl.: *scheletoşi, -oase.*

— **Schelet** + suf. *-os.*

SCHELÉTR s. n. v. **schelet.**

SCHELÉTRU s. n. v. **schelet.**

SCHELÍT, *de* f. (Într-un descîntec; cu sens neprecizat, probabil) Boală care duce la o slăbire excesivă. *Ameţală, întuneceală, năduşală..., schelită, ulărită..., va ca roua de soare în ţărmurile goale.* ŞEZ. V, 144.

— Etimologia necunoscută. Cf. s c h e l e t.

SCHELMĂ vb. I. Intranz. (Prin Mold.; în expr.) **A o schelma** = a fugi (în mare grabă şi pe furiş), a o şterge, a o lua la sănătoasa. Cf. COSTINESCU. *Îmi veni dor de casă şi-mi abătu s-o schelmez.* POP., ap. CADE. *Turşii o schelmasî, parcî nu mai fusîsî di cîn lumea pi la noi.* GRAIUL, I, 323.

— Prez. ind.: *schelmez.* — **Şi**: **şchelmá** vb. I.

— Etimologia necunoscută.

SCHEMÁTIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care înfăţişează ceva în mod sumar, în linii generale, (mult) simplificat; cu caracter sumar, (mult) simplificat; (depreciativ) care înfăţişează ceva în mod excesiv de sumar, de superficial, fără adîncime, care nu depăşeşte anumite tipare, şabloane. Cf. ŞĂINEANU[2]. *Reprezentările schematice de pe Columna lui Traian nu ne puteau da decît o idee vagă ori chiar falsă.* PÂRVAN, G. 475. *Fina*

și delicata Elviră, cu frumusețea ei abstractă, model schematic pentru realizări mai concrete..., te-a torturat cu suferința ei tăcută. IBRĂILEANU, A. 56, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ajung doar cîteva linii schematice pentru a-i schița numai fizionomia provizorie.* LOVINESCU, C. VII, 157. *Indicăm în mod schematic ansamblul funcționării cuptorului înalt.* IOANOVICI, TEHN. 41. *Meșteșuguri de prins racii vor fi fiind multe... Desenatori, care nu s-au ostenit niciodată pînă la baltă, le-au explicat în linii schematice.* SADOVEANU, O. IX, 406. *Procesul de formare a diminutivelor așa cum l-am schițat mai sus este schematic.* IORDAN, STIL. 177, cf. SCRIBAN, D. *Imaginile lui Anghel, destul de rare, sînt mai degrabă schematice.* VIANU, A. P. 251. *Alăturate de creațiile lui Balzac, personajele clasicilor sînt mai lineare, mai schematice.* id. L. U. 485. [În] *noul proiect..., palatul făcea o impresie grandioasă, chiar în faza schematică.* CĂLINESCU, S. 211. *Ne îmbie surpriza unui schematic, sobru pictor flamand.* CONSTANTINESCU, S. III, 161. *Sînt naivi și grațioși, aspri și schematici, dar fac minuni.* BARBU, PRINC. 102. *Ne vom mulțumi cu indicații schematice.* PANAITESCU, O. Ț. 63. *Se evită complicații de notație... în favoarea unor formulări grafice schematice.* M 1968, nr. 8, 11. *O reprezentare extrem de schematică a oamenilor.* CINEMA, 1968, nr. 6, IV. *Nu vreau... să reluăm experiența nefericită a pieselor ilustrative, schematice.* T iulie 1968, 4. *Față de datele clasice relativ puțin numeroase și schematice, se adaugă astăzi nenumărate elemente informaționale.* CONTEMP. 1969, nr. 1 179, 8/5, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Adverbial) *Atitudinea pantomimică a actriței... este prezentată schematic..., prin mijlocirea ordinii directe a cuvintelor.* CL 1957, 234. *Ca și cum jocul puterii s-ar reduce mereu, schematic, la două forțe, la două tabere.* CONTEMP. 1969, nr. 1 176, 3/2.

2. S. f. (Rar) Concepție, compunere, alcătuire, expunere etc. cu caracter schematic **(1)**. Cf. DN³.

— Pl.: *schematici, -ce.*

— Din fr. **schématique.**

SCHEMATÍSM s. n. **1.** (Învechit, în Transilv.) Condică în care se înregistrau în mod sintetic diferite date, nume, acte, situații cu caracter religios, administrativ, comercial etc. *Nu demult s-au tipărit în Tipografia seminariului din Blaj schematismul clerului unit din Transilvania.* FM (1842), 201[1]/9. *După schematismul diecezan din 1842, în această dieceză erau 608 545 de suflete.* BARIȚIU, P. A. II, 70.

2. (Astăzi rar) Schemă **(1)**; însușire, caracter, aspect sintetic, cuprins în anumite formule, reguli, legi. *Atunci va ieși două nouă corpuri a și c după următorul șematism: A = a + b.* BARASCH, M. I, 45/11. *În privința schematismului conjugării, ea există în orice limbă.* MAIORESCU, CRITICE, 136. *Genealogia limbilor se judecă după schematismul lor flecționar.* id. ib. 140. *Astfel vrea el să oprească limba în marginile unor strîmte... schematismuri.* PHILIPPIDE, P. 251, cf. CADE, SCRIBAN, D.

3. (Depreciativ) Formă prea generală, simplistă, lipsită de adîncime în care sînt prezentate lucrurile, fenomenele, realitatea etc.; caracterul a ceea ce este (prezentat) prea sumar, prea general; tendință sau mod de a concepe ori de a înfățișa lucrurile, fenomenele, realitatea etc. într-o formă simplistă, superficială, șablonardă, dogmatică; respectare rigidă a unor formule, șabloane etc. V. simplism, dogmatism. Cf. ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE. *Prin acest schematism scolastic, criticul își închipuie că a determinat valoarea poeziei lui Eminescu.* LOVINESCU, C. VIII, 103, cf. VH, 106, SCRIBAN, D. *Evocarea ar ajunge la schematisme dacă* [scriitorul]*... n-ar reintroduce în ansamblu accentul naturii și al vieții.* VIANU, A. P. 397. *Schematismul e un defect al conținutului, un fel de viciu de a concepe.* CĂLINESCU, C. O. 141, cf. 396. *O lipsă serioasă a nuvelei o constituie schematismul.* CONTEMP. 1953, nr. 327, 4/3. *Am mai plătit încă multă vreme tribut schematismului și retoricei.* V. ROM. ianuarie 1954, 148. *Mult dezbătuta problemă asupra schematismului, este rezolvabilă.* ib. iunie 1957, 9. *Schematismul formulelor prin care se caracterizează personajele secundare nu mai este utilizat la caracterizarea personajelor de prim plan.* CONSTANTINESCU, S. II, 31, cf. DN². *Există..., în ce privește compoziția, o vădită tendință spre uniformitate și schematism.* IST. LIT. ROM. II, 548. *Am combătut schematismul într-o vreme cînd acesta mina grav literatura noastră nouă.* V. ROM. decembrie 1964, 123. *Dirijorul a alunecat adesea în schematism.* M 1965, nr. 2, 39. *Simplismul caracterelor anunță schematismele de mai tîrziu.* CINEMA, 1968, nr. 8, 5. *Convertirea în modele reale a năzuințelor trecutului... implică degajarea lor de orice schematism.* CONTEMP. 1969, nr. 1 167, 8/5. *Schematismul didactic* [al piesei de teatru] *pe care spectatorul refuză să îl accepte.* T martie 1969, 3, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

— Pl.: *schematisme* și (învechit) *schematisnuri.* — Și: (rar) **schematízm** (SCRIBAN, D.), (învechit) **shematism, șematism** s. n.

— Din lat. **schematismus,** germ. **Schematismus,** fr. **schématisme.**

SCHEMATIZÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică o operă, o lucrare, o situație etc.) A înfățișa, a prezenta schematic **(1)**; a da un caracter schematic. V. simplifica. *Vocabularul este prea fluid și prea variabil pentru a se lăsa schematizat cu o precizie matematică.* L. ROM. 1967, 6, cf. M. D. ENC., DEX, DN³. (Tranz. fact.) *Repetarea situațiilor la nesfîrșit ... sărăcește povestea, o schematizează.* CINEMA, 1968, nr. 10, 15. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Cu coastele ridicate, cu mîinile spînzurînd cochet din încheietură...,* [nebunul] *schematiza... gleznele picioarelor de dinainte ale calului în tactul lor aerian.* ARGHEZI, B. 78.

— Prez. ind.: *schematizez.*

— Din fr. **schématiser,** germ. **schematisieren.**

SCHEMATIZÁNT, -Ă adj. (Rar) Care dă un caracter (prea) schematic **(1)**, care schematizează. *Deformația unei asemenea critici... întortocheată, insinuantă, schematizantă, se rezolvă într-o caricaturizare abstractă.* CONSTANTINESCU, S. I, 124. *Scriitorul schematizant toarnă apă în butoaiele Danaidelor, care nu se umplu niciodată.* CĂLINESCU, C. O. 141, cf. DN³.

— Pl.: *schematizanți, -te.*

— **Schematiza** + suf. *-ant.*

SCHEMATIZÁRE s. f. Acțiunea de a schematiza și rezultatul ei; prezentare (prea) schematică **(1)** a unei probleme, a unor fapte, a realității etc. V. simplificare. *Trebuie să ne ferim de generalizări și de schematizări.* IORDAN, STIL. 77. *Această prezentare unilaterală a presonagiilor duce la șablonizarea și schematizarea lor.* V. ROM. ianuarie 1954, 183. *Refuzînd schematizările lipsite de probitate..., nu se sfiește să-și exprime nedumerirea în fața atitudinilor pe care nu le înțelegea.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 56. *Medicina... și-a restrîns cîmpul de investigație, ajungînd la un fel de simplificare și schematizare a ființei umane.* CONTEMP. 1969, nr. 1 179, 8/3. *Considerațiile concrete privind concepția sa asupra sociologiei artei... păcătuiesc printr-o oarecare schematizare.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 21, 7/2, cf. M. D. ENC., DEX, DN³.

— Pl.: *schematizări.*

— V. **schematiza.**

SCHEMATIZÁT, -Ă adj. Care are un caracter (prea) schematic **(1)**. *Viziunea statică a romanului este superioară psihologiei schematizate... a personajelor.* CONSTANTINESCU, S. I, 45. ◇ (Adverbial)

Celelalte șase toarte verticale redau total schematizat torțile în formă de capre. PÂRVAN, G. 10.

— Pl.: *schematizați, -te.*

— V. **schematiza.**

SCHEMATÍZM s. n. v. **schematism.**

SCHÉMĂ s. f. **1.** Reprezentare grafică simplificată a structurii, a dispunerii, a caracteristicilor etc. unui teren, unui ansamblu (tehnic), unui proces, unui fenomen etc., (astăzi rar) s c h e m a t i s m **(2)**; plan sumar, redus la cîteva idei generale, principale, care permite o vedere de ansamblu asupra unei lucrări științifice, literare, artistice, a unui proces, a unui fenomen etc., s c h e l e t **(3)**. *Am dat această carte..., împreună cu harta de starea moșiei... și shima moșiii* (a. 1839). BUL. COM. IST. IV, 159. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare.* EMINESCU, P. L. 44. *Cazuri înșirate în schema de la pag. 56.* PHILIPPIDE, P. 65, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Dacă numele „Zilotului" e aproape imposibil de stabilit, figura lui, schema biografică se poate fixa destul de bine.* IORGA, L. II, 351, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Nu ne ridicăm împotriva schemelor, dar le recunoaștem numai o utilitate școlară.* LOVINESCU, C. V, 33, cf. IV, 124. *Orice substantiv și orice adjectiv sînt apte... de a fi întrebuințate potrivit schemei de mai sus.* IORDAN, STIL. 213, cf. SCRIBAN, D. *De aici mulțimea schemelor, a tablelor sinoptice... care intercepteză expunerea lui.* VIANU, A. P. 313, cf. 190. *Este redată schema de funcționare la aceste mașini.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 81. *Întocmește noi scheme de asolamente.* LEG. EC. PL. 84. *Ați putea să faceți schema unei analize de ulei?* ARGHEZI, S. XI, 143. *Schema aparaturii folosite este dată de figura 8.* SANIELEVICI, R. 24, cf. LTR[2]. *Încercă să-și schițeze schema viitoare... a pieselor, a pompei.* MIHALE, O. 252, cf. DN[2]. *Autorul reprezintă aceasta prin următoarea schemă...* L. ROM. 1967, 414, cf. 277, M 1968, nr. 10, 19. *Unele scheme matematice sau geometrice conțin multiple posibilități pentru sugestii grafice.* CONTEMP. 1969, nr. 1 179, 7/2. *S-au elaborat în această privință scheme precise de structură.* FLACĂRA, 1969, nr. 1, 56, cf. M. D. ENC., DEX, DN[3]. ◇ F i g. *Nu mi-e prea greu de întregit schema gîndurilor ei.* CAMIL PETRESCU, P. 264. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Schema abstractă, cu care se operează de obicei în considerarea regimului feudal, este valabilă numai în măsura în care facilitează o primă orientare de ansamblu asupra fenomenelor.* BLAGA, G. 62. *Din toate aceste scheme sociale ne alcătuim un portret pe care-l modelăm cît mai aproape de morala grupului din care facem parte.* RALEA, S. T. II, 114. *Sufletul omului nu-l vei cunoaște fiindcă îl vei judeca tot după scheme.* V. ROM. septembrie 1955, 95. *Piesa e o comedie cu scheme și situații tradiționale.* T octombrie 1968, 46. ✦ (Depreciativ) (Re)prezentare excesiv de sumară, de superficială, care nu depășește anumite tipare, șabloane. *Influența personajului ține de spectacol, și acolo unde ea nu există nu avem decît schemă, contururi ridicole, schelete.* CONTEMP. 1969, nr. 1 198, 3/3.

2. S p e c. Reprezentare grafică a structurii organizatorice a unei întreprinderi sau instituții, cuprinzînd compartimentele de lucru, numărul angajaților, gradele, funcțiile (și retribuția) lor etc.; p. e x t. angajații unei întreprinderi sau instituții (pe grade și funcții); organigramă. *Schema de personal... a biroului de repartizare va fi fixată prin decizia Ministerului Muncii.* LEG. EC. PL. 272. *Ai găsit ceva?... — Nu. N-am găsit nimic... Așteaptă să li se aprobe schema cea nouă și poate atunci...* V. ROM. octombrie 1954, 119. *De la 1 ianuarie, cînd vom reînnoi schema, o să lucrezi iarăși la Academie.* PREDA, R. 292. *În schemele de funcțiuni ale școlilor profesionale se vor prevedea posturi de maiștri-instructori.* GÎ 1968, nr. 933, 4/3. *Nu există în afara revistei „Muzica" nici o revistă sau ziar care să aibă în schemă un post de critic muzical.* M 1968, nr. 8, 7. *Concursurile anuale pentru completarea schemei.* T ianuarie 1969, 79, cf. DEX, DN[3].

— Pl.: *scheme.* — Și: (învechit) **shimă, șémă** (GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.

— Din lat. **schema**, fr. **schème**, it. **schema**, germ. **Schema.**

SCHEMBEÁ s. f. **1.** (Învechit) Stomac ori abdomen de animal domestic, mai ales de vacă; s p e c. burduf făcut din pielea (argăsită a) stomacului unui animal domestic, în care se păstrau sau se transportau diferite alimente (brînză, untură, făină, tutun etc.); conținutul unui asemenea burduf; conținutul împreună cu burduful respectiv. *De aicii alt n-avui a trimite dumi*[tale] *făr'cât o schimbea de său* (a. 1779). FURNICĂ, I. C. 94. *După supusă datorie așternînd listă supt nr. 62 de seu ce s-au exportarisit... se îndreaptă la cinstita vistierie... schimbele trei mii două sute optzeci* (a. 1833). DOC. EC. 538. *Săul este pus în burduje mari... și schimbele, adecă burte de la 12 pînă la 15 oca.* I. IONESCU, M. 727, cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D.

2. (Astăzi rar) Ciorbă de burtă; ciorbă făcută din peritoneul mielului; drob de miel. *Schimbele 3 po bani 6* (a. 1792). ȘIO II_1, 317. *Schembeaua dreasă bine, cu puțin ardei roșu, este... superioară.* CARAGIALE, O. II, 215, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Să guste pastrama și turburelul, schembeaua și prăștina.* M. I. CARAGIALE, C. 49, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM. ◇ E x p r. (Regional) **A mîncat schimbeaua** = s-a păcălit (într-o afacere). Cf. ZANNE, P. IV, 116, ȘIO II_1, 317, CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *schembele.* — Și: **schimbeá,** (regional) **șchiombeá** (SCRIBAN, D.) s. f.

— Din tc. **işkembe.**

SCHEMNÎ-AGÁ s. m. Înalt demnitar turc care avea funcția de a oferi sultanului scăunelul, împodobit cu plăci de argint, la urcarea sau la coborîrea acestuia de pe cal, și care, ca reprezentant al Porții otomane, era însărcinat să instaleze, în țările române, pe noul domn numit aici de Poartă. *Ș-au răpezit Gligorie Vodă oamenii săi înainte cu schimi-aga.* NECULCE, L. 36, cf. 64. *Au și venit cu tabăra lîngă Colintina... și era și schimni-aga cu dînșii.* R. POPESCU, CM I, 350, cf. 358. *După cetirea fermanului mergînd toți boierii de au sărutat mîna domnului, pe schemni agasi l-au îmbrăcat cu blană de sobol.* AMIRAS, ap. ȘIO II_2, 104. *Constantin Vodă, după ce au venit schimni-agasi, s-au gătit și au purces din Iași, petrecîndu-l și toată boierimea țării* (sfîrșitul sec. XVIII). LET.[2] III, 205. *De-a stînga domnului, alături, mergea schemni-agasi, ce este rînduit de împărăție pentru așezarea domnului la scaun.* GHEORGACHI, LET.[2] III, 300, cf. ȘIO II_2, 104, TDRG.

— Și: **schemni-agasí, schimi-agă, schimni-agasí** s. m.

— Din tc. **iskemni ağası.**

SCHEMNÎ-AGASÍ s. m. v. **schemni-aga.**

SCHEMNÎ-CEAÚȘ s. m. Ceauș care, ca reprezentant al Porții otomane, însoțea în țările române pe noul domn numit aici de Poartă. *Purces-au Ghica Vodă spre țară cu doi agi mari,* [printre care]... *Izmail aga (carele apoi au căzut agă spahiilor), schimni-ciauș.* M. COSTIN, O. 181. *Ahmet aga ce au fost schemni-ceauș la Moldova* (a. 1693). ȘIO II_2, 104, cf. TDRG.

— Pl.: *schemni-ceuși.* — Și: **schimni-ceaúș, chimni-ceaúș** (ȘIO II_2, 194) s. m.

— Din tc. **iskemni çavuşu.**

SCHENCĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) **1.** A scheuna **(1)** (Bogza — Rîmnicu Sărat). H XII 29. *Lupul și cîinele schencănește.* ib.

2. (În forma *schincăni*) A scînci **(2)**. Cf. SCRIBAN, D.
— Prez. ind. pers. 3: *schencăneşte*. — Şi: **schincăni** vb. IV. SCRIBAN, D.
— Etimologia necunoscută. Cf. s c h e u n a.

SCHÉNTĂ s. f. v. **spenţer.**

SCHÉNŢĂ s. f. v. **spenţer.**

SCHENŢĂLÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-vestul Transilv.) A smuci; a trage; a ciupi. Cf. CABA, SĂL. 92.
— Prez. ind.: ?
— Etimologia necunoscută.

SCHÉPSĂS s. n. v. **schepsis.**

SCHÉPSIS s. n. **1.** (Învechit) Reflecţie **(1)**, meditaţie **(1)**; consideraţie. *Adunîndu-ne cu toţii la sf. mitropolie, am făcut acest schepsis* (a. 1794). GÁLDI, M. PHAN. 248. *Să se facă de domnia mea un schepsis şi o hotărîre la aceasta* (a. 1795). id. ib.

2. (Învechit) Deviz; calcul, socoteală. *Vom face atuncea schepsis cîţi bani trebuiesc la cumpărarea somei podelelor şi cîte cît să dea fieştecare* (a. 1815). URICARIUL, I, 234. *Prisosul trebuincios spre cheltuială... se va aduna de la toată neguţătorimea ţării... după schepsis ce de iznoavă se va face atunci* (a. 1815). ib. IV, 121/2. *Alcătuind... schepsis de cîtă cheltuială trebuieşte spre a se face zidirea acei cîsmea* (a. 1818). GÁLDI, M. PHAN. 248. *Să va faci schepsăs şi se va afla chipul încuviinţat pentru întîmpinare celor trebuincioasă spre hrana oştirii* (a. 1821). IORGA, S. D. XXI, 361.

3. (Familiar) Minte **(3)**. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✧ **Cu schepsis = a)** l o c. a d j. şi a d v. (în mod) bine socotit, chibzuit, gîndit. Cf. CADE. *Viaţa e scurtă, trebuie... petrecută cu schepsis.* BRĂESCU, O. A. I, 12. *Rînduise cu schepsis zgîrcenia asta bugetară faţă de munca asta protopopească.* VOICULESCU, P. I, 118, cf. SCRIBAN, D. *Sînt alte roluri mai cu schepsis de jucat, dacă vine vorba să joci şi nişel teatru în viaţă.* C. PETRESCU, A. R. 27, cf. DM, DN, M. D. ENC., DEX; **b)** l o c. a d v. cu un anumit scop (ascuns), cu o anumită intenţie (nemărturisită); p. ext. cu şiretenie. Cf. CADE. *Haiducul... ieşea dintre uluci... ridicînd cu „schepsis" un pumn de ţărînă...* [şi] *întărea, în sufletele celor zgribuliţi..., tirania vremii.* KLOPŞTOCK, F. 28, cf. M. D. ENC., DEX; **c)** l o c. a d v. (rar) în mod hazliu. Cf. CADE. ✦ (Argotic; în forma *chepsis*) „Învîrteală". BUL. FIL. V, 247.
— Şi: (învechit) **schépsăs,** (regional) **chépsis** (BUL. FIL. V, 247) s. n.
— Din ngr. σκέψις.

SCHÉPTIC, -Ă adj., s. m. şi f. v. **sceptic.**

SCHEPTICÍSM s. n. v. **scepticism.**

SCHÉPTRU s. n. v. **sceptru.**

SCHERB s. n. v. **scîrbă[1].**

SCHÉRBĂ s. f. v. **scîrbă[1].**

SCHERCĂNÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nord-estul Munt.) A scînci **(2)**. SCRIBAN, D.
— Prez. ind.: *schercănesc.*
— Etimologia necunoscută. Cf. s c h e n c ă n i.

SCHERLĂÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHERLĂIÁLĂ s. f. v. **schelălăială.**

SCHERLĂÍT[1] s. n. v. **schelălăit.**

SCHERLĂÍT[2], -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.; depreciativ; despre copii) Plîngăcios, plîngăreţ **(1)**. *Mă, că scherlăit te-ai mai făcut!* UDRESCU, GL. ✧ (Substantivat) *Ia vezi ce are scherlăitu-ăla de copil!* id. ib.
— Pl.: *scherlăiţi, -te.*
— V. **scherlăi.**

SCHERLĂITÚRĂ s. f. v. **schelălăitură.**

SCHERLĂLĂÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHERLĂLĂIÁLĂ s. f. v. **schelălăială.**

SCHERLĂLĂÍT s. n. v. **schelălăit[1].**

SCHERLĂLĂITÚRĂ s. f. v. **schelălăitură.**

SCHERM subst. v. **scrimă.**

SCHERZÁNDO adv. (Indică modul de executare a unei bucăţi muzicale) În tempo vioi, însufleţit, vesel, jucăuş, cu umor. Cf. TIM. POPOVICI, D. M., IVELA, D. M. *A cînta scherzando.* SCRIBAN, D. *Lucrarea era reluată apoi în întregime cu fuga şi cu andantele şi cu alegretto scherzando.* PREDA, R. 119, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.
— Pronunţat: *scherţando.*
— Din it. **scherzando.**

SCHÉRZO s. n. Piesă muzicală (sau parte dintr-o simfonie sau dintr-o sonată) scrisă (şi executată) într-un tempo vioi, însufleţit, vesel, jucăuş, cu umor. Cf. TIM. POPOVICI, D. M., IVELA, D. M. *Pînă la scherzo ar merge..., dar la scherzo fără corn englezesc sînt mort.* SEBASTIAN, T. 304. *Un scherzo de Mozart.* SCRIBAN, D. *În scherzo se limpezeşte imaginea unei vieţi active şi voioase.* VIANU, L. U. 292, cf. DM. *Formele de lied, scherzo şi rondo cunosc o mai mică întrebuinţare.* M 1965, nr. 2, 5/1, cf. ib. nr. 4, 17/1, DN[2]. *Mişcarea e de scherzo şi presto.* CINEMA, 1968, nr. 7, XI, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pronunţat: *scherţo.* — Pl.: (rar) *scherzouri.*
— Din it. **scherzo.**

SCHÉSIS subst. (Grecism învechit) „Raport, relaţie" (GÁLDI, M. PHAN. 248), legătură. *Monsiu Bretaliu..., ce era un om cu un deosebit duh, în bilet mi-au făcut şi chemare ca să merg... şi la balul său..., şi-mi făcea mai multe ţirimonii decît toţi, pentru că să arate cu aceasta deosibită schesis către prea înaltul devlet.* VĂCĂRESCUL, IST. 289. *Spre curmarea a tot schesis a vorniciei* (a. 1828). GÁLDI, M. PHAN. 248.
— Pl.: ?
— Din ngr. σχέσις.

SCHÉTING s. n. **1.** Un fel de patină[2] **(1)** montată pe rotile. Cf. DN[2], DEX.
2. Sport practicat cu astfel de patine[2] **(1)**. Cf. DN[2], DEX.
— Pl.: **(1)** *schetinguri.*
— Din engl., fr. **skating.**

SCHEUNÁ vb. I. **1.** I n t r a n z. şi (regional) r e f l. (Despre cîini; p. g e n e r. despre alte animale) A scoate sunete plîngătoare, ascuţite şi repetate (de obicei de durere); a schelălăi **(1)**, a chelălăi, (regional) a schencăni **(1)**. *S-aud cînii sub garduri că scheaună şi latră.* EMINESCU, O. IV, 81. *Cînii se întorceau schiaunînd înapoi.* SLAVICI, O. I, 140. *Bietul căţel s-a oprit sfiicios şi a scheunat.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 263. *Scheaună un cîne şi ţi-i milă, dar încă de-o făptură omenească.* CONTEMPORANUL, VI[2], 114, cf. DDRF, BARCIANU. *Intrară în curte într-o asurzitoare larmă de cîini ciobăneşti, care se bucurau, schioneau, lătrau.* SANDU-

ALDEA, A. M. 89, cf. ALEXI, W., TDRG. *Dacă scheaună ctnele de lingă casă... va urma vreo nenorocire.* GOROVEI, CR. 47. *Copoii... scheaună și lasă vînatul să se piardă.* AGÎRBICEANU, S. P. 110. *Scheunînd ușor, dădu repede din coadă.* HOGAȘ, DR. I, 144, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Melancolii de cățeluși Uitați de cineva peafară Să scheaune pe la uși.* TOPÎRCEANU, P. O. 143. *Cinci lupi... scheunau ușor printre dinți.* VOICULESCU, P. I, 113. *Cățeii... începură a scheuna subțirel.* SADOVEANU, O. XII, 628, cf. SCRIBAN, D., ARH. OLT. XXI, 275. [Ctinele] *se duce scheunînd.* BOGZA, A. Î. 265. *Vulpea a scheunat, s-a repezit... spre ieșire.* STANCU, D. 431. *Toți cinii satului urlau, lătrau, scheunau.* CAMILAR, N. II, 35. *Cumătra vulpe... scheună către lunci sălbatice.* id. ib. 350. *Negrilă scheuna, învîrtindu-se în jurul catargului.* TUDORAN, P. 189. *Cățelandrul scheună indignat.* PREDA, I. 264. *Zăvozii... Scheunau cu vîntul pe sub uși.* LABIȘ, P. 26. *Barem să fi murit jigodia! De unde! A scheunat trei zile.* BARBU, G. 254. *Cățeluța a fost bolnavă greu. A tremurat din labe și-a scheunat mereu.* T iulie 1964, 43. *Ctinele a scheunat și i-a dat drumul.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 8, cf. M. D. ENC., DEX, H III 325, X 499, RETEGANUL, P. III, 38, GR. BĂN., ALR SN V h 1 464. *Ctinele șcheaonă de foame.* MAT. DIALECT. I, 192, cf. TEAHA, C. N. 263. *Urla zua și nop-t'ea acolo în juru casî și scheuna.* O. BÎRLEA, A. P. II, 81. ◇ Fig. *Vîntul ieși șuierînd, urlă, scheună, se izbi furios să-i rostogolească.* V. ROM. mai 1958, 58.

2. Intranz. și refl. P. anal. (Despre oameni, mai ales despre copii mici; adesea depreciativ) A plînge sau a zbiera (continuu, strident); a schelălăi **(2)**. *Poate cînd te-oi privi... scheunîndu-te..., m-oi vindeca de tine.* CAMIL PETRESCU, T. II, 239. *A murit... și copilul, un prunc alb... care scheunase o zi.* DEMETRIUS, A. 24, cf. DEX, ALR I 82/223, LEXIC REG. 21.

— Pronunțat: *sche-u-*. — Prez. ind.: *scheáun* și (rar) *schéun* (SCRIBAN, D.). — Și: (regional) **schiaoná** (ALR SN V h 1 464/105), **schiauăná** (ib. h 1 464/36), **schiauná, schiauoná** (ib. h 1 464), **schieună** (DR. III, 513) vb. I, **schioní** vb. IV, **schiuăná** (ALR SN V h 1 464), **schiuná** (ib. h 1 464/682) vb. I, **scauoí** (ib. h 1 464/95), **scăoí** (ib. h 1 464; prez. ind. pers. 3 și *scăoie*, RETEGANUL, P. III, 38), **scăuăí** (ALR SN V h 1 464/325; prez. ind. pers. 3 și *scăuăiește*, ib.), **scăuí** (ib. h 1 464/362; prez. ind. pers. 3 și *scăuiește*, ib.), vb. IV, **scăuná** (ib. h 1 464), **șcăuná** (ib. h 1 464), **șcheaoná, șcheuná, șchiauná** (ALR SN V h 1 464), **șchiauoná** (ib. h 1 464/228), **știauná** (ib. h 1 464) vb. I.

— Formație onomatopeică. Cf. scheau.

SCHEUNÁRE s. f. Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale, scheunat **(1)**, scheunătură, schelălăială **(1)**, schelălăit **(1)**, schelălăitură **(1)**, schelălăire, (rar) scheaun; p. anal. strigăt tînguitor scos de om. *A rămas în pace, Precum a fost, tot vînător: Îi sună casa-n gură mare De trîmbițe și schieunare.* COȘBUC, P. II, 174, cf. ALEXI, W. *Ctinii se domoliră și cu căscături și cu scheonări se traseră în deal la oi.* GALACTION, O. 283, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *sche-u-*. — Pl.: *scheunări*. — Și: (regional) **scheonáre**, (regional) **schieunáre** s. f.
— V. **scheuna**.

SCHEUNÁT s. n. **1.** Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale; scheunare, scheunătură, schelălăire, schelălăit **(1)**, schelălăială **(1)**, schelălăitură **(1)**, (rar) scheaun. *De-atunci vecinii nu mai pot dormi de scheunatul buhelor, de urletul cînilor.* AGÎRBICEANU, P. M. 20. *Aci-mi erai, javră?... Un scheunat îi răspunde.* CAZIMIR, GR. 58. *Dacă ai cunoaște înțelesurile... scheunatului dihăniilor..., atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat.* SADOVEANU, O. X, 623. *Zgîria în sufletul soldaților șcheunatul cînelui.* CAMILAR, N. I, 155. *Ctinele stătea în gura tambuchiului... scoțînd la răstimpuri cîte un scheunat.* TUDORAN, P. 272. *Cățelandrul... scoase un scheunat de neliniște.* PREDA, I. 264, cf. M. D. ENC., DEX. *Mîrțitul gros și rar la început se subția la sfîrșit într-un scheunit ascuțit.* PLOPȘOR, C. 127.

2. P. anal. (Adesea depreciativ) Exclamație nearticulată, repetată, scoasă de o persoană pe un ton plîngător (și strident); schelălăit **(2)**, schelălăială **(2)**, schelălăitură **(2)**. *Se deșertă de toată mînia și căzu slab în iarbă, c-un fel de scheunat ridicol.* SADOVEANU, O. IX, 148.

— Pronunțat: *sche-u-*. — Și: (regional) **scheunit, șcheunát** s. n.
— V. **scheuna**.

SCHEUNĂTÚRĂ s. f. Lătrătură jalnică, plîngătoare, ascuțită și repetată a cînelui sau, p. gener., a altor animale; scheunare, scheunat **(1)**, schelălăială **(1)**, schelălăire, schelălăit **(1)**, schelălăitură **(1)**, (rar) scheaun. *Pe deal se aud niște șcheunături jalnice și lungi.* CONTEMPORANUL, VII$_2$, 3, cf. ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D. *Vulpea dădu spre singurătăți o șcheunătură.* CAMILAR, N. II, 425. *Se păru că aud dinspre uscat un fel de scheunături.* TUDORAN, P. 573, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *sche-u-*. — Pl.: *scheunături*. — Și: (regional) **schiaunătúră** (ALEXI, W.), **șcheunătúră** s. f.
— **Scheuna** + suf. *-ătură*.

SCHEUNÍT s. n. v. **scheunat**.

SCHEUȘÁNĂ s. f. (Prin Ban.) Numele unei păsări neidentificate mai de aproape. Cf. BĂCESCU, PĂS. 152.

— Pronunțat: *sche-u-*. — Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

SCHEVOFÍLACA s. m. (sg.) v. **schevofilax**.

SCHEVOFILÁCHIE s. f. (Grecism învechit) Loc în altar în care se păstrează obiectele de cult. V. sacristie. *O pusără ca un odor în schevofilachie.* MINEIUL (1776), 161r^2/31, cf. TDRG, GÁLDI, M. PHAN. 248.
— Pl.: *schevofilachii*. — Și: **schevofiláchion** s. n. TDRG, GÁLDI, M. PHAN, 248.
— Din ngr. σκευοφυάκιον.

SCHEVOFILÁCHION s. n. v. **schevofilachie**.

SCHEVOFÍLAX s. m. (sg.) (Grecism învechit) Preot (sau călugăr) însărcinat cu păstrarea obiectelor de cult (în altar). V. sacristan. *Fiecare mănăstire să aibă schevofilaca crescut din mănăstire... la al căria mînă să se încredințeze... toate odoarele mănăstirești* (a. 1778). GÁLDI, M. PHAN. 248. *A se alege cîte un iconom și cîte un șchevofilaca* (a. 1894). id. ib., cf. ȘĂINEANU^2.

— Și: **schevofilaca** s. m. (sg.)
— Din ngr. σκευοφύλαξ.

SCHI s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Un fel de patină^2 **(1)** în formă de bandă lungă și îngustă, de lemn, de metal sau de material plastic, care, prinsă de talpa ghetelor, permite alunecarea rapidă pe zăpadă; (rar) patină^2 **(1)**. *Cu schiuri, blănuri, scări și funii... Cei cinci porniră ca nebunii.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 118, cf. CADE. *Ninsoarea din Suedia, cînd ați mers cu schiurile.* C. PETRESCU, O. P. II, 49. *Mă creștea de mică mama cu racheta de tenis în mînă și cu schiurile în picioare.* ARGHEZI, L. 69. *Am plecat singur pe Neagra Șarului cu schiurile.* PREDA, I, 206. *Au venit unii... și le-au arătat oamenilor un concurs de schiuri.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 231, cf. DN^2, M. D. ENC., DEX.

2. (La sg.) Sport de iarnă practicat cu schiurile **(1)**. *Pulover de lînă albă peste pantalonii de schi.* CĂLINESCU, O. I, 186. *Zeci de mii de tineri practică în timpul iernii schiul.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 830. *Se va organiza atragerea mai multor elevi în practica... schiului.* GÎ 1968, nr. 933, 3/5, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ *Schi nautic* = sport nautic în care executantul, tras de o barcă cu motor, de un elicopter etc., alunecă pe apă, menținîndu-se pe una sau pe două scînduri asemănătoare cu schiul **(1)**; water-ski. Cf. DN³.
— Scris și: *ski.* CADE. — Pl.: **(1)** *schiuri.*
— Din fr. **ski**, germ. **Ski.**

SCHIÁ vb. I. Intranz. A merge, a se deplasa, a luneca pe zăpadă cu schiurile **(1)**, a practica schiul **(2)**. *Pașii săi se întindeau ca și cînd ar fi schiat.* PREDA, R. 124, cf. DM, DN², M. D. ENC., DEX.
— Pronunțat: *schi-a.* — Prez. ind.: *schiez.*
— Din fr. **skier.**

SCHIAGRAFÍE s. f. (Livresc) Radiografie. Cf. DN³.
— Pronunțat: *schi-a-.* — Scris și: (după fr.) *skiagrafie.* DN³. — Pl.: *schiagrafii.*
— Din fr. **skiagraphie.**

SCHIAGRÁMĂ s. f. (Livresc) Fotografie obținută prin schiagrafie; radiografie, radiogramă **(2)**. Cf. DN³.
— Pronunțat: *schi-a-.* — Scris și: (după fr.) *skiagramă.* DN³. — Pl.: *schiagrame.*
— Din fr. **skiagramme.**

SCHIÁMĂTĂ s. f. v. **șteamăt.**

SCHIAONÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIÁTICĂ s. f. v. **sciatic.**

SCHIAU s. m. v. **șcheau.**

SCHIAUĂNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIAUNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIAUNĂTÚRĂ s. f. v. **scheunătură.**

SCHIAUONÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIAZ s. m. (sg.) (Prin Transilv.) Măcriș **(1)** (*Rumex acetosa* și *acetosella*). Cf. PANȚU, PL., BORZA, D. 151.
— Etimologia necunoscută.

SCHICI s. n. (Regional) Vătrai, clește (pentru jar) (Roșia — Beiuș). ALRM II/I h 326/310, ALR II/I h 285/310.
— Pl.: *schiciuri.*
— Etimologia necunoscută.

SCHICIUÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică finul) „A scutura" (Clopotiva — Hațeg). VICIU, GL.
— Prez. ind.: ?
— **Schici** + suf. *-ui.*

SCHÍDAR s. n. v. **schider.**

SCHÍDER s. n. **1.** Dispozitiv asemănător unui troliu mecanic cu cabluri, folosit în exploatările forestiere pentru scoaterea trunchiurilor de arbori din parchetul de exploatare; funicular forestier. Cf. LTR², GL. OLT.

2. (Prin Dobr.; în forma *schidar*) Roata morii cu măsele **(II 1 a)**. Cf. H II 271, 319, XIV 398.

— Pl.: *schidere.* — Și: (regional) **schidar** (H II 271, 319, XIV 398), **șchidăr** (GL. OLT.) s. n.
— Din germ. **Skidder.**

SCHIDÓL, -OÁLĂ adj. v. **schilod.**

SCHIDOLÁ vb. I v. **schilodi.**

SCHIDOLÁRE s. f. v. **schilodire.**

SCHIDOLÍ vb. IV v. **schilodi.**

SCHIDOLÍRE s. f. v. **schilodire.**

SCHIDOLÍT, -Ă adj. v. **schilodit.**

SCHÍE s. f. (Prin nordul Mold.) Prăjină cu care luntrașul împinge ciobaca; (regional) drughineață. Cf. ANTIPA, P. 790.
— Pl.: *schii.*
— Etimologia necunoscută.

SCHIELÉT s. n. v. **schelet.**

SCHIÉRE s. f. (Rar) Acțiunea de a schia și rezultatul ei. Cf. DN², M. D. ENC.
— Pronunțat: *schi-e-.*
— V. **schia.**

SCHIEUNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIEUNÁRE s. f. v. **scheunare.**

SCHIF s. n. **1.** Ambarcație sportivă de curse, foarte lungă, îngustă și ușoară, de lemn, cu rame lungi și ușoare, cu scaune mobile. Cf. LTR², DM, DN², DER, M. D. ENC., DEX.

2. (La sg.) Probă sportivă de canotaj practicată cu schifuri **(1)**. Cf. DER, M. D. ENC., DEX.
— Scris și: (după engl., fr.) *skiff.* LTR² IX, 457.
— Pl.: **(1)** *schifuri.*
— Din engl., fr. **skiff.**

SCHIFÍST, -Ă s. m. și f. Sportiv specializat în probele de schif **(2)**. Cf. DN². *Titlurile au revenit schifiștelor din U.R.S.S.* SPORTUL, 1969, nr. 658, 4/5, cf. M. D. ENC., DEX.
— Pl.: *schifiști, -ste.*
— **Schif** + suf. *-ist.*

SCHIFOSÍ vb. IV v. **s lifosi.**

SCHÍJĂ s. f. **1.** (Popular) Fontă, tuci **(2)**. *S-au aflat la casa răposatului... 2 părechi chiulițe, 1 cazan de schiji* (a. 1784). IORGA, S. D. VII, 234. *Ușa cea din mijloc care intră în biserică este de schije vărsată.* AMFILOHIE, G. 119/24. *În poarta de schijă stau stînci rezămate.* C. STAMATI, ap. CADE. *În loc de puști de soc, detunau tunuri de schijă.* GANE, ap. CADE. *Chiar clopotul n-a plînge cu limba lui de spijă.* EMINESCU, O. I, 61. *Viermii nu te mai întreabă de-ai fost aur, de-ai fost spijă.* VLAHUȚĂ, S. A. I, 15. *Cînd prin glasul lung de spijă Anunța-vor c-am murit... Chipul tău deasupra-mi fie.* MILLE, V. P. 70, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Domol purcede glas de schijă De la clopotnița din deal.* GOGA, POEZII, 38. *Pe plită fierbeau mocnit două oale de schijă.* BRĂESCU, A. 78. *Închise portița de schijă și se ridică.* SADOVEANU, O. XVII, 274, cf. SCRIBAN, D., DEX, H XII 286, ALR II 4 268/353, 362, 365, 551, ALR SN II h 579, ib. IV h 1 044/514.

2. Bucățică de metal rezultată din sfărîmarea prin explozie a unui proiectil, a unei bombe, a unei grenade, a unei mine etc. *Deodat-o schijă de obuz... Rețează capul lui Cobuz.* ALECSANDRI, POEZII, 439. *A fost scos din rîndul oamenilor, de-o schijă de fier.* AGÎRBICEANU, S. P. 137. *Casa de piatră... era stropită cu urme de schije de pe vremea cînd a trecut războiul peste sat.* REBREANU, P. S. 104, cf. RESMERIȚĂ, D. *Nu era unul să nu fi fost lovit, fie de schijă, fie de glonț.* MIRONESCU,

S. A. 117. *A venit și Orișan, rănit la mîna dreaptă de o schijă de obuz.* CAMIL PETRESCU, U. N. 422. *O schijă i-a trecut prin osul capului.* C. PETRESCU, Î. II, 36. *O schijă de obuz, lovindu-l, i-a curmat... firul vieții.* BRĂESCU, O. A. I, 149. *Au căzut acolo doborîți de-o schijă.* VOICULESCU, POEZII, I, 45. *S-a văzut urma schijei de obuz.* BOGZA, A. Î. 131. *O schijă îi izbise șoldul.* STANCU, R. A. III, 12. *O schijă îl lovi în piept pe bătrîn.* V. ROM. mai 1954, 94. *Te-a izbit o schijă în picior?* PAS, L. II, 31. *O schijă... s-a oprit în piciorul unui om.* BENIUC, M. C. I, 458. *Călca în picioare... schije fierbinți.* T. POPOVICI, S. 26. *Voi, oameni sănătoși, ce n-ați simțit Nicicînd a schijei aspră sfîrtecare.* LABIȘ, P. 365. *Au încercat să scoată schija cu o vezicătoare.* G. BARBU, A. V. 41, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Schijele de vînt îi plesneau, învinețindu-le carnea.* VOICULESCU, P. II, 143.

— Pl.: *schije* și (învechit) *schiji.* — Și: (regional) **spihă** (ALR SN II h 579/346), **spijă** s. f.

— Din pol. **spiță.**

SCHIJÁR s. n. (Regional) Cratiță de fontă cu piciorușe (Bogdana — Vaslui). LEXIC REG. 62.

— Pl.: *schijere.*

— **Schijă** + suf. *-ar.*

SCHILÁU interj. (Prin sud-vestul Olt.) Cuvînt care imită lătratul vulpii. Cf. COM. SAT. III, 52.

— Onomatopee.

SCHÍLAV, -Ă adj. (Popular; și substantivat) Schilod **(I).** *Rămîind și schilav să va ierta de către stăpînire de dajdie.* REGUL. ORG. 157/26, cf. ISER. *Ești schilav tot! Un cerșetor Te-ntorci acum acasă... Și eu rămîn să mor pe-aici Cu iiftele păgîne!* COȘBUC, P. I, 77, cf. TDRG. *Sosi acasă, schilav, strivit de nenorocirea lui.* AGÎRBICEANU, S. P. 128, cf. 102, CADE. *Bătrîna din ajun avea... o putere lăuntrică de nebănuit în trupul acela schilav.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 148. *O bătrînă despletită, schilavă, a încercat să se ridice.* COCEA, S. I, 251. *Era încredințată că s-a hotărît definitiv moartea schilavului și nefericitului său prunc.* SADOVEANU, O. IX, 42. *Zadarnic se tîrau schilavii în calea asinului întinzînd gheara și cerșind cu glas mare.* id. ib. XII, 155, cf. SCRIBAN, D. *Parc-ar fi vrut să despice, să ciopîrțească trupul schilav, uscat al bunicului.* STANCU, D. 252, cf. CAMILAR, N. I, 35, DL, DM. *Noi n-am vrut să facem orfani și văduve și schilavi, Noi am vrut să fie pace între popoare.* ISAC, O. 301. *Erau doi tineri cu bărbi și fețe lungi, osoase, galbeni și schilavi.* BARBU, G. 173. *Numa de-ar veni... Schilav dacă vine și tot îi bine.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 109, cf. M. D. ENC., DEX, ALR I 1 114/30, ALR II/I MN 42, 2 224/157, ALRM II/I h 127, 162/157. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Nu-i bine a pune cloțe... pentru că, din ouăle puse, ies pui slabi, schilavi.* MARIAN, S. R. II, 44. ◇ Fig. *Pe roata zării trasă jos, schilavă, lumina Se rupe ca o carne a șesului în chinuri.* VOICULESCU, POEZII, II, 130. ✦ (Regional) Slejt de puteri (din cauza bătrîneții) (Somova — Tulcea). ALR II/I MN 50, 2 274/682.

— Accentuat și: *schiláv.* — Pl.: *schilavi, -e.* — Și: (regional) **șchilav, -ă** adj. ALRM II/I h 127.

— Probabil contaminare între **chilav** și **schilod** sau din pref. *s-* + **chilav.**

SCHÍLĂ[1] s. f. (Regional; depreciativ) Javră, potaie **(1).** *Și de-aceea slujii cu credință ție, Ca să mă previnzi altor ca pe-o schilă?* BUDAI-DELEANU, T. V. 72, cf. REV. CRIT. III, 168, DR. I, 267.

— Pl.: *schile.*

— Din ngr. σκύλα.

SCHÍLĂ[2] s. f. v. **schelă.**

SCHILĂÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHILĂLĂÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHILĂLĂIÁLĂ s. f. v. **schelălăială.**

SCHILĂLĂÍRE s. f. v. **schelălăire.**

SCHILĂLĂITÚRĂ s. f. v. **schelălăitură.**

SCHILĂU subst. v. **schelălău.**

SCHILĂVÍ vb. IV. Tranz. fact. și refl. (Învechit și regional) A (se) schilodi **(1).** *„L-au schilăvit" pe un om* (a. 1765). IORGA, S. D. XIII, 255, cf. I. GOLESCU, C. *Toți soldații carii căzură în mina făcțiozilor fuseră... omorîți sau schilăviți.* GT (1839), 84/10. *Preste 150 au fost răniți sau prin pușcături sau în alt mod schilăviți.* BARIȚIU, P. A. III, 424. *S-au prăpădit sau s-au schilăvit.* TURCU, E. 39, cf. CADE, SCRIBAN, D., T. POPOVICI, SE. 187, M. D. ENC., DEX. *I-a dat un pumn încît a amețit, dar în urmă i-a părut rău și i-a zis:... te schilăvesc.* RETEGANUL, P. III, 80. *Dacă m-oț bate di mă-ț schilăvi, o să spui di frică, să scap, o să spui că l-am omorît și pă tata.* GRAIUL, I, 258, cf. ALR I 1 426/186.

— Prez. ind.: *schilăvesc.* — Și: **șchilăví** vb. IV. ALR I 1 426/186.

— V. **schilav.**

SCHILĂVÍE s. f. (Med.; regional) Hernie. CANDREA, F. 224.

— Pl.: *schilăvii.*

— **Schilav** + suf. *-ie.*

SCHILĂVÍRE s. f. (Învechit și regional) Schilodire. *Avea înaintea ochilor și numeroasele cazuri de omoruri și schilăviri din adunările municipale ale comitatelor.* BARIȚIU, P. A. II, 91.

— Pl.: *schilăviri.*

— V. **schilăvi.**

SCHILĂVÍT, -Ă adj. (Învechit și regional) Schilodit. *Trupuri multe schilăvite pretutindenea.* PANN, E. IV, 60/25. *Trec românii zi și noapte către Plevna, merg și vin... Schilăviți în haine crunte.* COȘBUC, P. II, 80.

— Pl.: *schilăviți, -te.*

— V. **schilăvi.**

SCHILĂVÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Schilod **(I).** Cf. CADE, DM, DEX. ◇ Fig. *Vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase pe care nu le înțelege nime.* NEGRUZZI, S. I, 224.

— Pl.: *schilăvoși, -oase.*

— **Schilav** + suf. *-os.*

SCHILEÁR s. m. v. **schiler.**

SCHILELĂU subst. v. **schelălău.**

SCHILENTITÚRĂ s. f. v. **scrîntitură.**

SCHILÉR s. m. Dregător domnesc, conducător al unui punct vamal (din preajma unei ape, la o trecătoare etc.), în epoca feudală, în țările române. *Și voi, schelarilor, nime să n-aibă ce băntui preste dzisa noastră* (a. 1600). IORGA, D. B. I, 5. *Să fie de acum nainte în pac*[e]*... de către toți schilearii, vericarel*[e] *ar fi schileari acol*[o] *la Dragoslavel*[e] (a. 1676). id. S. D. VII, 51. *Voaŭo schilearilor de la Dragoslavele să de la Cîineni, facu-vă în știre* (a. 1689). BUL. COM. IST. II, 239. *Pentru vite de pripas, unde s-ar afla, să li ia schilearii* (a. 1695). IORGA, S. D. V, 339. *Cu toate aceste scutiri, situația satelor de plăiași și de schileri nu era dintre cele mai bune.* STOICESCU, C. S. 152, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schileri.* — Și: (învechit) **schileár, schelár** s. m.

— **Schilă**[2] + suf. *-ar.*

SCHILÉTE s. n. v. **schelet.**

SCHILÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Prin Ban.) A (se) dichisi, a (se) ferchezui, a (se) găti. *Skilescu-mă.* ANON. CAR., cf. CADE. *Acasă să vii Și să te chiteşti Și să te schileşti Cu ie măreaţă.* L. COSTIN, GR. BĂN. 179.
— Prez. ind.: *schilesc.*
— Etimologia necunoscută.

SCHILIDÍR s. m. (sg.) (Prin Bucov.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. *Schilidirul creşte prin pădurile de munte.* ŞEZ. XV, 122.
— Etimologia necunoscută. Cf. schilidu§[1].

SCHILIDÚŞ[1] s. m. (Bot.; prin sudul Transilv.) Parpian (1) *(Antennaria dioica).* BORZA, D. 20.
— Pl.: *schiliduşi.*
— Etimologia necunoscută.

SCHILIDÚŞ[2] s. m. v. **spiriduş.**

SCHILÍFT s. n. Instalaţie pentru transportul schiorilor în vîrful (ori în susul) unei pante. Cf. DN[2], M. D. ENC., DCR.
— Pl.: *schilifturi.*
— Din germ. **Skilift,** engl. **skilift.**

SCHILIGÍU s. m. (Regional) Muncitor într-o schelă (I 1) (Ostrov — Drobeta Turnu Severin). GL. OLT.
— Pl.: *schiligii.*
— **Schilă**[2] + suf. *-igiu.*

SCHILÍT, -Ă adj. (Prin Ban.; despre oameni) Dichisit, ferchezuit, gătit. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 20.
— Pl.: *schiliţi, -te.*
— V. **schili.**

SCHILLERIÁN, -Ă adj. Care aparţine scriitorului german Schiller, privitor la Schiller sau la opera lui, specific lui Schiller. *Vechea teorie schilleriană a ingenuităţii e refăcută pe alte date.* CĂLINESCU, C. O. 150. *Înăuntrul şcolii stăpîneа un pronunţat spirit schillerian.* BLAGA, H. 49. *Spectacolul nu are tensiunea tragică reclamată de drama schileriană.* T mai 1969, 88.
— Pronunţat: *şi-le-ri-an.* — Pl.: *schillerieni, -e.*
— **Schiller** (n. pr.) + suf. *-ian.*

SCHILNĂVÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se văita, a se văicări. Com. din BANAT.
— Prez. ind.: *schilnăvesc.*
— Etimologia necunoscută. Cf. schila v.

SCHILÓD, -OÁDĂ adj., s. m. pl. art. **I.** Adj. (Şi substantivat) (Fiinţă) care are unul sau mai multe membre (ori, p. gener., alte părţi ale corpului) mutilate sau deformate de un accident, de o infirmitate etc., (popular) schilav, (învechit) schilăvos, rupturit; p. ext. (fiinţă) urîtă, pocită[2] (1). V. ciung, olog. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. DRLU, LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., ISER, POLIZU. *Aruncă-a sa căutare Asupra unei schidoale Cu cap mare, gros la foale.* MUREŞANU, P. 188/13. *Luaţi de lîngă mine pe aceste femei schiloade, căci mînele lor uscate... mă îngheaţă de frică.* FILIMON, O. I, 297. *Numai cîte un brînci le da aceştia şi se duceau peste cap de se sculau schilozi.* ISPIRESCU, L. 108. *Prahova... strigă parcă de frica stîncilor ieşite din pămînt ca nişte mini schiloade.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 33. *Aceştia cred că... copiii... urîţi şi schilozi nu sînt expuşi diochiului.* MARIAN, NA. 352, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Jelele vin la dînsul, şi omul rămîne şi schilod.* CANDREA, F. 160, cf. BIANU, D. S. *Cotigele primăriei cu caii lor schilozi... împrăştiau tot soiul de mirosuri.* ANGHEL, PR. 118, cf. TDRG. *Domn schilod cine a mai văzut?* DELAVRANCEA, A. 55. *O să-l batjocorească copiii la şcoală... şi pe urmă, mai tîrziu, schilod toată viaţa.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 350. *Duce în braţe un copil schilod şi neisprăvit.* HOGAŞ, DR. I, 210, cf. RESMERIŢĂ, D. *Un aşezămînd al invalizilor de război va fi fost constituit... ca o răsplată celor ce au rămas schilozi, ciuntiţi.* N. A. BOGDAN, C. M. 176. *A murit un schilod.* DUMITRAŞCU, STR. 6. *Îi trebuiau femei schiloade, ştirbe, cocoşate.* M. I. CARAGIALE, C. 56, cf. CADE. *Un copac uscat stătea... în atitudinea sucită a unui schilod care cere de pomană.* GALACTION, O. 79. *Eu sînt un... schilod. — Eşti nebun... n-ai nimic.* CAMIL PETRESCU, T. II, 107. *Să nu-l dea afară ca pe un schilod neputincios.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 187. *Să ne dai stăpînitor drept... care să nu rîdă de schilozi şi cerşetori.* SADOVEANU, O. XVIII, 396. *Schilozilor în cîrje le dă întîlnire.* PILLAT, P. 224, cf. SCRIBAN, D. *Un schilod, cu cîrja subsuoară, îşi aruncă ochii dezorbitaţi.* ARGHEZI, B. 29. *Orgoliul de clasă îi face... să respingă tovărăşia preoţilor umili şi a oamenilor bătrîni, schilozi şi săraci.* VIANU, L. U. 54, cf. RALEA, S. T. II, 246. *Purta gambetă... boierul schilod din satul vecin.* STANCU, D. 241. *Doi schilozi întîrziaţi prin infirmerii şi spitale.* V. ROM. februarie 1954, 12. *Îi dădea schilodului un bănuţ.* PAS, L. I, 58. *O să se ofilească... între un bătrîn necăjit şi un schilod.* H. LOVINESCU, T. 96. *Să vorbească despre cosaşii întorşi schilozi la vetrele lor.* BARANGA, V. A. 28. *Am avut peste două mii de morţi. Să nu mai vorbesc de schilozi şi de răniţi.* T. POPOVICI, S. 64. *Pe la sate au mai rămas... schilozii.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 12/2, cf. H II 259. *Şerpele m-o îmbuca Şi schilod-oi rămînea.* TEODORESCU, P. P. 683. *Mîrţoaga îmbuca... cu lăcomie din jar... — Dacă m-oi duce cu schiloada asta, nu stau bun că o să ajung departe.* RETEGANUL, P. II, 9. *Muscali schilozi cari nu putea mergi pă jos dă boală, i puneam în car.* GRAIUL, I, 230, cf. VÎRCOL, V. 100, GR. BĂN., com. din TIMIŞOARA, CIAUŞANU, GL., ALR I 1 426/690, ALRM II/I h 162, LEXIC REG. II, 94. *Luai schidoala lui Zamfir.* UDRESCU, GL. *Cu schilozi şi răniţi Ne-ntoarcem.* FOLC. MOLD. I, 566. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Copaci chirciţi, schilozi cu ramuri strîmbe.* VLAHUŢĂ, S. A. III, 266. *Acele case mari, greoaie... şi schiloade care împeticează albastrul cerului.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *O colină întinsă, tristă, pătată de cîţiva arbori schilozi, ascunde munţii dinspre apus.* IBRĂILEANU, A. 7. *În tîrgul nostru, vechi, pe care-l ştii, Cu tei schilozi pe uliţe pustii... E toamnă.* AL. PHILIPPIDE, S. 39. *Se scurge seva şi copacul devine bolnav, uscîndu-se... sau rămînînd schilod.* RL 1969, nr. 7 769. ◇ Fig. *Moara îmbătrînită şi schiloadă... se învîrtea şi astăzi.* BRĂESCU, O. A. I, 105. [Decorul] *era urît şi de soiul cel mai prost... mîncat de cari sau de molii, schilod.* M. I. CARAGIALE, C. 134. *Clipele schiloade duc în cîrje viaţa.* LESNEA, A. 103. ✦ (Despre părţi ale corpului unei fiinţe) Care este mutilat sau deformat de un accident, de o infirmitate etc. *Se mai adăogeau şi mişei cu braţe ori picioare schiloade.* SADOVEANU, O. X, 228. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Un tei la o răscruce întinde un ram schilod.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 63. ✦ Fig. (Despre cuvinte, fraze, vorbire etc.) Care este scris sau pronunţat greşit, deformat, care reprezintă o exprimare sau o construcţie greşită ori neîngrijită, insuficient de clară, de expresivă; schilodit. *Unui poet nu-i este permis să se scuzeze că a pus o rimă schiloadă.* MACEDONSKI, O. IV, 33. *Scria slove schiloade.* I. BOTEZ, ŞC. 76. *Cum voi putea, schiloade stanţe, Prin voi să răzbun... Plînsul acela.* JEBELEANU, C. 13.

II. S. m. pl. art. Numele unui dans popular, al unui „joc de brîu"; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D.

— Pl.: *schilozi, -oade.* — Şi: (învechit şi regional) **schidól, -oálă,** (regional) **schilóg, -oágă** (ALR II/I MN h 127/414), **schilóm, -oámă** (ARH. OLT. XXI, 275, CIAUŞANU, GL.), **schilómb, -oámbă** (COMAN GL.), **şchilód, -oádă** (VÎRCOL, V. 100), **şchilóg, -oágă** (id. ib.) adj.
— Cf. schila v.

SCHILODEÁLĂ s. f. (Rar) Schilodire. Cf. I. GOLESCU, C., DDRF, RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX. ✦ Schilodenie (1). Cf. RESMERIȚĂ, D., DEX.

— Pl.: *schilodeli.*

— **Schilodi** + suf. *-eală.*

SCHILODÉNIE s. f. **1.** Stare caracteristică a omului schilod **(I)**; (rar) schilodeală. *Are picioarele încîrcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște cîngi, anume spre a-și tîrî schilozenia.* REBREANU, I. 15.

2. Om schilod **(I)**. Cf. RESMERIȚĂ, D. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O schilodenie de om.* ȘĂINEANU². *S-a dus voinic ca bradul la război și a venit o schilodenie de om.* UDRESCU, GL. ✦ (Prin vestul Munt.) Copil nedezvoltat, pipernicit, rahitic. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *schilodenii.* — Și: (regional) **schilozénie** s. f.

— **Schilod** + suf. *-enie.*

SCHILODÍ vb. IV. **1.** Tranz. fact. (Complementul indică ființe sau părți ale corpului lor, îndeosebi mîini sau picioare) A face să devină schilod **(I)**; (învechit și regional) a schilăvi, (învechit) a rupturi **(2)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V., ISER. *Este bun de spînzurat... să-l schilodească în bătăi.* PR. DRAM. 222, cf. POLIZU. *Pe unii gloanțele i-au prăpădit, Pe alții caznele i-au schilodit.* SION, P. 469. *Atunci dracii s-au împrăștiet iute ca fulgerul... să-i rupă vrun capăt sau altceva de la car,... să-i schilogească vreun bou.* CREANGĂ, O. 57, cf. DDRF. *Nu le lasă să-și bată joc de lume, s-o schilodească.* ȘEZ. III, 103, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU. [Rusaliile] *se răzbună atunci și ologesc, schilodesc... sau înnebunesc pe cei ce nu le țin zilele.* CANDREA, F. 162, cf. TDRG. *S-a plîns că Ion i-a schilodit feciorul.* REBREANU, I. 58, cf. id. R. II, 95, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Cinele credincios se țira... schilodit și el în bătaie.* VOICULESCU, P. I, 1, cf. SCRIBAN, D. *A doua izbitură de zid l-a schilodit.* ARGHEZI, S. P. 31. *Au fost schilodiți și omorîți alegători ai noștri.* PAS, L. I, 275. *Războiul dura, schilodind..., trupuri.* BENIUC, M. C. I, 394. *Ce-ai simți dumneata dacă cineva ți-ar fi distrus casa, ți-ar fi omorît un fecior și ți-ar fi schilodit și nepoata?* H. LOVINESCU, T. 102. *Se aruncară asupra cîinilor, să-i schilodească, nu alta.* BARBU, PRINC. 16, cf. id. G. 81. *Nu mai da-n vite, mă!... că mi le șoldești și mi le schilodești.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 10, cf. M. D. ENC., DEX. *Ființa (șoimănită sau schilodită de iele) rămîne iazmă, adecă cu mînile sau picioarele moi.* H XI 9, cf. CIUȘANU, V. 197. ✧ Refl. *Numai dacă aș fi căzut în cuptor aș fi murit cu adevărat, altfel m-aș fi schilodit.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 63, 18/1. *Te-ai pocîlțit Și te-ai schilodit.* TEODORESCU, P. P. 497. ✧ (Prin lărgirea sensului) *Sînt niște arbuști care au fost fasonați și schilodiți astfel cu foarfecele, în chip de pitici și dihănii.* SADOVEANU, O. IX, 302. *Într-un jîlț ros și schilodit de neiertătoarea vreme, ședea artistul cel bătrîn.* id. E. 127. ✧ Fig. *Războiul dura, schilodind inimi.* BENIUC, M. C. I, 394. *Un rai pe care fascismul l-a schilodit, transformîndu-l în infern.* CONTEMP. 1966, nr. 1 019, 3/2. ✦ (Prin nord-estul Olt.; în forma *schidoli*) A dezvirgina. Cf. CIAUȘANU, GL.

2. Refl. (Regional; în forma *schidoli*) A se fuduli; a se răsfăța **(1)** (Ghilad — Timișoara). Cf. ALR SN V h 1 255/36, 1 256/36.

— Prez. ind.: *schilodesc.* — Și: (învechit și regional) **schidoli** (BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V., POLIZU, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, CIAUȘANU, GL., ALR SN V h 1 255/36, 1 256/36), (regional) **schilogi** vb. IV, (învechit, rar) **schidolá** vb. I. BARCIANU, CIAUȘANU, GL.

— V. **schilod.**

SCHILODÍRE s. f. Acțiunea de a (se) schilodi și rezultatul ei; (rar) schilodeală, (învechit și regional) schilăvire. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Plapoma-nvălește Orice schilodire.* PR. DRAM. 252, cf. POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl : *schilodiri.* — Și: (învechit) **schidolíre** (BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU, LM, BARCIANU), (învechit, rar) **schidoláre** (LM) s. f.

— V. **schilodi.**

SCHILODÍT, -Ă adj. Care a devenit schilod **(I)**; (învechit și regional) schilăvit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Războinicul cel schilodit... spînzură mai mult sau mai puțin de ajutorul obștii.* MARCOVICI, D. 226/22, cf. POLIZU. *S-a văzut și vînători maltratați... de urși: unii au murit, alții au rămas bolnavi și schilogiți.* I. IONESCU M. 96. *A scăpat abia cu zile deșelat și schilodit.* CONTEMPORANUL, I, 688. *Mai toată lumea ar fi schilodită și bolnavă.* ȘEZ. III, 79, cf. DDRF. *Acolo desfăcură pînza și corpul schilodit al lucrătorului.* DUNĂREANU, CH. 51. *Le-atîrnă-n noapte grele ramuri goale Ca schilodite brațe de osîndiți.* AL. PHILIPPIDE, A. 55, cf. RESMERIȚĂ, D. *Așteptam să-l văd pe tata adus pe targă...*, *schilodit pentru totdeauna.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 15. *Cîțiva zăceau schilodiți, ca niște momîi întinse pe ciment.* ARGHEZI, S. XI, 25, cf. M. D. ENC., DEX, UDRESCU, GL. ✦ Fig. (Despre cuvinte, fraze, vorbire etc.) Care este scris sau pronunțat greșit, deformat, care reprezintă o exprimare sau o construcție greșită ori nelngrijită, insuficient de clară, de expresivă; schilod **(I)**. *Am cercat a spune Că versuri schilogite nu crez să fie bune.* ALEXANDRESCU, O. I, 182. *La un copiator, în scrierea lui, va reapărea tot opera citită, dar întunecată și schilodită.* GHEREA, ST. CR. II, 134. [Cuvintele] *erau cu totul schilodite, ca să li se vadă mai bine originea latină.* IORGA, C. I. II, 77. *Se tot rățoia pe dinaintea lor și-i învăța în grai schilodit cum să răspundă.* MIRONESCU, S. A. 62.

— Pl.: *schilodiți, -te.* — Și: (regional) **schilogít, -ă, schidolít, -ă** (UDRESCU, GL.) adj.

— V. **schilodi.**

SCHILÓG, -OÁGĂ adj. v. **schilod.**

SCHILOGÍ vb. IV v. **schilodi.**

SCHILOGÍT, -Ă adj. v. **schilodit.**

SCHILÓM, -OÁMĂ adj. v. **schilod.**

SCHILÓMB, -OÁMBĂ adj. v. **schilod.**

SCHILOMONEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Schimonoseală **(1)**. Cf. UDRESCU, GL.

2. Afectare, fandoseală (în gesturi, comportări). Cf. UDRESCU, GL.

3. Atitudine ridicolă² **(I 1)**. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *schilomoneli.*

— **Schilomoni** + suf. *-eală.*

SCHILOMONÍ vb. IV. Refl. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** (Despre copii) A se schimonosi **(2)**; a se scălîmbăia. UDRESCU, GL. *Nu te mai schilomoni așa, că-ți rup gîtul, auzi tu?* id. ib.

2. A se afecta, a se fandosi. Cf. UDRESCU, GL.

3. (Despre femei) A se farda exagerat; a se îmbrăca excentric. Cf. UDRESCU, GL. *Ce te-ai schilomonit așa, dragă, parc-ai fi de la circ.* id. ib.

— Prez. ind.: *schilomonesc.*

— **Schilom** + suf. *-oni.*

SCHILOMONÍT, -Ă adj. (Regional) „Schimonosit" (Săpata de Sus — Pitești). UDRESCU, GL.

— Pl.: *schilomoniți, -te.*

— V. **schilomoni.**

SCHILOZÉNIE s. f. v. **schilodenie.**

SCHÍMĂ[1] s. f. **I. 1.** (Învechit și regional; de obicei determinat prin „călugărească" sau „îngerească"; și prin lărgirea sensului) Rasă[1] (călugărească); haină preoțească. *Fu oprit de domnul Alexa[n]driei și dezbrăcat de shima călugărească.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 67r/4. *Îmbrăca shima îngerească, cînd slujiia sv[i]nta liturghie.* id. ib. decembrie 207r/11. *Îngerul îmbrăcat cu shimă călugărească* (sfîrșitul sec. XVIII). GRECU, P. 344. *În această cădere, Lucifer a luat cu sine și stima — haina cea sfîntă de arhanghel.* PAMFILE, S. T. 76. *Cu toții fac slujba de noapte a cerului... îmbrăcați în stima îngerească.* id. DUȘM. 22. ◇ Expr. **A lua** (sau **a îmbrăca**) **schima călugărească** (sau **monahală ori monahicească**) **ori a se îmbrăca în shima îngerească** = a se călugări. *Theodoric..., de bună voie lăsînd împărăția și luînd schima călugărească, au lăsat în locul său pe Leon Isaurul.* CANTEMIR, HR. 343. *Și ducîndu-să la oarecarea mănăstire, s-au îmbrăcat în shima îngerească. Și la mai aspră petrecere pre sineși supuindu-să* (a. 1809). GCR II, 203/19. *Cei ce-au îmbrăcat schima monahală... pot trăi izolați.* PELIMON, I. 137/22. *Iubirea pentru meșteșugul tiparului, spune însuși că l-a cuprins încă de cînd luase schima monachicească la Atos.* IORGA, L. R. 138. **A dezbrăca** (pe cineva) **de shima călugărească** = a face să renunțe la călugărie. *Dezbrăcînd-o de shima călugărească, o luase femeie.* CANTEMIR, HR. 480.

2. P. ext. (Învechit) Cin (călugăresc sau preoțesc), tagmă; viață monahală sau preoțească. *Împodobind viața sa în curățiie și cinste, s-au suit în shimă de cliric.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 122v/16. *După datoria ce am, și după porunca preasfinției sale părintelui episcop, pentru ca să nu să necinstească shima noastră..., să faci cercetare pentru... a să descoperi adevărul* (a. 1792). IORGA, S. D. XIV, 138. *Din multe pricini s-ar îndemna la o singuratecă petrecere pentru mîntuirea sufletului... Rîvna îndemnîndu-le a petrece întru această shimă..., monastirea Pătrăuții... se înzestrase pentru acest fel de petrecere* (a. 1803). URICARIUL, VII, 130. *Veniamin (grec de fel, cu schima călugăr).* ZILOT, CRON. 66. *Sultana..., din shima monahică se pronumi Sofronia.* ARHIVA, II, 373. *Amărît de schima popească, Creangă umblase... să-și cumpere o căsuță.* CĂLINESCU, I. C. 163. *Trebuia să fie „tuns" sub numele de Nifon, în schima monahală.* ARGHEZI, P. T. 5. ✦ (În forma *shimă*) Investitură monahală. *În starea în care le vezi,* [surorile] *or să stea pînă mîine la liturghie, cînd au să primească shima.* BOLINTINEANU, O. 354.

II. 1. (Învechit) Fizionomie; înfățișare; formă, aspect. Cf. CANTEMIR, I. I. II, 335. *Shima pămîntului este în chipul sferii sau a cepii.* GHEOM.-TRIGON. 6v/6. *S-aibă totdeauna privire... La firea poporului și la shimă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 377, cf. I. GOLESCU, C. *Ea ceti și receti de o sută de ori scrisoarea..., pînă cînd privirea i se întunecă și schima cuvintelor i se perdu în minte.* CONV. LIT. IV, 115. ◇ *Shima vînturilor* = un fel de anemometru. GHEOM.-TRIGON. 7v/5.

2. Strîmbătură a feței, grimasă; mișcare a feței ori a unei părți a ei (care exprimă ceva); p. gener. (astăzi rar) mișcare, gest, atitudine a corpului, a brațelor, a capului (care exprimă ceva). *Domnul, închinîndu-se sangeacului, cu o schimă de smerenie..., au făcut orație prea puternicului împărat.* GHEORGACHI, LET. III, 296/4. *Și clătind cu mîinile ramuri de finic..., sădind biruința numai cu shimile.* AETHIOPICA, 65v/4. *Fieșt care gioacă împregiurul lui făcînd deosebite shime.* IST. AM. 77v/12. *Aceaia ce limba nu putea a face, shima o săvîrșea.* CRITIL, 5/24. *Altele în inimă avînd, de cum arată cu shimele și cu vorba.* MAIOR, IST. 181/4. *Aleargă... Cu tot felul de nebune shime.* BUDAI-DELEANU, Ț. 189. *Un dascal... să le areate nemulțămirea lui din shime și cu dojeniri.* CARTE TREB. I, 158/18, cf. LB, I. GOLESCU, C., POLIZU. *Întocmiră ale lor jocuri... fără de a face ceva schime care să vedească înfățișarea teatrală.* ODOBESCU, S. I, 40. *Aplaudă frenetic schime, cîntece și jocuri.* EMINESCU, O. I, 150. *S-a strîns mulțime mare... să facă haz, să rîdă de scălimbături și shime.* SĂM. I, 4. *Cîte un pehlivan... bucură pe cei de față prin isprăvile, schimele și vorbele lui.* IORGA, C. I. I, 177. *Rîdea cu poftă de schimele unui caraghios.* GÎRLEANU, N. 165. *Are și grijă să marcheze puternic aceste tipuri, înzestrîndu-le cu... o schimă, un tic special cu efect comic.* IBRĂILEANU, S. L. 40, cf. CADE. *Îl cercetă și răsfrînse buza de jos într-o schimă de supremă compătimire.* C. PETRESCU, A. R. 16, cf. id. O. P. I, 88. *Copiii... alergau după el, făcînd schime, scoțînd limba.* COCEA, S. I, 52. *Cu o schimă de disprețuitor dezgust, încrucișase brațele-i groase.* VOICULESCU, P. I, 315. *Pîndea momentul ca să facă o schimă cu obrazul.* SADOVEANU, O. XIV, 52, cf. XVII, 106. *Ea plasa atunci „efecte", adică mirări..., schime ale feței.* CĂLINESCU, B. I. 56. *Daumier se specializează în aspectul plin de schime și grimase ale figurii omenești.* RALEA, S. T. I, 232. *Continuă să fiarbă, monologînd tare, cu fel de fel de schime de ură.* V. ROM. iulie 1954, 12. *Face niște schime imposibile ca să vadă toată lumea cît e de emotiv.* CONTEMP. 1956, nr. 496, 1/2. *Nu-și putu stăpîni o schimă de dezgust.* VINEA, L. II, 116. *Se închină... către boieri, făcînd o shimă de smerenie către mitropolit.* BARBU, PRINC. 217. *Un zîmbet politicos care... se schimbă pe nesimțite într-o schimă ușor disprețuitoare.* V. ROM. decembrie 1963, 247. ✦ (Învechit, rar; în forma *shimă*; cu sens neprecizat, probabil) Intenție, plan. *Prințipa Sofiia ispitește să strice shimele lui Petră* (a. 1756). CAT. MAN. I, 116.

III. (Învechit, rar; în forma *shimă*) Figură de stil. *Proimion bun iaste cuvînt arătătoriu, împodobit cu metaforele, cu antitesis și cu alte shime, cu cuvinte frumoase și luminate.* MOLNAR, RET. 113/14.

— Pl.: *schime.* — Și: (învechit) **shimă**, (regional, **I 1) stimă** s. f.

— Din v. sl. **сhима**, ngr. σχῆμα.

SCHÍMĂ[2] s. f. v. **știmă**[2].

SCHIMB s. n. **1.** Înlocuire a cuiva prin altcineva sau a ceva cu altceva (de aceeași natură sau de aceeași valoare), schimbare **(I 1)**; cedare, transmitere a unui lucru, a unui bun (material sau spiritual) pentru a lua, a primi în locul lui un alt lucru, un alt bun (de o valoare echivalentă), schimbare **(I 1)**, (regional) schimbală; spec. proces de circulație a produselor în cadrul diviziunii muncii, de la producători la consumatori, prin vînzare-cumpărare, ca formă de repartizare a bunurilor produse de societate și ca moment al reproducției; p. ext. relație care se stabilește prin aceste schimburi **(1)**. *Nu deade lu Dumnedzeu schimbu dereptu sire.* PSALT. 93. *Dumnezeu au dat schimb, pentru spășeniia noastră, cinstit și curatul sînge al fiiului său.* CORESI, EV. 74. *Cine-ș va orbi mentea și-ș va piarde sufletul pentru iubirea banilor,..., acela ce schimb va da pentru sine?* VARLAAM, C. 162. *Au făcut schimb cu împăratul nemțesc, de au lăsat Ardealul în sama împăratului.* N. COSTIN, LET. I A, 52/33. *Ne-am învoit cu dumnealui ș-am făcut schimbu... în locul țigancii meale, mi-au dat dumnealui altă țigancă* (a. 1744). BUL. COM. IST. IV, 80. *Această săbioaie... Tată-său, pe o pipă De spumă, prin schimb, de mult cumpărasă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 36. *La vînzări, cumpărături, năimeali, schimburi..., trebuința urmează ca pre lîngă tocmeală să se dea și lucrul.* PRAVILA (1814), 38/21. *Sfătuise pe Idomeneu ca să facă... un schimb de toate lucrurile prisositoare.* PLEȘOIANU, T. III, 4/18, cf. I. GOLESCU, C. *Un cuviincios schimb a obiectelor este dară întîia regulă pentru studiere fără stricarea sănătății..., mestecînd cu deprinderea obiectelor abstracte și cetirea unor poeți plăcuți.* VASICI, M. II, 19/25. *Misiunea comerciantului*

este de a fi mijlocitorul schimburilor între locuitorii deosebitelor localități și țări. GHICA, C. E. III, 23. *Nu vrei să facem schimb, să-ți dau capra asta și să-mi dai gîsca?* CREANGĂ, O. 28, cf. DDRF, ȘĂINEANU². *Din schimburi între Europa... și Levantul,... se înțelește viața de negoț în țările noastre.* IORGA, C. I. III, 87, cf. 120. *O producție mare de animale și grîne presupune negreșit și un imediat negoț..., așa că schimbul devenea absolut necesar.* N. A. BOGDAN, C. M. 4. *Am întrerupt pe prinț, interesîndu-mă de ce nu stabilise chiar condițiunile schimbului.* MIHĂESCU, D. A. 182. *Proprietarii de pămînt... caută să producă pentru schimb.* OȚETEA, T. V. 33. *Cooperativele... înlesnesc schimbul de produse între sat și oraș.* LEG. EC. PL. 241. *Intensificarea schimburilor comerciale între țări constituie un teren favorabil pentru o înțelegere pașnică.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 392. *Schimburile comerciale dintre cele două lumi creează noua realitate a economiei internaționale.* VIANU, L. U. 241. *E o noțiune de semnificație economică care a trebuit să apară în schimburile comerciale.* RALEA, S. T. II, 261. *E singurul schimb de mărfuri pe care îl fac cu restul lumii civilizate.* BOGZA, C. O. 370. *Schimburile economice internaționale... au o mare importanță pentru stabilirea și dezvoltarea înțelegerii și cooperării internaționale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 738. *Schimbul este definit ca un contract prin care părțile își transmit proprietatea unui lucru pentru alt lucru.* PR. DREPT, 372. *Erau deci anumite locuri de schimb... pe văile rîurilor.* PANAITESCU, C. R. 91. *Cinemateca prezintă filme pe care le obține prin schimburi.* CINEMA, 1968, nr. 7, XIII. *Cetățeni, puternic centru de schimb (emporium) între lumea dacică de la nord și sud de Carpați.* JUD. ROM. SOC. 73. *Schimbul este perfect legal, deoarece atît apartamentele cît și numărul persoanelor celor două familii sînt identice.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 184. *Vom putea face schimb, să-mi dea mărgeaua și să-i dau lui bețele.* RETEGANUL, P. I, 5. *O rugă să facă schimb cu hainele ei țărănești și să-i dea p-ale ei de prințesă.* STĂNCESCU, B. 129. *Nu ți-e Roșul de vînzare, Ori să faci... un schimb cu noi, Pentru unul să-ți dăm doi?* BALADE, II, 243. (Prin lărgirea sensului) *Schimburile culturale și științifice dintre diferite țări și popoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 738. *Volumul sporit și în continuă creștere al schimburilor culturale dintre cele două țări.* M 1968, nr. 4, 5. *Prin conceptul de comunicare, înțelegîndu-se... orice schimb, transmitere de idei, cunoștințe.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 17, 1/3. ◇ (Tehn.) *Piesă de schimb* = piesă dintr-un mecanism care se fabrică separat de acesta și este menită să înlocuiască altă piesă identică, dar uzată a respectivului mecanism. *Îmi cer cheia unei magazii unde sînt ascunse piesele de schimb.* DEMETRIUS, C. 18, cf. DL, DM. *Tonete pentru vînzarea unor piese de schimb.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 894. *A fost luată și măsura extinderii producției de piese de schimb.* RL 1968, nr. 7 387. *Stau imobilizate de peste doi ani piese de schimb.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 177, cf. DEX. (Fiziol.) *Schimburi nutritive* = totalitatea proceselor care se produc în organism ca urmare a asimilației și a dezasimilației. *Datorită apei... pot fi efectuate schimburile nutritive între sînge și țesuturi.* ABC SĂN. 336. (Fiziol.) *Schimb de materii* = totalitatea proceselor care se produc în organism o dată cu asimilarea hranei. Cf. DM, DEX. (Fiziol.) *Schimburi respiratorii* = totalitatea proceselor care au loc în organism în timpul introducerii oxigenului în sînge și al eliminării bioxidului de carbon. *Schimburile respiratorii la bătrîni sînt în genere scăzute.* PARHON, B. 54, cf. DL, DM, DEX. (Ec. pol.) *Liber schimb* = comerț exterior neîngrădit de taxe vamale sau de restricții de import și de export. *România... numai prin liberul schimb poate ajunge a avea, într-o zi, o industrie națională.* GHICA, C. E. II, 546, cf. 541. *Scopul pe care și-l propune orice coaliție este de a suprima liberul schimb.* RALEA, S. T. III, 97, cf. 74, DL, DM. (Regional) *Seara schimbului* = seara de dinaintea plecării oilor la stînă, cînd proprietarii lor se adună și le mulg reciproc. CHEST. V/8. *Schimb de experiență* = împărtășire reciprocă de către persoane sau colective a cunoștințelor, deprinderilor și rezultatelor dobîndite într-un domeniu de activitate și care servește la ridicarea calificării și măiestriei profesionale, la prefecționarea procesului de producție etc. *Să se organizeze schimburi de experiență între brigăzi.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 387. *Facem un schimb de experiență cu uzinele din N.* PREDA, R. 163. *Am vrut să-l întreb într-un rînd pe Dicu despre ce fel de schimb de experiență îi vorba acolo.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 296. *Organizarea schimbului de experiență între școli.* GÎ 1968, nr. 933, 4/5. *S-ar realiza astfel și o stimulare a teatrelor..., putînd fructifica un evident schimb de experiență.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 2/4. *Ultimul schimb de experiență pe această temă... a fost, fără îndoială, util.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 212. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu schimbul** = (care apare, intervine, are loc) cînd unul, cînd altul, rînd pe rînd, alternativ. *Pașadia trăia cu schimbul două vieți.* M. I. CARAGIALE, Ç. 48. *Iubești — cînd întreaga făptură Cu schimbul, odihnă furtună Îți este-n aceeași măsură.* BLAGA, POEZII, 268. *Doctorii au făcut cu schimbul la căpătîiul ei.* VINEA, L. II, 195. *Vîsleam cu schimbul.* VÎN. PESC. februarie 1964, 22. (Mil.; în trecut) *Trupă cu schimbul* = trupă, unitate militară (de călărași sau de dorobanți) în care soldații erau chemați periodic să facă serviciul militar (în rest fiind lăsați la vatră). Cf. DDRF. *A umblat băietanul încoace și încolo, a cheltuit, doar l-or da în trupa cu schimbul, dar unde a fost chip?* DUNĂREANU, CH. 181, cf. DL, DM, DEX. *Eu la regiment te-aș cere. Aș da scrisoare de timbru Și te-aș da-n trupa cu schimbu.* FOLC. MOLD. I, 500. (Mil.; în trecut) *Soldat* (sau *ostaș, călăraș, dorobanț* etc.) *cu schimbul* = soldat (sau călăraș, dorobanț etc.) care făcea parte din trupa cu schimbul; (în trecut) schimbaș **(1)**. *Un băiat au avut și ei, era călăraș cu schimbul.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 151, cf. II, 449, TDRG, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Am fost însărcinat să instruiesc două duzini de recruți „cu schimbu".* SADOVEANU, E. 7, cf. SCRIBAN, D. *Am făcut armata cu el la călărașii cu schimbul.* STANCU, D. 145. ◇ Loc. adv. **În schimb** sau (loc. prep.) **în schimbul...** = în loc(ul), pentru..., ca echivalent; drept compensație. *Care casă o luasă maică noastră în scămp [= schimb] de la răposatul stolfnicul]* (a. 1817). IORGA, S. D. XXI, 474. *Ar putea vinde principatului productele sale... și să priimească în schimb producte brute.* MAG. IST. I, 198/7. *Mlneiul acesta... l-au căpătatu în scaimb pentru un Minei rutenesc* (cca 1860). IORGA, S. D. XVII, 129. *Sultanul... cu veselie Mi-ar da averea-i mie În schimb pe calul meu.* ALECSANDRI, P. II, 66. *Prin expoziții uni... fiecare cîștigă aflînd ce poate cere de la alte țări... și ce le poate da în schimb.* ODOBESCU, S. II, 105. *Reia-mi al nemuririi nimb Și focul din privire, Și pentru toate dă-mi în schimb O oră de iubire.* EMINESCU, O. I, 177, cf. 151. *Ai cerut, în schimbul scrisorii de care e vorba, mandatul de deputat.* CARAGIALE, O. VI, 120. *Și-a dat în primire pușca... și i-au lăsat în schimb o tunică roasă.* BACALBAȘA, S. A. I, 171, cf. II, 33. *Nu se urmărea altceva decît căpătarea, în schimbul sumei plătite la domnie, a drepturilor legate de însușirea de boier.* IORGA, C. I. II, 165, cf. GOGA, POEZII, 6. *În schimbul unei mituiri... Berlescu împiedică împărțirea moșiei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 214. *În grajd însă nu intră, în schimb, ieși în grădină.* AGÎRBICEANU, S. 304, cf. 611. *Ce vindeau grecii geților și ce luau în schimb.* PÂRVAN, G. 607, cf. 103. *Muncise o viață întreagă pentru popor — în schimbul a vreo 30 de florini pe lună.* În PLR II, 298. *Toate aceste articole... au fost suprimate în textul publicat al legiuirii, unde s-au adăugat însă, în schimb, patru articole noi.* BUL. COM. IST. III, 55. *Prietene de seama ei nu ținea să aibă; în schimb, la noi s-aduna zilnic un guraliv sobor.* M. I. CARAGIALE, C. 75. *Eu vînd moșia ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora.* REBREANU,

R. I, 268. *N-am dat peste noua lor adresă. În schimb, m-am întîlnit cu Eliza.* C. PETRESCU, Î. I, 100. *Țața Eliza nu mă prea iubea. În schimb, eram slăbiciunea, alintatul fății Leonora.* BRĂESCU, V. 21. *Ar fi dorit să-l întrebe și acum dacă șerpișorii lui de copii s-au sătura vreodată... Le-am făcut în schimb castroane mari de tablă, să-i mint.* SAHIA, N. 35. *Am primit un costum de haine în schimbul unei lucrări.* VLASIU, D. 109. *N-o să-i fiu mamă. În schimb, va avea în mine un camarad.* TEODOREANU, M. I, 225. [Păstrăvii] *ni-i trimit fratii de la schiturile din munte... în schimbul rachiurilor.* VOICULESCU, P. I, 140. *Dicționarele nu dau nici o indicație... În schimb, toponimia arată precis că Moldova cunoaște variante.* IORDAN, T. 559, cf. VIANU, A. P. 75. *Își găsește întotdeauna bărbatul care să-i dea, în schimbul traiului comod și al evoluției sociale..., numele lui.* ARGHEZI, B. 21. *Mai avea... o butelie și nu făcu nici un mister din faptul că le căpătase în schimbul unor sticle de vin negru.* CĂLINESCU, B. I. 185. *Accepta... cadouri de la elevii slabi, în schimbul notei de trecere.* BLAGA, H. 126, cf. RALEA, S. T. III, 127. *Izvoare limpezi munții aceștia... nu trimit Oltului. În schimb dintre crăpăturile lor... se scurg cîteva șuvițe de apă roșiatice.* BOGZA, C. O. 174. *Nu-ți aduce el ție struguri și miere, așa, de florile mărului. Într-o zi o să-ți ceară ceva în schimb.* STANCU, R. A, I, 52. *Ți-am găsit, în schimb, ca profesor... un învățat ca nimeni altul.* VINEA, L. I, 106. *Nu știu ce o să putem obține în legătură cu autostrada. În schimb, putem cîștiga altceva.* H. LOVINESCU, T. 106, cf. 142. *Apusul vine lent, puțin după amiază, în schimb crepusculul se prelungește atît, că pare infinit.* TUDORAN, O. 118, cf. 422. *În schimbul serviciului pe care vi-l fac, sora dumneavoastră să-mi cumpere puținul mobilier pe care îl am în odaie.* PREDA, I. 8. *Despre aparatul propiu-zis al statelor feudale Țara Românească și Moldova nu s-a scris nici un studiu de ansamblu. Există în schimb cîteva lucrări generale privind organizarea... celor două țări.* STOICESCU, C. Ș. 5. *Nu i-am spus nimica... în privința armelor. I-am povestit în schimb de judecăți.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 84, cf. VULPESCU, P. 71. *Asigurîndu-i victoria, obținură în schimb provizii, veșminte și o călăuză.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 81. *Nu-l aflăm în „lista dă toți doftorii" din acel an. În schimb, va fi trecut în catagrafia din 1838.* G. BARBU, A. V. 216. *Ni se arată, în schimb, un alt monument al artei noastre populare.* CINEMA, 1969, nr. 5, 32, cf. O. BÎRLEA, A. P. I, 315. ✦ Spec. (Învechit și regional) Schimb **(1)** al inelelor de logodnă între doi tineri care se logodesc; p. ext. (concretizat) inele de logodnă sau, p. gener., daruri care se schimbă între logodnici. *I-au dat inelul de logodnă... și, fiind de față și chir Nechifor mitropolitul, s-au făcut schimburi de logodnă.* AMIRAS, LET. III, 165/35. *Închinarea schimburilor sau a darurilor se-ncepe... de la mireasă.* MARIAN, NU. 330. *Asista în rolul sacru de nună... la schimbul de inele.* C. PETRESCU, C. V. 177, cf. H II 126, 245. *Și te-o-mbiet cu schimbu, Că nu-ți face nuntă-amu?* BÎRLEA, C. P. 278. *Iată, seara a-nserat Și noi schimburile n-am schimbat Și n-am închinat.* FOLC. MOLD. II, 737. ◇ Expr. (Regional) **A da schimb(urile)** = a se logodi. Cf. ALR II/I h 157/728, A V 19, GLOSAR REG. ✦ Spec. Predare a unei sume de bani pentru a primi o alta de (aproximativ) aceeași valoare, dar constînd din alte monede sau bancnote, schimbare **(I 1)**; p. ext. valoarea cu care se cotează zilnic diferite hîrtii de valoare la bursă. *Cursul lor să zice că s-au înălțat în schimburi, dînd firfiricul drept cinsprezece parale* (a. 1844). DOC. EC. 822. *Banca mi-a refuzat schimbul fiindcă nu cunoștea... țara și neamul meu.* RALEA, S. T. I, 258. ◇ *Bancă* (sau *casă*) *de schimb* = întreprindere financiară care se ocupă cu schimbarea banilor, a valorilor, a metalelor prețioase etc.; (rar) schimbărie, schimbătorie. *Cea dintîi se numește bancă de sconț, bancă de schimb, cealaltă se numește bancă rurală.* GHICA, C. E. I, 107. *Calea Victoriei îmi apare... cu bănci, case de schimb, zarafi.* C. PETRESCU, C. V. 351, cf. DL, DM, DEX. *Scrisoare de schimb* = act prin care semnatarul cere unei alte persoane să plătească o sumă de bani celui indicat în act sau reprezentantului acestuia. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CLIMESCU, A. 287, DL, DM, DEX. *Agent de schimb* = (în capitalism) intermediar care are rolul de a negocia, în mod oficial, obligații de stat și alte efecte. *Negocierea obligațiunilor de stat se face prin intermediul agenților de schimb.* CLIMESCU, A. 283, cf. DEX. ✦ Trimitere, adresare, expediere reciprocă (a ceva). *Îmi permit a vă aminti schimbul nostru de scrisori.* CARAGIALE, O. VII, 403. *Primul schimb de scrisori dintre noi.* IBRĂILEANU, S. L. 91. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Discuție (sumară) cu cineva sau între două ori mai multe părți; spec. discuție aprinsă, ceartă. *Doi spadasini. Schimb de cuvinte.* ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 42. *Între notarul și Marina n-a fost nici un schimb de vorbe pentru întîmplarea asta.* AGÎRBICEANU, A. 205. *După primele schimburi de cuvinte... își zise că înțelept a procedat.* REBREANU, R. I, 166, cf. 92. *Trebuie avut un schimb de vederi cu Belgradul și Varșovia.* TITULESCU, D. 255. *Pornirăm din nou la drum, fără schimb de vorbe.* BRĂESCU, O. A. II, 8. *Intră pe din dos, ca să nu mai aibă schimburi de vorbe.* SADOVEANU, O. X, 529. *Între noi și frate-meu Ion au loc... schimburi de vorbe.* STANCU, D. 446, cf. PREDA, R. 304. ✦ Așezare, fixare în altă parte, (unul) în locul altuia. *Toți... stau la locul lor și încep schimburile... La... comandă toți își schimbă gîștile, ocupînd pe a vecinului respectiv.* PAMFILE, J. I, 79.

2. (Fiz.) Trecere a unei energii, a unei sarcini electrice, a unei particule etc. dintr-o parte în alta, de la un obiect la altul; transfer **(3)**. Cf. LTR², M. D. ENC., DEX. ◇ *Forță de schimb* = forță de legătură între două sisteme cuantice care se datorește schimbului **(2)** reciproc și permanent de fotoni, de mezoni etc. Cf. M. D. ENC.

3. Totalitatea persoanelor care activează în același timp și după același program într-o întreprindere, într-o instituție etc. în care, de obicei, lucrează mai multe rînduri de persoane cu alte programe de muncă, în cursul unei zile; persoană care înlocuiește pe alta (ori este înlocuită de alta) într-o întreprindere, instituție etc. în care se lucrează în felul mai sus definit; p. ext. (mod de) lucru prestat de aceste persoane; interval de timp (dintr-o zi) cînd lucrează aceste persoane; tură[1]. *Soldații dormeau... Era pe la schimbul al doilea.* BACALBAȘA, S. A. I, 106. *Să fie-n primăvară tractoarele ca noi, Să poată merge-ntruna, cu schimburi zi și noapte.* D. BOTEZ, F. S. 76. *Se uita la stele și se gîndea că pînă la schimbul de dimineață mai este mult.* COCEA, S. I, 36. *Asculta pînă într-un tîrziu... glasul depărtat al schimburilor de caraule pe ziduri.* SADOVEANU, O. XII, 385. *Întreprinderile industriale care lucrează cu un singur schimb vor lucra între orele 8,30—17.* MON. OF. (1951), 1 046. *Pe șantiere intră-n șoapte Cu schimbul de noapte.* CĂLINESCU, O. II, 46. *La fabrică... lucrau toate într-un schimb.* V. ROM. februarie 1955, 152. *Trebuia să iasă din schimb azi dimineață.* BENIUC, M. C. I, 40. „*Schimbul doi*" *e cel mai greu.* VINEA, L. II, 48. *Vreau să mai prind schimbul lui Toni, să-l văd ce poate.* DAVIDOGLU, M. 9. *Dacă am mai găsi încă unul... ca să avem la drum trei schimburi de cîte doi.* TUDORAN, P. 122. *Eram doi pe schimb... aveam și două telefoane.* PREDA, I. 244. *Lucrează în două schimburi.* id. R. 317. *Să lucrăm în două schimburi.* MIHALE, O. 427. *Pînă la ieșirea din schimb, Nicolaie nu mai vorbi cu nimeni.* V. ROM. iunie 1958, 30. *Cum îmi sosește schimbul, mă dau jos, mă duc acasă.* BARBU, G. 145, cf. 151. *Este necesar să se îmbunătățească asistența tehnică în schimburile de după masă și de noapte.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 830. *Repetiția actului II, mîine, după ce schimbul din care faceți parte s-a odihnit.* T iulie 1964, 38. *Am plecat*

cu schimbul de noapte la macaralele barajului. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 38, 17/1. *Să fi lucrat în schimbul de noapte?* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 217, cf. M. D. ENC., DEX.

4. (Mai ales la pl.) Lenjerie de pat, de corp sau, p. gener., orice fel de îmbrăcăminte curată care servește la schimbarea (periodică a) celei murdare; primeneală **(2)**, (regional) premeniturĭ (v. premenitură **2**). V. albitură. *Unii să să găteadze cu schimburi de veșmente.* VARLAAM, C. 73, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *În spate aveam rănița cu schimburile și pe umăr pușca.* GANE, N. II, 97. *Își ie... schimburi în desagi și o ploscă plină cu apă.* CREANGĂ, O, 84, cf. 192. *Se uită la cufăr, acolo era tot ce avea el: un rînd de haine, schimburi și cărți.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 23. *Îndată îl îmbracă în schimburi curate, îl încalță.* MARIAN, Î. 27, cf. 36, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Se spălă în grabă pe ochi, puse schimburi nouă.* AGÎRBICEANU, S. 347. *Ia vezi de niște schimburi curate de primenit, pentru dumnealui.* HOGAȘ, DR. I, 313, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Își pregătise din leafa de copist la tribunal... un rînd de straie să-i țină un an, o zestre de schimburi neatinsă.* C. PETRESCU, C. V. 30. *Maica Leonora venea la noi... aducînd... o valiză cu schimburi.* BRĂESCU, O. A. II, 17, cf. SCRIBAN, D. *Încărcați cu schimburi pentru primeneală.* CAMIL PETRESCU, O. II, 17. *I se înfățișa cu schimburile într-un pachet.* PAS, L. I, 48. *Nu primesc schimburi, adecă cămăși de acasă.* CHEST. V/166. *O cotat hain'ele, schimburi, țole, tăt.* O. BÎRLEA, A. P. II, 399. *O pereche de schimburi bune, Cusute cu găurele.* FOLC. MOLD. II, 739. *Ulciorul și schimburile să nu le uitați acasă.* ZANNE, P. III, 303. ◆ Grup, set de obiecte de îmbrăcăminte (de lenjerie) care formează un tot, o serie, și care se folosesc o dată. V. rînd. *Să-mĭ aduci două schimburi (rînduri de rufe).* PAMFILE, J. I, 133. *Un schimb de rufe de la reformă — îi acoperă trupul lung.* SAHIA, N. 120. *I-am dat și două schimburi pe care le aveam curate, și niște pantofi.* VLASIU, D. 383.

— Pl.: *schimburi.* — Și: (învechit și regional) **știmb** (LB, ȘEZ. III, 89), (învechit) **seaímb, seămp, seímb,** (regional) **șchimb** (ALR II/I h 157) s. n.

— Postverbal de la **schimba.**

SCHIMBÁ vb. I. **I.** (Predomină ideea de înlocuire, de schimb **1**, de deplasare) **1.** Tranz. (Folosit și absol.) A înlocui cu altcineva sau cu altceva (de aceeași natură, de aceeași valoare, necesar etc.); a da, a ceda pentru a primi în loc altceva (de aceeași valoare, necesar etc.). *Nevoit fu de schimbă frica și rușinea spre mînie.* CORESI, EV. 545, cf. 263. *Născutul de-a prima asinului schimbă-l pre oaie.* PO 222. *Să vor tocmi doi plugari ca să-ș schimbe pămînturile* (a. 1646). GCR I, 120/9. *Nice apă n-au băut, fără numai miezul a unii marule îi era în loc de mîncare și de băut sau puținel zămos, aorea strugur sau smochine schimbînd.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 3^{v}/11. *Is*[us] *Nazarineanul... va surpa locul acesta și va schimba obiceaile carele au dat noauo Moisi* (a. 1688). GCR I, 284/13, cf. BIBLIA (1688), 48^{r}/43. *Pohtește papa... să dezleage și să leage, și să schimbe din dogme, să puie cîte va vrea* (a. 1699). GCR I, 328/35. *Un măgariu* [care] *slujea la un grădinariu... au poftit să-și schimbe stăpînul.* ȚICHINDEAL, F. 105/8. *Cei ce-și schimb obiceiul cu altul strein, se instreinez.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXVIII/32. *Natura... schimbîndu-și podoaba, mă făcea să uit că sînt muritor.* MARCOVICI, C. 15/17. *Nu putu să scape decît intrînd în slujba turcească... fără însă a-și schimba religia.* MAG. IST. I, 192/13. *Vrei să schimbi și rînduiala ce te muncește, te scurmă, Adecă te pui pe sine cu Dumnezeu deopotrivă.* CONACHI, P. 264. *Mi-ai schimbat numele de iubită pe acel de stăpînă?* NEGRUZZI, S. I, 22. *Să mai schimbi bucatele, că ni s-a acrit tot cu borș și cu piftie.* GHICA, C. E. III, 8. *Schimb a ta coroană într-o ramură de spini.* EMINESCU, O. I, 146, cf. 196. *Notarul nu merge atîta pentru fată la Viena, ci mai mult ca să schimbe acolo aurul.* AGÎRBICEANU, A. 51. *Privighetoarea... aleargă... să-i schimbe și ei penele.* GÎRLEANU, L. 51. *Lăutarul, începe întîi o „Bătută"... și o schimbă apoi în „Ca la ușa cortului".* LUNGIANU, C. 36. *Am intrat să-mi schimb sticla de la ceas.* IBRĂILEANU, A. 37. *De hotărîrea de a pieri nu m-am răzgîndit pe deplin, am schimbat numai felul.* M. I. CARAGIALE, C. 92. *A schimbat sedilele de caș Cu trei duzini de lumînări de ceară.* MINULESCU, VERS. 194. *A venit medicul și mi-a schimbat bandajul la picior.* C. PETRESCU, Î. II, 236, cf. I, 71. *Să ne mai dea oameni, n-avem cu cine schimba garda.* BRĂESCU, O. A. I, 175. *M-a schimbat pe mine din post.* SAHIA, N. 113. *Schimbaseră marșul lamentabil într-o sîrbă îndrăcită.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 234. *Rîdea și schimba dansatorii.* VLASIU, D. 96. *Din farfuriile schimbate se înalță mirosul fripturii.* TEODOREANU, M. I, 78, cf. id. C. B. 118. *La pește mergé alt vin. Deci schimbară băuturile.* VOICULESCU, P. I, 140, cf. 72. *Și-a adus aminte că trebuie să schimbe un cartuș.* SADOVEANU, O. XII, 570. *Odată ne-am schimbat dansatorii.* PILLAT, P. 272. *De unde știu eu că între timp nu mi-ai schimbat marfa aleasă?* STANCU, D. 404, cf. 8. *Am schimbat cărțile de vizită din dreptul tacîmurilor ca să fim alături.* VINEA, L. I, 24. *Dumneata ai stat toată noaptea. De ce nu te-a schimbat nimeni?* H. LOVINESCU, T. 410. *Pune-l pe Ismail să se îngrijească de o fierturĭ caldă — și pe urmă vino să mă schimbi.* TUDORAN, P. 446, cf. 13. *Nu mai schimbăm cuvîntul și arma cu petarde.* LABIȘ, P. 344. *Scotea dintr-o magazie sania jupînului, îi ungea tălpicile,... schimba șinele de oțel.* BARBU, G. 210, cf. id. PRINC. 93. *Cînd se dă o egalitate, putem trece un termen dintr-un membru în celălalt, schimbîndu-i semnul.* ALGEBRA VIII, 169. *Parte din bani îi vor schimba pe oi.* V. ROM. februarie 1964, 98. *Covorul pe care mi l-am dorit... l-am schimbat de cîteva ori cu altul.* BĂNULESCU, I. 147. *Unele instrumente sînt deteriorate și trebuie schimbate.* M 1968, nr. 7, 31. *Nu de mult schimbase studioul pentru scenă.* CINEMA, 1968, nr. 9, 37, cf. nr. 2, 24. *Suparat îi omu-atunci Cîn(d) știmbî boi(i) pi giunci.* VASILIU, C. 109. *I a spus să nu schimbe calu cu el, că-i ia calu și p-al lui și p-al turcului.* VÎRCOL, V. 45. *S-a vorghit cu moașa care a mșit fata că nu s-o găsi un băiat să știimbe: „Să dăm fata și să luăm băiatu".* GRAIUL, I, 180. (Refl. pas.) *Năvar au în cetăți... pentru furii și ucigătorii să străjuiască... și straja să păzească schimbîndu-se.* CORESI, EV. 266. *Pentru pază să să orînduiască 8 oameni înarmați și să să schimbe peste fieșcare 2 săptămîni* (a. 1811). DOC. EC. 123. *Să se schimbe apa o dată sau de două ori.* DESCR. AȘEZ. 50/8. *Vor sluji cu rîndul cîte o săptămînă schimbîndu-se din duminică în duminică.* REG. ORG. 498/7. *Să nu se schimbe o iotă din ceea ce am scris* (a. 1878). PLR I, 279. *Cadouri scumpe se schimbă între bogat și bogat.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 356. *A fost dat afară din slujbă, cînd se schimbase guvernul.* BACALBAȘA, S. A. I, 169. *Să se schimbe oamenii de la lopeți... Brațele odihnite dau putere nouă bărcilor.* D. ZAMFIRESCU, R. 122. *E modă... Țesătura stofelor și culoarea se schimbă destul de des.* CAMIL PETRESCU, P. 278. *Aici se schimbau între ele prăzile.* VOICULESCU, P. II, 8. *Gornistul s-a schimbat, unul a murit, altul i-a luat locul, dar goarna a rămas aceeași.* STANCU, M. I. 126. *Staționau... în fața tablei de Pronosport, care se schimba din zece în zece minute.* PREDA, R. 159 (Refl. recipr.) *Gherasim și Ismail se schimbau din patru în patru ore la cîrmă.* TUDORAN, P. 185. ◇ Fig. *În multe locuri geniul și însușirea limbii m-au făcut să schimb o frumusețe pe alta analoagă.* CR (1831), 64^{2}/14. *Mari idealuri scumpe cu tine să le schimb.* LABIȘ, P. 360. ◇ Expr. (Regional) **A schimba inelele** = a (se) logodi. *Marea ne-a adunat pe amîndoi astă primăvară, în fața ei vreau să schimbăm inelele.* TEODOREANU, M. III, 349, cf. ALR II/I h 157/346, A V 14, 19, 20. ◆ Spec. (Complementul indică o sumă de

bani) A da pentru a primi alta de aceeaşi valoare, dar în alte monede sau bancnote. Cf. I. GOLESCU, C. *La început operaţiunile băncilor erau foarte simple... Schimbau monedele unele într-altele.* GHICA, C. E. I, 107. *Într-o dimineaţă îi dă..., o hîrtie de o sută, s-o schimbe la han.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, P. 80, cf. 259, RESMERIŢĂ, D. *Schimbă un napoleon, o hîrtie de 500 de lei.* CADE. *Schimbaţi-mi o mie de lei.* BRĂESCU, O. A. I, 17. *Azi dimineaţă am voit să schimb lei în piaştri egipteni.* RALEA, S. T. I, 258. *Cu dolarii schimbaţi şi-au cumpărat cîteva hectare şi o pereche de boi zdraveni.* BOGZA, C. O. 310, cf. DEX. ◇ Refl. pas. *Se îndeplineau şi unele îndatoriri faţă de domn, precum... de a se schimba atîţia bani de tot felul ce veneau la vistierie, în bani buni, noi.* IORGA, C. I. III, 121. ✦ Spec. (Complementul indică vehicule) A coborî dintr-unul şi a se urca în altul (pentru a merge mai departe, pentru a ajunge la destinaţie). *La o gară mai mare... se coborî, schimbă trenul.* AGÎRBICEANU, A. 46. *Schimbă vagonul, trenul.* CADE. *La Vinţul de Jos, urma să schimb trenul spre Sebeş.* BLAGA, H. 147. *A luat dintr-o staţie tramvaiul, l-a schimbat cu altul.* BOGZA, A. Î. 256. ✦ Spec. (Complementul indică părul, penajul, dinţii etc.) A-i cădea şi a căpăta (ulterior) altul în loc, de acelaşi fel. *Cele mai multe animale schimbă aceste scoperiri a pielii în deosăbite anotimpuri.* J. CIHAC, I. N. 6/26. *După ce calul a început să schimbe dinţii „de lapte" cu cei „de iarbă", rămîne ştirb cîteva săptămîni.* DR. V, 287. *Sînt ca un melc cînd îşi schimbă cochilia.* V. ROM. decembrie 1966, 8. *Lupu părul îşi schimbă, iar firea ba.* N. COSTIN, LET². II, 17, cf. CADE, ZANNE, P. I, 519, ALR II 4 958/182, 386.

2. Tranz. Spec. (Complementul indică oameni) A îndepărta dintr-un post, dintr-o funcţie, dintr-o sarcină etc. înlocuind cu altcineva; a înlocui cu altcineva într-un post, într-o funcţie etc.; a trece dintr-un post, dintr-o funcţie etc. în alta. *Au scris şi la Poartă, cerşind han pe un frate a lui... Poarta nu vrè, dzicînd că tot aşè s-au învăţat de schimbă hanii şi nu le pot întra în voie.* NECULCE, L. 305. *Schimbîndu-l din bănie, l-au făcut staroste de Cernăuţi.* AMIRAS, LET². III, 179. *Schimbă şi pe Cazacli-Vodă, domnul rumânesc, căci nu da haraciu.* VĂCĂRESCUL, IST. 258. *Cînd starostea sau epitropii nu să vor purta bine... isnaful să aleagă alţii şi să-i schimbe* (a. 1824). DOC. EC. 328. *De două săptămîni am schimbat armaşul.* DELAVRANCEA, O. II, 131. *Cele trei revoluţii... schimbă oamenii de la cîrmă.* BUL. COM. IST. III, 121. *A schimbat arendaşul.* REBREANU, R. I, 49. *Îi păru rău că nu insistase atunci ca Balomir să fie schimbat.* V. ROM. decembrie 1964, 71. *Îmi relatează o istorie cu preşedintele sindicatului, că sînt anumiţi inşi care vor să-l schimbe.* PREDA, R. 40. ◇ Refl. pas. *Boiarinul sau şi domnul, făcînd silă cuiva, să schimbă den stepena cea de sus în cea de gios şi den domn se face rob.* PRAV. 106. *Pentru cînd mă voi schimba de diregătorie, să mă priimească în casele lor* (a. 1650—1675). GCR I, 195/11. *Nu este bine să fie domn vecinic..., ci este bine să se schimbe după cum va pofti ţara.* NECULCE, L. 228. *În domnia Mircii Vodă 4 domni s-au schimbat de Moldova.* MAG. IST. I, 96/12. *Era vorba să se schimbe ministrul.* GHICA, C. E. I, 158. ✦ A ajunge să fie martor la înlocuirea unei (sau unor) persoane cu alta (sau cu altele) într-un post, într-o funcţie etc. *Schimbase ofiţeri peste ofiţeri, apucase soldaţi care ajunseră acuma căpitani.* BACALBAŞA, S. A. I, 153.

3. Refl. şi tranz. Spec. A (se) dezbrăca (de rufele, hainele etc. murdare, purtate, uzate) şi a se îmbrăca cu altele curate, bune etc., a (se) primeni **(2)**; p. gener. a(-şi) pune alte (rufe, haine, obiecte de podoabă etc.). *Schimbaţi-vă şi veşmintele voastre.* PALIA (1581), 141/8. *Bogatul acela... îmbla în toate dzile schimbîndu-se în urşinice.* VARLAAM, C. 408. *După ce se schimbă în straie..., vine domnul cu tot alaiul.* GHEORGACHI, LET. III, 289/27. *Au poruncit să se spele şi să se schimbe* (a. 1812). GCR II, 207/29. *Stăi, să mă schimb, să iau alte haine mai bune.* KOTZEBUE, U. 40r/7. *Vestmintele tale sînt ude, este vremea să le schimbi.* PLEŞOIANU, T. I, 66/3. *Să ne schimbăm hainele îndată ce venim de la bolnav.* VASICI, M. II, 81/26. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele.* NEGRUZZI, S. I, 67, cf. POLIZU. *Nurorile... plecară umilite în cămările lor ca să se schimbe.* ISPIRESCU, L. 40, cf. BARCIANU. *Se duse la el în odaie să se schimbe.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 8. *Se repezise acasă să se schimbe.* AGÎRBICEANU, S. 125. *Să-mi dai ceva să mă schimb pînă s-or mai usca iste bulendre de pe mine.* HOGAŞ, DR. I, 313, cf. CADE. *S-au dus sus în camerele lor, să-şi schimbe rochiile.* CAMIL PETRESCU, P. 126. *Se grăbi... să-şi schimbe costumul.* SADOVEANU, O. XII, 584, cf. DL, DM. *Mă duc dincolo să mă rad şi să mă schimb.* T iulie 1968, 58, cf. M. D. ENC., DEX. *De haine nu se schimba, Ci pe uliţi se primbla.* ALECSANDRI, P. P. 144. *Fă-mă, Doamne, ţîntă-n grindă, Să văd mîndra cînd se schimbă.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 397. *Îi duce la sine în casă şi-i schimbă în haine uscate.* RETEGANUL, P. IV, 76, cf. id. TR. 20. *Cu cămeşă albă m-am schimbat.* SEVASTOS, N. 12. *Hai puicuţă şi te schimbă... Şi haidem la crîşmă-n sat.* ŞEZ. I, 12. *Dar de-amu dac-ai venit, Foarte bine te-oi ştimba Şi hrană bună ţ-oi da.* I. CR. III, 184. *Eu m-oi la şi m-oi schimba, Şi drumuţu l-oi călca.* BÎRLEA, L. P. M. II, 23. *Că m-oi la şî m-oi ştimba Şi la tine n-oi coţa.* ARH. FOLK. I, 170, cf. ALR I 791, ALR II/I MN 73, 2 652/349, ALR SN IV h 1 152, ALRM SN III h 972, A III 3. ◇ Refl. pas. *Dacă cel mort e fecior, se schimbă cu cămaşă... de bumbac sau de fuior.* MARIAN, Î. 62. *Cămăşile se schimbă, se primeneşte omul.* PAMFILE, I. C. 370. *După acest interval, se face baie şi se schimbă rufăria.* ABC SĂN. 320. ✦ Tranz. (Complementul indică obiecte de aşternut) A scoate şi a pune în loc altul spălat, curat, mai bun. *Veneau rudenii de-l primeneau şi-i schimbau aşternutul.* AGÎRBICEANU, A. 534. *Am scuturat patul, şi-am schimbat şi aşternuturile.* STANCU, M. I. 196. ✦ (Învechit) A (se) travesti (pentru a nu fi recunoscut). *Acest costum ne era trebuincios. Îndată ne schimbarăm toţi în mocani.* BOLINTINEANU, O. 268.

4. Tranz. A trimite, a îndrepta, a adresa, a transmite, a expedia unul către altul. *După mai multe note schimbate între cele şapte cabinete ale Europei..., au trebuit să recunoască unirea.* GHICA, C. E. II, 464. *Aceasta reiese din scrisorile schimbate între ei.* IBRĂILEANU, S. L. 207. *Stă la fereastră... şi de acolo schimbă semne cu mama.* TEODOREANU, C. B. 75. (Refl. pas.) *Între doi inşi... s-au schimbat următoarele scrisori...* MACEDONSKI, O. III, 112. *Se desfăşoară drapelele de unitate, se schimbă saluturi.* GÎ 1968, nr. 929, 2/2. ◇ Expr. **A schimba priviri** (sau **o privire, ochiri**) = a se privi unul pe altul (fugitiv, în mod semnificativ, cu subînţeles). *Schimba ochiri scurte de complicitate... cu toţi căpitanii gărzii.* C. PETRESCU, C. V. 294. *Cei doi boieri schimbau priviri.* SADOVEANU, O. X, 147. *Cei care stăteau în faţa mesei schimbară priviri.* T. POPOVICI, SE. 331. *Cei doi soţi schimbă o privire.* CINEMA, 1969, nr. 4, 14. ✦ (De obicei cu determinări ca „o vorbă", „o vorbă, două", „un cuvînt" etc.) A vorbi, a discuta (puţin) cu cineva sau unul cu altul. V. dialoga. *Intrară în camerile lor fără să schimbe nici o vorbă.* FILIMON, O. I, 140. *Abia cu banul Udrea ei vorbele-au schimbat Şi trîmbiţa Galatei în turn a răsunat.* BOLINTINEANU, O. 52. *Ne-am oprit să schimbăm două-trei vorbe.* CARAGIALE, O. IV, 396. *Veşnic se plînge că n-are cu cine schimba o vorbă.* VLAHUŢĂ, S. A. II, 435, cf. 321. *Umbli încolo, încoace... să mai schimbi o vorbă, două.* SP. POPESCU, M. G. 78. *Părinţii se învrednicesc să schimbe cîteva vorbe cu stăpînul.* IORGA, C. I. I, 160. *Credincioşii casei... schimbă şoapte-n umbră de unghere.* IOSIF, PATR. 60. *Schimba cu el cîteva vorbe de ochii lumii.* AGÎRBICEANU, S. 22, cf. id. A. 167. *Îşi aducea poate aminte de cuvintele schimbate cu vreun înalt demnitar.* BUL. COM. IST. II, 27. *Pînă la Dumbrăvă nu mai schimbarăm nici o vorbă.* HOGAŞ, DR. I, 184.

Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze filfîie zîmbete plăcute și fugare. REBREANU, I. 12, cf. id. R. I, 43. *N-am schimbat în viața mea zece vorbe cu el.* CAMIL PETRESCU, P. 254. *Înainte de a se îmbolnăvi, n-am schimbat douăzeci de cuvinte. Dar îl puteam lăsa?* C. PETRESCU, C. V. 205. *Schimbăm cîte un cuvînt, noaptea.* SAHIA, N. 116, cf. 97. *Mergeam înșirați unul cîte unul, fără să schimbăm o vorbă.* COCEA, S. I, 10. *Se adunau familiarii redacției, schimbînd o vorbă cu moș Neculai.* TEODOREANU, M. U. 23. *Am stat acolo... fără să schimbăm o vorbă despre cele întîmplate.* VOICULESCU, P. I, 74. *Chiar acum o jumătate de ceas am schimbat două vorbe cu domnul profesor.* SADOVEANU, O. XII, 689. *Cînd voi avea fericirea să mai schimb vreo vorbă cu astfel de oameni!* BART, S. M. 27. *Vîntul aduce zvonul puținelor cuvinte pe care ei le schimbă.* VIANU, A. P. 231. *Dacă aș întîlni cel puțin pe cineva... ca să schimbăm un cuvînt.* BLAGA, H. 255. *Pînă se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă, două.* CAMIL PETRESCU, O. I, 11. *Noapte lungă de iarnă... Mai schimbă vorbe părintii.* STANCU, D. 102, cf. id. Ș. 43. *Lucrase tot timpul, fără să schimbe o vorbă cu tovarășa din dreapta ori din stînga.* V. ROM. februarie 1955, 255. *Au schimbat cîteva vorbe repezi.* GALAN, Z. R. 26. *Toți mă dușmănesc aici. N-am cu cine schimba o vorbă.* H. LOVINESCU, T. 366, cf. 131. *Cu Pavel nici n-am apucat să schimb un cuvînt.* BARANGA, I. 161. *Mai schimbă cîteva cuvinte cu mecanicul.* TUDORAN, P. 13, cf. 113. *Cuvintele pe care le schimbau împreună se ciocneau între ele.* PREDA, R. 7, cf. 162. *Cît fuseseră colegi, nu schimbaseră nici zece cuvinte.* T. POPOVICI, S. 102, cf. id. SE. 70. *Pînă mai hodineau caii, schimba o vorbă, două cu Cristache.* BARBU, G. 144. *N-ai cu cine schimba un cuvînt inteligent.* V. ROM. decembrie 1964, 53. *Nu mai poate schimba omu o vorbă cu tine, c-odată începi să strigi.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 24. *Ian vedeți d-voastră cum mai schimbă oamenii vorba, pînă într-un tîrziu.* RETEGANUL, P. IV, 9. *Nu putea să schimbe nici un cuvîn*[t] *cu iel!* O. BÎRLEA, A. P. II, 152. ◇ Refl. pas. *Fără să se fi schimbat vreo vorbă măcar, săbiile începură a se crucișa.* EMINESCU, P. L. 95. *Între ducele Valentin și stăpînul meu s-au schimbat vorbe de făgăduință.* SADOVEANU, O. XI, 23. ✦ (Complementul indică păreri, impresii, gînduri, știri etc.) A face cunoscut unul altuia, a-și împărtăși în mod reciproc (oral sau în scris). *Schimbau impresii, discutau artă.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 352. *N-au de schimbat o idee ori un sentiment.* C. PETRESCU, C. V. 200. *Gîndurile pe care le schimbam în acele zile cu vizitatorii răscoleau în sufletul meu aspirații noi.* VLASIU, D. 130. *În serile libere, se întruneau și discutau, schimbînd păreri.* OPRESCU, A. M. 11. *Schimbau între ei știri, fumau.* V. ROM. decembrie 1966, 45. ✦ (Complementul indică focuri de armă, de artilerie etc.) A trage unul asupra altuia. *Am schimbat trei focuri, eu trăgînd în sus și cred că la fel a făcut și Ladima.* CAMIL PETRESCU, P. 138. *Patrulau grupe de muncitori înarmați, schimbînd focuri cu fasciști răzleți.* T. POPOVICI, SE. 237.

5. Tranz. (Complementul indică locul în care se află cineva sau ceva) A(-și) așeza, a(-și) fixa în altă parte. V. muta **(I 2).** *Iar dacă sînteți bucuroși și noi gata sîntem să ne schimbăm locul.* HERODOT (1645), 484. *De va fi schimbat hotarul cîndu-ș-au sămnat sămînța, atunce să-ș piiardză și sămînța și arătura... pentru căci au călcat hotarul altuia.* PRAV. 1. *În zadar îmi schimb lăcașul.* MARCOVICI, C. 20/8. *Multe păsări schimbă în tot anul locul petrecerii lor.* J. CIHAC, I. N. 70/14. *Un tînăr, care se pusese la masă lîngă mine, și-a schimbat locul.* GHICA, C. E. I, 21. *Soarele își schimbă locul Și apune roș ca focul.* ALECSANDRI, P. II, 19. *Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă, Ce, cu-a turmelor pășune, a ei patrie ș-o schimbă.* EMINESCU, O. I, 142. *L-a împins pe Traian a schimba de astă dată baza operațiilor sale.* XENOPOL, I. R. I, 108. *O siluetă de hornar... Din horn în horn își schimbă locul.* ANGHEL—IOSIF, C. M. I, 47. *Înstreinatul greier sub vatră aiurează, Schimbînd întruna locul.* IOSIF, PATR. 12. *Porcarul... strigă Schimbați una... Toți își schimbă găștile, ocupînd pe a vecinului.* PAMFILE, J. I, 79. *Lupii mereu, cu gîtlejurile în sus, își schimbau între ei locurile.* VOICULESCU, P. I, 113. *De n-ar fi trebuit să-și schimbe locuința toate ar fi acuma în rînd.* DAN, U. 116. *Ruinarea casei silea pe locatari să-și schimbe domiciliul.* CĂLINESCU, O. I, 33. *Se ridică să-și schimbe locul.* V. ROM. septembrie 1955, 95. *A trecut în trapul cailor o coloană de artiliști, care schimbau poziția.* V. ROM. octombrie 1964, 64. *O mai hoțit el ce-o mai hoțit pe-acolo, da' s-o hotărît să-și știmbe locul.* VASÎLIU, P. L. 252, cf. A II 8, 12. (Refl. pas.) *Calcă pe iepe, iițele se schimbă.* BREBENEL, GR. P, cf. A II 8, 12. ◇ Expr. (Regional) **A schimba urechile (înapoi** sau, intranz., **din urechi)** = (despre cai) a ciuli urechile. Cf. ALR II/I MN 7, 6 854/95, 705. (Refl.; învechit) **A se schimba din viață (în neviață sau din viața aceasta lumească)** = a muri[1] **(1).** *Și trăind acolo cîțiva ani..., s-au schimbat și el din viața aceasta lumască.* NECULCE, L. 254. *Acel trup lungit pe țărnă și lipsit de-a sa suflare... Acele mîini ca zăpada, acele fragede brațe, Într-un minut să se schimbe din viață-n neviață!* CONACHI, P. 87. ✦ (Regional; complementul indică cărțile de joc) A amesteca (înainte de a împărți jucătorilor) (Mircești — Pașcani). ALR SN V h 1 272/537, cf. ALRM SN III h 1 078/537.

6. Tranz. (Complementul indică gînduri, hotărîri, intenții, planuri, conversații sau drumul, orientarea, cursul etc. a ceva) A abate, a îndepărta de la poziția, de la situația, de la direcția inițială (dată), determinînd alt mers, alt curs, altă soluție etc., a renunța la direcția inițială, la cursul inițial în favoarea altei direcții, altui curs; (învechit și popular) a muta **(II 2).** *Te-ai înțălepțit schimbînd gîndul... ș-ai pus gîndul cel bun lîngă tine.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 95[r]/26. *Spune-ne... de ți-ai schimbat gîndul și-ai pus socoteală mai bună.* MINEIUL (1776), 186[v]2/10. *El știe bine că nu putea... a face pe stăpînul său ca să schimbe hotărîrea.* IST. CAROL XII, 73[v]/2. *Stelele i se părură că ș-ar fi schimbat cursul.* PLEȘOIANU, T. II, 84/30, cf. I. GOLESCU, C. *După o gîndire serioasă, mi-am schimbat hotărîrea.* FILIMON, O. I, 93. *Amor, o, foc din ceruri, o simțămînt sublim! Cum vă schimbarăți cursul.* BOLINTINEANU, O. 229. *De ce nu-ți schimbi tu gîndurile, mă băiete?* CARAGIALE, O. VI, 259. *Apoi Ilinca schimbă vorba, întrebă... de ce mai e pe acasă.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 189. *Eu schimb privirea-n altă parte.* PĂUNPINCIO, P. 59. *Ca să schimbe vorba, atinse umărul nevestei.* GÎRLEANU, N. 157. *Am căutat să schimb imediat subiectul convorbirii.* CAMIL PETRESCU, P. 380. *Colonelul a înțeles indiscreția acestei anchete și schimbă vorba.* C. PETRESCU, Î. II, 24, cf. id. O. P. I, 40. *Întorcîndu-se spre fereastră, schimbă vorba.* VOICULESCU, P. I, 207. *Dacă vine o bucurie, trebuie să ne schimbăm și gîndurile.* SADOVEANU, O. XII, 694. *Comandantul hotărăște să ne abatem din drum, schimbînd direcția.* BART, S. M. 19, cf. 20. *Înțelese că au schimbat vorba.* DAN, U. 6. *Un material care și-a schimbat destinația.* ARGHEZI, B. 41, cf. id. S. VII, 168. *Schimbă repede vorba, parcă ar fi ținut într-adins să îndrume conversația într-altă parte.* BLAGA, H. 186, cf. id. Z. 320. *Fane însă schimbă vorba.* VINEA, L. I, 111. *Am schimbat drumul spre sud.* TUDORAN, O. 47, cf. id. P. 27. *Pentru ce s-o fac să sufere? se întrebă el... schimbîndu-și intențiile.* PREDA, R. 149, cf. 183. *I-am umplut gălețile femeii și-am schimbat vorba pe nesimțite.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 27. *Pe albia vechilor rîuri acum dispărute sau a celor care și-au schimbat cursul, s-au format bălți și lacuri.* AP 13. *Aha! Ați schimbat subiectul.* T iulie 1968, 42. *Au schimbat vorba pe alta.* SBIERA, P. 176. ◇ Refl. pas. *Fui zărit... Vorba îndată s-a schimbat între dînșii.* PELIMON, I. 180/22. *Admirabilă e sonata asta,... zise Andrei, ca să se schimbe vorba.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 166. ◇ Refl. *Acum în ajun s-a schimbat vîntul; suflă austrul.* id. Î. 14. *Vîntul, schimbîndu-se de la apus, se arătă și mai prielnic.* TUDORAN, P. 32.

II. Tranz. și refl. (pas.) (Predomină ideea de transformare, de modificare) A face să sufere sau a suferi modificări în formă, în aspect, în structură, în conținut etc., a da sau a căpăta altă înfățișare; a (se) modifica, a (se) transforma **(1),** (învechit și popular) a (se) muta **(II 1).** *Nu spămîntămu-nă cîndu smenteaște-se pămîntul, și schimbă-se pădurile.* PSALT. 88. *Ceriul și pămîntul se va schimba, iară cuvîntul meu no va trece în veacu* (a. 1550—1600). GCR I, 8/22. *Că apa în vin schimbași-o la nuntă și... mulțime fără număr săturaș.* CORESI, EV. 227. *De zeace ori au schimbat simbriia mea.* PALIA (1581), 123/13, cf. 24/6. *Voiu bate cu toiagul... apa aceștii ape curătoare și se va schimba în sînge.* PO 199/25. *S-au tocmit toți împreună ș-au schimbat acea tocmală într-acesta chip: să dea numai lucrul ce au luat.* PRAV. 58, cf. 267. *Și să schimbă înaintea lor și străluci fața lui ca soarele.* N. TEST. (1648), 22r/16. *Pentru-aceia nu să schimbă nici într-aceste vremi de la ceia ce-l cearcă cu tot dedinșul.* GAVRIL, NIF. 6/9. *Stăpîniile, boieriile, domniile... și toate lucrurile oamenilor să strică și să schimbă.* CHEIA ÎN. 8v/31. *Toate ca haina să vor învechi, Și ca vășmîntul le vei înfășura și să vor schimba* (a. 1683). GCR I, 263/8. *Dintr-o limbă ce avea, să schimbară și să făcură 72 limbi.* N. COSTIN, L. 69. *Cînd au sosit Gligori Vodă la vizirul... bucuria s-au schimbat în voie ră.* NECULCE, L. 339. *Făptura schimbîndu-se, cu adevărat stihiile să vor înnoi* (a. 1725). GCR II, 23/32. *Nici soarele s-au schimbat, nici rîurile din curgere n-au încetat* (a. 1785). id. ib. 148/19. *Luna ș-au schimbat lumina întru întunearec.* MINEIUL (1776), 204v2/1. *Îmbrăcămințile și obiceiurile... s-au schimbat.* IST. CAROL XII, 14r/9. *Ziua și noaptea nu se schimbă niciodată din 12 ceasuri și vara și iarna.* AMFILOHIE, G. 143/22, cf. 189/8. *Nu este în lume*[a] *aceasta statornicii ca să nu să schimbi* (cca 1800). GCR II, 180/2. *Așa... mersără stăpîniile schimbîndu-să și făcîndu-să una dintr-alta pînă ajunsără la monarhie.* BUDAI-DELEANU, Ț. 351. *Vor începi a schimba și a tocmi toate lucrurile ceriului și a pămîntului* (a. 1815). GCR II, 216/35. *Ceuca mai de omenie vrea fi fost, arătîndu-se în firea sa, adecă ceucă, nu a se fi schimbat cu peanele altora.* ȚICHINDEAL, F. 155/15, cf. 184/19. *Nenorocirile ce cercași în Egipt nu fi se schimbară numaidecît în fericire.* PLEȘOIANU, T. II, 12/13, cf. III, 65/16. *Stenia și astenia sînt... acte ale vieții organismului... care se schimb.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 107/6. *Puținele vorbe slavonești nu schimbă... natura românului.* CR (1832), 116[1]/6. *Dar visu-și schimbă fața, se prefăcură toate!* HELIADE, O. I, 166. *Pare că nimica nu este schimbat.* HRISOVERGHI, A. 18/23. *De mii planuri îngîmfat, Casa-și schimbă în palat.* ASACHI, F. 9/10. *Schimbă vremea odihnei în cele mai chinuitoare torturi.* VASICI, M. II, 72/1, cf. 41/23. *Felurimea monedelor ce s-a numit la clasificația de mai sus, însemnată fără a se putea schimba vreodată.* REG. ORG. 572/11. *Colnicile... în ripe largi s-au schimbat.* CONACHI, P. 212, cf. 264. *Ei schimbară... dușmănia... într-o prietenie folositoare.* BĂLCESCU, M. V. 7, cf. 6. *Păsările-n bătătură... Ne spun făr' de gură Că timpul se va schimba.* PANN, ap. ZANNE, P. I, 582. *La planul tău nimica nu trebuie a schimba.* ARISTIA, S. 37/10. *Rușinea lor se schimbă în curagiu.* id. PLUT. 73/20. *Putem fi în stare a schimba figura unui cristal, fără ca strălucirea lui să fie alterată.* BARASCH, I. N. 72/15. *Un prieteșug... se schimbase în cel mai înflăcărat amor.* NEGRUZZI, S. I, 47. *Oamenii cei învățați... au făcut descoperirile cele mari care au schimbat fața lumii.* GHICA, C. E. I, 63, cf. 46. *Dar tu crezi că de-aș cînta, Bău-n bine s-ar schimba?* SION, POEZII, 102/11. *Zicînd că-n lume toate se schimbă, Unii cu hapca cereau schimbări.* ALECSANDRI, T. I, 378. *Vezi tu roua de pe flori Cum lucește ș-apoi zboară De se schimbă-n negri nori?* id. P. I, 171, cf. 139. *O, timp ce schimbi în lume tot lucrul!* BOLINTINEANU, O. 17. *Aceeaș tendență de a schimba toate o întîlnim și în sfera gramaticală.* MAIORESCU, CRITICE, 37, cf. 115. *Formele se schimbară, dar rău a rămas.* EMINESCU, O. I, 61, cf. id. P. L. 92. *Palatul... s-a schimbat iarăși în sărăcăciosul bordei al moșneagului.* CREANGĂ, O. 47, cf. 194. *Pădurile se schimbaseră în cîmpii.* ISPIRESCU, L. 9. *Nu schimb nimic din toate argumentele.* DELAVRANCEA, T. 10. *Sciții s-au dus și Tomi s-a dărăpănat și toate s-au schimbat de-atunci.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 236, cf. 257. *Confuzia mea s-a schimbat într-o adîncă uimire.* BACALBAȘA, S. A. I, 246. *Pe la streșini crengi s-anină; Schimbă casa în grădină.* BELDICEANU, P. 56. *Izbutiră ... să schimbe întreagă stare de lucruri* (a. 1897). PLR I, 484. *Ierni se schimbă-n primăvară.* COȘBUC, P. II, 138. *Că schimbatu-s-a la față lumea.* DAVILA, V. V. 154, cf. ȘĂINEANU[2]. *Ei schimbă forma dulămii vechi.* IORGA, C. I. I, 131, cf. II, 162. *Cum s-a schimbat de-atuncea satul!* GOGA, POEZII, 24, cf. 113. *Lucrurile... stau nemișcate și vremea trece peste ele, nimic nu le schimbă.* ANGHEL, PR. 3. *Știa să schimbe apa-n vin.* ANGHEL—IOSIF, C. M. II, 79. *Azi cat nedumerit... Cum toate se schimbară.* IOSIF, PATR. 6. *Spre Atlantide mă duceam cu gîndul, dar deodată Se năpustea Khamsinul să le schimbe în pustiuri.* DENSUSIANU, L. A. 76. *Încet-încet, puful de pe ei s-a schimbat în fulgi și pene.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 226, cf. 43. *Se sileau cu toții spre pîrtia... care în curînd se schimba în cărare săpată.* AGÎRBICEANU, S. 224, cf. 58, 169. *Mahalaua în care era căsuța... își schimbase cu încetul fața.* GÎRLEANU, N. 177, cf. 14. *Roua avea înfățișarea unor mărgăritare, ce nu așteptau decît o rază de soare spre a se schimba în strălucitoare diamante.* HOGAȘ, DR. I, 3. *S-a schimbat raportul de forțe dintre noi.* IBRĂILEANU, A. 101. *Faptul de a-și schimba părerile nu are nici o importanță, la un om ce nu urmează legea consecuției.* LOVINESCU, C. V, 16. *Să vede că nu mă prea schimbasem. Mi-auzeam adeseori numele.* BASSARABESCU, V. 125. *Țăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut.* REBREANU, R. I, 255. *Nu-mi închipui să se afle mulți oameni pe care viața și virsta să-i fi schimbat atît de puțin.* M. I. CARAGIALE, C. 72. *Am încercat să-l fac să-și schimbe viața.* CAMIL PETRESCU, P. 18. *Nu cred să se schimbe vremea.* C. PETRESCU, Î. I, 84, cf. 116. *În viața lui nu s-a schimbat nimic.* SAHIA, N. 97, cf. 57. *Nu se schimbase sau ne încăpățînam să credem că nu se schimbase nimic între noi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 98, cf. 33. *În cîteva clipe, sofrageria își schimbă înfățișarea.* TEODOREANU, M. I, 246, cf. III, 49, id. M. U. 210. *Omul se schimbă și se mlădiază după nevoi.* VOICULESCU, P. I, 4. *Multe s-au schimbat în sat la noi.* SADOVEANU, O. XVIII, 37, cf. X, 10. *Uzul îndelungat și repetat poate schimba o expresie lingvistică vie într-o formulă stereotipă.* IORDAN, ȘTIL. 279, cf. id. T. 179. *Întreaga configurație a artei literare se schimbă.* VIANU, A. P. 207, cf. 45. *Brîncuș... este incontestabil printre cei care au schimbat cursul sculpturii.* OPRESCU, A. M. 90. *Vor să schimbe viața, se așază în contra ei.* CĂLINESCU, B. I. 311, cf. id. O. II, 138. *Sosit în sat, găsi totul schimbat.* BLAGA, H. 24, cf. id. POEZII, 3. *Factorul politic e unicul mijloc prin care se schimbă o structură economică.* RALEA, S. T. III, 66, cf. I, 254. *Înfățișarea lumii se schimbă dintr-o dată.* BOGZA, C. O. 51, cf. 204. *Plînsul lui frate-meu s-a schimbat acum într-un șir subțire de suspine.* STANCU, M. I. 13. *Dacă... schimb ritmul lecturii, începe să bată cu piciorul în tăblia patului.* H. LOVINESCU, T. 253, cf. 192, DAVIDOGLU, M. 82. *Înseamnă oare că acești enciclopediști au schimbat cumva și perspectiva cunoașterii?* CONSTANTINESCU, S. III, 142. *În lume se schimbaseră cîte nu-ți pot intra în gînd.* TUDORAN, P. 47, cf. 194. *Adesea un copil schimbă destinul unei familii.* PREDA, R. 222, cf. id. I. 54. *Cerul s-a schimbat în plumburiu.* LABIȘ, P. 63, cf. 204. *Viața i se schimba și începea să simtă acest lucru.* BARBU, G. 41, cf. 10. *În casa noastră s-a mai schimbat ceva.* S februarie 1960, 36. *Heliade... visa să schimbe lucrurile.* IST. LIT. ROM. II, 279. *Citul a două numere nu se schimbă dacă le înmulțim cu același număr.* ALGEBRA VIII, 16.

Să schimbăm felul de a trăi al oamenilor, să-i ridicăm pe toți la altă înțelegere. LĂNCRĂNJAN, C. III, 169, cf. 29. *Pe linia acestor hotărîri care-i schimbau... cursul vieții, descoperisem o uimitoare, neîntrecută statornicie.* V. ROM. octombrie 1964, 64. *Poate, fătucă, să ți se schimbe ursita.* VULPESCU, P. 133. *Numărul mare de cuvinte de acest gen a schimbat mult fizionomia lexicală a limbii române.* L. ROM. 1967, 493. *Vremurile s-au schimbat.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 16. *Prea multe nu s-au schimbat în această perioadă.* GÎ 1968, nr. 930, 3/9. *Se schimbau și atmosfera și problemele.* CINEMA, 1968, nr. 6, 26. *Înfățișarea urbei se schimba treptat.* G. BARBU, A. V. 126. *Zbuciumul cadrului didactic nu conținește, ci doar își schimbă conținutul.* T ianuarie 1969, 4. *„Națională" noastră va trebui să-și schimbe jocul.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 196. *S-o șt'imbat tătă lumea.* CANDREA, Ț. O. 46. *S-a schimbat boicrul, Nu e cum îl știi, se* zice despre un om care nu mai este așa cum îl știam noi, care a devenit mai rău, a căpătat aspecte negative. Cf. ZANNE, P. IV, 283. (Tranz. fact.) *Grăbește, du-te, schimbă Acelui viclean David orcare plan.* ARISTIA, S. 64/24. *Această neașteptată și hazlie întîmplare schimbă șirul gîndurilor mele!* HOGAȘ, DR. I, 46. ◇ Expr. (Tranz.) **A schimba fețe-fețe** (sau, învechit și regional, **fețe** ori **felurimi de fețe, fel de fel de fețe** sau, intranz., **la fețe**) ori (învechit) **a-și schimba fața** sau (refl.) **a se schimba la față** = (despre oameni) a se înroși la față sau a deveni palid din cauza unei emoții puternice, a unei trăiri psihice vii, a unei boli etc. *Giudecătoriul adese-ș schimba fața de mănîia ce să aprinsese într-ins.* VARLAAM, C. 454. *Duca Vodă,... de rușine și de frică, numai ce schimba fețe. Uneori se făcè roșiu, uneori galbăn.* NECULCE, L. 131. *Obrazul său turburat schimba felurimi de fețe.* PLEȘOIANU, T. II, 61/5, cf. I. GOLESCU, C. *Ea îndată schimbă fețe, Țipă cu de spaimă glas.* I. VĂCĂRESCUL, P. 169/13. *Am trimis-o la spital, unde a și murit! La aceste vorbe, junele ce asculta în pragul ușei schimbă la fețe.* PELIMON, I. 179/27. *Alteori copiii... sînt torturați de această boală, ... schimbă fel de fel de fețe.* MARIAN, D. 199. *Crăiasa schimbă fețe, Că n-a văzut în viața ei Inel, și ce mîndrețe!* COȘBUC, P. I, 67, cf. II, 129. *După ce șoptește încet... cîteva cuvinte leșești... se schimbă la față și se oprește.* DELAVRANCEA, O. II, 140. *Clericul vorbea cu entuziasm, Elenuța schimba fețe-fețe.* AGÎRBICEANU, A. 447. *Maiorul schimba fețe-fețe... mușcîndu-și cu ciudă musteața.* MIRONESCU, S. A. 29. *La auzul acestei nemaipomenite blestemății, schimbară fețe-fețe.* VOICULESCU, P. I, 192. *Cînd îl văzu pe George, schimbă fețe, fețe.* T. POPOVICI, SE. 254. *Radu buzele-și mușca Și la față se schimba.* ALECSANDRI, P. P. 197. *Se înfuriase de tot și schimba numa fețe.* SBIERA, P. 114, cf. 31, 128. (Refl. pas.) **Se schimbă vorba** (sau **socoteala, ehestiunea** etc.), se zice cînd intervine ceva care modifică o situație existentă, prevăzută. *Dar acum se schimbă vorba: o cale scurtă de 2 poște... nu se potrivește c-o întindere de șese poște lungi.* CREANGĂ, O. 243. *Îngîmfat, se împiedică de o gura-leului. — Mersi, de alde dumneata găsești și-n cîmp... Cu micșunica se schimbă vorba.* GÎRLEANU, L. 32. *Chestiunea se schimbă ... iubești un om care nu e liber.* CĂLINESCU, S. 225. *Înainte nu-mi prea păsa de ele; acu'... se schimbă socoteala.* TUDORAN, P. 69. (Tranz.; învechit și regional) **A-și schimba cuvîntul** = a se răzgîndi **(1)**. *Ce-și ține giurămîntul Și nu-și schimbă cuvîntul.* DOSOFTEI, PS. 42/18. *Eu nu mi-oi schimba cuvîntul De-a te iubi păn' la moarte.* CONACHI, P. 102. *Da' pe urmă o știmbat cuvîntul și iacă ce-o zîs...* VASILIU, P. L. 223. ✦ Tranz. Spec. (Complementul indică nume onomastice, toponimice, apelative etc.) A da, a folosi altul decît cel avut ori folosit pînă atunci. *Ș-au schimbatu numele și-s zicu Ghiorghiță Oștanul* (a. 1747). BUL. COM. IST. IV, 176. *Voi schimba numele Adelii cu numele doamnei.* HRISOVERGHI, A. 19/30. *Le schimb numele.* GHICA, C. E. III, 8. *Mi-am schimbat numele din Stan în Ipate.* CREANGĂ, O. 60. *Mi-a venit greu să schimb apelativul „domnișoară" în „doamnă".* IBRĂILEANU, A. 17. *Bietul băiat era ovrei... Și-a schimbat numele, topit în termilonogia valahă.* ARGHEZI, S. X, 50. ✦ Tranz. Spec. (Învechit, rar; complementul indică o fracție, un radical, o expresie algebrică etc.) A simplifica. *A schimba vre oarecare rămășițe* [= fracții] *întru numire mai mică, ca să se poată cunoaște prețul* [= valoarea] *mai cu ușurință, dar tot cu același preț ce este.* AMFILOHIE, E. 45/20. ◇ Refl. pas. *Atuncea trebuie să să împartă numinătorul, pe numărul numărătoriu, (adecă) vrînd ca să se schimbe întru o numire mai mică această rămășiță.* id. ib. 47/21.

— Prez. ind.: *schimb.* — Și: (învechit și regional) **știmbá,** (învechit) **scîmbá** vb. I.

— Lat. ***excambiare.**

SCHIMBÁBIL, -Ă adj. (Rar) Care se poate schimba (ușor). *Ideea timpului... se unește cu toate imaginile și ideile acelea care reprezintă lucruri sau calități schimbabile.* CONTA, O. F. 69.

— Pl.: *schimbabili, -e.*

— **Schimba** + suf. *-bil.*

SCHIMBÁCI, -CE adj. (Învechit, rar) Schimbător **(II).** *Deacă ne va fi fără priință Norocul schimbaci, iacă surpată Țara din temei!* BUDAI-DELEANU, Ț. 301, cf. CONTRIBUȚII, III, 34.

— Pl.: *schimbaci, -ce.*

— **Schimba** + suf. *-aci.*

SCHIMBÁLĂ s. f. (Regional) Schimbare **(I 1).** *Nu mi-i Murgu de schimbală, Ci mi-i Murg de dăruială, Dărui-ți-l-oi și ție, De mi-i da pe Corbea mie.* PAMFILE, C. Ț. 25.

— Pl.: ?

— **Schimba** + suf. *-eală.*

SCHIMBÁRE s. f. Acțiunea de a (se) schimba și rezultatul ei.

I. 1. Înlocuire a cuiva prin altcineva sau a ceva cu altceva (de aceeași natură sau de aceeași valoare); cedare, transmitere a unui lucru, a unui bun (material sau spiritual) pentru a lua, a primi în locul lui un alt lucru, un alt bun (de o valoare echivalentă), (regional) schimbală; schimb **(1)**, (învechit) schimbătură **(1).** Cf. schimba **(I 1).** *Oamenii tăi, Doamne, dedeși pre vînzare, Și-n schimbarea noastră n-ai pus prețul mare.* DOSOFTEI, PS. 145/2. *Voi da ție argint schimbare viei aceștiia, și-m va fi mie... grădină de legumi.* BIBLIA (1688), 262²/11, cf. 143ʳ/29. *Scriia de căderile și schimbările stăpîniei cei de obște a romanilor.* N. COSTIN, L. 40. *Portul stătătoriu ca numele și ca limba nu iaste, ci iau neam de la neam porturile cu vremi; la care schimbare a hainelor aduce și locul de le caută a face îmbrăcăminte trupului.* id., ap. GCR II, 3/10. *S-au și frămîntat această țară cu schimbări de stăpîniri streine* (a. 1794). GCR II, 154/7, cf. I. GOLESCU, C. *Să trimiță foaie de schimbările ce vă vor urma între dorobanți.* REGUL. ORG. 127/11. *Măi mocane, frățioare, Nu ți-e roibul de schimbare?* F (1883), 134. *Nu era schimbare de gardă... la care adolescentul Tecuță să nu ia parte.* BACALBAȘA, S. A. I, 4. *Ele păstrau un „catastif al tîrgului" în care se însemnau toate schimbările de proprietate.* IORGA, C. I. III, 120. *Cei trei țigani cîntară încă vreo cinci arii de jale, apoi prinseră a zice de joc... El asculta... Într-un tîrziu numai... bägă de seamă schimbarea cînteculuí.* AGÎRBICEANU, S. P. 66. *S-aud schimbările de linii, cu țăcăneli stridente, enervante.* SAHIA, N. 31. *Acest fapt în legătură cu pronumele personal este schimbarea persoanei în cursul vorbirii.* IORDAN, STIL. 124. *Impuseseră schimbarea guvernului în locotenență.* IST. LIT.

ROM. II, 512. *Se desfată cu spectacolul inedit al schimbării gărzii.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 10/3. *De la aritmetică trecem la algebra superioară, la schimbarea neașteptată de semn.* CINEMA, 1969, nr. 5, 23. *Nu ți-i pagul de schimbare, Să-ți dau unul, să-ți dau doi, Să-ți dau patruzeci și doi?* BALADE, II, 425. *Nu mi-i Negru de vînzare ca să ți-l dau pe parale. Nici nu-mi este de schimbare, Pentru unul să iau doi.* FOLC. OLT. — MUNT. II, 196. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Fără schimbare** = fără întrerupere, necontenit **(2)**, mereu **(II 1)**. *Un lăcaș... În care, fără schimbare, el așteaptă cu plăcere.* CONACHI, P. 114. ◆ Spec. Predare a unei sume de bani pentru a primi o alta de (aproximativ) aceeași valoare, dar constînd din alte monede sau bancnote; schimb **(1)**. *Să nu priimească parale mărunte mai mult de doi sau trei lei, pă cît adică va cere... schimbarea monedelor* (a. 1834). DOC. EC. 557. ◆ Spec. Lepădare, cădere a penajului, a părului, a dinților etc. unor ființe, și dezvoltarea în locul lor a altor pene, altui păr, altor dinți etc. *De vremea schimbării tulieielor, puterea aripilor și a zburării le-ar scădea.* CANTEMIR, I. I. I, 59. *Cu asemenea... supărări este însoțită și schimbarea dinților.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 133/23. *Schimbarea părului de vară sau de iarnă la vînatul cu păr.* STOICA, VÎN. 23. *Să le facă educația gospodăriei încă dinainte de schimbarea dinților.* ARGHEZI, B. 41.

2. Spec. Îndepărtare a cuiva dintr-un post, dintr-o funcție, dintr-o sarcină etc. și înlocuirea lui cu altcineva; înlocuire a cuiva prin altcineva într-un post, într-o funcție etc.; trecere a cuiva dintr-un post, dintr-o funcție etc. în alta. Cf. schimba **(I 2)**. *În revoluțiunile ce s-au succedat... n-au văzut decît schimbări de domn.* GHICA, C. E. II, 339, cf. 471, 618. *Se întîlnesc deseori astfel de oaspeți... la fiecare schimbare de domn.* IORGA, C. I. I, 202. *S-a făcut chiar obiceiul de a se schimba neapărat antimisele la orice schimbare de episcop.* id. ib. III, 59. *Ținem a aminti... unele mici schimbări făcute în redacția noastră.* în PLR II, 43. *Funcția de primar era într-adevăr supusă schimbărilor.* ARGHEZI, B. 82. *Avu loc schimbarea oficială a președintelui.* PREDA, R. 303. *Pentru marii vistieri cunoaștem 33 de cazuri de schimbări din alte funcții.* STOICESCU, S. D. 72. *Nu se gîndise că el însuși poate fi schimbat* [din funcție]. *Atunci vedea schimbările numai în legătură cu alții.* V. ROM. decembrie 1964, 71. *Au loc schimbări de cadre didactice și în special de diriginți.* GÎ 1968, nr. 932, 1/3. *A fost însă scos cu prilejul unor schimbări în personalul medical.* G. BARBU, A. V. 212. *Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor.* ZANNE, P. IV, 339. ◇ Loc. vb. (Învechit, rar) **A lua schimbare** = a schimba **(I 2)**. *Sfîrșindu-se doi ani, luo schimbare* (puse în locul lui BIBLIA 1688), *Filicsu.* COD. VOR. 64/24.

3. Spec. Dezbrăcare de rufele, de hainele etc. murdare, pătate etc. și îmbrăcare a altora curate, (rar) primenire **(2)**, primenit[1] **(2)**, (învechit și popular) primenează **(2)**; punere a altor haine, a altor obiecte de podoabă etc. Cf. schimba **(I 3)**. *Aicea socotim scăldarea..., peptănarea, schimbarea cămeșilor, a veșmintelor.* VASICI, M. II, 69/21. *Schimbarea „antereului" pe „frac" și a „işlicului" pe „gibus".* N. A. BOGDAN, C. M. 141. ◆ Scoatere a așternutului (murdar, murdar) și înlocuire a lui cu altul (nepurtat, curat). *Schimbarea... așternutului.* VASICI, M. II, 69/21.

4. (Învechit) Trimitere, îndreptare, adresare (a ceva) unul către altul. Cf. schimba **(I 4)**. *S-a întîmplat o schimbare de note neplăcute între lordul Palmerston și ministrul pricinilor din afară al Franței.* CR (1832), 31/22.

5. Așezare, fixare în altă parte. V. mutare. Cf. schimba **(I 5)**. *Nu e locul să intrăm în studiul istoriei și să ne aducem aminte succesivele schimbări de domiciliu ale Capitalei.* ARGHEZI, B. 126.

6. Abatere, îndepărtare de la poziția, de la situația, de la direcția inițială (dată) și adoptarea ori determinarea altui mers, altui curs, altei soluții, renunțare la direcția inițială, la cursul inițial în favoarea altei direcții, altui curs. Cf. schimba **(I 6)**. *Nici o schimbare de dispoziții.* VOICULESCU, P. I, 308. *Am rămas cu pasiunea și neliniștea schimbărilor.* CAMIL PETRESCU, P. 50. *Schimbarea accentului servește mai des pentru scopuri stilistice.* PUȘCARIU, L. R. I, 46. *Ordinea... suferea dese schimbări în vremea unor domni aflați în conflict cu o parte a marii boierimi.* STOICESCU, S. D. 66. □ *Schimbarea unui plan de excursie, a unei orientări.*

II. Modificare a formei, a aspectului, a structurii, a conținutului etc. cuiva sau a ceva, trecere dintr-o stare în alta, transformare **(1)**, prefacere **(I 1)**, metamorfoză **(3)**, (învechit) schimbăciune, schimbătură **(2)**, transformație **(1)**; p. ext. variație (existentă între mai multe elemente de aceeași natură); ceea ce reprezintă un rezultat al schimbării **(II)**. Cf. schimba **(II)**. *Totu darulu... de susu iaste descinsu de la tatălu lumiriloru, și de la elu nu iaste schiimbare sau adaugerea umbreloru.* COD. VOR. 114/9. *Gura ta grăiaște rugăciune, iară cugetul tău numără cametele și schimbarea avuției.* CORESI, EV. 327, cf. 287. *Tot darul desăvîrșit de sus iaste, carele pogoară de la părintele luminării, la carele nu iaste schimbare.* N. TEST. (1648), 176[v]/20. *Că letopisețele cele străine, lucrurile numai ce-s mai însămnate cum sîntu: războaiele, schimbările, scriu* (a. 1670). GCR I, 197/4. *Părintele Savin... fu întru schimbarea minții și văzu o fecioară luminată ca soarele.* CHEIA ÎN. 36[v]/13. *Ce sta această schimbare d*[umne]*zăiască, ca cum ar fi fost cu adevărat în rai* (a. 1692). GCR I, 297/23. *O jiganie ce poate învăța gramatica și organele limbii, schimbarea și sunarea sileavelor a alcătui pot.* CANTEMIR, I. I. I, 81. *În partea a patra să va arăta... schimbările norocului* (a. 1714). GCR II, 10/15. *Să vor spăimînta de așa de înfricoșate schimbări* (a. 1725). id. ib. 24/5. *De vreo oarecare pricină streină i s-au întîmplat acea schimbare.* AMFILOHIE, G. F. 12/15, cf. 23/3. *Limba latinească cea comună... cumplite schimbări au mai suferit în Italia.* MAIOR, IST. 236/18. *În fața lui... Să vedea schimbarea minunată, Căci ochii nu știu cum i să înfocară Și într-alt chip cu tot să strămutară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 186. *Toate aceste sînt semne de schimbarea vremii.* CALENDARIU (1814), 86/29. *Cumu-l făcură papă îndată se îndreptă și se înțeleni mai bine decît fiește carele cardinal... Au zis unui priiaten al său carele se mira de această schimbare.* ȚICHINDEAL, F. 9/19. *Sînt însărcinați să facă cercetare... asupra schimbării deodată a feții apei acestor două lacuri.* CR (1829), 97/4. *Visu-și mai ține șirul, dar cu ceva schimbare.* HELIADE, O. I, 167. *Luări-aminte asupra cursului meteorologhig și a schimbării vremilor de anii viitori.* CR (1830), 433/24. *Trăim în lumea schimbărilor și a nestatorniciei.* FM (1838), 1/1. *Altă schimbare în soarta noastră nu văd.* ASACHI, P. R. 8/9, cf. id. Î. 19/8, VALIAN, V. *Întărește pielea împotriva influenței ce are schimbarea temperaturii.* DESCR. AȘEZ. 52/9, cf. 53/6. *Geografia politică e supusă schimbărilor după mutările care le sufere neamul omenesc.* RUS, I. I, 2/32, cf. 13/5. *Prețul zidirilor este supus la multe schimbări, după vremea zidirii și osebirea locului unde o să se facă.* REGUL. ORG. 308/1. *Toate-n lumea asta, supuse tot la schimbare...,* *Se prefac făr'de-nceatare.* CONACHI, P. 266. *Foarte elegant mișcă picioarele ei la danța aceasta cu cotituri și schimbări în cadență iute.* ARISTIA, PLUT. 175/7. *Boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde.* NEGRUZZI, S. I, 150. *Toți așteaptă o schimbare.* GHICA, C. E. II, 585. *Ce bine va aduce o astfel de schimbare?* ALEXANDRESCU, O. I, 87. *Se observase... o mare schimbare în felul de viață al postelnicului.* FILIMON, O. I, 114. *De la climă și de la înrîurirea ei atîrnă schimbările, îmbunătățirile ce poate introduce cultivatoriul în țeara*

în care se apucă de lucrat. I. IONESCU, B. C. 396/24. *Cînd Elena îi răspunse făcînd o ușoară aluzie la schimbarea opiniilor lui, el deveni palid de mînie.* BOLINTINEANU, O. 445. *Lucrurile din lumea externă își schimbă necontenit forma și locul. Însă între o schimbare și alta este o durată de repaos.* CONTA, O. F. 63, cf. 202. *Asta să fie grădina ori ba?... Nu o mai cunoștea, și văzînd pe argat îl întrebă despre acea schimbare.* ISPIRESCU, L. 168. *Nu-și putea da seamă de schimbarea care se făcea în el.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 197. *Schimbările ce sufăr animalele prin aceste lupte se păstrează și se transmit prin moștenire.* IONESCU-RION, S. 132. *Schimbarea traiului geților și a dacilor, din nomad în așezat, nu se făcu deodată.* XENOPOL, I. R. I, 56. *Opoziția era astîmpărată, puindu-se, înaintea ochilor ce ar prinde schimbări, priveliștea puțin plăcută a „izgonirii din oraș".* IORGA, C. I. II, 219. *Se frămîntă în zadar să priceapă pricina schimbării copilului lui.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 126. *Parcă a mai crescut... Dar nu aceasta era schimbarea de căpetenie ce-i sărea acum tot mai mult în ochi.* AGÎRBICEANU, S. 544, cf. 303. *Se produc adese niște schimbări în atmosferă.* PĂCALĂ M. R. 11. *În ograda lui Odobac începu să se facă multe schimbări.* GÎRLEANU, N. 20, cf. 24. *Dominația scitică și apoi puternica influență celtică au trebuit să aducă... oarecare schimbări în vechile tradiții.* PÂRVAN, G. 431, cf. 293. *Acele schimbări vor aduce fericirea generală.* IBRĂILEANU, SP. CR. 171. *N-a mai rămas în mine nimic din ce știați... Schimbarea e-atît de-ngrozitoare?* AL. PHILIPPIDE, S. 102, cf. RESMERIȚĂ, D. *Retragerea sa din politică mirase mai puțin totuși decît schimbarea ce se petrecuse în felul său de trai.* M. I. CARAGIALE, C. 74. *Am rîs mult de schimbarea noastră. Eu slăbisem. El se îngrășase.* BASSARABESCU, V. 126. *Se petrece o schimbare mare în sufletul ei.* REBREANU, NUV. 234. *Poezia nouă, în aceste împrejurări de schimbări sociale, nu mai poate fi lăsată... la discuțiunile de cafenea.* BACOVIA, O. 240. *E posibil să intervie o mare schimbare în viața noastră.* CAMIL PETRESCU, P. 173. *O văd în fiecare zi uimită de schimbarea cea nouă.* id. U. N. 43. *Cele două luni de concentrare aduseseră o schimbare de viață.* O. PETRESCU, Î. I, 45. *S-a făcut o schimbare în el.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 50. *Scopul artei era legat de nevoia de schimbare a vieții.* VLASIU, D. 163. *Simțea o schimbare în Olguța.* TEODOREANU, M. III, 342. *Apa se încreți în valurele scurte. — Domnișorule, mormăi bătrînul, făcînd semn cu capul spre această schimbare la față.* SADOVEANU, O. IX, 415. *Unele cuvinte au suferit schimbări formale.* PUȘCARIU, L. R. I, 54. *Aceste împrejurări provoacă schimbări în aspectul fonetic și semantic al cuvîntului.* IORDAN, STIL. 27. *E de neînțeles această întunecată schimbare a unor nuanțe atît de clare.* MIHĂESCU, D. A. 211. *Schimbări profunde au intervenit în viața și istoria acestui popor.* în PLR II, 646. *Schimbările politice ce au avut loc după 23 August 1944... au dus la o schimbare fundamentală în relațiile de producție.* LEG. EC. PL. 418. *O invenție nouă în domeniul tehnic, o inovație adusă unei mașini se traduc imediat prin schimbări în vocabularul limbii.* SCL 1950, 153. *În opera lui... se remarcă o schimbare.* OPRESCU, A. M. 94. *Găsesc la tine o schimbare care mă uimește.* ARGHEZI, S. X, 78. *Era îngîndurat de totala schimbare fizionomică a fostei prietene.* CĂLINESCU, S. 57. *Nu întrezăream nici o schimbare în situația generală.* BLAGA, H. 166, cf. 53. *Toate variatele definiții care s-au dat... inteligenței... insistă asupra caracterului de noutate, de schimbare.* RALEA, S. T. II, 182. *Întîi se liniștește văzduhul din noi..., mai pe urmă ni se potolește și carnea... și intră în schimbare.* STANCU, M. I. 103. *Eliberarea de sub exploatare a dat muncii un nou conținut, producînd în conștiința clasei muncitoare... o schimbare radicală.* CONTEMP. 1953, nr. 364, 1/1. *Schimbări adînci în viața orașului și a regiunii a adus anul 1917.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 795. [Radioactivitatea] *a contribuit puternic la schimbarea revoluționară a aspectului fizicii.* SANIELEVICI, R. 9. *În manifestul acestei școli... se afirmă cu tărie regularitatea schimbărilor fonetice.* GRAUR, I. L. 20. *Partidul urmărește... îmbunătățirea naturii umane prin schimbarea condițiilor materiale.* PREDA, R. 182, cf. 248. *Prietenii lui erau uimiți de schimbarea care se petrecuse cu el.* T. POPOVICI, SE. 99. *Simțeam eu atuncea ce vînt de schimbare Nebănuită plutește aici?* LABIȘ, P. 349. *Schimbările petrecute în componența sfatului domnesc.* STOICESCU, S. D. 14. *Peștii reacționează imediat la orice schimbare de temperatură.* AP 28. *Anacronismul celor care judecă automat fără să țină seamă de schimbările ce survin în realitate atinge proporții grotești.* T iunie 1964, 48. *S-au petrecut niște schimbări, nu în tine, ci în afară, și-ți dai seama că nu mai poți trăi ca pînă acum.* V. ROM. ianuarie 1965, 69. *Analiza... duce la schimbarea conținutului comunicat.* L. ROM. 1967, 187. *Studiul teraselor a fost calea cea mai favorabilă pentru determinarea schimbărilor climatice din cuaternar.* GI 1968, nr. 929, 4/4. *Cu o simplă schimbare în plural, a veni pe urmă și a merge pe urme, pot spune două lucruri diferite.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 5/3. *A doua temă esențială a autorului: schimbarea omului prin revelația unei erori.* CONTEMP. 1969, nr. 1 165, 3/4. *A urmărit evoluția Mării Negre... în scopul înregistrării schimbărilor produse aici în decursul ultimelor milenii.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 200. *Exista o preocupare reală pentru... schimbarea înfățișării orașului.* G. BARBU, A. V. 127. ◇ *Schimbarea la față (a Domnului)* = sărbătoare creștină care se celebrează la 6 august în amintirea evenimentului care, după religia creștină, s-a petrecut pe muntele Tabor, cînd Iisus s-a arătat la trei dintre ucenicii săi, cu fața transformată, plină de strălucire; (învechit și popular) preobrajenie (2). *Învățătură la schimbarea la față a Domnului Dumnezeului și mîntuitorului nostru* [Titlu]. CORESI, EV. 531, cf. LB. *Schimbarea la față a Domnului, o sărbătoare bisericească.* I. GOLESCU, C., cf. VALIAN, V. *La capitala acestui județ să să facă trei bîlciuri... la 25 martie..., la 6 august, în ziua schimbării la față...* (a. 1843). DOC. EC. 785, cf. ISER, POLIZU. *Schimbarea la față, pe unele locuri și probajele..., 6 august.* MARIAN, S. R. I, 112, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Cei mai mulți... prisecari din Bucovina îndătinează a reteza stupii la probaje, adecă la schimbarea la față a Domnului, 6 august.* PAMFILE, S. V, 211. *În ziua aceasta, fiind sărbătoarea schimbarea la față, aromânii care au vii aduc struguri la biserică.* id. S. T. 4, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DEX, ALR II/I h 205. ◆ Spec. Folosire a unui nume (de persoană), a unui toponimic, a unui apelativ etc. în locul altuia folosit pînă atunci. *Au hotărît schimbarea poreclei domnului Niță.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 143. *Schimbări de nume sînt des pomenite și în vechime.* CANDREA, F. 411. *Această stare de lucruri a avut drept rezultat numeroase schimbări în nomenclatura topică.* IORDAN, T. 156. *Schimbări de nume s-au produs adesea la copiii bolnavi.* GRAUR, N. P. 105. ◆ Spec. (Mat.; învechit, rar) Simplificare (prin diviziune). *Cum se face schimbarea aceasta? Mai întîi trebuie să găsești numărul schimbătoriu, care număr să găsește ori cu o împărțire, ori cu mai multe.* AMFILOHIE, E. 46/10.

— Pl.: *schimbări.*

— V. **schimba.**

SCHIMBĂȘ s. m. 1. (Mil.; în trecut) Ostaș (călăraș, dorobanț etc.) care făcea parte din trupa cu schimbul (I 1). Cf. TDRG. *Mai cu rugăciune, mai cu plocon, izbuise să-l treacă schimbaș la grănicerime.* CHIRIȚESCU, GR. 9. *Schimbașii s-au adunat toți în jurul șefului de garnizoană.* LUNGIANU, C. 5, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Pleacă schimbașii... după ce dau în primire.* SADOVEANU, O. II, 438, cf. SCRIBAN, D., DL, DM, SCL 1974, 444, DEX.

2. P. gener. (Neobișnuit) Cel care schimbă (I 1) pe altul, care îi ia locul. *Sînt „schimbașii" clienților*

duși, negustorii ambulanți care își încep munca d-abia în timpul răcoros al nopții. în SCL 1974, 444.

— Pl.: *schimbași.*

— **Schimba** + suf. *-aș.*

SCHIMBÁT[1] s. n. Faptul de a (se) schimba.

1. Cf. schimba (I 1). *Ce imputară dracii tăi, Doamne, Ce imputară cu schimbatul H[risto]sului tău?* CORESI, PS. 248/12. *Plugariul ce să va amăgi la schimbatul pămîntului... Plugarii ce-ș vor schimba pămînturile.* PRAV. 335, cf. CIHAC, I, 246.

2. Cf. schimba (I 2). *Atunce era greu în țară... și cheltuială cu schimbatul pașilor din Cameniță.* NECULCE, L. 67.

3. Cf. schimba (I 5). *Frăgăria ține trei ani, însă este bine ca să se lase numai doui ani și să se facă alta în alt loc... Schimbatul locului agiută foarte mult înmulțirea roadelor.* I. IONESCU, B. C. 111/9.

4. Cf. schimba (II). *Alte graiuri nu au neînregularea lor la fumarea graiurilor, ci numai la schimbatul slovelor.* VĂCĂRESCUL, GR. 94/2.

— V. **schimba.**

SCHIMBÁT[2], -Ă adj., s. f. art. **I.** Adj. **1.** Care a fost înlocuit cu altcineva sau cu altceva (de același fel, de aceeași natură, de aceeași valoare etc.). Cf. schimba (I 1). *Întotdeauna ți aducea ascuns, cîte un dar schimbat pe măsură ce creștea...* C. PETRESCU, Î. I, 166. ✦ (Substantivat, n., la sg. cu sens colectiv) Bani de valoare mică, mai ales de metal (reprezentînd unități divizionare); mărunțiș (III 2). *Nu i-am dat, că n-avem schimbate.* SCRIBAN, D.

2. Îmbrăcat cu rufe sau cu haine curate, primenit[2] (2); p. gener. care și-a pus alte haine (de obicei, mai bune) decît cele purtate pînă atunci. Cf. schimba (I 3). *Badeo, de dușmane multe, Eu nu pot ieși în curte, Că de-oi fi bade schimbată, Mi-or zice că-s blestemată, Și de voi ieși smolită, Mi-or zice că-s adormită!* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 66, com. MARIAN.

II. Adj. Care a căpătat o altă formă, un alt aspect, o altă înfățișare, o altă structură, un alt conținut, o altă valoare etc.; transformat, metamorfozat (2), prefăcut[2] (I 1). Cf. schimba (II). *Împărăția cea vestită și bogată ce nice dănăoară nu-i schimbată, acolo unde împărătesc toți împreună* (a. 1645). GCR I, 114/34. *Mă vei găsi tare schimbată... cît am pătimit!* HRISOVERGHI, A. 14/18. *Toate-mi par acum schimbate.* CONACHI, P. 104. *P-acel Samuil tar De tot schimbat la față îl văz.* ARISTIA, S. 23/4. *Fața ei era atît de slabă... atît de schimbată.* NEGRUZZI, S. I, 50. *Începu a se preumbla prin salon... schimbată la față.* SION, P. 101. *Nu l-am mai cunoscut, atît era de schimbat.* GHICA, S. 68. *Ești cam schimbată la față,* ALECSANDRI, T. I, 392. *Ciudat, ce schimbată-i pare lumea, de cînd n-a mai ieșit,* VLAHUȚĂ, S. A. III, 357. *Cînd a sosit acasă, atîta era de schimbat și de îmbătrînit.* MARIAN, S. R. II, 185. *Îl găsi plimbîndu-se prin casă, foarte schimbat la față.* ȘEZ. IV, 186. *O găsi schimbată, cam pretențioasă, gata să se supere la fiecare glumă.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 47. *O văd schimbată și nu pot scoate o vorbă de la ea.* AGÎRBICEANU, S. 51. *Viața economică din Dacia este radical schimbată.* PÂRVAN, G. 643. *Făptura ei... e schimbată, ofilită.* M. I. CARAGIALE, C. 87. *Toate erau aceleași și totuși schimbate.* C. PETRESCU, Î. I, 252. *Față de toți era la fel schimbată și egal alta decît ceea de odinioară.* TEODOREANU, M. III, 343. *Nu era schimbat defel.* SADOVEANU, O. VII, 291. *Mă găsești schimbată, nu?* STANCU, R. A. I, 255. *Arăta schimbată, parcă întinerise.* PREDA, R. 358. *Și pretutindeni... observi lumea schimbată.* ISAC, O. 264. *Se îndreptă spre casă privind cu ochi uimiți orașul atît de schimbat.* T. POPOVICI, S. 475. *Era mai slab la față și schimbat.* LABIȘ, P. 31. *Organizațiile de tineret trebuie să țină seama... de situația cu totul schimbată de astăzi.* GÎ 1968, nr. 934, 2/2. *Trece la masa de lucru, cu figura complet schimbată.* T iulie 1968, 48. *Te văd... cam știmbat la față.* VASILIU, P. L. 75. ✦ (Regional) Schimbăcios (1). *Și-a spus că nu mi-e tocmai bine, că sînt om schimbat din fire.* FOLC. MOLD. I, 309. ✦ (Despre nume) Care este altul decît cel anterior. *Își chemase nepotul la dînsul, în țara îndepărtată, unde trăia cu nume schimbat.* M. I. CARAGIALE, C. 65. *Nume schimbate..., dar viața prelungindu-se aceeași, fiindcă sîngele a rămas același.* C. PETRESCU, C. V. 80. *Trăgea foloase din lipsa documentelor, din starea suspectă a indivizilor prezintați fără acte și cu nume schimbate.* ARGHEZI, L. 206.

III. S. f. art. (Prin vestul Olt.) Numele unei hore vioaie, săltărețe; melodie după care se execută această horă. *Schimbata e o horă vioaie și săltăreață care se joacă în... județul Mehedinți.* VARONE, JOC. ROM. N. 40, cf. 126.

— Pl.: *schimbați, -te.* — Și: (regional) **știmbát, -ă** adj.

— V. **schimba.**

SCHIMBĂCIÓS, -OÁSĂ adj., s. f. pl. **1.** Adj. Care se schimbă (II), se modifică, se transformă (1); spec. care se schimbă (II) ușor, mereu, care este puțin stabil ori statornic, nestatornic (1); schimbător (II), (regional) schimbat[2] (II), (învechit, rar) schimbaci, schimbeț. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C. *O subvenție cuvenită trebuie să se abordeză în favorul așăzămintelor de binefaceri,...* [iar nu] *o cifră schimbăcioasă în fiecare an* (a. 1855). URICARIUL, IV, 435/23. *Temperatura ierei este foarte schimbăcioasă.* I. IONESCU, B. C. 400/30. *Vecinătatea Mării Negre... și a Carpaților... face clima ambelor principate române schimbăcioasă.* HASDEU, I. C. I, 169. *În această judecată avem încredere: ea este... nesupusă la înrîuririle schimbăcioase ale momentului* (a. 1872). PLR I, 239, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Nu era sincer, îi jucau mereu privirile schimbăcioase.* AGÎRBICEANU, A. 425. *Critică pe munteni ca schimbăcioși.* BUL. COM. IST. II, 11, cf. 416, RESMERIȚĂ, D. *Era o bolnavă, firește, o rătăcită..., schimbăcioasă chiar la înfățișare.* M. I. CARAGIALE, C. 138, cf. CADE, SCRIBAN, D. *Foarte schimbăcios la față, Se tîrăște, se acață.* CĂLINESCU, O. II, 82. *Acum o mie de ani Cronicar eram aici unui noroc schimbăcios.* BLAGA, POEZII, 114, cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

2. S. f. pl. (Bot.; regional) Zorea (*Ipomaea purpurea*). Cf. DDRF, BARCIANU, TDRG, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 127.

— Pl.: *schimbăcioși, -oase.*

— **Schimba** + suf. *-ăcios.*

SCHIMBĂCIOȘÍE s. f. (În dicționarele din trecut) Nestatornicie, instabilitate, inconstanță; ezitare, nehotărîre (1). Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *schimbăcioșii.*

— **Schimbăcios** + suf. *-ie.*

SCHIMBĂCIÚNE s. f. (Învechit) Schimbare (II). *Dă-mi-o pre mînă aceasta că eu nu-s fără minte... să mă plec înșelat de dînsa. Și boiarinul dîndu-o o luă la casa sa și el încă la inema sa cuvintele svi[n]tei, priimind..., schimbă schimbăciune și... dzise...* DOSOFTEI, V. S. februarie 59[r]/3. *Din ce vine această schimbăciune (variație)?...* BREZOIANU, R. 18/21.

— Pl.: *schimbăciuni.*

— **Schimba** + suf. *-ăciune.*

SCHIMBĂRÍE s. f. (Rar) Bancă sau casă de schimb, v. schimb (1). Cf. LB, ISER. *Cantitatea de aur liber*

(crud) schimbat la „schimbăria" statului. BLAGA, G. 83.

— Pl.: *schimbării.*

— **Schimba** + suf. *-ărie.*

SCHIMBĂTÓR, -OÁRE subst., adj. **I. 1.** S. m. (Învechit) Persoană care schimba **(I 1)** ceva, îndeosebi bani. V. z a r a f. *Află... pre ceia ce vindea boi și oi și porumbi și schimbători de bani.* N. TEST. (1648), 107r/19, cf. DRLU. *Schimbul este ca și o vînzare și cumpărare, și unul și altul din schimbători se socotește însuși vînzător și cumpărător.* CARAGEA, ap. CADE. *Dacă zarafii sau alți schimbători de bani, care știu a trece monede mincinoase, vor primi acest fel de monede..., să li se ia de la dînșii* (a. 1828). DOC. EC. 411. *Către un zaraf... de la boltile mitropoliei, schimbători de moneță, venind un necunoscut... îl chemă în numele stăpînului său.* AR (1830), 96[1]/12, cf. ISER, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D.

2. S. f. (Regional) Fiecare dintre cele două femei care, împreună cu alte două, joacă (pe rînd) drăgaica pe la casele sătenilor (Viile — Medgidia). Cf. H II 246.

II. Adj. **1.** Care se schimbă **(II)**, se modifică, se transformă **(1)**; s p e c. care se schimbă **(II)** ușor, mereu, care este puțin stabil ori statornic, n e s t a t o r n i c **(1)**; schimbăcios **(1)**, (regional) schimbat[2] **(II)**, (învechit, rar) schimbaci, schimbeț. Cf. ANON. CAR. [Slovele] *să cheamă schimbătoare, căci să schimbă la înduplecările numelor.* VĂCĂRESCUL, GR. 111/9, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Organele... sînt într-o neprecurmată schimbătoare lucrare pînă la un atom al lor.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XVI/30. [Tusea] *se începe... cu fiori de frig, schimbătoare cu înfierbîntează.* id. ib. 247/19. *Femeia poate îndestula plecările ei către moda cea schimbătoare.* CR (1832), 76[2]/4. *N-ai putut încă cunoaște prin cercare că soarta omului este schimbătoare?* MARCOVICI, D. 14/19. *Afunzimea e mai schimbătoare în mările presărate cu... insule de corale.* RUS, I. I, 43/33, cf. 125/5. *De la viermușorii care țărna au de-nvelitoare, Pînă la om..., cîte trepte schimbătoare!* CONACHI, P. 269, cf. ISER, POLIZU. *Iubeam odată ființi de-acele Ce știu viața a o-ndulci... Luai în urmă încredințare Că toate sincer nu ne iubesc, Cele mai multe sînt schimbătoare.* SION, POEZII, 172/24. *Oricum îmi-a fi norocul în lume schimbător, Îmi vor aduce-aminte de-al meu liberator.* ALECSANDRI, T, II, 80. *Numai omu-i schimbător, Pe pămînt rătăcitor.* EMINESCU, O. I, 124. *Ești ascuțit la minte, cu fața schimbătoare, după împrejurări.* GANE, N. II, 58, cf. DDRF. *Gusturile sînt multe și schimbătoare.* PHILIPPIDE, P. 136, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Maria împărtășa soarta foarte schimbătoare a soțului ei.* IORGA, C. I. I, 99. *Faima-i schimbătoare, băieți, ca cursul rențiii.* ANGHEL—IOSIF, C. M., II, 137. *Suflarea lui vijelioasă săpa valuri adînci cu fețe schimbătoare în fînețele înalte.* HOGAȘ, DR. I, 110. *Sentimentele... sînt reflexele schimbătoare ale conștiinței individuale.* în PLR II, 283. *Ochii lui de o culoare nehotărîtă, cafea și aur, schimbătoare după dispoziție.* HIBRILEANU, A. 53, cf. RESMERIȚĂ, D. *Ferindu-se... de tot felul și schimbătoare întovărășiri.* M. I. CARAGIALE, C. 133, cf. CADE. *Pădurile mai păstrau puțină frunză în colori schimbătoare.* SADOVEANU, O. XII, 381. *Schimbători sînt ochii, cu ape adînci și limpezi.* PILLAT, P. 20. *Stăpînirile lor erau prea scurte și prea schimbătoare pentru ca să poată asimila pe localnici.* PUȘCARIU, L. R. I, 333, cf. SCRIBAN, D. *Ah, tu, soartă schimbătoare!* CĂLINESCU, O. II, 190. *Sufletul omenesc e imens, schimbător, enigmatic.* RALEA, S. T. I, 83. *Două coșuri de cărămidă, proiectate pe fondul mereu schimbător al norilor.* BOGZA, A. Î. 63. *Vînt. Ploaie. Vînt schimbător.* STANCU, D. 287. *Aveau vînt schimbător.* TUDORAN, P. 637, cf. 337. *Cine-i străina care-mi fură gîndul tău Și ochii tăi cu ape schimbătoare?* ISANOS, V. 269. *Cît de mult seamănă acele cadre scăldate în culori schimbătoare cu produsele unui laborator foto!* CINEMA, 1968, nr. 10, 12. *Un Caragiale, schimbător și complex..., constituie personajul unei biografii, deosebită prin ocolirea encomiasticului.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 9/2. *Nu toate cîntecele sînt frumoase pentru toți... Unele sînt tulburi, sînt aspre, sînt schimbătoare.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 218. ✦ (Substantivat; învechit) Persoană care schimbă **(II)** ceva care nu respectă ceva. *Pentru paza legii, ca să nu să strice, dă groaznice pedepse schimbătorilor de lege.* AMFILOHIE, G. 130/23. ✦ S p e c. (Mat.; învechit, rar) Care divide, care servește ca divizor. *Mai întîi trebuie să găsești numărul schimbătoriu, care număr să găsăște ori cu o împărțire, ori cu mai multe.* AMFILOHIE, E. 46/10.

2. (Neobișnuit; despre păsări) Călător, migrator **(2)**. Cf. s c h i m b a **(I 5)**. *De mult paserile schimbătoare își făcuseră soborîrile lor, hotărînd ploile și lăpovițele toamnei.* SADOVEANU, O. IX, 161.

III. Nume dat unor mecanisme, unor unelte, unor părți ale lor etc. care au rolul de a schimba ceva, de a transfera (și a transforma) ceva.

1. S. n. (În sintagmele) *Schimbător de căldură* = aparat sau instalație prin care circulă două sau mai multe medii fluide cu temperaturi diferite și în care are loc un schimb sau un transfer de căldură, de la mediul mai cald la mediul mai rece. *Tipurile și construcțiile schimbătoarelor de căldură sînt foarte diferite.* LTR[2] XV, 332, cf. DL, DM, DER, M. D. ENC. *Schimbător de ioni* = substanță chimică avînd proprietatea de a schimba ionii săi cu o cantitate echivalentă de alți ioni din soluția cu care vine în contact. Cf. LTR[2], M. D. ENC. *Schimbător de viteză* = mecanism care are multe angrenaje cu roți dințate, cu ajutorul căruia se poate schimba (mări sau micșora) turația, respectiv viteza de lucru sau de deplasare a unei mașini. *Schimbarea vitezelor se face printr-o pîrghie la... schimbătorul de viteze.* IOANOVICI, TEHN. 287. *Schimbătorul de viteză se clasifică din punctul de vedere constructiv și funcțional.* LTR[2] XV, 352, cf. DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX. *Schimbător de cale* = dispozitiv care se montează la intersecția a două linii de cale ferată, pentru a permite trecerea vehiculului de pe o linie pe alta. V. m a c a z. *Schimbătorul de cale se instalează la intrarea în stații sau în linie curentă, în punctele de ramificare a acesteia.* LTR[2] XV, 345, cf. DL, DM, DER, M. D. ENC., DEX. *Schimbător telefonic* = echipament tehnic de comutație dintr-o centrală telefonică, prin intermediul căruia se realizează legarea liniei care cheamă cu linia postului telefonic solicitat. Cf. LTR[2], M. D. ENC.

2. S. f. și (rar) n. Piesă în formă de arc, prevăzută cu găuri, care se atașează la osia cotigii plugului și care reglează, cu ajutorul unui cîrlig introdus într-una dintre găurile piesei, brăzdarul plugului, pentru a tăia brazda mai îngustă ori mai lată; (popular) schimboaie, (regional) cocîrțeală, corlobaie, mînă[1] **(II 3b)**. *Cocîrțeala, numită și gîrloafă..., schimbătoare..., corlobaie... este curbă și nu joacă între podul osiei și broască.* PAMFILE, A. R. 38. *Partea dinainte a plugului se cheamă cotigă și se compune din cîrlig (prolap mic), schimbătoare, o bucată de lemn întoarsă ca un arc.* H III 71. *Cotiga mai este compusă din schimbătoare, cu care se potrivește plugul.* ib. 430. *Schimbătoare, un lemn în formă de arc... așezat cu un capăt pe osie, iar cu celălalt pe cîrlig și care servește că să îngreuieze lățimea sau îngustimea brazdei.* ib. 438, cf. II 19, 62, 80, 88, 104, 117, 146, 186, III 140, 148, VII 359, XI 311, 340, XII 31, 219, XIV 351, XVII 425, XVIII 306, ALR II 5 013/95, 102, 172, 349, 987. *Dacă schimbătorul scapă, plugul joacă, șărpuiește, și brazda nu-i oablă.* BREBENEL, GR. P.

3. S. n. și m. (Regional; la războiul de țesut; adesea la pl.) Tălpig **(1)**. *Sub ițe, și legate de ele cu niște sfori, sînt două scîndurele pe care țesătoarea pune picioarele ca să schimbe ițele. Li se zice iepe, călcători, tălpițe... sau schimbători.* DAMÉ, T. 135. *Lăsarea*

ițelor în jos se face cu ajutorul iepelor, numite încă și călcători, tălpigi..., schimbători. PAMFILE, I. C. 276, cf. LTR[2], H II 63, 322, XVI 260.

4. S. f. Pîrghie cu ajutorul căreia se reglează înălțimea pietrelor morii (de apă sau de vînt), pentru a se obține, după voie, o făină mai mare sau mai măruntă; (popular) posadă[2] **(1)**, (regional) cumpănă, vîrtej. Cf. DAMÉ, T. 162. *Părțile caracteristice ale morii de vînt sînt... cumpăna, vîrtejul, schimbătoarea sau posada.* PAMFILE, I. C. 190.

— Pl.: *schimbători, -oare.* — Și: (regional) **șchimbătór, -oáre** s. n. și f. ALR SN III h 873.

— **Schimba** + suf. *-ător.*

SCHIMBĂTORÍE s. f. (Rar) Bancă sau casă de schimb, v. s c h i m b **(1)**. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *schimbătorii.*

— **Schimbător** + suf. *-ie.*

SCHIMBĂTÚRĂ s. f. (Învechit) **1.** Schimbare **(I 1)**; (concretizat) ceea ce se dă ori se primește prin schimbare **(I 1)**. *Aceasta... iaste foarte o înțăleaptă schimbătură, că dau mană și pămînt putred ce nu-i nice de un preț și voi lua aur de multă cinste.* DOSOFTEI, v. s. noiembrie 141[v]/24. *Giumătate de satu de Iacobești și cu vecini, schimbătură cu Gavrilaș Talpă, ce i-au fost lui moșie..., și i-am dat eu lui pol sat Șerbeștii* (a. 1667). BUL. COM. IST. IV, 20. *Satul Frățeștii..., sat întreg, și cu vecinii și alte părți..., ce sînt schimbătură de la Apostol Catargiul,... și eu le-am dat lor satul Lozile* (a. 1669). ib. 22. *Cas*[e] *din Iași, carele am avut schimbătur*[ă] *cu doamna Ducăi Vod*[ă] (a. 1690). IORGA, S. D. V, 93. *Ne-am învoit cu dumnealui și-am făcut schimb, adecă, în locul țigancii meale, mi-au dat dumnealui altă țigancă a dumisale... Să-i fie dumisale de acum înainte acea țigancă... șarbă țigancă a dumisale și schimbătură* (a. 1744). BUL. COM. IST. IV, 81. *Să să știe că în trecute vremi s-ar fi făcut tata preutului o schimbătură cu niște loc la Odobești* (a. 1777). C. GIURESCU, P. O. 296. *Două pogoane de la Toader Birsanul ci le am schimbătură după zapisul lui* (a. 1781). id. ib. 297, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Schimbul ieșind rău, să strică și să întoarce lucrul înapoi, adecă cînd ori la o parți ori la alta lucrul ce s-au dat cu schimbătură va ieși cu pricină.* PRAVILA (1814), 67/8, cf. 41/6, I. GOLESCU, C., SCRIBAN, D.

2. Schimbare **(II)**. *Răbdînd vînturile și schimbăturile seninului.* DOSOFTEI, v. s. februarie 69[v]/3. *Streinul... iaste vina schimbăturii ei.* id. ib. noiembrie 183[v]/8, cf. 75[v]/33. *O schimbătură fundamentală... în moralitate, în politică trage după sine... o schimbătură amăsurată în organizația proprietății.* FM (1846), 148[3]/27, cf. DDRF.

— Pl.: *schimbături.*

— **Schimba** + suf. *-ătură.*

SCHIMBĂȚÉL adj. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui s c h i m b a t[2] **(I 1)**. *Mire tinerel, Poartă-l schimbățel Cum ți-i drag de el.* FOLC. TRANSILV. I, 96.

— Pl.: *schimbăței.*

— **Schimbat[2]** + suf. *-el.*

SCHIMBEÁ s. f. v. **schembea.**

SCHIMBÉU s. n. (Învechit, rar) Lemn scobit în formă de jgheab care se pune în locul unde un izvor iese din pămînt. Cf. DDRF.

— Pl.: *schimbeie.*

— Cf. s c h i m b a.

SCHIMBÉȚ, -EÁȚĂ adj. (Învechit, rar) Schimbăcios **(1)**. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pl.: *schimbeți, -e.*

— **Schimba** + suf. *-eț.*

SCHIMBÍȘ adv. (Bucov.) Alternativ. [Luminările] *ca să nu se treacă degrabă se aprind schimbiș tot două cîte două.* MARIAN, Î. 87. *Încep a cînta schimbiș, unul după altul.* id. ib. 268. *Poporul român... confundă pre aceste două paseri de noapte... numindu-le schimbiș cînd ciuvică, cînd cucoveică.* id. O. I, 205. *Îmbii jandarmi, tot schimbiș, prinseră a ne cerceta și a ne iscodi.* SBIERA, F. S. 126. *Era gata să aranjeze în fiecare an escursiuni... tot schimbiș o dată după călindarul julian și altă dată după cel grigorian.* id. ib. 170, cf. TDRG.

— **Schimb** + suf. *-iș.*

SCHIMBOÁIE s. f. (Popular) Schimbătoare, v. s c h i m b ă t o r **(III 2)**. Cf. DDRF, TDRG, H X 77, 130, 465, 500, 539, XVI 18, 100. *Schimboaia... servește spre a îndrepta sau a schimba cotiuga.* MARIAN, D. 58, cf. VICIU, GL., ALR II 5 013/219, 235, 250, 520, A V 33, LEXIC REG. 62.

— Pl.: *schimboaie* (TDRG) și *schimboi* (LEXIC REG. 62), *schimbăi* (ALR II 5 013/520). — Și: (regional) **șchimboáie** (ib. 5 013/219, 235, 250), **știmboáie** (VICIU, GL., A V 33) s. f.

— **Schimba** + suf. *-oaie.*

SCHIMBOSÍ vb. IV v. **schimonosi.**

SCHÍMBURĂ s. f. (În l o c. v b.) **A face o schimbură** = „a schimba" (Gurasada — Deva). VICIU, GL.

— Sg. refăcut după **schimburi** (pl. lui *schimb*).

SCHIMBURÉLE s. f. pl. (Într-o imprecație populară) Diminutiv al lui s c h i m b u r i. Cf. s c h i m b **(I 3)**. *Trei părechi de friguri rele Să-ți fie de schimburele.* MARIAN, S. R. I, 277.

— **Schimburi** (pl. lui *schimb*) + suf. *-ele.*

SCHÍMEN s. m. (Învechit) Pui de leu; p. g e n e r. pui de animal sălbatic. *Izbăvit-au sufletul mieu de mijloc de schimeni* (s c ă n c i t o r i H, ț i n c i l o r d e l e u D) *că adurmiu turburat.* PSALT. 109. *Schimenii răcții să răpească și să ceară la Dumnezeu mîncare loru-și.* CORESI, PS. 285/5. *Prinseră-mă ca leul gata spre vînat și ca scimenul ce iaste în sălășuiaște în comoara sa.* id., ap. GCR I, 12/13, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *schimeni.* — Și: **scímen** s. m.

— Din v. sl. СНИМЬ.

SCHIMÎ-AGÁ s. m. v. **schemni-aga.**

SCHIMNÎ-AGÁ s. m. v. **schemni-aga.**

SCHIMNÎ-AGASÍ s. m. v. **schemni-aga.**

SCHÍMNIC, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană (laic sau călugăr) care, din motive religioase, trăiește izolată de lume, ducînd o viață închinată rugăciunii și plină de privațiuni; pustnic **(1)**, sihastru, anahoret, eremit, (livresc) ascet, (învechit) aschitac, aschitean, monah. *Să va face călugărul schimnic sau săhastru în pustii.* PRAV. 298. *Schimnicul Spiridon* (a. 1764). URICARIUL, XIV, 312, cf. I. GOLESCU, C. *Dintr-ale lui Ștefanachi Grigoriu, cumpărate de la o schivnică a mînăstirii Varaticul* (a. 1839). CAT. MAN. I, 616, cf. POLIZU. *Aci e locul schimnicilor și al adevăraților ermiți.* PELIMON, I. 236/15. *A ars și această bisericuță cu chiliile ce se făcuse alături și în care locuia schimnicul Ilarion.* ODOBESCU, S. I, 342. *Acolo, în sălbătăcia și pustietatea aceea, trăiesc patru schimnici, în adevărată pusnicie.* VLAHUȚĂ, R. P. 83, cf. id. S. A. III, 348, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[3]. *Arghezi are o intuiție de extreme alternative... spiritul său monahal suie spre luminișuri paradiziace și se afundă în întunecimi*

de iad...; schimnic cu vehemențe de profet. IORGA, P. A. II, 67, cf. TDRG. *A fost odată un schimnic... El trăia într-o peșteră... Nu lucra nimic altceva, decît numai se ruga lui D-zeu.* ȘEZ. XII, 109. *Pe vremea aceea... schivnicii se mulțămeau cu lăcustele fripte pe care le vînau.* HOGAȘ, DR. I, 250, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ce vreai de la mine? întrebă schivnicul c-un glas scîrțiit.* MIRONESCU, S. 201. *Să vorbească numai șapte cuvinte pe zi — după obiceiul schimnicilor.* STĂNOIU, C. I. 182. *Cîți schimnici, cîți pustnici... n-au murit în floarea vîrstei!* COCEA, S. I, 212. *Privirĕ pe schimnic, căzut într-o neclintită plecăciune.* VOICULESCU, P. I, 152. *Alții... tălmăceau celorlalți opreliștea ce le venea de la acel schivnic.* SADOVEANU, O. XII, 574, cf. SCRIBAN, D. *Fericitul Meftodie era schivnic.* ARGHEZI, S. XVIII, 145. *Părintele Macarie este însă un schimnic.* PERPESSICIUS, M. III, 194. *Stareful... căuta cu privirile pe schivnicii săi.* BARBU, PRINC. 103. *El mi se ducea Și mi se făcea Schimnic cuvios.* TEODORESCU, P. P. 34. (Glumeț) *Buruienele-ngrozite De-așa vremi protivnice, Se vorbiră pe șoptite Să se facă schivnice.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 37. ◇ (Ca termen de comparație) *E un moșneag înalt, spătos și uscat ca un schivnic.* GÎRLEANU, N. 9. *S-a întors cătră... cele două bătrîne văduve... uscate ca niște schivnice.* SADOVEANU, O. XVIII, 269, cf. 271. *Retrasu-m-am ca schivnicul în peșteră.* BENIUC, V. 93. *Își flagelează simțurile... ca schimnicii din deșertul Thebaidei.* CINEMA, 1968, nr. 10, 23.

2. Adj. Care aparține schimnicului **(1)** sau schimniciei **(1)**, privitor la schimnic sau la schimnicie, specific schimnicului sau schimniciei; schimnicesc, ascetic, pustnicesc **(1)**, sihăstresc, (învechit, rar) pustiesc. *Duhovnicul... au petrecut viață schivnică* (a. 1856). URICARIUL, IV, 410/4.

3. S. m. și f. P. anal. Persoană care duce o viață retrasă, izolată de societate (și extrem de cumpătată); pustnic **(2)**, sihastru, ascet. *Hangița rămînea uneori pe gînduri... Peste pustiul vieții ei de roabă și de schimnică plutea... chipul logofătului Stoian.* LUC. VI, 453. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Bîntuit de complexe...*, *marele critic a fost schivnicul muncii lui de birou.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 54, 4/3.

— Pl.: *schimnici, -ce.* — Și: **schivnic, -ă** s. m. și f., adj.

— Din slavonul скимьникъ.

SCHIMNÌ-CEAÚȘ s. m. v. **schemni-ceauș.**

SCHIMNICÉSC, -EÁSCĂ adj. Care aparține schimnicului **(1)** sau schimniciei **(1)**, privitor la schimnic sau la schimnicie, specific schimnicului sau schimniciei; schimnic **(2)**, ascetic, pustnicesc **(1)**, sihăstrie, (învechit, rar) pustiesc. *Să așază într-o schimnicească petrecere la numita mănăstire.* ZILOT, CRON. 75, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Toată suflarea schimnicească și monahicească a sf. mitropolii.* HOGAȘ, DR. II, 56. *Ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viață schimnicească, bălmăji pe nas, popește.* M. I. CARAGIALE, C. 117. *La ridicarea de la ospățul schivnicesc — îmi luam codrul de pîine.* CIAUȘANU, R. SCUT. 47. *Povești despre locul de retragere schimnicească al voievodesei fără nume.* C. PETRESCU, R. DR. 112. *Viața era rînduită după toate canoanele schimnicești.* VOICULESCU, P. I, 188, cf. SCRIBAN, D., DEX.

— Pl.: *schimnicești.* — Și: **schivnicésc, -eáscă** adj.

— **Schimnic** + suf. *-esc.*

SCHIMNICÉȘTE adv. (Rar) În felul schimnicilor **(1)**, ca schimnicii; (rar) pustnicește, (învechit) sihăstrește. Cf. POLIZU, DDRF, SCRIBAN, D., DL, DM, HRISTEA, P. E. 305.

— Și: **schivnicéște** adv. HRISTEA, P. E. 505.

— **Schimnic** + suf. *-ește.*

SCHIMNICÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Rar) A sihăstri, a pustnici **(1)**. *Aduse... pre un călugăr ce să afla schimnicind la mănăstirea Sinai.* ZILOT, CRON. 75, cf. DDRF, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. *Mi se ruga... Ca el să trăiască Și să schimnicească Prin văi și prin munți.* TEODORESCU, P. P. 37.

2. Refl. (Rar) A se sihăstri, a se pustnici **(2)**. *Ieromonahul, de se va schimnici, nu se părăsește de preoția lui, ci iară slujaște liturghie* (a. 1652). CADE. *S-a retras la mînăstirea Putna, unde s-a schimnicit* (a. 1869). TDRG, cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D. *Marele Antonie... nu s-a schimnicit pentru sine.* VOICULESCU, P. I, 157. *Pășì în mînăstirea Cernica, unde se schimnici.* CĂLINESCU, S. C. L. 24, cf. M. D. ENC., DEX. *Cine... s-a schimnicit? A călugărită Albă la pielită.* TEODORESCU, P. P. 35.

3. Tranz. (Regional; în formele *schimnisi, schivinisi*) A economisi. Cf. SCRIBAN, D. ✦ Refl. A-și restrînge cheltuielile; p. ext. a se zgîrci. Cf. SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *schimnicesc.* — Și: **schivnicí** (CADE, HRISTEA, P.E. 304), (regional, **3**) **schimnisi** (SCRIBAN, D.), **schivinisi** (id. ib.) vb. IV.

— V. **schimnic.** — **Schimnisi, schivinisi:** prin apropiere de *economisi.*

SCHIMNICÍE s. f. **1.** Faptul de a trăi ca un schimnic **(1)**; stare, viață de schimnic; sihăstrie, pustnicie **(1)**, (neobișnuit) schimnomonahie. *Ieromonahul..., deacă va lua dumnezeiasca și îngereasca schimnicie, nu se apără a nu sluji liturghie* (a. 1652). CADE. *Povestea de cine greșește după schimniciia* (a. 1725). CAT. MAN. I, 333, cf. POLIZU. *Din religiile panteiste ale Indiei, au împrumutat creștinii... schivnicia și călugăria cu mortificarea trupului,* CONTA, O. F. 402, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE. *Erau, pentru sufletul său uscat de schivnicie, ca niște flori ale acelor fărmuri.* SADOVEANU, O. XII, 56, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. *Eă mi se ducea... La călugărie, Neagră schimnicie.* TEODORESCU, P. P. 35.

2. Loc unde trăiește un schimnic **(1)**; locuință a schimnicului; sihăstrie, pustnicie **(1)**. *Intră de-a dreptul și cam lăturiș prin o portiță îngustă... în schivnicia părintelui Iovinadie.* HOGAȘ, DR. II, 112. *Adîncul murmur melodios al clopotului de la schit..., din schivnicia... unde rămăsese singur.* SADOVEANU, ap. CADE. *Humorul lui atrage pînă la urmă în cercul simpatiei sale și ființa închinătorului din schimnicii.* VIANU, A. P. 278, cf. M. D. ENC., DEX.

3. P. anal. Faptul de a trăi ca un schimnic **(3)**; singurătate, izolare (totală) (în care trăiește cineva); p. ext. (concretizat) loc singuratic, izolat (unde trăiește cineva); sihăstrie, pustnicie **(2)**. *Era însă scris ca schivnicia mea să ieie sfîrșit.* HOGAȘ, DR. II, 63, cf. id. M. N. 178. *Un turn, ales pentru schivnicie de o domniță fără nume.* C. PETRESCU, R. DR. 54. *Smaragda Theodorovna, după ce încearcă în zadar să-și ia zborul din crisalidă, se întoarce înfrîntă și pentru totdeauna în schimnicia ei pretimpurie.* PERPESSICIUS, M. IV, 396. *Elevata contemplație a schimniciei, unde cerul și pămîntul își unesc hotarele.* CONSTANTINESCU, S. I, 93. *Aice au lăcuit banul Basaraba pînă la moarte într-o dulce schivnicie.* BARBU, PRINC. 96. *Trăind într-o schimnicie relativă, o vizita frecvent pe maică-sa.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 53, 17/3.

— Pl.: *schimnicii.* — Și: **schivnicie** s. f.

— **Schimnic** + suf. *-ie.*

SCHIMNICÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (se) schimnici și rezultatul ei; (rar) pustnicire. Cf. schimnici **(2)**. *Eu nu stau cu tot dinadinsul împotriva schimnicirii cuviosiei tale.* VOICULESCU, P. I, 155.

— Pl.: *schimniciri.*

— V. **schimnici.**

SCHIMNICÍT[1] s. n. (Regional) Faptul de a trăi ca un schimnic **(3)**. *Viață c-a trăit Tot în schimnicit. În lume cu trupul, La mine cu gîndul.* TEODORESCU, P. P. 35.

— V. **schimnici.**

SCHIMNICÍT[2], -Ă adj. (Rar) Care duce o viață de schimnic **(3)**. *Așezarea... nu părea defel să fi fost înălțată acolo pentru adăpostul unei voievodese schimnicite. Poate... mai tîrziu..., peste temeliile dintîi, întregi și părăsite, vro domniță își va fi clădit locaș mai nou de singurătate.* C. PETRESCU, R. DR. 54.

— Pl.: *schimnicíți, -te.*

— V. **schimnici.**

SCHIMNISÍ vb. IV v. **schimnici.**

SCHIMNOMONAHÍE s. f. (Neobișnuit) Schimnicie **(1)**. *I s-a dat, adică, un fel de treapta întîi a schimnomonahiei, în mănăstire.* VOICULESCU, P. I, 149.

— Pl.: *schimnomonahii.*

— **Schimnic + monahie.**

SCHIMONÁH s. m. (Astăzi rar) Schimnic **(1)**. *Manifesta intenția de a se face sihastru la Călugăreni...; Se făcu la 25 novembre schimonach, împlinind astfel vechea sa hotărîre.* IORGA, L. II, 344, cf. TDRG. *Sînt psalmi rostiți spre Domnul de schimonahi bătrîni.* LESNEA, I. 7. *Obișnuiau să povestească despre un schimonah care s-ar fi ridicat din singurătățile Atonului.* SADOVEANU, O. XII, 223, cf. IX, 186, SCRIBAN, D., DL, DM.

— Scris și: *schimonach.* — Pl.: *schimonahi.* — Și: **shimonáh** s. m., TDRG, SADOVEANU, O. IX, 186, SCRIBAN, D.

— Din ngr. σχημόναχος.

SCHIMONISEÁLĂ s. f. v. **schimonoseală.**

SCHIMONISÍ vb. IV v. **schimonosi.**

SCHIMONISÍRE s. f. v. **schimonosire.**

SCHIMONISÍT, -Ă adj. v. **schimonosit.**

SCHIMONISITÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. v. **schimonositor.**

SCHIMONISITÚRĂ s. f. v. **schimonositură.**

SCHIMONOSEÁLĂ s. f. Faptul de a (se) schimonosi. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C.

1. Faptul de a se schimonosi **(2)**; strîmbătură, grimasă, schimonositură **(2)**, (rar) schimonosire **(2)**, (popular și familiar) scălîmbăială, scălîmbăiere, scălîmbăitură, (regional) schilomoneală. *Se muncea..., cu amarnice strîmbături de durere, să-și bage picioarele în botforii de lac... Ca să-și aline privirea, întoarse ochii de la schimonoselile desculțului.* C. PETRESCU, A. R. 42. *După schimonoselile obrazului său, se vedea că încearcă să-și aducă aminte de ceva.* STANCU, R. A. III, 175, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Regional) Faptul de a face nazuri, mofturi, de a se fandosi (Săcele). Cf. ALR SN V h 1 256/182.

2. Fig. Faptul de a schimonosi **(3)**; deformare, denaturare, scîlciere, stîlcire. *Mulțumesc, zise Horvat, acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învățător.* REBREANU, I. 408. *Frumusețea graiului popular este opusă... schimonoselilor lingvistice.* L. ROM. 1953, nr, 1, 46, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schimonoseli.* — Și: (învechit, rar) **schimoniseálă** (I. GOLESCU, C.), **schimoseálă** (BUDAI-DELEANU, LEX.) s. f.

— **Schimonosi + suf. *-eală.***

SCHIMONOSÍ vb. IV. **1.** Refl. (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) A-și schimba în rău aspectul, forma, natura, a deveni urît, respingător (sub aspect fizic); (despre aspectul unor ființe sau al unor părți ale corpului lor) a se schimba în rău, a deveni respingător; a se poci[1] **(1)**. *Pelița mea schimosi-se dereptu untul.* PSALT. HUR. 96[v]/21, cf. 34[v]/6. *Plîngeți că frîmseața voastră să schimosi.* VARLAAM, C. 86. *Să va nebuni sau să va schimosi.* HERODOT (1645), 144. *Trupul, mișelul, să schimoseaște.* DOSOFTEI, PS. 201/4. *Statul trupului de mijlocie i s-au schimosit.* CANTEMIR, I. I. I, 46, cf. ANON. CAR., LB. *Face cocoașa cu care... se schimonosește toată forma trupului.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 432/1, cf. 444/13, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Nu nebunise încă, deși i se schimonosise obrazul.* SADOVEANU, O. XVII, 262, cf. ALR I 1 642/129. (Tranz.) *Întregi toate părțile trupului... slăbite sau schimosite de bătrîneațe.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 35[r]/20. *Aii m-au îmbătrînit, nopțile m-au schimosit.* CANTEMIR, IST. 262. *Nu eu..., anii m-au schimosit.* ALECSANDRI, T. 1 370. *O! draga mătușii, torsul cel mult, torsul m-a schimonosit.* RETEGANUL, P. I, 58. *M-o întîlnit o samcă..., Cu piele de urs îmbrăcată; Trupul mi l-a schimosit.* MARIAN, NA. 34, cf. ALR II/I MN 50, 2 273/682, ALR SN IV h 993/414. ◇ (Prin lărgirea sensului) *În foc te vei schimosi, peminte.* M. COSTIN, O. 320. *Pămîntul să roade și să schimoseaște.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 66[r]/13. *Un strop lat de apă se dezghioacă de sub pervaz... și deodată toată icoana se mînji și toate florile se schimonosiră.* REBREANU, NUV. 35. (Tranz.) *Împărățiile grecilor, a persilor,... puternicia sultănească le-au shimosit și le-au micșurat.* CANTEMIR, HR. 19. *Golia a fost schimonosită de egumenii greci.* IORGA, C. I. II, 37.

2. Refl. (Despre oameni) A face strîmbături, grimase; (despre față sau despre părți ale feței oamenilor) a se contracta într-o strîmbătură, într-o grimasă (ca expresie a unei senzații, a unei stări sufletești etc. de obicei neplăcute); a se strîmba, (popular și familiar) a se scălîmbăia, (regional) a se opăci[1] **(5)**. *Zlătăresele... se schimonoseau hidos.* CHIRIȚESCU, GR. 66, cf. RESMERIȚĂ, D. *În port bălțat de măscărici, scălîmbăindu-se și schimonosindu-se, țopăia de-a-ndaratele.* M. I. CARAGIALE, C. 156, cf. CADE. *Mușchii feței se schimonosiră parcă sub apăsarea unei dureri.* REBREANU, NUV. 50. *Fața lui bălaie se schimonosea.* VOICULESCU, P. I, 66, cf. SCRIBAN, D. *Își ducea mîna la pîntece, se schimonosea.* CĂLINESCU, C. O. 209. *Cîteva perechi băteau paretul lucios cu picioarele și se schimonoseau.* STANCU, R. A. V, 398, cf. id. Ș. 55. *Fața i se schimonosi de tristețe.* V. ROM. septembrie 1955, 118. *Gura i se schimonosea într-un rînjet.* CAMILAR, N. I, 35. *Simți cum i se schimonosește fața.* VINEA, L. I, 296. *Chipul lui... se schimonosi într-un rînjet.* TUDORAN, P. 546. *Chipul i se schimonosi de spaimă.* PREDA, M. 22. *Obrazul lui se schimonosea într-un amestec de plăcere și furie.* V. ROM. mai 1958, 76. *Femeia s-a uitat năucită la el... schimonosindu-se.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 53. *Fața empiricului se schimonosea.* G. BARBU, A. V. 43, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Tranz. *Schimonosindu-și îngrozitor chipul, se înholbă și mai tare la ei.* AGÎRBICEANU, A. 382. *Schimonosindu-și fața, ca și cum ar fi căutat o scuză..., starețul s-a apărat.* COCEA, S. I, 346. ◇ Tranz. fact. *Gîndul răzbunării îl schimonosise, iar pumnul, strîns și masiv, lovise în masă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 167. ✦ Refl. (Învechit și regional) A se fandosi, a se afecta, a face nazuri. Cf. VALIAN, V., SCRIBAN, D., DEX, NOVACOVICIU, C. B. II, 7, ALR SN V h 1 256.

3. Tranz. (fact.) Fig. (Complementul indică cuvinte, vorbirea, limba etc.) A pronunța sau a scrie, a reproduce ori a face să pronunțe, să scrie sau să reproducă incorect; a deforma, a denatura, a schingiui **(2)**, a scîlcia **(I 2)**, a stîlci. *Aceste năvăliri... au trăbuit a schimosi limba latinească* (sec. XIX). CAT.

MAN. I, 459. *Unele nume sînt schimosite în copiă reprodusă.* BARIȚIU, P. A. I, 193, cf. BUL. COM. IST. I, 63. *Luăm romanilor limba și literatura ca s-o schimosim într-un jargon fără originalitate.* RUSSO, S. 49. *Răspundea... schimosînd cuvintele și îndrugîndu-le fără nici o noimă.* CREANGĂ, A. 90. *Putea să spună fără greș cum ar schimonosi mahalagiul de cutare grad cutare cuvînt nou.* IBRĂILEANU, S. 61. (Refl. pas.) *Gurile li să strîmbară și să schimonosiră graiurile.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 148r/31. *Și cu vreame, mai schimosindu-să graiul, din Vlac să să fie făcut Valah.* CANTEMIR, HR. 124. *Mai vîrtos se schimosi limba cea de obște latinească.* MAIOR, IST. 236/6. *Să arată purcederea multor cuvinte de la latinie, care prin pronuncire s-au schimosit.* FM (1838), 77/2, cf. CADE. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Cine va începe a schimosi [preface] sau a desființa acest jurămînt,... acela să nu fie iertat* (a. 1631). N. A. BOGDAN, C. M. 42. *Poate și de pre această Istorie să fie schimosit basna sa Simion.* CANTEMIR, HR. 452. *Dacă vom privi la faptele toate... Prè puține sînt să nu fie schimosite.* BUDAI-DELEANU, T. V. 107. *Această lege... au și început a o modifica și schimosi.* BARIȚIU, P. A. III, 481. *Vorbirea, deși încerca să și-o schimonosească, nu se potrivea cu cea de prin partea locului.* STANCU, R. A. I, 196.

4. Tranz. fact. Fig. (Învechit, rar; în forma *schimosi*) A ruși**na** (1). *Rușinea-n obraz să-i schimosască* (să se ruș**i**ne CORESI, PS. 89/11) ... *Carii amu vor răul.* DOSOFTEI, PS. 118/5.

— Prez. ind.: *schimonosesc.* — Și: (învechit și regional) **schimosi,** (regional) **schimbosí** (BÎRLEA, C. P. 155), **șchimbonosí** (LEXIC REG. 94), **șchimosí** (MAT. DIALECT. I, 192), (învechit, rar) **schimonisí** (I. GOLESCU, C.) vb. IV.

— Din ngr. ἀσχήμωσα (aor. al lui ἀσχημαίνω).

SCHIMONOSÍRE s. f. Acțiunea de a (se) schimonosi și rezultatul ei.

1. Schimbare în rău a aspectului (fizic al) unei ființe, al feței etc. ei; pocire. Cf. schimonosi **(1).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., M. D. ENC. ◇ Fig. *Le înfățișa o oglindă ce le arăta toată schimonosirea vițiii lor.* PLEȘOIANU, T. III, 161/20.

2. (Rar) Strîmbătură, grimasă, schimonoseală **(1).** Cf. schimonosi **(2).** *E foarte mare deosebire între cômic și măscărici... Feriți-vă de a vă obicinui să insuflați rîs publicului prin schimonosîri necuviincioase.* PR. DRAM. 200. ✦ (Învechit) Fandoseală, afectare, sclifoseală. Cf. VALIAN, V., POLIZU.

3. Fig. (Și concretizat) Deformare, denaturare, scîlciere **(2),** stîlcire (a pronunțării cuvintelor, a vorbirii, a limbii etc.). Cf. schimonosi **(3).** *Nu putea scriind latinește să nu mestece cuvinte și chipuri de graiu din limba cea de obște... De acolo sînt schimonosirile în monumenturile latinești ceale vechi.* MAIOR, IST. 240/19. *Iară cea mai desăvîrșit schimosire* [a limbii] *cum să află acum..., adecă după săborul cel de la Florența, a să fi ivit în Dația* (sec. XIX). CAT. MAN. I, 460. *Un glas din lăuntru ne mustră pentru această schimosire a limbii.* CONV. LIT. XI, 19. *Toate sînt schimonosiri...* [de limbă] *intenționate ale unui plastograf care n-a cunoscut bine nici limba veche rusească, nici cea actuală.* BUL. COM. IST. I, 135.

— Pl.: *schimonosiri.* — Și: (învechit și regional) **schimosíre,** (învechit, rar) **schimonisíre** (I. GOLESCU, C.) s. f.

— V. **schimonosi.**

SCHIMONOSÍT, -Ă adj. **1.** (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față) Care și-a schimbat în rău aspectul, forma, natura, care a devenit urît, respingător (sub aspect fizic); p. gener. care este urît, respingător (ca aspect fizic); pocit[2] **(1).** Cf. schimonosi **(1).** *Viind solii goților în haine atîta de terfelite și la stat și la tot chipul schimosiți și de nemică.* CANTEMIR, HR. 255. *Asemenea schimosite și urîte era și cealelalte părți ale trupului lui* (a. 1799). GCR II, 169/4, cf. DRLU, LB, I. GOLESCU, C. *Să zgîia cu niște ochi și obraze urîte și schimosite.* BĂRAC, T. 8/12, cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Femeia însărcinată, cum dă cu ochii de vreo ființă schimosită sau lucru spurcat..., scuipă.* PĂCALĂ, M. R. 163, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Îi venea să-și rîdă de chipurile schimonosite răsărite la ferestrele mari.* V. ROM. martie 1954, 146, cf. M. D. ENC., DEX. *Își află copiii slabi, îmbătrîniți și schimonosiți.* RETEGANUL, P. II, 6. *Cine erau cele trei femei schimonosite de la masa de nuntă?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 192, cf. 47. *Are o fată șchimosită.* MAT. DIALECT. I, 192. (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Acești chiori și schimonosiți de dervișii făcură una ca aceasta.* GORJAN, H. I, 100/32. ◇ (Substantivat) *M-am cununat cu Gangeada, de a cării frumusețe mă voi bucura... Piei d-aci, mincinosule și schimonositule!* id. ib. IV, 161/8. *Șchimositul ăsta n-are stare.* MAT. DIALECT. I, 192. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Nimic mai grotesc decît sărmanul chivot, schimonosit într-astfel.* ODOBESCU, S. I, 457. *De pretutindeni ne-arăta pădurea Copaci schimonosiți ca niște draci.* PILLAT, P. 132. *Locuitorii lui cultivă sfecla de zahăr. Seara, camioanele se întorc pline cu rodul lor schimonosit și diform, părînd un cap de om prea lung.* BOGZA, C. O. 200. ◇ Fig. [Năluca] *deși iese totuși orîtă. Vreme-i, rămîne mintea schimosită.* BUDAI-DELEANU, Ț. 121. *Ideea aceasta, schimosită și desfrumusețită, o cunosc.* RUSSO, S. 92. *Aici am găsit meșteșugul pescuitului căzut și schimonosit.* VOICULESCU, P. I, 10. *Se minunează cum de a putut să se lase stăpînit de sentimentul schimonosit al geloziei.* VINEA, L. I, 217. *Durerea, schimonosită de atîtea chinuri, Să nască vrea Prunci mai frumoși decît amara-i față.* JEBELEANU, S. H. 21.

2. (Despre față sau despre părți ale feței oamenilor) Strîmbat, contractat temporar într-o grimasă (ca expresie a unei senzații, a unei stări sufletești etc. de obicei neplăcute). Cf. schimonosi **(2).** Cf. DRLU. *Într-adevăr, de frica morții, era cu fața schimonosită.* AGÎRBICEANU, A. 181, cf. id. S. 307. *Se întoarse spre ei cu fața schimonosită și-i amenință.* REBREANU, NUV. 201. *Avea fața schimonosită și i se prefirau lacrimi de-a lungul nasului.* CAMIL PETRESCU, O. II, 527. *Se ascunse după catarg, scoase revolverul, ochi cu chipul schimonosit.* TUDORAN, P. 460. *Văzîndu-l așa schimonosit, ceferistul se ridică de pe locul lui și-i spune prietenos...* V. ROM. ianuarie 1957, 94. *Cu trăsăturile schimonosite, părea masca unei disperări.* T. POPOVICI, S. 185. ✦ (Învechit) Fandosit, afectat. Cf. VALIAN, V., SCRIBAN, D.

3. Fig. (Despre cuvinte, limbă, vorbire etc.) Pronunțat sau scris, reprodus greșit, incorect; deformat, denaturat, schingiult[2] **(2),** scîlciat **(2),** stîlcit. *Împreunări greșite de cuvinte...,* numele proprii *schimonosite.* BUL. COM. IST. II, 89. *O limbă schimosită și neconformă cu geniul limbii românești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 21. (Adverbial) *Sus-numita defăimare își ia începutu său de la numele nostru național, nescriindu-l cumsecade după fire, ci schimosit: rumân.* FM (1839), 35[1]/21. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Fel de fel de glasuri schimonosite se auzeau.* CREANGĂ, P. 303. *Au făcut... niște mieunături schimosite, că s-au spăriet ursul și lupul.* SBIERA, P. 11. (Adverbial) *Pentr-acea să nu o facem* [crucea] *îndărăpt și schimosit, cum sînt mulți den creștini care nu știu nice cruce să-și facă.* VARLAAM, C. 49.

— Pl.: *schimonosiți, -te.* — Și: (învechit și regional) **schimosit, -ă,** (regional) **șchimosít, -ă,** (învechit, rar) **schimonisit, -ă** (I. GOLESCU, C.) adj.

— V. **schimonosi.**

SCHIMONOSITÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. (Învechit) (Persoană) care (se) schimonosește. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C.

— Pl.: *schimonositori, -oare.* — Și: **schimositór, -oáre** (BUDAI-DELEANU, LEX.), (învechit, rar) **schimonisitór, -oáre** (I. GOLESCU, C.) adj., s. m. și f.

— **Schimonosi** + suf. *-tor.*

SCHIMONOSITÚRĂ s. f. **1.** Ființă diformă, pocită[2] **(1)**, slută; înfățișare diformă, pocită[2], slută a cuiva. Cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, M. D. ENC., DEX. *Auzi vorbă, ce pot gurile rele să mă facă așa schimonositură, din om teafăr-sănătos.* SEVASTOS, ap. TDRG. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O schimonositură de om, avea în frunte numai un ochi.* CREANGĂ, O. 108. (Fig.) *A Vidrii dară schimositură de stăpînire ca aceasta făcindu-să, dobitoacele toate... cerbicea supt greu și aspru giugul tiraniii Vidrii își plecară.* CANTEMIR, I. I. II, 50. ✦ (Prin lărgirea sensului) Obiect prost lucrat, cu un aspect urît, diform. *Cum de au îndrăznit ei să alăture ze acele grosolane schimosituri și să le așeze d-a rîndul... printre finele și grațioasele alesături sculptate pe piatră sură?* ODOBESCU, S. II, 512.

2. Faptul de a se schimonosi **(2)**; strîmbătură, grimasă, schimonoseală **(1)**, (rar) schimonosire **(2)**, (popular și familiar) scălîmbăială, scălîmbăiere, scălîmbăitură, (regional) schilomoneală. *Îi pipăie cu amănuntul toate părțile trupului cu multe ofăriturî și schimosituri.* IST. AM. 94[r]/5. [Cînd înota] *făcea feliuri de schimosituri vrednice de mirare.* DRĂGHICI, R. 218/9. *De ce cați s-o scoți din minte cu schimonositurile d-tale?... De ce-i faci sămne cu mîna?* ALECSANDRI, T. I, 358. *În vîlvătăile schimbătoare ale focului, obrazurile lor aveau schimonosituri demonice.* SADOVEANU, O. IX, 24, cf. SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX. ✦ (Învechit) Afectare, fandoseală, sclifoseală. Cf. I. GOLESCU, C. *Ah!... văd că amoriul tău începe a se răci, și că nu-mi mai rămîne altă decît să mor!... — Nu-ți mai uda basmaua degeaba. Schimositurile aceste mă string de git!... În toate zilele tot țipete și bocete.* ALECSANDRI, T. 1 015, cf. SCRIBAN, D.

3. Fig. Ceea ce constituie o deformare, o denaturare (a adevărului, în pronunțarea cuvintelor, în vorbirea corectă etc.). *Socotească și aicea cititoriul și cunoască schimositura basnii.* CANTEMIR, HR. 148, cf. 169. *Putem oare să presupunem... rădăcinile, terminațiile și schimositurile combinate și complicate ce ne impun școalele?* RUSSO, S. 77.

— Pl.: *schimonosituri.* — Și: (învechit și regional) **schimositúră,** (învechit, rar) **șchimonisitúră** (I. GOLESCU, C.) s. f.

— **Schimonosi** + suf. *-tură.*

SCHIMOSEÁLĂ s. f. v. **schimonoseală.**

SCHIMOSÍ vb. IV v. **schimonosi.**

SCHIMOSÍRE s. f. v. **schimonosire.**

SCHIMOSÍT, -Ă adj. v. **schimonosit.**

SCHIMOSITÓR, -OÁRE adj., s. m. și f. v. **schimonositor.**

SCHIMOSITÚRĂ s. f. v. **schimonositură.**

SCHINCĂNÍ vb. IV v. **schencăni.**

SCHINCEÁLĂ s. f. v. **scîncealâ.**

SCHÎNCET s. n. v. **scîncet.**

SCHINCÍ[1] vb. IV. Intranz. (Învechit, rar) A șchiopăta **(1)**. Cf. POLIZU.

— Prez. ind.: *schincesc.*

— Cf. scînci.

SCHINCÍ[2] vb. IV v. **scînci.**

SCHINCÍRE s. f. (Învechit, rar) Șchiopătare. Cf. POLIZU.

— Pl.: *schinciri.*

— V. **schinci[1].**

SCHINCÍT[1] s. n. v. **scîncit[1].**

SCHINCÍT[2], -Ă adj. v. **scîncit[2].**

SCHINCITÚRĂ s. f. v. **scîncitură.**

SCHINCIUÍ vb. IV. Refl. (Regional) A scînci **(2)** (Clopotiva — Hațeg). Cf. VICIU, GL.

— Prez. ind.: *schinciuiesc.*

— **Schinci[2]** + suf. *-ui.*

SCHINDÁFĂ s. f. v. **schindaf[1].**

SCHINDISEÁLĂ[1] s. f. (Regional) Faptul de a schindisi[1] (Glîmbocata — Găești). UDRESCU, GL.

— Pl.: *schindiseli.*

— **Schindisi[1]** + suf. *-eală.*

SCHINDISEÁLĂ[2] s. f. (Regional) Faptul de a schindisi[2] (Glîmbocata — Găești). UDRESCU, GL.

— Pl.: *schindiseli.*

— **Schindisi[2]** + suf. *-eală.*

SCHINDISÍ[1] vb. IV. Intranz. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** A trudi, a se strădui. Cf. UDRESCU, GL. *Țese Jana, schindisește Și de nuntă se gătește.* POP., ap. id. ib.

2. A zori, a grăbi. UDRESCU, GL.

— Prez. ind.: *schindisesc.*

— Pref. *s-* + **chindisi.**

SCHINDISÍ[2] vb. IV. Intranz. (Prin nord-vestul Munt.) A scînci **(2)**. UDRESCU, GL. ✦ (Regional; în forma *schindosi*) „A alerga cu diferite mișcări din colț în colț, plîngînd și miorlăind". în SCL 1974, 444.

— Prez. ind.: *schindisesc.* — Și: **schindosi** vb. IV. SCL 1974, 444.

— Cf. schinci[2].

SCHINDISÍT[1], -Ă adj. (Regional) „Obosit" (Glîmbocata — Găești). UDRESCU, GL.

— Pl.: *schindisiți, -te.*

— V. **schindisi[1].**

SCHINDISÍT[2], -Ă adj. (Regional) „Indispus; mîhnit" (Glîmbocata — Găești). UDRESCU, GL.

— Pl.: *schindisiți, -te.*

— V. **schindisi[2].**

SCHINDÓF s. m. v. **schinduf[1].**

SCHINDOSÍ vb. IV v. **schindisi[2].**

SCHINDÚC s. m. v. **schinduf[1].**

SCHINDÚF[1] s. m. **1.** Numele mai multor plante erbacee: a) plantă din familia leguminoaselor, cu miros specific pătrunzător, cu frunze trifoliate, cu flori albe-gălbui, folosită în medicină, în bucătărie sau ca nutreț; (regional) molotru *(Trigonella foenum-*

graecum). Cf. PANȚU, PL., LTR[2], DM, BORZA, D. 172, FLORA R.P.R. V, 116; **b)** (regional) sulfină-albastră *(Trigonella caerulea).* BORZA, D. 172; **c)** (regional) cimbrișor *(Thymus serpyllum).* Cf. BRANDZA, D. 387, BIANU, D. S. 157, PANȚU, PL. 60, CADE, BORZA, D. 170; **d)** (regional) cimbrișor *(Thymus pulegioides).* Cf. GHEȚIE, R. M., PANȚU, PL. 60, BORZA, D. 169. *Gospodinele fin foarte mult ca prin griu bărbații să samene și sămință de schinduf care miroasă foarte frumos.* PAMFILE, A. R. 105, cf. RESMERIȚĂ, D. *De ce zăboveai la cîrnații cu mireasmă de schindof?* I. BOTEZ, B. I, 217, cf. H VII 48, 480, X 43, XII 24. *Ochii el își arunca Sub o tufă De schindufă.* POP., ap. HEM 1 116, com. din TURNU MĂGURELE, CIAUȘANU, GL., CHEST. VIII 86/12, GL. OLT.

2. (În forma *schinduc)* Plantă erbacee montană din familia umbeliferelor, înaltă de 50—150 cm, cu flori albe-verzui și cu fructe ovale, lucioase, prevăzute cu aripioare, aromatice, întrebuințate la prepararea unei băuturi alcoolice; (regional) bucinișel *(Conioselinum vaginatum).* Cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., LTR[2], BORZA, D. 50, M. D. ENC., DEX. ◆ Băutură alcoolică preparată din schinduc **(2)** (cu afine, zeamă de lămîie etc.). *Bem „schinduc", un rachiu de afine, cu lămîie și o umbeliferă cu gust de leuștean (Conioselinum fischeri).* CĂLINESCU, C. O. 251.

— Pl.: *schindufi.* — Și: **schindúc** s. m., (regional) **schindúfă** s. f., **schindúș** (BORZA, D. 172), **schindúț** (id. ib.) s. m., **schindáfă** (ALEXI, W.) s. f., **schindóf, sandúh** (BORZA, D. 172), **sfandúh** (id. ib. 286), **sfindúc** (H X 43), **sfíndig** (BORZA, D. 172), **sfindóc** (id. ib., FLORA R. P. R. V, 116, GL. OLT.), **sfíndúh** (BORZA, D. 172), **sfundóc** (GL. OLT.), **sfundúc** (BORZA, D. 172, GL. OLT.), **standúh** (BORZA, D. 172), **svandúc** (id. ib.), **svandúh** (id. ib.) s. m.

— Etimologia necunoscută.

SCHINDÚF[2], -Ă s. m. și f. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Persoană mică de statură. Cf. UDRESCU, GL.

2. Persoană cu părul ciufulit, zbîrlit, vîlvoi. Cf. UDRESCU, GL.

3. Persoană cu aspect neîngrijit, îngălată ori cu hainele în dezordine. Cf. UDRESCU, GL.

4. Om (mai ales copil) înfofolit, încotoșmănat. Cf. UDRESCU, GL.

5. Om „mollu". Cf. UDRESCU, GL.

6. Persoană posacă, ursuză. Cf. UDRESCU, GL. *Schindufa lui Durubleac nici bună ziua nu știe să dea.* id. ib.

— Pl.: *schindufi, -e.*

— Etimologia necunoscută.

SCHINDÚFĂ s. f. v. **schinduf[1].**

SCHÍNDURĂ s. f. v. **scíndură.**

SCHINDÚȘ s. m. v. **schinduf[1].**

SCHINDÚȚ s. m. v. **schinduf[1].**

SCHINÉL s. m. Mică plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene dispuse în mari capitule, cu bractee spinoase, cu fructe cilindrice, folosită în medicină; (regional) iarbă-amară, scai[1]-amar *(Cnicus benedictus).* Cf. BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., CADE, VOICULESCU, L. 282, DL, BORZA, D. 50.

— Pl.: *schinei.*

— **Spin[1]** (pronunțat regional *schin)* + suf. *-el.*

SCHINGI[1] s. n. (Învechit; mai ales la pl.) Schingiuire. *A-i fi părtaș în schingiuri s-arăta sîrguitori.* POGOR, HENR. 78/20. *Să-l dezbrace de avere și să-l omoare în schingiuri.* CONACHI, P. 263. *Ca să nu uite dorul lui cel tiranic..., născoci feluri de schingiuri.* NEGRUZZI, S. I, 158, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX. ◆ P. ext. (Învechit, rar; concretizat) Unealtă de tortură. *Au pus să-i lege în schingiuri cot la cot..., apoi i-au bătut de moarte.* BARIȚIU, P. A. III, 52.

— Pl.: *schingiuri.*

— Din tc. **ișkenee.**

SCHINGÍ[2] vb. IV v. **scînci.**

SCHINGIUÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Folosit și absol.) (Complementul indică ființe; adesea prin lărgirea sensului ori prin exagerare) A supune la (mari) suferințe fizice, la chinuri, la cazne trupești; a chinui, a tortura[1], (învechit și popular) a căzni, a munci **(1)**, (învechit și regional) a pedepsi **(3)**, (învechit) a pătui[2], a tescui **(2)**, (regional) a negăti. *Se fac cete și umblă prin țară ucigînd și schingiuind pe unii* (a. 1795). URICARIUL, IV, 69/5. *Nici nu omora, nici nu schingiuia, nici nu jăfuia.* GHICA, S. 288. *Vrăjitu-l-au Satana cu pofte criminale, Să schingiuie, să rupă, să prade, să omoare.* ALECSANDRI, POEZII, 299, cf. id. T. II, 34. *Cea mai mare parte din acești nenorociți fură bătuți și schingiuiți.* SION, P. 233. *Schingiuiește pe creștinii de peste Dunăre.* ODOBESCU, S. III, 438. *Au tăbărît cu toții pe dînsul și l-au schingiuit după placul lui.* CREANGĂ, O. 37. *L-au legat, l-au schingiuit și i-au luat o groază de bani.* CARAGIALE, O. I, 164. *Soacră... o ocărea, o schingiuia și-o amărea mai rău decît o strigoaică.* MARIAN, S. R. II, 124, cf. DDRF. *Prea ne schingiuiesc cum vreu Stăpînii.* COȘBUC, P. I, 209, cf. BARCIANU. *Hotărîră judelui să nu mai schingiuiască ceata lui.* ȘEZ. VII, 26. *Nelegiuiților..., schingiuiți lumea la adăpostul crucii.* ADAM, R. 209, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG. *Omul primește să fie schingiuit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 200. *E revoltător! De ce schingiuiești oamenii?* REBREANU, I. 355, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Cum îi răbdase pămîntul... să-i schingiuiască, să lovească?* COCEA, S. I, 288. [Haiducul] *nu schingiuiește decît venetici.* VOICULESCU, POEZII, I, 28, cf. id. P. I, 195. *O bătea și o schingiuia, cînd se întorcea beat.* SADOVEANU, ap. CADE, cf. SCRIBAN, D. *Ce-a îndurat bunicul meu... bătut și schingiuit de neferii stăpînirii.* C. PETRESCU, A. R. 163, cf. BOGZA, A. Î. 340. *Or să facă arestări, or să schingiuiască, or să asasineze.* GALAN, Z. R. 335. *Te arunc în pimnițe și te voi schingiui.* BARBU, PRINC. 38. *Ciocoiul... mă ia la schingiuit Că nimic nu i-am cosit.* ALECSANDRI, P. P. 259. *Pe mine m-o urî, M-o bate, m-o schingiui.* TEODORESCU, P. P. 83, cf. ALR SN IV h 993. (Refl. pas.) *S-a schingiuit de către Tiberie și a murit.* ASACHI, L. 33[1]/46. ◇ Fig. *Auzii țîrîiturile unor coarde false, pe cari le schingiuia sub arcușul său... un biet copil de țigan.* EMINESCU, G. P. 4. *Iubirea... Ca doi tilhari în miez de noapte Ne-o schingiuirăm deopotrivă.* GOGA, POEZII, 253. *Vîntul îndoia arborii, îi răsucea, le schingiuia ramurile.* STANCU, R. A. I, 104.

2. Fig. (Complementul indică cuvinte, limba, vorbirea etc.) A pronunța sau a scrie, a reproduce incorect; a deforma, a denatura, a schimonosi **(3)**, a scîlcia **(I 2)**, a stîlci. *A morfoli și-a schingiui niște biete vorbe nevinovate... desigur n-ar însemna nimica.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 106, cf. CADE, DEX.

— Prez. ind.: *schingiuiesc* și (rar) *schingiui.* — Și: (regional) **schinguí** (SCRIBAN, D.), **scăngiuí** (DDRF), **schingiuí** (SCRIBAN, D.) vb. IV.

— **Schingi[1]** + suf. *-ui.*

SCHINGIUÍRE s. f. (Adesea prin lărgirea sensului ori prin exagerare) Acțiunea de a schingiui **(1)** și rezultatul ei; chin, tortură[1] **(1)**, torturare, (rar) schingiuit[1], (învechit și popular) cazană, muncă **(1)**,

muncire, (învechit) muncitorie, schingi[1], rană[1] **(3)**. *O cămară boltită... servea spre schingiuirea prizonierilor.* NEGRUZZI, S. I, 311. *Schingiuirea țăranilor... făcea parte din obiceiurile zilnice.* ALECSANDRI, ap. NEGRUZZI, S. I, XIV, cf. LM. *Chinurile, jafurile și schingiuirile întrecuseră orice măsură.* ISPIRESCU, ap. CADE. *M-am gîndit la schingiuirile apostolilor și m-am simțit mai întărit.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 36. *Schingiuirea e în cazarmă un sistem... care trebuie stîrpit.* BACALBAȘA, S. A. I, 202, cf. DDRF. *Îl vedem glumind și rîzînd în fața celor mai cumplite schingiuiri.* XENOPOL, I. R. IV, 17. *Numai lanțuri au gătit, Numai cuie-au făurit, Cruci de schingiuire.* COȘBUC, P. II, 264, cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ne-om pomeni în sat cu compăniile și cu jandarmii ș-apoi atunci să vezi bătăi și schingiuiri!* REBREANU, R. II, 233. *Oricine e bucuros să scape de schingiuiri și să-l urmeze pe salvator.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 164. *Încăierări cu lovituri de bricege, schingiuiri aveau adesea loc.* BLAGA, H. 79. *Podvezile, schingiuirile, foamea... nu-s întîmplări noi vechi, nici trecute.* C. PETRESCU, A. R. 164. *Ar fi fost un eveniment care s-ar fi consumat fără să lase urme, din seria schingiuirilor de preoți, a profanărilor de morminte.* BOGZA, A. Î. 577. *După schingiuirile la care am fost supus, nu puteam să arăt chiar ca Făt-Frumos.* STANCU, R. A. III, 171, cf. id. D. 150. *Asistăm la însăși schingiuirea eroilor pe roată, în prezența mulțimii,* CONSTANTINESCU, S. III, 280. *Aici se moare din otravă, din cuțit, din bici și cîte alte schingiuiri.* BARBU, PRINC. 49. ◇ Fig. *Octombre... O!... Nentreruptă disonanță de schingiuiri Ce-ți dă fiori!* MINULESCU, V. 33.

— Pl.: *schingiuiri.*

— V. **schingiui.**

SCHINGIUÍT[1] s. n. (Rar) Schingiuire. Cf. DM, M. D. ENC.

— V. **schingiui.**

SCHINGIUÍT[2], -Ă adj. **1.** (Despre ființe; adesea prin lărgirea sensului ori prin exagerare) Care a fost supus la (mari) suferințe fizice, la chinuri, la cazne trupești; chinuit, torturat **(1)**, (învechit și popular) căznit, (învechit) muncit **(1)**, pățit[2] **(1)**. Cf. RESMERIȚĂ, D., DL. *Șoptea despre sîngele și sudorile Norodului schingiuit, jefuit.* DEȘLIU, G. 37, cf. DM. (Substantivat) *Se auzirĕ gîfîielile schingiuitului.* BARBU, PRINC. 57. ◇ Fig. *Dintr-o crișmă deschisă s-auzea o vioară schingiuită.* EMINESCU, N. 34.

2. Fig. (Despre cuvinte, limbă, vorbire etc.) Pronunțat sau scris, reprodus greșit, incorect; deformat, denaturat, schimonosit **(3)**, scîlciat **(2)**, stîlcit. *Jalea cuprinde orice simțire, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznită și schingiuită astfel.* NEGRUZZI, S. I, 266.

— Pl.: *schingiuiți, -te.*

— V. **schingiui.**

SCHINGIUITÓR, -OÁRE adj. (Despre oameni; și substantivat) (Persoană) care schingiuiește **(1)**, care torturează[1]. Cf. DDRF, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *Armașul schingiuitor și ucigaș se prăpădise de țimpuriu,* M. I. CARAGIALE, C. 50. *Mîinile care tremură... ai să le întinzi atîtor mîini de trîntori și de schingiuitori ai neamului nostru!* C. PETRESCU, A. R. 175. *Schingiuitorii eroilor de la Yura,* V. ROM. februarie 1954, 293. ◇ Fig. *Persoana dorită nu se vedea nicăiri. O oră întreagă de schinjuitoare nerăbdare se trecuse, cînd văzu țîșnind înspre dînsul frumoasa brunetă.* I. NEGRUZZI, S. III, 39.

— Pronunțat: *-giu-i-.* — Pl.: *schingiuitori, -oare.*

— **Schingiui** + suf. *-tor.*

SCHINGUÍ vb. IV v. **schingiui.**

SCHINÍE s. f. (Învechit, rar) Locuință rudimentară. V. c o r t, c o l i b ă. *Schinii făcură-ș, ce se zice colibi.* CORESI, ap. DHLR II, 548.

— Pl.: *schinii.*

— Din slavonul скиния.

SCHINOGRÁF, -Ă s. m. și f. v. **scenograf.**

SCHINTÁIE s. f. v. **scînteie.**

SCHINTÁUĂ s. f. v. **scînteie.**

SCHINTĂÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCHINTEÁUĂ s. f. v. **scînteie.**

SCHINTEIÁ vb. I v. **scînteia.**

SCHINTÉIE s. f. v. **scînteie.**

SCHINTEIÉRE s. f. v. **scînteiere.**

SCHINTEIETÓR, -OÁRE adj. v. **scînteietor.**

SCHINTEÍND, -Ă adj. v. **scînteind.**

SCHINTEIOÁRĂ s. f. v. **scînteioară.**

SCHINTEITÓR, -OÁRE adj. v. **scînteietor.**

SCHINTEÍȚĂ s. f. v. **scînteiță.**

SCHINTEIÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCHINTEÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCHINTÍE s. f. v. **scînteie.**

SCHINTIOÁRĂ s. f. v. **scînteioară.**

SCHINTIȚĂ s. f. v. **scînteiță.**

SCHINTIÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCHIOCĂ s. f. v. **știoacă.**

SCHIOLĂLÁI vb. IV v. **schelălăi.**

SCHIOLĂLÁIT s. n. v. **schelălăit.**

SCHIONÍ vb. IV v. **scheuna.**

SCHIOP, SCHIOÁPĂ adj., s. m. și f. v. **șchiop.**

SCHIOPĂ vb. I v. **șchiopa.**

SCHIOPÁRE s. f. v. **șchiopare.**

SCHIOPÁT, -Ă adj. v. **șchiopat[2].**

SCHIOPĂTÁ vb. I v. **șchiopăta.**

SCHIOPĂTÁRE s. f. v. **șchiopătare.**

SCHIOPĂTĂTÓR s. m. v. **șchiopătător.**

SCHIOPĂȚÍ vb. IV v. **șchiopăța.**

SCHIOPÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **șchiopesc.**

SCHIOPÍ[1] vb. IV v. **scuipa.**

SCHIOPÍ[2] vb. IV v. **șchiopi[1].**

SCHIOPOTÁ vb. I v. **șchiopăta.**

SCHIOPOTÁNĂ s. f. v. **șchiopotană.**

SCHIÓR, -OÁRE s. m. și f. Persoană (mai ales sportiv) care schiază, care practică schiul **(2)**. Cf. CADE. *Ca un schior pe noroi, tălpile îl puteau scoate departe.* ARGHEZI, L. 163. *Schiorii se avîrlă pe trambuline în vid.* BOGZA, C. O. 58, cf. id. A. Î. 73. *Ne-au întîmpinat munții acoperiți de zăpadă..., paradisul schiorilor.* V. ROM. iulie 1957, 59, cf. DM, DN². *Se adună în acest film... vederi dintr-o stațiune de iarnă cu schiori.* CINEMA, 1968, nr. 6, XIII. *Frumoasele schiore se îmbracă în bolerouri de ciobănițe.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 6/1. *Sînt schiori care abia așteaptă să le iasă în cale o capră neagră.* RL 1969, nr. 7 769, cf. HRISTEA, P. E. 111, M. D. ENC, DEX.

— Pronunțat: *schi-or.* — Scris și: *skior.* CADE.

— Pl.: *schiori, -oare* și (rar, f.) *schiore.*

— Din fr. **skieur.**

SCHIP s. n. Recipient mare de metal care alunecă (pe role) pe o distanță fixă și se descarcă automat, prin basculare, la capătul căii de ghidare, folosit la transportul materialelor în mine, în fabrici etc. Cf. LTR², DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schipuri.*

— Din fr. **skip,** engl. **skip.**

SCHIPÁ vb. I v. **scuipa.**

SCHIPĂTÁ vb. I v. **șchiopăta.**

SCHÍPER s. m. Comandant al unei ambarcații de pescuit sau de mic tonaj; p. gener. comandant al unei nave. Cf. DN³.

— Pl.: *schiperi.*

— Din engl. **skipper,** fr. **skipper.**

SCHIPETÁR s. m. Denumire autohtonă pe care și-o dau albanezii. Cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schipetari.*

— Din alb. **shqipëtar.**

SCHIPÍ vb. IV v. **scuipa.**

SCHIPIÁT s. n. v. **scuipat¹.**

SCHIPÍT s. n. v. **scuipat¹.**

SCHIPÍȚ s. n. v. **scuipat¹.**

SCHÍPTIC, -Ă adj., s. m. și f. v. **sceptic.**

SCHIPTICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Sceptic **(3)**. *Schipticesc... Cuvînt carile pururea supt prepus rămîne; era filosofi schiptici, carii în toate prepus avea.* CANTEMIR, I. Î. 1, 21. *Nici acmu ispita după cuvinte cineva a afla să învrednicească, lucrul în prepusul schipticesc lăsăm.* id. ib. 114.

— Pl.: *schipticești.*

— **Schiptic** + suf. *-esc.*

SCHÍPTRU s. n. v. **sceptru.**

SCHIR¹ s. n. Tumoare malignă a epiteliului glandular, caracterizată prin consistență dură, avînd în țesut porțiuni de celule neoplazice. *Aceasta avea un schir în țîța cea dreaptă.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 347/10. [Gîlcile] *tari și neieșite în piele îndestul sînt... precum este schirul și gîlcile artritice.* id. ib. 455/16, cf. I. GOLESCU, C. *Muma nu poate să dea singură țîță copilului și este silită să-l dea la o doică... cînd* [mamelele] *sînt împietrite, cînd sînt cu schiros.* MEȘT. MOȘ. 48/20. *Buboii... adese se prefac în schir.* CORNEA, E. I, 34/27, cf. 56/15. *Schir, umflătură vîrtoasă și fără dureri.* MAN. SĂNĂT. 352/22, cf. STAMATI, D., LM, DDRF, BARCIANU. *Pentru schiros să se fiarbă o baniță de pere sălbatice și zeama să se bea.* N. LEON, MED. 56, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², CANDREA, F. 221, RESMERIȚĂ D. *Greaca ursuză și sanchie..., brașoveanca zăcașă și fățarnică, roasă de schiros și de pizmă..., îi sporiseră funesta zestre de racile și beteșuguri.* M. I. CARAGIALE, C. 51, cf. SCRIBAN, D., DM, D. MED. ✦ P. gener. Cancer. *Doctorii i-au spus că are schiros (cancer) la sîn.* SION, P. 114. *Mulți numesc cancerul schiros, care este însă numai o varietate de cancer, a cărei însușire de căpetenie este că tumora e fibroasă, tare la pipăit.* BIANU, D. S. 134, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *schiruri.* — Și: (învechit) **schíros** s. n.

— Din ngr. σκιρρός, fr. **squirre.**

SCHIR² s. n. (În dicționarele din trecut) Haină de lînă aspră pe care o poartă călugării pe sub rasă. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D.

— Pl.: *schiruri.*

— Etimologia necunoscută. Cf. ngr. σκιρρός „aspru".

SCHIRÁ vb. I. Refl. (Învechit, rar; despre țesuturi) A se modifica, a degenera formînd un schir¹, a se transforma în schir¹; (învechit, rar) a se schiroșa. *Ficatul... citeodată... învîrtoșîndu-se se închide în lucrările sale, se umflă și se schirează.* CORNEA, E. I, 52/18.

— Prez. ind. pers. 3: *schirează.*

— V. **schir¹.**

SCHÍRBĂ s. f. v. **scîrbă¹.**

SCHIRCULÍȚĂ s. f. Numele unei plante nedefinite mai de aproape (Gîrliciu — Hîrșova). H II 273.

— Pl.: *schirculițe.*

— Cf. schilculiță *(= spilculiță).* BORZA, D. 284.

SCHÍRDĂ s. f. (Regional) Stog, claie (de fîn, de paie). *Unde lipsesc pădurile și lemnul e scump, casele n-au zaplazuri și nu posedă alte acarete decît coșare pentru porumb, pe lîngă cari se înalță schirde cu fîn și paie.* PAMFILE, I. C. 450. *O falce de iarbă ce o va cosi, aduna și clădi în stog sau schirdă.* în SCL 1974, 444.

— Pl.: *schirde.*

— Din ucr., rus. **скирда.**

SCHIRFOSEÁLĂ s. f. (Familiar, prin Mold. și prin Olt.) „Amestec, învălmășeală, zăpăceală". SCRIBAN, D. 272.

— Pl.: *schirfoseli.*

— Pref. *s-* + **chirfoseală.**

SCHIRFOSÍ vb. IV. Tranz. (Familiar, prin Mold.; complementul indică bani sau alte bunuri) A risipi **(2)**. Cf. SCRIBAN, D. 272.

— Prez. ind.: *schirfosesc.*

— Pref. *s-* + **chirfosi.**

SCHIRIDÚȘ s. m. v. **spiriduș.**

SCHIRLÉT subst. v. **scarlat.**

SCHIRLOLOÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHIRLOPÁN s. m. (Prin nord-vestul Munt.) Lungan, vlăjgan. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 54.

— Pl.: *schirlopani.*

— Etimologia necunoscută.

SCHÍRNAV, -Ă adj. v. **scîrnav.**

SCHIRNĂVEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Stare generală fizică proastă a unei persoane. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *schirnăveli.*

— **Schirnăvi** + suf. *-eală.*

SCHIRNĂVÍ vb. IV v. **scîrnăvi.**

SCHIRNĂVÍE s. f. v. **scîrnăvie.**

SCHIRNĂVÍT, -Ă adj. v. **scîrnăvit.**

SCHIRNÓG, -OÁGĂ adj. **1.** (Prin nord-vestul Munt.) Infirm de o mînă sau de un picior; (regional) schimogit. Cf. UDRESCU, GL. *A rămas schirnog de cînd a fost la pădure.* id. ib. *A venit schirnog din război.* id. ib. ◇ (Substantivat) *Schirnoaga mi-a furat doi pui!* id. ib.

2. (Regional; în forma *schirnov;* despre lucruri) Strîmbat, contorsionat în toate sensurile (Mătău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

— Pl.: *schirnogi, -oage.* — Şi: **schirnóv, -oávă** adj. COMAN, GL.

— Etimologia necunoscută. Cf. s c h i l o d, o l o g, c o t o n o g, c h i r n o g.

SCHIRNOGEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Faptul de a rămîne schirnog **(1)**; starea omului schirnog. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *schirnogeli.*

— **Schirnogi** + suf. *-eală.*

SCHIRNOGÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (f a c t.) şi r e f l. (Prin nord-vestul Munt.) A face să devină sau a deveni schirnog **(1)**. Cf. UDRESCU, GL. *L-a schirnogit în bătaie* id. ib.

2. T r a n z. (Regional; complementul indică lucruri; în forma *schirnova)* A strîmba (rău, de tot) (Mătău — Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

— Prez. ind.: *schirnogesc.* — Şi: **schirnová** vb. I. COMAN, GL.

— V. **schirnog.**

SCHIRNOGÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) Schirnog **(1)**; p. e x t. slut, urît, diform. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *schirnogiţi, -te.*

— V. **schirnogi.**

SCHIRNÓV, -OÁVĂ adj. v. **schirnog.**

SCHIRNOVÁ vb. I v. **schirnogi.**

SCHÍROS[1] s. n. v. **schir**[1].

SCHIRÓS[2], **-OÁSĂ** adj. (Învechit; despre ţesuturi) Care este de natura schirului[1], cu aspect de schir[1], care formează schiruri[1], bolnav de schir[1]. [Gîlcile] *schiroase nu cresc mai mari decît de mărimea unui ou de găină.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 455/25, cf. 195/14, I. GOLESCU, C. *Orbalţul se zice o inflamaţie ce se face pe deasupra pelei trupului. El este de multe feliuri: flegmos, umflătoriu şi schiros.* CORNEA, E. I, 60/13.

— Pl.: *schiroşi, -oase.*

— Din fr. **squirreux.** Cf. s c h i r[1].

SCHIROŞÁ vb. I. R e f l. (Învechit, rar) A se schira. *După ce va sparge unflătura..., şi cînd se schiroşa partea aceea, atunce folosesc doftoriile curăţitoare.* CORNEA, E. I, 109/4.

— Prez. ind. pers. 3: *schiroşează.*

— V. **schiros**[2].

SCHIROŞÁRE s. f. (Învechit, rar) Acţiunea de a s e s c h i r o ş a şi rezultatul ei. *Bătături se zic oarecare învîrtoşări seau schiroşări de cărnuri moarte.* CORNEA, E. I, 152/26.

— Pl.: *schiroşări.*

— V. **schiroşa.**

SCHIRŢÍÍT, -Ă adj. v. **scîrţiit**[2].

SCHIRŢÎÍRE s. f. v. **scîrţiire.**

SCHISMĂTIC, -Ă adj. Care s-a separat formal de comunitatea religioasă creştină căreia îi aparţine, care nu mai recunoaşte autoritatea unei biserici creştine, care a declarat schisma; p. g e n e r. separat, dezbinat de un grup de persoane pînă atunci unite, din cauza deosebirilor de păreri, a neînţelegerilor pe chestiuni de principiu etc. *Împedecăm vlahilor prilegiul de a merge la episcopii shismatici.* ŞINCAI, HR. I, 259/10. *Românii, grecii şi ruşii, carii pănă-acum era schismatici..., au început a se întorna la unire.* id. ib. III, 187/4, cf. I. GOLESCU, C. *Armeni shimatici... au trecut cîte doi, îmbrăcaţi într-un fel de haine şi cîntînd rugăciuni.* CR (1836), 157[1]/19. *Un principe de credinţă ortodoxă care în Polonia se numea shismatică.* ASACHI, S. L. II, 89, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Bulgarii n-avuseră vremea să se ridice pînă la starea economică, de burghezie catolică, în pămîntul schismatic care li se menise.* IORGA, C. I. III, 145, cf. ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Individualităţi schismatice aveau fiecare partidul lui.* ARGHEZI, B. 155, cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ (Substantivat) *Cîţi nu sînt... supt ascultarea...* [papei] *nu sînt creştini, ce shismatici* (a. 1699). GCR I, 329/26. *Va prinde arme asupra tuturor păginilor, ori de ce neam vor fi..., iară în contra altor şismatici, numai atunci cînd vor vrea să se apuce de crăimea noastră.* ŞINCAI, HR. I, 272/27. *Ei s-au cerut din bună-voinţa lor (macar şi schizmatici fiind pînă acuma) să vie la noi* (a. 1799). IORGA, S. D. XII, 291. *Fură trimişi... ca pre shismatici să-i aducă la turma D[o]mnului.* MAIOR, I. B. 29/11. *Bine nu intru în cercetare, cine e renegat sau eretic politic sau schismatic.* HELIADE, ap. GHICA, A. 793. *În Bosnia... locuiesc mulţi schismatici şi eretici.* HASDEU, I. C. I, 65, cf. DDRF. *Prigonirile îndreptate contra păgînilor, ereticilor şi schismaticilor iau un caracter de tot ascuţit.* XENOPOL, I. R. III, 34, cf. 33, ALEXI, W. *Socoti că avea un prilej de a salva o oaie rătăcită, scoţînd-o din ceata schismaticilor.* CĂLINESCU, S. 23, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schismatici, -ce.* — Şi: (învechit) **schizmátic, -ă, shimátic, -ă, shismátic, -ă, şismátic, -ă** adj.

— Din ngr. σχισματικός, lat. **schismaticus, fr. schismatique.**

SCHÍSMĂ s. f. Separare formală a unui grup de credincioşi de comunitatea religioasă creştină căreia îi aparţine, refuzul de a se supune conducerii oficiale a acelei comunităţi şi adoptarea unor dogme şi a unui ritual propriu, (învechit) o s e b i r e **(1)**; p. g e n e r. separare, dezbinare, ruptură provocată de deosebiri de păreri, de neînţelegeri pe chestiuni de principiu între grupuri sau între persoane unite pînă atunci. V. s c i z i u n e. *Să nu cumva să vie shizmă sau sminteală pren tine întru creştini* (a. 1677). BUL. COM. IST. II, 266. *Mai multe shismate şi erese... să scornească, pre carile... nicicum vreodată a le potoli veţi putea.* CANTEMIR, I. I. I, 43, cf. DRLU, I. GOLESCU, C. *Opoziţiunea contra lui Nicon se prefăcu în schismă bisericească.* BARIŢIU, P. A. I, 445, cf. 428, PROT. — POP., N. D. *Se întîmplase definitiva schizmă religioasă între Occidinte şi Oriinte.* HASDEU, I. C. I, 84, cf. DDRF, BARCIANU. *Eu vreau, din adormirea-i, ţara voastră s-o deştept... Sufletu-i pătat de schismă, duhul de-ndărătnicie, Prin botezul mîntuirii să le spăl.* DAVILA, V. V. 154, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2], RESMERIŢĂ, D., CADE. *Am căşunat şi eu discuţii, controverse şi schisme.* GALACTION,

o. 33, cf. SCRIBAN, D. [Umaniștii] *preferă o reformă pașnică, fără schismă, care să nu doboare la pămînt întreg edificiul bisericii.* OȚETEA, R. 321. *Erau oameni care trebuiau să răspundă de crima de ateism..., erezie și schismă.* VIANU, L. U. 166. *O dată cu schisma izbucnită în biserica catolică... începe printre credincioși o agitație tot mai mare.* BLAGA, G. 197, cf. DN², M. D. ENG., DEX. ◇ *Marea schismă (bisericească)* = separare intervenită între papalitate și patriarhia de Constantinopol, la 1054, ca urmare a unor vechi divergențe politice și religioase. *Mare price stă pînă în zua de astăzi între beserica Apusului și între beserica Răsăritului, și de atunce mare shizma, adecă dezlipire sau dejghinare-i între beserici.* N. COSTIN, L. 197. *Început... la sfîrșitul marii schizme bisericești..., Vaticanul a fost mărit în decursul veacurilor.* COCEA, S. I, 111, cf. DER. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Aristotel, necredinciosul școlar al lui Platon,... a făcut shismă moralnicii filozofii.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XII/8. ◇ Fig. *Sulfina, cimbrișorul Trăiesc învălmășite fără schismă.* CĂLINESCU, O. II, 120.

— Pl.: *schisme.* — Și: **schízmă,** (învechit) **shismă** (pl. și *schismate*), **shízmă** s. f.

— Din ngr. σχίσμα, lat. **schisma,** fr. **schisme.**

SCHIST s. n. v. **șist.**

SCHISTOCÍT s. n. Fragment de hematie care se găsește adesea în sîngele periferic al bolnavilor de anemie hemolitică; schizocit. Cf. D. MED., DN³.

— Pl.: *schistocite.*

— Din fr. **schistocyte.**

SCHIȘNÍ vb. IV. Intranz. (Prin Munt.) A scînci **(2).** *Băiatul... începea deodată să schișnească, își ducea mîna la burtă și o căuta pe maică-sa prin casă.* PREDA, R. 223.

— Prez. ind.: *schișnesc.*

— Probabil formație onomatopeică. Cf. scînci, scrîșni.

SCHIT[1] s. n. Mănăstire mică sau așezare călugărească situate într-un loc retras și de obicei dependente de o mănăstire mai mare, (rar) remeție; p. gener. (regional) mănăstire **(1).** V. sihăstrie. *S-au auzit preste tot schitul că s-au răpăosat Pelaghie.* DOSOFTEI, V. s. octombrie 54ᵛ/6, cf. 57ʳ/12. *Svinția sa... să fie schitul de după Turnu... cu bună pace* (a. 1686). BUL. COM. IST. III, 85. *Fiind acest schit la un loc cu nevoie, și departe la munte,... domnia mea m-am milostivit de l-am miluit* (a. 1689). IORGA, S. D. XIV, 3. *Au fost un săhastru foarte socotitor și au mers a petreace în schit* (a. 1692). GCR I, 305/19. *Sf*[ăn]*tul lăcaș Robaia schit sud Argeș* (a. 1785). IORGA, S. D. XIII, 52. *L-au căsătorit, făcîndu-l și preot la schit* (a. 1802). BUL. COM. IST. III, 102. *Bisericile și schiturile lor dimpreună cu popii și călugării să nu fie supărați de către nimene* (a. 1805). URICARIUL, IV, 137/9, cf. XI, 332, BUDAI-DELEANU, LEX. *Pomii pruni ce sînt pre lîngă schit, să-i stăpînească preotul și călugărași*[i] *ce să vor afla la schit* (a. 1819). BUL. COM. IST. IV, 155, cf. LB. *La schitul Nifon... a venit un cioban.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 313/21, cf. I. GOLESCU, C. *Agaton, schit de călugări în Moldova.* ASACHI, L. 26¹/26, cf. VALIAN, V. *O mănăstire foarte mare. Împregiur se află alte 13 schituri.* RUS, I. I, 174/24. *Nici un schit sau mînăstire... nu să poate întocmi în Valahia, fără a să da de știre întîi marelui logofăt.* REGUL. ORG. 334/5, cf. ISER, POLIZU. *S-a dus la călugărie într-un schit depărtat.* NEGRUZZI, S. I, 108. *Pe coastele Măgurii se află schiturile Bolocul, de călugări,... Scînteia, de călugărițe.* I. IONESCU, P. 20, cf. LM. *Un șerb al schitului ne duse îndată la egumenul mănăstirii.* BOLINTINEANU, O. 293. *Mîini, în schit, la sfînta Ana, Vei găsi la cel din stele Mîngîierea vieții tale.* EMINESCU, O. I, 65. *Grabnic a și alergat la schitul Vovidenia.* CREANGĂ, P. 110. *S-o trimită surghiun la un schit.* CARAGIALE O. II, 226. *Se făgădui să facă un schit de călugări în locul acelui copac scorburos.* ISPIRESCU, ap. CADE. *O poiană frumoasă, în mijlocul căreia e așezat schitul Lainici.* VLAHUȚĂ, R. P. 83, cf. DDRF. *Ștefan tremură-n mînie, Iese din tăcutul schit.* COȘBUC, P. II, 113, cf. BARCIANU. *O prefăcură într-un schit de lemn, cu clopot, strane, tîmplă și altar.* DAVILA, V. V. 55, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Cei de la... schiturile din munte vin cu vinaturi.* IORGA, C. I. I, 160, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D. *Merserăm la micul schit de călugărițe.* HOGAȘ, DR. I, 6, cf. CADE. *Îi zicea Coasta Maicilor, în amintirea unui schit de maici.* GALACTION, O. 108. *Dar acum, încremenită poarta schitului rămîne.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 294. *Încoace... e turla schitului Nămăiești.* CAMIL PETRESCU, U. N. 219. *Pe front e-o tăcere de schit la vecerne.* LESNEA, VERS. 219. *Ascultase... bucuria apelor de munte, copilăroasă în pîrîul care duruie pe lîngă schit.* TEODOREANU, M. III, 164. *Maică-sa îl hărăzise călugăriei și-l închinase, de copil, unui schit.* VOICULESCU, P. I, 86, cf. id. POEZII, I, 13. *Tineri excursioniști care se grăbeau să suie la schitul Durău.* SADOVEANU, O. XX, 72, cf. IX, 49, SCRIBAN, D. *Oaspete al mînăstirilor și al schiturilor.* VIANU, A. P. 278. *S-au dus cum au putut pînă la schitul din munte.* ARGHEZI, S. VII, 234, cf. id. L. 186. *Dormim la schitul Durău.* CĂLINESCU, C. O. 251. *Lîngă schit,... găsește Fărîmituri adormite-n picioare.* BLAGA, POEZII, 112. *Schiturile mărunte pierdute în gropi... și-au găsit în d. Arghezi poetul.* RALEA, S. T. I, 32. *Se bolovăneau nori negri la morile și zăvoaiele de la schitul Elefterie.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Trebuie să-l trimitem mîine la schit.* STANCU, R. A. I, 96. *Avem mai bine de o oră de drum pînă la schit.* VINEA, L. II, 102. *Această biserică de sat... urma să fie un schil dependent de mănăstirea Bisericani.* PANAITESCU, O. Ț. 137. *A închiriat via din Ciolănești a schitului Zamfira.* G. BARBU, A. V. 188. *Schitul Balș din Frumușica, construit în 1430.* JUD. ROM. SOC. 133, cf. M. D. ENG., DEX, ALR II/I h 187. ◇ Fig. *Iașul a ajuns a fi un schit de pustiu.* ALECSANDRI, T. 1 222. *Biată inimă pe care o crezusem pe veci moartă, Învierea, și în tine, schit de taină a locat.* MACEDONSKI, O. I, 155. *Matrozii... Sînt singuri pe unda amară În schitul lor plutitor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 13/3. ◆ Totalitatea călugărilor sau a călugărițelor care trăiesc într-o asemenea mănăstire. *Pe cîte le-ai iubit, Cînd le-ai strînge-ai face-un schit.* SEVASTOS, C. 152. □ *Întregul schit a participat la ceremonie.*

— Pl.: *schituri.* — Și: (învechit și regional) **șchit** s. n. I. GOLESCU, C., ALR II/I h 187/192.

— Din v. sl. **скитъ.**

SCHIT[2], **-Ă** s. m. și f., adj. v. **scit.**

SCHITÁCI[1], **-CE** adj. (Transilv. și Ban.; despre oameni) Vioi, sprinten, iute; flușturatic, zvînturatic; isteț, deștept. *Bărbat bun poftește ești și credincios, iară nu nebun, vînturos ..., schitaci și jucătoriu.* ȚICHINDEAL, F. 263/17, cf. LB, ISER, POLIZU, CIHAC, II, 331, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CABA, SĂL. 92. *Fata mamii cea schitace, Bat-o focul, mult îmi place.* L. COSTIN, GR. BĂN. 179, com. BENIUC.

— Pl.: *schitaci, -ce.* — Și: (regional) **schitáș, -ă** (CABA, SĂL. 92), **scitáci, -ce** (BARCIANU) adj.

— Din scr. **skitač.** Cf. chitaci.

SCHITÁCI[2], **-CE** adj. (Prin vestul Transilv. și prin Ban.; despre oameni) Curat, îngrijit, dichisit, gătit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CADE, CONV. LIT. XX, 1 017, CABA, SĂL. 92, com. BENIUC.

— Pl.: *schitaci, -ce.*

— Cf. chiti „a (se) găti, a (se) dichisi".

SCHITÁLĂ s. f. (Învechit) Fiecare dintre cele două bare sau bastoane rotunde, egale în lungime și în grosime, acoperite cu bucăți de piele, de pergament sau de hîrtie care conțineau cîte un exemplar înfășurat al aceleiași scrisori, unul fiind trimis, iar celălalt

păstrat de către expeditor; p. ext. scrisoare, ordin etc. trimise în acest fel. Cf. I. GOLESCU, C. *Două bastoane rotunde în perfecțiune, de o grosime egală și în lungime... se numea schitale, pentru că le coperea cu o bandă de pele sau pergamin. Un baston se dedea la general, și dînșii conserva pe cellalt.* ARISTIA, PLUT. LXXIX/9.

— Pl.: *schitale.* — Și: **schitále** s. f. ARISTIA, PLUT. LXXIX/21.

— Din ngr. σκυτάλη.

SCHITÁLE s. f. v. **schitală.**

SCHITÁȘ, -Ă adj. v. **schitaci**[1].

SCHITĂCÍE s. f. (Transilv. și prin Ban.) Vioiciune, sprinteneală; istețime. Cf. LB, ISER, POLIZU, CIHAC, II, 331, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *schitării.* — Și: (învechit) **schitățíe** s. f. POLIZU.

— **Schitaci**[1] + suf. *-ie.*

SCHITĂLÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Ban.) „Măreț". NOVACOVICIU, C. B. I, 19.

— Pl.: *schităloși, -oase.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s c h i t a c i[2].

SCHITĂȚÍE s. f. v. **schitărie.**

SCHITĂU adj. (Regional; despre oameni) Chipeș. Com. din fostul județ BIHOR.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. s c h i t a c i[2].

SCHITEÁN s. m. Persoană din cinul călugăresc care trăiește într-un schit[1]; (învechit) schitelnic, (învechit, rar) schitnic. *Și făcînd rugă să priceștui și adormi întru Domnul... Și să strînsă toată țara și schiteanii cei cu portul alb.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 57[r]/14. *S-au dat aceasta schitenilor noștri* (a. 1852). URICARIUL, II, 198, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D.

— Pl.: *schiteni.*

— **Schit**[1] + suf. *-ean.* Cf. slavonul скитьникъ.

SCHITEÁNCĂ s. f. (Rar) Călugăriță care trăiește într-un schit[1]. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *schitence.*

— **Schitean** + suf. *-că.*

SCHITECÚȚ, -Ă adj. (Prin vestul Transilv.; despre oameni) Diminutiv al lui s c h i t a c i[2]. Cf. CONV. LIT. XX, 1 017.

— Pl.: *schitecuți, -e.*

— **Schitaci**[2] + suf. *-uț.*

SCHITÉLNIC s. m. (Învechit) Schitean. Cf. DDRF. ◇ (Adjectival) *Din cele din afară venite milostenii date... pentru cei din năuntru obștie viețuitorilor schitelnici... să deie și celor din afară oarecare parte din milosteniile acele* (a. 1852). URICARIUL, II, 197.

— Pl.: *schitelnici.*

— **Schit**[1] + suf. *-elnic.*

SCHÍTIC, -Ă adj. v. **scitic.**

SCHITICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Scitic. *Prea mulți au căzut atunci dintre varvari... între carii au fost și Lazar, unul din cei mai de frunte povățuitori schiticesc...; iară romanii, după ce au prădat toate, s-au înturnat.* ȘINCAI, HR. I, 218/11.

— Pl.: *schiticești.*

— **Schit**[2] + suf. *-icesc.*

SCHITIȘÓR s. n. Diminutiv al lui s c h i t[1]; schituleț. *Văzînd... acest schitișor învechit și pustiit..., au făcut lucru prea înfrumusețat și vreadnic de laudă* (a. 1776). URICARIUL, VII, 20, cf. I. GOLESCU, C., DM. *Mergînd o bucată de loc prin pădure, dete de un schitișor săpat într-o piatră.* MARIAN, T. 96.

— Pl.: *schitișoare.*

— **Schit**[1] + suf. *-ișor.*

SCHÍTNIC s. m. (Învechit, rar) Schitean. *Schitnicii cei cu porturi albe, că așa iaste obicina la schituri.* MINEIUL (1776), 52[r1]/38.

— Pl.: *schitnici.*

— Din slavonul скитьникъ. Cf. s c h i t[1].

SCHITONCÚȚ, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.; mai ales despre copii și femei) Mititel și sprinten, vioi, jucăuș. UDRESCU, GL. *Fata dodii schitoncuță Sare-n joc ca o broscuță.* POP., ap. id. ib.

— Pl.: *schitoncuți, -e.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s c h i t a c i[1].

SCHITULÉȚ s. n. Diminutiv al lui s c h i t[1]; schitișor. Cf. I. GOLESCU, C. *Ajunsei la un schituleț.* GORJAN, H. IV, 156/22, cf. POLIZU. *Un schituleț... are o întindere îndestul de însemnată.* PELIMON, I. 101/13. *Un singur schituleț era ascuns într-un luminiș.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 289, cf. id. R. P. 108, CADE, DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schitulețe.*

— **Schit**[1] + suf. *-uleț.*

SCHIȚÁ vb. I. **1.** T r a n z. (Complementul indică desene, planuri, tablouri etc.) A executa în mod sumar, în cîteva trăsături, a face o schiță[1] **(1)**; (complementul indică aspecte ale realității) a reproduce, a reda, a transfigura prin cîteva trăsături figurative caracteristice (cu mijloacele artelor plastice sau cu mijloace tehnice). *Acest episod a fost schițat de penelul energic al lui Rubens.* ODOBESCU, S. III, 124. *Pictorul schiță două lungi și strălucite aripi negre.* EMINESCU, P. L. 84, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Un pictor italian se instalase pe puntea de sus ca să schițeze cîteva scene din viața de bord.* BART, S. M. 32, cf. SCRIBAN, D. *A schițat odată din cîteva meștere trăsături peniță un vulcan.* BLAGA, H. 128. *Pictorul Rosenthal... căuta... ca să-l schițeze în diferite momente expresive, cu creionul.* CAMIL PETRESCU, O. II, 555. *În maculatorul lui de notițe erau schițate fel de fel de mașini.* V. ROM. octombrie 1954, 89. *Vine în fiecare vară în cîmpie să schițeze tablouri.* BĂNULESCU, I. 66. *Pe coperțile cărții de fizică... era schițat avionul de vis al lui Vlaicu.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 35, 2/5, cf. M. D. ENC., DEX. (Prin lărgirea sensului) *Profilul muzical nu schițează deci o unduire ușoară, ci o tălăzuire.* PUȘCARIU, L. R. I, 93. *Regizorul a obținut... cîteva caractere schițate spiritual.* T mai 1964, 87. *ALR ne-a înfățișat un tablou panoramic al graiurilor românești, ale căror trăsături esențiale le-a schițat.* L. ROM. 1967, 449. (R e f l. p a s.) *Ștefan făcuse a se schița cîteva linii gotice.* IORGA, C. I. II, 28. *Rămîne aici opt ani, la sfîrșitul cărora se schițează figura poetului și gînditorului.* VIANU, L. U. 300. ◇ F i g. *În acest vast spațiu vom avè a ne exercita noi în cursul operei de față... Cu alte cuvinte, dacă ni este permis a recurge la o imagine din tecnica picturei, vom isprăvi cu penelul ceea ce am schițat cu cărbunele.* HASDEU, I. C. I, 32.

2. T r a n z. (Complementul indică o lucrare scrisă, o expunere, un plan de acțiune, o orientare etc.) A trasa, a indica, a fixa în linii generale, de bază, a face o schiță[1] **(2)**. *Cugeta de mult la un roman tras din viața de la țară. Și mergînd își schița planul în linii mari.* VLAHUȚĂ, D. 91. *În linii generale, schițînd planul, cred că s-ar putea începe prin alcătuirea unei biblioteci populare.* BACALBAȘA, S. A. I, 275. *La punctele pe care noi le-am schițat... vom adăuga toate problemele noi ce se ridică în domeniul cultural.* în PLR II, 381. *Pe liniile schițate de Macedonski... a proliferat un întreg*

curent literar. VIANU, A. P. 242. *Ipsilanti lansează de la Tîrgoviște o proclamație, în care schițează liniile mari ale unei constituții liberale.* OȚETEA, T. V. 362. *O atare poziție militantă a fost schițată, dar cu o linie încă nesigură, de vechea Viață românească.* în PLR II, 654. *Ați făcut bine că ați schițat perspectiva istorică a temei.* CĂLINESCU, C. O. 52. *Lungul răstimp al compunerii lui Faust se explică prin nevoia poetului... de a găsi soluția conflictului schițat încă din primii ani ai activității sale scriitoricești.* VIANU, L. U. 234. *Pentru a schița programul viitoarei noastre guvernări, vom lua astă-seară cu toții masa la Continental.* BOGZA, A. Î. 464, cf. TUDORAN, P. 51. *Schița o clasificare a disciplinelor speculative și experimentale.* IST. LIT. ROM. II, 164. *Mi s-a părut acest roman... Schițat stîngaci.* LABIȘ, P. 376. *Își puse în aplicare programul schițat în tovărășia lui.* V. ROM. ianuarie 1965, 25. ◇ Refl. pas. *Programul și metodica cercetărilor de teren pot fi întocmite numai ținînd seama de particularitățile diferitelor raioane geomorfologice. Măsurile practice se schițează pe raioane geomorfologice.* PROBL. GEOGR. I, 88, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ (Complementul indică aspecte ale realității, stări de lucruri, fapte etc.) A descrie, a înfățișa, a arăta în scris sau verbal prin cîteva trăsături caracteristice. V. obrăzui[1]. *Mă voi încerca... să schițez aicea biografia interesantă a acestei femei.* SION, P. 62. *La începutul operei schițarăm în cîteva cuvinte generale starea Europei de atunci.* HASDEU, I. V. X. *Prindem condeiul și schițăm viața vreunui bărbat mare.* F (1871), 457. *N-am la îndămînă destule date, ca să pot schița aici biografia lui Eminescu.* VLAHUȚĂ, S.A. II, 366, cf. III, 42. *Datinile de familie... rămîn acelea pe care le-am schițat mai sus.* IORGA, C. I. I, 184. *Voi încerca să schițez silueta acestui devotat prieten al artei.* IOSIF, în PLR II, 213. *Cred că nu greșesc prea mult admițînd... faptele istorice schițate mai sus.* PÂRVAN, G. 613. *Psihologia lui e schițată* [de scriitor] *în linii sumare, dar sigure.* LOVINESCU, C. VIII, 23. *Ți-am schițat esențialul infirmeriei, focul din sobă, paturile.* TEODOREANU, C. B. 172. *Dă cîteva nume de boieri, împreună cu lista satelor dobîndite în condițiile schițate mai sus.* IORDAN, T. 186. *Schițînd în trăsături rapide istoria socială a Angliei, Voltaire arată limitarea treptată a puterii vechilor feudali.* VIANU, L. U. 177, cf. 446. *Va trebui cîndva descris specificul sufletului moldovenesc. Astăzi el e schițat.* RALEA, S. T. I, 66, cf. 85. *Într-o astfel de situație e mai ușor să schițăm fizionomia literară a lui Iosif.* CONSTANTINESCU, S. III, 262. *Cu o mare delicatețe... schițează actorul portretul artistic-moral al maestrului Nottara!* V. ROM. decembrie 1963, 237. *Fără a schița portrete fizice..., personajele amintirilor trăiesc.* ib. decembrie 1964, 81. *Abia schițat aici, acest aspect al dramaturgiei din ultimile stagiuni merită o discuție mai amplă.* T februarie 1964, 6. [Poetul] *schițează conflictul dintre bărbat și femeie.* V. ROM. ianuarie 1965, 112. *În pragul fiecărei noi stagiuni, încercăm să schițăm configurația ei.* T septembrie 1968, 5. *Schițează o incursiune în protoistoria teatrului românesc.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 7 178, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Refl. A apărea, a se ivi, a se înfățișa, a reieși în linii incipiente și (încă) generale. *Un nou capitol din istoria culturii getice, se schițează cu linii largi și puternice.* PÂRVAN, G. 479. *Se schițau și rivalități între pretendenții timizi.* ARGHEZI, L. 297, cf. id. S. XVII, 34. *O nenorocire se schița în zare.* BLAGA, H. 143. *Structura geologică se schițează cu o claritate cu totul remarcabilă.* ONCESCU, G. 35.

4. Tranz. (Complementul indică gesturi, atitudini, mișcări etc. ale oamenilor) A face (să apară), a executa în mod schematic, vag, incomplet, a începe fără să ducă pînă la capăt (dar sugerînd, de obicei în mod elocvent, semnificația intenției). *Schițează parcă gestul lui Socrate, Cînd a sorbit din cupa de otravă.* GOGA, POEZII, 368. *Pe parchetul lucios... schița pașii acestui danț din alte vremuri.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 157. *Adineaori am lăsat Chitila — observă conductorul, schițînd un zîmbet.* REBREANU, R. I, 12. *Schiță un gest modest de apărare.* C. PETRESCU, C. V. 38. *Rămas pe loc, schiță cu mîna la ceafă un pas de briuleț.* BRĂESCU, O. A. I, 140. *Ba da..., a murmurat tîrziu călugărul, cu un zîmbet bun schițat umil în colțul gurii.* COCEA, S. I, 338. *Dănuț schiță un semn de salutare.* TEODOREANU, M. II, 24. *Am schițat un zîmbet de neîncredere.* VOICULESCU, P. I, 60. *Felul suav în care vorbea, mișcările alese pe care le schița..., toate ieșeau din fascicola de senzație.* SADOVEANU, O. XII, 657. *Buzele lui schițau un fin surîs.* BART, E. 49. *Schiță un salut și trecu repede.* DAN, U. 111. *Schiță un zîmbet enigmatic.* CĂLINESCU, B. I. 20. *Schițez și eu un gest mimetic.* BLAGA, H. 213, cf. 71. *Schiță o ușoară plecăciune.* CAMIL PETRESCU, O. III, 87. *Nu mai are putere să schițeze un gest de apărare.* STANCU, R. A. III, 369, cf. id. M. I. 18. *Buzele se întindeau slabe, schițînd vechiul lui surîs.* V. ROM. august 1955, 55. *Schițează un zîmbet stingherit.* PAS, L. I, 214. *De multe ori schiță intenția de a vorbi și tot de atîtea ori tăcu.* BENIUC, M. C. I, 330, cf. 50. *Nu avu tăria să schițeze nici cel mai slab protest.* VINEA, L. II, 254. *Schițează gestul de a spune ceva.* H. LOVINESCU, T. 109, cf. 224. *Schițează gestul, ar vrea să se îndrepte spre camera lui Andrei.* BARANGA, I. 186. *Ar fi fost gata să lase să i se taie capul fără să schițeze măcar un gest să se apere.* PREDA, I. 154. *Schiță gestul de-a se depărta grăbit.* T. POPOVICI, S. 12. *A încetinit pasul... A schițat o întoarcere.* T mai 1964, 35. (Refl. pas.) *Gesturi de părere de rău se schițau.* ANGHEL, PR. 66. *Pe buzele ei... se schiță un zîmbet ușor.* AGÎRBICEANU, S. 498. *Pe fruntea notarului... nu se schița nici o grijă.* BLAGA, H. 93.

— Prez. ind.: *schițez.*

— V. **schiță[1]**. Cf. it. schizzare, germ. skizzieren.

SCHIȚÁRE s. f. Acțiunea de a (se) schița și rezultatul ei; (concretizat) ceea ce schițează cineva. Cf. schița **(2)**. *Încercîndu-ne să analizăm, deși numai într-o repede schițare, această evoluțiune..., vom putea întrevedea totdeodată însăși formula progresului.* MAIORESCU, CR. II, 112. *În scurtă schițare se pot hotărî în această privință următoarele...* PHILIPPIDE, P. 197. *Schițarea lui Șerban: „mai ficlean fiind decît alți frați".* IORGA, L. II, 622. *După ce ne-am ocupat de cugetător, îi datorăm și o schițare a fizionomiei poetului.* LOVINESCU, C. VII, 106. *Vom încerca... schițarea cîtorva din principalele linii de direcție ale dezvoltării.* VIANU, S. 178, cf. id. L. U. 404. *Nu e vorba aici decît de un deziderat și de o fugară schițare a acestor epoci.* CONSTANTINESCU, S. II, 100. *În schițarea intrigii sentimentale, autorul a fost neîndoios înrîurit.* IST. LIT. ROM. II, 557. *Ne-am permis și o schițare a vederilor noastre.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 28, 19/4, cf. M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schițări.*

— V. **schița.**

SCHIȚĂ[1] s. f. **1.** Desen artistic, executat rapid după un model, care fixează primele observații directe ale autorului (și care servește la realizarea operei definitive); prima formă, executată, de obicei, în cărbune, în creion sau în peniță, a concepției unui tablou, a unei sculpturi, a unui proiect de arhitectură etc. Cf. NEGULICI. *Trăia izolat într-o chiliuță din oraș, pe care și-o împodobise cu flori și cu schițe zugrăvite de el.* EMINESCU, P. L. 88. *Grigorescu deschidea ochii pe mîndrele dealuri ale Moldovei... Note și schițe prinse din fugă...: ratișe la drum, chervane, vite la adăpat.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 358, cf. ȘĂINEANU[2]. *Examinăm schițele primitive de portrete geto-dacice.* PÂRVAN, G. 168, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Petrecuse... o lună la fața locului, cu aparatul fotografic și cu blocul de schițe.* C. PETRESCU, R. DR. 120. *Pictorul face schițele sale ștergînd cu guma umbriturile dintr-un desen.* PUȘCARIU, L. R. I, 128, cf. SCRIBAN, D. *Pictorul F. ... se stabilise...*

ca să ia schițe. ULIERU, C. 8. *În vederea acestei opere, a executat foarte numeroase schițe.* OPRESCU, A. M. 45. *Pictorii să-și ia... cutia de culori sau cel puțin carnetul de schițe.* ARGHEZI, B. 103. *Desena caricaturi sau schițe.* BLAGA, H. 128. *Schițe în cărbune a unor ființe ce aveau cap de crocodil sau de lup.* BARBU, PRINC. 85. *Desenează un corb „vîslind", schiță care a constituit motivul poeziei.* V. ROM. decembrie 1964, 156, cf. 160. *Am pătruns într-un decor de spital construit după schițele scenografilor.* CINEMA, 1968, nr. 3, 23. *Peste tot tablouri, mape, schițe, acuarele.* FLACĂRA, 1969, nr. 5, 18. *Sînt expuse 95 de schițe de decor.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 4/1, cf. M. D. ENC., DEX. ✦ Desen executat schematic, care reprezintă imaginea aproximativă și adesea simplificată a unui obiect, a unei piese, a unei mașini, a unei porțiuni de teren etc. *Avea mania descoperirilor în aeronautică... Trecuse fabricilor din Franța unele din schițele lui.* SADOVEANU, O. XII, 400. *A văzut într-o vitrină o valiză-trusă... Cîteva zile a examinat-o în vitrină, luînd și niște schițe.* CĂLINESCU, C. O. 70. *Schița geologică a regiunii Roșia Montană.* ONCESCU, G. 354. *Începu să facă felurite măsurători, însemnîndu-le pe o schiță alcătuită în pripă.* TUDORAN, P. 76. *Pe schițele geologilor se văd văile umplute cu nisip.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 200, cf. M. D. ENC.

2. Reprezentare sumară, în linii generale, esențială, a (concepției) unei opere scrise, a acțiunii unei lucrări scrise, a unei expuneri, a unui plan de acțiune, a unor aspecte ale realității etc.; lucrare scrisă, expunere etc. astfel concepute. Cf. STAMATI, D. *E o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu, tînărul.* NEGRUZZI, S. I, 223. *Voi dezvolta acest subiect numai în schiță, pe cît permit cadrele unei conferințe* (a. 1900). PLR I, 510. *Este o simplă schiță, pe care cronicarul nici n-a terminat-o.* BUL. COM. IST. II, 115. *Din aceste scrisori rezultă... cîteva schițe de roman.* IBRĂILEANU, S. L. 142. *Fiind reprezentativă, fizionomia lui morală merită... o schiță.* LOVINESCU, C. VII, 99. *Nimeni nu a făcut, așa cum sfătuiesem eu, o schiță de plan pe ultima față a coalei stampilate.* I. BOTEZ, B. I, 119. *Artistul lasă schița în mapa de hîrtii, se face că uită ideea, trece la alte preocupări, filozofice, științifice, civice.* CĂLINESCU, C. O. 405. *Avem în față o schiță de roman.* CONSTANTINESCU, S. II, 5, cf. III, 162. *Schița constituțională fu întocmită... prin colaborarea tuturor și redactarea lui N. Bălcescu.* IST. LIT. ROM. II, 269. *Însemnările noastre nu alcătuiesc decît o schiță pentru un nou portret.* CONTEMP. 1969, nr. 1 208, 3/2, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Specie sau operă literară aparținînd genului epic, de dimensiuni mai reduse decît nuvela, în care se prezintă un episod caracteristic din viața unuia sau mai multor personaje, din realitatea socială etc. *Nu voi termina însă această schiță ... fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui.* NEGRUZZI, S. I, 335. *S-au încercat..., prin schițe humoristice, a răspîndi o judecare mai serioasă a literaturii române.* MAIORESCU, CRITICE, 61, cf. BACALBAȘA, S. A. I, 217. *Schița este mai mult un pretext pentru ca criticul să analizeze starea actuală a femeii în societatea burgheză.* DEMETRESCU, O. 171. *Va publica nuvele, amintiri..., versuri și schițe umoristice.* în PLR II, 264. *Ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului... Ce mai schițe i-ar fi tras, maica ta, Doamne!* M. I. CARAGIALE, C. 59. *De la prima schiță și-a arătat ... o sobrietate de stil.* LOVINESCU, C. VIII, 9. *Era manuscrisul unei schițe destinate să-mi asigure un debut glorios.* C. PETRESCU, C. V. 31. *Cu un manuscris în buzunar, am bătut întîia oară la ușa lui... I-am făcut o schiță glumeață.* I. BOTEZ, B. I, 41. *A scris la „Epoca" cîteva schițe și nuvelete.* id. ib. 42. *Ambele citate provin din schițele unor publiciști tineri.* IORDAN, STIL. 279. *Caragiale, în comediile și schițele sale, ridiculizează pe cei ce întrebuințează... în mod greșit neologismul.* PUȘCARIU, L. R. I, 384. *Caragiale este poet dramatic pînă și în cea mai sumară dintre schițele lui.* VIANU, A. P. 135, cf. CĂLINESCU, S. C. L. 169. *O simplă schiță de Cehov cuprinde condensat... multă umanitate și înțelegere.* RALEA, S. T. I, 200. *În schițele lui Caragiale, eroii se întîlnesc pe la ora unu la bodegă.* BOGZA, A. Î. 437. *Are o schiță în care el povestește că era odată... un căpitan care avea patima jocului de cărți.* V. ROM. iulie 1954, 31. *Cariera de prozator umoristic a d-lui Gh. Brăescu se pare că și-a fixat definitiv fizionomia în schiță.* CONSTANTINESCU, S. I, 381, cf. II, 120. *Un grup de talentați prozatori... mărturisesc un îndemn preferențial către genul scurt și exigent al schiței.* V. ROM. ianuarie 1965, 191. *Autor excepțional de schițe.* CINEMA, 1968, nr. 8, 12. *A debutat... printr-un volum de schițe.* FLACĂRA, 1969, nr. 4, 18. *În poem sau schiță, procesul își restrînge și el durata.* CONTEMP. 1969, nr. 1 181, 3/3. *Adusese pe ecran cîteva din schițele lui Caragiale.* CINEMA, 1969, nr. 3, 20. *Publicase două cărțulii de schițe.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 17, 5/1. *Multe replici din schițele și nuvelele ce le-ați publicat surprind prin autenticitatea lor.* SCÎNTEIA, 1969, nr. 8 192, cf. M. D. ENC., DEX.

4. Gest, atitudine, mișcare a cuiva abia sugerată, nedusă pînă la capăt. *O schiță de zîmbet.* ◇ Fig. *O schiță de vînt răsfoiește copacii cu un zgomot dulce de mătăsuri.* ARGHEZI, S. VIII, 159.

— Pl.: *schițe.*

— După fr. **esquisse.** Cf. it. s c h i z z o.

SCHÍȚĂ[2] s. f. (Prin sud-estul Mold.) Numele unui dans popular asemănător cu polca[1]; melodie după care se execută acest dans. Cf. H III 229, 465.

— Pl.: *schițe.*

— Etimologia necunoscută. Cf. s p i ț ă.

SCHIȚOÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) **1.** (Despre porci) A guița, a grohăi (Sînmihaiu Almașului — Zălau). ALR SN II h 331/284, cf. ib. h 332/284.

2. (Despre oameni) A țipa; a plînge **(1)** cu desperare (Agîrbiciu — Cluj-Napoca). LEXIC REG. II, 74.

— Prez. ind.: *schițói,* pers. 3 *schițóie* și *schițoiește.*

— Cf. c h i ț ă i.

SCHIUĂNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIULÍ vb. IV v. **schelălăi.**

SCHIUNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHIUPÍ vb. IV v. **scuipa.**

SCHIVĂLĂ s. f. (Regional) **I.** „Creștătură făcută în piciorul de sus al prispei" (Glogova — Tîrgu Jiu). CHEST. II 272/15.

II. Vas mare de lemn în care își bagă cojocarul pieile, în vederea tăbăcirii lor (Hațeg). H XVII 98.

— Pl.: *schivale.*

— Etimologia necunoscută.

SCHIVERNISEÁLĂ s. f. (Învechit, prin Mold.) Faptul de a-și procura cele necesare vieții, mijloacele de trai, de gospodărie. *Au găsit cîțiva mii de galbeni acolo... puși de titori pentru treaba mănăstirii. Și i-au luat toți și nemic n-au lăsat mănăstirii de schivernisează.* NECULCE, L. 86. *Oriunde mergea, avea obicei să-și lege vaca dinapoia căruței, pentru schivirnisală, ca să aibă lăptișor la drum.* CREANGĂ, O. 280, cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Pl.: *schiverniseli.* — Și: **schivirniseálă** s. f.

— Pref. *s-* + **chiverniseală.**

SCHIVERNISÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, prin Mold.) **1.** A cîrmui, a guverna, a conduce; a stăpîni; a administra, a gospodări. *Hatmanul Bogdan... și cu Iordachi visternicul Rusăt... schivernisiè și mînca*

țara, cum le era voia. NECULCE, L. 109. ◇ Absol. *Începur-a vini datornici de la Țarigrad și a-și cere datoriile... Țara era puțină și boierii era tineri, nu știe cum or schivernisi.* id. ib. 121, cf. SCRIBAN, D.

2. (Complementul indică oameni) A face, a crea o situație (socială, materială) convenabilă; a căpătui. *Ar linguși pe boierii mari ca să-l schivernisască și pe dînsul, mititelul.* C. STAMATI, P. 320, cf. SCRIBAN, D. ◇ Refl. *Așteaptă să-ți spun... de ce învățătură mai mare are copilul trebuință, ca să se poată schivernisi, adică să poată cîștiga parale mai cu lesnire.* C. STAMATI, P. 317, cf. CADE, SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *schivernisesc.*

— Pref. *s-* + **chivernisi.**

SCHIVINISÍ vb. IV v. **schimnici.**

SCHIVIRNISEÁLĂ s. f. v. **schiverniseală.**

SCHÍVNIC, -Ă s. m. și f., adj. v. **schimnic.**

SCHIVNICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **schimnicesc.**

SCHIVNICÉȘTE adv. v. **schimnicește.**

SCHIVNICÍ vb. IV v. **schimnici.**

SCHIVNICÍE s. f. v. **schimnicie.**

SCHIZ s. n. sg. (Învechit și regional) Cartea de joc cu cea mai mare valoare (la taroc). Cf. STAMATI, D., LEXIC REG. II, 126.

— Din germ. **Skis.**

SCHIZMĂTIC, -Ă adj. v. **schismatic.**

SCHÍZMĂ s. f. v. **schismă.**

SCHIZMÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Învechit) A (se) forma, a (se) constitui; a (se) schimba **(II)**; a simula. *Putearnicul putearea-l închipuiaște Și slăvitul podoaba-l schizmeaște.* PRAV. IV. *Limba... împodobindu-să și subțiindu-să, frumos s-au schizmit și s-au ghizdăvit.* CANTEMIR, HR. 102, cf. 22, TDRG, SCRIBAN, D.

— Prez. ind.: *schizmesc.*

— Etimologia necunoscută. Cf. schizmă.

SCHIZMÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a (se) schizmi și rezultatul ei. V. alcătuire. *Rog pre toți cine va ceti pre această de mîna ceea de lut schizmire, unde va fi vreun cuvînt greșit, cu linește tocmiți și isprăviți.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 79/29.

— Pl.: *schizmiri.*

— V. **schizmi.**

SCHIZMUÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Prefăcut[2] **(II 1)**, nesincer, fățarnic. *Vicleșugul ascuns și dragostea schizmuită, sufletul întristează.* CANTEMIR, IST. 247.

— Pl.: *schizmuiți, -te.*

— De la **schizmi.**

SCHIZOCÍT s. n. Fragment de hematie care se găsește adesea în sîngele periferic al bolnavilor de anemie hemolitică; schistocit. Cf. D. MED., DN[3].

— Pl.: *schizocite.*

— Din fr. **schizocyte.**

SCHIZOFAZÍE s. f. Stare patologică manifestată prin vorbire incoerentă, confuză, în ciuda înțelegerii cuvintelor, întîlnită în formele avansate de schizofrenie; disfazie. Cf. D. MED., DN[3].

— Pl.: *schizofazii.*

— Din fr. **schizophasie.**

SCHIZOFÍTĂ s. f. (La pl.) Grup de plante care au ca mod de reproducere diviziunea simplă *(Schizophyta)*; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup. Cf. ENC. AGR., M. D. ENC., DEX, DN[8], D. BIOL.

— Pl.: *schizofite.*

— Din fr. **schizophytes.**

SCHIZOFRÉNIC, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f., adj. (Om) care este bolnav de schizofrenie. *Ea se deosebește de toate formele artistice, cu singura excepție a artei patologice a schizofrenicilor.* VIANU, E. 259, cf. DN[2]. *Lungului alai, din trecut, al mutilaților morali și fizici, al schizofrenicilor și paranoicilor..., i-a luat loc omul nou.* GL 1961, nr. 4, 7/3. *Schizofrenicii prezintă o sărăcire afectivă..., bizarerii, izolare în sine.* ABC SĂN. 322. *Am cunoscut nenumărați maniaci religioși, profeți și reformatori paranoici, schizofrenici.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 18/2, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Adj. (Rar) Care aparține schizofreniei sau schizofrenicilor **(1)**, privitor la schizofrenie sau la schizofrenici, specific schizofreniei sau schizofrenicilor. Cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Criza artei a început o dată cu criza culturii și este schizofrenică disocierea esteticului de etic și teoretic.* CONTEMP. 1969, nr. 1 169, 6/4.

— Pl.: *schizofrenici, -ce.*

— Din fr. **schizophrénique.**

SCHIZOFRENÍE s. f. Boală mintală cronică, caracterizată prin slăbirea și destrămarea progresivă a funcțiilor psihice și prin pierderea contactului cu realitatea. *Schizofrenia este boala mintală cronică, cu mers neregulat, dar progresiv, ce se ivește, de obicei, în epoca pubertății.* YGREC, M. N., cf. PARHON, B. 169. *Am luat hotărîrea ca în prima perioadă a tinereții... să vindec schizofrenia.* PREDA, B. 479, cf. DN[3]. *Stereotipiile... se întîlnesc într-o serie de boli psihice ca: schizofrenie, melancolie etc.* ABC SĂN. *Tehnicile dezvoltate... au și căpătat o largă aplicare în medicina clinică, mai ales în... schizofrenie.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 27, 23/3, cf. D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schizofrenii.*

— Din fr. **schizophrénie.**

SCHIZOGÉN, -Ă adj. (Biol.) Care ia naștere prin schizogeneză. Cf. DN[3], D. BIOL.

— Pl.: *schizogeni, -e.*

— Din germ. **schizogen.**

SCHIZOGENÉZĂ s. f. (Biol.) Reproducere prin separare, prin diviziune. Cf. D. MED.

— Pl.: *schizogeneze.*

— Din fr. **schizogénèse.**

SCHIZOGONÍE s. f. Înmulțire pe cale asexuată, prin diviziune multiplă ori prin separare, la protozoare și la unele plante inferioare. Cf. D. MED., DN[3], D. BIOL.

— Pl.: *schizogonii.*

— Din fr. **schizogonie.**

SCHIZOÍD, -Ă adj., s. m. și f. (Tip de temperament, om) caracterizat prin tendința de izolare și de predominare a vieții interioare. *Se dovedește schizoid și nedemn de ele.* CINEMA, 1968, nr. 6, III, cf. D. MED. *În momentul înregistrării anomaliilor, ea prezintă acele curioase simptome de imobilitate schizoidă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 65, 9/3, cf. M. D. ENC., DN[8].

— Pl.: *schizoizi, -de.*

— Din fr. **schizoïde.**

SCHIZOIDÍE s. f. Stare psihică specifică schizoidului; (rar) schizotimie. Cf. DN[8].

— Pronunțat: *-zo-i-.* — Pl.: *schizoidii.*

— Din fr. **schizoïdie.**

SCHIZOMANÍE s. f. Nume dat unor psihoze caracterizate printr-o comportare bizară și prin izolare față de mediu, determinate de factori toxiinfecțioși, favorizate de o anumită structură psihică etc. Cf. D. MED.

— Pl.: *schizomanii.*

— Din fr. **schizomanie.**

SCHIZOPÓD s. n. (La pl.) Ordin de crustacee mici, terestre și acvatice, cu picioarele bifurcate și cu o serie de caractere primitive *(Schizopoda)*; (și la sg.) crustaceu care face parte din acest ordin. Cf. SIMIONESCU, F. R. 430, DM, DN², M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *schizopode.*

— Din fr. **schizopodes.**

SCHIZOTÍM, -Ă adj. (Rar) Schizoid. Cf. DN³.

— Pl.: *schizotimi, -e.*

— Din fr. **schizothyme.**

SCHIZOTIMÍE s. f. (Rar) Schizoidie. Cf. M. D. ENC., DN³.

— Pl.: *schizotimii.*

— Din fr. **schizothymie.**

SCHWYZ subst. sg. Rasă superioară de taurine, de culoare predominant brună, originară din Elveția, crescută pentru producția de lapte și de carne; animal care aparține acestei rase. Cf. ENC. AGR., M. D. ENC.

— Scris și: *schwiz* (DEX), *schwitz* (ENC. AGR.). — Pronunțat: *șvițz.*

— Din n. pr. **Schwyz.**

SCIÁTIC, -Ă s. f., adj. 1. S. f. Boală care se manifestă printr-o durere vie pe traiectul nervului sciatic **(2)**. *Se numește patima aceasta schiatica sau durere de coapse.* CORNEA, E. I, 77/31. *Din el se trage... schiatică (durerea monturilor de șolduri) și artritul.* id. ib. 138/13, cf. DESCR. APE, 6. *Sciatica este o durere care să simte sau pe întreagă lungimea nervului sau numai într-un punct.* BIANU, D. S., cf. RESMERIȚĂ, D., YGREC, M. N. *Sciatica poate fi influențată prin infiltrații cu novocaină.* A. POP, CHIRURG. 374, cf. SCRIBAN, D., DM, DN². *Numai cînd ploua sau se schimba timpul se văita din cauza unei sciatici.* GL 1961, nr. 5, 5/3, cf. DER. *În producerea sciaticii..., în marea majoritate a cazurilor intervine hernia de disc.* ABC SĂN., cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, DN³.

2. Adj. (În sintagma) *Nerv sciatic* (și substantivat, m.) = nerv care pornește din partea inferioară a măduvii spinării și se ramifică în toată partea de jos a corpului, inervînd membrele inferioare. Cf. TURNESCU, MED. OP. 238/12, ANTONESCU, D., ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D. *După diferite încercări, am preferat a face secțiunea sciaticului pentru a produce leziuni ale plăcilor terminale.* BABEȘ, O. A. I, 139. *Este o nevralgie de-a lungul nervului sciatic.* YGREC, M. N. *Asupra originii reale a nervului sciatic.* PARHON, O. A. I, 63. *Am reluat studiul originii nervului membrului posterior, începînd cu sciaticul.* id. ib. 64, cf. DM, DN². *Compresiunea pe care o exercită discul intervertebral asupra rădăcinilor nervoase ale sciaticului.* ABC SĂN. *Leziunile mai intense de nervului sciatic determină atrofii musculare.* D. MED. II, 524, cf. M. D. ENC., DEX. ◆ Care se referă la nervul sciatic **(2)**, provocat de nervul sciatic. *Nevralgia sciatică se observă mai cu seamă la adulți.* BIANU, D. S., cf. DN, M. D. ENC.

— Pronunțat: *sci-a-.* — Pl.: *sciatici, -ce.* — Și: (învechit) **1) schiátică, isiátică** (EPISCUPESCU, PRACTICA, 314/2), s. f.

— Din fr. **sciatique.** Cf. lat. s c i á t i c u s, it. s c i a t i c a, s c i a t i c o. — Pentru **schiatică, isiatică**, cf. ngr. ἰσχιαδικός.

SCÍENCE-FICTION s. n. sg. (Englezism) Literatură științifico-fantastică; operă aparținînd acestei literaturi. Cf. DN³, DCR.

— Pronunțat: *să-iăns-ficșăn.*

— Din engl. **science-fiction.**

SCIÉNTICĂ s. f. Știință care are ca obiect de studiu știința ca fenomen social, dezvoltarea și structura acesteia, organizarea, locul și rolul ei în societate, îmbunătățirea continuă a cercetării științifice etc.; știința despre știință, (rar) scientologie. Cf. M. D. ENC., DN³, D. FIL., DCR.

— Cf. lat. s c i e n t i a.

SCIENTÍFIC, -Ă adj. v. **științific.**

SCIENTÍSM s. n. **1.** Doctrină pozitivistă inițiată în secolul al XIX-lea, care consideră că știința, concepută ca ansamblu de cunoștințe „pozitive", exacte, eliberate de orice implicații filozofice, poate rezolva toate problemele și este singurul cîmp legitim de aplicare a inteligenței omenești; tendință, fel de manifestare caracteristice acestei doctrine. *Cu toată tehnicitatea și scientismul timpului, literatura de senzație crește mereu.* RALEA, S. T. I, 148, cf. III, 277, DN². *A rostit un verdict sever... în numele unui scientism pozitivist.* IST. LIT. ROM. II, 518, cf. DER. *Au fost abandonate pozitivismul și scientismul secolului trecut, atît de ridicole în credința lor înfatuată într-o știință care ar reprezenta domeniul infailibil al adevărului.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 8/5, cf. ib. nr. 1 179, 8/3. *Scientismul modern preia noțiunea, căreia-i dă sensul experimental de... încercare științifică.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 22, 19/2. *Privită de la oarecare distanță personalitatea autorului „Aforismelor" este alcătuită din cele mai acuzate contraste: ateism și misticism, scientism și analogism.* ib. 1970, nr. 33, 5/3, cf. DN³, DEX, D. FIL. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Pedant prin științism și exuberant prin lirism — stilul... poate fi lipsit de calitățile obicinuite ale clarității și sobrietății.* LOVINESCU, C. VII, 29, cf. IORDAN, L. R. A. 182.

2. Poziție teoretică avansată a unor savanți cu vederi realiste, dialectice, dar care nu au ajuns la un materialism consecvent. Cf. DN³, D. FIL.

— Pronunțat: *sci-en-.* — Și: (rar) **știentísm** (IORDAN, L. R. A. 182), **științísm** s. n.

— Din fr. **scientisme**, it. **scientismo.** — **Științism, știentism:** prin apropiere de *știință.*

SCIENTÍST, -Ă adj., s. m. și f. (Adesea prin lărgirea sensului) **1.** Adj. Care aparține scientismului **(1)**, privitor la scientism, specific scientismului, care este în spiritul scientismului. *Nici una din tezele gata formulate ale filozofiei, fie ea scientistă, fie ea idealistă... nu ne obligă în nici un fel.* BLAGA, în PLR II, 627, cf. 622. *Generația scientistă era serioasă și echilibrată la culme.* RALEA, S. T. III, 279, cf. 280. *Poziția scientistă sau mesteșugărească este adeseori prezentată în critica noastră ca un sumum de înțelepciune analitică.* V. ROM. ianuarie 1960, 126. [Observațiile] *sînt interesante mai ales în final, prin nota critică la adresa preocupărilor „scientiste" ale reprezentanților acestui curent.* GL 1966, nr. 10, 8/3. *Din combinația acestor sensuri, sub aceeași influență scientistă, s-a născut și ideea modernă de experiment, de unde eseul gen experimental.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 22, 19/2, ib. nr. 26, 20/2, DEX, DN³.

2. S. m. și f. Adept al scientismului **(1)**. Cf. DEX, DN³.

— Pronunțat: *sci-en-.* — Pl.: *scientiști, -ste.*

— Din fr. **scientiste.**

SCIENTOLÓGIC, -Ă adj. (Rar) Care aparține scientologiei, referitor la scientologie. Cf. DN³.

— Pronunțat: *sci-en-.* — Pl.: *scientologici, -ce.*

— Din fr. **scientologique.**

SCIENTOLOGÍE s. f. (Rar Scientică. Cf. M. D. ENC., DN[3], D. FIL., DCR.
— Pronunțat: *sci-en-*.
— Din fr. **scientologie, engl. scientology.**

SCIFOZOÁR s. n. (La pl.) Clasă de celenterate marine, cuprinzînd polipii solitari mici, cu numeroase tentacule în jurul gurii, precum și meduzele fără văl, mari și uneori colorate, cu cavitatea gastrică împărțită de septe în patru pungi *(Scyphozoa)*; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. Cf. M. D. ENC., DEX, DN[3].
— Pronunțat: *-zo-ar*. — Pl.: *scifozoare*.
— Din fr. **scyphozoaires.**

SCÍGĂ s. f. v. **scegă.**

SCINCÍ vb. IV v. **scinei.**

SCINDÁ vb. I. Tranz. și refl. (Adesea prin lărgirea sensului) A (se) împărți în mai multe elemente ori în elementele constitutive ale ansamblului, a (se) divide, a (se) diviza, a (se) fracționa, a (se) descompune, a (se) despărți, a (se) separa; spec. (Chim., Fiz.) a (se) descompune în combinații mai simple. Cf. RESMERIȚĂ, D, *Întreaga atmosferă a veacului e scindată în două.* în PLR II, 452, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Produsul dezintegrării... se scindează în două particule.* SANIELEVICI, R. 115, cf. DM, DN[2]. *Alexandru Lăpușneanu a „scindat" vornicia în două.* STOICESCU, S. D. 195. *Gîndirea se scindează în două: gîndirea scrisă... și gîndirea exprimată verbal.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 29, 23/4, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Refl. pas. *Componentul sintactic se scindează... în: (1) subcomponentul sintactic de bază... și (2) regulile de transformare.* L. ROM. 1967, 102. *Grație specializării, medicina s-a scindat în nenumărate specialități.* CONTEMP. 1969, nr. 1 199, 9/2. ✦ Refl. Spec. (Despre colectivități, organizații etc.) A se separa în grupuri, în elemente care intră în opoziție, în divergență, în conflict unele cu altele; a se fracționa. *De îndată ce tribul primitiv s-a diferențiat economic și politic, el se scindează în două clase.* RALEA, S. T. II, 221.
— Prez. ind.: *scindez*.
— Din fr. **scinder.**

SCINDÁRE s. f. (Adeseă prin lărgirea sensului) Acțiunea de a (se) scinda și rezultatul ei; împărțire, divizare, fracționare, descompunere, despărțire, separare. Cf. RESMERIȚĂ, D. *Unii scriitori... înclinați să facă o scindare artificială între formă și conținut.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 5/3. *S-a mai creat o despărțire, prin scindarea genului însuflețit în masculin și feminin.* GRAUR, N. P. 136, cf. DM, DN[2]. *Au hotărît scindarea... în Societatea de științe biologice și Societatea de științe geografice.* GL 1968, nr. 933, 1/7. *Dar scindarea aceasta... pare ciudată cînd se aplică și în critică.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 38, 3/1, cf. M.D. ENC., DEX. ✦ Spec. Reacție de descompunere a unei combinații chimice în părți mai simple, cu ajutorul unui agent chimic sau fizic. *Scindarea amidonului în acest scop se face prin acizi, baze, fermenți.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 124. *O scindare acidă, în urma căreia esterul e descompus în două molecule de acid și o moleculă de alcool.* LTR[2], cf. DER, M. D. ENC., DEX. ✦ Spec. Separare, fracționare a unei colectivități, a unei organizații etc. în grupuri sau elemente care intră în opoziție, în divergență, în conflict. *Scindarea Europei în grupuri militare de state... n-a dat niciodată rezultate bune.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 894.
— Pl.: *scindări*.
— V. **scinda.**

SCINTIGRAFÍE s. f. Metodă de înregistrare grafică a radioactivității unui țesut, după administrarea unei substanțe marcate cu un izotop radioactiv, în vederea stabilirii unui diagnostic. Cf. DN[3].
— Pl.: *scintigrafii*.
— Din fr. **scintigraphie.**

SCINTIGRÁMĂ s. f. Înregistrare grafică a radioactivității unui țesut, după administrarea unei substanțe marcate cu un izotop radioactiv, pentru stabilirea unui diagnostic. Cf. D. MED., DN[3].
— Pl.: *scintigrame*.
— Din fr. **scintigramme.**

SCINTILATÓR s. m. (Fiz.) Material în masa căruia se produc scintilații (2) la bombardarea cu particule neutre ori ionizante sau sub acțiunea razelor radioactive, folosit în construcția unor detectoare, fotomultiplicatoare etc. Cf. M. D. ENC., DN[3].
— Pl.: *scintilatori*.
— Din fr. **scintillateur.**

SCINTILÁȚIE s. f. **1.** (Livresc) Scînteiere (2). Cf. PROT. — POP.; N. D., LTR[2], DER, M. D. ENC., DEX. ✦ (Fiz.) Iluminare de durată foarte scurtă și de o întindere, practic, punctuală, a unui ecran fluorescent pe care cade o particulă cu viteză mare; scînteiere (2). Cf. LTR[2].
2. Impuls luminos de scurtă durată produs la contactul unei particule cu un scintilator, utilizat îndeosebi la detectarea radiațiilor nucleare. Cf. D. MED., M. D. ENC., DEX, DN[3].
3. Modificare de intensitate și de colorație a luminii stelare, datorită refracției sale neregulate în atmosferă. Cf. DEX.
— Pl.: *scintilații*.
— Din fr. **scintillation,** lat. **scintillatio.**

SCIÓBLU subst. (Regional) Putinei (Lugașu de Jos — Oradea). CHEST. V 135/43.
— Pl.: ?
— Cf. știob[1].

SCIOGRAFÍE s. f. (Arhit.; în dicționarele din secolul trecut) Reprezentare grafică (în secțiune) a interiorului unei construcții. Cf. PROT. — POP., N. D., ANTONESCU, D.
— Pronunțat: *sci-o-*. — Pl.: *sciografii*.
— Din fr. **sciographie.**

SCIRÓCO subst. sg. v. **siroco.**

SCIT, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație iranică antică, care a locuit, timp de mai multe secole, în stepele din nordul Mării Negre, în Sciția, sau care era originară din Sciția; (la m. pl.) veche populație de tip iranic care a locuit în Sciția. *Constantin cel Mare... avea, pornind, război... asupra schiților* (a. 1705). GCR I, 357/31. *S-au aflat oameni vestiți la amiaza noapte, între sciți.* OR (1832), 280[1]/9. *Pofta de cuceriri nu a cruțat nici pe însuși sălbaticele oarde a sciților.* ASACHI, L. 107[2]/31. *Mai multe obiecte antice..., printre care și un vas magistral de orfăurărie elenă, pe ale cărui pîntece se văd reprezentați... sciți.* ODOBESCU, S. II, 275. *Sciții s-au retras departe, spre munți.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 230. *După descrierea lui Herodot, sciții propriu-ziși erau învederat nomazi.* XENOPOL, I. R. I, 31, cf. PÂRVAN, G. 4, CADE. *Schiții se dovediseră călăreți fără pereche.* SADOVEANU, O. XVIII, 324. *Dacă un scit s-ar ridica azi din mormînt... n-ar mai recunoaște nimic.* RALEA, S. T. I, 292. *Sciții au aflat, și chiar fratele său, Octomasades, i-a tăiat capul.* P. LOVINESCU, T. 390. *Pe-aici,*

cîndva, își perindară spița Sciții bălani, mari vînători de bouri. LABIȘ, P. 351. *După fundarea coloniilor milesiene s-au așezat sciții.* L. ROM. 1965, 433. *Este vorba de temperamentul, bolile și moravurile sciților.* G. BARBU, A. V. 7.

2. Adj. Care aparține Sciției sau sciților (1), privitor la Sciția sau la sciți, originar din Sciția, specific sciților; scitic, (învechit, rar) schiticesc. *Să examinăm... harta așezărilor scite.* PÂRVAN, G. 6. *Gesturile* [lui] *părură... a aduce unei nemiloase zeități scite o jertfă grea.* BOGZA, C. O. 35, cf. VULPESCU, P. 100. *S-a insistat pe gros-planuri... relevîndu-se mereu profilul scit al bărbatului.* CINEMA, 1968, nr. 6, VII. *Cînd un rege scit moare, el este înmormîntat împreună cu paharnicul său.* C. GIURESCU, P. O. 13.

— Scris și: (după fr.) *scyth.* PÂRVAN, G. 4. — Pl.: *sciți, -le* și (învechit, m.) *sciți.* — Și: (învechit) **schit, -ă** (pl. m. și *schiți*) s. m. și f., adj.

— Din fr. **scythe.** — **Schit** < ngr. σκύθης.

SCITÁCI, -CE adj. v. **schitaci**[1].

SCÎTIC, -Ă adj. Care aparține Sciției sau sciților (1), privitor la Sciția sau la sciți, originar din Sciția, specific sciților; scit (2), (învechit, rar) schiticesc. *Hunii și... alte noroade dentr-acolo schitice... într-aceste părți ale Apusului au venit.* C. CANTACUZINO, CM I, 9. *Un popor sțitic numit așa de pe agatîrs.* ASACHI, L. 25[1]/36, cf. ARISTIA, PLUT. *Pre daci, națiie scitică, liberă și vitează, grecii îi numeau barbari.* NEGRUZZI, S. I, 200. *În munții Țării Românești locuia încă neamul scitic al agatîrșilor.* HASDEU, I. C. I, 252. *Trăia după obiceiurile scitice.* XENOPOL, I. R. I, 26, cf. PÂRVAN, G. 366, CADE. *Arheologul cercetă semnele unor așezări... scitice.* C. PETRESCU, R. DR. 34. *Se află... într-un mănos colțon de pămînt scitic.* SADOVEANU, O. X, 429, cf. IX, 208. *Sînt expuse obiecte de aur... găsite în vechi morminte scitice.* STANCU, U.R.S.S. 121. *Tot din limbile vechi iraniene au făcut parte și limba sarmată și limba scitică.* GRAUR, I. L. 196. *Găsim în mormintele scitice oale mari.* H. DAICOVICIU, D. 41, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *El nu se lăsa să fie tîrît de criticele scitice ale cărturarilor.* MACEDONSKI, O. III, 73.

— Scris și: (după fr., lat.) *scythic.* PÂRVAN, G. 366. — Pl.: *sciții, -ce.* — Și: (învechit) **sehitie, -ă, știtie, -ă** adj.

— Din fr. **scythique,** lat. **scythicus.** — **Sehitie** < ngr. σκυθικός.

SCIURCÁ vb. I. Refl. (Prin Bucov.) A scuipa (1). Com. MARIAN.

— Prez. ind.: ?

— Etimologia necunoscută. V. scuipa, stupi.

SCIURÍDĂ s. f. (La pl.) Familie de animale rozătoare care cuprinde veverița, marmota etc.; (și la sg.) animal care face parte din această familie. Cf. DN[3].

— Pl.: *sciuride.*

— Din fr. **sciuridés.**

SCIZIONÁ vb. I. Tranz. și refl. A (se) despărți, a (se) desprinde, a (se) separa dintr-un întreg organizat. V. sciinda. Cf. BUL. FIL. II, 225, DM, DN[2], SFC II, 181, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-zi-o-.* — Prez. ind.: *scizionez.*

— **Sciziune** + suf. *-ona.*

SCIZIONÁRE s. f. Acțiunea de a (se) sciziona și rezultatul ei. Cf. DM, DN[2], M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-zi-o-.* — Pl.: *scizionări.*

— V. **sciziona.**

SCIZIONÍST, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care aparține unei fracțiuni (disidente) dintr-un grup organizat sau care urmărește să provoace o sciziune în cadrul unui partid, al unei mișcări organizate, al unui grup organizat; fracționist. Cf. CONTEMP. 1948, nr. 109, 12/6. *Voința de unitate a maselor este mai puternică decît uneltirile scizioniștilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 801, cf. LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 36, DM, DN[2], SFC II, 181, M. D. ENC., DEX.

2. Adj. Care aparține sciziunii sau scizioniștilor (1), privitor la sciziune sau la scizioniști, care provoacă sau încearcă să provoace sciziune; fracționist. *Încercările scizioniste nu au avut rezultate bune.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 14/2. *Manevre scizioniste.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 56, cf. DM, DN[2], SFC II, 181, M. D. ENC., DEX.

— Pronunțat: *-zi-o-.* — Pl.: *scizioniști, -ste.*

— Din fr. **scissionniste.**

SCIZIPÁR, -Ă adj. (Și substantivat, n.) (Organism inferior) care se reproduce prin sciziparitate. Cf. SCRIBAN, D., DN[2], DEX.

— Scris și: *scisipar.* SCRIBAN, D. — Pl.: *scizipari, -e.*

— Din fr. **scissipare.**

SCIZIPARITÁTE s. f. Formă de reproducere asexuată, la bacterii, la unele alge și la protozoare, care se face prin divizarea organismului în două părți aproximativ egale; fisiune. *Parazitul este format dintr-o mică globulă... care prezintă cele mai multe caractere ale bacteriilor, modul lor de colorabilitate, sciziparitatea lor.* BABEȘ, O. A. I, 509. *Dar cum se înmulțește atunci?...* — *Prin sciziparitate sau prin diviziune.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 159, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DN[2], M. D. ENC., DEX. ◇ Fig. *Fenomen de sciziparitate foarte cunoscut în istoria politică de după război.* C. PETRESCU, A. 373.

— Scris și: *scisiparitate.* SCRIBAN, D.

— Din fr. **scissiparité.**

SCIZIÚNE s. f. Dezbinare, despărțire, ruptură produsă în interiorul unui grup social, al unei organizații etc. de obicei pe chestiuni de principiu. V. fracțiune. Cf. ANTONESCU, D., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU. *A recunoscut valoarea netăgăduită a principiului forței morale..., proclamînd în o întrunire de sciziune conservatoare preponderența acestui principiu.* în PLR I, 521, cf. ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. *Germania s-ar mulțumi... cu sciziunea pe care ar provoca-o articolul 19.* TITULESCU, D. 486. *Sciziunea organizată în mișcarea sindicală din Franța... a dat greș.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 3/2, cf. DM, DN[2]. *Sciziunea clasei muncitoare... a constituit principala piedică în înfrînarea forțelor reacționare.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 1, 12. *La sinodul... din anul 1564 se declară în mod oficial sciziunea bisericii protestante din Transilvania.* L. ROM. 1967, 110, cf. M. D. ENC., DEX, D. BIOL.

— Scris și: (după fr.) *scisiune.* DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D. — Pronunțat: *-zi-u-.* — Pl.: *sciziuni.*

— Din fr. **scission.**

SCIZÚRĂ s. f. Șanț adînc care străbate suprafața unor structuri anatomice și le împarte adesea în segmente. *Unele scizuri poartă numele autorului care le-a descris pentru prima oară.* DER, cf. DN[3], D. MED., M. D. ENC., DEX.

— Pl.: *scizuri.*

— Din fr. **scissure.**

SCIZURÍTĂ s. f. Inflamație a unei scizuri pulmonare. Cf. D. MED., DN[3].

— Pl.: *scizurite.*

— Din fr. **scissurite.**

SCÎLBĂ s. f. (Regional) Scobitură (II 1). *Și-acolo era o scîlbă (o scobitură).* ALRT II, 31. *Făcea scîrbe-asa. țăieturi ca la ciutură.* GL. OLT.

— Pl.: *scîlbe.* — Și: **scîrbă** s. f.

— Etimologia necunoscută.

SCÎLBÍT, -Ă adj. v. **scîrbit²**.

SCÎLCEÁ¹ s.f. (Regional) Scîlcează **(1)**. Cf. PAMFILE, I. C. 71, DR. III, 690, CADE, VICIU, GL., RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: *scîlcele*. — Şi: **scălceá** s. f. PAMFILE, I. C. 71, CADE, VICIU, GL.

— Cf. s c a l c e.

SCÎLCEÁ² vb. I v. **scîlcia**.

SCÎLCEÁZĂ s. f. **1.** Unealtă de pescuit formată dintr-una sau din mai multe scîndurele manevrate cu piciorul, folosită de pescari pentru a stîrni peştele şi pentru a-l îndrepta spre sacul de pescuit; (regional) tălpig **(1)**, traglă **(1 4)**, scîlcea¹. *Scălceaza fiind un instrument mult mai comod decît valul, ea are şi o răspîndire mult mai mare.* ANTIPA, P. 110, cf. 109, DR. III, 690, CADE.

2. (Prin Mold.) Lopăţică cu care se îndeasă băteala, cînd se ţese. Cf. CADE, SCRIBAN, D., I. CR. II, 163.

3. (Regional) Un fel de lopăţică întrebuinţată de ciobani pentru a curăţi noroiul din stînă. *Dacă plouă, noroiul care se face e dat afară cu scîlceaza, care-i un fel de cociorvă.* PAMFILE, I. C. 30, cf. CADE, ŞEZ. V, 122.

— Pl.: *scîlceze*. — Şi: **scălceáză** s. f.

— Cf. s c î l c e a¹.

SCÎLCEIÁ vb. I v. **scîlcia**.

SCÎLCEIÁT, -Ă adj. v. **scîlciat**.

SCÎLCEIETÚRĂ s. f. v. **scîlcietură**.

SCÎLCIÁ vb. I. **1.** T r a n z. **1.** (Complementul indică tocurile sau talpa încălţămintei) A toci (într-o parte), a strîmba prin uzură; p. g e n e r. (complementul indică încălţăminte) a strîmba, a deforma prin uzură; (regional) a scrombăi **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 39, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², DR. III, 689, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Rîdea... de păţania coanei Tanţi, umilită şi furioasă, pe drumul de întoarcere pe care-şi scîlcia pantofii.* VINEA, L. II, 106, cf. GRAUR, E. 144, M. D. ENC., DEX, com. din SIGHIŞOARA, ALR I 1 325/150, 186, 231. ◇ R e f l. *I se scîlcie tocurile?... Le bate singur cîteva fleacuri.* DELAVRANCEA, H. T. 12. *De ghete nu mai vorbesc... mi se scîlciaseră şi se strîmbaseră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 289, cf. id. P. 330. *I s-au scîlciat postalii.* STANCU, D. 327, cf. M. D. ENC., DEX, ALR I 1 325/9, 138, 148. 160, 170, 180, 190. (Prin analogie) *Vai, ce-o fi păţit biata femeie de i s-au scîlceiat fălcile?* UDRESCU, GL, (F i g.) *Prestigiul lui s-a tocit şi scîlciat pe măsură cu pantalonii şi încălţămintea.* ARGHEZI, B. 77. ◆ R e f l. P. g e n e r. (Despre lucruri) A-şi schimba în rău forma, aspectul, a se desface din încheieturi, a se deforma, a se strîmba. Cf. M. D. ENC. *S-au scîlceiat doagele şi fundul de la butie.* UDRESCU, GL. *S-a scîlceiat dulapul de la încheieturi.* id. ib.

2. F i g. (Complementul indică limba, scrierea, cuvintele etc.) A pronunţa sau a scrie incorect; a deforma, a denatura, a schimonosi **(3)**, a schingiui **(2)**, a stîlci. Cf. DDRF, ŞĂINEANU². *El scîlciază groaznic limba noastră.* BUL. COM. IST. II, 180, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Îi vorbesc, totuşi, în graiul lor, scîlcîind cuvintele.* PAS, L. I, 118, cf. M. D. ENC., DEX. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Voind a-şi arăta vechimea şi romanitatea, au scălciat pe istoricii cei vechi.* FM (1842), 274¹/24.

II. 1. T r a n z. (Folosit şi a b s o l.) (Învechit şi regional; în forma *scălcia*) A împinge (cu piciorul). *Întindea picioarele sale la streini... să le spele; apoi, după ce i le spăla, scălcindu-i, îi azvîrlea în mare.* ARISTIA, PLUT. 9/29, cf. LM. *Acelaşi pescar care poartă sacul, scălcează cu piciorul înainte, aşa că el singur stîrneşte peştele.* ANTIPA, P. 109.

2. T r a n z. şi r e f l. (Vestul Transilv. şi prin Ban.) A (se) clătina, a (se) legăna. Cf. LB, REV. CRIT. IV, 337, ALRM I/II h 325/308, ALR II/I MN 71, 2 659/64. ◇ I n t r a n z. *Scîlciu de leagăn ca să doarmă pruncu.* TEAHA, C. N. 263. ◆ (Prin vestul Transilv.) A (se) scutura tare, a (se) zdruncina. Cf. CADE, CONV. LIT. XX, 1 017, DR. III, 689, TEAHA, C.N. 263.

— Pronunţat: *-ci-a*. — Prez. ind.: *scîlciez* şi (regional) *scîlciu, scîlcii* (SCRIBAN, D.). — Şi: (învechit şi regional) **scălciá**, (învechit) **scîlceá** (POLIZU), **scălceiá** (VALIAN, V.) vb. I, **scălcí** vb. IV, (regional) **scîlceiá** (prez. ind. şi *scîlcéi*, UDRESCU, GL.), **scălceá** vb. I.

— Lat. *excalciare*.

SCÎLCIÁRE s. f. v. **scîlciere**.

SCÎLCIÁT, -Ă adj. **1.** (Despre tocurile sau talpa încălţămintei) Care este tocit (într-o parte) sau strîmbat prin uzură; p. g e n e r. (despre încălţăminte) care este strîmbat, deformat prin uzură; (regional) scrombăit **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Botfortele, pline de noroi şi scălciate, dă ciocilor un aer mai mult de comedianţi.* GHICA, C. E. II, 423. *Cu o pereche de cizme enorme, scîlciate şi împeticite, s-a prezentat în faţa căpitanului.* BACALBAŞA, S. A. I, 171, cf. PONTBRIANT, D. *Nişte ciubote cu tocurile scălciate.* ap. DDRF, cf. BARCIANU. *Cu pulpana antireului prinsă în brîu, cu ciubotele scîlciate şi cu burta înainte, era tipul preotului de moda veche.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 111, cf. ALEXI, W. *Vino, i-a spus un funcţionar cu tocurile ghetelor scîlciete.* ARDELEANU, D. 301, cf. CADE. *Nu-mi place să fiu văzută în tovărăşia unor bărbaţi... cu ghetele scîlciate.* CAMIL PETRESCU, P. 16. *Friguros şi cu bocancii scîlciaţi, a găsit pe bunul său prieten.* STĂNOIU, C. I. 69. *Mărturisi ruşinat păcătosul, stînd în poziţie, cu cizmele scîlciate.* BRĂESCU, V. 75. *Se încălţase... cu nişte rupturi, mari şi scîlciate.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 126. *Pionierii ti văzură ghetele cam scîlciate.* SADOVEANU, O. XVIII, 484. *Era tot cu cizmele scălciate.* DAN, U. 115, cf. SCRIBAN, D. *Îmi privi ghetele puţin scîlciate de noua pingeleală.* MIHĂESCU, D. A. 26. *Pantofii sînt vechi, cu tocurile tocite, scîlciaţi şi peticiţi.* BOGZA, A. Î. 245, cf. 521. *Haine ponosite, ghete scîlciate, căciula roasă pe margini — iată tot ce are.* STANCU, D. 300, cf. id. R. A. IV, 347. *Punea petec lîngă petec ghetelor desfundate şi scîlciate.* PAS, Z. I, 199, cf. id. L. II, 37. *Îi văzu mai bine faţa trasă, straiele petecite, bocancii scîlciaţi.* CAMILAR, N. II, 109. *Lîngă pat zăcea o pereche de papuci jupuiţi, scîlciaţi.* VINEA, L. I, 115, cf. 110. *În taioare negre şi cu pantofii scîlciaţi, care îmbătriniseră o dată cu ele.* PREDA, R. 100. *Se trînti pe bancheta de piele... privindu-şi încăpăţînat ghetele scîlciate.* T. POPOVICI, SE. 94. *Sculptorul era îmbrăcat cu pardesiul lui vechi, cu pantofii scîlciaţi şi în cap cu un basc decolorat.* V. ROM. ianuarie 1956, 56. *Fata purta nişte bocanci scîlciaţi.* BĂNULESCU, Ţ. 24. *Vi-l amintiţi pe Charlot? O gambetă, două ghete scîlciate, un baston, o mustăcioară.* CINEMA, 1969, nr. 4, 23, cf. M. D. ENC., DEX. ◆ P. g e n e r. (Despre lucruri) Care şi-a schimbat în rău aspectul, s-a deformat, s-a strîmbat, s-a desfăcut din încheieturi etc.; care are un aspect deformat, urît. *În alte forme ale monedei acesteia a lui Radu, vulturul e de tot subţiat şi scîlciat.* IORGA, C. I. III, 14. *Iscăli cu litere scălciate cele două hîrtii.* AGÎRBICEANU, L. T. 388, cf. RESMERIŢĂ, D., ENC. VET. 272. *Mă îndurerară... pardesiul mototolit, pălăria scîlciată.* VOICULESCU, P. II, 204. *Culoarul clarobscur pardosit cu scîndură scîlciată.* VINEA, L. II, 238. *Am pornit cei mai mulţi, de pe bănci scîlciate, de pe praguri vechi şi tocite.* SCÎNTEIA, 1965, nr. 6 665, cf. M. D. ENC., DEX. *Într-un pat scîlciat era aşternută o treanţă de rogojină.* ŞEZ. XII, 105. *Are doi dinţi scîlciaţi.* UDRESCU, GL. ◇ (Prin lărgirea sensului; despre oameni sau părţi ale corpului lor) *Dinşii, văzîndu-şi mai tîrziu pe născuţii săi scălciaţi, nu mai trăiesc cu nici o bucurie.* FM (1839), 85¹/32, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *O înfruntă... cu întreaga lui figură scîlciată şi aprinsă.* VINEA, L. I,

426. (Substantivat) *Tu, muma pădurii, Tu, colțato, Tu, strîmbo, Tu, scîlciato, Să fugi, Și să te duci.* MAT. FOLK. 596.

2. Fig. (Despre cuvinte, limbă, vorbire etc.) Pronunțat sau scris, reprodus greșit, incorect; deformat, denaturat, schimonosit **(3)**, schingiuit[2] **(2)**, stîlcit. *Nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei cu-nchieturi socotite care nu te ostenesc cînd o cetești, nici are fraze mari, întortocheate și scălciate?* NEGRUZZI, S. I, 266. *Ar fi rămas scălciate... sute și mii de nume proprie din literatura greacă și latină.* HASDEU, I. C. I, 251. *Este loc sub soare și pentru cei care nu scriu versuri scîlciate* (a. 1887). PLR I, 385. *Dintr-o franțuzească scîlciată într-o românească zănatică, soldații n-au priceput nimic.* BACALBAȘA, S. A. I, 200, cf. DDRF. *Boierul își scălțăbăie gura, bolborosind niște vorbe scîlciate.* VOICULESCU, P. II, 17. *Versuri scîlciate.* SCRIBAN, D. *Cîntau cu vorbe scîlciate „Marsilieza".* PAS, L. I, 240. (Adverbial; în legătură cu verbe ca „a vorbi", „a pronunța" etc.) *Budulea vorbea foarte scîlciat ungurește.* SLAVICI, N. I, 171, cf. DDRF, TDRG. *Vrea s-aprindă o țigară, o lasă însă brusc de la gură și pe urmă, tot eziținд, tot scîlciat: — Și pe Drumea... cum îl anunțăm că nu mergem?* CAMIL PETRESCU, T. II, 145. *Învățaseră cîteva cuvinte românești și le foloseau stîrnind hazul românilor pentru că vorbeau scîlciat și anapoda.* PAS, Z. III, 237. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Văzînd a fi scălciată această a lui părere, se temea că nu o vor crede îndată cetitorii.* MAIOR, IST. 150/28, cf. BV III, 80. *Nația..., nici să aibă o cultură scălciată, nici să fie preacultivită.* FM (1838), 124/2. *Cei mai mulți se întorc... îmbrăcați în moda cea mai nouă, cu datini scîlciate și moravuri desfrînate.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 59. *Au mai trebuit să cumpănească încă și alte rațiuni de stat, sănătoase sau scîlciate.* BARIȚIU, P. A. I, 555. *La toate celelalte informațiuni scîlciate vom lăsa să vorbească o serie de acte, pe care le alăturăm.* id. ib. 632, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], CADE.

— Pronunțat: *-ci-at.* — Pl.: *scîlciați, -te.* — Și: (învechit și regional) **scălciát, -ă**, (regional) **scîlceiát, -ă** adj.

— V. **scîlcia.**

SCÎLCIÉRE s. f. Acțiunea de a (se) scîlcia și rezultatul ei.

1. Cf. scîlcia **(I 1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 119, LM. *Își vădea neglijența și scîlcierea pantofilor.* CĂLINESCU, O. I, 39.

2. Fig. Cf. scîlcia **(I 2)**. *Am privit cu brațele încrucișate... la scîlcierea și batjocorirea limbii.* în PLR II, 7. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Stricăciunea și scîlcierea năravurilor... este mai mare.* FM (1842), 126[1]/24.

— Pronunțat: *-ci-e-.* — Pl.: *scîlcieri.* — Și: (învechit) **scîlciáre** (PONTBRIANT, D.), **scălceiére** (VALIAN, V.), **scălciáre** (BUDAI-DELEANU, LEX.) s. f.

— V. **scîlcia.**

SCÎLCIETÚRĂ s. f. Faptul de a (se) scîlcia.

1. Tocire, strîmbare, deformare prin uzură; (concretizat) parte tocită, strîmbată, deformată (prin uzură) a unui obiect (în special a încălțămintei). Cf. scîlcia **(I 1)**. Cf. POLIZU, DL, DM, UDRESCU, GL.

2. Fig. Cf. scîlcia **(I 2)**. (Prin lărgirea sensului) *Se nevoiesc a micșora pre români... Necumpătata dragoste care avea... spre ginta cea ungurească și ura spre alte limbi, la multe scîlcieturi îl împinsă pre el.* MAIOR, IST. 73/9. *Apărînd pe ministeriu împrotiva scîlcieturilor de adevăr.* GT (1839), 99[1]/4.

— Pronunțat: *-ci-e-.* — Pl.: *scîlcieturi.* — Și: (regional) **scîlciitúră** (UDRESCU, GL.), **scîlceietúră** (id. ib.) s. f.

— **Scîlcia** + suf. *-ătură.*

SCÎLCIITÚRĂ s. f. v. **scîlcietură.**

SCÎLCÍU, -ÍE adj. (Neobișnuit; despre ființe, părți ale lor și manifestările lor) Care are sau trădează un defect fizic (de conformație), o infirmitate. *Fiarele... au venit pe-ncetul, scîlcii și șchiopătate.* ARGHEZI, S. V, 139. *Casele... Au rămas ca niște babe, Vinete, scîlcii și slabe.* id. C. O. 188. *Umeri lați și scîlcii.* id., în SCL 1974, 444. (Adverbial) *Unchiașul, cam slăbuț și mititel, O ia scîlciu prin țîrg cu greutate.* id. S. P. 71. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Îl vezi părăsind odaia cu o grabă scîlcie.* id., în SCL 1974, 444.

— Pl.: *scîlcii.*

— Derivat regresiv de la **scîlciat.**

SCÎMB s. n. v. **schimb.**

SCÎMBÁ vb. I v. **schimba.**

SCÎMBÍE s. f. v. **scrumbie.**

SCÎMEN s. m. v. **schimen.**

SCÎNCEÁLĂ s. f. **1.** Sunet surd (și repetat) scos de unele animale (mai ales de cîini), de obicei pentru a exterioriza o durere; scîncet **(1)**, scîncitură **(1)**. V. scheunat, scheunătură. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., DM, M. D. ENC., DEX.

2. Plîns înăbușit și întretăiat (de copil); scîncet **(2)**, scîncit[1] **(1)**, scîncitură **(2)**. [Copilul] *se porni pe scîncească.* REBREANU, NUV. 243, cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Hai, lasă schinceala și culcă-te, c-are să-ți treacă.* UDRESCU, GL.

3. (Rar) Scîncet **(3)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *scînceli.* — Și: (regional) **schinceálă** s. f.

— **Scînci** + suf. *-eală.*

SCÎNCET s. n. **1.** Sunet surd (și repetat) scos de unele animale (mai ales de cîini), de obicei pentru a exterioriza o durere; scîncească **(1)**, scîncitură **(1)**. V. scheunat, scheunătură. *Rîsul lui Gîngu și scîncetul cînelui prin somn se întovărășiră îndelung în noapte.* C. PETRESCU, S. 36. *Mormăiala lui Ghiță dase de la o vreme într-un fel de schincet cînesc.* KLOPȘTOCK, F. 82. *Cînele dădu scîncet.* SADOVEANU, O. X, 627, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Plîns înăbușit și întretăiat (de copil); scîncit[1] **(1)**, scîncească **(2)**, scîncitură **(2)**. *Auzi scîncetul copilului lîngă ea.* AGÎRBICEANU, S. 503. *S-aude-un scîncet de copil.* CAMIL PETRESCU, V. 48. *Nu se mai auzea decît scîncetul copilului.* REBREANU, R. I, 177. *Asta era tot ce rămăsese din Rel și scîncetul mic... de copil.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 81. *Nici la scîncet nu semănau cu alți copii.* H. LOVINESCU, T. 8. *La îngropăciunea bătrînului... se auzeau din cînd în cînd scîncete slabe.* LĂNGRĂNJAN, C. II, 354. *Din rostogolirea apelor rămăsese doar un scîncet de copil.* V. ROM. decembrie 1964, 47, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Sunet nearticulat, scurt, sacadat, emis de om, ca exteriorizare a durerii sau (mai rar) a unui sentiment; geamăt, tînguire **(1)**, (rar) scîncească **(3)**, (învechit) scîncitură **(3)**. *Gemetele se deosebesc mai bine: cînd un scîncet slab, cînd gemete adînci.* AP. TDRG. *Suspinele i se prefăcură într-un scîncet domolit.* GÎRLEANU, N. 153. *Scîncetul bătrînei s-a prelungit ca un vaiet.* POPA, V. 116. *Era ca un vag scîncet în glasul ei fericit.* TEODOREANU, M. III, 328. *Tremura c-un scîncet neauzit în fundul ființii.* SADOVEANU, O. XVII, 203. ◇ (Prin analogie) *Fauni vechi și roșcovani Scîncet dau sub bolovani.* BLAGA, POEZII, 222.

— Pl.: *scîncete.* — Și: (regional) **schincet** s. n.

— **Scînci** + suf. *-et.*

SCÎNCÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Despre cîini, mai ales despre pui acestora și, rar, despre alte animale) A emite sunete caracteristice, de obicei surde și repe-

tate (de durere, de foame, de bucurie etc.). V. scheuna, lătra. *Am aflat o leiță moartă și puii amîndoi scîncind, neavînd ce suge.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 82v/11. *Dulăii..., prin somn, ca acum, ar scînci și ar behăi se videa.* CANTEMIR, IST. 130. *Și ca cîinii cînd scîncesc Pre cei mari îi lingușesc.* MUMULEANU, C. 94/22. *Îmi intră în casă doi căței... lingușindu-se, schingind de bucurie.* GORJAN, H. I, 38/18. *Dulăii mari și lăloși încep acum a scînci și a se gudura.* SĂM. III, 121, cf. RESMERIȚĂ, D. *Ogarul adormi la picioare și scînci ușor.* C. PETRESCU, C. V. 375. *Piki... scîncea nerăbdător.* id. Î. II, 247, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Aceste lighioane fugeau ghemuindu-se și scîncind,* GALACTION, O. 49. *Își lăsă botul pe labe, scîncind cu tristețe.* TUDORAN, P. 393. *Dulăul a scîncit și a tăcut.* LABIȘ, P. 342. *Scîncește animalul de bucurie. Un vîrf ivind de limbă purpurie.* CONTEMP. 1969, nr. 1 178, 3/6, cf. M. D. ENC., DEX. *Vulpea scăîncește.* H XIV 397, cf. XVIII 304, ALR SN V h 1 464/833, UDRESCU, GL.

2. Intranz. și refl. (Despre oameni, mai ales despre copii) A plînge înăbușit și întretăiat; (regional) a schercăni, a schincăni (v. schencăni 2), a se schinciui, a schindisi², (neobișnuit) a schișni. *Să izbească bietul suflet de scînceaște.* DOSOFTEI, PS. 253/13, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Nu fi copil, omule. Ce, Doamne iartă-mă! te scînceși numai pentru atîta?* ALECSANDRI, T. 708, cf. CIHAC, II, 329, CREANGĂ, GL. *Turcoaicele, cînd voiau să-și împace copiii care scînceau, îi speria... că vine ghiaurul.* ISPIRESCU, M. V. 18. *Acum, băiețele, să nu-mi scînceși, zise poslușnicul, că nu ești acasă.* CONTEMPORANUL, III, 660. *Tresări prin vis... scîncîndu-se într-un plîns uscat.* VLAHUȚĂ, N. 39. *Copilul... se scîncește.* MARIAN, NA. 345, cf. DDRF. *Cei mai mici, de foame-aduși, Se scîncesc și plîng grămadă Pe la uși.* COȘBUC, P. I, 224, cf. BARCIANU. *Copiii se lipesc, scîncind, de mamele lor.* SANDU-ALDEA, D. P. 39, cf. ALEXI, W., TDRG, I. CR. III, 378, GOROVEI, CR. 302. *Luă copila care începu a scînci.* AGÎRBICEANU, S. 506. *Copilul se scîncea.* REBREANU, I. 380. *Bine că nimeni nu ne mai scînceșe la urechi.* N. A. BOGDAN, ap. DDRF, cf. RESMERIȚĂ, D. *Femeile au uitat... copiii care scîncesc acasă.* C. PETRESCU, S. 186. *Scîncea, se tăvălea pe jos.* M. I. CARAGIALE, C. 119, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Băiatul mîndrigiului... scîncea la poartă.* BRĂESCU, A. 80. *Palmele mamei erau singura uliță prin care se putea pași... Pe-atunci știa doar să scîncească.* TEODOREANU, U. C. 13. *Cereau, scîncind, mîncare.* VOICULESCU, POEZII, I, 149. *Mezinul prindea să scîncească.* SADOVEANU, O. III, 88, cf. BL VI, 51. *Copiii se trezeau și începeau să scîncească.* DAN, U. 216, cf. SCRIBAN, D., BUL. FIL. VII-VIII, 368. *Se aruncase pe canapea și, cu batista la ochi, scîncea.* CĂLINESCU, E. O. I, 131. *Scîncî că un copil.* CAMIL PETRESCU, P. V. 7. *Nu scînci, copilă mică. Nu scînci, nu-ți fie frică.* V. ROM. septembrie 1954, 68. *Scîncește ca un prunc alintat.* VORNIC, P. 171. *A născut un băiat... cu ochii lipiți, scîncind.* BARBU, G. 107. *Un copil scîncea nemulțumit.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 214. *Mi-e silă de aceste cîntece... înșirate pentru oameni care scîncesc.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 20, 15/3, cf. M. D. ENC., DEX. *Băiatu la început iară a scînci.* SBIERA, ap. DDRF. *Stau vreo cinci copii slabi și goi, care tot mereu scînceau.* ȘEZ. I, 259. *Copilașii... începură de nou a schinci.* CĂTANĂ, P. B. II, 129. *Copiii, cînd se mînie și nu vreau să mănînce, se schincesc a plînge.* Com. LIUBA, cf. VICIU, GL., com. din ORAVIȚA, din STRAJA—RĂDĂUȚI și din VICOVU DE SUS—RĂDĂUȚI, COM. SAT. III, 52, TOMESCU, GL., ALRM I/II h 312, ALR II/I MN 12, 6 892/53, 219, 346, 605, 728, 876. *Ce te schincești, mă, de pomană?* UDRESCU, GL. ◇ Fig. *Vreo flașnetă spartă Scîncește-n colțul străzii.* AL. PHILIPPIDE, S. 40. *Clapele, adîncite brusc, scînciră..., piciorul Olguței lovi în pedala a doua.* TEODOREANU, M. I, 294. *Scîncea în poartă cheia.* BLAGA, POEZII, 336. *Motorul începu să scîncească.* STANCU, R. A. II, 268. *Și-a prins iubirea iarăși să scîncească.* BENIUC, C. P. 38. *Trenul a frînat scîncind jalnic din nenumăratele-i articulații.* GALAN, Z. R. 126. *Viscolul scîncește rece.* LABIȘ, P. 96. ✦ Intranz. Fig. (Rar; peiorativ) A-și manifesta regretul după... *Noi... am văzut... pe filozoful de la Potsdam scîncind după Kayserlinck.* M. I. CARAGIALE, C. 54.

3. Intranz. și (rar) refl. (Despre oameni; de obicei peiorativ) A scoate sunete tînguitoare, plîngărețe; a se văita. *Să aibă avantajul la teatru... să-i tragă cupeu-n carnaval, Lăsînd pe alte dame de frig să se scîncească.* BOLINTINEANU, O. 134. *El răbda fără să scîncească.* AGÎRBICEANU, L. T. 28. *Copilul scînci: — Mă dor picioarele.* CAMILAR, N. I, 91, com. din ZAGRA—NĂSĂUD. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Operele... acelora care scîncesc și plîng... aparțin coșului redacțiilor.* GHEREA, ST. CR. III, 176.

4. Intranz. și (rar) refl. (Despre oameni) A emite sunete nearticulate, scurte, sacadate, înainte sau după plîns, ori însoțind o senzație de durere, un efort fizic etc.; a icni. *Foarte supărat, am început a scînci, gata de a plînge.* SION, P. 348. *Tresărea scîncind cu o privire bolnavă.* C. PETRESCU, Î. II, 121. *Scîncind de durere, Hagiu se scula anevoie.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 254. *Starețul se așeză, scîncind, în jilțul căptușit.* VOICULESCU, P. I, 154. *Băiatul sări ca fript, scîncindu-se.* DAN, U. 53. *Îl săgetă o durere ascuțită... Scînci scurt.* T. POPOVICI, S. 24. *Și începu Iar a scînci și a plînge, sărmana muiere.* SBIERA, P. 288. ✦ A vorbi cu glas scăzut, întretăiat, abia perceptibil (și plîngător). *Mă înfățișez dinaintea mamei..., o sărut și zic scîncind: — Mamă, bate-mă.* CREANGĂ, O. 216. *Ce-am greșit, Ionică, păcatele mele? izbuti Ilic să se scîncească.* REBREANU, NUV. 292. *Hai în casă — a scîncit fata.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 248. *De ce nu mai vine primăvara? scîncesc ei cu năduf.* TEODOREANU, C. B. 115. *Centenara întinse mîna aspră spre Ion..., apoi scînci șoptit...* CĂLINESCU, O. I, 43, cf. CAMILAR, N. I, 82. *Ce oameni! scînci secretara.* GALAN, B. I, 7. *Femeia... scîncea: „Vreau să mai dorm".* VINEA, L. I, 58. *Se lipi de Miron, tremurînd și scîncind:... — Tare mi-e frig.* V. ROM. ianuarie 1965, 60.

— Prez. ind.: *scîncesc.* — Și: (regional) **seăinci, sehinci, schingi, scînci** (TOMESCU, GL.) vb. IV.

— Probabil formație onomatopeică.

SCÎNCIITÚRĂ s. f. v. **scîncitură.**

SCÎNCIOB s. n. v. **scrînciob.**

SCÎNCÍRE s. f. Acțiunea de a (se) scînci și rezultatul ei. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF.

— Pl.: *scînciri.*

— V. **scînci.**

SCÎNCÍT¹ s. n. Faptul de a (se) scînci.

1. Plîns înăbușit și întretăiat (de copil); **scîncet (2), scînceală (2), scîncitură (2).** Cf. scînci (2). Cf. DM, M. D. ENC., DEX. *Mai lasă schincitul și du-te de te culcă!* UDRESCU, GL.

2. (Învechit, rar) Geamăt. DDRF.

— Pl.: *scîncituri.* — Și: (regional) **schincit** s. n.

— V. **scînci.**

SCÎNCÍT², -Ă adj. **1.** (Despre oameni, mai ales despre copii) Care plînge înăbușit și întretăiat, care scîncește (2). Cf. PONTBRIANT, D., SCRIBAN, D., UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Mă, schincitule, ia spune tu drept: cine-a dat...?* UDRESCU, GL.

2. (Despre sunete, glas, țipete etc.) Care este tînguitor, plîngător, trist, jalnic (și puțin intens, abia auzit, întretăiat). *Își amesteca și ea glasu-i argintiu cu tărăgănatul și scîncitul „Doamne miluiește" al călugărițelor.* VLAHUȚĂ, N. 139. *Necunoscuta dădu un țipăt abia scîncit.* VINEA, L. I, 12. *Cu glas scîncit, tremurător și viu, S-a auzit un zurgălău cum sună Îndepărtat.*

LABIŞ, P. 26. ◇ (Adverbial) *Îngînă scîncit, surîzînd mort, cu o voce de copil.* CAMIL PETRESCU, T. II, 83. *Se făcuse mic pe scaun şi întrebase, cu sfială, aproape scîncit.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 314. *Ea a rămas blăstămînd scîncit lîngă vatră.* SADOVEANU, O. XVII, 303.

— Pl.: *scînciţi, -te.* — Şi: (regional) **schincit, -ă** adj.

— V. **scînci.**

SCÎNCITÓR, -OÁRE adj., subst. **1.** S. m. (Învechit, rar) Pui de leu sau de alt animal sălbatic (care scînceşte **1**). *Izbăvit-au sufletul mieu de mijloc de schimeni (scăncitori* H, *ţîncilor de leu* D). PSALT. 109, cf. 475.

2. S. m. şi f., adj. (Om) care scînceşte **(2)**, se vaită. *Ca scîncitoriul premăndeaşte în vistiiariul lor.* PSALT. HUR. 11r/3, cf. DHLR II, 337, DEX.

3. Adj. (Rar; despre sunete, glas etc.) Tînguitor, plîngător, trist, jalnic (şi puţin intens, abia auzit, întretăiat). Cf. DDRF. *Mi s-au uscat grumazii, se auzi în odaie un glas scîncitor de bolnav.* DAN, U. 254, cf. DEX.

— Pl.: *scîncitori, -oare.*

— **Scînci** + suf. *-tor.*

SCÎNCITÚRĂ s. f. **1.** Sunet surd (şi repetat) scos de unele animale (mai ales de cîini), de obicei pentru a exterioriza o durere; scîncet **(1)**, scînceală **(1)**. V. *scheunat, scheunătură. Neamul dulăilor de scîncitură s-apucă şi de schilălăitură.* CANTEMIR, ap. DDRF, cf. DM, DEX. *S-aud schîncituri de căţei în poiată.* UDRESCU, GL.

2. Plîns înăbuşit şi întretăiat (de copil); scîncet **(2)**, scîncit[1] **(1)**, scînceală **(2)**. Cf. SCRIBAN, D., DM, DEX. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ce scîncitură de copil!* SCRIBAN, D.

3. (Învechit) Scîncet **(3)**. *Încă şi un feliu de scînciitură ca acela da, cît dulăul deşteptat să să stirnească, iar omului adormit simţirea audzului să nu lovească.* CANTEMIR, I. I. I, 95, cf. DDRF.

4. (Rar; peiorativ) Lamentare, văicăreală. *Ian ascultă,... zisei eu, tăind scurt scîncîturile babei mele, ... o să-ţi plătesc orice stricăciune.* HOGAŞ, DR. I, 212. *Ema se întoarce necăjită de scîncîturile lui Radu, agasată.* CAMIL PETRESCU, T. II, 129.

— Pl.: *scîncîturi.* — Şi: (învechit) **scînciitură**, (regional) **schincitură** s. f.

— **Scînci** + suf. *-tură.*

SCÎNDALÍV, -Ă adj. v. **scarandiv.**

SCÎNDURÁR s. m. (Prin Transilv. şi prin Bucov.) Muncitor într-un depozit de scînduri **(1)**. Cf. DRLU, LEXIC REG. 108.

— Pl.: *scîndurari.*

— **Scîndură** + suf. *-ar.*

SCÎNDURĂ s. f. **1.** Bucată de lemn cu formă şi secţiune transversală dreptunghiulară, în general groasă pînă la 4 cm, obţinută prin tăierea longitudinală a buştenilor şi întrebuinţată în construcţii, la lucrări de tîmplărie etc. V. *şipcă*[1], *dulap, blană, răzlog*[1], *tinichea. Fă şi scînduri cortului den lemn de sitim.* PO 265/17. *Porunci celora ce pot înota să să sloboază, întîiu să iasă la pămînt, iară alalţi, unii pre scînduri, alţii pre frînturi den corabie.* N. TEST. (1648), 171v/31. *S-au necat toţi, numai eu am rămas, o becisnică, m-am apucat pre o scîndură ş-am scăpat.* DOSOFTEI, V. s. noiembrie 152r/36, cf. LEX. MARS. 188. *Vorniceii din tîrg apuca de pe la dughenele... din Iaşi laviţile şi scîndurile şi le lua.* AMIRAS, LET. III, 132/19. *Tăind tigva fălii, o presară cu sare şi o lasă să stea pă o scîndură* (a. 1749). GCR II, 44/10. *Scîndurile ceale de la porţi avînd crăpături, le astupa cu feştilă şi cu smoală.* AETHIOPICA, 50v/6. *Au plătit 4 scînduri şi un stă[l]p* (cca 1773). IORGA, S. D. XIII, 57. *1 [leu] 14 [părali] am dat pă scînduri de săcriu* (a. 1801). BUL. COM. IST. IV, 133, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Să să rădice 6 000 scînduri dă brad şi să să trimiţă la podul dă la Ruşciuk* (a. 1811). DOC. EC. 101. *Cele mai sus pomenite doftorii... le-au băgat în cuptoriu pre o scîndură.* CALENDARIU (1814), 190/15, cf. DRLU. *Sălaşul are să aibă 10 odăi în bună stare,... cu pat de scînduri pentru odihnă* (a. 1825). DOC. EC. 347, cf. LB. *Vijălia... rupînd multe acoperişuri de case cu grinzi, cu scînduri, pe unele le-au aruncat.* CR (1829), 145[1]/18. *Au încărcat vite mici şi mari, unt şi scînduri de brad.* ib. (1832), 148[1]/21, cf. I. GOLESCU, C. *Eu nimică altă nu văd, decît nişte scînduri aruncate de valuri.* DRĂGHICI, R. 34/29. *Un cazan aşezat într-o magazie de scînduri* (a. 1842). DOC. EC. 771. *Pe locul cel îngrădit cu scînduri de Ioan Scufa.* REGUL. ORG. 530/28. *Masarea... se face în chipul următor: un şerb... culcă pătimaşul pe o scîndură..., îi trage muşchii, îl calcă pe piele.* FĂTU, D. 77, cf. POLIZU. *Locul alergării este zece minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scînduri.* NEGRUZZI, S. I, 35. *Ferăstrăul aşezat pe apă, care taie scînduri.* PELIMON, I. 44/2. *Nişte scînduri tencuite pot... împlini locul zidului.* PENESCU, M. 63. *Dorm într-un pat pe scînduri.* GHICA, C. E. II, 387. *Ţăranii..., să facă catarturi, grinzi şi scînduri.* SION, P. 120. *La ferestaie se fac scînduri, dulapi, doage.* I. IONESCU, P. 49. *Aduse din tindă un ţol şi o cergă, pe care le aşternu pe scîndurile patului.* ALECSANDRI, O. P. 264. *Pe un pat de scînduri goale, doarme tînăra nevastă.* EMINESCU, O. I, 84, cf. id. P. L. 29. *Irinuca avea o cocioabă veche..., acoperită cu scînduri.* CREANGĂ, O. 192, cf. DDRF. *Muma lor zace pe un pat de scînduri.* DEMETRESCU, O. 123. *Ei clădeau zidurile prin lut apăsat între doi pereţi de scînduri.* XENOPOL, I. R. I, 58, cf. DAMÉ, T. 10. *Se ivesc doi stîlpi... Peste stîlpi cîteva scînduri.* COŞBUC, P. I, 72, cf. BARCIANU. *Îl învîrti prin nişte gînguri de scînduri.* D. ZAMFIRESCU, R. 79, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU[2]. *Scîndurile unui sicriu putred ardeau mocnit.* ANGHEL, PR. 137. *Şi cum pe bancă stă culcat E parc-un naufragiat Pe-o scîndură de vas sfărmat.* IOSIF, V. 157, cf. TDRG, CHIRIŢESCU, GR. 254. *A tăiat scîndurile, le-a încheiat, a început să bată cuiele.* AGÎRBICEANU, S. 104. *Ornamentele de flori le găsim mai ales pe fondul de un verde sau vînăt închis al scîndurii late.* PĂCALĂ, M. R. 485. *Bărbatul făgăduise să-i pună o cruce, dar paznicul o încredinţă că pe acolo..., de mult nu se aşezase nici o scîndură măcar.* GÎRLEANU, N. 167. *Un individ... răsărit în calea mea dintr-un fel de coteneaţă de scînduri... îmi făcu sămn.* HOGAŞ, DR. I, 192. *Fiecare casă e înconjurată de un zăplaz de scînduri.* PÂRVAN, G. 135, cf. RESMERIŢĂ, D. *Un soi de turn de scînduri cîrpit cu tinichele.* M. I. CARAGIALE, C. 127, cf. CADE. *Pe marginea patului de scînduri, şedea cu şapca pe genunchi.* REBREANU, R. I, 66. *Parcă dorm pe scînduri ude.* BACOVIA, O. 13. *Maşina coti pe-un podeţ strîmt, cu scîndurile putrede.* C. PETRESCU, O. P. I, 209. *P-o parte şi p-alta a podeţului de scînduri, încep a se deschide ulicioare de ape amorţite.* I. BOTEZ, B. I, 52, cf. SAHIA, N. 84. *Un rînd de case vechi, legate de stradă cu o podişcă de scînduri.* BRĂESCU, O. A. I, 115, cf. NOM. PROF. 30, STOIAN, PĂST. 46. *A răsuflat uşurat cînd s-a văzut într-o curte plină de scînduri.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 88. *Cu două frînturi de scînduri, ne-am depărtat... de mal.* COCEA, S. I, 5. *Îşi făcu... un pat de scînduri.* VISSARION, B. 11. *Un sfert al acestei încăperi e bucătărie; urmează un paravan de scînduri.* TEODOREANU, M. III, 125. *Arhondaricul cu scînduri vopsite şi scoarţe pe duşumele.* VOICULESCU, P. I, 133. *Lumina feştilei de seu... pătrunde în raze fine pînă la mine, printre crăpăturile scîndurilor de brad.* SADOVEANU, O. VII, 281. *Se spune uluci la gardul de scînduri.* IORDAN, T. 381, cf. SCRIBAN,

D. *O îngrămădire de magherniţe... clădite din birne şi scînduri de adunătură.* OPRESCU, A. M. 41. *Se da şi un spectacol pe-o scenă improvizată din stîlpi şi scînduri.* BLAGA, H. 33. *Maistrul sondor, de la postul lui de pe un podium de scînduri,... face atenţi oamenii.* BOGZA, A. I. 49. *Nunta abia a început..., pe lîngă pereţi, mese şi scaune lungi din scîndurile patului.* STANCU, D. 75. *Văzură lîngă ea o ghimirlic de scînduri, cu un şopron.* PAS, L. I, 63. *În grădina lor vastă, despărţită în două de un gard lat de scînduri, Gavrilă... înălţase, din paiantă şi stuc, o sală de cinematograf.* VINEA, L. I, 105. *Pe pragul din spatele casei parohiale se scoseseră la soare coşuri,... scînduri.* DEMETRIUS, A. 63, cf. LTR[2]. *Lucra... cu rîndeaua la scîndurile şi materialele lui pentru vagoane.* PREDA, R. 73. *Oamenii stăteau înghesuiţi unul în altul cu coatele pe scîndurile groase.* T. POPOVICI, ŞE. 230. *Ţurţurii-n streşini se rup de pe scîndură.* LABIŞ, P. 363, cf. DM. *Meşterul... a privit dugheana de scînduri.* BARBU, G. 26. *Iar noaptea cînd vine Şi apele sună, Lemnarii-n cabane De scînduri s-adună.* HOBEA, P. 67. *O construcţie masivă şi greoaie ... clădită din piatră şi scînduri.* T decembrie 1964, 54. *Scîndura pe care stam lungit era tare.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 36. *Scîndurile bărcii se umflau.* V. ROM. ianuarie 1966, 43. *Am găsit destule resturi de scînduri, rămase de la reparaţii.* BĂNULESCU, I. 210. *Între aparat şi scîndurile laterale ale pereţilor sondei, îl descopăr.* CINEMA, 1969, nr. 4, 19. *Ş-aşa trage cu năcaz, Că nu-s scînduri spre sălaş.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 320. *Ştiut-aţi bugăt de bine, Cînd aţi dat mîna cu mine, Că-ţi muri fără lumină,... Fără pînză pe obraz, Fără scînduri de sălaş.* BUD, P. P. 88, com. din BRAN — ZĂRNEŞTI, CIAUŞANU, GL. *Sub umbra stejarului Este-un pat Mîndru rotat, Din scînduri albe durat.* BALADE, III, 202. *Scîndura crepată trebuie cleită* (= o greşeală trebuie îndreptată). Cf. ZANNE, P. III, 362. *Ochi în plochi, Scînduri în grochi, Funii întinse, Gheme strînse* (Pepenele). GOROVEI, C. 185. (În imprecaţii) *Să te uşti ca scîndura.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 256. *Mînca-te-ar scîndurile patului.* PAMFILE, J. II, 165. (La sg. cu sens colectiv) *Trebuie făcut un pat înalt pînă în creng[i], pre curele se pun mai multe vase de lut sau lădăţui de scîndură.* ECONOMIA, 211/11. *Încărcatul începu după prînz şi continuă aşa toată ziua — scîndură de fag, gălbuie.* TUDORAN, P. 168. *Tavanul de scîndură... era înnegrit de vreme.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 33, 18/1. (Prin analogie) *Tradiţia cerea ca fiecare vizitator al tîrgului să înceapă prin a cumpăra o scîndură de turtă dulce.* ARGHEZI, S. XVIII, 122. (Fig.) *De mult îţi înbeam faţa şi nu cutezam a o cere, fiindcă toată averea mea plutea pe scînduri nestatornice.* I. NEGRUZZI, S. V, 382. ◇ (Calc după fr. planche de salut, planche de sauvetage) *Scîndură de scăpare* (sau de *salvare*) = mijloc, prilej oferit cuiva ori găsit, folosit de cineva pentru a se salva dintr-o situaţie desperată; colac de salvare. Cf. ZANNE, P. III, 363. *Fata nu înţelegea totul, dar vedea că i se întinde o scîndură de salvare de către o mînă binevoitoare.* BART, E. 358. ◇ Loc. adv. (Rar) **Din scîndură în scîndură** = din scoarţă în scoarţă, v. scoarţă (**I 6**). Cf. TDRG. ◇ Expr. (Familiar) **A se usca** (sau **a slăbi, a se face, a rămîne, a fi** etc.) **ca o scîndură** sau **ca scîndura** ori (adverbial) **scîndură** sau **uscat** (ori **slab** etc.) **ca o scîndură** sau **ca scîndura** ori (adverbial) **scîndură** = (despre oameni) (a deveni, a fi etc.) extrem de slab, numai pielea şi oasele. Cf. ZANNE, P. III, 363. *O babă, zbîrcită drob şi uscată scîndură, turna apă într-un urcior.* DELAVRANCEA, T. 28. *În uşa birtului se ivi un om mijlociu de stat, uscat ca o scîndură.* AGÎRBICEANU, A. 70. *Nevasta acestuia, femeie bătrînă şi uscată ea o scîndură..., se bucură cînd o văzu.* GÎRLEANU, N. 31. *Moşneagul, uscat şi el ca scîndura,... îşi băgă, pînă a nu intra, căciula în sîn.* MIRONESCU, S. 9. *Femeia, uscată ca o scîndură, cu profilul lăios.* C. PETRESCU, C. V. 18, cf. DM. *Slăbise de rămăsese scîndură.* H IV 60. *Că de cînd dor am purtat, Ca scîndura m-am uscat.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 256. *De cînd dorul i-am purtat Ca şcîndura m-am uscat.* I. CR. II, 301. *Măi, slabu-i ! Îi ca o scîndură, ca o blană !* Com. din LOMAN — SEBEŞ. (Glumeţ) *Şî rumăni ca ceara Şi grasi ca scîndura.* FOLC. MOLD. II, 219. (Cu schimbarea construcţiei) *Se-nţelege, răspunse Luxiţa, o femeie mică, uscată, istovită, încît părea a fi o scîndură cu ochi.* GANE, N. III, 185. (Rar) **A-i lua** (cuiva) **scîndura de sub picioare** = a-i strica (cuiva) rostul, a-i lua locul. Cf. ZANNE, P. III, 363. **A lăsa pe cineva pe scîndură** (sau **ca scîndura, pe scîndura goală**) = a lăsa pe cineva complet sărac, a-i lua cuiva totul. id. ib. *Să-i ia toate lucrurile din casă şi să-l lase pe scîndura goală.* CĂLINESCU, E. O. II, 198, cf. DM. *Dragele, fetiţele, Mi-au tocat paralele, M-au băut şi m-au mîncat, Ca scîndura m-au lăsat.* TEODORESCU, P. P. 306. (Rar) **A călca pe scîndură putredă** = a merge pe căi greşite. Com. din BUCUREŞTI. (Rar) **Văd eu pe ce scîndură calcă**, se spune pentru a arăta că viclenîile, înşelăciunile, incorectitudinile unei persoane sînt cunoscute vorbitorului. Cf. ZANNE, P. III, 362. ◇ (Adverbial) *Oscilează... şi... cade scîndură, cu faţa la pămînt.* ap. TDRG. ✦ Spec. Scîndură (**1**) lată şi groasă, b l a n ă; (în special) pavea (**1**) de lemn. *Aceste ulife... erau aşternute cu scînduri de stejar.* FILIMON, O. I, 145. *Casele nouă... răsăreau din toate părţile de-a lungul stradelor, care nu mai sînt podite cu scînduri, ci pietruite.* IORGA, C. I. I, 135. ✦ Epitet (depreciativ) pentru o persoană foarte slabă. Cf. PAMFILE, J. II, 165. *Cu greu se lăsară convinse cele trei „scînduri".* IOVESCU, N. 46.

2. Numele unor obiecte, părţi de obiecte etc., confecţionate din scîndură (**1**) sau asemănătoare, ca formă, cu scîndura:

a) (Rar; la pl.) Obadă (**II**). *Fiecare picior al prizonierului era prins pînă mai sus de genunchi între două scînduri.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 12, 41.

b) (Popular; la plug) Cormană de lemn. Cf. BOCĂNEŢU, T. A. 173, H II 244, 300, VIII$_2$ 247, XIV 359, 398, XVIII 277, ALR II 5 010/682, ALR SN I h 18.

c) (Regional) Piesă la piua de postav, formată dintr-o bucată de scîndură (**1**) prevăzută cu un orificiu în care se sprijină fusul. Cf. DAMÉ, T. 168, PAMFILE, I. C. 307.

d) (Popular; la războiul de ţesut; mai ales la pl.) Chingă (la tălpig **1**). Cf. DAMÉ, T. 134, ŞEZ. VIII, 146, PRIBEAGUL, P. R. 8, ALR SN II h 474.

e) (Regional) Parte a ragilei de pieptănat fuioarele, formată dintr-o placă de lemn pe care este fixat pieptenele; (regional) coadă, pat[1] (**5 i**). Cf. PAMFILE, I. C. 207.

f) Tăblie din scînduri (**1**) care formează partea de deasupra a unei mese, a unei tejghele etc. *Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărăbii.* EMINESCU, O. I, 130.

g) (Rar) Planşetă (**1**) pentru frămîntat ori pentru întins aluatul. *Cînd a fost coca gata, Mama a scos-o din copaie şi, întinzînd-o pe scîndura presărată cu făină, a îndesat-o.* ARGHEZI, S. VII, 150.

h) (Prin sud-vestul Transilv.) Fund pentru mămăligă. Cf. ALR I 697/69, A II 3, 12.

i) Tocător (**II 4**) de carne, de ceapă etc. Cf. ALR SN IV h 1 034.

î) (Şi în sintagma *scîndură de călcat*) Placă lată de lemn, pe care se calcă cu fierul de călcat diverse obiecte (de îmbrăcăminte, casnice etc.) Cf. DDRF.

j) (În sintagma) *Scîndură de semănat* = placă de lemn întrebuinţată în pepinierele silvice pentru semănat. Cf. DS.

k) (Popular; cu sens colectiv) Şindrilă (**1**). Cf. SCL 1966, 469, ALR II/I h 229.

l) (Prin sudul Munt.) Fiecare dintre şipcile aşezate pe căpriorii acoperişului, pentru a susţine şindrila, olanele etc. Cf. ALR II/I h 227.

m) (Prin sud-vestul Transilv.) Laviță. Cf. H XVIII 60, A H 6.

n) (Regional) Poliță[1] (1) (Chizătău — Lugoj). Cf. ALRM II/I h 368/76.

o) (Regional) Botniță (cu cuie de fier) pusă vițeilor după înțărcare, ca să nu mai sugă; (regional) scîndurică (2 e), scîndurișcă, scînduruță cu cuie (v. scînduruță 2) (Voiniceni—Tîrgu Mureș). Cf. ALR II 5 674/235.

3. (Mai ales la pl.; la sg. cu sens colectiv) Podea (1), dușumea din scînduri (1). Cf. POLIZU. *Curățenia casii se păstrează prin curățenia celor ce lăcuiesc într-însa ... Acurățitul scîndurilor, scuturatul prafului... pare ar fi cele dintîi îngrijiri ale curățeniei casei.* PENESCU, M. 13/24. *Acceptarăm ca doi din noi să se culce jos pe scînduri.* SION, P. 315. *Un moale pas abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I, 119. *Cu pantalonii sumeși... începură a freca scîndurile.* BACALBAȘA, S. A. I, 27, cf. ȘĂINEANU[2]. *Ne-am pomenit cu cîteșitrei, lip! lip!, cu piciorușele goale pe scînduri.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 22, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Adusesem, pe scîndurile clasei, ceva din noroiul ulițelor.* I. BOTEZ, B. I, 10, cf. POPA, V. 303. *Scîndurile se cutremurau sub pașii noștri.* TEODOREANU, M. III, 212. *Creolina... se dă pentru dezinfectat... privățile, scîndurile.* VOICULESCU, L. 109. *Bate covoarele,... spală scîndurile, văruiește.* CĂLINESCU, C. O. 130. *Doream să dorm pe scînduri.* H. LOVINESCU, T. 335, cf. DM. *Scîndurile vechi scîrțîiră și zgomotul se stinse.* V. ROM. ianuarie 1965, 72, cf. SCL 1966, 454, CHEST. II 196/32, ALR II/I h 237, ALR II/I MN 149, 3 930/728, 784, 958, ALR SN IV h 1 234.

4. (Popular; și în sintagmele *scîndură de brad*, familiar, *patru scînduri*) Sicriu, coșciug. *Mîna care-au dorit sceptrul universului și gînduri Ce-au cuprins tot universul, încap bine-n patru scînduri.* EMINESCU, O. I, 134, cf. DM. *Că urîtul n-are vad Decît scîndura de brad.* ALECSANDRI, P. P. 307. *Toată boala are leac, Da' urîtul n-are cap, Fără scîndura de brad Și-o piatră mare la cap.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 212. *Eu acolo-i fi-ngropat Fără scîndură de brad.* id. ib. 324. ◇ Expr. **A-i suna** (sau **a-i bate**) (cuiva) **scîndura** = a sosi momentul morții cuiva, a-i suna (cuiva) ceasul. Cf. DM. *Lume, lume, soro, lume, De tine m-oi sătura Cînd mi-o suna scîndura, Cînd mi-o face colivă.* TEODORESCU, P. P. 287. *De beut eu m-oi lăsa Cînd mi-a suna scîndura.* SEVASTOS, N. 277. *Eu de tine m-oi lăsa, Cînd mi-a suna scîndura.* ȘEZ. I, 291. *Dar noi atunci ne-om lăsa, Cînd ne-a bate scîndura.* FOLC. MOLD. I, 560. (Cu schimbarea construcției) *Tinerea s-o mărităt, De iubit nu s-o lăsat. Lasă că mi s-a lăsa Scîndura cînd i-a suna.* MARIAN, NU. 5. (Regional) **A fi pe scîndură** = a fi mort (în sicriu). *Cîntă cucu-n vîrf de spine, Lui Vălean lumina-i fine; Cînd era în zori de ziuă, Vălean era pă scîndură.* ALEXICI, L. P. 190.

— Pl.: *scînduri* și (regional) *scîndure* (ALR I 1 853/230). — Și: (regional) **schîndură** (ib. I 1 853/159; pl. *schîndure*, ib.), **scăndură** (ALR II/I h 237/310), **șcîndură** s. f.

— Lat. **scandula.**

SCÎNDURĂRÍE s. f. 1. Totalitatea scîndurilor (1) din care este construit un obiect; partea de lemnărie a unui obiect; mulțime de scînduri; p. ext. obiect făcut din scînduri (1); (învechit, rar) scîndurime. *Scîndurăria șubredă începu să se zbată..., și, pe ușa deschisă, năvăli... Rarița.* SADOVEANU, P. S. 76, cf. TDRG. *Se zorea să taie colțul de-a dreptul, ca să iasă în șosea, cînd a auzit scîrțînd... scîndurăria podului umblător.* POPA, V. 143. *Se strîngeau cu grijă... puținul mobilier, toată scîndurăria, ușile și ferestrele.* MOROIANU, S. 16, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DM, DEX.

2. Depozit de scînduri (1). Cf. LTR[2], DM, DEX. ✦ (Ieșit din uz) Negoț cu scînduri (1). Cf. SCRIBAN, D.

— **Scîndură** + suf. *-ărie.*

SCÎNDUREÁ s. f. v. **scîndurică.**

SCÎNDUREÁNĂ s. f. (Regional) 1. Scîndurică (1). Cf. DM, SFC VI, 127, M. D. ENC.

2. (La războiul de țesut; mai ales la pl.) Tălpig (1). Cf. PAMFILE, I. C. 276, ȘEZ. VIII, 147, M. D. ENC.

— Pl.: *scîndurene.*

— **Scîndură** + suf. *-eană.*

SCÎNDURÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv. și prin Bucov.; complementul indică scînduri 1) A bate, a prinde, a fixa în cuie. Cf. DRLU, LEXIC REG. II, 117.

— Prez. ind.: *scînduresc.*

— V. **scîndură.**

SCÎNDURÍCĂ s. f. 1. Diminutiv al lui scîndură (1); (popular) scîndurice (1), (regional) scîndureană (1), scînduriță (1), scînduruș, scînduruță. *Dzise celora ce pot nuta, și sărire ainte la margiri, iară alții amu spre scîndureale, iară urît spre va[se] de corabie.* COD. VOR. 96/6. *Scrisese și o scîndurea Pilat, și puse la cruce.* CORESI, ap. Ç. CR. 15/21, cf. IST. AM. 60[v]/19, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, Ç. *Luai lădița cea de aur... și, deschizîndu-o, aflai într-însa niște scîndurele vechi.* GORJAN, H, IV, 138/26, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Se mai pescuiește și cu ajutorul tălchigului, care-i făcut din o scîndurică de lemn.* ȘEZ. IV, 114, cf. BARCIANU, CIHAC, I, 244, ALEXI, W., TDRG, DHLR II, 320. *De frică să nu se mototolească, el singur l-a împachetat între două scîndurele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 39, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Sub braful rupt se pune o scîndurică subțire.* VOICULESCU, L. 48. *Vorbi, potrivind două scîndurele cap la cap.* C. PETRESCU, Î. II, 181, cf. SCRIBAN, D., LTR[2], DM. *Lui Lotru i-a legat mătușa Oniță piciorul în scîndurele.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 175, cf. SFC II, 211. *Se pun 2 scîndurele cruciș, apăsînd castraveții, ca să fie toți cuprinși de oțet.* S. MARIN, C. B. 338, cf. M. D. ENC., DEX, ALR II/I h 241.

2. Numele mai multor obiecte, părți de unelte etc. făcute dintr-o scîndurică (1):

a) (Prin Transilv. și vestul Dobr.; la războiul de țesut) Chingă (la tălpig 1). Cf. H II 322, ALR SN II h 474.

b) (Regional; la războiul de țesut) Tălpig (1) (Brașov). ALR I 1 288/180.

c) (Prin sudul Transilv.; la războiul de țesut; în forma *scîndurea*) Lopățică. *Pe sul... se leagă urzeală, și apoi se întind firele, cu amnariu din capu sulului ăl dinainte prin care trece scîndureaua toi cu găurele.* BREBENEL, GR. P.

d) (Prin Transilv.; la jug; mai ales la pl.) Bulfeu. Cf. TDRG, CADE, BREBENEL, GR. P., ALR SN II h 336, A II 12.

e) (Regional) Scîndură (2 o) (Micăsasa — Mediaș). ALR II 5 674/141.

— Pl.: *scîndurele.* — Și: **scîndureá** s. f.

— **Scîndură** + suf. *-ică.* — **Scîndurea:** cu schimbare de suf.

SCÎNDURÍCE s. f. 1. (Popular) Scîndurică (1). Cf. LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, LM, BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX. *Mă dusei în pădurice Și tăiei o scîndurice, Și la capăt cu un cucui, Și la mijloc măcui, măcui* [Vioara]. GOROVEI, C. 336, cf. PASCU, C. 225.

2. (Transilv.; la războiul de țesut) Lopățică. Cf. TDRG, CADE.

— Pl.: *scîndurici.*

— **Scîndură** + suf. *-ice.*

SCÎNDURÍE s. f. (Regional) Parte a joagărului de apă, de forma unei tăblii de masă, pe care se pun bușteni pentru a fi tăiați (Banloc — Timișoara). ALR I 1 850/35.

— Pl.: *scîndurii.*
— **Scîndură** + suf. *-ie.*

SCÎNDURÍME s. f. (Învechit, rar; cu sens colectiv) Scîndurărie **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C.
— **Scîndură** + suf. *-ime.*

SCÎNDURÍȘCĂ s. f. (Prin Transilv.) Scîndură **(2 o)**. Cf. MAT. DIALECT. I, 26.
— Pl.: ?
— **Scîndură** + suf. *-ișcă.*

SCÎNDURÍȚĂ s. f. **1.** (Transilv. și prin Ban.) Scîndurică **(1)**. Cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, DM, SFC II, 211. ◇ Expr. **A rămîne pe scîndurița goală** = a deveni complet sărac. *Rămase țiganul pe scîndurița goală.* MERA, L. B. 113.

2. Nume dat mai multor obiecte, părți de unelte etc. făcute din scîndurițe **(1)**:

a) (Regional; la războiul de țesut) Chingă (la tălpig **1**) (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALR SN II h 474/47.

b) (Regional; la războiul de țesut) Fiecare dintre brațele vatalelor (Vălcani — Sînnicolau Mare). ALR SN II h 476/47.

c) (Popular; la războiul de țesut) Lopățică. Cf. PAMFILE, I. C. 274, LTR[2], DM, ȘEZ. VIII, 148.

d) (Prin Ban.) Tocător **(II 4)** de carne, de ceapă etc. Cf. ALR SN IV h 1 034.

e) (Regional; la jug) Policioară **(2 b)** (Cîlnic — Sebeș). A II 12.

f) (Regional; la jug) Bulfeu (Cîlnic — Sebeș). A II 12.

g) (Regional; la pereții de lut ai casei) Șipcă[1] (Firminiș — Zălau). CHEST. II/357.
— Pl.: *scîndurițe.*
— **Scîndură** + suf. *-iță.*

SCÎNDURÚȘĂ s. f. (Regional) Scîndurică **(1)**. Cf. DM, SFC II, 211. *Mă suii pe-o scîndurușă, Mă-ntîlnii c-o albinuță.* MARIAN, INS. 174.
— Pl.: *scîndurușe.*
— **Scîndură** + suf. *-ușă.*

SCÎNDURÚȚĂ s. f. **1.** (Prin Transilv.) Scîndurică **(1)**. Cf. LB.

2. (Regional; în sintagma) *Scînduruță cu cuie* = scîndură **(2 o)** (Negrești — Baia Mare). ALR II 5 674/346.
— Pl.: *scînduruțe.*
— **Scîndură** + suf. *-uță.*

SCÎNECÍE s. f. (Regional) Unealtă de fierărie nedefinită mai îndeaproape (Bistricioara — Borsec). Cf. H X 22, 69.
— Pl.: *scînecii.* — Și: **scăncíe** s. f. H X 22.
— Etimologia necunoscută.

SCÎNTĂUĂ, s. f. v. **scînteie.**

SCÎNTĂ s. f. v. **scîntei.**

SCÎNTEÁ s. f. v. **scînteie.**

SCÎNTEÁIE s. f. v. **scîntei.**

SCÎNTÉI s. m. v. **scînteie.**

SCÎNTEIÁ vb. I. Intranz. **1.** A produce sau a împrăștia scîntei **(1 1)**. *Izbește-n coapsa stîngă, răsună armătura Și schinteie oțelul.* HELIADE, O. I, 316. *Ard nuielele trăsnind, Creste para scînteind.* ALECSANDRI, P. II, 106. *La lună săbiile scînteiază.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Cremenea de munte, de sub copitele de fier a calului zburînd, scînteia.* EMINESCU, G. P. 116. *Și s-a pornit căruța-n noapte, În pietre scînteia potcoava.* GOGA, POEZII, 116, cf. TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Zgomotul macaralelor... și al scripeților ce scînteiau în viteză creștea.* BARBU, G. 186, cf. M. D. ENC., DEX. *Pe drumul Bălgradului Mere murgul Radului, Din picioare scînteind, Din gură pară țipind.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 497, cf. ALR I 391/150, 255, 273, 675. ◇ Tranz. fact. (Rar) *Trăsuri... staționau... sîciite de nerăbdarea cailor, bătînd potcoavele pe loc și scînteind granitul.* ARGHEZI, B. 99. ✦ Refl. (Regional; în forma *schinteia*) A se arde. *În foc că s-a dat Și s-a schinteiat, La spata dreaptă Lesne se arată.* CORCEA, B. 39.

2. (Mai ales despre surse de lumină) A produce o lumină puțin intensă (și intermitentă), ca o scînteie **(I 1)**, a lîcări, a luci; a produce o lumină vie, strălucitoare, a străluci; a sclipi **(1)**, a scăpăra[1] **(2)**. *Lumina... cea cît de mică și de departe luminează și scînteiază.* CANTEMIR, I. I. I, 41, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Mulțimea acestor globuri... vor scînteia înaintea ochilor noștri.* MARCOVICI, D. 277/ 3. *A sale rază Cu putere scînteiază.* ASACHI, F. 96/6, cf. VALIAN, V. *Amorul a fost... asemenea minelor Laceniei, a cărora surfață scînteie de aur strălucitor.* NEGRUZZI, S. II, 44, cf. PONTBRIANT, D. *Olane smălțuite scînteiau la razele soarelui.* SION, P. 302. *Marea-n spume scînteiază.* ALECSANDRI, P. I, 105. *Fulgerul scînteie, tunetul bubuie.* BOLINTINEANU, O. 74. *Pe Dunăre scînteiau razele răsfrînte în mii de talazuri.* ODOBESCU, S. I, 140. *Tresărind scînteie lacul Și se leagănă sub soare.* EMINESCU, O. I, 121, cf. GHEREA, ST. CR. I, 143. *Dar pe cer scînteie luna, dar în iarbă cînt-un greier.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 44, cf. DDRF. *Pe frunzele pomilor scînteiau ca niște pietre scumpe picăturile de apă.* SANDU-ALDEA, U. P. 195, cf. ȘĂINEANU[2]. *Coperișurile hambarelor scînteie albe de rouă.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 116. *Luceafărul... va scînteia iar la apus, ca cel mai frumos diamant al cerului.* DELAVRANCEA, O. II, 233. *Zăpada scînteiază din nenumărate ținte de argint.* AGÎRBICEANU, A. 416. *Un diamant... scînteia în umbră pe unul dintre degetele sale lungi.* HOGAȘ, DR. II, 137. *Din ce adîncuri scînteiază în noaptea asta cerul, cu toate stelele lui!* IBRĂILEANU, A. 106, cf. RESMERIȚĂ, D. *Marea... lucie ca o baltă..., scînteind ca o mișună de licurici.* M. I. CARAGIALE, C. 41, cf. CADE. *În iarbă... scînteie licuricii.* EFTIMIU, Î. 25. *Farul scînteia în port.* MINULESCU, V. 21. *Pe Olt scînteia o salbă de lumini.* GALACTION, O. 66. *Pe sîrme scînteiază șiraguri de mărgele.* CĂZIMIR, L. U. 31. *Lumina scînteie orbitoare și prea vie, în cristale și în tăvile de metal.* C. PETRESCU, Î. I, 92. *Coastele cu vii... se coceau așa de timpuriu în oglinda apelor scînteind de lumină.* I. BOTEZ, B. I, 71. *Toată valea învestmîntată în alb scînteia.* COCEA, S. I, 9. *Se uită... la crucea bisericii care scînteie.* TEODOREANU, M. U. 255. *Cîteva bucățele de onix luciu, între care scînteiau juvaieruri adevărate de aur.* SADOVEANU, O. XII, 594, cf. SCRIBAN, D. *Scînteiau cataramile nichelate.* ARGHEZI, B. 100. *Sub stele, marea scînteia în mii de culori.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 797. *Cafeneaua scînteia de lumina mată a marilor globuri care atîrnau din plafon.* VINEA, L. II, 319. *Treceau norii pe cer și scînteia luna.* PREDA, R. 479. *Multora le trec prin mîini pietrele prețioase, dar arar se arată aur-făurarul de geniu care să le facă să scînteie.* VARLAAM—SADOVEANU, 283. *Muntele mai scînteiază sub nea.* CONTEMP. 1969, nr. 1 173, 6/1. *Brățara o întorcea pe toate părțile spre a face briliantele să scînteieze multicolor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 17/2, cf. M. D. ENC., DEX. (Tranz. fact.) *Zidurile de arbori se legănau domol scînteindu-și frunzele.* SADOVEANU, O. XII, 534. ◇ Fig. *Deciia urmează între împărați nu numai pentru Liliac scînteile împotrivirii a scîntiia.* CANTEMIR, I. I. I, 69. *Nădejdea schinteia pe frunțea sa cea augustă.* MARCOVICI, C. 49/4. *În aceste puține cuvinte scînteie aspirările către un viitor mai bun.* SION, P. 305. *Scînteie disperarea în ochii-i crunți de sînge.* EMINESCU, O. I, 88. *Înăuntrul frunții a scîn-*

teiat o mare inspirație. CARAGIALE, O. I, 167. *Nu-și va opri admirația față de această strălucită minte omenească care a scînteiat între noi.* IORGA, P. A. II, 27, cf. RESMERIȚĂ, D. *Spiritul său incomparabil, în care scînteia inteligența suverană.* în PLR II, 570. *Mă delectez și cu trăsăturile lui de spirit, însă știu că multe au scînteiat altădată sub pana altcuiva.* SADOVEANU, O. XX, 56, cf. SCRIBAN, D. *Ne este descrisă figura unui idiot, prin a cărui noapte scînteiază lumina iubirii.* VIANU, A. P. 174. *Ura te-neacă și-ți scînteie-n oase.* ARGHEZI, VERS. 106. *Pagina sa scînteiază prin anumite posibilități emotive.* IST. LIT. ROM. II, 53. *Ceva scînteia în aerul rece, o ură surdă, stăpînită multă vreme.* BARBU, G. 265. *Se aștepta s-o vadă de astă dată scînteind de inteligență și cunoștințe.* PREDA, R. 75. ✦ (Despre ochi, privire) A avea o strălucire specifică, vie, care trădează un sentiment puternic; a luci, a sclipi **(2)**, a scăpăra[1] **(3)**. *Ochii tăi schinteiază, Brațul tău e puterea.* HELIADE, O. I, 158. *Căutătura lui scînteia ca focul.* DRĂGHICI, R. 167/17. *Ochii dumitale scînteiază.* HRISOVERGHI, A. 73/8. *Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu, răspunse Lăpușneanu, a cărui ochi scînteiară ca un fulger.* NEGRUZZI, S. I, 139. *Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scînteie.* EMINESCU, O. I, 29. *Numa-i scînteiau ochii în cap de ciudă.* CREANGĂ, P, 269. *Ochii ei frumoși scînteiau de fericire.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 144 *Cinele se uită, îi scînteiază ochii.* DELAVRANCEA, H. T. 266, cf. ȘĂINEANU[2]. *Ochii femeilor scînteiau lacomi.* ANGHEL—IOSIF, C. L. 6. *Cu ochii scînteind ... începu să culeagă paralele.* GÎRLEANU, N. 57, cf. RESMERIȚĂ, D. *Ochii mici... scînteiau ca doi cărbuni aprinși.* REBREANU, R. II, 139. *Ochii îi scînteiau înviați ca două licăre sub spuză.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Privirile lui scînteiară de un farmec copilăresc.* VOICULESCU, P. I, 310. *Aștepta gata să lovească, la pîndă, cu ochii scînteind ca o fiară încolțită.* BART, E. 301. *Îi scînteiau ochii.* VINEA, L. II, 170. ✦ (Despre oameni) A avea o privire strălucitoare, vie, care trădează un sentiment puternic, a privi pătrunzător; a scăpăra[1] **(3)**, a sclipi **(2)**. *Mamă-sa schinteia din ochi ca și șopîrla cînd o calci pe coadă.* FM (1841), 286[2]/25.

— Pronunțat: *-te-ia.* — Prez. ind. pers. 3: *scînteiază* și *scîntéie* (accentuat și, rar, *scînteie*). — Și: (învechit și regional) **schinteiá** vb. I.

— V. **scînteie.**

SCÎNTEIÁRE s. f. v. **scînteiere.**

SCÎNTEIÁȘ s. m. (Regional) Licurici *(Lampyris noctiluca)* (Băneasa — Medgidia). ALR I 1 895/984.

— Pronunțat: *-te-iaș.* — Pl.: *scînteiași.*
— **Scînteie** + suf. *-aș.*

SCÎNTÉIE s. f. **1. 1.** Particulă incandescentă care sare din foc, dintr-un corp aprins, din ciocnirea unor corpuri dure, dintr-un material dur în timpul prelucrării etc., stingîndu-se foarte repede, datorită pierderii de căldură prin răcire în aer. *Înfocară un bou de aramă... și era înfocat de arunca scînteaie.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 136[v]/3, cf. ANON. CAR. *Ca schinteile pre paie vor fugi.* MINEIUL (1776), 81[v2]/6, cf. DRLU. *Patima lui este asemenea unui foc nestins... care sloboade schintei înflăcărate.* PLEȘOIANU, T. II, 35/24. *Acest smanț este așa de tare, de scapără cu amnarul scînteie de foc.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 134/16. *Al meu cărbune... plesnit în schinteie l-acea grozăvie, Cu totul zdrobit, Cine-l mai cunoaște în focul cel mare?* HELIADE, O. I, 129. *Au trăsnit cumplit și au scos o mulțime de scînteie.* CR (1830), 120[1]/14, cf. I. GOLESCU, C. *Focul din scîntei... Născînd toate le preface.* ASACHI, F. 119/18, cf. VALIAN, V. *Schinteia-și fulgeru des întinde Văzduhul repede se aprinde.* I. VĂCĂRESCUL, P. 332/11, cf. CIHAC, I, 244. *În locul unde căzură aceste scîntei, răsări îndată două steble de busuioc.* ISPIRESCU, L. 65, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2]. *Din goana lui s-au ridicat Văpăi și valuri de scîntei.* GOGA, POEZII, 227. *Trosnește focul, sar scîntei.* IOSIF, V. 34. *I se părea că cerul pilpîie, ca într-o izbucnire de scîntei.* GÎRLEANU, N. 103, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Drama a rămas deci alipită ca o scînteie într-o cremene.* LOVINESCU, C. VIII, 139. *Mici și îndărătnice stoluri de păsări de foc, scînteile se revărsau spre Amara.* REBREANU, R. II, 107. *Se prăvălește un stup de jar în sobă, cu scîntei.* TEODOREANU, C. B. 24. *Motorul pornește, pocnește, ies scîntei.* CAMIL PETRESCU, P. 314. *Flăcările... prăbușeau grinzile... în risipă de scîntei.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 58, cf. DS. *Dacă sar schintei din cuptor în mijlocul casei, vin... oaspeți.* PRIBEAGUL, P. R. 109. *Ardea focul de vreascuri și cetină, pîrîind și aruncînd scîntei.* SADOVEANU, O. XII, 21. *Butucii ard în sobă cu trosnet și scîntei.* PILLAT, P. 149, cf. SCRIBAN, D., ARGHEZI, B. 105. *Sadoveanu pare a prefera viziunea fulgurantă, luminată în scăpărarea unei scîntei.* VIANU, A. P. 235, cf. LTR[2]. *O scînteie care atinge vîrfușorul de fosfor al unui chibrit produce o slabă licărire.* RALEA, S. T. I, 21. *Scapă ciubucul în barbă, împroșcînd fum, tăciuni și scîntei.* C. PETRESCU, A. R. 64. *Se înălțară flăcări zvelte,... roiuri mari de scîntei.* STANCU, Ș. 50. *În zorii omenirii, da! prin peșteri Lovită de amnar, am dat scînteia.* V. ROM. ianuarie 1954, 133. *Țîșnesc în afară scînteile.* PAS, L. II, 24. *Se repezea la baros și-l mînuia cu atîta putere, încît răspîndea în jur mii de scîntei.* TUDORAN, P. 111. *Ieșeau scîntei de sub tăișul tîrnăcopului.* PREDA, I. 79. *Grîu de aur — pare-n saci ți scîntei.* LABIȘ, P. 42. *La fîntîna arteziană de scîntei a fontei topite, sufletele... se profilează mai bine.* CONTEMP. 1956, nr. 483, 1/2. *Roca... nu se supunea ciocanului pe care-l zvîrlea înapoi cu scîntei.* V. ROM. ianuarie 1965, 94. *Și mai frumoase sînt galaxiile de scîntei și șuvoaiele de lumină de la cuptoarele oțelăriilor.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 18, 1/1, cf. M. D. ENC., DEX. *Pe unde călca, Scînteie verzi vărsa.* POP., ap. GCR II, 333. *Arde foc în București, Merg scînteile-n Popești.* TEODORESCU, P. P. 322. *Dacă nu mă crezi pe mine Iacă steaua care vine Și pe tine te aprinde Cu schintei cătrănite.* BIBICESCU, P. P. 238. *Cînd sufli în foc și sar scîntei, ai să primești o veste bună.* ȘEZ. VI, 55. *Curcăreasa a zis să taie merii, s-astupe coșu să nu iasă fo schintaie.* GRAIUL, I, 98. *Și-a scos un cal graur, Cu șaua de aur,... Pe unde călca, scintei făcea.* FOLC. MOLD. I, 296. *Scînteia mică face focul mare.* ZANNE, P. IX, 523. *De nu va stinge neștine scînteiul pînă e mic, După ce înalță flăcări nu-i poate face nimic.* PANN, E. I, 93/3. *Ce e mică Și mai mică Și de vodă n-are frică (Scînteia).* GOROVEI, C. 331. *Dacă nu-i, Nici eu n-o spui (Scînteia).* PAMFILE, C. 32. ◇ Fig. *Au sărit scînteia și la noi în Moldova, de s-au aprinsu acestu pojar de obiceiu.* NEGULCE, L. 104. *Respirez-un suflet tînăr, ici, în peptul ist focos, împroșcînd de-amar scînteie.* MILLO, în PR. DRAM. 363. *Din războiul părerilor împotrivitoare sare scînteia cea ascunsă a adevărului.* MARCOVICI, C. 38/16. *Scăpăra cu putere scînteia românismului.* HASDEU, I. C. I, 43. *Nu pot ca să aprinză o singură scînteie În sufletu-nghețat.* EMINESCU, O. I, 25. *Ce dulce e scînteia ce mi-ai aprins în piept.* PĂUN-PINCIO, P. 82. *Scapără din timp în timp scînteia adevărului* (a. 1897). PLR I, 470. *Fiecare... va fi izbutit să aprindă o scînteie de idealism în cercul său.* ib. II, 71. *Aducea în discuție puncte de vedere noi, și cînd nu putea lumina, orbea prin scăpărarea scînteilor.* IORGA, P. A. II, 25. *Nu se știe care dintre scîntei va aprinde țara.* CAMIL PETRESCU, B. 90. *Scriitorul trebuie să aștie scînteile noului, transformîndu-le în focuri vii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 99. *Săraca slovă strînsă-n file Doar o scînteie-aș vrea să poarte Din flacăra acelor zile.* V. ROM. iunie 1954, 5. *Tableta... aruncă pulbere și scînteie în casele noastre prea liniștite.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 54, 7/1. ◇ *Scînteie electrică* = tip de descărcare electrică luminoasă, care apare la tensiuni ridicate între electrozi, avînd caracter discontinuu (și distructiv). *Acest din urmă cuvînt... fu ca o schinteie electrică.* NEGRUZZI,

S. I, 154. *Ideea este... un fel de scînteie electrică care luminează spiritul.* GHICA, C. E. III, 5. *Făcînd să treacă o scînteie electrică printr-un amestec de oxigen și hidrogen, ambele gazuri se combină pentru a produce apa.* PONI, CH. 9. *Simți... că ființa lui întreagă e zguduită, la vederea ei, ca sub atingerea unei puternice scîntei electrice.* HOGAȘ, DR. II, 137. ◆ Strălucire specifică, vie, în ochi, în privire, care trădează un sentiment puternic; privire strălucitoare, vie, pătrunzătoare, care trădează un sentiment puternic. V. scăpărare **(3)**, scînteiere **(2)**, sclipire. *Îndată turbură pre cîți îl aud, încît aprinzîndu-se aceștia cu aceleași văpăi, slobod scîntei din ochi.* MOLNAR, RET. 8/5. *Ochii lor... clipeau din cînd în cînd cu scîntei de amor și voluptate.* FILIMON, O. I, 142. *Cu pumnul bate-n masă în vreme ce vorbește Și cu scîntei de ură la minister privește.* I. NEGRUZZI, S. II, 34. *Și-n ochii tăi văd strălucind scînteia Din focul mare-al dragostei de lege.* GOGA, POEZII, 19. *În ochii voștri mari, ca de viței... Cu viersul meu eu știu s-aprind scîntei.* PETICĂ, O. 83. ◇ Expr. **A i se face** (cuiva) **scînteî (pe dinaintea ochilor)**, se spune cînd cineva primește o lovitură (fizică sau morală) puternică (și are senzația că vede scîntei **I 1)**. Cf. M. D. ENC., DEX. (Cu schimbarea construcției) *Sar odată voiniceșce de pe-un mal... din greșeală, drept cu fața-n jos, numai scîntei mi s-au făcut pe dinaintea ochilor, de durere.* CREANGĂ, A. 61. (Regional) **A vedea scînteî verzi** = a vedea stele verzi, v. stea. Cf. ZANNE, P. IX, 523. (Cu parafrazarea expresiei) *Un cioclu mă pocni cu pumnul în frunte, încît îmi scăpărară ochii scîntei verzi.* EMINESCU, G. P. 89. **A se învăța (sau a se deprinde) ca țiganul** (sau, rar, **ca ţăurarul) cu scînteia** (ori **cu scînteile**) = a se obișnui (sau a ajunge să se obișnuiască) cu ceva (neplăcut, rău). Cf. M. D. ENC., DEX. *Îs deprins cu nevoile ca țiganul cu scînteile.* ȘEZ. I, 218, cf. ZANNE, P. V, 289, VI, 381. ◇ (Prin analogie) *Cîte un val se spărgea... și vîntul îi prindea jerba albă, spulberînd-o în scîntei ude.* TUDORAN, P. 188. *Lupii spulberau scînteî din zăpadă.* LABIȘ, P. 22.

2. Lumină puțin intensă (și intermitentă), ca o scînteie **(I 1)**, licăr, licărire, lucire, (livresc) scintilație **(1)**; lumină vie, strălucitoare, strălucire; scînteiere **(2)**, scăpărare **(2)**, sclipire. *Din sînul neființii ai scos pe acest luminos soare ca o scînteie strălucitoare.* MARCOVICI, C. 9/5. *Riul galben ... curgea ca un șarpe ai căruia solzi la tot clipătul îmi arunca scîntei de soare.* GHICA, C. E. I, 48. *Lumina zilei dezbrăca luceferii de scînteile lor.* SION, P. 394. *Cîmpia i se înfățișează luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, S. III, 20. *Nu mai am de obicei, Ca-n zilele acele Să mă îmbăt și de scîntei Din stele.* EMINESCU, O. I, 187. *Zări într-o depărtare nespusă o schinteie ce abia licărea.* ISPIRESCU, L. 201. *Scîntei se desfac din nenumăratele juvaiere.* IORGA, C. I. I, 180. *Strălucesc scîntei de aur ce-nspăimîntă.* MINULESCU, VERS. 332, cf. CADE, DEX. ◇ Fig. *Din sînul veciniciii tu ai scos această schinteie a vieții, ce o numim duh.* MARCOVICI, D. 280/1. *Io cu schinteie din dumnezeire, cu înțelepciune l-am dăruit.* FM (1841), 145[1]/3. *Cuprinde în sine întîia schinteie a vieții pentru o făptură nouă.* VASICI, M. II, 11/6. *Nici o scînteie-ntr-însul nu-i candidă și plină.* EMINESCU, O. I, 56. *Italie iubită, primește-o salutare Cu tainica schinteie a sufletului meu.* MACEDONSKI, O. I, 51. *Urma-ți va fi cunoscută pe-unde ți-ai purtat scînteia.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 44. *În toate aceste e vădită scînteia artei.* în PLR II, 57, cf. ȘĂINEANU[2]. *Cu scînteia eternă a geniului lor, au aprins flacăra sfîntă a libertății în pieptul popoarelor subjugate.* în PLR II, 231. *Dacă ai, în căpșorul tău, scînteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ți-i de ajuns.* GÎRLEANU, L. 7, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Ideea superiorității nemăsurate a personalității morale a omului, depozitarea unei scîntei desprinsă din divinitate.* VIANU, E. 478. *Vom continua să oferim mereu publicului... scînteia de geniu.* RALEA, S. T. I, 144. *Porți o scînteie divină.* T. POPOVICI, S. 248. *A doua piesă... are pe alocuri scîntei de umor.* FLACĂRA, 1969, nr. 2, 15.

3. Fig. Fapt, în aparență neînsemnat, care declanșează o acțiune, un sentiment etc. *Ei răscoală în popoare a distrugerii scînteie.* EMINESCU, O. I, 51, cf. RESMERIȚĂ, D. *Din tot ce s-a scris... n-a țîșnit încă scînteia pe care au așteptat-o.* LOVINESCU, C. VIII, 159, cf. M. D. ENC., DEX.

4. Fig. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Particică neînsemnată (din ceva); fărîmă, pic[1] **(II 2)**, (regional) țîră. *Cînd gîndești de moarte, de vei avea vro scînteaie de minte, nu e cu putință să nu te temi de dînsa.* MAIOR, P. 8/17. *O scînteie de nădejde ce mi-ai dat m-au răcorit.* BELDIMAN, O. 13/11, cf. LB. *Să insufle... scîntei măcar de sentimenturi de patriotism.* CR (1829), 6[1]/16. *Nici o scînteie de nădejde... nu s-au văzut* (a. 1839). URICARIUL, XIV, 217. *Se reproduțează și cea mai mică scînteie a rămășiții ei în trup.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 354/12, cf. POLIZU, CIHAC, I, 244, LM. *Țugulea scăpase cu o scînteie de viață, căci frații nu-l omorîse de tot.* ISPIRESCU, L. 329. *O scînteie de adevăr... semeț aș arunca-o în sufletu-i despotic.* I. NEGRUZZI, S. VI, 304, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CADE, com. BENIUC, M. D. ENC., DEX.

II. (Bot.) **1.** (Transilv.) Garofiță *(Dianthus carthusianorum)*. BORZA, D. 59, cf. ALR I 1 935/65, 93, 158, 302.

2. (Prin Ban. și prin sud-vestul Transilv.) Liliac *(Syringa vulgaris)*. BORZA, D. 166.

3. (La pl.; prin vestul Transilv.) Bănuț(i) *(Bellis perennis)*. BORZA, D. 29.

4. (Regional) Scînteiuță **(II 1)** *(Anagallis arvensis)*. BORZA, D. 18.

— Pronunțat: *-te-ie.* — Pl.: *scîntei* și (învechit și regional) *scînteie.* — Și: (învechit și regional) **scîntéi** s. m., **scînteále, scîntă** (LB, POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., com. BENIUC), **schintéie,** (regional) **scîntáuă** (ALR I 679/298, 308, A I 12, 13, 31, 35), **scîntie** (BORZA, D. 166, ALR I 679/748, 890), **scânteá, schintáie, schintáuă** (A I 17, 21, 31), **schinteáuă** (ALR I 679/320, A I 20, 22, 23, 26, 36), **schintíe** (ALR I 679/805, 887, 922, 940), **scluntíe** (BORZA, D. 166), (învechit, rar) **scînteă** (KLEIN, D. 419, GRAUR, E. 50) s. f.

— Lat. ***scantillia** (lit. **scintilla**).

SCÎNTEIÉRE s. f. Acțiunea de a scînteia și rezultatul ei.

1. Cf. scînteia **(1)**. Cf. RESMERIȚĂ, D., M. D. ENC., DEX.

2. Lumină puțin intensă (și intermitentă), ca o scînteie **(I 1)**, licăr, licărire, lucire, (livresc) scintilație **(1)**; lumină vie strălucitoare, strălucire; scînteie **(I 2)**, scăpărare **(2)**, sclipire. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU. *Oricîte stele ard în înălțime... Cu a lor lumină și cu scînteiarea Ce-or fi-nsemnînd, ce vor nu știe nime.* EMINESCU, O. IV, 338. *Ia-ne, du-ne-ncet Subt a lunii scînteiere.* CARAGIALE, O. IV, 356. *Pe undele negre, tremurau uneori scînteieri de lumină.* DUNĂREANU, CH. 233. *Pentru salele de mîncare se vor zugrăvi deci scene de natură moartă... cu scînteierea cristalelor și licărirea vaselor de metal.* IORGA, P. A. II, 196. *Pe scînteierile de rouă... O beznă grea, ca giulgiul morții, Să cearnă pace-adormitoare.* GOGA, POEZII, 77. *O, stelelor!... De cum se lasă noaptea-n necuprins — Așa v-aștept cu sete scînteierea.* CERNA, P. 166. *Orbitorul lui tezaur Joacă-n schinteieri, sub para candelabrului de aur.* IOSIF, PATR. 63. *S-aprind pe culmile albastre... blînd scînteierile de astre.* PETICĂ, O. 61. *După zilele acestea, lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineață înfocat.* GÎRLEANU, L. 127. *Mijeau,*

cu scînteieri palide-roșii, boabele mari ale unei brățări de mărgean. HOGAȘ, DR. I, 164. *Își aținteа privirea asupra albei scînteieri a luceafărului.* M. I. CARAGIALE, C. 35. *Lin desface umbra și de crengi anină Scînteieri albastre, boabe de lumină.* TOPÎRCEANU, E. 78. *Ideile îi veneau una după alta... împletite cu murmurul vîntului,... cu scînteierea cerului înstelat.* COCEA, S. I, 268. *Scînteierea giuvaierelor sale s-a înălțat să-l întîmpine Din casete de mătase.* PILLAT, P. 291. *Scînteierea lunii sporise, ograda era îmbrăcată într-o strălucire pogorîtă din ceruri într-adins.* ARGHEZI, S. VII, 153. *Vede fugitiv și prealabil colecția de reuniuni, în orașul de provincie, sub scînteierea lumînărilor din candelabre.* CĂLINESCU, C. O. 278. *Din gară o luarăm, sub scînteierile Orientului, spre Sebeș, cu trăsura.* BLAGA, H. 175. *Boulenii chervanelor* [rumegau] *molcom cu ochii umezi întorși spre scînteierile focului de popas.* C. PETRESCU, A. R. 188. ◇ Fig. *Parcă simțeam cum la toți ni se... înflacără mințile... la scînteiarea unor idei sublime.* SBIERA, F. S. 387. *Părerile amfitrionului sînt pline de cele mai surprinzătoare scînteieri.* PETICĂ, O. 297. *Căzuse într-un fel de toropeală care sleise orice scînteiere din viață.* GÎRLEANU, N. 161. *O scînteiere de vicleșug, o licărire de dorințî senile.* COCEA, S. I, 189. *Scînteierea aceasta se produce în nenumărate feluri în „Cugetări".* VIANU, A. P. 163. *A știut să surprindă... clipe de scînteiere spirituală.* CONTEMP. 1969, nr. 1 172, 6/3. ✦ (Fiz.; și în sintagma *efect de scînteiere*) Iluminare de durată foarte scurtă și de o întindere, practic, punctuală, a unui ecran fluorescent pe care cade o particulă cu viteză mare; scintilație **(1)**. *Mărimea ... se obține cu ajutorul unei metode de numărare a particolelor..., folosind de pildă, efectul de scînteiere.* SANIELEVICI, R. 24, cf. LTR[2]. ✦ Strălucire specifică, vie, a ochilor, a privirii, care trădează un sentiment puternic, o senzație intensă; scăpărare **(3)**, sclipire. *Cele dintîi simptome (semne) ale boalei... sînt amețeală nesuferită, scînteiere de ochi, greață și sete.* CR (1829), 74[1]/15. *Catrina închise pe jumătate ochii, lunecînd spre Ruset scînteierea lor de smoală topită.* SADOVEANU, O. X, 162. *Parcă în toată casa ar fi fost numai scînteierea baljocoritoare a ochilor lui.* DAN, U. 180. *Cîți scriau litania care făcea să scapere în ochi scînteierea nemulțumirilor?* PAS, L. I, 132. *Lucu se uită la Ana cu ochii mici, sub chiciura de scînteieri.* VINEA, L. II, 46. *În ochi Lucea o scînteiere din amintiri, îndepărtată.* LABIȘ, P. 31. *Avea aceeași paloare așezată pe obraji și-aceeași scînteiere în privire.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 32.

— Pronunțat: *-te-ie-.* — Pl.: *scînteieri.* — Și: (învechit și regional) **scînteiáre**, (învechit) **schinteiére**, (învechit, rar) **scîntiére** s. f.

— V. **scînteia.**

SCÎNTEIETÓR, -OÁRE adj. **1.** Care (pare că) împrăștie scîntei **(I 1)**. *Între cer și pămînt părea că plutește un... colb scînteietor.* GÎRLEANU, N. 101, cf. RESMERIȚĂ, D. *Focul alb al metalului topit, clocotind, sfîrîind, scînteietor.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 25. *Scrutau cuptorul prin vizete, apoi începură să scruteze proba, care producea artificii scînteietoare într-un tub.* PREDA, R. 124, cf. M. D. ENC., DEX.

2. Care scînteiază **(2)**, care produce o lumină vie, strălucitoare sau care este puternic luminat; strălucitor, sclipitor **(1)**, (astăzi rar) sclipind, (popular și familiar) sclipicios, (învechit) scînteios, scînteind, sclipit[2] **(1)**, (regional) sclipos. *Soarele, care răsărea, ni se părea că scoate din mare focurile sale cele scînteietoare.* PLEȘOIANU, T. I, 118/15, cf. VALIAN, V. *Cînd de cînd brăzduind cerul fulgerul scînteitor... le-arăta cu grozăvie Cum plutea ca niște plagii leșile fraților lor.* NEGRUZZI, S. II, 7. *Adorau... frumusețea scînteietoare a stelelor.* SION, P. 391. *Zăresc de departe un sul de raze scînteietoare care venea înspre dînșii.* CREANGĂ, P. 228. *Capul său divin i-l vezi în dreptul ferestrii scînteietoare de lumină.* CARAGIALE, O. III, 168. *Sub stele, flori schinteietoare, Ce griji pot fi predomnitoare?* MACEDONSKI, O. I, 27. *Încet se saltă soarele, rotund și scînteietor.* VLAHUȚĂ, ap. CADE, cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Luceafărul scînteietor răsare.* IOSIF, V. 104. *Pe-un nour alb, o stea părea că vine Din turnul ei de-azur scînteietor Spre mine.* AL. PHILIPPIDE, A. 38, cf. RESMERIȚĂ, D. [Privea] *cerul scînteietor de noiembrie.* M. I. CARAGIALE, C. 96. *Iubea gheața străvezie, pe-al cărei scînteietor cleștar luneca în iernile reci.* C. PETRESCU, C. V. 383, cf. SCRIBAN, D. *Crestele Parîngului erau acoperite de zăpezi albe, scînteietoare.* BOGZA, V. J. 142. *Cine este, cine, bogat ca și mine? Eu am doi luceferi scînteietori* (Ochii). PASCU, C. 32. (Adverbial) *E soare. Aerul tremură scînteietor.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 391. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Bine rînduiți și în straie scînteietoare trecură husarii leși.* SADOVEANU, O. V, 691. *Mașini albe și albastre, scînteietoare în pavezele lor de nichel și cristal, treceau tușind agresiv pe lîngă el.* VINEA, L. I, 8. ✦ (Despre ochi, privire etc.) Care are o strălucire specifică, vie, ce trădează un sentiment puternic, o stare de spirit intensă; scăpărător **(3)**, sclipitor **(2)**, (învechit) scînteios. *Vorbind astfel, ochii ei era scînteietori și-nflăcărați.* PLEȘOIANU, T. II, 17/12. [Avea] *schinteietori ochi ageri, sprîncene ebenine, Un nas roman.* HELIADE, O. I, 230. *În mijlocul căutăturilor acelor vesele și scînteietoare... ai fi văzut ochii lui, pironiți asupra ta.* HRISOVERGHI, A. 7/16. *Cine mai crede căutăturilor celor fulgeroase, celor schinteitoare, celor negre?* FM (1839), 79[2]/17. *O moarte se vestea în ochii ei scînteitori.* NEGRUZZI, S. I, 50. *Focurile pietrelor scumpe se uneau cu razele scînteietoare ale ochilor.* ALECSANDRI, O. P. 86. *Un tip picant și niște ochi scînteietori, plini de vioiciune.* CARAGIALE, O, II, 107. *Fața lui e rumenă și ochii scînteietori.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 262. *Ce pictor va putea vrodată să reproducă sclipirea scînteietoare a unui ochi frumos!* GHEREA, ST. CR. II, 50. *El, revoltat, se uită țintă în ochii ei scînteietori.* D. ZAMFIRESCU, R. 48, cf. ȘĂINEANU[2]. *Ochii înlăcrămați, dar scînteietori de bucurie, parcă străpung cu privirile lor munții.* IORGA, C. I. I, 204. *Uite ce-i, zise el,... întorcînd ochii scînteietori spre femeie; mie îmi trebuie o nevastă tînără.* AGÎRBICEANU, A. 273. *Nu mă puteam sătura privind... ochii lui negri, mici și scînteietori.* HOGAȘ, DR. I, 22. *Era înaltă..., cu ochii scînteietori, cu buzele subțiri și roșii.* IBRĂILEANU, A. 124, cf. RESMERIȚĂ, D. *Părintele Veniamin... ne privea pe rînd, cu ochii scînteietori.* SADOVEANU, O. IV, 117. *Ochii ei sînt absorbiți în lumea stelelor...*, *scînteietori și nemișcați.* ARGHEZI, S. VII, 10. *Era un bărbat de vreo treizeci și patru de ani... cu ochii negri, scînteietori și neliniștiți.* TUDORAN, P. 12. *Se miră... privindu-l cu niște ochi scînteietori.* PREDA, R. 438. *Firavul sublocotenent cu ochii scînteietori... a început să scrie în revista de teatru.* V. ROM. decembrie 1964 99. ✦ Fig. (Despre oameni) Dotat cu o inteligență vie, cu un talent deosebit și de obicei spontan (ce impresionează puternic); (despre manifestări, însușiri ale oamenilor) care arată, trădează, denotă o asemenea inteligență sau un asemenea talent; scăpărător **(4)**, sclipitor **(2)**, strălucitor. *Grimm ne-o descrie plină de scînteietoare inteligență, de spirit și de bun-gust.* RALEA, S. T. III, 131. *Comedia e condusă cu o vervă scînteietoare.* V. ROM. septembrie 1954, 219. *Topîrceanu a fost fără îndoială cel mai scînteietor realist dintre liricii noștri de fantezie.* CONTEMP. 1956, nr. 494, 3/1. *Întîmplările nu mai sînt comentate de un tînăr studios și încă neștiutor, ci de o minte perspicace, scînteietoare și paradoxală.* V. ROM. noiembrie 1964, 111. *Dimpotrivă, contextul scînteietor le sporește rezonanța, integrîndu-le unui circuit în care ele merită să se afle.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 11, 1/1. *L-a supus pe Chateaubriand unui teasc hidraulic de inteligență scînteietoare, dar cu o tendință devastatoare.* ib. 1969, nr. 54, 21/1.

— Pronunțat: *-te-ie-*. — Pl.: *scînteietori, -oare*. — Și: (învechit) **scinteitór, -oáre, schinteietór, -oáre,** (învechit, rar) **schinteitór, -oáre** adj.
— **Scînteia** + suf. *-ător*.

SCÎNTEÍND, -Ă adj. (Învechit) Scînteietor **(2)**. *O copcă schinteindă... În suma de brillante strîngea a lui cintură.* HELIADE, O. I, 231. *Ceriul... stele... seînteinde leagănă.* ASACHI, S. L. I, 153.
— Pl.: *scînteinzi, -de*. — Și: **schinteínd, -ă** adj.
— V. **scînteia**.

SCÎNTEIOÁRĂ s. f. **I.** Diminutiv al lui scînteie **(I 1)**; scînteiuță **(I 1)**, (învechit, rar) schinteiță (v. scînteiță I 1). Cf. POLIZU. *Două scînteioare se strecurară pe coș și picară în grădină.* ISPIRESCU, L. 65, cf. DDRF. *Din vîlvătaie Zburară două scînteioare-n sus.* IOSIF, V. 143, cf. CADE. *Scînteioară, ioară, Pe om îl omoară* (Fulgerul). PAMFILE, C. 23.

II. (Bot.) **1.** Mică plantă erbacee din familia primulaceelor, cu tulpina ramificată la bază și cu flori roșii, albastre sau albe; scînteiuță **(II 1)**, (învechit) scînteiță **(II 2)**, (regional) aurică, focșor, gonitoare, intiță, minteuță[1], ochișor **(4 a)**, răcovină **(c)**, roșuță (v. roșuț **2 b)**, scînteie **(II 4)**, sclipeț[1] **(2)**, văcariță, buruiana bureților, buruiană-de-rînduri-roșii, coardă-de-găină, gonitoarea-vacii, iarbă-de-păsări, scălci-mici, (învechit; rar) paperină *(Anagallis arvensis). Vreun român... să deschiză o prăvălioară... și să le petreacă pă bani la bolnaghi... scînteioară, căldărușă, iarbă-roșie.* JIPESCU, O. 73. *Scînteioarele se ridicau cu vîrful roșu, drăgaica stufoasă răspîndea, pripită de soare, un miros ca floarea de tei.* DELAVRANCEA, S. 59. *Cîte un pai subțire străbătea frunzișurile moarte și aducea unei raze, ca un dar, o scînteioară albastră.* SĂM. VI, 334, cf. PANȚU, PL., CADE, BUJOREAN, B. L. 392. *Să culegi... Margarete, scînteioare și aglice.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Pling, sub iuțile copite, scînteioarele strivite.* PARASCHIVESCU, C. T. 161, cf. BORZA, D. 18. *Ierburi și flori sînt... scînteioară, plesnitoare.* H IV 84, cf. I 148, III 25, IV 53, 194, IX 447, XI 96, XVI 207.

2. Plantă erbacee cu tulpină ramificată, noduroasă, cu flori de culoare albastră deschis, cultivată ca plantă ornamentală; (regional) atîrnătoare, ghețișoară, cheițaraiului *(Commelina communis)*. Cf. BORZA, D. 50.

3. Mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori de culoare galbenă, care crește pe coaste stîncoase *(Gagea saxatilis)*. Cf. GRECESCU, FL. 564, PANȚU, PL.

4. (Regional) Bănuț(i) *(Bellis perennis)*. Cf. BORZA, D. 29.

5. (Regional) Arșinic *(Lychnis calcedonica)*. Cf. BORZA, D. 102.

6. (Regional; în forma *schintioară*) Garoafă *(Dyanthus caryophyllus)* (Cloșani — Tîrgu Jiu). Cf. ALR I 1 935/837.

7. (Regional) Săbiuță **(3)** *(Gladiolus imbricatus)* (Negreni — Slatina). Cf. ALR II 6 297/791.

8. (Regional) Lipscănoaice *(Coreopsis tinctoria)*. Cf. BORZA, D. 51.

9. (Rar; la pl.) Buruiană-de-cinci-degete *(Potentilla recta)*. Cf. BORZA, D. 137.

— Pronunțat: *-te-ioa-*. — Pl.: *seînteioare*. — Și: (regional) **scînteoáră** (H III 25, IV 53), **schinteioáră** (GRECESCU, FL. 564, PANȚU, PL.), **schintioáră** (BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 18, ALR I 1 935/837) s. f.
— **Scînteie** + suf. *-ioară*.

SCÎNTEIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Scînteietor **(2)**. *Soarele revarsă scînteioase-a sale rază.* ASACHI, S. L. I, 105. *Mi se părea că... niște luciri scînteioase umblau împregiurul meu.* NEGRUZZI, S. I, 54. *Fumuri albe se ridică în văzduhul scînteios.* ALECSANDRI, POEZII, 17, cf. ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE, M. D. ENC.

◇ (Regional) *Gîndăcel scînteios* = licurici *(Lampyris noctiluca). Aceste puncte lucitoare nu sînt nimic alta fără numai licurirea ce-o produce un gîndăcel numit... în Bucovina... licurici,... făcliș, fînăraș,... gîndăcel scînteios.* MARIAN, INS. 44. ◆ (Despre ochi, privirea etc. oamenilor) Scînteietor **(2)**. *Vede capul lui și gura căscată, Ochii scînteioși.* BUDAI-DELEANU, T. V. 56. *Acesta, cu o căutătură scînteoasă, îi jură ca împreună să cerce încă o dată soartea armilor.* AR (1829), 24[2]/23. *Cu ochii scînteioși face oștenilor săi un cuvînt și-i îndeamnă a spăla rușinea în sîngele dușmanului.* FM (1841), 253[1]/31. *Osman avea... ochii mai negri și scînteioși.* SION, P. 132. *Privind fețele cele turburate, cu ochi scînteioși..., puteai ghici că nu le prea mergea bine.* CONTEMPORANUL, III, 571, cf. ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE, DEX. (Prin lărgirea sensului) *Văd ... Zburînd o herghelie de armăsari zmeioși, Cu codmele în vînturi, cu ochii scînteioși.* ALECSANDRI, POEZII, 285. ◇ (Adverbial) *Al său ochi plin de mîndrie Strălucește scînteios.* I. NEGRUZZI, S. II, 161.

— Pl.: *scînteioși, -oase*. — Și: (învechit, rar) **scinteós, -oásă** adj.
— **Scînteie** + suf. *-os*.

SCÎNTEITÓR, -OÁRE adj. v. **scînteietor**.

SCÎNTEÍȚĂ s. f. **I.** (Învechit, rar; în forma *schinteiță*) Scînteiuță **(I 1)**. Cf. POLIZU.

II. 1. (Învechit și regional; și în sintagma *scînteiță galbenă*, BORZA, D. 45) Rostopască **(1)** *(Chelidonium majus)*. Cf. POLIZU, BORZA, D. 45.

2. (Învechit) Scînteiuță **(II 1)** *(Anagallis arvensis)*. Cf. VALIAN, V., POLIZU.

3. (Învechit; la pl.; în forma *schinteițe*) Gușa-porumbului *(Cucubalus baccifer)*. Cf. BORZA, D. 54.

4. (Regional) Cocoșei (de cîmp) *(Adonis aestivalis)*. Cf. BORZA, D. 11. ◆ Ruscuță[1] **(1 c)** *(Adonis vernalis)*. Cf. BORZA, D. 11.

5. (Regional; în forma *schintiță*) Scrintitoare *(Potentilla supina)*. Cf. BORZA, D. 137.

— Pl.: *scînteițe*. — Și: (învechit și regional) **schinteiță** (VALIAN, V., POLIZU, BORZA, D. 45, 54), (regional) **schintiță** (accentul necunoscut; BORZA, D. 137) s. f.
— **Scînteie** + suf. *-iță*.

SCÎNTEIÚȚĂ s. f. **I. 1.** Diminutiv al lui scînteie **(I 1)**; scînteioară **(I)**, (învechit, rar) schinteiță (v. scînteiță I). Cf. LB. *Numai o schinteuță poate căsuna detunarea cea mai puternică.* VASICI, M. II, 52/18, cf. DDRF, CADE. *Caraiman a prins o scînteuță într-un firișor de iască.* SADOVEANU, O. XVIII, 30.

2. (Regional; la pl.) Chibrituri (Mărtănuș — Tîrgu Secuiesc). ALR I 1 610/200.

3. (Entom.; regional; în forma *scînteuță*) Licurici *(Lampyris noctiluca). Aceste puncte lucitoare... sînt... licurirea ce-o produce un gîndăcel numit... licurici ..., făcliș, fînăraș, ... scînteuță.* MARIAN, INS. 44, cf. JAHRESBER. XII, 122.

II. (Bot.) **1.** (Și în sintagma *scînteiuță roșie*, LB, DDRF, ALEXI, W., PANȚU, PL., BORZA, D. 18) Mică plantă erbacee din familia primulaceelor, cu tulpina ramificată la bază și cu flori roșii, albastre sau albe; scînteioară **(II 1)**, (învechit) scînteiță **(II 2)**, (regional) aurică, focșor, gonitoare, intiță, minteuță[1], ochișor **(4 a)**, răcovină **(c)**, roșuță (v. roșuț **2 b)**, scînteie **(II 4)**, sclipeț[1] **(2)**, văcariță, buruiana-bureților, buruiană-de-rînduri-roșii, coardă-de-găină, gonitoarea-vacii, iarbă-de-păsări, scălci-mici, (învechit, rar) paperină *(Anagallis arvensis)*. Cf. COTEANU, PL. 16, ȘINCAI, în DR. V, 556, LB, DDRF, BRANDZA, FL. 408, BARCIANU, ALEXI, W. *Florile roșii de scînteuță (Anagallis arvensis) se întrebuințează la germani pentru a opri scurgerea de sînge din nas.* CANDREA, F. 295, cf. CADE, PANȚU, PL. *Scînteuța... se vede și prin vii, ca*

niște scîntei roșietice, presărate mai multe la un loc. SIMIONESCU, FL. 173. *Ceaiul de scînteuță e lecuitor de tușea veche cu tinec.* VOICULESCU, L. 282, cf. BUJOREAN, B. L. 392, SCRIBAN, D., BORZA, D. 18, M. D. ENC., DEX, H X 141, 315, 420, 465, XI 327, 486, 502, XII 281, XVI 103, 287, XVII 18. *Ș-o vent, ș-a mea drăguță Cu peană de scînteuță, Mîndră ca o păuniță.* JARNÍK — BÎRSEANU, D. 324. *Să ne-ngroape-n grădiniță Cu capu la scînteuță.* MÎNDRESCU, L. P. 92. *Mîndre semne mi d-afla: La picioare îarbă mare, Pe la brîu Holdă de grîu, Din buzuță schinteuță.* MARIAN, Î. 353. *Ruzmălin și schinteuță În butul l-a lui drăguță.* DOINE, 119. *Ia-i pînză de pe minuță Floricea de scînteiuță.* ȘEZ. I, 87. *Mîndră, cînd voi muri eu, Vină la mormîntul meu Și seamănă scîntiuță Căci mi-ai fost dreaptă drăguță.* REV. CRIT. I, 467. *De guturaiul rău — Fierbe scînteiuță și să bea că-i trece.* ȘEZ. VIII, 152. *Ilincuța s-o ascuns, S-o ascuns în camaruț S-o* [= sub o] *tufi di scînteuți.* VASILIU, C. 35. *Eu-s albă și roșiuță Ca floarea de schinteuță.* BÎRLEA, C. P. 25.

2. (Și în sintagma *scînteiuță de cîmp,* DM) Mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu bulb, cu două frunze bazale lineare și cu flori galbene dispuse în cime, (regional) brumărea, ceapa-ciorii, scălci-mici *(Gagea arvensis).* Cf. BRANDZA, FL. 439, DAMÉ, T. 184, PANȚU, PL., CADE, SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 73, M. D. ENC., DEX. ✦ (Regional) Ceapa-ciorii *(Gagea pratensis).* Cf. GRECESCU, FL. 563, PĂCALĂ, M. R. 24, PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 73.

3. Plantă erbacee din familia primulaceelor, care crește în locuri umede și umbroase *(Centunculus minimus).* Cf. BORZA, D. 43.

4. (La pl.) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori alungite, albastre, și frunze lineare, la bază auriculate; (regional) cătare, pocroavă (v. p o c r o v **II**), sălcioară (**I 4**), săpunele (v. s ă p u n e l **II 7**), steluță, vinețele, floarea-sfintei Mării, stele-chineze *(Aster novi-belgii).* Cf. BORZA, D. 26. ✧ (Regional) *Scînteiuțe de munte* = mică plantă erbacee compozită cu tulpina avînd un singur capitul terminal, cu frunze lanceolate sau oblonge, cu florile centrale galbene și cu cele marginale albastre, specifică regiunilor alpine; ochiul-boului *(Aster alpinus).* id. ib. ✦ (Regional) Steliță *(Aster amellus).* Cf. BORZA, D. 26. ✦ (Regional) Săpunele (v. s ă p u n e l **II 4**) *(Aster novae-angliae).* Cf. BORZA, D. 26.

5. (Ban., Transilv. și Mold.; și în sintagmele *scînteiuță de cîmp,* ALR I 1 935/266, 345, 542, *scîntiuță sălbatică,* ib. 1 935/578, *scînteuța lupului,* ib. 1 935/223) Garoafă *(Dianthus caryophyllus).* Cf. BORZA, D. 59, ALR I 1 935. ✦ (Prin Bucov.; în forma *scînteuță)* Garoafă *(Dianthus barbatus).* Cf. ȚOPA, C. 219, PANȚU, PL. 112, BORZA, D. 58. ✦ (Prin Transilv.; în forma *scînteuță)* Cuișoare *(Dianthus chinensis).* Cf. BORZA, D. 59. ✦ (Prin Transilv.; la pl.; în forma *scînteuțe)* Garoafe de munte *(Dianthus superbus).* Cf. BORZA, D. 59.

6. (Regional; și în sintagma *scînteiuță de friguri,* CADE, BORZA, D. 43) Potroacă[1] (**1**) *(Centaurium minus).* Cf. CADE, BUJOREAN, B. L. 392, BORZA, D. 43.

7. (Regional; și în sintagma *scînteiuță roșie,* BORZA, D. 102) Arșinic *(Lychnis calcedonica).* id. ib. ✧ *Schinteuța lupului* = floarea-cucului *(Lychnis flos-cuculi).* Cf. MORARIU, PL., BORZA, D. 102.

8. (Învechit și regional) Răcovină (**a**) *(Stellaria media).* Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[3], RESMERIȚĂ, D., BORZA, D. 165.

9. (Regional) Bănuț(i) *(Bellis perennis).* Cf. CADE, BORZA, D. 29.

10. (Regional; la pl.) Brumărea *(Phlox drummondii* și *paniculata).* Cf. PANȚU, PL., DM, BORZA, D. 129, DEX.

11. (Regional; la pl.) Lipscănoaice *(Coreopsis tinctoria).* Cf. BORZA, D. 51.

12. (Regional; în forma *schinteuță)* Săbiuță (**3**) *(Gladiolus imbricatus)* (Negrești — Baia Mare). Cf. ALR II 6 297/346.

13. (Regional; în forma *schinteiuță)* Nu-mă-uita *(Myosotis silvatica)* (Beclean). Cf. ALRM SN II h 450/260.

14. (Regional) Dumbeț *(Teucrium chamaedrys).* Cf. BORZA, D. 169.

15. (Regional; în forma *schintiuță)* Argintică *(Dryas octopetala).* Cf. BORZA, D. 61.

16. (Regional) Bobonei *(Gomphrena globosa).* Cf. BORZA, D. 78.

17. (Regional; în forma *scînteuță)* Floarea-călugărului *(Vaccaria pyramidata).* Cf. BORZA, D. 177.

18. *Centuculus minimus.* BORZA, D. 43.

19. C o m p u s e: (regional) **scînte(i)uță-de-munte** = **a)** parpian (**1**) *(Antennaria dioica).* Cf. BORZA, D. 20; **b)** popilnic (**2**) *(Anemone hepatica).* Cf. PANȚU, PL. 233; **c)** *Potentilla ternata.* Cf. BORZA, D. 137; (regional) **scînteiuțe** (sau **schinteuțe, scînteuțe)-albe** = **a)** strănutătoare *(Achillea cartilaginea).* Cf. id. ib. 9; **b)** roțoțele-albe (**a**) *(Achillea ptarmica).* id. ib. 10; **c)** *Moehringia muscosa.* Cf. id. ib. 112; **scînteiuță** (sau **scînteuță** sau **schinteuță)-galbenă** = **a)** (învechit și regional) rostopască (**1**) *(Chelidonium majus).* Cf. LB, BORZA, D. 45; **b)** (învechit și regional) untișor *(Ranunculus ficaria).* Cf. BRANDZA, FL. 524, BARCIANU, ALEXI, W., PANȚU, PL., CADE, BORZA, D. 69; **c)** (regional) ciubotica-cucului *(Primula veris).* Cf. ALR I 1 955/215; (regional) **schinteuță-de-cîmp** = siminoc *(Helichrysum arenarium).* Cf. ib. I 1 906/350.

— Pronunțat: *-te-iu-.* — Pl.: *scînteiuțe* și (regional) *scînteiuți.* — Și: (învechit și regional) **scînteúță, schinteúță, sînteúță** (GHEȚIE, R. M.), (învechit) **scănteiúță** (DDRF), (regional) **scîntiúță, schintăúță** (ALR I 1 935/61, 289), **schinteiúță** (ALRM SN II h 450/260), **schintiúță** (BORZA, D. 61) s. f.

— **Scînteie** + suf. *-uță.*

SCÎNTEOÁRĂ s. f. v. **scînteioară.**

SCÎNTEÓS, -OÁSĂ adj. v. **scînteios.**

SCÎNTEÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCÎNTÍ vb. IV v. **scrînti.**

SCÎNTÍE s. f. v. **scînteie.**

SCÎNTIÉRE s. f. v. **scînteiere.**

SCÎNTIÚȚĂ s. f. v. **scînteiuță.**

SCÎPÁ vb. I v. **scuipa.**

SCÎPIÁ vb. I v. **scuipa.**

SCÎPTÁ vb. I v. **scuipa.**

SCÎPTÍT s. n. v. **scuipat[1].**

SCÎR subst. (Prin Munt. și prin sudul Mold.) Cîrlionț, buclă; p. g e n e r. păr cîrlionțat, buclat. Cf. H IV 87, IORDAN, L. M. 196.

— Pl.: ?
— Cf. s c î r l i o n ț.

SCÎRB[1] s. n. v. **scîrbă[1].**

SCÎRB[2], -Ă adj. (În dicționarele din trecut) Scîrbos (**2**). Cf. VALIAN, V., POLIZU.

— Pl.: *scîrbi, -e.*
— Derivat regresiv de la **scîrbă[1].**

SCÎRBÁȘ s. m. (Prin Transilv.) Ființă scîrboasă **(1)**. *Îi spuse Dumnezeu scîrbașului... să să mute de unde ti era locul... Auzindu-i Dumnezeu răspunsul și văzîndu-i obrăznicia..., îl azvîrli.* MARIAN, INS. 413.

— Pl.: *scîrbași.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-aș.*

SCÎRBAV, -Ă adj. (Învechit) Scîrbos **(2)**. [Principele] *ar fi curmat tot acest joc nebunesc, dacă nu ar fi auzit scîrbavele cuvinte ale lui Iancu Ghica.* BARBU, PRINC. 248.

— Accentuat și: *scîrbáv.* — Pl.: *seîrbavi, -e.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-av.*

SCÎRBÁVNIC, -Ă adj. **1.** (Învechit) Scîrbos **(1)**. *Izvoditoriu scîrbavnicii scrisori purtătoare de ocarnice bîrfire se va pedepsi după măsura cutezării sale* (a. 1804). URICARIUL, III, 60, cf. CIHAC, II, 329, DDRF. *Era nepotul unui cafegi-bașa... căftănit pentru scîrbavnice slujnicării de casă.* C. PETRESCU, A. R. 11.

2. (Rar) Scîrbos **(2)**. *Această superioritate, oricît îi păru de mizeră, se oploși ca o scîrbavnică satisfacție într-un ascunziș obscur al sufletului.* C. PETRESCU, O. P. I, 78. *Acum e un tîrg scîrbavnic și gol.* id., în SCL 1974, 444, cf. DM, DEX.

— Pl.: *scîrbavnici, -ce.*

— De la **scîrbă[1]**.

SCÍRBĂ[1] s. f. **I.** (Învechit și regional) **1.** Stare de întristare, de supărare, de nemulțumire, de amărăciune, de necaz ori de durere fizică, de chin; fapt, împrejurare, cauză etc. care produce o astfel de stare; (învechit) scîrbie. *Legături și scîrbi* (necazuri BIBLIA 1688) *menre așteaptă-me.* COD. VOR. 20/19, cf. 140/11, 150/6. *Multe scîrbi* (bănaturi H) *dereptilor și de toate izbăvește ei Domnul.* PSALT. 60/14, cf. 192/5, 264/7. *Atunce pridădi-vor voi în scîrbă și ucidevor voi.* TETRAEV. (1574), 242/3, cf. v/29. *Luotorii de camătă... a veciei scîrbi dobînditori fi-vor.* CORESI, EV. 344, cf. 266. *Luo-l el den toate scîrbele lui și-i deade lui dulceață și prea mîndrie naintea lu faraon.* id. L. 25/20. *Mi să cuvine cu multe scîrbe a întra în 'părăția ceriului.* PRAV. LUCACI, 172. *Dumnezeu noao scăpare și putearea, ajutoriu în scîrbi ce ne aflară foarte, derept aceaia nu ne spămîntăm* (sec. XVI ?). IORGA, S. D. XIII, 53. *Priimește rugăciunea robilor tăi, că scărbe mă țin, a răbda nu pociu.* PARACLIS (1639), 247, cf. 255. *Venit-am... la lucrul Domnului... și sudori și asuprele de la diavolul în multe chipure cu scîrbe* (a. 1642). BV I, 121. *Așea și în vreamea de demult au fost vicole și vînturi de scîrbe și de dosădzi pre oameni.* VARLAAM, C. 30, cf. 47. *Și fu scîrbă mare în toată țara... dacă au auzit că au căzut moldovenii supt mîna păgînilor.* URECHE, ap. TDRG. *De nu să va fi jeluit bărbatul... pre muiarea sa necum într-alt chip, ce nice scîrbă n-au avut împreună...* PRAV. 138. *Pavel într-acest oraș multe scîrbe și prinsori și bătăi păți.* N. TEST. (1648), 263[r]/19. *Să ne izbăvim de la toată scîrba, urgia și nevoia* (a. 1679). GCR I, 241/2. *Scărbindu-l un necredincios oarecare și scîrba era aceasta că necredinciosul acela... trăsease de la svînta besearică preuți creștini.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 41[r]/23. *Mă vei scoate... De scărbele toate Și eu pentr-aceasta tutinderea-n lume Voi zice ferice sfîntului tău nume.* id. P. S. 56/6. *Și... goneaște toate întristăciunele și toate scărbele.* CHEIA ÎN. 88[v]/16. *Unii să dezmiardă... în viață fără de plîns și fără scărbă* (a. 1683). GCR I, 272/7. *Voi mulți scîrbele tale și suspinul tău.* BIBLIA (1688), 3[1]/27, cf. 32[1]/35. *Pocăința, închinăciunile, postul, puțin să arată cu scărbă, iară apoi aduc rodul bucuriei* (a. 1689). GCR I, 285/10. *Și l-au ținut închis în cușcă, pînă au murit de scîrbă.* N. COSTIN, L. 192, cf. 52. *Îndată să schimbă bucuria în scîrbă, că să strică giucăria.* NECULCE, L. 129, cf. ANON. CAR. *Cine să va ispiti a le face vreun val peste cartea domniii meale..., rea scărbă și mare certare vor petreace* (a. 1700). IORGA, S. D. XIV, 5. *Împresurați de atîtea nevoi și scîrbe ce vin totdeauna ... de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta.* ANTIM, P. 4. *Întru scărbele grijilor meale... mă spămîntai* (a. 1710). GCR I, 366/8. *Să cîntă la toată scîrba sufletului și la vreme, de nevoie.* BUCV. 27[v]/4, cf. 36[v]/7. *Oamenilor den oaste, bucurie. Muierilor, scîrbi, și multe dintr-însele vor și luri* [greșeală de scriere pentru: muri] (a. 1750). GCR II, 59/8, cf. 65/2. *Învățătura științelor... se face podoabă în vremi de fericire, adăpostire în vreme de norocire și mîngîiere a multe scîrbe* (a. 1765). URICARIUL, I, 272. *Viața ai săvîrșit cu rugăciunea, cu privegherile și cu scîrbele.* MINEIUL (1776), 61[r2]/16. *Cît sînt de frumoase milosteniile în vremea scărbei, ca norii de ploaie în vremea secetii* (a. 1777). CAT. MAN. I, 561. *Se păzea cu sîrguință ca să nu le facă vreo scîrbă.* BUCAVNA, 38/24. *Zi de scîrbă și de nevoie, zi de dureare și de peire.* VARLAAM—IOASAF, 39[v]/13, cf. 18[v]/21. *Să proslăvească creștinul pre Dumnezeu... la fericiri și norociri sau la nenorociri și scîrbe.* MOLNAR, RET. 17/6. *Înștiințarea aceasta să se țină întru ascuns... pentru ca nu cumva să o priceapă turcii și el pentru aceea să aibă vreo scărbă.* ȘINCAI, HR. II, 87/13, cf. III, 177/39, BUDAI-DELEANU, LEX. *Bucuria și scîrba sînt două surori cari una după alta aleargă.* ȚICHINDEAL, ap. DDRF. *Nu mai putem răbda scîrbile ce ne-au venit de la D[u]mnezeu* (a. 1815). GCR II, 218/22, cf. PLEȘOIANU, T. II, 197/5. *Cîtă scîrbă și durere va fi simțind tatăl mieu !* DRĂGHICI, R. 88/28. *Dintru care va să iasă Mare scîrbă la crăiasă, Că el va să pribegească.* BĂRAC, ap. GCR II, 175/34. *Nădejdea... în zilele de scîrbă traiul nostru îndulcește.* CONACHI, P. 288. *Să uit această viață de scîrbă și urît.* MACEDONSKI, O. II, 247. *Se preface într-o pasăre urîtă, prevestitoare a unei scîrbe mari.* MARIAN, Î. 6, cf. DDRF. *Dînd uitării grija, scîrba, Inima în piept le saltă.* IOSIF, PATR. 28. *Cînd scurmă ctinele în prispă ai să ai scîrbă.* GOROVEI, CR.[1] 48. *Clopote ce sună cu scîrbă și obidă.* AL. PHILIPPIDE, S. 54, cf. RESMERIȚĂ, D. *Cade cînd nu te aștepți, pe drum de seară, cu scîrbă în casă, la așternut.* M. I. CARAGIALE, C. 131, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE. *Ploaia de sus curgea mocnit și m-a prins așa o scîrbă care mi-a fiert inima.* C. PETRESCU, Î. II, 9, cf. 12. *Ar trebui să nu mai fie cineva în toate mințile ca să-și facă scîrbă pentru atîta lucru.* COCEA, S. I, 245. *Citeodată mă îmbăt de scîrbă.* SADOVEANU, O. XII, 428, cf. XIII, 122. *Stă sufletul sub vremi și se îndoaie, Și-n scîrba lui se-ntreabă de-o să vii.* PILLAT, P. 263, cf. ROSETTI, L. R. VI, 263, SCRIBAN, D. *Aveau multe pricini de obidă și scîrbă.* PAS, L. II, 26. *Primejdioase arme neamul lui Cain stringe Spre defăimarea, scîrba și spre pieirea ta.* LABIȘ, P. 373, cf. SCL 1960, 618. *De scîrbă, de mare foc, Stau în codru și gîndesc Ce să fac ca să trăiesc.* ALECSANDRI, P. P. 254. *Boierul au rămas... acasă, zdrobit de scîrbă.* SBIERA, P. 72. *Frunză verde de-alunică, Multă scîrbă mă mîhnește. De m-a mînca toi așa, Nu știu cît a reminea Și cu inimioara mea.* SEVASTOS, C. 114, cf. 222. *De s-a întîmpla să vie beat ... mă tem să nu aveți scîrbă cu el.* ȘEZ. I, 265, cf. II, 46, 74. *Vulpea, soro, îmi face totdeauna scîrbă; cum află că am puișori, vine.* ȘEZ. III, 186. *Dar dacă m-am măritat, În mari scîrbe m-am băgat.* BIBICESCU P. P. 175, cf. ȘEZ. V, 122. *Cînd s-o-mpărțit scîrbili, M-am împlat cu dînsili.* CARDAȘ, C. P. 22, cf. 175, 281, ȚIPLEA, P. P. 116. *Cini scîrba mni-a lua, Și cameșa ci i-aș da.* VASILIU, C. 135, cf. IORDAN, L. M. 195. *Multă scîrbă și rușine, De la frați, de la vecine.* BÎRLEA, L. P. M. II, 20. *Io scîrbă-n casă să n-am, N-aș mai batrîni șohan.* T. PAPAHAGI, M. 10, cf. 231. *Mă plîng din nacaz sau di scîrbă.* ALR II/I MN 5, 6 831/514, cf. ALR SN V h 1 245, ALRM SN III h 1 061. *De s-ar găsi cineva Să-mi ia scîrba cu mîna, Și cămașa că i-aș da.* ANT. LIT. POP. I, 33. *Nu știțu ce să facă d'i scîrbă și d'e năcaz.* O. BÎRLEA, A. P. I, 384. *Cînta cucu pe zaplaz, Tot a scîrbă și-a nacaz.* FOLC. MOLD. I, 55. ◇ Fig. *Dar mi-i nu cumva să te întîlnești cu scîrba în drum și să dai și*

în cinstea pe rușine. CREANGĂ, O. 82. *Azi ești mare și tare, stai, benchetuiești, și mîne cu scîrba-n drum te-ntîlnești.* VASILIU, P. L. 63. *Foaie verde de sulcină, O prins șcîrba rădăcină, Ca și minta din grădină.* FOLC. MOLD. I, 132. ◇ Expr. (Regional) **A se da scîrbei** = a se lăsa copleșit de suferință, de necazuri. *Este mai bine dacă omul nu se dă așa ușor scîrbei și se face mai nepăsător.* BUJOREAN, B. L. 236. (Regional) **A fi rău de scîrbă** = a trăi cu (prea multă) intensitate o durere, o neplăcere. *Unii oameni, care și-au pierdut ceva scump ca avere, soț, soție, prieteni, sînt așa răi de scîrbă că pot înnebuni.* id. ib. *Cam ce preț vrei tu? — Spune... că nu-s așa rău de scîrbă.* ȘEZ. XXI, 91.

2. Stare de iritare, de ciudă, de indignare, de mînie, de dușmănie, de ură (față de cineva sau de ceva). *Are scîrbă mare, pentru ce nu-i întorsese cheltuiala.* URECHE, LET.[2] I, 214. *Orice lucru ce să va face cu mînie și cu scîrbă, nu-i bun de nemici.* PRAV. 255. *Pănă cînd s-a înălța-să prăjmașul cu scîrbă?* DOSOFTEI, PS. 39/5. *Scris-au vezirul cu scîrbă la pașa de Tighine.* NECULCE, L. 262, cf. 218. *Îi zise aceluia cu scîrbi: taci, nu afița!* (a. 1705). GCR I, 355/6, cf. II, 97/32. *Ca să se dezrădăcineze toată scîrba sfezii din mijlocul lor... așa s-ar fi întocmit între sine.* ȘINCAI, HR. I, 318/35. *Împăratu Iustinian avea scîrbă de învățăturile lui Arie.* FM (1839), 122[2]/24. *Vrăjmășește blestema... Ș-asupra-i cu scîrbă se uita.* PANN, E. II, 66/12. *Poți să-l blastămi cît l-ei blestăma, habar n-are țăpoiul de scîrbă.* CREANGĂ, O. 156. *Atunci, o scîrbă mă supune, Și-un gînd păgîn mă înfioară.* GOGA, POEZII, 69. *Toată scîrba și ura se redeșteptaseră mai crude.* C. PETRESCU, Î. II, 226. *Salomia crescuse... cu scîrba și tot necazul în pumni și în jocul pieziș și scăpărat al privirilor.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 183. *Mamac-Han... se zvîrcolea de mînie și scîrbă, amenințînd cu sabia spre Moldova.* SADOVEANU, O. XII, 299, cf. 391, ȚIPLEA, P. P. 116. ◇ Expr. (Învechit) **A-i fi** (cineva) **cu scîrbă** = a-i fi (cineva) dușman, potrivnic. *Să nu lași toată dzua om ce mi-i cu scîrbă Să mă lupte.* DOSOFTEI, PS. 183/16. ✦ Ceartă. *Va fi multă boale și scărbă între oameni* (a. 1799). GCR II, 165/12. *Scîrbă-n casă dacă nu-i, Toți copiii ți-s sătui.* BELDICEANU, P. 88, cf. ȚIPLEA, P. P. 116. *Drăguțior de mi-oi ține, Scîrbă-n casă n-om avea.* BÎRLEA, C. P. 57. *Cînd am fost fată, N-am mai gîndit niciodată S-avem scîrbă laolaltă.* id. L. P. M. II, 49. *Apăi să iau la sfadă, să iau la scîrbă tăț.* O. BÎRLEA, A. P. I, 603.

3. Teamă, frică; spaimă, groază. *De va fi cutremur noaptea, toată lumea se va înplea de scărbă.* PARACLIS (1639), 257, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX. *Muscalilor le este scîrbă a păcătui împotriva slujbei, împotriva sărbătoarei dumnezeiești.* FM (1842), 72[1]/22, cf. POLIZU. *Părintele află... că, după legile țării, trebuia să fie spînzurat. Scîrba lui nu era proastă.* ȘEZ. IV, 2, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Te trece groaza... Un Dumnezeu al scîrbei și mare temnicer Le-a pus de mici o față și scutece de fier.* ARGHEZI, S. V, 30. *Pre care nu-i certau cu tăierea capului... îi silnicea și se făcuse scîrbă mare în toată țeara.* BARBU, PRINC. 269, cf. ȘEZ. V, 122.

II. 1. Stare pe care o simte cel care nu poate suporta, nu poate suferi (cu nici un preț) pe cineva sau ceva; aversiune, dezgust, repulsie **(1)**, greață, silă, (regional) scîrbeală, (învechit, rar) scîrbiciune. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Boalile... să ivesc... cu durere de cap, cu nepoftă și scîrbă de mîncare.* PISCUPESCU, O. 213/3, cf. 157/16. *Oftica... s-arată... cu umflătura murelor gîtului, cu scîrbă de mîncare.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 337/2, cf. I. GOLESCU, C. *Uriciunea și scîrba ce prinsese asupra tuturor bărbaților.* GORJAN, H. II, 100/13, cf. VALIAN, V. *Aceavălfă... Ce în crudul Catilina văz cu scărbă și cu greață.* CONACHI, P. 283. *Să insufle... oroare și scîrbă în contra viițiului.* ARISTIA, PLUT. XXVI$_2$/2, cf. POLIZU, LM. *Îl apucă un cutremur de scîrbă, aducîndu-și aminte de cele ce pățise.* ISPIRESCU, L. 213, cf. 57. *Pe aceste schelete... nu se zăreau decît scîrba de ele însăși, amorțeala și uitarea.* DELAVRANCEA, S. 150, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 38. *Iubea femeile cît erau frumoase și tinere..., îndată ce îmbătrîneau nu-i mai inspirau decît scîrbă.* OLLĂNESCU, H. O. 228, cf. BARCIANU. *Nici o slavă, nici un nume nu deschide-atîtea porți, Azi, la curtea mea, ca zdreanța ce cu-atîtă scîrbă porți.* DAVILA, V. V. 138, cf. ALEXI, W., CANDREA, F. 405, BIANU, D. S. *Fără pic... de scîrbă, ridică mortul..., îi tăie mai întîi capul... și-l puse departe pe zăpadă.* ANGHEL, PR. 132, cf. TDRG. *Se scutura parcă... de scîrba ce-o avuse față de mirele de-acasă.* AGÎRBICEANU, S. P. 25, cf. id. S. 596, RESMERIȚĂ, D. *Vedeam... privirile lor neînduplecate întorcîndu-se cu scîrbă de la mine.* M. I. CARAGIALE, C. 84, cf. 19, CADE. *Își învăli goliciunea... și-și acoperi fața cu mîinile, simțind numai o scîrbă infinită.* REBREANU, R. II, 127, cf. BL I, 109. *Puse coada împăturită în buzunarul hainei, privindu-l cu scîrbă.* C. PETRESCU, Î. II, 84. *Fugisem pe maidane, ca să scap de scîrba ce mi-o inspirau măscările.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 34, cf. id. M. D. I, 40. *Își deturna cu scîrbă privirile de la dînșii.* COCEA, S. I, 266. *La gîndul acesta, intra în rărunchii lui o scîrbă fără margini.* POPA, V. 80. *În fața hoitului îmi venea scîrbă.* VISSARION, B. 271. *Scîrba era accentuată de dispreț.* VLASIU, D. 378. *Împinge pe nepot — cu grabă și cu scîrbă.* TEODOREANU, C. B. 37. *Am scris-o... cu scîrba gestului cu care se aruncă la gunoi o murdărie.* în PLR II, 603. *Făcu o sforțare să-și învingă scîrba.* BART, E. 254, cf. SCRIBAN, D. *Cînd vedea pasărea însîngerată... avea o convulsiune de scîrbă.* CĂLINESCU, S. 185, cf. id. O. II, 237. *Un abator de animale prăpădite poate oare inspira altceva decît scîrbă?* RALEA, S. T. I, 338. *Bătrînul l-a privit cu scîrbă, ca pe un scuipat.* BOGZA, A. Î. 670, cf. 221. *Se uita la gura lui larg deschisă... și simțea un fel de scîrbă fizică.* V. ROM. septembrie 1955, 110, cf. PAS, L. I, 27. *Spunînd acestea își lăsase buza în jos cu scîrbă.* VINEA, L. I, 368. *Prea căram mulți paraziți... zise căpitanul, privind cu scîrbă viermuiala gîngăniilor marine.* TUDORAN, P. 490, cf. 544. *Această ispită... îmi dă o senzație acută și crîncenă de scîrbă.* PREDA, R. 183. *Exprimă... un amestec de deznădejde scrîșnită și scîrbă.* T decembrie 1964, 43. *Mai șontic și mai cu scîrbă, Fata se învîrte-n sîrbă.* VULPESCU, P. 134. *Scîrba lui era mai curînd un soi de milă.* V. ROM. ianuarie 1966, 69, cf. ȘEZ. V, 122, ȚIPLEA, P. P. 116. *Am fost crudi ca iarba Și m-o dobîndit scîrba.* GRAIUL, I, 456. *Dacă cineva nu-i place mîncarea... atunci i se descîntă de scîrbă.* ȘEZ. XV, 185, cf. IORDAN, L. M. 195, ALR II 3 252/574. (Fig.) *Pămîntul îți răspunde cu scîrbă și cu ură De cîte-n țara asta cîndva ai fost făcut.* HOREA, P. 117. *Ce mic, ce plumb și ce scîrbă îi se face sufletul, uneori, și cum îți vine să-l verși.* T decembrie 1964, 25. ◇ (Învechit) **De** (sau **cu**) **scîrbă** = **a)** loc. adj. care produce neplăcere, scîrbă[1] **(II 1).** *Nemică de în lucrurile ceale cu scărbă ale ceștii vieți... să nu-i arate..., nici moartea, nici bătrînețele* (a. 1648). GCR I, 133/34. *De se vrea întîmpla cuiva de în slugile lui boală, poruncea a-l scoate de grabă,... ca pentru nemic lucru cu scărbă să nu vază* (a. 1648). id. ib. 134/6. *Nici un lucru de scîrbă să nu vadă ochii cuconului lui.* VARLAAM—IOASAF, 14[r]/5; **b)** loc. adv. împotriva voinței sale, cu forța, cu sila. *3 dzile s-au apărat și n-au vrut să iscălească în mărturie, și pe urmă Neculai Vodă au trimis o slugă a măriei sale cu scărbă de-u iscălit* (cca 1720). BUL. COM. IST. IV, 56. ◇ Loc. vb. **A-i fi** (sau **a face ori a i se face** cuiva) **scîrbă** (sau **o scîrbă**) ori **a-l prinde** (sau **a-l cuprinde** etc. pe cineva) **scîrba** (ori **o scîrbă**) = a (se) scîrbi **(II 1)**, a (se) dezgusta. *Nu le-au fost grecilor scîrbă a scrie cu ele.* FM (1838), 31[1]/13, cf. VALIAN, V., POLIZU. *I se făcu o scîrbă și îi veni să scuipe.* ISPIRESCU, L. 398. *Fugi, că mi-e scîrbă cînd te-aud.* VLAHUȚĂ, S. A. III, 193, cf. II, 50, DDRF. *Iar de marșuri mi-e cam scîrbă.* COȘBUC, P. I, 329, cf.

BARCIANU, TDRG. *Mi-a fost scîrbă de mine însumi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 45. *Nu numai că nu-i era simpatic Elenuții, dar îi era scîrbă de el.* AGÎRBICEANU, A. 126, cf. id. S. 494, ȘĂINEANU, D. U. *Îi era scîrbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal.* REBREANU, R. I, 182. *Îl prinsese scîrba: de el, de oameni.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 29, cf. id. SF. M. N. I, 86. *Mi-e scîrbă de el.* VISSARION, B. 29. *Îi era scîrbă... de întreaga Europă.* TEODOREANU, M. III, 53, cf. 261. *Îl cuprinse și scîrba. „Băiatul e nevolnic, dar e băiatul meu".* STANCU, Ș. 434, cf. 178. *Ni s-a făcut milă de noi înșine și scîrbă de tine, iubitule.* VINEA, L. II, 288, cf. I, 292. *Îi era scîrbă de vorbe.* T. POPOVICI, S. 531, cf. id. SE. 279, DM. *Abia așteaptă să plece bărbatu-său în vreo delegație, ca să i se facă scîrbă omului să-i mai calce pragul.* PREDA, R. 64. *Mi-e scîrbă de trupul meu, mutat în sudori de tot felul.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 62, 16/4. *Mi-i scîrbă să mă uit la ceva ce pute.* Com. LIUBA, cf. ALR II/I h 102, ALR SN V h 1 479/362. *Fîntîna asta iera așea, donle, ț-ărea scîrbă să te uiț la ia și să beai apă din ia.* O. BÎRLEA, A. P. II, 457. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Încercau să protesteze că le udă... o scîrbă de slugă la un birt economic.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 51, cf. id. SF. M. N. I, 86. *Să nu umble scîrbele de fete după băieți.* PAS, L. II, 269. *N-am gust să mă mai ploconesc la o scîrbă de noroc.* T decembrie 1964, 17. *Pentr-o scîrbă de nevastă.* DOINE, 23, cf. 149. ✦ (Familiar) Epitet depreciativ dat unei persoane cu caracter urît, respingător, ori lipsite de valoare, de importanță. *Scîrbele din sobor au făcut iar panoramă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 30, cf. DL, DM. *Auzi! O scîrbă, să-mi facă ea atîta rușine!* RĂDULESCU-CODIN, Î. 23. (Cu sensul depreciativ atenuat) *O fetiță, o scîrbă... și ce șolduri, ce talie!* CĂLINESCU, E. O. II, 96.

2. (Învechit, familiar și depreciativ; concretizat) Animal, lucru respingător; s p e c. (în unele credințe religioase) animal spurcat, necurat. *Să nu mîncați toată scîrba..., cămila și iepurele și arțiul.* BIBLIA (1688), 136[2]/36, cf. 77[1]/31. *Cumplit necaz... să ai în casă ploșnițî... scîrba cea mai mică din făpturi ce sînt pe lume, viața-ntreagă-i amărăște.* CONTEMPORANUL, I, 895, cf. 896.

3. (Învechit) Faptă urîtă, nedemnă, faptă, atitudine demnă de dispreț, condamnabilă, care indignează. *Știu faptele tale, și seîrba ... și le hulesc* (a. 1648). GCR I, 129/20. *Scîrbele păcătoșilor le sfărîmi,* MINEIUL (1776), 201[r2]/26. *Le iertăm toate scîrbele, strîmbătățile și pagubele căte ne-au fost făcut.* ȘINCAI, HR. II, 98/15, cf. I, 147/20. *Învățături de folos mai înainte puse într-această spăsitoare carte... pentru scîrbele cele în feliuri de feliuri* (sec. XVIII). CAT. MAN. I, 323. *Cînd se lucră de pace între doi învrăjbiți, nu cel scîrbit, ci cel ce au făcut scîrba să meargă să-și ceară iertăciune.* MAIOR, P. 136/22. *Doamne,... ce voi face în scîrba mea și cum mă voi mîntui?* (a. 1808). GCR II, 198/29. *Așa rușine Însumi eu mi-aș face-o singur de-aș primi să fug cu tine... Nu! nu! copilă. De-așa scîrbă m-oi feri.* DAVILA, V. V. 106. ✦ (La pl.) Vorbe injurioase. *Scrie cărți cu scîrbe la boierii caimacami.* NECULCE, L. 373. *Ca să se ușureze, icni pe nerăsuflate un potop de scîrbe.* M. I. CARAGIALE, C. 24.

— Pl.: *scîrbe* și (învechit) *scîrbi.* — Și: (regional) **scîrb,** (învechit, rar) **seherb** (ANON. CAR.) s. n., **schîrbă** (LM) s. f.

— Din v. sl. скрѣбь.

SCÎRBĂ[2] s. f. v. **scîlbă.**

SCÎRBĂCIÚNE s. f. (Neobișnuit) Vorbe injurioase, triviale. *Îi aruncase în față toate scîrbăciunile.* MIHĂESCU, în SCL 1974, 444.

— Pl.: *scîrbăciuni.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-ciune.*

SCÎRBEÁLĂ s. f. (Într-un descîntec) Scîrbă[1] **(II 1).** *Scîrbeală din mîncare, Scîrbeală din culcare, Scîrbeală din băutură.* GR. S. VI, 112.

— Pl.: *scîrbeli.*

— **Scîrbi** + suf. *-eală.*

SCÎRBÉLNIC, -Ă adj. **1.** (Învechit) Care provoacă indignare sau dezgust. Cf. ANON. CAR. *Cîte socoteale nu făceam în sine-mi; iale era de atîta mai scîrbelnice pentru că nu le puteam a le arăta.* CRITIL, 7/31. *A ta istorie au fost așa de curioază și plăcută, cît a mè este tristă și scîrbelnică.* ib. 31/8. *Scîrbelnică sminteală și oarbă pizmuire!* ȚICHINDEAL, F. 299/23, cf. I. GOLESCU, C. *Mulțimea ocolișurilor... se cunoaște a fi o lovire în moralul public, un scîrbelnic izvor de necontenite prigoniri* (a. 1835). URICARIUL, XIX, 44. *Poate fi oare pe lume lucru mai scîrbelnic decît acela de a vede că pe giumătate din neamul omenesc să șterge de pe fața pămîntului, fără a călca măcar în al pătrăle an al vrîstii?* VEISA, I. 30/21. *Pururea îi va mustra scîrbelnica purtare.* TÎMPEANUL, G. 79/14. *Deasupra lui zburînd Buhne, cucuveici și corbi Și scîrbelnici lilieci.* C. STAMATI, ap. CADE.

2. (Învechit, rar) Îngrozitor, înfiorător. *Strigoiul cel scîrbelnic... Aruncă-n groapa deschisă pe cioclul cel tremurător.* NEGRUZZI, S. II, 60.

— Pl.: *scîrbelnici, -ce.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-elnic.*

SCÎRBÉLNIȚĂ s. f. (Regional) Scîrboșenie. (Cepari — Curtea de Argeș). Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *scîrbelnițe.*

— **Scîrbeală** + suf. *-niță.*

SCÎRBELUÍ vb. IV. R e f l. (Învechit, rar) **1.** A se întrista, a se supăra. Cf. ANON. CAR.

2. A se scîrbi **(II 1).** Cf. ANON. CAR.

— Prez. ind.: *scîrbeluiesc.*

— **Scărbeală** + suf. *-ui.*

SCÎRBÉȚ, -EÁȚĂ adj. (Învechit, rar) **1.** Scîrbos **(2).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

2. Îngrozitor, înfiorător. *Dați-mi să moriu încai fără vină, Decît încăpînd eu la robie Să-mi pierd curăție și viață. Ah! jelnică soarte și scîrbeață.* BUDAI-DELEANU, Ț. 287, cf. CONTRIBUȚII, III, 34.

— Pl.: *scîrbeți, -e.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-eț.*

SCÎRBÍ vb. IV. **I. 1.** R e f l., i n t r a n z. și t r a n z. (Învechit și regional) A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) amărî, a (se) necăji. *Bucuru-me și veselescu-me ... Miluiaște-me, Doamne, că scărbesc... Că scădzu în dureare viața mea.* PSALT. 52, cf. 104, 133, 475. *Sfinții... se veselesc de lucrurile loruși, cum și păcătoșii scîrbesc de ale loruși... și se căiesc.* CORESI, EV. 319, cf. 178, 471. *Călugărul ce pa scîrbi pre fratele său..., să se postească în 3 zile de pită și de apă.* PRAV. GOV., ap. TDRG. *Aurul tău... face silă saracelor și pre mulți mîșei scîrbește* (a. 1642). C. CR. 157/9. *Iată, eu mă duc... către Dumnedzăul mieu și către Dumnedzăul vostru. Pentr-acea vă bucurați cu mene și nu vă scîrbireți.* VARLAAM, C. 128. *Să-i verse plumb topit în gură, să-i pogoară pre grumadzi la inimă, pentru că pre acestea mădulare au ieșit... toate îndemînăturile featei, de-au scîrbit inima părinților.* PRAV. 172. *Și că să scîrbește omul pre lume, atăta se veselește sufletul de bunătăți ce dobîndește.* FL. D. (1680), 14[v]/7. *Să iertăm greșealele ceale mici, supărările noastre și toate greșealele oamenilor cu care ne-au scîrbit ei pre noi.* CHEIA ÎN. 16[r]/14, cf. 48[r]/5, 64[v]/25. *Spune întru ce te-am scîrbit și să mă îndreptez* (a. 1692). GCR I, 305/8, cf. 298/8, MOLITVENIC (sec. XVII), 303, ANON. CAR. *Numerian Augustul foarte s-au scîrbit pentru moartea tătîne-său.* ȘINCAI, HR. I, 33/18, cf.

BUDAI-DELEANU, LEX. *Rogu-mă dăm mîngăiare Ca să o văz... Că de nu, mă scîrbesc foarte Și caz în groaznică moarte.* BĂRAC, A. 53/9. *În necazul meu cel mare, cînd te scîrbiseși pe mine, N-am avut altă ce face decît să fug de la tine.* CONACHI, P. 139. *Te vor otrăvi cei ce slujesc ție. Alexandru să scîrbi foarte și mult plînse.* ALEXANDRIA, 109/15. *Știu că are să se scîrbească cînd o auzi de moartea surori-sa.* BOLINTINEANU, O. 352, cf. DDRF, ȘĂINEANU², GOROVEI, CR. 212, DHLR II, 201, RESMERIȚĂ, D., CADE, BUL. FIL. III, 76, D. POP, M. 155, SCRIBAN, D., BUL. FIL. VII—VIII, 132, MIHĂILĂ, Î. 207. *Dar nu-l vindeca, Ci îl omora. Și ea se scîrbea, Lîngă el murea.* POP., ap. GCR II, 300. *Văzînd-o văierîndu-se în pat, s-au scîrbit foarte și au început a o întreba... ce o doare și de cînd i s-au făcut rău.* SBIERA, P. 24. *Cum să nu plîng, draga tatei, cînd mă gîndesc că poate asta-i moartea ta... — Lasă, tată, nu te scîrbi deloc. Știu eu ce-am să fac.* ȘEZ. I, 102, cf. IV, 176. *O văzut cî roaba pi cari dast două rubli esti-mpărăteasî în locu ii; da n-o dzîs n'im'ica... Numa cî veșnic iara scîrghiți.* GRAIUL, I, 531. *Ele beau și veselesc Și eu plîng și mă scîrbesc.* FOLC. MOLD. I, 149. ✦ Refl. (Regional) A boci, a jeli (la sau după un mort). *Îți va muri cineva după care ai să te scîrbești tare.* ȘEZ. III, 116, cf. ALRM I/II h 413/582. ✦ Refl. (Învechit) A regreta. *Pricepu că iaste arătare de la Dumnedzău. Părea-i bine într-un chip..., într-alt chip să scărbea pentru părăsirea pustiei.* VARLAAM, C. 367. *Omul... Uneori el se scîrbește că a fi înger nu poate.* CONACHI, P. 267.

2. Refl. (Învechit) A se irita, a se înciuda, a se enerva, a se supăra, a se indigna, a se mînia; a dușmăni; a urî. *Cela ce va strica pacea, ce au fost făcut cu vrăjmașul său, pentru mînia și scîrba ce s-au scîrbit pre dîns... să va certa.* PRAV. 255. *Mi-au dzîs să sărguiesc, și de m-oi zăbovi s-a scîrbi.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 106r/4. *Farao să scîrbi pre slugile lui, și ne-au pus pre noi în pază.* BIBLIA (1688), 30²/57, cf. 150²/42. *Audzind de aceasta, împăratul neamțului foarte s-au scîrbit pre moscali, și era numai să să bată, nefiind neamțului voia să fie cel mai mic la împărăție.* NECULCE, L. 293, cf. 257. *Turcii... cu rău urgie s-au scărbit asupra țării noastre, că era să dea toată țara în robie și în sabie* (a. 1717). URICARIUL, IX, 156. *Se scîrbi Mihai cînd auzi de la Sigismund că vrea să închine țara neamțului... îndemnîndu-l și pe dînsul să facă tot așa.* ISPIRESCU, M. V. 35, cf. 31. *Aveau senzația că-i sfîrșitul lumii și se scîrbeau că trebuia să se ferească mereu de carăle încărcate.* AGÎRBICEANU, A. 395. *Dobitocul, tot dobitoc! se scîrbi părintele portar și se grăbi să schimbe locul traistei de la bot la coadă.* VOICULESCU, P. I, 132. *De două ori a lătrat asupra duducăi,... încît dumneaei foarte s-a scîrbit de asemenea obrăznicie a cățelandrului.* SADOVEANU, O. XVII, 401, cf. XII, 432. ✦ Refl. (Regional) A se răsti[1] (la cineva). *Asta nu mă interesează, s-a scîrbit ciocoiul.* SADOVEANU, O. XVII, 199. ✦ Refl. recipr. (Regional) A se ciondăni, a se ciorovăi, a se certa (Hodac — Reghin). Cf. ALR I 1 434/229.

3. Refl. (Învechit și regional) A se teme; a se speria; a se îngrozi, a se înfricoșa. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Cum nu m-oi scîrbi cînd știu ce m-așteaptă! Că iată ce mi-au zis baba...: de nu i-oi aduce iapa,... apoi mi-a sta capul în par.* SBIERA, P. 58. *Ciperi Viteazul cînd știa că l-o tăiet în patru, ș-amu-l vede iară înaintea ochilor, s-o cam scîrbit.* VASILIU, P. L. 194. *Scotè d'i colo o bală d'i șarpe nepomenit... —Ce, socerule, doară asta-i mn'ireasa? — Asta... Să scîrbește și i să-ntorc perii pă cap îndărăp.* O. BÎRLEA, A. P. II, 25.

II. Refl. și tranz. (fact.) A avea sau a face să aibă o senzație ori un sentiment de scîrbă[1] (II 1) față de cineva sau de ceva; a (se) dezgusta, a (se) îngreța. *Bogatul zise, miluiește-mă și tremeate Lazăr... ceia ce eu mănînc d-insul mă scîrbiia.* CORESI, EV. 367, cf. 337. *Den cărnurile lor să nu mîncați și de mortăciunile lor să vă scîrbiți.* BIBLIA (1688), 77¹/27, cf. ANON. CAR. *Fecioara... să rușina singură de sineși simțindu-și sîngele fierbînd..., și gîndiia de aceaia de care în toată vreamea să scîrbiia.* MINEIUL (1776), 11r¹/16, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Vezi tu tina aceasta ... de care te scîrbești tu atîta.* ȚICHINDEAL, F. 446/6, cf. 418/17, I. GOLESCU, C. *Unii oameni au un caracter vrednic de scîrbit.* MARCOVICI, D. 373/2, cf. VALIAN, V. *Se apropie de masă, Bea, îi vine a se scîrbi.* I. VĂCĂRESCUL, P. 174/3. *Era și din partea nutricelor multă cură și măiestrie la creșterea pruncilor;... îi obicinuia a fi domoli la nutrire, a nu se scîrbi, a nu fi delicați.* ARISTIA, PLUT. 126/11, cf. 71/7, POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU². *Alte acțiuni magice au de scop să sperie demonul boalii, să-l înfricoșeze,... sau să-l scîrbească.* CANDREA, F. 403. *Tinerii aceștia care vînează numai zestre se cred îndreptățiți să se îmbulzească în tine, să te scîrbească cu curtea ce-ți fac.* AGÎRBICEANU, A. 173, cf. 70. *Ne va scîrbi și minuna în același timp furnicarea micilor bobițe... cît niște viermi de brînză.* ATILA, P. 65, cf. PÂRVAN, G. 167. *A început să mă scîrbească de cînd am văzut că-și pune mintea cu flăcăii.* REBREANU, I. 108, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Această socoteală meschină și profesională îl scîrbi cu desăvîrșire.* C. PETRESCU, O. P. I, 56, cf. id. C. V. 254. *La masă am refuzat să mănînc, scîrbindu-mă de traiul școalei.* BRĂESCU, A. 114. *O durere veche care mai mult o scîrbea decît îi pricinuia suferință.* PREDA, R. 233. *M-am scîrbit, și amînînd răfuiala, l-am lăsat în pace.* V. ROM. iulie 1958, 42, cf. MIHĂILĂ, Î. 207. *L-am scîrbit, să nu-l mai văd.* Com. LIUBA. ◇ Absol. *Cu urîciune să urăști și cu scîrbuire să scîrbești, căci anatema iaste.* BIBLIA (1688), 131²/37. *Mirosul specific al tăbăcăriilor... nu numai scîrbește, ci e în același timp un miros caustic, corosiv.* BOGZA, A. Î. 98. ◇ Refl. impers. *Să lase ea ceva neacoperit sau murdar? Mai ales cum e duduia delicată, de i se scîrbește din te miri ce.* BRĂESCU, O. A. I, 15, cf. ALR II/I MN 51, 2 304/876, ALRM II/I h 124, ALR SN V h 1 479. ✦ Refl. (Rar) A renega. *Mă siliră părinții mei de mă măritară fără de voia mea. Și fugind eu... rătăcesc prin munți... Ci nu te scîrbi de mine, roaba ta.* MINEIUL (1776), 138r¹/35. *Și-a lepădat șalvarii și fesul, s-a îmbrăcat ca românii din partea locului și s-a scîrbit de legea lui.* STANCU, D. 11.

— Prez. ind.: *scîrbesc.*
— Din v. sl. скрѣбѣти.

SCÎRBICIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Scîrbos (2). *Cu scîrbiciosul păcat ai scîrbit și ai amărît pre Dumnezău.* ANTIM, O. 352.

— Pl.: *scîrbicioși, -oase.*
— **Scîrbi** + suf. *-cios.*

SCÎRBICIÚNE s. f. (Învechit, rar) Scîrbă[1] (II 1). *N-au cunoscut la el vreo meteahnă de scîrbiciune,... iar, mai trecînd vreme, au început a să dumesinici și a-l iubi* (a. 1816). IORGA, S. D. VII, 17.

— Pl.: *scîrbiciuni.*
— **Scîrbi** + suf. *-ciune.*

SCÎRBÍE s. f. (Învechit) Scîrbă[1] (I 1). *Se cearcete săracii și văduvele întru scîrbia loru.* COD. VOR. 116/19. *Auzi-me și de toată scîrbia mea izbăvi-me.* PSALT. 59, cf. 25, 43, DHLR II, 326, SCRIBAN, D., SFC III, 172.

— Pl.: *scîrbii.*
— **Scîrbă**[1] + suf. *-ie.*

SCÎRBÍRE s. f. Acțiunea de a (se) scîrbi și rezultatul ei.

1. (Rar) Cf. scîrbi (I 1). Cf. RESMERIȚĂ, D.

2. Cf. scîrbi (II 1). *Ceale cioplite ale dumnezeilor lor... cu urîciune să urăști și cu scîrbuire să scîrbești, căci anatema iaste.* BIBLIA (1688), 121²/37, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Oști din toate părțile ișite spre război, și mari griji și scîrbire au fost la neamul omenesc*

)cca 1816). IORGA, S. D. XV$_2$, 288, cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ah! și-n ce culme de saț și de scîrbire trebuia să se găsească inima ta.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 538, cf. DDRF, PHILIPPIDE, P. 27, BARCIANU, ALEXI, W., DHLR I, 257, RESMERIȚĂ, D. *Scîrbirile toate de sine cîte i-au înveninat lui ziua..., toate îi rînjeau întruchipate acum înainte-i.* C. PETRESCU, A. R. 62, cf. 175.

— Pl.: *scîrbiri.* — Și: (învechit, rar) **scîrbuire** s. f.

— V. **scîrbi.**

SCÎRBÍT[1] s. n. **I.** (Învechit, rar) Faptul de a (s e) scîrbi (I 1). *După scîrbitul zilelor acelor, soarele va întuneca... și atunce vor plînge toate rudele pămîntului.* CORESI, TETR. 56.

II. (Regional) Numele unei boli (cu grețuri) nedefinite mai de aproape (Salcia — Craiova). Cf. H V 401.

— V. **scîrbi.**

SCÎRBÍT[2], **-Ă** adj. **I. 1.** (Învechit și regional) Întristat, supărat, amărît, necăjit (1). Cf. scîrbi (I 1). *Derep'ce scîrbit (t r i s t ă) ești, sufletul mieu, și derep'ce turburi-te?* PSALT. 80, cf. 317. *Spuse ucenicilor că iaste... a-l răstigni. Și-i văzu triști și scîrbiți.* CORESI, EV. 84, cf. 293. *Tuturor celor ce-s scîrbiți bucurte și celor obidiți adăpostitoare.* PĂRACLIS (1639), 249. *Era frumoasă fără samă și era stearpă, feciori nu făcea... Să întrista de acel cuvînt, și era scîrbită.* ALEXANDRIA (1794), 9/11, cf. 74/8, BUDAI-DELEANU, LEX. *Laudă lui Dumnezeu că au scăpat bieții oameni de așea primejdie... — Și eu eram foarte scîrbit pentru dînșii.* DRĂGHICI, R. 12/11. *Alexandru... era pentru moartea lui scîrbit.* ALEXANDRIA, 110/12. *Or să se facă că se duc la tîrg, ca să ne poată pindi mai lesne... Noi să ne arătăm scîrbite că se duc.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 454. *Într-o seară, după ce pierdusе mulți oșteni fără nici o ispravă, stînd Roșu-mpărat scîrbit și dus pe gînduri în cortul lui, iată-i sosește o ștafetă.* CARAGIALE, O. II, 290, cf. DDRF. *Se arătase... seninul în casele din deal și în inimile scîrbite ale celor de acolo.* N. REV. R. I, nr. 2, 65, cf. ȘĂINEANU[2]. *Foarte puțin scîrbită că e văduvă, ea prinse dragoste pentru un bei.* IORGA, C. I. I, 98, cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *A găsit pe luminăția sa... foarte scîrbit și de mișelia vremii de toamnă și de foamea care-i împuținа oastea.* SADOVEANU, O. XII, 376, cf. SCRIBAN, D. *Atita-s de scîrbit Cumu-i ceriul de cernit.* JARNÍK—BÎRSEANU, D. 221. *Ce stai, bre, omule, așa scîrbit, de pare că... îți ninge și-ți plouă?* ȘEZ. III, 185. *Pe murg negru o încălecat, Pe șușe în sus a plecat, Tari scîrghit supărat.* MAT. FOLK. 1 322, cf. 1 352. *Cum am rămas eu cu jele... Cu dorul, nedrăgostită ... Și-amu mi-am rămas scîrbită.* BUD, P. P. 28. *Cînd gîndeam să mai trăiesc, În pămînt să putrezesc!... O, taică al meu iubit, Ce rămîi acum scîrbit?* ȘEZ. XII, 99. *Scîrbită-s fără de seamă, Nici am tată, nici am mamă.* BÎRLEA, L. P. M. II, 56, cf. 495, T. PAPAHAGI, M. 10, cf. 79, ALR SN V h 1 244, ALRM SN III h 1 060. *Vălean, am ar scîrbit, Le-a răspuns și le-a vorbit... — Tot mă duc cale de-un an Și mă duc să nu mai vin.* BALADE, III, 176, cf. 181. ◇ (Substantivat) *Ai milă fără măsură. Și te afli aproape de cei scîrbiți* (a. 1633). GCR I, 82/25. *Tuturor scîrbiților bucurie.* BUCV. 37^r/17. *Seoțși au adăpat Și scîrbiți au mîngîiat.* MARIAN, Î. 478.

2. (Învechit și regional) Iritat, înciudat, enervat, supărat, indignat, mîniat (1). Cf. scîrbi (I 2). *Cazacii, fiind scîrbiți pentru moartea lui Potcoavă..., au întrat în țară asupra lui Pătru Vodă.* N. COSTIN, L. 552. *Sultanul, scîrbit pe dînsul, îl trimise surghiun la Malgara.* ISPIRESCU, M. V. 31, cf. DM, ȘEZ. II, 225.

3. (Învechit, rar) Speriat, îngrozit, înfricoșat. Cf. scîrbi (I 3). *Numa... merge îndată spre mîngîierea sabinenilor, foarte scîrbit pentru înfricoșările ce i-au făcut.* BELDIMAN, N. P. II, 18/18. ✦ Îngrozitor, înfricoșător. *Cruntă, scîrbită noapte, În veci apeși tu lumea.* ARISTIA, S. 13/26.

II. 1. (Despre oameni) Cuprins de scîrbă[1] (II 1), îngrețoșat, dezgustat; care s-a săturat, s-a plictisit (de cineva sau de ceva), sătul. Cf. scîrbi (II 1). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., I. GOLESCU, C., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Părăsi scîrbită casa.* AGÎRBICEANU, S. P. 49, cf. id. A. 50, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Fiți mîndri și le-ntindeți mîna, Și dacă v-o respinge scîrbiți, voi-umiliți, îngenunchiați.* MINULESCU, VERS. 108. *Vîrful țigării îl scuipă scîrbit peste balustradă.* C. PETRESCU, Î. I, 3. *Furios și scîrbit, i-am tras... o palmă.* BRĂESCU, A. 85, cf. 171. *A oftat adînc, împingînd cu lingura, scîrbit,... cele două jucării.* SAHIA, N. 60. *Obosit, scîrbit,... Ivan se hotărîse să termine într-un fel sau altul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 61, cf. I, 239, SCRIBAN, D. *Un miros greu... se răspîndi în aer. Înfiorați și scîrbiți oamenii se dădură cîțiva pași înapoi.* BOGZA, C. O. 28. *Niță Stanciu scuipă scîrbit.* PAS, L. I, 199. *Toma, scîrbit, închide telefonul.* H. LOVINESCU, T. 396. *Apă! strigă, scuturîndu-se scîrbit, ca și cînd s-ar fi atins de trupul unui lepros.* TUDORAN, P. 444. *Sorbi ceaiul, scîrbit, se întinse în pat și mormăi.* PREDA, R. 238, cf. id. M. 97. *Întoarse capul scîrbit.* T. POPOVICI, S. 107. *I-a întins mîna și-a mîngîiat-o... I-a aruncat scîrbită degetele.* BARBU, G. 364. *Oprindu-i scîrbit Privirile dăgere Și brațul rotit Către el furios, Încet îi rosti...* HOREA, P. 21. *Pleacă din sală scîrbit..., disprețuind cu furie pe toți.* CINEMA, 1968, nr. 2, XIII. ✦ (Despre manifestările oamenilor, despre fața, ochii, privirea lor etc.) Care exprimă, denotă, trădează scîrbă[1] (II 1). *Înăbușindu-și clocotul indignării scîrbite...,* continuă. C. PETRESCU, A. R. 40, cf. 108. *Rosti... aruncînd o privire scîrbită.* PAS, L. I, 8. *Arghir te măsoară cu privirea scîrbită.* VINEA, L. I, 269, cf. 339. *Fu văzut cu umbra aceea crîncenă și scîrbită pe chip.* PREDA, R. 180.

2. (Învechit) Scîrbos (1). *Nenorocita Electra, sorioara ce-am iubit, Oare cu Egist nu vine la mormîntul cest scîrbit?* BELDIMAN, O. 5/12. *Numele părăsit, care în ultimii ani... devenise foarte scîrbit, mai nainte era considerat sacru.* ARISTIA, PLUT. CXII/21.

— Pl.: *scîrbiți, -te.* — Și: (regional) **scîlbit, -ă** adj. VÎRCOL, M.

— V. **scîrbi.**

SCÎRBNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Scîrbos (2). *Lumea în care noi lăcuim nu ne înfățoșază niciodată niscaiva obiecturi atît de veselitoare sau scîrbnice.* BUZNEA, F. 17/6.

— Pl.: *scîrbnici, -ce.*
— **Scîrbă[1]** + suf. *-nic.*

SCÎRBOLÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se scîrbi (II) (Vîlcele — Turda). Cf. MAT. DIALECT. I, 92. *Văd că iară te scîrbolești la mîncare.* ib.

— Prez. ind.: *scîrbolesc.*
— De la **scîrbă[1].**

SCÎRBÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Care inspiră dispreț, indignare; infam, josnic, detestabil, (învechit și popular) scîrnav (4), (învechit) scîrbavnic (1), scîrbit[2] (II 2). *Bătuse pe toată lumea: obicei scîrbos.* BREZOIANU, Î. 39/30. *Și în vîrtejul acestor intrigi nemernice, scîrboase și nerușinate..., se lasă curs liber venalității impiegaților.* GHICA, C. E. I, 249, cf. PONTBRIANT, D. *Plîngeți, români, pe Mihai Viteazul... astăzi se răpuse într-un chip mîrșav și scîrbos.* ISPIRESCU, M. V. 61. *Cartofor! Scîrboasă breaslă! Cînd rostesc acest cuvînt Voi pe loc să mor mai bine.* CONTEMPORANUL, II, 26. *Mi s-a părut întotdeauna un ce scîrbos și crud ... Să te cobori în acea ocnă la care s-află condamnate Nenorocitele ființe ce se numesc prostituate.* MACEDONSKI, O. I, 81, cf. DDRF. *Domniile lui Nerone și Caligula fură încă și mai scîrboase decît cele precedente.*

OLLĂNESCU, H. O. 201. *Se molipsiseră cu toții de zgîrcenia lui scîrboasă.* AGÎRBICEANU, S. 485, cf. RESMERIȚĂ, D. *Ne înșeală. Să-ți fie rușine, scamator scîrbos.* SAHIA, N. 68. *Ești o egoistă scîrboasă! Te urăsc!* H. LOVINESCU, T. 191. ◆ (Substantivat) Epitet injurios pentru o persoană care inspiră dispreț, indignare, care este lipsită de rușine, josnică, netrebnică. *Scîrbosule... Să dai tu în mine!* PREDA, R. 288.

2. Care provoacă scîrbă[1] **(II 1)** (prin aspect, gust etc.); dezgustător, grețos, respingător, (rar) scîrbavnic **(2)**, (învechit și popular) scîrnav **(3)**, (învechit) scîrb[2], scîrbav, (învechit, rar) scîrbnic, scîrbeț **(1)**, scîrbicios. *Trei oameni la vedere scîrboși și urîți,* I. GOLESCU, ap. TDRG. *Cele mai scîrboase zgaibe acopere pielea.* VASICI, M. II, 71/26. *Un strein necunoscut... Cine știe, frumos este, or vreun urît scîrbos.* PANN, E. I, 56/10, cf. POLIZU. *Copiii vierului, pînă atuncea murdari și scîrboși, acuma îmi făceau plăcere.* SION, P. 62. *Căruța trece-n laturi de acea priveliște scîrboasă.* ODOBESCU, S. III, 16. *N-am știut ce să crez cînd am văzut scîrboasele alea de piei.* ISPIRESCU, L. 217, cf. DDRF. *Sînt scîrboși oamenii aștia în zdrențe și murdari.* PĂUN-PINCIO, P. 95. *Văd o nespus de grozavă minune, scîrboasă vederii,* COȘBUC, AE. 6, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2]. *Ca să dezguste demonul boalei... îl spurcă dîndu-i leacuri scîrboase, păduchi, păianjeni.* CANDREA, F. 405, cf. CADE, RESMERIȚĂ, D. *Îl slugărea ca o roabă dîndu-i îngrijiri peste îngrijiri, o! unele scîrboase.* M. I. CARAGIALE, C. 121. *Era numai zdrențe și plin pe ochi numai de bube scîrboase.* VISSARION, B. 91, cf. SCRIBAN, D. *Apare capul negricios, inevitabilul, scîrbosul cap punctat.* BLAGA, H. 208. *Cele mai scîrboase lighioane se trezesc la chemarea cuvîntului blestemat.* BOGZA, A. I. 336. *Știu că nu ești prepeliță... Ci o pasăre țicăloasă Și o pupăză scîrboasă.* MÎNDRESCU, L. P. 20. (Adverbial; și prin lărgirea sensului) *O gură cu mustață roșe plînge Cu dinții strînși, Scîrbos schimosită.* CAMIL PETRESCU, V. 79. *Un soi de mustață... se mișca scîrbos ca la șobolani.* PREDA, D. 44. *Rafturile vădubite de cărți păreau că rînjesc, înduioșător și scîrbos.* T. POPOVICI, S. 468. ◇ Expr. **(A fi) scîrbos la gură** sau **a avea gură scîrboasă**, se spune despre cineva care vorbește indecent, trivial. Cf. DM. ◆ (Despre oameni) Care se îngrețoșează cu ușurință (avînd senzația fiziologică de vomă). Cf. SCRIBAN, D. *Am scuipat... de greață ce mi se făcuse. „Mă, da scîrbos mai ești".* PREDA, I. 23. *Nu mănînc, că-s scîrboasă și vărs.* LEXIC REG. 56.

3. Care provoacă neplăcere **(1)**, care nu este suferit, agreat; dezagreabil, nesuferit **(2)**. *Viața trîndavă este scîrboasă, și lui Dumnezeu și oamenilor.* GOLESCU, I. 69. *Frumusețe fără de podoaba curățeniei... [este] scîrboasă și nesuferită cugetului celui curat,* PISCUPESCU, O. 157/13, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Paris... tuturora scîrbos le era deopotrivă cu moartea.* MURNU, I. 64. *Nu știu cine din clasă a vorbit. Probabil Măriuș, iezuitul acela scîrbos.* T. POPOVICI, S. 49. *L-am scîrbit să nu-l mai văd,... așa e de scîrbos (uricios).* Com. LIUBA. *Privighetoarea urîtă, dar frumos ne cîntă, păunul frumos, dar la cîntare scîrbos.* ZANNE, P. I, 621. ◇ (Adverbial) *Sarcastic coardele vibrează... Gemeau acum scîrbos.* COȘBUC, P. I, 139. *S-a purtat scîrbos.* SCRIBAN, D. ◇ (Substantivat; glumeț) *Mamă, ce cămașă cu bibilurî... — Tare te-ai făcut frumos, scîrbosule.* T decembrie 1964, 35.

— Pl.: *scîrboși, -oase.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-os.*

SCÎRBOȘÉNIE s. f. Însușirea de a fi scîrbos **(2)**; lucru, fapt, comportament etc. dezgustător, care produce scîrbă[1] **(II 1)**; spec. (la pl.) vorbe injurioase, triviale; (regional) scîrbotenie, scîrbovenie, scîrbelniță. Cf. PASCU, S. 242, 243. *Pirgu avea în singe dorul vieții de dezmățare... cu dragostele la mahala,... cîntecele fără perdea, scîrboșeniile și măscările.* M. I. CARAGIALE, C. 15, cf. CADE. *Aceste obiecte... au ajuns fetide, putrede, respingătoare... Toate la un loc formează acum o mare și compactă scîrboșenie.* BOGZA, A. I. 221. *Am citit în jurnale că... doi cizmari au făcut două perechi de cizme din piele de om... — Isprăvește, domnule, cu scîrboșenia asta.* PAS, L. I, 316, cf. SFC II, 103, M. D. ENC., DEX, PAMFILE, C. 51.

— Pl.: *scîrboșenii.* — Și: (regional) **scîrbozénie** s. f. PASCU, S. 243, PAMFILE, C. 51.

— **Scîrbos** + suf. *-enie.*

SCÎRBOTÉNIE s. f. (Prin Munt.) Scîrboșenie. *O femeie... acoperi băltoaca. — Așa! Acum nu se mai văd scîrboteniile.* STANCU, Ș. 378.

— Pl.: *scîrbotenii.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-otenie.*

SCÎRBOVÉNIE s. f. (Regional) Scîrboșenie (Cepari — Curtea de Argeș). Cf. UDRESCU, GL. ◆ Spermă (Cepari — Curtea de Argeș). UDRESCU, GL.

— Pl.: *scîrbovenii.*

— **Scîrbă[1]** + suf. *-ovenie.*

SCÎRBOZÉNIE s. f. v. **scîrboșenie.**

SCÎRBUÍRE s. f. v. **scîrbire.**

SCÎRC s. n. v. **sîrc.**

SCÎRCEÁZĂ s. f. (Regional) Cujbă (de care se atîrnă ceaunul) (Morăreni — Reghin). GLOSAR REG.

— Pl.: ?

— Cf. **scîrci[1].**

SCÎRCÉL s. m. (Regional) Diminutivul lui **scîrci[1]**. Com. din TIMIȘOARA.

— Pl.: *scîrcei.*

— **Scîrci[1]** + suf. *-el.* Cf. **cîrcel.**

SCÎRCI[1] s. m. (Prin nord-estul Olt.) Strugure mic; ciorchine de strugure (fără boabe). CIAUȘANU, GL. *Mi-a dat și mie doi circi (scîrci) din toată mîndrețea de vie!* id. ib.

— Pl.: *scîrci.*

— Pref. *s-* + **cîrci.**

SCÎRCI[2] s. m. (Regional) Numele unui pește nedefinit mai de aproape (Băjești — Cîmpulung). Cf. H IX 154.

— Pl.: *scîrci.*

— Etimologia necunoscută. Cf. **zgîrci.**

SCÎRCI[3] s. n. v. **scrînciob.**

SCÎRCICÁ vb. I v. **scrîșca.**

SCÎRCIMÚȘ subst. (Prin sud-vestul Munt. și prin sud-estul Transilv.) Diminutiv al lui **scîrcium.** Cf. **scrîncior (2).** Cf. LEXIC REG. 96, L. ROM. 1961, nr. 1, 24.

— Pl.: ? — Și: **zgîrcimúș** subst. L. ROM. 1961, nr. 1, 24.

— **Scîrcium** + suf. *-uș.*

SCÎRCIÓB s. n. v. **scrînciob.**

SCÎRCIOM s. n. v. **scrînciob.**

SCÎRCIOMEÁLĂ s. f. v. **scîrciumeală.**

SCÎRCIOMÍ vb. IV v. **scîrciumi.**

SCÎRCIOMÍT, -Ă adj. (Despre oameni; prin nord-vestul Munt.) **1.** Care se face că plînge, care plînge răzgîiat, sclifosit, smiorcăit (alternînd plînsul cu risul). Cf. UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Scîrciomita aia de fie-ta se smiorcăia rîzînd; e o vicleană.* id. ib.

2. Mofturos, sucit, capricios. Cf. UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Scîrciomitu-ăla de unchiaș te bagă-n sperieți, nu altceva.* id. ib.
— Pl.: *scîrciomiți, -te.*
— V. **scîreiomi.**

SCÎRCION s. n. v. **scrinciob.**

SCÎRCIOR, -OÁRĂ adj. (Regional; despre păr[1]) Cîrlionțat, creț (Livezile — Drobeta Turnu Severin). LEXIC REG. 56, cf. SCL 1967, 678.
— Pl.: *scîrciori, -oare.*
— Pref. *s-* + **circior.**

SCÎRCIOV s. n. v. **scrinciob.**

SCÎRCIUM s. n. v. **scrinciob.**

SCÎRCIUMÁ vb. I v. **scîreiumi.**

SCÎRCIUMEÁLĂ s. f. **1.** (Prin nord-estul Olt.) Zbatere, zvîrcolire (de durere). Cf. scîrciumi **(2).** Cf. CIAUȘANU, GL. 58.

2. (Prin nord-vestul Munt.; în forma *scîrciomeală*) Smiorcăială. Cf. scîrciumi **(3).** Cf. UDRESCU, GL. *Ia mai lasă scîrciomeala, diavoliță mică, că pui mîna pe nuia!* id. ib.
— Pl.: *scîrciumeli.* — Și: **scîrciomeálă** s. f. UDRESCU, GL.
— **Scîrciumi** + suf. *-eală.*

SCÎRCIUMÍ vb. IV. (Despre oameni) **1.** Tranz. și refl. (Prin nordul și vestul Munt. și prin sudul Transilv.) A (se) da în scrînciob **(1),** în leagăn; a (se) legăna ușor cu un scaun, înclinîndu-l ușor spre spate. Cf. SCRIBAN, D., COMAN, GL. 68, LEXIC REG. II, 53. ✦ Refl. (Regional; despre obiecte; în forma *scîrciuma)* A se clătina, a se balansa (Fîntîna — Rupea). ALR I 1 337/164.

2. Refl. (Prin nord-estul Olt.) A se răsuci, a se zvîrcoli, a se contorsiona sau a se încovriga (de durere). Cf. CIAUȘANU, GL. *Nu te mai scîrciumi în așternut, și scoală-te!* id. ib. ✦ Fig. A ezita, a se codi, a șovăi. Cf. CIAUȘANU, GL. *Mult te mai scîrciumiși pînă mi-a da! Parcă ți-ai rupt... din suflet!* id. ib. ✦ Intranz. (Prin nordul Munt.) „A voi să-și ia vorba înapoi". RĂDULESCU-CODIN.

3. Intranz. și refl. (Prin Olt. și prin nord-vestul Munt.) A se smiorcăi, a se sclifosi **(1).** Cf. RĂDULESCU-CODIN, PAȘCA, GL. *Se scîrciomește el așa, dar n-are nici pe dracu!* UDRESCU, GL. ✦ Refl. (Prin nord-vestul Munt.; în forma *scîrciomi)* A se văita, a geme. Cf. UDRESCU, GL. ✦ Refl. (Prin nord-vestul Munt.; în forma *scîrciomi)* A se sclifosi **(2).** Cf. UDRESCU, GL.
— Prez. ind.: *scîrcium* și *scîrciumesc.* — Și: (regional) **scîrciumá** vb. I, **scîreiomí** vb. IV.
— V. **scîrcium.**

SCÎRCIUMITÚRĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Zbatere, zvîrcolire (de durere). Cf. CIAUȘANU, GL. 58.
— Pl.: *scîrciumituri.*
— **Scîrciumi** + suf. *-tură.*

SCÎRCIUN s. n. v. **scrinciob.**

SCÎRCÎI vb. IV v. **scîrcăi.**

SCÎRJ interj. (Regional) Cuvînt care imită zgomotul (neplăcut al) unui obiect greu tîrît pe jos, al ferăstrăului ori al joagărului cînd taie lemne etc. (Pitești). Cf. UDRESCU, GL.
— Onomatopee.

SCÎRJE s. f. (Regional) Sîrmă groasă de forma unei vergi, îndoită la un capăt în semicerc, cu care se conduce cercul, în unele jocuri de copii (Balș). Cf. L. ROM. 1959, nr. 1, 64.
— Pl.: *scîrje.*
— De la **scîrj.**

SCÎRJEIÁ vb. I v. **scîrjîi.**

SCÎRJEIETÚRĂ s. f. v. **scîrjîitură.**

SCÎRJIÁ vb. I v. **scîrjîi.**

SCÎRJÎÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică o suprafață) A freca, a zgîria sau a rîcîi (provocînd un zgomot caracteristic); a hîrșîi. *Bine că ne vedem aici — blodogori Nicolae Tabără, scîrjînd prundișul peronului cu pașii săi apăsați.* REBREANU, NUV. 262, cf. LEXIC REG. 56. *Nu mai scîrjîi căldarea cu cuțitul.* UDRESCU, GL.
— Prez. ind.: *scîrjîi* și *scîrjîiesc.* — Și: **scîrjeiá** (LEXIC REG. 56), **scîrjiá** (PORȚILE DE FIER) vb. I.
— **Scîrj** + suf. *-îi.*

SCÎRJÎIÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Hîrșîială. Cf. UDRESCU, GL.
— Pronunțat: *-jî-ia.* — Pl.: *scîrjîieli.*
— **Scîrjîi** + suf. *-eală.*

SCÎRJÎÍT s. n. (Prin nord-vestul Munt.) Hîrșîială. Cf. UDRESCU, GL. *Ce scîrjîit e acolo, mă?* id. ib.
— V. **scîrjîi.**

SCÎRJÎITÚRĂ s. f. **1.** (Prin nord-vestul Munt.) Hîrșîitură. *Ce scîrjîituri s-aud acolo?* UDRESCU, G.

2. (Regional; în forma *scîrjeietură)* „Zgîrietură". (Livezile — Drobeta Turnu Severin). Cf. LEXIC REG. 56.
— Pronunțat: *-jî-i-.* — Pl.: *scîrjîituri.* — Și: **scîrjeietúră** s. f. LEXIC REG. 56.
— **Scîrjîi** + suf. *-tură.*

SCÎRLĂÓNȚ s. m. v. **scîrlionț.**

SCÎRLĂONȚÁ vb. I v. **scărleonți.**

SCÎRLEÁȚĂ s. f. (Prin estul Mold.) Crivală (pentru împletitul fringhiilor). Cf. SCRIBAN, D. 1 171.
— Pl.: *scîrlețe.*
— Etimologia necunoscută. Cf. scîrleică.

SCÎRLÉICĂ s. f. (Prin nordul Mold.) Crivală (pentru împletitul fringhiilor). Cf. SCRIBAN, D., com. FURTUNĂ. ◇ Expr. **(A fi) slab ca o scîrleică**=(a fi) foarte slab. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *scîrleici.*
— Etimologia necunoscută. Cf. scîrleață.

SCÎRLÉTE s. m. (Prin nord-vestul Munt. și prin nord-estul Olt.) Săniuță (pentru copii). Cf. LEXIC REG. 85, ib. II, 18. ✦ (Prin nord-vestul Munt.; glumeț) Epitet pentru un om mic de statură sau pentru un copil vioi, iute, neastîmpărat. UDRESCU, GL. *Scîrletele naibii, nu-i ajunge locul, n-ai loc de el.* id. ib.
— Pl.: *scîrleți.*
— Etimologia necunoscută.

SCÎRLIÓNȚ s. m. **1.** (Popular) Cîrlionț, buclă, creț. Cf. TDRG, SCRIBAN, D. *Paraschiva, cu scîrlionțul pe sprînceană, disociază căței de usturoi.* ARGHEZI, S. VIII, 77. *Scărlăunții sînt... părul răsucit din fruntea fetelor.* I. CR. IV, 336, cf. LEXIC REG. 56. *Și-a făcut frizura în zgîrlioanțe, parcă-i ciuf.* UDRESCU, GL. ◇ (Prin analogie) *În jurul buzelor îi „mijeau" „tuleie" răsucite ca „scîrlionții" rățoiului.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 656, cf. TDRG. *Scărlăunții sînt penele încovrigate din coada rățoiului.* I. CR. IV, 336. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Darul ei îl știau toț: Avea părul scîrlionț!* FOLC. MOLD. II, 48.

2. (Prin nord-estul Olt.; în forma *scărlăunț*) Fiecare dintre „capetele blănilor ce încheie laturile cele două" ale unei cișmele „și cari merg cu un cap la spate, pe sub acoperiș, în pământ" (Zlătărei — Drăgășani). I. CR. IV, 336.

— Pronunțat: *-li-onț*. — Pl.: *scîrlionți*. — Și: (regional) **scîrlăónț** (LEXIC REG. 56), **scărlăúnț, zgîrlăúnte** (CIAUȘANU, V. 212), **zgîrlións** (pl. și, n., *zgîrlioanțe*) s. m.

— Pref. *s-* + **cîrlionț**.

SCÎRLIONȚÁT, -Ă adj. (Prin Olt. și prin vestul Munt.; despre păr[1]) Cîrlionțat, buclat, creț. Cf. ALR II/I MN 2, 6 804/848, 858, 872, 899, UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Hai, zgîrlionțato, nu mergi acasă?* UDRESCU, GL.

— Pronunțat: *-li-on-*. — Pl.: *scîrlionțați, -te*. — Și: **scarlaonțát, -ă** (ALR II/I MN 2, 6 804/899), **scărlăunțát, -ă** (ib. 6 804/848), **zgîrlaonțát, -ă** (ib. 6 804/872), **zgîrlionțát, -ă** adj.

— Pref. *s-* + **cîrlionțat**.

SCÎRLONÍ vb. IV. Refl. (Regional; despre oameni; depreciativ) A se smiorcăi (Chizătău — Lugoj). ALR II/I MN 12, 6 892/76.

— Prez. ind.: *scîrlonesc*.

— Etimologia necunoscută.

SCÎRMÁ vb. I v. **scurma**.

SCÎRMÁCI, -CE adj. s. m. și f. v. **scurmaci**.

SCÎRMOCEÁLĂ s. f. (Prin nord-vestul Munt.) Scormoneală, scormonire. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *scîrmoceli*. — Și: **scormoceálă** s. f. UDRESCU, GL.

— **Scîrmoci** + suf. *-eală*.

SCÎRMOCÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Prin nord-vestul Munt.) A scormoni, a scotoci. Cf. UDRESCU, GL. *Cine a scîrmocit cuiburile de cartofi?* id. ib.

2. Refl. (Regional) A se neliniști, a se agita (Păușești Otăsău — Băile Govora). COMAN, GL. ✦ (Prin nord-vestul Olt.) A se răsuci, a se zvîrcoli, a se contorsiona sau a se încovriga (de durere). Cf. CIAUȘANU, GL. 58. ✦ Refl. recipr. (Prin nord-vestul Munt.) A se hîrjoni. UDRESCU, GL.

3. Intranz. Fig. (Prin estul Olt.) „A vorbi ce nu trebuie". I. CR. VII, 187.

— Prez. ind.: *scîrmocesc*, pers. 3 și *scîrmóce* (UDRESCU GL.). — Și: **scormoci** vb. IV id. ib.

— De la **scîrma**.

SCÎRMOCÍLĂ s. m. (sg.) (Prin nord-vestul Munt.) Persoană (mai ales copil) care scormonește, care scotocește. Cf. UDRESCU, GL.

— **Scîrmoci** + suf. *-ilă*.

SCÎRMOCÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Scormonit, scotocit. UDRESCU, GL.

2. (Despre pămînt) Arat (superficial). UDRESCU, GL.

3. Fig. (Despre oameni) Neastîmpărat **(1, 2)**. UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Scîrmocitele alea de fete s-au dus la zbînț și duse sînt!* id. ib.

— Pl.: *scîrmociți, -te*. Și: **scormocít, -ă** adj. UDRESCU, GL.

— V. **scîrmoci**.

SCÎRMONÁ vb. I v. **scormoni**.

SCÎRMONÍ vb. IV v. **scormoni**.

SCÎRN[1], -Ă adj. (Învechit) Scîrnav **(1)**. Cf. LB, POLIZU, LM.

— Pl.: *scîrni, -e*. — Și: (învechit, rar) **scorn, -ă** adj. LB.

— Derivat regresiv de la **scîrnă**.

SCÎRN[2], -Ă adj. (Prin nord-vestul Munt.; despre oameni sau despre nasul lor) Cîrn. UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Hai, scîrno, să-ți dau ceva!* id. ib.

— Pl.: *scîrni, -e*.

— Pref. *s-* + **cîrn**.

SCÎRNAF, -Ă adj. v. **scîrnav**.

SCÎRNÁTIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Scîrnav **(1)**. Cf. LM.

— Pl.: *scîrnatici, -ce*.

— **Scîrn[1]** + suf. *-atic*.

SCÎRNAV, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. (Învechit și popular; adesea prin lărgirea sensului) Plin de scîrnă, murdărit cu scîrnă; p. gener. murdar **(1)**; (învechit) scîrn[1], scîrnăvit **(1)**, (învechit, rar) scîrnatic. *Întru gloata voastră... întra-va și mișelu întru scîrnave veșminte.* COD. VOR. 116/28. *Ce om ar cuteza cu nește mîini întinate și scîrnave a se apropia de un împărat... să-l pîpăie.* CORESI, EV. 113. *Să nu te îmbraci cu scîrnavă lînă.* BIBLIA (1688), 142[1]/36, cf. ANON. CAR. *Vei vedea... lavițele scoase, tînzile scîrnave, șobele căzute* (a. 1714). GCR II, 12/6. *Cei carii să află nepieptenați, cu mîinile scîrnave și cu obrazul nespălat, trebuie de aceasta să iaie mustrare.* CARTE TREB. I, 218/11, cf. LB, I. GOLESCU, C., DRLU. *Tîrgu îl mărișor, însă scîrnav.* KOGĂLNICEANU, S. 10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU[2], TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE. *Nepieptănat să-i fie părul, iar straiul neîngrijit și scîrnav.* SADOVEANU, Z. C. 268, cf. SCRIBAN, D. *Să nu prinzi lucruri scîrnave sau ghimpoase în mîni, că ți-i zgăria mînuțile!* SBIERA, P. 206, cf. IORDAN, L. M. 195. *Haini scîrnavi.* ALR SN IV h 1 153/95. ✦ (Învechit, rar) Neigienic. *Un scîrnav obicei... au apucat a deprinde îngropîndu-și morții prin beserici și orașe.* DRĂGHICI, R. 275/31. ✦ (Regional; despre suprafețe) Aspru, zgrunțuros (Scărișoara — Abrud). ALR II/I MN 30, 2 180/95.

2. S. n. (Regional) Excrement (Vicovu de Sus — Rădăuți). MARIAN, V. 199. *Îi face fapt... ori cu scîrnav de mîț, Ori cu scîrnav de om.* id. ib.

3. Adj. (Învechit și popular) Scîrbos **(2)**. *Mascurul la dînșii iaste un dobitoc foarte urît și scîrnav.* HERODOT (1645), 109, cf. CANTEMIR, HR, 144. *Sînt niște oameni mari la trup și scîrnavi, mănîncă mărunțăiele din dobitoace crude.* AMFILOHIE, G. 146/1. *Scîrnavele bale ce au curs din gura dracului se mai pot vedea.* FM (1840), 15[1]/37, cf. VALIAN, V. *De au ajuns boala la culmea sa, ce scărnavă pradă cășună atunci în tot trupul omenesc!* VASICI, M. II, 71/25. *De o nelegiuită maghistă a fost crescut, De aceea și la față așa scîrnav s-a făcut.* PANN, E. II, 31/8. *Cea mai scîrnavă jivină, dobitocul cel mai mare, Are lesniri deopotrivă pentru menita lor stare.* CONACHI, P. 267. *Doi ani întregi suferi de un morb foarte scîrnav.* BARIȚIU, P. A. I, 252, cf. DDRF, CADE. *Scîrnave pete de tabac.* C. PETRESCU, A. R. 147. *Cele mai scîrnave epave se trezesc și gingiile lor încep să morfolească din nou.* BOGZA, A. I. 336. *Unele alge... n-ar fi fost lipsite de grație, dacă în țesătura aceasta bizară n-ar fi colcăit... puzderie de viețăi scîrnave.* TUDORAN, P. 489, cf. ȘEZ. V, 122, com. LIUBA, com. din FRATA — TURDA și din STRAJA — RĂDĂUȚI. *Bube scîrnave.* GR. S. VI, 230, cf. TEAHA, C. N. 263.

4. Adj. (Învechit și popular) Scîrbos **(1)**. *Așa veți fi și voi daca veți viețui viață rea și scîrnavă.* NEAGOE, ÎNV. 108/27. *Părăsit de toți, pentru scîrnava faptă aceea, au fugit la franțuji.* M. COSTIN, LET. 13/14. *O mie de lucruri vrednice de-abiia lauda dobîndesc. Iară numai unul scîrnav în veaci nespălată cinstei și numelui grozavă aduce pată.* CANTEMIR, I. I. I, 118. *Pentru scîrnava amăgire, și pentru mincinoasa plecăciune și pentru hicleana răsplătire a lumii* (sec. XVIII). CAT. MAN.

I, 324. *Au pus gînd... ca să strice acest obicei scîrnav.* LET. III, 245/12. *Li este obiceiul cel rău şi scîrnav* (a. 1773). GCR II, 98/39. *Răutatea... şi intră varvarii cei mai răi iaste scîrnavă şi urîtă.* ŢICHINDEAL, F. 153/11. *Aceli făgăduinţi era înşălăciuni a scîrnavului tău suflet.* ARTAXERXU, 62r/11. *Nu s-au pocăit, nu li s-au îndoplecat scîrnavele lor inimi spre milostivire.* I. GOLESCU, în PR.-DRAM. 84. *Ce complot scîrnav!* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 431, cf. VALIAN, V. *Nişte scîrnavi clevetitori, soi de oameni ticăloşi şi fricoşi, îl zugrăvirâ ca un om primejdios statului.* FM (1841), 94[1]/11, cf. DDRF, ŞĂINEANU[2], TDRG, RESMERIŢĂ, D., M. I. CARAGIALE, C. 61. *Semeţia le era sporită de scîrnava lăcomie a dobînzii pe care o rîvneau de la pămînteni.* SADOVEANU, O. XVIII, 215, cf. SCRIBAN, D. *Situaţiile cele mai complicate şi mai scîrnave se aranjează fără morţi.* ARGHEZI, B. 21, cf. A VI 16, 26. ◆ Spec. Imoral, scabros, obscen. *Cela ce-ş va zăloji casa sa, pentru să să facă acolo preacurvie... şi alte fealuri de curvii şi de lucruri scîrnave..., acesta să să cearte.* PRAV. 174. *Ovidius ... scriind în Roma nişte stihuri, cu care învaţă meşteşugul dragostelor scîrnave.* CANTEMIR, HR. 117. *Însuşi... Clitemnestra ..., unită diintru o scîrnavă dragoste cu Egist... l-au omorît* [pe Agamemnon]. BELDIMAN, O. 3/7. *În fiecare iubită ne împlinim şi ne trăim dragostea scuturată de tot ce e vremelnic şi scîrnav.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 112. *S-auzi o suduitură scîrnavă şi cîteva izbituri.* CAMILAR, N. I, 201. ◇ Expr. **A avea gură scîrnavă** = a vorbi obscenităţi. Cf. DL, DM.

5. Adj (Rar) Împuţit, fetid. *În Berlin aerul, cînd îi cald, îi foarte scîrnav.* KOGĂLNICEANU, S. 92. *Miazma ei găseşte cea mai mare hrană în aer scîrnav şi stricat.* C. VÎRNAV, H. 91/21. ◆ (Despre vreme) Urît, neprielnic, nefavorabil. *Aici e o vreme eminamente scîrnavă; plouă, ninge, ceaţă, nor.* CARAGIALE, O. VII, 24.

6. Adj. (Prin Munt., prin Olt. şi prin sudul Mold.; despre oameni) Plăpînd **(1)**, debil, firav; bolnăvicios; indispus (sub raportul sănătăţii). Cf. ALR I 1 557/595, 596, 700, 842, UDRESCU, GL. ◇ (Substantivat) *Mă, schirnavule, mult te mai schirnăveşti tu p-aici?* UDRESCU, GL.

7. Adj. (Prin nord-estul Olt.; despre copii; în forma *schirnav*) Care scînceşte **(2)**. Cf. RESMERIŢĂ, D.

— Pl.: **(1, 3, 4, 5, 6)** *scîrnavi, -e* şi **(2)** *scîrnavuri.* — Şi: (regional) **scîrnaf, -ă** (ALR I 1 557/700), **schirnav, -ă**, (învechit, rar) **scórnav, -ă** (LB) adj.

— Din v. sl. скврънавъ.

SCÎRNĂ s. f. (Învechit şi popular) Excrement, fecale. *Cela ce va unge ferestrele sau uşa cuiva cu scîrnă sau cu fiece grozăvie, să se cearte.* PRAV. 249. *Vor să-şi mănînce scîrna şi să-şi bea udul lor dimpreună cu voi.* NEAGOE, ÎNV. 64/3, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Minca orice găsea, pînă şi scîrne de om minca.* DIONISIE, C. 225, cf. DRLU, LB. *Oprirea udului pricinuieşte piatra udului, iar oprirea scîrnei pricinuieşte durerile cele înfricoşate şi primejdioase de colică.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 28/25, cf. I. GOLESCU, C. *Cu scîrnă de cine aseminea este bine a să unge locurile pe unde se ipesc ploşniţile.* MANOLACHE DRĂGHICI, I. 74/5, cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D., POLIZU, CIHAC, II, 329, LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU. *Scîrna de om proaspătă se pune la buboaie (se spurcă buboaiele) ca să coacă.* N. LEON, MED. 99. *Pentru binele ce i l-o făcut albina... a binecuvîntat-o ca scîrna... ei să nu fie spurcată.* MARIAN, INS. 125, cf. ALEXI, W. *Se ia scîrnă (baligă) de porc negru, se amestecă într-o strachină cu o lingură de untdelemn,... apoi se pune la obloşeală.* GRIGORIURIGO, M. P. I, 165, cf. ŞĂINEANU[2], TDRG. *Adăogaţi spre întărire pămînt..., de preferinţă de sub balegi, sau scîrnă uscată.* ATILA, P. 56, cf. RESMERIŢĂ, D. [Îl] *ştiam lacom peste măsură, în stare să rîme în scîrnă după un gologan.* M. I. CARAGIALE, C. 98, cf. CADE. *Scormonea... mocirla în care se scurg lăturile bucătăriilor şi scîrna din haznale.* I. BOTEZ, B. I, 228, cf. SCRIBAN, D. *Ochiul cu puroi E spurcat cu usturoi. Cînd atîrnă, Dai cu scîrnă.* ARGHEZI, VERS. 161. *Scîrna de cîine nu e leac, cum crede poporul.* VOICULESCU, L. 282, cf. 159. *A zvîrlit în butoiul deschis scîrnă de cîine.* STANCU, D. 133. *Grăunţele erau... încinse, cu scîrnă de guzgani.* PAS, L. I, 122. *Hrănit cu slin şi scîrni ce put, la sabat nu-ţi venim!* VULPESCU, P. 120. *De ea* [boală] *scapă... cu oblăjele de scîrnă de om fierbinte.* ŞEZ. III, 12. *Udma..., dacă nu-i coaptă, ca să dea înapoi, legătura se face cu scîrnă de cîine şi untură de porc.* PAMFILE, B. 65. *Scîrnă de urs sau de lup să legi numai cît ţine rastu (boală).* ŞEZ. X, 143, com. din FRATA — TURDA şi din STRAJA — RĂDĂUŢI. *I l-o suflat... cu scîrnă de miţ, Ori cu scîrnă de om.* CANDREA, F. 174. *Cine se ia după muscă, îl duce la scîrnă.* ZANNE, P. I, 562. *Scîrna nu pute pînă nu o scormoneşti.* ap. TDRG. ◇ Fig. *Aşijderi hrubei ăştia este şi trupul vostru în care zace rob sufletul, mînjit de toată scîrna păcatelor.* VOICULESCU, P. I, 287.

— Pl.: *scîrne* şi (rar) *scîrni.* — Şi: (învechit, rar) **scórnă** s. f. LB.

— Din v. sl. скврънА.

SCÎRNĂVÉL adj. (Învechit, rar) Diminutiv al lui scîrnav **(1)**. Cf. DRLU.

— Pl.: *scîrnăvei.*

— **Scîrnav** + suf. *-el.*

SCÎRNĂVÉNIE s. f. (Rar) Scîrnăvie **(1, 2)**. Cf. DM, DEX. ◇ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ptiu! ce scîrnăvenie de femeie!* SLAVICI, V. P. 90.

— Pl.: *scîrnăvenii.*

— **Scîrnav** + suf. *-enie.*

SCÎRNĂVÉŞTE adv. (Învechit, rar) În mod scîrnav, scîrbos. Cf. DRLU.

— **Scîrnav** + suf. *-eşte.*

SCÎRNĂVÍ vb. IV. **1.** Refl. (Învechit şi popular) A defeca. *Toţi ciţi se scîrnăvesc şi se pişe... pus era să dea bir.* MOXA, 370/12, cf. ANON. CAR. *Nici păn'la umblătoare nu-i lăsa să iasă... Ce mai mult să scîrnăvie într-un ciubăr şi da afară.* NECULCE, L. 272. *Toate vălaiele aşa trebuie aşezate... cît se nu le poată resturna* [porcii], *nici a se scîrnăvi într-însele.* ECONOMIA, 100/15. *Nici o pasere nu vinisă acolo... carea şăzînd pre crengi să se poată scîrnăvi în apă.* BELDIMAN, N. P. II, 150/10, cf. LB, I. GOLESCU, C., TDRG. *Cînd vezi un cîne scîrnăvindu-se şi-ţi este greaţă şi mai eşti cu altcineva, spune-i şi aceluia, ca să nu-ţi mai fie.* GOROVEI, CR. 141, cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *Din aurul sfintelor odoare, meşterii... au bătut budă, unde se scîrnăveşte Mehmet-Sultan.* SADOVEANU, O. XIII, 473, cf. SCRIBAN, D.

2. Tranz. şi refl. A (se) murdări cu scîrnă; p. gener. a (se) murdări. Cf. ANON. CAR. *Titulusul s-au aflat şters şi scîrnăvit cu cerneală* (a. 1779). IORGA, S. D. XV, 230, cf. DRLU, LB, ALEXI, W., TDRG, RESMERIŢĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

3. Tranz. Fig. (Complementul indică lucruri considerate sfinte) A profana, a pîngări **(1)**. *Scîrnăvirâ* (spurcară c[2] DH) *băseareca sfîntă a ta.* PSALT. 163, cf. DRLU. *Priviseră... cum într-o odăiţă albă cu sofa, dosită tuturor privirilor şi ferestrelor, „două muieri scîrnăveau pămîntul lui Dumnezeu".* TEODOREANU, M. III, 63.

4. Refl. Fig. (Prin nord-vestul Munt.; mai ales despre copii şi bătrîni; în forma *schirnăvi*) A se văicări; a geme; a se smiorcăi. Cf. UDRESCU, GL. *Se schirnăveşte el aşa, dar n-are nici pe dracu.* id. ib.

— Prez. ind.: *scîrnăvesc.* — Şi: (regional) **schirnăvi** vb. IV.

— V. **scîrnav.**

SCÎRNĂVÍE s. f. **1.** (Învechit şi popular) Excrement, fecale. Cf. RESMERIŢĂ, D., CADE. *În arhondaricul cu scînduri vopsite şi scoarţe pe duşumele* [iapa] *face iar scîrnăvii.* VOICULESCU, P. I, 133. ✦ P. gener. Murdărie (**1**). Cf. ANON. CAR., DRLU, LB. *A vizitat şi acolo temniţa... înghesuită de arestanţi ţinuţi întru o scîrnăvie şi putoare infernală.* BARIŢIU, P. A. II, 646, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU², TDRG, CADE. *Scîrba asta îţi învăluie sufletul într-o ceaţă sau parcă-l stropeşte cu toate scîrnăviile, de-ţi vine să verşi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 162. *S-a pus cu ei împreună să cureţe încăperea de scîrnăvia ce se strînsese cît petrecuseră acolo.* VOICULESCU, P. I, 287, cf. SCRIBAN, D.

2. Fig. Om, animal, fapt etc. respingător, dezgustător, greţos; om josnic, vrednic de dispreţ, care provoacă scîrbă (morală); (rar) scîrnăvenie, (regional) scîrnăvitură. *Cugetă însuşi să se lupte cu acea fiiară şi să izbăvească ostrovul de această scîrnăvie.* MAIOR, P. 65/6, cf. DRLU. *Într-aceste tabacale să lucrează cu scîrnăvii de cîini şi pieile lor, şi de miţă şi alte jigănii spurcate, cu cărnotii cu tot* (a. 1837). DOC. EC. 667, cf. TDRG. *Du-te de-aici, odată, scîrboasă scîrnăvie!* ARGHEZI, S. V, 97. *Ai văzut, scîrnăvia... Unsprezece amanţi!* în SCL 1974, 444, cf. M. D. ENC., DEX.

3. Fig. Însuşirea de a fi scîrnav (**4**), scîrbos (**1**), infamie, mîrşăvie, mişelie (**2**), josnicie, ticăloşie (**2**); (concretizat) om, lucru, fapt etc. infam, mîrşav, josnic, ticălos, detestabil. *Să ne luminăm, fraţi dragi, şi să ne curăţim de toate scîrnăviile şi de păcate.* CORESI, EV. 134. *Să scăpăm de scîrnăvia sufletelor noastre.* VARLAAM, C. 327. *Jidovul, daca să va botedza, de-are fi făcut cîte păcate şi scîrnăvii..., toate să vor curăţi.* PRAV. 292. *Poate osînda osîndea pre oameni de casa lui... pentru multe cîte au făcut şi ei... sile şi scîrnăvii.* M. COSTIN, LET. I, 325/32. *După prea bunul părinte, prea cumplitul şi cu toate scîrnăviile spurcatul său fiiu Comod au urmat.* CANTEMIR, HR. 203, cf. I. GOLESCU, C. *Mă rog, băbacă, ... crede, nu am scris o scîrnăvie şi o carte ră.* KOGĂLNICEANU, S. 101, cf. POLIZU, TDRG, PAMFILE, J. II, 165, CADE. *Uite, scîrnăvia dracului cum îşi bate joc de trupă!* REBREANU, R. II, 253. *Lipseşte, scîrnăvie, să nu te văd.* BRĂESCU, V. 89. *Mă, scîrnăviilor, mult o să mai căscăm gura unii la alţii?* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 250. *O, împărate, carnea şi singele tău nu vor putea să moştenească împărăţia lui Dumnezeu; ci vor putrezi întru scîrnăvia de jos!* SADOVEANU, O. XII, 186, cf. SCRIBAN, D. *De ce-mi aduci, mă, scîrnăvie, la miezul nopţii, lume care mă deranjează?* STANCU, R. A. V, 108. *Totdeauna a fost o scîrnăvie.* H. LOVINESCU, T. 276. ✧ (Ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O scîrnăvie de om.* DDRF, cf. TDRG. *Nişte scîrnăvii de muieri... pling de zici că li se rupe inima.* BARBU, G. 234. *O scîrnăvie de băiat să mă tot hănţăluiască şi să-mi poroncească mie?* SBIERA, P. 72. ✦ Faptă, purtare sau petrecere imorală, desfrînată; desfrîu, dezmăţ, orgie. *Sărbară sărbătorile în beţii şi în scîrnăvii.* VARLAAM, C. 259. *În casa celuia ce să vor face svaturi reale spre curvii şi spre alte scîrnăvii, ca aceastia..., acela să va certa ca un hotru.* PRAV. 175. *Se petrec la ei în casă, ... cînd se întorc de la bordel, scîrnăvii mult mai mari.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 132.

4. Fig. (Învechit) Pîngărire, profanare. *Să nu pîngărească fără de veaste, întru norodul lui, în scîrnăvia lui.* BIBLIA (1688), 86²/3. *Şi apoi întrară şi leşii cei mari în cetate în Cameniţă şi o curăţiră de toată scîrnăvia... Dezgropară pe paşi de pin biserici, ce le făcuseră meceturi, şi făcură o sveştenii de le sfinţiră.* NECULCE, L. 146. *Nu-i alt gînd la mine decît răscumpărarea cetăţii împărăteşti, ca să punem iar la loc crucile căzute în scîrnăvia păginilor.* SADOVEANU, O. XIII, 750.

5. (Regional; în forma *schirnăvie*) Văicăreală (Săpata de Sus — Piteşti). UDRESCU, GL. *Atîta schirnăvie ca pe omu ăsta n-ai văzut; se vaită şi cînd nu-l doare.* id. ib.

— Pl.: *scîrnăvii.* — Şi: (regional) **schirnăvie**, s. f.

— **Scîrnav** + suf. *-ie.*

SCÎRNĂVÍRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a (se) scîrnăvi (**1, 2**) şi rezultatul ei. Cf. DRLU, I. GOLESCU, C., RESMERIŢĂ, D. ✦ (Concretizat) Faptă scîrnavă. *Să vă feriţi de toate răutăţile şi scîrnăvirile.* NEAGOE, ÎNV. 4/14.

— Pl.: *scîrnăviri.*

— V. **scîrnăvi.**

SCÎRNĂVÍT, -Ă adj. **1.** (Învechit) Scîrnav (**1**). Cf. DRLU, RESMERIŢĂ, D.

2. (Prin nord-vestul Munt.; despre bătrîni, în forma *schirnăvit*) Care are sănătatea şubredă; bolnăvicios. V. scîrnav (**6**). Cf. UDRESCU, GL.

3. (Prin nord-vestul Munt.; mai ales despre copii; în forma *schirnăvit*) Smiorcăit. Cf. UDRESCU, GL. ✦ Răzgîiat, alintat. Cf. UDRESCU, GL.

— Pl.: *scîrnăviţi, -te.* — Şi: (regional) **schirnăvít, -ă** adj. UDRESCU, GL.

— V. **scîrnăvi.**

SCÎRNĂVITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Care (se) scîrnăveşte. Cf. DRLU.

— Pl.: *scîrnăvitori, -oare.*

— **Scîrnăvi** + suf. *-tor.*

SCÎRNĂVITÚRĂ s. f. (Prin Ban.) Scîrnăvie (**2**). Com. LIUBA.

— Pl.: *scîrnăvituri.*

— **Scîrnăvi** + suf. *-tură.*

SCÎRNÉCI s. m. (Regional; glumeţ) Copil cu nasul cîrn, mic (Săpata de Sus — Piteşti). UDRESCU, GL. *Hai scîrneciule, să te iau pe bicicletă.* id. ib.

— Pl.: *scîrneci.*

— Pref. *s-* + **cîrneci.**

SCÎRNÉI s. m. (Prin nord-vestul Munt.; glumeţ) Copil vioi, neastîmpărat; băiat şmecher. UDRESCU, GL. *Scîrneiul tatii, scîrnei!* id. ib.

— Pl.: *scîrnei.*

— **Scîrn²** + suf. *-ei.*

SCÎRPĂLUÍ vb. IV. Intranz. (Prin vestul Transilv.) A săpa pe un teren înclinat pentru a face un drum. Cf. FRÎNCU—CANDREA, M. 105.

— Prez. ind.: *scîrpăluiesc.*

— Etimologia necunoscută.

SCÎRŞCÁ vb. I v. **scîrşca.**

SCÍRŞNET s. n. v. **scîrşnet.**

SCÎRŞNÍ vb. IV v. **scîrşni.**

SCÎRŞNÍRE s. f. v. **scîrşnire.**

SCÎRŞNITÓR, -OÁRE adj. v. **scîrşnitor.**

SCÎRTÍ vb. IV. Refl. (Regional; despre lapte) A se închega, a se brînzi prin încălzire la foc (Valea de Jos — Vaşcău). Cf. A I 26.

— Prez. ind. pers. 3: *scîrteşte.*

— Etimologia necunoscută.

SCÎRTOÁFĂ s. f. v. **scatoalcă.**

SCÎRTOÁGĂ s. f. **1.** (Prin Mold., prin nord-vestul Munt. și prin vestul Transilv.) Opincă **(1)** sau, p. g e n e r. încălțăminte uzată, veche și ruptă. Cf. PAMFILE, A. R. 259, SCRIBAN, D., SFC IV, 189, DR. V, 226, COMAN, GL., TEAHA, C. N. 264.

2. (Prin vestul Transilv.) Mîrțoagă. *Pentru ce ceri așa mult* [pe cal], *nu-l vezi că-i numai scîrtoagă?* DR. V, 226, cf. TEAHA, C. N. 264.

— Pl.: *scîrtoage.* — Și: **scîrtoájă** (SCRIBAN, D.), **scîrțoágă** (PAMFILE, A. R. 259) s. f.

— Probabil din **scîrții** + suf. *-oagă.*

SCÎRTOÁJĂ s. f. v. **scîrtoagă.**

SCÎRTOGÍ vb. IV. T r a n z. (Complementul indică opinci) A repara **(1)**, a cîrpi (Mățău — Cîmpulung). COMAN, GL.

— Prez. ind.: *scîrtogesc.*

— V. **scîrtoagă.**

SCÎRȚ interj. **1.** (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul specific ascuțit, strident produs de unele obiecte, corpuri, substanțe etc. (sau de părți ale lor) prin frecare, prin apăsare, prin deplasare etc. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Bagă cheia în broasca ușei și, întorcînd-o nițel, scîrț! ușa se deschise.* ISPIRESCU, L. 50. *Întoarnă carul și, scîrța, scîrța, numai ce-i vezi acasă.* SEVASTOS, N. 50, cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU², TDRG, CADE. *Auziră scîrța-scîrța o căruță.* VISSARION, FL. 230. *Ce tot scîrța-scîrța cu ușa ceia, măi copil?* SCRIBAN, D. *Hașca, clătinată de vînt, mai face iarăși scîrț, scîrț!* SBIERA, P. 2. *Se repede la ușă, bagă cheia în găurice și scărț, scărț, o deschide în lături.* MERA, L. B. 148, cf. ALR SN V h 1 469. ◇ C o m p u s (Substantivat, m.; depreciativ) **Scîrța-scîrța** ori (rar) **scîrță-scîrță (pe hîrtie)** = funcționar; contopist. *Sute de scîrță-scîrță mănîncă toată ziua ispisoace, pun rezoluții și spun palavre.* CONV. LIT. XIII, 358. *Iacă, niște papugii,... niște scîrța-scîrța pe hîrtie!* CARAGIALE, T. II, 5, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU², CADE. *Un bărbat falnic ca mine să fie dat în vileag de un scîrțai-scîrțai pe hîrtie?* SADOVEANU, E. 221, cf. FORM. CUV. I, 231.

2. (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul caracteristic produs de încălțăminte, în timpul mersului. *Cizmele: scîrț-scîrț. Trece pe uliță.* STANCU, D. 308, cf. DM, M. D. ENC., DEX. ✦ (Substantivat, m.) Adaos special la încălțăminte, pentru a o face să scîrțîie **(1)** în timpul mersului; scîrțîitoare (v. s c î r ț î i t o r **II 3**), (regional) scîrțîiș **(2)**. *Pusese piele bună... Numai scîrți uitase Pavăl să puie.* CREANGĂ, O. 235, cf. ȘĂINEANU², TDRG, CADE. *Omul... începu să coboare scările în spirală, cu oribilele lui ghete cu scîrț.* C. PETRESCU, C. V. 289. *Bărbații purtau ghete cu scîrț.* BRĂESCU, A. 68, cf. SCRIBAN, D. *Ciubotarul... și-a pregătit piele bună, și talpă, ș-o ocă de scîrț.* SADOVEANU, E. 112. *Vino să te încalț cu ghete cu scîrț.* STANCU, D. 229. *I-a cumpărat straie și cizme noi, din cele cu scîrț.* TUDORAN, P. 24. *Avea pantofi cu scîrț și baston.* BARBU, G. 125.

3. (Regional; repetat; în forma *scîrța*) Cuvînt care imită sunetele ascuțite produse de anumite insecte. *Băieții prind scripcariul, îl stupesc și spun ca să cînte. El începe atunci...: Scîrța, scîrța, și tot așa cîrțîe pînă ce-i dau drumul.* MARIAN, INS. 101.

4. (Familiar) Exclamație de dezaprobare, de împotrivire, de indiferență sau de dispreț față de spusele cuiva; aș!, da'de unde!, vorbă să fie!, (familiar) zexe! Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX.

— Și: **scîrța, scîrțai,** (rar) **scîrță, scarț** (TDRG), (regional) **scărț, scorț** (ALR SN V h 1 467) interj.

— Onomatopee.

SCÎRȚA interj. v. **scîrț.**

SCÎRȚÁC s. m. (Regional; depreciativ) Lăutar. Cf. SCRIBAN, D., SFC IV, 184.

— Pl.: *scîrțaci.*

— **Scîrț** + suf. *-ac.*

SCÎRȚAI interj. v. **scîrț.**

SCÎRȚÁR s. m. (Familiar) Om zgîrcit. *Ești un scîrțar.* ✦ (Regional) „Om de nimic" (Rîmnicu Vîlcea). Cf. LEXIC REG. 85.

— Pl.: *scîrțari.*

— **Scîrț** + suf. *-ar.*

SCÎRȚĂ interj. v. **scîrț.**

SCÎRȚĂÍ vb. IV v. **scîrții.**

SCÎRȚĂIÁLĂ s. f. v. **scîrțială.**

SCÎRȚĂIETÓR, -OÁRE adj. v. **scîrțitor.**

SCÎRȚĂÍT s. n. v. **scîrțit[1].**

SCÎRȚĂITÓR, -OÁRE adj., s. f. v. **scîrțitor.**

SCÎRȚĂITÚRĂ s. f. v. **scîrțitură.**

SCÎRȚĂLÍ vb. IV. R e f l. (Regional; despre lapte) A se strica, a se acri (Pociovelițe — Beiuș). A I 13.

— Prez. ind. pers. 3: *scîrțălește.*

— Cf. s c î r t i.

SCÎRȚĂMÚȘ subst. v. **scîrțimuș.**

SCÎRȚIÁLĂ s. f. v. **scîrțială.**

SCÎRȚIÍ vb. IV v. **scîrții.**

SCÎRȚIÍRE s. f. v. **scîrțire.**

SCÎRȚIÍT s. n. v. **scîrțit.**

SCÎRȚIITÓR, -OÁRE adj. v. **scîrțitor.**

SCÎRȚIITÚRĂ s. f. v. **scîrțitură.**

SCÎRȚIMÚȘ subst. (Prin Munt. și prin Transilv.) Leagăn (improvizat); scrînciob. Cf. VARONE, J. R. 66, SCRIBAN, D.

— Pl.: ? — Și: **scîrțămúș** subst. VARONE, J. R. 66.

— Cf. s c î r c i u m.

SCÎRȚÎI vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Despre obiecte, materiale, corpuri, substanțe etc.) A produce (prin frecare, prin apăsare, prin deplasare, sub acțiunea unei greutăți etc.) un zgomot specific ascuțit, strident, neplăcut; (rar) a scrîșni **(3)**, (învechit) a prisni[2] **(5)**. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ușele fusese lăsate deschise și balamalele bine unse ca să nu scîrțîe.* SION, P. 139, cf. CIHAC, II, 336. *Oblonul se clatină și scîrțîe pe țițînele-i ruginite.* ODOBESCU, S. I, 153. *Ușa mare deschisă în balconul catului de sus se clătina scîrțînd în vînt.* EMINESCU, P. L. 29. *Pe cînd se petreceau aceste, iaca s-aud scîrțînd niște cară.* CREANGĂ, O. 9. *Pe lîngă crucea din răspîntie, scîrțîie roatele căruțelor ce pleacă din vreme.* CARAGIALE, O. I, 52. *Care cu poveri de muncă Vin încet și scîrțînd.* COȘBUC, P. I, 47, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Plutele de grinzi scîrțîe-n noapte și împrăștie fiori.* DUNĂREANU, CH. 107, cf. ȘĂINEANU². *Leneș scîrțîie țițîna ruginită de la ușe.* GOGA, POEZII, 47. *Ferăstraiele scîrțîau și o pulbere măruntă de lemn zbura ici-colo.* ANGHEL, PR. 82. *Nu s-arată... Șir de care ferecate, Scîrțăind împiedecate?* IOSIF, PATR. 68, cf. TDRG. *Schimbă scaunul, că scîrțîie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 221. *Porțile grele... scîrțîind se desfăceau.* AGÎRBICEANU, S. P. 189. *Zăpada scîrțîie întruna sub încălțămintea înghețată tun.* LUNGIANU, C. 5, cf. RESMERIȚĂ,

D., CADE. *Frînele scîrțîiră cu oftări ruginite și mașina stopă scurt.* REBREANU, R. II, 32. *Pe malul Oltului... au scîrțîit, multe zile în șir, căruțele nemțești pline cu îmbrăcăminte.* GALACTION, O. 260. *Începură să se-nșire Cară mici cu covîltire Scîrțîind încet pe drum.* TOPÎRCEANU, O. A. I, 92. *Scîrțîia sub cizme grele Pojghița de ger.* D. BOTEZ, F. S. 18. *Omătul moale, pufos... scîrțîia întărindu-se sub picioarele trecătorilor.* BRĂESCU, O. A. II, 20. *Trenul a scîrțîit lung și s-a oprit.* SAHIA, N. 27. *Deschise geamul cu grijă, apăsînd pe țîțîni ca să nu scîrțîie.* COCEA, S. I, 42. *Auzea scîrțîind roata ciuturii de la fîntînă.* POPA, V. 30. *Osiile ude scîrțîie hodorogite.* VLASIU, D. 249. *O carte care cade, ... o mobilă care scîrțîie dau presimțiri de moarte.* TEODOREANU, M. III, 232. *I se păru... că scîrțîia fereastra chiliei de alături.* VOICULESCU, P. I, 298. *A scîrțîit o ușă... Și-aștept năuc.* PILLAT, P. 78. *Asemănarea corpului omenesc, obosit de boală sau de bătrînețe, cu un car... care scîrțîie, se întemeiază și pe un element pur auditiv.* IORDAN, STIL. 370, cf. SCRIBAN, D. *Ori că scîrțîie ceva, Ori pășește cineva.* ARGHEZI, S. V, 84. *Osii grele de care scîrțîiau pe un drum bolovănos.* CĂLINESCU, O. I, 18. *Ușa metalică scîrțîie în balamale.* BOGZA, A. Î. 267. *Undeva, în tavan, scîrțîi un scripete.* STANCU, R. A. III, 80. *Ici-colo, scîrțîie obloanele prăvăliilor.* CONTEMP. 1953, nr. 375, 1/2. *Ușa... scîrțîie sub izbiturile rafalelor de zăpadă.* V. ROM. mai 1954, 172. *Se auzîră zgomote la etaj, o ușă scîrțîind, apoi pași greoi.* ib. august 1955, 28. [Patul] *cînd te întorci pe-o parte, scîrțîie.* PAS, L. II, 15. *Pămîntul miroase a fîn și somn și scîrțîie roțile carelor ce duc rodul.* ISAC, O. 81. *Nu se vor mai auzi scîrțîind decît osiile.* H. LOVINESCU, T. 154. *Își afundă prova în apă, scîrțîind din toate încheieturile.* TUDORAN, P. 311. *Tramvaiul scîrțîi și se clătină.* PREDA, R. 143. *Pietrișul de pe alei le scîrțîia sub picioare.* id. M. S. 184. *Peste tot, sticlă pisată mărunt scîrțîia sub ghete.* T. POPOVICI, S. 27. *Aripele morilor de la Radu Vodă scîrțîiau jalnic.* BARBU, PRINC. 123. *O construcție... clădită din piatră și scînduri... scîrțîie din încheieturi la fiece mișcare.* T decembrie 1964, 54. *Carul s-a depărtat scîrțîind.* LĂNCRĂNJAN, C. III, 34. *Pașii făceau să scîrțîie ușor praful de pe asfaltul rece.* V. ROM. decembrie 1966, 9. *Se auzeau și sălciile de pe maluri, una scîrțîia lung.* BĂNULESCU, I. 145. *Îmi amintesc cu dragoste... de scara de lemn, care scîrțîia, de coridoarele pline de lume.* MAGAZIN IST. 1968, nr. 11, 46. *Craca scîrțîia, legănîndu-se.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 66, 17/3. *Și a încărcat 12 care mocănești... Carele scîrțîe, Galbeni curgè.* POP., ap. GCR II, 333. *Cu papucii scîrțîind. Cu poalele-n vînt bătînd, Ea la apă să ducea.* BIBICESCU, P. P. 263. *Ușa grajdului cam scîrțîia.* CĂTANĂ, P. B. I, 42. *Țupineasa gazdî... a auzit Carîi scîrțîind, cărăușii pocnind.* GRAIUL, I, 510. *Ia un ceaun de slănină, Unge ușa la țîțînă, Să nu scîrțîie o lună.* BALADE, II, 192. *Casa noastră scîrțîie d-înkieietori, cade pă noi.* O. BÎRLEA, A. P. I, 240. *Boii se opinteau, Roțile scîrțîiau, De departe s-auzeau.* FOLC. MOLD. I, 270. *Pînă a geme boii, scîrțîie carul.* ROMÂNUL GLUMEȚ, 48. *Carul care scîrțîie, mai mult trăiește.* ZANNE, P. V, 125. (Fig.) *Fiecare cuvînt scos de cei trei oameni scîrțîia; nu se lipea de celălalt.* PREDA, M. 173. ◇ Expr. **A unge osia ca să nu scîrțîie (carul)** = a cîștiga bunăvoința, favoarea etc. cuiva cu daruri sau cu bani; a mitui. Cf. ZANNE, P. V, 463, 464, 465. ◇ Tranz. fact. *Trenul începu să se miște scîrțîindu-și osiile.* C. PETRESCU, Î. I, 250, cf. SCRIBAN, D. *Deschisă-o ușă a rămas Ca să o scîrțîie-acest vînt și s-o izbească.* LABIȘ, P. 375. *Cini scîrți fintîna Sara cînd răsari luna?* FOLC. MOLD. II, 330. (Expr.; familiar, rar) **A scîrți ușa cuiva** = a stărui pe lîngă cineva cu insistențe plictisitoare. *Mie nu mi-o scîrțîit nime ușa pînă-n ziua de astăzi, cum o scîrții tu la altele, berbantule!* HOGAȘ, DR. II, 93. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Încerc să-i surîd, cu buzele mele uscate ce-mi scîrțîie pe dinți.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 286. *În gerul de afară se auzea scîrțîind pasul vreunui trecător întîrziat.* D. ZAMFIRESCU, A. 177. *Pașii scîrțîie plăcut în zăpadă.* C. PETRESCU, C. V. 239. *Îmi umblă greu încheieturile brațelor; scîrțîie de atîtea trude.* SADOVEANU, O. XII, 385. *Scoica asta zbuciumată de valuri... scîrțîie din toate încheieturile.* BART, S. M. 17. ✦ Spec. (Rar; despre încălțăminte) A produce un zgomot ascuțit, caracteristic, în timpul mersului. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE. *Ghetele de piele de bizon... scîrțîiau în noaptea sonoră.* C. PETRESCU, Î. I, 20, cf. M. D. ENC. ✦ (Rar; despre vehicule încărcate cu greutăți) A merge, a înainta cu greu, producînd un zgomot strident. *Carele cu pîine scîrțîiau spre satele munților.* C. PETRESCU, S. 197, cf. DM, M. D. ENC., DEX.

2. (Despre insecte) A scoate sunete specifice ascuțite, asemănătoare cu scîrțîitul[1] **(1)** produs de unele obiecte prin frecare. *Eu aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țiuind, scîrțîind, fluierînd.* ODOBESCU, S. III, 20. *Pentru ce cînd iese luna Greierul scîrțîie-ntruna?* CĂLINESCU, O. II, 222, cf. M. D. ENC. *Rîndunica scîrțîește.* II XII 171. ◇ Tranz. *Un pițigoi veni deasupra capului lui acoperit cu pălăria pleoștită, scîrțîindu-și necontenit cîntecul.* SADOVEANU, O. VI, 603.

3. (Familiar și adesea depreciativ; despre oameni) A cînta (prost) la un instrument muzical cu coarde (scoțînd sunete stridente). Cf. VALIAN, V., POLIZU. *Începu să scîrțîie cu arcușul pe strune.* GANE, ap. CADE, cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D. *Ne plăcea să mîncăm mititei la birt... ascultînd țigani pirpirii, ce scîrțîiau din vioară.* BRĂESCU, A. 178, cf. SCRIBAN, D. *Scîrțîia din vioară un lăutar.* PAS, L. II, 242. *A venit și Ilie după aceea și-a început să scîrțîe din ceteră.* LĂNCRĂNJAN, C. II, 128, cf. M. D. ENC. ◇ Tranz. *Îți scîrțîie, frate, cîte două ceasuri la ureche niște bazaconii... și-apoi zic că fac corsent.* ALECSANDRI, T. 991. *Începură să-l lovească... făcîndu-l astfel să joace fără voie în sunetul unei hori scîrțîite de lăutari.* GANE, N. II, 24. *Un soldat țigan scîrțîi din scripcă toate cîntecele frontului.* C. PETRESCU, Î. II, 28. *Doi lăutari jerpeliți ... încep să scîrțîie un cîntec.* STANCU, D. 366. ✦ (Despre instrumente muzicale cu coarde) A emite sunete nearmonioase, stridente, false. Cf. RESMERIȚĂ, D.

4. (Familiar) A scrie greu, mișcînd anevoie (și apăsînd, zgîriind cu) penița pe hîrtie (și producînd un zgomot specific); p. gener. (depreciativ) a scrie. *Împărăteasa, luînd o pană, a-nceput să scîrțîie pe hîrtie.* CARAGIALE, ap. CADE. *Mai are de scîrțîit cu condeiul prin condici.* SADOVEANU, O. XVIII, 575. *Cîștigă ptinea scîrțîind cu condeiul pe hîrtie.* STANCU, R. A. III, 16. cf. M. D. ENC. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Lesne-i ghin, orișicui nătăfleț să scîrțîie la gazeturi.* JIPESCU, O. 60e

5. Fig. (Familiar; despre mecanisme, instalații. A funcționa prost, cu greutate, cu randament scăzut) cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, DM, M. D. ENC. ✦ (Despre acțiuni, activități) A evolua în mod nesatisfăcător, anevoie. *Ți-o spun, fiindcă eu cunosc București... la început scîrțîie. O săptămînă, o lună.* C. PETRESCU, C. V. 53, cf. M. D. ENC. ✦ (Despre oameni) A o duce relativ rău cu sănătatea, a nu se simți tocmai bine. *Bătăia lui, de la o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scîrțîi.* CREANGĂ, O. 278, cf. TDRG, CADE. *Să te vadă doctorul Șeptelici, care vine de mă caută și pe mine cînd scîrțîi.* SADOVEANU, O. XIV, 65, cf. IORDAN, STIL. 370, M. D. ENC.

— Prez. ind.: *scîrțîi* și (învechit și regional) *scîrțîiesc.* — Și: (învechit și regional) **scîrțîi, scorțăi** (LB, BARCIANU, ALEXI, W., ALR SN V h 1 469/365, LEXIC REG. II, 124), (regional) **scîrțăi, scîrțoi** (ALR SN IV h 1 069/64, ib. V h 1 461/21), **scărțăi, scărțîi, scărți** (H VII 441) vb. IV.

— **Scîrț** + suf. *-îi.*

SCÎRȚÎIÁLĂ s. f. Faptul de a scîrțîi **(1)**; zgomot specific ascuțit, strident produs de unele obiecte,

corpuri, substanțe etc. (sau de părți ale lor) prin frecare, prin apăsare, prin deplasare etc.; **scîrțîit**[1] **(1)**, **scîrțîitură (1)**, (regional) **scîrțîiș (1)**. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU. *Vorbește numa țăcănitu sapilor și al tîrnăcoapilor și bușala lor înăbușită de scîrțîiala rădăcinilor.* JIPESCU, O. 39, cf. DDRF. *Nu pot să sufăr chiot, scîrțîială. Și zgomote de jocuri de popici.* GORUN, F. 41, cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D. *Cu gîfîieli, cu scîrțîieli, corabia e trasă la mal.* TUDORAN, P. 9. *Opt opintele, două scîrțîiele Și-un țuțui după ele* (Plugul). GOROVEI, C. 297, cf. PASCU, C. 75, PAMFILE, A. R. 56. ◇ Fig. *Lucrul, ca toate lucrurile gingașe, a mers la început greu, cu oarecare scîrțîială la osii, parc-ar fi dus un mărăcine de vîrf.* IOVESCU, N. 81.

— Pronunțat: *-țî-ia-*. — Pl.: *scîrțîieli* — Și: (rar) **scîrțăiálă**, (regional) **scîrțiálă** (PAMFILE, A. R. 56) s. f.

— **Scîrți** + suf. *-eală*.

SCÎRȚÎIETOÁRE s. f. v. **scîrțîitor**.

SCÎRȚÎÍRE s. f. Acțiunea de a scîrți și rezultatul ei.

1. Cf. scîrți **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, LM, DM, M. D. ENC.

2. Cf. scîrți **(3)**. Cf. DDRF, DM, M. D. ENC., DEX.

3. Cf. scîrți **(4)**. *Scîrțiirea de condeie dădea farmec astei liniști.* EMINESCU, O. I, 141, cf. DM, DEX.

— Pl.: *scîrțîiri*. — Și: (învechit) **scîrțîire**, (învechit, rar) **schîrțîire** (LM), **scorțeire** (LB) s. f.

— V. **scîrții**.

SCÎRȚÎÍȘ s.n. (Prin nord-vestul Munt.) **1.** Scîrțîit[1] **(1)**. Cf. UDRESCU, GL. *Ce atîta scîrțîiș pe ușile-alea?* id. ib.

2. Scîrț **(2)**. Cf. UDRESCU, GI. *Copila bogatului... Vrea papuci cu scîrțîiș Și dă gura pe furiș.* id. ib.

— Pl.: *scîrțîișuri*.

— **Scîrți** + suf. *-îș*.

SCÎRȚÎÍT[1] s. n. Faptul de a scîrți.

1. Zgomot specific ascuțit, strident produs de unele obiecte, corpuri, substanțe etc. (sau de părți ale lor) prin frecare, prin apăsare, prin deplasare etc.; **scîrțîială**, **scîrțîitură (1)**, (rar) **scrișneală (2)**, **scrișnet (2)**, **scrișnire (3)**, **scrișnit**[1] **(3)**, (regional) **scîrțîiș (1)**, (neobișnuit) **scrijelire (2)**. Cf. scîrți **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., VALIAN, V., PONTBRIANT, D. *Era o iarnă geroasă și omătul ajuta la scîrțîit.* CREANGĂ, O. 235. *O mare ușă de fier se învîrtește din țîțîni c-un scîrțîit metalic.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 351, cf. DDRF. *Dar iat' ! un scîrțîit la porți !* COȘBUC, P. I, 92, cf. ȘĂINEANU[2]. *Și s-aude, subt opincă, Scîrțîitul de zăpadă.* GOGA, POEZII, 56. *Se aude în grădină scîrțîitul zăpezii sub pașii grădinarului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Deschiseră portița și, la scîrțîitul înghețat al fierului, un fior ciudat trecu prin inima lor.* AGÎRBICEANU, A. 458. *Un scîrțîit de cumpănă... mai turbura adînca liniște a văzduhurilor.* HOGAȘ, DR. I, 46, cf. CADE. *Din satul pe care îl lăsam la vale, biruia ... scîrțîitul cumpenelor de la fîntînă.* GALACTION, O. 101. *Se auzea scîrțîitul unui car.* COCEA, S. I, 267. *Treceau..., cu scîrțîit de geamandan nou, sublocotenenți.* TEODOREANU, M. III, 31. *Glasul cățelușei... avea un fel de scîrțîit de fierăstrău.* SADOVEANU, O. X, 539. *Scîrțăit de care... se ridica în văzduh.* DAN, U. 161, cf. SCRIBAN, D. *Sunetul pe care-l scoate gîndacul... este asemănat cu scîrțîitul unui „diamant".* VIANU, A. P. 246. *Porneau, în scîrțîitul osiilor, cu carele de varză, la oraș.* BLAGA, H. 41. *Restul vorbelor se pierdură în scîrțîitul schelei.* TUDORAN, P. 42. *Se auziră zgomote de pași, apoi scîrțîitul unei căruțe.* T. POPOVICI, SE. 26, cf. M. D. ENC. *Morărița, mai șireată... De trosnetul bicelor, De scîrțîitul carelor... Puse coada pe spinare.* TEODORESCU, P. P. 143. *Auzi într-o vreme un scîrțîit de ușă.* ȘEZ. VI, 109.

2. (Rar) Sunet specific ascuțit produs de unele insecte. Cf. scîrți **(2)**. *Izvorul... își luneca apa tot mai leneș ca să se pătrundă de scîrțîitul... greierilor.* LOVINESCU, C. VIII, 173. *Jim ascultă vrăjit... pînă ce ultimul clinchet muri într-un scîrțîit de greier.* CĂLINESCU, O. I, 31.

3. (Familiar și adesea depreciativ) Sunet (nearmonios, strident) sau serie de sunete (nearmonioase, stridente) emise de un instrument muzical cu coarde; **scîrțîitură (2)**. Cf. scîrți **(3)**. *Călăuzită de scîrțăitul unei viori..., am plecat și eu pe urma lor.* NEGRUZZI, S. I, 104, cf. IVELA, D. M. *Se auzeau de-afară tropotele jucătorilor, scîrțîitul viorilor și glasul lui Pantelimon.* REBREANU, R. I, 134. *Un scîrțîit dulce de vioară.* TEODOREANU, M. U. 249. *Din odaia cea mică... se auzea stins scîrțîitul unei viori, acoperit de strigăte răgușite.* V. ROM. aprilie 1957, 21, cf. M. D. ENC.

— Și: (regional) **scîrțăit**, **scîrțîit** s. n.

— V. **scîrții**.

SCÎRȚÎÍT[2], **-Ă** adj. (Rar) **1.** (Familiar; despre instrumente muzicale cu coarde, mai ales despre viori) Care scîrțîie **(3)** (din cauză că instrumentul nu cîntă bine). *Vioară scîrțîită.* în SCL 1974, 444.

2. (Despre glas) Care are inflexiuni neplăcute, supărătoare, stridente. *Ce vreai de la mine? întrebă schivnicul cu glas scîrțîit și prelungit.* MIRONESCU, S. 201.

3. Fig. (Familiar; despre oameni; în forma *schîrțîit*) Care se simte (relativ) rău cu sănătatea. *Cînd mă cauți, sînt schîrțîit... Aia îmi face rău, ailaltă e greu de mistuit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 207.

— Pl.: *scîrțîiți, -te*. — Și: **schîrțîit**, **-ă** adj.

— V. **scîrți**.

SCÎRȚÎITÓR, -OÁRE adj., s. f., s. m. **I.** Adj. (Despre unele obiecte, corpuri, substanțe etc. sau despre părți ale lor) Care scîrțîie **(1)**, care produce un scîrțîit[1] **(1)**; p. ext. (despre sunete, zgomote) ascuțit, strident. Cf. I. GOLESCU, C. *Cînd înceta cîte puțin scîrțîitorul țipet al surlei lui mehterbașa, s-auzea... norodul... cîntînd.* NEGRUZZI, S. I, 287. *Toți ne porneam ... la rîs ca niște nebuni... într-o notă scîrțîitoare.* ALECSANDRI, ap. CADE. *Aici avem ger sclipitor, zăpadă scîrțîitoare.* CARAGIALE, O. VII, 459. *O iță se ridică și alta-în jos se lasă, Iar stativa-n lovire dă glas scîrțîitor.* BELDICEANU, P. 68, cf. ȘĂINEANU[2]. *Averile nepăzite sînt jefuite..., vitele și carele scîrțîitoare, și ce bogății mai are săteanul nevoiaș?* PÂRVAN, G. 100, cf. CADE. *Acolo începe scara de lemn scîrțîitor.* TEODOREANU, M. U. 196. *Simion își oprește măsuratul, întrebînd tare, cu un glas scîrțîitor, rupt...* DAN, U. 98. *Împinse poarta scîrțîitoare.* CĂLINESCU, O. I, 27. *Urcă fugind treptele scîrțîitoare ale scării.* T. POPOVICI, S. 349. *Sania aluneca sprinten pe zăpada scîrțîietoare.* BARBU, G. 395. *Un scaun scîrțîitor.* CINEMA, 1968, nr. 4, 8. *Ș-am uă cățea lătrătoare Ș-uă ușă scîrțîitoare.* TEODORESCU, P. P. 310. *Mai avea Costea, avea, O ușă scîrțăietoare Și o soacră simțitoare.* PĂSCULESCU, L. P. 295, cf. BALADE, III, 303.

II. S. f. **1.** Jucărie care produce un zgomot specific, dogit, strident, prin rotirea unui dispozitiv, prin frecarea unei sfori etc.; duruitoare, huruitoare, hîrîitoare. Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., PONTBRIANT, D. *Să nu plîngă puișorul bunicăi, că-i dă baba o bucățică de zahăr și-i cumpără la tîrg o scîrțăitoare.* CONV. LIT. XV, 105, cf. TDRG, PAMFILE, J. II, 85. *Scîrțăitoarea se face și ea din o șindilă găurită la mijloc sau din bumbi mai mari, prin care se bagă o sforicică.* PĂCALĂ, M. R. 420, cf. CADE, SCRIBAN, D. *S-a cotizat ca să-i cumpere juristului... o minge de cauciuc,... o scîrțîitoare.* ARGHEZI, B. 76. *O placă lovită prin rotirea ei în jurul unui ax, de proeminențele unei roți dințate fixe, este duruitoarea sau scîrțîitoarea, jucărie copilărească.* ALEXANDRU, I. M. 31.

2. Dispozitiv rudimentar din lemn prevăzut cu aripi, care, mișcate de vînt sau cu mîna, produc un zgomot strident și alungă păsările dăunătoare din semănături; sperietoare, morișcă **(3)**, zbîrnîitoare. Cf. I. GOLESCU, C., DM, DEX, ALRM SN I h 34.

3. Adaos special la încălțăminte pentru a o face să scîrțîie **(1)** în timpul mersului; scîrț **(2)**. Cf. POLIZU, BARCIANU, ȘĂINEANU[2]. *Nu aveam ce să fac cu haine scumpe și cu botine cu elastic și scîrțîietori.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I, 128. *Descoperisem că ghetele au și scîrțîitoare.* în SCL 1974, 444.

4. Plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunze sesile înțepătoare și cu flori hermafrodite verzui, care crește prin locuri pietroase și nisipoase; (regional) cîrțîitoare, hericică, troscotel **(3)**, troscovă **(2)**, troscot-de-cîmp *(Polycnemum arvense)*. Cf. DDRF, ȘĂINEANU[2], TDRG, CADE, ENC. AGR. IV, 694, SCRIBAN, D., DM, BORZA, D. 133, M. D. ENC., DEX.

III. S. m. (Familiar și depreciativ) **1.** Instrumentist care emite sunete stridente, false cîntînd la un instrument cu coarde. Cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU[2], RESMERIȚĂ, D., CADE. *Dacă ați fi un bun instrumentist și nu un scîrțîitor, v-aș recomanda ceva mult mai fin.* CĂLINESCU, C. O. 43.

2. Funcționar; conțopist; p. ext. scriitor netalentat. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE.

— Pronunțat: *-ți-i-.* — Pl.: *scîrțîitori, -oare.* ♦ Și: (rar) **scîrțîietoáre** s. f., **scîrțăitór, -oáre** adj., s. f., (învechit) **scîrțîitór, -oáre**, (regional) **scîrțăietór, -oáre** adj.

— **Scîrții** + suf. *-tor.*

SCÎRȚÎITÚRĂ s. f. **1.** Zgomot specific ascuțit, strident produs de unele obiecte, corpuri, substanțe etc. (sau de părți ale lor) prin frecare, prin apăsare, prin deplasare etc.; scîrțîială, scîrțîit[1] **(1)**, (rar) scrîșneală **(2)**, scrîșnet **(2)**, scrîșnire **(3)**, scrîșnit[2] **(3)**, (regional) scîrțîiș **(1)**, (neobișnuit) scrîjelire **(2)**. Cf. I. GOLESCU, C. *Simții mai aproape scîrțîitura de car.* PANN, ap. HEM 1 914, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Nisipul strivit sub papucul lui face o scîrțîitură prea indiscretă.* CARAGIALE, O. I, 62. *Se auzi încet, ca o scîrțîitură ușoară, cuțitul tăind.* BACALBAȘA, S. A. I, 137, cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., ȘĂINEANU[2], CADE. *Apoi răsunară alte comenzi aspre, ascuțite ca niște scîrțăituri de fierăstrău ruginit.* REBREANU, R. II, 254. *O scîrțăitură seacă, îndărătnică, se rostogoli prin casă.* DAN, U. 259. *În depărtare se aud scîrțîituri de care.* STANCU, D. 468. *Dinăuntru se auziră scîrțîiturile băncilor și vocea veselă a lui Mitru.* T. POPOVICI, SE. 269. *Auzeam... scîrțîituri de cumpene și de uși.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 8. *Ușa și mîneriul și scîrțîitura ei.* SBIERA, P. 323. *Scîrțăitura carului, Vrednicia vatavului.* ZANNE, P. V, 123.

2. (Familiar și adesea depreciativ) Sunet (nearmonios, strident) sau serie de sunete (nearmonioase, stridente) emise de un instrument muzical cu coarde; scîrțîit[1] **(3)**. *Iată viața ce mi se pregătește!... Scîrțîituri și răcnete țigănești, pentru plăcerea urechilor!* ALECSANDRI, T. 1 007. *Vedeam horele încinse de flăcăi și fete, jucînd la scîrțîitura unei viori.* SION, P. 295. *Chiuituri, glume și păcăleli și rîs s-amestecau cu scîrțîiturile lăutarilor de ridica circiuma-n slavă.* SĂM. II, 102.

3. (Rar) Sunet ascuțit produs de alunecarea (apăsată a) peniței pe hîrtie. *Îi era aeru sufletul de atîta scîrțîitură și iscălitură.* CONV. LIT. XIII, 359, cf. TDRG.

— Pronunțat: *-ți-i-.* — Pl.: *scîrțîituri.* — Și: (regional) **scîrțăitúră, scîrțîitúră, scărțăitúră** (ALEXI, W.), **seorțăitúră** (id. ib.) s. f.

— **Scîrții** + suf. *-tură.*

SCÎRȚOÁGĂ s. f. v. **scîrtoagă.**

SCÎRȚOÍ vb. IV v. **scîrții.**

SCÎTĂLÍ vb. IV. (Regional) **1.** Tranz. (Cu complementul „fînul") A întinde la uscat, după o ploaie (Sînmihaiu Almașului — Zălau). ALR SN I h 128/284.

2. Tranz. (Complementul indică sămînța unor plante) A separa de impurități (Bonț — Gherla). Cf. COMAN, GL. (Refl. pas.) *Sămînța de cînepă se scîtălește cu ciurul.* id. ib.

3. Refl. A se scobi (în dinți) (Vîlcele — Turda). MAT. DIALECT. I, 92. *Regulat, după ce mîncă, se scîtălе pîntre dinți.* ib.

— Prez. ind.: *scîtălesc* și *scîtăl.*

— Etimologia necunoscută.

SCLAB, -Ă adj. v. **slab.**

SCLABÓRȚ subst. v. **șclaborț.**

SCLABÚC s. m. v. **sclăbuc.**

Redactor: ECATERINA IONAȘCU
Tehnoredactor: EUGENIA AMBROZI

Bun de tipar 25. IV. 1986. Format 8/60×80. Coli de tipar 50.

C.Z. pentru biblioteci mari: 459—3=59.
C.Z. pentru biblioteci mici: 4R—3=R.

I.P. Informația c. 805
str. Brezoianu nr. 23—25, București
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA